כתבי האקדמיה למדעי היהדות

מדרש

בראשית רבא

צרוף ומזוקק שבעתים על פי כתבי יד ובראשם כ"י ישן נושן בבריטיש מוזעאום בלונדון אשר נעשה לפנים הספר ועפ"י דפוסי המדרש הראשונים ונוסחאות הערוך ופי' המיוחס לרש"י ז"ל וילקוט שמעוני וילקוט המכירי

עם מראה מקומות וחילופי נוסחאות

ופירוש

מנחת יהודה

מאת

הד"ר יהודה טהעאדאר ז"ל

ואחרי מות המחבר נערך והושלם על ידי

חנוך אלבעק

מחברת י"א

ברלין תרפ"ו

פערלאג מ. פאָפפעלויער.

לוח הסימנים בחילופי נוסחאות.

ל = כ"י לונדון בבריטיש מוזעאום קובץ Add. 27169, ועל כ"י זה המעולה מכל כ"י יסדתי את טופס המדרש (ובח"נ לא נמצא סימנו כי אם במקומות אשר בררתי לי ג"י אחרת).

ל° = הגהה בכי"ל בכתב אחר או גירסא מובאה בשם ס"א (ספר אחר) בגליון הכ"י או בגוף הספר.

ד = דפוסי המדרש עפ"י ד' ויניציאה ש"ה.

ד1 = מדרש דפ"ר קונשטנטינא ער"ב.

פ = כ"י פאריס קובץ 149.

ו = כ"י רומי קובץ 30 באוצר הספרים של הוואטיקאן (ועי' צד 25 וצד 50).

ח = (קיצור) ב"ר במדרש חכמים כ"י של ר"א עפשטיין ז"ל בווינא.

א:
- **א1** = כ"י אקספרד קובץ 147 (רשימת נייבויער).
- **א2** = כ"י אקספרד קובץ 2335 (ועי' צד 38).

ג = כ"י שטוטגארט קובץ אריענט' 32 (ועי' צד 169)

כ = כ"י מינכען קובץ 97 (ועי' צד 50).

נ = כ"י לונדון קובץ 16406 (כ"י משובש, והשתמשתי בו רק בפ"א ופ"ב ומעט במקומות אחרים).

ת = כ"י תימני של ר' אלחנן אדלר בלונדון (ועי' צד 328)

ז = דפים אחדים מהגניזה באלקאהירה שהובאו לאקספרד (ועי' צד 309).

ב = גירסאות כ"י בגליון מדרש אב"א ויניציאה שכ"ו באוצר הספרים אשר לבית מדרש הרבנים בברעסלוי.

ע = ערוך הוצאת קאהוט.

ע° = גי' ס"א בערוך או גי' בכ"י ודפוסי ערוך שהביא בעל ערוך הש' בהערותיו.

ר:
- **ר1** = פירוש בראשית רבא כ"י שהיה לפנים באוצר הספרים של האחים טריעסטי בפאדובה.
- **ר2** = פי' הנ"ל במדרש כ"י אקספרד קו' 147.

ר3 = פירוש הנ"ל שמעורבב עם פי' שני (ש) על ב"ר ושניהם נדפסו בשם פירש"י פעם ראשונ' במדרש אב"א ויניצ' שכ"ו.

ש = פירוש השני על ב"ר בפירש"י הנ"ל.

י = ילקוט שמעוני ד' וויניציאה שכ"ו, ד' ספר"א תס"ט.

י1 = " " , דפ"ר שאלוניקי ח"א רפ"ו, ח"ב רפ"א.

מ = ילקוט המכירי (ישעיה ד' ברלין תרנ"ג, תהלים ד' ברדיטשוב תר"ם, משלי ד' ירושלם תרס"ב (ועי' צד 67) ובס' הלקוטים ח"ו, תרי עשר כ"י בריטיש מוזעאום קובץ Harl. 5704 והוצ' גראינוף).

ל' = ליתא.

~ = סימן התיבה שלפני הוספה או שלאחריה.

האותיות בגליון החיצון (כמו **א** בצד 1) יורו על חילוקי הפרשיות במדרש ד' ווילנא, והמספרים בגליון הפנימי (כמו *2a* שם) על הדפים והעמודים במדרש ד' ויניציאה ש"ה, והמספרים בח"נ על מספר השורות; בכל מקום שגי' כי"ל מקויימת גם עפ"י כ"י אחרים ילקוט וכו' הצגתי בח"נ סימני ספרים אלו אצל גי' כי"ל שהסגרתי בחצי אריח כזה], ואם כל כ"י האחרים וילקוט וכו' מסכימים עם גי' כי"ל עשיתי בצד הגי' סימן מרובע קטן כזה ▫ ובמקום שגי' הדפוסים מסכמת עם גי' כי"ל לא הבאתי עוד ראיה לגי' זו ואף אם יש שינוים בכ"י אחרים וערוך וילקוט וכו' כי המפורסמות אינן צריכות ראיה, ואם הוכרחתי לנטות מכי"ל ובררתי הגי' עפ"י הדפוסי' או כ"י האחרים וערוך וילקוט וכו' עשיתי סימן כוכב קטן כזה * בצדה, והכפלתי את הסימן כזה ** אם כל כ"י האחרים וכו' יעידו נגד כי"ל, ואם הנחתי גי' כי"ל בפנים הצגתי גי' הדפוסים שהיא ג"כ גי' כל כ"י האחרים וכו' בלי שום סימן, והשינויים התמידיים שנמצאו בכי"ל כמו מלת א מ ר נעדרת במקום שחכם אומר בשם חכם (כסגנון הירושלמי) או מלת ש ל מחוברת למלה שלאחריה מנעתי מלציין בח"נ. [מה שנדפס בין בביאור ובין בציונים בין שני חצאי רבוע כזה [ ] הוספת המו"ל הוא].

אם יהיה אלהים עמדי אתמהא, מאן דאמר על הסדר נאמרה מה מקיים אם יהיה אלהים עמדי, אלא שאם יהיה לי שניתקיימו כל התנאין שהתנה עימי: ר' אבהו ורבנין ר' אבהו אמר אם יהיה אלהים עמדי ושמרני בדרך הזה מלשון הרע כמה דאת אמר וידרכו את לשונם קשתם שקר (ירמיה ט ב), ונתן לי לחם לאכל מגילוי עריות כמה דאת אמר ולא חשך ממני מאומה כי אם הלחם אשר הוא אוכל (בראשית לט ט ו) לשון נקי, ושבתי בשלום אל בית אבי משפיכות דמים, והיה י"י לי לאלהים מעבודה זרה, רבנין פתרין לה בכל עניינא אם יהיה אלהים עמדי ושמרני בדרך הזה אשר אנכי הולך מעבודה זרה מגילוי עריות ומשפיכות דמים ומלשון הרע, אין דרך אלא עבודה זרה כמה דאת אמר הנשבעים באשמת שומרון ואמרו חי אלהיך דן וחי דרך באר שבע וגו' (עמוס ח יד), אין דרך אלא גילוי עריות כן דרך אשה מנאפת (משלי ל כ), אין

3 תנחומא וישלח סי' ח': 5 לקמן סוף פפ"ו: 6 ילקוט מכירי עמוס ח' י"ד: 9 [עי' קדושין ב' ב']:

1 אם] פוגכי[1], והוא אומר ~ דת | ומאן ת,' מן ג, ומן ו | דמר ו | נאמרה] ~ הפרשה א[1], נאמר י[1] | ומה ו, מי ג | מקיים] מתקיים פ, ~ לי כך אני מקיים א[1] | עמדי] ~ ושמרני בדרך הזה פ | 2 אלא ל' אי | שאם — * לי — עימי] שאם.. לו.. עימי ל, שאם.. לי שנתקיימו.. התנאים.. עמי ג, שאם תהיה (אם יהיה י) לי שיתקיימו כל התנאין (שיתקיימו התנאים י) שהתנה עמי פי[1], אם יהיה לי כל התנאים שהתנית עמדי א[1], אם יהיו כל.. עמי א[2], שאם יהיה לי זכות שיתקיימו כל התנאים שהיתנה עימי ו, שאם יהיה לו שנתקיימו.. התנאים [הללו] שהתנה עמו כ, כך אמר יעקב אם יתקיימו לי (יתקיימו ת) התנאים שאמר לי להיות עמי ולשמרני אני אקיים (מקיים ת) את נדרי דת | ר' — ורבנין] אג, ר'.. ורבנן דוכת, ל' פ | 3 עמדי — הזה] אגי, עמדי.. הזה אשר אני (אנכי ת) הולך דכת, עמדי ושמרני וגו' פ, וגו' ו | ** הרע] רע ל | 4 לאכל] ו, לאכול א[1]גכת, ל' פא[2]י | * מגילוי דואכ], מגלוי פתי, גילוי ל, זה גילוי ג | * ולא דפוא[1]גכתי] לא לד[1], ל' א[2] | חשך ממני] ד[1]פוגכי, ידע אתו דת, ידע אתי א[1], ל' א[2] | מאומה ל' א[2] | 5 כי — אוכל] כי.. אוכל וגו' ו, כי אם אותך באשר את אשתו י | אל בית אבי ל' פ | משפיכת א[2] | 6 מע"ז פאכתי, ל' ד[1] | רבנין] פג, רבנן דותי[1]מ, ורבנין א[2], ורבנן א[1]כ | פתרי א | לה ל' אמ | כל אמ | עיניינא] כ, עיינינה ו, ענינא דפא[1]גתימ, ענינא א[2], עניאנא ד[1] | 7 ושמרני — הולך] ת, ושמרני.. הולך וגו' כ, ושמרני.. אני הולך ד, ושמרני.. הזה אגי, וגו' פ, ל' ו | מעבודה זרה] ו, מע"ז דפאגכתמ | מגלוי י, ומגילוי וגכ, ומגלוי ת, וגלוי מ, וגילו א[2], וג"ע א[1] | ומשפיכות] פוגכת, משפיכות ד, ושפיכות א[2]ימ, וש"ד א[1] | ומלשון] פוגכתי, מלשון ד, ולשון אמ | 8 ואין ו | עבודה זרה] וג, ע"ז דפאכתימ | הנשבעים באשמת ל' פ | * שומרון — וגו' ג] שומרון.. שבע ימ, שומרון ואומרו (ואומרין א[2], ואומ' ד[1]ת, ואו' כ) חי אלהיך (חי דרך ד[1]) .. שבע דאכת, האומרים חי.. שבע פ, שומרון וגו' ל, .. ואמרו חי אלהיך דן וגו' ל[0], וגו' ו, שומרון ואמרו.. שבע ונפלו ולא יקומו עוד ו[0] | 9 ואין פוגכימ (אין — מנאפת ל' א) | גלוי פתימ | מנאפת וגו' ד | ואין |

אומר אם יהיה אלהים עמדי אתמהא והלא כבר (הבטיחו [הקב"ה]) אלא הפרשה מסורסת מה שלמעלה למטה בתחלה (שבתחלה) נדר ואמר אם יהיה אלהים עמדי ואחר כך חזר ואמר לו ה' (ואח"כ אמר) והנה אנכי עמך, ומשם נוסף בדפוסים [וכי"ת] שכבר הבטיחו הב"ה שנאמר וכו' והוא אומר אם יהיה וכו', והלשון הקצר בגי' העיקרית מאן דאמר על הסדר נאמרה מה מקיים אם יהיה וכו' (וע' גי' כי"ו) מפרש בפי' ב"ר כ"י מה מקיים ליה אם יהיה אלהים עמדי ולמה אמר יעקב כך והלא כבר הבטיחו הקב"ה ומשיב (והשיב) לא שהיה יעקב שואל מהקב"ה להיות עמו שהרי מובטח ועומד אלא כך אמ' יעקב אם יתקיימו לי התנאים שאמ' לי להיות עמי (כ"ה בכי"א, ובכי"ט חסר מן שהרי עד עמי) ולשומרני (ולשמרני) אני מקיים (אקיים) את נדרי ועפ"י זה הפירוש הגיהו בדפוסי' [ובי"ת] אלא כך אמר יעקב וכו', וע' במ"י לעיל צד 484, וע"ע לקמן פע"ו סי' ב' [ובלק"ט מאחר שהבטיחו הקב"ה ואמר לו והנה כו' מהו אם כו' אלא בקש רחמים על התנאים שיתקיימו], והגי' הנה אנכי וכו' איתא ברוב ספרים ובמקרא כתוב והנה, וע' במ"י לעיל צד 129 בד"ה ראיתי: 2 אם יהיה וכו'. בתנחומא שם שבשעה שנדר מה הוא אומר אם יהיה אלהים עמדי שלא ישעה אחר עבודה זרה ושמרני מגלוי עריות בדרך הזה משפיכות דמים וכו', וגם בתר"י א' מתורגם אין יהי מימרא די"י בסעדי ויטרנני משפיכות (א)דם זכאי פולחנא נוכראה וגילוי עריתא וכו': 4 ולא חשך וכו', ובד"ו הגיהו ולא ידע אתו [וכ"ה בכי"ת, ובכי"א א' ולא ידע אתי וצ"ל אתו], ויש כאן ערבובי' הפסוקים ולא חשך ממני מאומה כי אם אותך באשר את אשתו וכו' (בראשית ל"ט ט') ולא ידע אתו מאומה כי אם הלחם אשר הוא אוכל וכו' (שם שם ו'), וע' במ"י לעיל צד 35 בד"ה בשביל וייראו וכו' (ובילקוט הובא רק הפסוק ולא חשך ממני מאומה כי אם אותך באשר את אשתו [ובכי"א ב' רק סוף הפסוק כי אם הלחם וכו']), והדרש כי אם הלחם וכו' לשון נקי איתא גם לקמן סוף פפ"ו: 6 פתרין לה וכו'. פותרין ושמרני בדרך וכו' בכל הענין בע"ז ג"ע ש"ד ולה"ר אין דרך וכו', [אין דרך אלא גילוי עריות וכו' ובקידושין שם איתא וביאה איקרי דרך דכתיב ודרך גבר בעלמה כן דרך אשה מנאפת, אמנם כל הסוגיא שם היא מיסודם של רבנן סבוראי כמש"כ רב שרירא גאון באגרתו (הוצ' לעוין צד 71)], וקשה הדרש אין דרך אלא לשון הרע שנ' וישמע את דברי בני לבן וכו' [ובנוסחת כי"א נוסף הפסוק וישם דרך שלשת ימים וכו' (בראשית ל' ל"ו) והכונה שעל ידי הדרך ששם לבן בינו ובין יעקב נתגלגל הדבר ובא לידי לשון הרע של בני לבן ודחוק הוא], ופסוק זה איתא גם בשאר כ"י ובדפ"ר וד"ו ובילק' מכירי, ורק בילקוט [ובכי"ת] הגי' ואין דרך אלא לה"ר דכתיב וידרכו את לשונם קשתם שקר כמו שהובא זה הפסוק במאמר ר' אבהו, וגי' זו היתה גם לפני בעל שכל טוב שמפרש שם ושמרני הקב"ה מע"ז ומג"ע ומשפיכות דמים ומלשון הרע שנא' בדרך הזה וארבעתן קרויין דרך ע"ז כו' לשון הרע דכתיב וידרכו את לשונם קשתם שקר וגו', ובא"א ויפ"ת הגיהו ג"כ וידרכו את לשונם וכן נדפס במדרש עם יפ"ת ד' פיורדא [וע' בויק"ר פל"ז סי' א' ובחי' הרד"ל ומהרז"ו], וסגנון הלשון רבנין פתרין לה בכל עניינא עי' גם לעיל צד 150:

דרך אלא שפיכות דמים שנ׳ בני אל תלך בדרך אתם וגו׳ כי רגליהם לרע ירוצו וימהרו לשפך דם (שם א טו טז), אין דרך אלא לשון הרע שנ׳ וישמע את דברי בני לבן וגו׳ (בראשית לא א):

ה ונתן לי לחם לאכל ובגד ללבש עקילס הגר נכנס אצל ר׳ אליעזר אמר לו הרי כל שבחו שלגר שנ׳ ואוהב גר לתת לו לחם ושמלה (דברים י יח), אמר לו וכי קלה היא בעיניך דבר שנתחבט בו זקן ונתן לי לחם לאכל וגו׳ ובא והושיטה לו בקנה, נכנס אצל ר׳ יהושע התחיל מנחמו בדברים לחם זו התורה שנ׳ לכו לחמו בלחמי (משלי ט ה), שמלה זו טלית, זכה אדם לתורה זכה למצוה,

3 ילקוט כי קכ״ג, שמות רבה פי״ט סי׳ ד׳, במדבר רבה סוף פ״ח, מדרש קהלת פ׳ טוב ארך רוח (ז׳ ס׳) תנחומא לך לך סי׳ ו׳:

1 * אתם] איתם ו, אתה ל | * וגו׳ — דם ג] וג׳ כי רגליהם לרע וגו׳ ו, וגו׳ וימהרו לשפוך דם פ, וכתיב כי רגליהם לרע ירוצו וימהרו לשפוך (לשפך מ) דם ימ, מנע רגלך מנתיבתם (מנתיבותם ד[1]) וגו׳ ד, מנע.. מנתיבתם כי.. לשפוך, (לשפך ת) דם כת, מנע.. מנתיבתם כי.. לשפוך (לשפך א[2]) דם ואין דרך אלא גילוי (גלוי א[2]) עריות שנא׳ כן דרך אשה מנאפת א, וגו׳ ל | 2 ואין | וישמע — וגו׳] וישמע.. לבן לאמור וגו׳ פ, וישמע.. לאמר לקח יעקב דכ, וישמע.. לאמר.. יעקב וגו׳ ג, וישמע.. לאמור.. יעקב וגו׳ וכתיב וישם דרך שלשת ימים בינו ובין יעקב א[1], וישמע את בני לבן וגו׳ וישם.. ימים א[2], וישמע.. לבן ומ, וידרכו את לשונם קשתם שקר תי | 3 * לאכל — ללבש וג] לאכול.. ללבוש דחאכתי, לאכל ל, ל׳ פ | עקלס פ | ר׳ ליעזר ו, ר״ש א[1] | אמר לו] אמר ליה א[1], אמ׳ א[2], ואמר ת | 4 שנ׳] פחא[2]גכתי, שאמ׳ ד[1]ות, שאמר ד, ל׳ א[1] | ואהב ג | אמר לו] אמר ו | וכי ל׳ א | היא ל׳ ח | דבר ל׳ א[1] | 5 * בו] בה ל, עליו דפוחאגכת, עליה י | הזקן וחג, אותו הזקן פ, אותו זקן א[2]תי | ונתן] וגכי, שנ׳ ~ דפת, שאמר ~ ח | לאכל וגו׳] ו, לאכול ובגד ללבוש דחאכת, לאכל ג, לאכול י, וגו׳ פ | ובא] ג, בא י, ובא זה דפוחאכת, ובא הב״ה ד[1] | לו ל׳ א | נכנס] בא לו י | ר׳ יהושע] פוחאגכי ~ (ר׳ יהושוע ת) נ״א עקילס הגר בא ושאל את ר׳ אלעזר (אליעזר ת) אמר לו הרי (הרי כל ת) חיבה שחיבב הקדוש ברוך הוא (הקב״ה ת, הב״ה ד[1]) את הגר דכתיב ואוהב גר לתת לו לחם ושמלה כמה טווסין (־ים ת) אית לי כמה פוסייני (פסיונות ת) אית לי אפילו על (עלי ת) עבדי לא (אין ת) משגיחין (־ים ת) נזף ביה ואזיל לגבי ר׳ יהושע אמרו (נזף בו אמרו ת) לו תלמידיו ר׳ (רבי ד[1]) דבר שנתחבט עליו אותו זקן את מושיטו לזה בקנה (בקנה אזל לגבי ר׳ יהושוע ת) דת | והתחיל ו | מנחמו] מפייסו דת | בדברו ת | 6 זה א[1] | התורה] ואיג, תורה דפחא[2]כתי | שנ׳ — לחמו] דכתיב לחמו ד | בלחמי וגו׳ פוג | ושמלה פחא | זה וא | * טלית] טלת לד[1] | זכה ל׳ ג | אדם ל׳ א | זכה ל׳ חג | למצות ו[0]אי, למצוות כ, למינוי פ, ולמינוי חג, לטלית דת, לבניו ו |

3 אמר לו והרי וכו׳. הנה כל שבחו של גר שאמר הכתוב שהקב״ה אוהבו לתת לו לחם ושמלה בתמיה א״ל ר׳ אליעזר [ובכי״א א׳ משובשת הגי׳ ר״ש, ובכי״א ב׳ כתוב בפנים ר׳ אליעז׳ (ועוד תיבה אחת שאינני יודע לקרותה) ועל הגליון שמעון] וכי קלה היא בעיניך דבר שנצטער בו אבינו הזקן כשבקש מלפני הקב״ה ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש ובא הוא [הגר הזה] והושיטה לו [הקב״ה, ולפי גי׳ דפ״ר (שהוספתי בח״נ) מוסב מלת ובא גם כן על הקב״ה] בקנה כאלו היה דבר קל ומועט, ובפי׳ ב״ר כ״י מלשון אחר גורס ומפרש דבר שנתחבט אותו זקן דבר שנפל על פניו לארץ לבקש תפלה על אותו דבר ולזה הושיטו בקנה כלומר ולזה הגר מזמן מזונותיו בלא שום צער כלומר כמו שאדם נותן לחבירו בלא שום דוחק, והלשון והושיטה וכו׳ כמו לעיל צד 186 אמר כל מה שעמלתי וכו׳ בא זה והושיטה לי בקנה וכו׳ וע׳ במ״י שם, ובמה״ג עמ׳ 456 העתיק אנקלס הגר שאל את ר׳ אליעזר אמ׳ לו הרי כל חיבה שחבב הקב״ה את הגר לתת לו לחם ושמלה אמ׳ לו וכי קלה היא בעיניך עד שנתחבט עליה אותו זקן שנ׳ ונתן כו׳ מלמד שהיא קשה מן הכל: 5 התחיל מנחמו. מפייסו בדברים לחם זו התורה וכו׳ שמלה זו טלית וכו׳ וכן הדרש לעיל צד 339 ויקח וכו׳ את השמלה וכו׳ זכה שם לטלית וע׳ במ״י שם, ועי״ע באגה״ת ח״א צד 185, ובפי׳ ב״ר מל״א גורס ומפרש זכה אדם לתורה ולמינוי משעה שזכה הגר לתורה זוכה למינוי שממנין אותו נשיא [ע׳ קידושין ע״ו ב׳] ועוד גדולה מזו שמשיאין מבני בניו לכהונה ועח״נ וקידושין פ״ד מ״ז, ונקט והיו בני בניהם מקריבים עולות שהוא הקרבן היותר קדוש שכולה כליל כדמפרש ביפ״ת, ווזכים ללחם ושמלה לחם זו לחם הפנים וכו׳ הרי במקדש ובגבולין מנין שמתקיים בהם ואוהב גר וכו׳ לחם זו חלה שמלה זו ראשית הגז שהן המתנות שניתנו לכהנים בגבולים וע׳ בספרי קרח פי׳ קי״ט וחולין קל״ג ב׳, ובשכל טוב צד 143 הוסב הדרש על יעקב ונתן לי לחם לאכול זו תורה וכו׳ ובגד ללבוש זו טלית וכשיזכו בניו לתורה יזכו למינוי להשיא בנותיהם לכהונה ובניהם זוכין ללחם הפנים במקדש וכן לבגדי כהונה ובגבולין חלה וראשית הגז, ובסגנון שלפנינו כל המאמר גם בבמ״ר שם עקילס וכו׳ שבחו של גר ואוהב גר וכו׳ שנתחבט עליו אותו זקן ונתן לי וכו׳ ובא זה והושיטה וכו׳ התחיל מנחמו וכו׳ לחם זו תורה וכו׳ ושמלה זו טלית זכה אדם לתורה זכה למצות ולא עוד אלא שמשיאין בנותיהם לכהונה יהיו בני בניהם מקריבים עולות וכו׳ לחם זה לחם הפנים ושמלה אלו בגדי כהונה גדולה [וכ״ה כאן בכי״פ וכי״א ב׳ ובילקוט כמו שהוספתי בח״נ וצ״ע] הרי במקדש בגבולים מנין וכו׳ ושמלה זו ראשית הגז וכו׳, ובסגנון אחר במדרש קהלת, והגי׳ שם בדפ״ר וד״ו ועוד עקילס הגר שאל לר׳ אליעזר ואמר לו הרי חיבה שחיבב הקב״ה את הגר בלחם ושמלה בלבד שנאמר ואוהב גר לתת לו לחם ושמלה כמה טווסין וכמה פיסיונין אית לי ואפי׳ על עבדי לא משגחין עליהון אמר ליה וכי קלה היא בעיניך דבר שבקש בו אבינו יעקב מתחילה שנאמר ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש דבר קל הוא אתא לגבי ר׳ יהושע ושאל ליה כך אמר לו גר שנתגייר לשם שמים זוכה ומשיאין מבנותיו לכהונה לחם זה לחם הפנים ובגד אלו בגדי כהונה צמצמו בדברים אמרו לו תלמידיו וכי קלה היא בעיניך דבר שנחבט בו הזקן שנאמר ונתן לי לחם לאכול ולמה את מושיטו בקנה התחיל מפייסו בדברים לחם זו התורה שנ׳ לכו לחמו בלחמי ובגד זה חכבוד שנ׳ בי מלכים ימלוכו חוי טוב ארך רוח טובה היא האריכה שהאריך ר׳ יהושע עם עקילס

45a ולא עוד אלא שמשיאין מבנותיהן לכהונה והיו בני בניהם מקריבים עולות על גבי המזבח, לחם זו לחם הפנים, שמלה אילו בגדי כהונה, הרי במקדש, בגבולין מנין, לחם זו חלה, שמלה זו ראשית הגז:

ו כא) ושבתי בשלום אל בית אבי והיה י״י לי לאלהים ר׳ יהושע דסיכנין בשם ר׳ לוי נטל הקב״ה כיתחן שלאבות ועשאה מפתח לגאולתן שלבנים, אמר לו הקב״ה ליעקב אתה אמרת והיה י״י לי לאלהים חייך כל טובות וברכות ונחמות שאני נותן לבניך איני נותנן אלא בלשון הזה והיה ביום ההוא יצאו מים חיים מירושלם (זכריה יד ח), והיה ביום ההוא יחיה איש עגלת בקר (ישעיה ז כא), והיה ביום ההוא יוסיף י״י שנית (שם יא יא), והיה ביום ההוא יטפו ההרים עסים (יואל ד יח). והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול (ישעיה כז יג):

ז כב) והאבן הזאת וגו׳ [וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך] חד אמם שאל לר׳ מאיר פטר חמור במה הוא נפדה, אמר לו בשה דכת׳ ופטר חמור תפדה בשה (שמות לד כ), אמר לו אין לו שה, אמר לו בגדי, אמר לו מאין, מן הכבשים ומן העזים תקחו (שם יב ה), אמר לו

3 ילקוט שם [ילקוט ישעיה ר׳ רע״ז (שם)], ילקוט זכריה ר׳ תקפ״ה, ילק׳ מכירי זכריה י״ד ס׳: 6 לעיל לד 407: 11 ע׳ בכורות פ״א מ״ד:

1 שהן משיאין דפוכי, שהם משיאין חת | מבנותיהן] פו, בנותיהן חאכ, מבנותיו ת, את בנותיהם ד, מבני בניו ג | והיו] ויהיו פחא, ל׳ י | בני בניהם (בני בניהן הא[2], בני בניו ג) מקריבין פחא[3]ג, ובני בניהן מקריבים י, בני בנותיהן מקריבים ן, בניהם ובני בניהם מקריבים כ, בניהם כהנים גדולים ומעלים ד, בניהן כהנים ומעלין ת | עולות ל׳ י | המזביח ת | לחם] ד״א ~ דת | זו] פחגת, זה דואכי | 2 שמלה] פואגכי, ושמלה דחת | אילו] פו, אלו דחאכתי, זו ג | כהונה גדולה פא[2]י | בגבולין מנין] פחא, .. מנ׳ וג, .. מניין כ, אבל בגבולים דת | זה חא[1] | שמלה] אכ, ושמלה דפוחגת | זה חא | הגז] פוחאגכב, ~ אמרו (ל׳ ת) אילולי (אלולי ת) אריכות פנים שהאריך ר׳ יהושע (יהושוע ת) עם עקילס היה חוזר לסורו וקרא עליו טוב ארך אפים מגבור דא[01]ת | 3 * ושבתי — אלהים] ושבתי.. אבי וגו׳ ל, ושבתי.. אבי וכו׳ א[01], ושבתי.. אבי דחא[1]כת, ושבתי בשלום וגו׳ ן, ושבתי בשלום פ, והיה.. לאלהים א[3]י | דסיכנין] גכ, דסכנין מ, דסכינין י (ישעיה) | 4 סיחתן] פי[1] (זכריה), סוחתן ג, שיחתן דוחאכי (ישעיה) מ, שיחתם ת | של בנים ח | ועשאה] פוא[1]גכי (זכריה) מ, ועשאן דחא[2]תי (ישעיה) | * לגאולתן דפא[2]גכי (שם) מ] לגאולתם א[1]תי (זכריה), לגאלתן ל, לגאולת ן | בנים ן | לו ל׳ א | ליעקב] י (שם), ל׳ דפוחאגכתי | (אתה — לאלהים ל׳ ן והושלם בגליון) | ** אמרת] אמרה ל | 5 והיה י״י לי] והיה לי ד, והיה י״י ת | טובות] מידות ~ ן | ונחמות וברכות פ, ונחמות וגאולות ג, וברכות י (ישעיה) | נותן] עתיד ליתן א | נותנן] ואא[2]כ, נותן דפא[1]תי | 6 והיה] שנא׳ ~ א[1]י (שם), (והיה — מירושלם ל׳ א[1]) * מירושלם דחא[2]כתי (שם)] מירוש׳ לי[1], מירושלים פ, וגו׳ ן, ל׳ י (זכריה) | והיה — בקר] חי (שם), והיה.. בקר ושתי צאן אי, [והיה] ביום.. בקר וש׳ צ׳ ג, והיה.. איש וג׳ כ, ל׳ דפת | 7 והיה — שנית ל׳ א | שנית] פי, ~ ידו חגי (שם), ידו וגו׳ ן, ידו לקנות את שאר עמו דת, לקנות.. עמו ד[1]כ | 8 [ס] גדול] ~ וגו׳ ד | 9 והאבן הזאת ל׳ א[2] | וגו׳] פ, אשר שמתי וגו׳ ן, אשר שמתי מצבה יהיה בית אלהים דא[1]גכת, ל׳ א[2] | * וכל — לך דהג] וכל.. עשרנו לך ת, עשר.. לך פא[2], וכו׳ א[01], ל׳ לוא[1]כ | אמם] ג, אמן א, גוי דות, איניש כ, אגים פ | שאל] שאליה דפואגכ, שייליה ת | * לר׳ מאיר] את ר״מ א, לר׳ אליעזר ולר״מ ל | 10 פטר] פאגכ, אמ׳ לו ~ ן, אמר ליה ~ דת | חמור] חמורך דת | ליה ת | דכת׳ — בשה ל׳ א | אמר לו ל׳ ג | 11 אין] אם אין אכ, ואם אין וג | שה] ~ מהו א[1]ת, מנין מהו א[2] | אמר לו] אמר ליה ת, א״ל א, ל׳ פכ | * אמר לו גכ] אמ׳ ל, אמ׳ ליה פות, א״ל דא[1], ל׳ א[2] | מאין] מנין א, מנן פ, מן הן ן, ומן הן ג, מנא לך הא דת | מן הכבשים] א[2], אמ׳ לו ~ ג, א׳ ליה ~ פ, אמר ליה (לו כ) דכתי׳ ~ דוכת, דכתי׳ ~ א[1] | לו] פגכ, ליה דות |

מהקפדה שהקפיד בו ר׳ אליעזר שאילולי כן חזר לסיאורו וקרא עליו טוב ארך רוח מגבה רוח (ועי׳ במ״כ שם), והשמיטו [בדפוסים וכי״ת כאן] מן עליהון וכו׳ עד דבר קל הוא ומן ושאל ליה וכו׳ עד צמצמו בדברים, ושינו נזף ביה ואזיל לגבי ר׳ יהושע ועוד שינו אמרו לו תלמידיו ר׳ וכו׳, והגיהו התחיל מפייסו בדברים כמו שהלשון שם, ובסוף המאמר שלפנינו הוסיפו משם בשינוי הלשון אמרו אילולי וכו׳, וגם בגליון מדרש אב״א נסמן במ״ס אין זה, ובסגנון מאוחר ובאריכות דברים ובעירבובי התשובות של ר׳ אליעזר ור׳ יהושע הסיפור בשמו״ר שם שאל עקילס הגר את רבותינו אמר להם וכו׳ ועיי״ש, ובסגנון קצר הסיפור בתנחומא שם מעשה באונקלוס הגר ששאל לזקן מה חביב הגר לפני הקב״ה שכל חבתו כתב בו שנאמר ואוהב גר לתת לו לחם ושמלה א״ל יעקב אבינו לא תבע מן הקב״ה אלא ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש: 5 בלשון הזה, בלשון והיה, וכל הפסוקים שלפנינו הובאו גם לעיל צד 407 בדרש שבכל מקום שנ׳ והיה משמש שמחה וע׳ במ״י שם, והפ׳ והיה ביום ההוא יחיה וכו׳ איתא שם גם בדפוסים [וכן נמצאו כל הפסוקים שם בכי״א], ובלק״ט הועתקו רק ג׳ פסוקים והיה ביום ההוא יוסיף וכו׳ יטפו וכו׳ יתקע וכו׳ והגי׳ שם כמו בכי״ו מפתח לגאולת בנים, ועי׳ גם בשכל טוב צד 143, ובמקרא כתוב יוסיף אדני שנית וכו׳ [אמנם בס״א שם יהוה, ע׳ תנ״ך הוצ׳ גינצבורג], וע׳ מ״ש במ״י לעיל צד 487: 9 חד אמם. וכ״ה בכי״ג ובפי׳ ב״ר כ״י מל״א, ושם מפרש גרוע כדמתרגמינן עמיא מכתשא (ויקרא י״ג ו׳), ואולי השם אמם מפעל אמם שהוא נרדף עם עמם [עמּמי] כמו השם עממ באיכ״ר א׳ י״ב פ׳ רבתי וכו׳ וגמלא עמם (פי׳ מנהיג הגמל הוא גוי) וכו׳ דגמלא עמם וכו׳ וע׳ בעמת״ל ח״ג צד 663, אכן באיכ״ר מ״ב שם הגי׳ וגמלא גוי וכו׳ דגמלא גוי וכו׳, והסיפור הובא אגב הסיפור שלאחריו לפנינו כאן: 11 מן הכבשים. אמר לו מן הכבשים [ואף שגם בפסח כתיב

אילו לפסח, אמר לו אף גדי נקרא שה, מן הן, וזאת הבהמה אשר תאכלו שור שה כשבים ושה עזים (דברים יד ד), עמד ונשקו על ראשו: ר׳ יהושע דסיכנין בשם ר׳ לוי כותי אחד שאל את ר׳ מאיר אמר לו אין אתם אומרים יעקב אמיתי היה, אמר לו הן, אמר לו לא כך אמר וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך, הן והפריש שבט לוי [אחד מעשרה], ולמה לא הפריש משני שבטים, אמר לו וכי שנים עשר שבטים היו והלא י״ד היו שנ׳ אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי (בראשית מח ה), אמר ליה כל דכן, אוספת מים אוסיף קמח, אמר לו אין את מודה לי שהן ד׳ אימהות, אמר לו הן, אמר לו צא מהן ד׳ בכורות לד׳ אימהות, הבכור קודש ואין

1 ע׳ מכילתא בא פ״ג ופ״ד: 2 ילק׳ מכירי מיכה ז׳ כ׳, פסיקתא פ׳ עשר תעשר (ל״ח ט׳), תנחומא ראה סי׳ י״ד:
5 [ע׳ תנחומא ויחי סי׳ ט״ו ומ״ב שם סי׳ ט״ז]: 7 ע׳ פדר״א פל״ז:

1 אילו] ונ, אלו דפאכת | לו] פאגכ, ליה דות, לה ו | נקרא] ~ שמו ו | * מן הן פל°] אמ׳ ליה ~ ו, א״ל ~ ג, אמר ליה מנא לך הא ת, מנא לך הא ד, שנא׳ א, מה הן ל | וזאת] אמר ליה (א׳ לו פ, א״ל ג) דכתי׳ ~ דפגת, אמר ליה דכתי׳ זאת ו, דכת׳ וזאת כ, זאת א | שור — עזים] פכ, צאן שה.. עזים דת, שור שה בכבשים ושה עז׳ ג, וגו׳ ו | 2 דסיכנין] ג, דסכנין דפאכתמ, דס׳ ו | כותי] כושי א, גוי כותי ת | ** אחד] ל׳ ל | 3 ליה ות | אתן ד׳ו, אתה ח | * אומרים דפחא[2]כמ] א׳ ל, או׳ ג, אומ׳ ו, אומרי׳ א[1], אומרין ת | אמיתי היה] ח, אמתי הוא א[2], אמיתי ו, אמתי פמ, אימתי כ, אמת א[1], אמיתי דכתיב (אמתי דכת׳ ת) תתן אמת ליעקב דת | ליה ות | הן] נכ, הין דוחת, הן (הין מ) דכת׳ (דכתי׳ א) תתן אמת ליעקב פאמ | אמר לו] אמר ליה ת, א״ל א, א׳ ו, ל׳ ג | לא כך] ואג, ולא כך דפחכי, ולא ת | אמר] כת׳ ת | 4 לך] ~ והיכן הפריש מבנים ח, והיכן הפריש ג | הן והפריש] אמ׳ לו (א״ל א) הן הפריש אכ, א״ל הין שהפריש מ, א״ל הפריש ד, אמר הין הפריש חג, אמ׳ לו (ליה ת) הן (הין ו°ת) אמ׳ לו (ליה ת) הפריש פו°ת | שבטו של לוי | * אחד מעשרה] א׳ לעשרה א[2], ל׳ ל | ולמה — שבטים] למה (ולמה ו°חגכ) לא הפריש אחד מעשרה לשנים (לשני ח) שבטים אחרים דו°חגכת, למה לא הפריש עוד משנים (לשנים א[1]) אחרים אחד מעשרה אמ, לשנים שבטים אחרים לא הפריש פ | 5 ליה ת | שנים עשר שבטים] ג, שנים עשר פו°חא[1]כתמ, י״ב דא[2] | היו] הן דפאכת, הם וחגמ | והלא] וזה לא פ | ארבעה עשר פחא[1]גתמ, ארבע עשר כ, י״ד א[2] | היו] הן דפאכתמ, הם חג | 6 לו פ | כל דכן] פו°חגכ, כל שכן דתמ, כ״ש א | אוספת] פחגכת, אוסיפת ד, אספת ו°, שהמוספת א[1], דמוספת א[2]מ | מים] ו°חאכמ, מיא דפת, קמח ג | אוספת כ, הוסיף פ, הוסף א[2] | קמח] ו°חכמ, קמחא דפ, מים ג | ליה חת | אין] אי א | אתה חא | * לי דפו°אכתמ] לו ג, ל׳ לח | 7 שהן] פו°חאגכתמ, שהם ד | ד׳] פא[2], ארבע דוחא[1]גכתמ | אימהות] וג, אמהות דפחאכתמ | ליה חת | הן] פאגכ, היין דו°תמ | ליה חת | הוצא כ, קח ת | [ם] מהן] מהם ד | ד׳] ארבע׳ ג, ארבע פחא[1]כתמ | ** בכורות] בנים ל | לד׳] ו°א[2], לארבע דפחא[1]גכתמ | אמהות פחאכתמ | והבכור ו°כ, לפי שהבכור ג, שאין הבכור מתעשר למה הבכור פ, שאין.. מיעשר שהוא מ | קדש ו°אמ, קדוש כ |

שה פירשה התורה שיכול להביא גם גדין], וכן נעדר אמר לו בסמוך מן הן וזאת הבהמה וכו׳ ועח״נ ולעיל צד 215 וצד 772 ובמ״י שם: 3 יעקב אמיתי. וכן הלשון לקמן פע״ח סי׳ י״ד איפשר יעקב אמיתי היה [ונראה שהכותי רצה להוכיח שאין ממש בדרשת חכמים והמקרא כפשוטו הוא, ובשאלה ראשונה לא הודה בהלכה שמקורה בדרשה שגם גדי בכלל שה, ובשאלה שלפנינו התאמץ להראות שיעקב לא אמיתי היה ובמרמה הלך גם עם עשו ולבן כפשוטו של מקרא וכדעתם של הרומיים (עבודה זרה י״א ב׳) ולא כדעת חכמינו שדנו אותו לכף זכות ופירשו בא אחיך במרמה בחכמת תורתו (לעיל צד 758) ואמרו עליו שרי לצדיקי לסגויי ברמיותא כי עם נבר תתבר כתיב (מגילה י״ג ב׳) ולדעתם גם צאנו של יעקב לא נתרבו על ידי המקלות שהציג אלא בדרך נס (לקמן פע״ג סי׳ י׳ וע׳ בלק״ט שם)]: אשר תתן לי. מכאן עד סוף המאמר קיטע בכי״ו גרש אמר סובי אומתך וכו׳ [ע׳ בסמוך צד 805 אות 1] וע׳ במ״י לעיל צד 772, והמאמר הושלם שם בגליון בכתב אחר מטושטש: 4 הן והפריש. אמר לו הן [והוא עשה כן] והפריש שבט לוי וכו׳ ועח״נ, ולפי הגי׳ א״ל הפריש הוא שאלת הכותי, והגהתי עפ״י שאר הספרים אחד מעשרה, וקשה השאלה ולמה לא הפריש משני שבטים [כי בשני שבטים אין כאן חיוב מעשר, ואין כאן קושיא כי הכותי כיוון לקנטר], וביפ״ת פי׳ לב׳ שבטים אחרים מספר בניהם אשר הולידו בחיי יעקב וצ״ע: 6 כל דכן וכו׳. כל שכן הוספת מים תוסיף קמח, ומשל הוא בלא״ר, ובפי׳ ב״ר כ״י מל״א מפרש אוספת קמחא אם תוסיף מים בעיסה תוסיף קמח כלומר אם תוסיף בבנים תוסיף במעשר וכו׳ [ובתנחומא ויחי שם א״ר יוחנן וכי י״ב שבטים הן והלא כבר נאמר אפרים ומנשה כראובן ושמעון והן י״ד אלא כשלוי נמנה עמהן אינן נמנין עמו וכשאין לוי נמנה עמהן אפרים ומנשה נמנין שבט אחד וכו׳], והגהתי מודה לי וכו׳ [ואין צורך כי לשון חכמים כך הוא כמו נזיר פ״ה מ״ג, שבת צ״ב ב׳, וע׳ גם עירובין פ״ה מ״ט ומכות פ״ג מ״ב] ד׳ בכורות ועח״נ: 7 הבכור קודש. בכי״פ נוסף פירושו שאין הבכור מתעשר למה הבכור קודש וכו׳, ובפי׳ ב״ר כי״ט מל״א מפרש ואין קדש מוציא מידי קדש כלומר והארבע בכורות אינן צריכין להתעשר שאין קדש כמו בכורות מוציא מידי קדש מעשר, מעשר נקרא קדש שנאמר העשירי יהיה קדש לה׳, ובבחיי מפרש ואין קדש מוציא קדש נשארו עשרה והעשירי הוא שבט לוי שהבדילו הש״י לשרתו ולברך בשמו וכו׳, ואגדה אחרת בפדר״א שם מה עשה יעקב הפריש ארבעה בכורות לארבע אמהות ונשתיירו שמונה התחיל משמעון וגמר בבנימן שבמעי עמו ועוד התחיל משמעון וגמר בלוי ועלה לוי מעשר קדש לי״י שנאמר העשירי יהיה קדש וכו׳ [ועוד שם ר׳ ישמעאל אומר כו׳ ולא עשר יעקב אלא למפרע התחיל מבנימין שבמעי עמו ועלה לוי קדש לי״י וכו׳] וע׳ בתר״י א׳ בראשית ל״ב כ״ה, ובילקוט דפ״ר בהקונדרים האחרון מילמדנו ר׳ ט״ז העשירי יהיה קדש אשר היה שמח אני נעשה כהן גדול שאני

קודש מוציא קודש, אמר לו אשרי אומתך מה בתוכה:

כט א) וישא יעקב רגליו אמר ר' אחא חיי בשרים לב מרפא (משלי יד ל) כיון שנתבשר ח בשורה טובה טעין ליביה רגלוהי הדא אמ' כרסה טענא רגליא:

ב ג) וירא והנה באר בשדה וגו' ר' חמא בר' חנינא פתר בה שת שיטין וירא והנה באר בשדה זו הבאר, והנה שם שלשה עדרי צאן רובצים עליה משה אהרן ומרים, כי מן הבאר ההיא ישקו העדרים שמשם היה כל אחד ואחד מושך לדגלו ולשבטו ולמשפחתו, והאבן

2 ילקוט כ' קכ"ג, [וע'] תנחומא ת"ב ויצא סי' ס': 4 ילקוט שם: 5 ע' סדר עולם פ"י, תענית ט' ע"א: 6 תוספתא סוכה פ"ג י"א, תנחומא ת"ב במדבר סי' ב' חקת סי' מ"ח וסי' נ', תנחומא במדבר סי' ב' חקת סי' כ"א, במדבר רבה פ"א סי' ב' פי"ט סי' כ"ו:

1 קודש] פחגכ, קדש דו[0]אתמ (וכן בסמוך [גם בח]) | מוציא מידי מ | לו] ליה פ, ל' ו | אשרי] פחג, אשריך ואשרי דא[1]כתמ, אשריך ואשרי מזומתיך ואשרי א[2], סובי ו | אומתך] הדור א[2] | מה בתוכה] גכ, מה שבתוכה ח, מה אית בה ו, שאתה בתוכה פ, שאת (שאתה תמ) שרוי בתוכה דתמ, שאתה.. בתוכו א[1], אשר אתה שרוי בו א[2] | 2 רגליו וגו' ו | חיי] כתי' ~ ח | מרפא] וגו' ו | 3 טעין ו | לביה וחגכת | רגלוהי] פחאגכי[1], רגלוי ו, יח רגלוהי ד, יח רגלוי ת | הדה וג | אמרה דאגכת, אמר י, היא ו | כרסה] ו, כרסא פא[2]גי, כריסא דא[1]כת | טענה וג, טעין י, טעינא ת | רגלייה וי[1] | 4 * וגו' וא[01]ג] ל' לדפחאכתי | חמא] יוסי פ | בר'] א[2]גכ, ביר' ו, בר דפא[1]תי | חנינא] אגכי, חנינה דפות | פתח א[2]ת | בה] אי, ביה דפוגת, ל' כ | שת] ו, שית דפאגכי, שיתא ל[0]ת | שטין וא[2]ג, אפין ל[0], מונין כ | * וירא — בשדה ואגכי] והנה.. בשדה דת, והנה באר פח, ל' ל | 5 זה חאגכי | [0]שם] ל' ד | רובצים עליה] וכי, ל' דפחאגת | זה משה חי | ואהרן פוחא[1]כתי | 6 ההוא פג | ישקו העדרים] וגו' פ | שמשם ל' א | היה — מושך] פו, היה כל אחד מושך ג, היה מושך כל אחד ואחד חכ, כל אחד מושך י, שכל אחד היה מושך א, כל אחד ואחד מושך מים (מושך לו ת) דת | לדגלו ולשבטו] לשבטו ולדגלו חי, לרגלו מים ולשבטו ת |

העשירי אמר הקב"ה איני מתחיל מן הגדולים אלא מן הקטנים והעשירי זה לוי [וכן הוא בתנחומא קרח סי' י"ב חשוב מבנימן עד לוי היו לו עשרה בנים ולוי היה העשירי ונתנו מעשר למקום לקיים וכל אשר תתן לי עשר וכו' וע' במדבר רבה פי"ח סי' כ"א ובס' היובלים פל"ב, מדרש תנאים צד 220 וספרי זוטא לבמדבר י"ח ו' וס' ראב"ן סי' קי"ז] וע' ברילל יאהרביכער ח"ד צד 130 ובמאמר ר"א עפשטיין על ר' משה הדרשן צד 16 [וגרינבוים, נייע בייטרעגע צור זעמיטישען זאגענקונדע צד 147]: 1 מה בתוכה. מה יש בתוכה כמה תורה וכמה חכמה, וגם בכי"ג וכי"כ הגי' כן, ובכי"ו אמר סובי (וצ"ל טובי) אומתך מה אית בה, והגי' שאתה בתוכה כמו בירוש' חגיגה ריש פ"א אין הדור יתום שר' לעזר בן עזרי' בתוכו והגי' שאת שרוי בתוכה כמו באותו המאמר [במכילתא בא פט"ז, תוספתא סוטה פ"ז י"ב] בחגיגה ג' ב' אין דור יתום וכו' שרוי בתוכו, וע' בלק"ט ובשכל טוב צד 129. ובסגנון אחר המאמר בפסיקתא פ' עשר תעשר כותי אחד בא ושאל את ר' מאיר וא"ל לית אתון אמרין דיעקב אבוכון קשוט הוא א"ל אין דכתיב תתן אמת ליעקב א"ל הפריש שבטו של לוי אחד מעשרה לשבטים לא היה להפריש לו עוד משנים א"ל אתה אומר דאינון [י"ב ואנא אומר דאינון] י"ד אפרים ומנשה כראובן ושמעון א"ל והא לית את מסייע אוספת קמח אוספת מיא א"ל אין את מודה לי שהן ארבע אימהות יצא מהם ארבע בכורות ואין הבכור מתעשר למה שהוא קודש ואין קודש מוציא קודש א"ל טיבוי לאומתך דאת בה בגווה וכו' וכ"ה בקצת שינוי באותה הפסקא בתנחומא (ושם הגי' א"ל והא את מסייע לי הוספת קמח הוסיף מים וכו' א"ל טובי אומתך דאת בגווה), ובסגנון הפסיקתא הועתק המאמר במה"ג צד 456 ועיי"ש (ושם הגי' והא לי את מסייע אוספת קמחא אוספת מיא), ובתוספות עה"ת פ' אם יהיה אלהים וכו' הובא מב"ר שאל מין אחד את ר' יהושע בן לוי היכן מצינו שעישר בניו אמר לו לוי שהקדישו לשמים אמר לו ומה ראה להקדיש לוי והוא לא היה עשירי אמר לו שעשה יעקב מכל בניו כטלאים הנכנסין לדיר להתעשר והכניס דרך תולדותם דברניות הן וצ"ע: 2 חיי בשרים וכו'. הלשון וישא וכו' רגליו נמצא במקרא רק כאן ודרש ר"א שנשא לבו רגליו (ומדויקת הגי' רגלוהי בלי מלת ית שאין כתיב כאן את רגליו), והפ' חיי בשרים וכו' נדרש גם בפתיחה לעיל ריש פנ"ז ועיי"ש, ובפירש"י עה"ת מפרש המאמר שלפנינו וישא וכו' משנתבשר בשורה טובה שהובטח בשמירה נשא לבו את רגליו ונעשה קל ללכת, וכן בתר"י א' ונטל יעקב בקלילותא ריגלוי לטילא וכו', וסוף המאמר מפרש ביפ"ת הדא אמרה כריסא וכו' דרך משל הוא לומר שהלב מקומם את האדם להתעורר בעניניו והרי הוא כאילו הכרס נושא הרגלים לא הרגלים את הכרס, ובמ"כ פי' וזהו שאומרים הבריות במשליהם הכרס נושא את הרגלים אם כריסו מלא ונפשו רחבה עליו קל הוא ברגליו, ובלק"ט משמע שהוא דרש אחר שמפרש וישא וכו' ללמדך שבשורה טובה נותנת כח לאדם שכיון שנתבשר יעקב אבינו נשא רגליו ד"א שסעד ועמד והלך, ובשכל טוב שם וישא יעקב את רגליו בקלילות כיון שנתבשר בשורה טובה ניתן בו כח וקלילות וכו' סעד ועמד והלך ומשל הוא לבני אדם כריסא טעין וכו' ובמה"ג שם הועתק טעון לביה רגלויי הדא דאמרי כרסיה טעינא רגליה (ושם בכי"ק טען לביה רגלוי ח"ד כרסיה טענא וכו'), ובעקידה שער כ"ה טעין ליביה לרגלוהי הדא אמרה כרסא טענה רגליא: 4 שת שיטין. שש שיטות, ובגליון כי"ל נסמן ס"א שיתא אפין וע' לעיל צד 466 וצד 550, וכן באיכ"ר פ' בלע (ב' ב') ור' יוחנן הוה דריש שיתין אפין בבלע וכו'. 5 [הבאר. שניתן להם במדבר, שכל טוב צד 143]: משה אהרן וכו', שהם שלשת הרועים שבזכותם ניתנה וחזרה הבאר לישראל במדבר, וע' בס"ע ותענית שם [ותוספתא סוטה פי"א י' ולעיל צד 676], ופי' שלשה עדרי צאן שלשה רועי עדרי צאן, ובשכל טוב צד 143 ג' עדרי צאן זה משה ואהרן ומרים מנהיגי העדרים: 6 מושך וכו'. מושך מים, ובדפוסי' נוסף כן מושך מ[י]ם, ובשכל טוב שם שכל אחד מושך לשבטו ולמשפחתו והאבן גדולה כמלא פי כברה קטנה היה בה, ומפרש שם גדולה שגדולה במעשיה וניסיה, ובדרש כל אחד ואחד מושך וכו' הובא כאן מאמר ר"ח שרק כמלוא פי כברה קטנה היה בה בבאר [ומזה נשמע שגם האבן לא היתה גדולה באמת], ומאמר זה איתא גם לעיל צד 36 ועיי"ש, ובתוספתא שם האגדה כך היתה הבאר שהיתה עם ישראל במדבר דומה לסלע מלא

גדולה על פי הבאר אמר ר׳ חנינה כמלוא פי כברה קטנה היה בה, ונאספו שמה כל העדרים בשעת המחנות, וגללו את האבן מעל פי הבאר והשקו את הצאן שמשם היה כל אחד ואחד מושך לרגלו לשבטו ולמשפחתו, והשיבו את האבן על פי הבאר למקומה בשעת המסעות: ד״א וירא והנה באר בשדה זו ציון, והנה שם שלשה עדרי צאן אילו שלש רגלים, כי מן הבאר ההיא ישקו שמשם היו שואבין רוח הקודש, והאבן גדולה זו שמחת בית השואבה, אמר ר׳ הושעיא למה היו קורין אותה שמחת בית השואבה שמשם היו שואבין רוח הקודש, ונאספו שמה כל העדרים באים מלבוא חמת עד נחל מצרים, וגללו את האבן מעל פי הבאר והשקו את הצאן שמשם היו שואבין רוח הקודש, והשיבו את האבן על פי הבאר למקומה מונח לרגל הבא: ד״א וירא והנה באר בשדה זה ציון, והנה שם שלשה עדרי צאן אילו ג׳ בתי דינין דתנינן שלשה

1 לעיל לד 36, ועי׳ ירוש׳ כלאים פ״ט ל״ב ג׳, ויקרא רבה פכ״ב סי׳ ד׳, מדרש קהלת פ׳ ויהכון אלין (ס׳ ס׳): 5 ירוש׳ סוכה פ״ה נ״ה א׳, פסיקתא רבתי פ״א (א׳ ב׳): 9 סנהדרין פי״א מ״ב:

1 על פי הבאר ל׳ א | חנינה] ונ̇ת, חניני ד[1], חנינא דחאכ, ל׳ פ | כמלא חא[2]כי, מלא פ | כברה] מדה פ | היתה א | בו א[1] | העדרים] ~ וגללו דת | 2 בשעת] בשעה שחונין פ | וגללו — ולמשפחתו] ג, וגללו את האבן וגו׳ (האבן מעל פי הבאר ן) שמשם.. לשבטו ולדגלו (לדיגלו ולשבטו ן) ולמשפחתו פו, וגללו את האבן והשקו את הצאן שמשם היה כל אחד מושך לדגלו ולמשפחתו א, וגללו.. הבאר (הבאר והשקו את הצאן י) שמשם היה מושך (שמשם מושך י) כל אחד לשבטו ולדגלו ולמשפחתו (ממשפחתו י[1]) בי, ל׳ דחת | 3 והשיבו] וגללו ח | * על — למקומה דחכתי] על פי הבאר פ, על פי וגו׳ ן, וגו׳ ל | בשעת המסעות] וא[1]נכי, בשעת מסעות פא[2], בשעת מסע המחנות ח, בשעת מסעות היתה חוזרת לאיתנה דת | 4 וירא] ואנכי, ל׳ דפחת | זה פוחאכי | [0]שם ל׳ ד | ג׳ ד[1]א[2] | עדרי צאן] עדרי.. רובצים עליה חבי, ל׳ פ | אילו פוג, אלו דחאכתי | שלש] פ, ג׳ ד׳א, שלשה דוחגכת, ל׳ י | 5 ההוא פני | ישקו] ~ העדרים והאגכתי | היו ל׳ י | שואבין] פגכ, שואבי׳ א[2], שואבים דוחא[1]ת | הקודש] וג, הקדש דפאכתי (והאבן — הקודש ל׳ א והושלם בגליון) | גדולה] ~ על פי הבאר ו[0]חגי | זה] י | * השואבה דפחגת] השאבה ן, ~ שמשם היו שואבים ל | הושעיה פות, אושעיא ח | 6 היו ל׳ ות | קורים ן, קוראין פג, קוראים ד | * אותה דפוחגת] אותו ל | שמחת ל׳ דפות | שמישם ן | שואבין] פג, ־ים דוחתי | את רוח ג | הקודש] וג, הקדש דפחתי | כל העדרים ל׳ פ | 7 באים ל׳ ח | מלבא חאכ | ועד דחת | וגללו — האבן ל׳ א[2] | * מעל — הצאן ל[0]חגכי] מעל.. הבאר ו[0], והשקו את הצאן א[2], וגו׳ ד, ל׳ לפת, (והשקו — הבאר ל׳ א[1]) | 8 שמישם ן | שואבין] פחגכתי, שואבי׳ א[2], שואבים דו | ברוח א[2] | הקודש] וג, הקדש דחא[2]כתי | על — למקומה] חא[2]גי, על.. הבאר פת, ל׳ דו | שמונח י, מונין א[1] | עד רגל י | 9 וירא ל׳ פחכת | בשדה ל׳ פ | זה] פאי, זו דוחגכת | ציון] בית המקדש א | והנה שם] וחאגכתי, והנה ד, ל׳ פ | ג׳ ד[1]א[2] | צאן] צאן רוב׳ ן, צאן רובצים עליה ח, ל׳ פ | אילו] פוג, אלו דחאכתי | ג׳] ד׳א[2], שלשה דפוחא[1]גכתי | דינין] פחאגכי, דיני׳ ד, דינים ות | דתנינן] פוא[2]גי, דתנן דחת (דתנינן — דינין ל׳ א[1]) | ג׳ ד[1]א[2] |

כברת וכו׳ וכל אחד ואחד מושך במקלו איש לשבטו ואיש למשפחתו שנ׳ באר חפרוהו שרים כרוה נדיבי העם וכו׳, ובתנחומא מ״ב חקת סי׳ מ״ח כרוה נדיבי העם וגו׳ שהיו הנשיאים עומדים על גבה ומושכין במטותיהן כל אחד ואחד לשבטו ולמשפחתו וכו׳ וע׳ בתנחומא חקת ובבמ״ר פי״ט. ובתנחומא מ״ב במדבר שם והבאר בזכות מרים וכו׳ והיאך היתה הבאר עשויה כמין סלע (ובכ״י רומי שם סלע כמין כברה) היתה מתגלגלת וכו׳ (ועיי״ש בהערות רש״ב אות כ״א על הגי׳ המשובשת לפנינו בתנחומא במדבר שם כמין סלע כמין כוורת או כדורת (ובעמת״ל ח״ב צד 296 צריך למחוק כל הערך כדורת) ובבמ״ר פ״א הגי׳ והיאך היתה הבאר עשויה סלע כמין כוורת היתה ומתגלגלת וכו׳), ובירוש׳ כלאים שם איתא א״ר חייה בריא כל מי שהוא עולה להר ישימון ומצא כמין כברה בים טיבירייא זו היא בורה של מרים וכו׳ (ובוי״ר ובמ׳ קהלת שם הגי׳ א״ר חייא בר אבא וכו׳ כמין כברה קטנה בים), וטעם זה המאמר שבארה של מרים נגנזה בים טבריא, וכן בשבת ל״ה א׳ א״ר חייא הרוצה לראות בארה של מרים יעלה לראש הכרמל ויצפה ויראה כמין כברה בים וזו היא בארה של מרים (ופירש״י כמין כברה סלע עגול ועשוי ככברה) אמר רב מעין המיטלטל טהור וזו היא וכו׳ וע׳ בד״ס, ובתנחומא מ״ב חקת סי׳ נ׳ [ובתנחומא שם] ונשקפה על פני הישימון וכו׳ זה לענין באר שבאתה עמהם עד שנגנזה לתוך ימה של טבריא והעומד על פני הישימון רואה בתוך הים כמלוא פי תנור וכו׳ ובבמ״ר פי״ט עד שנכנסה וכו׳ כמלא תנור וכו׳ וע׳ בפירש״י במדבר כ״א כ׳ שגורס בתנחומא כמין כברה בים: 2 שמשם היה וכו׳. זה הדרש חסר כאן בדפוסים [וכי״ח וכי״ת], ואיתא בשכל טוב וגללו והשקו שמשם כל אחד מושך לדגלו ולמשפחתו, ובסוף המאמר הגי׳ גם שם ובלק״ט בשעת המסעות, ובדפוסים [וכי״ת] נוסף היתה חוזרת לאיתנה: 4 [זו ציון. הרמב״ן מביא ולרבותינו בב״ר גם בזה להם סוד רמז לעתיד וכו׳ כי הבאר ירמוז לבית המקדש וכו׳ ישקו העדרים שמשם היו שואבין רוח הקודש או שירמוז כי מציון תצא תורה שנמשלה למים ודבר ה׳ מירושלם ונאספו שמה כו׳]: 5 ר׳ הושעיא. בירוש׳ סוכה שם אמר ר׳ יהושע בן לוי למה נקרא שמה בית השואבה שמשם שואבים רוח הקודש על שם ושאבתם מים בששון ממעיני הישועה, ובפסי״ר שם א״ר יהושע בן לוי למה היו קורין אותו שמחת בית השואבה שמשם היו שואבין רוח הקודש [ובכי״א א׳ וב׳ דלג הסופר מן רוח הקדש עד רוח הקדש והושלם בגליון בכתב אחר והאבן גדולה על פי הבאר זו שמחת בית השואבה א״ר אושעיא (ובכי״א ב׳ אושעי) למה נקרא שמחת בית השואבה שמשם וכו׳]: 7 מלבוא חמת וכו׳. כלה״כ מ״א ח׳ ס״ה דה״ב ז׳ ח׳, וגי׳ זרה בסוף השיטה בשכל טוב והשיבו את האבן לרגל רביעי, ובעקידה שם הגי׳ והשיבו וכו׳ למקומה לרגל הבא: 9 [זה ציון. בלק״ט איתא זו ירושלים]:

בתי דינין היו שם אחד בפתח הר הבית אחד בפתח העזרה ואחד בלשכת הגזית, כי מן הבאר ההיא וגו׳ שמשם היו שומעין את הדין, והאבן גדולה זה בית דין הגדול שבלשכת הגזית, ונאספו שמה כל העדרים אילו בתי דינין שבארץ ישראל, וגללו את האבן שמשם היו שומעין את הדין, והשיבו את האבן שהיו נושאין ונותנין עד שמוציאין את הדין על בוריו: ד״א וירא והנה באר בשדה זה ציון, והנה שם שלשה עדרי צאן אילו ג׳ מלכיות הראשונות, כי מן הבאר ההיא וגו׳ שהעשירו מן ההקדישות הצפונות בלשכות, והאבן גדולה זו זכות אבות, ונאספו שמה כל העדרים זו מלכות הרשעה שמכתבת טירוניה מכל אומות העולם, וגללו את האבן שהעשירו מן 45b ההקדישות הצפונות בלשכות והשיבו את האבן לעתיד לבוא זכות אבות עומדת: ד״א וירא והנה באר זו סנהדרין, והנה שם שלשה עדרי צאן אילו ג׳ שורות שלתלמידי חכמים שהיו יושבין לפניהם, כי מן הבאר וגו׳ שמשם היו שומעין את ההלכה, והאבן גדולה זה מופלא בית דין

7 לעיל לד 409 וש״נ: 9 סנהדרין פ״ד מ״ד: 10 עי׳ סיל הסיליס לכס פ׳ סנס מעסו (ג׳ ז׳):

1 דינין] פו°חא[2]גכי, דינים דת | בפתח הר] פו°חאגכי, בהר דת | ואחד | עזרה פ | אחד י[3] | (כי מן — הגזית ל׳ פ) | * ההיא וגו׳ ד] ההיא ת, ההוא ל, ההיא (ההוא י) ישקו העדרים וחאכי, הה׳ יש׳ הע׳ ג | 2 שמישם ו | שומעים וח | גדולה] ~ על פי הבאר וחאגכי | ב״ד אי | * הגדול דוחאגכת] גדול ל, ל׳ י | אשר בלשכת כ | 3 כל העדרים ל׳ פ | אילו] פוג, אלו דחאכתי | בתי דינין] פחאגכ, בתי דינים דוכת, ב״ד י | שבחוצה לארץ י | את האבן] את.. מעל פי הבאר א[1]גכ, את.. הבאר והשקו את הצאן א[2], ל׳ פ | (שמשם — האבן] למקומה א[1]) | שומעים וחת, משקין א[2] | את ל׳ כ | הדין] הצאן א[2] | 4 את האבן] את.. על פי הבאר למקומה חא[2]גכי, ל׳ פ | ° נושאין] ־ים ד | ונותנין (ונותנים ג) בדין דפוחאגכתי | שמוציאין] שמעמידין דפא[2]גכת, ־ים ו, שהיו מעמידין א[1]י, שהעמידוהו ח | את הדין] אותו דפואכתי, הדבר ג, ל׳ ח | בריו כת | וירא — בשדה] וא[2]גכ, והנה.. בשדה חא[1]תי, והנה שלשה עדרי צאן וירא והנה באר ד, ל׳ פ | 5 זה ציון] פחאכי, זו ציון דות, ל׳ ג | שלשה — צאן] של׳ עד׳ צ׳ רובצ׳ ג, שלשה ו, ל׳ פ | אילו] פוג, אלו דחאכת, זה י | ג׳] אי, שלש פחגכ, שלוש ות, שלשה ד | הראשונות] פואי, ראשונות דגכ, ל׳ ת | כי — הבאר ל׳ ת | * ההיא וגו׳] ההוא ל, ההיא (ההוא י) ישקו העדרים דוחא[1]כי, הה׳ ישקו הע׳ ג, ההיא.. העדרים אלו ישראל א[2], ל׳ פת | 6 שהעמידו ג | ההקדשות דפחאגי, הקדשות וכ | * בלשכות דפואגכת] מן בלשכות ל, בלשכת הגזית ח, ל׳ י | גדולה] פו ~ על פי הבאר דחאגכתי | זו] אלו י, ל׳ א | בזכות א | ** כל העדרים] ל׳ ל | 7 הרשעה] ד[1]פאגתי[1], הרשעה הזאת וחכ, ל׳ ד | שהיא מכתבת דפוחאגכתי, שכותבת ע | טירוניה] פג, ־ייה ו, ־יא דחא[1]כתעי, טרוניא א[2] | מכל האומות ע, על אומות העולם כ, אצל א״ה א[1] | את האבן] את האבן וגו׳ ו, את.. מעל פי הבאר חאגכ, ל׳ פ | 8 * ההקדישות ו°גת] ההקדשות דפחאכי, הקדישות ו, הלשכות ל | הצפונות בלשכות] הצפונות בלשכת הגזית ח, שבלשכת הגזית י, ל׳ פ | האבן] פי, ~ על פי וגו׳ ו, על.. הבאר למקומה דחאגכת | לבא פוחאגכתי | ° זכות] וזכות ד | אבות ל׳ י[3] | שהיא עומדת לעד ת | וירא — באר] וירא.. באר בשדה וגכ, והנה.. בשדה דחאתי, ל׳ פ | 9 זה א[1]ג | והנה שם ל׳ פ | ג׳ עדרי צאן ד[1]א[2], שלשה עדרי פ, שלשה.. רובצים עליה וחכ | אילו] ו, אלו דפחאגכתי | ג׳] ד[1]א, שלש פגכי, שלוש ו, שלשה ד, שורות שלש ת, ל׳ ח | שהיו יושבין] פא, שהיו יושבים ח, .. יושבי׳ כ, שהן יושבין גת, .. יושבים ו, שהם יושבים ד, שיושבין י | 10 לפניהן וי | כי מן הבאר ל׳ פ | וגו׳] ההיא (ההוא ד[1]י) ישקו העדרים דחאכתי, הה׳ יש׳ העדרים ג, ההיא ישקו ו, ישקו העדרים פ | היו ל׳ ת | שומעים ות | את ל׳ א[1] | ההלכות ת | (והאבן — ההלכה ל׳ א) | גדולה] פו, ~ על פי הבאר דחגתי | זה] זו פג, ל׳ י | המופלא י | בית דין] שבבית דין פ, ל׳ י[3] |

1 אחד בפתח וכו׳ וכ״ה בשכל טוב, ובלק״ט אחד בהר הבית ואחד בפתח העזרה וכו׳ ובמשנה שבירושלמי ובמתניתא דתלמודא דבני מערבא אחד על פתח הר הבית ואחד על פתח העזרה ואחד בלשכת הגזית, ובמשנה שבמשניות שלפנינו ובבבלי סנהדרין פ״ו ב׳ אחד יושב על פתח הר הבית ואחד יושב על פתח העזרה ואחד יושב בלשכת וכו׳ ועי׳ בד״ס, ובכי״ו קיטע שלשה היו שם וגו׳: 3 אילו בתי וכו׳. בשכל טוב אלו שאר כל בתי דיינין שבארץ ישראל: 4 שהיו נושאין וכו׳. כ״ה בכי״ל כאן, וכגי׳ הספרים שהיו נושאין ונותנין בדין עד שמעמידין אותו וכו׳ גם הלשון בכי״ל למטה בשיטה החמישית שהיו נושאים ונותנין בהלכה עד שמעמידין אותה על בוריה, ובשכל טוב הגי׳ שנושאין ונותנין בדבר עד שמעמידין אותו וכו׳, ובלק״ט והשיבו את האבן שמעמידין דבר וכו׳: 5 ג׳ מלכיות וכו׳. בבל מדי ויון שהעשירו מן ההקדישות וכו׳ שבזזו מה שמצאו בלשכות כמ״ש בנבוכדנצר ויוצא משם את כל אוצרות בית י״י וכו׳ (מ״ב כ״ד י״ג), ובשכל טוב הגי׳ שהן העשירו את ההקדשות וכו׳: 6 [זכות אבות. בגליון כי״ת כתוב בכתב דומה לכתב הספר ובספר האורה כת׳ כל זמן שהאבן על פי הבאר ישראל בשעבוד עיין שם]: 7 מלכות הרשעה. בד״ו השמיטו [מפני חמת המציק] מלת הרשעה והניחו הנייר פנוי, ובד׳ קראקא א׳ השלימו מלכות רומי, ובשכל טוב ג״כ הגי׳ זו מלכות הרשעה שהיא מכתבת טירוניא מכל אומות העולם וע׳ לעיל צד 409 ובמ״י שם: 8 מן ההקדישות. בשכל טוב צד 144 וגללו את האבן שבזזו וגזלו כל ההקדשות הצפונות בלשכות, ובלק״ט שינה הלשון ונאספו שמה כל העדרים אילו חיילי האומות וגללו אלו כלי בית המקדש שלקחו והשיבו את האבן לעתיד לבא, ומפרש דכתיב תחת הנחשת אביא זהב: 9 אילו ג׳ שורות. במשנה סנהדרין שם ושלש שורות של תלמידי חכמים יושבין לפניהם, ובשכל טוב מפרש אלו ג׳ שורות של עשרים ושלשה שהיו יושבין לפניהם וע׳ בפירש״י סנהדרין ל״ז א׳ בד״ה שלש שורות: 10 מופלא בית דין. בהוריות פ״א מ״ד ובירוש׳ שם

שמסיים את ההלכה, ונאספו שמה כל העדרים אילו התלמידין שבארץ ישראל וגללו את האבן
שמשם היו שומעין ההלכה, והשיבו את האבן שהיו נושאים ונותנין בהלכה עד שמעמידין אותה על
בוריה: ד״א וירא והנה באר זו בית הכנסת, והנה שם שלשה עדרי צאן אילו שלשה קרויים, כי
מן הבאר ההיא וגו׳ שמשם היו שומעין את התורה, והאבן גדולה זה יצר הרע, ונאספו שמה כל
העדרים זה הציבור, וגללו את האבן שמשם היו שומעין התורה, והשיבו את האבן שכיון
ט שיוצאים יצר הרע חוזר למקומו: ר׳ יוחנן פתר לה בסיני וירא והנה באר בשדה זה סיני, והנה
שם שלשה עדרי צאן כהנים לוויים וישראלים, כי מן הבאר ההיא וגו׳ שמשם שמעו עשרת

1 שהוא מסיים פ, שהוא מסרס דוחגתי | את ל׳ י^{1} | *כל העדרים דוחאגתי] ל׳ לפ | התלמידים פואג תלמידים חי, תלמידי חכמים דת | שבחוצה לארץ י | את האבן] את האבן וגו׳ ו, את.. מעל פי הבאר י, את.. הבאר והשקו (והשקו את א^{2}) הצאן א, ל׳ פ | 2 שמישם ו (שמשם — האבן ל׳ א^{2} והושלם קצת בגליון) | שומעין] פחא^{1}י, ־ים דות | ההלכה] א^{1}, את ההלכה דפוחא^{2}גכתי | והשיבו — האבן] פי, על פי הבאר למקום ח, ~ וגו׳ ו, על פי הבאר דת, על.. הבאר למקומה אגכ | שהיו נושאים ונותנים דות, שהיו נושאין ונותנין חגכי, שנושאין ונותנין פ, שמשם היו נושאין ונותנין א | שמעמידין] פחאגכתי, שמעמידי׳ ד^{1}, ־ים ד, שהיו מעמידין ו | 3 בורייה ו | וירא — באר] והנה באר א^{2}, וירא.. באר בשדה דוא^{1}גכת, והנה.. בשדה חי, ל׳ פ | זו] פוא^{1}גכתי, זה דחא^{2} | והנה שם ל׳ פ | ג׳ עדרי צאן ד^{1}א^{2}, שלשה עדרי פ, שלשה.. רובצים עליה גכ, שלשה וגו׳ ו | אילו] פו, אלו דחאגכתעי | קרויים] כע, קרווין א^{2}, קירוין א^{1}, קרוים פח, קרוין י^{1}, קרסוס ו, קרואים דת, קרואם ג | כי מן הבאר ל׳ פ | 4 *ההיא וגו׳ ו] הה׳ ל, ההוא ישקו י, ההיא ישקו (ישקו את ח) העדרים חאכת, הה׳ ישׁ׳ העד׳ ג, ישקו העדרים פ, וגו׳ ד | היו ל׳ י | שומעין] פאתי, ־ים דוח | התורה] ההלכה א^{2} (והוגה בגליון) | גדולה] ~ על פי הבאר חאי | יצר רע ות | *כל העדרים דוחאגתי] ל׳ לפ | 5 (זה — האבן] וגו׳ א^{1}, וגללו את האבן מעל פי הבאר והשקו את הצאן א^{2}) | הציבור] הגי, הצבור דפות | האבן] ~ מעל פי הבאר חג | שמשם — התורה] שמשם היו שומעים (שומעין פאת, שומע׳ ג) את התורה דפואגת, זה ספר תורה שגוללין ושומעין ממנו דברי תורה חי | את האבן] ות, את האבן וגו׳ ד, את.. על פי הבאר י, את.. על (מעל א^{2}) .. הבאר למקומה חאגכ, ל׳ פ | שכיון] כיון א^{1}, שתכף פ | 6 שיוצאין י, ..משם פ, ..להם א, ..להן ג, שהם יוצאים ח, שהם (שהיו ו) יוצאים (יוצאין כ) להם דוכ, שהיו שומעין את התורה ויוצאים להם ת | יצר רע ת | למקומו] למקומה א^{1}, ~ ד״א וירא והנה באר בשדה ו, ל׳ י | ר׳ יונתן א | להן קרא י, ל׳ ג | וירא ל׳ חי | בשדה] והאגכתי, ל׳ דפ | והנה שם ל׳ פ | 7 ג׳ ד^{1} | עדרי צאן] אתי, עדרי צאן וגו׳ ו, עדרי.. רובצים עליה חגכ, עדרי פ, ל׳ ד | לויים דואת, לוים פחגי, ולוים כ | *וישראלים דפחא^{1}ת] ויש׳ ל, וישר׳ ג, וישראל וא^{2}י^{1} | כי מן הבאר ל׳ פ | *ההיא וגו׳] הה׳ ל, ההיא דות, ההיא ישקו העדרים חאכ, הה׳ יש׳ העד׳ ג, ישקו העדרים פי | שמישם ו | שמעו] יצאו ת, ל׳ ד | העשרת ח, עשר א^{1} |

מ״ו א׳ איתא מופלא של בית דין וכו׳ ושם פי׳ הרמב״ם מופלא של ב״ד הוא ראש הישיבה ועי׳ בפירש״י הוריות ד׳ ב׳ בד״ה או שלא היה וכו׳ ובתוספות סנהדרין ט״ז ב׳ בד״ה אחד ממונה וכו׳, ובתוספתא סנהדרין פ״ז א׳ נצרך אחד מהן הלכה הולך לבית דין שבעירו וכו׳ הוא ומופלא שבהם באין לבית דין שבהר הבית וכו׳, ובתוספתא חגיגה פ״ב ט׳ הוא ומופלג (ומופלא) שבהם וכו׳ ועי׳ בירוש׳ סנהדרין פ״א י״ט ג׳ ובבבלי סנהדרין פ״ח ב׳. ובכי״ל הגי׳ שמסיים את ההלכה, וכן בכי״פ שהוא מסיים וכו׳, ובדפוסי׳ ובילקוט ובכ״י שציינתי שהוא מסרס וכו׳, ומשמע שגי׳ זו עיקרית לפי הדרש בשהש״ר שם ומן העיר לקח סריס אחד (מ״ב כ״ה י״ט) זה מופלא בית דין ולמה קורא אותו סריס שמסרס את ההלכה, ובבמ״ר פי״א סי׳ ג׳ זה מופלא של בית דין וכו׳ (ושם ליתא ולמה קורא אותו וכו׳) ובירוש׳ סנהדרין פ״א י״ח ג׳ ולמה קוריהו סריס שמסרס את ההלכה (ושם ליתא זה מופלא וכו׳), ובפירוש הקצר בירושלמי שם מפרש שמסרס שחותך בפלפולו ומכריע את ההלכה, וביפ״ת כתב אם הוא מלשון סרסהו ודרשהו [ע׳ ב״ב קי״ט ב׳] פי׳ שמחזר עליה ומפלפל בה להבין לכל ויותר נר׳ שהוא לשון סרים ופירושו שחותך ופוסק ההלכה וצ״ע, ולהגי׳ שלפנינו שמסיים וכו׳ ע׳ גם לעיל צד 415, [ונראה שלגי׳ זו הכונה שהוא סיים וחתם את ההלכה, כי בדיני נפשות מתחילין מן הצד (סנהדרין פ״ד מ״ב) ומסיימין וגומרין בגדול דהיינו במופלא שבב״ד, וע׳ גם פסחים פ״י מ״ד ושבת כ״ב ב׳ מתחיל כו׳ מסיים, ובכי״א חסר מן והאבן עד ההלכה ובכי״א א׳ הושלם בגליון בכתב אחר והאבן גדולה וכו׳ זה מופלא שבב״ד שיודע לסרס את ההלכה, ובכי״א ב׳ יש בגליון רק והאבן גדולה ע״פ הבאר] ובלק״ט הועתק והאבן גדולה גדול שבהם ונאספו שמה אילו תלמידי חכמים וכו׳ האבן על פי הבאר היו נושאים ונותנין בהלכה עד שמעמידין ההלכה על בוריה, ובשכל טוב שם גורס ומפרש כי מן הבאר ההוא ישקו וכו׳ שמשם היו פוסקין את ההלכה והאבן גדולה זו מופלא שבבית דין ונאספו שמה כל העדרים אלו תלמידים שבארץ ישראל וגללו והשקו שמשם יוצאה תורה לכל ישראל וגללו את האבן על פי הבאר למקומה שהיו נושאים ונותנים בדבר ז׳ שבתות עד שמעמידין אותו על פירקו וצ״ע: 3 בית הכנסת. לפי הדרשות בשאר השיטות אין נר׳ לפרש שטעם הדרש כאן והנה באר בשדה זו בהכ״נ לפי שבתי כנסיות שלהם היו בשדה ועי׳ בחי׳ הרש״ש: שלשה קרויים. קרואים לתורה שאין פוחתים מהם. וקרויים כמו בירוש׳ תעניות פ״ד ס״ז ג׳ ולא שבעה קרויין אינון וכו׳, ובערוך ע׳ קר ט״ו מפרש שלשה קרויים ג׳ ארונים של בית הכנסת, והרד״ל העיר עוד על ירוש׳ מגילה פ״ג ע״ד א׳ ג׳ מבית הכנסת כבית הכנסת דמשמע שהיו אצלם ג׳ ממונים בבהכ״נ ועי״ע בעמת״ל ע׳ קיראה ב׳, ובערוך שם בדפ״ר ודפ״ו נשתבש ארונים ועי׳ במעריך ע׳ קר (וכן הובא במ״כ וביפ״ת), ולנכון פי׳ שם קרויים העולים לקרות בתורה, ובשכל טוב הועתק וירא והנה באר בשדה זו בית הכנסת ג׳ עדרי צאן אלו קרויין שמשם שומעין ספר קריאת התורה והאבן גדולה

הדיברות, והאבן גדולה זו שכינה, ונאספו שמה כל העדרים ר׳ שמעון בן יהודה איש כפר עכום מש׳ ר׳ שמעון שאילו היו שם ישראל חסירים עד אחד לא היו כדיי לקבל את התורה, וגללו את האבן שמשם שמעו עשרת הדיברות, והשיבו את האבן, אתם ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם (שמות כ כב):

ד—ו) ויאמר להם יעקב אחי מאין אתם ויאמ־ו מחרן אנחנו ר׳ יוסי בר׳ חנינה פתר י
קרייה בגלות ויאמר להם יעקב וגו׳ ויאמרו מחרן אנחנו מחרונו שלהקב״ה אנו בורחים, ויאמר להם הידעתם את לבן בן נחור הידעתם את מי שעתיד ללבן עוונותיכם כשלג, ויאמר להם

1 מכילתא יתרו מס׳ דבחדש פ״ג, מכילתא דרשב״י שמות י״ט י״א, דברים רבה פ״ז סי׳ ס׳ : 5 ילקוט ב׳ קכ״ג :

1 הדיברות] ו, הדברות דפא²כתי, דברות חא¹ | גדולה] ~ על פי הבאר חאגכי, ל׳ פ | זה א׳ | השכינה ן | **כל העדרים] ל׳ ל | 2 עכום] פוגכ, עכו דאת | משום דפאגכת, משם ו | ר׳ שמעון] פוגכ, ר׳ שמואל דת, ר״ש א | שאלו פכת, שאם א | היה פ | שם ל׳ | ישראל ל׳ א | * חסירים כ] חסירין וג, חסרים דאת, חסרין חי, חסידים לפ | עד] כ, עוד דוגת, אפילו פחא, ל׳ י | היו] היה א¹, ל׳ פ | כדיי לקבל] וחג, כדי לקבל כ, כדאי לקבל א, כדאין לקבל פ, מקבלין ד, ־ים תי | את התורה] עשרת (י׳ א¹) הדברות א | וגללו — האבן] והשקו את הצאן פ, ~ וגו׳ ן, מעל פי הבאר אגכ, הבאר והשקו את הצאן ח | 3 * שמשם — הדיברות ג] שמישם.. הדיברות ו, שמשם.. עשרת (י׳ א¹) הדברות פאכ, שמשם.. הדברים י, שמשם שמעו התורה ועשרת הדברות ה, שמשם היו שומעים (־ין ת) את הקול ושמעו עשרת הדברו׳ דת, אתם ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם ל | האבן] ~ וגו׳ ן, על פי הבאר י, על.. הבאר למקומה חאגכת | ־ * אתם — עמכם פאגכתי] אתם ראיתים.. עמכם ח, אתם.. דברתי וגו׳ ד, אתם.. השמים וגו׳ ן, שמשם שמעו עשרת הדיברות ל | 5 להם] אליהם פ | אחי ל׳ י¹ | * מאין אתם חאגכתי] מאין ל, וגו׳ דפו | ויאמרו — אנחנו] ח, ל׳ דפואגכתי | בר׳] חא²ג, בר דפתי, בן ו | חנינה] פוגתי, חניני ד, חנינא חא² | 6 קרייה] ו, קריה א², קריא דחג, קרא פי, לה קריה א¹, לה ת | בגלות] ד׳ית, בגליות פוחאי, בגלותו ד | * ויאמר — אנחנו] ויאמר להם יעקב ל, ויאמר.. יעקב וגו׳ ן, ויאמר.. יעקב וגו׳ מחרן אנחנו ד, ויאמר.. יעקב אחי מאין אתם ויאמרו מחרן אנחנו א׳ג, ויאמרו.. אנחנו פחא²י | הקב״ה] מקום א²י | אנו] אנחנו ת | בורחין פא׳י | * ויאמר להם דפוחאגכת] ל׳ לי | 7 את — נחור] את לבן ות, ל׳ פ | הידעתם] יודעים אתם א | את מין] מי א²ת, אותו פ | שעתיד] פ, שהוא עתיד דוחאגכתי | עונותיכם דפחכת, את עוונותיכם וא², את עונותיכם ג, עונותיהם י, עונותיהם של ישראל א¹ | ** כשלג] כשלג ילבינו ל | ויאמר] ויאמרו ידענו ~ פוחא²גכי |

זה יצר הרע ונאספו שמה כל העדרים זו הציבור וגללו את האבן שמסלקין יצר הרע בכח תפלתם והשקו את הצאן שמשם משמיעים תורה לרבים והשיבו את האבן שכיון שהן יוצאין יצר הרע חוזר למקומו, ובעקידה שם וירא והנה באר בשדה אלו בתי כנסיות והנה שם שלשה וכו׳ אלו שלשה קורין בתורה כהן לוי וישראל כי מן הבאר ההוא ישקו העדרים כי משם שומעים את התורה והאבן גדולה על פי הבאר זה יצר הרע ונאספו שמה וכו׳ כששומעין את התורה יצר הרע מתגלגל ומתפוצץ והשיבו את האבן על פי הבאר למקומה שכשיוצאין משם יצר הרע חוזר למקומו: 1 ר׳ שמעון בן יהודה וכו׳. עי׳ לעיל צד 88 ובח״נ ובמ״י שם וצד 102, ובמכילתא דרשב״י שם ר׳ שמעון בן יהודה איש כפר עיכוס אומר מניין אתה אומר שאם היו יוצאי מצרים חסרין אפילו אחד לא היתה תורה ניתנת להן ת״ל כי ביום השלישי ירד ה׳ לעיני כל העם, ובמכילתא שם מאמר סתמי ד״א לעיני כל העם מלמד שאם היו חסרים עד אחד אינן כדאי לקבל וכו׳, ובדב״ר שם א״ר שמעון בן יוחאי מנין אתה אומר אילו היו ישראל חסרים אפילו אדם אחד לא היתה השכינה נגלית עליהן דכתיב כי ביום וכו׳, וטעם והשיבו את האבן וכו׳ אתם ראיתם כי מן השמים דברתי וכו׳ שהשכינה חזרה לשמים ועי׳ ביפ״ת, ובלק״ט גורס ומפרש ר׳ יוחנן וכו׳ וירא והנה באר בשדה זה סיני וכו׳ והנה שם וכו׳ כי מן הבאר ההוא ישקו העדרים אלו עשרת הדברות והאבן גדולה זו שכינה ונאספו שמה אלו ישראל וגללו את האבן שקבלו התורה והשיבו את האבן אתם ראיתם וכו׳, ובשכל טוב וירא והנה באר בשדה זה סיני ג׳ עדרי וכו׳ כי מן הבאר ההוא ישקו שמשם שומעין עשרת הדברות והאבן גדולה זו גילוי שכינה ונאספו שמה כל העדרים וגללו את האבן ר׳ שמעון אומר אילו היו ישראל חסרים איש אחד לא היו כדאי לקבל את התורה והשיבו את האבן אתם ראיתם וכו׳, [ובמדרש אגדה באר בשדה מלמד שראה סיני שבו ניתנה תורה שנקראת באר חיים, שלשה עדרי כו׳ רובצים עליה מרביצים תורה כי מן הבאר ההיא מן התורה ההיא ישתו ישראל והאבן גדולה זו שכינה שנאמר משם רעה אבן ישראל (בראשית מ״ט כ״ד) ונאספו שמה אלו ישראל שנאמר ויתיצבו בתחתית ההר (שמות י״ט י״ז) וגללו את האבן משה ואהרן יקבלו את התורה והשקו את הצאן והשיבו כו׳ זה שנאמר וישב את דברי העם וגו׳ (שם שם ח׳)] ובעקידה שם ר׳ יונתן פתר לה בסיני וירא והנה באר בשדה זה סיני וכו׳ צאן כו׳ כי מן הבאר ההיא ישקו העדרים שמשם שמעו כו׳ והאבן גדולה על פי הבאר זו שכינה ונאספו שמה כל העדרים ר״ש בן יהודה איש כפר עכו אמר משום ר׳ שמעון שאלו היו חסרים אפילו אחד לא היו כדי לקבל עשרת הדברות וגללו וכו׳ מעל פי הבאר שמשם שמעו עשרת הדברות והשיבו את האבן על פי הבאר למקומה אתם ראיתם וכו׳, ובבחיי הובא ר׳ יוחנן פתר קראי בסיני באר בשדה זה סיני וכו׳ והנה שם כו׳ כי מן הבאר ההוא ישקו אלו עשרת הדברות והאבן גדולה זו שכינה ונאספו שמה אלו ישראל וגללו את האבן שקבלו את התורה והשיבו וכו׳ אתם ראיתם וכו׳: [6 של הקב״ה. בכי״א ב׳ כתוב של מקום ולמעלה בין השורות נכתב הב״ה, ובכי״א א׳ טעה הסופר מפני שיווי המלות והתחיל לכתוב את המאמר שלנו ויאמרו מחרן וכו׳ מחרונו וכו׳ לפני מלות ר׳ יוסי ב״ר חנינה וכו׳ ונקד עליו:] 7 כשלג. בכי״ל נוסף ילבינו כלה״כ אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו (ישעיה א׳ י״ח), ובמה״ג עמו׳ 459 כל הדרש בסגנון אחר, ומסיים שם ויאמר להם השלום לו הוא שלום ובמרומיו שלום יפרוש עליכם שלום וישכן אתכם בנוה שלום אמרו לו באיזו זכות

השלום לו ויאמרו שלום, באי זו זכות והנה רחל בתו באה עם הצאן הה״ד כה אמר י״י קול ברמה נשמע נהי בכי תמרורים רחל מבכה על בניה וגו׳ מנעי קולך מבכי וגו׳ כי יש שכר
יא לפעולתך וגו׳ (ירמיה לא טו טז): ויאמר להם השלום ביניכם לבינו, ויאמרו שלום ואין פטטין את בעי והנה רחל באה עם הצאן הדא אמ׳ שהדיבור מצוי בנשים:

ז) ויאמר הן עוד וגו׳ אמר להם אם שומרי שכר אתם הן עוד היום גדול, אם שלכם אתם רועים לא עת האסף המקנה וגו׳:

ח ט) ויאמרו לא נוכל וגו׳ עודנו מדבר עמם ורחל באה אמר רבן שמעון בן גמליאל בוא וראה כמה בין שכינות לשכינות, להלן שבע היו ובקשו הרועים להזדווג להם הה״ד ויבאו הרועים ויגרשום (שמות ב יז), ברם הכא אחת הייתה ולא נגע בה ברייה על שם חונה מלאך י״י סביב ליריאיו ויחלצם (תהלים לד ח) לסבובים ליריאיו:

5 ילקוט שם: 7 ילקוט ל׳ קכ״ד, ילקוט תהלים ל׳ תש״כ, ילק׳ מכירי תהלים ל״ד סי׳ י׳:

1 לו] ~ אתם בשלום עמו א[3] | ** ויאמרו] ויאמר ל | שלום וגו׳ ו | באיזו פות, באי זה חא, באיזה י, והנה באי זו כ, .. באיזו ג | זכות] ~ בזכות ו, בזכות רחל ת | באה עם הצאן ל׳ פ | כה אמר י״י ל׳ ו | 2 נשמע ל׳ ת | נהי — וגו׳] חת, נהי.. בניה מאנה להנחם וגו׳ ד, נהי.. בניה פא[2]ג, נהי.. תמרורים וגו׳ י, נהי.. תמרורים כ, וגו׳ וא[1] | מנעי] כה אמר י״י מנעי | וגו׳ — וגו׳] ועיניך מדמעה כי יש שכר לפעולתיך נאם י״י ושבו מא׳ האו׳ ג, ועיניך.. לפעולתך.. ושבו מארץ אויב ויש תקוה לאחריתך נאם י״י ושבו בנים לגבולם י, כי יש שכר לפעולתך נאם י״י ויש תקוה לאחריתך נאם י״י ח, וגו׳ ויש תקוה לאחריתך וגו׳ ד, ויש תקוה לאחריתך וגו׳ ו, ויש תקוה לאחריתך נאם י״י פאכ, ..לאחריתך ושבו בנים לגבולם ת | 3 ויאמר] ד״א ויאמר פחא[01]גכ, ד״א ויאמרו א[2], ד״א ויאמר להם יעקב אחי מאין אתם ויאמר להם הידעתם ויאמר ו | להם] ל׳ דא | השלום] פע, השלום לו א[2]א[01]י, השלום לו השלום דוחגכת | ביניכם לבינו ל׳ א[2] (והושלם בגליון) | ויאמר ת[1] | שלום ל׳ י[1] | ואי חי | פטטין] פגכערי, פטיטין א[2], פיטטין ו, פוטטין ד, פוטטים ת, פטפוטין ח | 4 הנה י | באה עם הצאן] בתו באה.. הצאן דהאכי, בתו באה ת, בתו פוג | הדה וחא[2]י | אמרה דוחאגכרי, אמרינן פ, ל׳ ת | שהדיבור] חגתער[1], שהדבור דפאכר[2]י, שדיבור ו | מצויה א | 5 וגו׳] היום פ, ..גדול חאגכתי, ..גדול וגו׳ ו | אמר להם] אמר להן א[2], ל׳ פא[1] | אם — גדול ל׳ א[1] (והושלם בגליון) | אם] חא[1], ואם דפוא[2]גכתי | 6 רועים אתם א[2] | האסף — וגו׳] ו, האסף (האסף את י) המקנה השקו הצאן ולכו רעו חגכי, האסף המקנה דאת, וגו׳ פ | 7 ויאמרו — וגו׳] ו, ויאמרו.. נוכל עד אשר פ, ויאמרו.. אשר יאספו כל העדרים גכ, ל׳ דחאתי | עודנו מדבר ל׳ א[2]י | עמם ל׳ פא[2]י | * ורחל באה דגמ] ורחל באה וגו׳ ח, ורחל.. עם הצאן א[2]כ, ורחל.. הצאן אשר לאביה א[1]תי, וגו׳ ל, ל׳ פו | אמר רבן — גמליאל] ח, רבן.. גמליאל י[1] (תהלים), אמ׳ ר׳ שמעון בן גמליאל ו, אמ׳ ר״ש בן גמלי׳ פ, אמ׳ רשב״ג כ, ארשב״ג אגימ, ל׳ דת | 8 בוא] אגתי(שם)מ, בא דפוחכי | מה פאי | שכינות לשכינות] פחגי[1], שכונות לשכונות דות, שכנות לשכנות אכמ | ° להלן] במשה פ | שבע היו] פוחא[1]ג, ז׳ היו דמ, שבע י, היו שבעה י (שם), שבע נשים א[2], שבע בנות ת | ובקשו] ובאו א[2] | ** הרועים] הרעים ל, ל׳ אמ | להזדווג להן א[2], להיזדווג להם ו, להיזדוויג להן ג, להזדויג להם ת, להזדויג אליהם כ, להן להזדווג מ, לגרשן פ | ויבואו אגתי(שם)מ | ** הרועים] הרעים ל | 9 * ויגרשום ויקם משה ויושיען פ, ויגרשום וגו׳ חמ, ויגרשום] דאגכתי | וגו׳ לו | הכה ו, ביעקב פ | ° אחת] אחד ד | היית ו | * נגע דוחא[1]גכמ] נגעה פא[2]תי (שם), נזדווג י, ל׳ ל | בה] לה י, ל׳ ת | ברייה] פ, בירייה ו, בריה דחאתימ, ברייא ג | * חונה דפחאגכתימ] חנה ו, הנה ל | סביב ליריאיו] אגכי(שם)מ, סביב ליראיו דפחתי, וגו׳ ו | 10 * ויחלצם דפאגכימ] וגו׳ ל, ל׳ חת | לסבובים ליריאיו] אגי (שם), לסבובים ליראיו חי, לסביבים ליראיו פ, לסובבים ליראיו דו, לסובבים ליריאיו יחלצם ת, ל׳ כמ |

אמ׳ להם בזכות רחל אמכם דכת׳ והנה רחל בתו באה עם הצאן ואומ׳ רחל מבכה וכו׳ ואומ׳ כה אמר ה׳ מנעי קולך וכו׳: 3 ויאמר להם וכו׳ הוא דרש אחר ועח״ג. [ולדרש הראשון נראה שיעקב לא אמר בלשון שאלה השלום לו אלא בתור הבטחה שהקב״ה שהשלום במעונו גם עליהם יעשה שלום, והם שאלו שלום, באיזו זכות? ויעקב השיב והנה רחל בזכות רחל וכמו שהוא גם במה״ג, וע׳ גם במדרש אגדה]: ואין פטטין וכו׳. ואם דברים אתה רוצה והנה רחל וכו׳, והגי׳ פטמין איתא גם בערוך ע׳ פט ג׳, ושם גורס בוי״ר פי״ב למאן פטמין ועי׳ גם במ״י לעיל צד 162 וצד 452. [ובכי״א א׳ כתוב פטמין ובין השורות תלויה ט״ת על המי״ם]: 8 להלן. בנות יתרו שבע הי׳ ובקשו הרועים להזדווג להרע להן, וכן הוראת הזדווג לעיל פעמים שונות ועי׳ פמ״א סי׳ ג׳ צד 550 צד 616 וצד 682, ואגדות שונות בשמו״ר פ״א סי׳ ל״ב ועיי״ש, ובדפוסי׳ [וכי״ת] השמיטו שם בעל המאמר בוא וראה וכו׳ ולנכון גם בשכל טוב צד 131 ארשב״ג בוא וראה כמה יש בין שכינות לשכינות, ומפרש ולהלן הוא אומר ויבואו הרועים ויגרשום אע״פ שהן שבע שהי׳ בהן פסולת אבל רחל שהיא יחידה לא נגע בה בריה משום שהיתה צדקת זש״ה חונה מלאך ה׳ סביב ליראיו ויחלצם, ול״ג שם לסבובים ליראיו ועח״נ, [והוסף שהי׳ בהן פסולת כדי שלא יקשה והלא צפורה אשת משה חיתה עמהן, לכן הוא מפרש שהיו בהן טובות ורעות ובשביל הרעות סבלו גם הטובות.] ובילקוט דברים רמז תתכ״ד הועתק מילמדנו ראה מה כתיב ורחל היתה יפת תואר וכתיב ורחל באה עם הצאן אשר לאביה אלא שהיה הקב״ה משמרן שהיה גלוי לפניו שהן עתידי׳ להדבק לצדיקים בנות לבן מדבקות ביעקב וצפורה בת יתרו

י) ויהי כאשר ראה יעקב את רחל וגו' ויגל את האבן אמר ר' יוחנן כזה שמעביר את יב
הפסק מעל גבי צלוחית:

יא) וישק יעקב לרחל כל נשיקה שלתיפלות בר מן ג', נשיקה שלגדולה ונשיקה שלפרקים ונשיקה שלפרישות, נשיקה שלגדולה ויקח שמואל את פך השמן ויצק על ראשו וישקהו (ש"א י א), נשיקה שלפרקים וילך ויפגשהו בהר האלהים וישק לו (שמות ד כז), נשיקה שלפרישות ותשק ערפה לחמותה (רות א יד), ר' תנחומ' אמר אף נשיקה שלקריבות וישק יעקב לרחל שהיתה קרובתו:

וישא את קולו ויבך למה בכה, אמר אליעזר עבד אברהם בשעה שהלך להביא את רבקה מה כת' בו ויקח העבד עשרה גמלים וגו' (בראשית כד י) ואני לא נזם אחד ולא צמיד אחד, ד"א

1 ילקוט ר' קכ"ד, מדרש קהלת פ' שבתי וראה (ט' י"א) [וע'] תנחומא ויצא סי' ד': 3 ילקוט שם, ילקוט שמואל ר' ק"ס, שמות רבה ריש פ"ה, מדרש רות פ"ב, מדרש שמואל פי"ד: 8 ילקוט ר' קכ"ד: לעיל צד 770:.

1 ויהי — רחל] א1גב, ויהי.. יעקב דפותר1, ל' חא2י | * וגו' — האבן לספ] בת לבן אחי אמו ואת צאן לבן אחי אמו ויגש יעקב ויגל את האבן א1, וגו' ויגל.. האבן מעל פי הבאר ר1, ויגש יעקב ויגל.. האבן דא2כת, ויגש ויגל.. האבן י, ויגל.. האבן ח, וגו' ג, ל' לו | אמר ר' יוחנן ל' א | כזה] כאדם י | שמעביר] ר3, שהוא מעביר דזפוחאגכתרי | את הפקק] זוחא1גכר1י, הפקק א2ר2, פקק דפת | 2 מן א1 | גבי] זוחגכר2, גב ר3, פי דפתי, ל' א | הצלוחית פאכר3י | 3 * שלתיפילות] שלתפילות ל, של תפלות פח, לתיפילות זוג, לתפלות דאכתי | בר] חוץ ג | מן תלת דזואגכתי (שמואל), מתלת פח, מתלתא י | ונשיקה] זגכ, נשיקה דפוחאתי (שם) | לפרקים זו, של פרישות כ | 4 ונשיקה] זפגכ, נשיקה דוחאתי (שם) | שליפרישות ו, של פרקים כ | דכ' ויקח פ, שנ' ויקח חת, מנין שנא' ויקח א1 | ויצק — וישקהו פגכת] ויצוק.. וישקהו י, וישקהו דחא, וגו' לי (שם), ל' ו | 5 נשיקה ל' פ | וילך] שנ' וילך חא1, ל' א2 | * בהר — לו דפחאגכי (שם)] בהר וישק לו י, וגו' ל, ל' דו | נשיקה ל' פ | דכ' ותשק פ, שנ' ותשק ח, מנין שנא' ותשק א1 | 6 לחמותה] ~ ורות דבקה בה ד | תנחומא פחאגכת, תנחומה זוי1, תנחום י (שם) | אומר חי (שם) | קרבות כ, קריבה פ | שנ' וישק דחאת | שהיתה קרובתו] שהייתה קרובתו ו, שהיא קרובתו אג, שהם קרובים כ, ל' ח | 8 למה בכה] ולמה בכה ז, ל' א1 (והושלם בין השורות) | אמר ל' ג | אליעזר] פוחאכתי, ר' אליעזר דג | עבד אברהם] פאגכ, ל' דוחתי | בשעה ל' אכ | כשהלך אכ | 9 מה ל' פ | כת'] גתי1, כתי' ד1חא, כתוב זוכ, כתיב ד, ל' פ | בו] זוגכ, ביה דחאתי, ל' פ | עשרה] י' ד | וגו'] מגמלי אדוניו א1כ, וגו' וכל טוב אדוניו בידו א2, ל' פותי | נזם] צמיד א | אחד ל' פ | צמיד] נזם א1, פתיל א2 |

מדבקת במשה הוי חונה מלאך יי' סביב ליריאיו להם ולמסובבים להם וכו', [ואב"א פי' כאן וכן אברהם הי' דר בחרון ולמדו ממנו יראת האל והוא רחוק]: 1 אמר ר' יוחנן. מכאן עד למטה סי' י"ט נסמנו בח"נ גם הגירסאות על דף אחד מן הדפים של ב"ר שהיו טמונים בהגניזה באלקאהרא ועי' במ"י לעיל צד 309: כזה וכו'. כך היתה גבורתו של יעקב שגלל את האבן הגדולה מעל פי הבאר בלי עמל ויגיעה כזה שמעביר את הפקק הכיסוי מעל גבי צלוחית ועי' בפירש"י עה"ת, ושם ג' כאדם (כזה) שמעביר את הפקק מעל פי צלוחית, וכ"ה במ' קהלת שם א"ר יוחנן כו' הצלוחית, ובלק"ט א"ר יוחנן כאדם שהעביר הפקק מעל גבי הצלוחית, ובשכל טוב שם נשתבש א"ר יצחק גלגל יעקב את האבן בנחת כאדם מעביר פקק מעל פי צלוחית, ובמה"ג שם אמ' ר' חונא כאדם שהוא מעביר פקק מפי הצלוחית, ובפי' ב"ר מלשון אחר מפרש ויגל את האבן בלא שום דוחק כאדם שמעביר את הפקק בלא שום דוחק מעל גבי צלוחית, ומאמר זה של ר' יוחנן נסדר גם בכי"ו לקמן פצ"ו בפתיחה שבתי וראה וכו' בדרש ולא לגבורים וכו' אתמול ויגש יעקב ויגל אמ' ר' יוחנן כזה שהוא מעביר את הפקק מעל גבי הצלוחית, ועח"נ ובמאמרי בספר היובל לכבוד הרב ר"י גוטטמאנן צד 162 ובמ"י לעיל צד 717, ובתנחומא שם בדרש וירימה והוא הרימה מצבה כאדם שמעביר פקק צלוחית מן הצלוחית: 3 בר מן ג'. חוץ מן שלש נשיקה של גדולה למי שעלה לגדולה ונשיקה של פרקים כשרואה אדם את חברו לפרקים ונשיקה של פרישות כשפורש אדם מחברו [ובכי"ו דלג הסופר מן שלפרישות עד שלפרישות והושלם בגליון בכתב הספר], ובלק"ט הביא כל הנשיקות של תפלות חוץ מן שלשה של גדולה ושל פרקים ושל פרישות של גדולה כגון ויקח שמואל וכו' של פרקים כגון וילך כו' של פרישות ותשק ערפה וכו' ר' תנחום הוסיף אף נשיקות של קריבות וישק יעקב וכו', ובשכל טוב כל נשיקה היא לתפלות חוץ מן ג' ואלו הן של גדולה וכו', ונשתבש שם לגדולה דכתיב וילך ויפגשהו וכו' לפרקים ויקח שמואל וכו', ומסיים שם ר' תנחומא מוסיף אף של קריבות שנא' וישק יעקב לרחל שהיא בת דודו, ובמ' רות שם נסדר המאמר לפ' ותשק ערפה וכו' כל נשיקה של תפילות (כ"ה שם בדפ"ר וד"ו וגם בכי"ל כאן) בר מן תלת נשיקה של גדולה ונשיקה של פרקים ונשיקה וכו' של גדולה וכו' של פרקים וכו' של פרישות וכו' ר' תנחומא אמר אף נשיקה של קריבות שנאמר וישק וכו' למה שהיתה קרובתו, ובסדר אחר קצת במ' שמואל שם לפ' ויקח שמואל וכו' כל נשיקה לתפלות בר מן תלת נשיקה של פרישות נשיקה של גדולה נשיקה של פרקים וכו' ר' תנחומא אמר אף נשיקה של קרובות וישק יעקב וכו' שהיתה קרובתו, ובשמו"ר שם אמרו רבותינו ז"ל כל נשיקות של תפלות הן חוץ מג' נשיקה של גדולה נשיקה של פרישות נשיקה של פרקים וכו' ויש אומרי' אף נשיקה של קרובות אין בה גנאי שנא' וישק יעקב וכו' שהיתה קרובתו. 8 אליעזר וכו'. וכ"ה לעיל צד 770 בפתיחת רשב"נ ועיי"ש, ובלק"ט אמר בלבו אליעזר הלך להשיא את רבקה אמי ולקח עמו עשרה גמלים וכל טוב אדוניו בידו ואני אין עמי לא נזם ולא צמיד, ובמה"ג שם למה בכה אלא אמר אליעזר העבד הלך להביא את רבקה והיה עמו עשרה גמלים ואני אין בידי כלום [ובבחיי למה בכה אמר יעקב אליעזר עבד אבא הביא בידו נזמים וצמדים ואני אין בידי כלום] ועי"ע

למה בכה שראה שאינה נכנסת עימו לקבורה הדא דהיא אמרה לה לכן ישכב עימך הלילה (שם ל טו), אמרה לה עימך הוא דמיך, לית הוא דמיך עימי, ד"א למה בכה שראה אנשים מלחשים אילו לאילו, אמרו מה בא זה לחדש לנו דבר שלערוה, שמשעה שלקה העולם בדור המבול עמדו אומות העולם וגדרו עצמן מן הערוה והדא אמרה שאנשי מזרח גדורים מן הערוה:

יג יב) ויגד יעקב לרחל כי אחי אביה וגו׳ אם לרמאות כ׳ אחי אביה הוא, ואם לצדקות כי בן רבקה הוא: 45c

ותרץ ותגד לאביה אמר ר׳ יוחנן לעולם אין האשה רגילה אלא לבית אמה, אתיבון והכת׳ ותרץ ותגד לאביה, אמר להן שמתה אמה, ולמי היה לה להגיד, לא לאביה:

יג) ויהי כשמע לבן וגו׳ אמר אליעזר פסול הבית היה וכת׳ ביה ויקח העבד עשרה גמלים (בראשית כד י), זה שהוא אהובו שלבית על אחת כמה וכמה, וכיון דלא חמא אפיסטקיתיה

1 לקמן פע"ב סי׳ ג׳: 3 לקמן פ"פ סי׳ ו׳: 5 ילקוט סס, מגילה י"ג ב׳, בבא בתרא קכ"ג א׳: 7 ילקוט סס, לעיל לד 646: 9 ילקוט סס:

1 שראה] שצפה ת | **שאינה] שאין עימו ל | נכנסה ג | עימו] זו, עמו דפחאגכתי | בקבורה פ | הדא] פכת, היא וג, הוא חא, ה"ה ד[1], הה"ד ד | היא פ | אמרא ת | * לה דוחי] ליה ל, ללאה פ, לה ללאה ו[0]גכ, ל׳ את | עימך] ו, עמך דזפחאגכת, ל׳ י[1] | הלילה ל׳ זוי[1] | 2 * אמרה לה זוא] אמר (אמר׳ ד[1]) לה ד, א׳ ליה ל, ל׳ פחגתי | עימיך ו, עמיד פכת, עמך דזחאגי | הוא ל׳ פ | לית—עימי] עמי (עימי ן) לית (לא א[1]) הוא דמיך (דמוך א[1]) דותאגתי, עמי לא ידמיך פ | ** ד"א] ל׳ ל | אנשים] פו[0]חאגכ, האנשים דת, בני אדם י, ל׳ ז | מלחשין א[2]י[1], מתלחשין (־ים ת) פת | אילו לאילו] זוג, אלו לאלו חאכ, אמרו אלו לאלו י, זה לזה פ, אלו לאלו מפני שנשקה דת | 3 אמרו] זפוחגת, וכי י, ל׳ דאכ | זה בא פא, בא כ | עלינו חאי | של] זוחגכי, ל׳ דפת | ערייה זו[0] | בדור המבול] במבול גתי, ל׳ א[2] (והושלם בין השורות) | עמדו—וגדרו] גדרו אומות העולם פי | 4 עצמם חי, את עצמן א[1] | הערייה ו[0], ערייה ז | והדה זוי, הדא דפאכת, הדה חג | * אמרה פוחאגכין א׳ ל, אמר׳ ד, אמרת ת | אנשי פ, שבני י | המזרח זו | גדורין פא[2], גדורים היו א[1] | הערויה ו | 5 * כי — וגו׳] כי אחי אב׳ ל, כי אחי אביה הוא א, כי אחי וגו׳ וכי בן רבקה ד, כי.. אביה הוא וכי בן רבקה הוא חגכתי, כי אחי וגו׳ פ, וגו׳ זו | אין זו | לרמיות זו | כי ל׳ א[1] | אם חכת, ואין ו | לצדקות חתי | 6 כי] חת, וכי דפואגכי | הוא] וגו׳ פו | 7 ותרץ ותגד ל׳ ו (והושלם בגליון) | לאביה ל׳ ו | אמר ר׳ יוחנן ל׳ א[1] | לעולם ל׳ י | אשה גי | אימה ד[1] | אתיבון] איתיבון חאכ, התיבון ו, אתיבון ליה פ, אותיביה ת, איתיביה ד, ל׳ גי | והכת׳] ת, והכ׳ ו, והכתי׳ חי, והא כת׳ פג, והא כתיב ד[1], ליה והכתיב א[2], ליה א[1], ל׳ כ | 8 ותרץ ל׳ פי | אמר להם זוהאגכ, א"ל די, אמ׳ פ, אלא ת | שמיתה זו | אמה] אימה ז, ל׳ י | להׄ ל׳ א[2]ג | לא] אלא כ, כי אם פ, לה לא א[02] | לאביה] ~ אתמהא זו | 9 כשמע] פוגע, כשמוע דזחאכתי | וגו׳] את וגו׳ ז, את שמע וגו׳ ן, וגו׳ את שמע פ, את שמע יעקב וגו׳ ח, את.. יעקב בן אחותו אגכי, ל׳ ת | * אמר] ~ לבן ח, ל׳ ל | היה ל׳ פ | וכת׳ ביה] א[1]גכ, וכתיב ביה ע, והכתי׳ ביה י[1], וכתוב בה ו, וכת׳ ת, וכתיב דחא[2], ל׳ פ | עשרה] י׳ ד, ל׳ ו | 10 גמלים] ~ וגו׳ ח, מגמלי אדוניו כ, ל׳ ו | וזה הא[2]כ, וזהו א[1] | אוהבו זהע, אהבו פ, יליד כ | של בית] בית כ, ל׳ ע | וכיוון ד, כיון ר | חמאן] פא[2]גכער[3]י, חמה זוח, חמי דת, חמת ר, אשכח כלום אמ׳ א[1] | אפיסטקיתיה] וג, אפיסטיקיתיה פ, אפסטיקתיה חר[3], אפסתקיתיה ע, אפרסתקיתיה כ, אפיסקיטיתיה ר[2], אפסיקיטיתי׳ ר[1], אפסתיקי א[1], אפסתיקיה י[1], אפסיתיקניה א[2], אפי׳ סטקיתה ז, אפילו אפיסתקיתיה ד[1], .. אפיסתקיתי ד, .. אפיסיתיקי ת |

בפירש"י עה"ת, ובדפ"ר וד"ו נשתבש א"ר (אמר רבי) אליעזר בשעה וכו׳: 1 דהיא אמרה לה. ללאה לכן ישכב וכו׳ עימך הוא דמיך וכו׳ עמך ישכב בקבר במערת המכפלה ולא ישכב עמי שרחל נקברה בדרך אפרתה, ובשכל טוב צד 144 למה בכה שראה שאינה נכנסת עמו לקבורה שכך היא אמרה ללאה לכן ישכב עמך עמך לעולם ולא עמי, ובמה"ג שם ד"א למה בכה שראה ברוח הקדש כו׳ בקבר והיא אמרה בפומה לכן ישכב עמך הלילה עמיך הוא דמיך עמי לא דמיך, ולקמן פע"ב איתא תני ר׳ שמעון בן יוחי לפי שזילזלה בצדיק לפיכך אינה נכנסת עימו לקבורה הה"ד לכן ישכב עימך הלילה עימך הוא דמיך עימי לית הוא דמיך: 2 מלחשים וכו׳. מפני שנשקה, ובדפוסי׳ [וכי"ת] נוסף כן, ובלק"ט הגי׳ ד"א ראה אותם מלחשים זה עם זה וכו׳, ובשכל טוב צד 131 למה בכה שראה בני אדם שם מתלחשים זה עם זה ואומרים בא זה לחדש עלינו את הערוה שמשעה שלקה העולם גדרו עצמן מן הערוה וכו׳, ובמה"ג עמו׳ 460 ד"א למה בכה ראה אנשים מתלחשין ואומרין מה בא זה לחדש עלינו דבר ערוה שמשעה שלקה העולם במבול עמדו וגדרו עצמן מן הערוה הדא דאמרין שאנשי מזרח גדורין וכו׳ ועח"נ ולקמן פ"פ סי׳ ו׳: 5 אחי אביה הוא. אחיו הוא ברמאות, ובמגילה שם ויגד וכו׳ כי אחי אביה הוא והלא בן אחות אביה הוא אלא אמר לה מינסבת לי אמרה ליה אין מיהו אבא רמאה הוא ולא יכלת ליה אמר לה אחיו אנא ברמאות וכו׳ ועיי"ש: 9 פסול הבית. עבדו של בית, והסגנון זה שהוא אהובו של בית וכו׳ כמו לקמן פע"ה סי׳ ד׳ ועיי"ש. 10 וכיון דלא וכו׳. וכיון שלא ראה אפיסטקיתיה[1]) התיק שלו ללחם ומזונות ויחבק לו למשמשו אמר שמא דינרין יש לו ונתונים בירכו כלו׳ קשורים במתניו וכיון שלא מצא כלום אמר שמא מרגליות יש לו ונתונות בפיו א"ל יעקב מה אתה סבור שבאתי טעון ממון לא באתי אלא טעון דברים ויספר ללבן וכו׳, ואפיסטקיתיה מלה בודדת כאן ובעל כתר כהונה

[1]) ὀψοθήκη, Speisebehälter, Schnappsack.

ויחבק לו אמר דילמא דינרין אינון ויהיבין בחרציה, כיון דלא אשכח כלום וינשק לו אמר דילמא מרגלין אינון ויהיבין בפומיה, אמר ליה מה את סבור ממון אתית טעין, לא אתית טעין אלא מלין ויספר ללבן את כל הדברים האלה:

יד) ויאמר לו לבן אך עצמי ובשרי אתה אמר ליה מלך הייתי סבור לעשותך עלי, כיון יד
דלית גבך כלום אך עצמי ובשרי אתה כהדין גרמא אנא מהדק לך:

וישב עמו חדש ימים אמר ר' אסי לימדתך התורה דרך ארץ עד איכן אדם צריך ליטפל בקרובו עד חדש ימים:

טו) ויאמר לבן ליעקב הכי אחי אתה ועבדתני חינם איפשר כן, אלא אם הוה פעלה

4 ילקוט שם: 6 ילקוט שם: 8 ילקוט שם:

1 * דילמא וחא[2]גי] דיל' ל, דילמ' א[1], דלמא זפ, ל' דכת | דינרין] זפו[0]חאגכתי, דינרי' ד[1], ־ים ד | אינון] הינון ז, טעין פ | ויהיבין] זאינון ד, ואנון ת, ואינון יהיבין ו[0]א, והינון יהיבין זחג, והינון יהבין כ, ואינון יהיבין ליה י, ל' פ | כיון] ו[0], וכיון דחא[2]גכתי, וכיוון ז, תו פ (כיון — כלום ל' א[1]) | לא פ | כלום ל' פ | וינשק לו ל' ת | * דילמא דפו[0]חגי] דיל' ל, דילמ' ד[1]א[2]כ, דלמא זת, ל' א[1] | 2 מרגלין] פו[0]גכ, מרגלין זוח, מרגליא י, מרגליות דת | אינון] הינון זח, הינין ו, ל' פ | ויהיבין] ואינון ד, ואנון ת, והינון ח, והינין יהיבן ו, ואינון יהיבן א, ואינן יהבין י[1], והינון יהיבין ג, והינון יהבין ז, יהבין כ, ל' פ | בפומיה] בפומה זו, ~ לפיכך כת' וינשק לו ת | אמר] זפוחגכ, וכיון דלא אשכח ~ י, וכיון דלא חמא ~ ת, .. חמא יעקב ~ ד, וכיון דחמא יעקב ~ א | ליה] לה זו, ליה יעקב ת, ל' י | מה ל' פ | אתה ד[1] | אתיתי תי | אתיתי ת | מלין] חת, מילין דזפואגי, מללין כ | 3 שנ' ויספר פא | את — האלה] וחאכי, את.. הדברים פג, ל' דת | 4 * ובשרי אתה חא[1]גכתי] ובשרי אתה וגו' ל, ובשרי וגו' ד, ובשרי וא[2], וגו' פ, ל' ז | (אמר — אתה ל' ת) | ליה] לה ז, ~ בתחלה א, ל' ח | לעשות לך כ | עלי] עליי זו, ל' גכ | וכיון י, וכדון דואכ, וכדו פחג | 5 לית פג | גבך] עמך חי | כהדן גרמה זו | אנא] אנה זו, ל' א | מהדק] פוחכי, מהדיק א, מחרק ז, מחלק דגר[1], מחליק תר[2] | 6 אסי] ג, יוסי אכ, אמי דפחת, אימי זו | לימדתך] וחכת, למדתך דזפאגי | התורה] ו, תורה דזפחא[1]כתי, תורה למדתך א[2] | הארץ ו | איכן] זוחכ, היכן דפאגתי | אדם צריך] זוח, צריך אדם דפאגכת, חייב אדם י | ליטפל] זוחכתי, לטפל פא[2], להטפל ד, להטפיל א[1] | 7 בקרובו] זפוחאגכ, בקרוביו דתי | עד ל' פח | חדש] חודש דו | ימים ל' י | 8 ויאמר — ליעקב] ויאמר לו לבן א, ל' פ | הכי אחי אתה] פחאגכתי, הכי אחי אחי אתה ו, הכי וגו' ד, הכי אחי אתה כאסליו (?) ז | ועבדתני] ואם לאו ~ וחי | חנם | אפשר גת | אם] פר, אין דוכת, אן ז, אי חאגי | הוה ל' פו (והושלם בגליון) | פעלה] זפו, פעליה א, פעלא י, פועלה דח, פועלא תר |

פירשה לנכון מאפסון[1]) ותיקי[2]) תיק של מחיה שאפסון פירושו כל מאכל ועי' בערוך השלם ע' אפסתקיתיה, ובלק"ט ושכל טוב ובמה"ג השמיטו מלה זרה זו, [ובכי"א ב' כתוב על הגליון פי' פרקמטיא הוא מביא] ובחרציה כמו וקטרי חרצה בדניאל ה' ו', ובת"א מתורגם במתניו (בראשית ל"ז ל"ד) בחרציה ועי' בערוך ע' חרץ ו', ובמה"ג שם הועתק אמר בלבו אליעזר פיסול הבית היה וכו' אהובו של בית וכו' מיד וירץ לקראתו וכיון דלא חמא עמיה כלום אמ' דלמא דינרין אית ליה ואינון קטירין בחרציה מיד ויחבק לו וכיון כו' דלמא מרגליין עמיה בפומיה (ואינון בפומיה) אמ' ליה מא את סביר כו' אלא למלין (מלין), ועי"ע בפירש"י עה"ת: 5 מהדק לך. כגי' הדפוסים וכי"ג גורס ומפרש בפי' ב"ר כהדין גרמא אני מחלק (מחליק) לך כעצם הזה שהוא חלק שאין בו בשר [ובכי"א ב' כתוב על הגליון נ"א אנא מחליק לך, ולנוסחתינו מהדק הוא משורש דקק כמו בדניאל ו' כ"ה גרמיהון הדקו וכלומר אני אעבוד בך ואשחוק את גופך כמו ששוחקין וכותשין עצם, ודורש מלשון אך שהוא מיעוט, וכמו שמפרש בשכל טוב צד 132, שבתחילה רצה לעשותו גדול, ובכי"ת דלג הסופר מן אתה עד אתה]: 6 ר' אסי. [ובכי"א] ובכי"כ ר' יוסי ושם אחד הוא וע' לעיל צד 571, וגם שם ח"נ ר' איסי (אסי) ור' אמי, וכן שם אחד ר' אמי ור' אימי וע' במבה"י ס"ג א', ובמה"ג עמו' 461 הועתק אמ' רב אמי וכו' לימדתך התורה וכו' עד איכן אדם צריך וכו' בקרוביו עד וכו', ובשכל טוב צד 132 א"ר אמי מכאן שצריך אדם לטפל בקרובו חדש ימים, ובלק"ט אמר רמי (כן הגי' הנכונה שם) למדנו שצריך אדם להיטפל בקרוביו חדש ימים, ורמי כמו ר' אמי ועי' באגה"א ח"ב צד 149, וסגנון הלשון למדתך התורה דרך ארץ כמו לעיל פעמים שונות וע' במ"י לעיל צד 282, והלשון ליטפל וכו' כמו לעיל צד 693 צריך אדם להיטפל בבנו וכו' ועיי"ש ועי"ע כתובות כ"ג א' איטפל בקרובותיך: 8 איפשר כן. שעבדו עד עתה חנם ממש אלא אם הוה פעלה וכו' אם היה פועל בעשרה פולרין היה נותן לו לבן חמשה ואי הות מובלתיה וכו' אם היה משואו בששה פולרין היה נותן לו בשלשה (שלשה) ועי' בפי' ב"ר, ופעלה כמו לעיל צד 137 פעלה טבה [וע' מש"כ לעיל צד 784 אות 6] ופולרין ל"י ועי' לעיל צד 503, והגי' מוכלתיה מיכלתיה נר' שמשובשת מן מובלתיה, ואולי פי' מיכלתיה פרנסתו לכל יום, [וכן הגי' לקמן פרשה פ' סס"י ח' בכי"ל ובכי"כ מוכלתיה, ובבחיי מפרש את המקרא וז"ל מלת הכי אינה לשון מסופק רק לשון ודאי וכו' ועבדתני חנם יאמר הכתוב בודאי אחי אתה ועד עתה עבדתני חנם ע"כ וכן פי' כנראה גם המדרש ולכן הוא שואל איפשר כן, וע"ע ברש"י עה"ת, וגם לפי פירושו משמע שעד עתה במשך חדש ימים עבד יעקב חנם, וע' רמב"ן] ובשכל טוב שם מפרש ויאמר לבן ליעקב הכי כלומר מכיון שאחי אתה ראוי לך לעבדני חנם וכו' ולא חנם ממש אלא אם אדם נשכר בעשרה עובדני בחמשה וכו', ובלק"ט הכי כך אמר לו לבן באמת אחי אתה אבל איני ראוי לעובדני חנם וכו' וכי בחנם עבדו כי אמר לו ועבדתני חנם אלא בדבר שאם היה שוה שכרו עשרה דינר נותן לו חמשה, ובילקוט ובשני כ"י הגי' ואם לאו ועבדתני חנם [וכן צ"ל בכי"ז

1) ὄψον. 2) θήκη.

בעשרה פולרין הוה יהב ליה חמשה, ואי הות מובלתיה בשיתה פולרין הוה יהיב ליה בתלתא פולרין, אמר ליה מה את סבור ממון אתית בעי, לא אתית אלא מִן בנין תרתין טלייתא:

טו טז) וללבן שתי בנות כשתי קורות מפולשות מסוף העולם ועד סיפו, זו העמידה אלופים וזו העמידה אלופים, זו העמידה מלכים וזו העמידה מלכים, מזו עמדו הורגי אריות ומזו עמדו הורגי אריות, מזו מכבשי ארצות ומזו מכבשי ארצות, מזו מחלקי ארצות ומזו מחלקי ארצות, קרבן בנה

3 ילקוט שם: 4 [ע' תנחומא מ"ב ויצא סי' י"ב], אגדת בראשית פמ"ט (סמ"ח):

1 בעשרה] זוחאגכר²י, בעשר פ, בעסרא ת, בי' ד | פולרין] זפוהא¹גכתר³י, פלורין ד, פולדין א²ר¹, פורלין ר² | הווה זו | יהב] ו, יהיב דזפחאגכרי, ל' ת | ליה] לה זו, ל' א² | חמשה] א¹י, חמש פ, חמשה פולרין זוהגכת, חמשה (ה' ד¹) פלורין ד, חמשה (חמשא א²) פולדין א²ר¹,... פורלין ר² | ואי חאגי, ואין ת, ואן זפו, ואם דר | הוות זו, הוה פחארי | מובלתיה] אר, מובלתה זו, מובילתיה די, מוכלתיה פגת, מיכלתיה ח | בשיתא חאגתרי, באישתה זו, בשית פ, בו' ד, בששה ר³ | פולרין] זפוחא¹גתר³י, פלורין ד, פולדין א², ל' ר | ** הוה] ל' ל | יהב זו | ליה] לה ו, ל' א² | בתלתא] גת, בתלתה ו, בג' ד, תלתא חאי, תלת פ, ג' ר³ | פולרין] וחא¹גתר³י, פלורין ד, פולדין א² | 2 אמר ליה] אמר לה ז, אלא ח | אתיתי ר¹ | בעי] פוחאגכי, טעין א¹ר², בעי מינך דת, ולא כ | אתיתי ר², איתיתי ר¹ | מן בגין] זוחא¹כר², בגין דפא²גתר³י | תרתין] אלין תרתן ו, אלין א², הדין א¹ | טליאתא ת, טלייתה כ, טליתא ר, טלייתך ו, טלייתה וללבן שתי בנות וגו' זו | 3 °שתי] ב' ד | בנות] ~ שתי בנות זו | כשתי] כב' ד, בשתי פ | אלפים זפו | 4 וזו.. אלפים זו, וזו כן פ | וזו א¹ | וזו — מלכים] זו.. מלכים י¹, וזו כן פ | זו עמדו ממנה ת | הורגי אריות] הרוגי.. ח, מכבשי ארצות פא | * ומזו.. (הרוגי ח) אריות זוחגכ] מזו.. אריות לי, ומזו (ומזה א¹).. מכבשי ארצות א, ומזו כן פ, ומזו עמדו (וזו עמדו ממנה ת).. אריות מזו עמדו נביאים ומזו עמדו נביאים מזו עמדו שופטים ומזו עמדו שופטי' דת | 5 מזו עמדו | מכבשי ארצות] הורגי אריות פא | ומזו.. ארצות] ומזו עמדו.. ארצות דזוחתי, ומזו עמדו הורגי אריות א, ומזו כן פ | מזו] פ, מזו עמדו דזוחאכתי, (מזו מחלקי — ארצות ל' ג) | הארץ כ | ומזו] פ, ומזו עמדו דזוחאכתי | הארץ כ | קרבן — של זו] קורבן.. של זו זו, זו קרבן בנה ת |

במקום כאסליו הכתוב שם, ולגי' זו פירוש הכתוב באמת אחי אתה ואם אין אתה רוצה להיות לי כאח עבדני עכ"פ בחנם, ועל זה שואל המדרש איפשר כן, ומשיב שכונת לבן היה שיעבדו יעקב בחצי שכרו]: 2 אמר ליה וכו', א"ל יעקב מה את סבור שבאתי לבקש ממון לא באתי אלא בשביל שתי בנותיך, ומן בגין כמו בתר"י ב' דברים ד' ט"ו ומן בגין אגרא וכו', וכן נמצא מן בגין ג' פעמים במדרש קהלת פ' כי העשק וכו' (ז' ז') ובאותו המאמר בירוש' תעניות פ"ד ס"ח א' הגי' בגין ועח"ג, ובמה"ג שם הועתק אמ' ליה יעקב מא את סביר ממון אתית למבעי לא אתית אלא לאינסובי: 3 כשתי קורות. דורש בנות בונות כשתי קורות מגיעות מסוף העולם ועד סופו ומעמידות העולם ועי' ביפ"ת, ורחל ולאה בנו שתיהן את בית ישראל, והדרש בנות בונות כמו א"ת בניך אלא בוניך (ברכות ס"ד א') והדרש בשמו"ר פכ"ג סי' י' אל תהי קורא בנות ירושלם אלא בונות ירושלם זו סנהדרי גדולה של ישראל שהן יושבין ומבנין אותה [שם הוא מלשון בינה וכמוש"כ המחבר בעצמו לעיל צד 163 אות 9 וכאן הוא נמשך אחר בעל עה"ש], ובפי' ב"ר כי"ט מלשון אחר מפרש וללבן שתי בנות, לשון שתי בנויות, ומשמע בנויות שחברו להן הכל יחדיו אלופים מלכים וכו', ולא נתפרש לפי פירושו כשתי קורות וכו', [וע' בשמו"ר פ"א ס"ו שדורש על השבטים ומנין שתם תקרתו של עולם כו'] וגם במה"ג שם מפרש וללבן שתי בנות בנויות כשתי קורות מסוף העולם ועד סופו תדע לך שזו העמידה כו' ובלק"ט וללבן שתי בנות שתי בניות זו העמידה מלכים כו', ובשכל טוב שם וללבן שתי בנות כלומר בנויות זו כזו כשתי זויות מחוטבות זו העמידה אלופים וכן זו וכו' [ובתנחומא מ"ב ויצא סי' י"ב וללבן שתי בנות שוות בנוי כו' וע' במ"כ ובמהרז"ו ובפי' התורה והמצוה לר"מ מלבים ויקרא ט"ז ה']: אלופים. בכי"פ וכי"ו הגי' אלפים, ואלופים נרדף עם אלפים כמו לעיל צד 654 היי לאלפי רבבה ועמדו ממנה אלופין מעשו ורבבה מיעקב וכו' ויש א' אילו ואילו עמדו מיעקב וכו' שובה י"י רבבות אלפי ישראל, וכיש אומרים שם הדרש כאן זו העמידה אלופים וכו', ומבני לאה נמצאו אלופים ואלפים בפ' והיה כאלוף ביהודה (זכריה ט' ז') ואמרו אלופי יהודה (שם י"ב ה') ואשים את אלופי יהודה (שם שם ו') צעיר להיות באלפי יהודה (מיכה ה' א') ומבני רחל אלפים בפ' והם רבבות אפרים והם אלפי מנשה (דברים ל"ג י"ז) אלפי הדל במנשה (שופטים ו' ט"ו) ועי"ע ש"א כ"ג כ"ג דה"א י"ב כ"א: 4 העמידה מלכים. לאה העמידה דוד וכל מלכי יהודה ורחל העמידה שאול ירבעם ונדב: הורגי אריות. בפי' ב"ר כ"י שם מפרש גם את הארי גם הדוב הכה עבדך (ש"א י"ז ל"ו) וכוונתו מלאה עמד דוד ולא פירש מי שעמד מרחל, ובמ"כ פי' הורגי אריות דוד מלאה שמשון מרחל, וביתר ביאור ביפ"ת שמשון שהוא מבני רחל הרג כפיר אריות (שופטים י"ד ה') וגם דוד שהיה מלאה הרג הארי וגם את הדוב, ומוסיף עוד גם בניהו בן יהוידע הרג את הארי בתוך הבור (ש"ב כ"ג כ'), ותימה מ"ש שמשון מרחל ושמשון היה משבט דן כדכתיב ממשפחת הדני (שופטים י"ג ב'), ובבמ"ר פ"י סי' ה' הדרש אינו אומר משבט אלא ממשפחת הדני מלמד שהיה אביו מדן ואמו של מנוח מיהודה וכו' נמצא שמשון בא משבט דן ומשבט יהודה וכו' [דן היה בנה של בלהה שפחת רחל ונקרא בנה, בראשית ל' ו' (וע' גם בהערות רמא"ש לפסי"ר צד מ"ט א' אות ל"ח), וע"ע לקמן פפ"ד סי' י"א ובנוסחת הדפוסים פצ"ט סי' ד' שיעקב עשה לכל השבטים אריות], ובדפוסי' [וכי"ת] נוסף עוד מזו עמדו נביאים וכו' מזו עמדו שופטים וכו' וליתא בכל כ"י ובילקוט ולא הועתק בשכל טוב ועיי"ש, ורק במה"ג הובא זו העמידה נביאים וזו העמידה נביאים, [ובתנחומא] ובאג"ב שם איתא מה שהעמידה לאה העמידה רחל לאה העמידה מלכים ורחל העמידה מלכים לאה העמידה נביאים ורחל העמידה נביאים לאה העמידה שופטים ורחל העמידה שופטים, ועי' בתוספתא סוכה פ"א ט' וסוכה כ"ז ב': 5 מכבשי ארצות. משה ודוד מלאה יהושע ושאול מרחל, ומחלקי ארצות משה ויהושע. [ובכי"ל כתוב בפעם הראשונה ארצת בלי וי"ו וביני שיטי נוסף הוי"ו]: קרבן בנה וכו'. בנה של רחל נשיא לבני אפרים שהקריב קרבנו לחנוכת המזבח ביום השביעי ויום השבת היה ועי' בתנחומא מ"ב נשא סי' ל"א וסי' ל"ב ובתנחומא נשא סי' כ"ח ובבמ"ר פי"ד סוף סי' א', ובנה של לאה שקרבנו דוחה את השבת שיער ביפ"ת שזה

שלזו דוחה את השבת וקרבן בן זו דוחה את השבת, מלחמת בן זו דוחה את השבת ומלחמת בן זו דוחה את השבת, לזו נתן שני לילות ולזו לילות שנים, לילו שלפרעה ולילו שלסנחריב ללאה, לילו שלגדעון לרחל לילו שלמרדכי לרחל שני בלילה ההוא נדדה שנת המלך (אסתר ו א):

שם הגדולה לאה גדולה במתנותיה, כהונה לעולם ומלכות לעולם, ויִשם הקטנה רחל קטנה במתנותיה, יוסף לשעה ושאול לשעה:

טז יז יח) ועיני לאה רכות אמורא דר׳ יוחנן תרגם קדמיהי עיניא דלאה הוו רכיכין, אמר ליה עיניא דאמך הוו רכיכין, זו מהו רכות, רכות מבכיה שכך היו התנאין שיהא גדול לגדולה וקטן לקטנה,

4 ילקוט שם: 6 ילקוט ר׳ קכ״ה, בבא בתרא קכ״ג א׳, תנחומא ע״ב וילא סי׳ י״ב וסי׳ כ׳, תנחומא שם סי׳ ד׳:
7 לקמן פע״א סי׳ ב׳, מדרש תהלים כ״ה סי׳ ד׳:

1 את השבת] זוחאכי, שבת דפגת | וקרבן — זו] וקרבן (וקורבן זו) בנה של זו דזפוחא^{1}גכ, וזו קרבן בנה ת, קרבן של זו נמי א^{2} (וקרבן — מלחמת — השבת ל׳ י) | דוחה.. השבת] זוחאכ, דוחה שבת דגת, כן פ | (מלחמת — ומלחמת — השבת ל׳ א^{1}ת) | בנה (ל׳ ח) של זו | את השבת] זוחא^{2}כ, שבת דפג | בנה של זו | 2 דוחה שבת ג, כן פ | נתן] גכי^{1}, ניתן דזפוחאת | שני] פחא^{1}, שתי דזוא^{2}גכתי | ולזו] פת, ~ נתן כי^{1}, ניתן דזוחאגת | שני לילות פחא^{1}, שתי (ב׳ ד^{1}) לילות דזוא^{2}גכתי | לילו] לילות ו, ללאה ~ י | ולילות זו | ללאה ל׳ י | לילו (לילות זו) של גדעון ולילו (ולילות זו) של מרדכי לרחל וחאגכת, ולרחל לילו.. ולילו של מרדכי י, לילו של גדעון לרחל לילו של מרדכי דפ | 3 שני ל׳ וא^{2} (והושלם בין השורות) תי | שנת המלך ל׳ זו | 4 גדוליה פ | כהונא פ | מלכות א^{2}י^{1} | לעולם] פו^{0}חאגכי, ~ דכתיב וירושלם (וירושלים ת) לעולם תשב וכתיב זאת מנוחתי עדי עד דת | 5 ושאול] וחגכ, שאול דפתי | לשעה] פוחגכי, ~ ושילה לשעה (דכת׳ ת) וימאס באוהל (באהל ת) יוסף ובשבט אפרים לא בחר דת | 6 אמוראיה ד, אמוריה זפוחאגתי | תרגם] זפואת, תירגם דחג, אמר י | קדמוהי] חגכ, קודמוי דזוי, קדמוי ת, קומיה פ, ל׳ א | עיניא] אג, עייניה ח, עינה ו, עינוהי כ, עיני י, עין דפ (עיניא — הוו ל׳ ת) | דלאה] זוחגכ, לאה דפי | הוו] הווין וח, הווין כ, ל׳ פי | רכיכין] וחאכי, רכיכן דפגת, רככן ז | לה זו | 7 עיניא] פא^{2}א^{01}גכ, עייניה זח, עיינא ו, עינוהי דת, עיני י | דאמך] זחגי, דאימך דא^{01}ת, דאימיך פוכ | הוו] הוון א^{2}, הווין זח, הוויין ו, הווין כ, ל׳ פ | רכיכין] וחא^{2}א^{01}כי, רכיכן דפת, רככן ז | זו מהו] אלא מהו פ, ומהו דחגכתי, ומהוא ו, ומה ז, ומהו דכתי׳ א | רכות ל׳ א^{1} | רכות ל׳ פו (והושלם בגליון) חא | מבכיה] מבכייה זות, מביכיה ג, מפני א^{2}, ל׳ א^{1} | שכך] זפוחאגכבי, שהיו אומרי׳ כך דת | התנאין] פוא^{2}כ, ~ים דחא^{1}גתי | שיהא גדול (הגדול חא^{2}) נושא גדולה (לגדולה חאג) וקטן (והקטן הא^{2}) נושא לקטנה והאג, שיהא גדול נושא לגדולה וקטן לקטנה כי, שיהא גדול.. גדולה והקטן את הקטנה פ, הגדולה לגדול והקטנה לקטון דת |

שלמה שהקריב לחנוכת בית המקדש ודחה השבת וצ״ע, ועי׳ במ״ק ט׳ א׳, ובפי׳ ב״ר כ״י שם מפרש דוחה שבת כהנים מקריבים בשבת שהן מלאה [אבל אין זה במשמע קרבן בנה של זו כי אין הקרבנות שלהם, אמנם ביחזקאל מ״ו ד׳ בתיב שהנשיא יקריב ביום השבת קרבנות לעולה והוא מלאה, וא״כ קרבנו דוחה שבת. ועי׳ גם במדבר רבה פי״ג סוף סי׳ י״ג ופי״ד סי׳ י״ג, ואפשר עוד שהכונה כאן לקרבן צבור שדוחה שבת כמו קרבן פסח, ואין חילוק בין אם אחד משבטי לאה או משבטי רחל מביא את פסחו, ובמשנה מנחות פ״ט מ״ז נקרא קרבן פסח קרבן יחיד] ועי״ע בחי׳ הרש״ש: 1 מלחמת בן זו וכו׳. מלחמת יהושע שלכד יריחו בשבת ועי׳ לעיל צד 477 ובתנחומא מ״ב ותנחומא ובמ״ר שם, וביפ״ת כתב לא ידעתי אי זו מלחמת דחתה שבת זולת מלחמת יהושע ביריחו ועי׳ גם בחי׳ הרד״ל, ובפי׳ ב״ר כי״ט כתב מלחמת בית חשמוני בשבת היתה כדמפרש בספר יוסיפון וצ״ע [ועי׳ גם בספר הראשון של חשמונאים ב׳ ל״ב—מ״ד. ובלעדי זאת אין כאן קושיא כי אין כתיב כאן שהיתה מלחמה בשבת באמת, אלא שלפי הדין מלחמה דוחה שבת אם ארעה וכמו שמפורש בספרי שופטים פיסקא ר״ג ובשבת י״ט א׳ ולעיל צד 477. ובכי״א א׳ ובכי״ת חסרה כל הפסקא]: 2 לילו של פרעה. דכת׳ ויהי בחצי הלילה וי״י הכה כל בכור וכו׳ (שמות י״ב כ״ט) ולילו של סנחריב דכת׳ ויהי בלילה ההוא ויצא מלאך י״י ויך במחנה אשור וכו׳ (מ״ב י״ט ל״ה) ומשה וחזקיה שניהם מלאה, לילו של גדעון דכת׳ ויהי בלילה ההוא ויאמר אליו י״י קום רד במחנה וכו׳ [שופטים ז׳ ט׳ וע״ש י״ט] וגדעון ומרדכי שניהם מרחל, ולילו של מרדכי אינו מפורש בכתובים כמו לילו של פרעה ושל סנחריב ושל גדעון והובא כאן הראיה מפ׳ בלילה ההוא נדדה וכו׳ ובאותו הלילה צוה המלך לעשות לו יקר וגדולה. [ובכי״ו כתוב כמו בכי״ז לילות ונמחק התי״ו]: 4 כהונה לעולם. לאהרן ובניו דכתי׳ ברית מלח עולם היא לפני י״י לך ולזרעך אתך (במדבר י״ח י״ט) [ועי׳ בספרי קרח סוף פ׳ קי״ח וב״ב קכ״ג א׳] וכן מלכות בית דוד לעולם דכתי׳ כי י״י אלהי ישראל נתן ממלכה לדויד על ישראל לעולם לו ולבניו ברית מלח (דה״ב י״ג ה׳), ועי׳ לקמן פע״א סי׳ ה׳ בזה ברית מלח וכו׳, וגם במה״ג שם הועתק כמו שהגי׳ לפנינו, ובלק״ט מפרש קצת הגדולה לאה גדולה במתנותיה כהונה ומלכות אהרן ובניו מלוי ומלכות דוד לעולם הקטנה רחל וכו׳ יוסף לשעה ושאול לשעה, והוספה זרה בדפוסי׳ [ובכי״ת] דכתיב וירושלים לעולם תשב וכו׳ ושילה לשעה וימאס באהל יוסף וכו׳ [ובכי״ו דלג הסופר מן במתנותיה עד במתנותיה והשלים בגליון]: 6 אמורא דר״י. המפרש לרבים מה שהוא לוחש לו בשעת הדרשה ועי׳ בפרש״י סוטה מ׳ א׳ בד״ה אמוריה ובעמת״ל ע׳ אמורא: תרגם קדמוהי. תרגם לפניו ועיני לאה רכות עיניא דלאה הוו רכיכין דמשמע שהיו כהות רכות מטבעה כעס עליו ר׳ יוחנן א״ל עיניא דאמך וכו׳, זו לאה מהו רכות שכת׳ בה רכות מבכיה שכך היו התנאין וכו׳ [ובכי״א א׳ דלג הסופר מן רכיכין עד רכיכין והשלים בגליון א״ל וכו׳ רכיכין ותוב א״ל], ובסגנון אחר המאמר בתנחומא מ״ב ויצא סי׳ כ׳ בשעה שילדה רבקה ליעקב ולעשו נולדו ללבן שתי בנות (כהדרש בס״ע פ״ב שרחל ולאה תאומות היו) ושלחו אגרות זה לזה לומר אתה הולדת שתי בנות ואני שני בנים גיתן אלו לאלו

והיתה בוכה ואומרת יהי רצון שלא תיפול בחלק עשו הרשע, אמר ר' הונה גדולה תפילה שבטלה הגזירה ולא עוד אלא שקדמה לאחותה:

יז ורחל היתה יפת תאר וגו' ויאהב יעקב את רחל ויאמר וגו' אמר ליה בגין דאנא ידע שאנשי מקומך רמאין לפיכך אנא מברר עיסקי ממך, ויאמר אעבדך שבע שנים ברחל בתך הקטנה, [ברחל] ולא בלאה, בתך שלא תביא אחרת מן השוק ושמה רחל. הקטנה שלא תחליף שמותן זו בזו, אפילו את נותן את הרשע בחמור שלחרשים אין את מועיל ממנו כלום:

יט כ) ויאמר לבן טוב תתי וגו' ויהיו בעיניו כימים אחדים וגו' אמר ר' חנינה בן פזי נאמר כאן אחדים ונאמר להלן וישבת עמו ימים אחדים (בראשית כז. מד) מה כאן שבע שנים אף להלן שבע שנים:

3 ילקוט סס: 7 לעיל לד 766:

1 יהי רצון] ~ מלפניך יי' אלהי א, ל' ן (והושלם בגליון) | תפול פגב, אפול דזוחאתי | בחלקו של רשע זפוחאכ, בגורלו של רשע ד, בגורלו שלזה הרשע ת, בידו של רשע י | הונא דאת, חוניא חגבי, חונייא ן, חנינה פ | גדולה] קשה זפואגבי, קשה היא דחת | תפלה א, התפילה זוג, התפלה דפהבתי | שביטלה זוג | 2 הגזרה רי[1], את הגזירה דזוחא[2]ג, .. הגזרה פא[1] | שחרמה באחותה (?) פ | 3 ורחל — וגו'] ורחל.. תואר ויפת מראה גכ, ורחל.. תאר (ויפת מראה ת) עיקר סימניה של רחל לא היתה אלא נאה ורחל היתה וגו' (היתה ת) דת, ורחל.. עקר סמניה.. לא היה אלא נאה ורחל.. יפת וגו' ז, ורחל.. תואר עיקר.. שרחל לא היה אלא.. היתה יפת תואר ן, ל' פחאי | * ויאהב — וגו'] ויאהב.. רחל וגו' ל, ויאהב.. רחל דוא[1]ת, ויאהב.. ויאמר אעבדך שבע שנים וגו' פ, ויאהב.. שנים ברחל כ, ויאהב.. ברחל בתך ג, אעבדך.. בתך הקטנה י, אעבדך שבע שנים א[2] | אמר ליה] פגבת, אמר לה זו, אמר י, ל' ד, (א"ל — ממך ל' א[1]) | בגין] כיון א[2] | דאנא ידע] דאנה ידע זו, דאת ידע פ, ל' י | 4 שאנשי] פא[2]גכ, דאנשי דותי | רמאיין זו | לפיכך ל' פי | אנא מברר] אני מברר פ, אני מברר דוא[2]גת, אברר י | עסקי דת, עסקיי ג, את עסקי פא[2], ..עסקיי וכ, ..קנייני י | ממך] עמך א[2], ל' י | ויאמר — הקטנה] א[1]גכ, ויאמר.. בתך ח, אעבדך.. בתך ת, ויאמר אעבדך ברחל בתך ד, ויאמר אעבדך ן, ברחל בתך פא[2], ברחל י | 5 (ולא — בתך ל' א[1]) | בלאה] ~ בתך ת | ביתך ז | ושלא א[1] | תבא ח | מן השוק ל' א[1] | ושמה] ותקרא (את י) שמה תי | רחל ל' י[1] | הקטנה] א[2]ת, קטנה דזפוחא[1]גבי | תחלף ת | 6 שמותן זו לזו א, שמותן של זו בזו ג, שם זו לזו פ | ואפילו י | את] אתה חת, אם ן, ל' פא[2] | נותן אתה א[2] | חרשין א[1]רי | אתה חא | ממנו כלום ל' י | 7 (ויאמר — וגו' ל' א) | תתי וגו'] זו, תתי פ, תיתי (תתי גת) אותה לך וגו' (לך ת) דגת, תתי.. לך מתתי אותה לאיש אחר כ | ויהי — וגו'] ויהי.. אחדים פחא[2], ויעבוד יעקב ברחל ד, ויעבד.. ברחל וגו' זו, ויעבד.. ברחל שבע שנים גב, ויעבד.. שנים ויהיו בעיניו כימים אחדים א[1]ת | (אמר — פזי ל' א) | חנינא פחגב, חנניה זו, יהודה ת | בן] פגכת, בר דזו | 8 כן זו | אחדים] אחדים דת | וישבת — אחדים] ~ וישבת עמו ימים אחדים זפוחאגכ, ימים אחדים פחגכ, ימים אחדים א[1], אחדים דזוא[2]ת | * כאן דפחאגכת] אחדים שנ' כן זו, לחלן ל | 9 * להלן דפחאגכ] אחדים שנ' להלן זו, כאן לת |

והיתה לאה שומעת מעשה עשו ובוכה ורחל שומעת מעשה יעקב ושמחה מנין שהיתה לאה בוכה שנאמר ועיני לאה רכות תרגם אמורא (כ"ה שם בשני כ"י) של ר' יוסי מהו רכות צירניות א"ל ר' יוחנן לא תרגמת יפה ומהו רכות ארוכות שכל מה שנתן לה הקב"ה היו ארוכות כהונה גדולה ומלכות ושמן המשחה וכו', [וכנראה נוסחת התנחומא היא העיקרית וכדרשת ר"א בב"ב שם (וע' באבן עזרא) כי לפי נוסחת ב"ר שלפנינו קשה להבין למה כעס ר"י הלא לפי דרשתו ג"כ תרגומו של רכות רכיכין אלא שהוא נותן טעם לשבח שאין הרכות גנאי ללאה, ואין זה נוגע להתרגום בעצמו, וכמו שמתורגם באמת גם בתר"י ב' המובא בסמוך] ועי"ע בתנחומא ויצא שם, ובב"ב שם מאי רכות אילימא רכות ממש אפשר בגנות בהמה טמאה לא דבר הכתוב וכו' אלא א"ר אלעזר שמתנותיה ארוכות רב אמר לעולם רכות ממש ולא גנאי הוא לה אלא שבח הוא לה שהיתה שומעת על פרשת דרכים בני אדם שהיו אומרים שני בנים יש לה לרבקה שתי בנות יש לו ללבן גדולה לגדול וקטנה לקטן וכו' ומשאלת גדול מה מעשיו איש רע הוא מלסטם בריות וכו' והיתה בוכה עד שנשרו ריסי עיניה וכו' ועי' בד"ס, ובת"א מתורגם ועיני לאה יאין, וכמו שתרגם אמורא דר"י מתורגם בתר"י ב' ועיני דלאה הוון רכיכן, אכן גם שם הדרש על דחות בכיא ומצלא דלא תיסוק במזליה דעשו, ובתר"י א' ועיני לאה הוון צירנייתן דבכיא ובעיא מן קדם י"י דלא יזמן לה לעשו רשיעא: 1 שלא תיפול. וכ"ה בלק"ט ואומרת וכו' שלא תפול בחלקו של רשע, ובמה"ג עמ' 462 שלא אפול בחלקו וכו' ועח"נ: שבטלה הגזירה. שביטלה התנאין שהתנו, ובלק"ט א"ר חוניא גדולה תפלה שבטלה הגזירה ולא עוד וכו', ובשכל טוב א"ר חוניא גדולה היא התפלה שמבטלת את הגזירה וכו', ובמה"ג שם אמר רב חונא קשה היא התפלה שביטלה הגזירה וכו', ושם אחד הוא הונא וחוניא ועח"נ ולעיל צד 43: 3 ורחל היתה וכו'. הדרש עיקר סימניה וכו' שנמצא בדפוסי' וכי"ו [וכי"ז וכי"ת] ליתא בכי"ל ושאר כ"י ובילקוט ולא הועתק בלק"ט ובמה"ג, ורק בשכל טוב הובא ועיקר סמניה לא היו אלא אנוי: אמר ליה וכו'. א"ל יעקב ללבן בשביל שאני יודע שאנשי מקומך רמאים הם לפיכך אני מברר עסקי עמך ויאמר אעבדך וכו' ואעפ"כ אפילו אתה נותן את הרשע בחמור של חרשים אין אתה מועיל ממנו שהרי רמהו לבן, והגהתי ברחל ולא בלאה כמו שנוסף בכי"ל ביני שיטי בכתב אחר, ובשכל טוב ברחל ולא בלאה בתך ולא שתביא אחרת מן השוק ותקראה רחל וכו' ומפרש שאפי' את נותן לרשע במסר של חרשים ומנסרו אין את וכו' ועי' לעיל צד 742 ובמ"י שם בד"ה חמור וכו' ובמה"ג שם הועתק בגין דאנא ידע שאנשי מקומך

כא) ויאמר יעקב אל לבן הבה את אשתי כי מלאו ימי ואבואה אליה אמר ר׳ יח איבו אפילו אדם פרוץ אינו אומר כלשון הזה, אלא אמר כך גזר עלי הקב״ה שאני מעמיד י״ב שבטים, עכשיו הריני בן פ״ד שנה ואם אין אני מעמידן עכשיו אימתי אני מעמידן, לפיכך צרך הכתוב לומר ויאמר יעקב אל לבן הבה את אשתי וגו׳:

45d כב) ויאסף לבן את כל אנשי המקום ויעש משתה כינס כל אנשי המקום, אמר להם יט יודעין אתם שהיינו מרוחקים למים, וכיון שבא זה הצדיק נתברכו המים, אמ׳ ליה מה דהני לך עביד, אמר להון אם בעיין אתון אנא מרמי ביה ויהב ליה לאה, והוא רחים להדא רחל סגי, והוא עבד גבכון

1 ילקוט שם: 5 ילקוט שם:

1 ויאמר — לבן ל׳ חא² | * הבה — אליה א¹] הבה.. ואבא אליה ח, הבה.. ימי כ, הבה.. אשתי וגו׳ ואבואה אליה א², הבה.. אשתי וגו׳ לג, הבה.. אשתי דפתי, הבה וגו׳ ו | 2 איבו פאתי | פריץ א | אינו — הזה] אינו... בלשון זה ואבואה אליה וא׳ כן יעקב פ, אינו.. כלשון (בלשון ג) הזה כך היה יעקב אומר הבה את אשתי ואבואה אליה דג, אינו כן (אומר ת°) בלשון הזה לא כך אמ׳ יעקב הבה.. אליה ת, אינו.. כלשון (פרצה ז) הזה כך היה יעקב אבינו (אבינו יעקב ז) או׳ הבה את אשתי זו, אומר.. הזה גנאי הוא לו ואדם צנוע כיעקב אמר כן ח, בלשון הזה גנאי.. ואדם.. כיעקב אומר כלשון הזה י¹, לא היה אומ׳ כן ויעקב היה אומר כך א¹, לא.. אומ׳ הדבר הזה ויעקב אמ׳ כך א² | (אלא — אני ל׳ פ) | אמר] וחבי, ל׳ דאג | כך אמר יעקב א | * גזר זוחגבי] אמר ל°דת, הקב״ה גוזר א, ל׳ ל | עלי] א²ג, עליי זו, לי ד, ל׳ חאיכתי | הקב״ה ל׳ א | י״ב] אי, שנים עשר דוחגכת | 3 עכשיו] ועכשיו י, ועכשו ח, ל׳ ואכ | הריני] חי, הרני כ, הרי אני דזואגת | * בן] כבן דת | פ״ד] אי, שמונים וארבע דזות, שמנים וארבע חגכ | שנה] זואגכ, שנים דחתי | איני י | עכשיו] עכשו פחא²כ, ל׳ ת | אמתי ז, אמתיי ו | אני מעמידן] אני מעמידם ת, ל׳ פ | לכך גי | צרך] זוח, צריך גי, הצריך דת, הוצרך א, צורך כ, פירש פ | לומר ל׳ פ | 4 * ויאמר — וגו׳] ויאמר.. אשתי דוא¹א°²גכ, ויאמר אל לבן וגו׳ ל, הבה את אשתי ת, הבה את אשתי ואבוא אליה י, ואבואה אליה פ, כן ח | 5 ויאסף פוגכי | * את — משתה דוחא¹תי] את.. המקום וגו׳ זג, את.. המקום א²כ, את.. אנשי וגו׳ פ, וגו׳ ל | כנס פא² | כל] פחאגת, את כל דוכ | מקומו | להן וא² | 6 יודעין] ג, ־ים דזפוחאכתי | מדוחקים] זפוא¹גכי, מדוחקין ח, דחוקים דא²ת | וכיון] כיון פ, ל׳ א | שבא] ובא א | צדיק זה פ, הצדיק א², הצדיק הזה חא¹כי, הצדיק הזה לכאן דזות, הצדיק.. לכן ג | ונתברכו א, נתברכנו זו, נתקרבו פ | במים זו, המים ובעי מהדר פ | אמרו חא, אמרי ת, אמרון ג, אמרין דזוכ (אמ׳ — להון ל׳ פ) | ליה] לה ו, לו א², ל׳ א¹ | מה — עביד] ב, מה הני (הנו ח) .. עביד חגכ, ומה הני.. עביד ו°, עביד מאי (מה א²) דהני לך א, ומה (מה י¹) הני לך וי¹, ומה אהני לך דת | 7 אם] ת, אן ז, אין דוג, אי חאבי, ואין פ | בעיי אתון ו, בעוי איתן ז, אתון בעון פ | אנה זו | מרמה א, מרמיה י | * ביה דפחאגכתי] בה זו, ליה ל | ויהיב.. לאה דת, ויהב (ויהיב חא¹י) ליה (לה זו) הדה (הדא אכי, חדא ג) לאה זוחאגבי, והוא עביד גבכון שב שנין אחרנין פ | והוא] י, דהוא דפוחאכת, דהוה ג | רחם זו | להדה זו, לה ג | רחל בתי א²כ | סגי] סגין זוח, סגיא ג, סגי ואנא מרמינא ביה בלאה פ, ל׳ את | והוא — אחרנין] והוא עבד (עביד א²) גביכון.. אחרנין א²תי, והוא עבד ביניכון (גביכון א°¹) .. שנים אחראין א¹, והוא עבד הכא גבכון שבעה (ז׳ ד¹) שנין אותרין ד, והוא עביד גביכון שב.. אחרנין עוד כ, והוי עביד (והוא עבד ג) גבכון שנין אחרין (אחרנין ג) עוד חג, והוא עבד גבן עוד שבע שנים אחרנין ו, ל׳ פ |

רמאין אינון לפיכך אנא מ ב ר י ר לך י ת ע ס ק י אעבדך וכו׳: 2 אמר כך גזר. כדאיתא לעיל צד 782 במאמר ר׳ יהודה י״ב אבנים נטל וכו׳, ואמר עכשיו הריני בן פ״ד שנה כמו שנדרש לעיל צד 773 ועי׳ במ״י שם, ובמה״ג שם הועתק אמ׳ ר׳ איבו אפילו פרוץ ב ע ר ו ה אינו אומר כ ן ו א ב ו א ה אליה אלא א מ ר כ ך ג ז ר ע ל י הקב״ה שאעמיד שנים עשרה שבטים וכו׳, ובשכל טוב צד 133 מפרש ויאמר יעקב וכו׳ כי מלאו ימי היה לו לומר כי מלאו הימים כמו שכתוב בדוד מלאו הימים (ש״א י״ח כ״ו) מה ת״ל ימי אלא כך א״ל הקב״ה הבטיחני שאעמיד י״ב שבטים והריני היום מלא ימים בן פ״ד שנה ס״ג כשקיבל הברכות י״ד שנה שהיה בבית עבר וז׳ של עבודה הרי פ״ד ואם איני מעמידם עכשיו אימתי אעמידם לכך החציף ואמר ואבואה אליה וכו׳ ועי״ע במדרש אגדה [ובלק״ט מוסיף לכך אמר הבה את אשתי מנין הב״ה. ובכי״ל הגי׳ ואם אין מעמידן ומלת אני נוספה בין השורות בכתב אחר]: 6 שהיינו מדוחקים וכו׳. הדרש לא נתפרש כאן, ובפדר״א ריש פל״ו איתא והיתה הבאר עולה ושופכת מים חוצה לה וראו הרועים ותמהו כלן ולא היו יכולין לגלגל את האבן וכו׳, ובתר״י א׳ לפ׳ ויצא יעקב וכו׳ ניסא רביעאה דטפת בירא וסליקא מיא לאנפוי והות טייפא כל יומין דהוה בחרן, ושם (כ״ט א׳) וטפת בירא וסליקו מיא לאנפוי וכו׳ והות טייפא עשרין שנין, ולפסוק שלפנינו עני ואמר להום הא שב שנין דאתא יעקב לגבן בירן לא חסרו ובית שקיותן סגו וכדו איתו נתיעט עליה עיטא דרמיו דרי ימתן לגבן ועבדו ליה עיטא דרמיו לאסבא ליה לאה חולף רחל ועי׳ גם בתר״י ב׳ לזה הפסוק ולפ׳ ויצא וכו׳ ולעיל צד 645 ובמ״י שם ועי״ע במ״י לקמן פע״ד סי׳ ו׳ בד״ה ויגד ללבן, והגי׳ מ ד ו ח ק י ם איתא גם בלק״ט, ובשכל טוב ד ח ו ק י ן, ובמה״ג [מפרש בנוהג שבעולם כשאדם עושה משתה בתחלה הוא מכין כל צרכי הסעודה ואחר כך מכניס את האורחין אבל זה כינס כל אנשי מקומו תחלה] אמר להם אין אתם יודעין שהיינו ד ח ו ק י ם ב מ י ם וכיון שבא ה צ ד י ק ה ז ה א צ ל י נ ו נתברכו וכו׳: אמ׳ ליה וכו׳. אמרו לו מה שטוב לך [בעיניך] עשה אמר להם אם רוצים אתם אני מרמה אותו ונותן לו את לאה והוא אוהב רחל זו מאד והוא ישהה אצליכם שבע שנים אחרות אמרו לו עשה מה שטוב לך אמר להם תנו לי משכונות שלא יפרסם לו אחד מכם הדבר נתנו לו משכונות והלך חביא עליהם על אותן המשכונות יין שמן ובשר הוי לכך נקרא לבן הארמי וכו׳

שבע שנין אחרנין, אמרו ליה עביד מה דהני לך, אמר לון הבו לי משכונין דלית חד מינכון מפרש ליה, יהבון ליה משכונין, ואזל אייתי עליהון חמר משח וקופד, הוי לכך נקרא לבן הארמי לפי שרימה אפילו אנשי מקומו: כל ההוא יומא הוון מכללין בה, כיון דעל ברמשא אמר להון מהו כדין, אמ' ליה את גמלת חסד בזכותך, הוון מקלסין קדמיה ואמ' הי לאה הי לאה, ברמשא אתון מעלתא וטפון בוציניא, אמר להון מהו כדין, אמ' ליה מה את צבי דאנן דבזיון דכוותכון,

5 ע' מנחומא וילק' סי' ז':

1 אמרון ג, אמרין דכ, אמרי פת, אמ' ו, אמר ח | לה זו | עבד ו | דאהני ת | לון] פ, להון דזוחאגכת | יהבון זוחא3גי, יהבי כ, יבין פ | לי ל' חת | משכונין] פוחאגכי, משכונה ז, משכון דת | דלית — מפרש] ו0ג, דלית.. מנכון מפרש אכ, דלית.. מינכון מפרסם ד, דלית.. מפרסמי ח, דלית חד מפרסים ת, דחד מנכון לא לימא פ | 2 ליה] פ, ל' דוחאגכת | יהבון] ואג, ויהבון דת, ויהבו ז, יהבין חכ, יבי פ | לה זו, ל' א1 | מישכונין ו, משכנתין ז | אזל חאי, אזיל פ | אייתי פוג, אייפי ז, ואייתי דחכי, ואיתי את | עליהון] להון ת, ל' חי | חמר] אימר ד1, משח פ, ל' א1 | משח] ומשח י, חמר פ | וקפד ו, וקפר ז, וקופר. פתי | לכך] למה (ולמה ז) | נקרא שמו | הארמי] האיש פ, ל' ד1 | 3 לפי ל' | אפילו אנשי] א2גב, אפי' לאנשי א1, אפילו באנשי זוח, את אנשי פ, באנשי דתי | כל ההוא] וכולי ה, ל' ת | יומה ז, ומה ת | הוון] פח, הוו דואגתר3י, היו כ, הוה ז | מכלילין ר2, מכרכלין פ, מכלכלין ז | בה] זפו, ביה דא2כתר3, ליה חא1גרי | כיון] אגר, וכיון דפוחכתי, וכיוון ז | דעל] ~ לביתיה ו | רמשא ר3 | אמר ל' ח | לון פג | 4 מהו] פואגכרי, מהוא ז, מה הוא דחת | כדן זו, כדון אי, דין פ | אמרון דת, אמרי אר3, אמרין הגכר (אמ' ליה ל' ו והושלם בגליון) | אתה א1, אית ר | גמיל ר1, גמל ר2 | בזכותך] ~ אנו נגמול חסד י | הוון] פוחג, הוו ארי, והוו ת, והיו ד | מקלסים י | קדמיה] כי, קדמוי פת, קודמוי דו, קמיה חכ, קומיה אגר1, יומיה י1 | ואמ'] ואמרין וחגכתר, ואמר' י1, ואמ' ד, וא"ל ר3, ל' פא | הי — לאה] י, הילייא הילייא פ, הילייה הילייה (הילייא הילייא כ, הילייא הילייא א3, הילייא א1) הי לאה הי לאה ואכ, הילייא היא לאה היא ג, הי לאה הי לאה ח, הא ליא הא ליא היא לאה היא לאה דת, הא לייה היא לאה ר1, לייא היא היא לאה היא לאה ר3 | ברמשא אמר להון א1א02 | 5 אתו א2 | מעלתה פו, מעלהא א1, מיעלהא א2, מטליתא י | וטפין פגכ | בוציניה ו, בוצינא פגכרי | לון פ | מהו] חאגכתרי, מהוא ו, מה הוא ד, ל' פ | כדן ו, דין פ | אמרין וחגכת, אמרי ד, אמרו א2 | מאי ר | אתה ר2 | צבי] פגתר, צבו ד, סבי וח, סבר כ, סבור אי | דאנן] פוחאגכתר2י, דאינון דר1 | * דבזיון כר2] דביזיון ו, דביזויי י, דבזזון ל, דבזיין דכריין פ, דכרון דר1, דכדון ת, דיכרוון ל0א1א02, דיכריון ח, דיכריין ג, דיכרנין ר3, חזינן ביזיון א2 | * דכוותכון ל0וא1גתר3י] דיכוותבון ל0, דכותכון דפח, דכוותיכון ר1, דכתכון לכ, דכותיך א2 |

[שרימה אפי' אנשי מקומו והאכילם משלהם, שהוצרכו לפדות את משכונם מן החנוני. ובכי"ל הגי' עביד גבכון שנין וכו' ונוסף בין השורות מלת שבע בדיו דיהה. ובילקוט דפ"ר הגי' א"ל יהבון לי משכונין אזל ואייתי וכו' ומה שבינתים חסר] והגי' הנכונה וקופד בדלי"ת איתא גם בדפ"ר וד"ו ועי' לעיל צד 170, ובפי' ב"ר כ"י מלשון אחר גורס ומפרש מאן דאהני לך עבוד מה שתרצה עשה ולית חד מינהון מפרש מסרב אזל ואיתי עליהון הלך והביא על המשכונות יין ובשר וכו', ובמה"ג צד 463 הועתק אמרו ומה הני לך אמר להון אין בעיי אתון אנן מרמין ביה ויתבין ליה הדא לאת דהא (דהוא) רחים לרחל' סגון והוא עביד הכא אף שבע שנין אחרנין וכו' מנכון מפרסים וקמו יתבו (וקמון יהבון) ליה משכונין וכו': 3 הוון מכללין וכו'. במ"כ פי' כל אותו היום היו משבחין ומזמרים בשמחה לכבוד חתן וכלה וכיון שנכנס לעתותי ערב ועוד הם מזמרים ומחנגים (כ"ת בד' קראקא א') לפניו אמר להם יעקב מה הוא כזאת כלומר למה אתם גומלים עמי חסד כולי האי ואמרו לו גם אתה גמלת חסד עמנו בזכותך שנתברכו המים לרגליך והיו מקלסין לפניו ואמרו בקול שמחה הא ליא היא לאה לרמז לו הערמה והוא בתומתו לא הרגיש, וכן מפרש בגליון המדרש עם יפה תואר מכללין משבחין, ובפי' ב"ר כי"ט מל"א מפרש הוו מכללין היו עושין לו חופה טלמן בלעז[1]) וצ"ע, [וכ"כ בגליון כי"א ב' היו עושין לו חופה, ובמשמעה זו השתמשו בתלמוד בפעל כלל כל כמו ב"מ ק"א ב' כלליה לבריה ועוד, וכאן נכון יותר לפרש במשמע העיקרי לעטר בעטרה (כלילא) וכמו שמתורגם גם כן עטר בתהלים ה' י"ג ועוד, וע' לעיל צד 314 יתכללון בי צדיקיא] ובכי"ל נקוד הי לאה הי לאה[2]), ובשכל טוב פי' והיו מקלסין לפניו הילייה הילייה כלומר היא לאה אפס כי לא מכיר ומבין, ובמה"ג שם הועתק ויהי בערב ויקח את לאה בתו כל ההוא יומא הוו מכללין לה וכיון דאתא רמשא היו מקלסין לה הא רחל הא רחל וכו': 4 ברמשא וכו'. בערב באו להכניסה וכבו הנרות אמר להם יעקב מהו כזה שאתם מכבין הנרות, והגי' הנכונה דטפון איתא גם בדפ"ר וד"ו, ונשתבש כבר וחפון בד' קראקא א', ובמה"ג שם וכיון דאעלון יתה טפון בוצינא אמר להון מהו דין וכו': 5 מה את צבי. וכ"ה בכי"פ וכי"ג [וכי"ת], ובפי' ב"ר כ"י מפרש צבי סבור כמו שמשמע לפי הענין, ובמה"ג ומה את מדמי, [ובכי"א] ובילקוט הגי' סבור וכן הגיה בא"א ובעמת"ל ח"א צד 406, והוראת צבי רצה [ויהיה פירושו כאן מה אתה רוצה שנהיה כו' כמותכם] וצ"ע: דאנן וכו'. בכי"ל כתוב דאנון דבזזון דכתכון, ונוסף ביני שיטי וו להגיה דכוותכון, ועוד הוגה דיכרוון דיכוותבון, והגהתי דאנן דבזיון דכוותכון כמו שהגי' בכי"כ ובפי' ב"ר כי"א דאנן דבזיון, ובכי"ו דאנן דביזיון, ובילקוט דאנן דביזויי (ולא בזויין כמו שהובא במ"כ), אכן דוחק לפרש דאנן דבזיון וכו' שאנחנו בזויים כמותכם ושאמרו כן ליעקב, ובדפ"ר וד"ו הגי' דאינון דכרון, וכ"ה בפי' ב"ר כי"ט ומפרש שם וכי סבור אתה שאנו פרוצים ככם ולשמש לנר, ובפי' ב"ר הנדפס א"ל מה את צבי דאנן דיכרנין דכוותכן וכי סבור אתה שאנו פרוצים כל כך ככם וכו', ובמ"כ מוסיף פירוש לפירושו דכרנים פרוצים כאלים ותיישים אילים ת"א דכרין, ובפי' ב"ר כ"י מל"א הגי' דיכרוון כמו שהוגה בכי"ל, ומפרש שם זכר בתרגום דיכרא כלומר בחורים פרוצים ככם

1) talamo (θάλαμος). 2) הֵי לאה הֵי לאה.

כל ההוא ליליא הוה צוח לה רחל והיא מעניא ליה, בצפרא והנה היא לאה, אמר מה רטייתה בת רמאי, אמרה ליה ואית ספר דלית ליה תלמידין, לא כך הוה אבוך צוח לך עשו ואת עני ליה אף את קרית לי ואנא עניתי לך:

כה–כז) ויאמר אל לבן מה זאת וגו' ויאמר לבן לא יעשה כן וגו' מלא שבוע זאת וגו' אמר ר' יעקב בר' אחא מיכן שאין מערבין שמחה בשמחה:

כ **ל) ויבא גם אל רחל וגו' ויעבד עמו עוד שבע שנים אחרות** אמר ר' יודה בר' סימון בנוהג העולם פועל עושה עם בעל הבית שתים שלש שעות באמונה ובסוף הוא מתעצל במלאכתו,

1 תנחומא מ"ב וילא סי' י"א, אגדת בראשית פמ"ט (פמ"ח), ועי' מגילה י"ג ב', בבא בתרא קכ"ג א': 4 ילקוט שם, ירוש' מועד קטן פ"א ה' ד', מועד קטן ח' ב': 6 ילקוט שם:

1 *כל] וכל דת | ההיא ת | ליליה ו, לילא פי, ללא ח | הוה ל' ו | צווח והאג | לה רחל] לה רחל רחל י, והא רחל הא רחל ת | מעניא] אג, ענ"א דפחת, ענייא י, ענייה ו | לה | בצפרה וי' | אמר] א[2]גכ, אמר לה דפוחא[1]ת, א"ל י | מה] והא[2]גכי, מאי דת, ל' פא[1] | רמייתה] ות, רמייתא דתי, רמיתא גכ, רמאיתה פ, רמאה א | ברת ות | 2 רמאי] פוחגכי[1], רמאה ד[1]א, רמאה לאו בלילא הוה קרינא רחל ואת ענית לי דת | ליה ל' ו | ואית] אית דת | סופר ל[0]ח | לה ו | תלמידין] פוחגכ, תלמידי ד[1], ־ים דאתי[1] | ולא ו, לאו ת | כן והאגכי | *הוה — לך פ] הוה אביך.. לך ל, הוה אבוך צווח לך חא[2]י, היה (הוה ת) צוח לך אבוך דת, צווח לך אבוך ג, הוה צווח אבוך לך א[1], הווה צווח אביך צווח לך ו | עשו ל' ח | ענית א[1] | לה ו | *אף — לך] אף.. קרית ליה.. עני לך ל, ל' דפוחאגכתי | 4 ויאמר — וגו'] ויאמר.. זאת עשיתי לי וגו' דו, ויאמר.. לי ת, ויאמר.. לי הלא ברחל עבדתי כ, ויאמר.. עבדתי עמך וגו' ג, ויאמר.. לבן וגו' פ, ל' חאי | *ויאמר לבן — וגו' ד] ויאמר.. יעשה וגו' פ, ויאמר.. יעשה כן במקומינו וגו' ג, ויאמר.. במקו' (במקומנו ת) וכת, ל' לחאי | שבע וא[2] | 5 וגו'] וניתנה לך א[1], ונתנה לך גם את זאת י, ל' פחא[2]כת | בר דפוחאכת | מיכן] פוח, מכאן אתי, מיכאן ד | מערבין] פאכתי, ־ים דו, מערבבין ח | בשמחה] חאכי, ~ אלא מלא שבע זאת ו, אלא.. זאת וגו' ד, אמ' מלא.. זאת ונתנה לך וגו' פ, בתוך שמחה אלא.. שבוע זאת ת | 6 *ויבא — אחרות] ויבא.. רחל ויאהב גם את רחל ויעבוד עמו עוד שבע שנים אחרות י, ויאהב גם את רחל מלאה ויעבוד.. אחרות א[3], ויעבוד.. אחרות ח, ויבא.. אל (את א[1]) רחל ויאהב גם אל (את א[1]ת) רחל מלאה וגו' (מלאה א[1]ת) דא[1]ת, ויבא.. אל.. ויאהב גם את רחל פ, ויבא גם אל רחל וגו' ג, ויבא.. אל רחל לוכ | יודה] ת, יהודה דפוחאגכ | בר'] פא[2]גכ, ביר' ות, בר דא[1] | 7 מנהג ח | שבעולם | עושה] וגכ, עושה מלאכה דפת, ל' חי[1] | שלש] פג, שלוש ו, ושלש דחא[2]כי, ושלוש ת, וג' א[1] | *שעות דפוחאגכ] שנים תי, ל' ל | באמונה ל' א | ולבסוף א[1]כי, לסוף פ | הוא ל' פא | במלאכתו ל' חגתי |

לשמש לאור הנר, [וכ"כ בגליון כי"א ב' נ"א דיכרוון פי' שאנו זכרים ככם תרגו' זכר דיכרא]. ובכי"ג הגי' דאנן דכריין, ושתי גרסאות בכ"פ דבזיין דכריין, ובשכל טוב מפרש וכי מבזין אנו נשותינו לשמש לאור הנר, ובמה"ג דאנן מבדין כותך, ושם בכי"ק דאנן מבזין וכו', וביפ"ת פי' מהו כדין שתמה על הדבר שהיו מכבין הנרות בהיותם אנשים ונשים מעורבין וקרוב הדבר לבא לידי זנות וכו' ולזה השיבו מה את סבור דאנן דבזאי כוותכון כלו' וכי אנו חשודים על הערוה כמותכם שאתה חושדנו בכך והלא אנו גדורים מן העריות ודרך צניעות אנו עושין שתהיה הכנסת כלה בצנעה ועיי"ש, ובתנחומא שם הדרש עושה משפט לעשוקים זו רחל שהיתה עשוקה שהושיבה אביה באפריון והכניס את לאה וכיבה את הפנסין והוציא בידו את רחל וכו': 1 כל ההוא ליליא. כל אותו הלילה היה קורא לה רחל והיא עונה, בצפרא וכו' בבקר והנה היא לאה אמר מה זאת רמאית בת רמאי (ובד"ו [וכי"ת] נוסף לאו בלילא הוה קרינא רחל וכו'. והוספה זו ליתא גם בדפ"ר) אמרה לו וכי יש סופר שאין לו תלמידים לא כך היה אביך קורא לך עשו ואתה ענית לו אף אתה קראת לי ואני עניתי לך, והגי' והיא מעניא איתא גם בכי"ג [ובכי"א א' וב'], ומעניא בינוני בבנין הכבד וכן ת"א שמות ט"ו כ"א ומעניא להון מרים, ופי' ספר סופר כמו שהוגה בכי"ל ועי' בעמת"ל ע' ספר ספרא, ובפי' ב"ר כ"י מל"א מפרש וגלית ספר דלית ליה תלמידי כלומר אין אדם יודע לגלח את חברו אלא אם כן למד מאחר ל"א כלומר אין התורה מתקיימת אלא בתלמידים לא כך צוח לך אביך עשו ואת עני ליה ברמאות כלומר כך עשינו לך, וכ[עין] פי' הראשון הזר מפרש במ"כ וכי יש ספר אומן בלן המספר את הבריות וכו', ובמה"ג שם וכל ההוא ליליא הוה צווח לה רחל והא עניא ליה לצפרא וכו' אמר לה מאי רמיתא בת רמאה אמרה לו אית לך סופר דלית ליה תלמידים וכו', ובתנחומא מ"ב שם כל הלילה תיתה עשה (וצ"ל עושה) עצמה כרחל כיון שעמד בבקר והנה היא לאה אמר לה בת הרמאי למה רמית אותי אמרה לו ואתה למה רמית אביך וכו' ואתה אומר למה רימיתני ואביך לא אמר בא אחיך במרמה וכו', ועי' לקמן פע"א סי' ב' ובמגילה שם: 5 מיכן שאין וכו'. בירוש' מ"ק שם ר' אילא רבי ליעזר בשם ר' חנניה על שם שאין מערבין שמחה בשמחה רבי לא (כלו' אילא) שמע לה מן הדא כי חנוכת המזבח עשו שבעת ימים והחג שבעת ימים (דה"ב ז' ט') ר' יעקב בר אחא שמע לה מן הדא מלא שבוע זאת ועי' בבבלי מ"ק שם, ובלק"ט א"ר אחא בר חנינא א"ר יעקב בר אחא מיכן שאין מערבין שמחה בשמחה, ובכ"י פלארענץ שם איתא רק א"ר יעקב בר אחא ועי' גם בהערות רש"ב, ובשכל טוב צד 134 א"ר יעקב מכאן וכו': 7 בנוהג העולם. וכן סגנון הלשון בכי"ל לעיל צד 8 ובמקומות שציינתי שם, ובמה"ג עמו' 465 שבע שנים אחרות א"ר יהודה בר סימון בנוהג שבעולם פועל עושה מלאכה שתים שלוש שעות באמונה ובסוף וכו' במלאכתו ויעקב אבינו אינו כן אלא ויעבד עמו עוד שבע שנים אחרות מה הראשונות שלימות אף האחרונות שלימות מה הראשונות באמונה, אף האחרונות באמונה ומוסיף שם לכך שמח באחריתו ויפרץ האיש מאד מאד וכו' [וע' בפי' התורה והמצוה לרמ"ל מלבים ויקרא

ברם הכא מה ראשונית שלימות אף אחרונית שלמות, מה ראשונית באמנה אף אחרונות באמנה: אמר ר' יוחנן כת' ויברח יעקב שדה ארם ויעבד ישראל באשה ובאשה שמר (הושע יב יג) אמר להם דוגמה שלכם דומה ליעקב, מה יעקב עד שלא נשא אשה נשתעבד משנשא אשה נשתעבד אף אתם עד שלא נולד גואל נשתעבדתם משנולד גואל אתם נשתעבדתם:

פרשה עא

א כט לא) וירא יי כי שנואה לאה וגו' כי שומע אל אביונים יי' ואת אסיריו לא בזה (תהלים סט לד) אמר ר' בנימן בן לוי לא ראשו שלפסוק הזה סופו ולא סופו ראשו, לא היה צריך קריא למימר אלא כי שומע אל אביונים יי ואת אסירים לא בזה אי כי שומע אל אביוני יי ואת

2 ילקוט שם, ילקוט הושע ר' תקכ"ט: ‖ 5 ילקוט ר' קכ"ה, ילק' תהלים ר' תת"ג, ילק' מכירי תהלים ס"ט סי' כ"ח:

1 מה -- שלמות] מה הראשונות שלמות (שלימות ד א²ב. הוי שלימות ת) אף האחרונות (אחרונות ב) שלימות (שלמות ח י, הוי שלימות ת) ה ח א²ב ת י, ל' פ א'ג | ומה א² | הראשונות | באמנה] ג, באמונה ד פ ו ח א ב ת י (וכן בסמיך) אחרונות] ב, האחרונות ד פ ו ה א ג ת י | כתיב ד א ר י | ויעבד -- שמר ב ע] ויעבוד.. שמר ת ר, ויעבוד ישראל באשה וגו' ד, ויעבד (ויעבוד י) ישראל באשה פ ר², וגו' ל ו, ל' א ג להם] להן ר², להון ע ר, להם הקב"ה לישראל י (הושע, ל' ו | 3 דיגמה] ו, דוגמה ג י, דוגמא ד פ א ב ת ע ר י (שם) | שלכם] דידכון ר | ליעקב פ ג ב ע י, ~ אביכם ד ו ת, אבוכון ר מה יעקב] פ א ג ב ע ר י, ~ אביכם ד ו ת | עד שלא ד ו א ג ב ת ע ר י] שלא ל, משלא פ | אשה ל' ת נשתעבד] עבד א¹ | ומשנשא ו א² ר¹ ו, ומי שנשא ג | אשה ל' י | נשתעבד] עבד א¹ | 4 עד שלא נולד ל פ ו א ג ב ת ע י] עד שנולד ל, משלא נולד ר | נשתעבדתם השתעבדתם ל | משנולד ת ע] מנולד ל, ומשנולד ד פ ו א ג ב י | גואל הגואל ו, ל' פ | אתם ל' א² ת ע י | נשתעבדתם פ ת ע י (שם)] משתעבדים ד א¹ ב, ~ גו' י, משתעבדים ו, משתעבדתם ל, משעבדים א² | 5 לאה וגו' לאה ה ת י מ, לאה ויפתח את רחמה ב, ל' פ | כי] כת' ~ פ ג ב, כתיב ~ א מ, ר' שמואל בר נחמן פתח ~ י | ואת -- בזה] ואל.. בזה א¹, וגו' פ א² | 6 בנימן ו ח ג י (תהלים), בנימין ד פ א ב ת ע י מ | בן לוי] בר לוי פ, ברי לוי ו ג, בר יפת י, ל' ח א ב י שם) מ | לא.. זה.. ראשו ה ג ב ת ע י שם), לא.. זה היא (זה א¹) סופו.. הוא ראשו א¹ מ, לא.. פסוק היא סופו.. הוא ראשו א², פסוק זה לא סופו ראשו ולא ראשו סופו י, לא ראשו של סופו ולא ראשו של סופו של פסוק זה פ | לא היה צריך א¹ ג ת י מ. לא צריך ו, לא צרך פ | 7 קריא] קרייה ו ב, קרא ד פ א¹ ג ת י שם, הכתוב ח, ל' א² י מ | למימר ה א², לאמר י, מימר פ | אלא ל' פ כי ל' ב | שמע א²ג, שומיע ת | אביוני י¹ | יי] ל' ד ת | ואת] ואל אי | אסיריו ח י | או -- בזה ו ח ב מ] או.. שומע אביוניו.. בזה ל, או.. שמע אל אביוניו.. ואל.. בזה א², או.. שומע אביוניו.. ואת אסיריו וגו' ד, או.. שמע (שומיע ת) אל אביוניו.. אסיריו נ ת, או.. שומע.. אביוניו יי ואל אסיריו א¹, או.. שומע אל אביונים יי ואת אסיריו פ, ל' י |

ר' ד']: 2 אמר להם. הנביא לישראל דיגמה שלכם וכו', וסגנון הלשון דיגמה וכו' דומה וכו' כמו בירוש' סנהדרין פ"ב כ' א' דיגמא דידכון דמיא וכו ובשהש"ר פ' הנך יפה (ד' א') דוגמא דידך דמייה וכו' ועי' במ"י לעיל צד 538, והגהתי מה יעקב עד וכו' אף אתם עד שלא נולד גואל נשתעבדתם משנולד גואל נשתעבדתם וכ"ה בערוך ע' איש, וגואל זה משה [ובירושלמי שביעית פ"ו ל"ו ב' איתא אבותיך אעפ"י שנגאלו חזרו ונשתעבדו אבל אתם משאתם נגאלין עוד אין אתם משתעבדין וכו', ועי' גם בספרא בחקתי פ"ג ב']. ובמה"ג שינה ראש המאמר ויעבד עמו עוד שבע שנים עליו הנביא אומר ויעבד ישראל באשה ובאשה שמר אמר להן הנביא לישראל דוגמא שלכם וכו' מה יעקב עד וכו' אף אתם עד שלא נולד וכו' נשתעבדתם משנולד גואל נשתעבדתם, ומסיים שם הדא היא דכת' ובנביא העלה ה' את ישראל ממצרים ובנביא נשמר:

פרשה עא. בכי"א א' פכ"ט וכן נסמן בדפ"י פכ"ט, ובמקרא באן ראש סדר ועי' במ"י לעיל ריש פל"ג וריש פ"ג וריש פכ"ה. 6 בנימן. וכן כתובת השם בכי"ל לעיל צד 388 ולמטה בכי מ' ופעמים שונות לקמן פע"ג, ובערוך ע' אבין הועתק כי שומע וכו' אמר ר' בנימין בן לוי וכו' וקימע שם ולא סופו ראשו וכו', ובמה"ג עמוד 465 הועתק בסגנון אחר ומפרש וש"ה כי שומע וכו' ר' בנימין אומר הפסוק הזה לא ראשו סופו ולא סופו ראשו אי שומע אל אביונים הוה ליה ואת אסירים לא בזה אי ואת אסיריו לא בזה הוה ליה כי שומע אל אביוניו אלא אמר ר' לוי כי שומע ה' אל אביונים אלו העניים ממש ואת אסיריו לא בזה אלו העקרות שהן אסורות בידו של הקב"ה דתניא שלש מפתחות בידו של הקב"ה וכו' מפתח של עקרות דכת' ויפתח את רחמה וכו' ובמדרש תהלים ע"ד כי ה' כי שומע אל אביונים ה' אלו ישראל ואת אסיריו לא בזה אלו עקרות שהקב"ה פוקדן וכו' ר' אחא בשם ר' יונתן אמר שלש מפתחות הן וכו' של רחם וכו' ועי' לקמן פע"ג כי' ד', וסגנון הלשון הפסוק הזה לא ראשו סופו וכו' כמו לעיל צד 557 וכן בפסיקתא פכ"ח (ק"פ ב') ובשהש"ר פ' דודי ירד (פ"ו ב') ועי' באבער מערכינאהאגיע ד"ב צד 136. ובשכל טוב צד 155 מפרש שומע אל אביונים וכו' היה לו לומר בכית בלשון ראשון אלא בתחלה אל אביונים ולבסוף שינה ואמר אסיריו אלא כי שומע אל אביונים ה' אלו ישראל דאמר ר' יוחנן כל מקום שנאמר בהם דל עני ואביון בישראל הכתוב מדבר ואת אסיריו לא בזה אלו העקרות שהן אסורות לפני הקב"ה בתוך ביתן וכיון שהן נפקדות בבנים הרי הן ניתרות ונפתחות מבית מסגר וכו' ובפי' ב"ר כי"ם בלשון אחר לא ראשו שלפסוק כלומר לא דמי ראשו של פסוק לסופו בראשו כתוב אל אביונים ובסופו כתוב ואל אסיריו היה לו לומר ואל אסיריו ומדכתיב אסיריו משמע אסיריו של מקום שממנו הן נעקרות

אסיריו לא בזה, אלא כי שומע אל אביונים י״י אילו ישראל דאמר ר׳ יוחנן בכל מקום שנ׳ דל עני ואביון בישראל הכתוב מדבר, ואת אסיריו לא בזה אילו העקרות שהן אסורות בתוך בתיהם, וכיון שהקב״ה פוקדן בבנים הן נזקפות, תדע לך שכן לאה שנואת הבית הייתה וכיון שפקדה הקב״ה נזקפה הה״ד וירא י״י כי שנואה לאה וגו׳:

ב סומך י״י לכל הנופלים (שם קמה יד) אילו העקרות שנופלות בתוך בתיהם, וזוקף לכל הכפופים (שם שם) שכיון שהקב״ה פוקדן בבנים הן נזקפות, תדע לך שכן לאה שנואת הבית הייתה וכיון שפקדה הקב״ה נזקפה הה״ד וירא י״י כי שנואה לאה וגו׳:

וירא י״י כי שנואה לאה שעשת כמעשה השנואים, שהיתה אמורה לשונא שכך היו התנאים

1 מדרש תהלים ע״ח סי׳ ה׳: מדרש תהלים ה׳ סי׳ ו׳, ט׳ סי׳ י״ב: 5 ילק׳ תהלים כ׳ תתפ״ח, ילק׳ מכירי תהלים קמ״ה סי׳ י״ד, תנחומא מ״ב ויצא סי׳ י׳, אגדת בראשית פמ״ט (פמ״ח): 8 ילקוט כ׳ קכ״ה, ועי׳ בבא בתרא קכ״ג א׳, תנחומא מ״ב שם סי׳ י״א י״ב, אגדת בראשית שם: לעיל צד 815:

1 שומיע ת | (אביונים — אילו ל׳ א[2]) | אילו] וג, אלו דחא[1]כתימ, ל׳ פ | דמר׳ ו | יונתן אמ | כל אגכימ | דל] ~ דך י(שם), דך מך י | 2 ועני ו | אביון ח | ואת] ואל א[1] | אילו] וג, אלו דפחאכתימ | בתיהם] וחימ, בתיהן פאגכי (שם), .. ועלובות דת | 3 פוקדן] זוכרן ת | בבנים ל׳ פאמ | נזקפין י (שם) | שכן] שהוא כן ו, שהרי י | בית י | היתה דחאגכתימ, היית פו | שפקדה הקב״ה בבנים וא[2], שהקב״ה פקדה בבנים מ, שנפקדה בבנים א[1], שנפקדה תי | 4 נזקפת מ, נזדקפה ח | (הה״ד — וגו׳ ל׳ י) | י״י ל׳ א[2] | וגו׳] ויפתח את רחמה חאכמ, ל׳ דוגתי (שם) | 5 סומך] ד״א ~ דת | הנופלים] ~ סומך י״י לכל הנופלים ו | אילו] וגכ, אלו דפחאתימ | ** העקרות] עקרות ל | שנופלות] מ, שהן נופלות פוחאגכר[8], שהם נופלות תי, .. נופלין ד, שהן נפילות ר[1], .. נפולות ר[2] | בתוך בתיהן פחאמ, בבתיהן רי | 6 שכיון] וחאכמ, כיון דפגתי | שהוא פוקדן מ, שהן פוקדן א[2], שפוקדן כ, שהן נפקדות א[1] | בבנות מ | ** הן ל׳ ל | שכן] שהרי ח (שכן — נזקפה] מלאה פ) | שנואת] שנואה א[1]י | הבית ל׳ י | היתה דהא[1]גכתימ, היית ו | 7 שפקדה הקב״ה בבנים נזקפה ו, שפקדה בבנים נזקפה מ, שנפקדה בבנים נזקפה ח, שנפקדה הקב״ה זוקפה ת | * הה״ד — וגו׳] הה״ד.. לאה ויפתח את רחמה ת, הה״ד.. לאה ד, הדהי.. לאה ג, שנאמר וירא.. וגו׳ מ, שנ׳ וירא.. לאה ויפתח פ, שנ׳ וירא.. לאה ח, וירא.. לאה ו, ל׳ לכ | 8 וירא — לאה] א[1]כרי, וירא.. לאה וגו׳ ו, כי.. לאה דא[2]ת, ל׳ פחג | שעשתה ר, שעשה חאי | השנואים] פא[2]כ, השנואין א[1]ר[2], שונאים ה, השנואים דוגתר[1], השנואי׳ י[1], שנואי׳ ר[3] | שהיתה — לשונא] פוהאגכ, שהיתה אמורה לשונא י[1], שהיתה אמורה להנשא לשונא ר[3], שהיתה אמודה לינשא לשונא ר[1], שהיתה אומרת להנשא לשונא נ״א שהיתה אמודה (אמודה להנשא ת) לשונא דת | שכן א, בכך י[1] | התנאין פכ |

וממנו הן נפקדות שהיא אחת מן המפתחות שלא נמסרו לשליח, [ובכי״ל הגי׳ אלא כי שומע וכו׳ ואת אסיריו וכו׳. ונוסף ביני שיטי המי״ם], ולפי גי׳ הילקוט כאן מדייק ג״כ ששינה הכתוב ואמר ואת אסיריו ולא אמר ואל אסיריו וכו׳ ועי׳ גם בילק׳ תהלים ולא נהיר: 1 דאמר ר׳ יוחנן. במ׳ תהלים מ״ב ה׳ סי׳ ו׳ אמר ר׳ יוחנן כל מקום שנאמר עני ואביון בישראל הכתוב מדבר שנאמר העניים והאביונים וכו׳ ושם ט׳ סי׳ י״ב אמר ר׳ יוחנן כל מקום שכתוב במקרא דל דך תככים אביון מך עני רש חילך בישראל הכתוב מדבר דל כתיב מהר יקדמוני רחמיך כי דלונו מאד וכו׳, ובמ׳ תהלים שנדפס מכבר אר״י כל מקום שנאמר דל עני ואביון מך בישראל הכתוב מדבר וכו׳, ובילק׳ תהלים נוסף דך ובילקוט כאן דך מך, וע׳ באדר״נ נו״ב פמ״ג ובוי״ר פל״ד סי׳ ו׳ ובתנחומא מ״ב בהר סי׳ ו׳ ובמדרש משלי פכ״ב: 3 וכיון וכו׳ סיום זו הפתיחה כמו בפתיחה שלאחריה וכן כאן הלשון הן נזקפות וכו׳ נזקפת וכו׳ כמו בדרש זוקף י״י לכל הכפופים [ועי׳ לעיל צד 771 אות 9]: שכן לאה. שהיתה ג״כ עקרה, ועי׳ במ״י לעיל צד 450 וצד 563, ובפסיקתא פ׳ רני עקרה (קמ״א א׳) מושיבי עקרת הבית וכו׳ שבע עקרות הן שרה רבקה ורחל ולאה וכו׳ (ועי׳ במ״י לעיל צד 559) ד״א מושיבי עקרת הבית זו לאה וירא ה׳ כי שנואה לאה [ויפתח את רחמה] מכאן שהיתה לאה עקרה וכו׳ ועי׳ גם במה״ג עמ׳ 192: 5 סומך וכו׳. בתנחומא מ״ב שם דרשו זש״ה סומך ה׳ לכל הנופלים וזוקף לכל הכפופים וכו׳ תאמר שאף לרשעים הוא זוקף כו׳ לאו שנאמר שם נפלו פועלי און וכו׳ אבל הצדיקים סומך ה׳ כיון שראה הקב״ה ללאה שהיא שנואה אמר היאך אני מחבבה בפני בעלה אלא הרני זוקפה ונותן לה בנים תחילה כדי שתהא אהובה בפני בעלה לפיכך וירא ה׳ כי שנואה לאה וכו׳ וע׳ באג״ב שם, ובמה״ג עמ׳ 466 זש״ה סומך ה׳ לכל הנופלים וכו׳ ר׳ יהודה אומר בעקרות הכתוב מדבר שליבן נופל עליהן הקב״ה פוקדן וסומכן בבנים תדע לך הרי לאה אמנו שהיה לבה נופל עליה ואומרת עכשו יעקב מגרשני לפי שרמיתי בו והיתה נכפפת לפני הקב״ה שלא לביישה כיון שראה הקב״ה כך מיד סמכה בבנים שנאמר וירא ויפתח את רחמה [ובכי״א ב׳ קיטע הסופר הראיה מלאה ואיתא שם הן נזקפות וכו׳, ובכי״א א׳ לאה שנואה הבית היתה וכו׳]: 8 אמורה לשונא. כן הגי׳ הנכונה בכי״ל ועוד בחמשה כ״י [וכן בכי״א א׳ וב׳, ובכי״א ב׳ כתוב בגליון אהובה], ופי׳ אמורה מיועדת כמו לעיל צד 158 אמורה הייתי להינשא ועי׳ במ״י שם, וזר הפירוש בפי׳ ב״ר כי״ט מלשון אחר שהיתה אמורה לשונא שהיתה כמו שנעשה בה מאמר לשון נקי, ובדפוסי׳ [וכי״ת] הגי׳ שהיתה אומרת להנשא לשונא ונוסף כגי׳ הילקוט נ״א שהיתה אמודה לשונא (כ״ה בילקוט דפ״ר וד״ו) ובפי׳ ב״ר כי״ט ובנדפס הגי׳ שהיתה אמודה להנשא (לינשא) לשונא, אכן בפי׳ ב״ר כי״א איתא שהיתה סבורה לינשא וכו׳ וגר׳ שדרש אחר הוא כי שנואה לאה שהיתה אמורה לשונא כלו׳ לעשו שכך היו התנאים וכו׳ (והשלמתי המאמר שיהא גדול וכו׳ כלשון המאמר בכי״ל לעיל צד 815 ועח״נ [ובכי״א ב׳ קיטע גושא לגדולה וכו׳ לעיל בסמוך א״ר הונא קשה וכו׳]), ועוד דרש אחר והכל היו סונטים בה וכו׳ שהיתה שנואה בפני הכל, וקשה לפרש הדרש הראשון שעשת כמעשה השנואים (או השנואים), ובאב״א מפרש ג״כ שפירושים שונים כאן, ושם פי׳ שעשת כמעשה השנואים שרמתה באחותה (ובסמוך הגי׳ לפנינו כיון שראה אבינו יעקב שרימת לאה באחותה וכו׳ ולא מעשים שרימת וכו׳), וביפ״ת פי׳ שעשתה כמעשה השנואין שהיתה שנואה בעצמה ומרת נפש

[שיהא גדול לגדולה וקטן לקטנה והיתה בוכה ואומרת יהי רצון שלא תיפול בחלק עשו הרשע, אמר ר' הונא גדולה תפילה שבטלה הגזירה ולא עוד אלא שקדמה לאחותה], והכל היו סונטים בה, מפרשי ימים היו סונטים בה, מהלכי דרכים היו סונטים בה, אף הנשים מאחורי קוריים היו סונטות בה, והיו

1 * שיהא — לאחותה] שיהא גדול נושא לגדולה (גדולה ג) והקטן נושא לקטנה (וקטן.. קטנה ג, והקטן לקטנה כ, וקטון לקטנה א^1) והיתה בוכה ואומרת יהי רצון (מלפניך א^1) שלא אפול (תפול גכ) בחלקו של רשע (בחלק זה הרשע ן, חלקי בחלקו של רשע ג) אמר ר' הונא (חוניא גכ, חונייא ן, חנינא א^1) קשה היא (קשה גכת) התפלה (התפילה ן, תפלה א^1, תפילה ג) שביטלה (שבטלה אכ) את הגזירה (הגזרה א^1) ולא עוד אלא שקדמה לאחותה דואגכת, שיהא.. הגדולה וקטן.. הקטנה.. תפול בחלק.. חוניא.. את אחותה ח, גדולה לגדול וקטנה לקטן והיתה בוכה שלא תפול בחלקו.. א"ר הונה קשה התפלה שבטלה הגזרה ולא עוד.. שקדמה אח' פ, שיהא הגדול נושא לגדולה והקטן לקטנה כי שנואה לאה י, שיהא גדול לגדולה וקטן לקטנה ל^0, ל' ל | 2 והכל היו] פחגב, והיו הכל דותי, והכל א | סונטים] פוחע, ־ין דגתי, שונטין ע^0, שוטנים אכ | מפרישי הים ח, מהלכי ימים כ | 3 היו — בה] פח, היו סונטין בה דג, סונטים (סוטנים ן^0) בה ן, סונטין בה תי, היו שוטנים בה אכ, ל' ע | מהלכין ת, הולכי א^2 (מהלכי — בה ל' א^1) | היו — בה] פות, היו סונטין בה דגת, סונטין בה י, היו שוטנים בה כ, שוטנים בה א^2, ל' ע | ואף חגר (אף — בה ל' י) | הנשים] ע, הגתיות דפוחאבתר^2, הגיתיות ר^1, הגיתות גע, הגוניות ל^0, הגתיות סונטים בה ב | מאחרי ר^2, מאחר א | קוריים] פוגכבע, קורים חא^{1}ע, הקוריים ר^1, הקורים ד^{1}תר^2 (הקורים ד) קוריס א^2 | היו סונטות] חע, היו שונטות כ, ..סנטות פ, ..סונטים ות, ..סונטין דגר, ..שוטנים א, סונטות ע, סונטים ב |

ועושה כמעשה השנואין ההם מרי נפש ששונאים בעצמם ובוכים ומיללים תמיד וכן היא היתה בוכה וכו' ומה שאמר שהיתה אומרת כו' או שהיתה אמודה כו' הוא פי' אחר על שנואה דהיינו שנקראת כן על מחשבת זווגה לשונא דהיינו עשו דכתיב יען אמר האויב והנקבה יתארוה בתואר בן זווגה וכו' ואמרו בסמוך והיו הכל כונטין בה הוא פי' אחר על שנואה לאה שהיתה שנואה בעיני הכל שנחשבה לרשעה שרמתה באחותה וכו' ואל תתמה שלא אמר דבר אחר בב"א מהפרושים השונים שכן דרך המדרש פעמים רבות (ועי' במ"י לעיל צד [2 וצד] 574 וצד 733), ובנזה"ק כתב ה"ג בספרים המדויקים כי שנואת לאה שהיתה אמודה להינשא לשונא שכך היו התנאים עד קשה היא התפלה שבטלה הגזרת ד"א שעשת כמעשה השנואים והיו הכל סונטין בה וכו', ושם פי' דדרש כי שנואה לאה שהיתה אמודה להינשא לשונא זה עשו שכך היו התנאים וכו' והיתה בוכה וכו' ובשכר זה ויפתח ה' את רחמה מיד קודם רחל וכו' ותו קאמר ד"א כי שנואה לאה שעשתה כמעשה השנואים כלומר כמעשה הרמאים השנואים במה שרימתה באחותה וכו', והגי' שהביא בעל נזה"ק לא מצאתי בכ"י שלפני, ובשכל טוב צד 145 הועתק וירא ה' כי שנואה לאה שעשתה מעשה השנואים שהיתה אמורה לשונא, ובא"א הגיה שנעשת כמעשה וכו' וצע"ג, [ואולי הגי' העיקרית היא שעשה כמעשה (ה)שונאים (וכמו שהוא גם בכי"ח וכי"א א' וב') ופירוש זה הראשון הוא לפרש כפשוטו שיעקב שנא מטבעו את לאה, וכדרכו של הב"ר להביא בתחילה את הפירוש הפשוט ואח"כ את הדרש, ע' בדוגמאות שמביא רמא"ש במבואו למכילתא צד ע"ו, והמדרש מדייק וירא ה' וכו' ולאה אומרת, פסוק ל"ג, שמע ה', שהשנאה לא היתה דבר שבלב בלבד אלא גם במעשה שנהג יעקב עמה כדרך השונאים. וגם לגירסתנו שעשתה כו' הטעם הוא בעין שפי' ביפ"ת שנהגה כדרך הנשים השנואות מבעליהן דהיינו שלא אכלה ולא שתתה כי מרת נפש היתה, ומעשיה אלו ראה ה'.] וטעם כל הדרשות להוציא המקרא מפשוטו שהיתה לאה שנואה בפני יעקב [מפני שהיתה כעורה, כי גם לפי הדרש בסמוך היתה שנואה בפניו אם מפני שהוכיחה אותו אם מפני שרימת באחותה] ובמקרא שלפניו כתוב ויאהב גם את רחל מלאה ומשמע שגם לאה היתה אהובה אלא שאהב את רחל יותר מלאה, ובב"ב שם דרשו מאי שנואה אילימא שנואה ממש אפשר בגנות בהמה טמאה לא דבר הכתוב בגנות הצדיקים דבר הכתוב אלא ראה הקב"ה ששנואין מעשה עשו בפניה ויפתח את רחמה וכו', ובתנחומא מ"ב שם ד"א וירא ה' כי שנואה לאה לא מפני שהיא שנואת בפני בעלת אלא מפני שהוכיחה אותו שעבד יעקב שבע שנים ברחל וכו' ומתוך דברים הללו שהוכיחה אותו התחיל שונאת אמר הקב"ה אין רפואתה של זו אלא בבנים ובעלה נכסף לה לפיכך וירא ה' כי שנואה לאה ויפתח את רחמה וכו' ד"א למה היתה שנואה לא שהיתה כעורה מרחל אלא שהיתה יפה כרחל וכו': 2 סונטים. מגדפים, וכן לעיל צד 788 אופזים בו וכו' סונטים בו: 3 אף הנשים. כ"ה בכי"ל בגוף הספר, ובגליון נסמן ס"א הגוניות ועי' במ"י לעיל צד 568 בד"ה מכש גנות, ובערוך ע' סנט הועתק אף הנשים מאחורי קורים היו סונטות בה וכו', ובע' גת ב' אף הגיתות מאחורי קורים סונטות בה ס"א אף הנשים, ובע' קר האחרון אף הנשים מאחורי קוריים (כמו שהעיד בעל ערוך הש' בע' סנט הערה ה' ובע' גת, וכתב ששינו הגי' בד' אמש' קורייס יען שרצה ר"ב לפתור את המלה מל"י[1]), ובכ"ז לא נמנע מלהדפים קורייס בערוך הש' ע' קר [ואנכי עיינתי בעצמי בערוך דפ"ר הנמצא בביה"מ לרבנים בברעסלא והנוסחא שם קוריים, ובעל עה"ש בודאי הדפים עפ"י כת"י שהיו לפניו ושכח להעיר על השינוי בדפוסים]) היו סונטות בה, והנשים מאחורי קוריים (קורים) הן הגתיות (הגיתיות הגיטות) וכמו שמפרש באב"א אפילו הגתיות מאחורי הקורים שהן מתעסקות במלאכתן בגת לטעון הקורה על גבי הענבים סוטני' בה ומגרין אותה עם היותן טרודות במלאכתן, ובמ"כ נשים הדורכות בגת אחורי הקורות של בית הבד, ואותן הנשים היו למשל בפי כל שדרכן לפטפט ולגדף, ודוגמתו בירוש' פסחים פ"ו ל"ג א' אפילו נשים מאחורי הקוריין יודעות היו שדוד עתיד למלוך וכו' ובמדרש אסתר פ' ביום השביעי (א' י') אמר הקב"ה משחק אני עליהן אביא גאות מאחורי הקוריים (כ"ה שם בדפ"ר וד"ו, ובמ"כ הגיה שם אביא גתיות מאחורי כו' וכן הדפיסו אחריו גתיות ושינו עוד הגי' הקוריים בסמ"ך, והמאמר משובש במדרש אבא גוריון בספרי דאגדתא הוצ' רש"ב צד 14 ושם איתא בשלשה כ"י הקוריים ובשני כ"י תקורייס, ובמאמר שנוסף באגדת אסתר הוצ' רש"ב צד 14 הקוריים, וכאן הגי' בדפ"ר הקורים, ובד"ו נר' כאילו נדפס הקורים אכן גם בד"ו משנת שכ"ז עם פי' האב"א ובד' קראקא א' וב' ובשאר הדפוסים שלפני הגי' הקורים ועח"נ, וגי' הערוך בע' קר קוריים איתא גם בעיקרי התלמוד כ"י לר"א זכות, ובמ"כ העתיק מערוך הנשים מאחורי הקוריים, ומ"ש ופי' מאחורי כלי האריגה היתד והמסכת ליתא לפנינו בערוך שם [ע' סוטה פ"ו מ"א ובריתא בגיטין פ"ט א' מוזרות בלבנה], ובמ"כ העיר גם על המאמר בריש פמ"ט שמותן של רשעים דומים לכלי

[1]) Καῖρος.

אומרים לאה זו אין סתרה כגלויה, נראת צדקת ואינה צדקת, אילו היתה צדקת היתה טרמה באחותה, ר׳ יהודה בר׳ סימון ר׳ חנן בשם ר׳ שמואל בר רב יצחק כיון שראה אבינו יעקב שרימת לאה באחותה נתן דעתו לגרשה, כיון שפקדה הקב״ה בבנים אמר לאימן שלאילו אני מגרש, ובסוף הוא מודה על הדבר הה״ד וישתחו ישראל על ראש המטה (בראשית מז לא), מי היה ראש מיטתו שלאבינו יעקב, לאה:

ורחל עקרה אמר ר׳ יצחק רחל היתה עקרו שלבית כמו שנ׳ ורחל עקרה [עיקר הבית], 46a

6 ילקוט שם, ילק׳ מכירי עמוס ס׳ ע״ו, פסיקתא פ׳ רני עקרה (קמ״א ב׳), תנחומא מ״ב שם סי׳ ע״ו, מדרש רות פ׳ ויאמרו כל העם (ד׳ י״א), מדרש רות מ״ב שם (מדרש זוטא לך 55), במדבר רבה פי״ד סי׳ ס׳ [וע׳ לקמן פע״ג סי׳ ב׳ ופע״ד סי׳ פ׳]:

1 * אומרים דהא[2]ע] אומ׳ פוא[1]גכ, א׳ ל, אומרין ת | זו ל׳ א | סיתרה ן | כגלוייה כ, כגילוייה ע, כגליה פ, כגלייה ג | נראית פהאת ; ואינה צדקת] ואינה א[2] | אילו] אילן וחא[1]ג, אלו דפא[2]כתי | היתה מרמה] ואגכ, מרמה ד[1], לא ~ דפחתי | ** באחותה] באחות ל | 2 ר׳ — סימון] א[2]גכ, ר׳.. בר סימון פא[1], ר׳ יודה ביר׳ סימון ו, ל׳ דת | ור׳ אכ | חנין | רב ל׳ א[1] | יעקב אבינו וחא[1]ג, יעקב פ | שרימת — באחותה] שרמת (לאה א[02]) באחותה א[2], שרימה לאה לאחותה א[1], מעשים שרימת (שרימה ח) .. באחותה דפוחגכי, מעשיה שרימת באחותה ת | 3 דעתו] לבו א[1] | וכיון | שהפקירה ח | בבנים ל׳ י | לאימן] י, לאמן דפוחאכת | אילו] וג, אלו פחאכתי, אילן ד | ולבסוף כ | הוא — הדבר] הודה בדבר י | 4 המיטה ן | מה היתה פ | ראש ל׳ א[2] | מיטתו] וג, מטתו דפחאכתי | 5 יעקב אבינו א[2]גכי, יעקב פהא[1] | לאה] ה, לא לאה דפואגכתי | 6 רחל ל׳ א[2] | היתה ל׳ מ | עיקרו דפוגכתי, עקרה מ, עיקרה א | כמו — עקרה] כמה.. עקרה דת, שנ׳.. עקרה פא[2]כמ, כמה שנ׳ וירא ה׳ כי שנואה לאה וגו׳ ורחל עקרה ן, ורחל עקרת א[1], ל׳ גי | * עיקר הבית ל[0]] עיקרה רחל דת, עיקרה פ, רחל היתה עקרו כ, ל׳ לאגים |

קורייס מה כלי קורייס וכו׳, ושם הפירוש בפי׳ ב״ר הנדפס כלי אריגה יתדות והמסכת, ובערוך הובא גם זה המאמר שמותן וכו׳ בע׳ קר, והגי׳ שם בכ״י קורייס ובדפ״ר קירייס קוריים, וגם בכי״ל וכי״ג ובמדרש דפ״ר וד״ו הגי׳ בפס״ט ק ו ר י י ם ועי׳ לעיל צד 497 בח״נ ומ״י, ועוד הובא בערוך ע׳ קר מפסיקתא ויהי בשלח מה הדין דכתי׳ שמלתך לא בלתה מעליך שמא כלי קוריות וכו׳ ומירוש׳ שבת מהו לטלטל כלי קורייס וכו׳, ואין להוכיח שבעל הערוך כוון בכל אלו המאמרים שחברם יחד למלה היונית, וגם תמוה שלא הביאם בע׳ קרס, ובע׳ גת וסנט הגי׳ רק קורים במ״ם, ובפי׳ ב״ר כי״ט גורס ומפרש ואף הגיתיות מאחורי הקוריים וכו׳ נשים האורגות אחרי קוריהן שדורכות כבגת, ובמעריך ע׳ גת מפרש ג ת י ו ת כאן ובמדרש אסתר מאנטירש בלעז נשים שאורגות מכסאות מכסה בערבי גתא וז״ש מאחורי ה ק ו ר י י ם בלעז טילאר שהוא שתי קורות באחת כורכין הארוג ובאחת כורכין השתי וכו׳ ובפ׳ מ״ט כלי ק ו ר י י ם כלים מן לוחות עץ כמו בוטאש ובארילויש וכו׳ ועי״ע לעיל צד 130 שפעת ק ו ר י י ם שנשתבש במ׳ קהלת קורייס, ובח״נ שם קורים קורות קורה, וח״נ קורים קורה גם בתוספתא נגעים פ״ר ועי״ע לעף אצל קרויס צד 520 ופליישער בעמת״ל ח״א צד 438): 1 היתה מרמה. בתמיה, ובאמת לא רימתה באחותה שרחל מסרה לה סימניה [כ״כ ביפ״ת, אמנם זהו לא נזכר בב״ר אלא הוא אגדה במגילה י״ג ב׳.] ומשמע שר״ש בר רב יצחק ס״ל שרימתה באחותה ועי׳ לעיל צד 819 ובמ״י שם: 3 אני מגרש. בתמיה, ובדפוסי׳ ובשאר הספרים [מלבד כי״א] הגי׳ כיון שראה וכו׳ מ ע ש י ם שרימת וכו׳ וכן הובא ברמב״ן [שראה י ע ק ב מעשים שרמתה כו׳ וכיון כו׳] והקשה ביפ״ת דמיד ראה יעקב שרימת לאה באחותה ואם כן מיד נתן יעקב דעתו לגרשה ואיך היה מקוה שתפקד הלא משנתן דעתו לגרשה איך נזקק לה והוליד בני גרושת הלב ח״ו ובשלמא ראובן אפשר דבלילה הראשונה נתעברה ממנו אבל בן שני איך היה דקאמר הכא וכיון שפקדה הקב״ה בבנים אמר לאמן של אלו כו׳ גם יש לדקדק הלשון דקאמר מעשים שרימת דמה ענין המעשים האלה וכו׳ ועיי״ש, [ובכי״ל חסרה מלת שפקדה והוגה ביני שיטי בכתב אחר]: 5 לאה. שנשאה תחלה, והמאמר נסדר בכי״ו גם בפצ״ו לפ׳ ויאמר השבעה לי וגו׳ ודגי׳ שם אמ׳ לאמן שלאילו אני מגרש אתמהא ובסוף הוא מודה על הדבר וישתחו וכו׳ מי היה ראש מטתו של יעקב אבינו לאה, וע׳ במאמרי שהו״ל בס׳ היובל לכבוד הרב ר״י גוטטמאנן צד 167 ובמ״י לעיל צד 717: 6 עקרו של בית. דורש עקרה לשון עיקר, ובכי״ג וילקוט ל״ג כמו שנאמר ורחל וכו׳ שנר׳ מיותר כאן, ובכי״ל נוסף ע י ק ר ה ב י ת ביני שיטי בכתב הספר בדיו דיהה, ובכי״ו מעורבב מאמר זה עם שלאחריו אמר ר׳ יצחק וכו׳ כמה שנאמר וירא י״י כי שנואה לאה וגו׳ ורחל עקרה ורחל עיקר ורחל עיקרה רחל היתה וכו׳ [והמלות מן ורחל עיקר עד עיקרה נמחקו], ובמאמר ראב״כ משמע כאן טעם רוב מסובים וכו׳ המסובים בשלחנו של יעקב (וכלה״כ תהלים קכ״ח ג׳ סביב לשלחנך ובברכות מ״ז א׳ אין המסובין וכו׳), והגי׳ ל פ י כ ך איתא בכ״י [מלבד כי״א ב׳] ובדפוסי׳ וגם בילקוט דפ״ר וד״ו, ובשכל טוב צד 145 לפיכך עושה וכו׳, וקשה לפרש לפיכך עושים וכו׳ לפי שרוב מסובים היו של לאה עושים (היו עושים) רחל עקר כדי שלא לבייש אותה כפי׳ במ״כ, וזר הפירוש בפי׳ ב״ר כ״י מלשון אחר רוב מסובי שולחנו של יעקב מלאה היו שרוב בנים מלאה היו ומפני טורח גידול בנים לא היתה יכולה לאה לצוות צרכי הבית לאנשי ביתה כגברת לפיכך עושין רחל עיקר מפני שהיתה פנויה ולא היה לה טורח גידול בנים לפיכך נהגה עצמה כגברת ונעשית עיקר, ובא״א הגיה ו א ף ע ל פ י כ ן [וכן הגי׳ בכי״ת] וכן נדפס במדרש עם פי׳ יפ״ת ובילקוט בדפוסים מאוחרים, ובפסיקתא רני עקרה מהופך סדר המאמרים והגי׳ שם ראב״כ אמר עיקר מסובן משל לאה היו א ל א שהיו עושין ש ל רחל עיקר כד״א ורחל עקרה א״ר יצחק רחל היתה עיקרה של בית כמד״א ורחל עקרה עיקרה, ובערוך ע׳ מסובין הועתק מפסיקתא שם של לאה כו׳ עושין רחל עיקר, ופי׳ הגדולים, [ובמה״ג עמוד 468 אמר ר׳ אבא עיקר מסובין שללאה היו אלא שהן עושין רחל עיקר דכתי׳ ורחל עקרה אמ׳ ר׳ יצחק אל תקרא עקרה אלא עיקרה, ובכי״פ (בהעתק שלפני) כאן משובש לפיכך היו עושין רחל עקרה והוא עיקר] ובמדרש רות נסדרו המאמרים לפ׳ ויאמרו כל העם כו׳ יתן י״י את האשה דבאת אל ביתך כרחל וכלאה וכו׳ והגי׳ שם א״ר ב ר כ י ה רוב מסובין של לאה לפיכך הוא עושה את רחל עיקר א״ר אבא בר כהנא רחל היתה עיקרו שלו שנאמר ורחל עקרה עיקרה, ושם הטעם רוב מסובין בועז והזקנים ור״ל לפיכך הוא עושה, הכתוב עושה (ובמדרש רות מ״ב כרחל וכלאה אמר ר׳ י צ ח ק רחל היתה עקרת של בית לפיכך הוא עושה את רחל עיקר), וזה חדרש מפורש יותר בתנחומא מ״ב שם

אמר ר' אבא בר כהנא רוב מסובים שללאה היו לפיכך עושים רחל עקר ורחל עקרה רחל היתה עקר הבית, אמר ר' שמואל בר נחמן לפי שהדברים אמורים ברחל לפיכך נקראו ישראל על שמה שנ' רחל מבכה על בניה (ירמיה לא טו), ולא לשמה בלבד אלא לשם בנה שנ' אולי יחנן י"י צבאות שארית יוסף (עמוס ה טו), ולא לשם בנה אלא לשם בן בנה שנ' הבן יקיר לי אפרים (ירמיה שם כ):

ג לב) ותהר לאה ותלד בן וגו' אמר ר' יוסי בן חנינה ארבע מידות נאמרו בשמות, יש שמות' נאים ומעשיהם מכוערין, שמותן כעורין ומעשיהם נאים, שמותם כעורין ומעש' כעורין,

2 ילק' ירמיה ר' שט"ו, ילק' עמוס ר' תקמ"ד [וע' לקמן פפ"ב סי' י'] : 5 ילקוט ר' קכ"ו, ילק' עזרא ר' אלף ס"ו, תנחומא ע"ב שמות סי' א' שלח סי' י', תנחומא שמות סי' ב', שלח סי' ו', במדבר רבה פט"ז סי' י':

1 מסובים] גכ, ־ין דפאתימ | היה א1, היתה י | לפיכך] ואע"פ כן ת, ל' א2 | עושי' דא1, עושין א2י, היו עושים כ, היו עושין פג | עקר] מ, עיקר דוא2גכתי, עיקרה א1 | *ורחל עקרה דא1גתימ] ורחל עקרה עיקרה וכ, ל' לא2 | רחל היתה] ורחל היתה א2, רחל ת, היתה מ, ל' י | עיקרו של בית דוגכת, עיקרה (עקרה מ, עיקירה א1) של בית אי1מ | 2 אמר — נחמן] וכ, אמר.. נחמני פמ, א"ר יצחק גי (ירמיה), תאני ר' שמעון בן יוחאי ד, תני רשב"י ת | שהדברים אמורים] פואגכי1מ, שכל הדברים תלוין דת | ברחל] ~ דכתיב אעבדך שבע שנים ברחל י (שם), אעבדך.. ברחל בתך י (עמוס) | לפיכך ל' א1 | לשמה וכ, בשמה ג, על שמה של רחל א1י (ירמיה) | 3 לשמה בלבד] פ, על שמה בלבד אמ, סוף דבר לשמה דת, לשמה וגי (שם שם), על שמה י | אלא אפי' א2 | על שם אימ | צבאות — יוסף] וגו' ן | 4 לשם בנה] פוגי, לשם בנה בלבד כ, על שם בנה בלבד א, סוף דבר לשם בנה דת | אלא] ~ אפי' י (עמוס) | על שם א1מ, ע"ש אפי' א2 | אפרים] ~ וגו' פו, אם ילד וגו' א1 | 5 ותהר לאה ותלד] ותהר ותלד א1, ל' א2 | בן וגו'] בן ותקרא את שמו ראובן הא1כ, ותקרא.. ראובן א2, בן דוגתי, וגו' פ | בן] ו, בר' א2גכ, בר דפא1תי | חנינא אכי | ד' פא2י (עזרא) | מידות] ג, מדות דפוהאכתי | נאמרו ל' י | 6 *שמות'] שמות לח, שמותן ו, ששמותן פו0ג, ששמותם דתי (שם), ששמותיהן א1י, ששמותיהם א2כ | נאין פ, כעורים א1, ־ין ו0 | ומעשיהם] חאכתי1, ־הן דפוג | כעורין פי, ־ים א2י (שם), נאים דוחא1גכת | שמותן] ג, שמותיהן פ, ־הם א1, ויש שמותם ח, ויש ששמותן ו, יש (ויש א2כ) ששמותיהם דא2כת, מעשיהם י (שם) | כעורין] פ, ־ים דחכת, כאורים ו, מכוערים א2, ־ין ג, נאים א1י (שם) | ומעשיהם] חאכת, ־הן דפוג, ושמותם י (שם) | נאים] א2כי (שם), נאין פ, כעורים דהא1ת, כאורין ו, מכוערין ג | שמותם] י (שם), שמותן וג, שמותיהם א1, ־הן פ, ויש (יש ת) שמותם חת, יש (ויש א2) ששמותיהן דא2 | כעורים דהא1תי (שם), כאורים ו, נאין פ, נאים ו0א2ג | ומעש'] ו, ומעשיהם דהאתי (שם), ־הן פג | כעורין] פג, ־ים א1י (שם), נאים דוהא2ת |

ורחל עקרה היא היתה עיקר הבית שלא נשתעבד יעקב אלא בשבילה שנאמר ויעבוד יעקב ברחל מנין שהיא היתה עיקרה של בית שכן בניה של לאה מודים בועז וכל סנהדרין שלו מבני יהודה היו מבני בניה של לאה ומה כתיב וכו' כרחל וכלאה אשר בנו שתיהן את בית ישראל וכו' מכאן (ממה שהקדימו רחל ללאה) שרחל עיקר הבית שנאמר ורחל עקרה, ובילק' רות ר' תר"ו הועתק מתנחומא לא היה צריך קריא למימר אלא כלאה וכרחל אלא אף אל פי שיצא בועז וכל סנהדרין שלו מלאה היו מודים שעקר הבית היה רחל שלא נשתעבד יעקב בבית לבן אלא בשביל רחל ועי' בפירש"י בראשית ל"א ד' ורות שם, ונר' שהמאמרים שלפנינו נדרשו על הפסוק ברות שם כרחל וכלאה וכו' ונסדרו גם כאן לפי ורחל עקרה ע' ביפ"ת ובחי' הרד"ל, ובבמ"ר שם קרבנו קערת כסף אחת אל תיקרי קערת אלא עקרת כנגד רחל שהיתה עקרת הבית היא היתה עיקר ביתו של יעקב כו': 2 לפי שהדברים. בפי' ב"ר כ"י מלשון אחר מפרש לפי שהדברים אמורים ברחל שהפסוקים אמורים ברחל דכתיב אעבדך שבע שנים ברחל וכן נוסף זה הפסוק בילקוט שם בשני המקומות, ובשכל טוב שם א"ר שמואל בר נחמני לפי שהדברים אמורים ברחל לכך נקראו על שמה שנאמר ורחל מבכה ולא לשמה אלא לשם בנה שנאמר אולי יחנן ד' צבאות וכו' ולא לשם בנה כל כך אלא לשם בן בנה שנאמר הבן יקיר וכו' (והגי' אולי יחנן י"י איתא כאן בכל כ"י ובדפוסי' ובילקוט בשלשה המקומות, ובמקרא כתוב אולי יחנן י"י אלהי צבאות וכו') וגי' הדפוסים [וכי"ת] מסכמת עם הגי' בפסיקתא שם תני ר' שמעון בן יוחאי לפי שכל הדברים תלויין ברחל לפיכך נקראו בניה על שמה רחל מבכה וכו' ולא סוף דבר לשמה אלא אפי' לשם בנה אולי יחנן ה' אלהי צבאות וכו' ולא סוף דבר לשם בנה אלא אפילו לשם בן בנה הבן יקיר לי וכו', וע"ע במה"ג עמ' 468. ובמדרש רות שם תני ר' שמעון בן יוחאי לפי שאמרו דברים כנגד רחל לפיכך נקראו בנים לשמה דכתיב רחל מבכה על בניה ולא סוף דבר לשמה אלא אפילו וכו', והסגנון ולא סוף דבר כמו לעיל פעמים שונות ועי' במ"י לעיל צד 477: 5 ארבע מידות. בשכל טוב צד 135 גורס ומפרש א"ר יוסי בר חנינא כו' יש ששמותן נאין ומעשיהן כעורין כגון ישמעאל שמו שומע וכו' עשו שמו עושה וכו' שמותיהן כעורין ומעשיהן נאים כגון בני הגולה בני בקבק בני חקופה וכו' ועלו ובנו בית המקדש שמותיהן כעורין ומעשיהן כעורין כגון י' מרגלים סתור בר סתור שמותיהן נאין ומעשיהן נאין כגון י"ב שבטים ראובן ראו בן בין הבנים, והגי' חקופה בה"א איתא גם בכי"ו ובכי"ג [וכי"א ב' וכי"ת] ובדפוסי' ובילקוט כאן בדפ"ר וד"ו, ובמקרא כתוב בעזרא שם וכן בנחמיה ז' נ"ג חקופא, ובכי"ח הגי' בני ברקום בני סיסרא בני תמח בני חרחור, ונתערב שם הפסוק שלפנינו עם הפ' עזרא ב' נ"ג ונחמיה ז' נ"ה בני ברקום בני סיסרא בני תמח, ונשתבש שם ברקום, והשמות בקבוק חקופה חרחור כעורין שבקבוק לשון בקבוק יוצר חרש (ירמיה י"ט א') וחקופה לשון קוף וחרחור לשון בשחפת וכו' ובחרחור (דברים כ"ח כ"ב) עי' בפי' מהרז"ו (וכתיבת כאורים בכי"ו באל"ף כמו לעיל צד 384 כאורים ושחורים ועי' במ"י שם), ודרשו סתור בר סתורין לשון סתירה וגדי גדין ומרדין לענה ומות (ותרגום לענה גידא גידין, ושבת פ"ו א' ויגד וכו' כגידין ועי' בערוך ע' גד י' ובעמת"ר ע' גידא א' ובעמת"ל ע' גד ב' וע' מרדין [גי' כי"ו וכי"ח וכי"א א' וב' ומררין (מררין) ברי"ש נכונה יותר, ובתנחומא מ"ב בשלח סי' כ"ב נמצא כגידין מרין וע' במ"כ, וע' גם בעמת"ל ע' מרורא צד 263]), ובתנחומא מ"ב שמות נסדר המאמר לפ' ואלה שמות בני ישראל וכו' והגי' שם אמר ר' יוסי בר' חנינא יש בני אדם ששמותיהם נאין ומעשיהן כעורין ששמותיהם כעורים ומעשיהם נאין יש ששמותן נאים ומעשיהן נאים יש ששמותן כעורין ומעשיהן כעורין יש ששמותן נאין ומעשיהן כעורין זה אבשלום

[שמות׳ נאים ומעשי׳ נאים], שמותם נאים ומעשיהן כעורין עשו שמו עושה ואינו עושה ישמעאל שמו שומע ואינו שומע, שמותיהן כעורין ומעשיהם נאין אילו בני הגולה בני בקבוק בני חקופה בני חרחור (עזרא ב נא) וזכו ועלו ובנו בית המקדש, שמותיהם כעורין ומעשיהם כעורים אילו המרגלים סתור (במדבר יג יג) סתור בר סתורין גדי (שם שם יא) גדין ומרדין, שמותיהן נאים ומעשיהם נאים אילו השבטים ראובן ראו בן הבנים שמעון שומע בקול אביו שבשמים, אמר ר׳ יוסי בר חנינה אין שמות השבטים עבור להם אלא חפות להם:

3 עי׳ סוטה ל״ד ב׳, תנחומא האזינו סי׳ ז׳: 5 ע׳ ברכות ז׳ ב׳:

1 * שמות׳ — נאים] שמותיהם נאים ומעשיהם נאים א[1], ויש ששמותם (ששמותיהן ת, שמותם ח) נאים ומעשיהם כעורים דחת, ויש ששמותן.. ומע׳ כאורים ן, שמותם כעורים ומעשיהם נאים י (שם), שמותן כעורין ומעשיהן נאים ג, שמותיהן כעורין ומעשיהן כעורין פ, שמותם מכוערים ומעשיהם מכוערים א[2], ל׳ ל | שמותם] ח, שמותן וג, שמותיהן דפ, ־הם א, ששמותם י (שם) (שמותם — כעורין ל׳ ד[1]ת) | נאין פ | ומעשיהן] פג, ומעשיהם דוהאכי (שם) | כעורין] פג, ־ים דחא[1]כי (שם), כאורים ן, מכוערים א[2] | זה עשו וי (שם) | שמו] ששמו כ, ל׳ הגי | עושה] פוא[1]כי, שהוא עושה חג, עשו דא[2]ת | שמו ל׳ חגי | 2 שומיע ת, שמע א[2], שהוא שומע חג | שומיע ת | * שמותיהן פא[2]י] שמותהן ל, שמותיהם א[1]בת, שמותן דוג, שמותם חי (שם) | כעורין] פגי, ־ים דחא[1]כתי (שם), כאורים ן, מכוערין א[2] | ומעשיהם] חאכתי, ־הן דפ, ומע׳ ן | נאין] פ, ־ים דוהאכתי, כעורים י (שם) | * אילו וג] אלו דפחאכתי, ל׳ ל | * בני הגולה — בית המקדש דא[2]ת] בני.. ברקוק.. חקופה.. חרוד וזכו.. המקדש ל, בני.. בקבוק.. חקוקה (חקופה וי, חקופא כ) בני חרחור זכו ובנו (וזכו ועלו ובנו א[1]כ, זכו ועלו ובנו י, ועלו ובנו ן) בית המקדש פוא[1]כי[1], בני.. ברקום בני סיסרא בני תמח בני חרחור וזכו ובנו.. המקדש ח, המרגלים סתור בר סתורים גדי גדין ומרדין ג, המרגלים.. בר סתורין גדי בר גדי י (שם) | 3 * שמותיהם ת] שמותהם ל, שמותיהן פא[2]י, שמותם חי (שם), שמותן דג, ששמותיהם א[1], ל׳ ן | כעורים חא[1]תי, כאורים ן, מכוערין ג, ־ים א[2] | ומעשיהן פו | כעורים] חכתי, ־ין ד, כאורין ן, מכוערין א[2], נאים פחגי (שם) | אילו] וג, אלו דהאכתי, ל׳ פ | המרגלים — ומרדין] המרגלים סתור בר סתורין.. גדין (גדדין ן) ומררין וח, המרגלים.. סתורין.. גדין מדרין פ, מרגלים.. בר מסתורין.. כגידין מרדין י[1], המרגלים סתור סתורין כ, המרגלים.. בן פתורין גדי גרדים ומרדין ד, המרגלים.. סתורים גדי גדדים ומרדים ת, המרגלים.. בר סתרים גדי בן גדין (בר גידין א[2]) מררין א, בני הגולה בני בקבוק בני חקופה בני חרחור וזכו ועלו ובנו בית המקדש ג, עולי גולה בני בקבוק בני חרחור ועלו.. המקדש י (שם) | 4 שמותיהן] פי, ־הם א[2]כ, שמותן וג, ־תם חי (שם), ששמותיהן א[1], אמ׳ ר׳ יוסי בר חנינה שמותיהן (שמותיהם ת) דת | נאין פ | ומעשיהם] חאכתי (שם), ־הן הפוגי | נאים] כעורין פ | 5 אילו] וג, אלו דפחאכתי | * ראו בן ל[0]ת] ראובן בן וג, ראובן בין פו[0], ראו בין ח, ראו בן בין דאכי, ל׳ ל | בנים ל[0] | שומיע ת | לקול חי (שם), קול כ | בר׳] פא[2]גכ, בר דתי, בן וא[1] | חנינא אכ | שמותם ד, שמותן פואגכת, שמותיהן י | 6 של שבטים דפוחא[1]גכתי, של רשעים א[2] | עבור] ן, עביר כ, עכור דאגתי, עבוד פ | להן א[2] | חופות להן א |

שנאמר ויבא אבשלום אל פלגשי אביו שמותן כעורין ומעשיהם נאין אלו עולי גולה שנא׳ בני ברקום בני סיסרא בני תמח שמותן כעורין ומעשיהן כעורין אלו המרגלים מה כתיב למטה אשר סתור בן מיכאל שמותן נאין ומעשיהם נאים אלו השבטים שנאמר ואלה שמות בני ישראל וגו׳ ראובן שמעון לוי ויהודה, ובתנחומא שמות שם אמר ר׳ יוסי בר חנניה יש בני אדם ששמותיהן נאין וכו׳ ויש ששמותיהן כעורין כו׳ ויש ששמותיהן ומעשיהן כעורין ויש ששמותיהן ומעשיהן נאין שמותיהן נאין ומעשיהן כעורין אבשלום אב לשלום ובא אל פלגשי אביו עשו עושה רצון עושו ומעשיו רעים שמותיהן כעורין ומעשיהן נאין אלו אנשי כנסת הגדולה בני ברקום בני סיסרא והם בנו בה״מ שמותיהן ומעשיהן כעורין אלו המרגלים נחבי בן ופסי שמותיהן ומעשיהן נאין אלו השבטים ראובן שמעון לוי, ובתנחומא מ״ב שלח שם המאמר כתמי אלה שמות האנשים ומה היה שמותם כתור בן מיכאל נחבי בן ופסי גאואל בן מכי יש בני אדם וכו׳ שמותם ומעשיהם נאים שמותם ומעשיהם כעורים שמותם נאים ומעשיהם כעורים זה ישמעאל ועשו ישמעאל שומע אל עשו עושה רצון עושיו והיו מעשיהם כעורים שמותן כעורין ומעשיהם נאים אלו עולי גולה בני ברקום בני סיכרא בני תמח שמותם נאים ומעשיהם נאים אלו השבטים שמותם כעורים ומעשיהם כעורים אלו המרגלים מה כתיב בהם סתור שסתרו אל מן העולם, ובתנחומא שלח שם בני ברקום וכו׳ בני תמח ובנו בית המקדש כו׳ סתור שסתרו אל מן העולם נחבי שהחביא את דבריו כו׳, ועי׳ בבמ״ר פ׳ שלח (ושם חסר שמותיהם נאים וכו׳ אלו השבטים), ובסוטה שם איתא אמר רבי יצחק דבר זה מסורת בידינו מאבותינו מרגלים על שם מעשיהם נקראו ואנו לא עלתה בידינו אלא אחד סתור בן מיכאל סתור שסתר מעשיו של הקב״ה מיכאל שעשה עצמו מך אמר רבי יוחנן אף אנו נאמר נחבי בן ופסי נחבי שהחביא דבריו של הקב״ה ופסי שפיסע על מידותיו של הקב״ה, ובהוספות שניתוספו בתנחומא ד׳ מאנטובה נדרשו שמות המרגלים שמוע בן זכור וכו׳ שפט בן חורי וכו׳ יגאל בן יוסף וכו׳ פלטי בן רפוא וכו׳ גדיאל בן סודי דבר דברים קשים כגידין גדי בן סוסי חשיח דברים כלפי מעלה והעלה סיסיא וכו׳ עמיאל בן גמלי וכו׳ סתור בן מיכאל על שהיה בלבו לסתור מה שכתוב מי הוא כאל ה׳ וכו׳ נחבי בן ופסי החביא האמת ופסה האמונה מפיו וכו׳ ומסיים שם וכך נמצא בספר רבי משה הדרשן ועי׳ במבוא לתנחומא מ״ב צד 179 ותנחומא מ״ב האזינו הערה א׳ וי״ב: 5 ראו בן הבנים. בכי״ל כתוב ראו בן בינ׳ שיטי בכתב דומה לכתב הספר ובמלת הבנים נמחק הה״א, ואולי פי׳ הגי׳ בן הבנים וכן הגי׳ בן בין הבנים בן המעולה בבנים או כמו שדרשו בברכות ל״א ב׳ זרע אנשים (ש״א א׳ י״א) לא ארוך ולא גוץ וכו׳ לא חכם ולא טיפש, וכן חובא במה״ג עמו׳ 469 מאי ראובן ראו בן בין הבנים לא אריך ולא גוץ לא חיור ולא אוכם, ודרש אחר בברכות ז׳ ב׳ ראובן א״ר אלעזר אמרה לאה ראו מה בין בני לבן חמי וכו׳ ובמה״ג שם חובא גם זה הדרש ועוד שם ד״א וכו׳ והגי׳ ראו בן בין הבנים איתא גם בשכל טוב שם ועח״נ: שומע בקול. וכ״ה בשכל טוב, ובלק״ט שומע לקול ועח״נ: 6 עבור להם. כ״ה בכי״ל ועוד בכי״א וקשה לפרש

ד לג) ותהר עוד ותלד בן ותאמר כי שמע י״י כי שנואה אנכי ויתן לי גם את זה ותקרא שמו שמעון זה עתיד להעמיד שונא, ומי מרפא מכתו גם את זה פינחס שעומד מלוי:

לד) ותהר עוד ותלד וגו׳ עתה הפעם ילוה אישי וגו׳ ר׳ יודן אמר לויתי, זה עתיד ללות את הבנים לאביהם שבשמים:

על כן קרא שמו וגו׳ בכל מקום שנ׳ על כן קראה שמו מרובה באוכלוסים:

לה) ותהר עוד וגו׳ הפעם אודה את י״י ר׳ ברכיה בשם ר׳ לוי לכהן שירד לגרן, נתן לו אחד כור שלמעשר ולא החזיק לו טובה, ונתן לו אחד קומץ שלהולין והחזיק לו טובה, אמר לו אדני כהן אני נתתי לך כור ולא החזקתה לי טובה וזה נתן לך קומץ והחזקתה לו טובה, אמר לו אתה

1 ילקוט כ׳ קכ״ו: 3 ילקוט שם: 5 ילקוט שם [לקמן צד 829 וצד 832]: 6 ילקוט שם, תנחומא וילמ״ד סי׳ פ׳:

1 *ותהר — שמעון] ותהר.. אנכי (אנוכי ד[1]).. ותקרא את שמו שמעון ד, ותהר.. בן כי שמע.. ותקרא שמו שמעון ג, ותהר.. בן ותאמר כי שמע אלהים כי.. אנוכי.. גם את זה כ, ותהר.. בן ותאמר כי שנואה אנכי.. זה ת, ותהר.. ותלד וגו׳ שמעון ל, ותהר.. ותלד בן ותאמר וגו׳ ן, ותאמר כי.. שנואה אנוכי י, כי שנואה אנוכי ר[3], ותהר עוד וגו׳ שמעון שם עון פ, ויתן לי גם את (גם א[1]) זה א | 2 זה — להעמיד] עתיד זה לעמוד (למוד ו[1]) ממנו י | גם] ויתן לי ~ פ | פינחס] ר[1], פנחס דפאגכתי, זה פינחס ן | שעומד] פ, שהוא עומד ואגכי, העומד ר, שהוא עתיד לעמוד דת | 3 *ותהר — וגו׳] ותהר ותלד וגו׳ ל, ותהר ותלד בן וגו׳ ד, ותהר עוד ותלד בן ותאמר (בן ת) וחא[1]גכת, ותהר עוד פ, ל׳ א[2]י | עתה — וגו׳] עתה.. ילוה וגו׳ ן, עתה.. ילוה אישי אלי א[1]כ, הפעם.. אישי ח, הפעם.. אלי ג[1], הפעם ילוה פ, ילוה אישי אלי א[2], על כן קרא שמו לוי דת | או׳ וח | לויתי] לוייתי חנ, לווייתי ן, לוי דת, ל׳ פאכי זה שעתיד ת, עתיד זה אי | 4 ללות] ד[1]פגכת, ללוות דוחאי | את ל׳ י | בנים י | לאביהם] חא[1]גכת, ־הן דפוא[2]י | 5 *קרא דפוא[2]כתי] קראה לחא[1]ג | שמו וגו׳] שמו לוי ואכי, שמו דחגת, ל׳ פ | כל פ | קראה שמו] גכי, קרא שמו ת, ל׳ דפוחא | באוכלוסים] באוכלוסין א[1]גכ, באוכלסים ו, ־ין דפ, ־יין ח, באכלוסין א[2], מאוכלוסין י[1], באכלוסין חוץ משבט לוי מפני שהיה הארון מכלה בהם ת | 6 ותהר — וגו׳] ותהר עוד ותלד בן ותאמר דוחא[1]גכת, ל׳ פא[2]י | את י״י] ~ וגו׳ ן | לכהן] אמר ~ א, משל ~ ח | שירד] שהיה יורד א, שהיה עומד י | לגורן בגורן כי | 7 אחד] בעל הגורן פ, בעל הבית א, ל׳ חכ | כר ת, כור אחד חאכ | למעשר ג, מעשר פ | ונתן לו אחד] וג, נתן.. אחד (א׳ א[2]) פא, ונתן.. אחר ח, נתן לו דכת, בא אחד ונתן לו י | קומץ אחד (א׳ א[2]) פאכ | והיה מחזיק א[2] | 8 אדוני חאתי | כהן] פוחאגכי, הכהן דת | **אני] ל׳ ל | שנתתי א[2] | כור אחד אי, כור זה ר | ולא — טובה] ולא (לא א[2]) החזקת לי טובה חא[2]י, ל׳ דפוא[1]גכתר | ולזה א[3] | נתן לך] שנתן לך א[2], נתן פ, לא נתן לך אלא דוחא[1]גכתרי | קומץ] ~ אחד חא[1]י, בלבד פ | והחזקת לו טובה חי, ואתה החזקת לו טובה ר, ואתה מחזיק לו טובה א[2], אתה מחזיק טובה דות, ואתה (ואת גכ) מחזיק (החזקת ג) לו טובה ולי לא החזקת טובה ו[0]א[1]גכ, לו החזקת טובה ולי לא.. טובה פ | אתה] פוחאת, את דכי |

גי׳ זו והגי׳ עכור להם ודוחק להגיה עבוד ולפרש המאמר אין שמות השבטים היו כבגד עבוד שנעשה לכתחלה כפי מדות ארכו ורחבו של האיש אשר בעבורו נעבד הבגד שאז יעשה מצנמצם בלי יתרון וחסרון אלא חפות להם כבגד רחב שלובש אדם לפעמים אף שלא כמדתו ועי׳ בחי׳ הרש״ש ובאגה״א ח״א צד 424, ובפי׳ ב״ר כ״י מלשון אחר מפרש חפות כסות נאה, ובמ״כ חפוי וכסוי של כבוד ועי״ע בערוך ע׳ חפת וצע״ג: 1 ותהר עוד וגו׳ השלמתי כל הפסוק ועת״נ, ולפי הדרש דלעיל אין לפרש כי שנואה אנכי שהיתה שנואה בפני יעקב [עי׳ לעיל צד 821 ומש״כ שם, ובלאו זה הלא אפשר גם כאן לדרוש שנואה שהכל מקלסין בה מפני שריכה באחותה, וכן בשכל טוב נדרש כאן אמורה לשונא ואין הכרח לדרש חדש, והנכון שגם את זה דרש וכמו שמפורש בשכל טוב ובמ״כ] ודרשו ותאמר וכו׳ כי שנואה אנכי ויתן לי גם את זה זה עתיד להעמיד שונא זה זמרי וגם לרבות זה פינחס העומד מלוי שמרפא מכתו דכתיב פנחס בן אלעזר כו׳ השיב את חמתי (במדבר כ״ה י״א), ובשכל טוב גורס ומפרש כי שנואה אנכי שהייתי אמורה לשונא ויתן לי גם את זה א״ר יוסי ב״ר חנינא מת״ל גם את זה אלא כך אמרה ברוח הקודש עתיד זה להעמיד שונא ומי מרפא מכתו גם את זה העומד מבן שאני מעמדת אחריו זה פנחס הבא מלוי, וכהגי׳ בכי״פ שמעון שם עון מפרש במה״ג שם מאי שמעון שם עון שצפת ברוח הקודש שעתיד לצאת ממנו זמרי שעשה אותו מעשה: 3 לויתי. דורש ילוה לשון לויה, ובשכל טוב צד 136 ל״ג לויתי ועת״נ, ובמה״ג שם מפרש לוי שראת שעתיד לצאת ממנו בנים שמלוין את ישראל לאביהן שבשמים ותן משה ואהרן [ויותר נכון שהכונה להכהנים והלוים שעבדו במקדש, ועי׳ ביפ״ת ובמ״כ. ובמה״ג שם עוד לוי שמו שלוה והלוה את המלך וכ״כ בספר היובלים פל״א כ״ד—כ״ה לוי אתה תלוה לד׳ וחלק יהיה לך בכל בני יעקב משלחנו תאכל אתה ובניך וכו׳ ועי׳ ברש״י עה״ת]: 5 בכל מקום וכו׳. בפסוק שלאחריו כתוב ביהודה ולקמן ל׳ ו׳ בדן על כן קראה שמו ויהודה ודן היו מרובים באוכלוכים משאר השבטים במנין הראשון ובמנין השני במדבר, וכאן בלוי כתוב על כן קרא שמו. (ובכי״ל וכן בכי״ח ובכי״ג [וכי״א א׳] נשתבש קראה והגהתי) ולוי היה מכועט באוכלוסין (וח״ב אוכלוסי׳ אוכלסי׳ גם לעיל פעמים שונות ועי׳ לעיל צד 427), ובפירש״י עה״ת מפרש כל מי שנאמר בו על כן מרובה באוכלוסין חוץ מלוי שהארון היה מכלה בהם, ורי״ג בהערותיו למדרש ד׳ שאלוניקי מסיים בפירש״י כדאמרינן במדרש, ובא״א הגיה כאן שצ״ל עוד חוץ מלוי וכו׳ [וכ״ה בכי״ת חוץ משבט לוי וכו׳] וכן כתב ביפ״ת שנר׳ שמדברי המדרש הוא. וחסורי מחסרא לישנא דאגדה זו, ומפירש״י משמע שדרשו הלשון על כן וכ״ה בלק״ט, וגי׳ זו איתא בדפוסי׳ ובכי״פ וכי״ו וכי״ח [וכי״א] וכבר הקשה ביפ״ת מה טעם מאמר על כן לרבוי האוכלוסין, ובדוחק פי׳ ואולי דריש לשון על לשון עילוי וחשיבות וכו׳, ולפי הגי׳ שלפנינו וכן בכי״ג וכי״כ ובילקוט בכל מקום שנ׳ על כן קראה שמו וכו׳ אפשר שעיקר הדרש על אותו הלשון שכתוב ביהודה ודן ורק סימן לדבר הוא בכל מקום וכו׳ והדרש הובא בדרך אגב גם כאן לפי׳ על כן קרא שמו לוי [ובכי״ת הגי׳ משובשת בכל מקום שנ׳ על כן קרא שמו וכו׳]: 8 והחזקתה לו וכו׳. בכי״ל נכפל כאן אמ׳ לו אדוני

מחלקי נתת לי, זה משלו נתן לי, כך לפי שהיו אמהות סכורות שזו מעמדת שלשה וזו שלשה וזו שלשה וזו שלשה, כיון שילדה בן רביעי אמרה הפעם אודה את י״י: הה״ד קח מאתם מטה מטה לבית אב (במדבר יז יז) ר׳ יוסי א׳ מטו מטו בני, מטו בעגל מטו במרגלים, ר׳ לוי אמר עלו מהם ב׳ שבטים שבט כהונה ושבט מלכות ואת מוצא כל מה שכתוב בזה כתוב בזה, בזה משיחה ובזה משיחה, בזה מטה ובזה מטה, בזה ברית מלח ובזה ברית מלח, בזה פעם ובזה פעם, בזה נזר ובזה נזר, בזה קריבה ובזה קריבה, בזה שלשלת יוחסים ובזה שלשלת יוחסים, בזה ציץ ובזה ציץ: ה

2 ילקוט שם:

1 מחלקי] שלי פ | נתת] נתתה דות, זה] וזה א[1], אבל זה דפוחא[2]גכתי | משלו — לי] י, מחלקו נתן לי פ, משלו נתן לי לפיכך אני מחזיק לו טובה וח, נתן לי משלו לפיכך.. טובה דכ, משלו לפיכך.. טובה ת, מחלקו נתן לי (נתן לי מחלקו א[2]) לפי׳ אני מחזיק לו טובה א | לכך א[1] | שהיו אימהות סבורות ן, שהיו האמהות סבורות י, שסבורים (שסבורין ר[2]) היו ר | זו א[1] | מעמדת לו ר | שלשה] ג׳ דא[1] | וזו — וזו — שלשה] וזו מעמדת שלשה זו (וזו ג) שלשה וזו שלשה וג, וזו מעמדת שלשה זו מעמדת שלשה וזו מעמדת שלשה ח, וזו מעמדת שלשה וזה שלשה כ, וזו מעמדת שלשה (ג׳ ד[1]) דת, וזו שלשה פ, וזו ג׳ א, וזו מעמדת לו שלשה כו׳ ר[1], ל׳ י | 2 כיון] פח, וכיון דואכתי | שילדה] אב, ~ לאה דפוחתי | רביעי] ד׳ ד | את ל׳ י | קח] פ, וקח דואגכת | 3 לבית אב] וגו׳ ן | יוסי] פאגכ, יצחק דות | אומר פא[2]גכ, אמר דוא[1]ת | מטו ל׳ פת (מטו — בני ל׳ א[2]) | בניי וג, בנוי א[1] | מטו בעגל] מטו מטו בעגל ת, בעגל ו (והושלם בגליון) | עלה ו | מהם] ו[0]אגכ, מהן פ, בהם דת | 4 ב׳] ד[1], שני דפו[0]אגכת | מלכות] מלוכה א | ואת] ואגכ, את דפתי | כל] פואבי, שכל דגת | בזה י | 5 בזה י | בזה פעם ו[1] | בזה ו[1] 6 בזה ו[1] | יוחסין דפכתי, יחסים ו, ־ין ג, של יוחסין א | בזה ו[1] | יוחסין דפכתי, יחס׳ ו, יחסין ג, של יותסין א | בזה ו[1] |

כהן אני נתתי לך וכו׳ ולא החזקת לי טובה וזה וכו׳ והחזקתה לו טובה, ומ״ש נתן לו אחד כור של מעשר העיר בפי׳ מהרז״ו הנה בתורה מפורש שהתרומה לכהן והמעשר ללוים אך בנחמיה י׳ [ל״ט] כתיב והיה הכהן בן אהרן עם הלוים פי׳ שגם הכהן יקח מעשר עם הלוי כי קנסו את הלוים [ע׳ חולין קל״ב א׳ בתר דקנסינהו עזרא ובפירש״י שם ובסוטה מ״ז ב׳ דרחמנא אמר דיהבי ללוים ואנן קא יהבינן לכהנים, ולדעת ר״א בן עזריה ביבמות פ״ו ב׳ מה״ת מעשר גם לכהנים משום דכהנים לוים נקראו, וע׳ גם בתוס׳ שם ד״ה מפני. ובירושלמי מעשר שני פ״ה נ״ו ב׳ איתא ביומוי דר׳ יב״ל בקשו להימנות שלא ליתן מעשר לכהונה וכו׳ ועיי״ש], ובשכל טוב צד 145 הועתק ר׳ ברכיה וכו׳ לכהן שירד לגורן ובא אחד ונתן לו כור של מעשר וכו׳ ובא אחד ונתן לו קומץ של חולין והחזיק לו טובה כך האמהות היו סבורות כל חדא להעמיד שלשה בנים כיון שילדה לאה בן רביעי אמרה אודה וכו׳, ובתנחומא שם המאמר סתמי ובסגנון אחר ויזכור אלהים את רחל וכו׳ מה כתיב למעלה מן הענין ותהר עוד ותלד בן ותאמר הפעם אודה את ה׳ למה לא אמרה בראובן ושמעון ולוי ובכלם הודיה אלא ביהודה משל לכהן שיצא לגורן ליטול תרומה ומעשר ובא בעל הגורן נתן לו תרומה ולא החזיק לו טובה נתן לו מעשר ולא החזיק לו טובה לאחר שנתן לו כל מה שהיה ראוי לכהן ליטול עמד בעל הגורן והוסיף לו מדה אחת של חולין החזיק לו טובה ונתפלל עליו אמרו לו למה כשנתן לך בעל הגורן התרומה והמעשר לא החזקת לו טובה ועכשיו על מעט מדה אחת של חולין החזקת לו טובה אמר להן הראשונות התרומה והמעשר שלי הן ושלי לקחתי אבל אותה המדה שהוסיף לי משלו לפיכך אני מחזיק לו טובה וכך אמרה לאה שנים עשר שבטים עתידין לעמוד מיעקב והרי אנו ארבע נשים אנו ראויות לילד שלש לכל אחת ואחת שלש שילדתי כבר חלקי הן עכשיו כשהוסיף לי בן רביעי על חלקי בוראי הפעם אודה את ה׳ וכו׳ ועי׳ במה״ג עמו׳ 470: 2 הה״ד קח וכו׳. במלת הה״ד מתחיל כאן מאמר בפ״ע כמו לעיל פעמים שונות וע׳ לעיל צד 133 וצד 418, וטעם המאמר שאמרה לאה הפעם אודה וכו׳ לפי שזכתה לשבט כהונה ולשבט מלכות וכדדריש ר׳ לוי מטה מטה שני מטות לוי ויהודה שעלו ונתעלו משאר השבטים ואת מוצא וכו׳, ובילקוט קיטע ושינה הלשון ד״א על שהיו לה שבט כהונה ושבט מלכות את מוצא וכו׳ (והסגנון את מוצא כמו לעיל צד 722 ועי׳ במ״י שב), והקדים הדרש מטה מטה לשון מוט מטו מטו בני וכו׳, ולגי׳ ר׳ יוסי עי׳ לעיל צד 623 ר׳ לוי אמר וכו׳ אמר ליה ר׳ יוסי וכו׳, ובדפוסי׳ וכי״ו [וכי״ת] הגי׳ ר׳ יצחק אמר וכו׳ והוא בעל פלוגתא דר׳ לוי בהרבה מקומות, ובכי״ל וגם בכי״פ הגי׳ קח מאתם וכו׳ ובמקרא כתוב וקח ועי׳ במ״י לעיל צד 129 בד״ה ראיתי וכו׳, ובפי׳ ב״ר כ״י מלשון אחר מפרש המאמר הה״ד וקח מאתם מטה מטה שני מטות בפעם אחת הפעם שנאמר בלוי דורש והפעם שנאמר ביהודה דורש מטו בני כלומר מטה מטה משמש פעמים נתמוטטו בני מטו במעשה העגל מטו במרגלים ר׳ לוי אמר דרשות הרבה אנו דורשים בשניהם בזה כתוב וכו׳ ופירושו שם מקוטע ומשובש קצת, וביפ״ת פי׳ בזה משיחה דכתיב ומשחת אותם וכו׳ וכהנו לי (שמות כ״ח מ״א) ובזה משיחה דכתיב וימשח אותו בקרב אחיו (ש״א ט״ז י״ג) בזה מטה והנה פרח מטה אהרן (במדבר י״ז כ״ג) ובזה מטה, מטה עוזך ישלח ה׳ מציון (תהלים ק״י ב׳) בזה ברית מלח דכתיב ברית מלח עולם היא (במדבר י״ח י״ט) ובזה ברית מלח דכתיב ממלכה לדוד וכו׳ לו ולבניו ברית מלח (דה״ב י״ג ה׳ ועי׳ במ״י לעיל צד 815 בד״ה כהונה לעולם) בזה פעם הפעם ילוה אישי אלי ובזה פעם הפעם אודה את ה׳, בזה נזר ונתת את נזר הקדש על המצנפת (שמות כ״ט ו׳) ובזה נזר דכתיב ויוציא את בן המלך ויתן עליו את הנזר (מ״ב י״א י״ב) בזה קריבה ואתה הקרב אליך את אהרן אחיך וכו׳ (שמות כ״ח א׳) ובזה קריבה דכתיב ומושלו מקרבו יצא והקרבתיו (ירמיה ל׳ כ״א) בזה שלשלת וכו׳ בזה ציץ דכתיב וישם על המצנפת אל מול פניו את ציץ הזהב נזר הקדש (ויקרא ח׳ ט׳) וכו׳ ובזה ציץ דכתיב ועליו יציץ נזרו (תהלים קל״ב י״ח) ועי״ע בפי׳ מהרז״ו, והלשון שלשלת יוחסין עי׳ גם לקמן פפ״ב סי׳ י״א וכן באיכ״ר בפתיחה סי׳ כ״ג [ותנחומא מ״ב תולדות סי׳ כ״ג] ואולי כיוון כאן לשלשלת היוחסין בדה״א ג׳ וה׳, [ראה במדבר רבה פ״ב סי׳ כ״א שהמקום מתעסק בו להעמיד ממנו כו׳ שלשלת יוחסין וכו׳ ושני בני אדם כתב המקום תולדותם אחד לשלשלת המלכות ואחד לשלשלת הכהונה ואלה תולדות פרץ להעמיד שלשלת המלכות הימנו אלה תולדות אהרן ומשה בשביל שלשלת הכהונה, ושם פ״ט סי׳ ז׳ אני נטלתי יעקב לנחלה וכו׳ לפי שהיה זרעו דומה לחבל שהוא משולשל זה בזה שהיו כולם מיוחסים בני אבותיהם וכו׳ ולא היה שם ממזירות כיצד כתיב אלעזר הוליד וכו׳, ואולי הכונה

אמר ר' לוי לא יגרע מצדיק עינו (איוב לו ז) דיגמה דידיה, תפסה לאה פלך הודייה ועמדו כל בניה בעלי הודיה, יהודה ויכר יהודה וגו' (בראשית לח כו) דוד הודו לי"י כי טוב כי לעולם חסדו (תהלים קז א), דניאל לך אלה אבהתי מהודה ומשבח אנא (דניאל ב כג), רחל תפסה פלך שתקנות

1 ילקוט כאן, ילק' איוב ר' תתק"כ, מדרש שמואל פכ"ח: תנחומא שם סי' ו' [ועי' ברכות ז' ב']: 3 מדרש אסתר פ"ו, ועי' מגילה י"ג א', בבא בתרא קכ"ג א', אגדת אסתר פ"ב:

1 נגרע ן | עינו] עיניו ן, עינו ואת מלכים לכסא ויושיבם לנצח ויגבהו א | דיגמה] ג, דיגמ ן, דוגמה י, דוגמא פאגבי (איוב), עינוהי דוגמא דת | * דידיה פאגבי] דידה לו, דידיה כאיניש דאמ' עינוהי דפוריה (דפוריא ת) דת | תפשה לאה ע, לאה תפשה פחי, לאה תפסה ואגבי (שם), ואת מלכי' לכסא לאה תפסה דת | פלך] בפתח ד[1] | הודייה] כי (שם), הודיה דפחאגתי, והודייה ן, הודאה שנ' הפעם אודה את ה' ע | כל בניה] פוחאבעי, בניה גי (שם), הימנה ד, ממנה ת | 2 הודייה וכי (שם), הודאה ע | יהודה ויכר] ויכר פאי[1] | וגו'] ע, ויאמר וגו' ג, ויאמר צדקה ממני (ממנו ת) דפחאבתי, ל' וי (שם) | * דוד פוחא[2]גבי] דוד אמר דת, אמר דוד א[1], ל' ל | כי ל' פ | טוב ל' פי[1] | כי — חסדו] תב, כו' א[2], וגו' ג, ל' דפוחאי[1] | 3 דניאל] ואבי, ~ דכת' ג, אמר דת | * אלה ואגבי (שם)] אל' ל, אלהא דחתי | * אבהתי חא[1]גבי (שם)] אהבתי לד[1]וא[2], דאבהתי דתי | מהודה] אנא מהודא ת, ל' וג | ומשבח אנא] ומשבח וגו' ג, ומשבח פת, ל' ו | תפשה פחב, שתפסה ע, לקחה א | פלך] פתח ד[1]ח | שתקנות] חגבעי (שם), שותקנות ן, שתקנית י, שתיקה דפאת, שלש תקנות ד[1] |

עוד שבין בכהנים ובין במלכים הבנים עומדים תחת אבותם וכמו שדרשו כן מן הכתוב בכהנים בספרא צו פרק ה' ב' ואחרי פרק ח' ה' (וע"ע שמיני פ"א ב') ובמלכים בספרי שופטים פי' קע"ב, וכן נראה משיר השירים רבה פ"ה ה' ויהושע בן יהוצדק היה כהן גדול בן כה"ג אבל עזרא כו' לא היה ראוי לשמש בכהונה כו' קשה היא שלשלת יוחסין כו' ועי' גם ביפ"ת] ובשכל טוב שם קיטע ר' לוי אומר עלו מהן שני שבטים שבט כהונה ושבט מלכות מה שכתוב בזה כתוב בזה משיחה בזה ובזה ברית מלח בזה ובזה פעם בזה ובזה קריבה שלשלת יוחסין וציץ בזה ובזה: 1 לא יגרע וכו', במקרא כתוב עיניו, והגי' עינו גם בשכל טוב, ובילק' איוב הגי' עינו גם במאמר שהועתק שם מזבחים ק"ב א' א"ר אלעזר א"ר חנינא וכו' ובמאמר שהועתק מתנחומא לא יגרע וכו' אין הקב"ה מונע מן הצדיק מה שרוצה לראות בעינו וכו' (ועי' בתנחומא מטות סי' ד', ובתנחומא מ"ב שם סי' ו' הגי' עיניו כו' בעיניו, ובבמ"ר פכ"ב סי' ה' בדפ"ר עינו ובד"ו עיניו), וגם בראש המאמרים שם הגי' לא יגרע מצדיק עינו ועי' במנחת שי ובתנ"ך הוצ' גינצבורג איוב שם, וכן עינו ה' פעמים בתנחומא פקודי סי' י"א ועי' בערוך ע' דגם, ור' לוי דורש עינו דוגמא שלו לא יגרע מצדיק עינו דוגמתו בנים ובני בנים הדומין לו תפסה לאה וכו' ועמדו כל בניה וכו', ודיגמה בכי"ל ביו"ד כמו לעיל סוף פ"ע ועי' במ"י שם, ודידה בכי"ל ובכי"נ כמו דידיה ועי' במ"י לעיל צד 566, והוראת עין דוגמא כמו בלשון מעין ובלשון מעין דוגמא, וכן טעם הדרש בתנחומא פקודי שם זש"ה לא יגרע מצדיק עינו ואת מלכים לכסא וכו' אין הקב"ה מונע מן הצדיק דוגמטרין שלו (ועי' לעיל צד 96) הוי לא יגרע וכו' תדע לך אברהם הוליד ליצחק דומה לו וכו' ויעקב הוליד ליוסף דומה לו וכו', ובהוראה אחרת דרשו בבמ"ר פ"ו סי' ב' הה"ד לא יגרע מצדיק עיניו וגו' אין הקב"ה מונע דיגמה דידהון (כ"ה בדפ"ר וד"ו) כו' ואין עיניו אלא תחתיו כמה דתימא והנה הנגע עמד בעיניו ומהו תחתיו אלו בניו כמה דתימא תחת אבותיך יהיו בניך וכו', ובדפוסי' [וכי"ת] נוסף כאן משל בלא"ר כאיניש דאמ' עינוהי דפודיה ועי' במעריך ע' אפוריא ובאגה"א ח"ב צד 227 וצד 402, ומשל זה ליתא כאן בכל כ"י ובילקוט בשני המקומות וכן ליתא בשכל טוב, ושם נשתבש לא יגרע מצדיק עינו רגימר דידיה [ובכי"א ב' כתוב דומיא דידיה ועל הגליון בכתב הספר דוגמא], אכן במדרש שמואל שם איתא לא יגרע מצדיק עיניו ואת מלכים לכסא וכו' עיניו דוגמה דידהון אמר ר' לוי עייניהון קפיריחי (ובדפ"ר שם קפיריהי): פלך הודייה. מדת הודייה, והסגנון תפסה פלך כלה"כ וכפיה תמכו פלך (משלי ל"א י"ט), וביומא ס"ו ב' אין חכמה לאשה אלא בפלך ולעיל צד 611 לאשה שהעשירה מפילחה וכו', ועי' בערוך ע' פלך א', ובשכל טוב שם גורס ומפרש לאה תפשה פלך הודאה ועמדו מבניה בעלי הודאה יהודה הודה במעשה תמר דוד אמר הודו לה' כי טוב דניאל וכו': 3 מהודה ומשבח אנא. וכן בכי"כ ובדפ"ר וד"ו ובילקוט בשני המקומות ובלק"ט, ובכי"פ ג"כ מהודה ומשבח, ובמקרא כתוב מהודא ומשבח אנה, ובמ' שמואל הגי' לאה תפסה פלך של הודייה ועמדו כל בניה בני הודייה יהודה אתה יודוך אחיך דוד הודו לה' כי טוב דניאל מצלי ומודי (דניאל ו' י"א), ובתנחומא שם נסדר המאמר לפי ויזכור אלהים את רחל והמאמר מסורס שם לפי הענין רחל תפשה וכו' לאה תפשה בהודיה עמדו זרעה בהודיה אחריה היא אמרה הפעם אודה וכו' יהודה אתה יודוך אחיך דוד הודו לה' כי טוב דניאל מצלי ומודה, ובמה"ג שם בשינוי הלשון אמר לה הקב"ה את תפשת פרק שלהודיית חייך שההודייה מצויה בו לעולם דכתי' יהודה אתה יודוך אחיך [ובתנחומא מ"ב ויחי סי' י"ב בשמך הודת אמך כשילדה אותך אמרה הפעם אודה כו' ומה ראתה להודות ביהודה וכו' שהוא הודה במעשה תמר שנאמר ויכר יהודה וכו' א"ל אביו אמך הודית כך ואת הודית לפיכך אחיך יודו (לו) [לך]] וכן דוד אומ' הודו לה' כי טוב וכן דניאל נאמר בו ומצלי ומודי קדם אלהיה, ובמקרא שם כתוב ומצלא ומודא קדם אלהה [ועי' במ"י לעיל צד 3 אות 10]: רחל תפסה וכו'. שהיתה יודעת בשעה שהיו נותנין את אחותה ליעקב ושתקה ועי' [בחי' הרש"ש] למטה סי' ח' אילו שלחתי ואמרתי לו תן דעתך שהן מרמים בך לא היה פורש וכו' ולקמן פע"ג סי' ד' ויזכר אלהים וכו' מה זכירה זכר לה שתיקה ששתקה לאחותה וכו', ועמדו בניה בעלי מסטירין שאין מגלין את הסוד בנימן ישפה שמו היה חקוק על ישפה מאבני החושן ודרשו ישפה נוטריקון יש פה יודע במכירת יוסף ואינו מגיד וכו', והשם שתקנות מלה בודדת כאן, ולפני מדפיסי דפ"ר היתה הגי' שלשתקנות ועשו שלש תקנות מן של שתקנות, וח"נ מסטירין מסתורין גם לעיל צד 524, ובפי' ב"ר כ"י מלשון אחר מפרש הגי' בעלי מסתורין בני עצה שיודעים עצה ומסתירים דבר וכן במ"כ מסתירין לשון סתר ועי' במ"י לעיל שם, וכתיבת בנימן כמו לעיל צד 662 ובני בנימן וכו' וע' במ"י שם, ואבנו של בנימין היתה ישפה כדאיתא בירוש' פאה פ"א ט"ו ג' וקידושין פ"א ס"א ב' פעם אחת אבדה ישפה של בנימן וכו' ועי' בפסי"ר פכ"ג (קכ"ג ב'), ובשכל טוב שם רחל תפשה פלך שתיקה ועמדו מבניה בעלי מסטורין וכו', ובמ' שמואל שם רחל תפסה פלך של שתיקה ועמדו כל בניה בעלי מיסטורין בנימין אבנו ישפה מהו ישפה יש פה יודע במכירתו של יוסף ושותק שאול ואת דבר המלוכה וכו' אסתר לא הגידה אסתר וגו' (אסתר ב' י'), ובתנחומא שם אין לך נאה מן רחל ובשביל נויה בקש יעקב לישא אותה והיה משלח סבלונות ליתנם לרחל ולבן נותנן ללאה והיתה רחל שותקת וכו' רחל תפשה בשתיקה עמדו

ועמדו כל בניה בעלי מסטירין, בנימן ישפה (שמות כח כ) יש פה, יודע במכירת יוסף ואינו מגיד, שאול ואת דבר המלוכה לא הגיד לו (ש״א י טז), אסתר אין אסתר מגדת מולדתה (אסתר ב כ):

[על כן קראה שמו יהודה בכל מקום שנ׳ על כן קראה שמו מרובה באוכלוסין]:

ותעמד מלדת אמר ר׳ אמי מי מעמיד רגלה שלאשה בביתה, בניה:

ל א) ותרא רחל כי לא ילדה ליעקב ותקנא רחל באחותה אמר ר׳ יצחק אל יקנא לבך בחטאים וגו׳ (משלי כג יז) ואת אמ׳ ותקנא רחל, אלא מלמד שקנתה במעשיה הטובים, אמרה אילולי שהיא צדקת היתה יולדת:

ותאמר אל יעקב הבה לי בנים ואם אין מתה אנכי אמר שמואל ארבעה חשובין כמת,

3 ילקוט שם, לעיל צד 826; 4 ילקוט שם: 5 ילקוט ר׳ קכ״ז. אגדת בראשית פנ״ב (פנ״א): 8 ילקוט שם, לעיל צד 448, תנחומא ע״ב ויצא סי׳ י״ט, נדרים ס״ד ב׳, עבודה זרה ה׳ א׳, איכה רבתי פ׳ במחשכים (ג׳ ו׳), שמות רבה פ״ה סי׳ ד׳, תנחומא צו סי׳ י״ג:

1 עמדו ע | כל ל׳ א² (והושלם ביני שיטי) תי (שם) | מבניה ת | מסטרין חע, מיסטרין י, מסטורין כ, מסתורין פא, שתיקה ת | בנימן] וחגכי, בנימין דפאתע | ישפה] אבנו ישפה ת, הטור הרביעי ישפה פ | ישפה פו | ודע ו, שיודע י, שהיה יודע גי (שם) | במכירתו של | ולא הגיד א | 2 לא — לו] ל׳ ו | אין — מולדתה] פג, אין.. מולדתה וגו׳ ו, אין.. מולדתה ואת עמה דחא²כ, אין.. מגדת עמה ומולדתה א¹, לא הגידה אסתר את עמה י, לא.. עמה ואת מולדתה ת | 3 * על כן — באוכלוסין ג] על כן.. שנ׳ אשר קראה שמו.. באוכלוסין כ, על כן.. שנ׳ על כן קרא שמו.. באוכלסין ו, על כן.. שמו יהודה בכל (כל א², שמו בכל ח) .. שנ׳ על כן מרובה באוכלסין (באכלוסין פ, באוכלוסין א¹) דפו⁰חא, על כן.. שנ׳ על קראה מרובין באכלוסין ת, על כן קראה מרובה באוכלוסין י, ל׳ ל | 4 ותעמד] פא¹גכ, ותעמוד דחא²תי | אמי] לוי א², ל׳ ו (והושלם בגליון) ח | מעמד י, העמיד א | רגליה של חארי, רגלי ג | בביתה] חי, בתוך ביתה דואגכר, בבית פ | 5 * ותרא — באחותה חא¹גתי] ותרא.. ילדה וגו׳ ותקנא.. באחותה ד, ותרא.. ילדה וגו׳ ו, ותרא.. ילדה ליעקב כ, ותרא רחל ותקנא פ, ותרא רחל וגו׳ ל, ותקנא רחל באחותה א² | * אל פכ] כת׳ אל ות, כתוב אל ד, כתיב אל חי, כת׳ לא ג, בני אל לא | 6 וגו׳] ו, כי אם ביראת י״י (אלהים פ) כל היום דפחכתי, ל׳ אג | ואת אמ׳] ד¹א², ואת אמרת דחא¹גת, ואת אמר כי, ואיתמר פ, ותמר ו | רחל] כ ~ באהותה דפוחאגתי | מלמד ל׳ פחי | שקנתה] כ, שקינת ו, שקנאה חא², שקנאתה א¹, שקינאתה דת, קנאת פי, שקינאה באחותה ג | במעשים ת | הטובים] חשובים ח | 7 אילולי] אילו ג, ל׳ פ | שהיתה צדקת אגי, היא שצדקת פ, מעשיה הטובים כ | היתה] וי, היא ג, לא היתה דחאכת, ל׳ פ | 8 ותאמר — בנים ל׳ פא² | ליעקב י | * ואם — אנכי דפחאגכת] וגו׳ ל, ל׳ וי | אמר שמואל] חא²כ, שמואל אמ׳ ו, אמ׳ ר׳ (א״ר א¹ת) שמואל דא¹גת, א״ר שמואל בר נחמן י | ארבעה] פגכתי, ד׳ דא, ארבעה הם וח | חשובין] פכי, ־ים דוחא²גת | כמתים ג |

זרעה בשתיקה ראתה סבלונותיה ביד אחותה ושתקה בנימין בנה האבן שלו מן האפוד ישפה יודע במכירת יוסף ושותק וזהו ישפה יש לו פה ושותק שאול בן בנה ואת דבר המלוכה וכו׳ אסתר אין אסתר מגדת מולדתה וכו׳, ובמדרש אסתר שם אין אסתר מגדת מולדתה מלמד שתפשה שתיקה בעצמה כרחל זקנתה שתפשה פלך שתיקה עמדו כל גדולי זרעה בשתיקה רחל תפשה פלך שתיקה ראתה סבלונותיה ביד אחותה ושותקת בנימין בנה תפש בשתיקה תדע שאבנו שהיתה בחשן היתה ישפה לומר יודע היה במכירת יוסף ושותק ישפה יש פה ושותק שאול בן בנה ואת דבר המלוכה וכו׳, ובכגנון אחר המאמר במגילה שם א״ר אלעזר [א״ר חנינה] מאי דכתיב לא יגרע מצדיק עינו בשכר צניעות שהיתה בה ברחל זכתה ויצא ממנה שאול ובשכר צניעות שהיה בו בשאול זכה ויצאת ממנו אסתר ומאי צניעות היתה בה ברחל וכו׳ אלא אמר מינסבת לי אמרה לו אין וכו׳ מסר לה סימנים כי מטא ליליא אמרה השתא מיכספא אחתאי מסרתנהו ניהלה וכו׳, לפיכך זכתה ויצא ממנה שאול ומה צניעות היתה בשאול דכתיב ואת דבר המלוכה לא הגיד לו וכו׳ זכה ויצאת ממנו אסתר ועי׳ בד״ס ובילק׳ שמואל ר׳ ק״י ובאגדת אסתר שם: 3 על כן קראה וכו׳. בכי״ל חסר כל המאמר והשלמתיו, ובלק״ט ובשכל טוב צד 136 הועתק כל מקום שנאמר על כן מרובה באוכלוסין ועח״נ ובמ״י לעיל צד 826 בד״ה בכל מקום וכו׳: 4 מי מעמיד וכו׳. בפי׳ ב״ר כ״י גורס ומפרש מי מעמיד רגליה של אשה בתוך ביתה בניה שאין בעלה מגרשה עוד ועוד שאינה טורחת מכאן ואילך אחר מזונותיה, ובפי׳ ב״ר כ״י מלשון אחר ותעמוד מלדת מחמת לידתה עומדת כלומר על ידי בניה שלוקחת לגדלן עומדת בבית, והגי׳ בתוך ביתה איתא גם בשכל טוב צד 145 ועח״נ: 6 בחטאים וגו׳. בהצלחת החטאים, וגם על קנאת הלב בצדיקים הזהיר הכתוב דכתיב בס״ד כי אם ביראת י״י וכו׳ ואין כתיב ביראי י״י וכו׳ ואת אמ׳ ותקנא רחל וכו׳ ומשני מלמד שקנאה באחותה במעשיה הטובים, אמרה אלולי שהיא צדקת היתה יולדת בתמיה ועי׳ באמרי יושר וביפ״ת, ודרש אחר לעיל צד 163 ותפרעו כל עצתי וכו׳ לא בראתי אותה וכו׳ מן הלב והרי היא קונתנית ותקנא רחל וכו׳, וצד 452 ארבע מידות נאמרו בנשים וכו׳ קנאות ותקנא רחל וכו׳, [ובכי״ל וכי״א א׳ וב׳ הגי׳ בני אל יקנא כמו שהוספתי בח״נ ונשתבש מן כתי׳ או שהוא לקוח מפסוק ט״ו במשלי שם, ובכי״א א׳ חסר מן א״ר יצחק עד ותקנא רחל באחותה והושלם בגליון בכתב הספר] ובכי״ל ובכי״ב שקנתה במשקל פעלי ל״ה, ובפירש״י עה״ת הועתק קנאה במעשיה הטובים וכו׳ ובלק״ט קנאתה וכו׳ אמרה אלולי שהיא צדקת לא היתה יולדת, ובשכל טוב צד 137 ורבותינו דרשו ותקנא רחל באחותה לא שקנאת בה דכתיב אל יקנא לבך וכו׳ אלא במעשיה הטובים אמרה אלמלא שהיתה צדקת לא היתה נפקדת, ובמה״ג עמו׳ 471 ותקנא רחל וכי רחל הצדקת מתקנא באחותה אלא שקינת וכו׳ אמרה אלו לא היתה צדקת לא היתה יולדת ועח״נ, ובאג״ב שם ותרא רחל וכו׳ ותקנא רחל באחותה מה ראתה לקנאות עכשיו כשראתה אחותה נכנסת לחופתה לא קנאתה ועכשיו קנאתה למה קינאת אלא במעשיה הטובים קנאת אמרה אלולי שהיא צדקת ממני לא היה הקב״ה נותן לה בנים קודם הימני וכו׳ ועי״ע שם בהערות רש״ב: 8 ואם אין וכו׳.

סומא ומצורע ומי שאין לו בנים ומי שירד מנכסיו, מי שאין לו בנים מרחל [ואם אין מתה אנכי],
סומא במחשכים הושיבני כמיתי עולם (איכה ג ו), מצורע אל נא תהי כמת (במדבר יב יב)
מי שירד מנכסיו כי מתו כל האנשים וגו' (שמות ד יט) [וכי מתים היו] והלא דתן ואבירם היו, אלא 46b
שירדו מנכסיהם:

ז5 ב ג) ויחר אף יעקב וגו' רבנן דדרומה בשם ר' אלכסנדרי ורבנא בשם ר' אבא בר כהנא
החכם יענה דעת רוח וגו' (איוב טו ב) זה אברהם שנ' וישמע אברם לקול שרי (בראשית טז ב),

3 ירוש' נדרים פ"ט מ"א ג', פדר"א פ"מ: 5 ילקוט שם, ילק' איוב כ' תתק"ז, תנחומא מ"ב שם, אגדת בראשית שם:

1 סומא ומצורע] פחאנכי, ואילו הן סומא ומצורע ו, ואלו הם (הן ת) מצורע וסומא דת | שירד מנכסיו] שהעני פ | * מי — אנכי ל°] מי.. מרחל ל, מי.. בנים דכ' (שנא' א¹, מנין שנ' ג) הבה לי בנים ואם אין מתה אנכי פא¹ג, מי.. בנים מנין שנא' אם אין.. אנכי א², מי.. בנים מנ' ותאמר אל יעקב הבה ו, סומא מנין דכתי' במחשכים הושיבני כמתי עולם ח, סומא שנ' במחשכים הושיבני כמיתי עולם י, מצורע מנין (מניין ת) אל נא תהי כמת דת | 2 סומא.. כמתי עולם פ, סומא מנין (מנין שנ' אג, מניין שנ' ת) במחשכים.. כמיתי (כמתי ד¹א²ת) עולם דאגת, סומא מניין במחשכים הוש' וגו' ו, מצורע מנין שנ' אל תהי כמת ח, מצורע אל נא תהי כמת י | מצורע — כמת] פ, מצורע מנין (מנין שנ' א¹ג) אל.. כמת ואג, מי (ומי ת) שאין לו בנים מנין (מניין ת) שנ' הבה לי בנים ואם אין מתה וגו' (אנכי ת) דת, ומי שירד מנכסיו כי מתו כל האנשים המבקשים את נפשך וכי מתים היו והלא דתן ואבירם היו אלא שירדו מנכסיהן י, ומי שירד מנכסיו מנין שנ' כי.. האנשים את נפשך.. מנכסיה' ח | 3 * מי — מנכסיהם] מי.. וגו' והלא.. מנכסיהם ל, מי.. מנכסיו מנ' (מניין שנ' ג) כי.. האנשים וכי מתים היו והלא.. שירדו (ירדו ו) מנכסיהם וג, ומי שירד (והירד ת) מנכסיו מנין (מניין ת) שנ' כי מתו כל (מנכסיו שנא' כי מתו א¹, מנין כי מתו כ) האנשים המבקשים את נפשך וכי מתים היו והלא.. מנכסיהם (יהן ת) דאכת, מי שהעני דכ' כי מתו כל האנשים וכי מתו והלא.. מנכסיהם פ, ומי שאין לו בנים מנין שנ' (בנים שנ' י) הבה לי בנים ואם אין מתה אנכי חי | 5 וגו'] ברחל דפחאגכתי, ברחל וגו' ו | רבנין פי (איוב) | דדרומה] ו, דדרומא פכ, דדרומאה ד, דדומאה ת, דרומאי אי (שם), דרומא ג | אלכסנדרי] א¹, אליסכנדראי א² | ורבנא] ורבבא גכ, ודהבה ו, ור' אבא אי (שם), ל' דפת | בשם — כהנא] ואגכי (שם), בשם ר' יוחנן דת, ל' פ | 6 אמ' כתי' החכם א | וגו'] ו, וגו' החכם יענה דעת רוח א, החכם.. רוח כ, ל' דפגתי | אברם] פואכתי (שם), אברהם די | * שרי דפוגכתי (שם)] שרה לי |

כן השלמתי, ודורש מתה אנכי כאילו מתה אנכי וכהדרש לעיל צד 448 תני כל מי שאין לו בן כאילו הוא מת כאילו הרוס כאילו מת ותאמר אל יעקב הבה לי בנים ואם אין וכו', ובתנחומא מ"ב שם אמרו רבותינו מכאן אתה למד שכל מי שאין לו בנים חשוב כמת, וכאן הובא המאמר אמר שמואל ארבעה חשובין כמת וכו', ובנדרים שם איתא א"ר יהושע בן לוי כל אדם שאין לו בנים חשוב כמת שנאמר הבה לי בנים ואם אין מתה אנכי ותניא ארבעה חשובין כמת עני ומצורע וסומא ומי שאין לו בנים וכו', ובע"ז שם מאי מיתה עניות דאמר מר ארבעה חשובים כמתים אלו הן עני סומא ומצורע (חשובים כמת עני מצורע סומא) ומי שאין לו בנים עני דכתיב כי מתו כל האנשים ומאן נינהו דתן ואבירם ומי מתו מיהוי הוו אלא שירדו מנכסיהם סומא דכתיב וכו' ועיי"ש בד"ס, ובלק"ט אמר שמואל ד' חשובים כמתים, אכן הגי' שם כמו בברייתא בנדרים עני ומצורע וסומא ומי שאין לו בנים, ובשכל טוב שם ואם אין מתה אנכי כלומר כמתה אני חשובה דאמר שמואל ד' חשובין כמתים עני דכתי' וכו' סומין דכתיב וכו' מצורע דכתיב וכו' מי שאין לו בנים דחשיב כמת דכתיב וכו', ובדפוסי' וכי"ג [וכי"א א' וכי"ת] הגי' אמר ר' שמואל (ורק בילקוט הגי' א"ר שמואל בר נחמן), וכן באיכ"ר שם אמר ר' שמואל ארבעה חשובין כמתים, והסדר שם סומא דכתיב וכו' מצורע שנאמר וכו' ומי שאין לו בנים דכתיב בה ברחל הבה לי וכו' ומי שירד מנכסיו שנאמר כי מתו כל האנשים וכי מתים היו אלא שירדו מנכסיהם, ובאיכ"ר מ"ב תני אמר ר' שמואל ארבעה חשובים כמתים ואלו הן סומא ומצורע ומי שאין לו בנים ומי שירד מנכסיו סומא דכתיב וכו' מצורע שנאמר וכו' ומי שאין לו בנים שנאמר הבה לי וכו' ומי שירד מנכסיו שנאמר כי מתו כל האנשים המבקשים את נפשך וכי מתים היו והלא דתן ואבירם היו אלא שירדו מנכסיהם ונחשבו כמתים, ובמה"ג שם הועתק תאני ארבעה חשובים כמתים סומה דכת' וכו' מצורע דכת' וכו' מי שירד מנכסיו דכת' כי מתו וכו' המבקשים את נפשך והלא דתן ואבירם היו אלא שירדו מנכסיהן ונחשבו כמתים ומי שאין לו בנים שנ' הבה לי וכו', ובשמו"ר שם המאמר סתמי ד' הן חשובים כמתים, ומקוטע שם וכולן קרא במס' ע"ז, ובמאמר מאוחר בתנחומא צו שם בסגנון אחר ארבעת הם חיים וקראם הכתוב מתים ואלו הן האביון והמצורע והעור ומי שאין לו בנים המצורע מנין שנאמר בשנת מות המלך עוזיהו ולמה כנהו הכתוב מת אלא שנצטרע וכו' ושם בסוף הסימן ומי שאין לו בנים מנין מרחל שאמרה ליעקב הבה לי וכו' ומנין העור שנאמר במחשכים וכו' ומנין האביון שנאמר כי מתו כל האנשים המבקשים את נפשך: 1 מרחל. כ"ה בכי"ל, וביני שיטי נוסף בכתב דיחה דומה לכתב הספר ואם אין מתה אנכי ועח"נ: 3 וכי מתים היו. כן הוספתי כמו שהגי' בכ"י שציינתי ובדפוסי' וילקוט ובאיכ"ר מ"ב ובירוש' נדרי' שם, ובנדרים שם הנהו מי מייתי והא אמר ר' יוחנן משום ר' שמעון בן יוחי כל מקום שנאמר נצים ונצבים אינן אלא דתן ואבירם אלא אמר ריש לקיש שירדו מנכסיהן ועיי"ש בר"ג, ובפדר"א שם וכי מתים היו והלא חיים היו אלא שירדו מנכסיהם מכאן אתה למד שכל היורד מנכסיו כאלו מת וכו', ובשמו"ר שם כי מתו כל האנשים וגו' וכי מתו והלא דתן ואבירם הם והם היו עם קרח במחלקותו אלא מאי מתו שנתענו ועי"ע שם פ"א סי' כ"ט ובתנחומא שמות סי' י': 5 ורבנא וכו'. נר' שזה השם נשתבש כאן בכל הגירסאות ושצ"ל רחבא (רהבא) בשם ראב"כ ועי' לעיל צד 691 ובמ"י שם בד"ה רבנן דדרומא, ובמח"ג נשתבש ורבנן דהכא בשם ראב"כ, ואפשר שדרשו החכם יענה בניחותא ודעת רוח כמו ברוח דעת או דעת רוח"ק שהסכימה דעתו לקול רוח"ק כמו שדרשו

וימלא קדים בטנו (שם שם) זה יעקב שנ' ויחר אף יעקב, אמר לו הקב"ה כך עונין למעיקות, חייך שבניך עתידין לעמוד לפני בנה, ויאמר התחת אלהים אנכי אשר מנע ממך פרי בטן ממך מנע ממני לא מנע, אמרה לו כך עשה אביך לאמך, לא חגר מתניו כנגדה, אמר לה הוא לא היו לו בנים, אני יש לי בנים, אמרה לו וזקינך לא היו לו בנים וחגר מתניו כנגד שרה, אמר לה יכולה את לעשות כשם שעשת זקנתי, אמרה לו ומה עשת, אמר לה הכניסה צרתה לביתה, אמרה לו אם הדבר הזה מעכב הנה אמתי בלהה בא אליה וגו' ואבנה גם אנכי ממנה מה זו נבנת על ידי צרתה אף זו נבנת על ידי צרתה:

ו) ותאמר רחל דנני אלהים וגו' דנני וחייבני דנני וזיכני, דנני וחייבני ורחל עקרה (בראשית כט לא), דנני וזיכני ויתן לי בן:

8 ילקוט ר' קכ"ז, תנחומא מ"ב סס.

1 יעקב] פ ~ ברחל דואגכתי | עונין] פאגכרי, ־ים דוחת | את המעיקות פוחאגכר, את המעוקות תי[1], את המניקות ד | 2 עתידין] פאגכתי, עתידי' ד[1], ־ים דות | לעמד פ | בפני א[2]ג | בניה כר[1]י (שם) | ויאמר — אלהים ל' א[2]י | * אנכי — בטן דחא[1]גכ] אני אשר.. בטן ת, אשר.. בטן י, אנכי אשר.. ממך ל, אשר.. ממך א[2], וגו' ו (אנכי — בנים ל' פ) | אמ' לה ממך א, מנע ממך ח | 3 וממני לא מנע ח, ולא ממני כ | אמרה לו — לי בנים ל' חי[1] | לנגדה ו | * לה דואגכת] ל' ל | הוא] א, אותו דוגת, אבי כ | היו] ואגכ, היה דת | 4 אני] ואגכ, אבל ~ דא[2]ת | ** לו] ל' ל | וזקנך פח, וזקניך א[1], זקניך א[2] | היו] פוחאכי, היה דגת | וחגר] לא חגר ו | 5 כשם] מה פי | שעשתה חאכי | זקינתי גכתי | ומה] פאכי, מה דוחגת | עשתה חאי | אמר לה ל' גכ | שהכניסה פ | לביתה] פוחאגכי, לתוך ביתה דת | דבר זה פ, את הדבר הזה חא[2]כי | 6 בא אליה וגו'] פ, בא (בוא ת) אליה דתי, בא (בוא חא[2]) אליה ותלד (תלד ל[0]) על ברכי ל[0]חאגכ, וגו' ו | * ואבנה — ממנה חת] ואבנה גם אנכי ד, גם אנכי פ, ואבנה.. ממנה אבנה גם (וגם כ) אבנה ל[0]גכ, ואבנה.. ממנה אבנה גם א[1], ואבנה.. ממנה אבנה א[2], אבנה וגם אבנה ו, ל' ל | מה זאת א[1] | נבנת] פו, נבנית דחאגת (וכן בסמוך) | על יד ת, ע"י א (וכן בסמוך) | 8 דנני — וגו'] ו, דנני אלהים דחאגכתי, דנני פ | ** וחייבני] וחיבני ל | וזכני י | דנני ל' פ | * וחייבני דוחאגתי] וחיבני ל, חייבני פ | 9 דנני ל' פ | וזכני כי |

לעיל צד 449 וישמע אברם לקול שרי לקול רוח הקדש ועי' ביפ"ת: 1 כך עונין. בתמיה: למעיקות. לעקרות מעיקות רוח ומרות נפש, ומעיקות מל"מ מעיק (עמוס ב' י"ג), ועוק נרדף עם צוק, ותרג' איש מצוק (ש"ב כ"ב ב') גבר מעיק רוח, ותרג' הציקתני רוח (איוב ל"ב י"ח) עקתני רוח, וכשאר הכ"י ובפי' ב"ר הגי' את המעיקות וכ"ה בשכל טוב ובמה"ג וברמב"ן עה"ת ועיי"ש [והיא הגי' העיקרית], ובדפ"ר וד"ו נשתבש את המניקות, ובילק' איוב שם וגם בילקוט כאן בדפ"ר הגי' את המעוקות (ובילקוט כאן בד"ו שבשו והגיהו את המניקות) וכן הוגה בא"א ובמ"כ בד' קראקא א' המעוקות: 2 לפני בנה. לפני יוסף, ובמה"ג עמו' 472 נוסף ואומ' להן בלשון הזה אל תיראו כי התחת אלהים אני, וכן גורס או מפרש בשכל טוב חייך שבניך עומדים לפני בנה והוא אומ' להן כי התחת אלהים אני, ובתנחומא מ"ב שם אמרה רחל ליעקב הבה לי וכו' ויחר אף יעקב ברחל ורוח הקודש אומרת החכם יענה דעת רוח אמר יעקב לרחל וכי אנטידיסר (וצ"ל אנטיקיסר) של הקב"ה אני התחת אלהים וכו' א"ל הקב"ה חייך בלשון שאמרת התחת אלהים וכו' בו בלשון בנה עומד ואומר לבניך התחת אלהים אני, ובאג"ב שם א"ל הקב"ה כך אתה מחסד אותה ואומר לה התחת אלהים חייך שאני מעמיד ממנה בן שיאמר לאחיו כי התחת אלהים אני ועי' גם בפי' מהרז"ו: 3 כך עשה. בתמיה לא חגר מתניו וכו' כלומר לא התאמץ להתפלל בעדה בתמיה, וחגר מתניו לשון התאמצות כמו חגרה בעוז מתניה (משלי ל"א י"ז) ובשמו"ר פמ"ג סי' א' התחיל חוגר בתפלה, ובלק"ט מפרש אמרה לו רחל הלא אביך בקש רחמים על אמך, ובתנחומא מ"ב שם אמרה לו כך היה יצחק אביך עשה לרבקה אמך לא היו שניהם עומדים ומתפללים זה כנגד זה שנאמר ויעתר יצחק לה' לנוכח אשתו אף אתה תתפלל עלי אל ה', ובאג"ב שם ד"א הבה וכו' אם תבקש את אני יולדת עשה כשם שעשה יצחק אביך שהיתה אשתו עקרה והתפלל עליה שנאמר ויעתר יצחק: הוא לא היו לו. בדפוסי' [ובכי"ת] הגי' כאן ובסמוך לא היה לו ועי' במ"י לעיל צד 495 בד"ה שהיו וכו', ובמה"ג שם אמ' לה אותו לא היו לו וכו', ובלק"ט אבי לא היה לו וכו', ובשכל טוב אבא לא היו לו וכו' ועח"נ ובאג"ב שם אמר לה יעקב יצחק אבא לא היה לו אלא אשה אחת לפיכך התפלל עליה אבל אני יש לי ארבעה נשים [צ"ל שתי נשים וכמו שהוא לנכון בכ"י] כבר ילדה לאה וכו': 4 לא היו לו וכו'. בתמיה והלא הגר ילדה לו ישמעאל וחגר מתניו וכו' וביפ"ת הקשה היכן מצינו שהתפלל אברהם על שרה שתוליד אחרי אשר נולד לו בן ואדרבה מצינו כשנתבשר על לידת יצחק צחק ואמר לו ישמעאל יחיה לפניך וכו' ועיי"ש, [פשוט הוא מאחר שהקב"ה הבטיחו שתי פעמים ששרה תלד לו בן (בראשית י"ז ט"ז וי"ח י') בודאי היתה זאת משאלת לבו ואעפ"י שהיה לו כבר בן, חגר כתניו וחפץ שיהיה לו גם משרה בן, אלא שחשב שדבר כזה שבן מאה שנה יוליד אי אפשר הוא] ובאג"ב המשך הדרש אמרה לו ואם אין אתה מבקש לעשות ביצחק אביך עשה כשם שעשה אברהם זקניך ששמע לשרה כשאמרה לו הנה עצרני ה' מלדת אף אתה הנה אמתי בלהה בא אליה, ואבנה אנכי אין אומר כך אלא גם אנכי כשם שעשתה שרה, ובזה הדיוק מפרש בפירש"י עה"ת גם המאמר שלפנינו ואבנה גם אנכי מהו גם אמרה לו זקנך אברהם היו לו בנים מהגר וחגר מתניו כנגד שרה אמר לה זקנתי הכניסה צרתה לביתה אמרה לו אם הדבר הזה מעכב הנה אמתי, ואבנה גם אנכי כשרה, ומהגי' שלפנינו בכל כ"י ובדפוסי' מה זו וכו' אף זו וכו' (ובילקוט לא הועתק) משמע שסיום המאמר הוא מלשון הדורש ולא דברי רחל ועי' גם במ"כ, ובמה"ג הועתק לא אמרה אבנה אלא ואבנה גם אנכי ממנה מה שרה נבנית על ידי צרתה אף רחל נבנית וכו', ובכי"ל נוסף בגליון אבנה גם אבנה ועח"נ וצ"ע: 8 דנני וחייבני וכו'. דורש דנני אלהים וגם שמע בקולי וכו' דנני לחובה כמו וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי (בראשית ט"ו י"ד) ודנני לזכות כמו דן דין עני ואביון (ירמיה כ"ב ט"ז), ובתנחומא מ"ב שם דנני וחייבני דנני וזיכני שלא נתן לי בן דנני וזיכני שנתן לשפחתי בן וכו':

על כן קראה שמו דן בכל מקום שנ׳ על כן קראה שמו מרובה באוכלוסין:

ח ח) ותאמר רחל נפתולי אלהים נפתלתי וגו׳ נופתי פיתיתי תיליתי אחותי עלי, אמר ר׳ יוחנן נימפה היה לי לעשות לפני אחותי, אילו שלחתי ואמרתי לו תן דעתך שהן מרמים בך לא היה פורש, אלא אמרתי אם איני כדיי ליבנות העולם ממני יבנה מאחותי, פיתולייה לא דידי הוין, כלום הלך יעקב אצל לבן אלא בשבילי, עצמו נופת לא שלי הוא דברי תורה שנ׳ נופת צופים (תהלים יט יא) יהו נאמ׳ בחלק נפתלי:

1 ילקוט שם, לעיל לד 826 ולד 829 : 2 ילקוט שם : 3 [ע׳] תנחומא מ״ב שם : 5 [ע׳] תנחומא מ״ב שם, שמות רבה פ״א סי׳ ה׳ :

1 דן ל׳ פ | בכל מקום שנ׳] בכל מקום שני׳ שם ג, ל׳ פי | על — שמו] וג, על כן קראה ח, על כן דו5אכת, ל׳ פי | באוכלוסין] א1כי, באוכלסין חג, באכלוסין פא2ת, באוכלוסים ד, באוכלסים ו | 2 ותאמר רחל ל׳ א2 | נפתלתי וגו׳] נפתלתי עם אחותי גם יכולתי עם אחותי נפתלתי א1, נפתלתי חגכתר, וגו׳ פו | ניפיתי חגר1, נפותי א1, נפתי א2, ניסיתי י | פיתיתי] חגכתי, פתיתי דפואר | תיליתי] חג, תליתי דפואכי, חליתי ת | אחתי ו | אמר ר׳ יוחנן] אמ׳ א1 | 3 נימפה] א2ג, נמפה ע, נימפי ו, אני מפה ו1, ניגפה דפא1כתר, נינפי ר3 | הוה ע | אחתי ו | אלו א2כתר | שולחתי ו | ואמרתי לו] ואמרתי פ, לו לאמר א | שהן] פאגכרי, שהם דות | מרמין אגבתרי | לך א2גר | 4 שאמרתי פ, אני אמרתי ר | אם ל׳ רי | איני] פוכרי, אני איני א1, אני אין א2, אין אני דת | כדיי] וג, כדאי דפאכתרי | שיבנה דואתרי, יבנה פגכ | ייבנה ו | פיתולייה] ו, פיתולייא ר3, ־יה ו1, ־יא א2, פתילייה פ, ־ייא כ, ־יה גר2, פתלייה א1, ד״א נפתולי (נפתולי אלהים ת) פיתולייה דת | לאו פאכתר | * הויין דפאכר2] הוין ל, הוויין ר3, הווין גר1, הוון ות, הוה י | 5 הלך] בא פ | עצמו נופת] ו, עצמו נינפת ג, נופת עצמו אכר, נפת ו1, ד״א נופת עצמו דת, נפתלי נופת שלו פ | לאו א׳ת | הוא] פואגכר, היא דת, היתה י | אלא דברי א | שנ׳] פאגי1, שנ׳ בהם דוכת | נופת] ואי1, ונופת דגכת, נפת א2, ומתוקים מדבש ונופת פ | 6 יהיו דפאגכת, יהוא ו, היו י | נאמרים דוגכת, נאמרי׳ ד1א1, ־ין פא2י | בחלקו של דאתי, בתוך חלקו של פוגכ |

1 בכל מקום וכו׳. במה״ג כל מקום שנא׳ קראה שמו מרובה באוכלוסין ועח״נ ובמ״י לעיל צד 826 וצד 829: 2 נופתי וכו׳. דרשו נפתולי אלהים נפתלתי לשון נוטריקון נו״ן נופתי פ״א פיתיתי תי״ו תיליתי, וקשה לפרש נופתי או ניפיתי ובילקוט הגי׳ ניסיתי [לפי גי׳ כי״א ב׳ נפתי משמע שענינו כמו נפתי משכבי (משלי ז׳ י״ז) וכמו שפי׳ ביפ״ת, כלומר כבר הכינותי את משכבי ליעקב להיות אשתו ונדחתי מפני אחותי ועי׳ בתנחומא מ״ב שם שבכל יום רביעי היתה מקושטה להכנס וכו׳] ומשמע פיתיתי וכו׳ פיתיתי את אחותי כשמסרתי לה הסימנים [עי׳ באב״א ובמ״כ, אמנם בב״ר אין זכר מהאגדה של מסירת סימנים אלא במגילה י״ג ב׳ היא נזכרת (וע׳ מש״כ לעיל צד 823 אות 1) ונכונה הגי׳ בלי יו״ד והוא פועל וענינו נתפתיתי ונתרציתי לסוג אחור מפני אחותי ולסייע לה להיות אשת יעקב.] תיליתי הגדלתי אחותי עלי, ותיליתי בבנין הכבד (וע׳ יחזקאל כ״ז י׳) ובהוראת גידול והגבהה, ובשכל טוב צד 145 הגי׳ נופיתי פתיתי תליתי וכו׳, ובמה״ג הועתק רק פתיתי (נפתיתי) ותליתי וכו׳: א״ר יוחנן. דורש נפתולי וכו׳ מל״י אמרה נימפה1) כלה היה לי להעשות לפני אחותי אילו שלחתי ואמרתי לו וכו׳ לא היה פורש בתמיה אלא תפסה פלך שתקנות ואמרה בלבה אם איני כדיי וכו׳, ובערוך ע׳ גמפה ג״כ הגי׳ נמפה במ״ם, ובשכל טוב שם נינפי ועח״נ, ובילקוט בדפ״ר וד״ו נשתבש אני מפה וכו׳ והוגה בד׳ פפד״א אני נינפה, ובפי׳ ב״ר כי״ט וכי״א גורס ומפרש א״ר יוחנן ניגפה (ובפי׳ ב״ר הנדפס ניגפי) וכו׳ שכן בכרכי הים קורין לכלה נינפת (ובכי״א ובדפ״ר שכן קורין בכרכי הים לכלה ניגפי) אלו שלחתי וכו׳, ובמה״ג הגי׳ אמ׳ ר׳ יוחנן כל הנמפין היה לי לעשות עם (לפני) אחותי אילו שלחתי וכו׳ אם איני כדי שיבנה וכו׳, ונוסף שם מאי נמפין בכרכי הים קורין לכלה נמפי מאי קראה יפה נוף משוש כל הארץ (תהלים מ״ח ג׳), ובתנחומא מ״ב שם הדרש ותאמר רחל נפתולי וכו׳ נפתולי שלי היתה החופה וכו׳, וגם שם נוסף בכ״י אחד פי׳ לשון נינפי שבכרכי הים קורין לכלה נינפי, ובר״ה כ״ו א׳ איתא אמר ר״ש בן לקיש כשהלכתי לתחום קן נשרייא היו קורין לכלה נינפי וכו׳ מאי קרא יפה נוף וכו׳, ובשמו״ר פל״נ סי׳ א׳ הה״ד יפה נוף וכו׳ מהו יפה נוף לשון יוני קורין לכלה נמפי, ושם סוף פנ״ב בדפ״ר וכן דוד אמר יפה נוף משוש כל הארץ קלי ננפי2) [כלה יפה] משוש כל הארץ, ועי׳ בפסי״ר ריש פמ״א, ובתנחומא כי תשא סי׳ י״ח גם הדרש נפת תטפנה וכו׳ (שה״ש ד׳ י״א) מהו נפת א״ר יוחנן לשון יוני הוא כלה נופי, ועדיפא זו הגי׳ מהגי׳ בתנחומא מ״ב כי תשא סי׳ ט׳ מהו נופת קלונינפי לשון יוני הוא, ועוד בתנחומא פקודי סי׳ ט׳ הדרש ונחשת התנופה (שמות ל״ח כ״ט) ונחשת הכלות שכן בלשון יוני קורין לכלה ניגפי, ומורגל הלשון שכן בכרכי הים קורין וע׳ במ״י לעיל צד 161 וצד 286 ועי״ע סוטה י״ג א׳ וסנהדרין ק״י ב׳, ובזה הלשון כוונו לל״י בתנחומא חקת סי׳ ט׳ ובבמ״ר פי״ט סי׳ ט׳ וע׳ בפסיקתא פ׳ שמעו (קי״ח ב׳) ובמדרש תהלים מ״ב ט׳ סי׳ ט״ז ובהערות רש״ב שם: 4 פיתולייה. דרש אחר נפתולי וכו׳ אמרה הגלגולים שנתגלגל יעקב לא שלי הם בתמיה כלום הלך וכו׳, ודרש זה ושלאחריו נסדרו כאן בלי סימן ד״א ועח״נ ובמ״י לעיל צד 822, ובמה״ג העתיק ד״א נפתלתי אמרה פתיליו לא דידאי אנון כלום הלך יעקב אצל לבן אלא בשביל רחל: 5 עצמו נופת. עצמו של נופת לא שלי הוא בתמיה, ומפרש עצמו נופת דברי תורה שנ׳ נופת צופים יהיו נאמרים בחלקו, ובמה״ג עמ׳ 473 הגי׳ ד״א נפתולי נופת לא שלי הוא דברי תורה שכתוב בהן ונופת צופים יהיו נאמרים בתוך חלקו של נפתלי ועח״נ, ובשכל טוב צד 138 גורס ומפרש ותקרא שמו נפתלי נפת לי דברי תורה שנאמר בהן ומתוקים מדבש ונפת צופים יהא נאמרים וכו׳ וכן הוא אומר הנותן אמרי שפר ועיי״ש בהערות רש״ב ובמ״כ כאן, ולקמן בכי״ל פצ״ז בברכת נפתלי הדרש הנותן אמרי שפר שהיה לשונם של שבט נפתלי בתורה מתוקים כדבש (ודרש אחר בנוסחת הדפוסים פצ״ח סי׳ י״ז וע׳ במ״י לעיל צד 49 בד״ה שהוא מעמיד), ובשמו״ר שם נפתלי על שם תורה ומצות שנתן להם הקב״ה שכתוב בהם ומתוקים מדבש ונופת צופים, ובתנחומא מ״ב שם סגנון הדרש ותקרא שמו נפתלי שמגבולם הם עטרים (ובכ״י

1) νύμφη. 2) καλὴ νύμφη.

י) ותלד זלפה שפחת וגו' בכולם כת' ותהר וכאן ותלד אלא בחורה היתה ולא היתה נכרת בעוברה:

יא) ותאמר לאה בגד אתא גדה דבייתה, אתא גדה דעלמא, בא מי שעתיד לגדד משתיתן שלאומות: נמנו אליהו משלמי, ר' לעזר אמר מבינימן ויערישיה ואליה וזכרי בני ירוחם (דה"א ח כז)

1 ילקוט שם: 3 ילקוט ר' קכ"ח: 4 ילקוט שם, ילקוט מלכים ר' ר"ח, [וע'] תנחומא כי תשא סי' י"ג, שמות רבה פ"מ סי' ד':

1 שפחת וגו'] שפחת לאה ד[א]ת, שפחת.. ליעקב בן וחא[1]גכ, ל' פי | בכולן חא[1]גתי, בכולהו כ | כת'] גכתי[1], כתיב דחא, כתוב ו, ל' פ | ותהר ותלד פ | וכאן כתי' חא, וכן כת' ג, וכן כתוב ו | היית פוג | היית ג | 2 נכרת] פוא[1]כ, ניכרת דחא[2]גתי | בעוברה] פחגי, בעיבורה דוא[2], בעבורה א[1]כת | 3 בגד] פחא[2]גער[2], באגד וא[1], בא גד דכתר[1]י | אתה ו (אתא — דבייתה ל' א[1]) | גדה] וח, גדא דפא[2]גכתרי, גד ע | דביתה וא[2], דבייתא ח, דביתא דפכתער[2]י | אתה ו | גדה] ו, גדא דפחאגכער[2]י, גידא תר[2] | שהוא עתיד וכר[2] | לגדד] גכעי[1], לגדר דפחאר[2], לגרר ת, לגרד ו | * משתיתן דוחער[2]י] משתותן ג, משתיהן לד[1]פכת | 4 אומות] ע, ~ העולם פוחבי, העולם ומנו אליהו [ז"ל ת] דאגתר[2] | נמנו אליהו] פ, נימנו אליהו ו, אמרו אליהו הנביא ח, אליהו כעי, ל' דאגתר[2] | מי של מי א[2], ומשל מי ת, משל מי הוא חר[2]י (מלכים), מבנימין מבני מי פ | לעזר] ו, אלעזר דפא[1]גכר[2], אליעזר חא[2]תעי | אומר חא[1]תי | מבנימין תע, משל בנימן וחגר[2], משל בנימין דפאכי (שם), משל.. הוא י | * ויערישיה ל[0]] ויערישיה דותער[2]י (שם), ועריש[ה] לד[1], וערשיה י, יערישיה א[1], יערשיה ח, יערישה פא[2], יעדישה ג, ערסיה כ | ואליהו א | וזבדי פאר[2]י (שם) (וזכרי — בנימן] וגו' ו) | בן ירוחם פכר[2]י (שם) |

פארמא שם מעטרים, ובכ"י רומי שמגבולם טעמידין) את התורה שכתיב בה ומתוקים מדבש וכו', ובחי' הרד"ל כתב שרמזו לטבריא שבחלקו של נפתלי שבה היו סנהדרין בימיהן [ע' ספרי דברים פי' שנ"ה ומלא ברכת ה' כו' רבי אומר זה ב"ד של טבריא, ובמדרש תנאים שם צד 220 חגי' זה בית המדרש הגדול של טבריה, ונתוסף שם שהוא מלא ברכה שהוא בתוך חלקו של נפתלין]: 1 בכולם כת' וכו'. בלק"ט לפי שהיתה בחורה ילדה ולא נכרה בעוברה, ובשכל טוב שם ולא היתה ניכרת בעיבורה, ובפירש"י עה"ת מפרש בכולן נאמר הריון חוץ מזלפה לפי שהיתה בחורה ותינוקת בשנים ואין הריון ניכר בה וכו', ובמה"ג שם ותלד זלפה ולא נאמר בה ותהר ותלד מגיד שלא היתה ניכרת כשהיא עברה עד שכורעת לילד וזה לפי בנין גופה וטבעה [אולי הוא מפרש בחורה במובן טובה ונבחרת בין הנשים וכן גי' כי"נ במ"י לעיל צד 641 אות 3 (שהמחבר לא ידע לפרשה) יש לפרש כן]: 3 בגד. הכתיב בגד בתיבה אחת והקרי בא גד בשתי תיבות ופי' בא מזל, ובת"א מתורגם אתא גד ובתר"י א' אתא מזלא טבא, ודרשו כאן בא גד אתא גדה דבייתה וכו' בא מזל הבית בא מזל העולם, וכתיבת גדה כמו לעיל צד 731 גדה דע"ז ועיי"ש ובערוך ע' גד א', ובלק"ט בא גדא דבייתא ומפרש שם (לפי הגי' הנכונה) לשון ארמית גדא מזל, ובשכל טוב שם יש אם למסורה וכו' ויש אם למקרא בא גד ב' תיבות כלומר בא מזל של בית ודומה לו העורכים לגד שלחן (ישעיה ס"ה י"א), ובמה"ג ותאמר לאה בגד אמרה אתא גידא דביתא אתא גידא דעלמא, וברשב"ם (הוצ' ר"ד ראזין) הובא מב"ר אתא מזליה דביתא: בא מי וכו'. דרש אחר בא גד בא מי שעתיד לגדד משתיתן להרוס יסודן של אומות וזה אליהו וכשיטת ר' נהוראי דאמר אליהו משל גד, ודרשו גד לשון גדד, והגי' משובשת בדפ"ר וד"ו לגדר, והגהתי משתיתן ועח"נ ובעמת"ל ע' גדד א' וע' משתית, [וככי"ל כתוב לאומות והשי"ן נתוסף ביני שיטי] ובערוך ע' גד ד' העתיק בא גד בא כו' של אומות ופי' כגון גודו אילנא (דניאל ד' י"א), ובמה"ג בא מי שעתיד לגדד משתותיהן של אומות העולם וכן הוא אומר גד גדוד יגודנו וכו', ובלק"ט ד"א בא גד בא מי שהוא גודד את האומות וכו' ועיי"ש, ובשכל טוב שם ויש דורשין לשון גדוד ודומה לו גודו אילנא לא תתגודדו וכו' כלומר בא מי שמגדד נביאי הבעל ונביאי האשרה וכו', וכפי הדרש שלפנינו מתורגם בתר"י ב' אתא גדא טבא דעתיד למגדעא משתוייהון דאומיא, ובפסיקתא פ' וזאת הברכה (קצ"ח א') במאמר אחד עשר מזמורים אמר משה כנגד אחד עשר שבטים שבירך ואלו הן וכו' הדרש אל נקמות ה' זה שבטו של גד שהוא עתיד לגדע משתיתן של אומות ועיי"ש בהערות רש"ב, ובאותו המאמר במדרש תהלים שנדפס מכבר מזמור צ' הגי' אל נקמות ה' כנגד שבטו של גד שאליהו זכור לטוב עומד ממנו שהוא עתיד לגדע משתיתו של אומות (ובילקוט תהלים ר' חתמ"א שאליהו ז"ל עומד ממנו שהוא גודר משתיתן של אומות העולם, ובמ' תהלים מ"ב שם סי' ג' שאליהו וכו' שהוא משתיתו של עולם וכ"ה בילק' מכירי תהלים צ' סי' ב'), ובתנחומא ויחי סי' י"ב גד גדוד יגודנו וכו' שהגואל הבא בעקב הוא מגד וכו' הנה אנכי שולח לכם את אליהו הנביא שהוא משבט גד לכך נאמר יגוד עקב ועי' לקמן פצ"ט סי' י"א בנוסחת הדפוסים. ובתנחומא כי תשא סי' י"ג במאמר בצלאל בן אורי זה אחד משבעה בני אדם שנקרא להם שמות וכו' אליהו ארבעה וכו' נדרש מגדל גד (יהושע ט"ו ל"ז) שמשם הקב"ה יוציא ומגדד משכנותיהן ומשתותיהן של אומות העולם וכו' (כלו' יוציא את אליהו שהוא מגדד וכו' וצ"ל שם), ועי' בשמו"ר פ"מ סי' ד': 4 נמנו וכו'. ובכי"נ נימנו וכו', וגם בלק"ט נימנו חכמים וכו' ועיי"ש, ובדפ"ר וד"ו וכן בכי"ג [וכי"א א' וב' וכי"ת] ובפי' ב"ר כי"א מסיים הדרש בא מי שעתיד וכו' ומנו אליהו ואח"כ ג' שם משל מי וכו' כלומר אליהו משל מי, ובמ"כ הגיה בא מי וכו' ומנו אליהו אליהו משל מי, וכן הדפיסו אחריו, ובכי"כ ובילקוט כאן ובילק' מלכים שם מתחיל זה המאמר אליהו משל מי, ובערוך ע' אליהו הועתק בגד זה אליהו אליהו משל מי וכו': ר' לעזר. ובסמוך ר' אלעזר (ובדפ"ר וד"ו הגי' ג"כ ר' אלעזר) והוא ר' אלעזר בן שמוע, ור' פליפי שאמר לר' נהוריי מה חמית וכו' לא הוזכר במקום אחר וע' באגה"ת ח"ב צד 282 וצד 380, ובערוך שם ר' אליעזר אמר מבנימין ר' נהוראי אמ' מגד, ובמה"ג ר' אליעזר אומ' מבנימן, וכתיבת מבינימן בכי"ל וכן למטה ואילו אמרי מבינימן כמו לעיל צד 820, ובסמוך בני בנימן כמו שכתוב במקרא מבני בנימן וכמו לעיל צד 573 וצד 829 ועי' במ"י שם: ויערישיה. בכי"ל כתוב כאן ובסמוך ועריש[ה] (והיו"ד במקום סגול כמו לעיל צד 130 באימצע וע' במ"י שם) וכ"ה בדפ"ר, ובמקרא כתוב ויערשיה וכ"ה במה"ג, ובערוך ע' יערשיה העתיק ויערשיה ואליה וזכרי בני ירוחם ומסוף המאמר בשעה שמרעיש [כ"ה בערוך דפ"ר ובעה"ש הוא משובש] וכו' ור' אלעזר דורש שאליה בפסוק זה הוא אליהו הנביא כמו אליה במ"ב א' פסוק ג' ד' ח' י"ב ובמלאכי ג' כ"ג, ועוד נמצא אליה בעזרא י' כ"א כ"ו, וע' במסורה מ"ב א' י"ב, ובמדרש חסירות ויתירות בפליפת

כל אלה בני בנימן, ר' נהוראי אמר מגד הה"ד ויען אליהו התשבי מתושבי גלעד וגו' (מ"א יז א), אמר ליה ר' פליפי לר' נהוריי מה חמית למימר כן, אמר ליה דכת' ויהי להם גבול יעזר וכל ערי הגלעד (יהושע יג כה), מה מקיים ר' אלעזר קרייה דר' נהוריי מתושבי גלעד, מיושבי לשכת הגזית, ומה מקיים ר' נהוריי קרייה דר' אלעזר ויערישיה ואליה, אלא מדרשות הן, בשעה שמרעיש עולמו אליהו מזכיר זכות אבות בני ירוחם והקב"ה מתמלא רחמים על עולמו, פעם אחת נחלקו רבותינו עליו,

5 סדר אליהו רבה פי"ח (צד 97), סדר אליהו זוטא פט"ו (צד 199):

1 בנימן] חגב, בנימין דפאתר²י | נהוריי ג, נוהרי ו | אומר פחי | מגד] ע, משל גד פוחגכת, משל.. היה דא, משל.. הוא י(שם) | ויען] ד¹פחאגכי (שם), ויאמר דות | התישבי א², התושבי ד¹ | וגו'] ח, ל' דפואגכתי | 2 ליה] פ, לה ו, א"ל א, ל' דחגכתי (שם) | פלפי כי¹ (שם) | לר'] פא, בר' ג, בר דוכת, בן י¹ (שם), ל' ח | נהוריי] ג, נוהריי ו, נהוראי דפאכי (שם), נהורא ת, ל' ח | מה] פוחאכר², מאי י(שם), מאן דת | חמית] פוחאכ, חזית תר²י (שם), חזיית ד | מימר ו, דאמרת פ | כך ר² | אמר ליה] אמר לה ו, אלא ח, ל' א² | גבול] פחכי¹, הגבול דותר² | וכל — הגלעד] וכל.. גלעד חא¹י¹, וגו' ו | 3 מה — הגזית ל' אכ | לעזר ו, אליעזר תי | קרייה] וח, קריה י¹ (שם), קראה דת | נוהריי ו, נהוראי דפחתי | הגזית] גי (שם), ~ הוה דתי, היה ו⁰ח, היה דכתיב פ | 4 מה פכתי | נהוריי] ג, נוהריי ו⁰, נהוראי דפחאכתי | קרייה] פו⁰תאגכי, קריה י¹ (שם), קראה דת | אליעזר תי | * ויערישיה ל⁰] ויערישיה דתי (שם), ועריִשה לד¹, וערשיה י, יערשיה ח, יערישה פא², ועריִשיה א¹, ועדישה ג, ועוסיה כ | ואליה] פחא²כי, ואליה וגו' וג, ואליהו דא¹, ואליה הוה ת | אלא] אמר ליה ח, ל' י | יערישה בשעה פ | שמרעיש] ע, שהוא מרעיש י, שהמקום מרעיש ו, שהקב"ה מרעיש פאי (שם), שהיה הקב"ה מרעיש דחגכת | את עולמו ו⁰חגי, את העולם פא | 5 אליהו] פוחא¹גכתעי, אליה א², היה ד | ** זכות] ל' ל | בני ירוחם] בני ירחם ח, בן ירוחם א, ל' י | הקב"ה פאעי (שם) | רחמים — עולמו] רחמים י, עליהם רחמים א | חלקו א¹, חלקו עליו א² | עליו] פוחכי, בדבר ד, בדבר זה ת, ל' אגי (שם) |

סופרים צד 41 [וע' מהדורת ערטהיימער צד כ"ב] הדרש כל הנביאים אליהו בר מן ה' וכל יעקב חסר וי"ו ללמדך שאליהו בא וגאל זרע יעקב וכו' וע' בפירש"י ויקרא כ"ו מ"ב, ולפי זה הדרש משמע שלא דרשו שאליה בפ' ויערשיה ואליה וכו' זה אליהו וכן אליה בעזרא שם אינו אליהו, וע' גם ביפ"ת [ובכי"א א' וב' וכן בסמוך בדפוסים ובכי"א א' הגי' בפסוק ואליהו]: 1 כל אלה וכו'. במקרא שם בסוף הפרשה (ח' מ') כל אלה מבני בנימן, ומדרכם לקצר הפסוקים ולערבם יחד וע' במ"י לעיל צד 36: ויען וכו'. במקרא כתוב ויאמר אליהו וכו', [ובילקוט דפ"ר נשתבש ר' נהוריא או' מנשה דכתי' ויהי להם גבול וכו' ומה שבינתים חסר]: 2 מה חמית וכו': מה ראית לומר כן להביא ראיה מזה הפסוק שאליהו מגד הוא והרי מגלעד ניתן לנחלה גם לחצי שבט מנשה א"ל דכתיב גבי בני גד ויהי להם גבול יעזר וכל ערי הגלעד ועל שם הערים נקראו תושבי גלעד אבל גבי חצי שבט מנשה כתיב ביהושע י"ג ל"א רק וחצי הגלעד וע' ביפ"ת ובחי' הרש"ש, וכן משמע פירוש הראיה במה"ג ששינה הלשון והעתיק ר' נהוראי אומר מגד דאית בנחלתם ערי הגלעד וכתיב ויען אליהו התשבי מתושבי גלעד, ונכונה הגי' מה חמית שהיא כסגנון לשון הירושלמי, והגי' גבול איתא גם בשכל טוב צד 139, ובמקרא כתוב הגבול: 3 לשכת הגזית שהיתה בעזרה, ובדה"י שם כתוב אחר ויערשיה ואליה וכו' אלה ראשי אבות לתלדותם ראשים אלה ישבו בירושלם, ודורש מתושבי גלעד מיושבי גל עד מקום העדות והוראה לישראל, וסנהדרין של שבעים ואחד היתה יושבת בלשכת הגזית ([סנהדרין פי"א מ"ב ולעיל צד 807] ירוש' סנהדרין פ"א י"ט ג'), ובספרי וזאת הברכה פי' שנ"ז ויראהו וכו' ואת הגלעד מלמד שהראהו בית המקדש ואין גלעד אלא בהמ"ק שנ' גלעד אתה לי ראש הלבנון (ירמיה כ"ב ו') וע' במכילתא מס' דעמלק פ"ב, ובשהש"ר פ' הנך יפה וכו' (ד' א') הדרשות שגלשו מהר גלעד הר שגלשתם מתוכו עשיתיו גל ועד לאומות העולם ואי זה זה בית המקדש וכו' שגלשו מהר גלעד הר שגלשתן מתוכו עשיתיו גל ועד לאומות העולם ואי זה זה אלו סנהדרין וכו' [והעיר על זה מהרז"ו בשמו"ר שם, ובילקוט הנוסחא מסורסת בתחלה מה מקיי' ר' נהוראי וכו' ואח"כ ומה מקיים ר' אליעזר וכו']: 4 מדרשות הן. כמו שאמרו בוי"ר פ"א סי' ג' ובמדרש רות רפ"ב לא ניתן דברי הימים אלא לידרש, ור' נהוראי דורש ויערשיה וירעיש יה בשעה שמרעיש עולמו ואליה וזכרי אליהו מזכיר בני ירוחם והקב"ה מתמלא רחמים על עולמו, והגי' אליהו מזכיר איתא גם בכ"י שציינתי ובילקוט כאן ובדפ"ר בילק' מלכים ובערוך שם, ובמה"ג בשעה שהקב"ה מרעיש עולמו אליהו מזכיר זכות בני ירוחם והקב"ה מתמלא רחמים וכו', ובמאמר שלפנינו תמוה. מאי מקשה ומה מקיים ר' נהוריי וכו' שלר"נ דאמר אליהו מגד אין אליה שמוזכר בדה"י בין בני בנימין אליהו הנביא אלא איש אחר ששמו אליה וכן אליה בב' הפסוקים בעזרא שם אנשים אחרים הם, ועוד ע"י הדרש בשעה שמרעיש מקיים גם ר"נ שאליה בקרייה דר' אלעזר הוא אליהו הנביא [ע' ביפ"ת ובמבוא לסדר אליהו רבה מאת רמא"ש צד 5 שהעירו בזה], והדרש נכון במאמר בתנחומא כי תשא שם אליהו ארבעה א"ר אלעזר בן פדת איש ירושלמי היה ומשבט בנימן היה ומיושבי לשכת הגזית היה וכו' ונקראו לו ד' שמות בדברי הימים ויערשיה ואליה וזכרי בני ירוחם יערשיה שבשעה שהקב"ה כועס ומרעיש עולמו עומד אליה ומזכיר אבות העולם לפני הקב"ה ומרחם לפיכך כתיב ויערשיה וכו' הרי ארבעה שמות, וע' בשמו"ר שם ובפי' מהרז"ו שם, ועי"ע בהקדמת ר"א בן הגר"א למסכת אצילות שנספחה עם מדרשים קטנים אחרים למדרש אגדת בראשית ד' ווילנא תקס"ב: 5 פעם אחת. בשכל טוב שם פעם אחת נחלקו רבותינו אלו אומרים משל גד ואלו אומרין משל בנימין בא ועמד לפניהם אמר אתם חולקים עלי אני מבני בניה של רחל, ובמה"ג פעם אחת נחלקו רבותינו עליו אלו אומרין מגד ואלו אומרין מבנימן בא ועמד לפניהן ואמ' להן רבותי מפני מה אתם נחלקין אני מבני בניה של רחל, ובסא"ר שם מסופר פעם אחת היו רבותינו וחכמים יושבים ואומרים [מהיכן אליהו בא] מהן היו אומרים מזרעה של רחל ומהן היו אומרים מזרעה של לאה עד שהן יושבין ואומרים בא אליהו ועמד לפניהם אמר להן רבותיי אני איני אלא מזרעה של רחל לא כך כתוב ביחוסו של בנימין ועדשה (ובד"ו ועשיה) ואליה וזכרי בני ירחם אמרו לו לא כהן אחה וכו' (ובתוס' ב"מ קי"ד ב' הביאו וכן נמצא בתשובת גאון שכתב שיש בסדר אליהו רבה שנחלקו עליו וכו' ועיי"ש וברד"ק

אלו אמרו מגד ואילו אמרו מבינימן, בא ועמד לפניהם, אמר להם רבותיי למה אתם נחלקים עלי, אני מבני בניה שלרחל:

יג) ותאמר לאה באשרי וגו׳ אמר ר׳ לוי לא לן אשר באכסניה מימיו, ירש אשר גגי פלטריות מה שלא ירש יהודה ארצות, הה״ד ובני אשר ימנה וישוה וגו׳ הוא אבי ברזית (דה״א ז ל לא) ר׳ לוי ור׳ סימון ר׳ לוי אמר שהיו בנותיהן נאות והיו נשואות לכהנים שנמשחו בשמן זית, ר׳ סימון אמר שהיו בנותיהן נאות והיו נשואות למלכים שנמשחו בשמן זית:

3 ילקוט כ׳ קכ״ח: 4 ילקוט שם, ילק׳ דה״י כ׳ תלפ ע״ז: 5 עי׳ תנחומא ויחי סי׳ י״ג:

1 אילו פוג | אמרו] חגכי, אומרים דואתי (שם), אומ׳ פ | מגד] פ, משל גד דוחאגכי (שם), משל בנימין תי | ואילו] וג, ואלו דפחאכתי | אמרו] והגכי, אומרים די (שם), אומ׳ פת, אומרין א | מבנימין פ, משל בנימין וחגכ, משל בנימין דאי[1] (שם), משל גד תי | היה בא א[1], בא אליהו ח | לפניהם] עליהם א[2] | רבותיי] וג, רבותי דפאכתי, ל׳ ה | למה] פוחאגי, מה דכת | נחלקין פ, חולקים וא[2], חולקין א[1], חלוקים וי[1] (שם) | עלי ל׳ תי[1] | 2 של רחל] פחאגכתי, ~ אני דו | 3 לאה] רחל ת | באשרי וגו׳] באשרי פו, באשרי כי (וגו׳ א[02]) א[2], באשרי כי אשרוני (אישרוני כ) בנות חא[1]גכ, באשרי.. בנות לומ׳ אשרי מי שזכה לכך דת | לן] ל׳ ת | באכסניא דפאגתר[2]י, ־ייה ו, ־ייא כ | אשר] פוא[2]גכתי, ל׳ דא[1] | גגי] וגכע, גכהי ד, גבהו ת, גב פ, גבי א[1], על גבי א[2], ל׳ ר[2]י | 4 פלאטריות ו, פלטיות ר[2], פלטיאות י | הה״ד ל׳ א | וישוה] פא[1]גכר[2]י, וישווה ו, ל׳ דא[2] | וגו׳] ור[3], וישוי ובריעה ושרח (וסרח פא[2]גכתי) אחותם דפאגכתר[2]י | ברזיית ו, בר זית י, בר זיית ג | 5 ר׳ — סימון ל׳ א[2] | *בנותיהן פואגכתער[3]] בנותיהם דתר[2]י, בנותם ל | [?]נאות] נאים ד | והיו ל׳ א[1] | *נשואות דפוחאגכתער[2]] נשאות י, נישאות ר[3], נושאות ל | * לכהנים דפוחאגכתר[2]ין] לכהונה לר[3] | * בשמן זית וחאגכר[2]ין] בזית ל, בשמן המשחה פ, בשמן המשחה שמן זית ד, בשמן המשחה שהוא שמן זית ת | 6 ור׳ ת (ר׳ — זית ל׳ א) | אומ׳ ח | בנותיהן נאות] פגכ, בנתיהן נאות ו, בנותיהם נאות ח, ל׳ דתי | והיו] פוחכ, שיהיו ג, ל׳ דתי | *נשואות דפוחגכת] נשאות י, נושאות ל | ** למלכים] למלוכה ל | הזית ו |

דה״א ח׳ כ״ז ובמאמר שהועתק מערוגת הבשם במ״ת חלק ל״א צד 412) וע׳ בסא״ז שם, ועוד שיטה אחרת שאליהו משבט לוי (פסי״ר פ״ד) ושהוא כהן (ב״מ קי״ד ב׳ מדרש משלי פ״ט) והוא פנחס (פדר״א פמ״ז תר״י א׳ שמות ו׳ י״ח ילקוט ריש פנחס) ועי׳ בהערות רמא״ש לסא״ר שם ובמבוא מאמר א׳ גדלות אליהו: 3 לא לן וכו׳. טעם הדרש קשה וכן קשה הלשון גגי פלטריות[1]) כמו שהגי׳ גם בערוך ע׳ פלט ג׳ והלשון גבהי פלטריות בדפוסים, ובפי׳ ב״ר כי״א הגי׳ רק ירש אשר פלטיות[2]) ובילקוט ירש אשר פלטיאות, והוראת אכסניה[3]) כאן כמו בתנחומא מ״ב ויצא סי׳ כ״ב שמא אם יצא לאכסניא וכו׳ וכשיצא לאכסניא היה עמו וכו׳, וביפ״ת פי׳ לא לן וכו׳ שהיה עשיר ושקט ושלו במקומו ולא היה צריך להיות נודד ממקום למקום לסחורה כדרך האנשים, וכתב ולא מצאתי לזה רמז אלא נר׳ דהכי גמירי לה וכן מ״ש שירש גבהי פלטריות, ועוד כתב לא לן אשר וכו׳ נר׳ דדריש כי אשרוני בנות עיירות כמו חשבון ובנותיה וז״א שלא לן באכסניא כי היו לו עיירות והיה שוכן לבטח בהם לעולם וכו׳ ושוב דרש בנות לשון בנות ממש שהיה אשר מאושר בבנות וכו׳, ובפי׳ ב״ר כי״ט מלשון אחר כי אשרוני בנות עיירות וכפרים כמו בחשבון ובנותיה לא לן אשר באכסניא כשיירה העוברת ממקום למקום וחונה בשדה ומתאכסנת שם באהלים ואשר לא הוצרך לכך שכל מלכותו מיושב, מה שלא ירש יהודה ארצות שדות [ע׳ שה״ש רבה פ״א ה׳ בנות ירושלים וכו׳ כד״א אשדוד בנותיה וחצריה. ויותר נראה שדורש אל תקרי בנות אלא בונות וכמו שדרשו רבנן בשהש״ר שם, אבל לא מלשון בינה כדרשתם אלא מלשון בנין (וכ״ה כונת הדרש במדרש זוטא מ״ב שם צד 26, וע׳ גם לעיל צד 814). וטעם הדרש שכל הבונים מתקנאים באשר שהיו לו פלטיות הרבה ולא הוצרך ללון באכסניה, ואפשר עוד (אבל איננו מחוור) שהדרש הוא בנות כמו בנאות משרש נוה ודירה וכן כתוב נות במקום נאות בצפניה ב׳ ו׳, וע׳ לקמן פרשה ע״ט סי׳ ג׳] ובשכל טוב שם ותקרא את שמו אשר מאושר דא״ר לוי וכו׳ ירש אשר גגי פלטוראת וכו׳, ומה שנוסף בדפוסי׳ [וכי״ת] בראש המאמר אשרוני בנות לומ׳ אשרי מי שזכה לכך נובע מפי׳ ב״ר וכמו שהלשון בפי׳ ב״ר כי״א לומ׳ אשרי [מי] שזכה וכו׳ (ובפי׳ ב״ר כי״ט חסר הפירוש בסוף פרשה זו ובתחלת פרשה שלאחריה) וע׳ במ״י לעיל צד 484: 4 הה״ד וכו׳. דרש אחר כי אשרוני בנות שהיה אשר מאושר בבנותיו שהיו נשואות לכהנים ולמלכים, ובמלת הה״ד מתחיל דבור בפ״ע וע׳ במ״י לעיל צד 827. ובדבה״י שם כתוב בני אשר (וכאן הגי׳ ובני אשר כלה״כ בראשית מ״ו י״ז) ימנה וישוה וישוי ובריעה ושרח אחותם ובני בריעה חבר ומלכיאל הוא אבי ברזית, והכתיב שם ברזית והקרי ברזות[4]), ופשוטו של מקרא שמלכיאל הוא אבי ברזית, ור״ל ור״ם דרשו ובני אשר וכו׳ הוא אבי ברזית שאשר הוא אבי ברזית אבי בן זית (ודוגמתו הדרש בבמ״ר פי״ח סי׳ ט״ז אלה שני בני היצהר וכו׳ וכי יש לשמן בנים אלא זה אהרן ודוד שנמשחו בשמן המשחה אהרן נטל כהונה ודוד מלכות וכו׳ וע׳ בנסמן שם) ר״ל אמר שהיו בנותיהן נאות והיו נשואות לכהנים ור״ם אמר שהיו בנותיהן נאות והיו נשואות למלכים שנמשחו וכו׳, ובכי״ל הגי׳ לכהונה וכו׳ למלוכה וכו׳ וגם בפי׳ ב״ר הנדפס הגי׳ לכהונה וכהלשון לעיל צד 803 שמשיאין מבנותיהן לכהונה וכו׳, ועדיפא הגי׳ בשאר הספרים לכהנים שנמשחו וכו׳ למלכים שנמשחו וכו׳ וכן הגהתי, ועיקר הדרש שהיה מאושר בבנותיו איתא גם בתנחומא ויחי שם מאשר שמנה לחמו שבנותיו נאות שנאמר באשרי כי אשרוני וכו׳ והוא יתן מעדני מלך שבנותיו ראויות למלכות וכן הוא אומר המלבישכן שני עם עדנים וע׳ גם בנוסחת הדפוסי׳ לקמן סוף פצ״ט. ובפירוש המיוחס לרש״י דה״י שם הועתק ר״ל ור״ם ר״ל אומר שהיו בנותיו נאות ונשואות לכהנים שנמשחו בשמן זית ר״ם אומר שהיו בנותיהם נאות ונשואות למלכים שנמשחו בשמן המשחה, ובילק׳ דה״י שם מקוטע ר״ל ור״ם ר״ל אמר שהיו בנותיהם נאות והיו נשואות למלכים שנמשחו בשמן זית, ובלק״ט א״ר לוי שהיו בנותיהם של שבט אשר נאות כמותו והיו נשואות לכהנים ולמלכים שנמשחו בשמן המשחה בשמן זית, ובשכל טוב שם א״ר לוי שהיו בנותיהן נאות והיו נשואות לכהנים ולמלכים שנמשחים בשמן זית וכו׳ וכן הורכב הדרש של ר״ל עם הדרש של ר״ם בערוך ע׳ ברזית שהיו בנותיהן נאות והיו נשואות למלכים ולכהנים שנמשחו בשמן זית:

[1]) praetorium, Palast. [2]) παλάτιον. [3]) ξενία, die Fremde. [4]) בִּרְזָיִת.

פרשה עב

א ל יד) וילך ראובן בימי קציר וגו׳ חנוך לנער על פי דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנה (משלי כב ו) יותן את הארץ הזאת לעבדיך לאחוזה וגו׳ (במדבר לב ה):

שבעים בלחם נשכרו וגו׳ (ש״א ב ה) שבעים בלחם נשכרו לאה שהיתה שביעה בבנים נשכרה, אלא ורעבים חדלו (שם שם) רחל שהיתה רעיבה בבנים חדלה, עד עקרה ילדה שבעה (שם שם) לאה שהיתה עקרה מן הבית ילדה שבעה, אלא ורבת בנים אומללה (שם שם) רחל שהיתה ראויה שיעמדו ממנה רוב הבנים אומללה, ומי עשה כן י״י ממית ומחיה מוריד שאול ויעל (שם שם ו):

1 ילקוט כ׳ קכ״ט [ותסס״ו], ילק׳ מסלי כ׳ סתק״ס, ילק׳ מכירי מסלי כ״ב ו׳: 3 ילקוט כ׳ קכ״ט, ילקוט סמואל כ׳ פ״ד, מדרס סמואל פ״ה:

1 וגו׳] חטים דפחאכתר2י, חיט׳ ג, חטים וגו׳ ומ | חנוך] כת׳ ~ פגת, כתי׳ ~ אר2מ | * גם כי יזקין לא יסור ממנה דא1גכתי] וגו׳ לפא2, חנוך לנע׳ על פי דר׳ זה ראובן וילך ראובן וגו׳ גם כי יזקין לא יסור ממ׳ ן, וגו׳ חנוך לנער זה ראובן גם.. ממנה מ, גם.. ממנה זה ראובן וילך ראובן בימי קציר חטים ואמר ו1 (משלי) | 2 את ל׳ י | לעבדיך — וגו׳] לעבדיך לאחוזה תי (שם), לעבדיך לאחוזה פ, לעבדיך וגו׳ דא1מ, לעבדיך כי, לאחוזה וגו׳ א2, ל׳ וג | 3 שבעים — וגו׳] שבעים.. נשכרו ורעבים חדלו גכ, שבעים.. חדלו עד עקרה ילדה שבעה ורבת בנים אומללה דת, ל׳ פואי | לאה] חא1גכר2י, זו ~ דפותי (שמואל). וגו׳ ~ א2 | * שהיתה דפוחתי] היתה לאגכר2 | שביעה] וגת, שבעה דפהאכי | 4 * נשכרה פחא2גכת] נזכרה ל, ונשכרה דור2, נשתכרה א1י, ונשתכרה ר3 | אלא] וג, ל׳ דפחאכתי | זו רחל תי (שם) | רעיבה] וגת, רעבה דפחאכי | בבנים] א1גכי (שם), לבנים דפוחא2תי | חדילה ן, ל׳ י (שם) | 5 לאה] זו ~ י (שם), ל׳ א2 | עקרה מן הבית] חגכ, עקירה מן הבית פ, עקורה מן הבית ות, עיקרה של בית דא, עקרה י | ילדה ל׳ י | אלא] וגכ, ל׳ דפחאתי | אמללה פת | רחל] פוחאגכי, זו ~ דתי (שם) | 6 שהיא ג | ראויה] ראוייה ד, סבורה פ | שיעמדו] שיעמד ן, שיעמידו ו1, להעמיד גי (שם), ל׳ פ | ממנה ל׳ פ | רוב הבנים] ת, רובן של בנים דוחאגכי, רובן של נביאים י (שם), שרובן של בנים ממנה פ | אומלה ת | מי פוחי | מוריד — ויעל] חאגכ, וגו׳ י, ל׳ דפותי (שם) |

פרשה עב. בכי״א א׳ פ״ע וכן נסמן בדפ״ר, ובמקרא אין כאן פרשה פתוחה או סתומה וע׳ במנחת שי. 1 חנוך לנער וכו׳. בפתיחה זו הובאו רק הפסוקים בלי הדרש שכוונו לדרוש בה וגם בשכל טוב 149 הועתק רק וש״ה חנוך לנער על פי דרכו וכו׳, שנאמר יותן וכו׳, וביתר שלימות מעט הפתיחה בכי״ו ובילק׳ משלי וילק׳ מכירי שם וע׳ במ״י לעיל ריש פ״ה וצד 425 בד״ה חכם וכו׳, ואולי טעם הפתיחה חנוך לנער וכו׳ ראובן שהלך בשעת הקציר בשעת ביכור כל מיני איפורייאה לא הביא דבר אלא שהוא מן המובקר לפי שהיה שמור מן הגזל כמו שדרשו בסמוך ובאותה המדה תפסו בניו שאמרו יתן את הארץ הזאת לעבדיך וכו׳ וכהדרש במדרש קהלת פ׳ ונתתי את לבי וכו׳ (א׳ י״ג) אבל שבט ראובן וגד שהרחיקו עצמן מן הגזל לפיכך נתן להם הקב״ה נחלתם במקום שאין בו גזל שנאמר והנה המקום מקום מקנה וכו׳ וע׳ ביפ״ת ובחי׳ הרד״ל וע״ע בפי׳ ב״ר: 3 שבעים וכו׳. דורש הפסוק בשבחה של לאה שבעים בלחם וכו׳ לאה שהיתה שביעה בבנים שילדה כבר ארבעה בנים ואמרה הפעם אודה וכו׳ נשכרה ששכרה את יעקב בדודאי בנה כמו שאמרה כי שכר שכרתיך וכו׳ ולא היתה כוונתה אלא להעמיד שבטים מאותו הצדיק ורעבים חדלו רחל שהיתה רעיבה בבנים חדלה מבעלה והניחתו ללאה בשביל הדודאים עד עקרה וכו׳ לאה שהיתה עקרה וכו׳ ילדה שבעה ששה בנים ובת אחת ורבת בנים אומללה רחל שהיתה ראויה וכו׳, [ובכי״ת כתוב בפעם הראשונה שבעים בלחם חדלו ובגליון נ״א נשכרו] ובכי״ל כתוב לאה וכו׳ נזכרה והגהתי נשכרה, ואין נ״ל לפרש נשכרה כלשון יש זריז ונשכר וכו׳ (פסחים נ׳ ב׳) וכמו שמפרש בפי׳ ב״ר כי״א ונשכרה שכר טוב ובשכל טוב צד 145 לאה שהיתה שביעה בד׳ בנים נשכרה עוד וילדה את יששכר וזבולון וכו׳, ולמטה סי׳ ג׳ הגי׳ נשתכרה ולא נשכרה, וביפ״ת פי׳ נשכרה שהשכירה [ששכרה] את בעלה בדודאים ואעפ״י שהיא משכרת [שוכרת] ולא מושכרת קאמר נשכרה כדרך העולם שהאשה נשכרת וכו׳, ואולי יש לקיים הגי׳ נזכרה, והגי׳ אלא ורעבים וכו׳ אלא ורבת בנים וכו׳ איתא גם בכי״ו וכי״ג וכן במדרש שמואל לאה שהיתה שבעה בבנים נשכרה אלא ורעבים חדלו רחל שהיתה רעבה לבנים חדלה עד עקרה וכו׳ אלא ורבת בנים וכו׳, ושם גם במאמר שלפניו שבעים בלחם נשכרו זו פנינה שהיתה שבעה בבנים ונשתכרה אלא ורעבים חדלו חנה שהיתה רעבה מבנים חדלה וכו׳, ונר׳ שהוראת אלא כאן כמו אבל וע׳ בעמת״ל ע׳ אלא, והגי׳ לאה שהיתה עקרה מן הבית איתא גם בכי״ח וכי״ג וכי״כ, ובכי״ו [וכי״ת] עקורה מן הבית וטעם זו הגי׳ כמו במ״ש לאה שהיתה עקורה מבית וולדה (וכן הגיה בא״א כאן) כלו׳ שלא היה לה בית ולד כמו שדרשו ביבמות ס״ד ב׳ שרה אמנו אילונית היתה שנאמר ותהי שרי עקרה אין לה ולד אפילו בית ולד אין לה, ולעיל צד 472 וברכתי אותה וכו׳ עיקר מיטרין לא היה לה וגלף לה הקב״ה עיקר מיטרין וע׳ במ״י שם, וכן ברבקה לעיל צד 681 וברחל בתנחומא מ״ב ויצא סי׳ ט״ו ועיי״ש בהערות רש״ב, והדרש שגם לאה היתה עקרה ע׳ לעיל צד 821 ובמ״י שם בד״ה שכן לאה, ובשכל טוב צד 146 נשתבש קצת עד שלאה היתה עיקרה מן הבית, וגי׳ משובשת בדפוסי׳ [וכי״א א׳ וב׳] לאה שהיתה עיקרה של בית ילדה וכו׳ שדרשו לעיל צד 823 רחל היתה עקרו של בית וע׳ במ״י שם, ובמ״ש מתחיל המאמר ר׳ אלעזר בר רבי יוסי פתר קריה באמהות שבעים בלחם

46c וימצא דודאים בשדה ר׳ חייא ברבא אמר יברוחין, ר׳ יצחק אמר סעדין, ר׳ יודה בר׳ סימון ב אמר מייאשין, בין כדברי אילו ובין כדברי אילו הכל מודין שלא הביא אלא דבר שהוא מן המובקר, תדע לך שכן שהלך בשעת הקציר בשעת ביכור כל מיני איפורייאה ולא הביא דבר אלא שהוא מן המובקר, ולהודיעך עד היכן היו שמורים מגזל הארץ, ואם כך היו שמורים מגזל הארץ על אחת כמה וכמה שהיו שמורין משאר כל הגזל:

1 ילקוט ר׳ קכ״ט, סנהדרין צ״ט ב׳:

1 וימצא — בשדה] פח, וימצא דודאים א2י, וילך ראובן בימי קציר חטים וימצא דודאים דכ, וילך.. חטים.. דודאים בשדה א1ת, וילך.. חטים.. דודאים וגו׳ ג, וילך.. חטים וגו׳ ן | ברווה ן, בר אבא דפאגכת, בר י1 | * סעדין ע] סערין לוחגכ, שערין פי1, שעורין דאת | יודה] ותע, יהודה דפחאגכר2י | ביר׳ ו, בר ר׳ ע, בר תי |. 2 מיאשין פ, מואשין כ, מיישין דזוא1תער2, מיישים הג, מישין א2ר3י1 | בן כדברי אילו בן (ובן ז) כדברי אילו זו, בין.. אלו בין.. אלו א2בי1, בין בדברי.. בין בדברי אלו חא1, בין לדברי אלו ובין לדברי אלו דת, בין דברי.. ובין דברי אלו ר2, בין דברי אילו לדברי אילו ג, אלו ואלו ג, אלו ואלו פ | הכל ל׳ פ | מודין] פג, ־ים דוחאכתי | דבר שהוא מן] זוחגפר3, מדבר פ, מן דא2תר2י, ל׳ א1 | * המובקר זוג] המבוקר ל, המופקר פחאבר2י, ההפקר ר3, ההפקר למאן (מאן ת) דאמר שעורי׳ שעורים (סעורין סעורין ת) בימי קציר חטים בשדה של הפקר הן לפי שכבר כלה הקציר של שעורים דת | 3 שכן] גכ, שהוא כן וח, שכיון א, שכן הוא אדם פ, ל׳ דתר2י | ביכור] זפוחגתער2, בכור דכ, בכורי א, הבכור י | איפורייא ר2, איפוריא דגתרי, אפורייה כ, אפורייא ע, אפוריה פ, אמפורייה זו, פירות ל0ח, איפוריא הטריח א | לא גר | דבר אלא] ת, אלא דבר דזוחא02כ, אלא ממה ע, אלא פגרי, כי אם דבר א1 | שהוא ל׳ פגתרי | מן ל׳ ע | 4 * המובקר זוג] המבוקר ל, המופקר דפחאכרי, מופקר ע, ההפקר ת | ולהודיעך] וכ, להודיעך דזופחאגתי, ללמדך ע | * עד היכן היו חי] עד היכן הוא ל, עד איכן שהיו זו, עד.. היו ו0גכ, עד היכן (היכאן א1) א, כמה היו פע, שהיו דת | שמורין פא2גע, שומרי׳ י | מן הגזל עי | שמורין אג | מגזל הארץ] משאר הגזל א | 5 שהיו] היו ו0, ל׳ פ (שהיו — הגזל ל׳ א) | שמורין] ג, ־ים דזוחכת, ששמורין פ | משאר כל] פוחכ, משאר ג, מכל דזת |

וכו׳ ועי׳ במבה״י קי״ג ב׳: 1 ר׳ חייא ברבא. ר׳ חייא בר אבא, וברבא בכי״ל במלה אחת כמו ברווה בכי״ו, ובלק״ט ובשכל טוב הועתק ר׳ חייא בר אבא אמר וכו׳, ובסנהדרין שם מאי דודאים אמר רב יברוחי לוי אמר סיגלי ר׳ יונתן אמר סיבסוך (סביסקי) ועי׳ בד״ס, ודעת האומרים דודאים יברוחין[1] כמו שהועתק כבר בתרגום היוני[2] וכמו שכתב יוסיפון לרומיים בקדמוניות ספר א׳ פי״ט סי׳ ז׳, וגם בת״א ותר״י א׳ מתורגם דודאים יברוחין ועי׳ בראב״ע וברמב״ן וברד״ק, ועי״ע בעמת״ל ע׳ יברוח יברוחא דיללמאנן מהדורא ו׳ צד 344 לעף פלאנצענגאמען סי׳ 142 פריים ביבליש-תלמודישע מעדיצין צד 540, ותמונת הדודאים עי׳ פראהנמייער אונד בענציגער בילדעראטלאס צור ביבעלקונדע צד 188: סעדין. כן הגהתי כמו שהגי׳ בערוך ע׳ סעד ג׳, והוראת סעדין[3] כמו סיגלי בסנהדרין שם וכן בל״ס סעדא וסגלתא, ובמה״ג נקוד סעדין[4], ובכי״ל הגי׳ סערין (כן ראיתי אחרי רואי אחרי שהוגה ההעתק שלפני עפ״י עיקר הספר וצ״ל מ״ש במ״ח חלק ל״ט צד 342 ועיי״ש) ועח״נ ואולי הוא ל״י או שנשתבש סערין מן סעדין ועי׳ לעף שם סי׳ 208 וסי׳ 221, ובהוראת סערין גם שערין בכי״פ וילקוט דפ״ר, ואין טעם שערין שעורין כמו שהגי׳ בדפוסי׳ [וכי״א א׳ וב׳ וכי״ת] (ועי׳ בעמת״ר ע׳ סערתא) וכמו שהבין בעל פי׳ ב״ר שמפרש הכל מודים שלא הביא אלא מן המופקר למאן דאמר שערין שעורין בימי קציר חטים בשדה של הפקר הן לפי שכבר כלה הקציר של שעורים (כ״ה בפי׳ ב״ר כי״א, ובכי״ט חסר עד כל מיני וכו׳, ובפי׳ ב״ר בדפ״ר נשתבש הכל מודין וכו׳ למאן דאמר שערין שעדיין בימי קציר וכו׳, ומפי׳ ב״ר נוסף בדפוסי׳ [וכי״ת] למאן דאמר שעורי׳ וכו׳ וליתא בכי״ל ושאר כ״י ובילקוט ובלק״ט ושכל טוב ובמה״ג) וכגי׳ העיקרית בערוך שם הועתק המאמר גם בספר הזכרון לר״א בקראט הלוי שהעיר על טעות נפלא בהוספה לפירש״י עה״ת שלפניו וז״ל דודאים סגלו ובלשון ישמעאל יאסמין ופי׳ אותו גאון סעדא כלו׳ שיש גאון שפי׳ דודאים עשב הנקרא בלשון ישמעאל סעדא והכי נמי איתא בב״ר ר׳ יצחק אמר סעדין והוא עשב שמטיב הגוף ומשיר השער ומעדן הבשר ומתקן ריח הפה כמו שכתו׳ בספר הרפואות והא דגאון תוספת היא שהוסיפו בדברי הרב ז״ל אבל לפי שטעו הסופרים בתוספת הזאת ובמקום סעדא כתבו פי׳ אותו גאון ז״ל רב סעדיה הוזקקתי לכתבה ולבארה, וכן נמצא בפירש״י ד׳ צאמורה דודאים וכו׳ עשב הוא ופירש אותו הגאון ר׳ סעדיה בל׳ ישמעאל יסמין ועי׳ בזכור לאברהם מהדורא א׳ ועי״ע במ״ע לרא״ג ח״י צד 129: 2 מייאשין. כ״ה בכי״ל, ועח״נ, וידידי רא״ח לעף כתב לי שהגי׳ הנכונה מישין[5] וכתבו מיישין בשני יודי״ן ובכתיבה זו קראו מישין[6] וכן נקוד במה״ג[7] ונכתב בכי״ל מייאשין ועי׳ פלאנצענגאמען סי׳ 189 [ופלורה דער יודען ח״ג צד 417], ובערוך ע׳ מייש פי׳ מיישין פרי של אילן ששמו מייש, ובפי׳ ב״ר כי״א מיישין פרי אותו אילן שקורין מיישין ובפי׳ ב״ר בדפ״ר מישין פרי אותו אילן שקורין מייש, וטעם זה הדרש דודאים מייאשין קשה וצ״ע: מן המובקר. בכי״ל כתוב כאן ובסמוך מן המבוקר והגהתי מן המובקר כמו שהגי׳ בכי״ז וכי״ו [בכי״ו הוגה כנראה הקו״ף לחי״ת ונעשה המובחר] וכי״ג, וכן בסגנון הירושלמי הבקר כמו הפקר ובירוש׳ פאה פ״ו י״ט ב׳ שדי מובקרת יום אחד וכו׳ ועי׳ במבה״י ח׳ א׳ ובעמת״ל ע׳ בקר וע׳ הפקר, ובמה״ג הועתק בין כדברי זה ובין כדברי זה הכל מודים שלא הביא דבר אלא מן המובקר תדע לך שהוא כן שהלך בעת הקציר ביכור כל מיני אפריא (אפוריא) ולא הביא דבר אלא שהוא מן המובקר להודיעך עד היכן היו שמורין מגזל הארץ על אחת כמה וכמה עד היכן היו שמורין משאר כל הגזל וע׳ בערוך ע׳ אפרייא, ובלק״ט בימי קציר חטים בימים שכל מיני איפורה ובכורים ולא הביא אלא דבר

1) Alraun. 2) μῆλα μανδραγορῶν. 3) Cypergras. 4) סְעָדִין. 5) מֵיָשִׁין, Zürgelbaum. 6) מֵיָשִׁין. 7) מֵיָּשִׁין.

ויבא אתם אל לאה אמו להודיעך עד איכן היה כבוד האם עליו שלא טעמם עד שהביאם אל אמו:

ג יד טו) ותאמר רחל אל לאה וגו׳ ותאמר לה המעט קחתך את אישי אמר ר׳ יצחק הנית לשבי מן דקני: תני ר׳ שמעון בן יוחי לפי שזילזלה בצדיק לפיכך אינה נכנסת עימו לקבורה ההה״ד לכן ישכב עימך הלילה עימך הוא דמיך, עימי לית הוא דמיך: ר׳ ברכיה אמר ר׳ אלעזר ור׳ שמואל בר נחמן ר׳ אלעזר אמר זו הפסידה וזו הפסידה זו נשתכרה וזו נשתכרה, לאה הפסידה דודאים ונשתכרה שבטים (ובכורה) ורחל נשתכרה דודאים והפסידה שבטים (ובכורה), ר׳ שמואל בר

1 ילקוט שם: 3 ילקוט שם: 4 לעיל לד 812: 5 ס״ל הפיריס כנה פ׳ הדודאים (ז׳ י״ד):

1 אתם] וגב, אותם דפחאתי | איכן] זוחכ, היכן דאגתי | * היה זפוגתי] היא ל, היתה ד, היה זהיר א. ל׳ ח | כבודה של אמו (אימו ז) דזפוחגכתי, בכבודה של אמו א[1], בכבודה א[2] | טעמם] פחגכי, טעמן דואת | שהביאן פוא, שהביא ת | 2 אל אימו ז, אצל אמו ח, לאמו פגכי | 3 ותאמר — לאה ל׳ א | וגו׳] תני וגו׳ פ, תני נא לי מדודאי (נא מדודאי ת) בנך דוגכת, ל׳ א | ותאמר לה] פואגכי, אמ׳ ת, ל׳ דחר | * קחתך — אישי דחא[2]כתרי] .. אישי ולקחת גם את דודאי בני א[1], וגו׳ לזפ, קחתך את ג, קח׳ וגו׳ ו | אמר — יצחק] זפוא, ל׳ דגכת | 4 * הנית ל[0]ו] הניית ר[3], הניאת דתר[1], הנאת א[2], הנאה ג, מהני את א[1], הבת ל, הבאת פי, בת ז | לשבי] זפוא[1]גר, לשובי כ, לסבי דא[2]תר[3], לפני י | דקני] פואגכר, דיקני דת, דאקני י | תני] פוחא[2]גכתי, תאני דא[1], אמר ע | בן יוחי] זפוחאגעי, בן יוחאי כ, ל׳ דת | שזלזלה פחאכתער | בצדיק] בזקן ר | לא נכנסה פא | עמו | לקבורה] פוחאתעי, בקבורה דגכ | 5 הה״ד] ע, הדא דהיא (היא כ) אמרה לה א[2]גכ, הדא.. אמרה א[1], הדא היא.. ליה פ, הוא דהיא.. לה (ליה ת) דתי, הוא דהיא אמרה ו, דהיא אמרה לה ח | עמך | * הלילה דפחאגכתעי] ל׳ לזו | * עימך ל[0]] עמך פאי, עמיך ת, אמרה לה עמך גכ, אמ׳.. עמך ד, אמ׳.. עמיך וח, אמר.. עמך ד[1]ע, ל׳ ל | הוא ל׳ ג | עימי] ו, עמי דפאגכתעי, ועמי ח | ר׳ ברכיה — נחמן] ר׳ ברכיה.. נחמני ג, ר׳ ברכיה.. ר׳ לעזר.. נחמן ו, א״ר ברכיה פליגי ר׳ אלעזר ור׳ שמואל פ, ר׳ ברכיה אמר פליגי בה ר׳ אליעזר (אלעזר א[2]) ור׳ שמואל בר נחמן (נחמני א[2]) א, ר׳ ברכיה ר׳ אלעזר בשם ר׳ שמואל בר נחמן כ, ר׳ ברכיה ור׳ שמואל בר נחמני ך, ר׳ ברכיה אמר י, ל׳ דחת | 6 ר׳ אלעזר אמר] פחא[2]ג, ר׳ לעזר או׳ ן, ר׳ אליעזר אמר א[1]ר[1], אמר ר׳ אלעזר דכת, ל׳ י | וזו] זו ו | השתכרה וחגכ | השתכרה זוחגכ | 7 ונשתכרה] פחאגכתר[1], ונשכרה ד, נסתכרה ו | שבטים] פוהאגכר[1]י, שני ~ דת | ובכורה ל׳ פא[1]כר[1] (ובכורה — ונשתכרה שבטים ל׳ א[2]) | רחל פחא[1]כ | נשתכרת דודאים] הפסידה שבטים פא[1]כ | * והפסידה — ובכורה דוגת] והפסידה בכורה ושבטים ח, והפסידה שבטים וקבורה ל, והפסידה שבטים ר[1], ונשתכרה דודאים ובכורה פא[1]כ |

שהוא מן המופקר להודיעך עד היכן היו שומרין עצמן מן גזל הארץ כל שכן מן שאר גזל וע׳ בשכל טוב צד 146, ואיפורייאה ל״י[1]), ובסנהדרין שם איתא וילך ראובן וכו׳ אמר רבא בר׳ יצחק אמר רב מכאן לצדיקים שאין פושטין ידיהן בגזל, ומאמצע המאמר מן מלת מיישין עד קרוב לסוף הפרשה נסמנו בח״נ גם גירסאות אחדות מן דף אחד מטושטש מהדפים של ב״ר שהיו טמונים בהגניזה באלקאהרה וע׳ במ״י לעיל צד 309 וצד 811 (והגי׳ בן כדברי אלו בן כדברי וכו׳ [בהעתקת כי״ז שלפני כתוב ובן כדברי] והגי׳ אמפורייה [וכן עד איכן שהיו, ובכי״ו הוגה היו] ולמטה בסי׳ ה׳ אל תהי קורא כן מסכימות עם הגי׳ בכי״ו): 1 עד איכן היה וכו׳. כן הגהתי היה, ובלק״ט ויבא אותם וכו׳ להודיעך עד היכן היה כבוד אמו עליו שלא טעמן עד שהביאן לאמו, ובשכל טוב שם להודיע כמה היה כבוד אמו עליו וכו׳ לאמו, ובמה״ג שם להודיעך עד היכן כבודה שלאמו עליו וכו׳ לאמו: 4 הנית לשבי. [הגהתי כמו שהוא בגליון כי״ל בכתב אחר ס״א הנית ובכי״ו, ולשבי הוא כמו לסבי ופירושו כמו שמפרש] בפי׳ ב״ר כי״ט וכי״א משל בני אדם הוא שאומרי׳ מהנה אתה לזקן שלי מזקן שלי (כ״ה בכי״א, ובכי״ט נשתבש מזקן שלך) כלומר לא די לך קחתך את אישי אלא שאתה רוצה להניתו (להתנותו) משלי ולא משלך ולוקחו לגמרי משלי, והוספה זרה בכי״כ הבאת לשובי מן דקני הנאה לשכיבה כלומר מה הנאה בשכיבת זקן, וזרה גם הגי׳ בילקוט הבאת לפני מן דאקני וצ״ע: לפי שזילזלה וכו׳. שאמרה בלשון מגונה לכן ישכב עמך וכו׳ ולא אמרה יהיה עמך [בפשטות הכונה שזילזלה במשכבו של צדיק ומכרתו בעד דודאים, ובפירש״י עה״ת ולפי שזלזלה במשכב הצדיק לא זכתה להקבר עמו, וע׳ ביפ״ת ובנזה״ק] לפיכך אינה נכנסת עמו לקבורה הה״ד לכן וכו׳ ואמרה כמתנבאה עמך הוא דמיך עמך ישכב בקבר עמי לית הוא דמיך, וגם בלק״ט הגי׳ תני רשב״י ומפרש שם לפי שזילזלה על הצדיק ואמרה לכן ישכב עמך הלילה תחת דודאי בנך לפיכך אינה נכנסת עמו לקבורה היא אמרה לכן ישכב עמך הלילה וכן היה הוא שוכב עמה בקבר ולא עם רחל, וכן בשכל טוב שם תני רשב״י לפי שזלזלה בצדיק לכך לא נכנסה עמו לקבורה וכו׳, ובערוך ע׳ דמך אמר ר׳ שמעון בן יוחי וכו׳, ובמה״ג שם אמר ר׳ שמעון בן יוחאי לפי שזלזלה בכבודו של צדיק לא זכת שתיכנס עמו לקבורה והיא דאמרה לה לכן ישכב עמך אמרה לה עמיך הוא דמיך ועמי לא דמיך ועח״נ ולעיל צד 812: 7 ונשתכרה שבטים. יששכר וזבולון, והגי׳ ובכורה איתא גם בדפוסים וכי״ו וכי״ג, אכן גי׳ זו משובשת בב״ר כאן וכבר הגיהו במ״כ וביפ״ת עפ״י הגי׳ בשהש״ר בשיטת רשב״נ שמוחלפת שם עם שיטת ר״א, ושם המאמר הדודאים נתנו ריח וכו׳ ר׳ אלעזר ור׳ שמואל בר נחמן ר׳ אלעזר אומר זו הפסידה וזו הפסידה זו נשתכרה וזו נשתכרה לאה הפסידה דודאים ונשתכרה שבטים וקבורה רחל נשתכרה דודאים והפסידה שבטים וקבורה ר׳ שמואל אמר זו הפסידה וזו הפסידה זו נשתכרה וזו נשתכרה לאה הפסידה דודאים ונשתכרה שבטים והפסידה הבכורה רחל נשתכרה דודאים ונשתכרה בכורה והפסידה שבטים, וטעם שלאה הפסידה הבכורה ורחל נשתכרה

1) ὀπώρα, Sommerfrüchte.

נחמן אמר לאה הפסידה דודאים ונשתכרה שבטים וקבורה [ורחל נשתכרה דודאים והפסידה שבטים וקבורה]:

טז) ויבא יעקב מן השדה בערב תנינן השוכר את הפועלים ופסק עימהן להשכים ולהעריב ד מקום שנהגו שלא להשכים ולהעריב אינו יכול לכופן, אמר ר׳ מנא [מקום שאין מנהג] תניי בית דין הוא שתהא הוצאה משל בעל הבית והכנסה משל פועל שנ׳ תזרח השמש יאספון ואל מעונתם

3 ילקוט שס, ילק׳ מכירי תהלים ק״ד סי׳ פ״ד, יכוש׳ בבא מליעא פ״ז י״א ב׳, בבא מליעא פ״ג א׳, מדרש תהלים ק״ד סי׳ י״ס:

1 נחמני גר¹ו | ** אמר] ל׳ ל | לאה] פי, זו דת, זו הפסידה וזו הפסידה זו נשתכרה וזו נשתכרה לאה א¹ר¹, הפסידה וזו.. וזו נשתכרה לאה ג, זו הפסידה.. זו השתכרה וזו השתכרה לאה וחכ | דודאים] ~ ובכורה פכ | * ונשתכרה פחא¹גכתר¹ין] נשתכרה לזו, ונשכרה ד | וקבורה] פוחאגכ, ~ עמו דתר¹, ובכורה ז | ורחל — וקבורה וג] רחל.. וקבורה חת, ורחל.. וקבורה עמו ר¹, רחל נשכרה.. וקבורה ד, רחל (הפסידה) נשתכרה דודאים ובכורה והפסידה שבטים וקבורה כ, רחל הפסידה שבטים וקבורה ונשתכרה דודאים (דודאים ובכורה פ) פא | 3 ויבוא א² | * בערב דוא²תר] בערב וגו׳ פג, בערב ותצא לאה לקרתו א¹כ, וגו׳ ל, ל׳ י | תנינן] פוא²גכים, תמן ~ דא¹תר | * את דזפואכרים] ל׳ לג | ** הפועלים] פועלין ל | ופסק עמהן ג, ופסק עמהם דפאכתרים, ואמ׳ להם ו | 4 * מקום — לכופן דא²גכר] מקום שנהגו להשכים.. לכופן ת, מקום.. שלא להשכים ושלא להעריב.. לכופן פא¹מ, מקום שלא נהגו להשכים ולהעריב.. לכופן י, מקום שנהגו כול׳ ל, וגו׳ ו | מנא] ו, מונא דפאכתר¹ים, מוגה ר², מינא ג | * מקום — מנהג דפואגכתרמ] ל׳ לי¹ | תניי] ג, תנאי דואכתרים | בית דין] ~ הגדול דת | 5 שיתא י | ** משל בעל] מבעל ל | * והכנסה משל פועל דואגכר¹מ] והכנסה משל פועלים פת, .. מפועל ל, ל׳ י¹ | שנ׳] י¹, מנין א²מ, מנין שנאמר א¹א²°, מנין דכ׳ פ, הוצאה משל בעל הבית מנין (מניין ת) שנ׳ דת, הוצאה.. מנ׳ ו, הוצאה.. מנין כר¹, הוצאה.. שנאמר ר³ | יאספון — ירבצון] ו, יאספון.. מעונותם ירבצון א²כ, יאספון.. מעונותם א¹, יאספון וגו׳ פג, יאספון דתרמ, ל׳ ו |

הבכורה שהבכורה נטלה מראובן ונתנה ליוסף כדכתיב ובני ראובן בכור ישראל כי הוא הבכור ובחללו יצועי אביו נתנה בכורתו לבני יוסף וגו׳ והבכרה ליוסף (דה״א ה׳ א׳ ב׳), והבכרה נתנה ליוסף ליטול שני חלקים כדכתיב אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי וע׳ בב״ב קכ״ג א׳ וברשב״ם שם בד״ה ולא להתיחס, ובתנחומא ויחי סי׳ ט׳ הדרש כי עלית משכבי אביך עילית משכבי אביך אימתי בשעת דודאי׳ המעט קחתך את אישי וגו׳ לכן ישכב עמך אז חללת יצועי וכו׳, וע׳ לקמן בנוסחת הדפוסים [פצ״ח סי׳ ד׳] פצ״ט סי׳ ו׳ [ובנזה״ק ובמהרז״ו כאן], וגי׳ ישרה כאן בכי״פ [וכי״א א׳] וכי״כ בדברי ר״א לאה הפסידה דודאים ונשתכרה שבטים רחל הפסידה שבטים ונשתכרה דודאים ובכורה, ובפי׳ ב״ר כי״ט לאה הפסידה דודאים ונשתכרה שבטים ורחל נשתכרה דודאים והפסידה שבטים, וכן הסגרתי מלת ובכורה בשתי הפעמים, ובשכל טוב צד 147 הועתק רק א״ר שמואל בר נחמני לאה הפסידה דודאים ונשתכרה שני שבטים וקבורה ורחל נשתכרה דודאים והפסידה קבורה, וכגי׳ כי״פ בדברי רשב״נ הגי׳ במה״ג שם ר׳ אלעזר אומ׳ לאה הפסידה דודאים ובכורה ונשתכרה שבטים וקבורה ורחל הפסידה שבטים וקבורה ונשתכרה דודאים ובכורה [ובילקוט דפ״ר קטוע ומשובש ר׳ ברכיה אמר זו הפסידה וזו הפסידה זו נשתכרה וכו׳ לאה הפסידה דודאים והפסידה שבטים ובכורה, ובכי״א ב׳ דלג הסופר מן שבטים עד ונשתכרה שבטים]: 3 תנינן וכו׳. במשנה שבירושלמי הגי׳ השוכר את הפועלין ואמר להם (וכ״ה בכי״ו ואמ׳ להם) להשכים ולהעריב מקום שנהגו שלא להשכים ולהעריב אינו יכול לכופן, ובמשנה שבמשניות ובבבלי הגי׳ השוכר את הפועלים ואמר להם להשכים ולהעריב מקום שנהגו שלא להשכים ושלא להעריב (וכ״ה בכי״פ [וכי״א א׳ ובילק׳ מכירי שם]) אינו רשאי לכופן, וע׳ בד״ס שהגי׳ אינו יכול לכופן איתא ג״כ בכי״מ ועוד בשלשה כ״י ובמשניות נאפולי וברי״ף וברש״י: 5 שתהא הוצאה וכו׳. יציאתו של פועל למלאכתו בבוקר משל בעל הבית [מזמנו של בעה״ב היא] שלא יקדים לצאת לפעלו ולעבודתו אלא עם זריחת השמש, והכנסה כניסתו לביתו מן המלאכה בערב משל פועל [מזמנו של פועל שהוא חייב] לעשות העבודה אצל בעה״ב עד שתחשך שנאמר תזרח השמש יאספון וכו׳ החיות שכתוב בהן למעלה תשת חשך ויהי לילה בו תרמש כל חיתו יער וכו׳ מיכן ואילך מזריחת השמש ואילך יצא אדם לפעלו ולעבודתו עדי ערב עד שחשיכה (ובכי״ל כתוב הוצאה מבעל הבית והכנסה מפועל והגהתי משל בעל הבית וכו׳ משל פועל כגי׳ שאר הספרים, וכן הובא במה״ג ובלק״ט ובפי׳ ב״ר ובתוספות ב״מ שם) א״ר אמי בשם רשב״ל וכו׳ ומדליק לו נר מבעוד יום ומסיים ויבא יעקב מן השדה בערב הה״ד ולעבודתו עדי ערב שגם יעקב אבינו קיים בעצמו הכנסה משל פועל, ובמה״ג עמו׳ 475 הועתק בשינויים שונים ויבא יעקב וכו׳ השוכר את הפועלים ופסק עמהן להשכים ולהעריב מקום שנהגו להשכים ישכים ומקום שנהגו להעריב יעריב מקום שאין בו מנהג אמ׳ רב מנא תנאי בית דין שתהא הוצאה משל בעל הבית מנין דכת׳ תזרח השמש יאספון וגו׳ מכאן ואילך יצא אדם לפעלו הכנסה משל פועל דכת׳ ולעבודתו עדי ערב ר׳ אמי בשם ר׳ שמעון בן לקיש הטריחו וכו׳ שאם היתה ערב שבת צריך לעשות לו כל צורכו עורך לו את השלחן וממלא לו וכו׳ וצולה לו דגה ומדליק לו את הנר ויעקב אבינו קיים בך דכת׳ ויבא יעקב מן השדה בערב הדא היא ולעבודתו וכו׳, ובלק״ט גורס ומפרש ויבא יעקב וכו׳ זש״ה יצא אדם וכו׳ וכן אמרו רז״ל השוכר את הפועלים ופסק עמהם להשכים ולהעריב ואין מנהג המקום להשכים ולהעריב אין יכול לכופם א״ר מונא (כ״ה שם הגי׳ הנכונה בכ״י פלארענץ [ובכ״י ירושלם ר׳ אבהו, וע׳ במדרש תהלים המועתק להלן]) מקום שאינו מנהג תנאי בית דין הוא שתהא הוצאה משל בעל הבית והכנסה משל פועל הוצאה משל בעה״ב דכתיב תזרח השמש יאספון מכאן ואילך יצא אדם לפעלו הכנסה משל פועל דכתיב ולעבודתו עדי ערב כלומר מבעוד יום יצא מן העבודה ועה״נ (ופירושו הכנסה משל פועל וכו׳ מבעוד יום יצא וכו׳ צ״ע וע׳ למטה), ובפי׳ ב״ר כי״ט ויבא יעקב וכו׳ תמן תנינן השוכר וכו׳ שתהא הוצאה משל בעל בית כלומר משלו נותן לו פועל (וצ״ל לפועל וכ״ה בפי׳ ב״ר הנדפס) והכנסה משל פועל משלו נותן לבעל הבית הוצאת משל בעל הבית מנין תזרח השמש

ירבצון (תהלים קד כב) מיכן ואילך יצא אדם לפעלו ולעבודתו עדי ערב (שם שם כג), אמר ר׳ אמי בשם ר׳ שמעון בן לקיש הטריחו על בעל הבית שאם היתה ערב שבת שתהא הכנסה משלו, עד

1 [פ׳ מכילתא בא פי״א]:

1 מיכאן ג, מכאן אבתר[3]ים, ומכאן ר[1], ומאיכן פ | והלך ו | * ולעבודתו — ערב פא[3]] וגו׳ למ, ולעבודתו.. ערב עד א[1], הכנסת משל פועל מנין (מניין נכי) ולעבודתו עדי (עד ו) ערב וגכי, הכנסה.. מנין (מניין שנ׳ ת) ולעבודתו עדי ערב עד ערב לא נאמר אלא עדי ערב לומר עד (עם ת) חשיכה כד״א עדי נשף דת | ר׳ אמי.. ריש לקיש (שמעון בן לקיש גמ)] אמר דפגתר[2]מ, ר׳ אימי (אמי י) בשם ר׳ שמעון בן לקיש ו, ר׳ אמי.. ריש לקיש כר[1], ר׳ אמי בשר״ש א[1], רשב״ל אמ׳ א[2] | 2 בית פ | היה פאתמ | שתהא] ואגכרימ, תהא דת, ל׳ פ | הכנסה] הוצאה י, בין בהכנסה בין בהוצאה פ | ועד פ |

יאספון ומכאן ואילך יצא אדם לפעלו הכנסה משל פועל מנין ולעבודתו עדי ערב עד ערב לא נאמר אלא עדי ערב לומר עם חשכה (ובפי׳ ב״ר הנדפס עד שחשכה [ובכי״א עד חשכה]) כד״א עדי נשף (ומשם נוסף בדפוסים [וכי״ת] עד ערב לא נאמר וכו׳) ר׳ אמי בשם ריש לקיש הטריחו וכו׳ שאם היתה ערב שבת שתהא הכנסה משלו עד היכן עד שיהא כל אחד ואחד כל פועל ופועל ממלא לו חבית, ובפי׳ ב״ר כי״ט מלשון אחר מפרש ופסק עליהם להשכים ולהעריב ופסק עמהן שהן משכימין ומעריבין במלאכתן אעפ״י שנהגו העם [שלא] להשכים ולהעריב אינו יכול לכופן ולדוחקן כל כך אמר ר׳ מונא אינו חולק על מתניתין אלא כך אמר ר׳ מונא התינח מקום שנהגו שכן הדין מפרש אלא במקום שאין מנהג להשכים ולהעריב עד מתי יתעצל הפועל לשחרית לבא למלאכתו של בעל הבית תנאי בית דין הוא כך תקנו חכמים בית דין בין בעל הבית לפועל כדי שלא יהא מתרעם. זה על זה שתהא הוצאה משל בעל הבית שתהא שעותיו של פועל היוצא למלאכתו משעותיו של בעל הבית שיכול הפועל לעכב את עצמו מליכנס במלאכה עד שתזרח השמש ועל כרחו של בעל הבית והכנסה משל פועל ובעל הבית יכול לדחוק הפועל שאין הפועל נכנס לביתו עד שיעבוד במלאכת בעל הבית עדי ערב שהן שעותיו של פועל וכך תקנו להם בית דין במקום שאין מנהג ולשון דר׳ מונא דקאמר הוצאה סירכיה דקרא נקט דכתיב יצא אדם לפעלו ולעבודתו, הטריחו בית דין בעל הבית שאעפ״י שיש דין לבעל הבית לדחוק את חשיכה [את הפועל עד חשיכה כצ״ל וכ״ה בכי״א] שתהא הכנסה משל בעל הבית שלא יעכבנו במלאכתו אך בתוך שעותיו של בעל הבית ילך לו מבעוד יום עד שיוכל הפועל למלוא לו חבית וצולה לו דג מבעוד יום משום כבוד שבת (וכן נוסף בדפוסי׳ [וכי״ת] מבעוד יום משום כבוד שבת), ובירושלמי שם הלכה א׳ המאמר מקום שאין מנהג יהודה בן בוני ר׳ אמי רב יהודה תניי בית דין הוא שתהא השכמה של פועלין והערבה של בעל הבית ומאי טעמא תשת חשך ויהי לילה הכפירים שואגים לטרף תתן להם ילקוטון תזרח השמ׳ יאספון יצא אדם לפעלו ערבית (וצ״ל ערבי שבתות כגי׳ הרשב״א [והאו״ז ח״ג פסקי ב״מ שם] והגי״א) בין השכמה בין הערבה משל בעל הבית עד איכן כדי למלאות לו חבית מים ולצלות לו דגה ולהדליק לו נר, וזה המאמר בירוש׳ מתאים עם המאמרים שלפנינו בב״ר כמו שמפרש בפני משה שתהא השכמה של פועלין כלומר שלהן הוא ואינם צריכין להשכים מקודם זריחת השמש וכו׳ והערבה של בעל הבית בערבית שלו הוא היתור שצריכין להעריב ולעשות מלאכה עד צאת הכוכבים וכו׳ ערבי שבתות. כצ״ל בין השכמה בין הערבה משל בה״ב כמו בהשכמה של כל היום הוא משל בה״ב שהוא מוותר ושל פועלים הוא כך הערבה של ע״ש הוא משל בעל הבית לפועלין מפני שצריכי׳ להקדי׳ לכבוד שבת וכו׳, ולפי פירושו הנכון טעם השכמה של פועלין בירושלמי כמו הוצאה משל בעל הבית בב״ר כאן, וטעם הערבה של בעל הבית בירושלמי כמו הכנסה משל פועל כאן, ומדוייק הלשון בירוש׳ בב׳ הפעמים של ובב״ר משל, ובסוף המאמר בירוש׳ בין השכמה וכו׳ משל בעה״ב כלו׳ משל בעה״ב לפועלין ושלהם הוא ע׳ בנזה״ק, [ובאו״ז] ובהג״א גורסים בירושלמי שתהא השכמה משל פועלים והערבה משל בעה״ב [ולפי גי׳ זו אי אפשר לפרש כפירוש הפני משה, ובלאו זה הדיוק בין של ובין משל הוא קלוש וכמש״כ גם ביפ״ת, ולשון הירוש׳ מורה כפי׳ ר״ח בתוס׳ ב״מ שם המועתק להלן וכמו שהעירו הריטב״א (המובא בשיטה מקובצת ב״מ שם) והב״ח בחו״מ סי׳ של״א והיפ״ת כאן, אמנם גם לפירוש זה קשה הלשון ערבי שבתות בין השכמה בין הערבה משל בעה״ב, כי בערב בכל יום הפועלים מקדימים לצאת מן העבודה מבעוד יום (והי׳ לו לומר שיקדימו יותר בע״ש) ובהשכמה דהיינו בבוקר מדוע יאחרו להכנס למלאכתם בע״ש יותר מבשאר ימים, ואולי אין להמאמרים בירושלמי ובב״ר ובבבלי כונה אחת, והירוש׳ חוזר על המשנה ששנו בה שאם בעה״ב פסק עם הפועלים להשכים ולהעריב אינו יכול לכופן נגד המנהג, ועל זה שואל הירוש׳ ובמקום שאין מנהג האיך הדין אם הפועלים משכימים ומעריבים, ופירשו האמוראים שתנאי ב״ד הוא שאם הפועלים משכימים אז השכמה שלהם וחייב בעה״ב לשלם להם יותר, ואם הם מעריבים ומתאחרים במלאכתם אז הערבה של בעה״ב ואין צריך לשלם להם, וכל זה בכל ימות השבוע, אבל בערבי שבתות בין אם הם מקדימים לבוא בבקר בין אם הם מתאחרים לצאת סמוך לחשכה, הוא של בעה״ב ואינו חייב לשלם להם יותר, מפני שבע״ש אין הפועל עובד כל היום, כי הוא הולך לביתו מבעוד יום, ומפרש הירוש׳ עד איכן רשאי פועל בע״ש להעריב עד כדי שימלא לו חבית וכו׳], ובבבלי ב״מ שם איתא אמר ריש לקיש פועל בכניסתו משלו ביציאתו משל בעל הבית שנאמר תזרח השמש יאספון ואל מעונתם ירבצון יצא אדם לפעלו ולעבודתו עדי ערב וליחזי היכי נהיגי בעיר חדשה וכו׳ איבעית אימא דאמר להו דאגריתו לי כפועל דאורייתא, ופירש״י שם בכניסתו לעיר משלו צריך לוותר משלו אצל בעה״ב ולהחשיך אצלו וביציאתו למלאכתו בבקר משל בעל הבית אינו צריך להקדים אלא עם הנץ החמה וכו׳ ופי׳ התוספות שם פועל בכניסתו וכו׳ בכניסתו לביתו מן המלאכה משלו בשעה שהיא שלו דהיינו אחר יציאת הכוכבים וכו׳ וביציאתו למלאכה משל בעה״ב דזמן המלאכה הוא מהנץ עד צאת הכוכבים ולא מעמוד השחר וכו׳ וכתבו ופירוש זה משמע בב״ר ואפילו לשון הכנסה מפרש התם כניסה לביתו והכי איתא התם בפרשת ויצא וכו׳ תמן תנינן השוכר את הפועלים ופסק עמהם להשכים ולהעריב כו׳ א״ר מנא במקום שאין מנהג תנאי ב״ד הוא שתהא הוצאה משל בעל הבית והכנסה משל פועלים הוצאה משל בעה״ב מנין דכתיב תזרח השמש יאספון מכאן ואילך יצא אדם לפעלו הכנסה משל פועל דכתיב ולעבודתו עדי ערב וכן פי׳ בקונטרס אלא שפירש בכניסתו משלו מוותר משלו וכו׳ ועוד הביאו שם פירוש ר״ח שמפרש איפכא בכניסתו למלאכתו נותן משלו לבעה״ב וממהר לצאת קודם הנץ שהוא זמנו לצאת ויוצא מעלות השחר ולכך ביציאתו ממלאכתו משל בעה״ב שיוצא קודם צאת הכוכבים שיגיע לביתו עד צאת הכוכבים וזה משל בעה״ב שהרי דינו היה עד צאת הכוכבים כמו שמביא מן הפסוק וקמ״ל ריש לקיש ששינו העולם

איכן, עד שיהא כל אחד ואחד ממלא לו חבית של מים וצולה לו דגה ומדליק לו נר, ויבא יעקב מן השדה בערב הה״ד ולעבודתו עדי ערב:

ותצא לאה לקראתו מלמד שלא הנחתו לרחוץ רגליו: ה

ותאמר אלי תבא אמר ר׳ אבהו צפה הקב״ה שלא היתה כונתה אלא על מנת להעמיד שבטים לפיכך צרך הכתוב לומר אלי תבוא: אמר ר׳ לוי בוא וראה מה יפה היתה סרסרותן שלדודאין שעל ידי דודאים עמדו ב׳ שבטים גדולים בישראל, יששכר וזבולון, יששכר עוסק בתורה וזבולון מפרש בים ובא ונותן לו והתורה רבה בישראל הדודאים נתנו ריח (שה״ש ז יד):

3 ילקוט שם: 4 ילק שם, ירוש׳ סוטה פ״ג י״ט א׳: 5 שיר השירים רבה פ׳ הדודאים (ז׳ י״ד): 7 ויקרא רבה פכ״ה סי׳ ב׳:

1 איכן] פו, היכן דאגכתרימ | שיהיה ו | ואחד] ~ הולך לביתו י | וממלא י | לו ל׳ אמ לו ל׳ אמ | דגה] ואגכ, דגים פ, דג ימ, דג (דאג ת) מבעוד יום משום כבוד שבת דת | לו] ואנכתי, ל׳ דפמ | הנר מ, את הגר פגתי[1] | ויבא] וי, שנ׳ ~ דא[1]א[02]גכתמ, הה״ד ~ פ, הה״ד ויבוא א[2] 2 * בערב דפאגכתימ] וגו׳ ל, ל׳ ו | הה״ד] כדכ׳ פ | עד פו | 3 לקראתו וגו׳ פ | הנחתו] הניחתו פ, הניחה אותו דוחאגכת | את רגליו כ, אפילו רגליו פ | 4 תבא] פוחכי, תבוא דאגת | אמר ר׳ אבהו ל׳ א | כונתה] פחא[2], כוונתה דוא[1]גתי | על מנת] וג, לשם שמים דת, ל׳ פחאכי | 5 לכך פ | צרך] וחגכי[1], צריך פ, הצריך דא[1]ת, הוצרך א[2] | לומר] ~ וישמע אלהים אל לאה דת | אלי] פחאגי, ותאמר אלי דוכת | תבא פוחא[1]כי | בוא] א[2]גת, בא דפוחא[1]כי | מה — היתה] מה.. היית ו, כמה יפה היה ת, כמה הוא פ, כמה א, ל׳ גכי | * סרסרותן דח] סרסותן ל, סרסורותן ו, סרסורן ת, כחן פא[1]כי, כוחן א[2]ג, שכרן ל[0] | דודאין] דודאים פוחאגכי, ~ לפני מי שאמר והיה העולם דת | 6 שעל — עמדו] פוחכי, על.. עמדו ג, שעל.. הדודאים עמדו דת, שהעמידה על ידיהן א[1], ..על ידן א[2] | ב׳] א[1], שני דפוחא[2]גכתי | גדולים ל׳ ח | * בישראל דפוהאגתי] מישראל כ, ל׳ ל | יששכר וזבולון] ..וזבולון חג, ..זבולון א[1], ל׳ פ | עוסק] יושב ועוסק דזוחאגכתי, שיושב ועוסק פ | וזבולון וח, זבולון ג | 7 יוצא ומפרש פואי, ..ומפריש כ, יושב ומפרש ג, יושב ומפריש ח, יוצא ד, יצא ת | בימים דוחאכתי, ימים פג | לו] לתוך (בתוך פו) פיו של יששכר דפוחא[1]גתי, בתוך.. ישכר כ, לתוך.. אלעזר יששכר א[2] | רבתה א[2] | הדודאים] ו[0], והדודאים דזוגכת, הה״ד הדודאים א[1]י, הה״ד הדדאים א[2], לכך נא׳ הדודאים פ, היינו דכתי׳ הדודאים ח |

מנהגם מדין הפסוק שמביא וכו׳, ופי׳ ר״ח שכן משמע בב״ר, והקשו בתוספות ואדרבא שם משמע כפירוש קמא וכו׳ ור״ל כפירושם שהעתקתי, אכן כשיטת ר״ח גם הפירוש בערוך ע׳ כנס פועל בכניסתו משלו וכו׳ פי׳ פועל של תורה משיזרח השמש עד הערב כדכתי׳ תזרח השמש וכו׳ יצא אדם וכו׳ ולעבודתו עדי ערב וזה הפועל שמשכים בבוקר ועושה מלאכת בעל הבית קודם זריחת השמש חסד עושה עמו ומוסיף משלו לבעה״ב וזה שמניח בעה״ב הפועל מבעוד יום קודם הערב חסד עושה עמו ומניח משלו וכן מפורש בב״ר וכו׳ ופירוש אחר בערוך ע׳ פעל א׳ ועיי״ש [ובעה״ש ע׳ כנס בהערה], וכהגי׳ בערוך ע׳ פעל א׳ הועתק גם בשכל טוב צד 149 אמר ריש לקיש פועל בכניסתו א ו כ ל משלו שנאמר תזרח השמש וכו׳ וביציאתו א ו כ ל משל בעל הבית שנא׳ יצא אדם וכו׳ וכתב שם ופירשו אנשי עיר הקודש בתלמודא (ר״ל בב״ר, וע׳ בהערות רש״ב ובמבואו צד 29) א״ר מני כגון מקום שאין בו מנהג אלא דין תורה זהו תנאי בית דין (ומוסיף שם אבל אם נהגו בענין אחר יעשו כמנהגם וכו׳) וא״ר אמי בשם ריש לקיש הטריחו וכו׳ עד היכן עד שיהא כל אחד ממלא לו וכו׳ וצולה לו דגה ומדליק לו את הנר, ומסגנון לשונו פועל בכניסתו וכו׳ משמע שמפרש כפי׳ ר״ח בכניסתו למלאכה וביציאתו מן המלאכה [ובאו״ז פסקי ב״מ שם הועתק מב״ר ת מ ן תניגן השוכר א ת ה פ ו ע ל ו פ ס ק ע מ ו להשכים ולהעריב וכו׳ א״ר מנא במקום שאין מנהג תנאי ב״ד הוא שתהא הוצאה משל בעה״ב והכנסה מ ש ל פ ו ע ל הוצאה משל בעל הבית מנין דכתיב תזרח השמש יאספון ואל מעונותם ירבצון ומיכן ואילך יצא אדם לפעלו הכנסה משל פועל מנין דכתיב ולעבודתו כו׳], ובמדרש תהלים מ״ב שם איתא ד״א יצא אדם לפעלו ולעבודתו עדי ערב אמר ר׳ אבהו בשם ר׳ שמעון בן לקיש כך דרשו חכמים שתהא היציאה של בעל הבית והכנסה של פועל שתזורח לו השמש במלאכתו וצריך בעל הבית שיהא משקיעת החמה הפועל בביתו, ועי׳ בילק׳ מכירי תהלים ק״ד סי׳ ס״ה, ובסוף המאמר נוסף בכי״ת יעקב אבינו היה לו ארבע בתים לארבע אמהות ובכל בית ובית היו לו שתי מצעות אחת של שכינה ואחת שלו וכשהיה יעקב בא לערב באי זה מהם שהיה רואה שהשכינה שרויה בו היה בא ולן בו, ולא נודע לי מקור ההוספה, וע׳ גם במ״י לעיל צד 11 וצד 97 וצד 198: 3 שלא הנחתו. ובשכל טוב צד 147 הגי׳ שלא הניחתו וכו׳, ובלק״ט שלא הניחה אותו וכו׳ ועח״נ: 4 אלי תבא. כ״ה בכי״ל כאן, ובסוף המאמר אלי ת ב ו א וכ״ה במקרא והסופרים לא דקדקו בחסירות וביתירות: 5 צרך הכתוב וכו׳ שבשבחה מדבר הכתוב, וכן מפרש בשכל טוב שם ותאמר אלי ת ב א א״ר א מ י צפה וכו׳ אלא להעמיד שבטים לפיכך כתוב הפסוק הזה בתורה להיות לה לשבח, ובלק״ט ותאמר אלי ת ב ו א א״ר אבהו (ובכ״י פלארענץ א״ר אמי) ראה הקב״ה וכו׳ אלי ת ב ו א, ובמה״ג שם ותאמר אלי ת ב ו א וכו׳ לפיכך צ ר י ך הכת׳ לומר ותאמר אלי תבוא, ומשובשת הגי׳ בדפוסי׳ [וכי״ת] לפיכך הצריך הכתוב לומר וישמע אלהים אל לאה ותאמר וכו׳, ובסגנון אחר המאמר בירושלמי סוטה שם ותאמר אלי ת ב א וישכב עמה בלילה הוא אמר ר׳ אבהו כביכול היה במחשבה הוא לבדו היה יודע שלא עלת על דעתה אלא בשביל להעמי׳ שבטים וע׳ במפרשים שם [ונראה שגם כאן סוף הפסוק דהיינו מלת הוא דריש, וע׳ נדה ל״א א׳]: סרסרותן. בכי״ל ט״ס סרסותן והגהתי, והשם המופשט סרסרות נר׳ שנמצא רק כאן, וביני שיטי כתוב בכי״ל בכתב אחר ש כ ר ן [ובכי״א ב׳ כתוב כוחן של ש ב ט י ם, וביני שיטי בכתב הספר דודאים], ובלק״ט א״ר לוי בוא וראה מה יפה היה ע ר ב ו ת ן של דודאים שהעמידו על ידן שני שבטים גדולים ב י ש ר א ל וכו׳ יששכר י ו ש ב ו ע ו ס ק בתורה זבולון יוצא בשיירה ו מ פ ר ש ב מ י ם ובא ונותן ב ת ו ך פ י ו של י ש ש כ ר התורה רבה ב י ש ש כ ר (ובכ״י פלארענץ בתוך פיו של

יח) ותאמר לאה נתן אלהים שכרי וגו׳ ותקרא שמו יששכר תשיעי לשבטים היה והקריב שיני למלך הה״ד ביום השני הקריב נתנאל בן צוער נשיא יששכר (במדבר ז יח), מפני שהיה בן תורה הה״ד ומבני יששכר יודעי בינה לעיתים וגו׳ (דה״א יב לג), מהו לעיתים, ר׳ תנחומ׳ אמר לקילסין ד״א לעיבורין, ראשיהם מאתים (שם שם) מאתים ראשי סנהדריות היה שבט יששכר מעמיד, וכל אחיהם על פיהם (שם שם) וכל אחיהם מסכימים הלכה על פיהם והוא משיב

1 ילקוט שם [וכמת קס״ל], ילק׳ דה״י כ׳ אלף ע״ט: 3 פסיקתא פ״ט (ע׳ ל׳), במדבר רבה פי״ג סי׳ ע״ז, ש״ר הסירים רבה פ׳ יפה את (ו׳ ד׳), מדרש אסתר ריש פ״ד:

1 * וגו׳ — יששכר ד] ותקרא.. יששכר ת, וגו׳ לפ, ל׳ זוחאגכי | יששכר כ | תשעי ח, הוה תשיעי א¹, שיני תשיעי א², שביעי י (דה״י) | 2 היה] זפוחג, ל׳ דאבתי | והקריב] חא, והוא הקריב דזפוגכי, והוא מקריב ת | שיני] זוג, שני דפחאבתי | היינו דכתי׳ ח, שנ׳ י | נתנאל — יששכר] נתנאל בן צוער י, וגו׳ זו | 3 מפני שהיה] פ, מפני מה שהיה (היה ז) זואי, מפני (ומפני ח) מה מפני שהיה דחכתי (שם), מפני מה.. שהוא ג | בן תורה] עוסק בתורה א | היינו דכתי׳ ח | מבני י (שם). | לעיתים וגו׳] לעיתים דא², לעתים לדעת מה יעשה ישראל ת, וגו׳ זו | מהו לעיתים] מהו לעתים דפוחאכתעי (שם), ־מה זו | אומר חעי (שם) | לקילסין] ע°, לקירסין זוכע, לקירסון חג, לקסרין א, לקירטין ע, לקורגיסין ד, לקרניסין ת, לקינסרין פ, רובי תורה חכמתם י (שם) | ד״א] ע, ר׳ יוסי (יוסה ז) בן (בר זות) קוצרי (קוצריי ג, קצרי זפו, קוסרין כ) אמר דזפוא²גכת, ר׳ יוסי בן קציי אמר י (שם), ר׳ אסי בן קסרי אמ׳ א¹, ר׳ יוסי אומר ח | לעיבורין] חאכע, ־ים וגת, לעיבורן י, לעבורין פ, לעבורי׳ ד¹, ־ים ד, לעבר שנים י (שם) | מאתים] פוי, ~ וכל אחיהם על פיהם דחאכת | * מאתים ראשי דפחאכתי] ראשי מאתים ל, אילו מאתים ראשי ן | סנהדריות] זו, סנדריות א², סנהדריאות כת, סנהדראות דחא¹י, סנדראות ד¹פ | שהיה זו | שבט] חי, שבטו של ו, ל׳ דפאכת | 5 ** מעמיד] מעמיד משבטו. ל | * וכל — פיהם דזוחאכתי] ל׳ לפ | וכל אחיהם] כל אחיהם היו א², וכל אחיהן היו א¹, שהיו זו, וכל ישראל היו י (שם). ל׳ חי | מסכימין פאגי (שם) | פיהן ג | והן משיבין פ |

יששכר שהיה מרביץ תורה לישראל) לכך נאמר הדודאים וכו׳, ובשכל טוב שם א״ר לוי בא וראה כ מ ה ה י ה סרסרתן וכו׳ שעל ידיהם עמדו שני שבטים גדולים ב י ש ר א ל וכו׳ יששכר ע ו ס ק בתורה וזבולון מ פ ר ש ב י מ י ם ובא ונותן ל ת ו ך פ י ו של יששכר והתורה רבה בישראל וכו׳, ובמה״ג ותאמר לאה נתן אלהים שכרי אמ׳ ר׳ לוי בוא וראה מה י פ י ת ה י י ת סרסרותן של דודאים ל פ נ י מ י ש א מ ר ו ה י ה ה ע ו ל ם ב״ה שבשכר הדודאים הללו עמדו שני שבטים גדולים מסויימין בישראל ואלו הן שבט יששכר ושבט זבולן יששכר י ו ש ב ו ע ו ס ק בתורה וזבולן י ו צ א ו מ פ ר ש במים (ושם בכי״מ ב י ם ובכי״ק ב י מ י ם) ועוסק בפרקמטיא ובא ונותן ב ת ו ך פ י ו ש ל י ש ש כ ר ומתוך כך תורה רבת בישראל וכו׳, ושם הועתק קצת כסגנון המאמר בשהש״ר [ר׳ יודן ור׳ לוי ר׳ יודן אמר בא וראה כמה הם חביבין הדודאים לפני מי שאמר והיה העולם שבשכר הדודאים הללו עמדו שני שבטים גדולים מסוימים ואלו הם שבטו של יששכר ושבטו של זבולון שנ׳ ויבא יעקב מן השדה בערב], והדרש יששכר עוסק בתורה וזבולון וכו׳ כדליף בסמוך [לפסוק י״ח], וכגי׳ שאר הספרים איתא גם בוי״ר שם על ידי שהיה זבולון מפרש מיישוב ועוסק בפרקמטיא ובא ונותן ל ת ו ך פ י ו ש ל י ש ש כ ר נותן לו שכר בעמלו וכו׳, וטעם הדודאים נתנו ריח ריח של תורה: 1 תשיעי לשבטים. כסדר תולדותם והקריב שני למלך ליהודה, ובלק״ט הובא המאמר לפסוק שלפניו ל י ע ק ב ב ן ח מ י ש י ומפרש חמישי היה ליעקב מן לאה שהוא תשיעי לבנים והוא הקריב שני למלך בנשיאים דכתיב ביום השני וכו׳ וכ״ה בשכל טוב שם: 4 לקילסין. כ״ה בכי״ל, וגי׳ זו הובאה גם בערוך ע׳ קרס ד׳, ושם הועתק מהו לעתים ר׳ תנחומא אמר לקירסין ס״א לקילסין ד״א לעיבורין ס״א לקירטין, ובע׳ קרטין ומבני יששכר וכו׳ ר׳ תנחומא אומר לקירטין ס״א לקירסין ופי׳ עת בל״י קירוס וכו׳ (ושם העיר בעל ערוך הש׳ שהובא בע׳ קרס עוד הגי׳ קילסין, וגי׳ זו ס״א לקילסין איתא בכל דפ״ע ועי׳ גם במעריך ע׳ קרס וללא נכון השמיט ס״א לקילסין בע׳ קרס, והגי׳ ד״א לעיבורין כמו לפנינו בכי״ל), ומלת קילסין היא קירסין[1] בחילוף ר״ש ולמ״ד, [ובגליון כי״א ב׳ כתוב פי׳ לשון חפוש וכ״ה בפי׳ ב״ר מל״א] ור״ת דורש ומבני יששכר יודעי בינה לעתים יודעי בינה לדעת וליעץ מה יעשה ישראל כפי צורך הזמנים כל דבר ודבר בעתו, ופירוש זר בגי׳ הילק׳ דה״י ר׳ תנחומא אומר רובי תורה חכמתם, ודרש אחר לעתים לעיבורין לעבר שנים ועי׳ בתרגום דה״י שם ולפי הגי׳ שבדפוסי׳ ובכ״י שציינתי ובילק׳ דה״י בעל הדרש לעיבורין הוא ר׳ יוסי בן (בר) קוצרי (קְצרי, קציי, קוסרין) ועי׳ לעיל צד 126, ובילקוט כאן השמיט הדרש לקיסרין, וכן בשכל טוב, ושם העתיק מהו לעתים לעבורא וכו׳ מאתים וכל אחיהם על פיהם אחיהם ראשי סנהדראות היה יששכר מעמיד וכל אחיהם מסכימין וכו׳ והוא משיבן ה ל כ ה למשה מסיני, ובמה״ג עמו׳ 476 ד״א נתן אלהים שכרי בוא וראה כמה גדול שבחו שלישכר והלא תשיעי שלשבטים והוא מקריב שני למלך וכו׳ מ פ נ י מה מ פ נ י ש ה י ה בן תורה וכו׳ מהו לעתים אמ׳ ר׳ יוסי ל ע י ב ו ר י ן ראשיהם מאתים אילו מאתים ראשי סנהדריות ש ה י ה ש ב ט ו שלישכר מוציא וכל אחיהם על פיהם מ ל מ ד שכל אחיהם היו מסכימין וכו׳ והוא משיב להן הלכה כהלכה למשה מסיני, וכל המאמר נסדר גם בכי״ו פצ״ט ו י ה י ל מ ס ע ו ב ד אילו מאתים ראשי סנהדריות שהיה יששכר מעמיד הדה היא ומבני יששכר ידעי בינה לעתים מהוא לעתים ר׳ תנחומא אמ׳ לקירסין ר׳ יוסי בר קצריי אמ׳ לעיבורים ראשיהם מאתים וכל וגו׳ שהיו מסכימין הלכה על פיהם והוא מ ו ש י ב להם ה ל כ ה כהלכה למשה מסיני וכו׳, ובנוסחת הדפוסים לקמן פצ״ח סי׳ י״ב המאמר מקוטע ועיי״ש ועי״ע בתנחומא ויחי סי׳ י״א ובנוסחת הדפוסי׳ לקמן פצ״ט סי׳ י׳ ובאג״ב פפ״ג (פפ״ב), ולקמן פצ״ז בכי״ל (בנוסחת השיטה חדשה) חמור גרם כשם שהחמור שובר את העצם ואת הגרם כך שבטו של יששכר שוברין את ישראל בהלכה שנ׳ ומבני יששכר יודעי בינה לעיתים וגו׳ שהיה שבטו מעמיד מאתים סנדריות, ובפסיקתא שם הובא המאמר בדרש קח מאתם (במדבר ז׳ ה׳) מאתם היה הדבר ומי נתן להם את העצה שבטו של יששכר הה״ד ומבני יששכר וכו׳ ר׳ יוסי ובר קצה

[1] καιρός.

להם כהלכה למשה מסיני, וכל השבח הזה מנין לישׂשכר, מזבולון שהיה מתעסק בפרקמטיה ומאכיל את ישׂשכר שהיה בן תורה הה״ד זבולון לחוף ימים ישכון (בראשית מט יג), וכשבא משה לברך את ישראל הקדים ברכת זבולון לברכת ישׂשכר שמח זבולן בצאתך ויששכר באהליך (דברים לג יח) ממה שיששכר באהליך ויש א׳ יששכר באהלי זבולון:

1 להן פג, עליהם א¹ | כהלכה] פ, הלכה חי, הלכה כהלכה דזואגכת | וכל זה השבח ח, וכל חייו אגכ, וחייו של יששכר י (שם) | מנ׳ זן, מנין לו י, מנין היה ח, מנין היה (היו א²) לו דא³, מניין היה (היו א¹) לו א׳גכת, ל׳ פ | לישׂשכר ל׳ י | מזבולון] כי, מזבולן ג, מזבלון פ, משל זבולון דאת, משל זבולן וח | עוסק דואכתי, עסוק פחג | בפרקמטיא פ, ־ייא י¹, בפרקמטיא (בפרגמטיא וגכ) שלו דוחאגכתי (שם) | והיה מאכיל כ | 2 את ל׳ פחא | לישׂשכר חא¹ | שהוא גי | בן תורה] עוסק בתורה ת | היינו דכתי׳ ח | זבולן זוחג, זבלון פ (זבולון — יששכר ל׳ א) | לחף ו | ישכון] ישכן ג, ישכון ובשביל כך יששכר חמור גרם י (שם), וגו׳ זפ | 3 את ל׳ פ | ישראל] כי, השבטים דזפוחגתי (שם) | * זבולון — שמח ד] זבולון.. שנ׳ שמח ת, זבולן.. הה״ד שמח י (שם), זבולן.. הדה היא שמח ו, זבלון (זבולון י) לישׂשכר הה״ד שמח פי, זבולן לברכת יששכר הדהי (היינו דכתי׳ ח) ולזבולון אמר שמח חג, זבולון.. ישכר זבולון.. ישכר ולזבולון אמר שמח כ, ל׳ ל | זבולן] זחג, זבו׳ ו, זבלון פ, זבולון דאכתי | וישׂשכר באהליך] חאגי (שם), וישׂשכר באוהליך דת, ויששכר (וישכר כ) באהלך די¹פכי, ל׳ ו | 4 ממה] פאגכי, שמח זבולן בצאתך ~ ד, אל תהי קורא (תיקרא ו) כן אלא שמח זבולן בצאתך ~ זו (ממה — באהליך ל׳ ת) | וישכר כ, שיששכר עמד פ, שיש שכר י, שבישׂשכר א²ג | באהליך] פאגי¹, באוהלך דו, באהלך כ | ויש א׳] וי״א א¹, ויש אומ׳ פוא²תי¹, ויש אומרי׳ כ, ויש אומרים ד, ל׳ ג | יששכר] זואי, ישכר כ, וישׂשכר ג, שהיה יששכר פ, יש שכר דת | זבולן זוג, זבולון ישׂשכר עומד באהלי זבולון כ |

(וג׳ שצ״ל בר קצרה) אמר לעיבורים ר׳ תנחומא אמר לקירסין ראשיהם מאתים אלו מאתים ראשי סנהדריות שהעמיד יששכר וכל אחיהם על פיהם מלמד שהיו מסכימין הלכה על פיהם (ובעל הערוך ציין בע׳ קרטין בפסקא ויהי ביום כלות משה ובב״ר וכו׳ והביא המאמר כסגנונו כאן מהו לעתים ר׳ תנחומא אומר וכו׳ כדרכו להעתיק המאמרים כסגנונם במקום אחד ואף שציין מקורם במקומות שונים), ושם בכ״י כרמולי הגי׳ יודעי בינה לעתים שהיו יודעים לעבר שנים ולקבוע חדשים מה יעשה ישראל ר׳ תנחומא אמר שהיו יודעים לרפות את הקרסים, וגי׳ זו צ״ל עפ״י המאמר בשהש״ר שם שנובע מפסיקתא וקח מאתם והיו מהו קח מאתם מאתם היו הדברים וכו׳ הוא שהכתוב משבח שבט יששכר שנאמר ומבני יששכר וכו׳ מהו לעתים ר׳ תנחומא אמר לקירסין ר׳ יוסי בר קסריי אמר לעיבורין לדעת מה יעשה ישראל שהיו יודעים לרפאות את הקורם (כ״ה בד״ו) ראשיהם מאתים אלו מאתים ראשי סנהדראות שהיה שבטו של יששכר מעמיד וכל אחיהם על פיהם מלמד שכל אחיהם היו מסכימין ההלכה על פיהם כהלכה למשה מסיני, ובמדרש אסתר שם בדפ״ר וד״ו ויאמר המלך לחכמים יודעי העתים וגו׳ מי היו אמר ר׳ סימון זה שבטו של יששכר הה״ד ומבני יששכר וכו׳ ר׳ תנחומא אמר לקירסין, ור׳ יוסי בר קצרתא אמר לעיבורין לדעת מה יעשה ישראל שהיו יודעין לרפאות את הקירוס פירוש קליפה העולה מחמת מכה ראשיהם מאתים אלו מאתים ראשי סנהדראות שהיה שבטו של יששכר מעמידים וכל אחיהם וכו׳ וכולם היו מסכימים הלכה על דעתן כהלכה למשה מסיני (הפירוש קליפה העולה וכו׳ הוא הוספה זרה, וקשה הדרש לדעת מה יעשה וכו׳ שהיו יודעי׳ לרפאות וכו׳ ועי׳ בהערות רש״ב בפסיקתא שם, ומהרז״ף במ״ח חלק ג׳ צד 22 מפרש קירום מל״י[1] וצע״ג), ועוד בבמ״ר שם קערת כסף אחת בא נשיא יששכר והקריב על שם התורה לפי שהם אהבו את התורה יותר מכל השבטים שנאמר ומבני יששכר וכו׳ מהו לעתים ר׳ תנחומא אמר לקרסין ר׳ יוסי אומר לעבורים לדעת מה יעשה ישראל באיזה יום יעשו מועדים ראשיהם מאתים אלו מאתים וכו׳ שהיה שבט יששכר מעמיד וכל אחיהם וכו׳ שהיו מסכימים הלכה על פיהם ואומר ויט שכמו לסבול שהיו סובלים עול תורה ויהי למס עובד שכל מי שהיה טועה בהלכה היו שואלים אותה לשבט יששכר והם מבארים אותה להם, ובאלו המדרשים ל״ג והוא משיב להם, וטעם הגי׳ כאן כל אחד מראשי סנהדריות [או שבט יששכר] משיב להם וכו׳, ובכי״פ הגי׳ והן משיבין, וכבר דרשו בספרי וזאת הברכה פי׳ שנ״ד ויששכר באהליך מלמד ששבטו של יששכר משתבח בתורה שנאמר ומבני יששכר יודעי בינה לעתים וכן מצינו שאביו משבחו שנאמר וירא מנוחה כי טוב וכו׳ ועי״ע עירובין ק׳ ב׳ יומא כ״ו א׳, ובתר״י א׳ מתורגם ותאמר לאה וכו׳ ואמרת לאה יהב י״י אגרי וכו׳ והיכדין עתידין בנוי לקבלא אגר טוב על דאינון עסיקין באורייתא וכו׳: 4 ממה שיששכר וכו׳. וסוף הפסוק אינו נאמר על יששכר כאילו כת׳ ולישׂשכר אמר שמח יששכר באהליך אלא מוסב למעלה שמח זבולן בצאתך הצלח בצאתך לסחורה ממה בזכות מה שיששכר באהליך שהוא עוסק בתורה ויושב באהלים על ידך עי׳ ביפ״ת, ויש אומרים יששכר באהלי זבולון זכותו וברכתו באהליך [לפי הנוסחאות שלפנינו יששכר בתיבה אחת ולא יש שכר כגי׳ הדפוסי׳ וכי״ת אין לפי פירוש זה חילוק בין פי׳ הראשון לפי׳ היש אומרים, אמנם נראה שלפי׳ הראשון באהליך מוסב על יששכר וכונת המקרא הוא שמח זבולון בצאתך ממה שאתה יששכר יושב באהליך ולפי׳ היש אומרים באהליך מוסב על זבולון שישמח מפני שיששכר יושב באהליו ולומד], וכן טעם הגי׳ בכי״ו אל תיקרא כן כלו׳ להפריד הפסוק אלא שמח זבולן בצאתך ויששכר ממה שיששכר וכו׳, וגם בכי״ו לקמן שם הגי׳ וכל השבח הזה מאין היה לישׂשכר משלזבולון שהיה עוסק בפרגמטיא שלו ומאכיל וכו׳ הדה היא זבולון לחוף וגו׳ וכשבא משה לברך את השבט הקדים וכו׳ הדה היא שמח זבולן בצאתך וגו׳ אל תהי קורא כן אלא שמח זבולון בצאתך ממה וכו׳, וח״נ פרקמטיא פרגמטיא עי׳ גם לעיל צד 627, והגי׳ וי״א יש שכר באהלי וכו׳ איתא רק בדפוסי׳ [וכי״ת] ועי׳ גם גי׳ הילקוט, ובמה״ג שם גורס ומפרש וכל השבח הזה מנין לו לישׂשכר משלזבולון שהיה עוסק בפרקמטיא שלו ובא ומאכיל את יששכר הוי אלמלי זכותו שלזבולון לא עמדה תורתו שלישׂשכר וכשבא משה לברך את ישראל הקדים ברכת זבולן לישׂשכר דכת׳ שמח וכו׳ ויששכר באהליך ויש אומרין יששכר נתקיימה ברכתו באהלי זבולן, ובשכל טוב וכל השבח הזה לישׂשכר

[1]) κηρίον, grindartiger Ausschlag.

ו כ) ותאמר לאה זבדני אלהים אתי זבד טוב הפעם יזבלני אישי השדה זו כל זמן שאת מזבלה ומעדרה היא עושה פירות:

כא) ואחר ילדה בת וגו׳ תנן היתה אשתו מעוברת ואמר יהי רצון שתלד אשתי זכר הרי זו תפילת שוא, דבי ר׳ ינייי אמ׳ ביושבת על המשבר היא מתניתא, אמר ר׳ יודה בר פזי אף היושבת 46d

1 ילקוט ר׳ ק״ל: 3 ילקוט שם, ילקוט ירמיה ר׳ רל״ט: ברכות פ״ט ע״ג: 4 ירוש׳ ברכות פ״ט י״ד א׳, ברכות ס׳ א׳, תנחומא ויצא סי׳ ח׳ [וע׳] תנחומא ע״כ שם סי׳ י״ט [ויצא סי׳ י״ח]:

1 * ותאמר — אישי] ותאמר.. טוב וגו׳ ל׳, ותאמר.. אלהים זבד טוב] הפעם.. אישי י׳, ותאמר.. זבדני וגו׳ הפעם יזבלני פ׳, ותאמר לאה הפעם.. אישי א׳[1], הפעם.. אישי חא׳[2], ותאמר.. אלהים וגו׳ ן׳, ותאמר.. אותי זבד טוב כ׳, ותאמר.. אתי ג׳, זבדני.. אותי זבד טוב הפעם יזבליני אישי ת׳, זבדני.. טוב ד | זו] ג׳, הזו דפוחכתרי, הזה א | זמן] מה זו | 2 שאת] זפוחגכי, שאתה דאתר | מעדרה ומשקה ומזבלה א | 3 ואחר — בת ל׳ א׳[2] | וגו׳] ן׳, ותקרא את שמה דינה חא׳גכ, ותקרא.. שמה א׳[2], ל׳ דפתי | תנן] ח׳, תנינן זפואגכי (ירמיה), תניג׳ ד׳, תנינא ת׳, תמן תנינן י | היתה] א׳, כיצד היתה דפוכת, כיצד הייתה ז׳, הרי שהיתה חי׳, הרי שאמ׳ שהייתה ג | (ואמר — שוא ל׳ ן) | רצון] ~ מלפניך כ | בן זכר א | זה י | 4 תפילת] וג׳, תפלת פחאכתי, תפלה ד | דבי] דבית וחכ, ל׳ י | ינייי] ג׳, ינאי דפוחאכתרי | אמרין וחכ, אמרי דאגתרי[1] (שם), אמרו ר[2], אומר י | מיושבת ג | היא] פוחאכרי[1], הדא דת, ל׳ ג | מתניתה וג | ואמ׳ ח׳, דאמ׳ ת | יודא פ׳, יהודה דזוחאגכתי | בר] ו׳, בן דפחאגכתי | היושבת] פא׳[2], יושבת ן׳, ביושבת חא׳גי, על היושבת דת |

מזבולון שהיה עוסק בפרגמטיא שלו ומאכיל ליששכר וכו׳ (ושם מפרש ותקרא שמו יששכר כלומר יש לי שכר וכו׳ ועי׳ גם ברד״ק), ובכי״ל לקמן פצ״ז זבולן לחוף ימים ישכון בסחורתו ויששכר בתורתו וכו׳ מה ראה יעקב שבירך זבולן ואחרכך יששכר והלא יששכר גדול ממנו וכו׳ ועי׳ בתנחומא ויחי ובנוסחת הדפוסי׳ לקמן פצ״ט סי׳ ט׳: 1 הפעם יזבלני וכו׳. כן השלמתי ועח״נ, וכן מפרש בפי׳ ב״ר כ״י [לקמן פרשה ע״ג] יזבלני דריש, ובמה״ג שם ותהר וכו׳ ותאמר הפעם יזבלני אישי אמרה לאה השדה כל זמן שאת מזבלה היא עושה פירות כך האשה כל זמן שמוספת בנים בעלה מוסיף באהבתה, ובשכל טוב צד 149 הפעם יזבלני לשון זבל וכו׳ ועיי״ש צד 148 [ובמדרש אגדה הפעם יזבלני וגו׳ כעין שדה שמזבלין אותה כדי שתצא התבואה יפה] והלשון כל זמן וכו׳ כמו לעיל צד 460 מה קינמון הזה כל זמן שאתה מזבלו ומעדרו הוא עושה פירות וכו׳: 3 תנן. במשנה שם הצועק לשעבר הרי זו תפלת שוא כיצד היתה אשתו מעוברת ואמר וכו׳ הרי זו תפלת שוא, וכפי הגי׳ לפנינו בכי״ל [וכי״א א׳ וב׳] הועתק כאן לפי הענין מן היתה אשתו וכו׳, ובמשנה בבבלי חסר מלת כיצד ועי׳ בדה״מ צד 288 וד״ס ח״א צד 288, ובדפ״ר וד״ו הודפס תניג׳ ור״ל תנינן, וכבר נשתבש בד׳ קראקא א׳ תנינא וע׳ במ״י לעיל צד 151: 4 דבי ר׳ יניי. לעיל צד 135 הגי׳ דבית יניי וע׳ בח״נ ובמ״י שם: המשבר. כסא של היולדת וע׳ פריים שם צד 459 וקרוים ארכעאלאגיע ח״ב צד 6: היא מתניתא. מיירי מתניתין, ור״י בר פזי שאמר אף היושבת על המשבר וכו׳ משמע שחולק על המשנה, ולא נתפרש אתיבון וכו׳ אי לדבי ר׳ יניי או לריב״פ [ובכי״א א׳ הגי׳ איתיבון א״ר ינאי ונקוד עליו וביני שיטי כתוב ליה], ובהקושיא חסר עיקר הדרש שעיקר ברייתה זכר היה ונעשית נקבה, ואף אם כוונו לאגדה זו קשה דהא אפשר לפרש שנשתנית קודם שישבה לאה על המשבר, ומאי משני עיקר ברייתה שלדינה זכר היה וכו׳ שאינו מחדש כלום, ובבבלי ברכות שם איתא היתה אשתו מעוברת וכו׳ תפלת שוא ולא מהני רחמי מתיב רב יוסף (וע׳ בד״ס שם צד 340 הגי׳ ר׳ אבא וכן מביא ביפ״ת) ואחר ילדה בת ותקרא את שמה דינה מאי ואחר אמר רב לאחר שדנה לאה דין בעצמה ואמרה י״ב שבטים עתידין לצאת מן יעקב ששה יצאו ממני וארבעה מן השפחות וכו׳ אם זה זכר לא תהא אחותי רחל כאחת השפחות מיד נהפכה לבת שנאמר ותקרא את שמה דינה אין מזכירין מעשה ניסים ואיבעית אימא מעשה דלאה בתוך ארבעים יום הוה וכו׳, ובמ״כ שיער להגיה כאן עפ״י הבבלי שם והכתיב ואחר ילדה בת ואמר ר׳ אבא (וכ״ה במה״ג וע׳ בד״ס) עיקר ברייתה וכו׳ ומשני א״ר חנינא האמהות נביאות היו וכו׳ והיה עמהם דרך נס וכו׳ וביפ״ת כתב חזרתי על כל בעלי אגדה שבארץ הלזו שיפרשו לי הך תיובתא ותירוצא ואין אתנו יודע עד מה וכו׳ ועיי״ש ובנזה״ק שהאריכו בפירוש המאמר [ולדעתי נראה שנחלפו כאן המאמרים וצריכים לסרס אותם בדרך זה תנן כו׳ תפילת שוא אתיבון והכת׳ ואחר ילדה בת ואמר רב (כצ״ל במקום א״ל) עיקר ברייתה וכו׳ נעשת נקבה דבי ר׳ יניי אמ׳ כו׳ ובזה הכל עולה על נכון כי לדבי ר׳ יניי דוקא ביושבת על המשבר נשנה במתניתן שאין תפלה מועלת ורחל התפללה קודם ישיבתה של לאה על המשבר], ובפי׳ ב״ר מפרש דבי ר׳ ינאי וכו׳ איתבון לר׳ ינאי והכתי׳ ואחר וכו׳ נעשתה נקבה כלומר מקודם לכן נהפכה נתכנסו כל האמהות ואמרו וכו׳ תפקד עוד רחל [ובפי׳ ב״ר כי״א נוסף ואמרו יהי רצון שתפקד זו והיינו ואחר לאחר שילדו כלם התפללו עלי׳ וכ״ה בגליון כי״א ב׳.] ובפי׳ ב״ר כי״ט מל״א הכיוצר הזה מה היוצר הזה לאחר שיצר את הכד שוברו ועושה אחר אף אני עושה את המקום אפילו על המשבר (וכן נוסף הפירוש בדפוסים [וכי״ת] מה יוצר הזה וכו׳) וקשיא לר׳ ינאי והכתיב ואחר ילדה בת דמשמע עד שעת לדתה היה זכר במעי לאה ובשעת לדתה היינו על המשבר [נעשית נקבה] עיקר ברייתה של דינה כלומר תחלת יצירתה זכר היתה ומתפילתה של רחל שאמרה וכו׳ נעשית נקבה קודם לידה ומשבר דיינו בזכרים וכו׳ והיינו אחר שילדו כולם התחילו מתפללות על רחל, ובסגנון שלפנינו בב״ר המאמרים בירוש׳ ברכות, ושם ל״ג אמר ריב״פ אף היושבת וכו׳ ול״ג אתיבון והכת׳ וכו׳ אמר להם, והגי׳ שם דבית ינאי אמר ביושבת על המשבר [היא מתניתא] הא קודם כן יצלי על שם הנה כחומר ביד היוצר רבי [יהודה בן פזי] בשם דבית ינאי עיקר עיבורה של דינה זכר היה מאחר שנתפללה רחל נעשית נקבה הדה היא ואחר ילדה בת ותקרא את שמה דינה מאחר שנתפללה רחל נעשית נקבה וא״ר יהודה בן פזי בשם דבית ר׳ ינאי אמינו רחל מנביאות הראשונות היתה אמרה עוד אחר יהיה ממני הדא הוא דכתיב יוסף ה׳ לי בן אחר אחרים לא אמרה אלא עוד אחר יהיה ממני (והתיבות שהוספתי נשתרבבו שם למעלה), ובפני משה הגיה בירושל׳ עפ״י המאמר שלפנינו בב״ר, וע׳ גם במראה הפנים וכפי׳ מהרז״ף, אכן גם בירוש׳ ברכות ד׳ מגנצא הגי׳ כן באיזה שינויים, וכן הועתק מירושלמי במה״ג עמ׳ 477 דבי ר׳ ינאי אומרין ביושבת וכו׳ הא מתניתא וכו׳ ר׳ יודה בר

על המשבר יכול הוא להשתנות הה״ד הכיוצר הזה לא אוכל וגו׳ (ירמיה יח ו), אתיבון והכת׳ ואחר ילדה בת, אמר להם עיקר ברייתה שלדינה זכר היה ומתפילת רחל שאמרה יוסף י״י לי בן אחר (בראשית ל כד) נעשת נקבה, אמר ר׳ חנינה בן פזי אמהות נביאות היו ורחל היתה מן האימהות, יוסף י״י לי בנים אחרים לא נאמר אלא בן אחר אמרה עוד אחד עתיד להעמיד ולווי יהיה ממני, אמר ר׳ חנינה נתכנסו אימהות ואמרו דיינו זכרים תפקד זו:

פרשה עג

ל כב) ויזכר אלהים את רחל וגו׳ זכריני י״י ברצון עמך פקדיני בישועתך (תהלים קו ד) אמר ר׳ אלעזר בראש השנה נפקדה שרה רחל וחנה ויזכר אלהים את רחל וגו׳:

3 [לעיל לד 765 ועי׳ תנחומא מ״ב וילך סי׳ כ]: || 6 ילקוט מכירי תהלים ל״ח סי׳ י״ב: 7 ראש השנה י״א א׳:

1 הוא] פחאגבי, היא ו, ל׳ דת | וגו׳] לעשות י (שם), לעשות לכם בית (לעשות בית ג) ישראל נאם י״י וגו׳ חג, לעשות לכם בית ישראל הנה כחומר ביד היוצר ר[1], לעשות.. ישראל הנה (וכתי׳ הנה א[1]) .. היוצר כן אתם בידי בית ישראל א, וגו׳ (לעשות לכם ו°ב) הנה.. היוצר.. ישראל פו°ב, לעשות לכם בית ישראל הנה.. בית ישראל מה יוצר הזה לאחר שיצר את הכד שוברו ועושה אחר אף אני עושה כן אפי׳ על המשבר דת | אתיבון] פחג, התיבון ו, איתיבון אכר[2], איתבון ר[1], איתיביה ד, אותבוה ת | והכת׳] גכת, והכתיב דחא׳רי, והא כת׳ פו, והא כתיב ר[3]י (שם), ל׳ א[2] | 2 להון א | עקר ח | * ברייתה דפוחאכתר[2]י] בריתה לר[1]י[1] (שם), בירויותה ז, בריתיה ג | של דינה] פוחאגרי, ל׳ דכת | היה] אגכר[3], היתה דהרי, היית פו, ל׳ ת | ומתפלתה (ומתפלת פ) של דפחאכתר[3]י, ומתפילה של ו°ג | 3 נעשת] פוי, נעשית זחאכתר[3]י (שם), נעשתה ר[1], נעשה דג | חנינא חאגב, חנניה ו | בר ו | אמהות] פחכת, אימהות דואג, האמהות י | היו] הן ת | היתה] וחאגב, ל׳ דפת | האימהות] וא[2]ג, האמהות דפחא[1]כת | 4 לי בן א[1], לי בן אחר ח | אחרים ל׳ א | לא נאמר] חי, אינו אומר כן פו, אין כתיב (כת׳ גכת) כאן דאגכת | אלא יוסף י״י לי בן וא[1] | ועוד ג | אחד] פחא[1]י, אחר דוא[2]גב, בן אחר ת | עתיד] כ, הוא עתיד דפוא[1]תי, הוא א[1]ג | לעמוד וחי | ולואי א[1], והלואי י, הלווי והגב, הלואי דפא[2]ת | יהי ממני י, ממני יהיה פ, שיהא ממני א[1], יצא ממני ת, ממני ח | 5 חנינא ח, חנינה (חנינא אגב) בן פזי פאגב, חנניה בר פזי ו | כל האימהות דואג, כל האמהות פחתי אמרו פכ, ל׳ ת | דיין א[2] | תפקוד כ, תיפקוד ו | זו] א, עוד זו פוחגב, עוד זאת דת, עוד רחל ר, עוד זאת רחל ר[3]י[1] || 6 ויזכור חאכת | וגו׳] ו, ל׳ דפחאגכת | זכריני] ג, זכרני דות, כת׳ (כתיב חא[2]מ, כתו׳ כ, הה״ד א[1]) זכרני פחאכמ | עמיך ת | פקדני בישועתיך ד, ופקדני (פקדני א[3], פוקדנו ח) בישועתך (בישועתיך ת) חאגכתמ, וגו׳ פו | 7 לעזר ו | שנה ו | שרה ורחל פת, רחל ושרה א[1]ב | ולאה וחנה פ | ויזכור חאתמ | את ל׳ ד | וגו׳ ל׳ |

פזי בשם דבית ר׳ ינאי עיקר עיבורה וכו׳, ונר׳ שצ״ל כאן עפ״י הירושלמי אמר ר׳ יהודה בן פזי אמהות נביאות היו וכו׳ ונתחלף עם ר׳ חנינא ב״פ שהוא בעל המאמר בסמוך (ואף לפי הגי׳ שלפנינו אמר ר׳ חנינה נתכנסו וכו׳ וגם ר״ח לעיל צד 461 הוא ר״ח בן פזי, ועי׳ באגה״א ח״א צד 45, וללא נכון הובא שם צד 23 זה המאמר בתוך מאמרי ר״ח בר חמא) אכן גם בשכל טוב צד 148 הועתק א״ר חנינא בן פזי רחל אמנו נביאה היתה אמרה עוד בן אחד הוא עתיד להעמיד יהי רצון שיהא ממני ואמר רב חנינא בן פזי נתכנסו כל האהמהות ואמרו דיינו וכו׳ ומפרש שם לכך נאמר ואחר ילדה בת כלומר לאחר שנתפללה לאה ואמרה יהי רצון שיהא עובר בבטני נקבה כדי שתלד רחל אחותי זכר וכו׳ מכאן שנתחלפה דינה בבנימין אבל מקצת רבותינו דרשו שנתחלפה ביוסף, ובתנחומא שם ילמדנו רבינו אם היתה אשתו מעוברת מהו שיתפלל יה״ר שתלד אשתי זכר כך שנו רבותינו היתה אשתו מעוברת ואמר וכו׳ ר״ה בשם ר׳ יוסי אומר אע״פ ששנינו היתה אשתו מעוברת וכו׳ הרי זו תפלת שוא אינו כן אלא אפילו עד שעה שתשב על המשבר יתפלל שתלד זכר לפי שאין קשה לפני הקב״ה לעשות את הנקבות זכרים וכו׳ וכן מפורש ע״י ירמיה וכו׳ מה הקב״ה אומר לירמיה הכיוצר הזה לא אוכל לעשות וכו׳ וכן אתה מוצא בלאה אחר שילדה ששה בנים וכו׳ והיתה מתרעמת לפני הקב״ה ואמרה רבש״ע וכו׳ מיד שמע הקב״ה תפלתה ונהפך העובר שבמעיה לנקבה שנאמר ואחר ילדה בת ותקרא וכו׳ ואחרת אין כתיב כאן אלא ואחר ולמה קראה לאה דינה לפי שעמדה לאה הצדקת בדין לפני הקב״ה אמר לה הקב״ה את רחמנית ואף אני מרחם עליה מיד ויזכור אלהים את רחל, ועי׳ בתנחומא מ״ב שם, והאגדה גם בתר״י א׳ ומן בתר כדין ילידת בת וקרת ית שמה דינה ארום אמרת דין הוא מן קדם י״י דיהון מני פלגות שבטיא ברם מן רחל אחתי יפקון תרין שבטין היכמא דנפקו מן חדא מן אמהתא ושמיע מן קדם י״י צלותא דלאה ואיתחלפו עובריא במעיהון והוה יהיב יוסף במעהא דרחל ודינה במעהא דלאה, וממקור אחר הועתק במה״ג צד 479 מהו דינה אמ׳ ר׳ יהושע בן נחמיה שנעשה בה מידת הדין שהיית זכר ונעשית נקבה ורבנן אמרי מהוא דינה הכל צווחו דיינו בנים לאה והשפחות וכו׳ ואפשר שגם במאמר ר״ח נתכנסו אימהות ואמרו דיינו וכו׳ הוא דורש השם דינה [וכמוש״כ ביפ״ת ובחי׳ הרש״ש], ועוד איתא בפדר״א פל״ו אמרת הילדה הזאת דין ומשפט היא על כן קראה שמה דינה ועיי״ש בביאור הרד״ל [והשם אמהות במאמר ר״ח על השפחות לאו דוקא כי אין קורין אמהות אלא לארבע (ברכות ט״ז ב׳) וכמו שהעיר ביפ״ת, ועי׳ גם לקמן פע״ג סי׳ ג׳. אמנם במסכת שמחות ספ״א הנוסחה אין קורין לאבות אבינו וכו׳ ולא לאמהות אמינו אלא לארבע אמהות]:

פרשה עג. בכי״א א׳ פע״א וכן נסמן בדפ״ר, ובמקרא כאן ראש סדר ועי׳ במ״י לעיל ריש פע״א:
6 זכריני וכו׳. [פי׳ בפי׳ ב״ר כ״י מל״א] בעת שאתה מצוי ומתרצה לעמך [כצ״ל תחת לפניך הכתוב שם]

ב זכר חסדו ואמונתו לבית ישראל ראו כל אפסי ארץ את ישועת אלהינו (שם צח ג) זכר חסדו זה אברהם חסד לאברהם (מיכה ז כ), ואמונתו זה יעקב תתן אמת ליעקב (שם שם), לבית ישראל ישראל סבה, מי היה ביתו שליעקב אבינו לא רחל, בכולם כת' בני לאה בכור יעקב ראובן (בראשית לה כג), ובני זלפה שפחת לאה גד ואשר (שם שם כו), ובני בלהה שפחת רחל דן ונפתלי (שם שם כה), וברחל כת' בני רחל אשת יעקב יוסף ובינימן (שם מו יט), ד"א זכר חסדו ואמונתו וגו' ויזכר אלהים את רחל וגו':

ג פדה בשלום נפשי וגו' (תהלים נה יט) זה יעקב, מקרב לי (שם שם) שלא תקרב לי עצת הרשע שלא יאמר זו שילדה יטלינה וזו שלא ילדה לא יטלינה, כי ברבים היו עמדי (שם שם) דאמר

1 ילקוט כ' ק"ל, ילק' תהלים כ' תתכ"ב, ילק' מכירי שם, ילק' מכירי מיכה ז' כ', וע' תנחומא מ"ב ויצא סי' י"ח:
7 ילקוט כ' ק"ל, ילק' מכירי תהלים נ"ה סי' י"ז, תנחומא מ"ב שם סי' י"ז, מדרש תהלים נ"ה [וע' תנחומא מ"ב שם סי' כ']:

1 זכר] כתיב ~ חמ (תהלים), וכתי' ~ א | *לבית — אלהינו דת] לבית.. וראו.. אלהינו ל, לבית ישראל פחא'גכימ, וגו' וא² | 2 זכר חסדו] חסד י | *חסד לאברהם ו] שנ' חסד (וחסד ח) לאברהם דפו°חאגכתי (תהלים) מ, ל' לי¹ | תתן] וי¹, שנ' ~ דפו°חאכי (שם) מ, דכת' ~ ג | 3 *ישראל סבה] ישראל סבא דפוחכתימ, סבה ל, סבא אג | ומי ח | יעקב אבינו] חי, אבינו יעקב דוגכת, יעקב פאי (שם) | לא ל' חא' | בכולן א'כת, בכלם פ, בכלן א²ימ (שם), כי בכלן ח | כתי' פחאי | בני — ראובן] וחגכתי, ובני.. ראובן דפ, בני.. יעקב א, ובני.. יעקב מ (שם), אלה בני לאה י (שם) | 4 ובני — ואשר] ובני (בני י) זלפה שפחת לאה חגי, ובני.. שפחת וגו' ו, ובני זלפה פ, אלה בני זלפה י (שם), ובני בלהה שפחת רחל אמ (שם) | ובני — ונפתלי] ובני (בני י) בלהה שפחת רחל חגי, ובני בלהה וגו' ו°, ובני בלהה פ, אלה בני בלהה י (שם), ובני זלפה שפחת לאה אמ (שם) | 5 כת'] גת, כתי' דפהאכימ (שם), כתוב ו | בני] ובני מ (שם), אשת יעקב שנא' ובני א²א°¹ | יוסף ובינימן] וגו' ו, ל' דפחאגכתימ (שם) | 6 ד"א] לכך כתיב י, לכך ח, ל' א²י (שם) | זכר חסדו ל' א | ואמונתו וגו'] ואמונתו לבית ישראל דוחכתי, ואמונתו ג, וגו' פ, ל' אי (שם) | ויזכור א¹י (ויזכר — רחל ל' א²) | וגו'] ו, וישמע אליה ד, וישמע אליה אלהים ויפתח את רחמה ת, ל' פאגכי | 7 פדה — נפשי ל' א² | וגו'] ו, מקרב לי א'גימ, מקרב לי כי ברבים היו עמדי דת, ל' פא² | זה] פדה בשלום נפשי ~ ואגכי, פדה בשלום וגו' ~ מ, נפש ~ פ | מקרוב א² | תיקרב לו ו | עצתו של רשע דפואכתר³, ..של אותו רשע גרימ | 8 שילדה הימנו י | יטלנה ת, יטלנה עמו דפואגכרימ | וזה ו | לא] אר¹, אל דפוגכתר²ימ | יטלנה עמו דפאגכתרימ, יטלנה עימו ו | *כי — דאמר א¹] כי.. עמדי רי, ד"א לג, דאמר דפא²כתמ, דמר ו |

וזהו בראש השנה, א"ר אלעזר בר"ה נפקדה וכו' שנאמר ויזכר וכו' (וזה סיום הפתיחה), והדרש מפורש בר"ה שם, ולשון הברייתא שם בר"ה נפקדה שרה רחל וחנה ובסוגיא דגמרא שם בר"ה נפקדה וכו' מנלן א"ר אלעזר אתיא פקידה פקידה אתיא זכירה זכירה כתיב ברחל ויזכור אלהים את רחל וכתיב בחנה ויזכרה ה' (ש"א א' י"ט) ואתיא זכירה זכירה מראש השנה דכתיב שבתון זכרון תרועה (ויקרא כ"ג כ"ד) פקידה פקידה כתיב בחנה כי פקד ה' את חנה (ש"א ב' כ"א) וכתי' בשרה וה' פקד את שרה, וע' בד"ס, ומאמר אחר במה"ג עמו' 478 אמ' ר' אלעזר מניין שנפקדה רחל בראש השנה ממה שכתי' למעלה מן הענין ואחר ילדה בת ותקרא את שמה דינה מהוא דינה אימת שהקב"ה יושב בדין על הבריות וצ"ע: 3 ישראל סבה. יעקב אבינו, וע' לעיל צד 784: בכולם כת' וכו'. לפי הגי' שלפנינו קשה שמביא בכולם הפסוקים בראשית ל"ה כ"ג כ"ו כ"ה, ושם כת' גם ברחל בני רחל יוסף ובנימן, והפ' בני רחל אשת יעקב יוסף ובנימן הוא בפרשה אחרת (מ"ו י"ט), וגם קשה שמקדים הפ' ובני זלפה שפחת לאה וכו' (ל"ה כ"ו) לפ' ובני בלהה שפחת רחל וכו' (ל"ה כ"ה) [אמנם בכי"א א' וב' וילק' מכירי הפ' ובני זלפה מאוחר לפ' בני בלהה], וגי' ישרה בילק' תהלים שם בכלן כתיב אלה בני לאה (מ"ו ט"ו) אלה בני זלפה (מ"ו י"ח) אלה בני בלהה (מ"ו כ"ה) וברחל כתיב בני רחל אשת יעקב, אכן גם בשכל טוב צד 156 הובאו הפסוקים כמו לפנינו, והשמיט שם הדרש זכר חסדו זה אברהם וכו' ואמונתו וכו' [וע"ע ברמב"ן לפסוק ל"א ל"ג], וכתיבת ובינימן בכי"ל כמו לעיל צד 820 וע' במ"י שם: 6 ד"א זכר חסדו וכו'. במאמר הסוגר דרשו כל הכתוב על רחל ומסיים ויזכר אלהים את רחל וגו', וע' בילק' תהלים, ובילקו' כאן הגי' לכך כתי' זכר חסדו וכו', וסוף הפסוק ראו כל אפסי ארץ וכו' בראש הפתיחה לפי הגי' בכי"ל ובדפוסי' [וכי"ת] לא נדרש כאן, ולשון הפתיחה בתנחומא מ"ב שם זש"ה זכר חסדו ואמונתו מדבר ביהושע שהוא מבני בניה של רחל וראו כל אפסי ארץ את ישועת אלהינו אותה ישועה שעשה יהושע שנאמר שמש בגבעון דום ד"א זכר חסדו זכירת אמנו רחל לבית ישראל שנאמר אשר בנו שתיהן את בית ישראל הוי ויזכור אלהים את רחל, וע' גם בילק' מכירי שם, ובמה"ג עמו' 479 הועתק זש"ה זכר חסדו וכו' אמ' ר' יצחק ורחל עקרה היא עיקר הבית (וע' לעיל צד 823) שלא הלך יעקב לחרן אלא בשביל רחל הואיל והיא היתה העיקר זכרה הקב"ה הדא היא זכר חסדו ואמונתו למי לבית ישראל לרחל שהיתה עיקר הבית וראו כל אפסי ארץ את ישועת אלהינו זה יהושע בן נון שהוא עומד ממנה ומעמיד גלגל חמה שהוא עומד בכל העולם: 7 עצת הרשע. עצתו של עשו הרשע שלא יאמר זו שילדה יטלנה יקח לו וזו שלא ילדה רחל לא יטלנה וישלחה וישאנה הוא (וכתיבת יטלינה בכי"ל ביו"ד כמו באימצע לעיל צד 130 וע' במ"י שם)' ועפ"י הגי' בפי' ב"ר כי"ט וכי"א הגהתי כי ברבים היו עמדי ר' יורן בשם וכו' וגם בילקוט הגי' כי ברבים היו עמדי (והשמיט שם שם האומר ר' יודן וכו'), ולא נהירא הגי' בכי"ל וכי"ג ד"א ר' יודן וכו' והגי' בשאר הספרים דאמר ר' יודן וכו' [מלת ד"א בכי"ל וכי"ג יש לפתור דאמר והיא נפרדה מן רי"ש הסמוכה וצ"ל דא"ר כמו שהוא בכי"א א' וב', ועפי"ז מקויימת מלת דאמר בכל כ"י ולכן הוספתי מלה זאת בפנים בהתאמה לנוסחת כי"א א' ולא לנוסחת פי' ב"ר], ובכי"ל נשתבש בזכותה דכת' את רחל בזכות אחתה וכו' ולפני את רחל נוסף בינו שיטי ויזכר אלהים והגהתי ועח"נ, [ובכי"א ב' הנוסחת

ר יודן בשם ר׳ אייבו בהרבה תפילות נפקדה רחל, בזכותה דכת׳ ויזכר אלהים את רחל, [את רחל] בזכות אחותה, וישמע אליה אלהים בזכות יעקב, ויפתח את רחמה בזכות האימהות:

[ויזכר אלהים את רחל] אמר ר׳ שמואל בר נחמני אוי להם לרשעים שהופכים מידת רחמים למידת הדין, בכל מקום שנ׳ י״י מידת רחמים י״י י״י אל רחום וחנון (שמות לד ו) י״י ארך אפים ורב חסד (במדבר יד יח) וכת׳ וירא י״י כי רבה רעת האדם (בראשית ו ה) וינחם י״י כי עשה את האדם (שם שם ו) ויאמר י״י אמחה וגו (שם שם ז), ואשרי הצדיקים שהופכין מידת הדין למידת רחמים, בכל מקום שנ׳ אלהים מידת הדין אלהים לא תקלל (שמות כב כז) עד האלהים יבא דבר שניהם (שם שם ח) וכת׳ וישמע אלהים את נאקתם (שם ב כד) [ויזכר אלהים את נח (בראשית ח א)] ויזכר אלהים את רחל: מה זכירה זכר לה, שתיקה ששתקה לאחותה

ד [בשעה שהיו נותנין

3 לעיל לד 308 וש״נ: 4 [מזרי דברים פ׳ כ״ז]: 7 [ע׳ מכילתא נזלם (מסכתא ג׳) פ״ד וכחדש פי״ד, מכילתא דרשב״י לד 49 לד 61 ולד 103]: 9 ילקוט שם:

1 בשם ר׳ אייבו].. איבו אכתרמ, ל׳ פ | תפילות] וג, תפלות דפאכתרים | בזכותה — רחל] פ, שנאמר ויזכור אלהים בזכותה אמ, שנ׳ ויזכר.. את רחל רחל בזכותה דת, רחל בזכותה וגכ, רחל בזכות עצמה י | * את רחל דוגכתימ] ל׳ לפ | 2 בזכותה של מ | * אחותה דואנכתימ] אחתה ל, אחותה שנ׳ את רחל פ | אליה ל׳ מ | אלהים ל׳ י | ם את רחמה ל׳ ד | האמהות דפא׳גכתימ, אימהות וא² | 3 * ויזכר — רחל] ויזכור.. רחל ח, ל׳ לדפואגכת | נחמן | שהופכים] א², ־ין א¹, שהן (שהם חכ) הופכים וחכ, שהן הופכין פג, שהן מהפכים ת, שהם מהפכין ד | מידת] וג, מדת דפחאכת | 4 רחמין ו | למידת] וג, למדת דפאכת | מידת] וג, מדת דפא¹כת | רחמים היא שנאמ׳ א¹ | י״י ל׳ ד¹ (י״י — וחנון ל׳ א¹) | י״י — חסד] דא¹כ, וגו׳ ארך אפים וגו׳ ג, ארך אפים ורב חסד דו, ארך אפים ת, ל׳ פח | 5 האדם] ו, האדם בארץ דחא¹גכת, וגו׳ פ | כי — האדם] ח, כי.. האדם וגו׳ פ, כי.. האדם בארץ א¹כ, כי עשה וגו׳ ו, ל׳ דת | 6 וגו׳] את האדם ח, את האדם וגו׳ ג, את האדם אשר בראתי וא¹כת, ל׳ ד | ואשריהם דפוחא¹כת, ואשריהן ג | שהופכין] א¹, שהן הופכין פג, שהם (שהן ו) הופכים דוחכ, שהן מהפכים ת | מדת פחא¹כת | למדת פחא¹כת | 7 כל א¹ | מידת] ו, מדת פא¹כ, זו מידת ג, הוא מדת דת | הדין] ~ שנ׳ פגכ, היא שנא׳ א¹ | תקלל וגו׳ ג | עד — שניהם ל׳ פ | יבוא גת | 8 שניהם] ~ אשר ירשיעון אלהים ת | וישמע — נאקתם] וגכ, וישמע.. נאקתם ויזכור אלהים את בריתו ח, וישמע אלהים אל לאה וישמע.. נאקתם דת, ל׳ פ | * ויזכר — נח דוגת] ויזכור.. נח פחא¹כ, ל׳ ל | 9 ויזכור אכ | רחל] ~ וישמע אליה אלהים חא¹ | מה] ד״א ויזכר אלהים את רחל ~ פ, ויזכור אלקי׳ ~ ח | זכירה ל׳ פ | זכרה א¹, נזכר פוחגי | לה ל׳ פי | שתיקה ששתקה] ואגכ, השתיקה ששתקה ח, אתה שתיקה ששתקה פ, שתיקתה דת, ששתקה י | באחותה אג | * בשעה — רחל דגתי] בשעה.. ושתקת.. רחל ו, בשעה.. לו לאה.. ושותקת ויזכור.. רחל כ, בשעה.. נותנין לאה ליעקב היתה.. ושתקה ויזכור.. רחל א¹א⁰², בשעה שנותנין לו לאה.. ושותקת ויזכר אלהים פ, בשעה שהיו.. את לאה.. ושותקת ח, ל׳ ל |

בזכותה שנא׳ ויפקוד והוגה בגליון ויזכור ובפי׳ ב״ר כ״י מלשון אחר מפרש וזו רחל שלא ילדה אל ימלנה עימו אלא אני אטלנה הואיל ואין לו בנים ממנה כי כך היו התנאים אחת לעשו ואחת ליעקב] ובפתיחה זו חסר הסיום הנכון ויזכר וכו׳, ובמדרש תהלים שם איתא ד״א פסוק זה על רחל נאמר מהו מקרב לי שלא תקרב עצתו של עשו הרשע ברחל למה שכך היו התנאים שיעקב נוטל לאה ועשו רחל (וע׳ לעיל צד 815 וצד 821) ומי גרם ליעקב להנצל ממנו כי ברבים היו עמדי, ומשם הועתק בילק׳ תהלים ר׳ תשע״ב (וכבר נסמן בשיבוש בילקוט דפ״ר בראשית רבה, ובד׳ פפד״א ב״ר פרשה ע״ד) ד״א פדה בשלום נפשי על רחל נאמר וכו׳ שלא תקרב וכו׳ ברחל אמר ר׳ יעקב בר אידי שכך היו התנאים וכו׳ מי גרם לרחל להנצל ממנו כי ברבים היו עמדי ומסיים שאף יעקב ולאה היו סודרין עלית תפלה הה״ד ויזכור אלהים את רחל רחל בזכותה את רחל בזכות האבות והאמהות, ובסגנון אחר בתנחומא מ״ב שם ד״א פדה בשלום נפשי מדבר ברחל אמרה רחל פדה בשלום נפשי בזכות מה נתן לי הקב״ה בנים כי ברבים היו עמדי על ידי שהיה יעקב ולאה מתפללים עלי לכך נאמר ויזכר אלהים את רחל, ובקצת שינוי הועתק מאמר זה מתנחומא במה״ג עמו׳ 480, ועוד שם ר׳ חונא בשם ר׳ אחא ויזכר אלהים את רחל בזכות רחל את בזכות לאה וישמע אליה אלהים בזכות יעקב ויפתח את רחמה בזכות השפחות הדא היא כי ברבים היו עמדי, ועפ״י אלו האגדות ייסד הפייט בקרובת א׳ דר״ה האדמון כבט שלא חלה (פי׳ כהביט עשו שלא נתעברה) צבה לקחתה לו ונתבהלה ופללה רבים בעד התוחלה פדותה מזד ולא חוללה זכר לה יושר ארחות עבר להמיר בבטן אחות וכו׳ סילוף דינה ביהוסף לתנחות שבע ככלי יוצר העביר וכו׳ וע׳ בפירש״י עה״ת, [ומה שאומר כאן בזכות האימהות ע׳ לעיל סוף פע״ב ובמה שהעירותי שם, ואולי הכונה כאן לשפחות וכלשון מקרא (בראשית ל״א ל״ג), ומיושב לפי״ז למה כפול כאן בזכות אחותה ובזכות האמהות, כי הלא לאה ג״כ בכלל האמהות, וע׳ ביפ״ת ובבמ״ר פי״ד סס״י י״א (והגי׳ בדפ״ר שם לפי שקראו האימהות אמהות לכך וכו׳)]: 3 המאמר נסדר כבר לעיל צד 308 לפ׳ ויזכר אלהים את נח ועיי״ש [ובכי״א ב׳ הועתק רק עד למדת הדין וקיטע כ׳ בפרשת ל״ב עד ויזכור אלהים את רחל] ובשכל טוב צד 150 גורס ומוסיף ומפרש א״ר שמואל בר נחמני אוי להם וכו׳ שמהפכין מדת הרחמים למדת הדין בכל מקום וכו׳ שנאמר י״י אל רחום וחנון וכתיב ברשעים ויראה ה׳ כי רבה וכו׳ וינחם ה׳ וכו׳ ויאמר ה׳ אמחה וגו׳ וכתיב וירא אלהים את הארץ והנה נשחתה ויאמר אלהים לנח קץ כל בשר ואשריהן לצדיקים שמהפכין וכו׳ למדת הרחמים שבכל מקום שנאמר אלהים לשון דין שנאמר אלהים לא תקלל עד האלהים וכו׳ ופללו אלהים ובמעשה הצדיקים כתיב ויזכור אלהים את נח וישמע אלהים את נאקתם וכו׳ וכתיב וידבר אלהים אל משה ויאמר אליו אני ה׳ כבר נסתלקתי ממדת הדין למדת רחמים וכו׳; 9 מה זכירה וכו׳. בסגנון זה גם לעיל שם מה זכרון (זכירה)

לו את לאה היתה יודעת ושותקת, ויזכר אלהים את רחל] והדין נותן שהכניסה צרתה לביתה, ר׳ הונא ר׳ אחא מש׳ ר׳ סימון ד.ן יוסף ובנימן (דה״א ב ב) בזכות דן נפקדה רחל, בזכות דן נולד יוסף ובינימן:

ויפתח את רחמה ר׳ מנחמה מש׳ ר׳ ביבי ג׳ מפתחות ביד הקב״ה מפתח קבורה וגשמים ורחם, [מפתח קבורה הנה אני פותח את קברתיכם (יחזקאל לז יב), מפתח גשמים יפתח י״י לך את אוצרו וגו׳ (דברים כח יב), מפתח רחם ויפתח את רחמה, ויש אומ׳ אף מפתח פרנסה פותח את ידך וגו׳ (תהלים קמה טז)]:

4 תענית ב׳ א׳, דברים רבה סדר כי תבא (פ״ז סי׳ ז), תנחומא מ״ב סס סי׳ ט״ז, מדרש תהלים ע״ח סי׳ ה׳:

1 לביתה ושתקה א[3] | 2 חונא ו | ר׳ אחא] ו, ור׳ אחא **דפת**, ל׳ **אגב** | משום **פב**, בשם **דואגת** | סימון] יוסי אמ׳ **א**[3] | ובנימן] **וגב**, ובנימין **דפאתי** | ** נפקדה] נפקדת **ל** (נפקדה — דן ל׳ **פ**) | (בזכות — יוסף] מיוסף **א**[2]**א**[10]) | נולד] עמד | 3 ובנימן **וב**, ובנימין **דפאתי** | 4 מנחמה] ו, מנחמא **פאגב**, תנחומא **דת** | בשם | ביבי] לוי **חג** | ג׳] **א**, שלשה **דפוחכת**, שלש **ג** | בידו של **פוחג**, ביד של **כ** | קבורה] **וחאגב**, של ~ **דפת** | ומפתח גשמים **וחאב**, .. של גשמים **דפגת** | 5 ומפתח רחם **פוחאב**, .. של רחם **דת**, .. של חיה **ג** | מפתח — ידך וגו׳] מפתח קבורה.. מפתח גשמים.. מפתח הרחם.. ידך וגו׳ **ו**, מפתח של קבורה (מפתח קבורה **ד**[1]**חאג**) מנין שנ׳ (מניין שנ׳ **ת**, שנ׳ **חא**) הנה אני (הנה אנכי **א**, הנני **ד**[1]**ג**) פותח.. קברותיכם והעליתי אתכם מקברותיכם עמי (פותח.. קברותיכם עמי **חא**[1], פותח.. קברותיכם **א**[2]**ג**) מפתח של גשמים (מפתח גשמים **חא**) מנין (מגין שנ׳ **ג**, מניין שנ׳ **ת**, שנ׳ **חא**) יפתח.. אוצרו הטוב את השמים לתת מטר וגו׳ (מטר ארצך בעתו **א**[1], יפתח.. אוצרו הטוב **חא**[2]**גת**) מפתח של רחם (מפתח רחם **חאג**) מנין שנ׳ (מניין שנ׳ **ת**, שנ׳ **חאג**) ויפתח.. רחמה ויש אומרים (ויש או׳ **ג**, וי״א **א**) אף מפתח של פרנסה (מפתח פרנסה **חא**[2]) שנ׳ פותח (פותיח **ת**) את ידיך וגו׳ (ידיך ומשביע וגו׳ **א**[1], ידיך ומשביע לכל חי רצון **חת**) **דחאגת**, מפתח קבורה מניין הנה אנכי.. קברותיכם מפתח גשמים מניין יפתח.. אוצרו הטוב את השמים מפתח רחם שנ׳ ויפתח.. ויש אומרי׳ אף מפתח שלפרנסה שנ׳.. את ידיך ומשביע לכל חי רצון **ב**, קבורה דכ׳ הנה.. קברותיכם של גשמים שנ׳ יפתח.. את השמים וגו׳ ושל רחם דכ׳ ויפתח.. וי״א אף מפתח של פרנסה שנ׳.. את ידיך ומשביע **פ**, ל׳ **ל** |

נזכר (זכר) לו שפירנס וכו׳ ויזכר אלהים את נח והדין נותן וכו׳ ולעיל צד 537 ויהי בשחת וכו׳ ויזכר אלהים וכו׳ מה זכירה נזכר (זכר) לו שתיקה ששתק לאברהם וכו׳, וכאן דורש ויזכר וכו׳ מה זכירה זכר לה שתיקה ששתקה לאחותה (והשלמתי בשעה שהיו נותנין לו את לאה וכו׳ ועח״נ) וכן לעיל צד 828 רחל תפסה פלך שתקנות וכו׳ ועי׳ במ״י שם, ודורש ויזכר אלהים וכו׳ שהוא מדת הדין [והוא] נותן כלו׳ מסכים לפי שהכניסה צרתה בלהה לביתה ועי׳ לעיל צד 831, ובפי׳ ב״ר כ״י מפרש והדין נותן שהכניסה וכו׳ אלהים דורש כלומר מדת הדין נותן שתהא נפקדת, ובשכל טוב שם ויזכור אלהים את רחל זכר לה זכות ששתקה בשעה שהכניסה את לאה ליעקב וכו׳ והדין נותן שישמע הקב״ה לתפילתה שהרי הכניסה צרתה לביתה, [ולפירושו השתמש המדרש כאן בדבור התוכני הדין נותן על הדרך שהשתמשו בו במקומות אחרים (ולרוב במכילתא וספרי לבמדבר) ופירושו וכן המשפט מחייב] ומאמר ר׳ הונא וכו׳ מש׳ ר׳ סימון מפרש בפי׳ ב״ר כי״ט מלשון אחר מפני שהכניסה צרתה לביתה ונולד ממנה דן באותו זכות נפקדה רחל ועמדו ממנה יוסף ובנימן, ור״ס דורש טעם הכתוב דן יוסף ובנימן נפתלי וכו׳ שלא נמנו כסדר תולדותם, ולא הזכיר נפתלי, בזכות דן ונפתלי נפקדה רחל וכו׳ לומר שאפילו לא ילדה את נפתלי היה מספיק שתזכה רחל מאחר שהעמידה שבט בישראל עי׳ ביפ״ת: 4 ג׳ מפתחות וכו׳. בכי״ל כתוב רק ראש המאמר והשלמתיו ועח״נ, ומשובשת גי׳ הדפוסי׳ [וכי״ת] ר׳ תנחומא בשם ר׳ ביבי, ומאמרי ר׳ מנחמא בשם ר׳ ביבי עי׳ גם לעיל צד 523 ולקמן פפ״ז סי׳ ד׳ (ובמדרש שמואל פל״ב נשתבש ג״כ ר׳ תנחומא ועי׳ באגה״א ח״ב צד 286), ובתענית שם איתא אמר ר׳ יוחנן ג׳ מפתחות בידו של הקב״ה שלא נמסרו ביד שליח ואלו הן מפתח של גשמים ומפתח של חיה ומפתח של תחיית המתים מפתח של גשמים דכתיב יפתח וכו׳ את אוצרו הטוב את השמים לתת מטר ארצך בעתו מפתח של חיה מנין דכתיב ויזכור אלהים את רחל וישמע אליה אלהים ויפתח את רחמה מפתח של תחיית המתים מנין דכתיב וידעתם כי אני ה׳ בפתחי את קברותיכם במערבא אמרי אף מפתח של פרנסה דכתיב פותח את ידך וגו׳ ורבי יוחנן מאי טעמא לא קחשיב להא אמר לך גשמים היינו פרנסה ועי׳ בד״ס וסנהדרין קי״ג א׳, ובדב״ר שם יפתח ה׳ לך וכו׳ מהו יפתח אמר ר׳ יונתן ג׳ מפתחות בידו של הקב״ה ואין בריה שולטת עליהן לא מלאך ולא שרף ואלו הן מפתח של תחיית המתים ומפתח של עקרות ומפתח של גשמים מפתח של תחיית המתים מניין שנ׳ וידעתם וכו׳ מפתח של עקרות שנאמ׳ ויפתח את רחמה ומפתח של גשמים שנאמר יפתח ה׳ לך את אוצרו הטוב, ובמדרש תהלים מ״ב שם ר׳ נחמי׳ אמר לה סתם ר׳ אחא בשם ר׳ יונתן אמר שלשה מפתחות הן שלא מסרן הקב״ה ביד שליח מפתח של רחם שנאמר (ובמדרש תהלים שנדפס מכבר שלש מפתחות הן מפתח של רחם מפתח של תחיית המתים מפתח של גשמים ואין משליטן לבריה׳ אלא לידו של רחם מנין שנאמר) ויפתח וכו׳ מפתח של קברים בתחיית המתים (של תחיית המתים) שנאמר בפתחי וכו׳ מפתח של גשמים (של גשמים) שנאמר יפתח ה׳ לך וכו׳ וכשרצה הקב״ה נתן להם לצדיקים של עקרה מסר לאלישע שנאמר כעת חיה וכו׳ ובתנחומא מ״ב שם ויזכור אלהים את רחל וכו׳ אמר ר׳ יוחנן ארבעה מפתחות ביד הקב״ה ולא מסר אותם לבריה בעולם ואלו הן מפתח של גשמים ומפתח של כלכלה ומפתח של קברות ומפתח של עקרות ולכשהוצרכו מסרן הקב״ה לצדיקים וכו׳ ומנין שלא מסרן הקב״ה לבריה אלא הוא בעצמו פותח אותן מפתח של גשמים שנאמר יפתח ה׳ לך מפתח של כלכלה שנאמר פותח את ידך ומפתח של קברות שנאמר הנה אני פותח את קברותיכם ומפתח של עקרות מנין ממה שכתיב בענין ויזכר אלהים את רחל ויפתח את רחמה, וכן האגדה בתר״י ב׳ ארבעה מפתחין מסירין ביד ריבון כל עלמא י״י ולא מסר יתהון לא למלאך ולא לשרף מפתח מטרא מפתח פרנסה מפתח קבריא מפתח עקרתא וכו׳ [ובאותיות דר׳ עקיבא אות ז״ן וכמה מפתחות

כג) ותהר ותלד בן ותאמר אסף אלהים את חרפתי אמר ר׳ לוי בר זכריה עד שלא ה תלד האשה הסירחון נתלה בה, מן אכל הדא מקמתא בריך מאן תבר הדא מקמתא ברך: אסף אלהים את חרפתי בימי פילגש בגבעה ארור נותן אשה לבינימן (שופטים כא יח), אסף אלהים את חרפתי בימי ירבעם ולא עצר כח ירבעם עוד בימי אביה ויגפהו י״י וימת (דה״ב יג כ), אמר ר׳ שמואל בר נחמן את סבור שירבעם נגף ולא נגף אלא אביה, ולמה נגף, [אמר ר׳ אבא בר כהנא על ידי שהעביר הכרת פניהם של ישראל דכת׳ הכרת פניהם ענתה בם (ישעיה ג ט), ר׳ אסי 47a אמר על ידי שהעמיד עליהם שומרים ג׳ ימים עד שנתקלקלה צורתן ותנינן אין מעידין אלא על פרצוף פנים עם החוטם אפעלפי שיש סימנין בגופו ובכיליו ואין מעידין אלא לאחר ג׳ ימים, עליהם הוא אומר עצמו לי אלמנותיו מחול ימים (ירמיה טו ח), ר׳ יוחנן אמר על שביזה לאחיה השילוני שנ׳ ועמכם אנשים רקים בני בליעל (דה״ב יג ז), קרא לאחיה בליעל, ריש לקיש אמר על שחיסדן ברבים שנ׳ ועמכם עגלי זהב אשר עשה לכם ירבעם לאלהים (שם שם ח) רבנין אמ׳] על שבאת

1 ילקוט שם, תנחומא מ״ב שם סי׳ י״ט: 3 ילקוט שם, לעיל לד 735 וש״נ:

1 ותהר—ותאמר ל׳ א[2] | אסף—חרפתי] אסף פ׳, וגו׳ ן | ביר׳ ן | זכריה] זבדא א | 2 הסרחון פחאכתר[3]י, הסרחון הזה ג׳, הסרחון היה ר[2]׳, היה הסריחון ר[1] | ° נתלה] ניתלה ד | בה] וח׳, בזו ג׳, בה לאחר שתלד תלוי בבנה דת׳, בה כיון שילדה (משילדה א[1]) הסרחון נאסף (נאסף הסרחון א) ממנה פאכ׳, בה מאן אכל הדא מקמתא מאן תבר הדא מקמתא אבל משתלד הסרחון נתלה בבנה י | מן] וגע׳, מאן דפחאכתרי | אכיל ר[1] | הדה וג׳, הדין רע | מקמתה ן׳, מן קמתא ג | בריך ר | מאן] מן ג׳, ומן ן׳, ל׳ פ | תבר ל׳ ת | הדה וח | מקמתה ן | ° ברך (בריך ור)] אלא ~ ד | אסף—לבינימן] אסף.. בימי פילגש.. שנ׳ ארור.. לבנימין פ׳, אסף.. חרפתי בפלגש (פילגש ן[0], זו פלגש א) בגבעה ארור (שנ׳ ארור ן[0]א) נותן.. לבנימין דו[0]אתי, אסף.. חרפתי פלגש (כפלגש ר[3]) בגבעה ארור.. לבנימן כר, ל׳ וג | 3 ד״א אסף פ | 4 שנ׳ ולא את | * עוד ין] וגו׳ ל, ל׳ דפאגת | בימי] לפני ת | אביה] פאג, אביהו דת | וימת] פא[1]גכ׳, וימות דא[2]ת | 5 נחמני ג | שירבעם נגף] א׳, ירבעם ניגף פג׳, ירבעם ניגוף (שניגוף ת[0]) ת׳, ירבעם הוא שניגף וכ׳, ירבעם.. שניגוף ד | ולא] גכ׳, לא דפא[1]ת | נגף] א[1]׳, ניגף פגכ׳, ניגוף דת | אביהו ת | ניגף גכת׳, ניגוף ד | * אמר ר׳ אבא—רבנין אמ׳] ר׳ אבא בר כהנא אמר (א״ר אבה בר כהנא ת) על שהעביר.. דכתיב (שנ׳ גכת) הכרת.. ענתה בם (ענתה ג) ר׳ לוי אמר שהושיב (על שהושיב גכ) עליהם שומרים (שומרים עליהם ג׳, עליהם ת) שלשה (ג׳ ד[1]) ימים שנשתנה (עד שנשתנת ג׳, עד שנשתנית כת) צורתן דתנן אין מעידים (מעידין אלא ת) על פרצוף (הפרצוף ת) פנים.. ואעפ״י שיש סימנים בגופו ובכליו (בכליו ובגופו ת) ואין מעידי׳ (־ין ת) שלשה ימים (צורתם ואין מעידין לאחר שלשה ימים ג׳, צורתם ואין מעידין עליהם לאחר שלשה ימים כ) ר׳ יוחנן אמר על שיסרם (שחיסדם ג׳, שחסדם ת׳, שחסדן כ) ברבים שנאמר ועתה אתם אומרים להתחזק לפני ממלכת י״י וגו׳ (מלאכת י״י ת׳, ממלכתי ד[1]) ועמכם עגלי הזהב (זהב ד[1]ת) .. ירבעם לאלהים (שנ׳ ועמכם.. הזהב.. לאלהים כ׳, שנ׳ ועמכם.. הזהב.. ירבעם ג) ריש לקיש (ר׳ שמעון בן לקיש ג) אמר על שבזה (שביזה גכת) לאחיה השילוני (השילני ג) שנאמר ועמכם אנשים ריקים (רקים כת) בני בליעל קרא לאחיה השילוני (השילני ג) בליעל רבנן אמרין (אמרי כת׳, מרין ג) דגכת׳, ל׳ ל | 11 שבאתה כ |

יש לו להקב״ה ומונה שם הרבה מפתחות]: 2 נתלה בה וכו׳. כלומר עד שלא תלד וכו׳ בעלה מרגן מי אכל וכו׳ אפשר בנך מי שבר וכו׳ אפשר בנך, וברך בב׳ הפעמים בלשון תימה ולפי הגי׳ לאחר שתלד תלוי בבנה מאן אכל וכו׳ והגי׳ כיון שילדה הסרחון נאסף ממנה מאן אכל וכו׳ טעם המאמר אם הבעל מרגן מי אכל וכו׳ האשה משיבה בניחותא ברך בנך אכל מי שבר וכו׳ ברוך בנך שבר (ומשובשת הגי׳ מאן תבר וכו׳ אלא ברך), והוראת מקמתא דבר יקר ועי׳ בערוך ובעמת״ל ע׳ מקמתא, וכגי׳ הדפוסי׳ גורס או מפרש בפי׳ ב״ר כי״ט עד שלא תלד וכו׳ נתלה בה לאחר שתלד הסרחון תלוי בבנה מאן אכיל וכו׳, ובלק״ט הועתק א״ר לוי בר זכרי׳ עד שלא תלד האשה החסרון נתלה בה משתלד החסרון נתלה בבנה לכך נאמר אסף וכו׳ וצ״ל הסרחון, ובשכל טוב צד 156 א״ר לוי עד שלא תלד האשה הסירחון נתלה בה ומשתלד הסירחון נתלה בבנה מאן אכיל הדא מקמתא בריך מאן תבר וכו׳ בריך, ובפירש״י עה״ת מפרש כל זמן שאין לאשה בן אין לה במי לתלות סרחונה משיש לה בן תולה בו מי שבר כלי זה בנך מי אכל תאנים אלו בנך, ובסגנון אחר בתנחומא מ״ב שם ותאמר אסף אלהים את חרפתי מהו אסף אלא כיון שאין האשה יולדת חרפה מצויה בתוך ביתה כיצד שוברת כלי בתוך ביתה במי יש לה לתלות כיון שיולדת תולה בבנה לכך אמרת אסף אלהים את חרפתי, ובמה״ג שם הובא ותהר ותלד בן וכו׳ מאי אסף אלהים את חרפתי רבנן אמרי עד שלא ילדה האשה בעלה עומד עליה אם חבלנית היא אם לאו אם גרגרנית היא אם לאו וכיון שילדה היא תולה הסרחון בבנה ועושקת אותו בכל מי שיבר כלי זה בנך מי אכל ככר זה בנך הוי אסף אלהים את חרפתי: 3 בימי פילגש בגבעה וכו׳. כל הסוגיא נסדרה כבר לעיל פס״ה צד 735 בדרש הקול קול יעקב בפילגש בגבעה שנ׳ ארור וכו׳ הקול קול יעקב בימי ירבעם ולא עצר כח וכו׳, וכאן חסר בכי״ל מן אמר ר׳ אבא בר כהנא וכו׳ עד רבנין אמ׳ ובסוף המאמרים אחר לא כל שכן מסורס ר׳ אבין בר כהנא אמ׳ שהעביר הכרת פניהם שליש׳ דכת׳ הכרת פניהם ענתה בם והגהתי הסוגיא כמו שהיא בשלימותה לעיל שם ועיי״ש בח״נ ובמ״י, ובכי״פ הועתק עד לא ניגף אלא אביה וקיטע כדכ׳ בפרש׳ ס״ה, [וכן בכי״א א׳ וכו׳ כדכתי׳ בפס״ה סמוך לסופה עד הדיוט שהוא מונה הדיוט צדיק עאכ״ו ובכי״א ב׳ הועתק עד שירבעם נגף ומסיים כ׳ בפרשת ס״ה] ובכי״ו הועתק אסף אלהים את חרפתי (והושלם בגליון בכתב אחר פילגש בגבעה שנ׳ ארור נותן אשת לבנימין אסף אלהים את חרפתי) בימי ירבעם ולא עצר כח ירבעם וגו׳ אמ׳ ר׳ שמואל בר נחמן

עבודה זרה על ידו ולא בערה הה"ד וילכד ממנו ערים את ביתאל (שם שם יט), וכת' וישם את האחד בביתאל (מ"א יב כט), [והלא דברים קל וחומר] ומה אם מלך שהונה את המלך ניגף, הדיוט שהוא מונה את הדיוט לא כל שכן:

ו כד) ותקרא את שמו יוסף לאמר יסף י"י לי בן אחר אחר לגלות, אמר ר' יודה בר' סימון לא למקום שגלו עשרת השבטים גלה שבט יהודה ובנימן, עשרת השבטים גלו לפנים מנהר סבטיון, שבט יהודה ובינימן מפוזרים בכל הארצות, אחר למחלוקת דאמר ר' פינחס בשם ר' סימון מתפילתה שלרחל לא חלק שבט יהודה ובינימן עם עשרת השבטים, אחר מעשה אחרים:

4 ילקוט שם: 5 עי' ירוש' סנהדרין פ"י כ"ט ג', איכה רבתי פ' היה ייי כאויב (ב' ה'), פסיקתא רבתי פל"א (קמ"ו ב'), תנחומא ע"ב הוספה לפ' שלח סי' ו', במדבר רבה פט"ז סי' כ"ה:

1 ע"ז דכת | לידו ת, לתוך ידו דגכ | ביערה גת | וילכד] גכ, וילכוד דת | את ל' ג | ביתאל] ~ ובנותיה גכ, בית אל (בית ת) ואת בנותיה דת | וכת'] גת, וכתיב ד, וכתוב כ | 2 בביתאל (בבית אל ת) ואת האחד נתן בדן גכת, בבית אל וגו' ד | * והלא — וחומר דת] והרי.. וחומר גכ, ל' ל | מה ג | ם מלך] המלך ד | * ניגף דגכת] ויגף ל | 3 * שהוא מונה דוא[1]גת] שהונה כ, המאנה ל | את ל' וא[1]כ | הדיוט] ~ צדיק א[1], ההדיוט ת | לא — שכן] על אחת כמה וכמה דוגכת, עאכ"ו א[1] | 4 ותקרא — לאמר] ותקרא.. יוסף וגו' פ, ויקרא.. לאמר י, ל' א[2] | יסף — אחר אחר] יוסף.. אחר אחר דאגכת, יוסיף.. בן אחר י[1], בן אחר פ, אחר ו | לגלות אחר למחלוקת א[1] | יהודה | בר'] ביר' ו, בר פ, ל' ת | 5 סימון ל' ת | * השבטים דפוא[2]גכת] שבטים לא[1] | גלו וחאכת | שבט ל' פ | * ובנימן פוחכ] ובני' ל, ובנימין דאת, ובינימן ג | * השבטים דפוא[2]גכת] שבטים לחא[1] | לפנים מנהר] פחאתי, לפנים מן נהר דוכ, לנהר ג | 6 סבטיון] פחאכת, סבטוין י[1], סנבטיון ד, סמבטיון וג | ושבט פא | ובנימן וחגכ, ובנימין דפאתי[1] | מפוזרין פו, גלו ומפוזרין א, גלו כ | ארצות ג | אחר] פוחאגכי, בן ~ דת | מחלוקת י[1] | דאמר] חאגכר, דמר ו, אמר דפת | פינחס] וכר[1], פנחס דפאגתר[2] | בשם ר' סימון] ואגכר, בשם ר' חמא פ, ל' דת | 7 מתפילתה של] וג, מתפלתה של דחאכתרי, מתפלת ר[3] | חלק] גלו ר | שבט ל' ת | ובנימן פחגכר, ובנימין דאתי | אחר] גר, ~ שעשה דפכת, עשה א, עושה וי | מעשים ו | אחרים] פואגכרי, אחר ר[3], אחרים כגון ירבעם [בן נבט ת] וחביריו דת |

את סבור ירבעם הוא שניגף כו' גרש (כן כתוב על הגרד ועי' במ"י לעיל צד 804) הקול קול יעקב הדיוט שהוא מונה הדיוט על אחת כמה וכמה, ובילקוט הועתק רק אסף אלהים וכו' עד ולא עצר כח ירבעם עוד, ובפי' ב"ר כ"י מפרש אסף אלהים את חרפתי פלגש בגבעה ארור נותן אשה לבנימן שהתירו לו החרם אסף אלהים את חרפתי בימי ירבעם שניגף אביה, ובשכל טוב שם אסף אלהים את חרפתי דברה ברוח הקודש מה שעתיד להיות לבניה בימי פלגש בגבעה שהחרימו לאמור ארור נותן אשה לבנימין ונאספה חרפתם דכתיב חנונו אותם כי לא לקחנו איש אשתו במלחמה (שופטים כ"א כ"ב) ועוד בימי ירבעם דכתיב ולא עצר כח וכו' א"ר שמואל בר נחמני לא ירבעם ניגף אלא אביה ניגף כדדרשי' בגמרא באריכות, ואולי כוון להסוגיא בגמרא ירוש' יבמות פט"ז שהבאתי במ"י לעיל פס"ה [ונוסחת כי"ל המאנה הוא מן פעל אנה (ולא מן ינה כלשון מקרא) ונגזר כנראה מן השם אונאה ונמצא גם בברייתא בבלי ב"מ נ"ט ב' המאנה את הגר, וראה גם משנה ב"מ פ"ד ד' אוניתני ובד"ס שם]: 4 אחר לגלות. [מלת אחר מדייק שהיה לו לומר בן שני או בן עוד, ועי' לעיל צד 845 ובמ"י שם וסנהדרין ק"ב א' אחר הדבר כו' מאי אחר כו', ומפרש אחר לגלות] שלא גלה בנימין עם יוסף כדמפרש ואזיל אריב"ס לא למקום שגלו עשרת השבטים שהגלה מלך אשור את ישראל אשורה ויושב אותם בחלח וחבור נהר גוזן וערי מדי גלה שבט יהודה ובנימין שהגלה נבוכדנאצר, עשרת השבטים גלו לפנים מנהר סבטיון שהוא לדעת חז"ל נהר גוזן (וע' ברמב"ן עה"ת דברים ל"ב כ"א) שבט יהודה ובנימין מפוזרים בכל הארצות, ובירוש' סנהדרין שם איתא ר' ברכיה ור' חלבו בשם ר' שמואל בר נחמן לשלש גליות גלו ישראל אחת לפנים מנהר סנבטיון ואח' לדפני של אנטוכיא ואח' שירד עליהם הענן וכיסה אותם וכו', וע' באיכ"ר מ"ב ובתנחומא מ"ב ובבמ"ר ובפסי"ר שם [ובעה"ש ע' אנטוכי], ועי"ע באגה"א ח"א צד 521, ועל נהר סבטיון ע' לעיל צד 93 ובמ"י שם ובספרו של החו' שלעססינגער על ההלכות של אלדד הדני צד 119: 6 למחלוקת. כשחלקו את הארץ לשבטים שלא נטל בנימין חלקו עם יוסף אלא עם יהודה וכדאמר ר"פ בשם ר' סימון מתפילתה של רחל לא חלק וכו', [גבול בנימין היה בין יוסף זיהודה (יהושע י"ח י"א) ולא לקח בנימין חלקו לא עם יוסף ולא עם יהודה, וגם הלשון לא חלק שבט יהודה ובנימן עם עשרת השבטים אין משמע כפי' זה, והנכון כפי' במ"כ ששבט בנימין כמו שבט יהודה לא חלק על מלכות בית דוד כשאר עשרת השבטים (ע' מ"א י"ב כ"א כ"ג, ודבה"ב י"א א' י"ב) וכן לא השתתף בנימין עם ירבעם שהיה משבט יוסף במחלקותו עם רחבעם מיהודה, ועל כן היה אחר מיוסף בשעת מחלוקה]: 7 אחר מעשה וכו'. וכ"ה בכי"ג ובפי' ב"ר כי"ט וכי"א, ומפרש אחר מעשה אחרים זה ירבעם שעבד לאל אחר, וקשה הלשון אחר מעשה וכו', והפירוש זה ירבעם וכו' שהרי ירבעם מיוסף ולא מבנימין [וכמו שהקשה מהרז"ו, אמנם גם בילקוט דפ"ר בקונדרים אחרון מילמדנו ר' כ' נדרש אחר על יוסף, בן אחר בן אחרונו של עולם מכאן שמשוח מלחמה עתיד לעמוד מיוסף (ע' סוכה נ"ב א' ובסמוך צד 851 אות 1 ולקמן פע"ה סי' ו') כשם שהוא אומר כי שת לי אלהים זרע אחר שמשיח עתיד לעמוד ממנו (ולא אכחד שאמיתיותו של הילמדנו הזה מוטלת אצלי בספק, ונמוקי הוא, ראשית, הלשון בן אחרונו של עולם שדומה להשיטה הידועה שמשיח הוא בן אלהים, וא"א לפרש שמשוח מלחמה הוא אחרונו של עולם, כי המשיח יבא אחריו, ושנית הראיה משת שרמז בזה להדרש לעיל צד 226 שאין ענינו לכאן) ומהרז"ו כתב עוד ואולי הכונה על בנימין בפלגש בגבעה, ולפי הנוסחאות שלפנינו פירוש זה מתקבל על הלב, אמנם תמוה איך אפשר שרחל התפללה על בן אחר והזכירה חטאו וקראתו אחר, ודרש זר כזה לא מצינו, וע' גם בנזה"ק ופירושו דחוק, לכן נראה שצ"ל אחר ואחרים, ובעל המדרש מוסיף לדרשות על אחר עוד פירוש שרחל לא התפללה דוקא על בן אחד יותר מפני שנביאה היתה, וכדעת ר"ח בן פזי לעיל צד 845, אלא התפללה על בנים אחרים והזכירה רק את

כה) ויהי כאשר ילדה רחל את יוסף וגו' כיון שנולד סטנו שלעשו ויאמר יעקב אל ז
לבן שלחני ואלכה אל מקומי ולארצי דאמר ר' פינחס בשם ר' שמואל בר נחמן מסורת היא שאין עשו נופל אלא ביד בני בניה שלרחל הה"ד אם לא יסחבום צעירי הצאן (ירמיה מט כ), ולמה קוראם צעירי הצאן, שהן צעירים שלשבטים:

כז) ויאמר לבן אם נא מצאתי חן בעיניך נחשתי נסיתי ובדקית ויברכני י"י בגללך: ח

כח) ויאמר נקבה שכרך סכום קטע פרש:

ל) כי מעט אשר היה לך לפני ויפרץ לרב ר' יודה בר' סימון בשם חזקיה מעט

1 ילקוט שם, לקמן פע"ה סי' ה' פפ"ד סי' ה' פל"ז (פל"ט), בבא בתרא קכ"ג ב', פסיקתא פ' זכור (כ"ח א') [פסיקתא רבתי פי"ב (נ' א')], תנחומא מ"ב ויצא סי' ט"ו כ"ג כ"ד וישלח סי' ה' [ויחי סי' י"ג] תצא סי' ט"ו, תנחומא ויחי סי' י"ד תצא סי' י': 5 ילקוט שם: 6 ילקוט שם: 7 ילקוט שם:

1 ויהי ל' א[2] | רחל — וגו'] רחל את יוסף דפחאגכתי, וגו' ו | שנולד] ~ יוסף נולד דת | סטנו] ות, שטנו דפאגכתי | ויאמר] פוחא[1]גכ, שנאמר ~ דת | אל לבן ל' ד[1] | 2 שלחני — ולארצי] שלחני.. מקומי א[1], שלחני ואלכה כ, שלחני וגו' וחא[02], וגו' פג | דמר ר' ו, א"ר א | פנחס פאגת | נחמני א[1]י | מסרת פ, מסורת אגדה וי | * היא דוא[2]גכ] הוא לחא[1], היא בידינו ת, ל' פ | 3 שאין — רחל] פחגכ, שאין זרעו של עשו.. רחל א[1], שאין.. ביד בניה.. רחל דא[2]תי, ביד בניה של רחל עשו נופל ו | צעירי הצאן] וגו' ו | 4 למה פח | הוא קורא אותם חגכ, הוא.. אותן דותי, קורא אותן (אותם א) פא | שהן פוגכתי, שהם דא[2], מפני שהם א[1] | צעירין ג, צעירן חי, צעירי (צעירים א[02]) הצאן א[2], קטנים ו, קטניהם ו[0] | של שבטים] וחאגכי, שבשבטים דת, משאר שבטים פ | 5 לו לבן א | * נחשתי פוא[2]כי] וגו' ד, וגו' נחשתי ג, ניחשתי ויברכני י"י בגללך א[1], ל' לת | ניסיתי ובדקית י, נסיתי ובדקתי דת, נסירת ובדקית ו, בדקית ונסיתי פ, נסיתי אכ, ניסיתי ג | ויברכני י"י ל' א | בגללך] וכי, בגלליך דגת, ל' א | 6 ויאמר ל' א[2] | שכרך] אגי, ~ וגו' ו, עלי דפכ, עלי ואתנה ת | סכום — פרש] פוגי[1], סכום.. פירש כ, סכום.. פריש א, סכום.. פרש אמו' (פריש ואמור ת) הסכום קצוב ופרש (ופריש ת) מה שכרך דת | 7 כי] חי, ויאמר אליו אתה ידעת וגו' ~ דוג, ויאמר.. ידעת (יודע ת) ~ פכת | * לך — לרב ג] לך לפ' ויפ' לרב וגו' ל, לך.. ויפרוץ לרוב כת, לך וגו' ויפרוץ לרוב ד, לך לפני חא[1]י, וגו' פו, ל' א[2] | יודה] ו, יהודה דאגכת, יהודא פ | בר'] אגכ, ביר' ו, בר פ, בשם ר' דת | חזקיה] וחכ, ר' חזקיה דפאגת | כי מעט ח |

הראשון, ואפשר שצ"ל אחר אחרים כלומר אחרים שכבר נולדו (וע' גם ערכין כ"ד ב' אחר אחר), ומפני שהמעתיקים לא הבינו כונת המדרש הוסיפו כרצונם והולידו נוסחאות שלפנינו שהן מעשה אחרים] ובדפוסים [וכי"ת] הוסיפו כגון ירבעם וחביריו (ובפי' ב"ר בדפ"ר הגי' אחר מעשה אחר זה ירבעם וכו' ובד' ווילנא הגיהו שעשה מעשה אחר) וצ"ע: 1 סטנו וכו'. יוסף שהוא שטנו של עשו (וכתיבת סטנו בסמ"ך כמו לעיל צד 157 נברא הסטן וכו' וע' במ"י שם, וצד 356 הסטן מקטרג וכו' וצד 615 ובא סטן וכו') וע' לקמן פפ"ד, וגם בשכל טוב צד 151 הגי' כיון שנולד שטנו של עשו ויאמר יעקב וכו', ושם א"ר פנחס בשם ר' נחמיא מסורת בידינו שאין בני עשו נופלים אלא ביד בני בניה של רחל וכו' ובלק"ט גורס ומפרש כיון שנולד יוסף נולד שטנו של עשו הרשע מיד בטח ברחמי שדי ונתן בלבו לצאת דא"ר פנחס בש"ר נחמן מסורת היא שאין עשו נופל אלא ביד בניה של רחל וכו' ועח"נ (וצ"ל בלק"ט ושכל טוב בשם ר' שמואל בר נחמן), ובב"ב שם בעא מיניה ר' חלבו מר' שמואל בר נחמני כתיב ויהי כאשר ילדה רחל את יוסף וגו' מאי שנא כי אתיליד יוסף אמר ליה ראה יעקב אבינו שאין זרעו של עשו נמסר אלא ביד זרעו של יוסף שנאמר והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש וכו' וע' בד"ס [ועפ"י אגדה זו מתורגם בתר"י א' והוה כד ילידת רחל ית יוסף ואמר יעקב ברוח קודשא דבית יוסף עתידין למהוי כשלהוביתא לגמרא ית דבית עשו וכו'], ובתנחומא מ"ב ויצא סי' ט"ו אמר ר' שמואל בר נחמן (ול"ג שם ר' פינחס בשם רשב"נ) מסורת היא ביד בנים של עשו שאין נופלין (ושם בשני כ"י מסורת אגדה היא שאין עשו נופל, ובילק' שופטים ר' נ"א מסורת אגדה היא בידינו שאין עשו נופל) אלא ביד בניה של רחל שנ' אם לא יסחבום צעירי הצאן וכו', ושם וישלח סי' ה' ומסורת אגדה היא שאין עשו נופל אלא ביד בניה של רחל למה שנאמר אם לא יסחבום צעירי הצאן אלו בניה של רחל, ובפסיקתא פ' זכור שם ואתה עיף ויגע וכו' ר' פנחס בשם ר' שמואל בר נחמן אמר מסורת אגדה היא שביד בניה של רחל עשו נופל שנ' אם לא וכו' ולמה קורא אותם צעירי הצאן לפי שהם קטניהם של שבטים שבזה כתיב נער ובזה כתיב קטן וכו' וע' באותה פסקא בתנחומא מ"ב ובתנחומא תצא שם, ולקמן פצ"ט בנוסחת הדפוסי' ביד מי מלכות אדום (כ"ה בדפ"ר ובכי"ו) נופלת ביד משוח מלחמה שהוא בנו של יוסף ר"פ בשם רשב"נ מסורת היא שאין עשו נופל אלא ביד בניה (בכי"ו ביד בני בניה) של רחל ה"ה אם לא וכו' ולמה הוא קורא אותן צעירי הצאן שהן צעיריהן (בכי"ו קטניהן) של שבטים [וע' לקמן פע"ה סי' ד' יוסף קטן שבטים היה], וכזו האגדה בתנחומא מ"ב ובתנחומא ויחי שם א"ר שמואל בר נחמן מסורת אגדה היא שאין עשו נופל אלא ביד בניה (ביד בני בניה) של רחל וכו', ובכי"ל לקמן פצ"ז (בנוסחת שיטה חדשה לברכת יעקב) ליוסף מזווגו כנגד מלכות הרשעה ומסורת היא שאין עשו נופל אלא ביד בני בניה של רחל וכו', וע' באכער טערמינאלאגיע ח"א צד 107 וח"ב צד 115 ע' מסורת: 5 ויאמר לבן. במקרא כתוב ויאמר אליו לבן [ובכי"א א' וב' הגי' ויאמר לו לבן]: נסיתי וכו' נסיתי ובדקתי [ונכונת הגי' בכי"א א' וב' וכי"ג וכי"כ בלא ובדקית, כי נסיתי הוא עפ"י דקדוק לשון עברי ובדקית עפ"י לשון ארמי, ומטעם זה הגיהו בדפוסים וכי"ת ובדקתי, ומלת ובדקית הוא גליון לפרש מלת נסיתי במובן בדיקה, וכן מתורגם בת"א לקמן מ"ד ה' וט"ו נחש ינחש בדקא מבדק] וע' ברמב"ן ולשון נחשתי נסיתי וכל נחש ניסיון, וגם בת"א מתורגם נחשתי נסיתי, ובתר"י א' אשיירית קוסמין, ובלק"ט מפרש נסיתי ברצוני, ובשכל טוב שם נחשתי וכו' נחש היה בידי נסיתי ובחנתי שברכני ה' בשבילך וע' גם בפירש"י עה"ת ובראב"ע: 6 סכום וכו'. קצוב הסכום ופרשהו, וגם בילקוט דפ"ר הגי' כן סכום קטע פרש ועח"נ, ובילקוט ד"ו הגיהו סכום קבוע פרש, ובפי' ב"ר כ"י מלשון אחר מפרש סכום קטע פרש עשה סכום ודבר קצוב ופרש לשכרך, ובת"א מתורגם פריש אגרך ובתר"י א' קטע איגרך, ופירוש נוסף בדפוסים [וכי"ת] אמור הסכום קצוב ופרש מה שכרך: 7 ר"י בר' סימון. בדפוסים [וכי"ת] נשתבש ר' יהודה

שבעים נאמר כאן מעט ונאמר להלן במתי מעט (דברים כו ה) מה להלן שבעים אף כאן שבעים:

ויברך י״י אותך לרגלי כל מקום שהצדיקים הולכים ברכה הולכת עמהם, ירד יצחק לגרר ובאת ברכה לרגלו [שנ׳ ויזרע יצחק בארץ ההיא וגו׳ (בראשית כו יב)] ירד יוסף אצל פוטיפרע ובאת ברכה לרגלו שנ׳ ויברך י״י את בית המצרי בגלל יוסף (שם לט ה), ירד יעקב אצל לבן ובאת ברכה לרגלו שנ׳ ויברך י״י אותך לרגלי:

ועתה מתי אעשה גם אנכי לביתי ראובן בעי ביי ושמעון בעי ביי:

ט לג) וענתה בי צדקתי אמר ר׳ יהודה בר׳ סימון כת׳ אל תתהלל ביום מחר (משלי כז א) ואת

2 ספרי עקב פי׳ ל״ח, [וע׳] לקמן פפ״ו, ברכות מ״ב א׳, סנהדרין ל״ט ב׳, מגילה כ״ט א׳ [פס״ר פכ״ד (125)]: 6 ילקוט סס. 7 ילקוט סס, ילקוט משלי כ׳ תתקס״א, לקמן פ״פ סי׳ ד׳:

1 שבעים] פוחא[1]גכ, ע׳ א[2], ~ נפש דת | כן ו | להלן] פוחא[1]גכ, ~ מעט דתי | במתי] ויגר (ויגור ו[1]) שם ~ פוחאכי, בע׳ נפש ירדו אבותיך וכתי׳ ויגר שם ~ ד[1] | שבעים] ד[1]וחאגכי[1], ע׳ פ, בשבעים נפש דת | ע׳ פ, בשבעים נפש ת | 2 ** לרגלי] לרגלך ל | בכל פאגכ, לכל וח | שהצדיקים הולכים] שהולכין פ | הברכה א | הולכת עמהם] וחאג, הולכת עמהן פ, הולכת אחריהם כ, משתלחת דת | 3 ובאת] ואג, ובאה פ, ובאתה כ, באת דת | *שנ׳ — וגו׳ ח] שנ׳ ויזר׳ יצחק וגו׳ פא[2], שנ׳.. יצחק באר׳ ההיא ו, שנאמ׳ ויזרע.. ההיא וימצא וגו׳ א[1], שנ׳.. ההיא וימצא בשנה וגו׳ (ההיא ת) דת, שנ׳.. בארץ ההיא ויברכהו י״י ג, שנ׳.. ההיא וימצא מאה שערים ויברכהו י״י כ, ל׳ ל | * ירד — יוסף] ירד.. אצל פוטייפר ובאת.. יוסף ח, ירד יוסף לפוטיפרע ובאת.. י״י וגומ׳ ל, ירד יוסף אצל פוטיפרע באתה.. לרגלו ויברך.. את בית.. יוסף ג, יוסף ירד אצל פוטיפרע באת.. שנ׳ ויברך.. בגלל יוסף כ, ירד יוסף אצל פוטיפרע ובאת.. שנ׳ ויהי מאז הפקיד וגו׳ ו, ירד יוסף אצל פוטיפר באה.. שנ׳ ויברך.. בית המצרי וגו׳ פ, ירד יוסף למצרים ובאת.. שנ׳ ויברך.. בגלל יוסף א, ירד יעקב אצל לבן ובאת.. שנ׳ ויברך י״י אותך לרגלי דת | 4 * ירד — לרגלי ג] ירד יעקב ללבן ובאת.. אותך לרג׳ ל, ירד יעקב אצל לבן ובאת.. לרגלי וגו׳ ו, ירד.. אצל לבן ברכה באת.. לרגלי כ, ירד.. אצל לבן באת ברכה.. ויברך אותך לרגלי ח, ירד.. אצל לבן באה ברכה.. שנ׳ ויברכני ה׳ פ, ירד יעקב ללבן (לארם א[2]) ובאת.. שנאמ׳ ניחשתי (נחשתי א[2]) ויברכני י״י בגללך ויברך י״י אותך לרגלי א, יוסף ירד (ירד יוסף ת) אצל פוטיפר באת.. שנ׳ ויברך י״י את בית המצרי (בגלל יוסף ת) דת | 6 * ועתה — לביתי דפת[1]] ועתה.. לבתי כ, ועתה.. לביתי וגו׳ א[o2], ועתה.. אעשה אנכי לביתי ל[o], מתי (ומתי א[1]).. גם אנכי לביתי א[1]י, ל׳ לוא[2]ג | ביי] פוכ, בי דא[1]גתרי, בית ד[1]א[2] (וכן בסמוך) | שמעון ואי | באעי א[2], בעיי ו[1] | 7 צדקתי] ו, ~ וגו׳ פ, ביום (כיום ד[1]) מחר דאגכתר[1]י, ליום מחר וגו׳ ח | אמר — סימון] א[2]גכ, א״ר.. בר סימון פ, אמ׳ ר׳ יודה ביר׳ סימון ו, ר׳ יהודה בר (בר׳ ד[1], ביר׳ ת) סימון אמר דת | כת׳ ל׳ חג | ** ביום] ליום ל | מחר] ~ וגו׳ ו, כי לא תדע מה ילד יום הא[2]כ | ואת אמרת] פ, ואת אמ׳ א[2], ואת אמר גכ, ואתה אומר ח, ותמר ו, ואתה אמרת א[1], אתה אמרת דתי (משלי) |

בשם ר׳ סימון בשם ר׳ חזקיה אמר מעט שבעים נפש וכו׳. ובשכל טוב שם ר׳ יהודה בר׳ סימון בשם חזקי׳ אמר כו׳ להלן ויגר שם במתי מעט מה להלן בשבעים וכו׳ ובלק״ט ר׳ יהודה בר׳ סימון בש״ר חזקיהו וכו׳, ונכונה הגי׳ בשם חזקיה וכן למטה סי׳ י״ב חזקיה אמר וכו׳ וע׳ באגה״א ח״א צד 48 ובמ״י לעיל צד 134 בד״ה יהודה בר׳: 2 כל מקום וכו׳. המאמר מקורו בספרי שם וכן אתה מוצא בכל מקום שהצדיקים הולכים באה ברכה לרגלם יצחק ירד לגרר באה ברכה לגרר שנ׳ ויזרע יצחק בארץ ירד יעקב אצל לבן ברכה ירדה לרגלו שנ׳ נחשתי ויברכני ה׳ בגללך ירד יוסף אצל פוטיפר ברכה באה לרגליו שנ׳ ויברך ה׳ את בית המצרי בגלל יוסף ירד יעקב אצל פרעה וכו׳ וכן אתה מוצא בארון האלהים שירד לבית עובד אדום הגתי וכו׳ וכן אתה מוצא שכל ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר וכו׳ ובהגי׳ שלפנינו ובשאר כ״י הקדימו ירד יוסף וכו׳ כדי לסיים בפסוק שנדרש כאן ירד יעקב וכו׳ שנ׳ ויברך ה׳ אותך לרגלי ורק בדפוסי׳ [וכי״ת] הגי׳ ירד יעקב וכו׳, יוסף ירד [ירד יוסף] וכו׳ ולקמן סוף פפ״ו לפ׳ ויברך י״י את בית המצרי וכו׳ תני ר׳ שמעון בן יוחיי בכל מקום שהצדיקים הולכים שכינה (ברכה) הולכת עמהן ירד יצחק לגרר וכו׳ ירד יעקב אצל לבן וכו׳ ירד יוסף אצל פוטיפר וכו׳ (ובדפוסי׳ שם המאמר מקוטע ועיי״ש בח״נ ובמ״י), ובשכל טוב צד 152 גורס ומפרש ויברך ה׳ אותך לרגלי בשביל רגלי שנכנסו לביתך שכל מקום שהצדיקים הולכים הברכה הולכת עמהם ירד יצחק לגרר וכתיב וימצא יצחק בשנה ההיא מאה שערים וירד יוסף למצרים וכתיב ויברך וכו׳ בגלל יוסף (והשמיט שם ירד יעקב וכו׳), ובלק״ט הובא רק ויברך וכו׳ כ״מ שהצדיקים הולכים ברכה הולכת שם. והגי׳ פוטיפרע איתא גם בכי״ו וכי״ג וכי״כ, ופוטיפר הוא פוטיפרע לפי הדרש לקמן פפ״ו סי׳ ג׳. ובברכות שם [אמר אביי כו׳] תכף לתלמידי חכמים ברכה שנ׳ ויברכני י״י בגללך איבעית אימא מהכא שנ׳ ויברך י״י את בית המצרי בגלל יוסף וע״ע בסנהדרין ומגילה שם: 6 בעי ביי. בכי״ל נקוד בב׳ הפעמים[1], והוראת ביי בית כמו ברביי בן בית בוי״ר פכ״ה סי׳ ח׳ ובשהש״ר פ׳ שוקיו עמודי שש (ה׳ ט״ו) [וע׳ לעיל צד 844 חילופי נוסחאות בין דבי ר״י ודבית ר״י ובמ״י שם], וכן מפרש בפ׳ ב״ר כי״א בעי בי בית, ובשכל טוב שם ראובן מבקש בית שמעון מבקש בית, ואין טעם לפרש בדרש מתי אעשה וכו׳ לביתי בעי בי חפץ בי ועמ״כ [ויפ״ת], ובדפ״ר הגי׳ בב׳ הפעמים בעי בית [וכן בכי״א ב׳ בפעם השניה, ובפעם הראשונה על הגליון, וביני שיטי כתוב כנראה ביך], ובמה״ג עמו׳ 486 הגי׳ ראובן באעי (בעי) בהיי שמעון באעי (בעי) בהיי: 7 כת׳ אל תתהלל וכו׳. לקמן פ״פ נדרש כן זה הפסוק בפתיחת ריב״ם לפ׳ ותצא דינה וכו׳, ובכי״ל נשתבש כאן ליום מחר והגהתי גם בסיום המאמר שנ׳ ותצא וכו׳ ועח״נ, ולקמן בכי״ל

1) בֵיי.

אמרת וענתה בי צדקתי ביום מחר, מחר בתך יוצאת ומתענה שנ׳ ותצא דינה וגו׳ (בראשית לד א):

לד) ויאמר לבן הן לו וגו׳ אמר ר׳ חייה רבה כל דבר ודבר שהיה לבן מתנה עם יעקב היה חוזר בו עשרה פעמים למפרע הן לא, רבנין אמ׳ מאה פעמים ואביכן התל בי והחלף את משכרתי עשרת מנים וגו׳ (שם לא ז) אין מניין פחות מעשרה:

לו) וישם דרך שלשת ימים וגו׳ [ויעקב רעה את צאן לבן הנותרות] ריש לקיש אמר נותרת כת׳ מנהון בישין מנהון עקרן מנהון קוסרין:

לז לח) ויקח לו יעקב מקל לבנה לח ולוז וערמון חוטר חוור רטיב ודלוז ודדלוב:

2 ילקוט כ׳ ק״ל, לקמן פע״ד סי׳ ג׳ וסי׳ י״א, תנחומא וילא סי׳ י״א: 5 ילקוט שם, תנחומא מ״ב וילא סי׳ כ״ד: 7 ילקוט שם:

1 ביום] כיום ד, ל׳ פ | מחר ל׳ פ | מחר] ולמחר דתי, ומחר פ | בתך (ביתך ו) יוצאה דפוחאכתר1ו1, יוצאה בתך י (שם), * שנ׳ דפחאת] כת׳ ל, הה״ד י (שם), ל׳ וגכי1 | וגו׳] ו, בת לאה דפחא2תי, בת לאה וגו׳ ג, בת לאה אשר ילדה ליעקב כ, בת לאה וכתי׳ וירא אותה שכם בן חמור א1 | 2 ויאמר לבן] ויאמר לו לבן א1, ל׳ א2 | וגו׳] יהי (יהא י) כדברך דפי, יהי כדבריך ואגכת | חייא פואכת | רובה ג | לכל ג | ודבר ל׳ י | לבן מתנה (מתנה לבן א) עם יעקב אבינו ואגי, מתנה לבן עם אבינו יעקב כ, אבינו יעקב מתנה עם לבן פ | 3 חוזר] עושה וחוזר ג | עשר פא | למפרע ל׳ אי1 | הן לא] גכ, הין לא ו, שנ׳ הן לו דת, שנ׳ הן לו הן לא א, ל׳ פי1 | רבנין] פר, רבנן דוגכתר8, ורבנן אי1 | אמרין פא1גכ, ־רי דא2תר2, מרין ר1 | מאה פעמים] עשרת מונין מאה פעם היה חוזר פ | ואביכן — וגו׳] ואביכן (אביכן א1) .. והחליף את משכורתי.. מונים א1גכ, ואביכן התל בי ו, והחליף (שנ׳ ותחלף י) את משכורתי עשרת מונים (מונין י) א2י, שנאמר ואביכן.. והחליף.. משכורתי (משכרתי ת) עשרת מונים י׳ פעמים י׳ (עשר פעמים עשרה עשרה ת) דת, ל׳ פ | 4 אין] ו0גר2ו1, ואין אכתר1, שאין פ, דאין ד | מניין] י, מנין דפתר1, מנים ו0, מונים אגכר2 | מעשרה] מי׳ א1, מעשרה וכ׳ והחליף את משכרתי עשרת מונים פ | 5 * וישם — ויעקב רעה — הנותרות ד1] וישם.. ויעקב רועה.. הנותרות ד, וישם.. ימים ויעקב רועה.. הנותרות ת, וישם.. ימים בינו ובין יעקב ויעקב רועה.. הנותרות א1, וישם.. ימים וגו׳ לפו, וישים.. ימים וגו׳ ג, ויעקב רעה.. הנותרות ע, ויעקב רועה.. הנותרות חי, רועה.. הנותרות א2, צאן לבן הנותרות ע, וישם.. ימים בינו ובין יעקב כ | ר׳ שמעון בן לקיש וג, רשב״ל א | אומ׳ א1 | 6 נותרת כת׳] נותרת כתי׳ חער2ו, נותרת כתוב ר1, הניתרת כתב ו, נתרת כתיב ער8, נותרות כת׳ (כתיב ג) גכ, נותרות נותרת כתי׳ א1, נותרות נותרות כת׳ פ, נותרות דא02, ל׳ ת | מינהון חג, מנהן ו, דמנהון ר2 | ביישן ו, עקרן פכ | מינהון ח, מינהן ו, ומנהון א1 | עקרין חע, קוסרן פכ | מינהון ח, מנהן פ, ומנהן ו | קוסרין] קווסרין חע, קווסרן וא3גר8ו, קווצרן ר, קוצרן א1, בישן פכ, קווסרין נתרת כתי׳ כמד״א ונתור ככיה ושיניה דקיסר דת | 7 * ויקח — וערמון דוחגכתי] ויקח.. ולוז פ, ויקח.. לבנה א, ויקח לו מקל לבנה וגו׳ ל, מקל.. וערמון ר | ** חוטר] חוטרא ל0, ל׳ ל | חוור] א2כ, חיור דפו0ת, חיוור חא1גר, ל׳ ו1 | * רטיב פוגרין] רטוב לחאכ, ל׳ דת | ודלוז] פו, דלוז דחכתי, דליז ג, ולוז א, דלוב ר | * ודדלוב פוחין] ודלוב לא2, ודלב א1, ודרלוב ר1, ורידלוב ר2, ודדלוף דת, ודדלוג כ |

אל תתהלל ביום מחר וכו׳ מחר יוצאה בתך וכו׳: 2 אמר ר׳ חייה וכו׳. מאמר זה נסדר גם לקמן פע״ד לפ׳ ואביכן התל בי וכו׳ ולפ׳ זה לי עשרים שנה וכו׳. ור״ח דורש הן לו קרי ביה הן לא ויליף עשרה פעמים ג״כ מפ׳ והחליף את משכרתי עשרת מנים, ורבנין דרשי מנים לשון מנין אין מנין פחות מעשרה, ובדפוסי׳ הגי׳ רק כאן עשרת מונים י׳ פעמים י׳ דאין וכו׳, ובשכל טוב צד 156 גורס ומפרש ויאמר לבן הן א״ר חייא כל דבר ודבר כו׳ היה חוזר בו עשר פעמים למפרע מהן ללאו רבנן אמרי מאה פעמים שנאמר והחליף וכו׳ עשרת מונים כלומר עשרה מניינים ואין מנין וכו׳, ועי״ע במ״י לקמן פע״ד סי׳ ג׳: 6 נותרת כת׳. חסר ו׳ שהיו חסרות וגרועות, מנהון בישין מנהון עקרן מנהון קוסרין1), מהן רעות מהן עקרות מהן חולות. ובפי׳ ב״ר כי״ט וכי״א גורס ומפרש נותרת כתוב (כתי׳) מנהון (דמנהון) בישין זקנות מנהון עקרין (עקרן) עקרות מנהון קווצרן חולות קווצרן (כמו) כדקציר ורמי בערסיה [ב״ב קנ״ג א׳ ע״ש] וכמו קצירי ומריעי (נדרים מ״ט ב׳), ובמה״ג עמו׳ 487 הועתק ויעקב רואה את צאן לבן הנותרות רבנן אמרי הנותרת כת׳ מינהון בישין מנהון עקרן2) מנהון קייסרין3), וישרה הגי׳ בישן והגי׳ קוסרן, והגי׳ הנכונה נותרת כת׳ כלומר חסר ו׳ תניין כמו שנמסר כאן ובירמיה ל״ד ז׳ איתא עוד בכי״ת [וכי״א א׳] ובילקוט וערוך ע׳ קוסר, ושם הועתק צאן לבן הנותרות נותרת כתיב מנהון בישין וכו׳ עקרין וכו׳ קוסרין, ואינה מדוייקת הגי׳ בע׳ נותרות ויעקב רעה את צאן לבן הנותרות נתרת כתיב מנהון בישין מנהון עקרן וכו׳, וכן נשתבש בפי׳ ב״ר הנדפס, ועי׳ במנחת שי, ובדפוסי׳ [וכי״ת] נשתרבב נתרת כתי׳ אחר מלת קוסרין, והוספה זרה שם כמד״א ונתור ככיה ושיניה דקיסר (ועי׳ חולין נ״ט ב׳), ואין טעם הדרש שר״ל דורש הנותרת מלשון נתר, ומשובשת ג״כ הגי׳ בכי״ו הניתרת כתב ועי׳ באגה״א ח״א צד 376, ובשכל טוב צד 153 הובא ויעקב רעה את צאן לבן חסר ו׳ כתיב מהן רעות מהן עקרות ומהן חולות (וגר׳ שקיטע הפסוק ויעקב רעה וכו׳ ולא כוון רעה חסר ו׳ כתיב), ובפירש״י עה״ת לא הזכיר הכתיב ומפרש הנותרת הרעועות שבהן החולות והעקרות שאינן אלא שירים אותן מסר לו ועי׳ ברא״ם וביפ״ת, וגם בתנחומא מ״ב שם לא נדרש הכתיב, והגי׳ שם מהו הנותרות אמר ריש לקיש הזקנות העקרות החולות, ובתר״י א׳ מתורגם ויעקב רעי ית ענא דלבן סבאן ומרעאן דאשתארו: 7 חוטר חוור וכו׳. לפי הדרש אין לבנה שם אילן אלא תואר כמו לח, חוטר חוור רטיב, וטעם ולוז וערמון של לוז ושל ערמון, [ווי״ו יתירה] ודוגמאות במקרא ורכב וסוס (תהלים ע״ו ז׳) וקדש וצבא

1) καυσάριος, kränklich. 2) עֲקָרָן. 3) קַיְסָרִין.

כך היה אבינו יעקב נותן את המקלות בתוך הבריכות שלמים והיתה הבהמה באה-לשתות ורואה את המקלות ונרתעת לאחוריה והזכר רובעה והיתה יולדת כיוצא בו, אמר ר' הושעיא נעשו מים זרע בתוך מעיהם ולא היו חסרות אלא צורת הולד בלבד, אמר ר' חוניא מלאכי שרת היו טוענים מתוך צאן לבן ובאין ונותנין בתוך צאנו שליעקב הה"ד שא נא עיניך וראה כל העתודים (בראשית לא יב), עולים על הצאן 476 אין כת' אלא העולים מאיליהם היו עולים, ר' תנחומא אמר שטף שלגשמים, רבנין אמ' ענני כבוד:

2 תנחומא ע"ב שם: 3 לקמן פע"ד [סי' ג' וע'] תנחומא ע"ב שם:

1 * אבינו יעקב דגתי] יעקב אבינו וחא[2]כ, אבינו ל, יעקב פא[1] | נותן] היה נותן ו (ונמחק), עושה היה נותן פ | .את ל' א | בתוך הבריכות] פ, בתוך הברכיות ו, בתוך בריכות חג, לתוך הבריכות (הברכות א[2]) א, בתוך הבורות י, בשקתות דת | של מים] פותאגכי, המים דת | הבהמה] אי, בהמה דפותגת | באה] רוצה פא | והיתה (והייתה י[1]) רואה והא[1]גי | את ל' א[1] | 2 והיא נרתעת גי | וזכר א[2], ובא הזכר י | רבעה ג, ורובעה י, מזדקר פ | והיא יולדת פוי, והיא היתה יולדת ג, ויולדת אכ | הושעיה וחת, אושעיה פא[1] | נעשה פ, נעשין א | מים] פחגכ, המים דפואתי | בתוך מעיהן א, בתוך מיעיהן ג, במעיהן פ | 3 היו] היה י, ל' א[1] | חסרות] פחא[2]י, חסירות דוא[1]גכת | הוולד וחא[1]ג | בלבד] ~ מעשה בכושי אחד שנשא לכושית אחת והוליד ממנה בן לבן תפס המלך לבן (את הבן ת) ובא לו אצל רבי אמר לו שמא (שמא זה ת) אינו בני אמר לו היה לך מראות בתוך ביתך אמ' לו הין אמר לו שחורה או לבנה אמר לו מיכן שהיה (מכאן היה ת) לך בן לבן דת | חוניא] חא[2], חונא דבית חורון ד, הונא דבית חורון (חורין י) תי, חוניא דבית חורן גכ, חוניא דבי חורן א[1]א[02], חנינה דבית חורן פ, חונייא דברת חברן ו, נחוניא (מונא ר[2]) דבי חורן ר | שרת] וחג, השרת דפאכתרי | טוענין וגאכתרי, טוענין אותן פ | צאנן של | ובאין ונותנין] א[1]גכתר, ובאי' ונותנין א[2], ובאים ונותנין דו, ונותני' י, ונותנים ח, ונותנין אותן פ | 4 לתוך פחגר | ** נא] ל' ל | * כל העתודים והגי] כל.. העולים על הצאן דאכתר, וגו' לפ | עולין ג, ד"א עולים א[1]א[02]תר | על הצאן ל' פואגכי | 5 אין כתי' (כת' פגכת, כתוב ר) כאן דפחאגכתרי, אין כת' כן ו | העולין ג, העולים על הצאן ח | מאיליהם] וגכת, מאיליהן דפא[2]ר[1], מאליהם א[1]ר[2]י, מאליהן ח | היו עולים] היו עולין חאגר[2], ל' י | תנחומ' א[1], תנחומה י[1], תנחום ר[1] | אומר ח | שטף] וברודים ~ א[1]א[02], ברודים של ~ ר[3] | רבנין] אגר, רבנן דפוחכת, ורבנן י[1] | מרין ג | הכבוד ח

(דניאל ח' י"ג) וע' ביפ"ת [וברש"י ורמב"ן לקמן ל"ו כ"ד], וכלה"כ ולוז וערמון גם הגי' שלפנינו ודלוז וכו', וכן מפרש בלק"ט ויקח לו יעקב מקל לבנה מקלות לבנות לחום (וצ"ל לחות) של אילן לוז וערמונים וכו', ובפירש"י עה"ת מפרש כפשוטו של מקרא מקל לבנה עץ הוא ושמו לבנה כמא דתימא תחת אלון ולבנה (הושע ד' י"ג) וכו' לח כשהוא רטוב ולוז ועוד לקח מקל לוז וכו', [וכן] בת"א (הוצ' ר"א בערלינער) מתורגם חוטרין דלבן רטיבין ודלוז ודדלוב וכו', ובכי"ל כתוב חוטרא ביני שיטי [ועוד נשתבש שם חוגר וביני שיטי נוסף ו' ד' להגיה חוור] וע' לעיל צד 136, ושם האילן לוז שהוא שקד גמצא במקרא רק כאן, ובירמיה א' י"א מקל שקד, וע' לעף פלאנצעננאמען סי' שי"ט ועמת"ל ע' לוז ובמ"י לעיל צד 261: 1 כך היה וכו'. הדרש מוסב על ויצג את המקלות וכו' ויחמנה בבאן לשתות, וכן מפרש בפירש"י עה"ת ויחמנה הבהמה רואה את המקלות והיא נרתעת לאחוריה והזכר רובעה ויולדת כיוצא בו ר' הושעיא אומר המים נעשים זרע במעיהן ולא היו צריכות לזכר וזהו ויחמנה וגו', ובשכל טוב צד 154 ויחמנה בבאן לשתות וראתה המקלות ונרתעת לאחריה והזכר רובעה לפני המקל ויולדת כיוצא בו, ושם צד 156 א"ר יהושע (וע' במ"י לעיל צד 115) נעשה המים זרע וכו', ובלק"ט היה נותן את המקלות בתוך הבריכות של מים והיתה הבהמה באה וכו' והיתה רואה וכו' ונרתעת לאחוריה והזכר רובעה ויולדת שנא' ויחמו הצאן אל המקלות. ומאמר ר' הושעיא מפרש בפי' ב"ר כי"ט מלשון אחר ולא היו חסרות אלא צורת ולד בלבד כלומר המים בתוך מעיה כזרע בתוך מעיה ואין בה לעשות אלא שיסכים הקב"ה על הזרע לעשות צורות וכו', ובתנחומא מ"ב שם איתא מה כתיב ויקח לו יעקב מקל לבנה אמר ר' הושעיא היה צר צורה וכשם שהיה צר כך היו מולידות ולא היה חסר אלא ליתן להם נשמה, ובדפוסי' [וכי"ת] כאן התוספה מעשה בכושי אחד וכו' ודוגמתה הסיפור בתנחומא מ"ב נשא סי' י"ג (ובתנחומא שם סי' ז' ובבמ"ר פ"ט סי' ל"ד) שאל מלך הערביים את ר' עקיבא אני כושי ואשתי כושית וילדה לי בן לבן אני הורגה שזינתה תחתי א"ל יש לך צורות בתוך ביתך א"ל הן א"ל צורות ביתך לבנות או שחורות א"ל לבנות א"ל כשהיית עסוק עמה נתנה עיניה בצורות וילדה כיוצא בהם ואם תמיה אתה על הדבר למוד מצאנו של יעקב מן המקלות היו מתייחמות שנ' ויחמו הצאן אל המקלות וכו' וע' בתוספתא עתיקתא ח"ה צד 56, וע"ע פערלעס מיסצעללען צד 45, דיללמאנן מהדורא ג' צד 348, פרייס ביבליש-תלמודישע מעדיצין צד 454: 3 ר' חוניא. הוא ר' חוניא (חונא הונא) דבית חורן[1] (דברת חברן, ע' שירער ח"א צד 427) ועח"נ ובאגה"א ח"ג צד 566. וקשה הדרש עולים על הצאן אין כת' וכו' מאיליהם היו עולים, ודוחק הפירוש בפי' ב"ר כי"ט מלשון אחר העולים על הצאן המלאכים שכתוב בהם עולים ויורדים, ובפי' ב"ר כי"ט וכי"א גורם ומפרש ד"א עולים אכ"כ אלא העולים משמע מאיליהן היו עולים (מאליהם היו עולין), ולקמן פע"ד נסדר מאמר ר"ח רק מן עולים אין כת' וכו' ועיי"ש, ונר' שר"ח דורש שלא ילדו הצאן עקודים נקודים וכו' לפי שנתחממו ע"י המקלות שהציג יעקב אלא מלאכי שרת היו טוענין עתודים נקודים וברודים מתוך צאן לבן ובאין ונותנין בתוך צאנו של יעקב הה"ד ויאמר אלי מלאך האלהים בחלום וכו' כל העתודים וכו' והמלאכים הביאום ואותן העתודים הן העולים מאיליהם היו עולים, וע' בבחיי, ור"ת ורבנין דרשי ג"כ מאיליהם היו עולים ר"ת אמר שטף של גשמים וכו', ובפי' ב"ר גורם ברודים של שטף וכו' ומפרש בפי' ב"ר כ"י לשון ברד גשמים היו שוטפי' ומביאי' לתוך צאנו של יעקב דכתי' ברודים שטף ברד כלומר זרם ברד היה מציפן לשם רבנין אמ' ענני כבוד היו נוטלין מצאנו של לבן ונותנין לתוך צאנו של יעקב דכתי' העולים וכתי' ובהעלות הענן [לדעתי נראה שהמלות מלאכי שרת היו טוענין וכו' בתוך צאנו של יעקב הן הוספה מאוחרת יהגי' העיקרית הוא אר"ח הה"ד שא וכו' וכמו שיוצא מלקמן פע"ד, ור"ח סובר כר' הושעיא שהמים נעשו זרע בתוך מעי

[1]) Hauran.

מב) ובהעטיף הצאן לא ישים והיו העטופים ללבן ר׳ יוחנן אמר בכירייה דלבן, ריש לקיש אמר לקישייה דלבן:

מג) ויפרץ האיש מאד מאד וגו׳ ר׳ שמעון בר אבא אמר נפרצה לו פרצה מעין עולם הבא, יא
ר׳ אבא בר כהנא אמר מאה ותרתין רבבן ושבעה אלפין ומאתן ענין הוה לאבונן יעקב, ר׳ לוי אמר

1 ילקוט שם, פסיקתא פ׳ ולקחתם לכם (ק״פ ב׳), ויקרא רבה פ״ל סי׳ ג׳: 3 ילקוט שם, מדרש קהלת פ׳ שבתי וראה (פ׳ י״א), מדרש קהלת מ״ב שם (מדרש זוטא לד 123), תנחומא מ״ב שם:

1 * לא — ללבן דת] לא.. והיה העטופים ג, לא ישים פכי, וגו׳ לוא | ר׳ יוחנן] פי, ר׳ יוחנן וריש לקיש ~ דכתר, ר׳ יוחנן ור׳ שמעון בן לקיש (ורשב״ל א) ~ ואג | בכירייא ר[1], בכיריה י, בכיריא דפואגכתר[2] | ללבן אכ | ר׳ שמעון בן לקיש ג, וריש לקיש י, ור״ל פ, ור׳ שמעון בן לקיש ן, ורשב״ל א | 2 לקישייה] י, לקישייא תר[1], לקישיא דפואגכר[2] | ללבן אכ, ל׳ פ | 3 ויפרץ — וגו׳] ויפרץ (ויפרוץ א[2]ר[2]י) האיש מאד מאד פאכרי, ויפרץ האיש מאד ג, ויפרץ האיש וגו׳ ן, ויפרוץ האיש דת | ר׳ — אבא] ר׳ סימון בשם ר׳ שמעון בר אבא פן, ר׳ סימון בשם ר׳ שמעון בן לקיש (בשרב״ל א) אג, ר׳ סימון בשם ריש לקיש כר[1] | נפרצה] פואכרי, ניפרצה ג, מלמד שנפרצה דת | לו ל׳ ואגכ | פריצה ן, הפירצה ג | מעין] ר[3], מעין דוגמא (דגמת ן) של דפואגכתר, מעין דוגמ׳ י[1] | העולם פכר[1]י | הבא] פוא[2]גכי, ~ היך מד״א (כמד״א ת) עלה הפורץ לפניהם דת, כתי׳ הכא ויפרוץ האיש וכתי׳ התם כי ימין ושמאל תפרוצי א[1] | 4 אמר] ~ קבזר ו[0] | מאה] מאתן כי | ותרתן וג, ועשרין ל[0]פר[1] | * רבבן פוג] רבבין א[2], רבבו ל, ריבבן ר[1], רבבי א[1]כ, רבון ד, רבוון ת, רביין י | ושבעה] פאגכ, ושיבעה ן, ושבעת י, ז׳ ד[1], שבעה דת | אלפין] א[2]גכת, אלפי׳ א[1]י[1], אלפים דן, אלפין ענין פ | ומאתים ן, ומאה פ | ענין] וא[2]גכי[1], עאנין א[1], עדרין דת, ל׳ פ | הוה] ן, היה ג, הוו פכי, היו א[1], הוו ליה דת, היו לו א[2] | לאבונא פ, לאבינו וא[2]גת, דאבוכון י[1], לאביכן כ, ל׳ א[1] | ליעקב א[1] | לוי] איבו א[2], ל׳ י[1] |

הבהמה ולא היו צריכות לזכר והיינו מאיליהם היו עולים, כלומר עולים ובאים ונולדים מעצמם מן הצאן בלי תשמיש זכר ולא שהעתודים עלו על הצאן לרביעה אלא עלו ונולדו מן הצאן, ור׳ תנחומא ורבנין באו לפרש רק תיבת וברודים, לקמן ל״א י׳ י״ב, וכמו שהוא בכי״א, והובאו אגב מאמר ר״ח כאן] וביפ״ת פי׳ ורבנן אמרי דעגני כבוד היו מביאין הצאן כמו שהיו נושאות את ישראל במדבר ממקום למקום [וע׳ בפסיקתא רבתי פ״א (ב׳ א׳) העבים באים וטוענים אותם ומביאין אותם לירושלים וכו׳], ובשכל טוב צד 158 וסוף הענין מוכיח לראשו שלא במרמה פיצל יעקב את המקלות ונתן פני הצאן אל עקד אלא על פי מלאך וכו׳ ועיי״ש, ומאמר אחר בתנחומא מ״ב שם וישמע את דברי בני לבן לאמר לקח יעקב וכו׳ מהו לקח יעקב אמר ר׳ הושעיא שנעשו מלאכי השרת כתיפין ליעקב: 1 ר׳ יוחנן וכו׳. ר״י תרגם העטופים בכירייה כלו׳ הבכירות ור״ל לקישייה כלו׳ האפילות, ולא הובא כאן איך תרגמו והקשורים ליעקב, ומסתבר שר״י תרגם הקשורים לקישייה ור״ל בכירייה, ותרג׳ העטופים לקישייה כמו שמתורגם בת״א והון לקישיא ללבן ובכיריא ליעקב, וכן בתר״י א׳ והוון לקישייא ללבן וכו׳, ובפירש״י עה״ת ובהעטיף לשון איחור כתרגומו וכו׳ וכן בערוך ע׳ גף ו׳ מלפני יעטוף (ישעיה נ״ז ט״ז) וכו׳ ויעטוף לשון איחור כמו ובהעטיף הצאן, ובע׳ עטף עוד פ״א לשון ליאות, ועטף לשון איחור גם בפסיקתא שם מהו העטופים ר׳ יצחק בר חקולא אמר לקישיא (וצריך לתקן מ״ש במ״י לעיל צד 583 שהאמורא ר״י בר חקורה או בר חקולה נזכר במדרש רק בב״ר שם), ובאותה הפסקא בוי״ר שם מהו העטופים ר׳ יצחק בר׳ חלקיה אמר לקישיא (כ״ה בדפ״ר וד״ו) וגי׳ אחרת במדרש תהלים ק״ב סי׳ א׳ ועיי״ש [וכאן ריש לקיש ולקישייה הוא לשון נופל על לשון, וע׳ מש״כ לעיל צד 776], וקשה לפרש תרג׳ העטופים בכירייה במאמר ר׳ יוחנן. ובפי׳ ב״ר כי״ט מפרש ר״י וריש לקיש וכו׳ ר׳ יוחנן דורש העטופים כמו ועמקים יעטפו בר [תהלים ס״ה י״ד, וע׳ ר״ה ח׳ א׳] כסדר אלו המבוכרות ריש לקיש דורש כמו בהתעטף עלי נפשי [יונה ב׳ ח׳] וכמו כי רוח מלפני יעטוף ומפרש משלהי ליה (ע׳ לעיל צד 232, ובפי׳ ב״ר הנדפס איתא ומתרגמינן משלהי) כלומר אותן שהן יגיעין ועייפין ולא היה כח בהם לקבל הריון כמו הבריאות. כי אפילות הנה, וע״ע בשכל טוב צד 155 ובלק״ט ובראב״ע: 3 מעין עולם הבא. כ״ה בכי״ל, ויתורא דלישנא היא הנוסחא מעין דוגמא, וע׳ לעיל צד 538, ובלק״ט הועתק ר׳ סימון בש״ר שמעון בר אבא אמר שפרצה לו פרצה מעין העולם הבא, ובשכל טוב שם ר׳ סימון בשם ר׳ שמעון בר כהנא (וצ״ל בר אבא) אמר נפרצה לו פירצה מעין עולם הבא ועה״ב, וכל המאמר נסדר גם בכי״ו פצ״ו בפתיחה שבתי וראה וכו׳ (וע׳ במאמרי בספר היובל לכבוד הרב ר״י גוטטמאנן צד 162 ובמ״י לעיל צד 717 וצד 811) ושם הגי׳ ר׳ סימון ביר׳ (וצ״ל בשם ר׳) שמעון בר אבא נפרצה לו פירצה מעין דוגמה שלעולם הבא הכד״א עלה הפורץ וכו׳, וכן הובא זה הפסוק כאן בגי׳ הדפוסי׳ [וכי״ת], ובמדרש קהלת שם איתא רק ראש המאמר והגי׳ שם ר׳ סימון בשם ר׳ שמעון מלמד שהיה לו דוגמה מעין דוגמה של עולם הבא המד״א עלה הפורץ לפניהם, ובמ׳ קהלת מ״ב שם מלמד שפירצו לו פרצה מעין דוגמא של עולם הבא כד״א עלה הפורץ וכו׳ [מיכה ב׳ י״ג, ובכי״א א׳ הובא הפסוק כי ימין ושמאל וכו׳ בישעיה נ״ד ג׳, ובברייתא ב״ב ט״ז ב׳ נמנו שלשת שהטעימן הקב״ה בעוה״ז מעין העולם הבא והן אברהם יצחק ויעקב כו׳ יעקב דכתיב ביה כל (לקמן ל״ג י״א)]: 4 מאה ותרתין וכו׳. בכי״ל כתוב רבבו והגהתי רבבן כמו שהגי׳ גם בכי״פ וכי״ו וכי״ג וכן הקרי בדניאל ז׳ י׳, והכתיב שם רבון, וכן בדפ״ר וד״ו רבון ועי׳ דאלמאן צד 128, והקבוץ ענין נמצא איזה פעמים בתר״י וע׳ בעמת״ר ע׳ ענא, וכאן מתורגם בת״א צאן רבות ען סגיאין ובתר״י א׳ עאן סגיאין, ובשכל טוב שם הועתק ויהי לו צאן רבות ר׳ אבא בר כהנא אמר מאה ושנים ריבוא ושבעת אלפים ומאתים, ובמה״ג עמו׳ 488 קיטע ר׳ אבא בר כהנא אמ׳ ענין[1]) הוה ליה ליעקב אבינו (לאבינו יעקב) ר׳ לוי אומ׳ ששים רבוא כלבים היו לו ורבנן אמרי׳ מאה ועשרים רבוא ולא פליגין מאן דאמר וכו׳ לכל עדר כלב אחד ומאן דאמר מאה ועשרים רבוא לכל עדר תרין כלבין, ובכי״ו הגי׳ ראב״כ אמ׳ קבזר מאה וכו׳ (ומלת קבזר כתובה על הגרד) וכן בכי״ו לקמן שם ר׳ אבא בר כהנא אמ׳ ק׳ב׳ז׳ר׳ מאה ותרתין רבוון ושבעה אלפין ומאתיין ענין הווה ליה לאבינו יעקב ר׳ לוי אמ׳ ששים רבוא כלבים רבנין אמ׳ מאה ועשרים ריבוא ולא פליגין מן דמר וכו׳ כל עדר כלב ומן דמר וכו׳ לכל עדר תרין כלבין, ופתרון הסימן קבז״ר ק׳ מאה ב׳ תרתין (מאה ותרתין רבבן) ז׳ שבעה אלפין ר׳ מאתן, וסימן

1) עֲנִין.

ששים ריבוא כלבים, רבנין אמ׳ ק״כ ריבוא, ולא פליגי מאן דאמר ששים ריבוא לכל עדר כלב, למאן דאמר ק״כ לכל עדר ב׳ כלבים:

יב **לא א) וישמע את דברי בני לבן וגו׳** חזקיה אמר עד שלא ירד אבינו יעקב לשם לא נפקדו בזכרים, כיון שירד לשם נפקד בזכרים הה״ד וישמע את דברי בני לבן וגו׳:

את כל הכבוד הזה ר׳ יהושע דסיכנין בשם ר׳ לוי אין כבוד אלא כסף וזהב שנ׳ בוזו כסף בוזו זהב ואין קצה לתכונה כבוד מכל כלי חמדה (נחום ב י):

3 ילקוט שם, תנחומא מ״ב בלק סי׳ י״ז, תנחומא שם סי׳ י״ב, במדבר רבה פ״כ סי׳ י״ט: 5 ילקוט שם, תנחומא מ״ב ויצא סי׳ כ״ד:

1 ס׳ א[1]י | רבוא פאכת | כלבים] ~ היו לו ליעקב פ | רבנין] פי, רבנן דוגת, ורבנין א[1], ורבנן אב | מרין ג | * ק״כ] מאה ועשרין דפג, .. ועשרים א, .. ועסרין גת, ק״ב ל | * ריבוא וגי] רבוא דפאכת, ל׳ ל | ולא פליגין ו (ולא — ק״כ ל׳ פג) | מן דמר ו | ס׳ א[1]י | ריבוא] א[1]י, רבוא דוכת, ל׳ א[2] | עדר] וא ~ ועדר דכתי | חד כלב דו[0]כ, חד כלבא אתי | מאן דתי, ומן ו, ומאן אב | 2 דמר ו | * ק״כ] מאה ועשרים א[2], ק״כ ריבוא א[1], מאה ועשרין ריבא ו, מאה ועשרים (ועשרי׳ ד[1], ועסרין ת) רבוא דת, עשרים מאה רבוא כ, ק״ב ל | עדר] ~ ועדר כת | תרין כלבין דוגכת, תרי כלבי (כלביא א[1]) א, תרתין כלבי׳ ו[1], תלתין כלבים פ | 3 [0] דברי] ל׳ ד | בני — וגו׳] פ, בני לבן לאמר חי, בני.. לאמר לקח יעקב כ, בני לבן דאגת, וגו׳ ו | ר׳ חזקיה ג | ירד] בא ח | אבינו יעקב] פא[2]ג, יעקב אבינו דוחתי, אבינו כ, יעקב א[1] | 4 נפקד ת | כיון שירד] כ, וכיון שירד פת, ומשירד א, וכיון שירד יעקב אבינו דו, וכיון שירד יעקב ח (כיון — בזכרים ל׳ גי) | נפקד] ת, נפקדו דפוחאכ | וגו׳] ו, לאמר כי, ל׳ דפחאגת | 5 * את — הזה דת] את.. הכבוד א[1], ומאשר לאבינו עשה את.. הכבוד הזה חי, ל׳ לפוא[2]גכ | יהושע ת | דסכנין | היך מד״א דת | 6 הכסף א[2] | * בוזו זהב — חמדה פו[0]א[1]גכי[1]] בוזו.. לתבונה.. חמדה דא[2], בוזו.. לתבונה מכל.. חמדה ת, בוזו כסף ואין.. לתבונה כבוד.. חמדה ל, בוזו זהב וגו׳ ח, בוזו זהב ד[1], וגו׳ ו.]

המספר נמצא גם בהמאמר בתנחומא מ״ב שם וכמה צאן היו לו אמר ר׳ תנחומא בר אבא ק״כ רבוא היה שנ׳ ויפרוץ האיש מאד מאד ונאמר במצרים מאד וירב העם ויעצמו מאד (שמות א׳ כ׳) והם ס׳ רבוא וכאן נאמר מאד מאד הרי ק״ך רבוא וכמה כלבים של צאן היו לו אמר ר׳ אבא בר כהנא שלש מאות ותשעה אמר ר׳ תנחומא מנין ק׳ ב׳ ז׳ ר׳ (ובכ״י רומי שם מנין קב זר ק׳ מאה [כ׳ שנים] ז׳ שבעה ר׳ מאתים) הרי החשבון ויפרוץ האיש מהו ויפרוץ שפרץ לו הקב״ה גדרו של עולם ואמר לו כך אני פורץ לבני בניך לעולם הבא שנ׳ עלה הפורץ לפניהם (וזה המאמר הועתק בילק׳ מיכה ר׳ תקנ״א ועיי״ש) וכבר העיר רש״ב בהערותיו שמאמר ראב״כ שם אין לו שחר ומה הוא הסכום ש״ט ודעתו שצ״ל שם עפ״י המאמר שלפנינו בב״ר כאן מאה ותרתין וכו׳ ור״ת נתן הסימן קבז״ר, [לא אדע מדוע יש למאמר ראב״כ בב״ר כאן שחר ולמאמרו בתנחומא אין שחר, ומה הוא הסכום ק״ב רבוא וז׳ אלף ומאתים, ורש״ב מביא שם מפי׳ ידי משה שראב״כ דורש מאוד מאוד והוא כפל ממנין של דגלים שהיו תר״ג אלף ותק״נ, וכפי׳ ב״ר שמובא בסמוך, ולא הרגיש שלפי״ז צריכים לגרוס כאן מאה ועשרין רבבן ושבעה אלפין ומאה וכמו שהוא בפי׳ ב״ר וא״כ נופל הסימן קבז״ר בבור כי היה ראוי להיות קכז״ק, ואולם לפי נוסחת התנחומא הסימן עולה יפה כי קבז״ר בגמטריא ש״ט]. ובפי׳ ב״ר כי״ט וכי״א מפרש המאמר שתי פעמים, באמצע הפרשה נשתרבב שם ויפרוץ (ויפרץ) האיש מאד מאד ר׳ תנחומא מפרש מלמד שפרץ (מפרש שפרץ) לו הקב״ה גדיו (גדרו) של עולם הזה דוגמא שעתיד לעשות לבניו לעולם הבא דכתיב עלה הפורץ לפניהם ר׳ תנחומא אמר מאה ועשרים רבוא היה (ק״כ רבוא צאן היו) לו ליעקב כפלים כיוצאי מצרים דכתיב ויסעו בני ישראל מרעמסס סוכותה כשש מאות אלף וכו׳ (שמות י״ב ל״ז) ר׳ אבא בר כהנא אמר מאה ועשרין ריבבן ושבעה אלפין ומאה ענין היה (ק׳ וכ׳ רבוא וז׳ אלפי׳ ומאה ענין היו) לו ליעקב כפלים כדגלים דכתיב בהו ויהיו כל (דכתיב כל) בני ישראל שש מאות אלף ושלשת אלפים וחמש מאות וחמשים (וע׳ במדבר א׳ מ״ו ב׳ ל״ב, וצ״ל כאן) ותרוויהו מאד מאד דרשי כפלים (ובכ״פ הגי׳ ג״כ מאה ועשרין רבבן ושבעה אלפין ענין ומאה, וגם בכי״ל הוגה ביני שיטי ועשרין, אכן הסימן קבז״ר הוא נגד זו הגי׳ בפי׳ ב״ר שנך׳ שהיא הגי׳ העקרית לפי פירושה המחוור), ובסוף הפרשה לפי׳ ויפרוץ וכו׳ מפרש בחילוף שמות האומרים ויפרוץ האיש מאד מאד ר׳ סימון בשם ריש לקיש (כ״ה בכי״ט, וליתא בכי״א) נפרצה לו פרצה מעין דוגמא של העולם (עולם) הבא כתיב הכא ויפרוץ וכו׳ וכתיב התם כי ימין ושמאל תפרוצי ר׳ אבא בר כהנא אמר מאה ועשרים ריבוא (ק״כ רבוא) צאן היו (היה) לו ליעקב אבינו ומפרש בתנחומא נאמר במצרים וירב העם ויעצמו מאד והיו ששים ריבוא (והם ששים רבוא) וכתיב כאן מאד מאד שני (שתי) פעמים לומר שהיו מאה ועשרים ריבוא (ק״כ רבוא) כפלים כיוצאי מצרים ר׳ תנחומא מאה ועשרין ריבבן ושבעה אלפין ענין היה ליעקב אבינו [ומאה] דורש מאד מאד כפלים כדגלים דכתיב בהו ויהיו כל בני ישראל וגו׳ (בכי״א חסר מן ר׳ תנחומא וכו׳, ובפי׳ ב״ר הנדפס קיטע והשמיט כתיב הכא ויפרוץ וכו׳ ראב״כ אמר, ושיבש ר׳ תנחומא מאה ותרתין, ולנכון שם ומאה עאני׳), ונר׳ שהרכיב בעל פי׳ ב״ר לעיל מאמר ר׳ תנחומא בתנחומא מ״ב שם עם מאמר ראב״כ בב״ר, וכאן משמע שהיו נוסחאות אחרות לפניו בב״ר ובתנחומא, ולפני ר׳ לוי אמר וכו׳ נר׳ שחסרה כאן שיטה אחרת ס׳ ריבוא עדרי צאן היה ליעקב, ולפי זו השיטה לא פליגו ר׳ לוי ורבנין מאן דאמר וכו׳, וכן פי׳ ביפ״ת דלתרויהו ס׳ רבוא עדרים היו הצאן [ונר׳ שבזמנם היו אומרין את עשרו של אדם לפי ערך ומספר צאנו וכלביו, כמו שעוד היום אומדים בארצות המזרח את עשרם של נשיאי השבטים לפי מספר גמליהם]: 3 עד שלא ירד וכו׳. בתנחומא מ״ב שם בדרש מן ארם ינחני וכו׳ שלא ראה לבן בנים אלא בזכות יעקב שבתחלה כתיב ורחל באה עם הצאן ואילו היה לו בנים היאך בתו רועה כיון שהלך יעקב לשם נתנו לו בנים שנאמר וישמע את דברי בני לבן וגו׳ נחשתי ויברכני ה׳ בגללך וכו׳ ועי׳ בתנחומא וכבמ״ר שם, וכן פירוש נוסף בכי״ת כאן עד שלא בא יעקב וכו׳ לא נפקדו בזכרים שנ׳ והנה רחל בתו באה עם הצאן אם היה לו זכרים לא היה שולח בתו וכיון שירד וכו׳ (וע׳ במ״י לעיל צד 841), ובלק״ט הועתק וישמע את דברי בני לבן אמר חזקיה עד שלא ירד יעקב אבינו לא נפקד בזכרים וכיון שירד נפקד וכו׳, ובשכל טוב צד 155 וישמע את דברי בני לבן היינו דאמר חזקיה עד שלא ירד יעקב לשם לא נפקד לבן בבן זכר דכתיב כי רעה היא וכו׳ ועי׳ גם בפירש״י עה״ת ל׳ כ״ז: 6 ואין קצה וכו׳. בכי״ל כתוב תבונה והגהתי, וכן נשתבש בשכל טוב צד 156,

ב) וירא יעקב את פני לבן וגו' בר סירא אמר לב אדם ישנה פניו בין טוב בין רע: אמר הקב"ה ליעקב חייך חמיך אינו מסביר לך פנים ואת יושב כאן שוב אל ארץ אבותיך ולמולדתך ואהיה עמך:

פרשה עד

לא ג) ויאמר י"י אל יעקב שוב אל ארץ אבותיך ולמולדתך ואהיה עמך צעקתי א אליך י"י אמרתי אתה מחסי חלקי בארץ החיים (תהלים קמב ו) והלא אין ארץ החיים אלא צור וחברותיה, תמן שובעה תמן זולה ואת אמ' חלקי בארץ החיים אלא ארץ שמיתיה חיין תחילה לימות

1 ילקוט שם: ‖ 4 ילקוט שם, ילק' מכירי ישעיה מ"ב ה', ילק' מכירי תהלים קמ"ב סי' ו', תנחומא מ"ב ויצא סי' כ"ג: 5 ירוש' כלאים פ"ט ל"ב ג', כתובות פי"ב ל"ה ב', לקמן פצ"ו סי' ה', שמות רבה פל"ב סי' ב', תנחומא מ"ב ויחי סי' ו', תנחומא שם סי' ג', פסיקתא רבתי פ"א (ג' ב'):

1 וגו'] פו, ל' דחאגכתי | בן פהכ | סימא א | בין — רע] חי, בין.. ובין רע ג, בין טוב לרע ו, בין טוב לבין רע פא[2]כ, בין לטוב ובין (בין א[1]) לרע דא[1], אם לטוב ואם לרע ת | אמר — ליעקב] פא[1]וי, אמר.. לאבינו יעקב וא[2]גכ, אמר.. ליעקב אבינו ח, אמר לו הקב"ה דת | 2 חייך ל' | אין י, לא ג | מסבירך ו | ואתה חאת | כן ו, אצלו חי | ולמולדתך — עמך] א'כ, ולמולדתיך.. עמך ג, ואהיה עמך דתי, וגו' וחא[2], ל' פ ‖ 4 אלהים אי | אל — עמך] אל.. ולמולדתך דכ, אל.. אבותיך וגו' א[2], אל.. אבותיך פא'תי, וגו' ו | צעקתי] וי[1], כתי' (כת' גכ) צעקתי די[1]א[1]גכ, זעקתי א[2], כתיב (כת' פת) זעקתי דפתמ | 5 * י"י דפואגכתמ] ל' לי[1] | אמרתי — החיים] אמרתי.. מחסי בארץ החיים י, וגו' חלקי.. החיים ו, וגו' מ (תהלים) | חיים את | 6 שובעא פאתר[1]ימ, שובע ר | ותמן א | זולה] ו, זולא דפאכתר[3]ימ, זול ר | ואת אמר ד[1]גכמ (ישעיה), ואת אמרת פא'מ (תהלים), ותמר ו | חלקי ל' פאגכימ | ארץ ל' א | * שמיתיה דפו] שמיתיה אגכתי, שמיתה ל, שנותנת מ | חיים | תחילה וג, תחלה דפאכתימ |

ושם מפרש טעם הדרש אין כבוד וכו' כבד שניים במקרא (ר"ל כאן ונחום שם, וכן נמסר הכבד ב' חסר) ושניהם נדרשו לשון עושר ושניהם חסר ו' כדי להודיע כי אינם כשאר כבוד כגון שבח ותהלה וכו' אלא כגון כסף וזהב לבד וא"ר לוי אין כבוד אלא כסף וזהב לבד שנ' בזו כסף בזו זהב ואין קצה לתבונת כבוד וכו' לפיכך נכתבו חסר ו', ובתנחומא מ"ב שם הגי' אמר ר' סימון אין כבוד וכו': 1 בר סירא אמר. בספר ב"ס העברי י"ג כ"ה (הוצ' שעכטער וטאילור צד 8 והוצ' לעווי ח"ב צד 98 ועי' במ"י לעיל צד 58 צד 78 וצד 715) הגי' לב אנוש ישנא פניו אם לטוב ואם לרע וכן מתורגם בתרגום היוני[1]), ובשכל טוב שם גורס ומפרש אמר בר סירא לב אדם ישנה פניו בין טוב לרע כך הביט יעקב בפני לבן והיו רעים וזועפים וכו' ובלק"ט הובא שלב אדם משנה פניו בין טוב לרע ועח"נ: 2 חייך חמיך וכו'. כ"ה בכי"ל ובשאר הספרים ל"ג חייך, ובלק"ט הגי' אמר לו חמיך אינו מסבירך פנים שוב וכו'. ובשכל טוב שם א"ל יעקב הרי חמיך וכו' ובמה"ג עמו' 489 אמ' ר' הונא בשם ר' שמעון בן לקיש אמ' לו הקב"ה ליעקב חמיך וכו' יושב אצלו וכו' ועיי"ש, ובסיום המאמר שוב וכו' נסמכה הפרשה לפרשה שלאחריה ועי' במ"י לעיל סוף פס"ז:

פרשה עד. בכי"א א' פע"ב וכן נסמן בדפ"ר, ובמקרא כאן ראש סדר ועי' במ"י לעיל ריש פע"ג: 4 צעקתי וכו'. במקרא כתוב זעקתי ועח"נ ולעיל צד 758, ובפי' ב"ר כי"ט מלשון אחר מפרש תמן שובעא תמן זולא שמוציאין לשם הוצאה גדולה בשובע גדול ובזול וכשאדם כוצא הוצאה גדולה בזול מוליכו לחיים [וע' יומא ע"א א'], והדרש שבראש הפתיחה איתא גם בירוש' כלאים פ"ט וכתובות פי"ב ושם הגי' ר' שמעון בן לקיש אמר אתהלך לפני ה' בארץ החיים (תהלים קט"ז ט') והלא אין ארצות החיים אלא צור וחברותי' וקיסרין וחברותיה (צור וקיסרין וחברותיה) תמן זולא תמן שובעא (שבע) ר' שמעון בן לקיש בשם בר קפרא ארץ שמיתיה חיין (שמתיה חיים) תחילה ליכות המשיח ומה טעם (מה טעמה) נותן נשמה לעם עליה, ובפסי"ר שם אמר ריש לקיש בשם ר' אליעזר הקפר (ועי' במ"י לעיל צד 355 צד 578 וצד 663) וכו' כמו שדוד אמר אתהלך לפני ה' בארצות החיים וכו' ארץ ישראל ארץ החיים היא והלא בני אדם מתים בתוכה והלא חוצה לארץ היא ארץ החיים אלא וכו' שמתיה חיים לימות המשיח, ובתנחומא מ"ב ויחי שם אמרו רבותינו שני דברים בשם ר' חלבו למה האבות מחבבין ארץ ישראל לקבורה שמתי ארץ ישראל חיים תחלה לימות המשיח ואוכלין שנות המשיח וכו', אמר ריש לקיש מקרא מלא הוא כיון שמגיעין לארץ ישראל הקב"ה נותן בהם נשמה שנאמר נותן נשמה לעם עליה וכו' ועי' בתנחומא ויחי שם ולקמן פצ"ו ובמאמרי בספר היובל לכבוד הרב ר"י גוטטמאנן צד 166 (וככי"ן גם הגי' ר' שמעון בן לקיש בשם בר קפרא מייתי לה מן הכא) ובשמו"ר שם ואתן לך ארץ חמדה וכו' שנתחמדו לה אבות העולם וכו' ולמה הם מתחמדים לה אמר רשב"ל מפני שהם חיים תחלה לימות המשיח, והפתיחה בסגנון אחר בתנחומא מ"ב ויצא שם זש"ה זעקתי אליך וכו' מי אמר הפסוק הזה דוד אמרו חלקי בארץ החיים הוא קורא ארץ ישראל ארץ החיים למה אמר ריש לקיש בשם ר' אלעזר הקפר מפני שמתי ארץ ישראל חיים תחילה לימות המשיח לפיכך הוא קורא אותה ארץ החיים אמר דוד מתאוה אני לישב בתוכה ואין שאול מניחני וכו' ד"א זעקתי אליך ה' מדבר ביעקב כשיצא מבית אביו מהו אומר אם יהיה אלהים עמדי וגו' תלה עיניו להקב"ה אמר אתה מחסי א"ל הנה אנכי עמך וגו' חלקי בארץ החיים שהיה יעקב מקוה לחזור לארץ ישראל וכו' [וע' גם במדרש תהלים סוף מזמור נ"ו, ובאותיות דר' עקיבא אות ט' איתא ארץ החיים ארץ שמיתיה חיים תחלה לעולם הבא וכו', וכאן ובירושלמי ובתנחומא מ"ב ויצא ובשמו"ר שם אמרו שחיין לימות המשיח, ולא נשמע מלשון זה אם בתחלת ימות המשיח או בסופם תהיה תחיית המתים (ובמה"ג עמו' 489 המלות לימות המשיח חסירות)

[1]) ἐὰν εἰς ἀγαθὰ ἐάν τε εἰς κακά.

משיח, ריש לקיש אמ׳ בשם בר קפרא מן הכא נותן נשמה לעם עליה (ישעיה מב ה), אמר לו הקב״ה אתה אמרת חלקי בארץ החיים, שוב אל ארץ אבותיך ולמולדתך ואהיה עמך אביך מצפה לך, אמך מצפה לך, אני עצמי מצפה לך, ר׳ אמי בשם ר׳ שמעון בן לקיש נכסי חוץ לארץ אינן בכלל ברכה אלא משתשוב אל ארץ אבותיך אהיה עמך, הכא את אמ׳ ואהיה עימך, ולהלן ואהיה עימך בכל אשר הלכת (ש״ב ז ט), אלא דוד על ידי שמפרנס את ישראל הוא אומר לו ואהיה עימך בכל אשר הלכתה, יעקב על ידי שמפרנס את ביתו היא אומר שוב אל ארץ אבותיך ולמולדתך ואהיה עמך:

ב ד) וישלח יעקב ויקרא לרחל וללאה השדה וגו׳ אמר רבן שמעון בן גמליאל בג׳ דברים

1 ילק׳ מכירי תהלים שם 4 מדרש שמואל פכ״ו: 8 ילקוט שם, בכמש ס׳ ב׳, פסיקתא פ׳ פרה (ל״ג ב׳), תנחומא מ״ב ויצא סי׳ כ״ד סקם סי׳ י״ח, תנחומא סקם סי׳ ו׳, במדבר רבה פי״ט סי׳ ג׳, מדרש קהלת פ׳ כל זה נסיתי (ז׳ כ״ג):

1 משיחנו ת | וריש לקיש ת, ר׳ שמעון בן לקיש וגמ (תהלים), רשב״ל א, ור׳ שמעון בן לקיש מ (ישעיה) | אמר — קפרא] אמ׳.. קפרא מייתי לה פא1, בשם (משום ג, משם ו1) בר קפרא מייתי לה (להו א2) דוא2גבתימ (תהלים) | מן הכא] גב, מן הכה ו, מהכא דפתימ, מהכא דכתי׳ א1א02 | עליה] ו, ~ ורוח להולכים בה דפאגבתימ | 2 הקב״ה לדוד א1 | אמרתה ו | חלקי ל׳ מ | אבתיך ו | ולמולדתך — עמך] ולמולדתך ב, ואהיה עמך י, שוב אל ארץ אבותיך ו, ל׳ דפאגתמ | 3 אמך — לך] ואבך מצפה ח | ואני ח, אף אני ת | עצמי] וב, בעצמי החגתימ, בכבודי פ, ל׳ א | אימי ו | ר׳ — לקיש] וחגמ, רשב״ל א2, ריש לקיש דפת, ר״ל ד1, ר״ש בן לוי א1 | נכסי׳ א1 | חוץ] פוג, חוצה דא2בתרימ, של חוץ ח, של הוצה א1 4 אינן בכלל] פוגברי, אינם בכלל ח, אין בהן דת, אין בהם אמ | ואהיה פוגבר | הכא — עימך] הכא את (אתה ח) אמר (אמ׳ ד1ת, אומר ח, אמרת י) ואהיה עמך דהתי, הכה אתמר עימך ו, הכא אתמר (את אמר ב) שוב אל ארץ אבותיך ואהיה עמך פב, ל׳ אגמ | ולהלן] ~ את אמ׳ ד1א2ת, את אמר דפגרמ, את אמרת א1י, אתמר ו, אתה אומר ח, הוא אומר כר3 | 5 אהיה א1 | עמך | התהלכת והר1י, תלך ר2 (אלא — הלכתה ל׳ א1, והושלם קצת בגליון) | דויד ו0 | שהוא מפרנס דו0גב, שהיה מפרנס פא2תי, שהיה זן ומפרנס א01, שפרנס מ, שהיה פרנס ח | לכל ישראל ו0הא2גבי, את ישראל כולן מ | הוא — לו] פו0גב, היה.. לו דת, הוא אומר חא2י, ל׳ מ | 6 ואהיה עימך] ואהיה עמך דו0הא2תמ, אהיה עמך גב, ל׳ פי | הלכת דפא2גבתמ, התהלכת ו0חי | יעקב] י, אבל יעקב פהאגבתמ, אבל יעקוב ו | ידי ל׳ א2 | שהוא מפרנס דוהאגכת, שהיה מפרנס פי | את ביתו] לאנשי ביתו כ, ביתו בלבד פ | הוא אומר] ת, הוא אומר לו דהא2גבי, הוא.. לך ו, א״ל הקב״ה א1, ל׳ פ | ארץ ל׳ ח | 7 ולמולדתך — עמך] חג, ולמולדתך א2כ, ואהיה עמך א1תימ, וגו׳ דו, ולא בחוץ לארץ פ | 8 * לרחל — וגו׳] לרחל.. השדה אל צאנו א1גתי, לרחל וללאה וגו׳ ד, לרחל וללאה השדה ח, לרחל וגו׳ לפ, ל׳ ו | רבן — גמליאל] והג, ר׳.. גמליאל ד, רשב״ג פאבתי | בשלשה פוהא1גב, בשלושה ת |

אמנם מההוספה לקמן פצ״ו ובתנחומא ויחי שם ואוכלין שנות המשיח מבואר שלדעתם בתחלת ימות המשיח תהיה תחיית המתים, וכן הוא בפסיקתא רבתי שם בסוף הפס׳ (ד׳ ב׳) ובמה הם ימות המשיח וכו׳ ומתי ארץ ישראל בני ישראל חיים בהם ואוכלים אותם וכו׳, וראה גם ספרי ואתחנן פל״ד והקיצות לימות המשיח וכו׳ ובתר״י א׳ במדבר י״א כ״ו. אולם ממשנה ובריתא סנהדרין ק״ח א׳ יוצא שתחיית המתים הוא קודם יום הדין שלעתיד לבא ולאחריו יתחדש העולם, והוא הנקרא עולם הבא, וכ״כ הרמב״ן בשער הגמול (קרוב לסופו) ואה כ יבואו ימי המשיח והוא מכלל העולם הזה ובסופן יהא הדין ותחיית המתים וכו׳, וע׳ גם בבחיי דברים ל׳ ט״ו ובספר עזרא ד׳ קאפ׳ ז׳ פסוק ל׳—ל״ב ובבית המדרש (ליעללינעק) ח״ו צד 148 ומה שמובא מספר פילוסופומינה בספר דברי הימים לשירער ה״ב מהדורא ד׳ צד 608. ונראה שמסתירה זו בקבלת האומה נולדה ההשקפה באגדה המאוחרת ששתי תחיות המתים יש אחת בתחלת ימות המשיח ואחת לעולם הבא וכמפורש בסדר אליהו רבא פ״ג (צד 14) תחיית המתים להקב״ה בין לימות המשיח בין לעולם הבא, וע׳ גם סנהדרין צ״ב א׳ צדיקים שעתיד הקב״ה להחיותן וכו׳ ובפירש״י ובמאור עינים לר״י פינטו בעין יעקב שם וכתשו׳ רב האי במעם זקנים (ספר״ט, צד נ״ט והלאה). ואפשר שגם האגדות האומרות שתחיית המתים תהיה בימי ביאת אליהו וכמו שאסף רמא״ש במבואו לסא״ר צד 26 (וע׳ גם מדרש תהלים מ״ב ג׳ ז׳) כונו לתחיה הראשונה בימות המשיח (ודלא כדעת רמא״ש שם שכונו לביאה שניה של אליהו קודם יום הדין שלעתיד, כי ביאת שניה זו שצייר לו (ע״ש צד 25) יסודה בנוסחה שלפנינו בסדר עולם רבא פי״ז שספק גדול הוא אם נכונה היא, ע׳ הוצאת ראטנער עמו׳ ל״ו הערה י״ג). והרמב״ם הרגיש כנראה בסתירה שיש באגדות בזמן תחיית המתים ולכן הוא אומר במאמר תחיית המתים שהתחיה תהיה אם בימי המשיח או לפניו או אחרי מותו. וע׳ גם אמונות ודעות לר׳ סעדיה מאמר שביעי]: 2 אביך וכו׳. באמרי יושר מפרש אביך מצפה לך היינו שוב אל ארץ אבותיך אמך מצפה לך היינו ולמולדתך אני מצפה לך והיינו ואהיה עמך, ובשכל טוב צד 157 שוב אל ארץ אבותיך שאביך מצפה לך אמך מצפה לך ולמולדתך שאפי׳ כל בית שכונתך מצפים לך ואהיה עמך והיה שכינתי מסייעת לך שלא יזיקוך עשו ובני כנען, ומאמר ר׳ אמי בשם רשב״ל מפרש בפי׳ ב״ר כי״ט נכסי חוצה לארץ אינן בכלל ברכה אלא משתשוב אל ארץ אבותיך ואהיה עמך בארץ ולא הוצה לה ולהלן את אמר ואהיה עמך בכל אשר התהלכת אפילו בחוצה לארץ, וגם בבי״ו ובילקוט נשתבש בכל אשר התהלכת, ובפי׳ ב״ר כי״א נשתבש בכל אשר תלך, ומשמע שבפי׳ ב״ר ל״ג הכא את אמ׳ וכו׳ ועה״ג, וגר׳ שהוא דבור בפ״ע הכא את אמ׳ וכו׳ ולהלן וכו׳, ובמדרש שמואל מסורס לפי הענין שם ואהיה עמך בכל אשר הלכת וגו׳ להלן הוא אומר שוב אל ארץ אבותיך ולמולדתך ואח״כ ואהיה עמך וכו׳, ובשכל טוב צד 167 הגי׳ דוד שהיה מפרנס כל ישראל וכו׳ אבל יעקב שהיה מפרנס

אני אוהב בני מדי שאין מושכין ואוכלין אלא חותכים ואוכלין, ואין נושקין בפה אלא ביד, ואין מתייעצים אלא בשדה הה"ד וישלח יעקב וגו':

ג ה) ויאמר להן ראה אנכי וגו' ואלהי אבי היה עמדי עמדי סמכי:

ו ז) ואתנה ידעתן וגו' ואביכן התל בי והחליף את משכרתי עשרת מנים אמר ר' חייה רבה כל דבר ודבר שהיה מתנה עם אבינו יעקב היה חוזר בו [עשרה פעמים למפרע הן לא,

4 סנחומא ויצא סי' י"א [לעיל לד 853]:

1 אוהב אני פג, אני משבח ן | את בני מדי ו, בני מדינחא ל°, את בני המזרח דוחגת, את.. מזרח פאכ | שאין] פאכתי, שאינם ח, שאינן דוג | מושכין] פו, נושכין דהאגב, נושכים תי | ואוכלים ו[1] | חותכין דפוחאגבי, מחתכים ת | ואוכלין] פו°חאגב, ואוכלים ו, ואוכלין ואין חותכין בשר אלא על גבי השולחן ד, ואוכלים ואין נוטלים עצה אלא במקום רווח ואין חותכין בשר אלא ע"ג השלחן ת | ואינן וחר, ואינם ג | נושקים ו | בפה] פוחאגבר, ל' דתי | אין ת, ואינן וח | 2 נוטלין (נוטלים ו) עצה דפאכתי, נוטלין עיצה וחג | בשדה] פוחאגבי[1], במקום רווח דת | הה"ד] אי, הדא היא ן, שנ' פגב, דכתי' ח, כענין שנא' דת | וישלח — וגו'] וישלח יעקוב ן, וישלח יעקב ויקרא וגו' ח, וישלח.. ויקרא לרחל וללאה ג, ..וישלח.. וללאה השדה אכ, וישלח.. השדה אל צאנו י, השדה אל צאנו פ, וישלח.. וללאה (וללאה השדה אל צאנו ת) במקום רווח מתלא אומר (אמרין ת) בחקל דאית ביה איזגרין לא תימר מילה (אזגדין לא תימא מלא ת) דמספיירין דת | 3 * ויאמר — אנכי דג] ויאמר להם.. אנכי ל, ויאמר להם (להן ת) רואה אנכי וכת, ל' פא | וגו'] את פני אביכם ן, את.. אביכן וגו' ג, את.. אביכן כי איננו אלי כתמל שלשם כ, ל' פאת | * ואלהי — עמדי ל°פאר] ל' לדוגכת | עמדי סמכי] עמודי סמכי וא[2]גר, עמודי סומכי פר[3], היה עמודי סמכי א[1], ל' דכת | 4 ואתנה — וגו'] ואתנה ידעתן ן, ואתנה ידעתם וגו' ג, ואתנה ידעתן כי בכל כחי כ, ל' דת (ואתנה—מעשרה ל' פא) | * ואביכן — מנים ל°] ואביכן.. משכורתי.. מונים כ, ואביכן.. בי וגו' ג, ואביכן.. בי דות, ל' ל | 5 חייה] ד[1]ן, חייא דגכתר | רבא ת[1], רובה ג, רובא ר[2] | * ודבר דוגכתר] ל' ל | מתנה] לבן מתנה וגבר[1], מתנה לבן ר[2] | יעקב אבינו כר[2], יעקוב אבינו ן, יעקב ר[1] | * עשרה — לא גכש] עשרה.. למפריע הין לא ן, י' (עשרה ת) ..למפרע שנ' הן לו דת, מאה.. למפרע שנא' עשרת מונים ר[2], עשרה.. למפרע שנאמר הן לו עשרת מונים אין מונים פחות מעשרה ר[1], ל' ל |

את ביתו לבד וכו': 1 בני מדי. וכ"ה בילקוט את בני מדי, ובגליון כי"ל כתוב מדינחא, והגי' מושכין איתא גם בכי"פ וכי"ו, וקשה לשער שנשתבש כן מן נושכין באלו שלשה כ"י המעולים, ובלק"ט הועתק אמר ריש לקיש (ובכ"י פלארענץ אמר ר' שמעון) בשלשה דברים אני אוהב את בני מזרח אינן נושכין ואוכלין אלא חותכין ואוכלין ואין נושקים בפה אלא ביד ואין יועצים אלא בשדה, וכן בשכל טוב צד 157 השדה אל צאנו זה שאמר ריש לקיש בשלשה דברים אוהב אני וכו' (וגם בלק"ט ושכל טוב ליתא מה שנוסף בדפוסי' ואין חותכין בשר וכו' מתלא אומר וכו'), ובפסיקתא פ' פרה שם הגי' ארשב"ג בשלשה דברים אני משבח את בני מזרח אינם נושקים בפה אלא ביד ואין נושכין בפה (כ"ה לנכון שם בכי"א) אלא חותכין בסכין ואין יועצים אלא במקום רחוק שנ' וישלח יעקב ויקרא לרחל וללאה השדה, ובאותה הפסקא בתנחומא מ"ב חקת שם אמר רבן שמעון בן גמליאל וכו' אוהב אני את הפרסיים שאין נושקין בפה אלא ביד וכשחותכין בשר אין חותכין אלא בסכין ולא בפה וכשנוטלין עצה לא נוטלין אלא בשדה וכו' ובתנחומא חקת שם ארשב"ג וכו' אני אוהב את בני המזרח כשנושקין אין נושקין בפה וכו' וכשחותכין בשר אין חותכין על גב היד אלא בסכין ולא ביד וכשנוטלין עצה וכו', ובבמ"ר שם קיטע אמר רשב"ג בשלשה דברים וכו', ובמדרש קהלת בדפ"ר וד"ו פ' כל זה נסיתי וכו' אמר רבן שמעון בן גמליאל וכו' אני משבח את בני המזרח שאין נושקין בפה וכו', ואין נושכין בפה אלא חותכים בסכין ואין נוטלין עצה אלא במקום מרווח ואין יועצין אלא בשדה, ובסגנון אחר קצת בתנחומא מ"ב ויצא שם אמר רבן שמעון בן גמליאל וכו' אוהב אני את בני המזרח שאין נושכין בשר בשיניהם אלא בסכין חותכין וכשהוא נושק את חבירו אינו נושקו בפיו אלא בידו וכשמבקש ליטול עצה אינו נוטל בבית אלא בשדה לכך נאמר וישלח יעקב ויקרא וכו' השדה למקום מרווח, ובברכות שם איתא תניא אמר ר"ע בשלשה דברים אוהב אני את המדיים כשחותכין את הבשר אין חותכין אלא על גבי השולחן כשנושקין אין נושקין אלא על גב היד וכשיועצין אין יועצין אלא בשדה וכו' מאי קרא וישלח יעקב ויקרא וכו' ומשם נוסף בדפוסי' [וכי"ת] ואין חותכין בשר אלא על גבי השולחן, והוספה זרה גם מתלא אומר וכו' וללא דבר גלאו למצוא פשר למלה זרה איזגרין [ובכי"ת אזגדין או אזגדין], וטעם המשל כמו בוי"ר פל"ב סי' ב' ובעל כנפים יגיד דבר ר' לוי אמר אזנים לדרך ואזנים לכותל, ובמדרש קהלת פ' גם במדעך וכו' (י' כ') ובמדרש תהלים ז' סי' א' ובעל כנפים יגיד דבר משום אזנים לכותל, ובפירש"י ברכות שם אלא בשדה דאמרי אינשי אזנים לכותל [ומשל זה נמצא באמת גם אצל הפרסיים והערבים, ע' גרינבוים, נייע בייטרעגע צור זעמיט' זאגענקונדע צד 43]: 3 עמדי סמכי דורש היה עמדי היה עמודי כלו' סמכי משען לי, ובדרש עמדי כתוב בכי"ל עמדי ועי' במדבר י"ד י"ד, ובכ"י שציינתי הגי' עמודי, ואולי גם סמכי שם דבר וכמו סמך בת"א בראשית ב' י"ח כ', ובפי' ב"ר כ"י גורס ומפרש ואלהי אבי היה עמדי מהו עמדי עמודי סמכי, ובפי' ב"ר כי"ט מלשון אחר עמודי סמכי המקום שהוא כמו עמוד לסמכני, והדרש ליתא בדפוסי' ובכי"כ [וכי"ת] ולא הובא בלק"ט ושכל טוב: 4 אמר ר' חייה וכו'. המאמר נסדר כבר לעיל צד 853, ובכי"ל השמיט כאן מן עשרה פעמים וכו' עד רבנין אמ', וקיטע מאה פעמ' [ובין השורות כתוב] כול', והשלמתי המאמר כמו שהוא לעיל שם, וכן המאמר בשלימותו בדפוסי' ובכי"ו וכי"ג וכי"כ [וכי"ת], ובכי"פ [וכי"א א' וב'] הושמט כל המאמר, ובפירש"י עה"ת מפרש אין מונים פחות מעשרה מנים לשון סכום כלל החשבון והן עשיריות וכו', ובלק"ט הועתק א"ר חייא כל דבר ודבר שהיה לבן מתנה עם יעקב אבינו היה חוזר בו עשרה פעמים למפרע הן לאו, ובשכל טוב צד 167 א"ר חייא בר אבא כל דבר שהיה לבן מתנה עם יעקב היה חוזר בו עשר פעמים למפרע הן ללאו, ועי' באגה"ת ח"ב צד 530 ובאגה"א ח"ב צד 190, וכהגי' שלפנינו בב"ר הועתק גם לעיל שם בפי' ב"ר כי"א וכי"ט רבנין אמרי מאה פעמים (מרין

רבנין אמ׳] מאה פעמים ואביכן התל בי והחליף את משכרתי עשרת מנים וגו׳ אין מניין פחות מעשרה:

ח) אם כה יאמר נקדים יהיה שכרך וגו׳ ר׳ ברכיה ור׳ לוי בשם ר׳ חמא ברבי חנינה צפה הקב״ה מה לבן עתיד לעשות עם יעקב והיה צר צורה כיוצא בה, אם כה אמר אין כת׳ אלא אם כה יאמר, ר׳ יודן ור׳ אייבו מש׳ ר׳ יוחנן כי ראיתי את כל אשר לבן עשה לך אין כת׳ אלא עושה לך:

יא) ויאמר אלי מלאך האלהים בחלום יעקב וגו׳ ר׳ אליעזר א׳ לו ולדורות, אין דור שאין בו כאברהם וכיעקב וכמשה וכשמואל:

3 ילקוט שם: 7 ילקוט שם, לעיל לד 602 וש״נ:

1 * רבנין אמ׳] רבנין אמרין ר^1, .. אמרי ר^2, רבנן אמרי דוחכת, .. אמר׳ ג, ל׳ ל | * מאה — מעשרה] מאה.. ואביכן התל בי (שנ׳ ואביכן התל בי כ, שנ׳ עשרת מונים ג) ואין מנים (מונים גכ) פחות מעשרה וגכ, ק׳ (עשרה ת) .. שנ׳ ואביכן התל בי והחליף את משכורתי י׳ (משכרתי עשרת ת) מונים ואין מנין פחות מעשרה (מי׳ ד^1) דת, מאה פעמים כי אין מונים פחות מעשרה ח, אלף מנים ר^1, אלף ר^2, מאה פעמ׳ [כול׳ ל^0] ל | 3 נקדים] פגכת, נקודים דוחאו | יהיה — וגו׳] ג, יהיה שכרך וילדו כל הצאן (הצאן נקדים ת) דת, יהיה שכרך חאכי, וגו׳ ו, ל׳ פ | ור׳ לוי] פוא^{2}ר, ר׳ לוי גכ, בשר״ל א^1, ל׳ דת | בשם] משום ו, ל׳ גר | ר׳ חמא בר׳ (בר א^1) חנינא ואכ, ר׳.. בר חנינה פ, בר חמא גר, ר׳ חנינה דת | 4 לבן מה עתיד לעשות פ, מה עתיד לבן לעשות א^1, מה שעתיד לעשות לבן י | עם אבינו יעקב דגכת, עם.. יעקוב ו, עם אבונא יעקב י, ליעקב אבינו חאר, ליעקב פ | בו ו | אם כה] וחאכרי, ~ יאמר דת | אין כתי׳ (כת׳ פגכת, כתוב ר^1) כאן דפחאגכתרי, אין כת׳ כן ו | 5 אם כה] ואגכרי, כה ח, ל׳ דפת | יאמר נקודים יהיה שכרך א^2 | ר׳ יודה ו | ור׳ אייבו] ור׳ איבו אכתר^1, ל׳ פ | מש׳ ר׳ יוחנן] בשם.. יוחנן פוגכ, בש״ר יונתן א, בשם ר׳ אבא ר^1, ל׳ דת | כל — לך] וא^2, כל.. עושה לך כ, אשר לבן עשה לך חי, כל אשר עשה לך לבן דו^{0}ת, כל אשר לבן עושה לך עשה לך פ, אשר לבן עושה לך עשה א^1, כל אשר לבן עושה לך ליעקב ר^1, כל אשר לבן עושה לך לבן ג (אין — לך ל׳ וכ) | אין כתי׳ (כת׳ פגת, כתו׳ ו^0) כאן דפו^{0}חאגתר^{1}י | 6 עושה לך] פחאי, את כל אשר לבן עושה לך דגת, לך ר^1 | 7 אלי] פו, אליו דאגכתי | בחלום ל׳ י | יעקב וגו׳] יעקב פאגכתי, וגו׳ ד, יעקב יעקב י, ל׳ ו | ר׳ אלעזר (ר׳ אליעזר א^{2}גת, ר״א פ) בן יעקב דפאגכת, ר׳ אליעזר בן יעקוב ו | אומר דפא^{2}גכת | ** לו] ל׳ ל | 8 וכיעקב] אין (ואין פכי) דור שאין בו כיעקב דפגכתי, ואין.. כיעקב ו, ואין דור שאין בו כיצחק ואין דור שאין בו כיעקב א | וכמשה וכשמואל] פ, ואין (אין ג) דור שאין בו כמשה ואין (אין ג) דור שאין בו כשמואל וגכ, ואין דור.. כמשה ואין.. בו כאהרן ושמואל (וכשמואל א^2) א, ואין דור שאין בו כמשה י, ואין (אין ת) דור שאין בו כשמואל דת |

פעמים) שנא׳ ואביכם (ואביכן) התל בי והחליף את משכרת (משכורתי) עשרת מונים אין מונים (ואין מנין) פחות מעשרת, וכאן הגי׳ בפי׳ ב״ר כי״א א״ר חייא רובא כל דבר ודבר שהיה מתנה לבן עם יעקב אבינו היה חוזר בו מאה פעמים למפרע שנא׳ עשרת מונים רבנין אמרי אלף, ובכי״ט מעורבב קצת אמר ר׳ חייא רבא כל דבר ודבר שהיה לבן מתנה עם יעקב היה חוזר בו עשרה פעמים למפרע שנאמר הן לו עשרת מונים אין מונים פחות מעשרה (ועי׳ בפי׳ ב״ר הנדפס), וגורס ומפרש שם רבנין אמרין אלף מנים מנים כתיב חסר ואין מנה פחות ממאה ועשרה מנים הן אלף, ובתנחומא שם איתא מהו עשרת מונים עשרה פעמים אינו אומר אלא עשרת מונים א״ר אבא עשרת מונים ק׳ פעמים פעם מן עשר עשר ר׳ חייא אמר ק׳ פעמים מן ק׳ ק׳. ובעץ יוסף הגיה ר״ח אמר עשרה פעמים מן ק׳ ק׳ והיינו אלף פעמים והיה אפשר לפרש בדברי ר׳ אבא עשרת מונים ק׳ פעמים מונים מן עשר עשר, אכן גם במה״ג עמו׳ 489 הועתק ואביכן התל בי מהוא עשרת מונים אמ׳ ר׳ אבא מאה פעמים משלעשר עשר ר׳ חייא אומ׳ מאה פעמים משלמאה מאה, וקשה לפרש טעם הדרש למ״ד עשרת מונים עשרת אלפים: 3 ור׳ לוי וכו׳. בדפוסי׳ [וכי״ת] נשתבש ר׳ ברכיה בשם ר׳ חנינה צפה וכו׳ ובמאמר ר׳ יודן וכו׳ נשמט בשם ר׳ יוחנן, ועדיפא הגי׳ ר׳ ברכיה ר׳ לוי וכו׳ וכן צ״ל בסמוך ר׳ יודן ר׳ אייבו וכו׳ ועי׳ במ״י לעיל צד 6 וצד 123, ובלק״ט הגי׳ ר׳ לוי בש״ר חמא בר׳ חנינא צפה הקב״ה מה לבן עתיד לעשות ליעקב אבינו והיה צר צורה כיוצא בה וכו׳, ובשכל טוב צד 157 דתניא ר׳ ברכיה בשם ר׳ לוי אם כה אמר אין כתיב כאן אלא אם כה יאמר צפה הקב״ה מה עתיד לבן לעשות ליעקב והיה צר צורה וכו׳, וסגנון הלשון כיוצא בה כמו לעיל צד 854 והיתה יולדת כיוצא בו [ובכי״ל הי׳ כתוב במאמר ר׳ יודן וכו׳ כי ראיתה ונמחק הה״א וכתוב עליה בדיו חדש יו״ד]: 7 ר׳ אליעזר וכו׳. מאמר זה נסדר לעיל צד 602 לפ׳ ויאמר אברהם אברהם ועי׳ במ״י שם, וכאן לא נכפל יעקב יעקב אלא בפסוק מ״ו ב׳, ובא״א כתב מימרא זו נפלה כאן בטעות מפני שאין כתוב יעקב כאן אלא פעם א׳ והיתה ראויה ליכתב בפרשת ויגש וכו׳, וכן ביפ״ת מימרא זו נאמרה על כפל שם אברהם וכו׳ ואין ספק שכתיבתה כאן ט״ס הוא, והמאמר איתא גם בכ״י [וצ״ע נוסחת כי״א א׳ וב׳ כאן ואין דור וכו׳ כיצחק וכו׳ כאהרן], ובילקוט הביא לה״כ ויאמר אליו מלאך האלהים יעקב יעקב (וגם בכי״ג וכי״ב [וכי״א א׳ וב׳ וכי״ת] ובדפ״ר וד״ו נשתבש אליו והוגה במ״כ אלי), ובלק״ט הועתק ר׳ אלעזר בן יעקב אמר לו ולדורותיו אין דור שאין בו כאברהם ואין דור שאין בו כיעקב, וכן בשכל טוב צד 158 ר׳ אליעזר בן יעקב

[יב) ויאמר שא נא עיניך וראה כל העתודים וגו׳ אמר ר׳ חוניא עולים על הצאן אין כת׳ אלא העולים מאיליהם היו עולים, ר׳ תנחומא אמר שטף שלגשמים רבנין אמרי ענני כבוד]:

47c ט) ויצל אלהים את מקנה כזה שמציל מן הניצולת:

יד) ותען רחל ולאה וגו׳ למה מתה רחל תחילה, ר׳ יהודה א׳ שדברה בפני אחותה, אמר ד
ליה ר׳ יוסי ראית מימיך אדם קורא ראובן ושמעון עונה אותו, והלא לרחל קרא ורחל ענתה אותו, על דעתיה דר׳ יהודה ניחה, על דעתיה דר׳ יוסי לא מתה אלא מן קללת הזקן עם אשר תמצא את אלהיך לא יחיה (בראשית לא לב) והוה כן כשגגה היוצא מלפני השליט:

1 ילקוט שם, לעיל לד 854 : 4 ילקוט שם : 5 ילקוט שם : 7 לקמן לד 866 ופל״ג סי׳ ו׳ : 8 ירושלמי שבת פי״ד י״ד ד׳ עבודה זרה פ״ב מ׳ ד׳ סוטה פ״ט כ״ד ד׳, מועד קטן י״ח א׳ כתובות כ״ג א׳ ס״ב ב׳ בבא מציעא ס״ח א׳, איכה רבתי מ״ב פ׳ כלה עטרת (ס׳ ע״ו), מדרש קהלת פ׳ יש רעה (י׳ ה׳):

1 * ויאמר — כבוד] ויאמר שא נא וראה כל העתודים העולים על הצאן נקודים וברודים (ויאמר שא נא עיניך וראה.. על הצאן א[1]גת, ויאמר.. כל העתודים כ, ויאמר.. וראה ו, כל העתודים.. הצאן א[2]) אמר ר׳ חונא (חוניא אגכ, חוניה ו, הונא ת) דבית (דבי א, דברת ו) חורון (חורן אג, חוורן כ, חוורין ו) עולים (עולין א[1]) אין כתיב כאן (כת׳ כאן כת, כת׳ כן ו) אלא העולים (העולים עולים א[1]) מאיליהן (מאיליהם ו, מאיליה ג, מלמד שעולים מאיליהם כ) היו עולין (עולים וא[2]גת) ר׳ תנחומא אמר שטף של גשמים רבנין (ורבנן א, רבנין ג) אמרי (אמרין וכ, מרין ג) ענני כבוד דואגכת, ויאמר שא נא עיניך וראה וגו׳ א״ר הונא דבית חורון עולים אין כת׳ כאן אלא העולים מאליהן היו עולין כלעיל פ, שא נא עיניך וראה כל העתודים העולים עולים אין כתי׳ כאן אלא העולים מאליהן היו עולים י, ר׳ תנחומא אמר בשטף של גשמים רבנין אמרי בענני כבוד ר[1], ל׳ ל | 4 את מקנה] ע, ~ וכו׳ י[1], אביכן ור[2], אביכם ויתן לי דת, אביכן.. לי פא[1]גכר[1], ל׳ א[2] | כזה ל׳ ע | שמציל] ע, שהוא מציל דפואגתרי, שהוא ניצול כ | מן] את גר[2] | הניצולת] גכ, הנצולת דפא[1]ר, הניצולות א[2]ת, הנצולות וא[1]ע[0]ר[3]י | 5 וגו׳] ו, ותאמרנה לו חא[1]גכתי, ותאמרן לו דא[2], נתאמרנה.. העוד לנו פ | ולמה א[1] | מיתה ו | תחילה] ו, תחלה דפחאכתי | ר׳ יהודה] חו, ר׳ יודה ו, ר״י פ, ר׳ יהודה ור׳ יוסי ר׳ יהודה א, ר׳ יודה ור׳ יוסי ר׳ יודה ו[0], ר׳ יודן ור׳ יוסי ר׳ יודן דת, ר׳ יהודה ור׳ יוסי ג | אומר פחא, אמר דוגתי | שדברה] פחכ, שדיברה דוגת, מפני שדברה אי | לפני פכ | ** אחותה] אחתה ל | 6 לו פוחכת | ראיתה מימיך ו, מימיך ראית י, וכי ראית מימיך פ | לראובן א | אותו] לו א[1], במקומו ח | לרחל קרא] רחל קרא פ, לא קרא אלא לרחל א | ורחל] והיא פ | ענת וג | * אותו דפוחאגכת] לו ל, ל׳ י | 7 יודה ו, יודן ת | ניחה] ו, ניחא דפחאגכתי | ועל וחי | דעת ג | לא] למה י[1] | מתה] מיתה ו, ניחא א | אלא ל׳ י[1] | מקללתו (מקיללתו ו, מן קללתו כ) של זקן דפוחאגכתי | עם] שאמר ~ ח, שנ׳ ~ דפאת | 8 והוה כן] ד[1], והווה כן ו, והיה כן כ, ותוה דפח, והות ת, והוי ג, הוה א[2], והיה י[1], היה א[1] | היוצא] א[2]גכ, היוצאה א[1], שיוצא פ, שיוצאה דחתי, שיצא ו | השליט] י, ~ ותגנב (ותגנוב חגכ) רחל ותמת רחל פחגכת, ותגנב רחל וגו׳ ותמת רחל וגו׳ ד, ותגנב רחל את ותמת רחל ו, והוה כן ותגנוב רחל ותמת רחל א[2], והיה כן ותגנוב רחל את התרפים ותמת רחל א[1] |

אומר וכו׳ ועח״נ: 1 ויאמר שא נא וכו׳. בכי״ל חסר כל המאמר, ובדפוסי׳ וכי״ו וכי״ג וכי״כ [וכי״א א׳ וב׳ וכי״ת] נסדר כל המאמר ושם ובכי״פ ל״ג מלאכי שרת היו טוענים וכו׳ ועח״נ, ולעיל צד 854 ובמ״י שם: 4 ויצל וכו׳. תימה שהמאמר מסורס כאן בכי״ל ושאר כ״י ובדפוסים וילקוט [שלא כסדר הכתובים, ולדעתי מזה ראיה שהדרשות הקודמות לפסוק י״א וי״ב הן הוספות (ע׳ במ״י שם) שנתוספו על פי המאמרים לעיל פנ״ו ופע״ג, והיו כתובות בגליון הספר ובאו אח״כ לפנים שלא במקומן], והדרש קשה לפרשו, ובערוך ע׳ נצל ב׳ גורס הנצולות ופי׳ החסוכים כמו מן הנצולות לעיל צד 759, וע׳ במ״י שם, ובמ״כ הביא פי׳ הערוך הגרועות, ובפי׳ ב״ר כי״ט וכי״א מפרש כזה שהוא מפריש את הריקניות, ולא מסתבר שיעקב אמר שהקב״ה נתן לו ממקנה אביהן כמי שמציל מעט מן הגרועות. ובלק״ט הביא המאמר כסדר הכתובים וגורס ומפרש ויצל אלהים כזה שהוא מציל מן הניצולת כלומר דבר שהוא נאבד מן העולם זה שנפלה עליו דליקה או שהשטיפוהו המים ובא אחר והצילו כך הציל הקב״ה את מקנה אביכם ויתן לי ד״א ויצל הפריש כמו ואל תצל מפי דבר אמת (תהלים קי״ט מ״ג), וביפ״ת העיר ג״כ שהמאמר מסורס ומפרש טעם הדרש כזה שהוא מציל שדייקו הלשון ויצל שאין כת׳ ויקח או ויבדל, ושער לפרש מן הנצולת מהמצולה כמו נצולה שאין בה דגה דהיינו מצולה וכו׳, וע׳ בערוך ע׳ נצל ג׳ [והכונה שהיה זה ליעקב אחר יאוש שכבר היה מתייאש משכרו על ידי תחבולות לבן, והי׳ כמציל משלוליתו של נהר, ב״מ כ״א ב׳], וע״ע בחי׳ הרש״ש [ורד״ל], ופירוש זר בשכל טוב צד 157 כזה שמצילין מן הניצולות כך היו ענני כבוד טוענין בתוך צאנו של לבן ובאין ונותנין לתוך צאנו של יעקב וכו׳: 5 ר׳ יהודה. בשכל טוב צד 167 א״ר יהודה על שדברה לפני אחותה וכו׳ ושם צד 158 א״ר יוסי ראית מימיך אדם קורא לשמעון וראובן וכו׳ אלא לרחל קרא וכו׳, ולרחל קרא תחלה כדכתיב וישלח יעקב ויקרא לרחל וללאה וכו׳: 7 מן קללת וכו׳. וכן לקמן פצ״ג אמו של זה לא מתה אלא מקללתו של אביו שנ׳ עם אשר תמצא וכו׳: 8 כשגגה היוצא וכו׳. עשה״כ בקהלת י׳ ה׳, והלשון מורגל בדרז״ל, ובכל המקומות שציינתי הגי׳ בכל המאמרים (חוץ מב״מ שם) כלה״כ כשגגה שיוצא וכו׳ ועח״נ, ובכי״ל ובילקוט ל״ג כאן בסיום המאמר ותגנב רחל ותמת רחל שפי׳ במ״כ בעין גזירה שוה קדריש, וע׳ למטה כי׳

טו) הלא נוכריות נחשבנו לו וגו' איפשר כן, אלא אין הוה חמי קוקייה טבא הוה נסיב, פטילקין טב הוה נסיב ליה:

טז יז) כי כל העושר וגו' ויקם יעקב וישא את בניו ואת נשיו אמר ר' יוחנן לב חכם לימינו ולב כסיל לשמאלו (קהלת י ב) לב חכם לימינו זה יעקב וישא את בניו ואחרכך את נשיו, ולב כסיל לשמאלו זה עשו ויקח עשו את נשיו (בראשית לו ז) ואחרכך את בניו:

יח) וינהג את כל מקנהו [וגו' מקנה קנינו] מה שקנה מקיניינו:

יט) ולבן הלך לגזז את צאנו בכל מקום שנ' גזיזה עשה רושם:

1 ילקוט שם: 3 ילקוט שם, לקמן פפ"ב סי' י"ג, מדרש קהלת פ' לב חכם (י' ב'): 8 ילקוט שם, לקמן פצ"ט סי' ו', מדרש שמואל פכ"ג:

1 נכריות | * נחשבנו — וגו' פוי] נחשבנו לו א[2]ע, נחשבנו לו כי מכרנו וא[1]גכת, נחשבנו.. מכרנו וגו' ד, וגו' לע | איפשר] פחא[2]גכי, אפשר דותע, איפשר לעשות כן א[1] | אין] וגע, אי חאעי, אם דת, כד פ | הווה ו | חמי] ל' דת | קוקיא דפאגכת, קווקייה ו, ־יה י, ־יא ח, קווקאי ע, חד קווקייא ע | טבה הווה ו | נסיב] ע, נסיב ליה פגי, נסיב לה דוחא[2]כ, נסב לה א[1], ליה ת | 2 פטילקין] ו, פטלקין ח, פטיליקון ע, פטליקון י, פטיקלין דפאגת, פסיקלין כ | * ליה דפאגתי] לה לוחכ, ל' ע | 3 כי — העושר ל' אי | וגו'] פו, אשר הציל אלהים ג, אשר.. מאבינו כ, אשר.. מאבינו וגו' ד, אשר.. מאבינו לנו הוא ת, ל' אי | ** יעקב] יש' ל | * וישא — נשיו חג] וישא.. נשיו כו' א[2], וישא את בניו דפת, וישא.. בניו ואת נשיו (ואת בנותיו י) על הגמלים א[1]כי, וישא וגו' ו, וגו' ל | 4 לב] כתי' ~ ד, כת' ~ ת | ולב — לימינו ל' וחאגבתי | וישא] שנ' וישא יעקב ח, שנאמר ויקם יעקב ~ דת, ויקם יעקב ~ וג (וישא — נשיו ל' י) | 5 * ואחרכך ו] ואחר כך ד, ואח"כ א[1]ת, אחר כך ח, ואח"כ וישא א[2], ואחר ל, ל' פגכ | את] וחא[2], ואת דפגכת, ל' א[1] | ויקח עשו] שנ' וישא ח | * ואחרכך — בניו] ואח"כ.. בניו א[2], ואחר כך ואת בניו ת, וגו' ואחרכך את בניו ו, ואחר (אחר ח) כך את בניו ואת בנותיו חגכי, ואת בניו ובנותיו פ, ואת בניו ואחרכך (ואחר כך ואת ד) בנותיו לד, ואת בנותיו א[1] | 7 וינהג — מקנהו ל' א[2]ת | * וגו' — קנינו] ואת כל רכושו אשר רכש מקנה קנינו דת, ואת כל רכושו פ, וגו' ו, ל' לאגכ | מה — מקיניינו] מה שקנה (מקנה ו[0]) מקניינו ו, מה מקנה מקינייננו ג, מה מקנה קניינו כ, מה שקנה מקנינו (מקנייננו ת) של לבן דת, מהו מקנה קניינו קנינין סגיאין פ, ל' א | 8 [0] ולבן] ל' ד | * לגזז — צאנו ג] לגזוז.. צאנו דחאכתי, לגזז פ, וגו' לו | כל פא | גזיזה] גיזה א[2] | עשה] וגכ, עושה דפחאי, נעשה ת |

ט' [ובידי משה]: 1 הלא נוכריות וכו'. כן כתוב בכי"ל נוכריות בוי"ו יתירה במקום קמץ חטף, וע' במ"י לעיל צד 33 בד"ה דוכים, ונר' שדרשו ס"ד ויאכל גם אכול את כספנו איפשר כן [שלקח את ממונן בחזק יד והוציאו לצרכו, וכיוצא בזה לעיל צד 813, ודלא כפי' מהרז"ו], אלא אם היה רואה שה נאה היה לוקח קערה נאה היה לוקחה, וקוקייה (קווקייה) ע' גם לעיל צד 707, ופטילקין ל"י[1]), ובערוך ע' קווק ב' הועתק הלא נכריות וגו' אפשר כן אלא אי הוה חמי חד קווקייא טבא הוה נסיב, ובע' פטילקון (פטילקין) והלא נכריות נחשבנו לו אפשר כן אלא אין הוה חמי קווקאי טבא הוה נסיב פטיליקון טב הוה נסיב, ובפי' ב"ר כי"ט מלשון אחר מפרש קוקיא טבן טלה שמן [פנוקלין מעדן שעושין מאגוזים ומדבש, וכן בגליון כי"א ב' פי' פטיקלין מאכל שעושין וכו'], ובלק"ט הלא נכריות נחשבנו לו אפשר כן אלא כל מה שהיה רואה לבן בבית רחל ולאה דבר נאה היה גוטלו לכך נאמר ויאכל גם אכול את כספנו: 3 אמר ר' יוחנן. המאמר נסדר גם לקמן פפ"ב לפ' ויקח עשו וכו', ושם מסיים לנכון גם בכי"ל ויקח עשו את נשיו ואחרכך בניו, וכאן נשתבש והגהתי ועח"נ, וכן נשתבש בדפוסי' כאן, וככר הוגה בא"א ובמ"כ, ובמ' קהלת שם המאמר סתמי לב חכם לימינו זה יעקב שנ' ויקם יעקב וישא את בניו וגו' ולב כסיל לשמאלו זה עשו הרשע, ונשתבש שם בדפ"ר וד"ו שנ' עשו לקח את נשיו מבנות כנען וגו' והוגה במ"כ, ובלק"ט העתיק ויקם יעקב וישא את בניו זש"ה לב חכם לימינו ולב כסיל לשמאלו דכתיב ויקח עשו את נשיו ואח"כ בניו, ובשכל טוב צד 159 מפרש אבל עשו ויקח את נשיו תחלה לזנות ואח"כ את בניו וכו', ובפירש"י עה"ת את בניו ואת נשיו הקדים זכרים לנקבות ועשו הקדים נקבות לזכרים שנאמר ויקח עשו את נשיו ואת בניו וגו' [ולקמן ל"ב כ"ג כתוב גם ביעקב ויקח את שתי נשיו ואת שתי שפחותיו ואת אחד עשר ילדיו, וע' ברמב"ן וחזקוני שם]: 7 מה שקנה וכו'. ואין לפרש מקנה קנינו מקנה וקנינו שכבר כת' וינהג את כל מקנהו ואת כל רכשו אשר רכש, אלא טעם מקנה קנינו מה שקנה מקנינו וכדמפרש בלק"ט מקנה קנינו אשר רכש מעמלו ומקנינו, ובפירש"י עה"ת מקנה קנינו מה שקנה מצאנו עבדים ושפחות וגמלים וחמורים [ובשכל טוב שם ואת כל רכושו אלו כל מהלכי רגל וכו', קנינו זה שאר מטלטלין, והוא נגד פירש"י, וע' ביפ"ת], ומשובשת הגי' בדפוסי' [וכי"ת] מה שקנה מקנינו של לבן, וע' גם בראב"ם, וגי' אחרת בכי"פ מהו מקנה קניינו קנינין סגיאין וצ"ע: 8 בכל מקום וכו'. וכן הדרש לקמן פפ"ה לפ' ויעל על גוזזי צאנו וכו', והוספה בדפוסי' שם וכן מצינו בנבל ולבן ואבשלום, ובלק"ט מפרש כאן ולבן הלך לגזוז את צאנו בכ"מ שנאמר גזיזה שם תקלה ויהי גוזזים לאבשלום (ש"ב י"ג כ"ג) וצוה והרגו את אמנון אחיו וכן בנבל הכרמלי כי גוזזים לך (ש"א כ"ה ז') וכתיב ויגף ה' את נבל וימת (שם שם ל"ח), ובשכל טוב שם כל מקום שנאמר גזיזה עשתה רושם באבשלום נהרג אמנון יהוא נטרד בנבל ניגף ביהודה בא על כלתו בלבן ותגנב רחל ונענשה מיתה על קללות הצדיק, והדרש גם במדרש שמואל לפ' ואיש במעון וכו'

[1]) πατέλλιον.

ותגנב רחל את התרפים וגו׳ והיא לא כיונה אלא לשם שמים, אמרה אנן אזלין ונשבוק הדן סבא בקילקוליה לפיכך צרך הכתוב לומר ותגנב רחל:

כב כג) ויגד ללבן ביום השלישי וגו׳ אמר ר׳ אבהו מה שהילך אבינו יעקב לג׳ ימים ו הילך לבן ליום אחד, אמר ר׳ חייא רבה מה שהילך יעקב לז׳ ימים הלך לבן ליום אחד [מה נפשך רוצה ולא רוצה] כבר כתוב וישם דרך שלשת ימים בינו ובין יעקב (בראשית ל לו) ויגד ללבן ביום השלישי שלישי לבריחה, ויקח את אחיו עמו [וירדף אחריו דרך שבעת ימים] יומא דהוון קימין ביה הוה מה שהילך אבינו יעקב לז׳ ימים הלך לבן ליום אחד:

1 ילקוט שם, תנחומא שם סי׳ י״ב פדר״א פל״ו: 3 ילקוט שם:

1 ותגנב] פוא1, ותגנוב דהא2גכתי | *את — וגו׳ ו] את התרפים פא2י, את.. אשר לאביה דחא1גכת, וגו׳ ל, | היא אכי | נתכוונה דוחאגכ, נתכונה תי1 | לשום שמים א1, לשמים פי | אנן אזלין] אנן גיזיל לן א, מה אנא (אני ג) מיזיל לי דגת, מה אנה (אנא י) מזל לי וי1, מה אנא גיזיל ח, אנא מזיל כ | ונישבוק א2, ונשביק ח, ונשבק פ, ומשבק ו | 2 הדן] הדין דוחגתי, ההוא אכ, ל׳ פ | סבה ו | בקלקוליה אכתי, בקילקולא פ | לכך פ | צרך — לומר] פוחכ, צריך.. לומר ג, הצריך.. לומר א1, הוצרך.. לומר דא2ת, ל׳ י | ותגנב] פוא1כ, ותגנוב דהא2גתי | רחל] א2, ~ וגו׳ פח, את התרפים וגו׳, את.. אשר לאביה דא1כת | 3 ויגד] וגכת, וויגד דפהאי | *ביום — וגו׳ וג] ביום השלישי כי ברח יעקב פא2כ, ביום השלישי תי, ביום הג׳ ד, כי ברח יעקב א1, ל׳ ל | ר׳ אבהוא אומ׳ ו | מי ג | שהילך] וג, שהלך דפאכתי | יעקב אבינו וגכי, יעקב פ, (אבינו — שהילך ל׳ א) | לשלשה פותי, לשלשת ג, שלשה כ | 4 הילך] וג, הלך דפכתי | ביום וי | אחד] י, ~ וויגד (ויגד ות) ללבן ביום השלישי שלישי (ג׳ ד1) לבריחה דות, מ״נ רוצה לא רוצה כבר כת׳ וישם דרך שלשת ימים וויגד ללבן בטם השלישי שלישי לבריחה פ | חייא] חייא פחתי, חייה דו | רבה] בר אבא י | *מה דפותרי] מי ל, כל מה ח | שהלך דפחתרי, הילך ו | יעקב] פאר1, אבינו יעקב דתר2, יעקב אבינו וחי | לשבעה וחתרי, לשבעת פ, בז׳ א1 | הילך ו | ליום] פוחא2תרי, ביום דא1 | *מה — ולא רוצה ל0גתר1ין] ממה.. ולא רוצה ד, מה.. לא רוצה פא, מה.. ואינו רוצה ר2, מה.. או אינו רוצה ר8, מה.. רוצה לריצה ו, ואם (?) נפשך רוצה לומר כ, ל׳ לח | 5 כבר] הא פ | כתוב] וכר1, כת׳ פגת, כתי׳ דחאר2י | ג׳ ד1, שלושת ת | ימים ל׳ ח (ימים — השלישי] וגו׳ פ) | *בינו — יעקב דחא1כתרי] בינו לבין יעקב ג, בינו וגו׳ ו, וגו׳ ל, ל׳ א2 | ויגד] גר2, וויגד ואכר1, וכת׳ (וכתי׳ י) ויגד תי, וכתי׳ וויגד דח | 6 השלישי] הג׳ דא2 | ג׳ ד1 | ויקח] פוגכר, וכתי׳ ~ ח, שנאמר ~ דת | *וירדף — ימים פגתר2] וירדוף.. ימים חאכר1י, וירדף.. שבעה (ז׳ ד1) ימים ד, וירדף וגו׳ ו, ל׳ ל | יומא ל׳ א1 | 7 דהוו דפאכתר2י, דהוה והר1, דהוי ג | קימין] ר1, קיימין דפוחאגכר2, קיימי תי | ביה] ~ וכת׳ וידבק אותו וגו׳ וישג לבן את יעקב וגו׳ פ | *הוה ו] דהוה ל, הוי דפאגת, הרי ח | שהילך] וג, שהלך דפחא1כתי, שהלך לו א2 | אבינו יעקב] ו, יעקב אבינו חא2גכי, יעקב דפא1ת | לז׳] א2ג, לשבעה וחכ, לשבעת פא1י, בז׳ ד, בשבעה ת | הילך ג, הלך לו א2 | ליום] ביום א1תי | אחד] ~ מה נפשך רוצה לריצה ו |

ויהי בגזז את צאנו וכו׳, ושם הגי׳ אמר ר׳ א י י ב ו כל מקום וכו׳, ועי׳ בילק׳ שמואל ר׳ קל״ד: 1 אנן אזלין וכו׳. אנו הולכין ונעזוב זקן זה בקלקולו לפיכך צרך הכתוב לומר כלומר לפרסם לשבחה ותגנב רחל שלא כיונה אלא לשם שמים, וכן סגנון הלשון לעיל צד 841 לפיכך צרך הכתוב לומר אלי תבוא, ולפי הגי׳ לא נתכוונה וכו׳ מה אנא מיזיל וכו׳ מפרש בשכל טוב שם והיא לא נתכוונה אלא וכו׳ אמרה היאך אני הולכת ומנחת לזקן זה בקלקולו. ובלק״ט מפרש ותגנוב רחל לא גנבתם אלא נתכוונה לשם שמים אמרה שלא יהא אביה עומד בקלקולו, ובפירש״י עה״ת להפריש את אביה מע״ז נתכוונה, [ועי׳ אבן עזרא] ואגדה זו נמצאה גם אצל אבות הכנסיה שלהם ועי׳ במ״ח חלק מ״ג צד 536 [ודרש אחר לעיל צד 168 ותפרעו כל עצתי וכו׳ לא בראתי אותה וכו׳ מן היד והרי היא ממשמשנית ותגנוב רחל וכו׳, ועי׳ לעיל צד 829 ובמ״י שם]: 3 ויגד ללבן. בכי״ת נמצא כאן תוספה מי הגיד לו ללמדך שכל אותם הימים שלא היה יעקב שם היו המים דקים ולא היו משקין לבהמותיהן אלא בצער וכשבא יעקב בזכותו הוגברו המים מתהום והיו מים רבים וכשהלך יעקב פסקו המים לכך נאמ׳ ויוגד ללבן ביום השלישי (ועי׳ במ״י לעיל צד 841), וסיום המאמר מקוטע קצת. ובתר״י א׳ מתורגם ובתר דאזל יעקב קמו רעייא על בירא ולא אשכחו מיא ואמתינו תלתא יומין דלמא תהי טייפא ולא טפת ובכן איתני ללבן ביומא תליתאה וידע ארום ערק יעקב דבזכותיה הוה טייפא עשרין שנין, ועי׳ בתר״י ב׳ ובמ״י לעיל צד 817 בד״ה שהיינו מדוחקים וכו׳: מה שהילך. וכן לעיל צד 383 שהילכנו וצד 397 תני הילך וכו׳, ומשמע טעם המאמר מה שהילך אבינו יעקב לג׳ ימים מיום הבריחה עד שהוגד ללבן ביום השלישי הילך לבן ליום אחד ביום הרביעי כשרדף אחריו והשיגו בו ביום יומא דהוון קימין ביה, ור׳ אבהו אינו חושב הדרך של שלשת ימים שהיה בינו ובין יעקב בתחלה ושהילך לבן ג״כ באותו יום, ור׳ חייא חושב גם זה הדרך מה נפשך וכו׳ כבר כתוב וישם דרך שלשת ימים וכו׳, ובפירש״י עה״ת מפרש כנר׳ לפי שיטת ר״ח ביום השלישי שהרי דרך שלשת ימים היה ביניהם וכו׳ דרך שבעת ימים כל אותן ג׳ ימים שהלך המגיד להגיד ללבן הלך יעקב לדרכו נמצא יעקב רחוק מלבן ששה ימים ובשביעי השיגו לבן למדנו שכל מה שהלך יעקב בשבעה ימים הלך לבן ביום אחד, והלשון בפירש״י שכל מה שהלך יעקב בשבעה ימים שהוא כלשון המדרש הוה מה שהילך וכו׳ מפרש בחזקוני כלומר כל מה שהלך יעקב לשבעת הימים מהלך שהיה בין לבן ובין הר הגלעד וכמה ימים הלך בהן יעקב הוי אומר ארבעה ימים שהרי אף בשביעי היה יעקב הולך לו ונתרחק מלבן הלך לבן ביום אחד וכו׳, והרא״ם כתב פי׳ מה שהלך יעקב בז׳ ימים אילו היה הולך ממקום צאן לבן הלך לבן ביום אחד ופי׳ וירדוף אחריו דרך ז׳ ימים ממקום שהיה לבן עומד בו למדנו שכל מה שהלך יעקב וכו׳, ועי׳ ביפ״ת ובפירוש שהביא בשם החזקוני (ואינו מחוור מ״ש שם שצ״ל בלשון רש״י למדנו שכל מה שהלך יעקב בג׳

ז כד) ויבא אלהים אל לבן הארמי בחלום הלילה מה בין נביאי ישראל לנביאי אומות העולם, ר׳ חמא בר חנינה אמר אין הקב״ה נגלה על נביאי האומות אלא בחצי דיבור היך דאת אמר ויקר אלהים אל בלעם (במדבר כג ד), אמר ר׳ יששכר דכפר מנדי: כך יהיה בשכרן: אין הלשון הזה ויקר אלא לשון טומאה היך דאת אמר מקרה לילה (דברים כג יא) אבל נביאי ישראל בדיבור שלם בלשון קרושה וחיבה בלשון שמלאכי שרת מקלסין בו וקרא זה אל זה ואמר קדוש קדוש קדוש י״י צבאות מלא כל הארץ כבודו (ישעיה ו ג): אמר ר׳ יוסי אין הקב״ה נגלה לנביאי האומות אלא בשעה שדרך בני אדם לפרוש אילו מאילו הה״ד בסעיפים מחזיונות לילה וגו׳ (איוב ד יג) ואלי דבר יגנב וגו׳ (שם שם יב): אמר ר׳ אלעזר בן מנחם רחוק מרשעים י״י (משלי טו כט) אילו נביאי האומות ותפילת צדיקים ישמע (שם שם) אילו נביאי ישראל: מה בין נביאי ישראל לנביאי אומות העולם, ר׳ חננא ור׳ סימון ר׳ חננא אמר למלך ואוהבו שהיו נתונים

1 לעיל לד 544 וש״נ:

1 * הארמי — הלילה דהא[2]גכת] הארמי בחלום א[1], הארמי.. הלילה וגו׳ ו, וגומ׳ ל, ל׳ פ | מה יש א[1] | נביאי — העולם] פהאגכ, נביאי.. לבין.. העולם ו, נביאי אומות העולם לנביאי ישראל ד, נביאי מכחישי השם לנביאי ישראל ת | 2 ר׳ חמא] פא[1]ת, ר׳ חמא בר (בר׳ ו[0]כ) חנינה (חנינא ו[0]כ) ור׳ יששכר דכפר מנדי ~ דפו[0]כ, ר׳.. בר חנינא ור׳.. מנרי ~ ג | בר חנינא א[1]גת, בר׳ חנינא ו[0]כ | אמר ל׳ גכ | ניגלה ו[0]ג | על — האומות] על.. אומות העולם ו[0], לנביאי אומות העולם דפגכ, למכחישי השם ת | דבור פת, הדיבור ו, הדבור כ, חדיבר ג | דכתיב דת | 3 * אמר — מנדי ל[0]פוכ] אמ׳ ר׳ יששכר ל, אמר.. דכפר מנרי ג, ר׳ (ור׳ ת) יששכר דכפר מנדי אמר דת | כך — בשכרן] ו, כך יהיה בשמן פ, ל׳ דגכת | לשון הזה כ, לשון פ | 4 ויקר ל׳ כ | ** טומאה] טמאה ל | מקרה לילה] פכ, כי יהיה בך איש אשר לא יהיה טהור מקרה לילה ו[0], כי.. טהור מקרה לילה דגת | נביאי] פוג, לנביאי דת | בדבור דת | 5 שלם] ~ ויקרא פ | בלשון — וחיבה] פ, בלשון קרושה בלשון חיבה ג, בלשון חיבה בלשון קדושה דות | ולשון פ | שרת] ו, השרת דפגכת | בו] ג, אותו דפות, ל׳ כ | שנ׳ וקרא פת | ואמר — כבודו] ואמר ק׳ ק׳ ק׳ י״י צב׳ מל׳ כל הא׳ כב׳ ג, ואמר ק׳ ק׳ ק׳ י״י צבאות כ, ואמר קדוש דת, ואמ׳ וגו׳ ו, ל׳ פ | 6 אמר ר׳ יוסי] אמר ר׳ יוסי בן כיבה פג, אמר.. בן כינה כ, ר׳ יוסי בר (בן ו) חנינה אמ׳ דות | לנביאי (על נביאי פ) אומות העולם דפוג, על אומות העולם כ, למכחישי השם ת | 7 פורשין פ, פורשים ת | אלו מאלו כת, זה מזה פ | בסעיפים] ד[1]פגכ, בסעפים ות, בשעיפי׳ ד | בחזיונות ת | וגו׳] ו, בנפול (בנפל פ, בנ׳ ג) תרדמה על אנשים דפגכת | 8 וכת׳ ואלי ת | יגונב | וגו׳] ותקח אזני שמץ מנהו כ, ל׳ פת | לעזר ו | בן מנחם] גכ, בר.. ו, בר׳.. ד[1], ביר׳.. ת, ב״ר.. ד, ל׳ פ | מרשעים י״י] פ, י״י מרשעים דגכת, י״י מרשעים וגו׳ ו | 9 אילו] פוג, אלו דכת | אומות העולם דזפוגכ, מכחישי השם ת | ותפילת] זוג, ותפלת דכת, תפלת פ | צדיקיהם ז | * ישמע דזפוגת] נשמעה לכ | אילו] זפו, אלו דגכת | בן ז | 10 ישראל] אומות העולם ת | לבין נביאי אומות העולם זו, לאומות העולם פ, לנביאי ישראל ת | ר׳ חננא] ר׳ חננא (חננה זו, חיננא כ) בר פפא דזוגכת, ל׳ פ | ור׳ סימון ל׳ פ | ר׳ חננא (חננה ז, חיננא כ, חנינא פ) בר פפא דזפוגכת | למלך — מדבר] למלך.. שהיו נתונים (שנתונין פ, שהיו כ) בטרקלין (בפטרקלין ז) כל.. שהוא מבקש (שרוצה פ) לדבר מדבר (הוא מדבר זוכ) עם אוהבו זפוגכ, למלך ואוהבו שהיו נתונים בטרקלין כל.. שהוא מבקש הוא מדבר עם אוהבו נ״א למלך ואוהבו שהיו נתוני׳ בטרקלין וביניהם וילון כל שעה שהוא מבקש לדבר עם אוהבו מקפל את הווילון ומדבר עם אוהבו דת |

ימים וכו׳ והן דברי ר׳ אבהו), ובפי׳ מהרז״ו העיר שבילקוט ל״ג בדברי ר״א ויוגד ללבן ביום השלישי שלישי לבריחה וכן ליתא לפנינו בכי״ל ועח״נ (ובכי״ג וכי״כ דלגו מן ליום אחד עד ליום אחד במאמר ר׳ חייא), ומפרש שם שיתכן לדעת ר׳ אבהו שלא הלך יעקב קודם שרדפו לבן וכו׳ ועיי״ש ועי״ע בספר הזכרון ובידי משה, ונעוד. העיר שם שצ״ל ר׳ חייא בר אבא כגי׳ הילקוט ועי׳ גם באגה״א ח״ב צד 190 ובמ״י לעיל צד 859 בד״ה אמר ר׳ חייה, ובכי״ל הושלמו התיבות מה נפשך רו׳ ולא רוצה בגליון בכתב הספר, וטעם זה הסגנון כמו שמפרש בפי׳ ב״ר כי״ט מלשון אחר רוצה ולא רוצה כלומר בין לא תרצה (וצ״ל בין תרצה [וכמו שהוא בכי״א]) בין לא תרצה כלומר על כרחך אתה אומר הלך יעקב בשבעה ימים מה שהלך לבן ביום אחד וכו׳, ובכי״ו הגי׳ שתי פעמים רוצה לריצה וצ״ע [ובכי״כ כנראה הנוסחא אם נפשך רוצה לומר, והסגנון אם נפשך לומר מצוי בברייתות]: 1 מה בין וכו׳. מאמרים אלו נסדרו כבר לעיל פנ״ב לפ׳ ויבא אלהים אל אבימלך בחלום וכו׳ ועיי״ש בח״ג ובמ״י [ובכי״א א׳ קיטע ר׳ חמא בר חנינא אומ׳ וכו׳ כדכתי׳ בפרש׳ נ״ב עד כשהוא בא אצל פלגשו הוא בא אצלו במטמוניות, ובכי״א ב׳ לנביאי אומות העולם כו׳ בפנ״ב]: 3 כך יהיה בשכרן. כ״ה בכי״ל כאן ונפרד ע״י נקודות, ובכי״ו נקוד[1]) ובכי״פ נשתבש כך יהיה בשמן, ובאותו המאמר בוי״ר פ״א איתא ור׳ יששכר דכפר מגדי אמה כך יהא שכרן וכו׳, ודוחק הפירושים שם במ״כ ובפי׳ מהרז״ו, ואולי הלשון כך יהיה שכרן הוא לשון ברכה כמו בבכורות מ״ה א׳ ונדה מ״ט ב׳ דבר זה רבינו הגדול אמרו המקום יהיה בעזרו [הנקודות בכ״י כאן הן לסימן המחיקה להורות שהוספה זרה הן המלות כך יהיה בשכרן, ובעל ההוספה רצה לאמור שגם לעתיד כאשר ישולם שכר נביאי אוה״ע הקב״ה נגלה עליהם רק לחצי, ור׳ יששכר ובשכרן הוא לשון נופל על לשון, ועי׳ מש״כ לעיל צד 855] והתיבות דכפר מנדי הושלמו בכי״ל כאן בגליון בכתב אחר, ולעיל פנ״ב הגי׳ הנכונה כן בגוף הספר: 9 אילו נביאי האומות. בשאר הספרים הגי׳ אומות העולם, ומן מלת אומות עד למטה ריש סי׳ י״ג נסמנו בח״ג גם גירסאות מדף אחד מטושטש מן הדפים של ב״ר שהיו טמונים בגניזה באלקאהרה, וגם כאן מסכימות איזה גירסאות וכתיבת התיבות עם הגי׳ בכי״ו ועי׳ במ״י לעיל צד 838: 10 למלך וכו׳. בפי׳ ב״ר כי״א וכי״ט גורס או מפרש למלך ואוהבו שהיו

1) כך יהיה בשכרן.

בטריקלין כל שעה שמבקש לדבר עמו מדבר, ר' סימון אמר למלך שהיה לו אשה ופלגש בשעה שבא אל אשתו בא בפרהסיא ובפילגש במטמונית כך אין הקב"ה נגלה על נביאי אומות העולם אלא בלילה ויבא אלהים אל בלעם לילה (במדבר כב כ), ויבא אלהים אל אבימלך בחלום הלילה (בראשית כ ג) ויבא אלהים אל לבן הארמי בחלום הלילה וגו':

השמר לך מדבר עם יעקב מטוב עד רע אפילו דברים שאת אומרן לו לטובתו הוא חושבן לרעתו השמר לך מדבר וגו':

ח כז—כט) למה נחבאת לברוח וגו' אמר דילמא דחזר ביה, ולא נטשתני וגו' אמר ליה עד כדון אית ביה, יש לאל ידי וגו' אמר לית היא מניה:

ל) ועתה הלך הלכת כי נכסף נכספתה איתחמדת למה גנבת את אלהי, אמר ר' 47d

5 ילקוט שם, יבמות ק"ה א', נזיר כ"ג ב', הוריות י' ב': 7 ילקוט שם: 8 תנחומא וישלח סי' ד': 9 ילקוט שם:

1 ופלגש] כ, ופילגש דזפוגת | בשעה שבא אל] פ, בשעה שהוא בא אצל דזוגכ, " כשהוא בא אצל ת | 2 אשתו] הגבירה ת | בא] הוא בא דפת, הוא.. אצלה זו | בפרהסיא] בפרהסייא ז | ובפילגש] אל פילגשו בא פ, ובשעה שהוא בא אצל פילגשו הוא בא דזוג, וכשהוא בא.. הוא בא ת, כשהוא בא.. הוא בא אצלו א1 | במטמונית] פוג, במטמוניות דא1כ, במטמניות ת | אין ז | על נביאי אומות העולם] זו, לנביאי.. פ, על אומות.. דגכ, על נביאי מכחישי השם ת | 3 ויבא — לילה] וגו' ג, ל' כ | * ויבא — הלילה דזות] ויבא.. לילה פ, אל אבימלך.. הלילה ל, ל' גכ | 4 * ויבא — וגו' ג] ויבא.. אל לבן הארמי בחלום.. ז, ויבא.. הארמי כ, ויבא.. אל לבן וגו' ו, ויבא.. אל לבן בחלום הלילה דת, וכן ללבן פ, ל' ל | 5 השמר — רע] א, השמר.. ועד רע ח, השמר.. מטוב פ, מדבר.. מטוב ועד רע כ, ויאמר לו השמר.. עד רע ת, ויאמר לו השמר לך ד, השמר לך מדבר עם יעקב י, ל' זו | אפלו ת | דברים] פו0חאגכתי, ל' דזו | שאתה אומרן אכי, שאת אומ' ג, שאתה אומר אותם ח | לו] זואגכ, ל' דפחתי | הוא חושב אותם ח, חושבן הוא א, הוא פ | 6 השמר — וגו'] השמר.. עם יעקב זו, השמר.. יעקב מטוב עד (ועד גכ) רע דגכת, ל' פחאי | 7 למה — וגו'] למה.. לברוח פאגכר1י, למה נחבאתה לברוח וגו' ולא הגדתה לי זו, למה נחבאת לברוח ולא הגדת לי ת, למה נחבאת.. הגדת לי ואשלחך וגו' ד | א"ל פ, אמר ליה אמינא א | * דילמא ואכר] דלמא זפתר3י, דילמ' דג, דיל' ל | דחזר] ואגכר1י, חזר ד, דחזרת פ, הדר ת | ביה] ל' פ | וגו'] לנשק וגו' זו, לנשק כו' א2, לנשק לבני פי1, לנשק.. ולבנותי דא1גכת | אמר ל' א1 | ליה] לה זו, ל' א1תי | 8 כדין אי | איתבה זו, אתביה י1 | אמ' יש י | וגו'] לעשות עמכם פ, לעשות עמכם רע זוי, לעשות.. רע ואלהי אביכם ג, לעשות.. אביכם אמש אמר אלי לאמר דת, ל' א | אמר ל' גכ | היא] ו, הוא דפא2גכתרי, הוא דחיל א1א02 | מניה וא2ת | 9 הלוך זוהאכתר1 | * הלכת — נכספתה] הלכת.. נכספת א2, הלכת.. נכ' נכס' ל0, הלכת.. נכסוף (נכסף כ) נכספת לבית אביך חא1כר1, הלכת.. נכסוף נכספת.. אביך למה גנבת את אלהי דת, הלכת למה גנבת ז, הלכתה למה גנבת ו, הלכת וגו' לג, וגו' פ | * איתחמדת ל0פ] אתחמדת ו, [את] חמדת ז, אתחמרת ג, איתחמידתה ר1, איתחמידת ר3, את חמרת א2ר2, אתה חמדת ח, אתה חמדת לבית אביך א1, את חמדת לילך אל בית אביך ד, ל' לכת | * למה — אלהי ל0דפחא1גי] למה גנבתה... אלהי ו, ל' לא2כת | (אמר — אלהי ל' א) |

נתונין בטרקלין (לטרקלין) וביניהם (וביניהן) ווילון כל שעה שהוא מבקש לדבר אל אוהבו מקפל (מסלק) את הווילון ומדבר עם אוהבו, ומשם נוסף בדפוסי' נ"א למלך וכו', וע' במ"י לעיל צד 546: 5 השמר לך מדבר. במקרא כתוב כאן פ ן ת ד ב ר וכו' ובפסוק כ"ט השמר לך מ ד ב ר וכו', ובלק"ט הועתק ג"כ השמר לך מ ד ב ר וכו' מטוב עד רע אפילו ד ב ר י ם שאתה אומרן לטובתו הוא חושבן לרעתו, ובשכל טוב צד 160 ויאמר לו השמר לך פ ן ת ד ב ר וכו' מטוב ו ע ד רע שאפילו ד ב ר י ם שאתה אומרם לטובתו וכו', וביבמות שם איתא א"ר יוחנן משום ר"ש בן יוחי כל טובתן של רשעים רעה היא אצל צדיקים שנאמר השמר לך פ ן ת ד ב ר וכו' מטוב עד רע בשלמא רע לחיי אלא טוב אמאי לא אלא ש"מ טובתן של רשעים רעה היא אצל צדיקים וכו', ובנזיר שם א"ר יוחנן כל טובתן וכו' שנאמר השמר לך מ ד ב ר וכו' מטוב ו ע ד רע בשלמא רע שפיר וכו' וע"ע בהוריות שם, וכלשון המאמר ביבמות מסיים בלק"ט ושכל טוב לפי שטובתן של רשעים רעה היא אצל הצדיקים: 7 אמר דילמא וכו'. חשב שמא יחזור לפיכך בקש לפייסו בדברים למה נחבאת וכו': אמר ליה עד כדון. בילקוט [וכן בכי"ת] ל"ג ל י ה. וכן הגיה בא"א, ודרשו ס"ד עתה הסכלת עשו כיון שראה לבן שלא חזר בו יעקב אמר עד עתה יש בו סכלותו וע' ביפ"ת, ושם פי' טעם הדרש דאם לא כן מאי עתה הסכלת והלא בשעה ראשונה שברח הוא שהסכיל עשו וע"ע בפי' מהרז"ו, ודוחק הפי' במ"כ עוד עתה יש כח בידך לנשקן, [ולדעתי המדרש מפרש עתה כמו עד עתה, וכן מתורגם בתר"י א' לקמן ל"ב ד' עד עתה, עד כדון (וכאן מתורגם עתה, כדון) ורוצה לומר שלבן אמר עד למדרגה כזו הלכה סכלותך שלא נטשתני אפילו לנשק את בני]: 8 לית היא מניה. אין ממנו לעשות רעה שהקב"ה אמר לו השמר לך וכו', וכן מפרש בפי' ב"ר כי"ט מלשון אחר לית ה ו א מניה אין ביד לבן לעשות רעה שהרי המקום אמר לו, ובתנחומא שם יש לאל ידי אמר לו יעקב אילולי שאמר לך השמר יש לאל ידך להרגני, ובפי' ב"ר כי"ט ובי"א מפרש ואלהי אביכם אמש אמר אלי לאמר לית הוא מניה אלהיכם הוא ולא שלו (שלי), ובפי' הנדפס לית הוא מניה כלומר אלהיכם הוא ולא משלי [וגי' כי"א לית הוא ד ח י ל מיניה, אמנם בפירושי מדרש הקודמים מלת אמר מוסב על לבן והכינוים על יעקב, ובודאי גם בפירוש זה הוא כך, והנכון שלבן א מ ר מה שאין הוא עושה עם יעקב רע אין זה מכוחו ועוצם ידו (מ י נ י ה) אלא מפני שהקב"ה אמר לו וכו' וכן פי' בפ"א ביפ"ת]: 9 כי נכסף וכו'. בכי"ל כתוב בגוף הספר ועתה הלך הלכת וגו' אמר ר' אייבו וכו' והושלם ביני שיטי בכתב דומה לכתב הספר כי נכ' נכס' איתחמדת (ועליו יוד תלויה לפני החי"ת [וכן תלויה הכ"ף של נכס']) למ' גג' את

אייבו כיון ששמעו השבטים כן אמרו בושנו בך לבן אבי אמינו שבעת זקנותך את אמ׳ למה גנבת את אלהי:

ט לב) עם אשר תמצא את אלהיך לא יחיה והוה כשגגה היוצא מלפני השליט ותמת רחל (בראשית לה יט):

לג) ויבא לבן באהל יעקב שהוא אהלה שלרחל, ויצא מאהל לאה ויבא באהל רחל למה באהל רחל שני פעמים, דהוה ידע דהיא ממשמשתם:

לד) ורחל לקחה את התרפים ותשימם בכר הגמל בעביטא דגמלא:

לה) ותאמר אל אביה אל יחר בעיני אדני וגו׳ [ויחפש ולא מצא את התרפים] אמר ר׳ יוחנן תרפים לא מצא קיתונות מצא, נעשו תרפים קיתונות:

י לו לז) ויחר ליעקב וגו׳ ויען יעקב וגו׳ ר׳ עזריה ר׳ יונתן בן חני ור׳ יצחק בר מריון ותנו לה בשם ר׳ חננא בר יצחק קפרנותן שלאבות ולא ענותנותן שלבנים, קפרנותן שלאבות ויחר ליעקב

3 לעיל צד 861, איכה רבתי פ״ב פ׳ נפלה עטרת (ס׳ פ״ו), מדרש קהלת פ׳ יש רעה (י׳ ה׳), תנחומא וילך סי׳ י״ב, פדר״א פל״ו, אגדת בראשית פכ״ב (פכ״א): 6 ילקוט שם: 7 ילקוט שם: 8 ילקוט שם: 10 ילקוט שם, ילק׳ שמואל ר׳ קכ״ט, פסיקתא פ׳ שמעו (קט״ז ב׳), תנחומא שם סי׳ י״ג, מדרש שמואל פכ״ב:

1 איבו פכ | כן] זוח, כך דפכתי | בשנו ת | בך] ממך י | לבן ל׳ דת | אמינו] ות, אימנו ד, אמנו פהגכי | שלעת דפחגכי, לעת ן, שלשבעים ת | זקנתך וחי | אתה (את י) אומר | 2 גגבתה ו | 3 (עם — ויבא לבן ל׳ א[2]) | את — יחיה] לא יחיה ת, וגו׳ פ | והוה] פח, והוי ג, הוי א[1], והוה (והווה ו) כן דוכת | היוצא] א[1]גכ, שיוצא ן, היוצאה דת, שיוצאת ח | [0]מלפני] מפי ד | ותמת רחל] ותגנב (ותגנוב חת) רחל ותמת רחל דזפוחגכת, והוה כן ותגנוב.. רחל א[1] | 5 לבן ל׳ ת | באוהל ז | יעקב] פת, ~ וגו׳ ן, ובאהל לאה אגכ, ובאהל לאה וגו׳ ח, ובאהל רחל ד | באוהל ד[1], אהל א | ** שהוא] שהיא ל | אוהלה של ן, אהל אכ | ויצא — רחל] א[1], ובאהל שתי האמהות פ, ובאהל.. האמהות וגו׳ ן, ובאהל.. האמהות ולא מצא וגו׳ ג, ובאהל.. ולא מצא ויצא מאהל לאה ויבא באהל רחל חכ, ובאוהל לאה ובאוהל.. ולא מצא ויצא מאוהל לאה.. באהל רחל ד, ובאוהל.. ובאהל שתי השפחות (נ״א האמהות ת[0]) ולא.. מאהל לאה.. באהל רחל ת, ל׳ א[2] | 6 ולמה גר[1], למה אמ׳ א[1] | שתי פאכתר[1] | * דהוה ידע חאגכר[1]] דחוה ידע ל, דהווה ידע זן, אלא דידע פ, שהית יודע ת, שהיה מכיר ד | * דהיא זפוחאגכ] דהוא ל, שהיא דר[1], ל׳ ת | ממשמשתגהו פ, ממשמשנית ל[0]חא, משמשגית דר[8]י, משומשנית ת, משמשנו ו[0]ג, משתמשת ר[1] | 7 ורחל — התרפים ל׳ א | ותשימם ל׳ ו | דגמלא] פחא, ~ ותשב עליהן (עליהם ו) דזות | 8 ותאמר — יחר ל׳ א | * בעיני — וגו׳ ו] ב׳ א׳ וגו׳ ל, בעיני אדוני כי לא אוכל וגו׳ ד, בעיני.. אוכל ת, בעיני אדוני כ, וגו׳ פ, ל׳ א | * ויחפש — התרפים א[1]] ולא.. התרפים א[2], ל׳ לדפוגכי | 9 קיתונות] זפואגר[3]י, קיתונית כ, קיתוניות דתר | מצא — תרפים] מצא ונעשו תרפים י, כיון שהרגיש אבינו יעקב שגנבתם רחל והתחילה מתביישת מאביה נתפלל עליהן ונהפכו ת | קיתונות] פואגי[1], קותונות ז, קיתונית כ, קיתוניות (קותניות כדי ת) שלא לבייש את רחל דת | 10 יעקב ו | וגו׳ — וגו׳] וירב בלבן דפחאגתי, וירב בלבן וגו׳ זו, וירב בלבן ויען יעקב כ | ר׳ (ור׳ א) יונתן (יהונתן כ) בר חגי אגכ, ור׳ יונתן בן חגי פ, ור׳ יונתן בר חגיי ן, .. ונתן בר חגי ז, בשם ר׳ חגי דת | מריון] פואג, מרון ד, מוריון ת, גוריון כ | ותני זפואגכ, ותאני ת | 11 חנינא חא[1]כי (שמואל), חנינה פת, חנניה ז | בר פפא כ | קופדנותן זו | * ענותנותן פואכתי (שם)] ענוותנותן דחגי[1], ענותן ל, ענותהן ז | ויחר] א, מניין ~ ד, מנין ~ פגכי, שנ׳ ~ ה, מניין שנ׳ ~ ת, מיעקב ~ י(שם) |

אלהי וכן השלמתי, ובת״א מתורגם נכספת נכספת חמרא חמידתא, ובתר״י א׳ אתחמדא חמידתא, וממאמר ר׳ אייבו הועתק בשכל טוב צד 162 אמרו השבטים בשנו בך אבי אמותינו שבעת זקנותך אתה אומר וכו׳: 3 והוה וכו׳. בשאר הספרים מסיים ותגנב רחל ותמת רחל ועי׳ לעיל צד 861, ובאיכ״ר מ״ב שם נפלה וכו׳ וכן אמר יעקב ללבן עם אשר תמצא וכו׳ וכן הוות לה, ובמדרש קהלת שם כשגגה וכו׳ כך אמר לו יעקב ללבן עם אשר תמצא וכו׳ וכן הות כשגגה שיוצא מלפני השליט ומיתת רחל, ובתנחומא שם התחיל לבן אומר ליעקב ועתה הלך הלכת וכו׳ השיבו עם אשר תמצא וכו׳ באותה שעה נגזר על רחל מיתה, ובפדר״א שם ויעקב לא ידע בכל אלה ואמר כל מי שגנב את התרפים ימות בלא עתו והיוצא מפי צדיק כיוצא מפי המלאך וכו׳ ועי״ע באג״ב שם: 5 שהוא אהלה וכו׳. דכתיב ויבא לבן באהל יעקב ובאהל לאה ובאהל שתי האמהות וכו׳ ולא הוזכר גם אהל רחל ודרשו באהל יעקב שהוא אהלה של רחל, ומ״ש אח״כ ויצא מאהל לאה ויבא באהל רחל שבא באהל רחל עוד הפעם ולמה באהל רחל שני פעמים וכו׳, [ועי׳ ביפ״ת ובמהרז״ו] ואהל יעקב הוא אהלה של רחל כהדרש לעיל צד 823 רחל היתה עקרו של בית וצד 846 מי היה ביתו של אבינו יעקב לא רחל וכו׳ וברחל כת׳ בני רחל אשת יעקב וכו׳: 6 ממשמשתם. ממשמשת את התרפים, וכן טעם הגי׳ בכי״פ ממשמשתגהו, וגם בלק״ט מפרש לפי שהיה יודע בה שהיתה משמשת בתרפים, ובגליון כי״ל כתוב בדיו דיהה ממשמשנית ועח״נ ולעיל צד 164, וגי׳ הדפוסי׳ שהיה מכיר שהיא משמשנית כהלשון בפירש״י עה״ת ועיי״ש: 7 בעביטא דגמלא. וכן מתורגם בת״א ובתר״י א׳ ועי׳ בעמת״ר ע׳ עביטא. 8 ויחפש וכו׳. השלמתי סוף הפסוק שנדרש במאמר ר״י [וכמו שהוא בכי״א], וקיתונות הקבוץ מן קיתון[1]) כוס, וגם בשכל טוב צד 163 הועתק קיתונות, ובלק״ט הגי׳ קיתוניות ועח״נ, ופירוש נוסף ברפוסי׳ בסיום המאמר שלא לבייש את רחל: 10 ותנו לה. וכ״ה בדפ״ר וד״ו, ועדיפא הגי׳ ותני לה, ובכי״ל

[1]) κώθων, Trinkgeschirr.

וירב בלבן ויען יעקב ויאמר ללבן מה פשעי ומה חטאתי את סבור שמא מכות ופצעים היו שם, לא אלא דברי פיוסים, יעקב מפייס את חמיו כי משמשת את כל כלי וגו׳, אמר ר׳ סימיי חתן שדר אצל חמיו איפשר לו שלא להנות ממנו אפילו כלי אחד אפילו סכין אחד ברם הכא כי משמשת את כל כלי אפילו מחט אפילו צינורא, ולא ענותנותן שלבנים מנין מדוד ויברח דוד מניות ברמה ויבא ויאמר לפני יונתן מה עשיתי מה עוני ומה חטאתי לפני אביך כי מבקש את נפשי (ש״א כ א) מזכיר שפיכות דמים בפיוסו, ברם הכא כי דלקת אחרי:

לט) טרפה לא הבאתי אליך דקטילא: **אנכי אחטנה** אני הייתי חוטא על ארי שכך יא

7 ילקוט כ׳ ק״ל:

1 וירב בלבן ל׳ א[2] | ויען — ומה חטאתי] ג׳, ויען.. מה חטאתי כי דלקת (דלקת אחרי ת) דת, וגו׳ פ, ל׳ אכי | את] פאגכי (שם), אתה ח, מה את י, ד״א את דת | שמא ל׳ י (שם) | הכאות י (שם) | ופצעים] פאכ, או פצעים דחגתי (שם) | היו] פחאגכתי, יהיו ד | 2 * לא ל׳[0] אינן פחכ, ואינן ג, ואינם י (שם), לא היו א, ולא היו שם י, ל׳ לדת | דברי ל׳ י (שם) | פיוסין פחאכ, פייוסים ג | היה מפייס חא | את חמיו] לחמיו א[2], את חמיו ומה פשעי ומה חטאתי כי דלקת אחרי ה | וגו׳] חג, מה מצאת כ, מה מצאת מכל כלי ביתיך דת, ל׳ פאי | סימיי] ג, סימאי חכ, סימון דפאת | חתן] פחאגכי, בנוהג שבעולם ~ דת | שהוא דר דחגכתי, דר פא | 3 אצל] בבית י | איפשר] פחאגכי, אפשר דת | ליהנות | ממנו] פחגכי, ל׳ דאת | * אפילו סכין אחד דחא[1]] אפילו.. א׳ א[2], אפילו.. אחת ת, אפילו סכינה אחד ל, או סכין אחד פג, אפי׳ סכינא אחת כ, או חפץ או סכין אחד י | כי — כלי] גי, משמש.. כלי ד, כי משמש.. כלי ביתיך ת, כי.. כלי מה מצאת פכ, כי.. מצאת מכל כלי ביתיך ה, מה מצאת.. ביתיך א | 4 מחט אחד י | צינורא] אגכ, צנורא א[2], צנורה פ, צינוריה ח, צינורא אחד י[1], צינורא לא מצאת דת | ענוותנותן חגכ | של בנים ל׳ ת | מנין] פא, מניין כ, ל׳ דחגתי | ויברח] גכ, שנ׳ ויברח דחאת, דכת׳ ויברח פ | מניות] פחאגכתי, מנויות ד | 5 * ויבא דפחגכת] ל׳ לאי | יהונתן פגכי | מה עשיתי ל׳ א | ומה עוני ד[1]חתי, מה פשעי א[2] | 6 בפיוסו] י, בתוך פיוסו פאכ, בתוך פייוסו שאמר כי מבקש את נפשי ח, בפיוסו מילין (מלין ת) דקטלא דת | ברם] אבל ח | הכה ן, הכא אמ׳ ח, הכא כתי׳ א[1] | 7 טרפה] פאי, טריפה ח, זה עשרים שנה וגו׳ (שנה אנכי עמך וגו׳ ן) טריפה דן, זה.. שנה טרפה ת, זה.. שנה אנכי עמך טרפה גכ | אליך] וגו׳ ז, אליך וגו׳ ן, ל׳ פ | דקטילה וה, דקטילנא י | אחטנה] ~ מידי תבקשנה דת | אנכי א[2]כר | הייתי ל׳ פר | על ארי] זוחא[2]גכר, על הארי דפתי, ל׳ א[1] |

נשתבש ולא ענותן והגהתי ענותנותן כמו שהגי׳ בכי״ל בסוף המאמר ועח״נ: 1 ומה חטאתי. וכ״ה בכי״ג ובלק״ט, ובמקרא כתוב מה חטאתי ועי׳ במנחת שי ובתנ״ך הוצ׳ גינצבורג, ובש״א שם מה עוני ומה חטאתי, ומשובשת הגי׳ בדפוסי׳ [וכי״ת] ד״א את סבור וכו׳: 2 ר׳ סימיי. וכ״ת בכי״ג, ובשני כ״י ר׳ סימאי, וח״ג ר״ם ור׳ סימון איתא גם בלק״ט, ובשכל טוב שם א״ר סימון ועי׳ במ״י לעיל צד 343 בד״ה ותירם וצד 487 בד״ה אמר לו וכו׳, וצינורא דבר קטן כמו מחט וכן בחגיגה כ״א ב׳ מחטין וצינורות ובירוש׳ יבמות פי״ב י״ב ד׳ מאן בעי מחטין מאן בעי צינורין ועי׳ בערוך ע׳ צנר א׳: 4 מניות. בדפ״ר וד״נ מנויות, והקרי בש״א שם מניות והכתיב מנוית ועי׳ בתנ״ך הוצ׳ גינצבורג, והגי׳ לפני יונתן איתא גם בדפוסי׳, ובמקרא כתוב לפני יהונתן, וכתיבת יונתן בש״א י״ג ב׳ ג׳ ט״ז כ״ג ועוד פעמים שונות, ובדפוסי׳ [וכי״ת] גוסף מזכיר וכו׳ בפיוסו מילין דקטלא וליתא בכ״י ובילקוט, ובכי״ו קיטע ורמז אל הפסיקתא פ׳ שמעו קופדנותן שלאבות ולא ענותנותן שלבנים גרש בשמעו מה מצאת מכל כלי וגו׳ ברם הכה כי דלקת אחרי, ולהסגנון גרש בכי״ו עי׳ במ״י לעיל צד 804, ובפסיקתא שם לשון המאמר ר׳ עזריה ור׳ יונתן בר חגי בש״ר שמואל בר רב יצחק קפדנותן וכו׳ ולא ענותנותן וכו׳ קפדנותן של אבות מיעקב ויחר ליעקב וירב בלבן וגו׳ ולא ענותנותן של בנים מדוד ויברח דוד מניות וכו׳ מזכיר שפיכות דמים בפייוסו א״ר סימון (ובמה״ג עמ׳ 492 אמ׳ ר׳ סימאי) בנוהג שבעולם אדם דר אצל חמיו ועובר (במה״ג ומבקש) לצאת מביתו אפשר [שלא] ימצא בידו אפי׳ דבר קל וזה אפי׳ מחט אפי׳ סכין לא נמצא בידו וכו׳, ובמדרש שמואל שם ויברח דוד מניות וכו׳ ר׳ זכריה ור׳ יונתן בר חגי בשם ר׳ יצחק בר מריון יפה קפדנותן וכו׳ מענוותנותן וכו׳ קפדנותן של אבות מיעקב ויחר ליעקב וירב בלבן וגו׳ את סבור שמא מכות או פצעים היו והלא לא היה שם אלא דברי פיוסין אמר רבה (ובכ״י שם ר׳ סימון רבא) בנוהג שבעולם אדם הולך לבית חמיו אפשר שלא ליטול בידו מאומה ברם הכא אפי׳ מחט או צנורא לא עלתה בידו ענוותנותן של בנים מדוד ויברח דוד מניות ברמה וגו׳ מזכיר שפיכות דמים בפיוסו, ובסגנון אחר בתנחומא שם במאמר סתמי ויחר ליעקב וירב בלבן ויאמר מה פשעי ומה חטאתי אמרו קפדנותם של אבות ולא פיוסן של בנים כתיב ויחר ליעקב וירב בלבן ראה מה אמר ליה בחרות אפו לא א״ל אלא מה פשעי ומה חטאתי ואלו דוד בפיוסו שלא אבה לשלוח יד בשאול כתיב כי אם ה׳ יגפנו וכו׳ [ועיקר המאמר של ר׳ חננא בר יצחק הוא קפדנותן שלאבות וכו׳ יעקב מפיים את חמיו וכו׳ כל כלי וגו׳ ולא ענותנותן של בנים מנין מדוד וכו׳, ומאמר ר׳ סימיי הוא מאמר מוסגר לפרש את המקרא שהובא כדרך המדרש, וכן יוצא מהפסיקתא ותנחומא וילקוט שמואל שם, אח״ז ראיתי שבכי״א ב׳ המאמרים מסורסים, והגי׳ שם יעקב מפיים לחמיו ולא ענותנותן של בנים מנין מדוד וכו׳ ברם הכא כי דלקת אחרי כי משמשת את כל כלי א״ר סימון חתן דר וכו׳, ונראה עוד שהלשון כאן ברם הכא כי דלקת אחרי הוא הוספה, כי כבר הזכיר את דברי פיוסים של יעקב]: 7 דקטילא. שאין טעם טרפה שנולדו בה סימני טרפות אלא דקטילא [ומן טרפה עד דקטילא ל׳ בכי״ל והושלם ביני שיטיי] ובפי׳ ב״ר כ״י דקטילא כמו טרוף טורף (בראשית ל״ז ל״ג), ושם ת״א מיקטל קטיל, ודקטילא בדל״ת כמו בת״א כאן דתבירא, ובתר״י א׳ דתבירא מן חות ברא, וכן מתורגם בת״א שמות כ״ב י״ב הטרפה דתבירא ועי׳ דאלמאן צד 117, ובתר״י ב׳ כאן קטילת:

גזר הקב"ה לארי שיהא אוכל ה' שיים מן [צאן] לבן בכל יום, ואם תאמר שאם היה רועה אחר היה מצילן תלמוד לומר כאשר יהגה האריה והכפיר על טרפו אשר יקרא עליו מלא רועים מקולם לא יחת וגו' (ישעיה לא ד):

גנבתי יום וגנבתי לילה קריין לי גנבא ביממא וגנבא בליליא:

מ) הייתי ביום אכלני חרב וגו' ותדד שנתי וגו' מה היה אומר, אמר ר' יהושע בן לוי ט"ו שיר המעלות שבתילים הה"ד שיר המעלות לולי י"י שהיה לנו יאמר נא ישראל (תהלים קכד א) ישראל סבא, ר' שמואל בר נחמן אמ' כל ספר תילים היה אומר ואתה קדוש יושב תהילות ישראל (שם כב ד) ישראל סבא:

מא) זה לי עשרים שנה וגו' [ותחלף את משכרתי עשרת מנים] אמר ר' חייא רבא כל דבר ודבר שהיה מתנה לבן עם יעקב היה חוזר י' פעמים [למפרע הן לא] רבנין אמ' ק' פעמים שני' עשרת מנים ואין מניין פחות מעשרה:

4 ילקוט שם: 5 ילקוט שם, לעיל לד 784: 9 לעיל לד 853 ולד 859:

1 על ארי' א, על הארי פ, על צאנו י | שיהא אוכל חמש שיים חב, שיהא.. חמש שיין א^{2}ג, שיהא אוכל בכל יום חמש שיים פא^{1}, שהיה הארי אוכל ממנו בכל יום חמשה י, שיהיה אוכל חמשה שיחים ן, שיהיה (יהיה ת) טורף ואוכל דת | * מן — יום] מן לבן בכל יום ל, מצאנו של לבן בכל יום דוחגכת, מצאנו של לבן פא, ל' י | אם ב | שאם] שאילו פ, שאלו כ', אילו וח, כדין עשיתי שאילו א^{1} | היה ל' ת | אחר] אחד פת, אחר רודף (אחר היה רודף א^{0}, רודף כ) אחר הארי אכ, ל' ג^{1} | היה מצילן] היה מציל א^{1}, והיה מציל א^{2}, היה מציל ורודף אחר הארי פ | 2 האריה] זפוחא^{1}גכ, הארי דא^{2}ת (הכפיר והארי י) | טורפו י | * אשר — וגו'] אשר יקרא (יקרה א^{1}) ..לא יחת פו^{0}א, אשר.. לא יחת ולא יענה דת, אשר.. רועים כ, וגו' לג, ל' וחי | 4 גנבתי] וחא^{1}ג, גנובתי דא^{2}כתי | * וגנבתי לילה חא^{1}ג] וגנובתי לילה דוא^{2}כת, וגו' ל | קריין א^{2}, קרי כ | ליה אכ | גנבה ן | בימנה ן, ביומא א^{1}, דיממא י, דיומא א^{2} | וגנבא בלליא ח, וגנבא דליליא א^{2}י, וקריין לי גנבה בליליא ן | 5 הייתי — שנתי וגו'] הייתי.. חורב וקרח בלילה ותדד שנתי מעיני י, הייתי.. חרב (חורב כ) וקרח בלילה א^{1}כ, הייתי.. חרב וקרח א^{2}, הייתי.. חרב וגו' ג, הייתי.. חורב וגו' וח, הייתי.. חורב פ, ל' דת | ומה פוחאג | אמר — לוי] ר' יהושע (יהושע ת) ..אמר דואגכת, ר' יהושע.. אומר פח, ר' יהושע.. לוי י | 6 חמש עשרה וחא^{1}גכת | שיר המעלות] וחגכתי, שיר ד, מעלות פא | שבספר תילים (תלים א^{2}) פאי, שבספר תלים (תילים גכ) היה אומר דוחגכת | הה"ד] מה טעם שנ' י, ל' ת | שיר המעלות] פוחכ, שיר המעלות לדוד א^{1}, ל' דגתי (שיר — שהיה ל' א^{2}) | * לנו — נא ישראל דפחא^{1}גכתי] יאמר.. ישראל א^{2}, לנו וגו' יאמר.. ישראל ל, לנו וגו' ן | 7 ** ישראל] ל' ל (והושלם בין השורות) | סבה ן | (ר' שמואל — סבא ל' א) | נחמני ג | תילים] זפגי, תלים דוחכת | היה אומר] הוא אומר ז, ל' פי | ואתה] שנ' ~ ח, מה טעם שנ' ~ י | 8 תהילות] וג, תהלות דפחכתי | סבה זו | 9 וגו'] בביתך וגו' זו, בביתיך וגו' ג, בביתך עבדתיך כ, ל' דת | חייא רבה וכ, ..רובה ג, חייה רבה דז | 10 * ודבר דזוכת] ל' לג | מתנה לבן] ג, לבן מתנה דזוכת | יעקב] אבינו יעקב דוגכת, יעקב אבינו ז | חוזר בו זות | עשרה זות | * למפרע — לא] למפרע וגו' ז, למפריע וגו' ן, למפרע שנ' הן לו ד, ל' ל | רבנן ד | ק'] ד^{1}, מאה ד | 11 עשרת מנים] והחליף את משכורתי י' מונים ד | מניין] ז, מנין ד, מנים ן |

1 ה' שיים. אולי גרמז הדרש בה"א באחטנה [וכפי' הרד"ל, ובשכל טוב צד 168 הועתק אנכי הייתי חוטא על החיה שגזר הקב"ה על הארי להיות אוכל שמנה שיין בכל יום מצאנו של לבן וכו', ונתחלף הה"א לחי"ת ונעשה ממנה שמונה] ובפי' ב"ר כ"י מפרש אנכי אחטנה אנכי חוטא על ארי שהייתי גוזלה מאצלו, ובפי' ב"ר כי"ט מלשון אחר אני הייתי חוטא על ארי שהצלתי טרפו מפיו ועשיתי שלא כדת שהקב"ה גזר לו לאכול ואם תאמר כדין עשיתי ששאר רועים עושים ומצילין טלה מפי ארי תלמוד לומר כאשר יהגה הארי על טרפו וכו' מקולם לא יחת ומהמונם לא יענה הא למדת שדרכו של הארי לטרוף ואני עשיתי שלא כדת שהצלתי טרפו מפיו [ובאג"ב פס"ט (פס"ח) איתא שכל זמן שהיה (יעקב) רועה, אחד מן החיות לא נגע בצאן]: 4 קריין לי וכו'. מפרש בפי' ב"ר כי"ט מל"א מתוך שהייתי רודף להשיב את הנדחת ולבקש את האובדת ומתיגע אחריהם בהרים ובשווקים וברחובות קורין לו [לי] גנב ביום ובלילה מתוך שאני ניעור משנתי ואיני ישן כדי לשמרם קורין לו [לי] גנב בלילה [ואין טעם לפירוש זה, ודוחק גם הפי' במ"כ שהבריות קורין אותו כן שחשדוהו שלקח משל אחרים למלאות מספר צאן לבן מפני שראו שלא חסר ממניינו כלום, כי אין יום ולילה לכאן, ולדעתי צ"ל גנבי בל"ר, והכונה שהגנבים קורין אותו ביום, ומעירין אותו משנתו בלילה, כי צריך הוא לעמוד על המשמר כל היום וכל הלילה, ובכי"כ הגי' קרי ליה, ובשכל טוב שם הועתק קריה ליה גנבא וכו' וגם זה נכון]: 5 מה היה וכו'. המאמר נסדר כבר לעיל צד 784 בדרש כל עשרים שנה שהיה בבית לבן לא שכב, ובשכל טוב צד 168 הועתק ומה היה אומר ט"ו שיר המעלות שבספר תהלים מה טעם דכתיב בהן לולי וכו' ובפרדס סוף סי' ב' הייתי ביום אכלני חורב מה היה אומר ר' יהושע בן לוי אומר ט"ו שיר המעלות שבתהילים ר' שמואל בר נחמני אומר כל ספר תהלים היה אומר שנאמר ואתה וכו', ומפרש שם כלומר הזקן שלנו והיה הקב"ה יושב ומצפה כל היום תהילותיו של ישראל אבינו ועי' במח"ו צד 108 [וסדור רש"י צד 217]: 10 למפרע הן לא. כן השלמתי ועי' לעיל צד 853 וצד 859, ובכי"ז וכי"ו קיטעו היה חוזר בו עשרה פעמים למפרע (למפריע) וגו' ואין מניין (מנים) פחות מעשרה, ובכי"ג עם אבינו יעקב וגו', ובכי"כ יעקב וכו', [ובכי"ת עשרה פעמים כו' כדלעיל] ובכי"פ [וכי"א א' וב'] לא נסדר המאמר כאן וכן לא הועתק בילקוט

מב) לולי אלהי אבי וגו׳ זבדיי בן לוי ור׳ יהושע בן לוי זבדיי א׳ כל מקום שנ׳ לולי בא יב
בזכות אבות, והא כת׳ כי לולי התמהמהנו (בראשית מג י), אמר ליה כל עצמן לא עלו אלא בזכות אבות שאילולי זכות אבות לא היו עולים משם בשלום, אמר ר׳ תנחומ׳ אית דמפקין לישנא דר׳ יהושע וזבדי בן לוי ר׳ יהושע א׳ כל מקום שנ׳ לולי בא בזכות אבות חוץ מזה, אמר ליה אף זה בזכות אבות, ר׳ יוחנן אמר בזכות קדושת השם, ר׳ לוי אמר בזכות אמנה ובזכות תורה, בזכות אמנה לולי האמנתי וגו׳ (תהלים כז יג), בזכות תורה לולי תורתך שעשועי (שם קיט צב):

ואת יגיע כפי וגו׳ אמר ר׳ ירמיה בן אלעזר חביבה היא המלאכה מזכות אבות שזכות אבות

1 ילקוט פס, מדרש תהלים כ״ז סי׳ ז׳ ל״ד סי׳ ה׳: 7 ילקוט בס, תנחומא ויצא סי׳ י״ג:

1 וגו׳] זן, אלהי אברהם חי, אלהי.. ופחד יצחק דת, אלהי.. יצחק היה לי כ, ל׳ פא | זבדיי — ור׳ — לוי] ג, זבדי.. יהושע (יהושע ת) ..לוי דא²כת, זבדיי בר לוי ור׳.. בן (בר ו) לוי זן, ל׳ פא¹ | זבדיי בן (בר ו) לוי זן, זבדי בן לוי דפחאכת | אמר דוחא²גכת, אמר ור׳ יהושע בן לוי א¹ | בכל וחגכ | שנאמ׳ בה א¹ | בא ל׳ זואי | 2 זכות א¹ | והא כתי׳ ח, והכ׳ פ, והכת׳ גכ, והכתי׳ אי, אמ׳ לה והא כת׳ ו, אמר לו ר׳ יהושע (יהושע ת) והא כתי׳ (כת׳ ת) דת | כי עתה ת | לולא א¹י | * התמהמהנו דפוחא¹כתי] התמהמנו ל, התמהנו א²ג | לה ו, לו פת | * כל עצמן דפוחא²גתי] כל עצמו ל, ל׳ כ (כל עצמן — אמר ליה ל׳ א¹) | עלו] באו ת | 3 שאילולי] וחא²גי, שאלולי דכת, שאלמלי ז, שאילו פ | היו עולין פחא², עלו י | לשלום פי, לעולם ב | תנחומ׳] ד¹, תנחומא דפא²גכת, תנחומה זן | דמפקי פ, דמפקיה א², דמפיק י | לישנה זן, לישנא אחרינא פא², לישנא אחריני ו¹, לישנא אחרי כ | דר׳ — לוי] דר׳ (ר׳ וא²) יהושע (יהושע ת) בן לוי וזבדי (וזבדיי זן) בן לוי דזוא²כת, ל׳ פג | 4 ר׳ יהושע בן לוי | אמר דוא²גכת | כל] פא²י, בכל דזוגכ | בא ל׳ פא²י¹ | מזה] מזה כי לולי וגו׳ כ, מזה כי.. התמהמהנו פ, מזה כי.. התמהנו א², משבטים ג | אמר לה זן, אמר לו זבדי ת, א׳ ליה זבדי בן לוי פ | אף זה] זוא¹, ~ בא דפא²גכת | 5 ** בזכות] בשביל ל | בזכות אמנה — תורה ל׳ פ | אמונה א¹ | אמנה — וגו׳] אמנה.. האמנתי זן, אמנה.. האמנתי לראות דא², אמנה דכ׳ (דכת׳ כ, שנ׳ ת) לולי.. לראות בטוב י״י פכת, אמונה שנאמ׳ לולא.. בטוב י״י א¹, תורה לולי (שנ׳ לולי ג) תורתך שעשועי גי | 6 ובזכות ז | * תורה — שעשועי א²] תורה תורתך שעשועי ל, תורה לולי תורתך שעשועיי כ, תורה לולי.. שעשועי וגו׳ זן, תורה דכ׳ לולי.. שעשועי פ, התורה [שנ׳ ת] לולי.. שעשועי דת, תורה שנא׳ לולי.. שעשועי אז אבדתי בעניי א¹א°², אמנה שנ׳ לולי האמנתי לראות בטוב י״י גי | 7 ואת] חגי, את עניי ~ דזפואכת | * כפי וגו׳ זוח] וגו׳ ל, כפי דפאת, כפי ראה אלהים גבי | אמר — אלעזר] פאגכ, אמ׳.. בר אלעזר ו, ר׳ ירמיה אמר דת | היא ל׳ ו | מלאכה י | מזכות אבות ל׳ א |

[ובכי״ת]: 1 זבדיי א׳. וכן בכי״ל בסמוך לישנא דר׳ יהושע וכו׳ ר׳ יהושע א׳ וכו׳ ועי׳ לעיל צד 178 ובמ״י לעיל צד 116 בד״ה בשם ר׳ אלעזר וצד 399 בד״ה ור׳ שמואל וכו׳, [ותיבת אבות נתוספה בכי״ל ביני שיטי בכתב אחר]: 2 והא כת׳ וכו׳ כלומר אמר לו ריב״ל והא כת׳ וכו׳ ועח״נ ובמ״י לעיל צד 666 בד״ה והא כת׳ נכו׳, והגי׳ לולי איתא גם בדפוסי׳ וכי״פ וכי״ו וכי״ג וכי״ב [וכי״א ב׳ וכי״ת], ובמקרא כתוב לולא התמהמהנו [וכן הגהתי התמהמהנו כמו שהוא בדפוסי׳ וברוב כ״י]: 3 אית דמפקין וכו׳. יש שאומרים בזה הסגנון לשון הדרש דר׳ יהושע וזבדי ב״ל ר׳ יהושע א׳ כל מקום וכו׳, ולפי זה הסגנון לא הקשה ר״י והא כת׳ וכו׳ על הדרש דזבדי ב״ל כל מקום וכו׳ וזבדי מתרץ כל עצמן וכו׳ אלא ר׳ יהושע אומר כל מקום וכו׳ חוץ מזה כלו׳ חוץ מכי לולי וכו׳ וזבדי אמר אף זה בזכות אבות, וגם בדפ״ר וד״ו הגי׳ דמפקין לישנא דריב״ל וזבדי ב״ל (ובמ״כ הגיה לישנא דריב״ל לזבדי וכן הדפיסו אחריו, והגהה אחרי הגהה בחי׳ הרש״ש לישנא דזבדי ב״ל לריב״ל), ובכי״פ [וכי״א ב׳] הגי׳ א״ר תנחומא אית דמפקי לישנא אחרינא ר״י בן לוי א׳ כ״מ שנ׳ לולי וכו׳ ובילקוט דפ״ר אית דמפיק לישנא אחריני׳ כל מקו׳ וכו׳ ועי׳ לעיל צד 417 אמר ר׳ תנחומא אית דמפקין לישנא אחרינא ועיי״ש בח״נ, ולעיל צד 525 וצד 789 ר״ת הוה מפיק לישנא וכו׳ ועיי״ש, וכדאית דמפקין הועתק בשכל טוב צד 164 לולי א״ר יהושע בן לוי כל מקום שנא׳ לולי בא בזכות אבות חוץ מכי לולי התמהמהנו, ומוסיף שם שבא על קדושת השם כמאמר ר׳ יוחנן כאן, וכסגנון לשון הראשון איתא במדרש תהלים מ״ב מזמור כ״ז ר׳ זבדי בן לוי אמר כל מקום שכתוב (ובמ׳ תהלים שנדפס מכבר זבדי ב״ל אמר כל מקום שנאמר) לולא בזכות אבות והכתיב לולא התמהמהנו אמרו לו כל עצמינו לא היינו עולים משם אלא בזכות אבות שאלמלא זכות אבות לא עלינו משם בשלום (ושם לא הוזכר ר׳ יהושע בן לוי, ובילק׳ תהלים ר׳ תש״ז הועתק כלשון המאמר שלפנינו א״ר זבדי בר לוי כל מקום שנ׳ לולא בזכות אבות והכתיב כי לולא וכו׳ א״ל כל עצמן לא עלו אלא בזכות אבות שאלולי זכות אבות לא היו עולין משם לעולם, והציון ב״ר פע״ד שנמצא בדפוסי ילקוט המאוחרים ליתא בדפ״ר וד״ו), ובמ׳ תהלים מ״ב מזמור צ״ד הגי׳ אמר ר׳ יהושע בן לוי כל מקום שנאמר לולי אינו אלא בזכות אבות שנאמר לולי אלהי אבי וכו׳ נענה ר׳ זבדי בן לוי והא כתיב לולי התמהמהנו אמר ליה אף הוא בזכות אבות שאם לא היה זכות אבות לא היינו עולים משם (ובילק׳ תהלים ר׳ תת״נ נענה זבדי בן לוי ואמר ליה והכתיב כי לולי וכו׳ אמר ליה אף היא זכות אבות שאם לא היה וכו׳ לא היו עולים משם בשלום), ונוסחת המאמר שם כסגנון לשון הראשון שלפנינו בחילוף שמות האומרים זבדי ב״ל וריב״ל ועי״ע במה״ג עמו׳ 494: 5 בזכות קדושת וכו׳. הגי׳ לולי האמנתי איתא גם בשאר כ״י [חוץ מכי״א א׳] ובדפוסי׳ וילקוט, ובמקרא כתוב לולא ונקוד, ובמ׳ תהלים מ״ב מזמור כ״ז הגי׳ ר׳ יוחנן אמר כל לולי בזכות הקב״ה שנאמר לולי ה׳ צבאות (ישעיה א׳ ט׳) ר׳ לוי אמר בזכות התורה ובזכות האמנה וכו׳, ושם מזמור צ״ד אמר ר׳ לוי כל מקום שנאמר לולי בזכות התורה שנאמר לולי תורתך וכו׳ ובזכות האמנה שנאמר לולא האמנתי וכו׳ אמר ר׳ יוחנן כל מקום שנאמר לולי בזכות שמו לולי ה׳ שהיה לנו וכתיב לולי ה׳ עזרתה וכו׳ ועי׳ במ׳ תהלים שנדפס מכבר ובילק׳ תהלים שם: 7 שזכות אבות וכו׳. בפי׳ ב״ר כי״ט מלשון אחר מפרש זכות אבות הציל הממון דכתיב כי עתה ריקם שלחתני בלא ממון ראה אלהים ויוכח אמש שלא תזיק בנפשות ביתי, ובשכל טוב צד 169 גורס ומפרש את עניי וכו׳ א״ר

הצילה ממון ומלאכה הצילה נפשות, זכות אבות הצילה ממון לולי אלהי אבי [וגו' כי עתה ריקם שלחתני], ומלאכה הצילה נפשות את עניי ואת יגיע כפי וגו':

יג מג) ויען לבן ויאמר אל יעקב הבנות בנותי וגו' אמר ר' ראובן כולן בנותיו היו הבנות בנותי הרי שתים ולבנותי מה אעשה הרי ארבע, רבנין מייתין לה מהכא אם תענה את בנותי (בראשית לא נ) הרי שתים ואם תקח נשים על בנותי הרי ארבע: 48a

מה) ויקח יעקב אבן וירימה וגו' אמר ר' יוחנן כשן הזו של טבריא היית:

מו) ויאמר יעקב לאחיו כמה אחים היו לו חד הוה ליה ולווי קבריה, אלא בניו היה קוראם

3 ילקוט שם, מדר״א סל״ו: 6 ילקוט שם, תנחומא וישלח סי' ד': 7 ילקוט שם, מדרש קהלת פ' שבקי וכשה (פ' י״א), מדרש קהלת מ״ב שם (מדרש זוטא לד 123), תנחומא שם, פדר״א שם:

1 מצילה ת | ממון בלבד פ | (ומלאכה — ממון ל' פ) | מצילה נפשות ת | * וגו' — שלחתני י] אלהי אברהם ופחד יצחק היה לי כי עתה ריקם שילחתני כ, אלהי.. רקם שלחתני ח, אלהי.. ריקם שלחני ג, אלהי.. ריקם וגו' פ, אלהי אברהם וגו' ו, אלהי אברהם ת, וגו' ד, ל' לא | 2 עונייי ח, עוני י[1] | * כפי וגו' פונ] וגו' ל, כפי א, כפי ראה אלהים כת, כפי.. אלהים וגו' ד, כפי.. ויוכח אמש ח | 3 ויען לבן ל' א[2] | * ויאמר — וגו' ג] ויאמר.. בנותיו וגו' ו, ויאמר ליעקב.. בנותי פחא[1]י, ויאמר ליעקב.. בנותי והבנים בני דכת, הבנות בנותי א[2], ובתואל ל | ראובן] וחגר[2]י, אבון ד[1], אבין דתר[1], לוי א[2]כ, ל' פא[1] | כולן] חא[2]ר[3], כלן פ, כולהון דת, כלהון י, כולם ר[2], כולהם וג, כלהם כ, כולן ד' א[1] | הבנות ל' פא | 4 * בנותי דפחאגכתי] בנותיי ו, בנתי והבנים בנים ל | ולבנותיי ו | מה אעשה] ~ לאלה ח, לאלה היום ת, ל' פאגכי | ** הרי] הנה ל | ארבעה חכ | רבנין] א[1], רבנן דוחא[2]גכת (רבנין — ארבע ל' פי) | מייתין] זוח, מייתי דא[1]כת, מייתו א[2], מתיין ג | ° לה] ליה ד | מן הכא חג, מן הכה זו | 5 * בנותי דחאגכת] בנותיי ו, בנתי ל | בנותיי ו | ארבעה חכ | 6 * וירימה וגו'] וירימיה מצבה ת, וירימה ר[1], וגו' לדזו, ל' פאגכר[2]י | הזו] זוגכר[2], הזה דאתר[1]י, ל' פ | טבריא פא[2]גכי, טבריה דוא[1]תר, טיבריי ז | היית] ו, היתה דת, ל' פאגכי | 7 לאחיו] י, לאחיו וגו' פ, לאחיו לקטו ז, לאחיו לקטו אבנים ואגר, לאחיו.. אבנים וגו' ח, אל אחיו.. אבנים דכת | אחים] זפוחא[1]גכר[2], אחין דא[2]ר[1] | היה ור[3], הוו ר[1] | ליה ר[1] | חד — ליה] פא, חד ה״ל ר[2], אחד הוה ליה כ, חד הווה ז, חד אח הוה ליה י, אנטיי' הוה ליה ר[3], אנטא.. ליה ח, אנטיא חד הויא ליה ר[1], אנטיא חד הוה ג, חד דות | ולואי אתרי, והלווי זו, והלואי ח, הלואי פ | קבריה] ~ אתמהא פ | בניו — קוראם] אלו בניו שהוא קורא אותן דת, אילו.. שהיה.. אותן זפו, אלו (אילו ג).. שהיה.. אותם חאגכ, אלו.. והיה.. אותם י |

נחמיא חביבה היא המלאכה יותר מזכות אבות שזכות אבות הצילה מממון שנא' לולא אלהי אבי כי עתה ריקם שלחתני וזכות מלאכה הציל את נפשי שנאמר את עניי ואת יגיע כפי ראה אלהים ויוכח אמש כדכתיב השמר לך מדבר עם יעקב וגו', ובתנחומא שם המאמר השמר לך פן תדבר עם יעקב מטוב ועד רע מכאן אנו למדין שזכות מלאכה עומדת במקום שאין יכול זכות אבות לעמוד שנאמר לולי אלהי אבי וכו' א״כ לא עמדה לו זכות אבותיו אלא לשמירת ממונו את עניי ואת יגיע כפי ראה אלהים ויוכח אמש שהזהיר מהרע לו בזכות יגיע כפיו וכו': 3 אמר ר' ראובן. כן הגי' הנכונה וכ״ה למטה גם בדפוסי', והשם ראובן נתחלף עם אבון אבין גם לעיל צד [102 וצד] 384: כולן בנותיו היו. אף בלהה וזלפה, ובפדר״א שם איתא לקח לבן את שתי שפחותיו ונתנן לשתי בנותיו וכי שפחותיו היו והלא בנותיו היו אלא ללמדך שבניו של אדם מפלגשו נקראו שפחות שנ' ויתן לבן לרחל בתו וגו', וכן פירש״י לפ' אם תענה וכו' בנתי בנתי שתי פעמים אף בלהה וזלפה בנותיו היו מפלגש, ובשכל טוב צד 166 לפ' אם תענה וכו' ארבעתן בנותיו היו רחל ולאה מגבירות ובלהה וזלפה מפלגש, ובבחיי לשון הדרש הבנות בנותי הבנות שתים בנותי שתים הרי ארבע וכתב שם ונראה מזה כי גם בלהה וזלפה היו בנותיו ממש מאשה אחרת או מגודלות בביתו, ובלק״ט הבנות בנותי הרי שתים ולבנותי הרי ארבע וכולם חשיבות לי כבנות: 6 וירימה וגו'. כן השלמתי, ור״י מדייק שאכ״כ וישימה מצבה כמו וישם אותה מצבה (בראשית כ״ח י״ח) אלא וירימה מצבה ודורש שהיתה רמה וגבוהה כשן הזו של טבריא שהיתה ידועה להם (וכתיבת טבריא בכי״ל כמו לעיל צד 287 טביריה ועי' במ״י שם), וכן בפי' ב״ר כי״ט ויקח יעקב אבן וירימה כשן וכו' כך היתה גבוהה, ובשכל טוב צד 165 מפרש ויקח יעקב אבן וירימה מצבה האבן היתה גדולה וארוכה והיתה מוטה וכיון שהעמידה היתה נראית כהר רם דא״ר יוחנן וכו' לכך כתיב וירימה, ובתנחומא וישלח שם איתא ראה גבורתו של יעקב מה כתיב בו ויקח יעקב אבן וירימה מצבה וכמה שעורה כשינה של טבריה וכו' וירימה והוא הרימה מצבה כאדם שמעביר פקק צלוחית מן הצלוחית ועי' לעיל צד 811: 7 כמה אחים וכו'. והלא אחד היה לו עשו והלואי שקברו אלא וכו', ובסגנון זה לקמן סוף פפ״ד ויקומו כל בניו וכל בנותיו וכו' כמה בנות היו לו חדא הוות ליה ולווי קברה אלא וכו', ובהגי' אנטיא חד וכו' אנטיא ל״י[1]), ובפי' ב״ר כ״י מפרש עז פנים כנגדו בלשון יון אנטידיקוס בעל דין, ובשכל טוב שם הועתק ומפורש ויאמר יעקב לאחיו אח אחד היה לו ולוואי שקברו אלא אלו השבטים שהיה קוראן אחיו בלשון חבה וא״ר חונא גיבורים וצדיקים כיוצא בו היו, ובבחיי הובא לאחיו אלו בניו והיה קורא אותם אחיו שהיו גבורים כיוצא בו צדיקים כיוצא בו, ובתנחומא שם ואף בני יעקב גבורין כמותו היו שכן הוא אומר להם ויאמר יעקב לאחיו לקטו וכי אחיו היו חד הוה ליה ולוי קבריה אלא בניו היו והיו גבורין כמותו, ובמדרש קהלת שם ויזבח יעקב זבח בהר וכו' וכי אחיו היו וכו' והלא בניו היו אלא כשהגיעו לשכמו דימה אותן לו וקרא אותן לו אחים וכו' ועי' במדרש קהלת מ״ב שם, ובפדר״א סוף פל״ו והביא את בניו עמו בברית שבועה שנא' ויאמר יעקב לאחיו לקטו אבנים וכי אחיו היו והלא בניו היו אלא ללמדך שבניו של אדם כאחיו, וגם בתר״י א' מתורגם ואמר יעקב לבנוי

1) ἀντίος,

בלשון קודש אחיו, אמר ר׳ חוניה גיבורים היו כיוצא בו וצדיקים, אמר ר׳ יודן לבש אדם לבוש אביו הרי הוא כיוצא בו:

מז) ויקרא לו לבן יגר שהדותא אמר ר׳ שמואל בר נחמן אל יהי לשון סורסי קל בעיניך יד שבתורה ובנביאים ובכתובים הקב״ה חלק לו כבוד, בתורה יגר שהדותא, בנביאים כדנה תאמרון להון (ירמיה י יא), בכתובים דכ׳ וידברו הכשדים למלך ארמית (דניאל ב ד):

מט) והמצפה אשר אמר וגו׳ אמר ר׳ אבהו כי יסתר אין כת׳ אלא כי נסתר עד כאן היינו רואים זה לזה מיכן ואילך אין אנו רואים זה לזה:

נ) אם תענה את בנותי אמר ר׳ ראובן כולהם בנותיו:

1 [עי׳ לקמן פפ״ה סי׳ ס׳]: 3 ילקוט סס, ילק׳ ירמיה ר׳ רפ״ו, ילק׳ דניאל ר׳ תתר״ס, ירוש׳ סוטה פ״ז ה״ב ג׳: 6 ילקוט ר׳ ק״ל: 8 ילק׳ סס:

1 בלשון קודש] בלשון קדש ה, בלשון הקודש דזפוג, .. הקדש כת, ל׳ אי | חוניא פוחגר[2], חונייא ז, הונא דתרי[1], חנינא א[1]כ, יוחנן א[2] | גיבורים היו] ג, גבורים היו ר[2], גבורים דזפוהאכתרי[1], צדיקים י | צדיקים כיוצא בו דזפוחאגכת, גבורים כיוצא בו י | לבוש] פ, לבושו של דזואגכתי | 3 שהדותא] סהדותא י, וגו׳ פ, ל׳ ז | * נחמן דזפואגת] נחמ׳ לי[1], נחמני י (ירמיה) | יהי] פחאע, יהא דגכתי, יהיה זו, תהי י (שם) | סורסי] פכעי[1], זה סורסי ו, סורסי זה חאג, ארמית י (שם), ארמי תי (דניאל), פרסי הזה ד | קלה י | 4 שמצינו כתוב בתורה י (ירמיה) | ובנביאים] זוחא[1]גי, בנביאים דפא[2]עי (שם), ושבנביאים כ | ובכתובים] זוחאגתעי, בכתובים דפ, ושבכתובים כ | הקב״ה חלק] ע, הקב״ה חולק י[1] (שם), מצינו (מציאנו ו) שהקב״ה חולק דזוחאגכתי, מצינו שחלק הקב״ה פ | יגר] פ, ויקרא לו לבן ~ דזפואכתי | סהדותא י | כדנא ד[1]פחא[1]כי, כדנן ג | תימרון האגעי (שם), תמרון י | 5 להון] אגי (שם), להון וגו׳ ד[1], להום פכתע, להום וגו׳ דזו, להון אלקיא דשמיא וגו׳ ח, להון אלהא דשמיא וארקא לא עבדו י | ובכתובים זו | דכ׳ א׳] שנ׳ ח, ל׳ דזוא[2]גכתי | הכשדים ל׳ י | אל המלך ת | ארמית] ~ מלכא לעלמין חיי חגי | 6 והמצפה — אמר] כי נסתר א[2] | וגו׳] פ, יצף י״י דת, יצף.. ביני ובינך כ, יצף.. ובינך י, יצף.. וביני ג, יצף.. כי נסתר א[1], יצף.. נסתר איש מרעהו ח, ל׳ זוא[2] | אמר — אבהו] אמ׳ ר׳ אבהוא ו, א״ר אבוהא ז, ל׳ פאגכ | יסתר] יסתיר ח, יסתר איש מרעהו ת | אין כתי׳ א[1], אין כתיב (כת׳ פגכת) כאן דפחא[2]גכתי, אין כת׳ כן זו | נסתר] ~ איש מרעהו כ | 7 * רואים ל[0]פוחכתי] רואין דזואג, ראים ל | זה את זה | מיכן] זוחג, מכאן דפאכת | והילך ו | רואין אג | זה את זה | 8 * בנותי דזפאגכתי] בנתי וגו׳ ל, בנתיי ו | ראובן] אבהו ו, אבין ת | כולהם בנותיו] ג, כלן (כולן א) בנותיו היו פא, כולהם בנותיו היו הבנות בנותי כ, הרי שתים ואם תקח נשים על בנותי הרי שתים כולהון בנותיו היו י, כולהם בנותיו היו הבנות בנותיי הרי שתים ולבנותיי מה אעשה הרי ארבע רבנין מייתין לה מן הכה אם תענה את בנתיי הרי שתים ואם תקח נשים על בנותיי הרי ארבע ו, כולהם [..] ז, כולהון בנותיו היו הבנות בני אם (בנותיו היו אם ת) תענה את בנותי שלא תקח נשים בחייהן ואם תקח נשים על בנותי לאחר מיתתן ראה אלהים עד ביני ובינך דת |

דהוה קרי להום אחוי וכו׳: 1 לבש אדם וכו׳. שהוא שוה לאביו בתוארו ובקומתו ולובש מלבושו הרי הוא כיוצא בו ונקרא אחיו וכן היו בני יעקב דומים לו ואף שהיו צעירים בשנים ונקראו אחיו עי׳ ביפ״ת, ובמ״כ כתב לבושו כו׳ נר׳ שעל מדותיו ומעשיו אומר כן, ובלק״ט נשתבש א״ר חנינא א״ר יהודה כיון שלבש אדם מלבוש של אביו הרי הוא כיוצא בו, ובכ״י פלארענץ שם הגי׳ א״ר יהודה לבש אדם לבושו של אביו הרי הוא כמותו ר׳ חנינא גבור כמותו: 4 חלק לו כבוד. ליכתב בין כתבי הקדש בתורה יגר וכו׳ בנביאים כדנה תאמרון להון (ובמקרא כתוב תאמרון להום) בכתובים וידברו הכשדים למלך ארמית, ומשם מתחיל ארמית שבדניאל, ובירושלמי שם הגי׳ ר׳ שמואל בר נחמן בשם ר׳ יוחנן שלא יהא לשון סורסי קל בעיניך שבתורה ובנביאים ובכתובים הוא אמור בתורה כתיב ויקרא וכו׳ ובנביאים כתי׳ כדנה תימרון להון בכתובים כתיב וידברו וכו׳, ובערוך ע׳ סרס ב׳ הועתק מב״ר כאן אל יהי וכו׳ ופי׳ שם לשון סורסי הוא לשון ארם צובה וכו׳ והיא נקראת ארץ סוריה ונקרא לשונם לשון סורסי וכו׳, (ובדפוסי׳ נשתבש אל יהא לשון פרסי הזה קל וכו׳), ובלק״ט ארשב״נ אל יהי לשון סורסי קל בעיניך שבתורה בנביאים בכתובים מצינו שהקב״ה חלק וכו׳ בנביאים כתוב כדנא תאמרו להום ובכתובים כתוב וידברו וכו׳ ארמית, ובשכל טוב שם נשתבש א״ר נחמיא אל יהי לשון סורסא זה קל בעיניך שבתורה ובנביאים ובכתובים חלק לו הכתוב כבוד בתורת כתיב וכו׳ בנביאים כתיב וכו׳ ובכתובים כתיב וידברו וכו׳ ארמית, ובמה״ג עמו׳ 495 ר׳ אומ׳ אל יהי לשון סורסי וכו׳ שבתורה ובנביאים ובכתובים הקב״ה חולק לו כבוד בתורה מנין וכו׳ בנביאים מנין כדנה תאמרון להום בכתובים מנין וידברו וכו׳ ארמית, ומפרש שם והיא לשון סוריא, ובתוס׳ ב״ק פ״ג א׳ בד״ה לשון סורסי כתבו נראה דלשון סורסי הוא לשון ארמי כדאמר (וכוונו להמאמר שלפנינו) אל יהי לשון סורסי קל בעיניך שהרי בתורה ובנביאים ובכתובים חלק לו הכתוב כבוד תורה דכתיב יגר שהדותא בנביאים דכתיב כדנא תימרון להום בכתובים דניאל ועזרא וכו׳ ודניאל נמי קורהו לשון סורסי אף על גב דכתיב ביה וידברו הכשדים למלך ארמית ועי׳ גם בתוספות ב״ב צ׳ ב׳ בד״ה לכוריא, ובסוטה מ״ט ב׳ פירש״י לשון סורסי קרוב הוא ללשון ארמי ואומר אני שזה לשון גמרת ירושלמי ואומות העולם קורין אותו לינג״א שורייו״א, ובתרגום היוני מתורגם ארמית בדניאל שם בלשון סורסי[1]) ועי׳ דאלמאן צד 2: 6 כי יסתר וכו׳. בא״א העיר איני מבחין בין יסתר לנסתר ועי׳ במ״כ וביפ״ת וצ״ע [נסתר הוא דורש לשון צווי וזרוז כעין לכה נכרתה ברית בפסוק מ״ד, כלומר נעשה שלא יראה איש את אחיו, ובכי״ת נמצא כאן הוספה זו ומי ביטל שבועה זו ועבר עליה תחלה בלעם הרשע שבא לקלל את ישראל ולפי כך ייחדו הכת׳ לבדו בהריגתו שנ׳ ואת בלעם בן בעור הרגו בחרב בעור הוא לבן הארמי, ועי׳ בעמ׳ הבא ד״ה בשעה], ובלק״ט מפרש אמר לו עד כאן וכו׳ וכן במה״ג שם אמ׳ לו עד כאן היינו רואים זה את זה מכאן ואילך שוב אין אנו רואין זה את זה, וכ״ה בשכל טוב שם זה את זה בשתי הפעמים: 8 כולהם בנותיו. וכ״ה בכי״ג, ובכי״ל הושלם כאן אמ׳ ר׳ ראובן

[1]) συριστί.

טו נא) ויאמר לבן ליעקב הנה הגל וגו' אשר יריתי וגו' אמר ר' יוחנן כזה שמורה החנית: נב) עד הגל וגו' [ואם אתה לא תעבר אלי את הגל הזה ואת המצבה הזאת לרעה] לרעה אין את עובר אבל לפרגמטיה אתה עובר: בשעה ששילח דוד את יואב לארם נהרים ולארם צובה פגע באדומיים ביקש לזנבן הוציאו לו אסטליות שלהם רב לכם סב את ההר הזה (דברים ב ג),

1 ילקוט שם: 2 ילקוט שם: 3 ילקוט שמואל ר' קמ"ז, תנחומא מ"ב דברים סי' ג', תנחומא שם סי' ג', מדרש תהלים ס' סי' א':

1 ויאמר — ליעקב ל' א[2] | * הנה — יריתי וגו'] הנה הגל וגו' ל, הנה הגל הזה ן, הנה.. הזה והנה המצבה פא[1]כ, הנה.. המצבה אשר יריתי א[2], הנה.. יריתי ביני וביניך ר[1], אשר.. וביניך ר[2], עד הגל הזה אשר יריתי י, ל' דת | שמורה את החנית | שהוא מורה את החנית פ, דואכתי | 2 * עד — לרעה] עד הגל וגו' ל, עד הגל הזה א[1]ת, עד.. הזה וגו' דו, עד.. הזה ועדה המצבה כי, ואת המצבה הזאת לרעה חא[2] | 3 לרעה] לרעה אין את [עובר] עלי לטובה את עובר עלי ~ ן | אי כ | את] וג, אתה דפחאכתי | עובר] ~ עלי פוחאגכי | אבל ל' ן | אתה עובר לפרקמטיא פא[1]י, אתה עובר עלי לפרקמטיא חא[2]כ | אתה.. עלי בפרקמטיא דתר[1], עובר אתה עלי לפרגמטיה ן, עובר את עלי בפרגמטיא ג | ששילח] ן, ששלח דפחאגכתי | דוד המלך ח | את יואב] ליואב א[1]א[02] | 4 צובא י | פגעו י | באדומים פו, בארמיים ו[1] | בקש דכתערי, וביקש וח, ובקש פא | לו] להם י, ל' חר | אסטליות] וכר[2]ו[1], איסטליות חא, אסטליאות ע, איצטליות ד[1]ר[1], אפיסטולי דת, פסטליות פ, פיסטליות ר[3] | שלהן פא[1]ער[1] | רב — הזה] רב.. סוב את.. הזה א[2]ת, שני רב.. סוב.. הזה חא[1], רב.. סב (סוב ע).. הזה וגו' וע, רב.. סב.. ההר פ, רב.. סוב.. ההר וגו' ד, הנה עד הגל הזה ועדה המצבה הזאת י |

כולהם וכו' ביני שיטי בכתב הספר, [וכן חסר כל המאמר בכי"א ב' והושלם בגליון] וכן בכי"פ [וכי"א א'] הגי' כאן רק כלן בנותיו היו, ובכי"ו [לנכון] כל המאמר בשלימותו כמו לעיל לפ' ויען לבן וכו' ועח"נ, ובדפ"ר וד"ו נשתבש כולהן בנותיו היו הבנות בני, ומה שנוסף עוד ברפוסי' [וכי"ת] אם תענה את בנותי שלא תקח נשים בחייהן ואם תקח וכו' לאחר מיתתן וכו' ליתא בכ"י ולא הועתק בילקוט, וביומא ע"ז ב' דרשו אם תענה מתשמיש ואם תקח מצרות וכו' ועי' גם בלק"ט ובמה"ג: 1 אשר יריתי וגו'. כן השלמתי ור"י דורש אשר יריתי כזה שמורה וכו' ובפי' ב"ר כי"ט כזה שהוא מורת את החנית כך ירה לבן האבן מרוב גבורתו, ובלק"ט כ"י פלארענץ הגי' כאדם שיורה בחץ, ובפירש"י עח"ת (הוצ' ר"א ברליגער) הגי' כזה שהוא יורה החץ, וגי' אחרת שם חנית, ובשכל טוב צד 166 נשתבש א"ר יצחק כזה שמורה את החנית, ולנכון שם בסוף ר' יוחנן: 3 לפרגמטיה. למשא ומתן ועי' לעיל צד 627, ובפירש"י עה"ת הועתק לרעה אי אתה עובר אבל אתה עובר לפרקמטיא, ובלק"ט לרעה לא תעבור אבל אתה עובר לטובה ולפרגמטיא, ובמה"ג שם לרעה אין אתה עובר עלי לטובה את עובר עלי ועח"נ: בשעה ששילח וכו'. באגדה זו שנסדרה כאן לפ' עד הגל וכו' לא הוזכר זה הפסוק ולא נתפרש טעם האגדה, והגי' פגע באדומיים (באדומים) איתא גם בשאר כ"י ובדפוסי' (ורק בכי"ג דלג מן פגע וכו' עד פגע, ובכי"כ דלג מן שלהם וכו' עד שלהם) וכן בשכל טוב צד 169 ובמה"ג שם פגע באדומיים וכו', ובילקוט שמואל שם הגי' פגעו בארמיים (כ"ה שם ברפ"ר) בקש לזנבן הוציאו להם אסטליות (כ"ה בדפ"ר) הנה עד הגל הזה ועדה המצבה הזאת וכו' והלך אצל סנהדרין שנא' סוגה בשושנים עדות על שם התורה שנקראת עדות אמר להם רבותי וכו' שלחתי את יואב לארם נהרים ולארם צובה ובקש לזנבן והוציאו וכו', אכן גם שם הגי' כמה אגרות כתב אחד לאדומיים ואחד למואביים וכו' (ובילק' תהלים ר' תשע"ז באמצע המאמר שהועתק שם ממדרש תהלים מזמור ס' הובא מב"ר כאן כשהלך דוד לארם נהרים ולארם צובה פגע יואב באדומיים וכו') והפ' הנה עד הגל וכו' והדרש אצל סנהדרין שני' סוגה וכו' הוא מסגנון האגדה במ' תנחומא דברים לפ' רב לכם וכו' כמו שנוסף משם בראש המאמר בילק' שמואל זש"ה למנצח על שושן וכו' וקרוב לסוף המאמר ד"א וישב יואב ויך את אדום אמר יואב אם נחריב וכו' ולשון האגדה בתנחומא מ"ב ותנחומא שם ויאמר וכו' רב לכם וכו' זש"ה למנצח על שושן עדות מכתם לדוד ללמד איכתי בהצותו את ארם נהרים ואת ארם צובה וכו' אתה מוצא שיואב היה ראש סנהדרין וכו' ולא היו עושין דבר אלא על פי סנהדרין שנאמר למנצח על שושן וכו' שושן עדות (שושן) אלו סנהדרין שנאמר סוגה בשושנים עדות על שם התורה שנקראת עדות מכתם זה דוד שעשה עצמו מך ותם על שם שהלך בתמימות עם קונו (שנעש' מלך וקורא עצמו עני תם שהלך וכו' עם קונו ללמד ללמדו הדבר) אימתי בהצותו את ארם נהרים מהו כשהלך יואב להלחם עם ארם נהרים יצאו לקראתו אמרו לו אתה מבני בניו של יעקב ואנו מבני בניו של לבן והרי תנאי (התנאי) שלהם קיים דכתיב עד הגל וכו' כששמע יואב חזר אצל דוד א"ל מה אתה אומר הרי תנאו שבועת יעקב אבינו מיד הושיבו סנהדרין שושן עדות ללמד למדוהו ואמרו באמת כך היה (היה התנאי) אלא הם (שהם) עברוהו תחילה בלעם הרשע מפני מה עבר לא כך אמר (בלעם הרשע לא כך אמר) מן ארם ינחני בלק מלך מואב וגו' שיעבד בנו וכו' וכושן רשעתים לא שיעבד בנו וכו' הם הרשיעו עלינו שתי רשעיות כיון שהורו לו ב"ד מיד (שהורו להם סנהדרין כך) חזר עליהם והרגן שנאמר בהצותו את ארם נהרים וגו' (ארם נהרים ואת ארם צובה וישב יואב ויך את אדום בגיא מלח) לא עם ארם עשה מלחמה מהו ויך את אדום היה צריך לומר ארם (ויך את ארם) ולא אדום אלא כשבא יואב להלחם עם ארם עמדו עליו בני אדום ואמרו לו לא אמר לכם הקב"ה אל תתגרו בם (בם כי לא אתן לכם מארצם עד מדרך כף רגל) השיבם יואב לא כך אמר לנו אתם עוברים בגבול אחיכם בני עשו הניחו אותנו לעבור ולא רצו אמר יואב אם נחריב אדום עכשיו אין אנו מוצאים בחזירתנו לא אכילה ולא שתיה אלא נגיח אותם עד שנכה את ארם ונחזור עליהם לכך נאמר וישב יואב ויך את אדום וגו' (את אדום בגיא מלח) ועי"ע במ' תהלים ס' א', וכבר העיר ביפ"ת על האגדה בתנחומא ובמ' תהלים וכתב ולבי אומר לי כי גם במדרשנו היה כתוב כן והסופר דלג ענינו והשמיטו מכאן וכו' ואיידי דקאמר הכא ענין ארם קאמר נמי ענין אדום לפרושי קרא דמייתי דכתיב ביה וישב יואב ויך את אדום ואגבן מייתי נמי ענין המואבים וכו' וצ"ע, ובמ' תנחומא ומ' תהלים לא הוזכר כלל ענין המואביים: 4 לזנבן. להרגן כלה"כ ויזנב בך כל הנחשלים (דברים כ"ה י"ח) ולעיל צד 404 מזנב באשכולות: אסטליות שלהם. מצבות אבן נצבות בגבולם שכתוב בהם רב לכם וכו' כלומר ראיות שלהן ועדותן שאינו יכול להלחם בהם דכתיב רב לכם וכו', ואסטליות ל"י[1]) וכן מתורגם מצבה בתרגום היוני, ובסמוך בכי"ל הוציאו לו אצטליות וכן איצטליות בדפ"ר

1) στήλη.

פגע במואבים וביקש לזנבן הוציאו לו אצטליות שלהם אל תצר את מואב (שם שם ט), שילח אל דוד כל המורע, אותה שעה לא נהג דוד בעצמו מלכות אלא עמד והעביר הפורפירן מעליו והעטרה מראשו ונתעטף בטליתו והלך אצל סנהדרין אמר להם רבותיי לא באתי אלא ללמוד ואם תרשוני אני מלמד, סיפר להם המעשה ששלח לו יואב, ולא הם פרצו הגדר תחילה ויאסף אליו את בני עמון ועמלק וגו׳ (שופטים ג יג) וישלח מלאכים אל בלעם וגו׳ (במדבר כב ה),

1 במואביים וא^{2}ת | וביקש] וח, ובקש א, ביקש ג, בקש דפתעי | הוציאו] פאתעי, והוציאו דוחג | לו ל׳ פחא^{1}ע׳ | איצטליות ד^{1}, אסטליות פוגי^{1}, את אסטליות ע, איסטליות חא, אפיסטולי דת שלהם] וחגתי, שלהן דא^{1}ע, ל׳ א^{2} | מואב] פוחאגכתעי, ~ ואל תתגר בם מלחמה ד | שילח—המורע] שלח אצל.. המורע ג, שלח אצל.. כל המאורע כי, שלח אצל.. את כל המאורע ח, שלח כל המורע יואב לדוד פ, שלח יואב [לדוד א^{01}] את המאורע א, באותה שעה שלח יואב אצל דוד אמר לו פגעתי באדומיין (באדומיים ת) ובקשתי לזנבן הוציאו לי אפיסטולי (איצטליו׳ ד^{1}) שלהם רב לכם (שלהן רב לכם סוב ת) במואבין (במואביין ד^{1}, ־יים ת) והוציאו (הוציאו ת) לי אפיסטולי (איצטליות ד^{1}) שלהן אל תצר את מואב דת, שילח אצל דוד אמ׳ לו פגעתי באדומיים.. והוציאו לי אסטליות שלהם [רב לכם סב את ההר פגעתי במואביים וביקשתי.. הוציאו לי איסטליות שלהם ן^{0}] אל תצר את מואב ן | 2 באותה | דוד ל׳ פכ | בעצמו מלך ן, עצמו מלך פא^{2}גכ, בעצמו כמלך י, את עצמו כמלך א^{1}, בעצמו ענין מלך ח, כבוד מלכות (במלכות ת) בעצמו דת | אלא עמד ל׳ א^{2} | והעמיד א^{1}י^{1}, והעמיר חא^{2} | פורפירא פגי, פורפירה א^{1}, פורפירו וח, פרפיריו א^{2}, פיפורין דת | 3 ועטרה | מראשו] פ, מעל ראשו דוחאגכתי | נתעטף פא^{2} | בטליתו] טליתו וח, ל׳ פאגכי | והלך] חי, והלך לו דפואגכת | סנדרי ג, סנהדרין שנאמר סוגה בשושנים עדות על שם התורה שנקראת עדות י | רבותיי] וג, רבותי דפאכתי, ל׳ ח | לא ל׳ ח | באתי] ~ לכאן דחאגכתי, לכן ו, כאן פ | אלא לילמד ו, ללמוד אלא ללמד פא, ללמד אלא ללמוד כ, ללמד אלא ללמד ג | 4 אם תרשוני פ, אם (ואם ו) נותנים אתם (נותנין אתם ו, אתם נותנים כי, אתם נותנין אג) לי רשות דואגכי, ואם נותנים (אם נותנין ת) לי אתם רשות חת | סיפר להם — אל בלעם וגו׳] שלחתי את יואב (שילחתי את יואב ו, שלחתי יואב פ, שלחתי ליואב א^{1}) לארם נהרים ולארם (וארם פ) צובה (צבה ג) ופגע באדומיים (ופגע באדומיים וביקש לזנבן ו, פגע.. ביקש לזנבן ג, פגע.. ובקש לזנבן הא^{1}א^{02}כ, פגע באדומים ובקש לזנבן פ) והוציאו לו (הוציאו לו א, והוציאו חגכ, הוציאו פ) אפיסטולי שלהן (איצטליות שלהן ד^{1}, אסטליאות שלהם כ, איסטליות שלהם חא^{2}, איסטליות שלהן א^{1}ג, את אסטליות שלהם ו, אסטליות פ) רב לכם (רב לכם וכו׳ פ, רב לכם סב ות, רב.. סב את ההר הזה ג, רב.. סוב.. הזה א, שנ׳ רב.. סוב.. הזה ח, אל תצר את מואב רב.. סוב.. הזה כ) ולא הם (והלא הם דאת) פרצו את הגדר (פרצו הגדר פ) תחלה (תחילה וג) ויאסוף אליו (שנ׳ ויאסוף אליו חא^{2}, שנ׳ ויאסף אליו א^{1}, ויאסף אליו פוג, שנ׳ ויאסוף ת, וישלח ויאסוף עליו כ) את (כל פ, ל׳ א) בני עמון ועמלק (ועמלק וגו׳ ח, בני עמון דת) פגע באדומיים ובקש לזנבן (פגע במואביים ובקש.. את, פגע במואביים וביקש.. ו, פגע במואביים ביקש.. ג, פגע במואבים וביקש.. ח, פגע במואבים בקש.. פ, פגע במואביים כ) והוציאו לו (הוציאו לו פא^{1}, והוציאו חג, הוציאו כ) אפיסטולי שלהן (איצטליות שלהן ד^{1}, אסטליות שלהם ו, אסטליאות שלהם כ, איסטליות שלהם חא, איסטליות שלהן ג, אסטליות פ) אל (שנ׳ אל ח) תצר את מואב (אל תצר פ) ולא הם (והלא הם את, והם לא ד) פרצו הגדר (את הגדר וחא^{1}גת) תחלה (תחילה וג) וישלח מלאכים אל בלעם ועתה לכה ארה לי (וישלח.. אל בלעם וגו׳ ועתה לכה נא ארה לי ו, שנא׳ וישלח.. בלעם בן בעור ועתה ארה לי א^{1}, שנא׳ וישלח.. בעור [ועתה לכה נא ארה לי א^{02}] א^{2}, וישלח.. בעור וגו׳ ועתה לכה נא ארה לי וגו׳ ג, שנ׳ וישלח.. אל בלעם ועתה.. נא ארה לי וגו׳ פ, וישלח.. בן בעור ועתה לכה ארה לי את העם הזה כ, שנ׳ וישלח.. בן בעור פתורה [וגו׳ ח] ועתה לכה נא ארה לי יעקב חת) דפוחאגכת, שלחתי את יואב.. ולארם צובה ובקש לזנבן והוציאו אסטליות שלהם ולא הם.. את הגדר תחלה שנא׳ ויאסף אליו בני עמון ועמלק פגעו במואבים בקש.. והוציאו אסטליות שלהם אל תצר.. ולא הם.. את הגדר תחלה וישלח.. אל בלעם בן בעור י^{1} |

בכל הענין ועח״נ ובערוך ע׳ אסטולי ובמו״ע שם, ושם הובא עוד מילמדנו פ׳ בצר לך (דברים ד׳ ל׳) ועשה אסטולי וכתוב עליה וכו׳, ועוד שם וי״ס שכתוב בהן אפסטולי[1]), ובע׳ פסטל הובא מילמדנו פ׳ רב לכם כשהלך דוד לעשות מלחמה באדום הוציאו לו אפיסטולי והיה כתוב בה רב לכם סוב וכו׳, וכן הגיהו בד״ו אפיסטולי בכה״ע [וכ״ה בכי״ת], ובשכל טוב שם הגי׳ הוציאו לו איצטלאות שלהן וכו׳, ובמה״ג שם נשתבש הוציאו אוצטלית וכו׳ [ובכי״ק שם אצטלית וכו׳ אסטלית], ובתוס׳ ב״ק ל״ח ב׳ פגע במואבים ובקש לאבדן והביאו לו אסטראות שלהם וכו׳: 1 שילח אל דוד וכו׳, וכן הלשון קצר בכ״י שציינתי ובילק׳ שמואל, ובשכל טוב שם שלח יואב והודיע לדוד, ובמה״ג שלח אצל דוד והודיעו, ומורע בכי״ל וכי״ג כמו מאורע בהבלעת האלף, ולעיל צד 349 איתא בכי״ל המורע (והגהתי שם כגי׳ שאר הספרים) ושתי פעמים המאורע: 2 הפורפירן. לבוש תכלת שלובשים המלכים וע׳ ציגלער קעניגסגלייכניססע צד 1, ובתנחומא מ״ב וארא סי׳ ט׳ פורפירן הלבישן, ובפסיקתא ט״ז ב׳ פורפירון (וגם שם הגי׳ פורפירן בערוך דפ״ר ע׳ פרפירא) ושם פ״ד ב׳ פורפירון, ובל״ס פורפורון (וע׳ קרויס צד 436), וברוב ספרים הגי׳ פורפירא[2]) פורפירו, ובדפוסי׳ נשתבש פיפורין, ובפי׳ ב״ר כי״ט מלשון אחר גורס ומפרש פורפירא שלו ובלע״ז פורפורא: 3 אצל סנהדרין. שהיו מעוטפין ג״כ בטליתות וע׳ לקמן פפ״ה סי׳ ט׳, ומכתם לדוד ללמד דרשו לא באתי אלא ללמוד וכו׳: 4 סיפר להם המעשה וכו׳. כ״ה בלשון קצר גם כאן בכי״ל, ובשאר הספרים מסופר

[1]) ἐπιστολή. [2]) πορφύρα.

כמה איגרות כתב, ר' אייבו אמר שתי איגרות כתב אחת לאדומים ואחת למואבים, ר' חנינא אמר אחת כתב ההד"ד וישב יואב (תהלים ס ב) חזר ולמד שלאדומים ושלמואבים הדא היא דכ' למנצח על שושן עדות (שם שם א) לעדה שהיא מסיחה בלשונו שלאל, מכתם לדוד ללמד (שם שם) מכות ותמות לדוד בהצותו את ארם וגו' (שם שם ב), כתוב אחד אומר שמנה עשר וכתוב אחר אומר שנים עשר אלף (שם שם), אלא ב' מלחמות היו:

1 כמה] ההד"ד מכתם ~ ד, ההד"ד מכתם לדוד ~ ת, אז ~ ח, כתב דוד אגרות ושלח ליואב ~ פ | איגרות] אגרות חכתי, ל' פ | איבו פאכתר | שתי איגרות] וגר, שתי אגרות חא[2]כ, כתב שתי איגרות א[1], שתים דפת | כתב ל' פא[1] | * אחת וחא[1]גכתר] א' א[2], אחד לדר[3]י, ל' פ | לאדומיים דחגכתר[2]י, של אדומיים א[2], של אדומים פ, למואביים ור[1], של מואביים א[1] | ואחת] וחא[1]גכתר, וא' א[2], ואחד דר[3]י, ל' פ | למואבים] ר[2], למואביים דחגכתי, של מואביים א[2], ושל מואבים פ, לאדומיים ור[1], של אדומיים א[1] | חנינא] חאגכ, חנינה דפות, חננא י[1] | אחת כתב] אגרת (איגרת ואג) אחת כתב וחא[1]גכת, איגרת (אגרת י) אחד כתב די, אגרת אחת בלבד פ | 2 יואב] ~ וגו' ו, ויך את אדום פ, ויך את אדום בגיא מלח וגו' ח, מהכות את ארם נהרים ואת ארם צובה וישב יואב ויך.. בגיא מלח שנים עשר אלף י | חזר ולימד א[1], חזר ושב ולמד פ | של אדומיים ושל מואביים דוכ, של אדומים משל מואבים ל[0], של אדומים ממואבים פ, אדומיים משל מואביים ת, של מואביים (מואבים י) משל אדומיים חאגי | על שושן ל' ח | 3 ** עדות] עדות מכת' ל | שהיא מסיחה] חגכ, שהיא משיחה דפואת, שמשיחה ע | על לשונו כ | אל] פוחאכבע, אלהים דת | 4 ° ותמות] ותמת ד | לדוד ל' ח | וגו'] א[2], נהרים וגו' ו, נהרים ואת ארם צובה וישב יואב ויך את אדום בגיא (כגא ח) מלח חג, נהרים.. צובה ויך.. בגיא מלח ת, נהרים ויך.. בגיא מלח דת, נהרים ואת ארם צובה וישב יואב ויך את אדום בגיא (בגי א[1], ארם בגי פ) מלח שנים עשר אלף פא[1]כ | כתוב — שמנה עשר] כתוב.. שמונה עשרה ו, כתוב.. י"ח (שמונה עשר ת) אלף דתע, כתוב.. שנים עשר (י"ב י) אלף חגי, כתוב.. שנים עשר אלף איש כ, ל' פא | אחד פגתע | 5 שנים — אלף] ת, י"ב אלף דע, שנים עשר ו, שמונה עשר (שמונה עשר גכ, י"ח א[2]י) אלף פחאגכי | אלא ל' א[2] | ב'] ע, שתי דפוחא[1]גכתי, שני א[2] | היו] ע, ~ אחת של י"ב (שנים עשר חת) אלף ואחת של י"ח (שמנה עשר ח, שמונה עשר ת, ואחת י"ח י) אלף דהתי, אחת של שנים עשר ואחת של שמונה (שמנה ג) עשר פוג, אחת.. ואחת של שמנה עשרה כ, א' של י"ב וא' של י"ח א[2], אחד של שנים עשר ואחד של שמונה עשר א[1] |

כל המעשה שלחתי את יואב וכו' ועח"נ, ובמה"ג שם אמר להם רבותי לא באתי אלא ללמוד אם אתם נותנין לי רשות אני מלמד שלחתי את יואב ופגע באדומיים ואמרו לו כך וכך ופגע במואביים ואמרו לו כך וכך אדומיים לא הם פרצו גדר תחלה דכתי' ויאסף אליו את בני עמון ועמלק מואביים לא הם פרצו גדר תחלה דכת' וישלח מלאכים אל בלעם וכו', והפסוק ויאסף אליו וכו' נאמר בעגלון מלך מואב ולא באדום וביפ"ת הגיה בדוחק עפ"י התנחומא ועיי"ש וצע"ג [אין כאן קושיא ואין צורך להגיה, כי כונת המדרש שעגלון מלך מואב אסף אליו את עמלק שהוא מאלופי עשיו (בראשית ל"ו י"ב וט"ז) הוא אדום (שם שם א') להלחם בישראל ועל ידי שחברו אדומיים למואב נגד ישראל פרצו את הגדר תחלה, וכן נמצא הרבה פעמים במדרשים עמלק אחד עם אדום ועשיו, ע' פסיקתא צד כ"ב א' כתיב זכור וכו' עמלק וכתוב אחד אומר לא תתעב אדומי וכו' (וע' ברמב"ן עה"ת לקמן ל"ו י"ב), וע"ש עוד כ"א ב' ופסיקתא רבתי פי"ב (צד מ"ט ולהלן) ופי"ג צד נ"ה ב' וסדר אליהו רבא פכ"ד (126) ופדר"א פל"ב ולקמן פע"ה סי' י"ב וי"ג, והדרש לקמן פע"ח סי' ט"ו שארבע מאות איש שנשתיירו מעמלק במלחמתו עם דוד (ש"א ל' י"ז) הם נגד ארבע מאות איש שעזבו לעשיו, ובזה יתפרש ג"כ המאמר במכילתא עמלק פ"א עמלק כפוי טובה (ע"ש בהערות רמא"ש אות י'). ובכפתור ופרח ספ"י איתא וכן נמי נמצא שדוד המלך ע"ה שכבש רבת בני עמון ואף על גב דכתיב עליהם אל תצורם ואל תתגר בם אמרינן בבראשית רבה שהם פרצו בגדר תחלה, וע"ע תוס' ב"ק ל"ח ב' וברש"י סוטה י' א' ד"ה הוחל, ובבמדבר רבה פי"ד סי' א' אמרו שלעתיד לבא עתיד הקב"ה להתיר מואב ואדום לישראל, ומשמע שעד אותו זמן נשארו באיסור נגד המאמר כאן, וע' בחי' הרד"ל ומהרז"ו שם]: 1 כמה איגרות וכו'. ולא הזכיר שכתב איגרות, ובדפוסי' [וכי"ת] הגי' ההד"ד מכתם [לדוד] כמה איגרות וכו', ובכי"פ כתב דוד אגרות ושלח ליואב כמה כתב וכו', ובמה"ג צד 496 באותה שעה כתב דוד שתי אגרות וכו': 2 של אדומים וכו'. וכ"ה בדפ"ר וד"ו של אדומיים ושל מואביים, ובכי"ל הוגה משל מואבים, ובמ"כ הגיה חזר ולמד אדומיים משל מואביים וכן הדפיסו אחריו ועח"נ [ודורש וישב יואב וכו' חזר ולמד וכו']: 3 לעדה וכו'. לסנהדרין שהן נושאין ונותנין בדין תורה, וקשה הלשון וטעם הדרש על שושן וכו' שהיא מסיחה בלשונו של אל [ונראה שדורש שושן על התורה וכמו שדרשו בפסיקתא רבתי פ"י (ל"ה ב') ובשה"ש רבה פ"ז ב' בשושנים וכו' אלו הם ד"ת שרכים הם כשושנה וכו' ושושן עדות היינו עדה (ע' במ"ר פט"ו סי' כ"ד) שהיא מדברת ועוסקת בשושן זו תורה שהיא בלשונו של אל, וכן אמרו בירושלמי מגלה פ"א ה"ט (ע"א ב') ודברים אחדים וכו' שהיו מדברין בלשון יחידו של עולם בלשון הקדש, ובירוש' נזיר פ"א ה"א (נ"א א') לשון גבוה הוא וכו', וע' גם בתר"י א' בראשית י"א א' ול"א מ"ז ול"ב ב' ומ"ה י"ב], וח"נ מסיחה משיחה כמו לעיל צד 114 מסיחין משיחין, והמאמר הועתק בערוך ע' ששן א': מכות ותמות וכו'. בפי' ב"ר כי"ט מלשון אחר גורס ומפרש מכתם לדוד מהו מכתם מך ותם כלומר מאותה שעה שהגיד יואב לדוד כל המאורע לא נהג עצמו דוד כמלך מפני הצער שהיה לו לדוד מפני שלא הרגם יואב וזהו מכתם שנעשה כמך ותם שהפשיט את הפורפירא שלו, ויש לפקפק בזו הגי' ובפירושה שבדרש מכתם מך תם בתנחומא דברים שם מפרש תם שהלך בתמימות עם קונו וכן בסוטה י' ב' בדרש לדוד מכתם (תהלים נ"ו א') דוד שהיה מך ותם וכו' פי' ותם תמים בכל דרכיו, [וע' גם במד' תהלים מ"ב נ"ו סי' א'] ולפי הגי' שלפנינו מכות ותמות משמע שהוא לשון מכה ותמותה שהורו לו סנהדרין שיכה את האדומיים והמואביים עד שיכריתם [וכמש"כ במ"כ ויפ"ת], אכן גם ביפ"ת פי' מכות ותמות לשון מך ותמימות כהדרש בתנחומא וקאמר לה לראיה שלא נהג דוד כבוד מלכות, ומכות בהוראת עניות גם בב"מ קי"ד א' שיהא במכותו וכו', [ובסוטה שם איתא עוד וי"א מכתם כשם שבקטנותו הקטין עצמו אצל מי שגדול ממנו ללמוד תורה כך בגדלותו, וזהו מתאים עם הדרש שלפנינו שהלך אצל סנהדרין ללמוד, וע"ע ברכות ד' א']: 5 ב' מלחמות היו. הכתוב שנים עשר אלף הוא בתהלים שם וישב יואב ויך את אדום בגיא מלח שנים עשר

נג) אלהי אברהם ואלהי נחור ישפטו בינינו אלהי אברהם קודש אלהי נחור חול טז אלהי אביהם משמש קודש וחול:

לב א) וישכם לבן בבקר וינשק לבניו ולבנותיו ויברך אתהם אמר ר׳ אייבו דוויים וכפויים היו ולא היו מפרינים אלא בפה ההי״ד וילך וישב לבן למקומו חזר לדווי, מלמד שנכנסו לסטין בביתו והיו מקרקרים כל הלילה:

1 ילקוט כ׳ ק״ל, מס׳ ספר תורה פ״ד ס״ה, מס׳ סופרים פ״ד ה״ח: 3 ילקוט שם: לעיל לד 653: 4 לעיל לד 709:

1 אלהי — בינינו] פחגכי, אלהי.. בנינו א, אלהי.. נחור ו, ל׳ דת | קדש פחאכ | אלהי] ג, ואלהי דפו°חאכתי | 2 ואלהי חתי | אביהם] פו°חגת, אביכם אי, אברהם דכ | משמש — וחול] ו, משמש קדש וחול אגב, משמש קדש וחל פ, משמש קדש (קודש י) ומשמש חול חי, משמעו קדש (קודש ת) וחול דת | 3 * וישכם לבן פא[1]] ויזבח יעקב זבח וגו׳ ~ ל, ויזבח.. זבח בהר ~ דכת, ויזבח.. בהר וגו׳ ~ וג, ל׳ א[2] | * בבקר — אתהם] וגו׳ ל, בבקר וינשק וגו׳ וג, בבקר וינשק לבניו א[1], בבקר וינשק לבניו ולבנותיו פכ, וינשק.. ולבנותיו א[2], וינשק לבניו ויברך אתהם י, בבקר וגו׳ וישב (בבקר וישב ת) לבן למקומו דת | אייבו] וגכ, איבו דפאתע | דוויים] גר[3], דויים תע, דווים פואכרי, דוים ד | 4 וכפויים] גבע, וכפופים פ, וסכופים ותש, וספופי׳ י[1], וסגופים אר, וסגופין ד | היו] פואגכ, היו בעל כרחם דת, ל׳ עי | לא י | מפרינין ג, מפריכין וי, מפריסים ע, מפרימים ד[1], מפרימם ע°, מפייסין א[2], מברכים ל°, נושקין א[1] | אלא ל׳ ת | ההי״ד (הדה היא ו, ה״ה כ, הדהי ג)] ~ וישכם לבן בבקר דות, וישכם.. בבקר וינשק ג, וישכם.. וינשק לבניו ולבנותיו כ, וישכם.. וינשק לבנותיו ולבניו א[1], וינשק לבניו אבל הם לא נשקוהו פ, ל׳ א[2]י | וילך] ~ לבן פ, ל׳ א[2] | לבן ל׳ פ | למקומו וגם (?) וכו׳ א[1] | חזר] פואגכעי, ל׳ דת | לדויו] ג, לדוויו וי[1], לדיוויו ע, לדוייו כ, לסורו דפאת | 5 לסטים גכתע, ליסטים דוא[2], ליסטי׳ א[1], ליסטין י, ליסתים פ | בביתו] פע, בתוך ביתו דוגכי, לתוך ביתו א, לתוך ת | מקרקרין ע, מקרקרים. (מקרקרין א[1]גי) בו ואגכי, מקרקלין בו פ, מקרקרין נ״א [והיו ת] מקרטעים (מקרטעי׳ ד[1]) בו דת | אותה הלילה ת |

אלף, ובדה״א י״ח י״ב כתוב ואבשי בן צרויה הכה את אדום בגיא המלח שמונה עשר אלף, ועוד כתוב בש״ב ח׳ י״ג ויעש דוד שם בשובו מהכותו את ארם בגיא מלח שמונת עשר אלף, ובפירש״י תהלים שם מפרש שהרג אבישי פעם ראשונה ששת אלפים ויואב שנים עשר אלף כששב מהכות את ארם, וע׳ גם ברד״ק בדה״א ובש״ב ומה שפירש שם ליישב שכתוב בשני ספרים אדום ובספר אחד ארם (ובתרג׳ היוני והסורי תרגמו גם בש״ב את אדום וע׳ בתנ״ך הוצ׳ גינצבורג, ועי״ע גרעץ קורות היהודים ח״א מהדורא א׳ צד 255), ובש״ב הביא עוד הדרש (וכוון להמאמר בתנחומא שם) כי שהלך יואב להלחם עם ארם עמדו עליו בני אדום וכו׳ אמר יואב אם נחריב אדום עכשיו וכו׳ אמר הב״ה מה אתם מועילין שתכו את אדום קמעא קמעא אבישי בן צרויה הרג י״ח אלף ואתם י״ב אלף (ובתנחומא שם ל״ג ואתם וכו׳ וע׳ גם בילק׳ מכירי תהלים שם סי׳ א׳) כשיגיע זמן אני אכלה אותם וכו׳ ומסיים ולדברי הדרש הזה היו שתי מלחמות בשני פעמים וכלשון הדרש שהביא גם הגי׳ אחת של י״ב אלף ואחת של י״ח אלף ועח״ב: 2 משמש קודש וחול. שאלהי אביהם הוא אלהי אברהם ואלהי נחור, והגי׳ משמש איתא גם בשאר כ״י ובילקוט וכן הועתק בלק״ט ובחזקוני, והוראת משמש כמו לעיל צד 405 כל מקום שנ׳ ויהי משמש צרה ושמחה וכו׳ וע׳ במ״י שם וצד 400, ובמדרש אסתר פ׳ גם ושתי (א׳ ט׳) וכל מקום שנאמר למלך סתם משמש קדש וחול, וכגי׳ הדפוסי׳ [וכי״ת] משמעו קדש וכו׳ הועתק גם בשכל טוב צד 166 אלהי אביהם משמע קודש ומשמע חול וכן גורס בפי׳ ב״ר כי״ט מלשון אחר [אלהי אביכם] משמע [ובכי״א משמש] קדש וחול ומפרש ואלהותו של נחור הוא אלהותו של אבי לבן [כי״א אבי נחור אבי לבן] ועכשיו משמע אלהי אברהם [כי״א משמש, ובמקום אברהם הוגה בין השורות אביכם] קדש וחול שכשהן מזכירין בפרט אלהי אברהם ואלהי נחור זה קדש וזה חול אבל באלהי אביכם שהזכירו בכל [כי״א לנכון בכלל] אלהי אביהם של יעקב ולבן משמע [כי״א משמש] קדש וחול קדש לאברהם וחול לנחור [ולפי הגי׳ (ו)אלהי אביכם מוסב אולי ההלכה על פסוק כ״ט ואלהי אביכם אמש וגו׳ וכן הנוסחא בכ״י הלברשטם במס׳ סופרים שם, וכן מובא בפי׳ ב״ר כ״י לעיל ואלהי אביכם אלהי משמש קדש וחול אלהי אביכם שנים במשמע אלהי אברהם שהוא קדש ואלהי נחור שהוא חול], ובדפ״ר וד״ו [וכי״כ] נשתבש אלהי אברהם והוגה כבר במ״כ [ותימה שגם בתרגום השומרוני הנוסחא אלהי אברהם וכן בכ״י פלארענץ בלק״ט], ודעה אחרת במס׳ ספר תורה ומס׳ סופרים שם אלהי אביהם חול (וכן הועתק בפירש״י עה״ת [ובביאור שמות קדש וחול להרמב״ם הנדפס במאסף דביר ספר ראשון צד 201]), ושם איתא אלהים לא תקלל משמש קודש וחול (כ״ה במס׳ ס״ת ובמס׳ סופרים הוצ׳ ר״י מיללער), ועוד שם במס׳ ס״ת הלכה ח׳ ובמס׳ סופרים ה״ט אלהים נצב וכו׳ משמש קודש וחול וע׳ גם במנחת שי: 3 אמר ר׳ אייבו. המאמר נסדר לעיל צד 653 בדרש ויברכו את רבקה וגו׳ ונכפל כאן באותו הסגנון בלשון רבים דוויים וכו׳ לפ׳ ויברך אתהם שהיה לבן דווי וכפוי [כמו שהעיר ביפ״ת, ואפשר שהכונה על לבן ואחיו שרדפו אחרי יעקב, וכמו שהוא בשכל טוב המועתק בסמוך, ולפי גי׳ כי״פ ההי״ד וינשק לבניו אבל הם לא נשקוהו טעם הדרש שבני יעקב היו דוויים וצ״ע], ואולי כאן טעם ולא היו מפרינים וכו׳ שלבן ברך אתהם רק בפיו ולא נתן להם מתנות ועי׳ במ״י לעיל שם ובאגה״א ח״ג צד 69, ולפי הגי׳ שלפנינו מסיים מאמר ר״א ההי״ד וילך וישב וכו׳ ודורש וישב לבן למקומו שב למדרגתו חזר לדויו לשפלותו כמו שהיה בשעה ששלח את רבקה אחותו, והשם לדויו כלשון דוויים, ובלק״ט מפרש וילך וישב לבן למקומו לרמאותו, ודרש אחר וישב לבן למקומו למעמדו ולמצבו הקודם מלמד שנכנסו וכו׳ (וגם במ״כ מפרש שצ״ל ד״א מלמד וכו׳) שנעשה עני כמו שהיה קודם שבא יעקב אליו והוא אמר לו ויברך י״י אותך לרגלי וכו׳ וע׳ גם לעיל צד 852 וטעם זה הדרש כהמאמר שהועתק בילקוט דפ״ר בקונדרים אחרון מילמדנו ר׳ כ״א וילך לבן למקומו אלא לעיר אחרת הלך מהו למקומו שחזר לעניותו שבאו לסטין ונטלו כל מה שהיה לו ואמר יעקב ותבט עיני בשורי, והלשון מלמד שנכנסו לסטין וכו׳ כמו לעיל צד 709 בדרש ואבימלך הלך אליו מגרר מלמד שנכנסו ליסטים וכו׳ ועיי״ש בח״נ ובמ״י (ובדפוסי׳ כאן הגי׳ מקרקרין נ״א מקרטעי׳ ועי׳ לעיל צד 356), ואין נ״ל להגיה עפ״י גי׳ שאר הספרים וישכם לבן וכו׳ אמר ר״א דוויים וכו׳ ההי״ד וישכם לבן וכו׳ שאין מסגנון המדרש לסיים בסימן ההי״ד התיבות שהוא דורש, [פירוש המחבר לפי גירסת כי״ל

יז ב ג) ויעקב הלך לדרכו ויפגעו בו מלאכי אלהים כמה מלאכים היו לפני יעקב אבינו בכניסתו לארץ [ר׳ חונא בשם ר׳ אייבו ס׳ ריבוא] הה״ד ויאמר יעקב כאשר ראם מחנה אלהים

1 ילקוט פס, סיר הסיכים לנה פ׳ טוני טוני (ז׳ ח׳), [וע׳] לקמן פע״ה סי׳ י׳:

1 ויעקב — לדרכו ל׳ א[2] | * ויפגעו — אלהים דפחאכת] וגו׳ לו, ל׳ גי | היו] ~ הולכים חר, מלוין י, חלים ומרקדים (ומרקדי׳ ד[1], ומרקדין ת) דת | לפני — אבינו] וחא, לפני אבינו יעקב דגכת, ליעקב י | 2 לארץ ישר׳ ן | * ר׳ חונא — ריבוא] ר׳ הונא בשם ר׳ איבו אמ׳ ששים (ס׳ א[2]) רבוא (ריבוא א[1]) פאב, ר׳ חונא.. אייבו ששים ריבא מלאכים היו חלים לפני אבינו יעקב בכניסתו לארץ ן, ר׳ חונא.. אייבו אמ׳ ס׳ רבוא מלאכים.. לארץ ד, ר׳ איבו אמ׳ בש״ר הונא ששים רבוא.. חולים לפני.. לארץ ת, ס׳ ריבוא י, ל׳ לחג | * מחנה — זה דפחאגכתי] מחנה וגו׳ ן, וגו׳ ל |

דחוק מאוד ואי אפשר לפרש חזר לדוין כמו שהיה בעת ששלח רבקה, כי שילוח רבקה לא הוזכר כאן, וגם אינו מתקבל על הלב לאמור שמלמד הוא דרש אחר, וכפי הנראה מרשימות המחבר על הגליון לא נחה גם דעתו מפירושו, והנכון כגי׳ הספרים אלא בפה הה״ד וישכם וכו׳ וינשק, ומביא ראיה שלא נתן להם לבן אלא נשיקות בפה, והיא הוספה מאוחרת, והגי׳ העיקרית כאן היא כמו לעיל שם וכמו שהוא בכי״א ב׳ והועתק בילקוט ובשכל טוב ובערוך ובמה״ג בלי תוספת הה״ד] ולפי גי׳ הספרים מתחיל מאמר בפ״ע וילך וישב לבן חזר וכו׳, וכן נפרדו המאמרים בשכל טוב צד 167 שגורס ומפרש שם ויברך א״ר ראובן השכים הוא וקרוביו דוואין וסחופין ולא היה מברכם אלא בפה ולא בלב שלם וילך וישב לבן למקומו לדוויו מלמד שנכנסו לסטים לתוך ביתו והיו וכו׳, ול״ג שם הה״ד וישכם וכו׳, וכן במה״ג עמו׳ 496 וישכם לבן בבקר וינשק וכו׳ אמ׳ ר׳ איבו דווין וכפויין ולא היו מפריכין (ובכי״ק מפריגין) אלא בפה וילך וישב לבן למקומו חזר לדוויו[1]) מלמד שנכנסו לסטים בביתו והיו מקרקרין כל הלילה, וגם בערוך נפרדו המאמרים כן שהועתק בע׳ מפרים וישכם לבן אמר ר׳ איבו וכו׳ עד בפה, ובע׳ קרקר ב׳ וישב לבן וכו׳, ושם לא פי׳ לדיוויו, וזר הפירוש לדיוויו לשדים שלו בעמת״ל ובערוך הש׳ ע׳ דיוו, והגי׳ לסורו איתא רק בדפוסי׳ וכי״פ [וכי״א א׳ וב׳ וכי״ת] ועי׳ במ״י לעיל צד 802 בד״ה התחיל וכו׳ ובעמת״ל ע׳ סור ד׳, ובפי׳ ב״ר כי״ט וכי״א גורס ומפרש דווים וסגופים כמו לענות נפש (במדבר ל׳ י״ד) לסגפא (בכי״א דמתרגמי׳ לסגפא נפש) כלומר עצבים ומעונים היו בעל כרחם (ומזה הפי׳ נוסף בדפוסי׳ [וכי״ת] בעל כרחם), ובפי׳ ב״ר כי״ט מלשון אחר חזר לדיוויו חזר לדאגתו (ועי׳ בעמת״ל ע׳ דויא) לעיר שלו מלמד שנכנסו ליסטים בתוך ביתו וישב לבן למקומו דורש ועי״ע ביפ״ת ובמ״כ [ולפי פירוש רמ״ל מלבים ריש ויקרא הדרש הוא מסמיכות שני הפעלים וילך וישב ולא כתיב וילך לבן וישב ע״ש, ונראה שהדרש מלמד וכו׳ עיקר מקומו לעיל צד 709 על הכתוב מגרר סגורר מלמד וכו׳ והועתק אח״כ לכאן וכיוצא בזה נמצא הרבה במדרשים] וצ״ע: 1 כמה מלאכים היו. כ״ה בכי״ל, ופירושים שונים בהגירסאות היו הולכים היו מלוין היו חלים היו חלים ומרקדים, וכבר העיר ביפ״ת על גי׳ הדפוסי׳ מה ענין חלים ומרקדים ועוד שאין זה מענין השאלה כי מה ענין היותם מרקדים או עושים מעשה אחר לענין מספרם וכו׳ ועיי״ש, ואולי טעם זו הגי׳ שכוונו לדרש כמחלת המחנים (שה״ש ז׳ א׳) כמו שנדרש בשהש״ר שם ונחזה בך אומות העולם אומרות לישראל וכו׳ וישראל משיבין להם מה תחזו בשולמית כמחולת המחנים וכו׳ מה אתם יכולין לעשות לנו כחולה שנעשה ליעקב אבינו כשיצא מבית לבן ר׳ לוי ששים רבוא מלאכים היו חלין ומרקדי׳ לפני אבינו יעקב בצאתו מבית לבן ורבנן אמרי מאה ועשרים רבוא הה״ד ויאמי יעקב כאשר ראם מחנה אלהים זה הרי ששים רבוא ויקרא שם המקום ההוא מחנים הרי מאה ועשרים רבוא [ע׳ בחי׳ הרד״ל], ובפי׳ ב״ר כי״ט וכי״א גורס כמה מלאכים היו הולכים לפני יעקב אבינו וכו׳ ומפרש חלים כמו כמחולת (מחולת) המחנים, והשלמתי ר׳ חונא בשם ר׳ אייבו וכו׳ ועח״נ. ותימה שנשמט שם האומר בכי״ל וגם בכי״ת וכי״ג, ובלק״ט הועתק רב הונא בש״ר אייבו אמר ששים ריבוא היו שאין שכינה שורה על פחות מששים ריבוא שנאמר שובה ה׳ רבבות אלפי ישראל, ועוד שם פירוש וי״א נאמר כאן מחנה אלהים זה ונאמר בדברי הימים כשבאו ישראל להמליך את דוד והמחנה גדול (וצ״ל עד למחנה גדול) כמחנה אלהים (דה״א י״ב כ״ג) יליף מחנה אלהים ממחנה אלהים כנגד אותם היו גם אלו, וכן בשכל טוב צד 167, ושם צד 169 ר׳ הונא בשם ר׳ אייבו אמר ששים יבוא מלאכים היו מלוין לפני אבינו יעקב בכניסתו לארץ שנאמר מחנה אלהים זה ואין השכינה שורה בפחות מששים ריבוא ורבנן אמרי מאה ועשרין רבוא וכן נדרש בפסוק ובנחה יאמר שובה ה׳ רבבות וכו׳, ובמה״ג עמו׳ 496 כמה מלאכים היו לפניו ר׳ חונא אומ׳ ששים רבוא מלאכים פגעו ביעקב אבינו והיו חלין ומרקדין לפניו כמו שנ׳ כי מלאכיו יצוה לך וכו׳ ויאמר יעקב וכו׳ מחנה אלהים זה כמה מחנה אלהים הואי שתין רבוא (ובכי״ק שתין רבוון) דכת׳ עד למחנה גדול כמחנה אלהים ויקרא שם המקום ההוא מחנים הרי מאה ועשרים רבוא, ושם עמו׳ 499 ר׳ חונא בשם ר׳ איבו אומ׳ ששים רבוא דכת׳ ויאמר יעקב וכו׳ מחנה אלהים זה ואין שכינה שורה בפחות מששים רבוא רבנן אמרי מאה ועשרים רבוא דכת׳ ויקרא שם המקום ההוא מחנים, וקשה הדרש ואין שכינה שורה וכו׳ והראיה בלק״ט מפ׳ שובה ה׳ רבבות וכו׳ ועי׳ בספרי בהעלתך פי׳ פ״ד ובמכילתא יתרו מס׳ דבחודש פ״ג [ודברים רבה פ״ז סי׳ ח׳] וביבמות ס״ג ב׳ וב״ק פ״ג א׳ ועי״ע ביפ״ת, [ובבחיי מחנה אלהים זה ששים רבוא היו כנגד מחנה ישראל] ובשהש״ר ל״ג ואין שכינה שורה וכו׳ ונר׳ שמסגנון המאמר שם נוסף בדפוסי׳ [וכי״ת] כאן ורבנן אמרי וכו׳ מחנה הרי ס׳ רבוא מחנים הרי ק״כ ריבוא, ולקמן פע״ה סי׳ י׳ איתא כמה היה מחנה אלהים שני אלפים ריבו וכו׳ וע׳ במ״י שם ומדרשות חלוקות הן [ע׳ בפי׳ מהרז״ו, וכעין פלוגתא שלפנינו הפלוגתא בפסי״ר פכ״א (ק״ג א׳) ומובאה גם במ״י שם, וע״ע לעיל צד 856 ומכילתא בא פי״ד (ט״ו א׳)] ובפירש״י עה״ת הובא ויפגעו בו מלאכי אלהים מלאכים של ארץ ישראל באו לקראתו ללוותו לארץ מחנים שתי מחנות של חוצה לארץ שבאו עמו עד כאן ושל ארץ ישראל שבאו לקראתו, ואגדה זו נובעה מתנחומא מ״ב וישלח שם וישלח יעקב וכו׳ זש״ה כי מלאכיו יצוה לך וכו׳ וממי אתה למד מיעקב שבשעה שבקש לצאת לחוצה לארץ מה כתיב וכו׳ והנה מלאכי אלהים עולים ויורדים בו לא היה צריך לומר אלא יורדים ועולים וכו׳ א״ל (וצ״ל אלא) אותן המלאכים שהיו משמרין אותו בארץ ישראל עלו להן וירדו אחרים לשמור אותו בחוצה לארץ וכו׳ כשהוא בא מפדן ארם ירדו אותן המלאכים שהיו משמרין אותו בארץ ישראל שנאמר וכו׳ ויקרא שם המקום ההוא מחנים מחנה אין כתיב כאן אלא מחנים שתי מחנות אותן הראשונים ואותן האחרונים מה עשה יעקב כיון שרצה לשלח אצל עשו נטל מאלו ומאלו ושלח שנאמר וישלח יעקב מלאכים וכו׳ (ועי׳ בתנחומא מ״ב וישב שם ובתנחומא וישלח שם ולעיל צד 788 ובמ״י שם בד״ה מלאכים המלוין), וגם במאמר ר׳ אייבו שלפנינו יש

1) לְדָוָיו.

זה ואין שכינה שורה פחות מס׳ ריבוא, רבנין אמ׳ ק״כ ריבוא ויקרא שם המקום ההוא מחנים, אמר ר׳ אייבו לקח מאילו ומאילו ושילח פרזבין לפניו ה״ה וישלח יעקב מלאכים וגו׳:

פרשה עה

לב ד) וישלח יעקב וגו׳ ר׳ פינחס בשם ר׳ ראובן פתח קומה י״י קדמה פניו וגו׳ א
(תהלים יז יג) ר׳ פינחס בשם ר׳ ראיבן ה׳ פעמים דוד מיקים להקב״ה בספר הראשון שבתילים קומה

2 עי׳ תנחומא מ״ב וישלח סי׳ ג׳, ויש״ב סי׳ ב׳, תנחומא וישלח סי׳ ג׳, אגדת בראשית פנ״ה (פנ״ד): || 3 ילקוט ר׳ ק״ל, ילק׳ מכירי תהלים ג׳ סי׳ כ׳: 4 ילק׳ זכריה ר תקס״ט, תהלים ר׳ תרכ״ה, ילק׳ מכירי ישעיה כ״ב ב׳, מדרש תהלים ג׳ סי׳ י״ג, י״ז סי׳ ט׳, פסיקתא רבתי פל״א (קמ״ו א׳):

1 השכינה פא | שורה] חונה ו, ל׳ ח | בפחות ת, על פחות חי | משישים פוחא[1]גכת | ריבוא] א[1]גי, רבוא דפוא[2]כת, רבוא מלאכים ח | רבנין] פאג, רבנן דוחתי | אמרין י, מרין ג | * ק״כ דא[2]י] מאה ועשרים פוחא[1]גת, ק״ב ל | ריבוא] וגי,·רבוא דפאת, רבוא מלאכים ח | * ההוא מחנים פוחאגכי] וגו׳ ל, ההוא מחנים מחנה הרי ס׳ רבוא מחנים הרי ק״כ רבוא ד, ההוא.. הרי ששים רבוא מחנים מאה ועשרים רבוא ת | 2 אייבו] חגי, איבו פאב, יודן דות | לקח] ע, נטל דפוחאגכתי | מאילו ומאילו] פוג, מאלו ומאלו חאכתעי, מאלו לאלו ד | ושילח] ו, ושלח דפחאגכתערי | פרוזבין חא[1]גי, פרוזבירין ר[2], ־ים ד[1], פרובירין ר[3], ־ים ד[1] | מלאכים ל׳ פ | וגו׳] לפניו דחא[1]גתי, לפניו אל עשו כ, לפניו.. עשו וגו׳ ו, ל׳ פא[2]ע || 3 וגו׳] ו, מלאכים פא[2], מלאכים לפניו דחא[1]גכתי[1] | פינחס] ד[1]וכ, פנחס דפאגתימ (תהלים) | * בשם ר׳ דת] בר׳ לפא[1]גכי, ביר׳ ו, בר א[2]מ (שם) אבין פאגמ (שם), אבון כ | וגו׳] ו, הכריעהו פאגכמ (שם), הכריעהו פלטה נפשי מרשע חרבך (חרביך ת) דת | 4 ר׳ פינחס — ר׳ ראובן] וכ, ר׳ פנחס.. ר׳ ראובן גי (זכריה), א״ר פנחס בר (בר׳ א[1]) אבין פאמ (שם), אמ״ר בר אבין מ (ישעיה), ר׳ פנחס (פינחס ד[1]) אמר דת | ה׳] אי (תהלים) מ (תהלים), חמשה דוגכתי (זכריה) מ (ישעיה), חמש פ | דוד מקים דפואמ (תהלים), מקים דוד גתי (שם) מ (ישעיה), מקים כ | הראשון שבתילים] פ, הראשון שבתלים וא[2]מ (תהלים), ראשו׳ שבתילים אמ׳ א[1], ראשון של תלים י (זכריה), א׳ של תלים י (תהלים), הראשון שבספר תלים כ, תילים ג, תלים דתמ (ישעיה) |

לפרש לקח מאילו ומאילו מאותן הראשונים ומאותן האחרונים כמו בתנחומא מ״ב נטל מאלו ומאלו (והגי׳ לקח וכו׳ איתא גם בערוך ע׳ פריזבין, ובשאר הספרים הגי׳ נטל וכו׳) [מלאכי ארץ ישראל ומלאכי חו״ל לא הוזכרו כאן, ופשוט שמאמר ר״א מוסב על המקרא מחנים שלפי פשוטו קרא יעקב המקום כן על שם שתי המחנות מחנהו ומחנה המלאכים וכפי׳ הראב״ע ורמב״ן ובחיי וחזקוני, ומפרש ר״א שלקח משתי מחנות אלו ושלח לעשו ה״ה וישלח יעקב מלאכים, מלאכים שהוזכרו למעלה, וע״ע לקמן פע״ה סי׳ ד׳ וביפ״ת] ובפי׳ ב״ר כ״ט מלשון אחר מפרש נטל מאלו ומאלו מאותן שכתוב ויפגעו בו מלאכי אלהים ומאותם שכתוב כאשר ראם, ופריזבין בל״י[1]) שלוחים, ובפי׳ ב״ר כי״א הגי׳ פרוזבירין ובכי״ט פרוזבירים (ובפי׳ ב״ר בדפ״ר פרובירין) ובא״א הביא גי׳ רש״י פרוזבודין, ובמדרש דפ״ר הגי׳ פרובירים והוגה בד״ו פרזבין כמו שהגי׳ גם בכי״ל וכי״פ וכי״ו וכי״כ ובערוך, ובעקידה שער כ״ו הועתק א״ר איבו נטל מאלו ומאלו ושלח פרוזבין וכו׳, ובמה״ג עמ׳ 499 אמ׳ ר׳ יודן נטל מאלו ואלו ושלח פרוזבין[2]) לפניו וכו׳ וכן בשכל טוב צד 169, ובמה״ג עכו׳ 496 אמ׳ ר׳ יודן נטל מאלו ומאלו ושלח לפניו וכו׳ ועח״נ, ובדפ״ר וד״ו נשתבש מאלו לאלו והוגה כבר בא״א ובמ״כ, ובסיום המאמר ה״ה וישלח יעקב וכו׳ נסמכה הפרשה לפרשה שלאחריה ועי׳ במ״י לעיל סוף פע״ג, ובכי״כ כתוב כאן בסוף הפרשה סליק סדרא ועי׳ במ״י לעיל סוף פס״ז:

פרשה עה. בכי״א א׳ פע״ג וכן נסמן בדפ״ר פע״ג, ובמקרא כאן פרשה פתוחה, ובד״ו כתוב בראש הפרשה סדר וישלח וע׳ במ״י לעיל ריש פס״ח: 3 בשם ר׳ ראובן. כ״ה לנכון בדפוסי׳ [וכי״ת] וע׳ גם לקמן ריש פע״ו, ובכי״ל נשתבש ר״פ ב״ר ראובן, ובכי״ו ר״פ ביר׳ ראובן (ומלת ראובן נראה הגהה שם), ובסמוך הגי׳ הנכונה בכי״ל וכ״י אחרים ר״פ בשם ר׳ ראובן, ובמה״ג עמ׳ 500 נשתבש ר״פ ביר׳ ראובן, והשמות ר׳ ראובן ור׳ אבין (אבון) נתחלפו גם לעיל צד 102 [וצד 870], והסגנון בזו הפתיחה כמו לעיל בפתיחות רבות ר׳ פלוני פתח וכו׳ אמר ר׳ פלוני וכו׳: 4 ה׳ פעמים. בכי״ל חסר הפסוק קומה י״י באפך ואחר הפ׳ קומה י״י קדמה פניו נוסף הפ׳ קומה י״י למנחתיך אתה וארון עזך (תהלים קל״ב ח׳) שאינו בספר הראשון שבתילים, והפסוקים נסדרו כסדרן רק בזלק׳ תהלים, ובמה״ג הועתק חמשה פעמים כת׳ קומה בהקב״ה בספר תלים קומה ה׳ קדמה פניו קומה ה׳ הושיעני קומה ה׳ באפך קומה ה׳ אל יעוז אנוש קומה ה׳ אל נשא ידיך אמ׳ לו הקב״ה לדוד כשתראה עניים נשדדים ואביונים נאנקים אני קם הדא היא משד עניים מאנקת אביונים עתה אקום יאמר ה׳, ובמדרש תהלים מזמור ג׳ המאמר קומה ה׳ הושיעני אלהי א״ר פנחס בשם ר׳ הושעיה חמשה פעמים מקים דוד להקב״ה בספר ראשון שבתהלים (כ״ה במ׳ תהלים שנדפס מכבר וע׳ גם בילק׳ תהלים שם ובילק׳ מכירי תהלים ג׳ סי׳ כ״ב, ובמ׳ תהלים מ״ב ג׳ סי׳ ז׳ הגי׳ קומה וכו׳ ר״פ בשם ר׳ הושעיא אמר חמש קימות ניבא דוד להקב״ה בספר תהלים) ארבעה כנגד ארבע מלכיות ואחד כנגד גוג ומגוג, ושם מ״ב י״ז סי׳ ט׳ קומה ה׳ קדמה פניו הכריעהו ר׳ פנחס בשם ר׳ הושעיא אמר חמש קימות (ובמ׳ תהלים שנדפס מכבר הגי׳ חמש עמידות וכ״ה בילק׳ מכירי תהלים י״ז סי׳ י״ח) העמיד דוד להקב״ה בספר תילים ארבעה כנגד ארבע מלכיות שראה ברוח הקדש היאך הם עתידים לשעבד את ישראל והוא מעמיד להקב״ה על כל אחת ואחת וחמישית שראה מלכותו של גוג ומגוג שהוא בא על ישראל בחזקה ואמר להקב״ה קומה ה׳ אל נשא ידך אין לנו שליט להזדווג אלא אתה משל לגבור וכו׳, ובפסי״ר שם ד״א ותאמר ציון וכו׳ כך פתח ר׳ תנחומא ב״ר זש״ה קומה ה׳ אל נשא ידיך וכו׳ אמר ר׳ פנחס הכהן בשם ר׳

[1]) πρέσβεις (pl.). [2]) פְּרוֹזְבִין.

י״י הושיעני אלהי (שם ג ח) [קומה י״י באפך (שם ז ז)] קומה י״י אל נשא ידיך (שם י יג) קומה י״י אל יעוז אנוש (שם ט כ) קומה י״י קדמה פניו, אמר לו הקב״ה דוד בני אפילו את מקימני אלף פעמים איני קם, אימתי אני קם לכשתראה עניים נשדדים אביונים נאנקים הה״ד משוד עניים מאנקת אביונים עתה אקום וגו׳ (שם יב ו), ר׳ שמעון בר׳ יונה אמר עתה אקום כל זמן שהיא מכפשת באפר כביכול, אלא לכשיבוא אותו היום שכת׳ בו התנערי מעפר קומי שבי ירושלם (ישעיה נב ב) באותה שעה הס כל בשר מפני י״י (זכריה ב יז) מפני מה כי ניעור ממעון קדשו (שם שם), אמר ר׳ אחא כהדה תרנגולתא דמנערה גרמא מקיטמא: קדמה פניו (תהלים יז יג), קדמיה לרשיעא עד דלא יקדמינך, הכריעהו (שם שם) לכף חובה, שוברהו היאך דאת אמר המה

4 ילק׳ זכריה ר׳ תק״ע, ילק׳ מכירי ישעיה שם תהלים שם זכריה ב׳ י״ז, שיל השירים רבה פ׳ אחי מלכנון (ד׳ ח׳): 7 ילקוט ר׳ ק״ל, מדרש תהלים י״ז סי׳ י׳:

1 הושיעיני ד[1] | אלהי] ~ וגו׳ ו, ל׳ פת | * קומה — באפך דגכי (שם)] קומה.. באפיך ת, קומה.. באפך וגו׳ ו, קומה.. קדמה פניו קומה.. באפיך פ, קומה.. קדמה פניו הכריעהו קומה.. באפך אמ, ל׳ ל | קומה — ידיך] פואתי (זכריה) מ, קומה.. נסה ידיך כ, קומה.. נשא ידיך אל תשכח ד, קומה.. אל יעוז אנוש י (תהלים) | 2 קומה — אנוש] קומה.. אל נשא ידך י (שם) | * קומה — פניו דגתי (שם)] קומה.. פניו וגו׳ ו, קומה.. פניו הכריעהו כ, קומה.. פניו קומה י״י למנחתיך אתה וארון עזך ל, ל׳ פאם | דוד בני] דוד פא[2]מ (תהלים), לדוד א[1], ל׳ כמ (ישעיה) | אפילו כמה פעמים ת | אתה אי (שם) מ | 3 מקימני] פואגתי (שם) מ (ישעיה), מקימיני ד, מקיימני כמ (תהלים) | אלף פעמים] י (שם), כמה פעמים דפאמ, אלף כמה פעמים וגכ, ל׳ ת | אימתי] פאגי (זכריה), אמתיי ו, ואימתי דכתי (תהלים) מ (ישעיה), אלא אימתי מ (תהלים) | לכשתראה י (שם), לכשראה ת | עניים ל׳ א[1] | נשדדים] נכשלים ג, ל׳ אמ | ואביונים פא[2]גכי (שם) מ | נאנקים] נשדדים א׳מ (תהלים), נשדדין א[2] | משד וא[2] | 4 מאנקת — וגו׳] מ (שם), מאנקת.. אקום יאמר י״י פאגכתי (שם) מ (ישעיה), מאנקת אביונים ד, וגו׳ ו | בר׳] פא[2]כי (זכריה), ביר׳ ו, בר דג, בן א[1]תמ | אומר י (שם) | * עתה דואגכתי (שם) מ] אתה לפ | 5 שהיא מכפשת] פ, שהיא מוכפשת דואגכתי (שם) מ (תהלים), שמוכפשת מ (ישעיה) | כביכול] ~ אף הוא כן פאמ | אלא ל׳ א[1] (והושלם בין השורות) י (שם) | * לכשיבוא א[2]] לכשיבא פיא[1]גכמ (זכריה), כשיבוא י (שם), כשיבא מ (ישעיה), לכשתבוא ל, לכשיגיע דת | ** אותו היום] ל׳ ל | שכת׳] שכתו׳ דא[2], שנאמר י (שם) | * התנערי — ירושלם אי (שם) מ] התנערי.. ירושלים דפת, התנערי מעפר ל, התנערי מעפר וגו׳ ו, קומי שבי ירושלים (ירושלם כ) התנערי מעפר גכ | 6 השעה ו | * מפני י״י דפאגכתי (שם) מ] ל׳ לו | מפני מה] וכ, מפני מה מפני א[1], למה ד, ל׳ פא[2]גתי (שם) מ | ניעור] ו, נעור דפאגכתי (שם) מ | 7 אמר ר׳ ל׳ ג | אחא] חייא ת, ל׳ פאגכמ | כהדה] וג, כהדא דפאכתי (שם) מ | * תרנגולתא דא[2]י (שם) מ] תרנגולת׳ א[1], תרנוגלתא כ, תרנגלתא ג, תרנגלתה ו, תורנגלתא ת, תרנוגלא לפ (זכריה), תרנגולא פ | דמנערא פאגכתי (שם) מ (שם) | גרמא] פגכי (שם), גרמה ו, גפה מ (ישעיה), גרמאה (גרמה ת) נ״א דמנערא אגפה דת, ל׳ אמ (זכריה) | מן קיטמא דא[2]תי (שם) מ, מן קטמא פא[1]גכ, מן קטמה ו | פניו] ~ הכריעהו פא | 8 קדמה א[2] | לרשיעא] לרשיעיא א[1], לחייבא ד[3] | דלא] כי, שלא פאר, לא דוגת | יקודמינך ו, יקדמך פא[2]כר, יקדמוך א[1], יקדימך י | * הכריעהו ל[0]פאגכ] הכריהו ל, ~ הכריעהו ובי, הכריחהו דת | שובריהו ות, שברהו פא[2]גכ, הכריעהו שברהו י[1] | הא מא דאת אמ׳ כרעו ת |

הושיעא חמש מעמדות אמר [דוד לפני] הקב״ה בספר תהלים בספר הראשון קומה ה׳ הושיעני וכו׳ קומה ה׳ באפך וכו׳ [קומה ה׳ אל יעז אנוש וגו׳] קומה ה׳ אל נשא ידיך קומה ה׳ קדמה פניו הכריעהו וכו׳: 4 כל זמן שהיא וכו׳. שירושלם מוכפשת באפר (וכלה״כ איכה ג׳ ט״ז הכפישני באפר) כביכול אף הוא בצער ומוכפש באפר (ובכי״פ [וכי״א א׳ וב׳] ובילק׳ מכירי ישעיה זכריה ותהלים הגי׳ כביכול אף הוא כן, או פי׳ כביכול בתמיה וכו׳ עתה יקום הקב״ה כל זמן וכו׳ וע׳ במשנת דר׳ אליעזר ובעמת״ל ע׳ כפש) אלא לכשיבוא וכו׳ באותה שעה הס וכו׳ מפני מה כי ניעור כי יקום ממעון קדשו (או כביכול שמנער עצמו מן האפר) א״ר אחא כהדא וכו׳ כזאת התרנגולת שמנערת עצמה מאפר [קשה הדבר לאמור שר׳ שמעון בר׳ יונה ידרוש את המקרא בתהלים שהקב״ה לא יקום משוד עניים אלא יקום לעתיד לבא שלא הוזכר במקרא שם והוא נגד כונת המשורר, ונראה שר״ש בר״י דרש דרשתו על הכתוב בישעיה ל״ג ט׳—י׳, אבל אמללה ארץ החפיר לבנון וגו׳ עתה אקום יאמר ה׳ והוא שואל כל זמן שהיא מכפשת באפר וכו׳ אלא לכשיבוא אותו היום וכו׳ וכמו שנראה משהש״ר שם (ע״ש במ״כ) והדרש הועתק אח״ז לכאן, וראוי להזכיר שהילקוט בתהלים שם לא העתיק דרש זה וכן במה״ג עמו׳ 500], ולהגי׳ תרנוגלתא תרנגלתה ע׳ לעיל צד 335, ובדפ״ר וד״ו [וכי״ת] שתי גירסאות דמנערה גרמאה נ״א דמנערא אגפה (ובד׳ קראקא א׳ נשתבש דמנענה גרמאה וכו׳ ובד׳ פפד״א דמנענה גרמה וכו׳), ובפי׳ ב״ר כי״ט מלשון אחר מפרש דמנערא גרמא דמנערא עצמה מאפר כך ינער הקב״ה את ישראל מבין האומות, ובשהש״ר שם ג׳ ר׳ שמעון בר׳ יניי עתה אקום כל זמן שמוכפשת באפר כביכול והוא כן שישעיה אמר התנערי מעפר קומי שבי ירושלם באותה שעה הס כל בשר מפני ה׳ למה כי נעור ממעון קדשו אמר ר׳ אחא כהדא תרנגולתא דמנערה גפא מגוא קטמא (כ״ה שם בדפ״ר וד״ו וצ״ל קצת ועי׳ במ״כ וביפ״ת), וכאן הגיר׳ בכל הספרים ר׳ שמעון בר׳ (ביר׳ בר בן) יונה והוא ר״ש בר׳ יניי ועי׳ באגה״א ח״ג צד 623: 7 קדמה פניו וכו׳. כאן מתחיל עיקר הפתיחה קדמה פניו קדמיה וכו׳, ומפרש בפי׳ ב״ר כ״י קדמיה לרשיעא עד שלא יקדמך להזיק לבניך, הכריעהו לכף חובה (ובדפוסי׳ [וכי״ת] נשתבש הכריעהו הכריחהו), וכפשוטו שוברהו וכו׳ פלטה נפשי מאותו רשע וכו׳ הה״ד כי רותה בשמים וכו׳ וס״ד הנה על אדום תרד וכו׳, והדרש קדמיה לרשיעא וכו׳ נראה שהוא משל בסגנון לא״ר כמו במדרש תהלים מ״ב

כרעו ונפלו (שם כ ט), פלטה נפשי מרשע [חרבך (שם יז יג) מרשע] שבא מכח החרב ועל חרבך תחיה (בראשית כז מ), ד"א חרבך שהוא חרבך שבו אתה רודה עולמך, ר' יהושע דסיכנין בשם ר' לוי פלטה נפשי מאותו רשע שעתיד ליפול בחרבך הה"ד כי רותה בשמים חרבי (ישעיה לד ה) אמר לו הקב"ה לדרכו היה מהלך והייתה משלח אצלו ואומר לו כה אמר עבדך יעקב:

ב ר' יהודה בר' סימון פתח מעיין נרפש ומקור משחת צדיק מט לפני רשע (משלי כה כו) כשם שאי איפשר למעיין להרפס ולמקור להשחת כך אי איפשר לצדיק למוט לפני רשע, וכמעיין נרפס ומקור משחת כך צדיק שממיט עצמו לפני רשע, אמר לו הקב"ה לדרכו היה מהלך והייתה משלח אצלו ואומר לו כה אמר עבדך יעקב:

5 ילקוט שם, ילק' משלי כ' תתקס"א, תנחומא מ"ג וישלח סי' א', תנחומא שם סי' ג':

1 ונפלו] פאגכתי, ~ וגו' דו | ** חרבך] ל' ל | * מרשע פ] מאותו רשע חא²י, פלטה נפשי מאותו רשע דא¹ת, פלטה.. הרשע וגכ, ל' ל | שבא] פי, שהוא בא דו⁰חא²גת (שבא — ד"א חרבך ל' א¹) | מכח החרב] א², מכח אותו חרב פ, מכוחה של אותה החרב דו, מכחה (מכוחה גת) של אותה (אותו י¹) חרב הגתי | ועל] על חי, שנ' בו ועל פ | 2 חרבך שהוא] מאותו רשע שהוא א², פלטה נפשי מאותו רשע (מן הרשע פ) שהוא דפחת, פלטה נפשי מרשע חרבך פלטה נפשי מאותו הרשע (רשע ג) שהוא וג | שבו את רודה פוג, שאת רודה בו כ | עולמך] וא¹, את ~ דפחא²גבת | יהושוע ת | דסכנין (דסיכנין — ר' בן ח) | 3 פלטה נפשי] ~ מרשע חרבך גכ, מרשע חרבך פלטה נפשי א¹, ל' א² | הרשע וג | שעתיד] כ, שהוא עתיד דפוחאגתי | בחרב ת | רותה] ריותה ח, רוותה דא¹י¹ | חרבי] חרבי וגו' ו, חרבי הנה על אדום תרד ועל עם חרמי למשפט ו⁰ | 4 הקב"ה ליעקב א² | * והייתה ו] והיית דחת, והיתה לי, ואת פג, ואתה אכ | שולח פאכ | אצלו] לו י | ואומר לו] פוחאגכ, ואומר די, כה תאמרון לאדוני לעשו ת | יעקב] י, ~ וישלח יעקב מלאכים פחכ, וישלח.. מלאכים וגו' ו, וישלח.. מלאכים לפניו דאגת | 5 יודה ו | בר'] אגכ, ביר' ות, בר דפי¹ | מעיין] וג, מעין דפאכתי, כתי' מעין ה | נרפס א¹גי | * ומקור — רשע פו⁰חא²ין ומקור משחת וגו' לד, ומקור משחת א¹כתע, ומקור נשחת ג, וגו' ו | 6 כשם] פגעי, אמר ר' יהודה בר' (יודה ביר' ות) סימון ~ דואכת, א"ר יהודה ~ ח, ר' יהודה בר' סימון אמר ~ ו¹ (משלי) | שאי איפשר למעין אי, שאי אפשר למעין דפחתעי (שם), שאיפשר למעיין וג, שמעין איפשר כ | להרפס ע, להירפש וחכ, לירפס א¹, להתרפש ת | ומקור פכי | * להשחת דפאגתעי] להישחת ח, לשחת ל, איפשר להשחת כ | אי ל' וכ | איפשר] וחאג, אפשר דפכתעי | לישחת ולמוט א¹ | 7 וכמעיין — רשע] וכמעיין נרפש וכמקור.. כך.. שהוא מימט.. רשע ו, וכמעין נרפס (נרפש ת) וכמקור משחת (נשחת ת) כך צדיק ממיט.. רשע דת, ל' פחאגכי | * והייתה — יעקב] ואתה שולח אצלו.. יעקב [וישלח יעקב מלאכי' א⁰²] א², והייתה משלח (והיתה משלח כ, ואת שולח א¹) אצלו ואו' (ויאמר כ) לו כה.. יעקב וישלח יעקב מלאכים לפניו א¹גכ, והיית משלח.. ואומ' כה.. יעקב ד"א וישלח.. לפניו ת, והיית.. ואומר לו כה.. יעקב וישלח יעקב ד, והיית.. אצלו לאמר כה.. יעקב וישלח יעקב מלאכים ח, ואת שולח אצלו כה אמר וישלח יעקב פ, והייתה משלח וגו' לו, וכו' י |

נ"ו סי' א' וכן המשל אומר קדים קטליה עד לא יקטלך [וע' מכילתא דרשב"י צד 188 וברכות נ"ח א'] וגי' זרה במדרש ד"ו שכ"ז עם פי' אב"א פלטה נפשי מאותו חרב שהוא לשון סמאל המקטרג עלינו תמי' כמד"א ולשונו חרב חדה ד"א פלטה נפשי מאותו רשע שהוא חרבך וכו', ובמה"ג הועתק הכריעהו לכף חובתו שבריהו וכו' פלטה נפשי מרשע חרבך מאותו רשע שהוא בא מכוח אותה חרב ועל חרבך וכו' ד"א מרשע חרבך שבו אתה רודה עולמך וכו' ד"א מרשע חרבך מאותו רשע שהוא עתיד ליפול בחרבך דכת' כי רותה בשמים חרבי הנה על אדום תרד ועל עם חרמי למשפט, וברקאנטי [סוף פ' תולדות הובא פלטה נפשי מרשע חרבך פלטה נפשי מאותו הרשע שהוא בא מכחה של אותה החרב שנאמר ועל חרבך תחיה] ובמדרש תהלים מ"ב שם באיזה שינויים והוספות קדמה להושיע (וצ"ל קדמיה לרשיעא וכ"ה במ"ת שנדפס מכבר) עד שלא יקדימך מהו הכריעהו מכף זכות לכף חובה ד"א הכריעהו שברהו וכו' פלטה נפשי מרשע חרבך ממי שבא עליך מכח התורה שנקרא (שנקראת) חרב שנאמר וחרב פיפיות בידם ד"א פלטה נפשי מרשע חרבך מאותו החרב שבא עלי מכח של יצחק אביו שאמר לעשו ועל חרבך וכו' ד"א פלטה נפשי מרשע מאותו רשע שהוא חרבך שעשית אותו לרדות בעולמך כמד"א הוי אשור שבט אפי וכו' ר"י דסכנין בשם ר"ל אמר פלטה נפשי מאותו רשע שהוא עומד ליפול בחרב שנאמר כי רותה בשמים חרבי הנה על אדום תרד (ובילק' תהלים ר' תרע"א מתאים המאמר יותר עם סגנון המאמר שלפנינו): 4 אמר לו וכו'. אמר לו הקב"ה ליעקב לדרכו היה [עשו] מהלך וכו' ומ"ש וגם הולך לקראתך וכו' צריך לפרש שע"י המלאכים ששלח יעקב נתעורר עשו לילך לקראתו, ובסוף הענין כתוב וישב ביום ההוא עשו לדרכו וכו' ומשמע שהיה מהלך לדרכו וע' בעקידה שער כ"ו וביפ"ת [ובשכל טוב צד 170 וגם הולך לקראתך מת"ל וגם מלמד שהיה הולך לדרכו וכיון שבישרוהו הלך כנגדו], ובסיום הפתיחה דורש ר"פ בש"ר ראובן ששליחות יעקב לא ישרה בעיני הקב"ה והוא הבטיחו והנה אנכי עמך ושמרתיך בכל אשר תלך וכו' כי לא אעזבך וכו' ויעקב היה מבזה גם על כבודו במה שצוה את המלאכים לאמור לעשו כה אמר עבדך יעקב וע' גם למטה סי' ה' וסי' י"א, וכן טעם הפתיחות האחרות בזו הפרשה וכולן מסיימות בסגנון אחד אמ' לו וכו' וע' גם סיומי הפתיחות בפל"א ופנ"ט וסיומי רוב הפתיחות בפכ"א [ולעיל צד 771], ובכי"ל קיטע בפתיחה ב' לדרכו היה מהלך והייתה משלח וגו' ובפתיחה ג' וד' לדרכו היה וגו' והשלמתי וגם בשאר כ"י ובילקוט קיטעו סיומי הפתיחות ועח"נ: 6 להרפס. ובסמוך וכמעיין נרפס, ובכי"ג וילקוט כאן [וכן בכי"א א'] מעיין (מעין) נרפס וכו' ובמקרא שם כתוב מעין נרפש, ובמשלי ו' ג' התרפס, וביחזקאל ל"ב ב' ותרפס ושם ל"ד י"ח תרפשון וע' במ"י לעיל צד 28 בד"ה מן הסערה, ובערוך ע' מעין הועתק מעין נרפש וכו' להרפש וכו' ועח"נ: 7 וכמעין נרפס וכו' וכ"ה בדפוסים [וכי"ת]

ג רב הונא פתח מחזיק באזני כלב עובר מתעבר על ריב לא לו (שם כו יז) נחמן בר שמואל אמר לארכיליסטים שישן בדרך, עבר אחד ושרי מעיריה, אמר ליה קום לך דבישה שכיח הכא. קם ושרי מקפח ביה, אמר ליה יגער בישה, אמ' ליה דמיך הוא ועירתניה, כך אמר לו הקב"ה לדרכו היה מהלך והייתה משלח אצלו ואומר לו כה אמר עבדך יעקב:

1 ילקוט שם, ילק' משלי שם, תנחומא מ"ב שם סי' ב':

1 רב] פחאגכר, ר' דותי | חונה ו | כתי' מחזיק ח | * עובר — לו פת] עובר ומתעבר.. לו דחי, וגו' לוג, ל' אכר | נחמן — אמר] שמואל בר נחמן אמר דת, אמ' ר' שמואל ח, אמ' רב (ר' כ) הונא בריה דרב שמואל בר נחמן אגכ, אמ' ר' הונא בריה דר' שמואל בר נחמני ר[1]י (משלי), אמ' רב חונה בריה דר' שמואל בר נחמן בשם ר' שמואל בר נחמן ו, ל' פ | 2 * לארכיליסטים ע] לארכי לסטים ר[3], לארכיליסטים ל, לארכילסטים ג, לארכי ליסטים ור[2], לארכי ליסטום ר[1], לארבי ליסטס וי[1], לארבי ליסתים א[2], לאדם לסטים וי[1] (שם), משל לארכי ליסטים ח, משל לארכיליסטס א[1], משל לארכי ליסטוס דת, משל לארכי לסתים פ | שישן בדרך] ע, שהיה ישן בפרשת דרכים דפוחאגכתרי | עבר חד ושרי דוחא[2]גכתר[1]י (שם), עבר חד שרי פ, עבר חד ושארי א[1], ועבר ושר חד וי[1] | מעיר ליה דפאכת, מעיר לה ו, מעיר ביה ג, מעיר ביה וי[1], מעורר ביה ר, משר ליה ח, מעייביה וי[1] (שם) | לך ל' אתר | דבישה] ו, דבישא דפחאגכתר[1]י, דביש ר[2], חייתא בישא י (שם) | הכה ו | קם ל' וי[1] | שרי גי (שם) | 3 מקפח] מקפיח ד | ביה] ליה פ | (אמר — בישה ל' ת) | יגער] ר[1], ינער דפוחאגכר[2]י, צער וי[1] (שם) | בישה] ו, בישא דפאגכרי, ל' ח | אמ' ליה] אמרי ליה ת, ל' י | דמיך הוא] א, דמך הוא חגכי[1] (שם), דמיך הוה דפר, דמיך הווה ו, דהוא דמיך י, בישה הוה דמיך ת | ועירתניה] וחג, וערתיניה א[2]ר[2], ועירתינה ר[3], ועירנתיה וי[1], ועורתיניה ד[1], ועירדתיניה ר[1], ועוררתיניה דפא[1], ועוררתיה תי (שם), ועורת ביה כ | לו] ליה א[1], ל' ח | הקב"ה ליעקב י (שם) | בדרכו וי[1] (שם) | היה] הוא א[1] | * מהלך — יעקב] מהלך והייתה משלח.. ואומר לו כה אמר עבדך וישלח יעקב מלאכים לפניו כ, מהלך וכו' וישלח יעקב מלאכים לפניו א[1], מהלך ואתה (והיית ר[1]) משלח.. ואומר לו כה אמר עבדך יעקב דר[1], הולך ואתה משליח אצלו ואומ' כה.. יעקב ת, מהלך ואת משלח אצלו כה.. יעקב י (שם), מהלך ואת שולח אצלו כה.. יעקב פ, מהלך והיתה משלח אצלו ואו' ג, מהלך והיית משלח אצלו וגו' ח, הולך והייתה משלח וגו' ו, מהלך וכו' א[2]י, וגו' ל |

וקשה שזה הדרש סותר הדרש שלפניו כשם שאי איפשר וכו' כאשר העיר כבר ביפ"ת [ז"ל בחיי הצדיק כשהוא נמסר ונופל ביד הרשע והוא מתמוטט לפניו אותה התמוטטות היא לשעה אינה לעולם ועתיד להנצל מיד וכו' ולמה הוא דומה למעין שרולחין ורומסין ברגל וחוזר עכור לשעה שאותו עכירות אינו לעולם ואין לו קיימא כי עתיד הוא שיחזור לצלילותו כן הצדיק לא יוכל הרשע להשפיל כבודו וכו' כשם שהמעיין לא יוכל איש לעכור מימיו שלא יחזרו אחרי כן לצלילותן וזכותן כשהיו וכו' ובמדרש מעין נרפש וכו' לפני רשע זה יעקב שקרא לעשו אדוני כמה פעמים ע"כ ואע"פ שלבסוף נצול מידו וחזר לצלילותו כמעין הזה מ"מ מצינו שהתמוטט ונכנע לפניו הרבה וכו', וע' גם בנזה"ק ובידי משה] ועדיפא הגי' בכי"ו כשם שאיפשר למעיין וכו' כך איפשר לצדיק וכו' ודורש וכמעיין נרפש וכו' הוא ענין רע כן [גנאי הוא ל]צדיק שממיט עצמו לפני רשע, ובכי"פ [וכי"ח וכי"א א' וב'] וכי"ג וכי"כ ובילקוט בשני המקומות ל"ג וכמעין וכו', ובתנחומא מ"ב שם לשון הפתיחה וישלח יעקב מלאכים זש"ה מעין נרפש וכו' אמר ר' יהודה ב"ר סימון כמעין נרפס וכמקור משחת כך כשצדיק מט לפני רשע ד"א אפשר למעין נרפס ולמקור משחת אפשר לצדיק למוט לפני רשע ומי הוא זה זה יעקב כשבא מפדן ארם מהו משלח ואומר לעשו כה תאמרון לאדוני לעשו וגו' הוי וישלח יעקב מלאכים וגו', ושם בכ"י רומי הגי' ד"א כשם שאי אפשר למעין להיות נרפס או למקור להיות משחת כך אי אפשר לצדיק שימוט לפני רשע, ובתנחומא וישלח שם ויצו אותם לאמור ר' יהודה בר סימון פתח מעין נרפש וכו' כמעין נרפש וכמקור משחת כן צדיק כשמט לפני רשע: 1 נחמן בר שמואל. וכן שם האמורא לעיל צד 851 והוא נחמן בריה דר' שמואל בר נחמן, וע' לעיל צד 78 וצד 288 ובח"ג שם, והוא אומר בשם אביו לעיל צד 71 וע' במ"י שם בד"ה נחמן וכו', ובדפוסים [וכי"ת] הגי' כאן שמואל בר נחמן, וקשה גי' הספרים שציינתי ר' הונא (רב הונא, רב חונה) בריה דרשב"נ שלא נזכר בשום מקום, וע' באגה"א ח"א צד 483: 2 לארכיליסטים וכו'. משל לשר של ליסטים שישן בדרך עבר אחד והתחיל לעוררו א"ל קום לך וכו' קם והתחיל להכות אותו [ולגזול] א"ל וכו' א"ל ישן הוא ואתה עוררתו, ובכי"ל נשתבש לארכיליסטים והגהתי וכמו שהגי' בערוך ע' ארך ד' לארכיליסטים שישן בדרך, וע' לעיל צד 356 וצד 480, [ובכי"א ב' כתוב על הגליון לארכיליסטים פי' שר של ליסטים, ומקפח כמו שקפחוהו ליסטים בספרא קדושים פרשה ב' י"ד וכן יושב על פרשת דרכים ומקפח את הבריות בירושלמי סנהדרין פ"ח כ"ו ב', ובויק"ר פי"ח סי' א' ליסטין אתאן למקפחא יתי] ואינו מחוור הלשון דבישה שכיח הכא וכו' אמ' ליה יגער (ינער) בישה וכו' ובפי' ב"ר כי"ט מלשון אחר גורס ומפרש עבר חד ושרי מעורר ביה וכו' דבישא שכיח אין טוב לישון בכאן וכו' יגער בישא אמר הליסטים הרי נתעורר הרע לצרכך אמרו ליה דמיך הוא ועירתיניה בני אדם אמרו לו הוא ישן ואתה מעוררו, ובילק' משלי הגי' בדפ"ר חייתא בישא שכיח וכו' אמ' ליה צער בישא (ובמ"כ הביא גי' ילק' משלי שלא בדיוק, וע' גם הפירושים שם), והגי' יגער איתא גם בפי' ב"ר כי"ט ובפי' הנדפס בדפ"ר וכן הובא ביפ"ת וי"ג יגער בישא ופי' שיגער ה' ברשע ע"ד יגער ה' בך השטן [זכריה ג' ב'] וכו', וגי' הדפוסי' שהיא גי' רוב הספרים א"ל ינער פירש קילל המוכה ללסטם ואמר ליה שיאבד הרשע ההוא שמשיב רעה תחת טובה וינער בישא מענין וינערו רשעים ממנה [איוב ל"ח י"ג] (ובד' ווילנא נשתבש ניער מן ינער) וצע"ג, ובעקידה שם הועתק משל לארכי לסטים שהיה ישן בפרשת דרכים עבר חד ושרי מעיר ליה אמר ליה קום דבישא שכיחא הכא קם שרי מקפח ביה אמר ליה נער בישא אמר ליה דמיך הוא ועוררתיה כך אמר הב"ה לדרכו היה הולך וכו', ובמה"ג שם מחזיק באזני כלב עובר למה היה עשו דומה לכלב שהוא ישן על הדרך בא אחד הקימו אמ' ליה קום דהכא איניש ביש קם ושרי מקפח ביה אמ' ליה יגער בך בישא אמרין ליה דמוך ואערתיניה כך אמ' הקב"ה ליעקב עשו לדרכו הולך ואת משלח לו וכו' [וע"ע ברמב"ן ובחיי], ובסגנון אחר הפתיחה בתנחומא מ"ב שם סי' ב' זש"ה מחזיק

ראשי תיבות.

אי' — איתא.
א"א — אות אמת.
אגה"א — אגדת האמוראים הירושלמיים לרב"ז באכער.
אגה"ת — אגדת התנאים להנ"ל.
אדר"נ — אבות דר' נתן.
איכ"ר — איכה רבתי.
א"צ — אין צריך, איפת צדק.
אצוי"ר — אהבת ציון וירושלים.
ביה"מ — בית המדרש.
במ"ר, במד"ר — במדבר רבה.
ב"ס — בן סירא.
ב"ר — בראשית רבה.
ג' — גורס, גריס.
גד"פ — גאטטעסדיענסטליכע פארטרעגע.
גי' — גירסא.
ד' — דפוס.
ד"א — דבר אחר.
ד"ה — דיבור המתחיל.
דה"מ — דרכי המשנה.
ד"ו — דפוס ויניציאה.
דל"א — דקדוק לשון ארמי.
דמ"ג — דייטשע מארגענלענדישע געזעללשאפט.
ד"ס — דקדוקי סופרים.
דפ"ר — דפוס ראשון.
ד' פפד"א — דפוס פרנקפורט דאדר.
ד' פפד"מ — דפוס פרנקפורט דמיין.
ד"ר, דב"ר — דברים רבה.
וי"ר — ויקרא רבה.
חו"י — חסרות ויתרות.
ח"נ — חילופי נוסחאות.
ילק' — ילקוט.
י"מ, יד"מ — ידי משה.
י"מ, יפ"מ — יפה מראה.
יפ"ת — יפה תואר (במדרש ד' פיורדא תנ"ב).
ירוש' — ירושלמי.
כ"י — כתב יד.
כי"א א' — כ"י אקספרד קו' 147.
כי"א ב' — כ"י אקספרד קו' 2335.
כי"ג — כ"י שטוטטגארט.
כי"ו — כ"י וואטיקאנא.
כי"ז — דפים אחדים מהגניזה באלקאתרת שהובאו לאקספרד.
כי"ח — כ"י מדרש חכמים.
כי"ט — כ"י האחים טריעסטי.
כי"ל — כ"י לונדון קובץ Add. 27169.
כי"מ — כ"י מינכען.
כי"פ — כ"י פארים.
כי"ת — כ"י תימני.
לאר"מ, לא"ר — לשון ארמי.
ל"י — לשון יוני.
ל"מ — לשון מקרא.
ל"ס — לשון סורי.
לק"ט — לקח טוב.
ל"ר — ל' רומי.
מ' — מדרש.
מ"ב — מהדורת ר"ש באבער.
מבה"י — מבוא הירושלמי.
מה"ג — מדרש הגדול.
מהרז"ו — מוהר"ר זאב וואלף איינהארן.
מהרז"ף — מורי ורבי מוהר"ר זכריה פראנקעל ז"ל.
מהרש"ס — מוהר"ר שלמה סיריליאו.
מו"ע — מוסף הערוך.
מח"ו — מחזור ויטרי.
מ"י — מנחת יהודה.
מ"כ — מתנות כהונה.
מ"נ — מורה נבוכים.
מנוה"מ — מנורת המאור.
מ"ע — מכתב עתי.
מ"ש — מנחת שי, מדרש שמואל, מה שכתוב, מה שכתבתי.
ס' — ספר.
ס"א — ספר אחר.
סא"ר — סדר אליהו רבה בסדר אליהו רבה וס' אליהו זוטא (תנא דבי אליהו) הוצאת ר"מ איש שלום.
ס"ד — סיפא דקרא
סה"ד — סדר הדורות.
ס"ע — סדר עולם.
ס"ר — סדר רבה.
ע' — ערך.
עה"ש — ערוך השלם.
עה"ת — על התורה.
עח"נ — עיין חילופי נוסחאות.
עי"ע — עיין עוד.
עמת"ל — ערך מלין תלמודי לר' יעקב לעווי.
עמת"ב — ערך מלין תרגומי להנ"ל.
פ' — פרשה, פרק, פסוק.
פדר"א — פרקי דר' אליעזר.
פי' — פיסקא, פירוש.
פסי"ר — פסיקתא רבתי הוצאת ר"מ איש שלום.
קו' — קונטרס, קובץ.
ק"ע — קרבן העדה.
ר' — רמז.
רגמ"ה — רבינו גרשום מאור הגולה.
רד"ל — ר' דוד לוריא.
רה"ג — רב האי גאון.
רי"ג — ר' יהודה גדליה.
רמא"ש — ר' מאיר איש שלום.
רס"ג — רב סעדיה גאון.
ר"ש — רבינו שמשון.
רש"ב — ר' שלמה באבער.
רש"ש — ר' שמואל שטראשון.
שו"ת — שאלות ותשובות.
שמ"ר, שמו"ר — שמות רבה.
ת"א — תרגום אנקלוס.
תו"כ — תורת כהנים.
תר"י א' — תרגום ירושלמי א' (תרגום יונתן).
תר"י ב' — תרגום ירושלמי ב' (תרגום ירושלמי).
תשוה"ג — תשובות הגאונים.

מ"ח	=	Monatsschrift für Geschichte und Wissenschaft des Judentums
מ"ע האנגלי	=	Jewish Quarterly Review
מ"ע הצרפתי	=	Revue des Études Juives
ענציקלאפעדיא	=	The Jewish Encyclopedia

בדפוס צבי הירש איטצקאווסקי

Veröffentlichungen der Akademie für die Wissenschaft des Judentums

BERESCHIT RABBA

mit

kritischem Apparat und Kommentar

von

J. Theodor

Nach dem Ableben des Verfassers bearbeitet und ergänzt von

Ch. Albeck

Lieferung XI

BERLIN
VERLAG M. POPPELAUER
1926

כתבי האקדמיה למדעי היהדות

מדרש

בראשית רבא

צרוף ומזוקק שבעתים על פי כתבי יד ובראשם כ״י ישן נושן בבריטיש מוזעאום בלונדון אשר נעשה לפנים הספר ועפ״י דפוסי המדרש הראשונים ונוסחאות הערוך ופי׳ המיוחס לרש״י ז״ל וילקוט שמעוני וילקוט המכירי

עם מראה מקומות וחילופי נוסחאות

ופירוש

מנחת יהודה

מאת

הר״ר יהודה טהעאדאר ז״ל

ואחרי מות המחבר נערך והושלם על ידי

חנוך אלבעק

מחברת י׳

ברלין תרפ״ו

פערלאג מ. פאפפעלויער.

לוח הסימנים בחילופי נוסחאות.

ל = כ״י לונדון בבריטיש מוזעאום קובץ Add. 27169, ועל כ״י זה המעולה מכל כ״י יסדתי את טופס המדרש (ובח״נ לא נמצא סימנו כי אם במקומות אשר בררתי לי גי׳ אחרת).

ל° = הגהה בכ״ל בכתב אחר או גירסא מובאה בשם ס״א (ספר אחר) בגליון הכ״י או בגוף הספר.

ד = דפוסי המדרש עפ״י ד׳ ויניציאה ש״ה.

ד¹ = מדרש דפ״ר קונשטנטינא ער״ב.

פ = כ״י פארים קובץ 149.

ו = כ״י רומי קובץ 30 באוצר הספרים של הוואטיקאן (ועי׳ צד 25 וצד 50).

ח = (קיצור) ב״ר במדרש חכמים כ״י של ר״א עפשטיין ז״ל בווינא.

א { א¹ = כ״י אקספרד קובץ 147 (רשימת נייבויער).
א² = כ״י אקספרד קובץ 2335 (ועי׳ צד 38).

ג = כ״י שטוטטגארט קובץ אריענט׳ 32 (ועי׳ צד 169)

ב = כ״י מינכען קובץ 97 (ועי׳ צד 50).

נ = כ״י לונדון קובץ 16406 (כ״י משובש, והשתמשתי בו רק בפ״א ופ״ב ומעט במקומות אחרים).

ת = כ״י תימני של ר׳ אלחנן אדלר בלונדון (ועי׳ צד 328)

ז = דפים אחרים מהגניזה באלקאהרה שהובאו לאקספרד (ועי׳ צד 309).

ב = גירסאות כ״י בגליון מדרש אב״א ויניציאה שכ״ז באוצר הספרים אשר לבית מדרש הרבנים בברעסלוי.

ע = ערוך הוצאת קאהוט.

ע° = גי׳ ס״א בערוך או גי׳ בכ״י ודפוסי ערוך שהביא בעל ערוך השי׳ בהערותיו.

ר { ר¹ = פירוש בראשית רבא כ״י שהיה לפנים באוצר הספרים של האחים טריעסטי בפאדובה.
ר² = פי׳ הנ״ל במדרש כ״י אקספרד קו׳ 147.

ר³ = פירוש הנ״ל שמעורבב עם פי׳ שני (ש) על ב״ר ושניהם נדפסו בשם פירש״י פעם ראשונה במדרש אב״א ויניצ׳ שכ״ז.

ש = פירוש השני על ב״ר בפירש״י הנ״ל.

י = ילקוט שמעוני ד׳ וויניציאה שכ״ו, ד׳ פפד״א תס״ט.

י¹ = „ „ דפ״ר שאלוניקי ח״א רפ״ו, ח״ב רפ״א.

מ = ילקוט המכירי (ישעיה ד׳ ברלין תרנ״ג, תהלים ד׳ ברדיטשוב תר״ס, משלי ד׳ ירושלם תרס״ב (ועי׳ צד 67) ובס׳ הלקוטים ח״ו, תרי עשר כ״י בריטיש מוזעאום קובץ Harl. 5704 והוצ׳ גראינוף).

ל׳ = ליתא.

~ = סימן התיבה שלפני הוספה או שלאחריה.

האותיות בגליון התיצון (כמו **א** בצד 1) יורו על חילוקי הפרשיות במדרש ד׳ ווילנא, והמספרים בגליון הפנימי (כמו *2a* שם) על הדפים והעמודים במדרש ד׳ ויניציאה ש״ה, והמספרים בח״נ על מספר השורות; בכל מקום שגי׳ כי״ל מקויימת גם עפ״י כ״י אחרים ילקוט וכו׳ הצגתי בח״נ סימני ספרים אלו אצל גי׳ כי״ל שהסגרתי בחצי אריח כזה], ואם כל כ״י האחרים וילקוט וכו׳ מסכימים עם גי׳ כי״ל עשיתי בצד הגי׳ סימן מרובע קטן כזה ▫ ובמקום שגי׳ הדפוסים מסכמת עם גי׳ כי״ל לא הבאתי עוד ראיה לגי׳ זו ואף אם יש שינוים בכ״י אחרים וערוך ילקוט וכו׳ כי המפורסמות אינן צריכות ראיה, ואם הוכרחתי לנטות מכי״ל ובררתי הגי׳ עפ״י הדפוסי׳ או כ״י האחרים וערוך וילקוט וכו׳ עשיתי סימן כוכב קטן כזה * בצדה, והכפלתי את הסימן כזה ** אם כל כ״י האחרים וכו׳ יעידו נגד כי״ל, ואם הנחתי גי׳ כי״ל בפנים הצגתי גי׳ הדפוסים שהיא ג״כ גי׳ כל כ״י האחרים וכו׳ בלי שום סימן, והשינויים התמידיים שנמצאו בכי״ל כמו מלת א מ ר נעדרת במקום שחכם אומר בשם חכם (כסגנון הירושלמי) או מלת של מחוברת למלה שלאחריה מנעתי מלציין בח״נ. [מה שנדפס בין בביאור ובין בציונים בין שני חצאי רבוע כזה [ ] הוספת המו״ל הוא].

אמרו לה אם בעיניך מקרולפרוס בעינינו ננס הוא, כך אביו קראו גדול ויקרא את עשו בנו הגדול, אמו קראתו גדול את בגדי עשו בנה הגדול (בראשית כז טז), אמר להן הקב"ה אם בעיניכם גדול בעיני קטן שנ' הנה קטן נתתיך בגוים (עובדיה א ב), אמר רבבהו אמר ר' ברכיה לקבל תורא טבחא הה"ד כי זבח לי"י בבצרה וטבח גדול בארץ אדום (ישעיה לד ו) אמר ר' ברכיה טבח גדול בארץ אדום:

א ב) ויאמר אליו בני ויאמר אליו הנני הה"ד כי יחנן קולו אל תאמן בו וגו' (משלי כו כה):

1 פסיקתא פ' החודש (נ"ו ס'), פסיקתא רבתי שם (ע"ע ח'): 3 לקמן פפ"ג, פסיקתא רבתי פ' פרה (ס"ס ב'), תנחומא מ"ב חקת סי' כ"ה: 5 ילקוט ר' קי"ד, ילק' מכירי משלי כ"ו כ"ה, תנחומא מ"ב תולדות סי' ח', תנחומא שם סי' ח', מדרש תהלים י"ד סי' ג':

1 לה] פואגבים, ל' דתי (שם) | בעיניך] ~ הוא פוא[1]גבי (שם) | מקרולפרוס] ו[1] (שם), מקרוא לפרוס דפגב, מוקרו ליפארוס ת, מוקרא ליפרוס ו, מיקריא ליפרים ח, מקרפולים א[3], נקרוליפראוס א[1], נקרו אלפרוס מ, מקרוס י | ננס הוא] הוא ננס פוחאגב, הוא ננוס ו[1]מ, ננס י (שם), הוא ננס שבננסים דת | כך] ~ עשו ת | קרא אותו אגבים, קורא אותו דפות | גדול] בנו הגדול א[1] | 2 ואמו פו | * קראתו פא[1]גי (שם)] קראתיו ל, קראת (קראה א[2]ת, קרא' ו[1]) אותו דא[2]כתי[1], קורא אותו ו, קוראה מ | את] י (שם), ותקת רבקה ~ דפואגבים | [0] עשו] ל' ד | הגדול] פואגתימ, ~ החמודות ד, .. אשר אתה בבית כ | אמר להם פואגת, א"ל ימ, אמר י (שם) | אם ל' י | גדול] מ, הוא גדול דפוגכתי | קטן] ~ הוא קטן פוא[2]כתי, הוא קטן דא[1]גמ | 3 קטן] פוכתי, קטן דאגמי[2] (שם) | בגוים] פא[2]תי (שם) מ, בגוים בזוי אתה מאד דחא[1]גכי, ל' ו | אמר רבבהו] ואמ' רבבהו ג, אמ' רב בה כ, אמ' ר' אבהו פאי (שם), אמ' ר' אבהוא ו[0], ואם הוא רב אמ' ר' אבהו מ, ל' דתי | לקביל גת, לפם ו, לפני מ | תורה ו | טבחה ו, טבחיא א, דטבחא מ | 4 וטבח — אדום] וגו' ו | אמר — אדום] ו, ל' דפו[0]אגכתימ | 5 * ויאמר אליו הנני דואבתמ] ויאמר הנני גי, וגו' לפ | תאמין פ | וגו'] כי שבע תועבות פ, כי.. תועבות בלבו אכתמ, כי.. בליבו ג |

בנו אמר לו ראה לבני מה בחור מה גבור ובעל קומה אף אמו אמרה ראה מה בנינו בעל קומה אמר להם בפניכם הוא גבור ובעל קומה אינו יודע הרי העין אם יהא בו קומה מדדו ונמצא קטן ונפסל כך רבקה קראה אותו גדול ויצחק קרא אותו גדול אמר להם הקב"ה ומי בעולמי שליט ומושל בלעדי וכו' אני עשיתיהו קטן ואתם קוראין אותו גדול ואינו אלא קטן שנאמר הנה קטן נתתיך וכו', וגר' שפתרו שם מלת עינקמון שלפנינו בב"ר כאן לשון עין וקומה הרי העין (אם יהא בו) קומה הרי העינקומה: 3 אמר רבבהו וכו'. כ"ה בכי"ל, ובכי"ג ואמ' רבבהו א"ר ברכיה לקביל וכו', וביוחסין מאמר ב' הובא בבהו א"ל רב בבהו לרב אשי בפרק שני דיבמות, ובסה"ד ר' בבהו אמר לרב אשי וכו' והעיר שם לא מצאתי, ובסיום המאמר בכי"ל איתא רק אמ' ר' ברכיה טבח גדול בארץ אדום וצע"ג, ובכי"כ הגי' אמ' רב בה אמ' ר' ברכיה לקבל וכו', ונמצא ר' אבא בשם ר' ברכיה בוי"ר פכ"ו סי' ח' ובמדרש שמואל פכ"ד סי' ח' ור' ברכיה בשם ר' אבא בתנחומא מ"ב קדושים סי' ד' ובמדרש תהלים מזמור פ"א סי' ה', ובברכות מ"ה א' הגי' בכי"מ רב בהו ולפנינו הגי' ר' אבהו ועי' בד"ס שם שזה קצור השם מר' אבהו מצוי הוא בכי"מ, ובכי"פ וכי"א א' וב' וילק' ירמיה שם וילק' מכירי שם הגי' א"ר אבהו א"ר ברכיה וכו' ובכי"ו כתוב א"ר אבהוא על הגרד, אכן ר' אבהו קדום לר' ברכיה ור"ב אומר בשמו ועי' באגה"א ח"ב צד 100, ולעיל צד 275 איתא ר' ברכיה ר' אבהו בשם ר' אלעזר וכו' ועי' במדרש קהלת פ' את הכל וכו' (ג' י"א), ועל כל אילו הגירסאות קשה שהלשון אמר וכו' אמר ר' ברכיה אינו מסגנון המדרש ב"ר והיה צריך לומר ר' וכו' בשם ר' וכו', ובדפוסי' וכי"ת הגי' רק אמר ר' ברכיה, ודורש ואם גדול הוא לקבל תורא טבחא לנגד השור הטבח הה"ד כי זבח וכו' וטבח גדול וכו' א"ר ברכיה טבח גדול כלו' קרי ביה טבח[1]) גדול בארץ אדום, ובפי' ב"ר כי"ט וכי"א מלשון אחר גורס ומפרש לקביל (לקבל) תורא טיבחיה (טבחא) כלומר לפי שהשור הוא גדול צריך ג"כ הטבח (צריך הטבח) שיהא גדול ממנו כנגדו (גדול כנגדו) ששבחו (שטבחו) של עשו הגדול יהיה גדול שנאמר וטבח גדול וגו', ובכי"ו היה כתוב לפם תורה טבחה[2]) הדה היא כי זבח לי"י בבצרה וגו' אמ' ר' ברכיה טבח גדול בארץ אדום ונמחקו המלות וגו' עד ברכיה והוגה וטבח, והסיום שלפנינו א"ר ברכיה טבח וכו' מסכים עם סגנון הפסיקתא, וכן בכי"ל לקמן פפ"ג סי' ג' אמר הקב"ה וכו' אין לי עסק אלא עם בוצרה הה"ד כי זבח לי"י בבוצרה וטבח וכו' אמ' ר' ברכיה וטבח גדול בארץ אדום, והמאמר שלפנינו הועתק בשכל טוב שם בנו הגדול אם בעיניכם גדול בעיני הוא קטן שנא' הנה קטן נתתיך בגוים ואם גדול הוא לקבל תורא טבחא זש"ה כי זבח וכו', ובלק"ט מפרש ויקרא את עשו וכו' וכן רבקה קראה אותו גדול וכו' אבל הקב"ה קראו קטן שנא' הנה קטן נתתיך בגוים בזוי אתה מאד אבל לכשיהיה מפלתו כתוב וטבח גדול בארץ אדום א"ר ברכיה לקביל תורא סכינא (ובכ"י אחד שם הגי' הנכונה טבחא), ובשהש"ר שם מסיים ואין רב הוא לפום תורא טבחיא הה"ד כי זבח לה' בבצרה וטבח גדול בארץ אדום ועח"ג, והמאמר בלי המשל נסדר גם בפסיקתא פ' החודש, והגי' שם אמר הקב"ה אביו קורא אותו גדול שנ' ויקרא וכו' ואמו קראה אותו גדול שנ' ותקח רבקה וכו' ואני קורא אותו קטן שנ' הנה קטן אבל הואיל והיו קורין אותו גדול לפום תורא טבחא שנא' כי זבח וכו' וטבח גדול בארץ וכו' ועיי"ש בהערות רש"ב אות רמ"ג ואות רמ"ה ובפסי"ר פ' החודש, ובפסי"ר פ' פרה שם ושחט אותה לפניו כי זבח לה' בבצרה וטבח גדול וכו' א"ר ברכיה טבח גדול בארץ וכו' ועי' בתנחומא מ"ב חקת שם, ובמה"ג עמו' 418 הועתק ויקרא את עשו וכו' אמ' לו הקב"ה אתה קורא לו הגדול (גדול) ואמו קראה לו גדול חייך שאני עושה בטבחו טבח גדול שנ' כי זבח וכו', ורבנן אמרי אביו קורא אותו גדול ואמו קוראה אותו הגדול (גדול) אמ' הקב"ה אני איני קורא אותו אלא קטן שנ' הנה קטן וכו' ואם רב הוא לפום תורא טבחיה שנ' וטבח גדול בארץ אדום וצ"ע, ואולי נשתבש אמ' רבבהו ובכי"ג ואמ' רבבהו מן ואם רב הוא, ומן רבבהו נשתבש ר' אבהו: 5 כי יחנן קולו וכו'. עשו אמר הנני לשון ענוה ובשפתיו ינכר שונא ובקרבו ישית מרמה כי יחנן קולו אל תאמן בו וכו', ובמדרש תהלים שם ד"א אמר נבל בלבו זה עשו הרשע שהוא אומר אחד בפה ואחד בלב בלב הוא אומר יקרבו ימי אבל אבי ובפה הוא אומר הנני אמר לו הקב"ה רשע את מתחנן בדבריך וכו' כי יחנן קולו אל

1) טבח. 2) טבחה.

חזקיה תרגמנא אמר כי שבע תועבות בלבו (שם שם) את מוצא תיעבה אחת כת׳ בתורה וכת׳ בה עשר,
כת׳ לא ימצא בך מעביר בנו ובתו וגו׳ וחבר חבר ושואל אוב וידעוני וגו׳ (דברים יח י יא) כאן
יב שכת׳ שבע על אחת כמה וכמה הוי כי שבע תועבות בלבו כי שבעים תועבות בלבו, ד״א ויאמר
אליו בני אמר ר׳ יהושע בן קרחה הגיע אדם לפרק אבותיו קודם לחמש שנים ולאחר חמש שנים
ילעג מן המיתה שכן יצחק אמר אם לשני אבא אני מגיע עד עכשיו מתבקש לי, אם לשני אמה אני
מגיע הנה נא זקנתי וגו׳: תני שבעה דברים מכוסים מבני אדם ואילו הן יום המיתה ויום הנחמה ועימק

1 ילקוט משלי כ׳ תתקמ״ח: 3 ילקוט כ׳ קי״ד: 6 ילקוט שם, ילק׳ ירמיה כ׳ רנ״ו, מכילתא בשלח מסכתא ד׳ פ״ה, פסחים נ״ד ב׳, מדרש קהלת פ׳ כאשר אינך (י״א ה׳):

1 חזקיה] פואתמ, חזקיהו דכ (חזקיה — בלבו ל׳ ג) | תורגמנא ד, ־נה ו, תרגמניא א[2], תורגמניה פב, תורגמיניה מ, מתורגמנא ת, מתורגמני׳ א[1] | שבע] כת, שבעים דפואמ, ע׳ ד[1] | כת׳] גתי[1], כתו׳ פא[1]כ, כתוב וא[2]י (משלי), כתי׳ דמ | וכת׳] גת, וכתו׳ ד[1]א[2]כ, וכתוב דוי[1] (שם), וכתי׳ א[1]ימ | 2 כת׳] כ, כתי׳ א[2]מ, ל׳ דפוא[1]גתי | וגו׳] באש דכת, באש וגו׳ פוגי, באש קוסם קסמים מעונן (ועונן א[2]) ומנחש ומכשף אמ, ל׳ י (שם) | וחבר — וגו׳] וחובר חבר וגו׳ וג, וחובר.. וידעוני ד, וחובר.. ושואל (ושאל פ) אוב.. ודורש (ודריש פ) אל המתים כי תועבת יי׳ ו׳׳י אליך א[2]) כל עושה אלה א[2]מ, ל׳ י | כן וג | 3 שכת׳] ות, שכתוב דא[2]בם, כתוב י[1] (שם), כתי׳ א[1]י, שכת׳ בה ג | * שבע דפואגכתי] כי שבע תועבות בלבו מ, ל׳ ל | הוי ו | כי — בלבו ל׳ א[2]י | כי ל׳ פי | בלבו ל׳ כ | ד״א] פוא[1]גב, ל׳ דא[2]תי | ויאמר — בני] פו, ויאמר.. בני ויאמר אליו הנני א[1]גכ, ויאמר אליו הנני דת, ויאמר.. ויאמר.. הנני הנה נא זקנתי לא ידעתי יום מותי ח, הנה.. מותי א[2]י | 4 קרחא כ, לוי ג | ** אדם] ל׳ ל | לחמש] פוא[1]גבת, לה׳ ד, חמש חא[2]ר | שנים ל׳ פ | ולאחר — שנים] ו[0]תגבת, ולאחר חמשה (ה׳ ד[1]) שנים ד, ולאחר חמש פ, או לאחר חמש שנים ור[1], או לאחר חמש ר[2], ל׳ י | 5 ילעג] ג, ילאג ו, ידאג ל[0]דפו[0]חאבתרי | שכך י | יצחק אומ׳ וא[2], אמר יצחק רי | לשניו של דפאגבת, לשנותיו של ו, לשנים של ר, לשני׳ של י | עכשו פא[2]ב | אני מתבקש א[1], אני.. לו כ | ואם וגרי | לשנות ר[3], לשניה של א[1], לשנותיה של פוא[2]גכר, לשנים של דת, לשני׳ של י | אמא דפתר[1], אימה ג, אימא ואבר[2], אימ׳ י[1] | 6 וגו׳] וג, לא ידעתי יום מותי דפאבת | תניא א[2] | ז׳ א[1]י | מכוסין פא[2]ב | ואילו הן] פג, ואלו הן דו[0]א[1]בתי, אלו הם י (ירמיה), ל׳ וא[2] | מיתה ג |

תאמן בו כי שבע תועבות בלבו כל מה ששנאת הוא אוהב שנאמר שש הנה שנא ה׳ ושבע תועבות נפשו. ועי׳ בתנחומא ס״ב שם ובילק׳ משלי ר׳ תתקל״ח: 1 תרגמנא. המתורגמן ועי׳ לעיל צד 539 ובמ״י שם ועי״ע באכער טערמינאלאגיע ח״א צד 206 ובאגה״א ח״א צד 49, והסגנון את מוצא כמו לעיל צד 656 וצד 694: תועבה אחת וכו׳. כי תועבת יי׳ כל עושה אלה (דברים י״ח י״ב) וכת׳ בה עשר תועבות לא ימצא בך מעביר בנו ובתו באש קוסם קסמים מעונן ומנחש ומכשף וחבר חבר ושאל אוב וידעני ודרש אל המתים, ומשמע שמונה שתים מעביר בנו ובתו באש, וקשה הלשון בלק״ט הה״ד כי וכו׳ שבע תועבות בלבו תועבה אחת היא הכשפנות ובה שבע תועבות דכתיב לא ימצא וכו׳ ומסיים שבע תועבות מעשר הרי שבעים, ובשכל טוב שם חזקיה תרגמינא אמר על שבע תועבות בלבו אתה מוצא תועבה אחת בתורה היא הכשפניות וכתיב בה עשר תועבות וכו׳ וכאן שכתוב שבע תועבות עשר על כל אחת הרי ע׳: 5 ילעג. וכ״ה בכי״ג והוגה, ובכי״ו ילאג והוגה ידאג, ובגליון כי״ל נסמן ס״א ידאג כמו שהגי׳ בשאר הספרים ובסמוך גם בכי״ל, ואולי פי׳ ילעג יעלג כמו שהתחיל יצחק מגמגם בדבר ויאמר אליו בני וכו׳ ויאמר הנה נא זקנתי וכו׳ ועי׳ געזעניוס־בוהל ע׳ עלג: שכן יצחק אמר. שהיה באותו הפרק בן קכ״ג שנה שהיה בן ששים שנה כשנולד יעקב ובן ס״ג שנה נטל יעקב את הברכות ושרה מתה בת קכ״ז ועי׳ למטה סי׳ י״ט ופס״ח סי׳ ה׳ ובמ״י לעיל צד 677 ובפירש״י עה״ת, ובפי׳ ב״ר כי״ט וכי״א גורס ומפרש א״ר יהושע בן קרחה הגיע אדם לפרק אבותיו קודם חמש שנים או לאחר חמש שנים (לאחר חמש) ידאג וכו׳ שכן אמר יצחק הנה נא וכו׳ אם לשנים של אבא אני מגיע שגזרו עלי שאחיה כשנים שהיה אבי עד עכשיו מתבקש לי עדיין (עדין) יש לי הרבה לחיות שלא הגעתי לשנותיו ואם לשנותיה של אמא (אימא) אני מגיע הנה נא זקנתי שיצחק היה באותו זמן פחות מאמו חמש שנים שכן מצינו שאותה שעה שנטל יעקב את הברכות היה בן ששים ושתים (בן ס״ג) שנה ויצחק (וכתי׳ ויצחק) בן ששים שנה בלדת אותם הא למדנו שהיה יצחק באותה שעה בן מאה ועשרים ושתים (בן קכ״ב) שנה ושרה חיתה מאה ועשרים ושבע שנה (חית קכ״ז) הא למדת שהגיע לימי אמו קרוב חמש שנים והיה מפחד (קרוב חמש שנים), ובשכל טוב צד 109 א״ר יהושע וכו׳ הגיע לפרק אבותיו קודם לחמש שנים ידאג וכו׳ שכן יצחק היה קכ״ג שנה ואמר אם לשנותיו של אבי אני מגיע עד עכשיו מתבקש לי נ״ב שנה אבל אם לשנות אמי אני מגיע הנה נא זקנתי לא ידעתי יום מותי וכו׳: 6 תני וכו׳. במכילתא שם שבעה דברים מכוסים מבני אדם ואלו הן יום המיתה ויום הנחמה ועומק הדין ואין אדם יודע במה משתכר ואין אדם יודע מה בלבו של חבירו ומלכות בית דוד אימתי תחזור למקומה ומלכות חייבת אימתי תעקר, ולא נמנה שם ואין אדם יודע מה בעוברה של אשה, ופסוקי הראיה לא הובאו שם, ובריתא בפסחים שם שבעה דברים וכו׳ (אלו הן) יום המיתה ויום הנחמה ועומק הדין ואין אדם יודע מה בלבו של חבירו ואין אדם יודע במה משתכר (ואין יודע במה משתכר ואין יודע מה בלבו של חבירו) ומלכות בית דוד מתי תחזור ומלכות חייבת מתי תפול (תכלה) ועי׳ בד״ס, ומב״ר כאן נובע המאמר במ׳ קהלת שם שבעה דברים וכו׳ ואלו הם יום המיתה ויום הנחמה ועומק הדין ובמה הוא משתכר ומה בלבו של חבירו ומה בעיבורה של אשה ומלכות זו של אדום אימתי נופלת יום המיתה מנין שנא׳ כי לא ידע וכו׳ יום הנחמה מנין שנא׳ אני ה׳ וכו׳ ועומק הדין מנין שנ׳ כי המשפט לאלהים הוא במה הוא משתכר מנין שנ׳ זו מתת אלהים הוא ומה בלבו של חבירו שנ׳ אני ה׳ חוקר לב ומה בעיבורה של אשה שנ׳ כעצמים וכו׳ מלכות הרשעה זו של אדום אימתי נופלת שנ׳ כי יום וכו׳, ובכי״ו הושלם בגליון בכתב אחר בסגנון שלפנינו מן ואלו הן וכו׳ עד מתי היא נופלת, ובגוף הספר בסגנון אחר אין אדם יודע אימתי הוא מת כי לא ידע האדם וכו׳ ועח״נ, וכסדר המאמרים שם הועתק בלק״ט שבעה וכו׳ המיתה שנאמר כי לא ידע וכו׳ ומה בלב

הדין ואין אדם יודע במה משתכר ואינו יודע מה בלבו שלחבירו ואין יודע מה בעוברה שלאשה ומלכות הרשעה אימתי נופלת, יום המיתה דכת׳ כי לא ידע האדם את עתו (קהלת ט יב), יום הנחמה דכת׳ אני י״י בעתה אחישנה (ישעיה ס כב), עומק הדין דכת׳ כי המשפט לאלהים הוא (דברים א כז), ואין אדם יורע במה משתכר דכת׳ זו מתת אלהים הוא (קהלת ה יח), ואין אדם יודע מה בלב חבירו דכת׳ אני י״י חקר לב וגו׳ (ירמיה יז י), ואין אדם יודע מה בעובר האשה דכת׳ כעצמים בבטן המלאה (קהלת יא ה), ומלכות הרשעה אימתי נופלת דכת׳ כי יום נקם בלבי (ישעיה סג ד), אמר ר׳ יהושע בן קרחה הגיע אדם לפרק אבותיו קידם המיש שנים ולאחר חמש שנים ידאג מן המיתה שכן יצחק א׳ אם לשנותיו שלאבא אני מגיע עד עכשיו מתבקש לי ואם לשני אמה אני מגיע הגה נא זקנתי וגו:

יג ג) ועתה שא נא כליך שיון מאני זינך שלא תאכילני נבלות וטריפות, סב מאני זינך שלא

10 ילקוט כי קי״ד:

1 ואינו יודע פ | משתכר] א^{2}י (שם), הוא משתכר ד^{0}וא^{1}גכת, נשתכר פ | ואינו] פ, ואין אדם ד^{0}ואגכתי (שם) | שבלבו א^{1} | ואינו פ, ואין אדם ד^{0}ואגכתי (שם) | בעוברה] פגי (שם), בעבורה דא^{2}כ, בעיבורה ו^{0}א^{1}ת | 2 הרשעה] פא^{2}כי^{1} (שם), הרשעה הזאת ד^{1}ו^{0}ח, הרשעה זו א^{1}, הזאת ד, עשו ת, הרשעה ומלכות חייבת ג | מתי א^{2}כ, אימתי היא א^{1}גת, מתי היא פו^{0}י (שם) | תפול א^{2} | יום המיתה] אין אדם יודע אימתי הוא מת ן | דכת׳] ת, שנא׳ אי, מנין גי (שם), מנין דכתי׳ דפ, מניין שנ׳ כ, ל׳ ן | כי] ואגי, כי גם דפכת | עיתו ג | ויום כ (יום — אחישנה ל׳ ן) | דכת׳] ת, שנא׳ א^{2}, מנין גי^{1} (שם), מנין דכתי׳ דפ, מניין דכת׳ כ, מנין שנא׳ א^{1}, ל׳ י | 3 עומק — הוא] עומק.. שנא׳ כי.. הוא א^{2}, עומק.. מנין כי.. הוא גי (שם), ועומק.. דכ׳ (שנ׳ י, מנין כ) כי.. הוא פחכי, אין אדם יודע מה בעומקו של דין שנא׳ (דכת׳ ת) כי.. הוא דת, ואין אדם יודע מה בלבו של חברו שנא׳ אני י״י חוקר לב ובוחן כליות עומק הדין מנין שנא׳ כי.. הוא א^{1}, ואין אדם יודע מה בלבו שלחבירו אני י״י חוקר לב ואין אדם יודע מה בעומקו של דין כי.. הוא ואין אדם יודע מה דרך הרוח בוולד שהוא במעי אמו כאשר אינו יודע מה דרך הרוח כעצמים בב׳ המל׳ ן | 4 ואינו יודע פ | משתכר] אגי (שם), הוא משתכר דוכ, נשתכר פ | דכת׳] שנ׳ אגי (שם), ל׳ ן | זו] כי כ, ל׳ י | הוא] פגכי, היא דוא | ואין — וגו׳] ואין.. בלב חברו אני.. חוקר לב י, ואין.. בלבו של חבירו דכתי׳ אני.. חוקר לב דת, ואין.. של חבירו שנא׳ אני.. חוקר לב י (שם), ואין.. של חבירו שנ׳ (דכת׳ כ) אני.. חוקר לב ובוחן (בוחן ג) כליות א^{2}גכ, ואינו יודע.. של חבירו דכת׳ אני.. חוקר.. ובוחן כליות פ, ל׳ וא^{1} | 5 ואין — המלאה] ואין.. בעוברה של אשה.. המלאה ג, ואין.. בעובורה של אשה שנאמר.. המלאה י^{1} (שם), ואין.. בעבור׳ של.. דכתי׳.. המלאה י, ואין.. בעיבורה של.. שנא׳ (דכת׳ ת).. המלאה את, ואין.. בעיבורה של.. דכתי׳.. המליאה ד, ואין.. בעבורת שלאשה כעצמים.. המלאה כ, ואינו יודע מה בעוברה של.. דכ׳ כאשר אינך יודע דרך הרוח בעצמים.. המלאה פ, ל׳ ן | 6 ומלכות הרשעה (הרשעה הזאת א^{1}ג, עשו הרשע ת) אימתי היא ד^{1}פחא^{1}גת, ומלכות הרשעה מתי א^{2}י, ומלכות הרשעה מתי היא י^{1} (שם), ומלכות אימתי היא ד, ואין אדם יודע מלכות הרשעה אימתי היא כ, ואין.. יודע אמתיי מלכות ן, ואין.. מלכות אדום ו^{0} | תפול א^{2}י | דכת׳] שנ׳ אגי (שם), ל׳ ן | בלבי] ~ שנת גאולי באה כ, שנת.. באה פ, ואין אדם יודע אמתיי גאולה באה אני י״י בעתה אחישנה ן | אמר — זקנתי וגו׳] אמר.. שכן אמ׳ יצחק.. לשנותיו שלא אימא.. זקנתי לא ידעתי יום מותי ג, אמ׳.. קודם לחמש שנים.. שכן יצחק או׳ אם וגו׳ ו, ל׳ דפאכת | 10 שאוון ג, שחון ל^{0}, שנון פא^{2}כ, שנן ו, שחוז ל^{0}דא^{1}תרי | מאני] מיני א^{2}, ל׳ ת | זיינך פחא^{1}גכר^{0} | תאכילני פאכרי | נבלות] פא^{2}כתרי, נבילות דוא^{1}ג | וטרפות כרי | סב] תי, סני דפואגכ, ל׳ ח | מיני א^{2} | זיינך פגכ |

חברו שנא׳ אני ה׳ חוקר לב ועומק הדין שנא׳ כי המשפט לאלהים הוא וילד שבמעי אמו דכתיב כאשר אינך יודע מה דרך הרוח כעצמים וכו׳ (ופי׳ עצמים כמו ועוצם עיניו זה הילד שבבטן) ובמה הוא משתכר שנא׳ מתת אלהים הוא ואימתי מלכות אדום נופלת שנא׳ כי יום וכו׳ ואימתי גאולה באה שנא׳ אני ה׳ בעתה וכו׳ ועי׳ גם בשכל טוב צד 121 ובמדרש אגדה הוצ׳ רש״ב, ובמקרא כתוב כי גם לא ידע וכו׳ זה מתת אלהים היא והקרי זו, ובקהלת ג׳ י״ג מתת אלהים היא ועח״נ, ובמדרש ד״ו השמיטו בב׳ הפעמים מלת הרשעה ומקומה פנוי, ובילקוט ד״ו הגיהו כאן ובירמיה שם ומלכות הרביעית, ובילקוט דפ״ר לנכון הרשעה: 6 אמר ר׳ יהושע וכו׳. מאמר זה נכפל כאן גם בכי״ג ובכי״נ ושם קיטע שכן יצחק או׳ אם וגו׳, ומאמרים רבים נמצאו בב״ר שנוים ומשולשים אך לא באותו ענין (וכאן גם באותו הענין איזה שינוים קודם חמש שנים וכו׳ ידאג וכו׳ אם לשנותיו של אבא ועח״נ לעיל), ואולי נסדר המאמר כאן בהמשך הברייתא שבעה דברים מכוסים וכו׳ ונספח להדרש יום המיתה דכת׳ כי לא ידע האדם את עתו, ובלק״ט הובא לראש הפסוק ויאמר הנה נא וכו׳ כיון שיגיע אדם לזקנה ידאג מן המיתה, ולסוף הפסוק לא ידעתי וכו׳ שבעה דברים וכו׳ א״ר יהושע בן קרחה כיון שהגיע אדם בפרק אבותיו ידאג מן המיתה: 10 שוון. כ״ה בכי״ל ובגליון הימיני שם ס״א שחון, ובכי״ג שאוון ולא נתפרש לי, ובמה״ג עמו׳ 419 אמ׳ ליה שוי מני זינך וכו׳, ואינו נ״ל שנשתבש שוון מן שנון כמו שהגי׳ בכי״פ וכי״א ב׳ וכי״כ, ובכי״ו שנן (ונרשם בגליון שם פ׳ שחוז), ולזו הגי׳ כוון בעל שכל טוב שמפרש שם ועתה שא נא כליך כלומר נשא נא כליך לא תאכילני מן הגזל ד״א שא נא כליך מלשון חרב שנונה חיצי גבור שנונים, וכתב עוד ואני המחבר אומר השאה ממש לשון השחזה כדאמרי׳ אין משחיזין את הסכין במשחזת של אבן אבל משיאין אותו על גבי חברתה (עי׳ ביצה כ״ח א׳) א״ל בבקשה ממך השחז כליך ואל תאכילני נבילות, ופירוש זה איתא גם בפירש״י עה״ת שא נא לשון השחזה כאותה ששנינו אין משחיזין את הסכין אבל משיאה

תאכילני גזילות וחמסין, תליך אמר ליה הרי ברכות תלויות למאן דחמי ליה למתברכה הוא מתברך, ד"א שא נא כליך זו בבל שנ' ואת הכלים הביא בית אוצר אלהיו (דניאל א ב), תלייך זו מדיי שנ' ויתלו את המן וגו' (אסתר ז י), וקשתך זו יוון שנ' כי דרכתי לי יהודה קשת מלאתי אפרים ועוררתי בניך ציון על בניך יון וגו' (זכריה ט יג), וצא השדה זה אדום שנ' ארצה שעיר שדה אדום (בראשית לב ד):

ד) ועשה לי מטעמים ר לעזר בשם ר' יוסי בן זמרה שלשה דברים נאמרו בעץ טוב למאכל ויפה לעינים ומוסיף חכמה, ושלשתן נאמרו בפסוק אחד ותרא האשה כי טוב העץ למאכל (בראשית ג ו) מיכן שהוא טוב למאכל, וכי תאוה הוא לעינים (שם שם), מיכן שהוא יפה לעינים, ונחמד העץ להשכיל (שם שם) מיכן שמוסיף חכמה כמה דאת אמר משכיל להימן האזרחי (תהלים פח א), וכן יצחק א' ועשה לי מטעמים וגו', אמר לו בתחילה הייתי נהגה מן הראייה, עכשיו

2 ת:חומא מ"ב תולדות סי' י', ילק' מכירי זכריה ט' י"ג: 6 לעיל לד 174, מדרש קהלת פ' ברכות הטובה (ה' י"): 0. ילקוט שם:

1 תאכילני אגבי | גזולות פאי | וחמסים] תלייך א[1] | ליה] וכת, לו דפג | הרי ל' כ | ברכות] וגי' הברכות דפאכת | למן וג | דחזי א[2], דרחמי א[1]י | ליה ל' פא[2]גכ | למתברכא וא[1]ת, לאיתברכ' א[2], למברכיה י | מתברך] פואגכי, מתבריך דת | 2 זה חי | * בית — אלהיו אתמ] בית.. אלוהיו ד, בית.. אלוהך ג, אוצר בית י"י לכ, בבל וגו' י, וגו' פו | תלייך] א[1], תליך דפוא[2]גכתים | מדי | 3 וגו'] ג, על העץ דת, ל' פואכי | וקשתך] ואגכמ, קשתך דפתי | זה כמ | יוון] וג, יון דפאכתימ | * קשת — וגו' ל[0]] קשת וגו' ועוררתי.. יון י, קשת מלאתי אפרים א[1], קשת מלאתי ל, קשת דפא[2]גכת, וג' ו | 4 זה] פחא[2]כמ, זו דוא[1]גתי | אדום] עשו ת | 6 ועשה — מטעמים] ~ כאשר אהבתי כ, כאשר.. והביאה לי ואוכלה א[1] | אלעזר | בן] פאגכ, בר דות | זמרה ו, זמרא דגכ, זימרא פא[2]ת, זימר' א[1] | ג' ד[1]א | בעץ] בגוי פא, בגאה ו, בנאי ו[0], בנואי ג, בבואו כ, בתאגה ת, בתאינה ד[1], בו ד | 7 נאמרו] כתובי' א[1], כתובין כ | אחד] הזה ו, ל' א[2] | כי טוב] כי טוב העץ למאכל וכי תאוה הוא לעינים ~ כ | למאכל] וגו' ו | 8 מיכן] ג, מיכאן ו, מכאן דא[1]כת, הרי א[2] | שהוא ל' א[2] | כי ו | מיכן] וג, מכאן דאכת (וכן בסמוך) | 9 ונחמד העץ] ואגכת, ל' ד | שמוסיף] א[2], שהוא מוסיף דוא[1]גכת | להימן] א[2]ב, לאיתן דוא[1]גת | 10 שכן ו | או' ו, אומ' א, אמר דפגכת | וגו'] ו, ל' דפאגכת | אמר לו ל' ו | בתחלה פאכתי, לשעבר ו | הראיה פוא | עכשיו] ו, ועכשיו דא[1]גתי, ועכשו פא[2]כ |

על גבי חברתה חדד סכינך ושחוט יפה שלא תאכילני נבלה (ומשמע שאינו גורס וטריפות ועי' ביפ"ת השלם), ובגליון השמאלי נרשם בכי"ל בכתב אחר ס"א שחוז שא נא כמו משיאה בחבר', וכן הגי' בדפוסי' וכי"א א' וכי"ת וילקוט ומפרש בפי' ב"ר כי"ט וכי"א שא נא כליך שחוז מאני זינך שלא תאכילני נבלות וטרפות שאין שא אלא לשון השחזה כהדא (כהא) דתנינן משיאין סכין על גב (משיאין את הסכין על גבי) חברתה ביום טוב (בי"ט) ודבר זה שמעתי מפי המורה ר' מאיר בר' יצחק (ובפי' ב"ר הנדפס מקרובי ר"מ בר' יצחק ועי' במאמרי על פירוש ב"ר בספר תפארת ישראל צד 142), וכליך מתורגם מאני זינך גם בתר"י א', ועוד דרשו סב וכו' קח כלי זינך וצודה לי ציד שלא תאכילני גזילות וחמסין, ולפי הגי' סני דרשו גם בזה הדרש הלשון שא נא, ובכי"ו נקוד[1]), ובדפ"ר וד"ו הגי' ג"כ סני, ובמעריך פי' סני שנן וצ"ע, ובמ"כ הוגה סב: 1 למאן דחמי וכו': למי שראוי לו להתברך הוא מתברך, ובפי' ב"ר כי"ט וכי"א מל"א מפרש הברכות תלויות כלומר עדיין הן תלויות שלא הוברר למי אברך או לך או ליעקב למאן דרחמי (דחמי) אברך למי שארצה אברך, וגם בכי"א ובילקוט הגי' דרחמי: 2 בית אוצר אלהיו. כן הגהתי כלשה"כ דניאל שם ועח"נ, ובלק"ט ובמדרש אגדה הוצ' ריש"ב נשתבש הביא בית האוצר, ובבחיי הביא בבלה (ועי' דה"ב ל"ו י"ח), ובלק"ט מפרש הדרש רמז לו המלכיות כשם שרמז לאברהם אבינו בבתרים ועי' לעיל צד 437 וצד 439, ובשכל טוב צד 122 מפרש ד"א שא נא כליך רמז לו שעתיד להתחבר עם מלכות בבל להוציא כלי בית אלהים לבית אוצר אלהיו וכו' תליך רמז לו שיגדל כבודו במלכות מדו ופרס ועתיד לתלותו שנאמר ויתלו את המן וקשתך רמז לו שעתיד להתחבר עם מלכות יון וכו' וצא השדה רמז לו שעתיד להיות מלכות רביעית שלו שנאמר ארצה שעיר שדה אדום, ובתנחומא מ"ב שם איתא ועתה שא נא כליך אמר ר' יצחק נפחא כליך זו מלכות בבל שנאמר ויתן ה' בידו את יהויקים מלך יהודה ומקצת כלי בית האלהים תליך זו מלכות מדי שנאמר ותלו אותו ואת בניו על העץ וקשתך זו מלכות יון שנאמר כי דרכתי לי וכו', ובמה"ג שם ד"א שא נא כליך אמ' ר' שמואל בר נחמן הכת' מדבר בארבע מלכיות כליך זו בבל שהגלת כלי בית המקדש תליך זו מדי שכת' בה ויתלו את המן וקשתך זו מלכות יון שכת' בה כי דרכתי לי וכו' וצא השדה זו אדום הרשעה שהיא מחרבת ציון כשדה שנ' ציון שדה תחרש: 6 ר' לעזר וכו'. המאמר נסדר לעיל צד 174 עד משכיל לאיתן האזרחי ועח"נ, ובכי"פ קיטע כאן ומוסיף חכמה וכו', ובלק"ט הועתק ועשה לי וכו' ר' אליעזר בש"ר יוסי אומר שלשה דברים נאמרו בעץ שאכל אדם הראשון טוב למאכל וכו' ומוסיף חכמה תלתהון מן הדא ותרא האשה וכו', ובשכל טוב צד 109 מסורס המאמר ומפרש ועשה לי וכו' כאשר אהבתי לשעבר הייתי נהגה מן הראייה כי הייתי רואה דבר נאה דא"ר אליעזר בשם ר' יוסי ג' דברים נאמרו בנאה טוב למאכל שנאמר כי טוב העץ וכו' ומוסיף חכמה שנאמר ונחמד העץ להשכיל וכולן ע"י ראייה שנא' ותרא האשה כי טוב ועכשיו איני נהגה אלא מן הטעם וכו', ובמדרש קהלת שם בדפ"ר וד"ו ר' אלעזר בשם ר' יוסי בר זימרא שלשה דברים נאמרו בנואי התאנה טוב למאכל וכו' ושלשתן בפסוק אחד ותרא האשה כי טוב העץ למאכל מכאן וכו' וכי תאוה הוא לעינים מכאן וכו' ונחמד העץ להשכיל מכאן שהוא מוסיף חכמה הדא ה"ד משכיל לאיתן האזרחי וכן יצחק אומר ועשה לי מטעמים אמר לו בתחילה הייתי נהגה מן הראייה ועכשו וכו', ובמ"כ שם גורס ומפרש בגואי התאנה בתוך התאנה כלומר בו בתאנה, אכן גם בכי"ג הגי' בנואי ובכי"פ וכי"א א' וב' כאן בנוי, ובכי"ו הגי' בנאה והוגה בנאי[2]), ופירוש זר להגי' בנוי נמצא בפי' ב"ר כי"א (וליתא בפי' הנדפס ובכי"ט) נוי דבר נאה ומתקבל מאיר את העינים ומרחיב את הדעת וא"א שלא יהיה בו טעם וכל זה דקדק מלשון ותרא

1) סָנֵי. 2) בְּנָאי.

איני נהנה אלא מן הטעם, וכן שלמה א' ברבות הטובה רבו אוכליה ומה כשרון לבעליה כי אם ראות עיניו (קהלת ה י) לא דמי ההוא דחמי סולגיתא פניה וכפין לההוא דחמי סולגיתא מלייא ושבע:

ה) ורבקה שמעת וגו' וילך עשו השדה לצוד ציד להביא אם מצא הרי מוטב ואם לאו להביא מן הגזלות ומן החמסין:

ו—ט) ורבקה אמרה וגו' הביאה לי ציד וגו' ועתה בני שמע וגו' לך נא אל הצאן יד אמר ר' לוי לך וקדם את האומה כמה דאת אמר ואתן צאני צאן מרעיתי (יחזקאל לד לא):

וקח לי משם שני גדיי עזים טובים אמר ר' חלבו אם מצאת הרי מוטב אם לאו הבא לי מפראפרנון שלי דאמר ר' חלבו שכך הכתיב לה שהוא מעלה לה שני גדיים בכל יום, ר' ברכיה בשם

2 עי' יומא ע"ד ב': 3 ילקוט שם: 5 ילקוט שם: 7 ילקוט שם: 8 פסיקתא פ' שור או כשב (ע"ש א'), ויקרא רבה פכ"א סי' י"א פכ"ז סי' ט', תנחומא ע"ב אמור סי' ע"ז, תנחומא תולדות סי' י' אמור סי' י"ב, פסיקתא רבתי פמ"ז (קל"א א'):

1 אומר דואר[2], הוא אומ' פ, אמר כר[1] | * רבו — עיניו גר[3]] רבו אוכליה וגו' י, רבו אוכליה לפאב, רבו אוכליה מכאן לסומין (לסומים ת) שאינם (שאינן ת) שבעים דת, ל' ן | 2 ולא א[2] | דאמי א'תר[2] | ההוא] פוא[2]גכעדי, דההוא ד, האי ת, ל' א[1] | * סולגיתא ל[0]דגתעדי'ן] סליגותא ל, סליקתא ל[0], סיגליתיה ן, סולניתה פ, סולניתא כ, סלאניתא א[1], סוגליתא ר[2] | פניה] פג, פניא דאכתעדי, מלייא ן | וכפין] עד[2], וכפן דפאגבתרי'י, ושבע ן | להההוא] למאן פר | סולגיתא] סוגליתא ד[1], סגליתיה ן, סולניתא כ, סלאניתא א[1], סוגליתא ר[2], ל' פ | מליא דאגכתרי, מלא פ, פנייא ן | ושבע] וכפן ן | 3 * ורבקה — להביא] ורבקה שמעת וגו' ג, וילך.. להביא דתר[1], ורבקה שמעת ל, ורבקה שומעת פו, ורבקה.. בדבר יצחק כ, ורבקה.. יצחק את עשו וגו' לצוד ציד להביא י, ורבקה שומעת לצוד.. להביא א[1], לצוד.. להביא א[2] מוצא י, מצא ציד א[2] | הרי ל' פאגרי | טוב פ | ואי י | 4 הגזלות] פאי, הגזילות דוגב, הגזל תר | ומן ל' פ | * החמסין ל[0]דא[2]גב] החומסין ל, החמסים וי, יסי' א[1], החמס תר, וחמסין פ | 5 ורבקה — ציד וגו'] ג, ורבקה אמרה אל יעקב בנה וגו' הביאה.. וגו' ן, ורבקה.. בנה הביאה לי ציד פת, ורבקה.. יעקב הביאה לי ציד ד, ורבקה אמרה הביאה לי ציד כ, ל' חא | * ועתה — וגו'] ועתה שמע בני וגו' ל, ועתה בני שמע בקולי וגו' ג, ועתה בני.. בקולי דוחכת, ועתה.. שמע פי, ל' א | הצאן וגו' ן | 6 לך] טוב (טב א[2]כ) אמרה לו ~ אב | את האומה] פוחגכב, אותה אומה ר[1], אותה ר[2], את האומה שמשולה לצאן ד, את.. שמשולה בצאן ת, את.. שהיא משולה כצאן א'י, את שהיא.. בצאן א[2] | ואתנה ד[1]ו[0]חאגכתרי | מרעיתי] ~ אדם אתם א[1]כ | 7 * שני — טובים דא[1]ת] שני.. עיזים טוב' ג, שני.. עזים וגו' ו, שני:. עזים א[2]כי, שני גדיי פ, וגו' ל | אמר ר' חלבו] פוכ, אמר.. חלאבו א[1], אמר ר' לוי דא[2]ת, ל' ג | מצאתה וג | הרי ל' פא[2]גרי טוב ח | ואם | * הבא דפוא[2]כעדי] הווה ל, הביא א'גת | לי ל' פאגע | 8 מפראפרנון] ו, מפרע פרנון בע, מרפא פרנון ג, מפרא פורנון א[2]ר[3], מפרא פורכון ר[2], מפראפרנין פ, מפרא פרגין ח, מפרה פרנין כ, מפיפורנין דר[1], מן פרפורנין ת, דפטורין ו[1] | * דאמר ר' חלבו] דמר ר' חלבו ן, דא"ר חלאבו א[1], אמ' ר' חלבו ל[0], ד"א לגכ, ל' דפחא[2]תרי | הכתיב] פוחא[1], הכת' גכ, כתב דתר[2]י, גכתב ר[1] | שכן ן | שיהיה ן | ** שני] ל' ל | גדיי עזים א'ת | ר' — חלבו] וגכ, ר'.. חלבו (חלאבו א[1]) אמ' פא, טובים

כן פי' ר' רחמאי. ובדפ"ר הגי' כאן נאמרו בתאינה ועי' לעיל צד 140 תאנים היו: 2 לא דמי וכו'. אינו דומה מי שרואה סל רק ונשאר רעב למי שרואה סל מלא פת ושבע מן הראייה, ובכי"ל כתוב סלוגיתא ובגליון בכתב אחר סולגיתא וכן בגוף הספר בסמוך להההוא דחמי סולגיתא ועת"נ, וערוך ע' סלג לא דמי ההוא דחמי סולגיתא פניא וכפין פי' סל כמו אינו דומה מי שיש לו פת בסלו וכו', ובכי"ל נסמן עוד בכתב אחר ס"א סליקתא ועי' בעמת"ל ע' סלקותא, ובמ' קהלת מסיים וכן שלמה אומר ברבות הטובה רבו אוכליה לא דמי וכו' סלגיתיה פניא וכפן להההוא דחמי סלגיתיה מליא ושבע, וביומא שם המאכילך מן במדבר וכו' רבי אמי ורבי אסי חד אמר אינו דומה מי שיש לו פת בסלו למי שאין לו פת בסלו וחד אמר אינו דומה מי שרואה ואוכל למי שאינו רואה ואוכל. (אמר רב יוסף) מכאן (רמז) לסומין שאוכלין ואין שבעין ועי' בד"ס, ובפי' ב"ר מוסיף כאן ברבות הטובה רבו אוכליה ומה כשרון לבעליה כי אם ראות עיניו מכאן לסומין שאינן שבעים לא דמי וכו', וכן נוסף בדפוסי' וכי"ת ועי' במ"י לעיל צד 484: 4 מן הגזלות. בכי"ל כתוב מן הגוזלות ומן החומסין והוגה מן הגזלות[1]) ומן החמסין[2]), ובשכל טוב צד 110 לצוד ציד אם מוצא טוב ואם לא להביא מן הגזל ומן החמס ועח"נ, ובלק"ט מפרש מהוא להביא אמר עשו אם אמצא לציד מוטב ואם לאו לחביא מכל מקום אפי' גזל או חמס ועי' גם בפירש"י עה"ת: 6 אמר ר' לוי לך וכו'. אמרה לו לך וכו' וכן בסמוך א"ר חלבו אם מצאת וכו' אמרה לו אם מצאת וכו' ועח"נ ובמ"י לעיל צד 451 בד"ה חומסני את וכו': וקדם את האומה. להקדים לה הברכות, ובזה הסגנון מאמר ר' לוי לעיל צד 490 ואל הבקר רץ וכו' רץ לקדם אותה האומה וכו', וגם בשכל טוב צד 122 הגי' וקדם את האומה כענין שנאמר וכו' ועח"נ, ולעיל צד 556 הדרש גזר ממכלה צאן היך דאת אמר ואתם צאני וכו', וגם שם ברוב הספרים הגי' ואתנה ועי' במ"י שם ועי"ע לקמן פע"ה סי' ו' וסי' י"ב ופע"ח סי' י"ג: 7 וקח לי וכו'. בלק"ט מפרש וקח לי משם מהו לי אמרה לו אם תמצא משל אביך הרי טוב ואם לאו הבא משלי מכתובתי, וכן מפרש בפי' ב"ר כי"ט וכי"א מל"א מפרא פורנון כתובה, וביתר דיוק בפי' ב"ר כ"י מפרפורנין (מפרא פורנון) שלי מתוספת כתובה שלי, ובכי"ו הגי' ג"כ מפראפרנון[3]) ונקוד שם[4]), ובכי"ל לקמן פ"פ מהר פרנון ומתן פראפרנון, ובערוך ע' פרן ד' מפרא פרנון בשתי תיבות ועיי"ש: 8 דאמר ר' חלבו. כן הגהתי ועח"נ, ובשכל טוב צד 110 וקח לי משם משלי שני גדיי עזים טובים א"ר חלבו שכך כתב לה יצחק בכתובתה שתהא מעלה לה שני גדיים וכו', ובפירש"י עה"ת וקח לי משלי הם ואינם גזל שכך כתב לה יצחק בכתובתה וכו': ר' ברכיה בשם וכו'. וכ"ה בכ"י שציינתי, ובמה"ג עמו'

1) הַגְּזֵלוֹת. 2) הַחוֹמְסִין. 3) παράφερνα. 4) מְפָרַאפֵרְנוֹן.

ר׳ חלבו טובים לך וטובים לבניך, טובים לך שעל ידן את נוטל את הברכות, וטובים לבניך שעל ידן הוא מתכפר להן ביום הכיפורים דכתי׳ כי ביום הזה יכפר עליכם (ויקרא טז ל):

ט יא) ויאמר יעקב אל רבקה אמו הן עשו אחי איש שעיר גבר שידן כמה דאת אמר ושעירים ירקדו שם (ישעיה יג כא) ואנכי איש חלק כמה דאת אמר כי חלק י״י עמו (דברים לב ט) ר׳ לוי ור׳ יצחק ר׳ לוי אמר לקווץ וקרח שהיו עומדים על שפת הגורן ועלה המוץ בקווץ ונסתבך בשערו, עלה המוץ בקרח ונתן ידו על ראשו והעבירו, כך עשו הרשע מתלכלך בעונות כל השנה ואין לו במה להתכפר, אבל יעקב מתלכלך בעונות [כל השנה] ויש לו יום הכיפורים להתכפר לו, אמר ר׳

3 ילקוט שם: 7 ילקוט ל׳ קס״ו:

א״ר חלבו חת, טובים רבי חלבו אמר ד, טובים י | 1 טובים — לבניך] פוחא׳גכ, טובים.. טובים לבניך א[2]י, ל׳ דת | * ידן ל°דפאגכת] ידיו ל, ידם ח, ידיהם ןי | אתה נוטל י, את מקבל ו, תטול א[3] | את הברכה י, הברכות א[2], ברכות ן | טובים א[2]י | ידם א[1]י | 2 הוא] הן א[2]ת, ל׳ וא[1]גכי | מתכפרי׳ א[2], ־ין ת | להן] פגכ, להם דא[1]י, לבניך ו, ל׳ א[2]ת | ביום הכיפורים] ן, ביום הכפורים דפאגכת, ל׳ י | דכת׳] ~ ומאת עדת בני ישר׳ יקח שני שעירי עיזים וכת׳ ג | * עליכם פתין וגו׳ ד, אתכם ל, עליכם (עלכ׳ ג) לטהר אתכם אג, עליכם.. אתכם מכל חטאתיכם לפני י״י תטהרו כ (דכת׳ — עליכם ל׳ ן) | 3 * איש שעיר וא[2]גכי] איש שעיר ואנכי איש חלק דא[1]ת, וגו׳ ל | גבר] איש שעיר ~ א[1]ת | שידן] פוחא[1], שיידן דת, שעירן א[3], שדכן י[1] | 4 עמו] פוחא[1]כתי, ~ יעקב ד, יעקב חבל נחלתו ג | 5 ר׳ — יצחק] ואכ, ר׳ לוי ורבנן ג, ל׳ דפת | לקווץ] וא[2]געי, לקוץ כ, משל לקווץ דפא[1]ת | וקריח ג | שהיו ל׳ א[2] | עומדים] עומדין דפוא[1]גכת, שנכנסו א[2], ל׳ י | על — הגורן] בגורן כ, לגרן א[1] | עלה פוא[1]גכי, ועל ת, ונכנס א[2] | בקוץ כ | 6 בשערו] בראשו ובשערו א[2] | ועלה פ, על ת | המוץ] מוץ ו, ל׳ פ | בקריח ג | הרשע ל׳ פן | מלוכלך א, כל השנה כולה הוא מתלכלך י | בעונות] בעבירות ואב, ל׳ י | כל השנה] א[2], כל ימות השנה דפוא[1]גכת, ל׳ י | 7 במה] מי ן | להתכפר] ג, יתכפר פאכי, יכפר דות | אבל יעקב] ויעקב ן, יעקב א | * מתלכלך בעונות ל°דפוגת] מתלכלך בעבירו׳ כ, מלוכלך בעונות א[2].. בעבירות א[1], מתלכלך ל, ל׳ י | * כל השנה] כל ימות השנה דפואגכת, ל׳ לי | ויש — לו] ויום הכיפורים בא ומכפר ן, בא יום הכפורים ומתכפר כד״א כי ביום הזה יכפר עליכם ו, ויש לו במה יתכפר שנ׳ כי.. עליכם פג, ויש לו במה.. עליכם לטהר מתכם אכ, ובא יום הכפורים ויש לו במה יכפר שנ׳ כי.. יכפר ד, ובא.. יכפר דכת׳ כי.. יכפר עליכם ת | אמר — יצחק] פוא[1]גכר[1], ר׳ יצחק אמר דא[2]ת |

421 הועתק טובים מהוא טובים אמ׳ ר׳ ברכיה בשם ר׳ חלבו טובים לך וטובים לבניך טובים לך שעל ידיהם אתה מקבל ברכות וטובים לבניך שעל ידיהם מתכפר לבניך ביום הכפורים דכת׳ ומאת עדת בני ישראל יקח שני שעירי עזים לחטאת וכת׳ כי ביום הזה יכפר עליכם, ובשכל טוב צד 122 נשתבש ר׳ ברכיה בשם ר׳ אליעזר טובים לך וכו׳ טובים לך שתקבל הברכות על ידיהן וטובים לבניך שעל ידיהן מתכפר להן ביום הכפורים, ובלק״ט הגי׳ אמר רב חלבו טובים לך וטובים וכו׳, והמאמר נסדר בפסיקתא פ׳ שור או כשב שם בדרש שור בזכות אברהם כשב בזכות יצחק שנאמר וירא והנה איל וכו׳ עז בזכות יעקב שנאמר לך נא אל הצאן וקח לי וכו׳, ושם הגי׳ מהו טובים ר׳ ברכיה בשם ר׳ חלבו אמר טובים לך וטובים לבניך שעל ידיהן את מקבל ברכות וטובים לבניך שעל ידיהם מתכפר לבניך וכו׳ הה״ד כי ביום הזה יכפר עליכם, ובאותה הפסקא בוי״ר פכ״ז שור או כשב או עז שור בזכות וכו׳ מהו טובים ר׳ ברכיה בשם ר׳ חלבו אומר טובים לך טובים לבניך טובים לך שעל ידיהם אתה מקבל סימני ברכות (כ״ה בדפ״ר וד״ו) וטובים לבניך שעל ידיהם מתכפר להם וכו׳ הה״ד כי ביום הזה וכו׳, ובתנחומא אמור שם שור בזכות וכו׳ מהו טובים ר׳ ברכיה בשם ר״ח אמר טובים לך שעל ידיהם אתה מקבל הברכות וטובים לבניך שעל ידיהן מתכפר לבניך וכו׳ שנאמר כי ביום הזה וכו׳, ובתנחומא מ״ב אמור שם שור בזכות וכו׳ מהו טובים ר׳ ברכיה בשם ר׳ חלבו טובים לך וכו׳ טובים לך שעליהם אתה מתברך וטובים לבניך שעליהם מתכפר להם, ובתנחומא תולדות שם מקוטע לך נא אל הצאן וגו׳ ר׳ ברכיה בשם ר״ח אומר אמרה לו טובים לך טובים לבניך שהן מתכפרין עליהן ביום הכפורים, ובסגנון אחר בפסי״ר שם זכות האבות הייתה נכנסת עמו וכו׳ זכות אברהם מניין שנאמר בזאת יבא אהרן אל הקודש בפר בן בקר ואל הבקר רץ וכו׳ ואיל לעולה זכות יצחק וילך אברהם ויקח את האיל וכו׳ ומניין שאף בזכות יעקב שנ׳ ומאת עדת בני ישראל יקח שני שעירי עזים אותן שאמרה לו אמו וקח לי משם וכו׳ מהו טובים אמר ר׳ ברכיה אמר ר״ח טובים לך טובים לבניך טובים לך שאתה נכנס ומאכיל את אביך ונוטל הימנו את הברכות טובים לבניך שהם מתלכלכין בעונות כל ימות השנה ומביאים שני שעירים ביום הכפורים והם מתקרבין ומתכפר להם, ובזה הדרש בוי״ר פכ״א לפ׳ בזאת יבא אהרן וכו׳ הגי׳ בפר בן בקר זה אברהם וכו׳ ואל הבקר וכו׳ ואיל לעולה זה יצחק וכו׳ והנה איל וכו׳ עז בזכותו של יעקב דכתיב וקח לי וכו׳ ר׳ ברכיה בשם ר׳ לוי אמר טובים לך וכו׳ טובים לך שעליהם תקבל הברכות טובים לבניך שעליהם מתכפר להם ביום הכפורים הה״ד כי ביום הזה וכו׳ (וכל הפרשה כ״א מוי״ר הודפסה בפסיקתא בסוף פ׳ אחרי מות ועיי״ש הערה ק״מ, והמאמר בפר בן בקר וכו׳ שם קע״ז ב׳): 3 גבר שידן. מזיק כשד, ושידן הוא תואר, ובשכל טוב שם איש שידין, ובלק״ט ובמה״ג גבר שידין, ובדפ״ר וד״ו גבר שיידן, והוגה במ״כ שידין: 4 איש חלק. קרי ביה חלק, ובמה״ג עמו׳ 422 מפרש ואנכי איש חלק אני חלקו שלהקב״ה כד״א כי חלק וכו׳: 5 לקווץ. מלה״כ קוצותיו תלתלים (שה״ש ה׳ י״א) ועי׳ בערוך ובעמת״ל ע׳ קווץ, ובמה״ג שם הועתק ר׳ לוי ור׳ יצחק ר׳ לוי אומ׳ לקווץ[1]) וקרח[2]) שהיו עומדין סמוך לגורן עלה המוץ וכו׳ נתן ידו וכו׳ הוא מלכלך בעונות בכל השנה ואין לו במה יתכפר לו אבל יעקב הצדיק אע״פ שהוא מתלכלך בעונות כל השנה יש לו במה שיתכפר לו שנא׳ כי ביום הזה יכפר וכו׳ ועח״נ, והלשון מתלכלך בעונות כמו בפסי״ר

1) לְקָוֵּץ. 2) וְקֵרֵחַ.

יצחק לא שאילה היא לה ולא שאילה היא לה ונשא השעיר עליו (ויקרא טז כב) זה עשו שנ׳ הן עשו אחי איש שעיר, את כל עונותם אל ארץ גזירה (שם שם) את כל עונות תם שנ׳ ויעקב איש תם (בראשית כה כז):

יב) אולי ימשני אבי והייתי בעיניו כמתעתע כתועה כעובד עבודה זרה, והבאתי עלי קללה ולא ברכה אפילו ברכה שעתיד לתת לי בסוף איני נותנה לי:

יג) ותאמר לו אמו עלי קללתך בני ר׳ אבא בר כהנא אמר אדם שחטא לא אמו נתקללה שנ׳ ארורה האדמה בעבורך (בראשית ג יז) אף את עלי קללתך, אמר ר׳ יצחק עלי ליכנס ולומר לאביך יעקב צדיק ועשו רשע:

יד) וילך ויקח ויבא לאמו אנוס וכפוף ובוכה:

טו) ותקח רבקה את בגדי עשו בנה הגדול החמודות מה שחמד מנמרוד הה״ד חמד רשע מצוד רעים (משלי יב יב): טו

4 ילקוט שם, תנחומא מ״ב תולדות סי׳ י״ח סי׳ כ״ג, ועי׳ סנהדרין צ״ב א׳, מסכת כלה, ועי׳ כלה רבתי פ״ב: 6 ילקוט שם: 9 ילקוט שם: 10 ילקוט שם, ילק׳ משלי כ׳ תתקנ״ט, פדר״א פכ״ד, תנחומא מ״ב תולדות סי׳ י״ב: אגדת בראשית פמ״ג (פמ״ב):

1 לא שאילה היא לה — להן] לא שאלה הוא לה ולא שאלה הוא כ, לא שאולה הוא לה ולא שאילה היא לו ג, לא שאיל (שאל א^{2}) הוא לה (ליה ר^{2}י) ולא שאילה (שאלה א^{2}) היא לו ל^{0}ארי, לא שאיל הוא לה ולא שאילה היא ליה דת, לא שאילה לה ולא יזיפה לה ו, לא שאילה היא לה פ | ונשא] פונגכבי, אלא ~ דאת | 2 עוונותם ו | אל — גזירה] ג, אל ארץ פ, ל׳ דואכתי | עוונות ו | 4 אולי — אבי] ג, אולי ימושני אבי דפוחא^{1}כתי, ל׳ א^{2} | * והייתי — כמתעתע דחאגבתי] וגו׳ ל, וגו׳ מהו מתעתע פ, ל׳ ו | כתועה] פחאגכבי, כמת וכתועה דו, כמת ותועה ת | וכעובד | ע״ז די^{1}פאכתי | 5 * קללה — ברכה פוחאגכי] קללה וגו׳ ד, קללה ת, וגו׳ ל | אפילו ל׳ ח | ברכה] כ, ~ אחת דפוחאגתי | שהוא עתיד | ליתנה לי וחגכ, לתנה לי פ, ליתן לי אתי, ליתן ד | 6 ותאמר — אמו ל׳ א^{2} | * עלי — בני דא^{1}כת] עלי.. בני וגו׳ ג, עלי קללתך וגו׳ ו, עלי קללתך א^{2}, וגו׳ ל, ל׳ פ | ר׳ אבא] ~ ר׳ אבא בר כהנא ור׳ יצחק ~ ואגכ | אדם הראשון י | כשחטא פ | אימו ו | ניתקללה ו | 7 קללתך בני דפוא^{1}גכי | ר׳ יצחק אמ׳ אי | להיכנס ו, לכנס כ | ולאמר לאביך ו, לאביך ולומר כ, לאביך ולומ׳ לו א^{2} | 8 הצדיק ח | הרשע ח | 9 ויבא לאמו ל׳ א^{2} | כפוף ו | 10 ותקח — עשו ל׳ א^{2} | * בנה — החמודות דוא^{1}גכתי] החמודות פא^{2}, וגו׳ ל | מנמרוד] וא^{2}, מנמרד (מנמרוד י) הרשע גי, מנמרוד והרגו ו^{0}כ, מנמרוד והרגו (הרגו פ) ונטלן דפא^{1}ת |

שם, ובשהש״ר פ׳ כאהלי קדר (א׳ ה׳) כך ישראל אעפ״י שמתלכלכין בעונות כל ימות השנה יום הכפורים בא ומכפר עליהם שנ׳ כי ביום הזה וכו׳, ושם פ׳ אחות לנו (ח׳ ח׳) כך כל מה שישראל מתלכלכין כל ימות השנה בעונותיהן בא יום הכפורים ומכפר עליהם שנ׳ כי ביום הזה וכו׳, ובמשל כאן ונתן ידו על ראשו והעבירו וכפרה לשון קנוח והעברה ועי׳ בפירש״י בראשית ל״ב כ״א: 1 לא שאילה וכו׳. כ״ה בכי״ל וקשה סגנון הלשון וכפל הלשון, וכן קשה הגי׳ בכי״ו לא שאילה לה ולא יזיפה לה, והוראת יזיפה הלואה, ובכי״פ הגי׳ רק לא שאילה היא לה ובמה״ג שם לא שאולה היא ליה, ובגליון כי״ל כתוב לא שאיל הוא לה ולא שאילה היא לו וכ״ה בכי״א א׳ ובפי׳ ב״ר הנדפס ובכי״ט, ובדפוסי׳ וכי״ת לא שאול הוא לה ולא שאילה היא ליה, ומשמע שפי׳ אין המשל דומה לנמשל ועי׳ בפי׳ ב״ר ובאב״א ובמ״כ ויפ״ת וצע״ג, והגי׳ אלא ונשא וכו׳ איתא רק בדפוסי׳ וכי״א א׳ וב׳ וכי״ת, והדרש ונשא השעיר עליו זה עשו וכו׳ עי׳ גם בנספחים לסדר אליהו זוטא הוצ׳ רמא״ש צד 29 (פא״ז פי״ט): 4 כתועה וכו׳. בלק״ט והייתי בעיניו כמתעתע כעובד ע״ז כמו הבל המה מעשה תעתועים והבאתי וכו׳ אפילו ברכה אחת שהוא עתיד ליתן לי לבסוף איננו נותנה לי, ובשכל טוב שם כמתעתע כמת תועה ועובד ע״ז כדכתיב הבל המה וכו׳, ובמה״ג שם אולי ימשני וכו׳ כמתעתע כמת ותועה והבאתי וכו׳ אפילו ברכה שהוא עתיד לברכני בסוף את מונעת אותה ממני ד״א כמתעתע כעובד ע״ז וכו׳, וביפ״ת הגיה כמתעתע כמתעה ועובד ע״ז, ובתנחומא מ״ב שם סי׳ י״ח אולי ימושני אבי וגו׳ א״ל אין את יודעת שכל המשחק באביו כאילו עובד ע״ז שנאמר והייתי בעיניו וכו׳ ואין מתעתע אלא ע״ז שנאמר הבל המה וכו׳, ושם סי׳ כ״ג מנין אתה אומר שהיה מבקש לברך את יעקב ממה שהוא אומר וכו׳ והבאתי עלי קללה ולא ברכה אמר לה עוד ברכה שהוא עתיד לברכני בסוף אינו מברכני, ובסנהדרין שם מאמר ר׳ אלעזר כל המחליף בדבורו כאילו עובד ע״ז כתיב הכא והייתי בעיניו כמתעתע וכתיב התם כי הבל המה וכו׳, ובמס׳ כלה כל המחליף וכו׳ עובד ע״ז שנאמר אולי וכו׳ כמתעתע ואין מתעתע אלא ע״ז שנאמר הבל המה וכו׳, ובמס׳ כלה רבתי ואין תעתע אלא ע״ז וכו׳: 6 אדם וכו׳. אמרה אדם שחטא וכו׳ וכן עלי ליכנס וכו׳ אמרה עלי ליכנס וכו׳ וכן לעיל צד 725 א״ר לוי לך וקדם וכו׳, ובמה״ג עמו׳ 424 אמר ראב״כ אמרה לו אדם הראשון כשחטא לא אמו נתקללה ארורה וכו׳, ובלק״ט א״ר אבא וכו׳ אמרה לו אדם חטא אמו נתקללה שנא׳ ארורה וכו׳: 9 אנוס וכו׳. שלא עשה מדעת עצמו אלא מדעת אמו, ובלק״ט היה הולך ובוכה ומתפלל שלא יבוש: 10 מה שחמד וכו׳. שחמד עשו מנמרוד, ובמה״ג שם מהוא החמודות שחמד מנמרוד דכת׳ חמד רשע וכו׳, ובפירש״י עה״ת החמודות וכו׳ שחמד אותן מן נמרוד, ובלק״ט ויש אומרים אלו בגדים היו של אדם הראשון ובאו ביד נמרוד וחמדן עשו ולקחן ממנו, ובשכל טוב צד 111 והיו בגדיו של אדה״ר ובאו וכו׳ וחמדן עשו ולקחן, ובתר״י א׳ ונסיבת רבקה ית לבושי עשו ברה רבא מרגגן דהוה מן אדם קדמאי וההוא יומא לא אלבשינון עשו ואשתארו גבה בביתא וכו׳, ובמדרש אגדה הוצ׳ רש״ב ויש אומרים אלו בגדים של אדה״ר ובאו ביד נמרוד וחמדן והרגו ולקח הבגד ממנו, וכן הגי׳ בדפוסי׳ ובכ״י שציינתי שחמד מנמרוד והרגו וכו׳, ובתר״י א׳ פ׳ ויגדלו הנערים

אשר איתה בבית שבהן היה משמש את אביו: אמר רבן שמעון בן גמליאל כל ימי הייתי משמש את אבא ולא שימשתי אותו אחד ממאה ששימש עשו את אביו. שאני הייתי משמשו בבגדים מלוכלכין וכשהייתי יוצא [לשוק הייתי יוצא] בבגדים נקיים, אבל עשו בשעה שהיה משמש את אביו משמשו בבגדי מלכות, אמר אין כבודו שלאבא אלא בבגדי מלכות: אשר אתה בבית כמה נשים היו לו ואת אמר אשר אתה, אלא דהוה ידע מה עובדיהון. אמר ר' אבא בר כהנא עובדא הוה בחדא סיעא דפריטין בהדא כפר חטאייה דהוי נהיגין אכלין בכנישתא כל אפתי רמוש שובא, מן דהוו אכלין הוו

1 ילקוט ר' קס"ו: דבריס רבה סדר דבריס (פ"א סי' ט"ו), פסיקתא רבתי פכ"ג (קכ"ד א'): 4 ילקוט שם:

1 אתה | שבהם וא[1] | היה ל' י | לאביו י | רבן] וגב, ר' דפ (ריבב"ג אתי) | 2 ** משמש] משמשו ל שימשתי אבי | אותו] לו א[2] | אחת א[1] | ששימש] פו[0]א[2]גתי, ששמש דא[1]ב | עשו הרשע י | שאני] אני בשעה שהייתי משמש את אבא דו[0]א[1]גבי, אני.. את אבי א[2]ת, אני.. שהייתי משמשו פ | משמש אותו י, משמש לו ג, משמש ב | בבגדין ו | 3 מלוכלכים פא[2]גי. וכשהייתי] פא[2]גב, ובשעה שהייתי דוא[1]תי. * לשוק פובי] לחוץ אב, לדרך דת, ל' לחג | * הייתי יוצא דואבתי] ל' לפחג | בבגדין נקיים ו, בבגדים נקיים הייתי יוצא ח | שמשמש את אביו א[1], שהיה משמשו פ | 4 היה משמש אותו א[2], לא היה משמשו אלא דפוחא[1]גתי של אבא] ~ להשתמש א[2], להיות משמשו וג, להיות משמשו דת, להיות משתמש פו[0]א[1]ב | אשר אתה] פוחגבי, הה"ד ~ דאת | 5 ואת אמר] כר, ואת אמ' א[2]גי[1], ואת אמרת דפת, דאת אמרת א[1], ותמר ו | אשר אתה (איתה ו) בבית דפואגתרי | דהוה ל' ח מה] ואגברי, מאי דת, מה הוה ח, מה הות פ | עבידתהון ר[1], עבידתיה ג | עובדה י | הות פ | בחדה ו, בחד א[1] | 6 סיעא] אברי[1], סיעה דפוג דפריטין] פגר[3]י[1], דפארימן ו, דפרומין כ, דפריצין דא[2]ת, דפרוצין א[1], מפריצין ר[2], של פריצים ר[1] בהדא כפר] פא[2]כתרי[1], בהדה.. דא[1]י, בהדה דכפר גר[2], בהדה ביזרה דכפר ו | חטאיה ג, חמיאה ד, חמייא פ, חמיא א[2]י, חימייא ר[2], חימיה ו, חימיה בר[1], חיימא ת | דהוון נהיגין פג, דהוו נהיגי ר[1], והוו נהיגין א[1]בר[3], והוו נהיגי א[1], והוון ו | אכלין] פוא[2]גבר[3]י, דאכלין ר, דהוו אכלין א[1], אכלין ושתין דת | בכנישתה ו, בבי כנישתא אגבר[2], בבית כנשתא פ | אפתי] פוגב, פתי דתרי, בפתי א ימוש] פב, רמיש ג, ימש ו, רמשא דאתר | שבתא י, דשובא גר[1], בשובה כ, בשובה ו, דשבא דא[2]תר[2], דשבתא פ, בשבא א[1] | מאן ג | דהוו] אתר[2]י, ההון דפוגבר[1] | * הוו דאתרי] הוון פוגב, הווין ל |

וכו' ורביאו מליא והוה עשו וכו' גבר נפיק חקל קטיל נפשן דהוא קטל ית נמרוד וית חנוך בריה וכו' ועי' לעיל צד 697 ובמ"י שם. ובמאמר שהעתקתי שם מתנחומא מ"ב תולדות סי' י"ב מסיים ועשו היה רואה את נשיו עובדות ע"ז והפקידן אצל אמו כשעמד יעקב ולקח הבכורה מן עשו אמרה רבקה הואיל שלקח יעקב את הבכורה מיד עשו בדין הוא שילבש בגדים הללו שנ' ותקח רבקה את בגדי עשיו בנה הגדול החמודות וכו', ובאג"ב שם כיון שראה יצחק שנשיו עובדות ע"א נטלן מן עשו והפקידן אצל רבקה כיון שעמד יעקב ונטל את הבכורה מן עשו אמרה רבקה וכו: 3 וכשהייתי יוצא וכו'. בכי"ל וכי"ג הלשון קטוע וכשהייתי יוצא בבגדים וכו' והגהתי ועח"נ, ובמה"ג שם אשר אתה בבית שהוא משמש בהן אביו אמ' רבן וכו' כל ימי הייתי משמש וכו' ולא שימשתי אותו וכו' ששימש עשו וכו' אני כשהייתי משמש את אבי הייתי משמשו בבגדים צואים וכשהייתי יוצא לשוק אצא בבגדים נאים נקיים אבל עשו כשהיה יוצא לשוק היה לובש סמרטוטין וכשהיה משמש את אביו לא היה משמשו אלא בבגדי מלכות אמר אבא מלך אין כבודו להשתמש לפניו אלא וכו'. ונוסף שם והיא שעלתה בידו שכר כבוד אביו שזכה בה לחיי העולם הזה, ובפסי"ר שם אני כשהייתי משמש את אבא הייתי משמשו בבגדים צואים וכשהייתי יוצא לחוץ הייתי יוצא בבגדים נאים כדי שאצא לשוק מבוסם אבל עשו כשהיה משמש את אביו היה משמשו בבגדי מלכות דכתיב את בגדי עשו בנה הגדול החמודות, ואין חמודות אלא בגדי מלכות אמר כדי הוא אבא שישתמש בבגדי מלכות, ובדב"ר שם המאמר באריכות דברים: 4 אשר אתה וכו'. כן הגי' הנכונה, ומשובשת הגי' הה"ד אשר אתה וכו': 5 דהוה ידע. שהיה יודע מה מעשיהן של נשיו: עובדה הוה וכו'. מעשה היה בחבורה אחת של משרתים בכפר חמאייה שהיו רגילין לאכול בבהכ"נ לפנות ערב בכל ע"ש, ופריטין ל"י[1]) וכן בשהש"ר פ' אמרתי (ז' ט') בדפ"ר פריטים משלו היו ובמדרש שמואל פ"ה סי' ז' אפירימוס משלו היה, ובפי' ב"ר בדפ"ר גורס ומפרש עובדא וכו' סיע' דפריטין בכת אחת של פריצים, ובדפוסי' וכי"א ב' וכי"ת הגי' כן דפריצין וע"י גם לעיל צד 699 הכגים עמו כת של פריצים, ובהדא כפר וכו' כמו לעיל צד 711 בהדא בקעתא וכו' ועי' במ"י שם, ובירוש' מגילה פ"א ע' א' מפרש הצידים (יהושע י"ט ל"ה) כפר חיטייא ועח"נ. והגי' אפתי רומש איתא גם בכי"פ וכי"ב, ולעיל צד 186 בפתי רמשה וצד 688 בפתי רמשא וצד 689 ועבדון שבא ובח"נ שם שובא שובה ועי' בעמת"ל ע' אפתי וע' רמש רמשא יומשא וע' שבא שובא: 6 מן דהוו וכו'. משהיו אוכלים היו לוקחים העצמות ומקלקלים משברים אותם על מלמד התינוקות, והגהתי הוו כסוי, וכסוי כמו כסיי מפער כבא (ועי' במ"י לעיל צד 154), וכן נמצא בירוש' פיאה פ"א ט"ו א' מקשוי ובב"מ פ"ג ט' ב' מודויי ועי' דאלמאן צד 351, והגי' ומקלקלין איתא גם בכ"י שציינתי ובילקוט, ובפי' ב"ר כי"ם גורס ומפרש מן דהוון אכלין הוו נסבין גרמיא ומקלקין יתהון על ספרא מקלקין ומשליכין לשון אחד בירושלמי כך היו נוהגין משעה שהיו אוכלין היו נוטלין העצמות ומשליכין אותן על ספר מלמד תינוקות אחד והיו מכין אותו בהן והשליך אל תוך שרפת הפרה (במדבר י"ט ו') בתרגום ירושלמי וילקוק (וצ"ל ויקלוק) לגו אוקידת תורתא. ובפי' ב"ר הנדפס ומקלקין יתהון וכו' מקלקין וממלקין לשון אחד וכו' והשליך וכו' ויקלוק לגו יוקדת וכו'. וגם בכי"ו הגי' מקלקין, ולקמן פס"ז סי' ב' בכי"ר ומקלק ועח"נ שם. ובפי' ב"ר כי"א הגי' וממלקין יתהון וכו' מקלקלין (כ"ה שם) ומשליכין לשון אחד הוא וכו' והשליך וכו' תר' ירושלמי וימלק לגו יקידת וכו' (ולפנינו בתר"י א' וימלוק רגו יקידתא דתורתא ובתר"י ב' וימלק לגו קטם יקידת תורתא). וגם בא"א כתב גיר' רש"י ז"ל וממלקין פי' ומשליכין אותם על הסופר מלמד תינוקות, וכן הגיה ביפ"ת וממלקין ופי' משליכין

1) ὑπηρέτης, Diener, Handlanger.

41d :סוי גרמיה ומקלקלין יתהון על ספרא, חד מינהון מידמך, אמ׳ ליה למאן את מפקד על בניך, אמר לספרא, אמ׳ כמה רחמין הוו ליה והוא אמר לספרא, אלא דהוה ידע מה עיבדיהון [כך כמה נשים היו לו ואת אמר אשר אתה אלא דהוה ידע מה עובדיהון]:

טז) ואת עורות גדיי העזים וגו׳ אמר ר׳ יוחנן תרין אדרעוי דאבונן יעקב כתרין עמודין דיפרוסופא ואת אמרת הלבישה על ידיו אלא חייטתון, ר׳ הונא בשם רב יוסף שני תמידין שהיו ישראל מקריבין בחג היו מרכיבין על שני הוגנין והיו רגליהן שפופות בארץ. ר׳ הונא בשם רב יוסף קנמון יז

4 ילקוט שם, תנחומא רמזי סי׳ ו׳: 5 יכושי פילפ פ״ז כ׳ פ׳: 6 ליכה רנמי פסיק׳ י״א (י׳), שיר השירים רנה פ׳ גלד וכלכם (ד׳ י״ד), מדרש אסתר פ״ג:

1 נסוי] פג, נסבין דו°אבתרי | גרמיה] ג, גרמיא דפא²בתר, גרמייא ן, גרמי י | ומקלקלין] פגבבי, ומקלקין ר¹, מקלקין ן, וממלקין א¹ר², ומסלקין דת | ספרה ן, סיפרא א²י | מנהון פאכתר | מדמך פב, מן דמיך ן, דמך דאגרי, דמיך ת | אמרין דפוא²גברי, אמרי א¹, אמרון ת | לה ן | למן ן | מפקד] פואגבר²י, מפקיד דתר¹ | על בניך] פוב, על בנך אג, על ברך ר, על בנך לשמרו ד | אמר] גבת, אמר להון דוא²ר, אמר לון פי, א״ל א¹ | 2 לספרה וי¹ | אמ׳] י¹, והלא דא²ת, ל׳ פוא׳ג | רחמין] פוגי, רחמי א¹, רחימין א²תר, רחומין ד | הוו] ואתר¹י, הוון ג, הוה פ, היה ד | ליה פאגתר¹י, לה ן, לו ד | לספרה ן | דהוות ן | ידיע ג מאי ת, מה בישיא פ | עובדיתון] פוגב, עבדיהון י, עובדהון (עובדוהי א¹ר³) דרחמוהי ודספרא היאך (היך א¹ר²) מנהון טב א¹ר, עובדיהון ודספרא היך (הידין ר³) מינהון (מנהון תר³) טב דתר³ | * כך — עובדיהון] כך כמה נשים היו (היה ן) לו ואת אמרת(ואת אמר ב, ואת אמ׳ ג¹, ותמר ן) אשר אתה (איתה ן) בבית אלא דהוה ידע מה (דהוה ידיע מה ג, דהוה ידע י) עובדיהון דואגבתי, ל׳ לפ | 4 ערת ן | העיזים ג | וגו׳] הלבישה על ידיו ת, ..ועל חלקת צואריו ר, ל׳ דפואגבי | אדרעוי] חע, אדרעויי ב, אדרעוהי פא¹, דרעוי ן, דרעוהי א², אדרעיא ג, אדרעין דתר, עדרעי י | דאבונ׳ יעקב ר³י¹, דיעקב אבונן פ, דיעקב אבונא א¹, דיעקב א² | כתרין] הוון ~ ן | 5 דפרסופא ע, דפרספא י, דיפראסופה ן, דפרצופא ר³, דיפרא צופא חגב, דפרא צופא ר³, דיפרא ציפא פא¹, ..ציפה א², דיפתרא צופא ר¹, דיפרא סיפה ד, דיפרא סיפא ת | ואת אמ׳ ג, ותמר וב | * חייטתון פוחגב] חייפיתון ל, חייפתהון דאת, חייטתינון ר³, חטתנון ר¹, חייפינון י¹ | חונה ן | רב יוסף] אב, ר׳ יוסף דפותר | ° תמידין] תמידים ד | 6 ° מקריבין] מקריבים ד | מרכיבין] א¹ע, מרכיבין (מרכיבים ן) אותן דפוא²בר¹י, ..אותם ר² שני ל׳ א¹ | הוגנים וא¹ע | רגליהן] וא²י, רגליהם דפא¹בער, רגליהון ת | שופפות ב שפופין ת, שופפות א²ר, שפעות ל° | לארץ ר | חונא ג, חונה ן | רב יוסף] פוא²ב, ר׳ יוסף א¹גתר, ר׳ יוסי ד | קנמון] פאבתרי, קינמון דוג |

ועי׳ בערוך ובעמת״ר ועמת״ל ע׳ טלק וע׳ קלק: 1 חד מינהון וכו׳. כשנטה אחד מהם למות אמרו לו למי אתה מצוה על בניך אמר לספרא אמרו כמה אוהבים היו לו והוא אמר לספרא אלא דהוה ידע וכו׳ שהיה יודע מה מעשיהם, ומפי׳ ב״ר נובע׳ הגי׳ בדפוסי׳ למאן אתה מפקיד על בנך לשמרו וכו׳ והלא כמה וכו׳ דהוה ידע מה עובדיהון ודספרא וכו׳ ועח״נ, וסגנון הלשון לפנינו חד מנהון מידמך וכו׳ כגי׳ כי״ו לעיל 671 ר׳ אבהו מדמך וכו׳ ובמאמר הירושלמי שהעתקתי במ״י שם ר׳ אבהו מי דמך וכו׳, ובכי״ו הגי׳ כאן מן דמיך ובכי״פ וכי״ג מדמך ועי׳ בעמת״ל ח״ג צד 96 ובערוך הש׳ ע׳ דמך, וסיום המאמר כך כמה נשים וכו׳ ליתא בכי״ל וכי״פ והשלמתיו: 4 תרין אדרעוי וכו׳. שתי זרועותיו של אבינו יעקב כשני עמודים וכו׳ אלא חייטתון תפרתם כדי שיספיקו, וקשה לפרש מלת דיפרוסופא, ואין מן הענין כאן לפרשה לשון פרצוף (פרסוף) או כמו דיפרוסופון לעיל צד 55, וגם בערוך הביאה בערך מיוחד פרספא ולא פירשה, ובילקוט הובא פי׳ עמודי שש ערוך (כ״ה בילקוט דפ״ר בפנים הספר ועי׳ במ״י לעיל צד 283), ובא״א כתב והע׳ גרים דפרוסופה ופי׳ של שיש, ובן במ״כ פי׳ הערוך עמודי שיש, וליתא לפנינו בערוך שם (ובדפ״ר וד״ו הגי׳ דיפרא סיפה וכ״ה בד׳ קראקא א׳, ובמ״כ שם דיפרא סופא), ובשכל טוב שם מפרש כן א״ר יוחנן שני זרועי יעקב היו כשני עמודים של שיש ואתה אומר הלבישה אלא חותכן וחייטן על ידיו וכן על מקום חלק שבצווארו (ועוד שם והיה מעשה נסים שאלמלא כך לא היו העורות לחצי הידים כ״ש לידים ולחלקת הצוואר, והוא פירוש למאמר ר׳ מנא בסוף הענין), ובמעריך הביא מב״ר כאן דיפראצופא ופי׳ חלקים מכל צד כמו דו פרצופין, וצריך פירוש לפירושו, ובמח״ו צד 317 גורס תרין אדרועי דיעקב אבינו כתרין עמודין די פרו שופו, וזר הפירוש שם די שנים פרו פנים שופו בלשון יווני שוין, וגי׳ אחרת בתנחומא שם לפ׳ וירא יוסף וכו׳ ויתמוך יד אביו להסיר אותה וכו׳ א״ר יוחנן כשני עמודים שבתוך דמוסין שבטבריא כך היו זרועותיו של יעקב, וכן הפליג ר״י בגבורתו של יעקב במאמריו לקמן פע״ד לפ׳ ויקח אבן וירמה וכו׳ כשן הזו של טבריא היית ולקמן פ״ע לפ׳ ויהי כאשר ראה יעקב וכו׳ ויגל את האבן וכו׳ כזה שמעביר את הפקק מעל גבי צלוחית, ובפי׳ ב״ר בדפ״ר גורס ומפרש כתרין עמודין דפרצופא שם מקום (ובא״א הביא גי׳ רש״י דיפרא ציפה ופי׳ שם מקום), ובאב״א העיר שמצא במדרש אסתר מעשה בפרצופא והוא שם מקום (ולפנינו שם בריש המדרש בפתיח׳ רב פתח והיו חייך וכו׳ א״ר יצחק מעשה בפרוצפיה באשה אחת וכו׳), ובענף יוסף כתב ואפשר שפרצופא הוא בשכונת טבריא ועי׳ גם באגה״א ח״א צד 281, וח״נ אדרעוי ובכי״ו דרעוי ובכי״א ב׳ דרעוהי כמו בל״מ אזרוע זרוע, ובשאר הספרים כאן כתיבת התיבה באל״ף, ולקמן פ״פ סי׳ ה׳ בכל הספרים דרעה דרעא דרועה בלי אל״ף ועי׳ בעמת״ל ועמת״ר ע׳ אדרע וע׳ דרעא: 6 מקריבין בחג. שלכבוד החג היו לוקחים כבשים יותר גדולים והיו מרכיבין אותן על שני גמלים והיו רגליהן שפופות כפופות כלו׳ נגררות בארץ ועי׳ במ״י לעיל צד 211 בד״ה לליסטים שפוף, ובפי׳ ב״ר כי״ט וכי״א מפרש המאמר שני תמידין שהיו מקריבין ישראל (ומשמע של״ג בחג) היו מרכיבין אותן (אותם) על שני הוגנין והיו רגליהם שופעות (ובפי׳ ב״ר בדפ״ר ג״כ הגי׳ שופעו׳, ובכי״ל כתוב שפופות והוגה שפעות) וכו׳ הזגנין גמלים בחורים שפעת גמלים תכסך בכרי מדין ועיפה (ישעיה ס׳ ו׳) הוגני מדין ועיפה בתרגום (תרגו׳ הוגני מדין ועיפה, ובפי׳ הנדפס חוגני מדין וחוולד ועי׳ בערוך ע׳ הגן א׳) וכשהיו מעלין תמידין בירושלם (לירושלם) היו מרכיבין אותן (אותם) על הגמלים והיו רגליהן (רגליהם) של תמידין

הזה היה גדל בארץ ישראל והיו עזים וצבאים אוכלין ממנו, אמר ר׳ חנינה עגלין נשחטין זתים נקצצין עפר שבהרים מעשה ניסים, אמר ר׳ מנא הכל מעשה ניסין:

יז) ותתן את המטעמים לוות אותו עד הפתח, אמרה עד כאן הייתי חייבת לך, מיכן ואילך ברייך יקום לך:

יח יח יט) ויבא אל אביו וגו׳ ויאמר יעקב אל אביו אנכי עשו בכרך וגו׳ אמר ר׳ לוי אנכי לקבל עשרת הדיברות אבל עשו בכרך:

8 ילקוט שם, תנחומא מ״ב תולדות סי׳ מ״ו: 5 ילקוט שם, תנחומא מ״ב שם סי׳ י״:

1 הזה] זה ו, ל׳ פארי | * גדל דפואכתרי[1]ן] גדיל ג, גדול ל | * וצבאים פוא[1]כתי] וצביים דג, ותיישים לא[2] | אוכלין] פוני, אוכלים אכ, מגיעים לראשו של אילן ואוכלים ד, מגיעין.. אילין ואוכלין ת | ממנה פאנכי, אותו ן | חנינא פאכתרי | עגלין] פי, עגלים ואגכ, והלא עגלים דת | נשחטין] פא[1]גי, נשחטים וא[1]כ, נשחטין (נשחטים ת) בארץ ישראל דת | זתים] וא[1]כ, זיתים ג, וזתים דתי, וזיתים א[2] | נקצצין] פאגי, ־ים דוכת | 2 עפר] פואנכ, ועפר דתי | ניסים] וא, ניסין פ, נסים כי, ניסים היו ג, נסים הם דת | מנא] ו, מונא דפאתר, מינא ג | ניסים פואג, נסים דכת | 3 המטעמים] פאגכי, וגו׳ ו, ואת הלחם ד, ואת.. אשר עשתה ת | לוות] פכ, ליוות וג, ליוותו ח, לוותה תי, לוותא דא[2], לוותא א[1] | אותו ל׳ ח, אמרה] ~ לו ונכת, ליה פ | כן ו | * לך דפוגכתי] ל׳ לא | מיכן] וג, מכאן דפאכתי | והלך ו | 4 לך] עלך א[1] | 5 ויבא.. אביו ויאמר אבי. וגו׳] ויבא — וגו׳ דג, ויבא.. אבי וכת, ויבא אל אביו פ, ל׳ אי | ויאמר — אביו] וא[1]גכ, ויאמר יעקב ו, ויאמר ת, ל׳ דפא[2] | אנכי — וגו׳] אנכי.. בכרך כ, אנכי.. בכורך דאגתי, אנכו עשו פ, אנכי וגו׳ ן | 6 אנכי] פוחאגכ, אנכי עתיד ד, עתיד אני ת, אנכי שעתידין בניי ו | ** לקבל] לקול ל | עשרת] עשר תר[2], ל׳ א | הדברות פחגכר, דברות ו, הדברות שפותחין באנכי ב, הברכות א | אבל ל׳ ג | בכרך] כ, בכורך דוחאגרי |

שופעות לארץ מרוב גדולתן (גדולתם) ומאחר שהבהמות שבארץ ישראל היו גדולים כל כך מה צורך לה (בכי״א מה צורך, ובפי׳ הנדפס מה צורך לומר) שתפרתם יחד והלא אפשר שהיו מחזיקות ידיו של יעקב כמות שהן בלא חיבור ותפירה אלא לא היתה תופרת אותן אלא כמות שהן היו מחזיקות ידיו שאע״פ שהיו ידיו גדולים כמו עמודים אף העזים היו גדולות כמותן (בכי״א והלא איפשר שהיו מחזיקו׳ ידיו שאע״פ שהיו גדולות כמו וכו׳ אף העזים היו גדולות כנגדם ועי׳ בפי׳ הנדפס), והמאמר שלאחריו מפרש שם קנמון היה גדל (גדול היה) בארץ ישראל והיו העזים והצביים כל כך גדולים (גדולים כל כך) שמגיעין לראשו של אילן ואוכלין ממנו אף אתה אל תתמה אם היו מחזיקות עורות גדיי העזים ידיו של יעקב שבהמות של ארץ ישראל גדולות היו משאר בהמות, וכפירוש זה כתבו התוספות במנחות פ״ז א׳ בד״ה שגבוהן וכו׳ ובב״ר אמר דכבשים של תמיד דהיו כל כך גבוהים שאוכלים על גבי ארזים וכשהיו מרכיבין אותן על הגמלים רגלי הכבשים נגררין לארץ, ועפ״י פי׳ ב״ר הגיהו בדפוסי׳ וכי״ת והיו עזים וכו׳ מגיעי׳ לראשו של אילן ואוכלי׳ ממנו, וכגי׳ הנכונה שלפנינו (ובכי״ל כתוב עזים ותיישים והגהתי) לשון המאמר גם במדרשים האחרים קנמון היה גדל בארץ ישראל והיו עזים וצבאים אוכלי׳ ממנו, וכן הועתק בכפתור ופרח (ד׳ בערלין דף ל״א א׳) קנמון היה גדל וכו׳ והיו עזים וצביים אוכלים ממנו, ובירוש׳ פיאה הובאו שני המאמרים בשבחי א״י והגי׳ שם רבי חונא בשם רבי אבין קנמון מאכל עזים היה היו ישראל מגדלין אותו רבי חונא בשם רבי אבין שני תמידין שהיו מקריבין בכל יום היו מרכיבין אותן על גבי גמל ורגליהן נוגעות בארץ, וכן נר׳ טעם המאמר כאן קנמון שהיה בושם משובח שאמרו עליו לעיל צד 311 אילו מגן עדן הביאתו לא היה לה להביא דבר משובח או קנמון וכו׳ היה גדל כל כך בא״י שהיו עזים וצבאים אוכלים ממנו, ובאיכ״ר ובמדרש אסתר שם נסדר המאמר בדרש לא קנית לי בכסף קנה, וגם שם טעם המאמר שהקנמון היה מצוי הרבה בא״י ועי׳ בפירש״י ישעיה מ״ג כ״ד, והגי׳ באיכ״ר בדפ״ר וד״ו רב הונא בשם רב יוסף אמר וכו׳ (ובאיכ״ר מ״ב בשם ר׳ יוסף), ובמ׳ אסתר בדפ״ר וד״ו רבי הונה בשם ר׳ יוסי וכו׳, ובשהש״ר נסדר המאמר לפ׳ נרד וכרכם וכו׳ והגי׳ שם בדפ״ר וד״ו וקנמון ר׳ חונא בשם ר׳ יוסי אמר וכו׳, ובכי״ל בשני המאמרים ר׳ הונא בשם רב יוסף והוא רב יוסף דבבלי, ולעיל צד 248 צד 250 צד 341 צד 434 וצד 646 איתא בכי״ל ר״ה בשם ר׳ יוסף ולעיל צד 73 וצד 248 ר״ה בשם ר׳ יוסי ועי׳ בח״נ שם ובמבה״י ק״ג א׳ ובאגה״א ח״ג צד 275: 1 עגלין וכו׳. קשה לפרש מה מעשה ניסים בעגלין נשחטין וזתים נקצצין וכו׳, והגי׳ בדפוסי׳ וכי״ת והלא עגלים נשחטי׳ בארץ ישראל וזתים וכו׳ נובע׳ מפי׳ ב״ר ועיי״ש, ושם פירושים שונים ובסוף הפירוש הראשון כתב ויש גמגום בפתרון הזה (כ״ה בכ״י) אלא שכך קבלתי אבל יש לפרש דעת אחרת (כ״ה בכי״א) לפי שלמעלה בענין מספר בשבחה של ארץ ישראל לפיכך הולך ומספר בשבחה עגלים נשחטין וזיתי׳ נקצצין שהיו מוצאין זיתים בתוך מעיהם וכן בעפר שבהרים לקיים מה שנאמר ארץ זית שמן ודבש אמר ר׳ מונא מעשה נסים היו שכל כך היתה ברכה משתלחת בה שאפילו בהמות היו אוכלין זיתים כדי שבען אלא רבי לא פירש כן (ובכי״א ור׳ לא פי׳ כן), ור׳ וידל הצרפתי באמרי יושר כתב פי׳ המפרש כשהיו שוחטין עגל היו מוצאין בתוכו זתים אלמא היו גדולים העגלים והנכון לומר שהוא פלא כי עגלים נשחטים בכל יום וכן הזיתים מדי יום ויום נקצצים ועכ״ז לא יתמו ולא יכלו אלא זה נס והביאו כאן לפי שהזכיר הכתוב גדי עזים לבד א״ר מונא דרך נס היה זה ג״כ שהלבישה על ידיו ועי״ע ביפ״ת וצע״ג: 3 לוות אותו וכו׳. נר׳ דמדייק שאכ״כ ויקח את המטעמים וילך ויבא אל אביו וכו׳ אלא ותתן וכו׳ ומשמע שהוא קיבל את המטעמים כשבא אל אביו שלוותה אותו עד הפתח ולא יכלה ליכנס עמו אצל אביו ואמרה עד כאן הייתי חייבת לך מאהבתי אליך ועשיתי מה שבידי לסייע לך מכאן ואילך בוראך יהי בעזרך ועי׳ ביפ״ת, ובעקידה שער כ״ד הועתק לותה אותו וכו׳ אמהה ע״כ הייתי חייבת מכאן ואילך בוראך יקום לך, ובמה״ג עמו׳ 425 ליות אותו עד הפתח ואמרה לו מכאן ואילך ברייך יקום לך, ובלק״ט ותתן וכו׳ באת רבקה ללוות את יעקב עד הפתח, ובשכל טוב שם מפרש ותתן וכו׳ כי ליוותהו עד הפתח מכאן ואילך נתנה הכל בידו והיא שימרה ועמדה לפני הפתח ואמרה מכאן ואילך יעמוד לך בוראך, ובתנחומא מ״ב שם המאמר ותתן את המטעמים וגו׳ אמר ר׳ יהודה הלוי ב״ר שלום בשם ר׳ חלבו הכניסה אותו עד מחיצתה עד היכן שהיה לה רשות ליכנס אמרה לו בני עד כאן הכנסתי עמך מכאן ואילך אלהיך יכנס עמך וכו׳: 6 אנכי לקבל וכו׳. אמר אנכי וכו׳, ובכי״ל כתוב אנכי לקול וכו׳ והגהתי

קום נא שבה אמר ר׳ יוחנן אמר לו הקב״ה ליעקב אתה אמרתה קום נא שבה חייך בו בלשון אני פורע לך קומה י״י ויפוצו אויביך וגו׳ (במדבר י לה), יש נספה בלא משפט (משלי יג כג) זה עשו אמר הקב״ה לעשו אתה אמרת יקום אבי (בראשית כז לא) גדה דעבודה זרה דאת קאים אף אני בו בלשון אני פורע לך יקום אלהים יפוצו אויביו (תהלים סח ב):

כ כא) ויאמר יצחק אל בנו מה זה מהרת למצא בני מה זה מהרת למצוא את הברכה יט בני, אביך נתברך בן ע״ה שנה ואת בן ס״ג:

[ויאמר כי הקרה י״י אלהיך לפני ר׳ יוחנן ור׳ שמעון בן לקיש חד מינהון אמר אם לקורבנך המציא לך דכת׳ וישא אברהם את עיניו וירא והנה איל (בראשית כב יג) למאכלך על אחת כמה

1 ילקוט שם, ילק׳ מכירי תהלים ס״ח סי׳ ל׳, לקמן פס״ו, תנחומא תולדות סי׳ י״א: 5 ילקוט שם: 7 ילקוט שם:

1 אמר ר׳ יוחנן] פוחאנגכמ, ל׳ דת | אמר לו] ת, א״ל ד[1], אמר ליה ד, אמר פוחאנגבימ | אמרתה] ו, אמרת דפאנגכתר[3]מ, אומר ר | שבה] ~ בבקשה פוחי | חייך] ~ אני פ, אף אני ונכ, שאני פורע לך אמ | שבו בלשון ר[1], באותו לשון אי | 2 אני — לך ל׳ אמ | איביך ו | וגו׳] פגמ, ל׳ דוחאכתרי; יש] ד[1]אגכרי, ויש דותמ, כת׳ (כתיב ח) יש פח | 3 אמרתה ו | * גדה וחגכ] גדא דפערי[1], גידה א[1], גידא א[2], גודה מ, גרה ל | דע״ז ד[1]פאכתערי[1]מ | 4 אף אני] ונכערי, אני פ, חייך אמ, חייך אף אני ת, חייך בו אף (ואף ד[1]) אני ד | אני ל׳ גע | אפרע ע | איביו ו, אויביו וגו׳ ג, אויביו וינוסו משנאיו מפניו תמ | 5 ויאמר — בנו ל׳ א[2] | * מה — בני דחג] מה.. למצוא בני אתר, מה.. מיהרת למצוא בני כ, מה.. מהרת למצא בני ויאמר כי הקרה י״י אלהיך לפני י, מה זה מהרת ו, וגו׳ ל, ל׳ פ | מה זה] פואגכרי, מה זו ח, ל׳ ד | מיהרת דח | למצוא] חאכר, למצא דפוגי | * את דפוחאגרי] ל׳ לכר[3] | ברכה ר[3] | 6 בני ל׳ א | ע״ה] ד[1]פאתר[2]י, שבעים וחמש וחגכר[1], שבעים וחמשה ד | שנה] ד[1]פואגכתרי[1], שנים ד, ל׳ ר[2]י | ואת] פחא[2]גכ, ואתה דוא[1]תרי | ס״ג] ר[2]י, ששים ושלש ר[1], ס״ג שנה ד[1]פאת, ששים ושלש שנה נכ, ששים.. שנים ח, ששים ושלשה שנים ד | 7 * ויאמר — כמה] ויאמר.. לפני ר׳ יוחנן ור׳ שמעון בן לקיש (ורשב״ל א, וריש לקיש דת) חד מינחון (חד מנהון ת, .. מיניהו י, .. מניהו ג, .. מהם ח, ר׳ יוחנן א) אמר אם (מה אם ואג, ומה אם חי) לקורבנך (לקרבנך אגת, לקרבניך י, לקרבנו ח) המציא לך (לך הקב״ה דאת) דכת׳ וישא אברהם את עיניו וירא והנה איל (שנא׳ וישא.. איל דחא[1], שנ׳ וישא.. איל אחר נאחז בסבך א[2]ת, וישא.. וירא ו, וירא.. איל וגו׳ י) למאכלך.. וכמה וחרנה (וחרנא ת, והרינא ג, ואוחרנא ד, וחד ח, חד מניהון י[1], רשב״ל א) אמר אם (מה אם א[2], ומה אם ח) לזיווגך (לזיוגך דת, לזיווגין י, לזוגתך א) המציא לך (לך הקב״ה א) דכת׳ וישא עיניו וירא והנה גמלים באים (שנ׳ וישא.. באים חא, וישא.. והנה וגו׳ ו, דכת׳

לקבל כגי׳ שאר הספרים, ובפי׳ ב״ר מפרש עתיד אני לקבל וכו׳ וכ״ה בכי״ת, ובדפוסי׳ אנכי עתיד לקבל וכו׳ ובילקוט גורס או מפרש אנכי שעתידין בני לקבל וכו׳ ובמדרש אגדה הוצ׳ רש״ב ד״א אנכי נתנבא יעקב אבינו על בניו שיעמדו בהר סיני ויקבלו עשרת הדברות שתחלתן אנכי, ובמה״ג שם אמר אני ממי שמקבל עשר הדברות שתחלתן אנכי וכו׳, ובתנחומא מ״ב שם סי׳ י׳ ואע״פ שאתם אומרים שיקר יעקב לא שיקר בלעם אמר לא הביט און ביעקב אלא אנכי יעקב עשו בכורך, ובלק״ט מפרש הפסיק הדבור ואמר אנכי אבל עשו בכורך וע״א אנכי עתיד לקבל עשרת הדברות אבל עשו הוא בכורך ועי׳ בשכל טוב צד 112, ולהגי׳ עשר הדברות עי׳ לעיל צד 646: 1 א״ר יוחנן. וכ״ה בכ״י שציינתי ובילקוט מכירי, ובדפוס׳ וכי״ת המאמר סתמי וכ״ה לקמן סוף פס״ו, ושם הגי׳ בכי״ל אתה אמרתה קום נא שבה ב ב ק ש ה מ מ ך בו בלשון וכו׳ יש נספה וכו׳ אתה אמרתה יקום אבי וכו׳ ח י י ך אף אני בו בלשון וכו׳ ועח״נ: 2 יש נספה. במקרא כתוב ו י ש נספה ועי׳ לעיל צד 608, ודורש יש נספה בלא משפט זה עשו שכלכל דבריו בלא משפט שאמר בזדון יקום אבי אמר הקב״ה לעשו אתה אמרת יקום אבי גדה דע״ז מזל של ע״ז שאתה תקום אף אני בו בלשון וכו׳, וגדה דע״ז לשון שבועה שבו היה עשו נשבע, ובערוך ע׳ גד א׳ הועתק אמר הקב״ה וכו׳ גדא דע״ז וכו׳ אף אני בו בלשון אני אפרע לך יקום אלהים וכו׳, ובפי׳ ב״ר כי״ט מפרש גדא דע״ז דאת קאים מזל של ע״ז שאתה מעמידה כמא דתימא אומרים לעץ אבי אתה וכו׳ ועי׳ יבמות מ״ח ב׳, אכן אין לפרש דאת קאים שאתה מעמיד, ובכי״ל כתוב כאן גרה דעבו׳ זרה וכן לקמן פס״ו גרא וכו׳ והגהתי, ולקמן פע״א בכי״ל אתא גדה דבייתה אתא גדה דעלמא וכו׳ ועי״ע בערוך שם, ובסגנון אחר הדרש בתנחומא שם וכיון שנכנס הרשע התחיל קורא לאביו בזדון יקום אבי ויאכל מציד בנו והכתוב אומר עליו בבוא רשע בא גם בוז יקום אבי היה גוזר עליו אבל יעקב לא אמר כן אלא נא לשון בקשה קום נא שבה ואכלה שלשתן לשון בקשה לשון שפלות וענותנות ואותו רשע אמר יקום אבי ויאכל אמר ליה הקב״ה ליעקב אתה אמרת קום נא הרי בן בנך משה יאמר לי קומה ה׳ ויפוצו אתה אמרת שבה בן בנך יאמר שובה ה׳ רבבות וגו׳ אבל עשו שאמר יקום אבי בו בלשון אני מעורר עליו מדת הדין שנאמר יקום אלהים יפוצו אוביו וכו׳: 6 אביך נתברך וכו׳. יצחק היה בן ע״ה שנה כשנפטר אברהם שהיו ימי שני חייו קע״ה שנה ואברהם בן מאת שנה בהולד לו את יצחק וכתיב ויהי אחרי מות אברהם ויברך אלהים את יצחק בנו וכו׳ ואת בן ס״ג כדמפרש בס״ע פ״ב ובמגילה ט״ז ב׳ ועי׳ במ״י לעיל צד 677 וצד 722, ובשכל טוב צד 122 מפרש מה זה מהרת למצוא בני מה זה קראתה לאביך למצוא הברכות י״ב שנה לשנותיו אביך נתברך בן ע״ה שנה וכו׳ ויעקב נתברך בן ס״ג שנה וכו׳, ובמה״ג שם הועתק אמ׳ לו מה זה מהרת למצא את הברכות בני א ב ר ה ם אביך לא נתברך אלא והוא בן שבעים שנה וחמש שנים ואתה בן ששים ושלוש, ואולי כוונו לפי גי׳ זו שאברהם נתברך בן ע״ה שנה כשאמר לו הקב״ה לך לך מארצך וכו׳ ואעשך לגוי גדול ואברכך וכו׳, ואברם בן חמש שנים ושבעים שנה בצאתו מחרן: 7 ויאמר כי הקרה. כל המאמר חסר בכי״ל, ובכי״פ וכי״כ המאמר מקוטע, והשלמתיו עפ״י גי׳ שאר הספרים, וכתיבת לקורבן בוי״ו כמו הקורבנות לעיל צד 323 ועי׳ במ״י שם, וחרנה כמו לעיל צד 157 וצד 170 ועוד פעמים שונות, ובלק״ט ובמדרש אגדה הוצ׳ רש״ב הובא הדרש אם לקרבנך המציא וכו׳ וכן בשכל טוב צד 112, ושם צד 123 אמר ר י ש ל ק י ש אם לזיווגו כך המציא דכתיב וישא עיניו וכו׳, ובפ׳ ב״ר כי״ט מפרש ויאמר כי הקרה וכו׳ ר׳ יוחנן ור׳ שמעון בן לקיש (בכי״א וריש לקיש) חד מניהון (מנהון) אמר אם

וכמה, וחרנה אמר אם לזיווגך המציא לך דכת׳ וישא עיניו וירא והנה גמלים באים (שם כד סג) למאכלך על אחת כמה וכמה]: ויאמר כי הקרה י״י וגו׳ אמר ר׳ יוחנן לעורבה דאיטי נירה על קניה, בשעה שאמר כי הקרה י״י אלהיך לפני אמר יצחק יודע אני שאין עשו מזכיר שמו של הקב״ה וזה מזכיר, אין זה עשו אלא יעקב, כיון שאמר׳ יעקב כן אמר גשה נא ואמשך בני, אמר ר הושעיה בשעה שאמר יצחק גשה נא ואמשך נשפכו מים על שוקי יעקב ורפא לבו כשעוה וזימן לו הקב״ה

2 ילקוט סס, תנחומא תולדות סי׳ י׳ ע״ו מקץ סי׳ י״ז: 4 ילקוט סס, לעיל לד 426, תנחומא מ״ב תולדות סי׳ ע״ו ועי׳ תנחומא מ״ב וישלח סי׳ ו׳:

הקרה נא לפני היום וכת׳ וישא.. באים תי, דכתי׳ הקרה.. וכתי׳ וירא.. באים ד) למאכלך (למאכלו ו1) על.. וכמה דוחאגתי, ויאמר.. וריש לקיש חד מנהון.. אם לקרבנך המציא לך שנ׳ וישא עיניו וירא והנה גמלים באים למאכלך על אחת כמה וכמה פ, ויאמר.. וריש לקיש חד מנהון אמ׳-מה אם לקרבנך המציא לך דכת׳ וישא אברהם את עיניו וירא והנה איל אחר נאחז בסבך למאכלך על אחת כמה וכמה כ, ל׳ ל 2 ויאמר] פוא1כ, ל׳ דגתרי1, (ויאמר—קניה ל׳ א2) | * י״י וגו׳ פ] י״י אלהיך לפני דא1גכתרי1, ל׳ לו | אמר ר׳ יוחנן] פג, ר׳.. אמר דת, א״ר א1 (אמר — לפני ל׳ כ) | לעורבא דתרי, לערבה וג, משל לעוברה פ, משל לעורב א3 | דאיטי] ג, דאטיה ו, דאיתי דר, דאייטי פא1תר3י1 | נורה] ו, נורא דא1תרי | על ל׳ י | קניה] ר2, קניא א1ג, קיניה דותרי1, לקיניה י1, על קינה כן יעקב נתפס בדיבורו פ | 3 כי — לפני] י״י אלהיך פ | יצחק ל׳ ן | יודע אני] אני יודע ר3, ל׳ ן | אין ו | וזה מזכיר] וזה (והוא א) מזכיר שמו של הקב״ה וחאגכרי1, ל׳ ר2י | ** עשו] ל׳ ל | אלא יעקב ל׳ א2 | כיון — * ואמשך (ואמ׳ ל) בני] וכיון שאמ׳ לו כן אמ׳ לו גשה נא כ, וכיון שאמ׳ כן ויאמר גשה נא ואמושך בני פן, מיד אמר לו (א״ל ו1) גשה.. ואמושך בניך רי, מיד אמר גשה נא ואמשך בני ב, וכיון שאמ׳ לו גשה ושקה לי בני ג, ל׳ דחאת | אמר — ואמשך] אמ׳ ר׳ הושעיה (הושעיא ג) בשעה שאמ׳ (שאמ׳ לו ג) יצחק ליעקב גשה.. ואמשך (ואמושך ג) בני וג, א״ר אושעיה.. שאמ׳ יצחק ליעקב.. ואמושך וגו׳ ר2, אמר ר׳ הושעיא.. שאמר יצחק ליעקב גשה נא ר1, א״ר אושעיא.. שא׳ לו גשה נא פ, וכיון שאמר יצחק ליעקב (וכיון שאמר ח) גשה נא ואמושך בני דחת, וכיון שא״ל גשה.. ואמשך א2, וכיון שאמ׳ לו גשה.. ואמושך א3, ל׳ כי | 5 מימיו פ | שוקי יעקב] שוקיו דפוחאגת, ברכיו כי | והיה לבו רפא ג, והיה לבו ליבו ד) רפה דפוחאכתי | כשעווה ו |

לקרבן (לקרבנך) המציא וכו׳ וחרינא אמר אם לזיווגן (לזוגתך) המציא לך דכתיב הקרה נא לפני היום וכתיב וישא עיניו וכו׳ למאכלך וכו׳ (וכ״ה בדפוסי׳ וכי״ת ובילקוט דכתי׳ הקרה נא וכו׳ וכתי׳ וכו׳), ולא פי׳ שם טעם הדרש אם לקרבנך וכו׳, ובמ״כ מפרש שדייק לשון הקרה והנה איל והנה גמלים לשון מקרה והזדמן הוא ועי״ע בחי׳ הרד״ל וצ״ע: 2 לעורבה וכו׳. משל לעורב שהביא אש על קנו ונשרף כך יעקב הזכיר שם שמים ונכווה בדיבורו שבשעה שאמר כי הקרה י״י אלהיך לפני אמר יצחק וכו׳ כיון שאמר יעקב כן אמר יצחק גשה נא ואמשך וכו׳, והגי׳ דאיטי בט״ת כמו אייטיתה דניטי לעיל צד 92 ועיי״ש, ובכי״פ נוסף משל וכו׳ כן יעקב נתפס בדיבורו, ובפי׳ ב״ר כי״ט וכי״א מפרש משל לעורב שהביא האש לשרוף את קנו כך יעקב אבינו תפש (יעקב תפס) והביא לשון שנתפש (שנתפס) בו שכיוון (שכיון) שאמר כי הקרה וכו׳ אמר יצחק וכו׳ אין זה עשו אלא יעקב מיד אמר לו גשה נא ואמושך בני, ובדפוסי׳ וכי״ח וכי״א א׳ וב׳ וכי״ת המאמר מקוטע ומעורבב עם המאמר שלאחריו ועח״נ, ובשכל טוב צד 123 נשתבש א״ר אחא כעורבא דמייתי נורא לקינה כך כשהזכיר יעקב את השם אמר יעקב הוא זה שהרי עשו אינו מזכיר את השם לכך אמר גשה ואמשך בני, ובכי״א ב׳ חסר המשל, ושם הושלם בגליון ג״א ויאמר כי הקרה י״י אלהיך לפני א״ר לעורבה דמייתי נורה על קניה, והמשל חסר גם בכי״כ, ובתנחומא מ״ב תולדות סי׳ י׳ איתא במאמר סתמי וכיון ששמע יצחק שאמר כי הקרה וכו׳ אמר אין זה עשו אמר אין עשו מזכיר ה׳ אלהיך א״ל גשה נא וכו׳, ושם סי׳ ט״ו אמר ר׳ יוחנן בשעה שאמר כי הקרה וכו׳ אמר יצחק הלשון הזה אין לשון עשו אלא לשון יעקב וכו׳ התחיל יצחק אומר ליעקב גשה נא וכו׳, והמשל הובא בתנחומא מ״ב מקץ שם לפ׳ שנים עשר עבדיך אחים אמר ר׳ יוחנן משל לעורבא דעייל נורא לקיניה (פי׳ עורב שהכניס את האור לקינו) אמר להם אחים אתם אמרו לו הן וכו׳: 4 אמר ר׳ הושעיה, מאמר זה נסדר לעיל צד 426 בפתיחה ואתה ישראל עבדי וכו׳ ועיי״ש והועתק משם בילק׳ ישעיה ר׳ שי״ג (תמ״ט) ובילק׳ מכירי ישעיה מ״א י׳, וכתיבת רפא באל״ף בכי״ל וכי״ג כמו לעיל צד 718 מכהא ועי׳ במ״י שם, ובסוף המאמר כתוב בכי״ל אל תשתע לא תשתע וביני שיטי כתוב ווע להגיה לא תשווע, ובפי׳ ב״ר כי״ם וכי״א מפרש אל יהי לבך רפה כשעוה עליך, ובפי׳ הנדפס אל יהי לבך עליך כשעוה ועח״נ, ובלק״ט גורס ומפרש א״ר הושעיא בשעה שאמר יצחק ליעקב גשה נא ואמשך נרתע ונזדעזע ונהיה לבו לשעוה וזימן לו הקב״ה שני מלאכים ומחזיקים אותו בשני מרפיקיו שלא יפול שנאמר אל תשתע כי אתך אני, ובשכל טוב צד 112 א״ר אושעיה אותה שעה התחיל יעקב נשפך מים על ברכיו והיה לבו רפי כשעוה וזימן לו וכו׳ שני מלאכים אחד מימינו ואחד משמאלו והיו אוחזין אותו במרפקו שלא יפול זש״ה אל תירא כי אתך אני ואל תשתע וכו׳ אל תשוע מלגשת, ובמח״ג שם גשה נא וכו׳ אמ׳ ר׳ אושעיה בשעה שאמ׳ יצחק ליעקב גשה נא ואמושך בני נשפכו מים על שוקיו והיה לבו רפה כשעוה וזימן לו וכו׳ אחד מימינו ואחד משמאלו הסמיכו אותו והקב״ה עמו הה״ד אל תירא כי עמך אני אל תשתע כי אני אלהיך אמצתיך במיכאל אף עזרתיך בגבריאל אף תמכתי בימין צדקי, ובמדרש אגדה הוצ׳ רש״ב ושלח לו הקב״ה מיכאל וגבריאל ותפשו שניהם בשתי זרועותיו והקב״ה מאחריו וכו׳ אל תירא כי אתך אנכי ואל תשתע וכו׳ אמצתיך במיכאל עזרתיך בגבריאל תמכתי בימין צדקי זה הקב״ה, ובפי׳ ב״ר כי״ט וכי״א מל״א שני מלאכים זימן לו אחד מימינו ואחד משמאלו דכתיב עזרתיך אף תמכתיך עזרתיך במיכאל אף תמכתיך בגבריאל כך פי׳ לעיל ועי׳ בח״נ לעיל שם ובמאמר מתנחומא מ״ב תולדות סי׳ ט״ו שהעתקתי במ״י שם, ובילק׳ מכירי שם הועתק מתנחומא מ״ב שם בשינויים שונים אמ״ר הושעיא כיון שאמר יצחק ליעקב גשה נא ואמושך הרתיח אפו והיה שוחח כשעוה הזו מה עשה הקב״ה נטל שני מלאכים מיכאל וגבריאל מיכאל מימינו וגבריאל משמאלו והוא בכבודו ית׳ תומך בו מאחוריו ואומ׳ לו הא יעקב למה מתירא וגופך שוחח עליך וכו׳ אל תירא כי אתך אני ואל תשתע אל ישוח גופך שאני עמך אמצתיך במיכאל אף עזרתיך בגבריאל וכו׳, ובתנחומא מ״ב וישלח שם המאמר ד״א ויירא יעקב אמרו

שני מלאכים אחד מימינו ואחד משמאלו והיו אוחזין במרפקו כדי שלא יפול הה״ד אל תשתע (ישעיה מא י) לא תשוע.

כב) ויגש יעקב אל יצחק אביו וימושהו ויאמר הקול קול יעקב הא קל דקל חכים וידייה דמחלשין מיתין, הקול קול יעקב אין יעקב שליט אלא בקולו והידים ידי עשו אין עשו שליט אלא בידים, הקול קול יעקב אמר ר׳ פינחס קול יעקב מכנים והידים ידי עשו מכריז ליה ואתי, הקול קול יעקב אמר ר׳ ברכיה בשעה שיעקב מרגיז בקולו ידי עשו שולטות ובשעה שמצפצף

3 ילקוט שם: 4 מכילתא בשלח מסכתא ב׳ פ״ב, מכילתא דרשב״י שמות י״ד י׳, שמות רבה פכ״א סי׳ ה׳, תנחומא מ״ב תולדות סי׳ י׳:

1 מימינו] פואגב, בימינו דת, לימינו ו | בשמאלו ת, לשמאלו ו | אוחזין] ר, אוחזין (אחזין ג, אוחזים ן) אותו דפואגבתר[3]י | * במרפקו דפואתרי] ממרפקו ל, במרפיקו גב, במפרקיו ר[3] | ה״ה כ, היא דהוא אמ׳ ליה ן, הדה הא (הדהי ג) דאמ׳ ליה חג | ואל כ | תשתע] וחאגכר, ~ כי אני אלהיך דפי, כי.. אלהיך אמצתיך אף עזרתיך אף תמכתיך בימין צדקי ת | 2 * לא תשוע פו[0]חכ] לא תשווע ל[0], לא תשתע ל, אל תשוע דא, אל תשע ג, אל תשוע אל יהי לבך כשעוה בי | 3 * ויגש — יעקב ת] ויגש.. יעקב והידים ידי עשו א[1], ויגש.. אל יצח׳ וימושהו.. יעקב ל, ויגש.. יצחק וגו׳ הקול.. יעקב ד, ויגש.. יצחק וגו׳ ן, ויגש.. יצחק הקול פ, ויאמר הקול.. יעקב א[2]י, הקול.. יעקב ח | הא] האי ר[2], ל׳ א | קל] פוחגכר[2]י, קול דתר[1], הקול א[3], ל׳ א[2] | דקל] דקול ת, מקל ג, ככל א, קל ר[2], קול ר[1], ל׳ ר[3] | דחכים ר | 4 וידייה] ן, וידיה דפאתר[1], וידיא גכר[2], וידי׳ ו[1], וידי ח | דמחלשין ו[0]כ, דמי חלשן ח, כמחלשין א[2], מחלשין ו[1], מיחלשן ג, דמלחשן פ, דמשלחין דתר[1], כמשלחן א[1], משלחין ר[2] | מיתין] מייתין ת, מתין ר[3], מיתיא ר[2], דמיתין א[2], מיתים ן, מתים א[1], ל׳ ו[1] | הקול] וחאגכ, ד״א ~ דתר[1] | שליט] פוא[2]גכ, שולט דחתר[1]י | בקולו] חא[2]כר[1], ~ הקול (דכ׳ הקול פ, שנ׳ הקול ו) קול יעקב דפגתי, הקול.. יעקב וגו׳ ן | והידים — אין] ואין פוא[2]גכר[1]י | 5 * שליט פוא[2]גכ] שולט ל[0]דחתר[1]י, ל׳ ל | * בידים דחת] בידיו א[3], בידים (ביידים ל) שנ׳ והידים (דכ׳ והידים פר[1], והידים ןג) ידי עשו לפוגבר[1]י | הקול] א, והקול ו, ד״א הקול דפתר (הקול ⁒ ואתי ל׳ חכי) | פנחס פא[2]ת | קולו של יעקב דפואת | מכנים] מכריז א[1], מכריז ליה ר[2] | והיידים ן | מכריז] פג, מכרז ן, מרמיז דת, מסכים א[1], מוכנים ר[2] | ליה] לה ו, ל׳ ר[2] | 6 והוא אתי דפואגתר[2] | הקול] פוחאגכ, ד״א ~ דתר | מרגיז] וא[1]בר[2], מרגז א[2], מרגן פחג, מרנן כ, מרכין דתר[1] | ידי] והידים ~ ן | שולטות] פוחאגכר, ~ דכתי׳ וילונו כל העדה ויבא (וכת׳ ויבא ת) עמלק דת | שהוא מצפצף דפוא[1]גכתר[1], שיעקב מצפצף א[2]י |

רבותינו נעשה גופו כשעוה הזו וכו׳ באותה שעה א״ל הקב״ה אל תירא כי אתך אני אל תשתע וכו׳ אמצתיך במיכאל עזרתיך בגבריאל אף תמכתיך בימין צדקי הנה אנכי עמך וכו׳: 3 הא קל וכו׳. הן קול של קול חכם והידים של מפשיטין מתים, ומשל הוא בלא״ר שאומרים על הצבוע שבפיו ובשפתיו מורה שהוא חכם וירא חטא ומעשיו מכוערים ועי׳ ביפ״ת, ומחלשין כמו לעיל צד 213 דין אמר חלוש וכו׳, ובפי׳ ב״ר כי״ט גורס הא קול קול דחכים וידיה דמשלחין מיתין ומפרש מפשיטין מתים, ובפי׳ ב״ר כי״א האי קל קל דחכים וידיא משלחין מיתיא מפשיטים מתים מרצחים, ובפי׳ ב״ר כי״ט וכי״א מל״א וידיא משלחין מפשיטין כמו והפשיט את העולה דמתרגימינן (ומתרגמ׳) וישלח (כ״ה בת״א ותר״י א׳) ועח״נ ולעיל שם במ״י ובעמת״ר ועמת״ל ע׳ חלש וע׳ שלח: 4 הקול קול וכו׳. דרש אחר בלי סימן ד״א, וכ״ה לפנינו בכל הענין ועי׳ במ״י לעיל צד 685, ולפי׳ הגי׳ הקול וכו׳ אין יעקב וכו׳ אלא בקולו והידים וכו׳ אין עשו וכו׳ מיותר בסוף הדרש שנ׳ והידים ידי עשו שכתוב ג״כ בכי״ל, ונוסחאות שונות כאן ועח״נ, ובשכל טוב צד 123 הועתק הקול קול יעקב אין יעקב שליט אלא בקול ואין עשו שליט אלא בידים, ובמה״ג עמו׳ 426 אין יעקב שולט אלא בקול ואין עשו שולט אלא בידים, ובבחיי אין יעקב שליט אלא בקולו שנא׳ הקול קול יעקב ואין עשו שליט אלא בידיו שנאמ׳ והידים וכו׳, ובתנחומא מ״ב תולדות סי׳ י׳ הדרש ויגש יעקב וכו׳ א״ל הויא את עושה בקולך אבל הידים ידי עשו, ובמכילתא שם וישלח משה מלאכים מקדש אל מלך אדום וכו׳ וישמע קולינו אמר להם אתם מתגאים על מה שהוריש לכם אביכם יצחק דכתיב הקול קול יעקב וכו׳ ואנו מתגאים על מה שהוריש לנו אבינו דכתיב והידים ידי עשו ועל חרבך תחיה וכו׳ ועי׳ במכילתא דרשב״י שם, ובשמו״ר שם שתי ירושות הנחיל יצחק לשני בניו הנחיל ליעקב הקול וכן הוא אומר הקול קול יעקב והנחיל לעשו הידים שנאמר והידים ידי עשו ועשו היה מתגאה בירושתו וכו׳ ויעקב מתגאה בירושתו וכו׳: 5 קול יעקב מכנים. דרש זה קשה לפרשו, ובמ״כ פי׳ שמכנים ואסף את קולו מלעסוק בתורה ותפלה מרמז הקב״ה לעשו (כגי׳ הדפוסי׳ מרמיז ליה) ומיד הוא בא, ועוד העיר שם ורש״י ז״ל היתה לפניו גי׳ אחרת, והלשון בפי׳ ב״ר בדפ״ר מכריז ליה והוא אתי בשעה שהנביאים מוציאין קול על יעקב ומתנבאין עליה׳ פורענו׳ להביא עליהם אומות מיד ידי עשו מוכנין לשעבד בהן, ובפי׳ ב״ר כי״ט ד״א הקול קול יעקב מכריז ליה והוא אתי בשעה שהנביאים מוציאים קול על יעקב ומתנבאים וכו׳ להביא עליהם אומות והנה ידי עשו מוכנים לשעבד בהם, ובא״א הביא גיר׳ רש״י ד״א הקול קול יעקב מכריז ליה והוא אתי ובשעה שהנביאים מכריזים קול על יעקב ומתנבאים וכו׳ מיד והידים ידי עשו מוכנים לשעבד בהם, וביתר שלימות בפי׳ ב״ר כי״א ד״א הקול קול יעקב מכריז ליה והידים ידי עשו מוכנים והוא אתי בשלוה (וצ״ל בשעה) שהנביאי׳ מכריזי׳ קול על יעקב ומתנבאי׳ וכו׳ להביא עליהם אומות והנה ידי עשו מוכנים לשעבד בהם, ובקצת שינוי זו הגי׳ בכי״א א׳ הקול קול יעקב א״ר פינחס קולו של יעקב מכריז והידים ידי עשו מסכים ליה והוא אתי, ועוד גי׳ אחרת בשכל טוב שם ר׳ פנחס אמר קולו של יעקב מכנים והידים ידי עשו מבדרי ליה (ופי׳ מבדר מפזר), ובכי״ח וכי״ב ליתא מאמר זה וכן לא הועתק בילקוט וצ״ע: 6 שיעקב מרגיז וכו׳. להתרעם ולרגן דברים על בוראם אז והידים ידי עשו שולטות ובשעה שמצפצף בקולו בצניעותו ובענותנותו אין ידי עשו שולטות או פירוש בשעה שמצפצף וכו׳ שמצפצף בקולו בתפלה ודברי תורה כתינוקות של בית רבן מצפצפין שאין העולם מתקיים אלא בהבל פיהם אין ידי עשו וכו׳, ולהגי׳ שלפנינו בשעה שיעקב מרגיז בקולו ידי עשו שולטות והגי׳ מרגן וכו׳ מרנן וכו׳ נכונה הראיה שניתוספה בדפוסי׳ וכי״ת דכתי׳ וילונו, כל העדה וכו׳ (וצ״ל וילן העם על

בקולו אין ידי עשו שולטות: אמר ר׳ אבא בר כהנה לא עמדו פילוסופין בעולם כבלעם בן בעור וכאבנומוס הגרדי, אבנומוס הגרדי נתכנסו כל אומות העולם אצלו, אמרו לו תאמר שאנו יכולים להזדווג לאומה זו, אמר לכו וחזרו על בתי כניסיות ובתי מדרשות שלהן, אם מצאתם שם תינוקות מצפצפין

1 פסיקתא פ׳ איכה (קכ״א א׳), איכה רבתי פתיח׳ ב׳, מדרש איכה במדרש זוטא צד 78:

1 * בקולו דפואגתר1ין] ל׳ לב | אין ידי] אנגבר1י, אין ידים ידי פ, אין הידים ידי ות, אין הידים ידי עשו אין ידי ד | פילוסופים ר2י, פלוסופין פ | באומות העולם גי, באומות פ | בן בעור ל׳ פ | 2 וכאבנומוס] ג, וכאבנימוס דפחאבתר2י, וכאבנגמוס ן, וכאבנימיוס ר1, וכאבטימוס ר3, ובא בטמוס ד1 | הגרדי ל׳ ג | אבנומוס הגרדי] אבנימוס הגרדי פבי, זה אבנומוס ג, אבנימוס זה ר2, אבנימיוס זה ר1, אבטימוס זה ר3, ל׳ דחאת | נתכנסו אומות העולם אצלו י, .. כל האומות אצלו בר1, נכנסו כל אומות העולם אצלו א2, פעם אחת נכנסו כל אומות.. אצלו א1, נתכנסו אצל אבנימום הגרדי כל אומות העולם ח | תאמר לנו א2 | היאך אנו א1, מה שאנו ח | יכולין לעשות ח | 3 להזדווג] חאי, להיזדווג ג, להזדויג פת, ליזדוג ד, ליזדויג ב | באומה י | אמר] ~ להם פחא2גבת, להן י | כניסיות] א1ג, כנסיות דפא2בתי | ובתי מדרשות] אנגבתי, ומדרשות פ, ועל בתי מדרשות ד | שלהן ל׳ פאב | אם] פגבתי, אם אתם א, ואם ד | מוצאי׳ א1, מוצאים א2, יושבים י, ישבין ג | מצפצפים בקולם תי, מצפצפין בקולם ע0, מציצין בקולם ע |

משה ויבא עמלק) ואין לה טעם להגי׳ בשעה שיעקב מרכין בקולו כלו׳ שקול יעקב נמוך, וגי׳ זו איתא גם בפי׳ ב״ר כי״ט, ובפי׳ השני שבפי׳ ב״ר הנדפס מפרש בשעה שיעקב מרכין בקולו ידי עשו שולטות הקל חסר הוא אם יעקב הקל קולו מיד הידים ידי עשו, ובעין יעקב באגדות ירוש׳ ר״ה פ״ג המאמר וכן יצחק אמר הקול קול יעקב כל זמן שקול יעקב נמוך ידי עשו שולטות בו וכל זמן שיעקב מצפצף בקולו אין הידים ידי עשו שולטות בו (והמאמר אינו לפנינו בירושלמי) וכתב הכותב שם בפירו׳ מאמר זה שמעתי מפי חכם בקי שהוא נזכר שראה במדרש כי תיבת הקול חסר וי״ו ופירושו מלשון קולא כלומר כאשר הקל קול יעקב שאין מרבים בתפלה לפניו יתברך אז ידי עשו שולטות וזה פי׳ נאה בקשתי בב״ר אם יסכים על זה ומצאתי שיש חלוף בלשון וזה נסחו אמר רבי ברכיה בשעה שיעקב מרבה בקולו ידי עשו שולטות דכתיב וילונו כל העדה ויבא עמלק ובשעה שהוא מצפצף בקולו אין הידים ידי עשו שולטות וכן אמר בלעם לאומות העולם שנתכנסו כלם אצלו ויאמרו לו תאמר לנו שאנו יכולין ליזדווג לאומה זו א״ל לכו וחזרו על בתי כנסיו׳ ועל בתי מדרשו׳ שלהם ואם מצאת׳ שם תינוקות מצפצפין בקולם אין אתם יכולין להזדווג להם שכך הבטיחו׳ אביהם הקול קול יעקב בזמן שקולו של יעקב מצוי בבתי כנסיות אין הידים ידי עשו ואם לאו הידים ידי עשו יכולים להם ע״כ, ומפרש שם לפי הגי׳ מרבה בקולו כל זמן שהקול הוא קולו של יעקב ר״ל על דברי עצמו לזעוק ולהתלונן כנגד הקב״ה כמו וילונו כל העדה אז ויבא עמלק אבל בשעה שמצפצף בקולו ר״ל צפצוף בדברי תורה או בתפלה אז אין הידים וכו׳ ועי׳ גם במ״כ וביפ״ת ובמנחת שי, ובשכל טוב שם גורס ומפרש א״ר ברכיה כשיעקב מכריז בקולו הידים ידי עשו שולטות וכשמצפצף בקולו ידי עשו רפות: 5 פילוסופין. חכמי האומות ועי׳ במ״י לעיל צד 8 וצד 668, ובספרי וזאת הברכה פי׳ שנ״ז דרשו ולא קם נביא עוד בישראל כמשה אבל באומות קם ואיזה זה בלעם בן בעור וכו׳ (ועי׳ גם בתנחומא מ״ב ותנחומא בלק סי׳ א׳ ובבמ״ר פ״כ סי׳ א׳) ושם פי׳ שמ״ג כשנגלה הקב״ה ליתן תורה לישראל הרעיש את העולם כולו על יושביו שנ׳ קול ה׳ על המים וכו׳ כיון ששמעו אומות העולם את הקולות נתקבצו כולם אצל בלעם אמרו לו כמדומים אנחנו שהמקום מאבד את עולמו וכו׳ אמר להם ה׳ עוז לעמו יתן ואין עוז אלא תורה וכו׳ (ועי׳ במכילתא ריש פ׳ יתרו ולפ׳ אנכי וכו׳ וזבחים קט״ז א׳), ולזו האגדה כוון בפי׳ ב״ר וכן בשעת מתן תורה נתכנסו כל האומות אצל בלעם וכו׳, ובכי״א ב׳ נוסף בסוף המאמר וכן בשעת המבול נתכנסו כל האומות וכו׳ ועח״נ, וכאן אמר ראב״כ לא עמדו פילוסופין בעולם כבלעם בן בעור וכאבנומוס הגרדי שגם הוא פירסם לאו״ה שסגולת ישראל היא התורה שנתן הקב״ה לעמו אמר לכו וחזרו על בתי כניסיות ובתי מדרשות שלהן וכו׳ שכך הבטיחן אביהן הקול קול יעקב וכו׳, ואבנומוס[1]) הגרדי היה בן דורו של ר׳ מאיר שכבדו מאד ונשא ונתן עמו כדאיתא במדרש רות פ״ב אבנימוס הגרדי מתה אמו ועלה ר״מ להראות לו פנים וכו׳ לאחר זמן מת אביו ועלה ר״מ להראות לו פנים וכו׳ ובחגיגה ט״ו ב׳ שאל נימוס הגרדי את ר״מ וכו׳, ובמאמר שהועתק במה״ג עמו׳ 19 משמו״ר ריש פי״ג שאל אבדומוס הגרדי (ובכי״ק שם הגדרי) את ר׳ מאיר אמר לו היאך נבראת הארץ אמר לו וכו׳ (ובשמו״ר שם בדפ״ר וד״ו הגי׳ שאל אבנימוס הגרדי את רבותי׳ ז״ל אמר להם וכו׳ אמרו לו וכו׳) ועי׳ גרעץ קורות היהודים ח״ד מהדורא ד׳ צד 175 וצד 434 שירער ח״ב צד 42 ואגה״ת ח״ב צד 31, ובבחיי ד״ו הועתק א״ר אבא וכו׳ לא עמדו פלוסופי׳ וכו׳ וכאבטימוס הגרדי נכנסו כל אומות העולם אצלו אמרו לו תאמן שאנו יכולין להזדווג לאומה זו אמר להם לכו וחזרו על בתי כנסיות ובתי מדרשות שלהם אם אתם מוצאים תינוקות מצפצפים בקולם אין אתם יכולים להם ואם לאו אתם יכולים להם שכך הבטיחם אביהם הקול וכו׳ בזמן שיעקב מצוי בבתי כנסיות ובבתי מדרשות אין הידים ידי עשו, ובפסיקתא שם נסדר המאמר בפתיחת ראב״כ מי האיש החכם וכו׳ והגי׳ שם אמר ראב״כ לא עמדו פילוסופים באומות העולם כבלעם וכו׳ וכאבנימוס הגרדי נכנסו או״ה אצל אבנימוס הגרדי אמרו לו יכולין אנו להזדווג לאומה הזאת אמר להם לכו וחזרו וכו׳ ועל בתי מדרשות שלהן אם מצאתם שם וכו׳ אין אתם יכולין להזדווג להון ואם לאו אתם יכולין להזדווג להם שכך הבטיחן אביהם הקול וכו׳ כל זמן שקולו של יעקב מצפצף בבתי כנסיות ובבתי מדרשות אין הידים ידי עשו (ובכי״א שם איתא עוד וכל זמן שאין קולו של יעקב מצפצף בבתי כנסיות ובבתי מדרשות הידים ידי עשו), ובמה״ג עמו׳ 426 הועתק מהפסיקתא אמר וכו׳ לא עמדו פילוסופין וכו׳ וכאברמון הגרדי (ובכי״ק שם הגדרי) נכנסו כל אומות העולם אצל אברמון הגרדי (הגדרי) אמרו לו תאמר יכולין אנו להזדווג לאומה זו אמ׳ להן לכו חזרו וכו׳ ובתי מדרשות שלהם אם מצאתם קול התינוקות וכו׳ ואם לאו וכו׳ שכך הבטיחן יצחק אביהן ואמ׳ להן הקול וכו׳ כל זמן שקולו של יעקב מצפצף וכו׳ אין הידים ידי עשו, ובמדרש איכה במדרש זוטא שם אמר וכו׳ לא עמדו וכו׳ וכאבגינוס הגרדי נכנסו אומות העולם אצל אבגינוס הגרדי וכו׳ יכולים אנו וכו׳ לכו וחזרו וכו׳ ובתי מדרשות שלהם אם וכו׳ שכך הבטיחם אביהם הקול וכו׳ כל זמן וכו׳ אין הידים ידי עשו שולט בהם, ובאיכ״ר שם באותה הפתיחה מי האיש החכם וכו׳ אמר וכו׳ לא עמדו וכו׳ לאומות העולם כבלעם וכו׳ וכאבנימוס הגרדי אמרו להם יכולין אנו

[1]) Οἰνόμαος.

בקולן אינכם יכולין להם, אם לאו אתם יכולין שכך הבטיחן אביהן הקול קול יעקב בזמן שיעקב מצווצי בבתי כניסיות אין ידים לעשו: הקול קול יעקב בפילגש בגבעה שנ׳ ארור נותן אשה לבינימן (שופטים כא יח), הקול קול יעקב בימי ירבעם ולא עצר כח ירבעם עוד בימי אביה ויגפהו י״י וימת (ד״הב יג כ), אמר ר׳ שמואל בר נחמן את סבור לומר שירבעם נוגף והלא לא נוגף אלא 42a

2 לקמן פע״ג: 3 סדר עולם פט״ז, ירוש׳ יבמות פט״ז ט״ו ג׳, ויקרא רבה פל״ב סי׳ ס׳, מדרש רות פ״ז, מדרש שמואל פי״ח:

1 אין (אי ׳) אתם | יכולין] פאגת, ־ים דחכי | להם] חא[2]כ, להן פגי, להזוג (להזדווג ת) להם דת, ל׳ א[1] | אם — יכולין] ואם.. יכולין ג, ואם.. יכולין להם פא, ואם.. יכולים להם וחכי, ל׳ דת | הבטיחם פא׳ת | אביהם אכתי | הקול] ח, וא׳ ~ פ, ואמר להם ~ דאבתי, ואמ׳ להן ~ ג | יעקב] והידים ידי עשו ח | שיעקב] גע, שקולו של יעקב דפחאכתי | 2 מציין כ, מצויין ע, מצפצף ע[0], מצוות ח, מצוי דגתי, מצויה א | בבתי כנסיות ע, בבתי כנסיות (כניסיות ג) ובבתי (ובתי ת) מדרשות חאגבתי | אין — לעשו] ע, אין הידים ידי עשו ואם לאו הידים (והידים כ) ידי עשו חא[1]גבי, אין.. ואם.. הידים ידי עשו אתם יכולים (יכולין להזדויג ת) להם דת׳, אין.. ואם לאו הידים ידי עשו וכן בשעת מתן תורה נתכנסו כל האומות אצל בלעם ואמרו לו י״י למבול ישב החזיר להם הקול קול יעקב א[2] | הקול] ד״א ~ כ | יעקב ל׳ פ | בפלגש א[1], הקול קול יעקב בפילגש ו, הוקל קול יעקב בפלגש פ | לבנימן וא[1]גכ, לבנימין דפא[2]תי | 3 הקול] ד״א ~ פ | בימי] הק׳ קול יע׳ ~ ו, היקל קול יעקב ~ כ | ירבעם] פואגכ, ~ קול בכי שהרגו מהם חמשה (ה׳ ד[1], חמש ת) מאות אלף דת | * ירבעם — וימת] ירבעם.. אביהו.. וימת א[1], ירבעם בימי אביהו (אביה ר[3]) ויגפהו.. וימת ר, בירבעם בימי אביה.. וימת כ, ירבעם וגו׳ ו, ירבעם דת, וגו׳ ל, ל׳ פ | 4 שמואל] דוא[1]כתר] שמע׳ לפג | בר נחמן] בר נחמני א[2]ר[2], בר רב נחמן ר[1], ל׳ פא[1] | את] פאגכר, אתה ו, מה את ד, מה אתה ת | לומר] פו[0]כ, ל׳ דואגתר | שירבעם ניגף דפגכתר[1].. נגף אר[2], ירבעם שהוא ניגף ו | והלא ל׳ וא ולא ו | ניגף דפגכתר[1], נגף א[2]ר[2] |

להזדוג וכו׳ אמרו להם לכו וחזרו על בתי כנסיות שלהם שכך הבטיחם אביהם ואמר להם הקול קול יעקב והידים ידי עשו כל זמן שקולו של יעקב בבתי כנסיות ובתי מדרשות אין הידים ידי עשו וכל זמן שאין קולו מצפצף בבתי כנסיות ובתי מדרשות הידים ידי עשו (כ״ה שם בדפ״ר וד״ו, ובמ״כ תוגה לכו וחזרו וכו׳ שלהם אם התינוקות מצפצפין בקולם אי אתם יכולים להם ואם לאו אתם יכולים להם שכן וכו׳ ועי׳ גם באיכ״ר מ״ב), ומב״ר כאן הועתק בערוך ע׳ צייץ אם מצאתם שם תינוקות מציצין בקולם ס״א מצפצפין בקולם, ובע׳ מצוי בזמן שיעקב מצויין בבתי כנסיות אין ידים לעשו ס״א מצפצף, ומוי״ר פט״ז סי׳ ז׳ הובא שם אינון ציפריא מציצין (מציינין) ס״א קלנין, ובוי״ר פ״ו סי׳ י׳ איתא המצפצפים אלין המצייניין, ובריש מדרש קהלת צפור מצויץ ווודע על מה מצויץ, ושם פ׳ וסגרו וכו׳ (י״ב ד׳) ציפרין מצוציין, ובכי״ל הגי׳ כאן מצווצי ובכי״ב מציץ ועח״נ ובעמת״ר ע׳ ציץ ובעמת״ל ע׳ ציץ וע׳ צוי, ובכי״ו קיטע הסופר ורמז אל איכ״ר וכאבנמוס וגו׳ באיכה ואם לאו אתם יכולים להם, ובכי״פ מקוטע סוף המאמר בזמן שקולו של יעקב וכו׳: 2 הקול קול וכו׳. בכי״ל נקוד כאן ובסמוך הקול[1]), ובכי״פ הגי׳ הקול קול יעקב בפלגש וכו׳, ובמ״כ פי׳ בפלגש בגבעה דרש הקל מלשון קללה וכו׳, ובמקרא כתוב ארור נותן אשה לבנימן ועח״נ ולעיל צד 338 וצד 662, ובפילגש בגבעה ובימי ירבעם היו הידים של יעקב כידי עשו ששפכו דם אחיהם, ובפי׳ ב״ר כ״י מפרש הקול קול יעקב בימי ירבעם קול בכי שהרגו מהן חמש מאות אלף הה״ד ולא עצר וכו׳ (וכן נוסף בדפוסי׳ וכי״ת קול בכי שהרגו וכו׳), וק״ק לפירושו שלא הביאו הפסוק ויכו בהם אביה ועמו מכה רבה ויפלו חללים מישראל חמש מאות אלף איש וכו׳ (דה״ב שם י״ז) אלא הפסוק ולא עצר כח וכו׳ שכתוב שם בסוף הענין, ובירושלמי שם נדרשו שני הפסוקים ועי׳ למטה, והשלמתי הפ׳ ולא עצר כח ירבעם עוד בימי אביה וכו׳ וכ״ה לקמן פע״ג בכי״ל וכי״פ וכי״א א׳ וב׳ וכי״ג ובירושלמי ובוי״ר ובמדרש שמואל, ולפנינו בדה״י שם ובפסוק שלאחריו כתוב אביהו, ושבע פעמים באותה פרשה כתוב אביה, ובדרש ס״ד ויגפהו י״י וימת הובאה כאן כל הסוגיא אמר רשב״נ את סבור לומר וכו׳, ולקמן פע״ג דרשו אסף אלהים את חרפתי בימי פילגש בגבעה ארור נותן אשה לבנימן אסף אלהים את חרפתי בימי ירבעם ולא עצר כח ירבעם וכו׳, ושם טעם הדרש אסף וכו׳ בפילגש בגבעה שהתירו החרם אסף וכו׳ בימי ירבעם שניגף אביה ומפרש ואזיל אמר רשב״נ את סבור וכו׳, ומקור זה הדרש בס״ע שם וירדוף אביה אחרי ירבעם וגו׳ ולא עצר כח ירבעם וגו׳ ואין אתה יודע מי הוא שנגפו אמור הרי ירבעם קבר את אביה [ומלך אחריו ב׳ שנה הא אינו אומר ויגפהו אלא באביה] ומפני מה נגפו שהיה עומד ומחסד את ישראל ואומר להם ועמכם עגלי זהב אשר עשה וגו׳ והוא אז לכד את בית אל וראה עגל הזהב והניחו לפיכך נגפו המקום וכו׳ ועיי״ש בהערות רד״ב ראטנער (ובילק׳ מלכים ר׳ ר״ה הגי׳ בדפ״ר וד״ו מהמאמר שהועתק מס״ע ואין אתה יודע מי הוא שנוגף הרי ירבעם קבר את אביה ומלך אחריו עשרים שנה הא אינו אומר ויגפהו אלא באביה ומפני מה נגפו המקום מפני שהוא עומד ומחשד את ישראל ואומר להם ועמכם עגלי זהב וכשלכד את בית אל וראה את עגלי הזהב חמל עליו לפי׳ נגפו המקום ועל שקרא לאחיה בכלל), וירבעם מלך אחר אביה ב׳ שנים שהוא מלך בשנת י״ח לירבעם ואסא בנו בשנת כ׳ לירבעם והימים אשר מלך ירבעם עשרים ושתים שנה ועי׳ ברש״י מ״א ט״ו א׳ ט׳ וברד״ק שם ט״ו א׳ ט׳ ובדה״ב י״ג א׳ כ׳, וראב״כ ור׳ אסי דרשו כאן ולמה נוגף (ונוגף כמו גוטל לעיל צד 103 ונוצל לעיל צד 364 וצד 679) על ידי שהעביר הכרת פניהם (ומפרש בפי׳ ב״ר כ״י שקצץ חוטמיהם) וכו׳ על ידי שהעמיד עליהם שומרים וכו׳ ותנינן וכו׳ עליהם הוא אומר עצמו לי אלמנותיו וכו׳ שלא יכלו להעיד עליהם ונשארו נשותיהם אלמנות חיות, ולשון המשנה ביבמות פט״ז בירושלמי ובמתניתא דתלמודא דבני מערבא אין מעידין אלא על פרצוף[2]) פנים (הפנים) עם החוטם אע״פ שיש סימנין בגופו ובכליו (או בכליו) אין מעידים אלא לאחר ג׳ (אין מעידין לאחר שלשת) ימים אפילו מגוייד (ראוהו מגויד) וצלוב על הצליב (או צלוב על הצלוב) והחיה (או חיה) אוכלת בו אין מעידין אלא עד שתצא נפשו, ובגמרא ירוש׳ מפרש כיני מתניתא אין מעידין אלא עד לאחר שלשה ימים, ובמשנה שבמשניות ובבבלי אין מעידין אלא על פרצוף פנים וכו׳ ובכליו אין מעידין אלא עד שתצא נפשו ואפילו ראוהו מגוייד וצלוב והחיה אוכלת בו אין

1) הַקֹּול. 2) πρόσωπον.

אביה, ולמה נוגף אמר ר׳ אבא בר כהנא על ידי שהעביר הכית פניהם שלישראל דכת׳ הכרת פניהם ענתה בם (ישעיה ג ט), ר׳ אסי אמר על ידי שהעמיד עליהם שומרים ג׳ ימים עד שנתקלקלה צורתם ותנינן אין מעידין אלא על פרצוף פנים עם החוטם אפעלפי שיש סימנין בגופו ובכיליו ואין מעידין אלא לאחר ג׳ ימים, עליהם הוא אומר עצמו לי אלמנותיו מחול ימים (ירמיה טו ח), ר׳ יוחנן אמר על שביזה לאחיה השילוני שנ׳ ועמכם אנשים רקים בני בליעל (דה״ב יג ז), קרא לאחיה

3 יבמות פט״ז מ״ג: 5 ילק׳ מלכים ר׳ ר״ה:

1 ניגף דפונכתר[1], נגפ אר[2] | אמר — כהנא] פאנכ, ר׳ אבא.. אמר דת, ר׳ אבא בר כהנא ן | ידי ל׳ ן | פנים א | בישראל א[1], לישראל א[2] | וכת׳ ן, שנאמר אכ | 2 ר׳ אסי אמר] ר׳ לוי אמ׳ ן, ור׳ לוי אמר דת, ר׳ אמ׳ כ, ר׳ אומ׳ פא, ר״א ג | ידי ל׳ ן | שהעמיד] שהשים ן | שומרין פ, שמרים ן, שוטרים ת | שלשה | שנתקלקלה] שנשתנה א[2], שנישתנית א[1]כ, שנשתנת ן | 3 צורתן | * ותנינן ל°] דתנינן וכ, דתנן דת, ל׳ לפאג | ואין פא[2]ג | מעידים ן | פרצוף] הכרת ~ א[1] | אף על פי דג, אע״פ ד[1]ו°אכת | * שיש דו°גכ] שיש שם ל, שיש בו א | סימנים ו°ת | ובכיליו] כ, ובכליו דו°אגת | 4 מעידין] אגכת, ־ים דו° | * לאחר ל°ן] עד דתר, עד ג׳ ימים לאחר ד[1], על אותן שעברו עליהם א[2], ל׳ לגכ | ג׳] ד[1]א[2], שלשה דוא[1]גכת | * ימים דואגכת] ~ דתנינן אין מעידין אלא לאחר ג׳ ימים ל | ר׳ יוחנן] פוי (מלכים), ר׳ יוחנן ורשב״ל (ור׳ שמע׳ בן לקיש ג) ורבנין ~ אג, ר׳ יוחנן וריש לקיש ורבנן ~ דכת | 5 שביזה לאחיה — לאחיה בליעל] שביזה לאחיה השילני (אחיה השילוני ג) שנ׳ ועמכם אנשים רקים.. לאחיה (לאחיה השילני ג) בליעל פג, שביזה לאחיה השילוני שנ׳ ועמכם אנשים בני (ועמכם בני ת) בליעל.. לאחיה השילוני בליעל דת, שביזה לאחיה השילוני.. ועמכם (ועמהם א[1]) אנשים רקים בני.. קרא לאחיה (אחית א[2]) השילוני בני בליעל א, שביזה אחיה (לאחיה ר[2]) השילוני.. ועמכם אנשים ריקים (רקים ר[3]) בני בליעל.. ר, שביזה לאחיה השילוני כ, שחשדם ברבים ועמכם עגלי הזהב אשר עשה לכם ירבעם ו[1] (שם), שחיסרם ברבים ועמכם עגלי זהב ן |

מעידין אלא עד ג׳ ימים (ועי׳ בתוספות רע״ק), ובוי״ר פי״ח סי׳ א׳ אין מעידין אלא על פרצוף פנים עם החוטם ואין מעידין לאחר שלשה ימים, ובכי״ל כתוב ותנינן ביני שיטי, ובגוף הספר אין מעידין אלא וכו׳ אפעלפי (ועי׳ לעיל צד 569) שיש שם סימנין וכו׳ ובכיליו ואין מעידין אלא (ונוסף ביני שיטי לאחר) ג׳ ימים דתנינן אין מעידין אלא לאחר ג׳ ימים עליהם הוא א׳ עצמו לי וכו׳, ונכונה הגי׳ ותנינן אין וכו׳ כמו בירושלמי ותני כן אין וכו׳, ומיותר דתנינן אין וכו׳ שכתוב בכי״ל עוד הפעם וליתא בשאר הספרים ועח״נ, ובכי״ו כתוב ר׳ לוי אמ׳ על שהשים עליהם וכו׳ שנשתנת צורתן דתנינן אין מעידים אלא לאחר שלשה ימים, ובגליון שם הושלם על פרצוף פנים וכו׳ בגופו ובכליו ואין מעידים אלא, ועוד בגליון עליהם הוא אומ׳ עצמו לי וכו׳, ובכי״פ קיטע ר׳ אומ׳ וכו׳ עד שנתקלקלה צורתן ואין מעידין אלא על פרצוף פנים עם החוטם וכו׳, ובדפ״ר כאן שתי הגירסאות אלא עד ג׳ ימים לאחר ג׳ ימים, ולקמן פע״ג הגי׳ בכי״ג וכי״כ ר׳ לוי אמ׳ על שהושיב וכו׳ עד שנשתנגת (שנשתנית) צורתם ואין מעידין (מעידין עליהם) לאחר שלשה ימים וכו׳, ובדפ״ר וד״ו שם ר׳ לוי אמ׳ שהושיב וכו׳ שנשתנה צורתן דתנן אין מעידים על פרצוף וכו׳ ואין מעידי׳ שלשה ימים וכו׳ (ובמ״כ הוגת אלא על פרצוף וכו׳ אלא עד שלשה וכו׳), וסוגיית הירושלמי שם אין מעידין אלא על פרצוף פנים וכו׳ רב יהודה אמר החוטם עם הלסתות ואתיא דמר ר׳ ירמיה בשם רב הכרת פניהם ענתה בם זה החוטם וכו׳ כתיב ויכו בהם אביה ועמו מכה גדולה מאד אמר ר׳ אבא בר כהנא שהעביר הכרת פניהם וכו׳ הה״ד הכרת פניהם ענתה בם וגו׳ זה החוטם׳ ר׳ אמי אמר שהושיב עליה׳ משמרו׳ שלשה ימים עד שנתקלקל׳ צורתן הה״ד עצמו לי אלמנותיך מחול ימים ותני כן אין מעידין אלא על פרצוף פנים עם החוטם כתיב ולא עצר כח ירבעם עוד בימי אביה ונגפהו י״י וימו׳ א״ר שמואל את סבור שהוא ירבעם אינה אלא אביה ובמה ניגף ר׳ יוחנן אמר וכו׳, ובוי״ר פל״ג וכי תמכרו ממכר הה״ד ויכו בהם וכו׳ מכה רבה מה היא מכה רבה ראב״כ אמר שהעביר צורת פניהם וכו׳ כד״א הכרת פניהם ענתה בם שמואל בר אמי אמר שהעמיד עליהם שומרים ג׳ ימים עד שנתקלקלה צורתם דתנינן תמן אין מעידין אלא וכו׳ עם החוטם אפילו יש בו סימנין ובכליו ואין מעידין אותו אלא לאחר ג׳ ימים (כ״ה בדפ״ר וד״ו, ובמ״כ הוגה אלא עד ג׳ ימים) הה״ד ולא עצר וכו׳ בימי אביה ויגפהו י״י א״ר שמואל בר נחמני אתה סבור לומר שירבעם ניגף והלא לא ניגף אלא אביה ולמה ניגף ר׳ יוחנן וכו׳, ובילק׳ מלכים שם בדפ״ר הועתק מוי״ר מפני מה נגף אביה ר׳ אסי אמר ע״י שהושיב עליהם שומרים ג׳ ימים וכו׳ ותמן תנינן אין מעידים אלא וכו׳ עם החוטם עד ג׳ ימים וכו׳, ומב״ר כאן נובע המאמר במדרש רות פ״ז, והגי׳ שם בדפ״ר וד״ו ודכותה ולא עצר כח ירבעם א״ר שמואל את סבור שירבעם הוא שניגף לא ניגף אלא אביה ולמה ניגף אביה ע״י שהעביר הכרת פניהם וכו׳ ר׳ אחא אמר על ידי שהעמיד וכו׳ שלשה ימים שנשתנו צורתן דתנינן אין מעידין אלא על פרצוף פנים כנגד (ובמ״כ הוגה עם) החוטם ר׳ יוחנן וכו׳, ובמדרש שמואל שם מקוטע ודכותה ולא עצר כח ירבעם עוד בימי אביה ויגפהו וכו׳ אמר ר׳ שמואל בר נחמני את סבור שהוא ירבעם ואינו אלא אביה ולמה נגפו ר׳ יוחנן וכו׳: 5. שביזה לאחיה וכו׳. שהיה המחזיק את ירבעם בראשונה בדבר ה׳ ואביה אמר אנשים רקים בני בליעל והכניס לאחיה בכללם קרא לאחיה בליעל, ולשון הפסוקים בדה״י ויקם אביה מעל להר וכו׳ ויאמר שמעוני ירבעם וכל ישראל הלא לכם לדעת וכו׳ ויקם ירבעם בן נבט וכו׳ וימרד על אדניו ויקבצו עליו אנשים רקים בני בליעל ויתאמצו על רחבעם וכו׳ ועתה אתם אומרים וכו׳ ואתם המון רב ועמכם עגלי זהב אשר עשה לכם ירבעם וכו׳, וכאן נשתבש בדפוסי׳ וכ״י ובפר׳ ב״ר בשני הכ״י ובנדפס ועמכם אנשים וכו׳ וכן לקמן פע״ג בכי״ג וכי״כ ועמכם אנשים וכו׳ (ובכי״ל וכי״פ וכי״ו וכי״א א׳ וב׳ שם המאמר מקוטע) ובדפ״ר וד״ו לקמן שם ובוי״ר שם הגי׳ ג״כ ועמכם (ובמ״כ הוגה ויקבצו עליו), וריש לקיש אמר על שחיסדן ברבים וכו׳, וכ״ה בכי״ג וכי״כ שחיסדן ובכי״פ שחסדן כמו מחסד בס״ע שם מל״מ פן יחסדך שומע (משלי כ״ה י׳) וכן גורס ומפרש בפי׳ ב״ר כי״ט על שחסדם ברבים שחרפם וכו׳, ובגליון מדרש אב״א נסמן ס״א שחסדן וס״א שחשדן, ובדפ״ר וד״ו הגי׳ כאן שחסרם וכ״ה בפי׳ ב״ר כי״א על שהסרם ברבים שחרפם וכו׳ (ובפי׳ ב״ר בדפ״ר שחיסרו וכו׳ שחרפו וכו׳) וכן בשמו״ר פ״ל סי׳ י׳ בדפ״ר וד״ו שבשעה שחיסרו וכו׳ שחיסרתם אותו וכו׳ ועי׳ במ״כ (ושם איתא במדרש ד׳ קראקא א׳ על שחסרם ח״ג רש״י ז״ל ופי׳ שחרפום ברבים וכן הוא לקמן בפר׳ משפטי׳ דף צ׳ ע״א וכוון לד״ו, ובשמו״ר בד׳ קראקא איתא במ״כ שחיסדו לשון בזיון וכו׳, ובד׳

בליעל, ריש לקיש אמר על שחיסרן ברבים שנ׳ ועמכם עגלי זהב אשר עשה לכם ירבעם לאלהים (שם שם ח), רבנין אמ׳ על שבאת עבודה זרה לתוך ידו ולא ביטלה שנ׳ וירדף אביה אחרי ירבעם וילכד ממנו ערים את ביתאל ואת בנותיה ואת ישנה ואת בנותיה (שם שם יט) וכת׳ וישם את האחד בביתאל ואת האחד נתן בדן (מ״א יב כט), והלא דברים קל וחומר מה אם מלך על ידי שהונה מלך כמותו ענשו הכתוב וניגף הדיוט שהוא מונה את הדיוט על אחת כמה וכמה: הקול קול יעקב הא קול כב

5 ילקוט כ׳ קס״ו, ילק׳ יחזקאל כ׳ ס״מ:

1 ר׳ שמעון בן לקיש ון, רשב״ל א, ור׳ שמואל בר נחמני י (שם) | שחיסרן (שחיסדו לירבעם ל[0]) ברבים — לאלהים] שחסרן (שחיסדן נ) ברבים שנ׳ ואתם המון רב ועמכם עגלי זהב פג, שחיסדן.. שנ׳ ואתם.. הזהב כ, שחסדם ברבים.. ר[1], שחסרם ברבים שנ׳ ואתם.. זהב דת, שחסרם ברבים.. ר[2], שחיסרו ברבים ר[3], שחסדן בדברים שנאמר ואתם.. זהב א, שחסרן בדברים.. זהב וגו׳ א[2], שביזה לאחיה השילני עמכם אנשים ריקים בני בליעל קרא לאחיה השילני בליעל ו, שבזה כבוד אחיה השילוני וקרא אותו בן בליעל י (שם) | 2 רבנן ו, ורבנין פאגר[2], ורבנן דכתר[1] | על ידי נכ | שבאתה ר[1], שראה א[2] | ע״ז ד[1]פאתר | לתוך ידו] פוג, לידו דא[1]כתר, ל׳ א[2] | ביטלה] פגכר[1], בטלה דאתר[2], ביערה ו | וירדף — ירבעם] פג, וירדוף.. ירבעם דאכתר, ל׳ ו | 3 * וילכד — בנותיה] וגו׳ ס״א היך מה דא׳ אמ׳ וילכד ממנו את ערים ואת ביתאל ואת בנתיה ואת ישנה ובנותיה ל, וילכד ממנו ערים את ביתאל ו, וילכוד ממנו את בית אל ואת בנותיה ר, וכתי׳ וילכוד (וילכד א[1]כ) ממנו ערים את בית אל (ערים את עיון א[1], את עיים ד[1]כ) ואת בנותיה דא[1]כת, ל׳ פג | וכת׳ ל׳ וכ | 4 בביתאל] ואג, בבית אל דפכת | ואת — בדן] ת, וגו׳ פ, ל׳ דואגכ | והלא] פאגת, והרי דוכ | ק״ו פאר[2] | מה] ו, ומה דפאגכת | אם ל׳ א | המלך ו, אביה מלך נ | על ידי ל׳ ו | שהונא ו | 5 את המלך ו, ירבעם המלך נ | כמותו] פא[1]תר, כמוהו דגכר[3], חבירו א[2], ל׳ ו | ענשו ל׳ ו | הכתוב] הקב״ה ר[3], ל׳ ו | וניגף] פגכ, ונגף אר, וניגוף דת, ניגף ו | שמונה י (שם), שהוא הונה אכ | את] ואגכ, ל׳ דתי (שם) | ההדיוט ו, הדיוט חבירו א | עאכ״ו א | הקול] אגכ, הקיל ו, ד״א הקול דפתי | קול יעקב ל׳ פ | קול] פי (יחזקאל), קׄ דגתי, קׄ קׄ ואכ |

פפד״א הגיהו כאן בפנים ובמ״כ שחסדם ובשמו״ר בפנים שחיסדו וכו׳ שחיסדת׳ וכו׳ ובמ״כ שחיסדו וכו׳), ובכי״א א׳ הגי׳ שחסדן בדברים, ובכי״א ב׳ שחסרן בדברים, ובאב״א מפרש שחסרם ברבים שאמר להם חסרונם ברבים, וכשיטת הירושלמי חילוף המאמרים בכי״ו בדברי ר״י ור״ל והגי׳ בכי״ו ר׳ יוחנן אמ׳ על שחיסרם ברבים וכו׳ ר׳ שמעון בן לקיש אמ׳ על שביזה לאחיה השילני עמכם וכו׳, ובילק׳ מלכים ר״י אמר על שחשדם ברבים ועמכם עגלי הזהב וכו׳ (ושם ור׳ שמואל בר נחמני אמר על שבזה כבוד אחיה השלוני וקרא אותו בן בליעל), וכן לקמן פע״ג בכי״ג ר״י אמ׳ על שחיסדם וכו׳ רשב״ל אמ׳ על שביזה וכו׳ ובכי״כ ר״י אמ׳ על שחסדן וכו׳ ריש לקיש אמ׳ על שביזה וכו׳, ובדפ״ר וד״ו שם ר״י אמר על שיסרם (והוגה בד׳ קראקא במ״כ שחסרם ובד׳ פפד״א בפנים שחסדם) וכו׳ ריש לקיש אמר על שבזה וכו׳, ובירושלמי שם איתא ר׳ יוחנן אמר על שחישד את ירבעם ברבים הה״ד ואתם המון רב ועמכם עגלי הזהב אשר עשה וכו׳ ריש לקיש אמר על שביזה את אחיה השילוני רב יהודה היא דכתיב ויקבצו אליו אנשים בני בליעל על דצווח לאחי׳ השילוני, ובוי״ר שם ר׳ יוחנן וריש לקיש ר״י אמ׳ על ידי שחסדן (כ״ה בדפ״ר, ובד״ו שחשדן, ובמ״כ בד׳ קראקא הוגה שחסרם) ברבים הה״ד ואתם וכו׳ ועמכם עגלי זהב אשר עשה וכו׳ וריש לקיש אמר על ידי שבזה לאחיה השילוני וקרא אותו בליעל וכו׳, ובמדרש רות בדפ״ר וד״ו ר׳ יוחנן וריש לקיש ר״י אמר על ידי שמסרן (ובמ״כ הוגה שחשדן) ברבים וכו׳ ריש לקיש אמר על ידי שבזה כבוד אחיה השילוני ויקבצו (בדפ״ר ויתאמצו) עליו אנשים רקים בני בליעל קרא לאחיה השילוני בן בליעל, ובמדרש שמואל ר״י ורשב״ל חד אמר על שחישדן ברבים וכו׳ ורשב״ל אמר על שבזה כבוד וכו׳ וקרא אותו בן בליעל שנ׳ ויקבצו עליו אנשים רקים וכו׳: 2 ולא ביטלה. שעמדה בבית אל עד שנטלה מלך אשור בימי הושע בן אלה ועי׳ בס״ע פכ״ב ובס׳ מתת־יה, ובכי״ו הגי׳ כאן ולא ביערה, ובכי״ל לקמן פע״ג שבאת וכו׳ על ידו ולא בערה וכו׳, ושם בדפוסי׳ וכי״ג וכי״כ לתוך ידו ולא בערה (ביערה) וכו׳, ובירושלמי שם ורבנין אמרין על ידי שבא ע״ז לידו ולא ביערה הה״ד וירדף אביה וכו׳ וילכד ממנו ערים את בית אל ואת בנותיה וכתי׳ וישם את האחד בבית אל ואת האחד נתן בדן, ובוי״ר ורבנן אמרי על ידי שבאת ע״ז ולא בער׳ הה״ד וירדף וכו׳ את בית אל וכתי׳ וישם את האחד בבית אל, ובמדרש רות ורבנין אמרין על ידי שבאת ע״ז על ידו ולא בערה הה״ד וירדף אביה אחרי ירבעם וכתיב וישם וכו׳ בבית אל, ובמדרש שמואל ורבנן אמרי על שבאת לידו ע״ז ולא ביטלה הה״ד וירדוף וכו׳, וכתיבת ביתאל בתיבה אחת גם לקמן שם בכי״ל וכי״ג וכי״כ וכן בכי״ל לקמן סוף פס״ט פע״ח סי׳ ב׳ וסי׳ ט״ז פפ״א סי׳ א׳ וסי׳ ב׳ ופפ״ב סי׳ ב׳ וסי׳ ז׳ ועי׳ לעיל צד 379 ובמ״י שם ובירוש׳ מגילה פ״א ע״ב א׳ מס׳ ספר תורה פ״ה מס׳ סופרים פ״ה ה״י ועי״ע בתנ״ך הוצ׳ גינצבורג מ״א ודה״ב שם ובספרו אינטראדוקטיאן וכו׳ צד 200 ובמ״ע של רא״ג חלק י׳ צד 188 ובתרגום אונקלוס הוצ׳ ר״א ברלינער ח״ב צד 144 : 4 והלא דברים וכו׳. דרש זה ליתא בירושלמי שם, ובוי״ר שדורש הפ׳ וכי תמכרו ממכר לעמיתך וכו׳ אל תונו איש את אחיו מסיים והרי דברים וכו׳ ומה אם המלך וכו׳ מלך כמוהו ענשו הכתוב מי שמונה את חבירו על אחת כמה וכמה לפיכך משה מזהיר את ישראל וכי תמכרו ממכר לעמיתך וכו׳ (ובילק׳ מלכים שם מסיים בסגנון שלפנינו והלא וכו׳ ומה מלך על שהונה מלך כמותו ענשו הכתוב ונוגף הדיוט שמונה הדיוט אעכ״ו), ובמדרש רות והרי הדברים וכו׳ מה אם המלך שמונה את המלך נגפו הכתוב הדיוט שמונה את ההדיוט וכו׳, ובמדרש שמואל והרי וכו׳ ומה אם המלך שהונה למלך נגפו הכתוב הדיוט וכו׳ ועי״ע לקמן פע״ג, והק״ו מה אם מלך על ידי שהונה מלך כמותו וכו׳ מכוון יותר לפי הגי׳ על שחיסדו לירבעם ברבים וכו׳ וגי׳ זו מסכמת עם הגי׳ בירושלמי על שחישד את ירבעם וכו׳: 5 הקול וכו׳. בזמן שמשמיע קולו לא נשמע רק קול יעקב הא קול משתק את העליונים וכל שכן את התחתונים ובדדריש ר״פ בש״ר אבין בעמדם תרפינה וכו׳ בשעה שישראל אומרים שמע ישראל שותקין המלאכים וכו׳, וכתיבת עיליונים כמו לעיל צד 633 ועי׳ במ״י לעיל צד 180. וכאן ובסמוך כתוב בכי״ל כנפיהם וכ״ה בדפוסי׳ וכי״א א׳ וב׳ וכי״ג וכי״ב וכי״ת ובילקוט בשני המקומות, ובמקרא כתוב שם בפ׳ כ״ד ואשמע את קול כנפיהם וכו׳ בעמדם

משתק את העליונים ואת התחתונים, ר׳ פינחס בשם ר׳ אבין כת׳ בעמדם תרפינה כנפיהם (יחזקאל א כד כה) וכי יש ישיבה למעלה, לא כן אמר ר׳ חנינה בר אנדראי מש׳ ר׳ שמואל בן סיטיר אין ישיבה למעלה ורגליהם רגל ישרה (שם שם ז) אין להן קפיצין קרבת אל חד מן קמיא (דניאל ז טז) קיימיה, שרפים עומדים ממעל לו (ישעיה ו ב) וכל צבא השמים עומדים מימינו ומשמאלו (מ״א כב יט)

1 תנחומא מ״ב בשלח סי׳ י״ג קדושים סי׳ ו׳, תנחומא קדושים סי׳ ו׳: 2 ירוש׳ ברכות פ״א ה׳ ג׳, חגיגה ט״ו א׳, שמות רבה פמ״ג סי׳ ד׳, ליש מדרש רות, מדרש תהלים מ״ב א׳ סי׳ ב׳:

1 העליונים | ר׳ פינחס בשם] ון, ר׳ פנחס בשם פאכ, ל׳ דת | אבין] ראובן | כת׳] פו[0]גכ, כתיב דא, כתוב ו[1], ל׳ ות | בעומדם ו[1] | תרפנה פי | כנפיה׳ פ | 2 וכי] י, בעמדם ~ דא[2]ת, בעומדם ~ א[1], בעומדים ~ כ, בעומדין פג, ובעמדם אתמהא ~ ן | ** יש] ל׳ ל | למעלה] פואכי, למעלן דגת | ולא ו | כך ג | ר׳ חנינה — בן סיטיר] ר׳ חנגה בר אנדרי בשם ר׳ שמואל בר שוטר ן, ר׳ חנינא בן אנדראי בש״ר.. בר סוטייר א[2], ר׳ חנינא בן אנדראי בש״ר.. בן סיטראי א[1], ר׳ חנינא בן אנדראי משום ר׳.. טוטיר כ, ר׳ חנינה בן אנדראי משום ר׳.. בר סיסרטאי ג, ר׳ חנינא בר אנדראי משום ר׳.. בר סיסרטאי ו (שם), חנינא בן אנדראי משום ר׳ שמואל פ, ר׳ שמואל דת | אין — למעלה] פואכת, אין.. למעלן דגי[1] (שם), ל׳ י | 3 שאין י, ואין ע | להן] ג, להם דפאגכערי | קפיצים ר[2], קפצים אר[3]ו[1] | קרבת] פוא[2]גכעי[1], קרבית א[1]י (שם), קורבית דת | על ואעי (שם), ל׳ פי[1] | מן קמיא] א[1]כי (שם), מן קמייה פ, מן קאמיא דגע, מן קאמייא ת | קיימיה] מהו דין לישנא קאמיה (קמיה כ) קיימיה פכ, מהו.. קמיא קימיא א, מהו.. דקמיא קיימא ג, מהו (מה ת) דין לשון קאמייא קיימיא דת, מהו דין לשון קיימיא ו[1] (שם), [מהו] הדין לישנה קאמיא קיימיה אתמהא ן, אמרין מן קמייא מן קיימיה י | 4 עומדים מימינו ומשמאלו] פוגכ, עומדים (עומדין א[1]) עליו מימינו ומשמאלו ל[0]אי, עומדים דת |

תרפינה כנפיהן (ועי׳ בתנ״ך חוצ׳ גינצבורג) ובפי׳ כ״ה ויהי קול וכו׳ אשר על ראשם בעמדם תרפינה כנפיהן, וברוב הפעמים בפרשה שם כנפיהם וכן שם בהחיות והאופנים מראיהם ומראיהן לארבעתם ולארבעתן בלכתם ובלכתן וכו׳, ועדיפא הגי׳ בשאר הספרים ר״פ בשם ר׳ ראובן ועי׳ לעיל צד 384 ובאגה״א ח״ג צד 79 וצד 404, ובתנחומא מ״ב בשלח שם הג׳ א״ר פנחס הכהן בר חמא (ושם בכ״י רח״ם בשם ר׳ ראובן) מה כתיב בעמדם תרפינה כנפיהן וכו׳, ולפני זה המאמר שם א״ר חלבו בשם ר׳ שמואל בר נחמן ראה מה כתיב ותשאני רוח ואשמע אחרי וכו׳ והוא המאמר שלפנינו בסוף הענין, ובחילוף שמות האומרים בתנחומא קדושים שם א״ר פנחס הכהן בר חמא א״ר ראובן מאי דכתיב ואשמע וכו׳ א״ר שמואל בר נחמני ראה מה כתיב שם בעמדם תרפינה כנפיהם וכו׳ וכן בתנחומא מ״ב קדושים שם א״ר פנחס הכהן בר חמא א״ר ראובן מהו דכתיב ואשמע וכו׳, ושם ליתא הדרש לפ׳ בעמדם וכו׳: 2 וכי יש ישיבה וכו׳. דמשמע בעמדם שבתחלה היו יושבים לא כן אמר וכו׳ אין ישיבה למעלה ורגליהם רגל ישרה שאין להן קפיצין שיהיו יכולים לכוף את שוקיהם כדי לישב ועי׳ בפירש״י יחזקאל א׳ ז׳ זכריה ג׳ ז׳ דניאל ז׳ ט״ז, ובילקוט בשני המקומות הגי׳ כן שאין להם קפצים, ובפי׳ ב״ר מפרש אין להם קפצים שאין להם חוליות וכו׳, ובערוך ע׳ קפץ ג׳ ואין להם קפיצין קרבת על חד מן קאמיה כלו׳ אין להם פרקים, ושם הובא מבכורות מ״א א׳ תנא קפץ העליון ולא קפץ התחתון, ויליף שאין להן וכו׳ מדכתיב קרבת אל חד מן קמיא וכו׳ שנקראו המלאכים עומדים וכן שרפים עומדים וכו׳, והגי׳ אל חד איתא גם בדפ״ר וד״ו וכי״ג וכי״ת, ובמקרא שם כתוב קרבת על חד מן קאמיא ועח״נ, ומפרש קמיא (קאמיא) קיימיה (קיימיא) כלו׳ קרי ביה קיימיא העומדים כמו בדניאל ג׳ ג׳ וקאמין כתיב וקימין קרי (ונמצא רק בדניאל ב׳ ל״א הבינוני בל״י קאם ובת״א קאים, ובלי אל״ף בל״ר קימין קיימין ועי׳ דאלמאן צד 316 וצד 321), וביפ״ת פי׳ טעם הדרש דמשמע קאמיא ראשונים אבל קיימיא משמע עומדים כתרגומו, וכסגנון ב״ר הנכון ל״ג בכי״ל מהו דין לישנא וכו׳ ועי׳ במ״י לעיל צד 16 וצד 522, ובירוש׳ ברכות שם איתא זה שעומד ומתפלל צריך להשוות את רגליו תרין אמורין וכו׳ חד אמר כמלאכים וחד אמר ככהני׳ מאן דאמר ככהנים וכו׳ ומאן דאמר כמלאכים ורגליהם רגל ישרה ר׳ חנינא בר אנדריי בשם ר׳ שמואל בר סוטר המלאכים אין להם קפיצין ומה טעמא קרב׳ על חד מן קמייא קיימיא (ובירוש׳ ברכות ד׳ מגנצא הגי׳ ר׳ חנינא בר אנדריי בשם ר׳ שמואל בר סיסרטאי מלאכים וכו׳ מאי טעמ׳ וכו׳ מן קאמיא קיימיא ועיי״ש בפי׳ מהרש״ס, והגי׳ ר״ש בר סיסרטאי איתא גם בכי״ג ובילק׳ יחזקאל שם ועי׳ במבה״י קכ״ו ב׳, וביפ״מ הגי׳ רבי מונא בר אנדריי בשם ר׳ שמואל בר סוטר המלאכים וכו׳ מן קמייא קיימיא, ובדפוסי׳ וכי״ת קיטעו כאן ובסמוך שמות האומרים), ובתנחומא מ״ב בשלח שם מהו מי ששומע בעמדם סבור שיש ישיבה למעלה [חס ושלום אין ישיבה למעלה] אלא הכל עומדים שנאמר שרפים עומדים וגו׳ וכן הוא אומר קרבת אל חד מן קאמיא מהו בעמדם וכו׳, ובתנחומא קדושים שם מי ששומע בעמדם סבור שיש ישיבה למעלה אלא הכל בעמידה שנאמר שרפים עומדים ממעל לו וכן הוא אומר קרבת על חד מן קאמיא וכן ראיתי את ה׳ יושב על כסאו וכל צבא וכו׳, ובמדרש תהלים מ״ב שם ויבא המלך דוד וישב לפני ה׳ וכו׳ אין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד וכו׳ ולא כן אמר רב הונא בשם ר׳ שמעון (ישמעאל) אין ישיבה למעלה שנ׳ קרבת על חד מן קאמיא (ובילק׳ מכירי תהלים א׳ סי׳ ט׳ אמר וכו׳ בשם ר׳ ישמעאל שאין וכו׳ מן קמייא) שאין להם קפיצת רגל שנ׳ ורגליהם רגל ישרה וכתיב שרפים עומדים וכו׳ וכתיב וכל צבא השמים וכו׳ (וכתיב ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה) למעלה אין ישיבה ודוד יושב וכו׳, ובמדרש רות שם בדפ״ר וד״ו בעת ההיא יעמד מיכאל וכי יש ישיבה למעלה והא אמר ר׳ חנינא אין ישיבה למעלה דכתי׳ קרבת על חד מן קדמיא הדין דאתא (ובמ״כ הוגה מן קאמיא מהו דין לשון) קאמיא קיימא דכתי׳ שרפים עומדים וכו׳ וכתיב וכל צבא השמים עומדים עליו וכו׳ ואתה אומר יעמד מהו יעמד משתתק כמד״א והוחלתי כי ידברו עמדו ולא ענו עוד וכו׳, ובשמו״ר שם בדפ״ר וד״ו ואשב בהר וכי יש ישיבה למעלה אתה מוצא שכולן עומדים שנא׳ שרפים עומדים וכו׳ וכן בעמדם תרפינה כנפיהם וכן קרבית על חד מן קמייא (ובמ״כ הוגה קאמייא) וכן אפילו משה וכו׳, ובחגיגה שם גמירא דלמעלה לא הוי לא ישיבה וכו׳ ועיי״ל בפירש״י ובד״ס, וכהאגדה המלאכים אין להן קפיצין איתא בירוש׳ שבועות פ״ו ל״ז א׳ אמר ר׳ שמואל בר נחמן מלאכי חבלה אין להן קפיצין ומה טעמא משוט בארץ וכו׳ ועי׳ בוי״ר פ״ו סי׳ ג׳: 4 עומדים. כ״ה כאן בכל הספרים, ובכי״ל נוסף ביני שיטי עליו ועח״נ, וכן בתנחומא ובמדרש תהלים שם וכל צבא השמים עומדים עליו,

ואת אמ׳ בעמדם, ומהו בעמדם בא עם דם, בשעה שישראל א׳ שמע ישראל שותקין ואחרכך בעמדם תרפינה כנפיהם ומה הם א׳ ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, ר׳ פינחס בשם ר׳ לוי ורבנן בשם ר׳ סימון כת׳ ברון יחד כוכבי בקר (איוב לח ז) ברון יחד כוכבי בקר מה שזרע יעקב שנמשל בכוכבים מקלסין דכת׳ בהון ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד (דניאל יב ג) ואחרכך ויריעו כל בני אלהים (איוב שם שם) אילו מלאכי השרת, מה הם א׳ ברוך כבוד ה׳ ממקומו (יחזקאל ג יב), ר׳ ברכיה בשם ר׳ שמואל כת׳ ואשמע אחרי קול רעש גדול (שם שם) [מהו אחריי] לאחר שקילסתי

4 ספרי האזינו סוף פי׳ ש״ו, חולין צ״א ב׳: 6 ילקוט ר׳ קט״ו:

1 ואת אמ׳] א[1], ואת אמר גכי, ואת אמרת דפא[1]י (שם), ואת אומ׳ ת, ותמר ן | בעמדם] פגכי, בעמדם (בעומדים ן) אתמהא דות, בעמדם תרפניה כנפיה א[2], בעמדם וכי יש ישיבה למעלה א[1] | ומהו בעמדם] אגי (שם), ומה הוא בעמדם דת, מהו (מה הוא כ) בעמדם ו°כע, אלא ןי, ל׳ פ | בא עם] בעם י | או׳ ג, אומ׳ פו, אומרי׳ כ, אומרים א[2]עי (שם), אומרין דא[1]ת | שמע ישראל וגו׳ י, שמע ישראל י״י אלהינו פ, שמע ע | שותקין] פא[1]גע, שותקי׳ כ, ־ים א[2]י, הם שותקים ן, המלאכים שותקין ד, .. שותקים ת | בעמדם] פואכ, ל׳ דגתי | 2 כנפיהן פ, כנפ׳ ן | ומה הם] וכת, ומה הן דפאגי, ומהו י (שם) | או׳ ג, אומ׳ פו, אומר׳ ו[1], אומרים כי (שם), אומרין דאת | * ברוך — ועד וגי] ברוך שם כבוד פ, ברוך שם כבודו לעולם ועד ל, ברוך כבוד י״י ממקומו ת, ברוך.. ממקומו וברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד א[2]כ, ברוך כבוד י״י וברוך.. ועד א[1], ברוך.. ממקומו וברוך.. מלכותו ד | * ר׳ פינחס בשם וא[1]כ] ר׳ פנחס בשם פא[2]גי (שם), ר׳ פינחס בש׳ ר׳ שמואל בש׳ ל, ל׳ דת | ורבנן — סימון] פכ, ורבנין.. סימון אגי (שם), רבנן.. סימון ו, ל׳ דת | 3 כת׳] פגכ, כתוב ו, כתיב י, ל׳ דאת | ברון] ג, ברן דפואכתי | כוכבי] פואכתי (שם), ככבי דגי | בקר] פגי, בוקר ת, בוקר בקר כ, בקר וגו׳ ו, בקר ויריעו כל בני אלהים דא | ברון — בקר] ברן.. כוכבי בוקר ג, ברון כת׳ כוכבי בקר כ, ל׳ דפואתי | מה שזרעו דכ, ממה שזרעו פ, מאחר שזרעו א, משזרעו ג, אלא משזרעו ו°, משקלסו אותו זרעו י (שם), זה זרעו ת, זרעו י | של יעקב | * שנמשל ל°דוגת] הנמשל פ, נמשל לכ, שנמשלו אי | 4 בכוכבים] וג, בככבים פ, כוכבים א[2]כ, ככבבים ו[1], לכוכבים דתי (שם), לככבים א[1] | מקלסין] מקלסין להקב״ה פ, שמקלסין ת, ל׳ אי | דכת׳ בהון] דכת׳ גכ, דכתיב י (שם), שנא׳ א, ל׳ י | ככבים פא[1] | לעולם ועד] פגכ, לעולם ועד מקלסין א, ל׳ דתי | 5 * אילו — השרת ל°פוג] אלו.. השרת דאכת, אלו מלאכים י, ל׳ לי (שם) | מה הם] כ, מה הן ד, מהן ג, ומה הם ן, ומה הן פאת | אומ׳ פוג, אומרי׳ כ, ־ין דת | ברוך — ממקומו] פואגכת, ברוך שם כבוד מלכותו ד | 6 ר׳ — בשם] ר׳ ברכיה ור׳ (ר׳ וג) חלבו בשם פואגכ, ל׳ דת | * שמואל] שמע׳ לפ, שמואל (שמעון כ) בר נחמן דוא[1]גכת, שמואל בר נחמני א[2] | ואשמע — גדול] ותשאני רוח ואשמע.. גדול א[1]גכ, ותשאני.. גדול וגו׳ ד, ותשאני.. גדול ברוך כבוד י״י ממקומו א[1]ת, ותשאני.. קול י, ותשאני.. אחרי וגו׳ פ, ותשאני רוח וגו׳ ן | * מהו אחריי ל°] מהו אחרי ב, אחרי אתמהא ו°כ, אתמהא ות, רעש גדול אתמהא דא[2], א״ר יהודה רעש גדול אתמהא א[1], ל׳ לפג | לאחר שקילסתי] אלא משקילסתי דן, .. משקלסתי את, .. משיקלסתי כ, משקלסתי י (לאחר — גדול ל׳ פג) |

ובמקרא כתוב עומד עליו: 1 ואת אמ׳ בעמדם, ומשמע שיש להם ישיבה ובעמדם תרפינה וכו׳ ואעפ״י שיש לפרש כפשוטו בעמדם במקומם בלכתם ילכו ובעמדם יעמדו ובהנשאם מעל הארץ ינשאו וכו׳ ואשמע את קול כנפיהם כקול מים רבים כקול שדי בלכתם וכו׳ בעמדם תרפינה כנפיהן, וביפ״ת שיער שכוונו לפסוק שלאחריו ויהי קול מעל לרקיע וכו׳ ושם מיותר בעמדם תרפינה וכו׳, ודרשו כאן מהו בעמדם נוטריקון בא עם דם בא עם ה׳ לייחד שמו של הקב״ה דם דממה בשעה שישראל אומרים שמע ישראל (ובערוך ע׳ בעמדם הגי׳ אומרים שמע) שותקין המלאכים ואחר כך בעמדם תרפינה וכו׳ (ועדיפא הגי׳ ואחר כך תרפינה וכו׳) אחרי שאמרו ישראל שמע וכו׳ תרפינה כנפיהם המלאכים אומרים שירה ומה הם אומרים ברוך שם כבוד וכו׳ וכדמפרש בפי׳ ב״ר כי״ם מלשון אחר תרפינה כנפיהם זו היא שירתן שאומרות שירה בהן בהמון קול כנפיהם, ובבתי כהונה פי׳ ואח״כ תרפינה כנפיהם שהם עונים בקול נמוך בחשאי ברוך שם כבוד וכו׳ (ואין צורך להגיה כאן כמו שהגיה בפי׳ מהרז״ו ועיי״ש), ור׳ פינחס בשם ר״ל ורבנן בשם ר״ס דרשו הפ׳ ברן יחד וכו׳ ואחר כך ויריעו כל בני אלהים ומה הם אומרים ברוך כבוד וכו׳ ור׳ ברכיה בשם ר״ש דרש הפ׳ ואשמע אחרי וכו׳ לאחר שקילסתי וכו׳ שמעתי קול רעש גדול ומה הן אומרים ברוך כבוד וכו׳ (ובכי״ל כאן ובסמוך ואחרכך בתיבה אחת ועי׳ לעיל צד 442 ובמ״י שם), ובסגנון אחד הדרש בתנחומא שם ומהו בעמדם תרפינה כנפיהם משישראל מקלסין מלאכי השרת מרפין כנפיהם עומדים מלומר שירה שבכנפיהם אומרים שירה וכן הוא אומר ברן יחד ככבי בקר ויריעו כל בני אלהים, ולא דרשו שם בעמדם בא עם דם, ובתנחומא מ״ב בשלח שם מהו בעמדם אלא כשישראל עומדים ומקלסין להקב״ה אותה שעה ותרפינה כנפיהם, והדרש שבכנפיהם אומרים שירה כמו שדרשו בחגיגה י״ג ב׳ שאומרים שירה בהן וכו׳ מבשתים יעופף וכו׳ (ופירש״י שם דאמרי בהו שירה שמקשקשות בקול כנפיהם) ובפדר״א פ״ד ובשתים מעופפים ומעריצים ומקדישים וכו׳: 3 מה שזרע וכו׳. וכ״ה בדפוסי׳ מה שזרעו וכו׳, ובא״א שיער להגיה מאחר שזרעו וכו׳ וביפ״ת משזרעו וכו׳ ועח״ג, וכתיבת ברון בכי״ל בוי״ו כמו בראש המאמר בעומדם בכי״א א׳ ובילקוט דפ״ר ועי׳ במ״י צד 33 בד״ה דוכים, ובכי״ל כתוב נמשל והוגה שנמשל, והסגנון שנמשל בכוכבים כמו לעיל צד 17 שנמשלה במים וצד 396 שמשולה (שנמשלה) במים ועי׳ במ״י שם, והתיבות אילו מלאכי השרת הושלמו בכי״ל ביני שיטי בכתב דומה לכתב הספר, ובמעין גנים איוב שם מעורבב מאמר זה עם שלפניו בעמדם תרפינה כנפיהם וכי יש ישיבה למעלה שהוא אומר בעמדם אלא כשמעם קול בניו של יעקב שנמשלו בככבים מקלסין שמו של הב״ה דכתיב בהו ומצדיקי הרבים ככבים וכו׳, ובספרי שם איתא ומנין שאין מ״ה מזכירים שמו שלמעלה עד שמזכירים שמו ישראל מלמטה שנאמר שמע ישראל וכו׳ ואומר ברן יחד כל כוכבי בוקר והדר יריעו כל בני אלהים כוכבי בוקר אלו ישראל שמשולים לכוכבים שנאמר והרבה ארבה את זרעך ככוכבי השמים בני אלהים אלו מלאכי השרת וכן הוא אומר ויבואו בני אלהים, ובחולין שם אין מלאכי השרת אומרים שירה למעלה עד שיאמרו ישראל למטה שנאמר ברן יחד כוכבי בוקר והדר ויריעו כל בני אלהים: 6 מהו אחריי. כן הושלם בכי״ל ביני שיטי וכן נסמן בגליון מדרש אב״א ס״א

אני וחביריי שמעתי קול רעש גדול, ומה הן א' ברוך כבוד י"י ממקומו: אמר ר' יהודה בר' אילעאי ר' היה דורש הקול קול יעקב קול יעקב מצוית ממה שעשו לו הידים ידי עשו, אמר ר' יוחנן קול אדריינוס שחוק עצמות הורג בביתר שמונים אלף ריבוא בני אדם:

כב כג) ולא הכירו כי היו ידיו וגו' בשעה שהיו רשעים עומדים ממנו לא הכירו:

כו) ויאמר [אליו יצחק אביו] גשה נא ושקה לי בני אמר לו את נושקני בקבורה ולא אחרים:

כז) ויגש וישק לו וירח את ריח בגדיו ויברכהו אמר ר' יוחנן אין לך שריחו קשה

1 ירוש' תעניות פ"ד ס"ח ד', גיטין נ"ז ב', איכה רבתי מ"ב פ' בלע (ב' ב'), שיר השירים רבה פ' עד שיפוח (ב' י"ז), תנחומא מ"ב תולדות סי' י': 4 ילקוט שם: 5 ילקוט שם: 7 ילקוט שם, שיר השירים רבה פ' נפת תטפנה (ד' י"א), תנחומא מ"ב שם סי' י' וסי' כ"ג, תנחומא שם סי' י"א:

1 וחבריי ו, וחבירי דא[2]תי, וחברי א[1]ב | שמעתי — גדול] ואחר כך רעש גדול י[1], ואחרכך ואשמע אחרי וגו' ו, ואח"כ ואשמע אחרי א[2], אחר כך ואשמע אחרי קול רעש גדול כ, ואחר כך ואשמע.. גדול ברוך כבוד י"י ממקומו דת, ואשמע.. ממקומו א[1] | ומה הן] פות, ומה הם דכ, ומהן ג[1] (ומה — ממקומו ל' א) | או' פ, אומ' וגת, אומרים כ, ־ין ד, אמרו י[1] | ברוך — ממקומו] פונכי, ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד ת, ברוך שם ד | אמר] פואגכי, ל' דת | בר'] פוא[2]גכ, ביר' ת, בר ר' י[1], בר דא[1] | אלעאי | 2 ר'] פי[1], ברוך רבי וכ, בדור רבי ג, ברבי א[1], ל' דת | הוה כ | הקול — יעקב] פו[0]אגכי, הקל קולו ת, הקול ד | קול] כת, קולו דפואגי | של יעקב | מצויח] ד[1], מצווית דג, מצוח פו, מצוות ב, צווח י, מצויה א[1]כת | שעשו לו והידים.. עשו ג, שהידים ידי עשו עשו לו י | קול] פאכ, קל וג, קולו של דת, ל' י | 3 אדריינוס (אדריאנוס א[1], אדרינוס פ, אנדריינוס וי) קיסר דפואגכתי | שחוק עצמות ל' | הורג] פוי[1], הרג כ, שהרג דאת, הולך הורג ג | בבתר ו, בביתור פ | שמנים ג, פ' ד[1], שמונה י | ריבוא] י, רבוא דפאכת, ריבו ג | 4 כי — וגו'] כי.. היו ידיו כידי עשו אחיו שעירות ויברכהו א[1], כי.. אחיו י, כי.. עשו ג, כי.. כידי כ, כי.. ידיו פ, ל' דא[2]ת | שהיו] שהיה רואה וא[2] | * עומדים דפואגתי] ל' לכ | לא הכירו] ולא הכירו א'כ, לא היה מכירו י, ל' פ | 5 * ויאמר — אביו א[1]] ויאמר לדפוגכתי, ל' א[2] | בני] ואגכתי, ל' דפ | אתה ואת | נושק לי ר[2] | 6 ולא אחרים] ואין אחרים ינשקוני בקבורה פ, ואין (אין ו) אחר נושקני (נושק לי ר[1]) בקבורה דוא[2]כתר[1]י, ואי (ואין ג) נושקני בקבורה א[1]ג | 7 ויגש — לו ל' א[2] | ויברכהו] גכתר[1]י, ל' דפוא | אין — שריחו] ר[1], אין לך דבר שריחו דפחאגכתי, אין לך ריח ו | קשה] רע וקשה יותר ח |

מהו אחרי, ובתנחומא מ"ב בשלח שם מהו אחרי אחר שקילסתי אני וחבירי אחר כך הלכו מלאכי השרת ואמרו ברוך כבוד וכו', ובתנחומא מ"ב קדושים שם מהו אחרי אחר שקילסתי אני וחבירי שמעתי מלאכי השרת שקילסוהו ואמרו ברוך כבוד ה' ממקומו ואומר ברן יחד כוכבי בקר והדר ויריעו וכו', ובתנחומא קדושים שם אמר יחזקאל משקלסתי אני וחבירי שמעתי מלאכי השרת מקלסין אותו אחרי ואומרים ברוך שם כבוד ה' ממקומו תדע לך שבשעה שעלה משה למרום שמע קול מלאכי השרת מקלסין כן ירד ולמד את ישראל שיהיו אומרין כן בלחישה בשכמל"ו, ובדב"ר פ"ב סי' ל"ו איתא בשעה שעלה משה וכו' שמע למלאכי השרת שהיו אומרים להקב"ה ברוך שם כבוד מלכותו וכו' והוריד אותה לישראל וכו' ועי"ע שם סי' ל"א ובנוסחת הדפוסי' לקמן פצ"ח סי' ג' ובנ"ש: 2 ר' היה דורש. עקיבה רבי היה דורש, ובמה"ג עמ' 427 חוברו שני המאמרים והועתק ר' עקיבה היה דורש הקול קול שליעקב צווח מה עשו לו ידיו שלעשיו בבית תור שמונים אלף (ושם עמ' 804 צויח ממה שעשו וכו' בבית תר וכו' אלף רבוא), ובשכל טוב צד 123 גורם ומפרש ר' יהודה בר אלעאי בשם ר' היה דורש קולו של יעקב צוח ממה שעשו לו הידים ידים ידי עשו שהרג את חסידיו והחריב את מקדשו, ובלק"ט ר' יהודה בר' אלעאי היה דורש הקול קול יעקב אלו ישראל שצועקים בגלות ע"י עשו שהחריב מקדשם והרג חסידיהם ואבד את טובם, ובירוש' תעניות שם איתא תני א"ר יהודה בי ר' אלעאי ברוך רבי היה דורש הקול קול יעקב והידים וכו' קולו של יעקב צווח ממה שעשו לו ידי עשו בביתר תני ר' שמעון בן יוחי עקיבה רבי היה דורש דרך כוכב מיעקב וכו' א"ר יוחנן קול אדריינוס קיסר הורג בביתר שמוני' אלף ריבוא (והגי' ברוך רבי גם כאן בכי"ו ובי"כ, ובכי"א ב' נשתבש ברוך הכי היה וכו' ונסמן בגליון שם נ"א רבי היה דורש, וביפ"מ הגי' בדוך ר' ועי' גם בק"ע), ובאיכ"ר מ"ב שם רבי היה דורש הקל קול וכו' קולו של יעקב צווחת ממה שעשו ידי עשו בביתר ור' יוחנן היה דורש קול אדריינוס קיסר שהרג בביתר שמונים אלף רבוא בני אדם (וצ"ל שם עפ"י הגי' שלפנינו ובירושלמי ועי' בהערות רש"ב ובאגה"ת ח"א צד 284), ובשהש"ר שם בדפ"ר וד"ו ומה עשו בבית תר א"ר יוחנן אדרינוס קיסר הרג בבית תר (בביתר) ריבוא אלף בני אדם (ובד' קראקא א' הוגה ת' ריבוא ועי' במ"כ), ובתנחומא מ"ב שם גי' אחרת אמר ר' יהודה בר אילעאי בדורות הראשונים היה דורש מהו הקול קול יעקב קול אדרינוס קיסר הרג בביתר שמונים אלף רבוא אמר ר' יוחנן קולו של יעקב צווח מה שעשו לו ידי עשו בביתר, ומגומגם הלשון בדורות הראשונים היה וכו' וכן בכי"ג כאן בדור רבי היה דורש וכו', ובגיטין שם במאמר סתמי הקול קול יעקב והידים וכו' הקול זה אדריינוס קיסר שהרג באלכסנדריא של מצרים ששים רבוא על ששים רבוא כפלים כיוצאי מצרים קול יעקב זה אספסיינוס שהרג בכרך ביתר ארבע מאות רבוא ואמרי לה ארבעת אלפים רבוא והידים ידי עשו זו מלכות הרשעה שהחריבה את בתינו ושרפה את היכלנו והגליתנו מארצנו, והגי' בכי"ל אדריינוס שחוק עצמות כמו לעיל 261, ולקמן פע"ח בלא"ר אדריינוס שחיק טמיא: 4 בשעה שהיו וכו'. השלמתי מלת עומדים ועח"נ, ובמה"ג שם שלא הכירו בשעה שהרשעים עומדין ממנו, ובלק"ט ולא הכירו אלו רשעי ישראל שידיהם כידי עשו וכו': 5 ויאמר וכו'. השלמתי תיבות הפסוק אליו יצחק אביו שהושמט בכל כ"י (חוץ מכי"א א') ובדפוסי' ובילקוט, ולנכון במה"ג ויאמר אליו יצחק אביו גשה נא וכו', ושם חגי' כגי' רוב הספרים אמ' לו את נושקיני בקבורה ואין אחר נושקיני בקבורה, ובשכל טוב שם אתה נושקני וכו' ואין עשו

מן השטף שלעזים ואת אמ׳ וירח את ריח בגדיו ויברכהו, אלא בשעה שנכנס יעקב אצל אביו נכנס עימו גן עדן הה״ד כריח שדה אשר ברכו יי״י: ד״א וירח את ריח בגדיו וגו׳ כגון יוסי משיתה

2 ילקוט שס, פנמומא מ״ב סי׳ י׳:

1 מן השטף] פכר[1], מן השטף הזה דחאגתי, משטף זה ן | ואת אמ׳] א[2]ת, ואת אמר גכ, ואת אמרת דפי[1], ואתה אומ׳ א[1], ותמר ן | ויברכהו ל׳ פא[2] | בשעה שנכנס] כשנכנס י | יעקב] פוחא[2]גכי, אבינו ~ דת | אצל אביו] אצלו ח, ל׳ ן | נכנס] א[2]כי, נכנסה דפוחגת | 2 עמו גן עדן דפא[2]גכת, גן עדן עמו וחי | הה״ד] פא[2]ת, הדה היא ן, הדא הוא (ה״ה ד[1]) דאמר ליה ד, הדא היא דהוא אמר ליה כ, הדהי דהוא א״ל ג, הדא הוא דכתי׳ דאמר ליה ח | כריח — יי״י] ריח (ראה ריח כ) בני כריח.. יי״י גכ, ראה (ויאמר ראה ן) ריח בני.. שדה וגו׳ פוא[2], ראה.. כריח השדה ח, ראה.. כריח שדה (שדה אשר ברכו יוי ת) ובשעה שנכנס עשו אצל אביו נכנסה עמו גיהנם (גהנם ת) היך מה דאת אמר (היך מא דאת אמ׳ ת, היך מד״א ד[1]) בא זדון ויבא קלון דת | את — וגו׳] את.. בגדיו ויברכהו דת, את.. בגדיו פוא[2]ג, את.. בגדיו ריח בגדיו י, את.. בגדיו את ריח בוגדו כ | * יוסי ל[0]דפגכתר[1]ין] יוסה ן, יוסף אר[2], ר׳ יוסי ד[1], ל׳ ל | משיתה] פוגי, משיתא דכתר[2], משית׳ ר[3], משיחה ר[1], משתיתא א |

ישקני בקבורה, וכהגי׳ שלפנינו ולא אחרים הגי׳ בכי״פ ואין אחרים ינשקוני בקבורה, ובפי׳ ב״ר מפרש ואין אחר וכו׳ שלא נקבר במערת המכפלה אלא יעקב ועי׳ גם בחי׳ הרד״ל: 1 מן השטף, מן עורות המופשטים מן העזים, ובפי׳ ב״ר כי״ט מפרש אין לך שריחו קשה מן השטף וכו׳ מן השער של עזים אית אתרא דקרון לשטפא שערא ועי׳ וי״ר פט״ו סי׳ ג׳, ולפנינו ובכ״י שציינתי ובילקוט הובא כאן במאמר ר״י רק אלא בשעה שנכנס (כשנכנס) יעקב וכו׳, ובפירש״י עה״ת והלא אין ריח רע יותר משטף העזים אלא מלמד שנכנס עמו ריח גן עדן, ובלק״ט ויאמר ראה ריח בני מלמד שנכנס עם יעקב ריחו של גן עדן שנ׳ כריח שדה אשר ברכו ה׳, ובשכל טוב צד 113 א״ר יוחנן אין לך ריח קשה מן השטף של עזים וכו׳ אלא בשעה שנכנס יעקב אבינו הפיח הקב״ה עליו ריח גן עדן כדי לחבבו על אביו וכו׳ כריח השדה זהו גן עדן שכן בלשון רבותינו שדה האילן ושדה הלבן, ולקמן פס״ז לפ׳ ויחרד יצחק וכו׳ איתא א״ר יוחנן מי שיש לו ב׳ בנים וכו׳ אלא בשעה שנכנס עשו נכנסה גיהינם עמו רב נתן בשם ר׳ אחא התחילו כותלי הבית מרתיחין הה״ד מי אפוא מי הוא שעתיד ליאפות וכו׳, ובדפוסי׳ וכי״ת הגי׳ כאן א״ר יוחנן וכו׳ אלא בשעה שנכנס אבינו יעקב וכו׳ ובשעה שנכנס עשו אצל אביו נכנסה עמו גיהנם (גהנם) המד״א בא זדון ויבא קלון (משלי י״א ב׳), ודרשו כאן קלון לשון שרפה כמו קלוי באש (ויקרא ב׳ י״ד) אשר קלם מלך בבל באש (ירמיה כ״ט כ״ב), וגם במה״ג עמו׳ 428 הועתק אמ׳ ר׳ יוחנן אין לך ריח רע משטף זה שלעזים וכו׳ אלא בשעה שנכנס יעקב אצל אביו נכנסה עמו רוח מגן עדן לכך נאמ׳ ראה ריח בני כריח שדה וכיון שנכנס עשו נכנסת עמו רוח מגהינם כד״א בא זדון וכו׳, ובשהש״ר שם וריח שלמותיך וכו׳ כתיב ויגש וישק לו וירח את ריח בגדיו א״ר יוחנן אין לך דבר שריחו רע וקשה יותר משטף וכו׳ והוא אומר וירח את ריח בגדיו אלא כיון שנכנס יעקב אבינו נכנס עמו גן עדן הדא דאמר ליה ראה ריח בני כריח שדה אשר וכו׳ כיון שנכנס עשו הרשע אצל אביו נכנס עמו גיהנם מה טעם בא זדון ויבא קלון הדא דאמר מי אפה (כ״ה בדפ״ר וד״ו) מי נאפה בתנור זה השיבו רוח הקדש הוא הצד ציד, ובתנחומא מ״ב שם סי׳ י׳ כשנכנס יעקב נכנס ג״ע עמו שנ׳ כריח שדה וכו׳ כשנכנס עשו נכנס גיהנם עמו שנ׳ ויאמר מי איפא ואין איפא אלא גיהנם שנ׳ כי חצבת לך פה קבר וגו׳, ושם סי׳ כ״ב ד״א וכו׳ ולמה חרד אמר נתן החבר בשם ר׳ אחא ור׳ יהודה הלוי בר׳ שלום בשם ר׳ יוחנן כשנכנס יעקב נכנס ג״ע עמו שנ׳ וירח את ריח וכו׳ והרי לא לבש אלא בגדי עזים שנ׳ ואת עורות גדיי העזים וכו׳ ואין לך ריח רע בעולם מן השטף של עזים ומהו וירח את ריח בגדיו יש דורשים לומר הקטורת העתידה לעשות בבית המקדש הפיח הקב״ה ריחה בבגדיו של יעקב אבל כשנכנס עשו הרשע ר׳ אחא ור׳ יוחנן אמרו נכנסה גיהנם עמו שנ׳ בבא רשע בא גם בוז ועם קלון חרפה (משלי י״ח ג׳) יצחק רואה ביאתו של עשו מרתיח הבית ורואה את גיהנם התחיל מצעק וחרד שנ׳ ויחרד יצחק וכו׳ מהו מי אפוא מי איפה אמר יצחק רבון העולמים מי נאפה בתוך התנור הלזה אני או יעקב בני א״ל הקב״ה לא אתה ולא יעקב בנך אלא מי הוא הצד ציד זה עשו שנ׳ ויהי עשו איש יודע ציד, ובתנחומא שם ויחרד יצחק וכו׳ יקום אבי באותה שעה הכיר את קולו והתחיל חרד א״ל מי אתה לפי שבשעה שנכנס יעקב נכנסה עמו ריח ג״ע ריח ניחוח ונתישבה דעתו של אותו צדיק שנ׳ ראה ריח בני וכו׳ התחיל לברכו אבל כשנכנס עשו נפתח לו גיהנם לפיכך ויחרד יצחק וכו׳ והיה תמיה יצחק בלבו ואומר אני רואה גיהנם ועשו מסיק אותו וכו׳, וכהדרש כריח שדה אשר ברכו יי״י זהו ג״ע מפרש גם אפרם הסורי חקלא מברכתא קרא לארעה דפרדיסא ועי׳ במ״ח חלק מ״ג צד 535, והדרש שבתנחומא מ״ב שם הקטורת וכו׳ עי׳ גם בתר״י א׳ וב׳ לפ׳ ויגש וישק וכו׳: 2 ד״א וירח את ריח וכו׳. קרי ביה את ריח בוגדיו כגון יוסי משיתה וכו׳ שקדשו שמו של הקב״ה, וכן מפרש בפי׳ ב״ר וירח את ריח בגדיו בוגדיו, ובהדרש בסנהדרין ל״ז א׳ אל תיקרי בגדיו אלא בוגדיו ועיי״ש ובמ״י לעיל צד 16 בד״ה מי העיר וכו׳, ובשכל טוב צד 123 מפרש כן וירח את ריח בגדיו אל תקרי בגדיו אלא בוגדיו, ושם הגי׳ כגון יוסי בן מסית ויקים איש צרורות, ובלק״ט וירח את ריח בגדיו אפילו בוגדיו רשעים שבישראל צדיקים הם וכו׳, ובמה״ג שם ד״א וירח את ריח בגדיו שהריח בצדיקים היוצאין ממנו וביוצא כגון יוסי משיתא ויקים איש צרורות, ובתנחומא מ״ב שם איתא ולא הכירו כי היו ידיו וכו׳ צפה שהרשעים עתידין לעמוד ממנו ולא בקש לברכו כיון שצפה יקום כשנכבשה ירושלים היו אומרים העולם מתייראין להכנס לבית המקדש מה עשה נכנס והוציא את המנורה כשראה אותו לא בקש לברך את יעקב בשבילו ולא הכירו וכיון שצפה שהוא עושה תשובה מיד וירח את ריח בגדיו ויברכהו וכו׳, ושם בכ״י פארמא הגי׳ וכיון שנכבשה ירושלים בימי יהויקים היה אומר העולם מתיראים וכו׳ (ורש״ב הסגיר המלות כיון שצפה יקום וכו׳ ועי׳ בהערותיו שם, אכן מסיום המאמר וכיון שצפה שהוא עושה תשובה וכו׳ מוכח שאין זו הוספה חיצונית) ונוסחאות שונות הן בב״ר ובתנחומא, ותחילת זה הסיפור דוגמתו קצת במה שכתב יוסיפון לרומיים במלחמות היהודים ספר ו׳ פ״ח סי׳ ג׳ כשנכבשה ירושלים ע״י טיטוס הוציא הכהן ישוע בן תיבותי מחומת בית המקדש שתי מנורות ושולחנות ומזרקי יין וקערות כולן זהב טהור וכן לקח את הפרוכות ובגדי כהן גדול עם האבנים והרבה כלי קדש אחרים ומסרן בידיהם, והגי׳ כאן בדפ״ר וד״ו ג״כ יוסי משיתא, ומשיתה (משיתא) נר׳ שהוא שם תואר ליוסי, ובפי׳ ב״ר כי״ט נשתבש כגון יוסי משיחה ומפרש מאותו מקום, ובפי׳ ב״ר כי״א כגון יוסף משיתא מאותו מקום, ובפי׳ ב״ר בדפ״ר כגון יוסי משית׳ שם מקו׳ (ובד׳

ויקים איש צרורות, יוסי משיתה בשעה שביקשו שונאים להכנים להר הבית אמרו יכנס מהם ובהם תחילה, אמרון ליה עול מה דאת מפיק דידך, נכנס והוציא מנורה שלזהב, אמרו לו אין דרך הדיוט להשתמש כה אלא עול זמן תניין ומה דתפיק דידך, ולא קיבל עליו, אמר ר' פינחס נתנו לו מכס ג' שנים ולא קיבל עליו, אמר לא דיי שהכעסתי לאלהי פעם אחת אלא אכעיסנו פעם שנייה, ומה עשו לו, נתנו אותו בחמור שלחרשים והיו מנסרין אותו והיה צווח וויי וויי דארגיזית לבריי: יקים איש צרורות היה בן אחותו של ר' יוסי בן יועזר איש צרידה והוה רכיב סוסיה, אזל קמי שריתא אזל למצטלבה,

5 מדרש תהלים פ"ג י"א סי' ז':

1 ויקים] **פואגכרי**[1], ויקום **ד**, וויקים **ת** | צרורות] **פאגכרי**[1], צררות **ו**, צרודות **דת** | יוסה **ו**, יוסף **א** | משיתה] **פוני**, משיתא **דכת**, משתיתא **א** | שביקשו] **ת**, שבקשו **דפואגכי** | שנאים **ג**, שונאין **פא**[2] | להכנס **דא**[1], ליכנס **פוא**[2]**גכתי** | יכנס] מי יכנס **א**[1], ל' **ו** | מהן **א**[3], עמהם **ת** | 2 תחילה] **וג**, תחלה **דפאכתרי** | אמרין **דוגרי**, אמרי **ת**, אמרו **אכ** | * ליה **דפגתרי**] לה **ו**, לו **אכ**, ל' **ל** | מה] **פוגכ**, ומה **דאתרי**, וכל **ר**[3] | דידך] ~ הוא **י** | ליה **י** | דרכו של | 3 כה] בזו **דפוא**[1]**כתי**, בו **א**[1], בכלי זה **ר**, בכלי זו **ג** | זמן ל' **פא** | תניין] תנייונות **וכתי**[1], תנינות **דפר**, תיבינות **ג**, ל' **א** | דאת מפיק | דידך] ~ הוא **י** | קבל **וא**[1]**י**, קביל **א**[2] | עלוי **ו** | פנחס **פא**[1]**גת**, יצחק **א**[3] | ג'] **ד**[1], שליש **גכתי**, שלויש **ו**, שלישה **ד**, של שליש **פא** | 4 קבל **ואי** | ** עליו] ל' **ל** | די **פא**[1]**י** | אלא] ולא **א**[3] | אכעיסנו] **א**[3], שאכעיסנו **דפוא**[1]**גכתי** | שניה **פ** | ומה] **פוא**[2]**כי**, מה **דא**[1]**גתע** | לו ל' **ג** | 5 * נתנו אותו **דפוא**[3]**גת**] נתנו לו **ל**, נתנוהו **עי** | חרשין **ר** | מנסרין אותו] **פא**[2]**תע**, מנסרים (מנסרין **גכ**) בו **דוגכי** | והוה **פת**, והווה **ו** | צווח] **געי**, מצוח **פכ**, צווח (צויח **ת**) ואומר **א**[2]**ת**, מצווח ואומר **ד**, מצווח ואמר **ו** | וויי וויי] ווי ווי **תע**, וי..וי **פ**, וה וה **כ**, ווחוה **ו**, ווי אוי אוי **ד**, ווי **א**[2]**י**, ל' **ג** | דארגזית **ע**, דאכעסית **וכ**, דאכעסת **פג**, שהכעסתי **דא**[2]**ת**, דאכעסתי **י** | לבריי] **פוא**[2]**גכי**, לבוראי **דתע** | יקים] **פוא**[1]**גכרי**[1], ויקים **א**[2]**ת**, ויקום **ד** | צרורות] **פוא**[1]**גכר**[2]**י**[1], צרודות **דתרי**[1] | 6 היה ל' **י** | של יוסי (יוסף **אכ**) בן יועזר **פואכרי**[1], של יועזר **ר** | צרידה] **פא**[1]**גכתרי**[1], צרדה **דוא**[2]**ר**[2] | * והוה רכיב **דפכתרי**[1]] והווה רכיב **ו**, והיה רכיב **א**, והיה רכוב **לג** | סוסיה] **ו**, סוסיא **פא**[2]**גכרי**[1], אסוסיא **א**[1], סוסיא בשבתא **דת** | אזיל **פור**[3] | קמי] **אגר**, קומי **דפות**, קמיה **כי**, לקמי **ר**[3] | שריתה **וג**, שיירתא **י**[1], דשריתא **פ** | אזל] **וי**[1], אזיל **פאגכר**, ל' **דת** | למצטלבא **פא**[2]**תרי**[1], למיצלבה **ו**, למצטבלא **א**[1], למסתבלא **כ** |

שטעמפין וד' ווילנא נשתבש יוסי משיחן), ובכי"א א' וב' בשתי הפעמים יוסף משתיתא ועי' גם במ"ח חלק ס"ד צד 193: 1 להכנים. בכי"ל נקוד[1]), וסגנון הלשון יכנס מהם ובהם כמו בספרא בחוקותי פרק ד' ורדו בכם שנאכם שאיני מעמיד עליכם אלא מכם ובכם ובשעה שאומות העולם עומדים על ישראל אינן מבקשים אלא מה שבגלוי וכו' אבל בשעה שאעמיד בכם ומכם הם מחפשים אחר מטמוניות שלכם וכו', ופי' הראב"ד שם מכם ובכם מלומדים בשעת השמד והמסורות והם המגלים המטמוניות שלכם, ובפי' ב"ר מפרש יכנס מהם ובהם הראשון ישראלי יכנס וכן נוסף בגליון ילקוט ד"ו שיכנס יהודי תחלה ואמרו ליוסי שיכנס הוא: 2 אמרון ליה עול וכו'. אמרו לו ליוסי לך אתה ומה שאתה מוציא שלך הוא נכנס והוציא וכו' אמרו לו וכו' אלא עול וכו' לך פעם שנייה ומה שתוציא שלך הוא, והגי' זמן תנייגות כמו בירוש' יבמות סוף פי"ב י"ג א' וחלץ לה זמן תיניינות: 5 בחמור של חרשים. מפרש בפי' ב"ר ספסל של דף עבה שמגררין בו הנסרים, וכן לקמן פ"ע סי' י"ז אפילו את נותן את הרשע בחמור של חרשים אין את מועיל ממנו בלום ועי' בערוך ע' חמר א' וקרויס ארכעאלאגיע ח"ב צד 267, ובערוך שם ג"כ הגי' ונתנוהו בחמור של חרשים והיו מנסרין אותו והיה צווח ווי ווי דארגזית לבוראי, ובמה"ג שם הועתק יוסי משיתא כשביקשו השונאים ליכנס וכו' אמרו יכנסו בהם (מהם ובהם) תחלה אמרון ליה עול ומא דאת מפיק הוא דידך נכנס וכו' אמרו אין דרכו של הדיוט להשתמש בזו אלא עול זמן תבין ומא דאת מפיק הוא דידך ולא קביל עילאויה וכו' נתנו לו מכס של שלש שנים ולא קיבל עליו אמ' לא דיי שהכעסתי להקב"ה פעם אחת אלא אכעיסנו פעם שנייה מה עשו נתנו אותו בחמור שלחרשים[2]) והיו מנסרין[3]) בו והו צווח וי וי[4]) דאכעיסית לבריי ועח"נ: 5 יקים איש צרורות. כ"ה בשתי הפעמים בכי"ל ובכ"י שציינתי ובילקוט דפ"ר ובמה"ג, ובמדרש תהלים מ"ב שם מתחיל הסיפור ישר יחזו פנימו אמרו חכמים יקום איש צרורות היה בן אשתו של יוסי בן יועזר איש צרידה, וברוב הכ"י גם שם הגי' בן אחותו וכו' ועי' בהערות רש"ב (ובילק' מכירי תהלים י"א סי' י"ח הועתק אמרו יויקים איש צרורות הוא בן אחותו וכו'), ובב"ב קל"ג ב' איתא דיוסף בן יועזר היה לו בן שלא היה נוהג כשורה וכו' ועיי"ש (ובד"ס שם יוסי בן יועזר וכו'), וכבר שיערו שיקים בן צרורות זה הוא יקים שהוסב שמו אלקימוס שהיה כהן גדול בעת ששלטו היונים ובגד בעמו והרג חסידי אל וסופו שמת במיתה חטופה כמו שמסופר בס' המקביים א' וביוסיפון לרומיים בקדמוניות (ועי' שירער ח"א צד 216 וצד 225), וכן סיפרו שלא חמל גם על יוסי בן יועזר קרובו ודנו למות ותוכחתו של זה החסיד כשהובל להיצלב נכנסה בו כארס של נחש והלך וקיים בעצמו ארבע מיתות בית דין ועי' גרעץ קורות היהודים ח"ב ב' מהדורא א' צד 367 וצד 369 ודדו"ד ח"א צד 106, ובדפ"ר וד"ו הגי' בשתי הפעמים יקום איש צרודות וקשה לפרש איש צרודות כמו איש צרידה וצ"ע: 6 והוה וכו'. והיה רוכב על סוס (ועי' בעמת"ל ע' סוסא סוסיא), והגי' בשבתא איתא רק בדפוסי' וכי"ת, ובילקוט ד"ו נוסף בשבתה וליתא שם בדפ"ר וכן ליתא בפי' ב"ר כי"ם וכי"א ודפ"ר, וגם במה"ג הגי' רק והוה רכיב סוסיא, ואולי הוסיפו בשבתא ע"י שגירא דלישנא כמו בסנהדרין מ"ו. א' ומעשה באחד שרכב על סוס בשבת בימי יונים והביאוהו לב"ד וסקלוהו וכו', ובמ' תהלים הגי' הוה רכיב על סוסיא כד הוה אשתמד, וברוב הכ"י שם וכן בילק' מכירי תהלים ל"ג כד הוה וכו': 6 אזל וכו'. הלך יוסי בן יועזר לפני הקורה שהיו מוליכין לתלותו עליה אזל למצטלבה הלך להיצלב א"ל יקים ראה סוסי שהרכבני עליו אדוני וראה סוסך שהרכבך עליו אדונך הקורה שאתה תהיה נתלה עליה א"ל

[1]) לְהַכְנִים. [2]) בַּחֲמוֹר שֶׁלְחָרָשִׁים. [3]) מְנַסְּרִין. [4]) צָוֵוחַ וָי וָי.

אמר ליה חמי סוסי דארכבי מרי וחמי סוסך דארכבך מרך, אמר ליה אם כך למכעיסיו קל וחומר לעושי 426b רצונו, אמר לו ועשה אדם רצונו יותר ממך, אמר לו ואם כך לעושי רצונו קל וחומר למכעיסיו, נכנס בו הדבר כארס שלחכנה, הלך וקיים בו ארבע מיתות בית דין סקילה שריפה הרג וחנק, מה עשה הביא קורה ונעצה בארץ ועשה סביבה גדר וקשר בה ניגייא [ועשה מדורה לפניה ונעץ את החרב באמצע נתלה בקורה נפסקה ניגייא] ונחנק, קידמתו החרב ונהפך עליו גדר ונשרף, נתנמנם יוסי בן יועזר וראה

1 עי' נדרים כ' ב', מכות כ"ד ב':

1 לה ו | סוסי] פוא[1]כר[3], סוסיי ג, סוסאי ד, סוסיא א[2]ת[2]רי | דארכיבי א[3], דארכבאי ר, דארכיב לי פ, דאתרכיבו כ | מארי ר[1], מריה גכ, מר י | סוסייך ג, סוסיא ר[1]ו, סוסא פ | מארך ר[1] | * כך למכעיסיו דכ] כן למכעיסיו וגרי[1], כך (כן ת) למכעיסין לת, למכעיסיו כך פ | קל וחומר ל' א | 2 רצונו] ~ עאכ"ו א | ליה פא[1]כ | ועשה] פוגרי[1]י, עשה דת, ועושה א[1] | יתר וג | מימך ו | ליה א[1]כ | אם וא[1]כרי[1]י | * כך — רצונו דכת] כן.. רצונו וגרי[1]י, כך עושי רצונו ל, לעושי רצונו כך פ, לעושה.. כך א[1] | קל וחומר ל' א למכעיסיו] ~ עאכ"ו א | 3 כריסה ו | חכנה] ג, חכינה וא[2]ר[1], חכינא א[1]כ, עכנה פ, עכנא דר, עכינא ר[3], עכנאי ת | בו] פואגכ, בעצמו דתרי | ד' א | בית דין] וא[1]גתרי[1], ב"ד הא[2]תר[2]י, ל' פכ | סקילה שרפה א[1], שרפה סקילה ת | חנק והרג ת | 4 ונעצה] נעצה ד | ועשה — ניגייא] ועשה.. ניניא ע, ועשה.. נימא ל[0], וקשר בה ניגיה והקיפה גדר ו, וקשר.. נימא (נימין י) והקיפה גדר פכי, וקשר בה נוגיה ג, וקשר.. נימא (נימה ד[1]ת) וערך העצים (עצים א) והקיפן (והקיפה א) גדר של אבנים דאת | * ועשה — ניגייא] ועשה.. נפסקה ל[0], ועשה.. לפנים.. ניתלה.. נפסקה ניגיה ו, ועשה.. לפניה.. נתלה.. נפסקה נימה י[1], ועשה.. לפניה.. ונעץ החרב.. נתלה.. נפסקה נימיה פ, ועשה.. לפניה ונעץ חרב (החרב כ) באמצע נתלה הקורה נפסקה הנימא א[2]כ, ועשה.. לפניה.. את החרב באמצע והצית האור תחת העצים ומתחת האבנים ונתלה בקורה דת, ל' לגע | 5 ונחנק] פוכי, ונחלק א[2]ג, ונחנק קדמתו (קדחתו ת) האיש נפסקה הנימה נפל (ונפל ת) לאש דת | קידמתו] ו, קדמתו דפגתי, וקדמתו כ | החרב] פוא[1]גכי, חרב דתי ונהפך] פוא[2]גכי, ונפל דת | נשרף כ | ונתנמנם אכ | יוסה ו, יוסף אכ | בן יועזר] י, בן יועזר איש צרידה פגכר[1], בן.. צרדה דאתר[2], איש צרדה ו | ראה ו |

יוסי אם כך נותן הקב"ה טובה ושלוה למכעיסיו ק"ו לעושי רצונו א"ל יקים וכי יש אדם שעשה רצונו יותר ממך א"ל יוסי ואם כך מגיע לעושי רצונו ק"ו למכעיסיו שיפרע מהם נכנס בו הדבר כארס של חכנה[1]) של נחש, וכדפ"ר וד"ו ובפי' ב"ר בדפ"ר ג"כ הגי' הנכונה למצטלבה, ונשתבש בדפוסי' אחרים למצטבלה, ובמה"ג שם נפיק למצלביה אמ' ליה חמי סומיא דארכבי מרי וחמי סוסיא וכו' אמ' לו אם כן וכו' אמ' לו ועשה אדם רצונו יתר ממך אמ' לו אם כן לעושי רצונו וכו' נכנס הדבר כרִסה של חכינה[2]) הלך וקיים בעצמו ארבע מיתות וכו', ובמ' תהלים שם נפיק גזירתיה על יוסי בן יועזר לאיצטלבא ואזל קמי שירתא ונפק לאיצטלבא (וגירסאות שונות שם בהערות רש"ב, ובילק' מכירי שם אזל קמי מלכא ונפק למצטלא) אמר ליה חמי סוסיא וכו' וחמי סוסיא וכו' אמר ליה אם כן למכעיסיו וכו' אמר ליה ועושה אדם רצונו יותר ממך אמר ליה אם לעושי רצונו כך וכו' נכנס בו הדבר כארס של עכנא הלך וקיים בעצמו וכו', והגי' כריסה שלחכינה כמו במה"ג איתה גם בכי"ו, וכן בפסיקתא פ' שקלים (י"ג ב') חסד שאו"ה עושין מתוקן הוא להם כריסה של עכנה וכו' (ובכי"א שם כריסה של חכינה, ובערוך ע' חכן א' הועתק משם כאריסה של חכינה, ובאותה הפסקא בתנחומא כי תשא סי' ה' כארסה של נחש), ובנוסחת הדפוסי' לקמן פצ"ח סי' י"ד מה הנחש הזה ריסו מחלחל לאחר המיתה וכו', ובמדרש רות בדפ"ר וד"ו פ' ליני הלילה וכו' בהסיפור ר' מאיר הוה יתיב וכו' נשתבש ונתנו לה מאותו המין ואכלה והיה מפעפע בכריסה ככריסה של חכינה וכו' (ובמ"כ הוגה שם כריסה), ובמ' קהלת בדפ"ר וד"ו פ' טוב אחרית דבר וכו' נשתבש והיה מפעפע בכריסה כבכריסה של חכינה, (והגיהו שם כאריסה), ובאותו הסיפור בירוש' חגיגה פ"ב ע"ז ב' הגי' והיה אותו הריח מפעפע בגופה כאירסה של חכינה, וכן נשתבש בירוש' סנהדרין פ"י כ"ח ד' בוער בו ככריסה של חכינה וכו' ככריסה של עכנא וכו', ובפסיקתא פי"ז (קל"ב ב') נשתבש כהדין כריסה של חכינה, וכן באיכ"ר מ"ב פ' סורו טמא וכו' כהדין כריסה, ובאיכ"ר שם הגי' כארס הזה של עכנא וכן באותו המאמר בוי"ר פט"ז סי' א' כארס של עכנה, והגי' חכנה איתא גם בכי"ג, ובכי"ל לקמן פפ"ב סי' ט"ו הגי' חכינה ובפפ"ח סי' ג' חכינא ועח"נ שם ועי' במבה"י ז' ע"ב ובעמת"ל ע' ריס א' ע' ארס אירס ע' חכינה וע' עכנא וקרויס צד 43 צד 250 וצד 415 ובמאמר ידידי רא"ח לעף בספר היובל לכבוד רא"א הרכבי צד 47: 4 ניגייא. חבל, וכן ניגיה בכי"ו וניגיא בערוך ע' נגיא ב', ושם הגי' כמו בכי"ל הביא קורה ונעצה בארץ ועשה סביבה גדר וקשר בה ניגיא ונחנק, וגי' זו מקוטעת ואין מפרש בה איך קיים ארבע מיתות ב"ד, והגהתי כמו שהושלם בכי"ל בכתב דומה לכתב הספר והוספתי עוד מלת ניגייא, וכן בשינוי מעט בכי"פ וכי"ו וכי"א ב' וכי"כ וילקוט ועשה מדורה וכו' ונעץ וכו' נתלה וכו' נפסקה וכו', ובמה"ג שם הגי' כיצד עשה נטל הקורה ונעצה בארץ וקשר בה ניניא והקיף בה (והקיפה) גדר ועשה מדורה לפניה ונעץ החרב באמצע כיון שנתלה בקורה נפסקה הנימה ונחנק ונפל על החרב ונהפך עליו הגדר ונשרף במדורה, וגי' אחרת במדרש תהלים מה עשה הביא קורה ונעצה בארץ וקשר בה נימא וערך עצים והקיף עליהם גדר של אבנים ועשה מדורה לפניה ונעץ את החרב באמצע והצית את האש תחת העצים מתחת האבנים ונתלה בקורה ונחנק ונפסקה הנימא ונפל לאש וקודמתו (וקידמתו) החרב ונהפך עליו גדר של אבנים ויצאה נשמתו וקבלוהו בתשובה (ובמ' תהלים שנדפס מכבר ובילק' מכירי שם ל"ג ויצאה נשמתו וכו' ועיי"ש), וכגי' זו גורס או מפרש בפי' ב"ר כי"ט וכי"א מה עשה הביא קורה ונעצה בארץ וקשר בה נימא וערך עצים והקיפן גדר של אבנים (בכי"ט והקיף אותן באבנים) ועשה מדורה לפניו (כ"ה בכי"א) ונעץ את החרב באמצע והצית את האור תחת העצים ומתחת האבנים ונתלה בקורה (בכי"א ונתלה) קדמתו האש ונפסקה הנימא (בכי"א הנימה) ונפל לאש קדמתו החרב ונפל עליו גדר ונשרף ועי' בפי' הנדפס, וכ"ה גם בדפוסי' וכי"ת: 5 נתנמנם וכו'. במ' תהלים נתנמנם יוסי בן יועזר

1) ἔχιδνα. 2) כְּרֵיסָה שֶׁלַּחֲכִינָה.

כג את מיטתו פורחת באויר, אמר בישעה קלה קידמני זה לגן עדן: ד"א מלמד שהראה לו הקב"ה בית המקדש בנוי והרב ובנוי ישנ' ראה ריח בני הרי בנוי היך מה דאת אמר ריח ניחוחי (במדבר כח ב), שדה הרי חרב כמה דאת אמר ציון שדה תחרש (מיכה ג יב), אשר ברכו י"י בנוי ומשוכלל לעתיד לבוא כמה דאת אמר כי שם צוה י"י את הברכה חיים עד העולם (תהלים קלג ג):

פרשה סו

א כז כח) ויתן לך האלהים מטל השמים וגו' כת' שרשי פתוח אלי מים וגו' (איוב כט יט) אמר איוב על ידי שהיו דלתיי פתוחות לרווחה היו כולם קוצרים יבישות ואני מלילות, מה טעם שרשי פתוח אלי מים וטל ילין בקצירי, אמר יעקב על ידי שהייתי עוסק בתורה שנמשלה במים זכיתי להתברך בטל שנ' ויתן לך האלהים מטל השמים וגו':

1 ילקוט שם, פסקי חלה הנבכה פי' סכ"ב, תנחומא ע"ב תולדות סי' י', ועי' לעיל לד 18 ולד 608: || 5 ילקוט כ' קע"ו, ילק' איוב כ' תתקי"ז, תנחומא ע"ב תולדות סי' י"ג, אגדת בראשית פמ"ד (פמ"ג): 7 לעיל לד 396, לקמן פפ"ד:

1 את מיטתו] ג, מיטתו ו, מטתו דפאכתרי | לשעה א, אוי לשעה פי, אוי שעה ג, אין לשעה וכ, אוי לי שבשעה ר | * קידמני ג] קידמים ל, קדמני דפואכתרי | 2 ובנוי] פונכתי, בנוי ד, ומשוכלל לעתיד לבוא א¹, וחזר וראהו בנוי ומשכלל.. לבוא א² | שנ' ל, | ראה] ויאמר ~ פואגכי | ריח בני] כריח שדה ראה ריח בני כ | ניחוחי] נחוחי (נחוחי י) תשמרו וא², נחוחי תשמרו ד, ניחוחי תשמרו להקריב א¹י, ניחוחי.. להקריב לי ת, ניחוחי.. לי במועדו גכ, נחוח.. במועדו פ | 3 שדה] כריח שדה דפאגכ, כריח השדה ותי | הרי ל' ג | תחרש] ~ וירושלם לעיים תהיה כ | בנוי] הרי ~ פחא²כי, חזר וראהו ~ א¹ | ומשוכלל ומקים כ | 4 לבוא] אגת, לבא דפוכי | ציוה] ג, צוה דפואכתי | * חיים עד העולם דוגכתי], חיים על העולם ל, וגו' פ, ל' א || 5 וגו' ל' | כת'] פגכת, כתי' דאי, ל' ו | וגו'] ו, וטל ילין בקצירי דפאגכתי | 6 אמר ל' כ | דלתיי] וג, דלתי דתי (איוב), דלתותי פא, דלתיו כ | לרווחה] לרוחה פאבתי (שם), ל' ג | היו הכל דפא¹כת, הכל היו וא²גי (שם) | קוצרים] וכי (שם), ־ין דפאגת | יבשות פאתי (שם) | ואני קוצר | 7 מה טעם] שנא' א | וטל — בקצירי פא²] וגו' ו, ל' לדא¹גכת | 8 אשר נמשלה ג | כמים פי (שם), למים א¹כתי | מטל — וגו'] מטל השמים דהאגכתי, מטל י (שם), וגו' פ, ל' ו |

וראה מטתו וכו' ואמר ראו לשעה קלה זה וכו', ובפי' ב"ר כ"י נתגמגם יוסי וכו' איש צרידה (צרדה) וראה מטתו וכו' אמר אוי לי שבשעה קלה קדמני זה וכו', ובסגנון אחר מסיים במה"ג שם שמע ר' יוסי בן יועזר אתנח ונגוד[1]) לישעה חזר וראה מטתו וכו' אמר קלה היא זו שהרי לשעתו נכנס לגן עדן: 1 ד"א מלמד וכו'. וכן דרשו לעיל צד 608 באברהם, ובלק"ט ע"א ראה בית המקדש בנוי וחרב ובנוי בנוי ראה ריח בני המד"א ריח ניחוחי תשמרו חרב כריח שדה כענין שנאמר ציון שדה תחרש בנוי אשר ברכו ה' כענין שנאמר כי שם צוה ה' את הברכה כשם שראה אותו אברהם אביו בנוי וחרב ובנוי כך ראה יצחק וכך יעקב ועי' במדרש אגדה הוצ' רש"ב, ובמה"ג עמו' 429 ד"א ראה ריח בני ר' יהודה אומ' הראהו הקב"ה בית המקדש בנוי וחרב ובנוי ראה. ריח בני הרי בנוי דכת' את קרבני לחמי לאשי ריח ניחחי כריח שדה הרי חרב כמד"א ציון שדה תחרש אשר בירכו ה' הרי בנוי כמד"א כי שם צוה ה' את הברכה, ובסגנון אחר בתנחומא מ"ב שם ד"א כריח שדה צפה שהוא עומד ובונה ציון ומקריב קרבנות בתוכה וברכו ואין שדה אלא ציון שנ' ציון שדה תחרש אשר ברכו ה' אותה שכתב בהו כטל חרמון וגו', ובספרי שם ישכן לבטח עליו וכו' וכן אתה מוצא באברהם וכו' וכן אתה אתה מוצא ביצחק שראה אותו בנוי וראה אותו חרב וראה אותו בנוי ומשוכלל לעתיד לבוא וכו' וכן אתה מוצא ביעקב וכו' ועי' במ"ו לעיל שם ולקמן פס"ט סי' ז':

פרשה סו. בכי"א א' פס"ד, ובדפ"ר נסמן פס"ה, ובמקרא כאן ראש סדר ועי' במ"י לעיל ריש פל"ג וריש פ"נ: 6 שהיו דלתיי וכו'. כמו שאמר איוב דלתי לארח אפתח (ל"א ל"ב) ועי' באדר"נ נו"א פ"ז נו"ב פי"ד ובהוספות שם דף פ"ב, וגר' שדרשו אלי מים כמים שהם חנם לכל, וק"ק טעם הדרש שרשי וכו' שהיו דלתיי וכו' ועי' בחי' הרד"ל ובמ"כ, ומלילות כמו לעיל צד 363 קמתו של אברהם אבינו היתה יבשה ונעשה מלילות, ובפי' ב"ר כי"ט מל"א מפרש הכל קוצרין יבשות שהתבואה לא נתגדלה מלחלוחית המים יבשות צנומות דקות ושדופות. קדים ואני מלילות מלאות ובריאות, ובמעין גנים כ"ט י"ט הועתק שרשי פתוח אמר איוב על ידי שהיו דלתי. ביתו פתוחות לרוחה היו הכל קוצרים יבשות ואני קוצר מלילות, ובדפ"ר וד"ו הגי' ג"כ שנמשלה במים וכן לעיל צד 396 בזכות תורה (התורה) שמשולה (שנמשלה) במים ועי' במ"י שם (ועי"ע ב"ק י"ז א' וס"ב א' ע"ז ה' ב' שמו"ר פ"ב סי' ה' במ"ר פ"א סי' ז') ולעיל צד 739 שזרע יעקב שנמשל בכוכבים וכו', ובסגנון אחר בתנחומא מ"ב שם כתיב שרשי פתוח וכו' מי אמר הפסוק הזה איוב אמרו על עצמו ועל יעקב כיצד מדבר בעצמו שרשי פתוח וגו' פתח ביתו היה פתוח לעוברים ושבים וביותר לבני תורה מהו אלי מים לאילי של תורה וגבוריה וכו' למים אין כתיב כאן אלא אלי מים שהיה ביתו של איוב פתוח לעוברי דרכים ושבים למד מביתו של אברהם לפיכך וטל ילין בקצירי וכו' ד"א שרשי פתוח אלי מים זה בית המקדש שהיו שעריו פתוחין לתורה שנאמר הוי כל צמא לכו למים וכו' ד"א שרשי פתוח אלי מים זה היה יעקב מרדף בבתי מדרשות הפתוחין לתורה לפיכך וטל ילין בקצירי אלא כשיבוא יעקב אצל אביו לקבל עשר ברכות בטל הוא פותח ויתן לך האלהים מטל וכו', ובאג"ב שם והיה שארית יעקב וגו' כטל זש"ה שרשי פתוח וכו' אמרו ישראל מפני שבנינו עוסקין בתורה שנמשלה כמים דכתיב הוי כל צמא וכו' לפיכך הברכות באות עלינו שנאמר שרשי פתוח וכו' (לפיכך הברכות באות עלינו כטל שהוא מים שנאמר ויתן לך האלהים

[1]) ונגוד.

ב ר׳ ברכיה פתח שובי שובי השולמית שובי שובי ונחזה בך (שה״ש ז א) ד׳ פעמים כת׳ שובי כנגד ד׳ מלכיות שישראל נכנסין בתוכן בשלום ויוצאין בשלום, השולמית שמסיימים לה שלום בכל יום ויום שנ׳ וישם לך שלום (במדבר ו כו), אומה ששלום העולמים דר בתוכה שנ׳ ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם (שמות כה ח), אומה שאני עתיד ליתן לה שלום שנ׳ ונתתי שלום בארץ (ויקרא כו ו), אומה שאני עתיד לנטות אליה שלום הה״ד הנני נוטה אליה כנהר שלום (ישעיה סו יב), ר׳ שמואל בר׳ תנחום ר׳ חנן בר ברכיה מש׳ ר׳ אידי אומה שעשת שלום ביני ובין עולמי שאילֻלי היא הייתי מחריב עולמי, ר׳ חנא בשם ר׳ אחא עליה נמוגים ארץ וכל יושביה

1 ילק׳ שיר השירים ר׳ תתקל״ב, שיר השירים רבה פ׳ שובי שובי (ז׳ ה׳), מדרש שיר השירים שם: 7 ילק׳ תהלים ר׳ תתו״ה, שיר השירים רבה שם ופ׳ לקושטי (ה׳ ע׳), ויק׳ מדרש רות, פסיקתא רבתי פכ״ה (ל״ע ג׳ ק״י ה׳):

1 * שובי — בך דפאגכתי] שובי . . השולמית וגו׳] ל׳ שובי השולמית וע | ד׳] דא׳ע׳ ארבעה דפונכתי | *כת׳ פגכת] כתיב ד׳ כתוב וי׳ כתב ע׳ ל׳ לא | 2 שובי] שובי שובי א¹ ל׳ א² | ד׳] ד׳אע׳ ארבע ות׳ ארבעה דפגבי | נכנסין — ויוצאין] פוחע׳ נכנסין לתוכן . . ויוצאין כ׳ נכנסין לתוכן לשלום ויוצאין ד׳ נכנסים לתוכם לשלום ויוצאים ת׳ נכנסים ויוצאים מתוכם י׳ יוצאין ונכנסין לתוכן ג׳ עתידין ליכנס לתוכן לשלום ויוצאין א¹ עתידין . . לתוכם בשלום ולהוציא א² | לשלום א¹ | השולמית] פוחאגבי׳ השולמית אומה ששלום חי העולמים מתנהג בה מאוהל לאוהל ~ דת | אומה ל׳ כע | שמסיימין פחבי׳ שמסיים אע׳ שמסימים וג׳ שמשימין ל⁰ שהכהני׳ משימין ד׳ שהכהנים משימים ת | בה ע | 3 ויום] וחאב׳ ל׳ דפגתעי | וישם — שלום] ואגבעי׳ ישא ה׳ פניו אליך וישם . . שלום פ׳ וישמו את שמי וכתיב וישם . . שלום ד׳ ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם ת | אומה] וחאגבי׳ ד״א אומה פ׳ השולמית אומה דת | העולם י׳ חי העולמים ת | 4 ושכנתי בתוכם ל׳ וא² | אומה] פוחאגבי׳ השולמית ~ דת שעתיד אני פא | לה] חא¹גי׳ בה דוא²כת׳ ל׳ פ | שלום] בשבילה ~ פ | בארין וגו׳ ן (שנ׳ ונתתי - - אליה שלום ל׳ כי) | 5 לינטות ן | הנני] חאבי׳ כה (כי כה ן) אמר י״י ~ דפוגת | 6 בר וא²גכת | תנחומא י׳ נחמן פ | ר׳ — ברכיה] ר׳ חנן בריה דר׳ ברכיה בוצרייה ן׳ ר׳ חנן (חנין כ) בריה דר׳ ברכיה בר צריה גב׳ ור׳ חנין בריה דר׳ ברכיה בן צריר א׳ ר׳ חנין בר׳ ור׳ ברכיה בן צרויה י¹׳ ור׳ חנן ת׳ ור׳ חנין ד׳ בריה דר׳ ברכיה בן צריה פ | משום פגבי׳ בשם דואת | אידי] אחא א | שעשתה חאכתי | לבין חג | 7 שאילולין] פונ׳ שאלולי דכת׳ שאלמלי א¹י׳ שאלימלא א² | עולמין] ח׳ את ~ דפואגכתי | חונא ג׳ חונה ן׳ הונא דפכתי (תהלים)׳ אחא א | בשם ר׳ אחא] בש״ר אבא א¹׳ בש״ר הונא א²׳ ל׳ פ | עליה] וגב׳ אמ׳ עליה פא׳ פתח דפ | נמוגים . . ישביה ן׳ נמוגים . . יושביה אנכי תקנתי עמודיה סלה נמוגים א¹ |

מפל השמים ומפני מה מפני ששרשי פתוח וכו׳) ועיי״ש בהערות רש״ב: 1 כת׳ שובי. השלמתי כ״ת׳ ועח״נ׳ ובערוך ד״ו ע׳ שב ג׳ הגי׳ ג״כ ד׳ פעמים כת׳ שובי וכו׳ (ובערוך הש׳ כתב)׳ ובמדרש שיר השירים הוצ׳ גרינהוט הגי׳ שובי וכו׳ שובי ונחזה בך א״ר ברכיה ארבעה פעמים שובי כנגד ארבע מלכיות שישראל נכנסין ויוצאין מתוכן בשלום (וכן הועתק בילק׳ שה״ש שם אמר ר״ב וכו׳ שישראל נכנסים ויוצאים מתוכם בשלום׳ ועוד גירסאות אחרות מסכימות שם עם הגי׳ במדרש שה״ש׳ והציון בראשית רבה בראש המאמר נמצא בילקוט דפ״ר בפנים הספר)׳ ובשהש״ר שם בדפ״ר וד״ו שובי שובי השולמית ר׳ שמואל בר חייא בר יודן בשם ר׳ חנינא ד׳ פעמים כתוב כאן שובי שובי כנגד ד׳ מלכיות ששולטין בישראל וישראל נכנסין תוך ידיהן בשלום ויוצאין לשלום׳ ועוד שם השולמית אומה של שלום (ובמ״כ הוגה ששלום) חי העולמים מתנהג בה הה״ד ואהיה מתהלך באהל ובמשכן (ושם ל״ג בסמוך השולמית ששלום העולמים דר בתוכה)׳ ובדפוסי׳ וכי״ת נוסף כאן השולמית אומה ששלום חי העולמים מתנהג בה מאוהל לאוהל: 2 שמסיימים לה וכו׳. הכהנים בברכתם יברכך וכו׳ וישם לך שלום׳ ובערוך ע׳ שלם א׳ הועתק השולמית שמסיים בה שלום בכל יום שנא׳ וישם לך שלום׳ ובגליון כי״ל נרשם שמשימין ועח״נ׳ ובמה״ג עמו׳ 429 ד״א אומה שמשימין עליה שלום בכל יום שנ׳ וישם לך. שלום׳ ובפי׳ ב״ר כ״י גורס ומפרש אומה שהכהנים משימין לה שלום בכל יום שנ׳ ושמו את שמי על בני ישראל ואומר וישם לך שלום׳ ומשם נובע׳ הגי׳ בדפוסי׳ שהכהנים משימין לה וכו׳ שנ׳ ושמו את שמי וכתיב וישם לך וכו׳׳ ובמדרש שה״ש הגי׳ כמו לפנינו השולמית אומה שמסיימין לה שלום בכל יום שנ׳ וישם לך וכו׳׳ ובשהש״ר בדפ״ר וד״ו ד״א השולמית אומה שמסיימת להשלים (והוגה במ״כ שמסיימים לה שלום) בכל יום המד״א וישם לך שלום: 3 ששלום העולמים. הקב״ה׳ ובילקוט שם ששלום העולם דר וכו׳׳ ובמדרש שה״ש השולמית אומה ששלום העולם תלוי בה ואומה מי ששמו שלום דר בתוכה שנ׳ ועשו לי מקדש וכו׳: 4 שאני עתיד ליתן וכו׳. דרש זה ושלאחריו נר׳ כענין אחד׳ ובמה״ג שם הועתק רק ד״א השולמית אומה שעתיד לנטות אליה כנהר שלום שנ׳ הנני נוטה וכו׳׳ ובכי״כ וילקוט שם הגי׳ אומה שאני עתיד ליתן בה (לה) שלום ה״ה (הה״ד) הנני נוטה וכו׳׳ וכן רק דרש אחד במדרש שה״ש שולמית שעתיד הקב״ה לעשות לה שלום בעולם שנ׳ הנני נוטה וכו׳׳ ובשהש״ר הדרש הראשון בסגנון אחר ד״א השולמית אומה שאני עתיד להושיבה בנוה שלום הה״ד וישב עמי בנוה שלום וגו׳׳ ואח״כ ג׳ שם ד״א השולמית אומה שאני נוטה עליה שלום הה״ד הנני נוטה אליה וכו׳: 6 ר׳ שמואל בר׳ תנחום וכו׳. וכן שמות האומרים בשם ר׳ ירמיה בדרש כתי׳ וירדו מאניותיהם וכו׳ בוי״ר ריש פכ״ב בדפ״ר וד״ו ר׳ ישמעאל בר׳ תנחום ור׳ חנין בריה דר׳ ברכיה (וצ״ל ר׳ שמואל בר׳ תנחום ועי׳ גם במ״י לעיל צד 56)׳ ובכי״ו הגי׳ בריה דר׳ ברכיה בוצרייה׳ ובכי״פ וכי״ג וכי״כ בריה דר״ב בן (בר) צריה׳ ובכי״א א׳ וב׳ בריה דר״ב בן צריר׳ ובילקוט דפ״ר ר׳ שמואל בר׳ תנחומא ר׳ חנין בר׳ ור׳ ברכיה בן צרויה וכו׳ וכן במדרש שה״ש השולמית ר׳ שמואל בר׳ תנחומא ר׳ חנין ברבי ורבי ברכיה בן צורויה משום ר׳ אידי (ועי׳ באגה״א ח״ג צד 706 וצד 748)׳ ושם הגי׳ אומה שעשתה שלום ביני ובין עולמי כשקבלה את התורה שנ׳ אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי׳ ובשהש״ר המאמר מסורס והגי׳ שם ר׳ שמואל בר תנחום ור׳ חנן בריה דר׳ ברכיה בוצריה בשם ר׳ ירמיה אומה שעשתה שלום ביני ובין עולמי שאילו לא קבלה תורתי הייתי מחזיר עולמי לתהו ובהו: 7 ר׳ חנא. כ״ה בכי״ל ועי׳ לעיל צד 36 ובמ״י שם׳ ור״ה בשם ר׳ אחא אמר עליה על זה הדרש ועח״נ ולעיל צד 169

(תהלים עה ד) כמה דאת אמ׳ נ מ ו ג ו כ ל י ו ש ב י כ נ ע ן שמות טו טו), א נ כ י (תהלים שם שם) כיון שקיבלו עליהם א נ כ י י״י א ל ה י ך (שמות כ ב) ת כ נ ת י ע מ ו ד י ה (תהלים שם שם) ונתבסס העולם, אמר ר׳ אלעזר בר מרום אומה שהיא משלמת אסטטיונו שלעולם הן הן בעולם הזה והן הן לעולם הבא, ר׳ יהושע דסיכנין בשם ר׳ לוי אומה שכל טובה שהיא באה לעולם אינה באה אלא בזכותה, הגשמים אינן יורדין אלא בזכותה ל ך בזכותך, הטללים אינן יורדין אלא בזכותה ל ך בזכותך ו י ת ן ל ך ה א ל ה י ם וגו׳:

3 ילק׳ תיל הסילים סס, תיל הסילים רנה ס׳ טוני טוני, מדרס תיל סהילים סס: 4 דנריס רנה קדר כי תנא (פ״ז סי׳ ז׳): 5 ילקוט כ׳ קס״ו:

1 ישבי ן | * כנען דפואגכת] ארץ וגו׳ ל, חלד ו[1] (שם) | אנכי] פוגכ, אנכי תכנתי עמודה סלה אתי (שם), אנכי תבנתי אנכי ד | 2 שקבלו פואכתי (שם) | עליהם] ישראל א | תיכנתי ן | עמודיה סלה | * ונתבסס ן] ונתבסס לד[1]פאכת, נתבסס י (שם), ונתבשם ד | 3 אמר ר׳ אלעזר] פאגכ, אמ׳ ר׳ לעזר ו, ר׳ אלעזר אומר י (שה״ש), ר׳ אלעזר דת | בר מרום] א[2]גכ, בר מרום ן, בר׳ מירוס א[1], בן מרון ד, בן מרון אומ׳ ת, ל׳ פ | אסטטיונו] ועשי (שם), איסטטיונו ד[1]חג, אישטטיונו ד, אסטטיוגו ת, איסטטיוגי כ, אסטטיום פ, איסטטיוס ר, אמטיטוס א[1], אממטיונו א[2] | הן הן] הן ח | לעולם א[2] | והן הן] פו, הן הן דאגכתעי (שם), הן ח | לעולם] פאת, בעולם דוחגכעי (שם) | 4 ר׳ — בשם] ג, ר׳.. דסכנין בשם פוא, ר׳ הושעיא דסכנין בשם כ, ל׳ דת | בזכותה] בשבילה ת | 5 הגשמים] הטל י (שם) | אינן יורדים ן, אינם יורדין א[2], לא ירדו ת, אינו יורד י (שם) | בזכותך י, בזכותן א[2] | לך בזכותך] וכ, לך ג, שנ׳ יתן לך בזכותך פ, ויתן לך בזכות׳ א[2], ויתן לך א[1], שנאמר ויתן לך האלהים י (שם), יפתח י״י לך בזכותך ו[0], ל׳ דחת | הטללים] הגשמים י (שם) | אינן יורדין] א[1]גכי, אינן יורדים ן, אינם יורדין א[2], אינם יורדים ד, לא ירדו ת, ל׳ פ | בזכותך פי, בזכותן א[2] | לך בזכותך] א[1]גכ, ל׳ דפוחא[2]תי | ויתן — וגו׳] ויתן.. השמים א[1]גכ, שנא׳ ויתן.. השמים א[2], ויתן.. האלהים ן, ויתן.. האלהים בזכותך י, שנ׳ יתן.. מטל בזכותך פ, שנ׳ ויתן לך בזכותך מטל השמים ח, שנ׳ ויתן לך האלהים מטל השמים לך בזכותך ובך הדבר תלוי דת |

וצד 297, ובדפוסי׳ וכי״ת נשתבש ר׳ הונא בשם ר״א פ ת ח וכו׳, והגהתי ו נ ת ב ס ס וכו׳, והפעל נגזר מהשם בסיס[1]) ועי׳ קרויס צד 162, וזה המאמר הועתק בילק׳ תהלים ר׳ תתי״א לפ׳ נמוגים וכו׳ וליתא במדרש שה״ש, ובשהש״ר שם בדפ״ר הגי׳ ד א מ ר ח ו נ א בשם ר׳ אחא כ ת׳ נמוגים ארץ וכל יושביה אילו שעמדו (והוגה במ״כ אילולי שעמדו) ישראל לפני הר סיני ואמרו כל אשר דבר ה׳ נעשה ונשמע כבר היה העולם מתגמגם והולך ומי ביסס העולם אנכי שנאמ׳ אנכי תכנתי עמודיה סלה בזכות אנכי ה׳ אלהיך תכנתי עמודיה, ובשהש״ר בדפ״ר פ׳ לססתי וכו׳ ד״א דימיתיך רעיתי וכו׳ רעייתה דעלמי שקבלו תורתי שאילו לא קבלוה הייתי מחזיר עולמי לתהו ובהו ד א מ ר ר׳ ח נ י נ א בשם ר׳ אחא כתיב נמגים ארץ וכו׳ אנכי תכנתי עמודיה סלה אילולי שעמדו ישראל על הר סיני ואמרו כל אשר וכו׳ ונשמע היה העולם מתמגמג וחוזר לתהו ובהו ומי ביסס העולם אנכי תכנתי וכו׳ בזכות אנכי וכו׳, ובמדרש רות בדפ״ר וד״ו חייך שאני מדבר בצדקה וכו׳ ר׳ יוחנן אמר (והוגה במ״כ ר׳ אלעזר ור׳ יוחנן חד אמר) בצדקה שעשיתם את עולמי על שקבלתם את תורתי שאלו לא קבלתם את תורתי הייתי מחזיר אותו לתהו ובהו דאמר ר׳ הונא בשם ר׳ אחא נמוגים ארץ וכל יושביה כבר היה העולם מתמוגג והולך אלו לא שעמדו ישראל לפני על הר סיני ו כ ו׳ ומי ביסס את העולם אנכי תכנתי עמודיה בזכות אנכי וכו׳, ובפסי״ר שם צ״ב ט׳ א״ר חייא בר רבי אבא בשם ר׳ יוחנן אם יראה למה שקטה וכו׳ אלא אמרה הארץ שמא תאמר אין ישראל מקבלים את התורה ואני חוזרת למימי כמו שהייתי דאמר רבי בשם רבי אחא נמוגים וכו׳ אנכי תיכנתי עמודיה סלה כבר היה העולם מתמגמג והולך אילולי שעמדו ישראל לפני וכו׳ ואמרו כל אשר וכו׳ ונשמע כבר העולם חוזר לתוהו ומי בישם העולם אנכי תכנתי עמודיה סלה, ולנכון שם ק״י א׳ רבי ה ו נ א בשם רבי אחא וכו׳ ומסיים שם ומי ביסס את העולם אנכי וכו׳ בזכות אנכי ה׳ אלהיך ועי״ע שבת פ״ח א׳ ובנ״ש ובתנחומא בראשית סי׳ א׳ ודב״ר פ״ח סי׳ ה׳ ומדרש תהלים מ״ב ע״ה סי׳ א׳, ובמאמר ר״ח בשם ר״א נמוגים וכו׳ הגי׳ רק כאן בב״ר כד״א נמוגו וכו׳ שנר׳ מיותר וביפ״ת נדחק לפרשו: 3 בר מרום. וכ״ה בכי״א ב׳ וכי״ג וכי״כ ועי׳ לקמן פס״ט סי׳ ח׳ פפ״א סי׳ ד׳. ובאגה״א ח״ג צד 698, ובמה״ג שם מאי שולמית אומה שהיא משלמת א ס ט ט י ו נ י[2]) של עולם הן הן בעולם הזה ו ה ן ה ן ל ע ו ל ם הבא, ובערוך ע׳ אסטטיון[3]) מפרש אומה שהיא משלמת אסטטיוני וכו׳ הן הן בעה״ז הן הן בעה״ב משלמת עמידתו של עולם כלומ׳ שהן קיימין בעה״ז ולעה״ב וכו׳, ובפי׳ ב״ר כ״י גורם איסטטיוס של עולם ומפרש ג״כ עמידתו של עולם שהן עומדין לעולם ועי׳ גם לעף אצל קרויס צד 79, ובמד׳ שה״ש שם ר׳ אלעזר אומר שהיא משלמת א ס ט ט י ו נ י של עולם הן הן בעוה״ז והן הן בעוה״ב, ובשהש״ר פ׳ שובי וכו׳ הגי׳ בדפ״ר וד״ו ר׳ אלעזר בר מרום (בד״ו ב״ר מרום, ובמ״כ הוגה בר מרון) אמר אומה שמשלמת א י ס ט ט י ו נ ר י ן של עולם הן בעולם הזה הן בעולם הבא, והמלה הזרה אסטטיונו נמצאה רק באותו המאמר: 5 לך בזכותך. ויתן ל ך דורש, ובילקוט כאן הגי׳ הגשמים אינן יורדין אלא בזכותך י פ ת ח י״י ל ך (דברים כ״ח י״ב, ושם לה״כ יפתח וכו׳ את אוצרו הטוב את השמים לתת מטר ארצך וכו׳) בזכותך הטללים אינן יורדין אלא בזכותך ויתן לך האלהים בזכותך, ובמה״ג שם ר׳ יהושע דסכנין בשם ר׳ לוי אומ׳ השולמית אומה שכל הטובות שלעולם אינן באין לעולם אלא בזכותה הגשמים אינן יורדין אלא בזכותה דכת׳ יפתח י״י לך את א ו צ ר ו ה ט ו ב את ה ש מ י ם מאי לך בזכותך ובך הדבר ת ל ו י טללים אינן יורדין אלא בזכותך דכת׳ ויתן לך האלהים מטל השמים, ובמדרש שה״ש הגי׳ ר׳ יהושע דסכנין בשם וכו׳ אומר אומה שכל טובה הבאה לעולם אינה אלא בשבילה הטל בשבילה שנ׳ ויתן לך וכו׳ מטל השמים וגו׳ הגשמים אינם אלא בשבילה שנ׳ ירד עלי אדם רב (באיוב ל״ו כ״ז כ״ח כי יגרע נטפי מים יזקו מטר וכו׳ אשר יזלו שחקים י ר ע פ ו עלי אדם וכו׳), ובשהש״ר שם בדפ״ר וד״ו ר׳ יהושע דסכנין בשם וכו׳ אמר אומה שכל טובות שבעולם אינן באות אלא בזכותה הה״ד ויתן לך וכו׳ מטל

[1]) βάσις. [3]) אַסְטַטְיוֹנֵי. [3]) statio.

ג [ויתן לך האלהים וגו'] יתן לך ויחזור ויתן לך, יתן לך ברכות ויתן לך כבשיהם, יתן לך שלך ויתן לך שלאביך, יתן לך שלך ויתן לך ישלאחיך, ר' אחא יתן לך ויתן לך אלהותא, אימתי לכשתצרך לה הה"ד ויתפלל שמשון אל י"י ויאמר י"י אלהים זכרני נא וחזקני נא אך הפעם הזה האלהים וגו' (שופטים טז כח) אמר לפניו רבון כל העולמים הזכר לי אותה הברכה שברכני אבא יתן לך אלהותה:

מטל השמים זה המן שנ' ויאמר י"י אל משה הנני ממטיר לכם לחם מן השמים וגו' (שמות טז ד), ומשמני הארץ זו הבאר שהיתה מעלה להם דגים שמנים יתר מדיי,

1 ילקוט שם, תנחומא מ"ב תולדות סי' י"ד: 2 ילק' שופטים ר' ע"ח: 7 ילקוט ר' קס"ו, ילק' מכירי זכריה ע' י"ז, תנחומא מ"ב שם סי' ע"ז, אגדת בראשית פמ"ג (פמ"ב):

1 * ויתן — וגו'] ויתן לך דפוחאגכתר, ל' לי | יתן לך] פי, יתן דת, ל' וחאנכר | יתן לך ל' א כבשיהם] וכ, כבשיהן פאר, כבישהן ד, כבושיהן חג, כיבושיהן ר3, כיבושים הראוים לך ת, כיבושין הראויות לך י | יתן] וחא2גכתרי, ד"א יתן פ, ויתן דא1 | 2 אביך] אחיך פ | אחיך] אביך פ | ר' אחא] ג, ר' אחא אמר דפוא2כתר, ר'.. אומ' א1, אמר ר' אחא י (שופטים) | יתן לך] ~ האלהים א1ר | ויתן לך ל' י | אלהותה פוא2גכ | אמתיי ן | 3 לכשתצרך] ג, לכשתיצרך ן, לכשתצטרך דפכתרי, לכשיצטרך י (שם) | לה] לו ר3, לי ך | * ויתפלל — וגו'] ויתפלל שמשון וגו' ל, ויתפלל.. אל י"י ויאמר י"י אלהים זכרני נא וחזקני אך הפעם וגו' פ, ויתפלל.. וחזקני נא אך הפעם הזה מפלשת' ואנקמה נקם אחת משתי עיני מפלשת' ג, ויתפלל.. וחזקני נא י (שם), ויתפלל.. זכרני נא ופקדני נא אך הפעם הזה א1כ, ויתפלל.. זכרני ופקדני נא אך הפעם א2, ויתפלל.. ופקדיני נא ד1, ויתפלל.. ויאמר זכרני נא וחזקני נא י, ויקרא שמשון אל י"י וגו' ן, ויקרא.. אל יו"י ויאמר יו"י אלהים זכרני נא וחזקני נא אך הפעם הזה האלהים ואנקמה נקם אחת מש' עי' מפל' ן0, ויאמר.. זכרני נא וחזקיני (וחזקני ת) נא דת | 4 רבון העולמים דוכ, רבון העולם ו1' רבונו של עולם פגתרי (שם), רבש"ע א | זכור א1רי, הוי זוכר דת, הוי (הווי ן) זכור פוא3, תהי זכור ג, תהא זכור י (שם) | ל' ל' ר3 | לאותה ר3 | 5 ברכה פאכתרי | שבירכני ת | יתן לך] י, ויתן לך א2ר3, יתן לך ויתן לך דגכתר, יתן לך ויתן ן, ויתן לך יתן לך פ, ויתן לך האלהים יתן לך י (שם), ויתן.. ויתן לך א1 | אלהותה] פוא3, אלהותא דא1גכתרי | 6 ** זה] זו ל | ויאמר — משה ל' אימ | * מן — וגו'] מן השמים דאגכתרימ, מן וגו' ל, וגו' ן, ל' פ | 7 משמני ימ | זה אמ | באר י | שהעלה א, שעלה מ | להם] אליהם כ, לה פ, ל' י | דגים] וחגי, מיני דפו0אבתמ | שמנים — מדיי] שמינים.. מדיי ן, שמנים (שמהנים ג) יותר מדאי חאגתמ, שמנים פי, יותר מדאי כ, שמנים יתיר מדאי ומשמני הארץ אלו הקרבנות עולות מחים מלמעלה לך ד |

השמים ומשמני הארץ לך ובזכותך (ובמ"כ הגיה בזכותך) ובך הדבר תלוי דכתיב יפתח ה' לך את אוצרו הטוב (וביפה קול הגיה המטר בזכותך דכתיב יפתח וכו') בזכותך ובך הדבר תלוי, ובדפוסי' וכי"ת נוסף גם כן בזכותך ובך הדבר תלוי ועת"נ, ובדב"ר סדר כי תבא שם ד"א יפתח ה' לך רבנן אמרי אמר הקב"ה לישראל בני כל הטובות הבאות לעולם בזכותכם הן באות כיצד הטל אינו יורד אלא בזכותכם מניין שנ' ויתן לך האלהים מטל השמים המטר אינו יורד אלא בזכותכם מניין שנ' יפתח ה' לך את אוצרו הטוב אף השלום אינו בא לעולם אלא בזכותכם מנין שנ' וישם לך שלום בזכותך: 1 ויתן לך וכו'. כן השלמתי, ודורש ויתן לך יתן לך ויחזור ויתן לך, ובפי' ב"ר מפרש היה לו לומר יתן לך מהו ויתן לך אלא תוספת לומר יתן ויחזור ויתן, וכן בפירש"י עה"ת ויתן לך יתן ויחזור ויתן, ובלק"ט ויתן לך האלהים וכו' לא אמר יתן אלא ויתן יתן לך את שלך ויתן לך של אביך ומוסיף שם יתן לך בעוה"ז ויתן לך בעוה"ב, ובשכל טוב צד 123 לא אמר יתן אלא ויתן כלומר יתן לך שלך ויתן לך של אחיך, ובתנחומא מ"ב שם איתא ד"א ויתן לך האלהים יתן לך ויתן לך יתן לך משלו ויתן לך משל אבותי ויתן לך ברכת אברהם, וקשה לפרש כאן יתן לך ברכות ויתן לך כבשיהם, ודוחק הפירוש בפי' ב"ר כי"ט וכי"א כבשיהן מקום כבושיהן יש מקומות (מקום) לסולת (לסלת) ויש מקומות (מקום) ליין מקומות להתקיים שם הברכות, ובגליון כי"א ב' גרשם למלת כבשיהן פי' מקום ליין מקום לשמן, ובגי' הילקוט וכי"ת משמע פי' כיבושין כמו כיבוש הארץ, ובפסיקתא פ' וזאת הברכה (קצ"ז א') בדרש וזאת הן וכיבושיהן לפי שהוא מקנטרן בראשו של ספר וכו' לפי' הוא חוזר ומברכן בסופו וכו' פירוש וכיבושיהן דברי כיבושין ותוכחות, ובלק"ט ושכל טוב השמיטו זה הדרש וצ"ע: 2 ר' אחא. בכי"ל וכי"ג נעדרה מלת אמר ועי' לעיל צד 53 וצד 366 ובמ"י שם, ור"א דורש ויתן לך האלהים את האלהים אלהותא ומפרש בערוך ע' אלהותא ויתן לך אלהותא כח ומעוז, ובפי' ב"ר כי"ט וכי"א ר' אחא אמר יתן לך האלהים ויתן לך אלהותא כח (ובפי' ב"ר בדפ"ר אלהותא אילות וכח) אימתי לכשתצטרך לי, ובשכל טוב שם הפירוש ר' אחא אומר ויתן לך האלהים יתן לך אלהותך שתגזור אומר ויקם לך, ובמקרא שם כתוב ויקרא שמשון וכו' ותימה שנשתבש ויתפלל בכי"ל וכי"פ וכי"א א' וב' וכי"כ ובמדרש דפ"ר ובילקוט בשני המקומות, והשלמתי הפסוק שכוונת הדרש לס"ד וחזקני נא אך הפעם הזה האלהים וכו' הזכר לי לאותה הברכה שברכני אבא ויתן לך האלהים יתן לך אלהותא והפעם הזה הוא שתצרך לה ועי' בחי' הרד"ל ובפי' מהרז"ו (ולמה שהעיר שם על כתיבת השמות י"י אלהים שכתובים במקרא בד' אותיות עי' במ"י לעיל צד 487, ואלהים כתוב כקריאתו וכן הענין בפסוקים שהבאתי שם), ובפי' ב"ר מפרש שמדייק למה הזכיר השם הזה י"י אלהים אלא כך אמר רבש"ע וכו' ועי' גם באגה"א ח"ג צד 137: 7 יתר מדיי. בדפוסי' איתא עוד ומשמני הארץ אלו הקרבנות עולות מחים וכו' ובכי"ת בסמוך ד"א מטל השמים זו ציון וכו' ומשמני הארץ אלו הקרבנות חמד"א עולות מחים וכו' וגר' שהוסיפו כן עפ"י פי' ב"ר כי"ט וכי"א שמפרש שם בעירבוביא מטל השמים זה המן ומשמני הארץ זה קרבנות (הקרבנות) דכתיב עולות מחים אעלה לך בטל (כטל) שנאמר הנני ממטיר לכם לחם מן השמים ורוב דגן ותירוש בחורים דכתיב כי (ורב דגן בחורים) כי מה טובו ומה יופיו דגן בחורים ורוב דגן אלו התלמוד (זה תלמוד) וכו', ובגי' הדפוסי' העיר כבר בא"א שכאן המאמר משמני וכו' עולות מחים וכו'

ורב דגן אילו הבחורים שנ׳ דגן בחורים (זכריה ט יז), ותירוש אילו הבתולות שנ׳ ותירוש ינובב בתולות (שם שם), ד״א מטל השמים זו ציון שנ׳ כטל חרמון שיורד על הררי ציון (תהלים קלג ג), ומשמני הארץ אילו הקרבנות, ורב דגן אילו הביכורים, ותירוש אילו הנסכים, ד״א מטל השמים זה המקרא, ומשמני הארץ זו משנה, ורב דגן זה תלמוד, ותירוש זו הגדה:

ד כט) יעבדוך עמים אילו שבעים אומות, וישתחוו לך לאומים אילו בני ישמעאל ובני 42c קטורה שנ׳ ובני דדן היו אשורים ולטושים ולאומים (בראשית כה ג), הוה גביר לאחיך זה עשו ואלופיו:

6 ילקוט שם, תנחומא מ״ב שם, אגדת בראשית שם:

1 ורב] פכ, ורוב דוחאגתימ | אילו] פוג, אלו דחאכתימ, ל׳ ר | בחורים ר | * שנ׳ דגן בחורים גמ] כד״א.. בחורים פ, דגן בחורים ן, דכתיב (היך מה דאת אמ׳ ת) כי מה טובו ומה יפיו (יופיו ת) דגן בחורים דת, ל׳ לאכ | ותירש ן | אילו] וג, אלו דפאכתימ | ותירש וג | 2 זה ציון פחאגכ, אלו מנחות י | שנ׳ — ציון] שנ׳ כטל חרמון וגו׳ פ, כטל.. שיורד וגו׳ ן, ל׳ י | 3 אילו] וג, אלו דפאכת, ל׳ י | הקרבנות] ~ המד״א עולות מחים אעלה לך ת | ורב] פגכ, ורוב וחאי, ל׳ דת | אילו] פוג, אלו דאכתי | הביכורים] וחא1, הבכורים דפא2גבתי | ותירוש] וחאבי, ותירש פג, תירוש דת | 4 אילו] וג, אלו דפאכתי | * זה דוגכחתי] זו לא | המקרא] וחג, מקרא דפאכתי | זה י | המשנה וגכ | ורב] פגב, ורוב וחאתי, ל׳ ד | זו א | 5 התלמוד וחגב, גמרא ת | ותירוש] חאכתי, ותירש פו, תירוש ד | זו] ואגת, זה דפחכי | הגדה] פחא2ג, אגדה דוא1כתי | 6 אילו] וג, אלו דפא1כתי | שבעים] פוא1גכת, ע׳ דא2י | ** וישתחוו] ישתחוו ל | לאמים ן | אילו] פוג, אלו דאבתי | ישמעאל] עשו כ | 7 שנ׳] פו0אגב, דכתי׳ י, דכתי׳ (דכת׳ ת) בהון דת | * ובני — ולאומים פחאגכי] ובני דדן היו אשורים וגו׳ ן, ובני דדן וגו׳ ל, אשורים.. ולאומים דת | 8 ואלופיו ל׳ א |

מיותר ושצ״ל בסמוך אלו הקרבנות דכתיב עולות מחים וגו׳, ובשאר הספרים לא הובא הפ׳ עולות מחים גם בסמוך, ולהדרש ורב דגן אילו הבחורים השלמתי שנ׳ דגן בחורים ועה״ב, ובלק״ט הועתק מטל השמים זה המן וכו׳ ומשמני הארץ זה הבאר ורוב דגן אלו הבחורים ותירוש אלו הבתולות וכן הוא אומר דגן בחורים ותירוש ינובב וכו׳, ובשכל טוב שם מטל השמים זה המן ומשמני הארץ זה הבאר שהיתה מעלת להם דגים שמנים ביותר וכו׳ ועיי״ש, ובמה״ג שם מטל השמים זה המן שנ׳ הנני ממטיר לכם וכו׳ ומשמני הארץ זו הבאר שהיתה מעלה להם דגים שמינים ביותר ורב דגן אלו הבחורים ותירוש אלו הבתולות שנ׳ כי מה טובו ומה יפיו דגן בחורים ותירוש ינובב בתולות ואומ׳ יחיו דגן ויפרחו כגפן זכרו כיין לבנון ועי׳ וי״ר פ״א סי׳ ב׳: 2 זו ציון. בילקוט הגי׳ אלו מנחות ועי׳ מ״ש בחי׳ הרד״ל להדרש דגן אלו הבכורים, ובשכל טוב צד 124 ד״א מטל זה ציון שנ׳ כטל חרמון וכו׳ ומשמני הארץ אלו הקירבנות ורוב דגן אלו הביכורים ותירוש אלו הנסכים וכ״ה במה״ג עמ׳ 430: 4 זה תלמוד. מפרש בפי׳ ב״ר כ״י שהוא עיקר, וכתב שם וכן מפורש בספרי (כ״ה שם בכי״א, ובכי״ט נשתבש בסיפיה) יחיו דגן בתלמוד ויפרחו כגפן באגדה שמושכת לבו של אדם כיין ועי׳ בוי״ר שם ובספרי האזינו פי׳ שי״ז, ובכי״ת הגי׳ דגן זה גמרא וכן נדפס בב״ר עם יפ״ת, ובשכל טוב שם ד״א מטל השמים זו מקרא ומשמני הארץ זו משנה ורוב דגן זה תלמוד ותירוש זהו אגדה, ומב״ר כאן הועתק כל המאמר בעקידה שער כ״ד מטל השמים זה המן שנ׳ הנני ממטיר וכו׳ ומשמני הארץ זה הבאר שהעלה להם מיני דגים שמנים ורוב דגן אלו הבחורים ותירוש אלו הבתולות וכו׳ ד״א מטל השמים זה ציון וכו׳ ומשמני הארץ אלו הקרבנות ורוב דגן אלו הבכורים וכו׳ ד״א מטל השמים זה מקרא ומשמני זו משנה ורוב דגן זו תלמוד ותירוש זו הגדה, ובס׳ יחוס הצדיקים ד״ו שס״א ג׳ ע״ב מטל השמים זה המן דכתיב הנני ממטיר וכו׳ ומשמני הארץ זה הבאר שהיה מעלה להם מיני דגים שמנים הרבה ורב דגן אלו בחורים שנ׳ ודגן בחורים ותירוש אלו בתולות שנ׳ ותירוש ינובב וכו׳ ד״א מטל השמים זה ציון שנאמר כטל חרמון וכו׳ ומשמני הארץ אלו הקרבנות ורב דגן אלו הבכורים ותרוש אלו הנסכים ד״א מטל השמים זה מקרא ומשמני הארץ זה משנה ורב דגן זה גמרא (וביה״צ ד׳ ירושלם זה תלמוד) ותירוש זו הגדה, ובסגנון אחר השיטות בתנחומא מ״ב שם מטל השמים זו היא תורה שנ׳ תזל כטל אמרתי ומשמני הארץ אלו הנביאים ורוב דגן זה תלמוד ותירוש אלו המדרשים ד״א מטל השמים זה המן שנ׳ וברדת הטל ומשמני הארץ זה הבאר ד״א מטל השמים זה ירושלים שנ׳ כטל חרמון וגו׳ ומשמני הארץ זו סולת של מנחות ורוב דגן ותירוש זו שמן זיתים ד״א ורוב דגן ותירוש אלו כהנים גדולים, ובאג״ב שם מטל השמים זה המן שנ׳ וברדת הטל ומשמני הארץ זה הבאר שהיתה מעלה להם דגים ורוב דגן אלו שלוים (ובהערות רש״ב בתנחומא ואג״ב שם צ״ל ס׳ יחוס הצדיקים במקום מס׳ אצילות כי המאמרים שנדפסו ע״י ר׳ אברהם בהגר״א מווילנא בסוף אג״ב אחרי מס׳ אצילות הועתקו מס׳ יה״צ): 6 וישתחוו לך. בכי״ל כתוב ישתחוו ולנכון בשאר הספרים וישתחוו, ובמקרא הכתיב וישתחו והקרי וישתחוו ועי׳ במנחת שי ובתנ״ך הוצ׳ גינצבורג ובמ״י לעיל צד 3, ודרשו אילו בני ישמעאל ובני קטורה שנ׳ ובני דדן היו וכו׳ ולאומים וכולהם ראשי אומות הם (לעיל צד 663), וכן שאר בני קטורה, וכנ׳ הגיהו בדפוסי׳ וכי״ת בני ישמעאל ובני קטורה דכת׳ בהון אשורים וכו׳ ולאומים, ובבני ישמעאל כתוב שנים עשר נשיאים לאומותם (בראשית כ״ה ט״ז) וע׳ ביפ״ת, ולפי הדרש לעיל צד 661 קטורה זו הגר, ודרשו הוה גביר לאחיך שהוא לשון רבים זה עשו ואלופיו, ובלק״ט הועתק יעבדוך עמים אלו שבעים אומות וישתחוו לך לאומים אלו בני ישמעאל ובני קטורה ובני דדן הוה גביר וכו׳ וכ״ה במדרש אגדה הוצ׳ רש״ב, ושם נוסף אלו שבעים אומות שנאמר והיו מלכים אומניך, ובשכל טוב צד 114 מפרש יעבדוך עמים אלו משפחות שאר בני נח שעליו הוא אומר בהנחל עליון גוים וגו׳ יצב גבולות עמים כלל עמים וישתחוו לך לאמים בני ישמעאל ובני קטורה הוי גביר לאחיך אלו אלופי עשו שהבנים במקום אביהם היו עומדים, ובתנחומא מ״ב שם לשון הדרש יעבדוך עמים אלו בני נח וישתחוו לך לאומים אלו בני קטורה הוה גביר לאחיך אלו בני ישמעאל וישתחוו לך בני אמך אלו בני עשו אורריך ארור זה בלעם וחביריו ומברכך ברוך זה משה וחביריו, ובקצת שינוי

וישתחוו לך בני אמך הכא את אמ׳ וישתחוו לך בני אמך ולהלן ישתחוו לך בני אביך (בראשית מט ח), אלא על ידי שנטל יעקב ארבע הוא אומר ישתחוו לך בני אביך, יצחק על ידי שנטל אחת הוא אומר בני אמך:

אורריך ארור ומברכיך ברוך ולהלן הוא אומר מברכיך ברוך ואורריך ארור (במדבר כד ט), אלא בלעם על ידי שהוא שונא פותח בברכה וחותם בקללה [אבל יצחק על ידי שהוא אוהב פותח בקללה וחותם בברכה, אמר ר׳ יצחק בר חייא הרשעים על ידי שתחילתן שלווה וסופן יסורין פותחין בברכה וחותמין בקללה] אבל הצדיקים על ידי שתחילתן יסורין וסופן שלווה פותחין בקללה ומשלימין בברכה:

1 ילקוט שם, תנחומא ע״ב שם קי״ יז: 4 ילקוט שם, ילק׳ במדבר כ׳ תשע״ה:

1 הכא] הכה וג, ל׳ כ | את אמ׳] א[2]ת, את אמר דפ, את אמרת י, איתמר ן, אמ׳ א, ל׳ כ | * וישתחוו לך דא[1]גת] ישתחוו לך לו, ל׳ פחא[?]כי | בני אמך ל׳ כ | ולהלן] פ, ~ את אמ׳ א[2]ת, את אמר ד, איתמר ן, הוא אומר חא[2]כי | * ישתחוו לך] ישתח׳ לך ן, וישתחוו לך לדפגת, ל׳ אכי | 2 יעקב על ידי שנטל דפו[0]אגב, .. לפי שנטל ח, .. ע״י שנשא י[1] | ארבע] פו[0]גב, ד׳ א, ד׳ נשים י, ארבעה אמהות ח, ארבעה (ד׳ ד[1], ארבע ת) נשים לאה רחל (ורחל ת) זלפה ובלהה דת | ** אומר] א׳ ל | ישתחוו לך] וישתחוו לך פגכ, ל׳ דו[0]חאתי | 3 ויצחק אגכת | על.. שנטל] וחאגכ, נטל ד, שלא נטל אלא פ, לא נטל אלא ת, שלא נשא אלא י | אחת] פוחאגכי, אחת רבקה ת, רבקה ד | * הוא אומר פוחא[1]י] הוא א׳ ל, הוא אמ׳ ג, אמר דכ, והוא אומ׳ ת | בני] וישתחוו לך ~ פוג | 4 ארריך ן | * ומברכיך ברוך פאכי] וגו׳ לדו, ל׳ ת | הוא ל׳ ן | * ואורריך ארור דפאכתי] ואורריך (ואררך ג) ארור וג, וגו׳ ל | 5 על ידי ל׳ א | שהוא] פיגכ, שהיה דחאתרי | פותח] פותי, פתח דאגכתר | וחותם] פוחכי, וסיים דאגתר | בקללה] ~ מברכיך ברוך ואורריך ארור ן | * אבל — בברכה פ] אבל.. שהיה.. בברכה ח, יצחק.. שהיה.. בברכה י (במדבר), אבל.. שהוא אוהב (אהוב כ) פותח (הוא פותח ן, פתח כ) בקללה וחותם (וחתם כ) בברכה ארריך (אורריך כ) ארור ומברכיך ברוך וגכ, ויצחק (יצחק א[2]) שהיה אוהב פתח.. וסיים בברכה דא[2]ת, יצחק שהיה.. פתח.. וסיים בברכה אורריך ארור ומברכך ברוך א[1], ל׳ לי | 6 * אמר — חייא] פוג, ר׳.. בר׳ (בר ת) חייא אמר דכת, אמ׳ ר׳ יצחק בר׳ חיים א, אמר ר׳ יצחק ח, ל׳ ל | * הרשעים — בקללה] הרשעים.. שתחלתן שלוה.. יסורין (ייסורין י[1]) פותחין.. בקללה י, הרשעים.. שהן תחלתן שלוה (בשלוה א[1]) וסופן ייסורין (בייסורין א[1]) פותחין.. בקללה א, הרשעים.. שתחלתן (שתחילתן וג) שלווה (שלוה גכת) וסופן ייסורין (יסורין ג) פותחי׳ (פותח׳ ג, פותחין כ, פותחים ד[1]ת, הם פותחין ן) בברכה וחותמין בקללה מברכיך ברוך ואורריך (וארריך ן, ואררך ג) ארור דוגכת, ל׳ ל | 7 אבל ל׳ אי | והצדיקים א[2] | שתחילתן] וג, שתחלתן דכתי, שהן תחלתן א | יסורין] גי, ייסורין דפואכת | שלוה פאגכתי | פותחין] אכ, הם פותחין דפת, הן פותחין ן | 8 ומשלימין] וחותמין דפואכת | בברכה] ~ אורריך (ארריך ן, שנ׳ אורריך פ, אוררך י) ארור ומברכיך ברוך דפוא[1]כתי |

באג״ב שם יעבדוך עמים אלו בני נח וישתחוו לך לאומים אלו בני ישמעאל הוה גביר לאחיך אלו בני קטורה וישתחוו לך בני אמך זה עשו ואלופיו אורריך ארור זה בלעם ומברכיך ברוך זה משה שנאמר וזאת הברכה וגו׳, ובמה״ג שם יעבדוך עמים אלו בני יפת ובני חם וישתחוו לך לאמים אלו בני שם הוה גביר לאחיך אלו בני ישמעאל ובני קטורה וישתחוו לך בני אמך זה עשו ואלופיו אורריך ארור זה בלעם ומברכיך ברוך זה משה ואהרן דוד ושלמה, וביה״צ הועתק מתנחומא או מאג״ב ומב״ר יעבדוך עמים אלו בני נח וישתחוו לך לאומים אלו בני קטורה וישתחוו לך בני אמך זה עשו ואלופיו אורריך ארור זה בלעם הרשע ומברכיך ברוך זה משה שבירך את ישראל ד״א יעבדוך עמים אלו הם שבעים אומות וישתחוו לך לאומים אלו בני ישמעאל ובני קטורה שנאמר אשורים וכו׳ הוי גביר לאחיך זה עשו ואלופיו, וכאלו אגדות מתורגם בתר״י א׳ ישתעבדון לך אומיא כל בנוי דעשו ויגחנון קומך מלכוותא כל בנהא דקטורה רב ושליט תהי על אחך וכו׳ לייטך ברי יהון ליטין כבלעם בר בעור ומברכך יהון בריכן כמשה נביא ספרהום דישראל, ובתר״י ב׳ וישתעבדן לך כל מלכיא כל בנוי דישמעאל הוי רב ושליט על בני קטורה יהון מקדמין למשאל בשלמך כל בנוי דלבן אחוה דאמך מאן דלייט יתך יעקב ברי יהוי ליט כבלעם בר בעור ומאן דמברך יתך יהוי בריך כמשה נבייא ספרהון דישראל. 1 ולהלן. בברכת יעקב, ובכי״ל נשתבש הכא את אמ׳ ישתחוו וכו׳ ולהלן וישתחוו וכו׳ וגם בדפוסי׳ ובכ״י שציינתי וישתחוו לך בני אביך והגהתי, ולנכון בסמוך בכי״ל אלא על ידי שנטל יעקב וכו׳ הוא אומר ישתחוו לך בני אביך, וביה״צ הועתק הכא אמר בני אמך ולהלן נאמר בני אביך אלא יעקב על ידי שנטל ארבע נשים אמר בני אביך שכלם בני אב אחד היו ויצחק שלא נטל אלא אשה אחת אמר בני אמך ועח״נ, ובתנחומא מ״ב שם כשבא יעקב לברך את יהודה אמר לו וישתחוו לך בני אביך שהיו לו נשים הרבה אבל יצחק שהיה לו אלא רבקה אמר ליעקב וישתחוו לך בני אמך: 5 אבל יצחק וכו׳. בכי״ל דלג הסופר מן אבל יצחק וכו׳ עד אבל הצדיקים וכו׳ והשלמתי ועח״נ, וביה״צ הועתק אורריך ארור ומברכיך ברוך ולהלן אמר מברכיך ברוך ואורריך ארור אלא בלעם שהיה שונא פתח בברכה וסיים בקללה ויצחק שהיה אוהב פתח בקללה וסיים בברכה א״ר יצחק הרשעים תחילתן שלוה וסופן ייסורין לכך פותחין בברכה ומסיימין בקללה אבל הצדיקים ע״י שתחילתן ייסורין וסופן שלוה פותחין בקללה ומסיימין בברכה, ובלק״ט הובא בלעם שהוא שונא פתח בברכה וסיים בארורה אבל יצחק בארורה התחיל ובברכה סיים הרשעים תחלתן שלוה וסופן יסורין הצדיקים תחלתן יסורין וסופן שלום לפיכך הצדיקים חותמין בברכה ועי׳ בפירש״י עה״ת, ובשכל טוב שם א״ר יצחק בר אבא הרשעים שתחילתן שלוים וסופם יסורין פותחין בברוך ומסיימין בארור כגון בלעם והצדיקים שתחילתן יסורים וסופן שלום פותחין בארור ומסיימין בברוך כגון יצחק, ובמה״ג עמו׳ 804 נשלם מכי״ק אמ׳ ר׳ שמואל הרשעים על שתחלתן שלוה וסופן ייסורין לפי כן הן פותחין בברכה וחותמין בקללה אבל הצדיקים שתחלתן יסורין

ה ל) ויהי כאשר כלה יצחק וגו׳ אמר ר׳ אייבו פלונו שלאבינו יצחק מפולש היה, רבנין אמ׳ כמין אסטרופומטה הדלתות היו נכפלות לאחוריהן, עמד לו יעקב אחר הדלת עד שנכנס עשו ויצא לו הה״ד אך יצא יצא יעקב מאת פני יצחק וגו׳ [נראה יוצא ואינו יוצא]:

1 ילקוט כ׳ קט״ז, תנחומא מ״ב סס, תנחומא תולדות סי׳ י״ט:

1 ויהי — וגו׳] פו, ויהי.. יצחק לברך את יעקב דא׳ת, ויהי.. יעקב ויהי אך יצא יצא ג, ויהי.. ויהי אך יצוא (יצא ו) יצא יעקב א²כי, ויהי אך יצא יצא יעקב ח | איבו פאכר | פלונו] וע, פילונו ר, פליוגו גר², פיליונו ד¹, פולונו ו, פוליונו ד, פולייגו ת, פלגי כ, פלטין ח, מלונו פ | יצחק אבינו וחא²ער², יצחק פ, יעקב אבינו א¹ | היה] פוחאגכעי, ~ זה בא מכאן וזה בא (יצא ת) מכאן דת | רבנין] פאג, רבנן דוכתע, ורבנן ו¹ | 2 כמין] כגון א, ל׳ ד¹ע | אסטרופומטא ע, אסתרופומטה ו, אסתרופומטא ח, איסטרופימטא א¹, איסתרופימטא א², אסטרופימיטא ת, איסטרופומיטא ד, אסטרופוטא ג, איסתרומטה פ, איספרומוטה ו¹, איסטריפומיטא מטה ר¹, איצטריבומטא ד¹, איצטרא במיטא ר³, איצרכא מטה ר² | נכפלות] פוחאגכתערי, נכפלין ד, נקפלות ר² | לאחוריהן] וחאגער³י, לאחוריה׳ ד¹, ־הם דפכתר | ועמד י | אחורי חגי | עד — עשו] עד שבא עשו ח, ל׳ י | לו ל׳ חתי | 3 אך — וגו׳] אך יצא (יצוא פא¹ת) יצא יעקב דפאכתעי, אך (ויהי אך ג) יצא יצא וג, ל׳ ח | * נראה — יוצא אגכי] נראה כיוצא ואינו יוצא דת, יצא אין כת׳ כאן אלא יצוא יצא (אינו או׳ כן אלא אך יצא יצא ו, אך יצא אינו אומר אלא אך יצא יצא ע) נראה יוצא ואינו יוצא פוע, שאין כתו׳ כאן אך יצא יצא יעקב אלא אך יצא יצא נראה יוצא ואינו יוצא ח, ל׳ ל |

וסופן שלוה לפי כך הן פותחין בקללה ו ח ו ת מ י ן בברכה, ושם וביה״צ בשני המאמרים וגם בדפוסי׳ במאמר הראשון אלא בלעם וכו׳ לא הובאו הפסוקים מברכיך וכו׳ אורריך וכו׳, ובכי״ו הובאו בכל הבבות, ובכי״ג מסיים אבל הצדיקים על ידי שתחילתן יסורין וסופן שלוה ארדך ארור ומבר׳ ברוך, ובכי״פ נשמט במאמר ריב״ח מן שתחלתן עד שתחלתן, ובילק׳ במדבר שם בדפ״ר וד״ו מקוטע ד״א הרשעים על ידי שתחילתן שלוה וסופן ייסורין (ונוסף בגליון ד׳ פפד״א פותחין בברכ׳) הצדיקי׳ פותחין בקלל׳ וסופן בברכה אורריך ארור ומברכיך ברוך, ובילקוט כאן נשתבש הצדיקים על ידי שתחלתן יסורין וסופן שלוה פותחין בברכה אורריך ארור ומברכיך ברוך: 1 פלונו וכו׳. וכן לעיל צד 486 במאמר ר׳ אבהו פלונו של אבינו אברהם מפולש היה, ובערוך ע׳ פלן ג׳ הגי׳ ג״כ פלונו של יצחק אבינו מפולש היה, ובפי׳ ב״ר כי״ט וכי״א גורס ומפרש א״ר איבו פילונו של אבינו יצחק (יצחק אבי׳) מפולש היה זה בא מכאן וזה בא מכאן (וזה מכאן) פילון אוהל (אהל) ועי׳ במ״י לעיל שם וצד 635, וכן נוסף בדפוסי׳ וכי״ת זה בא מכאן וכו׳ ועח״נ, ובלק״ט מעורבב המאמר עם שלאחריו שמפרש שם ויהי כאשר כלה יצחק לברך את יעקב ויהי אך יצא יצא שתי יציאות הללו למה א״ר אייבו שנראה כיוצא ולא יצא לפי שפגע בעשו ועמד לו אחרי הדלת לכך נאמר יצא יצא ועי׳ גם במדרש אגדה הוצ׳ רש״ב, ובסגנון אחר המאמר בתנחומא מ״ב שם ויהי כאשר וכו׳ ויהי אך יצא יצא שתי יציאות כתיב כאן ר׳ אייבו (כ״ה שם בכ״י פארמא) אמר החלון (וצ״ל הפלון) של יצחק היה לו ב׳ פיאות שער מן הצפון ושער מן הדרום יעקב ירד והריסקוס (וצ״ל הדיסקוס) בידו צפה את עשו ונטמן אחר הפתח מי שבאור אינו צופה אותו שבחושך (כ״ה שם בכ״י פארמא) וכך אך יצא יצא שאילו ראהו עשו היה הורגו וכו׳ ועי׳ בהערות רש״ב, ובתנחומא שם ויחרד יצחק וכו׳ מה כתיב למעלה מן הענין ויהי אך יצא יצא יעקב מאת פני יצחק זה יצא וזה נכנס היאך היה הדבר הזה אלא מי שנתון באורה אינו רואה למי שנתון בחשיכה אבל מי שהוא נתון בחשיכה רואה למי שנתון באורה עשו בא מן השוק ולא ראה ליעקב שהי׳ לפנים מן הבית אבל יעקב ראה אותו מבפנים ונטמן אחורי הדלת כיון שנכנס עשו יצא יעקב שנאמר אך יצוא יצא יעקב ועשו אחיו בא וכו׳: 2 כמין וכו׳. כלשון המשנה מדות פ״ד מ״א פתחו של היכל וכו׳ וד׳ דלתות היו לו שתים מבפנים ושתים מבחוץ וכו׳ ר׳ יהודה אומר בתוך הפתח היו עומדות ו כ מ י ן א צ ט ר מ י ט ה (איצטרמיטא) היו ו נ ק פ ל ו ת ל א ח ו ר י ה ן (ובמתניתא דתלמודא דבני מערבא הגי׳ וכמין איצרבה מיטה היו נקפלות לאחוריהם) וכו׳ שנאמר ושתים דלתות לדלתות שתים מוסבות דלתות וכו׳ (יחזקאל מ״א כ״ד) ועי׳ בפירוש המשנה ברמב״ם שם ובפירש״י ביחזקאל (ושם ג׳ במדות וכמין א י ס ט ר מ י ט א היו נקפלות וכו׳, ובר״ש הגי׳ וכמין א י ס ת ר מ י ט א, ובראב״ש כמין איצטרופומא), ובערוך ע׳ אסטרופומטא גורס ומפרש רבנן אמרי א ס ט ר ו פ ו מ ט א (ול״ג כמין) הדלתות היו נ כ פ ל ו ת לאחוריהן עמד לו יעקב אחר הדלת עד שנכנס עשו ויצא לו הה״ד אך יצא יצא יעקב אך יצא אינו אומר אלא אך יצא יצא נראה יוצא ואינו יוצא פי׳ אסטרופומטא הוא כענין אצטרבאמיטה (אצטרבא מיטה) שבמדות וכו׳ ר׳ יהוד׳ אומר בתוך הפתח היו הדלתות וכמין א צ ט ר ב א מ ט א היו נ כ פ ל ו ת לאחוריהן וכו׳ ובספר אחר מצאתי זה של מדות אסטרופומטה ובל״י קורין למהופך אסטרפו (ובערוך ד״ו הגי׳ כענין אצטרבא מוטא וכו׳ וכמין אצטרבא מוטא וכו׳), וגי׳ ספר אחר במדות כמו הגי׳ כאן בכי״ל ובערוך ויש לפרש אסטרופומטה מל״י[1]) ציר הדלת ועי׳ קרויס צד 82 ובערך מלין של יאקאביץ אונד זיילער, והגי׳ אסטרופוטא בכי״ג כמו שמתורגם בתרגום היוני[2]) מ ו ס ב ו ת דלתות ביחזקאל שם, והרמב״ם שם כתב וא״ר יהודה שכל דלת מהם היה מפורקת והיא נקפלת לשנים כגון דבר פלוגי ודימה אותו לצורה מפורסמת אצלם וכו׳, ובפי׳ ב״ר כי״ט מל״א מפרש א י צ ט ר ב א מ ט ה דלת הפותח חוצה ופנים, וברד״ק יחזקאל שם גורס במדות שם בתוך הפתח היו עומדות וכמין א י צ ר כ ה מ ט ה היו נקפלות וכו׳ ומב״ר כאן הועתק אך יצא יצא יעקב רבנן אמרי כמין א צ ט ר ו כ י מ ט ה הדלתות היו נ ק פ ל ו ת לאחוריהן עמד לו יעקב וכו׳ עד שנכנס עשו ויצא לו הה״ד אך יצא יצא יוצא ואינו יוצא, ובמה״ג עמו׳ 430 ויהי כאשר כלה יצחק וגו׳ ויהי אך יצא יצא יעקב רבנן אמרי כמין אסטרופמטיא[3]) הדלתות היו נכפלות לאחוריהן ועמד לו יעקב לאחר הדלת וכו׳ ויצא לו הה״ד ויהי אך יצא יצא נראה יוצא ואינו יוצא, ושם עמ׳ 804 כמין אסטרופמטה וכו׳ אך יצא יצא יעקב אך יצא אינו אומ׳ כן אלא אך יצא יצא נראה וכו׳ וגי׳ זו היא כגי׳ הערוך ועח״נ, ובכי״ח נקוד בניקוד זר עמד לו יעקב וכו׳ עד שבא עשו ויצא שאין כתו׳ כאן אך יצא יצא[4]) יעקב אלא אך יצא יצא[5]) נראה וכו׳, ובלק״ט ובמדרש אגדה הוצ׳ רש״ב מפרש שתי יציאות הללו למה וכו׳ ובתנחומא מ״ב שם שתי יציאות כתיב כאן וכו׳, ובשכל טוב שם ויהי כאשר וכו׳ ויהי אך לשון מיעוט יצוא יצא כפל היציאות שנראה כיוצא ועדיין לא יצא מן הבית אלא מאת פניו של יצחק אביו יצא שהיו הדלתות מקופלות לאחריהן וכשראה יעקב את עשו עמד לו אחורי הדלת וכו׳, ולפי הגי׳ שלפנינו ישי לפרש שלא דרשו יצא יצא אלא דייקו אך יצא וכו׳ מאת פני יצחק וכו׳ ועי׳ גם בראב״ם, וכגי׳ רוב הספרים השלמתי

1) στρόφωμα. 2) στροφωτός. 3) אַסְטְרוּפַמְטְיָא. 4) יְצֹא יָצָא. 5) יָצֹא יָצָא.

ועשו אחיו בא מצידו בא מזויין:

לא) ויעש גם הוא מטעמים הה״ד סממית בידים תתפש וגו׳ (משלי ל כח), אמר ר׳ חמא ז בר׳ חנינה באי זו זכות הסממית מתפסת, בזכות איתן הידים ויעש גם הוא מטעמים וגו׳:

ויאמר לאביו יקום אבי ויאכל מציד בנו אמר הקב״ה ליעקב אתה אמרתה קום נא שבה (בראשית כז יט) בבקשה ממך בו בלשון אני פורע לך קומה י״י ויפוצו אויביך (במדבר י לה), יש

1 ילקוט שם: 2 ילקוט שם, ילקוט משלי כ׳ תתקס״ג: 4 ילקוט כ׳ קט״ו, לעיל צד 731:

1 ** ועשו — מצידו] ל׳ ל | בא ל׳ | מזויין] פוחא[2]גכי, מזוין לצוד נפשו כמה דאת אמר (כמד״א ד[1]) ואשר לא צדה דבר אחר (ד״א ד[1]) מברכיך ברוך תני גוי המברך את השם עונים אחריהם אמן בשם אין עונים אחריו אמן אמר ר׳ תנחומא אם בירכך גוי אחד ענה אחריו אמן דכת׳ ברוך תהיה מכל העמים גוי אחד פגע בר׳ ישמעאל ברכו אמר ליה כבר מילתך אמורה פגע בו אחר וקללו אמר ליה כבר מילתך אמורה אמרין ליה כמה דאמרת לדין אמרת לדין אמר להון כן כתוב מברכיך ברוך ואורריך ארור ד, מזוין לצוד נפשו כמד״א.. לא צדה ד״א ויהי אך יצוא יצא יעקב מאת פני יצחק אביו כיון שהפליגו ישראל עצמן מאחרי הקדוש ב״ה ואז עשו בא לצידו אלו ישראל לפי שהתנה הקב״ה תנאי בבית דין שלמעלה שבשעה שיחטאו ישראל אם זוכים נופלים ביד עשו הה״ד כי ציד בפיו ואם לא זכו נופלים לגהנם ה״ד וצודה לי ציד אמ׳ לו כשתראה בני אחיך עוברים על דברי תורה קדם אתה וצוד אותם עד שלא יפלו צידה לגיהנם ע״כ ד״א מברכיך ברוך תני.. עונין אחריו בשם אין עונין.. א״ר תנחומא אם ברכך.. גוי אחד פגע בר׳ ישמעאל ברכו אמ׳ לו כבר מלתך אמורה אמרין ליה כמה דאמרת.. אמ׳ להון כת׳ כן מברכיך.. ארור ת | 2 מטעמים] פואכי, ~ וגו׳ ג, ויאמר לאביו יקום אבי דת | סממית] פו, שממית דאגכתרי[1] | תתפש וגו׳] ג, תתפש דפכתר, .. והיא בהיכלי (בהכלי י) מלך אי | חייא א | 3 בר׳] פב, ביר׳ ו, בר דאגתי (משלי) | חנינה] פוגת, חנינא דא[2]כי (שם), חיננא א[1] | באיזו וגתי, באי זה אר[2]י (שם), באיזה פ | הסממית] פוגכ, השממית דתרי[1], שממית י (שם) | * מתפסת וא[1]ר[2]] נתפסת לג, מתפשת דפכתר[1], תתפש י (שם), בידים תתפש י | * בזכות אותן דפואגכתרי[1]י] בזכות אותם ר[2], באותן ל, בזכות י (שם) | ויעש] דכתיב ~ י (שם) | וגו׳] ויבא לאביו א[1]גכ, ל׳ תי | 4 * ויאמר — בנו] ויאמר יקום אבי.. מצד בנו ל, ויאמר לאביו יקום אבי א[2]כ, ויאמר.. יקום פ, יקום אבי ויאכל א[1], יקום אבי דת, ל׳ וג | * אמר — אויביו] אמר הקב״ה אתה.. גרא.. בו בלשון פורע.. ויפוצו אויביך ל, אמר הקב״ה ליעקב אתה אמרת.. בבקשה ממך חייך בו בלשון.. לך שנ׳ קומה.. יש.. אתה אמרת.. גדה דע״ז את קאים חייך בו בלשון אני פורע ממך יקום.. ויפוצו אויביו כ, אמר לו הקב״ה ליעקב אתה אמרת.. בבקשה חייך אף אני פורע לך בו בלשון שנ׳ קומה.. יש.. אתה אמרת יקום אבי בו בלשון אני פורע לך שנ׳ יקום.. יפוצו אויבך ג, אמ׳ לו הקב״ה ליעקב אתה אמרתה קום נא שבא בבקשה חייך דסבת קדמיא יקום אלהים יפוצו איביו ו, אהב״ה ליעקב אתה אמרת קום חייך שאני פורע לך באותו הלשון קומה י״י ויש.. זה עשו וכו׳ כדכתי׳ בפרשת מ״ה א[2], אמר הקב״ה ליעקב אתה אמרת קום נא שבה חייך בלשון אני פורע לך כו׳

נראה יוצא ואינו יוצא: 1 בא מזויין. בשאר הספרים ל״ג בא וכן בשכל טוב שם ועשו אחיו בא מצידו מזויין, ובפי׳ ב״ר כי״ם וכי״א מפרש ועשו וכו׳ בא מצידו מזויין לצוד נפשו כמא דתימא (כד״א) ואשר לא צדה ואומר אתה (ואתה) צודה את נפשי לקחת, וכן נוסף בדפוסי׳ לצוד נפשו כמד״א ואשר לא צדה, ועוד שם ההוספה ד״א ומברכיך ברוך תני גוי וכו׳ א״ר תנחומא וכו׳ גוי אחד פגע וכו׳, וכל המאמר תני גוי וכו׳ הוא בקצת שינוי בירוש׳ סוכה פ״ג נ״ד א׳ ובמגילה פ״א ע״ב א׳ (ועוד איתא בירוש׳ ברכות סוף פ״ח, ושם ל״ג בשם אין עונים אחריו אמן, ובתוספתא ברכות פ״ה הגי׳ גוי המברך בשם עונין אחריו אמן כותי המברך בשם אין עונין וכו׳ ועי׳ בס׳ מתת־יה), ובירושלמי מסיים בג׳ המקומות בפ׳ אורריך ארור ומברכיך ברוך, וזו ההוספה נשתרבבה כאן בסוף הדרש לפ׳ ויהי כאשר וכו׳ ועשו אחיו וכו׳, ובכי״ת נוסף בין שתי ההוספות עוד מאמר זר ד״א ויהי אך יצוא יצא יעקב וכו׳ כיון שהפליגו וכו׳ ועח״נ: 2 סממית. וכ״ה בכי״פ וכי״ו, ובסמוך גם בכי״ג וכי״כ הסממית בסמ״ך בתמורת שי״ן שמאלית ועי׳ במ״י לעיל צד 28 ובמשלי הוצ׳ בער צד 52 ועי״ע בערוך ע׳ סממית, ושממית במשלי לדעת חז״ל עכביש (וטעם תתפש היא תתפש) ומרומז בה מלכות אדום, וכן הדרש במדרש משלי פ״ל שממית וכו׳ דא היא אדום אומתא רשיעתא וכו׳ ועוד שם הגמלים עם לא עז זה בבל וכו׳ שפנים עם לא עצום זה מדי מלך אין לארבה זה אלכסנדרוס מקדון שנטלטל בכל העולם כולו כארבה שהוא פורח באויר שממית בידים תתפש זה אדום שאין בכל השרצים שנואה כמותה וכן כתיב ואת עשו שנאתי והיא בהיכלי מלך אדום שהחריב בית המקדש (ובילק׳ משלי דפ״ר ר׳ תתקס״ד ארבעה הם קטני ארץ הם ארבעה מלכיות הגמלים וכו׳ זה בבל וכו׳ שפנים וכו׳ זה מדי וכו׳ מלך אין לארבה זה יון אלכסנדרוס מוקדון שנטלטל וכו׳ שממית וכו׳ זה אדום שאין בכל השרצים שנואה כשממית וכתיב וכו׳ שהחריבה מקדשו של מלך מלכי המלכים), ובשכל טוב צד 124 מפרש ויעש גם הוא מטעמים זש״ה שממית בידים תתפש והיא בהיכלי מלך סממית היא מלכות הרשעה שכך רמוזות בדברי אגדה ד׳ מלכיות א״ר חמא בן חנינא באיזה כח סממית זו מתפשת ממשלה ושולטת בהיכלי מלך בזכות אותן הידים שנתעסקו לעשות מטעמים לזקן, ובכי״ל כתוב חסממית נתפסת באותן וכו׳ והגהתי ועח״נ, ובפי׳ ב״ר כי״ם וכי״א מפרש ה״ג שממית בידים תתפש באי זו זכות השממית מתפשת (מתפסת) באי זו (באי זה) זכות עשו תופס מלכות בזכות אותן (אותם) הידים שברכו אביו על (ועל) חרבך תחיה, ופירוש זה אין מן הענין כאן, ועוד שם שממית שומם ששימם בית אלהינו שממית שם (סם) המות, ואולי כוון בדרש שממית שומם וכו׳ לקריאת שממית בשי״ן ימנית ועי׳ בתנ״ך חוצ׳ גינצבורג: 4 אמר הקב״ה וכו׳. מאמר זה שנסדר כבר לעיל צד 371 לפ׳ קום נא שבה נמצא בשלימותו כאן גם בכי״ג וכי״כ, והגהתי אמר הקב״ה ליעקב וכו׳ גדא וכו׳ אני פורע וכו׳ יפוצו אויביו ועח״נ, ובפי׳ ב״ר כי״ם וכי״א מפרש כאן יש נספה בלא משפט זה עשו שהוא נתכוון לכבוד אבא (אבינו) ואעפ״י כן נהפך לו לפורענות וכו׳, ובפי׳ ב״ר בדפ״ר ס״א יש נספה זה עשו שנתכוו׳ לכבוד ואעפ״כ לא עלה בידו כלום וכו׳, ובשכל טוב צד 114 הובא

נספה בלא משפט (משלי יג כג) זה עשו אמר הקב"ה לעשו אתה אמרתה יקום אבי גדא דעבודה זרה דאת קאים חייך אף אני בו בלשון אני פורע לך יקום אלהים יפוצו אויביו (תהלים סח ב):

פרשה סז

א כז לג) ויחרד יצחק חרדה וגו' כת' חרדת אדם יתן מוקש ובוטח בי"י ישוגב (משלי כט כה) חרדה שהחרידה רות לבועז שנ' ויחרד האיש וילפת (רות ג ח) יתן מוקש בדין היה לקללה אלא ובוטח בי"י ישוגב נתן בלבו ובירכה שנ' ברוכה את לי"י בתי וגו' (שם שם י), חרדה שהחריד יעקב ליצחק בדין היה לקללו אלא ובוטח בי"י ישוגב נתן בלבו ובירכו שנ' גם ברוך יהיה:

ב ויחרד יצחק חרדה גדולה וגו' אמר ר' חמא בר' חנינה עד מאד מחרדה שחרד על גבי המזבח, אמר מי הוא שנעשה סרסור ביני לבין המקום שיטול יעקב את הברכות כלפי רבקה אמו, אמר

3 ילקוט ר' קט"ו, ילק' משלי ר' תתקס"ג, ילק' רות ר' תר"ו, מדרש רות פ"ו, תנחומא תולדות סי' י"ג: 8 ילקוט ר' קט"ו, תנחומא מ"ב תולדות סי' כ"ג, תנחומא שם סי' י"ג:

כדלעיל פרשת ס"ז עד יקום אלהים יפוצו אויביו ב, א' הקב"ה ליעקב אתה אמרת קום נא שבא וכו' כדאיתה לעיל פ, א"ל הקב"ה ליעקב אתה אמרת וכו' כדלעי' ו[1], אמ' הקב"ה ליעקב.. אמרת.. שבה חייך שאני פורע לך בו בלשון שנא' קומה י"י ויפוצו אויביך א[1], על ידי שאמר לו יקום אבי נפרע לו בו בלשון יקום.. יפוצו אויביו דת ‖ 3 וגו'] גדולה עד מאד חגכי, גדולה דא[1]ת, ל' פוא[2] | כת'] פגכת, כתי' דחא, זש"ה י (רות), ל' וו | ובוטח — ישוגב] ובוטיח.. ישוגב ת, ובוטח בי"י וגו' פ, וגו' ן, ל' י (משלי) | 4 [ם] שהחרידה] שחרדה ד | לבועז י, את בועז פ | שנ' — מוקש ל' י | 5 * היה דואגכתי] היה לו חי (שם), הוא לפ | שיקללנה פ | ובוטיח ת, ישגב ג | ונתן ח, נתן הקב"ה י | לבו א[1], לו ן | וברכה פחגכי, לברכה א וגו' ל' | 6 חרדה] ד"א ~ פ, ד"א חרדת אדם יתן מוקש ~ א | ליצחק] י, את יצחק אבי' א ליצחק שנ' ויחרד יצחק חרדה גת, ליצחק דכתיב ויחרד.. חרדה י (שם), ליצחק ויחרד.. חרדה ן, ליצחק שנ' ויחרד.. חרדה גדולה עד מאד דפ, ליצחק דכתיב ויחרד יצחק וכו' י (רות) | בדין] פגי, יתן מוקש ~ דוא[1]כת | היה לו י (משלי), הוא פ | שיקללנו פ | * ובוטח — ישוגב דפואכי] ובוטח.. ישגב ג, ובוטיח.. ישוגב ת, ל' ל | נתן — ובירכו] וי (רות), נתן.. וברכו פחא[1]גכתי, נתן בלבו הקב"ה וברכו י (משלי), שברכו ד | שנ'] פחאגכי(שם), ואמר דת | 8 * ויחרד — וגו' ד] ויחרד יצחק פ, ויחרד.. חרדה וכ, ויחרד.. חרדה גדולה עד מאד א[1]ת, חרדה.. מאד ח, גדולה.. מאד א[2]ג[0], ל' ל | * אמר — חנינה] אמ'.. ביר' חנינה ן, אמר.. בר חנינה דפגת, אמר.. בר חנינא כי, אמ' ר' אחא בר חנינא א, אמר ר' חמא ח, ל' ל | עד מאד] מאד דפואגכתרי, יותר ח | שהחריד א | 9 הוא] כי, הוא זה דפואגת סירסור פ | המקום] הקב"ה ן | שיטול] פוחאגי, שיטל כ, שנטל דת | את ל' ח | אמו] פח, אמנו א[1], אמ' ו[1], אמרו דוא[2]גכת |

אמר רוח הקודש ליעקב אתה אמרת קום נא שבה בלשון ענוה ובקשה חייך בו בלשון אני עומד לבניך שנא' קומה וכו' ועשו שאמר יקום בו בלשון אני פורע לבניו שנ' יקום וכו' ועי"ע בלק"ט ובמדרש אגדה הוצ' רש"ב, ולשון הדרש בתנחומא תולדות סי' י"א העתקתי במ"י לעיל שם ועי' גם בתנחומא מ"ב תולדות סי' ט"ו:

פרשה סז. בכי"א א' פס"ה, ובדפ"ר אין כאן התחלת פרשה, ובמקרא אין כאן פרשה פתוחה או סתומה, אכן גם בתנחומא מ"ב תולדות סי' כ"א ובתנחומא שם סי' י' מתחלת דרשה בפני עצמה לפ' ויחרד יצחק וכו' ועי' במ"י לעיל ריש פמ"ט ופנ"א: 4 חרדה וכו'. במדרש רות גסדר הדרש לפ' ויהי בחצי הלילה ויחרד האיש וכו' ושם מסורס לפי הענין חרדה שהחריד יעקב ליצחק דכתיב ויחרד יצחק חרדה ובדין היה שיקללנו אלא ובוטח בה' ישוגב נתת בלבו וברכו שנ' גם ברוך יהיה חרדה שהחרידה רות לבועז דכתיב ויחרד האיש וילפת ובדין הוא שיקללנה אלא ובוטח וכו' נתת בלבו וכו' וברכה שנ' ברוכה את וגו', ובתנחומא שם סי' י"ג בקצת סגנון אחר ויחרד יצחק וכו' זשה"כ חרדת אדם וכו' חרדה שהחריד יעקב ליצחק ראוי היה שיקללנו ומי גרם לו שברכו ובוטח בה' ישוגב: 8 ויחרד יצחק וכו'. כן השלמתי ועח"נ, ובלק"ט הועתק ויחרד יצחק חרדה גדולה א"ר חמא ב"ר חנינא יותר מחרדה ע"ג המזבח, ובמדרש אגדה הוצ' רש"ב ויחרד יצחק ר' חמא בר חנינא אמר גדול מאד היתה החרדה הזאת יותר מחרדה שעל גבי המזבח, ובפי' ב"ר גורס ומפרש עד מאד מאד מאותה חרדה וכו', וקשה לשון הפירוש בשכל טוב צד 114 ויחרד וכו' גדולה עד מאד אלמלא לא נאמר עד הייתי אומר יותר מדאי וממה שחרד ונתיירא על גבי המזבח וכשהוא אומר עד כלומר קרוב להיות חרד יותר ממה שחרד על גבי המזבח, ובתנחומא שם לשון הדרש א"ר לוי בשם ר' חמא בר חנינא שתי חרדות חרד יצחק אחת על גבי המזבח ואחת כשנכנס עשו ואין אתה יודע איזה מהן גדולה אלא ממה שאת קורא כאן גדולה עד מאד אתה יודע שזו גדולה וכו' ועי' במה"ג עמו' 432, ובסגנון אחר בתנחומא מ"ב שם ד"א ויחרד וכו' גדולה עד מאד אמר ר' לוי בשם ר' חמא בר חנינא אין אדם אומר גדולה עד מאד אלא שהיתה אחרת לפניה ומה שתי חרדות חרד יצחק אחת בהר המוריה כשעקדו אביו ונטל את המאכלת לשחטו נגלה הקב"ה על המלאכים ופתח את הרקיע ויצחק נשא עינו ורואה בחדרי המרכבה וחרד ונזדעזע וכאן חרד חרדה והיתה גדולה מן הראשונה להלן ראה את הקב"ה ואת חדרי המרכבה ואת המלאכים וחרד וכאן בשביל שנכנס יעקב ונטל את הברכות והיתה חרדתו גדולה מאותה חרדה וכו', ובבחיי מפרש שתי חרדות חרד וכו' והזכיר עד מאד לומר שחרדה זו גדולה מאותה חרדה שחרד על גבי המזבח: 9 אמר מי הוא וכו'. דורש מי אפוא הוא וכו' מי הוא שסיבב שיבא הצד ציד, ובמ"כ מפרש שדורש מי אפוא מי היה פה ומליץ, והג' כלפי רבקה אמו איתא גם בכי"פ

ר׳ יוחנן מי שיש לו ב׳ בנים אחד נכנס ואחד יוצא חריד אתמהא, אלא בשעה שנכנס עשו נכנסה גיהינם עמו, רב נתן בשם ר׳ אחא התחילו כותלי הבית מרתיחין הה״ד מי אפוא מי הוא שעתיד ליאפות כאן אני או בני, אמר לו הקב״ה לא את לא בנך אלא הוא הצד ציד: הוא צד הצייד, אמר ר׳ לעזר בר׳ שמעון ציידא היך צדוך פכיר תרעייה היך תרעך פכיר ומקלק הה״ד לא יחרוך רמייה

1 ילקוט שם: סיב הסיגים לנה פ׳ כנס תעופנה (ד׳ י״א), תנחומא מ״ב תולדות סי׳ י׳ וסי׳ כ״ב ברכה סי׳ א׳, תנחומא תולדות סי׳ י״א ברכה סי׳ א, ועי׳ לעיל צד 741: 3 ילקוט שם, תנחומא תולדות סי׳ י״א: 4 ילקוט שם, ילק׳ משלי כ׳ תתק״כ, תנחומא מ״ב תולדות סי׳ י׳ וסי׳ י״ז, תנחומא שם סי׳ י״א, ועי׳ עירובין כ״ד א׳, עבודה זרה י״ט א׳:

1 נתן פ | כל מי פ | לו ל׳ ו[1] | שני דואגכת, ל׳ פי[1] | א׳ אי | נכנס] פואגכ, יוצא דחי, יצא ת | וא׳ אי | יוצא] פואגכ, נכנס דחתי | חרד] פוחאגכי, חריד דת | אתמהא ל׳ ו (והושלם בגליון) חתי | עשו] פואגכי, ~ אצל אביו דת | נכנס א, נכנ׳ ו[1] | 2 גהינם (גהנ׳ ו[1]) עמו פחאי, גיהנם עימו ו, עמו גיהנם ד, .. גהנם כת, גיהנם ועמו ג | רב — בשם] ואיכ, ר׳ .. בשם א[2]גי, ל׳ דפחת | אחא] יוחנן פ | התחילו.. הבית] פואיכ, ..כתלי הבית דגתי, כותלי הבית התחילו א[2] | מרתיחין] חא[2]גכ, רתחי ו[1], רתחים ות, מרתחין פ, מרתיתים ד, מותחין א[1] | הה״ד] פ, הדא הוא (ה״ה ד[1]) דהוא (דהוה ת) אמר דת, הוא דהוא אמר י, היא דהוא אמ׳ וכ, אמר ח, זהו שאמר א[1], ז״ש א[2] (מי — אלא ל׳ א) | אפוא] ות, איפוא דחי, איפא פ, איפה ג, אפה כ | מי הוא זה | שעתיד] פכי, שהוא עתיד דוחגת | 3 * ליאפות] דו[0]גכת] לאיפות ל, לאפות פי | כן וג, בכאן י | * או בני דו[0]ג] בני לו, ובני פכ, או יעקב בני חתי | לא ל׳ ג | אתה חי | ולא בנך דפוגת, ולא יעקב בנך חכי | הוא צד הצייד] פו, הוא הצד הצייד ג, הוא הצד הציד ד, הצייד כ, הוא צידי ת, ל׳ חאי | 4 לעזר] ו, אלעזר דפאגכרת | בר׳] פגכ, ביר׳ ות, בר ד | ציידה וג, צידא א[1]י, צידה א[2]כ, צדיידא ת | היאך ר[1] | צייידך גר[3]י, צייד פו, צודה ר[1] | פכיר] ר, פכור דואתי, פכר פ, פגור כ | תרעייה] ו, ־ייא פכת, ־יא דא[1]גר[1], תרעך ו[1], תרועא א[2]ר[2] | היך] ~ תריסר פ | תרעיך י | פכיר] פוגער, פכור דאתי, פגור כ | ומקלק] וע[0], ומקלקל פו[0]י, ומקולקל דא[2]גתער, ומקלקי ע[0], ומקלל כ, ומלקלק א[1] | הדא הוא ו, היך מא דאת אמ׳ ת | יערוך פ | רמייה] ות, רמיה דפחאגכי |

זכי״ת, ובכי״א א׳ כלפי רבקה אמנו, וגי׳ אחרת כלפי רבקה אמרו וצ״ע, ובלק״ט מפרש מי אפוא שנתן עצה ליעקב ליטול וכו׳, ובשכל טוב צד 124 הועתק מי הוא זה שנעשה סרסור ביני לבין הקב״ה שיטול אחיך הברכות, ובמה״ג שם ויאמר מי איפוא הוא מי הוא זה שנעשה וכו׳ לבין הקב״ה כדי שיבא יעקב ויטול את הברכות, וסוף המאמר כלפי רבקה וכו׳ לא הועתק בשכל טוב ובמה״ג: 2 מרתיחין. התחילו להיות רותחין מחום הגיהנם ודורש מי אפוא לשון אפה [וכן לקמן בסמוך סי׳ ה׳] מי הוא שעתיד להיות נאפה ונשרף כאן אני או בני יעקב א״ל הקב״ה לא את לא בנך יעקב אלא הוא הצד ציד עשו שהוא איש יודע ציד (ובדפ״ר וד״ו הגי׳ לעיל שנטל יעקב וכו׳ וכאן אני או בני וכו׳, ובד׳ קראקא א׳ הוגה שיטול יעקב וכו׳ אני או בני יעקב וכו׳ ועמ״כ, ורב נתן או ר׳ נתן או נתן החבר שאומר בשם ר׳ אחא עי׳ גם לעיל צד 37 וצד 460 ובמ״י לעיל צד 741 ובאגה״א ח״ג צד 111), ובלק״ט מפרש ד״א ויחרד יצחק וכו׳ מה ראה יצחק ליחרד אלא אמרו רז״ל כשנכנס יעקב נכנס גן עדן עמו שנאמר ראה ריח בני כריח שדה (ועי׳ לעיל שם) כשנכנס עשו נכנס עמו גיהנם וכו׳ ויאמר מי אפוא מי ויאפה הכא יצא בת קול ואמר הצד ציד הרגיל לצוד ציד בכל יום ומי הוא זה זה עשו ובבחיי הועתק אפשר מי שיש לו שני בנים אחד נכנס ואחד יוצא והוא חרד אתמהא אלא בשעה שנכנס עשו וכו׳ ר׳ נתן בשם ר׳ אחא התחילו כותלי הבית מרתיעין הוא שאמר מי אפוא מי הוא שעתיד לאפות כאן אני ובני אמר לו הקב״ה לא אתה ולא בנך אלא הוא הצד ציד, ונוסף שם עפ״י הדרש שלאחריו הוא הלך לצוד ונצוד, ובמה״ג שם מקוטע ראש המאמר ור׳ יוחנן אומ׳ מי הוא שיש לו שני בנים אחד נכנס ואחד יוצא, ואח״כ ג׳ שם ד״א מי אפוא הוא ר׳ נתן בשם ר׳ אחא אמ׳ בשעה שנכנס עשו אצל אביו נכנסה עמו רוח אחת מגיהנם והתחילו כתלי הבית מרתיחין סבור שהוא מחמת תנור אמ׳ מי אפוא מי הוא זה שעתיד ליאפות כאן אני או בני אמ׳ לו הקב״ה לא אתה ולא בנך אלא הצד ציד, ובקצת סגנון אחר בשכל טוב שם א״ר יוחנן מי שיש לו שני בנים אחד נכנס לשרתו ואחד יוצא לשירותו איך הוא חרד לכך אלא בשעה שנכנס עשו נכנס הגיהנם עמו ר׳ נתן בשם רב אחא אמר התחילו כותלי הבית להיות מרתתין הוא שיצחק אמר מי איפוא, ולשון המאמרים בשהש״ר שם ובתנחומא מ״ב תולדות סי׳ י׳ וסי׳ כ״ב ובתנחומא שם סי׳ י״א העתקתי במ״י לעיל שם, ובתנחומא מ״ב ותנחומא ברכה סי׳ א׳ איתא למה ויחרד אמר ר׳ אלעזר בן פדת שראה גיהנם פתוח לפניו וכו׳ [ובתנחומא מ״ב הנוסחה לעשו במקום לפניו, וע׳ רש״י עה״ת כאן] ובתר״י א׳ מתורגם ויחרד וכו׳ ואזדעזע יצחק וכו׳ כד שמע ית קליה דעשו וריח תבשיליה עלת באנפוי היך ריחא דיקידת גהינם וכו׳: 3 הוא צד וכו׳. וכ״ה בכי״פ וכי״ו, וטעם זה הדרש הוא הצד ציד הוא צד הצייד וכדאמר ר׳ לעזר בר׳ שמעון, וכן נפרדו המאמרים בד׳ קראקא א׳, ושם הוגה הוא הצד ציד אמר וכו׳ (ובדפ״ר וד״ו הגי׳ הוא הצד הציד), ומפרש במ״כ צד ציד דרש כמו צד הצייד (ועוד שם ודייק הצד ציד ניצוד הצד) וביפ״ת מפרש הוא הצד ציד א״ר אלעזר וכו׳ יתורא דציד דריש וכו׳ שהיה יצחק כמתמיה עליו עם היותו רמאי היאך נמצא אחר שרימה בו, ובתנחומא שם הוא הצד ציד למה שני פעמים אלא אמר יצחק לעשו אתה הלכת לצוד ואתה נוצדת: 4 ציידא וכו׳. משל בלא״ר צייד איך צדו אותך הורס שערים איך שערך הרוס ומושלך, והגי׳ היך תרעך פכיר ומקלק איתא גם בכי״ו (והוגה שם ומקלקל) ובערוך דפ״ר, ובכי״כ הגי׳ פגור ועי׳ במ״י לעיל צד 227, ומקלק מושלך כמו בוי״ר פכ״ב סי׳ ד׳ בדפ״ר וד״ו חמא חד תעל מית מקלק באורחא וכו׳ חד ארי קטיל ומקלק וכו׳ ועי״ע במ״י לעיל צד 728, ובפי׳ ב״ר כי״ט וכי״א גורס ומפרש ציידא היאך צודה (היך צייידך) פכיר תרעיא (תרועא) שוער היך תרעך פכיר ומקולקל כי הרס תהרסם (שמות כ״ג כ״ד) הרי פכרא תפכרינון בתרגום ירושלמי (תרג׳ ירושלמי ארי פכרא וכו׳) משל שבני אדם אומרים לצייד היאך נשמטה צידה (צידה שלך) מידך וכן לשוער לחרש הבונה שער לבני אדם אמר (אומרי׳) לו והלא אתה מתקן שער של אחר (שער כל אחד) איך שער שלך שבור ומקולקל כך עשו לא נתקיימה צירתו בידו, ובפי׳ ב״ר בדפ״ר צייד היך צידך פכיר תרועא שוער וכו׳ היך תרעך פכיר וכו׳ כי הרס וכו׳ ארום פכרא תפכרינון בירושלמי משל וכו׳ וכן לשוער וכו׳ אומר לו והלא אתה מתקן שער של אחרי׳ וכו׳, ולפנינו בתר״י א׳ ארום פכרא תפכרא בית סגידהון, ובת״א ארי פגרא תפגרינון: הה״ד לא יחרוך וכו׳. יחרך במקרא שם מלח

צידו (משלי יב כח), רבנין אמ׳ לא יארוך לא יאחר הקב״ה לרמאי ולא לצידו, ר׳ ליעזר בנו שלר׳ יוסי הגלילי לא יארוך לא יאחר הקב״ה לרמאי ולצידו דאמר ר׳ יהושע בן לוי כל אותו היום היה עשו צד צבאים וכופתן ומלאך בא ומתירן עופות ומסרסן ובא מלאך ומפריחן כל כך למה, הון אדם יקר חרוץ (שם שם) כדי שיבוא יעקב ויטול את הברכות שהוא עקרו שלעולם חרוצות לו: ר׳ חננא בר פפא שאליה לר׳ אחא אמר ליה מהו דכת׳ הון אדם יקר חרוץ, אמר ליה חרוצה היא ביד הצדיקים שאינן נוטלין מן יקר שלעתיד לבוא בעולם הזה:

1 צידו] ~ וגו׳ ן | רבנין] פאגי (משלי), רבנן דוחכת | לא — יאחר] לא יארוך (יאריך חי) ולא יאחר פוחגכי, לא יאחר ולא יאריך דת, זה עשו לא יאריך ולא יאחר י (שם), יחיינו (תחיינו א[2]) מיומים ונחיה לא יחיה א | לרמאי] לרמיי וג, לא לרמאי א[1] | ולא לצידו] אג, ולצידו דפוחתי, ל׳ כר | ר׳ ליעזר — ולצידו] ר׳ אליעזר בנו.. הגלילי אומ׳ לא יאריך ולא יאחר.. לרמאי (לרמיי ג) ולצידו א[2]ג, ר׳ אלעזר.. הגלילי אומר לא יאריך.. לא לרמאי ולא לצידו א[1], ר׳ אליעזר בנו של ר׳ יוסי אומר מה הוא לא יחרוך לא יאריך הקב״ה לרמאי ולצידו ד, ל׳ פוחכתי | 2 דמר ן, אמר א | יהושוע ת | ** אותו] ל׳ ל | * היה] ל׳ ל | 3 עשו ל׳ גרי (שם) | צביים ר[1] | ומלאך בא] ומלאך פ, ובא מלאך ת | מתירן פ | עופות] פוחאגכרי (שם), ועופות דת, צד עופות י | ומסכסן אג, ומסכסכן כי (שם), קשרן (קושרן ר[2], וקושרן ר[3]) ומסכסכן ר, וממרסן ח, וכופתן י | ובא מלאך] פחאת, ומלאך בא דוגכרי | ומתירן ומפריחן גר[1], ומתירן ר[2] | כל] פוכתי, וכל דחאגרי (שם) | הון] י, והון דואגכתרי (שם), דכ׳ הון פ | אדם ל׳ ד[1] | 4 שיבוא א[2]ג, שיבא דפוחא[1]כרי | יעקב] פוחאגי, ~ שהוא יקרו של עולם דת | ויקבל ח | את ל׳ פא | ברכותיו א | שהוא עיקרו של עולם פחא, שהן עיקרו.. עולם ן, שהוא יקירו.. עולם ל[0], שהן יקרו.. עולם י (שם), שהן יקרו׳.. עולם י[1], שמעיקר העולם דת | חרוצות] ויהיו ~ ל[0] | חננה ן, חיננא א[2]כ, חנינא פא[1]י (שם) 5 שאליה לר׳] פוגכי, שייליה לר׳ א, שאל את ר׳ דת | אחא] זירא י (שם) | מהו] פגאי, מהוא ן, מה הוא ד, מה הוא דין ת | והון פאגכי (שם) | לו ת | היא ל׳ אר[2] | בידי ר | 6 צדיקים ר[1], הצדיק א | שאינן נוטלין] פגרי, שאין נוטלין אכ, שאינן נוטלין ות, שאינם נוטלים די (שם | מן יקר פאגכר[3]י (שם), מיקר ר[2], מן היקר ר[1]י, מן יקרם דת, מן יקר שלהם ן | * שלעתיד ל[0]דפאגכרי] לעתיד לות | לבוא] אגת, לבא דפוכרי |

בודדת (ורק בארמית שבדניאל ג׳ כ״ז נמצא התחרך) ודרשו לא יחרך בחילוף חית נאל״ף לא יחרוך כלומר לא יאחר או דרשו יחרך נוטריקון יארוך יאחר ורבנין אמ׳ לא יארוך לא יאחר הקב״ה לרמאי אל פניו ישלם לו ולא לצידו שיהא נפסד מיד ממנו, ור׳ ליעזר בנו של ריה״ג פתר קרא בעשו לא יארוך לא יאחר הקב״ה לרמאי ולצידו בתמיה והקב״ה היה מאחר זמן צידו כדאמר ריב״ל כל אותו היום וכו׳ ומלאך בא וכו׳ כל כך למה כדי שיבוא יעקב וכו׳, [ולגי׳ כי״א יחיינו וכו׳ ע׳ הושע ו׳ ב׳] ובפי׳ ב״ר כי״ט וכי״א מפרש ורבנין אמרין (אמרי) מהו לא יחרוך לא יאריך הקב״ה לרמאי שיהא נפגע ממנו מיד (נפרע ממנו) ר׳ אליעזר וכו׳ מהו לא יחרוך לא יאריך כלומר לא יחיה ולא יאריך ימים לא יאחר (לא יאריך) הקב״ה לרמאי ולצידו דאמר ריב״ל כל אותו היום היה צד צביים (צבאים) וכופתן (וכופתם) והיה בא מלאך (ומלאך בא) ומתירן עופות קשרן (קושרן) ומסכסכן מסכסך כנפיהן (כנפיהם) ומלאך בא ומתירן ומפריחן (בא ומתירן) וכל כך למה והון אדם וכו׳ כדי שיבא יעקב שהוא יקרו של עולם ויטול את הברכות שהן חרוצות לו פסוקות לו (ומשם נובע בדפוסי׳ ר׳ אליעזר וכו׳ מהו לא יחרוך וכו׳ יעקב שהוא יקרו של עולם וכו׳), ובכי״פ וכי״ו וכי״ח וכי״כ וכי״ת ל״ג ר׳ אליעזר בנו של ריה״ג וכו׳ וכן ליתא בילק׳ משלי, ושם נוסף בדרבנין אמרין זה עשו לא יאריך ולא יאחר, וגם בילקוט כאן הועתק רק מאמר אחד הה״ד לא יחרוך רמי׳ צידו לא יאריך ולא יאחר הקב״ה לרמאי ולצידו דאמר וכו׳, [וכן היא הגי׳ הנכונה לדעתי, ונראה שמלות ר״א בנו של ריה״ג נכתבו בראשונה בגליון מסופר אחד לרמוז שרבנן דורשים גימטריא או נוטריקון על פי מדה כ״ט ול׳ ממדות של ר״א בנו של ריה״ג, והגליון בא אח״כ לפנים ונכפל הדרש לא יארוך וכו׳ והנכון גם שמאמר ר׳ יהושע בן לוי הוא דרש אחר וענין בפני עצמו וכמו שהוא לנכון בכתי״א ובשכל טוב אמר תחת דאמר, וע׳ גם תנחומא מ״ב תולדות סי׳ י״ז] ובשכל טוב שם גורס ומפרש א״ר יהושע בן לוי כל אותו היום היה עשו צד צביים וכו׳ ומלאך בא ומתירן עופות וקושרן ומלאך בא ומפרידן כדי שלא ימהר וימצא את יעקב עומד לפני אביו ועליו הכתוב אומר לא יחרוך רמיה צידו לא יאחר הק׳ ולא יאריך רוחו לא לרמאי ולא לצידו, ובעירובין ובע״ז שם דרשו הפ׳ לא יחרוך וכו׳ על מי שמרבה בגירסא ואינו מחזיר עליה ועל מי שהוא קובץ ביד, ולשון המאמרים שם אמר רב שיזבי משום רבי אלעזר בן עזריה (משמיה דר״א ב״ע) מאי דכתיב לא יחרוך וכו׳ לא יחיה ולא יאריך ימים צייד הרמאי רב (ורב) ששת אמר צייד הרמאי יחרוך כי אתא רב דימי אמר משל לצייד שצד צפרים אם ראשון ראשון משבר כנפיו משתמר ואם לאו אין משתמר (שצד צפרין אם משבר כנפיה של ראשונה כולם מתקיימות בידו ואם לאו אין מתקיימות בידו) ועי׳ בפירש״י ובד״ס שם וביפ״ת ובחי׳ הרד״ל ובאגה״א ח״א צד 157, ובמאמר ר׳ ליעזר וכו׳ נעדרה בכי״ל מלת אמר כמו לעיל צד 747 ר׳ אחא יתן לך וכו׳ ועי׳ במ״י שם, וכאן ובסמוך הגי׳ בכי״ל הון אדם וכו׳, ובמקרא כתוב והון וכו׳, וכן לעיל צד 731 יש נספה וכו׳ ועי׳ במ״י שם, והגי׳ ומסרסן איתא גם בכי״פ וכי״ו ובכי״א ב׳ ובכי״ת ובדפ״ר וד״ו, וגר׳ שפי׳ מסרסן משבר כנפיהם, ובד׳ קראקא א׳ הוגה ומסכסכן ועי׳ במ״כ ובעמת״ל ח״ג צד 523, ומגומגם קצת הלשון כדי שיבוא יעקב ויטול את הברכות שהוא עקרו של עולם חרוצות לו, ובגליון כי״ל הוגה ויהיו חרוצות לו, ובתנחומא מ״ב תולדות סי׳ י״ז איתא אמר ר׳ יהושע בן לוי בשתי שעות היה לומד עשו נכנס אצל אביו ובשש שעות היה יוצא ויעקב שאיחר בכל העסק הזה היכן היה עשו עד אותה שעה אמר ריב״ל היה צד ציד ואוסרו והמלאך מתירו ומבריחו הוא שנאמר לא יחרוך רמיה צידו והון אדם יקר חרוץ וכו׳ ושם סי׳ י׳ כיון שהיה צד וקושר והיה המלאך הולך ומתירן ומבריח שוב היה צד והמלאך מתירן ולמה כך אלא לגלגל את השעות עד שילך יעקב וילך ויעשה ויכנס אצל אביו ויאכל ויטול את הברכות וכו׳, ובתנחומא שם כיון שיצא עשו לצוד שלח הקב״ה עליו שטן ולא הניחו לצוד עד שיבא יעקב ויטול את הברכות ועל עשו נאמר הפקד עליו רשע ושטן עומד על ימינו כיצד היה עשו רץ וצד צבי וקושרו ומניחו ורץ ותופס אחר וקושרו ומניחו והשטן מתירן ומבריחן והיה עשו בא ולא היה מוצא אחד מהן וכך עשה ב׳ או ג׳ פעמים וכן הוא אומר לא יחרך רמיה צידו והיה מגלגל בשעות עד שבא יעקב ונטל את הברכות וכו׳ ועי״ע בתר״י א׳ לפ׳ ויעש גם הוא מטעמים וכו׳: 4 ר׳ חננא וכו׳. בילק׳ משלי שם הגי׳ ר״ח בר פפא

42 **ואוכל מכל** ר׳ יהודה ור׳ נחמיה ר׳ יהודה אמר מכל מה שנברא בששת ימי בראשית, ר׳ נחמיה אמר מכל טוב שהוא מותקן לצדיקים לעתיד לבוא: אמר לו עיקרו שלדבר מה האכילך, אמר לו איני יודע אלא טועם הייתי טעם פת טעם בשר טעם דגים טעם חגבים טעם כל מעדנים שבעולם, אמר ר׳ ברכיה כיון שהזכיר טעם בשר בכה, אמר אני קערה שלעדשים האכילני ונטל את בכורתי, אתה שהאכילך בשר על אחת כמה וכמה, אמר ר׳ לוי לפי שהיה אבינו יצחק מתפחד ואומר תאמר שלא עשיתי כשורה שעשיתי את שאינו בכור בכור כיון שאמר את בכורתי לקח אמר יאות ברך: אמר ר׳ אלעזר אין קיום גט אלא בחותמיו שלא תאמר אילולי שרימה אבינו יעקב באביו לא נטל את ג

1 ילקוט ר׳ קס״ו, בנא בסכא ט״ז ב׳, תנחומא מ״ב שם סי׳ כ״ג, תנחומא שם סי׳ י״א: 2 ילקוט שם, תנחומא מ״ב שם: 7 לקמן בסוף הסכסה ופע״מ סי׳ י״א, גיטין פ״ג מ״ה, עדיות פ״ב מ״ג, תנחומא שם:

1 מכל] ~ בטרם תבוא **ת** | ר׳ — נחמיה] ר׳.. ור׳ נחמיא **א**, ל׳ **פי** | יודה **ו** | אמר] **וגב**, אומר **דחאתי** | * מכל **דפוחאכתר[1]ין**] כל **לג** | שנברא בעולם **א[1]**, שברא הקב״ה **פ** | בו׳ **א[2]**, משׁשת **כי** | ור׳ **ת** | 2 נחמיא **א[2]** | אמר **א[1]גכת**, אומר **דוא[1]י** | טוב] מה **א[1]**, ל׳ **גכ** | שהוא מותקן] **וגב**, שהוא מתוקן **דפא[2]חתי**, שמתוקן **א[1]** | לצדיקים] **פוחאגכי**, ל׳ **דת** | לבוא] **אגת**, לבא **דפוחכי** | עקרו **י** | מה הוא **ת** | 3 טועם הייתי ל׳ **ת** | ** טעם פת] ל׳ **ל** | טעם חגבים] וחגבים **א** | מעדנים] מיני ~ **כתי** | בעולם **פ** | 4 שהזכיר] ~ לו **חת** | טעם] **אגכ**, ל׳ **דפוחתי** | בכה] **אכ**, מיד בכה **דפוחתי**, ל׳ **ג** | אני] ~ כשהאכילני **כ** | קערה] **פאגכ**, ~ אחת **דותי** | האכילני ל׳ **כ** | את ל׳ **חת** | 5 * אתה שהאכילך **ל[0]דוגהת**] ואתה שהאכילך **פ**, עתה שהאכילך **לי**, כשהאכילך **אכ** | על — וכמה] **פוחגכתי**, עאכ״ו **דא** | לוי ל׳ **א[1]** | שהיה ל׳ **ו** | יצחק אבינו **חי**, יצחק **פא[1]**, שאבינו יצחק **ו** | ואומר ל׳ **י** | תאמר] תומר **ו**, ל׳ **פא** | 6 שמא לא עשיתי כשורה **א[2]**, שעשיתי שלא כשורה **ח** | בכור ל׳ **פכ** | וכיון **וי** | יפה **ת** | ברך] **פוגכ**, ברכית **ל[2]ר**, בריכית **ר[3]י**, ברכתי **דאתר[1]** | 7 לעזר **ו**, יצחק **ר** | גט] **ה**, הגט **דפואגכתרי** | * בחותמיו **דפוהאכר**] בחותמין **י[1]**, חותמה **ל**, חותמיה **ג** | אילולי] **פוא[1]גכי**, אלולי **דתר** | שרמה **פחא[2]כר** | אבינו יעקב] **גרי**, יעקב אבינו **וח**, יעקב **דפאת** | * באביו **דא[1]תי**] לאביו **פ**, את אביו **ו**, לאחיו **א[2]**, ל׳ **לגר** | ** לא] ולא **ל** |

שאליה לר׳ זירא, והגי׳ שלפנינו בכי״ל ובשאר הספרים קשה, ולעיל צד 167 איתא ר׳ אחא בשם ר׳ חננא בר פפא בכל ספר וכו׳ ובפסיקתא ס״ז ב׳ ר׳ אחא בשם ר׳ חנינא [בר פפא] אמר לפי שהיו ישראל וכו׳, ואפשר שצ״ל ר׳ אחא שאליה לרחב״פ ועי׳ באגה״א ח״ב צד 515, וחרוצות חרוצה כל״מ אם חרוצים ימיו (איוב י״ד ה׳) כליון חרוץ (ישעיה י׳ כ״ב) קבוע ומיועד: 1 מכל מה וכו׳. הגהתי מכל ועח״נ. ובפי׳ ב״ר כי״ט מפרש מכל מה שנברא במעשה בראשית שנדמה לו כאלו טעם מכולן, ובלק״ט ר׳ יהודה אומר מכל שברא הקב״ה טעם יצחק אבינו באותן המטעמים, ובמה״ג שם הועתק ר׳ יהודה אומ׳ מכל מה שנברא בששת ימי בראשית ור״נ אומ׳ מכל טוב שהוא מתוקן לצדיקים לעתיד לבוא (והגי׳ מותקן כמו לעיל צד 274 ובח״נ צד 670 וצד 672), וכשיטת ר״נ הדרש בברייתא בב״ב שם שלשה הטעימן הקב״ה בעולם הזה מעין העולם הבא אלו הן אברהם יצחק ויעקב אברהם וכו׳ יצחק דכתיב ביה מכל וכו׳, ובתנחומא מ״ב תולדות סי׳ כ״ג איתא אמר ר׳ יצחק מכל אשר ברא הקב״ה בששת ימי בראשית טעם יצחק באותו תבשיל ור׳ יהודה הלוי ב״ר שלום בשם ר׳ איבו אמר ממה שצפון לצדיקים לעתיד לבא טעם יצחק באותו התבשיל, ובתנחומא שם במאמר סתמי מכל מה שברא הקב״ה משׁשת ימי בראשית היה מאותן התבשילין: 2 אמר לו. עשו ליצחק, [ובפעם שניה חסר אמר לו בכי״ל והושלם ביני שיטי בדיו דיהה בכתב הספר] והשלמתי טעם פת טעם בשר וכו׳ כגי׳ שאר הספרים, וכן במה״ג שם אמר לו עיקר הדבר מה האכילך אמ׳ לו וכו׳ אלא הייתי טועם (טועם הייתי בו) טעם פת טעם דגים טעם חגבים טעם בשר טעם כל מעדנים וכו׳, ובשכל טוב צד 115 עיקר הדבר מה האכילך א״ל טועם הייתי טעם פת טעם דגים טעם בשר וכו׳, ובתנחומא מ״ב שם א״ל עשו אבא מה הוא אותו תבשיל א״ל יצחק שואל אני את פסיאנון טעמתי בו א״ל עשו אבא אמור לי עיקר א״ל בשר היה: 5 אתה שהאכילך. בכי״ל כתוב עתה והוגה בכתב אחר אתה ועח״נ, אכן גם בילקוט הגי׳ עתה וכו׳, ובשכל טוב שם א״ר ברכיה כיון שהזכיר אביו בשר מיד ויצעק צעקה וכו׳ אמר ומה בשביל קערה אחת של עדשים שהאכילני נטל וכו׳ עכשיו שהאכילך בשר ודגים חגבין וכל מיני מטעמים על אחת כמה וכמה, ושם צד 116 לפי׳ ויאמר הכי קרא וכו׳ כיון ששמע יצחק על הבכורה שמח שהיה מתפחד ואמר שלא עשיתי כהוגן שעשיתי בכור למי שאינו בכור כי עד עכשיו לא שמע על עסק הבכורה שמכר לו וכיון ששמע אמר כהוגן ברכתי, ובמה״ג עמ׳ 432 אמ׳ ר׳ ברכיה כיון שהזכיר לו בשר התחיל בוכה אמ׳ אני קערה (קערת אחת) שלעדשים האכילני וכו׳ את שהאכילך בשר על אחת כמה וכמה אמ׳ ר׳ לוי לפי שהיה אבינו יצחק מפחד ואומ׳ שעשיתי שלא כשורה עשיתי את שאינו וכו׳ וכיון שאמ׳ עשו את בכרתי לקח אמ׳ יאות ברכית (בריכית), והגי׳ יאות ברך כמו בכי״ל איתא גם בכי״פ וכי״ו ועוד בשני כ״י, ובתנחומא מ״ב שם ר׳ חנניה כ״ר יצחק אמר כיון ששמע עשו כן התחיל טופח על פניו אמר אוי לו לאותו האיש שנאמר (ויזעק זעקה) [ויצעק צעקה] גדולה וכו׳ אמר עשו נזיד של עדשים האכילני ונתתי לו בכורתי ולאבא האכיל בשר וכו׳ התחיל מצעק ואומר הכי קרא שמו יעקב וגו׳ א״ל אביו ומה אעשה לך א״ל כבר לקח את בכורתי א״ל יצחק על הדבר הזה הייתי מיצר ואומר שמא עברתי על מצות הדין וברכתי את הקטן לפני הגדול עתה שכבר ברכתיו גם ברוך יהיה, ושם ריש סי׳ כ״ג ד״א למה חרד על שבירך לקטן קודם לגדול שכך היה בדעתו לברך את שניהם וכו׳ ממה שהוא אומר וכו׳ והבאתי עלי קללה ולא ברכה אמר לה עוד ברכה שהוא עתיד לברכני בסוף אינו מברכני (ועי׳ לעיל צד 727) [לא] חרד יצחק אלא שאמר מה עון בידי שנתקלקלה שלשלת היחסים על ידי לברך את הקטן ואחר כך הגדול וכן אתה מוצא בכל מקום וכו׳ אף כאן לא חרד יצחק אלא שאמר מה חטא יש בידי שברכתי את הקטן לפני הגדול ושניתי הסדר וכו׳ ועי׳ בפירש״י עה״ת [ובמדרש אגדה] וביפ״ת: 7 אין קיום וכו׳, אין קיום שטר אלא בחתימתו שלא תאמר אילולי וכו׳ לא נטל את הברכות ת״ל וכו׳ חרי שקיים יצחק את הברכות שחתם ואמר גם ברוך יהיה, ור״א תפס לשון המשנה בגיטין ועדיות שם שאין קיום

הברכות תלמיד לומר גם ברוך יהיה, אמר ר' יצחק בא לקללו אמר לו הקב"ה הזהר שאם תקללו לנפשך אתה מקלל שכך אמ' לו אורריך ארור ומברכיך ברוך: אמר ר' לוי ששה דברים משמשים את האדם ג' כרשותו וג' אינן ברשותו, העין והאוזן והחוטם שלא ברשותו חמי מה דלא בעי שמע ומריח מה דלא בעי, הפה היד והרגל ברשותו אין בעי לעי באוריתא אין בעי אמר לישן ביש אין בעי

2 ילקוט שם, ילק' מלכים ר' ר"ב, תנחומא מ"ב שם סי' כ"ח, תנחומא בס סי' י"ב [וע' תנחומא מ"ב מקץ סי' ה'] :

1 גם ל' ג | בא] יצחק ח | הקב"ה ל' ג | הזהר] ~ כך א | אתה (את ג) מקללו פהאגי, מקללו את דו, מקללו אתה ת, באת לקללו כ | 2 את נפשך ו | אתה] א[2], את דפוא[1]גכתי | שכך אמרת פאגב, שכן אמרתה ו, שכבר אמרת י, שכן אמרתי ח, דאמרת דת | לו] וחאגב, ל' דפתי | אורריך] וג, אורריך דפא[2]כתי | ומברכיך ברוך] אגב, ל' דפוחתי | לוי] ~ ש"ב ג, ל' כ | ו' ד[1] | דברים ל' א | משמשים] וכ, יין דפחאגתי | 3 ג'] ד[1], שלשה דפוחגתי, שלש א[1], ג' הן א[2], שלשה הן כ | ושלשה פוחגכתי | * אינן דפוחגכתי] אינו ל, שאינן א, שלא י (מלכים) | העין והאזן והחטם פ, העין והחוטם והאזן י, האוזן והחוטם והעין י (שם) | שלא] אינן אי, אינם חי (שם), אין ג | חמי דלא בעי כ, רואה מה שאינו רוצה ח, מה דלא בעי שמע י | 4 שמע מה דלא בעי מריח מה דלא בעי דפואכתי (שם), שומע מה שאינו רוצה מריח מה שאינו רוצה ח, מה דלא בעי מירח מה דלא בעי חמי י | הפה] וג' הן ברשותו ~ א[1] | והיד | ברשותו ל' חא[1] | אי.. באוריתא אי (שם), אם.. באורייתא פ, אין (אי י) בעי הוא לעי באוריתא דגתי, הפה אי בעי (דלא בעי כ) באוריתא וכ, אם הוא רוצה מדבר בדברי תורה ח | * אין — ומגדף ל[0]] אין בעי לישן ביש מחרף ומגדף ל, אין בעי (בעי הוא ת) לישנא בישא אם (אין ת) בעי מחרף ומגדף דת, ואם בעי הוא אמ' לישן ביש אם בעי הוא מחרף ומגדף פ, אי בעי אמ' לישן ביש אי בעי מחרף אי בעי מגדף א, אין בעי הוא אמר לישן ביש אין בעי הוא מחרף אין בעי הוא מגדף וג, אין בעי הוא אמ' לישן ביש כ, אי בעי אמר לישן ביש אי בעי הוא מחרף אי בעי לא מחרף י (שם), אי בעי מפליג מצות אי בעי אמר לישן ביש אי בעי מחרף ומגדף י, ואם הוא רוצה מדבר בלשון הרע ומחרף ומגדף ח |

הגט אלא בחותמיו, וכל שטר קרוי גט ועי' בתוי"ט שם ובתוספות ריש גיטין, ובכי"ל כתוב כאן אין קיום גט אלא חותמה והגהתי ועח"נ, ולמטה סי' י"ב הגי' בכי"ל אמר ר"א אין קיום גט אלא בחתימה וכו' שרימה יעקב באביו וכו', ולקמן פע"ח סי' י"א אמר ר"א אין קיום גט אלא חותמיו שלא תאמר אילולי שרימה אבינו יעקב באביו לא נטל וכו' ת"ל אחי יהי לך אשר לך, ובמה"ג עמו' 432 הועתק אמ' ר' אלעזר אין קיום השטר (הגט) אלא בחותמיו שלא תאמר אלולי רימה יעקב אבינו באביו לא נטל וכו' ת"ל גם ברוך יהיה אמ' ר' יצחק כיון שחרד בא לקללו אמ' לו הקב"ה הזהר שאם את מקללו מקלל את נפשך שכן אמרת לו אורריך ארור ומברכיך ברוך כיון ששמע את הדבר הזה אמ' גם ברוך יהיה, ושם עמ' 437 לפ' ויקרא יצחק וכו' אמ' ר' ברכיה אין קיום הגט אלא בחותמיו, ונוסף שם ויצחק אבינו קיים זו ההלכה שבירך לו (לבנו) וחתם לו בברכה, ושם עמו' 517 לפ' ויאמר עשו יש לי רב וכו' אמ' ר' אלעזר אין קיום הגט אלא בחותמיו, ובפי' ב"ר כי"ט וכי"א נשתבש א"ר יצחק אין קיום הגט אלא בחותמיו וכו' (ולנכון בפי' ב"ר הנדפס א"ר אלעזר וכו'), ובלק"ט א"ר יצחק אין קיום השטר אלא בחותמיו לכך נאמר הן גביר שמתיו לך ושם [צד 138] לפ' ואל שדי יברך אותך א"ר אלעזר אין קיום השטר אלא חותמיו וכו', ובשכל טוב שם גורס ומפרש א"ר יצחק בא לקללו אמר וכו' הזהר שאם תקלל לעצמך אתה מקלל שכך אמרת אורריך ארור ואם תברכהו לעצמך אתה מברך שכך אמרת ומברכיך ברוך לפיכך חתם ברכותיו וקיימם וכו' א"ר אליעזר (וצ"ל אלעזר) אין קיום הגט אלא בחותמיו שלא תאמר אילולי שלא רימה יעקב את אביו לא נטל את הברכות ת"ל גם ברוך יהיה הוזהר מפי הקב"ה לברכו וחתם ברכותיו מרצונו, ובתנחומא שם לשון הדרש בטרם תבא ואברכהו ביקש ליטול את הברכות ולומר גם ארור יהיה א"ל הקב"ה מה אתה עושה לעצמך אתה מקלל שאתה אמרת לו אורריך ארור ומברכיך ברוך חזר וקיים את הברכות ואמר גם ברוך יהיה: 3 אינן וכו'. [בכי"ו היה כתוב בתחילה שאינן כמו בכי"א ונמחק], בכי"ח הועתק כל המאמר ללה"ק רואה מה שאינו רוצה שומע מה שאינו רוצה וכו', ובילקוט כאן המאמר מעורבב, ובכי"ל כתוב אין בעי לישן ביש מחרף ומגדף והוגה ביני שיטי אמ' לישן ביש אין בעי מחרף וכו' ועח"נ, ובתנחומא מ"ב שם המאמר בסגנון ארוך אמר ר' לוי ששה דברים ברא הקב"ה לאדם ג' ברשותו וג' אינן ברשותו ואלו הן שאינן ברשותו החוטם והעין והאוזן כיצד אדם עובר בשוק פתאום והיו מעשנין לפני ע"ז ולא היה מבקש להריח ואעפ"י שאינו מבקש להריח מה יעשה. הוי החוטם שאינו ברשותו ואף העין אינו ברשותו כיצד היה עובר בשוק וראה עבירה ולא היה מבקש מה יעשה למה שאין העין ברשותו ואף האוזן אינו ברשותו כיצד היה מהלך ושמע אדם מחרף ומגדף ולא היה מבקש לשמוע גדופים ועוד שהיה חייב בקריעת בגדים וכו' ומה יכול לעשות ואזניו אין ברשותו ואלו הן ג' שברשותו הפה והיד והרגל היד אם מבקש אדם לגנוב גונב ואם לאו אינו גונב ואם מבקש להרוג בידו הורג ואם לאו אינו הורג הרי היד הרגל אם מבקש אדם להלוך ברגליו לעבוד ע"ז הולך ואם לאו אינו הולך ואם מבקש לעשות מצוה הוא עושה ואם לאו אינו עושה והפה אם מבקש אדם לדבר הוא מדבר ואם לאו אינו מדבר הוי לאדם מערכי לב, והמאמר סתמי ובסגנון אחר עוד וביתר אריכות בתנחומא שם ויחרד יצחק וכו' זש"ה אזן שומעת ועין רואה ה' עשה גם שניהם וכי לא עשה הקב"ה אלא עין ואוזן בלבד והלא כל האברים הוא גלפן באדם אלא מהו אזן שומעת וגו' את מוצא ג' דברים ברא הקב"ה ברשותו של אדם ושלשה אינן ברשותו הללו שהן ברשותו הידים והפה והרגלים כיצד הידים רצה לעשות בהם מלאכת שמים סוכה לולב שופר וכו' עושה רצה לגנוב לשפוך דם נקי וכו' לעבור בהן עבירות הרבה עושה הפה בקש לעסוק בתורה לספר לשון טוב להלל לשבח להתפלל לומר שירות אומר בקש לספר לשון הרע לחרף לגדף להשבע על שקר אומר הרגלים בקש לילך לדבר מצוה לבקר חולים וכו' הולך רצה לילך לדבר עבירה לנאוף ולרצות ולגנוב הולך הללו שאינן ברשותו העינים והאזנים והחוטם העינים כיצד היה עובר בשוק ראה עברה או דבר שהוא מאוס בעיניו או אדם שאין לו בו חפץ לראות וכו' מה יעשה רואה הוא שלא בטובתו האזנים שומעת חרופין וגדופין וכו' מה יעשה שומע שלא בטובתו החוטם עבר בדרך והריח תבשילין טמאין או ריח של קטרת עבודה זרה וכו' מה יעשה הריח בהם שלא בטובתו, ומסיים שם וכשהקב"ה חפץ אף אלו

מחרף ומנדף, היד אין בעי מפלג מצוון אין בעי גנב וקטיל, הרגל אין בעי אזיל לבתי כניסיות ולבתי מדרשות אם לאו הולך לבתי תיאטריות ולבתי קרקסיות, ובשעה שאדם זכיי הקב״ה עושה אותם שהן ברשותו שלא ברשותו הפה גם ברוך יהיה, היד ותיבש ידו אשר שלח אליו וגו׳ (מ״א יג ד), הרגל בני אל תלך בדרך אתם וגו׳ (משלי א טו):

לד) כשמע עשו [את דברי אביו ויצעק צעקה גדולה ומרה] וגו׳ אמר ר׳ חנינה כל מי שאומר ד

5 ילקוט ר׳ קט״ו, ירוש׳ שקלים פ״ה מ״ח ד׳ ביצה פ״ג ס״ב ב׳, תעניות פ״ב ס״ה ב׳, בבא קמא נ׳ א׳, פסיקתא פ׳ סוכה (קפ״א ב׳), תנחומא כי תשא סי׳ כ״ו, מדרש אסתר פ׳ הרצים יצאו (ג׳ ט״ו) וש׳ ומרדכי ידע (ד׳ א׳), מדרש פנים אחרים נו״א פ׳ הרצים יצאו, אגדת אסתר פ׳ ומרדכי ידע, מדרש תהלים מ״ב י׳ סי׳ ג׳ [ועי׳ במדבר רבה פי״ד סי׳ ו׳]:

1 והיד י | אי בעי הוא מפליג מצוון אי בעי גניב וקטיל י (שם), אי בעי מפליג מיצון אי בעי גניב אי בעי קטיל א[1], אין.. הוא מפלג מצוון אין בעי הוא גנב ואן בעי קטל ן, אי (אין ג) בעי הוא מפליג מצוון (מצון ג) אי (אין ג) בעי הוא גניב אי (אין ג) בעי הוא קטיל א[2]ג, אם.. הוא מפלג במצות אם בעי הוא קטיל אם בעי גנב פ, אין.. הוא עביד מצוותא (מצות ת) אין.. הוא גניב ואם (ואין ת) בעי הוא קטיל דת, אי בעי גניב אי בעי קטיל י, אין בעי הוא גניב אין בעי הוא קטיל כ, אם הוא רוצה עושה מצות ואם הוא רוצה הוא גנב הוא רוצח ח | * הרגל דפוחאגכתי (שם)] רגל ל, והרגל י, והורג י[1] | אי בעי אזיל י, אם.. אזיל פ, אין (אי א) בעי הוא אזיל דאגכת, אי בעי הוא הולך י (שם), אם רוצה (הוא רוצה ח) הוא הולך וח | לבתי — מדרשות] ג, לבתי כנסיות.. מדרשות וחאכי (שם), לבתי כנסיות ומדרשות י, לבית הכנסת ולבית המדרש פ, לבתי טרטסיאות ולבתי קרקסיאות דת | 2 ואם לאו הוא הולך פוגכ, ואם הוא רוצה הוא הולך ח, אי בעי אזיל י (שם), ואי.. אזיל י, ואין (ואי א[2], אי א[1]) בעי הוא אזיל דאת | * לבתי — קרקסיות ו] לבתי תיאטריות ל, לבתי טרטיאות ולבתי קרקסיאות י, לבתי תרטיאות (טרטיאות א[1]) וקרקסיאות א, לבתי טרטיאות וקרקסאות י (שם), לבתי טרטיסאות לבתי קרקסאות כ, לבית תרתיסיאות ולבית קרקסיאות פ, לבתי קרקסיות ולבתי תיאטריות ג, לבתי קרקסאות ולבתי טרטיאות ה, לבתי כנסיות ובתי (ולבתי ת) מדרשות דת | בשעה י (שם) | שאדם] פוחאגכי, שהוא דת | זכיי] פג, זכאי חא[2]כבי (שם), זבחי וא[1], זוכה דתי | אותם] פחא[1]כי[1] (שם), אותן דוא[2]גי | שהן ברשותו] פוא[2]גי, שהם ברשותו חא[1]כי (שם), שברשותו דת | 3 הפה — יהיה] פואגי (שם), הפה נאמ׳ גם.. יהיה ח, הפה וגם.. יהיה י, גם.. יהיה כ, היד ותיבש ידו אשר שלח עליו דת, היד.. שלח אותה אליו ד[1] | היד — וגו׳] היד.. אליו ולא יכול להשיבה עוד פ, היד.. אליו אגי, היד ותיבש ידו וגו׳ ן, היד ותיבש ידו י (שם), היד נאמ׳ ותיבש.. ח, הפה גם ברוך יהיה דת | 4 בני — וגו׳] א[2], בני.. אתם א[1], בני.. אתם מנע רגלך מנתיבתם י (שם), בני.. מנע.. מנתיבתם כי רגליהם לרע ירוצו כ, בני.. מנע.. כי.. ירוצו וגו׳ ג, בני.. מנע.. כי.. ירוצו וימהרו לשפוך דם פ, בני.. אתם וגו׳ כי רגליהם לרע ירוצו וגו׳ ל[0], בני.. אתם כי.. ירוצו וגו׳ ן, בני.. אתם כי.. ירוצו דתי, לא תלך עמהם ולא תאור את העם כי ברוך הוא ח | 5 כשמע עשו] פוא[1]גכ, כשמוע עשו דתעי, ל׳ א[2] | * את — וגו׳] את דברי אביו וגו׳ וג, את דברי אביו דפא[1]כתי, ויצעק צעקה גדולה ומרה א[2], וגו׳ לע | חנינא אכתע, חני׳ ו[1] | מי שאומר] אי, מי שהוא אומר דוכת, שהוא אומ׳ פ, האומר גער |

שהן ברשותו אינן ברשותו מנין ממשה ובלעם ויונה וירמיה וירבעם משה מנין וכו׳ וכשהקב״ה חפץ אף הידים אינן ברשותו של אדם אימתי כשבא אידו הנביא אצל ירבעם וכו׳ ותיבש ידו אשר שלח עליו וכו׳ ואף הרגלים אינן ברשותו פסוק מלא מה׳ מצעדי גבר ואדם מה יבין דרכו וכו׳ ואף הפה אינו ברשותו של אדם מנא לך מבלעם ומיצחק בלעם שנאמר ולא אבה ה׳ וכו׳ ויהפוך ה׳ אלהיך וגו׳ יצחק בשעה שנכנס עשו התחיל מזדעזע ולומר גם ארור יהיה א״ל הקב״ה מה אתה מבקש ואתה סבור שפיך ברשותך חזר ואמר גם ברוך יהיה וכו׳ [ובתנחומא מ״ב מקץ שם הושאל הרעיון לפרש את המקרא אוזן שומעת ועין רואה ודורש כל האברין של אדם עתידין ליתן דין חוץ מן האזן ומן העין למה, אלא העין הזו רואה שלא בטובת אדם והאוזן שומעת שלא בטובת אדם (וחוטם לא הוזכר) אבל הידים אם אינו רוצה אינו גונב והרגלים כך וכו׳]: 1 מפלג מצוון. וכ״ה בכי״ו, ובפי׳ ב״ר גורס ומפרש מפליג מצוון מחלק מעות לצדקה, וכן בוי״ר פל״ד סי׳ י״ד בהסיפור ביומוי דר׳ תנחומא וכו׳ כל עמא יפקון ויפלגון מצוה וכו׳ ובאותו הסיפור לעיל צד 304 אם כשהן מחלקין צדקה לעניים וכו׳, ובהסיפור ר׳ יוסי הגלילי הוה ליה וכו׳ בוי״ר שם דהוא עביד מצוון וכו׳ ולעיל צד 154 עביד מצות וכו׳: 2 לבתי תיאטריות. וכ״ה בכתיבה המדוייקת תיאטריות[1]) בתי״ו בכי״ו וכי״ג ובפי׳ ב״ר, והשלמתי ולבתי קרקסיות[2]) ועח״נ ובערוך ע׳ תאטר: 3 אשר שלח אליו. במקרא שם ותיבש ידו אשר שלח עליו ולא יכול להשיבה אליו, ונשתבש אשר שלח אליו גם בכי״פ וכי״א א׳ וב׳ וכי״ג וכי״כ וילקוט כאן, ובדפ״ר אשר שלח אותה אליו, והוגה לנכון בד״ו, ובדפוסי׳ וכי״ת הקדימו היד וכו׳ להפה וכו׳: 4 אל תלך וכו׳. בכי״ל נוסף עוד ביני שיטי כמו ברוב הספרים הפסוק שלאחריו כי רגליהם לרע ירוצו וגו׳, וביפ״ת שיער שפי׳ כי רגליהם לרע ירוצו לרעתם וימהרו לשפוך דמם כי ה׳ יוליכם את פועלי האון הפך מחשבותם להזיק לאחרים וכו׳ ועי׳ גם במ״כ וצ״ע [ואולי דרש כפל לשון בני אל תלך וגו׳ מנע רגלך מנתיבתם והוא מפרש אל תלך, אני מבטיחך שהקב״ה ימנעך מלכת אתם, על כן הרחק אפילו מנתיבתם כדי שלא תבוא לידי נסיון, ודרשה זו לא מצאה חן בעיני בעל מדרש תנחומא לכן הוא מדגיש שמצא פסוק מלא (משלי כ׳ כ״ד) כמו שהועתק לעיל בסמוך] ובכי״ת מסיים והרגל נאמ׳ [במדבר כ״ב י״ב] לא תלך עמהם ולא [במקרא כתוב לא בלי וי״ו אמנם גם בת״י א׳ הוא בוי״ו] תאור את העם כי ברוך הוא: 5 כל מי שאומר וכו׳. שהקב״ה וותרן הוא עובר על כל פשעים יתוותרו מעיו אלא מאריך רוחו (אפו) וגובה שלו, ויתוותרון נופל על לשון וותרן, ובכי״ל כתוב יתוותרן והגהתי ועח״נ ובערוך ע׳ וותר, ומוריך כמו בתרג׳ מיכה ז׳ י״ח לא מוריך וכו׳ ובירוש׳ ר״ה פ״א נ״ז א׳ הוון מורכין, ובשכל טוב צד 124 גורס ומפרש ויצעק צעקה גדולה ומרה א״ר חנינא כל האומר הקב״ה

1) θέατρον. 2) κίρκος.

הקב״ה וותרן הוא יתוותרון מעוי, אלא מוריך רוחיה וגבי דידיה, זעקה אחת הזעיק יעקב לעשו ואיכן נפרע לו בשושן הבירה שנ׳ ויזעק זעקה גדולה ומרה וגו׳ (אסתר ד א):

לה) ויאמר בא אחיך במרמה ר׳ יוחנן אמר בחכמת תורתו:

לו) ויאמר הכי קרא שמו יעקב וגו׳ לקח בכורתי ושתקתי לו והנה עתה לקח ברכתי:

3 ילקוט סס, סנחומא מ״ב סולדוס סי׳ כ״ד [וע׳ לקמן פ״פ סי׳ ח׳]:

1 הקב״ה] **פאגערי**, שהקב״ה **דוכת** | ותרן **א[2]תי** | הוא ל׳ **א[2]כתר[2]** | * יתוותרון **דור[3]**] יתוותרן ל׳, יתותרון ע׳, יוותרון **א[1]ג**, יותרון י׳, וותרון ו׳, יותרו פ׳, יתוורון ת׳, יתוורן **א[2]**, מתותרן ר | מעוהי ע׳, מעיו י׳, בני מעוי **ור[3]**, בני מעוהי **דפכתר**, בני מעיה ג׳, מעוהי וחייו **א[2]**, ימיו וחייו ובני מעוהי **א[1]** | מוריך רוחיה] **ע**׳, מאריך רוחיה **פואגכי**, מאריך אפיה **דת** | וגבי דידיה] **ואעי[1]**, וגביה דידיה **גכ**, וגבי דיליה **פת**, וגאבי דיליה **ד** | זעקה (צעקה ו)] ויצעק צעקה גדולה ומרה ~ **כ** | שהזעיק **ת** | יעקב אבינו י׳ לעשו] **פוחאגכעי**, ~ דכתי׳ כשמוע עשו את דברי אביו ויזעק זעקה **ד**, דכת׳ כשמוע.. זעקה גדולה ומרה עד מאד **ת** | ואיכן] **פוח**, והיכן **דאגכע**, ואימתי י׳ | 2 דכתיב **פ** | ויצעק **כ** | צעקה **גכ** | ומרה ל׳ **א[1]** | וגו׳] עד מאד **דת**, ל׳ **פוחאגכי** | 3 במרמה] ~ וגו׳ ו׳, ויקח ברכתך **א[1]**, ויקח ברכתיך **כ** | בחכמת] **פוחאגכי**, בא ~ **דת** | 4 ויאמר — וגו׳] ג׳, ויאמר.. יעקב **וחא[1]**, ויאמר.. יעקב ויעקבני **דכ**, ויאמר.. ויעקבני זה פעמים **פת**, ל׳ **א[2]** | לקח בכורתי] את בכורתי לקח **פחג**, ר׳ שמעון בן לקיש אמ׳ התחיל מחכך בגרונו ויאמר הכי ו׳, זה התחיל מחכך בגרונו את בכורתי לקח **כ**, ריש לקיש אמר התחיל מחכך בגרונו כמאן דמחייך וזורק רוק מפיו ויאמ׳ הכי ויעקבני (הכי קרא שמו יעקב ויעקבני זה פעמים **ת**) את בכורתי לקח **דת** (לקח — ברכתי ל׳ **א**) | והנה עתה] ולא די לו אלא ועתה הנה **ח** | ברכתי] **פוחגכ**, ~ ושתקתי לו **דת** |

וותרן הוא יוותרון מעיו אלא מאריך חימה זעקה אחת זעק לאביו היכן נפרע בשושן דכתיב במרדכי ויצעק צעקה גדולה ומרה (וצ״ל ויזעק זעקה וכו׳ [וכן צ״ל בכי״כ שהוספתי נוסחתו בח״נ], ובמאמר בתנחומא מ״ב שהעתקתי לעיל צד 755 צ״ל ויצעק צעקה וכו׳ ועי׳ במ״ש סימן עשו ויצעק צעקה מרדכי ויזעק זעקה), ובמה״ג שם כשמע עשו את דברי אביו ויצעק צעקה גדולה ומרה אמ׳ ר׳ חנניה מאן דאמ׳ דרחמנא ותרן יתותרון בני מעוהי[1], אלא מאריך רוחיה וגבי דיליה[2] בא וראה צעקה אחת הזעיק אבינו יעקב לעשו דכת׳ כשמע עשו ויצעק, ואיכן וכו׳ בשושן הבירה ויצא בתוך העיר ויזעק זעקה וכו׳, ובכי״ק שם יתבתרון בני מעוי וכו׳ הצעיק אבינו וכו׳, ואולי כתיבת יתוורון כפי הברת הירושלמי ופי׳ יתוותרון (יתבתרון) מעוי יתחתכו מעיו כמו במכילתא בא פ״ו כדי שיהיו המצרים רואין ומעיהן מתחתכין, ושם פי״א כדי וכו׳ רואים ומעיהם מתחתכים ועי׳ בספר היובל לכבוד ידידי ר״א שווארץ צד 348, ובירוש׳ תעניות שם דרשו כתיב וקרעו לבבכם וכו׳ ושובו אל י״י אלהיכם כי חנון ורחום הוא א״ר יהושע בן לוי אם קרעתם לבבכם בתשובה וכו׳ למה כי חנון ורחום הוא ארך אפים וכו׳ ר׳ שמואל בר נחמן בשם ר׳ יונתן ארך אף אין כתיב כאן אלא ארך אפים מאריך רוחו עם הצדיקים ומאריך רוחו עם הרשעים ר׳ אחא וכו׳ בשם ר׳ יוחנן ארך אף אין כתיב כאן אלא ארך אפים מארי׳ רוחו עד שלא יגבה התחיל לגבות מאריך רוחו וגובה א״ר חנינה מ״ד דרחמנא וותרן יתוותרון בני מעוי אלא מארי׳ רוחיה וגבי דידיה וכו׳ (ובק״ע פי׳ יתוותרון וכו׳ יותרו קשרי בני מעיו ויצאו בתחלואים מאריך רוחיה כעסו אולי ישוב וגבי דידיה כשאינו שב), וכן נסדרו המאמרים בפסיקתא פ׳ שובה ועיי״ש, ושם הגי׳ יוותרון וכו׳ מאריך רוחו וגובה דידיה, ומאמר ר״ח נסדר גם בירוש׳ שקלים וביצה שם, ובתנחומא כי תשא שם אר״ח כל מי שאומר רחמנא ותרן יתותרון בני מעיו אלא מאריך אפו וגובה הוי וביום פקדי ופקדתי, ובב״ק שם א״ר חנינא כל האומר הקב״ה ותרן יותרו חייו שנאמר הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט, ופירש״י שם יותרו חייו וגופו שמורה אל הבריות לחטוא (ובערוך שם הועתק מב״ק אר״ת וכו׳ וותרן הוא יתוותרון מעיו וחייו, ובד״ס הגי׳ יתוותרו חייו והגי׳ יתותרון בני מעיו אלא מאריך אפיה וגבי דיניה והגי׳ יתוותרון וכו׳ וגבי דיליה, ולפנינו הגי׳ בכי״א ב׳ מעוהי וחייו ובכי״א א׳ ימיו וחייו ובני מעוהי), ובמדרש אסתר פ׳ הרצים יצאו וכו׳ א״ר חנין מאן דאמר רחמנא ותרן הוא יתותרון מעוהי אבל מאריך רוחיה וגבי דידיה אמר להם לשבטים אתם מכרתם את אחיכם וכו׳ כך אני אעשה לכם וכו׳, וכן במדרש פנים אחרים נו״א א״ר חנין מאן דאמר הקב״ה וותרן יוותרון בני מיעיה אלא מאריך רוחיה וגבי דיליה וכו׳ (ובילק׳ אסתר דפ״ר ר׳ תתרנ״ו א״ר חנינא מ״ד הקב״ה וותרן הוא יותרו מעוהי אלא מאריך וכו׳), ובמדרש תהלים מ״ב שם אמר ר׳ יודן מאן דאמר רחמנא וותרן הוא יתוותרון בני מעוהי אלא מאריך אף וגביה דיליה אמר הקב״ה לשבטים וכו׳ (ובילק׳ מכירי תהלים שם סי׳ ו׳ יתוותרון מעוהי אלא מאריך אפיה וכו׳, ובילק׳ תהלים דפ״ר ר׳ תרמ״ח יוותרו לו חייו אלא מאריך רוחיה וגבי דידיה וכו׳), ומב״ר כאן נובע המאמר באגדת אסתר פ׳ ומרדכי ידע וכו׳ ד״א ויזעק אמר ר׳ חנינא מאן דאמר רחמנא ותרן יתוותרון בני מעוהי אלא מאריך אפיה וגבי דיליה בא וראה צעקה אחת הזעיק אבינו יעקב לעשו דכתיב כשמוע עשו ויצעק צעקה גדולה ומרה איכן נפרע לו בשושן הבירה שנאמר ויזעק זעקה, ובמדרש אסתר פ׳ ומרדכי וכו׳ א״ר חנין מאן דאמר קודשא בריך הוא ותרן הוא יתוותרון בני מעוהי אלא מאריך רוחיה וגבי דיליה תדע שהרי זעקה אחת הזעיק יעקב לעשו דכתיב ויזעק זעקה גדולה ומרה (כ״ה בדפ״ר וד״ו) [ובבמדבר רבה שם נאמר בסתם ואע״פ שאין נפרעין ממנו מיד אל יחשוב שהקב״ה יוותר לו על עוונו אלא מאריך רוחיה וגבי דיליה וכו׳], ועוד איתא בשהש״ר פ׳ כמעט (ג׳ ד׳) נתותרו מעיו כל אותו הלילה וכו׳, אכן בילק׳ ישעיה ר׳ רפ״ח הועתק משם נתרזו בני מעיו: 1 ואיכן נפרע לו, לא משום שהיה אבינו יעקב מן האומרים הקב״ה וותרן הוא [??] אלא משום שהקב״ה מדקדק בסביביו כחוט השערה ומוראו על הקרובים יותר מן הרחוקים ועי׳ בירוש׳ שקלים וביצה שם וביבמות קכ״א ב׳ איתא וסביביו נשערה מאד מלמד שהקב״ה וכו׳ ר׳ חנינא אמר מהכא אל נערץ בסוד קדושים רבה ונורא על כל סביביו (ובב״ק שם הגי׳ ר׳ נחוניא ועי׳ בד״ס), ובמדרש פנים אחרים שם ויזעק זעקה גדולה ומרה אמר ר׳ חנינא רבה בייא למלכא דמיעבד בייא לעלובייא צעקה אחת צעק עשו מפני יעקב שנאמר כשמוע עשו וכו׳ והיכן פרע לבניו כאן ויזעק זעקה וכו׳ (והמאמר הועתק גם בילק׳ אסתר שם): 3 בחכמת תורתו, וכ״ה בשכל טוב שם ר׳ יוחנן אמר בחכמת תורתו, ובמה״ג שם אמ׳ ר׳ יוחנן בחכמה, וכן מפרש בפירש״י עה״ת ובלק״ט בחכמה, וגם בת״א ותר״י א׳ מתורגם בחכמתא, ובתנחומא מ״ב המאמר סתמי ויאמר בא אחיך במרמה וגו׳ היה אומר על צדיק במרמה ח״ו אלא בא עליך ברמיות [וכן דרשו לקמן פ״פ ויענו בני יעקב וכו׳ במרמה וכו׳ מה את סבור רמיות דברים יש כאן וכו׳]: 4 לקח בכורתי וכו׳, לפי

1) מָאן דאמ׳ דְרַחֲמָנָא וַתְּרָן יִתּוֹתְרוּן בני מְעוֹהִי. 2) וְגָבֵי דִילֵיהּ.

ויאמר הלא אצלת לי ברכה מן הנצולת:

לז) ויען יצחק ויאמר וגו' אמר ר' ברכיה הן גביר שמתיו לך ברכה השביעית, ולמה ה אומרה תחילה, אלא אמר לו מלך עשיתיהו. עליך וברכותיך שלו הן, עבדא ומה דיליה למאריה את כל אחיו נתתי לו לעבדים ודגן ותירוש סמכתיו, ולך איפה כרם לך פיתה אפייה, ר' יוחנן

1 ילקוט שם: 2 ילקוט שם, תנחומא מ"ב שם סי' ט"ז סי' כ"ד, דברים רבה סדר דברים (פ"א סי' י"ח וסי' י"ט), ועי' לקמן פפ"ד, ויקרא רבה סוף פל"ד, פדר"א סוף פל"ב:

1 ויאמר] פואגכ, ל' דתי | אצלת ל' ו | לי ברכה ל' פו | הנצולת] ג, הנצולות פער[2]י, הניצולות א[3], הניצולת דוא[1]כת, הניטלות ר[1] | 2 ויען — וגו'] ויען.. ויאמר לעשו וג, ויען.. לעשו הן גביר דפ, ויען.. הן גביר שמתיו לך הא[1]כתי, הן.. לך א[2] | שמתיו לך ל' ח | ברכה] היא ~ ו[0]אכי | השביעית] פוגכ, שביעית דאחתי | 3 * אומרה] אומר ל, אומ' א[1]י[1], הוא אומר ר[1], הוא או' פר[3], הוא אומרה גכר[3], הוא אומרה לו דוחת | תחילה] וג, תחלה דפאכתרי | אלא ל' אי | * עשיתיהו דפות] עשיתהו ל, שמתיו חאגכרי | עליך] לכל גר | עבדא (עבדה ו)] פוחאגכי, עבדא דמאן נכסי (נכסים ת) דמאן ~ דת | * ומה דיליה פוחי] כל מה (מא ת) דיליה דת, למה דליה ל, למאן דיליה כ, דיליה למאן א[1], למה נכסיה ג | למריה פוחי, דמאריה א[2] | את] פ, ואת דוגכת (את — סמכתיו ל' א) | 4 ודגן — סמכתיו] וגו' ו, ל' כת | ולך] פא[2]גכי, ולכה דחא[1]ת, ל' ו | איפה] חאכת, איפא פ, איפ' ג, איפוא ד, איפא מה אעשה בני י[1], ל' ו | פיתה] ו, פיתא פחאגכר[3]י, פיתך דת, פתך ר | * אפייה ו] אפיא חאגכר[3], אפויה דפתרי, איפוא ל | ר' יוחנן] פ, ר' יוחנן ור' שמעון בן לקיש ~ וג, ר' יוחנן ורשב"ל ~ א, ר' יוחנן וריש לקיש ~ דכת |

הגי' שלפנינו דרשו הכי כפשוטו לשון תימא הכי קרא שמו יעקב שיעקבני זה פעמים לקח בכורתי ושתקתי לו והנה עתה לקח ברכתי ואשתוק לו בתמיה, ובכי"ו תגי' ויאמר הכי קרא שמו יעקב ר' שמעון בן לקיש אמר התחיל מחכך בגרונו ויאמר הכי ושתקתי לו, ומשמע שדורש הכי לשון מחכך, ובדפוסי' [וכי"ת] נוסף פירוש מחכך בגרונו כמאן דמחייך וזורק רוק מפיו ועח"ג [ולמטה סי' י"א ומש"כ שם], וגם בשכל טוב שם המאמר רשב"ל אומר התחיל מחכך בגרונו ואמר את בכורתי לקח ושתקתי והנה עתה לקח את ברכתי ובמה"ג שם אמר ר' שמעון בן לקיש חכחך בגרונו את בכורתי לקח ושתקתי והנה עתה לקח ברכתי, ובלק"ט גורס ומפרש ד"א הכי אר"ש בן לקיש התחיל מחכך בגרונו כאדם שמחייב את חבירו והוא מרוב כעס מחכך לכך נאמר הכי, ובכי"ל ליתא זה המאמר וכן ליתא בכי"פ וכי"ח וכי"ג וכי"ת ואינו מפורש בפי' ב"ד ולא הועתק בילקוט, ובכי"א א' וב' ליתא כל הדרש לפ' ויאמר הכי וכו' ובציון פסיקתא הועתק בילקוט הכי קרא שמו יעקב מלמד שחיכך בגרונו והוציא את הזמורה, ובערוך ע' זמר ד' בפסיקתא דזכור לפי שלא היו ישראל יודעין מה טיבה של זמורה אלא והנם שלחים את הזמורה על אפם וכיון שבא עמלק התחיל לזמרה להן ספר אחר כיון שבא עמלק לימדה להן וממי למדה מעשו זקנו שנאמר הכי קרא שמו יעקב חיכחך בגרונו והוציא הזמורה פי' כיחו וניעו וכלשון ס"א לפנינו בפסיקתא פ' זכור (כ"ז ב'), ושם תגי' חיכך בגרונו והוציא את הזמורה וכ"ה בפסקא זכור בתנחומא מ"ב תצא סי' י"ד [ותנחומא שם סי' י'] ועי' בהערות רש"ב ובעמת"ל עי' חכך וע' זמורה [ובהערות רמא"ש לפסי"ר צד כ"ז א']: 1 מן הנצולת. מהברכות הגרועות, ובשכל טוב צד 116 מן הניצולות, ובמה"ג שם נשתבש אפילו מן המצולות, ולקמן פע"ד הגי' בכי"ל ויצל אלהים את מקנה כזה שמציל מן הניצולת, ובערוך ע' נצל ב' גורס גם לקמן שם מן הנצולות ומפרש החסוכים ועי' בח"נ לעיל צד 262 ובמ"י שם: 2 ברכה השביעית. מפרש בלק"ט א"ר ברכיה ברכה זו שביעית היא שנאמר מטל השמים ומשמני הארץ ורוב דגן ותירוש יעבדוך עמים וישתחוו לך לאומים הרי ו' ברכות הוי גביר שביעית היא ולמה היה אומר בתחלה וכו' אמר לו יצחק וכו' מלך עשיתי[ו] עליך עבדא ונכסיה למרית ולך אפוא מה אעשה בני שכל הברכות שלך שלו הן וכו', ובשכל טוב שם ולמה אמרו תחלה אלא כך אמר לו מלך עשיתיו עליך וברכותיך שלו הן עבדים וכל דיליה למאריה ולך איפוא וכו', ובמדרש אגדה הוצ' רש"ב מלך עשיתי אותו עליך עבדיה ונכסיה דעבדיה למאריה ולכה איפוא וכו', ובמה"ג עמו' 433 והלא ברכה שביעית היא זו ולמה מזכירה תחלה אלא אמר לו כבר עשיתיו עליך מלך, ובתנחומא מ"ב שם סי' ט"ז מטל השמים זו היא תורה וכו' ומשמני הארץ וכו' ורוב דגן וכו' ותירוש וכו' כיון שברכו את אלו הוסיף שש ברכות כדי שיהיו עשרה אלו הן יעבדוך עמים אלו בני נח וישתחוו לך לאומים וכו' הוי גביר לאחיך וכו' וישתחוו לך בני אמך וכו' אורריך ארור וכו' ומברכיך ברוך וכו' (ועי' במ"י לעיל צד 748), ושם סי' כ"ד אמר ר' ברכיה אמר לו אדון עשיתיו לך כל מה שאני מברכך לו אני מברך למה כל מה שהעבד מסגל לאדונו הוא מסגל הוי גביר לאחיך שאמר יצחק ליעקב ברכה שביעית היא ויצחק הניח עשר ברכות שבירכו ולא אמר לו אלא הן גביר שמתיו לך אלא אמר לו כל מה שאתה סבור שאני מברכך איני מברך אלא לו למה שהעבד כל מה שיש לו לאדונו הוא כך במצרים וכו', ולקמן פפ"ד סי' ו' זה נתברך בעשר וכו' (כן שם הגי' הנכונה ועיי"ש), ובוי"ר שם בדפ"ר אז יבקע כשחר אורך וכו' אז תתענג על י"י והרכבתיך על במותי ארץ הרי ארבעה עשר ועשרתי אוחרנייתא דכתיבי גבי יעקב דכתי' והאכלתיך נחלת יעקב אביך ואלו הן ויתן לך האלהים מטל השמים וגומ', ובדב"ר שם א"ר אחא וכו' ברכה אחת ברכו אביו ועל חרבך תחיה וליעקב בירך עשר ברכות מנין שכן כתוב ויתן לך וכו' א"ר ברכיה כשנכנס עשו אצל אביו וראה שנטל יעקב את הברכות אמר לו לא הנחת לי אפי' ברכה אחת וכו' אמר לו יצחק אפי' אני מברכך לו אני מברך לא כך אמרתי לו הוה גביר לאחיך העבד וכל מה שיש לו לא של אדוניו הם וכו', ובפדר"א שם ר' יהודה אומר עשר ברכות ברך יצחק ליעקב על טללי שמים ועל דגן הארץ כנגד עשרה מאמרות שבהם נברא העולם שנא' ויתן לך וכו', והגהתי עבדא ומה דיליה וכו' ועח"נ, ובדפוסי' נוסף עבדא דמאן וכו' מפי' ב"ר כ"י שמפרש אלא אמר לו מלך שמתיו לכל ומה מועיל לך אם אני מברכך שלו הן עבדא דמאן נכסי דמאן ברם לך פתך אפויה מזונתיך מזומנות ועי' סנהדרין צ"א א' ומגילה ט"ז א' ובד"ס שם, ובפירש"י עה"ת הן גביר ברכה זו שביעית היא וכו' אלא אמר לו מה תועלת לך אם תקנה נכסים שלו הם שהרי גביר שמתיו לך ומה שקנה עבד קנה רבו ועי' ברש"י הוצ' ר"א ברלינער מהדורא ב' ופסחים פ"ח ב': 4 ברם לך וכו', זה סיום המאמר עבדא וכו' העבד ומה שלו לאדונו הוא את כל אחיו נתתי לו וכו' ודגן ותירוש סמכתיו ולך וכו' אבל

אמר הרף [ממני שפורניתו אפויה לפניו בכל מקום, ר׳ שמעון בן לקיש אמר הרף] ממני שאף וחימה מסורין לו: ר׳ שמלאי ואמ׳ לה מש׳ ר׳ אבהו אמר לו הקב״ה כך הייתה אומר ולך איפוא, אמר לו יוחן (ישעיה כו י), אמר לו רשע (שם שם) הוא, אמ׳ לו בל למד צדק (שם שם) לא כיבד את הוריו, אמר לו בארץ נכוחות יעול (שם שם) עתיד הוא לפשט ידו בבית המקדש, אמר לו אם כן השפע לו שלוה בעולם הזה ובל יראה גאות י״י (שם שם) לעתיד לבוא.

2 ילק׳ ישע׳ כ׳ כל״ו (תכ״ט), מגילה ו׳ ס׳:

1 * ממני וכ] ממנו דפאתי (ממני — הרף ל׳ לג) | * שפורניתו דוא[2] שפיריגיתו כ, שפורניותו י,
שפורעניות פ, מפורניתי ת, שפונייתו א[1] | * אפויה דאתי] אפייה פו | * לפניו דפואבת] לך י |
* ר׳ — לקיש ו] רשב״ל א, ריש לקיש דפת, וריש לקיש כי | * ממני וכ] מיני לג, ממנו דפאתי |
וחימה] וגר[1], וחמה דפאכתר[2]י | 2 מסורים ת | * לו ל[6]דפוא[2]גכתי] לך לר, בו א[1] | ר׳
שמלאי] פוא[1]גי (ישעיה), ר׳ שלמאי ד, ר׳ שמלאי אמ׳ א[2], ר׳ שמלאי אומר כת | ואמרין וג,
ואמרי דפאכתי (שם) | ליה ג | משום פ, בשם דואגכתרי (שם) | אמר — הייתה אומר] ת, אמר.. היית
אומר דכר[1], אמ׳.. היתה או׳ פו, אמ׳.. כד הויתה אמ׳ ג, א״ל הב״ה כה תאמר לו א[1], כשא״ל א[2],
בשעה שאמר יצחק לעשו י (שם) | ולך] פגכר[1]י, ולכה דואתר[2] | איפוא] פג, אפוא ו, איפא כר[1]י,
איפה דאר[2], איפה מה אעשה בני תי (שם) | אמר לו] א״ל יצחק להב״ה א[2], אמר יצחק לפני הקב״ה
רבש״ע י (שם) | 3 כבד י | את ל׳ פ | 4 אמר לו הקב״ה דת | * בארץ] ארץ ל, אל ארץ פ | נחכות י |
יעוול ת | הוא ל׳ גרי | לפשט] ו, לפשוט דפאגכתרי | * ידו דכתר[1]ו] ידיו פאגר[2]י (שם), את ידיו ו,
ל׳ ל | ** אם כן] ל׳ ל | השפע] ורי, השפיע דפגכת, תשפיע א | 5 שלוה] ואגכר, שלווה ד,
טובה פתר[3]י | ולא.. בגאות פ | לעתיד לבוא] א[2]גת, עתיד לבא דפוא[1]כרי | לעולם הבא י, לעתיד
לבא הוי משמני הארץ יהיה מושבך י (שם) |

לך הפת אפויה שאתה עבדו ותהי ניזון מנכסי אדונך ועי׳ באמרי יושר וביפ״ת, ובמקרא כתוב ולכה בה״א והיא מלה בודדת בהוראת לך ועי׳ במנחת שי, וככתיבה המורגלת לך בכי״ל ובכ״י שציינתי ובילקוט וכן בסמוך במאמר ר׳ שמלאי ועי׳ במ״י לעיל צד 3 בד״ה והוא גלי, ובמקרא כתוב כאן אפוא כמו בפ׳ ויחרד יצחק וכו׳ מי אפוא ונדרש לעיל צד 753 ג״כ לשון אפה, ובהללי כאן איפא ועח״נ ובתנ״ך הוצ׳ גינצבורג, ובסגנון לא״ר בזה המאמר עבדא וכו׳ הגהתי פיתה אפייה כמו שהגי׳ בכי״ו, ובשכל טוב צד 124 הועתק ולך איפוא ברם לך פיתא, ובמה״ג שם גורס או מפרש ולך אפוא מה אעשה בני ברם אם אית לך פיתא איזיל אפייה[1]), וגם בתר״י א׳ מתורגם ואזיל ותטרד מני דמה אעביד לך ברי, אכן לפנינו טעם הדרש כן רק במאמרי ר״י ורשב״ל שדרשו לכה ככתיבתו לשון הליכה וכהגי׳ הרף ממני (מיני) לך מעלי אל תאיץ בי לברכך, ור״י דורש אפוא ג״כ לשון אפה שפורניתו אפויה (אפייה) שתנורו בוער לפניו, והוראת פורנית כמו פורני[2]), או פי׳ שפורניתו וכו׳ פת פורני אפויה לפניו ופורנית כמו פורניתא בל״ם ועי׳ לעף אצל קרויס צד 435, ורשב״ל דורש אפוא לשון אף וחימה, ובכי״ל וכי״ג דלגו מן הרף עד הרף והשלמתי, ובדפ״ר וד״ו הגי׳ הרף ממנו שפורניתו אפויה לפניו וכו׳ ריש לקיש אמר הרף ממנו שאף וכו׳ ועח״נ, וגם ביפ״ת פי׳ הרף ממנו משום דכתיב לכה בה״א מפרש לה לשון הליכה כמו לכה אתנו וכו׳ ופי׳ שפורניתו אפויה מזהר ליה לעשו שירפה מיעקב שפורניתו אפויה כלו׳ שיכוה בגחלתו שתנורו בוערה תמיד להנקם מאויביו ולריש לקיש פי׳ שאף וחמה מסורין ביד יעקב לשולחם על אויביו, ובאמרי יושר מפרש ר״י אמר הרף ממנו דייקו מלת לכה בתוספת ה״א שהוא כמו לך לך וכמו כלך אמר יצחק לעשו כלך מהזיק לאחיך כי על כל פנים אף אם תזיקהו פתו אפויה ר״ל אמר על זה הדרך אלא שפירש אפוא מלשון חמה ואף כי הכל מסור לידו ולזה מנע רגלך מלהזיק לאחיך כי לא תוכל לו, ובמ״כ הגיה פורניתא אפויה לך (וכן הדפיסו אחריו שפורניתא וכו׳ לך) ופי׳ מוכן הוא ליקח נקמתו ממך ולפיכך הרף ממנו ועי׳ גם באגה״א ח״א צד 298 שפי׳ שם עפ״י הגהת מ״כ התנור אופה לך עשו (רומי) בכל מקום כלו׳ מזונותיך מזומנות לך בכל מקום בשופי, ובפי׳ ב״ר כי״ט וכי״א גורס ומפרש ולך איפא (ולך איפה) אף וחימה מזומנים לך מסורין לך (אף וחמה מסורין לך) דברי ריש לקיש כלומר הממשלה בידך להרע, ודברי ר״י לא הובאו שם: 2 אמר לו הקב״ה, ליצחק אתה חמלת על עשו ואמרת ולך אפוא מה אעשה בני א״ל יצחק יוחן א״ל הקב״ה רשע הוא א״ל יצחק בל למד צדק לא כיבד את הוריו בתמיה וכמו שדרשו לקמן פע״ו ויירא יעקב, וכו׳ אמר כל השנים הללו ישב בא״י וכו׳ כל השנים הללו הוא כיבד את אביו (הוריו) שמא בא אלי מכות כיבוד אב ואם וכו׳ ולעיל צד 728 אמר רשב״ג כל ימי הייתי משמש את אבא ולא שימשתי אותו אחד ממאה ששימש עשו את אביו וכו׳ [ובכי״ל וכי״ו הגי׳ רשע הוא בל למד וכו׳ והושלם בכי״ל ביני שיטי אמר לו] והשלמתי לפשוט ידו בבית המקדש אמר לו אם כן וכו׳ ועח״נ ולעיל צד 677, ובפי׳ ב״ר כי״ט וכי״א גורס ומפרש ר׳ שמלאי בשם ר׳ אבהו אמר לו וכו׳ כך היית אומ׳ (אומ׳ לו) ולך איפא (ולכה איפה) כלומר כעס עליו על מה שהשליטו אמר יצחק להקב״ה רבש״ע יוחן אמר לו רשע הוא אמר לו יצחק בל למד צדק בתמיה כלום (כלומ׳) לא כיבד (כבד) את הוריו אמר לו בארץ וכו׳ יעול (ייעול) עתיד לפשוט ידו (ידיו) וכו׳ אמר לו אם כן השפע לו שלוה בעולם הזה ובל יראה וכו׳ לעתיד לבא, ובשכל טוב צד 116 אמר רבש״ע יוחן אמר הקב״ה רשע הוא אמר יצחק בתימה בל למד צדק והלא הוא למד לעשות לי צדקה לכבדני א״ל הקב״ה בארץ וכו׳ עתיד הוא לפשוט ידו וכו׳ אמר יצחק א״כ השפע לו טובה בעוה״ז ובל יראה וכו׳ לעולם הבא, ובמה״ג שם אמ׳ לו הקב״ה כך אתה אומר לשונאי ולכה אפוא מה אעשה בני אמ׳ לו יוחן אמ׳ לו רשע הוא אמ׳ לו בל למד צדק הלא מכבד הוריו הוא אמ׳ לו בארץ נכוחות יעוול עתיד הוא לפשוט את ידיו וכו׳ אמ׳ לו אם כן השפיע לו טובה בעולם הזה ובל יראה וכו׳ לעתיד לבוא, ובסגנון אחר בתנחומא שם סי׳ כ״ד בא לברכו ונסתלקה שכינה ממנו התחיל להתפלל ואומר יוחן רשע א״ל (א״ל הקב״ה) בל למד צדק א״ל זה אתה מבקש לברך עתיד הוא להחריב את ביתי ולערבב את הארצות (האוצרות) והממנות שנאמר בארץ נכוחות יעול א״ל יצחק תן לו בעוה״ז ובל יראה וכו׳ לעתיד לבא (לעולם הבא) שאנגקי הוא לי לפרוע לו הכבוד שכבדני וכו׳, ובמגילה שם במאמרי ר׳ יצחק

1) אַפְיֵה. 2) φοῦρνος.

לט) ויען יצחק אביו ויאמר אליו הנה משמני הארץ וגו' זו איטלייא, ומטל השמים ו מעל זו בית גברין, ד"א הנה משמני הארץ וגו' מן שמיניה דארעה: אנטונינוס שלח לרבינו אמר ליה בגין דתיסווריה חסרין מה נעביד ונמלא יתהון, נסתיה לשליחא ואעליה לגו פרדיסה, שרי עקר פוגלין רברבין ושתל דקיקין, אמר ליה הב לי אנטיגרפין, אמר ליה לית את צריך, סלק לגביה

1 ילקוט כ' קע"ו : 2 עבודה זרה י' א':

1 * ויען — אליו ואי"ג] ויען יצחק ויאמר לעשו לפת, ויען.. אביו ויאמר לעשו כ, ויען יצחק ויאמר ד, ל' א[2] | וגו'] יהיה מושבך פחי, יהיה מושביך דאגת, ל' כ | * זו דאכתי] הנה מש' הא' יה' מו' זו ו, ל' לפג | איטליא ד[1]פוגכתי, איטאליאה דח, איטליא (אטליא א[2]) שליון א | * ומטל דפאגכתי] מטל לו | 2 מעל ל' א[2]כ | גוברין פורי | הנה ל' ח | הארץ ל' פ | וגו' ל' | מן שמיניה] וג, מן שמיניא דתעי[1], מן שמני ח, משמיניה ו, משמינא כ, משומיניא א | דארעא פוחאגכבעי, ~ מן הן מתעבדא ארעא שמניא (שמיניא ת) מן טלא ומטל השמים מעל דת | אנטנינוס ת | לגבי (לגב וג) רבינו פוגכי, אצל רבינו א, לר' ת | 3 לה ו, לו פ (א"ל ל' ג) | דתיסווריה] וכ, דתסווריה פ, דתיסווריא א[2], דתיסוריא א[1], דתיסבריא גי, דתסבריא ד[1]ר[2], ־ייא ר[3], דתסוורא ת, דתסוורתא דר[1], תסוורתא ע | חסרין] פאגערי, חסירין וכת, חסרים ד | ונמלי אכער[2], ונמליא פ, ־ייא ו, ומליא ג, דנמליה י | נסתיה] פע, נסתייה ו, נסותיה ג, נסביה דארי, נסבי כ | לשליחה ו | ואעליה] פוגער[2], ועייליה דאכתרי[1], ועיליה י[1] | גו גר[2], בו פ | פרדיסה] ו, פרדיסא פא[1]גכער[2], פרדסא דא[2]תר[1]י[1] | שרי] שורי ו, שריה כ, ל' י | עיקר ע[0]ר[2] | 4 פולגין פ | רברבנין כ, רבובין ת | ושתל] פגעי, ושתיל דואכר | דקיקין] ~ תרדין (תורדין גו) רברבין (רברבנין כ) ושתל (ושתיל וכר[2]) דקיקין חסין רברבין ושתל (ושתיל וכר[2]) דקיקין פוגכר[2], חסין רברבין ושתיל (ושתל י) דקיקין א[2]ר[1]י | לה ו | אנטיגרפין] ע, אנטיגרפה וגכי, אנטיגרפא דאתר[2], אנטיגרפיה פ | אמר — צריך] אמר לה.. צריך ו, אמר ליה לא.. צריך ע, לא יהב לי' (לי ו[1]) י | סליק ואגכר, על י | גביה י |

מאי דכתיב יוחו רשע וכו' אמר יצחק לפני הקב"ה רבש"ע יוחן עשו א"ל רשע הוא א"ל בל למד צדק א"ל בארץ נכוחות יעול א"ל אם כן בל יראה וכו' ועי' בד"ס: 1 ויען יצחק וכו'. בכי"ל וכי"פ וכי"ת בשיבוש ויען יצחק ויאמר לעשו כלה"כ בפסוק ל"ז, והגהתי גם זו איטלייא ומטל וכו' וכ"ה במה"ג ויען יצחק אביו ויאמר אליו הנה משמני זו איטליה ומטל השמים מעל זו בית גוברין (גברין), ובשכל טוב שם מפרש הוא איטליא שהיא ארץ שמינה ובעלת פירות ומטל השמים מעל שלא תדור בארץ ציה ומלח אלא בארץ שהיא שותה ממה שיורד לה מן השמים טל של ברכה כגון בית גוברין, ובפי' ב"ר כי"ט מל"א הגי' איטליא של יון וכ"ה בכי"א א' וב' וכן הובא בפירש"י עה"ת (ועי' בזכור לאברהם במהדורא א'), וכוונו על החלק מאיטליא הדרומית הנקרא אצל הקדמונים ארץ יון הגדולה בעבור שישבו בה יונים מימים כבירים והיתה אדמתה משובחת מאד דשנה ורעננה עי' בערך מלין צד 43 ובמ"ע הצרפתי חלק ל"ג צד 187, ובית גברין היא אליותריפולים ועי' במ"י לעיל צד 412: 2 מן שמיניה וכו'. מן שמיני הארץ כלו' הגדולים והעשירים ובל"מ כל שמן וכל איש חיל (שופטים ג' כ"ט) ויהרג במשמניהם (תהלים ע"ח ל"א), והובא כאן המעשה באנטונינוס שמילא את אוצרותיו והעשיר מהדוכסים שהעביר והדוכסים שהושיב תחתיהם כמו שמפרש בערוך ע' שמן ב' הנה משמני הארץ מן שמיניא דארעא פי' עשירים מפיק דוכסין ונוטל שלהם מעייל דוכסין ונותנין לו שוחד ועי' גם ע' דכוס, ובמה"ג 434 בסדר הסיפור לפ' ועל חרבך וכו' ומסיים שם לקיים ועל חרבך תחיה, והוספה זרה בדפוסי' וכי"ת מן הן מתעבדא ארעא וכו' ועח"נ: 3 בגין דתיסווריה[1]) וכו'. בשביל שהאוצרות חסרים מה נעשה שנמלא אותן, ובערוך ע' תסוור בגין תסוורתא וכו' ונמלי יתהון: נסתיה וכו'. לקח רבינו את השליח והכניסו לגנה, וכן הגי' נסתיה בכי"פ ובערוך ע' נסתיה ועי' לעיל צד 92, וצד 363: שרי עקר. התחיל לעקור צנונות גדולים ושתל קטנים וכן בסמוך ואעלי לפרדיסא שרי עקר וכו' ושתל דקיקין ועי' בערוך ע' פגלא, ובדפוסי' הגי' בסמוך שרי עקר פוגלין וכו' תרדין וכו' חסין וכו' וכ"ה גם כאן בכ"י שציינתי, ובכי"א ב' ובפי' ב"ר כי"ט וילקוט פוגלין וכו' חסין וכו' ועח"נ, ונר' שנכונה הגי' שלפנינו שעקר ושתל רק מין אחד וכן בנמשל מפיק דוכסין ומעייל דוכסין, והגי' שורי כמו לעיל צד 712 שורון בייכין ועי' במ"י שם: 4 הב לי וכו'. תן לי תשובת דברים בכתב וגם בערוך ע' אנטיגרפין הגי' הב לי אנטיגרפין וכו', ועדיפא הגי' שלפנינו בסמוך אנטיגרפי[2]), ובמדרש אסתר מתורגם פשתגן הכתב (ג' י"ד) אנטיגרפון (כ"ה בדפ"ר וד"ו) דאיגרתא ובילק' אסתר ר' תתרנ"ו אנטיגרפין דאגרתא: אמר ליה לית וכו'. א"ל אינך צריך בא השליח אצל אנטונינוס א"ל היכן אגרת התשובה א"ל לא נתן לי כלום א"ל ומה אמר לך א"ל לא אמר לי כלום אלא לקחני והכניסני לגנה והתחיל לעקור וכו' התחיל אנטונינוס להעביר דוכסים ולהושיב דוכסים עד זמן שיתמלאו האוצרות, ובכי"ל הלשון ממועט ומה אמר לך לא אמר לי וכו' ועי' לעיל צד 666 ובמ"י שם בד"ה והא כת' וכו', ונכונה הגי' נסתי ואעלי כמו ואעלי בירוש' סנהדרין פ"א י"ח ג' ועי' דאלמאן צד 360, ובפי' ב"ר כ"י מפרש מיד הבין שרי מפיק וכו' וכן נוסף בדפוסי' וכי"ת מיד הבין, ובכי"א א' המאמר מקוטע א"ל לית את צריך סליק לגביה א"ל ולא עבד קמך כלום א"ל נסבני וכו', ובילקוט א"ל הב לי אנטיגרפה לא יהב לי על גביה א"ל מה אמר לך וכו', ובילקוט ד"ו ניתוספו הפירושים תיסברייא פי' האוצרות שמונחות בזוויות וכו' עד אנטיגרפה פי' כתב בלשון יוון, ובמה"ג שם הועתק אנטלינוס שלח לגבי רבינו הקדוש בגין דתוסבריה[3]) חסרין מאי נעביד עד דנמלי יתהון נסיב שליחא ואעליה לפרדיסא שארי עקר פוגלין רברבין ושתל זעירין תרדין רברבין ושתל זעירין אמ' ליה הב לי תשובה אמ' ליה לית וכו' כיון דסליק גביה אמ' ליה הן היא תשובת דברים אמ' ליה לא יהב לי כלום אמ' ליה ומה אמ' לך אמ' ליה לא אמ' לי כלום אמ' ליה ולא עבד קומך כלום אמ' ליה נסובני ואעלני לפרדיסא שרי עקר פוגלין רברבין ושתל זעירין תרדין רברבין ושתל זעירין קם מן שעתיה והוה מפיק שלטונין ומעייל דוכסין עד דאתמלון תוסבריה לקיים וכו' (ובכי"ק שם עקר פולגין, וכתיבת אנטלינוס כמו אנטולינוס בירוש' כלאים פ"ט ל"ב ב', ובירוש' סנהדרין פ"י כ"ט ג' כתוב ו' פעמים אנטולינוס ופעם אחת אנטונינוס), ובסגנון אחר הסיפור בע"ז שם א"ל (אנטונינוס לרבי) מצערין לי חשובי רומאי מעייל

1) θησαυρός. 2) ἀντιγραφή. 3) דתוּסְבָרְיָה.

אמר ליה הן היא אנטיגרפי, אמר ליה לא נתן לי כלום, ומה אמר לך, לא אמר לי כלום אלא נסתי ואעלי לפרדיסא שרי עקר פוגלין רברבין ושתל דקיקין, שרי מפיק דוכסין ומעייל דוכסין עד זמן 43a
דיתמלון תיסווריא:

ז מ) ועל חרבך תחיה אמר ר' לוי על חרבך ואת חיי:

ואת אחיך תעבד אמר ר' הונא אם זכה תעבד ואם לאו תאבד:

והיה כאשר תריד וגו' אמר לו את יש לך ירידים והוא יש לו ירידים את יש לך נימוסות והוא יש לו נימוסות, אמר ר' יוסי בר' חלפותא אם ראית יעקב אחיך פורק עולה שלתורה מעל צוארו

4 ילקוט שם: 5 ילקוט שם, לעיל לד 686: 6 ילקוט שם:

1 (א"ל — אמר לי כלום ל' א1) | * הן היא וג] היין היא לג, הן הוא ר, הן א2, היך היא פ, אן הן ת, דין הן ד | אנטיגרפה וג, אנטיגרפא דא1כתר2, אנטיגרפיה פ | לה ו | נתן] יהב וא1גתר2, יהיב דפכר1 | ומה] נ, אמר ליה (לה ו) ומה דפות, א"ל ומה א2, א"ל מה י | לא] אמר לו (ליה פ, לה ו) לא דפוי, א"ל ולא א2נ, אמ' לו ולא ת | כלום] א2, ~ אמר ליה (אמ' לה ו, א"ל א1ר2) ולא (לא פו) עבד קודמך (קדמך תי, קומיך ו, קמך פגא'ר) כלום דפוא1נתרי | אלא] אמר ליה פכתרי1, אמ' לה ו, א"ל אגר2י1, ל' ד | נסתי] פוג, נסבני דאתר2, נסביני ר1, נסביה כ, ל' י | 2 ואעלי] וא1נכ, ואעלאי ר2, דאעלי פ, ואעלני א1תר1, ואעליני ד, אעלני י | לגו (גו ר2) פרדיסא פוא1נכר2, לגו (גו ר1) פרדסא (פרדס' י1) דא2ר1י, לגו פוגלא ת | שורי ונכ, שארי ר1, ושרי פ | פוגלין] פולגין פ, ל' ת | רבובין ת | ושתל] פוגי, ושתיל דאכתר | דקיקין] ר2, ~ תרדין רברבין (רבובין ת) ושתיל (ושתל וגי) דקיקין חסין דרברבין (רבובין ת) ושתיל (ושתל גי, וש' ו) דקיקין דונתר2י1, תרדין רברבין ושתיל דקיקין א2כ, חסינין רברבין ושתיל דקיקין א1, וכו' פ | שרי] פאערי, שור ונכ, מיד הבין שרי דת | מפק ו | רברבין דוכסין א2 | ומעייל] א2גכתער, ומעיל דפי1, ומעל ו, ועייל א1 | דוכסין] אגתער, דוקסין דפו, דוקטין כ, איפרכין י | זמן ל' ר | 3 דיתמלון] נ, דאיתמלון ר1, דאתמלון פור2, דאיתמליין ד, דאתמליין ת, דאיתמליאן י, דתימלון א1, דתמלון א2, דתמליין כ | תיסווריא נ, תיסווריה ו, תיסווריה פא2, תיסוריא א3, תיסברייא ר1, תיסבריא ר2י1, תסבריא ד1, תסוורתא דת | 4 אמר ר' לוי] פוחא2גי, אר"ל א1, ר' לוי אמר דת, אמר ליה כ | על] פוא, עול ל0דו0חנכתר, תטול י | את חיי א, ואת תחי פ | 5 תעבד] פוגכ, תעבוד דאתי | אמר — הונא] אמר.. חונה ו, אמר.. חיננא כ, אמר.. אחא נ, ל' אח | תעבד] פא1גכר2י1, תעבוד דוחא2תר1 | ואם לא זכה כ | תעבד א2י1, תעביד ח, תיעבד תב | 6 וגו'] ופרקת עולו נ, ופרקת.. מעל צוארך חכ, ופרקת.. צואריך א1, ל' דפוא2תי | אמר לו] פוחגכ, א"ל י, ל' דאת | אתה וחא2ת | * ירידים פחאגכתר1] ידידים ל, ירודים ור2, ירידין י, ירידים שווקים ד | * ירידים פחאגכתי] ידידים ל, ירודים ו, שווקים ד | אתה וחא2ת | נימוסיות א, נמוסי' י1 | 7 נימוסיות א, נימוסים י1 | דוסא פ | בר'] פא2כ, ביר' ו, בר דגת, בן א1ר | חלפתא דפחא2גכתר, חלפתה ו | ראיתה ו | יעקב אחיך] פוחא2גרי, יעקב א1כ, אחיך דת | פורק — צוארו] פא1גכר, פורק עול תורה.. צוארו ו, פורק עולה של.. מעליו דת, פורק מעל צוארו (מעליו י) עולה של תורה חי, פורק עולה של תורה א2 |

ליה לגינא כל יומא עקר ליה פוגלא ממשרא קמיה אמר ש"מ הכי קאמר לי את קטול חד חד מינייהו ולא תתגרה בהו בכולהו ולימא ליה מימר בהדיא אמר שמעי בי חשובי רומי ומצערי ליה ולימא ליה בלחש משום דכתיב כי עוף השמים יוליך את הקול ועי' בד"ס [הסופרים היונים והרומים מספרים כעין אגדה זו, כן מסופר בדברי הימים מהרודוטוס ח"ה פצ"ב מפריאנדרוס מושל קרינתים ששלח לתרזיבולוס מושל מילטוס לשאול בעצתו איך לפקח על עסקי העיר לטובתה, אבל תרזיבולוס לא השיב לשליח כלום אלא הלך עמו חוץ לעיר לשדה מלאה בר ועקר השבלים הבריאות וטובות, ומזה הבין פריאנדרוס שעצת תרזיבולוס היא להרוג את חשובי העיר, וכן מספרים ליוויוס, דבה"י ח"א פנ"ד, ואובידיוס, פסטי ח"ב 701, על טרקויניוס סקסטוס ששלח לאביו כדת מה לעשות עם העיר גאביי (Gabii) לכובשה ולדכא אותה והאב לא השיב תשובה אלא הלך לפרדס וקטע את ראשי הפרחים והבין הבן שכונתו שיהרוג את קציני העיר, והחילוק האופי שבין האגדות האלו הוא שלפי עצת חכמי האומות על המושל להרוג את האנשים העומדים לשטן לו ואינם לפי רוחו מה שאין חכם יהודי יועץ לשפוך דם נקי בלא משפט, על כן הוא נותן צו לחייבם חובת גלות, אמנם לפי האגדה בע"ז ציערו חשובי רומי את אנטונינוס ולכן צוה רבי להרוג אותם אחד אחד]: 4 על חרבך וכו'. אמר לו על חרבך ואת חיי וכן בסמוך א"ר הונא אם זכה תעבד וכו' אמר לו אם וכו' א"ר יוסי וכו' אם ראית וכו' אמר לו אם וכו' וכן סגנון הלשון לעיל פעמים שונות ועי' במ"י לעיל צד 604 בד"ה אף את וכו' ור"ל דורש על לשון עלל כמו ועללתי בעפר קרני (איוב ט"ז ט"ו) וכדמפרש בפי' ב"ר הכנס חרבך לנדנה שלא תרצח ואתה תחיה, ועל לפי הדרש לשון צווי במשקל בעלי הכפולים וקרי ביה עול וכן טעם הגי' עול (ובכי"ל וכי"ו חגי' על והוגה עול), ובשכל טוב צד 125 א"ר לוי על חרבך ואתחי וצ"ל ואת חי: 5 אם זכה וכו'. אם זכה יעקב תעבד תעבוד את אחיך ואם לאו תעבד. תאבד אותו ועמ"כ, והגי' תאבד באל"ף איתא גם בדפוסי' ובכי"פ וכי"ו וכי"א א' וכי"ג וכי"כ ובפי' ב"ר כי"ט וכי"א, ובמה"ג עמו' 435 ואם לא תעבד תאבד, ובשכל טוב צד 117 הגי' אם זכה תעבוד ואם לא זכה תעבד[1]), ובלק"ט לא זכה תיעבד [ובמדרש אגדה לא זכה יעבד] ועח"נ, ובסגנון זה אם זכה וכו' נדרש במאמר ר' הונא לעיל צד 686 הפ' ורב יעבד צעיר ועיי"ש: 6 את יש לך וכו'. נר' שדרשו והיה כאשר וכו' והוא יהיה כאשר אתה תריד ותריד לשון מריד, את עשו כלו' אדום יש לך ירידים והוא ישראל יש לו ירידים, ואולי דרשו גם תריד כמו תרדה, את יש לך נימוסות[2]) חוקים ומשפטים שאתה רודה בהם בכל האומות והוא יש לו וכו', ובכי"ל נשתבש ידידים, ובמה"ג שם אמר

[1]) תֵעבד. [2]) νόμος.

גזור עליו שמדים ואת שליט בו הה"ד כי אתה אבינו כי אברהם לא ידענו וישראל לא יכירנו (ישעיה סג טז), ויצחק היכן הוא, מי שהוא אומר לו גזור עליו שמדים את מתכיפו לאבות:

מא) וישטום עשו את יעקב אמר ר' לעזר בר' יוסי נעשה לו שונא נוקם ונוטר, עד כדון ח קראין סנטרוי דרומי:

ויאמר עשו בלבו הרשעים ברשות לבם שנ' אמר נבל בלבו (תהלים יד א), ויאמר עשו בלבו, ויאמר ירבעם בלבו (מ"א יב כו), ויאמר המן בלבו (אסתר ו ו), אבל הצדיקים לבם ברשותם שנ' וחנה היא מדברת על לבה (ש"א א יג), ויאמר דוד אל לבו (שם כז א), וישם דניאל על לבו (דניאל א ח), דומין לבוראן ויאמר יי' אל לבו וגו' (בראשית ח כא):

1 עי' סנס פ"ע ג': 3 ילקוט סס, יכוס' עבודה זכה פ"ס ל"ע ג': 5 לעיל לד 320 וס"נ:

1 ואתה חא[2]ת | שליט] פ, שלט ו, שולט דהאגכתרי | וישראל — יכירנו] .. הכירנו ד[1]י[1], וגו' וג | 2 איכן ו | הוה ע | מי] אמרו ישראל ~ י | שאומר י, שהיה אומר ע | לו] לעשו תע, ל' אגי | אתה פחא, ואת וכ | מכתיפו פ | לאבות] לאבותם ו, עם האבות י, ל' פ | 3 וישטם פוא[2]געי | את יעקב] פאגכת, את יעקב וגו' ו, ל' דעי | לעזר] ו, אלעזר דפהגכתר | * בר'] ביר' דפא[2]גכ, בר ר' ע, בר לאי[1] יוסף א[1] | נעשה] נעשה דת (נעשה — ונוטר ל' א), בלבו נעשה י, סנטירו ונעשה פוחגכע, | נוקם] גע, ונוקם דפוחכתי | עד ל' י | כאן א | 4 קראין] פוחא[2]געי, קריין דכת, קורין א[1] | סנטורי ע, סנטיראי י, סנטארוי א[1] | דרומאי כי, דרומי שנעשה שונא ונוקם ונוטר א, ברומי ד[1] | 5 לבם] פגכ, לבן דוחאת | שנ'] פאגכ, ל' דוחת | בלבו] ~ אין אלהים אכ | ויאמר עשו בלבו ל' חא[2] | 6 * ויאמר ירבעם.. המן בלבו דג] ויאמר המן בלבו ויאמר ירבעם בלבו פו[0]חת, ויאמר ירבעם בלבו ל, ויאמר המן בלבו א[1] | אבל] ויאמר עשו בלבו ~ ח | לבם ברשותם] פ, לבן (ליבן ד[1]) ברשותן דוגכת, לבן ברשותם א[1] | 7 שנ'] פא[1]גכ, ל' דוחת | ויאמר — לבו] ודוד אמר אל לבו ג, ל' ח | 8 על] פוא[1], אל דגכת | דומין לבוראן] דומים לבוראם ח, דומין לבוראם ת, דומין אל בוראן ו, דומין אל בוראן א[1], ל' פ | שנ' ויאמר כ | וגו'] לא אוסיף ח, ל' דפוא[1]גכת |

לו יש לך ידים והוא יש לו ידים, והגי' ירודים כמו לעיל צד 477 שלשה ירודים הן ירוד וכו', ובפי' ב"ר כי"ט וכי"א מפרש את יש לך ירידים (ירודים) שווקים (שוקים) תריד דורש והוא יש לו שוקים כלומר עת שיהא שולט (הוא שולט) ועת שאתה שולט וכשתראה לעתך (עתך) עומדת בהם אז ופרקת עולו וכו', וכן הוסיפו והגיהו את יש לך ירידים שווקים והוא יש לו שווקים, ובילקוט ד"ו נוסף בגליון פירוש שווקים, ובשכל טוב שם הגי' א"ל אתה יש לך ירידים וכו' אתה יש לך נימוסית והוא יש לו נימוסית: 1 גזור עליו וכו'. אם ראית הוא פורק עולה של תורה אף אתה ופרקת עולו מעל צוארך גזור עליו שמדים ואת שליט בו וכל הפורק ממנו עול תורה נותנין עליו עול מלכות, וגם בת"א מתורגם והיה כאשר תריד וכו' ויהי כד יעברון בנוהי על פתגמי אוריתא וכו' ועי"ע בתר"י א' וב' [וראה גם במדבר רבה פ"א סי' ב' מהו רדנו וכו'], ונסמך המאמר הה"ד כי אתה אבינו וכו' ויצחק היכן הוא שלא נזכר אלא מי שהוא אומר לו וכו' את מתכיפו מצרפו ומחברו לאבות בתמיה, ובמה"ג שם אמ' ר' יוסי אמ' לו אם ראית יעקב אחיך וכו' גזור עליו שמד שאת שולט בו וכך אמרו ישראל כי אתה אבינו וכו' ויצחק איכן הוא אלא אמרו מי שהוא אומ' לעשו גזור עליו שמדים את מתכיפו[1]) לאבות, ובערוך ע' את ד' ויצחק היכן הוה (וב"ד היכן הוא) מי שהיה אומר לעשו וכו', ובלק"ט מפרש והיה כאשר תריד ופרקת עולו מעל צוארך אמר לו אם ראית יעקב אחיך פורק עול של תורה מעל צוארו את יכול לו לכך אמר כי אתה וכו' ויצחק היכן הוא למה לא הזכירו לפי שאמר לעשו ופרקת עולו כלומר גזור עליו שמדים ואתה שולט בו לפיכך לא זכר את יצחק, ומגומגם הלשון בשכל טוב שם א"ר יוסי בן חלפתא כך אמר לו אם ראית יעקב אחיך וכו' גזור עליו שמדות להתכיפו לאבות וכו' [המלים האחרונות שייכות לשורה ח' שם אחר תעבור אותו וצ"ל אי אפשר להתכיפו וכו'] ובפי' ב"ר כי"ט וכי"א מפרש א"ר יוסי בן חלפתא כך אמר יצחק לעשו אם ראית יעקב אחיך פורק עולה וכו' גזור עליו שמדים ואתה (ואת) שולט בו תוריד דורש כלומר בשעה שתמרידהו על הקב"ה אתה יכול לו הה"ד כי אברהם לא ידענו וישראל לא יכירנו יצחק לא נאמר לפי שלא די לו כי לא בקש עליו רחמים אלא שאמר לו לגזור עליו שמדים מי שהוא אומר גזור עליו (גוזר עלינו) שמדים את מתכיפו לאבות בתמיה לפיכך לא הזכירו (ובפי' ב"ר הנדפס נשתבש א"ר יוסי בן אלעזר ועיי"ש, ובכי"ל ר' יוסי בר' חלפותא כמו לעיל צד 615 ועי' במ"י שם), ובשבחו של יצחק הדרש במאמר ר' שמואל בר נחמני בשם ר' יונתן בשבת שם: 3 נעשה לו וכו'. דורש וישטם נוטריקון שונא וכו' וכן נר' טעם הפירוש בלק"ט וישטום נקוד הוא כלומר שונא נוטר נוקם, ור"ל ש' שונא ט' נוטר מ' נוקם (ובכ"י פלארענץ הגי' וישטם נקוד הוא שעדיין שונא נוקם ונוטר), ובמדרש אגדה הוצ' רש"ב וישטום עשו נקוד שהיה שונא ונוקם ונוטר, ור' אלעזר בר' יוסי דורש כן גם השם סנטור עד כדון וכו' עד עתה קוראים סנטרוי[2]) דרומי משום שהם שונאים נוקמים ונוטרים את ישראל, ובפי' ב"ר כ"י מפרש סנטרוי שונא נוקם וכו' ובכי"א א' וב' סנטארוי (סנטרוי) דרומי שנעשה שונא ונוקם וכו' ועח"נ, (ובדפוסי' וכי"ת משובש בראש המאמר סנטירו ונעשה לו שונא וכו', והוראת סנטרה דקרתה לעיל צד 154 עי' במ"י שם), והגי' סנטרוי דרומי איתא גם בשאר כ"י ובדפ"ר וד"ו (ובד' קראקא א' סנטריו) ובשכל טוב שם עד כדון קריין סנטרוי וכו', ועדיפא הגי' בערוך ע' סנטר ג' נעשה לו שונא וכו' עד כדון קראין סנטורי דרומי, ובילקוט סנטיראי דרומי, ובמה"ג שם אמ' ר' אלעזר נעשה לו נוקם ונוטר ושונא עד כדון קוראין סנטריא (קראין סנטריה) דעשו, ובירוש' ע"ז שם מפרש סטרנלייה שנאה טמונה שונא נוקם נוטר היך מה דאת אמר וישטם עשו את יעקב, ואח"כ ג' שם א"ר יצחק בי ר' לעזר ברומי צווחין ליה (וצ"ל להון) סנטורייה דעשו: 5 הרשעים וכו'. המאמר נסדר כבר לעיל צד 320 לפ' ויאמר יי' אל לבו, ובכי"ל נשמט כאן ויאמר המן בלבו והשלמתי, ובכי"א ב' קיטע ויאמר עשו בלבו הרשעים ברשות לבן שנא' אמ' נבל בלבו אין אלהים ויאמר ירבעם בלבו וכו' בפסוק ויאמר ה' אל לבו, ובלק"ט קיטע ויאמר עשו בלבו הרשעים ברשות לבם כגון

[1]) מַתְכִּיפוֹ. [2]) σενάτωρ.

יקרבו ימי אבל אבי ואהרגה את יעקב אחי ר׳ יהודה א׳ בא לו עשו במתינה אמר מה אני מכריע את אבה אלא יקרבו ימי אבל אבי וגו׳, ר׳ נחמיה אמר הרבה סיחים מתו ונעשו עורותיהם שטיחין על גבי אמותיהם, רבנין אמ׳ אם הורגו אני שם ועבר יושבין עלי בדין אלא אני הולך ומתחתן לישמעאל והוא בא ועורר עמו לבכורה והורגו ואני עומד עליו כגואל הדם והורגו ויורש אני ב׳ משפחות הה״ד בן אדם יען אמרך על שני הגוים ועל שתי המשפחות לי תהיינה וירשנוה וי״י שם

1 ילקוט שם, לקמן פע״ה סי׳ פ׳: 2 סנהדרין כ״ב א׳, פסיקתא פ׳ אחרי מות (קע״ג א׳), ויקרא רבה פ״כ סי׳ י׳, במדבר רבה פ״ב סי׳ כ״ג, תנחומא מ״ב אחרי מות סי׳ ז׳, תנחומא שם סי׳ ו׳: 3 מדרש תהלים מ״ב י״ד סי׳ ב׳, אגדת בראשית פ״ב ופמ״ז (פמ״ו):

1 * ואהרגה — אחי חי[1]] ואהר׳ את יעקב ג, ואהרגה כ, וגו׳ ל, ל׳ דפואת | ר׳ יהודה (יודה ו)] פ, ר׳ יהודה ור׳ נחמיא (נחמיה ג) ורבנין ~ א[2]ג, ר׳ יודה (יהודה כ) ור׳ נחמיה ורבנן ~ וכ, ר׳ נחמיא ור׳ יהודה ורבנין ~ א[1], ר׳ יהודה ור׳ נחמיה ~ דת | אומר דפאי, אמ׳ וגכת | 2 אנא חא[2]י | מעכיר א[2]י, מעכר ח, אעכיר כ, מעביר ת | אבא דוהאכתי, אבי פג | אבי וגו׳] פ, אבי אבי, .. ואהרגה ד, .. ואה׳ את יעקב ג, .. יעקב אחי ח, .. ואחר כך אהרגה את יעקב אחי ת, וגו׳ ו | ור׳ ת | * נחמיה דפוחא[1]גכת] נחמיא א[2], נחמ׳ ו[1], יעקב ל | אמר ואגכתי, אומר דח | הרבה] פוחאגכבי, בת קול אומרת ~ דת | סייחין פר[1], סיחים ו[1], סיחין ג, סוסים א[2]כ, סוסין א[1] | מיתו ו | עורותיהן פאגכר, עורותהן ו[1] | 3 שטיחין] חגרי, שטיחים ו, שטוחין פאכ, ל׳ דת | * על גבי דפוחא[1]כרי] על גב ת, ע״ג א[2], על לג | אמותיהם] ת, אמותיהן דפחכר, אומותיהם ו, אימותיהן ג, אמותם א[1], אמותן א[2]י | רבנין] גי, ־נן דות, ורבנין א, ־נן פכ | אני הורגו א[1]י | שם] יש ~ דפוגת, הרי ~ חאי | ויושבין פ, שניהם ו | בדין ~ ואומרים (ואומרין את, ואומ׳ פוי, אומ׳ ג) לי (לו א[1]) למה הרגת (הרגתה ו) את אחיך דפואגתי | הריני דאתי, הרי אני פוג | 4 בא עמו א[2] | עמי א[1] | לבכורה] פו, בבכורה ג, על הבכורה דוחא[2]תי, את הבכורה א[1] | עליו ל׳ ח | בגואל ו | ואני יורש פ, וירש ו, ויורש ת | שתי דפוגכתי, את שתי א | 5 בן אדם] ד[1]פאגכ, ל׳ דוחתי | אמורך א[2], אומרך י | על] פאגכ, את דוחתי | גוים אגכ | * ועל פאגכ] על ל, ואת דו[0]חתי | * שתי המשפחות ד[1]] שתי משפחות אגכ, שני המשפחות חי, שני משפחות לפ, שתי הארצות דו[0]ת | * וירשנוה דפו[0]חא[1]גתי] וירשתם לא[2]כ |

אמר נבל בלבו וכאלה הרבה אבל הצדיקים אל לבם דומים לבוראם ויאמר ה׳ אל לבו, ועי״ע בלק״ט בראשית י״ז י״ז, ובמה״ג עמ׳ 436 הרשעים ברשות לבם ויאמר עשו וכו׳ ויאמר ירבעם וכו׳ ויאמר המן וכו׳ אמר נבל בלבו אבל הצדיקים לבם ברשותם וחנה וכו׳ ויאמר דוד וכו׳ וישם דניאל על לבו שהן דומין לבוראן דכת׳ ביה ויאמר ה׳ אל לבו, ובכחיי הרשעים ברשות לבם אמר נבל וכו׳ ויאמר עשו וכו׳ ויאמר ירבעם בלבו אבל הצדיקים לבם ברשותם וחנה וכו׳ ויאמר דוד וכו׳ וישם דניאל על לבו דומים לבוראם וכו׳ ועי׳ במ״י לעיל שם: 1 ר׳ יהודה וכו׳. ר״י דורש הפסוק כפשוטו יקרבו ימי אבל אבי ואח״כ אהרוג את יעקב שבא לו עשו במתינה אמר מה אני מכריע מצער את אבי אלא וכו׳ (ומכריע כמו לעיל צד 720 אני מכריע את אברהם אוהבי וכו׳, ובפי׳ ב״ר כי״ט מל״א מפרש כאן מכריע וכו׳ מצער את אבי שכן יפתח אומר לבתו הכרע וכו׳ ועי״ע בח״נ) ור״נ אמר אמר עשו הרבה סייחים מתו וכו׳ אם אמתין עד שימות אבי אני אמות קודם אלא יקרבו ימי אבל אבי ע״י שאהרוג את יעקב ומה לי אם אצער את אבי [אין דברי ר״נ סובלים פי׳ זה, כי העיקר חסר מן הספר, ואם הגי׳ שלפנינו היא עיקרית אין ר״נ חולק על ר׳ יהודה אלא שוחק הוא על דברי עשו] ורבנין אמ׳ אמר עשו אם הורגו אני וכו׳ ועי׳ באמרי יושר, ובמה״ג שם מפרש ד״א יקרבו ימי אבל אבי ר״י ור״נ ר״י אומ׳ יקרבו ימי אבל אבי מעצמן ואחר כך ואהרגה את יעקב אחי ר״נ אומ׳ אמר עשו אני מקרב אבלו של אבא כדי להרוג את יעקב אחי ורבנן אמר׳ אמר עשו אם אני הורגו וכו׳, אכן לפני אלו המאמרים גורס שם יקרבו ימי אבל אבי אמ׳ רב נחמן הרבה סייחים מתו ונעשו עורותם שטוחין על גבי אמותיהן, ובלק״ט מפרש כשיטת ר״י יקרבו וכו׳ בא לו עשו בהמתנה שלא להעציב את אביו ואח״כ ג׳ שם ר׳ נחמיא אמר אמר עשו הריני הולך להתחתן בישמעאל כדי שיהרוג את יעקב בשביל הבכורה ואני גואל הדם ואהרוג את ישמעאל ואוריש את שניהם וכו׳ והשמיט שם בדברי ר״נ המשל הרבה סייחים והביא בשם ר״נ הדרש שלפנינו בשם רבנין ואולי היתה גי׳ אחרת לפניו בב״ר [ועי׳ בחי׳ הרד״ל], וכשיטת ר״י ורבנין מפרש בשכל טוב צד 118 יקרבו וכו׳ שאם אני הורגו עכשיו הריני מכריע את אבי וכו׳ אלא הריני ממתין עד שימות אבי בתוך כך ימותו שם ועבר ולא יבואו עלי בדין לומר למה הרגת את אחיך ואלך ואתחתן לישמעאל והוא בא ומתעורר על הבכורה וכו׳ והורגו ואני עומד עליו כגואל הדם ואהרוג את ישמעאל וכו׳ [אני תמה למה לו להמתין עד שימותו שם ועבר אפילו אם יחיו לא יהרגו אותו על ידי תחבולתו לידון כגואל הדם, ועי׳ במ״כ], ובמאמר סתמי לקמן פע״ה ד״א אל תתן י״י מאויי רשע אמר יעקב לפני הקב״ה וכו׳ אף מחשבות עשו הפר שלא יהרגני זת אחד מג׳ בני אדם שחשבו רעה ולא עמדה בידן עשו וירבעם והמן בעשו כת׳ ויאמר עשו בלבו בירבעם כת׳ ויאמר ירבעם בלבו בהמן כת׳ ויאמר המן בלבו מהו ויאמר עשו בלבו אמר קין הרג אחיו ולא עשה לו הקב״ה כלום וסוף שהוליד אדם בנים אחרים וירשו עמו את העולם אף אני אהרוג את אבי תחילה ואח״כ את אחי ואירש את העולם לבדי שנ׳ יקרבו ימי אבל אבי ימות אבי לא אמר אלא יקרבו ימי אבל אבי שאמר אקרב אבלו שלאבה ואחרכך אהרג את יעקב ולא הספיק הקב״ה בידו ועיי״ש ועי״ע בתר״י א׳: 2 הרבה סייחים וכו׳. משל הוא שאומרים על בנים שמצפים על מיתת אביהם ומתים בפניהם, ובפ׳ אחרי מות בפסיקתא ובוי״ר ובמדרשי תנחומא שם הובא המשל על נדב ואביהוא שהיו מהלכין אחרי משה ואהרן ואומרין מתי שני הזקנים הללו מתים ואנו נוהגין שררה על הציבור תחתיהן, ושם איתא א״ר ברכיה אמר להם הקב״ה אל תתהלל ביום מחר וכו׳ הרבה סייחין מתו ונעשו עורותיהן (ובתנחומא שם ועשו בעורותיה׳) שטוחין על גבי אמותיהון (אמותיהן), ובסנהדרין שם המשל על נדב ואביהוא בסגנון לא״ר אמר רב פפא היינו דאמרי אינשי נפישי גמלי סבי דטעיני משכי דהוגני, ולפנינו הגי׳ שטיחין כמו בנדה נ״ה א׳ שמא יעשה עורות אביו ואמו שטיחין לחמור, ופי׳ שטיח מרדעת ועי׳ בפירש״י שם ובעמת״ל ע׳ שטיח, ודוחק לפרש בדברי ר״נ כאן בת קול אומרת הרבה וכו׳ כמו שמפרש בפי׳ ב״ר כ״י וניתוסף מזה הפירוש בדפוסי׳ וכי״ת, ועשו לא מת בחיי אביו: 5 בן אדם וכו׳. במקרא כתוב יען אמרך את שני הגוים ואת שתי הארצות לי

היה (יחזקאל לה י), מן אמר דאמר כן, אמר ר' יודן הקב"ה וי"י שם היה, אמר ר' ברכיה כפר עשו ואמר לא אמרית הדא מילתא, אמר לו הקב"ה לית את ידע דאנא הוא בודקיהון דלבבייא שנ' אני י"י חוקר לב וגו' (ירמיה יז ז):

ט מב) ויגד לרבקה מי הגיד לה, ר' חגי בשם ר' יצחק אימהות נביאות היו ורבקה היתה מן האמהות, ר' ברכיה מש' ר' יצחק אפילו הדיוט אינו חורש תלם בתוך תלם ונביאים חורשים תלם בתוך תלם ואת אמ' אל תגעו במשיחי וגו' (תהלים קה טו):

4 ילקוט ר' קי"ו, מדרש תהלים מ"ב ק"ה סי' ד':

1 מן] פואגכ, מאן דתי | * דאמר דפוא[2]גכ] דאמ' א[1]ת, דאמרית י, ל' ל | הקב"ה] א[2], הקב"ה אמ' פא[1]ג, הקב"ה אמר כן ו, אמר הקב"ה דכתי | 2 לא אמרתי א[1], אנא לא אמרי י | הדה ו | ** מילתא] ל' ל | ליה תי | אנא ידע א[2]גכתי | דאנה ו | הוא ל' פוי | בודקהון גכ, בדוקהון ו, בודקנא א[2] | דלבבייה ו, דלבביה ח, דלבביא דפא[1], דליבביא ג, דליבייא כ, דליביא א[2]י, דלבייא ת | שנ'] חאגכ, הה"ד ת, ל' דפוי | 3 וגו'] ובוחן (בוחן גת) כליות פוחאגכת, ל' די | 4 ויגד] א[1]גי, וויגד דפוחא[2]כת | לרבקה] ת, ~ וגו' ד, את דברי עשו פאי, את.. עשו וגו' ו, את.. עשו בנה הגדול חגכ | ומי א[2] | חגיי וג, חגאי כת, ר' ברכיה א[1] | אימהות י, אמהות דפחאגכת, האימהות ו | ** היו] היה ל | ורבקה — האמהות] ורבקה היתה (הייתה ג) מן האימהות וג, רבקה.. מהאמהות י, ל' פ | 5 ר' — מש'] ר'.. משום פ, ר'.. בשם וא[1]י, ר'.. אמ' בשם ג, ר' ברכיה כ, ל' דא[2]ת | ר' יצחק ל' כ | □ הדיוט] תלם ~ ד, בתוך תלם ל' י | ונביאין א[2] | חורשין פא, חוששים י[1] | 6 ואת אמ'] א[2]ת, ואת אמר דג, ואת אמרת פ, ותמר ו, ואתה אומר א[1], ל' י | וגו'] ובנביאי אל תרעו ד[1]פי, ולנביאי.. תרעו דת, ל' ואגכ |

תהיינה וירשנוה וכו', ובכי"ל ועוד בכי"פ ובכי"א א' וב' וכי"ג וכי"כ כתוב בן אדם יען וכו' על שני הגוים (גוים) ועל (על) שני (שתי) משפחות לי תהיינה וכו', ובכי"ל וגם בכי"א ב' וכי"כ כתוב גם וירשתם, ובדפ"ר בן אדם יען וכו' את שני הגוים ואת שתי המשפחות (וכד"ו הוגה יען וכו' ואת שתי הארצות, ובכי"ו הובא רק ראש הפסוק יען אמרך את שני הגוים וגו' [ונתוסף בגליון כמו שהוא בדפוסים וכמו שהוספתי בח"נ]), ובלק"ט יען וכו' על שני גוים ועל שתי המשפחות וכו', ובכי"ח ובילקוט ושכל טוב יען וכו' את שני הגוים ואת שני המשפחות לי תהיינה וכו', ובפי' ב"ר כי"ט מל"א מפרש על שני משפחות לי תהיינה על עשו נאמר שירש שתי משפחות, והגהתי בכי"ל רק קצת ועל שתי המשפחות וכו' וירשנוה וכו' (וביחזקאל כ"ו ב' לה"כ בן אדם יען אשר אמרה צר וכו'), ועוד הגהתי מן אמר דאמר כן וכו' לא אמרית הדא מילתא וכו' ועח"נ, וכמו שכתוב במקרא הובא הפסוק במה"ג, ושם הועתק אם אני הורגו עכשיו שם ועבר יושבין עלי בדין ואומרין לי למה הרגת את אחיך אלא הריני הולך ומתחתן וכו' והוא בא ועומד עמי עליו על הבכורה וכו' ואני אעמוד עליו גואל הדם (ואני וכו' הדם והורגו) ואירש שתי משפחות הה"ד יען וכו' את שני הגוים ואת שתי הארצות לי תהיינה וירשנוה מן דאמ' (אמר) דהוא אמ' כן אמ' ר' יודן הקב"ה אמר דכת' וה' שם היה אמר ר' ברכיה אם כפר עשו ואמר דלא אמרית הדא מילתא אמ' לו הקב"ה וכו' דאנא בדוקהון דלביא דכת' אני ה' חוקר לב ועי"ע שם צד 440, ובכי"ל ל"ג ואומרי' לו למה הרגת וכו', ובהדרש שם ועבר יושבין עלי בדין נר' שכוונו לבית דינו של שם שהרי שם מת כשהיו יעקב ועשו בני נ' שנה וכשנטל יעקב את הברכות היו בני ס"ג שנה ועי' לעיל צד 675 צד 693 וצד 731 ובמ"י שם ובפי' מהרז"ו ובחי' הרש"ש כאן ובבמ"ר פ"ג אות י"ג, ובסגנון אחר הדרש במאמר סתמי במדרש תהלים מ"ב שם ויאמר עשו בלבו מה חשב אמר אין דרך שאהרג את אבא אלא אני אומר לישמעאל אחיו והוא הורגו ואני אהרוג את יעקב אחי ואני והוא יורשין את העולם כך היה אומר [ל]ישמעאל אבל עשו מחשב בלבו מאחר שישמעאל הורג את אבי ואני את אחי אני בא על ישמעאל בדין ואהרוג גם אותו ואירש העולם לבדי לכך הוא אומר אמר נבל בלבו וכו' והקב"ה פירסמו איך נחפשו עשו וכו' חשפתי את. עשו וכו' אמר ליה הקב"ה אני יודע מה חשבת בלבך וכו' וכן הוא אומר יען אמרך את שני הגוים ומי הודיע וה' שם היה (ובשינוים שונים המאמר במ' תהלים שנדפס מכבר, ושם ובילק' מכירי תהלים שם הגי' יען וכו' את שני הגוים ואת שתי המשפחות לי תהיינה וכו'), ועוד בסגנון אחר הדרש באג"ב פ"ב ופמ"ז (פמ"ו) ובהערות רש"ב שם ועי"ע בסא"ר פכ"ד (הוצ' רמא"ש צד 126): 4 אימהות וכו'. בסגנון זה הדרש לקמן סוף פע"ב אימהות נביאות היו ורחל היתה מן האימהות, ובמה"ג שם הועתק ויגד לרבקה את דברי עשו מי הגיד לה ר' חגי (חגיי) בר ר' יצחק אומ' אמהות נביאות הן ורבקה מן האמהות, ובלק"ט מפרש ויגד לרבקה וכו' ע"י מלאך, ובשכל טוב שם ויוגד לרבקה ע"י מלאך דא"ר חגי אמנו רבקה נביאה היתה, וכן הדרש לעיל צד 188 ויאמר י"י לה ר' לוי בשם וכו' על ידי מלאך, ובירוש' סוטה ריש פ"ז והא כתיב ויאמר י"י לה שני גוים בבטנך וכו' הדיבור נפלה לה וכו' ועי' במ"י לעיל שם ועי"ע לעיל צד 457 ובמ"י שם בד"ה לדיבר, ובתר"י א' מתורגם ויגד וכו' ואיתחווא לרבקה ברוח קודשא וכו' וכן מפרש בפירש"י עה"ת ברוח הקודש הוגד לה מה שעשו מהרהר בלבו, ובס"ע פכ"א (ובמגילה י"ד א') לא נמנו רבקה ורחל במספר שבע נביאות שנתנבאו להן לישראל וכו', אכן איתא שם בס"ע ומנין שכל האבות [והאמהות] נקראו נביאים שנאמר אל תגעו במשיחי ובנביאי אל תרעו ועי' בהערות ראטנער שם אות א' אות ז' ואות כ"ה ובילק' תהלים ר' תתס"ג ובילק' מכירי תהלים ק"ה סי' י"ג, ולשון המאמר במדרש תהלים מ"ב ק"ה סי' ד' אל תגעו במשיחי אמר ר' ברכיה אלו האבות ובנביאי אל תרעו אלו האמהות שהיו נביאות אמר ר' יודן בשם ר' יצחק ויוגד לרבקה את דברי עשו בנה הגדול מי הגיד לה רוח הקודש (ובמ' תהלים שנדפס מכבר מסיים מי הגיד לה והוא בלבו דבר שנאמר ויאמר עשו בלבו אלא רוח הקדש הגיד לה ועי' בילק' מכירי שם סי' י"ד), וקשה לפרש מאמר ר' ברכיה בש' ר' יצחק שלפנינו עפ"י מאמר ר' ברכיה במדרש תהלים, והאב"א כתב אפילו תלם הדיוט (כן הגי' המשובשת בדפוסי') אינו חורש תלם בתוך תלם שמעתי בזה המאמר בשם זקני קשטילייא שפירשו אותו כך שבא ר' יצחק להכריח מה שאמר לעיל שאמהות נביאות היו מפסוק אל תגעו במשיחי שמדבר באבות כמו שאמר ויתהלכו מגוי אל גוי גו' לא הניח לאיש לעושקם גו' אל תגעו במשיחי ואם אמרו ולנביאי אל תרעו שם ג"כ על האבות והוא

ותשלח ותקרא ליעקב בנה וגו׳ הנה עשו אחיך מתנחם לך וגו׳ כמת הוא תוהא עליך כמת הוא מתנחם עליך וכבר שותה עליך כוס תנחומים:

י מג מד) ועתה בני שמע בקולי וגו׳ וישבתה עמו ימים אחדים וגו׳ וכת׳ ויעבד יעקב ברחל שבע שנים ויהיו בעיניו כימים אחדים וגו׳ (בראשית כט כ), אמר ר׳ חננא בר פזי נאמר כאן אחדים ונאמר להלן אחדים מה אחדים שנ׳ להלן שבע שנים אף אחדים שנ׳ כאן שבע שנים:

מה מו) עד שוב אף אחיך אמו כצדקתה אמרה עד אשר תשוב חמת אחיך והוא לא

1 ילקוט סס: 3 ילקוט סס, לקמן פ״ע סי׳ י״ן: 7 ילקוט סס, ילק׳ מכירי עמוס ח׳ י״א:

1 * ותשלח — לך וגו׳] ותשלח.. בנה וגו׳ ל׳, ותשלח.. בנה הקטן ותאמ׳ אל׳ הנה.. לך להורגך ג׳, ותשלח.. הקטן מתנחם.. להרגך כ׳, ותשלח.. בנה מתנחם לך פ׳, ותשלח.. הקטן ח׳, ותשלח ותקרא ליעקב דת׳, הנה.. מתנחם לך י׳, מתנחם לך להרגיך א^{1}׳, מתנחם לך להורגך א^{2} | כמת] וחגי׳, כמה א^{2}כ׳, כמה פא^{1}׳, אמרה לו הרשע הזה כמת ד׳, אמרה.. כמה ת | תוהה א^{2} (תוהא — הוא ל׳ ת) | 2 כמה א^{2}כ׳, כמה פא^{1} | כבר י | הוא שותה פוחאגי׳, שתה דת׳, הוא שתה כ | תנחומים] ות׳, יין דחאגי׳, של תנחומין פכ | 3 ועתה — וגו׳] ג׳, ועתה.. בקולי וקום ברח לך ד׳, ועתה.. לך אל לבן אחי ת׳, ועתה.. בקולי פוא׳כ׳, ל׳ חא^{2}י | וישבת (וכתיב וישבת א^{1}) | עימו ו | ימים — וגו׳] ימים אחדים דפאגכתי׳, וגו׳ ו | וכת׳] פגכ׳, וכתי׳ חאי׳, כת׳ ת׳, כתיב ד (וכת׳ — וגו׳ ל׳ ו) | ויעבד] פגכ׳, ויעבוד דחא׳תי (ויעבד — שנים ל׳ א^{2}) | 4 וגו׳ ל׳ | חננא] א^{2}׳, חיננא ג׳, חנינא דא^{1}׳, חנינה פות | בן וחא^{1} | 5 כן ו | ימים אחדים י | אחדים — להלן] פוא^{2}ג׳, האחדים האמור להלן א^{1}׳, להלן אחדים דת׳, להלן חי | ז׳ שנים א^{2} (וכן בסמוך) | אחדים — כאן] אחדים האמור כאן א^{1}׳, כאן אחדים ת׳, כאן פחי | 7 עד — אף] עד אשר תשוב חמת דפוחאגכתימ | אמו — אמרה] אמו בצדקתה אמרה פה׳ימ׳, אמו בצדקותה אמרה א׳ת׳, אמו אמרה בצדקתה ג׳, ל׳ א^{2}כ | עד — אחיך] עד.. חמת ו׳, כן מ׳, ל׳ א^{2}גכי |

כפל ענין במלות שונות אין ראוי להאמין זה על דברי נביאים שכופלים ענין אחד במלות שאפילו תלם הדיוט וכו׳ ונביאים חורשים תלם בתוך תלם בתמיהה אלא ודאי שאומרו ולנביאי אל תרעו הכוונה על האמהות שהיו נביאות ע״כ (ועי׳ גם ביפ״ת ובפי׳ מהרז״ו) ודחוק הוא מצד הלשון ומצד הענין כי לשון ואת אמרת אין צודק לזה הפירוש וגם התולדה נשארה על פיה וגם משל ודמיון התלם לא היה צריך אלא אפילו הדיוט אין כופל דבריו ועוד שאינן דברי נבואה אלא רוח הקדש וכמה פעמים מצינו כפל ענין נביאות וכו׳ לחזק או לפרש וכו׳, והוא [אב״א] פירש המאמר בפירושים שונים שאינם מתקבלים על הלב, ואי אפשר להגיה אמהות נביאות היו כד״א אל תגעו וכו׳ ועי׳ במ״כ ובחי׳ הרד״ל, ודוחק גם הפירוש במ״כ אפילו הדיוט וכו׳ לכך הוגד לרבקה בנבואה מחשבת עשו מפני שהיא הזקיקה את יעקב לקבל את הברכות ואיך יחרוש אח״כ התלם להיפוך שיהרג בשביל הברכות שקיבל והכתוב אומר אל תגעו וכו׳, ובפי׳ ב״ר כי״ט מל״א מפרש הדיוט אינו חורש תלם וכו׳ דבר מתוך דבר כלומר על ידי חידות היתה אומרת רבקה שדעתו של עשו להרוג את יעקב אלא המקום אמרו שנאמר אל תגעו במשיחי וצע״ג [ולדעתי נראה שפעל חרש הושאל כאן במובן בעילת נשים בלשון נקיה כמו לקמן פ׳ פ״ה סי׳ ד׳ חורש בגנות ופ׳ צ״ח סי׳ ד׳ בגי׳ הדפוס׳ כל החרישות שחרשת באמך וכו׳ והכונה שהאבות דהיינו נביאים הולידו בנים נביאים מן נשיהם הנביאות וחרשו תלם (דבר חשוב) בתוך תלם], ובשכל טוב צד 125 הועתק א״ר חגי אמהות נביאות וכו׳ ר׳ ב ר כ י ה בשם ר׳ יצחק אפילו הדיוט אינו חורש ת י ל י ם ואומר אל תגעו במשיחי, ובכי״פ וילקוט וגם במדרש דפ״ר הגי׳ ו ב נ ב י א י אל תרעו (והוגה בד״ו ולנביאי) וכן בס״ע ובמד׳ תהלים וילק׳ מכירי שם ו ב נ ב י א י ועי׳ גם שבת קי״ט ב׳, ובמקרא כתוב בתהלים ק״ה ט״ו ולנביאי ובדה״א ט״ז כ״ב ובנביאי ועי׳ בתנ״ך הוצ׳ גינצבורג תהלים שם: 2 כמת הוא וכו׳. נר׳ שדרשו מתנחם נוטריקון מת נחם כהדרש מת הלך לעיל צד 178 (ועי׳ במ״י שם) ונחם כמו נהם בה״א (ועי׳ במ״י לעיל צד 278) וכלה״כ ונהמתם איש אל אחיו (יחזקאל כ״ד כ״ג) מתנחם כמת כעל המת הוא נוהם עליך, ותוהא כמו לעיל צד 15 תוהא ובוהא, ועוד דרשו מתנחם לשון ניחומין כמת כעל המת הוא מתנחם עליך וכבר שותה וכו׳, וכהדרש הוא תוהא וכו׳ מפרש בלק״ט ד״א מתנחם כנהמת ים, וכהדרש כמת הוא מתנחם וכו׳ בפירש״י עה״ת ומ״א כבר אתה מת בעיניו ושתה עליך כוס של תנחומים, והגי׳ כמת איתא גם בדפ״ר וד״ו, ונוסף שם אמרה לו הרשע הזה, ובמ״כ הגיה כמה ועח״נ, ובאגדה וכבר שותה עליך כוס תנחומים כמאמרם בסנהדרין ע׳ א׳ לא נברא יין בעולם אלא לנחם אבלים וכו׳ שנא׳ תנו שכר לאובד ויין למרי נפש וכו׳ ועי׳ עירובין ס״ה א׳ ובד״ס שם ובפדר״א פט״ז, ובירוש׳ ברכות פ״ג ו׳ א׳ תני עשרה כוסות שותין בבית האבל וכו׳ ועי׳ כתובות ח׳ ב׳ ושמחות פי״ד: 5 אף אחדים וכו׳. שהיה ברצונה שישב עמו שבע שנים, ובכי״ו הגי׳ ועתה בני וכו׳ וישבת עימו וגו׳ אמ׳ ר׳ חנינה בן פזי וכו׳, וכן ל״ג וכת׳ ויעבד וכו׳ בשכל טוב צד 118, ושם הגי׳ וישבת עמו ימים אחדים אמר ר׳ חנינא בן פזי נאמר כאן ימים אחדים ונאמר להלן ויהיו בעיניו כימים אחדים מה ל ה ל ן ז׳ שנים אף כ א ן ז׳ שנים, ובמה״ג עמו׳ 437 וישבת עמו ימים אחדים אמ׳ ר׳ חנינה בן פזי (ובכי״ק שם בר פזי) נאמ׳ כאן אחדים ונא׳ להלן אחדים מה אחדים שנ׳ להלן שנים אף אחדים שנ׳ כאן שנים ועי׳ גם לקמן פ״ע לפ׳ ויהיו בעיניו כימים אחדים וגו׳: 7 כצדקתה וכו׳. כפי צדקתה אמרה עד אשר תשוב וכו׳, וק״ק לפי הגי׳ שלפנינו שלא הובא כאן הפ׳ עד שוב כמו בראש המאמר ועח״ג [ובכי״ו ליתא תיבת אמו והושלם בגליון], ובלק״ט הגי׳ ע ד ש ו ב א ף א ח י ך היא דברה ב צ ד ק ת ה והוא לא עשה כן א ל א ויטרוף וכו׳, ובשכל טוב צד 119 גורס ומפרש עד שוב אף אחיך ושכח את אשר עשית לו רבקה ב צ ד ק ת ה דברה כך ע ד א ש ר ת ש ו ב ח מ ת א ח י ך על הברכה ע ד ש ו ב א ף א ח י ך על הבכורה אבל עשו לא עשה כך א ל א ויטרוף וכו׳, ובבחיי עד אשר תשוב חמת אחיך על הבכורה עד שוב אף אחיך על הברכה וע״כ הזכיר הכתוב שתי חמות, ובמה״ג שם עד שוב אף אחיך ממך אמו ב צ ד ק ת ה אמרה ו ש כ ח את א ש ר ע ש י ת ל ו והוא לא עשה כן א ל א ויטרוף וכו׳, וזה הפסוק מדבר בעשו על שלשה פשעי אדום וכו׳ על רדפו בחרב אחיו ושחת רחמיו ויטרף לעד אפו וכו׳ ומפרש רשב״ל עוברתיה נוחרתיה עברתו חמתו לא

עשה כן ויטרוף לעד אפו ועברתו שמרה נצח (עמוס א יא), ר׳ שמעון בן לקיש אמר עוברתיה
נוחרתיה לא זעיא מפומיה:
יא למה אשכל גם שניכם וגו׳ ותאמר רבקה אל יצחק קצתי בחיי וגו׳ אמר ר׳ הונא
התחילה גורפת מחוטמה ומשלכת:
אם לוקח יעקב אשה מבנות חת כאלה קופחת זו וזו וזו:
יב כח א) ויקרא יצחק אל יעקב ויברך אתו וגו׳ אמר ר׳ אבהו לפי שהיו מפוקפקות בידו,
איכן נתאששו בידו ויקרא יצחק אל יעקב ויברך אתו, אמר ר׳ אלעזר אין קיום גט אלא בחותמיו,
שלא תאמר אלולי שרימה יעקב באביו לא נטל הברכות תלמוד לומר ויקרא יצחק אל יעקב ויברך

3 ילקוט סס: 5 ילקוט סס: 6 ילקוט סס, לקמן סע״ח: 7 לעיל לד 755 וס״כ:

1 כן עשה פ | ויטרף כע, אלא ויטרוף דחא[2]גתי, אלא ויטרף פוא[1]מ | ועברתו שמרה נצח ל׳ ו | ר׳ — לקיש] וגמ, רשב״ל א, ריש לקיש דפכתער | עברתיה ע[0]ר[2], עברותיה א[1]מ, עיברותיה א[3] | 2 נוחרתיה] ע[0], נוחרתה ו, ניחרתיה פג, נחרתיה כע, ונחרתיה דתר, ונוחרותיה א[2], ונחרותיה א[1], ונחירותיה מ | זעיא] א[1]גכעמ, זעייה ו, זעייא י, זיעא דר, זיעה א[2], זייעא ת, זייעיה פ | מן פומיה פוגכ | 3 למה — וגו׳] למה.. שניכם (שניהם גכ) יום אחד וא[1]גכת, למה.. שניכם דפ, ל׳ חא[2] | וגו׳] וח, מפני בנות חת פי, ל׳ דאגכת | הונה ו, חונא ח, אבהו א[2] | 4 * ומשלכת דפוחא[2]גרי] ומשלכת׳ ת, מושלכת לא[1], משלכת כ | 5 אם — יעקב] פואגכי, ואם לוקח יעקב ח, אם לוקיח יעקב ת, אם לקח יעקב ד, ל׳ א[2] | * אשה — כאלה אכתרין] אשה.. חת חג, אשה וגו׳ ו, וגו׳ ל, וגו׳ כאלה נשי עשו פ, מבנות חת כאלה ד | קופחת] אם כאלה זו קופחת א | * זו — וזו פחג] זו.. וזו בידו ל, זו וזו לזו א[3]כ, זו לזו וזו לזו דת, זו וזו ור, זו לזו א[1]י | 6 ויקרא — יעקב ל׳ א[2] | ויברך — וגו׳] ויברך אותו דפחאכתי[1], וגו׳ ו, ל׳ ג | אמר — אבהו] ג, אמ׳ — אבהוא ו, ר׳ אבהו אמר דת, ל׳ פאכ | לפי שנתפקקו י[1], לפי שהיו הברכות מפוקפקות ת (לפי — אתו ל׳ פכ) | 7 איכן] וחגע, היכן ר[3], והיכן דאר[2]ת, אינן י[1] נתאששו] וחאגר[2]י, נתאוששו דתר[1] | בידו ל׳ ע | ויקרא — אתו] ויקרא.. אותו וגו׳ ע, ויקרא.. אל יעק׳ ג, כן ויקרא.. אל יעקב וגו׳ ו, כאן ויקרא.. יעקב ויברך אותו חא, כאן ויקרא.. יעקב דת, כאן ויברך אותו י | לעזר ו, יצחק ת | גט] ח, הגט דפואגכתי | * בחותמיו דוחאכתי] בחתימה ל, בחותמיה ג | 8 ** שלא תאמר] ל׳ ל | אילולי וא[2]גכ | שרמה אכ | אבינו יעקב וכ | אביו כ, לאחיו א[2], לעשו א[1] | * לא נטל דוחאכת] ונטל לג | ברכות גכ, את הברכות וחא[2], את הברכה א[1], ברכותיו דת |

תמוש מפיו, והמלות בלא״ר עוברתיה נוחרתיה (נחרתיה) נמצאות כנר׳ רק כאן ועי׳ בעמת״ל ע׳ נחרתא וע׳ עוברתא, וגם בערוך הובאו בערך מיוחד ע׳ עבר ו׳ ושם הגי׳ ג״כ והוא לא עשה כן ויטרוף וכו׳ ר״ל אמר עוברתיה נחרתיה (ובדפ״ר שם נוחרתיה) לא זעיא וכו׳, ובכי״ל נקוד בדיו דיהה עוברתיה נוחרתיה[1]) להגיה עברתיה ניחרתיה ועח״נ, ובילקוט דפ״ר נשתבש כזחרתיה וצ״ל נוחרתיה, וזעיא בינוני מפעל זוע כמו בירוש׳ ברכות פ״ב ד׳ ג׳ לא הוון וכו׳ זעין מיניה: 4 ומשלכת. כן הגהתי ועח״נ, וכן בשכל טוב שם א״ר חונא התחילה וכו׳ ומשלכת, ובמה״ג שם אמ׳ ר׳ חונא התחילה בוכה וגורפת מחוטמה ומשלכת על הארץ ואומרת אם לוקח יעקב וכו׳, וביפ״ת מפרש גורפת מחוטמה לומר שהן מאוסות בעיניה כניע היוצא מהחוטם וז״א קצתי בחיי, וכתב ולא מצאתי רמז לזה בכתוב ובספר מתת־יה שיער שר״ה הרגיש קצתי בחיי ולמה לי חיים ודריש בחיי כחיי בחילוף ב׳ וכ׳ הרגיל בדרכי המדרש וכחיי מלשון כיחה וניעה וכו׳, ולדעת באכער בהגרן ח״ב צד 79 יסוד דרש זה נמצא בהוצאת המלות אשר אמרה רבקה כי האומר יצחק קצתי בחיי נותן קול במבטא הקוף והצדי והחית כקול הגורף בחוטמו ומשליך וצ״ע [דרך המדרש לרשום בקוים אחדים ובולטים את תמונת המדבר כמו שהוא חי ועומד לפנינו כמו לעיל צד 758 במ״י אות 4 התחיל מחכך בגרונו וכו׳ וכן בסמוך קופחת זו וזו ולקמן פצ״ב סי׳ ט׳ נער פורפורא, ועי׳ במ״כ שם]: 5 קופחת וכו׳. מתקוטטת וקופחת כל אחת מהן זו וזו וזו, ומלת בידו בכי״ל נר׳ שניתוספה ע״י שגירא דעינא ממאמר שלאחריו מפוקפקות בידו [יותר נכון שצ״ל בידה, כלומר שהכתה בידה עליהן], ובפי׳ ב״ר כי״ט מפרש קופחת על ראשיהן (ועי׳ לעיל צד 227) זו וזו כך אומרות כזו וכזו, ודוחק בפי׳ ב״ר כי״ט מל״א מבנות חת כאלה קופחת זו וזו וזו דריש כאלה כלומר מאירה בזו ובזו קופחת לשון מארה, ובשכל טוב שם הגי׳ למה לי חיים הריני מקופחת מזו ומזו [וביפ״ת כתב דמה צ״ל כאלה הלא כל בנות חת הן כאלה ביחסן אלא ע״כ דבר משונה באלה מכל בנות חת שאין שלום ביניהם אלא מתקוטטות וקופחת זו לזו]: 6 לפי שהיו. הברכות מפוקפקות מתמוטטות רפויות בידו שנתברך תחלה שלא מדעת אביו איכן נתאששו נתחזקו בידו כאן ויקרא יצחק וכו׳ ויברך אותו שבירכו ברצונו וקיים את הברכות וכדאמר ר״א אין קיום וכו׳, ומפוקפקות מל״מ ופיק ברכים (נחום ב׳ י״א) [שם הוא שם ולא פעל ויותר הי׳ לו להביא מן המקרא בישעיה כ״ח ז׳ פקו פליליה, וירמיה י׳ ד׳ ולא יפיק, ובמשנה נמצא גם פקפק, עדיות פ״ה מ״ו] ונתאששו מל״מ והתאששו (ישעיה מ״ו ח׳), ובפסיקתא פ׳ בחודש (ק״א ב׳) הלכות המאוששות, והמאמרים נסדרו לקמן פע״ח בדרש ויאמר עשו יש לי וכו׳, והגי׳ שם אמר ר׳ איבו לפי שהיו הברכות מפוקפקות איכן נתאששו בידו כאן אחי יהי לך אשר לך אמר ר׳ אלעזר וכו׳ ועיי״ש, ומב״ר כאן הועתק בערוך ע׳ פק ד׳ לפי שהיו מפוקפקות בידו איכן נתאששו ויקרא יצחק וכו׳, ובשכל טוב שם א״ר אבהו לפי שהיו הברכות מפוקפקות בידו היכן נתאוששו בידו כאן ויברך אותו כדאמר ר׳ אליעזר אין קיום הגט אלא בחותמיו, ובבחיי לפי שהיו הברכות מפוקפקות כאן נתאששו בידו וכו׳ אין קיום הגט אלא בחותמיו שלא תאמר שאילולי שרמה יעקב את אביו לא נטל הברכות וכו׳, ובלק״ט א״ר אלעזר אין קיום השטר אלא חותמיו שלא יאמרו במרמה לקח יעקב את הברכה, ובמדרש אגדה הוצ׳ רש״ב א״ר אלעזר אין השטר מתקיים אלא בחותמיו שלא יאמרו במרמה לקח יעקב

1) עֻוֹבְרָתיה נֻוֹחֲרָתִיה.

אתו, אמר ר׳ ברכיה לבן מלכים שהיה חותר לאביו ליטרא אחת שלזהב, אמר לו למה במטמונית בוא וטול לך בפרהסיא שנ׳ ויקרא יצחק אל יעקב וגו׳:

ויצויהו הזהירו על בנות ענר אשכול וממרא:

ז) וישמע יעקב אל אביו וגו׳ הה״ד דרך אויל ישר בעיניו ושומע לעיצה חכם (משלי יב טו), דרך אויל ישר בעיניו זה שמשון שאמר אותה קח לי כי היא ישרה בעיני (שופטים יד ג), ושומע לעיצה חכם זה יעקב שנ׳ וישמע יעקב אל אביו ואל אמו:

יג ח ט) וירא עשו כי רעות בנות כנען וגו׳ וילך עשו אל ישמעאל ויקח את מחלת ר׳ יהושע בן לוי אמר נתן דעתו להתגייר, מחלת ישמחל לו הקב״ה על עונותיו, בשמת שנתבשמה דעתו עליו, אמר ליה ר׳ אלעזר אילו הוציא את הראשונות יפה הייתה אומר אלא על נשיו 43b

1 עי׳ לעיל לד 681 : 3 ילקוט שם, ועי׳ לעיל לד 636 : 4 ילקוט שם [ועי׳ ילקוט משלי כ׳ תתקמ״ט], תנחומא מ״ב וילא סי׳ א׳, אגדת בראשית סמ״ו (סמ״ה) : 7 ילקוט שם, ירוש׳ ביכורים פ״ג ס״ה ד׳, מדרש שמואל פי״ז :

1 אותו דאגכת (יעקב אתו ל׳ ו) | לבן] ואג׳כי, משל ~ דפא׳ת | לאביו] חאגכ, ~ ליטול דפותי | ליטרה אחת ו, לטרא אחת כ, ליטרא פי, ליטרות א׳ | של כסף פ | במטמונית] פי, במטמוניות דאכת, בטמונכית ו | בוא] חגת, בא דפואכי | 2 לך ל׳ פאי | בפרסיא ד׳ | שנ׳ — וגו׳] שנ׳ ויקרא.. אל יעקב ויברך אותו אגכ, כך ויקרא.. ויברך אותו חי, ל׳ דפת | 3 ויצוהו פחי, ויקרא יצחק אל יעקב ויברך אותו ויצוהו ד, ויקרא.. אל יעקב ויצוהו ת, ויצוהו ויאמר כ, ויצוהו ויאמר לא תקח ג | ** הזהירו] היזהרו ל | ענר ל׳ ו | אשכל פוגכי | 4 וגו׳] ואל אמו דפוחאגת, ואל אמו וילך פדנה ארם כ, ל׳ י | דרך אויל] ו׳, כל דרך איש דוחא׳גכ, כל דרך פ, (דרך — חכם ל׳ א׳תי) | ושומע — חכם] ושומע לעצה חכם א׳כ, ותוכן לבות יי׳ ושומע (ושמע ג) עצה חכם חג, ל׳ דו | 5 דרך אויל] ו׳א׳, כל דרך איש דוחא׳גבתי | שאמר] דכת׳ כ, ויאמר (שנ׳ ויאמר האג, דכת׳ ויאמר ת) שמשון אל אביו דוחאגתי | אתה ו | כי — בעיני] וגו׳ ו, כי.. בעיניו ת | 6 * ושומע דפוחאגכי] ושמע לג, ושומיע ת | לעצה | שנ׳] פאגכ, ל׳ דותי | אל — אמו] חא׳כ, אל.. אמו וגו׳ ג, אל.. אמו וילך ד, אל.. אמו וילך פדנה ארם ת, אל אביו וגו׳ ו, אל אביו א׳, וגו׳ פ, ל׳ י | 7 וירא — וגו׳] ג, וירא — כנען דפכ, וירא.. רעות ו, ל׳ חאי | * אל — מחלת חגי] אל.. מחלת בת ישמעאל בן אברהם כ, אל ישמעאל לדוא׳ת, וגו׳ פ, ל׳ א׳ | 8 אמ׳ ר׳.. בן לוי כת, אריב״ל א | נתן] עשו ~ א׳ | שמחל — על] שמחל.. הקב״ה ח, שמחל הקב״ה על ו, שנמחלו לו י | עונותיו] גכי, עוונותיו ו, כל עונותיו דאת, כל עוונותיו פ | * שנתבשמה א׳גכי] שנתבשמת ל, שנתבסמה דפוחת, שניתבסמה ד׳, שנתבסמת א׳ | 9 אמר ליה] אמ׳ לה ו, אמ׳ לו פחב, א״ל אגי, אמר ד | לעזר ות | אלו פא׳ת, אם כ | הייתה אומר] ו׳, היית אומר פחגכר, אתה אומר א, היה דת |

מעשו את הברכות והנה ברכו באחרונה ברצונו, ובס׳ יחוס הצדיקים ד״ו ג׳ ע״ב לפי שהיו הברכות וכו׳, כאן נתאששו שאין קיום השטר אלא בחותמיו שלא תאמר אילולי שרימה יעקב לעשו אחיו לא נטל את הברכות ת״ל ויקרא יצחק וכו׳, ובכי״פ קיטע כאן א״ר אלעזר אין קיום הגט וכו׳ כדלעיל וכן בילקוט א״ר אלעזר אין קיום הגט אלא בחותמ׳ וכו׳ כדלעיל ועי׳ לעיל צד 765 ובמ״י שם, ומאמר ר׳ אבהו לפי שהיו וכו׳ ל״ג כאן בכי״פ וכי״כ: 1 לבן מלכים וכו׳. וכן מתחיל המשל לעיל צד 681 במאמר ר׳ ברכיה בשם ר׳ לוי לבן מלכים שהיה חותר לאביו ליטול ליטרא זהב וכו׳ ועיי״ש בח״נ, ובמטמונית כמו לעיל צד 168, ובשכל טוב שם כבן מלך שהוא (חותם) [חותר] לאביו ליטרא זהב אמר לו אבא ולמה במטמוניות בא וטול בפרהסיא וכו׳, וביה״צ שם משל לבן מלכים שהיה חותר לאביו ליטול ליטרא של זהב אמר לו אביו למה במטמוניות בא וטול בפרהסיא הה״ד ויקרא יצחק וכו׳ ועח״נ: 3 ויצויהו וכו׳. מלת ויצויהו הושלמה בכי״ל ביני שיטי בכתב הספר בדיו דיהה [וכן מלת הזהירו בגליון כי״ו], ובמה״ג שם מפרש ויצוהו ויאמר לו לא תקח אשה מבנות כנען מהו ויצוהו צוהו על בנות ענר אשכול וכו׳, ובשכל טוב שם ויצוהו ויאמר לו וכו׳ מבנות כנען ואפי׳ מבנות ענר אשכול וממרא שהן צדקניות ועי׳ לעיל צד 636 ובמ״י שם: 4 הה״ד דרך וכו׳. כל הדרש עד אל אביו ואל אמו הושלם בגליון כי״ל בכתב הספר בדיו דיהה, ושם הגי׳ הנכונה בשתי הפעמים דרך אויל וכו׳ כלה״כ במשלי י״ב ט״ו דרך אויל ישר בעיניו ושמע לעצה חכם, ובדפוסי׳ ובילקוט ובכ״י שציינתי מעורבב פסוק זה עם הפסוק משלי כ״א ב׳ כל דרך איש ישר בעיניו ותכן לבות יי׳ (ובכי״ו נמחקת בשתי הפעמים הגי׳ כל דרך איש והוגה דרך אויל) ועח״נ ובמ״י לעיל צד 85 וצד 700, ובפתיחה בתנחומא מ״ב שם לשון הדרש ויצא יעקב זש״ה דרך אויל ישר בעיניו זה עשו הרשע דכתיב למעלה וירא עשו כי רעות בנות כנען וכו׳ וילך עשו אל ישמעאל וגו׳ הוסיף צרה על צרה ושומע לעצה חכם זה יעקב וכו׳ ועיי״ש ובאג״ב שם, וזה המאמר הועתק בציון תנחומא בילק׳ משלי ר׳ תתקמ״ט, ותימה שגם שם בסדר הפסוקים במשלי סי׳ י״ב נשתבש דרך איש ישר זה עשו שנ׳ וירא עשו וכו׳ וילך עשו אל ישמעאל הוסיף כאב על כאב ושומע לעצה חכם זה יעקב שנ׳ וישמע יעקב אל אביו ואל אמו, ושינה שם הלשון כאב על כאב כזו הגי׳ במאמר הסמוך שלפנינו ועח״נ [ובכי״פ (או בהעתקה שלפני) דלג הסופר מן ושומע לעצה חכם הראשון עד חכם השני]: 8 מחלת. היא מחלת בת ישמעאל וכו׳ אחות נביות והיא בשמת בת ישמעאל אחות נביות (בראשית ל״ו ג׳), ודורש מחלת שמחל לו הקב״ה על עונותיו, בשמת שנתבשמה שנתיישבה דעתו עליו על ידיה, ובלק״ט גורס וירא עשו כי רעות בנות כנען א״ר יהושע בן לוי נתן דעתו וכו׳ וילך עשו וכו׳ ויקח את מחלת שמחל לו הקב״ה ולהלן הוא אומר בשמת בת ישמעאל שנתבשם דעתו עליה, ובשכל טוב צד 120 וילך עשו אל ישמעאל א״ר יהושע בן לוי נתן דעת להתגייר ויקח את מחלת זו בשמת ולמה קורא מחלת שמחל לו הקב״ה בשמת שנתבסמה דעתו עליה [וברמב״ן לקמן ל״ו ג׳ ובב״ר אמרו נתן עשו דעתו וכו׳ שמחל לו הקב״ה על עונותיו בשמת שנתבשמה דעתו עליו וע״ש ובבחיי שם],

כיב על כיב תוספה על בית מלי, ר׳ יודן בשם ר׳ אייבו בפשע שפתים מוקש רשע ויצא מצרה צדיק (משלי יב יג), ממרד שמרדו עשו וישמעאל בהקב״ה באת להם תקלה, ויצא מצרה צדיק זה יעקב שנ׳ ויצא יעקב מבאר שבע:

פרשה סח

כח י) ויצא יעקב וגו׳. ר׳ יודן בש׳ ר׳ יונתן ר׳ פינחס בש׳ ר׳ חננא בר פפא פתח אז תלך לבטח דרכך וגו׳ אם תשכב לא תפחד ושכבת וערבה שנתך (משלי ג כג כד)

1 ילקוט שם, ילק׳ משלי ר׳ תתקמ״ה ועי׳ לעיל לד 314 ולקמן פס״ח סי׳ ד׳: 4 יל׳ות ר׳ קי״ו, ילק׳ משלי ר׳ תתקל״ה:

1 כיב על כיב] וחא²גרי¹, כוב על כוב כ, כאב על כאב פא¹, כאב על כאב ד״א כוב על כוב דת | תוספה] פח, תוספא גכר², תוספתא ר¹, תוספת דוי, ותוספה א², ותוספת א¹ | * בית מלי ל⁰ן] כי יתמלי לח, כי יתמלא גכ, כאב יתמלי פ, בית מלא דאר, בית מלא׳ ת, בית מלייא י | איבו פאגכתי | רשע] ד¹א, רע דפוחגכתי | ויצא — צדיק] אגכ, ל׳ דפוי | 2 ממרד] בפשע שפתים מוקש רע ~ ת | שמירדו ן, שמרד וי¹ | בהקב״ה] פוחאגכי, ~ והכעיסו אותו וכן נשיו שהכעיסו אותו דת | באתה חא²י (משלי), תלה א¹ | 3 שנ׳] פאגכי (שם), דכת׳ ת, ל׳ דוחי | מבאר שבע] חאגכתי (שם), מבאר.. וילך חרנה די, ל׳ פו || 4 וגו׳] ן, מבאר שבע ג, וילך חרנה דחא¹כת, ל׳ פא² | ר׳ יודן — פתח] ר׳ יודן בשם.. ר׳ פינחס בשם.. פתח ן, ר׳ יודן בש״ר יוחנן ר׳ נתן בש״ר.. פתח א², ר׳ יודן בשם ר׳ נתן ר׳ פנחס בשם ר׳ חיננא.. פתח כ, ר׳ יודן בשם ר׳ פנחס בשם ר׳ חנינה (חנינא א¹) בר.. פתח פא¹, ר׳ יודן בשם ר׳ יונתן ר׳ פנחס בשם ר׳ חמא בר חנינה פתח ג, ר׳ יודן בשם ר׳ יונתן ר׳ בשם ר׳ חמא בר חנינא וי¹ (משלי), ר׳ יודן כתי׳ ח, ר׳ פינחס בשם ר׳ הונא בר פפא פתח ד, ר׳ פנחס פתח י, כת׳ ת | 5 דרכך] פואגכ, דרכיך דת | וגו׳] ן, ורגלך (ורגליך א) לא תגוף חאגכ, ורגלך.. תמעד פ, ל׳ דת | אם — שנתך] פחג, אם.. שנתיך א²ת, אם.. ולא.. שנתיך א¹, אם.. ולא.. שנתך ח, אם.. תפחד וגו׳ ן, אם.. תפחד ד, ל׳ כ |

ובירושלמי שם חכם חתן נשיא גדולה מכפרת וכו׳ חתן וילך עשו וכו׳ ויקח את מחלת בת ישמעאל וכי מחלת שמה והלא בשמת שמה אלא שנמחל לו על כל עונתיו וכו׳ ובמדרש שמואל שם חכם וכו׳ חתן וילך עשו וכו׳ ויקח את מחלת וכי מחלת הוא שמה והלא בשמת הוא שמה אלא מלמד שמחלה לו על כל עונותיו וכו׳ ובתר״י א׳ ונסיב ית מחלת היא בשמת וכו׳: 1 כיב וכו׳. בכי״ל שתי גירסאות בגוף הספר כיב על כיב תוספה על כי יתמלי ס״א תוספה על בית מלי, וגם בכי״ו וכי״ח וכי״א ב׳ ובפי׳ ב״ר כי״ט וכי״א ובילקוט דפ״ר הגי׳ כיב על כיב, ור״א דורש מחלת לשון מחלה כיב על כיב כאב על כאב ועי׳ בעמת״ר ע׳ כיבא, ודורש על נשיו לשון הוספה כלה״כ על מה תכו עוד תוסיפו סרה (ישעיה א׳ ה׳), ובכי״פ וכי״א א׳ הגי׳ כאב על כאב, והוראת כוב קוץ כמו לעיל צד 508 למגל שכוסחת כובין (ובח״נ שם כוב קוץ) ולעיל צד 15 אפקת כוביה (ועי׳ במ״י שם) וצד 433 דרוס כובה (כובא), והוראת תוספה (תוספא תוספתא) תוספת ועי׳ לעיל צד 206 וצד 662 ובערוך הש׳ ע׳ תוספה תוספת, וברורתי גי׳ ס״א על בית מלי כמו שהגי׳ גם בכי״ו ועי׳ בעמת״ר ע׳ מלי ב׳, ובדפוסי׳ וכי״א א׳ וב׳ ובפי׳ ב״ר וגם בשכל טוב צד 120 ובמה״ג צד 440 על בית מלא, אכן קשה לשער שמזו הגי׳ הקלה נשתבש בכי״ל ועוד בשלשה כ״י על כי יתמלי (יתמלא), ובכי״פ על כאב יתמלי וצע״ג, ובפי׳ ב״ר כי״ט וכי״א גורס ומפרש אלא על נשיו כיב על כיב כאב על כאב ספות הרוה את הצמאה ראשונות היו יפות (וצ״ל רעות) והשניות כמו כן ד״א כיב על כיב כמו קוצים על קוצים (ד״א כיב על כיב קוצים על קוצים) תוספתא (תוספא) על בית מלא ביתה היתה מלאה נשים נכריות והוא הוסיף לקחת מהן (ובפי׳ ב״ר בדפ״ר אלא על נשיו כאב על כאב ספות הרוה וכו׳ ראשונות היו רעות והשניות כמו כן כוב על כוב קוצים על קוצי׳ תוספא על בית מלא ביתו היתה וכו׳), ובדפוסי׳ וכי״ת נוסף להגי׳ כאב על כאב ד״א כוב על כוב, ובשכל טוב צד 120 על נשיו שלא הוציא הראשונות אלא כוב על כוב תוספת על בית מלא, ושם צד 125 א״ר אליעזר אילו הוציא וכו׳ יפה עשה אלא כוב על כוב כלומר על חטאתו הוסיף פשע, ובמה״ג שם על נשיו מהו על נשיו כאב[1]) על כאב תוספה על בית מלא: מוקש רשע. וכ״ה בדפ״ר וכי״א א׳ וב׳ [ולקמן פס״ח גם בכי״ל וכי״א הגירסא רע כמו שהוא במקרא], ועי׳ לעיל ריש פל״ד, ושם עבד לה ר״י בשם ר׳ אייבו פתיחה לפ׳ וידבר אלהים אל נח וכו׳ צא מן התבה וכו׳ ממרד שמרדו דור המבול בהקב״ה באת להם וכו׳ ויצא מצרה צדיק זה נח וכו׳, ולקמן פס״ח הפתיחה השלישית ר׳ יודן בשם ר׳ אייבו פתח בפשע שפתים וכו׳ ממרד שמרדו נשיו של עשו וכו׳ ועיי״ש, ומשם הועתק במה״ג עמו׳ 439 לפ׳ וירא עשו וכו׳ וילך עשו וכו׳ ר׳ יודה בשם ר׳ איבו פתח בפשע שפתים מוקש רע ממרד שמרדו נשיו של עשו להקב״ה (בהקב״ה) באת להן תקלה ומפרש שהלך עשו אל ישמעאל ולקח ממנו אחות נביות, ובשכל טוב צד 125 הועתק מכאן דרש ר׳ יודן בשם ר׳ אייבו בפשע שפתים מוקש רע ויצא וכו׳ ממרד שמרדו עשו וישמעאל באת להן תקלה ויצא מצרה צדיק זה יעקב שנאמר ויצא יעקב מבאר שבע, והוספה זרה בדפוסי׳ וכי״ת והכעיסו אותו וכן נשיו שהכעיסו אותו, ובסיום המאמר שלפנינו נסמכה הפרשה להפרשה שלאחריה ועי׳ במ״י לעיל סוף פס״ג, ובכי״כ כתוב כאן בסוף הפרשה סליק סידרא ועי׳ במ״י לעיל סוף פס״ב:

פרשה סח. בכי״א א׳ פס״ו וכן נסמן בדפ״ר פס״ו ועי׳ במ״י לעיל ריש פס״ז, ובמקרא כאן פרשה סתומה, ובד״ו כתוב בראש הפרשה סדר ויצא ובכי״ת סדר ויצא יעקב ועי׳ במ״י לעיל פס״ג: 4 ר׳ יודן בשם וכו׳. וכ״ה בכי״ו ועח״נ, ור״י ור״פ נחלקו בשמות האומרים גם לפי הגי׳ בח״נ לעיל צד 41 וצד 694 ועי׳ גם לעיל צד 19, ולא מצאתי בפתיחות דוגמא להסגנון שלפנינו ר׳ פלוני בש״ר פלוני ר׳ פלוני בש״ר פלוני פתח ועי׳ לעיל צד 557:

1) כְּאֵב.

אז תלך לבטח זה יעקב שנ׳ ויצא יעקב מבאר שבע, אם תשכב לא תפחד מעשו ומלבן, ושכבת וערבה שנתך, וישכב במקום ההוא:

ב ר׳ שמואל בר נחמן פתח שיר למעלות אשא עיני אל ההרים (תהלים קכא א) אל ההורים למלפניי ולמעברני, מאין יבוא עזרי (שם שם) אליעזר בשעה שהלך להביא את רבקה כת׳ ביה ויקח העבד עשרה גמלים וגו׳ (בראשית כד י) ואני לא צמיד אחד ולא נזם אחד, ר חננא אמר גדוד שילחו, ר׳ יהושע אמר שילה עימו אלא שעמד עשו ונטלן ממנו, חזר ואמר מה אנא מובד סברי מן בריי חס ושלום לית אנא מובד סברי מן בריי אלא עזרי מעם י״י עושה שמים וארץ (תהלים שם ב), אל יתן למוט רגלך (שם שם ג) למיט, אל ינום שמרך (שם שם) הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל (שם שם ד), י״י שמרך י״י צלך וגו׳ (שם שם ה) י״י ישמרך מכל רע (שם שם ז) מעשו הרשע ומלבן, ישמר את נפשך (שם שם) ממלאך המות, י״י ישמר צאתך (שם שם) ויצא יעקב מבאר שבע:

3 ילקוט כ׳ קי״ו, ילק׳ תהלים כ׳ תתע״ח, ילק׳ מכירי תהלים קכ״א סי׳ ד׳: 4 לקמן פ״ע: 5 עי׳ תנחומא ונ״ב וילא סי׳ ג׳, לגדת בכלסים פמ״ו (פמ״ה): [10 עי׳ לקמן פע״ט סי׳ ג׳]:

1 לבטח] ~ דרכך וחאגי | שנ׳] פחאג, דכתיב דתי (שם), ל׳ וכי[1] | ויצא — שבע] פא[1]גכ, ויצא יעקב דוא[2]תי, וישמע יעקב אל אביו ואל אמו וילך פדנה ארם י (שם) | ולא ח | מלבן ומעשו י | 2 ושכבתה ן | שנתיך אתי | שנ׳ וישכב חא[1], הה״ד וישכב א[2] | 3 בר נחמן] בר נחמני א[2]י (תהלים), ל׳ כ | * למעלות דוא[2]כתי (שם)] המעלות לפא[1]ג | ** אל] על ל | ההרים] ~ וגו׳ ן, מאין יבא (יבוא ת) עזרי א[1]כת | * אל ההורים ימ] אשא עיני אל ההורים דת, אשא.. אל ההרים אל ההורים וכ, על ההורים לג, אל ההרים א[1], ל׳ פ | 4 למלפני א[1]כי, למלפנאי ת, למאלפני מ, למלפיני ג | ולמעברניי ן, ולמעבדני כימ, ולמעבדניי דפ, ולמעבדנאי ת, ולמעבדיני ג, ולמעבדוי א[1] | יבא פוא[1] | אליעזר] ~ עבד אברהם א[1]י, מאין יבא ~ כ | את ל׳ פי | מה כת׳ פגכת, מה כתיב דואימ | ביה] בי ן, ל׳ א[1]מ | 5 גמלים ל׳ א[2]. וגו׳] מגמלי אדוניו י (שם), מגמלי אדוניו וילך וכל טוב אדוניו בידו א[1], וגו׳ וכל.. בידו א[2], וכל.. אדניו בידו פ, ל׳ וכתי | צמיד] י, צמיד דפואגכי (שם) מ | לא מ | נזם] י, נזם דפואגכי (שם), צמד מ חנינא דא[1]כתי (שם), חנינה פוג, אליעזר י | אומר י | גדודי וכ, גרודי י[1], גרור פג, גירר א[1] | 6 שילחו] ן, שלחו דפא[2]כתי, שלח אותו י (שם), ושלחו א[1] | ר׳ יהושע] כ, ר׳ יהושע (יהושוע ת) בן לוי דפוגתי, ריב״ל א[1]י (שם) | שולח כ, שלח י[1], ממון אחרים שלח א[2], אחרים שלח א[1] | עמו | שעמד] שבא אי | ונטלו ןי | הימנו פכ | חזר ל׳ י | ומר ן, אמר י | אנה ן, אני מ | מוביד י (שם) מ, ל׳ ת | סיברי וא[2]ג, סובריי כ, סבריו י (שם) | מבריי פכ, מן בוראי א[1], מבוראי א[2]מ | 7 חס — בריי] חס.. לית אנה.. סיבריי מן בריי ן, ח״ו לית אנא מוביד סברי (מובד סיברי א[2]) מן בוראי א, ח״ו לית אנא מוביד סברי מ, חזר ואמר חס ושלום (ח״ו ד[1]) לית אנא מובד סברי מן בריי ד, ל׳ פגכתי | עושה — וארץ] פגכימ, וגו׳ ן, ל׳ דאת | 8 וכתיב אל יתן מ | רגלך] וי (שם), רגליך דאכתימ, רגלך וגו׳ ג | למייט] פוא[2]כ, למט א[1], למייט להריגה כד״א והמטים עקלקלותם וממים להורגים מ, ל׳ דגתי | אל — שמרך] ן, אל (ואל כי) ינום שומרך דכי, אל (ואל מ) ינום שומריך תמ, ל׳ פאי (שם) | הנה — יישן] ותמ, הנה.. ישן דגכי, ל׳ פא | 9 שומר ישראל] גכתי, וגו׳ דו, שומר ישראל ישראל סבא הה״ד והנה ה׳ נצב עליו יומם השמש לא יככה ויזרח לו השמש וירח בלילה זה המלאך שנזדווג לו בלילה מה כתיב ויישר אל מלאך מ, ל׳ פא | י״י — צלך וגו׳ ל׳ | ישמורך א | 10 הרשע ל׳ (מעשו ומלבן ל׳ י[1]) | ישמר] פו, ישמור דאכימ, ויישמור ת | את ל׳ י (שם) | י״י ל׳ מ | ישמר] פוני (שם), ישמור דאכתימ | צאתך] פימ, ~ ובואך דגכי (שם), ובואיך ת, ובואך וגו׳ ן, ובואך מעתה ועד עולם א | 11 מבאר שבע] א[1]כימ, מבאר פ, ל׳ דוא[2]גת |

1 זה יעקב. בשביל ששמע אל אביו ואל אמו וכהגי׳ בילק׳ משלי זה יעקב דכתיב וישמע יעקב אל אביו וכו׳ ועי׳ בחי׳ הרד״ל: 3 שיר למעלות במקרא כתוב בזה המזמור לבד שיר למעלות, וכבר נדרש בספרי עקב פי׳ מ״ז שיר המעלות אין כתיב כאן אלא שיר למעלות וכו׳, ובכי״ל ועוד בשלשה כ״י נשתבש שיר המעלות. ורשב״נ דורש אל ההרים קרי בית אל ההורים לשון הוראה למלפניי למלמדי ולשון הריון למעברני. כמו שמתורגם בתר״י א׳ וב׳ האנכי הריתי (במדבר י״א י״ב) האנא עברית, וגם בכי״ו הגי׳ הנכונה ולמעברניי ברי״ש וכן בכי״ו פצ״ט ברכות הורי וגו׳ למלפניי ולמעברניי, ובדפוסי׳ פצ״ח נשתבש ברכות אביך למלמדי ולמעבדניי (כ״ה בדפ״ר וד״ו) ועח״נ ובאגה״א ח״א צד 511: 5 ואני וכו׳. ואני אין בידי לא צמיד אחד וכו׳, ובזה הסגנון דרשו לקמן פ״ע במאמר סתמי וישא את קולו ויבך למה בכה אמר אליעזר עבד אברהם בשעה שהלך וכו׳ מה כת׳ בו ויקח העבד וכו׳ ואני לא נזם אחד ולא צמיד אחד ועח״נ: גדוד שילחו. ריקם שילחו, וגדוד בינוני פעול מן גדד, ובאב״א כתב שגי׳ הילקוט גרוד ופי׳ קרח, והגי׳ בילקוט כאן בדפ״ר גרודי (ובד״ו גדודי), והדרש ששילחו ריקם עי׳ גם בתנחומא מ״ב ואג״ב שם: 6 ר׳ יהושע. ר״י בן לוי ועח״נ ובמ״י לעיל צד 116 בר״ה בשם ר׳ אלעזר: שילה עימו. עי׳ בספר הישר סוף פ׳ תולדות: חזר ואמר וכו׳. וכן סגנון הלשון לעיל צד 556 חזרה שרה ואמרה מה אנא מובדה סברי ועיי״ש [ובילקוט דפ״ר נשתבש מובר סברי בריין]: 8 למייט. וכ״ה בכ״י שציינתי, והשם מייט גם במדרש קהלת פ׳ את הכל ראיתי (ז׳ ט״ו) שהצדיק עתיד לבא לידי מייט וכו׳, ובילק׳ מכירי תהלים שם גורס ומפרש למייט להריגה כד״א והמטים עקלקלותם (תהלים קכ״ה ה׳) ומטים להורגים (עי׳ משלי כ״ד י״א) וכו׳ שומר ישראל ישראל סבא (כלו׳ יעקב אבינו ועי׳ למטה סי׳ י״א) וכו׳ ועח״נ [וע״ע במה״ג

ר׳ יודן בשם ר׳ איבו פתח בפשע שפתים מוקש רע (משלי יב יג) [ממרד שמרדו נשיו שלעשו בהקב״ה באת להן תקלה], ויצא מצרה צדיק (שם שם) זה יעקב ויצא יעקב:

ג ר׳ פינחס בשם ר׳ אבהו פתח בית והון נחלת אבות וגו׳ (משלי יט יד) ר׳ פינחס בשם ר׳ אבהו בתורה בנביאים ובכתובים מצינו שאין זיווגו שלאיש אלא מן הקב״ה, בתורה ויען לבן ובתואל ויאמרו מי״י יצא הדבר (בראשית כד נ), בנביאים ואביו ואמו לא ידעו כי מי״י היא וגו׳ (שופטים יד ד), בכתובים מנ׳ בית והון נחלת אבות ומי״י אשה משכלת, ויש שהולך אצל זיווגו ויש שזיווגו בא אצלו, יצחק זיווגו בא אצלו שנ׳ וישא עיניו וירא והנה גמלים באים (בראשית כד סג), יעקב הלך אצל זיווגו שנ׳ ויצא יעקב:

ד ר׳ יודן בר׳ סימון פתח אלהים מושיב יחידים ביתה וגו׳ (תהלים סח ז) מטרונה שאלה את ר׳ יוסי לכמה ימים ברא הקב״ה את עולמו, אמר לה לששת ימים, מאותה שעה מהו עסוק, אמר

1 עי׳ לעיל לד 314 ולד 769: 3 ילק׳ שופטים רמז ע׳, מועד קטן י״ח ב׳, מדרש תהלים מ״ב נ״ע סי׳ ב׳: 6 ילק׳ מכירי משלי י״ט י״ד: 9 ילק׳ ר׳ קי״ו, ילק׳ תהלים ר׳ תסל״ד ועי׳ לעיל לד 714: פסיקתא פ׳ שקלים (י״א ב׳), ויקר״א רבה פ״ח, תנחומא ת״ב במדבר סי׳ י״ח מטות סי׳ ע׳, תנחומא וישלח סי׳ י׳ כי תשא סי׳ ה׳ במדבר סי׳ ע״ז מטות סי׳ ו׳, במדבר רבה פ״ג סי׳ ו׳ פכ״ב סי׳ ח׳ מדרש שמואל פ״ה סי׳ י״ג:

1 * ר׳ יודן — ויצא יעקב] ר׳ יודן בש״ר איבו (ר׳ יודן פ) פתח בפשע שפתים מוקש רע (שפתים וגו׳ ן) ממרד.. באת להן (להם פ) תקלה ויצא מצרה צדיק זה (מצרה זה פ) יעקב ויצא פו, ר׳ יודן.. ר׳ איבו פתח בפשע (כפתע ב) שפתים.. רע (רע ויצא מצרה צדיק בפשע שפתים מוקש רע א[2]) ממרד.. בהקב״ה (להקב״ה ב) באת להן (באתה להם א[2]) תקלה ויצא מצרה.. ויצא (שנא׳ א) יעקב מבאר שבע אב, ר׳ איבו פתח בפשע.. רע ויצא מצרה.. ויצא יעקב ל, ל׳ דגת | 3 ר׳ פינחס בשם ר׳ אבהוא ן, ר׳ אבהו דפאת, ר׳ יודן בשם ר׳ איבו גב | נחלת—וגו׳] נחלת.. ומי״י אשה משכלת דפחאגכת, וגו׳ ן | פנחס פא[2]גכתי | 4 אבהוא ן, איבו פא[1]גכי | בתורה.. מצינו] א[2]ר[1], בתורה.. בכתובים מצינו י, בתורה ובנביאים ובכתובים מצינו פוחא[1]ג, מצינו בתורה בנביאים ובכתובים ד, מצינו בתו׳ בכתובים ובנביאים ת | שאין ל׳ א[1] | זווגו כ, זוגו פא[2]י | איש הזה ן | אינו אלא מהקב״ה א[1] | בתורה] פו, ~ מנין דאגכ, מניין שנ׳ ת, מנין דכתיב י, כתי׳ ח | ויען — ויאמרו ל׳ פ | 5 ויאמרו ל׳ ת | * מי״י — הדבר דפאגתי] מי״י.. הדבר הזה כ, מי״י וגו׳ ל, וגו׳ ן | בנביאים] ~ דכתיב פת, כתי׳ ח, מנין דכתיב י (בנביאים—וגו׳ ל׳ ד[1]) | ידעו] ~ את הדבר ת | * היא וגו׳] היא דפת, הוא וגו׳ ל, הוא חאגכי, וגו׳ ן | 6 ובכתובים ח | מנ׳] מנין ג, דכת׳ ת, כתי׳ ח, מנין דכ׳ פ, מנין דכתיב י, היינו דכתיב ד, ל׳ ואכ | בית—משכלת] אגכי, בית והון וגו׳ פו, ומי״י.. משכלת דת | ויש] פואגכימ, יש דחת | שהולך] פ, שהוא הולך דואגכתימ | זוגו פחא[2]גימ | * 7 שזיווגו דא[1]כת] שזיוגו ל, שזוגו פחא[2]גימ | בא] הולך י | בא זיווגו אצלו וא[1], בא זוגו אצלו פחגימ, בא אצלו זוגו א[2] | שנ׳] א[1]גכתי, הה״ד א[2]מ, ל׳ דפו | וישא — וירא] ואגכתמ, וישא יצחק את עיניו וירא י, וירא דפ, ל׳ ד[1] | והנה — באים] והנה גמלים י, ל׳ ד[1] | 8 ויעקב ח | זוגו פחא[2]גימ | שנ׳] פחאגכ, דכתיב דתמ, ל׳ וי | יעקב] ~ מבאר שבע וא[2]תמ, מבאר.. וילך חרנה חא[1]כ | 9 יודה ת | בר׳] ות, בשם ר׳ י | ביתה וגו׳] ות, וגו׳ פ, ביתה אכי, ביתה מוציא אסירים בכושרות גת | מטרונה] וא[2]גכי, מטרונא דתי (תהלים), מטרונה (מטרונא ח) אחת פו[0]ח | 10 את ר׳ יוסי] פחאגכי (שם), לר׳ יוסי ו, את ר׳ יוסי בר חלפתא דת, את.. בר׳ חלפתה ן | לכמה] אמרה לו ~ דפוחאגכ, אמרה ~ ת | העולם א | לששת ימים] ו, לששה ימים פחג, לו׳ ימים א[2], בששה ימים א[1], לששה כו[1], לו׳ ו[1] (שם), לששה ימים כדכתיב (דכת׳ ת) כי ששת ימים עשה י״י את השמים ואת הארץ דת | * מאותה שעה — עסוק] מאותה ימים.. עסוק ל, ומאותה שעה במה הוא עסוק י (שם), מאותה.. מהו עוסק ו[1], ומאותה.. במה הוא עוסק אכ, ומאותה שעה ואילך במה הוא עוסק ח, מאותה שעה מהו עושה פ, אמ׳ לו ומאותה שעה מהו עוסק ו[0]ג, אמרה לו מה (ומה ת) עושה מאותה שעה ועד עכשיו דת | אמ׳ לה ל׳ פ |

ריש פ׳ ויצא שהרחיב את המאמר שלפנינו]: 3 בשם ר׳ אבהו. וכ״ה בכי״ו וסגנון הלשון ר״פ בשם ר״א פתח וכו׳ ר״פ בשם ר״א בתורה וכו׳ כמו לעיל פעמים רבות ר׳ פלוני פתח וכו׳ אמר ר׳ פלוני וכו׳ ועי׳ במ״י לעיל צד 715 בד״ה ויהי כי זקן וכו׳, ור׳ אבהו נתחלף עם ר׳ איבו ועח״נ ובמ״י לעיל צד 102, ובמ״ק שם אמר רב משום רבי ראובן בן אצטרובולי מן התורה ומן הנביאים ומן הכתובים מה׳ אשה לאיש וכו׳, ובמדרש תהלים שם במאמר סתמי בוא וראה כמה קשה הוא הזיווג מן התורה ומן הנביאים ומן הכתובים הקב״ה מייחד שמו על הזיווג בתורה כתיב וכו׳ מכאן שייחד הקב״ה שמו על הזיווג, וכזה הלשון מפרש בפי׳ ב״ר כי״ט וכי״א בתורה וכו׳ מצינו שהקב״ה מיחד (מייחד) שמו על הזיווג (הזווג), ובפי׳ ב״ר הנדפס נשתבש מייחד שמו על ישראל: 9 מטרונה וכו׳. סיפור זה הובא בפתיחות שונות ובמאמרים שונים בסגנונים שונים, ובפתיחת ריב״ס לעיל ריש פ״ה נדרש לדעתו אלהים מושיב יחידים וכו׳ אפילו ממזר אחד בסוף העולם וממזרת אחת בסוף העולם הקב״ה מביאן ומזווגן זה לזה ועי׳ במ״י שם, וכאן כלל בפתיחתו הסיפור מטרונה שאלה וכו׳ ולדעתו דר׳ יוסי טעם הכתוב מושיב יחידים וכו׳ אדם יחיד ואשה יחידה הקב״ה מזוויג זיווגן ומיישב מהם בית וכפירש״י סוטה ב׳ א׳ בד״ה מושיב וכו׳, ומסיים כמו בפתיחה שלפניה ויש שהולך אצל זיווגו וכו׳ (ועי׳ לעיל צד 199 וצד 631 [וצד 278 – 279, 382, 479 – 480, 714 – 715 ולקמן פע״א סי׳ א׳ וב׳ ופע״ה סי׳ א׳—ג׳]), והמאמר אמר לה אם הדבר קל וכו׳ חסר בכי״ל והשלמתיו עפ״י הגי׳ בכ״י שציינתי ובילק׳ תהלים ר׳ תשצ״ד ושם נוסף למחר שלחה וקראה לו ספרה לו כל הדברים, ובילקוט דפ״ר שם ר׳ תתי״ב קיטע מטרונא שאלה את רבי יוסי בכמה ימים וכו׳ אמר׳ ליה מאותה שעה מהו עושה אמר לה יושב

לה יושב הוא ומזווג זיווגים איש לאשה ואשה לאיש, אמרה לו אם הדבר קשה יכולה אני לעשותו, הלכה וזיווגה ונתנה זו לזה וזה לזו, לאחר ימים הלכו אותם המזווגים והכו זה את זו וזו את זה, וזו אומרת איני נוטלת זה וזה אומר איני נוטל זו, [אמר לה אם הדבר קל בעיניך קשה הוא לפני הקב"ה כקריעת ים סוף מה טעם אלהים מושיב יחידים ביתה מוציא אסירים בכושרות], אמר ר'

3 סוטה ב' א', סנהדרין כ"ב א':

1 יושב הוא] ו[0], יושב פחאגכתי, הב"ה יושב ד | ומזויג פגכ, ומזוג ד[1], ומזווג דו[0]אתי | זיווגין א[2]ת, זווגים י (שם), זוגים ג, זוגות א[1] | איש — לאיש] פו[0]אגכי, אשה לאיש ואיש לאשה ח, בתו של פלוני לפלוני אשתו של פלוני לפלוני ת, בתו של.. אשתו של.. לפלוני ממונו של פלוני לפלוני ד | ליה ת | אם — לעשותו] אם הדבר הזה (אם הדבר א[1]) קשה יכולה אני לזויג (לזוויג ח, לזווג ו[0]א[1]) מאה עבדים למאה (ומאה ו[0]חא[1]) שפחות בלילה אחת פו[0]חא[1]ג, אם.. הזה.. לזויג.. למאה.. אחד כ, אם הדבר קשה.. לזווג.. ומאה.. אחד י (שם), יכולה.. לזווג.. ומאה.. אחת א[2], ודא היא אומנותיה אף אני יכולה לעשות כן כמה עבדים וכמה שפחות יש לי לשעה קלה אני יכולה לזווגן אמר לה אם קלה היא בעיניך (בעינך ת) קשה היא לפני הקדוש ברוך הוא (הב"ה ד[1], הקב"ה ת) כקריעת ים סוף הלך לו ר' יוסי בר חלפתא דת | 2 * הלכה — לזו] הלכה.. זה לזה וזה לזו ל, הלכה וזיוגה (וזיווגה ו[0]ח) מאה עבדים למאה (ומאת ו[0]ח) שפחות בלילה אחת פו[0]חג, הלכה וזיוגה מאה.. למאה.. אחד כ, הלכה ועשתה כן זווגה (זיוגה א[2]) מאה.. ומאה.. אחת א, מה עשתה נטלה אלף עבדים ואלף שפחות והעמידה אותן שורות שורות אמרה פלן יסב לפלנית (פלנותי ת) ופלונית תיסב לפלוני (פלוני ת) וזיווגה אותן בלילה אחת דת, ל' י (שם) | לאחר ימים — את זה] עמדו והכו אילו לאלו ופצעו אילו לאילו פ, עמדו.. אלו לאלו.. אלו לאילו א, והכו אלו לאלו ופיצעו אלו לאלו כ, עמדו והיכו אילו את אילו.. אילו את אילו ג, עמדו והכו אלו את אלו.. אלו את אלו ו[0]חי (שם), למחר אתון לגביה (לגבה ת) דין מוחיה פציע דין עיניה שמיטה (שמיטא ת) דין רגליה תבירא דת | * וזו — זו] וזו א' אינו נוטל זה וזה א' אינו נוטל זו ל, זה אומר אין אני (איני ח) נוטל את זו (לזו ו[0]ח, זו כ, כזו ג) וזו אומרת אין אני (איני ח) נוטלת לזה פו[0]חגכ, זה אומר אין אני.. את זו וזאת.. אין אני.. את זה א[1], זה אומר אני.. לזו וזאת אומרת אני.. לזה א[2], זה אומר אני.. את זו וזאת אומרת אני.. את זה י[1] (שם), אמרה להון מה לכון דין אמרה (אמ' ת) לית אנא בעי לדין ודין אמר (אמ' ד[1]ת) לית אנא בעי (בעיא ת) לדא דת | 3 * אמר — בכושרות] אמר.. ים סוף שנ' אלהים.. יחידים וגו' פ, אמר.. הדבר (הדבר הזה ג) קל בעיניך (בעיניך קל הוא ג) קשה הוא (קשה כ) לפני הקב"ה (לפני מי שאמר והיה העולם א[2], למי שאמ'.. העולם א[1]) כקריעת ים סוף מאי טעמא (מאי טעמ' ג, שנא' א, הדא היא ו[0]) אלהים.. יחידים בית כמוציא (מוציא אכ) אסירים בכושרות ו[0]חאגכ, למחר שלחה וקראה לו ספרה לו כל הדברים אמר לה אם את הדבר הזה קלה.. קשה היא לפני הקב"ה.. מה טעם.. מוציא.. בכושרות י (שם), מיד שלחה והביאה את ר' יוסי בר חלפתא אמרה לו לית אלה כאלהכון אמת היא תורתכון (תורתכם ת) נאה ומשובחת יפה אמרת אמר (אמ' לה ת) לא כך אמרתי לך אם קלה היא בעיניך קשה היא לפני הקדוש ברוך הוא (הב"ה ד[1], הקב"ה ת) כקריעת ים סוף הקדוש ברוך הוא (הב"ה ד[1], הקב"ה ת) מה (מה הוא ת) עושה להם מזווגן בעל כרחן שלא (ושלא ת) בטובתן הדא הוא דכתיב (הה"ד ד[1]ת) אלהים.. מוציא.. בכושרות מהו בכושרות בכי ושירות מאן דבעי אומר (אמ' ת) שירה ומאן (מאן ת) דלא בעי בכי דת, ל' ל | 4 ר' ברכיה אמ' פ |

ומזווג זווגים וכו' כדכתיב לעיל ברמז תשצ"ד רבי ברכיה אמר כלשון הזה יושב וכו', והלמד קשה הוא וכו' כקריעת ים סוף וכו' מוציא אסירים וכו' כמו במאמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן בסוטה שם וקשין לזווגן כקריעת ים סוף שנאמר אלהים מושיב וכו' מוציא אסירים בכושרות ופירש"י שם הוציא את ישראל ממצרים בחדש כשר לא חמה ולא צינה מקיש זיווג יחידים ליציאת מצרים (וכן טעם הגי' כמוציא בכי"ח וכי"ג ובגליון כי"ו), ולאותו המאמר בסנהדרין שם נוסף אל תיקרי מוציא אסירים אלא כמוציא אל תיקרי בכושרות אלא בכי ושירות, וכבר מחק זה הרש"ל ועי"ע בד"ס שם, ובכי"ל חסר גם סיום הפתיחה ויש שהולך וכו' וליתא ג"כ בכי"פ וכי"ח וכי"א א' וב' וכי"כ והשלמתיו כלשונו בכי"ל בפתיחה הקודמת, ולפני מאותה שעה וכו' נעדר אמרה לו ועי' לעיל צד 666 ובמ"י שם בד"ה והא כת' ויתן, והגהתי שעה וכו' ונתנה זו לזה וכו' וזו אומרת איני נוטלת וכו', ויש לפקפק בהגי' שלפנינו אמרה לו וכו' יכולה אני לעשותו הלכה וכו' לאחר ימים וכו', ועדיפא הגי' יכולה אני לזויג מאה עבדים וכו' הלכה וזיווגה מאה עבדים וכו' עמדו והכו וכו' ועה"נ (ובכי"ו הועתק רק ריש הפתיחה וסיומה יש שהוא הולך וכו', ובאמציעותה קיטע הסופר אמ' לה לששת ימים וגו' גרשה כי תשא כי אלהים שופט זה וגו', וכוון לזו הפסקא בפסיקתא או בתנחומא, ועל מלת גרשה עי' לעיל צד 717 בר"ה ואין אדם וכו', ובגליון כי"ו הושלמה בכתב אחר בסגנון שלפנינו ובשאר כ"י חוץ כי"ת) [ובפסיקתא ובויק"ר שם סגנון הספור כמו ברפוסים ובכי"ת עיי"ש השינויים ובתנחומא מ"ב מטות שם הובא ג"כ ריש הסיפור שאלה מטרונית וכו', ושם הגי' אמרה לו ומאותו היום מהו עושה אמר לה יושב ועושה סולמות מעלה לזה ומוריד לזה וכו' (ובתנחומא מטות שם נשתבש שאלה וכו' את ר' שמואל בן חלפתא וכו', ובבמ"ר פכ"ב נשתבש ר' שמעון בן חלפתא), וכן ריש הסיפור בתנחומא וישלח [ובבמ"ר פכ"ב], ושם תשובת ר"י בן חלפתא רק בשיטת ר' ברכיה, ובבמ"ר פ"ג הוחלפו שתי השיטות, והגי' שם שאלה מטרונא אחת לר"י בן חלפתא אמרה לו הכל מודים שבששת ימים ברא אלהים את העולם משעה ולכאן מהו עושה אמר לה מעלה סולמות ומוריד סולמות פלוני שהיה עשיר יעני ופלוני שהיה עני יעשיר שנ' י"י מוריש ומעשיר וגו' ר' ברכיה אומר לא השיבה כן אלא כך אמר לה מזווג בעולמו זווגים ואומר פלוני ישא פלנית ופלנית תנשא לפלני ומושיבן בבתיהן אמ' לו יכולה אני לזווג אף ביום אחד שתק ר' יוסי והלך לו וכו' ועיי"ש, ומסיים שם אמר לה אם הדבר הזה קל בעיניך קשה לפני המקום כקריעת ים סוף הה"ד אלהים מושיב וכו' מהו אלהים מושיב יחידים הקב"ה יושב ודן אותם ומביא זה ממקום אחד וזה ממקום אחד ומושיבן בבית

43c ברכיה כלשון הזה השיבה יושב ועושה סולמות מעלה לזה ומוריד לזה הה"ד כי אלהים שופט זה ישפיל וזה ירים (שם עה ח), [ויש שהולך אצל זיווגו ויש שזיווגו בא אצלו, יצחק זיווגו בא אצלו שנ' וישא עיניו וירא והנה גמלים באים (בראשית כד סג), יעקב הלך אצל זיווגו שנ' ויצא יעקב]:

[ויצא יעקב וגו'] יחזקיה אמר בן ס"ג שנים היה אבינו יעקב בשעה שנטל את הברכות, עשה ה עוד י"ד שנה מוטמן בארץ ומשמש לעבר, עוד ז' שנים באימהות, נמצא נושא בן שמונים וארבע שנים, ועשו בן מ' שנה נשא, הא למדנו שהקב"ה מקדים לרשעים ומשהא לצדיקים: אמר ר' הושעיא ככר כתוב וישמע יעקב אל אביו ואל אמו וילך וגו' (שם כח ז) מה תלמוד לומר ויצא יעקב מבאר

4 ילקוט ר' קי"ו, לעיל לד 677 לד 731, סדר עולם פ"ב, מגלה י"ז א': 5 לקמן סי' י"א [ופע"ד סי' ח']: [לקמן פ"ע סי' י"ם ופע"ט סי' ב']:

1 בלשון פחא[1]כת | השיבה] פו[0]חאגכי (שם), ~ ר' יוסי בר (בן ת) חלפתא דת | יושב] א, יושב (ישב ג) הוא פו[0]חגכי[1] (שם), הקדוש ברוך הוא (חב"ה ד[1], הקב"ה ת) יושב דת | ** ועושה] ועוסה ל | מעלה — לזה] פחאגכי (שם), מוריד לזה ומעלה לזה ו[0], משפיל לזה ומרים לזה מוריד לזה ומעלה לזה ד, משפיל.. ומרים.. מוריד.. ומעלה ת | הה"ד] פי (שם), הדה היא ו[0], ה"ה כ, הרהי ג, שנא' א, היינו דכתי' ח, הוי אומר דת | כי אלהים] פו[0]חאגכי (שם), אלהים ד, ל' ת | זה ירים וזה ישפיל א[1] | 2 * ויש — ויצא יעקב] יש שהוא הולך אצל זיווגו (זוגו ו[1]) ויש שזיווגו בא אליו (שזוגו הולך אצלו ו[1]) יצחק בא זיווגו (זוגו ו[1]) אצלו וישא עיניו וירא (וישא עיניו ו[1]) והנה.. באים יעקב הלך אצל זיווגו (זוגו ו[1]) ויצא יעקב מבאר שבע ו[1], יש שהוא הולך.. זיווגו.. שזיווגו בא.. יצחק בא זיווגו.. שנ' ויצא יצחק לשוח בשדה יעקב הלך.. זיווגו שנ' ויצא.. מבאר שבע ד, יש שהוא הולך.. זיווגו.. שזיווגו בא.. ויצחק בא זיווגו שנ' ויצחק בא מבוא וישא עיניו וירא.. באים יעקב הלך.. זיווגו שנ' ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה ת, יש שהוא הולך אצל זוגו וזה שזוגו בא אצלו ג, ל' לפחאכ | 4 חזקיה | ששים ושלש פחגכ, .. ושלוש ו, ושלשה א[1] | שנה פוא[1]כי | יעקב אבינו וחא[2]גת, יעקב פא[1] | בשעה שנטל] פואגכ, בעת שנטל דת, כשנטל י | את ל' ח | הבכורה ת | 5 י"ד שנה] ארבע עשרה (ועשרה א[1]) שנה וחא[1]גכ, ל' י | מוטמן — לעבר] פ, מוטמן (ומוטמן כ) ומשמש את עבר גכ, מוטמן בארץ ישראל.. לעבר א, מוטמן.. לעבר י"ד שנה י, מוטמן בבית עבר ומשמשו ח, שניטמן (שנטמן ת) בבית עבר דת | עוד — באימהות] עשה עוד שבע שנים באימהות וג, עשה עוד שבע (ז' א[2]).. באמהות חאכ, עשה שבע באמהות פ, ובאמהות שבע שנים י, עשה עוד שבעה (ז' ד[1], שבע ת) שנים שעבד ברחל דת | נמצא] חא[2]גי, ונמצא דפוא[1]כת | נושא אשה | שמונים וארבע] פוכת, שמנים וארבע חג, ה' וד' ד[1], שמונים וד' ד, פ"ד אי | שנים] שנה פוגכ, ל' אי | 6 מ'] ד[1]פא[2], ארבעים דוהא[1]גכת | שנה ל' תי | נשא] כ, נשא אשה פג, ל' דוחאתי | הא ל' י | מקדים — לצדיקים] פוחא[1]כי, מקדים.. ומשהה לצדיקים א[2], מקדים.. ומשהי לצדיקים ג, משהה לצדיקים ומקדים לרשעים דת | הושעיה וחכ, אושעיא א[2], יהושע י | 7 כתוב] וגו' כת' א[1]כת, כתי' ד[1]א[2], כתיב ד | [0] יעקב ל' ד | ואל — וגו'] ואל אמו (אביו ת) דפואגכת, ל' י | מה] פואגי, ומה דחכת | מבאר שבע ל' פא |

אחד מוציא אסירים בכושרות שהוא מוציאן מבתיהם אסורים בעל כרחם ומזווגן בכושרות אם אינן זוכין בוכים ואם זכו משוררין, ועוד שם שיטות הרבה בדרש אלהים מושיב וכו' ובדרש מוציא אסירים וכו' ועי' גם במכילתא ובמכילתא דרשב"י לפ' אתם יוצאים בחודש האביב (שמות י"ג ד') [ושאלות מטרונה מר' יוסי נמצאו גם לעיל צד 30, 158, 239, 688 ולקמן פפ"ד סי' כ"א ועי' במאסף דביר ספר ראשון צד 133 הערה 7]: 4 בן ס"ג וכו'. כדאיתא בס"ע ריש פ"ב שהעתקתי במ"י לעיל סוף פס"ב אבינו יעקב היה בשעה שנתברך בן ס"ג שנה בו בפרק מת ישמעאל שנ' וירא עשו וכו' שאין ת"ל אחות נביות וכו', ולעיל צד 731 אביך נתברך בן ע"ה שנה ואת בן ס"ג, ועוד בס"ע שם עשה אבינו יעקב בארץ ישראל י"ד שנה מוטמן ומשמש את עבר וכו', ולמטה סי' י"א כל י"ד שנה שהיה מוטמן בארץ ומשמש לעבר לא שכב ולקמן פפ"ד שכל הלכות שמסרו שם ועבר ליעקב וכו', ועי' במגילה שם וברש"י עה"ת כוף פ' תולדות, ובלי הדרש שבשעה שנתברך יעקב בו בפרק מת ישמעאל וכו' שאין ת"ל אחות נביות וכו' והדרש שהיה מוטמן בארץ י"ד שנה ומשמש לעבר יהיה עולה מחשבון הפסוקים שהיה בן ע"ז שנה כשנתברך והלך לחרן צא וחשוב י"ד שנה ששהה בבית לבן לפני לידתו של יוסף ושלשים של יוסף עד עמדו לפני פרעה ותשע עד שירד יעקב למצרים הרי נ"ג ויעקב אמר לפרעה ימי שני מגורי שלשים ומאת שנים הרי שהיה בן ע"ז כשהלך לחרן, ועי' פריידענטהאל העללעני' שטודיען צד 39 וצד 219 שכך נמצא לנכון בשיורי ספר דברי הימים של דימיטריוס שיעקב היה בן ע"ז כשהלך לחרן וכן איתא בפדר"א פל"ה בן שבעים ושבע שנה היה יעקב בצאתו מבית אביו [גם לפי הב"ר היה יעקב בן ע"ז כשהלך לחרן אלא שלפי הדרש שהיה בן ס"ג בשעה שנתברך חסרים י"ד שנה עד צאתו לחרן והשלימו אותן על ידי האגדה ששהה י"ד שנים בבית עבר. ובכי"ת הגי' בן ס"ג וכו' שנטל את הבכורה ובגליון כתוב נ"א הברכות, ובבי"ל הגי' ד' שנה מוטמן וכו' וי"ד תלויה ביני שיטי וכנראה הושלמה מסופר אחר], ובמה"ג עמו' 462 חזקיה אמר בן ששים ושלוש שנה היה יעקב אבינו בשעה שנטל וכו' מטמין בארץ ומשמש את עבר עשה שבע שנים באמהות ונמצא נושא לאה בן ארבע ושמונים שנה ועשו בן ארבעים שנה נשא אשה הא למדנו שהקב"ה מקדים לרשעים ומשהה לצדיקים, ושם עמו' 443 הועתק מאמר אחר: 5 נמצא נושא. אשה, וכן ועשו וכו' נשא ועח"נ ובעמת"ל ע' נשא, ועשו היה בן מ' שנה כשנשא אשה כדכתיב ויהי עשו בן ארבעים שנה ויקח אשה וכו' [ובילקוט דפ"ר נשתבש ועשו בן מ"ד, וכנראה היה כתוב כן גם בכי"א ב' ונמחק], וכהדרש נמצא נושא בן וכו' גם לקמן פע"ט יעקב בן פ"ד שנה וכו' ולקמן פ"ע אמר וכו' הרי אני בן פ"ד שנה וכו', וכתיבת ומשהא באל"ף כמו לעיל צד 101 וישהא: 6 ככר כתוב וכו'. ר' הושעיא ס"ל שיעקב בחברון נתברך שהוא ארץ מגורי אביו ולשם חזר אליו שנאמר [לקמן ל"ה כ"ז] ויבא יעקב אל יצחק אביו ממרא קרית הארבע היא חברון וכו' [כמו שכתב הרמב"ן

שבע, אלא אמר אבה בשעה שביקש לצאת לחוצה לארץ מאיכן הורשה לו לא מבאר שבע, אף אני
הריני הולך לבאר שבע ואם נותן לי רשות הריני יוצא ואם לאו לא אצא [לפיכך צרך הכת׳ לומר
ו ויצא יעקב מבאר שבע]: ויצא וכי לא יצא משם אלא הוא, והלא כמה חמרים וגמלים יצאו עימו,

3 ילקוט פס, ילקוט רות כ׳ תר״ו, מדרש רות פ״ב:

1 * אלא ל⁰דפוגכ] ל׳ לי | אבא דפוחאגתי, ר׳ אבא כ | שביקש] וא²גי, שבקש דפחא¹כת | לחוץ פו, חוץ חי | * מאיכן פוכ] מהיכן דחאגתי, מיכן ל | לא הורשה ו | לו] פגבי, ל׳ דות | לא] אלא ת, ל׳ ו¹ | 2 הריני] הרי אני פות, ל׳ חי | ואם] פוכ, אם דאגתי | נתן דפוגת, נותן אבי, יתן ח | הריני] אגי, הרי אני דוכת, אני פ | לא אצא] איני יוצא (יצא ת) דפוחאגכת, אין אני יוצא י | * לפיכך — שבע ל⁰ד¹גת] לפיכך.. ויצא יעקב ו, לפיכך צריך.. שבע ד, לפיכך הוצרך (הוצרך הכתו׳ א²) לומר.. שבע א, לפיכך צורך.. שבע כ, לפיכך צרך לומר.. שבע פי¹, לפיכך אמ׳ הכתו׳ ויצא.. שבע ח, ל׳ ל | 3 ויצא] ויצא יעקב גי, ל׳ א² | כי ו | ** משם] שם ל | והלא] פחאגכת, והרי ד, ל׳ וי | כמה] ~ עבדים וכמה כ | חמרים] חמרין א, גמלים ת, ~ יצאו חי | וגמלים] וכמה (כמה ח) גמלים (גמלין א) דפוחאגבי, וכמה חמרים ת | עימו] ואת אמרת (אמ׳ ג, ואתה אומר ח, אמר י) ויצא פחא¹גי, ותמר ויצא ו, (משם א²) ואת אמ׳ (אמר כ) ויצא יעקב דא²כת |

לקמן לפסוק י״ז וע׳ בבחיי כאן], וכן טעם הדרש בתנחומא מ״ב ויצא סי׳ ט׳ ויצא יעקב מבאר שבע וכו׳ והלא בחברון היה שנאמר היא חברון אשר גר שם אברהם ויצחק וכו׳ ופריך ככר כתוב וישמע יעקב וכו׳ וילך פדנה ארם מה ת״ל ויצא יעקב מבאר שבע וילך וכו׳ ומה צרך הכתוב לומר שיעקב הלך תחלה לבאר שבע ומשם יצא ללכת חרנה אלא אמר אבא בשעה וכו׳ אף אני הריני הולך לבאר שב׳ וכו׳ לפיכך צרך הכתוב וכו׳ וע׳ בחי׳ הרד״ל והרש״ש: 1 מאיכן וכו׳. בכי״ל כתוב מיכן וכו׳ והגהתי ועח״נ, וקשה הלשון מאיכן הורשה לו לא מבאר שבע וכו׳ ובמ״כ פי׳ בדוחק הורשה ניטל ממנו הרשות, וביפ״ת מהיכן בקש ליטול רשות, ובבתי כהונה מהיכן הוצרך ליטול רשות, והגי׳ לא הורשה איתא רק בכי״ו, ור׳ הושעי׳ דורש לעיל צד 702 גור בארץ הזאת את עולה תמימה וכו׳ אם יצאת חוץ לארץ את נפסל ויצחק הלך מגרר לנחל גרר ומשם עלה לבאר שבע שהוא בגבול א״י ומשם לא הורשה לו לצאת לחוצה לארץ, [ובתנחומא מ״ב וישלח סי׳ י׳ איתא לנכון יצחק אבי בקש לצאת לחוצה לארץ ולא הניחת אותו בשביל שהיה עולה, נגליתה לו ואמרת לו אל תרד מצרימה ואני וכו׳ נטלתי רשות ממך ומאבי וכו׳ ובתנחומא מ״ב ויצא סי׳ כ״ג אמר יעקב ברשות יצאתי וכו׳], וסיום המאמר לפיכך צריך וכו׳ הושלם בגליון כי״ל בדיו דיהה בכתב דומה לכתב הספר, ובשכל טוב צד 139 העתיק וקטע א״ר אושעיא בשעה שבקש יעקב לצאת לחרן לחוץ לארץ [אמר] אבא מבאר שבע הורשה אף אני וכו׳ וברמב״ן שם הועתק א״ר הושעיא כבר כתיב וכו׳ ומה ת״ל ויצא יעקב מבאר שבע אלא אמר כו׳ מהיכן הורשה לו לא מבאר שבע אף אני וכו׳ ואי לאו איני יוצא לפיכך הוצרך הכתוב לומר וכו׳ [וכן הוא] בכפתור ופרח פ״י (ד׳ ברלין ל״ה א׳) [ושם בטעות] א״ר הושעיה ככר כתוב וכו׳ מה ת״ל ויצא וכו׳ אלא אמר רבי אבא בשעה וכו׳ בחוצה לארץ מהיכן הורשה לו וכו׳ ובמה״ג עמו׳ 444 אמ׳ ר׳ אושעיא והלא ככר נאמ׳ וישמע יעקב וכו׳ לחוצה לארץ מאיכן הורשה מבאר שבע אף אני הולך לשם אם נתן לי רשות וכו׳ ואם לאו איני יוצא, ומסיים שם כיון שנתן לו רשות לצאת מיד ויצא יעקב [וע״ש עוד עמ׳ 443 אמר ריב״ל וכו׳, ובחיי כאן מביא דרשו רז״ל אמר יעקב כשם שהלך אבא לבאר שבע, כך אני הריני הולך לבאר שבע אם כו׳ ואם לאו איני יוצא, ואולי כן היה בנוסחתו]: 3 ויצא וכו׳. דרש אחר מה ת״ל ויצא וכו׳ והלא כמה חמרים וכו׳ מנהיגי חמורים ומנהיגי גמלים יצאו עמו ולא היה הכתוב צריך לכתוב אלא וילך יעקב חרנה ולמה הזכיר יציאתו ועי׳ בפירש״י עה״ת, ושם מפרש וגורם אלא מגיד שיציאת צדיק מן המקום עושה רושם שבזמן שהצדיק בעיר הוא הודה הוא זיוה הוא הדרה יצא משם פנה הודה פנה זיוה פנה הדרה וכו׳, [וכן בבחיי ושם אלא ללמדך שכל זמן וכו׳] ובלק״ט ויצא יעקב וכי לבדו יצא והלא כמה גמלים וכמה קרונות יצאו ר׳ חנין בש״ר שמואל בר יצחק אמר הצדיק בעיר הוא זיוה הוא שבחה הוא הודה ואעפ״י שנשאר שם יצחק לא דומה זכותו של צדיק אחד וכו׳, ובשכל טוב צד 125 ויצא יעקב ר׳ עזריה בשם ר׳ יהודה בר׳ סימון אומ׳ הצדיק בעיר הוא זיווה הוא שבחה הוא הדרה פונה משם פינה זיווה פינה הדרה שהרי כמה שיירות יצאו משם באותו היום ואינו מזכירן ואע״פ שנשאר יצחק אינו דומה זכותו של צדיק אחד לזכותן של שני צדיקים וכו׳, ובמדרש אגדה ויצא יעקב וכו׳ והלא כמה חמורים וכמה גמלים יצאו עמו מבאר שבע ולא גילה הכתוב יציאתן וכו׳ יצא משם יצא הודה יצא זיוה יצא כבודה, וכמה״ג עמו׳ 444 הועתק ומפרש ד״א ויצא יעקב אמ׳ ר׳ שמואל ביר׳ יצחק וכי לא יצא משם אלא הוא כמה חמרים[1] כמה גמלים[2] יצאו ואת אומ׳ ויצא יעקב אלא הקב״ה ערב לו לפרסם יציאתן של צדיקים ולמה אלא כל זמן שהצדיק במדינה הוא זיוות הוא שבחת הוא הדרת יצא משם פנה זיוות פנה שבחת פנה הדרה ודכותיה ותצא מן המקום וכו׳ אית לך למימר לא הוות תמן אלא אותה הצדקת ברם הכא לא היה שם יצחק אלא אמ׳ ר׳ עזריה בשם ר׳ יהודה ביר׳ סימון לא דומה זכותו של צדיק אחד לזכותן של שני צדיקים, והרא״ם העתיק ויצא יעקב וכי לא יצא אלא יעקב והלא כמה גמלים יצאו כמה חמרים יצאו ואת אמרת ויצא ר׳ עזריה בשם וכו׳ ור׳ חנן בשם ר׳ שמואל בר רב יצחק אמרו שהצדיק בעיר הוא הודת הוא זיוה הוא הדרת ודכוותה ותצא וכו׳ והלא כמה חמרים וכו׳ וכתב ונראה שדעתם לומר דמדאפקיה בלשון יחיד ויצא יעקב וכן ותצא מן המקום והיוצאים היו רבים ש״מ שלא דבר הכתוב על יציאת גופם אלא על יציאת הזיו וההדר וכו׳ אך מלשון רש״י דקאמר לא היה צריך לכתוב אלא וילך לא משמע כן ולא ידעתי איך הניח רש״י הב״ר ופי׳ פי׳ אחר ושמא מצא זה במקום אחר וכו׳, אכן גם פירוש השאלה וכי לא יצא וכו׳ בשכל טוב ובמדרש אגדה ובמה״ג מכוון עם פירש״י ז״ל ולמה הזכיר יציאתו, ובמדרש רות פ׳ ותצא מן המקום וכ׳ המאמר מסורס ומקוטע, והגי׳ שם בדפ״ר ור״ו ותצא וכי לא יצאת משם אלא היא והלא כמה חמרים יצאו כמה גמלים יצאו ואת אמרת ותצא ר׳ עזריה בשם ר׳ יהודה בר׳ סימון גדול שבעיר הוא זיוה והוא הודה והוא הדרה והוא שבחה פנה משם פנה זיוה פנה הודה פנה הדרה פנה שבחה וכן את מוצא ביעקב אבינו כשיצא מבאר שבע פנה זיוה פנה הודה פנה הדרה פנה שבחה תמן לא הוות אלא אותה הצדקת ברם הכא לא הוה יצחק תמן אלא אמר ר׳ עזריה בשם ר׳ עזריה בר׳ סימון לא דומה זכות צדיק אחד לזכות שני צדיקים ועיי״ש במ״כ, ובילק׳ רות הועתק

1) חֲמָרִים. 2) גְּמָלִים.

ר' עזריה בשם ר' יהודה בר' סימון ר' חנן בשם ר' שמואל בר רב יצחק הצדיק שבעיר הוא זיווה [הוא הדרה] והוא שבחה, פינה משם פינה זיווה הדרה ושבחה, דכוותה ותצא מן המקום אשר היתה שמה (רות א ז) וכי לא יצאה משם אלא היא, כמה חמרים וכמה גמלים יצאו, ר' עזריה בשם ר' יהודה [בר' סימון ר' חנן בשם ר' שמואל בר רב יצחק הצדיק שבעיר הוא זיווה הוא הדרה והוא שבחה, פינה משם פינה זיווה הדרה ושבחה], ניחא תמן שלא היתה שם אלא אותה הצדקת בלבד, ברם הכא לא היה שם יצחק, ר' עזריה בשם ר' יודן בן ר' סימון לא דומה זכות צדיק אחד לזכות ב' צדיקים:

מבאר שבע ר' יודן ור' הונא ר' יודן אמר מבארה שלשבועה, אמר שלא יעמד עימי אבימלך ויאמר לי השבעה לי כמו שנשבע לי זקינך נמצאתי משהי בשמחת בני שבעה דורות, ר' הונא אמ' ז

7 ילקוט כ' קי"ו, תנחומא ת"ז וילא סי' ס':

1 יודה ו | בר'] פוא[2]גכ, בר דא[1], ביר' ת | ר' חנן — יצחק] ר' חנין.. יצחק פוג, ור' חנין בר רבי (בר א) יצחק כא, ל' דת | הצדיק שבעיר] ו[0]חא[2]כ, הצדיק בעיר פא[1]ג, בזמן (כל זמן י) שהצדיק בעיר דתי | זיווה] א[2]ג, זיוה דפו[0]חא[1]כתי | * הוא — שבחה] והוא (הוא א[1]) הדרה והוא (הוא א[1]) שבחה א[1]ג, הוא (והוא ו) שבחה והוא (הוא חא[2]י) הדרה פוחא[2]י, שבחה והוא הדרה כ, והוא שבחה ל, הוא הדרה דת | 2 פינה] וגכ, פנה פחאי, יצא דת | * פינה זיווה — ושבחה] פינה זיוה.. ושבחה ל, פינה זיווה (זיוה כ) פינה שבחה פינה הדרה וגכ, פנה זיוה פנה שבחה פנה הדרה פחי, פנה זיוה (זיווה א[2]) פנה הדרה פנה שבחה א, פנה זיוה פנה הדרה דת | ודכוותה פוא[2]י, ודכותה א[1], ודכותיה דת, ודכוותיה ח, ודכוותא כ, ל' ג | 3 שמה] פגתי, שם א, שמה (שם ד[1]) וגו' ד, וגו' ו | וכי] פאגכי, ותצא וכי דת, ותצא כי ו | * יצאה פגכ] היתה יצאה ל, יצאת י (רות), יצא דו[0]חתי[1] | משם פוגכי (שם), שם א, מן המקום דת, ל' י | חוא ו | כמה] פוי (שם), וכמה כ, והלא כמה אגתי, והרי כמה ד | חמרים] חמרין א, ~ יצאו ו | כמה גמלים חי, וכמה גמלין א, וגמלים י (שם) | יצאו] ~ משם פגכי (שם), ואומר ותצא ד, ותמר ותצא ו, ואת אמ' ותצא ת | ר' יהודה] ר' יודה תי (שם), ל' ו | 4 * בר' סימון — ושבחה] ר' סימון ר' חנין.. יצחק הצדיק שבעיר הוא זיווה [הוא שבחה ו[0]] והוא הדרה פינה משם פינה זיווה פינה שבחה פינה הדרה ו, בר' סימון ר' חנן.. יצחק הצדיק בעיר הוא זיוה הוא שבחה הוא הדרה פנה משם פנה הודה פנה זיוה פנה הדרה י (שם), בר (ביר' ת) סימון ור' (בש"ר ת) חנין.. יצחק אמר (אמרי ת) כשהצדיק בעיר הוא זיוה הוא הדרה יצא (וכשיצא ת) משם פנה זיוה פנה הדרה דת, בר' סימון כול' (סימ' וכו' א[2]) א[2]ג, בר' סימון א[1]כ, כול' ל, וכו' פ | 5 * ניחא פחאגתי] ניחה דוכ, ניחתא ל | תמן] פוחאגכי, דתמן דת | שלא] פוחאגכי, דלא דת | שם] תמן י (שם) | הצדיקת ת, צדקת חגי | בלבד ל' א[1]י (שם) | ברם — שם] פחאגכתי, ברם הכה לא [היה ו[0]] שם ו, ברם הכא היה שם י (שם), אלא הכא דהוה דת | 6 יצחק] פוחאגכי ~ ורבקה דת | בשם — סימון] בשם ר' יהודה בר' (בר א[1]) סימון אגכ, בשם ר' יודה ביר' סימון ו, בשם ר' סימון דת, בר סימון פ | לא] אינו אחי (שם) | זכות] י (שם), זכותו של דפוחתי, זכות של אכ | לזכות] א[1], לזכותן של פוגי, לזכותם של חי (שם), לזכותו של ד, לזכות של כת, ל' א[2] | * ב' ד[1]י (שם)] שני דפוחא[1]גכתי, לשני א[2], ג' ל | 7 חונא [~ ור' ברכיה ו[0]] ו | מבאירה ו | יעמד] פוגכ, יעמוד דאתי[1] | עמי פו[0]א[2]גכ, עמו א[1], עלי דתי | 8 ויאמר] פואגכתי, דאמר ד | לי] ו, ל' דפאגתי | השבע וא[2]י | כמו] כשם דות | * שנשבע דפוא[2]גכי] שעשה א[1], נשבעו ל | לי ל' א[2] | * זקינך דוגכתי] זקיניך ל, זקנך פ, זקניך א | ונמצאתי פאת | משהא דפוגכי, משהה, ת, מעכב א | בניי י[1] | ז' ד[1] | חונה ו |

המאמר מב"ר כאן ומסורס שם ג"כ להסמיך הדרש לפ' ותצא וכו' וקיטע שם ודכוותה ויצא יעקב מבאר שבע וכי לא יצא משם אלא הוא כו', וכן קיטע בילקוט כאן ודכוותה ותצא מן המקום וכו' והלא כמה חמרים כמה גמלים יצאו וכו', וכן מקוטע אמצע המאמר בכי"ל וכי"פ [וכי"א] וכי"ג והשלמתי כסגנון ראש המאמר ועח"ג [ובדפ"ר חסר מן דכוותה ותצא עד ניחא תמן], והגהתי הוא זיווה הוא הדרה והוא שבחה כמו שהגי' פינה זיווה הדרה ושבחה, וגם בכי"ג הגי' הוא זיווה והוא הדרה והוא שבחה, והגי' פינה איתא גם בכי"ו וכי"ג וכי"כ ובשכל טוב וצ"ע, ובכי"ל נשתבש ניחתא והגהתי ניחא כמו בכי"ל לקמן פס"ט סי' ג' מאן דאמר עליו על סלם ניחא וכו', וסגנון הלשון ניחא תמן וכו' ברם הכא וכו' כמו בירוש' יומא פ"ג מ' ד' ניחא של משה וכו' ברם של שלמה וכו' ובירוש' קידושין פ"ד ס"ה ב' ניחא תמן וכו' הכא מה אית לך וכו' ועי' בעמת"ל ע' ניח ניחא: 5 לא היה שם יצחק. בתמיה ונשאר שם צדיק בעיר ולא פינה זיווה וכו' ומשני ר' עזריה בשם וכו' לא דומה זכות צדיק אחד לזכות ב' צדיקים, ובכי"ל איתא ג' צדיקים והגהתי, והגי' יצחק ורבקה איתא רק בדפוסי' [וכי"ת], ומפריך לא היה שם יצחק מוכח שבעל זה הדרש ס"ל שיצחק ישב בבאר שבע כמו שכתוב לעיל ויעל משם באר שבע וכו' ויקרא אותה שבעה על כן שם העיר באר שבע וכו' וסמך לו ויהי כי זקן יצחק וכו' ובבאר שבע נתברך יעקב ומשם יצא והלך לחרן, [ועי' בפי' מהרז"ו]: 7 מבארה של שבועה. מעומק מטעם השבועה, ונר' שר' יודן דורש ויצא יעקב וכו' שאעפ"י שהיה מוכרח לצאת בברחו מפני עשו חשב שע"י יציאתו מבאר שבע ימלט ג"כ משבועה שלא ישביעהו אבימלך ויאמר השבעה לי כשם שאמר השבעה לי לזקינו אברהם [כן פי' ביפ"ת, אמנם הנכון כמו שהעיר גם מהרז"ו שהאמוראים כאן סוברים שיעקב יצא מחברון ממקום שקבל ברכותיו ולא הלך לבאר שבע כלל, ודלא כר' הושעיא לעיל צד 774, ומה שאמר הכתוב מבאר שבע הוא לדרשא בעלמא, והמקרא יוצא מידי פשוטו, וכן הוא לדעת התנחומא המובא בסמוך ומיושב קושית ביפ"ת שם, וכן מבואר במה"ג לפי הנוסחא העיקרית בכי"ק שם עמוד 805 מהו מבאר שבע על שמו נקרא דכת' על כן קרא למקום ההוא באר שבע, ד"א מבאר שבע ר' יודן אומר וכו'] ודרשו לעיל צד 677 ועתה השבעה לי וכו' אם תשקר לי ולניני וכו' מה שניתן לאברהם לשבעה דורות ניתן לאבימלך לשלשה וצד 579 ויצב אברהם את שבע וכו' אמר לו הקב"ה אתה נתת לו שבע כבשת חייך

מבארה שלבכורה, אמר שלא יעמוד עמי עשו ויאמר לי כך היית מרמה ונוטל את בכורתי, נמצאתי מאבד אותה שבועה, ר' ברכיה אמר מבארה שלברכה, אמר שלא יעמוד עימי עשו ויאמר לי כך היית מרמה ונוטל את ברכותי ונמצאתי מאבד היגיעה שיגעה בי אמי:

ח וילך חרנה רבנין אמ' בן יומו, ר' ברכיה מש' ר' יצחק לישנהון דברייתא פלן אזל לקיסרין ועד כדון הוא על זוודייא:

4 ילקוט שם, סנהדרין צ"ה ב', חולין צ"א ב', תנחומא מ"ב סי' ח', תנחומא שם סי' ג':

1 מבאירה ן | יעמד פוגב | עמי] פוא[2]גכי, עמו א[1], עלי דת | עשו] פוגבי ~ (הרשע ת) ויערער על הבכורה דת | לי ל' א[1] | הייתה פוגי[1], היתה א[1]ת, הית' א[2] | * מרמה דפת] מדמה ל, מרמה אותי גי, מרמה לי אכ, מרמי בי ן | את ל' י | (בכורתי — את ל' א[1]) | נמצאתי] וי, ונמצאתי דפא[1]גכת | 2 את אותה ן | שבועה ו[1], השבועה פוגב, שבועה שנאמר השבעה לי כיום דא[2]ת | ר' ברכיה] פוא[2]גכי[1], מבאר שבע ~ ד, ד"א מבאר שבע א"ר ~ ת | אמר] אומר י, ל' ת | מבאירה ו | ברכה] פוגכתי, ברכות ד | יעמד פוגב | עימי] ו, עמי ד[1]פא'כי[1], עלי דת, ל' ג | לי ל' ת | הייתה ונת, הית' א[2], היתה ד | 3 מרמה] מדמה ל, מרמה בי דפכתי, מרמי בי ן, מרמה לי א[2] | הברכות דת, ברכתי פואי, בכורתי ג, בכורתי ברכתי כ | ונמצאתי] פאת, נמצאתי דוי, ונמצאת גכ | היגיעה] אותה יגיעה אי, אותו יגע דפו[3]גכת | אימה ו | 4 רבנין] פאג, רבנן דות | משום כ, בשם דפואגת | לישנהון] פואג, לישניהון כ, כלישנהון דת, לישנא י | דברייתא] י, דברייתה ן, דברייתא (דברייתה פ, דבריתא א[2]כ) הוא דפאגכ, דבריאתא הוא ת | אזל] פוא[2]גי, אזיל דא[1]כת | לקיסרין] פא[2]גי, לקסרין דאת, קיסרין ו | 5 ועד] ועל ו[1], ל' א | כדון] וכדון א[1], וכדין א[2], כען פ | ** הוא ל' ל | על ל' פ | זוודיא דג, זודיא כ, זודייא ת, זודיה פ, זידויה ן, זוודוהי י, תיריא א[1], תרעא א[2] |

שאני משהא בשמחת בניך שבעה דורות (ועי' במ"י שם) ויעקב נתיירא שאם ישבע לאבימלך יעכב שמחת בניו עוד שני דורות שיהיו נמנים שבעה דורות ממנו ולא מאברהם, ור' הונא דורש מבאר שבע מבארה של שבועת של בכורה אמר שלא יעמוד עמי עשו וכו' נמצאתי מאכד אותה שבועה ויאבד הבכורה שקנה ע"י השבועה, ובדפוסי' [וכי"ת וקצת גם בכי"א ב'] נוסף ויערער על הבכורה ויאמר לי כך וכו' ונמצאתי מאבד אותה שבועה שנ' השבעה לי כיום, ור"י ור"ה דרשי שבע לשון שבועה, וקשה טעם הדרש של ר' ברכיה מבאר שבע מבארה של ברכה, ואין לפרש גם בגי' הדפוסים מבארה של ברכות שדורש מבאר שבע של שבע ברכות, וע' בחי' הרד"ל ובמ"י לעיל צד 759 בד"ה ברכה השביעית, ודוחק הפי' ביפ"ת שדורש שבע לשון שובע ושלוה, ובמ"כ מפרש ונמצאתי וכו' שיגעה בי אמי שאמרה עלי קללתך בני וארור יש בו שבועה וכד"א בשבועת האלה [ע' שבועות ל"ו א'], ואולי יש לפרש עפ"י התנחומא [המובא בסמוך] שדורש מבאר שבע מבארה של שבועה של ברכה אמר שלא יעמוד וכו' ויאמר השבעה לי שלא נטלתי הברכות במרמה נמצאתי וכו' שחשש יותר על יגיעת אמו מעל ברכתו וצ"ע [ר' ברכיה ובארה של ברכה הוא לשון נופל על לשון כמו שנמצא הרבה פעמים באגדה, וע' לעיל צד 759 ולקמן פפ"ה סי' י"ב א"ר ברכיה מברכתא ובמ"ע האנגלי הופעה חדשה שנה שניה צד 9 וצד 16], ובכי"ל נשתבש במאמר ר"י כמו נשבעו לי זקיניך והגהתי ושם נקוד ויאמר[1]) לי, ובדפוסי' נשתבש דאמר והוגה כבר בא"א ובמ"כ ויאמר, וכהגי' נמצאתי משהי נר' שצ"ל גם לעיל צד 580 שאני משהי ועיי"ש בת"נ [ולעיל צד 773] ובלק"ט גורס ומפרש ר' יודן אומר וכו' יעמוד עמי אבימלך ויאמר לי השבעה לי כשם שנשבע לי אביך וזקנך [אולי צ"ל אביך זקנך בלי וי"ו] ונמצאתי משהה וכו' ורב הונא אמר מבארה של שבועה של בכורה שלא יעמוד וכו' מרמה אותי ונוטל את ברכתי ונמצאתי מאבד אותה שבועה, ובמה"ג שם יעכוד עלי אבימלך ויאמר השבעה לי כשם שנשבע לי זקינך ונמצאתי מעכב שמחת בני שבעה דורות ד"א מבאר שבע ר' חונא אומ' מבארה של בכורה אמ' שלא יעמוד עלי עשו ויטול את בכורתי ונמצאתי מאבד אותה השבועה ד"א מבאר שבע ר' ברכיה אומר מבאירה של ברכה אמ' שלא יעמוד עלי עשו ויאמר וכו' היית[ה] מרמה בי ונוטל את ברכתי ונמצאתי מאבד מה שיגעה בי אמי, ובסגנון אחר הדרשות במאמר סתמי בתנחומא מ"ב שם ויברח יעקב שדה ארם ומהיכן ברח מבאר שבע שנאמר ויצא יעקב מבאר שבע וכי בבאר שבע היה והלא בחברון היה שנאמר הוא חברון אשר גר שם אברהם ויצחק אלא ממקום המיוחד לשבועות ששם נשבע אברהם לאבימלך שנאמר וכו' קרא למקום ההוא באר שבע כי שם נשבעו שניהם ומנין ששם נשבע יצחק שנאמר וכו' ויקרא אותה שבעה ואף עשו נשבע ליעקב שנאמר השבעה לי כיום כשנטל את בכורתו חשב בלבו ואמר אם יבא ואמר בא השבעה לי שלא נטלתה הברכות במרמה מה אני יכול לעשות לו אלא אצא מן המקום הזה המיוחד לשבועות לכך נאמר ויצא יעקב מבאר שבע וגו' הוי ויברח יעקב שדה ארם, ומאמר זה הועתק בילקוט בלי הציון תנחומא אחר המאמר חרנה תני וכו' ועיי"ש, וכבר כתב ביפ"ת ולא הבנתי מאי משני ממקום המיוחד וכו' דלעולם הקושיא במקומה אם היה בחברון היאך יצא מבאר שבע דהא חברון לאו באר שבע וכו' וצ"ע [ע' מש"כ לעיל בסמוך]: 4 בן יומו. רבנין דרשי ויצא וכו' וילך וכו' באותו היום שיצא מבאר שבע הלך ובא לחרן, ור' ברכיה מש' ר' יצחק מפרש לשון הבריות הוא פלן וכו', ולעיל צד 638 גבי אליעזר דורש ר"ב מש' ר' יצחק ויקם וילך וגו' בר (בן) יומו, ושם במאמר סתמי הדרש הרעשהה ארץ וכו' רפא שבריה בימי יעקב ועי' במ"י שם, ובחר"י א' קפצת ארעא קומוי ובההוא יומא דנפק אזל לחרן, וע' בתר"י ב', ובמדרש אגדה וילך חרנה וכי בשעה שיצא מבאר שבע בא לו לאלתר לחרן אלא מלמד שקפצה לו הארץ [וע' בסנהדרין וחולין שם]: פלן אזל וכו'. פלוני הלך לקיסרין ועד עתה הוא עסוק בהכנת הצדה לדרך, ותרג' וגם צדה לא עשו לחם (שמות י"ב ל"ט) ואף זודין לא עבדו להון וע' ע' זודא זוודא, ובא"א פי' עדן הוא עושה צידה לדרך וכתב ולשון מדרש רבתי ועד כדון הוא מתקן זוודיא (וכוון למדרש רבה רבתי ועי' במ"ע מאגאצין חלק ט"ו צד 70), ובלק"ט כפרש וילך חרנה לשון העולם כך אמר הולך פלוני אל מקום פלוני ועדיין הוא בביתו [וכן] בשכל טוב צד 139 וילך חרנה ר' ברכיה בשם ר' יצחק דברה תורה בלשון בני אדם כאומר פלוני הולך למקום וכו', ובמה"ג שם שינה טעם הדרש ולשונו וילך חרנה וכו' וכי אפשר לדבר הזה הוא אומ' וילך חרנה וחוזר ואומ' ויפגע במקום אלא אמ' ר' ברכיה בשם וכו' לישנהון דבריתא (דברייתא) היא כשאדם יוצא לקיסרון (לקיסרין) בא אוהבו מבקשו בתוך ביתו אמרה לו אשתו לקסרין הלך והלא עד עכשו אין בידו אלא

1) וְיאמַר.

חרנה תני מש' ר' נחמיה כל דבר שצריך למד מתחילתו ניתן לו ה' בסופו סרומה שעירה
חרנה, והא כת' ישובו רשעים לשאולה (תהלים ט יח), ר' אבא בר זבדא אמר לבוטי תחתונה שבשאול:
יא) ויפגע במקום ר' הונא מש' ר' אמי למה מכנים שמו שלהקב"ה וקוראין אותו מקום ישהוא ט
מקומו שלעולמו, אמר ר' יוסי בר' חלפתא אין אנו יודעין אם הקב"ה מקום עולמו אם עולמו מקומו,

1 ילקוט שם, לעיל לד 518 וש"נ: 3 ילקוט שם, ילק' חבקוק ר' תתס"ג, ילק' מכירי חבקוק ג' ח', פסיקתא רבתי פכ"א (ק"ד ב'), מדרש תהלים מ"ב לי סי' י', פדר"א פל"ה: 4 תנחומא מ"ב כי תשא סי' ט"ז, תנחומא שם סי' כ"ז, שמות רבה פמ"ה סי' ו':

1 חרנה] פואגכי, דבר אחר ~ ד, ע"א ~ ת | תני] פואגכתי, תנא ד | משום פגכ, בשם דאות |
נחמן א[1], נחמן אמ' א[2] | דבר] תיבה חא[3] | שצריך] פא[1]גכי, שהוא צריך דת, שיצרך ו, שצריכה חא[2] |
למד] ד[1]וגכת, למ"ד דפאי | מתחילתו] ו, בתחילתו ג, בתחלתו דפת, בתחלתה חאכ, בתחלה י |
נותן חכ, תן א[1] | לה חאי | ה'] ד[1]פכ, הא ות[1], ה"א דחא | בסופה חא | סדומה] מצרימה א[2],
כגון ~ ח | שעירה] שעירה מצרימה דוחגכת, מצרימה שעירה י, מצרימה א[1], שעירה סדומה א[2] |
2 והא כת'] ג, והכת' כ, והכתי' ח, התיבון והא כת' ו, התיבון והכת' י, אתיביה והא כתי' ד, אתיבון
והא כת' ת, איתיבון והא כתיב א[1], איתיבין והכתי' א[2] | ישבו ח | בן זבדי ת, בן זבד' ד | לבוטי] חגכ,
לביטי ת, לדייטי ו[0], לדיוטי א[2]י, לדיוטא א[1], לאמבטי ד | תחתונה] א[1], התחתונה דפוא[2]גכתי |
שבשאולה ח | 3 במקום] ~ וגו' ו, וילן שם כ | רב ע | חונא ו, חנא כ | משום פכע, בשם דואגתי (חבקוק)
אבא פ, אידי ו | למה] פוהגכעי, מפני מה דת, ל' א | * מכנים וחאג] מכנין דתעי, מכנים לפכי (שם),
מכניסים ע[0] | וקוראים וי (שם), וקורין אכעי | * שהוא דפוחאגכתעי (שם)] מפני שהוא י, ל' ל |
4 מקומו של עולמו] פחע, מקומו של עולם ת[1], מקום עולמו אגכי (שם), מקומו של עולם (עולמו ו) ואין
עולמו מקומו דו | בר'] פוא[2]ע[0], בר געמ, ביר' ת, בר ר' ע[0], בן א[1]כי (אמר ר' — מקומו ל' ד) |
ח'לפתה ו, חנינה ת | יודעים וי (שם) | מקום עולמו] ע, מקומו של עולמו פוחג, מקומו של עולם אכתימ |
אם] פא[1]ג, ואם וחא[2]י (שם) מ, או אם תעי | העולם תי, עולם הוא א[2] | מקומו של הקב"ה ת |

שנים שלשה מילין לכך נאמר וילך חרנה ויפגע במקום [וע ברש"י ואבן עזרא]: 1 תני וכו'. כל המאמר נסדר כבר לעיל צד 518 בפ' ויבאו שני המלאכים סדמה וכו' ועיי"ש (וטעות דפוס שם בפנים כל דבר וכו' ניתן לה וכו' וצריך לתקן לו, ובמ"י לביט וצ"ל לביטי) ובכי"פ מקוטע ניתן לו ה' בסופו וכו' [ובכי"א ב' היה כתוב כנראה גם כאן הטיל לו ה"א כמו לעיל שם והוגה ביני שיטי תן], ובלק"ט גורס ומפרש חרנה תני משום ר' חייא כל דבר שצריך למ"ד בתחלתו נותן לו ה"א בסופו וא"ת ישובו רשעים לשאולה היאך כתב למ"ד בתחלתו וה"א בסופו רב אבא בר זוודא (זבדא) אמר לדיוטא התחתונה שבשאול, ובשכל טוב צד 125 הועתק דא"ר נחמיא כל תיבה שצריכה ל' בתחלתה הטיל לה ה' בסופה, ובמה"ג תני בשם ר' נחמיה כל דבר שצריך למד בתחלתו ניתן לו ה' בסופו כגון סדומה שעירה מצרימה חרנה התיבון והא כת' ישובו וכו' אמרי לדיוטא התחתונה שלשאול, וכפי' ב"ר מל"א גורס וכפירש לאמבטי התחתונת למדרגה התחתונה שבשאול: 3 למה וכו'. ר' אמי דורש ויפגע במקום בהקב"ה שפגע בשכינה ומפרש למה מכנים שמו של הקב"ה וקוראין אותו מקום שהוא מקומו של עולמו, ובערוך ע' מקום הועתק ויפגע במקום אמר רב הונא משום ר' אמי למה מכנין וכו' (ובדפוס ישן ובשלשה כ"י הגי' שם מכניסים. ותימה שגם בכי"ל וכי"פ וכי"כ וילק' חבקוק הגי' מכנים בסמ"ך) א"ר יוסי בר חלפתא אין אנו וכו' הוי הקב"ה וכו' (והגי' הוי אומר איתא שם רק בכ"י אחד) [ובכי"א א' דלג הסופר מן עולמו מקומו הראשון עד מקומו השני והושלם בגליון], ובמה"ג עמו' 446 אמ' ר' חונא בשם ר' אמי מפני מה מכנין שמו של הקב"ה מקום מפני שהוא מקומו של עולמו ואין עולמו מקומו אמ' ר' יוסי בר אבון ועדיין אין יודעין אם הקב"ה מקומו של עולמו ואם וכו' אלא ממה שכת' ויאמר ה' הנה מקום אתי אנו יודעין שהקב"ה מקומו של עולמו ואין וכו' כיוצא בו מעונה אלהי קדם אמ' ר' יצחק אין וכו' אם הקב"ה מעונו של עולמו ואם וכו' אלא ממה שכת' ה' מעון אתה אנו יודעין שהקב"ה מעונו של עולמו ואין עולמו מעונו אמ' ר' אבא בר יודן לגבור שהוא רוכב על הסוס וכליו משופעין לכאן ולכאן וסוס (והסוס) טפילה לרוכב ואין וכו' הה"ד כי תרכב על סוסיך, ובפי' ב"ר מלשון אחר מפרש מרכבותיך ישועה למרכבותיך ישועה כלומר שהרוכב מסייע לסוס והסוס נופל. ומאמר ריב"ח בסגנון אחר בתנחומא מ"ב כי תשא שם ויאמר ה' הנה מקום אתי וגו' אמר ר' יוסי בר חלפתא הנה אני במקום הזה אין כתיב כאן אלא הנה מקום אתי מקומי טפל לי ואין אני טפל למקומי ועיי"ש בהערות רש"ב ובתנחומא כי תשא וערוך שם, ובשמו"ר שם ויאמר ה' הנה מקום אתי וכו' אמר ר' יוסי בר' חנינא הנה אנכי וכו' אתרי טפלה לי ואין אני טפל לאתרי, ובדפוסי ל"ג אמר ר' יוסי בר' חלפתא אין אנו וכו' (במ"כ העיר על גי' הילקוט א"ר יוסי בן חלפתא וכו' וכתב וגירסת הירושלמי במסכ' מכות סוף פרק אלו הן הגולין נוטה לגירסת הספר, ועוד כתב בירושלמי גרס לא הסוס סובל את הגבור אלא הגבור סובל את הסוס, ולפנינו לא נמצא הבאמר בירושלמי שם [ט"ס הוא במ"כ וצ"ל אלו הן הלוקין ופ"ג ממס' מכות חסר בירושלמי שלפנינו וכן הביא הרשב"ץ בספרו מגן אבות לאבות פ"ב מ"ט וז"ל ואמרו במ"ר ובירושלמי בסוף מס' מכות מפני מה מכנים שמו של הקב"ה מקום שנאמ' ויפגע במקום שהוא מקומו של עולם אמר ריב"ח איני יודע אם הוא מקום וכו' או כו' הרי הוא אומר הנה כו' ת"ל שהוא מקום כו' מקומו מקומי טפילה לי ואין אני טפל למקומי שנאמ' הנה השמים ושמי השמים לא יכלכלוך וכן הוא אומר מעונה וכו' ואיני יודע אם הוא מעון כו' או כו' כשהוא אומר מעון כו' ת"ל שהוא מעון עולמו וכן הוא אומר ומתחת זרועות עולם כן אמרו במדרש רבה וכן בספרי ע"כ, וליתא בספרי שלפנינו ונמצא לנכון במדרש תנאים שם]), וכן לא הוזכר מאמר ריב"ח בשכל טוב צד 140, ושם גורס ומפרש א"ר חונה בש"ר אמי למה מכנין וכו' לומר הוא מקומו של עולם ואין העולם מקומו שנאמר הנה מקום אתי וכתיב ויפגע במקום שפגע בשכינה א"ר יצחק כתיב מעונה וכו' ואם העולם מעונו כשהוא אומר וכו' הוי אומר הקב"ה מעון עולמו ואין העולם מעונו, ובלק"ט ויפגע במקום רב הונא בש"ר מאיר אמר למה מכנים שמו של הקב"ה מקום וכן הוא אומר בנעמן והניף ידו אל המקום (מ"ב ה' י"א) לפי שהוא מקומו של עולם וכה"א ה' מעון וכו' אתה מעונו של עולם, וגם בפסי"ר נסדרו המאמרים שלפנינו בלי מאמר ריב"ח, והגי' שם ר' הונא בשם ר' אמי אמר מפני מה מכנים וכו' וקוראים אותו מקום מפני שהוא מקומו של עולמו ואין אנו יודעים אם הוא מקומו של עולם ואם עולמו הוא מקומו אלא מן מה דכתב וכו' אנו יודעים שהוא

מן מה דכת' הנה מקום אתי (שמות לג כא) הוי הקב"ה מקום עולמו ואין עולמו מקומו, אמר ר' יצחק כת' מעונה אלהי קדם (דברים לג כז), אין אנו יודעין אם הקב"ה מעון עולמו ואם עולמו מעונו, מן מה דכת' י"י מעון אתה היית לנו (תהלים צ א) הוי הקב"ה מעון עולמו [ואין עולמו מעונו], אמר ר' אבא בר יודן לגיבור שהיה רוכב על סוס וכליו משופעים הלך והלך הסוס טפילה לרוכב ולא הרוכב טפילה לסום הה"ד כי תרכב על סוסיך מרכבותיך ישועה (חבקוק ג ח):

. ויפגע במקום צלי: אמר ר' יהושע בן לוי האבות הראשונים תיקנו שלש תפילות, אברהם תיקן תפילה של שחרית שנ' וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם את פני

[1 מדרש תהלים לד 222]: 3 ילק' תהלים כ' תתמ"א: 6 ילקוט כ' קי"ו: ילקוט שם, ילק' תהלים כ' תתע"א, ירוש' ברכות פ"ד ז' א', ברכות כ"ו ב', תנחומא מ"ב מקץ סי' י"א, תנחומא חיי שרה סי' ה' מקץ סי' ט', במדבר רבה פ"ב סי' א', מדרש תהלים מ"ב כ"ה סי' ב', מדרש משלי מ"ב פכ"ב סי' כ"ח:

1 ומן מה ו̇ג̇כ̇י (שם), ממה פ̇א̇ע̇י, וממה מ̇ | הווי ו̇, הוה פ̇, הוי אומר ח̇ת̇ | שהקב"ה ח̇, הוא י | מקום עולמו] מ̇, מקומו של עולמו פ̇ו̇ח̇נ̇ג̇ת̇, מקומו של עולם ד̇א̇[2]כ̇ע̇י, מקום העולם א̇[1] | 2 כת' ל' א̇ | מענה ו̇מ̇ | יודעין פ̇א̇[2]כ̇ת̇מ̇, יודעים ד̇ו̇ח̇א̇'̇י̇ | מעונו של עולמו ד̇ו̇ח̇ת̇י̇ (שם), מעונו של עולם פ̇א̇כ̇י̇מ̇ | אם פ̇ג̇כ̇, או אם ת̇י̇ | עולם א̇[1], העולם י | ומן מה ג̇כ̇, ממה פ̇י, וממה א̇[2]מ̇, וממאי א̇[1] | 3 אתה ל' א̇[1] | היית לנו] פ̇א̇כ̇ת̇י̇, היית.. בדור ודור מ̇, הייתה.. לדור ודור ג̇, הייתה וגו' ו̇, ל' ד̇ח̇י̇ (שם) | הווי וג̇, הוי אומר ח̇א̇ | מעונו של עולמו ד̇ו̇ח̇א̇[2]ג̇כ̇י̇ (שם), מעונו של עולם פ̇א̇'̇י̇מ̇ | * ואין — מעונו ד̇פ̇ו̇ח̇א̇ג̇כ̇ת̇מ̇] ואין העולם מעונו י, ואין עולמו מעונו של הקב"ה י (שם), ל' ל̇ | 4 ר' — יודן] ר' יודן י (שם) | לגיבור] ו̇, לגבור ד̇פ̇א̇[2]ג̇כ̇ת̇ר̇י̇[1]מ̇, משל לגבור ח̇א̇[1] | שהיה] פ̇ו̇א̇ג̇כ̇ר̇י̇מ̇, שהוא ד̇ת̇ | רכוב ו̇א̇[1] | סוס] פ̇ו̇א̇ג̇כ̇ר̇י̇, הסוס ד̇ת̇ | כליו כ̇, כיליו ג̇ | משפעים י[1] (שם), משופעין ח̇ת̇ר̇, משופעין לו א̇מ̇ | הלך והלך] פ̇ו̇ג̇כ̇, הילך והילך מ̇, אילך ואילך ד̇א̇ר̇י̇, אילך ח̇, לכאן ולכאן ת̇ | והסוס מ̇ | טפלה ח̇א̇[2]ר̇י̇ (שם), נופל מ̇ | ולא] פ̇ו̇ה̇כ̇י̇, ואין ד̇א̇ג̇ת̇ | 5 טפלה ח̇א̇[2]ר̇י̇ (שם), טפל י, נופל מ̇ | לסוס] לו א̇ | הה"ד] פ̇א̇י̇מ̇, הדה היא ו̇, הדהי ג̇, ה"ה כ̇, שנאמר ד̇ת̇, היינו דכתי' ח̇ | * סוסיך ד̇פ̇ו̇ח̇א̇ג̇כ̇ת̇מ̇י̇ (תהלים)] סוסך ל̇י̇ | * מרכבותיך ישועה ג̇כ̇ת̇י̇ (שם)] מרכבת ישועה ל̇, ומרכבותיך ישועה ח̇, מרכבותיך י, וגו' מ̇, מר' ישועה אתמהא ו̇, ל' ד̇פ̇א̇ | 6 ויפגע במקום] פ̇ו̇ח̇א̇ג̇כ̇ב̇ר̇י̇, ד"א מהו ויפגע ד̇ת̇ | צלי] פ̇ג̇כ̇י̇, ~ במקום צלי ו̇ר̇, במקום צלויי ר̇[3], במקום צלי בבית המקדש ד̇, במקום בבית המקדש ת̇, כד"א ואתה אל תתפלל בעד העם הזה ואל תשא בעדם רנה ותפלה ואל תפגע בי א̇[1], כד"א ואל תפגע בי א̇[2] | בן לוי ל' פ̇ | האבות] פ̇ו̇ח̇א̇ג̇כ̇י̇ (תהלים), אבות ד̇ת̇ | הראשנים ו̇, ל' פ̇י̇ (שם) | תקנו פ̇ג̇י̇, התקינו ד̇ו̇ח̇א̇כ̇ת̇ | שלש] פ̇ו̇ח̇ג̇כ̇, שלוש ת̇, ג' ד̇[1]א̇י̇ (שם), שלשה ד̇, ל' י | 7 תיקן] ג̇, תקן ד̇פ̇א̇ת̇י̇ (שם), התקין ו̇ה̇כ̇ | תפלת (תפילת ג̇) שחרית ד̇א̇ג̇כ̇ת̇, תפלת (תפילת ו̇) השחר פ̇ו̇ח̇י̇ (שם) | בבקר — י"י] א̇ג̇ת̇, בבקר.. שם וגו' ד̇, בבקר.. שם כ̇, בבקר.. המקום ו̇, וגו' פ̇ |

מקומו של עולם ואין עולמו מקומו אמר ר' יצחק כתיב מעונה אלהי קדם אין אנו יודעים וכו' אמר ר' יודן לגיבור שהיה רוכב על הסוס כיליו משופעים מכאן ומכאן הסוס טפילה לרוכב וכו' וכן הוא אומר כי תרכב על סוסיך מרכבותיך ישועה, ובמדרש תהלים שם לפ' ה' מעון וכו' המאמרים מסורסים ובסגנון אחר א"ר יצחק מה שאמר הכתוב מעונה אלהי קדם אין אנו יודעין אם הקב"ה מעונו של עולם ואם העולם מעונו של מקום בא משה ופירש ה' מעון אתה היית לנו אמר ר' יוסי בר חלפתא אין אנו יודעין אם הקב"ה טפילה לעולמו ואם עולמו טפילה לו עד שבא הקב"ה ופירש הנה מקום אתי שהוא מקום עולמו ואין העולם מקומו הוי עולמו טפילה לו ואין הוא טפל לעולמו אמר ר' הונא בשם ר' אמי למה נקרא שמו של הקב"ה מקום שהוא מקומו של עולם שנאמר הנה מקום אתי, ועוד שם ד"א למה נקרא שמו מקום שבכל מקום שהצדיקים עומדים שם הוא נמצא עמהם שנאמר בכל [ה]מקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך וכן הוא אומר ויפגע במקום וילן שם, ובפדר"א שם ויפגע במקום וכו' ולמה נקרא שמו מקום אלא בכל מקום שהצדיקים שם הוא נמצא עמהם שנאמר בכל המקום אשר וכו' ועי' בערוך שם, והדרש מעונה אלהי קדם הוא מעון עולמו וכו' והמשל הסוס טפילה לרוכב וכו' הובא במ"ג ח"א פ"ע ועיי"ש ובעקרים מאמר ב' פי"ז, ורבו הלשונות בדרז"ל שהיו מכנים שמו של הקב"ה וקוראין אותו מקום כמו שפסח המקום (פסחים פ"י מ"ה) כלוה מן המקום (אבות פ"ב מ"ט) ברוך המקום (מדות פ"ה מ"ד, ע"ז מ' ב') המקום ימלא לך חסרונך (ברכות ט"ז ב') המקום יהיה בעזרו (בכורות מ"ה א') [ועי' בספרי אונטערזוכונגען איבער דיא רעדקטיאן דער משנה צד 71 הערה 2] ועי' פריידענטהאל העללעני' שטודיען צד 72, וויינשטיין צור גענעזיס דער אגאדא צד 88 ובמ"ע של רא"ג חלק י"א צד 228 ובאגה"ת ח"א צד 200, [וסגנון הלשון משופעים הלך והלך גם בספרא תזריע נגעים פרק ב' ח' שופע הילך והילך ובמתניתא דבני מערבא תמיד פ"ד מ"ה הגירסא הלך והלך במקום הילך והילך שבנוסחתינו וכ"ה שם זבים פ"ג מ"ב ופסחים פ"ג מי"ז ובמשנה שבירושלמי שם אילך]: 6 צלי. התפלל וכדדריש בסמוך ויפגע וכו' ואין פגיעה אלא תפילה, ובתר"י א' מתורגם וצלי באתר בי מוקדשא וכו' וכן מפרש כפי' ב"ר ויפגע במקום צלי (צלויי) בבית המקדש, ומשם נוסף בבית המקדש בדפוסי', וכפירש"י עה"ת ויפגע במקום וכו' הוא הר המוריה וכו' ועי' לקמן פס"ט סי' ז' ובמ"י שם: אברהם תיקן וכו'. בכי"ל נשמט סוף מאמר ריב"ל בגוף הספר והושלם בגליון מן שנ' וישכם אברהם בבקר אל המקום וכו' עד ואל תפגע בי [ובכי"א ב' בטעות וישכם אברהם וכו' אל פני ה'] וישרה הגי' בכי"כ יצחק התקין תפלת מנחה שנ' ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב ואין שיחה וכו' יעקב תקן תפלת ערבית שנ' ויפגע במקום וילן שם כי בא השמש ואין פגיעה וכו' ולעיל צד 654 איתא רק הדרש ויצא יצחק לשוח וכו' ואין שיחה אלא תפילה, ושם הובאו הפסוקים תפילה לעני כי יעטף וכו' ערב ובקר וצהרים אשיחה וכו' ועי' במ"י שם ובח"נ כאן, ולפנינו נסדר מאמר ריב"ל בראש המאמרים להסמיכו לפ' ויפגע במקום שנדרש כאן ובסדר אחר המאמרים בסוגיית הירושלמי שם מאיכן למדו ג' תפילות ר' שמואל בר נחמני אמר וכו' רבי יב"ל אמר תפילות מאבות למדום

י״י (בראשית יט כז), ואין עמידה אלא תפילה שנ׳ ויעמד פנחס ויפלל (תהלים קו ל), יצחק תיקן תפילת מנחה שנ׳ ויצא יצחק לשוח בשדה (בראשית כד סג) ואין שיחה אלא תפילה שנ׳ אשפוך לפניו שיחי (תהלים קמב ג) וכן הוא אומ׳ אשיחה ואהמה וישמע קולי (שם נה יח), יעקב תיקן תפילת הערב שנ׳ ויפגע במקום ואין פגיעה אלא תפילה שנ׳ ואתה אל תתפלל בעד העם וגו ע״ד ואל 43d תפגע בי (ירמיה ז טז), אמ׳ ר׳ שמואל בר נחמן כנגד ג׳ פעמים שהיום משתנה, בערבית צריך לומר יהי רצון מלפניך י״י אלהי שתוציאני מאפילה לאורה, בשחרית צריך לומר מודה אני לפניך י״י אלהי שהוצאתני מאפילה לאורה, במנחה צריך לומר יהי רצון מלפניך י״י אלהיי כשם שזכיתני לראות חמה בזריחתה כך תזכיני לראותה בשקיעתה, רבנין אמ׳ כנגד תמידין, תפילת שחרית כנגד תמיד שלשחר,

1 ברכות ו׳ ב׳: 2 לעיל לד 654 וש״נ: 4 סנהדרין ל״ה ב׳, תענית ז׳ ב׳, סוטה י״ד א׳, תנחומא מ״ב וילך סי׳ ד׳, אגדת בראשית פמ״ו (פמ״ה):

1 ** ואין] אין ל | ויעמוד א | פינחס וא[1] | ויפלל] ~ ותעצ׳ המגפה ו | תיקן] וגת, תקן דפאי (שם), התקין חכ | תפילת] ג, תפלת דפאכת, תפילה של ו | 2 המנחה פא[1]ג | שנ׳ ל׳ ו | בשדה] בשדה וגו׳ פ, בשדה לפנות ערב האגכ, וגו׳ ו | אשפך.. שיחי פ, אשפך לפני שיחי וגו׳ ג, תפלה לעני כי יעטוף ולפני י״י ישפוך שיחו כב, תפילה.. יעטף ו, אשפוך.. שיחי וכתי׳ ולפני (וכתי׳ תפלה לעני כי יעטופ ולפני א[1]) י״י ישפוך שיחו א | 3 וכן — קולי] וכן הוא אומר ערב ובקר וצהרים אשיחה.. קולי ג, וכן.. אשיחה (אשיתה ואהמה א) אכ, וכן.. וצהרים וגו׳ ו, וכן הוא אומר לפני י״י ישפוך שיחו ואומ׳ ערב.. קולי ח, ל׳ דפת | תיקן גכ, תקן דפאתי (שם), התקין וח | תפילה של ו | 4 הערב] פג, ערב ח, ערבית דואכתי (שם) | במקום] ~ וילן שם כי בא השמש כי (שם) | אין ח | ואתה — בי] ואתה אל תתפלל בעד העם הזה ואל תשא בעדם רנה ותפלה (ותפי׳ ג) ואל תפגע בי א[1]גכ, ואתה.. הזה וגו׳ ואל תפגע בי א[2], ואתה.. העם וגו׳ פ, אל תשא.. בי ח, אל תשא בעד העם זגו׳ ואל תפגע בי וכן הוא אומ׳ ואם נביאים הם ואם יש דבר וגו׳ ד[1], ואל תשא בעדם וגו׳ (בעדם רנה ותפלה ת) ואל תפגע בי וכן הוא אומר ואם נביאים הם ואם (נביאים ואם ת) יש דבר י״י אתם יפגעו נא בי״י צבאות דת, ואתה.. העם הזה וגו׳ וכן הוא או׳ ואם נביאים.. דבר י״י וגו׳ ו | 5 נחמני רי (שם) | ג׳] ד[1]א[2], שלשה דפוחא[1]גכתר[2]י, שלש ר[1] | ** משתנה] משנה ל | ערבית י | צריך] פ, צריך אדם דואגכתי, ל׳ י (שם) | יאמר י (שם) | 6 אלהינו י | שתוציאנו י | צריך] ~ אדם וג | * י״י אלהי דגכתי (שם)] ~ ואל׳ אבו׳ ו, ל׳ לפ | 7 ** שהוצאתני] שהוציתאני ל | צריך] פכי, צריך אדם דוגת, ל׳ י (שם) | שיאמר ג, יאמר י (שם) | י״י אלהיי] י״י אלהי דוגכתי, ל׳ פ | שכשם דת | שזיכיתני פכ, שזכיתה (שזכית ח) אותי וח | ** לראות] לאור ל | 8 בזריחה ו | כן י | תזכני דפאכי, תזכה אותי וחגי (שם) | לראות אתה ו, לראות דחי, לראות חמה את רבנין] אגי (שם), רבנן פוחכי, ד״א ויפגע במקום רבנן דת | כנגד תמידים (תמידין י) תקנום (תיקנום ת) דתי, כנגד תמידין תקנו אותם י (שם), כנגד תמידין קבעו אותן אגכ, כנגד.. קבעו אותם ח, כנגד.. קבעו פ, כנגד תמידים קבעו אותה ו | תפלת (תפילת וג) השחר דפוחאגכתי |

תפילת השחר מאברהם אבינו וישכם וכו׳ תפילת מנחה מיצחק אבינו ויצא וכו׳ ואין שיחה אלא תפילה כמ״ד תפלה לעני כי יעטוף ולפני ה׳ ישפוך שיחו תפילת הערב מיעקב אבינו ויפגע וכו׳ אלא תפילה כמה דתימר יפגעו נא בה׳ צבאות ואומר אל תשא בעדם רינה ותפילה ואל תפגע בי ורבנן וכו׳, ובלק״ט הועתק אמר ר׳ יהושע בן לוי אבות תקנו תפלות אברהם תקן תפלת השחר דכתיב וישכם וכו׳ יצחק תקן תפלת המנחה דכתיב וכו׳ וכה״א אשפוך לפניו שיחי ואומר ולפני ה׳ ישפוך שיחו יעקב תקן תפלת ערבית שנאמר ויפגע וכו׳, ובמה״ג עמו׳ 445 קיטע והעתיק ויפגע במקום ר׳ סימון בשם ריב״ל יעקב התקין תפלת ערבית דכת׳ ויפגע במקום וילן שם ואין פגיעה וכו׳ וכל המאמר שם עמו׳ 372 לפ׳ ויצא יצחק וכו׳ ריב״ל אומ׳ תפלות אבות תקנום אברהם תקן תפלת שחרית דכת׳ וישכם וכו׳ ואין עמידה וכו׳ יצחק תקן תפלת מנחה דכת׳ ויצא וכו׳ דכת׳ אשפוך וכו׳ ואומ׳ ולפני ה׳ ישפך שיחו יעקב תקן תפלת ערבית דכת׳ ויפגע במקום ואין פגיעה וכו׳ ועי״ע שם עמו׳ 295 לפ׳ וישכם אברהם וכו׳, והלשון תפלות אבות תקנום הוא כסגנון הכבלי שם: 5 כנגד ג׳ פעמים וכו׳. תקנו התפילות, ובירושלמי שם רשב״נ אמר כנגד ג׳ פעמים שהיום משתנה על הבריות בשחר צריך לאדם לומר מודה אני לפניך ה׳ אלדי ואלדי אבותי שהוצאתני וכו׳ במנחה צריך אדם לומר מודה אני לפניך ה׳ אלדי ואלדי אבותי כשם שזכיתני לראות החמה במזרח כך זכיתי לראות (וצ״ל כך תזכני לראותה [כמו שהוא באבודרהם, ע׳ באצוי״ר שם] ובירוש׳ ברכות ד׳ מגנצא הגי׳ כך זכני לראותה) במערב בערב צריך לומר יהי רצון מלפניך ה׳ אלדי ואלדי אבותי כשם שהייתי באפילה והוצאתני לאורה כך תוציאני מאפילה לאורה, ובסגנון אחר בתנחומא חיי שרה סי׳ ה׳ ר׳ שמואל בר נחמן אמר לפי שהיום משתנה ג׳ פעמים בכל יום לפיכך צריך האדם להתפלל ג״פ בכל יום בשחרית השמש במזרח ובצהרים באמצע הרקיע ובמנחה במעריב. ריב״ל אמר אברהם תיקן תפלת הבקר שנ׳ וישכם אברהם בבקר יצחק תיקן תפלת מנחה שנ׳ ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב יעקב תקן תפלת הערב שנ׳ ויפגע במקום וילן שם כי בא השמש, [ובכי״א א׳ וב׳ חסר כאן, והלשון שם שהיום משתנה בשחרית (ובכי״א ב׳ בערבית) צריך אדם לומר יהי רצון מלפניך י״י אלהי ואלהי אבותי כשם שזכיתני (ובכי״א ב׳ שזיכתני) לראות חמה וכו׳ והושלם קצת בגליון]: 8 כנגד תמידין. תקנו התפילות, וסגנון הלשון כמו במאמר רשב״נ כנגד ג׳ פעמים וכו׳, ואין צ״ל כנגד וכו׳ תקנום או קבעו אותן ועח״נ, והגי׳ כנגד תמידין תקנום איתא גם במה״ג עמו׳ 872, ונוסף שם דכת׳ ונשלמה פרים שפתינו (הושע י״ד ג׳)

תפילת המנחה כנגד תמיד שלבין הערבים, תפילת ערבית אין לה קבע, אמר ר׳ תנחומה אף תפילת הערב יש לה קבע כנגד איברים ופדרים שהיו מתאכלין באור על המזבח כל הלילה:

י ויפגע במקום ביקש לעבור ונעשה העולם כותל בפניו, רבנין אמ׳ כי בא השמש מלמד שהשקיע הקב״ה חמה שלא בעונתה בשביל לדבר עם יעקב אבינו בצינעה, לאוהבו שלמלך שבא אצלו

3 ילקוט ר׳ קי״ו: [מדרש קהלת פרשה ג׳ פי״ד], ע׳ סנהדרין ל״ה ב׳, חולין נ״א ב׳, פדר״א פ״ה:

1 המנחה] פא׳כי, מנחה דוא²גתי (שם) | בין] בן ד¹ן | ערבית] י (שם), הערב דפוחאגכתי | אין — קבע] לא מצאו לה קבע י, לא מצאו קבע פ, לא מצאו לה קבע (קבע מכאן א) אמרו תפלת הערב אין לה קבע חאג, לא.. קבע אמרו תפילת.. אין.. וגו׳ ן | תנחומה] ן, תנחומא דפחאגכתי | אפילו דת | תפלת ערבית י (שם), היא י | 2 איברים] אגכתי (שם), אברים דחי, אברין פ, האיברים ן | והפדרים ן | שהיו מתאכלין] וא׳כת, שהיו מתעכלין א², שהיו מתעכלים י¹, שהיו מתאכלים דת, שהיו מאוכלין פ, שנתאכלו ג | באור ל׳ י | על המזבח] על גבי המזבח פוחגכי, ל׳ א | כל הלילה] פוחאגכי, ל׳ דת | 3 ויפגע במקום] וילן שם כי בא השמש א² | ביקש] וגת, בקש דפחאכי | העולם] פוחא¹גכי ~ כולו דת, ל׳ א² | כותל] פוחאגכי, כמין ~ דת | בפניו] פן, לפניו דחאגכתי | רבנין] אג, רבנן פוחכי, כי בא השמש רבנן דת | כי בא השמש] פחאגי¹, כיבה השמש דות, ל׳ כ | 4 שהשקיע פוחא׳גכי, שהשקיעה דת, ששקעה א² | הקב״ה ל׳ אג | חמה] פוחאגכי, גלגל (לגלגל ת) חמה דת | בלא חאת | עונתה חאת, בעיתה ן | בשביל] כדי א | אבינו יעקב וג, יעקב פ | בצנעה פגכת, בצנעא א¹, בצינעא א² | לאוהבו] וכ, לאהובו י¹, לאהבו ג, משל לאוהבו דפת (לאוהבו — אבינו בצינעה ל׳ א) |

ובלק״ט מפרש אלו ג׳ תפלות כנגד הקרבנות תפלת השחר כנגד תמיד של שחרית וכו׳: 1 אין לה קבע. אין לה כנגד מה קבעוה, וכן טעם הגי׳ לא מצאו לה קבע ובחמשה כ״י נוסף עוד אמרו תפלת הערב אין לה קבע כלו׳ אמרו במשנה (ברכות פ״ד מ״א) תפה״ע אין לה קבע, ובירושלמי שם ורבנן אמרו תפילות מתמידין גמרו תפילת השחר מתמיד של שחר את הכבש האחד תעשה בבקר תפילת המנחה מתמיד של בין הערבים ואת הכבש השני תעשה בין הערבים תפילת הערב לא מצאו במה לתלותה ושנו אותה סתם הדא הוא דתנינן תפילת הערב אין לה קבע וכו׳ א״ר תנחומא עוד היא קבעו אותה כנגד איכול איברים ופדרים שהיו מתאכלין על גבי המזבח כל הלילה (ובד׳ מגנצא הגי׳ כנגד עיכול וכו׳ שהיו מתעכלין וכו׳) והוראת קבע בב״ר כאן כמו שמפרש בירושלמי, והגי׳ אמרו וכו׳ כלשון הירושלמי ה״ה דתנינן וכו׳, והגי׳ בד׳ מגנצא ר׳ יוסי בר חנינא אמר תפלות מאבות למדום וכו׳ ורבנין אמרין וכו׳ נובעה מסוגיית הבבלי שם איתמר ר׳ יוסי בר׳ חנינא אמר תפלות אבות תקנום ר׳ יהושע בן לוי אמר תפלות כנגד תמידין תקנום וכו׳ תניא כוותיה דריב״ח אברהם תקן תפלת שחרית שנ׳ וכו׳ יצחק תקן תפלת המנחה שנ׳ ופו׳ שנ׳ תפלה לעני וכו׳ (אשפוך לפניו שיחי) יעקב תקן תפלת ערבית שנ׳ ויפגע וכו׳ ותניא (תניא) כוותיה דריב״ל וכו׳ ומפני מה אמרו תפלת הערב אין לה קבע שהרי אברים ופדרים (שלא נתעכלו מבערב) קרבים והולכים כל הלילה וכו׳ ועי׳ בד״ס, ושם פי׳ אין לה קבע שזמנה כל הלילה, והלשון אין לה קבע מפרש בגמרא שם כ״ז ב׳ שתפלת ערבית רשות ועי׳ ביפ״ת שהאריך להשוות את הבבלי והירושלמי בפירוש קבע [ובבמ״ר רפ״ב הלשון, אתה מוצא קבע שמתפללים ג״פ ביום אברהם קבע תפלת בקר וכו׳ יצחק קבע תפלת המנחה וכו׳ יעקב קבע וכו׳], והאגדה תפלות אבות תקנום איתא עוד במאמר סתמי בתנחומא מ״ב ובתנחומא מקץ ובבמ״ר ריש פ״ב ועיי״ש, ובמדרש תהלים הנדפס מכבר מזמ׳ נ״ה ערב ובקר וצהרים אשיחה מכאן שצריך אדם להתפלל שלש תפלות ביום ומי תקן אותם אברהם תקן תפלת השחר וכו׳ אמר דוד הואיל ואבות תקנום ערב ובקר וצהרים אשיחה (ובמ׳ תהלים מ״ב שם הגי׳ אמר ר׳ שמואל מכאן שאדם צריך וכו׳) ובמדרש משלי שם אל תסג גבול עולם אשר עשו אבותיך אמר ר׳ שמעון בן יוחאי מנהג שעשו אבותיך אל תשנה אותו כגון אברהם שתקן תפלת השחרית דכתיב וישכם וכו׳ ויצחק תקן תפלת המנחה שנ׳ ויצא יצחק וכו׳ ויעקב תקן תפלת ערבית שנ׳ ויפגע במקום וכו׳, ואחר המאמר שלפנינו נמצאה הוספה זרה בכי״ל בגוף הספר „ד״א ויפגע במקום וילן ש׳ם׳ כ׳ י׳ בא ש׳מ׳ כ׳ י׳ שלשים ותשע מאות שנה בא שמש יעקב וזה סימן לגלות״ ועי׳ במ״י לעיל צד 677 בד״ה הכא את וכו׳ [ושם הובא גם הרמז איש תם ת״ם אלף שנים רוצה להיות יעקב יושב אהלים בגלות, וכתב המחבר וקשה ליישר המספרים אלף שנים ותתק״ל שנה וכו׳, ואם תחשוב תמצא שתתק״ל שנה לגלות הוא שנת אלף למנין הרגיל, ואולי כוון לזה בעל ההוספה, איך שיהיה יוצא מהוספה זו שגם קצת יהודים כמו נוצרים חשבו שבשנת אלף לסה״נ יהיו ימי המשיח, ובזמן ההוא נתחבריה הוספה זאת. והגימטריאות מיוסדות על החשבון שמי״ם סופית הוא שש מאות, ונתעוררתי על זה ע״י מר ד״צ בנעט] וצד 693 בד״ה שני אהלים: 3 ביקש לעבור וכו׳. פגע במקום כאילו פגע בכותל שהעולם חשך בעדו, ובעקידה שער כ״ה הגי׳ ונעשה לו העולם כביתל ועיי״ש: כי בא השמש. וכ״ה בכי״פ וכי״ח [וכי״א] וכי״ג ובילקוט דפ״ר, ולפי זו הגי׳ הנכונה מפרש בפירש״י עה״ת כי בא השמש היה לו לכתוב ויבא השמש וילן שם כי בא השמש משמע ששקעה לו חמה פתאום שלא בעונתה וכו׳ ובלק״ט מפרש וילן שם כי בא השמש מה ת״ל כי בא השמש אלא מלמד כשהגיע באותו המקום עדיין היה שעות ביום ורצה הקב״ה להלינו שם והשקיע השמש בעבורו לכך נאמר כי בא השמש ואותו השמש ששקע בעבורו זרח בגללו דכתיב ויזרח לו השמש לו ולא לשאר העולם, וגם בשכל טוב צד 126 הועתק כי בא השמש מלמד שהשקיע הקב״ה חמה שלא בעונתה כדי לדבר עם יעקב בצנעה, ובמה״ג עמו׳ 447 רבנן אמרי מלמ׳ שהשקיע הקב״ה גלגל חמה בלא עתו בשביל לדבר עם יעקב בהצניע, והדרש כי בא השמש כיבה השמש איתא רק בגי׳ הדפוסים וכי״ו [וכי״ת, ובמדרש קהלת שם המאמר עמד יעקב אבינו ועשה היום לילה שנאמר ויפגע במקום וילן שם כי בא השמש ודאי כיבה השמש, רבנין אמרין השקיע הקב״ה גלגל חמה בלא עונתו ודבר עמו בצינעה, משל לאוהבו של מלך שבא אצלו לקיצים והיה המלך נזקק לכל בני המדינה בשבילו אמר כבו הפנסין והנרות כדי שאדבר עם אוהבי בצינעה, כך הצניע הקב״ה את השמש שלא בעונתו ודבר עם יעקב אבינו בצינעה, ונראה שגם כאן צ״ל בא השמש ודאי מלמד וכו׳ והכונה המקרא הוא כפשוטו, כדרך המדרש לאמור כן בכ״מ, ובאו להוציא מדעת פילון האלכסנדרוני שהוציא את המקרא מידי פשוטו ודרש שמש זה הקב״ה, ע׳ בספרו דע סימגיים א׳ תקע״ג (צד 631), או מדעת ר׳ חנן בסמוך. וע׳ עוד

לפרקים, אמר המלך כבו הפניסים שאני מבקש לדבר עם אוהבי בצינעה [כך השקיע הקב"ה חמה שלא בעונתה בשביל לדבר עם יעקב אבינו בצינעה], ר' פינחס בשם ר' חנן שמע קול מלאכי שרת א' בא השמש בא השמש, בשעה שאמר יוסף הנה השמש והירח וגו' (בראשית לז ט) אמר יעקב מי גילה לו ששמי שמש, אותן שתי שעות שהשקיע לו הקב"ה בצאתו מבית אביו מתי החזירן לו, בחזירתו לבית אביו הה"ד ויזרח לו השמש וגו' (שם לב לב), אמר לו הקב"ה אתה סימן לבניך, מה את ביציאתך

2 ילקוט כ' קי"ח: 3 לקמן פפ"ד סי' י"א: 5 ילקוט שם, ילק' ירמיה כ' רל"ג [מלאכי כ' תקל"ג]:

1 לפרקים אצלו ו, אצלו כ | אמ' לו כ | כבו הפנסים וגי1, .. הפנסין פ, יכבו הנר כ, כבו את הנרות כבו הפנסין (את הפניסים ת) דת | בצנעה פכ, בצנעא ת | * כך — בצינעה] ל' ל | * חמה פוגכי] גלגל ~ דת | 2 * בעונתה דפגכתי, בעיתה ו | * בשביל דו] כדי תי, ל' פגכ | * יעקב אבינו דכת] אבינו יעקב וג, יעקב פי | * בצינעה דוגי] בצנעה פכ, בצנעא ת | פינחס] פנחס דות, חנן ו1 | חנן דציפורין ו1, חנין דציפורין דכת, .. דציפורי א1, .. דציפרין ג, .. דצפרין פ, דצפרי א2 | קול מלאכי השרת אי, קולן של מלאכי שרת ג, קולן של מלאכי (דמלאכי ו) השרת דפוכת | א'] או' פוג, אומ' ת, אומרים דא, שהיו אומרין ו, ל' כ | בא — השמש] בא.. השמש אתא שימשא אתא שימשא ד, בא.. השמש.. שמשא.. שמשא.. שמשא אתא שמשא.. שמשא ות, בא השמש בא השמש אתא שמשא אג, בא השמש אתא שימשא ו, בא השמש אתיא שמשא כ, בא.. השמש אתא שמשא.. שמשא בא יעקב שנקרא שמש ב | 3 הנה] פוא1גכי, והנה דא2ת | והירח ת | וגו'] ג, ואחד עשר כוכבים פכ, ואחד.. כוכבים משתחוים לי ו, ל' דואת | אמר יעקב] אמר ו, ל' גכ | גילה] פוא1גי, גלה דא2כת | * לו דפוגכת] לי ל, לך א, לזה י | 4 השמש וגכ | ואותן א | השעות ו | לו ל' פכי | הקב"ה] חא1גכי1, ~ חמה דפוא2ת | ביציאתו פחאגכ | מביתו של אביו ת | מתי] אימתי דפחא2, אמתי ו1, אמתיי ו, ואימתי גכ, היכן א1, ל' ת | החזירו ו, חוזרין א1 | לו] פואגכתי, ל' ד | בחזרתו חי | 5 וגו'] ו, כאשר עבר את פניאל (פנואל ח) חגי1, ל' דפאכת | אתה] חאכתי, את דפוג | את] פוג, אתה דחאכתי (ירמיה), ל' י | ביציאתך] פחא2גכי (שם), ביציאתיך א1, בצאתך דות, בצאתך מבית אביך י |

מש"כ לקמן פפ"ט סי' ז'] וכהאגדה שהעתקתי במ"י לעיל צד 638 מסנהדרין צ"ה א' יעקב אבינו וכו' כי מטא לחרן וכו' מסיים בתר דצלי בעי למהדר אמר הקב"ה צדיק זה בא לבית מלוני יפטר בלא לינה מיד בא השמש והיינו דכתיב ויזרח לו השמש וכי לו בלבד זרחה והלא לכל העולם כולו זרחה אלא א"ר יצחק שמש שבא בעבורו זרחה בעבורו, ובשכל טוב צד 140 הרכיב אגדה זו עם המאמרים שלפנינו וילן שם וכו' ביקש לחזור אחרי שהתפלל אמר הקב"ה צדיק בא לביתי אין אני פוטרו בלא לינה עשה את העולם כותל לפניו והשקיע בעבורו חמה שתי שעות שנאמר ויזרח לו השמש וכו' ובתר"י א' האגדה ויצא חמשא ניסין אתעבידו ליעקב בזמן דנפק מן בירא דשבע ניסא קמא אתקצרו שעוי דיומא וטמע שמשא בלא אשוניה מן קדם דהוה דבירא מתחמד למללא עמיה, וע' בתר"י ב', ובפדר"א שם אמר לפניו רשב"ע עד עכשיו לא ירד השמש חמישים ירידות ואני שוכב במקום ובלא עהו בא השמש במערב והביט יעקב וראה את השמש בא במערב וילן שם וכו' [ובמדרש תנחומא מ"ב וישלח סי' י' הוי ותגזר אומ' ויקם לך ועל דרכיך נגה אור שתי פעמים שהשקיע הקב"ה לשמש שלא בעונתה כשבקש לצאת וכשבקש לדבר עמו ויצא יעקב מבאר שבע מה כתיב שם והנה י"י נצב עליו וגו' וכשבא הזריח לו השמש שלא בעונתה ויזרח לו השמש וכו' אמר ר' ברכיה הכהן מהו ויזרח לו השמש שהזריח לו השמש שלא בעונתה כשם ששקע לו שלא בעונתה]: 1 הפניסים. האבוקות, וע' לעיל צד 19 ובמ"י שם בד"ה ופנים, ובמה"ג שם משל לאוהבו שלמלך שבא אצלו אחר קצים אמר המלך כבו הנירות כבו הפניסין שאני מבקש לדבר עם אוהבי בהצניע כך השקיע הקב"ה גלגל חמה בלא עתו בשביל לדבר עם יעקב בהצניע, ובכי"ל הסר הנמשל כ־ השקיע וכו' והשלמתיו ועח"נ: 2 בשם ר' חנן. וכ"ה בכי"ל לעיל צד 80 ר"פ בשם ר' חנן ולעיל צד 77 ר"פ בשם ר"ח דציפורי וצד 645 ר"פ בשם ר"ח דציפורין ועח"נ ובאגה"א ח"ג צד 674, ונר' שר"ח דורש יתורא דקרא כי בא השמש, וביפ"ת מפרש שדורש כי בא השמש שמע כי בא השמש ולזה לן שם וכו' [ונראה שר"ח פליג ארבנן ודורש שהיה לו לכתוב ויבא השמש שנשמע שהשמש הלך ושקע וכתיב כי בא השמש משמע שכבר בא והיינו ששמע המלאכים אומרים שיעקב הנקרא שמש בא למקום, ולעיל צד 16 דרשו ויקרא אלהים לאור יום זה יעקב וכו' ויהי בקר זה יעקב, ובשכל טוב לקמן צד 216 לפסוק והנה השמש הועתק אמרו רבותינו וילן שם כי בא השמש ר' פנחס בשם ר' חביב אמר שמע יעקב כל מלאכי השרת אומרים בא השמש בא השמש ובשעה שאמר יוסף והנה השמש וירח וגו' אמר יעקב מי גילה לזה ששמי שמש], ופי' בא השמש בא השמש כמבשרים זה לזה ולפי שדרך הבשורה וההכרזה לכפול אותה כפל בא השמש בא השמש, והדקאמר אתא שמשא לא דברי מלאכי השרת הן דהא אינן מכירין בלשון ארמית כחז"ל אלא דברי המדרש הן וכו' [עכ"ל היפ"ת] ובכי"ל ל"ג אתא שמשא וכו' ובכי"פ וכי"כ ובילקוט לא נכפל כי בא השמש בא השמש, ולעיל צד 177 השתמשו בלא"ר בדרש וישמע וישמיעו שמעו קולן של אילנות אומרים הא גנבא דגנב דעתיה וכו' ולא בדרש שמעו קולן של מלאכי השרת אומרים י"י אלהים הולך וכו' והגי' בשעה שאמר יוסף הנה השמש איתא גם בכ"י שציינתי ובילקוט, ובמקרא כתוב והנה השמש וכו' וע' במ"י לעיל צד 129 בד"ה ראיתי וכו' ובמה"ג שם הועתק ר' פנחס בשם ר' חנן דציפורין שמע קלהון דמלאכי השרת אומרין בא השמש אתא שמשא ובשעה שאמר יוסף והנה השמש והירח אמר יעקב מי גילה לו וכו' [ובכי"א א' הגי' גילה לך וכו' ובכי"א ב' היה כתוב גלה לו והוגה ביני שיטי לך]: 4 אותן שתי שעות, הוא סיום הדרש רבנין אמ' מלמד שהשקיע וכו' (וצ"ע מנ"ל שהיו שתי שעות, וע' ביפ"ת ובנזה"ק [ובתנחומא מ"ב ויצא סי' ג' עשו כשיצא לרדוף אחר יעקב בעשר שעות והכסה הקב"ה את היום ועשה אותו ערב שנאמר ויפגע במקום וגו' וע' באגדת בראשית פמ"ו (מ"ה)]) וכן הועתק במה"ג מאמר זה לפני המאמר ר"פ בשם ר"ח [ומדברי מסדר המדרש הוא ולכן הציגו אחרי פירושי האמוראים], והגי' שם ואותן שתי שעות שהשקיע לו ביציאתו מבית אביו וכו' אתה סימן לבניך מה ביציאתך השקעתי לך גלגל חמה ובחזירתך החזרתיו לך כך בניך ביציאתם אמללה יולדת וכו' באה שמשה בעוד יומם ובחזירתם וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה, ובכי"ו [ובילקוט מלאכי] הגי' ובחזירתך הזרחתי לך, ובדפ"ר וד"ו שתי הגירסאות החזרתי הזרחתי לך והגיה בא"א והזרחתי [וכ"ה בכי"ת], והגי' באה שמשה כמו לפנינו בכי"ל איתא עוד בחמשה כ"י ובילקוט, וכן

השקעתי לך גלגל חמה, בחזירתך החזרתי לך גלגל חמה, כך בניך ביציאתם אומללה יולדת השבעה נפחה נפשה באה שמשה וגו' (ירמיה טו ט), בחזירתן וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה (מלאכי ג כ):

יא ויקח מאבני המקום ר יהודה א י"ב אבנים נטל, אמר כך גזר הקב"ה שמעמיד י"ב שבטים, אברהם לא העמידן, יצחק לא העמידן, ואני אם מתאחות זו לזו יודע אני שאני מעמיד י"ב שבטים, כיון שנתאחו זו לזו ידע שמעמיד י"ב שבטים, ר' נחמיה א' ג' אבנים נטל, אמר אברהם ייחד הקב"ה שמו עליו, יצחק ייחד הקב"ה שמו עליו, ואני אם מתאחות הן ג' אבנים זו לזו אני יודע ששם הקב"ה מתייחד עלי, כיון שנתאחו הבין שהקב"ה ייחד שמו עליו, רבנין אמ' אבנים מיעוט אבנים שנים,

4 ילקוט כ' קי"ט, חולין צא, תנחומא מ"ב ויצא סי' ד', תנחומא שם סי' ט', מדרש תהלים צ"א סי' ו', פדר"א פל:

1 לך] פותאגכי, ל' דותי (שם) | ובחזירתך דפואגכ, ובחזורתך חתי | החזרתי] פחאגכי, הזרחתי ון (מלאכי), החזרתי הזרחתי (והזרחתי ת) דת | לך ל' ח | גלגל חמה ל' א | כך] אף י | לבניך פ | ביציאתם] פגכי (ירמיה), יתן חי (מלאכי), ביציאתן כתי' א, בצאתם ית, בצאתן דו | אמללה פג | 2 נפחה — וגו'] נפחה — שמשה חא[1]כי, נפחה.. בא שמשה א[2], נפחה.. שמשה בעוד (בע' ג) יומם פג, וגו' ו, ל' דת | בחזירתן] וכ', יתם ג, בחזרתן ח, ובחזירתן דפ, ובחזורתן תי (מלאכי), ובחזורתם י (ירמיה), .. מהו אומר י, ובחזירתן (בחזירתן א[2]) כתי' א | שמש — בכנפיה] א[2]כתי, שמש.. ומרפה בכנפיה א[1], שמש.. מרפא בכנפיה ח, שמש צדקה וגו' ג, שמש צדקה פ, וגו' דו | 4 ר' יהודה] פ, ר' יהודה ור' נחמיה (נחמיא א[2]) ורבנן (ורבנין א[1]ג) ר' יהודה דאגכת, ר' יודה.. ורבנן ר' יודה ו | אמר דוא[2]גכת, אומר א[1]י | י"ב] ד'א[1], שתים עשרה פותא[2]גכי, שנים עשרה ד, שנים עשר ת | נטל] לקח כ | אמר פו[0]תא[2]גכי, ל' דוא'ת | כך הקב"ה אמ' א[1], כך אומ' הקב"ה ת | שהוא מעמיד דפותא[2]גכת, שאני מעמיד י, שהוא מעמיד ממני א[1] | י"ב] ד[1]את, שנים עשר דפותגכי | 5 אברהם פואגכי, אמר ~ דת | ואני] פוא[2]גי, אני דכת (ואני אם — שמו עליו ל' א[1]) | מתאחות] י, ~ הן גכ, הן שנים עשר (י"ב ד[1], שתים עשרה ו) אבנים דפו, שנים עשר אבנים ת, הן אבנים א[2], השתים עשרה אבנים ח | אני יודע וא[2]י, שהוא מעמיד ממני ת, שאני מעמידן ג | י"ב שבטים] ד[1]ו[0]א[2]ת, שנים עשר שבטים דפחכי, ל' ג | 6 וכיון גי (כיון — שבטים ל' א[2]) | * שנתאחו פו[0]חגכתי] שניתחו ל, שנתאחו שנים עשר (י"ב ד[1]) אבנים ד, שנתאחו י"ב אבנים שנטל ת | זו לזו ל' י | שהוא מעמיד | י"ב] ד[1]ו[0]תי, שנים עשר דפחגכ | נחמיא א[2]י[1] | אמר דא[2]גכת, אומר פחי | ג' — נטל] א[2]י, שלש.. נטל פו[0]חג, נטל שלשה (ג' ד[1], שלוש ת) אבנים דת | אמר ל' י (אב־הם — ואני ל' א[2]) | ייחד] פו[0]גכי, יחד דת | 7 שמו של הקב"ה ת | ייחד] פו[0]גי, יחד דכת | שמו של הקב"ה פת | אני גי | הן ל' פחתי | ג' אבנים] ד[1]ו[0], שלש אבנים א[1]כ | שלש אבנים הללו ת, שלשה אבנים ד, אלו השלש אבנים ח, ל' פא[2]גי | ** לזו] בזו ל | אני יודע] א[2]כ, יודע אני דפו[0]א[1]גי, יודיע אני ת | שהקב"ה מיחד (מייחד ו[0]תי) שמו דפו[0]חכתי, שמייחד שמו ג | 8 כיון] ו[0], וכיון דהאגכתי | שנתאחו] ~ זו לזו פחכי | הבין] ידע | הקב"ה ג | ייחד] ג, יחד כ, מייחד פו[0]ת, מיחד דהא | רבנן דות, ורבנין י, ורבנן פחכ | אבנים] וגא[2]כ, אבני פח, ל' דא[1]תי | מעוט פוי[1] | אבנים] רבים ח | ב' ד[1], שתים ואת |

בלק"ט אומללה וכו באה שמשה וכו' והעיר שם שמש לשון זכר ולשון נקבה כמו וכו', ולפנינו במקרא שם הכתיב באה והקרי בא, וע' במ"י לעיל צד 3 בד"ה והוא גלי, וכתנ"ך הוצ' גינצבורג נסמן בס"א באה כתיב וקרי, [והסגנון אתה סימן לבניך כמו לעיל צד 482 ולקמן פצ"ח סי' ה']: 4 ויקח מאבני וכו' פשוטו של מקרא ויקח אבן אחת מאבני המקום כדכתיב ויקח את האבן אשר שם מראשותיו, ולפי הדרש טעם הכתוב ויקח אבנים מאבני המקום, ומתאחות ונתאחו [נתחברו] כמו לעיל צד 366 שאיחה לנו את כל העולם, ובכי"ו חסר מן שאני מעמיד וכו' עד שהקב"ה מייחד וכו' והושלם בגליון בכתב אחר [ובכי"א א' דלג הסופר מן ואני אם מתאחות הראשון עד מתאחות השני והושלם בגליון בכתב אחר], והגי' יצא ממנו פסולת כלשון הספרי שם, ובמה"ג שם הועתק כמה אבנים נטל ר"י אומ' שנים עשר וכו' להעמיד שנים עשר שבטים אברהם ויצחק לא העמידום ואני אם מתאחות הן שתים עשרה אבנים יודע אני שאני מעמידם כיון שנתאחו ידע שהוא מעמיד וכו' אם מתאחות זו לזו הקב"ה מייחד שמו עלי, ובסגנון אחר המאמרים במדרש תהלים מ"ב שם ר"י ור"נ ורבנן ר"י אומר בשעה שהיה יעקב מהרהר ואומר שאני מעמיד שנים עשר שבטים מה עשה נטל שנים עשרה אבנים ונתנן תחת ראשו ואמר אם נעשין כולו אחד יורע אנכי שאני מעמיד שנים עשר שבטים ולכך היה מכוין לבוראו שנאמר ויקח מאבני המקום ונעשו אבן אחד ר"נ אמר שלשה אבנים היו ואמר אם הקב"ה מייחד שמו עלי כמו שייחד על אבותי יעשו כולן אחת ועמד ומצאן כולן אחת שנאמר ויקח מאבני המקום ומנין שנעשו כולן אחת שנאמר ויקח את האבן ורבנן אמרו מיעוט אבנים שנים ואם תמיה אתה על הדבר אמר ר' חנינא בשם ר' אבהו בשם ר' שמעון בן יוחי (ובילק' תהלים ר' תתמ"ג הגי' אמר ר' אבהו בשם ר' יוחנן) כי הנה ה' יוצא ממקומו וכו' וכתיב ונמסו [ההרים] תחתיו ומה אם בשעה שהקב"ה יוצא נמסו ההרים תחתיו כאן שכתוב והנה ה' נצב עליו על אחת כמה וכמה, ובחולין שם איתא כתיב ויקח מאבני המקום וכתיב ויקח את האבן וכו' תנא וכולן נבלעו באחד, ובפדר"א שם לקח יעקב שתים עשרה אבנים וכו' להודיעו שעתידין לעמוד ממנו שנים עשר שבטים ונעשו כולן אבן אחת להודיעו שכלם עתידין להיות גוי אחד בארץ וכו' ובתנחומא שם א"ר אבהו בשם ר"ש בן לקיש כיון שראו האבנים שהיו תחת מראשותיו כבודו של הקב"ה נמחו כלם ונעשו אבן אחת מנין שעד שלא ישן כתיב ויקח מאבני המקום אבנים הרבה כיון שננער כתיב ויקח את האבן אבן אחת, וע' במה"ג עמו' 448, ובתנחומא מ"ב שם ויקח מאבני וכו' חשב בלבו זקני אברהם משתי נשים הוליד צדיק ורשע יצחק צדיק וישמעאל רשע ויצחק אבא מאשה אחת הוליד צדיק ורשע אני שאטול ארבע נשים כמה רשעים יהיו ממני א"ל הקב"ה כולך יפה וכו' כיון שהשכים בבקר מצא

אברהם יצא ממנו ישמעאל ובני קטורה, יצחק יצא ממנו עשו, ואני אם מתאחות הן יודע אני שאינו יוצא ממני פסולת, ר' לוי ור' אלעזר בשם ר יוסי בן זמר' עשאן כמרזב ונתנן תחת ראשו שהיה מתיירא מן החיה, ר ברכיה ר' לוי בשם ר חמא בר' חנינה כת' כי הנה י"י יוצא ממקומו וגו' ונמסו ההרים תחתיו וגו' (מיכה א ג ד) מי שנגלה עליו הקב"ה על אחת כמה וכמה, ר' ברכיה בשם ר' לוי אותן האבנים שנתן אבינו יעקב תחת ראשו נעשו תחתיו כמטה וכתרונוס, מה טרפה הטריף שם קורות בתינו ארזים (שה"ש א יז) צדיקים וצדיקות נביאים ונביאות:

1 ע' ספרי האזינו פי' ש"ב: 3 ילק' מכירי מיכה ס' ג': 4 ש"ר השירים לבה פ' קורות בתינו (ס' י"ז):

1 אברהם] אמר ~ ו°חאגכ, אומ' י¹ | ממנו] ~ פסולת | ובני] פחגתי, וכל בני דואכ | יצחק — ממנו] אגכ, יצחק.. ממנו פסולת ו', מיצחק יצא דת | עשו] ~ ואלופיו חגתי, וכל אלופיו דפואכ | הן] פחאכי, הן זו לזו ג, הן ב' (שתי ו) אבנים זו לזו ד°ו, שתי אבנים זו לזו ת | שאינו — פסולת] שאין.. פסולת פ, שאינו.. הימני פסולת ד, שאין פסולת יוצא ממני ח, שאין.. ממני פסולת וכיון שנתאחו ידע שאין (שלא א) יוצא (יצא א) ממנו פסולת (פיסולת א²) אכי, שאינו.. ממני פסולת וכיון שנתאחו שתי אבנים זו לזו ידע שאינו.. פסולת ו | 2 לעזר ו | בן] פחאגכ, בר דות | זימרה ו, זימרא חאגכ, זמרה פ, זמרא דת | כמרזב] פוחאגכרי, כמין מרזב דת | ונתנם ח | 3 מתירא פחא'גכת | החיות חתי | ר' לוי] ו, ור'.. דפאגכת | בר'] אכמ, בר דפגת, ביר' ו | חנינא א²כ | כת'] פגכת, כתי' א, כתיב דמ, כתוב ו, כתוב אחד אומר י | כי ל' א¹ | הנה ל' פ | * ממקומו וגו' — תחתיו וגו'] ממקומו וגו' ל, וגו' ונמסו תחתיו ו, ממקומו וירד ודרך על במותי ארץ ונמסו.. תחתיו וגו' ג, ממקומו.. במתי (במותי א¹מ) ארץ.. תחתיו פא¹כמ, ממקומו ודורך.. במותי.. תחתיו והעמקים יתבקעו י, ממקומו וירד.. במותי ארץ וגו' ד, ממקומו וירד.. במתי עב ת, ממקומו ויצא ודרך.. במותי.. הרים תחתיו א² | 4 מי] ומה אם בשעה שיצא הב"ה נמסו ההרים ~ מ | עליו] לו ג | 5 אבנים חאע | אבינו יעקב] וא²כי, יעקב אבינו דחא'גתע, יעקב פ | תחת ראשו ל' י | כמיטה ו | וכתרנוס ע, וכפרונס ל°וג, וכפורנס אכי, וכפירגס דת, וכפירינוס ר², וכפריכוס ר³, וכפילומה פ | טרפה — שם] א²גכ, הטרפה.. שם א¹, טריפה.. שם י, רטיבה הרטיב שם ו°ר, רטיבה הרטיב דות, רטיבה הרטיבו אותן אבנים טרפה הטריף שם פ | 6 ארזים וגו' דוג | צדיקות וצדיקים ג, צדיקים וצדקניות א | נביאים ונביאות] פואכי, נביאות ונביאים ג, נביאים ונביאות שיצאו ממנו דת |

את האבנים כולם אבי אחת נתבשר שמטתו שלמה שנאמר כו' א"ל הקב"ה חייך כשם שאבנים הללו נעשו כולן אחת כך בניך כולם צדיקים וכו ובילקוט איוב ר' תתצ"ט הועתק אפילו אני נוטל ארבעה נשים כמה יעמדו ממני נטל ד' אבנים ואמר אם מתאחות זו לזו מובטח אני שמטתי שלמה וכו' וגם בתר"י א' האגדה גיסא תניינא ארבעתי. אבניא דשוי איסדוי אשכח יתהון בצפרא לאבנא חדא וע' בתר"י ב' [ואגדה ערבית מספרת שהאבנים אשר בכלי הרועים לדוד בלכתו להלחם את גלית נתחברו לאבן אחת, ע' גרינבוים נייע בייטרעגע צור זעמיטישען זאגענקונדע צד 192]: 2 עשאן וכו'. בפירש"י עה"ת מפרש עשאן כמין מרזב סביב לראשו שהיה ירא מפני חיות רעות, ובפי' ב"ר עשאן כמרזב אחת מכאן ואחת מכאן ואחת על גביהן ונתנן כנגד ראשו שהיה מתיירא מחיה רעה, והמאמר ר"ב ר"ל בשם רחב"ח כת' כי הנה וכו' מוסב על הדרש בדברי ר"י ור"נ ורבנין שנתאחו האבנים זו לזו, וטעם המאמר כמו במ' תהלים מ"ב שם ואם תמיה אתה על הדבר וכו', ומה אם בשעה שהקב"ה יוצא נמסו ההרים תחתיו וכו' ובתנחומא שם כיון שראו האבנים וכו' כבודו של הקב"ה נמחו כלם וכו' ובילקוט מכירי גורם גם כאן או מפרש ומה אם בשעה שיצא הב"ה נמסו ההרים מי שנגלה עליו וכו' והשלמתי ונמסו ההרים תחתיו וגו', ובפסוק כי הנה וכו' הכתיב במותי והקרי במתי ועח"ג ובמ"י לעיל צד 33 בד"ה על במותי וכו' ובתנ"ך הוצ' גינצבורג מיכה שם, וזר הפירוש בשכל טוב צד 126 וישכב במקום ההוא שכיבה נעימה דא"ר יוסי בן זימרא עשאן לאותן האבנים כמרזב ושם אותן תחת ראשו שהיה ירא מן החיות ור' ברכיה אמר מי שנגלה עליו הקב"ה אפשר שהיה ירא מן החיות דכתיב כי הנה וכו' וכיצד רשות לחיות לבא ולהזיק במקום שכינה אלא אותן האבנים שם תחת ראשו ונעשו תחתיו אחת כר ואחת כסת ומנעימות שכיבתו עליהן וכו', ובפירושו זה חיבר מאמר ר"ב וכו' בשם רחב"ח עם מאמר ר"ב בשם ר"ל שהם מאמרים נפרדים: 5 כמטה וכתרונוס. כ"ה בכי"ל בגוף הספר, וגם בערוך ע' תרנוס הגי' כמטה וכתרנוס ופי' כסא[1], ובגליון כי"ל נסמן בכתב הספר ס"א וכפרונס ועח"ג, וקשה לפרש גי' זו ובילקוט ד"ו נוסף בגליון פי' כר וכסת וכן אמרו בסוף פאה (פ"ח מ"ז) נותני' לו פרנסת לינה ועי' בערוך ע' פרנס ושבת קי"ח א', ובפי' ב"ר כ"י גורס וכפירינוס (ובא"א גי' רש"י פרינוס), ומפרש פירינוס בלשון כנען[2], כסת [וכ"כ בגליון כי"א ב'] (ועי' באגה"א ח"ב צד 346 ולעף אצל קרויס צד 614) וכהוראת המלה הזרה כסת גם טעם הגי' בכי"פ וכפילומה, וכן בשהש"ר קורות בתינו ארזים ר' מנחמא בשם ר' ברכיה אבנים שישן עליהם יעקב אבינו נעשו תחתיו כמטה וכפלומה[3], וכן נר' שהיתה מלה זרה בהוראה זו גם לפני בעל לק"ט שמפרש ויקח מאבני המקום וכו' לא היה עמו לא כר ולא כסת וכו' אבל אעפ"כ ששכב במקום ההוא שכיבה נעימה שכב כי אין מעצור לה' שלא לתת רכיכות באבן כמו בכר וכסת (ומשם נובע הפירוש בשכל טוב וישכב וכו' שכיבה נעימה וכו' אחת כר ואחת כסת וכו') [וע' במה"ג עמו' 448] ובערוך ע' פסדיות, וקשה לשער שנשתבש פרונס פורנס מן תרונוס וצ"ע, וכהמשך הדרש מה טרפה הטריף כלו' הפריח שם קורות בתינו וכו' נר' שר"ל פותר הפסוק שלפניו הנך יפה דודי וכו' אף ערשנו רעננה ביעקב אבינו שנעשו האבנים שנתן תחתיו כמטה וכו' ואותה המטה רעננה שראה צדיקים וצדיקות וכו' שיצאו ממנו ועי' ביפ"ת ובחי' הרד"ל, אכן בכל הספרים הובא רק הפסוק קורות בתינו וכו', ובשהש"ר הגי' ומה הרטבה הרטיב מהן קורות בתינו ארזים ד"א קורות בתינו ארזים אלו הצדיקים והצדיקות הנביאים והנביאות שעמדו ממנו (והתיבות ד"א קורות בתינו ארזים מחק כבר במ"כ), והשם טרפה נמצא רק כאן לפנינו בכי"ל [ובכי"א] ובכי"ג וכי"כ, והטריף גם לקמן סוף פס"ט הטריף מצוות וכו' (וכ"ה שם בדפוסי') וכן באותו המאמר לקמן סוף פפ"א (ובדפוסי' שם הרטיב), ובילקוט דפ"ר הגי' כאן מה טריפה

[1]) θρόνος, Sessel. [2]) perina, Federpolster. [3]) pluma.

וישכב במקום ההוא ר' יהודה א' כאן שכב, כל י"ד שנה שהיה מוטמן בארץ ומשמש לעבר לא שכב, ר' נחמיה אמר כאן שכב, הא כל עשרים שנה שהיה בבית לבן לא שכב, מה היה אומר, ר' יהושע בן לוי אמר חמש עשרה שיר המעלות שבתילים. מה טעם שיר המעלות לולי י"י שהיה לנו יאמר נא ישראל (תהלים קכד א) ישראל סבא, ר' שמואל בר נחמן אמר כל ספר תילים היה אומר, מה טעם ואתה קדוש יושב תהילות ישראל (שם כב ד) ישראל סבא:

יב יב) ויחלם אמר ר' אבהו דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין: חד בר נש אזל לגבי ר' יוסי

1 ילקוט שם: עי' לעיל צד 773: 2 ילק' תהלים ר' תת"ס (מדרש תהלים מזמור קכ"ד): לקמן פע"ד: 6 תוספתא מעשר שני פ"ה ט', ירוש' מעשר שני פ"ד נ"ה ב', סנהדרין ל' א', גיטין נ"ב א', הוריות י"ג ב', איכה רבתי פ' איכה ישבה (א' י"ז): ירוש' מעשר שני שם, איכה רבתי שם, ברכות נ"ו ב':

1 ר' יהודה] פ, ר' יהודה ור' נחמיה (נחמיא א) ר' יהודה דאגכ, ר' יודה ור' נחמיה־ר' יודה ו | אמר דוא[2]גכת, אומר פחא[1]י | כל] פו, אבל ~ דת, הא ~ חאגכי | י"ד שנה] ד[1]א[2], ארבע עשרה שנה וא[1]גכ, ארבעה.. שנה ד, ארבעה עשר שנה תי, השנים פ | מוטמן — לעבר] וגי, מוטמן ומשמש עבר כ, טמון (מוטמן פא, נטמן ומשמש ח) בבית עבר דפחא, בבית עבר ת | 2 ר'] פוכי, ור' דת (ר' — לא שכב ל' א) | נחמן י | אומר חי | בן ו | הא] פחכי, אבל דת, ל' ו | כ' שנה ד[1] | שהיה] פו[0]כתי, שעמד ד | בבית לבן] פי, בביתו של לבן דוכת | מה] פוגכ, ומה דחאתי | 3 אומ' פא | אריב"ל א | יהושע ת | חמש עשרה] פוחא[1]גכת, ט"ו ד[1]א[2], חמשה עשרה ד, חמשה עשר י (תהלים), ל' י[1] | * שיר המעלות] מעלות לא[2] | שבתילים] שבספר תילים דג, שבספר תלים אתי[1] (שם), שבספר תלים היה אומר וח, ל' פכ | מה טעם] מה טע' ן, מה טעמ' ג, מה טעמיה ד, ומה טעם י, ומה ח, ל' פאכ | שיר המעלות] ד[1]וא[1]גי, שיר המעלות לדוד דא[2]ת, ל' פכ | 4 יאמר — ישראל] וגו' ן, בקום עלינו אדם לולי י"י שהיה לנו יאמר נא ישראל ת | ישראל ל' ג | סבה ן | נחמני י (שם) | תלים חאכתי (שם), תהילים פ | 5 מה טעמ' ן[0], מה טעמא ג, מאי טעמא כ, מ"ט י (שם), שנאמר א, ומה טעם שנ' י | תהילות] וג, תהלות דפחאכתי | ישראל] וגו' ן | ישראל ל' א[1]גי | סבה ן | 6 ויחלם] ן, ויחלום פאגכ.. והנה סולם דת | אבהוא ן | דברי חלומות].. חלום ן, כל החלומות א[1] | מעלים ן | מורידים ן | ברנש פוג | אזיל א | לגבי] לגביה פו, לגב ג, ל' א[1] | דר' ן, לר' א[1] |

הטריף שם, ובילקוט ד"ו נוסף בגליון נ"א רטיבה הרטיב [וכן נוסף בגליון כי"א], ושתי הגירסאות בכי"פ ועח"נ ובעמת"ל ע' טרף וע' רטב: 1 כל י"ד שנה. כדאיתא לעיל צד 773 וע' במ"י שם [ובכי"ו הי' כתוב בתחלה אמ' שכב כאן ארבע עשרת וכו' והוגה כמו שהוא לפנינו] ובלק"ט הועתק ר' יהודה אומר באמת כאן שכב אבל י"ד שנה שהיה נטמן בבית עבר ומשמש לעבר לא שכב: 3 שיר המעלות. עי' בח"נ ובתנ"ך הוצ' גינצבורג תהלים שם ולמזמור קכ"ב, ובד"ו הגיהו שיר המעלות לדוד לולי וכו' כלה"כ לפנינו [וכ"ה בכי"א ב' ובכי"ת], ואינו מחוור הדרש שיר המעלות לדוד וכו' יאמר נא ישראל ישראל סבא שהיה יעקב אבינו אומר אותו שיר המעלות, והמאמר נסדר גם לקמן פע"ד לפ' ותדד שנתי מעיני (וגם שם הגי' בכי"ל ובכי"פ וכי"ו וכי"כ שיר המעלות לולי וכו' בלא מלת לדוד), והדרש ישראל סבא איתא עוד לקמן פ"ע סי' ב' פע"ג סי' ב' פע"ו סי' ה' ריש פע"ז סי' א' פצ"ב סי' ב' ועי"ע במ"י לעיל צד 770 בד"ה למייט. ובילק' תהלים שם המאמר מסורס ומקוטע שיר המעלות לדוד לולי וכו' יאמר נא ישראל ישראל סבא כתיב וישכב במקום ההוא אמר ריב"ל כאן שכב הא כל עשרים שנה וכו' היה אומר חמשה עשר שיר המעלות שבסדר תלים ר' שמואל בר נחמני אמר וכו', ובמדרש תהלים הועתק מזמור קכ"ד מילק' תהלים שם: 6 דברי חלומות וכו'. בהסיפורים בגיטין והוריות שם בעל זה המאמר ר' מאיר ועיי"ש, ובתוספתא שם בא איש החלום ואמר לו וכו' זה היה מעשה וכו' ובאו ושאלו לחכמים ואמרו וכו' שדברי חלומות וכו', ובירושלמי שם אתא עובדא קומי רבנין אמרין דברי חלומות וכו', ובאיכ"ר שם נסדר בסגנון אחר הסיפור שלפנינו בסמוך והסיפור שבב"ר לקמן פפ"ט סי' ח', ובסוף הסיפור השני איתא גם שם א"ר אבהו דברי חלומות וכו' (ובאיכ"ר מ"ב אמר לה רבהון וכו') וכן נוסף בדפוסי' לקמן שם א"ר אבהו וכו' וליתא שם בכי"ל וכי"פ וכי"ו ובילקוט ר' קמ"ז, ובירושלמי שם נסדרו סיפורים אלו עם הרבה סיפורי חלומות אחרים וכן באיכ"ר שם ואין להקשות שהן מעשים לסתור שיטת מי שאומר דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין: חד בר נש. אדם אחד בא אל ר' יוסי ב"ח א"ל נאמר לי בחלום לך וקח נכסי אביך מן קפודקיא א"ל ר"י כלום הלך אביך מימיו למדינת קפודקיא[1]) א"ל לא א"ל ר"י לך וספור עשרים קורות בקירוי של ביתך ותמצאהו א"ל אין בו עשרים קורות א"ל ר"י ואם אין בו עשרים קורות ספור מראשן לסופן ומסופן לראשן וכשתמצא עשרים תמצא המטמון הלך ועשה כן ומצא וכו' ועח"נ, ועל עצמו אמר להההוא גברא ועי' לעיל צד 131, ולשונות הציווי איזיל איזל זיל כמו לעיל צד 335, ופי' פעלייה נכסים, ובל"מ ופעל ידיו (דברים ל"ג י"א) פעל אוצרות (משלי כ"א ו') [ובגליון כי"א ב' כתוב פי' פקדון, ולדעתי פי' פעליה שכר עבודתו, הכסף ששכר אביך בעבודתו ובל"מ פעל כמו ופעלו לא יתן (ירמיה כ"ב י"ג) וכשכיר יקוה פעלו (איוב ז' ב') וגם פעלה כמו פעלת שכיר (ויקרא י"ט י"ג), וכן אולי פירושו לקמן פ"ע סי' י"ד הוה פעלה בעשרה וכו' ובלקח טוב שם הובא היה שוה שכרו, וע' גם לעיל צד 137 וצד 380 פעלה טבה וצד 97], ובערוך ע' פעל ב' הגי' איזיל סב פועלא דאיבך ס"א מדלא (וכן הגי' בירושלמי מדלא), ובערוך ע' מדל ב' הועתק מסיפור אחר באיכ"ר שם אפקיד מידלא וכו' ס"א פועלה, ומלת שריין מוגה בכי"ל והוראתה קורות כמו לעיל צד 742 שריתא, ובדפ"ר וכי"ו הגי' כשורין [וכן בכי"א], ופי' בכרסה (בכרסא) דביתך בקירוי של ביתך (ועי' בעמת"ל ע' כריסא כרסא) או בתוך ביתך כמו גג בייתיך בירושלמי, ובערוך הביאו בערך מיוחד כרס ב' ולא פירשו, והגי' שם זיל מני עשר שריין בכרסיה (בכרסה, בבריסה) דביתך, ובע' שר י"א זיל מני עשרין שריין בכריסיה דביתך [וכ"ה בע' דקא, ושם בכרסיה], ובדפ"ר ברכסא דביתא, ואולי טעם זו הגי' כמו במאמר שהועתק מילמדנו בע' רכס ד' אימתי רכס הקב"ה עליותיו וכו' ובשמו"ר פט"ו סי' כ"ב המקרה במים עליותיו וכו' בנה את העליות לא באבן ולא בגזית אלא רכסים של מים וכו', ובפי' ב"ר כי"ט וכי"א א"ל מני (זיל מני) עשרין שריין (שרין) בריכסא דביתך וכו' א"ל לית ביה עשרין שריין (שרין) מני מן רישהון (רישיהון) לסופיהון

[1]) Καππαδοχία.

בר׳ חלפתא אמר ליה איתמר להדוא גברא בחלמא איזיל סב פעלייה דאבוך מן קפודקיא, אמר ליה אזל אבוך לקפדקיא מן יומיה, אמר ליה לא, אמר ליה זיל מני עשרין שריין בכרסה דביתך ואת משכח ליה, אמר ליה לית ביה עשרין, אמר ליה ואם לית ביה עשרין מני מן ראשהון לסופהון ומסופהון לראשהון ואם דאת משכח עשרין את משכח לה, אזל ועבד כן ואשכח, ומנין יליף לה ר׳ יוסי בר׳ חלפתא, מן קפדקיא: תני בר קפרא אין חלום שאין בו פתרון, ויחלם והנה סולם זה הכבש, מצב

5 ילקוט ל׳ קי״ט, ילקוט מכירי עמוס ע׳ ט׳, ספרי קלח פי׳ קי״ט, מדרש תהלים מ״ב ע״ח סי׳ ו׳, תנחומא מ״ג ויצא סי׳ ז׳:

1 בר׳] פכג, בר דא[1]ת, ביר׳ ו, בן א[2] | לה ו | * איתמר לההוא גברא בחלמא ג] איתמר לההיא.. בחלמא ל, איתמר לההוא גברא כ, איתמר ליה לההוא פ, איתמר ליה לההוא.. בחלמא א, אתאמר לה לההוא גוברא ו, .. בחילמא ו[0], חמית בחלמי אמרין (דאמרון ת) לי דת | איזיל] פכר, איזל גער[3], אזל דו, זיל את | פעליה פוא[2]כ, פעליא א[1], פועליא דגתר, פועלא ער[3], מדלא ע[0] | מן ל׳ א | קפדוקיא ר[2], קפאדוקיה ו, קפוטקיא ג, בקפודקיא א | לה ו | 2 אזל אבוך] פא[1]גר, ואזל אבוך וא[2]ת, ואזל לאבוך ד, ואזל ליה כ | לקפודקיא דפכתר, ״ייא ו, בקפודקיא א, לקפטוקיא ג | מן יומיה] מן יומוי פוכת, מימיו א, ל׳ גר | לה ו | ליה ל׳ ו | אזל ו | עשרין] פוגתר, עשרים ד, עשר א[1]ע, עשרה א[2]כ | שרין ר[2], שרייא ר[3], כשורין ד[1]וא | בכרסה] פע[0], בכרסא דאגכת, בכריסה ע[0], בכרסיה ע, בריסה ו, ברכסא ד[1]ר[3], בריכסא ר, בכותלא ב | דבייתך ו, דביתא ד[1] | ואת] פואגכער[3] את דתר | 3 לה ו, כן א[2], ל׳ א[1] | ביה] פאגר, בה ו, בהון דת | עשרין] פוגת, כ׳ ד[1], עשרים ד, עשרה א, עשרין שריין ר[1], ..שרין ר[2] | ואם] ג, אם כ, ואין ו, אין ר[3], ואי דפת (ואם — עשרין ל׳ א) | בהון ת עשרין] פוגר[3], עשרי׳ ד[1], עשרים דכ, עסרין ת | מני] זיל ~ א | מן ל׳ א | * ראשהון] רישהון גר[1], ראשיהון לדו, רישיהון פתר[2], רשיהון כ, מראשיהון א | לסופהון] גת, לסופיהון דפואכר | ומסופהון] ו[0], ומן סופהון גת, ומסופיהון אכ, ומן סופיהון דפר | 4 לראשהון] ו[0], לרישהון ג, לראשיהון ד, לרישיהון פאכתר | ואין (ואן כ) דאת משכח עשרין (עשרים כ) את משכח ליה גכ, ואי את משכח עשרה את משכח ליה א, ואת.. עשרין.. ליה פ, ודאת.. עשרין.. לה ו, ואת משכח דתר[2], ואת משכחת ר[1] | אזל ל׳ כ | ועבד — ואשכח] פגכ, עבד.. ואשכח א, עבד ואשכח ו, מנא ואשכח כן דת | ומנין] גאכ, ומניין דת, ומני׳ ו, ומנן פ | ליה א[2]כ | יוסה ו | בר׳] וא[2]גכ, בר דת, בן פא[1] | 5 חלפתה ו | קפדקיא] ת, קפודקיא ל[0]דפאגכ, דקפדוקיה ו | דתני א | שאין בו] ג, שאין לו דואכתי, בלא פ | פיתרון ו | ויחלם] ו, ויחלום פאגכמ, ל׳ דת | סלם וחא[2]תמ | כבש י | מצב] פא[1]תמ, מוצב דוהא[2]גכי |

ומן סופיהון לרישהון (לרישיהון) וכו׳, ומפרש שם לך וספור עשרים (עשר) קורות מכותל (מכותל ביתך) בכרסא דביתך בקרן זוית שבביתך שהטמין אביך שם וכו׳ (ובפי׳ ב״ר בדפ״ר הגי׳ זיל מני עשרין שרייא ברכסא דביתך ואת משכח א״ל לית ביה עשרין שריין א״ל אין לית ביה עשרין מני מן רישיהון וכו׳ לך וספור עשרים קורות מכותל ביתך בכריסא דביתך בקרן זוית שבביתך וכו׳), ובכי״ל כתוב מני מן ראשיהון לסופהון ומסופהון לראשהון, והגהתי מן ראשהון, וכתיבת הכינוים בינ״ד ראשיהון רישיהון סופיהון כמו סופיהון בירוש׳ שבועות פ״ז ל״ח א׳ ובתר״י א׳ במדבר כ״ד כ׳ ושם ויקרא כ״א ד׳ ברישיהון וכו׳ ובבשריהון ועי׳ דאלמאן צד 203, ומסיים בב״ר כאן ומנין יליף לה ריב״ח מן קפודקיא כלו׳ שפתר לו מה שנאמר לו בחלום קפודקיא רמז לעשרים קורות וכמו שמפורש באיכ״ר, ולשון המאמר שם חד בר נש אתא לגבי ר״י בר חלפתא א״ל חמית בחלמי דאמרין לי קום סוק לקפודקייא ואת נסיב פעלא דאבוך א״ל ומי סליק ליה אבוך מן יומוי לקפודקייא א״ל לא א״ל זיל סד לך עשרים שוריא בביתך א״ל לית הינון עשרים א״ל זיל מנינון מלעילא לתתא ומתתא לעילא ובאתרא דישלים מניין עשרין שריין תמן את משכח ליה אזל ועבד כן ואשכחיה לפעליה ואיעתר ומן הן יליף ליה ר״י קפודקייא כפא[1]) בלשון יון עשרים דוקייא[2]) הן בלשון יון קורות (ופי׳ כפא בל״י עשרים האות כפא בל״י הוא סימן למספר עשרים) ובירוש׳ מעשר שני פתרו מלת קפודקיא עשר קורות, ושם לשון המאמר חד בר נש אתא לגבי דר׳ יוסי בן חלפתא א״ל חמית בחילמאי מיתמר לי איזיל לקפודקיא ואת משכח מדלא דאבוך אמר ליה אזל אביו דההוא גברא לקפודקיא מן יומוי אמר ליה לא אמר ליה איזיל מני עשר שריין גו ביתיך ואת משכח מידלא דאבוך קפא דקוריא, ובאיכ״ר מ״ב שם חד בר נש אתא גבי ר׳ עקיבה א״ל אתחמי לי בחלמי טוק לקפודקיא ואת משכח פועלא דאבוך א״ל וסליק אבוך לקפודקייא מן יומי א״ל לא א״ל קום זיל מני כשורה דריש עשרה ואת משכח פועלא דאבוך מן הן יליף ליה ר׳ עקיבה קפא כשורה דיקא[3]) עשרה, ובברכות שם א״ל ההוא צדוקי לר׳ ישמעאל וכו׳ חזאי דאכרי לי שבק לך אבוך נכסי בקפודקיא א״ל אית לך נכסי בקפודקיא א״ל לאו אזל אבוך לקפודקיא א״ל לאו אם כן קפא כשורה דיקא עשרה זיל חזי קפא דריש עשרה שהיא מלאה זוזי אזל אשכח שהיא מלאה זוזי (ונוסחא אחרת שם עי׳ בד״ס), וקשה לפרש קפא כשורה ועי׳ בפירש״י שם ובערוך ובמו״ע ע׳ דקא, וגם בערוך ע׳ שר י׳ ועי׳ כרם ב׳ הגי׳ עשרין והגי׳ עשר, ונר׳ שנוסחא אחרת היתה לפני בעל פי׳ ב״ר בהמשך המאמר כאן או בירושלמי שמפרש בכי״ט וכי״א א״ל והלא כל הכותל כולן אינן (כל הכותל אינו) עשר קורות ואתה אומר לי מני (מנה) עשרין שריין (שרין) בכרסא דביתך וכו׳ א״ל ריב״ח אם אין שם עשרה קורות התחיל למנות מקורה התחתונה עד קורה העליונה (והוא כהלשון באיכ״ר זיל מנינון מלעילא לתתא וכו׳) וכשאתה מגיע עד קורה העליונה (מגיע לעליונה) תחזור למטה (למנות) מלמעלה למטה עד שתגיע לקורה עשירית ובקורה עשירית (העשירית) תמצא המטמון וריב״ח דייק קופדקייא (קפודקיא) ופתר החלום מדיוקו קופדקיא קפא דקיא (מדיוקו קפא דיקא) קורה עשירית קפא היא קורה דקיא (דיקא) היא עשירית במסכת מעשר ירושלמי וגם לשם מפורש דקיא (דיקא) היא קורה (ובפי׳ ב״ר דפ״ר הגי׳ א״ל והלא כל הכותל אין שם עשר קורות וכו׳ א״ל ריב״ח אם אין שם עשר׳ קורות תתחיל למנות וכו׳ עד שתגיע לקורה העשירית בקורה עשירי׳ אתה מוצא המטמון קפא דיקא קורה עשירי׳ קפא היא קורה דיקא היא [עשירית] במסכת מעש׳ שני בירושלמי וגם לשם מפרש דיקא הוא עשרה, ובד׳ ווילנא נשתבש): 5 תני בר קפרא. בספרי שם ר׳ אלעזר הקפר אומר מנין אתה אומר שהראה הקב״ה ליעקב אבינו בית

1) κάππα. 2) δοκός. 3) δέκα.

ארצה זה המזבח מזבח אדמה תעשה לי (שמות כ כד), וראשו מגיע השמימה אלו הקרבנות שריחן עולה לשמים, והנה מלאכי אלהים אלו כהנים גדולים, עולים ויורדים בו שהן עולין ויורדים בכבש, והנה י״י נצב עליו, ראיתי את י״י נצב על המזבח (עמוס ט א), רבנין פתרין ליה בסיני ויחלם והנה סלם זה סיני, מצב ארצה שנ׳ ויתיצבו בתחתית ההר (שמות יט יז), וראשו מגיע השמימה שנ׳ וההר בער באש עד לב השמים (דברים ד יא), והנה מלאכי אלהים זה משה ואהרן, עולים, ומשה עלה (שמות יט ג), ויורדים, וירד משה מן ההר (שם שם יד), והנה י״י נצב עליו, וירד י״י על הר סיני (שם שם כ), שלומייני בשם ר׳ שמעון בן לקיש תרונוס שלג׳ רגלים

4 מכסוגלא מ״ג סס : 7 עי׳ ברכות ל״ג ס׳:

1 המזבח] ו°אגכמ, מזבח דפחי, מזביח ת | שנ׳ מזבח פו°אגכתמ, כד״א מזבח י | לי ~ וזבחת עליו עולותיך וגו׳ י | אילו פוג | 2 עד לשמים א | אילו וג | הכהנים א¹ | גדולים ל׳ ת | עולין ג | (עולים — בו ל׳ א²) | ויורדים] פוכי, ויורדין דג | ** בו] ל׳ ל (והושלם ביני שיטי) | שהן] פוגכת, שהם דח, שהיו י, ל׳ א | עולין] פאגכ, עולים דוחתים | 3 * ויורדים ל°דוחמי] ויורדין אג, ל׳ לפכ | לכבש כ | עליו] ~ זה סיני ת | המזביח ת | רבנין] אגי, רבנן דפוחכת | פתרין] פתרי את, דרשין ח | לה פוחא¹גתי | 4 ויחלם] ו, ויחלום דפאכת, ל׳ חי | סלם] פגתע, סולם דואכי | סיני] ~ סכום דין לקבל דין פ, חושבניה דדין כחושבניה דדין ע | מצב] פג, מוצב דוחאכתי | שנ׳] פג, ל׳ דוחאכתי | 5 * השמימה דוחאגכתי] וגו׳ ל, ל׳ פ | שנ׳] פגכ, ל׳ דוחאתי | בער] פוג, בוער דחאכתי | השמים] פוחאגכבי, ~ ד״א והנה סולם זה סיני אותיות דדין הוא אותיות דדין והנה מלאכי אלהים על שם רכב אלהים רבותים אלפי שנאן ולמדנו לנביאי׳ שנקראו מלאכים דכתיב ויאמר חגי מלאך י״י במלאכות י״י לעם ד, ע״א והנה סלם זה סיני חשבניה דדין הוא כחושבניה דדין ת | 6 ואהרן] ומניין שהנביאים נקראים מלאכים שנ׳ ויאמר חגי מלאך י״י ת | עולים] ~ ויורדים בו י, זה משה א | ומשה עלה] חג, ומשה (שנ׳ ומשה אכ) עלה אל האלהים דפואכת, עלי אלי ההרה י | ויורדים] וחכ, ויורדין א²ג, ויורדים זה משה דא¹ת, ל׳ י | * וירד משה מן ההר ו°גכי], שנ׳ וירד.. ההר ת, וירד.. ההר אל העם א, וירד משה ואלעזר מן ההר לו, וירד משה דפח | 7 סיני] חגי, ~ אל ראש ההר דפואכת | שלומייני] פאגכ, שלומייניי ו, ר׳ שלמוני דת | ר׳ — לקיש] ואג, ריש לקיש דפכי, ר׳ לוי ת | תרנוס עי, תרכוס פוא¹גכרי¹, תרכוסא דת, טרכוס ר², תרנובו ר³ | ג׳] ד¹א²ער³, שלש פא¹גכר, שלוש ות, שלשה ד |

המקדש בנוי וקרבנות מוקרבים וכהנים משרתים ושכינה מסתלקת שנאמר ויחלום וכו׳ עולים ויורדים בו אין חלום אלא שיש לו פתרון ויחלום והנה סולם מוצב ארצה זה בית המקדש וראשו מגיע השמימה אלו הקרבנות קרבים שריחם עולה לשמים והנה מלאכי אלהים אלו כהנים המשרתים שעולים ויורדים בכבש והנה ה׳ נצב עליו ראיתי את ה׳ נצב על המזבח (ובר קפרא הוא ר״א הקפר בספרי שם ועי׳ במ״י לעיל צד 578 וצד 663), ובמאמר הנוסף במ׳ תהלים מ״ב שם הגי׳ אין חלום שאין לו פתרון (ובמ׳ תהלים שנדפס מכבר אין חלום אלא שיש לו פתרון) הנה סולם וכו׳ א־לו הקרבנות שקריבין (שמקריבין) וריחן עולה וכו׳ אלו הכהנים שעולים ויורדים בכבש שנקראו מלאכים שנאמר כי מלאך ה׳ צבאות הוא וכו׳ ובתנחומא מ״ב שם ויחלום וכו׳ אמר ר׳ אלעזר בר׳ שמעון בן יוחי הראה לו מזבח שנ׳ מזבח אדמה וראשו מגיע השמימה זה ענן הקטורת והנה מלאכי אלהים אלו הכהנים שעומדים על כבש המזבח ומשמשין, ובשני כ״י שם הגי׳ אלו כהנים ולוים שעומדים וכו׳, ובכ״י אחר שם אלו כהנים גדולים המשרתים עליו, ולפנינו ג״כ חגי׳ כהנים גדולים וכן בשכל טוב צד 141, ובא״א העיר מלת גדולים יתירה, וביפ״ת כתב וי״א דגדולים ט״ס ועיי״ש ובספר מתת־יה [וכן ליתא בכי״ת], ובלי מלת גדולים הועתק במה״ג עמו׳ 450 והנה מלאכי אלהים אלו הכהנים וכן הוא אומ׳ כי שפתי כהן ישמרו דעת וכו׳ כי מלאך ה׳ צבאות הוא עולים ויורדים בו עולים ויורדים בכבש וכו׳ ובעקידה שער כ״ה והנה וכו׳ אלו הכהנים שנאמר כי שפתי כהן וכו׳ כי מלאך י״י צבאות הוא עולים ויורדים בו בכבש וכו׳, ומה שנרשם בגליון בילקוט ד׳ פפד״א למלת גדולים ס״א ל״ג ליתא בילקוט דפ״ר וד״נ: 4 זה סיני. בכי״פ נוסף פירושו סכום דין לקבל דין, ובערוך ע׳ סולם ובבחיי סלם זה סיני חושבניה דדין כחושבניה דדין [וכן בכי״ת בסמוך] וכן מפרש בלק״ט חושבניה כחושבניה דדין ק״ל, ובמה״ג שם סולם זה סיני שהוא מנין סלם, ובמדרש אגדה [ובכי״א מתנחומא המובא במבוא לרש״ב צד ס״ג] ובעקידה שם סלם זה סיני בגימטריא, ובהוספה שבדפוסי׳ ד״א והנה וכו׳ גי׳ משובשת זה סיני אותיות דדין הוא אותיות דדין, וכן נוסף בילקוט ד״ו רבנן פתרין ליה בסיני והנה סולם זה סיני אתיה דדין כאתיה דדין ובגליון שם נרשם פירוש במספר, ובתנחומא מ״ב שם ד״א ויחלום אמר ר׳ שמעון בן יוחי הראה לו סיני (הוא סלם הוא סיני) זה סימן ס׳ עולה ששים י׳ עשרה נ׳ חמשים י׳ עשרה הרי מאה ושלשים וסלם מאה ושלשים נאמר כאן מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה ונאמר בסיני וכו׳ עד לב השמים: 6 וירד משה וכו׳. בכי״ל כתוב וירד משה ואלעזר מן ההר, ופסוק זה אינו נאמר בסיני אלא בהור ההר (במדבר כ׳ כ״ח), ובכי״ו היה כתוב ג״כ ואלעזר ונמחק שם, ובא״א העיר וצ״ע שעל אהרן אין מביא ראיה לעולים ויורדים וכו׳ כמו במשה וכו׳ ואפשר דתיבת אהרן טעות ועולים ויורדי׳ על משה מדריש לבד אעפ״י שהוא יחיד דלקמן נמי דריש עולים ויורדים על דניאל ואפי׳ שהוא יחיד ועי׳ גם ביפ״ת, אכן הגי׳ זה משה ואהרן איתה בכל כ״י [מלבד כי״ת] ובדפוסי׳ וילקוט ובמה״ג ושכל טוב שם, ובלק״ט והנה וכו׳ זה משה ואהרן עולים ויורדים כענין שנא׳ ומשה עלה וכו׳ וכתיב וירד משה וכתיב ויעל משה וגו׳ ואל הזקנים אמר שבו לנו בזה (שמות כ״ד י״ג י״ד), ובבחיי והנה וכו׳ זה משה ואהרן כענין שנאמר ומשה עלה וכו׳ וכתיב וירד משה וגו׳ ואל הזקנים אמר, ובעקידה שם והנה וכו׳ אלו משה ואהרן עולים ויורדים דכתיב ויעל משה וירד משה מן ההר אל העם ועלית אתה ואהרן עמך (שם י״ט כ״ד), ובתנחומא מ״ב שם ד״א והנה וכו׳ זה משה ואהרן שנאמר ויעל משה ואהרן (שם כ״ד ט׳), ובהוספת הדפוסי׳ [וכי״ת] טעם הדרש והנה מלאכי אלהים זה משה ואהרן וכו׳ ולמדנו לנביאים שנקראו מלאכים וכו׳ ועי׳ בתנחומא ותנחומא מ״ב ריש פ׳ ויקרא ובהערות רש״ב שם: 7 שלומייני. כנר׳ לא הוזכר חכם זה במקום אחר, ומאמרו בשם רשב״ל תרונוס[1]) כסא של ג׳ רגלים והן האבות הראה לו כמאמר רשב״ל לעיל צד 475 ולקמן פס״ט סי׳ ג׳

[1]) θρόνος.

הראה לו, ר' יהושע דסיכנין בשם ר' לוי את הוא רגל שלישית, היא דעתיה דר' יהושע בשם ר' לוי כי חלק י"י עמו יעקב חבל נחלתו (דברים לב ט) מה חבל זה פחות משלשה אין מבקיעין אותו, ר' ברכיה אמר עולם ושליש עולם הראה לו, עולים אין עולים פחות משנים ואין יורדים פחות משנים, המלאך שלישו שלעולם, מנ' שהמלאך שליש העולם שנ' וגויתו כתרשיש ופניו כמראה ברק וגו' (דניאל י ו): ר' חייא רבא ור' ינאי חד אמר עולים ויורדים בסולם וחרנה אמר עולים ויורדים ביעקב, מאן דאמר עולים ויורדים בסולם ניחה, מן דאמר עולים ויורדים ביעקב מעלים בו

2 ספרי האזינו פי' ש"ב: 3 ילקוט שם, ילק' דניאל ר' תתקס"ו: 4 חולין צ"א ב': 5 ילקוט ר' קי"ט, ילק' מכירי ישעיה מ"ט ג':

1 דסיכנין] דסכנין דפואגכת, ל' ע | אתה ת | שהוא י | שלישית] פות, שלישי א[1]געי, ג' ד[1]א[2], שלשה ד | דעתיה ל' ת | ** דר'] ר' ל | יהושע] פ, יהושע (יהושוע ת) דסכנין (דסיכנין א[1]) ואגכת, יהודה דסכנין ד | בשם ר' לוי ל' פ | 2 יעקב — נחלתו] יעקב חבל פ, ל' ו | החבל הזה (הזאת א[1]) דפואגכתי | משלשה] פוא[1]גכי, משלושה ת, מג' דא[2] | מבקיעין] אגכ, מבקעי' ד[1], יים דת, מפקיעין פוי | אותו] וגכי, ~ כך יעקב הוא השליש בחבל פ, כך האבות אינו (אין א) פחות מג' (משלשה א[1]) דא, כך.. אינן פחותים משלשה ת | 3 אין — משנים] י, אין פחות משנים (מב' ד[1]) דפוגכת, שנים א | ואין — משנים] י, יורדים אין פחות משנים ו, ויורדים (ויורדין פא[1]ת) שנים דפאת, ויורדים ב' ד[1], ל' גכ | 4 המלאך — עולם] וגכ, והמלאך.. עולם א, המלאך (והמלאך י) הוא שלישו של עולם פי, ל' דת | מנ' — העולם] ומנין (ומנ' ו) שהמלאך הוא שלישו של עולם דוכ, ומנין (ומניין ת) שהמלאך שלישו שלעולם את, מנין י, ל' פג | כתרשיש] ~ כהדין ימה ד[1] | * ופניו — וגו'] פניו.. בזק וגו' ל, ופניו (פניו ד[1]).. ברק ועיניו (שיניו ד[1]) כלפידי אש וזרועותיו ומרגלותיו כעין נחושת (נחשת פת) קלל דפת, וגו' וג, ל' אכי | 5 חייה ו | רבא] רבה פואכימ, רובה ג, ל' דת | * ינייו] ינאי דפאכתימ, ל' לג | ויורדין דא[1] | בסלם גמ | וחרנה] פו, וחרינא ג, ואחרינא י, וחד דאכתמ | ויורדין א[1] | 6 מן ג | ויורדים] ויורדין א, ל' ת | בסלם מ | ניחה] ו[0], ניחא דפאגכתימ | מן] ג, מאן ו[0]מ, ומאן ד[1]כתי, אלא למאן פ, מ"ד א[2], ומ"ד א[1] | עולין ג | ויורדין א[1] | מעלין אגעמ | בו] פוא[2]גכי, לו א[1], ל' דת |

האבות הן הן המרכבה וכו' ובברכות שם במאמר ר' אלעזר אמר משה וכו' ומה כסא של שלש רגלים אינו יכול לעמוד לפניך וכו' [ובילקוט הנוסחא והנה י"י נצב עליו ריש לקיש אמר תרגום וכו'], וכתיבת תרונוס בכי"ל כמו לעיל צד 783 כמטה וכתרונוס, ובערוך ע' תרגוס הגי' גם כאן תרגוס, וכן בהמאמר שהועתק שם מילמדנו עד שלא נבנה ביהמ"ק היה העולם עומד על תרגוס של שתי רגלים וכו' והוא המאמר בתנחומא מ"ב תרומה סי' ח' ועיי"ש, ובתנחומא שם על טרונוס של שתי רגלים וכו', וברוב הספרים נשתבש תרכוס [ובכי"א ב' הנוסחא כנראה תורכוס ובגליון כתוב פי' כסא, ובגליון כי"ת פי' ארגז], ובפי' ב"ר כ"י מפרש מה סלם שלש אותיות כך הראה לו שהעולם עומד על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים [אבות פ"א מ"ב], ונכון הפי' האחר שם ד"א כסא של שלש רגלים שלשה אבות אברהם יצחק ויעקב: 1 את הוא וכו'.. אמר הקב"ה ליעקב (ועי' במ"י לעיל צד 494 בד"ה אתם וכו') את רגל שלישית, ובך התרונוס עומד שאינו פחות משלש רגלים וכמו כן הדרש דר"י בשר"ל כי חלק וכו' יעקב חבל נחלתו מה חבל זה פחות משלשה וכו', ולפנינו בכי"ל וכן בכי"ו וכי"ג וכי"כ ובילקוט הלשון קצר וחסר הנמשל כך וכו', ובכי"פ נוסף כך יעקב הוא השליט בחבל, ובדפוסי' [וכי"א ב' וכי"ת] כך האבות אינו [אינן] פחות [פחותים] מג', ובספרי שם יעקב חבל נחלתו וכו' מה חבל זה משולש כך היה יעקב שלישי לאבות וקיבל שכר כולם כשנולד אברהם מהו אומר ואת לצרה יולד כשנולד יצחק מהו אומר טובים השנים מן האחד כשנולד יעקב מהו אומר והחוט המשולש לא במהרה ינתק: 2 מבקיעין. מפקיעין ועח"נ, וכן הפקיר בהברת הירושלמי הבקיר, ובח"נ לעיל צד 265 הגי' ומפקיע והגי' ומבקיע, ולעיל צד 645 ומפקירות ובח"נ שם ומבקירות ועי' במבה"י ח' ע"א ובעמת"ל ע' בקע ועי' בקר, ובמ"כ הגיה מפקיעין ופי' אין גודלין חבל בלא שלשה נימין: 4 כתרשיש. בפי' ב"ר כ"י מפרש וגויתו כתרשיש כהדין ימא ואותו ים שלישו של עולם הוא וכן נוסף במדרש דפ"ר כהדין ימה, ובריתא בחולין שם תנא כמה רחבו של סולם שמונת אלפים פרסאות דכתיב והנה מלאכי אלהים עולים ויורדים בו עולים שנים ויורדים שנים וכי פגעו בהדי הדדי הוו להו ארבעה וכתיב ביה במלאך וגויתו כתרשיש וגמירי דתרשיש תרי אלפי פרסי הוו, ופירש"י שם תרשיש ים ששמו תרשיש כדמתרגמינן תרשיש כרום ימא (עי' שמות כ"ח כ', ל"ט י"ג יחזקאל כ"ח י"ג) מראה הים וכתיב אניה באה תרשיש וכן בפי' ר"ס דניאל שם וגויתו כתרשיש תרי אלפי אמה כעומק ים תרשיש וכו' וזה שאנו מתרגמינן תרשיש כרום ימא, וברש"י שם וגויתו וכו' גופו גדול שני אלפים פרסה כמדת ים ששמו תרשיש והוא ימא של אפריקא, ובפי' ב"ר הנדפס מפרש אין עולים פחות משנים ואין יורדים פחות משנים הרי ד' מלאכים ומלאך אחד הוא גדול כשלישו של עולם שנאמר וגויתו כתרשיש ברום (וצ"ל כרום) ימא ו י ם הוא שלישו של עולם ועי' בתוספות פסחים צ"ד א' בד"ה כל היישוב וכו', ובילק' דניאל המאמר מסורס ומקוטע ר' ברכיה אמר המלאך שלישו של עולם הוי עולם ושליש העולם הראה לו, והדרש שהמלאך שליש העולם גם במאמר ר"ב לקמן פצ"ז בנוסחת הדפוסים לפ' וירא יוסף וכו' ידא דדחת תליתאה דעלמא את מבקש לדחותה ועי' בפסי"ר סוף פ"ג, ובמאמר סתמי בילק' ישעיה ר' שי"א וקווי י"י יחליפו כח וכו' זה יעקב בשעה שעבר את מעבר יבוק נזדווג לו מלאך שהוא שלישו של עולם שנ' וגויתו כתרשיש ולא יכול לו וכו', ובענין האגדה שהמלאך שליש העולם עי' במ"נ ח"ב פ"י ובבחיי פ' ויצא: כמראה ברק. בכי"ל כתוב כמראה בזק כלה"כ יחזקאל א' י"ד כמראה הבזק ועי' לעיל צד 516 ובמ"י שם: 5 ר' חייא וכו'. וכן נחלקו ר"ח ור"י לקמן צד 792 בדרש והנה י"י נצב עליו וכו' חד אמר עליו על סלם וחרנא אמר עליו על יעקב וכו', והשלמתי מלת י נ י י שנשמטה בכי"ל ועח"נ, ולעיל צד 591 ר' ייני בר פלוגתא דר' חייא ג' פעמים ובכולם הלשון חד אמר וכו' וחרנה אמר וכו' ועי"ע לעיל צד 208 ובמ"י שם: 6 מעלים בו וכו'. בפי' ב"ר כ"י מפרש פעמים מעלין אותו פעמים מורידין אותו, ובפי"ת פי' מעלין ומורידין שמלמדים עליו זכות וחובה והמלמד זכות עולה כדאמר בסמוך ועי"ע

מורידים בו אופזים בו קופזים בו סונטים בו שנ' ישראל אשר בך אתפאר (ישעיה מט ג), את הוא שאיקונין שלך חקוקה למעלן עולים ורואין איקונין שלו יורדין ורואים אתו ישן, למלך שהיה יושב ודן בפרור עולים לבסילקי ומוצאין אותו ישן יורדים בפרור ומוצאים אותו יושב ודן, למעלן כל מי שהוא אומר זכותו עולה חובתו יורד, למטה כל מי שאומר זכותו יורד חובתו עולה, מלאכים המלוין את

1 לקמן פע"ח סי' ג' ופפ"ב סי' ב', חולין סא, פדר"א פל"ה, במדבר רבה ריש פ"ד: 4 ילקוט ר' קי"ט, תנחומא מ"ב ויצא סי' ג', ויצב סי' ב':

1 מורידים] פוכי, מורידין א2געמ, ומורידים דת, ומורידין א1 | ** בו] ל' ל | אופזים] פואכער1ימ, אופזין גער2, אפזים דתע, אופצי' ד1 | קופזים] פוא1כעימ, קופזין גע, קפזים דתע, קופצים א2, קופצין ר1, קופצי' ד1 | סונטים] וכעי, סונטין גר, סונטי' ד1, שונטים א, סוטנים ד, שוטנים תמ, מקטרגים פ | שנ'] ל' וי | אתה ן | 2 * שאיקונין פואגכתמ] שאיקוני' ד1, שאיקונים ד, שאוקונין ל, שאיקוניך י | שלך ל' י | חקוק י | למעלן] וג, למעלה דפאבתי, למעל' ד1, למעלה בכסא הכבוד מ | עולים למעלן וג, עולי' למעלה ד, עולים (עולין א2י) למעלה פאכתימ | ורואין] פואגמ, ורואים כת, ורואי' ד | איקונים ד, אוקני' ד1 | יורדין למטה אגת, ויורדים (־י' ד1, ־ין פי) למטה דפבי, יורדים למטן | ורואין כ, ומוצאים ת, ומוצאי' ד, ומוצאין פואגימ | אותו | למלך] וא2גכעי1מ, משל ~ דפא1ת | שהיה] ~ לו דין א | 3 בפרור] פומ, בפרוור אע, בפרוד דגכ, בפרוזדור י, בפרוזדוד ת | עולין פאגיעמ | לבסלקי א, לבסליקי מ, בבסילקי ג, בסילקי י | * ומוצאין גתי], ומוצאי' ד1, ־ים ד, ומצאין ו0, ומוציאין ל, ־ים כ, מוצאין אמ, ורואין ע | יורדים] ו, יורדין פגעי, ויורדים כ, יוצאין א, ויוצאין דת | בפרור] פו, בפרוד דגכ, בפרוור אע, בפרוזדור י, בפרוזדוד ת | ומוצאין א1גתי, מוצאין א2, ומוציאין פע, ־ים כ, ורואין ע0 | יושב ודן] פואגכעי, ישן דת | * למעלן — חובתו עולה] למעלן .: למטן כל מי שהוא אומר.. עולה פ, ל' לדואגכת | 4 מלאכים] ד1פואגכי1, ד"א ~ דת, והנה מלאכי אלהים עולים ויורדים בו ח | שהן מלוין דפתי... מלוים וגכ, שהם מלוים ח, שמלוין א2 |

בסוף הפרשה: 1 אופזים וכו'. מרקדים בו מדלגים בו מגדפים בו שעולין ורואין איקונין דמות שלו (ועי' לעיל צד 385) חקוקה למעלן ויורדין ורואין אותו ישן, ואופזים מלה בודדת בזו הפרשה ונר' שהיא מל"מ מפזז ומכרכר (ש"ב ו' ט"ז ובדה"א ט"ו כ"ט מרקד ומשחק) [מהמשך הענין כאן ולקמן צד 790 בנבוכדנצר יוצא בברור שכל הלשונות האלו לא של שמחה הן אלא של בוז וכעס וכמו שהוא גם לפי' ב"ר בסמוך], וקופזים כמו וקופצים (וכ"ה בדפ"ר קופצי' ולמטה קופצים) וכן לקמן פפ"ג סי' ד' גבר קפוז וכו' כל אותה דובה קפז וכו', וסונטים כמו לקמן פע"א סי' ב' והכל היו סונטים בה מפרשי ימים היו סונטים בה וכו', והמאמר הועתק בערוך ע' אפזים וע' סנט וע' קפז א' ועיי"ש, ובפי' ב"ר כי"ט וכי"א מפרש אופזים (אופזין) בו דוחקין בו, וכתב ואופצין (ואופזין) שהוא לשון דוחקין הביא המורה ראיה מן המשנה ולא נהיר (ונר' שכוון לאהלות פ"ט מ"ג היתה פחותה וכו' או אפוצה וכו' ועי' בעמת"ל ע' אפץ, ובפי' ב"ר דפ"ר הלשון אופזים בו כמו אופצים בו דוחקין בו אפוצא במשנת כלים), וסונטין פי' שם מקטרגין וכן הגי' בכי"פ מקטרגים. והדרש שנ' ישראל אשר בך וכו' את הוא שאיקונין וכו' הובא כאן לפרש סונטים בו עולין ורואין איקונין וכו', ובנבחר מפנינים הביא הגי' מכ"י ישן סוטנים בו את הוא וכו' שנאמר ישראל וכו', ובילק' מכירי גורס או מפרש את הוא שאיקונין שלך חקוקה למעלה בכסא הכבוד, ובבחיי עולים למעלה רואים דמות יעקב חקוקה בכסא הכבוד יורדים למטה ומוצאין אותו ישן [ובמדרש אגדה ראו דיוקנו של יעקב אבינו חקוק בכסא הכבוד אמרו והלא למטה הוא ומי הביאו כאן ירדו וראו אותו ורצו להזיקו, וע' במה"ג עמ' 452] ובלק"ט וראשו מגיע השמימה שדמות יעקב מחוקקה בכסא הכבוד, וכן לקמן פפ"ב יעקב שאיקונין שלו חקוקה בכסאי וכו' ובתר"י א' חמון יעקב חסידא דאיקונין דיליה קביעא בכורסי יקרא וכו' ולקמן פע"ח את הוא שאיקוניך חקוקה למעלה, [ובבמ"ר שם קבעתי איקונים שלך בכסאי] וברקאנטי פ' ויצא הובא בראשית רבה עולין ומסתכלין בדיוקנו של מעלה ויורדין ומסתכלין בדיוקנו של מטה מלמד שדמות יעקב אבינו ע"ה חקוק' בכסא הכבוד, ובשכל טוב שם גורס ומפרש ר' חייא רבה ורב ינאי חד אמר וכו' וחד אמר עולים ויורדים בו ביעקב שהיו מלאכי השרת מעלים בו ויורדים בו אופזין בו קופזין בו סוטנים בו זש"ה ישראל וכו' חקוקה למעלה עולים למעלה ורואים חית רביעית שבכסא הכבוד ששמה כמוהו דהיינו ישראל ויורדים למטה ומוצאים אותו ישן ולכך היו סוטנים בו, ובחולין שם תנא עולין ומסתכלין בדיוקנו של מעלה ויורדין ומסתכלין בדיוקנו של מטה בעו לסכוניה מיד והנה ה' נצב עליו וכו' ופירש"י שם בדיוקנו של מעלה פרצוף אדם שבארבע חיות בדמות יעקב ועי' גם בפי' רגמ"ה, ובפדר"א שם ומלאכי השרת עולים ויורדים בו ורואים פניו של יעקב ואומרים זה הפנים כפני החיה שבכסא הכבוד וכו' [ובתנחומא מ"ב שמיני סי' ג' יעקב וכו' ראה סולם ומלאכי אלהים עולים ויורדים ומביטים בו וכו' יעקב הצדיק אדם שאמר לו הקב"ה אשר בך אתפאר שנאמר ישראל וכו']: 3 בפרור. נר' שהוא מל"מ בדה"א כ"ו י"ח לפרבר (ובמ"ב כ"ג י"א פרורים) ועי' געזעניוס־בוהל ע' פרבר [ורמב"ן בראשית ל' כ'], והוראתו כאן לשכה שהמלך יושב ודן שם. ועי' בערוך ע' פרוור, ובסילקי. בל"ו1) היכל המלך, וקשה שהמשל יורדים וכו' ומוצאים אותו יושב ודן אינו דומה לנמשל יורדין ורואים אותו ישן, ואולי טעם המשל שהמלך במקום אחד הוא יושב ודן ובמקום אחר הוא ישן, וכבר העיר בא"א וצל"ע איך הוא ענין זה, ובדפ"ר וד"ו [וכי"ת] משובשת הגי' משל למלך וכו' אותו ישן ויוצאין בפרוד ומוצאי' אותו ישן, ובמ"כ הגיה יושב ודן (בלי מלת בפרו') עולים וכו' ומוצאים אותו יושב ודן ויוצאין בפרוד ומוצאים אותו ישן והדפיסו אחריו שהיה יושב ודן עולים וכו' ומוצאים אותו דן ויוצאים וכו' ומוצאים אותו ישן, ואין להגיה המאמר נגד הגי' שלפנינו בכי"ל ובשאר כ"י ובערוך וילקוט [ובילקוט מכירי הגירסא עולין לבסילקי מוצאין אותו יושב ודן כך עולין למעלה ומסתכלין בדמותו ויורדין למטה ומסתכלין בעו לסכוניה מיד והנה כו' ואולי הוא טעות], ובענין בסילקי עי' ציעגלער קעניגסגלייכניססע צד 104, ושם מפרש המאמר לפי הלשון המוגה בדפוסים: למעלן כל מי וכו'. בכי"ל ג' תחלה מלאכים המלוין וכו' ואח"כ למעלן וכו', וכן סדר המאמרים בדפ"ר וד"ו וכי"ו [וכי"א א' וב'] וכי"ג וכי"כ והגהתי בסדר הנכון בכי"פ וכן הגיה בא"א וביפ"ת ועי' גם במ"כ אכן השמיטו כבר בד' קראקא א' המאמר מלאכים שהן מלוין וכו' [ובכי"ת המאמר מלאכים שהן מלוין כפול בשינויים קטנים קודם למעלה כל מי שהוא אומר וכו' ואחריו, ובכי"א א' חסר אחר תיבת למטה סוף המאמר והושלם בגליון ואח"כ כתוב שם מלאכים שמלוין אותו בארץ ישראל מלוין אותו בחוצה לארץ והוגה בגליון עולים אלו מלאכים וכו' ישראל יורדים אלו שמלוים אותו וכו'], ובילקוט לא הועתק למעלן כל מי וכו', וטעם המאמר למעלן מי שהוא אומר זכותו של ישראל עולה ומי שאומר חובתו יורד אבל למטה וכו': 4 מלאכים המלוין.

1) βασιλική.

האדם בארץ אין מלוין אותו בחוצה לארץ, עולים אילו שליווהו בארץ ויורדים אילו שליווהו חוץ לארץ ר' לוי בשם ר' שמואל בר' נחמן מלאכי שרת על ידי שגילו את מיסטירין שלהקב"ה נדחו ממחיצתן קל"ח שנה, ר' תנחומ' הוה מפיק לישנא קלח, אמר ר' חמא בר' חנינא על שנתגאו ואמרו כי משחיתים אנחנו את המקום הזה (בראשית יט יג), איכן חזרו, כאן, עולים ואחרכך יורדים: ר' יהושע בן לוי פתר קריא בגליות, ויצא יעקב כמה דאת אמר שלח מעל פני ויצאו ירמיה טו א), יג וילך חרנה כמה דאת אמר אשר הוגה י"י ביום חרון אפו (איכה א יב) ויפגע במקום, עד אפס מקום (ישעיה ה ח), וילן שם כי בא השמש, אומללה יולדת השבעה נפחה נפשה באה שמשה (ירמיה טו ט), ויקח מאבני המקום, תשתפכנה אבני קודש (איכה ד א), וישם מראשותיו שנ' כי ירד מראשותיכם (ירמיה יג יח), וישכב במקום ההוא שנ' נשכבה בבשתנו (שם ג כה), ויחלם זה חלום נבוכדנצר, והנה סולם זה צלמו שלנבוכדנצר הוא סמל הוא סלם, מצב ארצה,

2 לעיל לד 524 ומ"כ: 5 ילקוט כ' קי"ט:

1 לו לאדם א[1], לאדם א[2] | בארץ] ח, ~ ישראל דפואגכתי | אינן י, אינם ח | מלווים וח | בחוץ פח, חוץ ג | * לארץ פ] ~ למעלן כל מי שהוא אומר (כל שהו ל) זכותו עולה חובתו יורד למטה (למטן ד) כל מי שא' (שהוא אומר דן) זכותו יורד חובתו עולה לדו, למעלה כל מי שאומר.. יורד למטה (כל מי שאומ'.. עולה א[2]א[01]) א, למעלה כל מי שהוא אומר.. יורד למטן כל מי שהוא אומר זכותו עולה כ, למעלה כל מי שהוא או' יורד חובתו עולה ג, למעלה כל.. אומר זכותו עולה למעלן וכל מי שהוא אומ' חובתו יורד למטן כל מי שהוא אומ' חובתו עולה זכותו יורד ד"א מלאכים שמלוין אותו בארץ ישראל אין מלוין אותו בחוצה לארץ ת | עולים] פחי, עולין וא[2]גכר, עולים ויורדים בו (בו עולים ד) דת | אילו] וג, אלו פחא[2]כרי, אותם ד, אותן ת | * שליווהו ל[0]] שליוהו ל, שליוו אותו ד[1]וחג, שלוו אותו פא[2]כתרי | בארץ] ~ ישראל דפוחא[2]כרי, ישראל עולים ת | ויורדים] חר[2], ויורדין פר[1], יורדים דוכי, יורדין א[2], ל' ת | אילו] ו, אלו דפחא[2]כרי, אותן ת | * שליווהו] שליוהו ל, שליוו אותו דוח, שלוו אותו פכי, שמלוין (שמלוים ת) אותו א[2]ת, שהיו מלוין אותו ר[2], ללוות אותו ר[1] | חוץ] וג, בחוץ פח, בחוצה דא[2]כתרי | 2 לארץ יורדים ת | בר דפוא[2]גתי, בר ר' כ, ל' א[1] | נחמן] נחמני א[2], ל' א[1] | שרת] ג, השרת דפוחאכתרי | על יד ת | שגילו] פוחג, שגלו דאכתרי | את ל' | מסטירין דפוחת, מסטורין כר[8], מסטרין ג[י1], מיסתורין א[2], מסתורין א[1]ר | נדחו] ברחו א[2] | 3 מאה ושלשים ושמנה פחכ, מאה.. ושמונה ו[י1], מאה ושלשים ג | * שנה דפואגכי] שנים חת, ל' ל | תנחומה ו, תנחומא דפחאכתרי | הווה ו | מפק ו, מפיק ליה ר[1], ..לה ר[2] | לישנה ו, לשנא דג, לשנה ד[1], ללישנא ר[1] | * קלח ד[1]ו[י1]] קלה ל[0]חאר, קלא לדפגכ, קרא ת | אמר ל' א[2] | חייא א, חונא ת | בר'] כי, בר דפאגת, ביר' ו | חנינה וגת, חיננא א[1] | על] פוח, ~ ידי דאגכי, יד ת | 4 את — הזה] את.. הזה וגו' ג, וגו' פ, ל' א | איכן] ד[1]פוגכ, ואיכן ח, היכן דתי, והיכן א | עולים] פוחכי, עולין ג, עולים ויורדים עולים דא[2]ת, עולים ויורדין עולין א[1] | יורדין א[1] | 5 קריא] פחגי, קרייא ת, קריה א, קרייה דוכ | בגלות דאת | יעקב] פחאגכבי, ~ מבאר שבע דות | שלח — ויצאו] ויצא מן בת ציון כל הדרה מבאר שבע נשבע י"י בגאון יעקב בי, ויצא מבת.. הדרה ח | 6 וילך ל' ח | אפו ~ מבאר שבע נשבע י"י בגאון יעקב ח | עד] כד"א ~ א | 7 אמללה גת | יולדת הז' ד[1] | * נפחה — שמשה] נפחה.. בא שמשה א[2], נפהה.. באה שמשה בעוד יומם בושה וחפרה ו[0], באה שמשה ג[י], וגו' ל, ל' דוחכת | 8 קודש] חגי, קדש פואכ, קדש בראש כל חוצות דת | וישם ל' א[1] | מראשותיו ו | 9 שנ' ל' (וכן בסמוך) | בבשתנו] ג, בבושתנו ח, בבשתינו אכ, בבשתנו וגו' ו, בבשתנו ותכסנו כלמתנו פ, בבשתינו.. כלימתינו ד, בבשתינו ותכסינו כלמתינו ת, בבושתינו.. כלמתנו כי לי"י אלהינו וגו' י | 10 ויחלם] וג, ויחלום פחאבי, ויחלום והנה סולם (סלם ת) דת | זה] ל' א | חלום] כ, חלומו של דפוחאגתי | נבוכדנצר] פוח, נבוכד נצר דתי, נבוכדנאצר א, נבוכד נאצר גכ | סלם ו[0]חא[1]ג | זה] הוא ו[0] | נבוכדנצר] פו[0]ח, נבוכד נצר דתי, נבוכדנאצר אכ, נבוכ' נאצר ג | הוא — סלם] הוא סמל (סלם ח, סולם י[1]) הוא סולם (סלם פאגת, סמל חי, צלם כ) אותוי (אתיא י, היינן אתוהי פא[2]גכ, היגון איתוהי א[1], הינון אתין ח) דדין הן אותוי (הינון אתוהי א[2]גכ, אינון אתוהי פ, אינון איתוהי א[1], הינון אתין ח, הוא כאותוי ת, אינון אתיא י) דדין דפחאגכתי, הוא סמל הוא סולם הנון אתוי דדן והינון אתוי דדן ו | מצב] פא[1]ג, מוצב דוחא[2]כתי |

בתנחומא מ"ב שם והנה מלאכי אלהים עולים ויורדים בו לא היה צריך לומר אלא יורדים ועולים משאדם יורד הוא עולה והוא אומר עולים ויורדים וכו' [ובמדרש אגדה יורדים ועולים מבעי ליה אלא אותן מלאכים שיצאו עמו מארץ ישראל לא הלכו עמו לחוצה לארץ אלא עלו הם וירדו אחרים לח"ל], ובלק"ט והנה מלאכי אלהים עולים אלו מלאכי השרת שליווהו בארץ ישראל ועלו וירדו אחרים ללוותו בחוצה לארץ, ובבחיי והנה מלאכי אלהים שליווהו מא"י עולים ואחרים יורדים ללוותו בחוצה לארץ, ובמה"ג עמו' 451 והנה וכו' ויורדים עולים אלו מלאכים שמלוין אותו בא"י ויורדים אלו מלאכים שמלוין אותו בחוצה לארץ ועי"ע בפירש"י עה"ת ולקמן סוף פע"ד: 2 ר' לוי וכו'. מאמר זה נסדר כבר לעיל צד 524 לפ' כי משחיתים וגו', ועי' במ"י שם, וכאן הושלמ' מלת שנה בכי"ל ביני שיטי, והחשבון קל"ח שנה מפורש גם בפי' ב"ר ובלק"ט [ועי' במבוא לתנחומא לרש"ב צד ס"ג]: 5 פתר קרייא. וכן לקמן פצ"ב סי' ג' ר' יהושע בן לוי פתר קריה בגליות (ובדפוסים שם משובש ר' יאשיה ב"ל)]: 10 נבוכדנצר. לכתיבת נבוכד נצר בשתי תיבות וכן נבוכדנאצר נבוכד נאצר בח"נ כאן ובסמוך ע' גם בח"נ לעיל צד 456 ובמקומות שציינתי במ"י שם: הוא סמל וכו'. הן אותיות של סמל והן אותיות של סלם כמו שמפרש בשאר הספרים, וסמל

44b הקימה בבקעת דורא (דניאל ג א), וראשו מגיע השמימה, רומיה אמין שיתין (שם שם), והנה מלאכי אלהים זה חנניה מישאל ועזריה, עולים ויורדים בו מעלים בו ומורידים בו אופזים בו קופזים בו סונטים בו די לאלהך לא איתנא פלחין (שם שם יח) והנה י״י נצב עליו, עבדוהי די אלהא עילאה פוקו ואתו (שם שם כו), ד״א והנה מלאכי אלהים זה דניאל, עולים ויורדים בו שעלה והוציא את בלעו מפיו הה״ד ופקדתי על בל בבבל והוצאתי את בלעו מפיו (ירמיה נא מד), והנה י״י נצב עליו, דניאל עבד אלהא חייא (דניאל ו כא):

1 הקימיה אכ, הקימא ג, אקימה ו, אקימיה דחי, אקימ׳ פ, והקימיה ד1, אוקמיה ת | דורה פו | שיתין] י, שתין וארי3, שתין וגו׳ פ, שתין (שיתין חר2) פתייה (פתיה כר1, פותיה ח) אמין שית דחכתר, שתין פתיה אמין שיתין ג | 2 זה] אלו חא, ל׳ י | עולי׳ א2, עולין ג | ויורדין א1ג | מעלים בו] מעלין בו פא1ג, מועלים בו ח, ל׳ כי | ומורידים בו] ומורידין בו פג, מורידים בו כי, מורדים בו ח, ל׳ א | אופזים] פוחא2י, אופזין א1ג, אפזים דת, אופצים ד1, אופצין ר1 | 3 קופזים] פוחכי, קופזין א1ג, קפזים דת, קופצים ד1א2, קופצין ר1 | סונטים] והא1כ, סונטי׳ י1, סונטין ד1גר1, סנטים פ, שונטים א2, שוטנים ת, שוטני׳ ד | * די — פלחין ל0] די אלהך.. פלחין ל, די לאלהך לא איתנה פלחין ו, די לאלהך (אלהך ח) לא איתנא (אנחנא כ) פלחין ולצלם דהבא די הקמת לא סגדין חא1כ, לאלהך לית אנחנא פלחין.. הקימת.. סגדין א2, ולצלם.. דהקמת לא סגדין י, ידיע ליהוי (להיוי ד1) לך מלכא די לאלהך (מלכא לאלהך ד1) לא איתנא.. ולצלם.. די הקמת לא נסגוד ד, ידיע ליהוי מלכא.. די הקימת לא נסגוד ת, ידיע להוי.. לא איתנא.. די הקמת לא ניסגוד ר1, אלהיך די אנת פלח ליה אלהיך לית אנחנא פלחין ג | עבדוהי] פוחאגכי, אמר להם הקדוש ברוך הוא (אמר להון ת) לחנניה מישאל ועזריה ~ דת | 4 דאלה י | עילאה] עלאה כת, עיליא ו, ל׳ א1 | ** פוקו ואתו (איתו י)] וגו׳ ל | ד״א] פואגכתי, ~ והנה י״י נצב עליו ד | עולין א2 | 5 בו ל׳ א2ת | את בלעו] פא1ת, את בילעו ו, את בולעו ד, בלעו כי, מפיו א2 | מפיו] א1, מתוך פיו דפוגכתי, את בלעו א2 | על בבל ד1 | את ל׳ ו0כ | בולעו ד1 | 6 והנה — חייא] פוב, והנה.. חייא וגו׳ ג, והנה.. אלה חייא כ, והנה.. עבדא אלהא חייא י, והנה.. זה דניאל.. חייא א, שהיה לו תנין אחד לנבוכד נצר והיה בולע כל מה שהיו (שהן ת) משליכין לפניו אמר ליה (לו ת) נבוכד נצר לדניאל כמה כוחו גדול שבולע כל מה שמשליכין לפניו אמר לו דניאל תן לי רשות ואני מתישו נתן לו רשות מה עשה נטל תבן והטמין לתוכו (בתוכו ת) מסמרים השליך (והשליך ת) לפניו ונקבו (נקבו ת) מסמרים את בני מעיו הדא הוא דכתיב (הה״ד ד1ת) הוצאתי את בילעו (בולעו ד1, בלעי ת) מפיו דבר אחר (ד״א ד1ת) והנה סולם (סלם ת) זה חלומו של נבוכד נצר וארו צלם חד סגיא וגו׳ (סגי ת) מוצב ארצה וניויה (ונויה ת) יתיר קם לקבלך וראשו מגיע השמימה (השמים ת) צלמא דנן רב והנה מלאכי אלהים עולים שנים (ב׳ ד1) ויורדים ב׳ אלו שרי ארבעה (ד׳ ד1) מלכיות ששלטנותן (ויורדים שנים ששלטנותן ת) גומרת בהן עולים ויורדים יורדים ועולים אין כתיב כאן אלא עולים ויורדים עולין (עולים ת) הם ועליה (ועלייה ת) תהא להם אלא שכל אחד ירוד מחבירו כתיב הוא צלמא ראשיה די דהב (רישיה דדהב ת) חדוהי ודרעוהי די כסף וגו׳ בבל (כסף בבל ת) למעלה מכולם (מכולן ת) כדכתיב אנת הוא רישא די דהב׳ (דהב ד1) וכתי׳ ובתרך (דהבא ובתרך ת) תקום מלכו אחרי (אוחרי ת) ארע מינך וכתיב ומלכו תליתאה אחרי די נחשא וכתי׳ בסיפה (בסופיה ת) ואצבעת (ואצבע ת) רגליא מנהון [די ת] פרזל ומנהון [די נחש ומנהון די ת] חסף מן קצת מלכותא תיהוי תקיפא ומינת (ומניה ת) תהוי תבירה (תבירא ד1ת) והנה י״י נצב עליו כתיב וביומיהון (וביומוהון ת) די מלכיא אינון (אנון ת, אילין ד1) יקים אלה שמיא מלכו די לעלמין (דעלמי׳ ד1) וגו׳ (לעלמין לא תתחבל ת) דת |

הוא צלם, ובכי״ל ל״ג חינן אתוי וכו׳ כמו לעיל צד 786 הדרש והנה סלם זה סיני בלי הפירוש חושבניה דדין וכו׳: 1 הקימה. בדניאל שם כתוב א ק י מ ה, ושם ה׳ י״א הקימה אבוך מלכא, ועח״נ: 2 מעלים בו וכו׳. לשון הדרש כמו לעיל צד 787 וכבר כתב ביפ״ת לא ידענא מה מעלין בו כי לא היו אלא מורידין ומשפילין וכו׳ ועיי״ש, ובכי״כ וילקוט ל״ג כאן מעלים בו, ובכי״ח הגי׳ כאן מועלים בו מורדים בו וצ״ע [לפי גירסתנו יהיה ראיה לפי׳ ב״ר לעיל שם אות 6 ודלא כיפ״ת שם ועי׳ מש״כ שם צד 788 אות 1, ובכי״ל הגי׳ די אלהך (וכן בכי״ח) והלמ״ד תלויה ביני שיטי בכתב אחר]: 4 עילאה. הקרי שם עלאה והכתיב עליא ועח״נ, ובפי׳ ב״ר כי״ט מפרש ללא נכון אמר להם הקב״ה לחנניה מישאל ועזריה עבדוהי די אלהא וכו׳ וכן נוסף בדפ״ר וד״ו אמר להם הקב״ה לחנניה וכו׳, ובא״א ובמ״כ ויפ״ת הגיהו אמר להם לחנניה וכו׳ [וכ״ה בכי״ת אמר להון לחנניה] והכל יתר, ובמה״ג עמו׳ 450 הועתק המאמר בזה״ל ד״א בגליות הכתוב מדבר ויצא יעקב שלח מעל פני ויצאו וילך חרנה א ו ת י נ ה ג ו י ל ך (איכה ג׳ ב׳) וכו׳ ויחלום זה חלומו שלנבוכדנצר והנה סלם זה ס מ ל ה ק נ א ה (יחזקאל ח׳ ג׳) מוצב ארצה אקימיה בבקעת דורא וכו׳ אלו חנניה מישאל ועזריה עלים ווירדים ירדו לכבשן האש ועלו עבדוהי די אלהא עלאה פוקו ואתו והנה י״י נצב עליו וריויה די רביעאה דמי לבר אלהין (דניאל ג׳ כ״ח): ד״א והנה מלאכי וכו׳. בדפ״ר וד״ו הגי׳ ד״א והנה י״י נצב עליו והנה מלאכי וכו׳ והוגה כבר בא״א ובמ״כ, וסיום הדרש והנה י״י וכו׳ דניאל עבד אלהא חייא חסר בדפוסים [וכי״ת] ואחר המלות והוצאתי את בלעו מפיו נוסף שם שהיה לו תנין אחד לנבוכד נצר וכו׳ וסיפור זה משונה מהסיפור בס׳ בל והתנין בספרי הגנוזים ועי׳ שם פסוק כ״ז וביוסיפון פ״ג ועי״ע הסיפור בירוש׳ נדרים פ״ג ל״ז ד׳ ושבועות פ״ג ל״ד ד׳ חויה (חיויא) דשבור מלכא וכו׳ ובתנחומא מ״ב בשלח סי׳ י״ז ותנחומא שם סי׳ י״ח מעשה בשבור מלכא (המלך) שהיה וכו׳ ועוד הוספה ארוכה בדפוסים [וכי״ת] ד״א והנה סולם זה חלומו של נבוכד נצר עד סוף הפרשה, ושתי ההוספות ליתנהו בכי״ל ושאר כ״י ובילקוט ולא הוזכרו בפי׳ ב״ר [ובכי״ת נמצא עוד הוספה זאת „ד״א והנה סלם מצב ארצה הראה הקב״ה את אבי׳ יעקב מקרה שיקרה את בניו והנה סלם אלו ישראל מוצב ארצה שכשיחטאו הם נעשין כארץ דיש לכל וראשו מגיע השמימה כשיעשו תשובה הם מתעלים

פרשה סט

א כח יג) והנה י״י נצב עליו וגו׳. ר׳ יוסי בן זימרה פתח צמאה לך נפשי כמה לך בשרי בארץ ציה וגו׳ (תהלים סג ב) ר׳ לעזר בשם ר׳ יוסי בן זימרה צמאה לך נפשי כמה לך בשרי, אמר ר׳ אייבו ככמהין הללו שהן מצפות למטר, רבנין אמ׳ כשם שנפשי צמאה לך כך רמ״ח איברים שיש בי צמאים לך, איכן, בארץ צייה ועיף בלי מים (שם שם), על כן בקדש חזיתיך לראות עזך (שם שם ג) זו פמליא שלך, וכבודך (שם שם) והנה י״י נצב עליו:

ב ר׳ חמא בר׳ חנינא פתח ברזל בברזל יחד וגו׳ (משלי כז יז) אמר ר׳ חמא בר׳ חנינא אין סכין מתחדדת אלא ביריכה שלחברתה כך אין תלמיד חכם משבח אלא בחבירו שני׳ ברזל בברזל

1 ילקוט כ׳ קי״ט, ילק׳ תהלים כ׳ תשמ״ו, ילק׳ מכירי שם ס״ג סי׳ ג׳: 6 ילקוט כ׳ קי״ט, ילק׳ מכירי משלי כ״ז י״ז, תענית ז׳ ס׳:

1 עליו וגו׳] עליו ויאמ׳ אנכי י״י וגו׳ ד׳, עליו ויאמר אני י״י ת׳, עליו חאכי, וגו׳ ו׳, ל׳ פ | בן] פאגכימ, בר דות | זימרה] ו׳, זמר׳ ד[1]׳, זמרה ד׳, זימרא ד׳, זמרא אגכימ, זמרא פת | צמאה — נפשי] פוא[2]גכימ, אלהים אלי אתה אשחרך ~ א[1]׳, ל׳ דת | כמה — וגו׳] כמה.. בארץ וגו׳ פ׳, כמה.. בארץ ציה (צייה ג) ועיף בלי מים דאגבתי, וגו׳ מ | 2 אמ׳ ר׳ אמ | * לעזר ו] אלעזר דפאגכתמ, ליעזר ל׳, אליעזר י (תהלים) | בשם ר׳] בר׳ י (שם) | בן] פאגכמ, בר דותי (שם) | זימרה] ו׳, זימרא אגכי (שם) מ, זמרא דפת | * לך נפשי דפוגכת] ל׳ לאמ | כמה — בשרי] פת, כמה לך ד׳, ל׳ ואגכמ | 3 אמר — אייבו] וגתר[3]׳, אמר.. איבו דפכר, ר׳ איבו אמ׳ א[2]׳, ל׳ א[1]י (שם) מ | ככמהות דפאתר[2]׳, ככמאות ו[0]ג, ככהמות כ׳, כאמבטיאות י׳, כאמבטאות י (שם), כבהמות מ | מצפות] פואגכרימ, מצפי׳ ד׳, מצפין ת׳, מצפים י (שם) | למטר] פוי, למים דאגכתי (שם) מ | רבנין] אימ, רבנן דוכת, ורבנין ג | לך צמא׳ י | כך] נפשי פ | מאתים וארבעים ושמנה גכ׳, מאתים.. ושמונה ו | אברים פ | 4 שבי׳ י (שם) | צמאים הם מ׳, צמאה י | ** לך] ל׳ ל | איכן] פוכ׳, היכן דאגתימ | ציה | ועייף ו | על כן] כן ל[0]א[1]גי (שם), לכן י׳, כן בקדש חזיתיך לראות עוזך וכבודך כן מ | בקודש ו | חזיתיך] וא[1]גכי (שם) ~ על כן בקדש חזיתיך מ׳, על כן בקדושה חזיתיך דפאת[2]י | 5 עזך] וג׳, עוזך דפאתימ, עוזך וכבודך כ | זו — שלך] זה.. שלך א[1]׳, זו פימליא שלך ת׳, זה פמיליאה שלך י׳, ל׳ גי (שם) | וכבודך] וכבודיך ת׳, ל׳ כ | 6 ר׳ — פתח] אמ׳ ר׳.. חנינא א[1]׳, ל׳ א[2] | בר׳] גכמ, ביר׳ ו׳, בר דפתי | חנינה פוגת | וגו׳] ומ׳, ואיש יחד פני רעהו חאגכי, ל׳ דפת | בר׳] א[2]גכ׳, ביר׳ ו׳, בר דא[1]תמ | חנינה פוג | כשם שאין א[1] | 7 מתחדד חר[2] | ביריכה] פג׳, בירכה והא[2]כימ, בירך דתר, בצרה א[1] | חברתה] פוחגכתר[1]ימ, חבירתה דאר[2] | כך] כן י[1]׳ | תל׳ חכ׳ שאינו ו | משבח] פר[1]׳, משביח ו[0]גכר[2]׳, משתבח ל[0]דחאתימ | כחברו פחכר[1]י | שנ׳] פחאגכרמ, ל׳ דות, (שנ׳ — אבינו יעקב ל׳ ו[1]) |

למעלה ככוכבי השמים והנה מלאכי אלהים אלו שבעים שרי אומות העולם שמבקשים למשול בישראל ואין הקב״ה משליטם עליהם הה״ד והנה י״י נצב עליו על ישראל לשמרם מנזק שבעים שרים ע״כ. וקצת מזה נמצא בפסיקתא פכ״ג (ק״נ ב׳) ובויקרא רבה פכ״ט ס״ב ובתנחומא ויצא סי׳ ב׳ ויחלום וכו׳ א״ר שמואל בר נחמן אלו שרי אומות העולם וכו׳ וע״ע שמות רבה פל״ב סי׳ ז׳ ולקמן פס״ט סי׳ ח׳. ודע שסופרי הנוצרים הראשונים פתרו את חלום יעקב על צליבת הנוצרי ותלייתו, ראה גרינבוים נייע בייטרעגע וכו׳ צד 14, ואפשר שעל ידי זה התאמצו חז״ל לפתור חלום יעקב באופנים שונים כדי להוציא מלבם של התועים. ובילקוט דפ״ר משובשת הגי׳ זה דניאל שהוציא בלעו מתוך פיו והנה י״י וכו׳]:

פרשה סט. בכי״א פס״ז וכן נסמן בדפ״ר פס״ז, ומן ויצא יעקב וכו׳ עד ויקרא שם המקום ההוא מחנים (בראשית ל״ב ג׳) אין במקרא לא פרשה פתוחה ולא סתומה, וע׳ במנחת שי ריש פ׳ ויצא ובמ״י לקמן ריש פע״א פע״ג ופע״ד: 2 ר׳ לעזר. כן הגהתי וכן לעיל צד 66 ר׳ לעזר בשם ריב״ז ועח״נ, וטעם הפתיחה דיב״ז פתח צמאה לך וכו׳ כלו׳ פתר קריא ביעקב (וע׳ בילק׳ תהלים שם) יעקב אבינו אמר צמאה לך נפשי כמה לך בשרי איכן בארץ ציה וכו׳ ונכלל בה הדרש ר׳ לעזר בשם ריב״ז צמאה וכו׳ כמה לך בשרי וכמו שמפרש ר׳ איבו הלשון כ מ ה ככמהין הללו שהן מצפות למטר [וקשה קצת הלשון ר׳ לעזר בשם ריב״ז צמאה וכו׳ בלי שום דרש, ונכונה הגי׳ בלי אמר ר׳ איבו, ובכי״א ב׳ הגי׳ א״ר אלעזר בש״ר יוסי בן זימרא ר׳ איבו אמ׳ ככמהות וכו׳ וע׳ בפי׳ מהרז״ו וחי׳ הרד״ל] ורבנין אמ׳ כשם שנפשי צמאה לך כך רמ״ח איברים שיש בי בבשרי צמאים לך [והם דורשים אולי כמה כמו כמוה, כלומר כמו הנפש לך בשרי צמא וכפי׳ הרש״ש], ונכונה הגי׳ שלפנינו כ כ מ ה י ן, ולפי הגי׳ ככמהות מפרש בפי׳ ב״ר כ״י כמהות כמו כמהין ופטריות בלעז בוליץ[1]): 4 על כן וכו׳. במקרא כתוב כן בקדש וכו׳ ודרשו על כן בקדש חזיתיך, ובילק׳ מכירי הגי׳ כן כ ן בקדש חזיתיך ע ל כן בקדש חזיתיך לראות וכו׳ ואין צ״ל כן בקדש ועח״נ [ובכי״א א׳ הנוסחא בלי מים אמר ר׳ אלעזר בש״ר יוסי בן זימרא ר׳ איבו אמר ככמהות הללו כן בקדש וכו׳ ונקוד על מלות אמר עד הללו], ופמליא ע׳ לעיל צד 331: 6 [ר״ח בר״ח פתח. סגנון זו הפתיחה ר״ח בר״ח פתח וכו׳ אמר ר״ח בר״ח כו׳ כמו לעיל צד 557 שורה 9 וע״ש במ״י, ובכי״א ב׳ ליתנהו למלות ר״ח בר״ח פתח, ובכי״א א׳ הגי׳ אמ׳ ר׳ חמא ב״ר חנינא ונקוד עליו]: 7 משבח, כמו לעיל צד 290 היא משבחת וע׳ בח״נ שם וצד 314 וצד 586. ובכי״ל הוגה בכתב אחר מ ש ת ב ח כמו שהוא גם בדפ״ר וד״ו, [ובכי״א ב׳ כתוב על הגליון בכתב דומה לכתב הספר נ״א משביח, ונוסחתנו משבח הוא אולי בינוני הפעל], ובאיזה דפוסי׳ הגיהו מתחדד. ובתענית שם המאמר א״ר חמא בר חנינא מאי דכתיב ברזל בברזל יחד לומר לך מה ברזל זה אחד מחדד את חבירו אף שני תלמידי חכמים מחדדין זה את זה

[1]) bole(t)z.

יחד, ואיש יחד וגו׳ (שם שם). ואיש זה יעקב, כיון שעמד אבינו יעקב איש יחד פני רעהו שנתיחדה עליו השכינה שנ׳ והנה י״י נצב עליו וגו׳:

ג מה כת׳ למעלה מן העיניין והנה מלאכי אלהים עולים ויורדים וגו׳ (בראשית כח יב) אמר ר׳ אבהו לבן מלכים שהיה ישן על גבי עריסה והיו זבובים שוכנים עליו וכיון שבאת מינקתו שחה עליו והיניקתו וברחו מעליו, כך בתחילה והנה מלאכי אלהים עולים ויורדים בו, כיון שניגלה עליו הקב״ה ברחו מעליו [והנה י״י נצב עליו]:

[והנה י״י נצב עליו] ר׳ חייא ור׳ ינייי חד אמר עליו על סלם וחרנא אמר עליו על יעקב, מאן דאמר עליו על סלם ניחא, מאן דאמר עליו על יעקב מתקיים עליו: אמר ר׳ יוחנן הרשעים מתקיימין על אלהיהם שנ׳ ופרעה חולם והנה עומד על היאור (בראשית מא א) אבל הצדיקים

3 ילקוט שם: 7 ילקוט שם: 8 לקמן פפ״ט סי׳ ד׳:

1 ואיש — וגו׳] ואיש יחד פני רעהו דפתמ, ל׳ וחאגכרי | ואיש] חא[2]גכר, איש דותמ, ל׳ פא[1] | זה יעקב] ל׳ א[1] | יעקב אבינו חר, יעקב פ | ואיש ואמ | פני רעהו ל׳ וי | שנתיחדה] חאר[1]ימ, שנתייחדה דפתר[2], שניתיחדה ן, שנתיחד ג | 2 עליו ל׳ חא[2]מ | שכינה פת, שכנה וי[1], השכינה עליו א[2], שכינה עמו ח, השכינה על יעקב א[1], השכינה עם יעקב מ | שנ׳] פהאגכמ, ל׳ דותי | עליו ויאמר ת | וגו׳ ל׳ | 3 מה — העיניין] מה כת׳ (כתו׳ כ) .. העניין גכ, מה כת׳ (כתי׳ חאי) .. הענין פחאי, אמ׳ ר׳ אבהו מה כתוב .. העניין ן, ל׳ דת | והנה — וגו׳] והנה .. אלהים וגו׳ פ, והנה .. אלהים והנה י״י נצב עליו ג, והנה .. אלהים עולים ויורדים בו והנה .. עליו ויאמר כ, והנה .. ויורדין בו והנה (ויורדים והנה א[2]) .. עליו א, והנה .. עולים וגו׳ והנה .. עליו וגו׳ ן, והנה .. אלהים (והנה .. ויורדים בו י) ואחר כן (ואחר כך י) והנה .. עליו חי, ל׳ דת | 4 לבן] פוא[2]גכי[1], משל ~ דחא[1]ת | על גב ת | זכובין א[1]ג | שכנין ג, שוכבין א[1] | וכיון] כיון חא[1]ג, ל׳ י | שבאת] פוחא[2]ג, שבאתה א[1]כ, שבא דת, ובאת י | מינקתו] וג, מיניקתו א[1], מניקתו דפחא[2]כת, מניקה שלו י | שחה עליו] ושחה עליו וי, ושחחה עליו א[1], ל׳ א[2] | 5 והיניקתו] ן, והניקתו פחגכת, הניקתו ד, ומניקתו א[1]י, ל׳ א[2] | ברחו וחאכ | בתחילה] וג, בתחלה דפחאכתי | והנה ל׳ י | עולים — בו] א[2]כתי, עולים (עולין א[1]ג) ויורדין בו דא[1]ג, עולים ויורדין פ, ל׳ ן | וכיון י | שניגלה] ן, שנגלה דפאגכתי | 6 הקב״ה] ~ ממרום י, ל׳ א[2] | מעליו] כולם א[2] | 7 חייא] ח, ~ רבא ות, רבה דפאכי, רובה ג | * ינייי ן] ינאי דפחת, יוחנן לאגכי | עליו] ~ עליו פ, ל׳ א[2] | סולם דפוי, הסלם חג, הסולם אכת | וחרנה פו, וחרינא ג, ואחרינא כ, וחד דחאתי | עליו ל׳ ת | * על] ועל לי[1] | 8 מן וג | דמר ן | עליו ל׳ פי | סלם] גי[1], סולם פו, הסולם דאכת | דמר ן | ניחא] ו[0], ניחא ליה כ | מאן] פכי, מן ג, ומאן חא, ומן ן, אלא למאן דת | עליו ל׳ פתי | מתקיים עליו] וא[2]כ, מתקים עליו י[1], מי מתקיים עליו דת, היאך מקיים עליו פ, הקב״ה מתקיים עליו א[1], קאים עליו מתקיים עליו חג | דא״ר א[1] | 9 מתקיימים ות, מתקיים א[2], מתקימי י[1] | אלוהיהון פ | שנ׳ ל׳ דתי | חלם ד[1]וא[2] | * עומד — היאור דפאכתי] עמד .. היאור ג, וגו׳ לו |

בהלכה וע׳ בד״ס ובילק׳ מכירי שם: 1 ואיש זה יעקב. שנא׳ ויעקב איש תם כיון שעמד וכו׳ ובכי״ו לקמן פצ״ה הפתיחה ברזל בברזל יחד זה יהודה ויוסף ואיש יחד פני רעהו שנתיחדה עליו שכינה ואת יהודה שלח לפניו וגו׳, ודרשו רעהו זה הקב״ה וכן הדרש בתנחומא יתרו סי׳ ה׳ ובשמו״ר ריש פכ״ז רעך ורע אביך וכו׳ רעך זה הקב״ה [וע׳ בפי׳ מהרז״ו]: 3 מה כת׳ למעלה וכו׳. וכן סגנון הלשון לעיל צד 369 וע׳ במ״י שם ולקמן בכי״ו שם, ובעקידה שער כ״ה הועתק אמר ר׳ אבהו משל לבן מלכים שהיה ישן בעריסה והיו הזבובים שוכבים עליו כיון שבאת מניקתו ושחתה [וצ״ל ושחת או ושחחה כמו שהוא בכי״א א׳] עליו והניקתו ברחו מעליו וכו׳ כיון שנגלה וכו׳ ברחו מעליו הוי והנה י״י נצב עליו, ובמה״ג עמ׳ 452 משל לבן מלכים שהיה שוכב על ערשו והיו זבובים שוכבין עליו כיון שבאת מינקתו שחת עליו להציל [ובפי״ק שם שוכנין עליו וכו׳ שחת עליו להניק] אותו ברחו כולם מעליו כך וכו׳ כיון שנגלה הקב״ה ברחו כולם לכך נאמר והנה ה׳ נצב עליו, וכן השלמתי סיום המאמר והנה י״י וכו׳ [וכן בתחלת המאמר הסמוך, ובכי״ח הנוסחא שם עליו ר׳ חייא וכו׳]: 7 ור׳ ינייי. הגי׳ ור׳ יוחנן משובשת היא שר׳ יוחנן אינו בר פלוגתא דר״ח [ובכי״א ב׳ היה כתוב בתחלה חנן ונתוסף ביני שיטי יו״ד וי״ו], והגהתי ור׳ ינייי, וע׳ לעיל צד 787 ובמ״י שם בד״ה ר׳ חייא, וכמו שמתרץ למאן דאמר עליו על יעקב מתקיים עליו [לשומרו ולהצילו] מפרש גם ר׳ יוחנן עליו על יעקב ודורש הרשעים וכו׳, וזה המאמר נסדר גם לקמן פפ״ט, והלשון מתקיים עליו כמו לעיל פל״ט סי׳ ג׳ איני מתקיים עליו וכו׳ וע׳ גם במ״י שם, ולעיל צד 550 נתקיים עלי הקב״ה, ומורגל הלשון על מי שיש לו פטרון שהוא [הפטרון] מתקיים עליו, וע׳ לעיל צד 531 ובירוש׳ ברכות פ״ט י״ג א׳ ובדב״ר סדר ואתחנן (פ״ב סי׳ כ״ט), [ובבמדבר רבה ריש פ״ד אמר ר׳ הושעיא אשרי ילוד אשה שכך ראה המלך ופמליא שלו נצבים עליו ומשמרים אותו], ורשב״ל מפרש ג״כ נצב עליו על יעקב והורש גם מפסוק זה האבות הן הן המרכבה, וע׳ לעיל צד 475 ובמ״י שם, ומעין זה המאמר הדרש בשם רשב״ל לעיל צד 786 תרונוס של ג׳ רגלים הראה לו ועיי״ש [ולא כן דעת ר׳ בחיי לקמן פרשה ל״ב פ״י שכ׳ וכבר ידעת מאמר חכמי האמת האבות הן הן המרכבה ואין מרכבה פחותה מארבעה ואין קורין אבות אלא לשלשה שהרי הש״י קרא את עצמו אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב ולא מצינו כן בשאר נביאים שיאמר אלהי משה אלהי יונה וכו׳ אבל מצינו זה בדוד הוא שכתוב (מ״ב כ׳ ה׳) אלהי דוד אביך וכו׳, וע׳ בהערות רמא״ש למכילתא צד ב׳ א׳ אות ל״א] והמאמר איתא כן גם בשאר כ״י ובילקוט ונשמט בדפוסים, ובכי״ל חסר הפ׳ והנה י״י נצב וכו׳ והשלמתיו, ובמה״ג שם מפרש אמ׳ ר׳ שמעון בן לקיש האבות הן הן המרכבה לפי שצורת המרכבה חקוקה בלבם והמרכבה מוכחת שיש שם רוכב לכך נקראו מרכבה:

אלהיהם מתקיימים עליהם שנ׳ והנה י״י נצב עליו וגו׳, ר׳ שמעון בן לקיש אמר האבות הן הן המרכבה שנ׳ ויעל אלהים מעל אברהם (שם יז כב), ויעל מעליו אלהים (שם לה יג), והנה י״י נצב עליו:

ד ויאמר אני י י אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק ר׳ חנינה בשם ר׳ פינחס י״ח פעם הוא מזכיר האבות בתורה, וכנגד כן קבעו חכמים י״ח ברכות שבתפילה, ואם יאמר לך אדם י״ט הם אמור לו והנה י״י נצב עליו לית הוא מינהון, ואם יאמר לך אדם י״ז הם אמור לו ויקרא בהם שמי ושם אבותי אברהם ויצחק (שם מח טז) מינהון:

הארץ אשר אתה שכב עליה לך אתננה ולזרעך ר׳ שמעון בן לקיש מש׳ בר קפרא

1 לעיל לד 475, לקמן פפ״ב סי׳ ו׳: 3 ילקוט ר׳ קי״כ, ירוש׳ ברכות פ״ד ה׳ ג׳ תעניות פ״ב ס״ס ב׳, תנחומא וירא סי׳ א׳: 8 ילקוט שם, חולין צ״א ב׳, תנחומא מ״ב וילך סי׳ ע׳:

1 אלוהיהן פו°, הקב״ה י | מתקיימין דו, מתקיים פחאגכתי | עליהן פוג | ** נצב ל׳ ל | עליו ויאמר א | וגו׳ ל׳ | * ר׳ שמעון — נצב עליו] ר׳ שמע׳.. ויעל מעליו ל, אמר ר׳ שמעון בן לקיש (ריש לקיש פ) האבות.. המרכבה שנ׳ ויעל (המרכבה ויעל וי) אלהים.. נצב עליו פוחני, אמ׳ ריש לקיש האבות .. שנ׳ ויעל מעליו אלהים והנה.. עליו כ, ארשב״ל האבות.. שנא׳ ויעל אלהים מעל אברהם והנה י״י נצב עליו ויאמר אני י״י אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק ויעל (ויאמר ויעל א[2]) מעליו אלהים א, ל׳ דת | 4 * ויאמר — יצחק פחי] ויאמר.. אברהם ואלהי יצחק כ, ויאמר.. אביך ות, ויאמר.. אברהם ד, ל׳ לא | חנינא א, חנניה וג, חיננא כ | פינחס] וכ, פנחס דפא, יצחק חג | י״ח] ד[1]אי, ח״י פ, שמונה (שמנה חכ) עשרה דחכת, שמונה (שמנה ג) עשר וג | פעם] וג, פעמים דפחאכתי | הוא ל׳ דאת | 5 את האבות פוחכי | כנגד כן א[1], וכנגדן ו, כנגדן א[2] | חכמים ל׳ א[2] | שמנה עשרה גכ, שמונה עשר ו | שבתפילה] וג, שבתפלה דחאכת, בתורה בתפלה פ, בתפלה י | אם א | ** לך אדם] אחד ל | י״ט] ד[1]פאר[8]י, תשע עשרה ות, תשעה עשר דגכר | * הם דחגתר[8]] הן ואכרי, ל׳ לפ | 6 הנה כי (והנה — לו ל׳ ד[1]) | °י״י] השם ד | עליו] ~ ויאמר אני י״י אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק ר | לית הוא] אינו אכ | מינהון] ות, מנהון תר[3]י, מנהון שאין יעקב נקרא עמהן ג, מן המנין דפא, מן המניין כ | ** אדם] ל׳ ל | שבע עשרה חת, שבעה עשר וגכ | הן פואכתי | 7 * ושם — ויצחק דפחאתרי] ושם אבותיי.. ויצחק ו, ושם אבותי כ, וגו׳ ל | * מינהון ו] מנהון פחא[1]גכת, מהם ל, חד מנהון ד, הוא חד מנהון י, מן המנין א[2] | 8 שכב] ו, שוכב דפחאגכתי | לך — ולזרעך ל׳ פאגי | ר׳ — לקיש] וג, ריש לקיש פכי, ר׳ שמעון דת, ר׳ שמעון בן לוי ח | משם ד, משום פגכת, בשם וא[2]י (משם — קפרא ל׳ א[1]) |

4 ר׳ חנינה וכו׳. בירוש׳ ברכות פ״ד ה״ג הסוגיא ולמה שמונה עשרה ריב״ל אומר וכו׳ רבי חנינא בשם רבי פינחס כנגד י״ח פעמים שאבות כתובין בתורה אברהם יצחק ויעקב אם יאמר לך אדם י״ט הן אמור לו והנה וכו׳ לית הוא מינהון אם יאמר לך אדם י״ז הן אמור לו ויקרא בהם שמי ושם אבותי אברהם ויצחק מינהון, ובתעניות שם ר׳ חנניה בשם וכו׳ כנגד שמנה עשר פעמים וכו׳ אם יאמר לך אדם תשעה עשר הן אמור לו והנה וכו׳ לית הוא מינון ואם יאמר לך אדם שבעה עשר הן אמור ויקרא וכו׳ מינון הוא, והמאמר מפורש יותר בתנחומא וירא והגי׳ שם ולמה שמנה עשרה א״ר שמואל בר נחמן כנגד י״ח פעמים שהאבות כתובין בתורה הראשון שבהם ואלהים פקד יפקוד אתכם והעלה אתכם מן הארץ הזאת אל הארץ אשר נשבע לאברהם ליצחק וליעקב (בראשית נ׳ כ״ד) והאחרון ויאמר ה׳ אלי[ו] זאת הארץ אשר נשבעתי (לאבותיכם) לאברהם ליצחק וליעקב (דברים ל״ד ד׳) ואם יאמר לך אדם הרי הן י״ט שכך כתיב אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק הארץ אשר אתה שוכב עליה וגו׳ אמור לו אין זה מן המנין שאין יעקב נמנה עמהן (וכן גוסף בכי״ג שאין יעקב נקרא עמהן), וגם לפנינו ובירושלמי טעם ואם יאמר וכו׳ י״ט הם, י״ט פעמים הם שכך כתיב והנה וכו׳ ויאמר אני י״י אלהי אברהם וכו׳ וטעם ואם יאמר לך י״ז הם, י״ז פעמים הם שאבות כתובין בתורה אברהם יצחק יעקב אמור לו ויקרא בהם שמי וכו׳, והגר״א בשנות אליהו לברכות פ״ד מ״ג ציין אלו י״ז הפעמים א׳ בפ׳ ויחי (נ׳ כ״ד) וה׳ בפ׳ שמות (ב׳ כ״ד ג׳ ו׳ וט״ו וט״ז ד׳ ה׳) וב׳ בפ׳ וארא (ו׳ ג׳ וח׳) וא׳ בפ׳ כי תשא (ל״ג א׳) וא׳ בפ׳ מטות (ל״ב י״א) וא׳ בפ׳ דברים (א׳ ח׳) וא׳ בפ׳ ואתחנן (ו׳ י׳) וב׳ בפ׳ עקב (ט׳ ה׳ וכ״ז) וב׳ בפ׳ נצבים (כ״ט י״ב ל׳ כ׳) וא׳ בפ׳ וזאת הברכה (ל״ד ד׳) הרי י״ז, ואח״כ כתב שם ויש עוד שני פעמים הג׳ אבות ביחד וכו׳ והוא זכור לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך (שמות ל״ב י״ג) וא׳ בפ׳ בחוקותי וזכרתי את בריתי יעקב ואף את בריתי יצחק ואף את בריתי אברהם (כ״ו מ״ב) ועל זה פריך בירושלמי ואם יאמר לך אדם י״ט אמור וזכרתי את בריתי כו׳ לית מנהון כצ״ל והיינו מפני שאינו כסדר ופריך אם אינו חשיב אלא מ״ש אברהם ויצחק ויעקב כסדר א״כ אינן אלא י״ז ומשני זכור לאברהם ליצחק ולישראל מנהון כצ״ל פי׳ אעפ״י שכתוב ישראל מ״מ כיון דכתיב כסדר הוא מן המנין ישראל היינו יעקב עכ״ל, ופירושו ועל זה פריך בירושלמי וכו׳ הוא נגד לשון התנחומא ואם יאמר לך אדם הרי הן י״ט שכך כתיב אלהי אברהם וכו׳ וגם קשה מאד להגיה הירושלמי כמו שהגיה הגר״א נגד לשון המאמר שם בשני המקומות ונגד המאמר שלפנינו בכל כ״י ובדפוסי׳ ובילקוט וצע״ג ועי״ע באגה״א ח״ג צד 317 ושם מפרש ללא נכון אם יאמר לך וכו׳ י״ט הן י״ט ברכות הן הוסף עוד והנה וכו׳ ואם יאמר לך י״ז הן י״ז ברכות הן גרע מהן וכו׳ ובהערותיו שם נמשך אחר פי׳ מהרז״ו שכתב בלי דיוק שהגר״א מגיה בירושלמי כמו בתנחומא [וכן נמשך אחריו רש״ב בהערותיו לתנחומא וירא סי׳ א׳ אות ג׳], והמאמר שלפנינו הועתק במה״ג שם ויאמר אני וכו׳ ר׳ חנניה (חנינה) בשם וכו׳ שמונה עשר פעמים הוא מזכיר האבות בתורה וכנגדן וכו׳ שמונה עשרה ברכות בתפלה אם יאמר לך אדם תשעה (תשע) עשרה הן אמור לו והנה וכו׳ לית הוא מנהון ואם יאמר לך שבעה עשר (שבע עשרה) אמור לו ויקרא בהם שמי ושם אבותי מנהון, ובשכל טוב

קיפלה כפינקס ונתנה תחת ראשו כאנש דאמר מן תחות ראשך דידך, ר׳ חוניא מש׳ ר׳ אלעזר ובלבד 44c ונקבר עליה:

ה יד) והיה זרעך כעפר הארץ מה עפר ארץ אינו מתברך אלא במים כך בניך אין מתברכין אלא בזכות התורה שנמשלה במים, מה עפר ארץ מבלה את כלי מתכות והוא קיים לעולם כך בניך מבלים את כל אומות העולם והן קיימין לעולם, מה עפר הארץ עשוי דיש כך בניך עשויין דיש למלכיות הה״ד ושמתיה ביד מוגיך וגו׳ (ישעיה נא כג), מהו מוגיך, אילו דממגיין מחתך אפילו כן לטבתיך משקשקין ליך מן חוביך כמה דאת אמר ברביבים תמוגגנה צמחה תברך (תהלים סה יא), אשר אמרו לנפשך שחי ונעבורה (ישעיה שם שם), מה היו עושים להם, היו מרביצים להם

3 ילקוט סס, לעיל לד 395:

1 קיפלה] פוחגתי, קפלה דאכ | כפנקס פחאי, בפניו כ | ונתנה] והניחה ת | ראשו] מראשותיו א² |
כאנש] ו, כאיניש פחא²כי, כאיניש דת, כאדם א¹ | דמר ו, דאמר לחבריה ת | מן] מאן חי, מא ת,
ל׳ א | דתחות ת, מתחות א | ראשך] ו, רישך דפחאגכתי | דידך הוא י | חוניא] פ, הונא דתי,
חנינא ר, חנינא בן אבשלום א, חוניא אבשום וגכ | משום פכ, בשם דואגתרי | לעזר ות אליעזר א¹ |
2 ונקבר] ג, נקבר ו, שיהא נקבר דו°תר¹, שתקבר י, תקבר פא | 3 ° הארץ] ל׳ ד | ארץ]
הארץ דפוחאגכת, ל׳ י | אין ג | כך] אף הא² | אינן פותי, אינם ח | מתברכים חת | 4 שנמשלת ח |
למים כי, למים שנ׳ (במים הוי ג) הוי כל צמא לכו למים חג | ומה אכ | ארץ] הארץ דוחגכת, ל׳ אי
(ארץ — הארץ ל׳ פ) | מכלה חאגכי | את] ג, כל א², את כל דות, ל׳ חא¹כי | מתכת כ | מתקיים י |
לעולם ל׳ א² | בניך] ישראל כ | 5 מכלים ח, מכלין א, מכלי׳ י, הן מכלין ג, מכלה כ | את כל] את ג,
כל אי, ל׳ חכ | אומות] וחאגכי, ל׳ דת | והן] ואתי, והם דחג | קיימין] ואגת, ־ים דחכ,
קימין י¹ | מה] וי, ומה דאגכת | הארץ] וחג, ל׳ דאכתי | דיש] פחאכ, דייש וג, דיש לכל דת, דיש
לעולם י | כך] אף חא² | עשויין] א²ג, עשויים דוכ, עשויי׳ א¹, עשוין ח, עשוים פת, נעשים י |
דייש וג | 6 לכל המלכיות ת | ** ושמתיה] ושמתיך ל | מוגייך ג | וגו׳] אשר אמרו לנפשך שחי ונעברה פ,
אשר.. ונעבורה אכ, אשר.. ונעבורה ותשימי כארץ גוך וכחוץ לעוברים ו°, ל׳ דוחגתי | מהו מוגיך] מהו
מוגייך וגכ, מה מוגיך א², ל׳ הי | אילו] ג, אלו פא²כי, אילין דוח, אלין א¹ת | דממייגין ח,
דמגגין ו, דמייגין י¹, דמגין ד¹, דממגגין א¹, דמגגין א², דמסגיין ת | מחתך] וג, מחתיך ל°, מחובתך פ,
יתך א²כב, יתיך י, לך א¹, מחתיך (מתתיך ד¹) ומייסרין אותיך (יתיך ת) ומתישין את כחיך (כוחך ת) דת,
ל׳ ח | אפילו כך ו, ואפילו כן י, אע״פ כן ת, ואפילו הכי ח | 7 * לטבתיך פוחי] לניבתיך ל, לטבתך ג,
לטובתיך דכ, לטובתך את, לטובותיך ל° | משקשקין] וחגכר³, מקשקשין אר²י, דמשקשקשין פ,
משקשקין (מקשקשין ד¹ת) וממריקין דת | ליך] וגכת, לך דפאר, ביך י | * מן חוביך דפחגכת]
מן חובך א, מין חוביך ל, מן חובתיך ו, ל׳ י | צמחה תברך ל׳ פ | 8 ונעבורה] וגו׳ פ | עושים להן ות,
עושין להם א², עושין להן פגי, עושין א¹ | היו ל׳ א | מרביצין פאגכתי | להם] אותם ות,
אותן דפאגכי |

צד 142 ר׳ חנניא בשם וכו׳ הוא מזכיר האבות וכנגדם קבעו בתפילה י״ח ברכות: 1 כפנקס. שמקפלין את דפיו, ונתנה תחת ראשו כאדם שאומר מה תחת ראשך שלך הוא, ובפי׳ ב״ר מלשון אחר גורס ומפרש מתחות רישא דידך כלומר מתחת ראשך כל אשר לך, והלשון קיפלה כפינקס כמו לפנקס שמקופל (נדה ל׳ ב׳), ובשכל טוב שם ריש לקיש אמר משום בר קפרא קיפלה כפנקס ושמה תחת מראשותיו כאיניש דאמר לחבריה מה דתחות רישיך דיליך הוא, ובמה״ג שם בר קפרא אומ׳ כביכול שקיפלה כפינקס ונתנה תחת ראשו כאיניש דאמ׳ לחבריה מא דתחות רישך לך, ובחולין שם איתא הארץ אשר אתה שוכב עליה וגו׳ מאי רבותיה אמר ר׳ יצחק מלמד שקפלה הקב״ה לכל ארץ ישראל והניחה תחת יעקב אבינו שתהא נוחה ליכבש לבניו, ובתנחומא מ״ב שם אמר ריש לקיש נסים עשה הקב״ה עמו בשעה שראה את החלום וכו׳ הארץ אשר אתה שוכב עליה וגו׳ שקיפלה הקב״ה תחת ראשו למה שלא נאמר יושב עליה אלא שוכב עליה (כ״ה שם בכ״י רומי בהערות רש״ב): ר׳ חוניא. ר׳ הונא, וכתיבת השם חונא חוניא לעיל פעמים רבות, ובכי״ו וכי״ג וכי״כ הגי׳ ר׳ חוניא אבשום ולא נתפרש לי [צ״ל בן אבשלום כמו שהוא בכי״א א׳ וב׳], ונראה שר״ח בשם ר״א דורש הארץ אשר אתה שוכב וכו׳ אם אתה תשכב עליה לך אתננה וכו׳ הקב״ה הבטיחו לתת את הארץ לו ולזרעו ובלבד שיהא נקבר עליה ולכן השביע את יוסף אל נא תקברני במצרים, והלשון ובלבד כמו ובלבד שיתן כנגד היסוד (זבחים ה׳ ח׳), והגי׳ ובלבד ונקבר איתא גם בכי״ג וצ״ע, וטעם הגי׳ שתקבר אמר לו הקב״ה הארץ וכו׳ לך אתננה וכו׳ ובלבד שתקבר עליה, וכן בשכל טוב שם ר׳ חונא בשם ר׳ אליעזר אמר ובלבד שתקבר בה, ובמה״ג שם ד״א אשר אתה שוכב עליה ר׳ חונא בשם ר׳ אליעזר (אלעזר) אומ׳ ובלבד שתיקבר עליה לכך נתחרט (ואולי צ״ל נתחבט) על הקבורה בה: 3 מה עפר וכו׳. כל המאמר נסדר כבר לעיל צד 395 לפ׳ ושמתי את זרעך וכו׳ ועיי״ש [ובכי״ל כאן כתוב בניך אין מברכין והתי״ו תלויה ביני שיטי בכתב אחר], ובשכל טוב צד 127 הועתק מה עפר אינו מתברך אלא במים כך בניך אינם מתברכין אלא בתורה שנמשלת למים שנא׳ הוי כל צמא לכו למים ומה עפר הארץ מכלה מיני מתכות והוא קיים אף בניך מכלין את המלכיות והן קיימין [ועוד שם הוספה זו ומה עפר הוא יסוד העולם אף בניך הן יסוד העולם] ומה העפר עשוי דייש לכל ומצמיחין אף בניך עשויין דייש למלכיות ומצמיחין זש״ה אשר אמרו וכו׳ [ובלק״ט מה עפר בכל מקום אף בניך בכל מקום ומה עפר הארץ אין מתברך וכו׳ כך ישראל אין מתברכין אלא בתורה שנמשלה במים ומה עפר קיום לעולם אף בניך יסודו של עולם] ובמה״ג שם מה העפר מכלת את הכל והוא אינו כלה כך בניך מכלין את אומות העולם וכו׳ ד״א מה עפר עשוי דייש כך בניך בזמן שהן חוטאין הן נעשין דייש לכל אומות העולם [ונתוסף שם וכן הוא אומ׳ השואפים על עפר ארץ בראש דלים

כפלטיות ומעבירים לידים עליהם, ר' עזריה בשם ר' אחא הא סימן טב, מה פלטיה זו מכלה את העוברים ואת השבים והיא קיימת לעולם כך בניך מכלים את כל האומות והן קיימין לעולם:

ופרצתה ימה וקדמה וגו' אמר ר' אבא בר כהנא את הוא תרועיה דימא כמה דאת אמר עלה הפורץ לפניהם וגו' (מיכה ב יג), ר' יוסי בר חנינה אמר אף חלוקי יחזקאל הראה לו, והלא לא פירש יחזקאל אלא מן המזרח [למערב], בא ישעיה ופירש כי ימין ושמאל תפרוצי (ישעיה נד ג):

טו) והנה אנכי עמך ושמרתיך וגו' רבנין אמ' על הכל השיבו הקב"ה ועל הפרנסה לא ו השיבו, אם יהיה אלהים עמדי (בראשית כח כ) והנה אנכי עימך, ושמרני (שם שם) ושמרתיך, בדרך הזה אשר אנכי הולך (שם שם) בכל אשר תלך, ושבתי בשלום (שם שם כא) והשיבותיך,

3 ילקוט שם, ילק' מיכה ר' תקנ"א, ילק' מכירי ישעיה כ"ד ב' מיכה ב' י"ג, מכילתא בשלח מסכתא ב' פ"ג, מכילתא דרשב"י שמות י"ד ט"ו, שמות רבה פכ"א סי' ח': 4 ילקוט ר' ק"כ, ילק' ישעיה ר' תל"ט (תע"ז), ילק' מכירי ישעיה שם: 6 ילק' ר' קי"ב, ילק' תהלים ר' תשל"א, ויקרא רבה פל"ה סי' ג', תנחומא מ"ב וישלח סי' ג', תנחומא ויצא סי' ג':

1 בפלטיות] פ, בפלטריות אגת, ביפלטריות ו, בפולטרית ד[1], בפולטריות ד, בפלטרין י | ומעבירים] וגכ, -ין דפאר[1]י | לידים] וג, רידים ב, רודים ל[0]כר[3], רירים פ, רירין א, ריר ר[2], כרים דתר[1], דרים ב, דרין ו[1] | עליהן פי | זעירא פ | הא] פוחאגכ, היא דת, והוא י | טב] חא[2]גי, טוב דפוא[1]כת | מה] לישראל ~ א | פלטיה] חג, -יא פכרי, -יאה ו, פלטריא א, פלטירה דת | זו ל' וא[1]י | מכלה פאגכר[2]י | את ל' ר[2] | 2 העוברים] פוחאגכתר[1], -ין ד, העברי' י, עוברים ר[2] | והשבים פא[2]ר[1], ושבים א[1]ר[2] | מתקיימת אכ | לעולם ל' פ | מכלים פגכי, -ין א | את כל] את פוכ, כל א[2], ל' י | האומות] פכ, אומות העולם דוחאגי, אומות העו' עובדי אלילים ת | והן קיימין] פוגי, והם קיימים דחא[1]כת, והן מתקיימין א[2] | 3 ופרצתה] ו, ופרצת דפאגכתערים | וקדמה וגו'] וקדמה וצפונה ונגבה דתמ (ישעיה), וקדמה פא[2]גכערים (מיכה), ל' וא[1] | בר' מ (ישעיה) | חנינה ו[1] | הוא ל' י | תרועיה] פואכמ, תרועיא ע, תרעייא דת, תרועה ר[2], תרועא ר[1]ו[1] (מיכה), קרועא ר[3], רועיה ג תרעומא ו[1] | דימה א[1]ת, דיימה ו | 4 וגו' ל' | בר' א[2]גכר, בן ו | חנינה] ות, חנינא דפאכרים | אף ל' א[1] | לו] ~ הקב"ה ליעקב י (ישעיה), ל' ת | 5 יחזקאל ל' ו[1] | * למערב ל[0]דא[1]א[02]גתרי (שם)] ל' לפוכימ | ובא ו | ישעיהו ו[1] (שם) | תפרוצי] תפרוצין א[01]גכתרים, תפרצי פא[2], תפרוצי וגו' ד, וגו' ו | 6 * והנה פוחאכת] הנה לדגי | ושמרתיך וגו'] פ, ושמרתיך א[2], ושמרתיך בכל אשר תלך דא[1]גתי, ושמרתיך.. תלך והשיבותיך אל האדמה כ, וגו' ו | רבנין] פי, רבנן דחת, רבנין ור' אסי רבנין א[1]ג, רבנן ור' איסי (אסי א[2], יוסי כ) רבנן וא[2]כ | מרין ג | הקב"ה] פוחגכ, ל' דאתי | על כ | 7 אם] אמ' אם ח (אם — עימך ל' א) | והנה] וחכ, הנה פגי, אמר לו הנה (והנה ת) דת | עמך | ושמרני — תלך] פוגכי, אמר ושמרני.. אשר אני הולך.. תלך ח, ושמרני ושמרתיך אשר אנכי.. תלך א, ושמרני בדרך הזה שנאמר ושמרתיך בדרך בכל אשר תלך ד, ושמרני בדרך הזה אמ' לו ושמרתיך בכל אשר תלך ת | 8 בשלום] פא[2]גי (תהלים), ~ אל בית אבי דוחא[1]תי | והשיבותיך] פאגי (שם), והשיבותיך (והשיבתיך ו, אמ' לו והשיבותיך ת) אל האדמה הזאת דוחתי |

(עמוס ב' ז') ואומ' וישימם כעפר לדוש (מ"ב י"ג ז'), וע' במ"י לעיל צד 396 אות 2, ובכי"א ב' הגי' אפלו כן לטובתך ונקוד על מלת כן, ובכי"א א' כתוב רק אפי' לטובתך והועבר על אפי' קו]: 1 לידים. כן הגי' העיקרית בכי"ל וכ"ה בכי"ו וכי"ג, ואולי לידים כמו רידים בחילוף למ"ד ורי"ש, ובגליון מדרש אב"א נסמן ס"א רידים וס"א דרים, ועח"נ כאן ולעיל צד 396 ובמ"י שם: 3 את הוא וכו'. אמר הקב"ה ליעקב את הוא תרועיה דימא פורץ הים שבזכותך אני קורע לבניך את הים, וראב"כ פתר גם הפ' עלה הפורץ וכו' ביעקב וע' בתנחומא [מ"ב] סוף פ' ויצא ולקמן פע"ג סוף סי' י"א, ובילק' מיכה שם שינה לשון הדרש להסמיכו לזה הפסוק עלה הפורץ לפניהם ר' יוסי בר כהנא א"ר חנינא זה יעקב דכתיב ופרצת ימה וקדמה את הוא תרועא דימא (ושמות המאמרים נשתבשו שם עפ"י שני המאמרים שלפנינו), ובמכילתא דרשב"י שם ר' עקיבה אומר בזכות יעקב אני קוריע להם את הים שנ' והיה זרעך כעפר הארץ ופרצת ימה, וכן בשמו"ר שם, ובמכילתא שם ד"א בשביל הבטחה שהבטחתי ליעקב אביכם אני אקרע לכם את הים שנאמר והיה זרעך וכו' ופרצת ימה רמז לו פרוץ את הים, והתואר תרועיה מפעל תרע, ותרגום אשר פרץ י"י פרץ וכו' (ש"ב ו' ח') על דתרע י"י תרעתא וכו' וע' בערוך ע' תרע ב', [ובגליון כי"א ב' כתוב פי' קורע הים] ואינו מדויק הפירוש בשכל טוב שם אתה שוער של ים, וע' בעמת"ל ע' תרועיא וע' תרע תרעא: 4 חלוקי יחזקאל. גבולי השבטים ומחלקותם שניבא יחזקאל לעתיד הראה לו הקב"ה כשאמר לו ופרצת ימה וכו' ופריך והלא לא פירש יחזקאל אלא מן המזרח למערב כמו שכתוב בכל שבט (יחזק' מ"ח ב'—ח' כ"ג—כ"ז) מפאת קדים (קדימה) עד (ועד) פאת ימה, ומשני בא ישעיה ופירש כי ימין ושמאל וכו' וימין ושמאל הוא דרום וצפון [וע' לעיל צד 543], ובכי"ל כתוב אלא מן המזרח ונוסף ביני שיטי למערב ועח"נ, ובשכל טוב שם גורס ומפרש אף חלוקת יחזקאל נראה לו והלא לא פירש יחזקאל אלא מן המזרח בא ישעי' ופירש כי ימין וכו' זש"ה והאכלתיך נחלת יעקב אביך שנאמר לו ופרצת ימה וכו': 6 על הכל השיבו וכו'. גר' דרבנין ס"ל כמאן דאמר לקמן פ"ע סי' ד' מסורסת היא הפרשה שיעקב אמר בתחלה אם יהיה אלהים עמדי וכו' והקב"ה השיבו והנה אנכי עמך וכו' וע' במ"כ וביפ"ת, אכן במה"ג עמו' 453 הוסיף בראש המאמר זהש"ה והיה טרם יקראו ואני אענה והעתיק שם רבנן אמרי על הכל השיבו הקב"ה חוץ מן הפרנסה אמר יעקב אם יהיה אלהים אמר לו הקב"ה והנה אנכי עמך אמ' ושמרני (בדרך) השיבו ושמרתיך וכו' ר' יוסי (אסי) אומ' אף על הפרנסה השיבו שנ' כי לא אעזבך ולהלן הוא אומ' לא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם, ובוי"ר שם הגי' רבנן ור' אסי רבנן אמ' וכו' עמדי א"ל והנה אנכי עמך ושמרני א"ל ושמרתיך בדרך הזה אשר אנכי הולך א"ל בכל אשר תלך ושבתי בשלום אל בית אבי א"ל והשיבותיך אל האדמה הזאת ועל הפרנסה וכו' א"ר אסי אף על הפרנסה השיבו

על הפרנסה לא השיבו, אמר ר' אסי אף על הפרנסה השיבו כי לא אעזבך ואין עזיבה אלא פרנסה כמה דאת אמר ולא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם (תהלים לז כה):

ז טז) ויקץ יעקב משנתו ר' יוחנן אמר ממשנתו:

ויאמר אכן יש י"י במקום הזה אכן היא השכינה שרויה במקום הזה ולא הייתי יודע:

יז) ויירא ויאמר מה נורא המקום הזה ר' לעזר בשם ר' יוסי בן זמרא הסולם הזה עומד בבאר שבע ושיפועו מגיע עד בית המקדש, מה טעם ויצא יעקב מבאר שבע וגו' ויירא ויאמר מה נורא המקום, אמר ר' יהודה בר' סימון הסולם הזה עומד במקדש ושיפועו מגיע עד ביתאל, מה טעם ויירא ויאמר וגו' ויקרא שם המקום ההוא ביתאל: אין זה כי אם בית אלהים וזה

8 ילקוט כ' ק"כ: 4 ילקוט שם: 5 ילקוט שם:

1 ועל | אמר ר' איסי דה, . . ר' יסא ו, ר' אסי או, פ, ר' (ור' י) אסי אמר א[2]י, ר' יוסי אומר ג (שם), ר' אומר א[1] | השיבו ל' ת | שנ' כי דאת, שאמ' כי ח | לא אעזבך] ~ עד אשר אם עשיתי ו | 2 ולא] לא פחאתי | * וזרעו — לחם פחא[1]גבתי] וגו' דא[2], ל' לוי (שם) | 3 וייקץ ג | * משנתו דפחגכי] משנתו וגו' דו, משנתו ויאמ' ת, ל' ל | ** ר' — אמר] ל' ל | ממישנתו ו | 4 איכן היא] פ, אכן היא חג, אכן הוא כ, אכן דאתי, אמ' איכן היא ו | שכינה י | שרוייה י | במקום הזה ל' ח | ולא — יודע] ואנכי לא ידעתי א[1], ל' א[2] | 5 וירא חכ | המקום הזה] המקום י[1], ל' פא[2] | ר' — זמרא] א"ר יודה ביר' סימון ת | לעזר] ו, אלעזר דפאגכר | בשם ר' יוסי ל' א[1] | בן] בר ו, ל' פא[1] | זמרא] חג, זמר' ד[1], זמרה ד, זימרא וא[2]כר, ל' פא[1] | הסלם פא[2]כר | 6 * ושיפועו דואכתר] ושפועו פגי, שיפועו ל | בבית גרי | מה טעם] פתי, ומה טעם ר, ומה טע' ו, ומה טעמ' ג, מה טעמיה ד, מאי טעמא חכ, שנא' א | ויצא יעקב ל' א[2] (ויצא — מה טעם ל' פ) | * מבאר — וגו'] מבאר שבע וחא[1]גכ, מבאר שבע וגו' ויחלום והנה סלם וגו' ר, מבאר שבע ויחלום (ויחלם ת) והנה סולם (סלם ת) דת, וגו' ל, ל' א[2] | * ויירא דאגכתר[1]ין] ויירא לוח | 7 המקום] ~ הזה דוחא[1]גכת, הזה וכתיב ויקרא שם המקום ההוא בית אל י, ל' א[2] | אמר ר' — ויאמר וגו' ל' כ | יודה ביר' סימון ות, יוחנן י, ר' יהודה בר (בר' א[2]) סימון אומר (אמ' א[2]) א | הסלם א[2] | הזה ל' א[2] | חיה עומד ח | בבית המקדש | ושפועו ג, שפועו י | מגיע ל' ו | ביתאל] ואג, בית אל דחתי | מה טעם] י, ומה טע' ו, מה טעמ' ג, מ"ט ת, מה טעמיה ד, מאי טעמא ח, שנא' א | 8 וירא ת | וגו'] מה נורא המקום הזה דפחא[1]גתי, מה נורא א[2], ל' ו | ויקרא] וכתיב ~ י, ~ יעקב ת | ביתאל] ואג, בית אל דחתי | אין — אלהים ל' א[2] | * וזה — השמים דפאגכתי] וגו' לו |

דכתיב כי לא אעזבך ואין לשון עזיבה האמורה כאן אלא לשון פרנסה כד"א נער הייתי גם זקנתי ולא ראיתי וכו' וזרעו מבקש לחם, ושם אחד הוא אסי איסי יוסי יסא ועח"נ ובמ"י לעיל צד 192, ובתנחומא מ"ב שם מה אמר אם יהיה אלהים עמדי כך השיבו הקב"ה והנה אנכי עמך רבותינו אמרו על הכל השיבו חוץ מן הפרנסה ר' אושעיא אמר אף על הפרנסה השיבו שנאמר כי לא אעזבך וכו' ובתנחומא שם איתא א"ר ברכיה בכל מה שתבע יעקב מן הקב"ה השיבו אמר אם יהיה וכו' השיבו והנה אנכי עמך אמר ושמרני השיבו ושמרתיך בכל אשר תלך אמר ושבתי בשלום השיבו והשיבותיך אמר ונתן לי לחם ולא השיבו על הפרנסה אמר הקב"ה אם אני מבטיחו על הלחם מהו מבקש ממני עוד לפיכך לא הבטיחו על הלחם ורבנן אמרי אף על הפרנסה השיבו שנאמר כי לא אעזבך ואין כי לא אעזבך אלא לחם כמד"א לא ראיתי וכו' וזרעו מבקש לחם: 3 ויקץ. במקרא כתוב וייקץ, וע' במנחת שי, ובכי"ל חסר מן משנתו עד ממשנתו והשלמתי המאמר כגי' שאר הספרים [ובכי"א חסר כל המאמר והגי' שם בכי"א א' ויקץ יעקב משנתו ויאמר אכן יש וכו' השכינה שרויה וכו' ונוסף בכתב אחר על הגליון ר' יוחנן אמר ממשנתו, ובכי"א ב' הגי' אכן יש וכו' השכינה שרויה וכו']: [ממשנתו. נראה שדעתו שהקב"ה דבר עם יעקב בהקיץ, כי רק על נביאי אומות העולם נגלה בחלום לילה כמאמר רבנין לעיל צד 547, ולכן דרשו רבנין לעיל צד 780 שרצה הקב"ה לדבר עם יעקב בצינעה לפיכך בא השמש שלא בזמנו, כי יעקב נביא היה כמו שאר האבות (סדר עולם פכ"א) והקב"ה מדבר עם נביאי ישראל ביום וגם עם יעקב דבר רק בצינעה בלילה אבל לא בחלום וכמו שאמרו בתנחומא מ"ב וישלח סי' כ"ד, ומה שאמר הכתוב ויקץ משנתו הכונה שהתעורר ממשנתו ותלמודו שקבל מהשכינה, וע' בראשית מ"ו ב' ושכל טוב שם, וע"ע במורה נבוכים ח"ב פמ"ה וס' חסידים הוצ' מק"נ סי' ט"ו ורפ"ה]: 4 השכינה שרויה. וגם בתר"י א' מתורגם אית יקר שכינתא דיי שרי וכו', וק"ק הגי' איכן היא וכו' שאיתא גם בכי"פ וכי"ו [היא הגי' הנכונה לדעתי, ודרשו אכן כמו איכן כלומר איפה השכינה שרויה? במקום הזה, ואנכי לא ידעתי עד עתה מקומה], ובלק"ט ג' כגי' הדפוסים אכן השכינה שרויה וכו': 6 עד בית המקדש. מגיע השמימה כנגד ביהמ"ק, ור"א בשם ריב"ז דורש משני המקראות ויצא יעקב מבאר שבע וכו' ויירא ויאמר מה נורא וכו' הסולם עומד בבאר שבע ושיפועו מגיע עד ביהמ"ק ולא הזכיר הכתוב ויקרא את שם המקום ההוא ביתאל וכו' ולדעתו של ריב"ז לוז היא ירושלם שקראו ביתאל (וע' גם מאמר ר' אלעזר פסחים פ"ח א' כיעקב שקראו בית שנאמר ויקרא וכו' ביתאל), וריב"ס דורש משני המקראות ויירא ויאמר מה נורא וכו' ויקרא וכו' הסולם עומד במקדש ושיפוע שהוא ראשו מגיע עד כנגד בית אל, וע' ברמב"ן עה"ת, ושם השיג על פירש"י שמפרש במאמר ר"א בשם ריב"ז ואמצע שיפועו מגיע כנגד בהמ"ק וראשו בבית אל ועיי"ש ובפירש"י חולין צ"א ב' בד"ה התפללו, וע"ע בראב"ם וביפ"ת, ומשובשת הגי' בילקוט גם במאמר הראשון וכתיב ויקרא וכו' ובמאמר השני נשתבש שם א"ר יוחנן, ובכי"פ (או בהעתק שלפני) איתא רק מאמר אחד ר' אלעזר בשם ר' יוסי הסלם וכו' מה טעם ויירא ויאמר וכו' ונראה שדלג מן מה טעם עד מה טעם ובכי"כ דלג מן ויירא ויאמר וכו' עד ויירא ויאמר וכו' [ולנוסחת כי"פ ר"א בשם ר' יוסי בלי מלות בן זמרא, ע' לעיל צד 432 ובח"נ ובמ"י שם]: 8 שם המקום. וכן בסמוך בכל הכ"י [מלבד כי"א א'] שמובא בהם ראש הפסוק, ובמקרא כתוב ויקרא את שם המקום, ולכתיבת ביתאל בתיבה אחת ע' במ"י לעיל צד 737, ובתנ"ך.

שער השמים אמר ר' אחא עתיד השער הזה להפתח להרבה צדיקים כיוצא בך: אמר ר' שמעון בן יוחי אין המקדש שלמעלן גבוה משלמטן אלא י"ח מיל מה טעם וזה שער השמים מניין וזה י"ח: ד"א מלמד שהראה לו הקב"ה בית המקדש בנוי וחרב ובנוי ויירא ויאמר מה נורא זה בנוי כמה דאת אמר נורא אלהים ממקדשיך (תהלים סח לו), אין זה זה חרב כמה דאת אמר על זה היה דוה לבנו (איכה ה יז), כי אם בית אלהים וזה שער השמים בנוי ומשוכלל לעתיד לבוא כמה דאת אמר כי חזק בריחי שעריך וגו' (תהלים קמז יג):

ח יח) וישכם יעקב בבקר ויקח את האבן וגו' ויצק שמן על ראשה כמיפי הפך:

3 ילקוט שם, ספרי תלת הברכה פי' שנ"ב, תנחומא מ"ב וילא סי' ס', ועי' לעיל לד 18 לד 608 ולד 744: 7 ילקוט שם, לקמן פפ"ב סי' ר':

1 אחא] אבא א, ל' פ | הזה ל' פ | * להפתח — בך ל[0]דפכת] להיפתח.. בך וג, להפתח (ליפתח א[2]) לכמה צדיקים.. בך א, להפתח לכמה צדיקים כיוצא בו י, לתתה לצדיקים ל | 2 יוחי] פג, יוחיי ו, יוחאי דכ | בית המקדש | מעלה פאכתי | משלמטן] ג, משלמטה אב, מבית המקדש שלמטן וי, מבית.. של מטן ד, מבית.. של מטה פת | י"ח] ד[1]פא, שמונה (שמנה גכ) עשר וגכי, שמונה עשרה דת | מה טעם] פי, ומה טע' ו, מ"ט ת, מה טעמ' ג, מה טעמיה ד, מאי טעמא כ, שנא' א | מניין] וכ, מנין דפאתי, מינין ג | י"ח ל' | 8 מלמד ל' ו | שהראה — הקב"ה] פוחאגכ, שהראהו הקב"ה י, שהראה הקדו' ברוך הוא (הב"ה ד[1]) ליעקב דת | ובנוי] בנוי ו, ~ ומשוכלל לעתיד לבוא א | ויירא ויאמר ל' חתי | מה נורא] מה נורא המקום כ, מה נורא המקום הזה דוחאגת, מה המקום הזה י[1], וגו' פ | זה] הרי פואכתי, הרי זה ח, ל' ג | 4 ממקדשך וח | [0] אין] ואין ד | זה] הרי דוחאגכתי, ל' פ | היה ל' ח | 5 * לבנו פחאג] לבינו וכתי, לבינו ועל אלה חשכו עינינו ד, ל' ל | כי — אלהים ל' חי | וזה — השמים ל' דת | בנוי] הרי ~ חאכתי | * לבוא וא[2]ג] לבא דפחא[1]כתי, ל' ל | כמה — אמר ל' פ | 6 חזק] פחאגכי, חיזק דות | וגו'] ו, בירך בניך בקרבך ג, ל' דפחאכתי | 7 * וישכם — ראשה ד] וישכם יעקב וגו' ל, וישכם.. האבן ויצק.. ראשה ת, וישכם.. האבן וגו' ו, וישכם.. האבן גכ, וישכם.. בבקר ויצק שמן פ, וישכם.. האבן אשר שם מראשותיו וישם אותה מצבה ויצוק.. ראשה א[1], ויצק שמן על ראשה א[2]י | כמיפי הפך] ו, כמפי הפך ר[2], כמו פי הפך פג, כמלא פי הפך ר[1]י[1], שופע לו (לו שמן את) מן השמים כמלא (כמלוא א[1]ת) פי הפך דאת |

הוצ' גינצבורג נסמן למדנחאי ביתאל חדא מלה כת' וק': 1 עתיד השער וכו'. אמר הקב"ה ליעקב עתיד השער הזה להפתח וכו', ובכי"ל כתוב בגוף הספר עתיד השער הזה לתתה לצדיקים, והוגה בגליון בכתב הספר בדיו דיהה להפתח להרבה צדיקים כיוצא בך ועח"נ, [ובשכל טוב צד 128 שער השמים שעתיד להפתח לצדיקים שנאמר זה השער לה' צדיקים יבואו בו (תהל' קי"ח ב')]: 2 המקדש שלמעלן. שהוא מכוון כנגד ביהמ"ק שלמטן, ועי' מאמר רשב"י לעיל צד 591 ובמ"י שם, ובשכל טוב צד 142 הגי' אין בית המקדש של מעלה גבוה מבית המקדש של מטה [אלא] י"ח מילין מנין ו'ז'ה': 8 ד"א מלמד וכו'. וכן דרשו לעיל צד 608 באברהם וצד 744 ביצחק, ובלק"ט מלמד שראה בית המקדש בנוי וחרב ובנוי כמו שנאמר ביצחק מה נורא בנוי וכה"א נורא אלהים וכו' אין זה הרי חרב וכה"א על זה דוה לבנו וגו' וזה שער השמים בנוי וכה"א כי חזק בריחי שעריך, ובשכל טוב שם מלמד שהראה לו הקב"ה וכו' ויירא ויאמר מה נורא המקום הזה הרי בנוי שנאמר נורא וכו' אין זה הרי חרב שנאמר על זה דוה לבנו כי אם בית אלהים זה בנוי וזה שער השמים הרי משוכלל לעתיד לבא שנאמר כי חזק בריחי שעריך ברך בניך בקרבך, ובמה"ג עמו' 454 מלמד שהראהו בית המקדש וכו' בנוי מה נורא המקום הזה דכת' נורא וכו' אין זה חרב דכת' על זה היה וכו' כי אם בית אלהים הרי בנוי ומשוכלל דכת' שמחתי באומרים לי בית ה' נלך (תהל' קכ"ב א'), ובתנחומא מ"ב שם הראה לו הקב"ה בית המקדש בנוי וכו' בנוי שנאמר מה נורא ואין נורא אלא בית המקדש שנאמר נורא וכו' והראה אותו חרב שנאמר אין זה ואין זה אלא בית המקדש שנאמר ויביאם אל גבול קדשו הר זה (תהל' ע"ח נ"ד) ראה אותו בנוי שנאמר כי אם בית אלהים וכו' (כ"ה שם בכ"י רומי, ועי' בהערות רש"ב), ובספרי שם וכן אתה מוצא ביעקב שראה אותו בנוי וראה אותו חרב וראה אותו בנוי ומשוכלל לעולם הבא ויירא ויאמר מה נורא המקום הזה הרי בנוי אין זה הרי חרב כי אם בית אלהים הרי בנוי ומשוכלל לעולם הבא ועי' במ"י לעיל שם [וע"ע במדרש אגדה ובבחיי כאן]: 7 כמיפי הפך. כמפי הפך, וכ"ה בפי' ב"ר כי"א ובשכל טוב צד 128 כמפי הפך, ולקמן פפ"ב לפ' ויצב יעקב מצבה וכו' ויצק עליה שמן הגי' בכי"ל כמפי הנוד, ובכי"ו שם כמיפי הנוד, וכתיבת מיפי ביו"ד כמו לעיל צד 299 מימינה ולעיל פעמים רבות מיכן, ובפי' ב"ר כי"ט מלשון אחר מפרש כמפי הפך נזדמן לו שמן מן השמים שהיה מזומן לו כאדם שיש לו שמן בתוך פיו שלו והולך כל שעה שהוא מתרצה ומסתפק ממנה וכן מפרש בפדר"א וכוון למ"ש שם פל"ה וירד לו שמן מן השמים ויצק עליה שנ' ויצוק שמן על ראשה, [ובשכל טוב שם לימד שעתידין בני בניו להמשח לכהונה ולמלכות, וע' בלק"ט] ובדפוסי' הגי' כאן ולקמן פפ"ב כמלא פי הפך ועיי"ש בח"נ והלשון כמפי הפך כמו בתוספתא סוכה פ"ג ג' י' וי"א מי בראשית עתידין להיות יוצאין כמין פי הפך (כמפי הפך) וכו' וצ"ע כאן [ונכונה הגי' בכי"ל וכי"ו כאן כמפי הפך ולקמן פפ"ב כמפי הנוד וטעם הדרש שכאן כתוב ויצק שמן על ראשה דהיינו מעט כמפי הפך, ולקמן כתוב ויצק עליה שמן דהיינו הרבה כמפי הנוד], וכאן עוד הוספה זרה בדפוסים [וכ"ה בכי"א א' וב' ובכי"ת] שופע לו [שמן] מן השמים (וכן הגיהו בילקוט ד"ו) ועח"נ, ובלק"ט מפרש ואולם לוז שם העיר וכו' ולמה הזכיר הכתוב את העיר ללמדך כי משם לקח השמן שיצק על ראש האבן וכ"ה בשכל טוב צד 128 וצד 142 הלך ללוז ולקח משם שמן ויצק על ראש האבן, ועוד

יט) ויקרא שם המקום ההוא ביתאל ואולם לוז שם העיר וגו׳ אמר ר׳ אבא בר כהנא למה נקרא שמה לוז, כל מי שנכנס לה הטריף מצוות ומעשים טובים כלוז, רבנין אמ׳ מה לוז אין לה פה כך לא היה אדם יכול לעמוד על פתחה שלעיר, אמר ר׳ סימון לוז היה עומד על פתח העיר, ר׳ לעזר בר מירום מש׳ ר׳ פינחס בר חמא לוז היה עומד על פתח המערה והיה הלוז חלול ונכנסים דרך הלוז למערה ודרך המערה לעיר הה״ד ויראו השומרים איש יוצא מן העיר ויאמרו לו הראנו נא את מבוא העיר ועשינו עמך חסד ויראם את מבוא העיר ויכו את העיר לפי 44d חרב ואת האיש ואת כל משפחתו שילחו (שופטים א כד כה), ר׳ יניי בשם ר׳ ישמעאל עבד לה

1 ילקוט פס, ילק׳ שופטים ר׳ ל״ם, לקמן פפ״ל סי׳ ד׳:

1 * ויקרא — וגו׳] ויקרא שם.. ביתאל.. שם הע׳ לראש׳ ג, ויקרא את שם.. שם העיר לראשונה א[1], ויקרא שם.. ביתאל וגו׳ לו, ויקרא שם.. ביתאל כ, ויקרא שם המקום ההוא וגו׳ פ, ואולם לוז שם העיר לראשונה א[2]י, ואולם.. העיר ח, ואולם לוז היא לוז שצובעין בו את התכלת היא לוז שעלה סנחרב ולא בלבלה נבוכד נצר ולא החריבה היא לוז שלא שלט בה מלאך המות מעולם הזקנים שבה מה עושין להם כיון שהם זקני׳ הרבה מוציאין (מוציאי׳ ד[1]) אותן חוץ לחומה והם מתים ד, ואולם לוז שם העיר היא שצובעים בה את.. נבוכדנצר.. מה עושים.. שהם זקנים.. אותם.. מתים ת | 2 שכל מי פאתרי(שופטים), שכל י | הנכנס י | להן פ, בה דחאגכרי, לשם ו, לתוכה ת | היטריף ו, הרטיב א׳ר | מצות פחאגבתר[2]י, במצות ר[2] | ומעשין טובין ו, ובמעשים טובים ר[1] | רבנין] אני (שם), רבנן וחכי[1], ורבנן דפת | מרין ג | לוז הזה ו, הלוז הזה י | 3 לה] לו ות | כך ל׳ פ | לעמוד] לעבור י | פיתחה ו | ר׳ סימון אמר ח, ר׳ ישמעאל אומר י (שם) | על — עומד ל׳ וא[1] | פתחה של עיר | 4 אלעזר דפא[2]גכתי (שם) | בר מרום] פאכ, בר׳ מרום ג, ל׳ דתי (שם) | משם ד, משום פב, משו׳ ת, בשם א[2]גי (שם) | פינחס] ת, פנחס דפחא[2]גכי (שם) | בר׳ פג | היתה עומדת א[2] | פתחה (פיתחה וג) של מערה | הלוז] וחאי, לוז דפגכת | 5 והיו נכנסים דוחתי (שם), .. נכנסין פאגכ | * ודרך פחאגכי (שם)] ונכנסים דרך ו, דרך ד, וכן ל, ל׳ ת | המערה ל׳ ת | * ויראו — שילחו] ויראו.. מבא.. מבא.. שלחו ח, ויראו.. עמך חסד ואמת ויראם.. שילחו (שלחו א) ל[o]א, וייראו.. ויאמרו אליו.. מבא.. חסד ואמת.. מבא.. ואת משפחתו שלחו פ, ויראו.. אדם יוצא.. נא לנו את מבוא.. חסד ואמת ויראם את מבוא העיר ואת האיש ואת משפחתו שלחו כ, ויראו.. איש יוצא.. נא את מבוא העיר (וכת׳ ת) ויכו את העיר לפי חרב ואת.. ואת כל משפחתו (ואת משפחתו ת) שלחו דת, ויראו השומרים את מכוא העיר ויא׳ ועשינו עמך חסד ויראם את מבוא העיר ויכו.. כל משפחתו שלחו ג, ויראו השומרים ויראם את מבוא העיר וגו׳ ל, ויראו.. איש וגו׳ ויראם את מבוא העיר ו, ויראם.. העיר ויכו.. ואת משפחתו שלחו י, הראנו נא את מבא העיר י (שם) | 7 יניי] ג, ינאי דפואכתי | בשם ר׳] ו, בר׳ אג, בר פכי, ור׳ דת | ליה אי |

הביא שם הדרש מפדר״א: 1 ואולם לוז. בדפוסים [ובכי״ת] נוסף כאן בראש המאמר היא לוז וכו׳ והוספה זו נובעה מסוטה מ״ו ב׳ וע׳ השינוים שם, ועי״ע בסדר אליהו זוטא סוף פט״ז (פרקי דרך ארץ פ״א בנספחים לסא״ז הוצ׳ רמא״ש צד 14), וכל המאמר שלפנינו אמר ראב״כ וכו׳ עד סוף הפרשה נסדר בכי״ל בשלימותו גם לקמן פפ״א לפ׳ ויבא יעקב לוזה וכו׳ ועיי״ש: 2 הטריף מצוות וכו׳. וכ״ה לעיל צד 783 מה טרפה הטריף וכו׳ וגם בדפוסי׳ הגי׳ כאן הטריף וכן בשכל טוב צד 128 שכל מי שנכנס שם הטריף מצות וכו׳ ובפי׳ ר״י קרא על שופטים שהו״ל ר״ש עפנשטיין בספר שנתי לחברת יודיש־ליטעראַרישע געזעללשאפט ח״ד צד 2 הועתק אמר ראב״כ וכו׳ כל מי שנכנס בה הרטיב מצות וכו׳ ועח״נ [ובכי״ו כתוב על הגליון נ״א הרטיב], ובא״א העיר הטריף וכו׳ הפריח מצוות נ״ל, וכן הוגה בילק׳ שופטים שם בד׳ פפד״א וע׳ במ״י לעיל שם, וטעם הטריף מצות ומע״ט כלוז [כאילן לוז] שממהר להציץ ציץ ולגמול שקדים וע׳ בכורות ח׳ א׳ וירוש׳ תעניות פ״ד ס״ח ג׳ [ובכי״ל הי׳ כתוב בתחלה בלוז והוגה כלוז]: מה לוז וכו׳. מה שקד אין לו פה שהוא סתום כך העיר סתומה ולא היה אדם יכול לעמוד על פתחה, ולעיל צד 698 מה עדשה זו אין לה פה וע׳ במ״י שם ועי״ע בלק״ט וביפ״ת: 3 לוז היה עומד. אילן לוז, ובשכל טוב הורכב מאמר זה עם שלאחריו א״ר סימון אילן לוז היה עומד על פתחה של עיר והיה הלוז חלול ועומד על המערה והיו נכנסין דרך הלוז וכו׳ וגם בכי״ו איתא רק מאמר אחד אמ׳ ר׳ סימון לוז היה עומד על פיתחה שלמערה וכו׳ [וכן בכי״א א׳ ודלג הסופר מן עומד הראשון עד עומד השני], ובילקוט ר׳ ק״כ הועתק רק לוז היה עומד על פתחה של מערת וכו׳ ושם שינה הלשון ומן הלוז נכנסים לעיר הה״ד וכו׳ והגי׳ ר׳ לעזר בר מרום איתא בכי״ל גם לקמן פפ״א ועי׳ לעיל צד 380, ובלק״ט גורס ומפרש ר׳ אלעזר בש״ר פנחס אמר לוז שם אילן כתיב הכא לוז וכתיב לח לוז וערמון לוז היה עומד על פתח המערה והיה חלול הלוז ונכנסין מן הלוז למערה ומן המערה לעיר, ובפי׳ הרי״ק השמיט מאמר ר׳ סימון והעתיק רבנין אמרין מה לוז וכו׳ ר׳ אלעזר בר (כ״ה שם) בשם ר׳ פנחס בר חמא לוז היה עומד על פתחה של מערה והיה לוז חלול והיו נכנסין וכו׳, ובכי״ל כתוב ויראו השומרים ויראם את מבוא העיר וגו׳ ושני הפסוקים הושלמו ביני שיטי בכתב הספר בדיו דיהה, ומשובש שם ובכי״פ [וכי״א א׳ וב׳] וכי״כ ועשינו עמך חסד ואמת (כלה״כ ביהושע ב׳ י״ד), ובפי׳ ב״ר כ״י מלשון אחר מפרש ויראו השומרים את מבוא העיר ואילו יהושע וסיעתו לא היו רואים אלא מכלל שאין אדם יכול לעמוד על פתחה של עיר: 7 ר׳ יניי וכו׳. וכ״ה בכי״ל לקמן פפ״א ר׳ ינאי בשם ר׳ ישמעאל, ונכונה הגי׳ ר״י בר׳ ישמעאל וע׳ באגה״א ח״ג צד 573 (וכן נשתבש בירוש׳ ברכות פ״ד ח׳ א׳ ר׳ יניי בשם ר׳ ישמעאל, ולנכון שם בד׳ מגנצא ור׳ ינאי בר׳ ישמעאל וע׳ גם במכה״י ק״ג ב׳), והסגנון עבד לה הפטרה מה אם וכו׳ כמו לעיל צד 647 ר׳ יעקב וכו׳ עבדיה הפטרה מה אם אליעזר וכו׳ ישראל שעושין חסד עם גדוליהם וכו׳ וע׳ במ״י שם, ובסוטה שם תניא וכו׳ והלא דברים ק״ו ומה כנעני זה שלא דיבר בפיו ולא הלך ברגליו גרם הצלה לו ולזרעו עד סוף כל הדורות מי שעושה לויה ברגליו על אחת כמה וכמה במה הראה להם חזקיה אמר בפיו עקם להם ר׳ יוחנן אמר באצבעו הראה להם תניא כוותיה דר׳ יוחנן בשביל שכנעני זה הראה

הפטרה, מה אם זה שלא הלך לא בידיו ולא ברגליו אלא על שהראה להם בלבד באצבע ניצל מן הפורענות ישראל שעושים חסד עם גדוליהם בידיהם ורגליהם על אחת כמה וכמה:

פרשה ע

א **כח כ) וידר יעקב נדר לאמר וגו'** אשר פצו שפתי ודבר פי בצר לי (תהלים סו יד) אמר ר' יצחק הבבלי מן דנדר מצוה, מהו לאמר לאמר לדורות כדי שיהו נודרין בעת צרתן, יעקב פתח בנדר תחילה, לפיכך כל מי שנודר לא יהא תולה את הנדר אלא בו, אמר ר' אבהו כתיב אשר נשבע לי"י נדר לאביר יעקב (שם קלב ב) לאביר אברהם ולאביר יצחק אינו אומר כן אלא לאביר יעקב תלה הנדר במי שפתח בו תחילה,

ב ר' יודן בשם ר' אידי כת' וישמח העם על התנדבם וגו' (דה"א כט ט) ולפי שהיו עסוקין במצות נדבה ועלה בידן לפיכך שמחו, מהו אומר ויברך דוד את

1 עי' לעיל לד 647, סוטה מ"ו ב', סדר אליהו זוטא פט"ז: ‖ 3 ילקוט ד' קכ"ג, ילק' שמואל ר' פ"ס, ילקוט תהלים ר' תס"ל תשל"א, ילק' מכירי תהלים קל"ב סי' ז', מדרש שמואל פ"ג:

1 הפטורה ג, אפטרה ן, הפטר מן הכא ת | ומה פני | זה ל' ן (והושלם בגליון) | הילך ג, הולך ו[1] | לא — ברגליו] לא בידו ולא ברגליו ת, ברגליו ולא בידיו פ, ברגליו ולא עשה בידיו (ברגליו בידיו א[1]) א | על] על ידי ן, ל' פא[2]י | שהראם ו[1] | בלבד ל' | ניצל] פוא, ניצול דגכת, מוצל י | 2 הפורעניות פ | שעושי' ד, שעושין פגאכי, שהן עושין ן | חסד] גמילות חסדים י, ל' א[1] | גדוליהם] גדוליהן פוא[2], גדוליהם ועם קטניהם י, גדוליהם חסד א[1], ל' ת | בידיהן וא[2]ג, ידיהם ת | ורגליהם] י, וברגליה' ד[1], וברגליהם דפא[1]גכת, וברגליהן וא[2] | עאכ"ו אי ‖ 3 יעקב] ישראל דת | * נדר — וגו'] נדר וגו' לפ, נדר לאמר חאגכימ, נדר לאמר אם יהיה אלהים עמדי וגו' ונתן לי לחם לאכול (ובגד ללבוש ת) דת, וגו' ו | אשר] וגי, כת' ~ פת, כתי' דחאכמ | * ודבר — לי דפחאגכתימ] ודבי פי וגו' ל, וגו' ו | 4 * מן — מצוה ל[0]ג] מן.. מצווה ן, מאן.. מצוה פא[2]כי (שמואל), מאן.. ממצוה ו[1], מאן.. מצרה ח, מאן.. מצוה הכתוב מדבר מ, במאן.. מצוה הכתו' מדבר לאמר א[1]א[02], מן דנדר ניצוח ל, ודבר פי בצר לי שנדר מצוה בעת (שנדר בעת ת) צרתו דת | לאמור פ | לאמר ל' פ | כדי שיהו] וג, כדי שיהיו דפכ, שיהו תימ, שיהיו א[2], שהיו א[1] | נודרין] פא[2]גכימ, נודרי' ד[1]א[1]י, ־ים דותי (שם) | בעת] בשעת וחאגכי | צרתם תמ, הדחק י | * יעקב פתח] פתח יעקב ל, ויעקב פתח א[1] | 5 בנדרים י (תהלים) | תחילה] וג, תחלה דפהאכתימ | מי שהוא נודר י (שם), מי שיהא נודר דפוחאגכתמ, הנודר י | יהא] יהיה דא[1] | תולה — הנדר] תולה הנדר א, תולה נדר פ, תולה י, הנודר תולה מ, את הנדר ת | אלא בו] אלא במי שפתח תחלה ביעקב ת | א"ר אבהוא ן, ר' אבהו אמר י (שם) | כתיב] כת' פואגכת, ל' י (שם) | 6 ** לי"י] י"י ל | לאביר יעקב] ~ תלה את הנדר במי שפתח בו תחלה א[1], ל' וג | נדר לאביר אברהם ע, אברהם י (שם), לאביר יצחק א[2] | לאביר אברהם א[2] | אינו — כן] וג, אינו.. כאן פ, לא אמר כאן כ, אין כתי' כאן ד, אינו אומר אמ, אינו אמור ע, לא נאמר חתי | אלא נדר לאביר ד, אלא אביר י (אלא — תחילה ל' א[1]) | 7 תולה מ | הנדר] ע, את הנדר דפוחא[2]גכתימ | תחילה] וגע, תחלה דפחאכתימ | * ר' יודן ל[0]גי (שם)] ר' הונא דאכת, ר' חונה ן, ל' לפ | כת'] פגכת, כתי' א, כתיב די (שם), כתוב ן | וישמחו פו | כל העם ת | 8 וגו'] ן, כי בלב שלם התנדבו לי"י ו, כי בלב (בלבב א).. התנדבו (יתנדבו פ) לי"י וגם דוד המלך (דוד ד, המלך דוד א) שמח שמחה (דוד שמחה ת) גדולה דפו[0]אגכתי (שם) | לפי פוי | עסוקין] גכ, עסוקי' ד[1], ־ים דפ, עסקים ת, עוסקי' א[1], עוסקים ו, ־ין א[2] | * במצות דפא[1]גכתי] במצוות ן, במצוה א[2], על מצות ל | נדבה ל' א | ועלה בידן] ועלתה בידם פי, ועלת בידן ת, ועלת בידם ן, תלה הנדר במי שפתח בו תחלה ר' הונא אמ' תלה הנדר בידם א | לפיכך ל' י | מהו] אגכי, מהוא ן, לפיכך (לפי' ד[1]) מה ד, לפיכך מהו ת, ומה פ | אומ' ד[1]א, אמ' פ | דויד ן |

באצבעו גרם הצלה לו ולזרעו עד סוף כל הדורות, ובסא"ז פט"ז (בנספחים לסא"ז צד 15) מסיים והלא דברים קל וחומר ומה אדם שלא הלך ברגליו ולא דבר בפיו אלא הראם באצבעו גרם לו ולכל משפחתו הצלה עד סוף כל הדורות המלוה תלמיד חכם מעיר לעיר ומכרך לכרך וממדינה למדינה ומהלך ברגליו ומדבר בפיו על אחת כמה וכמה שיטול שכרו מלפני הקב"ה:

פרשה ע. בכי"א א' פס"ח וכן נסמן בדפ"ר פס"ח, ובמקרא אין כאן לא פרשה פתוחה ולא סתומה, וע' במ"י לעיל ריש פס"ט: 3 אשר פצו וכו'. וכתיב לפניו אשלם לך נדרי: 4 דנדר מצוה. בכי"ל כתוב מן דנדר ניצוח וביני שיטי בכתב הספר ס"א מצוה, והלשון דחוק, ובמדרש שמואל שם הגי' אמר ר"י הבבלי כל מאן דנדר עבד מצוה מהו לאמר לאמר לדורות שיהו נודרין בשעת צרתן לפיכך כל מי שהוא נודר אינו תולה נדרו אלא ביעקב, ובלק"ט ושכל טוב צד 129 לאמר לאמר לדורות שיהיו נודרין (נודרים) בעת צרתם [ע"כ], ורק הנודר בעת צרה עושה מצוה אבל שלא בעת צרה טוב אשר לא תדור [וע' נדרים ט' א' ותוס' חולין ב' ב' ד"ה אבל]: 6 לאביר אברהם וכו'. במ"ש שם הגי' לאביר ישראל אינו אומר כאן אלא לאביר יעקב, והמאמר שלפנינו הועתק בערוך ע' נדר ועח"נ: 7 ר' יודן בשם וכו'. בכי"ל הושלם ר' יודן ביני שיטי בכתב הספר בדיו דיהה, וכ"ה בכי"ג ובילק' תהלים ר' יודן בשם ר' אידי, וגר' שעדיפא הגי' ר' הונא בשם ר' אידי שהרבה מאמרים של ר' אידי אמר ר' הונא בשמו וע' באגה"א ח"ג צד 704, אכן ר"י ור"ה בני פלוגתא הם ובפרט בב"ר, וע'

י״י לעיני כל הקהל ויאמר דוד ברוך אתה י״י אלהי ישראל אבינו (שם שם י) אלהי אברהם ויצחק וישראל אינו אומר אלא אלהי ישראל אינו תולה הנדר אלא כמי שפתח בו תחילה, אמר ר׳ יודן עוד מן אתרא לית היא חסירא וידרו ישראל (במדבר כא ב) אינו אומר אלא וידר ישראל ישראל סבא [וידר יעקב נדר וגו׳]:

ג [וידר יעקב נדר וגו׳] ארבעה הם שנדרו, שנים נדרו והפסידו ושנים נדרו ונשתכרו,
ד ישראל וחנה נשתכרו, יפתח נדר והפסיד, יעקב נדר והפסיד: ר׳ אייבו ור׳ יונתן חד אמר מסורסת היא הפרשה וחרנה אמר על הסדר נאמרה, מאן דאמר מסורסת היא הנה אנכי עמך (בראשית כח טו)

5 ילקוט ר׳ קכ״ג, ילק׳ שופטים ר׳ ס״ח, מדרש שמואל שם: 6 ילקוט ר׳ קכ״ג:

1 * ויאמר — אבינו ת] וגו׳ ויאמר ברוך י״י.. אבינו ל, ויאמר דוד ברוך.. ישראל חא, ויאמר דוד (ויאמר י) ברוך אתה י״י פגכי, וגו׳ דן | ** אלהי] ל׳ ל | אברהם] ישראל י (שם) | 2 ויצחק] י, יצחק דפוכ, אלהי יצחק אגת | וישראל] ויעקב פ, ל׳ חאגתי | אינו אומר] חאי (שם), אינו.. כן וג, אינו.. כאן דכ, אין כתי׳ כאן פת, לא נאמר א[2]י | ישראל] אי (שם) ~ אבינו דפוחגתי | אינו — אלא] תלה הנדר פאי, תלה את הנדר דוחגכתי (שם) | * בו דפאגכתי] לו ו, ל׳ לח | תחילה] וגי, תחלה דפאכתי (שם), מתחלה ח | 3 יודן] יהודה דת | אף י (שם) | אתרה וא[2]גכתי (שם), אתריה א[1], התורה ב | חסירה דוגכת, חסרה פאי | * וידרו דואגתי[1]] וידרו לפ | ** ישראל] ל׳ ל | 4 סבה ן | 5 הם] פואגכי (שופטים), הן דתי, שהם ח | שנים] ~ הם כ, ל׳ א[2]ת | נדרו] שנדרו וכ, ל׳ א[2]ת | והפסידו] ונשתכרו י (שם) | שנים וחי | שנדרו ן | והשתכרו ד[1]פא[2]כ, והפסידו י (שם), והשתבחו א[1] | 6 ישראל — יעקב — והפסיד] יעקב נדר והפסיד יפתח נדר והפסיד חנה וישראל ונשתכרו פ, יעקב.. יפתח (ויפתח ן) נדר.. חנה נדרה ונשתכרה (והשתכרה א[2], והשתבחה א[1]) ישראל נדרו ונשתכרו (והשתכרו א[2], והשתבחו א[1]) וחאגי, יעקב.. יפתח.. חנה.. ישראל.. ונשתכרו שנאמר וידר ישראל נדר וגו׳ (נדר ת) דת, יעקב.. יפתח.. ישראל נדרו ונשתכרו שנאמר וידר ישראל נדר חנה נדרה ונשתכרה שנאמר ותדור נדר ותאמר י (שם), ל׳ כ | אייבו] פוג, איבו א[2]כי, אבהו דת, יונתן א[1] | יוחנן גת, אייבו א[1] | חד ל׳ י[1] | מסוסרת ת | 7 וחרנה] פו, וחרנא ת | וחרינא ג, ואחרינ׳ ד[1], ינה ד, ־נא כ, וחד אי | נאמר י[1] | מן וג | דמר ן | מסורסת ל׳ ת | * היא פ] היא הפרשה דואגכתי, ל׳ ל | הנה] פוא[2]גכרי[1], והנה א[1]ר[2]ו[1], שכבר הבטיחו הב״ה שנאמר והנה דת |

באגה״א שם צד 202 ולעיל צד 145 צד 216 צד 428 וצד 432, ולעיל צד 186 וצד 610 ר׳ יודן ור׳ הונא (חונא) חד מנהון וכו׳ ועי״ע לעיל 443 וצד 444 ר׳ יודן ור׳ אידי וכו׳, וכהגי׳ ר׳ הונא איתא במ״ש שם ור׳ חונא בשם ר׳ אידי כתיב וישמחו העם על התנדבם כי בלבב שלם התנדבו לה׳ וגו׳ על ידי שהיו עסוקים במצות נדבה ועלתה בידם שמחו מה כתיב בתריה ויאמר דוד ברוך אתה ה׳ אלהי אברהם יצחק אינו כתוב אלא אלהי ישראל אבינו, ובמה״ג שם רב הונא בשם ר׳ אידי אמ׳ דכת׳ וישמחו העם על התנדבם על ידי שהיו עוסקין במצות נדבה עלתה בידם ושמחו ומה כת׳ בתריה ויברך וכו׳ ישראל אבינו מעולם אלהי יעקב אבינו אין כת׳ אלא אלהי ישראל אבינו. ולפנינו כתוב וישמח העם גם בכי״ג וכי״כ [וכי״א א׳ וב׳ וכי״ת] ובדפ״ר וד״ו ובילקוט כאן ותהלים שם, ובמקרא כתוב וישמחו: 3 מן אתרא וכו׳. וכן סגנון הלשון לעיל צד 583 וע׳ במ״י שם, וכאן מעם מן אתרא מן התורה, ובגליון מדרש אב״א נסמן גם ס״א התורה, והלשון ישראל סבא כמו לעיל צד 784 ועיי״ש, והשלמתי סיום הפתיחה וידר יעקב נדר וגו׳, ובפי׳ ב״ר כ״י מלשון אחר מפרש מן אתרא לית הוא חסירה כלומר מן מקומה אינו חסר שכתוב במקום הנדר וידר ישראל ישראל סבא יעקב הזקן ומה שכתוב ברוך ה׳ אלהי ישראל אותו ישראל אינו כתוב במקום נדר שהנדר למעלה הוא כתוב ואין ישראל זה נשמע על הנדר וגם אשר נשבע לאביך יעקב (כ״ה שם) אינו נשבע נדר בפירוש, ובמ״ש הגי׳ אמר ר׳ יודן אפילו מן אתרה לא חסרה כלום וידרו ישראל אינו אומר כאן אלא וידר ישראל ישראל סבא, וכן במה״ג שם אמ׳ ר״י אפילו מן אתרה לא חסרה כלום וידרו וכו׳ אין כת׳ אלא וידר ישראל: 6 ישראל וחנה וכו׳. במ״ש הגי׳ ארבעה נודרים נדרו שנים נדרו והפסידו שנים נדרו ונשתכרו יעקב ויפתח נדרו והפסידו ישראל וחנה נדרו ונשתכרו, ובמה״ג שם ותניא ארבעה נדרו שנים הפסידו ושנים נשתכרו יעקב ויפתח נדרו וכו׳ ישראל וחנה נדרו וכו׳ (ועי׳ שם עמ׳ 806), ובשכל טוב צד 142 גורס ומפרש ארבע הן שנדרו שנים וכו׳ ושנים נדרו והשכירו יעקב נדר והפסיד את דינה לפי שהוציא את הנדר לשם שמים לבטלה שהרי הבטיח כבר הקב״ה על כל התנאים הללו ולא היה צריך לנדור יפתח נדר והפסיד את בתו ואת איבריו (ועי׳ לעיל צד 643) לפי שנדר שלא כהוגן וכו׳ ישראל בימי הכנעני מלך ערד נדרו ונשכרו וכן חנה נדרה ונשכרה הואיל שנדרו כהוגן ונדרו לצורך וכו׳ ומעם ישראל נדרו ונשתכרו כדכתיב וישמע י״י בקול ישראל וכו׳ (במדבר כ״א ג׳) וחנה נדרה כדכתיב ותדר נדר וכו׳ (ש״א א׳ י״א), ונשתכרה כדכתיב ויזכרה ה׳ וכו׳ (שם שם י״ט), וגם בפי׳ ב״ר מלשון אחר מפרש יעקב נדר והפסיד כדלקמן (ריש פפ״א) שנתבקר פנקסו שזינתה בתו שנאמר ותצא דינה בת לאה, ובפי׳ מהרז״ו מפרש שמתה רחל, ובתנחומא וישלח סי׳ ח׳ איתא בא וראה כשהלך יעקב לארם נהרים מה כתיב שם וידר יעקב נדר לאמר וגו׳ השיבו על כל דבר ודבר הלך ונתעשר ובא וישב לו ולא שלם את נדרו הביא עליו עשו ובקש להרגו וכו׳ לא הרגיש הביא עליו המלאך ורפש עמו וכו׳ כיון שלא הרגיש באת עליו צרת דינה שנאמר ותצא דינה כיון שלא הרגיש באת עליו צרת רחל שנאמר ותמת רחל וכו׳ [ושם אח״ז ועל שאחר את נדרו לקה בשלשתן (בע״ז וגילוי עריות ושפיכות דמים), וע׳ גם בתנחומא מ״ב וישלח סי׳ כ׳ וסי׳ כ״ב, ובויקרא רבה פל״ז סי׳ א׳ אמר רשב״נ כל מי שנודר ומשהה את נדרו סוף שבא לידי ע״ז וגילוי עריות ושפיכות דמים ולשון הרע וכו׳ יעקב ע״י שנדר ושהה את נדרו בא לידי כולן ע״ז מנין כו׳ גילוי עריות מנין מדינה כו׳ שפיכות דמים מנין וכו׳ לשון הרע מנין כו׳ ורבנן אמרי כל מי שנודר ומשהה נדרו קובר את אשתו כו׳ מתה עלי רחל, ובמדרש אגדה כאן שביקש יעקב שיצילהו הקב״ת מע״ז ומגילוי עריות ומשפיכות דמים ולבסוף נכשלו בניו בכולם, וע׳ לקמן פפ״א סי׳ ב׳, וראה גם גרינבוים, נייע בייטרעגע צור זעמיטישען זאגענקונדע צד 146]: ר׳ אייבו. ע׳ במ״י לעיל צד 102 וצד 771 ובאגה״א ח״ב צד 119: מסורסת היא וכו׳. שיעקב נדר תחלה את נדרו אם יהיה אלהים וכו׳ ואח״כ חלם והנה י״י נצב עליו ויאמר וכו׳ והנה אנכי עמך וכו׳ וע׳ ביפ״ת ולעיל 795 ובמ״י שם בד״ה על הכל חשיבו וכו׳: 7 מאן דאמר וכו׳. בפי׳ ב״ר כי״ט וכי״א מפרש הקב״ה אמר לו הנה (והנה) אנכי עמך והוא

ראשי תיבות.

א׳ — איתא.
א״א — אות אמת.
אגה״א — אגדת האמוראים הירושלמיים לרב״ז באכער.
אגת״ת — אגדת התנאים להנ״ל.
אדר״נ — אבות דר׳ נתן.
איכ״ר — איכה רבתי.
א״צ — אין צריך, איפת צדק.
אצוי״ר — אהבת ציון וירושלים.
ביה״מ — בית המדרש.
במ״ר, במד״ר — במדבר רבה.
ב״ס — בן סירא.
ב״ר — בראשית רבה.
ג׳ — גורס, גריס.
גד״פ — גאטטעסדיענסטליכע פארטרעגע.
ג׳ — גירסא.
ד׳ — דפוס.
ד״א — דבר אחר.
ד״ה — דיבור המתחיל.
דה״מ — דרכי המשנה.
ד״ו — דפוס ויניציאה.
דל״א — דקדוק לשון ארמי.
דמ״ג — דייטשע מארגענלענדישע געזעללשאפט.
ד״ס — דקדוקי סופרים.
דפ״ר — דפוס ראשון.
ד׳ פפד״א — דפוס פרנקפורט דאדר.
ד׳ פפד״מ — דפוס פרנקפורט דמיין.
ד״ר, דב״ר — דברים רבה.
ו״ר — ויקרא רבה.
חו״י — חסרות ויתרות.
ח״נ — חילופי נוסחאות.
ילק׳ — ילקוט.
י״מ, יד״מ — ידי משה.
י״מ, יפ״מ — יפה מראה.
יפ״ת — יפה תואר (במדרש ד׳ פיורדא תנ״ב).
ירוש׳ — ירושלמי.
כ״י — כתב יד.
כי״א א׳ — כ״י אקספורד קי׳ 147.

כי״א ב׳ — כ״י אקספורד קי׳ 2335.
כי״ג — כ״י שטוטטגארט.
כי״ו — כ״י וואטיקאנא.
כי״ז — דפים אחדים מהגניזה באלקאהרה שהובאו לאקספורד.
כי״ח — כ״י מדרש חכמים.
כי״ט — כ״י האחים טריעסטי.
כי״ל — כ״י לונדון קובץ Add. 27169.
כי״מ — כ״י מינכען.
כי״פ — כ״י פאריס.
כי״ת — כ״י תימני.
לאר״מ, לא״ר — לשון ארמי.
ל״י — לשון יוני.
ל״מ — לשון מקרא.
ל״ס — לשון סורי.
לק״ט — לקח טוב.
ל״ר — ל׳ רומי.
מ׳ — מדרש.
מ״ב — מהדורת ר״ש באבער.
מבה״י — מבוא הירושלמי.
מה״ג — מדרש הגדול.
מהרז״ו — מוהר״ר זאב וואלף איינהארן.
מהרז״ף — מורי ורבי מוהר״ר זכריה פראנקעל ז״ל.
מהרש״ס — מוהר״ר שלמה סיריליאו.
מו״ע — מוסף הערוך.
מח״ו — מחזור ויטרי.
מ״י — מנחת יהודה.
מ״כ — מתנות כהונה.
מ״נ — מורה נבוכים.
מנוה״מ — מנורת המאור.
מ״ע — מכתב עתי.
מ״ש — מנחת שי, מדרש שמואל, מה שכתוב, מה שכתבתי.
ס׳ — ספר.
ס״א — ספר אחר.
סא״ר — סדר אליהו רבה בסדר אליהו רבה וס׳ אליהו זוטא (תנא דבי אליהו) הוצאת ר״מ איש שלום.

ס״ד — סיפא דקרא
סה״ד — סדר הדורות.
ס״ע — סדר עולם.
ס״ר — סדר רבה.
ע׳ — ערך.
עה״ש — ערוך השלם.
עה״ת — על התורה.
עח״נ — עיין חילופי נוסחאות.
ע״ע — עיין עוד.
עמת״ל — ערך מלין תלמודי לר׳ יעקב לעווי.
עמת״ר — ערך מלין תרגומי להנ״ל.
פ׳ — פרשה, פרק, פסוק.
פדר״א — פרקי דר׳ אליעזר.
פי׳ — פיסקא, פירוש.
פסי״ר — פסיקתא רבתי הוצאת ר״מ איש שלום.
קו׳ — קונטרס, קובץ.
ק״ע — קרבן העדה.
ר׳ — רמז.
רגמ״ה — רבינו גרשום מאור הגולה.
רד״ל — ר׳ דוד לוריא.
רה״ג — רב האי גאון.
רי״ג — ר׳ יהודה גדליה.
רמא״ש — ר׳ מאיר איש שלום.
רס״ג — רב סעדיה גאון.
ר״ש — רבינו שמשון.
רש״ב — ר׳ שלמה באבער.
רש״ש — ר׳ שמואל שטראשון.
שו״ת — שאלות ותשובות.
שמ״ר, שמו״ר — שמות רבה.
ת״א — תרגום אנקלוס.
תו״כ — תורת כהנים.
תר״י א׳ — תרגום ירושלמי א׳ (תרגום יונתן).
תר״י ב׳ — תרגום ירושלמי ב׳ (תרגום ירושלמי).
תשוה״ג — תשובות הגאונים.

מ״ח	=	Monatsschrift für Geschichte und Wissenschaft des Judentums
מ״ע האנגלי	=	Jewish Quarterly Review
מ״ע הצרפתי	=	Revue des Études Juives
ענציקלאפעדיא	=	The Jewish Encyclopedia

בדפוס צבי הירש איטצקאווסקי

Veröffentlichungen der Akademie für die Wissenschaft des Judentums

BERESCHIT RABBA

mit

kritischem Apparat und Kommentar

von

J. Theodor

Nach dem Ableben des Verfassers bearbeitet und ergänzt von

Ch. Albeck

Lieferung X

BERLIN
VERLAG M. POPPELAUER
1926

מדרש

בראשית רבא

צרוף ומזוקק שבעתים על פי כתבי יד וביאשם כ"י ישן נושן בבריטיש מוזעאום בלונדון אשר שמתיו לפנים הספר ועפ"י דפוסי המדרש הראשונים ונוסחאות הערוך ופי' המיוחס לרש"י ז"ל וילקוט שמעוני וילקוט המכירי

עם מראה מקומות וחילופי נוסחאות

ופירוש

מנחת יהודה

מאתי

יהודה טהעאדאר

מחברת ט'

ברלין תרפ"א
פערלאג מ. פאפפעלויער.

לוח הסימנים בחילופי נוסחאות.

ל = כ״י לונדון בבריטיש מוזעאום קובץ Add. 27169, ועל כ״י זה המעולה מכל כ״י יסדתי את טופס המדרש (ובח״נ לא נמצא סימנו כי אם במקומות אשר בררתי לי ג״י אחרת).

ל° = הגהה בכי״ל בכתב אחר או גירסא מובאה בשם ס״א (ספר אחר) בגליון הכ״י או בגוף הספר.

ד = דפוסי המדרש עפ״י ד׳ ויניציאה ש״ה.

ד¹ = מדרש דפ״ר קונשטנטינא ער״ב.

פ = כ״י פארים קובץ 149.

ו = כ״י רומי קובץ 30 באוצר הספרים של הוואטיקאן (ועי׳ צד 25 וצד 50).

ח = (קיצור) ב״ר במדרש חכמים כ״י של ד״א עפשטיין ז״ל בווינא.

א: א¹ = כ״י אקספרד קובץ 147 (רשימת נייבויער).

א: א² = כ״י אקספרד קובץ 2335 (ועי׳ צד 38).

ג = כ״י שטוטטגארט קובץ אריענט׳ 32 (ועי׳ צד 169)

כ = כ״י מינכען קובץ 97 (ועי׳ צד 50).

נ = כ״י לונדון קובץ 16406 (כ״י משובש, והשתמשתי בו רק בפ״א ופ״ב ומעט במקומות אחרים).

ת = כ״י תימני של ר׳ אלחנן אדלר בלונדון (ועי׳ צד 328)

ז = דפים אחרים מהגניזה באלקאהרה שהובאו לאקספרד (ועי׳ צד 309).

ב = גירסאות כ״י בגליון מדרש אב״א ויניציאה שכ״ז באוצר הספרים אשר לבית מדרש הרבנים בברעסלוי.

ע = ערוך הוצאת קאהוט.

ע° = ג״י ס״א בערוך או ג״י בכ״י ודפוסי ערוך שהביא בעל ערוך הש׳ בהערותיו.

ר: ר¹ = פירוש בראשית רבא כ״י שהיה לפנים באוצר הספרים של האחים טריעסטי בפאדובה.

ר: ר² = פי׳ הנ״ל במדרש כ״י אקספרד קו׳ 147.

ר³ = פירוש הנ״ל שמעורבב עם פי׳ שני (ש) על ב״ר ושניהם נדפסו בשם פירש״י פעם ראשונה במדרש אב״א ויניצ׳ שכ״ז.

ש = פירוש השני על ב״ר בפירש״י הנ״ל.

י = ילקוט שמעוני ד׳ וויניציאה שכ״ו, ד׳ פפד״א תס״ט.

י¹ = „ „ דפ״ר שאלוניקי ח״א רפ״ו, ח״ב רפ״א.

מ = ילקוט המכירי (ישעיה ד׳ ברלין תרנ״ג, תהלים ד׳ ברדיטשוב תר״ס, משלי ד׳ ירושלם תרס״ב (ועי׳ צד 67) ובס׳ הלקוטים ח״ו, תרי עשר כ״י בריטיש מוזעאום קובץ Harl. 5704 והוצ׳ גרא־ינוף).

ל׳ = ליתא.

~ = סימן התיבה שלפני הוספה או שלאחריה.

האותיות בגליון החיצון (כמו א בצד 1) יורו על חילוקי הפרשיות במדרש ד׳ ווילנא, והמספרים בגליון הפנימי (כמו 2a שם) על הדפים והעמודים במדרש ד׳ ויניציאה ש״ה, והמספרים בח״נ על מספר השורות; בכל מקום שגי׳ כי״ל מקויימת גם עפ״י כ״י אחרים ילקוט וכו׳ הצגתי בח״נ סימני ספרים אלו אצל גי׳ כי״ל שהסגרתי בחצי אוית כזה], ואם כל כ״י האחרים וילקוט וכו׳ מסכימים עם גי׳ כי״ל עשיתי בצד הגי׳ סימן מרובע קטן כזה ▫ ובמקום שגי׳ הדפוסים מסכמת עם גי׳ כי״ל לא הבאתי עוד ראיה לגי׳ זו ואף אם יש שינוים בכ״י אחרים וערוך וילקוט וכו׳ כי המפורסמות אינן צריכות ראיה, ואם הוכרחתי לנטות מכי״ל ובררתי הגי׳ עפ״י הדפוסי׳ או כ״י האחרים וערוך וילקוט וכו׳ עשיתי סימן כוכב קטן כזה * בצדה, והכפלתי את הסימן כזה ** אם כל כ״י האחרים וכו׳ יעידו נגד בי״ל, ואם הנחתי גי׳ כי״ל בפנים הצגתי גי׳ הדפוסים שהיא ג״כ גי׳ כל כ״י האחרים וכו׳ בלי שום סימן, והשינויים התמידיים שנמצאו בכי״ל כמו מלת אמר נעדרת במקום שחכם אומר בשם חכם (כסגנון הירושלמי) או מלת של מחוברת למלה שלאחריה מנעתי מלציין בח״נ. — ובמבוא הספר אשר אדפים אי״ת עם מפתחות שונים בתשלום המחברת האחרונה אדבר בארוכה גם על תכונת כ״י שלפני ועל משפט מלאכתי ועבודתי בקודש.

רמאין והצדקת הזו שיוצאה מבינתיים למה היא דומה לשושנה בין החוחים, ר׳ פינחס בשם ר׳ סימון (אמר) כת׳ וישלח יצחק את יעקב וילך פדנה ארם אל לבן בן בתואל הארמי (בראשית כח ה) מלמד שכלל כולם ברמיות:

כא) ויעתר יצחק וגו׳ ר׳ יוחנן וריש לקיש ר׳ יוחנן אמר ששפך תפילות בעושר, וריש לקיש אמר שהפך את הגזירה ולפום כן קריין ליה עתרה דהפיך אדרה:

לנכח אשתו מלמד שהיה יצחק שטוח כאן והיא שטוחה כאן, אמר לפני הקב״ה רבונו של עולם כל בנים שאתה עתיד ליתן לי יהיו מן הצדקת הזו, אף היא אמרה כן:

כי עקרה היא ר׳ יודן בשם ר׳ שמעון בן לקיש עקר מטרין לא היה לה וגלף לה הקב״ה עיקר מיטרין:

ויעתר ויעתר ר׳ ברכיה בשם ר׳ לוי לבן מלכים שהיה חותר לאביו ליטול ליטרא זהב, והיה

4 ילקוט שם: 5 סוכה י״ד א׳, יבמות ס״ד א׳, במדבר רבה פ״י סי׳ ס׳: 6 ילקוט שם, מדרש רות פ״ז, מדרש שמואל פ״ו: 8 ילקוט שם, לעיל צד 472 וש״נ: 10 ילקוט שם, ועי׳ לקמן פס״ו:

1 רמאין] פוחאגכי, כן דת | זו ו, הזאת א[2] | שהיא יוצאה דגכתי, יוצאה פא | מבנתיים ו, מבנתים א[1]גכ, מביניהם דפתי, יהן א[2] | ** החוחים] החחים ל | בשם ר׳ סימון] פואגכ, ל׳ דת | 2 אמר ל׳ ו | * וישלח — הארמי פ] וישלח.. לבן וגו׳ י, וישלח.. ארם א[1]כ, וישלח.. יעקב וגו׳ ל, וישלח.. ארם וגו׳ למה אמ׳ אחר כך אל לבן בן בתואל הארמי ל[0], וישלח.. ארם מת״ל אל.. בתואל א[2], וילך.. ארם מה ת״ל אל לבן הארמי דת, מה תל׳ לו׳ אל לבן.. בתואל הארמי אחי רבקה אם יעקב ועשו ו | 3 מלמד ל׳ ו | שכלל כולם] פגכי[1], שכללן כולן ת, שכללן כלן א[1], שכללן א[2], שכולם כללן ד, כלל כולם ו | ברמיות] ברמאות דפאגכתי, לרמיות ו | 4 וגו׳] לי״י וי.. לנכח (לנוכח א׳ת) אשתו דפאגתי.. לנכח אשתו כי עקרה היא ויעתר לו י״י כ | ור׳ שמעון בן לקיש וג, ורשב״ל א | ששפכו ר | תפלה א[1], תפילתו ו | * בעושר דגר[1]] באושר לוכ, בעותר י[1], בעתר ת, כעתר א[2]ר[2], הרבה פ | וריש לקיש] פכת, ורשב״ל א[2], ריש לקיש ד, ר׳ שמעון בן לקיש וגי, רשב״ל א[2] | 5 שהפך] אגכעי, שהיפך דות | את ל׳ אע | גזירות א[1], גזרות א[2] | ולפום] ולפם ו, לפום פ | דין א | * קריין דואגכתעשי] קראין ל, קוראין פ | לה פו | * עתרה] עתרא דכתער, אתרה לו, אתרא פג, עותרה ל[0], עותר׳ ש, עתר א, לעתרא י | דהפיך] פהא[2]כעי, דהפך ו, דמהפך ש, דאפיך דת | * אדרה פו] אררה ל, אדרא אגעי, אידרא ל[0]דחכ, באידרא ר[2] | 6 לנכח] פוא[2]גכי, לנוכח דא׳ת | כן ו | כן ו | אמר — הקב״ה] פוגי, לפני הקב״ה כ, אמ׳ לפניו א, ואומר ד, הוא אומ׳ ת | רבש״ע פא׳ת, רש״ע א[2] | 7 עתיד ליתן] פואגכי, נותן דת | הזאת א׳תי | ואף היא כ, והיא את | אומרת ת | כן] פא[2]גכי, כמו כן א[1], כן (רבש״ע ת) כל בנים שאתה (שאת דו) עתיד ליתן לי יהיו מן הצדיק הזה ל[0]דות | 8 ר׳ — לקיש] וג, רשב״ל א[2], ריש לקיש דפכת | עקר] כ, עיקר דפואגתרי | מיטרין פוחגי[1] | היה] פאגכי, הוה דות | וגילף א[2] | 9 עקר כ | מיטרין] פוחגי[1], מטרין דאכת | 10 ויעתר ויעתר] ו, ויעתר לו י״י ויעתר ויעתר ג, ויעתר יצחק ויעתר לו ש, ויעתר יצחק ויחתר פ, ויעתר לו י״י דתי, ויעתר אכ | ר׳ — בשם] פוגכ, א״ר ברכיה א[2], ל׳ דת | ר׳ לוי ל׳ א | לבן] ואי[2]שי, משל ~ דפא[1]גכת | לאביו] פוחאגכי, על אביו דת | ליטול ל׳ פא[2] | ליטרה ו | זהב] א[1], של ~ דפוא[1]גכתי | והיה — מבחוץ] פוחא[1]ג, והיה.. וזה היה.. מבחוץ כ, הבן חותר מבחוץ והאב חותר מבפנים י, והיה..

אחות לבן הארמי, וקשה הלשון והלא כבר נאמר מפדן וכו׳ ועי׳ ביפ״ת, ובפי גי׳ זו מפרש גם בלק״ט ויהי יצחק וכו׳ בת בתואל הארמי מהו הארמי א״ר יצחק אם ללמד שמארם נהרים בא כבר נאמר מפדן ארם ומה ת״ל בת בתואל הארמי ועוד שכתוב אחות לבן הארמי כיון שכתוב בה בת בתואל הארמי אני יודע שגם לבן בנו ארמי אלא אביה רמאי וכו׳, ועדיפא הגי׳ במה״ג עמו׳ 389 בת בתואל הארמי מפדן ארם וכו׳ אמר ר״י אם ללמד שהוא מארם נהרים והלא כבר נאמר בת בתואל הארמי ומה ת״ל מפדן ארם וכו׳, ובשכל טוב צד 96 מפרש בת בתואל הארמי הוא בעל רמאות וכו׳ מפדן ארם ממש אחות לבן הארמי כאביו וכו׳: 4 בעושר. כן הגהתי ועח״נ, ור׳ יוחנן דורש ויעתר לשון עושר ושפע כמו עותר עותרא בלא״ר וגם בל״מ עתרת שלום וכו׳ (ירמיה ל״ג ו׳) כלו׳ ששפך תפלות הרבה ועי׳ בפי׳ ב״ר ובמ״כ, ובכי״פ הגי׳ כן תפלות הרבה (ותימה שבכי״ל וכי״ו הגי׳ באושר וכן בסמוך בשני הכ״י אתרה באל״ף, ובכי״פ וכי״ג באתרא), והלשון ששפך וכו׳ כמו בל״מ ישפך שיחו וכו׳, ור״ל אמר שהפך וכו׳ והוא דורש ויעתר לשון עתרא עתר שקורין לו כן משום שהופך את התבואה, וכן טעם הדרש ביבמות שם למה נמשלה תפלתן של צדיקים כעתר מה עתר זה מהפך התבואה ממקום למקום כך תפלתן של צדיקים מהפכת מדותיו של הקב״ה ממדת רגזנות למדת רחמנות ועי׳ בסוכה שם ובבמ״ר שם ובאגה״א ח״ב צד 14, ובלק״ט מפרש ויעתר וכו׳ מהו לשון עתירה הרחת שמהפכין התבואה בגורן קורין עתירה ללמדך כשם שעתר זה מהפך את התבואה ממקום למקום וכו׳ ועי׳ בערוך ע׳ עתר ב׳ וע׳ רחת ובעמת״ל ע׳ אידרא, ולסגנון הלשון קריין ליה כלו׳ לעתרא עי׳ במ״י לעיל צד 543 בר״ת נקראו לו, ובפי׳ ב״ר כ״י מפרש עתרא כלי שמהפכין בו זיתים, ולנכון בפי׳ ב״ר בדפ״ר שמהפכין בו חטים ועי׳ גם בתוספתא עוקצין פ״א: 6 מלמד וכו׳. במדרש רות שם מהו לנכח אשתו אלא מלמד שהיה יצחק וכו׳ ורבקה שטוחה כאן ואומר רבונו של עולם כל בנים שאתה עתיד ליתן לי וכו׳, ובילק׳ רות סי׳ תר״ח הועתק כל וכו׳ שאתה נותן לי יהו מן הצדקת הזאת, ובמדרש שמואל שם מלמד שהיה וכו׳ אמר לפניו רבון כל העולמים כל בנים שאת עתיד ליתן לי וכו׳ ועח״נ: 7 אמרה כן. כלו׳ כל בנים שאתה עתיד ליתן לי יהיו מן הצדיק הזה, ובכי״ל הושלם כן בגליון בכתב אחר ועח״נ ובלק״ט ובמה״ג, וגם במדרש שמואל הגי׳ אף היא אמרה כל בנים וכו׳ ועי׳ בילק׳ שמואל ר׳ פ״ז, ובמדרש רות ל״ג אף היא וכו׳, אכן בילק׳ רות שם הועתק וכן היא שטוחה ואומרת מצדיק זה: 8 ר׳ יודן וכו׳. מאמר זה נסדר גם לעיל צד 472 וצד 560 ועיי״ש: 10 ויעתר ויעתר. בשתי הפעמים כתוב הלשון ויעתר ואי אפשר לפרש ויעתר לו י״י לשון עושר

זה חותר מבפנים וזה חותר מבחוץ:

ו כב) ויתרוצצו הבנים וגו׳ ר׳ יוחנן וריש לקיש ר׳ יוחנן אמר זה רץ להרוג את זה וזה רץ להרוג את זה, ר׳ שמעון בן לקיש אמר זה מתיר ציוויו שלזה וזה מתיר ציוויו שלזה, ר׳ ברכיה אמר מש׳ ר׳ לוי שלא תאמר משיצא ממעי אמו נזדווג לו אלא עד שהוא במעי אמו זירתיה מתיחה לקיבליה הה״ד זורו רשעים מרחם וגו׳ (תהלים נח ד): ויתרוצצו הבנים בקרבה ויתרצו בקרבה, עוברת על בתי

2 ילקוט פס, ילק׳ מכירי תהלים כ״ח סי׳ ו: 3 פסיקתא פ׳ זכור (כ״ג ב׳), תנחומא פ״ב סלא סי׳ ד׳, תנחומא פס פי׳ ד׳, מדרש תהלים פ״ב כ״ח סי׳ ג׳:

וזה חותר מבחוץ שכן בערביא קורין לחתירא עתירתא דא׳ת | 2 וגו׳] ו, בקרבה דפחאגכתים | ר׳ — לקיש] ר׳.. ור׳ שמעון בן לקיש ו, ורשב״ל א׳מ, ל׳ פ | וזה — להרוג] וזה פ | 3 ר׳ — לקיש] וגי, רשב״ל א׳מ, ריש לקיש דפכת | ** אמר] ל׳ ל | ציוויו] פחא׳גכר[1], ציויו דו, צוויו א׳תימ | וזה — ציוויו] וחא׳ג, וזה.. ציויו ד׳, וזה.. צוויו א׳כתימ, וזה פ | אמר ל׳ דוג | בשם | 4 תומר ו | נזדווג] ואגכתרימ, נזדוג פ, גיזדוג ד | * זירתיה] זירתה ל׳דכרי[1]ן זרתה לג, זרתיה וא׳ר[1], זריתיה א׳תמ, זררתיה פ, זרתא ע | מתיחה] פוגכ, מתיחא א׳תעי[1], מתוחה דא׳רמ | * לקיבליה פע] לקיבלה ל, לקובלה ו, לקבליה דאתרי, כי לקיבליה גכ | 5 זרו כ | וגו׳] תעו מבטן דוברי כזב פ, ל׳ דאגכתי | ויתרוצצו] ד״א ~ פא׳י | בקרבה ל׳ ו | ויתרצו בקרבה] פחג, ל׳ דואכתי | עוברת — מרחם

או לשון עתרא ולכן מפרש ר״ב בשם ר׳ לוי ויעתר השני וגם הראשון לשון חתירה משל לבן מלכים שהיה חותר בבית גנזו של אביו ליטול ליטרא זהב והיה אביו שהיה חפץ ליתן לו הזהב חותר נגדו מבפנים והבן חותר מבחוץ (וריש המשל גם לקמן פס״ז סי׳ י״ב במאמר ר׳ ברכיה לבן מלכים שהיה חותר לאביו ליטרא אחת של זהב וכו׳ ועיי״ש בח״ג), והנמשל מפרש בלק״ט ויעתר לו י״י שכשם שיצחק אבינו היה מחתר לפתוח לו פתח רחמים כך הקב״ה היה שמח לפתוח לו פתח לעשות רצון צדיק וכו׳, ולריש הפסוק מפרש שם ד״א ויעתר יצחק כמו ויחתר כי עי״ן וחי״ת משמשין וכו׳ שהיה חותר בתפלתו כאדם שחותר לו בקיר לפתוח לו פתח, וזה גם טעם הגי׳ בכי״פ ויעתר יצחק ויחתר, וכן נדרש ויעתר ויחתר בפ׳ ויתפלל אליו ויעתר לו וישמע תחנתו וכו׳ (דה״ב ל״ג י״ג) בהאגדה בירוש׳ סנהדרין פ״י כ״ח ג׳ והיו מלאכי השרת מסתמין את החלונות שלא תעלה תפלתו של מנשה לפני הקב״ה והיו מלאכי השרת אומרים לפני הקב״ה רבש״ע אדם שעבד עבודה זרה והעמיד צלם בהיכל אתה מקבלו בתשובה אמר להן אם איני מקבלו בתשובה הרי אני נועל את הדלת בפני כל בעלי תשובה מה עשה לו הקב״ה חתר לו חתירה מתחת כסא הכבוד שלו ושמע תחינתו הה״ד ויתפלל אליו ויעתר לו וכו׳ א״ר לעזר בי רבי שמעון בערבייא צווחין לחתרתה עתרתה, ובאותה האגדה בפסיקתא פ׳ שובה (קס״ב ב׳) חתר לו כמין חתירה תחת כסא הכבוד שלו ושמע תחינתו ויתפלל אליו ויעתר לו וכו׳ מהו ויעתר א״ר אלעזר בר שמעון בערבייא צווחין לחתירתא עתירתא, ובכ״י כרמולי שם הגי׳ אל תקרי ויעתר לו אלא ויחתר לו (ועיי״ש בהערות רש״ב), ובילק׳ מלכים ר׳ רמ״ו הגי׳ ויעתר לו ויחתר כתיב, ובמדרש רות פ״ה פ׳ ויאמר לה בעז וכו׳ חתר לו חתירה מתחת כסא כבודו ממקום שאין מלאך יכול לשלוט הה״ד ויתפלל אליו ויעתר לו וישמע תחנתו אמר ר׳ לוי בערביא צווחין לחתירה עתירה ועי׳ ברמב״ן דברים ב׳ כ״ג ובמבה״י ז׳ ע״ב, ובדב״ר בדפ״ר וד״ו סדר ואתחנן (פ״ב סי׳ כ׳) ויתפלל אליו ויעתר לו ויחתר לו כתיב מלמד שהיו מלאכי השרת מסתמי׳ את חלונות של רקיע וכו׳ מה עשה הקב״ה חתר את הרקיע מתחת כסא הכבוד וקיבל את תפלתו וכו׳, ועוד בפסיקתא פ׳ ולקחתם לכם וכו׳ (קפ״א א׳) פנה אל תפלת הערער זה מנשה מלך יהודה ולא בזה את תפלתם זו תפלתו ותפלת אבותיו הה״ד ויתפלל אל ה׳ (וצ״ל אליו) ויעתר לו ויחתר לו כתיב א״ר אליעזר בר שמעון בערביא צווחין לחתירתא עתירתא, וכזו הפסקא בוי״ר פ״ל סי׳ ג׳ פנה אל תפלת הערער וכו׳ דכתיב ויתפלל אליו ויעתר לו מהו ויעתר לו אמר ר׳ אלעזר בר׳ שמעון בערבייא צווחין לחתירתא וכו׳ (ונר׳ שעפ״י כל אלו המקומות נוסף כאן בדפוסי׳ ובשני כ״י מאוחרים שכן בערביא קורין וכו׳, וגם בפי׳ ב״ר הובא בערביא קורין וכו׳), ובבבלי סנהדרין ק״ג א׳ איתא א״ר יוחנן משום רשב״י מאי דכתיב וישמע אליו ויחתר לו ויעתר לו מיבעי ליה מלמד שעשה לו הקב״ה כמין מחתרת ברקיע כדי לקבלו בתשובה וכו׳ ועיי״ש בפירש״י ובהגרי״ב ועי״ע בד״ס שם ובמנחת שי דה״ב שם, ובתנ״ך הוצ׳ גינצבורג נסמן שם בס״א ויחתר כתיב ויעתר קרי: 2 רץ להרוג. ר״י דורש ויתרצצו לשון רצץ ורשב״ל דורש ויתרצצו נוטריקון ויתר ציוויו זה מתיר ציוויו של זה וכו׳ מה שנאסר לישראל מותר לאומות העולם וחוקותיהם שנאסרו להם מותרים לישראל ועמ״כ, ובלק״ט מפרש ויתרוצצו הבנים וכו׳ כענין שנאמר ותרץ את גלגלתו סימן לדורות זה רץ להרוג את זה וכו׳ ור״ש בן לקיש אמר זה מתיר צוויו של זה וכו׳ כיצד זה אוסר את יום השבת וזה אוסר את יום ראשון זה אוסר את החזיר וזה מתירו וכו׳ ויתרוצצו שתי מלות הן ויתיר ציוויו: 4 נזדווג לו. עשו ליעקב להרע לו, וכן הוראת נזדווג לעיל פעמים שונות, ור״ב מש׳ ר׳ לוי דורש ויתרצצו הבנים האחד נתרוצץ בהשני בקרבה שלא תאמר וכו׳ אלא עד שהוא במעי אמו זירתו מתוחה לנגדו וכמו שמפרש בפי׳ ב״ר כי״ט וכי״א זירתיה (זרתיה) מתוחה לקבליה זרת שלו כלו׳ אגרוף שלו נשא כנגד יעקב ורצה להכותו ועי׳ בערוך ע׳ זרת, ודורש זורו רשעים וכו׳ לשון זרת, וזירתה בכי״ל כמו זירתיה ולקיבלה כמו לקיבליה ועי׳ במ״י לעיל צד 566, והוא מתלא בלא״ר, וק״ק כאן סגנון הדרש שלא תאמר משיצא וכו׳ אכן בפסיקתא פ׳ זכור שם בפתיחה יזכר עון אבותיו וכו׳ נסמך מאמר זה להמאמר ומה חטא חטא על אמו וכו׳ ר׳ יהודה אומר אם כשהוא יוצא ממעי אמו חתך מיטרין שלה שלא תלד הה״ד על רדפו בחרב אחיו ושחת רחמיו, ובעל המאמר שם ר׳ ברכיה ועיי״ש בהערות רש״ב אות מ״ז, ובאותה הפסקא בתנחומא מ״ב שם ומה חטא וכו׳ ר״י אומר כשיצא ממעי אמו חתך וכו׳ ור׳ ברכיה אומר לא תאמר לכשיצא אלא עם כשהוא יוצא ממעי אמו זירתיה (פי׳ אגרוף) מתוחה לקיבליה מה טעם זורו וכו׳, ובתנחומא שם ומה חטא חטא עשו הרשע על אמו ר״י אומר כשיצא ממעי אמו חתך וכו׳ ור״ב אמר לא תאמר אחר שיצא ממעי אמו אלא עד כשהוא יוצא וכו׳ זריתיה מתוחא לקבליה מה טעם זורו וכו׳, ובמדרש תהלים שם הדרש זורו רשעים מרחם תעו מבטן הצדיקים מבטן ומרחם נקראו קדושים שנ׳ בטרם אצרך בבטן ידעתיך ובטרם תצא מרחם הקדשתיך וכו׳ אבל הרשעים נעשו זרים ורשעים מרחם אמם שנ׳ זורו רשעים וכו׳ מרחם ומבטן הרשעים ניכרים וכן אתה מוצא בעשו הרשע עד דהוי במעוי דאימיה הוה מגיח עם יעקב אחוי שנ׳ ויתרוצצו הבנים בקרבה שהיה מרצץ עם אחיו במעי אמו וכו׳: 5 ויתרוצצו. דרש אחר וכהגי׳ ד״א ויתרוצצו ועי׳ במ״י לעיל צד 574: ויתרצו בקרבה. וכ״ה בכי״פ וכי״ח וכי״ג, ונ״ל טעם זו הגי׳ שכוונו לדרוש כאן ויתרוצצו שאינו לשון רצץ

עבודה זרה ועשו מפרכס לצאת הה"ד זורו רשעים מרחם וגו', עוברת על בתי כניסיות ובתי מדרשות ויעקב מפרכס לצאת הה"ד בטרם אצרך בבטן ידעתיך וגו' (ירמיה א ה):

ותאמר אם כן וגו' ר' חגאי בשם ר' יצחק (אמר) מלמד שהיתה אמינו רבקה מחזרת על פתחיהן שלנשים ואומרת להן הגיע לכם הצער הזה מימיכם, אם כן הוא צער הבנים הלווי לא עיברתי, אמר ר' הונא אם כך אני עתידה להעמיד שנים עשר שבטים הלווי לא עיברתי, תני בשם ר' נחמיה ראויה היתה רבקה שיעמדו ממנה שנים עשר שבטים הה"ד ויאמר י"י לה שני גוים בבטנך וגו' שני גוים הא תרין, ושני לאמים הא ארבעה, ולאום מלאום יאמץ הא שיתא, ורב יעבד צעיר הא תמניא, וימלאו ימיה ללדת והנה תומים בבטנה הא עשרה, ויצא הראשון אדמוני הא חד עשר, ואחרי כן יצא אחיו הא תרי עשר, ואית אמרין מן הדין קרייא ותאמר אם כן למה זה אנכי ז' שבעה ה' חמשה הא תריסר:

3 ילקוט שם: 5 פסיקתא שם, תנחומא מ"ב תלא שם, תנחומא תלא שם, לקמן סוף פל"ז, תנחומא מ"ב ויחי סי' ע"ז, תנחומא ויחי סי' ע"ו, לגדם גכלסים פע"ג (פע"ג):

וגו'] עוברת.. ע"ז.. רשעים פ, עוברת.. ע"ז.. ה"ה זרו.. מרחם כ, עוברת.. ע"ז.. הדהי דכת' זורו.. מרחם תעו מבטן דברי כזב ג, עוברת.. ע"ז.. לצאת א, עוברת.. ע"ז עשו.. הא דכתי'.. מרחם וגו' ח, עוברת.. ע"ז עשו.. לצאת זורו.. מבטן י, שהיתה עוברת על בתי כנסיות ובתי מדרשות ויעקב (יעקב ת) מפרכס לצאת הה"ד בטרם אצרך בבטן ידעתיך דת | 1 עוברת — ידעתיך וגו'] עוברת.. הדהי דכת' בטרם.. ידעתיך ג, עוברת.. כנסיות.. הה"ד.. ידעתיך א^{2}, עוברת.. בתי כנסיות ומדרשות.. דכת' בטרם.. ידעתיך וגו' פ, עוברת.. בתי כנסיות ומדרשות.. הה"ד (ה"ה כ) בטרם.. ידעתיך א^{1}כ, עוברת.. בתי כנסיות ובתי מדרשות יעקב.. הה"ד (היינו דכתי' ח) בטרם אצורך (אצרך י) מבטן ידעתיך חי, ובשעה שהיא עוברת על בתי ע"ז ועשו (עשו ת) רץ ומפרכס לצאת הה"ד זורו רשעים מרחם דת | 3 וגו'] למה זה וגו' ן, למה זה אנכי דפחאגכתי | ר' — בשם] כ, ר' חגיי בשם ן, ר' חגי בשם פאג, ל' דת | אמר ל' ן | אמינו רבקה] כ, אימנו רבקה ג, אמנו רבקה דפ, רבקה אמינו ות, .. אמנו י, רבקה א | חוזרת א^{2} | 4 פיתחיהן ג | להן ל' י | לכן פ, אתכם א^{1}, אתכן א^{2}כ | כצער הזה א^{2}, כזה הצער כ, הצער הזה של בנים א^{1} | מימיכן פא^{2}ג, מעולם מימיכן כ | ואם א | כן] וא^{2}כתי, כך דפג | הוא ל' פת | צער של בנים פ, הצער של.. א^{2}גכי, צערן של.. דת, צערן של נשים ן, הצער א^{1} | הלווי] וגכ, הלואי דפא^{1}תי, ולואי א^{1} | עברתי א^{2}כ | 5 אמר ר' הונא] פחא^{2}כת, .. חונא ג, .. חונה ן, .. רב הונא א^{1}, ר' חונא אמר ד | אם] אמרה ~ ת | כן פא^{2}גכי | אנכי חא | י"ב א^{2}תי | הלווי] וג, הלואי דפכתי | עיברתי (עברתי א^{2}כ)] פוחא^{2}גכי, ~ מנין זה דת | תניא א^{2} | נחמיא א^{2} | 6 רבקה היתה ראויה ן | שיעמדו ממנה] להעמיד ואגכי | שנים עשר] פוגכ, י"ב דאתי | שני — וגו'] שני גוים וגו' פ, שני גוים בבטנך דאגכתי | 7 שני גוים ל' | תריין גכ, תרי ת | לאומים דפא^{2}ת, לאומים ממעיך א^{1}, לאמים (לאומים כי) ממעיך יפרדו גכי | ארבע אי | ולאם מלאם פא^{1}ג | הרי ששה א | יעבוד א^{2}י | 8 הרי א | שמונה א^{2}, ח' א^{1} | וימלאו — ללדת ל' א | והנה — בבטנה] א^{2}גכת, והנה תאומים בבטנה פא^{1}י, ל' ד | הרי א | עסרא ת, י' א^{1} | 9 הרי א | חד סר חת, י"א א^{1} | * ואחרי כן דפו^{0}א^{1}גכתי] ואחרכן ל | הרי א | תריסר חי, שנים עשר א^{2}, י"ב א^{1} | דאמרי פ, דמיתין (דמיתי א^{2}, דמייתין ת, דמיית' י^{1}, דמייתי א^{1}, דמתיין ג) לה דחאגכתי | מן — קרייא] ח, מן.. קרייה כ, מן.. קריא י, מן.. קרא דפגת, מהכא א | זה] ~ מנין זה ת | 10 אנכי ל' פוחת | זיי"ן שבעה ה' חמשה הרי י"ב א^{2}, זיי"ן ד | (זין ד^{1}, ז' חגכ, הדן זה זיי ן) שבעה (שובעה ן) ה"א (הא ד^{1}, ה' וחגכ) חמשה הא תרי עשר (תרין עשר כ, תריסר חת) מנין (מניין כ, כמנין ח) זה דוחגכת, זה בגימטריא תריסר הוו פ, ז"ח בגימ' תריסר י^{1}, זה בגימטריא י"ב א |

אלא לשון רוץ ובהתפעל ויתרצו ולשון חכמים לחוד ויתרצו בקרבה היו מתנענעים לרוץ עד שהם בקרבה מפרכסים לצאת עוברת על בתי ע"ז ועשו מפרכס לצאת הה"ד זורו רשעים מרחם נעשו זרים מרחם וכו' עוברת על בתי כניסיות וכו' ויעקב מפרכס לצאת וכו' ועי' בסמוך וכי בתי כניסיות וכו' היו באותן הימים וכו', ובלק"ט מפרש זה המאמר ע"א ויתרוצצו לשון מריצה כשהיתה רבקה עוברת אל מקום מקודש כגון בית הכנסת ובית המדרש היה מפרכס יעקב לצאת וכשהיתה עוברת וכו' היה עשו מפרכס לצאת וכו' ועי' גם בפירש"י עה"ת, ובדפוסי' ג' ג"כ תחלה שהיתה עוברת על בתי כנסיות וכו' (כ"ה בדפ"ר וד"ו, ובד' קראקא א' שהיתה עומדת וכו', ובמ"כ הגיה בשעה שהיתה וכו') ואח"כ ג' ובשעה שהיא עוברת על בתי ע"ז וכו', ובסדר שלפנינו ובכ"י שציינתי ובילקוט (ועי"ע בשכל טוב צד 100) הועתק גם במה"ג עמו' 390 כשהיתה אמינו רבקה עוברת על בתי ע"ז וכו' וכשהיתה עוברת על בתי כנסיות ועל בתי מדרשות וכו', והמאמר מתחיל שם ר' ברכיה אומ', אכן הושמט שם המאמר ר' ברכיה וכו' שלא תאמר וכו': 3 ר' חגאי וכו'. וכ"ה במה"ג עמו' 391 ותאמר אם כן ר' חגאי בשם ר' יצחק, ושם הגי' מלמד שהיתה אמינו רבקה מחזרת על בתי נשים ואומרת וכו' הצער הזה אם כן צערן של נשים הלואי וכו' למה זה אנכי אמ' ר' חונא אם כן אני וכו' שנים עשר שבטים מנין זה תאני וכו' ראויה היתה אמינו רבקה שיעמדו הימנה וכו' דכת' ויאמר ה' לה שני גוים שנים ושני לאמים הרי ארבעה ולאום וכו' הרי ששה ורב וכו' הרי שמונה והנה תומם וכו' הרי עשרה ויצא הראשון ואחרי כן וכו' הרי שנים עשר, ובראב"ם ג"כ הגי' ר' חגאי בשם ר' יצחק וכו' ועיי"ש, ובלק"ט ר' חגי בש"ר יצחק ובשכל טוב צד 97 ר' חגי משום ר' יצחק ועח"נ, ובלק"ט מפרש המאמר מלמד שהיתה רבקה אמנו אומרת לנשים כלום הגיע לידכם כזה הצער בהריון ויאמרו לה לאו ותאמר אם כן למה זה אנכי מצטערת מכל הנשים ועי' גם בראב"ע וברד"ק וברמב"ן: 5 אמר ר' הונא. אמרה אם כך (ועי' במ"י לעיל צד 520 בד"ה

ותלך לדרוש את י״י וכי בתי כניסיות ובתי מדרשות היו באותן הימים, והלא לא הלכה אלא למדרשו שלעבר, אלא ללמדך שכל מי שמקביל פני זקן כאילו מקביל פני שכינה:

ז כג) ויאמר י״י לה שני גוים וגו׳ ר׳ יהודה בר׳ סימון ור׳ יוחנן בשם ר׳ אלעזר בר׳ שמעון מעולם לא נזקק הקב״ה להשיח עם אשה אלא עם אותה הצדקת, ואף היא על ידי עילא, ר׳ אבא בר כהנא בשם ר׳ בירי כמה כירכורין כירכר להשיח עם שרה שנ׳ ויאמר לא כי צחקת (בראשית יח טו), והכת׳ ותקרא שם י״י הדבר אליה (שם טז יג) ר׳ יהושע בר׳ נחמיה בשם ר׳ אידי על ידי מלאך, [והכת׳ ויאמר י״י לה ר׳ לוי בשם ר׳ חמא בר׳ חנינא על ידי מלאך], ר׳ לעזר בשם ר׳ יוסי בן זמרא (אמר) על ידי שם:

1 ילקוט שם: 2 עי׳ יוסף׳ עיכוביץ פ״ה כ״ג ג׳: 8 ילקוט שם, לעיל לד 188 לד 457 ולד 495:

1 לדרש פ | כנסיות פואכתי | אלא ו1 | לא הלכה לה פא1ג | 2 לבית מדרשו וחי | של שם ועבר חתי | אלא ל׳ י | ללמד ן, שמקבל פא2ב, שהוא מקביל דות, שהוא מקבל א1גי | * כאילו מקביל ן] כאילו מקבל לא1, כאלו מקבל פא2ב, כאילו הוא מקבל י, כמקביל דת | השכינה ן | 3 שני — וגו׳] שני גוים בבטנך א1גב, שני גוים א2, שני גויים פ, שני ו1, ל׳ דות | יודה ות | ביר׳ ן, בר ת | ר׳ ו | ** יוחנן] ל׳ ל | אלעזר] אכת, לעזר ן, אליעזר דפ | ביר׳ ות | 4 האשה פ | צדקת וא1 | אף וגתש עילה גתש | 5 * בשם ר׳ בירין] בשם ר׳ ביריי א1גב, בש׳ ר׳ כירי ל, בשם ר׳ כיריי ן, ל׳ דפת | כירכורים (כרכורים א1) כירכר וא1, כרכורין כרכר דפגכת | להשיח] וא1, בשביל ~ דפגכת | עם שרה] א1כ, עמה פ, עימה ן, את שרה ג, אתה ד, עם אותה הצדקת ת | 6 הדבר] פג, הדובר דוא1כת | אליה] ~ אתה אל ראי ת | ר׳ יהושע — מלאך] ר׳.. בר (בר׳ כ, ביר׳ ן) נחמיה בשם ר׳ (משום ר׳ כ, מש״ר א1) אידי.. מלאך פוא1גכ, ל׳ דת | 7 * והכת׳ — מלאך] והכ׳ ויאמר.. ביר׳ חנינה אמ׳ על.. מלאך ן, ר׳ לוי.. בר׳ (בר ת) חנינא אמר על.. מלאך דת, ל׳ לפא1גכ | לעזר] ן, אלעזר דפא1גכת | בשם.. זמרא] פ, בשם.. זימרא א1גכ, בשם.. זימרה ן, ל׳ דת | שם] פוחא1גכי1, ~ בן נח דת |

אפילו איני) אם בצער הזה אני עתידה להעמיד וכו׳ ומביא הברייתא בשם ר׳ נחמיה ראויה היתה רבקה שיעמדו ממנה שנים עשר שבטים הה״ד ויאמר וכו׳ ואית אמרין מן הדין קרייא וכו׳, ובכי״ו המאמר מקוטע והושלם בגליון בכתב אחר, וכאן אינו מפרש מפני מה לא העמידה היא י״ב שבטים, ובפסיקתא שם בהמשך המאמר ומת חטא חטא על אמו וכו׳ שהעתקתי לעיל איתא ור׳ נחמיה אמר גרם לה שלא תעמיד י״ב שבטים דאמר רב הונא (וגר׳ שכוונו גם שם דאמר ר״ה ותני לה בשם ר׳ נחמיה) ראויה היתה רבקה להעמיד י״ב שבטים מן הדין קרא ויאמר וכו׳ שני גוים בבטנך הרי תרין ושני וכו׳ הרי ארבעה ולאום וכו׳ הרי שיתא ורב יעבוד וכו׳ הרי תמניא וימלאו וכו׳ והנה תאומים הא עשרה ויצא הראשון וכו׳ הא אחד עשר ואחרי וכו׳ הרי שני עשר ואית דמייתי לה מן הדין קרא ותאמר וכו׳ למה ז״ה אנכי ז״ין שבע ה׳ חמש הרי י״ב, ובתנחומא מ״ב תצא שם ר״נ אומר גרם לה וכו׳ דאמר רב הונא ראויה היתה וכו׳ שתעמיד שנים עשר שבטים שנאמר ויאמר ה׳ לה וכו׳ ואחרי כן וכו׳ הרי שנים עשר ואית דמייתי לה מהכא ותאמר וכו׳ ז״ה בגימטריא י״ב, ובתנחומא תצא שם ר״נ אומר גרם לה וכו׳ דאמר רב הונא ראויה היתה וכו׳ שנאמר ויאמר הא תרי וכו׳ ואחרי כן וכו׳ הרי י״ב ואית דמייתי לה מהכא ותאמר וכו׳ ז״ה בגימטריא שנים עשר, ומאמר סתמי בתנחומא ויחי שם ואף רבקה ראתה אותן י״ב דכתיב ויאמר ה׳ לה וכו׳ הרי ב׳ וכו׳ ואח״כ יצא אחיו הרי י״ב ואית דמייתי לה מהכא למה זה בגימטריא י״ב כיון שנתרוצצו הבנים במעיה אמרה כך אני מצטערת בי״ב שאמר לי הקב״ה י״ב עתידין לעמוד ממני ותאמר א״כ למה זה אנכי וכו׳ ועי׳ בתנחומא מ״ב ויחי שם ולפנינו לקמן סוף פצ״ז לפ׳ כל אלה שבטי ישראל (ועי׳ במ״י לעיל צד 49 בד״ה שהוא מעמיד), ובאג״ב שם ויתרוצצו הבנים בקרבה התחילה מצטערת אמרה אם כך אני מצטערת בכרס אחד ותלך לדרוש את ה׳ וכו׳ (ועיי״ש בהערות רש״ב) ויאמר ה׳ לה שני וכו׳ למה אמרה למה זה ז״ה בגימטריא י״ב ויאמר ה׳ לה לא מה שאת סבורה אינן עומדין ממך אלא שני גוים בבטנך וכו׳, וכהדרש ראויה היתה רבקה וכו׳ למה זה וכו׳ דרשו לעיל צד 235 ראוי היה אדם הראשון שיעמדו ממנו י״ב שבטים מה טעם זה ספר תולדות אדם מנין זה וכו׳ ועיי״ש ועי״ע הדרש בשמו״ר פל״ח סי׳ ח׳ לפ׳ וזה הדבר וכו׳: 1 וכי בתי כניסיות וכו׳. שסתם הכתוב ותלך לדרוש את י״י והלא לא הלכה אלא למדרשו של עבר והל״ל ותלך אל עבר לדרוש את י״י מאתו אלא ללמדך שכל מי שמקביל פני זקן וכו׳, ובילקוט דפ״ר וד״ו הגי׳ אלא לא הלכה אלא לבית מדרשו וכו׳ ללמדך וכו׳ (ובדפוסי׳ אחרים נסמן בגליון נ״א והלא), והגי׳ של עבר איתא גם בשאר כ״י (חוץ מכי״ח וכי״ת) ובדפ״ר וד״ו, וכן בשכל טוב שם לבית מדרשו של עבר ועי׳ גם לעיל צד 849 נביא גדול היה עבר וכו׳, ובתר״י א׳ מתורגם ואזלת לבי מדרשא דשם רבא למבעי רחמין מן קדם י״י וכן בתר״י ב׳ למתבוע רחמין וכו׳ בבית מדרשוי דשם רבא, ובמה״ג עמו׳ 392 ותלך לדרש וכו׳ הלכה לה אצל שם הגדול ויש אומרין (והוא במאמר שלפנינו) אצל מדרשו שלעבר ללמדך שכל המקביל פני זקן כאילו מקביל וכו׳, ובפירש״י עה״ת מפרש ותלך לדרש לבית מדרשו של שם, ומשמע שגורס כן בב״ר וכמו שהובאברא״ם ומוסיף שם בב״ר, וכן במדרש אגדה הוצ׳ רש״ב לבית מדרשו של שם, וברד״ק יש בדרז״ל שהלכה לבית מדרשו של שם, וכ״ה באג״ב הלכה לבית מדרשו של שם, וסעד לזו הגי׳ הדרש בסמוך ויאמר י״י לה וכו׳ ר׳ לעזר וכו׳ על ידי שם, ובכי״ח וכי״ת וילקוט הגי׳ של שם ועבר וכן הגי׳ ברש״י באיזה כ״י (ועי׳ בהוצ׳ ר״א ברלינער), והגיהו כן במקצת דפוסי המדרש ועמ״כ, ולפי זו הגי׳ ק״ק הלשון למדרשו (לבית מדרשו) וכו׳, ולמטה בסי׳ י׳ דרשו יושב אהלים שני אהלים בית מדרשו של שם ובית מדרשו של עבר ועי״ע במ״י לעיל צד 675 בד״ה שם ועבר וכו׳: 4 עם אותה הצדקת. עם שרה, וכל המאמר נסדר גם לעיל פ״כ לפ׳ ואל האשה אמר וכו׳ ובפמ״ה לפ׳ ותקרא שם וכו׳ ובפמ״ח לפ׳ ותכחש שרה וכו׳ ועיי״ש, ובכי״ל וכי״פ וכי״א א׳ וכי״ג וכי״כ חסר כאן מן והכת׳ ויאמר וכו׳ עד על ידי מלאך והשלמתי, ובדפ״ר נמצא כאן לפ׳ ויאמר י״י לה רק סוף המאמר ר׳ לוי בשם ר׳ חמא בר׳ חנינא אמר על ידי מלאך ר׳ אלעזר על ידי שם בן נח, ובד״ו הושלם מן ר׳ יהודה בר׳ סימון וכו׳ עד והכתיב ותקרא שם ה׳ הדובר אליה, ומן ר׳ יהושע וכו׳ עד ויאמר י״י לה חסר גם בכי״ת, ובכי״א ב׳ קיטע

שני גוים בבטנך שני גאי גוים בבטנך זה מתגאה בעולמו וזה מתגאה בעולמו, זה מתגאה במלכותו וזה מתגאה במלכותו, שני גיאי גוים בבטנך אידריינוס באומות ושלמה בישראל, שני שנאי גוים בבטנך כל האומות שונאין את עשו וכל האומות שונאין את ישראל, שנאיהון דבנייא במעייך שנ׳ ואת עשו שנאתי וגו׳ (מלאכי א ג):

ושני לאומים ממעיך יפרדו אמר ר׳ ברכיה מיכן שנולד מהול:

1 ילקוט שם, ילק׳ מכירי ס״ע כ״י, מדרש תהלים מ״ב ע׳ סי׳ ז׳, ועי׳ ברכות כ״ז ב׳ עבודה זרה י״א א׳: 5 ילקוט שם, לקמן פפ״ד, אדר״נ נו״א פ״ב, מדרש תהלים שם, תנחומא נח סי׳ ה׳ מקץ סי׳ ג׳:

1 גאי גוים] חא[2], גיאי גוים דפותמ, גיאי גיים ג, גיים כ, גאים א[1]י | בבטנך] פואנכימ, ל׳ דת | זה — וזה — זה — וזה במלכותו] פוא, זה מתגאה במלכותו וזה מתגאה במלכות כמ, זה מתגאה בעולמו וזה מתגאה במלכותו דת, ל׳ ני | 2 שני — בבטנך] שני גאי.. בבטנך ח, ד״א שני גיאי גוים פ, ל׳ נכימ | * אדריינוס נתי] אדיינוס ל, אדרינוס וא[2]כ, ייאנוס א[1], ייאנוס דפ, אנדריגוס חמ | באומות העולם פכ | ושלמה] פוחאנכימ, שלמה דת | שני] ד[1]וא[1]כמ, שני גוים ל[1]י, ד״א שני דפת, ל׳ חנ | שנאי פא[1]תימ, שני וחנ | 3 גיים ו | בבטנך ל׳ ו | הגוים פ | * שונאין פא[2]נימ] שונאים דוא[1]כת, שונאות ל | את עשו] את ישראל א[2]ימ, לישראל פ | כל ו | שונאין] פא[2]נימ, שונאים דא[1]כת, סונאים ו, סנאין י | את עשו א[2]י, לעשו פמ | * שנאיהון א[2]נמ] שנאיהון ל, סנאיהון דפחא[1], סנאייהון ת, סניהון ו, שונאיהון י, שונאיהם כ | דבנייה ד[1]ח, ייא פא[1]י, ייה ו, דבניהון א[2]מ, דברייהון ת | במעיך פואכתימ | 4 וגו׳ ל׳ | 5 לאמים נ | ממעיך יפרדו דפואכתי] ממעיך ד[1], וגו׳ ל | מיכן] ו, מיכאן נ, מכאן דפאכתי |

מעולם לא נזקק וכו׳ בפסוק אל האשה אמר ועי׳ גם במ״י לעיל צד 457, ובילקוט דפ״ר ויאמר י״י לה שני על ידי שם כדכת׳ בפס׳ ותכחש שרה, ובשלימותו המאמר בכי״ו, ובראי״ם הועתק ר׳ אבא בר כהנ׳ בשם ר׳ כירי אמר כמה כרכורים כרכר הב״ה בשביל להשית עם שרה שנאמר ויאמר לא וכו׳ והכתיב ותקרא שם י״י הדובר אליה על ידי מלאך והכת׳ ויאמר י״י לה ר׳ לוי בשם ר׳ חנינא בר חמא אמר על ידי מלאך ר׳ אלעזר בשם ר׳ יוסי בן זימרא אמר על ידי שם בן נח, ובמה״ג שם הועתק זה הדרש בסגנון תאני על ידי שם בן נח נאמר לה, וכפי האגדה שהלכה אצל שם ועל ידו נאמר לה כתב גם אפרם הסורי מלכי צדק שים הוא וכו׳ (ועי׳ במ״י לעיל צד 420) ומנה הו אזלת הות רפקא למשאל ואזל אמר לה תרין עמדין במעיכי וכו׳ ועי׳ במ״ת חלק ג׳ צד 353 וחלק מ״ג צד 534: 1 שני גוים וכו׳. והכתיב גיים ודורש גיים כמו גאים והכתיב והקרי גאי גוים שמתגאין זה מתגאה וכו׳ ודרש אחר שני גיאי גוים הגבוהים והרמים שבגוים אדריינוס וכו׳ (וכן בחולין צ״ב א׳ שרי גאים), ובלק״ט מפרש שני גוים וכו׳ קרינן גוים וכתיב גיים יו״ד מתחלף באל״ף וכו׳ ומשמע גאים זה מתגאה כנגד זה וזה מתגאה כנגד זה, ובמה״ג שם שני גוים וכו׳ גיים כתי׳ זה מתגאה בעולמו וזה מתגאה בעולמו, וכן בראי״ם הגי׳ זה מתגאה בעולמו וזה מתגאה בעולמו, וק״ק טעם הדרש הראשון בהגי׳ שלפנינו ובכ״י שציינתי זה מתגאה בעולמו וזה וכו׳ זה מתגאה במלכותו • וזה וכו׳, וגי׳ הדפוסי׳ זה מתגאה בעולמו וזה מתגאה במלכותו מפרש ביפ״ת יעקב מתגאה בעולמו כי העולם נברא בשבילו וזוכה לעוה״ב ועשו מתגאה במלכותו בעוה״ז, והרד״ל פי׳ זה מתגאה בעולמו בעוה״ב, ובשכל טוב שם זה מתגבר בעולמו וזה במלכותו זה מלביש כלאים וזה מלביש ציצית זה עורך מערכות מלחמה וזה סומך זקנים וסנהדרין, אכן לפי הגי׳ שבכי״כ וילק׳ מכירי אין כאן אלא דרש אחד שני גוים וכו׳ שני גיים (גיאי גוים) בבטנך זה מתגאה במלכותו וזה מתגאה במלכותו אדרינוס (אנדרינוס) באומות וכו׳, ובמדרש תהלים מ״ב שם שני גוים בבטנך גיים כתיב זה מתגאה בעולמו וזה מתגאה בעולמו אדרינוס באומות העולם ושלמה בישראל (ועוד שם הגי׳ זה מתגאה בעולמו וזה מתגאה בעולמו זה מתגאה במלכותו וזה מתגאה במלכותו אדרינוס וכו׳, ועוד הגי׳ זה מתגאה בעולמו וזה מתגאה במלכותו אדרינוס וכו׳), ובכי״ג וילקוט רק הגי׳ שני גוים בבטנך שני גיאי גיים (שני גאים) בבטנך אדרינוס באומות וכו׳, ודוגמתו הדרש בברכות שם שני גוים וכו׳ אל תקרי גוים אלא גיים וכו׳ אלו אנטונינוס ורבי שלא פסק משלחנם וכו׳ (ובד״ס שם הגי׳ א״ת שני גוים אלא שני גאים זה אנטונינוס וכו׳), ובע״ז שם אל תקרי גוים אלא גיים זה אנטונינוס וכו׳ ועיי״ש בפירש״י (ובד״ס גם שם הגי׳ אלא גאים וכו׳), ובכי״ל נשתבש אדייגוס והגהתי אדריינוס וכן כתיבת השם בכי״ל לעיל צד 118 וצד 261 ולקמן פע״ח: 2 שני שנאי. דרש אחר שני גוים שנאי כלו׳ שנואי גוים, ובכי״ל נקוד[1]), וסימן החיבור ד״א נעדר גם כאן ובסמוך ועח״נ ובמ״י לעיל צד 682 בד״ה ויתרוצצו, ובדפ״ר וד״ו הגי׳ ג״כ שנאי גוים, ובכי״ל כתוב כל האומות שונאות את עשו והגהתי שונאין כמו שהגי׳ גם בכי״ל וכל האומות שונאין וכו׳, ובלק״ט גורס ומפרש ד״א שני גאים שאין לך באומות שאין מקבלין מרות כעשו וישראל: 3 שנאיהון דבנייא. טעם זה הדרש קשה, ואי אפשר להגיה דברייא של הקב״ה כמו שהגיה ביד״מ, ובא״א הגיה דברייהון וכ״ה בכי״ת, וביפ״ת פי׳ בדוחק סנאיהון דברייהון שני גוים השנואים לה׳ אשר בכל הגוים דהיינו עשו, ובתמורת זה הדרש ושלפניו איתא במדרש תהלים מ״ב שם ד״א שני גוים שנאיהון דאומיא במעייכי (ותרגום בבטנך במעיכי) כל האומות שונאין את עשו וכל האומות שונאין את ישראל, ועוד שם ד״א שני גוים ששונאין זה לזה וכו׳ ועי׳ גם במ״כ: 5 מיכן שנולד וכו׳. שיעקב נולד מהול דמשמע ממעיך יפרדו משיצאו ממעי אמם יהיו נבדלים ונפרדים, ובלק״ט ושני לאומים ממעיך וכו׳ א״ר ברכיה מיכן שנולד יעקב מהול, וכן במה״ג עמו׳ 398 ממעיך יפרדו א״ר ברכיה מכאן שנולד יעקב מהול, ובשכל טוב שם מפרש ושני לאומים ממעיך מתוך מעיך יהיו נפרדין זה מהול וזה מושך ערלה, והמאמר סתמי במ׳ תהלים מ״ב שם ושני לאומים ממעיך יפרדו חד גזור וחד איננו גזור מכאן את למד שיעקב נולד מהול, ועוד שם המאמר זה אחד מי״ג שנולדו מהולים ואילו הן אדה״ר שת חנוך שם תרח יעקב יוסף וכו׳ יעקב שנאמר ויעקב איש תם וכו׳ יוסף שנאמר אלה תולדות יעקב יוסף מלמד שנולד מהול כמוהו וכו׳ ועיי״ש בהערות רש״ב ובאדר״נ שם ובתנחומא נח שם ובמ״י לעיל צד 246, ולקמן פכ״ד במאמר ר׳ שמואל בר נחמן אלה תולדות יעקב יוסף וכו׳ מה יעקב נולד מהול אף יוסף

[1]) שְׂנָאֵי.

ולאום מלאם יאמץ ר' חלבו מש' דבית ר' שילא עד כן קראין סבתכא ורעמא, מינך יקומון 39d יהודאי וארמאי:

ורב יעבד צעיר אמר ר' הונא אם זכה יעבד ואם לאו יעבד:

ח כד). וימלאו ימיה ללדת להלן מלאין וכאן חסרין והנה תומים בבטנה תומם כת', להלן פרץ וזרח שניהם צדיקים, כאן יעקב ועשו אחד צדיק ואחד רשע:

1 ילקוט שם, פסיקתא פ' בחודש השלישי (ק"ה ב'), תנחומא ש"ב ולהלן סי' ל' יתרו סי' ע"ו, שמות רבה פכ"ז-פי' ג', ריש מדרש רות: 3 ילקוט שם, מדרש תהלים שם, לקמן פס"ז: 4 ילקוט שם, לקמן פפ"ה:

1 ולאם מלאם פוא²ג, ולאם מלאום א¹, ולאום מלאום דכתי | מש'—שילא] משום.. שילא פ, בשם.. שילה ן, משום דבי ר' שילא כ, בשם ר' רבי שילה ג, בש"ר שילא א, ל' דת | כאן דפואגבי, כדין ת | קראין] כ, קריאין ו, קריין דא¹, קרין א²ת, קרון פ, קורין גי | סבתכא רעמא ן, סבתכא ורעמה י¹, סבתא ורעמה כ, סבתא ורעמה וסכתכא פא, סבתא.. וסכתכ' ד¹, סבתא.. וסכתכה ד, סבתא ורעמא (רעמא א²) וסבתכא א | ומינך ח, מינוך ו, מנך א², מיכן ל⁰, מיכאן (מכאן י) ואילך גי | יקומון] פוחאתי, יקימון ד, יקרון ג | 2 יהודאי וארמאי] פוחאגבי, יהודאין וארמאין דת | 3 יעבד] פוגכתי, יעבוד דא | * ר' הונא פו⁰גכת] ר' חונא ד, רב הונא לא | יעבד—יעבד] פג, יעבוד.. יעבד אכתי, יעבוד.. יעביד ו, יעבוד.. ייעבד דח | 4 להלן] כאן י | * מלאין] מלאים ד¹, חסרים דת, למלאין חגכ, למלאים פוא, לחסרין י | וכן ו, באן פ, ולהלן י | חסרים ד¹, מלאים ד, לחסרין חכ, לחסירין ג, לחסרים פוא, למלאין י | והנה—כת'] והנה תומים (תומים בבטנה א¹) תומם כתיב חא¹, והנה תאומים בבטנה תומם כתב ן, והנה תאמים.. תומם כת' ג, והנה תאומים (תאומים בבטנה) תומים כת' פי, והנה תומים.. תומים כת' כ, והנה תמים בבטנה א², תומים ת, ל' ד | להלן] פוחאגב, כתי' תאומים ד, תאומים מלא י | 5 פרץ—צדיקים] שניהם צדיקים ן, לפי ששניהם פרץ וזרח היו תמימים י | כאן—רשע] פא'כ, וכאן.. רשע חגי, כן אחד צדיק ואחד רשע ן, כאן יעקב צדיק ועשו רשע א², וכאן תומים יעקב צדיק ועשו רשע דת |

נולד מהול וכו' ועי' בבמ"ר שם ובתנחומא מקץ שם: 1 מש' דבית וכו'. כ"ה בכי"ל ועח"נ, ובירוש' עירובין פ"ה כ"ב ב' המאמר רבי חלבו בשם אילין דבית שילה אפילו אליהו מבקש מים וכו' ובאותו המאמר במדרש שמואל פ"ח רבי חלבו בשם דבי רבי שילה וכו', ומאמרים שונים בסגנון אמרי דבי ר' שילא במגילה י"ד ב' גיטין נ"ח א' ב"ב ט"ז ב' סנהדרין צ"ז א' ק"ח ב' ק"ט א' וכן דבי ר' שילא אמרי בחגיגה ה' א' ר"ה כ"ג א' יומא ל"ח ב' תענית י"א א' ועי' גם באגה"א ח"ג צד 55 ובאגדת האמוראים הבבליים צד 35: עד כן וכו'. נר' שדרשו ולאום מלאום ולאום זה וזה יאמץ מכל לאום אחר עד כאן היו קוראים כל האומות ללשונותם בארצותם וגם האומות הקטנות כמו סבתכא ורעמא (ורמזו לבראשית י' ז' ובני כוש סבא וכו' וסבתה ורעמה וסבתכא וכו', ובדה"א א' ט' וסבתא ורעמא וסבתכא וכו' ועח"נ) מינך יקומון יהודאי וארמאי כלו' יהודים ורומיים וכנגדם כל הגוים כאין ועי' גם באגה"א שם צד 58, ודרש אחר בפסיקתא שם שמעה עמי ואדברה א"ר יהודה בר סימון בשם ר' יהושע בן לוי לשעבר ישראל היה שמכם עד שלא קבלתם את התורה כשמותם של אומות העולם סבא וחוילה וסבתא ורעמא וסבכתא כן היה שמכם ישראל משקבלתם את התורה עמי שנאמר שמעה עמי וכו', ובאותה הפסקא בתנחומא מ"ב יתרו שם לשעבר היו שמותיכם כשמותן של אומות העולם סבא וחוילה אבל כשקיבלתם את התורה שמכם ישראל וכו', ושם וארא סי' א' שמעה וכו' עד שלא עמדתם על הר סיני וקבלתם את תורתי ישראל הייתם נקראים כשם שאומות העולם נקראים סבתכא ורעמה אבל כשעמדתם על הר סיני וכו' נקראתם עמי שנאמר שמעה עמי וכו', ובמדרש רות שם לשעבר היו קרויין ישראל כשאר כל האומות סבתא זרעמא וסבתכא מכאן ואילך אין נקראין אלא עמי שמעה עמי וכו' ועי"ע בשמו"ר שם: 3 ורב יעבד וכו'. יעבד חסר וי"ו כת' ודורש ר"ה אם זכה הצעיר יעבד יעבוד כקריאתו יעבוד הרב את הצעיר ואם לאו יעבד וקרי ביה יעבד בצרי[1]) או יעביד הרב את הצעיר, ובדפ"ר וד"ו הגי' אם זכה יעבוד ואם לאו ייעבד וכ"ה במ' תהלים מ"ב שם וקשה לפרש יעבד צעיר ייעבד מצעיר ועי' בחזקוני ובמנחת שי', ובמה"ג שם הגי' אמ' ר' הונא אם זכה יעבוד ואם לאו יעביד ונקוד שם[2]), ועדיפא הגי' ואם לאו יעבד וכמו שפירשתי וכ"ה גם במקצת דפוסי', ובלק"ט העיר תחלה יעבוד קרי וכתיב יעבד ומשמע שכוון להדרש כפי' הגי' ואם לאו יעבד ואח"כ מפרש א"ר הונא אם זכה יעקב רב יעבוד צעיר ואם לאו יעבוד הצעיר את הרב, ואף שאין משמעות המאמר כך יש לפרש הדרש כן לפי לשון הכתוב ועי' ברד"ק ובאגה"א שם צד 285, ולקמן פס"ז בדרש ואת אחיך תעבד איתא אמר ר' הונא אם זכה תעבד ואם לאו תאבד ועיי"ש בח"נ, וכפי הדרש כאן אם זכה וכו' מתורגם בתר"י א' ורבא יהוי משתעביד לזעירא אם בנוי דזעירא נטרין פיקודיא דאורייתא: 4 להלן מלאין וכו'. בכי"ל מלאן והגהתי, וגם בדפ"ר הגי' להלן מלאים וכאן חסרים ומשמע שכל המאמר דרש אחד הוא להלן אצל תמר תאומים מלאין וכאן חסרין והנה תומים בבטנה תומם כת' להלן פרץ וזרח שניהם צדיקים כאן וכו' אחד צדיק ואחד רשע, ויהיה פי' להלן מלאין להלן תאומים מלא כתיב וכאן חסרין תומם חסר כתיב (ועי' בירוש' כתובות פ"ג כ"ז ד' נערה אחת שלימה כתיב ופי' נערה מלא ובכתובות מ' ב' נערה מלא, ושלם בהוראת מלא כמו לעיל צד 669 כל צור שכת' במקרא שלם ובסוטה ל"ו ב' בנימין שלם), ובד"ו הגי' (או הגהה) להלן חסרים וכאן מלאים, ונר' שגי' זו היתה לפני רש"י ז"ל שמפרש וימלאו ימיה אבל בתמר כתיב ויהי בעת לדתה שלא מלאו ימיה כי לז' חדשים ילדתם, וגם בלק"ט מפרש וימלאו ימיה ללדת לעיבור תשעה, ובשכל טוב צד 98 וימלאו וכו' לסוף מאתים ושבעים יום, וכן מתורגם בתר"י א' ושלימו מאתן ושובעין יומי עיבורהא למילד, ודרש בפ"ע לפי' גי' ד"ו להלן כתיב תואמים פרץ וכו' וכאן תומים יעקב וכו', וכן מפרש לדרש בפ"ע בלק"ט ובשכל טוב שם, ובשאר כ"י (חוץ מכי"ת) הגי' כמו לפנינו בשינוי מעט להלן למלאין (למלאים) וכאן (כאן) לחסרין (לחסרים) וגם ל"ג שם להלן כתי' תאומים וכו' וכאן תומים וכו', ובילקוט מהופך כאן לחסרין ולהלן למלאין, ואי אפשר להגיה בכל

[1]) יַעֲבֵד. [2]) יַעֲבִיד.

כה) ויצא הראשון אדמוני ר' חגאי בשם ר' יצחק בזכות ולקחתם לכם ביום הראשון (ויקרא כג מ) אני נגלה לכם ראשון ופורע לכם מן הראשון ובונה לכם ראשון ומביא לכם ראשון, אני נגלה לכם ראשון אני יי' ראשון (ישעיה מא ד), ופורע לכם מן הראשון זה עשו הרשע דכת' ביה ויצא הראשון אדמוני, ובונה לכם ראשון זה בית המקדש דכת' ביה כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו (ירמיה יז יב), ומביא לכם ראשון זה מלך המשיח שנ' ראשון לציון הנה הנם ולירושלם וגו' (ישעיה מא כז): ד"א ויצא הראשון אדמוני למה יצא עשו תחילה כדי שיצא ותצא סירתו עימו, אמר ר' אבהו כהדין פיריכיטא שמשטף את המרחץ ואחרכן מרחיץ את בן המלך, כך למה

1 ילקוט שם, ילקי ירמיה ר' רל"ס, ילקי מכירי ישעיה מ"א כ"ז, פסחים ה א', פסיקתא פ' ולקחתם לכם (קפ"ה א'), ויקרא רבה פ"ל סי' ט"ז, שמות רבה פט"ו סי' א': 6 ילקוט ר' ק"י:

1 אדמוני] אדמני וג, ל' א[1] | * חגאי א[1]כי (ירמיה) מ] חגא ל, חגיי ו, חגי דפא[1]גת | ולקחתם — הראשון] ראשון י | 2 * אני — ופורע — ובונה — ומביא — ראשון חא[1]גכי (שם)] אני.. ופורע מן.. ובונה.. ומביא.. ראשון ל[0], אני נגלה לכם ופורע מן הראשון ל, אני.. ופורע לכם.. ובונה.. ומביא.. ראשון בזכות ולקחתם לכם ביום הראשון י, ל' דפוא[1]תמ | 2 אני — לכם ראשון] ראשון ניגלה ו, נגלה ראשון זה הקב"ה י (שם) | אני — ראשון] פוא[1]גכ, אני ראשון ואני אחרון דתימ, אני ראשון י (שם) | 3 ופורע מראשון י (שם) | זה — ביה] זה.. הרשע דכת' ג, זה.. הרשע שנ' מ, זה עשו דכ' ביה פ, זה עשו דכתי' דאת, ל' וי | 4 אדמוני] אדמני ג, ל' פ | * ובונה — מקדשנו פ] ובונה.. מקדש' ל, ובונה.. דכת' כסא.. מקדשינו ת, ובונה.. דכתי' כסא.. מראשון וגו' א[2], ובונה.. דכתי' ביה (דכת' נמ, שנ' י) כסא.. מראשון דא[1]גכימ, ובונה ראשון כסא.. מראשון וגו' י (שם), מביא לכם את הראשון ראשון לציון וגו' ו | 5 * ומביא — וגו'] ומביא.. ולירוש' וגו' ל, ומביא.. דכ' ביה ולירושלים מבשר אתן פ, ומביא.. דכתיב ביה.. הנם וגו' א[1], ומביא.. דכתי' ביה (דכתי' א[1]מ, שנ' י) ראשון.. הנם א[1]גבימ, ואביא.. המשיח (משיחנו ת) דכתי' ביה.. הנם דת, ומביא ראשון שנא' ראשון.. הנם ולירושלם מבשר אתן י (שם), ומחדש לכם את הראשון כסא כבוד מרום מראשון וגו' ו | 6 ד"א ל' ו | אדמוני] אדמני ג, ל' ו | ** למה] זה עשו ולמה ל | תחילה] ראשון י | שיצא] פוחא[1]גכ, הוא דת, מלא דמים י | 7 סריותו דו[0]אכתר[2], סיריותו י, סירוסיו חג, סרחונו פ | כהדן ו | פרכיטה ו, פרכיטא ו, פרביטא ד[1]חאתער, פרביטא דגשי | שמשטף] ע, שהוא משטף דפא[2]גי.. משטיף ות | המרחץ] והא[1]עי, בית ~ דפא[1]גת | ואחר כך דפוגתי, ואח"כ אע | הוא מרחיץ חא[1]ג.. מרחץ פו, משטף א[2] | את — המלך] ע, בנו (את בנו ת) של מלך דפואגתי |

הספרים, ואין לפרש להלן למלאין לט' חדשים וכאן לחסרין לז' חדשים או למלאין לחדשים שלימין ולחסרין לחדשים מקוטעין ועי' במ"י לעיל צד 188 וצד 561, וכל המאמר נסדר גם לקמן פפ"ה לפ' ויהי בעת לדתה וכו' ועיי"ש, והגי' שם בדפוסי' כאן חסרים ולהלן מלאים, ובבי"ל וכי"פ כאן לחסרים וכאן (כאן) למלאין (למלאים) ובכי"ו וכי"ח כן (כאן) לחסרים ולהלן למלאים, ובפירש"י לפ' ויהי וכו' להלן למלאים וכאן לחסרים וכו' וצע"ג, ונכונה הגי' לפנינו והנה תומים בבטנה תומם כת', ולפי' הגי' והנה תאומים תומים כת' וגי' הדפוסי' להלן כתיב תאומים וכו' וכאן תומים וכו' יהיה טעם הדרש שכתוב תומים חסר אל"ף (ובתנ"ך הוצ' גינצבורג נסמן כאן בהללי תומים), וכאן במה"ג עמו' 395 והנה תומם בבטנה תאומים אין כת' אלא תומים, ובלק"ט והנה תומם וכו' תאומים קרינן וכתיב תומים, ובשכל טוב שם והנה תומים בבטנה חסר א' כתיב ועי' בהערות שם, ובמדרש אגדה הוצ' רש"ב והנה תומם חסר אל"ף וכו' ובמ"כ תומים חסר אל"ף, וגם ברד"ק ותומים חסר אל"ף וכו' ויש בו דרש וכו', וכבר כתב בעל ספר הזכרון בפירושו לפירש"י והנה תומם חסר כלומר חסר יו"ד וכו' והנוסחאות שכתוב בהן חסר אל"ף אינן נכונות ובפי' אמרו בב"ר והנה תומים בבטנה תומם כתי' ולא יתכן שנתכוונו לחסרון האל"ף וכו' ועיי"ש: 2 ובונה וכו'. עד ומביא לכם ראשון הושלם בכי"ל ביני שיטי בכתב הספר בדיו דיהה, וכן הובא בבחיי בזכות ולקחתם וכו' אני נגלה לכם ראשון ופורע לכם וכו' ובונה וכו' ומביא וכו', ושם הגי' אני נגלה וכו' שנאמר אני ראשון ואני אחרון (ישעיה מ"ד ו') ופורע וכו' זה עשו הרשע וכו' ועח"נ, וכל המאמר הוא בפסיקתא ובוי"ר שם סיום הפסקא ולקחתם לכם, ובפסיקתא הגי' א"ר ברכיה בש"ר אבא בר כהנא בזכות וכו' אני וכו' ופורע וכו' ובונה לכם את הראשון ומביא לכם את הראשון. אני נגלה לכם ראשון זה הקב"ה דכתיב אני ה' ראשון ופורע וכו' זה עשו הרשע דכתיב ויצא וכו' ובונה לכם את הראשון זה בית המקדש דכתיב כסא וכו' מראשון מקום מקדשנו ומביא לכם את הראשון זה משיח דכתיב ביה ראשון וכו' ולירושלים מבשר אתן, ובוי"ר שם ר' ברכיה בשם ר' לוי אמר בזכות ולקחתם לכם ביום הראשון הרי אני נגלה לכם ראשון ופורע לכם מן הראשון זה עשו הרשע דכתיב ביה ויצא הראשון ובונה לכם ראשון זה וכו' דכתי' ביה כסא וכו' מראשון מקום מקדשנו ומביא לכם ראשון זה מלך המשיח דכתי' ביה ראשון וכו' ולירושלים מבשר אתן, ובפסחים שם איתא דתנא דבי ר' ישמעאל בשכר שלשה ראשון זכו לשלשה ראשון להכרית זרעו של עשו ולבנין בית המקדש ולשמו של משיח להכרית זרעו של עשו דכתיב ויצא הראשון וכו' ולבנין בית המקדש דכתי' כסא וכו' מראשון מקום מקדשנו ולשמו של משיח דכתיב ראשון לציון הנה הנם ועי' בפירש"י שם, ומאמר סתמי בשמו"ר שם בסגנון אחר, והגי' שם בדפ"ד וד"ו ד"א ראשון הוא לכם כביכול הקב"ה שנקרא ראשון שנ' אני ראשון ואני אחרון וציון נקרא ראשון שנ' ראשון לציון הנה הנם ועשו נקרא ראשון שנ' ויצא הראשון אדמוני יבא הקב"ה שנקרא ראשון ויבנה בית המקדש שנקרא ראשון ויפרע מן עשו שנקרא ראשון בחדש הראשון וכו' (והמאמר הוגה בד' ווארשא וד' ווילנא): 6 למה יצא. כן הגהתי כגי' שאר הספרים, ובכי"ל הלשון מיותר ד"א ויצא הראשון אדמוני זה עשו ולמה וכו': 7 סירתו. וכן בכי"ל בסמוך במאמר ר' אבהו וסירתו, ושם גם הגי' בערוך ע' פרכיטא בכל כ"י (חוץ מכ"י ב"ר) וסירתו עמו, ובשכל טוב צד 101 ויצא הראשון למה יצא ראשון כדי שתצא סריותו עמו, ובמה"ג שם ד"א אדמוני שיצא הוא וסריותו עמו, ובלק"ט מפרש למה יצא עשו בראשונה כדי שיצא עמו כל טינוף הדמים וכן הועתק בחזקוני מלק"ט פי' כל טינוף הדמים, ושם גורס למה יצא ראשון כדי שיהא הוא יוצא וסירותיו עמו ועי' בח"ג ולעיל צד 3 והסיריות: כהדין פיריכיטא. כ"ה בכי"ל, ובכי"ו

יצא עשו תחילה כדי שיצא וסירתו עימו: מטרונה שאלה את ר׳ יוסי בר חלפתא למה יצא עשו תחילה, אמר לה טיפה ראשונה של יעקב היית, אמר לה משל אם תניחי ב׳ מרגליות בשפופרת אחת לא זו שאת נותן ראשונה היא יוצאה אחרונה, כך טיפה ראשונה שליעקב היית:

אדמוני אמר ר׳ אבא בר כהנא כולו שופך דמים, וכיון שראה שמואל את דוד אדמוני דכת׳ וישלח ויביאהו והוא אדמוני (ש״א טז יב) נתירא, אמר אף זה שופך דמים, אמר לו הקב״ה עם יפה עינים (שם שם) עשו מדעתו הורג אבל זה מדעת סנהדרין הורג: דיקליטיאנוס מלכא הוה רעי חזירין בהדא טיבריא, כיון דהוה מטי סדרא דר׳ הוון מינוקיא נפקין ומחיין ליה, בתר יומין איתעביד מלך, נחת ויתיב ליה בהדא פניים ושלח כתבין לטיבריא בפתי רמשא דערובתא, אמר אנא קליון דיהון רבני

4 ילקוט שם, ילק׳ שמואל כ׳ קכ״ד, מדרש שמואל פי״ט : 6 ילקוט כ׳ ק״י, ירוש׳ תרומות פ״ח מ״ו ג׳:

1 עשו ל׳ י | שיצא] ו[0]גע, ~ הוא דפתי | וסירתו] ע[0], וסריותו תע, וסיריותו י[3], וסירותיו פ, וסרכתו ע[0], ותצא סריותו דו[0], ..סירותו ג, ..סירותיו ח | מטרונה] פו[0]א[2]גכתי, מטרונא דח, מטרונא אחת א[1] | בר חלפתא] בר׳ חלפתא פג, בן חלפתא דאתי, בן חלפתה ו[0], ל׳ ד[1]כ | למה] אכי, אמרה לו ~ דפו[0]ת | 2 טיפה של יעקב לא ראשונה פ | היית] וג, היתה דפאכתי | אמר לה ל׳ פי | * תניחי פוחאגכתי] תניחו לד | שתי דפחאגכתי, שתים ו | * זו דפוחאגכת] זאת י, זה ל | 3 שאתה כ | * נותן ראשונה פוא[1]] ראשונה נותן ל, נותנה ראשונה דכ, נותנת בראשונה ג[1], נותנת תחלה א[2]ת | * היא יוצאה פוגכ] היא יוצאת י[1], יוצאה דת, הוא יוצא ל, יוצא א | באחרונה ג | היית] וג, היתה דאכתי | 4 כולו] פוא[1], כלו חא[2], כאלו דכת, כאילו גי | * אדמוני דפו[0]א[1]כתי (שמואל)] אדמני ג, אדומי י[1], אדמוני כולו ל | 5 נתירא] א[2]י (שם), נתיירא דפוא[1]גכת, מיד נתירא י | אמר] וי, ואמר דפאגכת | אף] שמא אף ח, ל׳ פא[2]י (שם) | 6 מדעתו] פא[1], מדעת עצמו דו[0]גכתי | הורג] א[2]כת, הוא הורג דפו[0]א[1]גי | הורג] כ, הוא הורג דפגת[1], הורג כד״א והיה אם מעיני העדה א[2], הוא הרג כד״א והיה.. העדה וגו׳ א[1], ל׳ ו | דקליטיאנוס פא[1]ג, דוקליטיינוס ו, דקליטייינוס ד, דקלטיינוס ת, דיקלטינוס י, דקלאטינוס ר[1], דקאלטיאנוס ש, דקלטיינוס א[2], דליקטיינוס כ | חזירין דפואגכת] חזירי ר[1]י, חזירים לר[2] | 7 בהדה וא[2] | טיבריא] כ, טיבריה ד, ־ייה ו, טבריא פא[2]גת ־יה א[1]ש | וכיון | סדרא] פא[1]כר[2], סידרא א[2]י, סדריה דות | הוון] פוא[1]גכש, הוו דא[2]תי | מינוקיא] פא[2]ג, מינוקייא כ, מיינוקיה ו, מינקייא א[1]שי, מינוקא דת | ומחויין כ, וחזיין ג, ובזיין ש | לה ו | בתר] ו, לבתר דפאגכתשי | תלתין יומין ג | אתעביד א[1]תע, אתעבד ו | מלכא א[2] | 8 נחת] נחית כ, ל׳ שי | ויתב לה ו | בהדה וא[1], בהדי ת | פניים] וכע, פניאס פא[2]גי, פמיים ש, פניים נ״א פמיים ד, פניים נ״א פומיים ת | לטיבריא] ג, לטיברייה ו, לטבריא דפאכתי, ־יה ש | בפתי] פאכר[2]י[1], בפת וש, בפני דת, במפני ר[1] | רמשה ו | דערובתה ו, דערובתא דשבתא י | אנה קיליוון ו, אנא קיליוון ו, ..קלוון ג, קילוון כ, (קילון א[2]) אנא ד[1]א, אנא קילוון אנא פ, אנה יהיב קילוון דתר[1], אנא.. קלוון ר[2], אנא.. קולוון י[1] | דיהון] ת, דיהוון דפואגכי רברבני |

פרכיטה ונקוד[1]), ואולי הוא מל״י[2]) או כתיבת פיריכיטא כמו לעיל צד 160 בכי״ל דירכה וצד 335 טיבורך, ובערוך שם הגי׳ פרכיטא ופי׳ בלן, ובפי׳ ב״ר כ״י פרכיטא בלן וכו׳ שומר המרחץ, ובמו״ע פי׳ בל״י[3]) שמש הבלן זורק מים על הנרחצים, ובמדרש פנים אחרים ב׳ בספרי האגדתא על מגלת אסתר הוצ׳ רש״ב צד 76 ביקש להרחיצו ולא היה שם פרביטים וצ״ל פרכיטים ועי׳ פירסט צד 185, ובדפ״ר הגי׳ ג״כ פרכיטא, ובמה״ג שם כהדין פרכיטא[4]) שמשטיף את המרחץ ואחר כך מרחיץ את בן המלך כך וכו׳ שיצא וסריותו (וסירותו) עמו ואחר כך יצא יעקב, ובלק״ט מפרש המשיל ר׳ אבהו משל לשכיר המרחץ שנכנס תחלה לשטוף המרחץ ואח״כ נכנס אדוניו, ובחזקוני העתיק משל לבנאי שנכנס וכו׳ ואח״כ נכנס רבו, ובלק״ט כ״י פלארענץ המשל בלא״ר לאגיר דבניי דעל מרשיא לשטף המרחץ ובתר כן על רבוניה: 6 מדעת סנהדרין. דורש ויפה עינים אכ״כ אלא עם יפי עינים בעצת יפה עינים אלו סנהדרין ועי׳ ביפ״ת, ובכי״א א׳ וב׳ נוסף כד״א והיה אם מעיני העדה, וכן בשהש״ר עיניך יונים (א׳ ט״ו וד׳ א׳) עיניך הן סנהדרין שהם עינים לעדה הה״ד והיה אם מעיני העדה, ובמדרש שמואל פי״ד דרשו כל עין ימין (ש״א י״א ב׳) אלו סנהדרין של ישראל שהן גלגל עיניהם של ישראל כד״א והיה אם מעיני וכו׳, ושם פי״ט נסדר המאמר לפ׳ וישלח ויביאהו והוא אדמוני וגו׳ ושם הגי׳ כיון שראה שמואל את דוד התחיל מתכת ועולה (ובהערות רש״ב שם הגי׳ מרתת ועולה והגי׳ להתפחד) אמר אף זה שופך דמים כד״א ויצא הראשון אדמוני א״ל הקב״ה עם יפה עינים דוד מדעת סנהדרין הוא הורג אבל עשו מדעת עצמו: דיקליטיאנוס וכו׳. המלך דיקליטיאנוס[5]) היה קודם שנתנשא רועה חזירים אצל טבריא, ובדפ״ר וד״ו הגי׳ כאן טיבריה ובסמוך לטבריא ועי׳ במ״י לעיל צד 222 ובמבה״י ג׳ ב׳, ושינויי הכתיבה בשם דיקליטיאנוס עי׳ גם קרויס צד 212: 7 כיון וכו׳. כיון שהגיע למקום בית המדרש של רבי יצאו התינוקות והכו אותו, וסגנון הלשון מטי סדרא כמו לעיל צד 154 וכד הוות מטייא שכונתיה וכו׳ וצד 384 כיון דמטה מכסה וכו׳: בתר יומין. לאחר זמן נעשה מלך ירד וישב לו אצל פניים וזכר את אשר עשו לו שם התינוקות ושלח כתבים וכו׳ למען ימצא תואנה על היהודים שעברו על ציוויו, והגי׳ פניים איתא גם בערוך ע׳ פניים, ובדפוסי׳ פניים נ״א פמיים ועי׳ לעיל צד 308 ועי״ע שירער ח״ב צד 161, וגם במקורות אחרים נודע שהיה דיקליטיאנוס בפניים ועי׳ קרויס ארכעאלאגיע ח״א צד 673: 8 בפתי רמשא. לפנות ערב בע״ש ועי׳ לעיל צד 186: אנא קליון. אני גוזר שיהיו רבני היהודים עומדים לפני בבקר באחד בשבת, וקליון ל״י[6]), ומשובשת הגי׳ אנא יהיב וכו׳ ועח״נ, ובסמוך גם בדפוסי׳ אנא קלוון וכו׳, והשם קיליפסין (קלווסין) עי׳ לעיל צד 33:

[1]) פְּרְכִיטָה. [2]) περιχύτης. [3]) παραχύτης. [4]) פְּרְכִיטָא. [5]) Διοκλητιανός. [6]) κελεύων.

דיהודאי קיימין קדמ׳ בצפרא דחד בשבתא, פקדיה לשליחא ואמר ליה לא תתן יתהון להון אלא עם מטמעי שמשא בערובת שבתא, נחת ר׳ שמואל בר נחמן למסחי, חמתיה לרבי קאים קמי סדרא ופניו חוליינות, אמר ליה למה פניך חוליינות, אמר ליה כן וכן אישתדר לי כתבין מן דוקליטיאנוס מלכא, אמר ליה איתא סחי דבריין עבד לך ניסין, על למיסחי ואתא הדין ארגנטין מגחיך ומרקיד קומוי, בעא ר׳ דינזוף ביה, אמר ליה ר׳ שמואל בר נחמן שבקיה דזימנין על נסין מתחמי, אמ׳ ליה מריך בעקא ואת גחיך, אמר לון זילו איכלו ועבדון שבא טבא דברייכון עביד נסין ואנא מקים יתכון בצפרא דחד בשבא באתרא דאתון רעיין, באפוקי שבתא בתר סדרא נסתון ואקימון קדם פילי דפניאס, עלון ואמ׳ ליה

1 קימין כי[1]. קיומין ו. קדמין ת | * קדמי פת] קדמיי ג. קדמין ל[0]. קדמאי אב. קודמי ד. קודמיי ו. קודמאי י. ל׳ ל | בחד גכ | בשבתא] ת. בשבא דפאגכי | ואמר] פואגכשי. אמר דת | ליה] לה ו. ל׳ א[2]י | ** לא] אל ל | תיתן ג | עם ל׳ גכשי | 2 מטמועי שמשא ע. מטמעי גכרי[1]. מטמועי ש. מטמע א[1]ר[2]. מטמעיה ו. מטעמי דפא[2]ת | דערובתא דשבתא א[1]. יומא דשבתא ד[1]ר. יומא דערובתא דא[2]גכתשי. ..דערבותא פ. דיומה דערובתה ו | בר נחמן ל׳ ד[1] | למסחי] פאגכתש. למיסחי דור[1]י | חמיה א[2]גכ. חזייה ש | רבי כ. ר׳ א[2] | קאים] וא[1]כ. קאם ג. קם פא[2]. דקאים ש. דהוה קאים דת. .. קאי י | קמי] כ. קומי דגתר[1]. קמיה פא[1]י. מקמיה א[2] | סדרא (סידרא ר[1]) רבא א[1]כתר[2]. סדרא (סידרא י. סדרה ו) רבה דפוא[2]גשי | ופניו] פגכשי. פניו ו. וראה (ראה ת). פניו דת | 3 חולניות דפוא[2]גש. חלניות ת. חוליות י (וכן בסמוך) | ליה] פכתש. לו דוג | ליה] פכת. לה ו. לו ג. ל׳ דש | כך וכך י | אישתדר] ג. אשתדר דפאתי. אשתדרין ו. אשתדרון ו[0]. אשתדור ש | לי ל׳ ו | כתבין] כתביא א[1]. ל׳ י | דוקליטאנוס מלכא] מלכותא דפאגכתשי. מלכותה ו | 4 לה ו | איתה ג. אתה ו | ניסחי ד[1] | דבריין] ד[1]ו. דברייך דפאגכתשי | עבד] פוא[1]. עביד דא[2]גכתרי | לך] רי. לנא דת. ל׳ פואגכ | ניסין] פא[1]גר[2]י. נסין דא[1]כתר[1]. ניסים ו | עאל פ. עלה א[2]. עלון דוא[1]ת. עילון כ. עלין ג. עיילין ש. כדעלון י | למסחי פאכתשי | ואתה ו. אתא א[2]י | הדן ו. הדא י | ארגנטין] פא[2]גתע. ארגינטין דרי. ארגנטי א[1]. ארגינט ו | מגחך וי | ומרקד פוא[1]כעי | קומוי] ע. קומיהון כש. קודמיהון דו. קדמיהון פאנתי | בעה ו. בעי גכרי | 5 דיזעוף דואגש. דיזעף פתר[2]י. דזעוף ל[0]. דזעיף ר[1] | בה ו | בר נחמן ל׳ ד[1]ו | שבקיה] תשי. שובקיה ו. אשבקיה כ. ר׳ שבקיה דפא[2]. ר׳ אשבקיה א[1]ג | דזימנין] פאגי. דזמנין דוכתש | ניסין פוא[1]י | מתחמי] פש. הוא מתחמי א[1]גי. .. מיתחמי ו. .. מתחמא ד. .. דמתחמי ת. .. מתחזי א[2] | אמ׳] ד[1]. אמר ד. אמרין פוא[1]גכר | מאריך א[2]כ | בעקה ו | 6 גחיך] גחיך ומרקד פ. מגחיך ומרקיד ש. קאים ומרקד כ. קאים גחיך (גחך ו. גחין דת) ומרקד דוגתי. .. גחיך ומרקיד א[1]. חאיך קם ומרקיד קדמיהון א[2] | לון] תש. להון דפואכי | זילו איכלו] אזלון אכלון ושתון פאש. אזלון ואכלון ושתון דג. אזלין (אילין כ) ואכלין (אכלין כ) ושתין וכ. אכלון ושתון י | שובא גר[1]. שובה ו. יומא א[2] | טבה ו | דברייכון] פא[1]גכשי. דמריכון דת | עבד פא[1]ג | ניסין א[1]גכ. לכון נסין דא[2]ש. .. ניסין תי. ניסין לכון פ | ואנה ו | מוקים ש | יתכון] לכון קודמוי דוא[1]י[1]. .. קדמוי פא[2]ת. קדמוהי גכש | בצפרה דתבשובה ו. בחד בשבא בצפרא ש | 7 באתרא — רעיין ל׳ | בפקי ו. באפני ובאפוקי כ | שבא א[2]י | ** בתר] בחד ל | סדרא] פונתר[2]. סידרא דאכר[1]י[1] | * נסתון וג] נפתון ל. נסאתון פ. נסבתון ר[1]י[1]. נסבון ד. נסבהון א[1]ת. נסביהון א[2]ר[2] | ואקימון] פא[1]ג. ואקימהון דת. ואקימתון ו. ואוקימון ר[1]י. ואוקימהון א[2]. ואוקימנון ר[2] | קדם] פאנתר[1]י. קודם דוכר[2] | פולי ג. פיילי ת | דפניאס] פא[2]כ. דפניים דות. דפניי׳ י[1]. דפמיים ד[1]ר | עלון ל׳ י[1] | ואמהון א[2]גתר. ואמרין דפוא[1]כ. אמרין י[1] | ליה] לה ו. ל׳ י |

1 פקדיה וכו׳. צוה את השליח וא״ל לא תתן את הכתבים להם אלא עם שקיעת החמה בערב שבת כדי שלא יוכלו לבא קודם שבת, ובערוך ע׳ טמע הגי׳ עם מטמועי שמשא ועי׳ במ״י לעיל צד 40: 2 נחת וכו׳. ירד רשב״נ לרחוץ וראה את רבי שהיה עומד לפני בית המדרש ופניו וכו׳, ובשאר הספרים הגי׳ סדרא רבא (רבה) ועי׳ במ״י לעיל צד 283 וצד 327 ובעמת״ל ע׳ סדרא, וחולייגות כמו לעיל צד 185: 3 אישתדר לי. שולח לי ובכי״ו אשתדרין והוגה אשתדרון: 4 איתא וכו׳. בא ורחץ ובוראנו יעשה לך נסים: 4 על למסחי. נכנס לרחוץ ובא אותו ארגנטין משחק ומרקד לפניו, ובסמוך הגי׳ בכי״ל אגרגטין ועח״נ, ובערוך ע׳ ארגנטין גורס בשתי הפעמים ארגנטין ומפרש שד של מרחץ, ועוד לא נתפרש השם, ופירושים שונים עי׳ אצל קרויס צד 126, והגי׳ קומוי איתא גם בערוך ואין צ״ל עלון למיסחי: בעא וכו׳. רצה רבי לנזוף בו א״ל רשב״נ הנח לו שלפעמים על נסים נתגלה א״ל רשב״נ לאותו ארגנטין אדונך בצרה ואת שוחק אמר להם לכו אכלו ועשו שבת טוב שבוראכם עושה נסים ואני מעמיד אתכם בבקר של אחד בשבת במקום שאתם רוצין: 7 באפוקי שבתא. במוצאי שבת אחר שהשלימו סדר תפלה, ובכי״ל נשתבש בחד סדרא והגהתי בתר כגי׳ שאר הספרים, ופי׳ סדרא כאן כמו בירוש׳ פסחים פ״ד ל׳ ג׳ ותעניות פ״א ס״ד ג׳ נשייא דנהיגין (דנהגן) דלא למיעבד עובדא באפוקי (בפוקי) שובתא אינו מנהג עד יפני סדרא (דיתפני סידרא) מנהג וכו׳ ומפרש ברא״ש פסחים ריש פ״ד עד שישלימו סדר תפלה ועיי״ש, ובתנחומא כי תשא סי׳ ל״ג ובשבת אנו נוחין ובמוצאי השבת עד שהסדרים נשלמים וכשהסדרים נשלמים מלאך שמו דומה וכו׳ בא ונוטל נשמתן וכו׳ ה״ה ארץ עיפתה כמו אפל צלמות ולא סדרים מהו צלמות צאו למות שכבר שלמו הסדרים וכו׳ (ועי׳ במ״י לעיל צד 93), ובאותו המאמר בפסי״ר פכ״ג (ק״ב א׳) ובמוצ״ש עד שהסדרים שולמים וכשהסדרים שולמים מלאך וכו׳ מהו צלמות וכו׳ ששלמו סדרים וכו׳, ובס׳ והזהיר ויקהל (קכ״ב ב׳) ובשבת אנו מונחין עד מוצ״ש עד שישלמו ישראל סדרותן וכו׳ ועי״ע סוטה מ״ט א׳ ובפירש״י שם בד״ה אקדושא דסידרא (שמפרש סדר קדושה) ובד״ה סדרים ובערוך ע׳ קדש א׳, ובסדר רע״ג ח״א ל״א א׳ ובמוצאי שבת וכו׳ ומסדר תתפלה כסדר וכו׳ ופותח שליח צבור ויהי נועם וכו׳ ומסדרין יושב בסתר וכו׳ ואומר ואתה קדוש וכו׳ ואומר בולי סדרא וכו׳ וזה שנהגו לומר ויהי

הא קיימין קדם פילי, אמר סגרון פילי, נסאתון ואקימון על טכסא דמדינתא, עלון ואמ׳ ליה, אמר אנא קילון אנא דיתאזון בני תלתה יומין ויעלון ויסחון ויתין לגבאי, אזלון ואזון בני תלתה יומין ועל אגרנטין ומזגא קדמיהון ועלון וסחון ואתון לגביה, אמר להון בגין דאתון ידעין דאלהכון עבד לכון ניסין אתון מקילין למלכא, אמ׳ ליה לידיקליטינא דרעי חזירין אקלינן, ברם לדיקליטינוס מלכא אנן משעבדין, אמר לון אפילו כן לא תכסון ברומאי זעיר ולא בגלייר זעיר:

5 עי׳ פססים קי״ג ס׳ :

1 הא קיימין] **אשי**, הא קימין **דו**, דאקימון **ת** (הא — ואמ׳ ליה ל׳ **פגב**) | קדם] **אתשי**, קודם **דו** | פילי] **וא[2]שי**, פיילי **דת**, פיילא **א[1]** | סוגרון **ו** | פיילי **ת** (אמ׳ — פילי ל׳ **א**) | נסאתון] **ע**, נסתון **ו**, נסבתון **ו[1]**, נסבהון **א[1]**, נסבתון **א[2]**, נסבוהן **ד**, נסבוהון **ת**, ונסבתהון **ש** | ואקימון] **את**, ואוקימון **עי**, ואוקמינון **ש**, ואיקמון **ד**, ואסיקהון **ו** | עד **ו** | טכסא] **ע**, טיכסא **י**, טיכסה **ו**, מטכסא **דתר**, מיכסא **א[1]** | עלין **וי**, עאלין **ש** | ואמרון **תש**, ואמרין **דוא[1]י** | לה **ו** | אנא] אנה **ו**, ל׳ **א[1]** | 2 * קיליון] קילוין **ל**, קיליוון **ו**, קילוון **א[1]גבתי[1]**, קלוון **דא[2]ע**, קילון **ד[1]**, יהיבי קלוון **ש** | אנא ל׳ **וע[1]שי** | דיתאזון] **ג**, דיתזון **ד[1]ברי**, דתאזון **פא[1]ע**, דתאזין **ע**, תיזון **ו**, דירשון **ו**, דתהוון **דת**, דתהוון מזיין (?) **כ**, דתיהוון **א[2]** | בני] **וערי[1]**, בי בני **דאת**, בי ביבני **פ**, ל׳ **ד[1]כ** | תלתה] **ו**, תלתא **דפאגבתרי[1]** | יומין] **פואגכתש**, יומי **דרי** | ויתון] **א[2]**, וייתון **פוגשי**, ויאתון **דא[1]כ** | * לגבאי **דפא[2]שין** לגבא **ל**, לגביי **ג**, לגבי **וא[1]** | אזלו **א[1]**, אזלין **וכ**, אזלי **א[1]** | ואזון] **פוי[1]**, ואתזון **דר**, ואתון **גב**, ואתו **א[2]**, ואתו ואזון **א[1]** | בני] **ד[1]וגרי[1]**, בי בני **דפ**, ביבני **א[1]**, בגו **כ**, לגו **א[2]** | תלתה] **ו**, תלתא **דפאגברי[1]** | יומי **ר** | ועל] **פוא[1]גבעשי**, ועאל **דא[1]ת** | אגרנטין] **ג**, ארגנטין **פא[2]כע**, ארגנטי **ו[1]**, ארגנטי **א[1]**, ארגינטין **ש**, ארגינטי **ו**, חד ארגנטין **ת**, .. ארגינטין **ד** | 3 ומזגה **פא[1]**, מזגא **ש**, מוזגי **ר[2]** | קדמיהון] **פאגכתר**, קודמיהון **דוש**, קומיהון **י** | ואעלון **ש**, ועלין **ו**, ועאלין **י** | ואסחון **י** | ואתו **ש** | ** להון] ליה **ל** | עבד] **וא[1]גב**, עביד **דא[2]תשי** | ניסין] **פא[2]גכי**, נסין **דתש**, ניסים **ו** | 4 מקלין **ו**, מיקלין **כ** | ** למלכא (למלכה **ו**)] מלכא **ל** | אמרין | לה **ו** | לדקליטונא **כ**, לדליק טיינא **ו**, לדלקטי אנא **פ**, לדקטלי אנא[?]**ג**, לדיקליטיאנוס **א[1]**, לדיקלטיינוס **ד**, לדקלטיינוס **ת**, לדקלטיאנוס **ש**, לדקלטינוס **י**, לקטלייניס **א[2]** | דרעי] **פאגב**, רעי **דותשי** | חזירי **י**, חזירים **כש** | אקלינן] **תש**, אקילינן **ד**, אקילנן **וי**, אקלנן **פב**, אקילון **א[1]**, מקילינן **א[2]** | לדיקליטיינוס **ד**, לדוקלימינוס **ו**, לדקליטיאנוס **ג**, לדקלטיינוס **ת**, לדקלטיאנוס **ש**, לדקלטינוס **י**, לדלקטיאנוס **פ**, לדיקטליינוס **א[2]** | ** אנן] ל׳ **ל** | משעבדין] **ואג**, משועבדין **ת**, ־ים **ד**, משעבדן **פ**, משתעבדין **שי** | 5 לון] **ג**, להון **דפאתש**, ל׳ **ו** | תכסון] **ג**, תבזון **ל[0]דפאבתעי**, תבסרו **וש** | ברומי **גר**, לא ברומאי **א**, לא ברומיי **ו**, לא ברומי **דפכתעי** | בגלייר] **ר[1]**, בגליור **ע**, בגולייר **דפוא[2]גכשי**, בגוליאר **א[1]**, בגוליר **ר[2]** | זעיר] חלש **א[1]** |

נועם וקדושא דסדרא ולומר בנעימה וכו׳ באפוקי שבתא כדי שישתהו ישראל בהשלמת סדריהם כדי להאריך מנוח לרשעים וכו׳ כדאמרינן במוצאי שבת צועק המלאך וכו׳ שכבר השלימו ישראל סדריהם ולכך מזכירין ישראל בסדר מוצאי שבת ויהי נועם וכו׳ ועי״ע שם כ״ד ב׳ ובשאלתות פ׳ בראשית ובס׳ הפרדס סי׳ ד׳ ובמח״ו צד 113 ובשבלי הלקט סי׳ מ״ד וסי׳ קכ״ט ובטור או״ח סי׳ קל״ב וסי׳ רצ״ה, ואין נר׳ לפרש כאן בתר סדרא אחר שהשלימו סדר קדושה כמו שפי׳ במ״כ, ובפי׳ ב״ר מפרש אחר שהשלימו סדר היום, ובכי״ו הגי׳ בפקי שובתא וכן בירוש׳ ב״ב פ״ט י״ז א׳ בפקי שמיטתא, ובכי״ל נשתבש נפתון ואקימון על טכסא דמדינתא קדם פילי[1]) וכו׳ והגהתי נסתון ואקימון קדם וכו׳ (והתיבות היתרות כאן על טכסא דמדינתא נמחקו בכי״ל ע״י נקודות) לקחם והעמידם לפני שער של פניאס עלון ואמ׳ ליה וכו׳ באו השומרים ואמרו לו למלך הנה עומדים לפני השער אמר המלך סגרו השער לקחם הארגנטין והעמידם על טכסא[2]) על חומת העיר עלון וכו׳ באו השומרים ואמרו לו למלך שעומדים על חומת העיר אמר וכו׳, ונכונה הגי׳ נסתון בכי״ו וכי״ג ועי׳ גם בירוש׳ מעשר שני פ״ד נ״ד ד׳ חגיגה פ״ב ע״ז א׳ וב״מ פ״א ח׳ א׳ ונסאתון ואקימון על טכסא וכו׳ בכי״ל כמו לעיל צד 154 נסאתון ויהב וכו׳ ועי׳ במ״י שם, וכן בערוך ע׳ טכסא נסאתון ואוקימון על טכסר וכו׳, ובכי״פ וכי״ג וכי״כ דלגו מן עלון ואמ׳ ליה עד עלון ואמ׳ ליה: 1 אנא וכו׳ אני גוזר שיוסקו המרחץ שלשה ימים ויכנסו וירחצו ואח״כ יבאו אצלי הלכו והסיקו את המרחץ וכו׳, ובכי״ל כתוב כאן קילוין והגהתי קיליון ועח״נ, ויתאזון בכי״ל הוא אתפעל מן אזא שנמצא גם בתרגום שבדניאל (ג׳ י״ט כ״ב) ועי׳ בעמת״ל ע׳ אזי אזא, ובני מל״י ועי׳ לעיל צד 307, ובערוך ע׳ קלון א׳ הועתק אנא קלוון דתאזון בני ובע׳ ז׳ (זז א׳) אנא וכו׳ דתאזין בני, ובדפ״ר הגי׳ דיתזון ובד״ו דירשון והוגה במ״כ: 3 ומזגא קדמיהון. ומזג לפניהם מים קרים לצנן את המרחץ, והגי׳ ומזגא איתא גם בדפ״ר וד״ו וכי״ג וכי״ת (ובגליון כי״ו) ובפי׳ ב״ר כי״ט וילקוט, ובכי״פ וכי״א א׳ ומזגה: ועלון וכו׳. ונכנסו ורחצו ובאו אצלו אמר להם וכי משום שאתם יודעים שאלהיכם עושה לכם נסים אתם מבזים את המלך אמרו לו דיקליטינא שהיה רועה חזירים בזינו אבל למלך דיקליטינוס אנו משועבדים, והגהתי כגי׳ שאר הספרים אתון מקילין למלכא וכן בסמוך לדיקליטינא וכו׳ אקלינן, ובירוש׳ ביכורים פ״ג ס״ה ד׳ ר׳ מני מיקיל לאילין וכו׳, והוספתי אנן, והגי׳ משעבדין איתא גם בכי״ו ועוד בארבעה כ״י וכן בתר״י א׳ בראשית ט׳ כ״ה משעבד יהי וכו׳: 5 לא תכסון, וכ״ה גם בכי״ג, ובירוש׳ תרומות שם לא מכסי, ותרג׳ אל תוכח לץ וכו׳ הוכח לחכם וכו׳ (משלי ט׳ ח׳) לא תכוס וכו׳ אכים וכו׳ ועי׳ בערוך ע׳ כם ג׳ ובעמת״ר ע׳ כסס ובמבה״י קמ״ד ב׳, ובגליון כי״ל נסמן ס״א תבזון וכ״ה בדפוסי׳ ובערוך ע׳ גליור ובילקוט ובחמשה כ״י, ובכי״ו ובפ״י ב״ר בדפ״ר הגי׳ תבסרו ופי׳ ג״כ תבזון ועי׳ במ״י לעיל צד 328, ועוד איתא תבסרון בכ״י אחד שציין הח׳ דאלמאן בספרו אראמ׳ דיאלעקטפראבען צד 28, והוא הגיה במאמר שלפנינו תבסון, ובעמת״ל ע׳ בסא כסי החלים שגם בירושלמי שם הגי׳ הנכונה מבסי וכ״ה בפירוש הקצר שם, אכן בירושלמי ד״ו הגי׳ מכסי ועי׳ גם לקמן פע״ט סי׳ ז׳: ברומאי וכו׳. שהוא קטן ופחות ואף לא בגלייר[3]) זעיר משרת קטן שמא יעלו לגדולה וכמו שאמרו בפסחים שם ג׳ אין מתקנאין בהן ואלו הן נכרי קטן ונחש קטן ותלמיד קטן מ״ט דמלכותייהו אחורי אודנייהו, והסיפור בסגנון אחר ובשינויים

[1]) πύλη. [2]) τεῖχος. [3]) γαλιάριος, Trossknecht.

כולו כאדרת שער אמר ר׳ חננא בר יצחק כלו ראוי לאדרת, רבנן דדרומא בשם ר׳ אלכסנדרי ורחבה בשם ר׳ אבא בר כהנא יצא זה כלו אדירי שער הה״ד באדין דקו כחדא פרזלא חספא נחשא כספא ודהבא והוו כעור מן אדרי קיט וגו׳ (דניאל ב לה) אמר ר׳ חננא בר יצחק מי גרם להם לעשות כעור מן אידרי קיט על שפשטו ידיהם באדירים:

1 ילקוט פס:

1 כולו] וא״י¹, כלו דפחנבתער²י | ** כאדרת] כעדרת ל | חננא] ונ, חיננא אב, חנינא דחת, ינה פ | בר יצחק] פואגב, ל׳ דת | כלו] פחא²כר²י, כולו דוא׳נתר¹י | רבנין א | דדרומא] ונכ, דרומא פ, דרומאה דת (דרומאה — ורחבה ל׳ ד¹) | אליסכנדראי א | 2 ורחבא דפת, ורהבא אנ, ר׳ דהבא כ, ודהבה ו | יצא זה] פחאגר, זה יצא ו, יצא דת, ל׳ י | כלו] פחא²ר²י, כולו דוא׳נתער¹ | אדירי שער] פוח, כאדירי שער א׳, אדרי ע, כאדרת ל⁰א², אדרת שער י, מפוזר ומפורד כאדרת לזורותו כמוץ וכקש מאדרא ד, מפוזר.. מאדרת ת | כחדה ע | * פרזלא — וגו׳] פרזלא חספה.. וגו׳ ל, פרזלא חספא.. קיט חגע, פרזלא נחשא דהבא (ודהבא י) והוו (והוה י) כעור.. אדרי (אידרי י) קיט א׳י, פרזלא והוו.. אידרי (אדרי ת) קיט דת, וגו׳ והוו.. אדרי קיט א², והוו.. קיט כ, פרזלא וגו׳ פ, וגו׳ ו | אמר — יצחק] אמר.. חנינא (חיננא כ) בר יצחק פכע, ר׳ חננא (חנינא ת) בר יצחק אמר דת (אמר — קיט ל׳ א) | 4 להם ל׳ ע | לעשות] פגבר, ליעשות ו, ליעשות כן ת, להעשות ד, לעשות להן ע, להיות י | כעור מן ל׳ י | אדרי פגתע |

שונים בירוש׳ תרומות שם דיקלוט חזירא מחוניה טליי דרבי יודה נשייא איתעביד מלך נחת לפמיים שלח כתבין בתר רבנין, תיהוון גביי במפקי שובתא מיד אמר ליה לשלוחיא לא תתן להון כתבין אלא בערובתא עם מטמעי שמש׳ ואתא שליחא גבהון בערובתא עם מטמעי שמשא והוה ר׳ יודן נשייא ורבי שמואל בר נחמן נחתין למיסחי בדימוסין דטיבריא אתא אנגיטרים גבהון ובעא ר׳ יודן נשייא למינזף ביה א״ל רבי שמואל בר נחמן ארפי ליה לניסיון הוא מתחמי אמר לון מה רבנין עבדין תנון ליה עובדא אמר לון סחון דברייכון עבד ניסין במפקי שובתא טען יתהון ואעיל יתהון א״ל הא רבנין לבר אמר לא ייחמון אפיי עד דאינון סחיין הוה ההיא ביבני אזזיה שבעה יומין ושבעה לילוון נפק ואנצח קדמיהון ועללון וקמון ליה קדמיהון אמר לון בגין דברייכון עביד לכון ניסין אתון מבזין מלכותא אמרין ליה דיקלוט חזירא בזינן דיקליטיאנוס מלכא לא בזינן ואפי׳ כן לא מכסי לא ברומי זעיר ולא בחבר זעיר, ונוסחאות שונות הן בב״ר ובירושלמי וגעדרו שם כמה פרטי הסיפור כמו אמר לון זילו איכלו וכו׳ ואקימון קדם פילי וכו׳ אמר סגרון פילי וכו׳, והוראת חזירא שם ג״כ רועה חזירים, ודיקליטיאנוס נקרא בתחילה דיקלוט[1]) והוא היה ממשפחה בזויה וכינוהו חזירא על שם ארץ מולדתו איללירען ואנשי איללירען היו ידועים לרועי חזירים, וגם כאן פי׳ דיקליטיאנוס מלכא הוה רעי חזירין וכו׳ קודם שנתנשא, ואמרו איתעביד מלך כלו׳ שר צבא גדול ולא אמרן איתעביד קיסר וכן בשאר מקומות בירושלמי אשר הוזכר בהם דיקליט׳ לא נמצא שנקרא קיסר, ור׳ יודה נשייא שקרה לו זה המאורע עם דיקליטיאנוס לפי סיפור הירושלמי הוא ר״י נשייא א׳ בן בנו של ר״י הנשיא מסדר המשנה והיה נקרא ג״כ רבי סתם (ועי׳ גם לקמן ריש פ״פ) ולכן יש לקיים גם הגי׳ שלפנינו כיון דהוה מטי סדרא דר׳ וכו׳ חמתיה לרבי וכו׳ ועי׳ במבה״י ב׳ ב׳ נ״ב א׳ צ״ג א׳ קמ״ד א׳ קמ״ו א׳ ובמ״ש ר״מ לערנער בספרו על ב״ר צד 83 ובאגה״א ח״א צד 479 ועי״ע גרעץ קורות היהודים ח״ד מהדורא ד׳ צד 277, והסיפור נסמך כאן להדרש אדמוני כולו שופך דמים, ובירושלמי הובא בהמשך מאמרים אחרים ועיי״ש: 1 כלו ראוי וכו׳. טעם הדרש קשה, ובפי׳ ב״ר כי״ם וכי״א מפרש כולו (כלו) ראוי לאדרת שבקוטנו (שבקטנו) נראה כאילו צדיק ראוי להתעטף בציצית, ובמ״כ מפרש ראוי לאדרת כלומר להפשיט עורו מעליו לעשות ממנו אדרת ועל סופו שהיה רשע אמר כן וצ״ע, ואין נר׳ לפרש כולו ראוי לאדרת ללבוש מלכות ושהסיפור דיקליטיאנוס מלכא וכו׳ שמסיים לא תכסון ברומאי זעיר הובא בשביל זה הדרש לפ׳ כלו אדרת וכו׳, והגי׳ הנכונה כאן אמר ר״ח בר יצחק והוא דורש בסמוך מי גרם להם וכו׳: רבנן דדרומא. שבדרום א״י ועי׳ במבה״י ו׳ א׳ ובערך דרומאי שם ע״ג א׳ ועי״ע וי״ר פ״כ סי׳ ד׳ תנחומא מ״ב אחרי סי׳ ד׳ תנחומא שם סי׳ ג׳ פסי״ר פכ״ט (קל״ח ב׳), ובדפ״ר מקוטע רבנן בשם ר׳ אבא בר כהנא יצא כולו וכו׳, ושמות הדורשים כמו לפנינו גם לקמן פע״א סי׳ ז׳ בדרש החכם יענה דעת וכו׳, אכן הגי׳ שם בכי״ל רבנן דדרומה בשם ר׳ אלכסנדרי ורבנא בשם ר׳ אבא בר כהנא, ובכי״ג ופי״כ שם רבנן וכו׳ ורבבא בשם ראב״כ, ובכי״ו שם רבנן וכו׳ ודהבא בשם ראב״כ, ובדפוסי׳ שם נשתבש רבנן דדרומאה בשם ר׳ אלכסנדרי בשם ר׳ יוחנן, ובילק׳ איוב ר׳ תתקי״ז הועתק משם רבנין דרומאי בשם ר׳ אלכסנדרי ור׳ אבא בשם ראב״כ, וכאן הגי׳ גם בד״ו וכי״פ וכי״ת ורהבא, ובשלשה כ״י ורחבא, ואולי הוא האמורא ר׳ אחבה (אחווה אחווא אהבה) בר׳ זעירא, וגם ר׳ אבא בילקוט שם הוא ר׳ אהבה ועי׳ בעמת״ל ע׳ רחבה רחבא ובמבה״י ס״ג א׳ ובאגה״א ח״א צד 195 ח״ב צד 477 ח״ג 656 ולעיל צד 6 וצד 375 ובח״נ שם: 2 אדירי שער. דרשו כאדרת לשון אדרא שפי׳ גורן ותבואה (ועי׳ לעיל 681) ושער לשון סער סערה (ועי׳ גם לעיל צד 28) הה״ד באדין וכו׳ כעור מן אדרי וכו׳ וס״ד ונשא המון רוחא וכו׳, ובערוך ע׳ סער (שער) ג׳ גורס ומפרש כלו כאדרת שער כולו אדרי (ושם לא הועתקו שמות הדורשים וכן לא הועתק הדרש שלפניו כלו ראוי וכו׳) פי׳ כשער אדרי והוא המוץ שבגורן הה״ד דקו כחדה וכו׳, ובראש הערך הובא שם שיער של אפונין ושל עדשים (שבת פכ״א מ״ג) ופי׳ הנופות וכו׳ והתבן והמוץ של תבואה ושל קטנית כולן נקראין שיער, ועוד פי׳ שם ואם היה שיער כותש (פיאה פ״ב מ״ג) אם היו הנופות כותשין זה את זה וכו׳, ובמה״ג עמו׳ 396 מפרש כאדרת כמוץ שבגורן שהוא נקרא שער כותש דכת׳ הכא כאדרת שער ולהלן והוו כעור מן אדרי קיט, ועוד שם ד״א כאדרת שער שפשט ידו באדירי שער, ובלק״ט קיטע והעתק כלו כאדרת שער הה״ד כעור מן אדרי קיט, ובשכל טוב צד 101 כולו כאדרת שער הה״ד באדין וכו׳ א״ר חנינא בר יצחק מי גרם להם להיות כעור וכו׳ על שפשטו ידיהם באדירים, ובפי׳ ב״ר כי״ט וכי״א גורס ומפרש יצא זה כולו (כלו) מפורד ומפוזר (מפוזר ומפורד) כאדרת לזרותו כמוץ וכקש מאדרא (מאידרא) מגורן והדא דכתי׳ באדין דקו כחדא וכו׳ מי גרם להם לעשות כיעור (כעור) מן אידרי (אדרי) קיט כמוץ יסוער מגורן פסולת התבואה הדשין מגורן על שפשטו ידיהם באדירי באדירים עם אלו הרוגי מלכות,

[1]) Diocles, etis.

ויקראו שמו עשו הא שוא שבראתי בעולמי, אמר ר׳ יצחק אתון קריתון לחזירתכון שם אף אנא קרי לבני בכורי שם שנ׳ בני בכורי ישראל (שמות ד כב):

כו) ואחרי כן יצא אחיו וגו׳ הגמון אחד שאל לחד מן אלין דבית סילנא אמר לו מי תופס אחרינו, הביא נייר חלק נטל קולמים וכתב עליו ואחרי כן יצא אחיו וידו אחזת בעקב עשו, אמרו ראו דברים ישנים מפי זקן חדש, להודיעך כמה צער היה מצטער אותו צדיק: 40a

ט כז) ויגדלו הנערים ר׳ פינחס בשם ר׳ לוי משל להדם ועצבונית שהיו גדילים זה על גבי זה, כיון שהגדילו הפריחו זה ריחו וזה הוחיו, כך כל שלש עשרה שנה הולכים שניהם לבית הספר ובאים

1 ילקוט שם, ילקוט דה״י ר׳ אלף ע״ג: 3 ילקוט ר׳ ק״י: 6 ילקוט שם, תנחומא מ״ב תולדות סי׳ ג׳, תנחומא הלא סי׳ ד׳, פדר״א פל״ב:

1 אתון] אמר הקב״ה ~ י (דה״י) | קריתון ו, קרון א[1] | לחזירכון וא[2] | שם] ~ דכתיב ויקראו שמו עשו פ | אף ל׳ א[2] | 2 אנא קרי] פכ, אני קורא וגי (שם), אני קרי א[1], אנא קורא דת, אנא אקרי י, לא איקרי א[2] | לברי בוכרי א[2] | בני] א[2], כה אמר יי ~ דפוחא[1]גכתי | 3 * ואחרי כן דפגכתי] ואחריכן לו (וכן בסמוך) | וגו׳] פו, וידו אוחזת (אחזת גי) בעקב עשו חא[1]גתי, ל׳ דא[1]כ | * אחד דפוחא[1]גכתי] ל׳ לא[2] | לחד] את ר׳ א, את רבן גמליאל י | מן אלין] וא[2]ת, מן אילין דפגכ, מאילין א[1] (מן — סילנא ל׳ י) | סילנא] פחא[1]ג, סלני ו, סלוני דת, סלוא א[1] | * תופס אגכ] טופס ל, תופש פות, תופס המלכות ד... את המלכות ת... מלכות י | 4 אחרינו] ביד מי ח | נטל] רי, ונטל דפוגכת, ל׳ דיא | קולמים] קלמוס רי[1], ל׳ דיא | קולמוס] | אחזת] פג, אוחזת דכתרי | עשו] פגכתרי, ל׳ ד 5 בפי י | להודיעך] מה הוא צריך לכתוב וידו אוחזת בעקב עשו אלא ~ ב | היה — צדיק] א[2]כר[2], היה.. הצדיק פ, נצטער אותו צדיק דתר[1], היה אותו צדיק מצטער א[1]י, היה.. הצדיק מסטער ו | 6 ר׳ — בשם] ו, ר׳ פנחס בשם פא[1]ג, ל׳ דת | משל ל׳ ו | ועצבונית] חאתעי, ועיצבונית דו, ועצבוניות פגב | גדילים] ע, ־ין פג, גדלים דא[1]כתי, ־ין א[2], גדולים ו | גב חאי | זה] ~ כל זמן שהיו לא היו ניכרין א[2] | 7 וכיון | הפריחו] פוחאגכי, והפריחו דת | * ריחו פוכי] רחיו ל, רוחו ג, נותן ריחו דת, ריחו טוב א, ריחו רע ח | חוחיו] פוא[2]גכי, חוחו ד, נותן חוחו ת, ריחו טוב ח | שלוש עשרה ו, י״ג א[1]י | שניהם הולכים דוכתי, שניהם (שניהן ג) הולכין פאג | ובאים — הספר] ושניהם באים.. הספר דואגת, ל׳ כי |

וכ״ה בדפוסי׳ וכי״ת יצא כולו מפוזר ומפורד וכו׳ ועח״נ ובמ״י לעיל צד 484, ובמ״כ מפרש באדירים ישראל שנקראו אדירים שנ׳ ואדירי כל חפצי בם ודרש אדירי (וצ״ל אדרי) לשון אדירים ועי׳ מנחות נ״ג א׳: 1 הא שוא וכו׳. דורש עשו נוטריקון, ובלק״ט מפרש עשו עשוי להיות שוא ודתו שוא, ובשכל טוב צד 98 עושה שוא הוא שוא ואלהותו שוא, ובמה״ג שם שוא הוא בעולמו: אתון וכו׳. אמר הקב״ה אתון קריתון וכו׳, ובילק׳ דה״י הגי׳ כן, ובשכל טוב שם א״ר יצחק אתן קריתם לחזירתכון שם אף אני קורא וכו׳ ועי׳ במ״י לעיל צד 580 בד״ה אילו וכו׳, ור״י מדייק דכתיב כאן ויקראו שמו עשו וכו׳ ובפסוק של אחריו ויקרא שמו יעקב ודורש הקב״ה קרא שמו יעקב ועי׳ בפירש״י עה״ת ובלק״ט ובמדרש אגדה הוצ׳ רש״ב, ולהדרש לחזירתכון כלו׳ לעשו עי׳ לקמן ריש פס״ה: 3 ואחרי כן. בכי״ל ובכי״ו כתוב כאן ובסמוך ואחריכן בתיבה אחת ועי׳ גם במ״י לעיל צד 442: הגמון אחד. שר צבא [1]) אחד של מלכות אדום שאל לאחד מן אותן דבית סילנא א״ל מי תופס כלו׳ המלכות אחרינו וכו׳, ואולי סילנא (סילני סלוני) הוא סילני המוזכר בירוש׳ שביעית ריש פ״ג ל״ד ג׳ סילני[2]) שאל לר׳ חייא בר בא וכו׳ ושם הוריות פ״ג מ״ח א׳ ר׳ חייה בר בא עביד פסיק בהין בית מדרשא דטיבריא והוו תמן מן אילין דבר סילני וכו׳ (ובוי״ר פ״ה סי׳ ד׳ נשתבש מן בנוי דסילכא) ועי׳ בכתבי צונץ ח״ב צד 9 וקרויס צד 383, ומשובשת הגי׳ בילקוט הגמון אחד שאל את רבן גמליאל א״ל וכו׳ ועי׳ באגה״ת ח״א צד 77, וכן הגי׳ בכי״א א׳ וב׳ שאל את ר׳ מאילין (מן אלין) דבית סלוא (סילנא) וכו׳ ובעקידה שער כ״ג שאל הגמון אחד את ר״מ בבית סלוא מי תופס המלכות וכו׳ הביא וכו׳ אמר ראו וכו׳ (ובעמת״ל ח״ד צד 262 שגה ברואה והעתיק דבית פלוני וזר פירושו שם): 5 דברים ישנים. שנאמרו במקרא וטעם הדברים שמענו עתה מפי זקן חדש, ודוגמתו הדרש בספרי וזאת הברכה פי׳ שמ״ג [וזרח משעיר למו כענין שנאמר] ואחרי כן יצא אחיו וידו אוחזת בעקב עשו ויקרא שמו יעקב אמר להם המקום אין כל אומה ואומה נכנסת לתוכם ועיי״ש במ״ע, וקשה סיום המאמר להודיעך וכו׳, ובפי׳ ב״ר כי״ט וכי״א גורס ומפרש וידו אוחזת (אחזת) בעקב עשו להודיע כמה צער נצטער (היה מצטער) אותו צדיק יעקב שהיה ממהר לצאת מפני שכונתו של אותו רשע עשו, ובמ״כ מפרש אותו צדיק שמיד בצאתו מרחם אמו הרגיש בצער הגלות שלא יעמוד שררתו עד שיקחנו מיד עשו ועי״ע ביפ״ת: 6 ר׳ פינחס וכו׳. וכ״ה בלק״ט ר׳ פנחס בשם ר׳ לוי וכו׳, ושם גורס ומפרש עשו ויעקב דומים לעצבונית והדס שהיו גדלין זה על גב זה וכיון שהגדילו זה נתן ריחו וזה חוחיו כך כל י״ג שנה לא היו ניכרין מעשיהן כיון שהגדילו ניכרין מעשיהן זה איש תם וזה איש יודע ציד, ובשכל טוב שם א״ר פנחס בר לוי כהדס ועצבונית פי׳ קמשין שגדלין זה על גבי זה כיון שהגדילו זה נותן ריחו וזה נותן ריחו (וצ״ל חוחו) כך אילו כל י״ג שנים וכו׳, ובמה״ג שם כל שלש עשרה שנה היו שניהם הולכין לבית הספר משהגדילו זה ריחן וזה חוח, ובערוך ע׳ עצב ג׳ הועתק משל להדס ועצבונית שהיו גדילים זה ע״ג זה וכו׳ ופי׳ מיני קוצים הוא, וגם בילקוט דפ״ר וד״ו וד׳ פפד״א הגי׳ ועצבונית (ולא ועכבונית כמו שהובא בעמת״ל ע׳ עכבונית), ובפי׳ ב״ר כ״י מפרש בסוף המאמר עד י״ג שנה שעד י״ג שנה אינו מתחייב בדבר מכאן ואילך הרי הוא כאיש לכל דבריו ויעקב ועשו היה להם י״ג שנה דכתי׳ ויהי עשו איש ומדקרי ליה איש שמע מיניה בן י״ג שנה היה וכן ביעקב נאמר ויעקב היה איש תם מכלל שהיה בן י״ג שנה וכו׳ ועי׳ הדרש לקמן פ״ח סי׳ י׳ איש חרבו וכו׳ בן י״ג שנה, ובתנחומא מ״ב תולדות שם המאמר ויגדלו הנערים וכו׳ אמר ר׳ ברכיה הכהן אמר ר׳ לוי שניהן הלכו לבית הספר ושניהן שוין עד ט״ו שנה (ועיי״ש בהערות רש״ב ובתוספות עה״ת ובחזקוני) למה היו דומים להדס ועצמונית כל זמן שהיו קטנים אין אדם מפריש מזה לזה משיגדלו זה מפיח ויחי (וצ״ל ריח) טוב וזה מוציא קוציו כך כל ימים שהיו עשו ויעקב קטנים לא היה אדם מפריש ביניהם משנתגדלו נתפרשו מנין שנאמר ויגדלו הנערים וכו׳ ובזה הסגנון בתנחומא תצא שם (והוא מההוספות

1) ἡγεμών. 2) Σιλανός.

מבית הספר, לאחר י״ג שנה זה הולך לבתי מדרשות וזה הולך לבתי עבודה זרה. אמר ר׳ אלעזר בר׳ שמעון צריך אדם להיטפל בבנו י״ג שנה, מיכן ואילך צריך שיאמר ברוך שפטרני מענשו שלזה:

ויהי עשו איש יודע ציד וגו׳ צד את הבירויות בפיהם לא גנבת מן גנב עמך לא קטלת מן י קטל עמך, ר׳ אבהו אמר צידני סדני, צד בבית צד בשדה, צד בבית איך מתקנין מילחא, צד בשדה היך מתקנין תיבנא, ר׳ חייא בר אבה אמר הפקיר עצמו כשדה, אמרו ישראל לפני הקב״ה רבון כל העולמים לא דיינו שנשתעבדנו לשבעים אומות אלא אף לזה שנבעל כנשים, אמר להם הקב״ה אף אני בו בלשון אני פורע ממנו הה״ד והיה לב גיבורי אדום ביום ההוא כלב אשה מצירה (ירמית מט כב):

ויעקב איש תם יושב אהלים שני אהלים, בית מדרשו שלשם ובית מדרשו של עבר:

3 ילקוט שם, לעיל צד 345 וש״נ: 4 תנחומא מ״ב שם: פסיקתא פ׳ זאת הברכה (קנ״ט א׳), תנחומא תולדות סי׳ ח׳: 5 ילק׳ ירמיה ר׳ של״ג: 9 ילקוט ר׳ ק״י:

1 ולאחר י | י״ג] אתי, שלש עשרה דפו°גב | שנה ל׳ י | היה זה ב | * לבתי מדרשות דו°א[1]גכת] לבית מדרשות ל, לבית מדרשו א[2], ... המדרש פ, .. הספר י | לבית פא[2]גכת | עבודה זרה] ו°ג, ע״ז דפאבי | בר׳ שמעון] גב, ביר׳ .. ו, בר .. פי[1], ברש״ א, ל׳ דת | 2 להיטפל] ואי[1], להטפל דפת, ליטפל גש, לטפל א[2]י | עם בנו א[2] | י״ג] פא[1], שלש עשרה וא[1]גכת, עד י״ג דר[2]י, עד שלש עשרה ר[1] | מכאן ואילך אכת, מיכן והילך ו, ולאחר י״ג י | מענשו] כ, מעונשו דפואגתי | 3 ידע ו | ציד וגו׳] ציד דפאגכתי, וגו׳ ו | את ל׳ כ | הבריות | בפיו גתי, בעיניהם א[2] | לא] את לא י | גנבית וחאג | מן] פוג, מאן דהאתשי, מי כ | גנב] גניב דא[2] | עימך ו | לא] פחאגבי, ולא דות | קטלית וחאג | מן] וא[1]ג, מאן פחא[2]תשי, מי כ | 4 קטל] דפוחא[1]גכתשי, קטיל דא[2] | עימך ו | ר׳ — אמר] פחאגכרי, ר׳ אבהוא אמ׳ ו, אמר ר׳ אבהו דת | צנדני סודני פ, צודני סדני ח, צדני סדני ו, צדני שדני ר[3], סודני צידני ד[1], שודני צידני ד, .. צודני ת, .. צדני ר[1], צודני צדני א[2], צדני צודני י, צידני א[2], צודני ר[2] | צד — בשדה] צד בשדה ג | צד] פוחאגבי, ל׳ דת (וכן בסמוך) | 5 היך דפאגת, הך ו, היאך חבי | מילחה ח, מלחא פכת, מלחה ו | הך ו, היאך חבי | תיבנא] חאגי, תבנאך פכת, תבנה ו | חייא בר אבא] פא[2]ב, חייה ברווה ו, חייא ברבא ג, חייא דת, אבא בר כהנא י | הבקיר ו | רבון — העולמים] רבון העולמים וא[1], רבונו של עולם פגי, רבש״ע א[2]ת, ל׳ י (ירמיה) | 6 לע׳ אומות אי | לזה שנבעל] א[2]ב, לזו שנבעלה פוחא[1]גי (שם), לזו שנבעלת דת | אף אני ל׳ י | 7 * בו בלשון ל°דפואגכרי] בלשון ל, בו בלשון הזה ת, באותו לשון י (שם) | אפרע י, פורע א[1] | ממנו] א[2]בי (שם), ממנה פחא[1]ת, הימנה ד, מימה ו, ממה ג, מהם י | הה״ד ל׳ א[1] | גבורי פא[1]כתרי | אדום] ד[1]פאגכתרי, מואב דר[3] | ביום ההוא ל׳ ד[1]פי (שם) | מצירה חגכרי, מצרה] דפאת | 8 אהלים] פחאגתר[2]י, אוהלים דבר[1] | שני אהלים] וחגבי, ב׳ אהלים א[1], שני אוהלים דפ, ל׳ א[2]ת |

שבד׳ מנטובה) שניהם הלכו וכו׳ ושניהם באין לא היה אדם מפריש בין זה לזה כל ט״ו שנה אמר ר׳ לוי למה הוא וכו׳ להדס ולעצמוני כל ימים שהם קטנים וכו׳ הגדילו זה הפך את קוציו וזה הריח את ריחו הטוב כך כל הימים וכו׳, ובמדרש אגדה הוצ׳ רש״ב משל להדס ועיצמוני שהיו גדלים זה אצל זה כשהם קטנים אין אדם מכיר אותם איזה הוא הדס ואיזה הוא עיצמוני כיון שגדל ההדס נתן ריח הטוב ועיצמוני הוציא חוחו כך עשו ויעקב וכו׳ ועי׳ לעף פלאנצעננאמען צד 294 ואגה״א ח״ב צד 345: 1 בר׳ שמעון. וכ״ה בלק״ט א״ר אלעזר בר׳ שמעון צריך אדם להטפל בבנו עד י״ג שנה מיכן ואילך וכו׳ מעונשו של זה, ומפרש להטפל בבנו להעסיקו בתורה ובמצות, ובשכל טוב שם אמר ר׳ אליעזר ב״ר שמעון צריך אדם לטפל בבנו י״ג שנים מכאן ואילך וכו׳, ובמה״ג שם אמ׳ ר׳ אלעזר ביר׳ שמעון כל שלוש עשרה שנה צריך אדם ליטפל לבנו מכאן ואילך צריך וכו׳ מעונשו שלזה, וברכה זו לא נמצאה בש״ס ועי׳ בדרכי משה טור או״ח סי׳ רכ״ה: 3 צד את הבירויות. עי׳ לעיל צד 345 ובמ״י שם בד״ה מה זה: 4 צידני סדני. איש יודע ציד צידני איש שדה סדני צד בבית צד בשדה צד מערים ומרמה בבית איך מעשרין את המלח צד בשדה איך מעשרין את התבן ומלח שאין גדוליו מן הארץ ותבן שאין ראוי למאכל אדם אין חייבין במעשר, ובשכל טוב צד 101 הגי׳ ציידני סיידני צד בבית וכו׳ בבית האיך מתקנין מילחא בשדה האיך מתקנין תיבנא, ובלק״ט מפרש ויהי עשו איש יודע ציד בבית ואיש שדה בחוץ, וכהוראת סדני (סודני) כאן גם סודני בברכות מ״ד ב׳ ובנ״ש לפי הפירוש בתשוה״ג הוצ׳ הרכבי סי׳ ת״ד סודני וכו׳ וכך שמענו מן הראשונים סודני חקלאה כלומר שאתה מבני השדה וכו׳ וסודני לשון שדה (ושם צד 214 גי׳ כ״י סדני) ועי״ע שם סי׳ ת״ה ובערוך ע׳ סדן ח׳, ובדפוסים הישנים הגי׳ בברכות סורני ברי״ש, ובתנחומא מ״ב שם איש יודע ציד אמר ר׳ אבהו מהו יודע ציד צידיו סורנא צד בבית וכו׳, ובתנחומא שם אבן חן השוחד בעיני בעליו וכו׳ מדבר ביצחק שנאמר ויאהב יצחק וכו׳ מהו כי ציד בפיו היה צד את יצחק הצדיק בפיו וכו׳ כשהיה בא עשו מן החוץ היה אומר לאביו אבא המלח מהו שתהא חייבת במעשר והיה תמה יצחק ואומר ראה בני זה כמה מדקדק במצות וכו׳ ועי׳ בפירש״י עה״ת ובמדרש אגדה הוצ׳ רש״ב, ובפסיקתא שם א״ר אלעזר בן פדת וכו׳ שבשעה שבא יצחק לברך את עשו לא היה יודע שיצא לתרבות רעה שהיה עשו בא ושואל את אביו מים או מלח צריכין מעשר או לאו והיה יצחק אומר ומה מים ומלח הוא רוצה לעשר שאר מעשרות על אחת כמה וכמה וכו׳: 5 הפקיר עצמו. למשכב זכור כשדה שהכל דשין בו אמרו ישראל וכו׳ אלא אף לזה לאדום שנבעל כנשים אמר להם וכו׳ וכוונו לכל התועבות שעשו בארץ אדום, ובשכל טוב שם הגי׳ ר׳ חייא בר אבא אמר וכו׳ לא דיינו שנשתעבדנו לכל האומות אלא אף לזה שנבעל וכו׳ אף אני בו בלשון אפרע ממנו שנאמר והיה לב גבורי אדום וכו׳, ובדפ״ר איתא ג״כ לנכון גיבורי אדום, ובד״ו נשתבש והיה לב גיבורי מואב וכו׳ והוא פ׳ בירמיה מ״ח מ״א, וכבר הוגה בא״א אדום וכן במ״כ ד׳ קראקא א׳ ה״ג לב גבורי אדום וכו׳ אבן נשתבש שם הסימן ירמיהו מ״ח: 9 שני אהלים. מפרש בפי׳ ב״ר ב״י יושב אהלים תרי משמע ועי׳ במ״י לעיל צד 684 בר״ה וכי בתי וכו׳,

כח) ויאהב יצחק את עשו כי ציד בפיו קופדה טבא כסא טבא לפומיה:
ורבקה אהבת את יעקב כל שהיתה שומעת קולו היתה מוספת אהבה עליו:

יא כט) ויזד יעקב נזיד אמר לו מה טיבו שלתבשיל הזה, אמר לו שמת אותו הזקן, אמר באותו הזקן נגעה מידת הדין, אין כאן לא מתן שכר ולא תחיית המתים, ורוח הקודש אומרת אל תבכו למת ואל תנודו לו וגו' (ירמיה כב י) אל תבכו למת זה אברהם, בכו בכה להלך (שם שם) זה עשו:

יב ויבא עשו מן השדה וגו' ר' פינחס [בשם ר' לוי ורבנן] מש' ר' סימון את מוצא אברהם חי קע"ה יצחק חי ק"פ, אלא אותן חמש שנים שמנע הקב"ה מחייו שלאברהם מפני שבא עשו על

1 ילקוט שם: 2 ילקוט שם: 3 ילקוט שם, ב"ב בתרא ט"ז ב', תנחומא מ"ב תולדות סי' ג', פסיקתא רבתי פ' זכור (מ"ז ב'): 4 ילקוט ירמיה רמז ש"ב, תנחומא מ"ב שם סי' ד': 7 ילקוט רמז ק"י, ילק' תהלים רמז תתמ"ו, ילק' מכירי תהלים ס"ג סי' ה', פסיקתא פ' זכור (כ"ב ב'), תנחומא מ"ב תולדות שם (מ"ז ב'), פסיקתא רבתי שם חלק סי' ד', תנחומא חלק סי' ד', ב"ב בתרא שם, תנחומא שמות סי' ל', שמות רבה פ"א סי' א':

1 ** את עשו] וגו' ל | קופדה] ג, קופדא דחער[1], קופרה ו, קופרא פאבתי, קופר ר[2] | טבא] ע, טבא לפומיה דפאגבי, טבה לפומיה ו | כסא] א[2]עי, וכסא דפא[1]גכת, וכסה ו | טבה ו | לפומיה ~ דאבא ע. 2 אהבת] פג, אוהבת דוא'כתי | כל] ~ מה ג, זמן ו[0]א'כ | ששומעת חני | היתה ל' י | מוספת] א[2]י, ~ לו דפא'גכת, עליו ו | אהבה על אהבתו | 3 תבשיל הזה] וג, תבשיל זה פחאבי, נזיד זה דת | ליה א[1] | הזקן] וא'גכ, זקן דא[2]תי | אמר לו ת, א"ל י | 4 זקן תי | נגעה] פוחא[2]גבי, פגעה דא'ת | מדת א[1]גכת | הדין] פוחאגכבי, ~ אמר לו הין דת | אין כאן] אמר אין כאן פחאגכי[1], אמ' אין כן ו, אמר (אמר לו ת) אם כן דת | לא ל' י[1] | שכרו ג, שכרן י[1] | הקודש] וני, הקדש דפאת | אומרת] פוחא, אומ' י, או' ג, צווחת דת | אל — וגו'] אל.. לו א'כ, אל.. לו בכו בכה להולך ת, ל' דפוא[2]גי | 5 למת] כי, ~ ואל (ולא חת) תנודו לו דפוחאגי (ירמיה) | בכה] פוא[2]כי, בכו דא[1] | להולך | 6 עשו] שנ' (דכתי' א[2]) הנה אנכי הולך למות חא[2], שנ' ויבא עשו מן השדה והוא עיף י (שם) | 7 וגו'] והוא עיף א'כתמ, והוא עייף א[2], ל' דפו | * ר' פינחס — מש' ר' סימון] ר' פנחס (פינחס ו) בשם ר' לוי ורבנן (ורבנין א[1]מ, רבנן ו, רבנין ג) בשם ר' סימון פואגכמ, ר' פינחס מש' ר' סימון ל, ר' יודן בשם ר' אייבו (איבו ת) ור' פינחס (פנחס ת) בשם ר' לוי ורבנן בשם ר' סימון דת | אתה חאימ | באברהם א[1], את אברהם י | 8 חי] וחני, חיה דפאתמ | קע"ה שנה דפא[2]תימ, .. שנים י (תהלים), מאה ושבעים וחמש שנה וא'כ, מאה ושבעים שנה וחמ' שנ' ג | יצחק] פוגכי[1], ויצחק דאתמ, ויצחק הבא מכחו ח | חי] פוחני (שם), חיה אכמ, ל' דתי | ק"ף י[1], ק"פ שנה פא'חתמ, מאה ושמונים ו, מאה ושמנים (ופ' כ) שנה גכ | אלא אותם י (שם), ואותן ת | ה' שנים א[2]ימ, חמש פ | של אברהם] פו[0]חאגכ, של אבינו אברהם מ, ל' די | מפני] פו[0]חאגכמ, ~ שעבר (שעבר עשו ת) שתי עבירות דת, ה' עבירות שעשה י | עשו שבא מ, שבא ת |

ובמה"ג עמו' 897 אוהל לא נאמ' אלא אוהלים ששימש בתי מדרשות הרבה בית מדרשו שלעבר ובית מדרשו שלשם ובית מדרשו שלאברהם, ובת"א מתורגם יושב אהלים משמש בית אולפנא ובתר"י א' ומשמש בבית מדרשא דעבר תבע אולפן מן קדם י"י, ובכי"ל נוסף בסוף המאמר בגוף הספר „ד"א איש תם ת"ס' אלף שנים רוצה להיות יעקב יושב אהלים בגלות בין האומות" ועי' במ"י לעיל צד 677 ולמטה סי' י"ג בד"ה זבין לי: 1 כי ציד בפיו. לעיל דרשו יודע ציד צד את הביריות בפיהם וכו' וכאן כי ציד בפיו כפשוטו בפיו של יצחק וכן בת"א ארי מצידיה הוה אכיל, ובתר"י א' הדרש ארום מלי רמיותא בפומיה ועי' במ"י לעיל בד"ה צידני וכו': קופדה טבא. חתיכת בשר טובה כוס טוב לפיו, ובדפ"ר וד"ו ג"כ הגי' קופדא בדלי"ת ועי' לעיל צד 170 צד 503 וצד 583, ובערוך ע' קפד א' הגי' קופדא טבא כסא טבא לפומיה דאבא, ובמה"ג שם כי ציד בפיו דהוי מיתי קופדא טבא לפומיה דאבא: 2 היתה מוספת. מדייק א ה ב ת, וכן מפרש בלק"ט לא אמר אהבה את יעקב אלא אוהבת בכל יום ויום מתוספת לו אהבה על אהבתו, ובשכל טוב צד 99 לא נאמר אהבה אלא אוהבת כל זמן ששומעת דבריו הנעימים וכו' מוספת לו אהבה על אהבה: 3 אמר וכו'. א"ל עשו ליעקב מה טיבו של תבשיל זה א"ל יעקב שמת אותו הזקן אברהם ותבשיל אבל הוא כדדרשי למטה בסי' י"ד מה עדשה זו וכו', ובב"ב שם וה' ברך את אברהם בכל מאי בכל ר"מ אומר וכו' ד"א שלא מרד עשו בימיו וכו' מנלן דכתי' ויבא עשו מן השדה והוא עיף ותנא אותו היום נפטר אברהם אבינו ועשה יעקב אבינו תבשיל של עדשים לנחם את יצחק וכו' (ובד"ס הגי' דכתי' ויזד יעקב נזיד תנא וכו' ועיי"ש), ובתנחומא מ"ב שם ויזד יעקב נזיד נכנס עשו מן השדה וראה פניו של יעקב מפוחמות א"ל מה את עושה א"ל אין את יודע שמת אברהם זקנינו ואני עושה תבשילין וכו' ומה היה התבשיל עדשים וכו', ובפסי"ר שם יעקב היה יושב ומבשל עדשים בא עשו ואמר לו מה ראית להיות יושב ומבשל עדשים ואמר לו מפני שמת זקני ואני יושב ומתאבל וכו': 5 בכה. וכ"ה בכ"י אחרים שציינתי ובילקוט בשני המקומות, ובמקרא כתוב ב כ ו ועי' בתנ"ך הוצ' גינצבורג: 6 זה עשו. מפרש בפי' ב"ר כ"י זה עשו שכתוב בו הולך למות, ובכי"ת וכי"א ב' הגי' כן שנ' (דכתי') הנה אנכי הולך למות, ובתנחומא מ"ב שם ויאמר עשו הנה אנכי הולך וכו' אברהם מת ורוח הקדש אומר אל תבכו למת בכו בכה להולך: 7 ר' פינחס בשם וכו'. בכי"ל מקוטע ר' פינחס בש' ר' סימון והגהתי עפ"י כ"י שציינתי וילק' מכירי תהלים שם ר"פ בשם ר' לוי ורבנן וכו', וגם בלק"ט הועתק רבנן משום ר' סימון אמרו את מוצא באברהם שחי קע"ה שנים וכו' וכן בשכל טוב צד 102 רבנן אמרי משום ר' סימון את מוצא אברהם שחי קע"ה שנה וכו', ובפסיקתא פ' זכור שם הגי' ר' י ו ד ן ב ש ם ר' א י י ב ו ו ר' פ נ ח ס ב ש ם ר' ל ו י, ובדפוסי' וכי"ת נוסף ר' יודן בשם ר"א בראש המאמר ועח"נ, ובפסיקתא נסדר המאמר בדרש יזכר עון אבותיו וכו' חטא שחטא על אבותיו וכו' (ועי' במ"י לעיל צד 682) ולשון המאמר שם את מוצא יצחק בא מכח אברהם יצחק חי ק"פ שנים ואברהם קע"ה שנים ר' יודן וכו' בתוך חמש שנים שמנע (שנמנעו) מחייו

נערה מאורסה והרג את הנפש הה״ד ויבא עשו מן השדה שבא על נערה מאורסה שנ׳ ואם בשדה ימצא האיש את הנערה המאורשה וגו׳ (דברים כב כה), והוא עיף שהרג את הנפש כמה דאת אמר עיפה נפשה להורגים (ירמיה ד לא). ר׳ ברכיה ור׳ זכיי רבה אף גנב כמה דאת אמר אם גנבים באו לך (עובדיה א ה). אמר הקב״ה כך הבטחתי את אברהם ואמרתי לו ואתה תבא אל אבותיך בשלום תקבר בשיבה טובה (בראשית טו טו) זו היא שיבה טובה יהא רואה את בן בנו עובד עבודה זרה ומגלה עריות ושופך דמים, מוטב לו שיפטר בשלום שנ׳ כי טוב חסדך מחיים וגו׳ (תהלים סג ב):

ל) ויאמר עשו אל יעקב הלעיטני וגו׳ אמר ר׳ יצחק בר זעירא פער פיו אותו הרשע

2 ילקי׳ מכירי עובדיה א׳ ה׳ : 6 ילקוט כ׳ קי״ט, פסיקתא פ׳ את קרבני לחמי (כ״ע א׳), פסיקתא רבתי שם (פ״ג א׳), תנחומא פנחס סי׳ י״ג, במדבר רבה פכ״א סי׳ כ׳, מדרש משלי פי״ג :

1 מאורשה חגא¹, המאורסה א²מ, המאורשה פ | והרג — מאורסה] והרג .. מן השדה והוא עיף שבא .. מאורשה א¹, והרג .. מן השדה מן השדה זו נערה המאורשה פ, והרג .. הדא היא ויבא עשו מן השדה והוא עיף מן השדה שבא על נע׳ מאור׳ ן⁰, והרג .. היינו דכתי׳ ויבא עשו מן השדה ואין שדה אלא נערה מאורסה ח, והרג .. הדהי ויבא .. ואין שדה .. מאורשה ג, ל׳ דא²כתמ | * ואם — וגו׳] ואם .. המא׳ וגו׳ ל, ואם .. המאורשה ח, ואם .. המאורסה מ, ואם .. מאורס׳ א¹, ואם .. איש .. המאורסה א², ואם .. ימצא הנערה המארשה ג, ואם בשדה מצאה וגו׳ פ, אם .. מצאה כ, כי בשדה מצאה דת | 2 עיף] פו׳אגכ, עייף דח, עייף ברציחה מ (תהלים) | 3 את] אף ח | עיפה] א²מ (עובדיה), כי עיפה דפו⁰גכמ (תהלים), כי עייפה א¹ת ר׳ — רבה] ר׳ זכי רבה אמ׳ ן⁰, ר׳ זכאי רבה (זכאיי רבא ג) אמר אגכמ (תהלים), ר׳ זכאי אמר חמ (עובדיה), ר׳ זכאי אומ׳ פ, רבי (ר׳ ד¹) אמר ד, ר׳ אומ׳ ת | 4 לך] ו⁰אגמ (תהלים), אם שודדי לילה דפכת | ואמרתי לו ל׳ תי | תבא] פכי, תבוא דו⁰אנתי (תהלים) | 5 * תקבר — טובה אגכתימ (שם)] וגו׳ לפ, ל׳ די (שם). זו] וכי זו ח, איזו ת, והדא י (שם) | סיבו טבא י (שם) | יהא רואה] פג, ויהא רואה א², שיהא רואה כ, יראה ן⁰, והוא רואה דת, רואה י, יהי ח, יהא מ (שם), שלא יהא רואה א¹ | את — בנו] א¹, לבן בנו דפו⁰גת, בן בנו חא²י׳מ (שם), שבן בנו כ | ע״ז | 6 ם לו] לי ד | * בשלום דפו⁰חאגתימ (שם)] מן העולם כי (שם), ל׳ ל | שנ׳] פו⁰חגכמ (שם), הה״ד אי, הוי י (שם), וזה הוא שכתוב ד, וזהו שכת׳ ת | וגו׳ ל׳ | 7 * הלעיטני פואכתי] הלעיט׳ לג, הלעיטיני ד | וגו׳] נא א²ג, נא וגו׳ ן, נא מן האדום האדום ד, נא .. האדום האדום הזה א¹ת, נא .. הזה כי עיף אנכי כ, ל׳ פ | ר׳ יצחק בר׳] א׳כ, ר׳ .. ביר׳ ן, ר׳ .. בר פג, ר׳ .. בן א², ר׳ דתי | זעיר ן | מלמד שפער א | * אותו הרשע דן] הוא הרשע ל, אותו רשע אתי, הרשע פחגכ |

של אברהם אבינו עבר עשו הרשע שתי עבירות קשות בא על נערה מאורסה והרג את הנפש הה״ד ויבא עשו מן השדה והוא עיף ואין שדה אלא נערה מאורשה שנאמר ואם בשדה ימצא וכו׳ ואין עיף אלא הורג שנ׳ אוי נא לי כי עיפה וכו׳ ר׳ זכאי רבה אמר אף גנב שנ׳ אם גנבים באו לך אם שודדי לילה (ועיי״ש בהערות רש״ב), ובאותה הפסקה בתנחומא מ״ב תצא שם ומה חטא על אבותיו אתה מוצא יצחק מכה אברהם בא וחיה וכו׳ ואברהם חיה וכו׳ ר׳ לוי אמר חמש שנים שנמנעו וכו׳ עבר עשו שתי עבירות קשות בא וכו׳ הה״ד ויבא עשו וכו׳ ואין שדה וכו׳ ואין עיף בתוך וכו׳ ר׳ זכאי [רבה] אמר אף גנב שנ׳ אם גנבים באו לך ועי׳ בתנחומא תצא שם, ובסגנון אחר בפסי״ר שם חטא על אברהם זקינו שאמר לו הקב״ה ואתה תבא אל אבותיך בשלום והיה אברהם ראוי להזקין ולהאריך שנים ומפני עשו הרשע נתקצרו ימיו א״ר אבהו יצא עשו לשדה בן חמש עשרה ובא על נערה מאורסה ושפך דמים ויבא עשו מן השדה וכתיב אם בשדה ימצא וכו׳ והוא עיף ששפך דמים דכתיב עייפה נפשי להורגים כיון שעשה כן נסתלק אברהם וכו׳, ובתנחומא מ״ב תולדות שם אמרו ג׳ עבירות עשה אותו הרשע בו ביום גנב דכתיב אם גנבים וכו׳ ובעל נערה המאורשה שנאמר מן השדה אין שדה אלא נערה שנ׳ אם בשדה ימצא וכו׳ והרג את הנפש שנ׳ והוא עיף אין עיף אלא הורג שנ׳ אוי נא לי כי עיפה נפשי וכו׳, ובב״ב שם איתא א״ר יוחנן חמש עבירות עבר אותו רשע באותו יום בא על נערה מאורסה והרג את הנפש וכפר בעיקר וכפר בתחיית המתים ושט את הבכורה בא על נערה מאורסה כתיב הכא ויבא עשו וכו׳ וכתיב התם כי בשדה מצאה (אם בשדה ימצא וכו׳) הרג את הנפש כתיב הכא עיף וכתיב התם אוי נא לי כי עיפה וכו׳ וכפר בעיקר כתיב הכא למה זה לי וכתיב התם זה אלי ואנוהו וכפר בתחיית המתים דכתיב הנה אנכי הולך למות ושט את הבכורה דכתיב ויבז עשו את הבכורה ועי׳ בד״ס, ולזה המאמר כוונו בתנחומא שמות שם כמו ששנינו חמש עבירות עבר עשו הרשע באותו היום בא על נערה מאורסה וכו׳ ושט את הבכורה וכלן מן הפסוק ומגזירה שוה ועי׳ גם בשמו״ר שם ובתר״י א׳, ובלק״ט גורם לפי המאמר שלפנינו ובפסיקתא שבא עשו מן השדה באותו היום על נערה המאורסה וכו׳ וגם הרג את הנפש וכו׳ וגם גנב וכו׳ ומוסיף ועבד ע״ז וכפר בעיקר ועיי״ש, ובילקוט כאן קיטע והעתיק שלא בדיוק אתה מוצא וכו׳ אלא אותן ה׳ שנים שמנע הקב״ה מחייו מפני ה׳ עבירות שעשה אמר הקב״ה כך הבטחתי וכו׳, ושם הוקדם מאמר ר׳ יוחנן חמש עבירות וכו׳, ובכי״ו חסר בגוף הספר מן שמנע הקב״ה עד סוף המאמר והושלם בגליון בכתב אחר, ובהגי׳ שלפנינו ר׳ ברכיה ור׳ זכיי רבה אף גנב וכו׳ נעדר מלת אמרין ועי׳ לעיל צד 58 וצד 84 ובמ״י שם, ודרשו מן השדה גם לשון שודד כד״א אם גנבים באו לך אם שודדי לילה, ובדפוסי׳ וכי״ת נשתבש רבי אמר (ר׳ אומ׳) אף גנב, ובשאר כ״י ובילק׳ מכירי תהלים ובפסיקתא ובתנחומא מ״ב ובתנחומא תצא ל״ג ר׳ ברכיה, ויש לפקפק בהגי׳ שלפנינו ר׳ ברכיה ור׳ זכיי רבה ועי׳ במבח״י ע׳ ר׳ זכאי זכיי ובאגה״א ח״ג צד 642, והסגנון את מוצא כמו לעיל צד 656: 6 שיפטר בשלום. הוספתי בשלום ועח״נ, ובשכל טוב שם הועתק אמר הקב״ה אני אמרתי לאברהם תקבר בשיבה טובה ואין זו שיבה טובה שיהא בן בנו עובד ע״ז ומגלה וכו׳ מוטב לו שיפטר מן העולם הה״ד כי טוב וכו׳, ומוסיף עוד וכתיב מפני הרעה נאסף הצדיק, ובפסיקתא שם הלשון אמר הקב״ה אני הבטחתי לאברהם ואתה תבא וכו׳ בשלום והדא שיבה טבא [רואה את בן בנו מגלה עריות ושופך דמים] טב ליה מתכנש בשלם שנ׳ כי טוב וכו׳ ועיי״ש בהערות אות מ׳ וילקוט כי תצא ר׳ תתקל״ח (ושם בדפ״ר והדא סיבו טבא וכו׳ מתכניש בשלם), ובתנחומא מ״ב תצא שם אמר וכו׳ אני כבר הבטחתי לאברהם אוהבי ואתה תבוא וכו׳ ועתה הוא רואה את בן בנו שהוא

בגמל, אמר ליה אנא פתח פומי תהא משרר ואזיל כהדא דתנינן אין אובסין את הגמל ולא דורסים אבל מלעיטין:

מן האדום האדום ר' יוחנן ור' שמעון בן לקיש ר' יוחנן אמר מניה ומן פטרוניה, וריש לקיש אמר מניה ומן דכותיה: הוא אדום ותבשילו אדום ארצו אדומה גיבוריו אדומים לבושיהם אדומים פורע ממנו אדום בלבוש אדום, הוא אדום ויצא הראשון אדמוני (בראשית כה כה), ותבשילו אדום הלעיטני נא מן האדום האדום וגו', ארצו אדומה דכת' ארצה שעיר שדה אדום (שם לב ח), גיבוריו אדומים שנ' מגן גיבוריהו מאדם (נחום ב ד), לבושיהן אדומים שנ' אנשי חיל מתולעים (שם שם),

1 סנה' פכ"ד מ"ג; 3 ילקוט ר' קי"א, תנחומא תולדות סי' ד': 5 ילקוט שם, ילק' ישעיה ר' שס"ו (תקי"ז), ילקוט מכירי נחום ב' ד', לקמן פע"ה וס"ג:

1 א' לו פ, ואמר ו[1] | אנה ן | אפתח פאי | תהא משדר] א[2], תהי את (תהא את ג, תהא אתה ח, ואת תהא א[1], ואת י) משדר פחא'גי, תהי (ואת תהי ת) משתדר דת, והווי משלח ו | ואזל ן | כהיא דתנינן ת, כהדין.. י, כהדה דתנן ח, כידתנינן תמן ן | ולא דורסים] ולא דורסין חא[2]ג, ואין.. ת, ל' פא'י | 2 אלא ת | מלעיטין] פחא[2]גכתי, מלעיטים ד, מלעיטין אותו א' | 3 * האדום האדום ד] האדום ל, האדם האדם (האדום האדום אתי) הזה פואגכתי | ר'—לקיש] וג, ר'.. ורשב"ל א, ר'.. וריש לקיש דכת, ל' פ | ** אמר] ל' ל | מניה] וא[2], מיניה דא'גכתר[1]י | ומפטרוניה א | וריש לקיש] י, ריש לקיש דפכת, ר' שמעון בן לקיש ן, רשב"ל א, ר' שמע' ג | 4 * אמר דאגכתי] א' ל, ל' ו | מניה] ו, מיניה דפאגכתרי, מניך ו[0], מנך ר[3] | דכותיה] פכ, דכוותיה דוא'גתר[2]י, דכותה א[2], דכוותיך ו[0], דכוותך ר[3] | תבשילו ן | וארצו פ | גיבוריו] ג, גבוריו דוא[1]י (ישעיה), וגבוריו פא[2]כתמ | אדומין ג | לבושיהם] וג, יהן פא[1], לבושיו ד, ולבושיו ת, לבושו י (שם), ולבושו א[2]מ | אדומין א[1], אדום א[2]י (שם) מ | ופורע פאגכתי[1] (שם) מ | 5 בלבושים אדומים י (שם) | ותכשילו] פא'גתמ, תבשילו דוכי, ומאכלו א[2] | 6 האדום האדום] אתמ, האדם האדם כ, האד' הא' ג, האדום די, האדם פ | וגו'] הזה א'גכת, ל' דפא[2]ימ | גיבוריו] ג, גבוריו דפואכתי, וגבוריו מ | 7 גיבוריהו] כ, גבוריהו דפואגת, גבורהו ימ | מאודם חי | לבושיהן—מתולעים] כ, לבושיהם (ולבושיהם מ).. מתולעים חא[2]מ, לבושיהם אדומים אנשי מתולעים וי (שם), לבושיו.. מתולעים גי, ל' דת |

גוזל וחומס מגלה עריות ושופך דמים והדין הוא סבא (סיבו) טבא טב ליה לההוא צדיקא דמתכניש בשלם שנ' כי טוב ועי' בהערות שם ובילק' תהלים ר' תתס"ח ובמה"ג עמו' 399, ובלק"ט שמוסיף עובד ע"ז וכפר בעיקר מסיים אמר הקב"ה וכו' ואם רואה את בן בנו עובר ה' עבירות ביום א' היכן שיבה טובה וכו', ובסגנון אחר בתנחומא מ"ב תולדות שם אמר הקב"ה התניתי עם אברהם ואתה תבא וכו' וזה אחרית טובה שיהא הצדיק יוצא לחוץ ויאמרו לו ראה בן בנך מה עושה אמר דוד כי טוב חסדך וכו' לפיכך נסתלק אברהם בשביל עשו תדע לך שכן הוא יצחק שבא מכח אברהם חי ק"פ ואברהם לא חיה אלא קע"ה אמר הקב"ה שלא יראה עשו עובר עבירות וקורא תגר עליו לפיכך נגרעו מחייו של אברהם ה' שנים: 1 אנא פתח. אני פותח את פי תהא אתה זורק לתוכו זורק והולך, והלעיטני אין לו ריע במקרא ופירשוהו כהדא דתנינן אין אובסין את הגמל אבל מלעיטין, ובלק"ט מפרש א"ר יצחק פצה פיו כגמל אמר לו אפתח פי ואתה הלעיטני והוא לשון משנה דתנן אין אובסין את הגמל אבל מלעיטין אותו, ובמה"ג שם הועתק אמ' ר' יצחק בר זעיר פער פיו אותו רשע וכו' ואמר אנא פתח פומי ואת הוי משלח ואזיל וכו' ותנן אין אובסין וכו' ואין דורסין אבל מלעיטין וכו' ועח"ג, ולשון המשנה שם אין אובסין וכו' ולא דורסין אבל מלעיטין, ובפסיקתא פ' את קרבני לחמי הובא הדרש ובמן רשעים תחסר זה עשו הרשע שאמר ליעקב הלעיטני נא וכו' (ועי' במ"י לעיל 645), ושם הגי' א"ר יצחק ב"ר אליעזר (ולנכון שם בכי"א אר"י ב"ר זעירא) פער פיו אותו רשע כגמל ואמר אנא פתחי לפומי ואנת הוי משלח ואזיל כהדא דתנינן אין וכו' ולא דורסים אבל מלעיטים אותו (ובפסי"ר שם הגי' א"ר יצחק בר אליעזר), ובאותה פסקא בתנחומא פנחס שם א"ר יצחק בר זעירא פער וכו' ואמר אפתח פי ואתה מכניס התם תנינן אין וכו' ואין דורסין אבל מלעיטין, ובבמ"ר שם בדפ"ר וד"ו א"ר יצחק בר' זעירא עשו פער פיו וכו' אמר אפתח וכו' התם תנינן וכו' ולא דורסין וכו', ובמאמר סתמי במדרש משלי שם פער פיו אותו רשע וכו' ואמר אנא פתחי לפומי ותהא משלח ואזיל כהדא דתנינן תמן אין אובסין וכו' ולא דורסין, ובדפוסי' וכי"ת וילקוט נשתבש א"ר זעירא וכו': 3 מניה וכו'. טעם המאמר קשה ונדחקו המפרשים לפרשו, וזר גם הפירוש בפי' ב"ר כ"י מיניה הלעיטני נא מן האדום ממה שאתה אדון מממון שלך ומן פטרוניה כלומר הלעיטני נא מן האדום ממה שהוא של אדוניך משל שכינה כגון נוב ושילה ובית עולמים לכך כתיב מן האדום האדום שתי פעמים הה"ד כי אכל את יעקב ואת נוהו השמו מיניה ומן דכוותיה צדיקים כמותו האדום דורש לשון דומה כלומר בדומין לך (ובפי' ב"ר בדפ"ר מיניה ומן פטרוניה ממה שאתה אדון ממון שלך ומן וכו' הה"ד כי וכו' השמו מנך ומן דכוותך צדיקים שכמותך כגון ר' ישמעאל וחביריו הרוגי מלכות אדום האדום עושה לשון דומה וכו'), ובתנחומא מ"ב שם לשון המאמר מהו הלעיטני אמר ר' יוחנן ממך ומן הדומין לך מן הצדיקים שהן כיוצא בך, ואולי היתה שם גי' אחרת לפני בעל פי' ב"ר שמפרש כן מאמר ר"ל, ובאגה"א ח"א צד 298 שער לפרש ומן פטרוגיה מן הקב"ה שנקרא ג"כ אדום שנ' דודי צח ואדום והוא הפטרון של תבשיל האדום וצע"ג, ופטרון ל"י ועי' לעיל צד 460 צד 466 וצד 530, ובשכל טוב שם נשתבש ר"י אמר מיניה מן פטרוגיא ר"ל אמר מיניה וכו', ובלק"ט לא הועתק, ובמה"ג שם הובא הפירוש מן האדום האדום הזה שהיו שם שני מינין אדומים יין אדום ועדשים אדומים: 4 הוא אדום וכו'. נר' שהוא דרש אחר לפרש כפל הלשון מן האדום האדום ואינו המשך מאמר ר"ל מיניה ומן דכותיה, ולקמן פע"ה נסדר לפ' ארצה שעיר שדה אדום, אכן בבחיי מפרש ריש לקיש אמר הוא אדום ותבשילו אדום וכו' ועי' גם במ"כ: לבושיהם וכו'. וכ"ה ברקנאטי לבושיהם אדומים וכו' לבושיהם אדומים שנאמר אנשי חיל מתולעים, ובבחיי לבושיהם וכו' לבושיהם אדומים ואנשי חיל וכו', ובדפ"ר וד"ו וכי"ת הגי' לבושיו (ולבושיו) אדומים פורע (ופורע) ממנו וכו' ואח"כ ג' שם גבוריו אדומים מגן גבוריהו מאדם פורע ממנו וכו' וחסר שם טעם הדרש לבושיו אדומים והוגה בא"א ובמ"כ, ובלק"ט ליתא חדרש לבושיהם אדומים, ובשכל

דאמר ר׳ יוחנן אין תשמיש המיטה אלא בלילה בערב היא באה (אסתר ב יד), איוב קילל יום לידתו וליל עיבורו הה״ד יאבד יום אולד בו והלילה אמר הורה גבר (איוב ג ג) אמר ר׳ מרינוס בר׳ הושעיא אמר איוב הלווי היתה אמו נדה בשעה שבא אביו להיזקק לה שתאמר לו הורג גבר הורה גברא, ירמיה מקלל יום לידתו ויום עיבורו דכת׳ ארור היום אשר ילדתי בו וגו׳ (ירמיה כ יד) ארור היום אשר ילדתי בו זה יום לידה, יום אשר ילדתני אמי (שם שם) זה יום העיבור, איפשר חלקיהו אדם צדיק היה עושה הדבר הזה, אלא לפי שהיתה איזבל הורגת בנביאים בא ושימש מיטתו ביום וברח:

יב) ויזרע יצחק בארץ ההיא אמר ר׳ חלבו בארץ ההיא, בשנה ההיא, הארץ קשה ו
והשנה קשה, ואילו היתה יפה על אחת כמה וכמה:

1 נדה ע״ז ב׳: ילקוט סס, ילק׳ ירמיה ר׳ ש״ח. ילק׳ איוב ר׳ תתל״ד: 8 ילקוט ר׳ קי״ח:

1 דמר ן | המיטה] וג, המטה דפאכתי | באה] ו, ~ ובבקר היא שבה דפחאנכתי | ואיוב פ | קלל י, מקלל דפואנכתי (איוב) | 2 עבורו כי (ירמיה) | והלילה — גבר] אתי, והלילה.. הרה גבר ג, והלילה אמר וגו׳ ד, והלילה וגו׳ פ, ל׳ וכ | מרונס ו, מוריינוס ת, פנחס פ | בי״ר ת, בר י (שם | 3 הושעיא] א2כ, ־יה פוג, אושעיא א1י (שם), יהושעיא ד, יהושע ת | הלווי] ו, הלויי כ, הלואי דפאגתרי | אמו] א1, אמי א2ר1י, אימה וג, אימא כר2, אמה פ, אמא דת | נידה וגי | אבי י (שם), אבא דפואנכתרי | להזקק פוי (איוב), להזקיק כ, ליזקק א1גרי, להזדקק דת, להזדווג א2 | הורג — גברא] הורג.. גבר פכ, הורג גבר הידה גברה ו, הורה גברא א1, הורה גבר א2רי, הרה גבר ג, הורה גבר אין עכשיו עת הריון מגבר דת | 4 קלל א2, היה מקלל א1כ | עבורו כי (ירמיה) | ילדתי] פוא1גכ, יולדתי דא2תישי | וגו׳ ל׳ | ארור — לידה] ו, זה יום לידה ד, זה יום העיבור תש, זה יום עבור י (שם), ל׳ פאגי1 | 5 ** יום] ויום ל | ילידתני א1 | אמי] ~ אל יהי ברוך פאגשי1 | העבור פ, הלידה תשי (שם) | אפשר וכתר1י (שם), אפשר יום ג, אפשר ביום פ | חלקיה א2 | 6 היה — הזה] פוא1גכש, היה.. זה י, היה.. את הדבר הזה א2, והיה משמש מטתו ביום דת | שהיית ג | את הנביאים גי (שם) | בא] ובא א1ג, ל׳ י | ושימש] פונת, ושמיש דאכרי (שם), שמיש י | מיטתו] ו, מטתו דפאנכתרי | 7 ביום ל׳ א | 8 בארץ ההיא] וגו׳ ן | 9 והשנה קשה] ~ אע״פ כן הצליח י1 | ואלו תי, ואם א2 | היית ג | על אחת כ׳ ו׳ ד1, עאכ״ו א |

הגהתי, וגם בפי׳ ב״ר כי״ט בשביל שהעלו ל ו ימים וכו׳ היה וכו׳ ובילקוט בשביל שהעלו ימים וכו׳ היה וכו׳, ור׳ חונא (ור׳ הונא) מש׳ ר״ח בר בא (בר אבא) דורש כי ארכו לו הימים שהעלו לו ימים ארוכה (כן הגי׳ הנכונה וכלה״כ בירמיה ל׳ י״ז כי אעלה ארוכה לך וכו׳ ושם ל״ג ו׳ הנני מעלה לה ארכה וכו׳) ומתמה בשביל שהעלו לו וכו׳ היה עושה הדבר הזה כלו׳ היה משמש מיטתו ביום לא כן אמר ר״י וכו׳ וכן בסוף הענין איפשר חלקיהו וכו׳ היה עושה הדבר הזה בתמיה, וקשה הלשון בהגי׳ בשביל שהעלו לך וכו׳ היית עושה לא כן (כך) אמר ר״י וכו׳ וביפ״ת פי׳ מקרא אתמוהי קא מתמה וכו׳, ודרשו וישקף אבימלך וכו׳ וירא והנה יצחק מצחק וכו׳ שהיה משמש מיטתו ביום, וכן בשכל טוב צד 104 וירא וכו׳ והנה יצחק מצחק את רבקה אשתו היה משמש מטתו ביום, ובכי״ח השמיט המאמרים א״ר יוחנן חלום וכו׳ ר״ח וכו׳ בשביל וכו׳ והעתיק וישקף אבימלך בעד החלון ראהו משמש מטתו וכן בפירש״י עה״ת וישקף אבימלך וגו׳ ראהו משמש מטתו ועי׳ ברשב״ם ובראב״ע: 1 דאמר וכו׳. בנדה שם א״ר יוחנן אסור לאדם שישמש מטתו ביום אמר רב המנונא מאי קרא שנאמר יאבד יום אולד בו והלילה אמר הורה גבר לילה ניתן להריון ויום לא ניתן להריון ועי׳ בילק׳ איוב שם ובערוך ע׳ שמש א׳: 3 בר׳ הושעיא. בדפ״ר וד״ו הגי׳ בר׳ יהושעיא ובכי״ת בי״ר יהושע, וכן בירוש׳ ברכות פ״ו י׳ ג׳ אמר מרינוס בי ר׳ יהושע אהן אכל וכו׳ (ושם בד׳ מגנצא א״ר מרינוס בר׳ יהושע) ובירוש׳ גיטין פ״ד מ״ו א׳ ר׳ מרינוס בריה דר׳ הושעיה רבה ועח״ב לעיל צד 1 צד 76 צד 115 וצד 453: היתה אמו. כ״ה בכי״ל וכן בסמוך בשעה שבא אביו בכנוי הנסתר: הורג גבר וכו׳. גי׳ זו מקויימת גם עפ״י הגי׳ בכי״פ וכי״כ הורג גבר הורה גבר, ובכי״ו הגי׳ הורג גבר הידה גברה ולא נתפרש לי, ובפי׳ ב״ר כ״י גורס ומפרש שתאמר לו הורה גבר בתמיה לומר אין עכשיו עת הריון מגבר כלומר וכי לאשה נדה גורמין לה הריון מגבר בשעה שתהא (שהיא) נדה ואבא היה פורש ממנה ולא נתעברה, ומשם נוסף בדפוסי׳ וכי״ת אין עכשיו עת הריון וכו׳: 5 זה יום לידה. בכי״ת ובפי׳ השני שבפי׳ ב״ר הנדפס ובילק׳ ירמיה שם הגי׳ ארור היום אשר יולדתי בו זה יום העיבור (עבור) יום אשר ילדתני וכו׳ זה יום הלידה וכן הגיה בא״א: חלקיהו. אביו של ירמיה, ובמגילה ט״ו א׳ איתא כל (מקום) ששמו ושם אביו בנביאות בידוע שהוא נביא בן נביא וכו׳ במתניתא תנא כל שמעשיו ומעשה אבותיו סתומין ופרט לך הכתוב באחד מהן לשבח וכו׳ בידוע שהוא צדיק בן צדיק וכו׳ ועי׳ בד״ס: 6 היה עושה וכו׳. בפי׳ ב״ר הנדפס מפרש אפשר וכו׳ היה עושה הדבר הזה שהיה משמש מטתו ביום וכו׳, ובפי׳ ב״ר כ״י אפשר וכו׳ צדיק היה והיה משמש וכו׳ וכ״ה בדפוסי׳ וכי״ת והיה משמש וכו׳: שהיתה איזבל. הדרש קשה שהרי דבר י״י היה אל ירמיה בימי יאשיהו בשלש עשרה שנה למלכו ואיך יתכן שיהא נולד בימי אחאב ואיזבל, ובפירש״י ירמיה כ׳ י״ד הובא ששמש חלקיהו מטתו ביום שהיה בורח מפני מנשה שהיה הורג את הנביאים ושמש מטתו וברח וצע״ג ועי׳ בפי׳ מהרז״ו: 9 ויזרע וכו׳. מאמר זה ומאמר שלאחריו נסדרו בכל כ״י (חוץ מכי״ת) ובדפוסי׳ לפני מאמר ר׳ אייבו לפ׳ ויצו אבימלך וכו׳ וכן סדר המאמרים בילקוט ובפי׳ ב״ר, ובכי״ת הובא כאן ראש הפסוק ויצו אבימלך ואח״כ ג׳ שם ויזרע וכו׳ א״ר חלבו וכו׳ וימצא בשנה ההיא וכו׳ מפני המעשרות ויגדל וכו׳ א״ר חנין וכו׳ ומאמר ר׳ אייבו אפילו צרור וכו׳ לא הועתק שם, ובא״א הגיה וסידר המאמרים כסדר הפסוקים, ובפי׳ המרז״ו כתב שהמדרש היפך הפסוקים לפי שמעתיק ממדרשים אחרים הקודמים מכה וכה: הארץ קשה. לישב בגרר בגרדיקי וניוור של גרדיקי הוא ניוור רע

ויםצא בשנה ההיא מאה שערים מאה כורים, מאה שערים מלמד שהעמידו אותה ועשת במאה שהעמידו אותה, והלא אין הברכה מצויה על דבר במשקל במידה ובמיניין, מפני מה מדדו אותה, מפני המעשרות:

ז יא) ויצו אבימלך אמר ר׳ אייבו אפילו צרור לא יזרוק אדם בהם הה״ד יגורו יצפונו המה עקבי ישמורו כאשר קוו לנפשי (תהלים נו ז):

1 ילקוט כאן: 2 תענית ח׳ ב׳, בבא מציעא מ״ב א׳: 3 פסיקתא פ׳ עשר תעשר (צ״ח א׳), פסיקתא רבתי שם (קכ״ז ב׳), תנחומא מ״ב חיי שרה סי׳ ו׳ ראה סי׳ י״ב, תנחומא ראה סי׳ י״ד, במדבר רבה פי״ב סי׳ א׳, מדרש משלי פ״ל, פדר״א פל״ג: 4 ילקוט כאן, ילקו׳ מכירי תהלים נ״ו סי׳ ד׳:

1 מאה שערים] וגו׳ ן | מאה כורים] מאה מנינים (מניין חג, מינים ו, מונים כ, מונין א[1]) מאה שערים מאה כורים ל׳וחא׳גב, מאה מינין.. מאה כורין א[2], מאה מינים שערים מאה כורים י, מאה כורים מאה שערים מאה מניינים דת, מאה מינין פ | מלמד ל׳ י | שהעמידו] פוכת, שהאמידו דחאגר, האמידו י | ועשתה חא׳ר[1] | 2 במאה — אותה] פו[0]כ, כמאה.. שהעמידו אותה ג, במאה שהאמידו אותה חא[1], מאה במה שהאמידו אותה א[2], מאה במה שהאמידוה ד, מאה.. שהאמידוהו ת, כמה שהאמידוה י | והלא] אלא ג | ברכה פתר | מצויה] א, שרויה ו, שורה דפגתר[2], לא כ, ל׳ ר[1] | בדבר גכר | שהוא במשקל דפוגכתר[2], שבמשקל ר[1], שהוא במדה א | במדה ובמינין ג, ובמידה ובמניין ו, ובמדה ובמנין דפכת, ובמנין ובמדה ר[1], ושבמשקל ושבמנין א[1], ושהוא במשקל ושהוא במנין א[2] | מפני מה] פא[1]י, ומפני מה דא[2]גכתר, ולמה ו | מדדו אותה] אגכר[2], מדדו פ, אמדו אותה ר[1]י, מדד אותה דת, מדדן ו | 3 מפני המעשר י, מפני מעשרותיו ש, בשביל לעשרן ו | 4 ויצו אבימלך את כל העם ד, ויצו.. העם לאמר א[1], ויצו.. לאמר הנוגע כי, ויצו.. הנוגע באיש הזה מ, ויצו.. לכל עמו פ, ויצו.. לכל העם לאמר ג, ויצו.. לכל העם לאמר וכו׳ ו, הנוגע באיש הזה א[2] | איבו פאבימ | לא] אגימ, אל דפוכ | זרק אמ.| בהם אדם דפא[2]כ, בהן אדן ו, בו אדם י, להם אדם א[1]מ | יצפנו פ | המה — לנפשי] המה.. ישמרו.. לנפשי ג, המה.. ישמורו (ישמרו פ) כאשר.. נפשי דפא׳רמ, המה ישמורו א[2]כ, וגו׳ ו |

כדאי׳ לעיל סי׳ ג׳, והשנה קשה שהיתה בצורת ורעבון: 1 מאה כורים. כ״ה בכי״ל בגוף הספר וימצא וכו׳ מאה שערים מאה כורים מאה שערים מלמד וכו׳, ודורש שערים מדות ומדת כור היא גדולה שבמדות מאה שערים מאה כורים ושערים בהוראה זו לשון שיעור שיעורין, ודרש אחר נר׳ מאה שערים מלמד וכו׳ או הוא המשך הדרש לפרש שערים לשון שיעור ואומר מלמד שהעמידו (שהאמידו) אותה ועשת במאה וכו׳, וכן מפרש ברשב״ם מאה שערים שדה ששיעורוהו שיוציא כור אחד הוציא מאה כורין, ובשכל טוב צד 105 מאה שערים מאה כורין לשון שיעור וכו׳ מלמד שאמד אותן ועשאת במאה, ובכי״ל ביני שיטי נוסף בכתב דומה לכתב הספר בדין דיהה מאה מנינים מאה שערים להגיה וימצא וכו׳ מאה שערים מאה מנינים מאה שערים מאה כורים מאה שערים מלמד וכו׳ ועח״ג, וגם טעם זו הגי׳ נר׳ שדורש מאה שערים מאה מנינים (או מונים) כלו׳ מאה כורים וכו׳, ובפי׳ ב״ר כי״ט וכי״א מפרש מאה שערים מאה מנינים (מנינין) כלומר כנגד מדה אחת (כלומ׳ מדה אחת) שזרע מצא (נמצא) מאה מדות מאת כורים כרי מאה שערים מאה שיעורים מלמד (מאה שערים מלמד) שהאמידו אותה ששערו אותה ועשתה (ועשת) מאה חלקים יותר ממה שהאמידו אותה, וכהדרש מלמד שהעמידו אותה וכו׳ מתורגם גם בת״א ואשכח בשתא ההיא על חד מאה בדשערוהי, ובתר״י א׳ בדשערוי, וכן מפרש בלק״ט מאה שערים על חד בשיעורו מצא מאה, ובפירש״י עה״ת מאה שערים שאמדוה כמה ראויה לעשות ועשתה על אחת שאמדוה מאה, ובראב״ם הביא לשון הב״ר או מפרש כן ק׳ מניינים ק׳ כורים לא נאמר אלא ק׳ שערים מלמד שאמדו אותה וכו׳ ועי׳ ביפ״ת, ובבתי כהונה מפרש מאה מגינים מאה כורים בלשון תימה, ונכונה הגי׳ העיקרית שלפנינו בכי״ל: שהעמידו. שהאמידו, וגם בכי״פ וכי״כ הגי׳ כאן ובסמוך שהעמידו, ובכי״ו מלמד שהעמידו אותה (ונוסף בגליון ועשת במאה שהעמידו אותה), ובכי״ת מלמד שהעמידו וכו׳ במה שהאמידוהו, ובכי״ג מלמד שהאמידו וכו׳ כמאה שהעמידו וכו׳ וכן איתא בירוש׳ סנהדרין פ״ט כ״ז א׳ עמדוהו לחיים וכו׳ עמדוהו למיתה וכו׳ ושם נזיר פ״ט נ״ח א׳ אמדוהו ועי׳ בעמת״ל ח״א צד 94: 2 והלא אין וכו׳. בתענית שם וא״ר יצחק אין הברכה מצויה אלא בדבר הסמוי מן העין וכו׳ תנא דבי ר׳ ישמעאל אין הברכה מצויה אלא בדבר שאין העין שולטת בו וכו׳ ת״ר הנכנס (ההולך) למוד את גרנו אומר וכו׳ לפי שאין הברכה מצויה לא בדבר השקול ולא בדבר המדוד ולא בדבר המנוי אלא בדבר הסמוי מן העין וכו׳ ועי׳ בד״ס ובב״מ שם, ובשכל טוב שם הועתק והלא אין הברכה שורה על דבר שהוא במדה ובמשקל ובמניין ומפני מה אמדוהו אלא בשביל המעשרות, ובראב״ם הגי׳ והלא אין הברכה שורה בדבר שבמשקל וכו׳ ועח״ג, ובילקוט שינה הלשון והלא כל דבר שבמידה ובמנין אין ברכה מצויה בו ומפני מה אמדו אותה וכו׳: 3 מפני המעשרות. בפסיקתא שם א״ר הונא: אבות הראשונים הפרישו תרומות ומעשרות אברהם הפריש תרומה גדולה וכו׳ יצחק הפריש מעשר שני ויזרע יצחק בארץ ההוא וימצא וכו׳ מאה שערים א״ר אבא בר כהנא והלא אין הברכה שורה (וכ״ה בתנחומא מ״ב ראה שם, ובתנחומא ראה שם אין הברכה מצויה) לא על המדוד ולא על השקול ולא על המנוי ולמה מדדן בשביל לעשרן (וכ״ה בכי״ו כאן) הה״ד ויברכהו ה׳ יעקב הפריש מעשר ראשון וכו׳, ובפסי״ר שם אברהם הפריש מעשר ראשון וכו׳ יצחק הפריש תרומה גדולה ויזרע יצחק וכו׳ אמר רבי כל מקום שיש ברכה אין שיעור והוא אומר מאה שערים ויברכהו אלא מכאן שהיה מודד כדי להפריש תרומה ומעשר שני הפריש יעקב וכו׳ ועי׳ לעיל צד 422 ובמ״י שם בד״ה באברהם וכו׳, ובתנחומא מ״ב חיי שרה שם וה׳ ברך את אברהם בכל וכו׳ בזכות המעשרות שנ׳ ויתן לו מעשר מכל אף יצחק נתברך בזכות המעשרות שנ׳ ויזרע יצחק וכו׳ ויברכהו ה׳ ואומר ואוכל מכל וכו׳ אף יעקב נתברך בזכות המעשרות וכו׳, ובבמ״ר שם מה שמו ומה שם בנו וכו׳ מה שמו אברהם הפריש מעשר תחלה וכו׳ ומה שם בנו זה יצחק שנתן מעשר ונתברך שנ׳ ויזרע יצחק וגו׳ מהו וימצא בשנה ההיא מאה שערים מלמד שמדדן לעשרן וכו׳ ועי׳ גם במדרש משלי שם, ודרש אחר בפדר״א שם כתוב ויזרע יצחק בארץ ההיא וכו׳ וכי יצחק זרע דגן חס ושלום אלא לקח את כל מעשר ממונו וזרע צדקה לעניים כד״א זרעו לכם לצדקה וכל דבר שעשר הביא לו הקב״ה מאה שערים של ממון וברכו לכך נאמר ויברכהו וכו׳ וכן בתר״י א׳ וזרע יצחק לצדקתא: 4 אפילו וכו׳. כך צוה אבימלך את כל העם לאמר הנוגע וכו׳ אפילו צרור לא יזרוק אדם בהם הה״ד יגורו יצפונו וכו׳ כאשר קוו לנפשי, וגם בכי״ג הגי׳ לנפשו, ובמקרא כתוב נפשי

יג) ויגדל האיש [וילך הלוך וגדל עד כי גדל מאד] אמר ר' חנן עד שהיו א' זבל פרדותיו של יצחק ולא כספו וזהבו שלאבימלך:

יד) ויהי לו מקנה צאן ומקנה בקר ועבודה רבה דניאל חייטה אמר ועבדה כת' אם אין אדם נעשה עבד לעבדו אינו קונה אותו:

טז) ויאמר אבימלך אל יצחק לך מעמנו כי עצמת ממנו מאד אמר לו כל עצמות 46d שעצמת לא ממנו היו לך, לשעבר הוה לך חד קיוקיה, כדון אית לך קווקייה סגין:

יח—כב) וישב יצחק ויחפר את בארות המים וגו' כמה בארות חפר אבינו יצחק בבאר שבע, ר' יהודה בר' סימון אמר ארבעה, כנגד כן נעשו בניו ארבעה דגלים במדבר, ורבנין אמ' ה' כנגד

1 ילקוט שם: 3 ילקוט שם, ועי' סנהדרין כ"ט ב': 5 ילקוט שם: 7 ילקוט שם:

1 * וילך — מאד א1] ויל' הל' וגד' עד .. מאד ג, וילך הלוך וגדל דכי, וילך הלך וגדול פת, עד כי גדל מאד א2, ל' לו | חנין] חנין דפוא2כת, יוחנן חא1ג | או' ו, אומ' ג, אומרי' ו1, אומרים דאב, ־ין ת 2 פרותיו פ | ולא כספו ולא זהבו ו, גלא זהבו וכספו א2. | 3 ויהי — בקר ל' א2 | ועבדה רבה ג, ועבדה פ | חייטה] ו, חייטא דפחאת, חיטא כ | כת'] פגבת, כתיב דאי, כתב ו | 4 נעשה] פוחא1גי, עושה עצמו דכת | עבד] פו0, כעבד חא2י, כמו עבד דכת, כנעבד ל0א1ג | אותו] פוחאגבי, ~ כענין שנ' טוב נקלה ועבד לו בנוהג שבעולם אדם צריך לטרוח ולבקש יציאות ביתו והם יושבים בביתו דת | 5 ויאמר — יצחק ל' חא2י | כי — מאד] א1גתי, כי.. ממנו דא2כ, וגו' ו, ל' פ | אמ'] וגכ, א' פ, אמר דא1, אמרו תע | כל] חעי, ~ אותן דפואגכת | עצומות י | 6 לא — לך] לא.. היה לך ת, לא ממנו היו ל0ת, לא ממנו היה י, ממנו היה ו, לא היו אלא ממנו ע | * לישעבר ל0דהחאתי] לדעבר וע, עבר לכ, עבד ג | היה פאגי | חד] וע, חדא דפחאכת, ל' י | קווקייה] ו, קווקייא ע, קווקיה ח, ־יא דגכ, קוקייא פ, ־יא את, קווקיה חד י.| כדון] ועי, וכדון דו0א1ת, וכדו חג, כדין פ, וכדין א2כ | קווקייה] ו, קווקייא ע, קווקיה חי, ־יא דגכ, קוקייא פ, ־יא את | סיגין ו, סגיאין ד'אי | 7 וישב יצחק ל' א2 | ויחפר] פוג, ויחפור דאכת | את — וגו'] את בארת (בארות אכ) המים פאגכ, את בא' וגו' ו, וגו' ד, ל' ת | בארת וג | ,' יצחק אבינו ואתי, יצחק פג | 8 יודה ו, יודן א2 | בר' סימון] אגבי1, ביר' סימון ו, בר סימון פ, ל' דת | * אמר ואי] אומר דת, א' פ, ל' לג | ארבעה] א1גכי, ארבע דפוא2ת | כנגדן א | נעשו בניו] עשו א2 | ד' א | ורבנין] פאגי, ורבנן דוכת | ה'] א, חמשה חי, חמש דפגכת |

ועח"ג ובתנ"ך הוצ' גינצבורג, וכתיבת א ד ן בכי"ו כמו לעיל פעמים שונות ועי' במ"י לעיל צד 585 וצד 652, ובשכל טוב שם הועתק א"ר א ב ה ו כל הנוגע אפי' צרור אל יזרוק אדם בהן, ולסוף המאמר יגורו יצפונו וכו' מתחיל בפי' ב"ר כי"ט פירוש אחר והוא כתוב באותו כ"י אחר המאמר ר' סימון אמר קלפות בצליא כאדם המקלף בצל וביצה כך גליתי אותו לקמן בפפ"ב סי' י"ב, ושם נרשם נ ח ס ר מ כ א ן ע ד ס ו ף ה ס פ ר ו מ כ א ן ו א י ל ך ה ו א מ ל ש ו ן א ח ר ועי' במאמרי על פירוש בראשית רבה בספר תפארת ישראל צד VII, וכעת ראה אראה שהמדרש כי"א א' שממנו היה מועתק בעדי רק פירוש הראשון מכיל גם פירוש האחר (והוא כתוב בגליון הפנימי מול פירוש הראשון) ומתחיל במקומו כאן ולפניו נרשם ל"א א ל ה ת ו ל ד ו' י צ ח ק, ויש חסרון באמצעותו, ובסוף פפ"ג נסמן שם ע"כ פי' שני, ובפירוש זה מלשון אחר בכי"ט וכי"א מפרש יגורו יצפונו המה וכו' יגורו ישראל יצפונו המה אויבי עקבי ישמורו שונאינו שומרים ואורבים על עקבינו מתי יעבור כאן יהודי ונצא אחריו במקלות ואבנים כאשר קוו נפשי כי אינם מקוים כי אם נפשי (לנפשי): 1 אמר ר' חנן. בשכל טוב שם א"ר י צ ח ק עד שהיו הכל אומרים זבל פרדותיו ולא כספו וזהבו וכו', וכן בפירש"י עה"ת שהיו אומרים זבל פרדותיו וכו' ולא כספו וזהבו וכו', ובלק"ט שהיו אומרים זבל פרדותיו וכו' ולא כסף וזהב וכו', ובתוספות ב"מ פ"ה א' בד"ה הות וכו' הובא זבל בהמותיו וכו' ולא כספו וזהבו וכו': 3 ועבדה כת'. חסר וי"ו, ופי' ועבודה רבה עבדים ושפחות ודורש ועבדה כת' וקרי ביה ועובדה אם אין אדם נעשה עבד ועבדו אינו קונה אותו, וכעין זה הדרש בסנהדרין שם עובד אדמתו ישבע לחם אם עושה אדם עצמו כעבד לאדמה ישבע לחם וכו', ובדפוסי' וכי"ת נוסף הפירוש בענין שנאמר טוב נקלה ועבד לו בנוהג שבעולם וכו', ובשכל טוב שם הגי' דניאל חיטייא אמר אם אין אדם נעשה כ ע ב ד לעבדו וכו', ובפי' ב"ר כי"ט וכי"א מל"א כמו עבד (כנעבד) וכו', ועח"ג, ודניאל חייטא עוד בעל הדרש בוי"ר סוף פל"ב ובמ' קהלת פ' ושבתי אני וכו': 5 כל עצמות וכו'. כל העושר והעוצם שעצמת לא ממנו לא משלנו היו לך בתמיה לשעבר היה לך כבש אחד עכשיו יש לך כבשים הרבה, ובכי"ל הגי' לא ממנו היו לך עבר הוה לך חד וכו' והוגה ביני שיטי לא ממנו היו לשעבר וכו', ובערוך ע' קווק ב' הגי' אמרו לו כל העצמות וכו' לא היו אלא ממנו ודעבר הוה לך חד קווקייא וכו' ועח"ג, ועוד הובא בערוך שם מב"ר לקמן פע"ד סי' ד' אי הוה חמי ח ד קווקייא טבא הוה נסיב (ובכי"ל שם אין הוה חמי קוקייה טבא וכו') ותרג' שית לבך לעדרים (משלי כ"ז כ"ג) שווי לבך על קווקייך, וכן נוסף בילקוט ד"ו בגליון למלת קווקיה תרגומו של שית לבך לעדרים ועי' בעמת"ל ע' קווקיא, ובפי' ב"ר כ"י מל"א מפרש קוקיא צאן בלשון ערבי, ובמה"ג עמו' 407 אמרו לו כל עצמות וכו' לא ממנו היו לדעבר הוה לך חדא קוקיא כדון אית לך קוקיא סגון, ובשכל טוב שם א"ל כל העצימות שעצמת משלנו הוא לשעבר הות לך חדא קווקין וכדון אית לך קווקין סגין ועיי"ש: 7 בבאר שבע. ובסביבותיה, וסדר הפסוקים בפרשה וילך משם יצחק ויחן בנחל גרר וכו' וישב יצחק ויחפר את בארת המים אשר חפרו בימי אברהם אביו וכו' ויקרא להן שמות כשמות אשר קרא להן אביו ויחפרו עבדי יצחק בנחל ו י מ צ א ו ש ם ב א ר מ י ם ח י י ם ויריבו רעי גרר וכו' לנו המים ו י ק ר א ש ם ה ב א ר ע ש ק וכו' ויחפרו באר אחרת ויריבו גם עליה ו י ק ר א ש מ ה ש ט נ ה ויעתק משם ויחפר באר אחרת ולא רבו עליה ו י ק ר א ש מ ה ר ח ב ו ת ויאמר כי עתה הרחיב וכו' ויעל משם באר שבע וכו' ויבן שם מזבח וכו' ויכרו שם עבדי יצחק באר ואבימלך הלך אליו מגרר וכו' ויהי ביום ההוא ויבאו עבדי יצחק ויגידו לו על אדות הבאר אשר חפרו וכו' ו י ק ר א א ת ה ש ב ע ה על כן שם הבאר באר שבע וכו', ור"י בר'

ה׳ סיפרי תורה, ויקרא שם הבאר עסק כנגד ספר בראשית שבו נתעסק הקב״ה וברא את עולמו, ויקרא שמה שטנה כנגד ספר אלה שמות על שם שמררו את חייהם בעבודה קשה, וימצאו שם באר מים חיים כנגד ספר ויקרא שהוא מלא הלכות רבות, ויקרא אתה שבעה כנגד ספר וידבר שהוא משלים שבעה סיפרי תורה, והלא חמשה הם, אלא בר קפרא עבד מן ראשית דספר וידבר ועד גבי ויהי בנסע הארן ויאמר משה (במדבר י כה) ספר בפני עצמו, ויהי בנסע הארון ודבתריה ספר בפני עצמו, מן תמן ועד סופיה דספרא ספר בפני עצמו, ויקרא שמה רחובות על שם כי עתה הרחיב י״י לנו ופרינו בארץ:

1 לעיל לד 20 : 4 ויקרא רבה פי״א, ספרי בהעלתך פי׳ פ״ד, שבת קט״ז ב׳, מס׳ סופרים פ״ו, אדר״נ נו״א פל״ד:

1 ה׳] א, חמשה גתי, חמשת דפוכ | ספרי דפוגכת, חומשי אי | עסק] ואכ, עשק דפגתי | את ל׳ פ | עולמו] פוגכי, העולם דאת | 2 * ויקרא שמה דאתי] ויקרא אתה לג, .. אותה וכ, ל׳ פ | ספר ל׳ א[2] | אלה] וכ, ואלה דפגתי | על שם וימררו דפוא[2]גבתי, שבו ממרו א[1] | בעבודה קשה] בעבודה קשה כ, ל׳ פוא[2]גי | 3 אותה | 4 שהוא משלים] ~ כנגד ג | לשבעה י | סיפרי] א[2], ספרי דוא[1]גכ, חומשי י, ספרי חומשי פ, ספרים ת | תורה ל׳ ת | ולא ו | ה׳ א[2] | הם] א׳כ, הן דפוא[2]גתי | אלא ל׳ י | עבד] פוחא[1]גכ, עביד א[2]י, עביד וידבר (עביד יתיה ת) תלתא ספרים דת | מן — דספרא] מן ראשיה (מן רישיה כ, מן רשיה פ, מן רישא חא[1], מרישיה א[2]) דספרא פוחאכ, מן ראשיה (רישא י) דסיפרא גי, ל׳ דת | דוידבר י | ועד גבי] פח, עד גבי כ, ועד ג, עד דואתי | 5 בנסע הארן] ו, בנסע הארון פי[1], בנסוע הארון דחאגכ, בנסוע ת | ויאמר משה] פגכ, ל׳ דוחאתי | ספר לפני עצמו ו, סיפרא י | ויהי — מן תמן — עצמו] ו, ויהי בנסוע ודבתריה.. מן תמן.. עצמו פ, ויהי בנסע הארון ופסוק דבתריה.. מן תמן עד סיפיה דספרא.. עצמו י[1], ומן ויהי בנסוע הארון עד סופיה ספר בפני עצמו מן תמן ועד סופיה דסיפרא.. עצמו א[1], ויהי בנסוע ספר בפני עצמו ודבתריה ועד סופיה ספר בפני עצמו ח, ויהי (ומן ויהי ד) בנסוע ודבתריה ספר בפני עצמו ומן סופיה דפסקא ועד סופיה דספרא.. עצמו דת, ומן תמן עד סופיה דקרא ספר בפני עצמו כ, ל׳ ג | 6 ויקרא — בארץ ל׳ י[1] | רחבות פ, רחבת ג | * על שם פואגכ] על מה ל, כנגד משנה תורה על שם כי ירחיב ד, כנגד ספר משנה תורה על שם כי ירחיב י״י אלהיך את גבולך ת, כנגד ספר משנה תורה שכתוב בו כי ירחיב.. גבולך ח | כי — בארץ] כי ירחיב י״י אלהיך א[2], ויקרא שמה רחובות על כי עתה.. ופרינו בארץ ח, כי עתה.. בארץ שלא הזיקה שום חיה רעה ולא שכלה בהמה ת |

סימון אמר ארבעה והם הבארות אשר קרא עשק שטנה רחובות ושבעה ורבנין אמ׳ ה׳ כנגד חמשה ספרי תורה ודרשו הפסוקים לפי סדר הספרים, וקשה הדרש וימצאו שם באר מים חיים כנגד ספר ויקרא וכו׳ והוא הבאר שקרא שמו עשק ושנדרש כבר כנגד ספר בראשית ועי׳ בחי׳ הרש״ש, וגר׳ שגי׳ אחרת היתה לפני בעל שכל טוב שכתב שם צד 106 ויחפור באר אחרת ולא רבו עליה ויקרא שמה רחובות וכו׳ ובמדרש רבותינו כנגד ס׳ ויקרא שהוא ממולא ומרובה הלכות ותורות ויעל משם באר שבע כנגד ס׳ וידבר וכו׳ וצ״ע ג״כ, ובדפוסי׳ וכי״ת הגי׳ ר׳ יהודה אומר ארבע וכו׳ והוא ר״י בר׳ סימון כמו שהגי׳ לפנינו, והמאמר רבנין אמ׳ וכו׳ דומה בסגנונו למאמר ר׳ סימון לעיל פ״ג ה׳ פעמים כת׳ אור כנגד ספרי תורתו ויאמר אלהים יהי אור כנגד ספר בראשית שבו נתעסק הקב״ה וברא עולמו (את עולמו) ויהי אור כנגד ספר אלה שמות (ואלה שמות) וירא אלהים וכו׳ כנגד ספר ויקרא שהוא מלא הלכות רבות ויבדל אלהים כנגד ספר וידבר וכו׳ ועי׳ במ״י שם ועי״ע בלוי צור איינלייטונג צד 43 (וצריך תיקון מ״ש שם שהדרש שלפנינו הוא מאגדת התנאים), ובשכל טוב מפרש שבו נתעסק וכו׳ שבו מגיד שעסק הקב״ה וברא את עולמו, וכתיבת עסק בסמ״ך גם בכי״ו וכי״א א׳ וב׳ וכי״כ ועי׳ במ״י לעיל צד 28 בד״ה מן הסערה: 4 בר קפרא עבד. ורבנין דרשי שבעה כנגד ספר וידבר שהוא משלים שבעה וכו׳ כדעבד ב״ק מן ראשית דספר וידבר וכו׳, ובפתיחה חכמות בנתה וכו׳ בוי״ר שם איתא בר קפרא פתר קריא בתורה וכו׳ חצבה עמודיה שבעה אלו שבעה ספרי תורה ולא חמשה הן בר קפרא עביד מרישיה דוידבר עד ויהי בנסוע הארון חד מן ויהי עד ובנחה חד ועד סיפיה חד הרי ז׳, ובברייתא בשבת שם ויהי בנסוע הארון ויאמר משה פרשה זו עשה לה הקב״ה סימניות מלמעלה ולמטה (ומלמטה) לומר שאין זה מקומה ר׳ אומר לא מן השם הוא זה אלא מפני שספר חשוב הוא בפני עצמו כמאן אזלא הא דא״ר שמואל בר נחמן (נחמני) א״ר יונתן חצבה עמודיה שבעה אלו שבעה ספרי תורה כמאן כר׳ מאן תנא דפליג עליה דר׳ רשב״ג הוא דתניא רשב״ג אומר עתידה פרשה זו שתיעקר מכאן ותכתב במקומה ולמה כתבה כאן כדי להפסיק בין פורענות ראשונה לפורענות שנייה פורענות שנייה מאי היא ויהי העם כמתאוננים וכו׳ והיכן מקומה בדגלים וכו׳ ועי׳ בד״ס, ובספרי שם ויהי בנסוע הארון נקוד עליו מלמעלה ומלמטה מפני שלא היה זה מקומה רבי אומר מפני שהוא ספר בפני עצמו מכאן אמרו ספר שנמחק וכו׳ ר״ש אומר נקוד עליו מפני שלא היה זה מקומו ומה היה ראוי לכתוב ויהי העם כמתאוננים וכו׳, ובמסכת סופרים שם הכותב צריך לעשות שיעור (שיפור) בפתיחה של ויהי בנסוע הארון מלמעלן ומלמטן שהוא ספר בפני עצמו וי״א שמקומו בנסיעת דגלים וכו׳ ועיי״ש בהערות ר״י מיללער, ובאדר״נ שם שני סמניות אמורות בתורה בפרשה קטנה ואיזו היא פרשה קטנה ויהי בנסוע הארון וכו׳ רבן שמעון בן גמליאל אומר עתידה פרשה זו שתעקר ממקומה ותכתב במקום אחר, ובדקדוקי הטעמים (הוצ׳ בער ושטראק) סי׳ 60 שני סימניות האמורות בתורה בפרשה קטנה וכו׳ ויהי בנסע הארן נקוד בין מלמעלה בין מלמטה לפי שלא היה זה מקומה מפני שהוא ספר בפני עצמו והיכן מקומו בדגלים ועי״ע בלוי מאסארעטישע אונטערזוכונגען צד 40, ובשכל טוב שם גורס ומפרש ויעל משם באר שבע במדרש רבותינו כנגד ס׳ וידבר שהוא משלים שבעה ספרי תורה כדברי בר קפרא דעביד מן רישיה דספרא דוידבר עד ויהי בנסוע ספר בפני עצמו מן ויהי בנסוע עד רבבות אלפי ישראל ספר בפני עצמו מן ויהי העם כמתאוננים ספר בפני עצמו: 6 על שם כי וכו׳. כן הגהתי ועח״נ, ובכי״ל וששה כ״י שציינתי אינו מפרש הדרש, ובהגי׳ ויקרא שמו רחובות כנגד משנה תורה על שם כי ירחיב טעם על שם וכו׳ שכתוב בו כי ירחיב וכטעם שבו נתעסק וכו׳ שכתוב בו שנתעסק הקב״ה בבריאת העולם וכן על שם שמררו וכו׳ שכתוב בו וימררו וכו׳, ובכי״ח הגי׳ כן כנגד ספר משנה תורה שכתוב בו כי ירחיב וכו׳, אכן שם ג׳ עוד ויקרא שמה רחובות על

כו) ואבימלך הלך אליו מגרר מגורר מלמד שנכנסו ליסטים לתוך ביתו והיו מקרקעים בו כל הלילה, מגורר מלמד שעלו בו צמחים:

ואחוזת מרעהו ר' יהודה ור' נחמיה ר' יהודה אמר אחוזת מרעהו היה שמו, ר' נחמיה אמר סיעה מן רחמוי:

ופיכל שר צבאו ר' יהודה ור' נחמיה ר' יהודה אמר פיכל היה שמו. ר' נחמיה אמר פה שכל צבאותיו נושקין על פיו:

1 ילקוט שם: 3 ילקוט שם: 5 ילקוט שם, לעיל לד 577:

1 מגורר] מיגורר **א**[1], ל' **א**[2]**ר** | ליסטים] **אר**, ליסטין ו, ליסטי' ד, לסטים **פוגכת** | בתוך **פואגכ** | מקרקעים] **פ**, מקרקעין ג, מקרקועים ו, מקרקרים **ת**, ־ין **אכר**[2]ו, ירי' **ד** | 2 לילה ו[1] | מגורר] **פות**, מגרר ~ **א**[1]**כ**, ד"א מגרר ~ **דת** | מלמד ל' **פי** | צמחים (צמחין **א**[2]ו[1])] **פותאגכעי**, ~ כמ' דאת אמ' ויקח לו חרש להתגרד בו ל[0], כמד"א להתגורד בו **ת**, כמד"א להתגורר בו **ד** | 3 ואחוזת **פג** | ר' — נחמיה] **א**[1]**גכ**, ר' יודה ור' נחמיה ו, ל' **דפת** | יודה ו | אומ' **פתי** | אחוזת **פכ** | היה ל' י | ר'] **פותא**[1]**גכרי**, ור' **דת** | אומר **פחר**[2] | 4 וסיעה (סיע' ו) מן רחמוי **פות**, סיעה מן רחמוהי **כ**, וסיעת מן רחמוי **א**, וסיעת מן ריחמויי **ג**, וסיעת (סיעת **ד**[3]) מן רחמוהי **ר**, סיעת (וסיעת י) מרחמוהי **דתי** | 5 ופיכל] **פותא**[1]**גכי**, ופיכול **דא**[2]**ת** | ר' — נחמיה] ר' יודה ור' נחמיא **א**[2], ל' **פ** | יודה ו | אומ' **פתי** | פיכל] **פוא**[1]**גכי**, פיכול **דא**[2]י | היה] **פותאגכ**, ל' **דתי** | ור' **ת** | נחמיא **א**[2]י[1] | * אמר **דא**[2]**גכת** | אומ' **פא**[1]י, ל' **לו** | 6 נושקין] **פ**, נושקין לו **ואבי**, נושקים לו **דת**, פוסקין על פיו נושקין לו על פיו **ג** |

כי עתה הרחיב וכו' ומשמע ששני מאמרים הם, וכן שני מאמרים בכי"ת ויקרא וכו' כנגד משנה על שם כי ירחיב וכו' כי עתה הרחיב וכו' ופרינו בארץ שלא הזיקה שום חיה ולא שכלה בהמה (ודרש זה ליתא בשאר הספרים), ועל גי' הדפוסי' על שם כי ירחיב כי עתה הרחיב וכו' הקשה ביפ"ת שהיה לו לסמוך כי עתה הרחיב על ויקרא שמו רחובות ולא להפסיק בין הדבקים וכו' והאריך שם בפירוש המאמר ועיי"ש בחי' הרד"ל, ובשכל טוב שם גורס ומפרש בפירוש זר ויבן שם מזבח וכו' ויכרו שם עבדי יצחק באר במדרש רבותינו כנגד אלה הדברים כשם שהבאר תיכף למזבח כך סיפור זה תיכף לביאת הארץ: 1 מגורר. מוכה ופצוע, ובל"מ מגררות במגרה (מ"א ז' ט') ודורש מלמד שנכנסו וכו' והיו מקרקעים בו כל הלילה, וכ"ה בכי"פ מקרקעים ובכי"ג מקרקעין, וקרקע נרדף עם קרקר (ועי' גם בעמת"ל ע' קרקע וע' קרקרה), ובדפוסי' ובכי"א א' וב' וכי"כ וכי"ת ובילקוט הגי' כן מקרקרי', ובאותו הדרש לקמן פע"ד סי' ט"ז לפ' וישב לבן למקומו הגי' גם בכי"ל מקרקרים וכו' וכן שם גי' הערוך בע' קרקר והיו מקרקרין וכו' ופי' מקרקר קיר (ישעיה כ"ב ה') וכן איתא בירוש' תעניות פ"ד ס"ט ב' בשביעי נכנסו לתוכו בשמיני היו מקרקרין בו וכו' ועי' בעמת"ל ע' קרקר, ובפי' ב"ר הנדפס גורס ומפרש ואבימלך הלך אליו מגרר מלמד שנכנסו לסטים לתוך ביתו והיו מקרקרי' בו כל הלילה שלא הלך כדרך מלך אלא כגר מגורר, ובפי' ב"ר כי"א שלא הלך וכו' אלא מגרר מגורר, ובפי' ב"ר כי"ט ואבימלך וכו' מגרר מלמד וכו' והיו מ ר ק ד י ן בו כל הלילה שלא הלך אלא כדרך מגורר, ובפי' ב"ר כי"ט וכי"א מל"א מפרש מגרר מגורר ולפיכך הלך אליו יצחק לכרות עמו ברית ולהשלים עמו שהיה סבור שבאים עליו צרות בשביל יצחק לפיכך (ולפי') השלים עם יצחק מקרקרים כמו מקרקר קיר ושוע אל ההר וקרקרו ליסטים בלילה כתליו (כותלו) ונטלו בגדי מלכות וכשהלך יצחק (ליצחק) הלך מגורר בלא תכשיטי (טכסים) מלכות. ודרש אחר (בלי סימן ד"א ועח"ג ולעיל צד 685) מגרר מגורר מלמד שעלו בו צמחים, וכ"ה בערוך ע' גר י' ומפרש פצעים וחבורות, ובמה"ג עמו' 409 ואבימלך הלך וכו' מאי מגרר מגורר שעלו בו חבורות ופצעים ובא לו אצל יצחק לבקש עליו רחמים כמו שעשה אביו, ובלק"ט מפרש ואבימלך הלך אליו מגרר מגרר בבשרו כלומר שהיה מגרר עצמו מן הצרעת שעלו בו צמחים, ובכי"ל נוסף ביני שיטי בכתב אחר כמ' דאת אמ' ויקח לו חרש להתגרד בו (איוב ב' ח'), ובכי"ת כמד"א להתגורד בו, ומשובש יותר בדפ"ר וד"ו כמד"א להתגורר בו, והוספה זו גובע' מפי' ב"ר שמפרש ד"א מגרר מגורר מלמד שעלו בו צמחים שפרחו בו צמחים כמא דאת אמר להתגרר בו (כ"ה בדפ"ר, ובד' שטעטין וד' ווילנא הגיהו בפנים וברש"י להתגרד) ובפי' ב"ר כי"ט וכי"א שעלו בו צמחים שפרה (שפרח) בו שחין הא כמה דאמר (כמד"א) להתגרר בו דאיוב: 3 היה שמו. אחוזת היה שמו של מרעהו, ומרעהו נמצא רק כאן בתורה וכמו ויתנה למרעהו (שופטים ט"ו ו') ואל מרעהו (ש"ב ג' ח'), וכשיטת ר"י מתורגם גם בתרג' היוני וכן נמסר על ואחזת לית שום בר נש ר"ל שלא נמצא שם אדם אחזת במקום אחר, ור"נ אמר סיעה מן רחמוי ודורש אחוזת לשון קבוצה ואגודה שנאחזין יחד, ואחוזת נפרד כמו עזרת מצר (תהלים ס' י"ג) ומרעהו לשון רבים וכן מגן גבריהו (נחום ב' ד') כמו מגן גבוריו, והמ"ם שבמרעהו מ"ם השמוש, והגי' סיעה (וסיעה) מן רחמוי (רחמוהי) איתא גם בכ"י שציינתי, וגי' זו והגי' וסיעת (סיעת) מן רחמוי (ריחמויי, רחמוהי) שמפרש בפי' ב"ר כ"י מן אהוביו (ובפי' ב"ר הנדפס מן אוהביו) עדיפא מהגי' סיעת (וסיעת) מרחמוהי שיש לפרשה סיעת מאוהביו וגם סיעת מאהביו (ועי' בעמת"ר ע' מרחמא וע' רחמא), ובת"א מתורגם וסיעת ר ח מ ו ה י (כ"ה בת"א הוצ' ר"א ברלינער ועי' שם ח"ב צד 10 ובעמת"ר שם ובבאורי אונקלוס צד 46) וכן הובא בלק"ט, וברוב הספרים שם הגי' וסיעת מ ר ח מ ו ה י כמו שהובא גם בפירש"י עה"ת שמפרש ואחזת מרעהו כתרגומו וסיעת מרחמוהי סיעת מאוהביו ויש פותרין מרעהו מ' מיסוד התיבה וכו' כדי שתהא תיבת ואחזת דבוקה אבל אין דרך ארץ לדבר על המלכות כן סיעת אוהביו שאם כן כל סיעת אוהביו הוליך עמו ולא היה לו אלא סיעה אחת של אוהבים וכו', וכן בדעת זקנים ואחוזת מרעהו כתרגומו וכו' חבורה מאוהביו, ובספר הזכרון העיד שגי' רש"י בספרים הישנים המדוייקים ואחזת מרעהו תרגומו וסיעת מרחמוהי סיעת מאהביו ואין דרך ארץ וכו' ור"ל שהתרגום מפרש מ"ם שבמרעהו שרשית וכו' והרב ז"ל השיג עליו וכו' אלא ודאי המ"ם שמושית וכו' ולכן לא כתב כתרגומו וכו' ועי' גם ברשב"ם וברד"ק ובזכור לאברהם, והפירוש חבורת אוהביו הזכיר גם הירונימוס: 6 ר' יהודה וכו'. המאמר נסדר כבר לעיל פנ"ד לפ' ויהי בעת ההיא ויאמר אבימלך ופיכל וכו' ועיי"ש במ"י, ובשכל טוב צד 107 מפרש פיכול פה שכל צבאותיו נושקין כלי זיין על פיו, ובפי' ב"ר בכי"א ובדפוסי' כל צבאותיו (כל צבאותיו של אבימלך) היו פוסקין על פיו של פיכול, ובפי' ב"ר כי"ט כל צבאותיו של אבימלך היו פוסקין על פיו של אבימלך אבימלך היה פוסק על פיו של פיכול, וגם

י כח) ויאמרו ראו ראינו כי היה י״י עמך ראינו מעשיך ומעשה אבותיך ונאמר תהי נא אלה בינותינו וגו׳:

כט) אם תעשה עימנו רעה כאשר לא נגענוך וכאשר עשינו עמך רק טוב וגו׳ רק מיעוט מלמד שלא עשו עימו טובה שלימה: בימי ר׳ יהושע בן חנניה גזרה מלכות שיבנה בית המקדש, הושיבו פפוס ולוליאנוס טרפיזין מעכו ועד אנטוכיא. והיו מספיקים לעולי גולה, אזלין

1 ילקוט ססז 3 ילקוט סס:

1 ראו] ר¹, ראה דפואגכתר¹²י | כי — עמך] וא¹גכ, ל׳ דפא²תי | את מעשיך כ, במעשיך פ | ומעשה] וראינו מעשה וא, .. את מעשה כ, .. במעשה פ | אבתיך ו | * ונאמר דפא¹גכת] את אמרתה ל, ל׳ וי | 2 בינותינו וגו׳] ג, בינותינו בינינו וביניך א¹, בינותינו ת, בנתינו ו, וגו׳ פ, ל׳ ד | 3 אם — רעה] אם.. עמנו רעה פוא¹גכתי, אם.. עמנו וגו׳ ד, ל׳ א² | * כאשר — וגו׳] וגו׳ רק טוב פ, וכאשר.. טוב ת ר¹, כאשר לא נגענוך וגו׳ ל, וגו׳ וג¹, רק טוב א, ל׳ דכ | 4 מלמד] פואגכי, ל׳ דתר | ** עשו] עישו ל | עמו | שלמה פו | בר ג | חנניה] חנינה ד,ג,ת | מלכות] וא²גי, המלכות הרשעה דפא¹כ, המלכות ת | 5 ** הושיבו] הושיב ל | פפוס ולוליאנוס] א¹י, פאפוס ולוליאנוס פ, פפוס ולולינוס וכ, פפיס ולוליאנוס ד, פפיוס ולוליינוס ת, לולינוס (לוליאנוס ע) ופפוס גע | ועד אנטוכיה ו, לאנטוכיא י | והוון ג | מספיקין פואגרי, מספקים ת, ־ין דע | לעולי] לבני גר | גולה] פואגכע¹י ∼ כסף וזהב וכל צרכם דת | אזלין פגתי¹ |

בכי״ג נוסף פה שכל צבאותיו פוסקין על פיו נושקין לו על פיו: 1 ראו ראינו. כ״ה בכי״ל ראו וכ״ה במקרא, וברוב הספרים ראה ראינו (ועי׳ שמות ג׳ ז׳ ש״א א׳ י״א) ודורש כפל הלשון ראה ראינו ראינו מעשיך וראינו מעשה אבותיך, ונר׳ שדורש גם ונאמר תהי נא אלה בינותינו זכו׳ האלה אשר בינותינו מימי אביך תהי גם בינינו וביניך כמו שמפרש בפירש״י עה״ת ועי׳ גם בלק״ט ושכל טוב, וכן מתורגם בת״א תתקים כען מומתא דהות בין אבהתנא בינגא ובינך וכו׳, ובכי״ל כתוב את אמרתה תהי נא וכו׳ והגהתי ועח״נ: 4 רק מיעוט. עי׳ לעיל צד 12, ובפי׳ ב״ר כי״ט וכי״א מפרש שלא עשו עמו טובה שלימה שאמר לו אבימלך לך מעמנו, ובלק״ט כאשר לא נגענוך דכתיב הנוגע באיש הזה ובאשתו רק טוב רק מיעוט מלמד שלא עשו עמו טובה שלמה שאמר לו לך מעמנו כי עצמת ממנו מאד, ובשכל טוב שם רק לשון מיעוט מלמד וכו׳: בימי ר׳ יהושע וכו׳. סיפור זה הנפלא שמסיים כך דיינו שנכנסנו באומה זו בשלום ויצאנו בשלום ונסדר לפ׳ אם תעשה וכו׳ כאשר לא נגענוך וכו׳ ונשלחך בשלום נמצא רק כאן בב״ר כמו שהעיר מהרז״ף במ״ח ח״א צד 463, ודעות שונות בענין זה המאורע וזמנו, והדעת נוטה שהיה המאורע בראשית ממלכת אדריינוס והוא נתן בתחלה הרשיון לבנות בית המקדש מחדש לעשות טובה עם היהודים ואח״כ השיב את פקודתו מפני מלשינות צורריהם הכותים והמינים ובמזימה יעצו אותו שיכתוב להם שישנו את ביהמ״ק ממקומו הראשון או יוסיפו עליו חמש אמות על מדותיו או יבצרו ממנו חמש אמות ומעצמם הם יחזרו בם (וכמ״ש הכל בכתב וכו׳ כל מלאכות התבנית ועי׳ זבחים ס״ב א׳), ופפוס[1]) ולוליאנוס[2]) היו לפי הסיפור שלפנינו ראשי המתאמצים בבנין ביהמ״ק, ובספרא בחוקותי פרק ה׳ הדרש ושברתי את גאון עוזכם אילו הגיאים שהם גאונם של ישראל כגון פפוס בן יהודה ולוליינוס אלכסנדרי וחביריו, ושם אמור פרק ט׳ מסופר וכשתפס מריינוס (וצ״ל טריינוס) את פפוס ואת לוליינוס אחיו בלדקיא אמר להם אין אתם מעמן של חנניה מישאל ועזריה יבוא אלהיכם ויציל אתכם מידי ואמרו לו חמו״ע כשרים היו ונבוכד נצר היה הגון שיעשה נס על ידו אבל אתה מלך רשע אתה וכו׳ אלא סוף שהמקום עתיד לתבוע דמינו מידך אמרו לא נסע משם עד שבאו עליו דיופלי מרומי והוציאו את מוחו בבקעיות, וכן בשינויים שונים במדרש קהלת פ׳ אמרתי אני בלבי את הצדיק ואת הרשע ישפוט האלהים (ג׳ י״ז) וכשהרג טרכינוס את לוליאנוס ואת פפוס (ובמ׳ קהלת מ״ב וכשהרג טרגינוס את לולינוס ואת פפוס) אחיו בלודקייא אמר להם אין אתם וכו׳ אמרו לו חמו״ע כשרין היו וכו׳ ואתה מלך חייב וכו׳, ובמס׳ שמחות פ״ח וכשהרג טרגיאנוס פפוס ואת לוליאנוס אחיו בלודקיא אמר להם אם אתם וכו׳ אמרו לו וכו׳ אבל אתה מלך רשע וכו׳, ובמגילת תענית פי״ב במאמר הנוסף שמפרש בתרין עשר ביה יום טוריינוס שתפשו את לוליינוס ואת פפוס אחיו בלודיקיא אמר אם מעמו וכו׳ אמרו לו וכו׳ אבל אתה מלך רשע אתה וכו׳, ובתענית י״ח ב׳ בתריסר וכו׳ יום טוריינוס גופיה בטוליה בטליה הואיל ונהרגו בו שמעיה ואחיה אחיו וכו׳ מאי טוריינוס אמרו כשבקש טוריינוס להרוג את לולייגוס ופפוס אחיו בלודקיא אמר להם אם מעמו וכו׳ אמרו לו חמו״ע צדיקים גמורין הן וכו׳ ואותו רשע הדיוט הוא וכו׳ אלא לא מסרנו הקב״ה בידך אלא שעתיד ליפרע דמינו בידך אעפ״כ הרגן מיד אמרו לא זזו משם עד שבאו דיופלי מהעיר וכו׳ ועי׳ בד״ס, ובירוש׳ תעניות פ״ב ס״ו א׳ ומגילה פ״א ע׳ ג׳ בטל יום טיריון יום שנהרג לוליינוס ופפוס, ועוד איתא במדרש קהלת פ׳ כל אשר תמצא ידך לעשות בכחך (ט׳ י׳) ר׳ אחא הוה מתחמד למיחמי אפי רבי אלכסנדרי איתחמי ליה בחולמיה הראהו ב׳ מילין (ובדפ״ר שם ג׳ מילין) הרוגי לוד אין לפנים ממחיצתם בדור שהעבירו חרפתו של לוליאנוס (כ״ה בדפ״ר וד״ו, ובמ״כ הגיה עפ״י כ״י ברוך שהעביר חרפתן של לוליאנוס ופפוס ועוד הגיה ג׳ מילין) ואשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו (ועי׳ בב״ב י׳ ב׳ ובפי׳ רגמ״ה שם בד״ה הרוגי לוד ובפסחים נ׳ א׳ ובפי׳ ר״ח שם ובפירש״י ב״ב ופסחים שם בד״ה הרוגי לוד ובתענית שם בד״ה בלודקיא ובערוך ע׳ הרג), ובירוש׳ שביעית פ״ד ל״ה א׳ וסנהדרין פ״ג כ״א ב׳ נמנו וכו׳ אם יאמר (אמר) גוי לישראל לעבור על אחת מכל מצות האמורות בתורה חוץ מעבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים יעבור ולא יהרג (ואל ייהרג) הדא דתימא (דתימר) בינו לבין עצמו אבל ברבים אפילו מצווה (מצוה) קלה לא (אל) ישמע לו כגון לילינוס ופפוס (פפוס ולוליינוס) אחיו שנתנו להם מים בכלי זכוכית צבועה ולא קיבלו מהן וכו׳ ועי׳ במאור עינים פט״ז ערך מלין ע׳ אדריינוס צונץ גר״פ צד 175 גרעץ קורות היהודים ח״ד מהדורא ד׳ צד 125 צד 129 צד 408 וצד 414 ברילל מבוא המשנה צד 275 זאלצער במ״ע מאגאצין ח״ג צד 127 יואל בליקקע אין דיא רעליגיאנסגעשיכטע ח״א צד 15 קרויס במ״ע הצרפתי חלק ל׳ צד 210 שלאטטער דיא טאגע טראיאנס אונד האדריאנס צד 66 וצד 95 ועי״ע שירער ח״א צד 671: 5 טרפיזין. שולחנות בל״י[3]) ועי׳ לעיל צד 91, והמאמר הושיבו וכו׳ הועתק בערוך ע׳ טרפיז ושם הגי׳ בשני כ״י לעולי גולה ובשלשה כ״י לעולי רגל, ולכתיבת אנטוכיא עי׳ במ״י לעיל צד 222, ובפי׳ ב״ר כי״ט וכי״א גורס ומפרש והיו מספיקין (ובדפ״ר מספקי׳) לבני גולה כסף וזהב וכל צרכן (צרכם) מטבעות לחלוף ומזונות למכור, וכן נוסף בדפוסי׳ וכי״ת כסף וזהב וכל צרכם: אזלין וכו׳. הלכו אלו הכותים ואמרו לו למלך

[1]) Papus. [2]) Julianus. [3]) τράπεζα.

אילין כותאי ואמרין ליה ידיע ליהוי למלכא דיהן קריתא דך תתבנא ושוריא ישתכללון מנדה בלו והלך לא ינתנון (עזרא ד יג) מנדה זו מידת הארץ, בלו זו פרובינרון, והלך לאנדרוטינה, אמר להון מה נעביד וגזירת, אמרין ליה שלח אמר להון או ישניניה מן אתריה אי יוספון עלוי חמש אמין או יבצרון מיניה חמש אמין ומן גרמון אינון חזרין בהון, הוין קהלייא מצמתין בהדא בקעתא דבית רמין, כיון דאתון

2 ע׳ נדרים ס״ב ב׳, נגא נתרא מ׳ ט׳, מירש אסתר פ״א:

1 אלין וא[2]ת, הלין ג | * ואמרין דפוא[1]כי] ואמרון לג, אמרין א[2] | ליה] פאגי, לה ו, ל׳ דכ ליהוי] פאת, להוי דגבר[2]י, להוא ור[1] | למלכא] פואנכרי, מלכא דת | * דיהן פוכ] דיהו ל, די הן אר, דין הן ג, דהדין דת, דהך י | * קריתא פא[1]ג] קרייתא ו, קרתא לא[2]כרי, קרתא מרדתא דת | * דך וכ] דר ל, דן ג, דא פאר, ל׳ דתי | * תתבנא — ינתנון] תתבנא.. ישתכללון ומנדה וגו׳ ל, תתבני.. ישתכללון מנדא בלו.. ינתנון ת, תתבני.. מנדא בלו.. יתנון ד, תתבני.. אשתכללו מנדה בלו.. ינתנון ר[2], איתבני.. אשתכללו.. מנדא בלו.. יתנון ר[1], דתתבני.. ישתכללון מנדא בלא והלך י[1], תתבנא.. משתכללין וגו׳ א[2], תתבנא.. ישתכללון א[1], תתבני.. ישתכללון כ, תתבנא פ, תתבנה ג, וגו׳ ו | 2 מנדא תר[1] | מידת] פו, מדת דא[1]גכער, מנת א[2]תי | הארץ] המלך אי | * בלו דפואגבתעי[1]] בלא לע[0] | זה א[2]כי פרוביגרון] גע, פרוביגרין כ, פרובגרון ע[c], פרו בגרון ע[0], פרובגירון דתר[1], פריבגרון ר[2], פרוכי גירון ר[3], פרוביגדון ד[1], פרובוגידון ו, פריגורון י | והלך] ~ זו א, זה י | לאנגרוטיגא ג, לאנגרוטיקה ו, לאנגרוטינה פ, ־ינא כ, לאנגורוטינא ע, אנגרוטיגה י[1], ־ינה ד, אנגרוטינס א, אגוגרטיה ת | [¤]אמר] ואמר ד | 3 לון י, להו א[2] | ומה אכתי | נעבד פו, אעביד את, אעבד ג | וגזירת] פוא[2]גבי, וגזירית דא[1]ת | אמרו את ליה] לה ו, לו א[1], ל׳ ג | * אמר כ] אמ׳ לוא[1]ג, אמור א[2], אימ׳ ל[0], אימא פ, ואמר ד, ואמ׳ ד[1]י או ל׳ ו | * ישנוניה ר[1]] ישנונה י, ישניוניה ג, ישונתה ל, ישונתיה ל[1], ישינותיה כ, ישנון יתיה דת, ישתנה וא, ישתניה ר[2] | מן אתריה] פא[1]גבר, מן אתרה וי, מן אתרא א[1], מאתריה דת | יוסיפון י, ייספון ת, יוספין ר, יתוספון א[2] | עלוי] וכת, עליה דארי | חמשא ר[1] | 4 מניה ו, מנויי ג, מנוהי ר[1] חמשא ר[1] | גרמון] וכ, גרמיהון דפתר, גרמין אג, גרמיה י[1] | אינון] פאנכרי, אנון דת, הינון ו[1] | בהון] מינהון ר[3] | * הוון] הוו אר[2]י, והוון דותר[1], הוה לפגכ | קהליא דפא[2]גכתרי, קהלא א[1], קהלה ו | מצומתין ר | בהדה וא[1]ר[2], בחדא פא[2]גכ | בקעת ו | דבית ל׳ ו | * רמון דפואבתר[2]י[1]] דמין לג, דימון ר[1] | וכיון א[1] | דאתו א[1]ר[2] |

(והגהתי ג״כ ואמרין כמו בסמוך אמרין ליה שלח וכו׳ אמרין יעול וכו׳ ועי׳ לעיל צד 648) ידוע יהא למלך שאם תבנה העיר הזאת והחומות יהיו מיוסדות מנדה בלו והלך לא יתנו ומפרש מנדה זו וכו׳, ובפי׳ ב״ר כי״ט וכי״א מל״א כתב בטוב טעם ודעת כותאי לא הלשינו בלשון הזה אבל חכמים שכתבו וספרו ספר זה כתבו לשון מלשינות זה כלשון (בלשון) שהלשינו בני המן בספר עזרא ומעשה זה נאמר על הדין קרא (על מקרא זה) דכתיב אם תעשה עמנו רעה כאשר לא נגענוך כלומר טובה גדולה עושים לנו מה שהן מניחין (שתם מניחים) אותנו אצלם כמו שעשה אריה (אריא) לקורא מצראה שיצא מפיו לשלום (ומ״ש שהלשינו בני המן כהדרש במדרש אסתר בפתיחת ריב״ס כאשר ינום וכו׳ רחום בעיל טעם ושמשי ספרא זה בנו של המן וכו׳!), ובמקרא כתוב ידיע להוא, וברוב הספרים כאן ליהוי להוי כקריאת התיבה ועי׳ במ״י לעיל צד 3 בה״ה והוא גלי, ובכי״ל נשתבש דיהו קרתא דר תתבנא ושוריא ישתכללון ומנדה וגו׳ והגהתי והשלמתי דיהן קריתא דך וכו׳ מנדה בלו והלך לא ינתנון, ובמקרא שם די הן קריתא וכו׳, ובכי״פ וכי״ו וכי״כ דיהן בתיבה אחת ככתיבה המורגלת בסגנון הירושלמי ועי׳ דאלמאן צד 239, וכן בספרא אמור פרק ט׳ והן לא ידיע ליהוי לך מלכא דלאהלך וכו׳ ולצלם דדהב דהקמת וכו׳ ועי׳ דניאל ג׳ י״ח, ובדפוסי׳ וכי״ת קרתא מרדתא כלה״כ עזרא ד׳ י״ב: 2 מנדה. בעזרא ז׳ כ״ד כתוב ג״כ מנדה בלו והלך, ושם ד׳ כ׳ ומדה בלו והלך, וכן שם ו׳ ח׳ מדת עבר נהרה, והוראת מנדה מדה מס כמו בנחמיה ה׳ ד׳ לוינו כסף למדת המלך ועי׳ געזעניוס-בוהל ע׳ מדה ב׳, וכאן דרשו מנדה זו מידת הארץ בלו וכו׳, ובפי׳ ב״ר מפרש זו מדת הארץ מס של בתים, ובמדרש אסתר שם מנדה זו מדת הארץ בלו זו פרוגינון והלך זו אנגריא[1]) ובנדרים ובב״ב שם מנדה בלו וכו׳ ואמר רב יהודה מנדה זו מנת המלך (וכן הגי׳ כאן בכי״א ב׳ וילקוט) בלו זו כסף גולגלתא והלך זו ארנונא[2]) וקשה לפרש ולהגיה המלות הזרות שלפנינו, ובפי׳ ב״ר כי״ט וכי״א מפרש פרובגירון (פריבגרון) ג״כ כסף גלגולת, ושם בפי׳ מל״א פרוביגרון (פרוגבירון) מס שנותנים מן ראשם (שנותנין מראשם) ארבעה פשיטים (ד׳ פשיטים) באייא[3]) בלעז אוגרוטיגא (אנגרוטיגא) מעבר, ובערוך ע׳ פרבגרון הועתק מנדה וכו׳ בלו (בלא) זו פרוביגרון (פרובגרון) והלך לאנגורוטינא ולא נתפרש שם, ומן הנמנע לפי כל הגירסאות שציינתי להגיה כאן ובמדרש אסתר בלו זו כריסרגירון[4]) או פרנגירון[5]) ועי׳ בערך מלין צד 193 זקש ביימרעגע ח״ב צד 141 ברילל יאהרביכער ח״א צד 175 פירסט צד 56 וצד 128 גאלדשמיד במ״ע הצרפתי חלק ל״ד צד 211 קרויס צד 63 וצד 298: אמר להון וכו׳. אמר להם המלך מה נעשה וכבר גזרתי שיבנו את ביהמ״ק אמרו לו שלח אמור להם וכו׳: 3 ישנוניה. ישנו אותו, ובכי״ל כתוב ישונתה והוגה ישונתיה ועת״נ: 4 הוון קהלייא וכו׳. היו קהלות העם מקובצים בבקעת בית רמון, ומצמתין כמו מצמת׳ קהלא בירוש׳ סוכה פ״ה נ״ה א׳ ולעיל צד 211 ועד דהומיה מצמתונון (ובדפ״ר וד״ו הגי׳ ג״כ מצמתין, ובמקצת דפוסי׳ נשתבש מצתין), ובהדא בקעתא כמו לעיל צד 125 בהדה עכו וצד 327 בהדה אלסים (וצ״ל במ״י שם באלסים) וצד 688 בהדא טיבריא וכו׳ בהדא פניים וכו׳, ולהגי׳ בחדא עי׳ גם לעיל צד 80 ועי״ע בעמת״ל ח״א צד 452 ובמו״ע ע׳ הדא, ובקעת בית רמון הוזכרה גם באיכ״ר פ׳ על אלה (א׳ ט״ז), ובירוש׳ חגיגה פ״ג ע״ח ד׳ בקעת רימון וכ״ה בכי״ו כאן בהדה בקעת רמון, ובכי״ל וכי״ג הגי׳ בקעתא דבית דמין ועי׳ גרעץ שם צד 426: כיון דאתון וכו׳. כיון שבאו הכתבים שלא יבנו את ביהמ״ק על מכונתו ובתבניתו התחילו לבכות ורצו למרוד במלכות, ושורון בוי״ו ובסמיכות הבינוני כמו בח״נ לקמן פס״ז סי׳ ו׳ שורי עקר וכו׳ ובירוש׳ חגיגה פ״ב ע״ז ד׳ ושורי וכו׳ מצטער וכו׳ ועי׳ דאלמאן צד 89, ובייכין במשקל פעלי ע״ו כמו בירוש׳ תעניות פ״ב ס״ה ב׳ מן גוא דאינון בייכן ובכון וכו׳ ולקמן ריש פפ״ז

1) ἀγγαρεία. 2) ἀννῶνα. 3) baiocco, baïoque (?). 4) χρυσάργυρον. 5) παραγγαρεία.

כתביא שורון בייכין בעיין מטרד על מלכותא. אמרין יעול חד בר נש חכים וישדך ציבורא, אמרין יעול ר׳ יהושע בן חנניה דהוא אסכולוסטיקה דאוריתא, על ודרש אריה טרף טרף ועמד עצם בגרונו, אמר כל דאתי מפק ליה אנא יהיב ליה אגריה, אתא הדין קורה מצרייה דמקוריה אריך ויהיב מקורה ואפקיה, אמר ליה הב לי אגרי, אמר ליה אזיל תהוי מגלג ואמר דעלת לפומיה דאריא בשלם ונפקת בשלם, כך דיינו שניכנסנו באומה זו בשלום ויצאנו בשלום:

לב) ויבאו עבדי יצחק ויגידו לו על אודות הבאר אשר חפרו ויאמרו לו מצאנו מים אין אנו יודעין אם מצאו אם לא מצאו, ממה דכתיב וימצאו שם באר מים חיים (בראשית כו יט) הוי שמצאו מים:

6 ילקוט סס:

1 כתביא ר3, ־ייה ו | שורון] וכ׳, שרון דתרי, שריון א, שרין פ, שריין נר3 | בייכין] ג, בייכן כ, בכיין דא1תר, בכין פי, בכן וא2 | בעיין] ו, בעין א2י, בעון ר2 | ממרד] פוא2כר3, מימרד א1גי, ממרוד ור3, לממרד דתר1 | ** יעול (ייעול א1ר1)] נעול ל | חד ל׳ א2ר1י | בר נש] נכתר1י, ברנש דפואר2 | חכים] פאגכדי, חכם ו, חכימא דת | וישדך] פא1בר2י, ישדל ו0 | ציבורא] ואנתר, צבורא דפכר3י | ייעול גער1 | 2 חנניה] פואדי, ־יא כ, חנינה דגת, ־נא ר3 | ** דהוא (שהוא ע)] דהוה ל | אסכולוסטיקא פג, איסכולוסטיקה ר1, איסכוליסטיקה ו, אסקולסטיכא ע, אסקלוסתיקא י, איסקולוסטיק׳ ר3, אסכולוסטקיא ד, אסכול סקטיא ת, אסכולוטיקא כ, איסבוליכיקא א1, אבוליסטיקא א2, איסטלוסטיקא ר2 | דאורייתא גער | על] פוגכר1י, עאל דאתר2 | ארי | ועמד] ~ לו א2ר, וישב לו י | ואמר פר | 3 כל] ~ מאן א1גכת | מפיק דואגכתר, ומפיק פי | ליה] לה ו, ל׳ י | אנה ו | יהב ונר3, יהיבנא א2ר1 | ליה] לה ו, ל׳ ר2 | אגרה ו, אגרא ר3 | הדן ו | קורא (קוראה א2) | מצרייה] ו, מצרייא פ, מצריא ג, מצראה א1כתער2י, מיציראה דר1 | * דמקוריה ל0דער1] דמקורא לא1ג, דמקורה פכ, דמוקריה א2תר2י, דמוקדה ו | ויהיב] פאער1, ויהב ונכי, יהיב דת | מקורה] פוכ, מקורא א1, מקוריה ער1, מוקרה ג, מוקריה ד1א2תר3, מוקדיה ד, קועי י | 4 לה ו | אגראי ר1 | לה ו | אזיל] פא1ג, אזל ו, זיל דא2תר, ל׳ י | תהוי] פא1י, תהווי וג, תהא דא2תר | *מגלג ו] מגליג ר2, מגלגל לא2נ, מלגלג דתר1י | * ואמר פוא2] ואמ׳ לי1, ואימר ג, ואימ׳ ר2, ואומר דא1ת, ל׳ ר1 | דעלת] פגר2י, דעלית וא2תר1, דעאלת א1, דעאלית ר3, דעילת ד | * לפומיה ל0פוא2נתר3] לפמיה ל, לפומא דא1ר, בפומא י | דאריה א1ר3, ־ייה ו, האריי | לשלם ר3 | ונפקת] פא1גרי, ונפקית דוא2תר3 | לשלם ר3 | 5 שנכנסנו דפואכתי (כך — ויצאנו בשלום ל׳ ג) | באומה] א1, לאומה דפוא2תי | * זו דפאתי] הזו ו, זה ל | 6 ויבאו] פא1גכ, ויבואו דחתי, ויהי ביום ההוא ויבאו ו | * ויגידו — מים א1כ] ויג׳ לו על אוד׳ הבא׳ אש׳ חפ׳ ויאמ׳ לו מצ׳ מים ג, ויגידו לו על אודו׳ הב׳ אש׳ חפרו ויאמ׳ וגו׳ ל, וגו׳ ויאמרו.. מים פ, ויגידו.. אודות.. חפרו ת, ויגידו לו י, וגו׳ ו, ל׳ ד | 7 יודעים ו, מצאו] ~ מים ת | ואם וא1 | ממה] אנכי, מן מה דפת, ומן מה ו | דכ׳ פו, דכת׳ ג, דכתב י1, שכתו׳ כ | 7 הווי ו, הוי אומר חכ מצאו א2, מצאנו א1, שמצאנו כ | 8 מים] פוחאגכת, ~ חיים די |

בכי״ל בייכה היא וכו׳ ועי׳ בעמת״ל ע׳ בוך: 1 יעול וכו׳. יבא אדם חכם וישקיט את ההמון המקובץ, ובכי״ל כתוב נעול חד וכו׳ והגהתי כגי׳ שאר הספרים יעול וכן בכי״ל בסמוך יעול ר׳ יהושע וכו׳, ושדך נרדף עם שדל ועח״נ ובערוך ע׳ שדך א׳ וע׳ שדל: 2 דהוא אסכולוסטיקה וכו׳. שהוא חכם מפואר במדע התורה ודורש טוב לעמו ובחכמתו ובתורתו ידע להשקיט את העם, ובתוספתא סוטה פט״ו אמרו משמת ר׳ יהושע בטלו אנשי עיצה ומחשבה (ועי׳ באגה״ת ח״א צד 156), והוראת אסכולוסטיקה1) מלומד וחכם ועי׳ זקש שם צד 181, ובמאמר שהובא במח״ו סי׳ רצ״ד מאלה הדברים רבא נשתבש אסקלוטין דאורייתא ומפרש שם עמוד התורה, ושם פרטי בירוש׳ ברכות פ״ד ז׳ ד׳ ר׳ תנחום בר איסכולוסקיא, וכתיבת אסכולוסטיק׳ בשני ווי״ן גם בכ״י שציינתי, ובערוך ע׳ אסקולסטיכא הגי׳ ייעול ריב״ח שהוא אסקולסטיכא דאורייתא, ובדפ״ר וד״ו נשתבש אסכולוסטקיא, ובמקצת דפוסי׳ ארכולוסטקיא: על ודרש. נכנס ודרש נשא עליהם המשל אריה טרף טרף ועמד עצם בגרונו אמר כל מי שיבא ויוציא העצם מתוך גרוני אני אתן לו שכרו בא אותו קורא מצרי שחוטמו ארוך והכניס החוטם והוציא העצם אמר לו תן לי שכרי אמר לו לך ותשתבח ותאמר שעלית לפיו של ארי בשלום ויצאת בשלום כך דיינו שנכנסנו באומה זו וכו׳, ובכי״ל כתוב דמקורא אריך והוגה דמקוריה וכ״ה בערוך ע׳ קר ה׳, והגהתי מגלג ועי׳ לעיל צד 335 ובעמת״ל ע׳ גלג, ומפי׳ ב״ר נוסף בילקוט בסוף המשל ונפקת בשלום ואין לך שכר גדול מזה (ובילקוט ד״ו נוסף פירוש המאמר מן פי׳ טרפיזין שלחנות וכו׳ עד קועי צוארו, וליתא בילקוט דפ״ר). וקורה (קורא) מצרייה (מצראה) דמקוריה אריך אין הוראתו כקורא בל״מ (ש״א כ״ו כ׳ וירמיה י״ז י״א), ובערוך שם פי׳ עוף הוא ופיו שמנקר בו ארוך ביותר, ובפי׳ ב״ר כי״ט וכי״א מל״א מפרש קורא מצראה גרואה בלעז2) ובקידושין מ״ד א׳ פירש״י בד״ה כי כרוכיא עגור גרואה, ולדעת ידידי רא״ח לעף קורא כאן מל״ס קורלא ועי׳ במאמרי על הלעזים בפירושי ב״ר הקדמונים בספר היובל לכבוד ידידי ר׳ אריה שווארץ צד 384, וסגנון המשל דומה להמשל על שם הזאב והעגור במשלי איסופוס, ובסיפורים הנדוין המשל בנוסחאות שונות על שם האריה והעוף הנקרא בל״א שפעכט ועי׳ במאור עינים שם ובמבוא למתליא דסופוס הוצ׳ לאנדסבערגער צד 30 ובמ״ח חלק כ״ה צד 197 ובמ״ע דמ״ג חלק נ״ז צד 660 וחלק נ״ח צד 778 ובאגה״ת ח״א צד 160, ובמשלי שועלים לר׳ ברכיה הנקדן משל השביעי משל זאב ועגור ובחידות איזופיטי שנדפסו עם דברי הימים של משה וכו׳ קושט׳ רע״ז החידה מהזאב והעגור הנקרא גוריאי ועי״ע במאמר רמש״ש במ״ע יאהרביכער פיר ראמאנישע אונד ענגלישע ליטעראטור חלק י״ג צד 362: 7 אם מצאו וכו׳. דיש לדרוש לו לא באל״ף ויאמרו לא מצאנו מים ועי׳ סוטה ל״א א׳, וממה דכתיב לעיל וימצאו שם באר מים אנו יודעין שבאר מים חיים הוא, ובתרגום היוני העתיקו ויאמרו לא מצאנו מים3), וכן כתב פילון הבאר אשר חפרו ויאמרו לא מצאנו מים בנתינת טעם על המנע מים מן הבאר ההוא הרביעי ועי׳ במאור עינים פ״ה (ד׳ ווילנא צד 111) ובמ״ע של רא״ג חלק ד׳ צד 169:

1) σχολαστικός. 2) grue, Kranich. 3) καὶ εἶπαν οὐχ εὕρομεν ὕδωρ.

פורע ממנו אדום שנ׳ דודי צח ואדום (שה״ש ה י), בלבוש אדום מדוע אדום ללבושיך וגו׳ (ישעיה סג ב):

לא) ויאמר יעקב מכרה כיום וגו׳ אמר ליה זבין לי חד יום מן דידך, אמר ר׳ אחא כל מי שיודע לחשוב יום אחד ישב אבינו יעקב שליוה בצלו שלעשו:

לב) ויאמר עשו הנה אנכי הולך למות וגו׳ ריש לקיש אמר התחיל מחרף ומגדף, למה לי אין כת׳ אלא למה זה לי בכורה: ד״א הנה אנכי הולך למות שהיה נמרוד מבקשו להמיתו בשביל אותו הבגד שהיה לאדם הראשון, שבשעה שהיה לובשו עשו ויוצא לשדה היו באין כל חיות ועופות שבעולם ומתקבצין אצלו:

לג) ויאמר [יעקב] השבעה לי וגו׳ מה ראה יעקב אבינו ליתן נפשו על הבכורה, דתנינן
40 עד שלא הוקם המשכן היו הבמות מותרות ועבודה בבכורות משהוקם המשכן נאסרו הבמות ועבודה

3 ילקוט כ׳ קי״ט, תנחומא מ״ב תולדות שם: 5 ילקוט שם, בבא בתרא ט״ז ב׳: 6 ילק׳ מכירי תהלים ק״ע סי׳ י״ב; 9 ילקוט שם, ילק׳ מכירי תהלים שם, תנחומא מ״ב תולדות שם, במדבר רבה פ״ד סי׳ ח׳; זבחים פי״ד מ״ד, תנחומא מ״ב שם סי׳ י״ב:

1 ופורע פחאגכים׳ בלבושו י (שם) | * ללבושיך דפאגבתימ] כלבושיך ל, ללבושך וחי (שם) | 2 וגו׳] ובגדיך כדורך בגת פ, ל׳ דוחאנכתי | 3 וגו׳] ו, את בכורתך לי א׳גכ, ל׳ דפא2תי | אמר ליה] גכת, אמ׳ לה ו, אמר לו דפ, א״ל אי | זבין] ד׳ואכי, זבון דת, מכור ג | 4 שיודע] פי, שהוא יודע דואגכת | לחשוב] פגכ, לחשב וא, לחשב ימי הגלות ד, לחשב.. הגולה ת, לחשב כמה שנים י | יום אחד] וא׳גכ, יום א׳ א2, מוצא יום אחד פ, ימצא שיום אחד דת, ל׳ י ; אבינו יעקב] וגכי, יעקב אבינו א1, יעקב דפת | שליוה] ג, שלווה ו, שלוה פכ, בשלווה דאתי1 | בצלו] פא2כתי1, בצילו דוא׳ג | של עשו] ~ יום אחד י1 | 5 ** הולך] הלך ל (וכן בסמוך) | למות דא׳גכתי, למות ולמה זה לי בכורה א2, וגו׳ ו | שמעון בן לקיש וג | 6 אין כת׳] ג, אין כת׳ כאן פכת, אין.. כן ו, אין כתוב כאן ד, אין כתי׳ כאן אי | בכורה] פחגכ, כד״א (בכורה כד״א א1) זה אלי ואנוהו א, מלמד שכפר בזה אלי דת, ל׳ וי | מבקש פאכתימ | להמיתו] פא1ימ, להמית אותו דת, להמית נפשו ו0כ, להמית את נפשו א2ג | 7 אותו ל׳ כ | בגד פא2ימ | שהיה ל׳ א2מ | של אדם א2ימ | שבשעה ל׳ א1מ | לובשו עשו] פגכ, לובש אותו עשו א2, עשו לובשו דו0תי, לובש עשו הרשע מ, אדם הראשון לובשו א1 | והיה יוצא מ, היה יוצא א2 | באין ל׳ ג | חיות ועופות] פ, חיה ועוף חאימ, עופות ת, עוף דו0ג | 8 מתקבצין ג | אליו א1 | 9 * יעקב א1] ל׳ לדפוא2גכתימ | וגו׳] כיום א1ת, כיום וישבע לו וימכר את וגו׳ ו, ל׳ דפא1גימ * | אבינו] יעקב פוכי, אבינו יעקב דגת, יעקב אמ | ליתן] פוחא1גכי, שנתן דא2תמ | דתנן חי | 10 במות פוא2 | ומשהוקם ו | ᵒ נאסרו הבמות] נאסר הבמה ד |

טוב שם הגי׳ לבושו מאודם שנאמר אנשי חיל וכו׳: 1 ללבושיך. בכי״ל נשתבש בלבושיך והגהתי, והיו״ד במקום סגול ועי׳ במ״י לעיל צד 382 ועי״ע בתנ״ך הוצ׳ גינצבורג: 3 זבין לי. מכור לי יום אחד משלך וכדאמר ר׳ אחא כל מי שיודע לחשוב יום אחד ישב אבינו יעקב בשלווה בצלו של עשו, והמאמר סתום, ובשכל טוב שם הועתק א״ל הב לי יום חד מדידך א״ר אחא כל מי שיודע לחשוב יום אחד ישב וכו׳ בשלוה שלא היה בצל עשו, ובדפוסי׳ הגי׳ כל מי שהוא יודע לחשב ימי הגלות ימצא שיום אחד ישב וכו׳, ובתנחומא מ״ב שם איתא מכרה כיום אמר ר׳ אחא מי שהוא יודע לחשוב כראוי לא נטלו ישראל בעולם הזה אלא אלף שנים שיומו של הקב״ה אלף שנים הן שנאמר כי אלף שנים, וכן מפרש כאן בפי׳ ב״ר כי״ט וכי״א מכור לי חד יומא דידך (מכור חד יום מדידך) מיומו של הקב״ה אלף שנה כלומר אלף שנה אהיה בריוח אצלך, ואולי גם זה טעם הרמז בכי״ל איש תם ת׳ם׳ אלף שנים רוצה להיות יעקב יושב אוהלים בגלות בין האומות ועי׳ במ״י לעיל צד 694, והגי׳ שליוה איתא גם בכי״ג ועח״נ, וטעם בצלו של עשו כמו או בטולך או בטולא דבר עשו בגיטין י״ז א׳ ועי׳ גם במשנת דרבי אליעזר: 6 אלא למה זה וכו׳. בכי״א א׳ וב׳ מסיים בד״א זה אלי ואנוהו, וכן מפרש בפי׳ ב״ר כ״י התחיל מחרף ומגדף למה זה לי כנגד שכינה משום שנאמר זה אלי ואנוהו, ובשכל טוב שם התחיל מחרף וכו׳ למה לי אכ״כ אלא למה זה לי כפר בעיקר אמר שאין לו חלק בהקב״ה דכתיב ביה זה אלי וכו׳, ובלק״ט למה לי לא אמר אלא למה זה לי כלומר אין לי חלק בהקב״ה שנקרא זה אלי וכו׳ והוא כהדרש בב״ב שם וכפר בעיקר כתיב הכא למה זה לי וכתיב התם זה אלי וכו׳, ובדפוסי׳ וכי״ת נוסף מלמד שכפר בזה אלי, ובלק״ט איתא עוד למה זה לי ואין זה אלא הקב״ה שנאמר זה ה׳ קוינו לו: 7 בשביל אותו הבגד. משמע שהוא כתונת עור שעשה הקב״ה לאדה״ר ובא ביד עשו וכמו שדרשו בתנחומא מ״ב תולדות סי׳ י״ב מהו כתנות עור בגדי כהונה גדולה שהלבישן הקב״ה שהיה בכבודו של עולם ועוד שנו רבותינו עד שלא הוקם המשכן היו הבמות מותרות והעבודה בבכורות לכך הלביש הקב״ה לאדם בגדי כהונה שהיה בכורו של עולם בא נח ומסרן לשם ושם מסרן לאברהם ואברהם מסרן ליצחק ויצחק מסרן לעשו שהיה בכורו וכו׳ ועי׳ במ״י לעיל צד 197, ובברייתא פסחים נ״ד א׳ ב׳ עשרה דברים נבראו בערב שבת בין השמשות ואלו הן וכו׳ ויש אומרים אף בגדו של אדה״ר (ובד״ס גם הגי׳ אף בגדיו של וכו׳) ופירש״י שם בגדו של אדה״ר שהיו חקוקות בו כל מין חיה ובהמה והוא נמסר לנמרוד על כן יאמר כנמרוד גבור ציד ועשו הרגו ונטלו לפיכך היה איש ציד והן שכתוב בהן החמודות אשר אתה בבית ואני שמעתי בגדיו של אדה״ר היינו כתנות עור שהיו לו, ומ״ש והוא נמסר לנמרוד וכו׳ הוא כהאגדה בפדר״א פכ״ד ברך נח ובניו וכו׳ הכתונת שעשה הקב״ה לאדם וחוה היתה עמם בתיבה וכשיצאו מן התיבה לקחה חם בן נח והוציאה עמו והנחילה לנמרוד ובשעה שהיה לובש אותה היו כל בהמה חיה ועוף באין ונופלין לפניו וכו׳ ועוד שם עשו וכו׳ ראה את הכתונת שעשה הקב״ה לאדם ולחוה על נמרוד וחמד אותה בלבו והרגו ולקח אותה ממנו וכו׳ וכן האגדה לקמן פס״ה סי׳ ט״ז בגדי עשו וכו׳ החמודות מה שחמד מנמרוד וכו׳ ועיי״ש ואגדות חלוקות הן, וכל המאמר ד״א הנה אנכי הולך וכו׳ חסר בכי״ו בגוף הספר והושלם בגליון בכתב אחר: 9 ויאמר יעקב וכו׳. תימה שבכי״ל ובשאר כ״י (חוץ מכי״א א׳)

בכהנים, אמר יהיה רשע זה עומד ומקריב לפיכך נתן נפשו על הבכורה הה״ד כי לדם אעשך ודם ירדפך אם לא דם שנאתה ודם ירדפך (יחזקאל לה ו), ועשו היה שונא את הדם, ר׳ לוי בשם ר׳ חמא בר׳ חנינה (אמר) זה דם המילה, ר׳ לוי בשם ר׳ שמואל בר נחמן זה דם הבכורה בקרבנות, רבנין אמ׳ ישנאתה דמו שלאדם בגופו הה״ד ויאהב קללה ותבואהו ולא חפץ בברכה וגו׳ (תהלים קט יז), ר׳ לוי בשם ר׳ חמא בר׳ חנינה לא חפץ בבכורה, ר׳ הונא אמר זה דם הקרבנות שהיא קרוי ברכה כמה דאת אמר מזבח אדמה וגו׳ (שמות כ כא):

יד לד) ויעקב נתן לעשו לחם ונזיד עדשים מה עדשה זו עשויה כגלגל כך העולם עשוי כגלגל, מה עדשה זו אין לה פה אף אבל אין לו פה, אבל אסיר לדבר, מה עדשה זו יש בה אבל

1 ילק׳ יחזקאל ר׳ שע״ד: 3 סדר אליהו רבה פכ״ד (פכ״ג): 4 ילק׳ תהלים ר׳ תתס״ח: 7 ילקוט ר׳ קי״ס, בבא בתרא שם: 8 תנחומא מ״ב תולדות סי׳ ג׳, פדר״א פ׳ ל״ס:

1 אמר] ~ כלום ב | ** יהיה (יהא י)] יהיה זה ל | הרשע הזה ו | 2 שנאתה] א[1] שנאת דפוא[2]גכתימ | היה] פואגכימ, הוא דת | * ר׳ לוי — המילה] ר׳ לוי.. בר חנינה זה.. המילה ג, ר׳ לוי.. בר חנינא זה.. המילה י (יחזקאל), ר׳ לוי.. ביר׳ חנינה (בר׳ חנינא כ, בר חנינא א, ב״ח מ) אמ׳ זה.. המילה ואכמ, ר׳ לוי בשם ר׳ חמא א׳ זה.. המילה פ, ר׳.. בשם ר׳ חנינה אמ׳ זה.. המילה ל, ר׳ חמא אמר.. מילה ח, ר׳ לוי אמר.. המילה י, ר׳ שמואל בר נחמן אמר זה דם בכורה בקרבנות דת | 3 ר׳ לוי — בקרבנות] גכ, ר׳.. אמ׳ זה.. בקורבנות ו[0], ר׳.. נחמני.. זה.. בקרבנות י (שם), ר׳ לוי בש״ר שמואל אמר (אמ׳ בש״ר שמואל א[2]) זה.. בקרבנות א, ובשם ר׳ שמו׳ א׳ זה.. בקרבנות פ, ר׳ שמואל אומר זה הבכורה בקרבנות ח, ר׳ שמואל בר נחמן אמר זה דם הקרבנות י, ר״ל בש״ר חמא זה דם הבכורה וקרבנות מ, ר׳ לוי אמר זה דם של מילה דת | 4 רבנין] אנימ, רבנן דפוכ, ורבנין י (שם) | שנאתה] וחג, שנאת דפא[2]כתי, שונא א[1]ר[1], שהיה שונא מ | דם של א[2], דם י (שם) בגופו] ואתה הורגו י | ותבואהו — וגו׳] ותבואהו.. בברכה א[1]י, ותבואהו.. הברכה ותרחק ממנו א[2]גכ, ותבואהו דת, וגו׳ ו, ותבואהו וכתיב ותבא כמים בקרבו וכשמן בעצמותיו מ | 5 ** ר׳ לוי] ר׳ הונא ור׳ לוי ל | * ר׳ — חנינה] ר׳ חמה ביר׳ חנינה ו, ר׳.. בר חנינה ג, ר׳.. בר (בר׳ כ) חנינה א[1]כי (תהלים) מ, ר׳ חמא דפא[2]ת, ר׳ חנינה ל | ולא חפין בבכורה י, לא.. בבכורה ותרחק ממנו פ, לא חפץ בברכה ולא (לא חאגמ) חפץ בבכורה והאגי (שם) מ, ולא.. בברכה ולא.. בכורה ד, ולא.. ולא.. בבכורה ותרחק ממנו ת | ר׳ חונא וחג, רב הונא מ | 6 וגו׳] תעשה לי דפוכתמ, תעשה לי וגו׳ י (שם), תעשה לי וכתיב (לי וגו׳ א[2]) אבוא (אבא א[1]י) אליך וברכתיך אי, תעשה לי וגו׳ עד וברכתיך ג | 7 * לחם — עדשים ל[0]דפאגכתי] לחם ו, וגו׳ ל | זו ל׳ פ : עשויה] עשוייה ע, ל׳ וא[2] | גלגל א[2] | כל העולם כולו גכ, כל.. כלו א[2] | 8 גלגל א[2] | מה] ומה פ, ל׳ ע | עדשים אין להם א[2] | * אף — לדבר ע] אף אבל אין לה פה.. לדבר ל, אף אבל אסור לדבר א[2], כך אבל אסור לדבר וא[1]גכ, כך אבל אסור לו לדבר ד, כך אבל שמת לו מת אסור לו לדבר ת | ומה א[2] | לה ג | אבל] שמחה י |

ובדפוסי׳ ובילקוט וילק׳ מכירי חסר מלת יעקב. ולנכון בלק״ט ושכל טוב צד 100 ובמה״ג ויאמר יעקב השבעה וכו׳, ובשכל טוב צד 102 הועתק מה ראה יעקב ליתן נפשו על הבכורה דתנן וכו׳ ועח״ג, והלשון במשנה זבחים שם עד שלא וכו׳ היו הבמות וכו׳ משהוקם וכו׳ ונאסרו הבמות, ובדפ״ר וד״ו בשיבוש כאן ונאסר הבמה: 2 היה שונא וכו׳. בתמיה, ובלק״ט מפרש וכי עשו שונא הדם היה והלא רשע רוצח היה אלא ר׳ לוי בש״ר חמא בר חנינא אמר זה דם המילה שכפר בה ר׳ לוי בשם ר׳ שמואל אמר זה דם הקרבנות שכפר בהן וכו׳, ובשכל טוב שם ר׳ חמא בר חנינא אמר זה דם ברית מילה, ובכי״ל הגי׳ ר׳ לוי בש׳ ר׳ חנינה אמר זה דם המילה וכן בסמוך ור׳ לוי בשם ר׳ חנינה לא חפץ וכו׳ והגהתי בשתי הפעמים בשם ר׳ חמא בר׳ חנינה ועח״ג, וגם בדפ״ר וד״ו הגי׳ זה דם בכורה בקרבנות ומפרש בחי׳ הרש״ש ששנא את הבכורה אשר ע״י זורקים דם בקרבנות ועי״ע שמות רבה ריש פכ״ז עשו בטל את הקרבנות, והדרש ורבנין אמ׳ שנאתה וכו׳ מפרש בפי׳ ב״ר כי״ט שונא דמו של אדם בגופו שונאו עד להורגו ומוציא דמו מקרבו, ומשמע שר״ה בשם רחב״ח דורש ולא חפץ בברכה בהיפוך האותיות ולא חפץ בבכורה ועמ״כ, ור״ה אמר זה דם הקרבנות כד״א מזבח וכו׳ וס״ד אבוא אליך וברכתיך, ובכי״א א׳ וב׳ ובילקוט הגי׳ כן וכתיב אבוא (אבא) אליך, ובכי״ג מזבח וכו׳ תעשה לי עד וברכתיך, ולשון המאמר בתנחומא מ״ב שם סי׳ ד׳ ויאמר עשו הנה אנכי הולך וכו׳ ולמה זה לי בכורה ורוח הקודש אומרת ויאהב קללה ותבואהו ולא חפץ בברכה ותרחק ממנו כיצד היו הבכורות מקריבין עד לא הוקם המשכן היה העבודה בבכורות וכל מי שהיה מקריב היה ראוי להתברך שנאמר מזבח אדמה וגו׳ אבא אליך וברכתיך אמר עשו אין אותו האיש רוצה לא להקריב ולא להתברך א״ל הנביא אם לא דם שנאת ודם ירדפך אמר ר׳ לוי בשם ר׳ חנינא בן חמא זה דם הקרבנות ששנא להקריב להקב״ה ורבותינו אומרים זה דם המילה שמשך לו ערלה שנאמר שלח ידו בשלומיו חלל בריתו ד״א אם לא דם שנאת ועשו שונא את הדם אביו מברכו בדם והוא בטוח בדם שנאמר ועל חרבך תחיה ואומר לו אם לא דם שנאת אלא ששנא נפשו של אדם שהיא נתונה בגופו לפיכך אמר למה זה לי בכורה, ובבמ״ר שם את סבור שמא על חנם אמר יעקב לעשו שהוא מוכר (כ״ה בדפ״ר וד״ו) לו את הבכורה לאו אלא שהיה יעקב מבקש להקריב ולא היה יכול מפני שלא היה בכור אמר עשו מה אני מבקש מן הבכורה הזאת שנ׳ הנה אנכי הולך למות וגו׳ באותה שעה נתנבא עליו יחזקאל ואמר לו אם לא דם שנאת ודם ירדפך וכי שונא היה עשו את הדם הרי כמה צדיקים הרג כמה חסידים הרג והוא אמר אם לא דם שנאת וכו׳ אלא אמר לו אם לא דם הקרבן שנאת שהיה בכור והבכורות מקריבין לפיכך ודם ירדפך וכו׳, ובסא״ר שם כי לדם אעשך וגו׳ דם מילה שנאת דם אעשך לרבים: 8 אף אבל וכו׳. וכן הועתק בערוך ע׳ עדש ה׳ מה עדשה זו עשוייה וכו׳ עדשה זו אין לה פה אף אבל אין לו פה אבל אסור לדבר ועח״ג, ובב״ב שם מה עדשה זו אין לה פה אף אבל אין לו פה ד״א מה עדשה זו מגולגלת אף אבילות מגלגלת ומחזרת על באי העולם וכו׳ ועי׳ בד״ס, ופי׳ רגמ״ה שם עדשה שאין לה פה שאין לה שום ביקוע, ופירש״י שם אבל אין לו פה שהוא יושב ודומם עדשין אין להן פה כמו שיש לפולין ולשאר מיני קטניות כמין סדק ועי׳ גם בפירש״י עה״ת, ובלק״ט פ׳ ויזד יעקב וכו׳ ומתחלה היו מנחמין בעדשים לפי שאין לעדשים פה כמו לאפונים ולאפולים ולשאר מיני קטניות ועוד שהוא עגול ומתגולל: יש בה אבל וכו׳. בתנחומא מ״ב

ויש בה שמחה כך אבל שלאבינו אברהם שמחה שנטל יעקב את הבכורה:

ויאכל וישת הכנים עמו כת שלפריצים, אמ׳ ניכול דידיה וניחוך עליה ורוח הקודש אמ׳ ערוך השלחן (ישעיה כא ה), סדר פתורא, צפה הצפית (שם שם) סדר מנרתא, אמר ר׳ אבא בר כהנא אית אתרין דקריין למנרתא צפיתא, קומו השרים (שם שם) זה מיכאל וגבריאל, משחו מגן (שם שם) כתבו בכורה ליעקב, תני בר קפרא ולפי שהיו משחקים, ומנין שהקב״ה מסכים עמהם שנ׳ כה אמר י״י בני בכורי ישראל (שמות ד כב):

ויקם וילך ר׳ לוי אמר יצא עולמו עמו:

ויבז עשו את הבכורה ומה ביזה עמה, אמר ר׳ לוי תחיית המתים ביזה עימה הה״ד בבוא רשע בא גם בוז ועם קלון חרפה (משלי יח ג) בבוא רשע זה עשו שנ׳ וקראו להם גבול

2 ילקוט שם, ילק׳ ישעיה ר׳ רפ״ח (ת״כ): 3 עיר הטירים רבה פ׳ על משכבי (ג׳ א׳): 5 תנחומא מ״ב שם סי׳ ד׳: 7 ילקוט ר׳ קי״א: 8 ילקוט שם, ילק׳ מכירי כ״י מלאכי א׳ ד׳: בבא בתרא שם, פסיקתא רבתי פי״ב (מ״ח א׳): ילק׳ משלי ר׳ תתקנ״ו, לקמן פס״ד, תנחומא מ״ב שם:

1 לה ג | שמחה] אבילות י | כך] אף א | אבל] זה אבל פ, אותו היום כ | של] א, שמת דפיגתי, שמת בו כ |, אברהם אבינו גת, אברהם פאי | היה שמחה א¹, היה בו שמחה א¹, ושמחה י | שנטל] שקנה ח | את ל׳ י | 2 עימו ג | פריצין פ, פרוצים ו | אמ׳] י¹, אמרין דפוא¹גבת, אמרי א², ואמ׳ י¹ (ישעיה) *ניכול דוחאגכתרין] נאכול ל, נאכל פ | מדידיה י, מן דידיה ח | *וניחוך] ל⁰דחאגרי¹, ונייחוך ו, וניחוד ל, ונדחוך פ, וגיחוך ת | עליה] ר, עלוי פוגת, עילוי ח, עלוהי א, עילויה כי, עליו ד | הקודש] ותי, הקדש דפאכי (שם), הק׳ ג | אמר י¹, אומרת דפוחת, מכרזת אגי (שם) | 3 השולחן כי | * סדר פתורא ל⁰דפא²כי (שם)] סדר פתורה וא¹גי, ל׳ ל | מנרתה ו | 4 * אתרין פא²גב] איתרין ו, איתריין ל, אתרא דא¹תעי | דקרין ע, דקראין ו, דקרון ג | למנרתה ו, מנרתא כ | צפייתא א², צפית ג | 5 הבכורה וי, את הבכורה גי (שם) שהבכורה דפאכת | לפי אר | משחקים] ג, משחקין פוא², כמשחקים חכרי¹, כמשחקין א¹, כמשחקי׳ (כמשחקים ת) הסכים הקב״ה ושחק עמהם וקיים הבכורה ליעקב דת | ומנין] ואג, ומניין כ, מנין פחי, מניין דת | שהקב״ה — עמהם] האגכ, שאף הקב״ה.. עמהם ו, שהסכים הקב״ה עמהן פי¹, ל׳ דת | 7 יצא — עמו] יצא עולמו וא¹, יצא עמו ג, הלך עמו כ, יצא מעולמו ח, מעולמו יצא דת, יצא בזיונו עמו פר, יצא הוא ובזיונו עמו י, יצא סריותיה עמו א² | 8 מה י | ביזה] פא²גכ, בזה דותא¹ימ (וכן בסמוך) | **עמה] עמו ל | ר׳ לוי אמ׳ ג | עימה] ו, עמה דפאגתי | *הה״ד דפא¹תי] ה״ה כ, הדהי ג, הוא ו, כד״א א², אמ׳ ר׳ לוי הה״ד ל | בבא פא¹כי | 9 ועם — חרפה] פאגכ, וגו׳ ו, ל׳ דת | בבא פוא¹כ | עשו הרשע ג |

שם ומה היה התבשיל עדשים שמקדם היו מכניסין אל האבל עדשים ולבית המשתה עדשים, ובפדר״א שם ר׳ אליעזר אומר העדשים מאכל צרה ואבל הם תדע לך כשנהרג הבל היו אבותיו אוכלין על אבלו מאכל עדשים באבל ובצרה וכשנשרף הרן וכו׳ ויעקב היה אוכל מאכל עדשים באבל ובצרה על שהיתה מלכות ושררה ובכורה של עשו ובאותו היום מת אברהם אבינו זקנו וכו׳ ועי׳ לעיל צד 694: 2 הכנים עמו. נר׳ שדרשו יתור הלשון ויאכל וישת שהיה שם אכילה ושתיה הכנים עמו כת של פריצים וליצנים אמ׳ נאכל משלו ונלעג עליו (ובשכל טוב צד 100 גורס ומפרש והכנים עמו כת של פ ז ר נ י ם א מ ר נאכל ונשתה ונלעג וכו׳) ורוה״ק אמ׳ ערך השלחן צפה הצפית אכול שתה קומו השרים משחו מגן כתבו בכורה ותהיו מגינים לו ומפרש ערוך השלחן סדר פתרא (ובת״י ישעיה שם סדרו פתורין, ובכי״ל הושלם סדר פתורא ביני שיטי) צפה הצפית סדר מנרתא זקוף המנורה וכדאמר ראב״כ אית אתרין וכו׳ יש מקומות שקורין למנורה צפיתא, ובערוך ע׳ צף י״ב הגי׳ א ת ר א דקרין למנרתא וכו׳, וברד״ק ישעיה שם אית אתרא דקרייא מנרתא וכו׳, וברש״י שם צ ו ו ח י ן למנרתא וכו׳, ולהדרש קומו השרים מיכאל וגבריאל עי׳ לקמן ריש פע״ת מיכאל וגבריאל הן הן שרים שלמעלה וכו׳, ובשהש״ר שם בשיטה ד״א על משכבי בלילות זה לילה של בבל וכו׳ דרשו ערוך השלחן סדרת פתורא צפה הצפית אקימת מנרתא אדלקת בוצינה (ובילק׳ ישעיה שם צפה הצפית אקים מנרתא) קומו השרים זה כרש ודריוש משחו מגן קבלו מלכותא וכו׳: 5 ולפי שהיו משחקים. עשו והפריצים אמ׳ רוה״ק כן ערוך השלחן וכו׳, ובפי׳ ב״ר כ״י גורס ומפרש לפי שהיו כ מ ש ח ק י ם שהיו סבורין לעשות שחוק ביעקב הסכים הקב״ה ושחק עמהם וקיים הבכורה ליעקב דכתיב בני בכורי ישראל, וכן שינו הגי׳ בדפוסי׳ ועח״נ ובמ״י לעיל צד 484, ובתנחומא מ״ב שם ויבז עשו כסבור שהוא שוחק עם יעקב והקב״ה מסכים מלמעלה שנאמר כה אמר י״י בני בכורי וכו׳: 7 יצא עולמו עמו. העוה״ז שנעשה חלקו כשמכר את הבכורה ועולמו של יעקב הוא העולם הבא שנתן נפשו על הבכורה לעמוד ולהקריב, ובילקוט ר׳ קי״א האגדה מכרה כיום את בכורתך לי אמרו כשהיו יעקב ועשו במעי אמן א״ל יעקב לעשו אחי שני עולמות לפנינו העולם הזה ועולם הבא העולם הזה יש בו אכילה ושתייה ומשא מתן לישא אשה ולהוליד בנים ובנות אבל העולם הבא אין בו כל המדות הללו רצונך טול אתה העולם הזה ואני אטול העולם הבא שנ׳ מכרה כיום את בכורתך לי כאותו היום שהיו בבטן אמם מיד כפר עשו בתחיית המתים שנ׳ הנה אנכי הולך למות אותה שעה נטל עשו חלקו העולם הזה ויעקב נטל חלקו העולם הבא וכו׳ ועי׳ לקמן פע״ח סי׳ י״ד ובסדר אליהו זוטא פי״ט ובנספחים לסא״ז לרמא״ש צד 26, ובלק״ט הגי׳ יצא מעולמו ועח״נ ובוי״ר פל״ב סי׳ ג׳, ובשכל טוב צד 103 מפרש ויקם וילך יצא מידי עולמו מה שביזה את הבכורה: 8 ומה ביזה עמה. דכתיב ויבז עשו את הבכורה ודורש ר״ל את לרבות תחיית המתים, וכן מפרש בלק״ט את לרבות וכו׳, ובב״ב שם יליף וכפר בתחיית המתים דכתיב הנה אנכי הולך למות וכן בפסי״ר שם והוא כפר בתחית המתים הנה אנכי הולך וכו׳ ועי׳ במ״י לעיל צד 695: הה״ד בבוא וכו׳. בכי״ל נכפל כאן כנר׳ בט״ס אמ׳ ר׳ ל ו י הה״ד וכו׳, וכל זה הדרש בבוא רשע וכו׳ הוא כסגנון הפתיחות והוא ג״כ לפנינו לקמן פס״ד הפתיחה השלישית ר׳ לוי פתח בבוא רשע וכו׳ ועי׳ מ״ש לעיל סוף פנ״ח על המאמר הה״ד רודף צדקה וכו׳: 9 וקראו להם וכו׳. והכתוב מדבר באדום כי תאמר אדום וכו׳, ובשכל טוב שם איתא בבא רשע זה עשו

רשעה (מלאכי א ד), בא גם בוז שבא וביזיונו עמו, ועם קלון חרפה שנתלוה לו קלונו שלרעב, ואין חרפה אלא רעב כמה דאת אמר אשר לא אתן אתכם עוד חרפת רעב בגוים (עי׳ יואל ב׳ יט) ויהי רעב בארץ וגו׳:

פרשה סד

א כו א) ויהי רעב בארץ מלבד הרעב הראשון וגו׳ כת׳ יודע י״י ימי תמימים וגו׳ (תהלים לז יח) יודע י״י ימי תמימים זה יצחק, ונחלתם לעולם תהיה (שם שם) גור בארץ הזאת, לא יבושו בעת רעה (שם שם יט) בעת רעתו של אבימלך, ובימי רעבון ישבעו (שם שם) ויהי רעב בארץ מלבד הרעב הראשון וגו׳:

ב לא ירעיב י״י נפש צדיק (משלי י ג) זה יצחק שנ׳ גור בארץ הזאת וגו׳, והות רשעים יהדוף (שם שם) זה אבימלך, לא יבושו בעת רעה (תהלים לז יט) [בעת רעתו של אבימלך, ובימי רעבון ישבעו (שם שם) ויהי רעב בארץ וגו׳]:

ר׳ לוי פתח בבוא רשע (שם יח ג) זה עשו הרשע, בא גם בוז (שם שם) שבא ביזיונו עמו,

4 ילקוט ר׳ קי״ח, ילק׳ ומכירי תהלים ל״ז סי׳ כ״ס, ועי׳ לעיל לד 619 ולד 670: 6 ילק׳ תהלים ר׳ תש״ל: 8 ילקוט ר׳ קי ח, ילק׳ משלי ר׳ תתקמ״ה: 11 לעיל לד 699:

1 וביזיונו] ג׳ ובזיונו כ׳ הוא וביזיונו א²׳ הוא ובזיונו פ׳ בזיונו דות | עימו ו | שנתלווה תי׳ שניתלווה ן | לו] עמו י | 2 * אשר — בגוים ד¹פו⁰] ראיתי אשר.. בגוים ל׳ למען אשר.. בגוים א¹׳ אשר לא וגו׳ רעב בגוים ן׳ אשר.. אתכם חרפת רעב בגוים כ׳ ולא אתן אתכם עוד חרפת.. בגוים א²גים׳ לא אתן.. בגוים ח׳ אשר לא תקחו עוד חרפת.. בגוים דת | ויהי — וגו׳] ויהי.. בארץ מלבד ן׳ ל׳ דפחאגכתימ: 4 מלבד — וגו׳] מלבד.. הראשון אשר כ׳ מלבד.. הראשון אג׳ מלבד פ׳ וגו׳ ן׳ ל׳ דתי | כת׳] פגבי¹׳ כתי׳ אמ׳ ל׳ דות | * יודע — וגו׳ ן] יודע.. וגו׳ גור בארץ הזאת כת׳ לא יבשו בעת רעה ל׳ ל׳ דפאגכתימ. 5 זה יצחק ל׳ פני | 6 הזאת] ~ ואהיה עמך פ | לא] כת׳ ~ ג׳ כתי׳ ~ י | * יבושו] יבשו ד | רעה] ~ ובימי רעבון לא ישבעו לא יבושו בעת רעה גכ | בעת רעתו] ברעתו | 7 * מלבד — וגו׳ ן] מלבד.. הראשון לא¹כ׳ וגו׳ פ׳ ל׳ דא²גתימ | 8 לא] כת׳ ~ פגב | צדיק] ~ וגו׳ לא ירעיב י״י נפש צדיק ן׳ והות רשעים יהדוף לא.. צדיק גכ | וגו׳ ל׳ (שנ׳ — וגו׳ ל׳ א) | והוות וא¹תי (משלי) | 9 יהדף פא¹ג | * לא — רעה פו] לא יבשו.. רעה כ׳ לא יבושו.. רעה וגו׳ ל׳ ל׳ דאגתי | * בעת רעתו — וגו׳ ן] ברעתו.. וגו׳ ן׳ ברעתו.. בארץ פכ׳ ל׳ לדאגתי | 11 ר׳ לוי — * אשר (ראיתי אשר ל) לא — רעב וגו׳] ר׳ לוי.. בבא רשע בא גם וגו׳ בבא רשע זה עשו בא.. ביזיונו (וביזיונו ן⁰) עימו.. שניתלווה לו.. אין חרפה.. הכ׳ דת׳ אשר לא אתן אתכם עוד חרפת וגו׳ ן׳ ר׳ לוי.. בבא רשע בא גם בוז בבא.. עשו הרשע בא.. בזיונו עמו.. שנתלוה לו.. ואין חרפה.. כמה דתימר לא אתן אתכם עוד חרפת רעב בגוים כ׳ ר׳ לוי.. בבא רשע שנ׳ וקראו לחם גבול רשעה וכו׳ בא.. שבא הוא ובזיונו עמו ועם קלון חרפה ויהי רעב ואין רעב אלא חרפה כד״א לא אתן

הרשע שנאמר ויבא עשו מן השדה בא גם בוז שבא לבזות את דבר בוראו ותחיית המתים והעולם הבא וכו׳: 1 שנתלוה לו וכו׳. שבא הרעב לרגלו ויבז עשו וכו׳, מיד ויהי רעב בארץ וכו׳, ונתלוה בבנין נתפעל כמו בתנחומא וישלח סי׳ ג׳ וירדו אחרים ונתלוו לו: 2 אשר לא אתן וגו׳. כ״ה בדפ״ר ובכי״פ וכן הוגה בכי״ו, ובכי״א ב׳ ובכי״ג ובילקוט כאן ובילק׳ משלי ובילק׳ מכירי מלאכי הגי׳ ולא אתן אתכם עוד חרפת רעב וכו׳, ובכי״ח לא אתן אתכם עוד חרפת רעב וכו׳, ויש כאן עירבובי פסוקים מיואל ב׳ י״ט ויען י״י ויאמר לעמו הנני שולח לכם את הדגן והתירוש ולא אתן אתכם עוד חרפה בגוים ויחזקאל ל״ו ל׳ והרבתי את פרי העץ ואת תנובת השדה למען אשר לא תקחו עוד חרפת רעב בגוים ועי׳ במ״י לעיל צד 35 צד 142 וצד 183, ובכי״ל נשתבש עוד. ראיתי אשר לא אתן וכו׳ וכ״ה בכי״ל גם לקמן פס״ד ועח״נ שם, ובכי״א א׳ למען אשר לא אתן וכו׳, ובד״ו וכי״ת הוגה כאן אשר לא תקחו עוד וכו׳, ובשכל טוב שם למען אשר לא תקחו עוד וכו׳, ובעקידה שער כ״ג שבא הוא ובזיונו וכו׳ ואין חרפה וכו׳ שנאמר לא תקחו עוד וכו׳, ולשון המאמר בתנחומא מ״ב שם ויבז עשו בבא רשע בא גם בוז מה עשו שנאמר ויבז עשו ויבא קלון שבא הרעב לרגלו שנאמר ויהי רעב בארץ, וכן סיום הדרש כאן לפי הגי׳ שבכי״ל וכי״ו ויהי רעב וכו׳ ונסמכה הפרשה לפרשה שלאחריה ועי׳ במ״י לעיל סוף פ״ס:

פרשה סד. בכי״א א׳ פס״ב, ובדפ״ר נסמן פס״ג, ובמקרא כאן פרשה פתוחה: 5 גור בארץ וכו׳. וס״ד ואהיה עמך ואברכך כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל וכו׳, ובפי׳ ב״ר כ״י מפרש יודע י״י ימי תמימים שמספיק ימיהם בטוב בלא חרפת רעב ועי׳ לעיל צד 619 וצד 670 ובמ״י שם, ובכי״ל מעורבב לשון הפתיחה כת׳ יודע י״י ימים תמימים וגו׳ גור בארץ הזאת כת׳ לא יבשו בעת רעה יודע י״י ימי תמימים זה יצחק ונחלתם לעולם תהיה גור בארץ הזאת לא יבושו וכו׳, ובכי״ג וילקוט כאן ג״כ כת׳ לא יבושו וכו׳ כאלו שתי פתיחות לפנינו כאן: 6 בעת רעתו וכו׳. בשנת הרעב שהיתה עת רעה גם לאבימלך ולארצו, ובשאר הספרים הגי׳ ברעתו של אבימלך, ודוחק הפירוש שבאו עליו לסטים כהדרש למטה סי׳ ט׳: 7 ויהי רעב בארץ וכו׳. וכת׳ ויזרע יצחק בארץ ההיא וימצא בשנה ההיא מאה שערים וכו׳: 9 זה אבימלך. שאמר כמעט שכב אחד העם את אשתך וכו׳, וטעם הות רשעים וכן הות נפשו (מיכה ז׳ ג׳), ואולי דורש הות לשון קיום והויה, ובתרג׳ משלי שם וקינינא דרשיעי נסחוף, ובדפוסי׳ וכי״א א׳ וב׳ וכי״ג וכי״ת חסר סיום הפתיחה, ובכי״ל מקוטע לא יבושו בעת רעה וגו׳ והשלמתי כסיום הפתיחה שלפניה, ותימה שהורכבו כאן שני פסוקים שונים לפתיחה אחת ועי׳ לעיל צד 142: 11 ר׳ לוי פתח וכו׳. בדפוסי׳ וכי״א א׳ וב׳ וכי״ת נשמטה פתיחה

ועם קלון חרפה (שם שם) שנתלוה לו קלונו שלרעב, ואין חרפה אלא רעב כמה דאת אמר אשר לא אתן אתכם עוד חרפת רעב וגו' (עי' יואל ב יט) [ויהי רעב בארץ וגו]:

ויהי רעב בארץ עשרה רעבון באו לעולם, אחד בימי אדם הראשון שנ' ארורה האדמה בעבורך (בראשית ג יז), ואחד בימי למך מן האדמה אשר אררה י"י (שם ה כט), ואחד בימי אברהם שנ' ויהי רעב בארץ וירד אברם מצרימה וגו' (שם יב י), ואחד בימי יצחק שנ' ויהי רעב בארץ מלבד הרעב הראשון וגו', ואחד בימי יעקב כי זה שנתים הרעב בקרב וגו' (שם מה ו), [ואחד בימי שפט השופטים שנ' ויהי בימי שפט השופטים ויהי רעב בארץ וגו' (רות א א)], ואחד בימי דוד שנ' ויהי רעב בימי דוד וגו' (ש"ב כא א), ואחד בימי אליהו שנ' חי י"י אלהי ישראל אשר עמדתי לפניו אם יהיה השנים האלה טל ומטר (מ"א יז א), ואחד בימי אלישע שנ' ויהי רעב גדול בשומרון וגו' (מ"ב ו כה), ואחד שהוא מתגלגל בעולם, ואחד לעתיד לבוא לא רעב ללחם ולא צמא למים כי אם לשמוע את דברי י"י (עמוס ח יא), ר' הונא ור' ירמיה בשם ר' שמואל בר רב יצחק עיקר אוותנטייא שלו לא היה ראוי לבוא אלא בימי שאול אלא על ידי שהיה שאול גרופית שלשקמה גלגלו הקב"ה והביאו בימי דוד [שילה חטא ויוחנה משתלמה אתמהא, אמר ר' חייא לזגג שהיה בידו קופה מליאה כוסות ודייטרוטין, בשעה שהיה מבקש לתלות הקופה היה מביא יתד ותוקעה ותולה עצמו בה ואחר כך תולה קופתו, לפיכך לא באו כולם בימי בני אדם שפופים אלא בימי [בני] אדם גבורים שיכולים לעמיד בהם, ר' ברכיה הוה קרי עליהון נותן ליעף כח (ישעיה מ כט), ר' ברכיה בשם ר' חלבו ב' באו בימי אברהם, ר' הונא בשם ר' אחא א' בימי למך וא' בימי אברהם, רעב שבא בימי אליהו שלבצורת היה שנה עבדה שנה לא עבדה, רעב שבא בימי אלישע שלמהומה היה עד היות ראש חמור וגו' (מ"ב ו כה), רעב שבא בימי השופטים ר' הונה בשם ר' דוסא מ"ב סאין היו ונעשו

3 ילק' ר' קי"ח, לעיל לד 241 ולד 382:

אתכם עוד חרפת רעב פ, ר' לוי.. בבוא רשע בא גם בוז בבא רשע זה עשו הרשע וכו' עד ולא אתן עוד חרפ' רעב וגו' נ, ל' דאת | 3 * ויהי — בארץ וא'ב] ויהי רעב דת, ל' לפני | עשר א[1] | רעבונות ת, מיני רעבון י | 4 ואחד] פוב, אחד דת | מן — י"י ל' פ | ואחד] פוב, אחד דת | 5 ויהי — וגו'] ויהי.. מצרימה לגור שם ת, וירד.. מצרימה דכ, ויהי.. בארץ ו, ל' פ | ויהי — וגו'] ויהי.. הראשון כת, ויהי.. מלבד ו, ויהי.. בארץ ד, ל' פ | 6 כי — וגו'] כי.. בקרב הארץ כת, כי.. הרעב וגו' ו, כי.. הרעב ד, ל' פ | 7 * ואחד — וגו'] ואחד.. השפטים ויהי.. שפ' השפ'.. וגו' ו, ואחד.. שפוט השופטים שנ' ויהי.. שפוט השופטים.. בארץ דת, ל' לפכ | 8 דויד ו | דויד ו | וגו'] ו, שלש שנים כ, ל' דפת | חי — ישראל] ו, חי י"י כ, חי י"י אלהים דת, ל' פ | 9 * אשר — ומטר כת] אשר.. לפניו ו, אשר עמדתי וגו' ל, וגו' ד, ל' פ | 10 ויהי — וגו'] ויהי בשמרון וגו' ו, ויהי.. בשומרון דכ, ויהי.. בשמרון ת, ל' פ | בעולם] פ, ובא לעולם דוכת | לבוא] ת, לבא פוכ, ל' ד | לא רעב] פוכ, והשלחתי רעב בארץ ~ דת | 11 ולא.. י"י] ולא.. לשמוע דבר י"י כ, ולא צמא למים וגו' ד, ולא.. למים ת, וגו' ו | 12 ר'.. יצחק] כ, ר' חונה ר' ירמיה.. יצחק ו, ר' שמואל בר נחמן דת | איוותנטיא ד[1], אויתנטיאה דת, אוותינטייה ו | לא היה] לא היה בימי דוד לא היה ו, לא היה אלא בימי דוד ולא היה כ, לא היה ולא היה ד[1], היה (היתה ת) בימי דוד ולא היה דת | לבוא] לבא ו, ל' כ | 13 שיקמה ו | גלגלו] כת, גילגלו דו | * והביאו דוכת] ל' ל | * שילה — בסלע] שילא (שלא ו, שלו כ, שלים ת) חטיא (חטייא ו, חטיה כ, חוטיא ת) ויוחנה משתלמה (ויוחנא משתלמא דכ) אמר ר' חייא (חייא רבה ד, חייה רבה ו, חייא רבא ת) לזגג (משל לזגג דת) שהיה בידו קופה מליאה (שהיה.. מלאה ו, שהיה בידו כ) כוסות ודייטרוטין (ודיוטרוטין ד[1], ודרנפורוטון כ) ובשעה שהיה מבקש (שמבקש דת) לתלות את קופתו היה.. יתד ותוקעה וניתלה (ונתלה כ) בה.. תולה (היה תולה דו) את קופתו.. לא באו (כולם לא באו דו) בימי בני (בימי כ) אדם.. אלא בימי בני (בימי כ) אדם גיבורים (גבורים כת) שיכולים (שהן יכולים כ, שהן יכולין ו) לעמוד בהם (לעמוד בו ת, לעמוד ד) ר' ברכיה.. ר' ברכיה בשם (משום דכ) ר' חלבו שנים (אמר שנים ד, אמ' שתי' שנים ת) באו בימי אברהם (בימי אברהם הראשון היה בימי אברהם וכ) ר' חונה בשם ר' אחא (ר' הונא אמ' משום ר' אחא כ, ר' אחא אמר דת) אחד בימי למך (אברהם ת, אברם ד) ואחד בימי אברהם (למך דת) רעב.. בימי אליהו רעב של בצורת היה שנה עבדה (עבדא דת, עברה כ) ושנה לא עבדה (עבדא דת, עברה כ) רעב.. בימי אלישע רעב של מהומה היה (היתה כ) עד.. חמור וגו' (בשמונים כסף דת, בשמנים כסף כ) רעב (ורעב כ)

זו ונמצאה לנכון גם בכי"פ וכי"ו וכי"כ, ובכי"ג קיטע ועח"נ, והוספתי סיום הפתיחה ויהי רעב בארץ וגו' ועי' לעיל סוף פס"ג ובמ"י שם: 3 עשרה רעבון. כל המאמר נסדר לעיל פכ"ה לפ' מן האדמה אשר אררה וכו', ולעיל פ"מ השלמתיו לפ' ויהי רעב בארץ וירד אברם וכו' ועי' במ"י שם, ובכי"ל קיטע כאן גללו הקב"ה [והביאו] בימי דוד כול' עד אמ' ר"ש אימתי בזמן וכו' והשלמתי כמו לעיל בפכ"ה, ובכי"פ קיטע ורמז ואחד לעתיד לבא דכ' לא רעב ללחם ולא צמא למים כמו שכ' לעיל ויהי רעב בארץ וירד אברם, ובכי"ג עשרה רעבון באו לעולם אחד בימי אדם הראשון שנ' ארורה האדמה בעבורך וכולא עגינא כדכת' בסדר בראש' עד אפילו בסלע לא יצא חוץ לארץ, ובכי"ח עשרה רעבון באו לעולם וכלם כתובים

מ״א, והא תני לא יצא אדם בחוצה לארץ אלא אם היה סאתים שלחיטים הולכות בסלע], אמר ר׳ שמעון אימתי בזמן שאינו מוצא ליקח אבל אם מוצא ליקח אפילו סאה בסלע לא יצא חוץ לארץ:

ג וילך יצחק אל אבימלך מלך פלשתים גררה לגרדיקי: ר׳ דוסתי בשם ר׳ שמואל בר 40c נחמן מפני מה גזרו על הניווי זה שבגרדיקי, מפני שהוא ניווי רע, ועד איכן חייבו, ר׳ חנן בשם ר׳ שמואל בר רב יצחק עד נחל מצרים:

ב) וירא אליו י״י ויאמר אל תרד מצרימה שכון בארץ וגו׳ עשה שכונה שלארץ הוי זרוע הוי נצוב, ד״א שכון בארץ שכן את השכינה בארץ:

ג) גור בארץ הזאת אמר ר׳ הושעיה את עולה תמימה, מה עולה תמימה אם יצאת חוץ לקלעים היא נפסלת אף את אם יצאת חוץ לארץ את נפסל:

כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל האל הקשות, האל מקצתן, אימתי אני נותן לך את השאר, לעתיד לבוא:

3 ירוש׳ שביעית פ״ו ל״ו ג׳: 6 ילקוט שם: 8 ילקוט שם: 10 ילק׳ שם:

שבא בימי שפוט (שפט ו) השופטים ר׳ הונא (חונה ו) בשם (אמ׳ משום כ) ר׳ דוסא (אחא דות) ארבעים ושתים (מ׳ ושתים ד) סאין (סאים ו) היו ונעשו (ונעשים ד) מ״א (ארבעים ואחת וכ, אחד וארבע ת) והא תני (תניא ת) לא יצא אדם חוצה (לחוץ דו, מן הארץ לחוצה ת) לארץ אלא אם כן היו (אם כן כ) סאתים שלחטים הולכות (סאתים.. היו הולכות ת, סאתים של חטים הולכים ד, סאתים שלחטים כ) בסלע דוכת, כול׳ עד ל׳ 1 ואמ׳ כ | 2 * שמעון דוכת] שמואל ל | אמתיי ו | אם] ו, ל׳ דכת | היה מוצא ו | חוץ] ג, חוצה כ, לחוץ ו, לחוצה א[1]ת | לארץ] וא[1]גכ, ~ ולמה יצא (ולפי שיצא ת) לחוצה לארץ ונענש (נענש ת) שמת הוא ובניו דת | 3 מלך פלשתים] פואכ, ל׳ דת | דוסתאי דפאבת, דוסטא ו | 4 הניווי] וא[1], הנוה דפא[2]ת, הצווי כ | זה] וא[2]כ, הזה פ, ל׳ דא[2]ת | ניווי] וא[1], ניווי פ, נוה דת, צווי כ | עד פ | איכן] פו, היכן דאכת | חייבו] וא, חוייבו כ, ל׳ דפת | חנין | בשם — יצחק] וא[2]כ, בשם.. בר יצחק א[1], בשם ר׳ שמואל פ, ל׳ דת | 6 ויאמר — תרד ל׳ א[2] | מצרימה — וגו׳] מצרימה שכון (שכן פ) בארץ דפא[1]גתי, מצרימה כ, שכן בארץ א[2], ל׳ ו | * עשה דפו[0]אבתרי] אעשה ל, תעשה וש, תיעשה ח, יעשה ג | של ארץ] פוחא[1]גכ, בארץ א[2]תשי, של ארץ ישראל ר, בארץ ישראל ד | הוי זרוע] ח, הווי זרוע ו, הוי זורע פאגכרי, הוי נוטע הוי זורע ד | 7 הווי ו | נצוב] וח, נציב דפאב, נוטע גרי | שכן א[2] | שכון א[1], הוי שכן א[2], שכן נא כ | את ל׳ י | 8 הושעיא א[2] | אתה א[2]ת | מה — תמימה] ג, מה עולה דפואתי | יצאתה א[1], יצאה י, יוצאת ת | 9 לקלעין ג | היא ל׳ פאגכי | אתה ואתר | יצאתה א[1], את יוצא י | לחוץ לארץ פ, לחוץ ו, חוץ לקלעים א[1] | את נפסל] פוכ, אתה.. חי, תהיה נפסל א[2], נפסלת דא[1]ת, נפסל ג | 10 * אתן — האל דפאגכתי] אתן את הארצות האל ל, וגו׳ ו | האל] וחא[1], ל׳ דפא[2]גכתי | הקשות] פוחאגכי, קשות כמה דאת אמר (כמד״א ת) ואת אילי הארץ לקח דת | האל מקצתן] פוחאגכי, ד״א למה לא נאמר האלה אלא האל לומר מקצתן אני נותן לך דת | אימתי] פגי, אמתי ו, ואימתי דחאכת | 11 [0]לך] ל׳ ד | לבוא] הא[2]גת, לבא דפוא[1]י |

לעיל בפרשת בראשית, ובכ״י א׳ ויהי רעב בארץ עשר רעבון באו לעולם וכו׳ כדכתי׳ בפרשת כ״ג עד שלא יצא לחוצה לארץ (והמספר פכ״ה שלפנינו הוא בכי״א א׳ פכ״ג), ובילקוט עשרה מיני רעבון וכו׳, ובתרג׳ רות א׳ א׳ נמנו ג״כ עשרה רעבון אלו, ושם מנה כפן תשיעאי ביומי אלישע בשומרון כפן עשיראי עתיד למהוי לא כפן למיכל לחמא וכו׳ ועי׳ במ״י לעיל צד 241: 1 והא תני וכו׳. בפי׳ ב״ר כי״ט וכי״א גורס ומפרש ותני (והתני׳) לא יצא אדם וכו׳ ולמה יצא אלימלך איש נעמי בחוצה לארץ אפילו סאה בסלע אפילו ביוקר הזה לא יצא אדם בחוצה (חוצה) לארץ ועל דבר זה נענש אלימלך שמת הוא ובניו, ובדפ״ר וד״ו נוסף כאן ולמה יצא אלימלך וכו׳ ונענש שמת הוא וכו׳ ובכי״ת ולפי שיצא וכו׳ נענש שמת הוא וכו׳ ועי׳ במ״י לעיל צד 243: 3 לגרדיקי. עי׳ לעיל צד 544: ר׳ דוסתי. בירושלמי שם מפני מה לא גזרו על אותה הרוח שבגרדיקו ר׳ סימון בשם ר׳ יהושע בן לוי מפני שניויה רע עד היכן ר׳ חנין בשם ר׳ שמואל בר רב יצחק עד נחל מצרים וכו׳ ועיי״ש כל הסוגיא, וכאן בכל הספרים (חוץ מכי״ג, ושם חסר מאמר זה והמאמר שלפניו וילך וכו׳ לגרדיקי, וכן לא הועתק בילקוט) הגי׳ מפני מה גזרו, וקשה להגיה עפ״י הירושלמי לא גזרו, והאב״א פי׳ מפני מה גזרו וכו׳ שגזרו על אוירו טומאה כאויר ארץ העמים עם היותו מארץ ישראל ותירצו מפני שהוא נוה רע וכו׳ והעיר על גירסת הירושלמי וכתב והגירסא האמתית היא גירסת המדרש הזה וצ״ע, ומשמע שטעם ניווי זה שבגרדיקי אותה הרוח שבגרדיקי, והגי׳ ועד איכן חייבו איתא גם בכי״ו וכי״א א׳ וב׳, ואולי פי׳ ועד איכן חייבו במעשרות ובשביעית ועי׳ ביפ״ת ובפי׳ מהרז״ו וחי׳ הרד״ל: 6 עשה שכונה וכו׳. עשה יישוב של ארץ היה איש זורע היה איש נוטע, ותרג׳ ויטע ונצב, והשם זרוע[1]) וכן נצוב[2]) לפי הגי׳ שלפנינו ובכי״ו וכי״ח הוא במשקל לא״ר קטול ועי׳ בעמת״ר ע׳ נצב וע׳ קטול ודאלמאן צד 154, ומעורבב הלשון בהגי׳ הוי זורע הוי נציב, ופירושה בהגי׳ הוי זורע הוי נוטע, ובדפוסי׳ נשתבש הוי נוטע הוי זורע הוי נציב, ובלק״ט מפרש עשה שכונה בארץ זרע ונטע אילנות: 7 ד״א שכון וכו׳. שכן כת׳ חסר ו׳ וקרי ביה שכן שכן את השכינה בארץ, ובכי״ח נקוד שכן[3]), ובפי׳ ב״ר כי״ט וכי״א מפרש שכן את השכינה בארץ ישראל (שכן אתה השכינה בארץ) שבזכותך תהיה שכינה בשכונתך: 8 את עולה וכו׳. שנעקדת על גב המזבח, ובראב״ם מפרש עולה תמימה שהיא קדש קדשים וכל הארץ חשובה אצלו כמו העזרה וחוצה לארץ חשובה אצלו כחוץ מן העזרה ואין קדש קדשים יוצא לחוץ מן העזרה ואם יצא נפסל ונאסר לעולם אעפ״י שחזר למקומו וכו׳, וארץ פלשתים בכלל ארץ ישראל ועי׳ ברמב״ן ובחזקוני, ובשכל טוב צד 103 הועתק מה עולה תמימה אם יוצאת חוץ לקלעים נפסלת אף אתה וכו׳: 10 האל הקשות. כדכתי׳ כי עז העם היושב

1) זְרוּעַ. 2) נְצוּב. 3) שַׁכֵּן.

ה) עקב אשר שמע אברהם בקולי וגו׳ ר׳ חנינה ור׳ יוחנן תרויהון אמ׳ בן מ״ח שנה ד
הכיר אברהם את בוראו, ר׳ לוי בשם ר׳ שמעון בן לקיש בן ג׳ שנים מניין עקב אשר שמע אברהם
בקול בוראו לשמור משמרתו: ר׳ אחא מש׳ ר׳ אלכסנדרי ר׳ שמואל בר נחמן מש ר׳ יונתן (אמר)
אפילו הילכות עירובי חצירות היה אברהם יודע, ר׳ פינחס ר׳ חלקיה מש׳ ר׳ סימון אפילו שם חדש

1 ילקוט שם, לעיל צד 274, שיר השירים רבה פ׳ הכו (ס׳ פ״ז), פסיקתא רבתי פכ״א (ק״ה א׳), תנחומא מ״ב לך לך
סי׳ ד׳ חיי שרה סי׳ ו׳ ויגש סי׳ י״ב בהר סי׳ ב׳, תנחומא לך לך סי׳ ג׳ בהר סי׳ א׳, במדבר רבה פי״ח סי׳ כ״א, מדרש אסתר
פ״ו, נדרים ל״ב א׳: 3 לעיל צד 500 וש״נ:

1 אברהם — וגו׳] אברהם בקולי דחאבתי, אברהם ג, וגו׳ פו | ר׳ — יוחנן] פוג, ר׳ חנינא..
יוחנן] אכ, ר׳ יוחנן ור׳ חנינא דת | * תרויהון אמ׳] תרויהון (תרוויהון ג) אמרין דוא²כת, תריין אמ׳ ל,
תריין אמרין פ, חד אמר א¹ | מ״ח] אר²י, ארבעים ושמונה דות, .. ושמנה ר¹, ארבעין ושמנה כ,
ארבעים פג | 2 בוראו] ~ שנא׳ עקב אשר שמע אברהם בקולי א | ר׳ לוי — לקיש] וג, ר׳ לוי בשם ר׳
(ריש כ) לקיש אמ׳ פב, ר׳ לוי אמ׳ בש״ר לקיש א², ריש לקיש אמר דת, וחד אמר א¹ | בן ג׳ שנים]
בן שלש שנים פכ, בן שלש (ג׳ א) שנים הכיר אברהם את בוראו דאת, בן שלש.. הכיר את בוראו י,
ל׳ וג | מניין] וג, מנין דפב, שנא׳ עקב מנין א¹, שנ׳ עקב אשר שמע מנין י, שנא׳ עקב אשר שמע אברהם
בקולי מנין א² | עקב] ד¹פוא¹גב, עק״ב דא²י | 3 לשמור] כ, לשמר וג, וישמור ל⁰דא¹ת, וישמר א²
משמרתו] משמרתו מצותיו חקתיו ותורותיו ג, משמרתו ותורותיו מצותיו וחוקותיו כ, משמרתי א², משמרתי
מצותי חוקותי ותורתי ד, משמרתי.. חוקותי (חקותי ת) ותורותי א¹ת, משמרתי מצוותי חק׳ ותו׳ ו,
משמרתי מצותי וחקותי פ | * ר׳ אחא — יונתן] ר׳ אבה מש׳ (ר׳ אבא בשם גכ) ר׳ אלכסנדרי ר׳ שמואל
(שמעון כ) בר.. מש׳ (משום כ, בשם ג) ר׳ יונתן לגכ, ר׳ אחא בשם.. ור׳ שמואל בשם ר׳ יונתן פ,
ר׳ אחא בש׳.. משום ר׳ שמואל בר נחמן מש׳ ר׳ יוחנן ו, ר׳ אבא (אבא בר כהנא א²) בש״ר אליסכנדרי
(אליסכנדראי א²) ור׳ שמואל בר נחמן (ור״ש בר נחמני א²) בש״ר יונתן א, ר׳ יונתן משם (משום ת)
ר׳ יוחנן דת | אמר ל׳ וא¹ג | 4 הילכות] ג, הלכות דואכ | ערובי א | חצרות אג | יודע] פוחאגכ,
~ תורותי שתי תורות שקיים אפילו מצוה קלה שבעל פה דת | ר׳ פינחס — מש׳] ר׳ פינחס.. בשם ו,
ר׳ פנחס ור׳.. משום פכ, ר׳ פנחס ור׳.. בש׳ א, ל׳ דת |

בארין והערים בצורות וכו׳ ודרשו האל הקשות כמו לעיל צד 522 לאנשים האל הקשות וכו׳ ועי׳ במ״י שם,
ודרש אחר (בלי סימן החיבור ד״א ועי׳ לעיל צד 685) האל מקצתן, ובפי ב״ר כ״י מפרש האל קשות כד״א
ואת אילי הארץ לקח ד״א למה לא נאמר האלה אלא האל לומר מקצתן אני נותן לך ולזרעך ארץ שבעה
עממים ואימתי אני נותן לך את השאר קיני וקניזי וקדמוני לעתיד לבא שהמקום הבטיח לאברהם לתת לזרעו
עשרה עממים וכו׳ ועי׳ לעיל סוף פמ״ד, וכן הוסיפו בדפוסי׳ וכי״ת כמד״א ואת אילי וכו׳ ד״א למה לא נאמר
וכו׳, ובלק״ט מפרש הארצות האל הקשות שהיו האומות חזקות ד״א האל מקצתן אבל לעתיד לבא אתן את
השאר שנ׳ וירד מים עד ים ומנהר עד אפסי ארץ: 1 ר׳ חנינה וכו׳. מאמר זה הובא לעיל צד 274, ובאיזה
נוסחאות שם גם מאמר ר׳ לוי בשם ר׳ שמעון בן לקיש בן שלש שנים הכיר אברהם את בוראו שנ׳ עקב וכו׳,
והמאמר מפורש לקמן פצ״ה, והגי׳ שם בכי״ל בן כמה שנים הכיר אברהם בוראו ר׳ חנניה וכו׳ ר׳ לוי בשם ר׳
שמעון בן לקיש בן שלש שנים שנ׳ עקב מיניין עקב ע׳ שבעים ק׳ מאה ב׳ שנים והיה אברהם בן מאה ושבעים
וחמש שנים נמצאת למד שבן שלש שנים הכיר אברהם בוראו וכו׳ (ופרשה זו אינה מעיקר ב״ר ונמצאה במקומה
פרשה אחרת בב״ר כי״ו ועי׳ במאמרי בספר היובל לכבוד ר״י גוטטמאנן צד 149), ובתנחומא מ״ב ויגש שם
המאמר סתמי ובן ג׳ שנים הכיר אברהם לבוראו שנאמר עקב שכל ימיו של אברהם היו מאה ושבעים וחמש
מכאן אתה למד שבן ג׳ שנים הכירו וכו׳, ובתנחומא מ״ב בהר שם מהו עקב אמר ר׳ שמעון בן לקיש בן ג׳
שנים הכיר אברהם להקב״ה מנין עק״ב ע׳ שבעים וכו׳ הרי מאה ושבעים ושתים וחיה אברהם מאה ושבעים
וחמש צא מהם ג׳ שהיה קטן הרי בן ג׳ שנים הכיר אברהם להקב״ה (ושם ל״ג ר׳ לוי בשם רשב״ל ולא
הובא שם מאמר ר״ח ור״י) ועי׳ גם בתנחומא מ״ב לך לך סי׳ ד׳ חיי שרה סי׳ ו׳ ובהערות רש״ב ובתנחומא
לך לך סי׳ ג׳ בהר סי׳ א׳, ובשהש״ר שם תני בן כמה שנים הכיר וכו׳ ר׳ שמעון בן לקיש אמר בן שלש
שנים היה שנאמ׳ עקב אשר וכו׳ מנין עקב. אמר ר׳ לוי כד אתא מיתלי עקבא מן ארעא (כאשר
בא להגביה העקב מן הארץ כלומר בן ג׳ שנים, ור״ל אינו דורש מנין עקב), ובפסי״ר שם אנכי א׳ זה אברהם
וכו׳ נ׳ חמשים שבן חמשים הכיר אברהם את בוראו ר׳ חנינא ור׳ יוחנן תרוויהו אמרין בן ארבעים ושמונה
שנה הכיר וכו׳ ריש לקיש אמר בן שלש שנים עקב מנין אותיותיו של עקב, ובמדרש אסתר שם המאמר מקוטע
דאמ׳ ר״ח ור״י תרויהון בן שלש שנים הכיר אברהם את בוראו הה״ד עקב אשר וכו׳ מנין עקב שמע אברהם
בקול בוראו והוו שנותיו קע״ה וכו׳, ובבמ״ר שם מאמר סתמי עקב אשר וכו׳ בן ג׳ שנים הכירו, ובנדרים שם
איתא וא״ר אמי בר אבא בן ג׳ שנים הכיר אברהם את בוראו שנ׳ עקב אשר וכו׳ חושבניה מאה ושבעין
ותרין ועי׳ בפירש״י שם, ובפי׳ ב״ר כי״ט וכי״א מפרש בפי׳ זר בן ארבעים ושמונה (בן מ״ח) שנה הכיר וכו׳
צא וחשוב אותיות של פסוק עקב ואתה מוצא בו ארבעים וחמש (מ״ה) הוסף עליהם שלשה הברות (עליהם שלש)
מצותי חוקותי ותורותי הרי ארבעים ושמונה (הרי מ״ח) ר׳ לוי בשם ריש לקיש אמר בן שלש שנים הכיר את
בוראו מנין אותיות עק״ב (מנין עק״ב) שהרי אברהם חיה קע״ה שנה צא מהם שלש שנים למפרע נשתיירו
קע״ב, ובפי׳ השני שבפי׳ ב״ר הנדפס איתא עוד לישנא אחרינא שהרי בדור הפלגה היה אברהם בן מ״ח ולא
מצינו שנשתתף בעצתם ועי׳ במ״י לעיל פ״ל (וצד 459 במ״י בד״ה בשעה שהכיר) ושם העתקתי לשון
הרמב״ם בהלכות עכו״ם פ״א ובן ארבעים שנה הכיר אברהם את בוראו ועי׳ בהג״מ ובכ״מ ובמגדל עוז
וכמ״ע לפסי״ר שם, ולפנינו נמצאת הגי׳ בן ארבעים שנה בכי״פ וכי״ג: 3 לשמור וכו׳. כ״ה בכי״ל ועח״נ,
ולפי הגי׳ וישמור משמרתי וכו׳ מתחיל כאן דבור בפ״ע: ר׳ אחא וכו׳. מאמרים אלו עד סוף
הסימן נסדרו כבר לעיל פמ״ט סי׳ ב׳, והגהתי כאן ר׳ אחא מש׳ ר׳ אלכסנדרי, אכן גם בכי״א
א׳ וכי״ג וכי״כ הגי׳ כאן ר׳ אבא, ובפי׳ ב״ר כ״י גורס או מפרש תורותי שתי תורות שקיים אפילו
מצוה קלה שבעל פה, וכן נוסף בדפוסי׳ וכי״ת, ומפי׳ ב״ר נובעת גם ההוספה שם דכתיב ויקרא שם המקום וכו׳

שהקב״ה עתיד לקרות לירושלם שנ׳ ביום ההוא יקראו לירושלם כסא י״י (ירמיה ג יז) היה אברהם יודע, ר׳ ברכיה ר׳ חייא אבוי רבנן דתמן מש׳ ר׳ יהודה אין כל יום ויום שאין הקב״ה מחדש הלכה בבית דין של מעלה מה טעם שמעו שמוע ברוגז קולו והגא מפיו יצא (איוב לז ב) ואין הגא אלא דברי תורה שנ׳ והגית בו יומם ולילה (יהושע א ח):

ה ח) ויהי כי ארכו לו שם הימים וגו׳ אמר ר׳ יוחנן חלום קשה נבואה קשה אבל שוטה אריכות ימים מבטלת, חלום קשה נבואה קשה יארכו הימים ואבד כל חזון (יחזקאל יב כב), אבל שוטה אריכות ימים מבטלת זה אבימלך ויהי כי ארכו לו שם וגו׳, ר׳ חונא ור׳ ירמיה מש׳ ר׳ חייא בר בא בשביל שהעלו לו ימים ארוכה היה עושה הדבר הזה לא כן אמר ר׳ יוחנן המשמש מיטתו ביום הרי זה מגונה

5 ילקוט שם: 8 עי׳ שבת פ״ו ס׳, כתובות ס״ה ב׳, נדה י״ז ס׳:

1 שהקב״ה עתיד] פוא^{1}, שעתיד הקב״ה דא^{1}כת | לקרות] ואת, לקראת דפ | לירושלם] ו, לירושלים פ. לירושלם היה יודע כ, לירושלם היה אברהם יודע דא, לירושלים היה.. יודע בו ת | שנ׳ ביום] פכ, ביום ו, דכתיב ויקרא שם המקום י״י (יו״י ת) יראה וכתיב ושם העיר מיום י״י (יו״י ת) שמה וכתיב ביום דת | לירושלים פת: כסא י״י דפכת] וגו׳ לו | היה — יודע] פוכ, ל׳ דת | 2 ר׳ חייא אבוי] פוגכ, ל׳ דת (ר׳ חייא ור׳ ברכיה א^{1}) רבנן דתמן] וכ, רבנין דתמן ג, דרבנין (ורבנין א^{1}) דתמן פא^{1}, ל׳ דת | משום פגכ, בשם דוא^{1}ת | יודה ו | 3 דינו ת | שלמעלה] פא^{1}כת, שלמעלן דוג | מה טעם] פת, מה טע׳ ו, מאי טעמיה דכ, מאי טעמ׳ ג, שנא׳ א^{1} | שמעו — קולו ל׳ א^{1} | והגא — יצא] והגה.. יצא א^{1}, וגו׳ ו | הגה א^{1}ת | דברי] פוא^{1}גכ, ל׳ דת | 4 שנ׳] פא^{1}גכ, כענין שנאמר ד | ולילה] ~ אפילו (ואפי׳ א^{1}) אותה הלכה היה אברהם יודע ל^{0}א^{1}, ואפי׳ אותה.. היה אבינו אברהם יודע כ, ואפילו אותה אברהם יודע פ, אפילו אותה הלכה היה יודע ב | 5 הימים וגו׳] הימים דפאגכתיו, וגו׳ ו | נבואה] פואגברי, ונבואה דת | אבלות י^{1} | 6 אריכת פ | מבטלתן רי | חלום קשה] פוגכ, ל׳ דתרי (חלום — מבטלת ל׳ א) | נבואה קשה ל׳ י^{1} | * יארכו הימים] שנ׳ יארכו הימים ל^{0}, דכ׳ יארכו הימים פ, ארכו הימים רי, ארכו ימים אבדו חיזיון ל, ארכו ימים אבדו חזון כ, ארכו ימים אבד חזיון ג, ארכו ימים אבד חזון ו, מנין שכך היו ישראל אומרים לנביא (אומרין ת) ארכו הימים דת | ואבד כל] אבל אבד כל ג, אבד כ | אבל שוטה] ~ זה יצחק ו | 7 אריכות — מבטלת ל׳ י^{1}. זה אבימלך] פאנכ, זה יצחק י^{1}, מיצחק דתר, ל׳ ו | שם וגו׳] שם הימים פאנכ, שם ו, שם הימים וירא והנה יצחק מצחק י, שם הימים מיד והנה.. מצחק דת | ר׳ חונא ור׳ — מש׳] ר׳ הונא ור׳.. משום פא^{1}כ, ר׳ הונא ור׳.. בשם א^{2}, ר׳ חונא (חונה ג) ר׳ ירמיה בשם וג, ל׳ דת | חייה ברווה ו, חייא בר אבא דפגכת, חמא בר׳ סימון א | ** בשביל] בשבילו ל | 8 * שהעלו לו ר^{1}] שהעלו לי, שהעלו לך דפואגכתר^{2} | הימים ר^{3} | ארוכה] פו^{0}אגכר^{2}, ארוכים ר^{1}י, רבים דת | * היה ר^{1}י] והיה ל, והיתה פו. והייתה ג, היתה ו^{0}כ, היית דאתר^{3}, אתת ר^{2} | הדבר] פואגכר^{3}, את הדבר דת, דבר י | זה י | ולא ו | כן] ואגכר^{3}, כך דפתרי | רב נתן ת | מיטתו] וא^{1}ג, מטתו דפא^{2}כתי |

וכתיב ושם העיר וכו׳ ועי׳ במ״י לעיל צד 501, ובכי״א ב׳ קיטע אפי׳ שם חדש שעתיד הב״ה לקרות לירושלם היה אברהם יודע וכ׳ בפרשת מ״ט: 2 ר׳ חייא אבוי. אביו של ר׳ ברכיה ועי׳ במ״י שם בד״ה ר׳ חייה: 5 חלום וכו׳. בפי׳ ב״ר כי״ם וכי״א מפרש חלום קשה נבואה קשה כשאדם חולם דבר הקשה לו וכשהנביא מתנבא דבר הקשה (קשה) לעולם אריכות ימים מבטלתן שסבורין (שסבורים) בני אדם מפני שמאחר לבא החלום זה נבואה (החלום והנבואה) שיהיו (שיהו) בטלין באריכות ימים ונבטל מלבם מפני אריכות ימים (הימים) ואינו כן (כך) וכן אבל שוטה ששוכח אבל מתו במהרה סבור הוא שאריכות ימים מבטלתו נבואה קשה מנין שכן היו אומרים ישראל (ישראל אומרי׳) לנביא ארכו (ובפי׳ ב״ר הנדפס יארכו) הימים ואבד כל חזון וכו׳ חלום אנן ילפינן מנבואה דכתיב בחלום חזיון כמו בנבואה דכתיב בחלום חזיונות (ועי׳ איוב ד׳ י״ג ז׳ י״ד כ׳ ח׳ ל״ג ט״ו) ונבואה (והנבואה) נקראת חזון, וכן הגיהו בדפוסי׳ ובכי״ת נבואה קשה מנין שכך היו ישראל וכו׳, ובכי״ל הגי׳ אמ׳ ר׳ יוחנן חלום קשה נבואה קשה וכו׳ מבטלת חלום קשה נבואה קשה ארכו ימים אבדו חיזיון ואבד כל חזון, וגי׳ זו מקויימת גם עפ״י הגי׳ בכי״כ וכי״ג וכי״ו וצ״ע, והגהתי כמו שהוגה בכי״ל ביני שיטי בדיו דהיה בכתב דומה לכתב הספר יארכו הימים ואבד כל חזון כלה״כ ביחזקאל שם, וחזיון נרדף עם חזון ועי׳ ש״ב ז׳ י״ז ודה״א י״ז ט״ו, והגי׳ ארכו איתא גם בדפ״ר וד״ו ובכי״ת: 7 זה אבימלך. וכ״ה בכי״פ וכי״א א׳ וב׳ וכי״ג וכי״כ, והדרש קשה, ובכי״ו ובילקוט דפ״ר זה יצחק ועח״נ, ובפי׳ ב״ר מפרש אבל שוטה מיצחק דכתיב ויהי כי ארכו לו שם הימים מיד והנה יצחק מצחק ושכח אבל אביו, וכן הלשון בדפוסי׳ וכי״ת אבל שוטה וכו׳ מיצחק דכתיב ויהי וכו׳ מיד והנה יצחק מצחק, ובמ״כ העתיק מפירש״י וכן אבל של שוטה ששוכח מתו וכו׳, וכבר כתב ביפ״ת וק׳ בעיני שיקרא המדרש ליצחק שוטה ועוד דרך האבלות להתבטל באריכות הימים ואפילו בי״ב חדש כמ״ש ז״ל גבי נשכחתי כמת מלב וכו׳ (עי׳ ברכות נ״ח ב׳ ועי״ע מאמרם בפסחים נ״ד ב׳ ג׳ דברים אלו עלו במחשבה ליבראות ואם לא עלו דין הוא שיעלו וכו׳ ועל המת שישתכח מן הלב וכו׳) ואם כן למה יקרא שוטה השוכח אבלותו באריכות הימים (ולפי הסיפור בס׳ הישר ישב יצחק בגרר שנה תמימה והמאורע ויהי כי ארכו לו שם הימים היה מקץ שלשה חדשים), ועוד כתב ביפ״ת ואפשר דפי׳ אבל שוטה גרוע כמו הדס שוטה והיינו אבלות על האב שאין הלב דוי עליו כמו אבלות האב על הבן שהוא דוה מאד ולא ישכחנו, ופירושו דוחק גדול וגם אין אפשר לפרש כן לפי הגי׳ זה יצחק ועי״ע בחי׳ הרד״ל ובפי׳ מהרז״ו ובאגה״א ח״א צד 233, והגי׳ שלפנינו זה אבימלך יש לפרש כמו שכתב בעל בתי כהונה שחשב אבימלך שמה שלא ראה כן עד היום היינו משום שהיה אבל עד עכשו ועכשיו כי ארכו הימים פסקה האבילות ועל זה א״ר יוחנן שלא היה ראוי לחשוב כך אלא לאבל שוטה כאבימלך להיות מתקשה כל כך על מתו ימים רבים יותר מדאי אבל יצחק לא עשה כן רק מחמת יראה כמ״ש והרגוני וכו׳ וצע״ג: בשביל וכו׳. כן

פרשה סה

א **כו לד) ויהי עשו בן ארבעים שנה ויקח אשה את יהודית בת בארי החתי ואת בשמת בת אילן וגו'** כת' יכרסמנה חזיר מיער וזיז שדי ירענה (תהלים פ יד) ר' פינחס ר' חלקיה בשם ר' סימון מכל הנביאים לא פירסמוה אלא שנים, אסף ומשה, אסף יכרסמנה חזיר מיער, ומשה אמר את החזיר כי מפרים פרסה (ויקרא יא ז), למה הוא מושלה בחזיר, אלא מה חזיר הזה בשעה שהוא רובץ הוא מיפשט את טלפיו כלומר שאני טהור, כך מלכות הרשעה הזו גוזלת וחומסת נראת כאילו מצעת בימה כך עשו כל ארבעים שנה צד נשי אנשים מענה אותן, וכיון שהגיע לארבעים שנה דימה עצמו לאביו, אמר מה אבא נשא אשה בן ארבעים אף אני נושא אשה בן ארבעים שנה הה"ד ויהי עשו בן ארבעים שנה ויקח אשה וגו':

1 ילקוט כ' קי"ב, ילק' מכירי תהלים פ' קי' כ"ה, ויקרא רבה פי"ג סי' ה', מדרש תהלים פ' קי' ו', תנחומא מ"ב שמיני סי' י"ד, לדר"כ ט"ל פל"ד:

1 ויקח — בת *אילן (אל' ל) וגו'] ויקח.. יהודית וגו' פ, ויקח.. יהודית א1, ויקח.. את וגו' ג, ל' דוא2כתי | 2 כת'] פג, כתי' האי, הה"ד דת, ל' כ | * וזיז — ירענה חאגב] וזיז.. ירש' ל, וגו' פו, ל' דתי | פנחס דפאגבתי (תהלים) מ | ר' חלקיה] וג, ור'.. פאבי (שם) מ, ל' דת | 3 כל ימ | שנים] ב' מ, שנים ואלו הן א1, ל' חא2י | אסף ומשה] פואבי, משה ואסף דהתמ, ל' גי (שם) | אסף — מיער] פוב, אסף אמר יכרסמנה.. מיער אגי, משה אמ' ואת החזיר כי מפרים פרסה הוא דת | 4 ומשה — פרסה] משה.. ואת.. פרסה י, משה.. את (ואת א1גב).. פרסה הוא פאגב, ומשה.. ואת.. הוא י (שם), משה את.. מפרים ן, אסף אמר יכרסמנה חזיר מיער דת. | ולמה ח | הוא] היא א2מ, ל' גי | משולה פא2מ | בחזיר פמ | אלא ל' כי | החזיר הזה ן, חזיר זה פא1גבתי (שם) מ, חזיר א2 | 5 שרובץ מ, שהוא רבוץ ח | הוא ל' אבימ | מפשט וחא2גב, מפשיט דמ, פושט פא1תי | את ל' חי | כלומר] ~ ראו חאימ | ** שאני] שאינו ל | המלכות ת, אומה י (שם) | הרשעה] רשעה ח, ל' ת | הזו] י1, זו ח, הזאת דוא2גבת, ל' פא1מ | 6 נראית א1י1, ונראת ג, ונראית פחכתי (שם), ומראה א2מ | כאלו אבתי (שם), כאלו היא פמ | בימה] פוחאגי1מ, את הבימה דת | עשו] ~ הרשע חמ | כל מ' אי | צד] היה ~ ח | מענה אותן] ן, ומענה.. דפא1גתי, ומעננן א2מ | וכיוון וג, כיון א1מ | למ' שנה א | 7 דמה גכי | מה ל' י (שם) | לארבעים כ, בן ארבעים (מ' א2מ) שנה דפואגתי1מ, לארבעים שנה י (שם) | נושא — שנה] אשא.. מ' שנה מ, נושא לארבעים שנה י (שם), כן א2 | 8 בן מ' א | ויקח — וגו'] ויקח אשה את יהודית די, ויקח.. יהודית בת בארי החתי א1, ויקח אשה כת, וגו' פו, ל' גי (שם) מ |

פרשה סה. בכי"א א' פס"ג, ובדפ"ר נסמן פס"ד, ובמקרא כאן פרשה סתומה: 3 לא פירסמוה. רשעתה של מלכות אדום שהיא גוזלת וחומסת ומראית עצמה כעושה צדקה ומשפט: אסף. בתהלים שם במזמור המתחיל למנצח וכו' עדות לאסף וכו': 4 את החזיר. וכ"ה בכי"פ וכי"ו, ובמקרא כתוב ואת החזיר ועי' במ"י לעיל צד 129 בד"ה ראיתי וכו', והחזיר לפי הדרש זו אדום ועי' עפשטיין מקדמוניות צד 35 ואפטאוויטצער אגאדישע זימבאליזירונגען וכו' צד 3 וצד 6: 5 מיפשט. מפשט והיו"ד במקום שוא ועי' במ"י לעיל צד 114, וה"ג מפשט ופושט כמו בירוש' סנהדרין פ"ג כ"א א' יושב ובטל וכו' כיון שבא' שביעית התחיל פושט את ידיו וכו' אבל אם היה עסוק וכו' כיון שבאת שביעית התחיל מפשט את ידיו וכו': 6 כאילו מצעת בימה. מעמדת כסא של משפט לדין דין אמת ועי' לעיל צד 345, והמאמר מכל הנביאים וכו' נסדר בוי"ר שם בהאגדה כל הנביאים ראו המלכיות בעיסוקן וכו' אברהם ראה המלכיות בעיסוקן וכו' (ועי' במ"י לעיל צד 439) משה ראה את המלכיות בעיסוקן את הגמל זו בבל וכו' את השפן זו מדי וכו' ואת הארנבת זו יון וכו' ואת החזיר זו אדום (כ"ה בדפ"ר וד"ו) וכו', והגי' שם ר"פ ור' חלקיה בשם ר' כימון מכל הנביאים לא פרסמוה אלא שנים אסף ומשה אסף אמר יכרסמנה וכו' משה אמר ואת החזיר כי מפרים פרסה הוא למה נמשלה לחזיר לומר לך מה חזיר בשעה שהוא רובץ מוציא טלפיו ואומר ראו שאני טהור כך מלכות אדום מתגאת וחומסת וגוזלת כאלו מצעת בימה, ואח"כ גורס שם מעשה בשלטון אחד וכו' ועוד שם השיטות ד"א את הגמל זו בבל וכו' את החזיר זו אדום והוא גרה לא יגר שאינה מקלסת להקב"ה וכו' ד"א את הגמל זו בבל וכו' ואת החזיר זו אדום והוא גרה לא יגר שאינה מגדלת הצדיקים וכו' ד"א ואת הגמל זו בבל וכו' ואת החזיר זו אדום והוא גרה לא יגר שאינה גוררת מלכות אחריה ולמה נקר' שמה חזיר שמחזרת עטרה לבעליה וכו', ובמדרש תהלים מ"ב שם ר"פ ור' חלקיה בשם ר' סימון אמרו לא פירש הנביא בשביל מלכות הרביעית אלא משה ואסף משה אמר ואת החזיר וכו' מה החזיר הזה פורש טלפיו ואומר אני טהור (ובמ' תהלים הנדפס מכבר הגי' פורס טלפיו כלומר ראו שאני טהור) כך עשו הרשע מסייע ליה בימה בפרהסיא מה שהוא חומס וגונב וגוזל ונראין כאלו הן דינין (כך עשו הרשע גוזל וחומס ומראה כאילו הם דינים) של אמת אסף אמר יכרסמנה חזיר מיער, א"ר פנחס ור' חלקיה בשם ר' סימון מעשה היה בשלטון אחד וכו' (ובילק' תהלים ר' תת"ל הועתק המאמר מב"ר כאן ונוסף מעשה בשלטון וכו' וכן שם סיום הפתיחה שלפנינו כך עשו וכו'), ובתנחומא מ"ב שם ואת החזיר זו מלכות אדום שנאמר יכרסמנה חזיר מיער למה נמשלה לחזיר שעתיד הקב"ה להחזיר עליה את מדת הדין וכו', ובאדר"נ שם יכרסמנה וכו' זו מלכות רומי וכו', ובלק"ט מפרש ולמה נמשלה מלכות אדום לחזיר אלא מה חזיר מפסע טלפיו בשעה שהוא רובץ כלומר ראו שהוא טהור כי מפרים פרסה הוא והכל אומרים והוא גרה לא יגר טמא הוא כך מלכות אדום הרשעה גוזלת וחומסת ומפזרת מעותיה כלומר שהוא עושה חסדים וכו' הוא מעשה אביהם עשו הרשע שכל הימים היה מצייד נשי אנשים ומענה אותן וכיון שהגיע לארבעים שנה רצה לדמות עצמו ליצחק אביו וכו', ובשכל טוב צד 108 דתני ר' חלקיה בשם ר' סימון מכל הנביאים שעמדו לא פירסמו את החזיר אלא משה ואסף אסף אמר יכרסמנה וכו' משה אמר ואת החזיר כי מפרים פרסה וכו' ולמה נמשלה לחזיר לומר לך

ב ר׳ יודן בר׳ סימון פתח אלהים מושיב יחידים ביתה וגו׳ (תהלים סח ז) היא דעתיה דר׳ יהודה בר׳ סימון דאמר אפילו ממזר אחד בסוף העולם וממזרת אחת בסוף העולם הקב״ה מביאן ומזווגן זה לזה, מה טעם אלהים מושיב יחידים וגו׳, כך לפי שכת׳ כי החרם תחרימם החתי וגו׳ 41a (דברים כ יז) ייתי דין מחיק שמא ויסב לדא מחיקת שמא ויהי עשו בן ארבעים שנה וגו׳:

ג ואת כל עורב למינו (ויקרא יא טו) בימי ר׳ חייא רבא עלה זרזיר אחד לארץ ישראל, אתו טעינין ליה לגביה אמרו ליה מהו מכליניה, אמר איזלון יהבותיה על איגרה וכל עוף דשכן עליה הוא מינו, אזלון יהבותיה על איגרא, ואתא הדין עורבא מצריא ושכן על גביה, אמר מסאב הוא דמן מיניה הוא דכת׳ ואת כל עורב למינו, אמרו לא הלך העורב אצל הזרזיר אלא שהוא מינו, כך לפי שכת׳

1 ילקוט כ׳ קי״ב, ילק׳ מכירי סס ס״ס סי׳ ט״ו, ועי׳ לקמן פס״ח: 2 ילק׳ תהלים כ׳ תשל״ד, ירוש׳ קידושין פ״ג ס״ד ג׳:
5 ילקוט כ׳ קי״ג, ילק׳ תהלים סס: 7 ספרא שמיני, חולין ס״ג א׳: 8 ב״ק דף צ״ב ב׳, חולין ס״ה א׳:

1 יהודה ח, יודה ן | בר׳ סימון] ואי׳גכי, בר.. פא²מ, ל׳ דת | *ביתה וגו׳ דוח] ביתה פאגכתימ, וגו׳ ל | * היא דפואגתמ] הוא לכ | * דעתיה דפאגכתמ] דעת׳ ל, דע׳ ן | 2 יודה ן | * בר׳ סימון פג] ב׳ ר׳.. כ, בר.. לאמ, ביר׳.. ן, ל׳ דת | דאמר] א²מ, דאמר ר׳ יהודה (דמר ר׳ יודה ן) בר׳ (בר פא¹, ביר׳ ן) סימון פואי׳גכ, דאמר ר׳ יהודה דת | אחת ל׳ א | * מביאן ומזווגן דוחא²גכימ] מביאן ומזוגן פ, מקרבן ומזווגן ל, מזווגן ומביאן א¹ | 3 זה לזה ל׳ פא²מ | מה טעם] אתי (תהלים), ומה טע׳ ן, מאי טעמיה ד, מאי טעמא ג, מאי טעמ׳ כ, מ״ט מ, שנ׳ פ | יחידים וגו׳] יחידים ביתה דפאגכתי (שם) מ, ל׳ ן | * החתי וגו׳ ן] החתי י, החתי והאמורי דת, החתי והאמרי וכו׳ פ, החתי והאמרי הכנעני והפריזי וגו׳ א², החתי האמורי.. והפריזי. החוי והיבוסי א¹, החתי והאמורי והפריזי. החוי והיבוסי והכנעני מ, וגו׳ ל, ל׳ גכי (שם) | 4 יתי ן, אמר הקב״ה ייתי י | דין] גכי (שם), הדין דפהאתימ, הדן ן | שמה ואי¹, שמיה י (שם), שמה (שמא בי) דכתי׳ לא (ולא י) יהיה שריד לבית עשו חבי | להדא דפכתי, להדה וחא¹ג, הדא א²י (שם) | שמה וחאי¹ | ויהי — וגו׳] שנאמר ויהי.. שנה י (שם), ל׳ א²כ | וגו׳] ויקח וגו׳ ד, ויקח אשה את יהודית כתי (שם), ל׳ ואי׳ג | 5 ואת] ואי¹גכי, את דפא²ת | חייא רבא] ת, חייא רבה דפאגכי, חייה רבה ן | אחד] הלך י | אחד ל׳ א²י | בארץ גי (שם) | אתון | 6 טעונין כ, טענון י¹, טעונון א¹ | לה ן | לגביה] לגבה ן, גביה כ, ל׳ א¹ | אמרו] אמרין פוכ, ל׳ א¹ | ליה] לה ן, ל׳ א¹גי (שם) | מהוא ן, מה הוא ת | נכליניה י, ניכליניה אי¹ (שם), נכליה פ, ניכליה א²ג, ניכול דן ן, דניכליניה דת, דניכול ליה כ | אמר] וגי (שם), אמר להון פא¹, ..לון דת, ..להו א², א״ל י¹ | איזלון] אזלון דפואגתי, ל׳ כ | יהבותיה] פ, יהביתון י, יהבוניה גכי (שם), יהבוגה א¹, ויהבונה ן, יהבו יתיה ד, יהבון יתיה ת, יהבין א² | על גבי א² | איגרא פאי, אגרא ת, אגריה כ | וכל.. דשכון עליה מיניה הוא י, וכל.. דשכן על גביה מן מיניה (מן מינו פ) הוא דפואת, וכל.. דישכון לגביה מיניה הוא י (שם), ל׳ גכ | 7 אזלון — איגרא] אזלון יהבו יתיה (יהבונה א¹) על איגרא דפא¹, אזלון יהבון יתיה.. אגרא ת, אזלון ויהבוניה.. איגרה ן, עבדין כן י, ל׳ גכי (שם) | ואתה ן | הדן וג | עורבה ן, ערבא י¹ | מצריא] ג, מצרייא פ, ־ייה ן, מצראה אכתי, מיצראה ד | ושכן] פא²גכי, שכן ד, שכין ת, ושרה ן | על ל׳ י | אמר לון י | מסאב] הדין ~ גי (שם) | 8 את פ | ** עורב] ערב ל | * אמרו דאגי (שם)] אמ׳ לוי¹, אמרי כ, מיכן אמרו פ, ועל זה אמרו ח | לא] ~ לחנם פאי, על חנם חי (שם) | הלך] הולך א², אזל ג | * העורב — הזרזיר חכ] הערב.. הזרזיר ל, עורב.. הזרזיר פ, עורב.. זרזיר ד, זרזיר אצל עורב ואי, זרזיר אחר עורב ע, עורב אצל עורב אצל עורבא זרזיר ג | שהיה פח, מפני שהוא אגי | ממינו פוח, מיניה א¹ | שכת׳] ן, שכתו׳ א², שכתוב י (שם), שכתי׳ א¹, שכתוב (שכת׳ כת) בו דגכת, דכתיב י |

מה חזיר כשהוא רובץ מפשיט את טלפיו ואומר ראו שאני טהור כך מלכות הרשעה גוזלת וחומסת ומראית עצמה כגומלת חסד וכו׳ ועשו עשה מעשה אביו כדי להראות עצמו חסיד כמו אביו שכל הימים היה צד נשי כל האנשים ומענה וכו׳ בסתר וכיון שהגיע וכו׳, ובזה הלשון צד נשי אנשים וכו׳ דרשו גם לעיל צד 568 בגנותו של ישמעאל ועיי״ש: 2 דאמר וכו׳. בירוש׳ שם חד גיור אתא לגבי ר׳ יוסא א״ל מהו מיגסוב ממזרתא אמר ליה שרי חזר ואתא לגבי ר׳ יודה אמר ליה שרי וכו׳ ופליג על ההוא דא״ר יודה בר פזי (ועי׳ במ״י לעיל צד 286 וצד 326) אלהים מושיב יחידים ביתה אפילו ממזר בסוף העולם וממזרת בסוף העולם הקב״ה מביאן ומזווגן זה בזה, ודורש יחידים ממזרים שאין להם אח ואחות הקב״ה מביאן ביתה שמזווגן זה בזה (ובפתיחת ריב״ס לקמן פס״ח סי׳ ד׳ נדרש אלהים מושיב יחידים וכו׳ שהקב״ה מזוויג זיווגים איש לאשה ואשה לאיש ועיי״ש), ומסיים כאן לפי שכתוב כי החרם תחרימם החתי וכו׳ יבא זה עשו מחוק שמו וישא זו האשה מחוקת שם יהודית בת בארי החתי ההד ויהי עשו וכו׳, ובכי״ל כתוב הקב״ה מקרבן וכו׳ והגהתי מביאן, ובשכל טוב שם הגי׳ דאמר ר׳ סימון אפילו וכו׳ הקב״ה מביאן ומזווגן שנא׳ אלהים וכו׳: 5 ואת כל עורב. וכ״ה ואת גם בכי״ן וכי״א א׳ וכי״ג וכי״כ ובילקוט ובסמוך גם בדפוסי׳ וכי״ת ובילק׳ תהלים ר׳ תשצ״ד (ועי׳ גם בילק׳ שמיני ר׳ תקל״ז), ובמקרא כתוב בויקרא שם את כל ערב וכו׳ ובדברים י״ד י״ד ואת כל ערב וכו׳, ובכל התרגומים מתורגם גם בויקרא שם ואת כל וכו׳ ועי׳ בתנ״ך הוצ׳ גינצבורג: אתו וכו׳. באו והביאוהו אצלו ואמרו לו מהו לאכלו אמר לכו ותנוהו על הגג וכל עוף השוכן עליו הוא מינו הלכו ונתנוהו על הגג ובא אותו עורב מצרי ושכן עליו וכו׳, ויהבותיה בכי״ל עם הכינוי תיה ועי׳ במ״י לעיל צד 125 וצד 451: 7 מסאב הוא. טמא הוא דכתיב ואת כל עורב למינו, ובספרא שם פרק ה׳ עורב זו עורב וכו׳ למינו להביא את הזרזירים וכו׳, ובחולין שם והתניא עורב זה עורב למינו ר׳ אליעזר אומר להביא את הזרזיר אמרו לו לר׳ אליעזר והלא אנשי כפר תמרתא שביהודה היו אוכלים אותן וכו׳ אמר להם אף הן עתידין ליתן את הדין וכו׳, ושם פירש״י הזרזיר הוא אישטורניל[1]): 8 לא הלך וכו׳. בערוך ע׳ לא א׳ הגי׳ לא הלך זרזיר אחר עורב אלא שהוא וכו׳, ובחולין

[1]) estronel, Star.

כי החרם תחרימם ייתי הדין מחיק שמא ויסב להדא מחיקת שמא ויהי עשו בן ארבעים שנה וגו׳:

ד לה) ותהיין מרת רוח ליצחק ולרבקה למה ליצחק תחילה, אלא על ידי שרבקה היתה בת כומרים לא היתה מקפדת על טנופת עבודה זרה, וזה היה בן קדושים והיה מקפיד לפיכך ליצחק תחילה, ד״א למה ליצחק תחילה (שהיתה יודעת מקודם לכן) שהדבר תלוי בה שנ׳ ויאמר י״י לה שני גוים בבטנך וגו׳ (בראשית כה כג) לפיכך ליצחק תחילה, ד״א למה ליצחק תחילה שדרכה שלאשה להיות יושבת בתוך ביתה ודרך האיש להיות יוצא בשוק ולמד בינה מבני אדם וזה על שכהו עיניו ויושב בבית לפיכך ליצחק תחילה, אמר ר׳ יהושע בן לוי הורו לסלק ממנו רוח הקדש:

ה כז א) ויהי כי זקן יצחק וגו׳. ר׳ יצחק פתח מצדיקי רשע עקב שחד וגו׳ (ישעיה ה כג) אמר ר׳ יצחק כל הנוטל שחד ומצדיק את הרשע בעקב וצדקת צדיקים יסורו ממנו (שם שם) צדקת

2 ילקוט כ׳ קי״ג: 5 לעיל לד 160: 8 ילקוט שם, ילק׳ ישעיה כ׳ כע״א (ת״ד), ילק׳ מכירי ישעיה ס׳ כ״ג:

1 תחרימם] ~ וכתיב לא יהיה שריד לבית עשו בי | יתי ו | הדן ו | שמה ן, שמיה א[1]ג | להדא] כי, להדה וג, הדא דא[2]ת, דא א[1] | מחקת י | שמה וא[1]י | וגו׳] ויקח אשה את יהודית כ, ל׳ דוגת | 2 ותהיין] פואגי, ותהיינה דכת | מרת] וא[2]גי, מורת דפא[1]כת | ליצחק ולרבקה] פאגתי, ל׳ דוכ | על ידי (מפני א[2]) שהיתה רבקה דפא, על ידי שהיתה וגכת, רבקה על ידי שהיתה י | 3 כומרי׳ ד[1], ־ין פ, כמרים וג, כומרי׳ לע״ז א[1] | ולא א | בטנופת ג | ע״ז פאגכתי | וזה] יצחק י | שהיה י, על ידי שהיה דפואגת | והיה] וי, היה דפאגת | מקפיד] פ, ~ על טנופת עבודה זרה דו, על טנופת (טינופת א[2]) ע״ז אגתי[1] | לפיכך] לכדי | 4 למה] מפני מה חי (למה — תחילה ל׳ פ) | ביצחק חג | שהיתה — לכן ל׳ | שהדבר] לפי שהדבר פא[1], ע״י שהדבר א[2], לפי שהיה הדבר י, אלא שהדיבר ג, אלא לפי שהדבר דת, אלא על ידי שהדבר ו[0] | 5 גוים] חא[2]גתי, גויים פא[1], גיים ד | וגו׳] א[1], ל׳ דפא[2]גתי | לכך פי | למה — תחילה] למה ביצחק תחלה חג, ל׳ פ | שדרכה] לפי שדרכה פ, אלא דרכה דואגתי | 6 בבית פי׳ בפתח ביתה ג | ודרכו של איש | בשוק] כ, לשוק פוחאג, לדרך דת, לחוץ י | וזהו פ | על] על ידי דפוא[2]גתי, ל׳ כ | והוא יושב דוא[1]כי, הוא יושב גת, היה יושב פא[2] | 7 בתוך הבית דת, בתוך ביתו פואגכי | לכך י ביצחק ג | הורו] וחאכ, הודו ג, המרו פ, גרם להורו דת, לפי שגרם לו י | לסליק ג, ליסלק א[1] | ממנו רוח הקודש וג, רוח הקדש ממנו י[1] | 8 וגו׳] ן, ותכהין פ, ותבהין (ותכהן י) עיניו א[2]גי, ותכהין (ותכהינה כ) עיניו מראות חכתמ, ל׳ דא[1] | מצדיק י | עקב — וגו׳] עקב שחד חי (ישעיה), עקב שוחד דפת, עקב שוחד (שחד גמ) וצדקת צדיקים יסורו (יסירו א[2]מ) ממנו אגימ | 9 אמר — יצחק] וא׳גי (שם), ל׳ דפת | הנוטל] מי שנוטל דפתי, מי שהוא נוטל וחא[1]י | שחד] פת, שוחד דוא[1]גי | בשביל להצדיק י | בעקב] ~ נרמס י (שם) | יסירו פ |

ס״ה א׳ דתניא ר״א אומר לא לחנם הלך זרזיר אצל עורב אלא מפני שהוא מינו, ובב״ק שם מנא הא מילתא וכו׳ ותנינא בברייתא ר׳ אליעזר אומר לא לחנם הלך זרזיר וכו׳, ובאותו המאמר בב״ק שם ומשולש בכתובים דכתיב כל עוף למינו ישכון ובני אדם לדומה לו (ובילק׳ שופטים ר׳ ס״ז ובן אדם וכו׳ לא לחנם הלך הזרזיר אצל העורב וכו׳ ועי׳ גם בד״ס), ובסא״ר פי״ב איתא ואמרו חכמים כל עוף למינו ישכון ובן אדם וכו׳, ובתוספות ב״ק שם בד״ה משולש וכו׳ כתבו כל עוף כנף למינהו ישכון אין זה מקרא בכל התורה ושמא בספר בן סירא הוא וכו׳, והמשל נמצא לפנינו בסגנון אחר בספר ב״ס העברי י״ג ט״ז (הוצ׳ שטראק צד 15) מין כל בשר אצלו ואל מינו יחובר אדם, וכסגנון זה הועתק בתרגום היוני, ועוד שם י״ג ט״ו כל הבשר יאהב מינו וכל אדם את הדומה לו: 3 בת כומרים. שהיתה בביתם טנופת ע״ז כמו שדרשו לעיל צד 648 לפ׳ ואנכי פניתי הבית: 4 שהדבר תלוי בה. שהעמידה בן אחד רשע שנ׳ ויאמר י״י לה וכו׳ (ועי׳ גם לעיל צד 684), ובפי׳ ב״ר כי״ט וכי״א מל״א גורס ומפרש אלא שהדיבור (שהדבר) גלוי בה כלומר המקום גלה לה כבר שנאמר (דכתיב) ויאמר י״י לה שני גוים בבטנך כלומר שני אנשים אחד צדיק ואחד רשע שאינו דומה זה לזה, וגם בכי״ג הגי׳ שהדיבר ועי׳ לעיל צד 661 ובמ״י שם בד״ה והא כת׳ וכו׳, ובשאר הספרים ל״ג שהיתה יודעת קודם לכן, וגר׳ שהוא פירוש נוסף בכי״ל: 5 שדרכה של אשה. וכ״ה לעיל ריש פי״ח במאמר ר׳ ירמיה בשם ר״ש בר רב יצחק אית דמחלפין דרכה של אשה וכו׳, ודרשו כאן וזה וכו׳ ויצחק שלמד מקודם בינה מבני אדם והיה יושב עתה כלוא בבית היה לו בינה יתרה להכיר נשי עשו: 7 הורו. וכ״ה עוד בחמשה כ״י, ובכי״ג נשתבש הודו, ומורת במקרא מלה בודדת וריב״ל דורש מורת מורות ורוח רוח הקדש הורו לסלק רוה״ק, ובבחיי מפרש ובמדרש מורת רוח מרימות רוח מסלקות רוה״ק מיצחק ומרבקה, ובכי״פ המרו לסלק ועי׳ בפירש״י עה״ת, והגי׳ הקשה הורו לסלק וכו׳ שינו בגי׳ הדפוסי׳ גרם להורו כלו׳ גרם עשו לאביו לסלק ממנו וכו׳: 8 ויהי כי זקן וכו׳. במקרא פרשה סתומה וראש סדר וגר׳ שהיתה גם כאן גם במדרש התחלת פרשה בחלוקתו העיקרית, ובראש זו הפרשה נסדרו הפתיחות שלפנינו עתה בעירבובי הפרשיות בהמשך הפרשה ויהי עשו בן וכו׳ ועי׳ במ״י לעיל ריש פכ״ט, וסגנון הפתיחות ר״י פתח מצדיקי וכו׳ אמר ר״י וכו׳ ר״י פתח ושחד וכו׳ אמר ר״י וכו׳ רחב״פ פתח רבות וכו׳ אמר רחב״פ וכו׳ כמו לעיל פעמים רבות ועי׳ לעיל צד 682 ובמ״י שם בד״ה ר׳ אחא וכו׳: 9 בעקב וצדקת וכו׳. בכי״ל כתוב בעקב־וצדקת, ובעקב נמשך למטה, וטעם הדרש מצדיקי רשע עקב וכו׳ כל הנוטל שחד וכו׳ בעקב באחרית ימיו צדקת צדיקים וכו׳ זכותו של משה שלא כהתה עינו בזקנותו יסורו ממנו זה יצחק על ידי שהצדיק את הרשע שאהב את עשו עקב שחך כי ציד בפיו עיניו כהות שנ׳ ויהי כי זקן יצחק ותכהין עיניו וכו׳, ובעקב לשון נופל על לשון עקב וכן בדרש בדב״ר סדר עקב (פ״ג סי׳ א׳) מפירותיהן אתם אוכלי׳ עכשיו אבל שכרו בעקב אני נותן לכם מניין וכו׳ והיה עקב תשמעון, ובילק׳ ישעיה שם גורס או מפרש כל מי שנוטל שוחד ומצדיק את הרשע בעקב נרמס וצדקת וכו׳, ובמ״כ הגיה בעקב נדרס (כ״ה במדרש ד׳ קראקא א׳), והגי׳ יסורו ממנו איתא גם בכי״ו וכי״א א׳ וכי״ג וכי״כ וכי״ת ובדפוסי׳ ובילקוט בשני המקומות, ובמקרא כתוב יסירו ופשוטו של מקרא הם מצדיקים את הרשע וכו׳ ומסירים צדקת הצדיקים, ולפי הדרש כל הנוטל שחד

צדיקים זה משה, יסורו ממנו זה יצחק על ידי שהצדיק את הרשע עיניו כהות שנ׳ ויהי כי זקן יצחק ותכהין וגו׳:

ו מצדיק רשע ומרשיע צדיק תועבת י״י גם שניהם (משלי יז טו), אמר ר׳ יהושע בן לוי לא ממה שהיתה רבקה אוהבת את יעקב יותר מעישו עשת את הדבר הזה אלא אטרה לא יעול ויטעי בההוא סבא על שם תועבת י״י גם שניהם, ועל ידי שהצדיק את הרשע כהו עיניו שנ׳ ויהי כי זקן יצחק ותכהין עיניו מראות וגו׳:

ז ר׳ יצחק פתח ושחד לא תקח (שמות כג ח) אמר ר׳ יצחק מה אם שנטל שוחד ממי שהיה חייב לו כהו עיניו הליקח ממי שאינו חייב לו על אחת כמה וכמה ויהי כי זקן יצחק ותכהין:

ח ר׳ חנגא בר פפא פתח רבות עשית אתה י״י אלהי נפלאותיך ומחשבותיך אלינו וגו׳ (תהלים מ ו) אמר ר׳ חנגא בר פפא כל פעילות ומחשבות שפעלת אלינו בשבילינו, למה כהו עיני יצחק כדי שיבוא יעקב ויטול את הברכות ויהי כי זקן יצחק וגו׳:

3 ילקוט ר׳ קי״ג, ילק׳ מכירי שם: 7 ילקוט ר׳ קי״ד, ילק׳ מכירי שם, תנחומא ע״ב תולדות סי׳ ח׳, תנחומא שם סי׳ ח׳: 9 ילקוט שם, ילק׳ תהלים ר׳ תשל״ו, תנחומא שם, אגדת בראשית פ״מ:

1 צדיק י (שם) | יסורו פתא[2]מ | את עשו הרשע י (שם) | כהו עיניו | 2 ותכהין וגו׳] ותכהין עיניו א[2]גי (שם), ותכהין (ותכהינה כ) עיניו מראות דא׳כתמ, וגו׳ י, ל׳ ו | 3 תועבת י״י ל[0]דפאגבתימ] וגומ׳ ל | אמר] שניהם גם שניהם ~ וגכ | 4 * אוהבת דפואבתימ] אהבת לג | את ל׳ פי[1] | יותר] אתי, יתר פוגב, יתיר ד | עשת] וגכ, עשתה דאתי | את ל׳ ו | ייעול א׳גבימ | 5 לההוא ההוא תי, ההוא פ | ** את] ל׳ ל | 6 ותכהין — וגו׳] ותכהין.. מראות א׳ת, ותכהינה עיניו ד, וגו׳ פ, ל׳ וא[2]גב | 7 ושחד] פואגבתמ, ושוחד ד, ולא תקח שוחד וגו׳ י | תקח] א[2]כמ, ~ וגו׳ דוג, כי השחד פ, כי השחד יעור פקחים א[1], כי השוחד יעור עיני חכמים ת, ל׳ י | מה אם] ו, אם מי מ, מה אם מי א, ומה.. מי פגב, ומה.. מה ד, ומה מי תי | שנוטל ת | שוחד] שחד אגכמ, ל׳ י | שהוא חייב א׳ת, שחייב גב, שנתחיי׳ י[1] | 8 הלוקח] הלוקח שוחד דפיא׳ת, .. שחד א[2]גכמ, הנוטל שוחד י | ** על — וכמה] כהו עיניו ל, על.. וכמ׳ שכהו עיניו ל[0] | ותכהין ל׳ | 9 חננא] פוא[2]ג, חיננא דכ, חנינה א׳[1], ־נה ת | * פתח — פפא] פתח רבות עשית וגו׳ (עשית אתה י״י אלהי.. אלינו א[3], עשית אתה י״י נפלאותיך.. אלינו כ, עשית.. אלהי.. אלינו אין ערוך אליך א[1]) אמר ר׳ חננא (חיננא כ, חנינא א[1]) בר פפא ואכ, פתח.. אלהי נפלאותיך ומחשבותיך א״ר חננא פ, פתח.. נפלאותיך וגו׳ אמר ר׳ חיננא ד, פתח.. י״י מחשבותיך ונפלאותיך אלינו א״ר חנינא ת, פתח.. י״י אלהי נפלאותיך ומחשבותיך אלינו י, ל׳ ל | 10 ** פעולות] פעלות ל | ומחשבות ל׳ א[2]י | שפעלתה ו | * אלינו ל[0]דפואגכי] ל׳ לת | בשבילנו | עיני של | 11 יצחק] צדיק א[3] | שיבוא] א[2]ת, שיבא דפוא׳גבי | יעקב אבינו כ, צדיק א[2] | הברכה ת | ויהי] הה״ד ~ י (תהלים) | * וגו׳ ו] ותכהין עיניו י (שם), ותכהין.. מראות א[1], ל׳ לדא[2]גכת |

וכו׳ וצדקת וכו׳ צדקת צדיקים תסור ממנו מן המצדיק את הרשע וצ״ע: 4 לא ממה וכו׳. ורחמיה של רבקה היו גם על עשו בנה שיברכהו גם אותו אביו אלא אמרה לא יעול וכו׳ לא יבא עשו ויטעה באותו הזקן שיתן ברכתו רק לו ונוטל הברכה מיעקב ויהא נאמר ביצחק מצדיק רשע ומרשיע צדיק תועבת י״י וכו׳, וסיום הפתיחה כמו בהפתיחה שלפניה ועל ידי שהצדיק את הרשע שאהב את עשו כהו עיניו וכו׳: 7 ושחד לא תקח. לשה״כ בשמות שם כמו שהושלם לנכון בכי״א א׳ כי השחד יעור פקחים, ולשה״כ בדברים ט״ז י״ט לא תטה משפט וכו׳ ולא תקח שחד כי השחד יעור עיני חכמים, ובכי״ת הורכבו שני הפסוקים: ממי שהיה וכו׳. מבנו שהיה חייב לו לכבדו כהו עיניו הלוקח וכו׳, ובכי״ל כתוב הלוקח ממי שאינו חייב לו כהו עיניו והוגה ביני שיטי בכתב אחר על אחת כמה וכמ׳ שכהו וכו׳, והגהתי כגי׳ שאר הספרים, ובתנחומא מ״ב שם הפתיחה זש״ה אבן חן השוחד וכו׳ בא וראה מה אמר עולתו של הקב״ה לא היה ראוי שיכהה בעיניו אדם שהוא נותן נפשו על שמו של הקב״ה ונעקד על גבי מזבח היה צריך שיכהו עיניו אלא אמר הקב״ה הכתבתי בתורתי ושוחד לא תקח למה כי השוחד יעור עיני חכמים ונטל שוחד מעשו והכהיתי את עיניו ומה אם יצחק הצדיק על שנטל שוחד מבנו כהו עיניו מי שהוא נוטל שוחד מן אחרים על אחת כמה וכמה לפיכך נאמר אבן חן השוחד לפיכך ויהי כי זקן יצחק ותכהין, ובתנהומא שם זשה״כ אבן חן השוחד וכו׳ מדבר ביצחק שנאמר ויאהב יצחק את עשו כי ציד בפיו מהו כי ציד בפיו היה צד את יצחק הצדיק בפיו וכו׳ (ועי׳ במ״י לעיל צד 693) ולמה כהו עיניו של יצחק מפני שנסתכל בדמות עשו הרשע ועוד על שהיה מביא ציד ומאכילו וכתיב כי השוחד יעור פקחים וכו׳, ובמדרש אגדה הוצ׳ רש״ב ד״א ויהי כי זקן יצחק וכו׳ ובדין הוא שיכהו עיניו של יצחק לפי שנהנה מן הרשע ולא אהב אותו אלא מפני שהיה מאכילו ציד וכו׳: 9 ר׳ חנגא בר פפא. בכי״ל דלג מן ר״ח בר פפא עד אמר ר״ח פפא והשלמתי ועח״ג, ובכתב הספר הוגה שם אלינו בשבילינו, ובילק׳ תהלים שם מפרש אלינו כלומר בשבילנו, ובמה״ג עמ׳ 416 הועתק זש״ה רבות עשית וכו׳ אמר ר׳ חנינה בר פפא כל פעולות ומחשבות שעשית אלינו בשבילינו כהו עיניו שליצחק כדי שיבא יעקב ויטול הברכות, ובאג״ב שם המאמר ד״א ויהי כי זקן וכו זש״ה רבות עשית וכו׳ אמרו לו ישראל רבות עשית וגו׳ למה כל נפלאות שאתה עושה בשבילנו כל מחשבות שאתה מחייב בשבילנו שנאמר נפלאותיך ומחשבותיך אלינו בשבילנו אתה מיסר את הרשעים ומיסר את הצדיקים האיך יודע הקב״ה שיצחק מחבב את עשו ועתיד היה לברכו אמר הקב״ה הריני מכהה את עיניו כדי שלא יהא רואה למי שהוא מברך כדי שיטול יעקב את הברכות לפיכך ויהי כי זקן יצחק, ובתנחומא שם ותכהין עיניו למה כהו עיניו לפי שהיה צפוי לפני הקב״ה שיצחק יברך לעשו אמר הקב״ה יכהו עיניו ויבא יעקב ויטול את הברכות ולא יהא יודע יצחק למי הוא מברך ודוד צוח רבות

ט ויהי כי זקן יצחק אמ׳ ר׳ יודה בר׳ סימון אברהם תבע זקנה, אמר לפניו רבון כל העולמים אדם ובנו נכנסים למקום ואין אדם יודע למי יכבד, מתוך שאת מעטרו בזקנה אדם יודע למי יכבד, אמר לו הקב״ה חייך דבר טיב תבעתה וממך הוא מתחיל, מתחלת הספר ועד הנה אין כתוב זקנה, וכיון שעמד אברהם אבינו נתן לו זקנה שנ׳ ואברהם זקן וגו׳ (בראשית כד א), יצחק תבע ייסורין, אמר לפניו רבונו של עולם אדם מת בלא ייסורין מידת הדין מתוחה כנגדו, [מתוך שאת מביא עליו ייסורין אין מדת הדין מתוחה כנגדו], אמר לו הקב״ה חייך דבר טוב תבעתה וממך הוא מתחיל, מתחילת הספר ועד כאן אין כת׳ ייסורין, וכיון שעמד יצחק נתן לו ייסורין ותכהין עיניו, יעקב תבע את החולי,

1 ילקוט כ׳ ק״ס, בבא מציעא פ״ז א׳, סנהדרין ק״ז ב׳, תנחומא ע״ב חיי שרה סי׳ ד׳ תולדות סי׳ ז׳, תנחומא חיי שרה סי׳ א׳ תולדות סי׳ ו׳, אגדת בראשית פל״ד וש״מ, פדר״א פנ״ב:

1 * ויהי — יצחק ו] ד״א ויהי כי זקן פ, ל׳ לדאגכת | יודה] ו, יהודה דפחאגכת | בר׳ סימון] פא2גכ, ביר׳ סימון ות, בר סימוי ד, ב״ס א1, ל׳ ד1 | זיקנה ו, הזקנה א2 | ** לפניו] ל׳ ל | רבון העולמים דגכ, רב׳ העו׳ ו, רבונו של עולם פי, רבש״ע א׳ת, רש״ע א2 | 2 אדם] אב ו, האב א2 | נכנסים] ו, ־ין דפאגכתי | למקום אחד פאי | ואין — יודע] אין העולם יודעין י, ל׳ א2 | מי ג | יכבד] פוחגכ, מכבד דא׳תי, מכבדין א2 | ומתוך פא2גכי | שאת] א1י1, שאתה דפא2גכת | בזקנה] בשיבה ח, בזקנה ושיבה י | יכבד] פח, מכבד דאגכתי | 3 הקב״ה] המקום ג, ל׳ כ | דבר טוב תבעתה] ג, דבר.. תבעת דפא1כתי, דבר.. שאלת ח, דבר שתבעת טוב הוא א2 | ממך ח | הוא] אני ת | מתחלת] פאכתי, מתחילת דג | ספר כ | הנה] כאן | כת׳ פגכת, כתי׳ דא, בו י | 4 אברהם אבינו] א2י, אבינו אברהם גכ, אברהם דפא1ת | ניתן אג | וגו׳] בא בימים דא1כ, ל׳ פא2גתי | ייסורין] פאגכת, יסורין די | 5 רבונו של עולם] י, רבש״ע פא1ת, רש״ע א2, רבון כל עולמים ד, רבון העולמים גכ | ** בלא] ל׳ ל | יסורין פי | מידת] פג, מדת דא1כתי, ומדת חא2 | * מתוך — כנגדו] מתוך (ומתוך פאגכת) שאת (שאתה דא2ת) מביא עליו ייסורין (יסורין דפ) אין מידת (מדת דאכת) מתוחה כנגדו דפאגכת, ומת ואם את.. יסורין.. מדת.. כנגדו י, ל׳ ל | 6 חייך ל׳ פ | דבר טוב תבעת תבעת דפחא1גתי, דבר שתבעת טוב הוא א2 | ממך ח | הוא] פחא2גי, אני דת, ל׳ א1 | מתחלת פכתי, ומתחלת א | 7 כת׳] פג, כתו׳ כ, כתיב דאי | יסורין פכי | כיון ג | אבינו יצחק י | ניתן אג | ייסורין] את, יסורין פגכי, ייסורים ד | ותכהין עיניו] פ, ותכהין.. מראות א2, ויהי כי זקן יצחק גכ, ויהי.. ותכהינה ד, ויהי.. ותכהין עינו מראות א׳תי | תבע חולי פ |

1 ר׳ יודה בר׳ סימון. בדפ״ר עשית וכו׳ כל נפלאותיך ומחשבותיך אלינו בשבילנו ועי״ע במ״י לעיל צד 444: הגי׳ רק ר׳ יהודה, ובד״ו ר״י בר סימוי, ובלק״ט גורס ומפרש א״ר יוסי בר׳ סימון (בר חנינא) אברהם אבינו תבע זקנה אמר לפניו רבש״ע אב ובנו יהיו נכנסין במקום ואין אדם יודע למי מכבד עטריהו בזקנה כדי להבין בין אב לבן א״ל הקב״ה חייך וכו׳ ממך אני מתחיל דכתיב ואברהם זקן בא בימים, ולנכון בשכל טוב צד 120 א״ר יהודה בר סימון אברהם תבע את הזקנה וכו׳, ובתנחומא מ״ב חיי שרה שם בא וראה מאדם ועד אברהם עשרים דורות ואין כתיב בהן זקנה אלא בו היו מולידים בנים ובני בנים ולא היו ניכרים איזה הבן ואיזה האב וכו׳ שהיו הכל שוין עד שבא אברהם ונתן לו הקב״ה את העטרה הזו שהוא עיטור לאדם כשהוא מזקין וכו׳ א״ל הקב״ה חייך שאתה ראוי לזקנה לכך נאמר ואברהם זקן וכו׳ ועי״ע שם תולדות סי׳ ז׳ ובאג״ב פל״ד ופ״מ, ובתנחומא חיי שרה שם א״ל אי זה היפוי שלי אני ובני נכנסין לעיר ואין בני אדם מכירין בין האב לבן מפני שהיה אדם חי מאה ומאתים שנה ולא היה מזקין אמר אברהם רבש״ע צריך אתה להפריש בין האב לבן ובין נער לזקן שיתכבד הזקן בנער. א״ל הקב״ה חייך ממך אני מתחיל וכו׳, ושם תולדות סי׳ ו׳ אברהם היה דומה ליצחק (ועי׳ לעיל צד 561) ולא היו מכירין הבריות בין האב לבן עד שבקש אברהם ואמר רבש״ע הפרש בין האב לבן והפריש ביניהם הזקנה לכך נאמר ואברהם זקן וכו׳, ובפדר״א שם שבעה דברים מופתים נבראו בעולם שלא היו כמותן וכו׳ מופת שלישי שמיום שנברא שמים וארץ לא זרקה שיבה בבני אדם עד שבא אברהם אבינו וכו׳ שנא׳ ואברהם זקן וכו׳ מופת רביעי מיום שנבראו שמים וארץ לא היה אדם חולה אלא אם כן היה בדרך או בשוק היה עוטש והיה נשמתו יוצ׳ מנחיריו עד שבא יעקב אבינו ובקש על זאת רחמים ואמר לפניו רבון כל העולמים אל תקח את נפשי ממני עד שאצוה את בני ובני ביתי ונעתר לו שנ׳ ויהי אחרי הדברים האלה ויאמר ליוסף הנה אביך חולה וכו׳ מופת שביעי מיום שנבראו וכו׳ לא היה אדם חולה ויחיה מחליו עד שבא חזקיה מלך יהודה וחלה וחיה שנ׳ בימים ההם חלה חזקיה למות והיה מתפלל וכו׳, ובב״מ שם עד אברהם לא היה זקנה מאן דהוה בעי למשתעי בהדי אברהם משתעי בהדי יצחק משתעי בהדי אברהם אתא אברהם בעא רחמי והוה זקנה שנ׳ ואברהם זקן וכו׳ עד יעקב לא הוה חולשא אתא יעקב בעא רחמי והוה חולשא (ופירש״י שם שיחלה אדם לפני מותו ויצוה לביתו) שנ׳ ויאמר ליוסף וכו׳ עד דאתא אלישע לא הוה דהליש ואתפח אתא אלישע בעא רחמי ואתפח שנ׳ ואלישע חלה את חליו אשר ימות בו מכלל דחלה חלי אחריתי ועי׳ בסנהדרין שם ובד״ס: 2 ואין אדם וכו׳. בכי״ו קיטע כאן המאמר עד סופו ואין אדם יודע למי יכבד גרשה כת׳ ויהי אחרי הדב׳ האלה ויאמר ליוסף וגו׳ אמ׳ ר׳ שמואל בר נחמן מיכן שהיה בין חולי לחולי חולי כבד משניהם, ורמז אל זה המאמר שנמצא בשלימותו בכי״ו פצ״ז המתחלת שם לפ׳ ויהי אחרי הדברים וכו׳, ופרשה זו ושתי פרשיות שלפניה בנוסחת כי״ו שיודפסו בס״ד בסוף הספר הוצאתי כבר לאור בספר היובל לכבוד הרב ר״י גוטטמאנן, ושם צד 168 המאמר אמ׳ ר׳ יודה ביר׳ סימון אברהם תבע זיקנה וכו׳, ועל סגנון הרמז גרשה כת׳ עי׳ שם צד 157 ובמ״י לעיל צד 626: 5 מתוך שאת וכו׳. כן השלמתי ועח״ג, וכן בכי״ו פצ״ז ומתוך שאת מביא עליו יסורין אין מידת הדין וכו׳, ובלק״ט מפרש אמר לפניו רבש״ע אדם מת וכו׳ מתוך שאתה מביא עליו יסורין מתמרקין עונותיו א״ל הקב״ה וכו׳, אכן במה״ג עמו׳ 417 ל״ג מתוך שאת וכו׳, והגי׳ שם אמ׳ רבון העולמ׳ אדם מת בלא יסורין מדת הדין מתוחה כנגדו אמ׳ לו הקב״ה דבר טוב תבעת וממך אני מתחיל וכך נאמ׳ וכו׳, ובשכל טוב צד 120 אמר רבש״ע אם אדם מת בלא יסורין מדת הדין מתוחה כנגדו

אמר לפניו רבון כל העולמים אדם מת בלא חולי ואין מיישב את בניו, [מתוך שהוא חולה שנים ושלשה ימים הוא מיישב את בניו], אמר לו הקב"ה חייך דבר טוב תבעתה וממך הוא מתחיל הה"ד ויאמר ליוסף הנה אביך חלה (שם מח א), אמר ר' לוי אברהם חדש זקנה, יצחק חדש ייסורין, יעקב חדש חולי, חזקיהו חדיש חולי שיני, אמר לו העמדת אותו עד יום מותו, אלא מתוך שאדם חולה ועומד חולה ועומד הוא עושה תשובה שלימה, אמר לו הקב"ה חייך דבר טוב תבעתה וממך הוא מתחיל הה"ד מכתב לחזקיהו מלך יהודה בחלותו ויחי מחליו (ישעיה לח ט), אמר ר' שמואל בר נחמן מיכן שהיה בין חולי לחולי חולי כבד משניהם: 41b

י ותכהין עיניו מראות ר' אלעזר בן עזריה אמר מראות ברעתו שלרשע, אמר הקב"ה יהי יצחק יוצא לשוק ויהון ברייתא אמרין דין אבוי דההוא רשיעא אלא הריני מכהא את עיניו והוא אינו יוצא

8 ילקוט ר' קי"ד, יל"ק מכירי משלי כ"ט ה', מגילה כ"ס ה':

1 ** לפניו ל' ל | רבון העולמים דגבי, רבונו של עולם פ, רבש"ע א[1]ת, רש"ע א[2] | ** בלא] ל' ל | ואינו דפא[1]ת, אינו א[2]גברי | מישב א[1], מתישב ת | את] א[2], בין דפא[1]גרי, בתוך ת | ** מתוך—בניו] מתוך (ומתוך פא[2]י) שהוא חולה שנים ושלשה (שלשה ג, או שלשה א[2]י) ימים.. מיישב (מישב א[2]כ) בין (את א[2]) בניו דפאגבתי, ל' ל | 2 הקב"ה ל' י | חייך ל' פ | דבר טוב תבעתה] ג, דבר.. תבעת דפא[1]כתי, דבר שתבעת טוב הוא א[2] | הוא] אני ת | מתחיל] ~ מתחלת הספר ועד כאן אין כת' חולי עד שבא אבינו יעקב וחלה ת | 3 חולה | חדש] חידש דגת (וכן בסמוך) | את הזקנה א | ייסורין] פ, יסורין גבתי, יום ד, את הייסורין א | 4 החולי ג, את החולי חאבי | חזקיה פבת, חזקיהו מלך יהודה י | חולה ת | שיני] פג, שני חכי, שני שנתרפא א | אמר—לו] אמר לפניו רבש"ע את, אמר לפניו רבון העולמים י | העמדת אותו שלום עד יום מותו א[1], אם העמדת אותו עד יום מותו איך יעשה תשובה ת, לא טוב לאדם שהעמדת אותו עד יום מותו י | 5 חולה—ועומד] חולה.. וחולה ועומד פ, חולה.. וחולה כ, חולה ועומד א[1]י | * הוא דפחאגתי] והוא לכ | שלימה] חא[1]גב, שלמה פי, ל' דא[2]ת | הקב"ה ל' א[2]י תבעת | ממך פ | הוא] פחאגבי, אני דת | 6 מכתם א[1] | * בחלותו—מחליו דפא[1]כת] בחלותו.. מחוליו חא[2]גי, וגו' ל | יהושע א[1] | 7 מיכן] וחג, מיכאן פ, מכאן דאכתי | בן ו | חליו כ | לחולי ל' כ | ** חולי] ל' ל | 8 ותכהין עיניו] ותכהן עיניו ג[1], ותכהינה.. כ, ל' ת | * מראות דפאגבים] מראת ו, ל' לת | ר' אלעזר—אמר] ר"א.. א' פ, ר' אלעזר.. אומ' א[2]מ, ר' אלעזר בן עזריה הקירח אמ' ל[0], ר' אלעזר.. הקרח אמ' א[1], ר' לעזר.. הקרח או' ו, ר' אלעזר.. הקיריה אמ' נכ, אמר ר' אלעזר.. עזריה מהו ותכהין עיניו מראות ת | מראות] פוחאגבתי, עוצם עיניו מראות ברע ~ ד[1], מראות ברע ~ ד | * ברעתו דפוחאגבים] בדעתו לת | של אותו רשע י, של עשו הרשע ת | יהיה פ, יהא אימ | 9 יוצא] עובר ג | בשוק ג, לחוץ כ | ויהוון וחג, וייהון י[1], ויהווין כ | בירייתא ח, ־יתה ו, בריאתה פ | אומרים מ | דן ו, דין הוא ח | אבוי] פחי, אבוהי אגמ, אבוה דוכת | דהדין רשיעא ת, של אותו רשע י | הרי אני וכי | מכהא] וא[1], מכהה דפא[2]גבתים | את ל' א[2]גים | והוא] ויהא י | אינו יוצא] יושב בתוך ביתו |

א"ל הקב"ה חייך וכו' וממך אני מתחיל וכו': 1 ואין מיישב וכו'. וכן הגי' בכי"א ב' את בניו, והשלמתי מתוך שהוא חולה וכו' ועח"נ, וכן בכי"ו שם מתוך שהוא חולה שנים שלשה ימים הוא מיישב בין בניו, ובשאר הספרים (חוץ מכי"ת) הגי' בין בניו, ובפי' ב"ר מפרש אינו מיישב בין בניו שאינו מחלק להם נכסיו ומיישבן כראוי, ובמ"כ ואינו מיישב אינו יכול לצוות אותם ולסדר וליישב ענין ירושתם, ובלק"ט גורס ומפרש יעקב תבע חולי אמר לפניו רבש"ע אדם מת וכו' ואינו מחשב את בניו מתוך שהוא חולה שנים ושלשה ימים הוא מיישב בדעתו ומחשב את בניו אמר לו הקב"ה וכו', ובשכל טוב גורס כאן ג"כ ומתוך שהוא חולה ב' או ג' ימים מיישב בין בניו וכו': 4 חולי שיני. שיתרפא האדם מחולי הראשון כדי שיהא חולה ועומד ועושה תשובה וכדמסיק אמר לו העמדת אותו עד יום מותו בתמיה אלא מתוך וכו' אמר לו הקב"ה חייך וכו', וסיום זה הוא בסגנון מאמר ריב"ס שמפרש מאמר ר"ל הקצר אברהם חדש זקנה וכו', ובכי"ו שם חזקיהו [חידש] חולי שני אמ' לפניו רבון העולמים העמדת אותו עד יום מותו אתמהא אלא מתוך שאדם חולה ועומד מחליו חולה ועומד ועושה תשובה שלימה אמ' לו הקב"ה חייך דבר טוב תבעתה ממך הוא מתחיל תחילה הדה היא מכתב וכו', ובדפוסי' וכי"ת הגיהו חידש חולי (חולה) שיתרפא, ובמדרש ד' שאלוניקי העיר רי"ג נ"א אמר ריבון העולמי' אם לא העמדת אותו עד יום מותו היאך יעש' תשובה ועח"נ: 7 מיכן שהיה וכו'. דורש בחלותו ויחי מחליו שחזקיהו חלה שלשה חלאים ומדכתיב בחולי השני ויחי למד שהיה חולי כבד משניהם מחולי הראשון וחולי השלישי שמת בו, ובריתא בב"מ וסנהדרין שם שלשה חלאין חלה אלישע וכו' שנאמר ואלישע חלה את חליו אשר ימות בו ופירש"י בסנהדרין חלה חד חליו תרי אשר ימות בו תלת ועי"ע סוטה מ"ז א': 8 ר' אלעזר בן עזריה, בכי"ל כתוב בגליון בכתב הספר בדיו דיהה הקירח והוא תואר לראב"ע, וכן הגי' בכי"ו וכי"א א' ר' לעזר (אלעזר) בן עזריה הקרח, ובתוספות בכורות נ"ח א' בד"ה חוץ מן הקרח וכו' הובא ורבינו נסים פי' קרחה רבי אלעזר בן עזריה דאמר בירושלמי שהיה קרח (ובסה"ד ע' ר' יהושע בן קרחה העיר לא מצאתי), ובתוספות ב"ב קי"ג א' בד"ה ומטו בה וכו' ועוד שפי' רבינו נסים במגלת סתרים שמצא בבראשית רבה דחוץ מן הקרח היה רבי אלעזר בן עזריה וכו', ובלי ספק כוון ר"נ להמאמר שלפנינו והיה גורס ג"כ ראב"ע הקרח (ובכי"ג וכי"כ נשתבש הקיריה), וראב"ע דורש מראות כלה"כ ועצם עיניו מראות ברע (ישעיה ל"ג ט"ו) מראות ברעתו וכו' שלא יראה רעתו של רשע אמר הקב"ה וכו', ובדפ"ר הגי' כן אמ' ר' אלעזר בן עזריה ועוצם עיניו מראות ברע מראות ברעתו וכו' (ובד"ו נשמטו המלות ועוצם עיניו), ובלק"ט הועתק ותכהין עיניו מראות אראב"ע מראות ברעתו של עשו הרשע, ובשכל טוב שם ותכהינה וכו' א"ר אליעזר בן עזריה מראות ברעתו של אותו רשע אמר הקב"ה יהא צדיק זה יוצא לשוק והבריות יאמרו זה אביו של אותו רשע הריני מכהה עיניו ויושב זש"ה בקום וכו' (ובכי"ל וכי"ו וכי"א א' מכהא באל"ף כמו לעיל צד 261 ממחא ועיי"ש

הה"ד בקום רשעים יסתר אדם (משלי כח כח), מיכן אמרו כל המעמיד בן רשע או תלמיד רשע עיניו כהות, תלמיד רשע מאחיה השילוני שהעמיד לירבעם וכהו עיניו [שנ׳ ואחיהו לא יכול לראות כי קמו עיניו משיבו (מ"א יד ד) שהעמיד ירבעם תלמיד רשע], בן רשע מיצחק, ד"א מראות מכח אתה הראיה, בשעה שעקד אברהם אבינו את יצחק בכו מלאכי שרת שנ׳ הן אראלם צעקו חוצה וגו׳ (ישעיה לג ז) ונשלו דמעות מעיניהם לעיניו והיו רשומות בתוך עיניו, וכיון שהזקין כהו עיניו שנ׳ ויהי כי זקן יצחק וגו׳, ד"א מראות מכח אתה הראייה, שבשעה שעקד אברהם אבינו את יצחק תלה עיניו למרום והביט בשכינה, מושלים [אותו מישל] למה הדבר דומה למלך שהיה מטייל

1 ילקוט שם, ילק׳ מלכים ר׳ ר"ב, פסיקתא פ׳ זכור (כ"ג א׳), תנחומא מ"ב תלא סי׳ ד׳, תנחומא תלא סי׳ ד׳, מדרש שמואל פ"ם סי׳ ח׳: 4 לעיל לד 600: 6 דברים רבה סדר ואתחנן (פ"א סי׳ ב׳), פדר"א פל"ב:

1 מיכן] וג, מכאן דפאכתימ | אמרו ל׳ י | 2 עיניו] פו°אגבימ, סוף שעיניו דת | מאחיהו א1 | שהעמיד — עיניו ל׳ | * שנ׳ ואחיהו — רשע] שנ׳ ואחיהו (ואחיה ל°, ואחיהו השילוני כ) לא יכול (יוכל ל°פו°אב) לראות.. עיניו משיבו שהעמיד (עיניו שהעמיד פ) ירבעם (את ירבעם ו°א1) תלמיד (שהיה תלמיד ו°) רשע ל°פו°אגב, ואחיהו (דכת׳ ואחיהו ת) לא יכול.. משיבו שהעמיד את ירבעם.. רשע דת, ואחיהו לא יכול.. משיבו שהעמיד ירבעם הרשע ימ, שנ׳ ואחיה השילוני לא יכול לראות שהעמיד תלמיד רשע ואי זה זה ירבעם בן נבט י1 (מלכים), ל׳ ל | 3 מיצחק] ~ שנ׳ ותכהין עיניו פ, ויהי כי זקן יצחק ותכהין עיניו ד, ויהי.. עיניו מראות ת, ותכהן.. מראות שהעמיד עשו הרשע י, ויהי.. ותכהין (ותכהן ג).. מראות שהעמיד עשו (את עשו ג) הרשע הגי1 (שם), שנ׳ (דכתי׳ א2) ויהי.. ותכהין (ותכהינה כ).. מראות שהעמיד את עשו (שהעמיד עשו א2) בן רשע אכ, ויהי.. את עשו שהיה בן רשע ו°, דכתיב ויהי.. ותכהין עיניו שהעמיד בן רשע זה עשו מ | 4 מכות וגת | אותה | הראיה] חא, הראייה וכ, ראיה דפ, ראייה תי | בשעה] פוחא1גבי, שבשעה דת, ל׳ א2 | כשעקד א2, שהעקיד ו, שעקדו פ | אבינו אברהם ו, אביו פ | את יצחק בנו א2, את.. בנו על גבי (ע"ג א1) המזבח וא1גבתי, את בנו על.. המזבח ד, על המזבח פ | בכו] תלה עיניו למרום ובכו פ | השרת אראלים ת | 5 וגו׳] פ, מלאכי (ומלאכי ת) שלום מר יבכיון א1ת, ל׳ דא2כי | ונשרו י | דמעות מעיניהם] דמעותיהן י | לעיניו] לתוך עיניו דואכת, לתוך עיניו של יצחק גי | לתוך א2כ | 6 * וגו׳ פ] ותכהין עיניו מראות ת, ל׳ לדואגכ | מכות וגת | אותה | הראיה פאג, ראייה ת | שבשעה] בשעה וא2י, ל׳ פא1ג | שהעקיד וכ, שנעקד י, כשנעקד פ | אברהם אבינו] אבינו אברהם וכ, ל׳ פי | 7 את יצחק] את יצחק בנו א2, את.. בנו על גבי המזבח דואגבת, על.. המזבח י, ל׳ פ | למרום] פו°חאגבי, במרום דת, ל׳ ו | והביט] וראה כ | משל פ | * אותו משל דואגבתי] ל׳ לפ | לה"ד א |

במ"י), וממקור אחר הועתק ראש המאמר במה"ג שם מהו מראות אמ׳ ראב"ע מראות ברוח הקדש מה יהיה באחריתו שלעשו ורבנן אמרי מראות מעשים הרעים שלעשו אמ׳ הקב"ה יהא יצחק יוצא לשוק ויהון בריאתא אמרין דין הוא אבוי וכו׳ אלא הריני מכהה עיניו וישב בתוך הבית הה"ד בקום וכו׳, ובמדרש אגדה הוצ׳ רש"ב ר׳ אלעזר אומר לא כהו עיניו של יצחק אלא מרעתו של עשו וצ"ע, ובמגילה שם אסור לאדם להסתכל בצלם דמות אדם רשע וכו׳ ר׳ אלעזר אומר עיניו כהות שנ׳ ויהי כי זקן יצחק ותכהין וכו׳ משום דאסתכל בעשו הרשע: 2 שהעמיד לירבעם וכו׳. כ"ה בכי"ל, ובסוף המאמר בן רשע מיצחק, ובגליון כי"ל נוסף בכתב הספר בדיו דיהה כגי׳ שאר הספרים שנ׳ ואחיה וכו׳ ועה"ג, ואולי שתי נוסחאות כאן, ובשכל טוב צד 121 הועתק מכאן אמרו כל המעמיד וכו׳ עיניו כהות בן רשע מיצחק תלמיד רשע מאחיה השילוני שהעמיד את ירבעם ולכך כהו עיניו שנ׳ ואחיה לא יכול לראות וכו׳ משיבו, ובמדרש שמואל שם נסדר הדרש לפ׳ ויהי וכו׳ ועלי שוכב במקומו ועיניו החלו כהות וגו׳ והגי׳ שם מיכן אמרו חכמים כל מי שהוא מעמיד בן רשע או תלמיד רשע סוף שעיניו כהות בן רשע מיצחק ויהי כי זקן יצחק ותכהינה וכו׳ למה שהעמיד עשו בן רשע תלמיד רשע מאחיה השילוני ואחיהו לא יכול לראות וכו׳ למה שהעמיד ירבעם תלמיד רשע, ובמה"ג עמו׳ 412 ד"א ויהי כי זקן יצחק וכו׳ אמ׳ ר׳ יודן מפני מה כהו עיניו של יצחק מפני כעסו שלעשו מכאן אמרו כל מי שהוא מעמיד וכו׳ סוף עיניו כהות בן רשע מאבינו יצחק שנ׳ ויהי וכו׳ ותכהין עיניו מראות מאי מראות כעסו שלאותו רשע תלמיד רשע מאחייה השילוני שמשח לו לירבעם וכו׳, ושם עמו׳ 413 ד"א בן רשע מני לן מבני עלי דכת׳ ועלי זקן מאד את מוצא כשם שכהו עיניו של יצחק ממעשה עשו בנו הרשע כך כהו עיניו שלעלי ממעשה בניו הרעים שנ׳ ועיניו קמה ולא יכול לראות, ובפסיקתא פ׳ זכור שם בפתיחה יזכור עון אבותיו וכו׳ (ועי׳ במ"י לעיל צד 682 צד 684 וצד 694) הדרש ומה חטא חטא על אביו גרם לו שכהו עיניו, ולזה הדרש נסמך שם מכאן אמרו כל המעמיד וכו׳ סוף שעיניו כהות בן רשע מאבינו יצחק שנ׳ ויהי כי זקן יצחק וכו׳ למה שהעמיד עשו הרשע תלמיד רשע מאחיה השילוני שנ׳ ואחיה לא יכול וכו׳ למה שהעמיד לירבעם תלמיד רשע, ובתנחומא מ"ב תצא שם ומה חטא חטא על אביו גרם לו שכהו עיניו בחייו מכאן אמרו כל המעמיד וכו׳ גורם לו שיכהו עיניו בחייו בן רשע מיצחק וכו׳, ובתנחומא תצא שם חטא על אביו שגרם לו שכהו עיניו בחייו למה אמר הקב"ה שלא יהא יוצא לחוץ והבריות אומרים זה צמח רשע לפיכך כהו עיניו בחייו מכאן אמרו כל המעמיד וכו׳ גורם לו שיכהו עיניו מראות בחייו מנין אתה למד בן רשע מיצחק וכו׳, וטעם מיכן אמרו מאותו פסוק או מאותו דרש והרחיבו הדרש והסמיכוהו לפסוקים שונים ועי׳ בפסיקתא פ׳ נחמו (קכ"ד א׳ ב׳), והסגנון מיכן אמרו מורגל בפרט בסדר אליהו ועי׳ מ"ש במ"ח חלק מ"ד צד 554: 4 מכח אתה. וכן בסמוך מכח אתה וכו׳ והיתה קוראה אתו וכו׳ ועי׳ לעיל צד 248 צד 449 צד 454: בכו מלאכי שרת. כמו שדרשו לעיל צד 600 ועי׳ במ"י שם בד"ה מהו חוצה, והגי׳ ונשלו איתא גם בדפ"ר וד"ו, ובילקוט ונשרו וכו׳ ועי׳ לעיל צד 603, ובשכל טוב שם הועתק ד"א מראות מכח הראייה בשעה שנעקד על גבי המזבח בכו מלאכי השרת שנאמר הן אראלים צעקו חוצה מלאכי שלום מר יבכיון ונזלו דמעות מעיניהם לתוך עיניו והיו רשומות בתוך עיניו וכיון שהזקין וכו׳, ובמה"ג עמו׳ 417 ד"א מראות מכוח אותה ראייה שבשעה שנעקד יצחק על גבי המזבח בכו מלאכי השרת דכת׳ הן אראלם וכו׳ מלאכי שלום וכו׳ וזלגו דמעות מעיניהן וכו׳ והיו רשומות בעיניו עד שזקן וכהו עיניו ועה"ג ועי"ע בפירש"י עה"ת: 7 והביט בשכינה. בלק"ט ד"א מראות על

בפתח פלטין שלו ותלה עיניו וראה בנו שלאוהבו מציץ עליו בעד החלון, אמר אם אני הורגו אני מכריע את אוהבי אלא גוזר אני שיסתמו חלונותיו, כך בשעה שעקד אברהם את יצחק על גבי המזבח תלה עיניו והביט בשכינה, אמר הקב״ה אם אני הורגו אני מכריע את אברהם אוהבי אלא גוזר אני שיסתמו עיניו הה״ד ויהי כי זקן יצחק וגו׳:

יא ויקרא את עשו וגו׳ אמר ר׳ לעזר בר׳ שמעון למדינה שהיתה מכתבת עינקמון למלך והיתה שם אשה אחת והיה לה בן ננס והיתה קוראה אתו מקרולפרוס אמרה בני מקרולפרוס ואינכם מכתיבין אותו,

5 ילקוט סס, ילק׳ ירמיה ר׳ של״ג, ילק׳ מכירי עובדיה ה׳ ב׳, פיר הפיליס רבה לחזו (ג׳ פ״ו), ה:דם בכלפים פ״מ:

1 פתח י | פלטרין א | ותלה עיניו] נתן עיניו ג, ל׳ י | בן י | אהבו ו | * אני הורגו ל°] הורגו ל, אני הורג אותו י, אני הורגו עכשיו ו, אני.. עכשו א2, הורגו אני (הורג אני אותו ג) עכשיו דא1גת, הורגו אני עכשו פ, הורגו עכשו כ | אני מכריע אג] אני מכרע ל, מכריע אני ו, הריני מכריע י, מכריע דפבת | 2 * אוהבי דפואגי] אהבי לכ | גוזר אני] פו״חגבת, גוזרני דא1, הריני גוזר י, גוזר אני עליו א2 | שעקד אברהם] פ, שעקד אברהם אבינו חא1גת, שהעקיד אברהם ו, ..אברהם אבינו ד, ..אבינו אברהם כ, שאברהם אבינו עקד א2, שנעקד י | את יצחק] את יצחק בנו פואגכת, את בנו ד, ל׳ י | על — המזבח ל׳ י | 3 עיניו] ~ למרום ג | אני הורג אותו י, הורגו אני ג, אני הורגו עכשיו א1, אני.. עכשו א2, הורגו אני עכשיו דות, הורגו.. עכשיו כ | מכריע אני ו, הריני מכריע י, מכרע פ | את ל׳ כ | * אברהם אוהבי דפוא2גכתי] אוהבי אברהם א1, אברהם ל | גוזרני י, גוזר אני עליו א2ג | 4 שיסתמו] א1, שיכהו דפוא2גכתי | עיניו] י, ~ וכיון (כיון א2) שהזקין כהו עיניו דפואגכת | וגו׳] וא1, ותכהינה וגו׳ ד, ותכהן עיניו ג, ותכהין.. מראות ת, ל׳ פא2כ | 5 וגו׳] ו, בנו ג, בנו הגדול דפאבתי | אלעזר | ביר׳ ות, בר פ | למדינה] משל ~ פחא1 | ** שהיתה] שיהא ל | כותבת י1, מוכתבת א1מ | עינקמון] פו, ענקמון דא1תער3מ, עינקמין חג, ענקמין י, עונקמין ר1, עוקמון א2כ, עוקמין י (ירמיה) | 6 ננס י1 | והיה כע | *קוראה דא2תעי (שם) מ] קורא לפוא1גב, קוראו י | אותו | מקרולפרוס] עי1 (שם), מקרו לפרוס ר2, מקרואלפרוס ג, מקרוא לפרוס דפבר1י, מוקרו ליפרוס ת, מוקרא ליפרום ו, מיקריא לופריס ח, מקרפולים א2, נקרוליפראוס א1, ניקר אלפרוס מ | אמרה להם ו°א2, א״ל ימ | * מקרולפרוס י1 (שם)] מקרולופרוס ל, מקרוא לפרוס דפבי, מקרוא לפרס ג, מוקרו ליפרוס ת, מוקרא ליפרים ו°, מיקריא ליפריס ח, מקרפולים א2, נקרוליפראוס א1, נקרו אלפרוס מ | ואין אתם מכתיבין דכתים, אין מכתיבין אתם א2, ואין אתם כותבים ו°, ואתם מכתיבו׳ א1, אתם מכתיבין פ |

עסק שראה השכינה בשעת העקידה לפיכך בעת זקנותו כהו עיניו, ובשכל טוב שם ועוד שהציץ ותלה עיניו וראה שכינה אמר הקב״ה אם אני הורגו אני מכריע את אברהם אוהבי אלא הריני גוזר שיכהו עיניו לעת זקנה (והמשל לא הועתק שם), ובמה״ג עמו׳ 416 ד״א ויהי כי זקן יצחק ותכהין עיניו רבנן אמרין בשעה שנעקד יצחק על גבי המזבח ראה זיו השכינה וכהו עיניו משל למלך שתלה עיניו וראה בן אוהבו מציץ עליו מתוך החלון אמ׳ המלך אם אהרגנו נמצאתי מבזה את אוהבי ואם אניחנו נמצאתי מבזה את המלכות אלא הריני סותם את החלון שראה בה כך אמ׳ הקב״ה כת׳ כי לא יראני האדם וחי אם אהרגנו ליצחק הריני מכריע לאברהם אוהבי אלא הריני סותם את החלון שראה בה לכך נאמר ותכהין עיניו מראות, ובכי״ל כתוב אני מכרע את אהבי ובסמוך גם בכי״ל אני מכריע את אברהם, ומכריע מלה״כ הכרע הכרעתני (שופטים י״א ל״ה), וכן לקמן פס״ז סי׳ ח׳ אמר מה אני מכריע את אבה ועיי״ש בח״ג ובמ״י, ובמדרש אגדה הוצ׳ רש״ב ר׳ ברכיה אומר לא כהו עיניו של יצחק אלא על שהביט בשכינה בעת העקידה, ובדב״ר שם זש״ה רבות בנות וכו׳ ואת עלית על כולנה וכו׳ יצחק אמר למשה אני גדול ממך שפשטתי צוארי על גבי המזבח וראיתי את פני השכינה אמר לו משה אני נתעלתי יותר ממך שאתה ראית פני השכינה וכהו עיניך מנין דכתיב ויהי כי זקן יצחק וכו׳ מהו מראות מראות בשכינה אבל אני הייתי מדבר עם השכינה פנים אל פנים ולא כהו עיני וכו׳, ובפדר״א שם ר׳ שמעון אומר בשעה שנעקד יצחק נשא את עיניו למעל וראה את השכינה וכתו׳ כי לא יראני האדם וחי אלא תחת המיתה כהו עיניו לעת זקנותו שנאמר ויהי כי זקן יצחק וכו׳: 5 עינקמון. מדת אנשי הצבא בל״ר[1]) ועי׳ קרויס צד 417 ציעגלער קעניגסגלייכניססע צד 62, ובכי״ל נשתבש למדינה שיהא מכתבת וכו׳ והגהתי שהיתה וכן לנכון בשאר הספרים, ובערוך ע׳ ענקמון למדינה שהיתה מכתבת ענקמון: 6 בן ננס. ע׳ לעיל צד 147 וצד 348, והגהתי והיתה קוראה, ובכי״ל ועוד בחמשה כ״י הגי׳ קורא וצ״ע: מקרולפרוס. וכ״ה בג׳ הפעמים בילק׳ ירמיה שם בדפ״ר (ולשה״כ בירמיה מ״ט ט״ו כי הנה קטן נתתיך בגוים בזוי באדם, ובילק׳ מכירי נסדר בעובדיה לפ׳ הנה קטן וכו׳ בזוי אתה מאד ועח״נ, ובילק׳ ירמיה ר׳ של״ג מתחיל המאמר אם תגביה כנשר ואם בין כוכבים שים קנך וכו׳ והוא כלשה״כ בעובדיה א׳ ד׳), ובערוך ע׳ מקרולפרוס הועתק והיתה שם וכו׳ קוראה אותו מקרולפרוס ופי׳ שם ארוך וקל בל״י מקרולפרוס[2]) וכן נרשם בגליון כי״ל פ׳ מקרו ארוך וקל לפרוס קל, ובפ׳ ב״ר הנדפס ארוך וקל בל״י (ובפי׳ ב״ר כ״י ארוך ורחב בל״י), ולפי הגי׳ בכי״ו מוקרא ליפרוס נרשם בגליון שם פ׳ ארוך ושמן[3]), ובשינויים שונים המאמר בשהש״ר שם א״ר שמעון בן אלעזר משל למדינה שמגדלת איספתרין[4]) למלך והיתה שם אשה אחת וילדה בן ננס אחד והיתה קוראה את בנה מיקרו לי פארוס אמרה להם בני מיקרו לי פארוס ואין אתם עושין אותו איספתרין אמרו לה (כ״ה בדפ״ר וד״ו) אינו בעינינו אלא ננס שבננסים כך אמר הקב״ה עשו זה הרשע אביו קראו גדול שנא׳ ויקרא את עשו וכו׳ אמו קראה אותו גדול שנ׳ את בגדי עשו בנה הגדול אמר להם הקב״ה אם בעיניכם הוא גדול בעיני הוא קטן שנ׳ הנה קטן נתתיך בגוים, ובסגנון אחר באג״ב שם אביו קרא אותו גדול ויקרא את עשו וכו׳ ואמו קראה אותו גדול שנאמר ותקח רבקה את בגדי וכו׳ אמר הקב״ה הנה זקן וזקנה שאין בהם דעת אני קראתיו קטן שנאמר הנה קטן נתתיך וכו׳ משל למי שהיה מכתיב טירוניא (ועי׳ לעיל צד 409) בא אחד להכתיב לו את

1) incomma, encomma, Militärmass. 2) μακροέλαφρος. 3) λιπαρός. 4) σπαθάριος, Schwertträger.

ראשי תיבות.

אי — איתא.
א״א — אות אמת.
אגה״א — אגדת האמוראים הירושלמיים לרב״ז באכער.
אגה״ת — אגדת התנאים להנ״ל.
אדר״נ — אבות דר׳ נתן.
איכ״ר — איכה רבתי.
א״צ — אין צריך, איפת צדק.
אצוי״ר — אהבת ציון וירושלים.
ביה״מ — בית המדרש.
במ״ר, במד״ר — במדבר רבה.
ב״ס — בן סירא.
ב״ר — בראשית רבא.
ב״ש — ברוך שאמר.
ג׳ — גורס, גרים.
גד״פ — גאטטעסדיענסטליכע פארטרעגע.
ג״ — גירסא.
ד׳ — דפוס.
ד״א — דבר אחר.
דדו״ד — דור דור ודורשיו.
ד״ה — דיבור המתחיל.
דה״מ — דרכי המשנה.
ד״ו — דפוס ויניציאה.
דל״א — דקדוק לשון ארמי.
דמ״ג — דייטשע מארגענלענדישע געזעללשאפט.
ד״ס — דקדוקי סופרים.
דפ״ר — דפוס ראשון.
ד׳ פפד״א — דפוס פרנקפורט דאדר.
ד׳ פפד״מ — דפוס פרנקפורט דמיין.
ד״ר, דב״ר — דברים רבה.
וי״ר — ויקרא רבה.
ז״א — זרע אפרים.
חו״י — חסרות ויתרות.
ח״נ — חילופי נוסחאות.
ילק׳ — ילקוט.
י״מ, יד״מ — ידי משה.
י״מ, יפ״מ — יפה מראה.
יפ״ת — יפה תואר (במדרש. ד׳ פיורדא תנ״ב).
ירוש׳ — ירושלמי.
כ״י — כתב יד.
כ״א א׳ — כ״י אקספרד קו׳ 147.

כ״א ב׳ — כ״י אקספרד קו׳ 2335.
כ״ג — כ״י שטוטטגארט.
כ״ו — כ״י וואטיקאנא.
כ״ז — דפים אחדים מהגניזה באלקאהרה שהובאו לאקספרד.
כ״ח — כ״י מדרש חכמים.
כ״ט — כ״י האחים טריעסטי.
כ״ל — כ״י לונדון קובץ Add. 27169.
כ״מ — כ״י מינכען.
כ״נ — כ״י לונדון קו׳ 16406.
כ״פ — כ״י פאריס.
כ״ת — כ״י תימני.
לאר״מ, לא״ר — לשון ארמי.
ל״י — לשון יוני.
ל״מ — לשון מקרא.
ל״ס — לשון סורי.
לק״ט — לקח טוב.
ל״ר — ל׳ רומי.
מ׳ — מדרש.
מ״ב — מהדורת ר״ש באבער.
מבה״י — מבוא הירושלמי.
מה״ג — מדרש הגדול.
מהרז״ו — מוהר״ר זאב וואלף איינהארן.
מהרז״פ — מורי ורבי מוהר״ר זכריה פראנקעל ז״ל.
מהרש״ס — מוהר״ר שלמה סיריליאו.
מו״ע — מוסף הערוך.
מח״ו — מחזור ויטרי.
מ״י — מנחת יהודה.
מ״כ — מתנות כהונה.
מ״נ — מורה נבוכים.
מנוה״מ — מנורת המאור.
מ״ע — מכתב עתי.
מ״ש — מנחת שי, מדרש שמואל, מה שכתוב, מה שכתבתי.
ס׳ — ספר.
ס״א — ספר אחר.
סא״ר — סדר אליהו רבה בסדר אליהו רבה וס׳ אליהו זוטא (תנא דבי אליהו) הוצאת ר״מ איש שלום.

ס״ד — סיפא דקרא.
סה״ד — סדר הדורות.
ס״ע — סדר עולם.
ס״ר — סדר רבה.
ע׳ — ערך.
עה״ש — ערך השלם.
עה״ת — על התורה.
עח״נ — עיין חילופי נוסחאות.
ע״ע — עיין עוד.
עמת״ל — ערך מלין תלמודי לר׳ יעקב לעווי.
עמת״ר — ערך מלין תרגומי להנ״ל.
פ׳ — פרשה, פרק, פסוק.
פדר״א — פרקי דר׳ אליעזר.
פי׳ — פיסקא, פירוש.
פס״ר — פסיקתא רבתי הוצאת ר״מ איש שלום.
קו׳ — קונטרס, קובץ.
ק״ע — קרבן העדה.
ר׳ — רמז.
רגמ״ה — רבינו גרשום מאור הגולה.
רד״ל — ר׳ דוד לוריא.
רה״ג — רב האי גאון.
רי״ג — ר׳ יהודה גדליה.
רמא״ש — ר׳ מאיר איש שלום.
רמ״ה — ר׳ משה הדרשן.
רמש״ש — ר׳ משה שטיינשניידער.
רס״ג — רב סעדיה גאון.
ר״ש — רבינו שמשון.
רש״ב — ר׳ שלמה באבער.
רשז״ש — ר׳ שניאור זלמן שעכטער.
רש״ש — ר׳ שמואל שטראשון.
שבה״ל — שבלי הלקט.
שד״ל — שמואל דוד לוצאטו.
שו״ת — שאלות ותשובות.
שמ״ר, שמו״ר — שמות רבה.
ת״א — תרגום אנקלוס.
תו״כ — תורת כהנים.
תר״י א׳ — תרגום ירושלמי א׳ (תרגום יונתן).
תר״י ב׳ — תרגום ירושלמי ב׳ (תרגום ירושלמי).
תשות״ג — תשובות הגאונים.

מ״ח	=	Monatsschrift für Geschichte und Wissenschaft des Judentums
מ״ע האנגלי	=	Jewish Quarterly Review
מ״ע הצרפתי	=	Revue des Études Juives
ענציקלאפעדיא	=	The Jewish Encyclopedia

בדפוס צבי הירש איטצקאווסקי

BERESCHIT RABBA

mit

kritischem Apparat und Kommentar

von

J. Theodor

Mit Subvention der Zunz-Stiftung, der Gesellschaft zur Förderung der Wissenschaft des Judentums und der Königswarter'schen Stiftung in Frankfurt a. M.

Lieferung IX

(Zweite Hälfte)

BERLIN
Verlag M. Poppelauer.
1921

מדרש

בראשית רבא

צרוף ומזוקק שבעתים על פי כתבי יד וכראשם כ״י ישן נושן בבריטיש מוזעאום בלונדון אשר שמתיו לפנים הספר ועפ״י דפוסי המדרש הראשונים ונוסחאות הערוך ופי׳ המיוחס לרש״י ז״ל וילקוט שמעוני וילקוט המכירי

עם מראה מקומות וחילופי נוסחאות

ופירוש

מנחת יהודה

מאתי

יהודה טהעאדאר

מחברת ט׳

ברלין תרע״ו

בדפוס צבי הירש איטצקאווסקי

אמר ר׳ חגי בשם ר׳ יצחק הכל צרכו לחסד, אפילו אברהם שהוא מתלגלג ואומר הוא ישלח מלאכו לפניך (בראשית כד ז) צריך לחסד שנ׳ ועשה חסד עם אדני אברהם:

ג יג יד) הנה אנכי נצב על עין המים וגו׳ והיה הנערה שתהא מסורת אשר אמר אליה הטי נא כדך: ארבעה הן שתבעו שלא כהוגן, לשלשה ניתן להם כהוגן ולאחד ניתן לו שלא כהוגן, ואילו הן אליעזר וכלב ושאול ויפתח. אליעזר והיה הנערה, אפילו אמה אחת אתמהא, זימן לו הקב״ה רבקה ונתן לו כהוגן. כלב אשר יכה את קרית ספר ולכדה וגו׳ (יהושע טו טז), יכול אפילו עבד, זימן לו הקב״ה עתניאל. שאול והיה האיש אשר יכנו וגו׳ (ש״א יז כה),

3 ילקוט שם: 4 ילקוט שם. (ילק׳ יהושע רי כ״ה), תענית ד׳ ס׳, וי״ר פל״ז סי׳ ד׳, תנחומא מ״ב בחקתי סי׳ ז׳, תנחומא שם סי׳ ס׳:

1 * אמר ר׳ חגי פ] ר׳ חגי דואג, ר׳ חגאי כת, אמ׳ ר׳ אמי אמ׳ ר׳ ל | ר׳ יצחק] ~ אמר דאת | צרכו] ואגב, צריכין דפתי | ואפילו פא | אברהם אבינו ת | שהוא מתלגלג — לפניך] גב, שהוא מתלגליג ואמ׳ . . מלאכו ו, שהוא מתלגלג (מתגלגל) והוא אומ׳ . . לפניך א², שהוא מתגלגל ואומר . . לפניך פ¹, שהיה מתגלגל . . לפניך ב, שהחסד מתגלגל בעולם בשבילו דא¹ת | 2 צריך] פא²גבב, צרך ו, נצרך דא¹ת | שנ׳] הה״ד א¹, ל׳ וב | אדני] פות, אדוני דאגבי | אברהם] פוא¹גב, ~ התחלת גמור דא²ת | 3 הנה — וגו׳] הנה . . עין וגו׳ ו, הנה . . המים כי, הנה . . המים וגו׳ ג, הנה . . חמים ובנות אנשי העיר דת, הנה . . העיר וגו׳ פ, ל׳ א | שתהא מסורת] שתהא בחורת ו, ל׳ דפאגבתי | אשר — כדך] אשר אומר . . כדך ו, אשר . . כדך ואשתה ת, אשר . . הטי וגו׳ ד, אשר אומר (אמר א²) אליה אכ, וגו׳ פג, ל׳ י | 4 ד׳ דא¹ | הן ל׳ פ | תבעו פ, ששאלו א¹גי | לג׳ ד | נתן י *להם פאג] להן י¹, לו ל, ל׳ דות | לאחד ח | ניתן] נתן י, ל׳ פ | לו] וחאגי, ל׳ דפת | 5 אליעזר] ~ עבד אברהם דפחאגבתי, עבדו שלאברהם ו | וכלב] ד¹פוגבתי, כלב ד, ושאול וכלב א | ושאול ויפתח] פוגבתי, שאול יפתח ד, ויפתח א | אליעזר] וגי, ~ אמר דפת, שאל שלא כהוגן א²ב, שאל . . כהוגן שנא׳ א | והיה הנערה] ו, ~ אשר אומר (אמר א²) אליה א, אשר אומר (אמר) פ אליה וגו׳ פג, אשר אומר אליה הטי נא כדך כ, אשר . . כדך ואשתה דת | אפילו — אחת] אילו יצא אמה אחת היה משיאה לבן אדוניו ו, הא אילו (הא אלו ב, אילו י, אלו ת, יכול אפי׳ א) יצאת (יוצאה ב) אמה אחת (שפחה אחת פת, אמה אחת או ממזרת אחת א) והשקתו (והשקתהו ג, והשקהו חי, ותשקהו א¹) היה משיאה לבן (אדונו ד) אדוניו דפחאגבתי | אתמהא ל פא | זימן] גי, וזימן דפיחאת, וזמן כ

6 רבקה — לו ל׳ | כהוגן] ~ ויהי הוא טרם כלה לדבר א², שנ׳ ויהי . . לדבר פ, ויהי . . לדבר וגו׳ ו, ויהי (שנ׳ ויהי א¹ב) הוא . . לדבר והנה רבקה יוצאת א¹בת, ויהי . . יצאת ג, ויהי . . יוצאת וגו׳ ד, והנה רבקה יוצאת חי | כלב] ו, ~ אמר דפגתי, שאל שלא כהוגן כ, שאל . . כהוגן שנא׳ א | אשר] ויאמר כלב ~ ו, שנא׳ והיה האיש ~ א² | וגו׳] ו, ונתתי לו את עכסה בתי לאשה דפאגבתי | יכול — עבד] אילו (הא אילו פוחגי, הא אלו כ) לכדה עבד אחד (עבד או ממזר פת, עבד או ממזר אחד א¹, גוי או ממזר או עבד אחד כ) היה נותן לו (לו את וחא¹גי) בתו דפוחא¹גבי, אלו . . עבד אחד היה . . לו את עכסה בתו לאשה ת | 7 זימן] פגי, וזימן דוחאבת | עתניאל] עתניאל בן קנז שנ׳ וילכדה עתניאל בן קנז פ, עתניאל (את עתניאל א¹) בן . . שנא׳ . . בן קנז אחי כלב א, כהוגן וילכדה עתניאל וגו׳ ו, כהוגן וילכדה (שנ׳ וילכדה כ) עתניאל בן קנז גבי, כהוגן שנ׳ וילכדה . . בן קנז אחי כלב הקטן ח, כהוגן שנ׳ וילכדה . . אחי כלב ויתן לו את עכסה בתו לאשה דת | שאול] וגי, ~ אמר דפתי, שאל שלא כהוגן כ, שאל . . כהוגן שנא׳ א | וגו׳] ו, יעשרנו המלך עושר גדול ואת בת יתן לו א²גב, יעשרנו . . לו לאשה דפא¹ת |

הנכונה בכי״ל היום התחלתה כלו׳ היום התחלת לעשות חסד שהיום יצאתי והיום באתי ועתה גמור ועשה חסד עם אדני וכו׳ וכן גורס ומפרש בשכל טוב היום היום הזה התחלת לעשות נס שקפצה לי הדרך היום גמור הדבר ועיי״ש: 1 אמר ר׳ חגי. בכי״ל נשתבש אמי ר׳ אמי ר׳ בשי׳ ר׳ יצחק, ובלק״ט הגי׳ ר׳ מני (ר׳ סימאי) בשם ר״י, והגהתי כפי גי׳ כל הספרים שציינתי, ור׳ חגי הוא האומר פעמים רבות בשם ר׳ יצחק ועי׳ באגה״א ח״ב צד 210 וח״ג צד 276: שהוא מתלגלג. וכ״ה גם בכי״ג וכי״כ, ובכי״ו מתלגליג, וידידי ר״ה לעף כתב לי שצ״ל מתגלג (ועי׳ במ״י צד 335) כלו׳ אפילו אברהם שהוא מתנבא ואומר הוא ישלח וכו׳ צריך לחסד וכו׳, ובכי״א ב׳ איתא ג״כ שהוא מתלגלג, ובגליון נסמן שם נ״א מתגלגל כמו שהגי׳ בכי״פ ובילקוט דפ״ר, וכן נסמן בכי״ב ס״א שהיה מתגלגל וכו׳, ובשכל טוב מפרש ועשית חסד עם אדוני אברהם שאע״פ שהוא צדיק גמור צריך הוא חסד שהוא מתגלגל ואומר הוא ישלח מלאכו לפניך והצליח דרכך וצע״ג, ובפי׳ ב״ר כ״י גורס או מפרש אפילו אברהם שהחסד מתגלגל בשבילו נצרך לחסד שנאמר ועשה וכו׳, ואח״כ נשתרבב שם התחלת גמור ומפרש התחלת לעשות חסד שהיום יצאתי וכו׳, וכן הגי׳ בדפוסי׳ וכי״א א׳ וכי״ת שהחסד מתגלגל בשבילו נצרך וכו׳, ובדפוסי׳ ובכי״א ב׳ וכי״ת נכפל עוד הפעם התחלת גמור: 3 שתהא מסורת, כ״ה בכי״ל, ובכי״ו הגי׳ שתהא בחורת, ונוסף בגליון עוד נ ש י ם ולא נתפרש לי, ובשאר הספרים השמיטוה: 5 אליעזר והיה וכו׳. וכן בזה הסגנון כלב אשר יכה וכו׳ שאול והיה האיש וכו׳, ובסגנון קצר ומיוחד בכי״ל אפילו אמה אחת וכו׳ זימן לו הקב״ה רבקה וכו׳ כלב וכו׳ יכול אפילו עבד זימן לו הקב״ה עתניאל שאול וכו׳ יכול אפילו עבד זימן לו הקב״ה דוד יפתח שאל שלא כהוגן והשיבו הקב״ה שלא כהוגן וכו׳ מה עשה לו הקב״ה וכו׳, והנוכחא בשאר הספרים מסכמת יותר עם הנוסחא בוי״ר, ושם נסדרו המאמרים בסדר אחר בפ׳ איש כי יפליא נדר וכו׳ ולשון המאמר הראשון בדפ״ר וד״ו שם ד׳ פתחו בנדרים שלשה שאלו שלא כהוגן והשיבם הקב״ה כהוגן ואחד שאל שלא כהוגן והשיבו המקום שלא כהוגן ואלו הן אליעזר עבד אברהם ושאול ויפתח וכלב אליעזר שאל שלא כהוגן שנאמר והיה הנערה אשר אומר אליה הטי נא כדך אמר לו הקב״ה אלו יצתה שפחה או גויה או זונה היית אומר אותה הוכחת לעבדך ליצחק ועשה לו הקב״ה וזימן לו את רבקה כלב שאל שלא כהוגן שנאמר ויאמר כלב אשר יכה את קרית ספר ולכדה ונתתי לו את עכסה בתי לאשה השיבו הקב״ה אלו לכדה גוי או ממזר או עבד היית נותן לו בתך מה עשה הקב״ה זימן לו את בן אחיו ולכדה שנאמר וילכדה עתניאל בן קנז שאול

יכול אפילו עבד, זימן לו הקב״ה דוד, יפתח שאל שלא כהוגן והשיבו הקב״ה שלא כהוגן, שאל שלא כהוגן שני וידר יפתח נדר לײ׳ ויאמר וגו׳ והיה היוצא אשר יצא מדלתי ביתי וגו׳ (שופטים יא ל לא), אמר לו הקב״ה אילו יצא גמל אחד חמור אחד או כלב אחד הייתה מעלהו לי לעולה, מה עשה לו הקב״ה, והשיבו שלא כהוגן וזימן לו את בתו הה״ד ויבא יפתח המצפתה אל ביתו וגו׳ (שם שם לד): ויהי כראותו אותה ויקרע את בגדיו (שם שם לה) ר׳ יוחנן וריש לקיש ר׳ יוחנן א׳ הקדש דמים היה חייב, ריש לקיש אמר אפילו הקדש דמים לא היה חייב דתנינן אמר על בהמה טמאה ועל בעלת

5 ילק׳ שופטים ר׳ ס״ס: 6 תמורה פ״ה מ״ו:

1 יכול — עבד] הא אילו (הא אלו כת) יצא כושי אחד או גוי אחד או עבד (כושי אחד.. גוי אחד.. עבד אחד גי, כושי אחד או עבד או גוי אחד ח, כושי או גוי או עבד כ, כושי אחד או ברברי אחד ו) והכהו היה נותן לו את בתו דוחגכי, אלו יצא כושי אחד או ברברי אחד היה.. בתו א[2], אילו כושי אחד או ברברי א׳ או ממזר הכהו היה.. בתו א[1], הא אילו הרגו עבד או ממזר היה.. לו בתו פ | זימן] פגי, וזימן דוחאכת | דוד] דוד בן איש אפרתי פ, כהוגן ודוד בן איש וגו׳ ו, כהוגן ודוד.. אפרתי גי, כהוגן דכתיב (שנ׳ א[2]כ) ודוד.. אפרתי דחא[2]כ, כהוגן שנא׳ ודוד.. אפרתי וגו׳ א[1] | שאל — שלא כהוגן ל׳ | שאל שלא כהוגן] כ, שאל.. כהוגן שנא׳ א, אמר פגתי, ל׳ דו | שנ׳ וידר — ויאמר וגו׳ ל׳ | 2 * והיה — וגו׳] והיה היוצא מדלתי ביתי וגו׳ לפ, והיה היוצא אשר יצא ו, והיה.. יצא מדלתי ביתי י, והיה.. ביתי לקראתי א[1], והיה.. לקראתי וגו׳ א[2], והיה.. לקראתי בשובי בשלום והעליתיהו (לקראתי והעליתיהו כ) עולה גכ, והיה.. לקראתי (חחוצה לקראתי ד) בשובי.. עולה לײ׳ דת | 3 אמר — הקב״ה ל׳ | אילו] הא אילו דוא[1]גי, הא אלו א[2]כת | גמל אחד ל׳ | חמור — אחד] וא[2]י, חמור אחד או כלב אחד או חתול אחד פחא[1]ג, חמור או כלב.. חתול אחד ת, חמור או כלב.. חתול א׳ ד[1], חמור או כלב.. חתול אחת ד, חזיר או חמור או כלב או חתול כ | * הייתה — לעולה] היתה.. לעלה ל, היה מעלהו לעולה א[2], היה מעלהו (מעלה אותו כ, מעלה לו ג, מעלה י) עולה דגכתי, היה מעלהו עלה ו, היה מעלהו פא[1] | מה עשה — את בתו] וזימן (זימן פי) לו הקב״ה שלא כהוגן דפוא׳גכתי | 4 הה״ד] שנא׳ א[2], ל׳ גי | ויבוא א[2] | המצפה וכ | * אל — וגו׳] אל ביתו ל, אל ביתו והנה בתו יוצאת (יצאת א[2], יוצאה פי) לקראתו דפאכתי, והנה.. יצאת לקראתו וגו׳ ג, וגו׳ ו | 5 ויהי * כראותו (כראות ל) אותה — בגדיו ל׳ | ור׳ שמעון בן לקיש וג, ורשב״ל אי | אמר | 6 ריש לקיש] פ, ר׳ שמעון בן לקיש וג, רשב״ל א, וריש לקיש דכתי | דתנינן] פואגכי, דתני׳ ד[1], דתנן דת |

שאל שלא כהוגן שנאמר והיה האיש אשר יכנו יעשרנו וכו׳ אמר הקב״ה אלו הרגו גוי או ממזר או עבד היית נותן לו את בתך זימן לו הקב״ת דוד ונתן לו בתו מיכל יפתח שאל שלא כהוגן שנאמר והיה היוצא מדלתי ביתי אמר הקב״ת אלו יצא גמל או חמור או כלב היית מעלהו עולה השיבו הקב״ת שלא כהוגן וזימן לו את בתו, וכזה הסגנון איתא גם בכי״ל אמר לו הקב״ה אילו יצא גמל וכו׳ הייתה מעלהו וכו׳, והגי׳ אליעזר שאל שלא כהוגן וכו׳ כלב שאל שלא כהוגן וכו׳ שאול שאל שלא כהוגן איתא גם בכי״א א׳ וב׳ ובכי״כ ועי״ע בח״נ, ובתענית שם איתא א״ר שמואל בר נחמני א״ר יונתן שלשה שאלו שלא כהוגן לשנים השיבוהו (השיבום) כהוגן לאחד השיבוהו שלא כהוגן ואלו הן אליעזר עבד אברהם ושאול בן קיש ויפתח הגלעדי אליעזר עבד אברהם דכתיב והיה הנערה וכו׳ יכול אפילו חיגרת אפילו סומא השיבו כהוגן ונזדמנה לו רבקה שאול בן קיש דכתיב והיה האיש וכו׳ יכול אפילו עבד אפילו ממזר השיבו כהוגן ונזדמן לו דוד יפתח הגלעדי דכתיב והיה היוצא אשר יצא וכו׳ יכול אפילו דבר טמא השיבו שלא כהוגן נזדמנה לו בתו וכו׳ ועי׳ בד״ס, ובתוספות שם בד״ה שלשה וכו׳ הקשו אמאי לא חשיב כלב וכו׳ ולא העירו שם שכן נמצא בב״ר ובוי״ר (ובילק׳ יהוש״ע שם מעורבב המאמר מתענית שם ומב״ר כאן), ובלק״ט הועתק ארבעה שאלו וכו׳ לשלשה ניתן וכו׳ ולאחד לא ניתן לו כהוגן אליעזר אמר והיה הנערה וכו׳ יכול אפי׳ יצאה גידמית או אמה היה משיאה וכו׳ וזימן לו הקב״ה רבקה שנאמר ויהי הוא טרם וכו׳ כלב אמר אשר יכה וכו׳ יכול אפילו עבד היה נותן לו את בתו זימן לו הקב״ה עתניאל בן קנז שאול אמר והיה האיש וכו׳ אולי יצא כושי וכו׳ היה נותן לו בתו זימן לו הקב״ה דוד יפתח אמר והיה היוצא אשר יצא וכו׳ יכול אפילו חמור או כלב היה מעלהו עולה נזדמנה לו בתו דכתיב ויבוא יפתח וכו׳, ומסיים שם ובמס׳ תענית אמר שלשה שאלו שלא כהוגן לפי שמעשה שאול ומעשה עתניאל דומין להשאת בתם לפיכך מונה שניהם אחד ועי״ע במדרש הגדול, ובמדרשי תנחומא שם הובא רק הענין של יפתח: 2 והיה היוצא וכו׳, השלמתי אשר יצא וליתא בכי״ל וכי״פ ובוי״ר בדפ״ר וד״ו: 4 המצפתה. וכ״ה בדפ״ר וד״ו ובכי״פ וכי״א א׳ וב׳ וכי״ג וכי״ת ובילקוט ובלק״ט, ובמקרא כתוב המצפה: 5 ויהי כראותו וכו׳. הגהתי כראותו, וגם בוי״ר הובא זה הפסוק, ושם ג׳ תחלה היה יכול להפר את נדרו ולילך אצל פנחס וכו׳ בעיר גלעד לא נאמר אלא בערי גלעד מלמד שהיה נישול ממנו אבר אבר ונקבר במקומות הרבה ואח״כ ג׳ שם ר׳ שמעון בן לקיש ור׳ יוחנן ריש לקיש אמר דמים היה חייב ליתן וליקרב על גבי המזבח ר׳ יוחנן אמר דמים לא היה חייב דתנינן דבר שראוי ליקרב על גבי המזבח יקרב דבר שאין ראוי ליקרב על גבי המזבח לא יקרב על המזבח ולא עוד אלא כל מי שנודר ומשלם נדרו זוכה שישלם נדרו בירושלם הה״ד נדרי לײ׳ אשלם היכן בחצרות בית ײ׳ בתוככי ירושלם וכו׳, והמאמר משובש שם ולנכון באותו המאמר שנוסף בכי״א א׳ ובכי״כ ונסמך שם להדרש בערי גלעד וכו׳ ובכי״א ב׳ בסוף הענין ר׳ יוחנן ורשב״ל (וריש לקיש) ר׳ יוחנן אמר דמים (הקדש דמים) היה חייב ורשב״ל (וריש לקיש) אמר אפילו דמים לא היה חייב דתנינן על דבר (אמ׳ על דבר) שהוא ראוי ליקרב וכו׳ ועח״נ, ולפנינו הובא כלשון המשנה בתמורה שם אם אמר על בהמה טמאה וכו׳ הרי אלו עולה לא אמר כלום הרי אלו לעולה (דמשמע לדמי עולה) ימכרו ויביא בדמיהם עולה, וריש לקיש מביא ראיה לדבריו שאפילו הקדש דמים לא היה חייב יפתח שאמר והעליתיהו עולה ולא אמר לעולה, ובתנחומא שם נוסף ר׳ יוחנן ורשב״ל ר׳ יוחנן אמר דמים היה חייב כענין שכתוב בערכין ורשב״ל אמר ולא כלום שהתנה על דבר שאי אפשר להקריב ולא היה עליו כלום, וזה ליתא בתנחומא מ״ב ועיי״ש בהערות רש״ב בד״ה ולא דברתי וכו׳:

מום הרי אילו עולה לא אמר כלום, הרי אילו לעולה ימכרו ויביא בדמיהם עולה, ולא היה שם פינחס 37c שהיה מתיר לו את נדרו, אלא פינחס אמר הוא צריך לי ואני הולך אצלו, ולא עוד אני כהן גדול בן כהן גדול ואני הולך אצל עם הארץ [יפתח אמר אני ראש קציני ישראל ואני הולך אצל פינחס], בין דין לדין אבדה הנערה היה דבריתא אמרין בין חיתא למחבלתא אזל ברא דרביתא, ושניהם נענשו בדמה, יפתח מת בנשילת אברים, בכל מקום שהיה הולך היה אבר נישול ממנו והיו קוברים אותו שם ההיד וימת יפתח ויקבר בערי גלעד (שם יב ז) בעיר גלעד אין כת׳ אלא בערי גלעד,

1 ילק׳ שופטים שם, מדרש קהלת ט׳ עמל הכסילים (י׳ ט״ו), סדר אליהו רבה פי״א:

1 אילו] זו ג, זה אי | הרי] אגי, אמר ~ דפת | אילו] זו א2, זה א1 | ימכרו] הרי זה ימכר א1, הרי.. ימכור א2 | בדמית א | והיה ח | 2 שהיה מתיר] שיתיר דפאגכתי, להתיר ו, שהיה יכול להתיר ח | לו ל׳ חכ | את ל׳ א | * לי דוחאיגכתי) ל׳ לפא2 | הולך] פוחג, אלך דאבתי | ולא עוד — הארץ ל׳ | 3 * יפתח אמר פואי] ויפתח אמר דגכת, ל׳ ל | * אני — ישראל דפיתי] ראש.. ישראל כ, אני ראשון.. ישראל ג, אני מלך א, ל׳ ל | * ואני — פינחס] ואני.. פנחס פג, ואני הולך לי אצל פינחס ו, ואני.. פנחס ד, אני אלך אצל פנחס כ, ואני אלך אצלו אתי, ל׳ ל | 4 * בין דין לדין דפחגתי] בין דין לדיין ל, בין דן לדן ו, בין דא לדא כ, ל׳ א | אבדה הנערה] פיחגתי, איבדה הנערה כ, אברת הנערת תהיא ד, ל׳ א | חדה היא ו, הדא היא גי, הדא ח, החיא ת, היא ל׳, ל׳ א | * דבריתא אמרין ל0ג] דברייתא אמרין דפוכתי, דבורייתא אמרין ח אמרי א, ל׳ ל | חיתא] חאיתר2, חייתא דפא2גכרי1, ־תה ו | למחבלתה ו | אזלת פ, אולא רי | ברה וחגכ, ברתא פ | דרביתא] חאיגכ, דרביתה ו, דעליבתא ד, דעלובתא איתרי | 5 בדמה] פוא2. בדמיה חאיגי.. של נערה דת, ל׳ כ | איברים אגכתי | כל א | הולך] פואגי, מהלך כ, הולך בו דת | היה אבר נישל וא1, אבר נשול י, נישל אבר ת | ממנו] פואגכי, הימנו דת | 6 יפתח] ~ הגלעדי פ | בערי גלעד] בערי הגלעד פי, ל׳ וג (בערי — אלא ל׳ כ) | אין כתיב כאן פאי, ..כת׳ בן וג, לא נאמר דת | אלא] ~ ויקבר ו | בערי גלעד (הגלעד י)] ~ מלמד (ד״א ויקבר בערי גלעד מלמד א1) שהיה אבר נישול ממנו (ממנו נישול כ) כאן ונקבר במקומו וידר יפתח נדר וכו׳ וכי (ונקבר במקום אחר וכי כ) נדר היה ר׳ יוחנן

1 ולא היה שם וכו׳. בתמיה אלא וכו׳ ואני הולך אצלו בתמיה ולא עוד ואני הולך וכו׳ בתמיה בין דין לדין וכו׳ בין זה לזה אבדה הנערה וזהו שהבריות אומרין בין המילדת ליולדת כלו׳ עד שתבוא המילדת ליולדת הלך לו כלו׳ מת בן של העלמה, והגי׳ דרביתא מקויימת עוד ע״י חמשה כ״י אחרים וצ״ע, והשלמתי יפתח אמר וכו׳ ועח״נ, וברד״ק שופטים י״א מ׳ הועתק ומפורש וכי נדר היה ר״י ורשב״ל ר״י אמר דמים היה חייב וריש לקיש אמר אפילו דמים לא היה חייב דתנינן אמר על בהמה טמאה וכו׳ הרי אלו לעולה ימכרו ויביא בדמיהן עולה ולא היה שם פנחס שיתיר לו נדרו כלומר שיאמר לו כי בדמים היה פטור אמר פנחס הוא צריך לי יבא אצלי ויפתח אמר ראש קציני ישראל אני ואלך אצלו בין דין לדין אבדה הנערה ושניהם נענשו יפתח בנשילת איברים מת שנאמר ויקבר בערי גלעד ופנחס בן אלעזר הכהן נגיד היה עליהם נגיד הוא עליהם אכ״כ אלא היה עליהם לפנים וה׳ עמו עכשיו לא היה עמו, ונר׳ שמפרש כלומר שיאמר לו וכו׳ כדברי ר״י שאמר דמים היה חייב וכן בתוספת בתרגום שם ואילו שאיל לפינחס כהנא הוה פריק יתה בדמין ועי׳ בתוספות תמורה כ״ז ב׳ בד״ה מתני׳ דלא כר״מ ובחי׳ הרש״ש שמיישב שם המשנה גם אליבית דר״י, ובוי״ר שם הגי׳ אמר אני מלך (וכ״ה כאן בכי״א א׳ וב׳) ואלך אצל פינחס ופנחס אמר אני כהן גדול ובן כהן גדול ואלך אצל עם הארץ זה בין דין לדין ספת התיא עלובתא ושניהם נתחייבו בדמיה פינחס נסתלקה ממנו רוח הקדש הה״ד ופנחס בן אלעזר נגיד היה עליהם יפתח נישול אבר אבר ונקבר הה״ד ויקבר בערי גלעד וכו׳, ובב״ר כאן הגי׳ רק לפנינו בכי״ל ולא עוד אני כהן וכו׳ ואני הולך אצל עם הארץ, וגי׳ זו נמצאת גם במדרש קהלת, ולשון המאמר שם עמל הכסילים תיגענו וכו׳ זה יפתח אשר לא ידע ללכת אל עיר לא היה לו לילך אצל פנחס ויפר לו נדרו אלא אמר יפתח אני ראש וקצי׳ לישראל אלך אצל פנחס ופינחס אמר אני כהן גדול בן כהן גדול ואלך אצל עם הארץ מביני תרייה טפת ההיא עלבתא (כ״ה בדפ״ר וד״ו, ובמ״כ הגיה ספת) ותרויהון איתחייבון על דמה יפתח נישול אבר אבר ונקבר דכתיב ויקבר בערי גלעד ובכמה מקומות נקבר דאת אמר ויקבר בערי גלעד אלא מלמד שהיה נישול אבר אבר ונקבר במקומו (כלו׳ כל אבר ואבר נקבר במקום שנישול) פינחס מה הפסיד נסתלקה ממנו רוח הקדש מאתים שנה (ועי׳ בחי׳ הרד״ל) דכתיב ופנחס בן אלעזר נגיד עליהם אכ״כ אלא נגיד היה עליהם לפנים וכו׳, וכן עיקר הדרש במדרשי תנחומא שהיה יפתח עם הארץ, ולשון הדרש בתנחומא מ״ב שם איש כי יפליא וגו׳ זש״ה פרי צדיק עץ חיים ולוקח נפשות חכם וכו׳ וכן אתה מוצא ביפתח הגלעדי מפני שלא היה בן תורה איבד את בתו אימתי בשעה שנלחם עם בני עמון ונדר שנאמר וידר יפתח נדר וכו׳ באיתה שעה כעס עליו הקב״ה אמר הקב״ה אילו יצא מביתו כלב או חזיר או גמל יקריב לפני זימן לו הקב״ה בתו שנאמר והנה בתו וכו׳ ויהי כראותו אותה והלא פנחס היה שם והוא אמר לא אוכל לשוב אלא פנחס אמר אני כהן גדול בן כהן גדול אשפיל עצמי ואלך אצל עם הארץ ויפתח אמר אני ראש שבטי ישראל ראש הקצינים אשפיל עצמי ואלך אצל הדיוט מבין שניהם אבדה ההיא עלובה (ובתנחומא שם מבין תרויהון אבדת ההיא עלבתא מן עלמא) ושניהם נתחייבו בדמיה פנחס נסתלקה ממנו רוח הקודש יפתח נתפזרו עצמותיו שנאמר ויקבר בערי גלעד אמרה לו בתו אבי שמא כתיב בתורה שיקריבו נפשות בניהם על גבי המזבח וכו׳ אמר לה וכו׳ ועליו אמר הכתוב גבר רש ועושק דלים וכו׳ גבר רש זה יפתח שהיה רש בתורה וכו׳ מי גרם ליפתח לאבד את בתו על שלא קרא בתורה וכו׳, ובסא״ר שם יפתח הגלעדי נדר נדר שלא כהוגן ופינחס בן אלעזר עומד היה לו לפינחס שילך אצל יפתח להתיר את נדרו היה לו ליפתח לילך אצל פינחס ויתיר לו את נדרו ולא הלך זה אומר אני כהן גדול בן כהן גדול בן בנו של אהרן אלך אצל עם הארץ וזה אומר אני ראש לכל ישראל אלך אצל זה זה נוהג גדולה לעצמו וזה נוהג גדולה לעצמו אוי לה לגדולה שמקברת את בעליה אוי לה לגדולה שאינת גורמת טובה בעולם וכו׳, ונשילת אברים הוא מין שחין רע ועי׳ פרייס ביבליש-תלמודישע מעדיצין צד 400: 6 וימת יפתח. כ״ה בכי״ל ובשאר הספרים חוץ מכי״פ, ובמקרא כתוב וימת יפתח הגלעדי ויקבר וכו׳:

פינחס ניטלה ממנו רוח הקודש ההיד פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן נגיד היה עליהם (דה"א ט כ) נגיד הוא עליהם אין כת' אלא היה עליהם לפנים ויי' עמו (שם שם):

ד טו) ויהי הוא טרם כלה לדבר תני ר' שמעון שלשה הם שנענו במענה פיהם, ואילו הן אליעזר עבד אברהם משה ושלמה, אליעזר ויהי הוא טרם כלה לדבר, משה ויהי ככלותו לדבר את כל הדברים האלה ותבקע האדמה (במדבר טז לא), שלמה וככלות שלמה להתפלל והאש ירדה (דה"ב ז א):

ה טז) והנערה טובת מראה מאד בתולה ואיש לא ידעה תנינן מוכת עץ כתובתה מאתים דברי ר' מאיר וחכמים אומרים מוכת עץ כתובתה מנה, ר' אבהו מש' ר' אלעזר טעמ' דר' מאיר ואיש לא ידעה הא אם נבעלה מעץ בתולה, טע' דרבנן בתולה הא אם נבעלה מעץ אינה בתולה:

3 ילקוט כ' ק"ח: 7 ילקוט שם: כתובות פ"א מ"ג: 8 ירוש' כתובות פ"א כ"ה ג':

ורשב"ל (וריש לקיש כ) ר' יוחנן אמר דמים חייב (היה חייב כ) ורשב"ל (ריש לקיש כ) אמר אפי' דמים לא היה חייב דתנינן על (אמ' על כ) דבר שהוא ראוי ליקרב ע"ג (על גבי כ) המזבח יקרב (יקרב על גבי המזבח כ) דבר שאינו ראוי ליקרב (שאינו ליקרב כ) על גבי המזבח לא יקרב ע"ג (על גבי כ) המזבח אלא כל מי שהוא משלם (נודר ומשלם כ) נדרו זוכה ומשלם (שישלם כ) נדרו בירושלם ההיד (ה"ה כ) נדרי ליי' אשלם (אשלם נגדה נא לכל עמו כ) היכן בחצרות יי' א[1]כ | 1 ניטלה] פואתי, נטלה דג, נוטלה כ | הימנו תי | * הקודש ד[1]ו] קודש ל, הקדש דפא[1]גבתי, נבואה א[2] | פינחס] ת, פנחס דפ, ופינחס ו, ופנחס אגבי | בן—הכהן] ד[1]פא, בן אהרן כ, ל' דוגתי | נגיד היה עליהם] נגיד.. עליהם לפנים ויי' עמו א, נגיד.. יי' עמו גי, נגיד היה ו, ל' ד[1]פב | 2 נגיד הוא — וי"י עמו] נגיד הוא.. אין כת' כאן אלא נגיד היה עליהם.. ויי' עמו כ, הוא נגיד עליהם אין כת' כאן אלא היה נגיד לפנים יי' (וי"י ד[1]ת) עמו דח, הוא.. אלא נגיד לפנים יי' עמו ת, נגיד הוא.. בימים ההם וי"י עמו אין כת' כאן [אלא] נגיד היה עליהם לפנים וי"י עמם פ, נגיד הוא עליהם אין כתי' כאן אלא היה א[1], ל' וגי, נגיד הוא עליהם אין כת' כאן אלא נגיד היה עליהם כבר וידר יפתח נדר ליי' וכי נדר היה ר' יוחנן ורשב"ל ר' יוחנן אמ' הקדש דמים היה חייב ורשב"ל אמ' אפי' דמים לא היה חייב דתנינן אמ' על דבר שהוא ראוי ליקרב ע"ג המזבח יקרב ע"ג המזבח דבר שאינו ראוי ליקרב ע"ג המזבח לא יקרב על גבי המזבח אלא כל שהוא משלם נדרו זוכה ומשלם נדרו בירושלם תה"ד נדרי ליי' אשלם נגדה נא לכל עמו בחצרות בית יי' א[2] | 8 לדבר] ואבתי, ~ וגו' דג | תאני ג | ר' שמעון בן יוחי וחג, .. בן יוחאי דכת, רשב"י א[1], ר'.. בן יוחי אומ' פ | ג' דא | במאמר שבפיהם א | ואילו הן] ו, ואלו הן א[1]ת, ואלו הם ח, אלו הן א[2], אלו הם כ, ל' דפגי | 4 עבד] פואגכתי, עבדו של ד | משה] גי, ומשה דפואכת | * הוא פואגכתי] ל לד | לדבר] ואבי, ~ וגו' ג, והנה רבקה יוצאת דפת | משה] פוא[2]גי[1], ~ דכת' דא[1]כת | 5 * את—האלה דפוגכתי] וגו' א[2], ל' לא[1] | ותבקע האדמה] פ, ותבקע.. אשר תחתיתם דגתי, ותבקע וגו' ו, ל' א[1]כ | שלמה] וני[1], ~ דכת' פאכ, דכתי' ביה דת | ויחי ככלות א[2]ת | לחתפלל] וני, ~ אל יי' דפא[1]כ, וגו' א[2] | 6 ירדה] ~ מן חשמים פא[2]גכתי, מן השמים וגו' דו | 7 ◻ טובה] טבת ד | * מאד — ידעה חגכתי] מאד.. ואיש פ, מאד בתולה דא[1], מאד א[2], ל' לו | 8 כדברי גבי | * אומרים דפוג] או' ל, אומ' כ, אומרי' א, ־ין ת | מנא ו | אבהו] פואגכ, חנינה דת | משום דפכת, בשם ואג | לעזר ו, אליעזר פא[1]כ | טעמיה דאגת, טעמא פכשי | 9 טעמהון ג, טעמיהו דת, טעמייהו א, טעמא פכשי | אם ל' גי |

1 בן אהרן הכהן. וכ"ה בדפ"ר (והוגה בד"ו) ובכי"פ וכי"א א' וב', ובכי"כ בן אלעזר בן אהרן, ובדר"ק בן אלעזר הכהן, והגי' וי"י עמו איתא גם בדפ"ר ובכ"י שציינתי, ובמקרא כתוב ופנחס בן אלעזר נגיד היה וכו' י"י עמו, ונשתבש אלעזר בן אהרן הכהן עפ"י פסוקים אחרים כמו במדבר ג' ל"ב ד' ט"ז, ועל הגי' פינחס בלא וי"ו עי' לעיל צד 129 בד"ה ראיתי וכו': 3 במענה פיהם. בעוד שמענה לשונם בפיהם, ובלק"ט הועתק שלשה נענו במענה פיהם אליעזר עבד אברהם דכתיב ויהי וכו' לדבר משה דכתיב ויהי ככלות לדבר את כל הדברים האלה ותבקע וכו' אשר תחתיהם שלמה דכתיב ויהי ככלותו להתפלל אל יי' והאש ירדה מן השמים ועח"נ, ונכון הפסוק לפנינו בכי"ל, ובספרים נתערבב עם הפ' במ"א ח' נ"ד ויהי ככלות שלמה להתפלל אל יי' וכו' ועי' במ"י לעיל צד 35 בד"ה בשביל וכו', ותימה שבכל שאר הספרים הגי' מן השמים ובמקרא בדה"ב שם כתוב מהשמים, ובשכל טוב העתיק שלשה נענו במענה פיהם אליעזר עבד אברהם ומשה ושלמה וכו', וגם שם נשתבש ויחי ככלות שלמה וכו', ומסיים שם ונדרוש הדבר וכו' כי לא נראה דבר פשוט שהרי במשה ושלמה נענו לאחר שכלו תפילתן ואלו אליעזר בטרם כלה וצ"ע: 7 תנינן. במשנה כתובות שם מ"ב בתולה כתובתה מאתים וכו' ושם מ"ג הגדול שבא על הקטנה וקטן שבא על הגדולה ומוכת עץ כתובתן מאתים דברי ר"מ וחכמים אומרים מוכת עץ כתובתה מנה, ובמתניתא דתלמודא דבני מערבא הגדול וכו' והקטן וכו' ומוכת עץ כתובתה מאתים וכו' וחכ' אומ' וכו' כתובתה מנא, וכן מנא בכי"ו ועי' גם לעיל צד 30, והגי' כדברי ר"מ כמו לעיל צד 122 וצד 165: 8 ר' אבהו. כן הגי' הנכונה וכן בשכל טוב צד 86 ר' אבהו בשם ר"א, ובדפוסי' וכי"ת משובש ר' חנינה ועי' גם באגה"א ח"ב צד 10: 9 הא אם נבעלה וכו'. שנתקע לה עץ באותו מקום היא בתולה ובתולה כתובתה מאתים ודורש ואיש לא וכו' לפי שאיש לא ידעה היא בתולה וטעמהון דרבנן בתולה הא אם נבעלה מעץ אינה בתולה ואיצטריך עוד ואיש לא ידעה דאי בתולה לחוד ה"א מאיש השתא דכתיב נמי ואיש לא ידעה אייתר קרא בתולה לומר אפילו מעץ ועי' בפ"ת, וריש לקיש דורש ואיש לא ידעת ממקום אחר כלומר שלא כדרכה ור"י דורש ואיש וכו' אפילו אדם וכו', ובירוש' כתובות שם מיתבין לר"מ (דאמר מוכת עץ כתובתה מאתים) בתולין אין כאן ותימר כתובתה מאתים אמר לון וכי בבתולין הדבר תלוי הרי בוגרת אין לה בתולים וכתובת' מאתים הרי בתולה מן הנישואין יש לה בתולי'

אמר ר' יוחנן לא נבעלה אשה ממהול לשמונה תחילה אלא רבקה, אמר ריש לקיש לפי שבנות גוים משמרות עצמן ממקום עידותן ומפקירות עצמן ממקום אחר אבל זו בתולה ממקום בתולים ואיש לא ידעה ממקום אחר, אמר ר' יוחנן ממשמע שני בתולה אין אנו יודעין ואיש לא ידעה, אלא אפילו אדם לא תבע בה על שם כי לא ינוח שבט הרשע על גורל הצדיקים (תהלים קכה ג):

ותרד העינה ותמלא כל הנשים יורדות וממלאות מן העין וזו כיון שראו אותה מים מיד עלו, אמר לה הקב״ה את סימנת סימן לבנייך, מה את כיון שראו אותך מים מיד עלו אף בנייך כיון שהבאר רואה אותם מיד תהא עולה ההי״ד אז ישיר ישראל את השירה הזאת עלי באר ענו לה (במדבר כא יז):

ו יז) וירץ העבד לקראתה· לקראת מעשיה הטובים:

ויאמר הגמיאיני נא מעט מים וגו' גמייה אחת:

כא) והאיש משתאה לה וגו' ר' פינחס בשם ר' חנן דציפורין ממצמץ, מביט בה ההצליח יי׳ וגו':

1 ילקוט שם: 3 ילקוט שם, ילק' תהלים ר' תת״פ (מדרש תהלים קכ״ה סי' ב'), ילק' מכירי שם קכ״ה סי' ה': 5 ילקוט סי' ק״ט: 6 לעיל לד 582: 9 ילקוט שם: 10 ילקוט ר' ק״פ, פסיקתא פ' את קרבני לחמי (כ״ט א'), פסיקתא רבתי שם (פ״ב א'), תנחומא פנחס סי' י״ג, במדבר רבה פכ״א סי' כ', מדרש משלי פי״ג: 11 ילקוט שם:

1 לשמנה פגכי | שבנות] פוחאנגבעי, שבנותן של דת | הגוים א'י¹, רמיים ת | 2 עידותן] ו, ערותן חע, ערותן דפאכתי | * ומפקירות דפחאנגבתי) ומבקירות ו, מפקירות ל | את עצמן א'ג | ** אחר] לי ל | * אבל זו — ממקום פוחאכ] אבל זאת.. ממקום דת, אלא זו.. ממקום ג'י¹, לי ל | 3 ממת שני ברבקה י¹ (תהלים) | איני יודע אגבי (שם) מ | ואיש] וא'ג, שאיש פבים, איש דת | שאפילו י (שם) | 4 אדם] איש ת | על שם] משום שני כ | כי לא — הצדיקים] פאגכת, לא.. הצדיקים י, כי לא.. הרשע וגו' ומ, לא.. הרשע וגו' ד, כי לא.. שבט וגו' י (שם) | 5 * ותמלא ג'] ותמלא כדת ת, ותמלא כדת ותעל דפאב, לי לו | וממלות וגכ, וממלאות מים א² | אלא זו א¹ | כשראו אותה מים ו, כיון שראו אותה (שראות פ) המים דפא²כי, כיון שראו המים אותה א'ת | 6 ** את] אתה ל | סימ:ת לי | לבניך | אותך מים] וג, אותך המים דפאבי, המים אותך ת | מיד לי פ | עלו] ~ המים א¹, לקראתך פ | אף] כך ג | בנייך] ו, בניך דפא:כתי | 7 תהא] פוחגכי, תהי דת, לי א | אז — הזאת לי פא² | עלי — לה] פחאגתי, עלי באר דכ, וגו' ו | 10 * הגמיאיני דפוא] הגמיאני לגתי, הגמאיני כ | * נא — מים דפאגכתי] נא ו, מים ל | וגו'] מכדך דפאכת, לי וגי | * גמייה דת] גמית ו, גמיא ג, גמיאת פבי, גמיעה א, לי ל | ** אחת] לי ל | 11 לה וגו'] ג, לה מחריש וגו' ו, לה.. לדעת כ, לה דאתי | ר' — חנן] ו, ר' פנחס.. חנין פאגכ, ר' חנן ח, ר' יוחנן דת | דציפורין] דצפורין א'גב, דציפורי א², לי פ | ממצמץ כר¹ | מביט] וכ, ומביט דחאגתי | 12 ההצליח — וגו'] התצליח יי׳ דרכו אם לא כ, התצליח דרכו.. וגו' ג, התצליח.. דרכו פת,

וכתובתה מנה וכו' מה פליגין במוכת עץ דר״מ אמר לא בטל חינה ורבנן אמרין בטל חינ': 2 ממקום עידותן. ממקום בתוליהן, ובערוך ע' עד ג' הועתק בשינוי קצת לפי שבנות גוים משמרות עצמן ממקום עדותן וממקום אחר מפקירות וכו' ועי' במ״י לעיל צד 449 וצד 538, וגם בתר״י א' מתורגם בתולים (דברים כ״ב י״ד י״ז כ') סהידוון ובתר״י ב' (שם שם כ') סהרין, ובמ' הגדול הועתק בעירבוביא ובשינוי לשון בתולה וכו' ממשמע שני בתולה איני יודיע ואיש לא ידעה אלא אמר ר' אליעזר בנות גוים משמרות עצמן ממקום עידותן ומפסידות ממקום אחר ברם הכא בתולה מכדרכה ואיש לא ידעה שלא כדרכה (וכן בירושלמי שם במאמר ולמה בעא רבי חגיי מהדר ביה וכו' ודכוותה בתולת וכו' בתולה מכדרכה איש לא ידעה שלא כדרכה), ובלק״ט א״ר שמעון בן לקיש בנות וכו' אינן משמרות עצמן אלא ממקום בתוליהן אבל זו בתולה ממקום ערותה ואיש לא ידעה ממקום אחר, ובפירש״י עה״ת מפרש בתולה ממקום בתולים ואיש לא ידעה שלא כדרכה לפי שבנות הגוים היו משמרות מקום בתוליהן ומפקירות עצמן ממקום אחר וכו': 4 כי לא ינות וכו'. אין לו נייחה וכהדרש לקמן ריש פפ״ז כי לא ינוח שבט הרשע וכו' אין לו נייחת בצד חבורה של צדיקים אלא בצד חבורה של רשעים וכו' ובריש סוטה אין מזווגין לו לאדם אשה אלא לפי מעשיו שנאמר כי לא ינוח וכו', ודורש ואיש לא ידעה לא ידע ולא הכיר בה, ובשכל טוב מפרש שלא תבע בה איש מעולם וחרהרה וחשיר בתוליה, ובירושלמי שם איתא א״ר יצחק בן אלעזר אפילו בידוי' (וביפ״מ הגי' ביריה ועי' בק״ע) לא תבע בה שני' כי לא ינוח שבט הרשע וכו': 5 כל הנשים וכו'. טעם הדרש קשה, והרמב״ן כתב נר' שדקדקו כן מלשון ותמלא כדת ותעל שלא אמר ותשאב ותמלא ונעשה לה נס בפעם הראשונה כי אחרי כן כתוב ותשאב והעבד כשספר להם אמר ותרד העינה ותשאב אולי לא יאמינו ועי' גם בפ״י ב״ר ובפי' רבינו בחיי, ובפירש״י עה״ת הובא הדרש לפ' וירץ העבד לקראתה לפי שראו שעלו המים לקראתה, ובפי' מהרז״ו מפרש כל הנשים וכו' לשון קושיא היא, וכן משמע לפי הגי' בכי״א א' אלא זו וכו', אכן בשאר הספרים הגי' וזו וכו', ואולי מדרש אגדה הוא כמו לעיל צד 582 אמרו להם רועי אברהם כל מי וכו' כיון שראו המים צאנו של אבינו אברהם מיד עלו וכו' ועיי״ש וכן אגדת בפירש״י שמות ב' כ' למה זה עזבתן הכיר בו שהוא מזרעו של יעקב שהמים עולים לקראתו: 10 ויאמר וכו'. בכי״ל המאמר מקוטע והגהתי הגמיאיני והשלמתי המלות נא מעט והדרש גמייה אחת, ובלק״ט הועתק ויאמר הגמאיני נא גמיאה אחת ועח״נ ובעמת״ל ע' גמיאה גמייה גמיעה, ובפסיקתא שם הדרש צדיק אוכל לשובע נפשו זה אליעזר עבד אברהם שאמר לרבקה הגמיאני נא מעט מים מכדך גמיאה אחת ובטן רשעים תחסר זה עשו הרשע שאמר הלעיטני נא וכו', ובאותה הפסקא בפסי״ר וכן במדרש משלי שם צדיק וכו' הגמיאיני וכו' גמיאת אחת, ובתנחומא שם הגמיאיני וכו' כדי גמיאה, ובבמ״ר שם הגמיאני וכו' כדי גמייא, ובמדרש הגדול מפרש וירץ וכו' ויאמר הגמיאני נא עליו הכת' אומ' צדיק וכו' השקיני נא אין כת' אלא הגמיאיני נא כדי גמייה אחת אבל בעשו וכו': 11 ממצמץ. עד שהוא שותה

כב) ויהי כאשר כלו הגמלים וגו׳ נזם זהב ר׳ הונא בשם ר׳ יוסף אבן יקרה היה בו ומשקלה בקע, ושני צמידים על ידיה כנגד שני לוחות, עשרה זהב כנגד עשר דיברות:

כג) ויאמר בת מי את הגידי נא לי היש בית אביך מקום לנו ללין לינה אחת:

כה) ותאמר אליו גם וגו׳ גם מקום ללון לינות הרבה:

כו) ויקוד האיש וישתחו לי״י מיכן שמודים על בשורה טובה:

כז) ויאמר ברוך י״י אלהי אדני אברהם וגו׳ אנכי בדרך נחני י״י בית אחי אדני ממעל בשורה טובה שקפצה הדרך לפני הייתי יורע שבדרך נחני י״י בית אחי אדני:

ז כח) ותרץ הנערה ותגד לבית אמה אמר ר׳ יוחנן אין האשה רגילה אלא לבית אמה, אתיבון והכתי׳ ותגד לאביה (בראשית כט יב), אמר להם שמתה אמה ולמי היתה מגדת, לא לאביה:

1 ילקוט שם, מדרש שמואל פכ״ו: 3 ילקוט שם: 4 ילקוט שם: 5 ילקוט שם, לעיל לד 625: 6 ילקוט שם: 7 עי׳ לעיל לד 638: 8 ילקוט שם, לקמן פ״ע:

התצליח י״י דן, לי אי | 1 ויתי.. הגמלים לי חא[2]י | וגו׳ — זהב] לשתות ויקח האיש נזם זהב בקע משקלו ג, לשתות.. זהב כת, לשתות ויקח וגו׳ דפ, לשתות א[1], ויקח האיש.. משקלו ח, ויקח.. זהב וגו׳ י, בקע משקלו א[2]ר, וגו׳ ן | [0] ר׳] רב ד | הונא ו | רב יוסף פוחנב, ר׳ יוסי א | יקרה] טובה פ | היתה ו[0]אכ | בה י, בידו א | 2 * ומשקלה] למשקלה ל, והיה (והיתה א[1]) משקלה דפואגבתי | שתי א | לוחות אבנים א[1] | זהב] פ, ~ משקלם דואגכתי | עשר] ר, עשרת דפוחא[2]גבתי[1], י׳ א[1] | דברות א[1], הדיברות ות, הדברות דפהא[2]גכרי | 3 ויאמר — לי לי חא[2]י | היש — ללין] א[2]בי, אם יש — ללין ג, מקום.. ללין ח, וגו׳ דפ | 4 ותאמר — וגו׳] ותאמר בת בתואל אנכי בן מלכה דת, ותאמר בת.. מלכה ותאמר אליו גם תבן גם מספוא רב עמנו כ, ותאמר אליו בת.. אנכי וגו׳ גם תבן וגם מספא וגו׳ ג, ותאמר אליו בת בתואל גם תבן גם מספוא וגו׳ ן, ותאמר אליו גם.. גם מספוא רב עמנו א[1], ותאמר אליו גם .. גם וגו׳ א[2], גם.. גם מספוא וגו׳ פ, לי חי | גם — ללון] ללון ו | 5 ויקד פוא[2]גבת | מיכן] פוחג, מכאן דאכתי | 6 ויאמר — וגו׳ * אנכי — אדני] ויאמר.. וגו׳ לג, ויאמר.. אדני (אדוני ד) אברהם אשר לא עזב חסדו וגו׳ דן, ויאמר.. אדני.. חסדו ואמתו ת, ויאמר.. אדוני אברהם שי, אנכי בדרך נחני י״י א | 7 ממעל — טובה] ג, ממה דכתי, מימה ן, אמ׳ ממה א, משעה ל[0]ש | שקיפצה ן | ** י״י] לי ל | אדני] פותי, אדוני דגב | 8 * ותגד — אמה דפא[1]כתי] ותגד לבית וגו׳ ו, ותגד וגו׳ ג, וגו׳ ל | אין] לעולם ~ פואנב | איסה ו | 9 אתיבון] ג, איתיבון חא[2]ב, התיבון ות, אתיבון (התיבון י) ליה די | והא כתוב ן, והא כתי׳ ח | היה לה להגיד דפוחאנכת, היה להגיד י | * לא לאביה ל[0]דפוחאגי] אלא לאביה כת, לי ל |

ממצמץ מביט בה ועי׳ באגה״א ח״ג צד 674 ועי״ע יאסטראוו צד 827, ובלק״ט הגי׳ ממצמץ ו מ ב י ט ועח״ג: 1 אבן יקרה וכו׳. בפי׳ ב״ר כ״י מפרש בקע משקלו וכי מה חשיבות היה בנזם זהב בקע משקלו חצי שקל אלא נזם זהב היה גדול ואבן יקרה היה בו, וכן בלק״ט ויהי וכו׳ נזם זהב בקע משקלו מאי רבותא רב הונא בשם רב יוסף (ר׳ הונה בשם ר׳ יוסי) אמר אבן יקרת היה בו משקלו בקע, ובמדרש שמואל שם איתא ויקח את עטרת מלכם וגו׳ ומשקלה ככר זהב ואבן יקרה ותהי על ראש דוד והלא פותחת הראש וכו׳ רב הונא בשם רב יוסף אבן טובה היה בה יפה ככר זהב ודכותה ויקח האיש נזם זהב בקע משקלו אמר ר׳ י ה ו ש ע (ר״י בן לוי) אבן ט ו ב ה היה בה משקלה בקע וכו׳, ובפירש״י עה״ת הדרש בקע רמז לשקלי ישראל בקע לגלגלת ועי׳ בתר״י א׳: 2 עשר דברות. כ״ה בכי״ל וכ״ה בספרי דברים סוף פי׳ ב׳ וכי לא נתנבא משה אלא ע ש ר ד ב ר ו ת, ובב״ק נ״ד ב׳ בדברות הראשונות וכו׳ ובדבירות האחרונות וכו׳ (ובתוספתא ב״ק פ״ו הגי׳ בדיברות הראשונים וכו׳ בדיברות האחרונים וכו׳ ועי׳ גם בד״ס ב״ק שם), ועוד בל״ג בירוש׳ ברכות פ״ד שמשם דיברות יוצאות לעולם (ועי׳ במ״י לעיל צד 591) ומורגל הלשון ע ש ר ת הדברות וכ״ה גם בירוש׳ מגילה פ״ג ע״ד ב׳ ולעיל צד 629 ועי״ע באכער טערמינאלאגיע ח״א צד 19 וח״ב צד 36: 4 מקום לנו ללין. בלק״ט מפרש הוא בקש לינה אחת והיא אומרת לינות הרבה דכתיב ללון, ובפירש״י עה״ת ללין לינה אחת לין שם דבר והיא אמרה ללון כמה לינות (ולקמן פסוק נ״ד מפרש וילינו כל לינה שבמקרא לינת לילה אחד), וכבר העיר הרא״ם שלא מצאנו בשום מקום לין שם דבר וכו׳ ועיי״ש וביפ״ת ובספר מתת־יה, ואולי טעם הדרש שהוא אמר מקום ל נ ו ללין לנו לבד ולא לאחרים והיא השיבה מקום ללון לא לחם לבד אלא לכל מי שיבא ועי׳ בפי׳ מהרז״ו, ובמ׳ הגדול מפרש מקום לנו ללין אפילו לינת אדם עראי אמרה לו גם תבן גם מספוא לרבות מאכל ומשתה לאורחין גם מקום ללון מקום מוכן ללון בו עוברי דרכים גם לרבות מקום לגמלים וצ״ע: 5 מיכן וכו׳. וכן דרשו לעיל לפ׳ ויקם אברהם וישתחו וכו׳ ועי׳ במ״י שם: 7 ממעל בשורה וכו׳. כן הגי׳ העיקרית בכי״ל בגוף הספר וכ״ה גם בכי״ג ופי׳ מביאת בשורה טובה וכו׳, ומעל מפעל ע׳ל ועי׳ במ״י לעיל צד 74, וביני שיטי הוגה בכי״ל מ ש ע ה שקפצה וכו׳ וכ״ה בפי׳ השני שבפי׳ ב״ר הנדפס, ובשאר הספרים הגי׳ מ מ ה שקפצה וכו׳ וכן הועתק בלק״ט, ולשון הכתוב א נ כ י ב ד ר ך נחני קשה שהל״ל ויאמר ברוך וכו׳ אשר לא עזב חסרו וכו׳ ונחני בדרך בית וכו׳ כלה״כ לקמן פסוק מ״ח ואברך את י״י אלהי אדני אברהם אשר הנחני בדרך וכו׳ ודרשו א נ כ י ב ד ר ך עד שאני בדרך הייתי יודע כי בדרך נחני י״י וכו׳ (ואולי דרשו גם מלת בדרך למעלה ולמטה אנכי בדרך בדרך נחני וכו׳ ועי׳ גם ביפ״ת), ובפי׳ רבינו בחיי כתב אנכי בדרך וכו׳ יתכן לפרש כי הכתוב הזה ירמוז שקפצה לו הארץ כדעת רז״ל וכו׳ הוא שאמר אנכי בדרך נחני ה׳ ואני בתחילת הדרך ומצאתי עצמי בית אחי אדני וכו׳, והדרש שקפצה הדרך לאליעזר עי׳ לעיל צד 638: 9 אתיבון והכת׳. גבי רחל ותרץ ותגד לאביה, וכל המאמר נסדר גם לקמן פ״ע, ושם הגי׳ בכי״ל אמר ר״י ל ע ו ל ם אין האשה וכו׳ אתיבון והכת׳ ותרץ ותגד וכו׳ א״ל שמתה אמה ולמי ה י ה ל ה ל ה ג י ד לא לאביה.

כט) ולרבקה אח ושמו לבן ר' יצחק אמר פרדיכסוס, ר' ברכיה אמר מלובן ברשע: וירץ לבן אל האיש החוצה אל העין מעייניה ליה:

ל) ויהי כראות את הנזם וגו' ויבא אל האיש והנה עומד על הגמלים על העין מעייניה גרמיה:

לא) ויאמר בא ברוך י"י שהיה סבור בו שהוא אברהם שהיה קלסטר פניו דומה לו: אמר ר' יוסי ברי דוסה כנען הוא אליעזר ועל ידי ששירת את הצדיק באמנה יצא מכלל ארור לכלל ברוך שנ' ויאמר בוא ברוך יי': ר' יעקב ברי יוחי בשם ר' יוחנן דבית גברין עבדיה אפטרה, מה אם אליעזר על ידי ששרת את הצדיק באמנה יצא מכלל ארור לכלל ברוך ישראל שעושין חסד עם גדוליהם בידיהם וברגליהם על אחת כמה וכמה:

1 ילקוט שם, במדבר רבה פ"י סי' ה', מדרש רות פ' ולנעמי מודע (ג' ט'), מדרש שמואל פ"ט: 2 ילקוט שם: 3 ילקוט שם: 5 ילקוט שם: עי' לעיל צד 393 וצד 636: ויקרא רבה פי"ז סי' ה': 6 לעיל צד 687:

1 אמר] פוחאגבע, ~ לשבח דת | פרדיכסוס] חא[2]גב, פרדוכסוס ו, פרדכסוס ע, פרדיכוסוס פ, פרדיכוס א[1], פרדכוס ר, פרדוכוס דתר[3] | אמר] פוחאגבי[1], ~ לגנאי דת | מלבן תרשע ג | 2 * תחוצת — העין דפחאגבתי] החוצה וגו' ו, וגו' ל | * מעייניה] מעיינת ו, מעייני לדפחאגבתר[2]י, מעיני ר[1], מעיין ר[3] | 3 ויחי — וגו' * ויבא — העין] ויחי.. וגו' לוג, ויחי.. הנזם אבי, ויחי.. הנזם ואת הצמידים פ, ויחי.. הצמידים על ידי אחותו ח, ויחי.. וגו' על העין ל[5], עומד.. על העין דתר | 4 מעייניה כ] מעייני לפוחאי, מעיני גר[1], מעיין דתר[2] | בגרמיה א[1], גמליא ל[5] | 5 בוא] אג, בא דפוחבתי | בו לי א[2]י | קלסטר] ו, קלסתר דפחאבתי, זיו קלסתר ג | 6 בר פג, ביר' ת, בן א[1] | דוסה] ו, דוסא דפאגבת | ששרת פחא[2]גב, ששימש א[1], שימש י | את הצדיק] פוחאגבי, אותו צדיק דת | באמנה] פוג, באמונה דאבתי | ובא לכלל ח | 7 שני] אגב, לי דוחתי | בוא] אג, בא דחבתי | ר'] ד[1]וא[2]גבי, א"ר דת | בר' יוחי] בר יחא ו, לי דאגבתי | משום ת | גברין] אגב, גוברין דותי | עבד ליה דאבתי. עבד לה ונתר[3] | אפטרא ד[1]ר, אפטריה א[2]י, פתיחה א[1] | מה] אגב, ומה דתי | אם לי א | 8 ששירת ות, ששימש א[1]ג, ששמש י | אותו צדיק ת | באמנה] וגב, באמונת דא[1]תי | שהן (שהם א[2]) עושין ואגי | עם גדוליהם] עם גדוליהן פוגי, עם גדוליהם ועם קטניהם דת, לי א | 9 בידיהן וגי | וברגליהם] אגב, ־הן פי, ורגליהם דת, ־הן ו |

1 ר' יצחק אמר. שנקרא שמו לבן לפי שהיה פרדיכסוס[1]) והמלות לא לאביה הושלמו כאן בכי"ל ביני שיטי ועח"ג: מופלא כלו' לבן ביותר משאר אנשים ור"ב קאמר שהיה מלובן ברשע כלו' מלובן באור אש רשעתו ועי' לעיל צד 618 הא לבן הוא קמואל וכו' ובמ"י שם בד"ה ר' יודן וכו', והגי' פרדיכסוס איתא עוד בארבעה כ"י שציינתי, ועדיפא הגי' בערוך פרדכסוס ובכי"ו פרדוכסוס ובמדרש הגדול פרדוכסוס (פרדכסוס) היה, ובמדרש רות שם בדפ"ר וד"ו נשתבשו פרדי כסוסי (ובמדרש ד' קראקא א' הוגה עפ"י הגהת בעל מ"כ פרדכסוס), ובמדרש שמואל שם פראדוכסים (ובילק' שמואל ר' ע"ז הועתק פרדיכוס, ולנכון פרדכסוס בילק' וארא ר' קע"ו), ובבמ"ר שם בדפ"ר וד"ו אפראדוכסים (ובמ"כ שם בד' קראקא א' אפרדוכסי'), ובפי' ב"ר כי"ט וכי"א גורס ומפרש ר' יצחק אמר לשבח פרדכוס שני לדוכוס מושל היה והיה תובע על חבריות (דקיון של בריות) ומלבין מעשיהם ועושה דין בין אדם לחבירו ומלבין את הדין ר' ברכיה אומר לגנאי מלובן ברשע (ובפי' ב"ר בדפ"ר ר"י אמר לשבח פרדוכוס לבן דורש שני לדוכוס מושל היה והיה תובע דקיון של וכו' ומלבן מעשיהם וכו' ומלבן את הדין וכו'), ומפירוש זה הזר נוסף לשבח ולגנאי בדפוסי' ובכי"ת וליתא גם בבמ"ר ובמ' רות ובמ' שמואל ועי' במ"י לעי' צד 484: 2 מעייניה ליה. הגהתי כאן ובסמוך מעייניה וכן טעם מעייגה כאן בכי"ו (ועי' במ"י צד 566 וצד 600 בד"ת מהו וכו'), ובבכי"ל וכי"פ וכי"ח וכי"א א' וב' ובילקוט הגי' בשתי הפעמים מעייני', ובפעם הראשונה גם בדפ"ר וד"ו ובכי"ג כי"ב וכי"ת מעייני, ואולי נשמט חקו וצ"ל מעייני', ודרשו וירץ לבן וכו' אל העין לשון עיון מעייניה כלו' ליה לאליעזר היה מעיין עליו אם יוכל להוציא ממון ממנו וכן בפירש"י עה"ת וירץ למה רץ ועל מה רץ ויהי כראת את הנזם אמר עשיר הוא זה ונתן עיניו בממון, ובסמוך דרשו והנה עומד על הגמלים על העין מעיינה כלו' גרמית עצמו אם יוכל להנצל מידי לבן, ובלק"ט מפרש וירץ לבן אל האיש החוצה אל העין התם קרא לו באר והכא עין אלא מלמד שהיה מעיין לה (וצ"ל ליה) ויבא אל האיש והנה עומד וכו' על העין היה מעיין בעצמו אם יכול אני לו או הוא יכול לי, ובילקוט הועתק ממדרש אבכיר ויהי כראות את הנזם מיד הלך לו לתמיתו הכיר בו שמרוצתו לרעה הזכיר שם והעמיד הגמלים על העין באויר והוא עומד על הגמלים באויר ויהי בראותו כן הכיר שהוא צדיק ואמר בא ברוך וכו'. וכן בתר"י א' וחשיב לבן דהוא אברהם ואמר וכו': 5 שהיה סבור וכו': שהיה קלסטר וכו'. כמו שדרשו לעיל צד 636 זקן ביתו שהיה זיו איקונין שלו דומה לו, ובסגנון שלפנינו הדרש לעיל צד 393 כי אנשים אחים אנחנו וכו' שהיה קלסתר פניו דומה לו, וחילופי הכתיבה קלסטר וקלסתר עי' גם קרויס צד 548: 6 הוא אליעזר. וכן לעיל צד 687 כנען זה אליעזר ועיי"ש וצד 640, והגי' באמנה כמו לעיל צד 389 וצד 554, ובוי"ר שם איתא אמר ר' יוסי בן דוסא אליעזר הוא כנען ועל ידי ששימש אותו צדיק יצא וכו' ובא לכלל ברוך הה"ד ויאמר ארור כנען וכתיב ויאמר בא ברוך י"י ועי"ע בלק"ט: 7 ר' יוחנן. כ"ה כאן בכל הספרים וצ"ל ר' יונתן דבית וכו' וכן נשתבש ר' יוחנן דבית וכו' בתנחומא מ"ב תולדות סי' כ"ג ועי' באגה"א ח"ג צד 592, ובית גברין (גוברין) הוא אליותריפוליס ועי' במ"י לעל צד 412, וכהגי' שלפנינו ר' יעקב בר' יוחי בשם וכו' איתא גם במאמר שהועתק מפסיקתא פ' שקלים (י"א ב') בתנחומא כי תשא סי' ד' ר' יעקב בר יוחאי בשם ר' יונתן פתח ויושת איש וכו' ועי' בפסיקתא שם בהערות רש"ב אות י"ט, ובוי"ר שם נשתבש ר' יעקב בשם ר' יהודה (וצ"ל ר' יעקב בר יוחי) בשם ר' נתן (וצ"ל ר' יונתן) דבית גוברין עביד וכו' ועי' גם בפסיקתא שם י"א א' ובהערות אות י"ב (וצ"ל שם ובילקוט מש"י ר' תתקנ"ג וכו' הגי' ר' יעקב בר אחא בשם ר' יוחנן דבית וכו') ובפסי"ר פ' כי תשא ל"ג ב' ובהערות רמא"ש שם: עבדית וכו'. דרש זה הפסוק בנטילת

[1]) παραδόξως.

למה תעמוד בחוץ אין כבודך שתעמוד בחוץ:
ואנכי פניתי הבית מטנופת עבודה זרה ומקום לגמלים:

ח לב) ויבא האיש הביתה ויפתח הגמלים התיר וממיהם, ר׳ הונא ר׳ ירמיה שאל לר׳ חייא בר רבה לא היו גמליו שלאבינו אברהם דומין לחמורו שלר׳ פינחס בן יאיר: חמרתיה דר׳ פינחס 58a בן יאיר נסבו לה ליסטאי, עבדת גבהון ג׳ יומין ולא טעמת כלום, אמרין סופה מייתה ומסרייה מה דהבא עלנא, שלחו יתה ועלת בביתה דמרה, כיון דעלת נהקת חכם קלה, אמר פיתחון לאותה ענייה והבו

1 ילקוט שם: 2 ילקוט שם, לדר״כ נו״ס פ״ח: 3 ילקוט שם: 4 ילקוט שם, ירוש׳ דמאי פ״א כ״ב ד׳, ירוש׳ שקלים פ״ה מ״ס ד׳, חולין ז׳ ס׳, לדר״כ שם:

1 תעמד] פוגכ, תעמוד דחאתי | שתעמוד] וחאי, שתעמד פג, שתשב דת | 2 מטונפת ו, אין שם מנופת א[1], אין.. טינופת א[2] | ומקום לגמלים] פוכ, ל׳ דאנתי | 3 ויפתח הגמלים ל׳ ד | וממיהם] דיוחכת, ־הן פאי, זמנן ג, וממיתם ד | חונת ו, חונא ג | ר] וגכ, ור׳ דפאת | שאלו א, שיילו ת | את ר׳ א | 4 בר אבא אבי, בר בה ו, בירבה ג, רבת פת | * גמליו דפואגכת] גמלים י, ל׳ ל | אברהם אבינו פ׳אג, אברהם כי | לחמריה א[1] | דר׳ א[2]י | בן יאיר ל׳ י | דפינחס ד | 5 בן יאיר ל׳ א[2]י | נסבו יתה א[1]גכשי, נסבות דפת | לסטאי וא[1]כתי, לסטאי בליליא ש | עבדא ר | גבהון] פונ, גביחון אכש, גבון דת, גבייהו ר[2], גביהו ר[1] | תלתא דפאגכתרי, תלתה ו | יומי פר[2] | טעמת] פו, טעמה דג, טעמא תשי, טעימת אכ | כלל י | אמרי ש, אמרו פא[2] | סופא אכת | מייתה] ו, מיתה ג, טייתא דת, מיתא יש, מתה פאי, מתא כ | ומסרייה] פוני[1], ומסריא א, ותסרי דתר[2], ל׳ כ | מה דהבא] מה דהבה ו, מחרבה פגכ, מחרבא א[2], מערתא דא[1]תר, ל׳ י | 6 עלנא] ש, עלינן פוגכ, עלן י, עלינו דאת־ | שלחו יתה] פו°א[1]גכיש[1], נמסרה לריבונה (לרבונה ת) שלחוה דת | * ועלת דפואגכת] ועלאת ש, ועלת ל, ועאל י | בביתה] פג, בביתא דאכי, בביתיה ו, לביתית תש | דמרא פא[1], דמארה י | וכיון ו | דעאלת שי | ונהקת ש | וחכם ר׳ פינחס ת, וחכמין גר, חכמון ש | קלא י, לה גר | פתחון פגכשי, פיתחו ו, פתחו דאת | לה לאותה א | ענייה] כשי, עניה וא[2], עניא א[1], תענייה גת, העניה דפ | והבו] אגכי, והבון ש, ויהבו דפות |

רשות לכבוד אכסניא, וכן סגנון הלשון לקמן סוף פס״ט ר׳ ינאי וכו׳ עבד לה הפטרה מה אם זה שלא הלך לא בידיו ולא ברגליו אלא על שהראה להם בלבד באצבע ניצל וכו׳ ישראל שעושים חסד עם גדוליהם בידיהם ורגליהם על אחת וכו׳, ובבמ״ר פ״ד סי׳ כ׳ ר׳ יוסי עבד לה אפטרה מה אם הארון וכו׳, ובוי״ר שם הלשון עביד להו נטילת רשות ומה אליעזר יצא מכלל ארור לכלל ברוך על ידי ששימש אותו צדיק אחינו ישראל שנוהגים כבוד עם גדוליהם על אחת וכו׳, ובזה הלשון במדרש קהלת פ׳ כי כקול (ז׳ ו׳) ר׳ לוי וכו׳ עבד לה נטילת רשות כל העצים וכו׳ ועי׳ באכער טערמינאלאגיע ח״ב צד 14, ומשובשת הגי׳ בדפוסי׳ וכי״ת עם גדוליהם ועם קטניהם ועח״נ, וגם בלק״ט הועתק רק עם גדוליהם ועיי״ש: 1 שתעמוד. בלק״ט לעמוד: 2 ומקום לגמלים. כפשוטו ומקום הכינותי לגמלים, וכן מתורגם בתר״י א׳ ואנא פנית ביתא מפולחנא נוכראה ואתר אתקינית לגמלייא, ובאדר״נ שם האגדה אמרו גמליו של אברהם אבינו לא נכנסו לבית שיש בו ע״א שנאמר ואנכי פניתי וכו׳ את הבית מתרפים ומה ת״ל ומקום לגמלים מלמד שלא נכנסו לבית לבן הארמי עד שפנו כל הע״א מפניהם ועי׳ במד׳ הגדול: 3 וממיהם. זממים שלהם, וכן בתר״י א׳ ושרי זממי גמליא, ובלק״ט התיר זממיהן, והשם זמם כמו זמם זממא בלא״ר ועי׳ בערוך ע׳ זמם ב׳: ר׳ הונא וכו׳. כלו׳ ר״ה אמר ירמיה שאל וכו׳ וכן סגנון הלשון לעיל צד 53 ר׳ ירמיה כהנא שאל וכו׳ וצד 84 ר׳ ירמיה וכו׳ ר׳ יוחנן מקשי וכו׳ ועי׳ במ״י שם, וחגי׳ ר׳ חייא בר רבה איתא גם בדפוסי׳, ועדיפא הגי׳ ר״ח בר אבא, ומשובשת הגי׳ ר״ת רבה, וברמב״ן העתיק ר״ה ור״י שאיל לר׳ חייא בר׳ אבא לא היו גמליו של אברהם אבינו דומים וכו׳ ומפרש וזו שאלה לסתור פתות הזמם כי אי אפשר שיהיה החסידות בביתו של רפב״י גדול יותר מביתו של אברהם אבינו וכאשר חמורו של רפב״י איננו צריך להשתמר מן הדברים האסורים לבעליו להאכילו כל שכן גמליו של אברהם אבינו ואין לזמם כי לא יאונה לצדיק כל און, ויהיה פי׳ ויפתח וכו׳ התיר קישורי המשאות שעליהם, וביפ״ת מפרש שר׳ חייא לא חש להשיב על השאלה לא היו גמליו וכו׳, וגם לעיל צד 392 דרשו בהמתו של אברהם היתה יוצאה זמומה וכו׳ וצד 637 גמליו של אבינו אברהם וכו׳ יוצאים זמומים: 4 חמרתיה וכו׳. חמורתו של רפב״י לקחוה ליסטים שהתה אצלם ג׳ ימים ולא טעמה כלום אמרו סופה שמתה ומסרחת מה וכו׳ עלינו שלחו אותה ונכנסה בבית אדוניה כיון שנכנסה נהקה והכיר רפב״י קולה אמר פתחו לאותה ענייה ותנו לה שתאכל שיש לה שלשה ימים שלא טעמה כלום נתנו לה שעורים ולא טעמתן אמר להם מתוקנות הן אמרו לו הן אמר להם הפרשתם דמאי אמרו לו לא ולא כן למדנו רבינו הלוקח זרע לבהמה וכו׳ פטור מן הדמאי אמר ומה נעשה שהיא מחמרת על עצמה, ובירוש׳ דמאי ושקלים הגי׳ חמריתיה וכו׳ גנבונה (גנבתה) ליטסיי (ליסטאי) בליליא עבדת טמורה (טמירא) גבון תלתא יומין דלא טעמת (ולא טעמי) כלום בתר תלתא יומין איתמלכון מחזרתה למרה (אימלכון מחזרתה) אמרין נישלחינה למרה דלא לימות לגבן ותיסרי מערתא (אמרון אפקונה מן הכא ד״א תימות גבן) אפקונה אזלת וקמת (וקמ׳ לה) על תורעת (תרעת) דמרה שוריית (שריית) מנהק׳ (מנהקה) אמר לון פותחון (פתחון) להדא עליבתא דאית לה תלתא (תלת) יומין דלא טעימת (טעמה) כלום פתחון לה ועלת לה אמר לון יהבון לה כלום (יהבו לה) תיכול יהבון קומה שערין ולא בעית (בעת) מיכול אמרו (אמרון) ליה רבי לא בעית (בעת) מיכול אמר לון מתקנן (מתקנין) אינון אמרו ליה אין אמר לון וארימתון דמיין אמרו (אמרון) ליה ולא (ולא) כן אילפן ר׳ (אלפן רב׳) הלוקח לזרע (זרע) לבהמה קמח לעורות שמן לנר שמן לסוך בו את הכלים פטור (שמן לאור פטור) מן הדמאי אמר לון מה ניעביד (נעביד) להדא עליבתא דהיא מחמרת על גרמה סגין וארימון דמיין ואכלת ועי׳ גם במדרש הגדול, ופי׳ ועבדת ושהתה כמו לעיל צד 584 בחברון עשה וכו׳ ועי׳ במ״י שם, ובכי״ל כתוב ומסרייה מ׳ה ד׳ה׳בא (וגר׳ שנרשמו דקוים לפקפק בזו הגי׳) וגם בכי״ו איתא מה דהבה, וידידי ר״ח לעף כתב לי שצ״ל מה דחבא (דחבא) מה שמסתיר אותנו כלו׳ המערה, ובארבעה כ״י הוגה מחרבה (מחרבא) לשון חורבה, והגהה עפ״י נוסחת הירושלמי שם הגי׳ מערתא, ובילקוט קיט״ע ומסרייה עלן, ובעל

לה תיכול דאית לה תלתא יומין דלא טעימת כלום, יהבו לה שערין ולא טעמתינון, אמר להון מתקנתא הינון, אמי ליה אין, אפיקתון דמיי, אמרי ליה לאו ולא כן אלפן ר' הלוקח זרע לבהמה וקמח לעורות ושמן לנר ולסוך בו את הכלים פטור מן הדמיי, אמר ומה נעביד דהיא מחמרה על גרמה: ר' ירמיה שלח לר' זעירא חד קרסטל דתאינים, ר' ירמיה אמר איפשר ר' זעירא אכיל להון דלא מתקנן, ר' זעירא אמר איפשר לר' ירמיה משלח להון דלא מתקנן בין דין לדין איתאכלון תאינייא בטיבלא,

2 דמאי פ"א מ"ג: 3 ירוש' דמאי שם:

1 * לה דפ ואגתישי] ליה לב | תיכול] ג, דתיכול דואבתישי, דתכול פ | דאית לה] דהא פ | תלתה ו | טעימת] פאגבת, טעמת דו, טעמ' ש, טעמא י | כלום] פואגבתישי, מידי דת | יהבו] א[1]י, יתבון דפא[2]תש, יהבין ו, הבון ג, ויהבו כ | סערין ות, שעורין פ, שעורי' י[1] | ס ולא] לא ד | * טעמתינון ש] טעמינון לגי, טעמתון דפוב, טעימתון ת, טעמתין א | אמר] אי, אמרון ליה רבי יהבינן לה שערין ולא טעמתנון ~ ג, אמרו (אמ' וכ) ליה (ליה ר' כ, לה ר' ו) יחבינן (יתבנן ו) לת (ליה כ) שערין (סערין ו) ולא טעמתון ~ פוב, אמרין ליה רבי (ר' ד[1]) יתבינן לה (לית ד) שערין (סערין ת) ולא טעימתון ~ דת, אמרין ליה יחבי' לה שערין ולא טעמא לון ~ ש | לון פא[1]ג | תקנתון יתחון י[1], תיקנתון . . א[1], תקנתון יתיה א[2], תקנתין להין ב, תקינתינהון ש, תקינתון ו, תקנתוה דבתר[2], תקנתיה ג, תקונתיה ר[1] | 2 אמרון ד, אמרו אגת, אמרין פבש | אמר לחון (א"ל י) אפיקתון גשי[1], אמר לון (להון א[2]) אפקתון פוא | דמיין ו, דמאי דפאגבתי (וכן בסמוך) | אמרו דאגת, אמרין כ, אמרי פ | ליה ל' ואי כ | לאו] לא א[1], ל' דפוא[2]גבתי | ולא] פואגבי, לא דת | כן ל' כ | אולפן גי | לזרע ולבהמה י | קמח ו | 3 שמן לנר ו | או לסוך פ, ושמן לסוך דאגבתי, שמן לסוך ו | פטור] פואגבי, פטורין דת | אמר] ~ לחון דואגב, לון פת | ומה] פא[1]גבי, מה דותיש, ומאי א[2] | נעביד] פת, נעביד לה דבישי, נעבד לה וג, אעביד לה א | דהיא] פא[2]תש, והיא דוגבר, דתהיא א[1], דהא י | מחמרא פא[1]תרי | גרמא פא[1] | 4 זעירה ו | קרסטל] בער"י, קרשטל ר[1], קרסתל א[2], קרטל פות, קרטיל דגש | דתאנים פא[2]גב, דתאינין ד, דתאנין ו, דתינין ת, של תאנים י | איפשר] פואג, אפשר דבתי[1] | דר' פו | זעירה ו | אכיל להון] פא[2]גבתש, אכילהון דו, אכיל לון י, אכל יתחון א[1] | מיתקנן כ, מתקנין תיש ור' פת | 5 זעורה ו | איפשר] וא, אפשר דפבתי | דר' וא, ר' י | משלח — דלא] פואב, משלח לון דלא י, דמשלח לון דלא ת, דלא משלח להון ד | כן ו | * דין לדין דפאכתשי] דן לדן ו, לדין ודין ל | אתאכלון ת, איתאכלין א[1]כ, אתאכלין א[2], איתאכלן פ, אתאכלן ו, אתאכיל ש, אתאכול י[1] | תאינייא] יש, תאיניא פא[1], תאניא א[2], תאנייה ו, תאינין ת, האנים דכי | בטיבלן פא[2], בטבלן א[1]כי, בטבליחון ש, בטיבליהו ד, בטבולין ו, בטבולייהו ת |

אדר"נ העתיק ויבאיש לנו את החצר (ואולי היה לפניו הגי' בב"ר מדרתא ועי' דניאל ב' י"א) וצ"ע, והגהתי טעמתינון במקום טעמינון, ונכונה גם הגי' טעמתון וכ"ה גם בכי"ל לקמן בסוף מאמר ר' מנא, והגי' א"ל מתקנתא הינון מסכמת עם גי' הירושלמי מתקנן אינון, והם השיבו אין מתוקנות הן כלו' למאכל בהמה שלא היה טבל ודאי אלא דמאי חזר ושאל אפיקתון דמיי כלו' הפרשתם תרומת מעשר ומעשר שני א"ל לאו ולא כן אלפן וכו', ועדיפא גי' זו מגי' הספרים תקנתון יתהון וכו' תקנתוה וכו' שירא' שהוא שאל אם תקנו הם עצמם השעורים והם השיבו אין אנחנו תקננו אותן וא"כ אין מקום לשאול אפיקתון דמיי ועי' מ"ש בעל עין יעקב בפי' המאמר בירוש' שקלים, וביפ"ת מפרש ותקנוה בנפה ובידים לנקותם מהאבנים ומהפסולת ועיי"ש ובמפרשי הירושלמי ובמ"כ ובחי' הרש"ש, ולפנינו בכל הספרים חוץ מילקוט הגי' הלוקח זרע לבהמה וכו' כמו בירוש' שקלים וכן הועתק ב' פעמים במדרש הגדול עמ' 364 ועמ' 365, ובמשנה שבמשניות איתא הלוקח לזרע ולבהמה קמח לעורות שמן לנר שמן לסוך וכו' פטור וכו', ובמתניתא דתלמודא דבני מערבא הלוקח לזרע לבהמה וכו' ועח"נ, ובסגנון אחר הסיפור בחולין שם מאי בהמתן של צדיקים דרבי פנחס בן יאיר הוה קאזיל לפדיון שבויין וכו' אקלע להחוא אושפיזא רמו ליה שערי לחמריה לא אכל חבטינהו לא אכל נקרינהו לא אכל אמר להו דלמא לא מעשרן עשרינהו ואכל אמר עניה זו הולכת לעשות רצון קונה ואתם מאכילין אותה טבלים ומי מחייבא והתנן הלוקח לזרע ולבהמה וקמח וכו' ושמן, לנר ושמן לסוך וכו' פטור מהדמאי התם הא אתמר עלה א"ר יוחנן לא שנו אלא שלקחן מתחילה לבהמה אבל לקח מתחילה לאדם ונמלך עליהם לבהמה חייב לעשר, וכבר העירו בתוספות שם בד"ה הא אתמר וכו' שבירושלמי בשני המקומות ובב"ר כאן לא משני מידי אלא השיב להם דמחמרא אנפשה, ובסגנון דומה קצת להסגנון שלפנינו מסופר באדר"נ שם המעשה בחמורו של רבי חנינא בן דוסא שגנבוהו ליסטים וחבשו את החמור בחצר והניחו לו תבן ושעורים ומים ולא היה אוכל ושותה אמרו למה אנו מניחין אותו שימות ויבאיש (מה אנו מניחין זו עד שתמות ותבאיש) לנו את החצר עמדו ופתחו לה את הדלת והוציאוה והיתה מנהקת וכו' ושם לא הוזכר שלא רצתה לאכול טבלים אלא מסיים שם עמד ופתח את הדלת והניח לה תבן ושעורים ומים והיתה אוכלת ושותה לפיכך אמרו כשם שהצדיקים הראשונים היו חסידים כך בהמתן חסידות כמותן: 4 קרסטל. סל והוא ל"י [1]) בהיפוך האותיות ועח"נ וערוך ע' קירסטל ועי' קרטל ועי' טרסקל וקרויס צד 277 צד 567 וצד 569 ועי"ע שם צד 549, ובפי' מסכת משקין לר' שלמה בן היתום צד 9 גורם או מפרש ר' ירמיה שדר כלכלה דתיני וכו': ר' ירמיה וכו'. אמר אפשר שר"ז אכל את התאנים שלא מתוקנות ור"ז אמר אפשר שר"י משלח אותן שלא מתוקנות בין כך ובין כך נאכלו התאנים בטבלן למחר עמד ר"י אצל ר"ז א"ל תקנת אותן התאנים א"ל לא, ובכי"ל כתוב להך תאיניא והגהתי אילין ועח"נ, ובירוש' דמאי שם נסדר מאמר זה והמאמרים שלאחריו לפני המאמר חמרתיה וכו' והגי' שם ר' ירמיה שלח לר' זעירא חדא מסאנא דתאני' דלא מתקנא והוה ר' ירמיה סבר מימר מה רבי זעירא מיכול דלא מתקנא והוה ר' זעירא סבר מימר מה איפשר דר' ירמיה משלחה לי מילא דלא מתקנ' מה בין לדין איתכלת (וצ"ל איתאכלת) טבל למחר קם עימיה א"ל ההיא מסנתא דשלחת לי אתמל מתקנא הות א"ל אמרית מה רבי זעירא מיכול מילה דלא מיתקנה א"ל אוף

[1]) *κάρταλος.*

מחר קם ר׳ ירמיה עם ר׳ זעירא אמר ליה תקנתא אילין תאיניה, אמר ליה לא, ר׳ אבא בר׳ זמינא בשם ר׳ לעזר זעירה אין הוון קדמאין מלאכין אנן בני נש ואין הוו בני נש אנן חמרין, אמר ר׳ מנא אפילו חמרין לית אנן, חמרתיה דר׳ פינחס בן יאיר יהבון לה שערין טבילין ולא טעמתון ואנן אכלינן תאיניה בטיבלא:

ויתן תבן ומספוא וגו׳ אמר ר׳ אחא יפה שיחת עבדי בתי אבות מתורתן שלבנים, פרשת אליעזר שנים ושלשה דפין הוא אומרה ושונה והשרץ מגופי תורה ואין דמו מטמא כבשרו אלא מרבוי המקרא, ר׳ שמעון בן יוחי א׳ טמא הטמא (ויקרא יא כט), ר׳ לעזר בר׳ יוסי א׳ זה וזה (שם שם):

1 ירוש׳ דמאי שם, ירוש׳ שקלים שם מ״ח ג׳, שבת קי״ב ב׳: 5 ילקוט שם: 6 ספרא שמיני פרשה ה׳, מכשירין פ״ו מ״ה, ירוש׳ שבת פ״ם י״א ס׳: 7 מעילה י״ז ס׳:

1 למחר אכי | זעורה ו | תקנתא] פכי, תקנת דוא1ת | * אילין דפא2ג] אלין א1תי, איליך ו, אילך כ, לחך ל | תאיניא] פא2, תאינייא א1, ־ייה ו, תאניא כי, ־ייה ד, תינייא ת | לאו פא1 | ר׳] ושי, אמר ר׳ דפכת, א״ל ר׳ ג | בר זמינא וגכיש, זבינא פ, ימינא דת, זימרא א | 2 בשם ר׳] פוא2ג, בשם כ, משום דרבי ש, לר׳ דת | אלעזר זעירא גכ, אליעזר א2, זעירא דפתשי, זעורה ו | אי אכי | הוו אכתשי | קדמאי דפושי, קדמיי ג, קמאי אכ | מלאכים אכ | מלאכים איש, מלכין פכ | אינש א, אנש כ | ואי פי, אי א | הוו] כתשי, חוון דפוג, הוו קמאי א | אינש א, אנש כ | חמרי א2, חמארי א1כ | אמר — אנן] פוי, א״ר מונא (מינא כ, חננא א2) אפילו חמרי (חמארי א1כ, חמרים ג) לית אנן אגכש, ולית אנן (ולא ת) כחמרתיה דפינחס (דר׳ פינחס ת) בן יאיר דת | 3 דחמרתיה פגשי, דחמרתא ת | דפנחס ד | ** בן יאיר] ל׳ ל | יהבין ו, אי יהבו א | * לה דפוא2גכתש] ליה א1י, ל׳ ל | שערין] גכשי, סערין ו, שערי דא, סערי ת, שעורין פ | טבולין פו, טבלין גכשי, טבלי א, דטיבלי ד | ולא] פוגשי, לא דאכת | טעמתון] וכי, טעימתון ג, טעימתין א1, טעמתהון י, טעמתינון ש, אכלת יתהון דת | אנן א, ואנא ש | * אכלינן דא] אכלינו ל, אכילנא ג, אכלין פוכתי, אכלי ש | 4 תאיניא] פא2ג, תאניא י, ־ייא ד, ־יית ו, תאני ש, תיגייא ת | בטיבלא] אכ, בטיבלן פג, בטובלן ו, בטבלהון ש, בטבליא י, דטבולין דת | 5 ומספא פג | וגו׳] לגמלים דוחאגכתי | שיחת] פוחא1גכ, שיחתן של דא2תי | בתי ל׳ י | אבות] ~ לפני חמקום א2 | בנים] ~ שהרי אגכי | פרשתו (פירשתו ג) של | 6 ושלשה] פת ושלושה וח, וג׳ י1, ושלש ד, שלשה א1גכ, ג׳ א2 | הוא — ושונה] היא אמורה פחאגי | מיטמא א1 | * כבשרו דפוחאגכתי] בבשרו לע | 7 א׳] אמר פואגכ, אומר תעי, ל׳ ד | ** טמא] טמא טמא ל | לעזר] ו, אלעזר א2גכתעי, אליעזר דפא1 | בר׳] פאגכי, ביר׳ ות, בן ד | אמר דואגכת, אומ׳ פי |

אנא אמרית כן הוה ר׳ ירמיה משלח לי מילה דלא מתקנה, ובקונדריס האחרון בילקוט דפ״ר הועתק מירושלמי ר׳ ירמיה וכו׳ חדא מסנא וכו׳ והיה ר״י סבר מה ר״ז אכיל וכו׳ ור׳ זירא הוה סבר מה ר״י משלח לי דלא מתקנא בין דין לדין אתאכלא וכו׳ א״ל הדא מסנא דשלחת לי הוות מתקנת א״ל אמרית ר״ז אכיל דלא מתקנא א״ל אוף אנא כן אמרית ר״י משלח לי דלא מתקנא ועי׳ בשרידי הירושלמי צד 327, ובפי׳ השני שבפי׳ ב״ר הנדפס הועתק בסוף המאמר ג״כ רבי זעירא אכיל דלא מתקנן א״ל אף אנא אמרית אשר רבי ירמיה משדר לי מידי דלא מיתקן, וזה ליתא בסגנון שלפנינו: 2 ר׳ לעזר זעירה. וכ״ה בכי״ג וכי״כ אלעזר זעירא, ובכי״א ב׳ אליעזר, וגם בתוספות שבת י״ב ב׳ בד״ה ר׳ נתן אומר וכו׳ הועתק מב״ר כאן ר׳ ירמיה שלח לר׳ זירא חד טרסקל דתאנים וכו׳ מתאכל תאנתא בטבלא וכו׳ ר׳ אבא בר זימנא בשם רבי אליעזר זעירא וכו׳, אכן צ״ל בשם ר׳ זעירה (זעירא) ותלמידו ר״א ב״ז אומר בשמו, וכן בירוש׳ שקלים שם ר׳ אבא בר זמינא בשם ר׳ זעירא אין הוון קדמאי מלאכין אנן בני אינש ואין הוון בני אנש אנן חמרין, ובירוש׳ דמאי ר׳ אבא בר זבינא בשם ר׳ זעירא אמר אין וכו׳ בני מלאכים אנן בני נש ואין וכו׳ בני נש אנן חמרין (ובשרידי הירושלמי שם הגי׳ רבא בר זבינא בשם ר׳ זעירא אין וכו׳ מלאכין וכו׳), ובשני המקומות בירושלמי אמר ר׳ מנא בההיא שעתא אמרין אפילו לחמרתיה דרבי פינחס בן יאיר לא אידמינן (ובשרידי הירושלמי א״ר מנא אפילו וכו׳ לית מדמינן), ובבבלי שבת קי״ב ב׳ איתא בהיפוך שמות המאמרים אמר ר׳ זירא אמר רבא בר זימונא אם ראשונים בני מלאכים אנו בני אנשים ואם ראשונים בני אנשים אנו כחמורים ולא כחמורו של ר׳ חנינא בן דוסא ושל ר׳ פנחס בן יאיר אלא כשאר חמורים (ועי׳ במבה״י נ״ז א׳ ובאגה״א ח״ג צד 15 וצד 25, ועי״ע בסה״ד ע׳ ר׳ אבא בר זימנא וע׳ אלעזר זעירא, ועפ״י סגנון זה הועתק בתוספות שם אם הראשונים מלאכים אנו בני אינש ואם הם בני אינש אנו כחמורים ולא כחמורו של רפב״י, וכן הושמט א״ר מנא בדפוסי׳ וכי״ת ונשתבש שם ולית אנן (ולא) כחמרתיה וכו׳ ועח״נ: 5 פרשת אליעזר. בכי״ג כתוב פירשתו של וכו׳ ועי׳ במ״י לעיל צד 639: 6 מטמא כבשרו. בכעדשה, ובכי״ל כתוב כאן ובסמוך מטמא בבשרו וכ״ה בערוך ע׳ שרץ, והגהתי כבשרו כגי׳ שאר הספרים, ובספרא שם פרשת ה׳ זה לכם הטמא להביא את דמו שיטמא כבשרו וכו׳ (ועי׳ בקרבן אהרן) ושם פרשה י׳ השרץ שעשה דמו כבשרו וכו׳ ובמכשירין שם דם השרץ כבשרו מטמא וכו׳ ועי׳ בירוש׳ שבת שם, ואולי טעם הגי׳ מטמא בבשרו שדם השרץ ובשרו מצטרפין בעוד הדם בשרץ ועי׳ תוספות מעילה שם בד״ה אמר רב חנין וכו׳ ורמב״ם הלכות שאר אבות הטומאות פ״ד ה״ז, ורשב״י דורש כאן רבוי המקרא טמא הטמא בפ׳ וזה לכם הטמא בשרץ השורץ וכו׳ שהל״ל טמא וכתיב הטמא לרבות דמו, ור׳ אלעזר ב״י דורש זה וזת שהל״ל זה וכתיב וזה, ובמעילה שם איתא שאל ר׳ מתיא בן חרש את רשב״י וכו׳ מנין לדם שרצים שהוא טמא א״ל דאמר קרא וזה לכם הטמא (ועיי״ש בפירש״י ותוספות וגליון הש״ס בד׳ ווילנא) אמרו לו תלמידיו וכו׳ אמר להם תלמוד ערוך בפיו של ר׳ אלעזר בר ר׳ יוסי שפעם אחת וכו׳ כשהיו מהלכין בדרך נשאלה שאלה זו בפניהם מנין לדם השרץ שהוא טמא עקם פיו ר״א בר ר׳ יוסי ואמר וזה לכם הטמא וכו׳, ולפי המאמר שלפנינו דורש ר״ש יתורא דה״א בהטמא ועי׳ מנחות נ״א ב׳, ובתוספות שם בד״ה וי״ו לא דריש כתבו שמב״ר מוכח דמוי״ו קדריש, וצ״ע גם מ״ש בגליון שם דר״ש מפיק בב״ר

ומים לרחוץ רגליו אמר ר׳ אחא יפה רחיצת רגלי עבדי בתי אבות מתורתן שלבנים שאפילו רחיצת רגלים צריך לכתוב והשרץ מגופי תורה ואין דמו מטמא כבשרו אלא מריבוי המקרא, ר׳ שמעון בן יוחי א׳ טמא הטמא, ר׳ לעזר ברי׳ יוסי א׳ זה וזה:

לג לד) ויושם לפניו לאכול וגו׳ ויאמר עבד אברהם אנכי אמר ר׳ יצחק מילתא דאת ט בהית בה לה אמור קדמאי:

מט) ועתה אם ישכם וגו׳ ואפנה על ימין זה ישמעאל או על שמאל זה לוט כמה דאת אמר אם השמאל ואימנה (בראשית יג ט):

נ נא) ויען לבן ובתואל ויאמרו מיי׳ יצא הדבר מהיכן יצא, מהר המוריה דברי ר׳ י

1 ילקוט שם: 4 ילקוט שם, בבא קמא ל״ב ב׳: 6 ילקוט שם: 8 ילקוט שם:

1 רגליו] ח, ~ וגו׳ ו, ורגלי האנשים ג, ורגלי.. אשר אתו דכת | בתי ל׳ י | שאילו חי | 2 רגליהם י, רגלי עבדי בתי אבות ח | ° תורה] התורה ד | ** כבשרו] בבשרו ל | 3 א׳] אמ׳ כ, אומר וגת, ל׳ ד | לעזר] ו, אלעזר דגת, אליעזר כ | בר׳ יוסי] גכ, ביר׳ יוסה ו, ל׳ דת | אמר דכ, אומר וגת | 4 ויושם—וגו׳] פ, ויושם.. לאכ׳ וגו׳ ג, ויושם לפניו לאכול דכ, ויושם לפניו וגו׳ ו, ל׳ חא, ויושם.. לאכול וי׳ סים סם הטילו לו במאכלו ואותו סם נזדמן [ל]בתואל ואכלו וניגף שכן הוא אומ׳ ויאמר אחיה ואמה ובתואל לא נזכר כאן לפי שאכל אותו המאכל שהית הסם בתוכו ומת ת | מלתא וכ | *דאת בהית בה פוחא[1]גבר[2]י] דאת בהית ל, דאית בך א[2]כ, דאית בך מגניא ד, דאית.. מיגניא ת | 5 לה אמר (אמור ג) קדמיי וג, אמור לה קודמי י, לה אמור קדמאה ח, יתיה (יתה ש) אמור קדמאי בש, קדים ואומרה דכ, .. ואמרה פת, .. אמרה א | 6 ועתה — וגו׳] ועתה.. ישכם עשים (עושים ג) חסד ואמת פג, ועתה.. עושים.. ואמת וגו׳ י, ועתה.. ואמת עם אדוני כ, ועתה.. את אדוני הגידו לי וגו׳ ד, ועתה.. אדני.. לי ואם לא הגידו לי ת, ועתה.. עשים וגו׳ חסד ואמת חסד הגידו לי ואם לאו ואמת הגידו לי ו | ימין] פוחגי, ~ או על שמאל דאכת | זה] פוחגי, על ימין ~ דא[1]כת, ימין ~ א[2] | או — שמאל] פוחגכי, על שמאל דא[1]ת, שמאל א[2] | 7 ואיטינה] חאגי, ~ וגו׳ ו, ואם הימין ואשמאילה דכת | 8 מהיכן יצא] מאיכן יצא ו, ל׳ א | מהר — דברי ל׳ |

כאן מדכתיב הטמא ולא כתיב בטמא: 2 מגופי תורה. בילקוט קיטע מגופי תורה וכו׳, ובכי״פ קיטע ואין דמו מטמא כבשרו אלא מרבוי וכו׳, ובכי״א א׳ וב׳ לא הועתק כלל זה המאמר השני של ר׳ אחא: 4 ויושם לפניו. כן הקרי ויושם ועי׳ במ״י לעיל צד 3 בד״ה והוא גלי, ובתר״י א׳ האגדה וסדרו קומיה למיכול תבשילה דביה סמא דקטול וארגיש ביה ואמר לא איכול עד דאמליל וכו׳, ושם בפ׳ נ״ה ועל דהוו ממללין ברמשא בתואל הוה אכיל מההוא תבשילא ואשכחונוהי בקריצתא דהא מית ואמר אחוהא ואימה וכו׳, וטעם זו האגדה שדרשו ויושם לשון סם (ולקמן בראש׳ נ׳ כ״ו נקוד ויישם בסגול) וכן במאמר שהועתק בילקוט בשם מדרש כיון שראו את הצמידים נתקבצו להרוג לאליעזר וראו שהיה נוטל גמלים בב׳ ידיו ומעבירן את הנחל כיון שראו כן אמרו אין אנו יכולין להורגו והניחו קערה לפניו וסם המות בתוכה ובזכות אברהם נתחלפה הקערה ואכל בתואל ומת ואין ויושם אלא לשון סם וספני מה מת בתואל וכו׳, ובלק״ט ויושם וכו׳ ויישם כתיב מלמד ששמו לפניו סם המות להאכילו עד שהם מדברים הפך גבריאל את הקערה וטעם ממנו בתואל ומת תדע לך שהרי שוב לא נזכר שמו בתורה דכתיב ויאמר אחיה ואמה וכו׳, ובשכל טוב ויושם וכו׳ וישם כתיב מלמד וכו׳ בא מלאך והפך הקערה לפני בתואל ואכל ומת בלילה ההוא תדע שהרי בפסוק דלקמן כתיב ויאמר אחיה ואמה ובתואל היכן היה אלא וכו׳ שמת באותו סם המות, ובמדרש אגדה הוצ׳ רש״ב ויישם לפניו לאכול ששם לפניו סם המות, ובפי׳ רבינו בחיי ויושם וכו׳ ויושם קרי ויישם כתיב בשני יודי״ן ודרשו רז״ל סם המות הטיל לו בקערה כדי שימות ויטלו כל ממונו ולא עלתה בידם כי נתחלפה לו בשל בתואל ולכך כתוב ויישם כי אות הוא״ו ושני היודי״ן כמספר השם וכו׳ והזכיר בסוף הדברים ויאכלו וישתו הוא והאנשים אשר עמו להוציא בני הבית שלא אכלו כי היו מתאבלי׳ על בתואל שמת ע״י הסם וכו׳, ומקור האגדה וסגנונותיה לא נודע, וליתא לפנינו בכי״ל ושאר כ״י (חוץ מכי״ת) ובדפוסי׳ ובילקוט (במאמר שהועתק מב״ר כאן) ולא נתפרשה בפי׳ ב״ר ולא הוזכרה בפירש״י עה״ת, ובסמוך בפ׳ ויאמר אחיה וכו׳ איתא רק ובתואל היכן הוא ביקש לעכב וניגף בלילה וכו׳ וכפירש״י על התורה מפרש היה רוצה לעכב ובא מלאך והמיתו, ובמדרש אגדת הוצ׳ רש״ב אחיה ואמה והיכן היה בתואל אמרו עליו שאותו מלאך שאמר אברהם לאליעזר הוא ישלח מלאכו החליף הקערה שהיה בה סם המות לפני אליעזר ונתנה לפני בתואל ואכלה ומת ויש אומרים שמלאך נגפו וכו׳, ובהערות שם אות כ״ו הועתק מבראשית רבתי כ״י ויושם לפניו לאכול כמו שנכנסו לבית הניח הקערה לפניו וסם המות בתוכה שנאמר ויישם וי סם כתיב סם המות הניחו לפניו לאכול מיד עמדה ברכת אברהם נוכח מלאך והחליף הקערה לפני בתואל ואכל ומת באותה הלילה, וכן בכי״ת המאוחר הוספה מאוחרת ויושם וכו׳ וי סים סם הטילו לו במאכלו וכו׳ ועח״נ, ובמ׳ הגדול ויושם וכו׳ ויישם כת׳ מלמ׳ שנתנו סם במאכל כדי להרגו וי סם וכו׳ ועי״ע שם פ׳ ויאמר אחיה וכו׳: 4 מילתא וכו׳. דבר שאתה מתבייש בו אמור אתה תחילה בפני אחרים וכן עשה אליעזר שפתח ואמר עבד אברהם אנכי, ובכי״ל נקוד בהית[1]), ובלק״ט הועתק מילתא דאית בך קדום אימא לה, ובב״ק שם אמר ליה רבא לרבה בר מרי מנא הא מילתא דאמרי אינשי מילתא גנאה דאית ביך קדים אמרה א״ל דכתיב ויאמר עבד אברהם וכו׳, ובד״ס שם הגי׳ מילתא דמיגניא בך קדים ואמרה וכו׳ והגי׳ מילתא דאית בך קדים וכו׳, ובמה״ג הועתק משם א״ל ראבא לראבא בר מארי וכו׳ מילתא דאת בהית מינה קדום ואומרה[2]) דכת׳ ויאמר עבד וכו׳ ועח״נ, ועל שאר הפסוקים בפרשתו של אליעזר שהוא אומרה ושונה דלג בעל המדרש עד הז׳ ועתה אם ישכם וכו׳ ועי׳ מ״ש במ״י לעיל ריש פכ״ה, ורא״ג במ״ע שלו חלק ח׳ צד 123 האריך בזה הענין וכתב דברים שאין יאות לאומרם: 7 אם השמאל וכו׳. עי׳ לעיל צד 393: 8 מהר המוריה. שעד שהוא עומד בהר המוריה נתבשר שנולד זיווגו של בנו כדאיתא לעיל ריש פנ״ז ופירוש שם ויוגד לאברהם לאמור וכו׳ ע״י נבואה וכן לעיל שם צד 614 אמר לו הקב״ה אין אתה צריך כבר נולד

1) בְּהִית. 2) בְּהִית מִינַּה קְדוּם וְאוּמְרָה.

יהושע ברי נחמיה בשם ר׳ חננא בר יצחק, ורבנין אמ׳ מאיכן יצא, ותהי אשה לבן אדניך כאשר דבר יי׳:

יא נג) ויוצא העבד כלי כסף וכלי זהב וגו׳ ומגדנות נתן לאחיה ולאמה רב הונא אמר קונכי, רבנין אמ׳ קליות ואינוזין, וקליות היו חביבות מן הכל, אלא ללמדך שאם יוצא אדם לדרך ואין איצטרכייא עימו מיסתגף, ודכוותה ושאלה אשה משכנתה ומגרת ביתה כלי כסף וכלי זהב ושמלות (שמות ג כב) ושמלות היו חביבות עליהן מהכל, אלא ללמדך שאם יוצא אדם לדרך ואין כסותו עימו מסתגף, ודכוותה וכל סביבותיהם חיזקו בידיהם בכלי כסף בזהב ברכוש ובבהמה ובמגדנות (עזרא א ו) וקליות היו חביבות מן הכל, אלא ללמדך שאם יוצא אדם לדרך ואין איסטרכיה עימו מסתגף:

יב נה) ויאמר אחיה ואמה וגו׳ ובתואל היכן הוא, ביקש לעכב וניגף בלילה החיד צדקת תמים תיישר דרכו (משלי יא ה) צדקת תמים זה יצחק, תיישר דרכו תיישר דרכו שלאליעזר, וברשעתו יפול רשע (שם שם) זה בתואל שביקש לעכב וניגף°בלילה:

2 ילקוט שם: 9 ילקוט שם: ילק׳ משלי כ׳ תתקמ״ז:

1 בר׳] פאגב, ביר׳ ו, בר דת | נחמיא א[2] | חננא] ו, חיננא כ, חונא ג, חנינא דאת, חנינה פ | * בר דפוא[1]גת] בר׳ א[2]כ, ר׳ ל | יצחק] ~ מהר (אמר מהר א) תמוריה יצא דפואגכתי | מאיכן] ו, מהיכן דאגבי, מכאן ת | אדניך] וכ, אדוניך דאגתי | * כאשר.. יי׳ דואכת] וגו׳ ל, לי גי | 2 וויצא — * ומגדנות — ולאמה] וויצא.. וגו׳ ל, וויצא העבד וגו׳ ו, וויצא.. כסף דת, וויצא.. כסף וגו׳ פ, וויצא.. וזהב גבע, וויצא.. זהב וג׳ ע, וויצא.. זהב ובגדים ומגדנות י, וויצא.. זהב ושמלות ויתן לרבקה ומגדנות.. לאביה ולאמה א[1], ומגדנות.. לאחיה ולאמה חא[2] | רב] פגבעי, ר׳ דוחאת | חונה ו | 3 קונכי] וחאגבעי[1], קונבי דר[1], קינבא ת, קונכי גונבי פ | קלויות ו | ואגוזין גע, ואגוזים דפואבתעי | וקליות] קליות ג, וכי קליות ואגוזים א[1], לי א[2]כי[1] | חביבות] ד[1]חגבעי, חביבין דפאתש, ־ים ו | מן הכל] פוחאגבעשי, מכל דת | אם ו | יצא פוגבעש | 4 אם אינן י[1] | איצטרכיא א[2]ר[1], אצטרכיא דפעש, ־יה ח, איסטרכיא א[1], איסטרכית ו, מזונות י[1] | מסתגף ע, מסתגף (מסתגיף פח) הוא דפחתרי, מיסתכף הוא ו, מתכסף מסתגיף הוא כ, מתכסף ומסתגף א | ודכותה פא[2], ודכוותיה ו, ודכותיה ת | ומגרת — ושמלות] א[1]כ, כלי.. ושמלות ת, ומגרת ביתה וגו׳ ושמלות א[2], וגו׳ דו | 5 ושמלות] וכי שמלות א, לי כ | חביבין את | עליהן] פ, לי דואבת | מכל ת, מן הכל דפואב | יוצא אדם] א, יצא אדם דת, יצא הוא אדם ו, אדם יוצא כ | 6 מסתכף הוא ו, מתכסף א[1]כ, מתכסף ומסתגף א[2] | ודכותה פא, ודכוותיה ו, ודכותיה ת | סביבותיהן א[1] | חיזקו] ו, חזקו דפאבת | * בכלי — ובמגדנות] בכסף וזהב ומגדנות פ, וגו׳ לוא[1], לי דא[2]בת | 7 וקליות] ו, במיני מאכל וקליות וכי קליות עליהן פ (וקליות — מסתגף לי דאבת) | היו חביבות] ו, חביבין עליהן פ | יצא אדן ו | 8 * איסטרכיה ו] איסטרטיה ל | מיסתכף הוא ו, מתכסף הוא ל[0] | 9 וגו׳] תשב וגו׳ ו, תשב הנערה פ, תשב.. אתנו דב, לי האגי | בתואל כ | איכן פו | היה חאגי | וניגף] פוחת, ונגף אב, וניגוף ד, ונוגף גי[1] | 10 תישר פגבי (משלי) | דרכו] ~ וברעתו ידחה רשע פגבי[1] | **תמים] לי ל | תיישר דרכו] ו, לי דפגבתי | תישר פגי (שם) | של] זה בת | 11 * וברשעתו — רשע י (שם)] וברש׳ יפ׳ רש׳ ל, וברעתו ידחה רשע דפוגבתי[1] | שביקש לעכב] וחגי, שבקש לעקב פבי (שם), לי דת | וניגף] וחת, ונגף פב, ונגוף ד, ונוגף גי[1] | בלילה לי פו |

זוג בנך וכו׳, ובשכל טוב מפרש כאן ויאמרו מה׳ יצא הדבר וכו׳ כי שמענו בהר המוריה נתבשר דבר זה וכו׳: 1 ותהי אשה וכו׳. כלומ׳ מכל המאורע שסיפר להם העבד נתגלה להם שמי״י יצא הדבר וכמו שהאמין הוא בתפלתו היא האשה אשר הוכיח י״י לבן אדני אמרו גם הם ותהי אשה לבן אדניך כאשר דבר י״י, וק״ק הלשון מאיכן יצא ותהי וכו׳, ומאמר ר׳ פנחס בש״ר אבהו לקמן פס״ח בתורה ובנביאים ובכתובים מצינו שאין זיווגו של איש אלא מן הקב״ה בתורה ויען לבן ובתואל ויאמרו וכו׳ ועיי״ש: 3 קונכי. כלי קונכי [1]) כלים שעשוים מקונכיות או שדומים להן ועי׳ גם בערוך ע׳ קנכי, ושם ובע׳ אצטרכיא הגי׳ רב הונא וכו׳ קונכי וכו׳, וכן העיד במעריך שהגי׳ בשני ספרים כ״י קונכי בכ״ף, ובמה״ג הועתק רב הונא אמ׳ קונכי (והפי׳ שם כלי מטוה שטווה בו האשה הוא הפירוש שהובא בערוך ע׳ קנכי בשם ר׳ משה מן בארי) רבנן אמרי וכו׳ ללמדך שאם יוצא אדם לדרך ואין אסטרכיא עמו מסתגף, ועוד שם מאי מגדנות אמר רב דברים שמושכין את חלב ד״א דברים שהבריות מגידים עליהן כגון מיני אפריא ומטכסא ופוסינא ופלפלי, ובילקוט דפ״ר הגי׳ ג״כ קונכי, ובילקוט ד״ו בשיבוש קונפי ושם פי׳ גליון נראה לי שהוא קונפעטי, וגי׳ המשובשת קונבי עי׳ גם בפי׳ ב״ר, ורבנין דרשי מגדנות לשון מגד מיני מגדים קליות ואגוזין ועי׳ פסחים ק״ט א׳ וברשב״ם שם בד״ה קליות, ובכי״ל כתוב ואיגוזין, והיו״ד בכי״ל גם במקום שוא וסגול ועי׳ במ״י לעיל צד 114 וצד 130, ובלק״ט מפרש קליות ואגוזים שהביא מארץ ישראל ועי׳ גם בפירש״י עה״ת ובשכל טוב, ופריך וקליות היו חביבות וכו׳ בתמיה: 4 איצטרכייא. מה שנצרך לו לנסיעה, ובילקוט דפ״ר הגי׳ מזונות: מיסתגף. מצטער, ובשכל טוב הגי׳ מסתכף, ובכי״ל נוסף בגוף הספר בסוף המאמרים ס״א מתכסף הוא ועה״כ ועמת״ל ע׳ סגף ע׳ סכף ועי׳ כסף: 5 ושמלות היו. בכי״פ קיטע ושמלות חביבות עליהן מן הכל אלא ללמדך וכו׳, וכן מקוטע שם במאמר שלאחריו וכי קליות חביבין עליהם מן הכל אלא ללמדך וכו׳, וממאמר זה האחרון נמצא רק התחלתו בדפוסי׳ וכי״א ב׳ וכי״כ וכי״ת ודכוותה (ודכותה, ודכותיה) וכל סביבותיהם חזקו בידיהם, וכן בכי״א א׳ ודכותה וכל סביבותיהן חזקו בידיהם וגו׳, ובכי״ג וילקוט לא הועתקו כלל שני מאמרים אלו, והשלמתי הפי׳ וכל סביבותיהם וכו׳ בכלי כסף וזהב וכו׳ ובמגדנות שדרשי רבנין ג״כ קליות ואגוזים, ובכי״פ הגי׳ כאן במיני מאכל וקליות, ובשני המאמרים פריך ג״כ ושמלות היו וכו׳ וקליות היו וכו׳ בתמיה: 7 שאם יוצא וכו׳. בכי״ו כתוב כאן שאם יצא אדן לדרך וכו׳ ועי׳ במ״י לעיל צד 635: 9 וניגף בלילה עי׳ במ״י לעיל בד״ה ויושם לפניו: 11 וברשעתו וכו׳. וכ״ה לנכון בילק׳ משלי שם, ובספרים שציינתי נשתבש וברעתו ידחה רשע

[1]) κόγχη.

תשב הנערה אתנו ימים או עשור ימים אילו שבעת ימי אבלו או עשור אילו י״ב חדש שנותנין לבתולה לפרנס את עצמה:

נז) ויאמרו נקרא לנערה ונשאלה את פיה מיכן שאין משיאין את היתומה אלא על פיה:

נח) ויקראו לרבקה ויאמרו אליה התלכי ר׳ חנניא בריה דר׳ אדא בשם ר׳ יצחק (אמר) מרמזין בה התלכי, ותאמר אלך הולכת אני על כורחכם שלא בטובתכם:

נט ס) וישלחו את רבקה אחתם וגו׳ ויברכו את רבקה וגו׳ אמר ר׳ אייבו דוויין ״ג ושפויין היו ולא היו מפריגין אלא בפה:

אחותינו את היי לאלפי רבבה ר׳ ברכיה ור׳ לוי בשם ר׳ חמא בר׳ חנינא (אמר) מפני

1 ילק׳ שם: כתובות פ״ה מ״ב, כתובות כ״ז ב׳: 3 ילק׳ שם: 4 ילק׳ שם: 6 ילק׳ שם, לקמן פע״ד: 8 ילק׳ שם, שיר השירים רבה פ׳ יונתי (ב׳ י״ד):

1 או עשור * ימים א¹] או עשור לא², ימים ימים כ, ימים דפוחגתי | אבלות א¹, אבלו של בתואל תי ** או] ל׳ ל | שנים עשר פוחאגכ | חודש דו | 8 * ונשאלת — פיה פאגכ] וגו׳ ו, ל׳ לדתי | מיכן] פח׳, מיכאן דג, מכאן אבתי | ליתומה א¹, את הקטנה י, הקטנה ג | 4 * ויאמרו — התלכי פי] ויאמרו לה דא׳כת. ויאמרו לה וגו׳ ו, ויאמרו לה התילכי וגו׳ ג, התלכי עם האיש הזה א², ל׳ ל | ר׳ — בשם] ר׳ חנינה.. בשם פו, ר׳ חנינא.. משום כ, ר׳ חנינא בר אדא בשם א, ל׳ דת (ר׳ חנינא — התלכי ל׳ גי) | אמר ל׳ פוב | 5 לה א²: התלכין פכ, התלכי עם וגו׳ ו, ..עם האיש הזה א, התלכי התלכי דת | ותאמר אלך] אמרת י, ל׳ ג | בעל פ | כורחכם] פחג, כרחכם דואבתי | ושלא פבת | 6 וישלחו — וגו׳] וישלחו.. אחותם וגו׳ ו, וישלחו.. אחותם פ, וישלחו.. ואת מניקתה כ, וישלחו.. רבקת וגו׳ ד, וישלחו.. רבקה ת, ל׳ אי | * רבקה וגו׳ ו] רבקת ויאמרו כיש, רבקה דפאגתעי, רבקת אח׳ וגו׳ ל | איבו פא׳גבתי | דוויין] א²עש, דווים דוא¹בת, דוים פ, דווגים י¹ | 7 ושפויין] ע, ושיפויין ע, ושפופין דא², ושפופים פוא¹גתי, וסיכופין ש | היו ל׳ פאגכשי * מפריגין דפעי] מפריגים גכ, מפרצין ל, מפרעים ד¹, מפסין א², מפצין א¹, מברכין ל°בש, מברכים ו 8 ר׳ לוי וג | בר׳] גכ, ביר׳ ו, בר דפאת | אמר ל׳ פגבת |

ונתערבו שם הפסוקים משלי י״א ה׳ וי״ד ל״ב ועי׳ במ״י לעיל צד 35 בד״ת בשביל וכו׳, ובכי״א ב׳ חסר כל הדרש הה״ד צדקת וכו׳, וכן בכי״א א׳ ושם הושלם בכתב אחר בגליון הה״ד צדקת תמים תיישר דרכו וברעתו ידחה רשע צדקת. וכו׳ תיישר דרכו זה אליעזר וברעתו ידחה רשע זה בתואל וכו׳: 1 ימי אבלו. של בתואל שניגף בלילה: י״ב חדש. במשנה כתובות שם נותנין לבתולה שנים עשר חודש משתבעה הבעל לפרנס את עצמה (פירש״י נותנין וכו׳ זמן לכניסתה לחופה מיום שתבעה הבעל לאחר שקידשה להזהירה על עסקי חופה וכו׳ לפרנס עצמה בתכשיטין), ובגמרא שם מנא הני מילי אמר רב חסדא דאמר קרא ויאמר אחיה וכו׳ תשב הנערה אתנו ימים או עשור מאי ימים אלימא תרי יומי משתעי איניש הכי א״ל תרי יומי אמר להו לא א״ל עשרה יומי אלא מאי ימים שנה דכתיב ימים תהיה גאולתו וכו׳, ולפי הסוגיא שם משמע או עשור עשרה חדשים ועי׳ בתרגומים ובפירש״י עה״ת ובלק״ט ושכל טוב, ובמדרש אגדה הוצ׳ רש״ב כתב הטעם ימים שנה עשור עשרה חדשים לפי ששנינו נותנין וכו׳ או עשור יום אחד בסוף חודש ראשון ויום אחד בתחילת חודש אחרון ועשרת חדשים שלימים באמצע חשבם לשנה תמימה (ועי׳ במ״י לעיל צד 561), וקשה הדרש בב״ר כאן ימים אילו שבעת וכו׳ או עשור אילו י״ב חדש ועי׳ גם ברא״ם, ובפי׳ ב״ר מפרש בדוחק עשור אלו עשרה חדשים או לרבות שני חדשים, ובפי׳ מהרז״ו הגיה נגד כל הספרים תשב הנערה אתנו אלו שבעת וכו׳ ימים אלו י״ב חודש וכו׳, ולפי השיטה שהיתה רבקה בת י״ד שנה כשנשאת ליצחק קשה שהרי בוגרת שעברו עליה שנים עשר חודש בבגרות ונתקדשה נותנין לה שלשים יום ועי׳ כתובות שם ובמ״י לעיל צד 613 (ובמדרש אגדה הובא ויאמרו נקרא לנערה כתיב לנער חסר ה׳ לפי שהיתה בוגרת), אכן נר׳ כוונת המאמר שהכתוב תשב אתנו וכו׳ רק אסמכתא בעלמא וכן כתב הרד״ק ומכאן סמכו חכמים ואמרו נותנין לבתולה וכו׳: 8 שאין משיאין וכו׳. שהאב מקדש את בתו שלא לדעתה כשהיא קטנה אבל היתומה אין משיאין אותה אלא על פיה, והגי׳ את היתומה איתא גם בדפוסי׳ ושאר כ״י חוץ מכי״ג וכ״ה בלק״ט ושכל טוב, ובילקוט הגי׳ את הקטנה, ובכי״ג הקטנה וכן הוגה בגליון כי״ל הקטנה, וגם ביפ״ת הגיה את הקטנה ועיי״ש ובנזה״ק מ״ש בפירוש הגי׳ את היתומה ובפירש״י עה״ת הלשון מכאן שאין משיאין את האשה אלא וכו׳ וכן העתיק במדרש אגדה ועי׳ ברא״ם: 4 ר׳ חנניא וכו׳. בדפוסי׳ וכי״ת נשמט שם האומר בשם ר׳ יצחק, ובלק״ט נשמט בשם ר״י, והגי׳ שם ר׳ חנינה בריה דרב אדא אמר היו וכו׳ ועה״ג ולעיל צד 157 ומבה״י פ״ט א׳, ובשכל טוב נשתבש רב נחמן בר יצחק אמר, ומפרש שם מרמזין היו לה שלא תלך עמו עד שיבוא יצחק אצלה, ונר׳ שדייקו שאין כת׳ כאן ויקראו לרבקה וישאלו כמו בפסוק שלפניו אלא ויאמרו אליה וכו׳ מרמזין בה וכו׳ ודרשו התלכי שהוא לשון תימה ולא לשון שאלה, ורבקה לא השיבה הן אלא אמרה אלך הולכת אני על כורחכם וכו׳, ובדפוסי׳ ובחמשה כ״י וכן בלק״ט נשתבש ויאמרו לה, ובמקרא כתוב אליה: 6 דוויין וכו׳. בזויים ודלים, ושפויין נר׳ מל״מ ושפו עצמותיו (איוב ל״ג כ״א) וכ״ה בערוך ע׳ שף ז׳ דוויין ושפויין, ושם ע׳ פרן ו׳ דוויין ושיפויין, והגי׳ ושפופי׳ כמו לעיל צד 242 בני אדם שפופים ועי״ע במ״י לעיל צד 211 וצד 565, וגם בשכל טוב הגי׳ ושפופין (ובשיבוש שם ר׳ אבהו ועי׳ במ״י לעיל צד 102 בד״ה א״ר אייבו), ובמה״ג דווין וכפויין, וכן הגי׳ בכי״ל ובערוך ע׳ מפרים לקמן סוף פע״ד דוויים וכפויים, ולקמן ריש פפ״ח הגי׳ בכי״ל דוויים וסחופים ועי׳ בח״נ שם, וכן ביבמות מ״ז א׳ דוויים דחופים סחופים וכו׳ ועיי״ש: 7 מפריגין. בכי״ל כתוב בגוף הספר מפרצין ונר׳ שנשתבש מן מפריגין ומשמע שפי׳ לשון פרנא ועי׳ לעיל צד 158 ויהיה טעם הדרש וישלחו את רבקה וכו׳ ויברכו וכו׳ דוויין וכו׳ ולא היו נותנין לה מוהר אלא דבר שפתים בפה, אכן לקמן פע״ד נסדר המאמר לפ׳ וישכם לבן וכו׳ וינשק וכו׳ ויברך אתהם וכו׳ ושם אינו מן הענין לפרש מפריגין לשון מוהר. והגי׳ בכי״ל שם בגוף הספר מפריגים ובגליון נסמן מברכים, וכן נסמן כאן בגליון כי״ל מברכין וכמו שהגי׳ מברכי׳ בכי״ו וכי״ב ובפי׳ השני בפי׳ ב״ר הנדפס, וכן בשכל טוב ולא היו מברכין אלא בפה, ובלק״ט בפה היו מברכין ועי׳ גם ברמב״ן בראשית מ״ט כ״ב, ובערוך ע׳ שף ז׳ הגי׳ ג״כ מפריגין וכן בע׳ פרן ו׳ ושם פי׳ מפייסין בפה ולא בלב, ובע׳ מפריס הועתק מפע״ד ולא היו מפריסים אלא בפה ועי׳ במ״י לעיל צד 220, ובמה״ג נשתבש ולא היו מפריכין אלא בפה לא בלב וצ״ע: 8 ר׳ ברכיה וכו׳.

מה לא נפקדה רבקה עד שנתפלל עליה יצחק, שלא יהו אומות העולם א׳ תפילתינו עשת פירות אלא ויעתר יצחק לייי לנכח אשתו (בראשית כה כא), ר׳ ברכיה בשם ר׳ לוי (אמר) כתיב ברכת אובד עלי תבוא (איוב כט יג) ברכת אובד זה לבן הארמי שני ארמי אובד אבי (דברים כו ה) 38b, עלי תבוא זו רבקה אחתינו את היי לאלפי רבבה ועמדו ממנה אלופין מעשו ורבבה מיעקב [אלופין מעשו אלוף תימן אלוף אומר וגו׳ (בראשית לו טו), רבבה מיעקב] שני׳ רבבה כצמח השדה נתתיך וגו׳ (יחזקאל טז ז), ויש א׳ אילו ואילו עמדו מיעקב ובנוחה יאמר שובה ייי רבבות אלפי ישראל (במדבר י לו):

יד סא) ותקם רבקה ונערותיה ותרכבנה על הגמלים וגו׳ אמר ר׳ לוי שכן דרך הגמלים גדילין במזרח, ורבנין אמ׳ מה הגמל הזה יש בו סימן טומאה וסימן טהרה כך העמידה רבקה צדיק ורשע:

ותלכנה אחרי האיש אמר ר׳ יוחנן שבעור לאיש להיות מהלך אחר האשה:

סב) ויצחק בא מבוא אתא מן למיתי, ולאיכן הלך, לבאר לחי ראי, הלך להביא את הגר, אותה שישבה על הבאר ואמרה לחי העולמים ראה בעלבוני:

סג סד) ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב ואין שיחה אלא תפילה לעני

2 ילקוט שם, ילק׳ איוב כ׳ תתקי״ז: 8 ילקוט כ׳ ק״ט: 10 ילקוט שם, ברכות ס״א א׳, עירובין י״ח ב׳: 11 ילקוט שם: תנחומא מ״ב חיי שרה סי׳ ס׳, תנחומא שם סי׳ ס׳: 12 לקמן פס״א: 13 ילקוט שם, מכילתא בשלח מסכת ב׳ פ״ב, מכילתא דרשב״י שמות י״ד י׳, עבודה זרה ז׳ ב׳, מדרש תהלים ק״ב סי׳ ב׳, סדר״א פט״ז, לקמן פס״ח וש״נ:

1 עד] אלא ~ א² | שהתפלל ת | יצחק עליה א¹י, יצחק א² | יהו] פאנכי, יהיו דת, יתוא ו | או׳ ו, אומ׳ פב, אומר׳ ג, אומרים דא¹י, ־ין ת | *עשת דפוג] עשה לכת, עשתה חאי | 2 **לייי] ל׳ ל | לנכח] וא²כ, לנוכח דא¹ת | אמר ל׳ ו | כתיב ל׳ | 3 אבד ג | תבוא] א²תי (איוב), תבא דפוא¹גכי | שני׳ ל׳ ו | *ארמי דפאנכתי] ל׳ לו | אבד ג | 4 תבא פוא¹גכי | זה י (שם) | אחתינו] ו, אחותינו ד, שני׳ אחותינו פאנכתי | ממנה ל׳ א | אלופים פוחאבתי, אלופי׳ ד, אלפים ג | ורבבה מיעקב] ורבבות מיעקב א, ל׳ כי (שם) | 5 *אלופין — מיעקב] אלופים (אלפים ג) מעשו אלוף (שנא׳ אלוף א²) תימן . . אומר (אומר וגו׳ ו) רבבה (רבבות א) מיעקב פואגי, אלוף . . אומר רבבה מיעקב כי (שם), אלופי׳ (אלופים ת) מעשו אלוף תימן אלוף קנז מיעקב רבבה דת | שני׳] אגי, דכתי׳ דת, ל׳ פוכ | *רבבה ל⁰דואגכתי] ל׳ לפ | 6 נתתיך וגו׳] נתתיך דאגכת, וגו׳ ו, ל׳ פי | אילו] ג, אלו אכי, אף אילו פו, אף אלו דת | מיעקב] י (שם), מישראל דפואגכתי | ובנוחה] וכת, ובנחה פגי, ובנוחו ד | 8 ותרכבנה — וגו׳] ותרכבנה . . הגמלים פגת, וגו׳ ו, ל׳ דאכ | 9 *גדילין ל⁰] גדילי׳ ד¹, ־ים דת, גדלים פא¹י, שגדלים כ, להיות גדילין ג, . . גדלים ו, ל׳ ל | גמל זה דפוא¹גבתי, גמל א² | סימני טומאת וטהרה א | כך] אף א | *העמידה רבקה דפ׳גכתי] העמיד רבקה ל, רבקה העמידה א | 10 אמר — יוחנן] פואג, אמ׳ ר׳ יוחאי כ, ל׳ דת | כאור פי¹, לפי שכעור א³, לפי שכעור הוא א¹, שקשה כ | *לאיש להיות דפוגכתי] להיות לאיש ל, לאיש א | ללכת א¹, לילך א² | אחר] ג, אחרי פואכתי, אח׳ ד | אשת אכי | 11 מבוא] וא²תי, מבא דפא¹גכ | אתה ו, אתי א | מן למיתי] וכ, מלמיתי פחאגי, ממיתי ר³, ממיתא דת | ולאיכן] פוב, ולהיכן ד¹חאגתי | באר | ראי] פוג, רואי דאכתי | 12 לחיי ו, חי א² | עולמים י | 13 לפנות ערב] וגו׳ ו, ל׳ פא²גכת | ואין] וגכ, אין דפאתי |

בשהש״ר שם ר׳ יהודה בר׳ סימון בשם ר׳ שמעון בן אלעזר אמר מפני מה נתעקרה רבקה כדי שלא יהיו אומות העולם אומרים תפלתינו עשתה פירות שאמרו לה אחותנו את היי לאלפי רבבה עד שנתפלל עליה יצחק ונפקדה הה״ד ויעתר יצחק לנכח אשתו ר׳ עזריה בשם ר׳ חנניה בר פפא אמר מפני מה נתעקרו אמהות וכו׳ ועי׳ במ״י לעיל צד 450: 9 גדילין במזרח. וישם רגילות גם הנשים לרכוב על גמלים וכן כתי׳ ויקם יעקב וישא את בניו ואת נשיו על הגמלים (בראשית ל״א י״ז) אבל בצפורה כתי׳ ויקח משה את אשתו ואת בניו וירכיבם על החמור (שמות ד׳ כ׳) ובאביגיל והיה היא רוכבת על החמור (ש״א כ״ה כ׳) ועי״ע פסחים ג׳ א׳, ומלת גדילין הושלמה בגליון כי״ל, וכן בשכל טוב שכן וכו׳ גדילין וכו׳ ובלק״ט שהן גדלין וכו׳: כימן טומאה. שאינו מפרים פרסה וסימן טהרה שהוא מעלה גרה: 10 א״ר יוחנן. וכ״ה גם בלק״ט, ובדפוסי׳ וכי״ת נשמט שם האומר, והגהתי שכעור לאיש להיות וכו׳ ועח״ג, ולכתיבת כאור בכי״פ וילקוט דפ״ר עי׳ במ״י צד 451, ובברכות שם לא יהלך אדם אחורי אשה וכו׳ ותלכנה אחרי האיש ולא לפני האיש א״ר יוחנן אחורי ארי ולא אחורי אשה וכו׳ ועי׳ בד״ס שם: 11 מן למיתי. וכ״ה בכי״ו וכי״כ, ועוד בחמשה כ״י ובילקוט מלמיתי, ונר׳ שדרשו מבוא כמו מלבוא יצחק בא מלבוא כלו׳ להלוך ולאיכן הלך וכו׳, ולפי הדרש אין טעם הכתוב ששב מבאר לחי וכו׳ והביא את הגר עמו אלא שהיה בדעתו להלוך שמה הלך להביא את הגר וכו׳ ורבקה שאלה מי האיש הלזה, ולפי הדרש בסמוך הוא פילוסנו ולא הוזכר שראתה גם הגר אצלו, ואין נ״ל לפרש שדרשו מבוא כמו מלהביא כמו שמפרש בשכל טוב ויצחק בא מבוא כלו׳ מלהביא את הגר שישבה וכו׳, ובת״א מתורגם אתא ממתותי מבירא וכו׳ וכן הובא ברמב״ן אתא ממיתותי ועיי״ש, וגי׳ אחרת בת״א על במותותי מבירא וכו׳ ועי׳ בבאורי אונקלוס, ובתנחומא מ״ב שם מה כתיב למעלה מן הענין ויצחק בא מבוא וכו׳ ואח״כ ויוסף אברהם ויקח אשה אלא בשעה שנטל יצחק לרבקה אמר יצחק נלך ונביא לאבי אשה היא הגר היא קטורה דברי רבי (ועי׳ לקמן פס״א סי׳ ד׳) וכו׳ שכתיב ויצחק בא מבוא וכו׳ אותה שכתיב בה על כן קרא לבאר באר לחי רואי, ובתנחומא שם מה כתיב וכו׳ אמר יצחק אני לקחתי אשה ואבי עומד בלא אשה מה עשה הלך והביא לו אשה וכו׳ שכתוב ביצחק ויצחק בא וכו׳: 13 ואין שיחה. בלק״ט אין שיחה אלא תפלה שנאמר אשפוך לפניו שיחי, ובמכילתא שם ביצחק הוא אומר ויצחק בא מבא וכו׳ וכתיב ויצא יצחק לשוח בשדה אין שיחה אלא תפלה שנאמר ערב ובקר וצהרים אשיחה ואהמה וישמע קולי וכתיב אשפוך לפניו שיחי

כי **יעטף** ולפני ייי **ישפך שיחו** (תהלים קג א) וכן הוא אומר ערב ובקר וצהרים אשיחה ואהמה וגו׳ (שם נה יח):

וישא עיניו וירא והנה גמלים באים ותשא רבקה את עיניה ותרא את יצחק טו
ותפל מעל הגמל אמר ר׳ הונא צפה שידה שטיה **ותפל מעל הגמל** איתרכינת כמה דאת אמר כי **יפל לא יוטל** (שם לז כד):

סה) **ותאמר אל העבד מי האיש הלזה ההולך בשדה לקראתינו** ר׳ ברכיה בשם ר׳ חייא אבוי ראת אתו הדור כמה דאת אמר הנה בעל החלומות חלזה בא (בראשית לז יט),

3 ילקוט שם: 6 ילקוט שם, ילק׳ מכירי זכריה ב׳ ח׳, תנחומא מ״ב תולדות סי׳ ז׳, אגדת בראשית פ״מ, מדרש תהלים ל׳ סי׳ י״ח:

1 * יעטף פוכ] יעט׳ ל, יעטוף דא1גת | ישפך] פ, ישפוך דאגכת | ולהלן הוא אומ׳ א, וכתוב פ | בקר] פואגכ, ובוקר דת | 2 ואהמה וגו׳] ואהמה את, וגו׳ ד, ל׳ פגכ | 3 וישא — באים] ג, וישא.. באים וגו׳ ן, וישא.. גמלים כ, וישא.. וירא וגו׳ פ, ל׳ דחאתי | 4 ותפל — הגמל] ותפול.. הגמל ג, ל׳ דפואכתי | אמר — הונא] אמ׳ ר׳ חונה ן, אמ׳ רב הונא א1, ל׳ א2כ | צפה — שטיה] צפת שאמרה שיר פ, צפה שיחה מירתח א1, צפת שידו (שידה כ) שטוחה ל0וכבשי1, צפת שידו שטוח חן, צפת.. שטוחה בתפלה אמרה ודאי אדם גדול הוא לכך שאלה עליו דת | ותפל] פוכ, ותפול דחאגתי | אתרכינת א1ת, אתרכנת ן, ואיתרכינת חא2גר1, ואתרכינת כר3, ואתרכנת פ, וארכינת ר2 | 5 יפול | 6 * מי — לקראתינו א1] מי.. לקראת׳ ל, מי.. חלזה וגו׳ ג, מי.. הלזה פוחא2כתעשים, ל׳ ד | ר׳ ברכיה בשם] פיאגכם, ל׳ דת | איבו כ | 7 אבוי] וא1, אבויי ג, ל׳ דפא2כתמ | ראתה אתשים | אותו | הדור] פגשי, ~ כד״א (הכ׳ דת׳ ן) רוץ דבר אל הנער הלז ר׳ לוי אמ׳ מה שראת בחלום ל0ן, כד״א (כמה דתימר כ) רוץ.. חלו אכם, ותוהא (ותוהה ת) מפניו דת | כמה — אמר] וכתי׳ א1, ל׳ א2כ |

וכו׳ וכתיב תפלה לעני וכו׳, ובע״ז שם דתניא ר׳ אליעזר אומר שואל אדם צרכיו ואחר כך יתפלל שנאמר תפלה לעני וכו׳ ולפני ה׳ ישפוך שיחו וגו׳ אין שיחה וכו׳ שנאמר ויצא יצחק לשוח בשדה ר׳ יהושע אומר יתפלל ואח״כ ישאל צרכיו שנאמר אשפוך לפניו שיחי צרתי לפניו אגיד וכו׳ ועי׳ בד״ס ובמדרש תהלים שם, ובפדר״א שם בשש שעות ביום יצא העבד מחרן ולקח את רבקה ואת דבורה מניקתה והרכיב אתהן על הגמלים ובשביל שלא יתיחד העבד עם רבקה בלילה נקפצה הארץ לפניו ובג׳ שעות בא לחברון לעת תפלת המנחה ויצא יצחק להתפלל תפלת המנחה שנאמר ויצא יצחק לשוח בשדה ואין שיחה וכו׳ שנאמר תפלה לעני וכו׳ ולפני ה׳ ישפוך שיחו, ולקמן פס״ה במאמר אבות הראשונים תיקנו שלש תפילות וכו׳ יצחק תיקן תפילת מנחה שנ׳ ויצא יצחק לשוח בשדה ואין שיחה וכו׳ שנ׳ אשפוך לפניו שיחי וכן הוא אומר אשיחה ואהמה וכו׳ ועיי״ש, וגם בת״א ובתר״י א׳ מתורגם לשוח לצלאה וכן תאגדה אצל אפרם הסורי וחירונימוס ועי׳ במ״ח חלק י״ז צד 100 וחלק מ״ג צד 532: 4 **צפה שידה שטיה.** כ״ה בכי״ל ולא נתפרש לי, וזרה גם הגי׳ בכי״פ צפה שאמרה שיר והגי׳ בכי״א א׳ צפת שיחה מרתיח, ובכי״א ב׳ הוגה כן ובגליון שם כתוב צפה פי׳ הביטה שהאריך בתפילה חש.. אברהם או יצחק מירתת איחר.., ובגליון כי״ל נסמן ס״א צפת שידו שטוחה ועח״ג, וגי׳ זו מפרש בפי׳ השני שבפי׳ ב״ר הנדפס צפת שידו שטוחה ראתה ידו שטוחה ונדמה לה כיד אדם הגון וחשוב, והח׳ בעער בספרו לעבען אבראהאמס צד 197 שער לפרש שידו שטוחה ולא מרושלות למטה כמו שעבדים הולכים, ובהוספה שבדפוסי׳ וכי״ת מפרש שידו שטוחה בתפילה אמרה ודאי אדם גדול הוא וכו׳ וגם פי׳ זה קשה שהל״ל שידיו שטוחות או פרושות, ובלק״ט ושכל טוב לא הועתק הדרש וצע״ג: **איתרכינת.** וכן מתורגם בת״א ותר״י א׳, ובפירש״י עה״ת כתרגומו ואתרכינת הטתה עצמה לארץ וכו׳ ודומה לו כי יפול לא יוטל כלומר אם יטה לארץ לא יגיע עד הקרקע, ובכי״ח נוסף ותפול וכו׳ תרגו׳ ואיתרכינת, ושם כי יפול וכו׳ תרגו׳ ארי יתרכין, ולפנינו בתרגום תהלים שם ארום יפול וכו׳: 6 **בש״ר חייה אבו.** עי׳ במ״י לעיל צד 501 בד״ה ר׳ חייה, ובלק״ט הגי׳ ר׳ ברכיה בש״ר חייא, ובדפוסי׳ וכי״ת הושמט שם האומר בשם ר״ח ועח״ג: 7 **ראת אתו.** וכן כתיבת **אתו** פעמים רבות בכי״ל ועי׳ במ״י לעיל צד 474: **הדור.** נאה כד״א הנה וכו׳ **הלזה** וכו׳ ביוסף שהיה יפה תאר ויפה מראה, וגם בתר״י א׳ מתורגם מי האיש הלזה מן גברא הדור ויאי, ובתנחומא מ״ב שם ויהי כי זקן יצחק וגו׳ את מוצא וכו׳ זש״ה יראה אל עבדיך פעלך והדרך על בניהם ואין הדרת אלא זקנה ושיבה וכו׳ הוי והדרך על בניהם שזכה אברהם ליצחק בחמשה דברים כך שנו רבותינו האב זוכה לבן וכו׳ בנוי מנין שהיה יצחק נאה כיוסף כתיב ביוסף ויהי יוסף יפה תואר וכשהלך אצל אחיו אמרו הנה בעל החלומות הלזה בא ונאמר ביצחק מי האיש הלזה וגו׳ שהיה יצחק נאה כיוסף וכו׳, ובאג״ב שם ויהי כי זקן יצחק וכו׳ האב זוכה לבן וכו׳ בנוי מנין (כן שם הגי׳ הנכונה ועיי״ש בהערות רש״ב) שהיה נאה יצחק כיוסף כתיב ביוסף ויהי יוסף וכו׳ וכשהלך וכו׳ אמרו הנה בעל וכו׳ ונאמר ביצחק מי האיש הלזה וגו׳ **מה הלזה האמור ביוסף שהיה נאה אף הלזה האמור ביצחק שהיה נאה** וכו׳, ובמדרש תהלים ס״ב שם יראה אל עבדיך פעלך **ר׳ ברכיה בשם ר׳ חייא** אמר זה אברהם ושרה והדרך על בניהם זה יצחק ורבקה שנאמר ויצא יצחק לשוח בשדה והיתה רבקה באה עם אליעזר וכיון שראתה אותו רבקה ראתה אותו הדור ביותר לבוש ומעוטף בציצית ודמותו כמלאך אלהים אמרה לאליעזר מי האיש הלזה מאי הלזה [הדור כמו] הלוז וכו׳, ובמ׳ תהלים שנדפס מכבר הגי׳ וכשהיתה רבקה באה עם אליעזר בדרך וראהה ליצחק כיון שראתה רבקה אותו הדור ונכנס בלבה והיא שאומרת לאליעזר מי האיש הלזה הדור כמו הלז (כן שם הגי׳ ועי׳ בהערות רש״ב בתנחומא שם ובלק״ט), ובכי״ל נוסף ביני שיטי אחר מלת **הדור** כד״א רוץ דבר אל הנער הלז (זכריה ב׳ ח׳) ר׳ לוי אמ׳ מה שראת בחלום, וכ״ה בכי״ו ראת אותו הדור הכ׳ דת׳ רוץ דבר אל הנער הלז ר׳ לוי אמ׳ מה שראת בחלום הכ׳ דת׳ הנה בעל החלומות וכו׳, ובכי״א א׳ וב׳ וכי״ב הגי׳ הדור כד״א (כמה דתימר) רוץ דבר אל הנער הלז הנה (וכתי׳ הנה) בעל וכו׳, והפ׳ רוץ דבר וכו׳ הובא גם בילק׳ מכירי זכריה שם ובלק״ט, וצ״ע איך דרשו מזה הפסוק שהיה יצחק הדור, ובפירש״י דניאל פ׳ הבן להלז את המראה (ח׳ ט״ז) מפרש **לחלז** לשון חשיבות כמו שקראו חמודות כל מקום שנאמר הלז בעל צורת הוא ומכאן למדו באגדה יצחק נדמה לאביו בצלם ובדמות שנקרא האיש הלז בפרשת ויהי כי זקן יצחק (ר״ל

רבנין אמ' הוא פילסונו, הלזה אליו זה:

ויאמר העבד הוא אדני ותקח הצעיף ותתכס שתים הן שנתכסו בצעיף וילדו תאומים, רבקה ותמר, רבקה ותקח הצעיף ותתכס, תמר ותכס בצעיף (שם לח יד):

סו) ויספר העבד ליצחק [את כל הדברים אשר עשה] אמר ר' אלעזר כלליה שלתורה מרובים מפרטיה שאילו בא לכתוב שנים ושלשה דפין היה כותב, ורבנין אמ' דברי שבח גילה לו מה שקפצה הארץ לפניו:

טז סז) ויביאה יצחק האהלה שרה אמו את מוצא כל ימים שהיתה שרה קיימת היה ענן קשור על אהלה וכיון שמתה פסק אותו הענן כיון שבאת רבקה חזר אותו הענן, כל ימים שהיתה שרה קיימת היו דלתות פתוחות לרווחה כיון שמתה שרה פסקה אותה הרווחה וכיון שבאת רבקה חזרה אותה הרווחה, כל ימים שהיתה שרה קיימת היתה ברכה מושלכת בעיסה והיה הנר דולק מלילי שבת ועד לילי שבת באהלה וכיון שמתה פסקו כיון שבאת רבקה חזרו. כיון שראה אותה שעושה

2 ילקוט שם, לקמן ספ"ה: 4 ילקוט שם: 7 ילקוט שם:

1 * פילסונו פוע] פילוסנו לע[0], פלסונו ע[0], ופילסונו ב, ופלסינו דאגתר, ופלסטונו י | אליו] וחג, אלון ל[0]דפאתער[1], אלין כ, איליני ד[1], אילון ר[2] | 2 אדני] פות, אדוני דא[1]ב | * ותקח – ותתכס חאגתי] ותקח הצעיף פ, וגו' ל, ל' דוכ | נתכסו פ | 3 * ותתכס ואגכתי] ל' לד | 4 אליעזר א[2]י | * כלליה דאגכתי] כללה לו, כללים פ | 5 מרובים] יותר א | שאם כ | ב' ד[1], שתים וי, שלשה ר | ושלשה] פ, וג' דת, שלשה וגכי, ג' א[2], או שלשה א[1], וארבעה ר | דבר ר | מיד קפצה ג | 6 הארץ] הדרך וא[2]ב | 7 ויביאית א[1]ג | את מוצא, ל' | הימים אי | שרה אמנו פ | 8 על אהלה] פחאגב, פתח האהל ו, על פתח אהלה ד, על האהל י, על פתח האהל ת | שמיתת (שמתה א[1]) שרה וא[1] | ** אותו] אותה ל | הענן] וחא[1], ענן דא[2]גבתי | וכיון | הענן] פחא[1], ענן דגבתי | וכל פא[1] | הימים א[1], זמן פבתי | שהייתה ג | 9 דלתותיה י | לרווחה] וחגי, לרוחה דפא[1]בת | וכיון | שרה ל' וכ | הרווחה] וחג, הרוחה דפבת, רווחה י | 10 * אותה דפוחגכתי] ל' לא[1] | הרווחה] וג, הרוחה דפבת, רווחה א[1]י | כל] א[2]גכי, וכל דפוא[1]ת | הימים אב, זמן גתי | מושלכת] וחא[1]גי, מושלחת ד, משולחת ת, משתלחת כ, מוטלת א[2], ל' פ | והיה] פ, וכיון שמתה שרת (וכיון שמיתה ו) פסקה אותה הברכה (ברכה א[1]כת) וכיון (כיון ד) שבאת רבקה חזרה אותה הברכה (חזרה אותה ברכה חא[1]ת, חזרה ד) כל (וכל וא[1]ת) ימים (הימים א[1]כ) שהיתה (שהייתה ג) שרה קיימת היה דוחא[1]גבת | נר | דולק] וח, דלוק דפאגבתי | 11 ועד לילי] ללילי ואג, עד מוצאי כ | באהלה ל' | שמתה שרה א[1]גי | פסקו] פסק חברכה שבעיסה ופסק הנר פ, פסק אותו הנר דוחא[1]גב, פסק י | וכיון | חזרו] חזר הכל פ, חזר אות הנר וחגכי, חזר הנר ת, חזר ד | כיון] פ, וכיון דוהאגכתי | * שראה וא[1]גבת] שראת ל, שרואה דא[2], שראת יצחק פי | אותה ל' פי | שתיא (שהיתה י) עושה |

בתנחומא) ויהי יוסף יפה תואר זה המנוי בה' דברים שהאב זוכה לבנו עכ"ל, ונר' שגם במ' תהלים שנדפס מכבר טעם הגי' הדור כמו הלז כד"א רוץ דבר וכו' הלז, ובמ' תהלים מ"ב צ"ל ג"כ הדור כמו הלז במקום הלוז, ושם בשני כ"י נוסף הפי' לוז היינו אילן של שקדים דומה לאילן של לוז בפרחים, וכן הבין בעל שכל טוב שמפרש ראתהו הדור כלוז ודומת לו דבר אל הנער וכו' וכן הנה בעל החלומות וכו' שהראה עצמו הדור בפניהם בכתונת פסים וכן הארץ הלזו (יחזקאל ל"ו ל"ה) שהיתה הדורה ומעוטרת באילנות וכו', ובפירש"י עה"ת מפרש ראתה אותו הדור ותוהא מפניו, ונר' שמשם נוסף בדפוסי' וכי"ת ותוהא (ותוהה) מפניו, ואחר מלות הלזה בא נמצאה עוד הוספה זרה בכי"ת בגוף הספר וז"ל ד"א שכינה ראתה למעלה הימנו ד"א הלזה ה"א בראש תיבה וה"א בסוף תיבה אמרה ודאי זה יצא מבין שני ההי"ן שניתוספו ה"א באברהם וה"א בשרה וזיי"ן ולמ"ד שנעקד בן שבע ושלשים שנה (ושהיה יצחק בשעת העקידה בן ל"ז שנה עי' במ"י לעיל צד 623): 1 הוא פילסונו. הלזה הוא שומרו[1]) כלו' המלאך המלוה אותו הלזה אליו[2]) זה אחר זה, והגהתי פילסונו כמו שהגי' גם בכי"פ וכי"ו ובערוך ע' פלס ו' ועיי"ש, ורבנין דרשי הלזה נוטריקין, ובכי"ל כתוב בגוף הספר אליו זה ס"א אלון זה ועח"נ ולקמן סוף פפ"א, וזר הפירוש גם כאן בשכל טוב כאלון זה: 2 שתים הן. זה המאמר נסדר גם לקמן פפ"ח לפ' ותסר בגדי אלמנותה מעליה ותכס בצעיף וכו': 4 כלליה וכו'. בלק"ט גורס ומפרש כללותיה של תורה מרובין מפרטותיה שאילו בא ליכתוב כל מה שסיפר לו היה כותב שנים או שלשה דפין ועי' לעיל צד 650 פרשת אליעזר שנים וכו', ובפי' ב"ר כ"י מפרש שבכל מקום שבתורה שכולל דברים אלו בא לכתבם היה מרובה ממה שמפורש בה שאם בא לכתוב שלשה וארבעה וכו' אלא כללם ביחד כל הדברים אשר עשה ויספר העבד דבר שבח גלה לו, ואולי דרשי רבנין ויספר לשון מספרים תהלות י"י וכו' ונפלאותיו אשר עשה גילה לו דברי שבח שעשה לו הקב"ה מה שקפצה הארץ לפניו ועי' בבתי כהונה ועי"ע לעיל צד 638 וצד 646: 8 את מוצא. דורש ויביאה יצחק האהלה והנה שרה אמו, וכן בפירש"י עה"ת ויביאה האהלה ונעשית דוגמת שרה אמו כלומר והרי היא שרה אמו שכל זמן ששרה קיימת וכו', ומפרש האגדה לפי הגי' שלפנינו בלשון את מוצא וכן הוראת זה הסגנון לקמן פע"ז את מוצא שכל מה שהקב"ה עתיד לעשות וכו' ובנוסחת הדפוסי' לקמן פצ"ח סי' י"ז את כוצא בשעה שעלו לקבור את אבינו יעקב באו בני חת וכו' ושם סי' י"ח את מוצא בשעה שיצא יוסף למלוך על מצרים היו בנות מלכים וכו' ורבו הדוגמאות בפסיקתא ועי' באכער טערמינאלאגיע ח"א צד 114 וח"ב צד 117: 10 מושלכת. וכ"ה עוד בארבעה כ"י ובילקוט: והיה הנר. וכן בכי"פ והיה נר וכו', ובשאר הספרים הוא ענין בפ"ע ועח"נ, וסדר הענינים בכי"א ב' כל הימים ששרה קיימת היה נר דלוק וכו' ללילי שבת וכיון שמתה פסק אותו נר וכיון שבאתה רבקה חזר אותו הנר כל הימים ששרה וכו' היתה ברכה מוטלת וכו' וכשמתה פסקה אותה ברכה וכיון שבאת וכו' חזרה אותה ברכה, ובילקוט כל זמן שהיתה שרה קיימת היתה ברכת מושלכת וכו' כל זמן וכו' היו דלתותיה וכו' כל זמן וכו' היה נר דלוק וכו': 11 כיון שראה אותה. ק"ק שמתחיל

[1]) *φυλάσσων*. [2]) *ἄλλος*, alius.

כמעשה אמו עושה עיסתה בטהרה וקוצה חלתה בטהרה מיד ויביאה יצחק האהלה שרה אמו: אמר ר׳ יודן לימדתך תורה דרך א״ץ שאם יהיה לאדם בנים גדולים יהא משיאן תחילה ואחרכך נושא לו אשה, ממי את למד מאברהם, תחילה ויביאה יצחק ואחרכך ויוסף אברהם ויקח אשה ושמה קטורה:

פרשה סא

א כה א) ויוסף אברהם ויקח אשה וגו׳ כת׳ אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים (תהלים א א) אשרי האיש זה אברהם, אשר לא הלך בעצת רשעים זה דור הפלגה, ובדרך חטאים לא עמד (שם שם) אילו אנשי סדום שני׳ ואנשי סדם רעים וחטאים (בראשית יג יג), ובמושב ליצים לא ישב (תהלים שם שם) זה אבימלך שאמר לו הנה ארצי לפניך (בראשית כ טו) ולא קיבל עליו, כי אם בתורת יי׳ חפצו (תהלים שם ב) שני׳ כי ידעתיו למען אשר יצוה וגו׳ (בראשית יח יט), ובתורתו יהגה יומם ולילה (תהלים שם שם) אמר ר׳ שמעון בן יוחי אב לא למדו רב לא היה לו, מאיכן למד את התורה, אלא זימן לו הקב״ה שתי כליותיו כשני רבנן והיו נובעות

2 תנחומא חיי שרה סי׳ ח׳: || 5 ילקוט ר׳ ק״ע, עבודה זרה י״ח ב׳, מדרש תהלים א׳ סי׳ י״ג: 8 לעיל לד 578: 10 ילק׳ מכירי תהלים כ״א סי׳ י״א, לקמן פצ״ה, תנחומא ת״ז ויגש סי׳ י״ב, תנחומא שם סי׳ י״א, אדר״נ נו״א פל״ג:

1 מעשה א[1] | עושה עיסתה] פוחא[1], עושה (עשה כ) חלתה א[2]גבי, קוצה חלתת דת | וקוצה לה פ | חלתה] פוהאגבי, עיסתה דת | ויביאה ג | שרה אמו) גבתי, לי דוא | 2 התורה פו | ◻ דרך אריץ ל״ד | יהיו א[2]ג, יהו י, יהיו לו א[1] | יהיה | משיאן אשה ו | ואחר כן ת | נושא] אי, הוא נושא דפוגכת | 3 לו ל׳ אב | ממי — למד] מנ״ל א | מאברהם אתה למד א[1] | תחלה ת, בתחילה דוג, בתחלה פאכי | ויביאה ג | יצחק] פ, ~ האהלה וא, האהלה שרה אמו דגכתי | ולבסוף גי | ויקח — קטורה] כי, ויקח אשה דפא[2]גת, וגו׳ ו, ל׳ א[1] || 5 ויקח — וגו׳] ויקח אשה ושמה קטורה דא[1]גכת, ויקח אשה א[2]י, ל׳ פו | כת׳] פגכת, כתוב ד, כתיב חאי | בעצת רשעים] חא[1]גכת, וגו׳ דוא[2] | 6 אשרי — אברהם] פותאברי, אשרי האיש אשר לא הלך זה אברהם ג, ל׳ דת | אשר — הלך ל׳ ג | 7 סדם ו | סדם] ו, סרום דפאגכתי | וחטאים] ~ לי״י מאד כ | 8 לצים | שאמר לו] פוהגי, שנאמר דאבת | לפניך] פו, ~ וגו׳ ד, בטוב בעיניך שב חאגבתי | 9 ולא — עליו] פוג, ולא (לא י) קבל עליו הא[2]בי, ולא קבל א[1], ל׳ דת | וגו׳] י, את בניו ג, את .. ואת ביתו א[1], את .. ביתו אחריו כת, ל׳ דפא[2] | 10 יומם ולילה] וחאגכימ, יומם פ, ל׳ דת | ר׳ — יוחי] וחג, ר׳ .. יוחאי פב, רשב״י אמ, ר׳ שמעון ד | אב לא לימדו וחא[2], אברהם לא למדו אב א[1] | 11 רב — לו] א[2]י[1], ורב .. לו דפוחת, לא היה לו רב א[1], בן אין לו ג | מאיכן] פ, מהיכן אגימ, ומאיכן וח, ומהיכן דת | היה למד וא[2]גי, היה לומד ח | את התורה] התורה ג, תורה חי, ל׳ תמ | שזימן ח | שני א[1]ג, ב׳ מ | כליות פגת | כשני] ח, כמין שני דפואגכתי | רבנין פאגכימ, ״ים דות | **נובעות] נובעין ל.

כאן דרש אחר שדורש ויביאה יצחק וכו׳ שרה אמו לפי שהיתה עושה כשרה אמו מיד הביאה האהלה ועי׳ ביפ״ת, ולפי האגדה מתורגם גם בת״א ואעלה יצחק למשכנא וחזא והא תקנין עובדהא כעובדי שרה אימיה וכו׳ ובתר״י א׳ ואעלה יצחק למשכנא דשרה אמיה ומן יד נהרת בוצינא דטפת בזמן דמיתת שרה ונסיב ית רבקה וכו׳ וריחמה בגין דחמא עובדהא דתקנין כעובדי אמיה וכו׳: 1 עיסתה בטהרה. שאברהם אבינו אוכל חולין בטהרה היה ועי׳ במ״י לעיל צד 491, והלשון וקוצה חלתה כמו בנדה פ״י מ״ז וקוצה לה חלה ועי׳ בעמת״ל ע׳ קצה, ומשובשת הגי׳ בדפוסי׳ וכי״ת וקוצה עיסתה: 2 לימדתך תורה. עי׳ במ״י לעיל צד 282, ובתנחומא שם ויוסף אברהם מה כתיב למעלה מן הענין ויביאה יצחק האהלה מכאן אתה למד שאם מתה אשתו של אדם ויש לו בנים שלא ישא אשה עד שישיא את בניו ואח״כ ישא אשה לעצמו שכך עשה אברהם אחר מיתת שרה השיא את יצחק ואח״כ נשא אשה לעצמו מנין ממ״ש ויביאה יצחק ואח״כ ויוסף אברהם אמר יצחק וכו׳ ועי׳ במ״י צד 654, ובסיום הדרש שלפנינו נסמכה הפרשה לפרשה שלאחריה ועי׳ במ״י לעיל סוף פנ״ח:

פרשה סא. בכי״א א׳ פנ״ט, ובדפ״ר נסמן פ״ס, ובמקרא כאן פרשה פתוחה: 5 אשרי האיש וכו׳. לעיל פכ״ו נדרשו הפסוקים בנח ועיי״ש, ובמדרש תהלים מ״ב שם ד״א אשרי האיש זה אברהם שנאמר ועתה השב אשת האיש (וכן מפורש בפי׳ ב״ר) אשר לא הלך בעצת רשעים שלא הלך בעצת דור הפלגה שנאמר בהן הבה נבנה לנו עיר ואין הבה אלא עצה וכו׳ ובדרך חטאים וכו׳ אלו הסדומיים שנאמר ואנשי סדום וכו׳ ובמושב לצים זהו אבימלך שאמר לאברהם הנה ארצי לפניך ולא קבל עליו וכו׳, ובמ׳ תהלים שנדפס מכבר ד״א אשרי וכו׳ אשר לא הלך בעצת רשעים זה דור הפלגה וכו׳ ובדרך וכו׳ ובמושב לצים זה אבימלך שנא׳ הנה וכו׳ ולא קבל ועי׳ לעיל צד 578 ובמ״י שם, ובע״ז שם אמר רב שמואל בר נחמני א״ר יונתן אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים זה אברהם אבינו שלא הלך בעצת אנשי דור הפלגה שרשעים היו שנ׳ הבה נבנה לנו עיר ובדרך חטאים לא עמד שלא עמד בעמידת סדום שחטאים היו שנ׳ ואנשי סדום וכו׳ ובמושב לצים לא ישב שלא ישב במושב אנשי פלשתים מפני שלצנים היו וכו׳: 10 אמר רשב״י. במ׳ תהלים שם ובתורתו יהגה וכו׳ אמר ר׳ שמואל בר נחמן אב לא למדו רב לא היה לו שילמדו ומהיכן למד תורה תני ר׳ שמעון בן יוחאי מלמד שזימן לו הקב״ה שתי כליות כעין שני כדים והיו נובעות ומלמדות אותו חכמה ודעת כל הלילה שנאמר אברך וכו׳ (ועיי״ש ט״ז סי׳ ז׳) ר׳ שמואל בר נחמני בשם ר׳ יונתן אמר אף הלכות עירובי תבשילין ועירובי חצרות היה אברהם יודע וכו׳, ובששה כ״י גם שם הגי׳ כשני רבנן וכן במד׳ תהלים שנדפס מכבר א״ר ר׳ שמואל בר נחמני אברהם לא היה לו אב

ומלמרות לו חכמה הה״ד אברך את ייי אשר יעצני אף לילות יסרוני כיליותיי (שם טז ז), והיה כעץ שתול על פלגי מים וגו׳ (שם א ג) ששתלו הקב״ה בארץ ישראל, אשר פריו יתן בעתו (שם שם) זה ישמעאל, ועלהו לא יבול (שם שם) זה יצחק, וכל אשר יעשה יצליח (שם שם) אילו בני קטורה ויוסף אברהם וגו׳:

ב עוד ינובון בשיבה (תהלים צב טו) זה אברהם, דשנים ורעננים יהיו (שם שם) ויוסף אברהם וגו׳:

כי יש לעץ תקוה (איוב יד ז) יש לאבינו אברהם תקוה, אם יכרת ועוד יחליף (שם שם) אם יאמר עליו כורת הברית ועוד יחליף מצוות ומעשים טובים, ויונקתו לא תחדל (שם שם) זו 38c לכלוכית שלו, אם יזקין בארץ שרשו (שם שם ח) ואברהם זקן וגו׳ (בראשית כד א), ובעפר ימות גזעו (איוב שם) ותמת שרה וגו׳ (בראשית כג ב), מריח מים יפריח (איוב שם ט) מריח מצות ומעשים טובים יפריח, ועשה קציר כמו נטע (שם שם) כמו נוטע אין כת׳

5 ילקוט שם, מדרש תהלים צ״ב סי׳ י״ג: 7 ילקוט שם, ילק׳ איוב ר׳ תתק״ו:

1 ** ומלמדות] ומלומדות ל | לו] אותו | חכמה] תורה וחכמה ד, ל׳ ת | אברך] הן אמת חפצת בטוחות ובסתום חכמה תודיעני הן אמת חפצת בטוחות אלו שתי כליות ובסתום חכמה תודיעני זה הלב ואומ׳ ~ א[1], הן אמת חפצת בטוחות אלו.. הלב ואומ׳ (שנאמר מ) ~ א[2]מ; כליותי | 2 על — וגו] על פלגי מים האגבי, על פלגי ו, ל׳ דפת | 3 ישמעאל] יצחק י | יצחק] ישמעאל י | 4 וגו׳] ו, ויקח וגו׳ פ, ויקח אשת דא[2]ג, ויקח אשה וגו׳ א[1], ויקח.. ושמה קטורה כתי | 5 עוד] אי, שתולים בבית יי׳ בחצרות אלהינו יפריחו ~ ד, שתולים.. יי׳ ויוסף אברהם ויקח וגו׳ ~ פ, שתולים.. יפריחו ויוסף אברהם וגו׳ ~ ג, שתולים בבית יי׳ וגו׳ (בחצרות אלהינו יפריחו כ) שתולים בבית יי׳ זה אברהם ששתלו הקב״ה בארץ ישראל בחצרות אלהינו יפריחו ויוסף (זו שנ׳ ויוסף כ) אברהם וגו׳ (ויקח אשה ושמה קטורה כ) ~ וכ | 5 בשיבה] ~ עוד ינובון בשיבה ו, דשינ׳ ורענו׳ יהיו עוד ינובון בש׳ ג | * זה אברהם פותי] זה אבינו אברהם דג, זה אברהם אבינו א, ל׳ לכ | 6 וגו׳] וי, ויקח אשה אגכ, ל׳ דפת | 7 כי] כתי׳ ~ ח | תקוה] ~ וגו׳ כי יש לעץ תקוה ג, אם יכרת ועוד יחליף ויונקתו לא יחדל כי.. תקוה פ | יש לאברהם תקוה ח, יש תקוה לאבינו אבר׳ ג, זה אברהם אבינו שהיה לו תקוה י, זה אברהם פא[2]רי (איוב), זה אברהם אבינו א[1]ר[8] | אם יכרת — יחליף] ~ כד״א כורת הברית וי[1] | 8 עליו] לו א, עליו הק׳ ל[0] | כרות חברית והוא כורת ל[0], כרות חברית כורת (והוא כורת י) הברית אי | מצוות] ו, מצות דפאגכתי | זה א[2]י | 9 לכלוכית] פוא[2]גב, ליכלוכית ע, לחלוחית ל[0]דא[1]תי שבו אתי | ואם כ | וגו׳] ו, בא בימים פאגכי, ל׳ דתי (שם) | *** ובעפר] בעפר ל | 10 וגו׳] בקרית ארבע אגבי, בקרית ארבע וגו׳ ו, ל׳ דפתי (שם) | 11 כמו נטע] פואבי, ל׳ דגתיש | כמו נוטע — אלא נטע] כמו נוטע אין כתיב כאן אלא כמו נטע ח, גוטע.. אלא נטע אכ, נטע (כמו נטע ד[1]) אין כת׳ כאן (כן ו) אלא כמו

שילמדו תורה מאין למד תני וכו׳ שתי כליותיו כשני רבנן והיו נובעות וכו׳, ולקמן פצ״ה בכי״ל מהיכן למד תורת אברהם ר׳ שמעון בן יוחי א׳ נעשו כליותיו כשני כדין של מים והיו נובעות תורה ומנין שכן אמר אברך וכו׳ ר׳ לוי אמר מעצמו היה למד תורה ר׳ שמואל בר נחמ׳ בשם ר׳ יונתן וכו׳ אפילו עירובי תבשילין היה אברהם אבינו יודע וכו׳ ועי׳ במדרשי תנחומא ויגש שם ובמ״י לעיל צד 501, ובאדר״נ שם מלמד שזימן וכו׳ שתי כליותיו כשני חכמים והיו מביגות אותו ויועצות אותו ומלמדות אותו חכמה כל הלילה שנאמר אברך וכו׳, ושם בב״י שתי כליותיו כשני רבנין שהן מביעין אותו ומלמדות אותו וכו׳ ועיי״ש בהערות רשז״ש ועי״ע במ״י לעיל צד 366 וצד 421: 2 ששתלו וכו׳. במ׳ תהלים מ״ב שנטלו הקב״ה ושתלו בגן עדן, ובמ׳ תהלים שנדפס מכבר שנטלו הקב״ה ושתלו בארץ ישראל ד״א שנטלו הקב״ה ושתלו בג״ע ועי׳ גם בילק׳ תהלים ר׳ תרו״ד ובילק׳ מכירי שם א׳ סי׳ כ׳: 3 זה ישמעאל. שנולד קודם יצחק, וגם במד׳ תהלים מ״ב הגי׳ אשר פריו וכו׳ זה ישמעאל ועלהו וכו׳ זה יצחק, ובמ׳ תהלים שנדפס מכבר אשר פריו וכו׳ זה יצחק ועלהו וכו׳ זה ישמעאל וכן גם בילקוט כאן: 5 זה אברהם. כן הוספתי, ובכי״א א׳ וב׳ ובילקוט כאן מתחלת הפתיחה ג״כ עוד ינובון וכו׳, וגם בגי׳ הדפוסים לא נדרש הפסוק שלפניו שתולים וכו׳, והגי׳ שתולים בבית יי׳ זה אברהם הובאה ג״כ בפי׳ השני שבפי׳ ב״ר הנדפס ומפרש שם ששתלו הקב״ה בארץ ישראל וכמו שנדרש לעיל והיה כעץ שתול וכו׳ ששתלו וכו׳ ועח״נ ולעיל פכ״ו צד 244, ומשם הועתק בילק׳ תהלים ר׳ תתמ״ה בציון ב״ר שתולים וכו׳ זה נח ששתלו הקב״ה בתיבה וכו׳, ועוד בילק׳ תהלים שם ד״א שתולים וכו׳ זה אברהם ששתלו וכו׳ בחצרות אלהינו יפריחו זה ישמעאל עוד ינובון בשיבה זה יצחק דשנים ורעננים יהיו אלו בני קטורה ויוסף אברהם ויקח אשה ושמה קטורה, וגי׳ זו ליתא כאן בילקוט ושאר הספרים ואולי היו לפני בעל הילקוט נוסחאות שונות בהפתיחה שלפנינו, ועוד בילקוט שם ד״א שתולים וכו׳ אלו התינוקות וכו׳, וזה המאמר הועתק ממדרש תהלים צ״ב סי׳ י״ב, ושם סי׳ י״ג עוד ינובון בשיבה זה אברהם ותלד לו את זמרן וכו׳: 7 אם יאמר וכו׳. דורש יכרת לשון כורת ברית אם יכרת אם יהי נאמר עליו כורת הברית, וכן נוסף בילקוט כאן בדפ״ר אם יכרת וכו׳ כד״א כורת הברית, אכן הגי׳ שם אם יאמר עליו כרתה ברית והוא כורת הברית, ובילקוט ד״ו אם יאמר עליו כרות הברית והוא וכו׳, ובפי׳ ב״ר כי״ט גורס או מפרש כרותה ברית (וצ״ל כרות הברית) והוא כורת ברית, ובפי׳ ב״ר הנדפס אם יאמר עליו הקב״ה כרות הברית והוא כורת, וכן הוגה בכי״ל אם יאמר עליו הק׳ כרות[1]) הברית והוא כורת, וביפ״ת העיר על גי׳ הילקוט ופרש״י שהל״ל אם יאמר לו כרות וכו׳, ובכי״א א׳ וב׳ הגי׳ כן אם יאמר לו כרות חברית הוא כורת, ובשאר כ״י וגם במדרש דפ״ר וד״ו הגי׳ אם יאמר עליו כורת הברית ועוד יחליף וכו׳, ובא״א הגיה עפ״י גי׳ הילקוט ועי׳ גם במ״כ וצ״ע: 9 לכלוכית. וכ״ה בערוך ע׳ לכלוך ויונקתו וכו׳ זו ליכלוכית שלו, ובכי״ל הוגה בדיו דיהה לחלוחית ועח״נ ולעיל צד 493: 11 כמו נוטע וכו׳. וכ״ה בכי״ח כמו נוטע אכ״ב אלא כמו נטע, ובכי״א א׳ וב׳ וכו״כ נוטע אכ״ב אלא נטע,

1) כְּורת.

אלא נטע החוספת מרובה על העיקר ויוסף אברהם וגו׳:
בבקר זרע את זרעך ולערב אל תנח ידיך (קהלת יא ו) ר׳ אליעזר ור׳ יהושע ר׳ ג
אליעזר א׳ אם זרעתה בבכיר זרע באפיל שאין את יודע איזה מהם בירך מתקיים אם שלבכיר אם
שלאפיל כי אינך יודע אי זה יכשר הזה או זה ואם שניהם כאחד טובים (שם שם), ר׳ יהושע
א׳ אם בא עני אצלך בשחרית תן לו, בערבית תן לו שאין אתה יודע אי זה מהם הקב״ה מכתב עליך
הזה או זה ואם שניהם כאחד טובים: ר׳ ישמעאל ור׳ עקיבה ר׳ ישמעאל א׳ אם למרת תורה

2 מדרש קהלת פ׳ בבקר זרע (י״א ו׳), תנחומא ע״ב חיי שרה סי׳ ח׳, תנחומא שם סי׳ ו׳, אדר״נ נו״א פ״ג נו״ב פ״ד:
4 יבמות ס״ב ב׳, מדרש משלי פכ״ח:

נטע דות, כמת נטע אין או׳ כן (אין כתיב כאן י) אלא כמו נטע ג[1]י, כנטע אין כתיב כאן אלא כמו נטע ש, אין כתיב כאן אלא כמו נטע ר, נטע כמו קציר אין.. כאן אלא ועשה קציר כמו נטע י (שם), ל׳ פ | 1 העקר די (שם) | וגו׳] ויקח וגו׳ י, ויקח אשה גי (שם), ויקח.. ושמה קטורה חב, ל׳ פאת | 2 בבקר] כת׳ ~ פח | * ולערב — ידיך דפכ] ולערב.. ידך חת, ולערב וגו׳ ן, וגו׳ ל, ל׳ א | ר׳ — יהושע] ר׳ ליעזר ור׳ יהושע ן, ל׳ פ | 3 אומר פוחא[2]גבת, אמ׳ דא[1] | אמר ל׳ חג | זרעתה] ן, זרעת דפאגבת, זרע ח | * בבכיר דפחאגכת] בבכור לו | תזרע כ | *באפיל דחאגכח] באפל לפ, ביעפיל ן | שאין את] אל תנח ידיך שאין את ל[c], שאתה אינך א | איזה מהם] פן, אי זה מהם א[1]כ, איזה ג, אי זה חא[2], אי זהו ד, איזהו ת | מתקיים בירך ו[0]אגכ, מתקיים ח, יכשיר ויתקיים פ, היא מכשיר ן, מכשיר דת | אם של — אפיל] ו[0]חא[2]גכ, אם של.. אפל א[1], אם של אפיל אם של בכיר דת, ל׳ פו | 4 כי — הזה או זה] חגכ, כי.. או זה או זח א[1], הזה או זה ן, ל׳ דפא[2]ת | *ואם דוא[2]כת] אם לפא[1]ג, או אם ח | *כאחד דחא[1]גכ] כאח׳ ן, כא׳ א[2], כאחת לפ | 5 אומר פוחאגבת, אמר ד | עני בא אכ | שחרית חא | [*]לו] ל׳ ל | ערבית חא, ובערבית פ | שאינך א[2] | איזה פונת | מהם ל׳ א | מכתיב וחאגכ, כותב דת | 6 זה ן | אם ג, או אם ח | * כאחד טובים וחא[1]גכת] כאחת טובים ל, טובים כאחת ד | ר׳—עקיבה ל׳ פ | אומר דפוחא[2]גת, אמר כ | למדתה וכ |

ולשון הדרש קשה לפי כל הגירסאות ועת״נ, ובפי׳ ב״ר כ״י מפרש אכ״כ אלא כמו נטע כנטיעה עכשיו בחורה תוספתו של מקום מרובה על העיקר יצחק מרובה על ישמעאל, ולמטה סי׳ ד׳ מפורש במאמר ריש לקיש בשם ב״ק תוספתו של הקב״ה מרובה על העיקר וכו׳ ישמעאל עיקר ובני קטורה על ידי שהיו לשון תוספת ותלד לו את זמרן וכאן ואת יקשן וגו׳ ועי״ע במ״י שם, ובמדרש אגדה הוצ׳ רש״ב מפרש שמתחלה נולדו לו שני בנים ישמעאל ויצחק נולדו לו ארבעה בנים: 8 בבכיר וכו׳. בכי״ל כתוב בבכור וכו׳ באפל והגהתי ועת״נ וכן בסמוך של בכיר וכו׳ של אפיל ובמו״ק ו׳ א׳ כאן בבכיר כאן באפיל וכו׳, ושם י״א ב׳ אם לא תזרע בבכיר תזרע באפל וכו׳ ובשביעית פ״ו מ״ד עשה הבכיר הותר האפל וכו׳, ובסגנון שלפנינו המאמר במ׳ קהלת שם ר׳ אליעזר אומר אם זרעת בבכיר זרע באפיל שאין את יודע אי זה מתקיים לך אם הבכיר ואם האפיל כי אינך יודע אי זה יכשר הזה או זה, ובסגנון אחר בתנחומא שם זש״ה בבקר זרע וכו׳ ר״א אומר בזרעים הכתוב מדבר אמר שלמה אם זרעת ביורה אל תעמוד במלקוש שנאמר ולערב אל תנח ידך למה כי אינך וכו׳ ועי׳ בתנחומא מ״ב שם, ובאדר״נ נו״ב שם ר׳ אליעזר אומר בבקר זרע וכו׳ כשמועו שאם בכרת וזרעת שלא תשב ותאמר דיי אלא זרע באחרונה שמא לא ירדו גשמים ויאבדו הראשונים או שמא יבא השדפון ויאבדו האחרונים או שמא אלו ואלו יוכשרו אינך יודע איזה יכשר הזה או זה, ובנו״א שם רבי דוסתאי ברבי ינאי אומר אם בכרת וזרעת ברביעה ראשונה שוב ולך וזרע ברביעה שנייה שמה ירד ברד לעולם וילכדו ראשונים ויתקיימו אחרונים כי אינך יודע איזה יכשר הזה או שניהם נתקיימו בידיך והם שניהם כאחת (כאחד) טובים וכו׳ אם בכרת וזרעת ברביעה ראשונה ושניה שוב לך וזרע ברביעה שלישית שמא יבא שדפון לעולם וישדפו ראשונות ויתקיימו אחרונות וכו׳ ועיי״ש וברכות י״ח ב׳ מעשה בחסיד אחד וכו׳ ועי״ע תענית ו׳ א׳, ובכי״ל הגי׳ בכל המאמרים שניהם כאחת והגהתי ועת״נ, וגם באדר״נ נו״א שם הגי׳ כאחת וכאחד: 5 אם בא עני. במד׳ קהלת שם איתא מאמר אחר של ר׳ יהושע נשאת אשה בילדותך ומתה תשא בזקנותך היו לך בנים בילדותך יהיו לך בנים בזקנותך שנ׳ בבקר וכו׳ וכן בברייתא ביבמות שם ר״י אומר נשא אדם אשה בילדותו ישא אשה בזקנותו היו לו בנים בילדותו יהיו לו בנים בזקנותו שנ׳ בבקר וכו׳, ושני המאמרים באדר״נ נו״א שם ר״י אומר שא אשה בילדותך ושא אשה בזקנותך הוליד בנים בילדותך והוליד בנים בזקנותך אל תאמר איני נושא אשה אלא שא אשה והוליד בנים ובנות והרבה פריה ורביה בעולם כי אינך יודע אם שניהם יתקיימו בידך אם שניהם כאחד טובים שנ׳ בבקר וכו׳ הוא היה אומר אם נתת פרוטה לעני שחרית ובא עני אחר ועמד לפניך ערבית תן לו כי אינך יודע אם שניהם יתקיימו בידך אם שניהם כאחד טובים שנ׳ בבקר וכו׳, ובנו״ב שם ר׳ עקיבא אומר אם העמדת תלמידים וכו׳ הוא היה אומר אם בא עני אצלך בשחרית ונתת לו איסר והלך לו ובא אחר במנחה אל תאמר כבר נתתי לראשון אלא מוטב תתן לאחרון כי אינך יודע ר׳ יהושע בן קרחה אומר אם נשאת אשה בנערותך והולידה לך ומתה שלא תשב לך ותאמר דיי אלא בזקנותך הרבה פריה ורביה כי אינך יודע, ובתנחומא מ״ב שם ר׳ יהושע אומר אם בא לידך בבקר דבר של מצוה זרע את זרעך אל תאמר לאו ואם בא דבר מצוה לערב ולערב אל תנח ידך כי אינך יודע איזה מהן עומדת לך אם של בקר אם של ערב אם שניהם וכו׳, ובתנחומא שם ר״י אומר אם בא לפניך בבקר זרע מצוה זרע ואם יבא לפניך דבר מצוה בערב אל תנח וכו׳ למה כי אינך וכו׳, ובמדרש משלי שם נותן לרש וכו׳ א״ר עקיבא כל מי שנותן צדקה לעני אין מחסור וכו׳ הוא היה אומר אם היה עני אצלך שחרית ונתת לו איסר והלך לו ובא אחר במנחה אל תאמר כבר נתתי לראשון אלא מצוה שתתן גם לאחרון דכתיב בבקר זרע וכו׳, ובמדרש הגדול ויוסף אברהם וכו׳ זש״ה בבקר וכו׳ ר׳ אליעזר אומר אם עשית מצות צדקה בבקר ותבעו אורך גבאי צדקה בערב אל תאמר דיי וכו׳ ד״א בבקר זרע וכו׳ רבנן אמרי נשא אשה בנערותו והוליד ממנה בנים אל ינח ידו בזקנותו וכו׳ למה כי אינך יודע איזה יכשר ילמד כל אדם דרך ארץ מאבינו אברהם שנשא אשה בנערותו והוליד בנים וחזר ולקח אשה בזקנותו דכת׳ ויכף אברהם וכו׳ ר׳ עקיבא אומ׳ אם נשא אדם אשה ומתה ישא אחרת ויעמיד ממנה בנים למד לך מאברהם וכו׳ ועי׳ למטה בסוף הפתיחה שלפנינו: 5 מכתב עליך. וכ״ה בכי״ל בסמוך במאמר ר״ע, ומשם הועתק גם בספר פוגיא צד 377 איזה מהם הקב״ה מכתב עליך, ועדיפא הגי׳ מכתיב ועי׳ באכער טערמינאלאגיע ח״ב צד 90: 6 אם למדת. במד׳ קהלת שם

בנערותך למוד תורה בזקנותך שאי אתה יודע אי זה מהם מתקיים הזה או זה ואם שניהם כאחד טובים, ר׳ עקיבה א׳ אם העמדתה תלמידים בנערותך העמד תלמידים בזקנותך שאין אתה יודע אי זה מהם הקב״ה מכתב עליך הזה או זה ואם שניהם כאחד טובים, שנים עשר אלף זוגות תלמידים היו לו לר׳ עקיבה מגבת ועד אנטיפטרים וכולהון מתו בפרק אחד, למה שהיתה עיניהם צרה אילו באילו, ובסוף העמיד שבעה, ר׳ מאיר ור׳ יהודה ר׳ יוסי ור׳ שמעון ור׳ אלעזר בן שמוע ור׳ יוחנן הסנדלר ור׳ אליעזר בן יעקב, ואית דאמי ר׳ יהודה ור׳ נחמיה ור׳ מאיר ור׳ יוסי ור׳ שמעון בן יוחי ור׳ חנניה בן חכינאי ור׳ יוחנן הסנדלר, אמר להם בניי הראשונים לא מתו אלא שהיתה עיניהם צרה בתורה אילו באילו אלא תנו דעתכם שלא תעשו כמעשיהם, עמדו ומלאו כל ארץ ישראל תורה, ר׳ דוסתאי ור׳ ינאי בשם ר׳ שמואל בר נחמן אם היו לך בנים בנערותך קח לך אשה בזקנותך והעמד

9 ילקוט כ׳ ק״ט:

1 בילדותיך א² | למד ו | שאי אתה] ג, שאין . . וכת, שאין את דפ, שאינך א³ | אי זה מהן מתקיימת א², איזה מתקיים (איזה מהן מתקיימת ג) בידך חג, אי זה (איזה ות) מהם מתקיים (יתקיים ת, מתקיימת וכ) לך דוכת | אם ג, או אם ח | *כאחד טובים וחכת] כא׳ טובים א²ג, כאחת טיבים ל, טובים כאחת ד | 2 אומר | אם ל׳ א² | העמדת ח, היו לך דואגכ, היה לך ת | תלמידין ג | בילדותך א² | העמד] חג, העמד לך וכ, עשה לך דת, יהיו לך א | תלמידים] תלמידין ג, ל׳ א | בזקנתך כ | איזה ג, אילו ו | 3 הקב״ה — עליך] מתקיים כ, מתקיים (יתקיים ת) לך דת, מתקיימין ח, מתקיימת ג, מתקיימת לך ו, יכשר א | * הזה — זה וחאגבת] זה . . זה ד, ל׳ ל | ואם] וא²ת, אם א¹ג, או אם דחב | * כאחד טובים וחכת] כא׳ טובים אג, כאחת טובים ל׳ד | ◻ שנים עשר] י״ב ד | אלפים כ | * זוגות תלמידים חאגכ] תלמידים זוגות ל, זוגות ו, תלמידים דפת | 4 היו] ~ לו אגבת | מגבת] פחאגב, מגבות ו, מיגבת כ, טעכו דת | ועד] עד ו, ל׳ ח, אנטיפטרם פחגכ, אנטפטרס ת, אנטיפרים ד, אנטיפרס וא | וכולהון] וכולהם וג, וכולם דפת, וכלן א², וכלם א¹כ מתו — אחד פאגכ, בפרק אחד מתו דת, בפרק . . מיתו ו | ולמה לפי ח, על א | 5 לאילו ג, לאלו ח | ולבסוף פ | יודה ו | ור׳ יוסי פאגכת | לעזר ו | בן שמוע ל׳ פ | ליעזר ו, אלעזר ת | ואית דאמי — הסנדלר ל׳ פו | 6 ור׳ נחמיה] ור׳ נחמיא א², ל׳ כ | ור׳ מאיר ל׳ אב | 7 חנניה] ג, חנינה דת, ־ינא אכ | בן חכינאי] בן חכיניי ו⁰ג, ל׳ א | בניי] ג, בני דפואת, ל׳ כ | * הראשונים דפאבת] הראשנים ו, ראשנים ג, הראשים ל | אלא על ת | שהייתה עיניהם צרה ד, שהיתה צרה עיניהם ח, שעיניהם צרה ו | 8 בתורה] פחגכ, ל׳ דואת | באילו] פו, באלו חאת, לאילו ג, לאלו ד | אלא] וחאגכ, ל׳ דפת | ומילו ו | אתכ׳ וג | 9 דוסתא ו, דוסטאי פ, דוסטיי ג, ור׳ ינאי] פא²כ, בר׳ ינאי א¹, בר ינאי ג, ל׳ דות | חית ת, יחוי¹ | תקח ח | והעמד] אגכתי, והעמיד דפו,

ר׳ ישמעאל אומר אם למדת תורה בנערותך למוד בזקנותך שאין את יודע אי זו תורה מתקיימת אם של נערותך אם של זקנותך ואם שניהם כאחד טובים, וביבמות שם נכלל הדרש במאמר ר״ע, ובאדר״נ נו״א שם ר׳ ישמעאל אומר אם למדת חורה בילדותך אל תאמר איני לומד בזקנותי אלא למוד תורה כי אינך יודע איזה יכשר אם למדת תורת בשעת העושר וכו׳ אם למדת תורה בשעת שביעה וכו׳ אם למדת תורה בשעת הריוח וכו׳ ר׳ עקיבא אומר אם למדת תורת בילדותך למוד תורה בזקנותך אל תאמר איני למר וכו׳ כי אינך יודע איזה יכשר אם שניהם יתקיימו בידך או שניהם כאחת טובים שנ׳ בבקר וכו׳ ועיי״ש בהערות רשז״ש, ובמה״ג ר׳ יהושע אומ׳ אם יגעת בתורה בנערותך אל תניח ידך בזקנותך מללמוד כי אינך יודע איזו תורה מתקיימת בידך שלנערותך או שלזקנותך וכו׳: 2 אם העמדתה. במד׳ קהלת גר׳ ראש זה המאמר מקוטע ועיי״ש, וביבמות שם ר׳ עקיבא אומר למד תורה בילדותו ילמד תורה בזקנותו היו לו תלמידים בילדותו יהיו לו תלמידים בזקנותו שנ׳ בבקר וכו׳, ובמדרשי תנחומא שם ר״ע אומר בבקר זרע וכו׳ אם העמדת תלמידים בנערותך אל תשב מלהעמיד אחרים (אל תחדל לך מלהעמיד) בזקנותך, ובאדר״נ נו״ב שם ר״ע אומר אם העמדת תלמידים הרבה בנערותך שלא תשב לך ותאמר דיי אלא העמד בזקנותך והרבה תלמוד תורה כי אינך יודע, ובמה״ג שם ר״ע אומר אם העמדת תלמידים הרבה בנערותך אל תנח ידך בזקנותך כי אינך יודע איזה כהן ראוי אם ראשונים אם אחרונים וכו׳: 3 שנים עשר וכו׳. במד׳ קהלת שם ור׳ עקיבא אומר שני אלפים (כ״ה בדפ״ר, ובד״ו שני עשר אלפים, ובד׳ קראקא ב׳ שנים עשר אלפים) תלמידים היו לי מגיבת ועד אנטיפטרם (כ״ה בדפ״ר וד״ו) וכולן מתו בחיי בין פסח לעצרת ובסוף העמידו לי שבעת ואלו הן ר׳ יהודה ור׳ נחמיה ור׳ מאיר ור׳ יוסי ור׳ שמעון בן יוחאי ור׳ אליעזר בנו של ר׳ יוסי הגלילי ור׳ יוחנן הסנדלר (ול״ג שם אית דאמ׳ וכו׳) אמר להם הראשונים לא מתו אלא מפני שהיתה עיניהם צרת בתורה זה לזה אתם לא תהיו כן מיד עמדו ומלאו כל ארץ ישראל תורה, וביבמות שם אמרו שנים עשר אלף זוגים תלמידים היו לו לר׳ עקיבא מגבת עד אנטיפרס וכולן מתו בפרק אחד מפני שלא נהגו כבוד זה לזה והיה העולם שמם עד שבא ר״ע אצל רבותינו שבדרום ושנאה להם ר׳ מאיר ור׳ יהודה ור׳ יוסי ור׳ שמעון ור׳ אלעזר בן שמוע והם הם העמידו תורה אותה שעה תנא כולם מתו מפסח ועד עצרת אמר רב חמא וכו׳ כולם מתו מיתה רעה מאי היא אמר רב נחמן אסכרה (ועי׳ פרויס ביבליש-תלמודישע מעדיצין צד 179), והן הן חמשה הזקנים שנמנו בסנהדרין י״ד א׳ שכמך ר׳ יהודה בן בבא, ושם רב אויא מוסיף אף ר׳ נחמיה ועי״ע בדה״ם צד 174, ומדוייקת הגי׳ שלפנינו מגבת ועד אנטיפטרים[1], ועוד הוזכרו אלו המקומות יחד במאמר ר׳ יוחנן בירוש׳ תעניות פ״ד ס״ט ב׳ מגבת ועד אנטיפרים ששים ריבוא עיירות היו וכו׳ ושם מגילה פ״א ע׳ א׳ אר״י מגבות ועד אנטיפרס וכו׳ (ועי״ע באותו המאמר באיכ״ר מ״ב פ׳ בלע וכו׳ ובשהש״ר פ׳ הנך יפה דודי ופ׳ נפת וכריש מדרש רות בפתיחה עצלה תפיל) ובסנהדרין צ״ד ב׳ בדקו מדן וכו׳ מגבת ועד אנטיפרס ולא מצאו תינוק ותינוקת איש ואשה שלא היו בקיאין בהלכות וכו׳ (ועי׳ במ״ח חלק ל״א צד 19 שירער ח״ב צד 156 קרויס צד 70), ובתנחומא שם מעשה בר׳ עקיבא שהיו לו שלש מאות תלמידים בנערותו ומתו כלם ואלולי שהעמיד שבעה תלמידים בזקנותו לא היה תלמיד שיהא קורא על שמו, ובתנחומא מ״ב שם מעשה בר״ע שהיו לו שלש מאות וכו׳ אלולי שהעמיד בזקנותו לא היה לו תלמיד אחד והיה קורא על עצמו בבקר זרע את זרעך: 9 ור׳ ינאי. וכ״ה עוד בשלשת כ״י, ויש לפקפק בזו הגי׳ שלא נמצא אמורא ר׳ ינאי

[1]) 'Αντιπατρίς.

בנים, ממי את למד, מאבינו אברהם שהיו לו בנים בנערותו ולקח אשה בזקנותו והעמיד בנים הה״ד ויוסף אברהם וגו׳ :

ד ויוסף אברהם ויקח אשה וגו׳ ר׳ יהודה אמר זו הגר, אמר ליה ר׳ נחמיה והא כת׳ ויוסף אברהם ויקח אשה, על פי הדיבר כמה דאת אמר ויוסף יי׳ דבר אלי עוד וגו׳ (ישעיה ח ה), אמר ליה והכתי׳ ושמה קטורה, אמר ליה שקיטרה מצוות ומעשים טובים, אמר ליה והכתי׳ ולבני הפילגשים אשר לאברהם (בראשית כה ו), אמר ליה פילגשם כת׳ אותה שישבה על הבאר ואמרה לחי העולמים ראה בעלבוני, אמר ר׳ ברכיה אף על גב דאמ׳ ותלך ותתע וגו׳ (שם כא יד) תאמר שנחשד עליה בריה תלמוד לומר ושמה קטורה כזה שהוא חותם גנזכה ומוציאה בחותמה:

3 ילקוט שם, ילק׳ דה״י כ׳ אלף ע״ג, תנחומא מ״ב שם סי׳ ח׳, תנחומא שם סי׳ ט׳, פדר״א פ״ל: 6 לעיל צד 457 וצד 654 :

1 ממי] פואבתי, וממי דג | מאבינו אברהם] וגכ, מאברהם אבינו א1, מאברהם דפא2תי | שהיו] אב, שהית דות, שלקח אשה והיו גי | ** בנערותו] ל׳ ל | ולקח לו ו | בנים ממנה א | הה״ד ל׳ גי | 2 וגו׳] ויקח וגו׳ י, ויקח אשה גת, ויקח . . ושמה קטורה א׳כ, ל׳ פוא2 | 3 * ויוסף — וגו׳ ו] ושמה קטורה דת, קטורה א2י, ל׳ לפא׳גכ | *ר׳ יהודה חתישי] רב לדאגכי (דה״י), ר׳ ו, רבנין פ | אומר וחתשי, אמרין פ זו הגר] קטורה ~ חש | לו כ | ר׳ נחמיא א2, רב נחמן י | והכתי׳ פא2בתרי | * ויוסף — אשה אי (שם)] ויוסף . . אשה ושמה קטורת ל׳, ויוסף אברהם גתש, ויוסף דפורי | 4 על] פוג, אמר ליה ~ ל׳ד, אמר לו ~ ת, א״ל ~ אי | ** פי] ל׳ ל | הדיבר (הדבר אי1, הדיבור ח, הדבור ת)] פוחאגי, ~ נשאה דת | עוד וגו׳] עוד לאמר גש, עוד דפותי (שם), עוד בדבר חזות א1, ל׳ י | 5 לו דת | והא כתיב י (שם) | לו ת | שקיטרה] פוחגב, שקטרה עי, שמוקטרת ד, שמקוטרת ת, מוקטרת א2, מקוטרת א1 | מצוות] ות, מצות דפאגבתשי | לו ת | והא כת׳ פיא1 | 6 הפלגשים נתי | פלגשם חי, פלגשים ג | אותה] פוחא1גבי1, בעודנו חי ~ דא2תר | 7 אפעלגב ו, אע״ג פאבתי, אעפ״י ע | דאמר א1, דאת אמר דפגתי, דתמר וכ, דכתי׳ א2ע | וגו׳] ו, במדבר עי, במדבר וגו׳ ד, במדבר באר שבע פאגבי (שם) | תימר ו | 8 בירית ו, ברייה ג, אדם חאב | קטורה] פחאגבעי, ~ מן קטר ד, מוקטר ת, קטו ראבנת (?) ו | כזה] דתמר ו | שחותם פ, שמניח א | גנזכה] ועת, גינזכה ח, גנזכה די (שם), גנזובא י, גנזיביה ש, גוזבה פ, גנוזה ג, גנזו א, זכה כ | ומוצאה חער2י, ומצאה א2, ומצאו א1 | כחותמה (חתמ אר2)] פיחאגבעיי, ~ קשורת וחתומה דת

שאומר בשם רשב״נ ועי׳ במכה״י ק״ד א׳, ומשובשת הגי׳ בר׳ (בר) ינאי, ובאדר״נ נו״א שם הוא התנא ר׳ דוסתאי בר׳ ינאי שאומר אם בכרת וזרעת ברביעת ראשונה וכו׳ ועי׳ באגה״ת ח״ב צד 385, ונר׳ שנכונה הגי׳ ר״ד בשם רשב״נ ועי׳ לעיל צד 445, ובתנחומא מ״ב שם ד״א א״ר דוסתאי אם נטלת אשת וילדה ומתה אל תשב לך בזקנותך חוץ מאשה למה כי אינך יודע אי זה יכשר ממי אתה למד מאברהם שבנערותו לא הוליד אלא אחד וכו׳, ובתנחומא שם ד״א בבקר זרע את זרעך א״ר יוסי אם לקחת אשה בבחורתך וילדה ומתה קח אשה אחרת בזקנותך כי אינך יודע וגו׳ וממי אתה למד וכו׳ שבנערותו לא הוליד אלא שנים וכו׳, ובמד׳ קהלת שם ר׳ כהן (כ״ה בדפ״ר וד״ו, ובד׳ קראקא ב׳ ר׳ נתן ועי׳ לעיל צד 44) פתר קרייה באשה אם לקחת אשה בנערותך לקח בזקנותך למה כי אינך יודע אי זה בנים מתקיימין לך אם של נערותך אם של זקנותך אם שניהם כאחד וכו׳ ועי׳ מ״ש לעיל בד״ה אם בא וכו׳ : 3 ר׳ יהודה. כן הגהתי כמו שהגי׳ בכי״ח וכי״ת ובפי׳ ב״ר בדפ״ר ובילקוט כאן, ובכי״ל הגי׳ רב וכ״ה בדפוסים ועוד ארבעה כ״י ובילקוט דה״י, וכבר הגיה בעל א״א ר׳ יהודה ועי׳ גם במ״כ, וכגי׳ כי״ו הועתק בלק״ט ר׳ אומר זו הגר, ובתנחומא מ״ב שם היא הגר היא קטורה דברי רבי ורבותינו אומרים אשה אחרת נטל מה טעמו של רבי היא הגר היא קטורה שכתיב ויצחק בא מבוא באר לחי רואי אותה שכתיב בה על כן קרא לבאר וכו׳ ובתנחומא שם ר׳ אומר היא הגר היא קטורת וכו׳ ורבותינו אומרים אשה אחרת לקח ומה טעם של רבי שאומר הגר היא קטורה שכתוב ביצחק ויצחק בא מבא באר לחי רואי אותה שכתוב בה ותקרא שם ה׳ הדובר אליה אתה אל ראי וכו׳ ועי׳ לעיל צד 654 ובמ״י שם בד״ה מן למיתי, ובמ׳ הגדול עמו׳ 375 נשתבש אמ׳ ר׳ סימון היא הגר היא קטורת וכו׳, ודרש זה שקטורה היא הגר איתא גם בפדר״א ובתר״י א׳ וב׳, וכהשיטה אשה אחרת לקח הדרש שהועתק בילק׳ איוב ר׳ תתק״ד בשם הילמדנו ושלש נשים נשא אברהם שרה בתו של שם קטורה בתו של יפת הגר בתו של חם, ובספר הישר ויוסף ויקח אשה אחרת לעת זקנתו ושמה קטורה מארץ כנען ותלד לו וכו׳ כל אלה משפחות בני קטורה הכנענית וכו׳ ועי׳ בעער לעבען אבראהאמס צד 199 : והא כת׳ ויוסף וכו׳. דמשמע שלקח עוד אשה אחרת ומשני על פי דיבר הקב״ה לקחה כד״א ויוסף יי׳ דבר וכו׳, והגי׳ הדיבר איתא גם בדפ״ר וד״ו ועי׳ במ״י לעיל צד 457 בד״ה לדיבר, ובדפוסי׳ נוסף נשאה כפי׳ ב״ר ועי׳ במ״י לעיל צד 484, ואולי טעם על פי הדיבר כמו שאיתא לעיל צד 472 ומלכי עמים ממנה יהיו וכו׳ מיכן דרש אברהם והחזיר את קטורה, ובפדר״א שם נדרש ולמה ויוסף אברהם אלא שפעם ראשונת היתה אשתו ועוד הוסיף לבא אליה: 5 והכת׳ ושמה קטורה. וא״כ מפורש שאינה הגר ומשני שקורא אותה קטורה שקיטרה שקישרה מצות ומע״ט לאגודה אחת, ובתנחומא שם ד״א למה נקרא שמה קטורה שנאים מעשיה כקטרת, ובפדר״א שם ושמה קטורה שהיתה מקוטרת מכל מיני בשמים ד״א קטורה שהיו מעשיה נאים כקטרת ד״א וכו׳ שקטרה מצוות ומעשים טובים, והגי׳ שקיטרה איתא עוד בחמשה כ״י, ובערוך ע׳ קטר ב׳ ובילקוט בשני המקומות שקטרה, ובלק״ט גורס ומפרש שקיטרה עצמה במצות ובמע״ט, ובתר״י א׳ מפרש קטורה דקטירא ליה מן שירויא ובתר״י ב׳ דהות אסירא ליה מן שירויה, וגם הירונימוס מביא זה הפירוש קטורה קשורה מכבר וכתב שמטעם זה שערו שקטורה היא הגר : והכת׳ ולבני הפילגשים. ומשמע שתי פילגשים היו לאברהם הגר וקטורה ומשני פילגשם כת׳ שלא היתה אלא אחת והיא קטורה היא הגר ודורש פילגשם כמו שפי׳ הרא״ם פילגש שם אותה שישבה שם על הבאר ואמרה לחי העולמים וכו׳ ועי׳ לעיל צד 457 וצד 654, ובפי׳ ב״ר כ״י גורס ומפרש בעודנו חי אותה שישבה וכו׳ בעודנו חי דריש, וכהגי׳ הנכונה איתא גם בילקוט דפ״ר וד״ו בשני המקומות פלגשם כתי׳ אותה וכו׳ ועת״נ, והדרש פילגשם חסר כת׳ יוד תנינא הוא נגד המסורה ועי׳ באור תורה ובמנחת שי (לפ׳ ולבני וכו׳ ושמות י״ב ז׳) ובתנ״ך הוצ׳ גינצבורג: 8 תלמוד לומר ושמה וכו׳. ור״ב דורש קטורה קשורה וחתומה כזה שהוא חותם גנזכה אוצר ומוציאה מתחת ידו

ריש לקיש בשם בר קפרא תוספתו של הקב"ה מרובה על העיקר, קין עיקר והבל על ידי שהוא לשו תוספת נולד הוא ושתי תאומותיו, יוסף עיקר ובינימין על ידי שהוא לשון תוספת הוא מעמיד עשר שני ובני בנימן בלע ובכר ואשבל גרא וגו' (שם מו כא), ער עיקר ושלה על ידי שהוא לשו תוספת הוא מעמיד עשרה בתי דינים ההיד בדברי הימים ובני שלה בן יהודה ער אבי לכו ולעדה אבי מרשה ומשפחות בית עבודת הבץ לבית אשבע וגו' (דה"א ד כא כב), עיק שנותיו של איוב לא היו אלא מאתים ועשר שנים וניתוסף לו מאה וארבעים שנה ההיד ויחי איוו אחרי זאת מאה וארבעים שנה (איוב מב טז), עיקר מלכותו שלחזקיהו לא היו אלא י"ד שנו וניתוסף לו ט"ו שנה דכתי' הנני מוסיף על ימיך חמש עשרה שנה (ישעיה לח ה), ישמעא

1 ילקוט ר' ק"ט, ילק' מלכים ר' כמ"ג, תנחומא מ"ב שם סי' י', דברים רבה סוף דברים (פ"א סי' י"ג): 2 לעי' לד 205 ולד 214: 3 ילק' דה"י ר' אלף ע"ד, ועי' מדרש רות פ"ב: 5 לעיל לד 615:

1 ריש — בשם] פי (מלכים), ר' שמעון בן לקיש בשם וגו', ריש לקיש אמר משום ב, ל' דאת | בר קפרא] ר"ש בן אלעזר א | לשון] פואגכ, ל' דתרי | 2 תוספת] פואגבי, ~ דכתיב ותוסף ללדת ד, דכת ותוסף .. את אחיו את הבל ת | *ושתי דפואגבתרי] ושני לי (שם) | תאומות י[1] (שם) | ובנימין דפאתי (שם) ובנימן וגי, ובינימן כ | שהוא לשון] פאכ, שהוא גי, לשון ן, שכתוב (שכתי ת) בו דת | הוא מעמיד] מעמיד י, העמיד י (שם) | עשרה בנים ת, י' בנים י (שם) | 3 בנימן] וגבי, בנימין דפאת | ובכר — *גרא וגו'] ובכר .. גרת וגו' ל, ובכר ואשבל וגו' את, ובכר וגו' דפ, ובכר גכ, וגו' וי | ער] ~ בן יהודת ת | לשון ל' גי | 4 הוא ל' כי | בדברי הימים ל' פוי | ובני] פואגבי, בני דת | שילה א[2]ג | * אבי — וגו' ד] אבי .. ומשפחות עבודת הבוץ .. אשבע וגו' א[1], אבי .. ומשפחות בית עבודת הבוץ .. אשביע ת, אבי .. ומשפחות עבודת בית הבוץ .. אשבע י (שם), אבי .. אבי מרשה וגו' י, אבי לכה ל, אבי וכו' פ, וגו' ן | 6 שנותיו] פאגבתי, שניו דן | מאתים ועשר שנים] פוגב, מאתים .. שנה א[1], ר"י שנים י, ר"י א[2], ק"י שנים י (שם), ע' (שבעים ד[1]ת) שנה דת | ונתוספו גי | מאה וארבעים] וא[1]גבתי (שם), מאה ומ' ד, ק"מ א[2]י | 7 ק' ומ' ד[1] ק"מ א[2]י | חזקיהו] פא[1]גתי, יחזקיהו ד, חזקיה ן[0]א[2]כי[1] (שם) | לא — אלא] לא היה אלא א[1]כ, ל' פו | י"ד] א[2]י ארבע עשרת דפוא[1]גכת | 8 ניתוסף א[2], ונתוספו גי | ט"ו] ד[1]אי, חמש עשרה פוגבת, חמשה עשר ד | הנני מוסיף] גבתי, .. יוסיף דפא, והוספתי ן | ט"ו י |

בחותמה, ובערוך שם הועתק אמר ר"ב אעפ"י דכתיב ותלך ותתע במדבר תאמר שנחשד וכו' ת"ל ושמה קטורה כזה שהוא חותם גנזכה ומוצאה בחותמה, ובפי' ב"ר מפרש ומוצאה וכו' שלא נבעלה לשום אדם, ומלת גנזכה שנמצאה כג' רק כאן בב"ר היא מל"מ גנזכיו (דה"א כ"ח י"א), ובדפ"ר וד"ו נשתבש גנזבה ועי' כל השיבושים בח"נ, ובמה"ג שם כזה שהוא חותם על גנזכו[1]) ומוצאו בחותמו, ובדפוסי' ניתוספו הפירושים ושמה קטורה מן קטר (כלו' מלא"ר קטר) כזה וכו' ומוציאה בחותמה, ובלק"ט מפרש ד"א קטורה תרגום קשורה שאע"פ שכתוב בה ותלך ותתע לא נחשדה על בריה אחרת חוץ מאברהם אלא חתומה כקנקן שהוא קשור וחתום, ובשכל טוב ושמה קטורה לשון קישור ולשון תרגום הוא כדכתיב ותקשר (בראשית ל"ח כ"ח) ותרגם וקטרת דאע"ג דכתיב בה ותלך וכו' תאמר שנחשד עליה בריה ת"ל ושמה קטורה קשורה כאדם שחותם גנזיו ומצאו בחותמו ודומה לדבר גן נעול מעין חתום (שה"ש ד' י"ב), ובתנחומא שם נוסף במאמר ר' אומר היא הגר וכו' ולמה נקרא שמה קטורה שהיתה קשורת כנוד: 1 ריש לקיש וכו'. בלק"ט ד"א ויוסף אברהם ר' שמעון בן לקיש בשם בר קפרא תוספתו של הקב"ה וכו', ובדפוסי' נשמט שם תאומר בשם ב"ק ועח"נ, ובמדרש הגדול עמו' 375 ר' שמעון בן לקיש משמא דרב ספרא תוספת ברכתו שלהקב"ה גדולה מברכתו תדע לך כמה יגע אברהם אבינו וכמה התפלל עד שנתן לו את יצחק ובזקנותו ניתן לו כל האכלוסין האלו וכו' וצ"ע: והבל וכו'. דכתיב ותוסף ללדת את אחיו את הבל ונולד הוא ושתי תאומותיו ועח"נ ולעיל צד 205 וצד 214 ובמ"י שם: 2 ובינימין. ובסמוך בכי"ל ובני בנימן בלע וכו' כמו שכתוב במקרא שם ועח"נ ולעיל צד 264 וצד 673 ובמ"י שם, ובנימין לשון תוספת שאמרה עליו רחל יסף י"י לי בן אחר (בראשית ל' כ"ד): 3 ער עיקר. שהיה הבכור ושלה וכו' לשון תוספת דכתיב והסף עוד ותלד בן ותקרא את שמו שלה וכו' (שם ל"ח ה'): 4 ובני שלה. וכ"ה ובני בשאר כ"י (חוץ מכי"ת) ובילקוט בשלשה המקומות, ובמקרא כתוב בני שלה: ער אבי לכה. מפרש בפי' ב"ר כ"י אב בית דין של לכה ולעדה אבי מרשה אב בית דין של מרשה וכו', וזהו הדרש שאיתא גם במדרש רות שם במאמר ר' סימון בשם ר' יהושע בן לוי ור' חמא אבוי דר' הושעיה בשם ר' לא נתן דברי הימים אלא להדרש הה"ד בני שלה וכו' ער אבי לכה אב בית דין של לכה ולעדה וכו' אב בית דין של מרשה ומשפחת בית עבודת הבוץ זו רחב הזונה וכו' וכן שם בהשיטה ר' שמואל בר נחמני פתר קראי בדור בני שלה וכו' ער וכו' אב בית דין של לכה ולעדה וכו' אב ב"ד של מרשה ומשפחת בית עבודת הבוץ זה דוד וכו', וכאן קשה הדרש הוא מעמיד עשרה בתי דינים לפי הפסוקים בדה"י שם ועי' גם בפי' מהרז"ו ובחי' הרד"ל, וגי' אחרת או הגהה בשכל טוב ושלה וכו' מעמיד שני בתי דינין: 5 עיקר שנותיו וכו'. המאמר קשה לפי הגי' שלפנינו בכי"ל ושאר כ"י (חוץ מכי"ת) ובילקוט כאן, ובמעין גנים איוב מ"ב ט"ז הועתק תוספת של הב"ה מרובה על העיקר עיקר שנותיו של איוב לא היו אלא שבעים שנה וניתוסף לו ק"מ שנה, ובפי' ב"ר כי"ט מפרש כאן ויחי איוב אחרי זאת וכו' מכלל שקודם לכן לא היו בעיקר שנותיו כי אם שבעים שנה חצין של מאה וארבעים וכו', ובפי' השני שבפי' ב"ר הנדפס שנותיו של איוב היו ר"י שנים ועיקר שנותיו לא היו אלא ע' שנה דכתי' ויוסף י"י את כל איוב למשנה (שם שם ז') ונתוספו לו ק"מ שנה דכתיב ויחי איוב וכו' מכלל שקודם ע' שנה היה עיקרו, ובשכל טוב הגי' עיקר שנות איוב ק"י שנה וכו' ועח"נ ולעיל צד 615 ובמ"י שם בד"ה ר' יוסי וכו': 7 אלא י"ד שנה. כדמפרש בפי' ב"ר כי"ט דכתיב ויהי בארבע עשרה שנה למלך חזקיהו עלה סנחריב (ישעיה ל"ו א') וכתיב בימים ההם חלה חזקיהו למות (שם ל"ח א') מכלל שלא היו עיקר וכו' אלא ארבע עשרה שנה: 8 הנני מוסיף. כ"ה בכי"ל ועוד בשלשה כ"י ובילקוט כאן ומלכים שם ובתנחומא מ"ב וברב"ר שם, וכן מתורגם בתרגום היוני ובת"י, ובמקרא כתוב בישעיה שם הנני יוסף ובמ"ב כ' ו' והספתי ועח"נ: ישמעאל

1) גַנְזַכוֹ.

עיקר ובני קטורה על ידי שהיו לשון תוספת ותלד לו את זמרן ואת יקשן וגו׳:

ב) ותלד לו את זמרן ואת יקשן אמי בר יחזקאל ורבנין אמי בר יחזקאל אמר זמרן ה שהיו מזמרים בעולם, יקשן שהיו מתקשין בעולם, ורבנין אמ׳ זמרן שהיו מזמרין בתוף לעבודה זרה, יוקשן שהיו מקישין בתוף לעבודה זרה:

ג) ויוקשן ילד את שבא ואת דדן ובני דדן היו אשורים ולטושים ולאומים ר׳ שמואל בר נחמן אמר אפעלגב דאינון מתרגמין ואמרין תגרין ואנפרין וראשי אומין כולהם ראשי אומות הם:

2 ילקוט כ׳ ק״ט, ילק׳ דה״י כ׳ תלף ע״ג, מדרש תהלים מ״ב ל״ב סי׳ י״ג: 5 ילק״ש כ ק״ט, ילק׳ דה״י שם:

1 על ידי ל׳ פ | שהיו] א[1], שהן דוגבי, שהם י (שם), שהוא א[2], ל׳ פ | לשון ל׳ פגי | ואת—וגו׳] וא[2], ואת יקשן א׳גכ, וגו׳ פי, ל׳ דת | 2 * ותלד — יקשן ח] ותלד .. זמרן ו, את יקשן ואת זמרן וגו׳ א[2], ל׳ לדפא[1]גבת | אמי — ורבנין] גי (דה״י), אמי (אמ׳ ו) .. ורבנן ואב, ל׳ דפת | אמי] אגבי (שם). אמ׳ ו, רמי דפת | בר יחזקאל ל׳ י (שם) | אומר י (שם) | את זמרן א | 3 יוקשן י, ואת יקשן א[1], ויקשן וכ | [5]שהיו] שהן ד | מתקשין בעולם] מקישין בתוף לע״ז א | * בתוף פוגבי] בתוף בתוף ל, ל׳ דחאת | 4 יקשן דחא׳ת׳ (שם), ויקשן ו[0]כי | מקישין] פו[0]חא[1]גי, מקשין ד, ־ים ת | לע״ז בתוף א[1] | 5 * ויוקשן — ולאומים] ויוקשן .. ואת דדן וגו׳ ל, ויקשן .. את שבא וגו׳ פו, ויקשן .. ואת דדן דגכתי, ובני .. אשירים ולטושים ולאומים א[1], ובני .. אשורם ולטושם ולאומם א[2] | 6 נחמני א[2]י (שם | אפעלגב] ו, אף על גב גי (שם). אע״ג דפאבתי[1] דהינון ו, דאנן א | מתרגמין ואמרין] פוגת, מתורגמין ואומ׳־י ד[1], מתרגמין י, מתרגמי׳ כ, מתרגמינן (מתרגמי׳ א[1]) ואמרין א, מתורגמינן ש, מתרגמי תרגומי י (שם) | תגרין] עברין ש, ענרין גי[1] | ואמפורין ע, ולומפרין ו, ולופרין פגכשי, לופרין ד, לופין ת, ולפרין א[1], ולפ־ין א[2] | ורישי עש | אומים א[2]ב | כולהם] פוכ, כולהון דגת, כולן א[1]י, כלם שי (שם), כלן א[2] | אומות הן דפאגכתשי, אומנותיהן ו |

עיקר: בלק״ט ישמעאל בן הגר הוא היה העיקר וכו׳ וע״י במ״י לעיל סי׳ ב׳ בד״ה כמו נוטע וכו׳, ולשון המאמרים בתנחומא מ״ב שם ויוסף אברהם ויקח אשה זש״ה והיה ראשיתך מצער ואחריתך ישגה מאד ר׳ שמעון בן לקיש בשם ר׳ אלעזר הקפר (והוא בר קפרא ועי׳ באגה״ת ח״ב צד 501) מכאן את למד שתוספתו של הקב״ה יותר מן העיקר אברהם מקדם לא הוליד אלא יצחק כשהוסיף לו הקב״ה הוסיף לו יותר שנאמר ותלד לו כן את מוצא באדם הראשון כי ילדת לקין ילדה ואח״כ ותוסף ללדת וכן את מוצא ברחל ילדה ליוסף ואמרה יוסף ה׳ לי בן אחר הוסיף לה בנימין ותומתו מנין כן זה לך בן אין כתיב כאן אלא כי גם זה לך בן (ועי׳ לקמן פפ״ב סי׳ ח׳) וכן את מוצא בחזקיהו המלך כל ימי מלכותו י״ד שנה וכשהוסיף לו הקב״ה הוסיף לו ט״ו שנה הנני מוסיף על ימיך וכשראו הנביאים שתוספתו של הקב״ה יתירה מן העיקר התחילו לברך את ישראל בתוספת משה אמר וכו׳ דוד אמר יוסף ה׳ עליכם וכו׳, ובדב״ר שם י״י אלהי אבותיכם וכו׳ ד״א למה ברכן בלשון תוספת שתוספתו של הקב״ה יתירה על העיקר בנוהג שבעולם אדם לוקח מחבירו ליטרא של בשר ואמר הוסיף לי כמה הוסיף לו אונקיא אבל הקב״ה תוספתו וכו׳ כיצד יצחק היה עיקר לאברהם ומה שהוסיף לו יותר מן העיקר שנ׳ ויוסף אברהם ויקח אשה וגו׳ יוסף היה עיקר לאמו בנימין שהיה תוספת מנין שנ׳ יוסף י״י לי וכו׳ מה כתיב ובני בנימין בלע ובכר ואשבל וגו׳ הרי יותר מיוסף חזקיה עיקר מלכותו י״ד שנה ומה שהוסיף לו הקב״ה יותר מן העיקר מנין שנ׳ הנני מוסיף על ימיך וכו׳ שתוספתו של הקב״ה יתירה על העיקר לפיכך ברכן בלשון תוספת: 2 אמי וכו׳. וכ״ה בכ״י שציינתי ובילק׳ דה״י שם אמי בר יחזקאל, ובמדרש תהלים מ״ב שם בר יחזקאל ורבנן חד אמר זמרן שהיו מזמרין בהם יקשן שהיו בני אדם קשין וחד אמר זמרן שהיו מזמרין לע״ז יקשן שהיו מקישין לעבודה זרה, ובמד׳ תהלים שנדפס מכבר שהיו מקישין בתוף וכו׳ והמאמר נשתבש שם ועי׳ בהערות רש״ב, ובפי׳ ב״ר מפרש שהיו מתקשין וכו׳ שהיו מוחזקין בעולם, וכתיבת יוקשן שהיו מקישין וכו׳ וכן בסמוך ויוקשן בוי״ו במקום קמץ חטף ועי׳ במ״י לעיל צד 33 בד״ה דוכים. והלשון מקישין בתוף כמו ותקיש וכו׳ בצלצל (תמיד פ״ז מ״ג): 6 דאינון וכו׳. שהמתורגמנין מתרגמין אשורים תגרין הולכי דרך מלשון ואשרו בדרך (משלי ט׳ ו׳) באשורי אחזה רגלי (איוב כ״ג י״א) ולטושים אנפרין (אמפורין) קודחי אש[1]) לוטשי כל חורש נחשת וברזל ולאומים ראשי אומין כמו ושני לאומים ממעיך יפרדו (בראשית כ״ה כ״ג) כולם ראשי אומות הם כמו מדין שבא דדן ושאר בני קטורה שהיו ראשי אילו האומות שנקראו על שמותם, והשמות אשורים וכו׳ אעפ״י שהן בלשון רבים כל אחד שם פרטי, וכמו שאילו המתורגמנין תרגמו איתא גם בתר״י א׳ תגרין ואמפורין ורישי אומין, וכן הביא בעל הערוך בע׳ תגר א׳ בשם תרג׳ ירושלמי והעיר וכן בב״ר ועי׳ גם בע׳ אמפורין, ובתר״י ב׳ מתורגם תגרין ורישי אומין כמו שמתורגם בתר״י א׳ לטש כל חרש נחשת וכו׳ (בראשית ד׳ כ״ב) אומן וכו׳, ובזו הגי׳ הובא התרגום ופירושו בפי׳ ב״ר כ״י שכתב שם בתרגום ירושלמי מפרש ובני דדן היו אשורים וכו׳ אשורים מאושרים בדרכים ולטושים לוטשי נחשת ובני דדן היו תגרים ואומנים (ואומנין) וראשי אומין (ובפי׳ הנדפס ורישי אומין), וגם הירונימוס כתב שתרגמו אשורים תגרים[2]) ולטושים לוטשי נחשת וברזל[3]) ולאומים ראשי אומין[4]), ובפי׳ לאומים הביא גם המלה העיקרית בל״י שהעתיק בל״ר, ואולי השתמשו גם המתורגמנין במלת פולרכין והועתק לפנינו ראשי אומין, ואפשר שגם מזו המלה נשתבש לופרין בהגי׳ תגרין ולופרין (לופרין) ורישי אומין שאיתא ברפוסי׳ ובכ״י שציינתי והשמיטו אמפורין והוסיפו ראשי אומין, והגי׳ לופרין איתא גם בשכל טוב ואין נ״ל שנשתבש בכל אילו הספרים לופרין מן אמפורין או מגי׳ המש־בשת ולומפרין, ובפי׳ השני שבפי׳ ב״ר שנדפס גורס ומפרש אע״ג דאינון מתורגמינן עברין ולופרין עברין תגרין ולופרין אומנין ורישי אומין ולא אותם הנזכרי׳ למעלה כלם ראשי אומו׳ הן, ובכי״ג ובילקוט דפ״ר ענרין וצ״ל ג״כ עברין ופי׳ עוברי דרך תגרין, והרמב״ן גורס אע״ג דאנן (כ״ה בד׳ נאפולי, ובשני דפוסים ישנים אחרים דאינון) מתרגמי׳ (מתרגמין) ואמרין תגרין ולפדין וראשי אומים כלם ראשי אומות וכו׳ וכתב והענין כמו שפירשתי כי היו המתרגמין עושים אשורים הגרין הולכי דרך והיו עושין מן לטושים אנשי רשע פניהם פני להבים בוערים כלפידים מן ללטוש את מחרשתו ואת אתו ילטוש עיניו לי ואמר ר׳ שמואל בר רב נחמן שאעפ״י שנהגו לתרגם כן אינם אלא ראשי אומות אין בהם שום תואר כלל וכו׳, וזו הגי׳ אע״ג דאנן וכו׳ ולפדין וכו׳ עי׳ גם בת״נ, ובת״א מתורגם למשירין ולשכונין ולנגון, ומפרש בפי׳ ב״ר כי״ט

1) ἔμπυρος. 2) negociatores. 3) aeris ferrique metalla cudentes. 4) φύλαρχοι i. e. principes multarum tribuum atque populorum.

ו ה) ויתן אברהם את כל אשר לו ליצחק ר׳ יהודה ור׳ נחמיה ורבנין ר׳ יהודה א׳ בכורה ר׳ נחמיה א׳ ברכה ורבנין אמ׳ קבורה ודיאתיקי ר׳ יהודה בר׳ סימון ור׳ ברכיה ור׳ לוי (אמ׳) 38d בשם ר׳ חמא ברי חנינה לא ברכו אלא מתנות נתן לו, למלך שהיה לו פרדס ומסרו לאריס והיו בו ב׳ אילנות כרוכים זה לזה חד שלסם חיים וחד שלסם המות, אמר אותו האריס אם משקה אני שלסם חיים זה שלסם המות חיי עימו ואם איני משקה זה שלסם המות היאך זה [שלסם חיים] חיי, חזר

1 ילקוט כ׳ ק״י, במדבר רבה פ״ד סי׳ ח׳, דברים רבה סדר זאת הברכה (פי״א סי׳ א׳). מדרש תהלים א׳ סי׳ ה׳:
3 פסיקתא פ׳ זאת הברכה (קצ״ט א׳), תנחומא מ״ב לך לך סי׳ ה׳ נשא סי׳ י״ז ברכה סי׳ א׳, תנחומא לך לך סי׳ ד׳ נשא סי׳ פ׳ ברכה סי׳ א׳, במדבר רבה פי״א סי׳ ב׳:

1 ר׳—ורבנין] א^{1}, ר׳ יהודה (יודה ן) ור׳ נחמיה (נחמיא א^{2}) ורבנן דא^{2}כת, ר׳ . . ורב נחמן ורבנין ג, ל׳ פ | יודה ן | אומר פחא^{1}גכתי, אמר דוא^{1}י | 2 ור׳ פוא^{1}גת | נחמיא א^{2} | * א׳] אמר דואגבת, אומר פי, ל׳ ל | *ודיאתיקי פואת] ודיאתקי ל, ודאתיקי ד, ודייתיקי כי, ודייתקי ח | ר׳ יהודה—בשם] ר׳ יהודה בר׳ סימון אמ׳ ר׳ יהודה ור׳ נחמיה ר׳ יהורה אמ׳ בכורה ור׳ (ר׳ כ) נחמיה אמ׳ ברכה ר׳ ברכיה ור׳ לוי בשם גכ, [ר׳ יהודה בר׳ סימון ר׳ יהודה ור׳ נחמיא ר׳ . . בכורה ור׳ נחמיא אמ׳ ברכה] ר׳ לוי בשם א^{2}, ר׳ יודה ור׳ נחמיה ר׳ יודה אם בכורה ר׳ נחמיה אמ׳ ברכה ר׳ ברכיה ר׳ לוי בשם ן, ר׳ ברכיה ור׳ לוי בשם פ, ר׳ לוי בשם א^{1}י, ל׳ דת | 3 חמא] לוי א^{2} בר׳ חנינה] ביר׳ חנינה ן, בר . . פ, בר (בר׳ כ) חנינא א^{1}גכי^{1}, ל׳ דא^{2}ת | *ברכו חגכי] בירכו פו, ברכו׳ ל, ברכות ד, ברכות נתן לו ת, ברכן א^{2}, בירכן א^{1} | נתן לו] נתן להם א, ל׳ ת | למלך] וא^{2}, משל ~ דפא^{1}גכתי | ** שהיה לו] שהיו ל | והיה פוי | לו א׳ | 4 שני פואגכתי, שתי די | קרובים חכ | זה לזה] אנכי, זה בזה פ, . . אצל זה ח, זה לזה (בזה ת) בכרך אחד דת, ל׳ ו | חד—וחד] פח, אחד . . ואחד דגכתי, א׳ . . וא׳ א, אחד שלשם . . ואחד ו | שלשם ן | כות ת, מוות ו | אותו ל׳ י | האריס] פא^{1}גכי, אריס דוא^{2}ת | אני משקה אי | ש׳] פת, זה ~ דוא^{1}גי, אותו ~ א^{2}כ | שם ן | 5 החיים כ | הרי זה א^{1}, אותו ח | שם ן | מות ת, מוות ן | חיין] פ, חי חגי, חייה כ, חייא ן, יחיה א, שותה דת | עימו] ו, עמו דפהאגכתי | * איני משקה דת] אינו . . ל, אין אני . . פוכי, אני מניחו א^{2}, אני מניח שלא לחשקות א^{1} | זה—המות] זה . . מות ת, זה . . שם מוות ן, שלסם המות כ, ל׳ א^{2} | היאך ל׳ פ | * שלסם חיים כת] של סם חיים דפחאי, שלשם חיים ו, ל׳ ל | חי דחאגתי, חייה כ, חייא ן, מת פ |

למשיריין כמו משירייתא מחנות לטושים כמו נטושים כמו וינטשו בעמק רפאים לשכונין שוכני אהלים ועי׳ בפירש״י עה״ת וברמב״ן, ורשב״נ לא כיוני לאיזה תרגום שהיה לפניו בכתב אלא לתרגום הפסוק דאינון מתרגמין ואמרין וכו׳ ועי׳ במ״ח חלק ג׳ צד 385 חלק ל״ז צד 433 חלק מ׳ צד 403 חלק מ״א צד 348, ראהמער דיא העברעאישען טראדיטיאנען וכו׳ צד 39, אגה״א ח״א צד 503: 1 ר״י ור״נ וכו׳. נר׳ שדייקו שאי אפשר לפרש הפסוק כפשוטו שנתן אברהם את כל אשר לו ליצחק שהרי גם לבני הפילגשים נתן אברהם מתנות ודרשו את כל אשר לו מה שהיה לו סגולת כל הדברים ר״י אומר בכורת כלו׳ הבכורה והכהונה וכמו שמפרש בדב״ר שם ויתן אברהם וכו׳ ומה נתן לו וכו׳ ר״י אומר בכורה נתן לו כענין שנאמר וימכור את בכורתו ליעקב וכו׳, ובבמ״ר שם בדפ״ר וד״ו מתחלת ברייתו של עולם אדה״ר היה בכורו של עולם וכיון שקירב קרבנו וכו׳ לבש בגדי כהונה גדולה שנ׳ ויעש וכו׳ כתנות עור וכו׳ בגדי שבח היו והיו הבכורות משתמשין בהם כיון שמת אדם מסרן לשת וכו׳ מת נח ומסרן לשם וכו׳ מת שם ומסרם לאברהם וכי אברהם היה בכור אלא מפני שהיה צדיק נמסרה לו הבכורה וקירב שנ׳ ויעלהו לעולה וכו׳ מת אברהם ומסרת ליצחק עמד יצחק ומסרה ליעקב וכו׳ ועי׳ במ״י לעיל צד 197 ובפי׳ מהרז״ו, ואין נ״ל לפרש במאמר ר״י בכורה להיות בכור לנחלה כמו שפי׳ במ״כ, ואגדה אחרת בהסיפור למטה סי׳ ז׳ באו וכו׳ ליעור על ישראל על הבכורה וכו׳, ור״נ אמר ברכה ובדב״ר שם ר״נ אמר ברכה נתן לו כענין שנאמר ויתן לך האלהים וכו׳ ובמדרש תהלים מ״ב שם את מוצא שבתחילה היה מברך הקב״ה את עולמו שנ׳ ויברך אותם אלהים כיון שעמד נח וכו׳ עמד אברהם ובירכו שנ׳ וה׳ ברך את אברהם בכל מהו והיה ברכה אמר ר׳ נחמיה שמסר לו את הברכה שאמר לו עד כאן הייתי זקוק לברך את עולמי מכאן ואילך הרי הברכות מסורות לך ולמאן דאהני לך לברכה בריך כיון שעמד יצחק מה כתיב ויתן אברהם את כל אשר לו ליצחק ר״י ור״נ ורבנין ר״י אומר זהו בכורה ר״נ אמר זה ברכה ועי׳ לעיל צד 376 ובמ״י שם, ורבנין אמ׳ קבורה ודיאתיקי ופי׳ קבורה שיהא הוא לבדו נקבר במערת המכפלה ולא יתייחד ישמעאל עמו בקבורה, ודיאתיקי שטר מתנה ועי׳ לעיל צד 637, וני׳ שכוונו שנתן לו שטר המערה שלא יתעוררו בני ישמעאל ומבקשים לקבור את אביהם במערה, וכמו כן הדרש בהשיטה חדשה נפתלי אילה ש׳וחה מלמד שקפץ במצרים כאיל והביא שטר המערה לקבור את אביו וכו׳ ועי׳ בנוסחת הדפוסים לקמן פצ״ח סי׳ י״ז וסוטה י״ג א׳ ועי״ע בס׳ הישר פ׳ חיי שרה, וגם במדרש תהלים שם ורבנין אמרי זה קבורה ודייתיקי, ובשכל טוב הביא פירוש המאמר ויתן וכו׳ זו מערת המכפלה והדייתקי, ובפירש״י עה״ת גורס ומפרש א״ר נחמיה ברכה דיאתיקי (דיאתיקי וברכה) שאמר לו הקב״ה לאברהם והיה ברכה הברכות מסורות בידך לברך את מי שתרצה ואברהם מסרן ליצחק וצע״ג: 2 ר׳ יהודה בר׳ סימון וכו׳. כ״ה בכי״ל, וטעם הגי׳ ריב״ס ור״ב אמרו בשם ר׳ לוי שאומר בשם רחב״ח ועי׳ לעיל צד 529 ובאגה״א ח״ב צד 300 וח״ג צד 163 וצד 348, ובמ׳ תהלים לא הועתקו שמות האומרים בשם ר׳ לוי, ובדפוסי׳ וכי״ת איתא רק ר׳ חמא אמר לא ברכות וכו׳ (ובכי״ל כתוב לא ברכו׳ והגהתי לא ברכו ועח״נ, ופי׳ מתנות נתן לו נכסים ומתנות מרובה ממתנות שנתן לבני הפילגשים), וכפי הגי׳ שבכי״ג וכי״כ משמע שריב״ס אמר שלא נחלקו ר״י ור״נ ורבנין אלא ר״י ור״נ ר״י אמ׳ בכורה וכו׳, ובכי״א ב׳ הושלמה זו הגי׳ בגליון בכתב הספר, ובכי״ו ג׳ תחלה ר״י ור״נ ורבנן וכו׳ ואח״כ ר״י ור״נ ר״י אמ׳ בכורה וכו׳, וגם בדב״ר שם הגי׳ ר״י ור״נ ר״י אומר בכורה וכו׳, ובלק״ט הועתק ר״י אומר זו גבורה ר״נ אמר זו ברכה. ועיי״ש

ואמר אני ארים עביד אנא ומה דהני למרית דפרדיסא למעבד ביה יעביד, כך אמר אברהם אם מברך אני את יצחק עכשיו בני ישמעאל ובני קטורה בכלל, ואם אין אני מברך בני ישמעאל ובני קטורה היאך אברך את יצחק, חזר ואמר אני בשר עביד אנא ומה שהקב"ה רוצה לעשות בעולמו יעשה, כיון שמת אבינו אברהם נגלה הקב"ה על יצחק וברכו הה"ד ויהי אחרי מות אברהם ויברך אלהים את יצחק בנו (בראשית כה יא):

1 אני — אנא] אגכ, אנא.. אנא פ, אנה.. עבור אנה ן, אנא ארים אנא י, אנא ארים ח, אני (אנא דת) ארים עביד אנא עריסותי ל°דת | ומה] חא², מה א¹ג׳, אלא מה וכ, אלא פ, ומאי דת | דהני] והאגבי׳, דמהני פ, דהאני ד, דאהני ת | למריה] פחגתי, לה למרת ן, למארית דכ, למרי א | * דפרדיסא דפוגבת] דפרדיס׳ ל, דפרדסא א¹י¹ | למעבד ביה] פא², למיעבד ביה ג, .. בה ח, מעבוד בה ן, למעבדיניה כ, למעבד תי, למיעבד ד | יעביד] ח, יעבד וג, יעביד (יעבד י) לית דתי, עביד כ, ליעביד א, יעשה פ | אני מברך א² | 2 עכשו פי, חרי א | בני ל׳ תי | * אין אני אבתי] אין אנא ד, איני פ, אין לג | בני] את בני א², ל׳ תי | 3 היאך] פואגבי, היך ד, איך ת | אביך] י, אני מברך דפואגבת | אני — אנא] אנא.. עביד אנא כ, אנא בשר אנא עביד ג, אנה בשר עבור ן, אנא בשר ודם עביד אנא פ, בשר ודם אנא עביד אנא דידי א, אני בשר ודם חיום כאן ומחר בקבר כבר עביד אנא דידי ל°, בשר ודם אני אני (ודם אני ת) היום.. בקבר כבר עבירת (עבדת ת) אנא דידי דת, ארים אנא י, ל׳ ח | ומה] א, מה וחב. אלא מה גי, (אלא מהקב"ה פ), מיכאן (מכאן ת) ואיל׳ך מה דת | חפץ לעשות פ, עושה גי | 4 אבינו אברהם] וכתי, אברהם אבינו דאג, אברהם פ | °נגלה] גלה ד | עליו הקב"ה א¹ | על יצחק בנו ואבי | וברכו] פאגבי, ובירכו דות. ** אלהים — בנו] וגו׳ ל |

בהערות רש"ב: 1 עביד אנא וכו'. אעבוד אני ואשלים זמני ומה שרוצה בעל הפרדס לעשות בו יעשה, ובכי"ל כתוב עבוד ונקוד[1], וכן בסמוך חזר ואמר אני בשר (כלו' ימי עוברים) עבד[2] אנא ומה שהקב"ה רוצה וכו' (ובהעתק שלפני נר' שהיה כתוב בכי"ל בשתי הפעמים אלא מה ונמחקה מלת אלא והוגה ומה ועח"נ), ובגי' זו העיקרית בכי"ל ובכ"י שציינתי סגנון הלשון בנמשל כמו במשל, וטעם עביד אנא במשל ולא אשקה ובנמשל עביד אנא ולא אברך, והגי' בשר איתא גם בכי"ו וכי"ג וכי"כ ואין נ"ל שהוא ט"ס ושצ"ל בשר ודם, וכבר נמצא בל"מ בשר בהוראה זו כמו מה יעשה בשר לי (תהלים נ"ו ה') ויזכר כי בשר המה (שם ע"ח ל"ט), ובשכל טוב כ"ה י"א גורס ומפרש אני בשר ודם עובר וכו' אני הולך לבית עולמי וכו', ובקצת סגנון אחר המאמר במ' תהלים מ"ב שם ר' לוי בשם ר' חמא אמר לא בירכו אלא מתנות נתן לו ולמה לא בירכו משל למלך שהיה לו פרדס וכו' והיו לו מיני אילנות כרוכין זה על זה אחד וכו' ואחד וכו' אמר האריס אם אני משקה את סם חיים יבא סם המות יחיה עמו (ובמד' תהלים שנדפס מכבר את של סם חיים של סם המות יהיה עכו) ואם איני משקהו היאך זה של סם חיים יחיה (חי) אמר האריס (חזר ואמר אותו אריס) לשנה אני משלים אריסותי והולך לי מה דהני ליה (ומה דאהנייה) למריה דפרדס יעביד (דפרדיסא עביד) כך אמר אברהם אם אברך את יצחק עכשיו בני ישמעאל וכו' מתברכין עמו ואם איני אברך וכו' חזר ואמר אני (אנא) בשר ודם היום כאן ומחר בקבר ומה שהקב"ה רוצה לעשות (ומאי דבעי למעבד) בעולמו יעשה כיון שמת אברהם עלה (נגלה) הקב"ה על יצחק וברכו שנ' ויהי אחרי מות אברהם וכו' וכן יעקב וכו'. והמשל נמצא גם בתנחומא מ"ב ותנחומא לך לך בדרש והיה ברכה ושם פ' נשא ובבמ"ר פי"א בדרש כה תברכו ובפסיקתא ובמדרשי תנחומא פ' וזאת הברכה בפתיחה רבות בנות וכו', ובכל אילו המקומות דרשו כשיטת רחב"ח שלא בירכו ועיי"ש ובתר"י א' כ"ה א', והגי' בתנחומא מ"ב נשא שם מלה"ד למלך וכו' נתנו לאריס והיה בתוך אותו פרדס אילן אחד של סם חיים ואילן אחד של סם המות מורכב על גביו אמר האריס אם אני משקה אילן של סם חיים אילן של סם המות שותה אמר האריס אני אעבוד ואשלים זמני ומה שהמלך רוצה לעשות בפרדיסו יעשה המלך זה הקב"ה והפרדס זה העולם מסרו הקב"ה לאברהם א"ל והיה ברכה מה עשה אברהם היו לו שני בנים אחד צדיק ואחד רשע ישמעאל ויצחק אמר אברהם אם אברך את יצחק ישמעאל מבקש שאברכנו והוא רשע אלא אני בשר ודם כשאפטר מן העולם הקב"ה יעשה רצונו כשנפטר אברהם נגלה הקב"ה על יצחק ובירכו שנ' ויהי אחרי וכו' ועי' בבמ"ר ושם הגי' בדפ"ר אמר האריס אני אעבור ואשלים ומה שהמלך וכו' אמר אברהם וכו' אלא אעבוד אני בשר ודם אני מה שאפשר (וצ"ל כשאפטר) מן העולם מה שהקב"ה חפץ לעשות בעולמו יעשה כשנפטר וכו', ובתנחומא נשא שם המשל מקוטע לפנינו ועי' בהערות רש"ב, ובתנחומא מ"ב לך לך שם מלה"ד למלך בשר ודם שהיה לו פרדס ונתנו לאריס שיהא משמרו והיה בתוך הפרדס אילן של סם המות ואילן של סם חיים דבוקים זה לזה אמר האריס מה אעשה להשקות את זה ולהניח את זה איני יכול אלא הריני מניחן עד שיבא בעל הפרדס ומה שהוא יודע יעשה (ובתנחומא לך לך שם להשקות אילן של חיים ולהניח את זה אי אפשר שסם שזה שותה זה מניק ממנו אלא אניח אותם עד שיבא וכו' ומה שירצה יעשה) כך אמר אברהם אם אני מברך ליצחק יעקב ועשו יעמדו ממנו אלא הריני מניחו עד שירצה הקב"ה ויברכו כיון שנסתלקו אברהם ויצחק בירך הקב"ה ליעקב בעצמו וכו', ועוד בסגנון אחר בפסיקתא שם למה היה אברהם דומה לפני הקב"ה לבעל הבית שהיה לו כרם ונתנו לאריס והיה בו באותו כרם אילן של סם חיים והיה מודלה על גב אילן של סם המות אמר אם אני עודר בכרם זו הרי זו אילן של סם המות מתגדל עמו ואם איני עודר בכרם זו הרי אילן של סם חיים מת אלא אמר אריס אני אגלגל בכרם הזו שבעל הבית יודע בברמו אם עודר בו אם לאו אף כך אמר אברהם אם אני קובע ברכה ביצחק מיד עשו מתברך ואם אין אני קובע בו ברכה הרי יעקב ראוי לברכה אלא אני אין לי אלא ימים של מנין למחר הרי הברכות חוזרות לבעליהן כיון שבא יעקב אבינו וכו' ועי' בתנרומא מ"ב ותנחומא ברכה שם, ובפי' ב"ר כ"י גורס ומפרש במאמר שלפנינו כרוכים זה לזה בכרך אחד וכל אחד ואחד יונק מחבירו אם משקה אני וכו' עביד אנא אריסותי ואשמרנו (ואשמרם) כארים אך לא אשקם וכו' ישמעאל ובני קטורה בכלל שאף הן יבקשו ממני לברכם והיאך אני יכול לברך אחד ולהניח אותם חזר ואמר בשר ודם אני היום כאן ומחר בקבר כבר עביד אני דידי כלומר כבר הולדתים מכאן ואילך מה שהקב"ה רוצה וכו', וכפי פירוש זה הוגה בכי"ל ביני שיטי בכתב אחר עביד אנא אריסותי וכו' אני בשר ודם היום כאן ומחר בקבר

1) עֲבוֹד. 2) עֲבַד.

ז ו) ולבני הפילגשים אשר לאברהם נתן אברהם מתנות בימי אלכסנדרוס מקרון באו בני ישמעאל ליעור על ישראל על הבכורה ובאו עימהם שתי משפחות רעות כנעניים ומצריים, אמרו מי הולך ודן עימהם, אמ׳ גביעה בן קוסם אני הולך ודן עימהם, אמרו לו הזהר שלא תחליט את ארץ ישראל להם, אמר אני הולך ודן עמהם, אם נצחתי אותן מוטב, אם לאו הרי אתם אומרים מה היה הגביע הזה שייעור עלינו, הלך ודן עמהם, אמר להן אלכסנדרוס מקרון מי תובע מיד מי, אמרו ישמעאלים אנו תובעין ומתורתם אנו באים עליהן כי את הבכור בן השנואה יכיר וגו׳ (דברים כא יז) וישמעאל בכור הוא, אמר לו גביעה בן קוסם אדוני המלך אין אדם עושה בבניו מה שירצה, אמר לו הן, והא כתי׳ ויתן אברהם את כל אשר לו ליצחק, אמ׳ ואיכן הוא לוקטור, אמר לו ולבני

1 ילקוט שם, מגילת תענית פ״ג, סנהדרין צ״א א׳ : 7 עי׳ בבא בתרא פ״ח מ״ה : 8 עי׳ תנחומא מ״ב כט סי׳ ב׳, תנחומא שם סי׳ י״ד :

1 הפילגשים] פואכ, הפלגשים דגתי | * אשר — מתנות פחאכ] אשר לאברהם וגו׳ לו, אשר לאברהם גת, וגו׳ ד | אלסכנדרוס ו[1], אליסכנדרוס א[1] | מקרון] מוקדון חי, ל׳ א | 2 ליעור] פחג, לעור ו, לעורר דא׳כתי, להעיר א[2] | על] עם וחי | באו א | עמהם דפואת, עמהן גי (וכן בסמוך) | כנעניים] ד[1]גכ, ־נים דפותי[1], מצרים א | ומצריים] וגבי[1], ־ריים דפת, וכנען א | 3 ילך ודן פ, דן א | אמר להם א | גביעא ע | בר ו | קיסם א[1], קסם א[2] | אלך א | עמהם דוא, עמהן גי | את — להם] וגכ, להן את ארץ ישראל ש, את.. ישראל פי, להם את הארץ דת, את הארץ ח, ל׳ א[2] | 4 אמר להם פא[2]כ | אני — עמהם] אני.. עמהן י, הרי אני.. עמהם ו, אני אלך.. עמהם פ, ל׳ א[2] | אני נוצח א, נוצח אני י | אותן ל׳ י | מוטב] פא, הרי ~ דוגכתי | ואם | הרין] א[1]גבי, ל׳ דפוא[2]ת | * אומרים דא׳כתי] א׳ ל, אומ׳ פו | מה היה] פ, מי היה ו, מה דחאגכתרי | 5 הגביע] פוחאגכבי, גביעה ר, בן גביעה ש, הגרוע דת | *הזה (זה ר[2]) ל׳ ל | שיעור דוחגתרי[1], שיעורר כ, שיעיר ב | שיעיד אר[2], שייעד פ, שיועד ו[1] | אלסכנדרוס א[1] | מקרון] מוקדון תי, ל׳ פאכ | ביד וח, את א | 6 הישמעאלים אכ, בני ישמעאל ת, ישמעאל פי | תובעין] פ, תובעים (תובעין א[2]) מידן דא[2]תי, .. מידם א[1]כ, תובעים (תובעין נ) בידם וח | כי] כת׳ ~ פגכת, כתוב ~ ו, כתי׳ ~ די, שנא׳ ~ א | וגו׳] פו, לתת לו פי שנים א[2]כתי, לתת.. שנים וגו׳ ג, ל׳ דא[1] | 7 וישמעאל] וישמעאל אבי׳ ג, ל׳ כ | בכור הוא] בדין (כדין נ) הוא שיטול פי שנים פחאגי, בדין שיטול.. שנים דת, דין הוא.. לפי שנים ו, ל׳ כ | קיסם וא[1]ת, קסם א[2] | אדני וגכי | בבניו — שירצה] מה שהוא רוצה בבניו א[2], מה שהוא רוצה (שרוצה ח) בין (בן ו) בניו וחא[1]ג, מה שהוא.. לבניו דת, מה.. מבניו פ, מה.. מן בניו כ, חפצו בין בניו י | אמר — הן] פגכת, אמר.. הין דוהש, אמר ליה הן ו[1], ל׳ א | 8 והא כתי׳ א׳ש, אמ׳ לה והא כתיב ו, א״ל (אמ׳ לו ג) והכתי׳ דא[2]ג, א׳ לו הא כתיב פ, אמ׳.. הכת׳ כ, ואמר ליה והכתי׳ ו[1] | אמ׳] א׳ (אמ׳ ג) לו פג, אמר ליה ו[1], אמ׳ לה ו, א״ל א, אמרו לו דתר, ל׳ כ | ואיכן הוא] פוחכע, והיכן הוא אגי, והיכן דת | לוקטור] חכע, לו קטור ג, לוקא טור ו, ליקטול א[1], שטר שילוח שחילק בין בניו דת, נותן לבני קטורה י ל׳ פא[?] | ליה ו[1], לה ו, להם תר |

כבר עביד אנא דידי וכו׳ וכ״ה בדפוסי׳ וכי״ת ושם נשתבש כבר עבידת (עכדת) אנא דידי וכו׳, ועוד נוסף שם כנ״ל מפי׳ ב״ר כרוכים וכו׳ בכרך אחד וכן מיכאן (מכאן) ואילך מה שהקב״ה רוצה וכו׳ ועי׳ במ״י לעיל צד 484, ואינה נכונה הגי׳ כבר עביד אני וכו׳ ופירושה כבר הולדתים, אבן הגי׳ היום כאן וכו׳ איתא גם במ׳ תהלים כמו שהעתקתי ועי׳ ברכות כ״ח ב׳ ובמ״י לעיל צד 556, ונר׳ שכבר הוסיפו כן במ׳ תהלים לפרש גי׳ העיקרית בב״ר וליתא בשאר הנוסחאות: 1 בימי וכו׳. זה הסיפור הובא בסגנון אחר בסנהדרין שם בפירוש הברייתא בעשרים וארבעה בניסן (ובילקוט שם הגי׳ בכ״ה בניסן, ובמנוה״מ סי׳ קמ״א בעשרים ותמניא בניסן) איתנטילו (בילק׳ איתנטול) דימוסנאי מיהודה ומירושלים, ושם מסופר הענין בשלשה מאורעות כשבאו בני אפריקיא (אפריקי) לדון עם ישראל לפני אלכסנדרוס מוקדון אמרו לו ארץ כנען שלנו היא וכו׳ שוב פעם אחת באו בני מצרים לדון עם ישראל לפני וכו׳ ושוב פעם אחת באו בני ישמעאל ובני קטורה לדון לפני וכו׳, ובמגילת תענית פ״ג (בהוצ׳ נייבויער בסדר החכמים וקורות הימים ח״ב צד 6) איתא בשבעה עשר בסיון אחידת מגדל ציר וכו׳ בעשרים ותמשה ביה אתנטילו וכו׳ ועיי״ש בח״נ, ושם ניתוספו המאמרים שהן סיפור מאורע אחד בסדר שלפנינו וכסגנון מעורבב מסנהדרין שם ומב״ר כאן ובשינויים שונים, ועוד שם הסיפור השני שלפנינו ביקש לעלות לירושלם וכו׳ ועי׳ גרעץ קורות היהודים ח״ג מהדורא ה׳ צד 560 וצד 573 ובמאמר ידידי ר״מ בראנן במ״ח חלק כ״ה צד 445, ומדוייקת הגי׳ אלכסנדרוס מקדון[1]) וכ״ה גם בדפ״ר וד״ו ולעיל צד 401 ועי״ע בד״ס סנהדרין, ושם נסמן גם הגי׳ אלסכנדרוס ועח״נ: 2 ליעור. לעורר, ובסמוך גם בדפ״ר וד״ו שיעור ועח״נ, ובד׳ ווילנא בשיבוש שיעמיד: 3 גביעה. גבן היה, וכן בסמוך מה היה הגביע וכו׳ ובסוף המאמר אני משווה לך גבהותך (גביעתך) כלו׳ חטוטרתך, ותר״י ב׳ או גבן (ויקרא כ״א כ׳) או דגבינוי חפין עינוי וכו׳ או דגביה ס״א דגביע ועי׳ בערוך ע׳ גבן ב׳ וע׳ גביע ובראב״ע ויקרא שם: שלא תחליט. שלא תגרום שתפול להם הארץ לצמיתות: 7 אין אדם עושה וכו׳. במשנה ב״ב שם האומר איש פלוני בני בכור לא יטול פי שנים איש פלוני בני לא יירש עם אחיו לא אמר כלום שהתנה על מה שכתוב בתורה המחלק נכסיו לבניו על פיו ריבה לאחד ומיעט לאחד והשוה להן את הבכור דבריו קיימין וכו׳ ופי׳ רשב״ם בגמרא שם קכ״ו ב׳ שיש כח באדם ליתן ממונו במתנה לכל מי שירצה וכו׳, וכאן כתוב ג״כ ויתן אברהם וכו׳ משום מתנה, ואמרו המחלק וכו׳ על פיו במצווה מחמת מיתה ושכיב מרע דבריו ככתובים ומסורים וכן בבריא אם אמר בלשון מתנה ובקנין, ובמ׳ הגדול עמו׳ 378 הועתק לפי הענין תנן התם המחלק נכסיו לבניו בחייו ריבה לאחד וכו׳ והשוה להן את הבכור מה שעשה עשוי והוא שאמר משום מתנה וכו׳ ומפרש וכך עשה אברהם אבינו ריבה ומיעט ונתן הכל בלשון מתנה דכת׳ נתן אברהם מתנות: 8 והא כת׳ ויתן. בכי״ל ל״ג א״ל וכן בסמוך והכת׳ עבד עבדים וכו׳ ועי׳ לעיל צד 215 ובמ״י שם בד״ה והרי וכו׳: ואיכן הוא וכו׳. כלו׳ שחלק ג״כ

[1]) *Μακεδών*.

הפילגשים וגו׳ ונסתלקו בבושת פנים: אמרו כנעניים מתורתם אנו למרין ובאין עליהן, בכל מקום כת׳ ארץ כנען, יתנו לנו את ארצינו, אמר לו אדוני המלך אין אדם עושה מה שרוצה בעבדו, אמר לו הין, והכת׳ עבד עבדים יהיה לאחיו (בראשית ט כה) עתה הם עבדינו, וברחו ונסתלקו בבושת פנים: אמרו מצרים מתורתן אנו למירין ובאים עליהם ששים ריבוא בני אדם יצאו מאצלינו טעונים כלי כסף וזהב דכתי׳ וינצלו את מצרים (שמות יב לו), יתנו לנו את זהבינו ואת כספינו, אמר לו

1 הפילגשים תי | וגו] אשר לאברהם וגו׳ פו, אשר.. נתן אברהם מתנות דאכתי | ונסתלקו משם | בבשת פנים א[1]כי, בפחי נפש פ | כנענים גת, כנען פא | למרין ובאין] באין וא[1]גי, באים דפא[2]כת | בכל מקום ל׳ א | 2 כת׳] פגכת, כתוב ו, כתי׳ די, שנא׳ א | ארץ כנען] כ, ארץ כנען ארץ כנען גי[1], ארץ.. אר׳ כנען ן, ארץ.. ארצה כנען ת, ארצה.. ארץ כנען ד, ארץ כנען לגבולותיה פ, ארץ כנען הארץ שלנו היא א | תנו אכ | את ארצנו פא, ארצנו י | אמר לו] פגכ, אמר ליה י[1], א״ל א, אמר ליה (אמ׳ לו ן, א״ל די[1]) גביעה בן קוסם דן, אמ׳ להם.. קיסם ת | אדני פוכי, אדונינו ג | מה שהוא רוצה (חפץ פ) בעבדו פוגכי, לעבדו (בעברו א) מה שהוא רוצה דאת | 3 ליה א׳י[1] | הן פאגכי | והכת׳] ג, אמ׳ לו והכת׳ פ, א״ל והכתי׳ א[3], אמר ליה והכתיב י, א״ל והא כתיב א[1], אמ׳ לה והא כת׳ ן, אמ׳ לו הכת׳ כ, אמר מה כתי׳ ד, אמר.. כת ת | עבר — לאחיו] ארור כנען עבד.. לאחיו כת, ארור.. עבדים וגו׳ ד, ויאמר ארור.. לאחיו פאגי, ויאמר.. כנען וגו׳ ן | עתה — עבדינו] הרי הארץ שלנו והם (והן א[2]גי, ואתם ת) עבדים לאדוני (לאדני פו, לאדונינו גי) המלך דפואגתי | וברחו ל׳ | ונסתלקו] א[2]י, ונסתלקו (נסתלקו פ) משם דפוא[1]גכתי | בבשת פנים א[1]כ, בפחי נפש פ | 4 מצריים וגכי | * למירין — עליהם ל[0]] באים עליהם דפכת באין עליהן וג, באין עליהם א׳, ל׳ ל | ס׳ ד[1]א[2] | ריבוא] גי, רבוא דפואכת | בני אדם ל׳ תי | מאצלינו] מארצנו ח׳, מארצינו גת | 5 כלי ל׳ פא׳ | וזהב] פא[1], וכלי זהב דוא[2]גתי | תנו אכ | את כספינו (כספני כ) ואת זהבינו דוכת, את כספנו (כספינו ג) ואת זהבנו פאג, כספנו וזהבנו י | לו] להם א׳ת, ל׳ ח |

לבני הפילגשים שאם נתן הכל ליצחק ולא שייר במתנתו כלום אין מתנתו מתנה ועי׳ במ״כ ועי״ע בב״ב קל״א ב׳ וקל״ג ב׳, וחגי׳ ואיכן חוא לוקטור איתא גם בערוך ע׳ גט ועת״נ, וקשה לפרש המלה הזרה, ובילקוט השמיטה וכתב במקומה והיכן הוא נותן לבני קטורה, ובפי׳ כ״ר כ״י מפרש אמרו לו והיכן שטר שילוח שחלק בין בניו אמר להם וכו׳, ומשם נובע׳ חגי׳ בדפוסי׳ וכי״ת, ובמו״ע שם פי׳ לקטור[1]) מצוה מחמת מיתה לתת מתנה וצ״ע ואינו מדויק מחמת מיתה שהרי כת׳ ולבני הפילגשים נתן אברהם מתנות וישלחם וכו׳ בעודנו חי: 1 בבושת פנים. בכי״פ הגי׳ כאן ובסמוך בפחי נפש וכן הלשון בר״ה פ״ב מ״ן כדי שלא יצאו בפחי נפש ובשבת קכ״ז ב׳ והלך לביתו בפחי נפש ועי׳ בעמת״ל ע׳ פח, וממאמר זה הראשון שלפנינו הועתק במגילת תענית כשבאו (כן שינו שם הלשון לפרש הברייתא בעשרים וחמשה ביה וכו׳) בני ישמעאל לעורר על ישראל על הבכורה ובאו עמהם שתי משפחות רעות כנעניים ומצרים אמרו מי ילך וידון עמהם אמר להם גביהא בן פסיסא שוער הבית לחכמים אני אלך ואדון עמהם אמרו לו הזהר שלא תחלוט את ארץ ישראל אמר להם אלך ואדון עמהם אם ינצחוני אמרו להם הדיוט שבנו נצחתם, ואח״כ ג׳ שם אמרו ישמעאלים כתוב בתורה ביום ההיא כרת ה׳ את אברם ברית לאמר לזרעך אתן את הארץ הזאת ואנו מזרעו של אביהם שישמעאל בן אברהם ונחלוק עמכם השיב להם גביהא בן פסיסא כתוב בתורה ולבני הפילגשים אשר לאברהם נתן אברהם מתנות וכתוב בתורה ויתן אברהם את כל אשר לו ליצחק ברחו להם (וכזה המאמר שם מעורבב מבבלי סנהדרין א״ל גביהא בן פסיסא, לחכמים, אם ינצחוני וכו׳ וכן בסגנון דבבלי הנוסחאות במג״ת כ״י פארמא שהעתיק הח׳ נייבויער שם תנו לי רשות, אם נצחתים יאמרו תורתו של ישראל נצחתנו, נתנו לו וכו׳ הלך ודן עמהם, כלום אתם מביאין לי ראיה אלא מן התורה וכו׳), ובסנהדרין שם הוא המאמר השלישי וסגנון המאמר שם ושוב פעם אחת באו בני ישמעאל ובני קטורה לדון עם ישראל לפני אלכסנדרוס מוקדון אמרו לו ארץ כנען שלנו ושלכם דכתיב אלה תולדות יצחק בן אברהם אמר להן גביהא בן פסיסא לחכמים תנו לי רשות ואלך ואדון עמהם (לפני אלכסנדרוס מוקדון) אם ינצחוני אמרו הדיוט שבנו נצחתם ואם אני אנצח אותם אמרו להם תורת משה רבינו נצחתכם נתנו לו רשות הלך ודן עמהן אמר להם מהיכן אתם מביאין ראיית אמרו לו מן התורה אמר להן אף אני לא אביא ראייה אלא מן התורה שנאמר ויתן אברהם וכו׳ ולבני הפילגשים וכו׳ אב שנתן אנטי׳ן (ופירש״י כתבים) לבניו בחייו ושיגר זה מעל זה כלום יש לזה על זה כלום ועי׳ בד״ס, ושם גם הגי׳ שכתב אגיטין והגי׳ שכתב גיטין, ובמד׳ הגדול שם הגי׳ שכתב גטות, ובערוך שם הועתק שכתב לגטון[2]) וכו׳ ופי׳ שטר צואה, ובילקוט דפ״ר הגי׳ שכתב לגיטיון, ובתנחומא מ״ב שם הדרש אברהם התחיל בזקנה וכו׳ ובליגטא בזקנת וכו׳ וכליגטא מנין שנאמר ולבני הפילגשים וכו׳ נתן אברהם מתנות וכ״ה בתנחומא שם ועי׳ קרוים צד 804, ומסנהדרין שם משמע שלא היו באים ליעור על ישראל על הבכורה ולדון כי את הבכור בן השנואה יכיר וגו׳ וישמעאל בכור הוא וכדין הוא שיטול פי שנים אלא אמרו ארץ כנען שלנו ושלכם ובקשו לחלוק עמהם את הארץ וכן מפרש בשכל טוב שהיו דנין מתורת משה. שנאמ׳ ישמעאל בן אברהם וכתיב יצחק בן אברהם (ומוסיף עוד בהגר וקטורה כתיב אשה ובשרה כתיב אשה) לכך ראויין להיות שוים בירושה, ובמג״ת פתח בלשון הב״ר כשבאו וכו׳ לעורר וכו׳ על הבכורה ומסיים כשיטת הבבלי אמרו וכו׳ ונחלוק עמכם וכו׳: 8 הם עבדינו. כ״ה בכי״ל, וגי׳ זו מעולה מגי׳ הספרים הרי הארץ שלנו והם עבדים לאדוני (לאדונינו) המלך, וסגנון המאמר הראשון בסנהדרין שם כשבאו וכו׳ אמרו לו ארץ כנען שלנו היא דכתיב ארץ כנען לגבולותיה וכנען אבוהון דהנהו אינשי הוה אמר להו גביהא בן פסיסא לחכמים תנו לי רשות וכו׳ אם ינצחוני וכו׳ ואם אני אנצח אותם וכו׳ נתנו לו רשות וכו׳ אמר להם מהיכן אתם מביאים ראייה וכו׳ אף אני לא אביא לכם ראייה אלא מן התורה שנאמר ויאמר ארור כנען עבד עבדים יהיה לאחיו עבד שקנה נכסים עבד למי נכסים למי ולא עוד אלא שהרי כמה שנים שלא עבדתונו אמר להם אלכסנדרוס מלכא (מוקדון) החזירו לו תשובה אמרו לו תנו (תן) לנו זמן שלשה ימים נתן להם זמן בדקו ולא מצאו תשובה מיד ברחו והניחו שדותיהן כשהן זרועות וכרמיהן כשהן נטועות ואותה שנה שביעית היהה ועי׳ בד״ס, ובמג״ת שם כנעניים אמרו ארץ כנען שלנו

1) legator. 2) ληγᾶτον.

גביעה בן קוסם אדני המלך ששים ריבוא בני אדם עבדים היו שנה, מהם כבשים ומהם רחבים, ויתנו לנו מה שהיו בכל יום. ישבו פילוסופין וישבו ולא הגיעו לקץ שנה עד שנמצאת ארץ מצרים לשימין ונתחלקו בבושת פנים: ביקש לעלות לירושלם אמרו לו כותאי הוזהר שאין מניחין אותך להכנס לבית קדש הקדשים שלהם. כיון שהרגיש גביעה בן קוסם הלך ועשה לו שני אנפליות ונתן בהם שתי אבנים טובות בשתי ריבות כסף. כיון שהגיע להר הבית אמר לו אדוני המלך שלוף מעליך והטיל לך שני אנפליות הללו שהרצפה חלקה שלא תחליק רגליך. כיון שהגיע לבית קדש הקדשים

[illegible]

[illegible]

1) ταμεῖον, Fiscus. 2) ἐμπίλιον, Filzschuh.

אמר לו עד כאן יש לנו רשות להיכנס, מיכן ואילך אין לנו רשות להכנס, אמר לו לכשאצא אני משווה לך גבהותך, אמר לו רופא אומן תיקרא ושכר הרבה תיטול:

וישלחם מעל יצחק וגו׳ [קדמה אל ארץ קדם] אמר להם כל מה שאתם יכולין להוריח הוריחו שלא תכוו בגחלתו שליצחק, אבל עשו על ידי שבא ונזדווג ליעקב נטל את שלו מתחת ידו ההיד הזאת לכם עליזה וגו׳ מי יעץ זאת על צור המעטירה וגו׳ (ישעיה כג ז ח) **אמר ר׳ אלעזר כל צור שכת׳ במקרא שלם בצור המדינה הכת׳ מדבר, חסר ברומי הכת׳ מדבר, המעטירה**

3 ילקוט שם: 4 ילק׳ לפניה ר׳ תקס״ז: 5 תנחומא מ״ב וארא סי׳ ע״ו בא סי׳ ו׳, תנחומא וארא סי׳ י״ג בא סי׳ ד׳, שמות רבה פ״ט סי׳ י״ג, פסיקתא רבתי פי״ז (פ״ע ב):

1 כן ו | לך כ | להיכנס] ו, להכנס פ, ליכנס דאגכתשי | מיכן] ו, מיכאן דפגכ, מכאן אתשי | והלך ו | לך כ | להיכנס ו, ליכנס דפאגכתשי | לכשיצא ו, ולכשאצא כ | 2 משווה] וא[1], משוה דפא[2]גתרי, אשוה כ | לך ל׳ תר | גבהותך] ר, את גבהותך א, את גבהתך וגכי, את גבויתך פ, פרחחך נ״א גביעתך דת | ליה א[1], לה ו | רופא] פוגכ, אם כה (כן ת) תעשה ~ דת, אם אתה עושה כן ~ אי | תיקרא] ור[1], תקרא דפאגכתר[2]י | והרבה שכר א[2] | תטול פאגכתי | 3 וגו׳] בנו דפאגכתי, בנו וגו׳ ו | להרחיק הרחיקו י | 4 תכוו] פא[2]גכתי, תיכוו דוא[1] | **בגחלתו] בגחלתן ל | *נטל דפאגתי] ונטל לוכ | 5 וגו׳] ואגי, מימי קדם קדמתה וגו׳ פ, מימי.. קדמתה יובילוה רגליה מרחוק לגור דת, ל׳ א[1]כ | צר א[2]כי | וגו׳ ל׳ פאגכת | 6 צר י (צפניה) : שכת׳ — שלם] במקרא שלם] ע, שכתוב (שכת׳ פ) במקרא מלא דפא, שכ׳ מלא במקרא ת, שכתוב בתורה מלא י (שם), מלא שבמקרא ו, שכתוב במקרא ג, שבמקרא כ | מדינה י (שם) | הכת׳ מדבר] מידבר א[2], כת׳ כ | ברומי] ~ הרשעה א, חייבת י[1] (שם) |

שהגיע להר הבית הערים בחכמתו וא״ל אדוני המלך שלוף מנעליך וכו׳ שהרצפה חלוקה וכו׳, ובערוך ע׳ אנפליא הגי׳ שני אנפליאות ועיי״ש ע׳ אמפליא וקרוים צד 61, ובפי׳ ב״ר כ״י מפרש שתי אבנים טובות שוות שתי וכו׳ וכן הלשון בדפוסי׳ וכי״ת, והגי׳ ריבות בכי״ל וכי״פ וכי״ו כלה״כ בנחמיה ז׳ ע״א: 2 אמר לו רופא וכו׳. מסיום זה המאמר כאן נר׳ שהמלך שתק לגביעה ב״ק ונתפייס בדבריו, ובמג״ת פ״ג הגי׳ ובקש אלכסנדרוס מוקדון לעלות לירושלם הלכו הכותיים ואמרו לו הזהר שאינן וכו׳ להכנס לבית קדשי הקדשים שלהם מפני שאתה ערל וכיון שהרגיש גביהא בן פסיסא הלך וכו׳ שתי אנפילאות ונתן וכו׳ טובות ובהם רבוא כסף וכיון וכו׳ אדני המלך שלוף מנעליך ונעול שתי אנפילאות הללו מפני שהרצפה חלקה שלא תחלק רגלך וכיון וכו׳ לבית קדשי הקדשים וכו׳ רשות להכנס מיכן ואילך וכו׳ רשות לכנס אמר לו הרי אני נכנס וכשאצא אשוה לך גביהתך אמר לו אם אתה עושה כן רופא אומן תקרא ושכר הרבה תטול, ומסיים שם בהוספה זרה אמרו לא זזו משם עד שהכישו נחש, ועוד שם אמרו חכמים לגביהא בן פסיסא עליך הכתוב אומר ישמח אביך ואמך ותגל יולדתך וכתיב חכם בני ושמח לבי ואשיבה חרפי דבר, ובסנהדרין שם ליתא זה הסיפור השני, ושם איתא (לפני המאמרים שהעתקתי) סיפור אחר א״ל החוא מינא לגביהא בן פסיסא ווי לכון חייביא דאמריתון מיתי לא חיין וכו׳ א״ל ווי לכון חייביא דאמריתון מיתי לא חיין וכו׳ א״ל חייביא קרית לי אי קאימנא בעיטנא בך ופשיטנא לעקמותך (לעקמומיתך) מינך א״ל אם אתה עושה כן רופא אומן תקרא ושכר הרבה וכו׳ ועי׳ בד״ם: 3 להזריח וכו׳. להרחיק לצד מזרח הרחיקו, ובילקוט ג׳ כפירושו להרחיק הרחיקו, ודורש ריבוי הלשון קדמה אל ארץ קדם וכן הוספתי, ובלק״ט וישלחם מעל יצחק בנו קדמה אמר להם וכו׳, ובשכל טוב בעודנו חי אל ארץ וכו׳ אמר להם כל מה שאתם יכולין ללכת לפאת מזרח הזריחו וכו׳, וטעם שלא תכוו בגחלתו וכו׳ כמו לעיל צד 529 ואיני יכול לעמוד בגחלתו וכו׳ ועיי״ש במ״י בד״ה בגחלתו, ובגליון כי״ל גסמן ס״א ולא תבזו בגחלתו: 4 נטל את שלו. את ענשו בשביל יעקב, וכן הלשון לעיל צד 388 כל מי שהוא בא להזדויג לישראל סוף שהוא נוטל את שלו מתחת ידיהם ועי׳ במ״י שם: 5 על צור וכו׳. ובפסוק שלאחריו כתיב י״י צבאות יעצה לחלל גאון כל צבי וכו׳, וצור שכתוב במקרא שם חסר וי״ו מדבר בעשו כהכלל שאמר ר״א כל צור וכו׳, וכהגי׳ שלפנינו בכי״ל הועתק בערוך ע׳ צר ז׳ מב״ר כאן ומילמדנו ויהי חשך אפלה (שמות י׳ כ״ב) ומפסקא דויהי בחצי הלילה אמר ר״א כל צור במקרא שלם בצור המדינה הכתוב מדבר חסר ברומי הכתוב מדבר, ובתנחומא מ״ב בא שם לפ׳ ויאמר וכו׳ נטה ידך על השמים וכו׳ ויהי חשך אפלה וכו׳ באגדה בטכסים בשר ודם הביא הקב״ה עליהם את המכות וכו׳ (סי׳ ד׳ ה׳ ו׳) איתא וכל מכות שהביא הקב״ה על המצרים הוא עתיד להביא על אדום שנאמר כאשר שמע למצרים יחילו כשמע צור (ישעיה שם ה׳) אמר ר״א כל מקום שכתיב צור מלא בצור המדינה וכו׳ וכל מקום שכתיב בו צר חסר ו׳ במלכות רומי חרישעה חזו הכתוב מדבר שהיא מצירה לישראל וכו׳, ובתנחומא בא שם וכל מכות וכו׳ כשמע צור אמר ר״א כל מקום שכתוב צור מלא וכו׳ וכ״מ שכתוב צר חסר במלכות אדום הכתוב מדבר שהיא מצירת וכו׳, ובפסיקתא פ׳ ויהי בחצי הלילה מתחלת האגדה ר׳ לוי בר ברכיה בש״ר ברכיה אמר בטכסיסי של מלכים בא עליתם הקב״ה וכו׳ ושם נשמט לפנינו מאמר שלם עם הכלל כל צור וכו׳, ובפסי״ר שם בפ׳ ויהי בחצי שהועתקה מן הפסיקתא איתא ר׳ לוי בר זכריה בש״ר ברכיה בטכסיסי וכו׳ ר׳ לוי חתניה דר׳ זכריה (ועי׳ בהערות רמא״ש אות נ׳ ובאגה״א ח״ג צד 770) בשם ר׳ ברכיה כאשר שמע וכו׳ כשמע צר א״ר אליעזר כל צור מלא בצור המדינה וכו׳ וכל צר חסר במקרא ברומי הרשעה הכתוב מדבר, ובמאמר בשאילתות כי׳ פ׳ שנובע מן הפסיקתא (ועי׳ בהגהות רש״ב לפסיקתא שם אות פ״ד וצ״ו ולתנחומא שם אות י״ח מ״א ונ׳) ר׳ לוי וכו׳ בש״ר ברכיה וכו׳ בטכסים של מלכים וכו׳ ר׳ לוי חתניה דר׳ זכריה אמר כאשר שמע וכו׳ לשמע צור א״ר אלעזר כל צור מלא שבמקרא בצור המדינה וכו׳ וכל צר שבמקרא חסר ברומי המדינה הכתוב מדבר, ובתנחומא מ״ב וארא שם במאמר ר׳ אלעזר בן פדת אומר כשם שהביא הקב״ה על המצרים עתיד להביא על אומה זו שנאמר כאשר שמע למצרים וכו׳ איתא בכ״י רומי אמר ר״א כל צר שכתוב בתורה בלא וי״ו על אומה הרשעה הזו מדבר (ועיי״ש בהערות רש״ב אות קכ״ו), ובתנחומא שם בדפ״ר וד״ו נשתבש כל צר חסר שבמקרא במלכות הרשעה הכתוב מדבר וכל צור מלא ברומי הכתוב מדבר וצ״ל וכל צור מלא בצור המדינה הכתוב מדבר כמו שאיתא לנכון באותו המאמר בשמו״ר שם (והגהה זרה בתנחומא ד׳ מאנטובה וכל צור מלא בקפוטקייא הכתוב מדבר) ועי״ע במדרש חו״י סי׳ קס״ו, ומערוך שם אין להוכיח שהיתה לפני

ר׳ אבה בר כהנא אמר הקיפוה כעטרה, ר׳ ינאי בריה דר׳ שמעון בן ר׳ ינאי אמר הקיפוה כמין כוב:

פרשה סב

א כה ז) ואלה ימי שני חיי אברהם וגו׳ יודע ייי ימי תמימים (תהלים לז יח) זה אברהם, 39a ונחלתם לעולם תהיה (שם שם) ואלה ימי שני חיי אברהם וגו׳:

ב ח) ויגוע וימת אברהם בשיבה טובה זקן ושבע וגו׳ אמר ר׳ יהודה בר׳ אילעאי חסידים הראשונים היו מתייסרין בחולי מיעיים בעשרה ובעשרים יום לומר שהחולי ממרק, ר׳ יהודה א׳ כל מי שני׳ בו גויעה מת בחולי מעיים: כתי׳ עוז והדר לבושה ותשחק ליום אחרון (משלי לא כה) כל מתן שכרן שלצדיקים מתוקן להם לעתיד לבוא ומראה להן הקב״ה עד שהן בעולם הזה מתן שכרן

2 ילקוט כ׳ ק״י, ילק׳ מכירי תהלים ל״ז סי׳ כ״ד, ועי׳ לעיל לד 619 ולקמן פס״ד: 4 ילקוט שם, שמחות סוף פ״ג, ועי׳ שבת קי״ח ב׳, בבא בתרא ע״ז ב׳: 6 ילקוט שם. ילק׳ ישעיה כ׳ ש״ל (תס״ח), ילק׳ תהלים כ׳ תש״ט, ילק׳ מכירי ישעיה מ״ע ד׳, ילק׳ מכירי משלי ל״א כ״ה. יכוש׳ עבודה זרה פ״ג מ״ב ג׳, תנחומא מ״ב פקודי סי׳ ז׳, שמות רבה פנ״ב סי׳ ג׳:

1 אבא | בר כהנא] פואגכי (שם), ל׳ דת | כעטרה] פא²גכתי¹ (שם), בעטרת דא¹, בעטר ו | ר׳] פואגכ, ור׳ דת | ינייו] ו, ייני ג, ינאי דפאכת | בריה דר׳ שמעון] פוגכ, בשם ר׳.. דת, בריה דר״ש א | בן ר׳] בר׳ פגכ, ביר׳ ו, בריח דר דא², ל א¹ת | ינאי] ינייו, ייגאי ג, דיגאי ת, ל׳ א¹ | כמין כוב] א¹גכר, כמו כובין ש, כובין ו, ..סיכו פ, כמין ביב ו, כמין דת, ..דגב ד¹א² ‖ 2 וגו׳] ג, אשר חי חכ, אשר חי וגו׳ ו, ל׳ דאת | יודע] פוגכי, כתי׳ ~ דחאתמ | תמימים] פחימ. ~ יודע ייי המימים ו, ונחלתם לעולם תהיה יודע יי ימי תמימים דא²גכת | אברהם] פוחאגכימ, ~ שני והיה תמים דת | 3 ** תהיה] ~ זה יש׳ ל | ** ואלה] שני ל | ימי] פוחאגכימ, ל׳ דת | חיי — וגו׳] פ, חי וגו׳ ו, חיי אברחם אשר חי ח, חיי אברהם אגכימ, ~ שחבב (שחובב ת) חקב״ח שנותן של צדיקים וכתבם (וכתבן ת) בתורח כדי שתהא נחלת ימיהם זכורח לעולם דת | 4 * ויגוע — וגו׳] ויגוע.. אברהם בשיבה טובה פחכ, ויגוע.. טובה וגו׳ ג, ויגוע.. אברהם וגו׳ ל, ויגוע.. אברחם וא, בשיבה טובח זקן ושבע ויגוע דת | יודה ו | בר׳] א²גכ, בירבי ו, ביר׳ ת, בר דפא¹ | אילעאי] י¹, אלעאי דפואכת, אלעיי ג | חסידים] פוחת, החסידים דאכי, הרסידין ג | 5 מתיסרין א²כ, ־ים ת, מתים י | מעיים] ו, מעים דפאגכתי | כעשירה פות | ובעשרים] חאי, ועשרים דת, וכעשרים פו | ° לומר] לאמר ד | יודה ו | אומר פאגכי, אמר דות | 6 גוויעה ו | חולי ו | מעיים] ו, מעים דפאגכתי | כתי׳ עוז] ושבע התי״ד עוז י¹ (כתי׳ עוז — והן ישינים ל׳ ו) | * לבושה דחאגכתימ] לבושו לפ | * ותשחק — אחרון חאגכתימ] וגו׳ לפ, ל׳ ד | 7 מותקן גכמ (ישעיה) | תוא לחם פ | לבוא] א²ג, לבא דפא¹כתימ |

בעל הערוך הגי׳ שלם גם בילמדנו ובפסיקתא שכן דרכו כשמביא מאמר ממדרשים שונים ביחד שמעתיק בדיוק הנוסחא כאשר היא במקור אחד, ומערוך שם העתיק הרב אברבנאל לישעיה שם הכלל כל צור שבמקרא שלם וכו׳ וכתב ואין דעתי נוחה מזה וכו׳ ולכן אם קבלה היא נקבל וכו׳ ועי׳ גם במאור עינים אמרי בינה פי״ד (ד׳ ווילנא צד 200): 1 ר׳ אבה. וכן כתיבת אבה לעיל פעמים שונות ועי׳ צד 14: 2 כעטרה. כן הגי׳ הנכונה, כלו׳ הקיפוה כעטרה המקפת את הראש וכלה״כ כתרו את בנימן (שופטים כ׳ מ״ג) ועי׳ בחי׳ הרד״ל: בריה דר׳ שמעון. וכ״ה עוד בארבעה כ״י, וגם במדרש קהלת פ׳ עשיתי לי גנות וכו׳ (קהלת ב׳ ה׳) נחלקו ראב״כ ור׳ ינאי בריה דר׳ שמעון, ובמדרש שמואל פכ״א סי׳ ג׳ איתא ר׳ ינאי בריה דר׳ שמואל בר רבי ינאי מאתים וארבעים וכו׳ ועיי״ש בהערות רש״ב אות י״ב ובאגה״א ח״ג צד 572 וצד 623 ובמכה״י ק״ד א׳: כמין כוב. וכ״ה בכי״א א׳ ובכי״ג וכי״כ ובפי׳ ב״ר כ״י, ושם מפרש כמין כוב ודומה לו וכובין ואטדין (כת״א ותר״י א׳ בראשות ג׳ י״ח) שהקיפוה (שהקיפו) אותו יישוב כאדם שמסבב את כרמו בקוצים ועח״נ וצ״ע:

פרשה סב. בכי״א א׳ פ״ס, ובדפ״ר נסמן פס״א, ובמקרא אין כאן פרשה פתוחה או סתומה אכן יש כאן הפסק ענין קצת ועי׳ במ״י לעיל ריש פנ״א, ובמקרא פרשה פתוחה לקמן פ׳ ואלה תולדת ישמעאל וכו׳ ומה שנדרש בב״ר לאלו הפסוקים מחובר עם זו הפרשה ס״ב: 3 יודע י״י וכו׳. בפי׳ ב״ר מפרש ימי תמימים זה אברהם שנאמר בו התהלך לפני והיה תמים ונחלתם לעולם תהיה שחיבב הקב״ה שנותיהן (ובפי׳ ב״ר כי״א שחבב הקב״ה שנותם) של צדיקים כדי שתהא נחלת ימיהם זכורה לעולם, ומשם נובעות ההוספות שבדפוסי׳ וכי״ת ועי׳ לעיל צד 619 ובמ״י שם בד״ה זו שרה: 5 בעשרה ובעשרים. בשמחות שם המת ליום אחד מיתה של זעף המת לשנים מיתה של בהלה וכו׳ המת לשבע מיתה של חיבה יתר מכאן של ייסורין וכו׳ אמר ר׳ יהודה חסידים הראשונים וכו׳ בחולי מעיים כעשרים יום קודם מיתתן כדי למרק את הכל כדי שיבואו זכאין לעתיד לבא שנאמר מצרף לכסף וכור לזהב ואיש לפי מהללו, וברמב״ן (לפסוק כ״ה י״ז) הגי׳ ג״כ בעשרה ובעשרים יום לומר וכו׳ ובתורת האדם שער הפטירה העתיק משמחות שם היו מתיסרין לפני מיתתן בחולי מעים כעשרה כעשרים יום כדי למרק וכו׳, ובלק״ט גורס כאן כעשרה ימים כעשרים יום וכו׳ ומפרש שהחולי מעיים ממרק עונות, ובשכל טוב הגי׳ בעשרה בעשרים יום ועח״נ, ובשבת שם איתא רובן של צדיקים מתים בחולי מעיים ופירש״י שם שמתייסרין ביסורין ומהמרקין עונותיהן, ובתוספות שם בד״ה רובם וכו׳ כתבו כי יש במדרש למרק אכילה מן המעיים להיות נקיים וטהורים כמלאכי השרת ועי״ע יומא ד׳ ב׳ ובפירש״י שם בד״ה למרק וכו׳, ובב״ב שם כל מיתה שיש בה גויעה זו היא מיתתן של צדיקים: 6 כתי׳ עוז וכו׳. מאמר זה שמתחיל כסגנון הפתיחות (ועי׳ במ״י לעיל צד 41 וצד 630) הובא בדרש ויגוע וימת אברהם וכו׳ ושבע שכל מתן שכרן של צדיקים מתוקן להם לע״ל ומראה להן הקב״ה וכו׳ ונפשם שביעה וכו׳ ור׳ אלעזר

מה שהוא עתיד ליתן להם לעתיד לבוא ונפשם שביעה והן ישינים, אמר ר׳ לעזר משל למלך שעשה סעודה וזימן את האורחים והראה להן מה שהן אוכלין ושותין ושבעה נפשם וישנו להם כך הקב״ה מראה להם לצדיקים עד שהן בעולם הזה מתן שכרן שהוא עתיד ליתן להם לעתיד לבוא ונפשם שביעה והם ישינים מה טעם כי עתה שכבתי ואשקוט וגו׳ (איוב ג יג) הווי בשעת סילוקן שלצדיקים הקב״ה מראה להן מתן שכרן, כד דמך ר׳ אבהו חוו ליה י״ג נהרין אפרסמון אמר להון אילין דמן, אמ׳ ליה דידך, אמר להון אילין דאבהו ואני אמרתי לריק יגעתי לתהו והבל כחי כליתי אכן משפטי

5 תנחומא בראשית סי׳ א׳ ויחי סי׳ ד׳: עי׳ תענית כ ה א׳:

1 מה שהוא] א¹ים (משלי), שהוא פגי (ישעיה), מה הוא ת, מהוא ד, מהו י (תהלים), מה כ, מה הוא שהוא מ (ישעיה) | שעתיד כי (שם) | לעתיד לבא ד¹פי, לעתיד י (שם), לעולם הבא כמ, לעה״ב א¹ | שביעה] פגתי, שבעה דאכי (שם) מ, ישנה י (ישעיה) | והם ישנים אכי (תהלים) מ (משלי), והן . . פת, והן ישנין מ (ישעיה), והם שבעים י (ישעיה) | אלעזר דפהאגכתי (תהלים) מ, אבהו י (ישעיה), אבהוא ן | משל לי וא² | למלך — סעודה] פוהאגבימ, לסעודה שעשה אותה המלך דת | 2 וזימן לי י¹ | את האורחין ג, אורחים אמ | שאוכלין אי (תהלים) מ (ישעיה), שאוכלים י (ישעיה) | ושותין לי ן | ונפשם שבעה והם ישנים אמ | 3 להם לצדיקין ג, לצדיקים וי | עד — הזה] בשעת מיתתן ן | מתן לי ן | שהוא] מה שהוא דפגבתי (שהוא — לבוא לי וא²מ | * להם דפגבתי] לי ל | לעתיד לבוא] גת, לעתיד לבא דכי (ישעיה), לעתיד י, לעולם הבא פ ונפשם שביעה] פוגי, ונפשם שבעה חא²כי (שם) מ, לי דת | 4 ישינים] גי, ישנים דפוא²כתמ (משלי), ישנין מ (ישעיה) | מה טעם] י, מה (מאי כ) טעמיה גכ, שני דפאתמ (מה — שכרן לי ן) | וגו׳] ישנתי אז ינוח לי פהאגכימ, לי דת | הוי דפאכתי (שם) מ, הרי ג, הווי אומר ח | 5 הקב״ה לי גי (שם) | להם לצדיקים מ (משלי) | ר׳ אבהו מדמך ן | *חוו ליה ד¹] חזו ליה ל, אחזו ליה דפת, חזי גי, חזא אכי (שם) מ, עברון קומוי ן | תלת עשר דפואגבימ, תלת סר ת נהרין] פואגבימ, נהרי דתי (תהלים) | דאפרסמון פאגבימ | * להון דאכי (שם) מ] להו ל, לון פי, להו ת | אלין תימ (משלי) | דמאן פתימ (ישעיה), למאן אכי (ישעיה) מ (משלי) | אמרו דאגת, אמרין י, אמרי כ | 6 דילך א²מ, לדידך י (תהלים) | להון] כ, לון פגי, להו ת, לי דא׳ | אלין תימ (משלי), כל אילין א׳י (שם), כל אלין י (ישעיה) | לאבהו י (תהלים) | לתהו] פאיתימ, לתוהו דגכ |

אמר משל וכו׳ כך הקב״ה מראה להם וכו׳ ונפשם שביעה וכו׳ מ״ט כי עתה שכבתי ואשקוט וגו׳ הווי בשעת סילוקן של צדיקים הקב״ה מראה להן וכו׳ וכן כד דמך ר׳ אבהו חזו ליה וכו׳ זכדי ב״ל וכו׳ ורבנין אמ׳ מה רב טובך וגו׳ חווי בשעת סילוקן של צדיקין וכו׳ בן עזיי א׳ וכו׳ אימתי הקב״ה מראה להן שכרן וכו׳ סמוך למיתתן וכו׳ לפיכך ותשחק ליום אחרון, ובילקוט כאן נסדרו מאמרים אלו אחר המאמר מה בין מיתת וכו׳ והסיפור ר׳ חייא וכו׳ והגי׳ שם בדפ״ר ושבע הה״ד עוז וכו׳, (ובילק׳ ישעיה שם הועתק הה״ד עוז והדר לבושה של תורה ותשחק ליום אחרון אימתי היא שוחקת ליום אחרון אימתי היא נותנ׳ שכרה לעתיד לבא ומראה להן מתן שכרן וכו׳ ונפשם וכו׳, וכן בילק׳ תהלים שם זש״ה חוד והדר לבושה של תורה ואימתי היא שוחקת וכו׳ אימתי היא נותנת שכרה לאדם לעתיד לבוא ומראה להם וכו׳ ונפשם שבעה וכו׳ ונ״ל שמעורבב שם המאמר שלפנינו עם הפתיחה לעיל צד 681), ובלק״ט מפרש ושבע מלמד שהקב״ת מראה לצדיקים שכרן בשעת מיתתן ונפשם שבעת וכו׳ וגם הרמב״ן הביא בפי׳ זקן ושבע מב״ר כאן הקב״ה מראה להם לצדיקים מתן שכרן שהוא וכו׳ לעו״ב ונפשם שבעה וכו׳ וכתב שם שפירשו הכתוב שאומר ושבע במראה הזו, ובמד׳ הגדול עמו׳ 380 ויגוע וימת אברהם וכו׳ זקן ושבע וכי יש לך אדם שישבע מימיו אלא שראה חלקו בגן עדן ושבע כדאמר ר׳ יוסי אין צדיק נפטר וכו׳ עד שמראה לו הקב״ת חלקו בג״ע שנ׳ והלך לפניך וכו׳ ואומר כי הולך אדם אל בית עולמו עולם המוחזק לו, ובתנחומא מ״ב ושמו״ר נסדרו המאמרים בפי׳ ויביאו את המשכן אל משה ועיי״ש, ושם ליתא המשל למלך וכו׳, ובשמו״ר מתחיל המאמר הה״ד עוז והדר לבושה ותשחק וכו׳ מהו ליום אחרון שכל מתן שכרן של צדיקים מתוקן להם לעו״ב הוי ותשחק ליום אחרון ובתנחומא מ״ב שם מקוטע, ובירוש׳ ע״ז שם המאמרים ר׳ אבהו מי דמך וכו׳ הקב״ה מראה להן וכו׳ זבדיי וכו׳, וגם בכי״ו ליתא כת׳ עוז וכו׳ עד והן ישנים והמאמר בן עזיי וכו׳: 1 א״ר לעזר בכי״ו אמ׳ ר׳ אבהוא למלך שעשה וכו׳, וכן בילק׳ ישעיה א״ר אבהו משל למלך שעשה וכו׳, וסגנון המשל בירושלמי שם למלך שעשה סעודה וצר כל מיני סעודה בכיפה כיון שנכנסו האורחין ראו אותו ונפשם וישנו להם: 5 חוו ליה. הראו לו, ובכי״ל כתוב חזו ליה והגהתי חוו ליה ועח״נ ובעמת״ל ע׳ חוי וע׳ חזי, ואפרסמון[1]) עי׳ גם בח״נ לעיל צד 257 צד 276 צד 311 צד 319 צד 366 וקרוים צד 117, ובכי״ו המאמר מקוטע ר׳ אבהו מדמך עברון קומוי תלת עשר נהרין וגו׳ (ועי׳ לעיל צד 544) והוא כסגנון הירושלמי שם ר׳ אבהו מי דמך עברו: קומי י״ג נהרין דאפרסמון אמר לון כל אילין למאן אמרו ליה דידך אמר לון וכל אילין דאבהו ואני אמרתי לריק יגעתי וגו׳, ואח״כ ג׳ שם הקב״ה מראה להן לצדיקים מתן שכרן בעולם הזה ונפשם שביעה והן ישינין להן למלך וכו׳, ובתנחומא מ״ב שם מעשה בר׳ אבהו כשהיה מסתלק מן העולם הראה לו הקב״ה מתן שכרו שמתוקן לו לעוה״ב והעביר לפניו י״ג נהרים של בלסמון והיה רואה אותן ותמיה והיה אומר כל אלה לאבוה והיה קורא לעצמו הפסוק לתוהו והבל וכו׳ אכן וכו׳ ופעולתי את אלהי, ובשמו״ר שם בד״ג מעשה בר׳ אבהו שהיה מסתלק מן העולם ורואה כל הטוב שמתוקן לו לעוה״ב התחיל שמח ואמר כל אלה דאבהו ואני אמרתי וכו׳ ופעלתי את אלהי הוי ותשחק ליום אחרון, ובתנחומא בראשית שם מעשה וכו׳ כשהיה וכו׳ הראה לו הקב״ה שלש עשרה נהרי אפרסמון התחיל לומר בשעת מיתה לתלמידיו אשריכם עוסקי התורה אמרו לו רבינו מה ראית אמר להם שלש עשרה נהרי אפרסמון נתן לי הקב״ה בשכר תורתי התחיל לומר ואני אמרתי וכו׳, ובויחי שם ר׳ אבהו כשנטה למות הראה לו הקב״ה מתן שכרו ותמה ואמר כל אלה לאבהו קרא על עצמו ואני אמרתי וכו׳, וי״ג נהרין אפרסמון הן משל לבשומי גן עדן כמו בתענית שם יהיבנא לך לעלמא דאתי תליסרי נהרוותא דמשחא אפרסמון וכו׳ ועי׳ בשהש״ר פי׳ עד שהמלך וכו׳ ועי״ע באגה״א ח״ב צד 102:

[1]) βάλσαμον.

את ייי ופעלתי את אלהי (ישעיה מט ד), זבדי בן לוי ור׳ יהושע בן לוי ור׳ יוסי בן פטרס תלתיהון אמרין הלין קריא כד דמכין, חד מינהון אמר על זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת מצוא (תהלים לב ו) כי בו ישמח לבינו כי בשם קדשו בטחנו (שם לג כא), וחרנא אמר תערוך לפניי שלחן נגד צוררי וגו׳ (שם כג ה) וישמחו כל חוסי בך (שם ה יב), וחרנא אמר כי טוב יום בחציריך וגו׳ (שם פד יא), ורבנין אמ׳ מה רב טובך וגו׳ (שם לא כ) הווי בשעת סילוקן שלצריקין הקב״ה מראה להן מתן שכרן, בן עזיי א׳ כת׳ יקר בעיני ייי המותה לחסידיו (שם קטז טו) אימתי הקב״ה מראה להן שכרן שהוא מתוקן להן, סמוך למיתתן ההיד המותה לחסידיו לפיכך ותשחק ליום

1 ילק׳ מכירי תהלים כ״ג סי׳ י״ב, לקמן פל״ב, תנחומא מ״ב מקץ סי׳ ט״ו, מדרש תהלים ה׳ סי׳ י״א :

1 ופעלתי — אלהי] ופעולתי.. אלהי י, וישו׳ את אלהי ג, וגו׳ מ, לי דפבת | זבדיי ו | ברי מ (משלי), בר ומ (ישעיה) | ור׳ לוי] ור׳.. ברי יוסי א¹מ (תהלים), ור׳.. בן ר׳ יוסי מ (ישעיה), ור׳ יוסי בר פיטרס ו, ור׳ יוסי בר פינחס י (ישעיה) | ור׳ — פטרס] י (תהלים), ור׳.. ברי פטרס כ, ור׳.. בן פטרי׳ ו¹, ור׳.. בן פטרס ג, ור׳.. בן פרטא דת, ור׳ פנחס בר פטרס פ, ובן פטרס אמ (ישעית), ור׳ יהושע בן לוי ו, וריב״ל י (ישעיה) | תלתיהון ל׳ וא¹ | 2 הלין קריא] פגי, .. קריין כ, הלין קראין א¹, אילין קרייא ד, אלין קראי י (ישעיה), תלתה פסוקין ו, תרין קריין מ, תרין קראי א² | כד דמכין] פאגבים, מידמכין ו, כד דמיך דת | מינהון] מנהון דפאגבתים, מינון ו, ל׳ י (ישעיה) תי (ישעיה) מ (משלי) | לעת מצוא] לעת מצא דפב, וגו׳ י, ל׳ אגמ (ישעיה) | 3 כי — בטחנו] כי.. לבנו.. בטחנו א¹במ (תהלים), כי.. לבנו וגו׳ דפא²מ (ישעיה), ל׳ וי | וחרנא] ת, וחרנה ו, וחרינא א²גי (ישעיה), ־נה כ, ואוחרנא דפ, ואחרינא א¹מ, וחד מנהון י | תערך וכת | לפני | שולחן א²י (ישעיה) | נגד — וגו׳] נגד צוררי דשנת בשמן ראשי וגו׳ מ (משלי), דשנת.. ראשי כוסי רויה י, נגד צוררי דכתמ (תהלים), וגו׳ א²ג, ל׳ פאי (ישעיה) מ (ישעיה) | 4 וישמחו — בך] א¹, וישמחו . בך וגו׳ א²ג, וישמחו.. בך לעולם ירננו מ (תהלים), וישמחו.. ירננו וגו׳ מ (משלי), ל׳ וי (ישעיה) | וחרנא] ת, וחרנה ו, וחרינא א²גי (ישעיה), ־נה כ, וחריני׳ ו¹, ואוחרנא דפ, ואחרינא א¹מ | בחצריך מאלף דפוא¹גבי (ישעית) מ (ישעיה), בחציריך מאלף וגו׳ א², בחצריך.. בחרתי ת, בחצריך י (תהלים) | 5 ורבנין אמ׳] ויש אומ׳ ו, ל׳ א² | וגו׳] פו, אשר צפנת י, אשר צפנת וגו׳ א², אשר.. ליריאיך דא¹בי (תהלים) מ (ישעיה), אשר.. ליראיך תמ (משלי), ל׳ גי (ישעיה) | הווי דפאבתמ (הוי — שכרן ל׳ ו) | סילוקן של צדיקים פגב, סילוקן של.. מהעולם ד, סילוקן של.. מן העולם ת, סילוקן (סלוקן מ) מן העולם א¹מ | 6 עזאי (בן עזיי — אחרון ל׳ ו) | אומר דפאי (ישעיה) מ, אמר גתי (תהלים) | כת׳] כתיב אמ, ל׳ דפגתי (ישעיה) אימתי] פאי (ישעיה) מ (משלי), ואימתי דגת | מראה להם הקב״ה י (ישעיה) | 7 שכרן] מתן שכרן פאתי (ישעיה) מ (משלי), היקר י (תהלים) | שהוא — להן] שהוא.. להם דת, שהוא מותקן להם גכ, המתוקן להן י, ל׳ פאי (ישעיה) מ | לפיכך] הוי י | ותצחק פב |

1 תלתיהון וכו׳. שלשתן אמרו פסוקים הללו כשנכנו למות אחד מהן אמר על זאת יתפלל וגו׳ ולקמן פצ״ב הדרש לעת מצוא (ועי׳ במנחת שי ובתנ״ך הוצ׳ גינצבורג תהלים שם) לעת מיצוי הנפש וכו׳ ובברכות ח׳ א׳ לעת מצא זו מיתה וכו׳, ולקמן שם הגי׳ בכי״ל זבדי וכו׳ ור׳ יוסי בר פטרס אמ׳ תלתא קריין וכו׳ חד מנהון אמ׳ על זאת יתפלל כל חסיד וגו׳ וחרנה אמ׳ תעריך לפני שלחן נגד צוררי דשנת בשמן ראשי כוסי רוויה וחרנה אמ׳ כי טוב יום בחציריך ויש א׳ מה רב טובך (ועיי״ש בח״נ), והפסוקים כי בו ישמח וכו׳ וישמחו וכו׳ לא הובאו שם וכן ליתא הפ׳ כי בו ישמח וכו׳ בילקוט בשלשה המקומות והפ׳ וישמחו וכו׳ בילק׳ תהלים וילק׳ ישעיה, ובכי״ו הגי׳ כאן זבדיי בר לוי ור׳ יוסי בר פיטרס וריב״ל אמרון תלתה פסוקין מידמכין חד מינון אמ׳ על זאת וגו׳ וחרנה אמ׳ תערך לפני וגו׳ וחרנה אמ׳ כי טוב יום בחצריך מאלף ויש אומ׳ מה רב טובך וגו׳, וביהושלמי שם זבדיו בר ליואי ור׳ יוסי בר פיטרס וריב״ל אמרין תלתא פסוקין מי דמכין חד מיניהון אמ׳ על זאת יתפלל כל חסיד אליך וגו׳ וחד אמ׳ וישמחו כל חוסי בך וגומר וחד אמר מה רב טובך אשר צפנת ליריאיך וגו׳, ובמדרש תהלים מ״ב שם ר׳ זבדי בן לוי וריב״ל ור׳ יוסי בר׳ פנחס קראו שלשה פסוקים הללו בשעת סילוקן מן העולם חד מנהון אמר על זאת יתפלל כל חסיד אליך וחד אמר כי טוב יום בחצריך מאלף בחרתי הסתופף בבית אלהי ואית דאמרי מה רב טובך אשר וכו׳, ובתנחומא מ״ב מקץ שם זבדי ב״ל ור׳ יוסי בן פיטרס וריב״ל אחד קרא מה רב טובך וכו׳ ואחד קרא וישמחו כל חוסי בך לעולם ירננו ותסך עלימו ואחד קרא על זאת יתפלל כל חסיד אליך וכו׳ לעת מצא לעת מיצוי הנפש וכו׳, ובפ׳ פקודי שם זבדי בן לוי (ושני השמות האחרים נשתבשו שם) קראו כל אחד ואחד מהם פסוק בשעת סילוקן מן העולם אחד קרא על זאת יתפלל כל חסיד וגו׳ והאחד קרא מה רב טובך והאחד קרא וישמחו כל חוסי בך הוי בשעת סילוקן מן העולם הקב״ה מראה להם מתן שכרן, ובשמו״ר שם זבדי ב״ל ור׳ יוסי בן פטרוס וריב״ל קראו כל אחד ואחד מהן בשעת וכו׳ אחד מהם קרא על זאת וכו׳ והאחד קרא מה רב טובך וכו׳ והאחד ק״א כי בו ישמח לבנו הוי בשעת סילוקן של צדיקים הקב״ה מראה להם וכו׳ ומשמחן, ובכי״א ב׳ ל״ג ורבנין אמ׳, ושם הגי׳ תלתיהון אמרין תרין קראי (כלומ׳ כל אחד מהם אמר שני פסוקים) כד דמכין חד מנהון אמ׳ על זאת יתפלל וכו׳ כי בו ישמח וכו׳ וחרינא אמ׳ תערוך וכו׳ וישמחו וכו׳ וחרינא אמ׳ כי טוב יום וכו׳ מה רב טובך וכו׳, וגם בילק׳ מכירי הגי׳ בשלשה המקומות תרין קריין, אכן ג׳ שם ורבנין אמ׳ כה רב טובך וכו׳, ולקמן פצ״ב הגי׳ גם בדפ״ר וד״ו זבדי בן לוי ור׳ יוסי בר פטרוס ועי׳ לקמן פע״ד סי׳ י״ב זבדיי בן לוי וריב״ל וכו׳ ובפסיקתא קנ״ח א׳ זבדי בן לוי ור׳ יוסי בר פייטרס וכו׳ ועי״ע באגה״ת ח״ב צד 512 ובאגה״א ח״ג צד 598 צד 640, והשם פטרס מל״י [1]): 6 כתי׳ יקר. וכ״ה בילק׳ מכירי בשלשה המקומות ובכי״א ב׳ כתיב יקר, ובכי״א א׳ הושלם כת׳ ביני שיטי: אימתי וכו׳. דורש היקר זה מתן שכרן, ובילק׳ תהלים שם הגי׳ כן אימתי מראה להם הקב״ה היקר

[1]) *Πέτρος*.

אחרון: מה בין מיתת נערים למיתת זקנים, ר' יהודה ור' אבהו ר' יהודה א' הנר הזה בשעה שהוא כבה מאיליו יפה לו ויפה לפתילה [ובשעה שהוא ככה שלא מאיליו רע לו ורע לפתילה], ר' אבהו אמר התאנה הזו בשעה שנלקטת בעונתה יפה להם ויפה לתאינה ובשעה שנלקטת שלא בעונתה רע להם ורע לתאינה: דילמא ר' חייא ותלמידוי ואמ' ליה ר' עקיבה ותלמידוי הוו למודין להיות משכימין ויושבין תחת תאינה אחת, והיה בעל התאינה משכים ולוקטה, אמרו שמא שהוא חושדנו נחליף מקומינו, מה עבדו חלפון אתרהון, אזל לגביהו אמר להון רבותיי חדא מצוה דהויתון ילפין זכאין בי שתשבו ותשנו תותי תאינתי בטלתו, אמרו לו אמרינן שמא את חושדנו, פייסן וחזרו לאתרהון, מה עשה, לא לקטה בשחרית, התליעו התאינים, אמרו בעל התאינה יודע אימתי היא עונתה שלתאינה

1 ילקוט כ' ק"י, שיר השירים רבה פ' דודי ירד (ו' ב'), מדרש קהלת פ' מתוקה שנת (ה' י"א): 4 ירוש' ברכות פ"ב ה' ג':

1 ומה כ | הזקנים ן | ר' — אבהו] אגבי, רב יהודה ור' אבהוא ן, לי' דפת | רב יודה ן | אומר דפאתי,
אמ' וכ | 2 מאיליו] פגי, מאליו דאבת, מאילו ן | * ובשעה — לפתילה] ובשעה שהוא.. שלא מאילו..
לפתילה ן, ובשעה שאינו כבה מאליו.. לפתילה דפאת, וכל זמן שאינו כבה מאיליו.. לפתילה י, וכל מי
שאינו.. מאליו.. לפתילה ג, לי' לכ | אבהוא ן | 3 התאינה ד | הזאת א[1] | שהיא נלקטת | לה דפגבתי,
לו וא (וכן בסמוך) | לתאנה פואבי, לתאנים ת (וכן בסמוך) | בשעה י | שהיא נלקטת שלא חגי, שהיא
מתלקטת שלא ד, שלא נלקטת ן, שאינה נלקטת פאבת | 4 דילמא] פו, דילמה ג, דלמא י[1], דלמ' כ,
לי' דאת | ר' חייא (חייה ן) רבה דפואגבי, ר' חייא רבא ת | ותלמידוהי פאג, ותלמידיו דיתי | ואית
דאמרין וגב, ואית דאמרי דפתי, ואית דא' א[2] | ר' עקיבא (עקיבה ן) ותלמידוי (ותלמידיו ד[1]) ואית דאמרי
(דאמרין גב, דמרין ן) ר' יוסי בר (בן ג, בר' כ, ביר' ן) חלפתא (הלפתא ן) ותלמידוי דפוגב, ר' עקיבא ותלמידוהי
ואית דא"ר . . בן חלפתא ותלמידוהי א[2], ר' עקיבא ותלמידיו ואית דאמרי ר' . . בן חלפתא ותלמידיו תי |
הוו א | למודין] פא[2], ־ים ד[1], לימודים ן, למדים כ, ־ין ג, למידין א'י | להיות לי' וא | 5 ויושבין] א,
ויושבין ושונין דגבתי, יושבים ושונים ן, לי' פ | תאנה אחת פגבתי, התאנה ושונין א | התאנה אגבתי
התאנים פ | ** שמא] לי' ל | שהוא] פ, הוא דת, לי' אגבי | חושדנו] פג, חושדינו דת, חשדנו א,
חושדם כ, חושדינן י | נחליף מקומינו] נחלוף מקומנו פ, לי' דאגבתי | 6 עבדו] אב, עבדון דפגתי |
חלפו כ, חלפין ג, שנו א, אזלון חלפין ת | אתרהון] פב, אתריהון אגי, אתרון ד | לגביהו] ד[1]גב,
לגבייהו דפאתי | אמר] פאגבי, ואמר דת | להן פ | רבותיי] ג, רבותי דפבתי, לי' א | מילת'
מצוה א[1] | דהוויתון ג | ילפין] פגבי, יתבין ד, לי' אבת | זכיין דפגתי, זכין אב | לי ג, בי בטלתוה א[2],
בִי בטלתיה א[1] | 7 שתשבו ותשנו] יושבין ושונין דפגתי, דהויתון יתבין ושונין א | תחת | תאנתי פא'בתי |
בטלתו] בימלתוה דת, בטלתי כ, בטלתיה פ, ביט'לתיה ג, בטלתון יתי' י, לי' א | לו] ת, ליה דפאג |
אמרינן] ד'י, אמרי' דא, אמרן פג, לי' ת | חושדנו] פא'גב, חושדינו דת, חושדינן י[1], חשדתנו א[2] |
* פייסן דא'גבתי] פייסו לפ, פייס א[1] | לאתרהון] כ, לאתריהון אגי, למקומן דת | 8 לא — בשחרית]
השכים ולא לקטה אגת, השכים.. ליקטה כ, השכים בשחרית ולא לקטה פ, השכים.. ולא ליקטה ד,
השכים.. ולא לקטן י | התליעו התאינים] וזרחה עליה (עליהן פ) חמה והתליעו דפתי, וחזר (וחזרה ג) עליהם
(עליהון א[1]) והתליעו אגב | התאנה פאבת, הבית גי | יודע הוא ת | " היא דפת] הוא לב, לי' אגי |
של תאינה] של תאנה פ, לי' אב |

סמוך למיתתן וכו', ובתנחומא מ"ב פקודי שם אמר בן עזאי יקר וכו' אימתי הקב"ה מראה לצדיקים היקר שהוא
מתוקן להם סכוך למיתתן הוי ותשחק ליום אחרון וגו', ובשמו"ר שם אמר וכו' אימתי הקב"ה מודיע לצדיקים היקר
שמתוקן להם סמוך וכו' שני' המותה לחסידיו אותה שעה הם רואים ושוחקים לפיכך ותשחק וכו': 1 ר' יהודה.
נר' שהוא ר"י בר' סימון וכ' לעיל צד 15 ר' אבהו וריב"ס ועי' באגה"א ח"ב צד 105, והשלמתי ובשעה שהוא
כבה שלא מאיליו וכו' וכהסגנון במאמר ר' אבהו ובשעה שנלקטת שלא בעונתה וכו' ועח"נ, ובשהש"ר שם ר' יהודה
ור' אבהו ר"י אומר הנר הזה בזמן שהוא וכו' יפה לו וכו' ובזמן שאינו וכו', ובמדרש קהלת בדפ"ר וד"ו נשתבש
ר"י ור' נחמיה ר"י אומר הנר הזה בזמן שהוא כבה מאליו רע לו ורע לפתילה, ובמ"כ הגיה בזמן שהוא וכו' טוב
לו וטוב לפתילה ובזמן שאין כבה מאליו רע לו וכו' וכן הרפיסו אחריו, וביפ"ת מפרש המשל כאשר יכבה הנר
מעצמו בכלות שמנו יפה לו כי לא יהיה נשחת ויפה לפתילה שהיא נושא האור שאינה נשחתת אבל כשאינו כבה מאליו
אלא ע"ד מקרה רע לנר שיהיה נשבר ולפתילה שתהיה נפסדת וכו' וכן בנמשל אם ימות האדם זקן ושבע טוב לגוף
וטוב לנפש ועיי"ש: 3 יפה להם. כ"ה בכי"ל וכן בסמוך רע להם כלו' בשעה שנלקטת בעונתה יפה להם לפירות
ויפה לתאינה לאילן ובשעה וכו' שלא בעונתה רע להם לפירות ורע לה לתאינה לאילן וכן בנמשל טוב לאדם שהוא
ממלא שנותיו וטוב לפירות שהוא עושה שהוא מסגל מצות ומעשים טובים ועי' לעיל צד 72, ובשהש"ר הגי' ר"א
אמר התאנה הזו בזמן שנלקטת וכו' יפה לה וכו' ובזמן שאינה נלקטת בעונתה רע לה וכו', ובמד' קהלת ור' נחמיה
אומר התאנה הזאת כל זמן שהיא נלקטת וכו' יפה לה וכו' וכשאינה נלקטת בעונתה רע לה וכו' ועח"נ:
4 דילמא. מעשה ועי' לעיל צד 48 צד 330 וצד 464 ולמטה סי' ה': היו למודין וכו'. היו רגילין להיות משכימין
ויושבין שונין תחת תאינה אחת והיה בעל התאינה משכים ולוקטה שלא יתליעו התאינים כשהחמה זורחת עליהן
ואמרו הן שמא שהוא חושד אותנו שנקח מתאיניו ולכן נשנה את מקומנו מה עשו שינו את מקומם הלך בעל
התאינה אצלם אמר להם רבותי מצוה אחת שהייתם רגילין לעשות עמי שתשבו ותשנו תחת תאינתי בטלתם אמרו
לו אמרנו וכו' פייסן וחזרו למקומן מה עשה וכו', והלשון דהויתון ילפין זכאין וכו' כמו בירוש' פיאה פ"ח כ"א א'
והוה רבי יליף זכי עימיה וכו' ועי' בעמת"ל ע' יליף, והגהתי פייסן ועח"נ, ובכי"ו קיטע גם כאן והיה בעל התאינה
וגו' והוא לוקטה כך הקב"ה וכו', ודרשו דודי זה הקב"ה ירד לגנו זה העולם וללקוט שושנים אילו הצדיקים ועי'

ללקוט ולוקטה כך הקב"ה יודע אימתי עונתן שלצדיקים ומסלקן מה טעם דודי ירד לגנו וגו' (שה"ש ו ב): ס"א דילמא ר' חייא רבה ותלמידיו ואית דאמ' ר' הושעיא ותלמידיו ואית דאמ' ר' עקיבה ותלמידיו הוון נהיגין יתבין פשטין תחות חדא תאינא וכל יום ויום היה משכים בעל תאינה ומלקט תאינתו, אמרו נשנה את מקומינו שמא היא חושדינו, הלכו וישבו להן במקום אחר, השכים בעל התאינה ללקט את תאינתו ולא מצאם, הלך וחזר אחריהם, אמר להן רבותיי מצוה אחת שהייתם עושים אתם מבקשים למונעה ממני, אמרו לו חס ושלום, אמר להן מפני מה הנחתם את מקומכם וישבתם במקום אחר, אמרו לו אמרנו נשנה את מקומנו שמא אתה חושדינו, אמר להן חס ושלום, אני אומר לכם מפני מה הייתי משכים על תאינתי ללוקטה שכיון שחמה זורחת עליהן מיד מתליעות, הוון לתמן, ההוא יומא שבק מינהון ולא לקט וזרחה עליהן החמה ופצעו מהן ומצאו אותן מתליעות, אמרו יפה בעל התאינה יודע אימתי היא עונתה שלתאינתי ללוקטה והוא לוקטה, כך הקב"ה יודע אימתי היא עונתו שלצדיק להסתלק מן העולם והוא מסלקו, ומה טעם דודי ירד לגנו וגו':

בשיבה טובה אמר ר"ש לקיש שלשה הם שנאמ' בהם בשיבה טובה, אברהם ושוה לו, דוד ושוה לו, גדעון ולא שוה לו ויעש אתו גדעון לאפוד (שופטים ח כז) לעבודה זרה:

ג ט) ויקברו אתו יצחק וישמעאל וגו' כאן בן האמה חולק כבוד לבן הגבירה:

12 לעיל צד 442: 14 ילקוט כאן. כנה"ג בפרק פ"ה ב':

1 וילקט פ, ולוקטה א | ולקטה פה, ולקטה א'ב, ולוקטן י | אימתי] א²גבי אימתי (אימתיי ו) היא דות, ל' א¹ | של צדיקים] א'גבי. ~ להסתלק מן העולם דפות | ומסלקן] ~ מן העולם א | מה טעם] פוי, מאי טעמי ג, ומה טע' ו, שנ' פ, שנאמר דאת | וגו'] לערות הבושם דת, לערוגת הבשם לרעות בגנים ולרקוט שושנים פ, ל' ואגבי | 12 ר' שמעון בן לקיש והג, רשב"ל א | ג' ד¹א² | שנ'] שני ת | בשיבה טובה] א'בת, שיבה טובה פוית, כשיבה א¹, שיבה ד | ושוה לו] 13 ויעש] יעשה ~ דפותגבת, ולמה א אתו] ג, אותו דפיבת | לעבודה זרה] וגו' דפי דפאת | 14 אתו] ג, אותו דפיאבתי | וגו'] בניו פאבי, אל מערת המכפלה דת, ל' וג | בן] פג, בי ו |

מיוחס' ברכות שם ה' כוף ע"ב והמהרש"א שם במאמר ר"י בר' חנינא: 2 ס"א דילמא וכו'. מאמר זה השני נמצא בכ"י בתוך הספר בציון ס"א, ועם נוסחא זו מסכמת כמעט מלה במלה הנוסחא בשהש"ר שם דילמא ר' חייא בר אבא ותלמידיו ואית דאמרי ר' עקיבא ותלמידיו ואית דאמרי ר' יהושע (ועי' בחי"נ ומ"א לעיל צד 1 וצד 115) ותלמידיו הוו נהיגין יתבין פשטין תחות חדא תאנה ובכל יום ויום היה משכים בעל התאנה ומלקט תאנתו אמרין נשנה את מקומנו שמא תחשדנו מה עשו הלכו וישבו להם במקום אחר השכים בעל התאנה ולא מצאן הלך וחזר אחריהם עד שמצאן אמר להם רבותי מצוה אחת הייתם עושים לי ואתם מבקשין למנעה ממני אמרו ליה חס ושלום ומפני מה הנחתם מקומכם וישבתם במקום אחר אמרינן שמא את חושדנו אמר להם חס ושלום אלא אומר לכם מפני מה אני משכים ללקוט תאנתי שכיון שהחמה זורחת על התאנים הן מתליעות מיד חזרו לתמן ההוא יומא אשכחון ולא לקט נטלו מהן ופצעו אותם ומצאום מתליעות אמרו יפה אמר בעל התאנה ואם הוא יודע עונתה של תאנתו והוא לוקטה כך הקב"ה יודע אימתי עונתן של צדיקים לסלקן והוא מסלקן, וכן בסגנון זה ובשינויים שונים במדרש קהלת שם דילמא ר' חייא רבא ותלמידוי (כ"ה בדפו"ר וד"ו) ואית דאמרין ר' שמעון בן חלפתא ותלמידוי ואית דאמרין ר' עקיבא ותלמידוי הוו יתבין פשטין וכו' והיה בעל התאנה משכים ולוקט וכו' אמרו נשנה וכו' שמא הוא חושדנו ישבו במקום וכו' למחר השכים וכו' ולא מצאן חזר אחריהם ומצאן אמר להם רבותי מצוה הדא הויתון עבדין עמי מנעתון יתה מני אמרין ליה חס ושלום אמר לון ומפני מה וכו' אמרין ליה אנן אמרין שמא הוא חושדנו אמר להם חס ושלום אלא אומר לכם מפני מה הייתי משכים ולוקט אותה כשתנץ עליהם השמש הם מתליעות ההוא יומא שבקיה ולא לקטיה ומצאו אותם שזרחה השמש עליהם והתליעו אמרין יפה בעל התאנה יודע עונתה של תאנתו אימתי ראויה להלקט והוא לוקטה כך הקב"ה יודע מתי יגיע עונתו של צדיק ומסלקו, ואין כ"ל לשער שבעל כ"יל הנפלא אסף נוסחא זו מאלו המדרשים בתוך ב"ר כאן בשם ס"א או שהיתה בהעתק שלפניו נוסחת אלו המדרשים בגליון והוא הביאה בפנים הספר (ועי' במ"א לעיל צד 109 וצד 112 איך בעל כ"יל רגיל בפני מאמרים על מדרש קהלת וכו' ועל ברכות דארץ יש'), אלא הענין בנוסחת ס"א דילמא וכו' כאן כמו באופן אחר וכו' לעיל צד 154 שהיו לפניו נוסחאות שונות בב"ר כמו הרבה גרסאות שונות שהובאו בכ"יל ובערוך בשם ס"א (ועי' במ"ח חלק ל"ז צד 211 חלק ל"ח צד 10 וחלק ל"ט צד 487) ונוסחת ס"א שבכ"יל כאן היא הנוסחא שהיתה גם לפני בעלי מדרשים אלו בב"ר והעתיקו מאמר זה עם המאמר שלפניו מה בין מיתת נערים וכו' מב"ר כמו שבאו הרבה מאמרים אחרים מב"ר ועי' גם כ"ש במ"א לעיל צד 169 על נוסחת ס"א לשנים שנכנסו להנית וכו', ועוד בסגנון אחר הסיפור בירוש' ברכות שם דלמ' ר' חיי' בר אבא (בר' מגנצא דלמא ר' חייא רבא) ותלמידוי ואית דמרין (דאמרין) ר' יוסי ביר' (בן) חלפת' וחבורתי' ואית דמרין (דאמרין) ר' עקיב' וחבורתיה הוו (הוון) יתבין לעיין באוריית' תחות הדא תאינה והוה מרא דתאינתא (מרי תאנתא) קריץ ולקיט (לקיט) לה בכל יום אמרין שמא הו חושדינו (חושדנו) [illegible] את מקומינו [illegible] הדא מצוה [illegible] עמי מנעתון [illegible] דילמא דאורש (דאת [illegible]) ר' בנפר [illegible] והתליעו תאיניתי (תאנתו) באותה שעה אמרי בעל [illegible] יודע אימתי עונתה של [illegible] והוא (והיא) לוקטה כך הקב"ה יודע אימתי עונתו של צדיקו [illegible] מן העולם והוא מסלקו: 12 אמר ר"ש לקיש מאמר זה נסדר לעיל צד 442 לפ' ואתה תבוא וגו' תקבר בשיבה טובה ועי"ש: 14 כאן בן האמה וכו'. שמכבוד יצחק הרחה אנו י' שהיה ישמעאל גדול מפני [illegible] כאן בן האמה וכו' לבן הגבירה בכ' לעיל צד 478 בן בן האמה למד מבן הגבירה וכו', וכ"ב שם אמר [illegible] ישמעאל עשה תשובה בחיי אביו שנאמר ויקבר אותו יצחק וישמעאל בניו [מכדי

י) השדה אשר קנה וגו' אמר ר' תנחומ' והלא מקבורתה שלשרה לקבורתו שלאברהם שלשים ושמנה שנה והכא את אומר שמה קובר אברהם ושרה אשתו, אלא בא ללמדך שכל מי שגמל חסד לשרה זכה לגמול חסד לאברהם: אמר ר' שמואל בר נחמן שם ועבר היו מהלכין לפני מיטתה וראו אי זה שיית מופנה לאבינו אברהם וקברו אותה בדיוטרין שלו:

יא) ויהי אחרי מות אברהם ויברך וגו' אמר ר' סימון בכל מקום שנ' ויהי אחרי חוזר ד 39
העולם לאחוריו, ויהי אחרי מות אברהם מיד כל הבארות אשר חפרו עבדי אביו בימי אברהם אביו סיתמום פלשתים (בראשית כו טו), ויהי אחרי מות משה (יהושע א א) מיד פסק

1 ילקוט שם: 5 ילקו' יהושע רמז ב': 7 תוספתא סוטה פי"א, מכילתא בשלח מסכת ד' פ"ס, ספרי נצבים וילך פי' ש"ה, סדר עולם פ"י, תענית ט' א', ס"ע המכילתא כנה פ' מני שדרך (ד' ה'):

1 וגו] אברהם דואת. . מאת בני חת גבי"ו, ל' פ תנחומא דפאגבתי"ו ימה ו | עד קבורתו א[1] אברהם אבינו י 2 ° שלשים ושמנה ל'] שלשים ושמונה פ"ת, שלשים ות ד. ל"ח א"ר, ארבעים ושמנה גב, ארבעים ושמונה ו, מ"ה ד"א"ו, ארבעים ל' | שנים ב | והכא את אומר] א[1], והכה (והכא ב) את אמר גב, והכא את אמ דא"תי, והכא א פ ותמר ו | קובר] ד"ותי, קבר דפאגבת | ושרה אשתו] ד"פיתר, ושרה אגי שרה אשתו ד. ואת שרה אשתו ב | בא ל' ו °° שכל] אלא כל ל' י 3 ° שגמל דפואבתי] שגומל לג | עם שרה י עם אברהם י | 4 לפני מיטתה] לפני מטתה של שרה ע ל א | והיו רואין ת איזה שיית געי. אי זה שית ד"ב איזה שית ע. אי זו שית ע איזו שוה י. איזה (אי א[2]) זוית א. איזה מקום פתבי, גנה מקום ד | לאברהם אבינו בע. לאברהם פא וקברו אותו י וקברוהו שם א | בדיוטירין] גע. בדיוטירין ב. בדיוטרין דפואתעי"ו בדיוטירין א[3] שלו] פואגעי ~ במקום המוכן ומזומן לו דת | 5 ויברך וגו] ויברך אלהים את יצחק בנו דאגבתי[1] וגו' ו ל' פא[2] כל אתי | שנ' בו ת | ויהי אחרי מות בתי יהושע) חוזר א | 6 לאחריו ג. לאחור י. לאחריו מיד א | ° ויהי — פלשתים] ויהי.. אברהם מיד וכל הבארות אשר חפרו וגו' פי שנ' ויהי.. אברהם מיד וכל הבארות וגו' (אשר חפרו ת) ויסתמום פלשתים אחרי מות אברהם דת ויהי.. אברהם חזר העולם לאחוריו מיד וכל כל א') הבארות אשר חפרו פסקו א מיד כל.. אשר חפרו עבדי אביו סתמום פלשתים ב מיד כל.. אביו וגו' ג, מיד כל.. אשר ו' ל' לו |
7 °משה] ~ עבד יי ד | מיד ל' וחב |

ישמעאל קודם מיצחק [illegible] תשובה הוא [illegible] לעיל ערבית ליצחק [illegible] דרך הכתוב [illegible] ובראשית [illegible] הכתוב [illegible] ישמעאל תשובה עי' לעיל צד 271 וצד 361 וצד 636 ובתרי"ו א' לפי' ויגוע וימת אברהם וכו' ועיין למטה סי' ה': 2 שלשים ושמנה. כן הגהתי ועיה"נ, ואברהם היה גדול משרה י' שנים וכשמתה שרה בת קכ"ז שנה היה הוא בן קל"ז שנה [illegible] נמנעו מחויה מ"ח שנה ועיי"ש: והכא את וכו'. בקיים מפרש ומה היה לו יהזכיר את שרה לימדך שכל מי שגמל וכו' [illegible] אלא בא ללמדך אלא כל מי שגומל וכו' והגהתי ללמדך שכל מי שגמל חסד לשרה וכו', וסגנון הלשון כמו לעיל צד 626 והדבו לגמול חסד ישרה: 3 שם ועבר וכו'. שם שהיה עוד יעקב משמשו נ' שנה ועבר שמת אחר ירידתו של יעקב לארם נהרים ב' שנים כדאיתא [illegible] ועיין לעיל צד 560 וצד 611 [illegible] ומרא וכל גדולי הדור הולכים אחר המטה: 4 לפני מיטתה וכו'. בערוך ע' שית הועתק שם ועבר היו וכו' לפני מטתה של שרה וראו איזה שית מופנה לאברהם אבינו, ושם בשני כ"י ובעיקרי התלמוד הגי' שיית כמו בכ"י [illegible] מלה בודדת ובעל הערוך לא פירשה בשני המקומות, ותמורותיה הגירסאות שית זוית מקום (ובמדרש דפ"ר הגי' וראו איזה שית מופנה וכו', ובד"ו וראו גנה מקום מופנה וכו', ובדפוסים אחרים וראו גבה מקום וכו'), וקשה לפרש שית [illegible] ואולי היא מלים שת שתות, ומלה זרה בודדת גם דיוטירין (והגי' בדיוטירין איתא גם בערוך ע' דיוטר בדפ"ר, [illegible] גם הלשון בדיוטירין [illegible] מערת המכפלה שני בתים [illegible] ר' בנאה הוה קא מציין מערתא [illegible] מעם המאמר שם ועבר היו מהלכין לפני מיטתה וראו במערת המכפלה אי זה שיית מופנה לא"א וקברו אותה בדיוטירין שלו במקום שהיה מוכן לאברהם. [illegible] שלו. ופירש [illegible] במקום המוכן ומזומן לו (ובדפ"ר [illegible]) הגי' לפני מטתה וכו' וקברו אותה וכו'. [illegible] וקברו אותו וכן הדפיסו אחריו): 6 חזר העולם לאחוריו. [illegible] ויהי אחרי מפני מות משה וכו' [illegible] ויהי אחרי מות משה מיד פסק וכו' ויהי אחרי מות יהושע מיד נתגרו וכו' ויהי אחרי מות אברהם כל הבארות וכו' [illegible] ויהי אחרי מות אברהם א"ר סימון כל מקום וכו' ויהי אחרי מות אברהם מיד וכל הבארות אשר חפרו וכו' סתמום פלשתים ויהי אחרי מות משה פסק המן ועננֵי כבוד והבאר ויהי אחרי מות יהושע נתגרו וכו' ויהי אחרי מות שאול ופלשתים נגרמים. ומביים שם ויברך אלהים את יצחק בנו [illegible] ובמקרא כתוב וכל הבארות וכו', והגי' כ"ל איתא גם בב"א א וכי"ג וכי"ב ובילקוט דפ"ר כאן ועי' במ"י לעיל צד 129 בר"ה ראיתי

[1]) * δίαντρον. [2]) * διαστάσιον.

הבאר והמן וענני כבוד, ויהי אחרי מות יהושע (שופטים א א) מיד נתגריו בהם יתידות הארץ, ויהי אחרי מות שאול (ש״ב א א) מיד ופלשתים נלחמים בישראל (ש״א לא א). מתיבין חבריה לר׳ סימון והכת׳ ואחרי מות יהוידע באו שרי יהודה וישתחוו וגו׳ (דה״ב כד יז), אמר ר׳ תנחומא לא אתא ר׳ סימון למימר אלא ויהי אחרי: אמר ר׳ יודן אילולי שהעמיד הקב״ה אחיים תחתיהם כבר חזר העולם לאחוריו דכתיב ויהי אחרי מות אברהם. (כל הבארות וגו׳.) וישב יצחק ויחפר את בארות המים וגו (בראשית כו יח), כת׳ ויהי אחרי מות משה עבד יי׳, ויאמר יי׳ אל יהושע (יהושע שם שם), כת׳ ויהי אחרי מות יהושע וגו׳, ויאמר יי׳ יהודה יעלה (שופטים שם ב), ויהי אחרי מות שאול וכת׳ ודוד שב מהכות את העמלקי וגו׳ (ש״ב שם שם), וכת׳ ודוד בן איש אפרתי וגו׳ (ש״א יז יב):

ה יב) ואלה תולדות ישמעאל בן אברהם וגו׳ דילמא ר׳ חמא בר עוקבא ורבנין הוון יתבין ומתקשין מה ראה הכת׳ לייחס תולדותיו של רשע כאן. עבר ר׳ לוי, אמרין הא אתא מרה דשמעתא נשאליניה, אתא ר׳ לוי בשם ר׳ חמא בר חנינא להוריעך בן כמה שנים נתברך זקינך ואלה שני

10 ילקוט שם: 12 סדר עולם פ״ג, מגילה ט״ז ב׳, יבמות ס״ד א׳:

1 הבאר—כבוד] פוחכי, הבאר וענני כבוד והמן דת, המן והבאר וענני כבוד ג, הבאר א | מיד ל׳ות | ניתגרו ן, חזרו ונתגרו א, נתגדרו ת | יתדות הא[2], יתירות ת, יתרות פ | ** הארץ] ~ ויהי אחרי מות אברהם כל הבארות אשר חפרו עבדי אביו בימי אברהם סיתמו׳ פלשתים ל | 2 מיד] פהא[2]גבי, ל׳ דוא[1]ת | נלחמין א[1] | מתיבין ליה כ׳, התיבון י (שם) | חבריה] א[1]גב, ייא פא[1]שי (שם), חברייה ן, ייוא דת, חברי׳ ד[1] | 3 והכת] פא[2]כת. והא כתי׳ דוא[1]ר׳י (שם), ל׳ גי | * ואחרי דש] ויהי אחרי פא[1]גבי, ויהי ל, אחרי ותר[2] | מות ל׳ ן | יהוידע] פאבישי, ~ הכהן דות | * וישתחוו דפא[1]גבתי[1]] וישתחו לא[2]ש | וגו׳] למ״ך דתשי, למי״ך (לו פ או שמע המלך (אז שמע ג) אליהם פהאגב | תנחוכה ן, תנחום גי | 4 אתה ן, בא י (שם) | ויהי אחרי מות ת | 5 ** לאחוריו] לאחורן ל | דכתיב] כתיב י (שם), ל׳ ן | אברהם] ~ וגו׳ ן, ויברך אלהים את יצחק בנו א | כל — וגו׳ ל׳ | וישב] ןי, וכת׳ ~ דפאגבתי (שם) | ** יצחק] ~ בגרר ל | 6 ויחפר — וגו׳] ויחפר את בארת המים פן, ויחפר.. בארות המים גת, ויחפור.. בארות המים אבי, ויחפור ד | כת׳] פגב, כתיב י, ל׳ דות, (כת׳—אל יהושע ל׳ א) | * עבד יי׳ דוב] עבד.. וגו׳ ל, ל׳ פגי | ויאמר] וכת׳ ~ פג, וכתיב ~ י (שם) | 7 יהושע] פגי, ~ בן נון ן, בן.. משרת משה כ, בן.. משה לאמר דת | כת׳] כתיב א[1]י, וכתי׳ דפ, ל׳ א[2]גת (כת׳— יעלה ל׳ כ) | ** אחרי] ל׳ ל | וגו׳ ל׳ | ויאמר] וכת׳ ~ פגי | * יעלה דפואתי] ~ וגו׳ ג, בתחילה ל, בתחלה י (שם) | 8 ויהי] וא[2]גתי (שם), כתי׳ ~ דפא[1]כי | וכת׳] גכי, ל׳ דפאת (וכת׳—העמלקי וגו׳ ל׳ ן) | * ודוד ל׳ ל | עמיק אגבתי, הפלשתי פ | וגו׳] וישב בצקלג א[1] וישב דוד בצקלג ימים וגו׳ ד, וישב דוד.. ימים שנים גכ, ל׳ פא[2]י | וכת׳] אגב, וכ׳ למעלה מן הענין קודם מיתת שאול פ, וכתי׳ (וכתי׳ ת) למעלה.. מיתת שמואל דת, ל׳ ן (וכת׳ — אפרתי וגו׳ ל׳ י) | 9 וגו׳] הזה ן, ל׳ דפאגכת | 10 תולדת ג | * בן — וגו׳ ן] בן אברהם דהא[1]כת, בן.. אשר ילדה וגו׳ פ, וגו ג, אשר חי וגו׳ ל, ל׳ א[2]י | דילמא] פ, דילמה ג, דלמא וכ, דלמ׳ ד[1], ל׳ דאת | חייא פאגבי | עוקבה ן, אבא י | הוון] ו, הוו דפאגכתי | יתיבין ן | 11 ומתקשיין דפת, מתקשיי ן, ומקשין א[1], ייין א[2]ג | הכת׳] הקב״ה גי | ליחס פגת | של ישמעאל רשע פ | אמרי א אמרון ת, ואמרין כ | אתא] אתה ן, ל׳ גי[1] | מרא א[1]כת | דשמעתה ן | 12 * נשאליניה דגכתי] נשאילינה ל, נשאלוניה פו[0], נשאלונה ן, נשייליה א | אתא ר׳ לוי] ן, א״ר לוי ל[0]דפאגכת, אתא ר׳ לוי ואמר י | בר׳ חנינא] כ, ביר׳ חנינה ן, בר חנינא אג, בר חני׳ ד[1], ל׳ דפת | ** בן] בין ל | [0] שנים] שנין ד | זקינך] וגכי[1], זקנך דתש, זקניך פא | ימי שני פא[1]ג |

וכו׳: 1 הבאר והמן וכו׳. בתוספתא שם ר׳ יוסי בר׳ יהודה אומר שלשה פרנסים טובים עמדו להם לישראל משה ואהרן ומרים ובזכותם ניתנו להם וכו׳ באר ועמוד ענן ומן באר בזכות מרים [עמוד ענן בזכות אהרן מן בזכות משה] מתה מרים נסתלקה הבאר ורזרה בזכות משה ואהרן מת אהרן נסתלק עמוד הענן וחזרו שניהם בזכות משה מת משה נסתלקו שלשתן ולא חזרו וכו׳ ועי׳ בשאר המקומות שציינתי: יתידות. תקיפי הארץ, ובכי״ת הגי׳ יתירות ובכי״פ יתרות, וכן לעיל צד 422 יתידות גדולות ובח״נ שם יתירות יתרות, ובלק״ט גורס ומפרש נתגרו בהם יתירות הארץ הכנעני שהותירו, ובפי׳ ב״ר כי״א מפרש שתי הגירסאות יתידות הארץ שהיו יתד תקועה לישראל ד״א יתרות הארץ שהותירו מהם, ובנוסחת הדפוסי׳ לקמן פצ״ח סי׳ י״ב הגי׳ כל השבטים הניחו יתירות (וכן העיר במ״כ במדרש ד׳ קראקא א׳ ולקמן דף ס״ב ריש ע״ב גרס וכו׳ וכוון לד״ו), ובכי״ו גם שם הגי׳ יתדות: 2 ופלשתים נלחמים. פסוק זה הובא בבל הספרים כאן וכ״ה בלק״ט, וכבר העיר ביפ״ת שזה היה קודם מותו וכתב ולבי אומר לי שיש כאן ט״ס וצריך לאמר ויעזבו את הערים וינוסו ויבאו פלשתים וישבו בהן (ש״א ל״א ז׳), ובאגה״א ח״ב צד 467 הגיה ופלשתים באו (ש״ב ה׳ י״ח), ולנכון מפרש בחי׳ הרש״ש דנקיט לישנא דקרא: 3 ואחרי מות יהוידע. כן הגהתי ועח״נ: 4 אלא ויהי אחרי. בכי״ל כתוב אלא ויהי אחרי מות אברהם, והמלות מות אברהם נמחקו: 8 את העמלקי. וכ״ה בדפוסי׳, ובחמשה כ״י ובילקוט בשני המקומות הגי׳ את עמלק, ובמקרא שם כתוב את העמלק ועי׳ בתנ״ך הוצ׳ גינצבורג: וכת׳ ודוד בן וכו׳. פסוק זה שנר׳ מיותר ל״ג בילקוט בשני המקומות, ובכי״ו ל״ג וכת׳ ודוד שב וכו׳: 10 דילמא. מעשה ועי׳ לעיל צד 673 ובסגנון זה בפסיקתא פכ״ג קנ״ה א׳ ר״י ורשב״ל הוון מתקשיין תגינן יום טוב וכו׳ עד אינון יתיבין מתקשין עבר כהנא אמרין דא אתא מרה דשמעתא וכו׳ ובאותו המאמר בירוש׳ ר״ה פ״ד נ״ט ב׳ הא גברא רבה וכו׳ ועי׳ גם ירוש׳ שביעית פ״ז ל״ז ג׳ ולעיל צד 329 וצד 464: 11 של רשע. ומשמע שס״ל שישמעאל לא עשה תשובה ועי׳ במ״י לעיל צד 674 בד״ה כאן בן האמה וכו׳: 12 אתא ר״ל. כלו׳ אתא ר״ל ואמר בשם רחב״ח כמו שהגי׳ בילקוט, ובכי״ו ג״כ הגי׳ אתא, ובכי״ל נמחק תא והוגה א׳ להגיה כהגי׳ אמר ר׳ לוי וכו׳: בן כמה שנים. בן ס״ג שנה כדאיתא

חיי ישמעאל וגו׳, מה ראה הכתי׳ לייחס שמו שלרשע כאן, על ידי שבא מקדקדו שלמדבר לגמול חסד לאביו:

יח) וישכנו מחוילה עד שור וגו׳ על פני כל אחיו נפל הכא את אמ׳ נפל ולהלן הוא אי ישכון (בראשית טז יב). אלא כל ימים שהיה אבינו אברהם קיים ישכון וכיון שמת אבינו אברהם נפל. עד שלא פשט ידו בבית המקדש ישכון כיון שפשט ידו בבית המקדש נפל. בעולם הזה ישכון לעתיד לבוא נפל:

1 ילק׳ דה״י כ׳ אלף ע״ג: 3 ילקוט כ׳ ק״י, לעיל לד 456:

1 וגו׳] אשר חי וגו׳ ו, אשר חי כ, ל׳ דפא׳גתי | ליחס גבת, לחשב א׳ | שמו] גבע, שניו דוי, שנותיו פחא[1], בניו י (דה״י) | של אותו רשע פ, של ישמעאל י | כאן ל׳ פי (שם) | על ידי] אלא ~ פי | מקדקודו י[1] (שם), מדקדקו ו | 2 ** לאביו] שלאבינו ל | 3 * עד שור וגו׳ על — נפל] עד שור וגו׳ וגי, עד שור אשר על פני מצרים באכה אשורה על.. נפל ת, עד שור לפאב, וגו׳ ד | הכה וג | אתמר ו | נפל] וישכנו א | 4 הוא או׳ ח, את אמר דפא׳גבי, את אומ׳ א[2]ת, איתמר ו | ישכן פו, נפל א | כל הימים ח, כ״ז א[2] | אברהם אבינו אגתי, אברהם פ | קיים] חי כי | ישכן פי, שכן א | וכיון] פחאגבי, כיון דות | אבינו אברהם] אברהם אבינו י, ל׳ פואב | 5 פישט ו | ישכן פוא[1] | וכיון שפשט פחב, ומשפשט ו | בבית המקדש] פוהאגבי, בו ד, ל׳ ת | 6 ישכן פו, שכן א[1] | לעתיד לבא פו, אבל לעתיד לבוא ג, אבל.. לבא דתי, בעולם הבא א[3], ולעה״ב א[1] |

בס״ע פ״ב אבינו יעקב היה בשעה שנתברך בן ס״ג שנה בו בפרק מת ישמעאל שנ׳ וירא עשו כי ברך יצחק וגו׳ וישמע יעקב אל אביו וגו׳ וירא עשו כי רעות וילך עשו אל ישמעאל וגו׳ (בראשית כ״ח ו׳—ט׳) שאין תלמוד לומר אחות נביות ומה תלמוד לומר אחות נביות מיכד שקדשה ישמעאל ומת והשיאה לעשו נביות אחיה וכו׳ ועיי״ש בהערות רד״ב ראטנער, ובמגילה שם דאמר ר׳ חייא בר אבא א״ר יוחנן (דאמר מר) למה נמנו שנותיו של ישמעאל כדי ליחס בהן שנותיו של יעקב דכתיב ואלה שני חיי ישמעאל מאת שנה ושלשים שנה ושבע שנים (כמה קשיש ישמעאל מיצחק ארביסר שנין) וכתיב (דכתיב) ואברהם בן שמונים שנה ושש שנים בלדת הגר את ישמעאל וכו׳ וכתיב ואברהם בן מאת שנה בהולד לו את יצחק וכו׳ וכתיב ויצחק בן ששים שנה בלדת אותם בר כמה הוה ישמעאל (כדאתיליד יעקב) בר שבעין (שבעים) וארבעה (כמה פיישן משניה שתין ותלת) ותניא היה יעקב אבינו בשעה שנתברך מאביו בן ששים ושלש שנה ובו בפרק מת ישמעאל דכתיב וירא עשו כי ברך וגו׳ וילך עשו אל ישמעאל ויקח את מחלת בת ישמעאל [בן אברהם] אחות נביות ממשמע שנאמר בת ישמעאל איני יודע שהיא אחות נביות [א״א] מלמד שקידשה ישמעאל ומת והשיאה נביות אחיה וכו׳ ועי׳ בד״ס שם ובריש״י עה״ת לפ׳ ואלה שני חיי ישמעאל וגו׳ וסוף פ׳ תולדות, ולקמן פס״ח סי׳ ה׳ איתא יחזקיה אמר בן ס״ג שנים היה אבינו יעקב בשעה שנטל את הברכות וכו׳ ועיי״ש, ור״ל בשם רחב״ח מפרש שראה הכתוב לייחס תולדותיו של רשע כאן ואלה תולדות ישמעאל וכו׳ בכור ישמעאל נביות וכו׳ להודיעך וכו׳ דכתיב לקמן וירא עשו כי ברך וצחק וכו׳ ודרשינן ומה ת״ל אחות נביות מלמד שקדשה ישמעאל ומת וכו׳ וכתיב כאן ואלה שני חיי ישמעאל מאת שנה וכו׳ וישמעאל היה בן ע״ד שנה כשנולד יעקב נשארו מקל״ז שנה ס״ג שנה נמצא שהיה יעקב בן ס״ג שנה כשנתברך, ונר׳ שהתיבות ואלה שני חיי ישמעאל וגו׳ הן סיום הדרש להודיעך וכו׳, ועוד דרש ואלה תולדות ישמעאל בן אברהם וגו׳ מה ראה הכתוב לייחס שמו של רשע כאן ע״י שבא וכו׳ לגמול חסד וכו׳, וכן הגי׳ הנכונה שמו של רשע בכי״ג וכי״כ ובערוך ע׳ קדקד, ואין טעם להגי׳ מה ראה הכתוב לייחס שניו וכו׳ ע״י שבא וכו׳, ולפרש גי׳ זו המשובשת הגיה ביפ״ת ואלה תולדות וכו׳ א״ר לוי בשם ר׳ חמא ע״י שבא וכו׳ ואלה שני חיי ישמעאל מה ראה הכתוב לייחס שניו וכו׳ להודיעך בן כמה שנים וכו׳, ובילק״ט גורס ומפרש עפ״י המאמר במגילה שם ואלה תולדות וכו׳ א״ר לוי בש״ר חייא בר׳ חנינא למה נמנו שנותיו של ישמעאל כדי לייחס בהן שנותיו של יעקב בן כמה שנים נתברך וכו׳ ועיי״ש, ומסיים ד״א למה נמנו שנותיו של ישמעאל לפי שבא וכו׳, ובכי״א ב׳ הגי׳ וי״א ע״י שבא וכו׳ (ובגליון שם הוגה ואלה ימי שני חיי ישמעאל מה ראה הכת׳ לייחס שנותיו של רשע כאן ע״י וכו׳), ובשכל טוב העתיק ואלה שני חיי וכו׳ ולמה נמנין שנותיו לפי שבא וכו׳ א״ר לוי בר חמא מה ראה הכתוב לייחס שנותיו של ישמעאל כדי לייחס שנותיו של יצחק בן כמה שנים היה כשבירך את יעקב ובן כמה שנים היה יעקב כשנתברך וכו׳, ובמד׳ הגדול עמו׳ 383 ואלה תולדות ישמעאל מה ראה הכת׳ ליחס זרעו שרישמעאל אלא על ידי שבא מקדקדו של עולם לגמול חסד לאביו לכך זכה לייחום: 1 מקדקדו. בפי׳ ב״ר כ״י מפרש מקדקדו וכו׳ מעיקרו של מדבר ממקום רחוק בא לכבדו, ובכי״ו הגי׳ מדקדקו וכן הועתק בלק״ט וצ״ע: 2 לאביו. בכי״ל כתוב שלאבינו והגהתי לאביו כמו שהגי׳ בדפוסי׳ ושאר כ״י ובערוך שם ובילקוט בשני המקומות, ובלק״ט הועתק לאברהם אבינו, וסגנון הלשון כמו לעיל צד 675 שכל מי שגמל חסד לשרה וכו׳: 3 הכא את אמ׳. המאמר נסדר כבר לעיל צד 456 לפ׳ על פני כל אחיו ישכון ועיי״ש, ובמ׳ הגדול 384 שינה הרשון וכיון שמת אברהם רואין אותו כאלו נפל, ומוסיף שם וכן עתידין זרעו ליפול באחרית הימים וירום קרן ישראל וכו׳, והוספה זרה בכי״ל כאן בסוף הפרשה בגוף הספר „בני ישמעאל אלפה בית כולה חוץ מג׳ז׳ב׳ץ׳ ללמדך כי תשע מאות ושלשים יהיה הגלות״ וצ״ל מג׳ז׳כ׳ץ׳ ופי׳ בשמות בני ישמעאל שהוזכרו בפסוק י״ג—ט״ו נביות וקדר ואדבאל ומבשם ומשמע ודומה ומשא חדד ותימא יטור נפיש וקדמה נמצאו כל האותיות דאלפא ביתא חוץ מן ג׳ ז׳ כ׳ צ׳ (וסמ״ך מתחלף בשי״ן שמאלית במבשם ומשא ועי׳ במ״י לעיל צד 28) ומספרם תתקל״ (ומונה צ כמו ץ) ללמדך וכו׳, ודוגמתיה ההוספות בכי״ל בגוף הספר לקמן פס״ג סי׳ י׳ „ד״א איש תם ת׳ם׳ אלף שנים רוצה להיות יעקב יושב אהלים בגלות בין האומות״ ובפס״ח סוף סי׳ ט׳ „ד״א ויפגע במקום וילן ש׳ם׳ כ׳י׳ בא ש׳ם׳ כ׳י׳ שלשים ותשע מאות שנה בא שמש יעקב וזה סימן לגלות״, וקשה ליישר המספרים אלף שנים ותתקל״ שנה ועי׳ במאור עינים אמרי בינה פמ״ג ובכתבי צונץ ח״ג צד 422 על שנות הגאולה שחשבו דורשי רשומות ומחשבי קיצין, ובכי״כ כתוב כאן בסוף הפרשה סליק סידרא ועי׳ במ״י לעיל סוף פנ״ז:

פרשה סג

א כה יט) ואלה תילדות יצחק וגו׳ כת׳ גיל יגיל אבי צדיק וגו׳ (משלי כג כד) גילה בזמן שהצדיק נולד: ויהי בימי אחז בן יותם וגו׳ (ישעיה ז א) אמר ר׳ הושעיה אמרו מלאכי השרת לפני הקב״ה רבון כל העולמים ווי שמלך אחז, אמר להם בן יותם הוא ואביו צדיק ואיני יכול לפשוט ידי בו: יולד חכם ישמח בו (משלי שם שם) ר׳ הונא בשם ר׳ אחא מנין אתה אומר שכל מי שיש לו בן יגע בתורה שהוא מתמלא עליו רחמים תלמוד לומר בני אם חכם לבך ישמח לבי גם אני (שם שם טו) ר׳ שמעון בן מנסיא א׳ אין לי אלא לב אביו בשר ודם מנין שאפילו הקב״ה מתמלא עליו רחמים בשעה שיגע בתורה תלמוד לומר ישמח לבי גם אני, גילה אחר גילה בזמן שהוא צדיק בן צדיק ואלה תולדות יצחק בן אברהם וגו׳:

ב עטרת זקנים בני בנים וגו׳ (שם יז ו) האבות עט״ה לבנים והבנים עטרה לאבות, האבות עט״ה לבנים דכת׳ ותפארת בנים אבותם (שם שם), הבנים עט״ה לאבות דכתיב עטרת זקנים

1 ילקוט כ׳ ק״י, ילק׳ משלי כ׳ תתק״ס, ילק׳ מכירי משלי כ״ג כ״ד, תנחומא תולדות סי׳ ב׳: 2 ילק׳ ישעיה כ׳ רע״ו (ת״פ): 9 ילקוט כ׳ ק״י, תנחומא ש״ב תולדות סי׳ א׳, תנחומא שם סי׳ ד׳, אגדת בראשית פל״ז:

1 וגו׳] ו, בן אברהם דא[2]גבימ, בן.. אברהם הוליד את יצחק א׳ת, ל׳ פ | כת׳] גבי[1], כתוב ו, כתיב פאמ. ל׳ דת | וגו׳] ויולד חכם ישמח בו דאגבתימ, ל׳ פ | גילה] פוא[1]גי, גילה היא א[2], גיל מ, גילה אחר גילה דכת | 2 שצדיק ת, שהיה צדיק ו | נולד בו אמ | * בן — וגו׳] בן יותם אמ, וגו׳ לדי, ל׳ פוגכתי (ישעיה) | הושעיה] פותמ, ״יא דאנכ, אושעיא י (שם) | 3 רבון — העולמים] רבון העולמים וגכ. רבונו של עולם פי, רבש״ע א[2], רש״ע תמ, ל׳ א[1]י (שם) | ווי] דין הוא א[1], ל׳ א[2] | שימלוך אחז א[1], אחז ימלוך א[2], שנולד אחז כ | ואביו צדיק] ואביו צדיק היה י, שהיה צדיק אמ, ל׳ י (שם) | איני י | 4 ידי בו] גבתי, את ידי בו דן, בו ידי פא[2], יד בו א[1], בו יד מ | יולד] פו, ויולד דאגבתי | ר׳ הונא — אחא] פאגכי (משלי), ר׳ חונא.. אחא ו, ר׳ לוי דת | מניין כי[1] | כל י | 5 ויגע כ, והוא יגע י (שם) | שהוא] שהקב״ה י (שם) | תלמוד לומר] שנא׳ אמ | בני — אני] חכם בני ושמח לבי וגא׳ בני.. אני מ, ויולד חכם ישמח בו י | 6 אומר דואגבי (שם) מ. אמ׳ ת | לב ל׳ אבימ | בשר ודם] ואגבימ, של ~ דת | מניין וב | *שאפילו דואבתימ] ואפילו לג | 7 בשעה — בתורה] בשעה שהוא יגע בתורה דאגבתמ, בשעה שהוא רואה אותו שהוא.. בתורה ו, ל׳ י | תלמוד לומר] שנאמר י (שם) | ישמח] בני אם חכם לבך ~ א׳מ | גם אני] ~ גם אני מ, גם לרבות שכינה ת, ישמח לבי של אביו גם אני הקב״ה ב | 8 * בן — וגו׳] בן אברהם דפאבתי (שם), בן.. אבר הוליד את יצחק ג, וגו׳ לן | 9 כתי׳ עטרת א | וגו׳] ו, ותפארת בנים אבותם פאבת, ל׳ דגי | עטרת כ׳ | *עטרה דפואגי] עטרה לכת | 10 עטרת כ | והפארת] וא[2]גי, תפארת פ, ועטרת דת | והבנים פגי |

פרשה סג. בכי״א א׳ פס״א, ובדפ״ר נסמן פס״ב, ובד״ו וכי״ת כתוב בראש הפרשה סדר תולדות יצחק ועי׳ במ״י לעיל ריש פנ״ח: 1 גילה בזמן וכו׳. כן הגי׳ הנכונה כאן, ובמאמר הסוגר דורש כפל הלשון גיל יגיל גילה אחר גילה וכו׳, ובילק׳ משלי שם הועתק לפ׳ גיל וכו׳ התחלת. הפתיחה וסופה גיל יגיל גילה בזמן שהצדיק נולד גילה אחר גילה בזמן שהוא צדיק בן צדיק ואלה תולדות יצחק בן אברהם (ואינו מדויק הלשון בילקוט כאן כתיב גיל וכו׳ גילה בזמן שהוא צדיק בן צדיק), ושם לעיל לפ׳ בני אם חכם לבך וכו׳ הועתק דא״ר הונא בש״ר אחא מנין וכו׳, ובילק׳ ישעיה שם ויהי בימי אחז א״ר אושעיא אמרו וכו׳, ובס׳ הפרדס סי׳ ד׳ הובא מב״ר כאן כתיב גיל יגיל אבי צדיק צדיק ויולד חכם וכו׳ גי״ה הוא לאב בזמן שנולד לו בן צדיק, ועוד נוסף שם וחכם זה אברהם בשעה שנתבשר לא יירשך זה מיד בא שמחה וגילה בלבו ומיד ויפל אברהם על פניו וכו׳ ועיי״ש ובשבלי הלקט סי׳ קכ״ג ובמח״ו צד 109, ודרש אחר בתנחומא שם אלה תולדות וכו׳ זש״ה גיל יגיל וכו׳ כנגד מי אמרו שלמה לא אמרו אלא כנגד יצחק שבשעה שנולד יצחק היה הכל שמחים שמים וארץ חמה ולבנה כוכבים ומזלות וכו׳ ועי׳ במ״י לעיל צד 533: 3 ווי שמלך אחז. כמו שנדריש לעיל צד 401 ויהי בימי אחז ארם מקדם וכו׳ כך אמר אחז וכו׳ וכיון שאחז בתי כניסיות וכו׳ התחילו הכל צווחין ווי ויהי בימי אחז: ואביו צדיק. צדיק היה ועניו יותר משאר מלכים ועי׳ בפירש״י סוכה מ״ה ב׳ בד״ה יותם בן עוזיהו ובמ״י לעיל צד 330, וטעם כל המאמר כאן נר׳ שהוסיפו על הדרש גילה בזמן וכו׳ שרשע בן צדיק צרה לעולם וגילה לו שהוא ניצל בזכות אביו וצ״ע: 4 יולד חכם. וכ״ה כ״ה בכי״פ וכי״ו, ובמקרא שם הכתיב יולד חכם וישמח בו והקרי ויולד וכו׳ ישמח וכו׳: 5 שהוא מתמלא וכו׳. שאביו מתמלא עליו רחמים כלו׳ אהבה, ובדרש יולד חכם וכו׳ הובאו המאמרים ר״ה בשם ר״א מנין וכו׳ ר״ש בן מנסיא וכו׳ לפ׳ בני אם חכם לבך וכו׳, ובילקוט כאן הגי׳ מנין אתה אומר כל מי שיש לו בן וכו׳ ת״ל ויולד חכם ישמח בו, אכן בילק׳ משלי שם הגי׳ ג״כ מנין אתה אומר וכו׳ ת״ל בני אם חכם לבך ישמח לבי גם אני, ובילק׳ מכירי שם הגי׳ ר׳ הונא וכו׳ מנין וכו׳ שהוא מתמלא עליו רחמים שנ׳ חכם בני ושמח לבי (משלי כ״ז י״א) ונא׳ בני אם חכם לבך וכו׳ ועי״ע המאמר לעיל צד 503 כל מי שיש לו בן יגע בתורה כאילו לא מת וכו׳: 6 אין לי וכו׳. ודורש גם אני גם לרבות, וכן איתא בספרי עקב פי׳ מ״ח ד״א כי אם שמור תשמרון את כל המצוה וכו׳ שלא תאמר למדתי הלכות די לי וכו׳ וכן הוא אומר חכם בני ושמח לבי וכו׳ ואומר בני אם חכם לבך ישמח לבי גם אני ר׳ שמעון בן מנסיא אומר (כ״ה בילקוט עקב ר׳ תתע״ג ובילק׳ מכירי משלי כ״ג ט״ו) אין לי אביו שבארץ אביו שבשמים מנין ת״ל גם אני לרבות אביו שבשמים: 10 דכת׳ ותפארת וכו׳. והיא תפארה והיא עטרה הבנים מתעטרים ומתפארים באבותם וכן האבות בבניהם דכת׳ עטרת זקנים בני בנים וכוונת הכתוב גם עטרת אבות בנים ומליצת הלשון הוא להכפיל רעיון אחד במלות שונות וכן במאמר ר״ח וכו׳

בני בנים, ר' הונא ור' ירמיה בשם ר' שמואל בר רב יצחק אברהם לא ניצל מכבשן האש אלא בזכות יעקב אבינו, משל לאחד שהיה לו דין לפני שלטון ויצא דינו מלפני השלטון לישרף וצפה אותו השילטון באיסטרולוגיאה שלו שהוא עתיד להוליד בת והיא נישאת למלך, אמר כדיי הוא להינצל בזכות בתו. כן אמר הקב"ה כדיי הוא אברהם להנצל בזכותו שליעקב ההי"ד לכן כה אמר יי' אל בית יעקב אשר פדה את אברהם (ישעיה כט כב) יעקב פדה את אברהם. ד"א עטרת זקנים בני בנים וגו' ואלה תולדות יצחק בן אברהם וגו':

1 ילק' ישעיה כ' ס"ב (תל"ו), ויקרא רבה פל"ו סי' ד', אגדת בראשית פס"ה (פס"ד): 4 סנהדרין י"ט ב', תנחומא שמות סי' ד':

1 ר' — בשם] פא, ר' חונא . . בשם ג, רב הונא.. בשם י (ישעיה), ר' חונה ר' ירמיה בשם ן, ר' הונא בר' ירמיה בשם כ, ל' דת | בר יצחק א[1], בר נחמן א[2] | אברהם לא נוצל] גב, .. לא ניצל דפואת, לא נוצל אברהם ו[1], אברהם נוצל ו[1] (שם) | אלא ל' י (שם) | 2 בזכות] א[2]י, בזכותו של דפ·א·גבתי (שם) | אבינו] אגכי, ל' דפותי (שם) | משל לאחד] לאחד ן, שנא' כה אמר יי' אל בית יעקב אשר פדה את אברהם (אשר.. אברהם יעקב פדה את אברהם א[2]) משל לאחד א | ** לו] ל' ל | לפני] אצל ן | שלטון] גב, השלטון דפואתי | דין ב | מלפני השלטון] מלפניו א[1], ל' י (שם) | צפה ן | 3 אותו ל' פו | השרטון דואגבת, שלטון י | * באיסטרולוגיאה ו[1] (שם)] באיסטרולגיאה ל, באסטרולגיאה ד, באיסטרולוגיא ג, באסטרולוגיא ר[1], באצטרולוגיא ר[2], באיסטרולגו' ו[1], באסטרוגוליא ד[1], באסטרוגיליא א[2], באסטרוגליא ת, באצטרוגלייא א[1], באסטרוגו פ, ל' ן | שלו ל' ן | שהוא — נישאת למלך] ג, שהוא.. נשאת למלך דפבתי, שהיה אותו האיש עתיד להוליד.. נשאת למלך י (שם), שהוא.. להעמיד בת שהיא נשאת למלך א, שביתו עתידה להינשא למלכות ן | אמר] ~ השלטון י (שם) | כדי.. להינצל ג, כדי.. להנצל פ, כדאי.. להנצל דא[1]תי (שם), כדאי . שינצל א[2], בדין.. להנצל י, יתלה לו ן | 4 בזכות בתו] פי, בזכותה י (שם), בשביל בתו ן, בזכות בתו שהוא עתיד [להוליד] והיא נשאת למ'ך ד, בזכות (שלו) בתו.. להוליד.. נישאת למלך ג, בזכות בתו שהיא עתידה לינשא למלך א[2]ת, בזכותה של בתו שהיא עתידה לעמוד ממנו א[1] | כן — תקב"ה] כך אברהם יצא דינו מלפני נמרוד לישרף (לשריפה ת) וצפה הקב"ה שיעקב עתיד לעמוד (לצאת פבת) ממנו אמר דפא[2]בת, כך יצא דינו של אבינו אברהם לשריפה לפני נמרוד וצפה.. לעמוד ממנו ן, כך יצא.. של אברהם מלפני נמרוד לישרף (להישרף ג) וצפה.. שעתיד יעקב לצאת ממנו ג' (שם), כך אברהם יצא דינו (יצא דינו של אבינו אברהם י) לישרף מלפני (לפני י) נמרוד וצפה (צפה י) הקב"ה שעתיד לעמוד ממנו יעקב (שעתיד יעקב לצאת ממנו י) אמר תקב"ה א'י | כדיי.. להינצל ג, כדאי (כדי כ) .. להנצל דא'כתי[1] (שם), כדאי.. לינצל א[2], כדי הוא להנצל פי, יתלה לו ן | בזכות של יעקב ג, בזכות יעקב א, בשביל.. ן, בזכותו י (שם) | ההי"ד — יעקב פדה — אברהם ל' א | לכן — יעקב ל' ן | 5 אברהם] ~ לא עתה יבוש יעקב ולא עתה פניו יחורו פ | יעקב פדה.. אברהם] הוי יעקב.. אברהם פ, ל' גתי | ** ד"א] הוא דאמ' ל | 6 בנים וגו'] ג, בנים דפאבת, וגו' ן | תולדת ן | * בן — וגו'] כן אברהם דפוא[2]גת, בן.. אברהם הוליד את יצחק א'כ, וגו' ל |

בשם ר"ש בר רב יצחק אברהם לא נוצל אלא בזכות יעקב בן בנו ומשל לאחד וכו' אמר כדי הוא להנצל בזכות בתו, ובמאמר הסוגר מסיים עטרת זקנים וכו' ואלה תולדות יצחק בן אברהם אברהם הוליד את יצחק שנתעטר יצחק באברהם ואברהם ביצחק, ובתנחומא שם סגנון הפתיחה אלה תולדות וכו' זש"ה עטרת זקנים בני בנים ותפארת בנים אבותם הצדיקים מתעטרין בבני בניהם ובניהם מתעטרין באבותם כיצד אברהם נתעטר בזכות יעקב כשהשליך אותו נמרוד לתוך הכבשן ירד הקב"ה להצילו אמרו מלאכי השרת רבש"ע לזה אתה מציל כמה רשעים עתידין לעמוד ממנו אמר להן הקב"ה בשביל יעקב בן בנו שעתיד לעמוד ממנו אני מצילו מנין א"ר ברכיה שכך כתיב לכן וכו' אל בית יעקב אשר פדה את אברהם פדאו מן הכבשן הרי נתעטרו אבות בשביל בנים ומנין שנתעטרו בנים בשביל אבות בשעה שיצא יעקב מאצל לבן וכו' אבל יצחק נתעטר באברהם ואברהם נתעטר ביצחק, ובתנחומא מ"ב שם ואלה תולדות וכו' זש"ה עטרת זקנים וכו' מי גרם לאברהם שנתגדל יעקב שנ' כה אמר וכו' אשר פדה את אברהם ולמה שאם זכה אדם שיהא בן תורה הוא ובנו ובן בנו שוב אינה פוסקת ממנו עולמות וכו', ועוד בסגנון אחר באג"ב שם זש"ה עטרת זקנים וכו' יש בנים טובים נותנין עטרה לאבותם ויש בנים רעים נוטלין עטרה מאביהם וכו' ועיי"ש: 2 שהיה לו דין. כן הגהתי כגי' שאר הספרים, ובכי"ל כתוב שהיה דין, והוגה ביני שיטי בדין: 3 באיסטרולוגיאה. בחכמת המזלות [1]) וכ"ה הגי' הנכונה בכי"ל לקמן פכ"ה באיסטרולוגיאה שלה ובפפ"ז לשון אסטרולוגיאה ועי' גם המשל במאמר ר"ה ר"י בשם רשב"י לעיל צד 6 למלך שהיה נשוי למטרונה וכו' פעם אחת נמצא המלך עובר בשוק אמר טלו מילנין וכו' והיו אומרים וכו' חזרו ואמרו המלך אסטרולוגוס הוא וצפה שעתיד להעמיד בן וכו' כך אילולי צפה הקב"ה וכו', ובוי"ר בד"ו שם הגי' ר' ברכיה ור' לוי בשם ר' שמואל בר נחמן אמר אברהם לא ניצול מכבשן האש אלא בזכות יעקב משל לאחד שהיה עומד ונידון לפני שלטון לישרף צפה אותו השלטון באצטרולגים שלו וראה שעתיד להוליד בת שהיא נשאת למלך אמר כדי הוא להנצל בזכות בתו שהוא עתיד להוליד כך וכו' ועי' באגה"א ח"ג צד 52: 4 כן אמר הקב"ה. בשעה שהשליך נמרוד את א"א לכבשן האש כמו שמסופר לעיל סוף פל"ח והוזכר עוד פעמים רבות, ובדפוסי' הגי' כך אברהם יצא דינו מלפני נמרוד לישרף וצפה הקב"ה שיעקב עתיד לעמוד ממנו אמר כדאי הוא אברהם וכו', וכמו כן הגי' בשאר הספרים ועח"נ, וכן בוי"ר כך אברהם יצא וכו' וצפה הקב"ה שיעקב עתיד לצאת ממנו אמר כדי הוא לינצל בזכות יעקב הה"ד כה אמר וכו' אשר פדה את אברהם, וכבר הקשו שהנמשל לא ידמה להמשל כי במשל השלטון הוא אשר צפה ובנמשל לא היה נמרוד הצופה אלא הקב"ה ועי' ביפ"ת, ובאג"ב פס"ה המאמר למה תאמר יעקב וכו' א"ר שמואל בר נדמן אמר לו הקב"ה את קורא תגר אברהם היה לו לקרות תגר שבשעה שנפל לכבשן האש אמרתי לו אילמלי יעקב שהיה עתיד לעמוד ממך לא היית יוצא מכאן אלא בשביל יעקב שנאמר לכן כה וגו' אשר

[1]) ἀστρολογία.

ג [ואלה תולדות יצחק וגו'] אברם נקרא אברם אברם הוא אברהם (דה"א א כז), יצחק נקרא אברהם ואלה תולדות יצחק בן אברהם אברהם, יעקב נקרא ישראל דכת' לא יעקב יאמר עוד שמך כי אם ישראל (בראשית לב כט, יצחק נקרא ישראל ואלה שמות בני ישראל הבאים 39c מצרימה יעקב ובניו (ש: מו ח), אברהם נקרא ישראל רב נתן אמר מילתא עמיקתא היא ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים (שמות יב מ) ובארץ כנען ובארץ גושן ארבע מאות ושלשים שנה:

ד כ) ויהי יצחק בן ארבעים שנה וגו' אמר ר' יצחק אם ללמד שהוא מפדן ארם מה תלמוד לומר אחות לבן הארמי. אלא בא ללמדך אביה רמאי ואחיה רמאי ואף אנשי מקומה

1 ילקוט כ' ק"י: 5 עי' מכילתא בא פי"ד, ירוש' מגילה פ"א ע"א ד', מגילה ט' א', תנחומא מ"ב שמות סי' י"ט, תנחומא שם סי' כ"ב, מס' ספר תורה פ"א ה"ט, מס' סופרים פ"א ה"ט (ה"ח), אדר"נ נו"ב פל"ז: 6 ילקוט שם, ויקרא רבה פכ"ג, שיר השירים רבה פ' כשושנה (ב' ב'):

1 ' אברם ל'דפואג'תי] אברהם כ, לי ל | * אברם — אברהם ל°פואג²] שני אבים.. אברהם א'י, לי לדת | 2 הוא נקרא כ | אלה פא'כי | תולדת ג | נקרא] פואגבי, ~ שמו דת | 3 * שמך — ישראל ל°דפא²בתי] שמך וגו' ל וגו' ו נקרא] פואבי, ~ שמו דת | * הבאים — ובניו אב] הבאים מצריכה את יעקב דת. הבאים מצריכה וגי, לי לפ | 4 ר' נתן אמ' ו. א"ר נתן ת | עמיקה ו, הוא א'י, היא דין י | 5 בארץ מצרים ו | בארץ א'ב | ובארץ גושן לי י | ארבע — שנה] ג, ארבע מאות שנה ושלשים שנה פכ, שלשים שנה וארבע מאות שנה דואית, ת"ל שנה א²י | 6 ויהי — וגו'] ויהי.. שנה בקחתו את רבקה כ, ויהי.. רבקה בת בתואל הארמי מפדן ארם ת, בת.. הארמי א²י, בת.. הארמי מפדן ארם אחות לבן הארמי לו לאשה ח | אם] ~ בא ה, בא ארם פ | ללמוד א, ללמדך ת | שהיא מפדן ארם] פחא²גבי, מפדן ארם א¹, שהוא מארם נהרים והלא כבר נאמ' מפדן ארם ו, שהיא מארם נהרים והלא.. נאמר מפדן ארם מה ת"ל ארמי דת | מה] פהאגבי, בת בתואל הארמי ~ לו לאשה ו | 7 לבן הארמי] ~ דות | רמיי ו | אחיה ו | אף אנשי ת, ואנשי האגי, אנשי ו |

פדה את אברהם מהיכן פראו מכבשן האש והיה לו לאברהם לקרות תגר לומר לא היה לי מעשים לפניך שאצא בזכותי אלא בזכות אחר ואברהם לא קרא תגר וכו', וגם בתנחומא שמות שם הדרש ואלולי יעקב לא נפדה אברהם מן הכבשן שנ' לכן וכו' אשר פדה את אברהם, ובסנהדרין שם הדרש לכן וכו' אשר פדה את אברהם וכי היכן מצינו ביעקב שפדאו לאברהם. אמר רב יהודה שפדאו מצער גידול בנים וכו': 1 אברם נקרא וכו'. כן הגהתי ועח"נ ובמ"כ: יצחק נקרא אברהם וכו'. הדרש קשה, וביפ"ת כתב דאע"ג דאברהם תנין דבק עם הוליד את יצחק מדהוה סגי דליכתוב המוליד את יצחק וכתב שנית אברהם רמיז דיצחק נקרא ג"כ אברהם, וכן מפרש בדוחק בפי' ב"ר כ"י יצחק נקרא וכו' דכתיב וא"ת תולדות יצחק בן אברהם אברהם הוליד את יצחק דאם מפני תולדות אתא קרא לאשמועינן היה לומר ואלה תולדות יצחק בן אברהם שהוליד יעקב ומדקא חזר קרא לאחוריה ואמר אברהם הוליד את יצחק ש"מ זה יצחק שהוליד שנקרא אברהם וצ"ע: 3 הבאים מצרימה. השלמתי יעקב ובניו, ופסוק זה מחוור כאן מהפסוק ואלה שמות וכו' הבאים מצרימה את יעקב (שמות א' א') ועח"נ, וגם ביפ"ת העיד שמצא בנוסחא אחרת הפ' ואלה שמות וכו' יעקב ובניו, וכתב ונוסחא זו ערבה לי דמכייל ליעקב בכלל בני ישראל צ"ל דישראל זה היינו יצחק: 4 רב נתן. וכ"ה בדפ"ר וד"ו ובשאר כ"י חוץ מכי"ו וכי"ת, ור"נ בבלי היה, ועדיפו הגי' ר' נתן: מילתא עמיקתא היא. דבר עמוק הוא טעם הכתוב ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים שלשים שנה וארבע מאות שנה (שמות י"ב מ') שצריך לפרשו ומושב וכו' אשר ישבו במצרים ובארץ כנען ובארץ גושן ארבע מאות ושלשים שנה שת"ל שנה הן כברית בין הבתרים, ומשום שמונה הכתוב מאברהם ואומר ומושב בני ישראל הרי שאברהם נקראו ישראל ועי' בפי' ב"ר, וזה אחד מן הדברים ששינו בתרגום היוני ועי' במ"י לעיל צד 441, וגם במכילתא שם הלשון ומושב וכו' אשר ישבו במצרים ובארץ כנען ובארץ גושן ל' שנה וד' מאות שנה, וכן לשון השינוי בתנחומא שם אשר ישבו במצרים ובארץ גושן ובארץ כנען שלשים שנה וארבע מאות שנה, ובמגילה ובתנחומא מ"ב שם אשר ישבו במצרים ובשאר ארצות, ובירוש' מגילה שם אשר ישבו במצרים ובכל הארצות שלשים שנה וארבע מאות וכו', ובמס' ספר תורה שם אשר ישבו בארץ כנען ובארץ מצרים שלשים שנה ות' שנה ועי' גם באדר"נ נו"ב שם, וגירסאות שונות במס' סופרים ועי' בהערות ר"י מיללער צד 15 ועי"ע בתנחומא וישב סי' ג' מהו מאד עמקו מחשבותיך א"ר יוחנן מחשבה עמוקה נטלת עם אברהם בין הבתרים כשאמרת לו כי גר יהיה זרעך וכו': 6 שהוא מפדן וכו'. וכ"ה עוד בחמשה כ"י ובילקוט, ור"י דורש יתור הלשון ויהי יצחק וכו' בקחתו את רבקה בת בתואל הארמי מפדן ארם אחות לבן הארמי וכו' אם כתוב הארמי מארם אחר כמו ארם דמשק וארם צובה) מה ת"ל לבן הארמי שאנו יודעים שהוא ארמי כמו בתואל אביו אלא בא ללמדך וכו' ודרוש ארמי וארם לשון רמאות בתואל הארמי אביה רמאי לבן הארמי אחיה רמאי מפדן ארם אנשי מקומת רמאין והצדקת הזו וכו' וכן אמר ר' פינחס בש"ר סימון כת' וישלח וכו' וילך פדנה ארם אל לבן בן בתואל הארמי מלמד שכלל כולם לבן ובתואל ואנשי מקומם ברמאות, ובינתיים כמו לעיל צד 27 ועי' בעמת"ל ח"א צד 220, ורמיות בכי"ל כמו לעיל צד 70, ומאמר זה הוא שיטה ראשונה בוי"ר שם בפתיחת כשושנה וכו' לפ' כמעשה ארץ מצרים וכו' והגי' שם ר"י פתר קרא ברבקה שנ' ויהי יצחק בן ארבעים שנה אם ללמד שהיא מפדן ארם מה ת"ל אחות לבן הארמי אלא אביה רמאי ואנשי מקומה רמאין וצדקת הזו יוצאה מבנתים למה וכו' ר"פ בש"ר סימון אמר כתב וישלח יצחק את יעקב וילך כללן כולן ברמאות, וכל הפתיחה שבוי"ר שם סי' א' עד ס' ז' א"ר ברכיה וכו' הה"ד כמעשה וכו' הועתקה בשהש"ר לפ' כשושנה וכו' והגי' שם ר"י פתר קרייה ברבקה שנ' ויהי יצחק וכו' בקחתו את רבקה בת בתואל הארמי מפדן ארם אחות לבן הארמי וגו' אם ללמד שהיא מפדן ארם מה ת"ל אחות לבן הארמי אלא אביה היה רמאי אחיה היה רמאי ואנשי מקומה רמאין והצדקת הזאת יצאה מבינותם למה וכו' ר"פ בש"ר סימון אמ' כתיב וישלח יצחק וכו' פדנה ארם אל לבן בן בתואל הארמי ובלל כולם לרמיות, וגי' אחרת בכי"ו ובדפוסי' וכי"ת אם ללמד שהוא (שהיא) מארם נהרים (כלו' אם פירוש בתואל הארמי כפשוטו) והלא כבר נאמר מפדן ארם, ומדייק מה ת"ל הארמי כמו שנוסף בדפוסי' וכי"ת), ועוד מדייק בת בתואל הארמי מה ת"ל

BERESCHIT RABBA

mit

kritischem Apparat und Kommentar

von

J. Theodor

Mit Subvention der Zunz-Stiftung, der Gesellschaft zur Förderung der Wissenschaft des Judentums und der Königswarter'schen Stiftung in Frankfurt a. M.

Lieferung IX
(Erste Hälfte)

BERLIN
1916

מדרש

בראשית רבא

צרוף ומזוקק שבעתים על פי כתבי יד ובראשם כ״י ישן נושן בבריטיש מוזעאים בלונדון אשר שמתיו לפנים הספר ועפ״י דפוסי המדרש הראשונים ונוסחאות הערוך ופי׳ המיוחס לרש״י ז״ל [illegible] וילקוט שמעוני וילקוט המכירי

עם מראה מקומות וחילופי נוסחאות

ופירוש

מנחת יהודה

מאתי

יהודה טהעאדאר

מחברת ח׳

ברלין תרע״ד

בדפוס צבי הירש איטצקאווסקי

לוח הסימנים בחילופי נוסחאות.

ל = כ״י לונדון בבריטיש מוזעאום קובץ Add. 27169, ועל כ״י זה המעולה מכל כ״י יסדתי את טופס המדרש (ובח״נ לא נמצא סימנו כי אם במקומות אשר ברותי לי גי׳ אחרת).

ל׳ = הגהה בכי״ל בכתב אחר או גירסא מובאה בשם ס״א (ספר אחר) בגליון הכ״י או בגוף הספר.

ד = דפוסי המדרש עפ״י ד׳ ויניציאה ש״ה.

ד^1 = מדרש דפ״ר קונשטנטינא ער״ב.

פ = כ״י פארים קובץ 149.

ו = כ״י רומי קובץ 30 באוצר הספרים של הוואטיקאן (ועי׳ צד 25 וצד 50).

ח = (קיצור) ב״ר במדרש חכמים כ״י של ר״א עפשטיין בווינא.

א: א^1 = כ״י אקספרד קובץ 147 (רשימת נייבויער).
א^2 = כ״י אקספרד קובץ 2335 (ועי׳ צד 38).

ג = כ״י שטוטטגארט קובץ אריענט׳ 32 (ועי׳ צד 169)

כ = כ״י מינכען קובץ 97 (ועי׳ צד 50).

נ = כ״י לונדון קובץ 16406 (כ״י משובש, והשתמשתי בו רק בפ״א ופ״ב ומעט במקומות אחרים).

ת = כ״י תימני של ר׳ אלחנן אדלר בלונדון (ועי׳ צד 328)

ז = דפים אחדים מהגניזה באלקאהרה שהובאו לאקספרד (ועי׳ צד 309).

ב = גירסאות כ״י בגליון מדרש אב״א ויניציאה שכ״ז באוצר הספרים אשר לבית מדרש הרבנים בברעסלוי.

ע = ערוך הוצאת קאהוט.

ע° = גי׳ ס״א בערוך או גי׳ בכ״י ודפוסי ערוך שהביא בעל ערוך הש׳ בהערותיו.

ר: ר^1 = פירוש בראשית רבא כ״י שהיה לפנים באוצר הספרים של האחים טריעסטי בפאדובה.
ר^2 = פי׳ הנ״ל ומיוחס לרש״י במדרש כ״י אקספרד קו׳ 147.

ר^3 = פירוש הנ״ל שמעורבב עם פי׳ שני (ש) על ב״ר ושניהם נדפסו בשם פירש״י פעם ראשונ׳ במדרש אב״א ויניצ׳ שכ״ז.

ש = פירוש השני על ב״ר בפירש״י הנ״ל.

י = ילקוט שמעוני ד׳ וויניציאה שכ״ו, ד׳ פפד״א תס״ט.

י^1 = „ דפ״ר שאלוניקי ח״א רפ״ז, ח״ב רפ״א.

מ = ילקוט המכירי (ישעיה ד׳ ברלין תרנ״ג, תהלים ד׳ ברדיטשוב תר״ס, משלי ד׳ ירושלם תרס״ב (ועי׳ צד 67) ובסי הלקוטים ח״ו, תרי עשר כ״י בריטיש מוזעאום קובץ Harl. 5704 והוצי גראינוף).

ל׳ = ליתא.

~ = סימן התיבה שלפני הוספה או שלאחריה.

האותיות בגליון החיצון (כמו **א** בצד 1) יורו על חילוקי הפרשיות במדרש ד׳ ווילנא, והמספרים בגליון הפנימי (כמו *2a* שם) על הדפים והעמודים במדרש ד׳ ויניציאה ש״ה, והמספרים בח״נ על מספר השורות; בכל מקום שגי׳ כי״ל מקויימת גם עפ״י כ״י אחרים ילקוט וכו׳ הצגתי בח״נ סימני ספרים אלו אצל גי׳ כי״ל שהסגרתי בחצי אריח כזה], ואם כל כ״י האחרים וילקוט וכו׳ מסכימים עם גי׳ כי״ל עשיתי בצד הגי׳ סימן מרובע קטן כזה ▫ ובמקום שגי׳ הדפוסים מסכמת עם גי׳ כי״ל לא הבאתי עוד ראיה לגי׳ זו ואף אם יש שינוים בכ״י אחרים וערוך וילקוט וכו׳ כי המפורסמות אינן צריכות ראיה, ואם הוכרחתי לנטות מכי״ל ובררתי הגי׳ עפ״י הדפוסי׳ או כ״י האחרים וערוך וילקוט וכו׳ עשיתי סימן כוכב קטן כזה * בצדה, והכפלתי את הסימן כזה ** אם כל כ״י האחרים וכו׳ יעידו נגד כי״ל, ואם הנחתי גי׳ כי״ל בפנים הצגתי גי׳ הדפוסים שהיא ג״כ גי׳ כל כ״י האחרים וכו׳ בלי שום סימן, והשינויים התמידיים שנמצאו בכי״ל כמו מלת א מ ר נעדרת במקום שחכם אומר בשם חכם (כסגנון הירושלמי) או מלת ש ל מחוברת למלה שלאחריה מנעתי מלציין בח״נ. — ובמבוא הספר אשר אדפיס אי״ה עם מפתחות שונים בתשלום המחברת האחרונה אדבר בארוכה גם על תכונת כ״י שלפני ועל משפט מלאכתי ועבודתי בקודש.

ב) ותהר ותלד שרה לאברהם מלמד שלא גינבה זרע ממקום אחר, בן לזקוניו מלמד שהיה איקונין שלו דומה לו:

למועד אשר דבר אתו אלהים ר' יודן אמר לט' חדשים נולד שלא יהו א' גרוף הוא מביתו שלאבימלך, ר' חוניא אמר לז' שהן ט' מקוטטים: ר' הונא (אמר) בשם חזקיה בחצות יום נולד, נאמר כאן מועד ונאמר להלן מועד צאתך ממצרים (דברים טז ו):

1 ילקוט ר' ל"ג, בבא מציעא פ"ז א', תנחומא תולדות סי' א': 3 ילקוט שם: 4 ראש השנה י"א א', תנחומא וירא סי' י"ז: 5 מכילתא בא פ"ה:

1 * לאברהם ל°] לאברהם בן לזקוניו דפא¹גת, .. לזקניו ו, וגו' ל | * גינבה] גונבה ל, גנבה דא²ת, גינבה לו וג, גנבה לו פא¹ר | לזקניו ו | 2 שהיה איקונין] פח, שאיקונין ג, שהיו איקונין אב, שהיה זיו איקונין דותי | דומין חכ | 3 ר' יודן] פ, ר' יודן ור' חמא ~ דואגכת | * לט' א²] ט' ל, לתשעה דפא¹גכתי, בן תשעה ו | * שלא דפאגכתי] והלא לו | יהו אומרי' כ, .. אומרים א² .. אומרין ג, יהיו אומ' ו, .. אומרין ד, יאמרו א¹ת, יהו אומ' לו פ | הוא] פאכרי, היה ו, ל' דת | 4 מבית אבימלך אר | ר' חוניא] ג, ר' חונא ש, ר' חמא דואכי, ורב חמא ת | לז'] לשבעה דפוגכ, לשבעה (לז' א²) חדשים נולד א, לשבעה שלמים י | ט'] א², תשעה דפוגכתי, תשעה חדשים א¹ | מקוטעים ד¹וא¹גתי, ־ין פחא²כש | חונא ו, חוניא ג | אמר ל' דוגכי | חזקיה | ר' חזקיה דפאכתי | בחצי א | יום] פוחגכ, חיום דאתי | 5 נאמ' כן ו, כת' הכא ת | מועד] למועד אשר דבר אותו אלהים ת | ונאמר] וכת' ת | להלן] לחלן מועד ג, ל' ת | מועד] א², כבוא (כבא פכ) חשמש ~ דפוא¹גכתי |

על ידי הקב"ה בעצמו שנ' וה' פקד וכו', והגי' רב הונא איתא גם בילקוט וכ"י שציינתי ועי' לעיל צד 521, וכתיבת אפעלגב בתיבה אחת כמו אפעלפיכן לעיל פעמים שונות ועי' לעיל צד 438, והגהתי לא צ ר כ ה ועח"ג ולעיל צד 376: 1 שלא גינבה. בכי"ל כתוב גונבה והגהתי גינבה לשון פיעל ועח"ג וכן לעיל צד 348 היו אלו מגנבין וכו' ובשמו"ר פ"ה סי' י"ד והיו מגנבין וכו', ומדייק ותהר וכו' לאברהם מלמד שלא גינבה זרע ממקום אחר כלו' מאבימלך ודורש לזקניו לשון איקונין, ומשובשת הגי' והיו איקונין וכו' ועי' לעיל צד 385 ובמ"י לעיל צד 180 בד"ה קוזמידין, ולפי הגי' זיו איקונין דרשו לזקוניו נוטריקון, וכן בלק"ט בן לזקוניו שתי מלות הן זיו איקונין מלמד שהיה זיו איקונין שלו וכו', ולקמן פפ"ד בדרש כי בן זקונים הוא לו הגי' גם בכי"ל ר' יהודה א' שהיה זיו איקונין שלו דומה לו, ובמ"מ שם היו מרננים ואומרים אם שרה הבת תשעים שנה תלד אברהם בן מאה שנה יולד מיד נהפך קלסתר פנים של יצחק ונדמה לאברהם פתחו כולם ואמרו אברהם הוליד את יצחק, ובתנחומא תולדות שם בא וראה כח השלום שבשעה שנתטלטלה שרה מיד פרעה ליד אבימלך ונתעברה ביצחק היו אומות העולם אומרים הלבן מאה שנה יולד אלא היא מעוברת מאבימלך או מפרעה והיתה (וצ"ל והיה) חשד בלבו של אברהם וכו' מה עשה הקב"ה אמר למלאך הממונה על יצירת הוולד עשה כל איקונין שלו כדמות אביו כדי שיעידו הכל שהוא בנו של אברהם וכו', וכן מתורגם כאן בתר"י א' בן לזקוניו בר דדמי וכו' ועי"ע שם לפ' ואלה תולדות יצחק וכו': 3 לט' חדשים. לפי המשך הפרשיות נתעברה שרה אחר מעשה אבימלך וא"ר יודן לט' חדשים נולד שלא יהו אומרים גרוף הוא וכו' ואילו היה נולד לז' היו אומרים שהוא מזרעו של אבימלך, ואברהם נתבשר בפסח כדאיתא לעיל צד 490 פרס הפסח היה וכו' ובפסח נולד יצחק והוא המועד שאמר הקב"ה לאברהם למועד הזה בשנה האחרת, ושיטת הברייתא בר"ה י' ב' בפסח נולד יצחק בר"ה נפקדה שרה וכו' ומפרש בסוגיא דשמעתא שם בפסח נולד יצחק מנלן כדכתיב למועד אשוב אליך אימת קאי וכו' אלא דקאי בחג וכו' ועי' בחי' אגדות שם, ובב"ק צ"ב א' דרשו כל המבקש רחמים על חבירו והוא צריך לאותו דבר הוא נענה תחלה וכו' מהכא ויתפלל אברהם אל האלהים וכו' וכתיב וה' פקד את שרה וכו' כאשר אמר אברהם אל (על) אבימלך וכו' ועי' גם בתנחומא מ"ב וירא סי' ל' סי' ל"ב וסי' ל"ו ובתנחומא וירא סי' י"ד ובפסי"ר פל"ח ופמ"ב, ובתוספות בב"ק שם בד"ה כאשר אמר אברהם וכו' פירשו לאו בהריון משתעי שהרי המלאכים בישרו את שרה מפסח שלפניו אלא ילדה בריוח כמו שהתפלל על אבימלך: 4 מקומטים. כ"ה בכי"ל, ונר' שהלשון חדשים מקומטים כמו סדין המקומט בתוספתא נגעים פ"א וכענין הדרש אשר קומטו (איוב כ"ב ט"ז) אלו תלמידי חכמים שמקמטין עצמן וכו' (חגיגה י"ד א') ועי' בעמת"ל ע' קמט, ובדפוסי' ושאר כ"י הגי' מקוטעים (מקוטעין), ובילקוט לשבעה שלמים שהם תשעה מקוטעים, ובפי' השני שבפי' ב"ר הנדפס גורס ומפרש ר' הונא אמר לז' שלימים שהן ט' מקוטעין יום א' לחדש שעבר ויום א' להבא חשוב כב' חדשים שהם חדשים מקוטעים יום לחודש, וביפ"ת האריך בפירוש המאמרים וכתב שהגי' שהם תשעה מקוטעים משובשת דט' מקוטעים היינו ח' שלמים ומקצת ט' ומה ענין לז' בכאן ואין לומר דלחדשי הלבנה קאמר וכגון שנתעברה ד"מ בתוך חדש אלול קודם ליום ט"ו וילדה בט"ו באייר דאיכא בנתיים ז' חדשים שלמים אבל אם נמנה גם חדש העיבור והלידה הוו להו ט' וכו' דלא קרי גמרא מקוטעים אלא משום חדש אחרון אבל החדשים הראשונים לעולם נמנים שלמים של שלשים שלשים מיום העבור ולא לחדשי השנה וכו' ועוד שאין לו ט' בכאן וכו', ושם הגיה ל ש ב ע ה ש ה ם מ ק ו ט ע י ם וכתב שכן הוא בקצת נוסחאות של חדושי רש"י בחומש (וכן הובא בזכור לאברהם ברש"י עה"ת מהדורא א' הגי' ר' יודן ור' חמא ר' יודן אומר מלמד שנולד לט' חדשים שלא יאמרו גרוף וכו' ור' חמא אומר לז' חדשים שהן מקוטעין) ויהיה פירוש המאמר כמו דמסיק בר"ה שם אלא דקאי בחג אכתי בשיתא ירחי מי קא ילדה תנא אותה שנה מעוברת היתה סוף סוף כי מדלי מר יומי טומאה בצרי להו אמר מר זוטרא אפילו למ"ד יולדת לתשעה אינה יולדת למקוטעין יולדת לשבעה יולדת למקוטעין וכו' (ועי' במ"י לעיל צד 188 בד"ה ר' אבא בר זוטרא) ולפי זה לא ס"ל לר"ח פרס הפסח היה ואפשר שהוא כדעת האומר לעיל פמ"ז אותה שנה מעוברת היתה (ועי' במ"י לעיל צד 474, ושם צ"ל בפסח וכו' מנלן וכו') ולא חש להא דקאמר ר"י שלא יאמרו גרוף וכו', ובעל המאמר לעיל פמ"ז הוא ר' הונא בש"ר אידי ולפנינו גם כאן הגי' ר' חוניא אמר וכו' והוא ר' הונא ועי' לעיל צד 517), ובתנחומא וירא סי' י"ז איתא בראש השנה נפקדה שרה ונולד יצחק לשבעה חדשים ב ל י ל פ ס ח שנאמר שוב אשוב וכו', וכאן אמר ר"ה בשם חזקיה בחצות יום נולד (ומשמע בט"ו ניסן וכן איתא בתנחומא בא סי' ט' ועי' במ"י לעיל שם) נאמר כאן וכו' ונאמר להלן בפ' כי אם וכו' שם תזבח את הפסח בערב וכו' מועד צאתך ממצרים וכמו שנדרש במכילתא בא פ"ה מועד צאתך ממצרים אימתי יצאו וכו' ממצרים משש שעות ולמעלה וכן הוא אומר ויהי בעצם היום הזה יצאו וגו' (שמות י"ב מ"א), ובמכילתא דרשב"י ויהי בעצם היום הזה (שם שם נ"א)

ז ג ד) ויקרא אברהם את שם בנו הנולד לו אשר ילדה לו שרה יצחק יצא חוק לעולם ניתן דורייה לעולם, אמר ר' יצחק חפושיה י' עשרה כנגד עשרת הדיברות, צ' תשעים ואם שרה הבת תשעים שנה תלד (בראשית יז יז), ח' שמנה ימי מילה וימל אברהם את יצחק בנו בן שמנת ימים, ק' הלבן מאה שנה יולד (שם שם):

ח ו) ותאמר שרה צחוק עשה לי אלהים כל השומע יצחק לי ר' ברכיה ר' יודה בר' סימון ר' חנן בשם ר' שמואל בר רב יצחק ראובן בשמחה שמעון מה איכפת ליה, כך שרה נפקדה

1 ילקוט שם: 2 פדר"א פל"ב, במדבר רבה פי"ח סי' כ"א, תנחומא קרח סי' י"ב: 5 ילקוט ר' ל"ג, פסיקתא פכ"ב (קמ"ו א'), פסיקתא רבתי פמ"ב (קע"ז א'), תנחומא מ"ב וירא סי' ל"ז:

1 הנולד — שרה] פוא[1]י, הנולד לו כת, לי ד | 2 לעולם לי י | נותן כ, יצא ר, ד"א נתן ו[1] | דוריה פואג, דוריא ר[2], דורה ר[1], דרורית תי, הורייה כ | של עולם ו[1] | חפושייה ן, חיפושיה ח, חפשיה כר[1], חפישיה ר[2], חופשיה א[1], חופשיא א[2], הפושיה פ | י] פחא[1]גכ, יוד ד[1]ו, יו"ד דת, יצחק י' י | עשרת הדברות פוגכ, י' הדברות א[1], י' דברות א[2], י' דברות שעתידין בניו לקבל י, עשרה נסיונות ועשרת הדברות ח | צ'] ד[1]פוהאגכי, צד"י ד, צאד ת | ואם — תלד] ואם שרה הבת תשעים פו, כנגד ואם.. תשעים שנה תלד ל[0]א, שנולד לתשעים שנה לאמו ח | 3 * ח' שמנת — יולד] ח'.. אברהם ק'.. יולד ל, ח' שמנה כנגד ימי מילה שחנכה לשמונה וימל.. אברהם ק'.. יולד ל[0], ח' כנגד המילה שחנכו לשמונה ק' הלבן מאה שנה א[2], ק' מאת כנגד הלבן.. ח' שמונה כנגד שמונת ימי המלה שחנכו לשמונת שנא' וימל.. את יצחק בנו בן שמונת ימים א[1], ק' מאת הלבן מאה שנה (שנה יולד וכ) ח' שמונה (תמניא ן) כנגד המילת שחינכת (שחנכו כ) לשכונה (לשמנה ימים כ) וימל (דכ' וימל פ) אברהם.. בן שמונת (שמנת כ) ימים ובן שמונת (שמנת כ) ימים ימול לכם כל זכר פוכ, ח' שמנה כנגד מילה שחנכה לשמנה וימל אברהם.. בן שמנת ימים וגו' ובן שמנת ימים ימול לכם וגו' ג, קו"ף (ק' ד[1], וקו"ף ת) מאת הלבן מאה שנה (שנה יולד ת) חי"ת (ח' ד[1], חי"ת שמונה ת) כנגד המילה שניתנה לשמונה (לשמונה ימים ת) וימל.. את יצחק וגו' (יצחק בנו ת) הה"ד ובן.. לכם כל זכר לדורותיכם דת, ק' מאה שנולד למאה שנה לאביו ח' שמונת כנגד המילה שחנכה לשמנה ח, ק' מאה הלבן.. יולד ח' כנגד שמונת ימי המילה וימל.. בן שמונת ימים כאשר דבר אותו אלהים והיכן דבר ובן.. המול לכם כל זכר י | 5 * ותאמר — לי י] ותאמר.. צחוק (צחק פ) עשה לי אלהים דפאגכת, לי ל | ר' יהודה וגכ, ור'.. א, ור' יודה פ, בר' יודת ד, בר ר' יהודה י, בש"ר יודן ת | בר פא[1], בר ר' י, בי"ר ת | 6 ר' חנן] ח, ר' חנין וג, ור' חנין אכ, ר' חנינה פ, לי דתי | שמעון א[1] | בר רב] פא[1]כ, בר' ד, בר ר' י, בן ר' ו, בר גת | יצחק] נחמן ג | מאי כ | אכפית ת | כך] אם י, לי ו |

אין עצם אלא תקפו של יום, ומ"ש כי בחדש האביב הוציאך י"י אלהיך ממצרים לילה (דברים שם א') דרשו בספרי ראה פי' קכ"ח מלמד שנגאלו בלילה ועי' ברכות ט' א', וכפי השיטה שנולד לז' חדשים ואותה שנה מעוברת היתה מפרש בשכל טוב וה' פקד וכו' ופקידה זאת היתה בר"ה ולמחר פירסה שרה נדה וכו' ובליל שמיני טבלה וכו' נותרו כ"ב ימים לתשרי וכ"ט למרחשון ול' לכסלו וכו' ו ב י"ד בניסן ילדה בחצי היום זמן שחיטת הפסח וכו' ומנין שבזמן שחיטת הפסח נולד יצחק א"ר הונא בשם ח ז ק י ה כתיב הכא למועד וכו' וכתיב התם מועד צאתך וכו' לג"ש וצע"ג (וחזקיה שר"ה אומר בשמו הוא חזקיה בר' חייא שלא נסמך ועי' מאמרו מהו לזקוניו וכו' בתנחומא מ"ב וירא סי' ל"ז), ובתנחומא פקודי סי' י"א איתא ר' שמואל בר נחמן אמר בשלשה חדשים נגמרה מלאכת המשכן וכו' והעמידוהו באחד בניסן וכו' מפני שחשב הקב"ה לערב שמחת המשכן בשמחת היום שנולד בו יצחק אבינו לפי ש ב א ח ד בניסן נולד יצחק וכו', ועוד אגדה אחרת בס' היובלים פט"ז ובאמצע החדש הששי פקד אלהים את שרה ויעש לה כאשר אמר ותהר ותלד בן בחדש השלישי באמצע החדש לימים אשר דבר אלהים את אברהם בחג הביכורים נולד יצחק וכו': 1 יצא חוק. דורש יצחק נוטריקון יצא חוק לעולם מאת הקב"ה ניתן דורייה מתנה לעולם, וחוק כענין חק לכהנים (בראש' מ"ז כ"ב) לחם חקי (משלי ל' ח'), ובילקוט דפ"ר הג' ד"א נתן דרוריה של עולם וכן בכי"ח ובסמוך בסי' ח' גם בכי"ג דרוריה ובכי"ו דרורייה ובכי"פ דרור, אכן דוריה ל"י ופי' מתנה ואינו לשון דרור וחירות ועי' לעיל צד 422, ובלק"ט מפרש יצא חוק לעולם למול בן ח' ימים ועי' גם בשכל טוב ובתוספות שבת קל"ז ב' בד"ה ידיד וכו', ובפי' ב"ר כי"ט וכי"א מפרש יצא חוק לעולם שקבלו ישראל את התורה שנ' בה חוק דכתיב כי חוק לישראל הוא יצא דורה (דוריא) לעולם מתנות דורון דכתיב ונברכו בך, ובפי' ב"ר הנדפס מסיים דבר אחר יצא דורייה לעולם מתנה דורון דכתיב ונברכו וכו': 2 ר' יצחק חפושיה. נר' שכן שם האמורא, ובפי' ב"ר כי"ט וכי"א מפרש חפשיה (חפישיה) מאותו מקום וצ"א, ובכי"פ איתא הפושיה והמלה נמחקה ורשומה ניכר מעט, ובכי"ת איתא ר' יצחק אמ' חפושתה והתי"ו נמחקה ונ"ב נ"א חפושייה, ובלק"ט הגי' רק ר' יצחק ובילקוט קיטע שם האומר, והגי' שם יצחק י' עשרה וכו', ובילקוט דפ"ר ליתא הפירוש חפשיות שנוסף בילקוט ד"ו כאן להגי' דרוריה ולמטה להגי' מה עשייה שנ' להלן נתן דרוריה וכו' ולכן בטלה השערת רש"ב שנוסף חפושית בדפוסי המדרש עפ"י פי' הילקוט חפשיות ועי' בהערותיו לפ' שוש אשיש וללק"ט פ' ויקרא אברהם וכו' ואחריו נמשך גם בעל ערוך השי' בע' דריה, והגי' אמר ר' יצחק חפושיה איתא גם בכי"ג ובדפ"ר וד"ו ועח"נ, ובמ"כ הגיה חפושית ועיי"ש ועי"ע במ"ח חלק י' צד 76 וחלק ל"ב צד 809: כנגד עשרת הדיברות. ק"ק זה הרמז שאינו כרמזי שאר האותיות מענייני של יצחק, ובילקוט מוסיף כנגד י' דברות שעתידין בניו לקבל, ובלק"ט הועתק יו"ד כנגד י' נ ס י ו נ ו ת שנתנסה אברהם אבינו צ' כנגד שני שרה ח' כנגד ח' ימים שנימול ק' כנגד שני אברהם דכתיב הלבן מאה וכו' (אכן בלק"ט כ"י פלארענץ הגי' ג"כ הדברות) וכן בפירש"י בראשית י"ז י"ט וקראת את שמו יצחק על שם הצחוק וי"א על שם העשרה נסיונות וצ' שנה של שרה וח' ימים שנמול וק' שנה של אברהם, ובפדר"א שם ולמה נקרא שמו יצחק י' עשרה נסיונות שנתנסה אברהם אבינו צ' תשעים שנה שהיתה שרה אמנו בת תשעים ח' לשמונה ימים שנמול ק' מאה שנה שהיו לאברהם אבינו שנאמר ואברהם בן מאת שנה, ובתנחומא קרח שם יצחק יו"ד כנגד עשרה נסיונות צ' תשעים שנה לשרה נולד ח' לשמונה ימים נמול ק' ק' שנים חיי אברהם כשנולד ועיי' גם בבמ"ר שם, ולפי סגנון זה יובן גם הדרש י' עשרה בשם יצחק

אחרים מה איכפת להם, אלא בשעה שנפקדה אימנו שרה הרבה עקרות נפקדו עמה הרבה חרשים נתפקחו עמה הרבה סומים נתפתחו עימה הרבה שוטים נשתפו עימה נאמ׳ כאן עשייה ונאמ׳ להלן עשייה והנחה למדינות עשה (אסתר ב יח) מה עשייה האמ׳ להלן ניתן דורייה לעולם אף עשייה האמ׳ כאן ניתן דורייה לעולם, ר׳ לוי אמר הוסיפה על המאורות נאמ׳ כאן עשייה ונאמ׳ להלן
34a עשייה שני ויעש אלהים את שני המאורות וגו׳ (בראשית א טז):

ז) ותאמר מי מלל לאברהם הניקה בנים וגו׳ ר׳ פינחס משום ר׳ חלקיה מי אמר ט
מי דבר אין כת׳ אלא מי מלל רמזו שמוליד למאה שנה, ר׳ פינחס מש׳ ר׳ חלקיה קמתו שלאברהם

1 בראשית דל״ב מדות מדה א׳: 6 ילקוט שם, תנחומא מ״ב שם, פסיקתא רבתי פמ״ג (ק״פ א׳):

1 אחרות וי | מאי כ | איכפת] פואגכי, אכפת דת | להו פכי | אמנו שרה דג, אמינו . . ת, שרה אמנו י, . . אמינו וכ, שרה פא | הרבה — נפקדו] נפקדו כל העקרות ו | עמה] עימה ג, לי א | הרבה חרשים] הרבה חולים נתרפאו עמה ~ י | 2 עמה] י, לי דפואגת | הרבה — עמה] הרבה סומים (סומין א1) נתפתחו דוא1גתי, הרב׳ סומין נפתחו א2, לי פ | נשתתפו כר2 | עימה לי | כן ו | עשיה א1ע, עשה פכ | 3 * עשייה ח] עשיה א1ע, עשי׳ ל, לי דפוא2גכתשי | עשייה האמ׳] עשיה האמורה פ, עשייה שני׳ תי1, . . שנאמרת גכ, . . שנאמר דש, עשיה שנאמ׳ ע, לי וא | ניתן] חא1, נותן דגכש, נתן ותעי, ניתנה א2 | * דורייה דת] דוריה א2ע, דוריא א1, רודייה ל, דרורייה ו, דרוריה חגר1י, דרוריא ר2, דרור פ | בעולם ו | עשייה האמ׳] עשייה שני׳ דוכתי1, . . שנאמ׳ פ, . . שנאמ׳ ג, עשיה שנא׳ ע, לי א | 4 כן ד1וג | ניתן] חא1ג, נותן כ, נתן ועי, ניתנה א2, לי דפת | * דורייה דכת] דוריה א2גע, דוריא א1, רודייה ל, דרורית פוחי, דרוריא ש | בעולם ו | הוסיפו ו, הוסיף י | המאורות] ~ הגדולים פ | נאמר כי | כן וג | עשייה] ואבי, עשיה פג, עשייה עשה לי ד, עשה לי אלהים ת | ונאמר כי | 5 עשייה שנ׳] א1, עשייה כ, לי דפוא2גתי | וגו׳] הגדולים פגב, לי דואתי | 6 לאברהם לי ו | הניקה — וגו׳] הניקת בנים שרה ד1גכת, חיניקת . . שרה ד, לי פוחאי | בשם פואגכת | ר׳ חלקיה] חלקיה ו, חזקיה כ | 7 מי דבר מי אמר ו, מי דבר אי | אין כתיב (כת׳ פכת) כאן דפאגכתי, אין כתיב (כתוב ו) כן ד1ו | מלל] ~ לאברהם פ | רמז חאתר | שמוליד] ח, שהוא מוליד דפוגכת, שהוליד אי | לק׳ א | שנה] פוחאכי, ~ מנין מלל ד1, מניין . . ת, מנין מל״ל ד | פינחס] תנחום ש | מש׳ ר׳ חלקיה] בשם . . פא1גשי, משם חלקיה ו, בשם ר׳ חזקיה כ, בש״ר ירמיה א2, לי דת | קמתו] פג, קמותיו וי, קומתו דאתכש | שלאבינו אברהם כ, של אברהם פג, של

שנסיון העשירי היה הנסיון בעקידתו של יצחק כדאיתא לקמן פנ״ו סי׳ י״א ובפדר״א פל״א ובמדרש תהלים מ״ב י״ח סי׳ כ״ה ובו נמלאו העשרה נסיונות שנתנסה א״א ועי׳ בי״ת ובמ״י לעיל צד 861, וכמו באלו המקומות שהעתקתי נכון סדר הרמזים לפנינו בכי״ל וכן בכי״א ב׳, ובשאר הספרים הקדימו קו״ף לחי״ת, ובגי׳ הדפוסים וכי״ת, הוא דיבור בפ״ע לפסוק וימל אברהם וכו׳ הה״ד ובן וכו׳ וכן בילקוט וימל וכו׳ והיכן דבר ובן וכו׳, ושם בדפ״ר נדפס כן בבירור, ובכי״ל נוסף ביני שיטי להגיה ח׳ שמנה כנגד ימי מילה שחנכה לשמונה ועח״נ, וכן הלשון בשהש״ר פ׳ ישקני וכו׳ אברהם נצטוה על המילה יצחק חנכה לשמנה ימים: 1 חרשים נתפקחו וכו׳. וכן הלשון בגיטין פ״ב מ״ו חרש ונתפקח סומא ונתפתח שוטה ונשתפה וכו׳ ועי׳ בעמת״ל ע׳ שפי שפה, ובשכל טוב הגי׳ הרבה סומים נפתחו ועח״נ, ועוד שם לכך דרש ר׳ ברכי׳ צחוק עשה לי אלהים שמחה יתירה עשה לי הקב״ה כי נתן לי הריון עם בן זכר וצע״ג וע׳ גם במ״י לעיל צד 560 בד״ה ויצחה, וכל המאמר נסדר גם בפסיקתא פ׳ שוש אשיש והגי׳ שם הלא אתה תשוב תחיינו ועמך ישמחו בך וכו׳ ותאמר שרה צחוק עשה לי אלהים וגו׳ ר׳ יהודה ור׳ סימון (וצ״ל בר׳ סימון) ור׳ שמואל בר רבי יצחק ראובן בחדוה שמעון מאי איכפית ליה שהרי שרה אומרת כל השומע יצחק לי א״ר לוי את מוצא כשילדה אמנו שרה כל העקרות נפקדו עמה וכל החרשים נתפקחו וכל הסומים נתפתחו וכל האלמים נתרפאו וכל השוטים נשתפו והיו הכל אומרים הלואי שתיפקד אמנו שרה פעם שנייה שנפקד עמה ר׳ ברכיה בש״ר לוי להוסיף על המאורות נאמר כאן עשייה ויעש ה׳ לשרה כאשר דבר ונאמר להלן ויעש אלהים את שני המאורות הגדולים מה עשייה האמורה להלן ליתן אורה לעולם אף כאן ליתן אורה לעולם ונאמר כאן עשייה ונאמר להלן והנחה וכו׳ מה עשיה האמורה להלן ליתן דורניא לעולם אף עשיה האמורה כאן ליתן דורניא לעולם, ובערוך ע׳ דריה הועתק מב״ר כאן ופסיקתא שם נתן דוריה לעולם ועיי״ש, ובפי׳ ב״ר כי״ט גורס ומפרש נאמר כאן עשייה דכתיב צחוק עשה לי אלהים ונאמר להלן והנחה למדינות עשה דרוריה חירות מה וכו׳ לגבי אסתר חירות אף וכו׳ ביצחק חירות ורווחה באה לעולם ועי׳ בפי׳ ב״ר הנדפס, ובפסי״ר פ׳ וה׳ פקד וכו׳ אמר ר׳ יהודה בר׳ סימון בשם ר׳ חנין בשם ר׳ שמואל בר׳ יצחק כל עקרות שהיו בעולם נפקדו עם שרה ועיברו עמה וכשילדה ילדו כולם עמה היא ששרה אומרת צחוק עשה לי וכו׳ כל השומע יצחק לי ראובן שמח ושמעון עסוק בקרדומו בשדה ומה שמחה יש לו אלא שכל עקרות שהיו בעולם נפקדו עמה היא שכתב וה׳ פקד את שרה ולא זו בלבד אלא כשילדה שרה כל סומא שהיה בעולם נפתח וכל פסח נעשה שוה וכל אלם נפקח וכל שוטה נתרפא למלך שהיה לו אוהב וכו׳ אמר ר׳ חנינא בן לוי דבר גדול ומעולה יותר מזה שבאותו היום שנולד בו יצחק הוסיף הקב״ה אור של גלגל החמה ארבעים ושמונה פעמים כנגד מה שיש בו וכו׳, ודורש שם הרבוי את שרה וכן בברייתא דל״ב מדות שם את לרבות כיצד דכתיב וי״י פקד את שרה אלו היה אומר פקד שרה הייתי אומר שרה לבדה נפקדה כשהוא אומר את מלמד שכל העקרות נפקדו עמה וכה״א צחוק עשה לי אלהים כל השומע וכו׳, ובתנחומא מ״ב וירא שם ותאמר שרה צחוק עשה לי אלהים מלמד שבשעה שנולד יצחק נתרפאו החולים ונתפתחו החרשים ונתפקחו הסומים לפיכך הוא אומר צחוק עשה לי אלהים אמר ר׳ ברכיה הכהן מהו כל השומע יצחק לי וכי הכל שמעו אלא מהו כל השומע שהוסיף הקב״ה על מאורתן של חמה ולבנה שנאמר ויעש אלהים וכו׳ ועי״ע תנחומא תולדות סי׳ ב׳ שבשעה שנולד יצחק היו הכל שמחים שמים וארץ חמה ולבנה כוכבים ומזלות וכו׳, ובברייתא בר״ה שם איתא בר״ה נפקדה שרה רחל וחנה, ובתנחומא וירא סי׳ י״ז בראש השנה וכו׳ וארבע עקרות נפקדו בר״ה ואלו הן שרה ורבקה ורחל ולאה (ועי׳ במ״י לעיל צד 450 בד״ה נתעקרו וכו׳), וכאן לא הוזכר שפקידתה של שרה היתה בר״ה ועי׳ במ״י לעיל צד 561: 7 למאה שנה. מנין מל״ל, ובדפוסי׳ נוסף כן כגר׳ מפי׳ ב״ר, וכן בלק״ט ר׳ פנחס וכו׳ אלא מי מלל רמזו למאה

אבינו היתה יבשה ונעשה מלילות: הניקה בנים הניקה בנאין, שרה היתה צנועה יותר מדאי אמר לה אבינו אברהם אין זו שעת הצניעות אלא גלי את דדיך כדי שידעו הכל שהתחיל הקב״ה עושה נסים, גילה דדיה והיו נובעים חלב כבי מעיינות, היו מטרונות באות ומניקות את בניהן והיו אומרות אין אנו כדיי להניק מחלב הצדקת. רבנין אמ׳ כל מי שבא לשום שמים נעשה ירא שמים, ר׳ אחא אמר אף מי שלא בא לשום שמים ניתן לו ממשלה בעולם, ולא עשו אלא כיון שהפליגו עצמן

1 ילק׳ איוב רמז תתקי״ו, בבא מציעא פ״ז א׳, פסיקתא שם (קמ״ו ב׳), פסיקתא רבתי שם, תנחומא מ״ב ויקרא סי׳ ל״ז סי׳ ל״ח, תנחומא תולדות סי׳ ג׳, פדר״א פכ״ב : 2 ילקוט רמז ל״ג :

אביהם י | 1 * היתה דפאגכתש] היה ל, היו וי | יבשות כי, יבישות וג | ונעשה] פא[2]כ, ונעשת דר[2], ונעשית א[1]גתר[1], ונעשו י, ועשו ן | * הניקה בנים פוב] הניקה בנים שרת ד[1]אגתי (שם), היניקת . . שרת דח, ל׳ ל | הניקה בנאין] כ, הניקת בנאיין ו, הניקה בנאיין שרת ג, היניקת בנאים שרה ח, הניקה בנין שרה א[1], היניקה בן אין כתי׳ כאן ד, הניקה בן אין כת׳ כאן אלא בנים ת, זה לא היה לה אלא אחד אלא פ, ל׳ א[1]י (שם) | שרה] פחג, שרה אמנו א[2]בי (איוב), . . אמינו ו, אמנו שרה דחא[1], אמינו שרה גת | שהיתה א[2] | יותר] פוא[2]כת, יתר דג, ביותר א[1]י (שם) | מדאי] מדיי וג, ל׳ י (שם) | 2 אברהם אבינו אי (שם), אברהם פ | אין] שרה ~ י (שם) | זאת כ, זה ג | צניעות ת, הצניע פו, הצנע חאי (שם) | אלא ל׳ י (שם) | את ל׳ פ | דדייך וג | שהקב״ה התחיל כי (שם), שהקב״ה פא | עושה] פחאכ, עשות ו, לעשות דגתי (שם), לעשות לנו י | 3 גילה] ח, וגילה ו, גילתה פא[1]ג, גלתה דא[2]כתי (שם), וגלתה י | דדיה] גכי, את ~ דפואתי (שם) | נובעות חי | חלב ל׳ ותי | כשתי פחאגכי, כשני דות | והיו מטרוניות | ומניקה י (שם) | את ל׳ ת | בניהן] א[1], בניהם כי (שם), בניהן (בניהם די) ממנה דפוא[2]גתי | והיו אומרין א[2], ואומרי׳ י | 4 כדי פכי[1], כדאי את | להניק] ~ את בנינו דפחאכתי | מחלב] ח, מחלבה את, מחלבו דפוגכי | של צדקת דחא, של צדקת הזו ת, של צדיק ג, של צדיק זה פכ, של יצחק י (שם), ש[ל]צדיק שליצחק ו, של יצחק הה״ד הניקה בנים הניקה אין כת׳ כאן י[1] | רבנן פ, רבנין ור׳ אחא רבנין וא[2], רבנן. . רבנן דכתי, רבנין ור׳ יוחנן י (שם) | לשום] א[1], לשם דפא[2]געי | ** נעשה דפאגעי], נעשו ל (נעשה — לשום שמים ל׳ כתי (שם), כל מי — ר׳ אחא אמר ל׳ ן) | 5 * מי שלא בא דואגי] מי שבא שלא פ, לא מי שבא ל | לשום] א[1], לשם דפא[2]גי | * ניתן דפאגת] נותן לכי (שם), נתן וי[1] | בעולם] פוגכי (שם), ~ הזה פאתי | ולא עשו אלא] וגכי (שם), ל׳ דפאתי | * כיון דפוכתי] כגון ל, וכיון א, ל׳ גי (שם) | הפליגו י (שם) | את עצמן אי (שם) |

שנה מוליד מנין מלל, ועוד שם ד״א מלל שהניקה בכל יום מאה ילדים, ובדרש אחר דרש ר״פ מש״ר חלקיה מי מלל קמתו וכו׳ ונעשה מלילות (ולנכון בפי׳ השני בפי׳ ב״ר בדפ״ר אמר חורי, אך נשתבש שם ר׳ תנחום בשם ר׳ חלקיה), ובתנחומא מ״ב שם א״ר פנחס הכהן בר חמא בשם ר׳ חלקיה וכו׳ מהו מי מלל מ׳ ארבעים ל׳ ל׳ ששים הרי מאה מי בישר לאברהם בן מאה שנה אתה מוליד (ועיי״ש בהערות רש״ב), ושם קדם מאמר סתמי ותאמר מי מלל לאברהם שיש בו ליחה של נערות ואין לשון מלל אלא לשון לח כד״א וקטפת מלילות ד״א מי מלל שעתידין בני וכו׳, ובפסי״ר שם איתא רק המאמר א״ר פנחס הכהן בן חמא בש״ר חלקיה קמתו של אברהם הובישה ונעשת מלילות מי מלל לאברהם, ונכונה הגי׳ גם לפנינו קמתו וכו׳ וכן הגיה במ״כ ופי׳ מלשון קמה או גדיש : 1 הניקה בנים. כן הוספתי ועח״נ, וגם בב״מ ובפסיקתא ופסי״ר איתא הניקה, ולפנינו במקרא היניקה ועי׳ במנחת שי : הניקה בנאין. וכ״ה בכי״כ בנאין, ובכי״ת בנאים, ובכי״ו וכי״ג בנאיין, וטעם הדרש שאכ״כ הניקה בן ודרשו בנים קרי ביה בונים בנאין בעלי יראה ובעלי ממשלה שבונין את העולם, וגם בפי׳ ב״ר כי״ט וכי״א הגי׳ בנאין וכתב גם שם כדמפרש אן ירא שמים או ממשלה גדולה נתן לו, והמאמר ביתר ביאור בסגנון הפסי״ר וכי בנים הרבה היו לה לשרה והלא לא ילדה אלא יצחק וכו׳ אלא בשעה שילדה שרה את יצחק היו אומות העולם אומרים בנה של שפחה הוא ועושה היא עצמה כאילו היא מניקה אותו באותה שעה אמר לה (כלו׳ אברהם) שרה מה את עומדת אין השעה הזו של צניעות אלא עמדי והפריע (וצ״ל והפריעי) עצמך בשביל קדושת השם עמדה שרה והפריעה עצמה והיו שני דדיה מוריקים חלב כשני זינוקים של מים כמה שכתב ותאמר מי מלל לאברהם היניקה בנים שרה א״ר פנחס וכו׳ קמתו וכו׳ והיו אומות העולם מביאים את בניהם אצל שרה שתניק אותם וכו׳ ויש מהם שהיו מביאים את בניהם לבדוק אילו ואילו לא הפסידו א״ר לוי אלו שבאו באמת נתגיירו זהו שאמר הניקה בנים שרה מהו הניקה בנים שנתבנו בישראל ואילו שבאו לבדוק אותה אמרו רבותינו נתגדלו בעולם הזה פרוקופאות (כלו׳ בכבוד וגדולה ועי׳ לעיל צד 118) וכל גרים המתגיירים בעולם וכל יראי שמים שיש בעולם מן אותם שינקו מחלב של שרה וכו׳, אכן כאן מסיים ולא עשו (כלו׳ לא שהו בממשלתם ועי׳ במ״י לעיל צד 369 ועשה שם חמש שנים וכו׳ ועי״ע לקמן סוף פנ״ד ופנ״ז סי׳ ד׳ ופע״ח סי׳ ט״ז) אלא כיון שהפליגו עצמן וכו׳ ניטלה מהם אותה הממשלה וכו׳, ובפסיקתא פ׳ שוש אשיש לשון המאמר ר׳ ברכיה בשם ר׳ לוי את מוצא כיון שילדה אמנו שרה את יצחק היו אומות העולם אומרים חס ושלום לא ילדת שרה את יצחק אלא הגר שפחת שרה היא ילדה אותו מה עשה הקב״ה ייבש דדי נשותיהן של אומות העולם והיו מטרוניות באות ונושקות עפר רגליה של שרה ואומרות לה עשי מצוה והניקי בנים שלנו והיה אברהם אבינו אומר שרה אין זו שעה של הצנע קדשי שמו של הקב״ה ושבי בשוק והניקי בניהן הה״ד הניקה בנים שרה הניקה בן אין כתיב כאן אלא הניקה בנים וכו׳ (ובערוך ע׳ בן ג׳ מסיים מאמר הפסיקתא בן אכ״כ אלא וכו׳ מלמד שהניקה בניהן של אומות, וממאמר שלפנינו בב״ר הועתק שם הניקה בנים שרה כל מי שבא לשם שמים נעשה ירא שמים, ובילקוט ר׳ צ״ג הועתק מפסיקתא עד שבי בשוק והניק בניהן, ואח״כ הועתק מב״ר כאן מן כדי שידעו הכל וכו׳ עד סוף המאמר, ושם ובילק׳ איוב מסיים ג״כ תח״ד מוסר מלכים פתח וגו׳), ועוד האגדה בסגנון אחר בב״מ שם במאמר ותאמר מי מלל לאברהם הניקה שרה כמה בנים הניקה שרה א״ר לוי אותו היום שגמל אברהם את יצחק בנו עשה סעודה גדולה וכו׳, וגם שם איתא ונעשה נס בשרה אמנו ונפתחו דדיה כשני מעיינות וכו׳ ועיי״ש ובתנחומא תולדות שם, ובתנחומא מ״ב וירא סי׳ ל״ז איתא ר׳ פנחס הכהן בר חמא אמר כיון שילדה שרה היו נשי

בסיני ולא קיבלו את התורה ניטלה מהם אותה הממשלה הה״ד מוסר מלכים פתח ויאסור אזור במתניהם (איוב יב יח):

ח) ויגדל הילד ויגמל ר׳ הושעיא רבה אמר נגמל מיצר הרע, רבנין אמ׳ נגמל מחלבו: ויעש אברהם משתה גדול וגו׳ ר׳ יהודה א׳ גדול עולמים היה שם. ר׳ יודן בשם ר׳ יוסי בר׳ חנינה ויעש המלך משתה גדול (אסתר ב יח) גדול עולמים היה שם הה״ד כי ישוב יי׳ לשוש עליך לטוב (דברים ל ט) כי ישוב יי׳ לשוש עליך לטוב בימי מרדכי ואסתר כאשר שש על אבותיך (שם שם) בימי אברהם יצחק ויעקב: אמר ר׳ יודה משתה גדול משתה גדולים, עוג וכל גדולים היו שם. אמרו לעוג לא הייתה אומר לאברהם פרדה עקרה הוא ואינו מוליד, אמר להם עכשיו מתנתו מה היא לא שפופה, אין יהב אנא אצבעי פחש אנה לה. אמר לו הקב״ה מה

3 ילקוט כ׳ ל״ד: 4 ילקוט שם: 8 ילקוט שם, ילק׳ דברים ר׳ תת״י, דברים רבה סדר דברים (פכ״א סי׳ כ״ה):

1 ממשלה פא | הה״ד—במתניהם] פב, הדה הי׳.. ויאסר.. במתניחם וג, הה״ד.. פתח וגו׳ א[2]ו, הה״ד.. פתח א[1], ל׳ דת | 3 ** ויגמל] ~ וגו׳ ל | הושעיא רבה] ברכיה ו | שנגמל מיצר הרע ליצר טוב י | שנגמל מחלבו י, נגמל מחלב ח | 4 יהודה (יודה דת) בר׳ (בר פ. ביי״ר ת) סימון דפאגכת | אמר דאכת | גדולי א | העולם פ היו א | ר׳ יודן — חנינה] ר׳ יהודה בר׳ סימון (ר׳ יודן בר מספרתה ר׳ יודן בר׳ סימון ו[0]) ר׳ זבודא מטי ליה בש׳ ר׳ יוסי בר׳ חנינה ו, ר׳ יודן מספרתא א״ר יודן בר סימון ר׳ זבידא מטי לה בשם.. בר חנינא פ, ר׳ יודן בר מספרתה ור׳ יודן בר׳ סימון ור׳ זבידא מטו לה בשם. . בר׳ חנינה ג, ר׳ יודן בר מספרתא ור׳ יודן בר׳ סימון ור׳ זבידא מטולא בשם. . בר׳ חנינא כ, ר׳ יודן בר מספרתא ור׳ יודן בר (בר׳ א[2]) סימון ור׳ זבידא מגוולא בש״ר. . בר חנינא אמ׳ א, ר׳ יודן (ור׳ יודה ת) בר מספרתא אמ׳ דת | 5 ויעש המלך] ויעש פ, ויעש אברהם א | גדול — היה] וכי, גדול העולמים היה פג, גדול עולם היה א[1], גדולי עולם היו דא[2]ת | 6 לטוב] וכי, ~ וגו׳ ד, כאשר שש על אבותיך אג | כי — לטוב] כי ישוב וגו׳ פ, ל׳ וי | בימי] בטוב ו | 7 אברהם — ויעקב] אברהם י | יהודה (יודן ו) בר׳ (בר פא, ביי״ר ת) סימון דפואגכת | גדולין ג, גדולים היו שם י | 8 גדולים] וחכת, הגדולים פ, גדולים (גדולין ג) עמו דג, גדוליו עמו י (דברים), גדולי הדור א[1], גדולי.. עמו א[2], גדולי מלכות י | שם] עמו י | לעוג] לו ~ גשי | *הייתה א[1]ג] היתה לפוכי[1] (שם), היית דא[2]תשי | לאברהם] ש, אברהם דפואגת, ל׳ כ | הוא ל׳ ש | אינו ש, ולא יהיה א[2], ולא היה א[1] | 9 עכשו א[2]כש, ועכשו פי | * מתנתו דפתע] מתנתי ל, מתנתיה חאכרי, ־תה ג | * מה היא דפאתעשי] מה הוא לו, מהו כ, הוא ג | לאו י | שפיפה פחאגר[2], שפיפא ר[1], שפיפה הוא ו, שפיפא היא י | אי חעי, אם פאגכי (שם) | יהב] פוג, יהיב דחאכתעי | אנה ו | אצבעיה כ, אצבעי עליה א, אצבעו עליה פג, אצבע עלויה י | פחיש אנא לה ע, פחיש.. לו א[1], אנא פחיש ליה דא[2], אנא.. לה ת, פשח אנא לה ח, כחש אנא ו, פחים אנא יתית וי[1] (שם), פחים אנא לה פ, פחים יתיה י | *לו דפוא[1]גכת] ליה א[2], לה ל | מה ל׳ י |

אומות העולם תמהים לומר אפשר שילדה והיו אומרין אלו לאלו והלא זקנה שרה ושמא שפחתה היא ומה היו עושות היו נוטלות בניהן והולכות אצל שרה ואומרות לה היניקי את הילד הזה והיתה מניקה את בניהם שנאמר היניקה בנים שרה, ושם סי׳ ל״ח אמרו רבותינו כל בני המצריות שהניקה שרה כולם נתגיירו וכו׳, ובפדר״א שם מופת שני מיום שנברא העולם לא היתה אשה יולדת לתשעים שנה עד שבאת שרה אמנו וכו׳ וראו כל מלכי הארץ ותמהו ולא האמינו מה עשה הקב״ה הוביש חוטי דדי נשיהם ומביאים הילדים לשרה להניקם שנ׳ וידעו כל עצי וכו׳ (ועי׳ במ״י לעיל צד 554) הפרחתי עץ יבש זה שרה אמנו והיו כלן מביאין בניהן אצל שרה והיתה מניקה אותן שנאמר הניקה בנים שרה וכו׳: 3 נגמל מיצר הרע. כלו׳ שהיה בן י״ג שנה למצות, ולפי שיטה זו הדרש למטה סי׳ י״ג שהיה ישמעאל בן כ״ז שנה כששלחו אברהם ועי׳ גם לקמן פס״ג לפ׳ ויגדלו הנערים, וכן במדרש אגדה הוצ׳ רש״ב ויש אומרים שנגמל מיצר רע ליצר טוב (ועי׳ גי׳ הילקוט) ובן י״ג שנה היה, ורבנין אמ׳ כפשוטו של מקרא ויגמל נגמל מחלבו, ובפירש״י עה״ת מפרש ויגמל לסוף כ״ד חדש וכן במד׳ אגדה ויגמל שנגמל משרה אמו שהיה בן כ״ד חדש ועי׳ גיטין ע״ה ב׳ כמה היא מניקתו שתי שנים ופירש״י שם שיהא לולד שתי שנים שכך הוא זמן הנקתו: 4 ר׳ יהודה. ר״י בר׳ סימון ועח״נ, ודורש משתה גדול משתה של גדול גדול עולמים הקב״ה היה שם, ודכוותה אמר ר׳ יודן בשם ריב״ח ויעש המלך משתה גדול גדול עולמים היה שם הה״ד כי ישוב ה׳ לשוש וכו׳ בימי מרדכי ואסתר כאשר שש על אבותיך בימי אברהם יצחק וכו׳ (ובילקוט הגי׳ רק בימי אברהם כלו׳ כשעשה משתה גדול ביום הגמל את יצחק), ובלק״ט העתיק רק המאמר הראשון ר׳ יהודה ב״ר סימון אמר גדול עולמים היה היה שם, ועפ״י המאמר השני הוסיף ושש היינו דכתיב כי ישוב ה׳ לשוש עליך כאשר שש על אבותיך ועי׳ גם בשכל טוב, ומשובשת הגי׳ במאמר השני גדולי עולם היו שם ועח״נ, ובדפוסי׳ וכי״ת נשמט בשם ריב״ח, ושם הגי׳ ר׳ יודן (ור׳ יודה) בר מספרתא אמ׳ ויעש המלך וכו׳, ובכי״ו ר׳ יהודה בר׳ סימון ר׳ זבודא מטי ליה בש׳ ר׳ יוסי בר׳ חנינה, ובסוף העמוד שם הושלם ר׳ יודן בר מספרתה ר׳ יודן בר׳ סימון ר׳ זבודא, וכ״ה במעט שינוים בכי״פ (ושם ר׳ יודן מספרתא) ובכי״א א׳ וב׳ וכי״ג וכי״כ, ובסנהדרין מ״ד א׳ נמצאו שני מאמרים שאמר ר׳ אילעא (אילעאי) משום ר׳ יהודה בר מספרתא (ר׳ יהודה מספרתא) ועי׳ בד״ס, והלשון ר״ז מטי לה בשם וכו׳ הוא כסגגנון הירושלמי ועי׳ באכער עקסעגעטישע טערמינאלאגיע ח״ב צד 110: 7 אמר ר׳ יודה. הוא ג״כ ר״י בר׳ סימון ועח״נ, ודורש דרש אחר משתה גדול עוג וכל גדולים היו שם וכו׳ ועוג היה כבר בימי אברהם כדאיתא לעיל צד 413 ויבא הפליט וכו׳ הוא עוג וכו׳ ועי״ע האגדות על עוג במ״י שם צד 414: 8 פרדה עקרה וכו׳. כמו שאמרו גם דור הפלגה ורועי לוט על אברהם ועי׳ לעיל צד 354 וצד 392: 9 מתנתו. בן שנתן לו הקב״ה מה היא לא שפופה בתמיה כפופה ושפלה (ועי׳ במ״י לעיל צד 211) אין יהב אנא וכו׳ אם נותן אני אצבעי פחש אנה לה אני ממעכה כלו׳ מתנתו, והגהתי מתנתו מה היא וכ״ה בערוך ע׳ שף ז׳ וכן בע׳ פחש, ושם עוד אי יהיב אנא אצבעי פחיש אנא לה, ואולי יש לקרות לה בצרי פחש אנה ליה כלו׳ בנו השפוף ועח״נ, וכן בכי״ל לעיל

את מבזה על מתנתי חייך שאתה רואה אלף ריבוא מבניו וסופך ליפול ביד בניו [שנ' ויאמר יי' אל משה אל תירא אותו כי בידך נתתי אותו (במדבר כא לד)]: אמר ר' לוי לא נדנדה עריסה תחילה אלא בבית אברהם אבינו, דאמר ר' יהושע ברי נחמ' אותן ל"א מלך שהרג יהושע כולם היו

1 לעיל לד 413: 3 ילק' יהושע ר' כ"ג: עי' פסיקתא מ"ג מסמי כי' ס, פסיקתא כס פי' ר', במדבר רבה פכ"ג סי' ז':

1 * מבזה דפאתי] מבזת לג. מבזית ב | על] את ג, ל א¹תי (שם) | מתנתי] פתגבי (שם), מתנתו דאי, במתנתי ת | אלף ריבואו] אלף אלפים (אלפין ו, אלפי אלפים ב' וריבי (ורבי ב, ורובי ו¹, ורבבי ת) רבבות דפוגבתי. אלף אלפים וריבוא רבבות ו (שם). אלף אלפים א², . . אלפין א¹ | מבניו] א², מבני בניו פוהא¹גבי (שם), יוצאים מבני בניו דתי | וסופך] ואין סופו של אותו האיש דוהא¹גבתי. ואין . . אותו פא² | ליפול אלא ביד בניו] בידם אגבי, בידן פות, בידו דת | * שנ — אותו גתי] שנ' . . נתתי וגו' ד, שנ' . . בידך פ, שנ . . תירא אותו ןא², שנ . . נתתי אותו אתננו לא נאמ אלא נתתי א¹. ויאמר יי אלי אל . . נתתי אותו ב, ל ל | 2 אמר] אבי, ואמ' ו, דאמר דפגת גדרה ב | * עריסה ל⁰פואנתהרי] עריס ד, ערכיה ב, ערופה ל | 3 בביתו של | אברהם אבינו] ןא¹גבי, אבינו אברהם דת, אברהם פא² | יהושע] שמואל ו (יהושע) | ברי נחמיה ב, בן ר' נחמיה ו, בר נחמן פאג, בר נחמני ו (שם), בן מנחמה דתי¹ | כל אותן א², כל אותם ו (שם) | ל"א] שלשים ואחד בת, שלשים וא א², אחד ושלשים א¹, ל"ב ד¹ישי, שלשים ושנים דו, שנים ושלשים ו (שם), שלשים ג, ששים ושנים ל⁰, ששים ושתים פ | מלך] פבתיש, מלכים דואי היו ל' י |

פעמים שונות לה נקוד ובלתי נקוד בתוראת לוד ועי' לעיל צד 51 צד 153 (כד פעמים וכן שם יתה ועיי"ש בס"י) צד 154 (בג פעמים וכן שם דיוקה) צד 295 צד 476, וכן צד 154 בשבועתה ונקוד צד 246 המתה (ובכל אלו המקומות תנתתי הכינוי כבתיבה המורגלת) ועי' ע תוכחתה לעיל צד 552: 1 מבזה על וכו'. וכן כגנון הלשון לעיל צד 3 מבזה על כבודי, וגם בד"ס ויבזו עדינו (נחמיה ב' יט): שנ' ויאמר וכו'. כן השרמתי עפ"י גי' שאר הספרים, וכן לעיל צד 413 אמר לו הקב"ה חייך וכו' אתה רואה אלף אלפים מבניו ואחריך ליפול ביד בניו ויאמר יי' אל משה וכו' ועי' גם שם בת"ג, ולשון המאמר בדבר"י שם ד"א כי בידך נתתי אותו כי בידך אתננו אין כתיב כאן אלא כי בידך נתתי אותו כבר פסקתי את דינו מימות יצחק כיצד בשעה שעשה אברהם את יצחק בנו עשה משתה וקרא לכל מלכי כנען שנ' ויעש אברהם משתה גדול מהו גדול שבל גדולים היו שם אף עוג היה שם באותה שעה אמרו לו לעוג לא כך היית אומר אברהם פרדה עקרה הוא ואינו מוליד כיון שראה את יצחק אמר מהו זה אין זה כלום באצבעי אני הורגו אמר לו הקב"ה כך אמרת על מנת שתראה אלפים ורבבות יוצאים [ממנו] ובידם אותו האיש עתיד ליפול, ומשם נובע הפירוש בפי' ב"ר כי ט ובי"א כי בידך אתננו (אתננו לך) אב"כ אלא כי בידך נתתי אותו (אלא נתתי) כבר פסקתי דינו מימי יצחק, וכן נוסף בבי"א א אתננו לא נאמ' אלא נתתי: 2 עריסה. בכי"ל כתוב ערופה ונמחק כיף התיבה והוגה ביני שיטי בכתב אחר יפה כפי הגי' עריסה ועת"ג ולעיל צד 15 ובן מלכים שהיה ישן על גבי עריסה וכו', ונדנדה משמע שהוא מבנין פולפל לא נודנדה בתוראת נענע, אכן טעם המאמר קשה מאד, ודוחק הפירוש בפי' ב"ר הנדפס לא נדנדה עריסה אלא בימי אברהם תחלה והודו ביום הגמל את יצחק יום שנתנוהו בעריסה עשו משתה גדול ובאו וגמלו עמו יחד וכו' וי"ג הביא זה הפירוש וכתב ולשון הר"ן (ועי' בס"י לעיל צד 38 בד"ה ספכה) לא נזכר עריסה וכו' ופי' כמו רש"י ז"ל, ולפי האגדות שלפנינו היה יצחק ביום הגמלו בן י"ג או בן ב' שנים כמו שפירשתי. והאב"א מפרש בהירק לא נדנדה וכו' לפי שנולד יצחק קטן, מאד הוצרך לעריסה אבל שאר העולם היו בניהם גדולים שלא היו צריכי לעריסה וכו' וגר' שכוון להדרש לעיל צד 335 ולדיהן ירקדון ועיי"ש, ומאמר זה והמאמר שלאחריו ד"א מ"ד ר' יהושע וכו' נראים מכורסים, וזר הפירוש בפי' ב"ר בי"א לא נדנדה וכו' נדנה כמו ויהי כל העם נידון (ש"ב י"ט י') בלומ' ראשית קללתו של עוג לא היתה אלא בביתו של אברהם משום אנא פריש ליה ועי' ע"בם ב' יצע ג': 3 אותן ל"א וכו'. כ"ה בכי"ל בגוף הספר ובגליון נכמן ס"א ששים ושנים ועי' גם גי' כי"פ, ונרא' שהגי' ל"א היא הגי' הנכונה ועם גי' זו מסכמת גם הגי' בכי"א א' וב' וכי"ב וכי"ת, ומסיק ולא שלשים ואחד היו אלא כההיא וכו', וגם בפי' ב"ר כ"י מפרש בניהותא ולא שלשים ואחד היו בלבד שלא היה זקא אחד ומה ת"ל אחד לדרשא כההיא דאמר ר' ברכיה מה ת"ל אחד הוא ואנטי קיסר שלו שר צבא שלו ומשמע שמפרש לפי זה הדרש רק במלך יריחו אחד הוא ואנטיקיסר שלו, אכן גר' שר' יוחנן נקט ראשון שבכולם ואנטיקיסר היה לכל אחד של אלו המלכים ולפי הגי' בדפ"ר וד"ו ובכי"ו ובילקוט בשני המקומות וכן לפי גי' ס"א בכי"ל וגי' כי"פ ס"ל גם לריב"נ כההיא דאמר ר' ברכיה וכו' מש' ר' יוחנן וכדרש א"ה ד אי במלך יריחו לבדו או בכל המלכים הוא ואנטיקיסר שלו וא"כ היו ל"ב או ס"ב במספר, ופריך ולא שלשים ואחד היו בתמיה ומשני אלא וכו', ובפי' השני בפי' ב"ר שבדפוס מפרש כפי ב"ר כ"י הוא ואנטיקסר שלו שר צבא שלו ועמו היו ל"ב, וכתב עוד ואני אומר טעות יש בספרים שכתוב בהם ל"ב מלך ואין ראוי להיות אלא ס"ב מלך שהיה דורש אחד שאין ת"ל אחד ומה ת"ל אחד הוא וכו' כלומר כל מלך ומלך ואנטיקסר שלו שבכל מלך ומלך של ל"א מלכים כתוב אחד שאין ת"ל אלא לרבות אנטיקסר שלו פי' אותו שהיה ממונה תחתיו של מלך לעשות כל צרכי המלך כמו שהיה המלך ראוי לעשות (ועי' גם לשון הנהת זה המפרש בס"י לעיל צד 524), וגם ב הביא גי' רש"י אותן ששים ושנים מלכים וכן הדפיסו בדפוסים אחרים, ודרש אחר בתנחומא מ"ב מסעי שם אתה מוצא כשהרג יהושע אותן המלכים אמר ר' ינאי הכהן ששים ושנים מלכים היו ל"א בירידו ול"א בסיסרא כיון שהלך להלחם עם ישראל נהרגו אף הם עמו וכו' ועי' בתנחומא מכעי ובבמ"ר שם ועיי"ש באגה"א ח"ג צד 306, ולנכון כתב בעל יפ"ת כלם היו במשתה של אברהם רחוק שיהיו הם עצמם שהרי מלידת יצחק עד יהושע יותר מת' שנה (ועי' לעיל צד 440) ואף אם עוג חי כל כך שנים להיותו מיתר הרפאים לא יתכן זה בשאר אלא פי' בעלי המלכיות ההם שהיויתם מלכי ארץ כנען ואברהם עשה משתה לכל הגדולים מסתמא היו שם כל המלכים וכו', ונכונה גם הגי' אותן ל"א מלך לפי משפט הלשון וכמו לעיל צד 7 צד 9 וצד 204 כ"ז דור, ובזבחים פ"א מ"ג מפי שבעים ושנים זקן (אכן מפרש בבבלי שם י"ב ב' דכולהו בחדא שיטתא הוו קיימי) ובמדות פ"א מ"א בדיוק בשלשה מקומות וכו' בעשרים ואחד מקום וכו':

במשתה שלאברהם, ולא שלשים ואחד היו אלא כההיא דאמר ר׳ ברכיה ור׳ חלבו ר׳ פינך משׁ׳ ר׳ יוחנן מלך יריחו אחד (יהושע יב ט) אין תלמוד לומר אחד אלא הוא ואנטיקיסר שלו :

ט י) ותרא שרה את בן הגר המצרית וג׳ אמר ר׳ שמעון ר׳ עקיבה היה אומר בו יא דבר לגניי, דרש ר׳ עקיבא ותרא שרה את בן הגר המצרית אשר ילדה לאברהם מצחק אין מצחק אלא גילוי ערוות היך דאת אמר לצחק בי (בראשית לט יז), מלמד שהיתה שרה רואה את ׃

2 לקמן סוף פצ״ה. ועי׳ ספרי עקב פי׳ ל״ז. תנחומא ע״ג ומשפטים סי׳ י׳ בלק תוספה סי׳ ע״ו. תנחומא משפטים סי׳ י״ז כלפ סי׳ ח׳ : 8 ילקוט כ״ כ״ד. תוספתא סוטה פ״ו, ספרי ותחנן פי׳ ל״ח :

1 במשתה] בביתו י׳ ׀ אברהם] פא², אבינו אברהם דוגת, אברהם אבינו א׳ב אברהם אבינו קו במשתה׳ אברהם אבינו שנאמר ויעש אברהם משתה גדול משתה גדולים היו שם (שם) ל׳ וא ד². ליא י׳ בשלשים אחד א¹ ׀ היו ל׳ א¹ ׀ ברכיה] חלבו ׀ חייא א ׀ ר׳ חלבו נ׳(שם) ור׳ ברכיה ׀ ור׳ פינך] וג׳(שם) ור׳ ופינך דפאבתי ׀ מש׳] ו׳. משום דפב׳, בשם ג׳(שם), אמר א ׀ ² אין] פיא²בע שאין ג׳ מה דת, ומה א¹ ׀ ואנטי קיסר ב. ואנתיקוסר א¹ ׀ ³ וגו׳] אשר ילדה לאברהם מצחק ת מצחק ח. ל׳ דואגב׳ שמעון] פיהגב׳. ~ בן יוחאי דת ׀ בו ל׳ אב ׀ לגניי] לגנאי (לגניי ג׳) ואני אומר בו דבר (אומר דבר א) לשבח דפיהאגבתי ׀ ⁴ את – מצחק] א¹ת את.. המצרית וג׳ ג׳ את.. המצרית ו׳ב. אשר.. מצחק א² וגו׳ דפ ׀ לצחק בי] בא אלי העבד העברי אשר הבאת לנו לצחק בי דאבת בא.. העברי לצחק בי י׳ בא.. העברי אשר הבאת וגו׳ פ. בא.. העברי י׳ ׀ ⁵ שרה] פ אמינו (אמנו ב׳) שרה דבת, שרה אמנו ו א׳ אימנו ג׳ ⁶ את ישמעאל] אותו לישמעאל ד׳ ׀

2 אין וכו׳. שהי״ל מלך יריחו, ודורש אחד ואחד הוא ואנטיקיסר¹) שלו, ובערך ע׳ אנטוקיסר תני [illegible] שרטין בארץ ישראל היא אומר אין מלכותו שוה כלום ומלך בבל אנטיקיסר שלו היה יושב ביריחו וכו׳ (ב״ה בבי״ל, וכן העתק [illegible]) [illegible] זה הדרש כמו שנדרש בספרי שם הרי הוא אומר ואתן לך ארץ חמדה נחלת צבי צבאות גוים (ירמיה ג׳ י״ט) ארץ חמדה ארץ שעשויה חולאות למלכים ושולטונים שכל מלך ושולטון שלא קנה בא״י [illegible] אומר לא עשיתי כלום כך כל מלך ושולטון שלא קנה פלטורות והוילאות בא״י אומר לא עשיתי כלום וכו׳. ובתנחומא מ״ב שלח הוספה שם נחלת צבי צבאות גוים ארץ שצביונות אומות העולם בה כתוב מלך יריחו אחד [illegible] אמר ר׳ יוחנן כל מלך שהיה בחוצה לארץ ולא היה קונה לו עיר אחת בארץ ישראל לא היה נקרא מלך מה כתיב [illegible] (ובהערות רש״ב ריש ראה אות ד׳), ובתנחומא משפטים [illegible] [illegible] ואנטיקיסר [illegible] [illegible] [illegible] אמר ר׳ עקיבא מצחק (צחוק) אין צחוק (צחוק האמור כאן) אלא עבודה זרה [illegible] לצחק מלמד שהיתה שרה (אמנו שרה) רואה ישמעאל בונה במה (שהיה בונה במסין) וצד חגבים ומקטיר (ומעלה ומקטיר) [illegible] ר׳ אליעזר בנו של [illegible] [illegible] [illegible] (כי שנאמר עליו) כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו [illegible] (גלוי עריות ושפיכות דמים) אלא אין צחוק האמור כאן אלא [illegible] [illegible] כי לא יירש בן האמה הזאת עם בני עם יצחק [illegible] ר׳ עקיבא הרי הוא אומר (דרש ר׳ עקיבא) הצאן ובקר [illegible] [illegible] הזאת ואת בנה [illegible] [illegible] ויקומו לצחק [illegible]

¹) ἀντικαισαρ.

ישמעאל מכבש גנות וצד נשי אנשים ומענה אותן, תני ר׳ ישמעאל אין צחק אלא עבודה זרה שני׳ ויקומו לצחק (שמות לב ו) מלמד שהיתה שרה רואה את ישמעאל בונה בימסיות וצד חגבים ומקריב עליהם, ר׳ אלעזר אומר אין צחק אלא שפיכות דמים יקומו נא הנערים וישחקו לפנינו וגו׳ (ש״ב ב יד), ר׳ עזריה משי׳ ר׳ לוי אמרו בואו נראה חלקנו בשדה והיה ישמעאל נוטל קשת וחיצים ומורה כלפי יצחק ועושה עצמו מצחק הה״ד כמתלהלה היורה זיקים חצים ומות כן איש רימה את רעהו ואמר הלא מצחק אני (משלי כו יח יט), ואני אומר אין הלשון הזה צחוק אלא לשון ירושה, שכשנולד אבינו יצחק היו הכל שמחים, אמר להם ישמעאל שוטים אתם אני בכור ואני נוטל פי שנים, שמתשובה שאמרה שרה לאברהם את למד כי לא יירש בן האמה הזאת עם בני עם יצחק:

1 תנחומא שמות סי׳ ה, שמות רבה פ״א סי׳ א׳: 4 פדר״א פ״ל:

1 מכבש] פוחאגכ, מכביש דתי | גגות וח, גויות ל^{0}, זונות א^{1}, נדות א^{2} | אנשים] אחרים א | תניא א | ר׳ ישמעאל] פוגי, ~ אומר דאכת | מצחק א^{2}י, מצחק זה א^{1}, הלשון הזה צחוק פוחגכ, הלשון . . של צחוק דת | עבודה זרה] לשון ~ פחגכי | 2 ויקומו] אי, וישב העם לאכל (לאכול פ) ושתו ~ דפ, וישב . . לאכל (לאכול ות) ושתה ~ וגת | **מלמד] ל׳ ל | * שרה רואה ע] רואה שרה ל, אמינו (אמנו כת, אימנו ג) שרה רואת דגכת, שרה אמינו (אמנו אי) רואה ואי | במוסיות וג, בימוסיאות י, בומוסיאות ה, בימיסיאות א^{1}, בימוסות ע, בימסאות פ, דימוסיאות א^{2} | * ומקריב דפואכת] ומקרב ל, ומקריבן ע, ומקטיר חגי | 3 אלעזר (אליעזר א^{1}גתי) בנו של ר׳ יוסי הגלילי דפואגכתי | ** אומר] א׳ ל | צחק] מצחק זה א^{1}, שחוק זה א^{2}י, הלשון הזה י, לשון צחוק פ, הלשון הזה צחק ו, הלשון . . צחוק דחגכ, הלשון . . של צחוק ת | שפיכות דמים] פואגכתי, לשון ~ דח | ויצחקו פת | וגו׳ ל׳ | 4 מש׳] ו, משום דכ, בשם פאג | אמרו] פוחגכ, א״ל ישמעאל ליצחק דאת, אמר זה לזה י | בואו] נלך | ונראה | קשתות וחצים ת, חיצים ו | והיה מורה א, ומורה לו פ | 5 כלפי] כנגד ח | ועשה פ | את עצמו א^{1}, בעצמו י | מצחק] ו, כאילו ~ דא^{1}י, כאלו ~ פא^{2}כת, כילו ~ ג | ** כמתלהלה] ל׳ ל | זיקים] אגכי, זקים דפות | חצים ומות] פוא^{2}, חיצים ומות א^{1}כ, חצים וגו׳ י, וגו׳ ד, ל׳ ת | 6 משחק וא^{1} | ואני אומר] פוחגכי, ואני אומר בו דבר לשבח את׳ ואומר אני בו. . לשבח ד | אין — ירושה ל׳ א^{2} | הלשון חזה צחוק] פוח, לשון הזה של צחוק דת, לשון צחוק כ, הלשון הזה גי, לשון זה א^{1} | 7 שבשעה שנולד | יצחק אבינו א^{1}גכ, יצחק פא^{2}י | היו ל׳ ג | שמחין א^{2}גכת | אתם] ממה אתם שמחים א^{2}, ל׳ א^{2}כ | 8 שמתשובת — לאברהם] פי, שמתשובה . . אמנו שרה לאברהם אבינו גכ, כי מתשובה . . שרה אמנו . . אבינו ח, שמתשובה . . שרח אמנו א^{1}, שמתשובה . . שרה אמינו כי לא יירש בן האמה הז׳ ו, שמתשובת אמינו שרה לאברהם כי לא יירש בן האמה הזאת עם בני ד, שמתשובת אמנו . . לאברהם ידענו שאמרה כי לא . . עם בני עם יצחק ת | היה את למד ג, אתה למד שאמרה ח, *כי — יצחק ל^{0}חאגכי] כי . . הזאת פ, כי . . יירש וגו׳ ל |

צד 429, ובכי״ל ל״ג בתחילת המאמר ואני אומר בו דבר לשבח, ונכונה זו הגי׳, ובסוף המאמר הגי׳ גם בכי״פ זכי״ו וכי״ח וכי״ג וכי״כ ובילקוט ואני אומר אין וכו׳ ועח״נ: 1 מכבש גגות. בגליון כי״ל נסמן ג ו י ו ת וכן הגי׳ ברא״ם, ובכי״ו וכי״ח הגי׳ ג ג ו ת וכן לקמן פפ״ה בכי״ל שהיה חורש בגגות, ובדפוסי׳ שם בגנות, וביפ״ת מפרש מכביש גגות אונס נשים וגגות מלשון גיניא דלעיל פי״ח (צד 165) והיינו נשי אנשים דקאמר צד נשי אנשים אלא דצד היינו מפתה וכו׳ ועי׳ גם לקמן פע״א אף הנשים וכו׳ היו סונטות בה וח״נ שם הגוגיות הגיתות הגתיות (ומיפ״ת נובע פי׳ הגליון אונס נשים בילקוט ד׳ ליוורנו משנת שק״י, ובילקוט ד׳ פפד״א מאנס נשים, ופירוש זה ליתא בילקוט דפ״ר וד״ו) ועי׳ גם בעער לעבען אבראהאמס צד 170, ובתוספתא הגי׳ שהעתקתי מכבש את הגנות ומענה את הנשים, והגר״א הגיה שם האמות, ובחי׳ הרד״ל מפרש מכבש גנות שדרך נשים לעבוד בגנות והיה מכבש הגנות וצד הנשים העובדות בו ומענה אותן, ובשכל טוב הועתק שהיה מכביש וצד נשי אנשים וכו׳ וצ״ע: 2 בימסיות. במות לע״ז, ובימסיות ל״י[1]), ובערוך ע׳ במס הגי׳ בימוסות ופי׳ שם מזבחות לשם ע״ז, וכן פי׳ הילקוט בדפ״ר בגוף הספר, וכתיבת התיבה ביו״ד עי׳ גם בהדוגמאות אצל קרויס ע׳ בימוס בימס, ובשכל טוב הגי׳ במות, ובתנחומא שם איתא מה עשה ישמעאל כשהיה בן ט״ו שנה (ובעל עץ יוסף הגיה בן ט״ז שנה ופי׳ בן י״ג שנה היה כשנמול ועוד שנה ללידת יצחק ועוד שנתיים ליניקתו ועי׳ בנ״י לעיל צד 565 בד״ה נגמל וכו׳ ולקמן צד 570 בד״ה בן כ״ז שנה) התחיל להביא צלם מן השוק והיה מצחק בו ועובדו כמו שראה לאחרים מיד ותרא שרה את בן הגר המצרית וכו׳ ועי׳ גם בשמו״ר שם, וכהשיטה אין צחוק אלא ע״ז מתורגם מצחק בתר״י א׳ וב׳ מגחך לפולחנא (בפולחנא) נוכראה: וצד חגבים. כדרך הנערים ועי׳ בחי׳ הרד״ל, ובראי״ם הגי׳ בונה בימוסיות וצד חגבים ו מ ק ט י ר עליהם, וכן בתוספתא ומקטיר ועח״נ: 4 בואו נראה. בפי׳ ב״ר כי״ט גורס ומפרש נלך ונראה חלקנו בשדה כמו חלקת השדה נצא השדה ונראה מה תבואה עושה היאך גדלה, וביפ״ת העיר לפ״ז יראה שהיה יצחק גדול והיה זה ימים רבים אחר הגמל את יצחק או שפירש ויגמל מיצר הרע כדלעיל, ומאמר זה ר׳ עזריה מש״ר לוי וכו׳ נוסף בסגנון הב״ר: נוטל קשת וכו׳. בפדר״א שם ישמעאל נולד בקשת ונתרבה בקשת שנ׳ ויהי רובה קשת והיה נוטל קשת וחצים והיה יורה אחר העופות פעם אחת ראה את יצחק יושב לבדו וירה עליו חץ להרגו ראתה שרה והגידה לאברהם וכו׳ (ובילקוט ר׳ צ״ד הועתק והיה יורה אחר הפרגוד וראה את יצחק וכו׳): 6 מצחק אני. כ״ה בכל הספרים חוץ מכי״ו וכי״א א׳, ובמקרא כתוב משחק: ואני אומר. בפי׳ ב״ר כי״ט וכי״א מפרש אני אומר אמר ר׳ שמעון אומר אני (ואני אומר) דבר לשבח שאין הלשון משחק אלא ירושה שלא היה משחק אלא על (הלשון הזה משחק אלא על) עסקי ירושתו שבשעה שנולד יצחק היו הכל שמחים אמר להם וכו׳, וגר׳ שמשם נובע׳ ההוספה בדפוסי׳ וכי״א א׳ וב׳ וכי״ת ואומר אני (ואני אומר) בו דבר לשבח: 8 את למד. מתשובה שאמרה שרה כי לא יירש וגו׳ את למד שהיה מלעיג ומריב על הירושה שוטים אתם אני בכור וכו׳ וכדמסיים בתוספתא מתשובת הדבר אני (אתה) למד וכו׳ כי לא יירש וכו׳ ועי׳ בפי׳ ב״ר, וגם בפירש״י עה״ת

[1]) *βωμός*.

[עם בני אפעלפי שאינו יצחק עם יצחק] אפעלפי שאינו בני, קל וחומר עם בני עם יצחק:
יא) וירע הדבר מאד בעיני אברהם הה״ד ועוצם עיניו מראות ברע (ישעיה לג טו): יב
יב) ויאמר אלהים אל אברהם אל ירע בעיניך וגו׳ כי ביצחק יקרא לך זרע אמר
ר׳ יודן בר שילום אין כת׳ יצחק אלא ביצחק ר׳ עזריה בשם בר חוטה ב׳ תריין במי שמודה בשני 34b
עולמים ינחול שני עולמים, אמר ר׳ יודן ברי׳ שלום כת׳ זכרו נפלאותיו אשר עשה מופתיו ג
ומשפטי פיו (תהלים קה ה) מופת נתתי למי שמוציא מתוך פיו, כל מי שמודה בב׳ עולמים יקרא
לך זרע וכל מי שאינו מודה בב׳ עולמים לא יקרא לך זרע:

2 ילקוט שם : 3 ילקוט שם, ירוש׳ נדרים פ״ג ל״ח א׳, נדרים ל״א א׳, סנהדרין נ״ט ב׳, מדרש תהלים ק״ה סי׳ א׳ : 5 ילק׳ תהלים ר׳ תתס״ב, ילק׳ מכירי שם ק״ה סי׳ ד׳ :

1 * עם — אפעלפי — עם יצחק ו] עם . . אע״פ (אף על פי ג׳) . . עם יצחק ל׳חא[2]גי, אף על פי . . עם יצחק א[1], כי לא יירש עם . . אפילו (אע״פ ת) . . ועם יצחק דת, ל׳ לפכ | אפעלפי] ו, אף על פי ג׳, אע״פ דפהאת (אפעלפי — יצחק ל׳ כ) | שאין פ | ק״ו את | עם יצחק] פוהאנת, ועם יצחק ד, שהוא יצחק י | 2 בעיני אברהם] ~ וגו׳ ח, על אד׳ (אודות ת) בנו ות | עוצם פוהאגכ׳ | 3 * ויאמר — וגו׳ ד] ויאמר — בעיניך על הנער ת, ויאמר . . בעיניך פוגכ, ויאמר אלהים וגו׳ ל, ל׳ חאי | * כי — זרע חאי] ל׳ לדפוגכ | 4 בר שילום] בר׳ (בר א[1]) שלום ואגכש, ל׳ דפת | אין כתיב יצחק אלא ביצחק ר[1], אין כתיב כיצחק אלא ביצחק חר[2], יצחק (כי יצחק ש) אין כתיב (כת׳ וכת) כאן (כן ד[1]ו) אלא (אלא כי תש) ביצחק דואבתש, ביצחק ולא כל יצחק י, יצחק אין כת׳ כאן אלא ביצחק בהדין שהוא עתיד לנחל שני עולמות העולם הזה והעולם הבא פ | ר׳ — חוטה] פוג, ר׳ . . חטייא ד, ר׳ . . חיטיא ד[1], ר׳ . . בש״ר חיטייא ת, ר׳ זעירא בשם בר חוטה כ, ל׳ א | ב׳ תריין] בי תריין ו, בית תריין ג, בי״ת (בית ד[1]ש, ב׳ י) תרין דתשי, תרין פ, בי ב שנים ח, ל׳ אכ | במי ל׳ א | שהוא מודה | 5 עולמים] ותגכ, עולמות דפתשי, עולמים ב׳ מנין תרין א[1], עולמות מנין תרין א[2] | ינחול — עולמים ל׳ | בר א[1], בי״ר ת, בשם רבי י | * מופתיו — פיו דת] מופתיו ומשפטי פיהו א[2]ש, . . משפטי פיהו ד[1]וא[1]גכי, וגו׳ לם, ל׳ פ | 6 למה תי[1] | שמוציא] ש, שהוא מוציא דפואגכתי | מפיו אים | כל מי] שכל מי גש, ל׳ מ | שמודה] וא[2], שהוא מודה דפא[1]גכתמ | בשני | עולמים] ואגכמ, עולמות דפתשי | 7 כל א[2] (וכל — זרע ל׳ פג) | שהוא אינו ו | מודה] ל׳ ל | בשני | עולמים] ואכמ, עולמות דחת | אל יקרא ת, אין נקרא ו |

איתא בקצת נוסחאות שהיה מריב עם יצחק על הירושה ואומר אני בכור וכו׳ ומתשובת שרה אתה למד שאמרה כי לא יירש בן האמה הזאת, וכן הובא בבחיי ולמדנו זה מתשובת שרה כי לא יירש בן האמה, ובכ״ו הגי׳ כאן שמתשובה שאמרה שרה אמינו כי לא יירש וכו׳ את למד, ובדפוסי׳ שמתשובת אמינו שרה לאברהם כי לא יירש וכו׳ אתה למד ועח״נ: 1 עם בני וכו׳. הוא דרש בפ״ע וכן מפרש ביפ״ת וליתא בתוספתא, ובכי״ל איתא רק הדרש אפעלפי שאינו בני וכו׳, ובגליון שם נוסף בדיו דיהה כנראה בכתב הספר „בן האמה הז׳ עם בני עם יצחק עם בני אע״פ שאינו יצחק עם יצחק״ והשלמתי המאמר ועח״נ ועי״ע בפירש״י עה״ת ובלק״ט ושכל טוב, ובפי׳ ב״ר כי״ט וכי״א מפרש היה לו לומר [עם] בני (עם זה) מהו עם בני עם יצחק אפילו לא היה אהוב ויקר כיצחק לא היה יורש עמו שהיה (שהרי) נולד יצחק בכמה תפלות ובכמה בקשות עם יצחק אעפ״י שאינו בני אפילו לא היה בני אלא בנו של אברהם מאשה אחרת בכתובה וקידושין לא היה ראוי לירש עמו קל וחומר עם בני אהוב עם יצחק שלי ועי׳ גם בפי׳ ב״ר הנדפס, וכתיבת אפעלפי כמו לעיל צד 110 : 2 הה״ד ועוצם וכו׳. בסגנון זה גם לעיל צד 415 וישמע אברם וגו׳ הה״ד אוטם אזנו וכו׳ : 4 בר שילום. כ״ה בכי״ל, ובחמשה כ״י ובפי׳ השני בפי׳ ב״ר הנדפס ר״י בר׳ (בר) שלום, וטעם הדיוק כדמפרש בפי׳ ב״ר כי״ט אין כתיב יצחק אלא ביצחק אילו נאמר יצחק יקרא לך זרע הייתי אומר יצחק כל זרעו עכשיו שנאמר ביצחק מן יצחק ולא כל יצחק במקצת זרעו כגון יעקב וכו׳, וכן בירוש׳ נדרים שם קונם וכו׳ שאיני נהנה לזרע אברהם אסור בישראל ומותר באומות כו׳ ואין ישמעאל בכלל זרעו של אברהם כי ביצחק יקרא לך זרע ואין עשו בכלל זרע יצחק א״ר יודן בר שלום ביצחק במקצת יצחק, ובבבלי נדרים שם והאיכא ישמעאל כי ביצחק יקרא לך זרע כתיב והאיכא עשו ביצחק ולא כל יצחק (וכן הלשון בילקוט) ועי׳ גם בסנהדרין שם, ור׳ עזריה בשם וכו׳ דורש כי ביצחק יקרא לך זרע ב׳ תריין במי שמודה בשני עולמים יקרא לך זרע וכדמפרש בפי׳ ב״ר הנדפס כגון יעקב ולא עשו שכפר בתחיית המתים ועי׳ ב״ב ט״ז ב׳, ובכי״ל נוסף עוד ינחול שני עולמים ואולי צ״ל וינחול, ובכי״פ נוסף בסוף מאמר ר׳ יודן אלא ביצחק בהדין שהוא עתיד לנחל שני עולמות העולם הזה והעולם הבא וצ״ע, וכעין זה דורש עוד ר׳ יודן בר׳ שלום עפ״י הפ׳ זכרו נפלאותיו וכו׳ כל מי שמודה בב׳ עולמים יקרא לך זרע, ובירוש׳ נדרים שם איתא ר׳ הונא אמר בי״ת תרי בן שהוא עתיד לנחול שני עולמות העולם הזה והעולם הבא : 5 מופתיו ומשפטי פיו. כן השלמתי סוף הפסוק והוא בתהלים שם, ופסוק ו׳ שם זרע אברהם עבדו וכו׳ (ובדה״א ט״ז י״ב י״ג כתוב זכרו וכו׳ ומשפטי פיהו זרע ישראל עבדו וכו׳ ועי׳ גם בח״נ), ודורש ריב״ש מופתיו ומשפטי פיו זרע אברהם וכו׳ מופת נתתי למי שמוציא משפטיי מתוך פיו שמודה בשכר ועונש בעוה״ז ובעוה״ב שיקרא זרע אברהם וכן כאן כל מי שמודה בב׳ עולמים יקרא לך זרע וכל מי שאינו מודה וכו׳, או דורש מופתיו הן משפטי פיו (וזה טעם הגי׳ משפטי) מופת נתתי למי שמוציא מתוך פיו כל מי שמודה וכו׳ ועי׳ ביפ״ת ובחי׳ הרד״ל, ובמדרש תהלים שנדפס מכבר לשון המאמרים זכרו נפלאותיו אשר עשה א״ר אלעזר כי ביצחק יקרא לך זרע כל מי שהוא בשם יצחק עולמית הרי הוא כיצחק שנאמר כי ביצחק ר׳ יודן אמר במקצתו ולא בכולו שנאמר ביצחק ולא בכולו כל מי שמודה בשני עולמות יקרא לך זרע וכל מי שאינו מודה בשני עולמות לא יקרא לך זרע זכרו נפלאותיו אשר עשה זרע אברהם, ובמדרש תהלים מ״ב מקוטע זכרו נפלאותיו אשר עשה אמר ר׳ עזריה כתיב כי ביצחק יקרא לך זרע כל מי שהוא [מודה] בשני עולמות הרי הוא כיצחק ר׳ יודן אמר מקצתו ולא ככולו, ובילק׳ תהלים סוף ר׳ תתס״ב הועתק המאמר מב״ר כאן, וגרע והוסיף שם זכרו נפלאותיו משפטי פיהו אמר רבי יודן בשם ר׳ שלום מופת נתתי למה שהוא מוציא מפיו כי ביצחק

יג יד טו) וישכם אברהם בבקר ויקח לחם וחמת מים בית אברהם וותרנים היו שני וישכם אברהם וגו׳, [ויתן אל הגר] שכן דרך עבדים שיהא להם מים בכדים:
שם על שכמה וגו׳ בן כ״ז שנה היה ואת אמ׳ שם על שכמה ואת הילד, אלא מלמד שהכניסה בו עין רעה ונכנסה בו חמה ואבבית, תדע לך שכן דכת׳ ויכלו המים מן החמת שכן דרך החולה להיות שותה בכל שעה:

1 עי׳ תנחומא שמות סי׳ א׳, שמות רבה פ״א סי׳ א׳: 2 ילקוט ר׳ ל״ד: 3 ילקוט שם, ועי׳ תנחומא שם, שמות רבה שם, פדר״א פ״ל:

1 וישכם — בבקר ל׳ י | * ויקח — מים פוא1כי] ויקח.. מים ויתן אל הגר דגת, וגו׳ לא3 | ביתו של דפות (בית — וגו׳ ל׳ א2גכי) | אברהם] פ, אברהם אבינו ות, אבינו אברהם ד | * וותרנים היו דו] ותרנין (ותרנים ת) היו פת, וותרנים היה ל | 2 וגו׳] בבקר ד, בבקר וגו׳ פ.. ויק׳ לח׳ ו,.. ויקח לחם וחמת מים ת | * ויתן אל הגר ד] ל׳ לפואגכתי | דרך ל׳ כי1 | עבדים] העוברין ל0, עוברים ושבים כ, בדין (?) פ | * שיהא להם — בכדים] שיהא מים בכדים ל, שיהו להם מים בכדים כ, שיהא מים בידם ו, שיהו שואבין מים בכדים ל0ג, שהם שואבים מים בכדיהם י, שיהו נושאין המים בכדים א2, נושאין מים בכדים א1, שיהיו ממלאים כדים על שכמם דת, שיהא מונין כבר (?) פ | 3 ם שם] ל׳ ד | וגו׳] ואת הילד דפוחאתי, ואת.. וישלחה גכ | כ״ז] א2ר3, עשרים ושבע דוחגכר, שבע ועשרים ת, י״ז י | שנה] וא1תר1י, שנים דא2גכר2 | היה] חא2י, ל׳ דוא1גכת | ואת אמר גכ, ואת אמרת דחא2רי, ואתה אומ׳ א1, ותמר ו | שם—הילד] פגכת, שם על שכמה דוי, ואת הילד חאר | 4 * בו דפוחאגכ] לו ל, בו שרה תי | הרע חא1כ, הרע ומתוך כך חלה י | * ואבבית חא1ר2] ואבא בית פ, ואבאבות ג, ועבעבית ד1ע, ועבעבות ו, ואכבית א2ר3, ואכאבית דר1, ואכאיבתיה ת, ועכעבית י1, וחככית כ, ועכבנית ל | שכן הוא פח, שהוא כן י | כתי׳ א, כת׳ כ | 5 החולים א1, חולים א2 | לשתות א1כ, לשתות מים א2 | בכל שעה] פוחא1גכי, הרבה א2, הרבה ובכל שעה דת |

יקרא לך זרע ביצחק ולא כל יצחק במי שמודה בב׳ עולמות, ובשכל טוב הרכיב מאמר ר׳ עזריה וכו׳ עם מאמר ריב״ש והעתיק ר׳ עזריה בשם ר׳ חונא אומר בשם ר׳ יודן בר שלום זש״ה זכר עשה לנפלאותיו וכתיב זכרו נפלאותיו אשר עשה מופתיו ומשפטי פיו מופת נתתי שמוצא דבר מפיו כי כל שמודה בפיו בב׳ עולמות יקרא לך זרע וכו׳ וכל מי שאינו מודה בשני עולמות לא נקרא לך זרע: 1 בית אברהם וכו׳. מאמר זה ליתא בכי״א ב׳ וכי״ג וכי״כ (ובכי״א א׳ נשתרבב למטה ונשתבש בתו של אברהם אבינו ותנין שכן כתי׳ וישכם אברהם בבקר ויקח לחם וחמת מים, ובכי״ל נשתבש וותרנים היה) ולא הועתק בילקוט ובלק״ט ואינו מפורש בפי׳ ב״ר, וכבר הקשו מאי ראיה מכאן לוותרנות שנתן לחם וחמת מים להגר, וזר הפירוש ביתו של אברהם היו וותרנים ולפיכך כת׳ וישכם אברהם וכו׳ שפחד פן יתנו לה בני ביתו מתנות זהב וכסף ועי׳ ביפ״ת, ובדוחק מפרש בשכל טוב וביתו של אברהם אבינו וותרנין היו ולפיכך נתן להם לחם וחמת מים כאשר תוכל שאת מצד אחד וכו׳, ובספר מתתיה מפרש עפ״י מאמרם בב״ק פ״ב א׳ ושתהא אשה משכמת ואופה כדי שתהא פת מצויה לעניים ואברהם השכים בבקר ומצא בביתו מוכן לחם, ואגדה אחרת בתנחומא שם ויקח לחם וחמת מים וגו׳ ללמדך שהיה שונא לישמעאל על שיצא לתרבות רעה ושלחו הוא ואת הגר אשתו ריקם וטרדן מביתו על כך וכי תעלה על דעתך שאברהם שכתוב בו ואברם כבד מאד במקנה בכסף ובזהב היה משלח אשתו ובנו מביתו ריקם בלא מזון בלא כסף בלא בהמה אלא ללמדך כיון שיצא לתרבות רעה לא נפנה אליו א״כ מהו וירע הדבר מאד בעיני אברהם על אודות בנו שיצא לתרבות רעה אתה מוצא כשגדל ישמעאל ישב בפרשת דרכים והיה מלסטם את הבריות שנאמר והוא יהיה פרא אדם ידו בכל וכו׳ ועי׳ בשמו״ר שם: 2 שיהא להם מים. כן הגהתי, וגי׳ ס״א בגליון כי״ל שכן דרך העוברין שיהו שואבין מים וגם בשכל טוב הועתק שכן דרך העוברים, ורבו הגירסאות בזה המאמר ועח״נ: 3 בן כ״ז שנה. כפי שיטת ר׳ הושעיא רבה לעיל צד 365 ויגדל הילד ויגמל שנגמל מיצר הרע כלו׳ כשהיה בן י״ג שנה וישמעאל היה בן י״ג שנה כשנימול ולשנה אחרת נולד יצחק הרי שהיה ישמעאל בן כ״ז שנה כשעשה אברהם משתה גדול ביום הגמל את יצחק ואמרה לו שרה גרש האמה הזאת ואת בנה ועי׳ בפי׳ ב״ר ובלק״ט, ובילקוט הגי׳ בן י״ז שנה וכן הועתק שם ר׳ צ״ה מפדר״א פ״ל בן י״ז שנה היה ישמעאל בצאתו מבית אביו ועי׳ גם במדרש הגדול לפ׳ ויכלו המים וכו׳ (והציון „מדרש" ליתא בילקוט דפ״ר, וכבר נסמן גם שם „פר״א" להמאמר הנס התשיעי נולד ישמעאל וכו׳ שהועתק בילקוט ר׳ צ״ד מפדר״א ריש פ״ל, ובפדר״א ד״ו שס״ח הגי׳ ובן כ״ז שנה היה ישמעאל כשיצא מבית אברהם ויצחק בן עשר שנים היה, ונר׳ שגי׳ הדפוסי׳ שם משובשת או הוספה מאוחרת, ובפדר״א פל״א איתא בן שבע ושלשים שנה היה יצחק בלכתו אל הר המוריה וישמעאל בן חמשים שנה ועי׳ גם בביאור הרד״ל לפדר״א) ובלק״ט ויש אומרים ישמעאל היה בן י״ז שנה, ומפרש שם י״ד עד יצחק וג׳ עד הגמל את יצחק הרי י״ז, ובשכל טוב והיה באותו פרק בן י״ז שנה כי כשנמל היה בן י״ג שנה ולבסוף שנה וכו׳ שהיא שנת י״ד לו נולד יצחק ולבסוף ב׳ שנים אחרות (ועי׳ במ״י לעיל שם) שהיא שנת ט״ז לו נגמל יצחק וזה הדבר בשנת י״ז לו, וברמב״ן אמרו ז״ל שהיה בן שבע עשרה שנה, ובבחיי מפרש שהיה ישמעאל בעת הזאת בן י״ו שנה ויצחק נגמל אחר ב׳ שנים ועיי״ש, ובתנחומא ובשמו״ר שם איתא מה עשה ישמעאל כשהיה בן ט״ו שנה וכו׳ ועי׳ במ״י לעיל צד 568 בד״ה בימסיות: אלא מלמד וכו׳. שהכניסה בו שרה עין רעה ונכנסה בו חמה וכו׳ חום וקור שבחולי קדחת ונעשה כחוש כילד ואברהם שם אותו על שכמה תדע לך שכן דכת׳ ויכלו המים וכו׳ שהיה שותה הרבה שכן דרך חולה כזה לשתות בכל שעה, ולפי האגדה שלפנינו מתורגם גם בתרי״א א׳ ולקה ישמעאל באישא צמירתא ושתי כל מיא עד דישלימו כל מיא מן קרווה ואתחריך ואתקליש בשריה וכו׳, והגהתי חמה ואבבית ועח״נ ולעיל צד 169 וצד 822 ועי״ע פרייס ביבליש-תלמודישע מעדיצין צד 182 וצד 186, ובלק״ט הגי׳ שהכניסה בו עין הרע וכן גורס ומפרש בשכל טוב אלא שרה הכניסה בו עין הרע וחלצתו חמה ונקלש בשרו ושופו עצמותיו וכו׳ ויכלו המים מן החמת שהי׳ קדוח וחולה וכו׳ והי׳ שותה בכל שעה כדרך בעלי קדוח, ובילקוט הוסיף פירושו שהכניסה בו שרה עין הרע ומתוך כך חלה ונכנסה

ותשלך את הילד תחת אחד השיחים אמר ר' מאיר שכן דרך הרתמים להיות גדילים במדבר אמר ר' איסי ששם השיחו עמה מלאכי השרת:

טז) ותלך ותשב לה מנגד הרחק וגו' הכא את אמ' ותשב לה מנגד וגו' ולהלן אמ' אך רחוק יהיה ביניכם וביניו כאלפים אמה במידה (יהושע ג ד) הא למדנו נגד מנגד הרחק

1 ילקוט שם, תנחומא וילא סי' ס': 3 ילקוט שם, ילק' יהושע כ' י"ג, ועי' ירוש' עירובין ע"ס כ"ב ב', תנחומא מ"ב כי תשא סי' ט"ו במדבר סי' ט' וסי' ט"ז, תנחומא כי תשא סי' כ"ז במדבר סי' ט' וסי' י"ד, שמות רבה פמ"ס סי' ג', במדבר רבה פ"ב סי' ט"ו:

1 שכן] רותם היה ~ י, זה רותם א[1] | 2 אסי פחא[2], יוסי ג, יסא ו, אמי דא[1]כת | ששם] פוחאגכ, שיחים ~ י, תחת אחד השיחים ~ דת | חסיתו פחגי | עמה] בה כ, ל' ת | 8 * הרחק וגו' פו] הרחק ת, הרחק כמטחוי קשת חגכ, וגו' ל, ל' דאי | הכא את אמ'] פ, הכא.. אמר גי, הכה איתמר ו, נאמר כאן דת, ל' חאכ | ותשב — וגו'] ותשב.. מנגד דת, ותשב.. מנגד הרח' כמטחוי קשת ו, מנגד הרחק י[1], הרחק.. קשת פג, ל' חאכ | ולהלן] פוחאגכי, ~ הוא אומר (ונאמ' להלן ת) מנגד סביב לאהל מועד הרחק הכא את אמר (אמ' ד[1], אמרת ת) הרחק כמטחווי (כמטחוי ת) קשת ולהלן דת, ~ הוא א' מנגד.. מועד הכא אמ' הרחק ל[0] | את אמ' פא[2], את אמר דחכ, איתמר ו, הוא אומ' א[1]גתי | 4 אך ל' כת | ובינו תי | אלפים י | הרחק] פוחאגכי, ורחוק דת |..

בו וכו' ועי' בפי' ב"ר הנדפס: 1 אמר ר' מאיר. ר"מ מפרש השיחים הרתמים שכן דרך הרתמים להיות גדילים במדבר וכדכתיב באליהו וירא ויקם וכו' ויבא באר שבע וכו' והוא הלך במדבר וכו' ויבא וישב תחת רותם וכו' וישכב ויישן תחת רותם וכו' (מ"א י"ט ג'–ה') ור' איסי דורש שאמר הכתוב השיחים ששם השיחו עמה מלאכי השרת (ועי' לעיל צד 114) וכוון למ"ש כאן ויקרא מלאך אלהים אל הגר וכו' או להדרש לעיל צד 455 ויאמר לה מלאך י"י וכו' כמה מלאכים ניזדווגו לה וכו' וס"ל שהלכה ותעתה במדבר באר שבע באותו המקום שמצאה מלאך על עין המים במדבר על העין בדרך שור כשברחה אז מפני שרי והקב"ה פקח עתה את עיניה ותרא אותו באר המים ועי' ביפ"ת, וגם בשכל טוב מפרש לקמן ותרא באר מים הוא באר לחי רואי, וכתיבת שם האמורא איסי כמו לעיל פעמים שונות והוא שם אחד עם אסי יאסי יסא יוסי, וכן בלק"ט א"ר אסי ששם השיחו וכו' ובשכל טוב א"ר יוסי ששם הסיחו וכו' ועח"נ ובמ"י לעיל צד 192 ועי"ע באגה"א ח"ב צד 151 וצד 159, ובתנחומא ויצא שם כי הוא ידע מתי שוא וירא און ולא יתבונן הכתוב מדבר בישמעאל בשעה שאמרה שרה לאברהם גרש את האמה הזאת וכו' ותשלך את הילד תחת אחד השיחים ר' מאיר אומר זה הרותם הגדל במדבר ר' יוסי בר חלפתא אומר מקום שהסיח עמה אחד מן המלאכים וכו': 8 ולהלן אמ' אך וכו'. כן הגי' העיקרית בכי"ל וכ"ה בשאר כ"י (חוץ מכי"ת) ובילקוט ולהלן את אמר (איתמר, הוא אומ') אך רחוק וכו'. וכן הובא בלק"ט הרחק כמטחוי קשת למדנו מן אך רחוק יהיה ביניכם וביניו כאלפים אמה, ובשכל טוב ותלך ותשב לה מנגד הרחק ממנו אלפים אמה ולכך וכו' כדי שנלמוד הרחק מרחוק בג"ש כתיב הכא הרחק וכתיב התם אך רחוק וכו' כאלפים אמה מה התם אלפים אף הכא אלפים, וכמו כן הדרש בתנחומא מ"ב כי תשא שם ומשה יקח את האהל וגו' הרחק מן המחנה כמה היה רחוק מיל שנאמר אך רחוק וכו' (ובתנחומא שם ומשה יקח וכו' הרחק ר' יצחק אמר מיל כענין שנאמר אך רחוק וכו', ובשמו"ר שם ומשה יקח וכו' כמה היה רחוק א"ר יצחק מיל נאמר כאן הרחק ונאמר להלן אך רחוק וכו', ובירוש' עירובין שם ומשה יקח את האהל וגו' כמה היה רחוק ר' יצחק אמר מיל), ורק בדפוסי' ובכי"ת המאוחר שמסכים בכלל עם הדפוסי' איתא כאן ותלך ותשב לה מנגד (מנגד הרחק) נאמר כאן ותשב לה מנגד ולהלן הוא אומר (ונאמ' להלן) מנגד סביב לאהל מועד הרחק הכא את אמר (אמרת) הרחק כמטחווי (כמטחוי) קשת ולהלן את אמר אך רחוק (ולהלן הוא אומ' רחוק) יהיה ביניכם וכו', ושינוי הסגנונות נאמר כאן ותשב וכו' הכא את אמ' הרחק וכו' מעיד גם כן שיש כאן הוספת דברים בגי' הדפוסי' (ובכי"ל נוסף בדיו דיהה ביני שיטי אחר מלת להלן „הוא א' מנגד סביב לאהל מועד הכא אמ' הרחק"), וביפ"ת פי' דילפינן מנגד סביב לאהל מועד וכו' מנגד דכתיב בהגר, ובהגר ילפינן דמנגד היינו אלפים אמה מדכתיב הכא הרחק וכתיב התם רחוק יהיה וכו' והלמד בג"ש חוזר ומלמד בג"ש וכו' והעיר שם על במ"ר פ"ב, ושם מתחיל המאמר מנגד סביב לאהל מועד יחנו תנינן תמן השובת בדרך וכו' ומסיים וכן אתה מוצא כשאמר הקב"ה למשה שישרה ישראל דגלים אמר לו השרה אותם לכל רוח אלפים אמה שני' מנגד סביב לאהל מועד יחנו מהו מנגד א"ר יצחק ברחוק מיל שהם אלפים אמה ומנין דהאי מנגד ברחוק מיל הוא ילפינן מנגד מנגד כת' הכא מנגד סביב לאהל מועד יחנו וכת' להלן ותלך ותשב לה מנגד הרחק כמטחוי קשת כי אמרה אל אראה במות הילד ותשב מנגד ותשא את קולה ותבך מה להלן מיל אף כאן מיל ומנין דהאי מנגד דאמור בהגר רחוק מיל (כ"ה שם בדפ"ר וד"ו) כת' הכא הרחק וכת' להלן רחוק אך רחוק יהיה ביניכם וביניו כאלפים אמה במדה מה להלן מיל אף כאן מיל, אכן בבמ"ר שם הורכב המאמר ילמדנו רבינו וכו' השובת וכו' שנמצא במדרשי תנחומא במדבר סי' ט' עם המאמר מתנחומא מ"ב שם סי' ט"ז מהו מנגד אמר ר' יצחק מרחוק מיל (ובתנחומא שם סי' י"ד מהו מנגד מרחוק מי:) אמר הקב"ה יהיו ישראל רחוקים מן הארון אלפים אמה שנאמר אך רחוק יהיה ביניכם וביניו כאלפים אמה וגו', וכל מה שנוסף בבמ"ר מן ומנין דהאי מנגד ברחוק וכו' עד אף כאן מיל ליתא במדרשי תנחומא, והוא פירוש נוסף בבמ"ר וניכר מתוכו, וזה המדרש (לפ' במדבר ופ' נשא) מאוחר מאד ומוסיף דברים הרבה להמאמרים ששאב מן מדרשים הישנים, וגם כאן בגי' הדפוסי' הוסיפו ולהלן הוא אומר מנגד סביב וכו' לפרש נגד מנגד הרחק (ורחוק) מרחוק, ובפי' ב"ר כ"י ובפי' הנדפס מפרש נגד מנגד (למדנו נגד מנגד הרחק מרחוק) נאמר כאן ותשב לה מנגד ולהלן הוא אומר מנגד סביב וכו' נאמר כאן הרחק כמטחוי קשת ונאמר להלן רחוק יהיה וכו' מה נגד ורחוק האמור להלן אלפים אמה אף כאן וכו' אלפים אמה, ומלשון זה הפירוש משמע שהיה לפני בעל פי' ב"ר גירסא אחרת ואולי היה גורס רק למדנו נגד מנגד הרחק מרחוק ומפרש נאמר כאן וכו' ועי' בפי' מהרז"ו לפרייתא דל"ב מדות מדה ז' דלפעמים דורשים סתם ואינם מביאים הפסוקים וסומכים עצמם על איזה פסוק בתנ"ך ע"ד גז"ש, וכן העתיק (או קיטע) בילק' יהושע שם מב"ר כאן ותשב לה מנגד הרחק כמטחוי קשת למדנו נגד מנגד הרחק מהרחק ועיי"ש, ואפשר שכוונו לסוף הפסוק ותשב מנגד שהוא מיותר ומופנה לג"ש ולמדו ותשב מנגד מן ותשב לה מנגד הרחק והרחק מרחוק וכדאיתא בעירובין נ"א א' למדנו מקום ממקום ומקום מניסה וכו' ותוץ מחוץ וכו', וכעין זה כתב בשכל טוב בסוף הענין כי אמרה אל אראה במות הילד ותשב לה מנגד זה מנגד בא להיותו מופנה לג"ש ללמוד נגד מנגד וצ"ע, וק"ק גם חלשון הכא את אמ' ותשב וכו' ולהלן אמ' אך

מרחוק, אמר ר׳ יצחק שני טוחים בקשת מיל, אמר ר׳ ברכיה כמטחת דברים כלפי מעלה, אמרה
יד אתמול אמרתה לי הרבה ארבה את זרעך (בראשית טז י) עכשיו הוא מת בצמא: ההי״ד נודי
ספרתה אתה (תהלים נו ט) לנדנודי ספרתה אתה, שימה דמעתי בנאדך (שם שם) באותה בעלת
נוד, הלא בספרתך (שם שם) כשם שכתוב בספר תילים שמעה תפלתי יי׳ ושועתי האזינה אל
דמעתי אל תחרש (שם לט יג), אל דמעתה שלהגר לא החרשתה, אל דמעתי אתה מחריש, ואם
תאמר על שהיתה גיורת היתה חביבה אף אנכי כי גר אנכי עמך תושב ככל אבותי (שם שם):

יז יח) ויקרא מלאך אלהים וגו׳ בזכות אברהם, באשר הוא שם בזכות עצמו, יפה
תפילת החולה לעצמו יותר מכל: באשר הוא שם אמר ר׳ סימון קפצו מלאכי שרת לקטרגו

1 תנחומא וילא סי׳ ס׳, שמות רבה פ״ג סי׳ ב׳: 2 ילקוט ר׳ ל״ד, ילק׳ תהלים ר׳ תשע״ד: 6 עי׳ מכילתא משפטים פי״ח: 7 ילקוט ר׳ ל״ד: 8 תנחומא וילא שם, שמות רבה שם, מדרש תהלים ה׳ סי׳ ס׳, ועי׳ ראש השנה ט״ז ב׳, ירוש׳ ראש השנה פ״א כ״ז א׳ סעניות פ״ד ס״ע ב׳, איכה רבתי פ׳ בלע (ג׳ ב׳), תנחומא יתרו סי׳ ס׳, שמות רבה פכ״ז סי׳ א׳:

1 שני] פוחאגכ, כמטחוי קשת ~ דתי | שתי ש | טוחין פ, טחויין ר[2], טיחות ש, חוטים וכ, חוטין גר[1] | למעלה ג, למעלן ו, בוראה י | 2 אמרתה] ו, אמרת דפאגכתי | ° זרעך] ~ וגו׳ ד | ועכשיו א׳ג, ועכשו פחא[2]כי[1] | ° מת בצמא] צמא ד | 3 ספרתה] ו, ספרת דפאגכתי | * לנדנודי ל[0]ג] לנד נודי פ, ליד נדי ל, לבד נודי כ, לנידודים ו, ל׳ דאתי | ספרתה אתה] כ, ספרת אתה פג, ל׳ דאתי | * בנאדך פואגכת] בנודך י, בנודיך ד[1], בנאדיך ד, בנדי׳ ל | באותה] פוכי, כאותה דאגת | 4 הלא בספרתך] פאגכי, הלא בסיפרתיך ו, ל׳ דת | ששם כת׳ ל[0], ששם כתוב ג, כתיב י[1] | תילים] פגכ, תלים דוא[2]ת, תהלות א[1], שלך י | אל — תחרש] פאי (תהלים), ואל . . תחרש גכי, וגו׳ ד, ל׳ ת | 5 אל ל׳ א[1]י | החרשתה] פוכ, החרשת דאגתי | אל דמעתי] א[2], ואל . . פגת, ועל . . דוכ, ולדמעתי י | את מחריש פוגכ, תחריש י, אל תחרש א[2] | ואין תימר ו | 6 על] י (שם), ~ ידי דפואגכתי | היתה] היא גי (שם) | אנכי] אני וגתי (שם), אני כן י, כאן א[2], ל׳ א[1]כ | ** כי גר אנכי] ל׳ ל | * תושב — אבותי דפכתי] תושב בכל אבותי ג, תשב בכל אבותי ל, וגו׳ ו, ל׳ א | 7 ויקרא] וישמע אלהים את קול הנער ~ א[1] | וגו׳] אל הגר דפי . . הגר וג׳ ג, . . הגר מן השמים הא[1]כת, ל׳ ו | בזכות] א[2]ת, בזכותו של דפוחא[1]גכרי | אברהם אבינו כ, אברהם שנא׳ בו ויקרא אליו מלאך י״י א[1] | באשר — שם] וי״א א[1], ואית דאמרי א[2] | יפה] מכאן אמרו ~ א[1], הדה אמרה ~ א[2] | 8 החולים ו | יותר] יתר וג, ל׳ י | מן הכל ח, מכל שני׳ ת, מתפלת אחרים י, מכל מכל תפלות אחרים דכתי׳ כי שמע אלהים את קול הנער א[1], מכל תפלות של אחרים שנא׳ כי . . אל קול הנער א[2] | ר׳ יודה ביר׳ סימון ו | שרת] ג, השרת דפוחאכתי |

רחוק וכו׳ שאינו מסגנון הלמד בג״ש ועי׳ המאמרים בלשון הכא את אמ׳ וכו׳ ולהלן וכו׳ לעיל צד 113 וצד 456 ועי׳ בח״נ לעיל צד 282 וצד 491, והמאמרים בסגנון למד ג״ש לעיל צד 384 נאמר כאן נכון ונאמר להלן וכו׳ וצד 561 נאמר כאן מועד ונאמר להלן וכו׳ וצד 563 נאמר כאן עשייה ונאמר להלן וכו׳: 1 שני טוחים. ר״י מפרש כמטחוי קשת כשני מטחוי קשת דמיעוט רבים שנים ושני טוחים בקשת דהיינו ב׳ פעמים מדת המרחק שהחץ מהלך ממקום שיירה הוא מיל ומיל אלפים אמה כדאיתא במדרשי תנחומא כי תשא ובמדבר שם ובשמו״ר ובבמ״ר שם (ורק כאן בדרש כמטחוי קשת הובא מאמר ר״י בסגנון שלפנינו) ועי׳ גם יומא ס״ז א׳ ועי״ע מ״ש צוקקערמאנן בספרו על המדות צד 27, ומטחוי מלה בודדת במקרא וכן טוחים כאן (ובדפ״ר וד״ו הג׳ ג״כ טוחים), ובפירש״י עה״ת מפרש כמטחוי קשת כשתי טיחות והוא לשון יריית חץ וכו׳ וע״ש, וכן הגי׳ בפי׳ ב״ר הנדפס שתי טיחות בקשת מיל ומפרש שם כשאדם מושך בקשת שתי טיחות לסוף הראשונה מתחיל האחרת יכול לירות מיל וזהו אומן לירות בקשת וכו׳ (ובשמו״ר פי״א סי׳ ה׳ איתא שאדם זורק חץ למעלה אינו מהלך מאה אמה), ובפי׳ ב״ר כי״ט גורס ומפרש א״ר יצחק כמטחוי שני חוטין בקשת מיל כאדם (וצ״ל כשאדם) מושך את החוט שבקשת שני פעמים יכול לירות מיל, וכן הובא בהגהות רי״ג במדרש ד׳ שאלוניקי ובא״א בשם פירש״י שני חוטין (חוטים) וכו׳ כשאדם מושך בחוט הקשת וכו׳, וגם במדרש אגדה הוצ׳ רש״ב מפרש כמטחוי וכו׳ כשני חוטין שבקשת והיו אלפים אמה ועח״נ: כמטחת וכו׳. ר״ב דורש כמטחוי לשון הטחה כמטחת דברים כלפי מעלה וכו׳, וכן בתנחומא ויצא שם ר׳ ברכיה אמר שהטיחה דברים קשים כלפי מעלה אמרה לפניו רבש״ע כביכול אתה דומה לבני אדם שהן אומרים ליתן דבר וחוזרים בהן לא כך אמרת לי הרבה ארבה את זרעך הרי הוא מת בצמא מיד רמז הקב״ה למלאך להראות לה את הבאר וכו׳, ובשמו״ר פ״ג כי הוא ידע מתי שוא וכו׳ וירא און ולא יתבונן כיצד אתה מוצא בשעה שיצאה הגר מביתו של אברהם היא ובנה מה כתיב ויכלו המים מן החמת ותלך ותשב לה מנגד א״ר ברכיה התחילה מטחת דברים כלפי מעלה אמרה רבון העולמים אתמול אמרת לי הרבה וכו׳ והיום הוא מת בצמא מיד ויקרא מלאך אלהים אל הגר וכו׳: 8 לנדנודי. כן הגהתי ועח״נ, ודורש נודי לשון נדנוד וכמו לעיל צד 371 נידנוד אחר נידנוד וכו׳: שימה דמעתי. שים ושקול דמעתי בנאדך באותה בעלת נוד בהגר שנשאה את החמת ותשא את קולה ותבך וישמע אלהים וכו׳ ותלך ותמלא את החמת מים וכו׳ אל דמעתה של הגר לא החרשתה וכו׳, ומלת באותה אינו כתובה בכי״ל בבירור (ויש לקרות גם כאותה) אכן הגי׳ באותה איתא גם בכי״פ וכי״ו וכי״כ ובילקוט בשני המקומות ונכונה לפי הדרש בנאדך באותה וכו׳, וכהגי׳ כאותה מפרש בשכל טוב שימה דמעתי רצוי׳ לפניך כדמעות בעלת נוד המים, ובילקוט דפ״ר הגי׳ הלא בספרתך כתיב בספר שלך ולפי גי׳ זו פי׳ ענין בעלת נאד כתוב בספר שלך שהיא התורה ועי׳ ביפ״ת ובפי׳ מהרז״ו: 6 היתה חביבה. כמאמרם במכילתא שם חביבין הגרים וכו׳: 7 בזכות אברהם וכו׳. בפי׳ ב״ר כי״ט וכי״א מפרש בזכותו של אברהם שנאמר בו ויקרא אליו מלאך י״י מן השמים (בראשית כ״ב י״א) בזכות עצמו בזכות תפלתו וכבר אמרנו חולה היה מכאן אמרו יפה תפלת החולה לעצמו מכל תפלות (התפלות של) אחרים דכתיב כי שמע אלהים את (אל) קול הנער באשר הוא שם, ומשם נובעות ההוספות בכי״א א׳ וב׳ והגי׳ בילקוט מתפלת אחרים ועח״נ, ובפירש״י עה״ת הביא הדרש לריש הפסוק את קול הנער מכאן שיפה תפלת החולה מתפלת אחרים עליו וכו׳, וכן בשכל טוב וישמע אלהים את קול הנער אמרו רבותינו יפה תפילת החולה מתפלת אחרים וכו׳ ויקרא מלאך אלהים אל הגר מן השמים בזכות אברהם: 8 אמר ר׳ סימון. וכן

אמרו לפניו רבון כל העולמים אדם שעתיד להמית בניך בצמא אתה מעלה לו הבאר, אמר להם עכשיו מהו, אמרו לו צדיק, אמר להם איני דן את האדם אלא בשעתו קומי שאי את הנער וגו׳ :

יט) ויפקח אלהים את עיניה וגו׳ [ר׳ בנימן בר לוי ור׳ יונתן בר עמרם תרויהון אמ׳ הכל בחזקת סומים עד שהקב״ה מאיר את עיניהם מן הכא ויפקח אלהים את עיניה ותרא וגו׳] :

[ותלך ותמלא את החמת] הדי אמ׳ מחוסרת אמנה היית :

5 ילקוט כ׳ ל״ס :

1 רבון (ריבון ג) העולמים דג, ריבונו של עולם ן, רבונו . . עולם כי[1], רבש״ע פא[1]ת, רש״ע א[2] | * שעתיד י] שהוא עתיד דפוחאגכת, שעתידים ל | את בניך וחאגכ | לו] עליו כ | הבאר] פוג, באר דא[1], את הבאר תי, את . . הזה א[2] | 2 עכשו פא[2]כ | מהו] מה הוא (מהו פא[2]גכ) צדיק או רשע דפואגכתי | לשעתו ת, לפי שעתו י | קומי — וגו׳] ג, קומי . . הנער דוכ, ל׳ פאי | 3 ◻ אלהים ל׳ ד | וגו׳] ותרא באר פ, . . באר מים כ, ל׳ דואגת | * ר׳ בנימן — וגו׳] ר׳ בנימן (בנימין פ) בר (בן א) לוי ור׳ יונתן (ר׳ יוחנן ן) בר (בן א) עמרם תרויהון (תרין כ) אמ׳ (אמרין פא[1], אמרי א[2]כ) הכל (הכל היו פ) בחזקת סומים (סומין פאכ) עד שהקב״ה מאיר את עיניהם (מאיר עיניהם אכ, האיר עיניהם פ) מן הכא (מן הכה ן, מהכא א) ויפקח אלחים את עינית ותרא וגו׳ (עיניה א[1], עיניה וגו׳ א[2], עיניה ותרא פ, עיניה ותרא באר מים כ) פואכ, אמר ר׳ בנימין הכל . . סומין עד . . מאיר את עיניהם מן הכא ויפקח . . עיניה דת, ל׳ לג | 5 * ותלך — החמת די] ותלך . . החמת מים א[2]תר, ל׳ לפוא[1]גכ | הדא דפא[1]כתר[1], הדה וא[2]גר[2]י | אמרה | שהיתה מחוסרת ת | היית] ו, היתה דפאכרי, הייתה ג, ל׳ ת |

בשמו״ר פ״ג אמר ר׳ סימון בקשו מלאכי השרת לקטרגו אמרו לפניו רבון העולם וכו׳ אמר וכו׳ צדיק הוא או רשע אמרו לפניו צדיק הוא אמר להם איני דן את האדם אלא בשעתו וכו׳ (ובתנחומא ויצא שם אמר אותו מלאך רבש״ע לרשע הזה שעתיד לקפח את העוברים ואת השבים אתה מעלה לו את הבאר א״ל הקב״ה מהו עכשיו לא צדיק הוא איני דן את האדם אלא על שעה שעומד בה בדין לפני לפיכך כתיב כי שמע אלהים אל קול הנער באשר הוא שם), ובמדרש תהלים שם וירא און ולא יתבונן ר׳ סימון פתר קריא בישמעאל ויפקח אלהים את עיניה ותרא באר מים אמרו מלאכי השרת לפני הקב״ה רבש״ע אדם שהוא עתיד להמית בניך בצמא אתה מעלה לו את הבאר הוא שאמר ישעיה משא בערב וגו׳ לקראת צמא התיו מים (ישעיה כ״א י״ג י״ד) אמר להם הקב״ה עכשיו מה הוא צדיק או רשע אמרו לו צדיק אמר להן איני דן את האדם אלא לפי מעשיו של אותה שעה שנאמר באשר הוא שם ולא כשעה שהוא עתיד להיות שם וכו׳, וגם במאמר שלפנינו כוון ר״ס לפ׳ משא בערב וכו׳, והפסוקים בישעיה שם נדרשו במאמר ר׳ יוחנן בירוש׳ תעניות שם שמונים אלף פירחי כהונה ברחו לתוך חיילותיו של נבוכד נצר והלכו להן אצל ישמעאלים אמרון לון הבו לן נישתי דאנן צחיי הביאו לפניהן מיני מלוחים ונודות נפוחות אמרון לון אכלון ואתון שתיי וכיון דהוה חד מנהון שרי זיקא ויהיב ליה גו פומיה הוה רוחא נפק והוה חנק ליה הדא הוא דכתיב משא בערב מטול רב בערביי׳ ביער בערב תלינו מי נתונים ביער הלבנון בערב תלינו אלא אורחות דדנים כן אורחתון דבני דודייא עבדין ישמעאל שצמא לא לקראת צמא התיו מים ויפתח אלהים את עיניה ותרא באר מים וכו׳, ובאיכ״ר פ׳ בלע וכו׳ המאמר סתמי ובסגנון אחר קצת, ובאיכ״ר מ״ב שם מתחיל המאמר ג״כ א״ר יוחנן והועתק רובו בלה״ק, ובסגנון אחר האגדה בתנחומא יתרו במאמר ריב״ל כשהגלה נבוכדנצר הרשע את ישראל לבבל היו כפותים ידיהם מאחוריהן נתונים בשלשלאות של ברזל וכו׳ ועיי״ש, ומסיים שם אביכם שהיה מושלך בצמא במדבר פתחתי לו באר מים שנאמר ויפקח אלהים את עיניה ותרא באר מים ואתם עשיתם כך טוב שכן קרוב מאת רחוק, ובשמו״ר פכ״ז הועתק מתנחומא שם אמר ר׳ יהושע בן לוי כשהגלה נבוכד נצר את ישראל לבבל היו כפותים מאחריהם, ואח״כ קיטעו בדפוסי׳ שם ורמזו כמו שכתוב במדרש איכה עד כי מפני חרבות נגדו אביכם כשהיה מושלך במדבר פתחתי לו באר מים ואתם עשיתם כך הוי טוב שכן קרב מאח רחוק, ומתנחומא יתרו נוסף ונכלל במאמר ר׳ סימון פתר קריא וכו׳ במדרש תהלים שם באיזה כ״י בשעה שהגלה נבוכדנאצר את ישראל היו ידיהם כפותין לאחוריהם ונתונין בשלשלאות וכו׳ עד ונכנס הרוח במיעיהם ומתו (ועיי״ש בהערות רש״ב ובילק׳ מכירי תהלים ה׳ סי׳ י״ז) ועי׳ גם בפירש״י עה״ת כאן וישעיה שם ואיכה א׳ י״ט ובלק״ט ושכל טוב ובמדרש אגדה הוצ׳ רש״ב, ובירוש׳ ר״ה שם איתא דא״ר סימון בשם ר׳ יהושע בן לוי אין הב״ה דן את האדם אלא בשעה שהוא עומד בה מה טעמ׳ אל תיראי כי שמע אלהים אל קול הנער באשר הוא שם, ובר״ה שם וא״ר יצחק אין דנין את האדם אלא לפי מעשיו של אותה שעה שנאמר כי שמע וכו׳ באשר הוא שם, ובפירש״י שם בד״ת שנאמר באשר הוא וכו׳ כתב ומצינו בבראשית רבה אמרו מלאכי השרת לפני הקב״ה רבש״ע מי שעתידין בניו להמית את בניך בצמא אתה מעלה לו באר שנא׳ משא בערב וגו׳ לקראת צמא התיו מים שהיו מוציאין לקראת הגולים מיני מלוחים ונודות נפוחים וכו׳ כדאיתא התם אמר להם השעה צדיק הוא או רשע אמרו לו צדיק אמר להם באשר הוא שם איני דן את העולם אלא בשעתו וצע״ג, ועפ״י המאמרים שלפנינו מתורגם גם בתר״י א׳ ושמיע קדם י״י ית קליה דטליא בגין זכותיה דאברהם וכו׳ ארים שמיע קדם י״י ית קליה דטליא ולא דן יתיה לפום עובדוי בישיא דהוא עתיד למעבד וכו׳ : 3 ר׳ בנימן וכו׳. הוספתי זה המאמר עפ״י הגי׳ בכי״פ וכי״ו וכי״א א׳ וב׳ וכי״כ, וגם בשכל טוב הועתק ויפקח אלהים את עיניה ר׳ בנימין בר לוי ור׳ יונתן בן עמרם תרווייהו אמרין הכל בחזקת סומין עד שהקב״ה מאיר עיניהן, ובלק״ט ויפקח וכו׳ א״ר בנימין בן לוי ור׳ יונתן בן עמרם הכל וכו׳ מאיר עיניהם דכתיב ויפקח אלהים את עיניה, ובדפוסי׳ וכי״ת הגי׳ אמר ר׳ בנימין הכל וכו׳ ועח״נ, ובכי״ל וכי״ג ליתא המאמר ולא הועתק בילקוט ואינו מפורש בפי׳ ב״ר, ויש לפקפק בסגנון הגי׳ ר׳ בנימן ב״ל ור׳ יונתן ב״ע תרויהון אמ׳ וכו׳ שהאמורא ר״ב ב״ל היה כנראה בדור השלישי ור״י ב״ע היה מתלמידי רבינו הקדוש ועי׳ ב״ב ח׳ א׳ וע״ז ל״ו ב׳ (וצ״ל גם שם ר׳ יונתן בן עמרם) ועי״ע בסה״ד ע׳ ריב״ע ובמבה״י ס״ט ב׳ ובאהג״א ח״ג צד 23 וצד 661, וכתיבת בנימן בר לוי בכי״ו וכי״א א׳ וב׳ וכי״כ כמו בכי״ל לקמן פע״ח סי׳ י׳ (ופצ״ב סי׳ ח׳ ר׳ בנימן) פפ״ז סי׳ ו׳ פצ״א סי׳ ב׳, וכן לעיל צד 417 ר׳ בנימן בר יפת ועוד לקמן פעמים רבות השם בנימן ככתיבתו לרוב בתורה ועי׳ לעיל צד 264 ובמ״י שם וצד 806 : 5 ותלך ותמלא וכו׳. כן השלמתי ועח״נ, ובפי׳ ב״ר ב״י מפרש ותמלא את החמת מים הדא (הדא) אמרה מחוסרת אמנה היתה שהיתה יראה פן יחסרו לה המים, ובשכל טוב ותלך ותמלא את החמת מים תחלה שהיתה חסרת אמנה שמא יחסרו כל מי הבאר ויבשו ואחר כך ותשק את הנער ממי הבאר, ובסגנון זה הדרש לעיל צד

טו כ) ויהי אלהים את הנער וגו׳ ר׳ ישמעאל שאל את ר׳ עקיבה אמר לו בשביל ששימשתה את נחום איש גם זו כ״ב שנה אכים ורקים מיעוטים, אתים גמים ריבויים א ת דכת׳ הכא מהו, אמר ליה אילו נאמר ויהי אלהים הנער היה הדבר קשה אלא את הנער, אמר ליה כי לא דבר רק הוא מכם (דברים לב מז) ואם רק הוא מכם שאין אתם יודעין לדרוש, אלא את הנער הוא וחמרוי וגמלוי ובני ביתו:

ויהי רבה קשת רבה בקשיותי אמו, רבה מתלמד בקשת, רבה על כל המורים בקשת:

כא) וישב במדבר פארן וגו׳ אמר ר׳ יצחק זרוק חוטרה לאוירה ועל עיקריה הוא קאים, כך לפי שכתוב ולה שפחה מצרית ושמה הגר (בראשית טז א) לפיכך כת׳ ותקח לו אמו אשה מארץ מצרים:

1 ילקוט שם, לעיל לד 12 ולד 206: 6 ילקוט שם: 7 ילקוט שם, לקמן פפ״ו, תנחומא מ״ב בלק סי׳ כ״ו, תנחומא שם סי׳ י״ז, במדבר רבה פ״כ סי׳ כ״ג:

1 וגו׳] ויגדל דפוא[1]כתי, ויגדל וגו׳ ג, ל׳ א[2] | אמר לו] פוגכת, א״ל ד[1]א[2]י, אמר ליה דא[1] | ששימשתה] ן, ששימשת דא[2]ת, ששמשת פא[1]כי | 2 את ל׳ ד | נחום ל׳ א[2] | עשרים ושתים שנה דוגכ, כ״ב שנים ת, כ״ב שנה שהית דורש י, שהיה דורש א | אכים — ריבויים] כ, אכים רקים מעוטים איתים . . ריבויים ן, אכים ריקים מיעוטים אתים . . ריבוים ג, אכין ורקין מיעוטין אתין גמין (וגמין ת) ריבויין פת, אכין . . מעוטין . . וגמין רבויין י, אכים ורקים מיעוטי׳ אתין וגמין ריבוים ד, אכין ורקין מיעוטין אתים וגמי׳ רבוין א[1], את כל אתין שבתורה א[2] | את] פגכי, הדין ~ דא[1]ת האי ~ א[2], חרי ~ ן | הכה ן | מחוא ן, מהו אומ׳ א[1] | 3 נאמר] כתיב י | 4 מכם ל׳ וי | ריק ד[1] | ה הוא ל׳ ד | מכם] ~ הוא רק י | שאין — לדרוש ל׳ א[2] | את . . הנער] ~ לרבות ח | ** הוא] ל׳ ל | וחמרוי וגמלוי] ן, וחמורוי וגמלוי פ, וחמרוהי וגמלוהי חאגכר[3]י, וחמוריו (וחמריו ד[1]) וגמליו דת | 5 ביתיה אכר[3], בייתיה י[1], ביתוי פ, ביתוהי ג | 6 רבה] פוא[2], רובה דא[1]כתי | רבה . . עמו ל[0], רבת וביקושותו אמו ן, רבה ובקשותו אמ׳ כ, רובה ובקשותו אמו א[2], רבה בקשיותיה פ, רבה לקשותי׳ א[1], רבה ובקשותי עמו ג, רבה וקשיותיו עמו שי, רביה וקשיותיה עמיה ר[1], רביה לקשיותיה עמו ר[2], רבה וקשיותו עמו נ״א רבה וקשיותו אמו ד, רבה וקשיותו עמו נ״א רבת וקשתתו עמו נ״א רבה וקשיותו אמו ת, ל׳ ח | * רבה ל[0]דפא[2]גכת] דווה ל, רודה ן, ל׳ חא[1] | ומתלמד פא[1]ר | בקשתות פ | ד״א רבה פת | רובת א[2]ג, רב י | מורים ח | 7 וישב — פארן ל׳ י | וגו׳] א[2], ותקח לו אמו אשה מארץ מצרים תי, ל׳ דוא[1]גכ | *זרוק דואגכתרי] זרק לפ | חוטרא | לאוירא דפאכתרי, לאוירה]ן, באוירא ג | * ועל עיקריה דא[1]ג[0]כר[1]] על עיקרית חא[2]ת, ולעיקרית פ, לעיקרית י, עד עקרית ר[2], אעיקרה ר[3], ולא עוקריה ל, ולא עקורה ג | הוא ל׳ פחכר[3] | 8 כך ל׳ ח | שכתיב י, שכתב א[1] | ושמה הגר ל׳ פא[1]גכ | לכך א[2] | כת׳ ל׳ | 9 ** מארץ מצרים] וגו׳ ל |

298 ויבא נח וכו׳ מחוסר אמנה היה וכו׳ ועי״ע באמנה לעיל צד 389 וצד 554: 8 היה הדבר. הלשון קשה וכן לעיל צד 206 אילו נאמר קניתי איש י״י היה הדבר קשה וכו׳, ובפי׳ ב״ר כ״י מפרש היה הדבר קשה להתעות את הבריות כלו׳ ע״י מינות וכן לעיל צד 12 אילו נאמר בראשית ברא אלהים את שמים וארץ היינו אומרים אף שמים וארץ אלוהות ועי׳ במ״י שם: 4 אלא את הנער. א ת לרבות חמרוי וכו׳ מוליכי החמורים והגמלים שלו ובני ביתו שלכולם היתה הצלחה עמו, וכן לעיל צד 547 והיא ג ם היא היא וחמריה וגמליה ובני ביתה: 6 ויהי רבה וכו׳. לה״כ רבה קשת קשה לפרשו כפשוטו כי קשת שאין לו ריע במקרא שם התואר והוראתו ג״כ רובה, ועוד כתוב רבה חסר וי״ו, ורבו הגירסאות בדרש הראשון שדרשו קשת לשון קשיות, ובכי״ל כתוב ר ב ה ב ק ש י ו ת י א מ ו, וביני שיטי כתוב ע להגיה ע מ ו ועח״נ, ובדפוסי׳ שתי גירסאות רבה וקשיותו עמו נ״א וכו׳ אמו, וביפ״ת כתב והנסחא האומר רבה וקשיותו אמו לא ידעתיה, והגי׳ רבה וקשיותו עמו מפרש שם שכל שהיה גדול והולך היה רעתו גדל עמו וכו׳, ובמ״כ מפרש רבה מלשון רביא כלומר נער ואע״פ כן קשיותו עמו וכו׳ וקשיותו א מ ו שעזרה לו לרעה ולכך סמך ותקח לו אמו אשה מארץ מצרים שהיה לה ליקח ממשפחת אברהם ושרה, והגי׳ רבה וקשיותו עמו איתא גם בפי׳ ב״ר הנדפס ובילקוט, ובשכל טוב צד 57 ויהי רובה קשת וקשיותו עמו, ובפי׳ ב״ר כי״ט גורס ומפרש רביה וקשיותיה עמיה כלומר אדם קשה הוא, וכן נר׳ טעם גי׳ כי״פ רבה בקשיותיה, ובהגי׳ שלפנינו קשה גם מלת ב ק ש י ו ת י, ואולי דרשו קשת לשון זנות וכעין הדרש לקמן פפ״ז נתמחה הקשת וחזרה הה״ד ותשב באיתן קשתו וכו׳ ובדפוסי׳ נוסף שם קשיותו, וכן בנוסחת הדפוסי׳ פצ״ח סי׳ כ׳ וצע״ג, וידידי ר״ש לאנדויער שער שצ״ל בקשוותי אמיה, ובדרש השני דרשו רבה לשון רביא או רובה כלו׳ נער וקשת כמשמעו מתלמד בקשת להיות קשת, ובתר״י א׳ והוה יליף רבי קשוותא, ובשכל טוב צד 55 רובה גדול ומתלמד להיות קשת, ובמדרש הגדול רובה קשת הוא שהתחיל לירות בקשת, ובת״א מתורגם והוה רביא קשתא, ועפ״י זה התרגום כתב בס׳ השרשים לר׳ יונה צד 466 שיתכן להיות ענין רבה קשת נער קשת ועיי״ש, וכן מפורש בחוברת הערוך לר׳ שלמה פרחון רבה קשת פי׳ נער ותנן הרובים שומרים שם (תמיד פ״א מ״א) פי׳ פרחי כהונה, וגם בתרגום הרומי מתורגם רבה קשת נער קשת ועי׳ בבאורי אונקלוס לרש״ב שעפטעל, ובדרש השלישי דרשו רבה לשון רבא רבה רב קשת רב על כל המורים בקשת, ולפני דרש השני והשלישי נעדר הסימן ד״א כמו לעיל פעמים רבות ועי׳ צד 346 ובמ״י שם: 7 ועל עיקריה וכו׳. מפרש בפי׳ ב״ר כ״י כשהוא נופל נועץ בארץ ועומד על עיקרו וכו׳, ובכי״ל נשתבש ולא עוקריה והגהתי ועח״נ, וגם לקמן סוף פפ״ו לפ׳ ויהי יוסף יפה תאר וכו׳ לשון המאמר בכי״ל א״ר יצחק זרוק חוטרה לאוירה ועל עקרה הוא קאים כך לפי שכת׳ ורחל היתה וכו׳, ובלק״ט הועתק זרוק חוטרא וכו׳ ועל עיקריה קאים, ובשכל טוב זרוק וכו׳ ועל עיקרי׳ קאי, ובפירש״י עה״ת מפרש מארץ מצרים ממקום גדוליה שנאמר ולה שפחה וכו׳ היינו דאמרי אינשי זרוק חוטרא לאוירא אעיקריה קאי, ובתנחומא מ״ב בלק ובבמ״ר שם סגנון המשל בלה״ק זרוק מטה לאויר לעיקרו נופל ועי׳ במ״י לעיל צד 540, ובתנחומא שם זרוק מטה באויר אעיקרו נופל:

פרשה נד

א **כא כב) ויהי בעת ההיא ויאמר אבימלך ופיכל וגו' ברצות י"י דרכי איש גם אויביו ישלים אתו** משלי טז ז) ר' יוחנן אמר אויביו זו אשתו אויבי איש אנשי ביתו (מיכה ז ו), מעשה באשה שקיבלה על בעלה לשלטון והתיז את ראשו ויש א' אף התיז את ראשה, ר' שמואל בר נחמן אמר זה הנחש, תנא דבי חלפתא בר שאול הנחש הזה להוט אחר השום, אמר ר' שמואל בר נחמן מעשה בנחש אחד שירד לבית ומצא קערה שלשום ואכלה והקיא בתוכה ונחש בבית ולא היה יכול לעמוד לו וכיון שיצא לו ירד ומילא אתה עפר, ר' יהושע בן לוי אמר זה יצר הרע, בנוהג 34c שבעולם אדם גדל עם חבירו שתים או שלש שנים הוא קושר לו אהבה, וזה גדל עם אדם מנערותו

1 ילק' משלי ר' תתקנ"ד, ילק' מכירי תהלים ל"ה סי' ס', ילק' תנחומא פ"ח מ"ו ח', פסיקתא פ' ויהי בשלח (ע"ע ב'), תנחומא מ"ב בשלח סי' ג': 6 ילקוט שם, ילק' תהלים ר' תשכ"ג, מדרש תהלים ל"ד סי' ב':

1 ויאמר — וגו'] ויאמר אבימלך פו, ויאמר.. ופיכל (ופיכול כ) שר צבאו דגכת, ויאמר.. ופיכל.. צבאו אלהים עמך בכל אשר אתה עושה א[1], וגו' א[2] | ברצות] כת' ~ א[2]כ, זש"ה ~ א[1] | *גם — אתו דאגתימ] גם.. אותו פ, וגו' ל, לי ן | 2 *אויביו אגכימ] אותו ל, לי דפות | זה א'י | אויבי של איש ן | 3 באשה] ~ אחת פואגכר[3] | שקיבלה] ו, שקבלה דפאגכתרי | על בעלה לשילטון ו, לשלטון בבעלה י | ויש אומרים פר'י, ויש אומ' ד[1]וכת, וי"א דא | 4 בר נחמן] פוא[1]גכ, בר נחמני י, לי דא[2]ת | תנה ו, תאנא פ, תני א[1], לי א[2] | דבי] פכ, דבי ר' א[2], רבי א[1], ר' דוגת | חלפתה ו | בר שאול] ו, בן שאול פאגכ, אומ' דת | אמר — מעשה] ואגכר[3], מעשת פי, ומעשה דת | 5 שירד לבית] גי, שירד בבית ר[3], שירד מן החר (מההר ו) לבית דפואת, שירד לבית מההר כ | ונחש בבית] פוגי, וראה נחש שבבית דכת | לא פי | 6 לו] בו ור, לי א | וכיון] פואגכ, כיון דתי | שיצא לו ירד] פואגכי, שיצא אותו הנחש יצא הנחש של בית דת | ומילא (ומלא א[1]) אותה דפא[1]כת, ומילאה ו, ומלא אותו א[2]י | 7 ב' י (תהלים) מ | או שלש] פגי (משלי), | שלוש ו, ושלש א, וג' י[1] (תהלים) מ, שלש כת, ג' ד | שנים] פאגכתימ, ~ בכרך דו | הוא קושר] פא[1]כימ, והוא.. דות, ומקשר א[2] | *לו דפות] עמו אגכימ, לי ל | חיבה ו | אבל זה אמ | *אדם דפואגכתמ] עמו י, לי ל | *מנערותו דאגכי (תהלים) מ] בנערותו פ, מנעורתו ת, מנעורתן ל, מנעורותיו י (משלי) |

פרשה נד. בכי"א א' פנ"א, ובדפ"ר נסמן פנ"ג, ובמקרא כאן פרשה פתוחה: 1 ברצות וכו'. בירושלמי שם בסוגיא מאן תנא ניקורין רבן גמליאל אומר אף הנחש שהוא מקיא וכו' איתא כתיב ברצות וכו' גם אויביו ישלים אתו ר' מאיר אומר זה הכלב ר' יהושע בן לוי אומר זה הנחש רעייא חלבון חלב ואתא חיויא וכו' חד בר נש עבד תום שחיק גו בייתיה ואתא חיויא דטור ואכיל מיניה והוה חיוי דבית מסתכל ביה אתון בני בייתיה מיכל מיניה מישרי מתרתר עליהון עפר ולא איתבונן וקלק גרמיה גוויה, וכן מתחלת הפתיחה בפסיקתא ריש פ' ויהי בשלח ברצות וכו' ר' מאיר אומר זה הכלב רעייא חלבון חלב וכו' ור' יהושע (ור' יהושע בן לוי) אומר ברצות וכו' זה הנחש דחד בר נש וכו' ואח"כ ג' שם ר' יוחנן אמר ברצות וכו' זה אשתו וכו' ר' שמואל בר נחמן אמר ברצות וכו' זה יצר הרע וכו', והשיטה האחרונה שם ורבנן אמרי ברצות ה' דרכי איש אלו ישראל וכו' גם אויביו ישלים אתו זה פרעה וכו' לכך נאמר ויהי בשלח וכו', וכן בתנחומא מ"ב שם הפתיחה לפ' ויהי בשלח וכו' ושמות האומרים שם כמו לפנינו בהשיטות שנסדרו שם זש"ה ברצות וכו' אמר ר' יהושע בן לוי במי הוא מדבר ביצר הרע וכו' ר' שמואל בר נחמני אמר גם אויביו ישלים זה הנחש שכתוב בו ואיבה אשית וגו' וכשהקב"ה רוצה בדרכיו של אדם הוא משלים אותו לו ומעשה בנחש אחד וכו', ומסיים שם ד"א ברצות ה' אלו ישראל וכו' לכך נאמר ויהי בשלח וכו': 2 אויביו זו אשתו. כן הגהתי ועח"נ, והגי' שקיבלה בפיעל איתא גם בכי"ו, ועדיפא הגי' שקבלה, וקבל פי' צעק ועי' בעמת"ל ע' קבל, וכן תרגום כי יצעק (שמות כ"ב כ"ו) ארי יקבל, ובפסיקתא שם זה אשתו דכתיב ביה אויבי איש אנשי ביתו וביתו זו אשתו דא"ר יוחנן אשתו של לסטס כלסטס ואשתו של חבר כחבר ומעשה באשה אחת שקבלה על בעלה לדיין וחייבו להתיז את ראשו לאחר זמן מצא עליה עילא והרגה, ובפי' ב"ר כי"ט הובא בסוף המאמר ויש אומרים וכו' ומפורש בפסיקתא לאחר זמן מצא עליה עילה והרגה לפי שלא חמלה על בעלה: 3 תנא דבי וכו'. וכ"ה בכי"פ וכי"כ תאנא (תנא) דבי חלפתא בן שאול (ועי' לעיל צד 185 דבית יניי), ובכי"א ב' דבי ר' חלפתא בן שאול, ובכי"ו וכי"א א' וכי"ג הגי' תנא (תנה, תני) ר' חלפת' בר (בן) שאול, וכן נמצא במאמרי הלכה ואגדה בירוש' ברכות פ"א ג' ג' פ"ג ו' ד' תרומות פ"י מ"ז ד' ביכורים פ"ב ס"ד ד' (מדרש שמואל סוף פכ"ג, מדרש תהלים כ"ו סי' ז') שבת פ"ד ז' א' מ"ק פ"א פ' ד' תנא (תני) ר' חלפתא בן (בר) שאול ועי' זבחים צ"ג ב' מנחות ז' ב' ועי"ע ברכות כ"ט א' מ"ק י' א', ור' חלפתא ב"ש אמורא היה ועי' בסה"ד ע' ר"ח ב"ש ובד"ס ברכות מ"ק וזבחים שם ובאגה"ת ח"ב צד 552, ובדפוסי' כי"ט השמיטו בן שאול ושיבשו תנא ר"ח אומר הנחש וכו', ובירוש' תרומות ובפסיקתא ובתנחומא מ"ב שם ליתא המאמר תנא וכו' ולא הועתק בילק' משלי שם: 4 מעשה בנחש וכו'. שירד לבית מן ההר כדאיתא בירושלמי שם ואתא חיויא דטור וכו' ומצא קערה וכו' ונחש בבית כלו' היה בבית ולא היה יכול לעמוד לו לאותו הנחש וכיון שיצא לו אותו הנחש ירד הוא ומילא וכו' ועח"נ, ובפי' ב"ר כ"י מפרש מעשה בנחש אחד נחש של הרים היה שאותו נחש רע ביותר מאותו שנולד בישוב והקיא בתוכה ארס וראה נחש שבבית וכו' ולא היה יכול לעמוד בו מפני אותו נחש שאותו נחש שהקיא בקערה נחש הרים היה (בפי' ב"ר הנדפס נשתבש חריף היה) כמו שמפורש בפסיקתא וכיון שירד לו (שיצא לו) אותו נחש ירד נחש הבית ומילא את הקערה עפר כדי שלא יאכלוהו בני הבית ומפורש בפסיקתא אעפ"כ לא הרגישו בני בית ורצו לאכול מה שבקערה וזרק עצמו לתוכה (ומפורש וכו' ולא איתרגיש לסוף זרק גרמיה לגויה), כדי שלא יאכלוהו הוי ברצות וכו' גם אויביו ישלים אתו זה נחש דכתיב בו ואיבה אשית גם אותו האויב ישלים אתו שהנחש מסייע לו שלא ימות, ולשון הפסיקתא דחד בר נש שחיק תומא אתא חיויא דטורא ואכיל חמתיה חיוויא דביתא שרי מתרתר עפרא (משליך עפר ועי' ערוך ע' תר ז') עליהון ולא

ועד זקנותו ואם מצא בתוך שבעים הוא מפילו, בתוך שמונים מפילו, הוא שדוד אמר כל עצמותי תאמרנה ייי מי כמוך מציל עני מחזק ממני ועני ואביון מגוזלו (תהלים לה י) אמר ר' אחא וכי יש גוזלן גדול מזה, ואמר שלמה אם רעב שנאך האכילהו לחם וגו' (משלי כה כא) מלחמתה שלתורה היך דאת אמ' לכו לחמו בלחמי (שם ט ד), ואם צמא השקהו מים (שם כה כא) מימיה שלתורה הוי כל צמא לכו למים (ישעיה נה א), אמר ר' ברכיה אויביו גם אויביו לרבות כל מזיקי ביתו כגון יתושים ופרעושים וזבובים, ד"א ברצות ייי דרכי איש וגו' ויהי בעת ההיא ויאמר אבימלך וגו':

8 סוכה נ"ב א': 6 ילקוט כ' ל"ס, ילק' משלי שס:

1 ועד] אגכתימ, עד דפ | ** זקנותו] זקנותן ל | ואם] פאגכימ, אם דת | מצא] ~ אותו אגכמ, להפילו י | ע' פ, שבעים שנה י (תהלים) מ, ע' שנה א | בתוך — מפילו] בתוך שמונים (שמנים גכ, פ' ד[1]פ) הוא מפילו דפגכתי (משלי), בתוך שמונים שנים . . מפילו י (תהלים), ל' א | שדוד אמר] י, שדוד (שדויד ג) אומר דפא[2]גכתמ, שאמ' דוד א[1] | 2 ** כמוך] כמכה ל | * ועני — מגוזלו ד[1]א[1]] וגו' ל, ל' א[2]גכמ | 3 יש לך מ | גזלן | מזה] שנוטל נשמתו של אדם מ | הוא ששלמה אמ' ל[0] | שנאך] ג, שונאך דפאכתי (משלי) | וגו'] ואם צמא השקהו מים דת, ל' פאבי (שם) | מלחמתה] פכ, מלחמה דא[1]תי (שם) | 4 בלחמי] ~ ושתו ביין מסכתי ת | ואם — מים] פאבי (שם), ל' דת | * מימיה פאכ] מימימה ל, ממימיה גי (שם), וממימיה ת, ומימימיה ד | 5 ** הוי] הוא ל | אויביו ל' א[2] | כל ל' | 6 כגון] כמו א[1] | יתושין ופרעושין וזבובין פג, יתושין זבובין פרעושין א[1], פרעושים יתושים וזבובים י (שם), זבובין יתושין ופרעושין א[2], זבובים ופרעושין ויתושין ח | * איש וגו' וג] איש לא[1]כ, איש זה אברהם גם אויביו ישלים אתו י, איש זה . . אתו זה אבימלך א[2]י (שם), איש זה אברהם שנקרא איש דכתי' בית מארץ מרחק (רחוקה ת) איש עצתו גם אויביו זה אבימלך דת | 7 * ויאמר — וגו' ן] ויאמר אבימלך ופיכול ד, ויאמר . . ופיכל (ופיכול כ) שר צבאו א[1]גכתי, ויאמר אבימלך י (שם), וגו' ל |

אתבוננון לסוף זרק גרמיה לגווה, ובסגנון אחר ובלה"ק הסיפור בתנחומא מ"ב ועיי"ש: 1 ואם מצא. כלו' להפילו ועח"נ: 3 גוזלן. כ"ה בכי"ל וכ"ה בח"נ למטה סי' ג' ופעמים שונות בירושלמי וע' ערוך השי' ע' גזל, ולעיל צד 218 רוצחנין וצד 168 סוקרנית ועי' במ"י שם, ובפי' ב"ר כ"י מפרש וכי יש לך גזלן גדול מזה שנוטל נשמתו של אדם: ואמר שלמה. בסוכה שם דרש ר' עוירא ואיתימא ר' יהושע בן לוי שבעה שמות יש לו ליצה"ר הקב"ה קראו רע וכו' שלמה קראו שונא שנאמ' אם רעב שונאך האכילהו לחם ואם צמא השקהו מים כי גחלים אתה חותה על ראשו וה' ישלם לך אל תקרא ישלם לך אלא ישלימנו לך, ופירש"י שם האכילהו לחם הטריחהו במלחמתה של תורה דכתיב לכו לחמו וכו' השקהו מים תורה דכתיב בה הוי כל צמא וכו', וכן כאן הדרש לחם מלחמתה של תורה, והגהתי מים מימיה של תורה ועח"נ, ולפי הגי' מלחמה וכו' ממימיה (וממימיה) וכו' יש לפרש מלחמה מן לחמה וכן משמע הדרש במדרש תהלים, ובחגיגה י"ד א' דרשו כל משען לחם אלו בעלי תלמוד (ופירש"י שיש לסמוך על הוראתן כסמיכת לחם) שנאמר לכו לחמו וכו' ואיש מלחמה זה שיודע לישא וליתן במלחמתה של תורה וכו', ובפסיקתא לשון המאמר רשב"נ אמר ברצות ה' דרכי איש זה יצר הטוב גם אויביו ישלים אתו זה יצר הרע בנוהג וכו' שתים שלש שנים (שתים וכו' בכרך) אח"כ הוא קושר לו אהבה וחיבה וזה גדל עם האדם מנעוריו ועד זקנותו ואם הוא יכול להפילו בתוך כ' שנה מפילו וכן בתוך מ' או בתוך ס' או בתוך פ' (ובכל יום ויום רוצה להפילו ואם אינו יכול להפילו בתוך י' שנים מפילו בתוך כ' שנה מצא להפילו בתוך ששים שנה מפילו בתוך שמונים שנה מפילו) עד יום מותו אמרו עליו על יוחנן כ"ג ששימש בכהונה גדולה שמונים שנה ולבסוף נעשה צדוקי והוא שאמר דוד כל עצמותי וכו' מציל עני מחזק ממנו זה יצר טוב מיצר הרע ועני ואביון מגוזלו וכי יש גזלן גדול מזה (ול"ג שם א"ר אחא) ר' ברכיה היה קורא עליו אם רעב וכו' האכילהו לחם זה מלחמה של תורה (ועיי"ש בהערות רש"ב) ואם צמא וכו' מימיה של תורה מפני מה כי גחלים וכו' ישלם לך אל תקרי ישלם וכו' (ובפי' ב"ר העיר למאמר שלפנינו בתוך שמונים מפילו ומפורש בפסיקתא כדרך שעשה ליוחנן כהן גדול ששימש וכו'), ובתנחומא מ"ב שם אמר ריב"ל במי הוא מדבר ביצר הרע ויש אויב גדול מזה בנוהג וכו' אדם שהוא דר בכרך עם חבירו שנה אחת אפילו הוא שונאו נעשה אוהבו יצר הרע גדל עם האדם מנערותו ועד זקנותו ובכל יום ויום רוצה להפילו ואם אינו יכול להפילו בתוך י' שנים מפילו בתוך כ' שנים אמרו עליו על יוחנן וכו' נעשה צדוקי ר' ברכיה קורא עליו אם רעב וכו' לחם וגו' מלחמתה של תורה כשם שאומר לכו לחמו וכו' ואם צמא וכו' ממימיה של תורה כשם שאומר ואם צמא וכו' מפני מה וכו' על ראשו וגו' הוי ברצות וכו' איש זה יצר טוב גם אויביו וכו' זה יצר הרע אמר דוד וכו' עני מחזק ממנו יצר טוב מיצר רע, ובסגנון אחר במדרש תהלים פודה ה' נפש עבדיו אמר ר' שמואל בר נחמני מדבר ביצר הרע עליו הוא אומר אם רעב שונאך וכו' זה יצר הרע אדם מהלך עם חבירו שעה אחת נעשה אוהבו ויצר הרע נולד עם האדם וגידל עמו כל ימיו שנאמר כי יצר לב האדם רע מנעוריו (ועי' לעיל צד 320) ואם מצא להפילו בן ארבעים בן חמשים בן ששים הרי מפילו יש לך שונא גדול מזה אמר ר' שמואל בר נחמני אם עמד עליך יצר הרע האכילהו מלחמה של תורה. שנאמר לכו לחמו וכו' ואם צמא השקהו ממימה של תורה שנאמר הוי כל צמא וכו' ולמה כי גחלים וכו' ומה וה' ישלם לך ישלימנו לך הוי כל עצמותי וכו' מציל עני מחזק ממנו אמר ר' אחא מציל יצר טוב מן יצר הרע ועני ואביון מגוזלו יש לך גזילה גדולה מזו שמחטיא את הצדיק וכו': 5 אמר ר' ברכיה וכו'. אויביו היל"ל וכת' גם אויביו לרבות וכו' כגון יתושים וכו' ועי' לעיל צד 88 צד 79 וצד 192, ובפסיקתא שם וא"ר ברכיה גם אויביו ישלים אתו לרבות מזיקי ביתו כגון זבובים ויתושין ופרעושין ועח"נ, ובכי"ו הועתק מאמר ריב"ל עד וזה גדל עם אדם ואח"כ קיטע שם וגו' גרש בשלח יתושים ופרעושים, וכוון לפסיקתא פ' ויהי בשלח ועי' במ"י לעיל צד 39 בד"ה גלגל וכו': 6 ד"א ברצות וכו'. וכן מאמר הסוגר בקיצור בכי"ו וכי"א א' וכי"ג וכי"כ (ונשמט בכי"פ), ודרשו ברצות וכו' באברהם ואבימלך בסוף הפתיחה לפ' ויהי בעת וכו', ובפי' ב"ר כי"ט וכי"א מפרש ד"א ברצות וכו' דרכי איש זה אברהם שנקרא איש דכתיב ביה מארץ מרחק איש עצתו (עצתי) גם אויביו זה אבימלך וכו', וגר' שמשם באו ההוספות בילקוט ובדפוסי' וכי"ת ועח"נ ובמ"י לעיל צד 484:

ב [ופיכל] ר' יהודה ור' נחמיה ר' יהודה א' פיכל היה שמו, ר' נחמיה אמר פה שכל צבאותיו נושקין לו על פיו:

אלהים עמך בכל אשר אתה עשה לפי שהיו אומות העולם א' אילו היה צדיק לא היה מוליד, וכיון שהוליד אמרו לו אלהים עמך בכל אשר אתה עשה, ואילו היה צדיק היה שומע לקול אשתו, וכיון שנאמר לו כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה (בראשית כא יב) אמרו לו אלהים עמך בכל אשר אתה עשה, אילו היה צדיק היה דוחה בנו בכורו, וכיון שראו מעשיו אמרו אלהים עמך וגו', לפי שחרב מקומה שלסדום ופסקו העוברים והשבים ולא חסר קילרין שלו כלום לפיכך אלהים עמך בכל אשר וגו':

כג) ועתה השבעה לי באלהים הנה אם תשקר לי ולניני ולנכדי עד כאן רחמי האב על הבן, אמר ר' אבא בר כהנא עד כאן לאחים השותפין, אמר ר' יוסי ברי חנינא אויבי חיים

1 ילקוט ר' ל"ס, לקמן פס"ד : 3 ילקוט שם : 7 לעיל לד 542 : 9 ילקוט שם, ילק' מכירי תהלים ל"ס סי' י"ח : 10 ירוש' בבא בתרא פ"ט ה"ז ס' :

ר' — נחמיה] א[1]גכ, ר' . . נחמיא א[2], ר' יודה ור' נחמיה ן, ל' דפת | יודה ן | אומר פוחאתי, אמר דכ | פיכל] פוחא[1]כי, פיכול דא[2]גת | היה] וחאגכי, ל' דפת | ור' א[1]ג | נחמיא א[2], נחמן א[1] | * א'] אומר פחא[2]תי, אמר דוא[1]כ | 2 לו ל' ח | 3 בכל — עשה] בכל . . עושה פוחאגכי, ל' דת | אומרים ת, ־ין דח, אומרות כ | לא היה מוליד] פוא[2]גכ, לא . . מוליד אתמהא ד, היה מוליד חא[1]י, היה מוליד אתמהא ת | 4 וכיון] פוא[1]גכי, כיון דחא[2]ת | אמרו לו ל' א | בכל — עשה] בכל . . עושה וגכי, ל' דפאת | אילו חא[1], אלו א[2]י | היה שומע] פוחגכי[1], לא היה שומע דאתר | 5 לקול אשתו] ~ לגרש הגר א[1], לדחות את בנו י | כיון חת | (וכיון — בכורו ל' א) | שאמ' לו הקב"ה ת, שאמר ליה אלהים י | *שמע בקולה דגכתי] וגו' ל | 6 אמרו לו] אמר י | °אלהים] אלהיך ד | בכל — עשה] ג, בכל . . עושה וכי, ל' דפחת | אילו] וחג, אלו כי, ואילו דפ, ואלו ת | * היה דוחה פוחגכי[1]] לא היה דוחה דת | בנו] כי, את ~ דפוגת | וכיון פואגכ | 7 ° מעשיו] את ~ ד | אמרו] כ, אמרו לו דפוחא[2]גת, היו אומרים א[1], אמר י | ° אלהים] אלהיך ד | וגו'] גי, בכל אשר אתה עושה דכ, ל' פאת | לפי] ואגכ, ולפי פ, ד"א לפי דת | מקומה] פואגכער, מקומ' ד[1], מקומות דת | העוברים ושבים א[1], עוברים ושבים ר[1] | קילרין] וא[2]גר[2], קילארין פ, קלארין כ, קילורין דא[1]ער[1] | 8 כלום] ~ אמ' מה אני פוסק צדקה מביתי (מתוך ביתי א) הלך ונטע (ונטה א) לו אהל בגרר פא, כולי ע"ד ונטה לו אהל בגרר ל° | לפיכך] לכך א, אמרו לו פ, לפיכך אמרו לו ת | בכל — וגו'] בכל אשר אתה עושה דכת, וגו' ג, ל' פוא | 9 ועתה השבעה] ח, השבעה כ, והואיל (הואיל ן) ואלהים עמך (עמך וכו' פ, עמך בכל אשר אתה עושה וג) ועתה השבעת ד[1]פוג, הואיל ואלהים עמך השבעה י, והואיל והאלהים עמך ועתה השבעה דת, הואיל וכן ועתה (עתה א[1]) השבעה א | * באלהים — ולנכדי פגכ] באלהים . . תשקור . . ולנכדי דא'ת, באלהים הנה ן, אם תשקור . . ולנכדי ימ, וגו' ל | ** עד] ועד ל | 10 ** אמר] דאמ' ל | אבין א"מ | בר כהנא] פואגכר[2]מ, ל' דתר[1] | ברי חנינא] ברי (בן ן, בר פ) חנינה ד[1]פו, בר חנינא דת, ל' אגכר[2]מ | אויבי] וכ, ואויבי י[1], כתי' ואויבי דאתר[2]מ |

1 ר' יהודה וכו'. המאמר גסדר גם לקמן פס"ד לפ' ואחוזת מרעהו ופיכל וכו' ור"נ דורש פיכל נוטריקון פה כל שכל צבאותיו נושקין לו וכו', ולקמן שם בכי"ל שכל צבאותיו נושקין על פיו וכלה"כ ועל פיך ישק כל עמי, ובלק"ט מפרש פה שכל החיילות של אבימלך היו נושקים לו ועל פיו היו יוצאים ובאים : 3 לפי שהיו וכו'. במקרא אינו מפרש הטעם מה שאמרו לו אלהים עמך בכל אשר אתה עושה ודרשו בענינים שונין לפי שהיו אומות העולם אומרים אילו היה צדיק לא היה מוליד בתמיה וכיון שהוליד וכו' אילו היה צדיק היה שומע לקול אשתו בתמיה וכיון שנאמר לו וכו' אילו היה צדיק היה דוחה בנו בכורו בתמיה כיון שראו וכו' (ובניחותא תגי' היה מוליד וכו' לא היה שומע וכו' לא היה דוחה וכו' ועח"נ), ובפי' ב"ר כ"י מפרש לא היה שומע לקול אשתו שגרש הגר ובנה וכן נוסף בכי"א א' לגרש הגר, ובפי' ב"ר הנדפס לא היה שומע לקול אשתו לדחות את בנו וכן נוסף בילקוט לדחות את בנו, אכן קשה שזה הענין השלישי ע"ד שאברהם שלח את הגר ואת בנה אחרי שנאמר לו כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה, וביפ"ת מפרש לא היה שומע לקול אשתו כשקבלה על הגר ומסרה בידה ותענה שרי וכו' ועי' גם בחי' הרד"ל ובפי' מהרז"ו, ובכי"א א' וב' הורכבו שני הענינים והגי' שם לא היה שומע לקול אשתו (לגרש הגר) וכיון שראו מעשיו וכו', וכן בלק"ט וכששמע לקול שרה וגירש את הגר ואת ישמעאל היו מרננים אחריו למה שמע לקול אשתו וגירש את בנו כיון שראה מעשיו שנשא אשה מארץ מצרים והיה יושב ורובה קשת ומלסטם את הבריות אמר לו אלהים עמך בכל אשר אתה וכו' ועי' גם בשכל טוב ובמ"י לעיל צד 570 בד"ה בית אברהם וכו', 7 לפי שחרב דרש אחר בלי סימן ד"א לפי שחרב מקומה וכו' ולא חסר קילרין אוצר שלו כלום לפיכך אמר אבימלך אלהים עמך בכל אשר וכו', ובכי"פ וכי"א א' וב' הגי' כאן כמו לעיל צד 542 ולא חסר וכו' כלום אמר מה אני פוסק צדקה וכו' וכן הוגה בכי"ל בידי שיטי להשלים המאמר ועח"נ וביד"מ, ובדפ"ר איתא שחרב מקומה של סדום ובד"ו וכי"ת נשתבש שחרב מקומות, ובדפוסי' אחרים הגיהו ושיבשו שחרבו', שחרבו, וברוב הספרים נסמך הדרש לפי שלאחריו והואיל (הואיל) וכו' ועתה השבעה לי וכו' : 9 עד כאן. עד נכדו רחמי האב על הבן שלא יחוש רק על בנו ובן בנו : 10 עד כאן לאחים וכו'. עד ג' דורות הדין לאחים השותפין שמתפרנסין מתפוסת הבית וכל מה שסיגלו סיגלו לאמצע וכדאיתא בירושלמי שם ר' חייה רובה אמר סתם אחין שותפין עד ג' דורות ועיי"ש בפני משה, ובמראה הפנים שם הביא פי' הראב"ד והרמב"ן לזה המאמר ועי"ע בתוס' י"ט ב"ב פ"ט מ"ד : אויבי וכו'. ובסמוך לא נחם וכו', ובמקרא כתוב ואיבי חיים וכו' ולא נחם וכו' ועי' במ"י לעיל צד 129 בד"ה ראיתי וכו', ודורש ואויבי הם חיים

עצמו (תהלים לח כ) מה שניתן לאברהם לשבעה דורות ניתן לאבימלך לשלשה. למה לא נחם אלהים דרך ארץ פלשתים (שמות יג יז) שעדיין היה נכדו קיים:

כחסד אשר עשיתי עמך וגו' מה חסד עשה עמו. אלא שאמר לו הנה ארצי לפניך (בראשית כ טו), ולא קיבל עליו:

ג כה) והוכיח אברהם את אבימלך אמר ר' יוסי בר' חנינה התוכחת מביאה לידי אהבה הוכח לחכם ויאהבך (משלי ט ח), היא דעתיה דר' יוסי בר' חנינה דאמר כל אהבה שאין עמה תוכחת אינה אהבה, אמר ריש לקיש תוכחת מביאה לידי שלום והוכיח אברהם וגו, היא דעתיה דריש לקיש דאמר כל שלום שאין עמו תוכחת אינו שלום:

אל אודות באר המים אשר גזלו אי זהו גזלן, ר' לעזר בר קפרא זה שגוזל בפרהסיא היך דאת אמר ויגזלו את כל אשר יעבר עליהם בדרך (שופטים ט כה) מה דרך פרהסיא אף גזלן פרהסיא, ר' שמעון בן יוחי מייתי לה מהכא והבאתם גזול את הפסח וגו' (מלאכי א יג) מה פסח מום

1 מכילתא ריש בשלח, מכילתא דרשב"י שם, פסיקתא פ"י (פ"ה א'), תנחומא בשלח סי' א': 8 ילקוט שם: לקמן ר"פ פס"א, מדרש תהלים א' סי' י"ג: 5 ילקוט שם: עי' ספרי דברים פי' א', ערכין פ"ז ב': 7 ספרי שם פי' ב': 9 ילקוט שם, ירוש' סנהדרין פ"ס כ"ו ב' פ"יא ל' א', בבא קמא ע"ט ב': 11 ילק' שופטים ר' ס"ו:

1 שנתן י | לו' אי | * ניתן דפואגכים] ניתנו ל, נתן י | לשלשה (לג' י) דורות א[1]י | ולמה א[1] | לא פא[1] | 2 שעדין דא[2]י[1] | היה] פוחגב, ל' דאתים | 8 עמך וגו'] עמך תעשה עמדי חאגב, עמך דפתי, ל' ו ** עשה] עשו ל | עמו] פחאב, עימו ו, לו דגתי | לפניך] ~ וגו' ו, בטוב בעיניך שב פחג | 4 ולא] פוחגבי, ואעפ"י כן (ואע"פ כן ת, ואפע"כ א) לא דאת | עליו ל' י | 5 * את אבימלך פואגכתי] את אבימלך וגו' ד, וגו' ל | בר'] א[2]גב, בן ו, בר דפא[1]ת | 6 * היא דפואגת] הוא כ, והוא ח, ל' ל | דעת ר' ח | בר'] ד[1]א[2]גב, בן ו, בר דת | דאמר] דמר ר' יוסי בן חנינה ו, דא' ר'.. בר' חניני ג, דא"ר.. ב"ח א[1], ל' כ | עמה] בה אכי | 7 תוכחת] והאגב, תוכח' ד[1], תוכחה דפתי | ר' שמעון בן לקיש ו, רשב"ל אג | תוכחת] ד[1]פוחא[2], תוכח' ד, תוכחת א[2]י | על ידי ו | וגו'] את אבימלך | הוא כ, והוא ח | דעת ח | 8 דריש לקיש] פכ, דר' שמעון בן לקיש ו, דרשב"ל א, רבן שמעון בן גמליאל ח, ל' דת | דאמר] דמר ר' שמעון בן לקיש ו, ל' פכ | עמה י, בו א[1], בה א[2] | תוכחת פי | אינה פי | 9 אדות פו | באר המים] פוא[1]גב, חבאר דת, המים י | * אשר גזלו פחי] אשר.. עבדי אבימלך דאגבת | וגו' ל | אי זהו] א, איזהו עי, ואי זהו ד, ואיזהו פ, איזה הוא ות, ואיזה הוא ג | גוזלן ו | ר' לעזר] ר' אלעזר ע, ר' לעזר בשם ו, ר' אלעזר בשם פאגב, ל' דת | בר קפרא] ~ אמר דפאבע | זה] זהו פא[1] | שגוזל] ע, שהוא גוזל דוחאגבתי, חגוזל פ | 10 יעבר] ונבע, יעבור דפאתי | ** עליהם] עליהן ל | פרהסיא] ח, בפרהסיא דפואגבתעי (וכן בסמוך) | גוזלן וג, גזל אכי | 11 ליה י | מן הכא פו, מן הכה ג | את] ד[1]פוא[2]כי, ואת דת | הפיסח ת | וגו'] ואת תחולה דפחאגבתי, ואת החולה וגו' ו, ל' ע | פסח מום] עי (שופטים), פסח (פיסח ת) וחולה מומין פחאתי, פסח (פיסח ד[1]) וחולה מומן דוג, פסח.. מומם כ |

עצמו שמאריכים ימים בעולם יותר מן הצדיקים מה שניתן וכו' מה שנתקיים לאברהם לזרעך אתן את הארץ וכו' לשבעה דורות ניתן לאבימלך ועתה השבעה לי וכו' ויאמר אברהם אנכי אשבע וכו' לשלשה דורות שיוצאי מצרים היו הדור השביעי לאברהם אברהם יצחק יעקב לוי קהת עמרם משה ואותו הדור היה הדור השלישי לאבימלך וכדדריש למה לא נחם וכו' שעדיין היה נכדו קיים, וכן הדרש במכילתא שם ולא נחם כו' דרך ארץ פלשתים כי קרוב הוא וכו' ד"א כי קרוב הוא קרובה השבועה שנשבע אברהם לאבימלך השבעה לי וכו' אם תשקור לי ולניני ולנכדי ועדיין נכדו קיים, ובפסיקתא שם ד"א כי קרוב הוא קרובה היא השבועה שהשביע אבימלך לאברהם אבינו הה"ד השבעה לי באלהים עד כמה דורות השביעו עד שלשה דורות אם תשקור לי ולניני ולנכדי לי ולברי ולבר ברי: 4 ולא קיבל עליו. וכן לקמן ריש פס"א הדרש אשרי האיש זה אברהם וכו' ובמושב לצים לא ישב זה אבימלך שאמר לו הנה ארצי לפניך ולא קיבל עליו, ובמדרש תהלים שם ובמושב לצים זהו אבימלך שאמר לאברהם הנה וכו' ולא קבל עליו, וקשה סגנון הלשון ולא קיבל ע ל י ו, וטעם הדרש כשמע שאברהם לא נשאר בגרר במושב אבימלך והיה בעת ההיא במקום המאורע שמסופר כאן ושם נשבעו שניהם ועל כן קרא למקום ההוא באר שבע ועי' במ"כ וביפ"ת, אכן קשה שאבימלך אמר לאברהם במאורע הראשון הנה א ר צ י לפניך וכו' ובעת ההיא אמר לו כחסד אשר עשיתי עמך ועם הארץ אשר גרתה בה ואברהם גר שם משנסע מחברון אחרי שנהפכה סדום כדכתיב ויסע משם אברהם וכו' ויגר בגרר וכמו שדרשו בסוף הפרשה ויגר אברהם בארץ פלשתים ימים רבים מאותן שעשה בחברון עשה כ"ה שנה כאן עשה כ"ו שנה, וגם באר שבע היתה אז בגבול ארץ פלשתים וכמו שפי' הרמב"ן וישובו אל ארץ פלשתים ענינו וישובו אל עירם אשר בארץ פלשתים כי בארץ פלשתים היו אבל הם יושבים בגרר שהיא מדינת המלך והוא יושב בבאר שבע שהיא בארץ פלשתים בנחל גרר ועי' גם ברד"ק, ובלק"ט ובמדרש הגדול לא הועתק ולא קיבל עליו, ובמדרש אגדה הוצ' רש"ב מפרש כחסד אשר עשיתי עמך שאמר לו הנה ארצי לפניך ושנתן לו צאן ובקר והיו כורתין ברית וכשהחזיר לו שרה לא לקחם ממנו, ואגדה בס' הישר ואברהם ישב בארץ פלשתים ימים רבים וכו' כ"ו שנים ויהי אחרי כן וילך אברהם עם עבדיו וכל אשר לו ויצאו מארץ פלשתים וירחיקו ממנה מאד ויבאו עד קרוב לחברון וישבו שם ויחפרו שם עבדי אברהם וכו' וישמעו עבדי אבימלך וכו' וישמע אבימלך וכו' ויבא הוא ופיכול וכו' וצ"ע: 7 לידי שלום. בספרי שם ומפני ד' דברים אין מוכיחים את האדם אלא וכו' שהתוכחה מביאו (מביאה) לידי שלום וכן אתה מוצא באברהם שנאמר והוכיח אברהם את אבימלך וכו' ומהו אומר ויכרתו שניהם ברית וכו' ועי' בילק' דברים ר' ת"ת: 9 ר' לעזר וכו'. וכ"ה בערוך ע' גזל איזהו גזלן ר ' א ל ע ז ר בר קפרא אמר זה שגוזל וכו', ובשכל טוב ר"א אומר זה שגוזל וכו', ושמו של בר קפרא היה ר' אלעזר (לעזר) ועי' אגה"ת ח"ב צד 500 וצד 502, ובכי"ל נעדרה מלת א'מ ר ועי' במ"י לעיל צד 53 בד"ח ר' ירמיה וכו': 11 את הפסח

שבגלוי אף גולן בגלוי, ר׳ יוסי בשם ר׳ אבהו׳ ר׳ חזקיה ר׳ אבהו בשם ר׳ שמעון בן לקיש לפני תשעה גנב לפני עשרה גולן, ר׳ תנחום׳ בשם ר׳ הונא לעולם אינו גולן עד שיגזלנו מתחת ידו שנ׳ ויגזל את החנית מיד המצרי (ש״ב כג כא):

כו) ויאמר אבימלך לא ידעתי וגו׳ [וגם אתה לא הגדת לי על ידי מלאך]:

כח) ויצב אברהם את שבע כבשת וגו׳ אמר לו הקב״ה אתה נתתה לו שבע כבשת חייך ד

4 ילקוט ר׳ ל״ט: 5 ילקוט שם, ילק׳ שמואל ר׳ ק״ג, ילק׳ מכירי תהלים ע״ח סי׳ ע״ד, פסיקתא פ׳ ויהי בשלח (פ״ה א׳), מדרש שמואל פי״ב סי׳ א׳, ועי׳ סדר אליהו רבה פ״ז (לד 45):

1 שבגלוי] פחאעי, בגלוי דגכת, גלוי ו | גוזלן ו, גזל אי | שבגלוי א[2], גלוי ו | ר׳ — בשם ר׳ אבהו] פאנכי (שם), ר׳ שמע׳ בשם ר׳ אבהו ו, ל׳ דתי | ר׳ חזקיה] וגכ, ור׳ חזקיה א, חזקיה פ, ל׳ דת | ר׳ אבהו] ור׳ .. א[1], ל׳ פא[2] | 2 תשעה] פואנכתי, ט׳ דא[2] | לפני] אגכתי, ולפני דפו | גוזלן ו | חונה ו, אכא א | גוזלן ו | שיגזלנו] פא[1]נכרי, שיגזלו א[2], שיגזלה דת | מתחת ידו] פואנכרי, מידו דת | 3 ויגזל] ו, ויגזול דפאנכתי | * מיד המצרי דאתי] מיד .. ויהרגהו בחניתו פונכ, וגו׳ ל | 4 ויאמר — לא ידעתי ל׳ א[2] | וגו׳] מי עשה פ, מי עשה וגו׳ ו, מי עשה את הדבר (עשת הדבר י) הזה א[1]נכתי, ל׳ דא[2] | * וגם — מלאך פא] וגם אתה .. מלאך וגם אנכי לא שמעתי בלתי היום דכ, אתה .. מלאך .. היום נ, לא הגדתה לי .. מלאך .. לא שמעתי ו, וגם אתה .. לא הגדת לי על ידיך וגם אנכי לא שמעתי על יד מלאך בלתי היום ת, למה לא הגדת לי על ידיך וגם אנכי לא שמעתי על ידי מלאך י | 5 ויצב — וגו׳] ויצב .. כבשות הצאן א[2], יצב .. כבשות הצאן לבדהן א[1], ויקח אברהם צאן ובקר ויתן לאבימלך ויצב .. את שבע וגו׳ ויאמר אבימלך לאברהם מה הנה וגו׳ ו, ויקח .. ובקר וג׳ (ובקר ויתן לאבימלך כ) ויצב .. שבע כבשות הצאן לבדהן ויאמר .. לאבר׳ (אל אברהם כ) מה הנה שבע כבשות הצאן האלה נכ, ויקח .. ובקר ויצב .. את שבע מה הנת שבע כבשות פ, ויקח .. ובקר ויתן לאבימלך ויאמר .. לאברהם מה .. שבע כבשות דת, כי את שבע כבשות תקח מידי י | אמר] אמ׳ ר׳ יהודה דסכנין בשם ר׳ לוי ~ כ | הקב״ה] ~ לאברהם י (שמואל) | אתה — דורות ל׳ א | נתתה] ות, נתת דפחנכים | לו] פחנכתימ, לחם ו, ל׳ ד | כבשת] ו, כבשות דפנכתים, ל׳ ח |

וכו׳. וכ״ה בערוך שם ר״ש בן יוחי מייתי לה מהכא והבאתם גזול את הפסח מה פסח מום שבגלוי אף גזלן וכו׳ ול״ג ואת החולה מה פסח וחולה וכו׳ וגי׳ נכונה היא, וכן בילק׳ שופטים מה פסח מום שבגלוי וכו׳ ובשכל טוב מה פסח שהוא בעל מום בגלוי וכו׳, והגי׳ את הפסח איתא גם במדרש דפ״ר ובילקוט בשני המקומות ובכ״י שציינתי, ובמקרא כתוב ו את הפסח ועי׳ בתנ״ך הוצ׳ גינצבורג: 1 ר׳ יוסי וכו׳. הוא חברו של ר׳ יונה ואומר בשם ר׳ אבהו ור׳ חזקיה אומר בשם ר׳ אבהו שאמר בשם רשב״ל ועי׳ במבה״י נ״ט א׳ פ״א א׳ ק׳ ב׳ ובאגה״א ח״ב צד 89 ות״ג צד 288 וצד 690, ובילקוט שם ובשכל טוב הועתק ר׳ יוסי בשם ר׳ אבהו לפני (אומר לפני) תשעה וכו׳, וגם בדפוסי׳ קטעו שמות האומרים ועח״נ, ובירוש׳ סנהדרין פ״ח שם הי דינו גנב והי דינו גזלן א״ר הילא גנב בפני עדים גנב בפני הבעלים גזלן ר׳ זעירה בעי מעתה אפי׳ נתכוון לגזלה ולבעליה אין זה גוזלן והי דינו גוזלן וכו׳ ר׳ שמואל בר סוסרט׳ בשם רבי אבהו עד שיגזלנו בפני עשר׳ בני אדם בניין אב שבכולן ויגזול את החנית מיד המצרי ויהרגהו בחניתו ועי׳ גם פי״א שם, ובב״ק שם גזלן היכי דמי אמר ר׳ אבהו כגון בניהו בן יהוידע שנאמר ויגזל את החנית מיד וכו׳ ר׳ יוחנן אמר כגון בעלי שכם שנאמר וישימו לו בעלי שכם מארבים על ראשי ההרים ויגזלו וכו׳, ובפי׳ ב״ר כ״י מפרש לפני תשעה גנב לפני עשרה גזלן לא קתני תשעה דוקא ולא עשרה דוקא אלא אתא לאשמועינן אם לקח בפני יחיד גנב הוא ואם לקח בפני רבים גזלן הוא וכו׳ ועי״ע ביפ״ת: 4 וגם אתה וכו׳. כן השלמתי הפסוק והוספתי הדרש על ידי מלאך ועח״נ, והדרש הובא גם בפי׳ ב״ר ומפרש שם שכן היו האבות רגילין לעשות שליחותן על ידי מלאך, ובלק״ט מפרש כפשוטו לא ידעתי מעצמי וגם אתה לא הגדת לי ע״י שליח, ורי״ג העיר במדרש ד׳ שאלוניקי נ״א לא הגדת לי על ידיד אנכי לא שמעתי על ידי מלאך וכן הוגה בא״א וכן חגי׳ בכי״ת, ובילקוט הגי׳ למה לא הגדת לי על ידיך וכו׳, ובתר״י א׳ מתורגם ואוף אנא לא שמענא מן חורנין וכו׳: 5 אתה נתתה לו שבע. רמז רמז לו הקב״ה שיהא נענש על שכרת ברית עם אבימלך וכדאיתא בסא״ר שם ישמר אדם דברים בלבו שלא יעשה שותפות עם הגוי ולא יכרת עמו ברית שכן מצאנו באברהם אבינו שעשה שותפות וסוף דברים שעשו (שכרת) עמו ברית שנאמר ויקח אברהם צאן ובקר וגו׳ אברהם כרת ברית עם אבימלך (וכשכרת עמו ברית) נתקבצו מלאכי השרת (מלאכי השרת לפני הקב״ה) אמרו לפניו רבו: כל העולמים אדם יחיד שבחרתה לך משבעים לשונות כרת ברית עם אומות העולם וכו׳ ועיי״ש, ובד׳ ווילנא הוסיפו ד׳ פעמים אתה נתת וכו׳ כבשות בלי רצוני וכן הגיה רש״ב בילק׳ מכירי תהלים ע״ח סי׳ ע״ד ועי׳ גם שם צ״ו סי׳ א׳, ובמדרש שמואל נסדר המאמר לפ׳ ויהי ארון ה׳ בשדה פלשתים שבעה חדשים (ש״א ו׳ א׳), ולפנינו הגי׳ שם כתיב כי את שבע כבשות וגו׳ אמר לו הקב״ה אתה נתת לו שבע כבשות חייך שאני משהה וכו׳ דבר אחר אתה נתת לו וכו׳ חייך שבניו הורגים שבעה צדיקים מבניך אלו הן שמשון חפני ופנחס שאול וכו׳ דבר אחר אתה נתת לו וכו׳ חייך שבניו מחריבין שבע משכנות מבניך אלו הן אהל מועד וגלגל ונוב וכו׳ ובית העולמים תריין דבר אחר אתה נתת לו וכו׳ חייך שארוני מחזר בשדה פלשתים שבעה חדשים הה״ד ויהי ארון ה׳ בשדה פלשתים שבעה חדשים, ובפי׳ רשב״ם בראשית כ״ב א׳ הועתק ממ״ש ויהי ארון וכו׳ כת׳ את שבע כבשות תקח מידי אמר לו הק׳ אתה נתתה לו שבע כבשות חייך שבניו עושים שבע מלחמות עם בניך ונוצחין אותן ד״א חייך שבניו הורגים וכו׳ ואילו הן שמשון חפני וגו׳ ושאול ושלשה בניו ד״א חייך שבניו מחריבים שבע משכנות ואלו הן אהל מועד וכו׳ ד״א שארון מחזיר (שארוני מחזר) בשדה פלשתים שבעה חדשים, ובכי״כ הגי׳ גם כאן חייך שבניך עושין עמם שבע מלחמות וכו׳ וכן הועתק במדרש אגדה הוצ׳ רש״ב חייך שבניו עושים מלחמה עם בניך ונוצחים, ובפסיקתא שם ליתא השיטה הראשונה א״ל הקב״ה וכו׳ חייך שאני וכו׳ (וכן ל״ג בכי״א א׳ וב׳), ובסדר אחר המאמרים שם ויצב אברהם את שבע כבשות הצאן לבדהן ר׳ יהושע דסכנין בשם ר׳ לוי א״ל הקב״ה אתה נתת לו שבע כבשות חייך שארון עושה אצלו שבעה חדשים הה״ד ויתן לשבי עוזו זה ארון הברית שנא׳ ויהי ארון ה׳ בשדה פלשתים שבעה חדשים ותפארתו ביד צר אלו בגדי כהונה גדולת כמד״א ועשית בגדי קדש לאהרן

שאני משהא בשמחת בניך שבעה דורות, אתה נתתה לו שבע כבשת כנגדן בניו הורגים מבניך שבעה צדיקים ואילו הן שמשון חפני ופינחס ושאול ושלשת בניו, אתה נתתה לו שבע כבשות כנגדן מחריבין מבניך ז' משכנות אהל מועד וגלגל נב וגבעון ושילה ובית העולמים תריין, את נתתה לו ז' כבשת ארוני עושה ז' חדשים בשדה פלשתים, ר' ירמיה בשם ר' שמואל בר רב יצחק אילו תרנגלתו שלאחד מהם אברה לא היה מחור כמה פתחים להביאה וארוני בשדה פלשתים ז' חדשים ואינכם 34d

3 עי' פסיקתא פי"ז (ק"ל א'), איכה רבתי מ"ב פ' בכה תבכה (א' ב'): 4 ילק' מכירי שם ל"ו סי' א', מדרש שמואל שם סי' ג': 5 ילק' שמואל שם:

1 * משהא דפכי[1]] משהה גתי (שם), משהו ל | משמחת י | * שבעה דפחגכתי] ז' מ, שבע ל | אתה] ד"א ~ כמ | נתתה] ת, נתת דפחא[1]גכימ (וכן בסמוך) | לו לי א[1] | כבשת] כבשות דפאגכתימ, לי ח (וכן בסמוך) | כנגדן בניו] פ, כנגד הן בניו ג, כנגד כן בניו חי (שם), כנגד כן י, חייך כנגד כן דת, חייך שהם א[1]מ, . שהן א[2], חייך שבניך עושין עמם שבע מלחמות ונוצחין אותן ד"א אתה נתת לו שבע כבשות כנגד כן בניו כ | מבניך ז' י, שבעה (ז' א[1]) מבניך א | 2 צדיקים לי אמ | ואילו הן] אלו הן י (שם), לי אמ | שמשון] עלי מ | חפני] אימ, וחפני דפחגכת | שאול מ | ושלשת] פחאגכימ, ושלשה ת, וג' ד | אתה] ד"א ~ אמ | ז' י, אלו שבע א[1] | כנגדן] כנגד כן בניו דתי (שם), חייך כנגדן (כנגד כן גכ) בניו פגכ, חייך כנגד כן י, חייך שהם א[1]מ, . שהן א[2] | 3 לבניך פא[1]מ | ז'] א[2]מ, שבעה א[2]תי, שבע דפגכי (שם), משכנות] אמ, ~ ואילו הן פג, ואלו הן דכתי | אהל] פאגכתי, אוהל דמ | נוב די, ונוב פאגכתי (שם) מ | עולמים פחאכתימ | תריין] תרין דכת, שנים פחגי, תרתין אמ, לי י (שם) | ד"א אתה אכמ | נתתה] ות, נתת דפחאגכימ | להם ו | ז'] י, שבע דפוחאגכתי (שם) מ | 4 כבשת] ו, כבשות דפאכתימ, לי ח | ארוני] כנגד כן ~ דוחגכתי, חייך ~ פ, חייך שארוני מ, חייך כנגדן ארוני א | עושה] חוזר | ז' — פלשתים] בשדה פלשתים שבעה חדשים פג, בשדה פלשתי' חד' ו, בשדה פלשתים שבעה (ז' אמ) חדשים הה"ד ויתן לשבי עוזו זה ארון ברית וכתי' ויהי (הה"ד . . הברית וכתי' ויהי א[2], ד"א . . עוז . . הברית וכתי' ויהי א[1], הה"ד . . עזו . . הברית וכתיב ויהי מ, הה"ד . . עוזו . . הברית ויהי כ, הה"ד . . עזו וכת' ויהי ת) ארון י"י בשדה (במחנה א[2]) פלשתים שבעה (ז' א[1]מ) חדשים ותפארתו ביד צר אלו בגדי כהונה (כהונה גדולה כ) כמ' דאת אמ' ועשית בגדי קדש לאהרן וגו' (כד"א ועשית בגדי קדש לאהרן אחיך לכבוד א[1]מ, הכמא דתימא ועשית . . לכבוד כ, דכת' ועשית . . לכבוד ת, כד"א לכבוד א[2]) ולתפארת דאכתמ | יצחק] וגכ, ~ אמר פאמ, בשם ר' אבא למה (אמ' למה ת) לקו אנשי בית שמש על ידי שהיו מליזין (מליזים ת) בארון דת | אילו (אלו א[2]כת)] פוא[2]ג, אמר הקב"ה ~ א[1]כמ | תרנגולתו פואמ | 5 לא — מחזר] וגכ, לא . . מחזיר פ, היה מחזר עליה ד, היה . . אחריה ת, הייתם מחזירים א[1]מ, הייתם מחזירין א[2] | להביאה] להחזירה א[2]מ | ז' חדשים] ת, שבעה חדשים דוגכ, לי פאמ | ואין אתם |

אחיך לכבוד ולתפארת ר' יהושע דסכנין בש"ר לוי א"ל הקב"ה אתה נתת לו וכו' חייך שהן עתידין להרוג מבניך ז' צדיקים ואלו הן שאול ושלשת בניו ועלי וחפני ופנחס ואית דאמרי שמשון ולא עלי ר' יהושע דסכנין בש"ר לוי א"ל הקב"ה אתה נתת לו וכו' חייך שהם עתידין להחריב מבניך שבע עולמות ואלו הן אהל מועד וגלגל ושילה ונוב וגבעון ובית עולמים שנים (ועי' גם במדרש הגדול), ובכי"כ הגי' ג"כ בראש השיטה הראשונה אמ' ר' יהודה (וצ"ל יהושע) דסכנין בשם ר' לוי אמ' לו הקב"ה אתה נתת לו וכו' חייך שאני משהא וכו', ומסגנון הפסיקתא נוסף בדפוסי' ובילק' מכירי ובכ"י שציינתי הה"ד ויתן לשבי עוזו זה ארון הברית (ברית) וכו' ותפארתו ביד צר אלו בגדי כהונה (ובכי"כ כהונה גדולה) וכו' ועי' מגילה י"ב א' שמו"ר פ"ט סי' ז' מדרש תהלים ע"ח סי' י"ח, והוספה זו ליתא גם בכי"פ וכי"ו וכי"ג ובמדרש שמואל (ובכי"ו קיטע אמ' לו הקב"ה אתה נתתה להם שבע כבשות חייך גרש בשלח ויהי ארון י"י בש' פל' וגו' אתה נתת להם שבע כבשת כנגד כן ארוני חוזר בשדה פלשת' חד' ר' ירמיה וכו', וכוון לפסיקתא פ' ויהי בשלח ועי' במ"י לעיל צד 576), ובכי"ל נשתבש שאני משהו והגהתי משהא וכן לעיל צד 101 ושהא, וטעם אני משהא בשמחת בניך שבעה דורות שיוצאי מצרים היה הדור השביעי לאברהם ועי' במ"י לעיל צד 578 בד"ה אויבי וכו', ובתוך שבעה צדיקים שיהיו הפלשתים הורגים מבניו של אברהם נמנו גם חפני ופינחס כדאיתא בשבת נ"ה ב' ויומא ט' א' כל האומר בני עלי חטאו אינו אלא טועה וכו', ובסדר נכון השמות גם בדפ"ר וד"ו שמשון וחפני ופינחס, ובדפוסים אחרים הקדימו חפני ופנחס ושמשון, וכסגנון הפסיקתא הגי' בילק' מכירי תהלים ע"ח סי' ע"ד עלי חפני ופנחס, ויהיה טעם זו הגי' שעלי נפל ומת כששמע את קול הצעקה והמבשר אמר לו גם ישראל לפני פלשתים וכו' וארון האלהים נלקחה, וכבר הוסיף מסדר הפסיקתא ואית דאמרי שמשון וכו', וענין ז' משכנות מפרש ביפ"ת אהל מועד המשכן שהיה במדבר מ' שנה וכשעברו את הירדן הוקבע בגלגל י"ד שנה של כבוש וחלוק ואחר שחלקו הארץ קבעוהו בשילה וכשמת עלי ונלקח הארון חרבה שילה ובאו לנוב וכשחרבה נוב בימי שאול באו לגבעון עד שבנה שלמה בית המקדש וכו' ובית המקדש נקרא בית עולמים שקדושתו קדושת עולם ובית העולמים תרין היינו מקדש ראשון ומקדש שני, ועל גי' הדפוסי' הקשה מאי בניו מחריבין מבניך ז' משכנות דאפילו תימא שכשחרב שילה ע"י פלשתים כשנלקח הארון מ"מ אהל מועד וגלגל לא היה בו חרבן אלא שהעתיקוהו ממקום למקום וכן גבעון לא נחרב אלא כשבנה שלמה ב"ה נגנז המשכן ונוב נמי לא חרב ע"י פלשתים אלא ע"י שאול שהרג את נוב עיר הכהנים ומקדש ראשון נחרב ע"י כשדים ומקדש שני ע"י רומיים וכו' ועיי"ש, ולפנינו הגי' רק כנגדן מחריבין, וכן ל"ג בניו בכי"א א' וב' וילקוט כאן, ומחריבין נמי לאו דוקא אלא נוב ושילה ובית העולמים תרין יחרבו והשאר יבטלו ועי' גם בפי' מהרז"ו: 4 ארוני עושה. שוהה וכן לעיל צד 564 ולא עשו ועי' במ"י שם: אילו תרנגלתו וכו'. אמר הקב"ה אילו וכו' לא היה מחזר וכו' להביאה בתמיה וארוני וכו' ועח"נ ובמ"י לעיל צד 580 בד"ה א"ר תחליפא וכו', ובלק"ט הועתק א"ר ירמיה בשם ר' שמואל ב"ר יצחק אמר הקב"ה אילו תרנגולת וכו' נאבדה היה מחזיר כמה וכו' וארוני וכו' ולא חששתם אני אחוש בדבר הה"ד וישרנה הפרות, ובשכל טוב ר' ירמיה בשם וכו' בר נחמני אומר אמר הקב"ה אלו תרנגולת של אחד מכם אבדה היה מחזר עליה וכו', ובמדרש שמואל שם הגי' אמר ר' שמואל

משגיחים, אני בעצמי אשגיח עליו הושיעה לו ימינו וזרוע קדשו (תהלים צח א) **הה״ד וישרנה הפרות בדרך** (ש״א ו יב) **מהלכות בישרות הפכו פניהם כלפי ארון ואמרו שירה, אי זו שירה אמרו, ר׳ מאיר אמר שירת הים אמרו, נאמר כאן הלכו הלוך וגעה** (שם שם) **ונאמר להלן כי גאה גאה** (שמות טו א), **ר׳ יוחנן שירו לײ׳ שיר חדש** (תהלים צח א) **,ר׳ לעזר אמר הודו לײ׳ קראו בשמו, רבנין אמ׳ ײ׳ מלך תגל הארץ** (שם צז א) **, ר׳ ירמיה אמר תלת שירו לײ׳ שיר חדש, שירו לײ׳ כל הארץ** (שם צו א)**, ײ׳ מלך ירגזו עמים** (שם צט א)**, תני אליהו רומי רומי**

1 עבודה זרה כ״ד ב׳, תנחומא ויקהל סי׳ ז׳: 6 סדר אליהו רבה פי״א (צד 58):

1 משגיחין ם, משגיחים עליו ו כ, משגיחין עליו פאגי, משגיחים (משגיחין ת) בו דת | אני (ואני י)] ואגבים, אם אין [אתם] משגיחין ~ פ, אם אין אתם משגיחים עליו ~ ד | בעצמי לי | משגיח פואגבים | ויישרנה ום | 2 שהיו מהלכין י | והפכו פ | פניהן א1ג | שירה] פואגבים, ~ והינו דכתי׳ (והיינו דכתי׳ ת) ויישרנה אמרו שירה גאה דת | * אי זו דין] איזו פו, אי זו היא ל, ואי זו א1כ, ואיזו א2ג, איזת ת, ואיזה ם | 3 אומר דפוגבתים | כן ו | הלך פא1ג | וגעה] אגבי, וגעו דפת, וגאו ום | כי] שירו לײ׳ ~ וגבי | 4 שירו] מזמורא יתמא ~ פ | חדש] ~ כי נפלא׳ עש׳ הוש׳ לו ימ׳ וז׳ קד׳ ל° | לעזר ו, אלעזר דפא2גבתימ, אליעזר א1 | אומר א1גבת | 5 ירמיה] פ, ~ בשם ר׳ שמואל כ, בשם ר׳ שמואל בר רב (בר ר׳ ד) יצחק דואגתים | 6 תני] ~ דבי ם | * רומי רומי וא1ער1] דומי דומי ל, רומי ד, רוני רוני פגב, רוני ע°, רני רני א2תר2ים |

בר רב יצחק אמר להם הקב״ה לישראל אילו תרגלגלתו של אחד מכם אבדה לא היה מחזר אחרי כמה מבואות עד שהיה מביאה וארוני מחזר בשדה פלשתים ואין אתם מקפידין עליו אף הוא הושיעה וכו׳, ובדפוסי׳ וכי״ת הגי׳ ר׳ ירמיה בשם ר׳ שמואל וכו׳ בשם ר׳ אבא ונוסף שם למה לקו אנשי בית שמש וכו׳ וכן הוגה בשיבוש בילק׳ מכירי שם ועי׳ סוטה ל״ה א׳ ובמ״ר פ״ה סי׳ ט׳ וסא״ר פי״א, והגי׳ מחזר איתא גם בדפ״ר וד״ו ובכי״ו וכי״ג וכי״כ וכי״ת: 2 מהלכות בישרות. במדת ישרות הפכו פניהם כלפי ארון ואמרו שירה ועי׳ בעמת״ל ע׳ ישרות, ומלת וישרנה אנדרוגינוס כמו ויחמנה (בראשית ל׳ ל״ח וע״ש במ״ש) יעמדנה (דניאל ח׳ כ״ב), ודרשו וישרנה לשון ישרות ולשון שירה, ובע״ז שם וישרנה הפרות וכו׳ מאי וישרנה א״ר יוחנן משום ר״מ שאמרו שירה ורב זוטרא בר טוביה אמר רב שישרו פניהם כנגד ארון ואמרו שירה (ובד״ס שם הגי׳ ורב אמר שעקמו פניהם כלפי ארון ואמרו וכו׳ ועי׳ גם בפי׳ רבינו חננאל), ובתנחומא שם שבשעה ששבו פלשתים את הארון ובקשו להחזירו מיד הביאו את הפרות וקשרו אותן כמנהג אחוריהן לארון וידעו והבינו הפרות מיד מה היה נתון עליהם ועקמו פניהם כלפי הארון והיו מנהיגין את הארון לפניהם שנאמר וישרנה הפרות בדרך מהו וישרנה הפרות שפתחו פיהן ואמרו שירה, ובמדרש שמואל שם וישרנה הפרות שרן ואזלן מהלכין ביופי היו הופכות פניהם כלפי שטה ואומרות שירה, ובדפוסי׳ וכי״ת נוסף כאן פירוש והיינו דכתי׳ (והיינו דכת׳) וישרנה אמרו שירה נאה (ובד׳ קראקא א׳ ובדפוסים אחרים אמרו שירה בפה): אי זו שירה וכו׳. בע״ז שם ומאי שירה אמרו א״ר יוחנן משום ר״מ אז ישיר משה ובני ישראל ור׳ יוחנן דידיה אמר ואמרתם ביום ההוא הודו לה׳ קראו בשמו (ישעיה י״ב ד׳) ור״ש בן לקיש אמר מזמורא דיתמא מזמור שירו לה׳ שיר חדש כי נפלאות עשה הושיעה לו ימינו וזרוע קדשו (תהלים צ״ח א׳) ר׳ אלעזר אמר ה׳ מלך ירגזו עמים ר׳ שמואל בר נחמני אמר ה׳ מלך גאות לבש, ובכי״פ הגי׳ כאן בדברי ר׳ יוחנן מזמורא יתמא שירו לײ׳ שיר חדש והוא מזמור צ״ח ועי׳ בתוס׳ ע״ז שם בד״ה מזמורא וכו׳ וכן נוסף בכי״ל ביני שיטי כי נפלא׳ עש׳ הוש׳ לו ימ׳ וז׳ קד׳, ובדברי ר׳ ירמיה גר׳ ג״כ שירו לײ׳ שיר חדש הוא מזמור זה ושירו לײ׳ כל הארץ הוא מזמור צ״ו המתחיל שירו לײ׳ שיר חדש שירו לײ׳ כל הארץ, ור׳ לעזר שאמר הודו וכו׳ כוון לישעיה שם ואמרתם וכו׳ הודו וכו׳ או לתהלים מזמור ק״ה, ובמדרש שמואל שם הגי׳ אי זו שירה אמרו ר׳ מאיר אומר שירת הים אמרו וכו׳ הה״ד וכו׳ וגעו וכו׳ ר׳ יוחנן אמר שירו לה׳ שיר חדש ר׳ שמעון בן לקיש אמר הודו לה׳ קראו בשמו ר׳ אלעזר אמר ה׳ מלך ירגזו עמים ורבנין אמרין ה׳ מלך תגל הארץ ועי׳ בד״ס ועי״ע בפירוש המיוחס לרש״י ז״ל לדה״א ט״ז ל״ה: 6 רומי וכו׳. בכי״ל נשתבש דומי דומי הושיטה והגהתי ועח״נ, וסגנון כל המאמר בלשון מליצה נאה לשירה ונכפל בו רומי רומי וכו׳ התנופפי וכו׳, ורומי ציווי מן רום כמו קומי והתנופפי מן נוף, ובל״מ ינופף ידו, ושיטה הוא הארון וכדמפרש בפי׳ ב״ר כי״ט רומי רומי השטה כנגד הארון נאמר שהוא עשוי מעצי שטים, ובערוך ע׳ רם הועתק מע״ז שם ומב״ר כאן ומפרש רומי רומי (כ״ה בשלשה כ״י, ובשדפ״ע רומי) השיטה התנופפי ברוב הדריך פי׳ זה ארון שהיה מעצי שטים רומי לשון הגבהה התנופפי לשון תגבהה ס״א רוני לשון רנה המחושקה ברקמי זהב שהיתה מצופה בציורין של זהב כענין וחשק אותם (שמות ל״ח כ״ח) בדביר ארמון בהיכל ועי׳ גם בערוך ע׳ רקם (ובע׳ דביר הועתק מע״ז בדביר וארמון) וסוף המאמר לא הועתק שם, וקשה המליצה המעולפת מבין וכו׳ וגר׳ פירושו המכוסה בין שני הכרובים ועי׳ בעמת״ל ע׳ עלף א׳ וכן טעם מעלפת ספירים (שה״ש ה׳ י״ד), ובפיר״שי שם מפרש מקושטת ומתוקנת בספירים לשון ותתעלף (בראשית ל״ח י״ד) דמתרגמינן ואיתקנת וכן פי׳ ביפ״ת כאן מקושטת ומתוקנת מלשון ותתעלף דמתרגמינן וכו׳ וענינו שארון היה מתוקן ויפה בין שני הכרובים ועי׳ בח״נ הגי׳ המפוארת והגי׳ מחופפת וצ״ע, ובמדרש שמואל שהעתיק מב״ר לשון המאמר בהוצ׳ רש״ב תאני אליהו רומי רומי (ובמ״ש כ״י פארמא הגי׳ רוני רוני) השיטה התנופפו התנופפו (וצ״ל התנופפי) ברוב הדריך המחושקה ברומי (וצ״ל ברקמי) זהב המהוללה ברביד וארמון המפוארה בשני כרובים (והגי׳ ברביד איתא גם כאן בכ״י שציינתי ובדפ״ר וד״ו ודפוסים אחרים, ובד׳ ווילנא הוגה בדביר), ובסא״ר הוצ׳ רמא״ש איתא וכשהן מהלכין בדרך נשאו פרות השירה בקולן וכך אמרו רוני רוני השיטה התנופפי ברוב הדרייך המחושקה וכו׳ המהוללה בדביר ארמון המאופדת בין שני הכרובים שנאמר וישרנה וכו׳, ושם בד״ו הגי׳ רני רני וכו׳ התנופפי ברוב הדרך וכו׳ המהולל בדביר וארמון שנאמר וכו׳ ושם ליתא המאופדת וכו׳ (ובילק׳ שמואל ר׳ ק״ג הועתק המאמר רני וכו׳ בתוך המאמרים שהועתקו שם מב״ר כאן ובתחילת המאמרים נסמן בילקוט דפ״ר בגוף הספר הציון ב״ר ולפני המאמר וישרנה הפרות בדרך שהיו מהלכין בישרות וכו׳ הציון ב״ר ופ׳ אין מעמידין ולפני המאמר רני וכו׳ הציון תאנא דבי אליהו, ונ״ל שכוונת הציון לרמז גם על תאנא דבי וכו׳, ובהמשך רמז ק״ג שם הועתק בקיטוע מאמר ארוך בציון תנא דבי אליהו ועי׳ בס״ר צד 57 עד צד 59, ובאותו הענין לא הועתק עוד הפעם רני וכו׳ שהועתק כבר מב״ר כמו שמוכח מהלשון שם המעולפת מבין שני

השיטה התנופפי התנופפי ברוב הדרייך המחושקת בריקמי זהב המהוללה בדביר ארמון המעולפת מבין שני הכרובים, אמר ר׳ שמואל בר רב יצחק כמה יגע בו בן עמרם עד שלא לימד שירה ללוים, אתם אומרות שירה מאיליכן, יישר חיליכן:

ה ל) ויאמר כי את שבע כבשת וגו׳ רבנין אמ׳ רועי אבימלך היו מדיינין עם רועי אברהם, אילו אמרו שלנו היא הבאר [ואילו אמרו שלנו היא הבאר], אמרו להם רועי אברהם כל מי שהמים רואין את צאנו ועולים שלו היא הבאר, כיון שראו המים צאנו שלאבינו אברהם מיד עלו, אמר לו

4 ילקוט כ׳ ל״ס: 6 לקמן פ״ס:

1 * השיטה פוא[1]גכער[2]ין] חושיטה ל, השטה דא[2]תר[1]מ | התנופפי התנופפי] א[2]גכ, התנופפי דוא[1]תעים, התנופפו פ | ברב א[2]כ | הדריך פוגעם, הדרך דאכתי | המחשקה ג | בדביר] א[2]גכתעים, ברביד דפוא[1] | וארמון גי, ארמון וארגמן כ, וארמון וארגמן מ, ארגמן וארגמן א[1] | המעולפת] המפוארת א[3]מ, מחופפת א[1], המחופרת כ | בין אמ | 2 בר רב יצחק] בר רב נחמן כ, בר נחמן דפותמ, בר נחמ׳ ג, בר נחמני א[2]י, ל׳ א[1] | כמה ל׳ ו | יגע] שים, יגע דוג, ~ יגיעות ~ פכת | בו ל׳ פואגכשים | ** בן] ל׳ ל | שלא לימד] ו, שלימד דג, שלמד פאשי[1]מ, שילמד כ | שירה] תורה גת | ללוים] ללויים א[1]מ, ל׳ ש | 8 אתם] ו, ואתם דאגכתי, ואתן מ, ואותן פ | אומרות] פוא[2]גימ, אומרין ת, אומרי׳ א[1]כ, אומרים (אומרי׳ ד[1]) אומרות ד | מאיליכן] פא[2]גכ, מאליכן מ, מאיליכם ו, מאליכם י, מאיליהם ד, מאליהן א[1]ת | איישר] אישר פו, ל׳ א | חיליכן] ימ, חילכן כ, היילכן ו, חיליכם ת, חילכם דג, וישרנה הפרות חילוכן א, חיליכון דכת׳ וישרנה פ | 4 כבשות וגו׳ ד, כבשת ו, כבשות א[2]גכת, ... תקח מידי א[1], ... תקח מידי וגו ח | רבנין ורבי יצחק בן חקורת רבנ׳ ג, רבנין ור׳ . . בן חקולא (הקלאה א[2]) רבנין א, רבנין ור׳ . . בן הלולא רבנין פ, רבנן ור׳ . . בן הקורה (בן חקורת ד[1], בר חקולה כ) ורבנן דכת, רבנן ור׳ יצחק רבנן ו | רועי] תי, רועיו של דפוחאכ | אבימלך] פוחאגכי, אברהם דת | מריבין א[2] | * רועי פואכי] רעי ל, רועיו של דחת | אברהם] פוחאגכי, אבימלך דת | 5 * אילו פוג] אלו לחאכי, רועי אברהם דת | אמרו] וחגכי, אומ׳ פ, אומרין דא[2], אומרים א[1], היו אומרין ת | שלנו היא] פוחא[1]גכ, שלנו הוא א[2], שלנו י, לנו דת | * ואילו — הבאר וג] ואלו אומרי׳ (אומרין א[2]) שלנו היא (הוא א[2]) הבאר א, ואילו אומ׳ שלנו היא פ, ואלו אמרו שלנו הבאר י, ואלו אומרים (אומרי׳ ד[1], אומרין ת) לנו הבאר דת, ל׳ לחכ | להם ל׳ י | רועיו של ח | 6 רואין את צאנו ועולי׳ י[1], רואים (רואין אגר[1]) את.. ועולין פחאגר[1], רואים צאנו ועולים וכ, עולים (עולים לקראתו ת) להשקות את צאנו דת | הוא פא[2]כ | הבאר ל׳ י | כיון] וכיון דפוחאגכת | * אבינו אברהם ג] אבינו ל, אברהם אבינו דוחת, אברהם פאכי | ליה א[1] |

הכרובים), ובע״ז שם ג׳ אחרי המאמרים שהעתקתי ר׳ יצחק נפחא אמר רוני־רוני השיטה התנופפי ברוב הדרך המחושקת בריקמי זהב המהוללה בדביר ארמון ומפוארה בעדי עדיים רב אשי מתני לה דר׳ יצחק אהא ויהי בנסוע הארון ויאמר משה קומה ה׳ ישראל מאי אמרו אמר ר׳ יצחק רוני רוני השיטה, ובפי׳ ר״ח גורס ומפרש רומי רומי שיטה הארון שהוא עצי שטים התנופפי ברוב וכו׳ המחושקה וכו׳ המהוללה בדביר וארמון כי הארון היה נתון בדביר שבארמון וכו׳ וישראל מאי אמור אמר ר׳ יצחק נפחא רומי רומי שיטה וכו׳, ול״ג שם ומפוארה בעדי עדיים, וכ״ה בש״ס כי״מ בדביר וארמון וליתא גם שם ובע״ז ד׳ פיזרו ומפוארה וכו׳ והוסיפוהו בד״ו מרש״י, ובכי״מ הגי׳ התנופפי, והגי׳ המחושקה איתא גם בד׳ פיזרו ועי׳ בד״ס, וברש״י שם מפרש השיטה ארון עצי שטים התנופפי התרוממי המחושקת קשורה כמו וחשוקיהם כסף בריקמי זהב מצופה זהב טהור מבית ומחוץ המהוללה בדביר ארמון שס״ת של משה בתוכו וארון מהולל ומפואר במה שבתוכו בעדי עדיים ואין לך עדי גדול מזה דביר הוא ספר בלשון פרסי, ומפרש כן עפ״י מאמרם שם כמאן קרו פרסאי לספרא דביר מהכא ושם דביר לפנים קרית ספר (שופטים א׳ י״א) ובירוש׳ שקלים פ״ו מ״ט ג׳ תני ר׳ יודה בן לקיש אמר שני ארונות היו מהלכין עם ישראל במדבר אחד שהיתה התורה נתונה בתוכו ואחד שהיו שברי הלוחות נתונין בתוכו וכו׳ ורבנן אמרי ארון אחד היה ופעם אחת יצא בימי עלי ונשבה וכו׳ ועי׳ ביפ״ת, ומחוור פי׳ ר״ח ואחריו נגרר גם בעל הערוך ע׳ רם, ומדוייקת הגי׳ בד־ביר ארמון כלו׳ בדביר של ארמון ודביר הוא קדש קדשים ומקדש יכונה ארמון וכן מתורגם וארמון על משפטו ישב (ירמיה ל׳ י״ח) ובית מקדשא, והמליצה רומי וכו׳ היא מרגניתא דלית בה טימי מסדר אליהו הקדום שהיה מפורסם כבר בימי האמוראים ואמרו עליו בכתובות ק״ו א׳ רב ענן הוה רגיל אליהו דאתי גביה דהוה מתני ליה סדר דאליהו וכו׳ ויתיב קמיה עד דאפיק ליה סידריה והיינו דאמרי סדר דאליהו רבה סדר אליהו זוטא, וברש״י ותוס׳ שם הגי׳ סדר אליהו רבה וכו׳ ועיי״ש ובערוך ע׳ סדר ב׳ ושם כתב ודאמרי בגמרא תנא דבי אליהו כולהון בגווייהו, ומסדר הב״ר העתיק המאמר משם בלשון תני אליהו, וגם ר׳ יצחק נפחא בעל המאמר בע״ז שם לקחו בלי ספק ג״כ מסדר אליהו, ועליו נוסד המדרש המאוחר שלפנינו בד״ו שנ״ח ובהוצ׳ רמא״ש שנדפסו עפ״י כ״י שונים ובמאמרים רבים וארוכים שהועתקו בילקוט בשם תנא דבי אליהו (והמדרש הנודע לכל בשם תדב״א מכיל הנוסחא החדשה שעשה לו בעל זקוקין דנורא והדפיסה עם הנוסחא הישנה בהוצ׳ פראג תל״ו), וזרה שיטת רמא״ש בקדמות הסדר אליהו שלפנינו ועי׳ מ״ש במ״ח חלק מ״ד צד 380 וצד 550 וחלק מ״ז צד 70 ועיי״ע בדדו״ד ח״ג צד 288: 2 עד שלא וכו׳. וכן סגנון הלשון לעיל צד 135 קודם עד שלא וכו׳ ועי׳ גם במ״י לעיל צד 582, ומ״ש שירה ללוים קשה שלא נמצא זה בכתוב שלימד משה שירה ללוים ועי׳ ביפ״ת ובחי׳ הרד״ל ושם צדד להגיה שירה לישראל, ובפי׳ השני בפי׳ ב״ר הנדפס כמה יגע בן עמרם עד שלמד שירה ואת׳ אומרים מעצמיכ׳ וכו׳ ול״ג ללוים, ובכי״ג וכי״כ הגי׳ עד שלימד (שילמד) תורה ללוים וצ״ע, ובמדרש שמואל שם אמר ר׳ שמואל (ובכ״י שם ר׳ שמואל בר נחמן) כמה יגע בן עמרם עד שלא למד ללוים שירה ואתם אומרות שירה מעצמכן יישר חיליכם, ובדפ״ר וד״ו וכי״ג הגי׳ כמה יגע יגע ועי׳ במ״ג לעיל צד 85 וצד 109, ומסיים יישר חיליכן לשון נופל על לשון וישרנה וכו׳, וכן באיכ״ר פ׳ רבתי בגוים יישר חילך, ומורגל בסגנון הבבלי יישר כוחך ועי׳ בערוך השי׳ ע׳ אישר וע׳ חילא: 4 מדיינין. מריבין ועי׳ בפירש״י עה״ת ולעיל צד 22 ובח״ג צד 213: 6 רואין וכו׳. וכ״ה בפי׳ ב״ר כי״ט ומפרש רואין את צאנו ועולין המים כנגד צאנו:

הקב"ה סימן לבניך שתהא הבאר עולה להן היחיד עלי באר ענו לה (במדבר כא יז), אמר ר' יצחק בר חקורה עוד מן אתרה לית היא חסרה בעבור היתה לי לעדה אין כת' אלא תהיה לי לעדה:

לג) ויטע אשל וגו' ר' יודה אמר אשל פרדס שאל מה תשאל תאנים וענבים ורימונים, ר' נחמיה א' אשל פונדוק שאל מה תשאל קופר חמר ביעין, ר' עזריה בשם ר' יודה אשל סנהדרין היך דאת אמר ושאול יושב בגבעה תחת האשל ברמה (ש"א כב ו), על דעתיה דר' נחמיה

3 ילקוט שם, סוטה י' א', פדר"כ כו"א פ"ז, מדרש תהלים ל"ז סי' א' ק"י סי' א':

1 סימן — לחן] אתה (את פגב) סימן לבניך מה את כיון (מה אתה כיון וא, כיון ג) שראו המים את צאנך מיד עלו אף בניך כיון שהבאר רואה (שרואה הבאר א2) אותן (אותם פא1) מיד יהא (מיד תהא ד1וחג, מיד היא ת, מיד פאב) עולה דפוהאגבת, אתה סימן.. מה אתה כיון שראו המים צאנך.. שהבאר רואה אותן מיד תהא עולת מאליה י | עלי — לה] אז ישיר ישראל את השירה הזאת עלי.. לה א1כת, אז.. הזאת עלי באר פ, אז.. ישראל עלי באר י, אז.. השירה הזאת וגו' דן, אז.. ישרי' וגו' ג | אמר] ואגבי, אמר לו דת, לי פ | 2 בר חקורה] בר (בן א3) חקולה וא2, בן חקולא א1, בן חקירת ג, בן הקורה ת, בן חקורא כ, בן הקולא אומ' פ | אתריה פ, אתרא א1גכר1 | חסרה] פאגכ, חסרא ת, חסירת ד1ור2, חסירא דר1 | לעדת לי י | אין כתיב (כת' ו) כן ד1ו, אין כתיב (כת' פגבת) כאן דפאגבתי | תהיה] פא1גב, בעבור תהיה דוא2תי | לי לעדה לי פ | 8 וגו'] בבאר שבע חגת, בבאר שבע וגו' ד, לי פואבע | ר' יודה] ר' יהודה פ, ר' יודן ע, ר' יהודה ור' נחמיה ר' יהודה דת, ר'.. ור' נחמיה (נחמיא א3) ורבנין (ורבנן א2ב, ורבנ' ג) ר' יהודה אגב, ר'.. ור' נחמיה ורבנן ו | אומר פתאתי | אשל לי חע | תאנים ענבים פא1בע, ענבים תאנים י,.. תאינים חג | ורימונין ג, רמונים י | 4 נחמיא א2 | אמר דואגעי, אומר בת | אשל לי א1ע | פונדוק] ג, פונדק חאבתערי, פונדיק ד | שאל] א"ל ~ י1 | קופר] וחגע, קופר אבריו, עיגולא קופר ד, .. קופר ת | ביעין בר1, ובעין ח | ר' עזריה ר' עזרית בשם ר' יהודה ע, ר' עזריה (זעירה י) בשם ר' יהודת (יודה ו) בר' (בר א1י, בי"ר ת) סימון דוא1גבתי, רבנין א2. רבנן ח | סנהדרין] זה ~ א1גי. זו ~ ת, אלו ~ א2 |
5 האשל] אגבעי, אשל דת | ועל דעת ר' ח | נחמיא א3 |

1 סימן לבניך וכו'. כאן הלשון קצר בכי"ל, ובסגנון המאמר בשאר הספרים איתא לקמן פ"ס גם בכי"ל בדרש ותרד העינה כל הנשים יורדות וממלאות וכו' וזו כיון שראו אותה המים מיד עלו אמר לה הקב"ה את סימנת סימן לבנייך מה את כיון שראו אותך מים מיד עלו אף בנייך וכו' ועי' לעיל צד 482 את סימן לבניך שאתה וכו': 2 בר חקורה. וכ"ה ר"י בר (בן) חקורה בדפ"ר ב' פעמים (ונשתבש חקירה הקורה הקורא), ובכי"ו וכי"א א' וב' וכי"כ הגי' בר (בן) חקולה (חקולא, ונשתבש חקלאה הקולא), וזה האמורא שהיה בן דורו של יהושע בן לוי נזכר במדרש רק כאן, ומאמרים של ר' יצחק בר (בן) חקולא בירושלמי עי' במבה"י ק"ז א', ובפסחים קי"ג ב' הכלל הוא ר' יצחק בן טבלא (בר טבלאי הוא ר"י נפחא) הוא ר"י בן חקלא (חקולא) הוא ר"י בן אלעא (אלעזר) הוא ר"י בן אחא דשמעתא הוא ר"י בן פנחס דאגדתא וכו' ועי' בד"ס ובאגה"א ח"ב צד 206: מן אתרה וכו'. וכן סגנון הלשון בירוש' שבת פ"ז ט' ב' מן אתרה לא חסרה כלום, ובתנחומא מ"ב ותנחומא נשא סי' כ"ה דבר תורה הוא ואפי' ממקומה אינה חסרה כלום, ובפי' ב"ר כי"ט וכי"א מפרש עלי באר ענו לה כמו שעשית בימי אברהם מן אתרא (אתרה) לית וכו' כלומר ממקומו אין חסר כלום מלהביא ראיה שאין צריך להביא ראיה ממקום אחר כי אם ממקומו כד"א בעבור תהיה לי לעדה לעדה מתנה על (לעדה לעדת ישראל מתנה) הבאר לעשות כמו כן במדבר ועי' בפי' הנדפס: 3 ויטע אשל וכו'. ר"י ור"ן דרשי אשל שאל בהיפוך האותיות ר"י אמר פרדס שאומרים בו שאל מה תשאל תאנים וכו' ור"נ אמר אשל פונדוק[1] בית מלון שאומרים בו שאל מה תשאל קופד בשר (ועי' לעיל צד 170 וצד 508) חמר יין ביעין ביצים ור' עזרית בשם ר' יודה אמר אשל סנהדרין הד"א ושאול יושב וכו' וטעם אשל כמו בירוש' ב"מ פ"א ח' א' אשלי דיינין שבגליות ובביצה כ"ז א' ובנ"ש דתליא באשלי רברבי שפי' בחכמים גדולים ועי' בערוך ע' אשל, ודורש בפ' ושאול יושב בגבעה תחת האשל הרמה ג"כ אשל סנהדרין וכדאיתא בתוספתא סוטה פי"א ושאול וכו' אם ברמה היך בגבעה אלא מי מעמיד רגלי שאול בגבעה בית דינו של שמואל היושב ברמה ועי' תענית ה' ב', וכהדרש אשל שאל איתא באדר"נ שם וכל שהפה שואל מצוי בתוך ביתו של אברהם שנאמר ויטע אשל וכו' ועיי"ש, ובערוך שם העתיק ויטע אשל ר' יודן אמר פרדס שאל וכו' ר' נחמיה אמר פונדק שאל וכו' קופד וכו' ר' עזריה בשם ר' יהודה אמר אשל סנהדרין הה"ד ושאול וכו', ובמדרש הגדול ר' יהודה אומר פרדס וכו' ר' נחמיה אומר פונדק וכו' קופד וכו' ר' עזריה בשם ר' יודה אשל זה סנהדרין וכו', ובמנוה"מ סי' קפ"ו ר' יהודה אומר אשל פרדס וכו' ר' נחמיה אומר פונדק וכו' חמר קופר ביעין רבי עזריה בשם רבי יהודה ברבי סימון אומר אשל זו סנהדרין וכו' ועח"נ (וכתיבת פונדוק לפנינו בשני ווי"ן ועי' גם לעף אצל קרוים צד 428), ובלק"ט מפרש ר' יהודה אמר פרדס מאי אשל שאל כל מה שאדם היה שואל בו מטעים תאנים וכו' ר' נחמיה אמר פונדקי שאל מה תרצה בשר עופות דגים יין, ומוסיף שם רבנן אמרי אכילה שתיה לויה, ובשכל טוב ר' יודן אומר פרדס תיבה הפוכה אשל שאל ומה תשאל ענבים תאנים ורימונים מלמד שנטע בו כל מיני מאכל ר' נחמיא אומר פונדק שאל וכו' יין בשר וביצים ר' יודן אמר אשל זה סנהדרין כדכתיב ושאול יושב וכו' והכא אמרי רבנן במסכתא יומא לא פסקת ישיבה מאבותינו מעולם אברהם זקן יושב בישיבה היה וכו' (ועי' יומא כ"ח ב') רבנן אמרו אשל אכילה שתיה וכו', וכן איתא במדרש אגדה הוצ' רש"ב אשל ר"ת אכילה שתיה לויה, ובמה"ג ד"א אשל אכילה שתייה לוייה ועי' גם ברד"ק ובפי' רבינו בחיי ורקנאטי, וזה הדרש ליתא לפנינו בכל הספרים, ואיתא במדרש תהלים הנדפס מכבר מזמור ק"י בדרש מי העיר ממזרח צדק וכו' וכיצד עשה אברהם עשה לו פונדק ופתח לו פתחים לכל רוח והיה מקבל העוברים והשבים שנ' ויטע אשל בבאר שבע א"ר עזריה מהו אש"ל אכילה שתייה לוייה (ובילק' תהלים ר' תתס"ט ובילק' מכירי שם ק"י סי' ו' הגי' א"ר אלעזר) ועי' במ' תהלים מ"ב שם סי' א', ושם ל"ז סי' א' הדרש סתמי נטע אשל בבאר שבע אכילה שתיה וכו', ובסוטה שם איתא ויטע אשל וכו' אמר ריש לקיש מלמד שעשה פרדס ונטע בו כל מיני מגדים ר' יהודה ור' נחמיה חד אמר פרדס וחד אמר פונדק בשלמא

[1] πανδόχιον.

דאמר פונדוק אברהם היה מקבל את העוברים ואת השבים ומשהיו אוכלין ושותין אמר להון בריכו, והוון אמי ליה מה נאמר, אמר לון ברוך אל עולם שאכלנו משלו הה״ד ויקרא שם בשם יי׳ אל עולם:

לד) ויגר אברהם בארץ פלשתים ימים רבים מאותן שעשה בחברון, בחברון עשה כ״ה שנה, כאן עשה כ״ו שנה:

פרשה נה

א כב א) ויהי אחר הדברים האלה והאלהים נסה את אברהם וגו׳ נתתה ליריאיך נס

1 לעיל לד 421 ולד 502, תנחומא מ״ב לך לך סי׳ ט״ו, תנחומא שם סי׳ י״ב: 4 ילקוט שם, סדר עולם פ״א: || 6 ילקוט כ׳ ל״ס, ילק׳ תהלים כ׳ תשע״ז, ילק׳ מכירי שם ס׳ סי׳ ו׳, תנחומא מ״ב וירא סי׳ מ״ג:

1 דחוא אמר וחגכי | פונדק א², אשל פונדוק וג׳.. פונדק דא¹כתי | את העוברים ושבים א¹, העוברים השבים ת | ומשהן ג | אומר א¹גכת | להון] וח, לון ד, להם אגכ, להן ת | ברכו ואכת | 2 והוון] וחג, הוו כ, והון ד, והם א, והן ת | אומרים א, אומרין ת | ליה] חגכ, לה ו, לו א¹, לי׳ דא²ת | נאמר] אגת, נימר דוחכ | אמר] וחאת, ואמר דגכ | להון דוגכ, להו א², להם א¹, להן ת | ברוך] וחא²גכת, בריך ד, ברכו א¹ | 4 ** בארץ פלשתים] וגו׳ ל | מאותן] פא²כ, רבים (רבין ג, ורבים ו) מאותן דוגת, מאותן ימים א¹, מאותן שנים י | שבחברון י | 5 כ״ה] פא²תי, כ׳ וחמש ד¹, עשרים וחמש דוחא¹גכר¹ | שנים את | כן וג׳, וכאן דפחאכת, ובגרר י | עשה ל׳ פא | * כ״ו פא²י] עשרים (עשרין ח) ושש דוחא¹גכת, כ״ד ל | שנה] שנים דאת || 6 וגו׳ ל׳ דאגכתי | נתתה] ו, נתת פגכי, כתיי (כת׳ ת) נתת דאתמ |

למ״ד פרדס היינו דכתיב ויטע אלא למ״ד פונדק מאי ויטע כדכתיב ויטע אהלי אפדנו (ועי׳ לעיל צד 542 הלך ונטע לו אהל וכו׳), ובפירש״י שם מפרש פונדק ללון שם אורחים ולשון אש״ל נוטריקון הוא אכילה שתיה לויה שהיה מאכילן ומשקן ואח״כ מלוה אותן, ובתר״י א׳ מתורגם ונציב פרדיסא וכו׳ ואתקין בגויה מיכלא ומשקיא ועבוריא ולתאוביא וכו׳, ובתר״י ב׳ ונציב אברהם פרדס וכו׳ ואתקין בגויה מאכל ומשקה וכו׳ וע׳ כל האגדה שם, בשהש״ר פ׳ עד שהמלך במסבו (א׳ י״ב) דרשו ויסע ישראל וכל אשר לו ויבא בארה שבע להיכן הלך הלך לקוץ ארזים שנטע אברהם אבינו בבאר שבע שנ׳ ויטע אשל בבאר שבע ועי׳ גם לקמן פצ״ד סי׳ ד׳ בנוסחת הדפוסי׳ ועי״ע האגדה בתר״י א׳ שמות כ״ו כ״ח: 1 אברהם היה מקבל. עי׳ לעיל צד 421 וצד 502, ובמנוה״מ שם הועתק אברהם היה וכו׳ ומשהיו וכו׳ אמר להם ברכו והם אומרים מה נאמר אמר להו ברוך אל עולם וכו׳ הה״ד ויקרא ועח״נ, ובסוטה שם ויקרא שם וכו׳ אמר ריש לקיש אל תקרי ויקרא אלא ויקריא מלמד שהקריא אברהם אבינו לשמו של הקב״ה בפה כל עובר ושב כיצד לאחר שאכלו ושתו עמדו לברכו אמר להם וכי משלי אכלתם משל אלהי עולם אכ־לתם הודו ושבחו למי שאמר והיה העולם (ועי׳ במ״י לעיל צד 381 בד״ה צלו), ובתנחומא לך לך שם וזורע צדקה שכר אמת זה אברהם שזרע צדקה והיה מאכיל עוברים ושבים שנאמר ויטע אשל וכו׳ ויקרא שם לאחר שהיה מאכילן ומשקן היו מברכין אותו ואמר להם לי אתם מברכים ברכו לבעל הבית שנותן לכל הבריות אוכל ומשקה ונותן בהם רוח והיו אומרים לו היכן הוא אמר להם שליט בשמים ובארץ וכו׳ וכיון שהיו שומעין כך היו שואלין כיצד נברך אותו ומחזיקין לו טובה היה אומר להם אמרו ברוך ה׳ המבורך לעולם ועד ברוך נותן לחם ומזון לכל בשר והיה מלמדם ברכות וצדקות וכו׳, ובתנחומא מ״ב שם איתא רק תחילת המאמר ועיי״ש: 4 מאותן שעשה וכו׳. וכן בס״ע שם (הוצ׳ מארכס) ויגר אברהם וכו׳ בארץ פלשתים ימים רבים ימים הללו מרובין על של חברון ושל חברון כ״ה שנה והללו כ״ו שנים, והחשבון מפרש בפירש״י עה״ת וז״ל ימים רבים מרובים על של חברון בחברון עשה כ״ה שנה וכאן כ״ו שהרי בן ע״ה שנה היה בצאתו מחרן אותה שנה ויבא וישב באלוני ממרא שלא מצינו קודם לכן שנתיישב אלא שם וכו׳ שם ישב עד שנהפכה סדום מיד ויסע משם אברהם מפני בושה של לוט (ועי׳ לעיל צד 548) ובא לארץ פלשתים ובן צ״ט שנה היה שהרי בשלישי למילתו באו אצלו המלאכים (ועי׳ במ״י לעיל צד 474 וצד 490) הרי כ״ה שנה וכאן כתיב ימים רבים מרובים על הראשונים ולא בא הכתוב לסתום אלא לפרש ואם היו מרובים עליהם שתי שנים או יותר היה מפרשם ועל כרחך אינם יתרים יותר משנה הרי כ״ו שנה מיד יצא משם וחזר לחברון ואותה שנה קדמה לפני עקידתו של יצחק י״ב שנים בסדר עולם, וכל הפירוש מן שהרי בן ע״ה וכו׳ הוא מדברי רש״י ומ״ש ואותה שנה קדמה וכו׳ כוון למה שאיתא עוד בס״ע שם יצחק אבינו היה בשעה שנעקד על גבי המזבח בן ל״ז שנים בו בפרק מתה שרה (כלו׳ בת צ׳ היתה כשנולד יצחק ובת קכ״ז כשמתה הרי ליצחק ל״ז ועי׳ בפירש״י בראשית כ״ה כ׳ ועי״ע במ״י לקמן פנ״ה סי׳ ד׳ ופנ״ו סי׳ ח׳ ולקמן פנ״ח סי׳ ה׳) ואותה שנה שיצא אברהם מארץ פלשתים היה יצחק בן כ״ה שנה וא״כ קדמה לפני עקידתו וכו׳ ומ״ש מיד יצא משם וחזר לחברון עי׳ גם בפירש״י לפ׳ וישב אברהם בבאר שבע (כ״ב י״ט), וגם בשכל טוב מפרש ויהי אחר הדברים האלה אחרי באו מארץ פלשתים לחברון ועשה בחברון שתים עשרה שנה ובסוף י״ב שנה והאלהים נסה את אברהם וכו׳ ועי׳ ברמב״ן לפ׳ ויבא אברהם (כ״ג ב׳), והלשון מאותן שעשה וכו׳ בחברון עשה וכו׳ כמו לעיל צד 580 ארוני עושה ז׳ חדשים וכו׳ ועי׳ במ״י שם ועי״ע בהערות ר״א מארכס בהעתקת ס״ע צד 2:

פרשה נה. בכי״א א׳ פנ״ב, ובדפ״ר נסמן פנ״ד, ובמקרא כאן פרשה פתוחה: 6 נתתה וכו׳. דרשו נס לשון ניסיון ולשון גידלון כלו׳ גידול והגבהה וכן להתנוסס בשביל לנסותם וכו׳ ובשביל לגדלן וכו׳ כנס של ספינה וכו׳ מפני קושט סלה בשביל שתתקשט שתתאמת מידת הדין בעולם וכו׳ וכוונו לפרש והאלהים נסה את אברהם וכו׳ שתי הוראות שנסהו הקב״ה נסיון אחר נסיון בעשרה נסיונות ונסיון העשירי הוא נסיון העקידה (ועי׳ לקמן פנ״ו סי׳ י״א) וגידל אותו שעשאו עשיר ועשאו מלך לפי שעמד בנסיונו ואברהם בן וכו׳ אברהם היה בן מאת שנה בהולד לו וכו׳ ואחר הצער הזה שנולד לו יצחק רק כשהיה בן ק׳ שנה (וגי׳ משובשת בן מאה שנה מל) נאמר לו קח נא וכו׳ ולא עיכב ועליו נאמר נתתה ליריאיך נס להתנוכס הרי והאלהים נסה וכו׳ שנסהו וגידלו ועי׳ גם למטה סי׳ ו׳, ונכונה הגי׳ גידלון אחר גידלון ועח״נ, וגידלון במשקל פעלון ועי׳ צונץ זינאג׳ פאעזיע צד

להתנוסס וגו׳ (תהלים ס ו) ניסיון אחר ניסיון גידלון אחר גירלון בשביל לנסותם בעולם כשביל לגדלן בעולם כנס שלספינה, וכל כך למה מפני קושט סלה (שם שם) בשביל שתתקשט מידת הדין בעולם שאם יאמר אדם למי שהוא רוצה מעשיר ולמי שהוא רוצה מעני ולמי שרוצה הוא עושה מלך, אברהם כשרצה עשאו עשיר כשרצה עשאו מלך, יכול את להשיבו ולאמר לו יכול את לעשות מה שעשה אברהם, ואברהם בן מאת שנה בהולד לו את יצחק בנו (בראשית כא ה) אחר הצער הזה נאמר לו קח נא את בנך וגו׳ ולא עיכב נתתה ליריאיך נס להתנוסס. [והאלהים נסה את אברהם]:

85a ו״י צדיק יבחן וגו׳ (תהלים יא ה) אמר ר׳ יונתן היוצר הזה אינו בודק קנקנים מרועעים שאינו מספיק להקיש עליהן אחת עד שהוא שוברם ומה בודק קנקנים ברורים שאפילו הוא מקיש

8 ילקוט כ׳ ל״ס, לעיל לד 290 וש״כ, לעיל לד 314, תנחומא וירא סי׳ כ׳:

1 וגו׳] ו, מפני קושט (קשט אתשמ) סלת דאגכתשים, ל׳ פי (תהלים) | ניסיון] וא[1], נסיון דפא[2]גכתשים (וכן בסמוך) | גידלון] ומ, גדלון פאגכשי (שם). גדולה י, וגידולין דת | גידלון] ומ, גדלון פאגכי (שם), גידולין דת, גדלון (גדולה י) מה טעם נתת ליריאיך (ליראיך י) נס שי | להתנוסס ש, להתנוסס לנסות׳ י[1] | בעה״ז י (שם) | בשביל] ד״א י | 2 בעולם] לעולם הבא י (שם), ל׳ י | כנס הזה דאתים, כנס הזו פוגכ, כנסו י (שם) | וכל כך ל׳ כ | מפני] בשביל י | קשט אמ | סלה] פואגכים, ל׳ דת | בשביל] כדי ת | 3 בעולמך י (שם), בעולם הזה פ | יאמר] פו, ~ לך דאגכתים | אדן ו | רוצה] וא[2]גכימ, ~ להעשיר דפת | הוא מעשיר י[1] | ולמי — מעני] גכ, למי . . מעני ד, למי . . הוא מעני י, ולמי (למי ת) שהוא רוצה להעני מעני פת, למי . . רוצה ממעט י (שם), ל׳ וא[2]מ | למי וא, ומי פי (שם) | שהוא רוצה | הוא *עושה מלך דגכתי] עושה מלך א, עושה אותו מלך י (שם), הוא מלך לו, ממליך מ, להמליך ממליך פ | 4 כשרצה דפואג[0]כתימ] כשירצת ל, כשראה ג | עשה אותו ר[1]י | עשיר] פוגכר[1]י, מלך דאת | * כשרצה דפואג[0]כתימ] וכשרצה י (שם) כשירצה ל, כשראה גר[2] | עשה אותו רי | מלך] פוגכרי, עשיר דאתמ | ולאמר לו] ו, ולומר לו דאגת, ולומר פמ, ל׳ י | 5 מה] י, כמה ו, כמו דפאכתמ | אברהם] פא[1]י, אברהם אבינו דא[2]גת, אבינו אברהם וכמ, ל׳ י (שם) | ואברהם בן] אברהם בן י, והוא אומר (אומר לך פכ, או׳ לו ג) מה (ומה פ) עשה ואת אומר לו (אומר ת, אמור לו כ) ואברהם בן דפגכת, והוא אומר (הוא אמ׳ ו) לך מה עשה (עשה לך מ) ואתה אומ׳ לו (ואתה אמו׳ לו א[1], ואתה א״ל מ, ותמר לו ו) בן ואמ, אי אפשר והוא אומר לך מה עשה ואתה אמור לו ואברהם בן י (שם) | * מאת — בנו גכתי] מאת . . יצחק פ, מאת . . לו ד, מאת . . בהולד וגו׳ ו, מאת שנה ל, מאה שנה מל אמ | ואחר כל הצער | 6 וגו׳] פ, את יחידך דאגי (שם), את . . אשר אהבת את יצחק כתמ, ל׳ וי | נתתה] ו, נתת ג, הוי נתת פאבי (שם) מ, הרי נתת דת | 8 וגו׳] ורשע אוהב חמס פ. ורשע ואוהב (ואהב כ, אהב ג) חמס שנאה נפשו דחגכתי, ל׳ וא | יוחנן ואכ, יודן ג (ועי׳ במ״י) | הזה] פוחגכי, ~ כשהוא בודק את הכבשן שלו דת | קנקנים] פגכ, קינקינים ו, את הכלים דת | מרוערעים] וג, מרועעים חכ, מרועעין פי, המרועעים דת | 9 שאינו] פות, מפני שאינו גכי, למה שאינו דת | לקיש ח | עליהן] י, עליו דפוגכ, על ח | אחת] אחד ח, ל׳ פי | שוברן וי, שוברו דפחכת | ומה בודק] ומה הוא . . דגת, ומהו . . פחכ, אלא מהו בודק י, ל׳ ו | קנקנים] חגכי, ־ין פ, בקנקנים דת, והקנקנים ו | ברורים] בריאים כ, היפים י | אפילו ו | הוא ל׳ פוגי |

400, ולכתיבת אדן בכי״ו עי׳ גם בח״נ לעיל צד 30 צד 36 וצד 37 ועי״ע במ״ח חלק ג״א צד 457 וצד 502, ובפי׳ ב״ר כי״א גורס כשראה עשה אותו מלך ומפרש ולשון משנה הוא רואה אני את דברי ר׳ אלעזר בן ערך (אבות פ״ב מ״ט), וגם בכי״ג הגי׳ בגוף הספר כשראה עשאו עשיר כשראה עשאו מלך והוגה בב׳ הפעמים כשרצה, ודרש אחר בתנחומא מ״ב שם והאלהים נסה וכו׳ וש״ה נתת ליראיך נס להתנוסס מנוס שנוצלו (נס בתוך נס להתנוסס מנוס כדי שינצלו) ישראל מדינה של גיהנם וכו׳ נתת (ד״א נתת) ליראיך נס בא וראה מה בין הראשונים לאחרונים שהראשונים היו מתנסים ע״י הקב״ה שנאמר והאלהים נסה את אברהם וכו׳ אבל האחרונים וכו׳ הרי נתת ליראיך נס להתנוסס מפני קושט סלה מאי מפני קושט סלה מי נתנסה ועמד בנסיונות (הרי וכו׳ להתנוסס למה לידע מי עושה רצונך באמת שנאמר מפני קושט סלה מי נתנסה ועמד בנסיונו אברהם אבינו עליו השלום) וכן אתה מוצא בדניאל וחביריו וכו׳, ומסיים שם הוי נתת וכו׳ מהו נס גידלת אותם כמה שנאמר וכנס על הגבעה ולמה נסה אותם הקב״ה בשביל לגדלם כדי שלא ליתן פתחון פה לאומות העולם לומר הוא מגדלן והוא לא נסה אותן ועמדו בנסיונן לפיכך אחר הדברים האלה והאלהים נסה את אברהם: 8 ו״י צדיק יבחן וכו׳. כל הפתיחה נסדרה לעיל פל״ב לפ׳ ויאמר י״י לנח בא אתה וכו׳ ובפל״ד לפ׳ וידבר וכו׳ צא מן התבה וכו׳ ועיי״ש בח״נ ומ״י, ושם מסיים ד״א י״י צדיק יבחן זה נח וכו׳ וכאן מאמר הסוגר ד״א י״י צדיק יבחן זה אברהם וכו׳, ובכי״ל איתא כאן ממאמר השני רק התחלתו אמ׳ ר׳ יוסי בן חנינה והשלמתי כמו לעיל צד 290, ובכי״ו וכי״ת וכי״כ וכי״ג וילקוט חסר בזה המאמר ובשעה שהוא רעה וכו׳, ובכי״פ קיטע א״ר יוסי הפשתני וגו׳ ד״א י״י צדיק יבחן זה אברהם וכו׳, ובכי״א א׳ אמר ר׳ יוחנן היוצר הזה וכו׳ כדכתיב לעיל ד״א י״י צדיק יבחן זה וכו׳, ובכי״א ב׳ א״ר יוחנן היוצר הזה וכ׳ בפל״ב ד״א י״י צדיק יבחן זה וכו׳, ובכי״ו כתוב היוצר וכו׳ קינקינים וכו׳ ועי׳ במ״י לעיל צד 335, ובדפוסי׳ וכי״ת נשתבש אמר ר׳ יונתן (יוחנן) הפשתני וכו׳ ומאמר זה נסדר שם לפני המאמר א״ר יונתן היוצר הזה כשהוא בודק את הכבשן שלו אינו בודק וכו׳ ועי׳ בשהש״ר פ׳ דודי לי (ב׳ ט״ז), ומה שנוסף בדפוסי׳ וכי״ת במאמר הפשתני הזה וכו׳ למה שאין יכולין לעמוד דכתי׳ והרשעים כים וכו׳ ויהי אחר הדברים האלה וכו׳ נמצא בשהש״ר שם במאמר ר׳ אלעזר לבעל הבית וכו׳ ועיי״ש, ובתנחומא שם לשון

עליהן כמה אינו שוברם, כך אין הקב״ה [מנסה את הרשעים] אלא את הצדיקים ייי צדיק יבחן, אמר ר׳ יוסי בן חנינה [הפישתני הזה בשעה שיודע שהפשתן שלו יפה, כל שהוא כותשה היא משבחת ומשתמנת, ובשעה שהיא רעה אינו מספיק לקיש [עליה אחת] ער שנסקעת, כך אין הקב״ה מנסה את הרשעים אלא את הצדיקים שנ׳ ייי צדיק יבחן], אמר ר׳ לעזר לבעל הבית שהיה לו ב׳ פרות אחת כוחה יפה ואחת כוחה רע, על מי נותן העול, על אותה שכוחה יפה, כך ג הקב״ה אינו מנסה אלא הצדיקים ייי צדיק יבחן, ד״א ייי צדיק יבחן זה אברהם והאלהים נסה את אברהם:

ר׳ אבין פתח כאשר דבר מלך שלטון ומי יאמר לו מה תעשה (קהלת ח ד) אמר ר׳ אבין לרב שמצווה לתלמידו וא׳ לו אל תלווה בריבית, והיה הוא מלוה בריבית, אמר לו ר׳ אתה אי לי אל תלוה בריבית ואת מלוה בריבית, אמר לו אני אמ׳ לך אל תלוה בריבית לישראל אבל לאומות הלווה שנ׳ לנכרי תשיך וגו׳ (דברים כג כא), כך אמרו ישראל לפני הקב״ה רבון כל העולמים כתבת בתורה לא תקם ולא תטר (ויקרא יט יח) ואתה נוקם ייי ובעל חימה נוקם ייי לצריו

8 ילקוט שם, ילק׳ מכירי נחום סי׳ ג׳, מדרש קהלת פ׳ בלשכר (ס׳ ד׳):

1 עליהן] י, עליו דפוחגכת | כמה] פוג, ~ פעמים דחבתי | שוברן י, שוברו דפוחגכת | * מנסת — הרשעים דת] מנסה פוחגכי, לי ל | את לי פחכי | הצדיקין ג | 2 ר׳ יוסי בר (בן ו) חנינה פו, ר׳.. בן (בר׳ כ) חנינא חכ, ר׳.. בר חניג׳ ג, יונתן ד, יוחנן ת | * הפשתני — יבחן] הפישתני (תפשתני חגכ) חזה בשעה שהוא יודע (שיודע כ) שפשתנו (שהפשתני שלו ו) יפה כל (כל זמן גכ) שהוא כותשת (כובשה ו) היא משבחת (היא משתבחת ח, הוא משבחת לה כ) וכל (וכל זמן גכ) שהוא מקיש עליה היא משתמנת כך אין הקב״ה כנסה אלא את (אלא כ) הצדיקים (הצדיקין ו) י״י (שנ׳ י״י חגכ) יבחן וחגכ, הפשתני.. שהוא יודע שפשתנו.. כל זמן.. משובחת וכל זמן שהוא.. משתמנת כך.. מנסה אלא הצדיקים י, הפשתני הזה כשפשתנו לוקה אינו מקיש עליו ביותר לפי שהיא פוקעת וכשפשתני יפה הוא מקיש עליו ביותר למה שהיא משתבחת (אינו מקיש עליו ביותר למה שהוא יודע שהיא מתסערת ת) והולכת כך הקב״ה אינו מנסה את הרשעים למה שאין יכולין לעמוד דכתי׳ והרשעים כים נגרש ואת מי מנסה את הצדיקים שנ׳ י״י צדיק יבחן ויהי אחר הדברים האלה ותשא אשת ארוניו אל (את עיניה אל ת) יוסף ויהי אחר הדברים האלה דת | 4 לעזר] ו, אלעזר דחגכת | לבעל] משל ~ ח | ** הבית] בית ל | שהיו גכתי | 5 שתי | כחה כי | יפה] רע כ | רע] יפה כ | נותן] וי, הוא ~ דגכת | עול ת, את העול דוגכי | על] י, לא ~ דוחגכת | שכחת כי | 6 אין הקב״ת | צדיקים י, את הצדיקים וגכת | * ד״א — יבחן דפאגכת] צדיק ל, לי וח | והאלהים] פאגכ, ויחי אחר חדברים האלה ~ דות | 8 אבין] פגכ, אבון דות, אבא אמ (וכן בסמוך) | כאשר] פגכ, באשר דואתימ | מלך] פואגכים, המלך דת | * ומי — תעשה דגכת] מי.. תעשה י, וגו׳ לפום, לי א | 9 לרב] משל ~ פא[1] | שהוא מצווה כ, .. מצות ג, שהיה מצווה א[2]ת, .. מצוה דפוא[1]מי | את תלמידו וגכי | ואומר דפגת, והוא אומר כ, והיה אומר ואמ | אל תלוה פוגי, לא תטה משפט והוא מטה משפט (והוא מטה א[1]) לא תכיר פנים והוא מכיר פנים (והוא מכיר א[1]) לא תקח שוחד והוא לוקח שוחד לא תלוה דאתמ, לא תטה משפט ולא תכיר פנים לא תקח.. לוקח שוחד אל תלוה כ | והיה הוא] וי, והרי הוא ג, והוא דפאכתמ | בריבית לי פכ | אמר לו] פוא[2]גכים, אמר לו תלמידו ד, אמרו לו תלמידיו ת | אתה] מפני מה ~ ת | 10 אומר דפא[2]גכתמ, אמרת י | אל] פוגכי, לא דא[2]תמ | ואת] והרי אתה י | בריבית לי פי | אמר] פוגי, לך שרי ולי אסיר ~ דא, לך.. אסירא ~ מ, לך.. אסור ~ כת | איני כ | אומר | לא וא[2] | בריבית לי א[2] | אלא לישראל כ | 11 לאומות העולם מלוה פ, לאומות.. אתה מלוה א[2], לאומות.. את מלוה בריבית ג, לאומות.. אתה.. ברבית א[1]מ, לאומות העולם שרי מלוה אתה ברבית כ, מלוה את ברבית לאומות ו, תלוה (הלוה ד[1], אתה מלוה י) ברבית לאומות העולם די[1], אחת מלות ברבית למכחישי השם ת | וגו׳] ולאחיך לא תשיך דפאגכתמ, לי וי | ** אמרו] אמ׳ ל | להקב״ת י | רבון — העולמים] מ, רבון העולמים דכ, רבון העולי ו, רבונו של עולם פגת, רבש״ע א, לי י | 12 כתבת] י, אתה כתבת פאכמ, הכתבת דת, אתה כתבתה ו, כך הכתבת לנו ג | בתורה] וכ, בתורתך פאתימ, בתורתיך ד | תקם] ו, תקום דאכתימ, (וכן בסמוך) | תטר] ו, הטור דאכתימ (וכן בסמוך) | ואתה] ואתה כתוב (כתיב מ) בך אמ׳ ואת נוקם ונוטר ו, ואת (ואתה כתי) נוקם.. שנ׳ דפגכתי | חימה] גכ, חמה דפואתי | ** נוקם] ונוקם ל | י״י] פאגכמ, הוא דת |

הפתיחה זשה״כ י״י צדיק יבחן אמר דבי יונה הפשתן הזה כל זמן שאתה כותש עליו משתבחת אימתי כשהוא יפה אבל כשהוא רע אתה כותש עליו והוא מתפקע כך אין הקב״ה מנסה אלא לצדיקים א״ר יהודה בר שלום היוצר הזה אינו מקיש על כלי וקנקן רעוע שלא ישבר ובמה הוא מקיש על הבריא כך וכו׳ א״ר אלעזר לבעל הבית וכו׳ על מי הוא מטיל את העול לא על אותה שכחה יפה הוי אומר י״י צדיק יבחן לכך נאמר והאלהים נסה וכו׳: 8 ר׳ אבין וכו׳. סגנון הפתיחה ר״א פתח וכו׳ אמר ר״א כמו לעיל צד 567 ועיי״ש במ״י בד״ה רשב״נ פתח: כאשר דבר. במקרא כתוב באשר ועח״נ ובתנ״ך הוצ׳ גינצבורג: 9 אל תלווה. וכ״ה בכי״פ וכי״ו וכי״ג וילקוט כאן, ובדפוסי׳ ובכ״י המאמרים וילק׳ מכירי שם נוסף לפני זה עוד לא תטה וכו׳ לא תכיר וכו׳ לא תקח וכו׳ ועוד שם ואת מלוה ברבית לך שרי וכו׳ וכל זה כסגנון המאמר במדרש קהלת, ושם הגי׳ בדפ״ר וד״ו כאשר דבר מלך

ונוטר הוא לאויביו (נחום א ב), אמר להם הקב״ה אני כתבתי בתורה לא תקם ולא תטר לישראל אבל באומות נקם נקמת בני ישראל (במדבר לא ב), [לא תנסו (דברים ו טז), והאלהים נסה את אברהם]:

ד אחר הדברים האלה הרהורי דברים היו שם, מי הירהר, אברהם, אמר שמחתי ושמחתי הכל ולא הפרשתי להקב״ה לא פר ולא איל אחד, אמר לו הקב״ה על מנת שנאמר לך שתקריב לי את בנך ולא תעכב, על דעתיה דר׳ לעזר דאמר אלהים והאלהים הוא ובית דינו מלאכי שרת אמרו אברהם זה שמח ושימח את הכל ולא הפריש להקב״ה לא פר ולא איל, אמר להם הקב״ה על מנת שנאמר לו שיקריב לי את בנו ולא יעכב, יצחק וישמעאל היו מדיינין זה עם זה, זה אמר אני חביב

4 ילקוט שם, לעיל לד 428 וש״נ, סנהדרין פ״ט ב׳: 6 לעיל לד 533 וש״נ: 8 ילק׳ מכירי מיכה ו׳ ו׳, תנחומא פ״ב וילא סי׳ מ״ב, תנחומא שם סי׳ י״ח:

1 אני לי ב | הכתבתי גב, אמרתי ו | בתורתי פי, לכם ו | לישראל] את בני עמך | באומות] נוקם (נוקם אני מ) ונוטר אני (ונוטר ו) לאומות העולם דפוא²גכימ, נוקם אני את א״ה ונוטר אני את א״ה א¹, נוקם אתה ונוטר למכחישי השם ת | ישראל] ~ מאת המדינים פכת | 2 * לא — אברהם פגב] לא.. אברהם וגו׳ ו, לא תנסון.. אברהם א, וכתי׳ לא תנסו את י״י (י״י אלהיכם ת) והאלהים.. אברהם דת | 4 הרהורי] פאגרי, הירהורי וחכ, אחרי הרהורי דת | היו] חאגי, היה פוכ, שהיו דת | ומי א² | הירהר] ג, הרהר דפואתי | אברהם] א²ת, ~ הרהר דפוא¹י, הירהר ג | אמר] פאגת, ואמר דו, אמר נולד יצחק בני י | 5 הכל] אכ, את הכל דפוגתי | פר אחד | על מנת שאומר אתי, הלויני מצות כ | לי לי א²י | 6 לעזר] ו, אלעזר דפחאג, אליעזר כתי | דאמר] חא¹י, דהוא אמר פוגכ, אמר דת, לי א² | * אלהים והאלהים דפאגכת] אלהים ואלהים ל, אלהים אלהים ו, והאלהים ח, וי״י הוא ובית דינו והאלהים י | מלאכי השרת אמרו דוחת, אמרו מלאכי שרת ג, אמרו.. השרת כי, אמרו.. השרת לפני הקב״ה א | 7 זה] היה א², לי א¹י | את לי פא | פר] פ, ~ אחד דוחאגכתי | איל אחד | 8 שאומ׳ את, שיאמר י | לי] וחא, לי דפגכתי | את לי א² | בנו] ~ יחידו א | יעכב] ~ אומות העולם אמרו (אמרו אומ׳ העו׳ ג) אברהם זה שמח (אברהם שמח א¹כ) ושימח את הכל (ושמח הכל א¹) ולא הפריש להקב״ה לא פר אחד ולא איל אחד אמר להם (להן ג) הקב״ה על מנת שנ׳ לו (ע״מ שאומ׳ לו א¹, על מנת כ) שיקריב לי את בנו (שיקריב את בנו כ, שיקריב לי את בנו יחידו א¹) ולא יעכב וא¹גכ, אומות העולם אומ׳ אברהם זה שמח וכו׳ פ, אמרו אומות העולם אברהם זה שמח ושמח וכו׳ י | יצחק] ד״א ~ ת | עם זה] את זה פכ | * זה דחאגכתי] ישמעאל מ, לי לפו | אומר | חביב] גדול חג |

שלטון א״ר בון כתיב לא תנסו והאלהים נסה לא תקום ולא תטור וכתיב אל קנוא ונוקם ה׳ אמר ר׳ לוי לרב שהיה מצוה את תלמידו ואומר לו לא תטה משפט והוא מטה משפט לא תכיר פנים והוא מכיר פנים (ונר׳ שיש שם חסרון) אמר לו התלמיד רבי לך שרי ולי אסיר אמר לו איני אומר לך אלא שלא תלוה לישראל ברבית אבל הלוה לאומות העולם שנאמר לנכרי וכו׳ כך אמרו ישראל וכו׳ (והוספת דברים שם) ומסיים שם אבל נוקם את לאומות העולם שנאמר נקם נקמת בני ישראל לקיים מה שנאמר באשר דבר מלך שלטון, ובכי״ל חסר סיום הפתיחה והשלמתי ועח״נ, וק״ק שהדרש לא תנסו וכו׳ אינו מפורש, ובילקוט מסורס זה הדרש בראש הפתיחה: 4 הרהורי דברים וכו׳. וכן הדרש לעיל צד 428 לפ׳ אחר הדברים האלה היה וכו׳ ועיי״ש במ״י, וכאן דרשו אחר הדברים וכו׳ מי הרהר אברהם וכו׳ וע״ד דר׳ לעזר דאמר וכו׳ אחר הדברים שאמרו מלאכי שרת (ובחמשה כ״י ובילקוט גם השיטה אחר הדברים שאמרו אומות העולם) ועוד אחר דין ודברים שהיו יצחק וישמעאל מדיינין, ובכולם הסגנון אמר לו (להם) הקב״ה על מנת וכו׳, וכן לקמן פנ״ו סי׳ ד׳ אמר לו על מנת כן, ובפי׳ ב״ר כי״ט גורס ומפרש אמר וכו׳ על מנת כן אני אומר כלומר גלוי לפני שאם אני אומר לו שיקריב בנו לא יעכב מיד ויהי אחר הדברים וכו׳, והגהתי על דעתיה דר׳ לעזר דאמר אלהים והאלהים וכו׳ וכוונו לדעת ר׳ לעזר כל מקום שנאמר וי״י הוא ובית דינו ועי׳ לעיל צד 538, ושם הגי׳ בכי״ל וכי״ו י״י וי״י (והגהתי שם כגי׳ רוב הספרים) וכן בוי״ר פכ״ד בדפ״ר וד״ו בכל מקום שאתה מוצא י״י וי״י וכו׳, ובסנהדרין שם ויהי אחר הדברים האלה וכו׳ אחר מאי א״ר יוחנן משום ר׳ יוסי בן זימרא אחר דבריו של שטן דכתיב ויגדל הילד ויגמל וגו׳ אמר שטן לפני הקב״ה רבש״ע זקן זה חננתו למאה שנה פרי בטן מכל סעודה שעשה לא היה לו תור אחד או גוזל אחד להקריב לפניך אמר לו כלום עשה אלא בשביל בנו אם אני אומר לו זבח את בנך לפני מיד זובחו מיד והאלהים נסה וכו׳ ר׳ לוי אמר אחר דבריו של ישמעאל ליצחק א״ל ישמעאל ליצחק אני גדול ממך במצות שאתה מלת בן שמנת ימים ואני בן שלש עשרה שנה א״ל ובאבר אחד אתה מגרה בי אם אומר לי הקב״ה זבח עצמך לפני אני זובח מיד והאלהים נסה וכו׳, ובתנחומא שם ויהי אחר הדברים האלה וכו׳ ומה דברים היו שם שהיה ישמעאל אומר ליצחק אני גדול ממך שאני מלתי בן י״ג שנה וסבלתי את הצער ואתה מלת בן ח׳ ימים ולא ידעת בצער אפילו אביך היה שוחטך לא היית יודע אלו היית בן י״ג שנה לא היית מקבל הצער א״ל יצחק אין זה דבר אלו היה אומר הקב״ה לאבי שחוט את יצחק בנך לא היית מעכב מיד קפץ עליו הדבר שנאמר ויהי אחר הדברים האלה והאלהים נסה וכו׳ (והמאמר שם הוא מהוספות שבד׳ מאנטובה), וכתנחומא מ״ב שם ד״א ויהי אחר וכו׳ מה הרהור היה שם יצחק מהרהר שהיה דן עם ישמעאל שהיה ישמעאל מתרעם לומר אני גדול ממך אני יורש את העולם שאני בכור לאבי ולעולם הבכור יורש כפליים אמר לו יצחק אמור לי מה יש לו להקב״ה ממך א״ל ישמעאל אני אומר לך מה עשיתי אילולי לא עשיתי מאומה אלא שהייתי בן שלש עשרה שנה ומלני אבא הייתי יכול לומר לו אי אפשי לימול אלא נתתי נפשי וקבלתי עלי א״ל יצחק הרי כל מה שלויתה להקב״ה שלשה טיפי דם ואני יודע כי בקש הקב״ה אותי לשחוט עכשיו ואני בן שלשים ושבע שנים והקב״ה אומר לאבא שיקריבני ואיני מעכב אמר הקב״ה למלאכים הרי השעה מיד קפץ על אברהם שנאמר ויהי אחר הדברים האלה מכאן אתה למד שהרהורי דברים היו שם ועי׳ גם בפי׳ ב״ר הנדפס, וכעין

ממך שמלתי לי״ג שנה וזה א׳ אני חביב ממך שמלתי לח׳ ימים, אמר לו ישמעאל אני חביב שהייתי יכול למחות ולא מחיתי, באותה שעה אמר יצחק הלווי יגלה עלי הקב״ה ויאמר לי שנחתיך אחד מאיבריי ולא אעכב, אמר לו הקב״ה על מנת שתקריב לי עצמך ולא תעכב: ר׳ יהושע בשם ר׳ לוי אפעלפי שהדברים אמ׳ במישע מלך מואב אינו מדבר אלא ביצחק שנ׳ במה אקדם י״י אכף לאלהי מרום וגו׳ האתן בכורי פשעי פרי בטני חטאת נפשי (מיכה ו ו ז):

ו והאלהים נסה את אברהם ר׳ יוסי הגלילי אמר גדלו כנס שלספינה, ר׳ עקיבה א׳ נסה אתו

3 ילק׳ מיכה כ׳ תקנ״ה : 6 ילקוט כ׳ ל״ו:

1 יותר ממך א | שמלתי] ד[1]פוחא[2]גכ, שנמלתי דתמ, שנימולתי א[1] | לי״ג] ד[1]א, לשלש עשרה דוגכתמ | שנה] שנים א[2], לי כ | ויצחק מ, אומר | אני חביב] פוחאכת, חביב אני ד, אני גדול גי | שמלתי] פוחא[1]גכי, שנמלתי דתמ, שנימלתי א[1] | לשמונה פא[2]ת, לשמנה כמ, לשמונת ו, לשמנת ג | ימים לי ד[1]מ | לו לי י | חביב] גכי, ~ ממך דפוחא[2]תמ, יותר ממך א[1] | 2 שהייתי יכול] שהיה לי א[1], שהיה בידי א[2]מ, למה שהיה בידי י, למה שהיה (שהיתה וחב) ספק (ספיקה וח) בידי דוחכת, למה שחית בידי ספיקה פג | השעה ו | הלווי] וג, הלואי דפחא[1]כתים | * יגלה פחא[1]כים] ייגלת ג, חגלה לו, נגלה א[2], היה נגלה ד | הב״ה עלי מ, הקב״ה א[1]כ | ויאמר] פוחא[1]גכים, ואומר דא[2]ת | שנחתיך] פ, שנחתך ו, שאחתך דתמ, שאחתוך אכ, שנחתוך לו ג, שאחתוך לו ח, .. לי י, שיחתוך ד[1] | 8 אבר א׳ ו | מאיבריי] ג, מאיברי דאת, מאבריי ו, מאבריפבי[1]מ | נעכב ו | אמר — תעכב] מ, אמר .. שתקריב לי את (שתקרב לי את ג, שתקריב את כ, שתקריב י) עצמך ולא תעכב פאגכי, אמר .. על מנת שנ׳ (שנאמר ח) לך שתקריב את עצמך ולא תעכב וח, מיד והאלהים נסה את אברהם נ״א (ד״א ת) אמר לו ישמעאל אני חביב ממך שנמלתי לשלש עשרת (לי״ג ד[1]) שנה אבל אתה נמלת בקטנך ואי אפשי (אפשר ת) למחות אמר לו יצחק כל מה שהלוית להקב״ה שלשה (ג׳ ד[1]) טיפים (טיפי ת) דם הם אלא הריני עכשיו בן ל״ז שנה אילו (אלו ת) מבקש לי הקב״ה להשחט איני מעכב אמר הקב״ה הרי השעה מיד והאלהים נסה את אברהם דת | ר׳ יהושע דסכנין פואגכמ, במה (כת׳ במה ת) אקדם י״י אכף לאלהי מרום ר׳ יהושע (יהושוע ת) דסכנין דת | 4 אפעלפי] ו, אע״פ דאגכתמ, אעפ״י פ | שרברים הללו פ | אמורים גכתרים, ־רי׳ א[2], ־רין דפ, אומ׳ ו, אומרים א[1] | מואב] פאנכרים, ~ הוא מדבר ו, שעשה מעשה והעלה את בנו לעולה דת | אבל אינו | 5 האתן — נפשי] הירצה י״י באלפי וגו׳ פ, הירצה .. באלפי אלים א, הירצה .. אילים וגו׳ ו, הירצה .. אלים ברבבות נחלי שמן וגו׳ כ, הירצת .. אלים בריבבי׳ .. שמן האתן בכו׳ פשעי פרי בטני חטאת נפשי ג, הירצה .. אלים ברבבות .. בכורי .. נפשי ביצחק אע״פ שלא נעשה מעשה קבלו כגומר מעשה ובמישע לא נתקבל לפניו דת | 6 ר׳ יוסי] ר׳ יוסי הגלילי ור׳ עקיבא (עקיב׳ ג) ~ אגכ | אומר דפואגכי | גידלו פו | כנס הזה דתי, כנס הזו פואגכ | * א׳ ג] אומר דפואכתרי, לי ל | נסה אותו דגכתר, ניסה אותו פוא[2]י, נסהו א[1] |

זה הלשון במאמר שנוסף בשם נ״א בדפוסי׳ א״ל יצחק כל מה שהלוית להקב״ה וכו׳ הריני עכשיו ל״ז שנה וכו׳, וזה המאמר ליתא בכי״ל ובשאר כ״י (חוץ מכי״ת) ובילקוט כאן ובילק׳ מכירי מיכה שם, ובקצת סגנון אחר האגדה בתר״י א׳ ועיי״ש, ושהיה יצחק בשעת העקידה בן ל״ז שנה הוא כשיטת הס״ע ועי׳ במ״י לעיל צד 584 בד״ה מאותן וכו׳ וכ״ה באיכ״ר פתיח׳ כ״ה (כ״ד) ובתנחומא מ״ב וירא סי׳ מ״ו ובתנחומא שם סי׳ כ״ג ובתנחומא שמות סי׳ א׳ ובשמו״ר פ״א סי׳ א׳ ובפדר״א פל״א ובסא״ר פכ״ז (צד 188) וסא״ז פ״ב (צד 174) ובמדרש ויושע ובספר הישר פ׳ וירא, ובתר״י א׳ שם איתא מתיב יצחק ואמר הא נא יומיא בר תלתין ושית שנין וכו׳, ובמאמר שנוסף בדפוסי׳ (וכי״ת) לקמן פנ״ז סי׳ ח׳ כלום יכול אדם לכפות בן שלשים ושבע נ״א בן שש ועשרים שנה וכו׳ (והחשבון כ״ו שנה כמו שנדרש לעיל שם כאן עשה כ״ו שנה כלו׳ משנהפכה סדום ולשנה האחרת נולד יצחק הרי היה בן כ״ה שנה כשיצא אברהם מארץ פלשתים ואחר זה היה הנסיון, ולפי שיטה זו טעם ויהי אחר הדברים האלה וכו׳ אחר סמוך ולא מופלג י״ב שנים ולא ס״ל שמתה שרה בו בפרק ועי׳ לקמן פנ״ח סי׳ ה׳, וגם הגר״א חגיה בס״ע שם בן כ״ו שנה מדמסיים שם י״ד שנה היתה רבקה כשנשאה יצחק ויצחק בן ארבעים שנה בקחתו את רבקה ורבקה נולדה בעקידה ועי׳ ברד״ל לפדר״א שם ועי״ע במ״י לקמן פנ״ז סי׳ א׳), וביסוד עולם (שהובא גם ביוחסין ד׳ ווארשא צד 176) איתא שיצחק היה בן כ״ז שנה כשנעקד על המזבח (וגר׳ שט״ם שם ועי׳ בהערות ר״א מארכס לס״ע פ״א), ובקדמוניות ספר א׳ פי״ג סי׳ ב׳ מסופר שהיה בן כ״ה שנה, ורבינו בחיי כתב בן ל״ז שנה היה והכתוב קורהו נער אבל דרך הכתובים בכך וכן מצינו ביהושע כתוב ומשרתו יהושע בן נון נער לא ימיש והוא היה בן נ״ו שנה ועי׳ גם בראב״ע לפ׳ ביום השלישי: 4 אפעלפי וכו׳. וכן סגנון המאמר בלשון קצרה בשאר כ״י (חוץ מכי״ת) ובילקוט וילק׳ מכירי מיכה, ונר׳ טעם המאמר אעפ״י שהדברים באותו הענין האתן בכורי וכו׳ נראים אמורים נגד מישע מלך מואב שלקח את בנו הבכור ויעלהו עולה על החומה אבל הכתוב אינו מדבר אלא ביצחק שנ׳ במה אקדם י״י אכף לאלהי מרום וגו׳ ורק נסיון עקידתו של יצחק היה לרצון לפני הקב״ה ועי׳ גם במ״כ, ובדפוסי׳ וכי״ת הציגו בראש המאמר במה (כת׳ במה) אקדם וכו׳ והוסיפו הפירושים במישע מלך מואב שעשה מעשה וכו׳ ביצחק אע״פ שלא נעשה מעשה וכו׳ ועח״נ: 6 גדלו כנס וכו׳. ריה״ג דורש נסה לשון נס (ועי׳ לעיל צד 584) ור״ע דורש נסה בוודיי כלומר כמשמעו וכדמפרש בפי׳ ב״ר כי״ט נסה אותו ודאי שלא יהו אומרים הממו ערבבו שאם היה אומר לו קח נא את בנך והעלהו מיד לעולה היו העולם אומרים הממו ערבבו בפתע פתאום אמר לו המקום ולא היה יודע אברהם מה שהיה עושה עד ששחטו לכך אמר לו המקום קח נא וכו׳ ולך לך אל ארץ המוריה מהלך שלשת ימים כדי לנסותו שלא יהא מטורף בדעתו אלא בישוב הדעת הקריב אברהם [את] בנו, וכן בתנחומא מ״ב שם ולמה ביום השלישי ולא ביום הראשון ולא ביום השני שלא יאמרו אומות העולם הממו והלך ושחט את בנו שאילו היה בדעתו לא היה שומע לו להקריב בנו וכו׳ ועי׳ בתנחומא שם, ובאג״ב שם ולמה ביום השלישי ולא מיד אלא אמר הקב״ה כדי שלא יאמרו אומות העולם מפני יראה הקריב אברהם את בנו כשנגלה הקב״ה לו מיראתו נטל דעתו הימנו והלך והקריב את בנו שאילו

בוודיי שלא יאמרו הממו עירבבו ולא היה יודע מה לעשות, ויאמר אליו אברהם ויאמר הנני אמר ר׳ יהושע בשני מקומות דימה משה עצמו לאברהם, אמר לו הקב״ה אל תתהדר לפני מלך ובמקום גדולים אל תעמוד (משלי כה ו), אברהם אמר הנני הנני לכהונה הנני למלכות, זכה לכהונה נשבע ייי ולא ינחם אתה כהן לעולם על דברתי מלכי צדק (תהלים קי ד), זכה למלכות נשיא אלהים אתה בתוכנו (בראשית כג ה), משה אמר הנני (שמות ג ד) הנני לכהונה הנני למלכות, אמר לו הקב״ה אל תקרב הלם (שם שם ה) קרב אין קרב אלא לכהונה היך דאת אמר והזר הקרב יומת (במדבר א נא), הלם אין הלם אלא מלכות היך דאת אמר כי הביאותני 35b עד הלם (ש״ב ז יח):

1 תנחומא מ״ב וירא סי׳ מ״ו, תנחומא שם סי׳ כ״ב, אגדת בראשית פל״א סי׳ ב׳, פסיקתא רבתי פ׳ במדבר השביעי (פ״מ א׳): 2 תנחומא מ״ב שמות סי׳ ט״ז, תנחומא שמות סי׳ י״ט, שמות רבה פ״ב סי׳ ו׳, דברים רבה סדר ואתחנן (פ״ב סי׳ ז׳), זבחים ק״ב א׳: 3 תנחומא מ״ב וירא סי׳ מ״ד: 4 לעיל צד 420 וצד 462: לעיל צד 410 וצד 419: 7 לעיל צד 457:

1 בודאי דאת, וודיי ו, וודאי ג, ודאי רי, בוראו פכ | יאמרו] א[2], יהיו אומרין דת, יהו אומרים א[1]רי[1], יהו אומרי׳ פ, יהו אומ׳ וכ, יהו או׳ ג, היו המינין אומ׳ ו[1] | הממו לי י | וערבבו גת | *ויאמר — אברהם] ויאמר לו אברהם ל, שנ׳ ויאמר אליו אברהם פא[1]גכתי, שנא׳ . . אברהם וגו׳ א[2], לי ד | *ויאמר הנני לי° דפאגכתי] לי ל | 2 יהושע] ~ בן קרחה דפואגתי, בן קרחא כ | *עצמו דותי] עצמינו ל, לי פאגכ | 3 הנני] פי, הנני הנני דוא[1]ג, לי א[2]כ | 4 זכה] זכה לכהונה וזכה (זכה אני) למלכות זכה דואגתי, זכה לכהונה ולמלכות פ | על — צדק לי | זכה] ואגתי, לי דפ | 5 בתוכנו פואגכי, לי דת | הנני] י, הנני הנני דפואגת, לי כ | 6 הלם] פוג, הלום דאכתי | קרב לי | ואין ו | לכהונה] ו, כהונה דפגכתי | הלם] פו, הלום כ, לי דגתי | אין] פוא[2]גכ, ואין דא[1]תי | הלם] פו, הלום דאגכתי (וכן בסמוך) | 7 הביאהני פוגת |

איחר שעה אחת היה חוזר בו לפיכך אמר הקב״ה יעשה שלשה ימים מצטער ומבקש את המקום כדי שידעו הכל שבדעתו ובאהבה הקריבו וכו׳, ובפסי״ר שם ולמה לא ראה ביום הראשון כדי שלא יהו אומות העולם אומרים בהול היה ולא היה יודע להיכן הולך וכו׳, וכן כתב אפרם הסורי דלא דין נאמרון דמתתוהו אתתוה אורך לה תלתא יומין ועי׳ במ״ח חלק מ״ג צד 580, וכהדרש נסה גדלו דרשו במכילתא יתרו מס׳ דבחדש פ״ט כי לבעבור נסות אתכם (שמות כ׳ כ׳) בשביל לגדל אתכם וכו׳ (ובילקוט יתרו ר׳ ש״א הגי׳ בשביל לגדל אתכם בין האומות כנס הזה של ספינה), ובמכילתא דרשב״י שמות שם לבעבור נסות אתכם לגדלכם על כל באי העולם כענין שנ׳ נשא אויל מרודך ד״א כי לבעבור נסות אתכם לגדלכם במצוות כענין שנ׳ כי אבני נזר מתנוססות על אדמתו ואומר נתת ליריאך נס להתנוסס ד״א כי לבעבור נסות אתכם בוודאי לשעבר וכו׳, ועוד במכילתא בשלח מסכתא ד׳ פ״א ושם נסהו (שמות ט״ו כ״ה) נשא לו גדולה דברי רבי יהושע שנאמר נשא אויל מרודך וגו׳ ואומר נשא את ראש בני גרשון אמר לו ר׳ אלעזר המודעי והלא גדולה אינה תלויה אלא בשין וכאן לא כתיב אלא בסמך הא מה ת״ל ושם נסהו ושם נסה המקום את ישראל ועי׳ במכילתא דרשב״י לפ׳ ושם נסהו ועי״ע בראב״ע לפ׳ והאלהים נסה (ובמ״י לעיל צד 28 בד״ה מן הסערה), ובלק״ט הועתק ריה״ג אומר גידלו כנס של ספינה ר׳ עקיבא אומר נסה ודאי ועח״ג, והוראת בוודיי (בודאי ודאי) כמו לעיל צד 142 זהב וידוי (וודאי ודאי) וצד 408 כושי וודיי ועי׳ גם בספר מתת־יה, ובכי״ל כתוב נסה את ו כמו לעיל פעמים שונות, ונר׳ שהמאמר מסיים ולא היה יודע מה לעשות וכן הועתק ברמב״ן לפ׳ קח נא וכו׳ ר״ע אומר נסה אותו בוודאי שלא יהו אומרין הממו וערבבו ולא וכו׳ מה לעשות, ולפי׳ הגי׳ בילקוט ובששה כ״י ש נ׳ ויאמר אליו אברהם וכו׳ מדייק ממ״ש ויאמר הנני שהתרצה בדעת מיושבת שלא בבהילות, וגם במדרש ד׳ פיורדא עם יפ״ת מסיים שנאמר ויאמר אליו אברהם וגו׳ וצ״ע: 3 אברהם אמר הנני. כן הגי׳ הנכונה, והגי׳ אברהם אמר הנני הנני פירשו ששתי פעמים כתוב הנני כאן ובפי׳ ויאמר אליו מלאך וכו׳, אכן טעם הדרש הנני שכתוב בפ׳ ויאמר אליו אברהם וכו׳ הנני לכהונה הנני למלכות וכמו בסמוך משה אמר הנני וכו׳ ושם כתוב הנני רק פעם אחת, ולנכון גם בתנחומא מ״ב וירא שם ויאמר הנני הנני לכהנה הנני למלכות וכו׳, ומשובשת הגי׳ בסמוך משה אמר הנני הנני וכו׳, ותימה שגם בשכל טוב מפרש אברהם אמר בשני מקומות הנני וכו׳ ומשה כמו כן אמר בשני מקומות הנני וכו׳): 4 על דברתי מלכי צדק. על דיבורו של מלכי צדק ועי׳ צד 420 וצד 462 ובמ״י שם: זכה למלכות וכו׳. עי׳ לעיל צד 410 וצד 419: 7 אלא מלכות. וכן לעיל צד 457 הדרש כי אמרה הגם הלם וכו׳ אמרה לא דיי שנזקקתי וכו׳ אלא למלכות הד״א כי הביאותני עד הלם, ובדב״ר שם לשון המאמר אמר ר׳ יהושע בן קרחה בשני מקומות דימה משה (כ״ה שם בדפ״ר וד״ו) לאברהם ולא הועיל לו כלום כיצד אברהם קרא לו הקב״ה ואמר הנני שנ׳ ויאמר וכו׳ ויאמר הנני מהו הנני הנני לכהונה הנני למלכות וזכה לכהונה זכה למלכות זכה בכהונה מנין שנ׳ נשבע וכו׳ אתה כהן לעולם על דברתי מלכי צדק וזכה למלכות שנ׳ אל עמק שוה הוא עמק המלך ואף משה בקש לעשות כן שנ׳ ויאמד משה משה ויאמר הנני הנני לכהונה הנני למלכות אמר לו הקב״ה אל תתהדר וכו׳ ובמקום גדולים אל תעמוד ויאמר אל תקרב הלום אין לך עסק בכהונה שנ׳ והזר הקרב יומת אין לך עסק במלכות כענין שנ׳ כי הביאותני עד הלום, ובתנחומא שמות שם ויאמר משה משה ויאמר הנני מהו הנני אמר ר׳ יהושע בן קרחה הנני לכהונה הנני למלכות א״ל הקב״ה במקום עמודו של עולם אתה עומד אברהם אומר הנני ואתה אומר הנני אל תקרב הלום אין הלום אלא מלכות שנאמר מי אנכי ה׳ אלהים ומי ביתי כי הבאתני עד הלום וכן הוא אומר הבא עוד הלום איש (ש״א י׳ כ״ב) וכו׳ ועי׳ בתנחומא מ״ב שמות ובשמו״ר שם, ובזבחים ק״א ב׳ אמר רב משה רבינו כהן גדול וחולק בקדשי שמים היה וכו׳, ושם ק״ב א׳ מתיבי חמש שמחות היתה אלישבע יתירה על בנות ישראל יבמה מלך אשה כהן גדול וכו׳ יבמה מלך אין כ״ג לא אימא אף מלך כתנאי ויחר אף ה׳ במשה ר׳ יהושע בן קרחה אומר כל חרון אף שבתורה נאמר בו רושם וזה לא נאמר בו רושם ר״ש בן יוחי אומר אף זו נאמר בו רושם שנאמר הלא אהרן אחיך הלוי וכו׳ אני אמרתי אתה כהן והוא לוי עכשיו הוא כהן ואתה לוי וחכמים אומרים לא נתכהן משה אלא שבעת ימי המילואים בלבד ויש אומרים לא פסקה כהונה אלא

ז ב) ויאמר קח נא את בנך וגו' אמר לו קח נא בבקשה ממך: את בנך אמר לו אי זה בן, אמרו לו את יחידך, אמר לו זה יחיד לאמו וזה יחיד לאמו, אמר לו אשר אהבת, אמר לו אית תחומין במיעיה, אמר לו את יצחק, ולמה לא גילה לו, כדי לחבבו בעיניו וליתן לו שכר על כל דיבור ודיבור, היא דעתיה דר' יוחנן דאמר לך לך מארצך (בראשית יב א) זו איפרכייה שלך, וממולדתך (שם שם) זו שכונתך, ומבית אביך (שם שם) זה בית אביך, אל הארץ אשר אראך (שם שם) ולמה לא גילה לו, כדי לחבבה בעיניו וליתן לו שכר על כל פסיעה ופסיעה. אמר ר' לוי בר חיתה שתי פעמים כתי' לך לך ואין יודעין אנו אי זו חביבה אם השנייה אם הראשונה, מן מה דכתי' ולך לך אל ארץ המורייה הוי שנייה חביבה מן הראשונה לך לך אל ארץ המורייה

1 ילקוט ר' ל"ו, סנהדרין פ"ט ב', תנחומא וירא סי' כ"ב: לעיל לד 872, סנהדרין שם, תנחומא מ"ב שם, תנחומא שם, פסיקתא רבתי שם, (קס"ט ב') מדרש תהלים כ"ט סי' ט', פדר"א פל"א: 6 לעיל לד 371:

1 וגו'] את יחידך א1ב, ל' פגת | אמר לו ל' י | קח — ממך] פא1, קח . . בבקשה וחג, בבקשה ממך קח נא דת, בבקשה ממך א2, בבקשה כ, אין נא אלא בבקשה י | אי זה] אב, איזה פוגי, לאיזה ח, תרין בנין אית לי אי זה ד, תרין . . איזה ת | 2 אית תחוטא אכ, תחומין אית פ | 3 במיעיא כ, במעייה ן, במעיא דפאגתר | גילה] פוא1גכ, גלה דת (וכן בסמוך) | * לו פואגכ] לו מיד דת, ל' ל | * 4 היא דואגכת] הוא לפ | דאמר] א2, ~ ר' יוחנן דפוא1גכת | מארצך] פוח, מארצך וממולדתך א2, מארצך וממולדתך (וממולדתך ומבית אביך כ, וממולדתך . . אביך אל הארץ אשר אראך א1) מארצך א1גכ, ל' דת | ** זו] זה ל | איפרכיה וחת, ־יא ן, אפרכיה דת, ־יא פאכ | * וממולדתך דפחאגת] וממלדתך ל, ל' וכ | 5 ** זו] זה ל | * זה בית אביך והא1ג] זו . . אביך לדפכ, כמשמעו ת | 6 לו] פוחגכ, ~ מיד דת, בפעם אחת א1 | על] פוחגכ, ~ כל דבור ודבור (דיבור ודיבור א1) ועל דא1ת | חיתא דפש, חייתה ן, חייתא גת | שתי גתש | 7 כתוב וש, כתיב דא1ג | ואין אנו יודעין פגכ, ואין (אין ן) . . יודעים דות, ולא ידענו א | איזו פו, איזו היא ג, איזה ת, אי זהו כ | השנייה] כ, השניה ן, השנייה חביבה א1, הראשונה דפא2גתש | או פגש | הראשונה] א1כ, הראשנה ן, השנייה א2ש, השניה דפג, האחרונה ת | ומן מה גכ, ממה פא1ש, וממה א2 (ומן — הראשונה ל' ן) | *דכת' א1גכ] דכ' ל, דכתיב דא2ת | 8 המוריה | הוי אומ' פכ | שנייה] א2גכת, שניה ד, השניה פא1 | ** חביבה] ל' ל | מן ל' א1 | * הראשונה דפא2גכת] הראשנה ל, ל' א1 | לך — המורייה] כ, לך . . המוריה וחגי, ולך . . המוריה ד, אל ארץ המוריה פא2, ל' א1 |

מזרעו של משה וכו' אמר עולא בקש משה מלכות ולא נתנו לו דכתיב אל תקרב הלום ואין הלום אלא מלכות שנאמר מי אנכי וכו' כי הביאתני עד הלום וכו': 1 בבקשה ממך. בסנהדרין שם ויאמר קח נא וכו' א"ר שמעון בר אבא אין נא אלא לשון בקשה משל למלך בו"ד וכו' אף הקב"ה אמר לאברהם ניסיתיך בכמה נסיונות ועמדת בכלן עכשיו עמוד לי בנסיון זה שלא יאמרו אין ממש בראשונים (ומשם נובע המאמר בתנחומא וירא ריש סי' כ"ב), ומורגל הכלל אין נא אלא לשון בקשה ועי' בג"ש, וכן מפרש בפי' ב"ר כ"י קח נא אין נא אלא לשון וכו' ובילקוט ויאמר קח נא אין נא אלא בבקשה: את בנך וכו'. כל המאמר נסדר לעיל פל"ט לפ' לך לך וכו' וכפי הענין הגי' שם אמר ר' יוחנן לך לך מארצך זו איפרכייה שלך וכו' היא דעתיה דר"י דאמר ר"י ויאמר קח נא את בנך אי זה בן וכו' ועיי"ש במ"י, ובפי' ב"ר כ"י מפרש כאן אית תחומין במעיא כלומר יש תחומין בעצמי לאמר עד כאן אני אוהב את זה ועד כאן אני אוהב את זה והלא יוצאי ירכי הם שכולם שוים באהבתי, ובשכל טוב א"ל וכי תחומין במעיין שמוליד אדם זה ממקום טוב וזה ממקום רע שניהם אני אוהב וכו', ומשובש הלשון בלק"ט אמר לו איתת חמין (וצ"ל אית תחמין) במעיא תרויהו (ושם בכ"י פלאר' אית תחומין דמעיא תרוייהו רחימא), ובסנהדרין שם את בנך ב' בנים יש לי את יחידך זה יחיד לאמו וזה יחיד לאמו אשר אהבת תרוייהו רחמיני להו את יצחק וכל כך למה כדי שלא תטרף דעתו עליו וכו', ובד"ס שם הגי' תרוייהו רחימנא וכן נ"ל להגיה בלק"ט, ובתנחומא מ"ב וירא שם קח נא את בנך אמר לפניו איזה בן א"ל את יחידך אמר לפניו זה יחיד לאמו וזה יחיד לאמו א"ל אשר אהבת אמר לפניו רבש"ע יש גבול במעיים א"ל את יצחק, ובתנחומא וירא שם ויאמר קח נא וכו' אמר ליה איזה בן אמר ליה את יחידך אמר ליה זה יחיד לאמו וכו' אמר ליה אשר אהבת אמר ליה שניהם אני אוהב א"ל את אשר אהבת הרבה אמר ליה וכי יש גבול במעיים וכו', ובפסי"ר שם אמר לו לאיזה מהם א"ל את יחידך א"ל שניהם יחידים יצחק יחיד לי וישמעאל יחיד לה לאמו א"ל וכו' א"ל רבון העולמים וכי יש תחומים במעים לזה אני אוהב ולזה אני אוהב א"ל את יצחק וכל כך למה כדי לחבבו בפניו וכו', ובמדרש תהלים שם אמר ליה איזה מהם אמר לו את יחידך אמר ליה זה יחיד וכו' אמר לו אשר אהבת אמר ליה שניהם אני אוהב וכו', ובפדר"א שם ר' יהודה אומר באותו הלילה נגלה הקב"ה על אברהם ואמר לו קח נא וכו' ואברהם חס על יצחק אמר לפניו רבון כל העולמים לאי זה בן לבן הערלה או לבן המילה אמר לו את יחידך אמר לו זה יחיד לאמו וכו' אמר לו אשר אהבת אמר לו לזה אני אוהב ולזה אני אוהב אמר לו את יצחק וכו' ועי' גם במ"ג ח"ג פכ"ד: 6 אמר ר' לוי וכו'. זה המאמר נסדר לעיל פל"ט לפני מאמר ר"י לך לך מארצך וכו' וע"ש, וכאן מסיים מן מה דכת' וכו' הוי שנייה מן הראשונה שבפעם השנייה אמר לו הקב"ה שילך אל ארץ המוריה למקום המקודש שמשם יצאה הורייה ויראה וכו' לעולם כדדריש ואזיל לך לך אל ארץ המוריה ר' חייא רבה ור' ינאי וכו' (ובכי"ו ל"ג גם כאן מן מה דכת' וכו') וכמו כן מפרש בפי' ב"ר כ"י וממאי דכתיב אל ארץ המוריה הוי שניה חביבה שמוריה אינו אלא לשון שרות כדאמרינן בסמוך מרוותא דעלמא כלו' שרתי במדינות, ובפי' השני שבפי' ב"ר הנדפס מפרש א"ר לוי בר חיתא שתי פעמים כתוב לך לך בנסיון ראשון ובנסיון אחרון ואין אנו יודעי' איזה מהם חביבה אם הראשונה או השנייה ממה דכתיב אל ארץ המוריה אמור מעתה שהיתה חביבה מן הראשונה שפי' לו המקרא מה שלא עשה לו בתחלה אלא אל הארץ אשר אראך ולא פי' לו מקום ובהרנינו מפורש ממה דכתיב בי נשבעתי נאום ה' הוי שנייה חביבה (ונר' שכוון לפסי"ר פ' בחדש השביעי או לפסקא אחריתי דר"ה, והפסיקתות לר"ה שבת שובה יוה"כ וסוכות קראו הקדמונים בשם מדרש הרנינו, והמאמר ממה דכתיב בי נשבעתי וכו' לא נמצא לפנינו בפסי"ר שם ועי' במ"י לעיל

ר׳ חייא רבה ור׳ ינאי חד אמר למקום שהורייה יוצאה לעולם וחרנה אמר למקום שיראה יוצאה לעולם, דכוותה ארון ר׳ חייא רבה ור׳ ינאי חד אמר למקום שאורה יוצאה לעולם וחרנה אמר למקום שהמורא יוצא לעולם, דכוותה דביר ר׳ חייא ור׳ ינאי חד אמר למקום שהדיבר יוצא לעולם וחרנה אמר למקום שהדבר יוצא לעולם, אמר ר׳ יהושע בן לוי שמשם הקב״ה מורה על אומות העולם ומורידם לגיהינם, ר׳ שמעון בן יוחי א׳ למקום ראוי כנגד בית המקדש [שלמעלה], ר׳ יודן בן פלייא אמר

1 ירוש׳ ברכות פ״ד ה׳ ג׳, ספרים פ״ז ה׳, שיר השירים רבה פ׳ בנוי לתלפיות (ד׳ ד׳), תנחומא מ״ב שם סי׳ מ״ה, פסיקתא רבתי שם:

1 ינייִ ן | ממקום פ | שהורייה] ד1ח, שהוראה דפאכתר2, שהורייה ג, שההוראה י, שהאורה ג0ר1 | יוצאה דפחאגכתרי] יצאה ל | **לעולם] בעולם ל | וחרנה] ן, וחרנא ת, וחרינה ג, ואוחרנ׳ ד1, ואוחרנה ד, וחד חאי | שהיראה י, שהוראה ג | ** יוצאה] יצאה ל | לעולם ל׳ י | 2 דכוותה] דכותה כ, דכותיה ת, ל׳ ן | רבה] ואגכת ל׳ ד | יניי ן, ייגאיי ג | מקום י | שאורה] וא2י, שהאורה דגת | * יוצאה דא2גתי] יוצא לן | וחרנא ת, וחד דא2גי | למקום] גכ, ממקום ת, מקום די | 3 * שהמורא] שהמורה ל, שהיראה י, שיראה דא2ת, שהוראה ג | * יוצא] יצא ל, יוצאה דא1גתי | דכוותה] דכותה א1, דכותיה ת, ודכוותה י, ל׳ ן | ר׳ חייא רבה א, .. רובה ג | ייגאיי ג | למקום] ואגכי, ממקום דת | שהדיבר] וג, שהדיבור כתי. שהדיברות ד, שיראה א | * יוצא וגכתי] יצא ל, יוצאות ד, יוצא׳ א2 | וחרינה ג, ואחרינא כ, וחד דפא2תי | 4 למקום] פא2ג, ממקום דת, מקום י | שהדבר] פכת, שהדיבר א1ג, שהדיבור ד, שהדבור א2, שהדברות י | * יוצא דפאגכת] יצא ל | מורא פא1, מורה כחץ י, מביא מורא א2, מביא מורה כ | על אומות] פוחאכ, לאומות דתי | 5 לגיהנם א2גכי, לגהינם דפוחא1, לגהנם ת | אומר פא1כתי, אמר דוא2ג | ראוי] שהוא ראוי דא2תרי1, שהוא יראוי והנכר2י, שהוא מכוון א1 | * שלמעלה] של מעלה פהאגרי, למעלן דוכת, ל׳ ל | בן פלייא] בן פליא א2, בן פיליא א1, בר׳ פילייה ן, בן פוליא פכ, בר פוליא ג, ל׳ דתי | אומ׳ פח |

צד 411 ובהחוקר ח״א צד 70), וזר הפירוש בשכל טוב ולך לך הראשונה לך לך והשניה ולך לך הוסיף לה ו׳ להוסיף לה חבה ועי׳ גם בלק״ט: 1 ר׳ חייא רבה וכו׳. בירושלמי שם הר המוריה ר׳ חייא רובא ורבי יניי חד אמר שמשם הוריה יוצאה לעולם וחרנה אמר שמשם יראה יוצאה לעולם ארון ר׳ חייא רובא ור׳ ינאי חד אמר שמשם אורה יוצאה לעולם וחרנה אמר שמשם אירה יוצאה לעולם דביר ר׳ חייא ור׳ ינאי חד שמשם דבר יוצא לעולם וחרנה שמשם דיברות יוצאות לעולם (וכלשון הירושלמי הועתק המאמר בערוך ע׳ ארן ועי׳ גם במדרש הגדול, ובירוש׳ ברכות ד׳ מגנצא הגי׳ דביר ר׳ חייא רבא וכו׳ חד אמ׳ שמשם דברות יוצאות וחרינא אמ׳ שמשם דבר יוצא לעולם, ונקוד שם דבר1) ובפי׳ מהרש״ם שם דבר יוצא וכו׳ מיתה יוצאה לעולם שמבזין קדושת שמי), ומירושלמי שם הועתק בשהש״ר כל הענין מן מכאן אמרו העומדים בחוצה לארץ וכו׳ והגי׳ שם בדפ״ר וד״ו ר׳ חייא רבה ור׳ ינאי חד אמר שממנו יוצא מרה לעולם וחרינא אמר שממנו יוצא מורא לעולם ארון וכו׳ חד אמר שמשם יוצא אורה לעולם וחד אמר שמשם יצא ארירה לעולם דביר וכו׳ חד אמר שממנו יצאו דברות לעולם וחד אמר שמשם יוצא דבר לעולם, ונכון גם לפנינו סדר המאמרים (וכ״ה בכי״ו וכי״א ב׳ ובכי״ג וכי״כ ובילקוט, ומקוטע בכי״פ), ובדפוסי וכי״ת סירסו המאמרים והקדימו דביר לארון, ובדרש ארון וכו׳ הגי׳ בכי״ל וחרנה אמ׳ למקום שהמורה וכו׳ והגהתי שהמורא ומורא לשון יראה, ובדרש דביר וכו׳ שהדיבר וכו׳ שהדבר וכו׳ טעם שהדיבר דיבורו של הקב״ה (ועי׳ בספרי סוף פ׳ נשא) וח״ג דיבר ודיבור ע׳ גם לעיל צד 328 צד 457 וצד 545, ומשובשת הגי׳ בדפוסי׳ שהדיברות וכו׳ שהדיבור וכו׳, ובב״ר כאן נסדרו עוד המאמרים אריב״ל שמשם הקב״ה מורה על אומות העולם (ובגי׳ הילקוט מפרש מורה כחץ) וכו׳ רשב״י א׳ למקום ראוי כנגד וכו׳ (וגר׳ שדורש מוריה לשון ראה ופי׳ ראוי שהוא נראה וכוכן להיות כנגד ביה״מ של מעלה, ולפי׳ הגי׳ יראוי דורש מוריה לשון ירא ויראוי במשקל נשאוי ועי׳ במ״י לעיל צד 158 ובעמת״ל ע׳ יראוי, ובפי׳ ב״ר כי״א מפרש יראוי מכוון כד״א נורא אלהים ממקדשיך שהוא מכוון כנגד כסא כבוד של מעלה, ובפי׳ ב״ר כי״ט ראוי מכוון כד״א נורא וכו׳ שהוא מכוון כנגד כסא וכו׳ ועי״ע בפי׳ ב״ר הנדפס, ובענין הדרש עי׳ במכילתא לפ׳ מכון לשבתך ובירושלמי ובשהש״ר שם ועי׳ עוד למטה) ר׳ יודן בן פלייא (ועי׳ במבה״י צ״ה ב׳ ובאגה״א ח״ג צד 732) אמר למקום שהיה מראה לך ר״פ אמר לאתר מרותא דעלמא למקום ממשלת העולם (ובכי״ל נשתבש מודותא, ופי׳ גליון שם עלייתו שלעו׳) רבנין אמ׳ למקום שהקטרת קריבה הד״א אלך לי אל הר המור ודרשו מוריה לשון מור וכן מתורגם בת״א ובתר״י א׳ לארע פולחנא ועי׳ בפירש״י עה״ת, ובתנחומא מ״ב שם ולך לך אל ארץ המוריה ר׳ ינאי ור׳ חייא חולקין ר׳ ינאי אומר מה הוא מוריה מקום שהאורה יצא לעולם שנאמר נורא אלהים ממקדשיך ר׳ חייא אמר ממקום שהתורה יוצאה לעולם שנאמר כי מציון תצא תורה (ורש״ב הגיה בר״י שהמורא ובר״ח שהוראה) ד״א מוריה מקום שהצדיקים מורין לפני הקב״ה והוא עושה וכו׳ אמר ר׳ שמואל בר נחמן מהו מוריה מקום שהקב״ה מורה לרשעים ומורידן לגיהנם שנאמר כצאן לשאול שתו ר׳ שמעון בן יוחי אומר מהו מוריה מקום מורה מכוון נגד בית המקדש של מעלה שנאמר מכון לשבתך ר׳ יהודה בן פלטא אומר מהו מוריה אמר אברהם לפני הקב״ה רבון העולמים לאיזה מקום נלך א״ל הקב״ה למקום שאני קושטך ואין הלשון הזה אלא לשון קישוט שנאמר לא תגע בו יד או ירה יירה (ובתר״י ב׳ מתורגם ירה יירה יתקשטון, וגם בגליון כי״ל נסמן למאמר ר״י בן פלייא למקום שהיה מראה וכו׳ מלשון או ירה יירה וצ״ע ועי׳ הגי׳ שבפסי״ר) ר׳ פנחס הכהן בן חמא אומר מהו מוריה למקום מרותיה של עולם אמר ר׳ יהודה הלוי בר׳ שלום מנין שנאמר ויעל דוד וכל ישראל בעלתה אל קרית יערים (ודורש בעלתה לשון מרתא ועי׳ לעיל צד 547), ובפסי״ר שם מהו ארץ המוריה חבילה של חכמים כאן נאמר כל אחד ואחד ר׳ ינאי אומר מהו המוריה מקום שהמורא (והוראה) יוצאת לעולם הימנו נורא אלהים ממקדשך ורבי [חייא] הגדול אומר ארץ שהוראה יוצאת משם שנאמר כי מציון תצא תורה וכו׳ ד״א המוריה אמר רבי שמואל הארץ שמתוכה עתיד הקב״ה להורות על הרשעים שירדו לגיהנם שנאמר כצאן לשאול שתו מות ירעם ירדו שאול חיים וצורם לבלות שאול ומהיכן מזבול לו ד״א ארץ המוריה אמר רבי יהושע בן לוי הארץ שהצדיקים מורים לתוכה וגוזרים על הקב״ה והוא עושה וכו׳ ד״א

1) דָּבָר.

למקום שהיה מראה לך, ר' פנחס אמר לאתר מרותא דעלמא, רבנין אמ' למקום שהקטרת קריבה היך דאת אמר אלך לי אל הר המור (שה"ש ד ו):

והעלהו שם לעולה אמר ר' יודן אמר לפניו רבון כל העולמים וכי יש קרבן בלא כהן, אמר לו הקב"ה כבר מניתיך שתהא כהן ההיד נשבע יי' ולא ינחם אתה כהן וגו' (תהלים קי ד):

על אחד ההרים אשר וגו' דאמר ר' הונא משו' ר' אליעזר מי שהקב"ה מתהא ומתלה בעיני הצדיקים ואחרכך מגלה להם טעמו שלדבר אל הארץ אשר אראך (בראשית יב א), על אחד ההרים אשר אמר אליך, וקרא אליה את הקריאה אשר אני דבר אליך (יונה ג ב), קום צא אל הבקעה ושם אדבר אותך (יחזקאל ג כב):

ח ג) וישכם אברהם וגו' אמר ר' שמעון בן יוחי אהבה מקלקלת את השורה ושנאה מקלקלת

3 ילקוט שם, פסיקתא רבתי שם (ק"ע א'): 4 לעיל צד 589: 5 לעיל צד 372: 9 ילקוט כ' ל"ז, סנהדרין ק"ה ב', מכילתא בשלח מסכתא ב' פ"א, מכילתא דרשב"י שמות י"ד ו', תנחומא מ"ב בלק סי' י"א, תנחומא שם סי' ח', במדבר רבה פ"כ סי' י"ב:

1 שהיה] א¹גכ, שהוא ל⁰פח, שיהא ד, שאני א²תי, שי"י ו | מראה] בוראה י | * מרותא דפגכ] מרוותא ארי, מריותא ת, מודותא ל, את רמותה ו | שהקטרת] פבי, שהקטורת דאגת, שקטורת ו | קריבה פ | 2 המור] פואבי, ~ ואל גבעת הלבונה דחת | 3 ר' יודן (יודה ו) ברי (בר דא¹, ביר' ו) סימון דפואגכ | לפני י | רבון (ריבון ג) העולמים דגכ, רבונו של עולם פ, רבש"ע את, הב"ה י | וכי] פוחאגכי, ל' דת | 4 מיניתיך א¹כ | שתהא ל' חא | * נשבע — ינחם פוחאגכי] נשבע יי' ל, ל' דת | וגו'] לעולם דפחאגכתי | 5 אשר וגו'] אשר אומר (אמר ג) אליך דוחגכת, ל' א | דאמר] כ, דמר ו, אמר דהאגת | ר'] וא²גכ, רב דא¹ת | חונה וג | משום דגכת, בשם וא | ר' אליעזר (ליעזר ו, אלעזר א²כ) בנו של ר' יוסי (יוסה ו) הגלילי דואגכת | מי שהקב"ה] ו, משהקב"ה א²גכ, מה שהקב"ה א³, שהקב"ה דחת | משהא א², מתלא א¹, מתלה ת | * ומתלה דוא²] ומצלה ל, ומתלא גכ, ומתהא ת, ומשהא א¹ | 6 בעיניהם (בעיניהן ג) של צדיקים דוא²גכת | ואחרכך] ו, ואחר כך דגכ, ואח"כ א¹ת | מגלה] ת, הוא ~ דואגכ | אשר — אליך] הא²ג, אשר אומר אליך פא¹כ, וגו' ד, ל' ות | 7 וקרא] פוחאגכ, דכותה ~ ד, דכותיה ~ ת | עליה א²ת | אשר — אליך] אשר אני דובר אליך ח, אשר אנכי דובר (דבר א²ג) אליך אגכ, אשר וגו' ד, ל' ות | קום] פוחאגכ, דכותה ~ ד, דכותיה ~ ת | 8 * ושם — אותך דחא²כ] ושם .. אתך לפא¹ | ושם אדבר ג, וגו' ו | 9 וגו'] בבקר ויחבש את חמרו ו, בבקר .. חמורו פכ, בבקר ויחבש .. חמורו אתי, בבוקר ויחבוש .. חמורו ד | *אהבה — את השורה דאגת] אהבה מקלקלת השורה לפבי, ל' ו | ושנאה — את השורה] שנאה .. את השורה י, ושנאה מקלקלת השורה א², ל' ו |

ארץ המוריה אמר ר' יהודה בר פליי' (כ"ה בפסי"ר ד' פראג) מוריה אמר לו להיכן הוא אמר לארץ שאני מראה אותך וכו' ד"א מהו המוריה א"ר פנחס בארץ שמרותו של עולם לתוכה שנאמר והיו עיני ולבי שם וכו' ואף המקום מרות הוא על כל המקומות ויעל דוד וכל ישראל בעלתה ד"א מהו המוריה אמר ר' שמעון בן יוחאי בארץ שהיתה מקושטת כנגד מזבח של מעלן או יראה יירה ד"א הארץ שקטורת הסמים קריבי' בתוכה אלך לי אל הר המור משום רבותיך דברה ועיי"ש בהערות רמא"ש, ובתענית שם מאי הר המוריה פליגי בה ר' לוי בר חמא ור' חנינא חד אמר הר שיצא ממנו הוראה לישראל וחד אמר הר שיצא ממנו מורא לאומות העולם, וטעם כל האגדות שלפנינו שארץ המוריה היא ירושלם וכן מפורש לבנות את בית ה' בירושלם בהר המוריה (דה"ב ג' א') ועי' לקמן פנ"ו סי' י' ועי"ע בקדמוניות ספר א' פי"ג סי' ב' (וגם הירונימוס מביא דעות חז"ל לזה הפסוק), ואגדה שהר המוריה הוא סיני עי' בפירש"י ותוס' תענית שם: 3 כבר מניתיך וכו'. כדאיתא לעיל צד 589 זכה לכהונה ועי' במ"י שם בד"ה על דברתי מלכי צדק, ובפסי"ר שם ד"א מוריה אמר לו רבון העולמים וכי כשר אני להקריבו כהן אני שם כהן גדול וכו' אמר לו הקב"ה כשתגיע למקום אני מקדשך ועושה כהן אותך מהו מוריה תאורתו של שם אליפיי' כד"א לא יחליפנו ולא ימיר אותו, והרז"ו ורמא"ש הגיהו תמורתו של שם חליפיו, ובילק' שה"ש ר' תתקפ"ח הועתק מפסי"ר ד"א מוריה תמורה אברהם נעשה כהן גדול תמורת שם בן נח שנאמר לא יחליפנו ולא ימיר וגו': 5 דאמר ר' הונא. וכ"ה בכי"כ ובכי"ו דמר וגר' שהמאמר הובא כאן מפל"ט ועיי"ש ובמ"י לעיל צד 549 בד"ה אמר להן, ובלק"ט הועתק רב הונא משום ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי אומר משהקב"ה מתמהא בעיניהם של צדיקים אח"כ מגלה להם וכו', ובשכל טוב רב הונא בשם ר' אליעזר בנו וכו' הקב"ה מתהא דבריו בעיני צדיקים וכו' ואח"כ מגלה להם וכו' שנאמר אל הארץ וכו' את הקריאה אשר אני דובר וכו' ועי' במ"י לעיל צד 872 בד"ה אשר אני וכו', ובכי"א א' וב' הגי' כאן אל הארץ וכו' על אחד וכו' קום צא וכו' וקרא וכו': 9 אמר ר' שמעון וכו'. בכי"ל חסר בזה המאמר מן ויחבש עד השורה ומן ויקם בלעם עד השורה ובסוף המאמר קיטע ויאסר את רכבו ולא היו כמה עבדים וגו', ובגליון כי"ל נוסף בדיו דיהה בכתב דומה לכתב הספר ויחבש ולא היה לו כמה עבדים כולי' שנאה מקלקלת את השורה וישכם בלעם בבקר ויח' את אתנ' ולא היה לו כמה עבדים כו' אהבה מקלקלת את השורה, ותימה שהשיבוש וישכם בלעם איתא גם בכי"פ וכי"ו וכי"ג וכי"כ ובילקוט, וכן יש גרעון בכי"ל במאמר ארשב"י תבוא חבשה וכו' ובמאמר תני ר' ישמעאל תבוא חרב יד וכו' והשלמתי המאמרים ועח"נ, ובריותא בסנהדרין שם תנא משום ר' שמעון בן אלעזר אהבה מבטלת שורה של גדולה מאברהם דכתיב וישכם אברהם בבקר שנאה מבטלת שורה של גדולה מבלעם שנאמר ויקם בלעם בבקר ויחבוש את אתונו ועיי"ש בד"ס, ובמכילתא ל"ג אהבה מקלקלת וכו' ולשון המאמרים שם ויאסור את רכבו וכו' ארבעה אסרו בשמחה אברהם אסר בשמחה שנאמר וישכם וכו' ולא היו לו כמה עבדים אלא לכבוד המקום יוסף וכו' ולא היו לו כמה עבדים אלא לכבוד אביו בלעם אסר בשמחה שנאמר ויקם בלעם בבקר ויחבוש את אתונו פרעה אסר בשמחה שנאמר ויאסור את רכבו תבא חובשה של אברהם שהלך לעשות רצון המקום ותעמוד על

את השורה, אהבה מקלקלת את השורה וישכם אברהם בבקר [ויחבש ולא היו לו כמה עבדים אלא אהבה מקלקלת את השורה], שנאה מקלקלת את השורה [ויקם בלעם בבקר ויחבש את אתנו (במדבר כב כא) ולא היו לו כמה עבדים אלא שנאה מקלקלת את השורה, אהבה מקלקלת את השורה] ויאסר יוסף מרכבתו וגו' (בראשית מו כט) ולא היו לו כמה עבדים אלא אהבה מקלקלת את השורה, ושנאה מקלקלת את השורה ויאסר את רכבו (שמות יד ו) ולא היו לו כמה עבדים אלא שנאה מקלקלת את השורה, אמר ר' שמעון בן יוחי תבוא חבשה ותעמוד על חבשה, תבוא חבשה שחבש אברהם אבינו לילך ולעשות רצונו שלמי שאמר והיה העולם ותעמוד על חבשה שחבש בלעם לילך ולקלל את ישראל, תבוא אסרה [ותעמוד על אסרה, תבוא אסרה שאסר יוסף לקראת אביו] ותעמוד על אסרה שאסר פרעה לילך ולרדוף את ישראל, תני ר' ישמעאל תבוא חרב יד [ותעמוד על חרב יד, תבוא חרב יד שעשה אברהם אבינו שני וישלח אברהם את ידו ויקח את המאכלת לשחוט את בנו (בראשית כב י) ותעמוד על חרב יד] שאמר פרעה אריק חרבי תורישמו ידי (שמות טו ט) :

1 אהבה מקלקלת השורה א[2]י, אהבה מנין פ | וישכם — בבקר] פואגי, וישכם . . בבוקר ד, ל' כ | * ויחבש ל°פ] ויחבש את חמרו וג, ויחבש . . חמורו כ, ויחבוש . . חמורו אי, וגו' ד | * ולא היו (היה דפו) לו — את השורה דפוחא[1]כ] ולא היו לו כמה עבדים (וכי לא היו לו עבדים י) אלא . . מקלקלת השורת א[2]י, ולא היה לו כמה עבדים כו ל' ל° | 2 שנאה — השורה] ן, ושנאה . . השורה דאגכי, שנאה מנין פ | * ויקם — אתנו] שנ' ויקם . . בבקר (בבוקר ד) ויחבש (ויחבוש א) . . אתונו דאת, וישכם בלעם בבקר ויחבש (ויח' ל°) . . אתנו ל°ן, שנ' וישכם . . בבקר ויחבש (ויחבוש י) . . אתונו פכי | 3 * ולא היו (היה דפו) לו — את השורה דפוחאגכ] וכי לא היה לו עבדים אלא . . את השורה י, ולא היה לו כמה עבדים כו' ל° | * אהבה — השורה ל°דפוחאגת] ל' כי | 4 ויאסר] פוג, ויאסור דאכתי | וגו'] ויעל וגו' ן, ויעל לקראת ישראל אביו ד, ויעל . . אביו גשנה ת, ל' פא[2]גכי | ולא] פוחאגכ, וכי לא דתי | היו לו] חאכי, היה לו פוג, היה ליוסף ד, היה לו ליוסף ת | כמה ל' י | מקלקלת — השורה] וכו' פ | 5 ושנאה — השורה] פכ, שנאה . . השורה דואגת, ל' י | ויאסר] פוגת, ויאסור דאכי | רכבו] ~ ואת עמו לקח עמו ל°פגי | ולא] וכי לא א[1]גי | * היו לו אכי] היו ל, היה לו דפוג, היו (היה ת) לו לפרעה חת | * כמה עבדים — את השורה ואכת] כמה . . מקלקלת השורה ד, כמה . . ששנאה . . את השורה ג, עבדים . . שנאה . . את השורה י, כמה עבדים וגו' ל, וכו' פ | 6 תבא פוגכ (תבוא — על חבשה ל' י) | חבישה פת | ותעמד וגכ, ותבטל פ | על ל' פ | חבישה פ, החבישה ת | 7 חבישה פ, החבישה ת | תבא פוגכי | שחיבש א[1] | אבינו אברהם ת, אברהם פ | לילך ל' א[2]י | לעשות אי | רצון חא | * שלמי — העולם ת] למי . . העולם ל, של מי . . העולם י, מי . . העולם א, שלמי . . העולם שנ' וישכם אברהם ן, של הקב"ה שנ' וישכם אברהם וגו' פ, של מי (שלמי כ) שאמר . . העולם שנ' וישלח אברהם את ידו ויקח (וישלח אברהם ויקח כ) את המאכלת לשחוט את בנו גכ, של מקום של מי . . העולם שנ' וישלח אברהם את ידו וגו' ד | ותעמד וג | חבישה פ, החבישה ת, חובשה כ | 8 בלעם] ~ הרשע א[2]י | לילך] כדי א[1], ל' א[2]כ | לקלל אגכי | תבא פוחגי, ותבא כ | אסירת פת | * ותעמוד — אביו] ותעמד (ותעמוד ת) על אסרה (אסירה ת) תבא (תבוא ת, ותבא כ) אסרה (אסירה ת) שאסר יוסף לקראת (לילך לקראת כ) אביו חגכת, ותעמוד על אסרה תבוא אסרה שאסר יוסף לכבוד (מרכבתו לכבוד א[2]) אביו א, שאסר יוסף לקראת אביו ד, שאסר . . לעלות לקראת ישראל אביו י, שאסר יוסף שנ' ויאסר יוסף וגו' פ, שאסר יוסף ן° | 9 ותעמד וגכ | ם שאסר] של ד | פרעה] ~ הרשע א | לילך] וגכ, ללך פ, שהית הולך דת, ל' חאי | ולרדוף] ן, ולרדף פ, לרדוף דחאגנתי, לרדף כ | את] אחרי א[2], אחרי (אחר י) בני א[1]י, ל' פ | תני] ~ דבי א[1]ת | ר' ישמעאל] ~ אומ' כ, אמ' ג | תבא פחגכי | 10 * ותעמוד — על חרב יד] ותעמוד (ותעמד גכ) על חרב יד תבא (תבוא א) חרב יד שעשה אברהם אבינו (אבינו אברהם ג, אברהם פא[1]) שנ' וישלח . . את ידו ויקח את המאכלת לשחוט את בנו (את . . ויקח את המאכלת ג, את ידו ויקח וגו' פ, את ידו א[2]) ותעמד (ותעמוד א) על חרב (בחרב פ) יד פאגכ, ותעמד . . תבא . . שעשה אברהם אבינו שנ' וישלח . . ויקח את ותעמד על ידי ן, ותעמוד . . תבא חרב יד של א"א שנ' וישלח . . על חרב יד של פרעה ח, שעשה אברהם אבינו שנ' וישלח . . את בנו ותעמוד על חרב יד דת, שעשה אברהם . . שנ' וישלח . . את המאכלת ותעמוד על חרב יד של פרעה י | 11 פרעה ל' חי | 12 * תורישמו ידי והאכי] וגו' לפ, ל' דגת |

חובשה של בלעם שהלך לקלל את ישראל תבא אסרה של יוסף שאסר לילך לקראת אביו ותעמוד על אסרה של פרעה שהלך לרדוף את ישראל דבר אחר ר' שמעון בן יוחאי אומר תבא חרב יד דכתיב באברהם ויקח את המאכלת לשחוט את בנו ותעמוד על חרב יד שעשה פרעה הרשע לילך לרדוף אחרי ישראל שנאמר אריק חרבי תורישמו ידי, ובמכילתא דרשב"י שם ויאסור את רכבו וכו' ארבעה אסרו בשמחה אברהם ויוסף ופרעה ובלעם ר' שמעון בן יוחאי אומר תבוא חבישה תעמוד על חבישה תבא חבישה שחבש אברהם לילך ולעשות רצון אביו שבשמים ותעמוד על חבישה שחבש בלעם לילך לקלל את ישראל תבוא אסירה ותעמוד על אסירה שאסר יוסף לקראת ישראל אביו ותעמוד על אסירה שאסר פרעה

ויקח את שני נעריו אתו ואת יצחק בנו וגו׳ אמר ר׳ אבהו שני בני אדם נהגו כדרך ארץ, אברהם ושאול, אברהם ויקח את שני נעריו, שאול הוא ושני אנשים (ש״א כח ח):

ויבקע עצי עולה ר׳ חייא בר יוסי אמ׳ לה משׁ׳ ר׳ מיישא ותני לה משׁ׳ ר׳ בנייה בשכר שתי בקיעות שביקע אברהם אבינו עצי עולה זכה שביקע הקביה את הים לפני בניו שנ׳ ויבקעו המים (שמות יד כא), אמר ר׳ לוי דייך עד כה אלא אברהם לפי כוחו והמקום לפי כוחו: 35c

ויקם וילך אל המקום וגו׳ ניתן לו שכר הקימה ושכר הליכה:

1 ילקוט שם, ויקרא רבה פכ״ו סי׳ ז׳, תנחומא מ״ב אמור סי׳ ד׳ בלק סי׳ י״א, תנחומא אמור סי׳ ב׳ בלק סי׳ ח׳, במדבר רבה שם סי׳ י״ג, מדרש שמואל פכ״ד: 3 ילקוט כ׳ ל״ח, מכילתא שם פ״ג, מכילתא דרשב״י שמות י״ד ט״ו, שמות רבה פכ״א סי׳ ח׳: מדרש קהלת פ׳ מסיע אבנים (י׳ ט׳): 6 ילקוט שם:

1 אתו] עמו אגת | ואת — וגו׳ ל׳ | בני אדם] אנשים י | הארץ ן | 2 אברהם] ואלו (אלו כ) חן ~ א¹כ | נעריו] ~ אתו וכי, עמו את | חוא — אנשים] וילך הוא ושני אנשים עמו פואכ, וילך הוא.. אתו י, וילך.. וכ׳ (ושני ת) אנשיו עמו דת | 8 ר׳] אמ׳ ר׳ כ | בר׳ יוסי אגכ, בי״ר יוסי ת, ור׳ יוסי פ | אמ׳ לה] אמרין (ואמרי א) לה ואכ, אמ׳ ואמרין לה ג, אמרו לי׳ פ, ל׳ דת | בשם | מיישא] ג, מישא כ, מייאשא פ, מיאשא דת, מייאשה א², מיאשה א¹ | בשם | בנייה] פוא²גת, בניה דהא¹כ | 4 שני שי | בקעיות פוחגשי | שביקע] וחכ, שבקע דפאגתי | אבינו אברהם כ, אברהם פי | שביקע — את] שביקע ן, שבקע פח, שיבקע אגכי, להבקע דת | לפני בניו] פוחגי, לפני בני ישראל דא¹ת, לבני בניו כ, לבני ישראל א² | שנ׳] נאמר כאן י, ל׳ ן | ויבקעו] ויבקע עצי עולה ונאמר להלן ~ דתי, ויבקע עצי.. מהו (מהוא ן, ומהו חאכ) אומר ~ פוחאגכ | 5 כוחו] וגת, כחו דפאכ | והמקום — כוחו] והקב״ה.. כוחו וגת, והקב״ה.. כחו דפא¹י, ל׳ א²כ | 6 וגו׳] ן, אשר אמר לו האלהים חא¹גכ, ל׳ דפא²תי | * ניתן דאגכת] נתן פי, נותן ל | הקימה] פוחגכ, קימה דאתרי |

למהר לרדוף אחר ישראל תבוא חרב יד וישלח אברהם את ידו ויקח את המאכלת לשחוט את בנו ותעמוד על חרב יד של פרעה שנאמר אריק חרבי תורישמו ידי, ובתנחומא מ״ב בלק שם ויקם בלעם בבקר ויחבוש וכו׳ וכי לא היה לו עבד או שפחה אלא ששנאת ישראל קדמתו ועמד בזריזות הוא עצמו א״ל הקב״ה כבר קידמך אברהם אביהם לעקידת יצחק בנו וישכם אברהם וכו׳ ועי׳ בתנחומא ובבמ״ר שם, ונכונה הגי׳ ולא היו לו והגי׳ ולא היה לו ועי׳ לעיל צד 43 וצד 495: 1 שני בני אדם וכו׳. בוי״ר שם בדרש ואיש או אשה כי יהיה בהם אוב או ידעוני וכו׳ ואיש זה שאול ואשה זו אשת בעלת אוב וכו׳ איתא וילך הוא ושני אנשים עמו זה אבנר ועמשא א״ר איבו למדתך תורה דרך ארץ שלא יהא אדם יוצא לדרך בפחות משנים שאם יצא סופו נעשה עבד לעבדו דאמר ר׳ איבו שני בני אדם נהגו בדרך ארץ אברהם ושאול באברהם מהו אומר וישכם אברהם בבקר ויקח את שני נעריו עמו ומי היו ישמעאל ואליעזר בשאול מהו אומר וילך הוא ושני וכו׳ ומי היו אבנר ועמשא ויבאו אל האשה לילה וכו׳, ובאותו הענין בתנחומא מ״ב אמור שם וילך הוא וכו׳ מי היו אבנר ועמשי לימדה תורה דרך ארץ שלא יצא אדם לדרך (בלילה) לבדו וכן עשה אברהם אבינו ויקח את שני נעריו עמו וכו׳ וכן וילך הוא ושני נעריו אתו ויבואו אל האשה לילה וכו׳ (והמאמר משובש שם), ובתנחומא אמור שם וילך הוא וכו׳ ומי היו אבנר ועמשא למדה תורה דרך ארץ שלא יצא אדם לדרך לבדו שכל היוצא לבדו לדרך נעשה עבד עבדים א״ר איבו שני בני אדם נהגו דרך ארץ אברהם ושאול אברהם כתיב בו ויקח את שני נעריו אתו ואת יצחק בנו ויבקע וכו׳ וילך אל המקום אשר אמר לו האלהים וכאן וילך הוא ושני אנשים עמו ויבאו אל האשה וכו׳, ובמדרש שמואל שם וילך הוא ושני אנשיו עמו זה אבנר ועמשא אמר ר׳ אבהו למדתך וכו׳ שלא יהא אדם יוצא לדרך בפחות משנים ואם יוצא הוא סוף שהוא נעשה עבד לעבדיו אמר ר׳ אבהו שני בני אדם נהגו בדרך ארץ אברהם ושאול אברהם ויקח את שני נעריו וגו׳ שאול וילך הוא וכו׳ ויבאו אל האשה וכו׳, ושם ובמדרשי תנחומא ליתא ומי היו ישמעאל ואליעזר, וכפי זו האגדה מתורגם בתר״י א׳ ודבר ית תרין טליוי עמיה ית אליעזר וית ישמעאל וכו׳ ועי׳ גם בוי״ר פ״כ סי׳ ב׳ ובמדרש קהלת פ׳ לך אכל (ט׳ ז׳) ובפדר״א פל״א ובריש מדרש ויושע ובס׳ הישר פ׳ וירא ועי״ע בפירש עה״ת ובמדרש אגדה הוצ׳ רש״ב, ובלק״ט מפרש ויקח את שני נעריו אתו מיכן שאין ראוי לאדם הגון לילך לבדו וכן בשאול כתיב וילך הוא ושני אנשים עמו, ובשכל טוב הוסיף ויקח וכו׳ אליעזר וישמעאל מכאן וכו׳ וכתב שלא בדיוק וכן מצינו בשאול וילך הוא ושני אנשיו אתו לבקש האתונות, ובתנחומא מ״ב בלק שם נסדר הדרש לפסוק שכתוב בבלעם ושני נעריו עמו (במדבר כ״ב כ״ב) זו דרך ארץ היוצא לדרך צריך שנים לשמשו וחוזרין ומשמשין זה את זה ועי׳ בתנחומא בלק ובבמ״ר שם, והשיבושים ויקח את שני נעריו עמו וילך הוא ושני אנשיו עמו ושני אנשים אתו עי׳ גם בח״נ: 4 שתי בקיעות. דורש ויבקע עצי וכו׳ מיעוט רבים שנים, ובלק״ט העתיק ר׳ חייא בר יוסי אמר בשם ר׳ מישא בשכר בקיעת עצים של עולה זכו בניו ויבקעו המים, וגי׳ משובשת בפי׳ רבינו בחיי א״ר ברכיה בשכר שבקע אברהם עצי עולה זכה שבקע הקב״ה הים לבניו שנ׳ ויבקעו המים א״ל ר׳ לוי דייך ברכיה אלא וכו׳, ובמכילתא שם ר׳ בנאה אומר בזכות מצוה שעשה אברהם אני אקרע להם את הים שנאמר ויבקע את עצי העולה וכתיב הכא ויבקעו המים, ובמכילתא דרשב״י שם ר׳ בניה אומר בזכות שעשה אברהם לפני אני קוריע להם את הים ויבקע עצי עולה מהו אומר ויבקעו המים ועח״נ, ובשמו״ר שם ר׳ בניה אומר בזכות אברהם אני בוקע להם את הים בעבור מה שעשה שנ׳ ויבקע עצי עולה ואומר ויבקעו המים, ובמדרש קהלת שם ובוקע עצים וכו׳ אמר רבי מיאשה בשכר שתי בקיעות שבקע אברהם אבינו על הר המוריה זכה ליקרע הים לבניו שנים עשר קרעים, וכן במכילתא שם פ״ד עשרה נסים נעשו לישראל על הים וכו׳ נחלק לשנים עשר גזרים וכו׳ ובתנחומא בשלח סי׳ י׳ ונחלק לי״ב שבילים (ובילק׳ בשלח ר׳ רל״ג הגי׳ נחלק לשנים ועי׳ גם במכילתא דרשב״י פ׳ ואתה הרם): 5 אמר ר׳ לוי וכו׳. בפי׳ ב״ר כי״ב וכי״א מפרש אמר וכו׳ דייך עד כה כלומר עד כאן מלדרוש מה שאמר שלא שילם לו המקום בעבור שתי הבקיעות (בקעיות) כי אם בקיעת הים שהרבה תשלומין שילם לו אלא אברהם לפי כחו מה שהיה לו יכולת עשה וכו׳, ופי׳ אחר בפי׳ ב״ר הנדפס א״ר לוי דייך עד כאן מלדרוש לדמות בקיעת אברהם לבקיעת שכינה וצ״ע: 6 הקימה. וכ״ה עוד בחמשה כ״י הקימה כגר׳ בה״א הידיעה, ודמוי לשון הוא הקימה והליכה, ובלק״ט הגי׳ ניתן לו שכר קימה ושכר הליכה ועח״נ:

פרשה נו

כב ד ה) ביום השלישי וגו׳ יחיינו מיומים ביום השלישי יקימנו ונחיה לפניו א
(הושע ו ב) ביום השלישי שלשבטים ויאמר יוסף אליהם ביום השלישי (בראשית מב יח), ביום שלישי שלמתן תורה ויהי ביום השלישי בהיות הבקר (שמות יט טז), ביום שלישי שלמרגלים ונחבאתם שמה שלשת ימים (יהושע ב טז), ביום שלישי שליונה ויהי יונה במעי הדג שלשה ימים (יונה ב א), ביום שלישי של עולי גולה ונחנה שם ימים שלשה (עזרא ח טו), ביום שלישי שלתחיית המתים יחיינו מיומים ביום השלישי יקימנו ונחיה לפניו, ביום שלישי שלאסתר ויהי ביום השלישי ותלבש אסתר מלכות (אסתר ה א) לבשה מלכות בית אביה, באי זו זכות, רבנין אמ׳ בזכות יום שלישי שלמתן תורה, ר׳ לוי אמר בזכות יום שלישי שלאברהם ביום השלישי וגו׳:

וירא את המקום מרחוק מה ראה, ראה ענן קשור בהר, אמר דומה שאותו המקום שאמר לי הקב״ה להקריב את בני שם, אמר לו, יצחק בני רואה את מה שאני רואה, אמר לו הין, אמר ב

1 ילקוט ר׳ צ״ט, ילק׳ יהושע ר׳ י״ב, לקמן פצ״א, מדרש אסתר פ׳ ויאמר לה המלך (ס׳ ג׳), מדרש תהלים כ״ב סי׳ ה׳: 10 ילקוט ר׳ צ״ט, ילק׳ מכירי זכריה ס׳ ס׳, פסיקתא פ׳ אחרי מות (ק״ע ב׳), ויקרא רבה פ״כ סי׳ ב׳, מדרש קהלת פ׳ לך אכל (ט׳ ז׳), תנחומא ת״ב וירא סי׳ מ״ו אחרי מות סי׳ ג׳, תנחומא וירא סי׳ כ״ג אחרי מות סי׳ ב׳, פסיקתא רבתי פ׳ בחדש השביעי (ק״ע ב׳), אגדת בראשית פל״א, פדר״א פל״א:

1 וגו׳] וישא אברהם את עיניו דפאכת, וישא . . עיניו וגו׳ ן, וישא . . עיניו וירא את המקום מרחוק גי | יחיינו] פוגי, כת׳ ~ דאכת | וביום ד[1]פכ | 2 השלישי] ~ וגו׳ ון, זאת עשו וחיו פ | 3 השלישי דפואגתי, הג׳ ד[1] (וכן בסמוך) | הג׳ ד | בהיות הבקר] פאכתי, בהיות הבקר וגו׳ ג, בהיות . . ויהי קולי ן, ל׳ ד | ד״א ביום פ | 4 ונחבאתם] ד[1]וכתי, ונחבתם דפאג | * שמה דפואגכי] שם לת | ד״א ביום פ | השלישי פוא[2]גתי, הג׳ ד (וכן בסמוך) | הדגה פוכי (יהושע) | ג׳ ד[1] | 5 ימים] פא[1]גי, ~ ושלשה (וג׳ ד) לילות דא[2]כת | ד״א ביום פ | ימים שלשה] א[1]גכתי, שלשה ימים י (שם), ג׳ ימים ד, שלשת ימים פ | ד״א ביום פ | 6 תחיית] פואגכי, תחית דת | וביום פא[1]כ | הג׳ דא[1] | * ונחיה לפניו אכ] ונחייה לפניו ל, ל׳ דפת | 7 הג׳ דא[1] | לבשה . . אביה] מה לבשה — אביה א, ל׳ י | באיזו זכות פוגת, באיזה זה אי (שם), באיזת י | 8 רבנין י[1], רבנן פ, רבנין ור׳ לוי רבנין אג, רבנן . . רבנן דוכת | ביום פי | שלישי] י (שם), השלישי פוא[2]גתי, הג׳ דא[1] | תורה] פוגכי, ~ שנ׳ ויהי ביום הג׳ בהיות הבוקר ד, שנ׳ ויהי . . השלישי . . הבקר א, שנ׳ ויהי . . השלישי . . הבקר ויהי קולות וברקים ת | ° בזכות] בזכותו של ד | * יום דפואגתי] ביום כ, ל׳ ל | השלישי פוגתי, הג׳ א | אברהם] פוי, אברהם אבינו את, אבינו אברהם דגכ | * ביום — וגו׳ ן] שנא׳ ביום השלישי ד[1], שנאמ׳ . . הג׳ ד, ביום השלישי וישא אברהם את עיניו י, שנ׳ ביום השלישי (השלשי כ, הג׳ א[1]) וישא . . עיניו אגכתי (שם) | 10 ראה ענן] ענן פא[1]ים | קשורה א[1]ם | דומה זה הוא אותו ן, דומה לי שאותו י, דומה לי כ, דומה אני שבאותו א | המקום] וכי, מקום דפאגת | אמר הקב״ה א | 11 שם את בני כ, בני שם ג, את בני פא[2] | לו ליצחק בני ן, ליצחק בני דגת, ליצחק בנו פחא[2], ליצחק א׳י | חן פחגתי, . . מה (א״ל מה א) אתה רואה א״ל אני רואה ענן קשור (אמ׳ לו רואת אני ענן קשור כ, ענן קשורה רואה אני א[1]) בהר אכ |

פרשה נו. בכי״א א׳ פנ״ג, ובדפ״ר נסמן פנ״ה, ובמקרא אין כאן פרשה פתוחה או סתומה, ובכל הספרים כאן התחלת פרשה, ואולי אינה מחלוקת המדרש העיקרית, והכופרים הפרידו הפרשיות משום שהמאמר ביום השלישי וגו׳ יחיינו מיומים וכו׳ דומה בסגנונו לסגנון הפתיחות ועי׳ במ״י לעיל צד 886 בד״ה וינגע וכו׳ וצד 515 ריש פ״נ, ואולי חסר כאן גם הדרש שהועתק בלק״ט ביום השלישי וכו׳ אין הקב״ה מניח את הצדיקים בצער יותר משלשת ימים וכו׳ ובשכל טוב אמר הקב״ה איני מניח את הצדיק בצער יותר מג׳ ימים וכו׳, וכן לקמן פצ״א בכי״ל ויאסף אתם אל משמר שלשת ימים לעולם אין הקב״ה מניח את הצדיקים בצרה עד ג׳ ימים ויאמר אליהם יוסף ביום השלישי וגו׳ הה״ד יחיינו מיומים ביום השלישי יקימנו וכו׳ (ומה שנוסף בדפוסים שם וכן למדנו ליוסף ליונה למרדכי לדוד ליתא גם בכי״פ וכי״ו וכי״ח ועיי״ש), ובילק׳ יהושע שם הועתק כל המאמר שלפנינו לפ׳ ונחבאתם שמה וכו׳ וגם שם מתחיל המאמר אין הקב״ה מניח את הצדיקים בצרה יותר משלשה ימים, ובמדרש אסתר שם בדפ״ר וד״ו ויהי ביום השלישי לעולם אין ישראל נתונין בצרה יותר משלשה ימים שהרי באברהם כתיב ביום השלישי וישא וכו׳ השבטים ויאסף אותם אל משמר שלשת ימים יונה שנאמר ויהי יונה במעי הדגה שלשה ימים ושלשה לילות והמתים אינן חיים אלא לשלשה ימים שנאמר ביום השלישי יקימנו ונחיה וגם נס הזה נעשה בסוף שלשה ימים וכו׳ ועי״ע במדרש תהלים שם, ובדפוסי׳ וכי״ת הקדימו כאן ביום השלישי של מרגלים לביום השלישי של מתן תורה, ובספר פוגיא צד 877 העתיק הה״ד יחיינו מיומים וכו׳ ביום השלישי של שבטים וכו׳ ביום השלישי של מתן תורה וכו׳ ביום השלישי של מרגלים וכו׳ וזייף שם בדרש ביום השלישי של תחיית המתים ביום השלישי יקימנו ונחיה לפניו שהוא מלך המשיח שנ׳ י״י אלהים צבאות השיבנו האר פניך ונושעה: 4 ונחבאתם. במקרא כתוב ונחבתם, ובמדרש תהלים מ״ב שם ונחבאתם שמה וכו׳ חסר א׳ כתיב ונחבתם וכו׳ ועח״נ ובמ״י לעיל צד 3 בד״ה והוא גלי: 5 ימים שלשה. בכי״ל כתוב שלשה ימים ונסמן בינ׳ שיטי בכתב הספר על מלת שלשת ב ועל מלת ימים א, ובשכל טוב הועתק שלשה ימים וכן בילק׳ יהושע שם, ובילקוט כאן לנכון ימים שלשה ועח״נ: 11 אמר לו.

לשני נעריו רואים אתם מה שאני רואה, אמרו לו לאו, אמר הואיל ואינכם רואים שבו לכם פה עם החמור שאתם דומים לחמור [מכאן שהעבדים דומים לחמור], רבנין מייתין לה ממתן תורה ששת ימים תעבד ועשית כל מלאכתך וגו' ועבדך ואמתך ובהמתך (שמות כ ט י): אמר ר' יצחק עתיד המקום לירחק מבעליו, לעולם. תלמוד לומר זאת מנוחתי עדי עד פה אשב כי איויתיה (תהלים קלב יד) לכשיבוא אותו שכתוב בו עני ורוכב על חמור וגו' (זכריה ט ט):

1 יבמות ס"ב א', כתובות קי"א א', קידושין ס"ח א', בבא קמא מ"ט א', נדה י"ז א': 3 ילקוט כ' ל"ט וכ' ק', ילק' מכירי שם, אגדת שה"ש לד 5 (מדרש זוטא לד 4), לקמן פע"ס:

1 שאנו רואין א[1]ם, שאנו' רואי' א[2] | ואינכם רואים] ואינכם רואין כחמור ע', וחמור (והחמור וא[1]י) אינו רואה ואתם אין אתם (ואתם אינכם חאי) רואים דוהאבתי, וחמור.. אינכם (אנכם ג) רואין גם, וחמור ואתם אינן רואין פ | 2 שאתם — לחמור] שאתם דומין לחמור ע, עם הדומה לחמור גכ, ל' דפוהאתימ | *מכאן — לחמור] מכאן.. דומין לחמור ע', ומנין שעבדים כחמור מן הכה שבו לכם פה וגו' ן, ומנין שעבדים דומין (דומים ת) לבהמה מן הכא שבו לכם פה עם החמור דת, [ומנין] שעבדים כבהמה מהכא שבו לכם פה עם החמור פ, ומנין.. כבהמה שנ' שבו לכם פה עם החמור גכ, ומנין.. כבהמה מן הכא (שנ' מ) שבו.. החמור עם (העם מ) הדומה לחמור חם, ל' לאי | מייתי י, מייתו אם | ° לה] ליה ד | מן מתן תורה] פו, ממתן תורה כ, מן הכא י, מן הכת ג, מהכא אם, מהכא ממתן תורה דת | 3 תעבד] פוגכ, תעבוד דאתי | וגו'] ויום השביעי וגו' פ, ויום.. שבת לייי אלהיך לא תעשה כל מלאכה א[1]גכ, ל' תי | ועבדך — ובהמתך] אתה ובנך ובתך ועבדך.. ובהמתך תמ, אתה.. ועבדך ואמתך א[1], אתה ובתך וגו' ג, עבדך ואמתך ושורך וחמורך י, אתה.. ובתך ועבדך.. ושורך וחמורך כ, שורך וחמורך עם החמור ן | אמר] מרחוק ~ ל[0] | ר' יצחק] ~ מהו מרחוק י | 4 המקום] הקב"ה פמ, ל' י | לרחק פ, לרחוק אכ, לירחק שכינה י | לעולם] וג', ולעולם דפכת, ושמא לעולם א[1]ם, ושמא תאמ' לעו' א[2], יכול לעולם י | כי איויתיה] א[1]כ, כי אויתיה ג', וגו' ן, ל' דפת | 5 לכשיבא פוא[1]כם, שבו לכם פה עם החמור לכשיבוא ל[0]ת, שבו.. לכשיבא י | **בו] כי ל | חמור] ~ יחזור המקום לבעליו ת, תחזור.. לבעליו י | וגו' ל' |

ליצחק ועח"נ, וכל האגדה בסגנון אחר קצת בפסיקתא שם מה ראה ראה ענן קשור על גבי ההר (ול"ג שם אמר דומה שאותו וכו') אמר לבנו בני רואה אתה מה שאני רואה א"ל הן א"ל מה אתה רואה א"ל אני רואה ענן קשור על גבי ההר (ועי' הגי' בכי"א א' וב' וכי"ב) אמר לנעריו רואים אתם וכו' א"ל לאו א"ל הואיל ואין אתם רואים כלום והחמור אינגו רואה כלום שבו לכם פה עם החמור עם הדומה לחמור מה עשה נטל את יצחק בנו ועלה לראש ההר וכו' ועי' בוי"ר פ' אחרי מות שם (ושם הגי' אמר לישמעאל ולאליעזר רואים אתם כלום וכו' ועי' במדרש קהלת שם ובמ"י לעיל צד 594 בד"ה שני בני אדם וכו') ובתנחומא מ"ב ותנחומא אחרי מות שם, ובפסי"ר שם ראה מרחוק ענן קשור על הר אחד אמר ליצחק בני רואה אתה מאומה על ההר אמר לו רואה אני ענן אחד קשור עליו ושאל לנערים אמר להם רואים אתם מאומה אמרו לו לאו אמר להם הואיל וחמורי אינו רואה אותה ואתם אינכם רואים שבו לכם פה עם החמור, ובתנחומא מ"ב וירא שם וירא את המקום מרחוק מהו מרחוק א"ר יצחק רחוק מיל שנאמר אך רחוק יהיה וכו' (ועי' במ"י לעיל צד 571) אמר ליצחק רואה אתה כלום א"ל רואה אני הר נאה ומשובח וענן קשור עליו אמר לנעריו רואים אתם כלום אמרו לו לאו אמר להן שבו לכם פה עם החמור מה החמור רואה ואינו יודע כך אתם עם הדומה לחמור וכו' ועיי"ש בהערות רש"ב ובתנחומא וירא שם, ובאג"ב שם בשלישי ראה לשכינה עומדת בהר שנ' ביום השלישי וישא אברהם וכו' וירא את המקום מרחוק נאמר כאן מרחוק ונאמר להלן מרחוק ה' נראה לי וכו', ובתר"י א' מתורגם וחמא ענן איקרא קטיר על טוורא, ובפדר"א שם ביום השלישי הגיעו לצופים וכו' ראה כבוד השכינה עומד על גבי ההר שנאמר ביום השלישי וכו' וירא את המקום מרחוק מה ראה עמוד של אש מן הארץ עד לשמים אמר ליצחק בנו בני רואה אתה כלום באחד מן ההרים הללו אמר לו הן אמר לו כה אתה רואה אמר לו רואה אני עמוד של אש וכו' והבין אברהם כי נרצה הנער לעולה אמר לישמעאל ולאליעזר רואים אתם כלום וכו' אמרו לו לאו חשב אותם כחמור ואמר להם שבו לכם פה עם החמור כשם שאין החמור רואה כלום כך אתם אינכם רואים כלום שנאמר ויאמר אברהם אל נעריו שבו לכם פה עם החמור עם הדומה לחמור וכו' ועי"ע בספר הישר פ' וירא ובלק"ט ושכל טוב ומדרש אגדה הוצ' רש"ב ובמדרש הגדול, ובהגי' שלפנינו ובערוך ע' עבד א' שבו לכם וכו' שאתם דומים לחמור ג"כ טעם הדרש עם החמור עם החמור ועי' הגי' בכי"ג וכי"כ וכי"ח וילק' מכירי, והשלמתי עפ"י גי' הערוך שם מכאן שהעבדים דומים לחמור ועח"נ, וביבמות שם הכל מודין בעבד שאין לו חיים דכתיב שבו לכם פה עם החמור עם הדומה לחמור, ובקידושין שם שפחה כנענית מנלן (דלא תפסי בה קדושין) אמר רב הונא אמר קרא שבו וכו' עם החמור עם הדומה לחמור וכו' ועי' עוד בב"ק ובכתובות ונדה שם: 3 ועבדך וכו'. וכ"ה ועבדך גם בדפוסי' וכי"פ וכי"א א' וכי"כ וכי"ת וילק' מכירי, ובמקרא כתוב בדברות הראשונות אתה ובנך ובתך עבדך ואמתך ובהמתך וגרך וכו', ובדברות האחרונות אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך ושורך וחמרך וכל בהמתך וגרך וכו' ועח"נ ובמ"י לעיל צד 35 בד"ה בשביל וכו' ובתנ"ך הוצ' גינצבורג שמות כ' י': 4 עתיד וכו'. בפי' ב"ר כי"ט וכי"א מפרש עתיד המקום זה ירושלם להתרחק מבעליו זה הקב"ה וזהו וירא את המקום מרחוק ולא לעולם די שיחזור (כי יחזור) עליה המקום (וצ"ל הקב"ה) וישב בה שנאמר פה אשב והוא ישוב לכם (והוא שבו לכם פה) ומתי ישוב וישב בה עם החמור כשיבא אותו שנאמר בו עני ורוכב על חמור, ובפי' ב"ר הנדפס בדפ"ר אמר רבי יצחק מהו מרחוק עתיד המקום לירחק מבעליו משכינה יכול לעולם ת"ל זאת מנוחתי עדי עד פה אשב כי אויתיה שבו לכם פה עם החמור לכשיבא אותו שכתוב בו עני ורוכב על חמור תחזור המקום לבעליו, ומשם נוסף בילקוט מהו מרחוק וכו' יכול לעולם וכו' תחזור המקום לבעליו, ונשתבש עתיד לירחק שכינה מבעליו ועי' במ"י לעיל צד 576 בד"ה ד"א ברצות וכו' (ובילקוט הועתק המאמר בשני מאמרים נפרדים בר' צ"ט ור' ק'), ובאגדת שה"ש שם ד"א למה אמר להם שבו לכם פה עם החמור שנתנבא על אותו מקום בית הבחירה שנ' זאת מנוחתי עדי עד פה אשב וגו', ולקמן פע"ה הדרש ויהי לי שור וחמור וכו' חמור זה מלך המשיח שנ' עני ורוכב על חמור

ואני והנער נלכה עד כה אמר ר׳ יהושע בן לוי נלך ונראה מה בסופו שלכה: ונשתחוה ונשובה אליכם בישרו שחוזר מהר המורייה בשלום, אמר ר׳ יצחק והכל בזכות השתחוויה, [אברהם לא חזר מהר המוריה בשלום אלא בזכות השתחוויה ונשתחוה] ונשובה אליכם, ישראל לא נגאלו אלא בזכות השתחוויה ויאמן העם וישמעו כי פקד וגו׳ ויקדו וישתחוו (שמות ד לא), התורה לא נתנה אלא בזכות השתחויה והשתחויתם מרחוק (שם כד א), חנה לא נפקדה אלא בזכות השתחויה וישתחו שם וגו׳ (ש״א א כח), והגליות אינן מתכנסות אלא בזכות השתחוויה והיה ביום ההוא יתקע בשופר וגו׳ והשתחוו לי״י בהר הקדש בירושלם (ישעיה כז יג), בית המקדש לא לא נבנה אלא בזכות השתחויה רוממו י״י אלהינו והשתחוו וגו׳ (תהלים צט), המתים אינם חיים אלא בזכות השתחויה בואו ונשתחוה ונכרעה וגו׳ (שם צה ו):

1 ילקוט ר׳ ק׳, תנחומא מ״ב וירא שם, תנחומא וירא שם, פסיקתא רבתי שם, אגדת שה״ש שם: מועד קטן י״ח א׳:
2 ילקוט שם, ילק׳ שמואל רמז פ׳, מדרש שמ׳אל פ״ג, פדר״א פל״א:

1 ** עד כה] ~ וגו׳ ל | נלך ונראה] נראה ג | מה] וחגכי, ~ יחיה דאת | בסופה ח, שבסופו ו, סופו י, בסוף א[1] | * שלכה וגכ] של כה דחא[2]תי, כה א[1], ל׳ ל | ונשתחוה | בישרו] ברית כרותה לשפתים בישרו ת, ברית.. לשפתים בשרן י | 2 * שחוזר (שחיזר ל)] שהוא חוזר | המורייה] כ, המוריה דפוא[2]גתי, מוריה א[1] | * בשלום דפוחאגכת] בטוב ל, ל׳ י | וחכל] ואג, הכל דפחכתי | * השתחוויה ו] השתחויה דפחאגתי, השתחווה ל, השתחוה כ | * אברהם — השתחוויה] אברהם .. בשלום.. השתחויה פו, ואברהם.. בשלום.. השתחויה אלא.. מהר המוריה.. אברהם, השתחויה דת, לא חזר אברהם אבינו מהר המוריה אלא בזכות ההשתחואה י (שמואל), ל׳ לח | 3 * ונשתחוה דח] שנ׳ ונשתחוה פואגכתי, ל׳ ל | נגאלו] ~ ממצרים אכ | 4 השתחויה פואגכתי, ההשתחואת י (שם) | וישמעו — וגו׳] וישמעו כי פקד י״י א[2]ג, וישמעו.. י״י את בני ישראל וכי ראה את ענים א[1], וישמעו.. עניים פכ, וישמעו וגו׳ י, וגו׳ דו, ל׳ ת | *ויקדו וישתחוו דפא[1]כת] ל׳ לוא[2]גי | 5 לא נתנה] לא ניתנה ואג, ל׳ פ | אלא ל׳ פ | לא ל׳ פ | אלא ל׳ פ | * וישתחו — וגו׳] וישתחו שם לי״י דפוגכתי (שם), וישתחוו שם וגו׳ ל, וישתחו לי״י י, וגם אנכי השאילתיהו לי״י כל הימים אשר היה הוא שאול לי״י וישתחו שם לי״י א[1], וישתחוו לפני י״י ויבואו אל ביתם הרמתה וידע אלקנה את חנה אשתו וגו׳ א[2] | 6 והגליות] פוגכ, הגליות דתי, ישראל א | אינן מתכנסות] לא נגאלו א, ל׳ פ | אלא ל׳ פ | השתחויה דפואגכתי, ההשתחואה י (שם) | 7 בשופר גדול וגו׳ פכי, בשופר גדול דגת, וגו׳ ו | * והשתחוו — בירושלם דא[2]] והשתחוו.. ובירושלם א[1], והשתחוו.. ובירושלים ת, ל׳ לפוגכי | בית — נבנה] בנין בית המקדש פ | 8 אלא ל׳ פ | ההשתחואה י (שם) | והשתחוו וגו׳] וחשתחוו להר קדשו דפאכת, והשתחוו להדם רגליו ג, והשתחוו י, ל׳ ו | אף המתים אינן חיים י, תחיית המתים פ | 9 אלא ל׳ פ | השתהויה דפואגכתי, ההשתחואה י (שם) | בואו] ואגי, באו דפכת | ונשתחוה] פאכת, נשתחוה דוגי | וגו׳] וג, נכרכה לפני י״י עושנו די (שם), ונברכה.. עושנו ת, ל׳ אכי |

ועיי״ש: 1 נלך ונראה. אמר אברהם נלך וכו׳ והשלמתי בסופו שלכה ועח״נ ור״ל בסופו שלכה בהבטחתו של הקב״ה שאמר כה יהיה זרעך (בראשית ט״ו ה׳), ובלק״ט הועתק אמר ריב״ל נלך ונראה מה יהיה בסופו של כה יהיה זרעך, ובמדרש הגדול נלכה עד כה ר׳ אליעזר אומר לראות מה יהיה בסוף כה שנ׳ כה יהיה וכו׳, ובפסי״ר שם ואני והנער וכו׳ עד פה אין כתב כאן אלא עד כה אמר ריב״ל נלך ונראה מה בסוף הדיבור שאמר לי כה יהיה וכו׳, ובתנחומא מ״ב שם ג׳ לה סתמא ואני והנער וכו׳ מהו עד כה נלך ונראה מה סופו של דבר של אותו כה איזה כה שנאמר כה יהיה וכו׳, ובתנחומא שם ואני והנער וכו׳ מהו עד כה נראה מה יהיה בסוף כה שאמר לי הקב״ה כה יהיה וכו׳, וגם בתר״י א׳ מתורגם ואנא ועולימא נתמטי עד כא לבחוני אין יתקיים מה דאיתבשרית כדין יהון בנך וכו׳, ואגדה אחרת באגדת שה״ש שם למה אמר לו הקב״ה כה יהיה זרעך אלא שהראה לו מזלו של יצחק מן הכוכבים שמו מזל כה שנ׳ שבו לכם וכו׳ ואני והנער נלכה עד כה וכו׳: 2 בישרו שחוזר וכו׳. בכי״ל כתוב שחיזר והגהתי, ובתנחומא מ״ב שם ונשובה אליכם בשרו פיו שהוא הולך וחוזר ורוח הקודש אומר לאדם מערכי לב ומה׳ מענה לשון, ובתנחומא שם ונשתחוה ונשובה אליכם בשרו פיו שיחזרו שניהם בשלום ועי׳ בהערות רש״ב, ובלק״ט פי׳ מבשרו שהם חוזרין מהר המוריה לשלום, וביפ״ת הגיה גם כאן פיו בישרו וכו׳, ובילקוט הגי׳ בשרן שהוא חוזר וכו׳ ושם ובכי״ת נוסף ברית כרותה לשפתים, ונר׳ שהוספה זו נובעה ממ״ק שם דא״ר יוחנן מנין שברית כרותה לשפתים שנאמר ויאמר אברהם אל נעריו שבו לכם וכו׳ ואני והנער נלכה עד כה ונשובה אליכם ואיסתייעא מלתא דהדור תרוייהו, ובפסי״ר שם מהו ונשובה אליכם שלא אמר ואשובה תחילה אתה דורש שלא הודיעם שהוא הולך לקרבן ד״א ונשובה אליכם לאדם מערכי לב ומה׳ מענה לשון שנתבשר שיצחק חוזר לו, ובאגדת שה״ש שם ולמה אמר להם ונשתחוה ונשובה אליכם אלא שנתנבא אברהם שהם חוזרים הוא ויצחק בשלום מן המזבח, ולזו האגדה כוון גם אפרם הסורי שכתב ואתנבי אף במסקהון דלטורא איך דאתנבי לעבדא דשבק בשפול טורא ועי׳ במ״ח חלק מ״ג צד 530: 5 והשתחויתם מרחוק. וכל הפרשה ואל משה אמר עלה וכו׳ נאמרה קודם מתן תורה ועי׳ בפירש״י שם ובמכילתא יתרו מסכתא דבחדש פ״ג: 6 וישתחו שם וגו׳. בכי״א ב׳ הובא פסוק י״ט שמואל שם וישתחוו לפני י״י וכו׳ וידע אלקנה את חנה וכו׳ ועי׳ בחי׳ רש״ש, אכן גם במדרש שמואל נסדר כל המאמר לפ׳ וישתחו שם לה׳, ושם הגי׳ א״ר יצחק הכל בזכות השתחויה אברהם לא חזר מהר המוריה בשלום אלא בזכות וכו׳ ישראל לא נגאלו וכו׳ התורה לא ניתנה וכו׳ בית המקדש לא נבנה אלא בזכות השתחויה דכתיב רוממו ה׳ אלהינו וחשתחוו להדום רגליו (וה״א פסוק ה׳ תהלים שם וכ״ה בכי״ג רוממו וכו׳ והשתחוו להדם רגליו ועי׳ איכ״ר מ״ב ב׳ א׳ ולא זכר הדום רגליו וכו׳ אין הדום רגליו אלא בית המקדש חה״ד רוממו ה׳ אלהינו והשתחוו להדום רגליו וכו׳, ולפי הגי׳ רוממו וכו׳ וחשתחוו להר קדשו הוא פסוק ט׳ שם) ואף המתים אינן חיים וכו׳ דכתיב בואו נשתחוה ונכרעה (ובילק׳ מכירי תהלים צ״ט סי׳ י״א הועתק בואו נשתחוה ונכרעה נברכה לפני ה׳ עושינו) ואף הגליות אינן

ג ו) ויקח אברהם את עצי העולה וישם על יצחק בנו כזה שטוען צלובו בכתפו:
ויקח בידו את האש ואת המאכלת אמר ר׳ חנינה למה נקרא שמה מאכלת, שמכשרת האוכלים. [ורבנין אמ׳] כל אכילות שישראל אוכלין בעולם הזה בזכות אותה המאכלת:
וילכו שניהם יחדו זה לעקוד וזה להיעקד זה לשחוט וזה להישחט:
ד ז ח) ויאמר יצחק אל אברהם וגו׳ בא לו סמאל אצל אבינו אברהם, אמר לו מה סבה

1 ילקוט כ׳ ק״ס, פסיקתא רבתי פל״א (ק״מ ב׳), תנחומא מ״ב וירא שם: 2 ילקוט שם, תנחומא וירא שם: 3 תנחומא מ״ב וירא שם: 4 ילקוט שם, תנחומא נו״ב שם, תנחומא שם: 5 ילקוט שם, סנהדרין פ״ט ב׳. תנחומא מ״ב שם, תנחומא וירא סי׳ כ״ב (כ״ג), פסיקתא רבתי פ׳ בחדש השביעי (ק״ע ב׳), מדרש ויושע:

1 *וישם—בנו ר[3]י] לי לדפואגבתי | ** כזה] כעין ל | שהוא טוען | צלובו] פוא[1]גכתרי, צליבו א[2]ר[3], צלוב ד | בכתפו] בכתיפו ואגב, על כתיפו ר[3], בכתפיו ר | 2 ** ואת המאכלת] לי ל | נקרא שמה] פוחא[2]גבעי, נקראת סכין דת | שמכשרת] א[2]כע, שהיא מכשרת ור[2], לפי שמכשירת ד, לפי שהיא מכשרת פחת, מפני שמכשרת א[1], מפני שהיא מכשרת גי | 3 אוכלים דכתר[1]י, ־ין חאגר[2], אכלים ן, את האוכלין פ, את האוכל ע | * ורבנין אמ׳] ורבנין אמרין פא[1]ג, . . אמרי א[2]י, ורבנן אמרי דותע, . . אמ׳ כ, לי ל | כל אכילות] למה נקרא שמה מאכלת י | שישראל לי א | אוכלין] פגעי[1], אוכלי׳ ד[1], ־ים דוחכ, שאוכלין א[1] | בזכות] פוחא[2]גכי, בשביל א[1], אוכלין בזכות ע, אינם אוכלים אלא בזכות ד, אינה אלא בזכות ת | מאכלת פאי | 4 יחדו] וא[1]כ, יחדיו דפא[2]גתי | להעקד פכ, ליעקד דחאתי, לעקד וג | להשחט פב, לישחט דחואגתי | 5 וגו׳] אביו א, אביו וגו׳ ן, אביו ויאמר אבי דפגתי, אביו . . אבי ויאמר הנני כ | לו לי פאגכשי | אברהם אבינו וא[1]גכש, אברהם פא[2] | ואמר כי | ליה א[1]תש | מה סבה] ג, מה סבא ל[5]פוחג[5]כש, סבא סבא דאת, סבא י |

מתכנשות (בילק׳ מכירי שם אינם עתידות להתכנס) אלא וכו׳, ולהדרש המתים וכו׳ בואו נשתחוה ונכרעת כתב ביפ״ת לא מצאתי זכר לתחיית המתים במזמור זה ומשקול הדעת נראה שמפרש לפני ה׳ עושנו על מה שיבנה בני גופנו שנית לתחיית המתים וכו׳ אי נמי משום דק״ל אומרו נכרעת אחרי אומרו נשתחוה וכו׳ להכי מפרש נכרעה על המיתה ע״ד לפניו יכרעו כל יורדי עפר דהיינו במיתה כדאיתא בת״כ גבי ויקרא אל משה וכו׳ ושוב נברכה ונקומה לפני ה׳ עושנו לתחיה וכו׳ ועי׳ גם במ״כ, ובכי״ל ועוד בחמשה כ״י איתא ונשתחוה, ובמקרא כתוב נשתחוה, ובפדר״א סוף פל״א המאמר מקוטע ר׳ יצחק אומר הכל לא נוצר אלא בזכות השתחוית שנאמר רוממו י״י אלהינו והשתחוו להדום רגליו: 1 וישם על יצחק וכו׳. כן הוספתי ועח״נ, והגהתי כזה שטוען (ובכי״ל כתוב כעין או כעץ), ובשכל טוב כזה שטוען צלובו על כתפו, ובפי׳ ב״ר כ״י גורס ומפרש טוען צלובו בכתפיו קורה לתלות כך היה טוען עצי מערכתו, ובפסי״ר שם איתא אברהם שאמרתי לו להביא את יצחק בנו ולא עיכב ויצחק היה טוען עצים כאדם שטוען את הצלוב שלו וכו׳, ובתנחומא מ״ב שם למה היה יצחק דומה למי שהוא יוצא לישרף ועציו על כתפיו: 2 שמכשרת וכו׳. בפי׳ ב״ר כ״י מפרש שהיא מכשרת אוכלים (אוכלין) שאין בשר ניתר בלא שחיטה, ובלק״ט מה לשון מאכלת שמתיר בשר לאכילה שנאמר אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו וכיון שנשחט הותר ועי׳ גם בשכל טוב, ובערוך ע׳ מאכלת הגי׳ למה נקרא שמה וכו׳ שמכשרת את האוכל, ובתנחומא שם למה מאכלת שהיא מתירה את האוכלין לתוך פיו של אדם: 3 ורבנין אמ׳. כן הוספתי ועח״נ, ובערוך שם ורבנן אמרי כל אכילות וכו׳ בעולם הזה אוכלין בזכות אותה כו׳, ובמדרש הגדול רבנן אמרי שכל וכו׳ בעוה״ז בזכות אותה וכו׳, ובתנחומא מ״ב שם למה כתיב מאכלת ולא כתיב סכין שהרבה אכילות אכלו ישראל מתחת ידו: 4 וילכו וכו׳. בלק״ט וילכו שניהם יחדיו שוים זה לעקוד וזה ליעקד, ובתנחומא מ״ב שם זה לשחוט וזה לישחט: 5 מה סבה וכו׳. מה זה זקן וכי תאבדת את לבך בן שנתן לך וכו׳ א״ל על מגת כן א״ל ואם מנסת הוא וכו׳ א״ל ויתר וכו׳ וינסה לי יתר על כן ולא אלאה א״ל למחר אומר לך וכו׳ ואתה חייב ששפכת את דמו ואע״פ שהוא אמר לך שתעלהו לעולה א״ל וכו׳ כיון שראה סמאל שלא הועיל וכו׳ בא לו אצל יצחק א״ל מה ברא וכו׳ מה זה בן שרה העלובה הולך הוא אביך לשוחטך א״ל וכו׳ א״ל אם כן כל אותן הפרגזיות שעשתה אמך יהיו לישמעאל שונא הבית לירושה כד לא וכו׳ אם לא יכנס בלב השומע לשון הרע דבר כולו יכנס חציו הה״ד ויאמר יצחק אל אברהם אביו ויאמר אבי למה אביו אבי שקרא אביו ועוד אמר לו אבי (שאכ״כ ויאמר יצחק אל אברהם אבי) כדי שיתמלא וכו׳ ויאמר הנה וכו׳ אמר לו אברהם יצף וכו׳ יצער להחוא שיגער בו הקב״ה כלו׳ לסמאל מכל מקום אלהים יראה לו השה וגו׳ ואם לאו שה[1]) אתה לעולה בני ואעפ״י שהבין יצחק שהוא הולך להשחט בכ״ז וילכו שניהם יחדו זה לשחוט וכו׳ (וגם בלק״ט ובשכל טוב הועתק מסוף המאמר רק זה לשחוט וזה לישחט), ובכי״ל הגי׳ שופך דם אתה ואתה חייב וכן נר׳ בפי׳ ב״ר בדפ״ר שגורס ומפרש שופך דם אתה וחייב אתה ששפכת דם, ובפי׳ ב״ר כי״ט מפרש ולמחר יבא עליך ויאמר ששפכת דם נקי ועח״נ, והגי׳ הפרגזיות איתא גם במדרש ד״ו ובכי״פ וכי״ג וכי״ת ובערוך ע׳ פרגזיות ופי׳ שם ענין כעסים וכן נסמן במדרש עם יפ״ת ומפרש שם עם כן כל אותן החרדות שעשתה לישמעאל היו לבטלה כי עכשו יהיה השונא יורש וכו׳, ובמדרש דפ״ר וכי״א א׳ וב׳ הגי׳ הפרגיות, וכ״ה ובפי׳ ב״ר כי״א ומפרש שם לשון חמד נחמד למראה (בראשית ב׳ ט׳) תרגו׳ ירוש׳ פרג (ולפנינו הגי׳ שם דמרגג), ובפי׳ ב״ר בדפ״ר כל אותן הפרגזיות שעשתה אמך כל אותן דברים החמודים שקנתה אמך למי קנתה אותן לישמעאל סנאיה דביתה ירותא לישמעאל סנו הבית יפלו בירושה, וקשה לפרש פרגזיות כמו תמינא (וצ״ל מיתנא) טלייה דמרגליתא על פרגזתא (ירוש׳ שבת ריש פ״ו ז׳ ד׳) ושיהא פרגזתא לשון פרגוד ועי׳ עמת״ל ח״ד צד 99 וקרויס צד 477, ולא מצאנו שעשתה שרה מעילים ובגדי חמודות ועוד הל״ל כל אותן הנכסים של אברהם יפלו לישמעאל בירושה, ובעל המשביר פי׳ פרגזיות מל״י[2]) פעולות והכנות ויהיה פי׳ המאמר כל אותן הפרגזיות שעשתה אמך וכו׳ שאמרה לאברהם גרש האמה הזאת ואת בנה כי לא יירש וגו׳ עם בני עם יצחק וצע״ג, ובילקוט הגי׳ כל פרוגיאות, ופירש גליון נוסף בילקוט ד״ו האונאות דברים ופי׳ זה ליתא בילקוט דפ״ר, והמאמר כד לא וכו׳ נר׳ שהוא משל בלא״ר, ובפי׳ ב״ר כ״י מפרש כד לא תיעול וכו׳ כשאומרים לו לאדם דבר של לשון הרע אם לא נכנס באזנו כולה נכנס חציה כך נעשה ביצחק שמן התשובה שהשיב יצחק לאביו ואמר איה השה לעולה אתה למד שנכנס באזנו לשון הרע של סמאל, ויצף מפרש שם דאגה תבא, והגי׳ שם להחוא דגער בך, ובערוך ע׳ צף ו׳ יציף להחוא

1) σέ. 2) πρᾶξις.

אובדת לבך, בן שנתן לך לק׳ שנה את הולך לשחטו, אמר לו על מנת כן, אמר לו ואם מנסה הוא לך יותר מיכן את יכול לעמוד הנסה דבר אליך תלאה (איוב ד ב), אמר ליה ויתר על כן, אמר לו למחר אומר לך שופך דם אתה ואתה חייב, אמר לו על מנת כן, כיון שראה שלא הועיל ממנו כלום בא לו אצל יצחק, אמר לו מה ברא דעלובתא, הולך הוא לשוחטך, אמר לו על מנת כן, אמר לו אם כן כל אותן הפרגזיות שעשת אמך לישמעאל סניה דביתה ירותה, כד לא תיעול מילה תיעול פלגה ההיד ויאמר יצחק אל אברהם אביו ויאמר אבי למה אבי אבי כדי שיתמלא עליו רחמים, ויאמר הנה האש והעצים וגו׳, אמר ליה יצף להההוא דייגער ביה, מכל מקום אלהים 35d יראה לו השה וגו׳, ואם לאו, שה לעולה בני, וילכו שניהם יחדו זה לשחוט וזה להישחט:

8 פדר״א פל״א:

1 הובדת פחגשי | ליבך דוא[1]ר[2], את לבך פ | שנתן] כי, שניתן דפוא[1]גת, שנולד א[2] | למאה פוחא[2]גכתי | לשוחטו פואגכי | אמר לו אם כ, ואם י | הוא] פוכ, ל׳ דאגתי | 2 לך] גי, אותך דפאכת, אתך ו | יותר פו | מכן א[1]גכי, מכאן ת | יכול את ו, תוכל חאגכי | לו פ | ויתר] פחג, ויותר דאכתי, יתר ו | על כן] פאכ, על דין דת, על כדין ח, על כדון י[1], מן כן ו | 3 ליה גכ | * אומר דגש] אומ׳ א[1]ת, אומרין א[2], הוא אומר פחכ, אמ׳ ל, הוא אמ׳ ו, יאמר י | 3 לו ו | דמים פו, דם האדם ח | אתה] אשי, את ג, ל׳ דפוחכ | אתה חייב (ואתה חיב ח, את חייב כ, חייב את ג) ששפכתה (ששפכת חג, ששפכת את כ) דמו וחגכ, את חייב (אתה חייב פת, חייב אתה א) ששפכת דמו של בנך דפאת, ששפכת דמו י | כיון] אכ, וכיון דפוגתשי | שראה ל׳ | ממנו] בו א[1], לו י, ל׳ גש | 4 כלום ל׳ י | לו ל׳ י | מה] פוכ, אי חגש, אן י, ל׳ דאת | ברה וחג | דעלובתה ג, דעליבתא ש, העליבתה ו, דעלובה ר[1] | הוא הולך אגש, הולך אביך ת | לשוחטך] ואגשי, לשחטך דכת | ליה וש | אמר לו] פוגת, א״ל א[2]י, אמר ד, ל׳ א[1] | 5 ואם א | אותן ל׳ י | הפורגזיות וח, הפרגזות ר[1], הפרגיות ד[1]אר[2], הפרוגיות כ, פרוגיאות י | שעשתה א[2]עש | סניא ע, סנאיה פחגש, שנאיה דואכת, סניאה י | דביתה] פוש, דביתא דאגכתעי, דביתיה ח | ירותה] ו, ירותא חאגכעש, יירתיה י, ירותא ואתה אינך מכניס בליבך ד, ירותא ואתה . . בלבך ת | מילה] ר[2], מלה א[1], מילא דוחא[2]גכ, מילא כולה י[1], מילא (מילה ש) כולא תש | 6 פלגה] ו, פלגא דחאגכתרי[1] | * ויאמר — אביו דות] ל׳ לאגכי | ויאמר אבי] א[2]גתי, ויאמר וגו׳ ו, ויאמר אבי אבי דא[1]כ | אביו אבי] אבי (אבי אבי אגכר, אביו אביו ו) שני (שתי תר[1]) פעמים דפואגכתרי | * שיתמלא דואגכתש] שתימלא ל, שתמלא פי[1] | 7 וגו׳] ו, ואיה השה פת, ואיה . . לעולה אגכשי, ל׳ ד | יציף ע, זעף י[1] | להתוא] פוחא[1]גערי[1], ~ גברא דת | דיגער דחגת, דגער פאערי[1], גער ו | בך ר | 8 וגו׳] לעולה א[1]י, לעולה בני פא[2]ג, בני ד, ל׳ וחת | שה] ד[1]פו, השה חגכתשי, אסי חשה ד, אתה ר, ל׳ א | ** לעולה] לעלה ל | וילכו—להישחט ל׳ פא | יחדו] וכי[1], יחדיו דגכת | זה לשחוט] זה לעקוד וזה ליעקד (להעקד כ, לעקד ו) ~ דוחג°כתי | להשחט כ, לישחט דוחגתי |

דגער ביה ועי׳ בעמת״ל ע׳ יצף, ובילקוט דפ״ר הגי׳ זעף להההוא דגער ביה, ובשכל טוב זעף להההוא גברא דיגער ביה, וכן (נוסף גברא בדפוסי׳ וכי״ת ועי׳ גם ברד״ק ש״א ט׳ ה׳), ובכי״ל ובדפוסי׳ הגי׳ גם בסמוך בסי׳ ח׳ ההוא דייגער (דיגער) ביה וגר׳ לפרש שיגער בו הקב״ה וכלה״כ יגער י״י בך השטן ועי׳ גם במ״כ ובפי׳ מהרז״ו, ודרשו השה לפניו ולאחריו (ועי׳ במ״י לעיל צד 209 בד״ה הלא וכו׳) אלהים יראה לו השה וגו׳ ואם לאו שה לעולה בני, ושה בהוראת ל״י אתה, ופי׳ גליון בכי״ל לשון יווני איסי אתה (וכן נוסף בכי״ג), ובפי׳ ב״ר בדפ״ר בלשון יוני אישי אתה (ובא״א הובא בל״י איסי אתה) וכן טעם הגי׳ במדרש ד״ו ואם לאו אסי השה לעולה בני, וכפי הדרש מתורגם גם בתר״י ב׳ ואין לא את הוא לעלתא ברי והליכו תרוויהון כחדא בלב שפי, ובפדר״א שם יראה לו השה לעולה בני אתה הוא השה, ובסגנון אחר האגדה בתנחומא מ״ב שם אמר ר׳ אבין הלוי ברבי עם שהן הולכין בא השטן מימינו של יצחק ואמר אי עלוב בנה של עלובה כמה תעניות נתענה אמך עד שתבא והזקן נשתטה בזקנותו והרי הוא הולך לשחוט אותך חזר יצחק ואמר לאביו ראה מה זה אומר לי א״ל הרי הוא בא ליצף אותך אבל הקב״ה אל יצף לנו שנאמר אלהים יראה לו השה לעולה ואע״פ כן וילכו שניהם, וזה המאמר הובא בפי׳ ב״ר הנדפס בד״ה ובתנחומא מפרש בא השטן מימינו וכו׳ (והמאמר איתא גם בתנחומא בדפוסים הראשונים ונשמט בדפוס מאנטובה, ובאמצע המאמר שנוסף בזה הדפוס וירא את המקום מרחוק אמר אברהם מה אעשה אם אגלה לשרה וכו׳ נמצא מסורס. א״ל עלוב בר עלובה כמה תעניות וכו׳ חזר ואמר לאביו ראה מה אומר לי זה א״ל אל תשגיח עליו שאינו בא אלא ליעף לנו מיד ויאמר יצחק וגו׳ ועי׳ בהערות רש״ב וירא אות רכ״ז ואות רס״א ועי״ע במדרש ויושע), ובפסי״ר שם ויאמר יצחק אל אברהם אביו וכו׳ אמר לו אברהם אלהים יראה לו השה יזמן קרבנו ואם לאו שה לעולה בני שה לעולה חי (וצ״ל סי) לעולה לשון יוונית אתה הוא הקרבן אעפ״כ וילכו שניהם יחדיו מהו יחדיו שלא היצר במה שאמר לו אביו אלא כשם זה היה שמח לקרב כך זה היה שמח ליקרב אברהם שמח לעקוד ויצחק שמח ליעקד אברהם שמח לשחוט ויצחק שמח לישחט עם שיצחק מהלך עם אביו מה עשה השטן בא ועמד לו לימינו של יצחק אמר לו הא עלוב בנה של עלובה כמה תעניות נתענית אמך וכמה תפילות [נתפללה] עד שלא באת לה והזקן הזה נשתטה מזקנותו והולך לשוחטך מיד הפך פניו יצחק אל אביו אמר לו אבא ראה מה אמר לי האיש הזה אמר הוא בא ליצף לך הקב״ה יראה לו וכו׳, ובסנהדרין שם קדמו שטן לדרך אמר לו הנסה דבר אליך תלאה וכו׳ כי אתה תבא אליך ותלא אמר לו אני בתומי אלך אמר לו הלא יראתך כסלתך וכו׳ כיון דחזא דלא קא שמע ליה אמר ליה ולי דבר יגונב כך שמעתי מאחורי הפרגוד השה לעולה ואין יצחק לעולה אמר לו כך עונשו של בדאי שאפילו אמר אמת אין שומעין לו וכו׳, ובמדרש אגדה הוצ׳ רש״ב וכשהיו מהלכין בא שטן אצל אברהם אמר לו זקן אן דעתך בן שחננך הקב״ה למאה שנים אתה הולך לשחטו אני הוא שהתעתי אותך ואמרתי לך קח נא וכו׳ ועיי״ש:

ה ט) ויבאו אל המקום וגו' ויבן שם אברהם את המזבח ויצחק אינן היה. אמר ר' לוי נטלו והצניעו, אמר דלא יזרק ההוא דייגער ביה אבן ויפסלנו מן הקרבן:

ויעקד את יצחק בנו וגו' ר' חנינה בר יצחק אמר כל מה שהיה אברהם עוקד את בנו מלמטה היה הקב"ה כופת שרי האומות מלמעלה ולא עשו, אלא כיון שהפליגו ישראל עצמן בימי ירמיהו אמר להם הקב"ה מה אתם סבורין דיתהון כפתייה קימין כי עד סירים סבוכים (נחום א י) כי עד שרים סבוכים, אלא כסבאם סבואים (שם שם) אישחריון יתהון כפתייה אוכלו כקש יבש (שם שם), ובשעה ששלח אבינו אברהם את ידו ליקח את המאכלת לשחוט את בנו בכו מלאכי שרת הה"ד הן אראלם צעקו חוצה וגו' (ישעיה לג ז) מהו חוצה, ר' עזריה אמר חיצה, חיצה היא בידיה

1 ילקוט שם, פסיקתא רבתי שם : 3 ילקוט שם, ילק' מכירי נחום א' י', ילק' נחום ר' תקס"א : 7 ילקוט ר' ק"א, ילק' ישעיה ר' ש"ג (תל"ח), איכה רבתי פ' רבה פתחא (א' ג'), פסיקתא רבתי שם (קע"א א'), אגדת בראשית פל"א, מדרש פל"א, מדרש ויושע:

1 וגו'] אשר וגו' ן, אשר אמר לו האלהים דא¹גכתי | * ויבן — המזבח דפחאגכתי] ל' לו | הוא ו | 2 התוא גברא ת | דיגער דפת, דגער וא, ויגער גכ | 8 *ויעקד — וגו' פ] ויעקד (ויעקוד י) את . . בנו חא²י, ויערך (ויערוך מ) את העצים ויעקד (ויעקוד ם) את . . בנו גמ, ויבן שם אברהם וגו' ל, ויבן . . אברהם את המזבח ן, ויבן . . המזבח וגו' (המזבח ת) ויעקד . . בנו דת, ויבן . . המזבח ויערוך (ויערך כ) את העצים ויעקד . . בנו א¹כ | חננא דוחג, חיננא כ, חנינא פאי (נחום) מ | הונא ת | בר פפא פי (שם) | ** אמר] ל' ל אברהם] פא¹, אבינו אברהם דגמ, אברהם אבינו וא²כתי | בנו] יצחק אי (שם) מ, יצחק בנו דפוגכתי | 4 מלמטה] חאכימ, ־טן דפוגת | כופת] עוקד כ | שרי אומות מ, שריהם (שריתן ו ר²), שרים כ) של אומות העולם דפוחגכרי, שריהם שלשבעים אומות ע"א ת, את האומו' א¹ את כל האומות א² | מלמעלה] פחאכי, ־לן דוגת, למעלה י (שם) מ | ולא * עשו ד¹פוגכי¹, ולא עשה ד, ולא עשה כן ת, ולא ל, ל' אמ | אלא כיון] וכיון אמ | את עצמם י (שם), עצמן לע"ז פתי | בימי ירמיה ותי, . . לע"ז מ | ה' אתון א² | סבורין] פוגימ' ־ים דכי (שם), סוברים ת, סברין א² | דיתהון] פ, דייתין ו, דייתון ג, דאינון הא¹ג'רי, דאילין דא²כ, דאלין ת, דיהון י (שם) | כפתייה] ו, כפתייא פי, ־יא דחגתר, כפיתיא אמ | קיימין פוחאכתר²י | כי] ו, שנ' ~ דפחכתי, דכתי' אמ | סבוכים] חאכי¹מ, ~ וגו' ו, וכסבאם סבואים דפת | כי עד שרים סבוכים] כי עד סירים סבוכים ד¹מ, ל' פואכי (שם) | 6 אלא ל' פי | *כסבאם סבואים] וכסבאם סבואים דואכת, וכסבאם סבואים פח, כסבאם סבאים מ, כסבואים סבואין ל, ל' י | אישתריון] אשתרון כ, אשתרון דותר⁸, אשתרין פ, ישתריון א¹, ישתרון א²מ, ישתריין חי | כפתייה] ו, כפתיה פ, ־ייא תי, ־יא דת, כפיתיא אמ | אכלו דפחגתמ | יבש] י, יבש מלא דפוחאגכת | 7 ובשעה] פוחאגכ, בשעה דתי | אברהם אבינו א¹י, אברהם פא² | לקחת א² | את] ואגכתי (ישעיה), ל' דפי | * לשחוט את בנו דפוחאתי] ולשחוט . . בנו גכ, ל' ל | שרת] ג, השרת דפוחאכתי | 8 וגו] מלאכי שלום מר יבכיון א¹גכת, ל' דפי | מהו חוצה] מחוא חוצה ן, מה הוא . . כ, ל' פתי | חיצה—בידיה] חיצת . . היא בידה ן, חיצה . . הוא בידיה פג, חיצה כתיב חיצה היא (הוא ר) בידיה חרי, חיצה כתיב . . הוא ברייה ר⁸, חוצה חיצה היא ברייה דת, חוצה היא לך חוצה היא לאבא י (שם), חוצה (חוצה היא א²) למחרבא דביתא (ביתא א²) חוצת היא בידיה (ביריה ?) א, חוצה הוא למחרבא ביתיה חוצת הוא ביירית (ביידיה ?) כ |

1 ויצחק וכו'. בפסי"ר שם ולמה לא בנה יצחק עמו אלא אמר אברהם שלא יפול עליו אבן או צרור ויעשה בו מום ויפסל מן הקרבן וכו': 8 ר' חננא וכו'. וכ"ה גם בדפ"ר וד"ו ר' חננא בר יצחק, ובד' קראקא א' נשתבש ר' חפני וכו': 4 ולא עשו. בכי"ל חסר מלת עשו והשלמתי וכ"ה גם בדפ"ר, והגהתי גם כסבאם סבואים, ובכי"ל כתוב כסבואים סבואין ונקוד כסבואים[1] כנר' להגיה כסובאם, וטעם המאמר כל מה שהיה אברהם וכו' היה הקב"ה כופת קושר שרי האומות ולא עשו לא שהו להיות כפותים אלא כיון שהפליגו וכו' הרחיקו ישראל עצמן מהקב"ה בימי ירמיהו א"ל הקב"ה וכי אתם סבורים שאילו הקישורים קיימים לעד כי עד סירים וכו' כי עד (ודורש עד לשון עדי עד וכו' שוכן עד וכו') שרים סבוכים כפותים אלא כסבאם וכו' (ודורש וכסבאם בוי"ו הפירוד) כשנעשו סובאי יין סבואים אישתריון וכו' הותרו אלו הקישורים אוכלו כקש וכו' ושלטו בהם האומות וכמו שדרשו לעיל צד 338 עשרת השבטים וכו' יהודה ובינימן לא גלו אלא בשביל היין וכו' ועיי"ש ובחי' הרש"ש, והלשון ולא עשו אלא כיון שהפליגו עצמן וכו' ועי' במ"י שם וצד 584 בד"ה מאותן שעשה וכו', ובפי' ב"ר כ"י גורס או מפרש כיון שהפליגו עצמן ישראל לע"ז ועח"נ, ובפי' ב"ר בדפ"ר כיון שהרשיעו ישראל עצמן לע"ז, ומ"ש בימי ירמיהו עי' גם לעיל צד 483, וביפ"ת כתב אך תימה שהמקרא הזה בנבואת נחום על חרבן נינוה ומה ענין לישראל וכו', וכהדרש סירים שרים איתא גם בתרגום שם ארי שלטוני עממיא וכו' ועיי"ש : 8 מהו חוצה. שאי אפשר לפרש חוצה כפשוטו שהמלאכים שוכני מרום צעקו בחוץ ומה ענין חוץ למעלה ודרש ר' עזריה חוצה חיצה (וכהגי' חיצה כתי' כלו' חצה חסר וי"ו) המלאכים צעקו חיצה חיצה היא בידיה למיכס וכו' לשחוט את בנו, והגי' חיצה היא בידיה איתא גם בכל הספרים שציינתי (ובכי"ו כתוב בידה ג"כ בהוראת בידיה), וידידי רא"ח לעף כתב לי שהוראת חיצה כמו חיצא בל"ס עז וקשה, ובפי' ב"ר כ"י מפרש חוצה חיצה כתיב חיצה הוא בידיה וכו' לשון מהירות כמא דתימא דבר המלך נחוץ, ורמא"ש פי' בפסי"ר שם שהוא לשון חץ וצ"ע, ומן בידיה נשתבש ברייה בדפוסי' וכי"ת ובפי' ב"ר הנדפס, ולפרש ברייה כמו לעיל צד 508 חלילה לך וכו' בריא היא לך וכו' קשה שלא היה צריך לדרש חוצה חיצה, וכן דוחק הפירוש ששום בריה יעשה כזה לשחוט את בנו, ובילק' ישעיה שם ל"ג בידיה או ברייה והגי' שם בדפ"ר חוצה היא לך חוצה היא לאבא למיכס ית וכו', וכן איתא בכפל הלשון בכי"א א' וב' ובכי"כ חוצה (חוצה היא, חוצה הוא) למחרבא וכו' חוצה היא (הוא) וכו' (ודומות שם האותיות דל"ת ורי"ש ויש לקרות בידיה או ביריה וכו'), וכלשון הראשון הדרש באיכ"ר מ"ב שם הוצה מה הוא

1) כְּסְבֻוּאִם.

למיכס ית בריה, ומה היו א׳ נשמו מסילות (שם שם ח) אין אברהם מקבל את העוברים ואת השבים, שבת עובר אורח (שם שם) היך דאת אמר חדל להיות לשרה ארח כנשים (בראשית יח יא), היפר ברית (ישעיה שם) ואת בריתי אקים את יצחק (בראשית יז כא), מאס ערים (ישעיה שם) וישב בין קדש ובין שור (בראשית כ א), לא חשב אנוש (ישעיה שם) לא עמדה זכות לאברהם אתמהא, ומי יאמר לך שאינו מדבר אלא במלאכי שרת, נאמר כאן ממעל לעצים ונאמר להלן שרפים עומדים ממעל לו (ישעיה ו ב):

י) וישלח אברהם את ידו ויקח את המאכלת רב בעא קומי ר׳ ח״יא רבה מש׳ ר׳ מנין ו

5 תנחומא מ״ב וירא סי׳ מ״ו, אגדת בראשית שם: 7 ילקוט כ׳ ק״א, חולין ט״ז א׳:

1 למיכס] חר[1]י, למיכוס אגכר[3], למכוס דפותר[2] | מה י | הן א | אומרים דא[2]תי (שם) | מסילות] ~ שבת עובר אורח א[1]כ, שבת.. אורח וגו׳ ח | שאין אברהם י, ואין.. כ, אם אברהם אינו י (שם) | את העוברים והשבים פא[2], עוברים ושבים י (שם) | 2 היך — אמר] דבר אחר י (שם) | ארח כנשים] פחג, אורח כנשים ואכתי (שם), ל׳ ד (היך — כנשים ל׳ י) | 3 הפר | 4 וישב — שור] פוחאגתי (שם), וישב בין שור ד, ויסע משם אברהם ר, ויסע אברם ארצה הנגב וגו׳ י | שלא עמדה א[2], לא עמדה לו א[1], לא חשב י | זכות אברהם י, זכותו של אברהם אבינו כ | 5 לך] זה א[1], ל׳ א[2]כי (שם) | שאינו מדבר] פוחאגכ, שאין הפסוק (שאין הפסוק הזה ש) מדבר דש, שאין הפסוק הזה ת, שמדבר י (שם) | אלא — שרת] ג, אלא.. השרת דפואכתש, במלאכים י (שם) | נאמר כן וג, כתיב הכא י (שם) | לעצים] פואגכשי (שם), ל׳ דת | ונאמר להלן] פחגכש, ונאמר וא[1], ונאמר להלן ממעל דא[2]ת, וכתיב התם י (שם) | 6 * ממעל לו דפוחא[1]גכתי (שם)] ממעל א[2], וגו׳ ל | 7 * את — המאכלת דפא[1]גכת] את ידו וגו׳ ו, את ידו א[2], וגו׳ ל | בעה ו, בעי א | קמי ר׳ א[2], קמיה דר׳ א[1] | רובה ג, מש׳ ר׳] משום ר׳ ג, בשם ר׳ ו, בש״ר א, ל׳ דפתי |

חוצה א״ר עזריה חוצה היא מן גבר למחריבי ביתא, ובדפ״ר וד״ו הגי׳ שם הן אראלם צעקו חוצה אמר רבי זעירא חוצה כתיב היא גביה נכסיניה (ובד׳ קראקא א׳ הוגה חיצת כתי׳ היצה היא גביה דנכסיניה) אמר רבי ברכיה כמה דאת אמר ויוצא אותו החוצה, ולשון המאמר בפסי״ר שם בנה את המזבח וכו׳ ועקד את יצחק בנו על גבו נטל אברהם את המאכלת לשחטו אמר לו יצחק אבא אוסרני בידיי וברגליי שהנפש חצופה היא שלא אראה המאכלת בא עלי ואקרטע ואיפסל מן הקרבן כפתו אביו כיון שבא ליתן את המאכלת על צוארו באו המלאכים והיו בוכים ומצווחים לפני הקב״ה שנאמר הן וכו׳ צעקו חוצה ומה היו צועקים נשמו מסילות היכן הוא מתן שכרן של עוברי דרכים שהיה אברהם מודיעך בעולם שבת עובר ארח בטל מתן שכרם של אורחים שהיו באים מכל מקום ולנים אצל אברהם לאכול חנם ולעשות אותך ברכה בעולם אלא הפר ברית ומפיר אתה את הברית שאמרת לאברהם את בריתי אקים את יצחק הרי המאכלת על צוארו עד אימתי אתה ממתין א״ר ברכיה צעקו חוצה חיצה כתב אמרין חיצה היא בידך מכוסיניה מיד אמר הקב״ה למיכאל וכו׳ (ובפי׳ ב״ר הנדפס הובא זה המאמר בשינוי מעט מן מה היו צועקים וכו׳ עד אתה ממתין בשם מדרש הרנינו וע׳ במ״י לעיל צד 590 בד״ה אמר ר׳ לוי וכו׳), ובאג״ב שם אף המלאכים נתכנסו והיו בוכים שנאמר הן אראלם וכו׳ התחילו אומ׳ רבש״ע נשמו מסילות שבת עובר אורח וכו׳ אם שוחטו הוא היכן עולי רגלים וכו׳ הלא הפר ברית היכן הוא הברית שהתנית עמו אמרת לו כי ביצחק יקרא לך זרע אמר להן הקב״ה חייכם לא אחלל בריתי וכו׳, ובפדר״א שם אמר יצחק לאברהם אביו אבי קשרני וקשור שתי ידי ושתי רגלי בשביל פשיעותא ואמצא מחלל כבד את אביך קשר שתי ידיו וכו׳ ועקדו על גבי המזבח וכו׳ והקב״ה היה יושב ורואה לאב שעקד ולבן שהיה נעקד בכל לב וכו׳ ומלאכי השרת צועקים ובוכים שנאמר הן אראלם צעקו וכו׳ אמרו מלאכי השרת רבש״ע נקראת רחום וחנון וכו׳ ועי״ע במדרש ויושע ובתר״י א׳ וב׳ ובמ״י למטה סי׳ ז׳ בד״ה ולא עיכבתה: 2 היך דאת אמר וכו׳. נר׳ שמביא פסוק זה חדל וכו׳ לפרש שבת לשון פסק בטל שאין מורגל בהוראה זו בלשון חז״ל ועי׳ גם לעיל צד 493, וגי׳ משובשת בילק׳ ישעיה דבר אחר חדל וכו׳, ובילקוט כאן ל״ג היך דאת אמר וכו׳: 5 נאמר כאן ממעל וכו׳. בתנחומא מ״ב שם דרש אחר ממעל לעצים מהו ממעל מלמד שעשה המזבח מכוון כסא הכבוד כד״א שרפים עומדים ממעל לו, ובאג״ב שם א״ר חנינא מהו ממעל שעשה את המזבח מכוון כנגד וכו׳ שנאמר שרפים עומדים ממעל לו למעלה מן המזבח, ובפדר״א שם אמר ר׳ ישמעאל כיון שהגיעו לאותו מקום הראהו הקב״ה באצבע לאברהם ואמר לו זה הוא המזבח הוא המזבח שהיה אדם הראשון מקריב בו מקודם הוא המזבח שהקריבו בו קין והבל הוא המזבח שהקריבו בו נח ובניו שנאמר ויבן נח מזבח לי״י אין כתיב כאן אלא ויבן את המזבח (וצ״ל ויבן שם אברהם את המזבח מזבח אכ״כ אלא המזבח, וכ״ה בילק׳ מכירי תהלים ל״ו סי׳ ה׳) שהקריבו בו ראשונים (עליו הראשונים) ועי׳ בתר״י א׳ ובמ״י לעיל צד 318: 7 רב בעא כו׳. כגי׳ הנכונה שלפנינו בכי״ל הגי׳ גם בכי״ג משום ר׳ ובכי״ו וכי״א א׳ וב׳ בש״ר, ובחולין שם איתא יתיב רב אחוריה דר׳ חייא ור׳ חייא קמיה דרבי וקאמר מניין לשחיטה שהיא בתלוש שנאמר ויקח את המאכלת לשחוט א״ל רב לר׳ חייא מאי קאמר א״ל וי״ו דכתיב אאופתא קאמר והא קרא קאמר קרא זריזותיה דאברהם קמ״ל (ופירש״י שם שחש ונזהר שמא לא ימצא צור אפילו מחובר והביא עמו מאכלת וכו׳ ועיי״ש בתוס׳ בד״ה מניין וכו׳) ונר׳ שהוראת בעא כאן דרש חקר (ועי׳ במבה״י ט׳ ב׳) ובכל הספרים (חוץ מכי״ת) ל״ג אמר ליה מן הכא וכו׳, ומדוייקת הגי׳ בכי״ל אין מן וכו׳ (ול״ג אמר ליה אין מן וכו׳) ורב בעא קומי ר״ח רבה מש׳ רבי דאמר מנין לשחיטה וכו׳ מן הכא וישלח אברהם את ידו ויקח את המאכלת לשחוט וכו׳ אם מן אגדה אמר לך רבי חזר הוא ביה דאפילו במחובר מעיקרו כשר וקרא זריזותיה דאברהם קמ״ל ואין מן אולפן ואם בקבלת מרבותיו (ועי׳ ירוש׳ עירובין פ״ג כ״א ב׳ מגילה פ״א ע״א ד׳) אמר לך לית הוא חזר ביה דתני לוי היו נעוצים מתחילתן הרי אילו פסולין אפילו בדיעבד תלושים ונעצן הרי אילו כשירים בדיעבד דתנינן השוחט במגל יד ובצור ובקנה שחיטתו כשירה, וסוגיא דגמרא שם ט״ו ב׳ השוחט דיעבד אין וכו׳ ורמינהו בכל שוחטין בין בצור וכו׳ לא קשיא כאן בתלוש כאן במחובר דאמר רב כהנא השוחט במחובר לקרקע רבי פוסל ור׳ חייא מכשיר עד כאן לא מכשיר ר׳ חייא אלא בדיעבד וכו׳ אלא הא דתניא בכל שוחטין בין בתלוש בין במחובר וכו׳ מני לא רבי ולא ר׳ חייא וכו׳ לעולם ר׳ חייא ואפילו

לשחיטה שהיא בדבר שהוא מטלטל מן הכא וישלח אברהם וגו׳ אין מן אגדה אמר לך חזר הוא ביה ואין מן אולפן אמר לך לית הוא חזר ביה דתני לוי היו נעוצים מתחילתן הרי אילו פסולין, תלושים ונעצן הרי אילו כשירים דתנינן השוחט במגל יד ובצור ובקנה שחיטתו כשירה: אמר ר׳ יוסי בר אבין ה׳ דברים נאמרו בקרומית שלקנה, אין שוחטים בה ואין מוהלין בה ואין חותכין בה בשר ואין מקנחין בה את הידים ולא מחצין בה את השינים מפני שרוח רעה שולטת עליה:

ז יא) ויקרא אליו מלאך י״י מן השמים ויאמר אברהם אברהם תני ר׳ חייה לשון חיבה לשון זירוז, ר׳ ליעזר א׳ לו ולדורות, אין דור שאין בו כאברהם ואין דור שאין בו כיעקב וכמשה וכשמואל:

2 עי׳ חולין ט״ז ב׳: 3 חולין פ״א מ״ב: יבומ׳ שבת פ״ח י״א ג׳, חולין ט״ז ב׳: 6 ילקוט שם, קהלת ל״ט ויקרא תוספתא ברכות פ״א, שמות רבה פ״ב סי׳ ו׳, במדבר רבה פי״ד סי׳ כ״א, מדרש שמואל פ״ט סי׳ ס׳: 7 לקמן סע״ד:

1 שהוא] ו, ל׳ דפאגתשי | מיטלטל ו, מטולטל ג, המטלטל דפא2תשי, חמיטלטל א1 | מן הכה ו, מהכא פאשי, מהכה ג, אמ׳ ליה מן הכא ת | וישלח אברהם את ידו ד, וישלח.. ידו וגו׳ וא2, וישלח.. ידו ויקח את המאכלת א1גתש, ויקח.. המאכלת פר, וישלח אברהם את ידו ויקח מכלל דתלוש הוה י | אין מן] אם מן א, אמר ליה אין מן דת, אמ׳ ליה (א״ל שי) אם מן גכשי, א׳ לה אן מן ו, א לו מן פ | אגדה] פאכ, אגרא ו, חגדה גיש, האגדה י1, ההגדה דת | אמרה לך א1, אמר לך ר׳ אפילו במחובר שרי י1 | הוא ל׳ כ | 2 בו ו | ואם פגכ, אם א, ואן ו | הוא אמ׳ ו | חוזר הוא א1 | בו ו | ר׳ לוי א2ת | נעוצין פא1כשי | פסולים ו, אסורין א1 | 3 תלושים] וכת, ־ין דפאגשי | כשירין פג, כשרים דאכתש, ־ין י | דתנינן] פוא2גכשי, דתנן דא1ת | *ובצור — כשירה וג] ובצור.. כשרה י1, בצור.. כשרת פאכ, ובצור ובקנה וגו׳ ש, במגל קציר ובצור.. כשרה דת, וגו׳ ל | 4 בר אבין] פא, ביר׳.. ו, בר׳.. גכ, ל׳ דת | ה׳] א2, חמשה דפוא1גכת | בקרומית] פא1גת, בקרומיות דוא2 | שוחטין | 5 את הידים ל׳ אכ | ולא] ואין אגכ | מחצין פת, מחצצים א1 | השינים] פא1, השנים דא2, חשיניים כ, השניים וגת | שולטת דפו, שורה אג | עליה] פוג, עליו דא1כת, עליהם א2 | 6* ויקרא — אברהם פא2ת] ויקרא.. השמים אברהם אברהם די, ויקרא.. השמים וכ, ויקרא.. מלאך וגו׳ ל, ויאמר אברהם אברהם ח | לשון ויקרא לשון חיבה א1 | 7 לשון זירות] ולשון זירוז כ, ל׳ א1 | ר׳ אלעזר (ר׳ ליעזר ו, ר׳ אליעזר א2גכר3, ר״א פ) בן יעקב דפואגכתר3י | אומר פאגכי, אמר דו, אומ׳ אמר ת | לו ולדורות] אברהם לו ולדורות י, ל׳ א1 | 8 וכמשה וכשמואל] פ, ואין דור שאין בו כמשה ושמואל י, ואין.. כמשה ואין דור שאין בו כשמואל דוחאגת |

לכתחילה וכו׳ ואלא מתניתין דקתני השוחט דיעבד אין לכתחילה לא וכו׳ רבי היא קשיא דרבי אדרבי (דהא קתני בברייתא רבי פוסל דמשמע דיעבד) לא קשיא כאן במחובר מעיקרו (פוסל ואפילו בדיעבד) כאן בתלוש ולבסוף חיברו וכו׳, ועוד שם ט״ז א׳ בעי רבא תלוש ולבסוף חברו לענין שחיטה מאי וכו׳ ועי״ש בפירש״י ובתוספות שם בד״ה תלוש וכו׳ תימה מאי קמיבעיא ליה הא אסיקנא לעיל וכו׳ ואי לא ידע הנהו ברייתות וכו׳, וגם בב״ר כאן לא הוזכרו אלו הברייתות, והברייתא דתני לוי היו נעוצים וכו׳ כלו׳ דברים ששוחט בהם כדמפרש בפי׳ ב״ר לא הובאה בבבלי שם, ועי״ע במ״כ וביפ״ת ובעץ יוסף ודו״ק, ובפי׳ ב״ר בדפ״ר מפרש ומנין לשחיטה וכו׳ מהכא וישלח וכו׳ ויקח את המאכלת מכלל דתלוש הוה א״ל אם מן הגדה אמר לך ר׳ חזר הוא ביה דאפילו במחובר שרי וכן נוסף בילקוט (ועי׳ במ״י לעיל צד 596 בד״ה עתיד וכו׳) ונשתבש שם אמר לך ר׳ אפילו במחובר שרי חזר הוא ביה, ובכי״ל קיטע דתנינן השוחט במגל יד וגו׳, והשלמתי לשון המשנה ובצור ובקנה שחיטתו כשירה, וכ״ה במתניתא דתלמודא דבני מערבא השוחט במגל יד ובצור וכו׳ שחיטתו כשרה, ובמשנה שבמשניות ובגמרא איתא במגל יד בצור ובקנה ועח״נ, ומשובשת הגי׳ בדפוסי׳ וכי״ת השוחט במגל יד במגל קציר ובצור ובקנה וכו׳, ובחדיא נשנה שם ובכל שוחטין חוץ ממגל קציר והמגירה וכו׳, וכבר הוגה לנכון במ״כ וביפ״ת: 8 אמר ר׳ יוסי וכו׳. בירושלמי שם רבי יוסי בי רבי בון בשם רב חונה חמשה דברים נאמרו בקלומות של קנה אין שוחטין בה ואין מוהלין בה ואין מחצצין בה וכו׳ ואין מחתכין בה את הבשר על גבי השולחן ואין מקנחין בה מפני שרות רעה שורה עליה, ובחולין שם אמר רב חסדא א״ר יצחק ואמרי לה במתניתא תנא ה׳ דברים נאמרו בקרומית וכו׳ אין שוחטין בה ואין מלין בה ואין מחתכין בה בשר ואין מחצצין בה שינים ואין מקנחים בה אין שוחטין בה והתניא בכל שוחטין בין בזכוכית בין בקרומית של קנה אמר רב פפא בסימנא דאגמא וכו׳ ואין מקנחין בה תיפוק ליה משום דאמר מר המקנח בדבר שהאור שולטת בו שיניו נושרות אמר רב פפא קינוח פי מכה קאמרינן, ובבבלי שם הטעם בכל הדברים שנאמרו בקרומית של קנה משום שקיסמין ניתזין ממנה, ובירושלמי שם מפרש בק״ע שהטעם מפני שרוח רעה וכו׳ אקינות לחוד קאי, וכאן אי אפשר לפרש כן ועי׳ גם בב״י בטור יו״ד ריש סי׳ ו׳ ובעץ יוסף, ויש לפקפק בהגי׳ שלפנינו ואין מקנחין בה את הידים וכ״ה גם בדפוסי׳ ובכי״פ וכי״ו וכי״ג וכי״ת, ובכי״א א׳ וב׳ וכי״כ ל״ג את הידים, ובשכל טוב העתיק א״ר יוסי בר אבא חמשה דברים וכו׳ בקרומית של קנה אין שוחטין בה ואין מוהלין בה ואין חותכין בה בשר ואין מקנחין בה את המכה ואין מחצצים בה את השינים מפני שרוח רעה שורה עליה, ונר׳ שהוסיף עפ״י הבבלי את המכה להגי׳ ואין מקנחין, ומחצין בכי״ל ובדפוסי׳ ובכי״ו וכי״א ב׳ וכי״כ כמו מחצצין ועח״נ: 6 ויקרא אליו. בכי״א ב׳ מתחלת כאן פנ״ז, ובכי״א א׳ פנ״ד: תני ר׳ חייא. בספרא שם משה משה (שמות ג׳ ד׳) אברהם אברהם יעקב יעקב (בראשית מ״ו ב׳) שמואל שמואל (ש״א ג׳ י׳) לשון חבה ולשון זירוז ועי׳ בבמ״ר שם ובמ״י לעיל צד 104 וצד 188, וכן בתוספתא שם משה משה אברהם אברהם וכו׳ לשון חיבה ולשון (לשון) זירוז, ובמדרש שמואל שם תנא ר׳ חייא אברהם אברהם יעקב יעקב משה משה שמואל שמואל לשון חבה ולשון זרוז, ובשמו״ר שם בדפ״ר וד״ו אתה מוצא באברהם אברהם יש בו פסק יעקב יעקב יש בו פסק וכו׳ אבל משה משה אין בו פסק למה כן משל לאדם וכו׳ תני ר׳ שמעון בן יוחאי מהו משה משה לשון חיבה וכו׳: 7 ר׳ ליעזר וכו׳. לקמן פע״ד נסדר המאמר לפ׳ ויאמר אלי מלאך האלהים בחלום יעקב וגו׳ (ושם לא נכפל יעקב יעקב), והגי׳ שם בכי״ל ר׳ אליעזר א׳ וכו׳ אין דור שאין בו כאברהם וכיעקב וכמשה

יב) ויאמר אל תשלח ידך אל הנער וגו' וסכין איכן היא, נשלו דמעות ממלאכי שרת עליה ושחה, אמר לו אחנקנו, אמר לו אל תשלח ידך אל הנער, אמר לו נוציא ממנו טיפת דם, אמר לו אל תעש לו מאומה אל תעש לו מומה, כי עתה ידעתי עתה יידעתני לכל שאת אוהבני, ולא חשכת את בנך וגו' ולא תאמר כל חלאים שחוץ לגוף אינן חלאים אלא מעלה אני עליך כאילו שאמרתי לך שתקריב לי את עצמך ולא עיכבתה: אמר ר' אחא ח

1 ילקוט שם, ילק' מכירי תהלים פ"ע סי' מ"ו, תנחומא וירא סי' כ"ג: 2 פסיקתא רבתי שם: 4 עי' ספרי האזינו פי' סי"ג, תנחומא מ"ב שלח סי' כ"ז, תנחומא שלח סי' י"ד, במדבר רבה פי"ז סי' ב': 5 תנחומא מ"ב וירא סי' מ', אגדת בראשית פל"א:

1 אל — וגו'] מ, אל הנער פא¹שי, ל' דוא²כת | * היא דש] הוא לוחאגכתע, היה פים | נשלו] פחאגע, נישלו ו, נשרו דתרימ | * דמעות פוחא²כעמ] דמעו ל, שלש (שלשה א¹ר²) דמעות דא¹גתרי | ממלאכי שרת] ג, . . השרת דפוחא²כתערימ, ממלאכים א¹ | 2 עליה] פוחאגכעי, עלי' ש, ל' דתרמ | ושחה] פע, ושחת וחג, ושחת (ושיחת ת) הסכין דתמ, ושחח א², ונשחת א¹, ושרת כ, ונשרית ש, ונשרו י¹ | אל הנער ל' פ | אמר לו ל' א | נוציא] וחגכ, אוציא דפאתים | ממנו ל' כי¹ | 3 טיפה של חכ | * אמר לו דפוחגכת] א"ל א¹ימ, ל' לא² | אל — מומה] אל . . מומא א¹, אל . . מום פ, מומה י, ל' וחא²מ | ידעתי] ~ וגו' ן, כי ירא אלהים אתה פחגכי | עתה יידעתני] יידעתני כ, עתה יידעתי חג⁰, ידעתיך פאמ, ידעתי הודעתי ד, הודעתי ש, עתה ידעתי ג, ידעתי ןי¹ | 4 את בנך וגו'] פ, את בנך את יחידך ממני חאגשי, את . . יחידך ו,˝ וגו' ד, ל' ת | שלא | שכל וכמ | חלאים] פואג⁰כר²מ, החלאים ד, חולאים חי, חליים ר¹, חוליין גש, תחלאוים ת | אין כ | חולאים ח, חוליין ג | 5 * כאילו דפושי] כאלו אכתמ, כילו ג, ל' ל | שאמרתי] פוכ, אמרתי דחאגתשימ | לך ל' שי | שתקריב] פוחאכשימ, שתקרב ג, הקרב דת | לי ל' חא²גכשי | את] ואגכמ, ל' דפתשי | עיכבתה] ו, עכבת פחאכימ, עיכבת גש, ~ דבר אחר (ד"א ד¹ת) אמר ר' יצחק בשעה שבקש (שביקש ת) אברהם לעקוד יצחק (את יצחק ת) בנו אמ' לו (ליה ת) אבא בחור אני וחוששני (וחושש אני ת) שמא יזדעזע גופי מפחדה של סכין ואצעדך ושמא תפסל השחיטה ולא תעלה לך לקרבן אלא כפתני (כפתיני ת) יפה יפה מיד ויעקוד את יצחק (יצחק בנו ת) כלום יכול אדם לכפות בן שלשים ושבע (ל"ז שנה ת) נ"א בן שש עשרים (שש ועשרים ד¹, ששה ועשרים ת) שנה אלא לדעתו מיד וישלח אברהם את ידו הוא שולח יד ליטול את הסכין (ליטול הסכין ת) ועיניו מורידות דמעות ונופלות דמעיו לעיניו (לתוך עיניו ת) של יצחק מרחמנותו (מרהמונתו ת) של אבא ואף על פי כן (ואעפ"כ ת) הלב שמח (שומח ת) לעשות רצון יוצרו והיו המלאכים מתקבצין (מתקבצים ת) כתות כתות מלמעלן מה תוון צווחין נשמו מסלות שבת עובר אורח הפר ברית מאס ערים אין רצונו בירושלים ובבית המקדש שהיה בדעתו להוריש לבניו של יצחק לא חשב אנוש לא עמדה זכות לאברהם (זכותו שלאברהם ת) לית לכל בריה חשיבות קדמוי דת | אמ' ר' אבא גכש, א"ר אבא א"ל א¹, א"ר אבא אמ' ליה (א"ל מ) אברהם א²מ, א"ל י |

וכשמואל, ובמ"ש שם ר' אלעזר (ובכ"י שם ר"א בן יעקב) אומר וכו' אין דור שאין בו כאברהם אין דור שאין בו כיעקב אין דור וכו' ועח"נ, ובלק"ט גורס ומפרש ר' אלעזר בנו של ר' יעקב אומר לו ולדורותיו אין דור שאין בו כאותן שנכפלו שמותן אברהם אברהם יעקב יעקב וכו', ונר' שדורש שהמלאך אמר לו אברהם אברהם לרמז לו ולדורות שעתידין לצאת ממנו שאין דור שאין בו וכו': 1 נשלו וכו'. וכ"ה בערוך ע' שח ג' וסכין איכן הוא נשלו דמעות וכו' עליה ושחה, ושם הובא משבת ס"ז א' שיח שיח ופי' המס תמס ועוד שם וחם השמש [ונמס] שיח, ונר' שמפרש ו ש ח ה כאן ונמסה וכן טעם הגי' ושחת ועי' גם בעמת"ל ע' שווח, ותימה שבכי"ל ובערוך ובספרים שציינתי הגי' ה ו א וסכין ל"נ וכן ושחה ושחת ל"נ, ובערוך שם הועתק עוד מוי"ר פכ"ב נתנוהו בקערה וכמה דהדין שיח הדין שיח עד שעמד על עקרו ופרח (ועי' במ"י לעיל צד 83 ובח"נ לעיל צד 84) ובמדרש הגדול הרכיב שני המאמרים והעתיק וסכין היכן היא נשלו דמעות ממלאכי השרת עליה ושחה עד שעמד עיקרו ופרח, ובפי' ב"ר כי"ט וכי"א גורס ומפרש נשרו שלש (שלשה) דמעות ממלאכי השרת ושהתה הסכין היתה נשרית (נשרת הסכין נשרת) לשון שרוי וכו', ודוחק הפי' בפי' ב"ר הנדפס ונשרית ונשחת כמגופת חבית שנשרית והיא נשחתת, ובתנחומא שם איתא ובא השטן ודחף ידו של אברהם ונפלה הסכין מידו וכו': 2 נוציא. וכ"ה עוד בארבעה כ"י, ובלק"ט הגי' אוציא ממנו טיפת דם א"ל אל תעש לו מאומה כי עתה וכו', ובפירש"י עה"ת מפרש אל תשלח לשחוט אמר לו אם כן לחנם באתי לכאן אעשה בו חבלה ואוציא ממנו מעט דם אמר לו אל תעש לו מאומה אל תעש בו מום, ובפסי"ר שם אמר לו מה אתה עושה אל תשלח ידך אל הנער אמר לו ואחנקנו ואמר אל תעש לו מאומה, ושם ליתא אל תעש לו מומה ועח"נ: 3 יידעתני. וכ"ה בכי"כ, ובלק"ט כי עתה ידעתי ידעתי לכל וכו' ועח"נ ובמ"י לעיל צד 23 בד"ה הודעתו: 4 אינן חלאים. ולא היה קשה לך הנסיון להקריב את בנך אלא מעלה אני עליך כאילו שאמרתי לך שתקריב לי את עצמך וכו', ובפי' ב"ר הנדפס מפרש ולא חשכת את בנך את יחידך ממני מעלה אני עליך כאילו נפשך שנקרא' יחידה הקרבת לפני שאין יחידך האמור כאן אלא נפשך וכו', וכן הדרש בפסי"ר שם אמר לו הקב"ה גלוי וצפוי לפניי אפי' נפשך אם אמרתי לך לא הייתה מעכב א ת י ח י ד ך הצילה מחרב נפשי מיד כלב יחידתי אמר לו אברהם למה עשית לי כך אמר לו הקב"ה שהייתי מבקש ליודעך בעולם שלא על חנם בחרתי בך מכל האומות כי עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה מיד ויקרא וכו', ובתנחומא מ"ב שלח שם אמר אברהם לפני הקב"ה רבש"ע על חנם אמרת לי קח נא א"ל לאו אלא להודיעך בעולם שנאמר כי ידעתיו למען אשר יצוה וגו' אמר ר' ש מ ע ו ן ב ן י ו ח י אמר לו הקב"ה חייך מעלה אני עליך שאם אמרתי לך שתשחוט את נפשך שלא היית מעכב על שמי והיית שומע להשחט על שמי מנין אמר ר' שמעון בן יוחי א"ל הקב"ה ולא חשכת את בנך את יחידך הרי כבר פירש את יצחק מהו את יחידך אלא נפשו של אברהם שהנשמה קרויה יחידה שנאמר הצילה וכו' ועי' בתנחומא שלח שם ובבמ"ר שם, ובספרי שם יצרנהו כאשון עינו אפילו בקש המקום מאבינו אברהם גלגל עינו היה נותן לו ולא גלגל עינו בלבד נותן לו אלא אף נפשו הוא נותן לו שחביבה עליו מן הכל שנאמר קח נא את בנך את יחידך וכו' והלא בידוע שהוא בנו יחידו אלא זו נפש שנקראת יחידה שנא' הצילה וכו' ועי' לעיל צד 133: 5 ולא עיכבתה. וכ"ה סיום המאמר בשאר כ"י (חוץ מכי"ת) ובפי' ב"ר

אף את לפניך שיחות, אתמול אמרת לי כי ביצחק יקרא לך זרע (בראשית כא יב) וחזרתה ואמרת 36a לי קח את בנך את יחידך (שם כב ב) ועכשיו את אומר לי אל תשלח ידך אל הנער, אמר לו הקב״ה אברהם לא אחלל בריתי (תהלים פט לה) ואת בריתי אקים את יצחק (בראשית יז כא), בשעה שאמרתי לך קח נא את בנך וגו׳ ומוצא שפתי לא אשנה (תהלים שם שם), כך אמרתי לך שחטהו, לא העלהו, אסיקתיניה אחתיה:

1 אף את — שיחות] פוג, אף אתה.. שיחות חא[2], אף אתה יש לפניך שיחות מ, אף אני לפניך שיחות כ, אפרש לפניך שיחות א[1], כביכול שיש לפניך כשיחות בני אדם שמחליפין בדבורם י, התחיל אברהם (אברהם אבי׳ ת) תמיה אין הדברים הללו אלא דברים של תימה דת | אמרתה ו | לי] פוחאגכימ, לי דת | וחזרת פוחי, חזרת דאכתמ | 2 לי] פוחא[1], לי דא[2]גכתימ | את יחידך] כת, את.. אשר אהבת את יצחק א[1], וגו׳ פ, לי דוי | ועכשו פ, עכשיו גמ, עכשו א[2]כ | * את אומר דפו] אתה אומר א[2]גכתימ, אמ׳ ל | לי לי גכימ | אל הנער] פו, ~ אתמהא דאגכת | 3 אברהם] לאברהם ת, לי א[2]גכימ | בריתי] חגי, ~ וגו׳ ו, ומוצא שפתי לא אשנה דפאבתמ | ואת — יצחק] שאמרתי ואת.. יצחק י, בשעה שאמרתי לך כי ביצחק יקרא לך זרע ואת בריתי.. יצחק חג, בשעה שאמרתי לך (כשאמרתי מ) כי.. זרע לא אחלל בריתי ואת (שני׳ ואת כ) בריתי.. יצחק א[1]כמ, בשעה.. לא אחלל ואת בריתי.. יצחק פ, לא אחלל בריתי כשאמרתי.. זרע לא.. בריתי ואת בריתי.. יצחק א[2], לי דות | 4 בשעה שאמרתי] והא[1]גכי, כשאמרתי דא[2]תמ | את בנך וגו׳] א[2], את בנך את יחידך אשר אהבת את יצחק כ, את.. אהבת א[1], את.. יחידך וגו׳ ח, את.. יחידך גמ, את בנך דתי, וגו׳ ו, לי פ | ומוצא — אשנה] וחאגמ, מוצא.. אשנת פכי, לי דת | כך אמרתי לך] וח, כלום אמרתי לך א[1]ג, וכי אמרתי לך י, וכי אמרתי לך כ, לא אמרתי פש, אמרתי לך א[2]תמ, לא אמרתי ד | 5 שחטהו] לשוחטהו א[1], תעלהו ל° | לא העלהו] לא תעלהו אמרתי לך כ, תעלהו ו, העלתו (העליהו ש) אמרתי לך חגישי, אלא תעלהו מ, אלא והעלהו א[2], אלא העלהו אמרתי א[1], לא אמרתי אלא תעלהו פ, אלא והעלתו שם לשם חיבה ת, אלא והעלהו לשם חיבה אמרתי לך ד, לא שחטהו ל° | * אסיקתיניה כ] אסיקתונה ל, אסיקתני׳ ש, אסקתיניה חג, אסיקתיה פא[2]רמ, אסקתיה א[1], אסיקתיה וקיימת דברי ד, אסיקתיה אחתיה אמרתי לך וקיימת דברי ת | * אחתיה פוא[1]] אחתוה ל, אחתיניה חא[2]גכרמ, ועתה אחתיניה (אחתית ת) נ״א משלו משל למלך (לה״ד למלך ת) שאמר לאוהבו העלה את בנך על שלחנו (שלחני ת) הביאו אותו אוהבו וסכינו בידו אמר לו המלך וכי תעלתו (תעלהו ת) לאכלו אמרתי לך תעלהו אמרתי לך מפני חיבתו הדא הוא דכתי׳ (הה״ד ד[1]ת) ולא עלתה על לבי זה יצחק דת |

הנדפס ובילקוט וילק׳ מכירי תהלים שם, ובדפוסי׳ וכי״ת נוסף כאן מאמר ארוך ד״א א״ר יצחק בשעה שבקש אברהם לעקוד יצחק בנו א״ל אבא בחור אני וחוששני שמא יזדעזע גופי וכו׳ ושמא תפסל השחיטה וכו׳ אלא כפתני יפה יפה וכו׳ (ומ״ש שם כלום אדם יכול לכפות בן שלשים ושבע נ״א בן שש עשרים שנה וכו׳ עי׳ במ״י לעיל צד 588) מיד וישלח אברהם את ידו וכו׳ ועיניו מורידות דמעות וכו׳, וסוף זה המאמר והיו המלאכים מתקבצין מה הוון צווחין נשמו מסילות וכו׳ לא חשב אנוש לא עמדה וכו׳ גר׳ שהוא שיטה אחרת להמאמר לעיל צד 600 בכו מלאכי שרת וכו׳ נשמו מסילות וכו׳ לא חשב אנוש לא עמדה זכות לאברהם וכו׳ ועי׳ המאמרים שהעתקתי מספי״ר ופדר״א במ״י שם, ובתנחומא מ״ב וירא סי׳ מ״ו ויבאו אל המקום עם שהוא בא לשחטו א״ל יצחק אוסרני בידי וברגלי שהנפש חצופה היא עד שלא נראה המאכלת בא ואזדעזעה ואיפסל מקרבן בבקשה אבי כדי שלא יעשה בי מום וכו׳, ובתנחומא שם סי׳ כ״ג א״ל אבא אוסרני ידי ורגלי מפני שהנפש וכו׳ וכשאראה את המאכלת שמא אזדעזע ויפסל הקרבן בבקשה ממך אל תעש בי מום וכו׳, ובסא״ר פכ״ז שאמר יצחק לאביו כפתיני יפה ותנני על גבי מערכת שמא אבעט בך ואכך וכו׳ ועי׳ גם בסא״ז פ״ב ובספר הישר: 1 אף את כו׳. אמר אברהם אף את וכו׳ (ועי׳ במ״י לעיל צד 520 בד״ה אפילו וכו׳), ובפי׳ ב״ר בדפ״ר גורס ומפרש אמר ר׳ א ב א אמר אברהם כביכול יש לפניך שיחות כבני אדם שמחליפין דבורן אתמול וכו׳, וכן העתיק בילקוט כביכול וכו׳, ובפירש״י עה״ת (ברוב הספרים) הובא אמר ר׳ א ב א א״ל אברהם א פ ר ש ל פ נ י ך א ת ש י ח ת י אתמול אמרת לי כי ביצחק וכו׳ וחזרת ואמרת קח נא את בנך עכשיו אתה אומר אל תשלח ידך אל הנער אמר לו הקב״ה לא אחלל בריתי ומוצא שפתי לא אשנה כשאמרתי לך קח מוצא שפתי וכו׳ ועח״נ: 4 כך אמרתי לך. בתמיה שחטהו ל א ה ע ל ה ו אמרתי לך בתמיה העליתו הורידהו, והגהתי אסיקתיניה אחתיה, ובכי״ל משובש קצת, ונכון הכנוי יניה בעבר נוכח והכנוי יה בציווי ועי׳ דאלמאן צד 300 וצד 311, ואסיקתיניה אפעל מן נסק (סלק) ואחתיה אפעל מן נחת, ובפירש״י עה״ת הגי׳ ל א א מ ר ת י לך שחטהו א ל א העלהו א ס ק ת י ה אחתיה, ובפי׳ ב״ר בדפ״ר ו כ י א מ ר ת י שחטהו ה ע ל י ה ו א מ ר ת י ל ך אסיקתני׳ אחתיניה העלית אותו קיימ׳ דברי עכשו הורידהו, ובמדרש אגדה הוצ׳ רש״ב וכי אמרתי לך קח נא את בנך את יחידך ושחטהו לפני לא אמרתי לך אלא והעלהו שם אסקתיה אחיתיה ועח״נ, ומפי׳ ב״ר נוסף בדפוסים וכי״ת וקיימת דברי ועי׳ במ״י לעיל צד 576 בד״ה ד״א ברצות וכו׳, ובתנחומא מ״ב וירא סי׳ מ׳ בפתיחה ויהי אחר הדברים האלה זש״ה לא אחלל בריתי וכו׳ איתא אמר ר׳ אחא לא אחלל את בריתי שהתניתי עם אברהם ואמרתי לו כי ביצחק יקרא לך זרע ומוצא שפתי לא. אשנה שאמרתי לו קח נא משל למה הדבר דומה למלך שאמר לאוהבו מתאוה אני לראות על שלחני תינוק קטן מיד הלך אוהבו והביא את בנו והעמידו על השלחן לפני המלך והלך והביא החרב לשוחטו מיד צווח המלך ואמר לו מה אתה עושה א״ל ולא אמרת לי מתאוה אני וכו׳ א״ל תינוק חי אמרתי לך שמא מת כך אמר לו הקב״ה לאברהם קח נא את בנך מיד ויבן שם אברהם את המזבח וגו׳ וישלח אברהם את ידו צווח לו המלאך אל תשלח ידך אל הנער א״ל אברהם לא אמרת לי קח נא א״ל שמא אמרתי לו לשוחטו הוי לא אחלל בריתי ומוצא שפתי לא אשנה כך שנו רבותינו אשר לא צויתי וכו׳ לא צויתי ליפתח שיקריב את בתו ולא דברתי למלך מואב שיקריב את בנו וכו׳ ולא עלתה על לבי לומר לאברהם שישחוט את בנו אע״פ שאמרתי לו קח נא לא עלתה על לבי שישחוט את בנו לכך נאמר לא אחלל בריתי (ועי׳ גם באג״ב פל״א), וכעין זה המשל נוסף בדפוסי׳ וכי״ת נ״א מִשָׁלוֹ מָשָׁל וכו׳, ולסיום זו ההוספה ולא עלתה על לבי זה יצחק

יג) וישא אברהם את עיניו וירא והנה איל אחר וגו׳ מהו אחר, אמר ר׳ יודן אחר כל ט
המעשים ישראל נאחזים בעבירות ומסתבכין בצרות וסופן להיגאל בקרניו שלאיל וי״י אלהים
בשופר יתקע וגו׳ (זכריה ט יד), אמר ר׳ יודה ברי סימון [אחר כל הדורות ישראל נאחזים בעבירות
ומסתבכין בצרות, סופן להיגאל בקרניו שלאיל ההי״ד וי״י אלהים בשופר יתקע וגו׳], אמר ר׳
חננא בר יצחק כל ימות השנה ישראל נאחזים בעבירות ומסובכים בצרות ובראש השנה הן נוטלין
שופר ותוקעין וסופן להיגאל בקרניו שלאיל [ההי״ד וי״י אלהים בשופר יתקע], ר׳ אבא בר רב
פפי ר׳ יהושע דסיכנין בשם ר׳ לוי לפי שהיה אבינו אברהם רואה את האיל ניתוש מן החורש הזה

1 ילקוט שם, ילק׳ זכריה ר׳ תקע״ח, ירוש׳ תעניות פ״ב ה״ה ד׳, פסיקתא פ׳ בחדש השביעי (קנ״ד ב׳), ויקרא רבה פכ״ט סי׳ י׳, פסיקתא רבתי שם (קע״א ב׳), ועי׳ בתנחומא מ״ב וירא סי׳ מ״ו, תנחומא שם סי׳ כ״ג,

1 * וירא — וגו׳] וירא והנה איל אחר נאחז בסבך בקרניו חא^{1}, וירא .. בסבך א^{2}ת, וירא .. אחר דג, וירא וגו׳ ן, וגו׳ ל | מהוא ן | אחר נאחז א^{2} | 2 המעשים] הדורות א^{1} | * ומסתבכין דוחא^{1}גת] ומסתנכין ל, ומסתבכים י, מסתבכין פב, ונסבכין א^{2}, ~ים י (זכריה) | בצרות] ~ ובראש השנה הם נוטלים שופר ותוקעים י (שם) | * וסופן דפוחא^{2}גתי] סופן ל, ועתידין כ, ולבסוף עתידין א^{1} | להיגאל] ג, להגאל פכ, ליגאל דואתי | בקרנו ת | חה״ד ביום ההוא יתקע בשופר גדול י | 3 וגו׳] והלך בסערות תימן י״י צבאות יגן עליכם ג, י״י .. עליכם ן, ל׳ אבת | אמר — סימון] ן, אמר ר׳ יהודה (יודה ת, יודן א^{2}, אבא פ) ברי׳ (בר פ, בי״ר ת) סימון דפא^{2}גבת, ל׳ א^{1}י (שם) | * אחר — וגו׳] אחר כל הדורות ישראל נאחזין (נאחזי׳ ד, נאחזים כ) בעבירות ומסתבכין בצרות סופן להגאל (וסופן להגאל א^{2}, ועתידי׳ לתגאל כ, ליגאל ד) בקרניו (בקרנו דת) של איל ההי״ד (הדהי ג, ה״ה כ) וי״י אלהים בשופר יתקע דא^{2}גכ, אחר .. הדורות .. נאחזין .. מסתבכין .. וסופן ליגאל בקרניו .. הדת היא וי״י .. יתקע י״י צבאות יגן עליכם ן, אחר .. הדורות .. נאחזים .. ומסתבכין .. וסופן ליגאל בקרנו .. שנ׳ וי״י .. יתקע והלך בסערות תימן ת, אחר פ, ל׳ לאי (שם) | אמר — יצחק ל׳ פ | 5 חנגה ן, חיננא א, חנינה דגת, ~נא חבי (שם) | *ומסובכים] ומסובכים ל, ומסתבכין דפוהאגכ, ונסבכין י (שם) | 6 שופרותיהם ן | * ותוקעין פג] ותוקעים וח, ומתקיעין א^{1}, ומתקעין א^{2}, ומתקעים כ, ומתקתקים ל, ותוקעים (ותוקעין ת) בו ונזכרים לפני הקב״ה והוא מוחל (מוחיל ת) להם דת | להיגאל] ג, להגאל פהאכי (שם), ליגאל דות | * הה״ד—יתקע א] שני (ה״ה כ, חיינו דכתי׳ ח) וי״י .. יתקע דחגכתי (שם), וי״י .. יתקע י״י צבאות יגן עליכם ן, ל׳ ל | ר׳— פפי] ר׳ אבא (אבהו א^{2}) בריה דרב פפי וא^{2}כי (שם), ר׳ אבא בריה דר׳ פפי פא^{1}ג, ל׳ דת | 7 ר׳ * יהושע — בשם] ר׳ (ור׳ א^{2}) יהושע דסכנין בשם וא^{2}י (שם), ר׳ (ור׳ א^{1}) יוסי דסיכנין (דסכנין פא^{1}כ) בשם לפא^{1}גכ, ל׳ דת | אבינו אברהם] וג, אברהם אבינו דאבתי, אברהם פי (שם) | נתוש פא^{2}גכ, נותש י^{1}, נוטל י (שם) | מן החרש פכ, מחורש וי | זה וגי׳ |

עי׳ גם תענית ד׳ א׳: 1 מה אחר. שקשה לפרשו בלשון הכתוב כאן, ודרשו וירא והנה איל אחר נאחז בסבך בקרניו שראה א״א בשעת העקידה מה שיקרה את בניו אחריו באחרית הימים ר״י אמר אחר אחר כל המעשים נאחז ישראל נאחזים בעבירות וכו׳ בקרניו סופן להיגאל בקרניו של איל הה״ד. וכו׳ וריב״ם אמר אחר אחר כל המעשים וכו׳, ושני המאמרים בסגנון אחד (ועי׳ בחי׳ הרד״ל), וק״ק לפרש במאמר ר׳ יודן אחר כל המעשים וביפ״ת מפרש בדוחק אחר כל המעשים שעשה ה׳ לישראל דהיינו יציאת מצרים וירושת ארץ ישראל ובנין בית המקדש וכו׳, ובכי״ל איתא ממאמר השני רק התחלתו אמ׳ ר׳ יודה בר׳ סימון, ובכי״פ בשיבוש א״ר אבא בר סימון אח־, ובילק׳ זכריה לא הועתק המאמר השני (ובמאמר ר׳ יודן נשתרבב שם מלמאמר שלאחריו ובראש השנה הם נוטלים שופר ותוקעים), ובכי״א איתא רק מאמר אחד והגי׳ שם א״ר יודן אחר כל הדורות ישראל וכו׳ (ובכי״א ב׳ נוסף מאמר ריב״ס ומאמר רחב״י בגליון כנר׳ בכתב הספר), ובשכל טוב הועתק רק א״ר יודן אחר המעשים וכו׳ ועיי״ש, ובלק״ט מפרש עפ״י המאמרים שלפנינו ד״א אחר סימן לישראל אחרית הגלות ישראל נסבכים בצרות וסופן להגאל בקרניו של איל וכו׳ ובראש השנה נוטלין שופר ומתריעין וכו׳, ומאמר ריב״ס איתא בירוש׳ תעניות והגי׳ שם וישא אברהם את עיניו וירא והנה איל אחר וגו׳ מהו אחר א״ר יודה בי ר׳ סימון אחר כל הדורות עתידין בניך ליאחז בעונות ולהסתבך בצרות וסופן להיגאל בקרניו של איל הזה שנ׳ וי״י אלהים בשופר יתקע והלך בסערות תימן (ובילק׳ מכירי זכריה ט׳ י״ד הועתק מירושלמי שם מהו אחר נאחז בקרניו אמ״ר יודה בר סימון בשם ר׳ יוחנן וכו׳ ועיי״ש) ואח״כ ג׳ שם ר׳ חונה בשם ר׳ חיננה בר יצחק (ובשרידי הירושלמי צד 176 הגי׳ א״ר חנניה בר׳ יצחק) כל אותו היום היה אברהם רואה את האיל נאחז באילן זה וניתור ויוצא נאחז בחורש זה וכו׳ נאחז בסבך זה וכו׳ אמר לו הקב״ה אברהם כך עתידין בניך נאחזים בעונות ומסתבכין במלכיות מבבל למדי ממדי ליון ומיון לאדום אמר לפניו רבון העולמים יהי כן לעולם א״ל וסופן להיגאל בקרניו של איל הזה וי״י אלהים בשופר יתקע והלך וכו׳ (והוא המאמר שלפנינו בסגנון אחר בשם ר׳ לוי), ובפסיקתא שם שני המאמרים וישא אברהם את עיניו וגו׳ א״ר יודן מלמד שהראה הקב״ה לאברהם אבינו את האיל ניטש מחודש (וצ״ל מחורש) זה ונסבך בחודש (וצ״ל בחורש) זה אמר הקב״ה לאברהם כך עתידין בניך להיות נאחזין בעונות ונסבכין בצרות וסופן להיגאל בקרניו של איל שנאמר וכו׳ א״ר חיננא מלמד שהראה הקב״ה לאברהם אבינו את האיל נוטש וכו׳ א״ל הקב״ה לאברהם כך עתידין בניך להיות נאחזין באומות ונסבכין במלכיות ונמשכין ממלכות למלכות מבבל למדי וממדי ליון ומיון וכו׳ וסופן להיגאל בקרניו של איל הה״ד וכו׳, וכ״ה בפ׳ בחדש השביעי בוי״ר פכ״ט, ושם הגי׳ וישא אברהם וכו׳ והנה איל אחר נאחז בסבך בקרניו מלמד שהראה (ול״ג א״ר יודן) וכו׳ אמר ר׳ הונא בר׳ יצחק מלמד שהראה וכו׳, ועוד שם מאמר אחר ר׳ אבא בריה דרב פפי ור׳ יהושע דסכני בשם ר׳ לוי אמ׳ כל ימות השנה עסוקין במלאכתן ובראש השנה נוטלין שופרותיהן ותוקעין לפני הקב״ה והוא עומד מכסא דין לכסא רחמים ומתמלא עליהם רחמים אימתי בחדש השביעי, וזה המאמר נמצא גם לפנינו בכי״א א׳ וב׳ ובכי״כ ועח״נ ועי״ע בפסיקתא שם קנ״א ב׳ ובוי״ר שם סי׳ ג׳, ובפסי״ר שם מהו אחר נאחז בסבך אמר לו הקב״ה ראה מה לפניך בניך העומדים אחריך כשיהיו מסובכים ונאחזים בעבירות מה הם עושים בקרניו נוטלים את הקרנות האלו ותוקעים בהם ואני נזכר עקידתו של יצחק ומזכה אותם בדין וכו׳ ועי״ע בתנחומא מ״ב ותנחומא וירא שם: 6 ר׳ אבא בר רב וכו׳. בדפוסי׳ וכי״ת נשמטו שמות האומרים בשם ר׳ לוי ועי׳ במבה״י

הלך ומסתבך בחורש אחד אמר לו הקב״ה כך בניך עתידים להסתבך ממלכות למלכות מבבל למדי ממדי [ליון ומיון] לאדום ומשם ויגאל נגאלין בקרנו שלאיל הזה וייי אלהים בשופר יתקע ייי צבאות יגן עליהם (זכר' ט יד טו):

וילך אברהם ויקח את האיל ויעלהו לעולה תחת בנו. ר' יודן בשם ר' בניה אמר אמר לפניו רבון כל העולמים הוי רואה [דמו שלאיל זה כאילו דמו שליצחק בני, אמוריו שלאיל זה כאלו אמוריו שליצחק בני כמדה דתנינן הרי זו תחת זו תמורת זו חליפי זו הרי זו תמורה, ר' פנחס בשם ר' בניה אמר לפניו רבון כל העולמים הוי רואה] כאלו הקרבתי את יצחק בני תחלה ואחרכך

[illegible]

[illegible]

[illegible]

הקרבתי את האיל תחתיו היך דאת אמר וימלך יותם בנו תחתיו (מ״ב טו ז): כהדה דתנינן כאימרה כדירים, ר׳ יוחנן אמר כאימר תמידה, ר׳ שמעון בן לקיש אמר כאילו שלאבינו אברהם, תמן אמ׳ כוולד החטאת, תני בר קפרא כאימר דלא ינק מן יומוי:

יד) ויקרא אברהם שם המקום ההוא ייי יראה ר׳ ביבי רבה בשם ר׳ יוחנן אמר לפניו רבון כל העולמים משעה שאמרת לי קח נא את בנך את יחידך (בראשית כב ב) ה״ה לי להשיב אתמול אמרת לי כי ביצחק יקרא לך זרע (שם כא יב) עכשיו את אמרת לי קח נא, חס ושלום לא עשיתי כן אלא כבשתי רחמיי לעשות רצונך כן יהי רצון מלפניך ייי אלהינו בשעה שיהיו בניו שליצחק באים לידי צרה תזכור להם אותה העקידה ותימלא עליהם רחמים: אברהם קרא אותו

1 כריתות פ״א [illegible]: 2 ירושל׳ נדרים פ״א ל״ז א׳: 4 ילקוט שם, ירוש׳ תעניות שם, פסיקתא שם (קנ״ד א׳) ויקרא רבה שם [illegible] פסיקתא רבתי שם [illegible] תנחומא [illegible] תהלים [illegible]: 8 ילקוט [illegible] ילק׳ תהלים [illegible] מדרש תהלים [illegible]:

1 תאיל] [illegible] | וימלך] [illegible] | תחתיו] [illegible] | כהדה דתנינן] [illegible] [illegible] 4 ר׳ ביבי — בשם] [illegible] [illegible]

[illegible]

יראה ויקרא אברהם שם המקום ההוא יײ יראה, שם קרא אתו שלם ומלכי צדק מלך שלם (בראשית יד יח), אמר הקב"ה אם קורא אני אתו יראה כשם שקרא אותו אברהם שם אדם צדיק מתרעם, ואם קורא אני אותו שלם כשם שקרא אותו שם אברהם אדם צדיק מתרעם, אלא הריני קוראו כמו שקראו אותו שניהם ירושלם יראה שלם, ר' ברכיה בשם ר' חלבו עד שהוא שלם עשה לו הקב"ה סוכה והיה מתפלל בתוכה ההיד ויהי בשלם סוכו ומעונתו בציון (תהלים עו ג) ומה היה אומר יהי רצון שיראה בבניין בית המקדש, ד"א מלמד שהראה לו הקב"ה בית המקדש בנוי וחרב ובנוי ויקרא אברהם שם המקום ההוא יײ יראה הרי בנוי היך דאת אמר שלש פעמים בשנה יראה (דברים טז טז), אשר יאמר היום בהר הרי חרב היך דאת אמר על הר ציון ששמם (איכה ה יח), יײ יראה בנוי ומשוכלל לעתיד לבוא היך דאת אמר כי בנה יײ ציון נראה בכבודו (תהלים קב יז):

יא טו טז) ויקרא מלאך יײ וגו' ויאמר בי נשבעתי מה צורך לשבועה הזאת, אמר לו השבע לי שאינך מנסה אותי ולא את יצחק בני, ד"א מה צורך לשבועה הזאת, ר' לוי בשם ר' חמא

6 ילקוט כ' ק"ג, ילק' תהלים כ' תתכ"ס, ספרי תלת סבככה פי' סנ"ג, ועי' לעיל לר 18: 11 ילקוט כ' ק"ג:

1 ויקרא — יראה ל' פ | ושם פאגכי (שם), שם (ושם י) בן נח תי | אותו | 2 אמר הקב"ה ל' י (שם) | אני קורא פאכעי | אותו | כשם] כדרך גי | שקורא אותו ג, שקראו אי (שם), שקרא פת | שם בן נח י | אדם הצדיק ח, אדם צדיק הוא כי, צדיק י (שם), צדיק הוא א | 3 ומתרעם פאגכי | אם א | * קורא אני דוכ] אני קורא פאגעי, קורא ל | כשם — שם] כשם שקרא אותו (שקורא אותו ג, שקראו פא) שם פוחאגכ, כדרך שקראו שם י (שם), כדרך שקרא אותו שם בן נח י, ל' דת | אברהם הצדיק מתרעם ח, אברהם אדם צדיק ומתרעם ג, אברהם . . צדיק הוא ומתרעם א[1]י, אברהם צדיק ומתרעם י (שם), אברהם צדיק הוא' ומתרעם א[2], אבטל דברי אברהם פ | הרי אני וכ | 4 קוראו] פע, קורא אותו והאגכי, קורא אותו ירושלים דת | כמו] כמה ן, כשם פח, כדרך י (שם), בשם א[2] | שקראו אותו] חגכעי[1] (שם), שקראוהו א[1], שקראו דפתי, ל' א[1] | ירושלם — שלם] פוחאגערי[1] (שם), ירושלים . . שלם י, יראה שלם ירושלים דת | 5 עשה לו המקום ך, הב"ה עושה לו א[2] | ומתפלל א[2] | * סוכו ומעונתו בציון דאגכי] סכו—בציון פ, סכו וגו' ן, סוכו ח, בסוכו ל | 6 מה היה אומר י. וכהוא אמר ן, ומהו אומ' פא[2] | שיראה] ד[1]פחגכי[1], שה יראה ן, שאראה ל[0]ראת | בביניין] ג, בבניין וי[1], בבנין ל[0], בנין פ | בית המקדש] ביתי דפוחאת, ביתו גכי | שחראהו פ | 7 בנוי — ובנוי] פוחגכתי, בנוי . . ובנוי ומשוכלל לעתיד לבוא א, חרב ובנוי חרב ובנוי ד | ויקרא אברהם] אגכ, ויקרא פו, ל' דת | שלש פעמים ל' א | 8 יראה] ~ כל זכורך פאגכתי (שם) | בהר] פואי, בחר יײ דת, בהר . . יראת גכ | 9 ששמם] ~ וגו' ן, שועלים הלכו בו ת | לבוא] א[2]גתי (שם), לבא דפוא[1]כי | כענין שני' דת | 10 * נראה בכבודו דפאגכתי] וגו' ן, ל' ל | 11 ויקרא — יײ ל' א | וגו'] אל אברהם שנית מן השמים פ, אל . . שנית וגו' ן, אל . . שנית ג, אל אברהם י, שנית מן השמים כ, שנית דת, ל' א | נשבעתי] ~ נאם יײ א[1]גכת | מה — ד"א ל' חא[1]ג | * צורך דפא[2]כתי] צורך היה ן, צריך ל | לשבועה הזאת] פ, לשבועה זאת כ, לשבועה זו דא[2], לשבועה ת, לאותה השבועה ן, שבועת זו י | * אמר לו דן] א"ל י, אמ' ל, אלא אמ' לו ת, ר' לוי בשם ר' חמא בר' חנינא אמ' לו כ, ר' לוי בש"ר . . בר . . אמ' א"ל א[2], ר' לוי מלמד שאמ' אברהם פ | 12 * שאינך] שאיני ל, שאין את דפוכ, שאין אתה תי, שאין אתה עוד א[2] | אותי] פוא[2], אותי עוד מעתה דכת, לי עוד לא אותי י | ואת יצחק ן, ולא ליצחק י | בני פא[2]כי, ~ משל לאחד ששמר (ששור ד[1], ששט ת) את אגינו שבולת נהר (אגיני נהר ת) והקפיץ גם (את ת) בנו עמו דת, לאחד שישוור את אגום והשביר את בנו עמו ן | ד"א — מעתה ל' א[2]כי | * הזאת פו] זו דחא[1]גת, ל' ל | ר' — בשם] פוא[1], ל' דגת |

המקום ההוא ה' יראה אמר המקום אם אקרא אותו שלם כמו שקראו שם אבטל דברי אברהם אוהבי שקראו יראה ואם אני קורא אותו יראה אני אבטל דברי שם הצדיק שקראו שלם מה עשה הקב"ה שיתף מה שקראו שניהם וכו' ומהו ירושלים יראה ושלם וכו' ועי' במ"י לעיל צד 246 צד 420 וצד 462, והמאמר שלפנינו הועתק בערוך ע' ירושלם ושם מקוטע קצת: 4 עד שהוא שלם וכו'. מפרש בפי' ב"ר כי"ט עד שנקרא שלם עשה [לו] המקום סוכה וכו' כשהיה בשלום סוכו [היה] מתפלל שיהא מעונתו בציון ועל מדרש זה יסד ר' אלעזר וחן בשלום סוכו, ובפי' ב"ר בדפ"ר ועל וכו' ייסד ר' אלעזר הפייט בקרובה וחן וכו', והוא בקרובה הראשונה לסוכות, ובמדרש תהלים שם נסדר המאמר לפני המאמר את מוצא וכו' והגי' שם במ"ב ויהי בשלם סוכו וכו' אמר ר' ב ר כ י ה מתחילת בריתו של עולם עשה הקב"ה בירושלים סוכה כביכול שהיה מתפלל בתוכה יהי רצון שיהיו עושין בניי רצוני כדי שלא אחריב את ביתי ומקדשי וכו' וכיון שחרב הוא מתפלל יהי רצון מלפני שיעשו בניי תשובה שאקרב בנין ביתי ומקדשי הוי ויהי בשלם סוכו, ובכי"ל כתוב יהי רצון שיראה בביניין וכו' ובגליון נסמן אראה בנין, והגי' שיראה איתא גם במדרש דפ"ר ובילקוט דפ"ר ובכ"י שציינתי וצ"ע, ולח"נ סוכו סכו עי' בתנ"ך הוצ' גינצבורג ועי"ע במנחת שי תהלים שם: 6 ד"א מלמד וכו'. בספרי שם ישכון לבטח עליו וכו' וכן אתה מוצא באברהם שראה אותו בנוי וראה אותו חרב וראה אותו בנוי ויקרא אברהם שם המקום ההוא ה' יראה הרי בנוי אשר יאמר היום בהר הרי חרב ה' יראה הרי בנוי ומשוכלל לעתיד לבוא וכן אתה מוצא ביצחק וכו' וכן אתה מוצא ביעקב וכו' ועי' לעיל 18 ובמ"י שם, וכגי' הנכונה שלפנינו הועתק גם ברבינו בחיי הראה לו בית המקדש בנוי וחרב ובנוי וכו': 12 את יצחק בנו. במדרש דפ"ר נוסף כאן משל לאחד ששוור את אגינו שבולת נהר והקפיץ גם בנו עמו, ופי' ששוור שקפץ ועי' במשנת דר"א ובעמת"ל ע' שוור, ובד"ו איתא ששמר והוגה בא"א ששטף, ובכי"ת משל לאחד ששט את אגינו נהר וכו', ובכי"ו לאחד

36 ברי חנינא אמר לו השבע לי שלא תנסני עוד מעתה, למלך שהיה נשאוי למטרונה, ילדה ממנו בן ראשון וגרשה, שיני וגרשה, שלישי וגרשה, כיון שילדה בן עשירי נתכנסו כולם ואמרו לו השבע לנו שלא תגרש אימנו עוד, כך כיון שנתנסה אברהם ניסיון עשירי אמר לו הישבע לי שלא תנסיני

1 עי' תנחומא מ"ב שלח סי' כ"ז, תנחומא שם סי' י"ד, במדבר רבה פי"ז סי' ב':

1 * ברי חנינא] בר חנינא א[1], ברי (בר פת, ביר' ו) חנינה ד[1]פות, ר' חנגא ל, לי ג | ליה א[1] | שאין את דפחג, שאין אתה א[1]ת, שאין ו | מנסני ח, מנסה אותי דפוא[1]גת | מעתה עוד ג | למלך] וא[2]גכי[1], משל ~ דפחא[1]ת | שהיה לי כ | נשאוי] פוחגכי[1], נשוי דאת | למטרוניתא ח | 2 וגירשת גתי | שיני] וג, שני דפא[1]כת, בן שני א[2], וחזר ונשאה וילדה לו בן שני י | וגירשה גתי | שלישי וגרשה] שלישי וגירשה גת' שלישי וגרשה וכן עד עשרה א[1], בן ג' וגירשת כן עד עשר א[2], עד שילדה בן עשירי י | כיון—עשירי] וכיון (כיון ג) שילדה ממנו (הימנו א[1], הממנו א[2], לו פ) בן עשירי דפואגכת, לי י | נכנסו ת, באו פ, ונכנסו י | כולן גת | לו לי א[2] | 3 שאין את (אתה א[1]) מגרש דפוחא[1]גכתי, שאינך מגרש עוד א[1] | את אמנו דפחאגכי, . . אימינו ו, . . אמינו ת | * עוד ח] מעתה דפא[2]ת, עוד מעתה וא[1]גכי, לי ל | אברהם] פו, אברהם אבינו דאכי, אבינו אברהם גת | נסיון פאגכת | ליה א[1] | השבע לין] פואגכי, לי דת | שאין את (אתה ת) מנסה אותי דפוגכת, שאין את מנסני חא[1], שאינך מנסני א[2] אתה מנסה לי י |

שישוור את אגום והשביר וכו', ודוחק הפי' אגינו לשון גינה או מל"ס אגן או שפתו לשון אוגן ועי' במ"כ וביפ"ת ובעמת"ל ובערוך הש' ובמלון הלשון העברית ע' אגין, ומלה זרה גם אגום (או אגוס) בכי"ג, ובכי"ל ושאר הספרים ליתא כלל המשל, ובכי"ח ובי"א א' וב' וכי"ג וכי"כ ובילקוט איתא כאן רק דרש אחד ועח"ג, וכפי הגי' בכי"א ב' וכי"כ הועתק גם בלק"ט ר' לוי בש"ר חמא ב"ר חנינא נשבע לו שאין מנסה אותו עוד ולא ליצחק בנו, וכהדרש שלפנינו ד"א וכו' א"ל השבע לי שלא תנסני עוד וכו' נדרש גם בתנחומא מ"ב שלח שם באותה שעה אמר אברהם לפני הקב"ה רבש"ע איני זז מכאן עד שתשבע לי שלא תנסני עוד לעולם שאם ח"ו לא שמעתי לך הייתי מאבד כל מה שיגעתי מימי אמר ר' חנן א"ל הקב"ה חייך כך הוא וכו' באותה שעה נשבע לו הקב"ה שלא ינסהו עוד לעולם שנאמר ויאמר בי נשבעתי וכו' ועי' גם בתנחומא ובבמ"ר שם, והלשון מה צורך היה לשבועה הזו (לשבועה) וכו' איתא גם בדרש שהעתקתי מפסיקתא ומוי"ר במ"י לעיל צד 607 בד"ה ר' ביבי וכו': 1 שהיה נשאוי. וכן כתיבת נשאוי לעיל צד 158 וצד 165, וטעם שני וגרשה וכו' כמו שמפורש בילקוט וחזר ונשאה וילדה לו בן שני: 3 ניסיון עשירי. לעיל ריש פנ"ה דרשו ויהי אחר וכו' והאלהים נסה וכו' נתתה ליראיך נס להתנוסס וגו' ניסיון אחר ניסיון וכו', ובריש פמ"ח הדרש וימינך תסעדני בכבשן האש בריעבון ובמלכים ועי' גם לעיל צד 415 וצד 428, ובאבות פ"ה מ"ג נשנה עשרה נסיונות נתנסה אברהם אבינו וכו' ושם לא נמנו הנסיונות בפרוטרוט, ובאדר"נ נו"א פל"ג מפרש עשרה נסיונות נתנסה וכו' אלו הן שנים בלך לך (ועי' במ"י לעיל צד 370) ב' בשני בניו (גירוש ישמעאל ועקידת יצחק) ב' בשתי נשיו (לקיחת שרה לבית פרעה וגירוש הגר מביתו) אחד עם המלכים ואחד בין הבתרים ואחד באור כשדים ואחד בברית מילה וכו' (ועי"ש בהערות רשז"ש), ואלו הנסיונות נמנו בקצת שינוי גם במדרש תהלים שנדפס מכבר במזמור י"ח אמרת ה' צרופה שצרפו הקב"ה בעשר נסיונות ואלו הן כשירד לתוך כבשן האש שנאמר אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים שנים כשאמר לו לך לך ושנים בשרה בהגר בא נא אל שפחתי ובישמעאל גרש האמה הזאת ובמלכים וירק את חניכיו ובמילה שאמר לו הקב"ה התהלך לפני והיה תמים ובין הבתרים כשראה המלכיות משעבדות בבניו (ועי' לעיל צד 439 ובמ"י שם בד"ה איתמלי וכו') וביצחק קח נא את בנך את יחידך וכו', (ונוסחא אחרת במדרש תהלים מ"ב שם סי' כ"ה אמרת וכו' ואלו הן אחת בכבשן האש וכו' ואחת לך לך וכו' שנים בשרה בפרעה ובאבימלך הרי ארבעה ובהגר המצרית בא נא וכו' ובישמעאל גרש וכו' ובמלכים וכו' ובמילה וכו' ובין הבתרים שהראהו ארבע מלכיות וכו' ובעקדה של יצחק וכו' ועיי"ש בהערות רש"ב), ובאדר"נ נו"ב פל"ו מפרש עשר נסיונות וכו' ואלו הן באור כשדים לך לך מארצך וממולדתך ביציאת חרן (והן ב' נסיונות ועי' במ"י לעיל צד 370) ויהי רעב בארץ ושנים בשרה אחד בפרעה ואחד באבימלך ואחד של מילה ושל בתרים ושל יצחק ושל ישמעאל וכו' (ושם מונה שנים בלך לך ושנים בשרה ומפיק בהגר ובמלכים ומעייל ויהי רעב) וכ"ה במדרש תהלים שנדפס מכבר במזמור צ"ה ואלו הן אחד באור כשדים ולך לך מארצך ויציאתו מחרן ויהי רעב ושנים בשרה בפרעה ובאבימלך ושל מילה ושל בין הבתרים ושל יצחק ושל ישמעאל וכו' (ועי' בהערות רש"ב שם סי' ג'), ובפדר"א פכ"ו עד פל"א דורש והולך עשרה נסיונות נתנסה א"א וכו' נסיון הראשון כשנולד א"א בקשו כל גדולי המלכות להרגו ונחבא מתחת לארץ שלש עשרה שנה וכו' נסיון השני נתנוהו בבית האסורים עשר שנים וכו' ונתנוהו בתוך כבשן האש וכו' נסיון שלישי טלטלו מבית אביו וממשפחתו וכו' שנאמר לך לך וכו' נסיון הד' מיום שנבראו שמים וארץ לא בא רעב אלא בימי אברהם וכו' שנ' ויהי רעב וכו' נסיון החמישי שנלקחה שרה אשתו לפרעה לאשה וכו' (שם פכ"ו ועי' במ"י לעיל צד 361) נסיון הששי באו אליו כל המלכים וכו' (שם פכ"ז) נסיון השביעי אחר הדברים האלה היה דבר י"י אל אברהם במחזה וכו' הראה הקב"ה לא"א בין הבתרים מלכיות מושלין וכו' (שם פכ"ח ועי' במ"י לעיל צד 437 וצד 439) נסיון השמיני ויהי אברהם בן תשעים ותשע שנים אמר לו הקב"ה וכו' מול בשר ערלתך וכו' (שם פכ"ט) נסיון התשיעי ישמעאל נולד בקשת ונתרבה בקשת וכו' והיה נוטל קשת וכו' ראתה שרה וכו' ותאמר לאברהם גרש האמה הזאת ואת בנה וכו' (שם פ"ל ועי' במ"י לעיל צד 568) הנסיון העשירי ויהי אחר הדברים האלה והאלהים נסה את אברהם וכו' (שם פל"א, ובפדר"א מונה אחד בלך לך ואחד בשרה ומפיק בהגר ומעייל בקשו כל גדולי המלכות וכו' ויהי רעב וכו'), וכפי שיטה זו נמנו הנסיונות גם בסלוק ליום ב' דר"ה אשר מי יעשה וכו' ועי' גם בפירש"י לאבות שם, ורוב המפרשים מנו אחד בלך לך ושנים בשרה בפרעה ובאבימלך והרעב ומלחמת המלכים והמילה והעקידה ועוד מנה הרמב"ם באבות שם לקחו הגר לאשה אחר שנואש מלהוליד משרה וגירוש הגר וגירוש ישמעאל (ואינו מונה אור כשדים ובין הבתרים), ורבינו יונה מנה עוד אור כשדים גירוש הגר וישמעאל והעשירי קבורת שרה (ואינו מונה בין הבתרים) ועי' מ"ש הרב המאירי וגדולי המחברים לא מנו בנסיונות ענין אור כשדים אחר שלא נכתב בתורה להדיא ולא מנו ג"כ בין הבתרים וכו' והוא מונה בפירושו מספר הנסיונות א' נמרוד הרשע שבקש להורגו ונטמן ויש לפרש שהשליכו באור כשדים וניצול וזה מקובל וכו' הג' שהראה לו בבין הבתרים גלות בניו וכו' הט' שהזקיקו

עוד, אמר ר׳ חנן כי יען אשר עשית את הדבר הזה ניסיון עשירי הוא ואת אמרת את הדבר הזה, אלא זה נס האחרון ששקול כנגד הכל, שאלולי שקיבל עליו נס האחרון איבד כל מה שעשה:

יז) כי ברך אברכך וגו׳ ברכה לאב ברכה לבן, [והרבה ארבה] רבות לאב רבות לבן:

וירש זרעך את שער אויביו ר׳ אמר זה תדמור: אשריו מי שרואה במפלתה שלתדמור שהיתה שותפה בשני חרבנות, ר׳ יודן ור׳ חונא חד מנהון אמר חרבן הראשון העמידה שמונים אלף

3 ילקוט שם, במדבר רבה פ״ב סי׳ י״ב: 4 ילקוט שם: ירוש׳ תעניות פ״ד ס״ח ג׳, איכה רבתי פ׳ בלע (ב׳ ב׳), יבמות ט״ז ס׳ י״ז ס׳:

1 עוד] מעתה פ, עוד מעתה דוחאגכתי | חנין | ניסיון — הוא] נסיון. . הוא דפכתי, ל׳ ד[1]וחאג | ואת—הזה] ואתה אומר כי (ואת אומ׳ כי ת, ואת אמר כי פ, את אמר כ) יען אשר עשית את.. הזה דפכת, ואת אומר את. . הזה י, ואתה אומר (ואת אמרת א[2]) נסיון עשירי הוא ד[1]א[2], ואתה אומר נסיון עשירי א[1], ל׳ וחג | 2 זה ל׳ ד[1]חאי | נס] ד[1]פוהגכ, ניסיון א[1], נסיון דא[2]תי | אחרון גי, עשירי א | שהוא שקול דפוגכתש, שקול אי, גדול ושקול ה | כולם פאכש, כולן ג, כלן י | שאילולי שקיבל] פוחא[1]גי, שאלולי שקבל א[2]ש, שאלמלי שקיבל כ, שאילולי שלא קיבל ל°, שאלולי לא קיבלו ת, שאלולי לא קבלו ד | נס האחרון] ח, הנס האחרון גכש, נס זה (הזה ו) האחרון פו, הניסיון (הנסיון א[1]) האחרון א, זה י, ל׳ דת | איבד] פוחגכתי, אבד דאיש | כל — שעשה] פחאגש, מה שעשה כ, כל מה שעשה מתחילה י, את הכל נ״א כל מה שעשה ד, הכל נ״א כל.. שעשה ת | 3 וגו] והרבה ארבה את זרעך א[1]גכ, ל׳ פא[2]תי | * והרבה ארבה דפתר[1]ין] הרבה ארבה א[2], ל׳ לוא[1]כ | רבות] ר׳ יוחנן אמר רבות א, ברכות א, ורבות כ | ורבות א[2], ברכות כ | 4 וירש] פוכתעי, ויירש דאג | * את—אויביו אגעי] את.. איביו ו, את.. שונאיו דכת, וגו׳ ל | ר] ר׳ יודן א[1] | אומר זה] פוחא[1]גכעי, זו דא[2]ת | תרמוד פאגכי | אשר פ, ר׳ יוחנן אמ׳ אשריו כ | מי שרואה] א[2], מי שהוא רואה י, כל מי שרואה פ, כל.. שהוא רואה דוחא[1]ת, שהוא רואה גכ | תרמוד פאגכי | 5 שותפת א | בשתי אגי | חורבנות וגכי, חורבנין פ | חונא] וחג, הונא פאכי, חנינה דת | מנהון] פא[1]גכתי, מינהון דו, ל׳ חא[2] | חרבן ראשון פואגכ, בחרבן (בחורבן י) ראשון העי, בחרבן בית ראשון דת | שמונים] פוחאתר[1]י, שמנים גכ, פ׳ דע | אלפים א[1]ע |

לגרש את הגר ואת בנה היו״ד עקידת יצחק ועי׳ גם בהרע״ב לאבות שם, ובמדרש אגדה ריש לך לך הוצ׳ רש״ב מונה אור כשדים ובין הבתרים וגירוש הגר וישמעאל ומפיק מלחמת המלכים ומעייל אשתו עקרה שנאמר ותהי שרי עקרה, וכל האגדה ישנה מאד ומסופר כבר בספר היובלים פי״ז שהקב״ה נסה את אברהם בארצו וברעב ונסהו בעושר המלכים ונסהו עוד באשתו באשר לוקחה ממנו ובמילה ונסהו עוד בישמעאל ובהגר שפחתו כאשר גרשה וכו׳, ושם פי״ט כתוב במיתת שרה וקבורתה זה נסיון העשירי שנתנסה אברהם, ולפי המאמר שלפנינו ובמדרשי חז״ל שהעתקתי היה נסיון העקידה נסיון העשירי והאחרון וכן בתנחומא מ״ב לך לך סי׳ ד׳ אמר לו הקב״ה נסיון הראשון ונסיון האחרון איני מנסה אותך אלא בלך לך וכו׳ ובתנחומא שם סי׳ ג׳ נסיון הראשון כנסיון האחרון נסיון הראשון בלך לך וכו׳ (ועי׳ בעץ יוסף שם) וכן האגדה בתר״י א׳ והאלהים נסה וכו׳ וי״י מהנסי ית אברהם בנסיונא עשיראה וכו׳ ובמדרש הגדול עמו׳ 317 והאלהים נסה זה הוא הנסיון העשירי ועי׳ גם ביפ״ת ומ״ש בעער בספרו לעבען אברהאמס צד 190: 1 ואת אמרת וכו׳. מפרש בפי׳ ב״ר כ״י הזה משמע שבעבור אותו נסיון ברכו והלא נסיונות הרבה אחרים היו גדולים מזה וכו׳, ובפי׳ ב״ר הנדפס וכי לא נתנסה אלא בדבר זה והלא זה אחרון היה אלא זה נס אחרון שהוא שקול כנגד כולם שאלולי שקבל עליו הנס האחרון אבד כל מה שעשה בתחלה, וכן נוסף בילקוט כל וכו׳ מתחילה, והוראת נס כאן כמו נסיון ועי׳ לעיל ריש פנ״ה: 3 ברכה וכו׳. דורש כפל הלשון ברך אברכך ברכה לאב ברכה לבן והרבה ארבה רבות לאב וכו׳ וכן בשכל טוב והרבה ארבה רבות לאב ורבות לבן, ובלק״ט כי ברך אברכך ברכה לאב וכו׳ והרבה ארבה ריבוי לאב וריבוי לבן, ובמדרש אגדת הוצ׳ רש״ב כי ברך אברכך ברכה וכו׳ והרבה לאב והרבה לבן, ובבמ״ר שם במאמר ר׳ חמא בר חנינא כך אמר לו וכו׳ כי ברך אברכך וכו׳ והרבה ארבה רבייה לאב רבייה לבן וכו׳, ובפדר״א פל״א ברך אברכך בעולם הזה והרבה ארבה בעולם הבא: 4 וירש וכו׳. כ״ה במקרא כאן וירש זרעך את שער אויביו, ולקמן כ״ד ס׳ ויירש וכו׳ את שער שנאיו ועי׳ במנחת שי, ובדפוסי׳ וכי״כ וכי״ת נשתבש כאן שונאיו: 4 תדמור. וכ״ה לנכון בכי״ו וכי״ח וכי״ת וגם בדפ״ר וד״ו כאן ובסמוך תדמור בדל״ת ורי״ש, וכן בלק״ט וירש וכו׳ זהו (רבי אומר זה) תדמור אשריו מי שרואה במפלתה של תדמור שהיתה שותפות בשני חרבנות, ובערוך ע׳ קשת וירש וכו׳ זה תדמור וכו׳, ובירוש׳ יבמות פ״א ג׳ ב׳ מקבלין גרים מן הקרדויין ומן התדמוריים וכו׳ שגירי תדמור כשירין וכו׳ וכ״ה שם קידושין פ״ד ס״ה ג׳ ד׳, ובתוספתא נזירות סוף פ״ד התדמורית (וכגי׳ המשובשת תרמוד איתא בשבת כ״א ב׳ ריגלא דתרמודאי וכו׳ ושם ל״א א׳ תרמודיין וכו׳ ועי״ע בסמוך וגם בערוך ע׳ תרמד), ותדמור היא העיר הידועה[1]) שכתוב בה בדה״ב ח׳ וילך שלמה חמת צובה וכו׳ ויבן את תדמר במדבר ואת כל ערי המסכנות אשר בנה בחמת, ובמ״א ט׳ י״ח הכתיב תמר והקרי תדמר ועי׳ בתנ״ך הוצ׳ גינצבורג שם ועי״ע בקדמוניות ספר ח׳ פ״ו סי׳ א׳ שענקעל ביבעללקסי׳ ח״ה צד 491 געזעניוס-בוהל ע׳ תדמר וע׳ תמר וגרעץ קורות היהודים ח״א מהדורא א׳ צד 329, ואולי טעם הדרש שער אויביו זה תדמור שהיתה פתח פתוח לכל אויביו ועי׳ ביפ״ת: 5 שהיתה שותפה. שהיתה עוזרת לשונאיהם של ישראל בשני חרבנות ומפרש ר״י ור״ח חד מנהון אמר חרבן הראשון העמיד שמונים אלף קשטים (קשתים) מורים בקשת וחרבן שני וכו׳, ובירוש׳ תעניות שם איתא א״ר יוחנן (וכן הגי׳ בכי״כ כאן ר׳ יוחנן אמ׳) אשרי מי שהוא רואה במפלתה של תרמוד שהיא היתה שותפת בחרבן הבית הראשון ובחרבן הבית השני בחרבן הראשון העמידה שמוני׳ אלף קשטים ובחרבן השני העמיד׳ שמונת אלפים קשטים, ובאיכ״ר בדפ״ר שם אמר ר׳ יוחנן אשרי מי שראה במפלתה של תרמוד למה שהיתה שותפת בשתי חורבנין ר׳ יודן אמר בחרבן ראשון העמידה ארבעים אלף קשתין ובשני העמידה שמונים אלף קשתין רבי הונא אמר בחרבן אחרון הם בראשון, ובאיכ״ר מ״ב שם ד״א מפני קשת דרוכה (ישעי׳ כ״א ט״ו) אשרי אדם שזוכה לראות במפלתה של תרמוד למה שהעמידה קשטים להרבן ביה״מ וכמה קשטין העמידה ר׳ יודן אמר שמונים

[1]) Tadmor, Palmyra.

קשטים וחרבן שיני העמידה שמונת אלפים קשטים:

יט) וישב אברהם אל נעריו יצחק איכן הוא, ר׳ ברכיה בשם רבנין דתמן שילחו אצל שם ללמוד ממנו תורה, לאשה שהעשירה מפילחה, אמרה הואיל מן הפלח הזה העשרתי אינו זז מתחת ידי, ר׳ יוסי ברי׳ חנינה אמר שלחו בלילה מפני העיין, שמשעה שעלו חנניה מישאל ועזריה

2 ילקוט שס, ילק׳ מכירי זכריה ג׳ ח׳: 4 ילק׳ זכריה ר׳ תק״ע, סנהדרין ל״ג ח׳:

1 *קשטים ע°] קשתים ל°האג°כערי, קשיתים פ, קשתים (קשתות ת) נ״א קשטים דת, כשטים גע°, בשטים ן, שנים ל | וחרבן (וחורבן כ, חרבן א[2]) שני אב, וחורבן שיני ג, ובחרבן שני ח, ובחורבן השני ן, וחרבן בית שני דת, ושני פ, ובשני י | שמנת כ, ארבעים י, ארבעת פג | אלף וא[1]גי | * קשטים] קשתים דג°בת, קשיתים פ, כשטים ל°ג, בשנים ל, כשטים וחרנה א׳ בחורבן הראשון העמידה ארבעים אלף כשטים ובחורבן השני העמידה ארבעת אלפים כשטים ן, קשתים וחד (אחרינא א[2]) אמ׳ בחרבן (חרבן א[2]) ראשון.. ארבעים אלף (מ׳ אלף א[2]) קשתים ובחרבן שני (וחרבן ב׳ א[2]) העמידה ארבעת אלפים (ארבעת אלף א[2]) קשתים חא[2], קשתים אחרינא אמר חרבן ראשון.. ארבעת אלף קשתים וחרבן שני.. שמונת אלפים קשתים א[1], קשתים וחד אמר בחורבן ראשון.. ארבעה אלף קשתים ובשני אלפים קשתים י | 2 יצחק] פואגבי, ויצחק דחתמ | היה אימ | שילחו] וח, שלחי דפאגבתימ | 3 תורה ממנו א[1]כ, תורה א[2]מ | לאשה] ואגבעי[1]מ, משל ~ דפחת | שהעשירה] פוחגכעי, שנתעשרה דאתמ | מפילחה] פוגע, מפילכה חא[1]ג°כי, מפלכה דא[2]תמ | ומן הפלח פגע, ומן הפלך דחג°כתי, מפלך מ, ומפלך א | הזה] פוחגכעי, זה אמ, הזו דת | העשרתי] פו, נתעשרתי חאגכתערם, התעשרתי ד | אינו זז] ע, עוד אינו זז דפוחגכי, אינו יוצא אמ, עוד אינה זזה ת | 4 ידי] ע, ידי לעולם פוהאגכימ, ~ כך אמר אברהם כל (כל מה ת) שבא לידי אינו אלא בשביל שעסקתי בתורה ובמצות לפיכך איני רוצה שתזוז מזרעי לעולם דת | ר׳ יוסי בר (בן ן) חנינה פו, ר׳ יוסי ברי׳ (בר רבי ג, בר א[1]י) חנינא אגכי, ר׳ חנינה דת, ר׳ הנינא מ | ** אמר] ל׳ ל | שילחו פו | העין דפואגכתמ, עין הרע שלא ישלוט בו י | שמשעה] אמר ר׳ יוסי בר׳ חנינא בשעה י (זכריה) | ° שעלו] שעלה ד |

אלף קשטין העמידה לחרבן בית ראשון ושמונים אלף קשטין לחרבן בית שני ר׳ חנייא אמר מ׳ אלף לבית ראשון ומ׳ אלף לחרבן בית שני (ועוד גירסאות שונות בכי״ו וכי״ח וכי״א ובכי״א א׳ ובילקוט כמו שציינתי בח״נ, ובכי״ל ובדפוסי׳ וכי״ג וכי״ב וכי״ת הגי׳ רק חד מנהון (מינהון) אמר וכו׳ ור״ל שלא היה ידוע מי משניהם הוא האומר ועי׳ לעיל פ״כ צד 186 ובח״נ ובחי׳ הרש״ש שם ועי׳ גם בירוש׳ מגילה פ״א ע״ב ב׳ ולא ידעין מאן אמר דא ומאן דאמר דא וכו׳), ובסוגיא דבבלי יבמות שם ומקבלים גרים מן הקרדויים והתרמודים וכו׳ ר׳ יוחנן וסביא דאמרי תרוויהו אין מקבלים גרים מן התרמודים ומי אמר ר׳ יוחנן הכי והתנן וכו׳ ואמר ר׳ יוחנן זאת אומרת מקבלין גרים מתרמוד וכו׳ אמוראי נינהו ואליבא דר׳ יוחנן מתרמוד מאי טעמא לא פליגי בה ר׳ יוחנן וסביא חד אמר משום עבדי שלמה וחד אמר משום בנות ירושלים וכו׳ מאי היא פליגי בה רב יוסף ורבנן וכו׳ חד אמר תריסר אלפי גברא ושיתא אלפי קשתויי וחד אמר תריסר אלפי גברי ומנייהו שיתא קשתויי בשעה שנכנסו גוים להיכל הכל נפנו על כסף וזהב והם נפנו על בנות ירושלים וכו׳, ושם י״ז א׳ עתידין ישראל דעבדי יומא טבא כי חרבי תרמוד והא חריב וכו׳ פסולי דהרפניא משום פסולי דמישון ופסולי דמישון משום פסולי דתרמוד פסולי דתרמוד משום עבדי שלמה והיינו דאמרי אינשי קבא רבא וקבא זוטא מיגנדר ואזיל לשאול ומשאול לתרמוד וכו׳, ור׳ יוחנן זכה שהיתה מפלתה של תדמור עוד בימיו ועי׳ בקורות היהודים ח״ד מהדורא ד׳ צד 274, ובכי״ל נשתבש שמונים אלף שנים וכו׳ שמונת אלפים בשנים והוגה ביני שיטי בפעם הראשונה קשתים ובפעם השנייה כשטים, ובערוך ע׳ קשת הועתק בחרבן ראשון העמידה פ׳ אלפים קשתים וכו׳ ספר אחר כשטים ס״א קשטים, ובדפוסי׳ הגי׳ פ׳ אלף קשתים נ״א קשטים וכו׳ שמונת אלפים קשתים ועי״ע בח״נ, והגהתי בשתי הפעמים קשטים וכ״ה בירוש׳ תעניות שם, ובאיכ״ר מ״ב שם קשטים קשטין וכן קשטא בל״ס, ובתנחומא מ״ב נשא סי׳ כ״ז יש מזיק שהוא פורח כעוף וקושט כחץ ועי׳ בבמ״ר פי״ב סי׳ ג׳ ובדב״ר סדר כי תצא (פ״ו סי׳ ו׳) ובמדרש תהלים מ״ב צ״א סי׳ ג׳ ובמו״ע ע׳ קשט ובמ״י לעיל צד 591, והגי׳ כשטים איתא גם בכי״ו וכי״ג ועי׳ בעמת״ל ח״ד צד 648 תכשיט ותקשיט ולעיל צד 138 כורתו וקורתו ולעיל צד 360 כולב וקולב: 2 אצל שם. שגילה גם לו תורה ועי׳ לעיל צד 421 ועי״ע לעיל צד 550 ולקמן פס״ג סי׳ י׳, ובשכל טוב הועתק יצחק איכן היה וכו׳ ללמוד תורה, ונוסף שם ועשה שם ג׳ שנים (ועי׳ במ״י לקמן צד 612 בד״ה שנולד זיווגו) ובתר״י א׳ האגדה ודברו מלאכי מרומא ית יצחק ואובלוהי לבי מדרשא דשם רבא וכו׳, ובמדרש אגדה הוצ׳ רש״ב וישב אברהם אל נעריו ישמעאל ואליעזר שהיו מדיינין זה עם זה ישמעאל היה אומר אברהם ישחוט את יצחק ואני יורשו ואליעזר אומר לו לא תירש שכבר גרשך אבל אני בן ביתו ואירשנו (ועי׳ בפדר״א פל״א ובמ״י לעיל צד 594) כיון ששב אברהם אל נעריו אל המקום אשר הניחם ולא ראו יצחק היו סבורים ששחטו אמרו לו יצחק היכן הוא אמר להם לבית עבר רבו הולכתיו ללמוד תורה לכך נאמר וישב אברהם כלומר לבדו ולא הזכיר יצחק, ואגדות שונות במדרש הגדול וישב אברהם וכו׳ ויצחק היכן הוא אלא אמר ר׳ אלעזר בן פדת אע״פ שלא מת יצחק מעלה עליו הכתוב כאלו מת ואפרו מוטל על גבי המזבח וכו׳ ד״א וישב אברהם ויצחק היכן הוא אלא שהכניסו הקב״ה לגן עדן וישב שם (כה) שלוש שנים וכו׳ ויש אומ׳ הלך לו אצל שם בן נח ללמוד תורה וכו׳ ועיי״ש בהערות רשז״ש: 3 מפילחה. וכן בסמוך הפלח, ופלח כמו פלך במשלי ל״א י״ט, וח״נ פלח ופלך כמו לעיל צד 493 לכלכית ולחלוחית, וגם בערוך ע׳ פלח ג׳ הועתק רק המשל לאשה שהעשירה מן פילחה אמרה הואיל ומן הפלח הזה נתעשרתי אינו זז מתחת ידי, ומה שנוסף בדפוסי׳ וכי״ת כך אמר אברהם וכו׳ ליתא גם בשאר הספרים, ובשינוי קצת מפרש הנמשל בפי׳ ב״ר כ״י מן הפלך הזה נתעשרתי פלך פושיל בלעז כלומר אמר אברהם כל הכבוד הזה אין לי אלא בשביל שעסקתי בתורה ובמצות לפיכך אינו זז מזרעי לעולם ועי׳ במ״י לעיל צד 484, ובמדרש הגדול גורס ומפרש ויקומו וילכו יחדיו אל באר שבע לפי שראה אברהם אבינו נחת רוח בבאר שבע לא זז ממנה לה״ד לאשה שהעשירה מפלחה אמרה הואיל ומן הפלח [הזה] העשרתי אינו זז מתחת ידי: 4 מפני העין. שלא תשלוט בו עין הרע שנעשה לו הנס: שמשעה וכו׳. כלומר שכן היה בחמו״ע שלא

מכבשן האש עוד לא הוזכרו, ולאיכן הלכו, ר' לעזר אמר מתו ברוק, ר' יוסי ברי חנינה אמר מתו בעיין, ר' יהושע בן לוי אמר שינו את מקומן והלכו אצל יהושע בן יהוצדוק ללמור תורה הה"ד שמע נא יהושע הכהן הגדול אתה ורעיך היושבים לפניך כי אנשי מופת המה (זכריה ג ח), ר' תנחום בר אבינא בשם ר' חננא על מנת כן ירד חנניה מישאל ועזריה לכבשן האש על מנת שיעשה בהם מופת:

פרשה נז

א כב כ כא) ויהי אחרי הדברים האלה ויגד לאברהם לאמר הנה ילדה מלכה חיי בשרים לב מרפא (משלי יד ל) שעד שהוא עומד בהר המורייה נתבשר שנולד זיוונו שלבנו הנה ילדה מלכה וגו':

6 ילקוט כ' ק"ג, ילק' משלי כ' תתקנ"ח, ילק' מכירי משלי י"ד ל':

1 עוד לי א^{2}מ | הוזכרו] פוגכי, חוזכרו שמותן א^{2}מ, .. שמותם א^{1}, נזכרו שמותן ד, נזכר שמותם ת | לאיכן וכ, להיכן פאגים | לעזר] וכ, אלעזר פא^{2}גי (שם) מ, אליעזר דתי | אומר פים | מתו ברוק] פוא^{1}גכת, מתו ברוקן א^{2}, .. בדוקר דמ, ברוק מתו י (שם), ברוק (ברק י^{1}) מתו שהיו אומות העולם רוקקים בהם ואומר' יש לכם אלוה כזה ואתם עובדי' עבודה זרה י | יוסה ן | ברי חנינה] ג, ברי' (בר א^{2}ים) הנינא אבים, בן חנינה ן, .. חנינא י^{1} (שם), ל' דפת | אומר פי (שם) | מתו (מיתו ן) בעין דפואגכתמ, בעין מתו י | 2 אומר פי (שם) | שינוי מקים י | והלכו] ת, ~ להם דואימ, להן פגב | תורה] אגימ, ממנו תורה דפות, תורה ממנו כ | 3 *היושבים — המה אבימ] היושבים.. מופת ג, היושבים לפניך דת, וגו' ל | ר' תנחום בר אבינא בשם ר' חנינא א^{1}, ר'.. ביר' אבונה בשם ר' חנינה ן, ר'.. בר' (בר מ) אבינא בשם ר' אבינא א^{2}גמ, ר' תנחום בר (בר' כ) אבינא פכ, ר' תנהום י (שם), ר' חנינה דת | 4 ירד] פוג, ירדו דאכתים | לתוך כבשן תימ | על מנת ל' אי (שם) מ | 5 שעשה מ | *בהם מופת דפואת] בהן מופת כ, להם מופת ימ, לחן מופת ג, ל' ל || 6 אחר תי | *הדברים — לאמר דפא^{1}ג] הדברים.. ויוגד.. לאמר כי, וגו' ל | מלכה] וי, ~ וגו' פ, גם היא א^{2}מ, בנים ד, גם חיא בנים כת, גם.. בנים לנחור אחיך א^{1}ג | 7 חיי] כת' ~ דפאגכתימ | מרפא] י, ~ ורקב עצמות קנאה דפאגכת, וגו' ר' ברכיה בשם ר' יצחק אם [רופא] את תהא לך ומה טע' חיי בשרים וגו' ן, ר'.. יצחק אמ' אם רופא את תהי לך מה טעם חיי.. לב מרפא מ | עד ן | *עומד ל^{0}וא^{1}] מרפא ל, ל' דפהא^{2}גכתים | המוריה | שנולדה א^{2}תמ | זיווגו] וחא^{1}, זוגו פגכי (משלי), בת זוגו י, זוגתו דא^{2}תמ | שלבנו לי י | *הנה—וגו' וחי (שם) מ | הנה.. מלכה לד, הנה.. מלכה גם היא ת, הנה.. היא וגו' ג, הנה.. היא בנים לנחור אחיך פאב, הנה.. מלכה וגו' ובתוא' ילד את רבקה ל^{0}, ובתואל.. רבקה י |

הוזכרו משעה שעלו בכבשן האש וכדאמר ריב"ת מתו בעין שלטה בהם עין הרע ומתו, ובסנהדרין שם איתא להיכא אזלו אמר רב בעין (הרע) מתו ושמואל אמר ברוק טבעו ור' יוחנן אמר עלו לארץ ישראל ונשאו נשים והולידו בנים ובנות כתנאי ר' אליעזר אומר בעין (הרע) מתו ר' יהושע אומר ברוק טבעו וחכ"א עלו לא"י ונשאו נשים והולידו בנים ובנות שנאמר שמע נא יהושע הכהן הגדול אתה ורעיך היושבים לפניך כי אנשי מופת המה איזו הם אנשים שנעשה להן מופת הוי אומר זה חנניה מישאל ועזריה וכו' ועי' בד"ס, ובילקוט כאן מפרש ברוק מתו שהיו אומות העולם רוקקים בהם ואומ' יש לכם אלוה כזה ואתם עובדי' ע"ז ועי' בפירש"י סנהדרין שם, ובפי' ב"ר כ"י טבעו ברוק שהיו אומות העולם רוקקים בפניהם ואומרים להם יודעים הייתם שאלהיכם אלהים חיים ויכול לעשות לכם נסים והייתם עובדים ע"ז בארצכם ורקקו לשם עד שטבעו באותו רוק, וביפ"ת כתב ואפשר דלישנא קלילא הוא וד"מ והכונה שהם נצטערו מאד במה שהיו לסבת שישראל נתבזו על ידם ומתו מדאגתם וכו', וגי' משובשת בדפ"ר וד"ו ובילק' מכירי זכריה שם מתו בדוקר: 3 היושבים לפניך. ללמוד תורה ואנשי מופת הם חמו"ע: בהם מופת כן השלמתי ועת"נ, ורתב"א בשם ר"ח דורש שלא נקראו אנשי מופת מפני הנס שנעשה להם אלא לפי שירדו לכבשן האש על מנת שיעשה בהם מופת כלו' שעל ידם יעשה מופת ויתקדש שם שמים על ידם אם ינצלו או אם לא ינצלו ועי' במ"כ שהביא זה הפירוש בשם נמוקי יוסף והעיר על האגדה בשהש"ר פ' זאת קומתך וכו' ועי' הדרש אמרו בין מציל ובין אינו מציל ידיע להוי לך וכו' בתנחומא מ"ב בהעלותך סי' ט"ז ובתנחומא שם סי' ט' ובבמ"ר פט"ו סי' י"ד ועי"ע בספר מתת־יה:

פרשה נז. בכי"א א' פנ"ה ועי' במ"י לעיל צד 602 בד"ה ויקרא אליו, ובדפ"ר נסמן פנ"ו, ובמקרא כאן פרשה פתוחה, ובכי"א ב' אין כאן התחלת פרשה, ואחר סיום הפרשה שלפניה שיעשה בהם מופת מתחיל שם באותו העמוד ובאותה השורה ויהי אחר הדברים האלה הרהורי דברים וכו' והפתיחות הושלמו בכי"א ב' בגוף הספר ובגליון בסוף הפרשה: 7 חיי בשרים. חיי קרובים ושאר בשר הם לב מרפא שעד וכו', וגם בשתי הפתיחות האחרות הדרש שעד וכו' נתבשר וכו' ולכן אין לפרש שדרשו כאן בשרים לשון בשורה וגר' דס"ל כמאן דאמר לעיל צד 428 בכל מקום שנאמר אחרי סמוך ועי' גם ביפ"ת ובמ"י שם: שנולד זיווגו. רבקה שנאמר הנה ילדה מלכה וכו' ובתואל ילד את רבקה, וזיווגו כמו לקמן פס"ח סי' ג' שאין זיווגו של איש וכו' ויש שהולך אצל זיווגו וכו', ושיטת הס"ע שהבאתי במ"י לעיל צד 584 יצחק אבינו היה בשעה שנעקד על גבי המזבח בן ל"ז שנה בו בפרק מתה שרה, וכן דעות המדרשים שהבאתי שם צד 588 שהיה בן ל"ז שנה בשעת העקידה, ובפירש"י עה"ת ריש פ' תולדת מפרש ויהי יצחק בן ארבעים שנה בקחתו את רבקה שהרי כשבא אברהם מהר המוריה נתבשר שנולדה רבקה ויצחק היה בן ל"ז שנה שהרי בו בפרק מתה שרה וכו' ובו בפרק נולדה רבקה המתין לה

רפאות תהי לשרך ושיקוי לעצמותיך (שם ג ח) ר' ברכיה בשם ר' יצחק אם רופא את תהא לך מה טע' רפאות תהי לשרך שעד שעומד בהר המורייה נתבשר שנולד זיווגו שלבנו הנה ילדה מלכה וגו':

ב מים קרים על נפש עייפה ושמועה טובה מארץ מרחק (שם כה כה) מה שמועה טובה ברוך הטוב והמטיב אף מים קרים ברוך הטוב והמטיב, וכמים קרים על נפש עייפה כן שמועה טובה מארץ מרחק שעד שהוא עומד בהר המורייה נתבשר שנולד זוג בנו הנה ילדה מלכה וגו':

4 ילק' מכירי שם כ"ה כ"ה, לעיל לד 124, ירוש' ברכות פ"ט י"ג ד':

1 * לעצמותיך דפאכת] וגו' ל | ר' ברכיה — לשרך] ר'.. תהי לך מה טעם רפאות וגו' ן, ר'.. תהי לך רפאות תהי לשרך כ, ר'.. תהי לך מה טעמא (טעמיה א^{2}) רפאות תהי לשרך ושיקוי לעצמותיך א. מה טעם רפאות תהי לשרך פ, ל' דת | 2 שהוא עומד וא^{1}כ, שהוא דפת | המוריה | שנולד זיווגו] וא.. זוגו פב, שנולדה זוגתו דת | 8 מלכה וגו'] וגו' ן, מלכה גם היא ת, מלכה.. היא בנים ד, מלכה.. בנים לנחור אחיך א^{2}, מלכה.. בנים ובתואל ילד את רבקה כ | 4 מים] כתיב ~ מ | עיפה פא^{2}גכתמ | *ושמועה— מרחק דאת] וגו' לגמ | מה] ואגמ, מהו מים קרים על נפש עיפה ~ כ, תמן תנינן על הגשמים ועל בשורות טובות הוא אומר ברוך הטוב והמטיב מה ראו לסמוך בשורות טובות לירידת גשמים ר' ברכיה בשם ר' לוי אמר על שם מים קרים על נפש עיפת כשמועה טובה מארץ מרחק ~ דת | שמועת טובה] מים קרים פ | 5 ברוך] מברך מ, ל' א^{1}כש | מים קרים] שמועה טובה פ | ברוך ל' פא^{2}כתשמ | וכמים] אכשמ, כמים ן, ד"א כמים דת | עיפה ואגבתמ | כך ואגכשמ | 6 שעד] ואגכמ, זה אברהם ~ דת | עומד] פוא^{1}גכמ, ל' דא^{2}ת | המורייה] כ, המוריה דואגתמ | שנולדה אתמ | זוגו (זיווגו א^{1}, זוגתו ת) של בנו דא^{1}גכת, בת זוגו א^{2}מ | 6 * הנה — וגו' דום] הנה ילדה וגו' ל^{0}, הנה.. ילדה מלכה ת, הנה.. מלכה גם היא כ, הנה.. היא וגו' ג, הנה.. היא בנים לנחור אחיך א^{1}, ל' ל |

עד שתהא ראויה לביאה ג' שנים ונשאה, ובפדר"א פל"ב איתא ר' יוסי אומר שלש שנים עשה יצחק אבל על שרה אמו לאחר ג' שנים לקח את רבקה וכו' ועי' במ"י לעיל צד 611 בד"ה אצל שם), ועי' פירש"י שם נתפרסמה האגדה שהיתה בת ג' שנים כשנשאת ליצחק, ובתוספות יבמות ס"א ב' בד"ה וכן הוא אומר והנערה וכו' הובא ובסדר עולם תניא בהדיא שהיתה בת שלש וכו' וכתבו שם ואי אפשר להגיה דהא תניא התם יצחק אבינו כשנעקד וכו' היה בן שבעה ושלשים שנה ובו בפרק נולדה רבקה וכתיב ויהי יצחק וכו' נמצאת שהיתה בת ג' וה"ר שמואל חסיד משפיר"א הוכיח שהיתה בת י"ד מרתניא בספרי (וזאת הברכה פי' שנ"ז) ו' זוגות שנותיהן שוות וקחשיב קהת ורבקה וקהת היה קל"ג כדכתיב בקרא ואם היתה בת י"ד כשנשאה אז החשבון מכוון דכשנולד יעקב היתה בת ל"ד (י"ד שנה וכ' שנה עד לידת יעקב כדכתיב ויצחק בן ששים שנה בלדת אתם) ויעקב היה בן צ"ט כשמתה רבקה הרי קל"ג שהרי כשנתברך היה בן ס"ג וכו' (ועי' גם בס"ע פ"ב ולקמן פס"ת סי' ה' וסוף פפ"א), ומסיים שם דצריך לומר דמדרשות חלוקים זה על זה ועי' גם בתוספות ישנים שם, וכן נמצא לפנינו בדפוסי ס"ע פ"א בו בפרק נולדה רבקה נמצא אבינו יצחק נשא את רבקה בת י"ד שנה, ובס"ע הוצ' מארכס נמצאת רבקה כשנישאה ליצחק בת י"ד שנה ובח"נ שם הגירסאות בת ד' בת ג' ועיי"ש ובהעתקת ס"ע צד 2 ובהערות רד"ב ראטנער לס"ע פ"א ופ"ב ובמבוא צד 41, וכבר העירותי במ"י לעיל צד 588 שהגר"א הגיה בס"ע כ"ו שנה תחת ל"ז שנה מדמסיים שם בת י"ד שנה היתה רבקה וכו' ושאיתא במאמר הנוסף בדפוסי' וכי"ת לעיל פנ"ו בן ל"ז נ"א בן כ"ו שנה, וכל המאמר ליתא לעיל צד 608 בכי"ל ובשאר הספרים שציינתי שם, ובחזקוני ריש פ' תולדות הביא ג"כ שיטת הספרי ומסיק שם לכך נראה שהיתה בת ארבע עשרה שנה כשנשאת וכן גרסינן בס"ע כשחזר אברהם מן העקידה נתבשר שנולדה רבקה פי' שנתבשר שנולדה כבר כשעברו אחת עשרה שנה וראייה לדבר נקרא לנערה ונשאלה את פיה וכו' ועי' גם בתוספות עה"ת ובראב"ם, וקצת ראייה לדבריו גם מלשון המאמר למטה בסי' ג' אמר לו הקב"ה וכו' כבר נולד זוג בנך וכו': 1 ר' ברכיה וכו'. וכ"ה בכי"ו וכי"א א' וב' וכי"כ, ומקוטע בכי"פ מה טעם וכו' ועח"נ, ובדפוסי' וכי"ת חסר מאמר ר"ב בשם ר"י (ובכי"ג חסרה כל הפתיחה, ובכי"ו וילק' מכירי משלי י"ד הגי' ר' ברכיה בשם ר' לוי וכו' גם בפתיחה הראשונה ועח"נ) ואולי דורש רפאות שהיא מלה בודדת רופא את ומפרש לשרך לשארך אם רופא את תהא לך וכן נתקיים באברהם שעד שעומד וכו' נתבשר וכו' ונרפא מדאגות לבבו שהרהר ואמר אילו מת בהר המוריה וכו' כמו שדרשו בסמוך, ובילק' משלי ר' תתקל"ב הועתק מילמדנו דרש אחר רפאות תהי לשרך לשארך אדם זוכה לו ולקרוביו תדע בזכות אברהם שהיה יגע בתורה נוצל לוט אחיו מסדום, ובמאמר שהועתק מילמדנו בילק' בלק ר' תשס"ו איתא היה אברהם מהרהר ואמר אחרים מתברכין בזכותו ומלכה קרובתי אחות אשתי לא היתה צריכה להפקד מיד ילדה מלכה גם היא ילדה מלכה בנים אין כתיב כאן אלא גם כשם שהיתה שרה עקרה ונפקדה כך מלכה נפקדה וכו', וביפ"ת שער עוד שהרמז בשקוי לעצמותיך ע"ד עצם מעצמי ועיי"ש: 4 מה שמועה וכו'. דורש מים קרים וגו' כשמועה טובה וכו' מה שמועה טובה וכו' כך מים קרים וכו' וכמים כלו' ועוד דרש אחר כמים קרים וכו' כן שמועה טובה וכו' שעד שהוא וכו', והדרש הראשון הובא לעיל פי"ג בהמאמר כיצד הוא צריך לברך כהדא דתנינן על הגשמים ועל בשורות טובות וכו' ר' ברכיה בשם ר' לוי מייתי לה מהכא מים קרים וכו' מה שמועה ברוך הטוב והמטיב וכו', ובירוש' ברכות שם לשון המאמר וכי מה ראו לסמוך בשורות טובות לגשמים ר' ברכיה וכו' על שם מים קרים על נפש עייפה שמועה טובה מארץ מרחק ועי' במ"י לעיל צד 122 וצד 124, וראיתי אחרי רואי שבפי' ב"ר הנדפס מפרש (והוא מפירוש השני וליתא בפי' ב"ר כי"ט וכי"א) תמן תנינן על הגשמים ועל בשורות טובות הוא אומר ברוך הטוב והמטיב מה ראו לסמוך בשורות טובות לירידת גשמים ר' ברכיה וכו' על שם מים קרים על נפש עיפה כשמועה טובה מארץ מרחק מה שמועה טובה וכו', ועוד שם וכמים קרים על נפש עיפה כך שמועה טובה מארץ מרחק דבר אחר זה אברהם שעד שהוא בהר המוריה וכו' ומשם נובעות ההוספות בדפוסי' וכי"ת ועח"נ ובמ"י לעיל צד 484, והוספות אילו ליתא לפנינו בכי"ל ובכי"ו וכי"א א' וב' וכי"ג וכי"כ וילק' מכירי משלי, וכן ליתא בכי"פ ונשתבש שם מים קרים וכו' שמועי' טובות מארץ מרחק מהו מים קרים ברוך הטוב והמטיב אף שמועה טובה הטוב והמטיב כך שמוע' טובה מארץ מרחק עד שהוא עומד כו', ובכי"ג נשתבש מים קרים על נפש עיפה וגו' מה למים קרים על נפש עיפה כך

ג אחרי הדברים האלה הרהורי דברים היו שם, מי הרהר, אברהם, אמר אילו מת בהר המורייה לא היה מת בלא בנים, עכשיו אשיאנו מבנות ענר אשכול וממרא שהן צדיקות, וכי מה איכפת להם ביחסים, אמר לו הקב״ה אין אתה צריך כבר נולד זוג בנך הנה ילדה מלכה וגו׳, מהו גם היא, מה זו בני גבירה שמונה ובני פילגשים ארבעה אף זו בני גבירה שמונה ובני פילגשים
ד ארבעה. ד״א נתיירא מן הייסורים, אמר לו הקב״ה אינך צריך כבר נולד מי שיקבלם את עוץ בכורו: איוב אימתי היה, ר׳ שמעון בן לקיש בשם בר קפרא בימי אברהם את עוץ בכורו וכת׳

1 ילקוט כי ק״ב, לעיל לד 428 לד 587 ולקמן פפ״ז: 5 תנחומא מ״ב שלח סי׳ כ״ז, תנחומא שם סי׳ י״ד, במדבר רבה פי״ז סי׳ ב׳: 6 ילקוט שם, ילק׳ איוב כי תתל״ב, ירוש׳ סוטה פ״ה כ׳ ג׳, בבא בתרא ט״ו א׳: ילק׳ בלק כי תשס״ו:

1 *אחרי כ] אחר לפוג, ויהי אחרי דחא[1], ויהי אחר א[2]ת, ד״א ויהי אחר י | *האלה דפוחאגכת] ל׳ לי | הרהורי] פאכי, הירהורי וח, אחר הירהורי ד, הרהור ת | היו] פוחא[2]גכי, היה א[1], שהיו דת | ומי ג | הרהר] פואכתי, הירהר חג, מהרהר ד | אברהם] ~ הרהר דפואכתי, הירהר חג | אילו] אם א[2] | מת יצחק י, בני מת ח | 2 המוריה | לא ל׳ א[2] | עכשיו (עכשו פא[2]כ)] ~ שנעשה גם ל[0], שנעשה לו גם י, נעשה גם פ, נעשה וג, מה נעשה כ, מה אעשה דחא, שלא מת מה אעשה ת | צדיקות] פוחג, צדקניות דאכ, צדקניות אף על פי שאינן מיוחסות תי | וכי מה] מה כ, דמה תי | 3 איכפת] פחאגכתי, אכפת דו | לחם] פח, להן וא[2]ג, ליה דא[1]כ, לי תי | * ביחסים פחג] מייחסים ל, ביוחסים ד, ביוחסין וכתי, בייחוסין א | ליה א[1]י[1] | אינך א[2]גי | נולדה א[1] | זוגו (זיווגו וח, בן זונו ג, בת זוגו כ) של בנך פוחגכ, זוגו של יצחק דת, בת זוגו א[2], בת זוגו א[1] | *וגו׳ ל[0]] גם היא דאכי, גם היא בנים פג, גם.. בנים וגו׳ ח, ל׳ לת | *מהו ל[0]גי] היא דפוחא[1]כת, ל׳ לא[2] | 4 שמנה גכ, ח׳ א[1] | פלגשים פא[2]ת | * ארבעה דפוחגכתי] ד׳ א, ל׳ ל | ** אף] אי ל | שמנה גכ, ח׳ ד[1]א[1] | פלגשים פ | 5 ד׳ ד[1]א | ד״א] ~ מה הרהר י | נתירא א[1]גת | הייסורים] ו, ־ין פתי, היסורים ד, ־ין גכ, האיסורין א[2] | ליה י[1] | אינך] א[2], אין את דפוגכ, אין אתה א[1]תי | *מי שיקבלם דפאגכתי] מי שייקבלם ו, משיקבלם ל | 6 בכורו] ד[1]א[2]ת, ~ וגו׳ ו, ואת בוז אחיו דא[1]ג, ואת.. אחיו את עוץ זה איוב פ, וכת׳ להלן איש היה בארץ עוץ ל[0] | איוב] את עוץ בכורו וגו׳ איוב ו, ל׳ פ | אימתיי ו | לקיש] לוי י (איוב) | משום פגבי (שם), משם י | בימי] איוב ~ אי | אברהם] פ, ~ היה דואגכתי | את] ו, שנ׳ ~ דפגת, כת׳ תכא ~ אכ | וכת׳] ~ להלן ג, חתם אכ |

שמועה טובה מארץ מרחק שעד שהוא עומד וכו׳: 1 אחרי הדברים. הגהתי אחרי ואולם הטעם שכתוב כאן אחר בכי״ל ועוד בחמשה כ״י ובילקוט כמו שאיתא בפסוקים שנדרשו לעיל צד 428 (ושם שורה 6 צריך לתקן אחר הדברים) וצד 587 הרהורי דברים היו שם וכו׳ וכן הדרש לקמן פפ״ז לפ׳ ויהי אחר הדברים האלה ותשא אשת וכו׳: 2 לא היה וכו׳. בתמיה: 2 עכשיו. כ״ה בכי״ל, ובִיני שיטי הוגה שנעשה גם, ונר׳ שהוא פירוש נוסף כמו הגירסאות השונות שציינתי בח״נ, וכן פירוש נוסף בילקוט ובכי״ת שהן צדקניות אע״פ שאינן מיוחסות דמה וכו׳, ובמדרש אגדה הוצ׳ רש״ב הגי׳ ועכשיו נעשה לו גם: מה איכפת להם. לענר אשכול וממרא ביוחסים והם אנשים חשובים הגונים, ובכי״ל כתוב מייחסים והגהתי ביחסים ועח״נ, וכן לעיל צד 349 יחסיהם יחסיני וצד 350 ליחסים וסגנון הלשון לעיל צד 454 איכפת לי לא בטובתה וכו׳, ובדפ״ר וד״ו הגי׳ מה אכפת ליה ביוחסים, ובד׳ קראקא א׳ הוגה מה איכפת לי מיוחסים, ואולי צ״ל גם בכי״ל מיוחסים, ובמדרש אגדה הוצ׳ רש״ב הועתק ומאי איכפת לי ביוחסין: 3 מהו גם היא. הדרש מובא כאן בדרך אגב, ומלת מהו הוגה בכי״ל בִיני שיטי וכן הגי׳ בכי״ג ובילקוט ובמ׳ אגדה הוצ׳ רש״ב, ונכונה זו הגי׳ שהל״ל הנה ילדה מלכה וכתיב גם היא להשוותה לאחרת, ואין טעם להגי׳ היא גם היא שאף היא לא הוצרך הכתוב לומר ועי׳ גם ביפ״ת, ובשכל טוב מפרש המאמר מה ת״ל גם היא אלא מה שרה יהיו לה בני גבירות שמונה ו׳ ללאה ב׳ לרחל ובני פלגשים ארבע ב׳ לבלהה וב׳ לזלפה אף מלכה בני גבירה שמונה ובני פלגשים ארבע כאמור בענין ועי׳ גם בפירש״י עה״ת ובלק״ט וברבינו בחיי, ודוחק הפירוש בפי׳ ב״ר ובמ״כ: 5 ד״א נתיירא. מה הרהר נתיירא וכו׳ וכן נוסף בילקוט: מן הייסורים וכו׳. בתנחומא שם מ״ב בהמשך המאמר שהעתקתי במ״י לעיל צד 609 באותה שעה אמר אברהם וכו׳ איתא אמר לו הקב״ה חייך יסורין קשין ונסיונין אחרים היו ראויין לבא עליך ועכשיו אינן באין אלו הן אותן יסורין שבאו על איוב היו ראויין לבא על אברהם שכן הוא נסמך לפרשה ויהי אחר הדברים האלה ויוגד לאברהם וגו׳ את עוץ בכורו וגו׳ והוא איוב שנאמר איש היה בארץ עוץ וכו׳ ועי׳ גם בתנחומא ובבמ״ר שם, והדרש את עוץ בכורו זה איוב הוא כשיטת רשב״ל בשם ב״ק בראש הסוגיא איוב אימתי היה וכו׳, ובירוש׳ סוטה שם נסדרה כל הסוגיא בשינוים שונים גם בסדר המאמרים בפסקא א״ר יהושע מי יגלה עפר מעיניך ריב״ז שהיית דורש וכו׳ שלא עבד איוב את המקום אלא מיראה וכו׳, והגי׳ שם אימתי היה איוב רשב״ל בשם בר קפרא בימי אברהם אבינו היה הה״ד איש היה בארץ עוץ איוב שמו וכתיב את עוץ בכורו ר׳ אבא אמר בימי אבינו יעקב ודינה היתה אשתו הה״ד כדבר אחת הנבלות תדברי וכתיב כי נבלה עשה בישראל ר׳ לוי אמר בימי השבטים היה הה״ד אשר חכמים יגידו ולא כחדו מאבותם (ול״ג שם ומה שכר וכו׳) ר׳ יוסי בן חלפתא אמר בירידתן למצרים היה ובעלייתן מת משל לרועה שבא זאב ונזדווג לצאנו מה עשה העמיד תייש אחד לנגדו הה״ד יסגירני וכו׳ ועל ידי רשעים ירטני (ול״ג שם את מוצא וכו׳ וכו׳ ובא סטן וכו׳ ר׳ חננא וכו׳ ר׳ חמא בר׳ חנינא וכו׳ והלווי וכו׳ תני ר׳ ישמעאל איוב מעבדי פרעה היה ומגדולי פמיליא שלו היה הה״ד הירא את דבר ה׳ וכו׳ (ומאמר זה ליתא לפנינו) ר׳ יוסי בר יהודה אומר בימי שפוט השופטים היה הה״ד הן אתם כולכם חזית׳ ולמה זה הבל תהבלו חזיתם מעשה דורי שהיו נוטלין מעשר בגרנות אהבת אתנן וכו ר׳ שמואל בר נחמן בשם ר׳ יונתן בימי מלכת שבא היה שנא׳ ותפל וכו׳ ר׳ נתן אמר בימי כשדים היה שנא׳ כשדים וכו׳ ר׳ יהושע בן קרחה אמר בימי אחשורוש היה שנ׳ יבקשו וכו׳ ר׳ יהושע בן לוי אמר מעולי גולה היה (וזה המאמר ליתא לפנינו) ר׳ יוחנן אמר מעולי גולה היה וישראל היה לפום כן ר׳ יוחנן למד ממנו הילכות אבל ויקם איוב וכו׳ ר׳ יהודה בן פזי בשם ר׳ יוחנן מיכן שאבל צריך לקרוע מעומד (ול״ג שם ר׳

איש היה בארץ עוץ איוב שמו (איוב א א), ר' אבא בר כהנא אמר בימי יעקב דאמר ר' אבא 36 בר כהנא דינה אשת איוב הות, ר' לוי אמר בימי שבטים היה הה"ד אשר חכמים יגידו ולא כיחדו מאבותם (איוב טו יח), ומה שכר נטלו על כך להם לבדם נתנה הארץ וגו' (שם שם יט), ר' יוסי בר' חלפותא אמר בירידתן למצרים נולד ובעליתן מת, את מוצא עיקר שניו שלאיוב לא היה אלא ר"י שנה ועשו ישראל במצרים ר"י שנה ובא סטן לקטרג וגירה אתו באיוב, ר' חנגא בר אחא

1 לעיל לד 181, לקמן פע"ו : 2 ירוש' מגילה פ"ד ע"ה ג', סוטה ז' ב', שמות רבה פ"ל סי' י"ט, במדבר רבה פי"ג סי' ד' : 4 סדר עולם פי"ג : לקמן פס"ח : 5 שמות רבה פכ"א סי' ז' :

1 *איוב שמו אבת] איוב ג, וגו' ו, ל' לדפ | יעקב] ~ היה | דמר ר' ו, וא"ר פ | 2 אשתו של | הות] היתה וכ, הייתה ג, כתי' הכא כי נבלת וכ' כדבר אחת הנבלות תדברי פ, היתה כתי' הכא כי נבלה עשה בישראל וכתי' התם כדבר.. תדברי א², היתה כתי' הכא (שני' י) כדבר.. תדברי וכתי' התם (וכתיב י) כי.. בישראל א¹ו¹, היתה דכתי' באשת איוב כדבר אחת הנבלות (הנבלות הדברי ת) וכתי' בדינה כי.. בישראל דת | ולא — מאבותם] כ, ולא כחדו מאבותם פאגי¹, וגו' וי (שם), ולא כיחדו (כחדו ת) מאבותם זה ראובן ויהודה דת | 3 מה י | וגו'] וג, ולא עבר זר בתוכם א¹, ל' דפא²כתי | 4 ר' יוסי] פואגבי, ר' לוי בשם ~ דת | בר'] גכ, ביר' ו, בר דפת, בן אי | חלפתא דפאגכתי¹, ־תה ו | נולד איוב א¹ | ובעלייתן פוא¹גכתי, וביציאתן א² | ** מת] מתו ל | ** עיקר] ל' ל | שנותיו תי | של איוב ל' כ | לא—אלא] לא (שלא כ) היו אלא דפואכת, ל' גי | 5 ר"י] א²י, מאתים ועשר דפוא¹גבת | שנה] א, שנים דפוכתי, שנים היו ג | וישראל היו י | ר"י] פא²י, רד"ו א¹, מאתים ועשר דוגכת | שנה] פא², שנים דוגכתי, ל' א¹ | סטן] ג, שטן דפואכתי | לקטרגן א², לקטרג על ישראל י (שם) | אותו | בו ג | ר' חנגא—בר' חנינה] ר' חננה (חיננא א²כ, חנינא א¹) בריה דר' אחא ור' חמא ביר' (בר' גב, בר א) חנינא ואגכ, ר' חנינה בריה.. בר חנינה פ, ר' חננא בר אחא,

חנינה אמר וכו') תני ר' חייה היה לי בעולמי גוי אחד צדיק ונתתי לו שכרו ופטרתיו מעולמי רשב"ל אמר איוב לא היה ולא עתיד להיות מחלפה שיטתיה דרשב"ל תמן אמר רשב"ל בשם בר קפרא בימי אברהם אבינו היה והכא הוא אמר הכין אלא הוא היה וייסורין לא היו ולמה נכתבו עליו אלא לומר שאילולי באו עליו היה יכול לעמוד בהן, ועוד שם דרש ר' עקיבה ויתר אף אליהוא בן ברכאל הבוזי וכו' אליהוא זה בלעם וכו' משה כתב חמשה סיפרי תורה וחזר וכתב פרשת בלק ובלעם וכתב ספרו של איוב וכו', ובסוגיא דבבלי ב"ב שם משה כתב ספרו ופרשת בלעם ואיוב מסייעא ליה לר' לוי בר לחמא דא"ר לוי בר לחמא איוב בימי משה היה וכו' רבא אמר בימי מרגלים היה וכו' יתיב ההוא מרבנן קמיה דר' שמואל בר נחמני ויתיב וקאמר איוב לא היה ולא נברא אלא משל היה וכו' ר' יוחנן ור' אלעזר דאמרי תרווייהו איוב מעולי גולה היה ובית מדרשו בטבריא היה מיתיבי ימי שנותיו שלאיוב משעה שנכנסו ישראל למצרים ועד שיצאו אימא כמשעה וכו' מיתיבי שבעים נביאים נתנבאו לאומות העולם ואלו הן בלעם ואביו ואיוב וכו' מיתיבי חסיד היה באומות העולם ואיוב שמו וכו' תנאי היא דתניא ר' אלעזר איוב בימי שפוט השופטים היה שנ' הן אתם כולכם וכו' ר' יהושע בן קרחה אומר איוב בימי אחשורוש היה וכו' ר' נתן אומר איוב בימי מלכות שבא היה שנ' ותפל וכו' וחכ"א איוב בימי כשדים היה שנא' כשדים וכו' ויש אומרים איוב בימי יעקב היה ודינה בת יעקב נשא כתיב הכא כדבר וכו' וכתיב התם כי נבלה עשה בישראל וכו', והשיטה שאיוב היה בימי אברהם ליתא בבבלי שם, והמאמר בילק' איוב ר' שמעון בן לוי (וצ"ל בן לקיש) אמר משום בר קפרא וכו' הוא מהמאמרים שהועתקו שם מב"ר כאן והציון ב"ר נשתרבב קצת למטה ועיי"ש: 1 דאמר וכו'. בכי"ל כתוב הה"ד דינה וכו' ונמחק מלת הה"ד והוגה ביני שיטי בכתב הספר דאמר ר' אבא בר כהנא, וגם בכי"ו וכי"ג וכי"כ ל"ג כתי' הכא וכו', וכפי הענין כאן נכונה הגי' כתי' הכא כי נבלה עשה וכו' וכתי' התם כדבר אחת הנבלות וכו' ועח"נ, והגי' כתי' הכא כדבר וכו' ,וכתי' התם כי נבלה וכו' הועתקה גם במעין גנים איוב א' א', וכפי' ב"ר כי"א וכי"ט מפרש דינה אשתו וכו' דכתיב באשת איוב (באשתו של איוב) כדבר וכו' וכתיב בדינה כי נבלה וכו' וכן נוסף בדפוסי' וכי"ת ועי' במ"י לעיל צד 484, ומאמר ראב"כ דינה וכו' הובא לעיל צד 181 ועי"ע לקמן סוף פע"ו, ולקמן פ"פ סי' י"א איתא רבנן אמ' נטלה שמעון וכו': 2 אשר חכמים וכו'. וכן בירוש' מגילה שם בפסקא מעשה ראובן וכו' כתיב אשר חכמים יגידו לא כחדו מאבותם מה שכר נטלו על כך להם לבדם נתנה הארץ לא עבר זר בתוכם, ובריתא בבבלי סוטה שם אומר לפניה דברים של הגדה ומעשים שאירעו וכו' כגון אשר חכמים יגידו ולא כחדו מאבותם יהודה הודה ולא בוש מה היה סופו נחל חיי העולם הבא ראובן הודה ולא בוש וכו' נחל חיי העולם הבא ומה שכרן וכו' בעוה"ז להם לבדם נתנה הארץ ולא עבר זה בתוכם וכו' ועיי"ש, ובבמ"ר שם אשר חכמים יגידו וגו' זה יהודה שהודה ואמר צדקה ממני ולא כיחד מיעקב ומשם וכו', ובשמו"ר שם ולמה נתן הקב"ה כתר ליהודה וכו' שדן דין אמת לתמר וכו' כיצד היו יצחק ויעקב יושבין שם וכל אחיו וכו' ועי' בפי' מהרז"ו, ובפי' ב"ר כי"ט מפרש אשר חכמים יגידו ולא כחדו מאבותם זה ראובן ויהודה (וכן נוסף בדפוסי' וכי"ת) שהודו שניהם זה במעשה תמר וזה במעשה בלהה ומה שכר נטלו על כך להם לבדם נתנה הארץ שנחלתם וגבורתם סמוכים זה לזה רצועה אחת עוברת בגבולם דכתיב ביחזקאל ועל גבול ראובן (ובפי' ב"ר כי"א ועל גבול אפרים מפאת קדמה עד פאת ימה ראובן אחד וכתיב ועל גבול ראובן) מפאת קדים ועד פאת ים יהודה אחד (ועי' יחזקאל מ"ח ו' ז') לא עבר זר בחוכם אימתי מפרש בתנחומא (ועי' בתנחומא מ"ב וישב סי' י"ז) כשבא משה לברכן אמר יחי ראובן ואל ימות ואחר כך וזאת ליהודה שלא נתברך אחד מן השבטים ביניהם ומדקא משתעי איוב במעשה שבטים דאמר אשר חכמים יגידו שמע מינה בדורם היה ועי' גם בפירש"י שם סוטה בד"ה ולא עבר וכו', ומ"ש שם בד"ה יהודה וכו' ובמדרש אגדה דר' תנחומא וכו' עי' ג"כ בתנחומא מ"ב שם, ושם בד"ה להם לבדם נתנה הארץ מפרש יהודה זכה למלכות בתוספתא דברכות (פ"ד) ראובן נטל חלק תחילה בעבר הירדן: 4 ר' יוסי וכו'. בס"ע שם נאמר לאברהם אבינו בין הבתרים ידע תדע כי גר יהיה זרעך וכו' וביצחק הוא אומר ויצחק בן ששים שנה בלדת אותם ואבינו יעקב אמר לפרעה ימי שני מגורי שלשים ומאת שנה וגו' הרי ק"ץ נשתיירו שם ר"י שנים (ועי' במ"י לעיל צד 441) סימן שנותיו של איוב שבאותו פרק (באותו הפרק) נולד שנאמר ויחי איוב אחרי זאת ק"מ שנה ואומר ויוסף ה' את כל אשר לאיוב למשנה נמצאת אומר כשירדו למצרים נולד איוב וכשעלו מת וכו', ונר' שכוונו כאן ובירוש' סוטה לס"ע (וכתיבת ר"י בר חלפותא כמו לעיל צד 358 ועי' במ"י שם), וטעם

ור׳ חמא ברי חנינה ר׳ חננא בר אחא אמ׳ לרועה שהיה עומד ומביט בצאנו בא זאב אחד וניזדווג לו אמר תנו לו תייש אחד שיתגרה בו, ר׳ חמא ברי חנינא אמר למלך שהיה יושב בסעודה ובא כלב אחד וניזדווג לו אמר תנו לו איבר אחד שיתגרה בו ההי״ד יסגירני אל אל עויל ועל ידי רשעים ירטני (שם טז יא) והלווי בני אדם צדיקים אלא רשעים, ר׳ יוסי ברי יהודה א׳ בימי שפט השופטים היה היה הן אתם כולכם חזיתם ולמה זה הבל תהבלו (שם כז יב), חזיתם מעשיי חזיתם מעשה דורי, חזיתם מעשיי מצוות ומעשים טובים, חזיתם מעשה דורי שהן מבקשים ליתן

6 מדלג כוס פ׳ ויאכל בעז (ג׳ ז׳).

ור׳ חנינה ל, ל׳ דתי (שם) | 1 * ר׳ חננא בר אחא] ר׳ חננא (חיננא א[2], חנינא א[1]) בריה דר׳ אחא דאת, ר׳ חננא בריה דר׳ אבא ן, ר׳ חנינא בריה דר׳ חנינא ג, בריח דר׳ אחא כ, ר׳ חנינא בריה דר׳ חייא י (שם), ל׳ לפ | לרועה] משל ~ א[1]ג[0]י | ◻שהיה] שהוא ד | עומד ומביט] מביט י (שם) | בעדרו י (שם) אחד ל׳ גי | ונזדווג ואכי, ונזדויג פ, ונזדוג ג, ניזדווג ד, נזדווג ת | 2 ** תנו לו] תנו לי ל (וכן בסמוך) | תייש] ג, תיש דואכתי | שיתגרא ן, להתגרות י (שם) | ר׳] פואגכי, ור׳ דת | חמא] חנינא י (שם) | ברי חנינא] כ, ברבי חנינא ג, ביר׳ חנינה ן, בר חנינא א, בר חנינה פ, בר חני׳ י[1], ברי חמא י (שם), ל׳ דת | למלך] משל ~ א[1]ג[0] | יושב] עומד א | ובא] פוגכי (שם), בא דאתי | 3 ונזדווג ואגי, ונזדויג פ, ונזדוג כ, נזדווג ת | אבר אחד פואגכי, ככר א׳ ד, ככר אחת ת | שיתגרא ן, שיגרה י | בו]~כך בא שטן (סטן וג, השטן כ) לקטרג (לקטרגן א[1]) גירה אותו (וגירה אותו פוגכ, וגירהו א) באיוב דפואגכתי | היא דהוא אמ׳ ן, הוא שאמר ג, זה שהוא אומר א[1], הוא דאמר איוב י | יסגירני | עויל] ~ זה שטן י | *ועל — ירטני ל[0]דאגכת] על.. ירטני פ. וגו׳ ל, ועל.. ירטני אלו חבריו י | 4 והלווי] וג, והלואי דפאת, הלוי כ | אלא] א[1], ~ בני אדם דפוא[2]גכת | רשעין ג | יוסה ן | ביר׳ ן, בר גי, בן ת | יודה ן | אמר דוגכתי, אומר פא | שפט] פוג, שפוט דאכתי | 5 השפטים פוא[2]ג | כלכם א[2]י | * ולמה — תהבלו דת] למה.. תהבלו ד[1]פ, למה זה ל, ל׳ ל[0]אגכי | מעשיי] וג, מעשי דאתי, מעשה פ | 6 * חזיתם מעשה ן] ומעשה דפא[1]תי, ומעשי א[2]ג, ל׳ ל | ** דורי] דודי ל (וכן בסמוך) | חזיתם ל׳ י | מעשיי וג, מעשי] דאתי, מעשה פכ | מצות | חזיתם] וכ, וחזיתם ג, ל׳ דפאתי | * מעשה וגכ] מעשי ל | ומעשה פא׳תי, ומעשי א[2] | שהן] שהיו ן |

הראיה ואומר ויוסף וכו׳ שהוכפלו גם שנותיו וחיה קודם לכן שבעים שנה, ובברייתא בב״ב שם ימי שנותיו של איוב משעה וכו׳ ועי׳ בפירש״י שם ט״ו ב׳ בד״ה אימא וכו׳, ובירושלמי שם הגי׳ כמו שהעתקתי ר׳ יוסי וכו׳ בירידתן למצרים היה ובעלייתן מת משל וכו׳, ובמעין גנים הועתק מב״ר כאן ר׳ יוסי בן חלפתא אמר וכו׳ ובעלייתן מת את מוצא עקר שניו של איוב לא היו אלא מאתים ועשר שנים ועשו ישראל במצרים רד״ו שנה, וקשה בס״ע הלשון סימן שנותיו וכו׳ ובסגנון הב״ר את מוצא עיקר שניו (כמו שהגהתי עפ״י גי׳ שאר הספרים) לא היה אלא וכו׳ (ובכי״ג וילקוט ל״ג לא היה אלא), ודוחק הפירוש ביפ״ת שכתב לא ידעתי וכו׳ מה טעם במלת עיקר ושמא ימים אחרים היו לו טפי והיינו הימים שהיו היסורין עליו ולא מנאם כי אינם חיים וכו׳ (ומכות איוב י״ב חדשים כדאיתא בס״ע פ״ג ועי׳ בעדיות פ״ב מ״י), וגם קשה לפרש עיקר וכו׳ שלא היה אלא ר״י שנה ולא יותר, וסגנון זה איתא גם לקמן פס״א בכי״ל בהמאמר עיקר שנותיו של איוב לא היו אלא מאתים ועשר שנים וניתוסף לו מאה וארבעים שנה ההי״ד ויחי איוב אחרי זאת וכו׳, וכ״ה שם בשאר כ״י חוץ מכי״ת ובילקוט, ובדפוסי׳ (ובכי״ת) שינו הגי׳ שם עיקר שניו של איוב לא היו אלא ע׳ שנה וכו׳ וכלשון המאמר שלאחריו שם עיקר מלכותו של חזקיהו לא היו אלא י״ד שנה וניתוסף לו ט״ו שנה וכו׳ וצע״ג, ואולי היתה כאן גי׳ אחרת לפני בעל פי׳ ב״ר כ״י שמפרש אתה מוצא שנותיו של איוב מאה וארבעים שנה דכתיב ויחי איוב וכו׳ וכתיב וכו׳ למשנה ואפילו שנותיו הוכפלו וכו׳ וכשתוסיף שבעים שנה שחיה קודם חליו על מאה וארבעים שנה שחיה לאחר חליו הרי מאתים ועשר הא למדת שבירידתן נולד וכו׳ ובא שטן לקטרג שהיה אומר הם עובדי ע״ז ומגלי עריות ורצית לגאלם וגרה אותו וכו׳ ועל ידי רשעים ירטני הלואי בני אדם צדיקים היו אלא בני אדם רשעים היו, ועל הדרש ובא שטן וכו׳ (וכתיבת סטן בכי״ל כמו לעיל צד 157) וגירה אותו באיוב הקשו שהרי הגירוי באיוב לא היה בסוף ימיו כשעלו ממצרים אלא כשהיה בן ע׳ שנה ובאו עליו היסורין ועי׳ בפי׳ מהרז״ו ובאגה״ת ח״ב צד 180, ונר׳ שלא כוונו כאן לאותו הגירוי ולהנסיונות שנתנסה איוב כשבא השטן לקטרג עליו אלא ובא שטן לקטרג על ישראל וגירה אותו באיוב, והאגדה מפורשת בשמו״ר שם אמר ר׳ חמא בר׳ חנינא בשעה שיצאו ישראל ממצרים עמד סמאל המלאך לקטרג אותן ור׳ חמא בר׳ חנינא פירשה משום אביו משל לרועה שהיה מעביר צאנו בנהר בא זאב להתגרות בצאן רועה שהיה בקי מה עשה נטל תייש גדול ומסרה לו אמר יהא מתגשש בזה עד שנעבור את הנהר ואחר כך אני מביאו כך בשעה שיצאו ישראל ממצרים עמד סמאל המלאך לקטרג אותן אמר לפני הקב״ה רבש״ע עד עכשיו היו אלו עובדי ע״ז ואתה קורע להם את הים מה עשה הקב״ה מסר לו איוב שהיה מיועצי פרעה דכתיב ביה איש תם וישר אמר לו הנו בידך אמר הקב״ה עד שהוא מתעסק עם איוב ישראל עולים לים ויורדים ואחר כך אציל את איוב והוא שאמר איוב שלו הייתי ויפרפיני וכו׳ ויפצפצני כדי לעשות אותי לעמו למטרה וכו׳ וכתי׳ יסגירני אל אל עויל מסרני ביד השטן וכדי שלא יצאו ישראל רשעים בדין לכך הרטה אותי בידו הוי ועל ידי רשעים ירטני באותה שעה אמר הקב״ת למשה משה הרי מסרתי איוב לשטן מה בידך לעשות דבר אל בני ישראל ויסעו וכו׳, והפסוקים מדברי איוב בעת מכותיו הובאו כאן בדרך מליצה, וכעין זה מפרש ביפ״ת ההי״ד יסגירני וכו׳ ואע״ג דהאי קרא בעוד היסורין עליו נאמר וגרוי׳ השטן הנזכר היה בזמן הגאולה שהי׳ אחרי ק״מ שנה יש לומר דגבא על העתיד וכו׳ וע״ע בשמו״ר פ״א בפ׳ ויאמר אל עמו וכו׳ ג׳ היו באותה עצה וכו׳ איוב ששתק נדון בייסורין וכו׳ ומ״ש בחי׳ הרש״ש, והגהתי ר׳ חננא בר אחא ור׳ חמא בר׳ חנינה וכו׳, ובמאמר רחב״ח למלך וכו׳ הגי׳ בכי״ל איבר אחד וכו׳ ונקוד [1]) שם ועח״נ, ובירושלמי הובא רק משל אחד בלי שם אומרו: 6 חזיתם מעשה דורי. כן הגהתי ועח״נ, ובמעין גנים הועתק חזיתם מעשי ומעשי אנשי דורי׳ חזיתם מעשי אנשי מצות וכו׳ חזיתם מעשי אנשי דורי שהן מבקשין ליתן שכר לזונות מן הגרנות ההי״ד אהבת אמנון וכו׳, ובמדרש רות שם ויבא לשכב בקצה הערמה ר׳ יהודה נשיאה בעא קומי

[1]) אֵיבְר

שכר לזונות מן הגרנות ואין דרכן שלצדיקים להיות נותנים שכר לזונות מן הגרנות הה״ד אהבת אתנן על כל גרנות דגן (הושע ט א). ר׳ שמואל בר נחמ׳ אמר בימי כשדים היה כשדים שמו שלשה ראשים (איוב א יז), ר׳ נתן א׳ בימי מלכת שבא ותפל שבא ותקחם (שם שם טו), ר׳ יהושע אמר בימי אחשוירוש הה״ד יבקשו למלך נערות בתולות טובות וגו׳ (אסתר ב ב) וכתי׳ ולא נמצא נשים יפות כבנות איוב בכל הארץ (איוב מב טו), ר׳ שמעון בן לקיש אמר איוב לא היה ולא נברא, מחלפה שיטתה דריש לקיש, תמן אמר ר׳ שמעון בן לקיש מש׳ בר קפרא בימי אברהם היה והכא הוא א׳ הכן, אלא לא היה בייסורים שנכתבו לו, ולמה נכתבו לו, אלא שאילו באו עליו היה יכול לעמוד בהם, ר׳ יוחנן אמר מעולי גולה היה וישראל היה, לפיכך היה למד ממנו הילכות אבלים הה״ד ויקם איוב ויקרע את מעילו וגו׳ (שם א כ) מיכן שצריך אדם לקרוע מעומד.

9 יכוס׳ מועד קטן פ״ג פ״ג ג׳, מועד קטן כ׳ ז׳ כ״ל ס׳:

1 ואין זה דרכם ת (ואין—הגרנות ל׳ פי) | ליתן את | לזונות] ואגכת, לשכר זונות ד | מן] מבין ג, בבית א | הגורנות כ | 2 אומ׳ ת | 3 ג׳ ד[2]א[1] | יונתן א[1] | אמר דואכי, אומ׳ פגת | מלכת] פואגכי[1], מלכות דת | שבא] ~ היה | ° ר׳] ור׳ ד | 4 יהושע] ~ בן קרחה דפוא[1]גתי] בן קרחא כ, ב״ק א[2] | אומ׳ כת | בימי אחשורוש (אחשורש ג) היה דואגכתי | הה״ד] שכ׳ פאגכי, דכתיב ביה דת | 5 וגו׳] מראה דאת | * ולא דואגכתי] לא לפ | בכל הארץ] אגכ, ל׳ דפתי | 6 ולא נברא] ולא נהיה דפוא[2]גת, ולא עתיד להיות י, ולא נברא אלא למשל היה א[1] | מחלפא דפאת, מחליפה י[1], מחלפת ו, מחלפה היא ג | שיטתיה דפא[1]ת, שטתיה וא[2]גי | תמן] פוגי, תמן אמרי א[1], דתמן דת, הכא א[2] | מש׳—קפרא] בשם בר קפרא דפוא[1]גכתי, ל׳ א[2] | בימי—היה] בימי אברהם ג, איוב לא היה ולא נברא א[1], איוב לא.. נהיה א[2] | 7 והכה ג, וכה ו, והתם א[2] | הוא אמ׳ ג, הוא אומ׳ פ, אמר דא[1]כתי, אמ׳ בש׳ בר קפרא א[2] | הכן] איוב לא היה ולא נהיה דו, לא.. נהיה גכת, לא היה ולא עתיד להיות י, איוב בימי אברהם היה א | אלא] ~ תברה י | לא היה] ואגכ, לא היה ולא נהיה דת, הוא היה י | בייסורין א[1], ביסורין פוגכ, ויסורין לא היו י | לו] בו א[1], עליו דפוא[2]גכתי | ** ולמה] ולמה לא ל | לו] בו א, עליו דפוגכתי | אלא לומר א[1]ג, אלא לאמר י, לומ׳ א[2]כ | שאילולי ג, שאם י | 8 * באו דפואגכת] בא ל, היו באים י | * וישראל פאכי] ויש׳ ל, וישר׳ ג, וישראלי דת, ישראל ו | היה] גכי, ~ ומדרשו בטבריא דא[1], .. בטבריא א[2], ובית מדרשו בטבריא פ, ובית.. היה בטבריה ת | לפיכך ל׳ י | * היה למד דואגת] היה למד למד ל, היה לומד כ, למדים פ, ולמדין י[1] | 9 *הילכות ל°] הלכות י, ברכת לוכ, הלכת ברכת ג, קריעה פ, קריעה וברכת דא, קריעה והלכות ת | לאבל פ | וגו׳] ו, ויגז את ראשו כ, ויגז את ראשו וגו׳ א[2], ל׳ דפא[1]גתי | * מיכן דוג] מיכאן פ, מכאן אכתי, כל כן ל | שאדן צריך ו, שחייב אדם א[2], שאדם חייב א[1], שחייב פ |

ר׳ פנחס בר חמא בועז גדול הדור היה ואת אמרת בקצה הערמה אמר לו לפי שהיו אותו הדור שטופים בזמה והיו נותנין שכר לזונות מן הגרנות הה״ד אל תשמח ישראל וגו׳ ואין דרכן של צדיקים לעשות כן וכו׳, וגי׳ הירושלמי שהיו נוטלין מעשר בגרנות מפרש ביפ״ת שהשופטים שבימיו היו מקבלין שוחד ונהגים מהעם ככהן הנוטל מעשר מן הגרנות וכדרך שאמר וכו׳ אם דומה הדיין לכהן שמחזר על הגרנות וכו׳ או נוטלים ממש מעשר מהגרנות שהטילו חק על העם שיתנו להם גם כן מעשר מהגרן חק קבוע כלוים וכו׳, ובב״ב שם במאמר ר״א הן אתם כולכם חזיתם ולמה זה הבל תהבלו איזה דור שכולו הבל הוי אומר זה דורו של שפוט השופטים, ועוד שם א״ר יוחנן דורו של איוב שטוף בזמה היה שנאמר הן אתם כולכם חזיתם ולמה זה וכו׳ וכתיב שובי שובי השולמית שובי שובי ונחזה בך וכו׳ ועי׳ בפירש״י שם: 3 מלכת שבא. וכ״ה בירושלמי, והגי׳ בימי מלכות שבא בדפוסי׳ וכי״ת וגם במעין גנים היא כשיטת הבבלי שם, ובהדיא שם א״ר שמואל בר נחמני א״ר יונתן כל האומר מלכת שבא אשה היתה אינו אלא טועה מאי מלכת שבא מלכותא דשבא, ובפירש״י שם מפרש בימי מלכות שבא היה ובא [גם] גדוד מכשדים עליה וחב״א בימי מלכות כשדים בימי נבוכדנצר היה ובא גם משבא גדוד עליו, ונר׳ שכונתו ליישב טעם שתי הדעות עפ״י הפ׳ ותפל שבא וכו׳ והפ׳ כשדים שמו וכו׳, וקשה להתאים שיטות דכולהו תנאי ואמוראי עם אלו הכתובים במעשה איוב ועי׳ גם ביפ״ת: 6 ולא נברא. וכ״ה במעין גנים, ועוד שם מחלפא שיטתיה וכו׳ והכא אומר לא היה ולא נברא לא היה ביסורין שנכתבו עליו ולמה נכתבו עליו אלא ללמד שאלו באו עליו וכו׳, ובילקוט הועתק כגי׳ הירושלמי לא היה ולא. עתיד להיות וכו׳ אלא הוא היה ויסורין לא היו וכו׳, ובב״ב שם הלשון לא היה ולא נברא אלא משל היה וכו׳, ולפני רה״ג היתה הגי׳ שם אלא למשל וכו׳, ומסוגיא דגמרא שם מוכח שהגי׳ העקרית שם אלא משל וכו׳ ועיי״ש בתוספות בד״ה איוב וכו׳ ועיי״ע במ״ח חלק כ״א צד 310, ומשובשת הגי׳ גם כאן בכי״א א׳ בראש המאמר איוב לא היה ולא נברא אלא למשל היה, ועוד נשתבש שם מחלפא וכו׳ תמן אמרי אמר ריש לקיש בשם ב״ק איוב לא היה ולא נברא והכא אמר איוב בימי אברהם וכו׳, והגי׳ בכי״ל והכא הוא א׳ הכן כלשון הירושלמי, ושיטתה כמו ושיטתיה ועי׳ במ״י לעיל צד 566: 8 וישראל היה. וכ״ה בירושלמי, ובב״ב מעולי גולה היה ובית מדרשו בטבריא היה, ובמ״ג מעולי וכו׳ ומישראל היה ומדרשו בטבריא ועת״נ: היה למד. כלו׳ ר׳ יוחנן כדאיתא בירוש׳ סוטה לפום כן ר״י למד ממנו וכו׳, ושם ג״כ בשם ר״י מיכן שאבל צריך לקרוע מעומד, ובירוש׳ מ״ק שם מניין שאבל חייב לקרוע מעומד דכתיב ויקם איוב ויקרע את מעילו ויגז את ראשו ר׳ יודה בר פזי בשם ר׳ יוחנן מיכן שאבל צריך לקרוע מעומד ועי״ע במ״ק שם, ובדפ״ר וד״ו הגי׳ ג״כ לפיכך היה למד, ובמ״כ הגיה והעתיק מירושלמי צרכו ללמוד ממנו וצ״ע, ובכי״ל הגי׳ ברכת אבלים וכ״ה בכי״ו וכי״כ, והגהתי כמו שהוגה בגליון כי״ל הילכות וכ״ה בילקוט הלכות אבלים ובירושלמי הלכות אבל, ובכי״פ הגי׳ קריעה, ובדפוסי׳ וכי״א קריעה וברכת, ובמ״ג גורס ומפרש לפיכך אנו למדין ממנו קריעה וברכות אבלים הה״ד ויקם איוב ויקרע את מעילו הרי קריעה יהי שם י״י מבורך הרי ברכת השם והצדיק עליו את הדין ומכאן אמרו שחייב אדם לקרוע מעומד שנאמר ויקם איוב ויקרע וכו׳ ועי״ע ברכות ס׳ ב׳ מאי חייב לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה

ר׳ חנינה אמר גוי היה, תני ר׳ חייא צדיק אחד עמד באומות, נתתי לו שכרו ופטרתיו, אי זה זה, זה איוב:

את עוץ בכורו וגו׳ ר׳ יורן ור׳ יהודה ברי סימון בשם ר׳ יהושע הוא לבן הוא קמואל, ולמה נקרא שמו קמואל שקם על אומתו שלאל:

כד) ופילגשו ושמה ראומה וגו׳ אמר ר׳ יצחק כולן לשון מרדות הן טבח טבחין גחם גמחין תחש תחשין מעכה מעכין:

פרשה נח

א כג א) ויהיו חיי שרה וגו׳ יודע יי׳ ימי תמימים ונחלתם לעולם תהיה (תהלים לז יח) כשם שהן תמימים כך שנותם תמות בת עשרים כבת שבע שנים לנוי בת מאה כבת עשרים שנה

8 ילקוט כ׳ ק״ג, ילק׳ בלק כ׳ תשס״ו: 5 ילק׳ כ׳ ק״ג: ‖ 7 ילקוט כ׳ ק״ג, ילק׳ תהלים כ׳ תש״ל. ילק׳ מכירי תהלים ל״ו סי׳ כ״ג:

1 דתני א[2]י | צדיק] פואגבי, גוי צדיק דת | עמד] היה י[1], עמד לי דא[2]ת, עמד לו א[1]כ, היית לי פו, היה לו ג | באומות (מאומות ג) העולם פג, בשבעים אומות ת, באומות העולם לי בעולמי י[1], באומות העולם ואיוב (איוב א[2]) שמו א | ונתתי | אי — איוב] ואי.. איוב דן, ואיזה זה איוב פתי[1], ואי זה הוא זה איוב כ, לי א | 2 את—וגו׳] את עוץ בכורו דפגב, את.. בכרו ואת בוז אחיו וגו׳ ן, ואת קמואל א, ואת קמואל אבי ארם י | ר׳— בשם] א[2]גב, ר׳.. בר סימון בשם פ, ר׳.. יודה ביר׳ סימון בשם ן, לי דת | ר׳ יהושע בן לוי | 3 על] פואגברי, כנגד דת | אומות ו | 4 כולן] וכ, כלן א[2], כלם ח, כולהון דפת, כולהן ג, כלן י | לשון] פחאגבי, לשם ד, בשם ו, על שם ת | מרדות] ארצות ת | טבחין] וכ, ־יון דפחא[1]גתי[1], טיבחון א[2] | 5 גמחון] דת, גחמין וכ, גחמון פחאגי | תחש תחשין] כ, תחש תחשון פוחאגי, לי דת | מעכין] כ, ־ין דפוחאגתי ‖ 6 וגו׳] מאה שנה דגת, מאה.. ועשרים שנה פ, לי וחאכ | יודע] כתי׳ ~ פחאמ | ונחלתו—תהיה] ונחלתו וגו׳ פ, וגו׳ ן | 7 תמימין וג, תמימות מ | שניהם מ | שנותיהם א[1]תמ, ־הן א[2]י | תמות] פוחי[1], תמימים דאבת, תמימות מ (כך הן תמימין שניהם ג) | עשרים] כ׳ ד[1]א[2]מ, מאה ר, ק׳ י (תהלים) | שבע שנים] וג, שבע פחאכתי, ז׳ דמ, עשרים ר, כ׳ י (שם) | לנואי וגת | מאה] פוחאגכתימ, ק׳ ד, עשרים ר[3], כ׳ י (שם) | עשרים] פוחא[1]גכתי, כ׳ דא[2]מ, ז׳ ר[3]י (שם) | שנה לי פחאגכתר[8]ים |

וכו׳ לקבולינהו בשמחה וכו׳ מאי קרא וכו׳ ורבנן אמרי מהכא ה׳ נתן וה׳ לקח יהי שם ה׳ מבורך: 1 תני ר׳ חייא. במ״ג הועתק ותני ר׳ חנינא (וצ״ל ר׳ חייא) אמר הקב״ה צדיק אחד עמד לי באומות העולם איוב שמו ונתתי לו שכרו מושלם ופטרתיו, ובירוש׳ סוטה תני ר״ח היה לי בעולמי גוי אחד צדיק וכו׳ ופטרתיו מעולמי, ובברייתא בב״ב שם חסיד היה באומות העולם ואיוב שמו ולא בא לעולם אלא כדי לקבל שכרו הביא הקב״ה עליו יסורין התחיל מחרף ומגדף כפל לו הקב״ה שכרו בעוה״ז כדי לטרדו מן העולם הבא (ובד״ס הגי׳ חסיד אחד היה וכו׳ באו עליו וכו׳ קפל לו הקב״ה שכרו כדי לטורדו מן העולם), ושם מסיק וכולהו תנאי סבירא להו דאיוב מישראל הוה לבר מיש אומרים וכו׳, ובסנהדרין פ׳ חלק מ״ב לא נמנה איוב להדיוטות שאין להם חלק לעוה״ב, ובגמרא שם ק״ה א׳ בלעם הוא דלא אתי לעלמא דאתי הא אחריני אתו מתניתין מני ר׳ יהושע היא דתניא ר״א אומר ישובו רשעים לשאולה וכו׳ כל גוים שכחי אלהים אלו אוה״ע (ועי׳ בד״ס שם) וכו׳ אמר לו ר׳ יהושע וכי נאמר בכל גוים (בד״ס וכל גוים) והלא נאמר אלא כל גוים שכחי אלהים וכו׳, ובתוספתא סנהדרין פי״ג הלשון אמר לו ר׳ יהושע וכו׳ עכשיו שאמר הכתוב שכחי אלהים הא יש צדיקים באומות שיש להם חלק לעוה״ב (ועי׳ במ״ח שם), ובהוספה לתרגום היוני בסוף איוב שנובעה כנר׳ מאיזה תרגום ארמי כתוב שאיוב יקום לתחיה, ושם האגדה שאיוב לפנים שמו יובב והוא יובב בן זרח נכד עשו (ועי׳ על אותה הוספה גם דיללמאנן לאיוב מ״ב י״ז), ושיטה זו הוזכרה גם בראב״ע ריש איוב ועי״ע ביוחסין ע׳ משה: 2 ר׳ יודן וכו׳. בדפוסי׳ וכי״ת הושמטו שמות האומרים בשם ריב״ל, ודורש ואת קמואל אבי ארם הוא לבן הוא קמואל ולמה וכו׳ שקם על אומתו של אל שלבן ביקש לעקור את הכל, וביפ״ת נדחק לפרש לפי זה הדרש הפסוקים ולרבקה אח ושמו לבן וכו׳ וילך פדנה ארם אל לבן בן בתואל וכו׳ ועיי״ש, ובילקוט כאן הגי׳ ג״כ הוא לבן הוא קמואל, ובמאמר שהועתק מילמדנו בילק׳ בלק שם איתא ואת קמואל זה בלעם שקם כנגד אומתו וכו׳ וכן בתוספות עה״ת סוף פ׳ וירא קמואל זה בלעם ולמה נקרא שמו קמואל שקם על אומתו וכו׳, ובשכל טוב ואת קמואל שקם על וכו׳ וזה בלעם אבי ארם אבי הרמאין זה לבן, ובסנהדרין שם תנא הוא בעור (אביו של בלעם) הוא כושן רשעתים הוא לבן הארמי ועי׳ גם בהלכות גדולות ד׳ ברלין צד 632 ובס״ע פכ״א, ולפי זה הדרש בלעם הוא בן לבן, וכן במדרש הגדול ואת קמואל זה לבן וכו׳ שקם על אומתו של אל ראה מה עשה בלעם בנו וכו׳: 4 כולן לשון מרדות. שיהיו האומות שיצאו מהם רודים את בני אדם טבחין זובחי אדם מעכין ממעכין את הבריות, וקשה לפרש גמחין ותחשין, וגמחין הוא גחמין בהיפוך האותיות, ובכי״כ הגי׳ טבחין גחמין תחשין מעכין, ובכי״ו ג״כ טבחין גחמין, וכלשון הדרש במאמר ריב״ל לעיל צד 222 כולהון לישון מרדות הן עירד עורדן אני מן העולם וכו׳ משמע שגם כאן פי׳ כולן לשון מרדות שהם יהיו לרדייה וכלייה, ובמ״כ מפרש כן לפי גי׳ הדפוסי׳ טבחון שחוט אותם וכו׳ ושמם מורה על תגמולם ועיי״ש הפירוש גמחון מלשון גמם וכו׳ תחשון לשון כחש ותשות, ובפי׳ ב״ר כי״ט וכי״א מפרש גמחון (גחמון גמחון) גורם לבריות ללכת גחונים תחש מתיש כחן של בריות ועי״ע בעמת״ל ע׳ גחמון ובאגה״א ח״ב צד 255, ובכי״א א׳ כתוב בסוף הפרשה חסלת וירא אליו י״י, ובכי״כ סליק סידרא ועי׳ במ״י לעיל סוף פמ״ז, ובכי״א ב׳ הושלמו כאן הפתיחות שחסרו שם בראש הפרשה ועי׳ במ״י לעיל צד 612:

פרשה נח. בכי״א א׳ פנ״ו, ובדפ״ר נסמן בשיבוש פנ״ט, ובמקרא כאן פרשה פתוחה, ובכי״פ כתוב בראש הפרשה ויהיו חיי שרה, ובד״ו סדר חיי שרה ובכי״ת סדר ויהיו חיי שרה ועי׳ במ״י לעיל ריש פמ״ח: 7 שהן

לחט, ד״א יודע יי׳ ימי תמימים זו שרה ונחלתם לעולם תהיה ושני חיי שרה וגו׳ :
וזרח השמש ובא השמש וגו׳ (קהלת א ה) **אמר ר׳ אבא וכי אינן יודעין שורח השמש** ב
ובא השמש, אלא קודם עד שלא ישקיע הקב״ה שמשו שלצדיק הוא מזריח שמשו שלצדיק חבירו,
יום שמת ר׳ עקיבה נולד רבינו [וקראו עליו וזרח השמש ובא השמש], יום שמת רבינו נולד

1 עי׳ לקמן פס״ב ופס״ד : 2 ילקוט כ׳ ק״ג, ילק׳ יהושע כ׳ כ״ו, מדרש קהלת פ׳ חכם השמש (א׳ ה׳), מדרש קהלת שם (מדרש זוטא צד 85), מדרש שמואל פ״ס, קידושין ע״ב א׳, יומא ל״ח ב׳:

1 לחט] ו ח, לחטא דפאגכתר[3]ימ | שרה] פואגבים, ~ שהיתה תמימה במעשיה א״ר יוחנן כהדא (כההיא ת) עגלתא תמימתא דת | ושני] א[2]גכי[1], ויהיו פוא[1]מ, שני ויהיו דת | חיי — וגו׳] פי, חיי שרה א[2]מ, חיי.. מאה שנה א[1], חיי.. מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים ו כ, חיי שרה (חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים שני חיי שרה ת) מה צורך לומר שני חיי שרה באחרונה לומר לך שהכיב חייהם (חייהן ת) של צדיקים לפני המקום (הקב״ה ת) בעולם הזה ולעולם הבא דת | 2 וזרח] כתי׳ ~ ח, זש״ה ~ י (יהושע) וגו׳] פו, אל מקומו שואף זורח הוא שם ג, ל׳ דאבתי | אבא בר כהנא דפואגבתי (שם) | וכי ל׳ גי | אין ו, אין אנו דפחאבתי | 3 קודם—שלא] וג, קודם שלא פח, עד שלא דתי, קודם אבי (שם) | השקיע פגי, שהשקיע אבי (שם), הקב״ה ל פ | שימשו ו | צדיק] ~ זה תי | * הוא — צדיק דפוחאבתי] נולד ל[0], ל׳ ל | אחר ו, אחר חברו ח | 4 רבי י, רבינו (רבנו ח) הקדוש חא[1]כ | * וקראו—השמש דאגבתי] וקראו • . וזרח חשמש וגו׳ ח, וקראו.. וזרח השמש ו, ל׳ ל | יום—אהבה ל׳ כ | רבי י, רבינו הקדוש א[1] |

תמימים. תמיד במעשיהם כך שנותם תמות מכוונות זו לזו מילדותם ועד זקנתם בת כ׳ כבת ז׳ לנוי בת ק׳ כבת כ׳ לחטא, ובפירש״י עה״ת מפרש לכך נכתב שנה בכל כלל וכלל וכו׳ בת ק׳ כבת כ׳ לחטא מה בת כ׳ לא חטאה שהרי אינה בת עונשין (ועי׳ שבת פ״ט ב׳ ירוש׳ בכורים ריש פ״ב וסנהדרין פי״א ל׳ ב׳) אף בת ק׳ בלא חטא ובת כ׳ כבת ז׳ ליופי שני חיי שרה כלן שוין לטובה, וכן במדרש אגדה הוצ׳ רש״ב בת מאה שנים כבת עשרים לחטא ובת עשרים כבת שבע ליופי, וביפ״ת הביא בשם בעל מנחת יהודה ששמע שבדורות הראשונים אשה היתה נגמרת ליופי בז׳ שנים וכו׳ (ובמנחת יהודה בדעת זקנים הליפון ושמעתי וכו׳ אשה היתה יולדת לז׳ שנים וכו׳), ובילק׳ תהלים שם הגי׳ בת ק׳ כבת כ׳ לנוי בת כ׳ כבת ז׳ לחטא, וכן בפי׳ ב״ר כשם וכו׳ היה לו לומר מאה ועשרים ושבע שנה אלא כך הוא אומר בת מאה כבת עשרים לנוי בת עשרים כבת ז׳ לחטא, ובלק״ט מה ת״ל מאה שנה ועשרים שנה וכו׳ אלא בת מאה שנה היתה כבת עשרים לנוי ובת עשרים כבת ז׳ לחטא שני חיי שרה כל שנותיה עברו בשמחה ובששון, וגם בחזקוני הובא ובאגדה דורשו בת מאה כבת עשרים ליופי ובת עשרים כבת שבע לחטא וכו׳, והגי׳ ת מ ו ת נר׳ כלה״כ ויחדו יהיו תמים (שמות כ״ו כ״ד) ות״א שם יהון מכונין, וכתיבת ח ט כמו בירושלמי פעמים שונות ועי׳ בעמת״ל ובת״נ לעיל צד 226 וצד 391, ות״נ נוי ונואי עי׳ גם לעיל צד 157 : 1 זו שרה. בסגנון זה גם הפתיחה לקמן ריש פס״ב יודע וכו׳ ימי תמימים זה אברהם וכו׳ ובפס״ד יודע וכו׳ זה יצחק וכו׳, וטעם הדרש יודע יי׳ ימי תמימים שיהיו תמימים כלו׳ שלימים שהקב״ה ממלא שנותיהם של צדיקים מיום ליום (ועי׳ ר״ה י׳ א׳), וכאן דרשו יודע וכו׳ זו שרה שנתמלאו ימיה מאה שנה ועשרים שנה וכו׳ ונחלתם לעולם תהיה לעוה״ב וזהו שנאמר עוד בסוף הפסוק שני חיי שרה ודרשוהו ו ש נ י חיי שרה בעוה״ב, ובפי׳ ב״ר כ״י מפרש יודע וכו׳ זו שרה שהיתה תמימה במעשיה ונחלתם לעולם תהיה זו (זהו) ש נ י ח י י ש ר ה שלאחר שנאמר ויהיו חיי שרה מה צורך לומר שנג חיי שרה באחרונה לומר לך שחביבים חייהם של צדיקים לפני המקום בעולם הזה ולעולם הבא לפיכך הכפיל שני חיי שרה לכך נאמר ונחלתם לעולם תהיה לעולם הבא, ובפי׳ ב״ר הנדפס זו שרה א״ר יוחנן כהדא עגלתא תמימתא (ועי׳ למטה סוף סי׳ ב׳) ונחלתם לעולם תהיה שני חיי שרה לאחר שנאמר וכו׳ מה צורך וכו׳ שחביב חייהן וכו׳ לפני הקב״ה בעה״ז ולעולם הבא ולפיכך הזכיר במקרא שני פעמים וכו׳ הה״ד יודע וכו׳ ויהיו חיי שרה בעוה״ז ונחלתם לעולם תהיה לעוה״ב, ומפי׳ ב״ר נובעות ההוספות בדפוסי׳ וכי״ת שהיתה תמימה וכו׳ א״ר יוחנן וכו׳ מה צורך וכו׳ ועי׳ במ״י לעיל צד 484 ולקמן ריש פס״ב : 4 יום שמת וכו׳. מעיקר מאמר ראב״כ רק יום שמת רבינו נולד רב אדא בר אהבה וקראו עליו וכו׳, ורב אדא ב״א האריך ימים הרבה ובזמן מאוחר ניתוסף באותו סגנון יום שמת רב אדא וכו׳, וכל הדרש שלפנינו בפתיחה זו נסדר במדרש קהלת ובמ״ק מ״ב לפ׳ וזרח השמש וכו׳ ובמדרש שמואל לפ׳ ונר אלהים וכו׳, והגי׳ במ״ק ר׳ ב ר כ י ה ב ש ם ר׳ אבא בר כהנא אמר וכי אין אנו יודעין וכו׳ אלא מה הוא כן עד שלא ישקע שמשו של צדיק ז ה הוא מזריח שמשו של צדיק א ח ר יום שמת ר״ע נולד רבינו וקראו עליו פסוק זה וזרח השמש ובא השמש יום שמת רב אדא בר אהבה נולד ר ב ה מ נ ו נ א ב ר י ה וקראו עליו וזרח וכו׳ יום שמת ר ב ה מ נ ו נ א נולד ר ב י א ב י ן ב ר י ה וקראו עליו וכו׳ יום שמת רבי אבין נולד אבא הושעיא איש טריא וקראו עליו וכו׳ עד שלא השקיע שמשה של שרה הזריח שמשה של רבקה הה״ד ובתואל ילד וכו׳ ואחר כך ותמת שרה בקרית ארבע וכתי׳ ויביאה יצחק האהלה שרה אמו עד שלא השקיע שמשו של משה הזריח שמשו של יהושע עד שלא השקיע שמשו של יהושע הזריח שמשו של עתניאל והוא י ע ב ץ ו כ ן כ ל ם ב ד ו ר ו ד ו ר הוי וזרח השמש ובא השמש, ובמדרש קהלת מ״ב הגי׳ א״ר אבא בר כהנא אין אנו יודעין משזרח השמש בא השמש אלא עד שלא השקיע שמשו של צדיק זה זרח שמש של צדיק אחר יום שמת ר״ע נולד רבינו ה ק ד ו ש וקראו עליו וזרח וכו׳ יום שמת ר׳ אחא (וצ״ל אדא) בר אהבה נולד רב המנונא וקראו עליו וזרח וכו׳ ובא השמש יום שמת ר ב הושעיא נולד רב הושעיא ב ר י ה וקראו עליו ובא השמש עד שלא הגיע (וצ״ל השקיע) שמישה של שרה וכו׳ שנאמר ויביאה וכו׳ עד שלא השקיע שמישו של משה וכו׳ עד שלא שקעה שמישו של יהושע זרחה שמשו של עתניאל ע ד ש ל א ש ק ע ה ש מ ש ו ש ל ע ת נ י א ל ז ר ח ה ש מ ש ו ש ל ע ל י עד שלא שקעה שמשו של עלי זרחה שמשו של שמואל שנ׳ ונר אלהים טרם יכבה וכו׳, ובמדרש שמואל המאמר סתמי והגי׳ שם ונר אלהים וכו׳ עד שלא ישקיע הקב״ה שמשו של צ־יק הוא מזריח וכו׳ של צדיק אחר יום שמת ר״ע נולד רבינו ה ק ד ו ש וקראו עליו וזרח וכו׳ יום שמת רבינו הקדוש נולד רב אדא בר אהבה וקראו עליו וכו׳ יום שמת רב אדא ב״א נולד ר ב ה מ נ ו נ א וקראו עליו וכו׳ יום שמת ר ב ה מ נ ו נ א נ ו ל ד ר ב א ב י ן וקראו עליו וכו׳ יום שמת רבי אבין נולד אבא הושעיא איש טירייא וקראו עליו וכו׳ יום שמת אבא הושעיא איש טירייא נולד רבי הושעיא ב ר י ה וקראו עליו וכו׳ קודם שלא ישקיע הקב״ה שמשה של שרה וכו׳ שנאמר ויביאה וכו׳ קודם שלא ישקיע הקב״ה שמשו של משה הזריח שמשו של יהושע ויאמר ה׳ אל משה קח לך את יהושע בן נון קודם שלא ישקיע הקב״ה שמשו של יהושע הזריח שמשו של עתניאל בן קנז וילכדה עתניאל וכו׳ קודם שלא ישקיע הקב״ה שמשו של עלי הזריח

רב אדא בר אהבה וקראו עליו וזרח השמש ובא השמש, יום שמת רב אדא נולד רב [אבין וקראו עליו וזרח השמש ובא השמש], יום שמת רב אבין נולד ר' אבין בריה [וקראו עליו וזרח השמש ובא השמש, יום שמת ר' אבין נולד אבה הושעיה איש טרייה וקראו עליו וזרח השמש ובא השמש], יום שמת אבה הושעיה איש טרייה נולד ר' הושעיה [וקראו עליו וזרח השמש 36d ובא השמש], קודם שלא השקיע הקב"ה שימשו שלמשה הזריח הקב"ה שימשו שליהושע ויאמר יי' אל משה קח לך את יהושע (במדבר כז יח). עד שלא שקעה שמשו שליהושע זרחה שמשו שלעתניאל [וילכדה עתניאל בן קנז (יהושע טו יז)], עד שלא שקעה שמשו שלעלי זרחה שמשו

7 עיי' שמואל ע"ז ח': ילקו' שמואל ר' ל"ז:

1 ר' אדא ן | בר אהבה] בר אחווא ן, ל' א[1] | וקראו — ובא השמש] וקראו.. וזרח השמש ן, וכו' פ, ל' כ | ר' וכ | אדא] פא[1]י, ~ בר אהבה דא[2]גכת, בר אחווא ן | רב * אבין] רב ל, רב אבון ד, ר' אבין גי, ר' אבון ות, רב המנונא בריה פא[2]כ, רב המנונא א[1] | * וקראו — השמש דאגכת] וקראו.. וזרח השמש ן, ל' ל | 2 * יום שמת רב אבין — ר' אבין בריה] יום.. ר' אבין.. רב אבין בריה ל, יום.. ר' אבין.. ר' אבין בריה גי (שם), יום.. רב (ר' ת) אבון.. ר' אבון (אבין ת) בריה דת, יום שמת רב המנונא.. רב אבין א[1], יום שמת רב המנונא בריה נולד ר' אבין בריה וקראו עליו וזרח השמש יום שמת ר' אבין נולד ר' אבין בריה פ, ל' וכי | *וקראו — ובא השמש א[1]ג] וקראו.. וזרח השמש וגו' י (שם), ל' לדפוכת | 3 * יום.. איש טרייה] יום.. ר' אבון (אבין ת).. אבא (ר' ת) הושעיא איש טריא דת, יום.. ר' אבון.. אבא הושעיה איש טירייה ן, יום.. רב אבין.. רב הושעיא איש טריה א[1], יום.. ר' אבון.. אבה הושעיה ד[1], יום.. ר' אבין.. ר' אושעיא בריה י, ל' לפגכ | * וקראו — ובא השמש א[1]] וקראו.. וזר' השמ' ן, ל' לדפגכת | 4 יום — ר' הושעיה ל' א[1] | אבא הושעיה דפו... הושעיא ג, רב הושעיא כ, ר' אושעיא י | * איש טרייה] איש גרייה ל, איש טריא פגכי (שם), דתי | ר' הושעיא ג, ר' אושעיא בריה כי (שם), ר' הושעיה איש טריא יום שמת רבי הושעיה איש טריא נולד ר' אושעיא ד[1] | * וקראו — השמש דאגכ] וקראו.. וזרח השמש וגו' י (שם), וקראו.. וזרח השמש ות, ל' לפי | 5 קודם שלא] פח, וקודם (קודם כ) עד שלא וכ, עד שלא דאגתי | שקעה י (שם) | הקב"ה] פואגכי, ל' דחתי (שם) | זרחה י (שם) | הקב"ה ל' | 6 את יהושע] את.. בן נון דפגתי, את.. בן נון וכתי' ויהי אחרי מות משה עבד יי' א, את.. בן נון איש אשר רוח אלהים בו וכתי' ויהי.. עבד יי' ויאמר יי' אל יהושע בן נון כ, ל' ן | ועד פ, קודם עד ן | השקיע הקב"ה ן | הזריח ות | 7 עתניאל בן קנז | * וילכדה — קנז] שני' וילכדה.. קנז דאגכתי, שנ'.. קנז אחי כלב הקטן פ, ל' לו | ועד שלא פ, קודם ן | השקיע פי (שם), השקיע הקב"ה י (שמואל), שהשקיע ן, שקעה שמשו של עתניאל בן קנז זרחה שמשו של עלי עד שלא שקעה א | חזריח י (שם), הזרי' הקב"ה ן |

שמשו של שמואל ונר אלהים וכו', ומב"ר הועתק במדרש הגדול ביום שמת ר"ע נולד רבינו הקדוש וקראו עליו וכו' יום שמת רבינו הקדוש נולד רב אדא בר אהבה וקראו עליו וכו' יום שמת רב אדא בר אהבה נולד ר ב א ב ו ן וקראו עליו וכו' יום שמת רב אבון נולד אבא הושעיה וקראו עליו וכו' יום שמת אבא הושעיה נולד הושעיה ב ר י ה וקראו עליו וכו' ועיי"ש, ומח"ג שלפנינו מוכח שהיו בב"ר כאן גירסאות שונות שנמצאו גם באלו המדרשים, וראש המאמר במ"ק מ"ב שנראה מקוטע ביותר מסכים עם הגי' בכי"כ, וגם במ"ק ליתא יום שמת רבינו נולד רב אדא וכו', והגי' יום שמת רב אדא ב"א נולד רב המנונא בריה איתא גם בכי"פ וכי"א ב' וכי"כ, ובכי"א א' נולד רב המנונא ועי' גם בעקידה שער כ"ב, ויש לפקפק בזו הגי' דאיתא לעיל צד 202 ר' אדא בר אחווה ורב המנונא חד אמר וכו' ומשמע שהיו בדור אחד ועי' במבה"י נ"ד א' ועי"ע בכה"ד ע' רב המנונא סבא ועי' רב המנונא ועי' רב המנונא בריה דרב אדא בר אהבה (וצ"ל שם אבל במדרש שמואל וכו'), והגי' יום שמת רב המנונא נולד ר' אבין בריה איתא גם בכי"פ, ובכי"א א' נולד רב אבין (וכ"ה בגליון כי"א ב'), והגי' יום שמת ר' אבין נולד ר' אבין בריה שאיתא גם בדפוסי' וכי"פ וכי"ג וכי"ת ובילק' יהושע (ושם המאמר מקוטע) ליתא בכי"ו וכי"א א' וב' וכי"כ וילקוט כאן ובמה"ג וכן ליתא במ"ק ובמ"ק מ"ב ובמ"ש, ובירוש' פאה פ"א ט"ו ג' איתא א"ר אבון פטור אני מכבוד אב ואם אמרו כד עברת ליה אימיה מית אבוי כד ילדתיה מיתת ועי' גם ירוש' קידושין פ"א ס"א ב', והשלמתי עפ"י גי' הדפוסי' וכי"ו וכי"א א' וכי"ת יום שמת ר' אבין נולד אבה הושעיה איש טרייה וכ"ה במדרש קהלת ובמ"ש, וזה ליתא בכי"ל וכי"פ וכי"ג וכי"כ ובמ"ק מ"ב, ובסוף הענין ליתא בכי"א א' יום שמת אבא הושעיה וכו' וכן ליתא במ"ק, ובכי"כ הגי' יום שמת ר ב הושעיא איש טריא נולד ר' אושעיא ב ר י ה, ובמ"ק מ"ב יום שמת רב הושעיא נולד רב הושעיא בריה, ובכי"א ב' כתוב בגוף הספר ג"כ יום שמת רב אושעיא נולד רב אושעיא בריה ובגליון הוגה כנ' בכתב הספר יום שמת ר' אבין נולד ר' אושעיא איש טרייה, ובילקוט כאן שתי גירסאות, והשלמתי בכל הענין וקראו עליו וכו' ועח"נ, ובבלי קידושין שם איתא כי הוה ניחא נפשיה דרבי אמר וכו' אקרא דאגמא איכא בבבל אדא בר אהבה יש בה היום יושב בחיקו של אברהם היום נולד רב יהודה בבבל דאמר מר כשמת ר"ע נולד רבי כשמת רבי נולד רב יהודה כשמת רב יהודה נולד רבא כשמת רבא נולד רב אשי ללמדך שאין צדיק נפטר מן העולם עד שנברא צדיק כמותו שנ' וזרח השמש וכו' עד שלא כבתה שמשו של עלי זרחה שמשו של שמואל הרמתי שנ' ונר אלהים טרם יכבה ושמואל שוכב וגו', וביומא שם אמר ר' חייא בר אבא אמר ר' יוחנן אין צדיק נפטר וכו' שנ' וזרח השמש וכו' עד שלא כבתה וכו': 3 אבה הושעיה וכו'. בירושלמי סוף ב"ק מסופר אבא הושעיה איש טרייא הוה קצר (פי' כובס) והוה עבד ליה חדא איסטרכין מן חד עמר דלא יהוון ברייתא אמרין מדידן לבש ועי"ע ירוש' וב"מ פ"ב ה' ג', ובפסיקתא פכ"ח (קע"ט א') כך דמך ר' אבא בר הושעיה איש טירייא היתה מטתו פורחת באויר היה דורו קורא עליו אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה שאהב הקב"ה לר' אבא בר הושעיא איש טירייא וכו' ונר' שצ"ל אבא הושעיה איש וכו' ועיי"ש בהערות רש"ב ובוי"ר ריש פ"ל ובשהש"ר פ' מים רבים, וטירייא שם מקום ועי' נייבויער צד 267 : 6 עד שלא. וכן בסמוך, ולמעלה בזה המאמר קודם עד שלא וכו' קודם שלא וכו' ועי' גם לעיל צד 69 וצד 582 : 7 וילכדה עתניאל וכו'. כן הוספתי ועח"נ, והוא הפ' ביהושע שם ונכפל

שלשמואל [ונר אלהים טרם יכבה ושמואל שוכב וגו׳ (ש״א ג ד)] אמר ר׳ יוחנן כהדה עגלתה
תמימתה, עד שלא השקיע הקב״ה שמשה שלשרה הוריח הקב״ה שמשה שלרבקה, בתחילה הנה
ילדה מלכה (בראשית כב כ), ולבסוף ויהיו חיי שרה:

[מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים] ר׳ עקיבה היה דורש והציבור מתנמנם, ביקש ג
לעורן, אמר מה ראת אסתר שתמלוך על קכ״ז מדינה, אלא תבוא אסתר שהיא בת בתה שלשרה
שחיית מאה וכ״ז ותמלוך על קכ״ז מדינה:

ב) ותמת שרה בקריית ארבע ארבעה שמות נקראו לה אשכול וממרא קריית ארבע ד
וחברון, ולמה קורא אותה קרית ארבע, ארבע שדרו בה ד׳ צדיקים ענר אשכול וממרא ואברהם,

4 ילקוט כ׳ ק״ג, מדרש אסתר פ״א, אגדת אסתר פ״א, מדרש פנים אחרים נו״ב פ״א: 7 ילקוט שם, ילק׳ יהושע כ׳ כ״ג:

1 שמואל הרמתי פ | * ונר — וגו׳] ונר.. יכבה וגו׳ ן, שנ׳ ונר.. שוכב פבי[1] (יהושע), שנ׳ ונר.. שכב ג, ונר (שנ׳ ונר את) אלהים.. שוכב בהיכל י״י דאת | כהדה — תמימתה] ן, כהדא (כהדה א[1], כההיא ת) עגלתא תמימתא דפא׳גכתרי (שם שם) | 2 ועד פ, וקודם עד ן | שקעה י | הקב״ה לי חי | זרחה אגי | הקב״ה לי | תחלה שנ׳ א, שנאמר חגי | 3 מלכה וגו׳ ן,.. גם היא פתי,.. גם היא וגו׳ א[2]ג,.. גם היא בנים ד, מלכה.. בנים וגו׳ ח, מלכה.. בנים לנחור אחיך ובתואל ילד את רבקה א[1] | ולבסוף] ואחר כך דפואגתי, ואח״כ אומר ח | ויהיו—שרה] פאת, ויהיו.. שרה מאה שנה ד, חיי (שני חיי ג) שרת מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים גכ, שני חיי שרה וגו׳ ן, ושני.. שרה י | 4 היה יושב ודורש דפוגכתי, היה יושב.. בצבור א | והיה צבור א | ובקש א | 5 ראתה א | ** שתמלוך (שתימלוך ו)] תמלוך ל | קכ״ז] י, מאה ועשרים ושבע ן, שבע ועשרים (וכ׳ ד[1]) ומאה דא׳גכת | תבא פוא[1]גכי | 6 שחיית] פוגכי, שחיתה דא[2]ת, שהיתה בת א[1] | ק׳ וכ׳ וז׳ ד, שבע ועשרי׳ ומאה א[1], קכ״ז שנה א[2]י, מאה ועשרים ושבע שנה ן, מאה ועשרים.. שנים ג, מאה ועשרים שנה ושבע שנים פ, מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים כ | קכ״ז] א[1]י, ק׳ וכ׳ וז׳ ד, מאה ועשרים ושבע ות, שבע ועשרים ומאה פגכ | מדינה] פוגכי[1], מדינות דאת | 7 בקרית | ארבע] ~ וגו׳ ג, היא חברון א[1]ת | *ארבעה וא[2]גכת] ד׳ ד, ארבע לפחא[1]י | אשכול] אג, אשכל דפוכתי[1] | ממרא א[1] | וקרית וא[2]ת | 8 וחברון] פא[2]גתי, חברון דוא[1], היא חברון כ | למה פ | * קורא אותה י] הוא קורא אותה דואת, הוא קורא כ, קורין אותה ג, נקרא אותה ל, נקרא שמה פ | קרית הארכע כ, ארבע ן | ארבע לי | ד׳ צדיקים] ארבעה.. פחגתי (יהושע), ארבע.. י, לי כ | ענר — ואברהם] א[2]ת, ענר אשכל.. אברהם וגכי[1], ענר אשכל (אשכול פ).. אברהם דפ, אדם נח אברהם יצחק א[1] |

בשופטים א׳ י״ג, ולנכון העיר ביפ״ת שאין לפרש זרחה שמשו של עתניאל לענין המלחמות שאין זה מטעם הדרש וזרח השמש וכו׳ אלא שזרחה שמשו שהאיר עיני ישראל בחכמתו וכמו שדרשו בתמורה שם תשש כחו של יהושע ונשתכחו ממנו שלש מאות הלכות וכו׳ במתניתא תנא אלף ושבע מאות קלין וחמורין וגזירות שוות ודקדוקי סופרים וכו׳ אעפ״כ החזירן עתניאל בן קנז מתוך פלפולו שנ׳ וילכדה עתניאל בן קנז וכו׳ (ופירש״י שם וילכדה וכו׳ לקרית ספר ומאי קרית ספר הלכות), ועוד שם תנא הוא עתניאל הוא יעבץ וכו׳ יעבץ שיעץ וריבץ תורה בישראל וכו׳, וכן במ״ק שם עתניאל והוא יעבץ, ובכי״א א׳ וב׳ הגי׳ עוד עד שלא שקעה שמשו של עתניאל בן קנז זרחה שמשו של עלי וכ״ה במ״ק מ״ב: 1 ונר אלהים וכו׳. גם פסוק זה חסר בכי״ל והשלמתיו עפ״י ג׳ שאר הספרים, והדרש כפשוטו של מקרא ונר אלהים טרם יכבה ושמואל שוכב בהיכל י״י וכו׳ וכתיב אחריו ויקרא י״י אל שמואל וכו׳, וביפ״ת מפרש שדרשו ונר אלהים וכו׳ קודם שתכבה נבואתו של עלי וכו׳, וכן ברד״ק שמואל שם ובדרש אמר כי על נר הנבואה אמר וכו׳ ושמואל שוכב וכו׳ היה שוכב במקומו וכו׳ ועי׳ קידושין ע״ח ב׳, ומאמר ר״י כהדא עגלתא תמימתא הובא במדרש שמואל פ״ט בדרש ויקרא וכו׳ וירץ אל עלי ויאמר הנני כי קראת לי, וגר׳ פי׳ כהדא וכו׳ כעגלה שהולכת בתמימותה לקול בעליה, ובפי׳ ב״ר כ״י מפרש כהדא וכו׳ שאינה עושה שום נגיחה, ואין צורך למחוק המאמר כמו שהגיה במ״כ, והמאמר לא הועתק בילקוט כאן ואיתא בילק׳ יהושע ושמואל שם: וכבר העירותי שבדפוסי׳ נוסף לעיל סי׳ א׳ שהיתה תמימה במעשיה א״ר יוחנן כהדא עגלתא תמימתא ועי׳ במ״י שם בד״ה זו שרה: 4 היה דורש. במד׳ הגדול לשון המאמר ר״ע היה יושב ודורש וכו׳ בקש לעוררן אמ׳ בזכות שרה שחיית מאה ועשרים ושבע שנים תבא אסתר ותמלוך על מאה ועשרים ושבע מדינה, וכן באגדת אסתר הוצ׳ רש״ב ר״ע היה יושב ודורש בצבור והצבור וכו׳ אמר בזכות שרה שחיתה מאה וכו׳ תבוא אסתר ותמלוך על שבע ועשרים ומאה מדינה, ובמדרש אסתר שם ר״ע היה יושב ודורש ונתנמנמו התלמידים בעא לערערה יתהון אמר מה זכתה אסתר למלוך על שבע וכו׳ מדינה אלא כך אמר הקב״ה תבא אסתר בתה של שרה שחיתה שבע וכו׳ שנה ותמלוך על שבע ועשרים ומאה מדינה, ובמדרש פנים אחרים (בספרי דאגדתא על מגלת אסתר הוצ׳ רש״ב צד 56) המולך מהודו וכו׳ אמר ר׳ יהודה בן פזי משום אביו שאמר משום ר׳ שמואל בר נחמן מה ראת לשלוט על שבע וכו׳ מדינה אלא אמר הקב״ה הוא יטול את אסתר שהיא מבנות בנותיה של שרה שחייתה שבע וכו׳ שנה ותמלוך וכו׳ ועי׳ ילק׳ אסתר ר׳ תתרמ״ה ועי״ע לעיל צד 378: 7 ארבעה שמות וכו׳. וכן סגנון הלשון לעיל צד 121 ועי׳ במ״י לעיל צד 543, ואשכול נקרא לה כדכתיב ויעלו בנגב ויבא עד חברון וכו׳ ויבאו עד נחל אשכל וכו׳ למקום ההוא קרא נחל אשכול על אדות האשכול וכו׳ ועי׳ בתנחומא מ״ב שלח סי׳ ט״ו וסי׳ ט״ז (ותנחומא שם סי׳ ח׳ וסי׳ ט׳ ובמ״ר פט״ז) וממרא כדכתיב ויקם שדה אפרון אשר במכפלה אשר לפני ממרא וכו׳ ואחר כן קבר אברהם וכו׳ על פני ממרא היא חברון וכו׳ ולקמן ל״ה כ״ז ויבא יעקב אל יצחק אביו ממרא קרית הארבע היא חברון וכו׳ ועי׳ לעיל צד 414 ועי״ע דיללמאנן מהדורא ו׳ צד 297 וצד 299: 8 ולמה קורא וכו׳. שהוא אומר כאן בקרית ארבע היא חברון, ואין לומר שקורא אותה קרית ארבע משום שנקראו לה ד׳ שמות שלפי הדרש קרית ארבע שם מיוחד באלו השמות: שדרו בה וכו׳. כדכתיב והוא שוכן באלני ממרא האמורי אחי אשכול ואחי ענר והם בעלי ברית אברהם, ומשמע שדרשו בעלי ברית וכו׳ שגימולו ג״כ אתו שם, ובכי״פ וכי״ח ל״ג שמלו בה וכו׳ וכן לא הועתק במדרש הגדול, ושם ד״א שנקברו בה ארבעה אבות אדם אברהם וכו׳

שמלו בה ד׳ צדיקים ענר אשכול וממרא ואברהם, שנקברו בה ארבעה צדיקים אדם הראשון אברהם יצחק ויעקב, שנקברו בה ארבע אימהות חוה שרה ורבקה ולאה, על שם בעליה שהן ארבעה ענק וג׳ בניו, אמר ר׳ עזריה שמשם יצא אבינו אברהם ורדף ארבעה מלכים קוזמוקרטורין, שהיא עולה בקרנסין שלארבעה בתחילה ליהודה ואחרכך לכלב ואחיכך לכהנים ואחרכך ללוים, שהיא אחד

1 עירובין נ״ג א׳, סוטה י״ג א׳, ב״ב נח א׳, פדר״א פ״כ ופל״ו:

1 שמלו — ואברהם] ושמלו.. ארבעה (ד׳ א).. אשכל (אש׳ ן, אשכול א).. ואברהם ואגי[1] (שם), ושמלו בה ארבע צדיקים י[1], ושמלו בה ענר אשכל.. ואברהם כ, ומלו בה ד׳ (ארבעה ת).. אברהם ענר אשכל (וענר ואשכול ת) וממרא דת, ל׳ פח | ושנקברו פחאכי (שם), ושנקבר ן, ד״א קרית ארבע שנקברו דת (שנקברו — ויעקב ל׳ גי) | ארבעה] פוחכ, ד דאתי (שם) | צדיקים] אכ, אבות וי (שם), צדיקים אבות העולם דת | הראשון ל׳ אי (שם) | ואברהם כת | 2 ויצחק ת | ויעקב] אוכתי (שם), יעקב ד | ושנקברו חאגכי, ושנקבר ן, ד״א שנקברו דת | ארבע] והגתי, ד׳ דאי (שם) | אימהות] א[2], אמהות דפוחא[1]גכתי | שרה] פאגכתי, ושרה דו | רבקה פאגי (שם) | לאה א[2]י (שם) | על] וגי[1], ועל דפאכת | ארבעה] פוגכת, ד׳ דא, ארבע י | 3 ושלשת פוא[1]גתי | אברהם אבינו אגן, אברהם פכי (שם) | ורדף] פוחאגכעי, ורדף אחר י (שם), שרדף אחרי ד, לרדוף אחר ת | ד׳ אע, ארבע תי | *קוזמוקרטורין דג] קוזמוקרטור ל, קוזמקרטורין ער[2], קוזמוקרטרין ת, קוזמוסקרטורין ן, קוזמון קרטורין ר[1], קוזמוקולוטורין ד[1], קוזמון (קוזמן א[?]) קלטורין א, קוזמו קולטורין ר[3], קוזמא קליטירין פ, קוזמוקטורין י | * שהיא דפוער[1]י (שם)] שהוא לאגכר[2]י, ד״א שהיא ת | 4 בקורנסין ע, בקורנסי׳ א[2], בקנסרין ד[1]ר[1], בקינסרין ל[0]ר[8], ביקנסרין ן, בקנטרין א[1]ר[2], בקנדסין י[1], בקונדיסין י (שם) | ארבעה] פוגכתער[3], ד׳ ד, ארבע ארי | לכהנים] פואגכי, ללוים ל[0]חר[1], ללויים דר[2] | ללוים] וגכי, ללויים פא, לכהנים ל[0]דתר | שהיא] וי (שם), שהוא פגכר[8]י[1], והיא ת, והוא דא | אחד ל׳ ר[3]י (שם) |

ד״א שנקברו בה וכו׳ ועח״נ, ולפנינו נסדרו הדרשות בלי סימן ד״א כמו לעיל פעמים רבות, ובילק׳ יהושע מסורס ושנקברו בה ד׳ אמהות וכו׳ ושנקברו בה ד׳ אבות וכו׳: 1 אדם הראשון. וכן למטה סי׳ ח׳ אשר במכפלה וכו׳ שכפף הקב״ת קומתו של אדה״ר וקברו בתוכה (ועי׳ לעיל צד 102 וצד 178), ובעירובין שם מאי מכפלה שכפולה בזוגות ממרא קרית ארבע (ובד״ס הגי׳ הארבע וכ״ה בסוטה שם) א״ר יצחק קרית הארבע זוגות אדם וחוה אברהם ושרה יצחק ורבקה יעקב ולאה ועי׳ בב״ב שם, ובפדר״א פ״כ ושם הוא נתון אדם וחוה אברהם ושרה וכו׳ ולפיכך נקראת קרית ארבע שנקברו בה ארבע זוגות וכו׳, ושם פל״ו אברהם וכו׳ כשנגלו המלאכים עליו היה סבור שהן אורחי עם הארץ וכו׳ ורץ להביא בן בקר וברח לפניו בן הבקר ונכנס למערת המכפלה ונכנס אחריו שם ומצא שם אדם וחוה שוכבים על המטות וישנים ונרות דולקין עליהם וריח טוב עליהם כריח ניחוח לפיכך חמד את מערת המכפלה לאחוזת קבר וכו׳, וגם הירונימוס מפרש קרית ארבע לפי הדרש שנקברו בה אדה״ר אברהם יצחק ויעקב ועי׳ במ״ת חלק מ״ג צד 681: 8 וג׳ בניו. אחימן ששי ותלמי ועי׳ במדבר י״ג כ״ב ויהושע ט״ו י״ד: שמשם יצא וכו׳. כדכתיב ויבא הפליט ויגד לאברם וכו׳ והוא שכן באלני ממרא וכו׳ וישמע אברם וכו׳ וירדף עד דן וכו׳ ויכם וירדפם וכו׳, והגהתי עפ״י גי׳ שאר הספרים קוזמוקרטורין [1]) בל׳ רבים ורדף ארבעה מלכים אדירים מושלי עולם שניצחו את החמשה, ובערוך ע׳ קוזמקרטור מפרש בל״י קוזמו עולם קרטור תופש, ובפי׳ ב״ר כ״י קוזמון עולם קרטורין שלטון, ואולי נכונה הגי׳ בכי״ל וקוזמוקרטור מוסב על אברהם שרדף ארבעה מלכים כמושל על העולם, ולכתיבה הכתיבה בלמ״ד תמורת רי״ש עי׳ גם קרויס צד 502: 4 בקרנסין. בגורלות של ארבעה כלו׳ שנפלת להם בחלקם, ולכלב נתנה חברון שלא בגורל וכדגרסינן בב״ב קכ״ב א׳ תנא אף בגורל יצאו יהושע וכלב וכו׳ שלא נטלו בגורל אלא על פי ה׳ וכו׳ כלב דכתיב ויתנו לכלב את חברון כאשר דבר משה וכו׳ ויורש משם את שלשה בני הענק (שופטים א׳ כ׳), וכן לא נאמר בלוים שנתנה להם חברון בגורל, והגי׳ בקרנסין איתא גם בד״ו ובכי״פ וכי״ג וכי״כ וכי״ת, ובערוך ע׳ קרנס בקורנסין, וקרנס הוא ל״י [2]) בהפוך האותיות ובנו״ן תמורת למ״ד ועי׳ בעמת״ל ח״ד צד 277, ואולי צ״ל בקלרסין ועי׳ פירסט צד 203 וקרויס צד 545 (ועל דרכם להשתמש בתיבות זרות עי׳ גם במ״י לעיל צד 197 וצד 486), ואמרו בתחילה ליהודה ואח״כ לכלב כדכתיב ביהושע ט״ו ויהי הגורל למטה בני יהודה וכו׳ ולכלב בן יפונה נתן חלק בתוך בני יהודה אל פי י״י ליהושע את קרית ארבע אבי הענק היא חברון וכו׳, ומונה חברון בתוך ערי יהודה כדכתיב שם זאת נחלת מטה בני יהודה למשפחותם ויהיו הערים וכו׳ וחמטה וקרית ארבע היא חברון וכו׳ ועי״ע שם י״ד ו׳ י״ג, והגי׳ ואחר כך ל כ ה נ י ם ואחר כך ל ל ו י ם איתא גם בשאר כ״י (חוץ מכי״ת) ובילקוט בשני המקומות, ובכי״ל נסמן בינו שיטי אות ב על מלת לכהנים ואות א על מלת ללוים להגיה ואח״כ ללוים ואח״כ לכהנים וכמו שהגי׳ בדפוסי׳ וכי״ת, ובפי׳ ב״ר כי״ט מפרש לפי זו הגי׳ ואח״כ ללוים דכתיב ויגשו ראשי אבות הלוים אל אלעזר הכהן וכו׳ וידברו וכו׳ י״י צוה ביד משה לתת לנו ערים לשבת וכתיב ויתנו בני ישראל ללוים מנחלתם אל פי י״י את הערים האלה ואת מגרשיהן (שם כ״א א׳ ב׳ ג׳) ובאה להם חברון בנחלתם וכשחלקו את נחלתם לכהנים נשארה ביד הכהנים חברון דכתיב ויצא הגורל למשפחת הקהתי מבני לוי כי להם היה הגורל ראשונה (כ״ה ישם בעירבובי הפסוקים פ׳ ד׳ ופ׳ י׳) וכתיב ויתנו להם את קרית ארבע וכו׳ (שם שם י״א) ואחר כך לכהנים, אכן אין משמעות הכתובים שם שבאה תחלה חברון ללוים אלא שנתחלקה מתחלה לכהנים בגורל כדכתיב שם ויצא הגורל למשפחת הקהתי ויהי לבני אהרן הכהן מן הלוים ממטה יהודה וכו׳ ערים שלש עשרה ולבני קהת הנותרים ממשפחות מטה אפרים וכו׳ בגורל ערים עשר ולבני גרשון ממשפחות מטה יששכר וכו׳ בגורל ערים שלש עשרה וכו׳ ושם נמנו הי״ג ערים שנתנו ממטה בני יהודה וכו׳ וכתוב שם ויהי לבני אהרן וכו׳ כי להם היה הגורל ראשנה ויתנו להם את קרית ארבע וכו׳ היא חברון בהר יהודה ואת מגרשה סביבתיה, וי״ג ערים אלו נקראו שם בפ׳ י״ט ערי בני אהרן הכהנים ובפ׳ ל״ט נמנו במנין ערי הלוים, ושם מפורש עוד ואת שדה העיר ואת חצריה נתנו לכלב וכו׳ ולבני אהרן הכהן נתנו את עיר מקלט הרוצח את חברון ואת מגרשיה וכו׳ ועי׳ גם בב״ב קכ״ב ב׳, ובפי׳ ב״ר הנדפס מפרש ואח״כ ללוים ואח״כ לכהנים וכו׳ ללויים לערי מקלט ואת שדה העיר ואת

[1]) *κοσμοκράτωρ*. [2]) *κλῆρος*.

מארבעה מקומות מגונים שבארץ ישראל, אילו הן ר׳ יצחק אמר דור ונפת דור ותמנת סרח וחברון,
רבנין אמ׳ דנה וקריית סנה ותמנת סרח וחברון:
ויבא אברהם לספר לשרה מאיכן בא, ר׳ לוי אמר מקבורתו שלתרח לשרה בא, אמר ה
ליה ר׳ יוסי והלא מקבורת תרח לקבורת שרה היו שתי שנים, אלא מאיכן בא, מהר המורייה:

1 ספרי עקב פי׳ ל״ז, כתובות קי״ב א׳, סוטה ל״ד ב׳, תנחומא ש״ב שלח סי׳ י״ד, תנחומא שם סי׳ ח׳, במדבר רבה פט״ז סי׳ י״ב: 3 ילקוט כ׳ ק״ב: 4 סדר עולם פ״א: פסיקתא פ׳ אחרי מות (ק״ע ב׳), ויקרא רבה פ״כ סי׳ ב׳, מדרש קהלת פ׳ לך אכל (ס׳ ז׳), תנחומא ש״ב אחרי מות סי׳ ב׳, תנחומא שם וירא סי׳ כ״ג אחרי מות סי׳ ב׳, פדר״א פל״ב:

1 מארבעה] פובת, מד׳ דא, מארבעדי | ואילו דפוגב, ואלו אתי (שם) | ר׳ יצחק פי (שם), ר׳ יצחק ורבנן ~ דובתר³, ר׳ .. ורבנין ~ אג | ונפת דור] ואנגכר׳י, ונופת דור דר², ונופת דאור ת, נפת פ | 2 וקריית] ו, וקרית דפאגבתי | סנה] דנה בי | תמנת ו | 3 לספר פו] לספ׳ ל, לספוד דאגבת | לשרה] וגו׳ ו, ולבכותה אגבת | לשרה בא] בא לשרה פ, בא וחא¹גבת, ל׳ א²י¹ | לה ו, לו פחגבתי | מקבורת * תרח ל׳] מקבורת שרה ל, מקיבתו של תרח פוהאגבי¹, קבורתו של תרח קדמה דתר | לקבורתה של | 4 ** שרה] תרח ל | שתי שנים היו א¹, שתי .. יש ח, שתי שנים דפא²בתרי | מהר המוריה פ, מהר המוריה בא וחאגברי¹, מהר המוריה (המוריה בא ת) ומתה שרה באותו צער לפיכך נסמכה עקידה לויהיו חיי שרה דת |

חצריה נתנו לכלב בן יפונה באחוזתו ובעזר׳ לכהנים, ואולי טעם הפי׳ ללויים לערי מקלט כדכתיב ואת הערים אשר תתנו ללוים את שש ערי המקלט וכו׳ (במדבר ל״ה ו׳) וקשה ובעזרא לכהנים, וכן קשה הפירוש במדרש הגדול ואחר כך ללוים מגרש ואחר כך לכהנים עיר מקלט, וגם פירושים אילו מורים שלא נתברר המאמר, והנחתי הגי׳ שלפנינו שהיא מקויימת ע״י רוב כ״י וילקוט וכ״ה בפירוש המאמר בחזקוני עיר שירשוה ארבע בעלים זה אחר זה מתחלה לשבט יהודה ואחר כך לכלב ואחר כך לכהנים ואחר כך ללוים כדאיתא בס׳ יהושע וצע״ג: 1 דור וכו׳. ביהושע י״א ב׳ ובנופת דור וכו׳ ושם י״ב כ״ג מלך דור לנופת דור וכו׳, ושם י״ז י״א ואת ישבי דאר וכו׳ וישבי עין דור וכו׳ וישבי תענך וכו׳ שלשת הנפת, ובמ״א ד׳ י״א כל נפת דאר וכו׳ ועי׳ שירער געשיכטע וכו׳ ח״ב צד 108, ולא נתפרש שהיו מקומות מגונים ועי׳ בחי׳ רד״ל, ותמנת סרח מקום מגונה כמו שנדרש בב״ב שם את תמנת סרח בהר אפרים (יהושע י״ט נ׳) כתיב סרח (שם ושם כ״ד ל׳) וכתיב חרס (שופטים ב׳ ט׳) וכו׳ בתחלה פירותיה כחרס ולבסוף פירותיה כסריחין וכו׳, וחברון כדאיתא בספרי שם וחברון מה היתה פסולת של א״י שנאמר קרית ארבע היא חברון וכו׳, ובכתובות שם ואין לך טרשים בכל א״י יותר מחברון דהוו קברי בה שיכבי וכו׳ ועי׳ גם במדרשי תנחומא ובבמ״ר שם: 2 דנה וכו׳. בספרי שם (ע״ו ב׳) כיוצא בדבר אתה אומר ודנה וקרית סנה הוא דביר (יהושע ט״ו מ״ט) ובמקום אחר הוא אומר ושם דביר לפנים קרית כפר (שם שם ט״ו ושופטים א׳ י״א) נמצאת קרויה ד׳ שמות וכי מה צריך לבאי עולם בכך אלא שהיו ד׳ מלכיות מתכחשות עליה זו אומרת תקרא על שמי וזו אומרת וכו׳ והלא דברים ק״ו וכה אם פסולת ערי ישראל ארבע מלכיות מתכחשות עליה וכו׳, ושם משמע שדנה וקרית סנה הן ב׳ שמות לעיר אחת וצ״ע: 4 מקבורת תרח. בכי״ל כתוב מקבורת שרה לקבורת תרח, וביני שיטי נסמן ע״י אותיות ב א להחליף השמות וכן הגהתי ועח״ג, ובס״ע שם א״א קבר את תרח אביו לפני מיתתה של שרה שתי שנים, והחשבון שתרח היה בן ע׳ שנה כשהוליד את אברהם וכל ימי תרח היו ר״ה שנה (עי׳ בראשית י״א כ״ו ל״ג) וכשמת תרח היה אברהם בן קל״ה שנה ושרה בת קכ״ה שנה שהיה אברהם גדול ממנה י׳ שנים (עי׳ שם י״ז י״ז) ושרה מתה בת קכ״ז שנה נמצא מקבורת תרח לקבורת שרה היו שתי שנים, ואי אפשר לפרש אמר ליה ר׳ יוסי שכוונו לס״ע ועי׳ גם באגה״א ח״ב צד 300 וצד 833, והדרש מאיכן בא מהר המוריה נמצא בפסיקתא שם בפתיחת ר׳ לוי אמרתי להוללים וכו׳ במאמר מה ראה ראה ענן קשור על גבי ההר אמר לבנו וכו׳ (ועי׳ במ״י לעיל צד 596) מה עשה נטל את יצחק בנו ועלה לראש ההר ובנה את המזבח וכו׳ ונטל את הסכין בידו לשוחטו אילולי שא״ל הקב״ה אל תשלח ידך אל הנער כבר היה שחוט וכשבא יצחק אצל אמו אמרה לו כה עשה לך אביך אמר לה וטלני אבי וכו׳ (ועיי״ש בהערות רש״ב אות ס׳) אילולי דאמר קודשא בריך הוא אל תשלח ידך אל הנער כבר הייתי שחוט אמרה ליה ווי לך ברא דעלובתא לא הספיקה לומר הדבר עד שיצתה נשמתה הה״ד ויבא אברהם לספוד לשרה ולבכותה מהיכן בא מהר המוריה וכו׳, ובאותו המאמר בוי״ר שם מסיים לא הספיקה וכו׳ הה״ד ויבא וכו׳ ומהיכן בא ר׳ יהודה בר׳ סימון אמר מהר המוריה בא והיה אברהם מהרהר בלבו ואומר שמא ח״ו נמצא בו פסול ולא נתקבל קרבנו וכו׳ ועיי״ש, וגר׳ שצ״ל שם ומהיכן בא מהר המוריה ריב״ס אמר אברהם היה מהרהר וכו׳ כמו שהגי׳ במדרש קהלת ועיי״ש, וגם בתנחומא מ״ב ותנחומא אחרי מות הגי׳ מהיכן בא מהר המוריה בא ועיי״ש, ובתנחומא וירא שם באותה שעה הלך השטן אצל שרה ונדמה לה כדמות יצחק כיון שראה אותו אמרה לו בני מה עשה לך אביך אמר לה נטלני אבי וכו׳ לא הספיק לגמור את הדבר עד שיצאה נשמתה הה״ד ויבא וכו׳ מהיכן בא מהר המוריה וכו׳ ועיי״ש סי׳ כ״ב ובמדרש אגדה הוצ׳ רש״ב צד 52 וצד 55, ובפדר״א שם וכשבא אברהם מהר המוריה חרה אפו של סמאל שראה שלא עלתה בידו לבטל קרבנו של אברהם מה עשה הלך ואמר לשרה אי שרה לא שמעת מה שנעשה בעולם אמרה לו לאו אמר לה לקח אישך הזקן לנער יצחק והקריבו לעולה וכו׳ התחילה בוכה ומיללת וכו׳ ופרחה נשמתה ומתה בא אברהם אבינו ומצאה שמתה שנאמר ויבא אברהם וכו׳ מהיכן בא מהר מהר המוריה ועי׳ גם לעיל צד 598, ובפי׳ ב״ר כ״י מפרש אלא מהיכן בא מהר המוריה בא מן העקידה וכו׳ ומתה שרה מאותו צער שלפיכך נסמכה פרשת העקידה לויהיו חיי שרה (וכן נוסף בדפוסי׳ וכי״ת ומתה שרה וכו׳ ועח״ג) תדע שכן שהרי שרה בת תשעים שנה ילדה את יצחק ומתה בת קכ״ז שנה נמצא יצחק כשמתה שרה היה בן ל״ז שנה וקים לן דבשעת עקידה היה יצחק בן ל״ז שנה, וכן בלק״ט מהיכן בא מהר המוריה למדנו שהיה יצחק כשנעקד בן שלשים ושבע שנה בת תשעים היתה שרה בלדת את יצחק וכו׳, ובשכל טוב ולמדנו שהיה יצחק בן ל״ז שנה כשנעקד וכו׳ וכשנפטרה ביום עקידתו היתה בת קכ״ז שנה, ובמדרש הגדול פ׳ ויהיו חיי וכו׳ ד״א למה ייחס הכתוב שנותיה כדי להודיע בן כמה שנים היה יצחק כשנעקד שהרי הכת׳ אומר ואם שרה הבת תשעים תלד וכו׳ באותו הפרק נעקד יצחק שכן כתי׳ ויבא אברהם וכו׳ מהיכן בא מהר המוריה נמצא בן שבע ושלשים שנה כשנעקד ונתאבל עליה שלש שנים וכו׳ ונמצא נושא אשה בן ארבעים שנה ועי׳ במ״י לעיל צד 584 צד 588 צד 604 וצד 612 ולפי השיטה שהיה יצחק בן כ״ו שנה כשנעקד לא מתה שרה באותו הפרק ולא דרשינן ויבא אברהם וכו׳ מהר המוריה:

ו ג) ויקם אברהם מעל פני מתו מלמד שהיה רואה מלאך המות מתרים כנגדו: אמר ר' יוחנן מאן אנן תנינן מי שמתו מוטל לפניו פטור מקרית שמע, מן הכא ויקם וידבר:

ד) גר ותושב אנכי עמכם וגו' גר דייר, תושב מארי בית, אם רציתי דייר ואם לאו מארי בית, כך אמר לי הקב"ה לזרעך נתתי את הארץ הזאת (בראשית טו יח), תנו לי אחזת קבר וגו' [חד מת]:

ה ו) ויענו בני חת וגו' נשיא אלהים אתה בתוכנו נשיא אתה עלינו אלוה אתה עלינו, במבחר קברינו קבר את מתך וגו' [מתין סגיאין]:

1 ילקוט שם: 2 ברכות פ"ג מ"ט, שמחות פ"י: 3 ילקוט שם. 6 ילקוט שם, לעיל לד 410 ולד 419.

1 פני מתו] וגו' ו | מלמד] מעל פני מתו ~ ו | שראה ח | ** המות] לי ל | 2 מאן אנן] ג, מן הן דפושי, מנין את, מניין כ | דתנינן ו, הא דתנינן אב | לפניו — שמע] וגו' ו, לפניו פטור מק"ש ומן התפלה וכו' פ, .. פטור מן התפלה וכו' ר, .. פטור מקרית שמע (מק"ש אב, מן הקרית שמע ש) ומן התפלה (התפילה ג) ומן התפילין ומכל מצות האמורות בתורה אגכשי, לפניו .. מקרית .. ומן תפלה (התפלה ת) ומן התפילין וכל (ומכל ת) מצות שבתורה דת | מהכא אשי, מהכה ג | 3 אנכי — וגו'] אנכי עמכם האגכתי, אנכי פו, לי ד | דיור גכ | מארי בית] פגכ, מרי בית וחא, מארי ביתא דת, מרי ביתא י | אי א | רציתי] פוכ, רצית ד[1]ג, רצית' ד, רציתם חתרי, בעינא א | דייר] גר דפואגכ, אני גר ח | ואי לא א | מארי בית] פגכר[1], מרי בית והאר[2], מארי ביתא דת, מרי ביתא י | 4 כך] פוהאגכ, שכך דתרי | *את — הזאת דפהאגתרי] את הארץ כ, וגו' לו | אחזת] פוא[1], אחוזת דגכתי | וגו'] ו, עמכם פ, עמכם ואקברה מתי ג[1], עמכם .. מתי מלפני דא[1]כת | * חד מת ל[0]] חד מית פוגכ, חד מאית א, איני מבקש מכם אלא מת אחד שנאמר תנו לי אחוזת קבר דת, מית אחד דבר אחר איני .. קבר י, לי ל | 5 וגו'] את אברהם וגו' די, את.. לאמר לו ת, לי פוגכ | נשיא — בתוכנו] הא[2], שמעני אדוני י, שמענו.. וגו' ד, שמעינו אדני וגו' ו, שמענו אדני נשיא פ, שמענו אדוני נשיא אלהים כ, שמענו.. אלהים אתה ת, שמענו.. אתה בתוכנו א[1], שמענו.. בתוכינו ג | נשיא — עלינו] אמרו לו מלך אתה עלינו ח, מלך אתה (את ד) עלינו נשיא אתה (את ד) עלינו ל[0]דת, אמרו לו מלך אתה (את פ) עלינו נשיא אתה (את פ) עלינו פואגכי | אלהים חי | את דפא[1] | 6 עלינו] פוהאגכ, ~ אמר להם אל יחסר העולם מלכו ואל יחסר (יחסר העולם ת) אלוהו דתי | קברינו] א[1]כ, ~ במבחר שבקברינו ל[0]דת, שבקברנו פ, .. שבקיברינו ו, במובחר שבקברינו חגי | קבור | מתך] וח, מתיך דפאגכתי | וגו' לי | *מתין סגיאין ל[0]א] מיתין סיגין ו, מתים סגיאין כ, מתים סגין פ, מתים סני ג, מתי' (מתים ת') הרבה דתי, את אמרת מתי חד ואנו אומרים מתים סגי ח |

1 מתרים. מתקומם כנגדו ומתגרה בו, ובסגנון הירושלמי מתרים לקבל ועי' בעמת"ל ע' תרם, ודרשו מעל פני מתו מעל פני מלאך המות שהיה עומד לפניו, ובשכל טוב כפרש היה לו לומר מעל פני שרה ומה ת"ל מתו כלומר מותו שהיה רואה מלאך המות עומד ומתרים כנגדו, וכן הדרש בתנחומא מ"ב וזאת הברכה סי' ב' ובתנחומא שם סי' ג' לפני מותו וכו' לפני מלאך המות ועי' גם בדב"ר פי"א סי' ה', ובע"ז כ' ב' איתא אמרו עליו על מלאך המות שכולו מלא עינים בשעת פטירתו של חולה (של אדם) עומד מעל מראשותיו וחרבו שלופה בידו וכו' וע' בד"ס ובלק"ט: 2 מאן וכו'. מאן כמו מן הן לעיל צד 530, ולשון המשנה בירושלמי ובמתניתא דתלמודא דבני מערבא מי שמתו מוטל לפניו פטור מקרי' שמע ומן התפילין, ובמשנה שבמשניות הגי' פטור מק"ש ומן התפלה ומן התפילין (וכ"ה בלק"ט), ובמשנה שבגמרא ברכות י"ז ב' פטור מק"ש ומן התפלה ומן התפילין ומכל מצות האמורות בתורה וכן בברייתא שם ובמ"ק כ"ג ב' (וכ"ה במ' הגדול) ועי' בתוי"ט ובד"ס ובאהבת ציון ובאצוי"ר, ובכי"ל הובא רק ריש המשנה, ובכי"ו מקוטע יותר מי שמתו מוטל וגו' ועח"נ, ואין להוכיח שלשון המשנה בב"ר כאן כמו במשנה בבלי ברכות לפנינו: ויקם וידבר. ויקם אברהם מעל פני מתו וידבר אל בני חת וכו' ומשמע שלא היה עוסק בשום דבר אלא בקבורתה, וכן נוסף בכי"פ שלא נתעסק אלא במתו ולא בדברים אחרים, ובברכות שם ילפינן כיון שמוטל עליו לקוברו כמוטל לפניו דמי שנאמר ויקם אברהם מעל פני מתו ונאמר ואקברה מתי מלפני כל זמן שמוטל עליו לקוברו וכו', ובפי' ב"ר כי"ט וכי"א הובא ובהלכה מפרש ויקם אברהם מעל פני מתו וכו' מעל (על) פני מתו קם (היה) בכל שעה אלא כל זמן שמוטל וכו' ועי' בה"ג ד' ברלין צד 25 ולעיל צד 85 ועי"ע במ"כ ובד"ס: 3 גר דייר. שדר בביתו של אחר (וגר בדרז"ל בהוראת גר שנתגייר) ותושב מארי בית בעל הבית, וכן בירוש' מעשרות פ"ג ה' ד' בעל הבית ממחה על ידי דייר ואין דייר וכו', והגי' דיור כמו לעיל צד 32 והושיב בתוכה דיורים וכו' וכן בירושלמי שם בבעל הבית ודיורו ועי' בעמת"ל ע' דייר וע' דיור, וגם בשכל טוב הועתק אם רציתי גר וכו', ובלק"ט אם רצית גר ואם לאו תושב מרי בית שכך אמר וכו', ובמה"ג אם רציתם דייר וכו', ובפי' ב"ר כ"י מפרש אם רציתם גר ואם לאו וכו' בעל כרחכם אהיה בעל הבית שכך אמר וכו', וכן בפירש"י עה"ת ומדרש אגדה הוצ' רש"ב אם תרצו וכו' ועח"נ: 4 חד מת. בכי"ל נוסף כן ביני שיטי, ואולי זה הדרש שני' מיותר אינו מעיקר הספר וכן לא הועתק בלק"ט ובמה"ג, וגם בכי"ח סיום המאמר כאן אמר לי וכו' את הארץ הזאת, ובסמוך נוסף בכי"ח את אמרת מתי חד וכו', וא"כ משמע טעם הדרש שדייקו שאמר תנו לי אחזת קבר עמכם ואקברה מתי וכו' מתי מת אחד, ובפי' ב"ר הנדפס מפרש ואקברה את מתי חד איני מבקש מכם אלא מת אחד, ובפי' ב"ר כ"י איני מפייס מכם אלא במת (ממת) אחד שנאמר תנו לי אחוזת קבר עמכם אחד משמע, ומשם נוסף בדפוסי' וכי"ת איני מבקש מכם אלא מת אחד שנאמר תנו לי וכו', ושני הפירושים בילקוט תנו לי וכו' ואקברה מתי חד מית ד"א איני מבקש מכם וכו' שנאמר תנו לי וכו' ועח"נ: 5 נשיא אתה וכו'. לעיל צד 410 המאמר בדרש עמק שוה ר' ברכיה וכו' בשם רשב"נ ששם השוו כל אומות העולם וכו' ואומרים שמענו אדני נשיא אלהים וכו' מלך אתה וכו' אלוה אתה וכו' וגם כאן ונכונה גם הגי' שלפנינו כאן נשיא אתה עלינו אלוה אתה עלינו וביני שיטי נוסף בכי"ל מלך אתה עלינו, ואינו מדוייק לדרוש נשיא אלהים אתה בג' לשונות, ובדפוסי' וכי"ת וילקוט נוסף עוד מלעיל שם אמר להם אל יחסר וכו' ועי"ע צד 419: 6 במבחר קברינו. בכי"ל נוסף ביני שיטי במבחר שבקברינו ועח"נ, וגי' זו ליתא גם בכי"א א' וכי"כ וכן ליתא בלק"ט, ואין צורך לפרש קברינו שבקברינו, ובשכל טוב מפרש במבחר קברינו קבר וכו' בקברי מלכים וגדולי מלכות, ובמה"ג במבחר קברינו קבור וכו' אי בעית בקברי עשירים ואי בעית בקברי עניים, ובשניהם ל"ג ג"כ במבחר שבקברינו: את מתך. וכ"ה בדיוק גם בכי"י וכי"ח,

ז) ויקם אברהם וישתחו לעם הארץ לבני חת מיכן שמודין על בשורה טובה:

ח) אם יש את נפשכם לקבר את מתי וגו' ופגעו לי פגעוניה לי סרסוניה לי, ואם לאו צלו לי עלוי:

י) ועפרון ישב בתוך בני חת וגו' ר' יצחק אמר ישב כת' אותו היום מינוהו ארכי סטרטיגוס דלא יהא בר נש רב זבן מדבר נש זעיר:

1 ילקוט שם: לקמן פ"ס: 2 ילקוט שם: 4 ילקוט שם, ועי' לעיל צד 519: שמות רבה פל"ט סי' יו"ן:

1 *ויקם — חת ו[0]] וישתחו אברהם לפני עם הארץ לדפאגכתי, וישתחו אברהם חר[3] | מיכאן פ, מכאן אבת | 2 אם — לין] וידבר אתם לאמר אם יש את נפשכם לקבור את מתי מלפני שמעוני ופגעו לי בעפרון בן צוחר א[1], וידבר.. לי ג, וידבר.. נפשכם שמעוני.. צחר ת, וידבר.. נפשכם ופגעו לי כ, וידבר.. לאמר לומר אם.. נפשכם פגעו לי י, וידבר.. לאמר שמעוני ופגעו לי פ, ופגעו לי בעפרון בן צוחר א[2], פגעו לי ע, וידבר.. נפשכם ד, וידבר.. לאמר ו | פגעוני כ | סרסורניה ר[1] | * ואם דפוא[1]גכתרי] ואי א[2], אם ל | 3 וצלו ו[1] | לי לי כי[1] | עלוי] ור[3], עילואי גר[1], עילויה דפאר[2], עלויה ת, עלי כי[1] | 4 יושב ואכתי | ר' יצחק בר (בר' אכ) אמי פואגכש, כתב ו | יום פ | מינותו] חא[2]ער[2], מנוהו א[1]ר[1], מינו אותו דוגכת, מנו אותו פי | ארכי סטרטיגוס] ע, ארכיסטרטיגוס גע, ארכו סטרטיגוס ד, ארכי (ערכי פ) איסטרטיגוס ד[1]פן, ארכי איצטרטיגוס ח, ארכי אסטוטיגוס כ, ארכי איסטריגוס א[1], ארכי טרטיגוס ר[1], ארכיטרטיגו' ש, ארכיטיגוס ו[1], ארכוגטוס עליהם א[2] | 5 *יהא ל[0]פחאגכעשי] יהוי ו, יהי דת, הוה ל | ברנש ד[1]וא[2]ר[2], בר אינש חג, בר אנש ר[1], איניש א[1] | רברבן פא, רברבון כ | זבן] ו, זבין דתע, מזבין א[1]ש, מדבר ל[0]פחגכי[1], ממליל א[2] | מדבר נש] ע, מבר נש ע, מן בר נש דת, מן ברנש ד[1]וא[1], עם בר נש ל[0]כש, עם ברנש א[2], עם בר אינש ח, עם אינש פ, עם אנש ג[1]י[1] | זעור ו, זער י |

והדרש מתין סגיאין נוסף בכי"ל ביני שיטי, וכן בלק"ט במבחר קברינו קבור את מתך מיתין סגיאין, ובשאר הספרים כתוב מ ת י ך, ונר' דדריש אם למקרא כאילו כתוב מתיך ביו"ד ועי' ביפ"ת ובמנחת שי, וכן נר' טעם הפירוש בפי' ב"ר כי"ט קבור את מתיך אפילו מתים הרבה (ומשם נובע' הגי' בדפוסי' וכי"ת וילקוט מתים הרבה), ובפי' ב"ר בדפ"ר קבור את מתיך אפי' מתים סגי שמתיך לשון רבים משמע, ובשכל טוב מ ק ב ר מ ת י ך אפי' מתים הרבה, ותימה שכתב במ"כ מתים הרבה דייק מדכתיב מתיך ולא מתך: 1 ויקם אברהם וכו'. כן הוגה בכי"ו, וכנ' היה כתוב שם וישתחו אברהם לפני עם הארץ לבני חת ונגרד מלת וישתחו ומלת לפני והוגה ו י ק ם אברהם ו י ש ת ח ו ל ע ם הארץ לבני וכו', ובכי"ל ועוד בששה כ"י שציינתי ובדפוסי' וילקוט כתוב וישתחו אברהם לפני עם הארץ, וכן בכי"ת וישתחו אברהם, והוא פסוק י"ב והגהתי כמו שהוגה בכי"ו, וכן הועתק בלק"ט ובמה"ג ויקם אברהם וישתחו, ובשכל טוב ובמדרש אגדה הוצ' רש"ב וישתחו לעם הארץ, וגם בפי' ב"ר כ"י הובא הדרש מכאן וכו' במקומו כאן (ובפי' ב"ר הנדפס הוכפל הדרש גם לפסוק וישתחו אברהם לפני וכו' ומפרש שם באריכות דברים הרבה), וגם בחי' הרש"ש הגיה וישתחו לעם הארץ, וביפ"ת פירש מכאן שמודים וכו' שמודים לה' כדתנן בפרק הרואה על בשורות טובות הוא אומר ברוך הטוב והמטיב וכו' (וכן הדרש לקמן פ"ס סי' ו' ויקד האיש וישתחו לי"י מיכן שמודים על בשורה טובה) וכתב שלכן הובא כאן הפסוק וישתחו אברהם לפני עם הארץ לפרש גם הפ' וישתחו לעם הארץ לבני חת לעיני עם הארץ וצע"ג ועי' גם בראב"ע וברד"ק להפסוק שלפנינו: 2 פגעוניה לי וכו'. דרשו ופגעו לי בעפרון וכו' דמשתמע לתרי אפי בשתי הוראות פגעוניה לי פגעוהו לי כלו' סרסוניה לי סרסרו בינו לביני שימכור לי את מערת המכפלה ופגעו לשון פגישה שיקרבו זה לזה במכירת המערת ואם לאו צלו לי עלוי ואם לא ירצה התחננו לי עליו וכדלעיל ואם לאו מארי בית ופגעו לשון תפלה ותחנה וכל"מ ואתה אל תתפלל בעד העם הזה וכו' ואל תפגע בי (ירמיה ז' ט"ז) ועי' לקמן פס"ת סי' ט' ויפגע במקום צלי וכו', וסרסוניה כמו וסרסרוניה בהבלעת הרי"ש (ובד' ווילנא נדפס בשיבוש סרסרוני, ובאיזה דפוסים סרסוני, וכן נשתבש פגעוני, ובדפ"ר וד"ו כמו לפנינו פגעוניה לי סרסוניה לי), ובערוך הועתק פגעו לי פגעונית מב"ר כאן בע' פגן ועיי"ש, ובשכל טוב מפרש ופגעו לי מלשון בקשה וכו' כלומר סרסרו עצמכם בעבורי עד שתפגעו בעפרון בן צוחר אם מתפייס מוטב ואם לא צלו עלי, וגם בלק"ט הגי' צלו עלי ועח"נ: 4 ר' יצחק. בערוך ע' ישב הגי' רב יצחק, ובלק"ט ושכל טוב ר' יצחק ב ר א מ י, ובמה"ג תאני ר' יצחק בר אמי ועח"נ: ישב כת'. חסר וי"ו, ובכי"ל נקוד[1]) ועי' לעיל צד 519 ובמ"י שם. ודורש כאן אותו היום מינוהו ארכי סטרטיגוס[2]) ראש שרי החיל דלא יהא וכו' זבן מ ד ב ר נש וכו' שלא יהי אדם גדול קונה משל אדם קטן (ובכי"ל כתוב הוה והגהתי, ומלת זבן הושלמה ביני שיטי) וכן בערוך ע' ארך ד' א"ר יצחק וכו' אותו היום מינוהו ארכיסטרטיגוס (כ"ה שם בתיבה אחת) דלא יהא וכו' זבין מ ד ב ר נש זעיר (ופי' שם שר השרים), ובערוך ע' ישב אותו וכו' מינוהו ארכי סטרטיגוס דלא יהא וכו' זבין מ ב ר נש וכו', ובמה"ג מנוהו ארכסטרטיגוס[3]) דלא יהי בר נש זבין מבר נש וכו', וגם בפי' ב"ר כ"י מפרש מפני כבודו של אברהם נתעלה עפרון משום דלא י ק נ ה בר וכו' וכן בשכל טוב שלא יקנה אדם גדול וכו', ובגליון כי"ל נסמן ס"א דלא יהא בר נש רב מ ד ב ר ע ם בר נש זעיר, וזו הגי' מדבר עם איתא עוד בארבעה כ"י ובילקוט דפ"ר, ובכי"א ב' ממליל עם וכו', ובפירש"י עה"ת מפרש לפי הענין אותו היום מנוהו שוטר עליהם מפני חשיבותו של אברהם שהיה צריך לו עלה לגדולה, ובלק"ט הגי' אותו היום מינו אותו ארכי איסטרטיגוס ועח"נ, ובסגנון אחר המאמר בשמו"ר שם בשעה שמתה שרה והיה אברהם מבקש מקום לקברה אמר להם שמעוני ופגעו לי בעפרון בן צוחר מיד הלכו ומינוהו אותו היום אסטרטיגוס עליהם אמרו לו מכור את המערת לאברהם אמר להם איני מוכרה לו אמרו לו אם אין אתה עושה אנו מעבירין אותך מן אסטרטיגוס שלך מיד עמד אברהם ושקל לו:

1) יַשַּׁב. 2) ἀρχιστρατηγός. 3) אַרְכַסְטַרְטִיגוֹס.

ויען עפרון החתי וגו׳ לכל באי שער עירו אמר ר׳ פינחס מלמד שנעלו כל דלתותיהן והלכו לגמול חסד לשרה:

טו טז) אדני שמעני ארץ ארבע מאות שקל כסף אמר ר׳ חנינה כל שקלים האמורים בתורה סלעים בנביאים ליטרין בכתובים קינטירין, ר׳ אבא בר יודן בשם ר׳ יודה ברי סימון חוץ

1 ילקוט שם: 8 ילקוט שם, ילק׳ משלי ר׳ תתקס״ג, מכילתא יתרו מסכתא דעמלק פ״א, מכילתא דרשב״י שמות י״ח א׳, ירוש׳ קידושין פ״א נ״ט ד׳ ס׳ ג׳, בכורות נ׳ א׳, בבא מציעא פ״ז א׳, שמות רבה שם, מדרש רות פ״ז, פסיקתא פ׳ עשר תעשר (צ״ה א׳), פסיקתא רבתי פ״א (ג׳ א׳), תנחומא מ״ב בהר סי׳ א׳ ראה סי׳ ד׳, תנחומא ויקרא סי׳ ד׳ בהר סי׳ א׳ ראה סי׳ י׳:

1 *ויען — עירו] ויען עפרון החתי וגו׳ לו, ויען .. החתי (החיתי ג) את אברהם באזני בני חת דא¹גכי, ויען .. חת לכל באי פ, לכל באי שער עירו חא² | שנעלו] ~ לו פ | כל] פוא¹ג, ל׳ דחא²כתי | 2 חסד לשרה] פוחאגכי, חסדים לאברהם דת | 3 *אדני — כסף] אדוני .. כסף חי, לא אדני שמע׳ וגו׳ ל, לא אדני שמעני ארץ .. כסף פכ, לא אדוני שמעוני ארץ .. כסף מה היא א¹, לא אדוני שמעוני ארץ ארבע מא׳ וגו׳ ג, לא אדני שמע׳ השדה וגו׳ אדני שמעני ארץ וגו׳ ן, לא אדוני שמעני השדה נתתי לך והמערת וגו׳ אדוני שמעני ארץ .. כסף ד, לא אדוני .. השדה .. והמערה אשר בו לך נתתיה אדני שמעני ארץ .. כסף ביני ובינך מה היא ת ארץ .. כסף א² | שנאמרו פוא²גכי (משלי), שנאמר י¹ | 4 בנביאים] אגכי, ובנביאים דת, ושבנביאים פ | ◻ליטרין] לטרין ד | ובכתובים ת, ושבכתובים פ | קינטירין הא¹ג, קנטירין ת, קנטרין פא²כי, קונטרין ד | ר׳ אבא בר יודן] פא²גכ, ר׳ אבא ור׳ יודן י (שם), ר׳ יודן דת | בשם — סימון] י (שם), בשם ר׳ יהודה בר׳ (ר״י בר פ, ר׳ יוסי בר כ, ר׳ א²) סימון פא²גכ, ל׳ דת |

1 כל דלתותיהן. וכ״ה בלק״ט, ובשכל טוב ובמה״ג דלתותיהן, ובשלשתן הגי׳ ג״כ לגמול חסד לשרה, וכן בפירש״י עה״ת לכל באי שער עירו שכולן בטלו ממלאכתן והלכו לגמול חסד לשרה: 3 אדני שמעני וגו׳. כן הגהתי, וכ״ה בכי״ח וילקוט אדוני שמעני ארץ ארבע וכו׳ שנדרש כאן, והפסוקים לא אדני שמעני השדה וכו׳ עד ויען עפרון וכו׳ לאמר לו לא נדרשו לפנינו, ואולי כתוב בכי״ל רק ראש הפסוק שפסק בו לא אדני שמעני וגו׳, ובכי״ו ראשי שני הפסוקים לא אדני שמע׳ השדה וגו׳ אדני שמעני ארץ וגו׳ וכן שני הפסוקים בדפוסי׳ וכי״ת, ובכי״פ וכי״א א׳ וכי״ג וכי״כ נשתבש לא אדני (אדוני) וכו׳ ארץ ארבע וכו׳ ועח״ג: א״ר חנינא וכו׳. בירושלמי שם נ״ט ד׳ ר׳ יסא וכו׳ בשם ר׳ יוחנן אין קרקע נקנה בפחות משוה פרוט׳ וכו׳ ופליג על ההיא דא״ר חנינה כל שקלים שכתוב בתורה סלעים ובנביאים ליטרא ובכתובים קינטירין א״ר יוד׳ בר פזי חוץ משקלי עפרון דהוין קינטירין מה טעמא בכסף מלא יה׳ נה לי וכו׳ (ושם ס׳ ג׳ ובנביאים ליטרין ובכתובים קנטירין חוץ וכו׳), ומשם הועתק במדרש רות פ״ז ועיי״ש, וכהגי׳ שלפנינו איתא בפסי״ר פ״א א״ר חנינא כל השקלים שכתוב בתורה וכו׳ ושל נביאים ליטרין בכתובים קינטירין רבי אבא בר יודן בשם רבי יהודה בר סימון חוץ מן השקלים ששקל אברהם לעפרון בקבורה וכו׳ שאינן אלא קנטרין וכו׳ ועיי״ש (ור״י בר פזי בירושלמי הוא ר״י בר׳ סימון כאן ועי׳ במ״י לעיל צד 166 צד 286 וצד 326), ובבכורות שם א״ר חנינא כל כסף האמור בתורה סתם סלע דנביאים ליטרין דכתובין קינטרין חוץ מן כספו של עפרון שאע״פ שכתוב בתורה סתם קינטרין דכתיב ארבע מאות שקל כסף עובר לסוחר ואיכא דוכתא דקא קרי לקונטרא תיקלא (ובערוך ע׳ קנטר הגי׳ כל כסף וכו׳ סלעין דכתובים וכו׳ חוץ מכסף עפרון וכו׳, ובילקוט כאן הועתק בסגנון שלפנינו, והמאמר מסורס שם והושמט שם האומר חוץ משקליו וכו׳ ונוסף שני׳ ארבע מאות שקל כסף ונרמז גם על המאמר בבכורות שם, ועי״ע במדרש הגדול וצ״ע שם), ובמכילתא שם הדרש שמתחלה היו קוראין אותו עפרון וכששקל הכסף מיד אברהם פחתו אות אחת משמו שנאמר וישמע אברהם לעפרון וישקול אברהם לעפרן את הכסף עפרן כתיב ועי׳ במכילתא דרשב״י, וכל הדרש שלפנינו נכלל בפסיקתא בפ׳ עשר תעשר בפתיחא נבהל להון איש רע עין, והגי׳ שם ר׳ חנינא פתר קרא בעפרון דא״ר חנינא כל שקלים האמורים וכו׳ סלעים ובנביאים ליטרין ובכתובין קינטרין א״ר יודה בן פזי חוץ משקלי עפרון דהוו קנטרים הה״ד בכסף מלא וגו׳ וע״י שהכניס עין רעה בממונו של אברהם אבינו חסרו הכתוב וי״ו הה״ד אדני שמעני ארץ ארבע מאות שקל כסף ביני ובינך מה היא אין את בעי למיתן ארבע מאות קינטרין דכסף מן פחותיה דביתך את יכול יהב לי וע״י שהכניס עין רעה בממונו של אברהם אבינו חסרו הכתוב וי״ו (ועי׳ הגי׳ שלפנינו בכי״פ וכי״א א׳ וב׳ וכי״כ וילקוט) הה״ד וישמע אברהם אל עפרון וישקול אברהם לעפרן עפרן תגיינא חסר, ובמה״ג הגי׳ מן סחותיה דביתך (ועי׳ בערוך ע׳ סעותיה ובמו״ע שם ובעמת״ל ע׳ סחותא) ומסיים שם והיינו דאמר ר׳ יהודה בר פזי עפרון קדמאה מלא עפרן בתראה [חסר] וו, וכל הפסקא עשר תעשר איתא גם במדרשי תנחומא ראה, ובתנחומא מ״ב שם הגי׳ דא״ר חנינא כל שקלים האמורים וכו׳ ושבנביאים וכו׳ ושבכתובים קינטרין בר משקלי עפרון דאינון קנטרין הה״ד בכסף מלא וכו׳ א״ל אי בעית למיתן לי ארבע מאוון קינטרין דכסף מן סחורתא של ביתך את יכיל וכו׳, ובתנחומא שם דא״ר חנינא כל שקלים שבתורה וכו׳ ושבכתובים קנטרין בר משקלי עפרון וכו׳ אי בעית למיתן לי ארבע מאתן קנטרין דכסף מן סחורה דביתך את יכול וכו׳ (וגם בילקוט כאן הגי׳ מן סחורתא דביתך, ובכי״ו קיטע א״ר חנינה כל שקלים שנאמרו בתורה סלעים וגו׳ גרש בעשר חיסרו הכי׳ ו״ו, וכוון לפסיקתא פ׳ עשר תעשר ועי׳ במ״י לעיל צד 580, ובשמו״ר שם בדפ״ר וד״ו א״ר חמא (וצ״ל חניני׳) כל שקל האמור בתורה סלעים ובנביאים וכו׳ ובכתובים קנטירין א״ר יהודה בן פזי חוץ משקלי עפרון שהיו קנטרין מה היא אמר עפרון לאברהם אם אתה נותן לי ארבע מאות שקל כסף מן סחורת ביתך אני נותנה (ובד׳ קראקא א׳ הוגה אתה נותנם לי) ועל ידי שהכניס עין רעה בממונו של אברהם חסרו הכתוב וא״ו הוי לא ידע כי חסר יבואנו האיש שעינו רעה חסרו הכתוב וא״ו, ומסיים שם ולא עוד אלא שלא נקראת המערה לשמו אלא לשמן של בני חת שנ׳ אשר קנה אברהם מאת בני חת מעפרן אינו אומר אלא בני חת, ובסגנון אחר הדרש בתנחומא מ״ב ותנחומא בהר, ושם הגי׳ אמר בן מאמא (מארא) אעפ״י שאמר ר׳ חנינא כל שקלים שבתורה סלעים הם חוץ מאלו שהם קנטרין וכו׳ אמר ר׳ יהודה הלוי בר שלום כל עפרון שכתוב כאן עד שלא נטל הכסף מאברהם מלא עפרון וזה חסר וישקל אברהם לעפרן חסר ו׳ כתיב, ובתנחומא וירא שם המאמר ומנין שהרשעים אומרים הרבה ואפילו מעט אינן עושין שכן מצינו בעפרון שאמר לאברהם השדה נתתי לך וגו׳ ולסוף אמר ארבע מאות וכו׳ מה היא מה דלא הוי שויא דא״ר חנניה כל שקלים האמורין בתורה סלעים וכו׳ ושבכתובים קנטרין בר משקלי עפרון דאינון קנטרין דכתיב בכסף מלא וכו׳, ובב״מ שם רשעים אומרים הרבה וכו׳ מגלן מעפרן מעיקרא כתיב ארץ ארבע מאות שקל ולבסוף כתיב וישמע אברהם וכו׳ ארבע מאות שקל כסף עובר לסוחר דלא שקיל מיניה אלא קנטרי דאיכא דוכתי דקרי ליה לתיקלא קנטירא ועי׳ בד״ס וכו׳, וכן נר׳ טעם הדרש שלפנינו דכת׳ נבהל להון

משקלי עפרון שהיו קינטירין דכתי' נבהל להון איש רע עין וגו' (משלי כח כב) נבהל להון איש רע עין זה עפרון שהכנים עין רע בממונו שלאברהם, ולא ידע כי חסר יבואינו שחיסרתו התורה ו' ההיד וישמע אברהם אל עפרון וישקל אברהם לעפרן עפרן תגיינא חסר ו' :

עובר לסוחר ר' אבא בר אבינא אמר פרגמטיא נפקת :

1 ילק' מכירי משלי כ"ח כ"ב, סנהדרין מ"ב מספטים סי' ס': 4 ילקוט ר' ק"ב:

1 משקליו של י, ממשקלו של ג | שהיו כולן כ, שהן חי, שהם א[2], שהוא ג | קנטרין דפחא[2]גכי, קנטורין ת | דכתי' נבהל] ההיד (היינו דכתי' ח) נבהל דחגת, א' לו עפרון לאברהם ארבע מאות קנטרין מה אינון לך אילו את בעי מן פתחא דביתא את יהיב להון ועל שתכנים עין רעה בממונו של אברהם חסרו הכתו' וייו מן [עפרון] עפרן דכתי' ההיד נבהל פ, ביני ובינך מה היא מהו דין כתי' הכא מה היא (ארבע מאות שקל כסף ביני ובינך מה היא דין כתי' הכא מה היא א[1], ה"ה ארבע . . מה היא מה הוא דין דכתי' מה הוא כ) אמ' ליה אילו בעית (אלו בעי' א[2], אין את בעי כ) למיתן לי (למיתן א[2]) ארבע מאות (ארבע מאה כ, ת' א[2]) קינטרין (קנטרין כ) דכסף מהפתחא (אפי' מן פתחא כ) דביתך את יכיל יהב לי ועל ידי שהכנים עין רעה (צירה כ) בממונו של אברהם חסרו (חיסרו כ) הכתוב וישקל (דכתי' וישקל א[2], דכתי' וישמע אברהם לעפרון וישקול א[1]) אברהם לעפרון (לעפרון עפרן כת' א[1], לעפרן עפרן כת' כ) תנייגא (תגינא א[2]) חסר וא"ו (חסר ו' כ) ההיד (ה"ח כ) נבהל אכ | וגו'] ולא ידע כי חסר יבואנו דא[2]גכת (וגו' — אברהם ל' פ) | 2 זה ל' א | רע] ג, הרע חא[1]י, רעה דא[2]כתמ | של אברהם] חגכ, של אברהם אבינו אמ, של צדיק דת, של אברהם ארץ ארבע מאות שקל כסף י (שם), של אברהם אמר אי את בעי למתן ארבע מאה קנטרין דכסף מן סחורתא דביתך את יכיל יהב לי י | יבואנו | שחיסרתו התורה] חג, שחסרתו התורה א[2]כ, שחסירו הכתוב י, . . התורה י (שם), שמחסרו התורה מ, שחסרתו התוספת דת | 3 ו'] ג, וי"ו חי, וא"ו דא[1]תי (שם) ו"ו א[2], ל' כמ | ההיד] דכתי' פ, שנאמר י (התיד — חסר ו' ל' א) | * וישמע — אל עפרון דגת] וישמע. . לעפרון כע, וישמע. . לעפרון ל, ל' פחימ | * וישקל — לעפרן פחעי[1]] וישקל. . לעפר' ג, ויש' אב' לעפרן ל[0], וישקול. . לעפרון דת, וישקל. . לעפרון כמ, וישקול. . לעפרון י (שם), וגו' ל | *עפרן. . חסר ו' ג] עפרן תגינא חסר ו' ל[0]. . . תנייגא חסר וי"ו עי[1], עפרון תיגייגא חסר וי"ו ח, עפרן כתי' חסר וא"ו דת, . . כת' תגייגא (תגינה מ) חסר ו"ו כמ, תגינא חסר וא"ו י (שם), ל' לפ | 4 עובר] חא[2], ארבע מאות שקל כסף ~ דפוא[1]גכת | אבינא] פא[1]גכ, אביני' ש, בינה ן, ביזנא דא[2], בסנא ת | פרגמטיא חאר[1] | פרגמטיה ן, פרקמטיא חאר[1] | נפקת] פחש, כי נפקת א, נפיקת ג, נפיקא כ, מפוקית ן, נפיק דתר[1], כי נפיק ר[2] |

וכו' שלא לקח אלא קינטרין, וגם לפי הגי' ההיד נבהל להון וכו' אין לפרש שהוא דיבור בפ"ע כמו שמפרש ביפ"ת ועיי"ש, ובתנחומא שם ובמדרשי תנחומא ראה הובא בר משקלי עפרון וכו' במאמר ר"ח וכן בבכורות אר"ח כל כסף וכו' חוץ מן כספו של עפרון וכו', ובלק"ט הועתק כג' מב"ר כאן אר"ח כל שקלים שנאמר בתורה וכו' ובכתובים קונטורין חוץ משקלי עפרון שהן קונטורין הוא שאמר שלמה נבהל להון וכו', ואולי הושמט שם כמו בילקוט כאן שם האומר חוץ משקלי וכו' ועי' גם בשכל טוב, ובכי"ל מסיים המאמר ההיד וישמע אברהם לעפרן וגו' ובכי"פ דכת' וישקל אברהם לעפרן, וביני שיטי הוגה בכי"ל ויש' אב' לעפרן עפרן תגינא חסר ו' והגהתי והשלמתי וישמע וכו' אל עפרון וישקל אברהם לעפרון עפרן תגיינא וכו' ועת"נ, ובערוך ע' עפרן הועתק בב"ר וכו' וישמע אברהם לעפרון (כן נשתבש גם שם) וישקל אברהם לעפרון בפס' דעשר תעשר עפרן תגיינא חסר וי"ו וכו', ולפנינו בפסיקתא ובתנחומא מ"כ ראה עפרן תגיינא חסר, ובתנחומא ראה עפרן תגינא חסר כתיב ועי' במנחת שי וישקל וכו' כל עפרון שבענין מלא וא"ו חוץ מזה והוא תגיינן בפסוק וכו', ועי"פ המסורה עוד עפרן חסר ו' בראשית כ"ה ט' מ"ט ל' נ' י"ג ונמסר באלו המקומות עפרן ד' חסר ועי"ע במסורת סייג לתורה לרמ"ה ע' עפרון, ובמדרש חסרות ויתרות הוצ' רש"א ווערטהיימער סי' ע"ג כל עפרון שבתורה מלא במ"ד חסי' וישקל אברהם וכו' ו י ק ם ש ד ה ע פ ר ן (כ"ג ט"ז) ויקברו אותו וכו' אל שדה עפרון (כ"ה ט') אברהם את השדה וגו' מאת עפרון (נ' י"ג) ושם נדרש ולמה אילו ד' חסירי' בתחלה היה מלא וכיון שהכנים עין הרע בממונו וכו' נחסר ו' ד"א א"ר י ו ס י ב ר ח נ י נ א כל שקלים שכתובי' בתורה סתם סלעים ובנבי' ליטרי' ובכתו' קינטירין חוץ מכספו של עפרון שאע"פ שכתו' בתורה סתם הוא קינטירין שנ' בו ארבע מאות שקל כסף כ ת' מ א ת ח ס ר ו' שכך אמר עפרון איני נוטל ממך אלא שקלי' חס' ולבסוף לקח מליאים וישקל אברהם לעפרן וגו' ארבע מ א ו ת ולמ' מלא שלא נטל ממנו אלא קינטירין שנ' עובר לסוחר וכשהכנים עין צרה בממונו של אבר' ניטל ממנו ו' וכן הוא אומ' נבהל להון וכו' כי חסר יבואנו זהו עפרון, ובמדרשי חסר ויתר בפליטת סופרים צד 37 איתא כ ל ע פ ר ו ן ח ס ר לפי שאמר לו לאברהם שקלין חסירין אני נוטל ממך וכשבא לגבות לא גבה אלא קנטירין דאמר ר' יוסי בר חנינא כל שקלים שנאמרו בתורה סתם אינו אלא סלעים חוץ משקלים של עפרון שהם קנתירין ולפיכך ארבע מאות האחרון מלא, ובמח"ו צד 657 הובא משתי הנוסחאות ד' עפרון חסר וי"ו וישקל וכו' ויקם שדה וכו' ועוד כל עפרן חסר ועיי"ש, ואינו מדוייק מ"ש בשכל טוב ומן וישקול אברהם כל עפרון חסר ו' ועי' בראשית מ"ט כ"ט (ובתנ"ך הוצ' גינצבורג), וליטרין הן מנין וכל מנה כ"ה סלעים וקינטרין [1]) ככרים, וגם בתרגום ירוש' מתורגם ככר קנטינר קנטר ועי' בעמת"ר ח"ב צד 371, ומשמע כהוראתו שהוא משקל של מאה כלו' מנה וכן פירש"י בב"מ שם קנטרי משקל גדול שקורין צנטינ"ר מאה מנה, ולפי החשבון בבכורות ה' א' ועוד שאלו וכו' הככר ששים מנה ומנה של קדש כפול היה ועי' בירוש' סנהדרין סוף פ"א שאל וכו' אין תעביד קינטרא מאה ליטרי וכו' ואין תעבדיניה שיתין ליטרין וכו' ככרו של הקב"ה כפול היה, ותימה שבמאמר ר"ח בכורות ג' א' פירש"י ליטרין מנין דהוא כ"ה סלעים קינטרין מאה ס ל ע י ם בכל שקל, וכן בכפתיר ופרח פט"ז פירוש קינטרא מאה סלעים בכל שקל עבר לסוחר וכו' ולפי זה קנאה בארבעים אלף שקל וכו' ועי' צונץ צור געשיכטע וכו' צד 537 צוקקערמאנן איבער תלמודישע מינצען וכו' צד 7 קרויס ארכעאלאגיע ח"ב צד 408, ואגדה אחרת אצל הירונימוס שחסר ו' בשמו של עפרון ללמד שלא היה שלם במדותיו שמכר זכרוני מתים: 4 בר אבינא. בכי"ו ר' אבא בר בינה והוא שם אחד ועי' במבה"י ס"ו ב' ובאגה"א ח"ג צד 526 ועי"ע בח"ג לעיל צד 554, ובפי' ב"ר

[1]) κεντηναριο.

ח יז) ויקם שדה עפרון אשר במכפלה דהוות נפולה וקמת דהות לבר נש זעיר והות לבר 37a נש רב, אשר במכפלה מלמד שנכפלה בעיני כל אחד ואחד שכל מי שהוא קבור שם בטוח ששכרו כפול ומכופל: אמר ר' אבהו שכפף הקב"ה קומתו שלאדם הראשון וקברו בתוכה:

השדה והמערה וגו' אמר ר' מניין תנינן המוכר שדהו צריך שיכתוב סימניה, מן הכא השדה והמערה וגו':

1 ילקוט שם: 3 עי' לעיל לד 102 לד 178 ולד 622: 4 ילקוט שם: עי' ב"ב פ"ד מ"ם ומ"ס וב"ב ק"ע ס':

1 * ויקם — במכפלה אגב] ויקם .. עפרן .. במכפלה י, ויקם שדה עפרון פת, ויקם .. עפר' ן, ויקם .. עפרן ד, ויקם ר, אשר במכפלה ל | דהוות] ן, דהוות דאבתר, דהוה פ, מלמד דהות י | *נפולה ל[0]ש] כפולה ל, כפילא כ, נפילה פור[2]י, נפילא דא[2]תר[1], נפילת א[1] | דהוות ן, דהוה פ, ד"א דהות א[3], ד"א דהוה א[1] | לבר נש] ת, לברנש ר[2], דבר נש ש, דברנש וא[1], דבר אינש דחי, דבר איניש א[2], דבר אנש פב | זעור ן | * והוה] והוה ל, זקפת והות ר[2], ואיתעבידת דפא[2]ש, ואתעבידת א[1]כת, ואתעבדית י, ואתעבדת ן | לברנש ר[2], לבר איניש פ, לבר אנש כר[1], דבר נש תש, דברנש וא[1], דבר איניש חא[2], דבר אנש י | 2 אשר] פוראכי, שדה עפרון ~ ת, שדה עפרון ~ ד | ד"א שכל ת | שקבור חי, שקובר ג | שם] פוחאגבי, בתוכה דת | בטוח הוא כ, ידוע ג | 3 אבהוא ן | שכפף] מלמד ~ ח | בתוכה] לשם א | 4 וגו'], אשר בו ת, י, אשר בו וגו' ד, אשר בו וכל העץ א[2], אשר.. העץ וגו' ן, וגו' אשר בכל גבולו פ, אשר.. העץ אשר בשדה אשר בכל גבולו סביב א[1]כ | ר'] ר' יוחנן ות | 4 מנן פגב, מן הן ש, תמן י | דתנינן ן, הא דתנינן א | המוכר] הלוקח א[2] | שדהו] פחי, את שדהו דוא[1]גכת, את השדה א[2] | שיכתוב] פא[2]גבשי, לכתוב דוהא[1]ת | סימניה] פג, את סימניה וכ, סימניה ומצריה י, סימניה ומצרניה א, את שדהו ואת סימניה דת, שדהו .. סימניה ח | מן הכא] וחכי, מן הכה ג, מהכא דפאת | 5 וגו'] פח, אשר בו א, אשר בו וגו' ן, אשר בו וכל העץ אשר בשדה ג, אשר .. בשדה אשר בכל גבולו סביב דתר |

בדפ"ר מפרש ר' אבא בר אביני' (כ"ה שם) אמר פרגמטיא[1]) נפקת בסחורי' יוצאת ובאה, ובפי' ב"ר כי"ט וכי"א פרקמטיא נפיק (פרגמטיא כי נפיק) יוצא בסחורה והוא כסף צרוף, ובשכל טוב א"ר אבא בר אבינא פרגמטיא נפוק שהיה שיקלה בהכרע מתקבל לכל סוחר, ובערוך ע' פרגמטיא הובא פרגמטיא נפקת מן תר"י ועוד שם ס"א פרקמטיא, ולפנינו בתר"י א' וב' ארבע מאה סלעין דכסף טב (סלעין דכסף) עברין בכל (לכל) פתור ומתקבלין בכל פרקמטיא, ובת"א ארבע וכו' סלעין דכסף מתקבל סחורא בכל מדינא: 1 דהוות נפולה. בכי"ל כתוב כפולה והוגה נפולה ודורש ויקם וכו' במכפלה שהיתה המכפלה נפולה כלו' נופלת ושוכבת וקמה וכדדריש דהות לבר נש זעיר לאדם קטן לעפרון והיתה אח"כ לאדם גדול לאברהם, והלשון נפולה ק"ק, ובשכל טוב מפרש שהיתה נפולה ביד הדיוט וקמה ביד אדם גדול, ובפירש"י עה"ת ויקם וכו' תקומה היתה לו וכו', ובלק"ט ויקם וכו' וכי שכיבה היתה לו אלא קמה בעילויה שהיתה לאדם קטן ונהייתה לאדם גדול לכך נאמר ויקם, ומוסיף ויקם לשון זכר כמו על שדה איש עצל עברתי והנה עלה כלו וכו', ובדרז"ל שדה לרוב ל"נ וח"נ כאן דהות דהוה, ובפי' ב"ר הנדפס גורס ומפרש דהות נפולה וקמת עד עכשיו היתה נפולה ולא היתה חשובה בעיניהם משתבעה אברהם נתייקרה בעיניהם דבר אחר ויקם דהות דבר וכו' ואיתעבידת דבר וכו', ובפי' ב"ר כי"א דהות נפילה וכו' כלומ' עד עכשיו היתה בטלה ולא היתה חשובה וכו' משתבעה וכו' נתייקרה בעיניהם ועלה עליה שם ד"א דהות תחלה לברנש זעיר זקפת והות לברגש רב לאברהם ובכי"ט דהות נפילא וכו' כלומר עד עכשיו לא היה נחשב לכלום בעיניהם משתבעה וכו', וכן הגי' ברוב הספרים נפילה נפילא: 2 בעיני כל אחד. בשכל טוב מפרש שנכפל בעיני כל שוכבי' ששכרן כפול ומכופל, ובלק"ט מלמד שנכפלה בעיני כל אחד ואחד ד"א כל שקבורין שם שכרן כפול בזה ובבא, ובפי' ב"ר הנדפס מלמד וכו' לעיני כל אחד ואחד שכולן היו סבורי' שעדיין כפלים היא שוה ממה שנתן בה אברהם ד"א אשר במכפלה שכל מי שקבור בה ידוע ששכרו כפול ומכופל לעתיד לבא א"ר אבהו לכך נקראת מכפלה שכפף הקב"ה וכו', וביפ"ת פי' שנכפלה בעיני כל אחד כשקמה לאברהם למקנה נתעלתה כדלעיל וכו' וצ"ע, וטעם אלו הדרשות נר' שדייקו שלעיל פסוק ט' כתוב ויתן לי את מערת המכפלה וכו' אשר בקצה שדהו וכו' הרי מכפלה שם המערה וכאן כתוב שדה עפרון אשר במכפלה וכו' ודרשו מלמד וכו' ועי' גם בפי' מהרז"ו, ובעירובין נ"ג א' איתא מערת המכפלה רב ושמואל חד אמר שני בתים זה לפנים מזה וחד אמר בית ועלייה על גביו בשלמא וכו' מאי מכפלה שכפולה בזוגות וכו' ועי' במ"י לעיל צד 622 בד"ה אדם הראשון: 3 קומתו. שנברא מלא כל העולם וכשחטא גבעה קומתו ונעשת של מאה אמה ועי' לעיל צד 102 ובח"נ ובמ"י שם: 4 אמר ר'. וכ"ה בדפוסי' ובשאר כ"י חוץ מכי"ו וכי"ת, ובאלו שני הכ"י הגי' אמ' ר' יוחנן, וגי' ישרה היא ועי' גם לעיל סי' ו', ולא נמצא משנה בלשון שהובא כאן המוכר וכו' צריך שיכתוב וכו', (ועי' גם לעיל צד 530 מן הן תנינן כשם וכו' ובמ"י שם), וכבר העיר ביפ"ת שאין זו משנה וכתב אבל הדין דין אמת שצריך לכתוב כל מצרי השדה לברר המקח וכו' ועיי"ש, ולשון המשנה בב"ב שם המוכר את השדה מכר את האבנים שהם לצורכה ואת הקנים שבכרם שהם לצורכו וכו' אבל לא מכר את האבנים שאינן לצורכה וכו', ובירוש' ב"ב פ"ד י"ד ג' אינו מפרש כלל הל' ח' המוכר את השדה כו' והל' ט' אבל לא מכר כו', והגי' צריך וכו' סימניה ומצריה (ומצרניה) כלשון המשנה בב"ב פ"ז בית כור עפר אני מוכר לך כו' בסימניו ובמצריו וכו', ובשכל טוב מפרש המאמר שלפנינו והמערה אשר בו מכאן שצריך לפרש כל אשר בה בניינים ומעלות ומורדות מערות ונקיקים וכל העץ אשר בשדה מכאן שצריך לפרש כל אשר בה בחיבור אשר בכל גבולו סביב מכאן שצריך לפרש מצריה, ועוד שם צד 76 וצריך לכתוב לו כל שייכות הזביני שנאמר וכל העץ אשר בשדה ותנן מכר את השדה מכר את האבנים וכו' אבל לא מכר וכו' כלל העולה המוכר בעין רעה הוא מוכר וכל מה שלא פירש לא קנה הלוקח וכו', ובפי' ב"ר כי"ט וכי"א השדה והמערה וכו' אשר בכל גבולו סביב מצרים שהיה לו צריך (שהיה צריך לו) לכתוב מכאן למצרים מן התורה, ובפי' ב"ר בדפ"ר השדה והמערה אשר בו א"ר מן הן תניג' המוכ' צריך שיכתו' סמני' מן הכא השדה וכו' אשר בכל גבולו מצרי' שהיו לו מכאן למצרי' מן התורה, ונר' שכוון שם למאמר רב משרשיא ב"ב ס"ט ב' ע"פ ויקם שדה עפרון וכו' מכאן למצרים מן התורה וכדפירש בראב"ן ויקח שדה עפרון וגו' עד סביב מיכן

[1]) πραγματεία.

יח) לאברהם למקנה לעיני בני חת אמר ר׳ לעזר כמה דיות משתפכות כמה קולמוסין משתברין כדי לכתוב בני חת. עשרה פעמים כתוב בני חת כנגד עשרת הדיברות, ללמדך שכל מי שהוא מברר מקחו שלצדיק כאלו קיים עשרת הדיברות. אמר ר׳ יודן ה׳ פעמים כתוב בני ברזילי כנגד ה׳ סיפרי תורה ללמדך שכל מי שמאכיל פרוסה לצדיק כאילו קיים כל התורה:

יט) ואחרי כן קבר אברהם וגו׳ הה״ד רודף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד 5ט
(משלי כא כא) רודף צדקה זה אברהם שנ׳ ושמרו דרך ייי לעשות צדקה (בראשית יח יט),

1 ילקוט שם, ילק׳ מלכים ר׳ ק״ע, מדרש שמואל פכ״ז: 5 ילקוט ר׳ ק״ג, ילק׳ משלי ר׳ תתקנ״ט, ילק׳ מכירי משלי כ״א כ״א, לקמן פנ״ט:

1) * לעיני — חת דאגכתי] וגו׳ לפו | לעזר] ו, אלעזר דפאגכתי | * דיות דפוא1גבתי] דיו לא2 | משתפכין א1, נשפכין כ, נשפך א2 | וכמה פאבי (מלכים) | קולמסין פ | 2 נשתברו א2 | עשרה — חת] עשרה (עשר ג) .. כתוב בני חת בני חת וג, עשרה .. כתי׳ בני חת בני חת עשרה ד, י׳ .. כתי׳ .. בני חת י׳ ד1, עשרה פעמים בתורה בני חת בני חת כתי׳ עשרה פעמים ת, עשרה פעמים כתוב בני חת בני חת בפרשה ה, בני חת עשרה פעמים פכ, בני חת י׳ פעמי׳ בתו׳ א2, בני חת פעמים עשר׳ י1, עשרה פעמים א1, י׳ פעמים י (שם) | עשר א1, י׳ ד1א2 | הדיברות] וג, הדברות דא2בתי (שם), דברות הא1, הדברים פ | וללמדך י, לומר לך י (שם) | כל י (שם) | 3 * שהוא מברר ל0דוא1כתי (שם)] שמברר א2ג0רי, שהוא מברך לפ, שמברך חג | ** מקחו] ל׳ ל | קיים] ש, מקיים דפחא2גכתי, הוא מקיים א1, שהוא מקיים ו | י׳ אי (שם) | הדיברות] וג, הדברות דפאכתי | ה׳] ד1א, חמשה דפיגכתי | *כתוב דוכ] כת׳ פגתי1, כתי׳ אי (שם), ל׳ ל | בני ברזלי ת, בני (ולבני ג) ברזילי בני (לבני ג) ברזילי אגכ, בני ברזלי בני ברזלי ו, ברזלי ברזלי ו0, ולבני ברזלי הגלעדי י1 | 4 ה׳] א, חמשה דפגכתי (שם). חמשת ו | סיפרי] ו, ספרי ד, חומשי פאגבתי (שם) | ** ללמדך] מלמדך ל | שמאכיל] אי, שהיא מאכיל דפגכת | לצדיק] ~ בשעת פרנסה אכ | קיים] גי (שם), מקיים פאבי, הוא מקיים דת, שהוא מקיים ו | כל התורה] חמשה (ה׳ ד1, חמשת ו) ספרי (סיפרי ג) תורה דוגתי (שם), חמשה (ה׳ א) חומשי תורה פאבי | 5 * ואחרי כן פחאכת] ואחריכן ו, אחריכן ו, ואחר כן לג, ואחר כן י, ואחר כך ד | וגו׳] ו, את שרה אשתו פהאגכתי, ל׳ ד | ימצא — וכבוד] ימצא חיים וגו׳ פ, וגו׳ ום | 6 לעשות צדקה דפא2גי] לעשות .. ומשפט א1כתי (משלי) ם, וגו׳ לו |

למצרים מה״ת שכותבין מצרים בשטר, ובשאילתות בהר סי׳ קט״ו איתא מאן דזבין ארעא לחבריה צריך למימצר מצראתא דכתיב ויקח שדה עפרון אשר במכפלה וגו׳ מאי סביב אמר רב משרשיא מיכן למצרים מן התורה ועי׳ גם בפי׳ רגמ״ה ורשב״ם בב״ב שם, ובמדרש הגדול מפרש ויקם שדה עפרון אשר במכפלה וכו׳ מכאן אמרו חכמים המוכר שדהו צריך ליכתוב סימניה ומצריה לא כתב יד המוכר על העליונה וכו׳ וכל העץ אשר בשדה מכאן אמרו הקונה קרקע סתם לא קנה אילן עד שיפרש אשר בכל גבולו סביב מכאן אמרו צריך לסיים לו השדה בארבעת מצריה ועי׳ ב״ב שם וס״ב ב׳ ועי״ע מ״ש בספר מתת־יה לזה המאמר: 1 כמה דיות. בכי״ל נשתבש כמה דיו משתפכות והגהתי דיות ועת״נ, וכן בלק״ט א״ר אלעזר כמה דיות משתפכות וכו׳, ובמדרש שמואל כמה דיואות משתפכות וכו׳, וברבינו בחיי כמה דיואות משתפכין וכמה וכו׳, ות״נ קולמוסין[1] וקולמסין עי׳ גם קרוים צד 506, ומליצה זו דוגמתה בתנחומא מ״ב צו סי׳ י׳ ותנחומא צו סי׳ ז׳ אמר רשב״ג גדול הוא השלום שכתב (שהכתיב) הקב״ה דברים שלא היו אלא בשביל השלום וכו׳ כשמת יעקב ויראו אחי יוסף וכו׳ אביך צוה לפני מותו לאמר וכו׳ אמר רבן שמעון בן גמליאל ראה כמה (אמר רשב״ג כמה) דיו משתפך וכמה קולמוסין משתברין וכמה עורות עבודין וכמה ינוקין (תינוקין) מתרציין ללמד (ללמוד) דבר שלא היה בתורה וכו׳ וכן אתה מוצא בשרה וכו׳ (ועי׳ במ״י לעיל צד 495), ובתנחומא שופטים סי׳ י״ח אז״ל כמה קולמסין משתברין וכמה דיו משתפכין לכתוב הדברים האלה שלא היו ומפני מה מפני השלום וכו׳: 2 עשרה פעמים. ח׳ פעמים בפרשה זו בפסוק ג׳ ה׳ ז׳ י׳ (ב׳ פעמים) ט״ז י״ח כ׳, ועוד כ״ה י׳ ומ״ט ל״ב, ובלק״ט הגי׳ כדי לכתוב בני חת בני חת עשרה פעמים כתיב בני חת כנגד וכו׳ ללמדך וכו׳, ובמ״ש כדי לכתוב בני חת בני חת עשרה פעמים ללמדך וכו׳, וברבינו בחיי לכתוב י׳ פעמים בתורה בני חת וכו׳, ומשובשת הגי׳ בכי״ח עשרה פעמים כתוב בני חת בני חת בפרשה, ובמדרש אגדה הוצ׳ רש״ב מפרש ח׳ פעמים כתובים בני חת בזו הפרשה ולמה מפני החסד שעשו עם אברהם ולכך נקרא חת ח׳ פעמים: 3 שהוא מברר. בכי״ל כתוב בגוף הספר שהוא מברך וכ״ה בכי״פ, ובכי״ח וכי״ג שמברך, וכבר נסמן בגליון כי״ל מ ב ר ר להגיה כהגי׳ הנכונה שהוא מברר שמברר ועת״נ, וכן בלק״ט שכל המברר מקחו של צדיק כאילו הוא מקיים וכו׳ וברבינו בחיי שכל המברר וכו׳ כאלו מקיים וכו׳ ובמ״ש שכל מי שהוא מברר וכו׳ מעלין עליו כאלו קיים וכו׳, ובפי׳ ב״ר כ״י מפרש שכל מי שמברר וכו׳ שמסייעו לקנותו בשוה, ובפי׳ ב״ר בדפ״ר שמשים דעתו ומסייעו לקנותו וכו׳, ובשכל טוב ויקם השדה וכו׳ מאת בני חת מה ת״ל מאת בני חת והלא של עפרון היתה וכו׳ אלא הם נתעסקו לברר מקחו ונעשים לו מליצים ועדים לפיכך שיפך עליהם כמה דיו ושיבר כמה קולמוסין וכו׳ ללמדך כל המברר מקחו וכו׳ כאילו מקיים וכו׳, ומאמר ר׳ אלעזר בכתובות קי״א ב׳ כל המשיא בתו לתלמיד חכם והעושה פרקמטיא לתלמידי חכמים וכו׳ מעלה עליו הכתוב כאילו מדבק בשכינה: ה׳ פעמים. באותו הענין בש״ב י״ט וברזלי הגלעדי ירד מרגלים ויעבר את המלך וכו׳ וברזלי זקן מאד בן שמנים שנה והוא כלכל את המלך וכו׳ ויאמר המלך אל ברזלי וכו׳ ויאמר ברזלי אל המלך וכו׳ וישק המלך לברזלי וכו׳, ומשום ריהטא דבני חת כתבו כאן ב נ י ברזילי כמו שמפרש לנכון ביפ״ת, ובכי״ו היה כתוב ג״כ בני ברזלי בני ברזלי ונמחקה שם מלת בני בב׳ הפעמים, אכן במ״ש הגי׳ א״ר יודן חמשה פעמים כתוב ב ר ז ל י ב ר ז ל י כנגד חמשה ספרי תורה ללמדך שכל מי שהוא נזקק לצדיק ב ש ע ת פ ר נ ס ת ו מעלין עליו כאלו קיים חמשה ספרי תורה, וכן הגיה במ״כ כאן חמשה פעמים כתיב ברזילי, וגי׳ משובשת בילקוט כאן חמשה פעמים כת׳ ולבני ברזלי הגלעדי, ורק פעם אחת כתוב כן במ״א ב׳ ז׳, ולאותו הפסוק הועתק המאמר בילק׳ מלכים והגי׳ גם שם חמשה פעמים כתיב ולבני ברזילי הגלעדי, וכן משובש במה״ג חמשה פעמים כת׳ בני ברזלי הגלעדי כנגד חמשה ספרי וכו׳ ללמדך שכל המאכיל וכו׳ כאלו קיים חמשה

[1]) *κάλαμος.*

וחסד שגמל חסד לשרה, ימצא חיים שני' ואלה ימי שני חיי אברהם אשר חי מאת שנה וגו' (שם כה ז), צדקה וכבוד אמר ר' שמואל בר רב יצחק אמר לו הקב"ה אני אומנותי גומל חסדים, תפשתה אומנותי לבוש גם לבושי שני' ואברהם זקן וגו':

פרשה נט

א כד א) ואברהם זקן בא בימים וגו' עטרת תפארת שיבה וגו' (משלי טז לא) ר' מאיר אזל לממלא, ראה אותן כולם שחורי ראש, אמר להן מאי זו משפחה אתם שמא מעלי אתם דכתי' וכל מרבית ביתך ימותו אנשים (ש"א ב לג), אמרו לו ר' התפלל עלינו, אמר להם לכו וטיפלו

1 תנחומא מ"ב חיי שרה סי' ב': || 4 ילקוט כ' ק"ג, ילק' שמואל כ' ל"ו, ילק' משלי כ' תתקנ"ו, מדרש שמואל פ"ח: 5 עי' ראש השנה י"ח א', יבמות ק"ה א':

1 חסד] הקב"ה י (שם) | *ואלה ימי — אשר חי] ואלה שני .. חי ל[0], ואלה ימי שני חיי אברהם ג, שני חיי אברהם לא, ושני חיי אברהם דפוכתי, חיי אברהם מ | מאת — וגו'] י (שם), מאת שנה ושבעים שנה וחמש שנים וא[2]מ, מאה שנה.. שנה וחמש (וה' ד[1], וחמשה ד) שנים דכת, לי גי | 2 בר רב] פוא[2]גבי (שם), ב"ר מ, בר דאית | אומנתי י (שם) מ | גמילות חאגבי | 3 תפשתה] ו, תפשת פא[1]כמ, תפסתה ג, תפסת דא[2]תי, ואתה תפסת ח | אומנתי י[1] (שם) מ | לבוש גם] בוא ולבוש דא[2]גת, בא ולבוש פוא[1]י, בא ולבש מ, בא לבוש כ | לבושי] ~ ועתיק יומין וכו' א[1] | וגו'] בא בימים דוחאגכתימ, בא.. ווי"י ברך פ, לי י (שם) || 4 בא — וגו'] בא בימים דאגכתי, וגו' ו, לי פ | עטרת] וגכי', כתי' ~ דפחאת | וגו'] ו, בדרך צדקה תמצא דפאגכתי | 5 לממלא] פוחגכתערי, להדא ממלא כ, לחדא נמלא ד[1]א, למעלא ד | אותם א[1]כת | כולם] פא[1]גכ, כולן דותע, כלן א[2], לי י[1] | הראש ד[1]פו | מאי *זו (זה ל) משפחה — מעלי] מאיזו משפחה .. מעלי ע, ממשפחת עלי חכ, מבני עלי י (שמואל), תאמ' ממשפחת עלי א[2], תאמר (שמא פ, תאמר שמא אתם ת) ממשפחת בית (בני פא[1]גי) עלי דפוא[1]גתי | אתם לי ת | דכתי'] פאג, שכתוב י[1] (שם), דכתיי ביה דכתי, דכי' בה ו, דכתיב בהו י (משלי) | 6 ליה ד | ר' לי א | לכו לי י (שמואל) | וטיפלו] ג, וטפלו דפוכי, והטפלו חתי (משלי), וחטפילו א, הטפלו י (שמואל) |

חומשי תורה ועח"ג: 1 שגמל חסד לשרה. מפרש בלק"ט צדקה לחיים וחסד למתים, ודרשו ואחרי כן קבר אברהם וכו' שכל תכליתו היה רק לגמול חסד לשרה אשתו ועי' גם ביפ"ת: 2 אני אומנותי. מדותיו של הקב"ה ג"ח ועי' לעיל צד 67, ובתנחומא מ"ב שם בסיום הפתיחה כל ארחות ה' חסד ואמת תחילתה של תורה חסד וכו' עמד אברהם ודיבק במדת חסד א"ל הקב"ה שלי היתה המדה הזאת ואתה אחזתה בה חייך שאני עושה אותך כיוצא בי מנין שנאמר חזה הוית עד די כרסוון רמיו ועתיק יומין יתב לבושיה כתלג חיור וגו' (דניאל ז' ט') מה כתיב למעלה מן הענין ואחרי כן קבר אברהם את שרה אשתו עמד ונטפל בה א"ל הקב"ה ראוי אתה לעטרה שנאמר ואברהם זקן, וכן מסיים במדרש הגדול תפשת אומנותי בא ולבש לבושי כתי' ואברהם זקן וכתי' ועתיק יומין יתיב לבושיה כתלג וכו' ועי' גם בפי' ב"ר, ובסיום הדרש שלפנינו נסמכה הפרשה לפרשה שלאחריה (ועי' במ"י לעיל סוף פמ"ט), וכל המאמר הה"ד רודף וכו' דומה בסגנונו לסגנון הפתיחות (ועי' במ"י לעיל צד 386 בד"ה ויגע וכו') ולקמן פנ"ט סי' ד' נעשה למאמר הסוגר בפתיחה לפ' ואברהם זקן וכו' שנסדרה שם על שם ר"ש בר רב יצחק ועיי"ש:

פרשה נט. בכי"א פנ"ז, ובדפ"ר נסמן פנ"ח ובמקרא כאן פרשה סתומה: 5 אזל לממלא. למקום ששמו ממלא וראה אותן כולם שחורי ראש שלא היה שם זקן שהלבין שער ראשו אמר להן וכו', וכן מפרש בפי' ב"ר בכ"י ובנדפס לממלא שם מקום (ומשם נוסף פירוש שם מקום בילק' שמואל ומשלי בד"ו, ובילק' דפ"ר ליתא הפירוש בג' המקומות, ובכולם שם הגי' לממלא, ובילק' כאן בד"נ הוגה בשיבוש למעלה כמו במדרש ד"ו ועי' במ"כ), ובמדרש שמואל פ"ח לשון המאמר ר' מאיר על לחדא אתרא דאקרי ממלא (ובדפ"ר שם על לחדא ממלא) ומצא אותן שחורי הראש אמר להם תאמרו שמא ממשפחת עלי אתם והוא שכתוב בו וכל מרבית וכו' אמרו לו רבי וכו' אמר להם התעסקו בצדקה ואתם מאריכים ימים קרא לפניהם הפסוק הזה עטרת תפארת שיבה היכן היא מצויה בדרך צדקה תמצא, ומב"ר כאן הועתק בערוך ע' ממלא ר' מאיר אזל לממלא ראה אותן כולן שחורי ראש אמר להן מאיזו משפחה אתם שמא מעלי אתם וכו' (וכן הגהתי מאי זו ועח"ג) ופי' שם ממלא שם עיר ומסתבר דלהכי אקרי דבית עלי ממלאי על שם ממלא ועי' בע' מל ז', ובפי' רשב"ם ב"ב קל"ז ב' ר"מ אזל לממלא ראה אותם שחורי ראש אמר להם שמא ממשפחת עלי אתם דכתיב ביה וכל מרבית אמרו רבי וכו' אמר להם וכו' וטיפלו לצדקה ואתם זוכין לזקנה וכו', ובמנוה"מ סי' קצ"ד רבי כאיר אזל לחדא נמלא ראה אותן שחורי ראש אמר להם שמא ממשפחת בני עלי אתם דכתיב וכל מרבית וכו' אמרו לו התפלל וכו' אמר להם הטפלו בצדקה ותהיו זקנים שנאמר עטרת תפארת שיבה בדרך צדקה תמצא, וגם בכי"א א' וב' הגי' לחדא נמלא וכו' ואתם זקנים וכו' (ועי' במ"י לעיל צד 43 וצד 87), והגי' לחדא נמלא איתא גם בדפ"ר, ובמח"ו צד 334 הועתק כמדרש לכו נרננה (ועי' בהחוקר ח"א צד 67) חד פחתא הוה אזיל וכו' כי מטא לםללא וכו' אכלין מללא קלנייא ופי' שם שלטון אחד וכו' הכריזו (ועי' בעמת"ר ע' כלי א') העיר מללא חורין וכו' כדא' בב"ר ר' חייא אזל לםללא מצאם כולם שחורי ראש אמר שמא ממשפחת עלי אתם שנאמ' וכל מרבית ביתך ימותו אנשים והוא ששנינו משום דאתון ממולאי אמריתו מילי מולייתא וכו' ועי' ביבמות ע"ו א' ובנ"ש, וכעין הסיפור שלפנינו איתא בר"ה שם ת"ר משפחה אחת היתה בירושלים שהיו (מתיה) מתין בני י"ח שנה באו והודיעו את רבן יוחנן בן זכאי אמר להם שמא ממשפחת עלי אתם דכתיב ביה וכל מרבית ביתך ימותו אנשים לכו ועסקו בתורה וחיו והלכו ועסקו בתורה וחיו וכו' ועי' בד"ס וביבמות ק"ה א', ועוד שם אם יתכפר עון בית עלי במנחה ובזבח אמר רבא (רבה) בזבח ומנחה אינו מתכפר אבל מתכפר בתורה אביי אמר וכו' מתכפר בתורה ובגמילות חסדים רבה ואביי מדבית עלי קאתו רבה דעסק בתורה חיה ארבעין שנין אביי דעסק בתורה ובגמילות חסרים חיה

בצדקה ואתם זוכים לזיקנה מה טעם עטרת תפארת שיבה בדרך צדקה תמצא, ממי את למד, מאברהם, על ידי שכתי' בו לעשות צדקה (בראשית יח יט) זכה לזיקנה ואברהם זקן :

ב עוז והדר לבושה ותשחק ליום אחרון (משלי לא כה) עוז והדר לבושה שלתורה, אימתי, ותשחק ליום אחרון לאדם, אימתי הוא נותן שכרה, לעתיד לבוא, ממי את למד, מאברהם, על ידי שכתי' בו ושמרו דרך ייי לעשות צדקה ומשפט (בראשית יח יט) זכה לזקנה שני' ואברהם זקן וגו' :

ארך ימים בימינה (משלי ג טז) לעתיד לבוא, ובשמאלה עושר וכבוד (שם שם) בעולם הזה, אפילו שהיא באה להשמאיל לאדם עושר וכבוד, ממי אתה למד, מאברהם, על ידי שכתי' בו ושמרו דרך ייי לעשות צדקה ומשפט (בראשית יח יט) זכה לזקנה ואברהם זקן :

1 ילק' מלכים ר' קס"ו, תנחומא מ"ב חיי שרה סי' ד': 8 ילקוט ר' ק"ג, ילק' מכירי משלי ל"א כ"ה, לקמן פס"ב: 7 ילקוט ר' ק"ג, שבת ס"ג א', מדרש תהלים ס' סי' ב':

1 לצדקה ת | * זוכים דנ[0]כתי] זכים לוג, זוכין פ, מאריכים י (שמואל), לי א | לזקנה דפוגבתי, ימים י (שם), זקנים א | מה טעם] פחכתי (משלי), מה טעמיה דג, ומה טע' ן, שנאמ' אי (שמואל), דכתיב י | בדרך] פ' ואיכן מצויה ~ ה, והיכן תיא מצויה ~ די, היכן.. מצויה ~ י (משלי), וגו' ואיכן.. מצויה ~ ן, בדרך צדקת תמצא חיכן (והיכן ת, ואיכן ג) היא מצויה ~ אגת | תמצא לי אגכי | 2 על ידי] פואגי, לי דחכת | דכתי' כ | * בו דואגתי] ביה כ, לי ל | לעשות צדקה] ושמרו דרך יי"י לעשות צדקה תי, ושמרו.. צדקה ומשפט דאגכי (שם). ושמרו.. יי"י וגו' ן | זוכה י (שם), מה זכה זכה ת | לזקנה | שני' ואברהם חאגי | זקן] פוא[2]גי, ~ בא בימים דחא[1]כתי (שם) | 3 עז ן, כתיב עוז תמ | ותשחק — אחרון] וגו' ן | עז פו | לבושה] היא ~ פוא, הוא ~ מ | 4 אימתי] פוגכ, אמתי י[1], לי דאם | * ותשחק דואגכם] ותצחק לפ, צוחקת ל, משחקת י | לאדם לי | אמתי י[1] | הוא נותן שכרה] נותן שכרה י[1], נותנת שכרה ל, היא נותנת שכרה מ, היא.. שכרו ש, היא צוחקת ליום אחרון לאדם אימתי הקב"ה [נותן] שכרה ג, (ליום אחרון אימתי) היא צוחקת ליום אחרון לאדם אימתי הוא נותן.. פ, היא שוחקת לאדם ליום אחרון ואימתיי הוא מתן שכרה ן, היא שוחקת ליום אחרון אימתי הוא נותן שכרה כ, היא שוחקת מתן שכרה דת, היא נותנת שירה א | לבא פוכים | 5 על ידי לי ת | *שכתי' וגת] שכתוב דאמ, שכתב פי, לי ל | לעשות — ומשפט] אכתמ, לעשות צדקה דפג, וגו' וי | שנ'] אגכים, לי דפות | 6 וגו'] בא בימים דוא[1]כ, לי א[2]גתים | 7 ארך] פאגכת, אורך דוי | בימינה] וגו' פו, בשמאלה (ובשמאלת ג) עושר וכבוד דאגת | לעתיד] פ, אורך (ארך גת) ימים בימינת ~ דואגת | * לבוא אגת] לבא דפו, לבי ל | *ובשמאלה פגכרי] ובש' ל, בשמאלה דוא[2] | 8 שהיא] בשעה ~ ואכ | * להשמאיל דכשי] להשמאל ל, להשמיל פואגת | 9 לעשות — ומשפט] וגו' ן | ** לזקנה] לי ל | שני' ואברהם אג | זקן] ~ בא בימים א[1]כ |

שיתין שנין ועי"ע בירוש' ר"ה פ"ב נ"ח ב' וסנהדרין פ"א י"ח ג' ובמדרש שמואל פ"י, והדרש עטרת תפארת וכו' בדרך צדקה תמצא וכו' בסגנון אחר בתנחומא מ"ב שם ואימתי באה עליו כשהוא עושה צדקה שנאמר עטרת תפארת שיבה והיכן את מוצאה בדרך צדקה תמצא מי היה זה אברהם שכתיב בו כי ידעתיו למען אשר יצוה את וגו' א"ל הקב"ה חייך שאתה ראוי לזקנה לכך נאמר ואברהם זקן ואף דוד נטל העטרה הזו וכו', ובילק' מלכים ר' קס"ו גר' שהועתק ראש המאמר מב"ר כאן ועיי"ש, ולפנינו בכי"ל וכן בכי"פ ל"ג והיכן היא מצויה, וכבר העיר ביפ"ת שאין צורך לאריכות הלשון, וסיום זו הפתיחה וג' פתיחות שלאחריה בסגנון אחד ממי את למד וכו': 3 עוז והדר וכו'. בכי"ל נכפל הדרש כנ' בשתי גירסאות עוז והדר לבושה ותשחק ליום אחרון (והושלם ביני שיטי בכתב הספר עוז והד' לבו' שלתורה) אימתי צ ו ח ק ת ליום אחרון לאדם אימתי ה ו א נ ו ת ן שכרה לעתיד לבוא ממי את למד וכו' שנ' ואברהם זקן וגו' עוז והדר לבושה שלתורה אימתי ו ת צ ח ק ליום אחרון לאדם אימתי נ ו ת נ ת שכרה לעתיד לבוא וברורתי משתי הגירסאות אימתי ו ת ש ח ק וכו' ועח"נ, והכתוב עוז והדר וכו' מדבר לפי הדרש בתורה וכן במדרש משלי פל"א אשת חיל מי ימצא זו היא התורה וכו', וטעם אימתי וכו' אימתי נתגלה שעוז והדר בלבושה שנותנת עוז והדר גם בעוה"ז ותשחק ליום אחרון ל א ד ם כשמביאה את האדם להיות שמח בעת זקנותו (ודרשו ותשחק בהוראת פועל יוצא ועי' במ"י לעיל צד 474, וכן מפרש ביפ"ת טעם גי' הילקוט משחקת ועיי"ש) ואימתי הקב"ה נותן עיקר שכרה לעתיד לבוא וכמו שנדרש לקמן פס"ב עוז והדר לבושה וגו' כל מתן שכרם של צדיקים מתוקן להם לעתיד לבוא ומראה להן הקב"ה עד שהן בעוה"ז מתן שכרן מה שהוא עתיד ליתן להם לעתיד לבוא ונפשן שביעה וכו', ובסיום פתיחה זו ושלאחריה ממי את למד מאברהם וכו' זכה לזקנה שנ' ואברהם זקן גר' שכוונו להדרש ואברהם זקן זה קנה שני עולמות כדאיתא למטה ריש סי' ו': 7 ארך ימים וכו'. פתיחה זו הושלמה בכי"ל בגליון בדיו דיהה בכתב דומה לכתב הספר ואיתא גם בשאר הספרים, ודרשו ארך ימים וכו' אריכות ימים לעתיד לבוא ליום שכולו ארוך שהוא עיקר שכרה נותנת בימינה ובשמאלה עושר וכו', ודרש אחר בשמאלה אפילו שהיא באה ליתן ביד כהה לאדם היא נותנת עושר וכבוד, ובפי' השני שבפי' ב"ר הנדפס מפרש ד"א אפי' כשהיא באה להשמאיל לאדם למי שמשמאיל לה וכו' וכוון להדרש בשבת שם מאי דכתיב אורך ימים בשמאלה עושר וכבוד אלא בימינה אורך ימים איכא עושר וכבוד ליכא אלא למיימינין בה אורך ימים איכא וכ"ש עושר וכבוד למשמאילים בה עושר וכבוד איכא אורך ימים ליכא, ושם טעם למיימינין בה אורך ימים בעוה"ז ועי' גם ביפ"ת, ובמדרש תהלים שם האגדה התורה אמרה אורך ימים בימינה בשמאלה עושר וכבוד ובני עניים עוסקים בתורה מתוך עניותם הריני מנחילם ש"י עולמות שנאמר להנחיל לאוהבי יש וכו' (התורה אמרה בשמאלה עושר וכבוד ובני עניים ורוח הקודש משיבה להנחיל לאוהבי וכו') ולמה הם עניים בעוה"ז כדי שלא יעסקו בדברים בטלים וישכחו את התורה וכו', והגי' ו ב ש מ א ל ה איתא גם בספרים שציינתי, ובמקרא שם כתוב בשמאולה, והגי' ל ה ש מ י ל כמו ולהשמיל בש"ב י"ד י"ט וכן חסר א' השמילי ביחזקאל כ"א כ"א ועי' בתנ"ך הוצ' גינצבורג: 8 ממי אתה למד. שניתן לצדיקים

ג ר׳ אחא פתח וגם עד זקנה ושיבה אלהים אל תעזביני וגו׳ (תהלים עא יח) אמר ר׳ אחא לא היא זקנה ולא היא שיבה אלא שאם נתתה לי זקנה תן לי שיבה, ממי אתה למד, מאברהם, על ידי שכתוב בו ושמרו דרך יי׳ וגו׳ (בראשית יח יט) זכה לזקנה ואברהם זקן וגו׳ :

ד ר׳ שמואל בר רב יצחק פתח רודף צדקה וחסד וגו׳ (משלי כא כא) כד דמך ר׳ שמואל בר רב יצחק (הוה מרקד אתלת) נפקין רוחין ועלעולין ועקרין כל אילני טביא דארעא דישראל, למה כן, דהוה לקיט מינהון שיבשבן ומהלך קודם כליא, והוו רבנין אמרין למה הוא עבד כדין ומבזה אוריתא, אמר ר׳ זעירא שבקו יתיה דהוא ידע מה עבד, כד דמך נפקון למגמל חסד ונחתת שבשבה

1 ילק׳ תהלים ר׳ תמ״ד, ילק׳ מכירי תהלים ע״א סי׳ י״ב: 4 ילק׳ מכירי משלי כ״א כ״א, ירוש׳ פיאה פ״א ט״ו ד׳ ענודה זרה פ״ג מ״ב ב׳, כתובות י״ז א׳:

1 אחא] פ ו א ג כ, אבא מ, יצחק ד ת | *וגם דו א ג כ ת מ] גם ל פ | ושיבה — וגו׳] ושיבה.. תעזביני ג ת, ושיבה.. תעזבני ד פ א כ מ, וגו׳ ו | 2 הייא א[1] | *לא היא דות] להוא ל, היא ל[0]א[1]כמ, הי י, חיני פ, והיא ג ש, זו א[2] | *ולא היא דת] ולהוא ל, לא היא ו, והיא א[1]גשמ, והי י, היא ל[1]כ, היני פ, זו א[2] | אם פ | נתת פ א ג כ ר י מ | שיבה] א ר מ, שיבה עמה ד פ ו כ י, .. עימה ג, עמה שיבה ת | 3 וגו׳] לעשות צדקה ג, לעשות .. ומשפט ד כ ת מ, לי וי | * זכה לזקנה ד ג ת י מ] זכה לזיקנה ו, זכה כ, לי ל | שנאמר ואברהם ימ | וגו׳] וי, בא בימים כ, לי ד ג ת מ | 4 ר׳ — פתח] ר׳ .. בר׳ יצחק פתח ג, לי ו | וגו׳] ימצא חיים ת, לי א כ | כדדמך א[1]ג, כד דמך ליה פ | בר׳ א[1], בר א[2] | 5 הוה] פ א ג כ מ, דהוה ד ת ש (הוה — אתלת לי ד[1]ו) | אתלתא ג, אתלת שבשין ד פ ת ר, אתלת שבשין קמי כלה א מ, אתלת קמי כלייה שבישין כ | נפקין — ועלעולין] נפקין כל .. ועלעולין ת, נפקן רוחין ועלעולין פ, נפקא .. ועלעולין כ, לי ו | ועקרין] פ א ג כ ת מ, ועקרון ד, אתעקרון ו | כל — טביא] פ ג, כל אילניא (אילנייא ת) טבייא ד ת, כל אילנא (אילנה מ, אילניא כ) טבא א[1]כמ, כל אילנא א[2], ארזייה ו | למה כן] אמרין ו, לי א מ | 6 דהוא א[2]ג כ | לקט פ ג כ, נסיב ו | מינהון] פ, מנהון ד א ג כ ת מ, לי ו | *שיבשבן] שבישכן ל ג, שבשין ד א ת מ, שיבשין פ, שבישין כ, שפשפתיה ו | ומהלך] ונגקלס ו | קדם פ א ת, קומי ו ש, קמי נ[0] | *כליא] טלליא ל, כלייא נ[0]ש, כלייהו כ, כלות פ, כלה ד א ת מ | והוון פ ו ג | אמרין ליה א[2]כ | הוא עביד א ג כ, עבד ת, עביד ד פ מ | כן פ ג ת | למה הוא מבזה ד א ג כ ת מ, ולמה.. מבזה פ | 7 אוריתא] כ, אורייתא ג, ית אוריתא ד, את התורה ת, אורייתא והוה מהלכה קדמוי עד זמן דמטא בית עלמיה פ, אוריתא והות.. קדמוהי (קדמוי א[2]).. דמטבית עלמא א, אוריתא והוה מהלכא קומי עד דמטא ביה עלמא מ | שבקו יתיה] א, שבוקו יתיה פ, שבקותיה ד, שבקוניה ג ת | יודע א[1] | מה הוא (מהו פ) עביד ד פ ג ת, מהו עביד (מה הוא עביד א[2], מאי היא כ) דאילולי דהוא (אילולי דהוא כ, אלולי דהוא מ, דאילולי א[2]) ידע חייליה (חיילוה כ, חיילה א[2]מ) דמילתא (דמלתא מ) לא הוה (עבד א[2]) עביד א כ מ | כדדמך א[1] | *נפקון ת] נפקן ל פ א[1]ג כ, נפקו ד ש, נפקין מ, .. עלמא א[2] | למגמל] פ ג כ ת מ, למיגמל (למגמל א) ליה ד א, למגמל עמיה ש | חסרא א ת מ | ונחתת] פ ג ש, ונחתא ד ת, ונפקא א[1]מ | *שבשבה ד כ] שבשכה ל ג, שבשבא א, שיבשא פ ש, שבשא מ, שבשתיה ת |

אורך ימים לע״ל ועושר וכבוד בעוה״ז מאברהם וכו׳, ובכי״פ קיטע ממי אתה למד מאברהם על ידי שכת׳ בו ושמרו דרך יי׳ וכו׳, ובילקוט ע״י שכתוב בו וכו׳: 1 ר׳ אחא פתח. כן הגי׳ הנכונה, וסגנון הפתיחה ר״א פתח וכו׳ אמר ר׳ אחא כמו לעיל פעמים רבות ועי׳ לעיל צד 586 ובמ״י שם בד״ה ר׳ אבין וכו׳, והגהתי וגם עד וכו׳ לא היא וכו׳ ולא היא וכו׳ ועת״נ, ובפי׳ ב״ר מפרש אלא שאם נתת לי זקנה בימים תן לי שיבה בהדרת פנים, וכן נוסף בכי״ל ביני שיטי למלת זקנה בימים ולמלת שיבה בהדרת פנים ועי׳ למטה סי׳ ו׳, ובכי״א א׳ הועתקה הפתיחה עד תן ל׳ שיבה ובכי״פ וכי״א ב׳ עד ממי את למד מאברהם: 4 ר״ש בר יצחק. המאמר הסוגר בזו הפתיחה ד״א רודף צדקה וכו׳ הוא המאמר שנסדר כבר לעיל סוף פנ״ח והדרש אמר לו הקב״ה אני אומנותי וכו׳ הוא לר״ש בר רב יצחק ולכן נקראת כאן כל הפתיחה על שמו, ובתחלתה הוסיפו עוד הסיפור כד דמך וכו׳ שנמצא גם בירוש׳ פאה וע״ז ובבבלי כתובות שם בסגנונים שונים, והפתיחה שלפנינו באה ללמד על פתיחות רבות איך נסדרו ונתייחסו לאמוראים כאלו הם בעלי אותן האגדות שלימות ועי׳ גם במ״י לעיל צד 2 בד״ה תאלמנה, וביפ״ת התפלא כיון שר״ש בר יצחק הוא מרא דעובדא איך דרש הפסוק על מעשה זה, ועוד להעיר שבכי״ו ל״ג ר״ש בר רב יצחק פתח: כד דמך וכו׳. כשנפטר ר״ש בר רב יצחק (הוא היה מרקד לפני הכלות בשלש כלו׳ שבשבות) יצאו רוחות וסערות ועקרו כל אילנות טובים שבארץ ישראל למה כן שהיה לוקט מהן שבשבות ומהלך לפני הכלות והיו רבנין אומרים למה הוא עושה כזה ומבזה את התורה א״ר זעירא הניחוהו שהוא יודע מה הוא עושה וכשנפטר יצאו לגמול חסד כלו׳ להתעסק בקבורתו וירדה שבשבת של אש ונעשית כמין שבשבת של הדס והפסיקה בין המטה ובין הצבור אמרו וכו׳, והגי׳ הוה מרקד וכו׳ איתא בכי״ל ועוד בחמשה כ״י ובילק׳ מכירי, ובכי״א ב׳ וכי״ג הוגה דהוה כמו שהגי׳ בד״ו וכי״ת ובפי׳ ב״ר הנדפס, ובדפ״ר וכי״ו ליתא הוה מרקד אתלת וכן ליתא בירושלמי, ונר׳ שגי׳ זו אינה מעיקר הספר וההוספה נובעה מבבלי כתובות והסגרתיה, ובכי״ל נשתבש שבישכן שבשכה שבשכתיה והגהתי שיבשבן שבשבה שבשבתיה וגם בדפוסי׳ וכי״כ הגי׳ שבשבה דנור וכו׳ ובכי״א א׳ וב׳ שבשבא דנורא וכו׳ והיא מלשון שבשבת (שבת פ״ח מ״ד) שפי׳ קנה ענף, והגי׳ שבשין שבשא שיבשא שבישתא כמו תרג׳ שלשה שריגים (בראשית מ׳ י׳) תלתא שבשין ותרג׳ הזמורה (יחזקאל ט״ו ב׳) שבשתא ועי׳ בעמת״ל ע׳ שבשב וע׳ שיבשא שבישתא, ובכי״ל נשתבש טלליא, וביני שיטי כתוב כ להגיה, והקבוץ כליא במשקל ל״ז כמו נשין שעין סעין ודוגמתן ועי׳ דאלמאן צד 156, והגי׳ נפקין רוחין וכו׳ שהיא ל״נ כמו נפקן איתא גם בדפוסי׳ וכי״א א׳ וב׳ וכי״ג וכי״ת וילק׳ מכירי וכן ועקרין כמו ועקרן ועיי״ש צד 203, ובשיבוש ובכי״ל ועוד ארבעה כ״י נפקן למגמל וכו׳ והגהתי, וסגנון הסיפור בירוש׳ ע״ז שם כד דמך ר״ש בר רב יצחק איתעקרון ארזייא דארעא דישר׳ אמרין דהוה נסיב שושיבתה ומקלס קומי כלייה והוון רבנין מרגנין ביה אמר לון ר׳ זעירא ארפין ליה לית אהן סבא

דנור ואיתעבירת כמין שכשבה דהדס ואפסיקת בין ערסה לציבורא, אמרין חזוהי דהרין סבא דקמת ליה מתלי שבשבתיה, ד״א רודף צדקה וחסד זה אבינו אברהם שנ׳ ושמרו דרך יי׳ (בראשית יח יט), וחסד שגמל חסד לשרה, ימצא חיים שני ואלה ימי שני חיי אברהם אשר חי מאת שנה וגו׳ (שם כה ז), צדקה וכבוד אמר ר׳ שמואל בר רב יצחק אמר לו הקב״ה אני אומנותי גומל חסדים, תפשת אומנותי בוא לבוש לבושי ואברהם זקן וגו׳:

יפיפית מבני אדם (תהלים מה ג) נתיפיתה בעיליונים שני הן אראלם צעקו חוצה וגו׳ ה (ישעיה לג ז), נתיפיתה בתחתונים שני נשיא אלהים אתה בתוכנו (בראשית כג ה). על כן ברכך אלהים (תהלים שם שם) ואברהם זקן בא בימים ויי׳ ברך את אברהם בכל:

מי יעלה בהר יי׳ ומי יקום במקום קדשו (תהלים כד ג) מי יעלה בהר יי׳ זה אברהם

4 לעיל לד 629 : 6 ילקוט כ׳ ק״ג, ילק׳ תהלים כ׳ תשמ״ט : ילק׳ מכירי תהלים מ״ה סי׳ ו׳ : 9 ילקוט כ׳ ק״ג, ילק׳ תהלים כ׳ תרל״ז, מדרש תהלים כ״ד סי׳ ס׳ :

1 דנורא אשם | ואתעבירת ת, ואיתעביד אמ | *כמין פאגב] כמן ל, כמו דתיש, כעין מ | *שכשבה דכ] שבשכה לג, שבשבא א, שיבשא ש, שבישתא פ, שבשתא תמ | ואפסקת כ | ערסא דפגבת, ערסיה מ, עריסיה א | לצבורא פאבתשם | **אמרין] אמרי ל | חזוהי] חזוי פ, חיוהי ל״ג, חיוי ן, חמון דתש, ל׳ אבמ | דהדין] דהן ו, ל׳ א[1] | סבא] פו, ~ דקאי ולעי דג[0]תר, דעביד לך שבשא דנורא פרי הוא דקא עביד א[1], דעביד לך שבשתא פירי דקא עביד כ, דקאי ולעי דעביד ליה שבשבא פירי הוא דקא עביד א[1], עביד שבשתא פירי הוא דקא עביד מ | דקמה מ, וקמת ליה ת, דעבדת ן, דאהנית ש | 2 ליה ל׳ ן | מתלי] פאגב, ל׳ דותר | **שבשבתיה] שבשכתיה לג׳ שבשתיה דא[2]תר, שבישתיה כ, שבשתה א[1], שבשתא מ, שבישתא פ, שפשפתיה ן | צדקה וחסד] כת, צדקה דפוג | אבינו אברהם] ג, אברהם אבינו וכ, אברהם דפת | שנ׳] פגת, דכת׳ ביה כ, ל׳ דו | דרך יי׳] ~ לעשות צדקה ומשפט כ | 3 שנ׳ ל׳ וגב | *ואלה — חי] ושני חיי אברהם לוגכ | 4 וגו׳] ושבעים שנה וחמש שנים וכ | אמר — יצחק ל׳ כ | גומל] וג, גמילות כ | 5 חסדים] וכ, חסד ג | תפשת] כ, תפשתה ן, תפסתה ג | בוא] ג, בא וכ | לבוש] כ, ולבוש וג | ואברהם] כ, שנ׳ ~ ג | וגו׳] בא בימים כ, ל׳ ג | 6 יפיפית] כתיב ~ מ | אדם] פאימ, ~ וגו׳ ן, הוצק חן וגו׳ ד, הוצק (הצק ת) חן בשפתותיך גבת | * נתיפיתה ד[1]ור] ניתפיתה ל, נתיפית דאבי (תהלים) מ, נתייפית ת, נתייפיתה פ, נתייפת י, נתיפיפתה ג | בעליונים | אראלם פואגברי[1]מ] אראלים לדת | וגו׳] ו, ל׳ דפאגתים | 7 נתייפיתה ד. נתיפית אבי (שם) מ, נתייפית ת, נתייפת י, ונתייפיתה ן, ונתייפתה פ, נתיפיפת ג | בתוכנו] פאבימ, בתובינו דוגתי[1] (שם) | 8 אלהים] א[2]י (שם), ~ לעולם דפוא[1]גבימ | * ואברהם — בכל כ] ואברהם.. אברהם ג, ואברהם.. בימים וגו׳ יי׳.. בכל וגו׳ ל, ואברהם.. בימים ן, ואברהם.. בא פ, ויי׳.. בכל דאכתים | 9 מי — קדשו] וא[1]גב, ל׳ דפא[2]תי |

ידע מה עביד כיון דדמך נחתת אישתא מן שמייא ואפסק׳ בין ערסא לקהלא והוון תלת שעין קלין וברקי בעלמא חייא דאהן סבא דעבדת ליה שושבתא (ועם סגנון זה מסכמת הנוסחא במאמר המקוטע בכי״ו כד דמך ר״ש בר רב יצחק אתעקרון ארזייה דארעא דישראל אמרין דהוה נסיב שפשפתיה ונגקלס קומי כלייה והוון רבנן וגו׳ אמרין חיוי דהן סבא דעבדת שפשפתיה, וכתיבת שפשפתיה כמו במשנה שבת שם שפשפת לפי הגי׳ בערוך ע׳ שפשף ועיי״ש ובע׳ דבק ובע׳ שבש א׳ ובד״ס שבת פ׳ ע״א), ומסיים בירושלמי שם ונפקת בת קלא ואמרי ווי דדמך שמואל בר רב יצחק גמיל חיסדא, ובירוש׳ פיאה שם וגמילות חסדים דכתיב רודף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד כבוד בעולם הזה וחיים לעולם הבא ר׳ שמואל בר רב יצחק הוה נסיב שיבשתיה והוה מקלס קומי כליא והוה ר׳ זעירא חמי ליה ומיטמר מן קומוי אמר חמי להדין סבא איך הוא מבהית לן וכיון דדמך הוה תלת שעין קלין וברקין בעלמא נפקת ברת קלא ואמרה דמך רבי שמואל בר רב יצחק גמיל חסדיא נפקון למיגמול ליה חסד נחתת אישתא מן שמיא ואיעבידת כמין שבשא דנור בין ערסא לציבורא והוון ברייתא אמרין חיוי דדין סבא דקמת ליה שבישתיה, ובבבלי כתובות שם רב שמואל בר רב יצחק מרקד אתלת (ופירש״י שלש בדין זורק אחת ומקבל אחת) א״ר זירא קא מכסיף לן סבא כי נח נפשיה איפסיק עמודא דנורא בין דידיה לכולי עלמא וגמירי דלא אפסק עמודא דנורא אלא אי לחד בדרא אי לתרי בדרא א״ר זירא אהנייה ליה שוטיתיה לסבא ואמרי לה שטותיה לסבא (ופירש״י שוטיתיה בד של הדס שהיה מרקד בו שיטתיה שיטתו ומנהגו שטותיה שהיה מתנהג כשוטה) ושם לא הוזכר המאורע האחר נפקין רוחין ועלעולין וכו׳ או איתעקרון ארזייא וכו׳ והוון תלת שעין קלין וברקין וכו׳ ועי׳ באגה״א ח״ג צד 36, וקשה לפרש בסוף הסיפור שלפנינו חזוהי דהדין סבא דקמת ליה וכו׳, ובח״נ הגי׳ חזוי חיוהי חיוי חמון (והשמיטוה בכי״א א׳ וב׳ וכי״כ ובילק׳ מכירי, ואילו הספרים מסכימים בשינוים שונים בזה הסיפור), והגי׳ חיוי כהגי׳ המשובשת בירוש׳ פיאה חיוי דדין וכו׳ (ושם בכי״ס חזי להדין ועיי״ש בהוצ׳ רא״מ לונץ), ובירוש׳ ע״ז חייא דאהן וכו׳, ושם הגי׳ דעבדת ליה וכו׳ ועי׳ גם הגי׳ דעביד לך שבשא דנורא פירי הוא דקא עביד דקמת ליה וכו׳ והגירסאות הדומות לה שציינתי, ובפי׳ ב״ר כ״י גורס ומפרש דקאי ולעי שטרח לפני הכלות דקמת ליה שבשתיה שמקבל שכרו ממה שטרח לפני הכלות, ובפי׳ ב״ר הנדפס נר׳ שגורס דאהנית ליה שבשתיה, והגי׳ מתלי כמו בכי״ל איתא עוד בחמשה כ״י וצע״ג, ובתוספות כתובות שם בד״ה שיטתיה וכו׳ הועתק מב״ר כאן בסגנון אחר נחת שיבשא דנורא ואיתעבידא כעין שבשא דהדס ואפסקת בין דידיה לחברוהי אמרי חמית הדין סבא דקאי שיבשא דנורא קומיה משום דעביד קמוהי דכלתא : 4 ד״א רודף וכו׳. בכי״א א׳ וב׳ לא הועתק המאמר הסוגר, ובדפוסי׳ העתיקו רק תחילת זה המאמר ורמזו וכו׳ כדלעיל, ובכי״פ וכו׳ כמו לעיל, ובכי״ת כדלעיל, והגהתי גם כאן הפסוק ואלה ימי שני חיי אברהם וכו׳ כמו לעיל צד 630 : 6 בעיליונים. במלאכים שנ׳ הן אראלם וכו׳ וכמו שנדרש לעיל צד 600 ובשעה ששלח את ידו ליקח את המאכלת וכו׳ בכו מלאכי השרת הה״ד הן אראלם צעקו חוצה וכו׳, והגהתי גם כאן אראלם, וכתיבת עיליונים בכי״ל כמו לעיל פעמים רבות : 9 זה אברהם. שנסהו וגידלו הקב״ה כשאמר לו ולך לך אל ארץ המוריה

שני עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה (בראשית כב יב), ומי יקום במקום קדשו זה אברהם שני וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם (שם יט כז), נקי כפים (תהלים שם ד) שני אם מחוט ועד שרוך נעל (בראשית יד כג), ובר לבב (תהלים שם שם) חלילה לך וגו' (בראשית יח כה), 37b אשר לא נשא לשוא נפשו (תהלים שם שם) זה נפשו של נמרוד, ולא נשבע למרמה (שם שם) שני הרימתי ידי אל יי' אל עליון קונה שמים וארץ (בראשית יד כב), ישא ברכה מאת יי' וגו' (תהלים שם ה) ואברהם זקן בא בימים ויי' ברך את אברהם בכל: אברהם היה מברך את הכל שני ונברכו בך כל משפחות האדמה (בראשית יב ג), מי מברך את אברהם, הקב"ה מברכו שני ויי' ברך את אברהם בכל, משה נסן שלישראל שני' מה תריבון עמדי ומה תנסון את יי' (שמות יז ב), מי הוא נסו של משה, הקב"ה שני ויקרא שמו יי' נסי (שם שם טו), דוד רוען שלישראל שני' אתה תרעה את עמי (ש"ב ה ב), מי הוא רועו שלדוד, הקב"ה יי' רועי לא אחסר (תהלים כג א), ירושלם אור העולם שני' והלכו גוים לאורך (ישעית ס ג), מי הוא אורה שלירושלם, הקב"ה שני' והיה לך יי' לאור עולם וגו' (שם שם יט):

6 ילקוט כ' ק"ג:

1 עתה — אתה] כי עתה.. ירא אלהים ן, כי.. ירא וגו' פ, כי ירא אלהים אתה ג, כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו וגו' (ואת ביתו אחריו ושמרו דרך יי' לעשות צדקה ומשפט א[2]) וכתיב עתה (כי עתה א[2]) ידעתי.. אתה א, ולך (לך י[1]) אל ארץ המוריה תי[1] | זה אברהם לי כי[1] | שנ'] פאכת, על שום שני ד, לי וגי[1] | 2 אשר — שם] כ, אשר.. שם את פני.. א[1], אשר.. שם וגו' א[2], לי דפוגתי | כפים] פחאכי, ~ ובר לבב דוגתי[1] (שם) | 3 חלילה — וגו'] חלילה.. מעשות וגו' ן, חלילה.. מעשות כדבר הזה דפאגכתי, ומצאת את לבבו נאמן לפניך ר | 4 זה נפשו] זו נפשו גכ, זה נפש ח, לי ן | נמרוד] אברהם ח | 5 הרימותי | אל עליון — וארץ] י (שם), אל עליון דכת, וגו' ן, לי פאגי | 6 וגו'] ן, צדקת ד, וצדקה מאלחי ישעו א[1]גכי (שם), לי פא[2]תי | ואברהם זקן לי חאגי | * בא — בכל כ] בא בימים וגו' פ, בא בימי ן, ויי' ברך את אברהם ד, ויי'.. אברהם בכל חאגתי, וגו' בכל ל | * אברהם דפחאגכתי] ואברהם ן, לי ל | יהיה ח | 7 כל — האדמה] חאגי, כל משפחות פ, כל וגו' ן, כל גויי הארץ ת, לי ד | ומי וחאגכתי | מברך] פוחאגכי, בירך דת | לאברהם א[1], אברהם פח | מברכו] ברכו ת, לי פוא[2]י | 8 ניסן | מה — ומה — יי'] גכב, מה.. מה.. יי' חא[2]י, מה.. מה תנסון פא[1], מה תריבון עמדי ן, מה תנסון את יי' ר[2], לכל האותות והמופתים אשר עשה משה דתר[1] | 9 מי] פוכ, ומי דחאגתי | היה א[2] | ניסו | ויקרא] א[1], ויבן משה מזבח ~ דוחגב | נסי] ואכתי, ניסי דפג | רועו ג, רועה י | 10 עמי] ~ את ישראל ן, ישראל דפאגכתי | * מי — רועו של דו] ומי.. של פאכ, ומי.. רועה של גתי, מה רועו מה רועה ל | 11 ירושלים תי | אורו של עולם דוחאגכתי, אורן של ישראל פ | לאורך] ~ וגו' ן, ומלכים לנוגה זרעך י | מי] ן, ומי דפאגכתי | * אורה דפוחאגת] אורו לי | * ירושלם דוא] ירושי ל, ירושלים פגתי | 12 * לך יי' דוחאגת] יי' לך י, לך לפ, לי כ | וגו' ן, לי דפחאגכתי |

והעלהו שם לעולה על אחד ההרים וכו' ועמד בנסיונו שנ' עתה ידעתי וכו', ובכי"ת ובילקוט דפ"ר הובא הפסוק ולך לך וכו', ובפי' ב"ר כ"י גורס או מפרש זה אברהם שכתוב בו בהר יי' יראה, ודרשו ומי יקום במקום קדשו זה אברהם שני' וישכם וכו' אל המקום אשר עמד שם את פני יי' לבקש רחמים על סדומים ועי' לעיל צד 512, והפתיחה שלפנינו דוגמתה בדב"ר פי"א סי' ב' וש"ה מי יעלה וכו' רבנן אמרי מדבר במשה מי יעלה בהר יי' זה משה שני' ומשה עלה אל האלהים וגו' ומי יקום במקום קדשו זה משה מנין שנאמר כי המקום אשר אתה עומד עליו וכו', ובמדרש תהלים ג' שיטין מי יעלה וכו' זה משה שנאמר ומשה עלה וכו' ד"א מי יעלה וכו' מדבר באברהם שנאמר ולך לך אל ארץ המוריה וגו' על אחד ההרים וגו' ומי יקום במקום קדשו זה אברהם שנאמר וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם את פני ה' נקי כפים אם מחוט ועד שרוך נעל שנתרחק מן הגזל וכו' ד"א מי יעלה וכו' מדבר ביעקב שנאמר קום עלה בית אל וכו' ועיי"ש: 3 ובר לבב וכו'. שלא עלתה על לבו שהקב"ה ח"ו יעשה עול במשפט חלילה לך מעשות כדבר הזה וכו', ובמדרש תהלים הגי' ובר לבב שנאמר ומצאת את לבבו נאמן לפניך ואומר והאמין בה', וגם בפי' ב"ר כ"י הובא הפסוק ומצאת את לבבו נאמן לפניך, ושם פי' זה נפשו של נמרוד שלא הרג אברהם את נמרוד בחנם שנמרוד בקש להרוג את אברהם תחלה ומפרשי אמרפל זה נמרוד (ועי' לעיל צד 408) ואברהם הרג את אמרפל, וכסגנון זה הדרש בדב"ר שם אשר לא נשא לשוא נפשו זו נפשו של מצרי שלא נטלה על חנם אלא כדין עשה, ובשמו"ר ריש פ"ד נקי כפים זה משה וכו' אשר לא נשא לשוא נפשו זה נפשו של מצרי שלא הרג את המצרי עד שעמד עליו בדין וכו', ובמ' תהלים שם הגי' לא נשא לשוא נפשו בפני נמרוד (כלו' לא נשא נפשו לעבוד ע"ז בפני נמרוד ועי' לעיל צד 363), אבן שם סי' ז' בדרש זה משה הגי' ולא נשא לשוא נפשו וכו' שלא נטל לשוא נפשו של מצרי וכו' ושם סי' ט' אשר לא נשא לשוא נפשו של לבן וכו', ובכל המדרשות נדרש אשר לא נשא לשוא נפשו, ולפנינו במקרא הקרי נפשי ועי' במנחת שי ובתנ"ך הוצ' גינצבורג: 6 ואברהם זקן וכו'. זה סיום הפתיחה, ולהדרש ישא ברכה וכו' וי"י ברך את אברהם וכו' נסמך המאמר אברהם היה מברך את הכל וכו' הקב"ה מברכו שני' וי"י ברך וכו' והוקדם להמאמרים שנסדרו בסי' ו', וזה המאמר הופרד מהפתיחה גם במדרש ד' פיורדא: 8 מה תריבון וכו'. כן הגי' העקרית וגם ביפ"ת העיר על גי' הילקוט מה תריבון וכו' וכתב וכן מצאתי בכל המפרשים שהביאו אגדה זו ועיי"ש, וגרי' שטעם הפסוק לפי הדרש מה תריבון עמדי ומה תנסון תעשו אותי לנס לפני יי' וכמו שדרשו לעיל צד 588 והאלהים נסה וכו' גדלו כנס וכו', ולפנינו הגי' ומה תנסון, ובמקרא כתוב מה תנסון ועח"כ ובתנ"ך הוצ' גינצבורג, וגם בפי' ב"ר כי"א

ו ואברהם זקן זה קנה שני עולמות, אמר ר' אחא יש לך שהוא בזקנה ואינו בימים, בימים ואינו בזקנה אבל כאן זקנה כנגד ימים וימים כנגד זקנה בא בימים, ר' יודן בשם ר' יהודה בר סימון בא בדיפלון, ר' ברכיה בשם ר' אבא בפילון מפולש לחיי העולם הבא, אמר ר' יצחק באותן הימים שכתו' בהן עד אשר לא יבואו ימי הרעה (קהלת יב א):

ז וי"י ברך את אברהם בכל ר' יהודה א' שנתן לו נקבה, אמר ר' נחמיה עקר ביתו שלמלך אין כת' ברכה, אלא וי"י ברך את אברהם בכל שלא נתן לו נקבה כל עיקר, ר' לוי אמר תלת

1 ילקוט שם, תנחומא מ"ב חיי שרה סי' ו' : 4 ויקרא רבה ריש פי"ח, מדרש קהלת פ' אחרון (י"ב א'), מדרש קהלת מ"ב שם (מדרש זוטא לד 128) : 5 ילקוט שם, תוספתא קידושין פ"ה, בבא בתרא ט"ז ב' קמ"א א':

1 זקן] ~ וגו' ו, בא בימים חא¹גכי | זה קנה] פגכ, זה שקנה תי¹, קנה ו, שקנה א², זקן זה קנה דא¹, זקן זה שקנה ד¹, זה אברהם שקנה ח | ב' ד¹א¹ | עולמות (עולמים י)] פוחאגכי, ~ שלשה (ג' ד¹) נכתרו בזקנה ובימים ושלשתן היו ראש לגייסין אברהם יהושע ודוד (יהושע דוד ת) אברהם ראש לאבות יהושע ראש למלכות בשבט אפרים שני סני אפרים שרשם בעמלק זה יהושע (יהושוע ת) דוד ראש למלכות בשבט יהודה דת | ** אחא] אבא ל | יש לך] גכ, ~ מי א¹, אדם דפחא²תי, אדן ו | בזיקנה ו (וכן בסמוך) | ויש שהוא בימים א¹ | 2 כן ו | ימים כנגד זקנה וזקנה כנגד ימים א | ר' יודן בשם] ואג, ל' דפכת | ר'—סימון] ג, ר' יהודה (יודא פ, יודה ו, יודן כ) בר (בר' א², ביר' ו) סימון פוא²כ, יודן בר' סימן ע, ר' יהודה דא¹ת | 3 * בדיפלון דועי] בדופלון א¹, בדילפון ת, ביופלן פ, בריפלין גר¹, בריפלון ר², בריפולין כ, פריפלון ל, ברופלין וחרינא אמר בא בפליון א² | ר' — בשם] פואגכ, ר' ברכיה י, ל' דת | ר' אבא בר כהנא פוא²גכ | * בפילון ע] בכפולון ל, בכפילון פ, בכפילון ג, בוילון ר, בא בפילון ד¹א²תי, .. בכפילון ו, .. בכפלון ד, .. בוילון כ, בדפלין וחרינא אמ' בא בפיליון א¹ | באותן] בא ~ ואכי | 4 שכתוב דא, שכתי' י¹, שכתב ת | יבואו] אגתרי, יבאו דפוכ | 5 ר' יהודה] פ, ר' יהודה ור' נחמיה (נחמיא א²) ר' יהודה אגכ, ר' יודה ור' נחמיה ר' יודה ו, ר' יודן .. ר' יודן דת | אומר פאכי, אמר דוגת | שניתנה א | אמר] גכי, אמר לו דפות, א"ל א | נחמיא א², נחמן פ | עקר] גי, עיקר דפואת, והלא עיקר כ | כתו ד¹ר³, ברייתו א¹כר², בירייתו א², בריתו ר¹ | 6 אין כת'] ג, אין כתי' רי¹, אין כת' (כתוב ד, כתי' א) בה דפואכת | אלא] ~ בזכרים פ | ניתנה א¹, ניתן א² | נקבה] פוא²גכי, בת דת | עקר י | שלשה ע |

הובא הפסוק מה תנסון וכו', ובפי' ב"ר כי"ט מפרש משה ניסן של ישראל דכתיב לכל האותות והמופתים אשר עשה משה, ואולי נובעי' משם חגי' בדפוסי' וכי"ת דכתיב (שנ') לכל האותות וכו' (וערבבו דברים ל"ד פסו' י"א עם פסו' י"ב), ונסן של ישראל כמו נסו של משה הקב"ה וכו' י"י נסי, ואין הוראת נסן של ישראל העושה להם כל הנסים כמו שפי' במ"כ, ובמדרש ד' שטעטטין הגיהו משה עשה ניסים וכו': 1 זה קנה וכו'. דרשו זקן נוטריקון, ודוגמתו הדרש בספרא קדושים פרק ז' אין זקן אלא זה שקנה חכמה שנאמר ה' קנני ראשית דרכו (ועי' קדושין ל"ב ב'), ובלק"ט הועתק ואברהם זקן זה שקנה חכמה וצ"ע, ולא נתפרש כאן הדרש זה שקנה שני עולמות, ובפי' ב"ר כי"ט מפרש שקנה שני עולמות דכתיב בא בימים בשני עולמים משמע, וכן טעם גם מאמר ר"י בשם ריב"ס, ובתנחומא מ"ב שם איתא ד"א ואברהם זקן שקנה שני עולמות בראשונה היה שמו אברם ועכשיו נוסף לו ה' שירש שני עולמות שבזכותו נברא העולם הזה והעולם הבא אמר ר' חלפתא בר כהנא כתיב אלה תולדות השמים והארץ בהבראם הן הן האותיות שבאברהם הוי שבזכותו נבראו העולם הזה והעולם הבא וכו' ועי' לעיל צד 107, ובדפוסי' וכי"ת ניתוסף כאן שלשה נכתרו בזקנה וכו', ומאמר זה ליתא בכי"ל ובשאר כ"י ובילקוט (ובדפ"ר וד"ו הגי' ראש לגייסין, וכבר נשתבש בד' קראקא א' ראש לנסיון): אמר ר' אחא. כן הגהתי כגי' שאר הספרים, ור' אחא גם בעל המאמר לעיל סי' ג' לא היא זקנה ולא היא שיבה וכו' ועי' במ"י שם, וטעם המאמר יש לך שהוא בזקנה וכו' שזקנה קופצת עליו ואינו בימים ויש שהוא בימים ואין בו הדרת זקנה אבל כאן באברהם זקנה כנגד ימים וימים כנגד זקנה ולכן אמר הכתוב גם בא בימים, וברוב הספרים הגי' יש לך אדם, ובכי"ו יש לך אדן ועי' במ"י לעיל צד 585: 2 ר' יודן וכו'. ר"י בשם ריב"ס דורש בימים בכפילת ימים בעוה"ז ובעוה"ב ור"ב בשם ר"א מדייק בא בימים שמשמע שנכנס לאיזה מקום ור' יצחק מדייק בימים בימים הידועים באותן הימים שכתוב בהן עד אשר וכו', ובכי"ל נשתבש באפריפלון (במלה אחת) והגהתי בא בדיפלון כמו שהגי' גם בערוך ע' דיפלון, ופי' שם בשני עולמים בעוה"ז ובעוה"ב ובלעז כפול דופלו ועי' לעיל צד 536, וגי' ישנה משובשת ברי"ש ומפרש בפי' ב"ר כ"י בא בריפלון (בריפלין) כמו רפי וכמו ברפיון בא בחלישות, ובמאמר ר"ב וכו' הגהתי בפילון מפולש לחיי העולם הבא כמו שהגי' גם בדפ"ר ובערוך ע' פלן ג' ופי' שם כלו' מקום מפולש ואורח ישר ועי' לעיל צד 486 ובמ"י שם בד"ה פלונו, ובמדרש הגדול הועתק בא בימים שנכנס בפילון מפולש וכו', ומהגי' בפילון נשתבש בוילון שמפרש בפי' ב"ר כ"י באהל מפולש וכו', ובתנחומא מ"ב שם איתא מהו בא בימים ר' יוחנן אמר בוילון של העולם הזה ור' אלעזר אמר בעולם הזה ובעולם הבא וכו' ועי' במ"י לעיל צד 445: 4 עד אשר וכו'. בוי"ר שם עד אשר לא יבואו ימי הרעה אלו ימי זקנה, ובמדרש קהלת שם עד אשר וכו' אלו ימי הזקנה והגיעו שנים אלו היסורין: 5 ר' יהודה וכו'. בתוספתא שם וכן אתה מוצא באברהם אבינו שבירכו המקום וגידלו בזקנותו וכו' שנ' ואברהם זקן וכו', וי"י ברך את אברהם בכל ר' מאיר אומר שלא היתה לו בת ר' יהודה אומר שהיתה לו בת וכו' אחרים אומ' בת היתה לו לא"א ובכל שמה ובירכו המקום וכו ועי' בב"ב שם, ובדברי ר"נ כאן קשה לפרש עקר ביתו של מלך וכו', ובפי' ב"ר כי"א וכי"ט גורס ומפרש והלא עיקר ברייתו (בריתו) של מלך אין כתי' ברכה כלומ' בתחלת בריאת (בריית) האשה שהיתה ראשונה לכל נשים ועיקר בעולמו של מקום לא מצינו שכתוב בה ברכה שלא ייחד לה הקב"ה ברכה בפני עצמה אלא עם אדם נתברכה כדכתיב ויאמר להם אלהים פרו ורבו ואת אמרת הכא ברך את אברהם בכל בנקבה וכו', ובפי' ב"ר הנדפס נשתבש עיקר בתו וכ"ה במדרש דפ"ר, ובעולת שבת הגי' עקר בריתו של עולם ועי' ביפ"ת ובמ"כ ובשאר המפרשים שנדחקו כולם בפירוש המאמר וצע"ג: 6 ר' לוי אמר תלת. תלת שיטין ועי' לעיל 427, ובערוך ע' קלר ב' הגי' ר"ל אמר שלשה שהשליטו ביצרן (וצ"ל ביצרו) ועשה ישמעאל תשובה ולא חיסר קילורין שלו וכו', ובפי' ב"ר כי"ט וכי"א מפרש ר"ל אמר תלת שלשה דברים דריש (דרש) באותה תיבה בכל

שהשליטו ביצרו ועשה ישמעאל תשובה ושלא חסר קילרין שלו כלום. ר׳ לוי (אמר) בשם ר׳ חמא ברי חנינא שלא חזר וניסהו:

ח ב) ויאמר אברהם אל עבדו זקן ביתו שהיה זיו איקונין שלו דומה לו. המושל בכל אשר לו שהיה שליט ביצרו כמותו:

שים נא ידך תחת ירכי אמר ר׳ ברכיה לפי שנתנה להם לפיכך נשבעין בה:

ג) ואשביעך בי״י אלהי השמים ואלהי הארץ אמר ר׳ פינחס עד שלא הודעתיו לביריותיו אלהי השמים וכיון שהודעתיו לבריותיו ואלהי הארץ:

אשר לא תקח אשה לבני מבנות הכנעני הזהירו על בנות ענר אשכול וממרא:

ד) כי אל ארצי ואל מולדתי תלך וגו׳ אמר ר׳ יצחק חיטיה דקרחך זונין מנהון זרע:

1 בבא בתרא י״ז א׳: לעיל לד 271 ולד 361: לעיל לד 542 ולד 577: לעיל לד 608: 3 ילקוט ר׳ ק״ז, ועי׳ לקמן פ״ס: תנחומא שם: 5 ילקוט שם, תנחומא מ״ב שם: 6 ילקוט ר׳ ק״ז, ספרי האזינו פי׳ ש״ג: 8 ילקוט שם: 9 ילקוט שם:

1 שהשליטו] פואנכעי, בכל ~ דת | ועשה] פגכעי, ושעשה וא, בכל שעשה דת | * ישמעאל דפואכתערי] ל׳ לג | תשובה] פוגכע, ~ בחייו דת, בימיו אי | ושלא] פו, ולא אגכעי, בכל שלא דת | חיסר פא׳ע | קילרין] פגכ, קילארין ו, קילורין א׳ער, קלורין דת, קירלין א² | אמר ל׳ וגבי | חמא] להמא כ | 2 ברי חנינא] גכ, בר .. א²י, בר׳ (ביר׳ ו) חנינה פו, ב״ח א¹, ל׳ דת | שלא] פוא²גכ, בכל שלא דת | וניסהו] א², וניסה אותו פא¹גכתי, וגסה .. ד, ונישא אותו ו | 3 * ביתו דפחאגכתי] ~ וגו׳ ל | זיו איקונין] דיוקנין א² | דומין ח, דומים ג | לשלו א² | 4 שהוא גכי | שליט] מושל א¹ | כמותו] כמוהו כ | 5 ירכי] פואכתי, יריכי דג | אמר ר׳ ברכיה] ~ במילה ת | שניתנה ל״פואגתר״י | להם] ~ בצער ל״דפוהאג, המילה בצער י, מצוה ראשונה כ | לפיכך] פוהגכי, ~ היא חביבה דת, היא .. להם א¹, היא .. עליהם א² | היו נשבעים ו, אין נשבעין (נשבע׳ ג) אלא פהגכי, ואין נשבעים (נשבעי׳ ד¹א) אלא דאת | 6 ואלהי הארץ] פאכ, ל׳ דוגתי | * הודעתיו וח] הודעתי לפ, הודעתי אותו דאגכתי | 7 לביריותיו] ו, לבריותיו דהאתי¹. לבריות כ, לבריותיי ג | אלהי] הוא ~ כ | וכיון * שהודעתיו ח] וכיון שהודעתי לפ | וכיון (ועכשו כ) שהודעתי אותו דגכתי, ומשהודעתי ו, ומשהודעתי (משהודעתי א²) אותו א | לבריות כ, לבריותי פ, לבריותיי ג | ואלהי] חא¹גי, אלהי דפא²ת, הוא אלהי השמים ואלהי כ | 8 אשר — הכנעני] גי, מבנות הכנעני א², ל׳ דפוא¹כת | * הזהירו דוחא¹גכתי] היזהרו ל, אמ׳ הזהר פ, הזהר א² | על] פוהאגכי, שלא ילך אל דת | אשכול] את, אשכל דפוגי, ואשכול כ | 9 כי] כי אם פגי | תלך וגו׳] תלך א¹גכת, וגו׳ פ, ל׳ ד | א״ר יצחק מתלא אמ׳ פ, אמרין ג¹י, אמרי כ | חיטייה ו, היטיא פחגער, הטיא דכ, חטייא א¹ת, חיטי א² | דארעך א² | מנהון זרע] פאגכעי, מיניהון זרע ח, זרע מנהון דתר, זרוע מיניהון ו |

שהשליטו וכו׳ בכל שעשה ישמעאל תשובה בחייו (בימיו) בכל שלא חסר קילורין שלו וכו׳ ועח״נ, והשיטה שהשליטו ביצרו כדאיתא בברייתא ב״ב י״ז א׳ שלשה לא שלט בהן יצר הרע אלו הן אברהם יצחק ויעקב דכתיב בהו בכל מכל כל, והשטה שעשה ישמעאל תשובה כמו שנדרש לעיל 271 תקבר בשיבה טובה בישרו שישמעאל עושה תשובה ועיי״ש, והשיטה שלא חסר קילורין שלו כלום כדאיתא לעיל צד 542 וצד 577, ובמדרש הגדול נשתבש שלא חסר אקלידין שלו וכו׳, ובתוספתא שם מידה שנייה שלא מרד עשו בימיו מידה שלישית שעשה ישמעאל תשובה בימיו, ובב״ב ט״ז ב׳ ד״א שלא מרד וכו׳ ד״א שעשה ישמעאל וכו׳ ועיי״ש ולקמן פס״ג סי׳ י״ב ופס״ב סי׳ ג׳ ולעיל צד 567: 2 שלא חזר וניסהו. וכן דרש ר״ל בשם רחב״ח לעיל צד 608 אמר לו השבע לי שלא תנסני עוד מעתה: 3 שהיה זיו וכו׳. דרשו זקן נוטריקון זיו איקונין ועי׳ במ״י לעיל צד 561, וכן הדרש לקמן פ״ס סי׳ ד׳ ויאמר בוא ברוך י״י שהיה סבור בו שהוא אברהם שהיה קלסטר פניו דומה לו: 4 שהיה שליט וכו׳. בתנחומא מ״ב שם מהו המושל שהיה שולט ביצרו שנ׳ צדיק מושל יראת אלהים: 5 לפי שנתנה להם. כלו׳ המילה לפיכך נשבעין בה, וכן בתר״י א׳ שוי כדון ידך בגזרת מהולתי, ובכי״ל כאן שתי גירסאות בגוף הספר לפי שנתנה להם לפיכך נשבעין. בה ס״א לפי שניתנה להם בצער לפיכך נשבעין בה, ונר׳ שהגי׳ הראשונה העיקרית ופירושה בגי׳ ס״א ורוב הספרים לפי שנתנה (שניתנה) להם בצער, וכן בלק״ט ר׳ ברכיה אמר לפי שניתנה להם המילה בצער לפיכך היו וכו׳ ובשכל טוב ולפי שנתנה להם המילה בצער היו נשבעין וכו׳, ובמה״ג לפי שניתנה מילה בצער וכו׳, ובפי׳ ב״ר כי״ט וכי״א מפרש עוד לפי שניתנה (שנתנה) להם מילה בצער שנימולו גדולים ובפי׳ ב״ר הנדפס מסיים לפיכך לא היו נשבעין אלא בה, ופירוש אחר בגי׳ כי״כ לפי שנתנה להם מצוה ראשונה לפיכך אין וכו׳, ועוד פירוש נוסף לפיכך היא חביבה וכו׳ היא חביבה להם (עליהם) וכו׳, וכאלו הפירושים מפרש בפירש״י עה״ת והמילה היתה מצוה לו ובאה לו על ידי צער והיתה חביבה עליו ונטלה ועי׳ גם בפי׳ רבינו בחיי, ולפי הגי׳ שנתנה להם בצער וכו׳ הקשו שהרי גם יעקב אמר ליוסף שים נא וכו׳ ועי׳ ביפ״ת, ודרש אחר בתנחומא מ״ב שם אמר לו שים נא ידך ראה היאך היו מחבבין את המילה ואף יעקב כשהשביע ליוסף א״ל שים נא ידך תחת ירכי על מה היו מחבבין המילה שהיו יודעים שהיא עתידה להציל את בניה מגיהנם לעולם הבא וכו׳: 6 שלא הודעתיו וכו׳. כן הגהתי ועח״נ, ובלק״ט עד שלא הודעתיו לבריות וכו׳ וכיון שהודעתיו (אותו) לבריות וכו׳, ובררד״ק עד שלא הודעתיו לבריותיו וכו׳ משהודעתיו לבריותיו וכו׳, ולשון הדרש בספרי שם עד שלא בא אבינו אברהם לעולם כביכול לא היה הקב״ה מלך אלא על השמים בלבד שנ׳ ה׳ אלהי השמים אשר לקחני אבל משבא אבינו אברהם לעולם המליכו על השמים ועל הארץ כענין שנאמר ואשביעך בה׳ אלהי השמים ואלהי הארץ, וגם בפירש״י עה״ת הובא הדרש לפ׳ ה׳ אלהי השמים אשר לקחני מבית אבי ועיי״ש ולעיל צד 421: 8 מבנות הכנעני. וס״ד אשר אנכי יושב בקרבו וכנענים היו כדכתיב והוא שכן באלני ממרא האמורי אחי אשכל וכו׳, ודורש הזהירו על בנות ענר אשכול וממרא אע״פ שהיו צדיקים ובנותיהם צדיקות ועי׳ לעיל צד 614 וצד 621: 9 כי אל וכו׳. בכי״פ וכי״ג וילקוט הגי׳ כי אם אל וכו׳ ועי׳ במנחת שי ובתנ״ך הוצ׳ גינצבורג: חיטיה וכו׳. משל הוא בלא״ר אם החטים של עירך הן זונין (ועי׳

ט ה) ויאמר אליו העבד אולי וגו׳ ההיד כנען בידו מאזני מרמה (הושע יב ח׳) כנען זה
אליעזר בידו מאזני מרמה שהיה יושב ושוקל את בתו ראויה או אינה ראויה, לעשוק אהב
(שם שם) לעשוק אהוב העולם זה יצחק, אמר לו עד אלי ואתן לו את בתי, אמר לו ארור אתה ובני
ברוך ואין ארור מידבק בברוך:
י ו ז) ויאמר אליו אברהם השמר לך וגו׳ יי׳ אלהי השמים וגו׳ מבית אבי זה בית
אביו, ומארץ מולדתי זה שכונתו, ואשר דבר לי בחרן, ואשר נשבע לי בין הבתרים:
הוא ישלח מלאכו לפניך [ר׳ דוסא אומר הרי זה מלאך מסוים, בשעה שאמר אברהם הוא
ישלח מלאכו לפניך] זימן לו הקב״ה שני מלאכים אחד להוציא את רבקה ואחד ללוות לאליעזר:
ח) ואם לא תאבה האשה וגו׳ רק את בני לא תשב שמה רק מיעוט, בני אינו
חוזר, בן בני חוזר:
יא י) ויקח העבד עשרה גמלים מגמלי אדניו וילך וגו׳ גמליו שלאבינו אברהם היו ניכרים
בכל מקום שהיו יוצאים זמומים:
וכל טוב אדוניו בידו ר׳ חלבו אמר זו דייתיקי:

1 ילקוט כאן, ילקו׳ הושע ר׳ תקכ״ח: 5 ילקוט ר׳ ק״ז: 7 ילקוט כאן, פדר״א פע״ז: 9 ילקוט כאן: 11 ילקוט כאן:
13 תנחומא מ״ב וילך סי׳ ג׳, אגדת בראשית פמ״ו (פמ״ח), פדר״א פע״ו:

1 אולי וגו׳] וי, אולי לא תאבה פ, אולי.. האשה אג, ל׳ דת | מרמה] א[2], ~ לעשוק אהב דפא[1]גכתי (הושע) |
2 ושוקל] א[1], ומשקל פוא[2]כר[2]י, ומשקיל דחגת | את — או] בתו אם.. או י[1], אברהם ואומר היא ח | 3 אהובו של
עולם | אמר לו] פואגכי (שם), אמר לו אליעזר ל׳, אמר דת, ל׳ י[1] | * עד אלי ו] עד אולי לפא[2]ג, אולי לא
תאבה אלי כתיב ב, אולי לא תאבה האשה אלי כתיב י[1] (שם), אולי לא תאבה ד, אולי לא.. האשה א[1]כר[2],
אולי לא תלי׳ הא׳ אח׳ ל[0], לא תאבה ת, ל׳ י[1] | * ואתן דא[1]כתבר[2]] ואתן לו ואתן ל[0], אתן פוי, אתן
ואתן א[2], אתן לו ויתן ג | לו בתי י, את בתי לו א[1] | 4 מידבק] ת, מדבק פוחאנכי, מתדבק ד | 5 וגו׳] מן
תשיב את בני שמה גבת | וגו׳] אשר לקחני דפוא[1]כי | זו א[1] | בית אביו] א, ביתו של אביו דפת, בית
אבי וגי | 6 זו וא[1] | שכונתי וגי | דבר] פוחאגברי, נשבע דת | ** לי] אלי ל | * בחרן ל[0]דפוחא[1]כי]
בחוץ לג, בארץ א[2] | נשבע] פוחאגבי, דבר דת | * בין דפוא[1]גבתי] בן לא[2], בבין ח | 7 לפניך] אחך א[2],
ל׳ פא[1] | * ר׳ — מסוים פ] ר׳ דוסא (דוסה ו) אמר.. מסוים דן, ר׳ דוסא אומ׳ (אמ׳ א[2]ת) הרי.. מסויים אבת,
הרי מלאך מסוים י, ל׳ לג | * בשעה — לפניך וכ] בשעת.. מלאכו פ, בשעה.. אברהם אבינו הוא..
לפניך דא[1]ת, בשעה.. אברהם אבינו הוא.. מלאכו אחך א[2], ל׳ לגי[1] | 8 לו ל׳ ו | ב׳ דא[2] | את
אליעזר דואגבתי | 9 בן] אבל ~ א | הוא חוזר ח | 11 אדוניו דגתי | וילך וגו׳] וילך כ, וגו׳ ד,
ל׳ גתי | אברהם אבינו אכתי, אברהם פ | ניכרי׳ (ניכרים ת) היו א[2]ת, ניכרין א[1] | 12 בכל מקומות ו, שבכל
מקום י | שהיו יוצאין פ, לפי שהיו יוצאין א[1], כשהיו יוצאים היו יוצאים ח, שהיו יוצאים היו יוצאים ו, שהיו
יוצאי׳ (יוצאים ת) יוצאים דת, שהיו יוצאין יוצאין גכי, יוצאי׳ א[2] | 13 אדניו פוכ | * בידו דפוא[2]גבת]
וגו׳ ל, ל׳ א[1] | דייתיקי] ונכר, דייתקי ח, דיאתיקי דפאת |

לעיל צד 266 ובמ״י שב) זרע מהן, והמאמר הועתק בערוך ע׳ זנין א״ר יצחק חיטיא וכו׳ מנהון זרע, וברד״ק א״ר
יצחק כי אל ארצי היינו דאמרי אינשי חטין דקרתך וכו׳ זרע מנהון, ובכי״א ב׳ הגי׳ חיטי דארעך וכו׳ ובגליון שם
נסמן ג״א חטי דקרתך: 1 זה אליעזר. וכן לקמן פ״ס סי׳ ב׳ עבד משכיל זה אליעזר וכו׳ אמר כבר קללתו של
אותו האיש בידו וכו׳, ושם סי׳ ז׳ כנען הוא אליעזר וכו׳: 2 ושוקל. בשיקול הדעת ואומר אם בתו וכו׳: 3 עד
אלי. בכי״ל וכי״פ וכי״א ב׳ וכי״ג הגי׳ עד אולי והגהתי ע ד א ל י כמו שהגי׳ בכי״ו וכלה״כ בא עד אליהם (מ״ב
ט׳ כ׳), וטעם הדרש אלי כתיב חסר וי״ו וכדאיתא להדיא בילק׳ הושע שם אולי לא תאבה האשה אלי כתיב אתן
לו וכו׳, ובכי״ב ס״א אלי כתיב ואתן לו וכו׳, ולפנינו במקרא כאן כתוב א ו ל י לא תאבה וכו׳ ולקמן פסוק ל״ט
ואמר אל אדני א ל י לא תלך וכו׳, ולזה הפסוק הובא הדרש בפירש״י עה״ת ועיי״ש ובמ״ש וצ״ע: 4 מידבק. מתדבק
ועח״נ: 5 מבית אבי וכו׳. וכן לעיל צד 372 וממולדתך זו שכונתך ומבית אביך זה בית אביך, ובפירש״י עה״ת
מפרש מבית אבי מחרן ומארץ מולדתי מאור כשדים ועי׳ ברמב״ן ובראב״ע: 6 דבר לי בחרן. בכי״ל נשתבש ואשר
דבר אלי בחוץ, ובגליון הוגה בחרן ועח״נ וכן בלק״ט ואשר דבר לי בחרן ואשר נשבע לי בין הבתרים, ובדפוסי׳
וכי״ת מהופך ואשר נשבע לי בחרן ואשר דבר לי בין הבתרים, ובשכל טוב הועתק ואשר דיבר לי בהר המוריה ואשר
נשבע לי בין הבתרים, ובמדרש הגדול ואשר דבר לי בין הבתרים ואשר נשבע לי בהר המוריה וצ״ע: 7 ר׳ דוסא
וכו׳. כן השלמתי עד בשעה וכו׳ מלאכו לפניך עפ״י הספרים שציינתי, ובכי״ל וכי״ג ליתא וכן לא הועתק בלקט
ושכל טוב, ודורש שאכ״כ הוא ישלח מלאך אלא מלאכו מלאך מסויים: בשעה וכו׳. הוא דבור בפ״ע כדמפרש גם
ביפ״ת: 8 להוציא את רבקה. שתהא יוצאת באותה השעה לשאוב מים, ובפדר״א שם ר׳ אבהו אמר רצה הקב״ה
לגמול חסד עם יצחק ושלח מלאך לפני אליעזר עבד אברהם וקפצה לו הדרך ובא בג׳ שעות העבד לחרן צפוי לפני
הקב״ה בת מלאכים שלא יצאתה מימיה לשאוב מים יצאתה לשאוב מים באותה שעה וכו׳: 9 רק מיעוט. כהכלל
לעיל צד 12 אכים רקים מיעוטים: 10 בן בני חוזר. יעקב שילך לחרן: 11 גמליו וכו׳. דורש מגמלי אדניו
שהיו ניכרים וכו׳ שהיו יוצאים זמומים וכן לעיל צד 392 בהמתו של אברהם היתה יוצאה זמומה ועי׳ במ״י שם
וכהגי׳ שלפנינו ובכי״פ איתא גם בשכל טוב גמליו של אברהם היו ניכרין בכל מקום שהיו יוצאין זמומין, ובלק״ט מהו
מגמלי אדוניו שגמליו של אברהם היו ניכרין בכל מקום כשהיו יוצאין יוצאין זמומין, ובפירש״י עה״ת ניכרין היו משאר
גמלים שהיו יוצאין זמומין מפני הגזל שלא ירעו בשדות אחרים ועי׳ לקמן פ״ס סי׳ ח׳: 13 דייתיקי. שטר מתנה בל״י [1])

1) *διαθήκη.*

ויקם וילך וגו' ר' ברכיה מש' ר' יצחק בר יומו, היא דעתיה דר' ברכיה בשם ר' יצחק ואבא היום אל העין (בראשית כד מב) **היום יצאתי היום באתי: ההיד הרעשתה ארץ פצמתה וגו'** (תהלים ס ד) **הרעשתה ארץ בימי אברהם, פצמתה בימי אליעזר, רפא שבריה** (שם שם) **בימי יעקב, כי מטה** (שם שם) **בימי ישבי בנוב ההיד וישבי בנוב אשר בילידי הרפה וגו'** (ש"ב כא טז) **אניף במגיניה, קפץ דוד לאחורוי י"ח אמין, זה נתירא מזה וזה נתיירא מזה, זה נתירא מזה לומר אין**

1 ילקוט שם, ילק' שמואל ר' קכ"ו: סנהדרין צ"ה א', חולין צ"א ב', תנחומא מ"ב שם סי' ס', תנחומא וילא סי' ג', פדר"א שם, מדרש תהלים י"ח סי' ל':

1 וגו'] אל ארם נהרים דתי, אל .. נהרים וגו' וג, אל.. נהרים אל עיר נחור פכ, לי א | ר' — מש'] ר'.. משום פ, ר'.. בשם ואג, ר'.. אמ' משום כ, ר' ברכיה אמר ש, לי דת | ר' יצחק לי ש | בר יומו] פאגכ, בן יומו דותר, בר יומוי י | הוא אכ | דר' — בשם] וגכ, בר' ברכיה פאי, לי דת | ר' יצחק] וגכ, דר' יצחק דת, לי פאי | 2 ואבוא א[1] | היום באתי] י, והיום.. דפואגכתי (שמואל) | הה"ד] פאי, הדה היא ו, הדהי ג, ה"ת כ, לי דת | הרעשתה] פוגכ, הרעשת דאתי (שם) | פצמתה] וא[1]גכתי (שם), פצמת דא[1] | 3 וגו'] ו, רפה שבריה פ, .. רפה .. כי מטה דא[1]גכתי (שם), לי א[2] | הרעשתה] וגכ, הרעשת דפאתי | פצמת פא | רפא] י (שם), רפה דפואגכתי | 4 ישבו פ | בנוב לי ו | וישבו פ | בנב ו | אשר — וגו'] אשר .. הרפה פאגכת, אשר בילדי הרפה די, וגו' ו | 5 במגיניה] פואגכר[2]י, במגיניא ד, במוגגיניא ת | קפץ] פאכי, וקפץ דות | * לאחורוי ו] לאחורויי ג, לאחורוה ל, לאחורוהי י (שם), לאחוריו דפאכתי | ח' עשר ו[1], תמני עשר דפואגכ, תמני סרי ת, תמניסרי ו[1] (שם) | נתירא] א[1]גכתי (שם), נתיירא דפוא[2]שי | נתירא א[1]כתי (שם) | * זה — מזה כתי (שם)] זה נתיירא דפ, זה נתיירא י, לי לוא[1] | לומר] לאמר ו, לי י (שם) | אין] פוג, אם דתשי, לי א |

וכן בתר"י לפי גי' הערוך בע' דייתק וכל טוב וכו' דיתיקא, וגם בלק"ט ושכל טוב הועתק זו דייתיקי, ובמדרש הגדול דיאתיקי[1]) ועח"ג וקרויס צד 197, ובפי' רבינו בחיי מפרש זו דייתיקי וכו' ומלת בידו מוכיח וכן מלת וילך כלומר שהלך עם כל טוב אדוניו אשר בידו והוא שטר המתנה ולכך חזר שנית ויקם וילך וכו' ועי"ע ברמב"ן, ובתנחומא מ"ב שם ויאמר אברהם אל עבדו זקן ביתו המושל בכל אשר לו אמר ר' שמואל בר יצחק מהו המושל שהמשילו בכל אשר לו אמר אפילו אתה נותן כל מה שיש לי קח אשה לבני משם ויקח העבד וכו' וכל טוב אדוניו בידו זו היא דיתיקי (שטר מתנה) הוליך בידו וכו' ועי' באג"ב שם, ובפדר"א שם כתב אברהם כל אשר לו ליצחק ירושה ונטל הכתב ונתנו ביד אליעזר עבדו שילך להשתבח בבית אביו ובמשפחתו וכו', וכן מפרש בפירש"י עה"ת כתב מתנה כתב ליצחק על כל אשר לו כדי שיקפצו לשלוח לו בתם: 1 בר יומו. באותו היום שיצא הלך ובא אל ארם נהרים אל עיר נחור שקפצה לו הדרך והיא דעתיה דר' ברכיה וכו' ואבא היום אל העין היום יצאתי היום באתי, ודורש כאן ויקם וילך הוא קם והוא בא, וכן בלק"ט ויקם וילך מלמד שקפצה לו וכו' ובשכל טוב ויקם וילך מלמד שקפצה להם הדרך ובו ביום הלך אל ארם נהרים וכו', ולקמן פס"ח מפרש ר' ברכיה מש' ר' יצחק וילך חרנה דכתיב ביעקב כפשוטו לישנהון דברייתא פלן אזל לקיסרין ועד כדון וכו', ורבנין שם דרשו גם וילך חרנה בן יומו, ובדפוסי' וכי"ת נשמט כאן שם ר' ברכיה האומר בשם ר"י, ובילקוט הועתק היא דעתיה דר' ברכיה ואבא היום וכו' כדרכו לקטע שמות האומרים, וסגנון הלשון ר' ברכיה וכו' היא דעתיה דר' ברכיה וכו' כמו לעיל פעמים שונות, והמאמר שלאחריו הה"ד הרעשתה ארץ וכו' רפא שבריה בימי יעקב אינו המשך המאמר דר' ברכיה בשם ר' יצחק אלא דבור בפ"ע ועי' לעיל צד 133 ובמ"י שם, ודרשו לשונות הכתוב הרעשתה ארץ וכו' רפא שבריה כי מטה על קפיצת הדרך שהקפיצה היא שהארץ קופצת ומתקפלת כמו ע"י הרעש ומרחקי הארץ יתקרבו זה לזה כמו הפצמים והשברים שנעשים אם תמוט הארץ ועי' ביפ"ת, ובתנחומא מ"ב שם ד"א ויצא יעקב זה אחד מארבעה בני אדם שנתקפצה להן הדרך (שקפצה להם הדרך) ואלו הן אברהם ואליעזר ויעקב ואבישי אברהם וכו' ואליעזר מנין כיון שהלך להביא אשה ליצחק נתקפצה הארץ לפניו מה כתיב בו ואבוא היום אל העין בו ביום יצא ובו ביום הגיע וכו' ועיי"ש בהערות רש"ב, ובתנחומא שם וילך חרנה זו אחד (וצ"ל אחת) מארבע קפיצות שקפצה הארץ אחת וכו' ואחת לאליעזר שנאמר ואבא היום אל העין, ובסנהדרין שם ת"ר שלשה קפצה להם הדרך אליעזר עבד אברהם ויעקב אבינו ואבישי בן צרויה וכו' (ואינו מונה שם אברהם) אליעזר עבד אברהם דכתיב ואבוא היום אל העין למימרא דההוא יומא נפק וכו', ולקמן פ"ס הדרש ויאמר ברוך י"י אלהי אדוני אברהם וכו' ממה שקפצה הדרך לפני הייתי יודע שבדרך נחני וכו', ובפדר"א שם ומקרית ארבע עד חרן מהלך שבעה עשר יום ובשלש שעות בא העבד לחרן והיה תמה בלבו ואומר היום יצאתי והיום באתי שנאמר ואבא היום אל העין ר' אבהו אמר וכו' ועי' במ"י לעיל סי' י' בד"ה להוציא וכו': 3 בימי אברהם. כמו שנדרש לעיל צד 419 פסיעותיו של אברהם היו ג' מילין וכו' ועי"ש במ"י, ועוד איתא לעיל צד 370 שהפריחו מבין הבתרים והביאו לחרן ועיי"ש, ובילק' שמואל שם הועתק שלא בדיוק מהמאמרים שלפנינו הרעשת ארץ בימי אברהם דכתיב ואבא היום אל העין היום יצאתי והיום באתי פצמתה בימי אליעזר וכו', ובתנחומא מ"ב שם אברהם מנין כיון שיצא לרדוף את המלכים קפצה הארץ לפניו שנאמר ויחלק עליהם לילה, ובתנחומא שם אחת בימי אברהם ויחלק עליהם וכו': רפא שבריה. במקרא כתוב רפה בהוראת רפא ובקריאתו ועי' במ"י לעיל צד 3 בד"ה והוא גלי: בימי יעקב. כשיטת רבנין לקמן פס"ח בדרש וילך חרנה, ובתנחומא מ"ב שם ויעקב אבינו אף הוא הקפיץ הקב"ה את הארץ לפניו שנאמר ויצא יעקב מבאר שבע וילך וכו', ואגדה אחרת בסנהדרין שם שקפצה הארץ ליעקב כשהגיע כבר לחרן ובקש לחזור לבית אל, ולשון המאמר שם יעקב אבינו דכתיב ויצא וכו' וילך חרנה וכתיב ויפגע במקום וילן שם כי בא השמש כי מטא לחרן אמר אפשר עברתי על מקום שהתפללו בו אבותי ואני לא התפללתי בו בעי למיהדר בדעתיה למיהדר כיון דהרהר קפצה ליה ארעא מיד ויפגע במקום וכו' ועי' בחולין שם ובפירש"י שם בד"ה התפללו וכו' ובפירש"י עה"ת בראשית כ"ח י"ז: 5 אניף וכו'. הניף במגינו וקפץ דוד מכח הנפתו י"ח אמות זה נתירא מזה וכו' ישבי מדוד ודוד מישבי זה נתירא ישבי מדוד וכו' אם קפץ לאחוריו כמו כך לפני מה יקפוץ ודוד נתירא וכו' אם במגינו הניפני כמו כך איך אני יכול לעמוד בפניו באותה שעה אמר דוד מי יתן והיה לי אחד מבני אחותי צרויה ויסייעני מיד ויעזור לו וכו' לאחורי תרעה

(1 דִּיאַתִּיקִי.

37c לאחורוי קפץ כדין לקומוי מאי, וזה נתיירא מזה לומר אין במגיניה אניפי כדין איך אנא יכיל למיקמה ביה, באותה שעה אמר דוד הלואי היה לי חד מן בני אחתי ויסייעני, מיד ויעזור לו אבישי בן צרוייה (שם שם יז), לאחורי תרעה הוה קאי אתמהא, רבנין אמ' אפילו היה בסוף העולם הסיטו הקב"ה והביאו כהרף עין כדי שלא יהא אותו צדיק עומד ומצטער הה"ד ויעזר לו אבישי בן צרויה ויך את הפלשתי וימיתהו אז נשבעו אנשי דוד וגו':

יא) ויברך הגמלים ארבעהון:

לעת ערב לעת צאת השואבות אמר ר' הונא בשעה שאדם הולך ליקח אישה ושמע קול יב
כלבייא מנבחין הוא מצית דידע מה הינון אמרין לעת ערב לעת צאת השואבות:

פרשה ס

כד יב) ויאמר י"י אלהי אדני אברהם הקרה נא לפני היום וגו' כת' מי בכם ירא א

6 ילקוט כ' ק"ז: 7 ילקוט שם: || 9 ילק' ישעיה כ' שנ"ה (סע"ג), ילק' מכירי ישעיה כ' יי:

1 לאחורוי] ו, לאחורויי ג, לאחורוהי פאשי, לאחוריו דכת | כדו ו | לקומוהי ג, לקמוהי פש, לקמיה י (שם), לקדמוהי אי, קומוהי כ | מה דפגי (שם), מהוא ו, כמה ש, מה ביה א1, מה ביך א2, ביה כת, לא כ"ש י | נתירא א1גכתי | מזה לי י | לומר] לאמר ו, לי י (שם) | אם י, אי י (שם), אילו א1, אלו א2 | במגיניה] פואכש, במגיניא ד, במונגיניא ת | אניפי] אניף ו, אניפית י, אניפה ג, לי י (שם) | * כדין דפאתשי כדן וכ, כדו לגי (שם) | היך גשי, היאך א2י (שם), אין ו | אנה ו, אני א1 | יכל ו | * למיקמה] למיקמא י, למקמה ו, למקמי כ, לטוקמא דת, למקמיה לפג, למיקם אש, לי י (שם) | 2 ליה י (שם) | השעה ו | הלווי וג | היה] פא1ש, הוה דא2גכי, הווה ו, אית ת | אחותי פש | ויסייעני] וא2, ויסייעיני גכ, דייתי (וייתי פ) ויסעייני דפ, מסייעני ש, ויעזרני א1 | ויעזור] א2גשי, ויעזר דפוא1כת | 3 צרויה | לאוחרי ו, אחורי אר | תרעה] ו, רעא דאגכתרי | °הוה] היה ד | קאי] י, קאים דפואגכתר1י (שם) | הסיטו] א2גתבר, היסיטו, הטיסו ל°דפא1י | 4 כהרף עין לי פוגרי | ° כדי לי ד | יהא] אנגכרי, יהיה דפות | הצדיק ו, ויעזור א2ג | 5 * ויך — וימיתהו אז — וגו' ויך.. הפלשתי אז.. וגו' ל, ויך.. וימיתהו אז.. דוד לאמר לא (דוד לו לא כ, דוד לא ג) תצא עוד אתנו (תצא אתנו דת) למלחמה ולא תכבה את נר ישראל דגכת, ויך את הפלשתי וגו' פ, וגו' ו, לי א | 6 הגמלים] אגכי, ~ וגו' ו, מחוץ לעיר דפת | * ארבעהון פחג] ארבעינון דואת, ארבעתן ל, ארבעתין כ, ארבעתהון יש1 | 7 השאבת פוג | קול] פא1כ, קל דא2גתי, לי ו | 8 כלבייה ו, כלביא דפאגכתי | מנבחין] צווחין א | הוא לי א | ציית י, אצית א1ר | דידע] פו, לי דהאגכתר | הינון] וחג, אינון דפאכתרי | * לעת צאת השואבות דאגכתי] לעת.. השאבת פ, וגו' לו || 9 אדני] פיתמ, אדוני אגכ, לי ד | לפני — וגו'] לפני היום א1כתמ, לפני וגו' ג, וגו' ו, לי פ | כת'] פתכ, כתיב חאמ, לי דות |

וכו' וכי לאחורי הדלת היה אבישי עומד שבא מיד לעזרתו אלא רבנין אמ' אפילו היה בסוף העולם תסיטו הפריחו הקב"ה כהרף עין וכו', ובכי"ל כתוב הסיטו והוגה הטיסו ועח"נ ובעמת"ל ע' סוט וע' טוס, והגהתי זה וכו' וזה וכו' זה נתירא מזה ועח"נ ולעיל צד 430, ובמדרש תהלים שם תרחיב צעדי וכו' ר' יהושע בן לוי אמר מכח הצינה שהניף ישבי בנוב דחה לדוד שמונה עשרה אמות ואעפ"כ לא נפל לארץ והיו שניהן מתייראין זה מזה והוא שדוד מקלס להקב"ה תרחיב צעדי ולא מעדו קרסולי מיד הפריח הקב"ה לאבישי אצלו שנאמר ויעזר לו וכו' ועיי"ש בהערות רש"ב, ובתנחומא מ"ב שם הלשון ואבישי מנין כיון שהיה נלחם עם ישבי בנב א ח י ג ל י ת מה עשה רדף את דוד ברוח מגינו באותה שעה נתן הקב"ה פחדו של דוד עליו (וצ"ל שם) ואמר מה קל האיש הזה היכן דוד וגבורותיו ומנין שכך כתיב ויעף דוד באותה שעה אמר דוד מי יתן לי אחד מבני אחותי כאן והיו יואב ואבישי רחוקים ממנו ונלחמים עם בני עמון ועם ארם וכיון שהתפלל דוד הקפיין הקב"ה את הארץ לפני אבישי שנאמר ויעזר לו אבישי בן צרויה, ובתנחומא שם ואחת בימי דוד שנאמר בהצותו את ארם נהרים ואת ארם צובה וכו' וכן דוד אמר הרעשת ארץ פצמתה רפה שבריה כי מטה מלמד שהקפיץ הקב"ה את הארץ ליואב ולאבישי ולצבא המלחמה, ובסגנון אחר האגדה בסנהדרין שם בהמאמר וישבי בנוב וכו' מאי וישבי בנוב אמר רב יהודה אמר רב איש שבא על עסקי נוב וכו' ועיי"ש, ובילק' שמואל ר' קנ"ה הועתק כל המאמר הארוך מסנהדרין שם, וברמז קנ"ו הועתק המאמר שלפנינו כאן הרעשת ארץ וכו' ובראשו כתוב שם מילתיה דר' אושעיא רבה עביד פליגא וכוונתו שהמדרש ב"ר חולק כאן על הגמרא שם ועי' במ"י לעיל צד 1 וצד 513, ומה שמסיים בילקוט שם א"ל ישבי שנים על אחד אמרי ליה הא אנן קטלינן לך עול אימא בקרתא עשרה קטלין לך (כ"ה בילקוט דפ"ר) לקוח ממדרש תהלים שם: 6 ארבעהון. הרביצם, וכן מפרש בגליון כי"ל, וגם בתר"י א' מתורגם ויברך וארבע, ובכי"ל איתא וארבעתן והגהתי, ונכונה גם הגי' וארבעינון ועח"נ: 7 בשעה וכו'. רבו הפירושים בזה המאמר וקשה לפרשו בענין ניחוש ע"י הכלבים, ואולי הנכון כמו שפי' בעץ יוסף שכלבים המנבחים הם בני אדם פחותים, וגם במליצת ישעיה (נ"ו י' יא) כלם כלבים אלמים לא יוכלו לנבח וכו' והכלבים עזי נפש וכו', ויהיה טעם המאמר בשעה שאדם הולך ליקח אשה ושמע קול אלו האנשים מנבחים ומזלזלים הוא מצית מקשיב ומאזין למען ידע מה שהם אומרים על האשה שהולך לקחתה כמו שאליעזר בא אל באר המים לעת ערב לעת צ א ת השואבות לעת שיוכל לציית מה שידברו על הנערה שהלך ליקח לאשה לבן אדוניו:

פרשה ס. בכי"א פנ"ח, ובדפ"ר נסמן פנ"ט, ובמקרא אין כאן פרשה פתוחה או סתומה:

יי׳ שומע בקול עבדו וגו׳ (ישעיה נ י) מי בכם ירא יי׳ זה אברהם, שומע בקול עבדו [שומע בקול הקב״ה לעבדו], אשר הלך חשיכים (שם שם) מכספוטמיה ומחברותיה, ואין נוגה לו (שם שם) ומי היה מאיר לו, הקב״ה מאיר לו בכל מקום שהיה הולך, יבטח בשם יי׳ וישען באלהיו (שם שם) ומצאת את לבבו נאמן לפניך (נחמיה ט ח), ד״א מי בכם ירא יי׳ זה אליעזר, שומע בקול עבדו שהיה עבדו שלאברהם, אשר הלך חשכים בשעה שהלך להביא את רבקה, ואין נוגה לו ומי היה מאיר לו, הקב״ה מאיר לו בזיקים ובברקים, יבטח בשם יי׳ וישען באלהיו, ויאמר יי׳ אלהי אדני אברהם וגו׳:

ב כת׳ עבד משכיל ימשול בבן מביש וגו׳ (משלי יז ב) עבד משכיל זה אליעזר, מה היתה השכלתו, אמר כבר קללתו שלאותו האיש בירו, שמא יבוא כושי אחר או ברברי אחד וישתעבד בי, מוטב לי להשתעבד בבית הזה ולא נשתעבד בבית אחר, ימשול בבן מביש זה יצחק שבייש את כל העולם בשעה שנעקד על המזבח, ובתוך אחים יחלק נחלה (שם שם) כי בתוך אחים יחלק נחלה, מה אילו מזכירין זכות אבות אף זה מזכיר זכות אבות שני׳ ויאמר יי׳ אלהי אדני אברהם:

הקרה נא לפני היום וגו׳ היום התחלתה גמור ועשה חסד עם אדני אברהם,

4 ילקוט כ׳ ק״ז: 8 ילקוט שס, ילק׳ משלי כ׳ תתקכ״ו: 13 ילקוט כ׳ ק״ז:

1 וגו׳] א[2], אשר הלך חשכים (חשיכים) ואין נוגה לו יבטח בשם יי׳ וישען (בשם וישען ג) באלהיו א[1]ג, ל׳ דוכתמ | °מי] אמ׳ ~ ד | ירא — עבדו] ירא יי׳ שומע בקול עבדו זה אברהם י (ישעיה) | * שומע לעבדו ו] ששמע הקב״ה בקולו של עבדו אמ, אשר שמע הקב״ה.. עבדו ד, אשר.. הקב״ה לקול עבדו של אברהם ת, ששמע בקול עבדו אליעזר פ, שהקב״ה שומע קולו של עבדו כ, ל׳ לגי (שם) | 2 חשכים | ממספוטמיה] פא, ״יא גכעי[1] (שם) מ, מימוסופוטמיה ו, שבא מאספמיא דת | ומחברותיה] פואגכעי (שם) מ, ~ ולא היה יודע היכן כאדם שהוא שרוי בחושך ד, ולא.. היכן הולך כאדם.. בחשך ת | 3 מאיר לו] היה מאיר לו דגכי (שם), ל׳ פואמ | שהוא גכי (שם) | 5 שהית — של אברהם] פוחאגמ, שהיה.. של אברהם אבינו י (שם), שהית שומע עבדו שלאברהם כ, של אברהם י[1], בקול (זה ת) אברהם שהיה עבד להקב״ה שנ׳ בעבור אברהם עבדי דת | בשעת שהיה הולך כ | 6 היה מאיר] מאיר גכי | מאיר לו] פגי, היה מאיר לו דוחכ, היה.. לו בכל מקום ת, ל׳ אמ | בזיקין ג | ובברקין ג, וברקים פא׳ים | 7 אדני] פוכתמ, אדוני דאגי (שם) | וגו׳] הקרה נא וגו׳ ו, הקרה.. לפני פג, הקרת.. לפני היום דתמ, הקרה.. היום ועשה חסד כ, ל׳ חאי (שם) | 8 כתי׳ ל׳ ו | ימשל וג | בבן — וגו׳] בבן מביש ובתוך אחים יחלק (יחלוק אג) נחלה דאגת, וגו׳ ו | מה היתה] ו, ומה היתה אגי, מה היה פ, ומה היה י (משלי), ומהו ד, ומה הוא ת | 9 כבר ל׳ י[1] | קללת אותו י | האיש] צדיק א[1], זקן א | יבא פוא׳גי | ברברי] פואגישי, ברבר דת | 10 * בי דפא[1]גתי (שם)] בו וא[2]שי[1], לו ל | לי ל׳ ש | שאשתעבד י, ישתעבד יש | בבית זה פאגתשי, בביתו י (שם) | נשתעבד] נישתעבד ו, אשתעבד א׳י, ישתעבד גש, ל׳ דפא[2]ת | ימשל וג | 11 את ל׳ א[2] | העולם] גכשי (שם), העולם כולו א׳י, .כלו א[2], אומות העולם דפות | על גבי | יחלק נחלה ל׳ ו | כי—נחלה] כ, כי בתוך יחלוק נחלה ו, בתוך ישראל דאת, ל׳ פגי[1] | 12 שני׳] פאגכי, ל׳ דותי (שם), אדני] פות, אדוני דאי | אברהם] ואגכתי, ~ וגו׳ דפ | 13 * הקרה — וגו׳] הקרה — היום חגכ, הקרה.. לפני וגו׳ ל, הקרה.. לפני י, הקרא נא ו, הקרה.. היום ועשה חסד עם אדוני (אדני ת) אברהם א[1]ת, ועשת.. אדוני אברהם ד, ועשה חסד א[2], ל׳ פ | היום ל׳ | התחלתה גמור] התחלת גמור תי, ל׳ פא | ועשה — אברהם] וג, ועשת.. אדוני אברהם כי, ועשה.. אדוני אברהם וגו׳ ח, ל׳ דפאת |

1 שומע בקול הקב״ה וכו׳. כן הוספתי כגי׳ כי״ו, ושומע מוסב על אברהם והוא עבדו של הקב״ה, ואינו מסגנון הפתיחות שיהא נדרש ע ב ד ו הוא אליעזר גם בשיטה הראשונה שלפנינו מי בכם וכו׳ זה אברהם ועח״נ, ובכי״ל וכי״ג הגי׳ כאן שומע בקול עבדו אשר הלך וכו׳ ולא נדרש כלל שומע בקול וכו׳: 2 ממספוטמיה וכו׳. וכ״ה בערוך ע׳ מספוטמיא אשר הלך חשכים ממספוטמיא ומחברותיה ועי׳ גם לעיל צד 277 וצד 426, ובפי׳ ב״ר כ״י גורס ומפרש אשר הלך חשכים שבא מאספמיא ומחברותיה שלא היה יודע היכן הלך כאדם ששרוי בחשך וכן הגיהו בדפוסי, וכי״ת ועי׳ במ״י לעיל צד 484, ובכי״ל דלג הסופר כן ואין נוגה לו וכו׳ עד ואין נוגה לו וכו׳ והושלם בגליון שם: 3 מאיר לו וכו׳. עי׳ לעיל 277 וצד 418: ומצאת וכו׳. וכן הובא זה הפסוק בהדרש על אברהם לעיל צד 269 וצד 373: 4 שומע וכו׳. בשיטה זו מוסב שומע על יי׳ ועבדו הוא אליעזר ש ה י ה ע ב ד ו ש ל א ב ר ה ם כמו שהגי׳ הנכונה כאן, ובפי׳ ב״ר כי״א וכי״ט גורס ובפרש שומע בקול עבדו בקול אברהם אבינו שהיה עבד להקב״ה (למקום) שנאמר בעבור אברהם עבדי, ומשם נובע׳ הגי׳ שבדפוסי׳ וכי״ת: 5 בשעה שהלך להביא וכו׳. שלא היה יודע להיכן הולך, ומ״ש הקב״ה מאיר לו בזיקים ובברקים אינו מכוון קצת לפי הדרש היום יצאתי והיום באתי, ובוי״ר פכ״א סי׳ ג׳ דרשו כן בדוד ויכם וכו׳ מהנשף ועד הערב וכו׳ מי היה מאיר לו הקב״ה בזיקים וברקים וכו׳ ועי׳ גם באיכ״ר פתיחתא סי׳ ל׳ ובמדרש תהלים י״ח סי׳ כ״ג, ובא״א העיר נ״ל שפה יש טעות שזה לא נאמר במדרש אלא בענין דוד ע״ה כשנלחם עם העמלקים ואגב שטפא כתב זה פה ועוד שהרי אמר למעלה שנתקפצה לאליעזר הארץ ועיי״ע ביפ״ת: 9 של אותו האיש. על עצמו אמר כן וקללתו ארור כנען וכו׳ וכנען זה אליעזר ועי׳ לעיל צד 637, ובכי״א א׳ הגי׳ קללתו של אותו צדיק, ובכי״א ב׳ של אותו זקן כלו׳ קללתו של נח: ברברי אחד. מן בני ברבריא ועי׳ במ״י לעיל צד 228: 10 ולא נשתעבד. אני וזרעי ועח״נ: 11 כי בתוך וכו׳. וכ״ה בכי״כ, ובכי״ו ובתוך אחים כי בתוך וכו׳ ור״ל שטעם ו ב ת ו ך כי בתוך וכו׳ שלקח חלק ונחלה כמו בתוך אחים מה אילו מזכירין וכו׳, והגי׳ בתוך ישראל ליתא בכ״י הישנים ובילקוט דפ״ר, ובפי׳ ב״ר מפרש מה אלו יצחק ויעקב וצ״ע: 18 היום וכו׳. כן הגי׳

ראשי תיבות.

אי' — איתא.

א"א — אות אמת.

אגה"א — אגדת האמוראים הירושלמיים לרב"ז באכער.

אגה"ת — אגדת התנאים להנ"ל.

אדר"נ — אבות דר' נתן.

איכ"ר — איכה רבתי.

א"צ — אין צריך, איפת צדק.

אצוי"ר — אהבת ציון וירושלים.

ביה"מ — בית המדרש.

במ"ר, במד"ר — במדבר רבה.

ב"ס — בן סירא.

ב"ר — בראשית רבא.

ב"ש — ברוך שאמר.

ג' — גורס, גרים.

גד"פ — גאטטעסדיענסטליכע פארטרעגע.

גי' — גירסא.

ד' — דפוס.

ד"א — דבר אחר.

דדו"ד — דור דור ודורשיו.

ד"ה — דיבור המתחיל.

דה"מ — דרכי המשנה.

ד"ו — דפוס ויניציאה.

דל"א — דקדוק לשון ארמי.

דמ"ג — דייטשע מארגענלענדישע געזעללשאפט.

ד"ס — דקדוקי סופרים.

דפ"ר — דפוס ראשון.

ד' פפד"א — דפוס פרנקפורט דאדר.

ד' פפד"מ — דפוס פרנקפורט דמיין.

ד"ר, דב"ר — דברים רבה.

וי"ר — ויקרא רבה.

ז"א — זרע אפרים.

חו"י — חסרות ויתרות.

ח"נ — חילופי נוסחאות.

ילק' — ילקוט.

י"מ, יד"מ — ידי משה.

י"מ, יפ"מ — יפה מראה.

יפ"ת — יפה תואר (במדרש ד' פיורדא תנ"ב).

ירוש' — ירושלמי.

כ"י — כתב יד.

כי"א א' — כ"י אקספרד קו' 147.

כי"א ב' — כ"י אקספרד קו' 2335.

כי"ג — כ"י שטוטטגארט.

כי"ו — כ"י וואטיקאנא.

כי"ז — דפים אחדים מהגניזה באלקאהרה שהובאו לאקספרד.

כי"ח — כ"י מדרש חכמים.

כי"ט — כ"י האחים טריעסטי.

כי"ל — כ"י לונדון קובץ Add. 27169.

כי"מ — כ"י מינכען.

כי"נ — כ"י לונדון קו' 16406.

כי"פ — כ"י פארים.

כי"ת — כ"י תימני.

לאר"מ, לא"ר — לשון ארמי.

ל"י — לשון יוני.

ל"מ — לשון מקרא.

ל"ס — לשון סורי.

לק"ט — לקח טוב.

ל"ר — ל' רומי.

מ' — מדרש.

מ"ב — מהדורת ר"ש באבער.

מבה"י — מבוא הירושלמי.

מה"ג — מדרש הגדול.

מהרז"ו — מוהר"ר זאב וואלף איינהארן.

מהרז"פ — מורי ורבי מוהר"ר זכריה פראנקעל ז"ל.

מהרש"ס — מוהר"ר שלמה סיריליאו.

מו"ע — מוסף הערוך.

מח"ו — מחזור ויטרי.

מ"י — מנחת יהודה.

מ"כ — מתנות כהונה.

מ"נ — מורה נבוכים.

מנוה"מ — מנורת המאור.

מ"ע — מכתב עתי.

מ"ש — מנחת שי, מדרש שמואל, מה שכתוב, מה שכתבתי.

ס' — ספר.

ס"א — ספר אחר.

סא"ר — סדר אליהו רבה בסדר אליהו רבה וס' אליהו זוטא (תנא דבי אליהו) הוצאת ר"מ איש שלום.

ס"ד — סיפא דקרא

סה"ד — סדר הדורות.

ס"ע — סדר עולם.

ס"ר — סדר רבה.

ע' — ערך.

עה"ש — ערך השלם.

עה"ת — על התורה.

עח"נ — עיין חילופי נוסחאות.

עי"ע — עיין עוד.

עמת"ל — ערך מלין תלמודי לר' יעקב לעווי.

עמת"ר — ערך מלין תרגומי להנ"ל.

פ' — פרשה, פרק, פסוק.

פדר"א — פרקי דר' אליעזר.

פי' — פיסקא, פירוש.

פסי"ר — פסיקתא רבתי הוצאת ר"מ איש שלום.

קו' — קונטרס, קובץ.

ק"ע — קרבן העדה.

ר' — רמז.

רגמ"ה — רבינו גרשום מאור הגולה.

רד"ל — ר' דוד לוריא.

רה"ג — רב האי גאון.

רי"ג — ר' יהודה גדליה.

רמא"ש — ר' מאיר איש שלום.

רמ"ה — ר' משה הדרשן.

רמש"ש — ר' משה שטיינשניידער.

רס"ג — רב סעדיה גאון.

ר"ש — רבינו שמשון.

רש"ב — ר' שלמה באבער.

רשז"ש — ר' שניאור זלמן שעכטער.

רש"ש — ר' שמואל שטראשון.

שבה"ל — שבלי הלקט.

שד"ל — שמואל דוד לוצאטו.

שו"ת — שאלות ותשובות.

שמ"ר, שמו"ר — שמות רבה.

ת"א — תרגום אנקלוס.

תו"כ — תורת כהנים.

תר"י א' — תרגום ירושלמי א' (תרגום יונתן).

תר"י ב' — תרגום ירושלמי ב' (תרגום ירושלמי).

תשוה"ג — תשובות הגאונים.

Monatsschrift für Geschichte und Wissenschaft des Judentums = מ"ח

Jewish Quarterly Review = מ"ע האנגלי

Revue des Études Juives = מ"ע הצרפתי

The Jewish Encyclopedia = ענציקלאפעדיא

Druck von H. Itzkowski, Berlin, August-Str. 69.

BERESCHIT RABBA

mit

kritischem Apparat und Kommentar

von

J. Theodor

Mit Subvention der Alliance Isr. Univ. in Paris, der Zunz-Stiftung, der Gesellschaft zur Förderung der Wissenschaft des Judentums in Berlin und der Königswarter'schen Stiftung in Frankfurt a. M.

Lieferung VIII

BERLIN

1914

מדרש

בראשית רבא

צרוף ומזוקק שבעתים על פי כתבי יד ובראשם כ״י ישן נושן בבריטיש מוזעאום בלונדון אשר
שמתיו לפנים הספר ועפ״י דפוסי המדרש הראשונים ונוסחאות הערוך ופי׳ המיוחס לרש״י ז״ל
[illegible] וילקוט שמעוני וילקוט המכירי

עם מראה מקומות וחילופי נוסחאות

ופירוש

מנחת יהודה

מאתי

יהודה טהעאדאר

מחברת ז׳

ברלין תרע״ג
בדפוס צבי הירש איטצקאווסקי

לוח הסימנים בחילופי נוסחאות.

ל = כ״י לונדון בבריטיש מוזעאום קובץ Add. 27169, ועל כ״י זה המעולה מכל כ״י יסדתי את טופס המדרש (ובח״נ לא נמצא סימנו כי אם במקומות אשר ברתי לי ג״י אחרת).

ל° = הגהה בכי״ל בכתב אחר או גירסא מובאה בשם ס״א (ספר אחר) בגליון הכ״י או בגוף הספר.

ד = דפוסי המדרש עפ״י ד׳ ויניציאה ש״ה.

ד[1] = מדרש דפ״ר קונשטנטינא ער״ב.

פ = כ״י פארים קובץ 149.

ו = כ״י רומי קובץ 30 באוצר הספרים של הוואטיקאן (ועי׳ צד 25 וצד 50).

ח = (קיצור) ב״ר במדרש חכמים כ״י של ר״א עפשטיין בווינא.

א:
- א[1] = כ״י אקספרד קובץ 147 (רשימת נייבויער).
- א[2] = כ״י אקספרד קובץ 2335 (ועי׳ צד 38).

ג = כ״י שטוטטגארט קובץ אריענט׳ 32 (ועי׳ צד 169)

ם = כ״י מינכען קובץ 97 (ועי׳ צד 50).

נ = כ״י לונדון קובץ 16406 (כ״י משובש, והשתמשתי בו רק בפ״א ופ״ב ומעט במקומות אחרים).

ת = כ״י תימני של ר׳ אלחנן אדלר בלונדון (ועי׳ צד 328)

ז = דפים אחדים מהגניזה באלקאהרה שהובאו לאקספרד (ועי׳ צד 309).

ב = גירסאות כ״י בגליון מדרש אב״א ויניציאה שכ״ז באוצר הספרים אשר לבית מדרש הרבנים בברעסלוי.

ע = ערוך הוצאת קאהוט.

ע° = ג״י ס״א בערוך או ג״י בכ״י ודפוסי ערוך שהביא בעל ערוך הש׳ בהערותיו.

ר:
- ר[1] = פירוש בראשית רבא כ״י של האחים טריעסטי בפאדובה.
- ר[2] = פי׳ הנ״ל ומיוחס לרש״י במדרש כ״י אקספרד קו׳ 147.

ר[3] = פירוש הנ״ל שמעורבב עם פי׳ שני (ש) על ב״ר ושניהם נדפסו בשם פירש״י פעם ראשונה במדרש אב״א ויניצ׳ שכ״ז.

ש = פירוש השני על ב״ר בפירש״י הנ״ל.

י = ילקוט שמעוני ד׳ וויניציאה שכ״ו, ד׳ פפד״א תס״ט.

י[1] = „ „ דפ״ר שאלוניקי ח״א רפ״ו, ח״ב רפ״א.

מ = ילקוט המכירי (ישעיה ד׳ ברלין תרנ״ג, תהלים ד׳ ברדיטשוב תר״ם, משלי ד׳ ירושלם תרס״ב (ועי׳ צד 67) ובס׳ הלקוטים ח״ו, תרי עשר כ״י בריטיש מוזעאום קובץ Harl. 5704).

ל׳ = ליתא.

~ = סימן התיבה שלפני הוספה או שלאחריה.

האותיות בגליון החיצון (כמו **א** בצד 1) יורו על חילוקי הפרשיות במדרש ד׳ ווילנא; והמספרים בגליון הפנימי (כמו *2a* שם) על הדפים והעמודים במדרש ד׳ ויניציאה ש״ה, והמספרים בח״נ על מספר השורות; בכל מקום שג״י כי״ל מקויימת גם עפ״י כ״י אחרים ילקוט וכו׳ הצגתי בח״נ סימני ספרים אלו אצל ג״י כי״ל שתסגרתי בחצי אריח כזה], ואם כל כ״י האחרים וילקוט וכו׳ מסכימים עם ג״י כי״ל עשיתי בצד הג״י סימן מרובע קטן כזה ▫ ובמקום שג״י הדפוסים מסכמת עם ג״י כי״ל לא הבאתי עוד ראיה לג״י זו ואף אם יש שינוים בכ״י אחרים וערוך וילקוט וכו׳ כי המפורסמות אינן צריכות ראיה, ואם הוכרחתי לנטות מכי״ל ובררתי הג״י עפ״י הדפוסי׳ או כ״י האחרים וערוך וילקוט וכו׳ עשיתי סימן כוכב קטן כזה * בצדה, והכפלתי את הסימן כזה ** אם כל כ״י האחרים וכו׳ יעידו נגד כי״ל, ואם הנחתי ג״י כי״ל בפנים הצגתי ג״י הדפוסים שהיא ג״כ ג״י כל כ״י האחרים וכו׳ בלי שום סימן, והשינויים התמידיים שנמצאו בכי״ל כמו מלת א מ ר נעדרת במקום שחכם אומר בשם חכם (כסגנון הירושלמי) או מלת ש ל מחוברת למלה שלאחריה מנעתי מלציין בח״נ. — ובמבוא הספר אשר אדפים אי״ה עם מפתחות שונים בתשלום החברת האחרונה אדבר בארוכה גם על תכונת כ״י שלפני ועל משפט מלאכתי ועבודתי בקודש.

פרשה מח

יח א) וירא אליו יי׳ ותתן לי מגן ישעך וימינך תסעדני וענוותך תרבני (תהלים יח לו) א
ותתן לי מגן ישעך זה אברהם, וימינך תסעדני בכבשן האש בריעבון ובמלכים, וענוותך תרבני מה ענוה הרבה הקב״ה לאברהם שהיה יושב ושכינה עומדת הה״ד וירא אליו יי׳ וגו׳:

כת׳ ואחר עורי נקפו זאת ומבשרי אחזה אלוה (איוב יט כו) אמר אברהם אחר שמלתי ב
עצמי הרבה גרים באו להידבק לזאת אות, ומבשרי אחזה אלוה אילולי שעשיתי כן מאיכן היה הקב״ה נגלה עלי וירא אליו יי׳ וגו׳:

30a ר׳ איסי פתח אם אמאם משפט עבדי ואמתי בריבם עמדי ומה אעשה כי יקום אל ג
וכי יפקוד מה אשיבנו (שם לא יג יד) איתתיה דר׳ איסי הות מכתשה עם אמתה וכחשה קרמה,

1 ילקוט ר׳ פ״ג, ילק׳ שמואל ר׳ קס״ג, תנחומא ת״ב בראשית סי׳ ד׳ וירא סי׳ ד׳, תנחומא וירא סי׳ ב׳ כי תשא סי׳ ט״ו, שמות רבה פמ״א סי׳ ד׳, מדרש תהלים י״ח סי׳ כ״ט, אגדת בראשית פי״ט: 2 לעיל צד 415 צד 428 וצד 435 וש״נ: 4 ילקוט ר׳ פ״ג, ילק׳ איוב ר׳ תתק״ז:

1 יי׳] פא², ~ באלוני (באלני ו) ממרא וגב, באלוני .. והוא יושב פתח האהל ד, באלוני .. האהל כחם היום ת | ותתן] ו, כת׳ ~ דפאגבתי | וענותך | תרביני ד¹ | 2 אברהם] ~ אנכי מגן לך י, דכת׳ אנכי מגן לך שכרך וגו׳ פ | בריעבון במלכים ו, ברעבון ובמלכים דא¹בי, וברעבון ובמלכים פא²ת, במלכים ובריעבון ג, .. וברעבון י (שמואל) | וענותך | 3 תרביני ד | מה] ראה ~ ו | הרבה] הראה ו, הרבת עשה ת | שהוא היה ג | ושכינה] פואגבי (שם), והשכינה דתי | וגו׳] והוא יושב פ, באלוני ממרא והוא יושב א², באלוני . . יושב פתח האהל ג, לי דת | 4 כת׳] פא, לי דוגבת | אחר גב | אברהם] ~ לפני הקב״ה י (איוב) | 5 עצמי] את ~ פא² | להדבק פוכתעי, לידבק א²י (שם), לראות א¹ | לזאת אות] ע, לזאת אות הברית א²בי, זאת אות הברית א¹, לזאת זאת אות הברית פ, לזאת הברית ו, בזאת הברית דת | שעשיתי לי א¹ | היה לי אי (שם) | 6 נגלה הקב״ה עלי ו, נגלה עלי הקב״ה ע | וגו׳ לי | 7 אסי פאכת, יוסי ג | ומה] אגב, מה דת | 8 איתתיה] פוגכע, אתתיה דא¹, אחתיה א²ת | אסי פאב, יוסי דוגתע | הוות ועש, הוה פא¹כר² | מכתשה] פוגב, מכתשא דער¹, מיכתשא ת | אמתה] פוא²גע, אמתא א¹ר², אמתיה דתר¹ | וכחשה] פוגש, אכחשה דת, אכחשא א² | קודמה ו, קומה כ |

פרשה מח. בכי״א א׳ פמ״ו, ובכי״ג וכי״כ פמ״ט, ובדפ״ר נסמן פמ״ז ועי׳ במ״י לעיל ריש פמ״ז, ובמקרא: כאן פרשה פתוחה, ובכי״א א׳ נסמן עוד פרשת וירא אליו ובד״ו סדר וירא אליו ובכי״ת סדר וירא אליו יי׳ ועי׳ במ״י לעיל ריש פ״ל וריש פל״ט: 1 וענוותך. כן כתוב בכי״ל בשתי הפעמים שתהא הוי״ו נשמעת וכמו שהוא בתהלים שם, ובש״ב כ״ב ל״ו כתוב וענתך בחולם, ושם ליתא וימינך תסעדני, וכתיבת בריעבון ביו״ד כמו לעיל צד 415 וצד 428 ועי׳ במ״י לעיל צד 241: 3 הה״ד וירא אליו וכו׳. וס״ד והוא יושב וכו׳ ועי׳ למטה סי׳ ז׳ והוא יושב וכו׳ ר׳ ברכיה בשם ר׳ לוי ישב כת׳ ביקש לעמוד אמר לו הקב״ה שב את סימן לבניך שאתה יושב ושכינה עומדת וכו׳, ובתנחומא וירא שם איתא ר׳ ברכיה בשם ר׳ לוי פתח ותתן לי וכו׳ וימינך תסעדני וענותך תרבני כיון שנגלה עליו היה הקב״ה עומד ואברהם יושב שנאמר והוא יושב א״ל הקב״ה אל תתמה שאף לבניך אני עושה כן כשיהיו יושבין בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ואני נצב עליהם שנאמר אלהים נצב בעדת אל בנוהג שבעולם כשהתלמיד חולה והרב הולך לבקרו התלמידים מהלכין תחלה וכו׳ והקב״ה אינו כן כשמל אברהם והיה מצטער מן המילה אמר למלאכים לילך לבקרו עד שהמלאכים הולכין קדמן הקב״ה שנ׳ וירא אליו ה׳ ואח״כ וישא עיניו וירא יש עניו גדול מזה כו׳ ועי׳ בתנחומא כי תשא שם ותנחומא מ״ב בראשית סי׳ ד׳ (ומשם נובעים המאמרים בשמו״ר פמ״א מריש סי׳ ד׳ עד אמר בן עזאי וכו׳, ותימה שקיט״ע שם ברמז וכל הענין כמו שכתוב בבראשית רבה וכו׳ ועי׳ בהערות רש״ב) ועי״ע במדרש תהלים שם, ובתנחומא מ״ב וירא שם כיון שנגלה עליו הקב״ה היה יושב שנ׳ והוא יושב וכו׳ בא אברהם לעמוד א״ל הקב״ה אל תצטער לעמוד שב לך שנ׳ נאום ה׳ לאדני שב לימיני א״ל אברהם וכי כך הוא דרך ארץ שאני יושב ואתה עומד א״ל הקב״ה אל תצטער זקן אתה בן מאה שנה שב א״ל הקב״ה חייך בשביל שאתה יושב ואני עומד עתידין בניך בני ג׳ שנים בני ד׳ שנים לישב בבתי מדרשות ובבתי כנסיות ואני עומד עליהם שנ׳ אלהים נצב בעדת אל התחיל אברהם לקלס להקב״ה ותתן לי מגן ישעך כשרדפו המלכים שנ׳ אל תירא אברם אנכי מגן לך וימינך תסעדני כשאחזת עמי הערלה והייתי חותך וענותך תרבני שאני יושב ואתה עומד ועי׳ באג״ב שם, ובס׳ פוגיא צד 476 העתיק מב״ר לרמה״ד ר׳ ברכיה בשם ר׳ לוי פתח ותתן לי מגן ישעך וימינך תסעדני לעתיד לבא הקב״ה מושיב למלך המשיח לימינו שנ׳ נאם יי׳ לאדני שב לימיני ואברהם ישב על שמאלו ופני אברהם מתכרכמות ואומר בן בני ישב על הימין ואני ישב על השמאל הקב״ה מפייסו ואומר לו בן בנך על ימיני ואני על ימינך הוי וענותך תרבני ועי׳ בישועות משיחו חלק ב׳ עיון שלישי פ״ח, ושם הועתקה גם אגדה אחרת שהובאה מב״ר לרמה״ד ואברהם עודנו עומד הה״ד ותתן לי ישעך זה אברהם שנ׳ אנכי מגן לך וימינך תסעדני זה מלך המשיח שנ׳ נאם ה׳ לאדוני, ובעל ישועות משיחו העיר שאין אתו אותו מדרש לר׳ משה הדרשן וכו׳: 4 אחר שמלתי. וטעם הכתוב לפי הדרש ואחרי עורי אחרי חתיכת עור ערלתי נקפו הקיפו סבבו זאת הרבה גרים באו להידבק לזאת אות וכו׳ ומבשרי אחזה וכו׳ ומהברית בבשרי נגלה הקב״ה עלי, והגי׳ לזאת אות איתא גם בערוך ע׳ אחר אחר, ובמדרש הגדול גורם ומפרש אחר שמלתי עצמי וכו להידבק בזאת שנ׳ זאת בריתי אשר תשמרו ומבשרי וכו׳ אלמלא לא עשיתי כן מאיכן הקב״ה נגלה עלי וכו׳, ובמעין גנים איוב י״ט כ״ו אחרי שמלתי ערלת בשרי הרבה גרים וכו׳ להדבק לזאת הברית ומבשרי וכו׳ אלולי שמלתי מהיכן הקב״ה נגלה עלי הה״ד וירא וכו׳, ובעקידה שער י״ט הובא אחר שמלתי את עצמי הרבה גרים באו לזאת הברית ואילולי כן מהיכן הקב״ה נגלה וכו׳ ועח״נ: 7 ר׳ איסי. עי׳ במ״י לעיל צד 192 בד״ה אמר ר׳ איסי: 8 איתתיה וכו׳. אשתו של ר״א היתה

אמרה לו מה את מכחשני לפני שפחתי, אמר לה ולא כך אמר איוב אם אמאס משפט עבדי וגו׳ ומה אעשה כי יקום אל וכי יפקוד מה אשיבנו, ד״א אם אמאס משפט עבדי זה אברהם ויקח אברהם את ישמעאל בנו וגו׳ (בראשית יז כג), אמר אילמלי שעשיתי כן מאיכן היה הקב״ה נגלה עלי וירא אליו יי׳ וגו׳:

ד ר׳ יצחק פתח מזבח אדמה תעשה לי וגו׳ (שמות כ כד) אמר ר׳ יצחק מה אם זה שבנה מזבח לשמי הריני נגלה עליו ומברכו, אברהם שמל עצמו לשמי על אחת כמה וכמה וירא אליו יי׳ וגו׳:

ה ר׳ לוי פתח ושור ואיל לשלמים וגו׳ (ויקרא ט ד) אמר מה אם זה שהקריב שור ואיל לשמי הריני נגלה עליו ומברכו, אברהם שמל עצמו לשמי על אחת כמה וכמה וירא אליו יי׳ וגו׳:

ו פחדו בציון חטאים וגו׳ (ישעיה לג יד) אמר ר׳ ירמיה בן אלעזר לשני תינוקות שברחו מבית הספר היה זה לוקה וזה מירתת, אמר ר׳ יונתן כל חנופה שנאמ׳ במקרא במינים הכתוב מדבר, ובניין אב שבכולם פחדו בציון חטאים אחזה חרדה חניפים בישראל ובאומות העולם, אמר ר׳ יודה בר׳ סימון לארכיליסטים שמרד במלך אמר המלך כל מי שתופשו אני נותן לו פרוקופי, עמד

5 תנחומא מ״ב וירא סי׳ ד׳, תנחומא וירא סי׳ ב׳, אגדת בראשית טס, ועי׳ לקמן פפ״ב, מדרש שמואל פ״ג: 7 ילקוט ר׳ פ״ב, ועי׳ לקמן פפ״ב: 9 ילק׳ ישעיה ר׳ ש״ד (תל״ט):

1 ואמרה כ | ליה פש | מה] ואב, מפני ~ דת | מכחשני] פוג, מכחישני את, מכחישיני ד | בפני שפחתי א[1]גבש, לפניי ן | אמרלה] פוא[2]גב, א״ל ש, אמ׳ לו ת, ל׳ דא[1] | ולא] פוג, לא דאכתש | °אם ל׳ ד | עבדי וגו׳] א[2], עבדי ואמתי א[1]גבת, עבדי דן, וגו׳ פ | 2 ומה—אל] וא[1]ג, מה.. אל פב. ל׳ דא[2]ת | וכי — *מה (ומה ל) אשיבנו ל׳ | ד״א ל׳ וא | °עבדי ל׳ ד | 3 אילולי פוא[2]גב, אלולי דת, אילולא א[1] | היכן א | 4 וגו׳] באלני (באלוני ת) ממרא כת, באלוני . . והוא יושב ד, ל׳ ואג | 5 וגו׳] וד׳ עלי׳ א׳ עו׳ וא׳ שלי׳ בכ׳ המק׳ אש׳ א׳ א׳ ש׳ א׳ א׳ וברכתיך ן | ר׳ יצחק] הקב״ה ל°ג | ומה א[2] | אם זה] אם מי וג, מי פ | 6 ** עליו] ל׳ ל | על — וכמה] איני ניגלה עליו ומברכו ן | וגו׳] באלוני ממרא דת, ל׳ ואגב | 7 וגו׳] לזבוח לפני יי׳ דת, לזבוח . . יי׳ וגו׳ י, לזבוח לפני יי׳ ומנח׳ בלולה בש׳ כי היום י׳ נרא׳ אלי׳ וכת׳ בתרי׳ וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם ל° | אמר] אמ׳ הקב״ה ן, ל׳ אגב | ומה אם ואג, ומה פ, ואם י | שהקריב] ~ לפניי ן | 8 לשמי] לשלמים ן | ומברכו] ~ דכת׳ כי היו׳ יי׳ נר׳ אלי׳ ל° | וגו׳] באלוני ממרא דת, ל׳ ואגב | 9 פחדו] פוגב, כת ~ דאת | בר ן | *לשני ל°גברי] לב׳ א[1], שני לן, משל לשני דפא[1] | 10 מן הספר י | זה היה י, זה פבר | וזה מרתת וא[1]גב, וזה מרתית ת, וזה היה מרתת י | יוחנן ג | חניפה ג | שנאמ׳] שנאמרה פוג, שאמ׳ ב, שכתו׳ א[2], ל׳ י | שבמקרא י | במינים] וגי[1], במיגין ד[1]פא, במגיין ד, במנין ב, במיגות ת | *הכתוב דא[1]תי] הכת׳ לפג, הכתו׳ ד[1]וב | 11 שלכולן ת, בכלם י | חנפים | בישראל — העולם] פב, ל׳ דואגתי | 12 יודה] ת, יהודה דפאגבי, יודן ן | בר א[1]י, בי״ר ת | לארכיליסטים ב, לארכליסטים י, לארכי לסטים ת, משל לארכי לסטים א[1], משל ללסטים פ, לארכי לסטים מקרטע א[2] | שמרד במלך] שכעס עליו המלך י | שתופשו] געי, שהוא תופשו דפאת, שהוא תופסו ב, שתופשו ומביאו לפני ן | הריני נותן ע, אתן א[2] | פרקופי א[2]ע, פיוקפי פבת, פורקפי א[1] (וכן בסמוך) |

מריבה עם שפחתה והכחיש ר״א את אשתו לפניה לומר שהדין עמה אמרה לו אשתו מפני מה אתה מכחישני לפני שפחתי אמר לה ולא כך וכו׳. ועי׳ בערוך ובעמת״ל ע׳ כתש ב׳, ולפי דעת ידידי ר״ש לנדויער מכתשה מבנין התפעל במקום ומתכתשה וכחשה תחת ואכחשה מבנין אפעיל והאל״ף מובלעת במבטא: 2 זה אברהם. כלו׳ הכתוב מדבר באברהם אמר אם אמאס משפט עבדי הה״ד ויקח אברהם את ישמעאל בנו ואת כל ילידי ביתו ואת כל מקנת כספו וכו׳ וימל את בשר ערלתם וכו׳ ועמ״כ: 5 מה אם זה. אמר הקב״ה מה אם וכו׳ הריני נגלה עליו וכו׳ וכן לעיל צד 472 ר׳ אבהו וכו׳ נותן אנ׳ וכו׳ ועח״נ ובמ״י שם, ופתיחה זו דוגמתה הפתיחה לקמן פפ״ב לפ׳ וירא אלהים אל יעקב וכו׳ ר׳ יצחק פתח מזבח אדמה תעשה לי וגו׳ אם מי שבונה מזבח לשמי הריני מברכו יעקוב שאיקונין שלו חקוקה בכסאי על אחת כמה וכמה שאני ניגלה עליו ומברכו הה״ד וירא וכו׳, ובמדרש שמואל שם ר׳ יצחק פתח מזבח אדמה וכו׳ והרי דברים קל וחומר ומה אם המקריב עולה ושלמים למקום המקום נגלה אליו ומברכו אלקנה וכו׳. ולשון הפתיחה בתנחומא שם ר׳ יצחק נפחא פתח מזבח אדמה וגו׳ ואומר בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך אמר הקב״ה ומה מי שהיה זובח עולה או שלמים אני נגלה עליו לברכו אברהם שזבח את עצמו לפני על אחת כמה וכמה לכך נאמר וירא אליו וכו׳, ובסגנון אחר בתנחומא מ״ב שם ר׳ יצחק נפחא פתח מזבח אדמה תעשה לי אמר הקב״ה מי שהוא שוחט שור או שה ושפך דם קימעא הייתי בא ומברכו שנאמר מזבח אדמה וכתיב אבוא אליך וברכתיך אברהם שנהר של דם יוצא מתוך ביתו מן המילה על אחת כמה וכמה שאני צריך לברכו לכך נאמר וירא וכו׳ ועי׳ גם באג״ב שם, וכפי סגנון זה נרשם בגליון כי״ל „ונהר שלדם יוצא על״: 7 ר׳ לוי פתח. גם פתיחה זו דוגמתה לקמן פפ״ב ר׳ לוי פתח ושור ואיל לשלמים וגו׳ כי היום יי׳ נראה אליכם מה אם זה שהקריב שור ואיל לשמי הריני נגלה וכו׳ ועיי״ש, וכאן נוסף בגליון כי״ל בראש הפתיחה בכתב אחר לזבוח לפני יי׳ ומנח׳ בלולה וכו׳, ובכתב דומה לכתב הספר נוסף למלת ומברכו דכת׳ כי היום וכו׳ ועח״נ: 9 לשני וכו׳. במדרש הגדול עמ׳ 261 גורס ומפרש למה״ד לשני תינוקות שהיו בבית הספר זה לוקה וזה מרתית כך כיון שלקו החטאים רעדו החנפים מאי חנפים וכו׳ ר׳ יוחנן אומ׳ כל חנופה האמורה במקרא במינים הכת׳ מדבר ובנין אב שבכולן אחזה רעדה חנפים ואומ׳ כי מאת נביאי ירושלים יצאה חנופה לכל הארץ, ובדפ״ר הגי׳ ג״כ במינין, ובד״ו נשתבש במניין, ובמ״כ הגיה במינות וכן הדפיסו אחריו: 12 לארכיליסטים. שר של ליסטים ועי׳ לעיל צד 356, ומשם נובע הגי׳ בכי״א ב׳ לארכי ליסטים מקרטע, ופרוקופי פי׳ כבוד ויקר ועי׳ לעיל צד 113, והמשל הועתק בערוך ע׳ ארך ד׳ ועי׳ פרקופי ועיי״ש, ובמה״ג שם ר׳ הונא בשם ר׳ יהודה ביר׳ סימון אמ׳ כת׳ פחדו בציון חטאים וכת ופחדו אל ה׳ ואל טובו למה״ד ללוסטים (ללסטים)

אחד ותפשו, אמר המלך ישמרו שניהם עד הבקר, זה היה מתפחד אי זו פרוקופי נותן לו המלך וזה היה מתפחד אי זה דין המלך דן אותו, כך לעתיד ישראל מתפחדים ופחדו אל ייי ואל טובו (הושע ג ה) ואומות העולם מתפחדים פחדו בציון חטאים, אמר ר' יודה למה קורא אותם מוקדי עולם (ישעיה שם שם) שאילו נתן להם רשות היו מוקידים עולם, הולך צדקות (שם שם טו) זה אברהם ושמרו דרך ייי לעשות צדקה (בראשית יח יט), ודובר מישרים (ישעיה שם שם) מישרים אהבוך (שה"ש א ד), מואס בבצע מעשקות (ישעיה שם שם) אם מחוט ועד שרוך נעל (בראשית יד כג), נוער כפיו מתמוך בשחד (ישעיה שם שם) הרימותי ידי אל ייי אל עליון (בראשית שם כב), הוא מרומים ישכון (ישעיה שם טז) ר' יודה בר' סימון ר' חנן בשם ר' יוחנן העלה אותו למעלה מכיפת הרקיע הוא דהוה אמר ליה הבט נא השמימה (בראשית טו ה) אינו [אומר] הבט אלא מלמעלה למטה, מצדות סלעים משגבו (ישעיה שם שם) אילו ענני כבוד, לחמו ניתן (שם שם) ואקחה פת לחם (בראשית יח ה), מימיו נאמנים (ישעיה שם שם) יוקח נא מעט מים (בראשית שם שם), מלך ביופיו תחזינה עיניך (ישעיה שם יז) וירא אליו ייי:

4 ילקוט כ' פ"ג, ילק' ישעיה שם: 8 לעיל לך 432 וש"נ:

1 ישמרו] פואגכי^{1}, שמרו ד, שמור ת | זה] והיה (היה א^{2}גכ) זה מתפחד וזה מתפחד ~ דא^{2}גכתי | היה לי' | מתפחד] א^{2}ע, ~ לומר דכתי, כלומר ג | איזו פ, אי זה י, איזה תע | נותן לו ע, המלך נותן לו פי, המלך (שהמלך ג) נותן לי דוגת, המלך רוצה ליתן לי א^{2}, המלך רוצה.. אלי א^{1}, רוצה המלך ליתן לי כ | 2 היה] כ, לי' דפואגתי | מתפחד] וי, ~ לומר פא^{1}ג, ואומר דא^{2}ת | איזה פא^{1}ת | המלך דן אותי דואגכת, ידון המלך אותו י | לעתיד] ~ לבי' ד^{1}, לבא דפא^{1}גכי, לבוא א^{2}ת | ישראל] ישראל מתפחדים (מתפחדין א^{1}גכת) ואומות העולם (ואומות עכו"ם ת) מתפחדים (מתפחדין וא^{1}כת, מתפחדי' ג) ~ דוא^{1}גכת, ישראל ואומות העולם מתפחדים ~ י, ישראל ואומות.. מתפחדי' ~ א^{2} | טובו] א^{1}כי, ~ באחרית הימים דוא^{2}גת | 3 ואומות העולם] ומכחישי השם ת | ר' יהודה (יודה ן) בר' (בר פא^{1}, בי"ר ת) סימון דפואגכת | קורא] הוא ~ דפוגת, היה ~ אכ | 4 נתן] פ, היה נותן כ, ניתן דוגת, היה א | מוקדים ד^{1}וא^{1}, מוקדין פא^{2}גכת | עולם] כל העולם כולו (כל.. כלו פ, כל העולם ן, העולם כלו א^{2}, את העולם כולו ת, את.. כלו א^{1}) על יושביו (ליושביו ן) לשעה (בשעה אג) קלה דפואגכת | 5 *לעשות צדקה ל^{0}פוי] לעשות צדקה ומשפט דאגכתי (ישעיה). וגו' ל | מישרים אהבוך] חלילה לך י | 8 *הוא דואגתי] והוא לפכ | יהודה דפואגכתי (שם), יודן ן | בר פא^{1}, בי"ר ת | ור' חנן י (שם), ר' (ור' אכ) חנין פואגכ, בשם ר' חנין ד, אמ' בש"ר חנין ת | 9 הוא דהוא אמר דת, הוא דאמר א, הד' ה' דאמר ן, הה"ד י (שם), א' פ | אינו *אומר כ] אינו אומ' פו, אינו או' ג, אין אומרין א, ואין אומ' י (שם), אינו שייך לומר דת, אינו ל | 10 מצדות] וא^{1}כי^{1}, מצודות דא^{2}ת, מצודת י (שם) | 11 ואקחה — לחם] פוחאגכי, לי' דת | 12 ביפיו פת | ייי] פאי, ~ באלוני ממרא דגכת |

שמרד וכו' אמר המלך כל מי שהוא תופכו אני וכו' פרוקפי עמד אחד ותפשו אמ' המלך ישמרו שניהם עד שיפקדו היה זה מתפחד איזה פרוקפי המלך נותן לו וזה מתפחד איזה דין המלך דן אותו (כצ"ל שם ועיי"ש עמו' 793) כך לעתיד לבוא ישראל מתפחדין דכת' ופחדו אל ה' ואל טובו וכו', ובכד הקמח בערך חתן הועתק אמר ר' יהודה בר סימון משל להי"ד לליסטים שמרד וכו' אמר חמלך כל מי שתופסו הריני נותן לו פרקופי עמד אחד ותפסו אמר המלך ישמרו שניהם עד הבקר והיה זה מתפחד וזה מתפחד זה מתפחד ואומר באי זה דין דן אותי המלך וזה מתפחד ואומר איזה פרקופי יתן לי המלך כך לעתיד לבא ישראל מתפחדים ואומות העולם מתפחדים או"ה מתפחדים פחדו בציון חטאים ישראל מתפחדים פחדו וכו' ואל טובו: 4 היו מוקידים. שורפים, ובמה"ג גורס ומפרש מי יגור לנו מוקדי עולם אמ' ר' יהודה ביר' סימון למה קורא אותן וכו' שאילו ניתנה להם רשות היה (וצ"ל היו) מוקידין את העולם כולו על יושביו בשעה קלה ומי ניצל מהם כל מי שקיים כל מה שכת' כאן כמו שקיים אברהם אבינו ומהוא זה שכת' כאן הולך צדקות זה אברהם אבינו דכת' למען אשר יצוה את בניו וג' לעשות צדקה ומשפט ודובר מישרים זה אברהם דכת' חלילה לך מעשות כדבר הזה מואס בבצע וכו' הרימתי ידי וכו' נוער כפיו וכו' אם מחוט וכו', ונוסף שם אוטם אזנו משמוע דמים זה אברהם דכת' אל נא תהי מריבה ועוצם עיניו מראות ברע זה אברהם דכת' הנה נא ידעתי כי אשה יפת מראה את דבדיליה נמ' לא אסתכל ועי' לעיל צד 415 ובמ"י שם בד"ה אוטם וכו' וב"ב ט"ז א', ובכד הקמח נוסף מי יגור לנו אש אוכלה זה הקב"ה מוקדי עולם אלו המלאכים והשרפים, ואח"כ הועתק שם אמר ר' יהודה בר סימון למה הוא קורא אותם שאילו ניתן וכו' היו שורפין כל העולם כולו על יושביו בשעה קלה הולך צדקות זה אברהם וכו' ודובר מישרים מישרים אהבוך מואס בבצע וכו': 9 אינו אומר הבט. כן הגהתי ועח"נ ולעיל צד 482 ובמ"י שם בד"ה ר' יודה וכו', ובמה"ג מפרש הוא מרומים ישכון זה אברהם דכת' ויוצא אתו החוצה ויאמר הבט נא השמימה, וגורס שם אמ' ר' יצחק בשם ר' נתן העלה אותו הקב"ה לאברהם למעלה מכיפת הרקיע ואמ' לו הבט נא השמימה, ובכד הקמח שם הוא וכו' ישכון ר' יהודה בר' סימון אומר העלה אותו למעלה וכו' ואמר לו הבט נא השמימה אין אומרים הבט וכו': 10 אילו ענני כבוד. אולי טעם הדרש כמו שאיתא בתנחומא חיי שרה סי' ד' עוז והדר לבושה אלו ענני כבוד שהיו מקיפין את האהל שלה ועי' בחי' הרד"ל ולקמן סוף פ"ס, ובמה"ג מפרש אלו ענני כבוד שהיו מקיפין אותו דכת' ויעל אלהים מעל אברהם, והגי' גם שם לחמו נתן זה אברהם דכת' ואקחה פת לחם וכן בכד הקמח לחמו נתן ואקחה פת לחם ועח"נ: 12 ביופיו. וכ"ה בוי"ו גם בדפ"ר וד"ו ושאר כ"י חוץ מכי"פ וכי"ת ועי' במ"י לעיל צד 33 בד"ה דוכים:

ז והוא יושב פתח האהל כחום היום ר' ברכיה בשם ר' לוי ישב כת' ביקש לעמוד אמר לו הקב"ה שב, את סימן לבניך שאתה יושב ושכינה עומדת כך בניך יושבים ושכינה עומדת אלהים ניצב בעדת אל וגו' (תהלים פב א), ר' חגי בשם ר' יצחק עומד אין כת' אלא ניצב איטימוס היך דאת אמר ונצבת על הצור (שמות לג כא), ר' שמואל בר חייא רב יודן בשם ר' חנינה על כל שבח ושבח שישראל משבחים להקב"ה משרה שכינתו עליהם מה טעם ואתה קדוש יושב תהילות

1 ילקוט ר' פ"ב, פסיקתא פ' החודש (מ"ח ב'), פסיקתא רבתי שם (ע"ב א'), שיר השירים רבה פ' דומה דודי (ב' ט'), במדבר רבה פי"א סי' ב', מדרש תהלים י"ח סי' כ"ט כ"ב סי' י"ט, תנחומא מ"ב וירא סי' ד', תנחומא שם סי' ב', אגדת בראשית פי"ט:

1 ◦יושב] יושב ד | פתח האהל לי' ג כ | *כחום היום ד ת] כחם היום פ, כח' הי' ל, לי ו א ג כ | ◦בשם] משום ד | 2 שב] ~ אברהם פ ו ג כ, אברהם שב א | סימן] רמז ו | שאתה] מה אתה ד א כ ת י, מה את פ ו ג | כך] אף ג | יושבים] עתידין נכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ויושבין פ | ושכינה עומדת] פ ו ח ג י, ושכינתי עליהם כשישראל נכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות וקורין ק"ש והן יושבין לכבודי ואני (אני עומד א[2]) על גבן א, ושכינה עומדת בשעה שישראל נכנסין לבתי כנסיות וקורין.. אני עומד על גבן כ, ושכינה עומדת על גבן כשישראל נכנסי' (נכנסים ת) לבתי.. מדרשות וקורין קרית שמע והן יושבי' (יושבים ת) לכבודי ואני על גבן ד ת | 3 נצב | חגיי ו ג כ | אין כתי' (כת' פ כ ת) כאן ד פ א כ ת ע י, אין כת' כן ו ג | אטימוס א[2] ע ר[2], איטמוס פ א[1] כ | 4 הצור] פ ו ג ע י, ~ והיה טרם יקראו ואני אענה כ, וכתי' והיה.. אענה ד א ת | בר] פ ו א ג, בי"ר ת, בר' ד | חייא] אבא א[1] | ר' יודן ו ג, ור'.. ד א כ ת | 5 משבחין שמו של הקב"ה פ | מה טעם] שנא' א | תהלות ד פ ו א כ ת |

1 ישב כת'. ואכ"כ יושב שיהא משמע שנשאר יושב אלא ישב כת' ודורש ר"ב בשם ר"ל ישב בהוראת פעל עבר ישב וביקש לעמוד א"ל הקב"ה שב אתה סימן לבניך וכו' (ועי' לעיל צד 386) ור"ח בשם ר"י מדייק אלהים נצב וכו' עומד אין כת' אלא נצב איטימוס[1]) מוכן הד"א ונצבת וכו' שתהא מוכן שם, ובפי' ב"ר כ"י מפרש עומד משמע עומד כמעט והולך אבל נצב משמע עמידת קבע, והמאמרים שלפנינו נסדרו בדרש דומה דודי לצבי וכו' בפסיקתא ובפסי"ר ובשהש"ר ובבמ"ר, והגי' בפסיקתא א"ר יצחק מה הצבי הזה מדלג על ההרים ומקפץ מאילן לאילן כך הקב"ה מדלג מבהכ"נ זה לבית הכנסת זה ומבית המדרש זה לבית המדרש זה בשביל מה בשביל לברך את ישראל ובזכות מי בזכות מי שהיה יושב באלוני ממרא הה"ד וירא אליו וכו' והוא יושב פתח האהל וא"ר ברכיה בש"ר לוי יושב כתיב חסר וי"ו אמר הקב"ה שב אברהם וא"ל (ושם בכי"א הגי' ישב כתיב כיון שנגלה עליו הקב"ה בקש אברהם אבינו לעמוד א"ל הקב"ה שב א"ל הקב"ה אברהם) כל זמן שבניך נכנסין לבתי כנסיות ובתי מדרשות יהיו יושבין וכבודי עומד מ"ט אלהים נצב וכו' א"ר חגי בש"ר יצחק אלהים עומד אין כתיב אלא אלהים נצב מהו נצב איטימוס ר' שמואל ב"ר חייא בש"ר חיננא אמר כל קילוס וקילוס שישראל מקלסין להקב"ה כבודו יושב ביניהם מ"ט שנא' ואתה קדוש וכו' או לעופר וכו' הנה זה עומד אחר כתלינו אחר כתלי בתי כנסיות ובתי מדרשות וכו', ובפסי"ר שם א"ר יצחק מה הצבי הזה מדלג ומקפץ וכו' כך הקב"ה מדלג מבית הכנסת זו וכו' בזכות וכו' ר"ב בשם ר"ל ישב כתיב אמר לו הקב"ה אברהם כל זמן שבניך נכנסים בבתי כנסיות וכו' ומה טעם אלהים נצב ר' חגא בש"ר יצחק אלהים עומד אכ"כ אלא נצב איטימוס. ר' שמואל בר' חייא בר יהודה בש"ר חנינא כל קילוס וקילוס וכו' ועיי"ש בהערות רמא"ש, ובשהש"ר בדפ"ר וד"ו שם דומה דודי לצבי מה צבי זה מדלג מהר להר וכו' כך הקב"ה מקפץ מבית הכנסת זה וכו' ר"ב בשם ר"ל יושב ישב כתיב בא אברהם לעמוד אמ' לו הקב"ה שב שב אברהם את סימן לבניך מהואת יושב ואני עומד כך יהיו בניך בשעה שיכנסו לבית הכנסת ולבית המדרש וקורין קרית שמע הם יושבין וכבודי עומד ביניהם מה טעמא אלהים נצב וכו' ר' חגיי בשם ר"י אמר אלהים עומד אין כתיב אלא נצב מהו נצב איטימוס המד"א ונצבת לי שם על ראש ההר (שמות ל"ד ב') וכתיב והיה טרם יקראו ר' שמואל משום ר' חנינא כל קילוס וכו', ובבמ"ר סרסו המאמרים ושם הגי' בדפ"ר וד"ו והוא יושב וגו' ישב כתיב (ול"ג שם אמר ר"ב בשם ר' לוי) בא לעמוד אמר לו הקב"ה שב אברהם אתה סימן לבניך שבשעה שנכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות וקוראין את שמע ויושבים וכבוד יי' עומד וכו' א"ר חגאי בשם ר"י וכו' אלא אלהים נצב איטימוס הא כמ' דתימ' והיה טרם יקראו ואני אענה וכו', והדרש כל קילוס וכו' ליתא שם ועיי"ש שאר השינוים, ובמדרש תהלים י"ח סי' כ"ט ד"א ותתן לי וכו' ר"ב בשם ר"ל אמר בקש אברהם לעמוד אמר לו הקב"ה שב ואתה סימן לבניך שיהא בניך יושבין בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ואני עומד שנ' אלהים נצב בעדת אל ר' שמואל ב"ר חייא ור' יודן בשם ר' חנינא אמרו על כל שבח ושבח שישראל משבחין להקב"ה הוא משרה שכינתו עליהם ומה טעם ואתה קדוש וכו', ושם כ"ב סי' י"ט ואתה קדוש יושב תהלות וכו' ר' שמואל בר' חנינא אמר כל קילוס וקילוס שישראל מקלסין להקב"ה כבודו יושב ביניהם שנ' ואתה קדוש וכו' ר' שמואל בשם ר' חנינא אמר כל תהלה ותהלה שישראל מקלסין להקב"ה הרי הוא למעלה מן הקילוס וכו' ר"ב בשם ר"ל אמר כתיב וירא אליו וכו' והוא יושב ישב כתיב בא לעמוד אמר לו הקב"ה שב אתה וסימן לבניך שבשעה שישראל נכנסין לבתי כנסיות וכו' וקוראין את שמע ומתפללין הן יושבין וכבודי עומד ביניהם ומה טעם דכתיב אלהים נצב וכו' ר' חגי בש"ר יצחק אלהים עומד אכ"כ. אלא אלהים נצב כמה דאת אמר והיה טרם יקראו ואני אענה (ורש"ב הוסיף שם מלת איטימוס והפסוק ונצבת על הצור) ועי' לעיל צד 479 והמאמרים שהעתקתי במ"י שם בד"ה הה"ד וכו' מתנחומא מ"ב ותנחומא וירא, ולפנינו בכי"ל וכן בכי"ו וכי"ת וכי"ג וילקוט הגי' רק בניך יושבי' ושכינה עומדת ועי' גם בפירש"י עה"ת, והגי' בדפוסי' וכ"י שציינתי מסכמת יותר עם הגי' בשהש"ר, ובמדרש הגדול הועתק והוא ישב ישב כת' מלמ' שביקש לעמוד ואמ' לו הקב"ה שב וזה סימן לבניך שכל זמן שהן יושבין בבתי כנסיות ובבתי מדרשות שכינתי עומדת עליהן דכת' אלהים נצב וכו', ובשכל טוב ביקש לעמוד מפני השכינה א"ל הקב"ה סימן לבניך שיהיו יושבין בבתי כנסיות וכו' ואני ניצב עליהן שנ' אלהים נצב וכו' ועי' גם בלק"ט, ובמחזור ויטרי צד 108 הועתק מב"ר כאן ר' חנינא בשם ר' יצחק א' עומד אין כת' אלא נצב מה נצב כמה דאתמר ונצבת על הצור א"ר שמואל ב"ר חייא בשם ר' חנינא על כל שבח ושבח שישר' משבחין לפני המקום משרה שכינתו עליהם מה טעם ואתה קדוש יושב תהלות וכו', ובשבלי הלקט סי' כ"ח ר' שמואל בר חייא ב"ר יודן אמר על כל קילוס וקילוס שישראל משבחין להקב"ה משרה שכינתו עליהן שנ' ואתה קדוש וכו', ומאמר ר' חגי בשם ר'

[1]) ἕτοιμος.

ח ישראל (תהלים כב ד): פתח האהל פתח טוב פתחתה לעוברים ושבים [פתח טוב פתחתה] לגרים, שאילולי את לא בראתי שמים וארץ שנ' וימתחם כאהל לשבת (ישעיה מ כב), ואילולי את לא בראתי גלגל חמה שני לשמש שם אהל בהם (תהלים יט ה), ;אילולי את לא בראתי הירח שני הן עד ירח לא יאהיל (איוב כה ה): אמר ר' לוי לעתיד לבוא אברהם יושב על פתח גיהינם ואינו מניח אדם מהול מישראל לירד בתוכה, ואותם שחטאו יותר מדיי מהו עושה להם, מעביר את הערלה מעל גבי תינוקות שמתו עד שלא מלו ונותנה עליהם ומורידם לגיהינם ההיד שלח ידיו בשלומיו חלל בריתו (תהלים נה כא). כחום היום לכשיבוא אותו היום שכתוב בו כי הנה היום בוער כתנור וגו' (מלאכי ג יט): כחם היום תני ר' ישמעאל וחם השמש ונמס (שמות טז כא) בארבע
שעות, אתה אומר בארבע או אינו אלא בשש, כשהוא אומר כחום היום הרי שש שעות אמ', 30b

1 ילקוט שם: 4 ילקוט שם, ילק' תהלים ר' תשע"ג, ילק' מכירי תהלים כ"ה סי' כ', עירובין י"ט א', תנחומא לך לך סי' כ' בוביר סי' ה', שמות רבה פי"ט סי' ד', מדרש תהלים ו' ס' א': 7 ילק' מכירי ת"ע כ"י: 8 ילקוט ר' פ"ב, מכילתא דרשב"י שמות ט"ז כ"א, מכילתא בשלח מסכתא ד' פ"ד, ירוש' ברכות פ"ד ז' ב', ברכות כ"ז א':

1 האהל. ל' ל° | *פתח טוב פתחתה וג] פתח . . פתחת דפאכתי, ל' ל | 2 שאילולי] האהל ~ ל°י | שאילולי פוגי, שאלולי דא2כת (וכן בסמוך) | 3 הירח] א2י, ירח גב, את הירח דפוא'ת | 4 לא] ד1וחא2גי, ולא דפא1כת | לבוא] וא2גת, לבא דפכעים, ל' א1 | אברהם אבינו ע | יושב] ~ לו פג | גיהינם] א2, גיהנם דוגכעים, גהינם פא1, גהנם ת | 5 אדם מישראל שהוא מהול י (תהלים), ארם מהול וא2, אחד מישראל ת | לירד] יורד א2ע | בתוכה] וי, לתוכה דפאגי (שם), בה ע, לגיהנם כמ, לגהנם ת | ואותם] כיון גי1 (שם) | יותר] פואכתעים, יתר דג | מדיי] וג, מדאי דפאכתעים | מה אמ | 6 התינוקות פי (שם) | עד שלא] ולא י (שם) | ונותנה] ומניחן י | עליהם] לחם אי (שם), להן ן | לגיהינם] א1, לגיהנם פוא2ג, לגהינם דכ, לגהנם ת | ידו תע | 7 **חלל בריתו] וגו' ל | כחם פא'גת | לכשיבא פכי, כשיבוא א2, כשיבא א1י (שם) מ | יום פימ | *היום דוא1תי] יום כי (שם), יום יי' לפג | 8 כחם] פוג, כחום דאכתי | וחם] פואגכעי, כחום (כחם ת) היום הרי שש שעות אמורות הא מה אני מקיים ~ דת | בארבע] פוא1גכתי, בד' דא2ע | 9 אתה אומר ל' י | בארבע] בארבע (בד' א1ע) שעות פוא1גכע, ד' שעות ד, ל' א2תי | בו' ע, בשש (שש כ) שעות פואגכתי, בו' שעות ד | כחם פגתי | הרי ל' י | שש] פואגכתי, ו' דע, בשש י | אמ' אמור אכעי, אמורות דפוגת)] ~ הא מה אני מקיים וחם והשמש בד' (בארבע ג°) שעות ל°ג° |

יצחק הועתק בערוך ע' אטימוס, והגי' שם נצב אטימוס (ובערוך דפ"ר איטומוס) ופי' שם איטימוס מוכן בל"י, ובפי' ב"ר כ"י כתב איטימוס (אטימוס) לשון יוני הוא ופירושו מזומן, וכן הפירוש בילקוט מזומן: 1 פתח טוב וכו'. דורש התיבות פתח האהל לרמז שאמר הקב"ה לאברהם פתח פתח טוב פתחתה וכו' האהל ואילולי את לא בראתי שמים וכו' גלגל חמה וכו' הירח וכו' שכתוב בהם לשון אהל, וכן לעיל צד 107 בהבראם וכו' בזכות אברהם וכו'; והדרש נסמך למאמר ר"ב בשם ר"ל ישב כתי' וכו' אמר לו הקב"ה וכו', ובמד' הגדול איתא ד"א והוא יושב פתח האהל וכי דרכו שלאברהם אבינו לישב פתח האהל אלא לתודיעך כמה חביבה הכנסת אורחין לפני אברהם אבינו שכיון ששהה שני ימים בלא הכנסת אורחין אמ' שמא סבורין שהן מצערין אותי מיד יצא וישב לו על הפתח להכניס העוברין והשבים, והשלמתי פתח טוב פתחתה לגרים ועח"נ ולעיל צד 379 וצד 459 ובמ"י שם: 4 לא יאהיל. במקרא כתוב ולא ועי' בתנ"ך הוצ' גינצבורג ומנחת שי איוב שם: על פתח גיהינם. אולי טעם הדרש ואברהם יושב וכו' כמו שישב עתה פתח האהל אחרי שמל עצמו וקבל מצות מילה לו ולזרעו אחריו כן לע"ל יושב על פתח גיהנם ואינו מניח אדם מהול מישראל וכו' כחום היום לכשיבוא אותו היום שכתוב בו כי הנה היום בא בוער וכו' ועי' בפי' מהרז"ו, וס"ל לר"ל יש גיהינם לע"ל ועי' לעיל צד 46 וצד 250, ודורש ואותם שחטאו יותר מדיי וכו' הה"ד שלח ידיו בשלומיו וכו' כלומר אעפ"י שהם שלמים שנמולו שלח ידיו בהם לחלל בריתו, ובמ"כ פי' שלח ידיו בשלומיו קרי ביה בשלמיו אותן הראוין לתשלום להפרע מהן רוב עוונותיהן שלח בם ידו ומחלל ברית מילתם במה שמכסה עליהם ערלה, וכעין זה האגדה בעירובין שם עוברי בעמק הבכה וכו' דמחייבי ההיא שעתא בגיהנם ואתי אברהם אבינו ומסיק להו ומקבל להו בר מישראל שבא על הגויה דמשכה ערלתו ולא מבשקר ליה ועי' בד"ס, ובתנחומא לך לך שם איתא חביבה המילה שנשבע הקב"ה לאברהם שכל מי שהוא מהול אינו יורד לגיהנם שנ' ביום ההוא כרת ה' את אברהם ברית וכו' ומי יורד לשם ראה מה כתיב אחריו את הקני ואת הקנזי וגו' למה שכולם ערלים וכן יחזקאל ראה את הערלים יורדין בה וכו' וכן ישעיה אומר לכן הרחיבה שאול נפשה ופערה פיה לבלי חק למי שאין בו חק ברית מילה וכו' אבל הכופרים ופושעי ישראל שכפרו בהקב"ה והלכו בחקות הגוים והן מולין הקב"ה מושך להן ערלה ונופלין לגיהנם שנ' שלח ידיו בשלומיו חלל בריתו ועי' במדרש תהלים ב"ב ו' סי' א' ובהערות רש"ב שם, ומאמר זה חביבה המילה וכו' נוסף גם בתנחומא תזריע בדפוסים האחרונים (ועי' בתנחומא מ"ב תזריע הערה ל"ד) ושם מסיים והכופרים והפושעים הקב"ה מצוה למלאך ומושך ערלתו שנ' שלח ידיו וכו', ובשמו"ר שם בדפ"ר וד"ו הקב"ה פוסל את ערלים ומורידם לגהינם וכו' וכן ישעיה אומר לכן וכו' לבלי חק למי שאין לו חק מילה שנ' ויעמידה ליעקב לחק לישראל ברית עולם שאין המהולים יורדין לגהינם וכו' א"ר ברכיה כדי שלא יהו המינים והמשומדין ורשעי ישראל אומרי' הואיל ואנו מהולין אין אנו יורדים לגהינם מה הקב"ה עושה משלח מלאך ומושך ערלתן והם יורדים לגהינם שנ' שלח ידו וכו' וכיון שגהינם רואה לערלה תלויה בהם פותחת פיה ולוחכת אותה הוי ופערה פיה לבלי חק, ובמאמר שלפנינו שהועתק בערוך ע' שלח א' הגי' ג"ב ידו ועי' בתנ"ך הוצ' גינצבורג, ומקצת המאמר הובא גם בהגהות מימוניות הלכ' מילה פ"א: 9 כשהוא אומר וכו'. ששינה הכתוב בלשונו ולא אמר כחום השמש אלא כחום היום הרי שש שעות אמ', ופריך או חילוף כלו' כחם השמש בו' שעות וכחום היום בד' שעות ומשני בד' שעות הצל קר והשמש חם בו' שעות הצל והשמש חמים ולכן מדבר הכתוב וחם השמש בד' שעות והכת' כחום היום בו' שעות שאז היום חם בכל המקומות בין בשמש בין בצל, והגי' הנכונה שלפנינו בכי"ל איתא גם בשאר כ"י (חוץ מכי"ת המאוחר, ובכי"ג הוגה קצת בגליון בכתב אחר) ובערוך

או חילוף, בדי שעות טולה קריר ושמשה שריב, בשש שעות טולה ושמשה שריבין, אמר ר' תנחומ' בשעה שאין לביריה צל תחתיו: אמר ר' יניי ניקב נקב מגיהינם והרתיח כל העולם על יושביו לשעה קלה, אמר הקב"ה צדיקי בצער והעולם בריוח כחם היום, הדא אמ' שהחמים יפין למכה,

2 ילקוט ר' פ"ב, בצא מליעא פ"ו ב', תנחומא ע"ב ויכא סי' ד', תנחומא ויכא סי' ג', פדר"א פכ"ט:

1 או חילוף] פוא[2]ע, או חלוף א[1]גבי, או חלוף (חילוף ג[0]ת) כחום (כחם ג[0]ת) היום בארבע (בד' ד[1]ג[0]) שעות וחם השמש ונמס בששה (בו' ד[1], בשש ג[0]ת) שעות דג[0]ת | בדי שעות] א[1], בארבע שעות פוגכ, בארבע י, לא בדי שעות ע, אמ' בארבע שעות ג[0], אמרית בד' שעות א[2], אמרת היאך אתה יכול קיי' (לקיים ת) כחום היום בארבע (בד' ד[1]ת) שעות והלא בארבע (בד' ד[1]) אין חום אלא במקום שהחמה זורחת שם שבארבע (שבד' ד[1]) שעות דת | טולה] וג, טולא דפאכתעי | ושמשה] ו, ושמשא דפאגכתעי | בשש] פואבתי, בו' ד[1]ע, בששה ד, ובשש ג | טולה ושמשה] ו, טולה ושמשא ג, טולא ושמשא דפא[2]כעי, שמשא וטולא א[1]ת | שריבין] פוגכעי, ~ כחדא אג[0], כחדא הא אין עליך לומר כלשון אחרון אלא כלשון ראשון כחום (כחם ת) היום בששה (בו' ד[1], בשש ת) שעות וחם השמש ונמס בארבע (בד' ד[2]) שעות שבמקום שהחמה זורחת בלבד שם נמס דת | 2 שאין צל א | לביריה] ג, לבריה דוא[1]תי, לבריא פג, לבריות א[2] | צל לי א | יניי] ג, ייניי ו, ינאי דפאכת | נקב נקב וחא[2]גת, נקב ניקב א[1]כ | מגיהינם דפוכי, מגהינם ג, בגיהנם אש, בגהנם ת | כל] את ת | העולם] פא[1]י, ~ כולו דוא[2]גכתש | 3 בשעה קלה אש, בשעה י[1] | צדיקי] ו, צדיק פחכ, צדיק זה רי, הצדיק הזה א[1], צדיקים דת, הצדיקים א[2] | והעולם] ~ כולו א | כחם היום] גי, כחום היום פוחאכ, לי דת | הדה וגי | אמר' ד[1], אמרה פואגי, אמרת דחכת | שהחמים] פוג, ־ין חאי, שהחימום דכת | *יפין ל[0]וחג] יפה דפאכתי, דפק ל |

ע' שרב ובילקוט ועח"נ, וכן הועתק במדרש הגדול תאני ר' ישמעאל וחם השמ"ש בארבע שעות אתה אומ' בארבע שעות או אינו אלא בשש שעות כשהוא אומ' כחם היום הרי שש שעות אמורות או דלמא חילוף לא בארבע שעות טולא קריר ושמשא שריב בשש שעות שמשא וטולא שריבן, ובגליון כי"ל נוסף הא מה אני מקיים וחם השמ' ונמס בד' שעות, ונר' שמקום הגהה זו אחרי התיבות הרי שש שעות אמ' כמו שהוגה בגליון כי"ג וכמו שהובא בפי' ב"ר, וכן לשון הברייתא במכילתא דרשב"י שמות ט"ז כ"א וחם השמש בארבע שעות אתה אומר בארבע שעות או אינו אלא בשש שעות כשהוא אומר כחם היום הרי שש שעות אמור הא מה אני מקיים וחם השמש בארבע שעות ע"כ (ובמכילתא הגי' לפנינו וחם השמש ונמס בארבעה שעות אתה אומר בארבעה שעות או אינו אלא בשש שעות כשהוא אומר וחם השמש משמע בשעה שהשמש חם והצל צונן זו היא שעה רביעית ביום ועיי"ש בהערות רמא"ש), ובירוש' ברכות שם מדברי תורה למד ר' יהודה (דאמר במשנה תפילת השחר עד ד' שעות) דתני ר' ישמעאל וחם השמש ונמס בארבע שעות אתה אומר בארבע שעות או אינו אלא בשש שעות כשהוא אומר כחום היום הרי שש אמור הא מה אני מקיים וחם השמש ונמס בד' שעות ואת דריש בבוקר בבוקר וכו' בארבע שעין שמשא חמין וטולא קריר בשית שעין שמשא חמין וטולא חמין, ועוד שם א"ר תנחומא מהו כחום היום בשעה שאין צל לכל ברייה (ול"ג שם תחתיו), ובבבלי ברכות שם מאן תנא להא דתנן וחם השמש ונמס בארבע שעות אתה אומר בארבע שעות או אינו אלא בשש שעות כשהוא אומר כחום היום הרי שש שעות אמור מה אני מקיים וחם השמש ונמס בארבע שעות מני וכו' דכולא עלמא מיהא וחם השמש ונמס בארבע שעות מאי משמע אמר רבי אחא בר יעקב אמר קרא וחם השמש ונמס איזו היא שעה שהשמש חם והצל צונן הוי אומר בארבע שעות ועי' בפירש"י שם בד"ה כשהוא אומר וכו' ועי"ע בד"ס ושם הגי' הישרה מאן תנא להא דתנו רבנן וחם וכו', ובפי' ב"ר גורס ומפרש כחום היום הרי שש שעות אמורות הא מא אני מקיי' וחם השמש ונמס בארבע שעות או חילוף הדברים כחום היום בד' שעות וחם השמש ונמס בו' שעות אמרת היאך יכול לקיים כחום היום בד' שעות והלא בד' שעות אין חום אלא במקום שהחמה זורחת שבד' שעות טולא קריר ושמשא שריב בו' שעות טולא ושמשא שריבין כחדא אז היום חם בכל מקום לפי שחמה זורחת בחצי היום בכל מקום הא אין עליך לומר כלשון אחרון אלא כלשון ראשון כחום היום בו' שעות וחם השמש ונמס בד' שעות שבמקום שחמה זורחת נמס ולא במקום שאין חמה זורחת (כ"ה בפי' ב"ר בדפ"ר, ובד' ווילנא נשתבש, ובפי' ב"ר כ"י מקוטע, ושם והלא וכו' שהחמה זורחת שם שבארבע שעות טולא קריר הצל צונן ושמשא שריב והשמש חם ובשש שעות טולא ושמשא שריבין כחדא חמין שניהם כאחד שאז היום חם בכל מקום לפי שהחמה עומדת בכל מקום בחצי היום הא וכו'), ומפירוש זה נובעות כל ההוספות בדפוסי' וכי"ת או חלוף כחום היום וכו' אמרת היאך אתה יכול קיי' (לקיים) כחום היום וכו' שריבין כחדא! הא אין עליך לומר וכו' ועי' במ"י לעיל צד 458 וצד 460 ובמאמרי על פירוש ב"ר בספר תפארת ישראל צד V, ועוד הגיהו ושבשו בדפוסי' וכי"ת בתחלת המאמר כדי להסמיכו לפ' כחום היום תני ר' ישמעאל כחום היום הרי שש שעות וכו', ועל הסגנון או חילוף או חילוף הדברים או חילוף הן הדברים במשנה ובמדרשי התנאים מכילתא ספרא וכו' ובירושלמי עי' באכער דיא עקסעגעטישע טערמינאלאגיא וכו' ח"א צד 59, והסגנון שנשתבש בו בפי' ב"ר הא אין עליך לומר כלשון אחרון וכו' עי' במכילתא בא פ"ב פ"ג פ"ח פי"ז ובספרי נשא פי' ז': 2 מגיהינם. ודורש כחום היום בחום הגיהינם, ומה שאמר ר"י לעיל צד 46 אין גיהנם כוונתו לעתיד לבא ועיי"ש במ"י, ובפי' ב"ר כי"ט גורס ומפרש צדיק זה בצער מחמת מכת מילתו והעולם בריוח מוטב שיהא העולם בצער שאני מחמם את העולם ויהא הוא בריוח שחמימותו של היום יפה לו ושלא יבאו עוברים ושבים, ובתנחומא מ"ב שם עד שיפות היום וכו' זה אברהם וכו כחום היום שהרתיח הקב"ה אותו היום ד"א עד שיפות היום אלו העוברים והשבים שהיה מכלכל (בכ"י רומי שם שהיה אברהם מכלכל אותם שהולכים ובאים בצללים) ונסו הצללים שלא יצטער מן המילה לפי שהיה משמש אותן וכו' ד"א והוא יושב וכו' כחום היום מהו כחום היום שהרתיח הקב"ה אותו היום כיום הדין שנאמר כי הנה היום בא וכו', ובתנחומא שם והוא יושב וכו' מהו כחם היום הרתיח הקב"ה אותו היום כדי שלא יהיו עוברים ושבים באים וילך אברהם ויצטער להכניסם לכלכלם ד"א עד שיפות היום זה יום הדין שנ' כי הנה היום בא וכו', ובב"מ שם מאי כחום היום א"ר חמא בר' חנינא אותו היום יום שלישי של מילה של אברהם היה ובא הקב"ה לשאול באברהם הוציא הקב"ה חמה מנרתיקה כדי שלא יטריח אותו צדיק באורחים וכו', ובפדר"א שם רבן גמליאל בנו של ר' יהודה הנשיא אומר ביום שנמול אברהם ביום השלישי כאב היה

אמר עד שלא מלתי היו העוברים והשבים באים אצלי עכשיו שמלתי לא יבואו, אמר לו הקב״ה עד מ עתה היו בני אדם ערלים באים אצלך, עכשיו אני ופמליא שלי נגלים עליך הה״ד וישא עיניו וירא וירא בשכינה וירא במלאכים:

ב) [והנה שלשה אנשים נצבים עליו] אמר ר׳ חנינה שמות חדשים עלו בידן מבבל, ר׳ שמעון בן לקיש אמר אף שמות מלאכים מיכאל וגבריאל ורפאל: אמר ר׳ לוי אחד נדמה לו בדמות

1 לעיל לד 478: 3 ע״ל הסיכיס כנה פ׳ לכול המול (ס׳ י״ג): 4 ילקוט עס, ב״מ פ״ו ב׳, יכוס׳ ר״ה פ״א נ״ו ד׳: 5 קידושין ל״ב ב׳:

1 אמר] ~ אביהם פא[2]ת | עוברים (עוברין א[2]) ושבים פוא[2], העוברים (העוברין כ) ושבים א[1]כ | עכשיו — לא יבואו] משמלתי יכול שהן באים אצלי ן, תאמר משמלתי שהן (שאין א[1]י, אין א[2]) באין (באים י) אצלי פגכי, ל׳ דת | 2 עתה] עכשיו א[1], עכשו א[2], שלא מלתה דוגת, שלא מלת פכי | *בני אדם ערלים (ערילים ג) באים (באין כ) אצלך פא[2]גכתי] בני.. ערלים באים ד, בני אדם בורגים באים עליך ן, בני.. פורגים באים אצלך ח, באים לך ערלים ל | עכשו פאכ | ופמליא] אי, ובני פמליא דפגכ, ובני פמיליא ן,.. פימליא ת | 3 וירא] א[2], ~ והנה שלשה אנשים ן, והנה.. אנשים נצבים עליו דגת, והנה.. נצבים עליו וירא י, והנה.. נצבים עליו וירא וירץ (והנה.. עליו כ) מהו וירא וירא שני פעמים פכ | בשכינה] תחלה ~ ן | 4 עלה וי | *בידן ור[3] בידו לפ, בידם י, בידינו א[3]ר, ל׳ דא[1]ת | 5 מיכאל — ורפאל] א[2], מיכא׳ גבריא׳ ורפא׳ ן, מיכאל גבריאל רפאל י, מיכאל רפאל וגבריאל דפא[1]ג, מיכאל.. גבריאל ת, רפאל מיכאל וגבריאל כ | אמר] והנה ג׳ אנשים ~ א[2] | אחד] ~ היה א[1] | **לו דפואגכתערי] ל׳ לע | כדמות י[1] |

לו מאד כדי לנסותו מה עשה הקב״ה נקב חור אחד בגיהנם והרתיח את היום כיומן של רשעים ויצא וישב לו בפתח האהל לרוח היום שנ׳ והוא יושב וכו׳, וטעם המאמר כאן אמר עד וכו׳ כיון שלא באו העוברים והשבים אצלו באותו היום מתחת חמימותו אמר עד שלא מלתי וכו׳, והגהתי אמר לו הקב״ה וכו׳ היו בני אדם ערלים באים אצלך כמו לעיל סוף פמ״ז ועי׳ במ״י שם, ובלק״ט מפרש ולמה ישב פתח האהל לפי שהיו עוברים ושבים באים אצלו אמר משמלתי שמא לא יהיו באים אצלי לפיכך ישב פתח האהל אמר הקב״ה עד עכשיו היו באין אצלך בני אדם עכשיו אני ובני פמליא שלי נגלים עליך, ופמליא של הקב״ה הם המלאכים, וחילופי הכתיבה פמליא פמיליא פימליא עי׳ גם לעיל צד 331 וצד 373: 3 וירא בשכינה וכו׳. דורש וישא עיניו וירא בשכינה והנה שלשה אנשים נצבים עליו וירא וכו׳ במלאכים ועח״ג, ובשה״ש שם הדרש בין שדי ילין שהוא מותאם בין שכינה למלאך שנ׳ וירא וירץ לקראתם וירא בשכינה וירץ במלאך: 4 והנה שלשה אנשים וכו׳. כן הוספתי, והמלאכים שנקראו כאן אנשים היו לפי הדרש מיכאל גבריאל ורפאל כדאיתא בסמוך לגדול שביניהם אמר זה מיכאל ולמטה בסי׳ י״ד מיכאל מירתת גבריאל מירתת ולקמן פ״נ סי׳ ב׳ מיכאל אמר בשורתו ונסתלק גבריאל נשתלח להפוך את סדום ורפאל להציל את לוט וכו׳, ובב״מ שם מאן נינהו שלשה אנשים מיכאל וגבריאל ורפאל וכו׳ ועי״ע בתר״י א׳ וב׳ ולמטה במ״י בד״ה תני ר׳ חייא, ומביא מאמרי ר״ח ורשב״ל לפרש שלא נקראו כאן המלאכים בשמם לפי ששמות חדשים ניסן וכו׳ ושמות מלאכים עלו בידן מבבל (והזכיר כאן לפי הענין מיכאל וגבריאל וכו׳) ולפיכך לא נמצאו שמות מלאכים בתורה ובשאר כתבי הקדש שנכתבו קודם גלות בבל, ובירושלמי שם שני׳ מניין כתוב אחד אומר וחג האסיף וכו׳ זה תשרי אין תימר טבת וכו׳ אין תימר ניסן וכו׳ אין תימר תמוז וכו׳ אמרין חבריה קומי ר׳ יונה ויהא תמוז וכו׳ אמר לון מיכן והילך על שמות חדשים אתם רבים עלי דא״ר חנינה שמות חדשים עלו בידם מבבל בראשונה בירח האיתנים (מ״א ח׳ ב׳) שבו נולדו אבות וכו׳ בראשונה בירח בול (שם ו׳ ל״ח) שבו העלה נובל והאר׳ עשויה בולות בולות וכו׳ בראשונה בירח זיו (שם שם א׳) שבו זיוו של עולם הצמחין ניכרין וכו׳ מיכן והילך ויהי בחדש ניסן שנת עשרים (נחמיה ב׳ א׳) ויהי בחדש כסליו שנת עשרים (שם א׳ א׳) בחדש העשירי הוא חדש טבת (אסתר ב׳ ט״ז) רשב״ל אמר אף שמות המלאכים עלו בידן מבבל בראשונה ויעף אלי אחד מן השרפים (ישעיה ו׳ ו׳) שרפים עומדים ממעל לו (שם שם ב׳) מיכן והילך והאיש גבריאל (דניאל ט׳ כ״א) כי אם מיכאל שרכם (שם י׳ כ״א), ופירוש זר למאמר ר״ח בפי׳ ב״ר כי״ט וכי״א והנה שלשה אנשים אמר וכו׳ שמות חדשים עלו בידינו מבבל כמו שמצינו במגילת אסתר כתובין רובן של שמות חדשים כגון התך ממוכן כרשנא שתר שקודם שלא היו בבבל לא היו מפורשין אלו השמות וכן שמות מלאכים דכתיב והנה מיכאל (דניאל י׳ י״ג, ובפי׳ ב״ר כי״א נשתבש והנה מיכאל שרכם) והאיש גבריאל אשר ראיתי בחזון וקודם לכן לא נתגלו לפי שכתוב כאן והנה שלשה אנשים ולא נתפרשו שמותם, ובפי׳ ב״ר הנדפס בדפ״ר הגי׳ כמו שמצינו במגלת אסתר רובן של שמות הקב״ה חדשים וקודם לכן לא נתגלו וכן שמות מלאכים וכו׳ וכ״ה בפי׳ רש״י במדרש ד׳ שטעטין, ובמדרש ד׳ ווילנא הוגה רובן של שמות הי״ב חדשים, אכן במגלת אסתר נמצאו רק השמות ניסן סיון טבת אדר, וגם בגליון כי״ל נסמן פי׳ שמות של הקב״ה וצ״ע, ובענין שמות המלאכים דורש ריש לקיש במאמר הפסיקתא פי״ב (ק״ח ב׳) ה׳ בם (תהלים ס״ח י״ח) טבלא יש לו על לבו של כל מלאך ומלאך ושמו של הקב״ה משותף בשמו של מלאך מיכא״ל גבריא״ל רפא״ל ועי׳ בתנחומא מ״ב יתרו סי׳ י״ד ומדרש תהלים מ״ב ס״ח סי׳ י׳ (ושם מוסיף אוריאל ענאל) ותנחומא משפטים סי׳ י״ח ובפסי״ר פכ״א (ק״ד א׳) ושמו״ר פכ״ט סי׳ ב׳ ומדרש תהלים י״ז סי׳ ג׳: 5 אמר ר׳ לוי. דורש שקורא אותן אנשים לפי שנדמו לו כאנשים אחד נדמה וכו׳ ועי׳ הדרשות לקמן פ״נ סי׳ ב׳, ושם מאמר ר׳ לוי אברהם שהיה כוחו יפה נדמו לו כדמות אנשים וכו׳, והגהתי נדמה לו כמו שהגי׳ בשאר ספרים וכן בערוך ע׳ נווט אחד נדמה לו בדמות סרקי ואחד בדמות נווטי וכו׳, ובכי״ל ובערוך ע׳ סרק ז׳ ליתא מלת לו, וסרקי[1]) שם לאומי כמו נווטי[2]) וערבי (ועי׳ במ״י לעיל צד 446), ובערוך שם הובא מיד הישמעאלים (בראשית ל״ט א׳) תר״י דסרקאי (ובת״א דערבאי) ארחת ישמאלים (שם ל״ז כ״ה) תר״י סיען דסרקאין (ובת״א שירת ערבאי) ועי׳ בעמת״ר ח״ב צד 192 ועמת״ל ח״ג צד 598, ובקידושין שם לא נדמו לו אלא לערביים, ואין מן הענין הפירוש בפי׳ ב״ר כי״ט וכי״א אחד מן המלאכים נדמה לו בדמות נוטי ספן שכן קורין בלשון יוני לרב החובל נוטי (שכן קורין לספן בלשון יוני נוטי) וכן מצינו בורא שמים ונוטיהם מנהיגם סדקי (סירקי) מוכר פת לישנא אחרינא ליסטים, ובפי׳ הנדפס בדפ״ר אחד וכו׳ בדמות נווטי ספן שכן קורין לספן בלשון יוני נווטי וכן מצינו בספר זה (ועי׳ לעיל צד 111) בורא שמים ונוטיהם מנהיגיהם ואחד נדמה לו בדמות סרקי מוכר פת, ובמ״כ כתב סדקי פירש״י מוכר

[1]) Sarazene. [2]) Nabatäer.

סרקי ואחר בדמות נווטי ואחד בדמות ערבי, אמר אם אראה שכינה ממתנת עליהם אני יודע שהם הגונים ואם אראם חולקין כבוד זה לזה אני יודע שהן הוגנוסין, כיון שראם שחולקין כבוד זה לזה ידע שהן הוגנוסין: אמר ר' אבהו פלונו שלאבינו אברהם מפולש היה, ר' יודן אמר כהדין דרומלים, אמר אם אראם שהפליגו אני יודע שבאין אצלי, כיון שראם שהפליגו מיד וירץ לקראתם:

י ג) ויאמר אדני אם נא מצאתי חן בעיניך תני ר' חייא לגדול שביניהם אמר זה מיכאל:

5 יומא ל"ז ע', מסכת דרך ארץ פ"ד:

1 סריקי ן, סירקי י, נווטי ר[8], נוטי ר | ואחד] א[1]ע, ~ נדמה לו דפוחא[2]כתר[3]י | כדמות י[1] | נווטי] וחתעי, ניווטי ג, ניוכו פ, כושי כ, טוטי ד, סרקי ר[3], סירקי ר[2], סדקי ר[1], ערבי א | ואחד] ~ נדמה לו פוחא[2]גכתי | ערבי] נמטי א | אראה] ע' רואה אני דפואגכת, אני רואה י | שכינה] פואכי, ששכינה דת, פני שכינה ע | להם חי | יודע אני ן | 2 הגונין ע, בני אדם הוגניסים י[1], בני . . הוגניסין ח, בני . . אבגניסים ן, בני . . גדולים דגכת, בני . . גדולים ואם לאו אני יודע שהן בני אדם הדיוטין א[1], בני . . גדולים ואם לאו . . שהם בני אדם הדיוטות א[2] | ואם] אמר אם א[2] | אראה ע, רואה אני א, רואה אני אותם י, אני רואה ן, אני רואה אותן דפגכ, אני . . אותם ת | שחולקין א[2] שהן חולקין וא[1]גכי | זה לזה] אעי, אילו לאילו פוג, אלו לאלו דכת | יודע אני א[1] | הוגנסין ע, בני אדם הוגניסין פחגכ, בני . . אווגניסים ן, בני . . הגונין א[1], בני . . הגונים א[2], בני . . מהוגנין ד, בני . . מהוגנים ת | כיון] אי, וכיון דוגכ (כיון — הוגנוסין ל' פחת) | שראה אותן דוגכ, שראה אי | שחולקין] א[1], שהם חולקים א[1], חולקין וגכ, ־קי' ד, שהשכינה ממתנת להם וחולקין י | *זה לזה אי] אילו לאילו וג, אלו לאלו דכ, לעצמם ל | 3 הוגנוסין] בני אדם הוגניסין גכ, בני . . הוגניסים י[1], בני . . אווגניסים ן, בני . . הגונין א[1], בני . . הגונים א[2], בני . . מהוגנין ד | פלונו] ע, פוולונו י, פלוון א[1]ר[2], פיליוני ן, מקום ע, פלוני מקום ג, פלטי מקום פכ, אהל פלן דת | אברהם אבינו א[1]גכע, אברהם פא[2] | כהדה י | דרומלים] ע, דרומלוס פגכי, דרומולים א[1], דורמילוס תר[1], דורמולוס ן, דרורמילוס ד, דרוסמילוס ד[1] | 4 אני רואה (רואה אני ג) אותן דגכת, אני . . אותם י, רואה אני אותן בני אדם פ, רואה אני א | שהפליגו] פואגכי, ~ את דרכם להתקרב דרך כאן דת | בידוע א[2] | שהן באין פא[1]גכי, שהן (באי' ד[1]) באים דא[2], בהן שבאים ן | וכיון פ | שראת אותן דפוג, . . אותם א[2]כתי | מיד] ~ וירא וגכ | לקראתם] פאגכי, ~ מפתח האהל וישתחו ארצה דת | 5 אדני] י"י ג | **תני] אמ' ל | לגדול] למלאך הגדול פואגר, . . גדול כ | שביניהם] וחא[1]גכ, שביניהן פא[2]ר[8], שבהם תר, שבהן ד |

פת וכו' נווטי מנהיג הספינה וכו' והערוך פירש וכו' וכפירוש הראשון מצאתי בספר קלף ישן נושן ומסיים שכן בלשון יון קורין לרב החובל ניווטן, וסגנון הלשון בפירוש זה מסכים עם פ' ב"ר כי"ט ועי' במאמרי על פי' ב"ר צד III וצד XIII, ומ"ש סדקי (סרקי סירקי) מוכר פת עי' המקומות שנסמנו בעמת"ל ע' סידקי ועי"ע לעף אצל קרוים צד 381, ובמדרש דפ"ר וד"ו הגי' ג"כ סרקי, ושם ובילקוט ד"ו נשתבש טוטי מן נווטי (ועח"נ ובמ"י לעיל צד 446, ובגי' כי"א א' וב' בדמות סרקי וכו' בדמות ערבי וכו' בדמות נמטי וכו' נשתבש נמטי מן נווטי, וזה השיבוש נמטי עם פירוש ספן וסרקי פירוש מוכר פת נמצא גם בישועות משיחו ח"ב עיון ב' פ"א וכן נסמנו הפירושים ספן ומוכר פת בגליון כי"ג: 1 אם אראה שכינה וכו'. שהיה אומר כלפי הקב"ה אדני אם נא וכו' אל נא תעבר וכו' שימתין לו עד שירוץ ויכניס את האורחים, ולפי דרש זה השם אדני קודש הוא ועי' בפירש"י עה"ת ושם העיר עוד ואעפ"י שכתוב אחר וירץ לקראתם האמירה קודם לכן היתה וכו' ועי' גם בפירש"י שבועות ל"ה ב' בד"ה אף זה קדש: 2 הוגנוסין. מיוחסין ונכבדין 1), ובערוך ע' הגן ג' הגי' הוגנסין וגם שם ל"ג בני אדם, ובילקוט ג' בסוף המאמר כיון שראה שהשכינה ממתנת להם וחולקין כבוד זה לזה וכו', וביפ"ת כתב שיש דילוג ספר בנוסחאותינו, ובכי"פ וכי"ח וכי"ת ל"ג כלל כיון שראם וכו', ובלק"ט הועתק אמר אם רואה אני ששכינה ממתנת עליהם יודע אני שהם בני אדם הוגנוסים וכיון שראה ששכינה ממתנת עליהם ידע שהם בני אדם הוגנוסים, ובמדרש ד' שאלוניקי העיר רי"ג ולשון רבה רבתי אם רואה אני ששכינה ממתנת להם יודע אני שהם בני אדם הגוגים ואם אין שכינה ממתנת להם אני יודע שאינן בני אדם הגוגים כיון שראה ששכינה ממתנת להם ידע שהם בני אדם הגוגים ועי' במאמר ר"א עפשטיין על בראשית רבתי כ"י במאגאצין חלק ט"ו צד 72: 5 פלונו. כ"ה בכי"ל בגוף הספר, וביני שיטי כתוב מקום, ואינו מוכח אם הוא פירוש או גי' אחרת, ובערוך ע' פלן ג' הועתק פלונו של אברהם אבינו מפולש היה ופי' מקום, ועוד הועתק שם מב"ר פס"ו פלונו של יצחק אבינו מפולש היה ומפסיקתא ולקחתם לכם (קע"ט ב') תודיעני וכו' איזה פילון מפולש לעתיד לבוא ומב"ר פנ"ט בא בימים בפילון מפולש לחיי העולם הבא ופי' מקום מפולש ואורח ישר, ובערוך ע' דרמלים גורס כן מקום של אברהם אבינו מפולש היה, ומלת מקום איתא גם בגי' כי"פ וכי"ג וכי"כ ועח"נ, ונכון הפי' במו"ע ע' פלן בל"י 2) אולם חצר ושער, וכן הועתק פתח ושער בתרגום היוני ועי' בערוך הש' שם (ועל דרכם להשתמש במלות זרות גם בדברים הידועים לכל בלה"ק עי' גם במ"י לעיל צד 197), ופירוש נוסף אהל בדפוסי' וכי"ת, וכן הפירוש אהל בילקוט, ושם הגי' פוולונו, ובפי' ב"ר כי"ט וכי"א גורס ומפרש פמלן (וצ"ל פוולן, ובכי"א פלוון) אהל וזה לשון לעז פוליון (פלוון) מפולש היה לפי שנאמר וירא וירץ לקראתם אהלו מפולש היה פירוש היה פתוח כדי (מפולש היה כדי) כדי שיראה מכאן ומכאן העוברים ושבים (והשבים) והיינו דגרסינן ביתו פתוח לרוחה היה (ועי' לקמן פ"ס סי' ט"ז ואדר"נ נו"א פ"ז ונו"ב פי"ד), ובלק"ט מפרש אמר ר' אבהו שער של אברהם אבינו מפולש היה לד' רוחות העולם להביא כל עובר ושם בביתו, ובשכל טוב שהיה ביתו של אברהם מפולש לד' רוחות העולם לכנוס בו כל עובר ושב: דרומלים. וכ"ה בערוך ע' דרמלים, ושם בסוף הערך פי' רחבה גדולה בל"י דרומוס 3), ודרומלים לא נתפרש וצע"ג, וכפי' ב"ר כי"ט גורס ומפרש דורמילוס אושטלריאה בלעז 4) וכן פי' גליון בכי"פ אושטלריאה בלע"ז: 4 שהפליגו. כלו' שהפליגו את דרכם להתקרב דרך כאן כמו שנוסף הפירוש בדפוסי' וכי"ת ועח"נ: 5 תני ר' חייא. הגהתי תני כגי' שאר הספרים וכן בלק"ט תני ר' חייא למלאך הגדול שבהם וכו' ועח"נ, ולפי זה הדרש השם אדני בזה הפסוק הוא חול (ולכן כתוב לפנינו כאן אדני

1) εὐγενής. 2) πυλών. 3) δρόμος. 4) ostalaria, Herberge.

ד) יוקח נא מעט מים אמר לו הקב"ה אתה אמרת יוקח נא מעט מים חייך שאני פורעה לבניך הה"ד אז ישיר ישראל את השירה הזאת עלי באר וגו' (במדבר כא יז), הרי במדבר, בארץ מנין ארץ נחלי מים (דברים ח ז), לעתיד מנין והיה ביום ההוא יצאו מים חיים (זכריה יד ח), אתה אמרת ורחצו חייך שאני פורעה לבניך וארחצך במים (יחזקאל טז ט), [הרי במדבר], בארץ מנין רחצו הזכו (ישעיה א טז), לעתיד מנין אם רחץ יי' את צאת וגו' (שם ד ד), אתה אמרת והשענו תחת העץ חייך שאני פורעה לבניך פרש ענן למסך (תהלים קה לט), הרי במדבר, בארץ מנין בסוכות תשבו (ויקרא כג מב), לעתיד מנין וסוכה תהיה לצל וגו' (ישעיה ד ו), אתה אמרת

1 ילקוט שם, ילק' מכירי תהלים ע"ב סי' ל"א, מכילתא בשלח מסכתא ג' (פ' וי"י הולך), תוספתא סוטה פ"ד, ב"מ שם, ויקרא רבה פל"ד סי' ח', תנחומא ת"ב וירא סי' ה', תנחומא שם סי' ד', פסיקתא רבתי פי"ד (כ"ז א'), שמות רבה פכ"ה סי' ה', במדבר רבה פי"ד סי' ב', מדרש קהלת פ' שלח לחמך (י"א א'), סדר אליהו רבה פי"ג:

1 **מעט] ל' ל (וכן בסמוך) | אמר] ר' לעזר (אלעזר ג) משם (בשם ג) ר' סימיי ~ וג, ר' אלעזר בשם ר' סימאי אמר (אומ') ~ דת, א"ר אלעזר בשם ר' סימון ~ פ, ר' . . בשם ר' סימון אמר אימ, ר' . . משום ר' סימון ~ כ | לו הקב"ה] הקב"ה לאברהם דפאגכתמ, לאבינו אברהם י, הקב"ה אברהם ן | פורע א¹כתי | 2 לבניך] ~ במדבר וביישוב ולעתיד לבוא א², במדבר ובארץ ולע"ל מ | הה"ד] במדבר מנין שנאמר מ | 3 בארץ] פוחגכ, ~ כנען דאתימ | נחלי] ת"ל ~ א¹ | מים] והאגכמ, ~ וגו' פי, עינות ותהומות יוצאים בבקעה ובהר דת | לעתיד לבא דפא¹כ, לעתיד לבוא וא²ת. לע"ל מ (בכל המאמר) | והיה] ת"ל דא¹ת | חיים] ~ מירושלם דאכמ, מירושלים פת, מירושלם וגו' ן | 4 אתה אמרת ל' פ (בכל המאמר) | ורחצו] ~ רגליכם | *חייך שאני דאכתימ] הריני ן, אמ' לו הקב"ה חייך אני ל, א' לו . . חייך שאני פ | פורע כת | לבניך] פוי, במדבר וביישוב (ובישוב תמ) לעתיד לבא (ולעתיד לבא א¹, ולעתיד לבוא א²ת, ולע"ל מ) במדבר מנין דאכתמ | *הרי במדבר פוי] ל' לדאכתמ | בארץ] פוי, בייישוב א², בישוב דתמ | 5 *את דאגכתימ] ל' לפו | צואת דפואכימ | וגו'] בנות ציון | 6 חייך] א' לו הקב"ה ~ פ | פורע כי | לבניך] ~ במדבר ובייישוב ולעתיד לבוא במדבר מנין א² | פרס פוי | הרי במדבר ל' א² (בכל המאמר) | 7 בסכת י | תשבו] ן, ~ שבעת ימים דפאגכתי |

ככתיבתו, והשם אדני שהוא קודש כתוב י"י לעיל צד 245 בפ' ומחה י"י אלהים וכו' צד 431 בפ' ויאמר אברהם י"י אלהים וכו' וצד 435 בפ' ויאמר י"י אלהים במה וכו' וכן בסמוך אם רחץ י"י וכו' ולקמן פמ"ט סי' ב' כי לא יעשה י"י אלהים דבר וכו' ושם סי' י"ג ויאמר אל נא יחר לי"י וכו', ור"ל שדורש אמר אם אראה שכינה וכו' ס"ל שהשם הוא קודש כאשר העירותי, וזה טעם מ"ש הפירש"י עה"ת ושתי הלשונות בב"ר כמו שמפורש ברא"ם ועי' גם ביפ"ת, ופלוגתא היא בשבועות ל"ה ב' ת"ר וכו' כל שמות האמורים בתורה באברהם קדש חוץ מזה שהוא חול שנאמר ויאמר אדני אם נא מצאתי וכו' חנינא בן אחי ר' יהושע ור' אלעזר בן עזריה משום ר' אלעזר בן המודעי אומר אף זה קדש (ועי' ד"ס), ועוד שם כמאן אזלא הא דאמר רב יהודה אמר רב גדולה הכנסת אורחין יותר מהקבלת פני שכינה כמאן כאותו הזוג ועי' שבת קכ"ז א' ובתוספות שם בד"ה דכתיב ויאמר וכו' ועי"ע במ"מ פ"ו ב', וכן במסכת ספר תורה פ"ד כל שמות האמורים בתורה באברהם וכו' ועיי"ש, אכן בירוש' מגילה פ"א ע"א ד' איתא כל השמות הכתובים באבינו באברהם קודש חוץ מאחד שהוא חול ויהי כאשר התעו אותי אלהים מבית אבי ויש אומרים אף הוא קודש שאילולי אלהים כבר התעו אותי ועי' במסכת סופרים פ"ד ולקמן פנ"ב סי' י"א, ובתרגום אונקלוס מתורגם ואמר י"י אם כען וכו' ועי' בת"א הוצ' ר"א ברלינער ח"ב צד 6, וכהדרש שלפנינו שמיכאל היה המלאך הגדול שביניהם האגדה בברייתא ביומא שם שלשה שהיו מהלכין בדרך הרב באמצע גדול בימינו וקטן משמאלו וכן מצינו בשלשה מלאכי השרת שבאו אצל אברהם מיכאל באמצע גבריאל בימינו ורפאל בשמאלו, ובמסכ' דרך ארץ שם וכן מצינו בג' מלאכים שבאו אצל אברהם אבינו ואלו הן גבריאל ומיכאל ורפאל וכו' והיה מיכאל באמצע וגבריאל בימינו ורפאל בשמאלו וכו', ובפי' ב"ר כ"י מפרש ומיכאל נקרא גדול דכתי' ביום ההוא יעמוד מיכאל השר הגדול, וצ"ל ובעת ההיא יעמוד וכו' והוא בדניאל י"ב א': 1 אמר לו וכו'. בכי"ל כל המאמר סתמי, ואולי נשמט לפנינו שם בעל המאמר והאומר בשמו ועח"נ, ועל ר' סימיי (סימאי) עי' במבה"י קי"ז ב' ובאגה"ת ח"ב צד 543, ובאיזה כ"י ובילקוט וילק' מכירי נשתבש סימון, ובלק"ט הועתק ר' אלעזר בשם ר' סימאי אמר הקב"ה לאברהם אתה אמרת יקח וכו' חייך שאני פורע לבניך הה"ד אז וכו' בארץ מנין וכו' לעתיד מנין וכו' אתה אמרת ורחצו רגליכם חייך שאני פורע לבניך במדבר בארץ ולעתיד לבא במדבר וארחצך במים בארץ רחצו וכו' לעתיד אם רחץ ה' אתה אמרת והשענו וכו' חייך שאני פורע לבניך במדבר בארץ ולעתיד במדבר פרש ענן למסך בארץ בסוכות וכו' לעתיד וסוכה וכו' אתה אמרת ואקחה וכו' חייך שאני פורע לבניך במדבר בארץ ולעתיד במדבר הנני ממטיר לכם לחם בארץ ארץ חטה ושעורה לעתיד יהי פיסת בר, ובמאמר המסורס הנובע מב"ר במדרש קהלת שם ר' אלעזר בר' סימאי פתר קרא באבינו אברהם אמר לו הקב"ה אתה אמרת ואקחה וכו' חייך שאני פורע לבניך במדבר ובישוב ולעתיד לבא במדבר וכו' בישוב וכו' לעתיד לבא וכו' וכן בסגנון זה שם אמרת ורחצו רגליכם חייך אני פורע לבניך במדבר ובישוב ולעתיד לבא במדבר וכו' אמרת יקח נא מעט מים חייך אני פורע לבניך במדבר ובישוב ולעתיד לבא במדבר וכו' (ושם לעתיד לבא שנ' והיה ביום ההוא יטפו ההרים עסיס וכו' וכל אפיקי יהודה ילכו מים וגו') אמרת והשענו תחת העץ חייך אני אפרע לבניך במדבר ובישוב ולעתיד לבא במדבר וכו', ובמדרש הגדול עמוד 272 הועתק המאמר שלפנינו בלי שם האומר בשינויים שונים ועיי"ש, והאגדה סתמית גם במכילתא בשלח, וסגנון המאמר שם וי"י הולך לפניהם יומם ללמדך שבמדה שאדם מודד בה מודדין לו אברהם לווה מלאכי השרת שנ' ואברהם הולך עמם לשלחם והמקום לווה את בניו במדבר וכו' שנ' וי"י הולך וכו' באברהם אבינו אומר ואקחה פת לחם והקב"ה הוריד את המן וכו' שנ' הנני ממטיר באברהם אומר יוקח נא וכו' והקב"ה העלה לבניו באר במדבר שנ' אז ישיר וכו' באברהם הוא אומר ואל הבקר רץ אברהם והקב"ה הגיז שלו לבניו שנ' ורוח נסע מאת י"י ויגז וכו' באברהם הוא אומר והשענו וכו' והקב"ה פרש לבניו שבעה ענני כבוד שנ' פרש ענן וכו' באברהם הוא כתיב והוא עומד עליהם והקב"ה הגין על בני בניו וכו', וכ"ה אגדה סתמית בתוספתא וכן מצינו באברהם שבמידה שמדד בה מדדו לו רץ לפני המלאכים שלש ריצות שנ' וירא וירץ וכו' וימהר אברהם האהלה וכו' ואל הבקר רץ וכו' אף המקום רץ לבני בניו שלש ריצות וכו' באברהם

ואקחה פת לחם חייך שאני פורעה לבניך הנני ממטיר לכם לחם (שמות טז ד), הרי במדבר בארץ מנין ארץ חטה ושערה וגו' (דברים ח ח), לעתיד מנין יהי פיסת בר בארץ (תהלים עב טז), אתה רצתה אחר הבקר חייך שאני פורעה לבניך ויגז שלוים (במדבר יא לא), הרי במדבר, בארץ מנין ומקנה רב (שם לב א), לעתיד מנין והיה ביום ההוא יחיה איש עגלת בקר וגו' (ישעיה ז כא), תחת והוא עומד עליהם, וי"י הולך לפניהם (שמות יג כא), הרי במדבר, בארץ מנין אלהים ניצב בעדת אל (תהלים פב לא), לעתיד מנין עלה הפורץ לפניהם וגו' (מיכה ב יג):

יא ה) ואקחה פת לחם אמר ר' יצחק בתורה ובנביאים ובכתובים מצינו דהדא פיתא מזוזית' דליבא, בתורה ואקחה פת לחם וסעדו לבכם, בנביאים סעד לבך פת לחם (שופטים יט ה), בכתובים מנין

7 ילקוט שם, ילק' שופטים ר' ע"ה, ילק' תהלים ר' תתמ"ז, ילק' מכירי תהלים ק"ד סי' מ"ד, מדרש תהלים ק"ד סי' י"ב:

1 פורע כי | לבניך] ~ במדבר ובישוב ולעתיד לבוא במדבר מנין א[2] | הנני] א'תי, ויאמר ה' אל משה ~ דפוא[1]גב | לחם] וא[2]י, ~ מן השמים דפא[1]גבת | 2 ארץ] ~ ת"ל א[1] | יהי] ת"ל ~ א[1] | 3 אתה — הבקר] ואל הבקר רץ פ, ואל.. רץ אברהם י, אתה (את כ) אמרת ואל.. אברהם וחכ, בך (כך א'ר[3]מ) כתי' ואל.. אברהם דאתר[3]מ | פורעה] פואגתמי, פורע דכ | ויגז שלוים] ורוח נסע מאת י"י ויגז שלוים פא[2]גי, ורוח.. שלוים מן הים דוא[1]כתמ | 4 ומקנה רב] א[2], ~ היה לבני ראובן דפוא[1]גכתי | 5 תחת — עליהם] והוא עומד עליהם י, והוא.. עליהם תחת העץ פ, אתה אמרת והוא.. תחת העץ וכ, את אמרת והוא.. העץ ויאכלו כ, בך (כך א[1]) כת' והוא עומד עליהם דאת, בך (כך מ) כת' והוא.. עליהם תחת העץ ויאכלו גמ | וי"י] חייך שאני פורעה (פורע כ) לבניך ~ דפוא[1]גכתימ, חייך.. לבניך במדבר א[2] | לפניהם] ~ יומם פואגכימ, יומם בעמוד ענן לנחותם הדרך ד | 6 נצב | 7 לחם] ג, ~ וסעדו לבכם פוא'כ, וסעדו.. אחר תעבורו דת | בנביאים ואתימ | בכתובים א'י (תהלים) | דהדה פיתא ח, דהאי פיתא יש, דהדא פתתא י', דהדה פתתה ן, דפיתא א[1]כ, ריפתא מ, דלחמא י (שם), דהוא ג | מזוזיתא פ, מזוניתא דאחכתשימ, מזוניתה ג, סעודתה ן | דליבה ן, דלבא כשי, דלבא (דלבה א[2], דליבא מ) היא אמ | 8 בתורה] פוגימ, ~ מגין ד, מניין שנ' ת, שנאמר י (שם), דכת' כ | *ואקחה — לבכם ~ וסעדו לבכם דפוגכתי] אמ, ל' ל | בנביאים] ~ שנאמר מ | מנין] שנאמר מ, ל' דפואגתי |

הוא אומר וישתחו אפים ארצה בו בלשון בישר את בניו לעוה"ב וכו' באברהם הוא אומר יקח וכו' נתן לבניו במדבר באר שהיתה שופעת וכו' באברהם הוא אומר והשענו וכו' אף המקום נתן להם שבעת ענגים ארבעה על ארבע רוחותם וכו' באברהם הוא אומר ואקחה פת לחם נתן להם מן וכו' באברהם הוא אומר ואל הבקר וכו' אף המקום הגיז להם שליו מן הים וכו' באברהם הוא אומר והוא עמד עליהם אף המקום הגין על בניו במצרים וכו' אברהם הילוה עם המלאכים והמקום הילוה על בניו שנ' וי"י הולך וכו' וכל האגדה שם באריכות ובהרחבת הענינים, ובתנחומא מ"ב שם אמר ר' סימאי אמר הקב"ה לאברהם בזכות שלש ריצות שרצתה וכו' א"ל הקב"ה חייך אתה אמרת יוקח נא וכו' בו בלשון אני גואל אתכם ממצרים שנ' ולקחתי אתכם לי הרי בעוה"ז בעוה"ב מנין וכו' אתה אמרת להם נא חייך בו בלשון אני מוכיח את בניך שנ' לכו נא ונוכחה וכו' אתה אמרת להם מעט וכו' אתה אמרת להם מים וכו' ועיי"ש ובתנחומא שם, ובפסי"ר שם א"ר אלעזר בשם ר' סימון כל מה שעשה אברהם למלאכים פרע הקב"ה לבניו הוא אמר ואקחה וכו' ופרע הקב"ה לבניו הנני ממטיר וכו' הוא אמר והשענו וכו' פרע הקב"ה לבניו כי בסוכות הושבתי וכו' הוא ליוה למלאכים ואברהם הולך עמם לשלחם והקב"ה ליוה לבניו וה' הולך לפניהם יומם א"ר יהושע הכהן בי ר' נחמיה הוא הביא לפני המלאכים מים שנ' יוקח נא מעט וכו' וכן אל הבקר רץ וכו' אמר הקב"ה היא טהרתם של בניך יהיו נותנים מן אפר פרה לתוך המים ומזים ומטהרים, ובבמ"ר שם ד"א מי הקדמני ואשלם א"ר אלעזר בר חיים (כ"ה בדפ"ר, ובד"ו ב"ר חיים) כל מה שעשה אברהם למלאכי השרת פרע הב"ה לבניו ביציאתם ממצרים ועתיד ליתן אותם לעתיד לבא את מוצא באברהם יוקח נא וכו' ואף הב"ה פרע לבניו ולקחתי אתכם וכו' א"ר יוחנן אין לי אלא בעוה"ז לעתיד לבא מנין ולקחום עמים וכו' באברהם כת' מעט מים וכו' ולעתיד לבא מנין וכו' וליכות המשיח מנין וכו' באברהם כת' ורחצו רגליכם וכו' באברהם כת' והשענו תחת העץ שעשה להם סוכה והקב"ה עשה סוכות לבניו וכו' ולעתיד לבא מנין וסוכה תהיה וכו' מי הקדימני ואשלם וגו' וכן הוא אומר שלח לחמך על פני המים וכו', ובב"מ שם אמר רב יהודה אמר רב כל מה שעשה אברהם למלאכי השרת בעצמו עשה הקב"ה לבניו בעצמו וכל מה שעשה אברהם ע"י שליח עשה הקב"ה לבניו ע"י שליח ואל הבקר רץ וכו' ורוח נסע וכו' ויקח חמאה וכו' הנני ממטיר לכם לחם וכו' והוא עומד עליהם וכו' הנני עומד לפניך שם וכו' ואברהם הולך עמם וכו' וה' הולך לפניהם וכו' יוקח נא מעט מים וכו' והכית בצור ויצאו ממנו מים וכו', ובשמו"ר שם אתה מוצא כל מה שעשה אברהם אבינו למלאכי השרת בעצמו עשה הקב"ה לבניו במדבר הוא אמר יוקח נא מעט מים ע"י שליח והקב"ה נתן מים ע"י שליח וכו' הוא אמר ורחצו וכו' ופרע להם וכו' הוא אמר והשענו וכו' והקב"ה פרש ענן למסך הוא לווה אותם וכו' ופרע הקב"ה לבניו וכו' הוא אמר ואקחה וכו' והקב"ה אמר הנני ממטיר וכו' ועי' גם בוי"ר ובסא"ר שם: 3 אתה רצתה. כאן שינוי סגנון הלשון כפי הענין, ובסמוך הגי' בכי"ל תחת והוא עומד וכו' כלו' במקום בזכות והוא עומד וכו' וי"י הולך וכו' ואולי צ"ל והוא עומד עליהם תחת וכו' והלשון קצר ועח"ג, ובדפ"ר וד"ו חייך שאני פורעה לבניך הה"ד אז ישיר וכו' חייך שאני פורעה לבניך פרש ענן וכו' חייך שאני פורע (פורעה) לבניך ויאמר י"י וכו' חייך שאני פורע לבניך ורוח נסע וכו' חייך שאני פורעה לבניך וי"י הולך וכו', ובדפוסים אחרונים הגיהו ושבשו: 7 אמר ר' יצחק. בכי"ל הושלם מן אמר ר"י בתורה וכו' עד בתורה ביני שיטי בכתב הספר, וכהגי' מזוזית' איתא גם בכי"פ מזוזיתא, והיא הגי' הנכונה, וכן ברש"י עה"ת כי"ס בתורה בנביאים ובכתובים מצינו דפתא מזוזיתא דלבא בתורה וכו' (ועי' ברש"י עה"ת הוצ' ר"א ברלינער מהדורא א', ושם בפנים הגי' סעדתא דלבא כמו שהגי' גם בעקידה שער י"ט, ובמהדורא ב' שם גם הגי' מזוניתא ועח"ג), ומפירש"י העתיק גם ר"א בקראט בס' הזכרון מזוזיתא דלבא וכתב שם וכך היא בכל הנסחות הישנות ובב"ר, וידידי רא"ת לעף כתב לי שמזוזיתא מל"ס זווי, ולמאמר שלפנינו כוון גם ר' שלמה בן היתום בפירוש מסכת משקין (שהו"ל רצ"פ חיות)

ולחם לבב אנוש יסעד (תהלים קד טו): אמר ר׳ אחא וסעדו לבבכם אין כת׳ אלא לבכם ה״ה שאין יצר הרע שולט במלאכים, היא דעתיה דר׳ חייא דאמר ר׳ חייה שיתו ליבכם לחילה (שם מח יד), 30c אין כת׳ שיתו לבבכם אלא ליבכם ה״ה שאין יצר הרע חוזר לעתיד לבא:

כי על כן עברתם על עבדכם אמר ר׳ יהושע ביר׳ נחמיה מיום שברא אתכם הקב״ה הייתם מזומנים לבוא אצלי כי על כן עברתם וגו׳ היך דאת אמר יהי כן יי׳ עמכם (שמות י י):

ויאמרו כן תעשה וגו׳ אמרו אנו אין לנו אכילה ושתייה אבל את שלפניך אכילה ושתייה כן תעשה כאשר דברת ותני יומא בבר דכר:

ו) וימהר אברהם וגו׳ [מהרי שלש סאים קמח סלת] ר׳ אביתר אמר ט׳ סאין אפה ג׳ יב לעוגה וג׳ לחביץ וג׳ למיני מולוטומיה:

4 ילקוט כ׳ פ״ב: 6 ילקוט שם: 8 ילקוט שם, לדר״ג נר״ל פי״ג, תנחומא וירא סי׳ ד׳:

1 אמר — אחא] אמר.. חמא פ, ל׳ א | אין כתיב (כת׳ פכת, כתוב ע) כאן דפאכתערימ, אין כתו׳ (כת׳ ג) כן וג | ה״ה] הדא (הדה וא[2]י[1]) אמרה פוחאבימ, הדא אמ׳ ע, הדא אמר׳ ד,.. אמרת ת | שאין] פואנעי | אין דכתמ | 2 וחיא ה | חייה ו, אחא חאב | ר׳ חייה] ו, ר׳ חייא דפת, ר׳ אחא חא׳גבי, ל׳ ע | שיתו אין — אלא] שיתו לבבכם לחילה (שיתו לבבכם א) אין כתיב (כת׳ פוגב, כתוב ע) כאן (כן וג) אלא דפואגבער[3], ל׳ י | 3 לבכם דפאר[3], שיתו לבכם ע, שיתו.. לחילה וגבי | ה״ה] הדא (הדה חגי[1]) אמרה פחגבי, הדא אמר׳ ד[1], הדא אמרת דת, הדת אמ׳ ו, ה״א ע, הדא דאתמר א[1] | אין חא[1] | חוזר] חגב, שולט דפא[2]תע, ל׳ וא׳י | לעתיד לבא ושעתיד הב״ה לעשות להם מחול א[2] | 4 **כי — עבדכם] ל׳ ל | ביר׳ נחמיה] ברבי נחמיה ו, בר.. פגב, בן.. א[1], ל׳ דת | אתכם הקב״ה] גב, הקב״ה אתכם חאר,.. את עולמו דפותי | 5 **אצלי] ל׳ ל | 6 אמרו ל׳ וגי | לנו] לפנינו | לא אכילה ולא שתייה ב | אבל ל׳ גתי | שלפניך] וכי, שיש לפניך דא[1], יש לפניך א[2]ת | 7 תעשה והאגבר, ~ לעצמך דתי | דברת] ~ לעצמך א[1] | *ותני — דכר ל[0]פואגבר] ותני עמא כבר דבר ל, יהי רצון שתזכה לעשות עוד סעודה (לעשות סעודה י) אחרת לבר דכר דיתיליד לך דתי | 8 וגו׳] האהלה ו,.. אל שרה פג... אל שרה וגו׳ י, אל שרה ויאמר דא[2]בת | *מהרי — סלת ת] מהרי.. סאין.. סולת ב, מהרי שלש סאים א[י], שלש סאים קמח סלת ע, מהרי ד, ל׳ לפוג | ט׳] ע, תשע דוא[1]גבתי | סאים ות | אפה] פוחגבי, איפה ע, אפת ד, אפתה ת, היו א[1] ג׳] ד[1]אע, שלש דפוחגבתי | 9 לעוגה] פוחגב, לעוגות דאתי, עוגות ע | וג׳] אע, ושלש פוב, שלש דגתי חביץ ע | וג׳] א[1]ע, ושלש דפוא[2]בת, שלש גי | למיני] פואגשי, של מיני דת, מיני ע, ל׳ ב | מלוטומיא ע, מילוטומיה ו, מלטומיה פ, ־יא ג, למלטומיא ב, מליטמיה ח, מלטמיא י, מלטימא ש, מלוטניא א[2], מילינטיא א[1], מילוטמיה ורבנן אמרין שלש (ג׳ ד[1]) אחד (א׳ ד[1]) לעוגות ואחד (וא׳ ד[1]) לחביץ ואחד (וא׳ ד[1]) למלוטמיה ד, מלוטמיא ורבנן אמרו שלש אחד.. ואחד.. ואחד למלוטמיא ת |

צד 98 שכתב שם ואמרינן נמי בתורה ובנביאים ובכתובים אשכחנן דלחמא מזוזתא דליבא משמע מחזיק לחיי הלב, והגי׳ דלחמא איתא גם בילק׳ שופטים וילק׳ תהלים, והגי׳ מזוניתא נשתבשה בלי ספק מהגי׳ העיקרית מזוזיתא, ולשון המאמר במדרש תהלים מ״ב שם א״ר יצחק בשלשה מקומות שמענו (מצינו) שהלחם סועד לבב באברהם כתיב ואקחה וכו׳: 1 אמר ר׳ אחא. בכי״פ הגי׳ ר׳ חמא וכ״ה ברש״י עה״ת, אכן גי׳ כ״י שם נ״כ ר׳ אחא, ובפי׳ ב״ר כי״ט וכי״א מפרש וסעדו לבבכם אכ״כ אלא לבכם דאי הוה כתיב לבבכם הוה משמע שם כמה (משמע שני) לבבות השתא דכתי׳ לבכם משמע שאין להם אלא לב אחד, ובערוך הועתק בע׳ לב א׳: 2 היא דעתיה דר׳ חייא. שהוא דרש כן הפ׳ שיתו לבבכם וכו׳ לענין יצר הרע לע״ל, וגי׳ אחרת היא דעתיה דר׳ אחא וכו׳, שהוא בעצמו דרש אין כת׳ שיתו לבבכם וכו׳ ועה״נ ולעיל צד 56 צד 134 וצד 372, וטעם הדרש לחילה כמו שדרשו עתיד הקב״ה להעשות ראש חולה לצדיקים לעתיד לבוא מה טעמא שיתו לבכם לחולה לחולה כתיב והצדיקים מראין אותו וכו׳ (ירוש׳ מגילה פ״ב ע״ג ב׳ ועיי״ש מ״ק פ״ג פ״ג ב׳ וי״ר סוף פי״א שהש״ר פ׳ על כן עלמות וכו׳ ופ׳ שובי שובי וכו׳ מדרש קהלת פ׳ אין זכרון וכו׳ ועי״ע במנחת שי תהלים שם), והמאמר מפורש בפי׳ ב״ר שיתו וכו׳ אכ״כ אלא לבכם עתיד הקב״ה לעשות ראש מחול לצדיקים שנ׳ שיתו לבכם לחילה לחולה קרי לשון מחול לומר לך אעפ״י שעסוקין בדברי שמחה אין יצר הרע שולט בהן (והמלות לחולה קרי ליתא בפי׳ ב״ר כ״י), ובלק״ט מפרש שני המאמרים לבבכם אכ״כ אלא לבכם לפי שאין יצר הרע שולט במלאכים שכל מקום שנאמר לב בב׳ אחד אין שם יצר הרע הווה וכן לעתיד לבא וכמו שיתו לבכם לחילה וכמו ולבך יהגה אימה וכן כל מקום שמדבר על מלאכים או לעתיד בב׳ אחד אבל על בני אדם ששולט בהם יצר הרע ויצר הטוב כתיב בשתי ביתי״ן כגון בכל לבבכם וכו׳ ועי׳ גם בפירוש המיוחס לרש״י דה״א כ״ח ט׳: 5 הייתם מזומנים וכו׳. וזה טעם כי על כן עברתם שאין לדרוש שאמר א״א למלאכים כי על כן עברתם וכו׳ כדי שיסעדו אצלו, ולפרש כי על כן וכו׳ לפי הדרש מביא הפ׳ יהי כן וכו׳ וקשה לפרש זו הראיה ועי׳ במפרשי המדרש, והמלות אמר ר׳ יהושע וכו׳ עד עברתם הושלמו בגליון כי״ל בכתב הספר בדיו דיהה: 6 אנו אין לנו וכו׳. וכן הדרש למטה סי׳ י״ד נראים כאוכלים וכו׳, ודרשו שאמרו לו כן תעשה לעצמך כאשר דברת ועה״נ, ונר׳ שדרשו עוד כן תעשה שהוא לשון עתיד אמרו לו ותני יומא בבר דכר שתעשה עוד הפעם יום כזה כלו׳ להזמין אורחים ולעשות סעודה בבן זכר שיולד לך (ואולי היה סגנון הברכה בלא״ר מורגל בזמנם), והגי׳ ותני יומא בבר וכו׳ היא הגהה בכי״ל בכתב אחר וכן הגי׳ בששה כ״י אחרים ובפי׳ ב״ר, ודוחק הפירוש בפי׳ ב״ר כ״י ותני יומא וכו׳ יום תניין בבן זכר שיתן לך המקום כלומר כשם שעשית לנו משתה עכשיו כך יזכה אותך המקום לעשות משתה שני בבן זכר, ובפי׳ ב״ר הנדפס בדפ״ר ותני יומא בבר דכר כשם שעשית וכו׳ כך יזכה אותך וכו׳ לעשות משתה שני יום תגיין בבן זכר שיתן לך הקב״ה, ופי׳ גליון בכי״פ כלומ׳ כשם וכו׳ כן יזכה אותך המקום לעשות משתה שני בבן זכר, והגי׳ בדפוסי׳ וכי״ת וילקוט יהי רצון שתזכה לעשות וכו׳ היא ג״כ פירוש ותני יומא וכו׳, ובכי״ל כתוב בגוף ספר ותני עמא כבר דכר, והמלות עמא עד דכר נמחקו, ובגליון נסמן ס״א יומא: 8 ט׳ סאין וכו׳. קמח סלת לא נמצא במקרא רק כאן, וקמח לחוד וסלת לחוד כמ״ש במ״א ה׳ ב׳

לושי ועשי עוגות פרס הפסח היה, ר׳ יונה ור׳ לוי בשם ר׳ חמה בר׳ חנינה הוא מדבר
סין הוא מדבר אלוש, מאי זה זכות זכו ישראל שניתן להם המן, בשביל לושי ועשי עוגות:
יג **ז) ואל הבקר רץ אברהם אמר ר׳ לוי רץ לקדם אותה האומה היך דאת אמר עגלה**
מלומדה וגו׳ (הושע י יא):
ויקח בן בקר יכול גדול תלמוד לומר רך, אי רך יכול חסר תלמוד לומר וטוב:
ויתן אל הנער זה ישמעאל בשביל לזרזו במצות:
יד **ח) ויקח חמאה וחלב וגו׳ אמר ר׳ חנינה המעולה אחד ממאה הבינוני אחד מארבעים**
והקיבר אחד מעשרים: ופת איכן הוא, אפרים מקשאה תלמיד ר׳ מאיר מש׳ ר׳ מאיר פרסה נידה וניטמאת

1 ילקוט שם, פסיקתא רבתי פ״ו (כ״ד ב׳): שמות רבה פכ״ה סי׳ ה׳: סדר עולם פ״ה: 8 ילקוט שם: 5 ילקוט שם:
6 ילקוט שם, אדר״נ נו״א שם: 7 ילקוט שם: 8 בבא מציעא פ״ז א׳, תנחומא וילא סי׳ י״ג, פדר״א פל״ו:

1 לושי — עוגות] ~ הדא (הדה א[2]ג׳י) אמרה פחא[2]גכ׳י, הדא (הדה ו) אמר׳ דו, . . . אמרת ת | פרס] פרוס א[2]׳י, ערב ת | פסח חת | ור׳ לוי] פגכ, ר׳ לוי ו, בש״ר לוי א[2], ל׳ דתי | בר׳] וגכ, בר דתי | [□]הוא] היא ד (וכן בסמוך) | 2 אלוש] ~ הוא מדבר קדש י | *מאי זה כערי[1]] מאיזה פ, מאי זו דו, מאיזו ת, באי זה א[2], מאותו לחג | זכה ע | שניתן] א[2]גר[1], שנתן פער[2]י, שינתן דכ, שתינתן ת, לי ו | להם לי ו | המן] ע, מן כ, מן במדבר דפגרי, למן . . ו, לחם . . א[2], תורה . . ת | בשביל] ע, בזכותו של אברהם וכ, בזכותו . . אברהם (אברהם אבינו ת) שאמר דגתי, בזכותו . . אברהם דא׳ פ, בזכותו . . אברהם אבינו דכתי׳ ביה א[2] | 3 רץ] ~ לקראתם פכ | את ו | האומה] וא, אומה דפגכרי | היך—אמר] ו, כד״א א, כמד״א כ, כמדתמר ג, שכתוב (שכת׳ ת, שכתב ר[2]) דתרי | עגלה] י, אפרים ~ דפואגכת | 5 חסר] חסור כ, חסול י, חתוי א[2], חיתוי א[1], חיתוי חסר ר[2], כחוש פר[1] | 6 בשביל] כדי ואי | 7 א׳ ד[1]אש | ממאה] מששים פואגכי, מס׳ ש, מששים (מס׳ ד[1]) בחלב דת | והבינוני דפוא[2]גכתש, בינוני א[1]י | א׳ אש | ממ׳ ד[1]א[2]י | 8 הקיבר י | א׳ ד[1]אש | מעשרים (מכ׳ ד[1]י)] א, ~ ר׳ יונה אמר (אמר ר׳ יונה פוגכ, ר׳ ינאי אומ׳ ת) המעולה אחד ממאה (מק׳ י[1]) בינוני (ובינוני פכ) אחד (א׳ ד[1]) מששים (מס׳ ד[1], מנ׳ י) והקיבר (הקיבר י) אחד (א׳ ד[1]) מעשרים (מכ׳ ד[1]י, מארבעים ו) דפוגכתי | ופת — הוא] חגכ, ופת היכן היא דות, ופת היכן היה י, ופת היכן פ, היכן הוא פת א | מקשה ו | תלמידו של ר׳ פואכי, תלמידי (תלמידיה גת) דר׳ דגת | מש׳] ד[1], משם דוג, משום פכת, בשם י | פרסה] פוכ, פירסה דחג, פרשה (פירשת א[2]) שרה א, שרה אמנו פרסה י, אמינו פורסה ת | נידה] וג, נדה דפאכתי, *וניטמאת] וניטמת ל, ונטמאת דפוא[2]כתי, וניטמאה א[1] |

שלשים כר סלת וששים כר קמח וכן בדרז״ל הקמחין והסלתות (ועי׳ פסחים מ׳ א׳ ע״ז ל״ז ב׳). וגם בדרש זה הפסוק בב״מ פ״ז א׳ מקשה כתיב קמח וכתיב סלת (ופירש״י שם סולת עדיף מקמח), ור׳ אביתר דורש גם סאים לחוד שלש סאים שלש קמח שלש סלת וכולן ט׳ סאין, וכן נדרש בתנחומא שם עשה להם ג׳ שוורים ותשע סאים שנאמר וימהר וכו׳ מהרי שלש סאים כמשמען קמח ג׳ הרי שש סלת ג׳ הרי תשע וכו׳ ובאדר״נ שם ומנין שעשה להם תשע סאין (של סולת) שנאמר וימהר וכו׳ מהרי שלש סאים קמח סלת שלש במשמען קמח הרי שש סלת הרי תשע וכו׳, ומונה תחלה ג׳ לעוגות האמורות בקרא כדכתיב לושי ועשי עוגות, ועוד לדברים הראוים להתכבד ג׳ לחביץ (והוא מאכל מקמח ודבש ושמן ועי׳ בפירש״י ברכות ל״ו ב׳ בד״ה חביץ קדרה ובערוך ע׳ אברושך ועי׳ חבץ ב׳ ובד״ס לברכות ל״ז א׳) וג׳ למיני מולוטמיה [1]) מאכלים המתוקנים בדבש ועי׳ מו״ע ע׳ מלטמיא ב׳ (ובערוך דפ״ר שם הגי׳ ג׳ עוגה), ובדפוסי׳ וכי״ת המאוחר איתא עוד ורבנן אמי׳ שלש אחד לעוגות וכו׳, וכן ניתוסף בגליון כי״א א׳ ורבנין אמרי ג׳ א׳ לעוגות וא׳ לחביץ וא׳ למיני מילינטיא, וזה ליתא בכי״ל ושאר כ״י וילקוט, וגם במדרש הגדול הועתק רק אמר רב אביתר תשע סאין אפה שלש לעוגות שלש לחביצה שלש למלטמיא: 1 פרס הפסח. זמן פסח היה ועוגות היינו מצות וכמו שמפרש במדרש הגדול בפרס הפסח היה כתי׳ הכא ועשי עוגות וכתי׳ התם עוגות מצות (שמות י״ב ל״ט), ולפי שטת המדרש באו המלאכים אצל אברהם בט״ו בניסן ונפטרו מאברהם בשש שעות ובאו סדומה בערב ובט״ז בניסן נהפכה סדום ועי׳ לקמן פ״נ סי׳ א׳ וסי׳ י״ב, ובתוספות ר״ה י״א א׳ בד״ה אלא וכו׳ הועתק מב״ר כאן לושי ועשי עוגות הדא אמרת שפסח היה, וכן בפסי״ר שם שבניסן נולד יצחק וכו׳ כשהמלאכים באים אצל אברהם מהו אומר לושי ועשי עוגות שהיה פסח ואמרו לו שוב אשוב אליך כעת חיה אמר ר׳ זבדי בן לוי סריטה סרטו לו על כותל כשתבא השמש לכאן וכו׳ ועי״ע במ״י לעיל צד 474, והלשון פרס (פרוס) הפסח כאן צ״ע ואין לפרשו כמו הלשון בשקלים פ״ג מ״א בפרוס (בפרס) הפסח וכו׳ שמפורש בירוש׳ שקלים כל היכא דתנינן פרס פלגא פלגא בשלשים יום קודם למועד וכו׳, ולגי׳ כי״ת ערב פסח היה עי׳ברא״ם לפ׳ כעת וכו׳, ומלקמן סוף פ״נ מוכח שגי׳ זו משובשת ועי׳ גם ביפ״ת: הוא מדבר סין וכו׳. בס״ע שם (הוצ׳ מארכס) וסין הוא אלוש ועי׳ ברמב״ן שמות ט״ז א׳, ובשמו״ר שם בדפ״ר וד״ו איתא א״ר יהודה הלוי בר׳ שלום בשם ר׳ יונה ואף ר׳ לוי בשם ר׳ חמא בר׳ חנינא אמרה לארבעים ושתים מסעות ירד להם המן והיכן ירד באלוש ולמה באלוש בזכות שאמר אברהם לושי ועשי עוגות וכן הקב״ה פרע לבניו שני הנני ממטיר לכם לחם וכו׳: 2 בשביל לושי. וכ״ה בערוך ע׳ אלש ב׳, ובמדר׳ הגדול הגי׳ ר׳ יונה ור׳ לוי בשם ר״ח בירו׳ חנינה וכו׳ מאיזו זכות זכו ישראל שתינתן להם תורה בזכות שלאברהם שאמר לושי וכו׳ ועח״נ: 3 לקדם אותה האומה. מפרש בפי׳ ב״ר כ״י להקדים לה דבר שיהיו מתכפרין בו: 5 יכול חסר. כחוש, ובכי״פ הגי׳ כן ועח״נ: 6 זה ישמעאל. בשכל טוב הועתק ויתן אל הנער זה ישמעאל וימהר לעשות אותו לזרזו במצות, ובאדר״נ שם ויתן אל הנער וימהר וכו׳ נתן ביד ישמעאל בנו כדי לחנכו במצות, וכן בפירש״י עה״ת לחנכו במצות: 7 המעולה וכו׳. המעולה שבחמאה אחד ממאה בחלב הבינוני וכו׳ והקיבר כלו׳ הגרוע כמו פת קיבר, ולפנינו בכי״ל איתא רק א״ר חנינה וכו׳, וכן בכי״א א׳ ובי׳ ל״ג ר׳ יונה אמר וכו׳, אכן שם הגי׳ א״ר חנינא המעולה אחד מששים וכו׳ ועח״נ: 8 ופת איכן הוא. שלא הוזכר בפסוק, ובב״מ שם כתיב לושי ועשי עוגות וכתיב ויקח חמאה וחלב ובן הבקר ואילו לחם לא אייתי לקמיהו אמר אפרים מקשאה תלמידו של

[1]) μελίτωμα.

העיסה, רבנין אמ׳ אפילו פת הביא לפניהם, ומה דברים שלא אמר הביא לפניהם, דברים שאמר על אחת כמה וכמה:

והוא עומד עליהם וגו׳ ולהלן אמר נצבים עליו (בראשית יח ב), אלא עד שלא יצאו ידיהם נצבים עליו, כיון שיצאו ידיהם והוא עומד עליהם אימתן הוא עמד עליהם, מיכאל מירתת גבריאל מירתת, ר׳ תנחומ׳ משׁ׳ ר׳ אלעזר ר׳ אבין מש׳ ר׳ מאיר מתלא אמר עלת לקרתא עביד בנימוסא, למעלה שאין אכילה עלה משה ונדמה להן ואשב בהר ארבעים יום וגו׳ (דברים ט ט), למטה שיש אכילה והוא עומד עליהם תחת העץ ויאכלו, וכי אוכלים היו, אלא נראים כאוכלים, ראשון ראשון מסתלק:

3 ילקוט שם: 5 שמות רבה פמ״ז סי׳ ה׳, ב״מ פ״ו ב׳, תנחומא וירא סי׳ י״א, במדבר רבה פ״י סי׳ ו׳: 7 ויקרא רבה פל״ד סי׳ ח׳, מדרש קהלת פ׳ ידעתי כי כל (ג׳ י״ד), סדר אליהו רבה פי״ב:

1 אף א[2] | להם א | ומה אם פא[1]גבי, מה אם דות | אמר] ~ להם פואגבי, לפניהם ת | לפניהם] להם א | שאמר] ~ להם דפאבי, להן ג, לפניהם ו, בפניהם ת | עאכ״ו ד[1]א | 3 ולהלן] וג, הכא את אמר (איתמר א[1], אמר ב) והוא עומד עליהם דאבתי, הכא את אומ׳ עומד ~ פ | אמר] אתאמר וגבי, את אומ׳ פא[2], איתמר א[1], לי ת | יצאו] חאגרי, יצא דפבתש, רחצו ו | ידיהם] ~ ידי חובתן פ | עליו] ~ אימתם מוטלת עליו פ, אימתן עליו א[2] | 4 וכיון פוחגבי | שיצאו] חאגי, שיצא דפבת, שרחצו ו | ידיהם] ~ ידי חובתן פ | אימתן — עליהם] אימתו — עליהם ל[0], אימתו הוא עומד עליהם חא[1], אימתו הוא . . עליהן ג, אימתו עומד עליהם ב, אימתו עליהם א[2], אימתו מוטלת עליהם דפתי, לי ו | מרתת פי, מרתית וגב, מירתח ת (וכן בסמוך) | וגבריאל פאבר | ור׳ דת | 5 תנחום י | משום דבתי, בשם פואג | אליעזר ות | ר׳] ואג, ור׳ דפבתי | אבין] פואגב, אבון דת, איבו י | משום ב, בשם דפואגתי | מתלה אמ׳ פוג, אמרין מתלה ת | עלית ת, כד עלת ח | לקרתה וגע | עביד] פ, הלך דוחא[2]גבי, הליך ת, אזיל א[1] | בנימוסא] א[2]בי, ־סה וחגתע, ־סיה פ, ־סי׳ ד | למעלן ו | 6 אכילה] ~ ושתיה דפוי[1], ושתייה אגת (וכן בסמוך) | ונדמה להן] ו, ונידמה להן ג, ונדמה להם פחא[1]בי, עמהם א[2], למרום ולא אכל דת | ואשב — וגו׳] ואשב . . יום וארבעים לילה ב, ואשב . . לילה לחם וגו׳ פ, ואשב . . לחם לא אכלתי ומים לא שתיתי דתי, ויהי שם עם י״י וגו׳ א[2], ויהי . . י״י ארבעים יום וארבעים לילה א[2], ויהי . . לילה לחם לא אכל ן, ואשב . . וארבעי׳ לילה ויהי . . ארבעי׳ יום ג | אבל למטה פוחאגבי, . . למטן דת | 7 אוכלין דפאתי | אלא] אמר ר׳ יודן אב | נראין כאוכלין דפאי, . . כאילו אוכלין ג | וראשון ראשון וגי |

רבי מאיר משמיה דר׳ מאיר אברהם אבינו אוכל חולין בטהרה היה ושרה אמנו אותו היום פירסה נדה וע׳ בתנחומא ובפדר״א שם ובפי׳ ב״ר כ״י מפרש מקשאה מקשה תלמודו ל״א מוכר קישואין, ובפי׳ הנדפס מוכר וכו׳ ואמרי לה מקש׳ הלכות, ומאמרי אפרים מקשאה תלמידו של ר״מ משׁ׳ ר״מ עי״ע לקמן פפ״ה וסנהדרין ל״ט ב׳: 1 אפילו פת. בלק״ט גורס ומפרש רבנן אמרי הביא פת ולא הוצרך לומר ומה אם דברים שלא אמר להם הוא וכו׳ דברים שאמר להם עאכ״ו ועח״נ: 3 שלא יצאו וכו׳. וכ״ה עוד בארבעה כ״י ובילקוט שלא יצאו ובסמוך שיצאו, ובפי׳ ב״ר כ״א מפרש עד שלא יצאו ידיהן ידי חובתן נצבים עליו ואימתן (וצ״ל אימתן וכ״ה בכי״ט) מוטלת על אברהם ומשיצאו ידי חובתן והוא עומד עליהם אימתו מוטלת עליהם מיכאל וכו׳ ולא פי׳ ענין חובתן, ושליחותן עדין לא עשו ועי׳ לקמן פ״נ סי׳ ב׳, ולפי גי׳ הדפוסים מפרש במ״כ עד שלא יצא ידיהם קודם שיצא י״ח עמהם להכניסם ולהאכילם ולהשקותם, ויהיה פי׳ כיון שיצא ידיהם שהכניסם אצלו והם נהנו ממנו וצ״ע, ובכי״פ נוסף עד שלא יצא ידיהם ידי חובתן וכו׳ ועח״נ, וסגנון הלשון יצא ידיהם כמו בירושׁ׳ שקלים פ״ג מ״ז ג׳ שאדם צריך לצאת ידי הבריות כדרך שהוא צריך לצאת ידי המקום וכו׳, ובשכל טוב הגי׳ עד שלא יצא ידיהן וכו׳ לאחר שיצא ידיהן וכו׳, וכתב שם וכן אתה דורש בהוציאו כל איש מעלי וכו׳ וכן ויבאו בני אלהים להתיצב על ה׳ שהיה יום הדין והיו הסניגורין והקטיגורין עומדין לפניו ועדיין לא יצאו ידיהן וכו׳ וכל צבא השמים עומד עליו שהיו מלמדין עליו קטוגורין על אחאב ועדיין לא יצאו ידיהן וכו׳: 4 אימתן וכו׳. כן היא הגי׳ העיקרית בכי״ל והוראת אימתן מטיל אימה כמו האימתנין והגיפתנין במס׳ דרך ארץ פ״ב ובלא״ר בירושׁ׳ מגילה פ״ג סוף הל׳ ד׳ ע״ד ג׳ ספרא הוה אימתן וכו׳ ועי׳ גם דניאל ז׳ ז׳ ועמת״ר ע׳ אימתן, וטעם המאמר אימתן הוא עמד עליהם מיכאל וכו׳ גבריאל מירתת מאימתו של אברהם, והגהה בכי״ל שנמחק אותן וכתוב ביני שיטין כלו׳ אימתו והמלות הוא עמד לא הוגהו, ותימה שגם בכי״ת וכי״א א׳ וכי״ג הגי׳ אימתו הוא עומד (ובכי״ג הוגה ביני שיטי הייתה) ובכי״כ אימתו עומד וכו׳, והגי׳ אימתו מוטלת עליהם אפשר שנובע׳ מפי׳ ב״ר ועי׳ במ״י לעיל צד 484: 5 מתלא אמר. המשל אמר אם נכנסת לעיר עשה לפי מנהגה[1]) למעלה וכו׳ ואשב בהר וכו׳, ובכי״ו ובכי״א א׳ ובי׳ הובא הפי׳ ויהי שם עם י״י וכו׳ (שמות ל״ד כ״ח), ושני הפסוקים בכי״ג, ולפ׳ ויהי שם וכו׳ איתא בשמו״ר וכי אפשר לו לאדם להיות מ׳ יום בלא מאכל ובלא משתה ר׳ תנחומא בשם ר׳ אלעזר בר׳ אבין בשם ר׳ מאיר אומר המשל אומר אזלת לקרתא הלך בנימוסיה למעלה שאין אכילה ושתיה עלה משה ונדמה להם למטה שיש אכילה ושתיה ירדו מלאכי השרת ואכלו ושתו שנ׳ והוא עומד עליהם תחת העץ ויאכלו אמר ר׳ יוחנן נראין כאוכלין ראשון ראשון מסתלק, ובוי״ר שם וכי אוכלין היו אמר ר׳ יודן נראין כאוכלין ושותין וראשון ראשון מסתלק וכו׳ (וכן לפנינו הגי׳ בכי״א א׳ ובי׳ וכי״כ א״ר יודן נראין וכו׳), ובמדרש קהלת שם כך גזר הקב״ה על העליונים שיהיו עליונים ועל התחתונים שיהיו תחתונים עמד משה וכו׳ כך גזר הקב״ה על התחתונים שיאכלו וישתו ועל העליונים שלא יאכלו וישתו עמד אברהם ועשה עליונים אוכלים ושותים הה״ד והוא עומד וכו׳ ויאכלו וכי אוכלין היו אמר רבי נתן נראין כאוכלין היו הראשון ראשון מסתלק עמד משה ועשה תחתונים שאין אוכלין ואין שותין הה״ד ויהי שם וכו׳, ובב״מ שם א״ר תנחום בר חנילאי לעולם אל ישנה אדם מן המנהג שהרי משה עלה למרום ולא אכל לחם מלאכי השרת ירדו למטה ואכלו לחם ואכלו סלקא דעתך אלא אימא נראו כמי שאכלו ושתו וכו׳ ועי׳ בד״ס, ובתנחומא שם והלא אין אכילה למלאכי השרת אלא ללמדך דרך ארץ שלא ישנה אדם ממנהג המדינה את למד ממשה שהרי משה עלה למרום כתיב בו ויהי שם וכו׳, ובבמ״ר שם ולמה אכלו המלאכים שבאו לבשר את שרה וכו׳ לפי שאותם המלאכים כשנתראו תחלה

[1]) νόμος.

טו ט) ויאמרו אליו איה שרה אשתך א̇י̇ו̇ נקוד ל' אינו נקוד, אמר ר' שמעון בן אלעזר כל מקום שאתה מוצא כתב רבה על הנקודה את דורש את הכתב, נקודה רבה על הכתב אתה דורש את הנקודה, כאן שהנקודה רבה על הכתב את דורש את הנקודה אַיּו אברהם, אמר ר' עזריה כשם שאמרו לאברהם איה שרה כך אמרו לשרה איו אברהם:

1 ילקוט כ' פ"ב, ספרי בהעלתך פי' ס"ע, יכוס' פסחים פ"ט ל"ו ד', בבא מציעא פ"ז ס', במדבר רבה פ"ג סי' י"ג, שיר השירים רבה פ' לולכך (ז' ס'), מסכת סופרים פ"ו, אדר"נ נו"א פל"ד נו"ב פל"ז:

1 א̇י̇ו̇] ע, א̇י̇ו̇ פא[3], אי"ו כ, איו י, אלף יו"ד ויו ד[1]ג, אל"ף יו"ד וי"ו דת | הוא נקוד ו | ל'] א[2], למד ד[1]וג, למ"ד דפבתי | הוא אינו נקוד ו, אינה נקודת א[2] | אמר ר' אלעזר י | כל] פאגכר, בכל דותי | 2 רבה] מרובה א | אהה דורש הכתב כ | אתה דורש] אל תדרש (תדרוש כ) אלא פכ, אל תדרוש ו, אל תדרש ג | את ל' פ | 3 הנקדה כ | כן ג, וכאן ח (כאן — הנקודה ל' א) | *שהנקודה דפחתר[1]י] הנקודה ל[0], שהכתב וגב, שאין הכתב ל | *הכתב ל[0]דפחתר[1]י] הנקודה ל[0]וג, הנקדה כ | *הנקודה ל[0]דחתר[1]י] הכתב לפוגכ | ר' עזריה] ~ בשם ר' אליעזר פ | 4 לאברהם] פיחאגכבעי, ל' דת | איה שרה] איה ע, ל' פואגכ |

לאברהם בדמות עוברי דרך נתראו לו והוא הכניסם לביתו כמנהגו והזמינם לאכול והם לא רצו לבטל ממנו מנהג האכסנים ואכלו עמו וכו', ובסא"ר שם למדנו מאברהם שעשה לחם למלאכים ונהנו ממנו וכו' כל האומר לא אכלו מלאכי השרת אצל אברהם אבינו לא אמר כלום אלא בצדקתו של אותו צדיק ובשכר טורח שטרח פתח להם הקב"ה את פיהם ואכלו שנ' והוא עומד עליהם וכו', וכבר העירו בתוספות ב"מ שם על זה המאמר בסא"ר, ואגדות שונות הן, והאגדה המורגלת נראים כאוכלים נמצאת כבר בקדמוניות א' י"א ב', והמשל הועתק בערוך ע' נמס ב', והגי' שם עלת לקרתה הלך בנימוסה, ובעקידה שער י"ט עילת בקרתא הליך בנמוסא ועח"ג ובמ"י לעיל צד 46: 8 כאן שהנקודה וכו'. בכי"ל כתוב כאן שאין הכתב רבה על הנקודה את דורש את הכתב איו אברהם וכו', ונמחקו המלות שאין הכתב והוגה בינו שיטי הנקודה, ועל מלת הנקודה הוגה כתב, ועוד נמחק מלת הכתב והוגה הנקודה, ותימה גם הגי' בכי"ו וכי"כ כאן שהכתב רבה על הנקודה (הנקדה) את (אתה) דורש את הכתב איו אברהם וכו' וכן בכי"ג כן שהכתב (והוגה שם כאן שהנקודה) רבה על הנקודה (והוגה הכתב) את דורש את הכתב (והוגה הנקודה) איו וכו', וגם בלק"ט הועתק א"ר שמעון בן אלעזר כל מקום שאתה מוצא כתב רבה על הנקודה אתה דורש את הכתב דמשמע אי"ו כשם שאמרו וכו' וצע"ג (ובכי"א א' וב' ל"ג כאן וכו', ובראש המאמר בכי"א א' הגי' ויאמרו אליו נקוד לית כותיה נקודה ר"ל שיהי הנקודה רבה על הכתב ועי' גם ביפ"ת, ובערוך ע' אליו המאמר מקוטע א' י' ו' נקוד כשם שאמרו לאברהם וכו' ועי' גם במדרש הגדול), והגהתי כגי' הספרים שציינתי, וכן הועתק מב"ר כאן בתוספות ב"מ שם ד"ה למה וכו' אי"ו נקוד למ"ד אינו נקוד א"ר שמעון כל מקום שאתה מוצא כתב רבה על הנקודה את דורש את הכתב וכאן שהנקודה רבה על הכתב אתה דורש את הנקודה איו אברהם א"ר עזריה כשם שאמרו וכו', ובפירש"י עה"ת הובא בלשון ההצעה ותניא ר' שמעון בן אלעזר אומר וכו' וכאן הנקודה רבה על הכתב אתה דורש הנקודה, וטעם הדרש איו אברהם כמו שמפרש ר' עזריה כשם שאמרו לאברהם וכו' כך אמרו לשרה וכו' שמנהג דרך ארץ הוא וכדאיתא בב"מ שם אמר רב יהודה אמר רב וכו' יודעים היו מלאכי השרת ששרה אמנו באהל היתה אלא מאי באהל כדי לחבבה על בעלה תני משום ר' יוסי למה נקוד על איו שבאליו לימדה תורה דרך ארץ שישאל אדם באכסניא שלו והאמר שמואל אין שואלין בשלום אשה כלל ע"י בעלה שאני ועי' בתוספות שם בד"ה למה וכו', וכן מפרש בפירש"י עה"ת טעם הדרש בב"ר כאן שאף לשרה שאלו איו אברהם למדנו שישאל אדם באכסניא שלו לאיש על האשה ולאשה על האיש, וכבר הקשו למה נקוד אי"ו ולא נקוד הלמ"ד לבדו לדרוש איו לפי הכלל כ"מ שהכתב רבה וכו' אתה דורש את הכתב ועי' ביפ"ת וביד"מ, ובספרי שם איתא א' בדרך רחוקה וכו' כיוצא בו ישפט ה' ביני ובינך שלא אמרה לו וכו' (ועי' במ"י לעיל צד 453) כיוצא בו ויאמרו אליו איה שרה אשתך שהיו יודעים היכן היא, ובבמ"ר שם ויאמרו אליו איה שרה נקוד על אי"ו שבאליו שהיו יודעים היכן היא ומבקרים אחריה, ובאדר"נ נו"א שם עשר נקודות בתורה וכו' ויאמרו אליו וכו' נקוד על אי"ו וכו' שיודעין בה ומבקרין אחריה, ובפרקי רבינו הקדוש בס' הלקוטים ח"ג צד פ"ו י' נקודות בתורה וכו' ויאמרו אליו וכו' נקוד על אי"ו מאליו שהיו יודעין בה ומנקדין אחריה, וגם לפי המסורה נקוד על אי"ו ועי' גם באכלה ואכלה (הוצ' פרענסדארף) סי' 96, אכן באדר"נ נו"ב שם איתא עשרה נקודות בתורה וכו' א"י"ה שרה אשתך יכול שלא היו יודעים בה הנקיד עליו שהיו יודעים בה אלא להפליג מדעתו של אברהם אבינו שהיו מלאכי השרת בשביל שלא יבטלו את מצות, וגירסאות שונות במסכת סופרים (הוצ' ר"י מיללער) שם עשר נקודות בתורה וכו' ויאמרו אליו איה וכו' איו (איח) נקוד, ובדקדוקי הטעמים (הוצ' בער ושטראק) סי' 58 ... עשר נקודות בתורה וארבע בנביאים ואחד בכתובים ישפט וכו' ויאמר אליו איה שרה אשתך נקוד על אליו (ר"ל נקוד כולו ועי' בהערות שם וגם בד"ס לב"מ שם), ועוד ... נוסף שם בכ"י אחד למה שהיו מלאכי השרת יודעים היכן היתה שרה ולא היו צריכים לשאול דבר אחר ויאמרו אליו איה שרה אל"ף יו"ד וי"ו נקודים אין כמות ששאלו לאברהם כך שאלו לשרה וכל כך למה אלא להעלים לעיניהם שהם מלאכי השרת בשביל שלא יבטלו מן המצוות ועי' על אלו השינויים בלוי מאסארעטישע אונטערזוכונגען צד 19 ועי"ע גינצבורג אינטראדוקטיאן וכו' צד 824, והנקודות שבספר בראשית על (וי"ו של) ובקומה בפ' ותשקין את אביהן (י"ט ל"ג) ועל את בפ' וילכו אחיו (ל"ז י"ב) נדרשו במאמרים סתמיים לקמן פנ"א סי' ח' ופפ"ד סי' י"ג, ... והנקודות על וישקהו (שם ל"ג ד') נדרשו לקמן פע"ח סי' ט' ג"כ במאמר רשב"א, ולשון המאמר שם וישקהו נקוד עליו אמר ר' שמעון בן אלעזר בכל מקום שאת מוצא כתב רבה על הנקודה אתה דורש את הכתב נקודה רבה על הכתב את דורש את הנקודה כאן לא כתב רבה על הנקודה ולא הנקודה רבה על הכתב מלמד שנשקו מכל לבו וכו', וסגנון זה המאמר בשהש"ר שם כתי' וירץ עשו וכו' וישקהו אמר ר' שמעון בן אלעזר כל מקום שאת מוצא הכתב רבה על הנקודה את תפיש את הכתב ומניח הנקודה נקודה רבה על הכתב את תפיש הנקודה ומניח את הכתב ברם הכא לא כתב רבה וכו' ולא נקודה רבה וכו' אלא כולו נקוד וישקהו עליו אלא מלמד וכו' ועיי"ש, ובדרש הנקודה על ה"א שברחקה איתא בירוש' פסחים שם ורבנן אמרי בשע' שהכת' רבה על הנקודו' את דורש את הכתב ומסלק את הנקודו' ובשעה שהנקודה רבה על הכתב את דורש את הנקודה ומסלק את הכתב א"ר אע"פ שאין שם אלא נקודה אחת מלמעלן את דורש את הנקוד' ומסלק את הכתב ה"א שברחוקה נקוד איש רחוק ואין דרך רחוקה, ובמדרש משלי מ"ב פכ"ו במאמר תמן תנינן עשר נקודות בתורה וכו' לא נמנה ולא נדרש אי"ו נקוד, ושם הובא עוד ויהי בנסוע הארון בין למעלה בין למטה נקוד וכו' ועי' גם בילק' מכירי משלי כ"ו כ"ד, ובענין אלו הנקודות בכלל עי'

ויאמר הנה באהל ההיד תברך מנשים [יעל אשת חבר הקיני מנשים באהל תברך] (שופטים ה כד) ר׳ אלעזר אמר מנשי דור המדבר, הן ילדו, אילולי היא כבר היו אבדים, ר׳ שמואל בר נחמן אמר מן האמהות, הן ילדו, אילולי היא כבר היו אבדים:

י) ויאמר שוב אשוב אליך וגו׳ והוא אחריו זה ישמעאל, והוא אחריו מפני ייחוד, טז והוא אחריו הרגישה שבא האורח:

יא) ואברהם ושרה זקנים אמר ר׳ יוחנן ככר כת׳ ואברהם ושרה זקנים מה תלמוד לומר ואברהם זקן (בראשית כד א) אלא החזירו הקב״ה לנערותו, לפיכך צריך לכתוב פעם שנייה ואברהם זקן, אמר ר׳ אמי כאן זקנה שיש בה לכלכית, להלן זקנה שאין בה לכלכית:

חדל להיות לשרה וגו׳ שרי היך דאת אמר וכי תחדל לנדר (דברים כג כג), פסק [היך דאת אמר וחדל לעשות הפסח (במדבר ט יג)]:

1 ילקוט שם: 3 מ״ק כ״ג ב׳, סנהדרין ק״ה ב׳, סוטה י׳ ב׳: 4 ילקוט שם: 6 ילקוט שם: 9 ילקוט שם:

1 תברך מנשים] תבורך.. דוכתי, ל׳ א | *יעל — תברך ג] יעל.. באהל תבורך ת, יעל.. באוהל תבורך ד, יעל.. וגו׳ פ, מנשים באהל תבורך א, ל׳ ל | 2 ר׳ אלעזר (לעזר וג)] ר׳ אלעזר ור׳ שמואל בר (בן ו) נחמן ~ דפוגכת, ר׳ אלעזר.. נחמני ~ א[1] | דור] בני י | המדבר] פואגכי, ~ שהן יושבות באהלים (באוהלים ת) שנאמר איש לפתח אהלו ולמה תבורך מהם דת | הן ילדו] פאגכ, ~ וקיימו את העולם ומה היה מועיל להם דת | ואלולי א[2], ואלו לא א[1], שאילולי פגכ, שאילמלא ד[1], שאלמלא דת | אבדין ג, אבודים א[1]כת, ־ין דפא[2]ר | 3 נחמני א[1] | האמהות] חאימהות ג | הן ילדו] פאגכ, ~ וקיימו את העולם ת, וגו׳ ד | ואלולי א[2], ואלולא א[1], שאילולי דפוגכ, ואלולי ד[1], שאלמלא ת | אבדין ג, אבודים וא[2]כ, ־ין דפא[1]ת | 4 ייחוד] פהא[2]כ, הייחוד דתרי, היחוד א[1] | 5 שהרגישה שבא אורח ו, הרגיש שבא אורח א[2], הרגיש שבא האורה ל[0], הרגיש (והרגיש כ) שבא אורה חגכ, הרגיש.. אורה מאחריו א[1], הרגיש המלאך שבא אורה ס״א שבא אורח פ, המלאך הרגיש שבאת אורה י, זה המלאך שהביט לאחריו (לאחוריו ת) והרגיש שבאת אורה מאחריו דת | 6 כתב ו | 7 אלא] ~ מלמד א[1], לפי י | שהחזירו דת, החזירן חג, שהחזירן ואכי | לימי נערותו ד[1]ת, לימי (לידי ו) נערותן וחאגכי | לפיכך צרך הכת׳ ו, לפי׳ צריך הכתוב א, וצריך חג, צריך דכת, נצרך י | לכתוב] לומר א, ל׳ וי | 8 *בה פואכי] לה דגתר, בו ל | לכלכית] ו, לכלכות פ, ליכלכות ג, לחלוחית דא[2]תר[1]י, לילוחית כ (וכן בסמוך) | להלן] כי, ולהלן דפא[2]גתר[1] | זקנה] פא[2]גכי, זיקנה ו, בזקנה דת | 9 שרי] וע, ל׳ דפאגכתרי | וכי — פסק ל׳ א | *היך דאת אמר (היך מה.. דאמר ד, המד״א ע, כד״א פאי, כמד״א ת, כמדתמר ג) וחדל לעשות הפסח דפואגכתעי] וחדל.. הפסח כ, ל׳ ל |

בלוי שם צד 6 ועוד צור איינלייטונג וכו׳ צד 115: 2 נשי דור המדבר וכו׳. מפרש בפי׳ ב״ר כ״י שהן יושבות באהלים דכתי׳ איש לפתח אהלו (במדבר י״א י׳) ולמה תבורך מהן לפי שהן ילדו וקיימו את העולם ומה היה מועיל להם שאלמלא יעל שהרגה את סיסרא כבר היו אבודין אותן שילדו, ומפירוש זה נובע׳ ההוספה בדפוסי׳ וכי״ת ועי׳ במ״י לעיל צד 484, ובפי׳ ר״י קרא לס׳ שופטים שהוצ״ל ר״ש עפנשטיין בספר שנתי לחברת יודיש-ליטעראַרישע געזעלל-שאפט ח״ד צד 10 הועתק ר׳ אלעזר ור׳ שמואל ב״ר נחמן ר׳ אלעזר מנשי דור המדבר הן ילדו ואילולי היא כבר היו אבודין ר׳ שמואל ב״ר נחמן אמר מן האמהות הן ילדו ואילולי היא כבר היו אבודין ועה״נ: 8 מן האמהות. בשרה כתיב הנה באהל וברבקה ויביאה יצחק האהלה (בראשית כ״ד ס״ז) וברחל ולאה ויצא מאהל לאה ויבא באהל רחל (שם ל״א ל״ג), וכן הדרש בנזיר שם תבורך מנשים וכו׳ מנשים באהל תבורך מאן נשים שבאהל שרה רבקה רחל ולאה ועיי״ש בתוספות בד״ה ומאן וכו׳: 4 זה ישמעאל. וכן מתורגם בתר״י ב׳ וישמעאל הוה קאים מן בתרא, ובתר״י א׳ וישמעאל קאי בתריה וציית מה דאמר מלאכא, ובפי׳ ב״ר כ״י מפרש והוא אחריו זה ישמעאל דכתיב בתרגום ירושלמי וישמעאל מצית ליה מאחרוהי מאחריו של מלאך מפני הייחוד שהיה ישמעאל ממצע בין שרה למלאכים, ובלק״ט כתב טעם הדרש והוא אחריו זהו ישמעאל דכתיב ביה והוא יהיה פרא אדם (בראשית ט״ז י״ב), ואולי הוא דרש אחר (בלי סימן ד״א) והוא אחריו מפני ייחוד וכדמפרש בשכל טוב והוא אחריו ואברהם אחרי המלאך היה מצניע את אשתו ממנו שנדמה לו בדמות ערבי והערבים שטופי זימה, ועוד דרש אחר והוא אחריו הרגישה שבא האורח כמו שהגי׳ בכי״ל בגוף הספר, וגר׳ שטעם דרש זה שדרשו והוא קרי ביה והיא (כמו שמתורגם והיא בתרגום היוני) והיא אחריו שרה הרגישה שבא האורח שבשבילו אמר לה אברהם לושי וכו׳ ועמדה פתח האהל לשמוע מה האורח מדבר ונשים צייתניות הן ועי׳ לעיל צד 452, וגם בכי״ו הגי׳ שהרגישה שבא אורח, ועוד איתא אורח בהגי׳ הרגיש שבא אורח בכי״א ב׳ (ושם נסמן בגליון גר׳ אורה) ובגי׳ ס״א בכי״פ, וכן בלק״ט ד״א והוא אחריו הרגיש שבא אורח (ועיי״ש בהערה מ״ב), ובגליון כי״ל נסמן ס״א הרגיש שבא האורה, וכן גי׳ הספרים שציינתי הרגיש שבא אורה, ובפי׳ ב״ר כי״ט מפרש זה המלאך שהביט לאחוריו (בפי׳ ב״ר כי״א לאחריו) והרגיש שבא אורה (שבא האורה מאחריו) מאת שרה כשהיה המלאך מדבר עם אברהם תחת העין אחוריהם של (וצ״ל אל) אהל שרה ושרה מצתה (וצ״ל מצייתה) לדבר המלאך שאמר שוב אשוב אליך וכו׳ ובנוהג שבעולם אדם יושב באפילה וכו׳ אם האורה באה מאחריו הוא מרגיש ולכך הרגיש המלאך שבאת (שבאה) האורה מאחריו שכיון שקרבה שרה לשמוע הבהיקה החצר מרוב יפיה (אורה) כמו שאמרנו בספר זה (עי׳ לעיל צד 385) שהבהיקה ארץ מצרים מאורה ועי׳ בפי׳ הנדפס, ומפירוש זה נובע׳ הגי׳ בדפוסי׳ וכי״ת זה המלאך שהביט וכו׳, וכן פי׳ נוסף בכי״פ הרגיש המלאך וכו׳ ובילקוט המלאך הרגיש וכו׳: 6 אמר ר׳ יוחנן. בלק״ט א״ר יצחק ועיי״ש: 8 שיש בה לכלכית. שהיה עדיין בליחותו וכחו, ובשכל טוב הגי׳ א״ר אסא כאן זקנה שיש בה לחלוחית ולהלן זקנה שאין בה לחלוחית, וחילופי הכתיבה לכלוכית ולחלוחית עי׳ גם לקמן פס״א ופע״ט ועי״ע בעמת״ל ע׳ לחלוחית וע׳ לכלוכית: 9 שרי. וכ״ה בכי״ו ובערוך ע׳ חדל, וביפ״ת כתב וראיתי בקצת נסחי שכתוב בהן שורי המד״א וכי תחדל לנדור, ובכי״ל ליתא היך דאת אמר וחדל לעשות וכו׳ והשלמתי כגי׳ שאר הספרים ועה״נ, ולפי הגי׳ הנכונה שני פירושים כאן חדל

יז יב) ותצחק שרה בקרבה לאמר זה אחד מן הדברים ששינו לתלמי המלך [ותצחק שרה בקרוביה לאמר]:

30d אחרי בלתי היתה לי עדנה אמרה האשה כל זמן שהיא ילדה יש לה תכשיטין ואני אחרי בלתי היתה לי עדנה תכשיטין היך דאת אמר ואעדך עדי (יחזקאל טז יא), האשה כל זמן שהיא ילדה יש לה ווסתות ואני אחרי בלותי היתה לי עדנה עידנין אלא ואדני זקן, רב יהודה אמר טוחן ולא פליט, אמר ר' יודה בר' סימון אתם מילדים עצמיכם ומזקנים חבריכם ואני זקנתי מלעשות ניסים:

יח יג) ויאמר יי' אל אברהם למה זה צחקה שרה וגו' בר קפרא אמר גדול השלום שאף

1 ילקוט שם, ועי' לעיל צד 64 צד 85 וצד 359: 3 ילקוט שם, בבא מציעא שם: 8 ילקוט שם, ספרי נשא פי' מ"ב, ירוש' פאה פ"א ט"ז א', בבא מציעא שם, יבמות ס"ה ב', ויקרא רבה פ"ט סי' ט', במדבר רבה פי"א סי' ז', תנחומא צ"ב צו סי' י', תנחומא שם סי' ז' ושופטים סי' י"ח, פרק השלום, ועי' לעיל צד 355:

1 *בקרבה לאמר דאגכי] בקרבה פות, וגו' ל | *ותצחק — בקרוביה לאמר דוא[2]ת] ותצחק.. בקרוביה פ, בקרוביה לאמר א'ר, ל' לי | 3 *אחרי — עדנה ל°ע] אחרי בלותי עדנה פוחבי, ואדוני זקן ל, ואדני זקן דת, אחרי בלתי.. עדני וסתות עדנין ג | אמרה — עידנין ל' ג | האשה] א[1]כע, ~ הזו דוח, הזאת תי | שהיא] שהאשה כ | יולדת א[1] | תכשיטין] פוחאכעי, תכשיטים (תכשיטי' ד[1]) נאים דת | 4 בלותי | עדנה] ~ מהו עדנה כ, עדנה א[1], מהו עדנה עדנה א[2] | האשה] האשה הזו דפוחא'כת,.. הזאת א[2]י, ל' ע | 5 שהיא] שהאשה כ, שאשה ע | יולדת א[1] | ווסתות] ע, וסתות דפא[2]כת, עידויין וא[1], עדוי ולדות י (ואני — עדנה ל' י) | **עדנה] ל' ל | עידנין] עידנין האשה הזו כל זמן שהיא ילדה יש לה עדויין ואני אחרי בלותי היתה לי עדנה זמני הוא דת, עידנין האשה.. יש לה עידונין ואני.. עדנה זמני היא כ, עדנין (ווסתות ח) האשה.. יש לה עדויין (עידויין ח) ואני.. עדנה ומני הוא פח, עידוין האשה הזאת כל.. יש לה עידוין ואני.. עדנה זמן א[2], עדויין האשה הזו.. יולדת יש לה ווסתות ואני.. עדנה זמני א[1], האשה הזו.. ילדה יש לה עדוון ואני אח' בלי' הית' לי עד' זמני הוא ג, ד"א עדנה עדנין וסתנית י, ל' וע | אלא ל' ואי | זקן] ~ שאינו יכול לטחון א[1] | 6 ולא] ואינו א[1] | פולט דפחאגכתרי, פוליט ו | יודה] יהודה דפאגכ | בר א, בי"ר ת | אתם פואגבי, אמר הקב"ה ~ דת | *מילדים דוא'גכתר[2]י] מילדין פ, מיילדים ר[1], מולידים ל, מולדין א[2] | עצמיכם] א[1]ג, עצמכם דפוא[2]כת | חבריכם] חבריכם ן, חבירכם פ, חביריכם כ, את חבריכם ד,.. חביריכם את, ארגיכם י, ארוניכם ר[2], את אדוניכם ר[1] | 7 מלעשות לי גכר, לעשות לי וא[2], לי לעשות א[1] | 8 גדול] ~ הוא פת | שאפילו א[1]ג, ששנה י |

שרי לשון מניעה וביטול הד"א וכי תחדל לנדר שתרגומו בת"א וארי תתמנע ובתר"י א' וארום תתמנעון, ותרג' פתחתיך (ירמיה מ' ד') שריתך, וכן ויפתח (בראשית כ"ד ל"ב) תר"י א' ושרי: ופירוש אחר חדל פסק שפסק לגמרי הד"א וחדל לעשות הפסח ונכרתה וכו' ומתורגם בתר"י א' ופסק מלמעבד וכו' (ובת"א ויתמנע), וכפירוש זה מתורגם כאן בת"א ובתר"י א' חדל להיות וכו' פסק מלמהוי וכו': 1 זה אחד וכו'. בכי"ל וילקוט ל"ג כאן לשון השינוי ועי' גם במ"י לעיל צד 85 וצד 359 והשלמתי ותצחק שרה בקרוביה לאמר ועח"נ, וכ"ה במכילתא בא ובירוש' מגילה ובמס' ספר תורה במקומות שציינתי לעיל צד 64, ובאדר"נ נו"ב פל"ז ותשחק שרה בקרוביה לאמר ועי' גם במס' סופרים פ"א, ובבלי מגילה ט' א' ובתנחומא שמות סי' כ"ב איתא ותצחק שרה בקרוביה (ובתנחומא מ"ב שמות לא נמנה זה השינוי), ובתרגום היוני שלפנינו לא נמצא השינוי בקרוביה וכו', ובפירש"י מגילה שם מפרש בקרובית שלא יאמר על אברהם לא הקפיד דכתיב ויצחק (בראשית י"ז י"ז) ועל שרה הקפיד לפיכך כתבו בקרוביה לומר אברהם בלבו והיא אמרה בקרוביה, ובברורי המדות למכילתא שם מוסיף כי על המחשבה לא תתכן מלת לאמר ועי' בהערות רמא"ש, ובפי' ב"ר כ"י מפרש בקרוביה לאמר כך שינו לתלמי שלא ישיב וכי יודע אדם מה בלבו של חבירו, ובלק"ט מפרש ותצחק שרה בקרבה ברוח הקדש נודע, וכן בשכל טוב לאמר ברוח הקודש נתפרסם שכך צחקה כמתמהת ועי' גם בראב"ע ורמב"ן: 3 אמרה וכו'. דרשו אחרי בלתי היתה לי עדנה בניחותא אמרה שרה האשה כל זמן שהיא ילדה וכו' ואני אחרי בלתי היתה לי עדנה תכשיטין וכו' האשה כל זמן שהיא ילדה יש לה ווסתות ואני וכו' היתה לי עדנה עידנין (וגם בדפ"ר וד"ו הגי' כאן עידנין) וכדאמרינן לעיל פרסת נידה ואדני זקן אלא ואדני זקן והוא טוחן ולא פליט, ולזה הדרש נסמך מאמר ריב"ס אתם מילדים עצמיכם ומזקינים חבריכם, וכן דרשו הפסוק בניחותא בב"מ שם אחרי בלותי היתה לי עדנה וכו' אחר שנתבלה הבשר ורבו הקמטין נתעדן הבשר ונתפשטו הקמטין וחזר היופי למקומו, ואולי גם זה טעם הדרש עדנה תכשיטין כאן וכמו שדרשו במדרש שמואל פכ"ה המלבישכם שני עם עדנים וכו' מכאן אין תכשיטין נאים אלא לגוף מעודן ועי' ביפ"ת, ובהגי' שלפנינו בכי"ל ובערוך ע' עד ז' דרשו עדנה בשני לשונות עדנה תכשיטין הד"א ואעדך וכו' ועוד עדנה לשון עידן עידנין כלו' ווסתות (ומלת עידנין ליתא בערוך שם), וכן הועתק במדרש הגדול היתה לי עדנה אמרה כל זמן שהאשה ילדה יש לה תכשיטין ואני וכו' היתה לי עדנה תכשיטין שנ' ואעדך וכו' כל זמן שהאשה ילדה יש לה וסתות ואני אחרי בלותי היתה לי עידונין (ובכי"ק שם עידנין), ובלק"ט אחרי וכו' אמרה האשה הזאת כל זמן שהיא ילדה יש לה תכשיטין ד"א היתה לי עדנה עידן זמן ווסת נשים, וגם ברש"י עה"ת ד"א לשון עידן זמן וסת נדות, ולפי הדרש שאמרה אחרי בלתי וכו' בניחותא אין מן הענין ללשון שלישי האשה הזו כל זמן שהיא ילדה יש לה עדויין וכו' (וזה הלשון משובש גם בספרים ועח"נ), ועדויין פי' הריון ועי' לעיל צד 190, ובתר"י א' מתורגם כן עדויין ובתר"י ב' עידוי, אכן שם מתורגם הפסוק כפשוטו בלשון תימה איפשר דאחזור ליומי טליותי למהוי לי וכו': 6 טוחן ולא פליט. משמש ואינו מזריע (פי' נפתלי): אתם מילדים. אמר הקב"ה אתם וכו'. ובדפוסי' וכי"ת הגי' כן ועי' לעיל צד 480 אמר ר' יצחק מה אם זה וכו' ובמ"י שם, ובכי"ל נשתבש מולידים והגהתי, ובפי' ב"ר כי"ט גורס ומפרש אתם מיילדים עצמכם ומזקינים את אדוניכם עושות עצמכן כבחורות ואומרות שאדוניכן זקינים שאתם תולות את הדבר בהם שאת תולה באברהם וכו', ובנזה"ק כתב ה"ג בספרים המדויקים א' הקב"ה אתה מילדת את עצמך ומזקנת את חברך, ולא מצאתי גי' זו לא בכ"י ולא בדפוסים ישנים: ואני זקנתי מלעשות וכו'. בתמיה, וריב"ס דורש שהקב"ה על עצמו אמר ואני זקנתי היפלא וכו': 8 בר קפרא וכו'. הגהתי בדויים כלו' דברים בדויים ועח"נ, ובידויין בגי' כי"א א' הוא שם דבר, ולפנינו בכי"ל הדרש

הכתובים דברו בדויים בשביל להטיל שלום בין לאברהם לשרה למה זה צחקה שרה וגו' האף אמנם אלד וארני זקן אינו אומר כן אלא ואני זקנתי:

יד) היפלא מי"י דבר וגו' ר' יודה בשם ר' יודן ברי' סימון לאחד שהיו בידו שתי קופליות, הוליכן אצל נפח אמר לו תוכל לתקנם, אמר לו לברותן כתחילה אני יכול ולתקנם לך איני יכול, כך לברותם, כתחילה אני יכול, להחזירן לימי נערותן איני יכול: יט

טו) ותכחש שרה וגו' ר' יהודה ברי' סימון ר' יוחנן בשם ר' אלעזר ברי' שמעון מעולם לא ניזקק הקב"ה להשיח עם האשה אלא עם אותה הצדקת, [אף היא על ידי עילא, ר' אבא בר כהנא בשם ר' ביריי כמה כירכורין כירכר בשביל להשיח עימה ויאמר לא כי צחקת, והכתי' ותקרא שם ייי כ

3 ילקוט סס: 6 ילקוט סס, לעיל לד 188 ולד 457:

1 הכתוב י | דברו—לשרה ל' י | *בדויים דגת] בדויין פ, בדיים ל, בדוים ן, בידויין א[1], בידוין א[2] | למה — זקנתי] למה . . שרה לאמר האף אמנם אלד ואני זקנתי ואברהם זקן אינו אומר אלא ואני זקנתי לא דבר עמו כמו שאמרה שרה א[1], ואברהם זקן . . אלא ואני זקנתי לא דבר כמו שאמרה שרה א[2], ותצחק שרה בקרבה לאמר אחרי בלותי היתה לי עדנה וכו' לאברהם אינו אומר כן אלא ואני זקנתי כ, היא אמ' ואדני זקן ולאברהם לא אמ' אלא למה זה צחקה ואני זקנתי לא דבר הכ' כמו שאמ' שרה ואדני זקן אלא ואני זקנתי פ, ותצחק שרה בקרבה לאמר אחרי בלותי (בל' ון) היתה לי עדנה ואדני (ואדוני ד) זקן ולאברהם (לאברהם ת, לאברם ד) אינו אומר כן אלא למה זה צחקה שרה לאמר האף אמנם אלד ואני זקנתי לא דיבר (דבר ון, דיבר לו ת) הכתוב כמו שאמרה שרה (כמה שאמרה שרה ג, כמה שאמרה ן) ואדני (וארוני ד) זקן אלא (אינו אומ' כן אלא ג) ואני זקנתי דוגת, היא אמרה ואדני זקן והקב"ה אמר ואני זקנתי כדי להטיל שלום בין אברהם לשרה י | 3 ר' — בשם] ר' יהודה (יודן ג, יהושע א) בשם] פאגכ, ל' דות | יהודה ג, יודה ת | בר פא[1], בי"ר ת, בר רבי י | לאחד] פוגכער, לא' א[2], משל לאחד דחתי, . . לא' א[1] | שהיו] אגכרי, שהיה דפותע | בידיו א[1], לו ן | שני א[1]י, ב' ער[2] | קופליות] וחעי, קפליות דפא[2]כתר, קפליות שבורות א[1], קפיליות ג, ספליו' ד[1] | 4 והוליכן חע | ואמ' פ | ליה י | יכול אתה דפוא[1]כתי, . . את ג | לתקנם] י, לתקנם לי פאגכ, לתקנ' לי ד, לתקנה לי ות | ליה י | לברותן] וחגכ, לבראתן די, לבראותן פ, לעשותם א | כתחילה] ג, כתחלה פכ, בתחלה חא[1], כבתחלה דא[2]תי, ל' ן | ולתקנם] וחגכי, לתקנם דפא[1]ת | לך ל' וחא[1]י | כך] פי, כן ן, אף כאן ח, אף כן ג, כן הכא ד, כך אמר הב"ה א | 5 לברותן וחאג, לבראתן י, להחזירם לבראתן ד | כתחילה] ג, כתחלה פ, בתחילה ח, כבתחיל' ד[1], כבתחלה די, לכתחלה אב | להחזירן] אכת, להחזירי' ד[2], להחזירה' ד, ולהחזירן פוחגי | לידי נערותן ן, לנערותן אב | 6 יודן ן | בר א[1], בי"ר ת | ר' יוחנן — בר' שמעון] פאגכ, ור' . . שמעון ן, ל' דת | 7 לשיח א, לדבר ולהסיח י | אלא] חוץ כ | צדקת פחא[1], צדקת בלבד א[2] | *אף — שם] אף היא (הוא ן) על ידי עילא ר' . . כהנא בשם ר' (אמ' בש"ר א[2])

בקיצור נמרץ ואדני זקן אינו אומר כאן כלו' כמו שאמרה שרה אחרי בלתי היתה לי עדנה ואדני וכו' אלא ואני זקן, וכן הועתק או מפורש בפי' ב"ר כ"י ואדוני זקן אינו אומר כאן אלא ואני זקן כדי להטיל שלום וכו', ובוי"ר שם איתא בר קפרא אמר תלת בר קפרא אמר גדול שלום שדברו הכתובים דברי בדאו' בתורה בשביל להטיל שלום בין אברהם וכו' אחרי בלותי וכו' ואדוני זקן אבל לאברהם לא אמר כן אלא ואני זקנתי בר קפרא אמר חורי גדול השלום שדברו הכתובים לשון בדוי בנביאים בשביל להטיל, שלום בין איש לאשתו שנ' הנה נא את עקרה וכו' ועי' גם בפרק השלום, ועוד בוי"ר שם בדפ"ר וד"ו אמר רבן שמעון בן גמליאל גדול שלום שדברו הכתובים לשון בדויה בתורה להטיל שלום בין יוסף לאחיו וכו', ובאותו מאמר בירוש' פאה שם בא וראה וכו' שדברו הכתובים דברי בדאי כדי להטיל שלום בין יוסף וכו', ובב"ר סוף פ' ויחי בנוסחת הדפוסי' בדפ"ר וד"ו תני ר' שמעון בן גמליאל וכו' שאף השבטים דברו דברים בדויים בשביל להטיל שלום וכו', והדרש סתמי בספרי שם גדול השלום ששינה מעשה שרה שנא' ואני זקנתי (ועי' בילק' תהלים ר' תשי"א) ובבמ"ר שם גדול השלום שהקב"ה שינה בדבר מפני השלום שנ' האף אמנם אלד ואני זקנתי, ובירש' פאה שם איתא עוד א"ר חגינ' בוא וראה כמה קשה הוא אבק לשון הרע שדברו הכתובים דברי בדאי בשביל להטיל שלום בין אברהם לשרה ותצחק שרה בקרבה לאמר אחרי בלותי וכו' ואדני זקן ולאברה' אינו אומר כן אלא למה זה צחקה שרה לאמר האף אמנם אלד ואני זקנתי ואדני זקן אין כתיב כאן אלא ואני זקנתי, ובב"מ שם כתיב ואדוני זקן וכתיב ואני זקנתי דלא מותיב הקב"ה כדאמרה איהי תנא דבי רבי ישמעאל גדול שלום שאפילו הקב"ה שינה בו שנ' ותצחק שרה בקרבה וגו' ואדוני זקן וכתיב ויאמר ה' אל אברהם וגו' ואני זקנתי ועי' ביבמות שם, ובתנחומא מ"ב צו שם וכן אתה מוצא בשרה כיון שבאו מלאכי השרת לאברהם ואמרו לו למועד אשוב אליך וכו' באותה שעה ותצחק שרה וכו' ואדוני זקן והקב"ה לא אמר לאברהם אלא למה זה וכו' ואני זקנתי וכל כך למה בשביל השלום וכו' ועי' בתנחומא צו שם ושופטים שם: 3 שהיו בידו. ונכונה גם הגי' שהיה וכ"ה בערוך ע' קפל ה' לאחד שהיה בידו וכו' ועי' לעיל צד 43 וצד 280 ובמ"י שם: שתי קופליות. שבורות, ופי' קופליות[1]) שלשלאות, ובפי' ב"ר כי"ט גורס ומפרש לאחד שהיו בידו שתי קופליות שבורות קפליות פתוחות (וצ"ל פותחות, וכ"ה בפי' ב"ר כי"א), ועוד הובא שם ויש ספרים שכתוב בהם ספליות ספלים וכו' וכן נסמן בגליון כי"ג י"ג ספליות, וגם במדרש דפ"ר הגי' ספליו', ובמדרש אגדה הוצי' רש"ב מפרש המאמר לפנינו משל למי שהביא ספל שבור אצל הנפח אמר לו תדע לתקנו אמר הנפח אני מתחלה יודע עתה איני יכול לעשות ולכך נאמר בקרבה על רחם שלה וכו' ומנין שלא היה לה רחם שנאמר ותהי שרי עקרה אין לה ולד אין לה בית ולד ועי' לעיל צד 472 ובמ"י שם בד"ה עיקר וכו': 4 לברותן. וכן לעיל צד 106 בכי"ל לברות (ושם הגהתי) וצד 162 לברותה, ודוגמתו לקרות כגזרת נחי למ"ד ה"א: איני יכול. בתמיה, וכן בסמוך: כך לברותם. כך אמר הקב"ה לברותם וכו' ועח"נ ובמ"י לעיל צד 494 בד"ה אתם וכו': 6 ר' יהודה בר' סימון. המאמר נסדר גם לעיל פ"כ לפי' ואל האשה אמר וכו' ובפמ"ת לפי' ותקרא שם וכו', ובכי"ל חסר

[1]) copula.

הדובר אליה (בראשית טז יג), ר׳ יהושע בר נחמיה בשם ר׳ אידי על ידי מלאך, והכת׳ ויאמר יי׳ לה (שם כה כג), ר׳ לוי בשם ר׳ חמא ברי חנינא על ידי מלאך, ר׳ לעזר בשם ר׳ יוסי בן זימרא על ידי שם]:

טז) ויקומו משם האנשים וגו׳ ואברהם הולך עמם לשלחם מתלה אמר אכלת אשקיית לווי, כך אברהם [הולך עמם לשלחם]:

פרשה מט

א יח יז) וי״י אמר המכסה אני מאברהם וגו׳. ר׳ יצחק פתח זכר צדיק לברכה (משלי י ז) אמר ר׳ יצחק כל המזכיר את הצדיק ואינו מברכו עובר בעשה מה טעם זכר צדיק לברכה, וכל המזכיר את הרשע ואינו מקללו עובר בעשה מה טעם ושם רשעים ירקב (שם שם) אמר ר׳ שמואל

4 ילקוט שם: || 6 ילקוט ר׳ פ״ב, ילק׳ משלי ר׳ תתקמ״ו, מדרש שמואל פ״א סי׳ ג׳:

ביריי (כירי ן) כמה כירכורים כירכר (אמ׳ כמה כרכורין כרכר א^{2}) הקב״ה בשביל להשיח עימה (כדי לשיח עמה א^{2}) ויאמר (שנא׳ ויאמר א^{2}) לא כי צחקת והכת׳ ותקרא.. הדבר (הדובר א^{2}) אליה ר׳ יהושע בר׳ נחמית (בר נחמני א^{2}) בש״ר אידי אמ׳ (בש׳ ר׳ אחי ן) על ידי מלאך והכת׳ ויאמר י״י לה (לה הנך הרה ן) ר׳ לוי בש׳ ר׳ חמה בר׳ חנינה (בש״ר חמא בר חנינא אמ׳ א^{2}) על ידי מלאך ר׳ לעזר בשם ר׳ יוסי בן זימרא אמ׳ (אלעזר בש״ר יוסי א^{2}) על ידי שם וא^{2}, אף היא.. עילא (עילה כ) ר׳.. כהנא בשם (אמ׳ בשם כ) ר׳ ביריי כמה כרכורין כירכר (כרכורים כרכר כ) בשביל להשיח עמה ויאמר.. צחקת והכת׳ (והא כת׳ ג) ותקרא.. הדבר (הדובר כ) אליה ר׳.. בר׳ נחמיה בשם ר׳ אידי על ידי מלאך ויאמר י״י לה שני גוים בבטנך ר׳ לוי בשם ר׳ חמא בר׳ חנינא אמ׳ על ידי מלאך (ויאמר.. מלאך ל׳ ג) ר׳ אלעזר בשם.. זימר׳ אמ׳ על ידי שם בן נח גב, ואף.. עילה ר׳.. כהנא בשם ר׳ אידי אמר כמה כירכורים (כירכורין ת, כירכורי׳ ד^{1}) כירכר (כירכר הקב״ה ת) בשביל להשיח עמה ותאמר לא צחקת (צחקתי ת) ר׳ אלעזר אומר והכת׳ ותקרא.. הדובר אליה (אליה אתה אל ראי ת) ר׳ יהושע בשם ר׳ (בי״ר ת) נחמיה בשם ר׳ אידי אמר על.. מלאך והכת׳ ויאמר.. לה (לה שני גוים ת) ר׳ לוי אמר על ידי מלאך ר׳ אלעזר בשם.. בר זימר׳ (זמרא ת) אמר.. שם בן נח דת, ואף.. עילה ר׳.. כהנא אמר בשם ר׳ אידי כמה כירכורין כרכר כדי להסיח עמה ויאמר.. כי צחקת ר׳ אליעזר אומר והכתי׳ ותקרא.. אליה על ידי מלאך והכתי׳ ויאמר.. לה ר׳ חמא אמר על ידי מלאך ר׳ יוסי בן זמרא אומר על ידי שם ו, ואף.. עילה רב בש״ר ברכיה אמר כמת כרכורין כרכר כדי להשיח עמה א^{1}, וכו׳ ר׳ אידי אמ׳ על ידי מלאך ויאמר.. לה ר׳ חמא א׳ על ידי מלאך ור׳ אלעזר בשם.. בן זמרא אמ׳ על ידי שם בן נח פ, ל׳ ל | 4 וגו׳] וישקיפו על פני סדום דפואגכת | *הולך דותי] הלך לפ | לשלחם] ~ מה ת״ל לשלחם ת | מתלה] וג, מתלא דפא^{2}כרי | אייכלת ן, איכלת ח, אכילת ד, אכלית אר, אוכלת פגי, אוכלית כר^{2}, אכילה ת | אשקיית] י, אשקית דפוחאגכדי, שתייה ת | 5 לווי] וחא, לויי פב, לוית ד, לווית ר^{3}, לוואי ג, לוואית י, אלוי ר^{2}, לוייה ת | *כך — לשלחם ן] כך אברהם הולך וגו׳ פ, כך אברהם ל, כך ואברהם הולך (הלך ג).. לשלחם דאגכתי || 6 לברכה] פוא^{2}, ~ ושם רשעים ירקב דא׳גכתי | 7 המזכיר] ע, מי שמזכיר י, מי שהוא מזכיר דפואגכ | *מה טעם פתי] מאי טע׳ ל, מה טעמיה ד, מאי טעמא כ, שנ׳ אגי (משלי), ל׳ ן | **וכל] אמר ר׳ יצחק ~ ל | 8 המזכיר] עי, מי שמזכיר חאי (שם), מי שהוא מזכיר דפוגכת | את ל׳ י | רשע י | מה טעם] גתי, מאי טעמיה ד, מאי טעמא כ, שנ׳ פואי (שם) | **ושם] שם ל |

כאן מן אף וכו׳ עד על ידי שם והשלמתי ועי׳ לעיל שם, והמאמר מקוטע גם בכי״פ וכי״א וכי״ג ומשובש בדפוסי׳ וכי״ת וילקוט, ובשלימותו המאמר בכי״ו וכי״א ב׳ ועח״נ: 4 אכלת וכו׳. האכלת והשקית את האורח לך עמו לשלחו, ואכלת בכי״ל מבנין אפעל כמו אייכלת, וכן בירושי׳ תרומות פ״ח מ״ו א׳ ואכיל מיניה לעשרה בני נש וכו׳ ושם פ״י מ״ז א׳ אייכל שמואל וכו׳, ולעיל צד 92 ואתייה ושם בח״נ אתית, ולעיל צד 251 מתיין ובח״נ שם מייתין ועי׳ גם שלעזינגער דאס אראמ׳ ווערבום צד 43, ובמדרש קהלת פ׳ שלח לחמך (י״א א׳) איתא בד״ו ואייכליה וכו׳ וב׳ פעמים שם דאוכלת וכו׳ ועח״נ, והמשל הועתק בכי״ת אכילה שתייה לוייה:

פרשה מט. בכי״א א׳ פמ״ז, ובכי״ג וכי״כ יפ״נ, ובדפ״ר נסמן פמ״ח, ובד״ו נשתבש פמ״ז, ובמקרא אין כאן פרשה פתוחה או סתומה אכן יש כאן הפסק ענין ועי׳ במ״י לעיל צד 415 ריש פמ״ב, וגם בתנחומא מ״ב וירא סי׳ ו׳ ותנחומא שם סי׳ ה׳ מתחלת דרשה בפני עצמה לפ׳ וה׳ אמר וכו׳ ועי׳ גם מ״ש במ״ח חלק ל״ד צד 366: 6 ר׳ יצחק פתח. סגנון זו הפתיחה ר״י פתח וכו׳ אמר ר״י וכו׳ כמו לעיל צד 365 ועיי״ש במ״י ועי״ע לעיל צד 382 וצד 399, ומיותר בכי״ל אמר ר׳ יצחק לפני המלות וכל המזכיר וכו׳, ובערוך ע׳ זכר א׳ הועתק מראש הפתיחה א״ר יצחק כל המזכיר את הצדיק וכו׳ מ״ט זכר צדיק לברכה וכל המזכיר את הרשע וכו׳ מ״ט ושם רשעים ירקב, ומסוף הפתיחה הועתק שם אמר רב שמואל בר נחמני מצינו בהקב״ה מזכיר את ישראל ומברכן שנא׳ ה׳ זכרנו יברך, וכל הפתיחה נסדרה במדרש שמואל פ״א, ומתחלת שם זכר צדיק לברכה ושם רשעים ירקב א״ר יצחק כל מי שהוא מזכיר צדיק וכו׳ דכתיב זכר צדיק לברכה וכל מי שהוא מזכיר רשע וכו׳ דכתיב ושם רשעים ירקב, ושם הגי׳ אמר ר׳ יצחק הרשעים דומין לכלי קורים אם אין אדם משתמש בהן מרקיבין הן:

בר נחמן שמותן שלרשעים דומים לכלי קוריים מה כלי קוריים כל מה שאת משתמש בהם הן עומדים, הנחתם הם מתרפים, כך שמעת מימיך אדם קורא שם בנו פרעה סיסרא סנחריב אלא אברהם יצחק ויעקב ראובן שמעון [לוי] ויהודה, רב אמר ארור המן ובניו, אמר ר׳ פינחס חרבונא זכור לטוב, אמר ר׳ שמואל בר נחמן מציגו בהקב״ה מזכיר שם ישראל ומברכן שנ׳ יי׳ זכרנו יברך (תהלים קטו יב), ר׳ הונא בשם ר׳ אחא אין לי אלא ששים ריבוא מנין שכל אחד ואחד מישראל שהקב״ה מזכירו ומברכו וי״י אמר המכסה אני מאברהם וגו׳ ואברהם היה יהיה לגוי גדול לא היה צריך לומר אלא

3 ירוש׳ מגילה פ״ג ע״ד ב׳, מסכת סופרים פי״ד, מדרש לאסתר פ׳ והמלך קם (ז׳ ז׳): ילקוט כאן, ילק׳ משלי שם י ילק׳ תהלים כ׳ תתע״ג, ילק׳ מכירי תהלים קט״ו סי׳ י״ג, ועי׳ יומא ל״ח ב׳, פסיקתא רבתי פי״ב (מ״ז א׳), מדרש תהלים קי״ח סי׳ א׳:

1 נחמני א^{2}תי (שם) | שמותיהן ח | *קורייס פתע] קוריס אכר^{2}, קויריים ו^{1} (שם), קורייס לדגע^{0}ר^{1}, קוריי׳ ש, קורים וח | *קורייס פא^{2}תעי^{1} (שם)] קורים א^{1}, קורייס לד^{1}ג, קורים וח | מה] זמן ואבתרי (שם) | משמש א^{1}ע | 2 הנחת אותם ח | כך] כך הרשעים י (שם), אף שמותם של רשעים א^{1}, ל׳ א^{2}גב | שם בנו] לבנו י (שם) | *פרעה סיסרא סנחריב דואגכ], פרעה. .סנחרב פת, פרעה סנחריב סיסרא ל, סיסרא סנחריב פרעה י (שם) | אברהם — ויעקב] אכ, אברהם. .יעקב דת, ל׳ פוחגי (שם) | 3 ושמעון גכ | *לוי ויהודה פ] ויהודה ל, ל׳ דוחאגכתי (שם) | רב] ד^{1}ואגבי (שם), ר׳ ברכיה ור׳ חלבו משום (בשם פ) ר׳ שמואל בר נחמן ור׳ יונתן כשהיה מגיע לפסוק הזה (זה ת) אשר הגלה מירושלם (מירושלים פת) עם הגולה וגו׳ (עם הגולה ת, וכו׳ פ) הוה אמר נבוכד נצר (נבוכדנצר פ) שחיק עצמות ולמה לא הוה אמר כן בירמיה אלא שכל נבוכד נצר (נבוכדנצר פ) שכתוב (שכת׳ פת) בירמיה חי הוה ברם הכא מת הוה ~ דפת | אמר] פוגכי (שם), כי הוה מטי להמן בפורים ~ דת, כי. . להמן הוה א^{2} | ובניו] ארורים בניו ואגי, וארורים בניו פב, וארורים בניו לקיים מה שנ׳ ושם רשעים ירקב דת | ר׳ פנחס [כי הוה מטי] לחרבונה הוא אומר א^{1}, א״ר פנחס כי הוה מטי רב לחרבונה הוה אמ׳ א^{2} | חרבונא] חרבונה פא^{2}כת, חרבונ׳ ד^{1}, ל׳ א^{1} | זכור לטובת א^{1}, זכור לטוב הוא בעצמו פ, זכרו לטוב י (שם) | רב שמואל א^{1}ע | 4 נחמני א^{2}תעי (שם) | בהקב״ה] ע, שהקב״ה דפוחאגכתים | זוכר ו | שמן של דפוחא^{2}גתי, שמם של א^{1}כ, שמותם של י (שם), את ע | 5 רב הונא א^{1}מ | ס׳ רבוא מ | מזכיר שמו | 6 וגו׳] ג, אשר אני עושה דכת, ל׳ פואי (שם) מ | *ואברהם — גדול ל^{0}פום] ואברהם. . גדול ועצום דא^{1}ת, ואברהם היו יהיה גכי (שם), וכתיב ואברם. . יהיה י, ל׳ ל | היה] וכ, הוה דפא^{1}גתי | צריך] כ, ~ קרא דחתי, קריא וג, קרייא פ | לומר] ח, למימר דפוא^{1}גכתי |

1 לכלי קוריים. כן הגהתי וכ״ה קוריים בסמ״ך בערוך ע׳ קר י״ז ושם במו״ע פי׳ בל״י [1]) חוט הערב ונקראו כן גם כלי אריגה וכו׳ ועי״ע קרוים צד 520, ובכי״ל וכי״ג ובמדרש דפ״ר וד״ו הגי׳ לכלי קוריים ועח״נ ובערוך חש׳ שם הערה ז׳ ולקמן פע״א סי׳ ב׳, ובפי׳ ב״ר כי״ט גורס ומפרש לכלי קוריים כלי שעושין מחריות של דקל והנה הוא כמו עשב ובלעז טיל כל זמן שמשתמש בהן עומדין וכל זמן שאין אדם משתמש בהן הן רפים, ושם בכי״א לכלי קורים כלי שעושין מחריות וכו׳ ד״א כלי קורים כלי אריגה יתידות והמסכות כל זמן שאדם משתמש בהן הן עומדין וכשאין משתמש בהם הם רפיות ועי׳ גם בפי׳ ב״ר הנדפס ועי״ע בערוך ע׳ קרס א׳ והפירושים שהובאו שם: 2 כך שמעת. במדרש שמואל שם כך ראית מימיך אדם קורא לבנו פרעה סיסרא סנחריב מהו קורא אותו אברהם יצחק ויעקב: 3 רב אמר. בירוש׳ מגילה שם רב אמר צריך לאמר ארור המן ארורים בניו א״ר פינחס צריך לומר חרבונא זכור לטוב, ואחרי מאמרים אלו ג׳ שם ר׳ ברכיה ר׳ י ר מ י ה ר׳ ח י י ה בשם ר׳ י ו ח נ ן ר׳ יונתן כ ד ד ה ו ה מ ט י להדוא פסוקא אשר הגלה נבוכדנצר הוה אמ׳ גבוכדנצר שחיק עצמות שכל נבוכדנצר דכתיב בירמיה חי היה ברם הכא מת היה, ובמס׳ סופרים שם ורב אמר צריך לומר ארור המן וארורים בניו א״ר פנחס וכו׳ חרבונה זכור לטוב ר׳ ברכיה ר׳ ירמיה ר׳ חייא בשם ר׳ יוחנן אמר כד הוה מטי ר׳ יונתן להדין פסוקא. אשר הגלה נבוכדנצר הוא אמר נבוכדנצר רשיעא שחיק גרמי למזגא לטב טבתיה ולביש בישתיה שנא׳ זכר צדיק לברכה ושם רשעים וכו׳ ועי׳ במדרש אסתר פ׳ אשר הגלה וכו׳ ופ׳ והמלך קם וכו׳, ובמדרש שמואל שם ר׳ ברכיה ו ר׳ ח ל ב ו ב ש ם ר׳ ש מ ו א ל ב ר נ ח מ ן ר׳ יונתן כ ש ה י ה מ ג י ע ל פ ס ו ק ה ז ה אשר הגלה מירושלים וכו׳ אשר הגלה נבוכדנצר מלך בבל הוה אמר נבוכדנצר מלך בבל שחיק עצמות ו ל מ ה ל א ה ו ה א מ ר כ ן ב י ר מ י ה ו א ל א כל נבוכדנצר שבירמיהו חי ברם הכא וכו׳ רב אמר ארור המן ארורים בניו ר׳ פנחס אמר חרבונה זכור לטוב, ובסגנון זה גם המאמר שנוסף בד״ו ובכי״פ וכי״ת ר׳ ברכיה ור׳ חלבו וכו׳ ור׳ יונתן (וצ״ל ר׳ יונתן) וכו׳, ומאמר זה ליתא לפנינו בכי״ל וכן ליתא במדרש דפ״ר ובכי״ו וכי״א א׳ וב׳ וכי״ג וכי״כ וילק׳ משלי, ובגי׳ הדפוסי׳ וכי״ת רב כ י ה ו ה מ ט י ל ה מ ן ב פ ו ר י ם אמר ארור המן וכו׳ ל ק י י ם מ ה ש נ א מ ר ו ש ם ר ש ע י ם י ר ק ב נוסף גם פירוש המאמר ונר׳ שפירוש זה נובע מפי׳ ב״ר (ועי׳ במ״י לעיל צד 484) ושם הגי׳ בכי״ט וכי״א רב כדמטי (כד מטי) לארור המן אמר ארור המן וארורים בניו לקיים מה שנאמר ושם רשעים וכו׳, ובפי׳ ב״ר הנדפס רב כד מטי להמן אמר וכו׳, ובכי״ג הגי׳ רב אמר, ובגליון שם נוסף כי הוה מטי לארור המן הוה אמ׳, ועוד בפי׳ ב״ר כי״ט ור׳ פנחס כדמטי לחרבונא אמר חרבונא זכור לטוב מפני שנתן עצה למלך לתלות את המן, ובכי״ל וכי״ו וכי״ג ובמדרש ד״ו וילקוט כאן ומשלי שם הגי׳ חרבונא באל״ף, ובאסתר ז׳ ט׳ כתוב חרבונה, ושם א׳ י׳ חרבונא ונמסר דין באלף: 4 מצינו וכו׳. במדרש שמואל שם ר׳ ב ר כ י ה ב ש ם ר׳ ל ו י (בכ״י שם ר׳ ברכיה בשם ר׳ חלבו ור׳ לוי) מצינו כשהקב״ה מזכיר את ישראל מברכן ומה טעמיה ה׳ זכרנו יברך אין לי אלא כל ישראל כל אחד ואחד מנין אמר רב הונא בשם ר׳ א ב י ן וה׳ אמר המכסה אני מאברהם וגו׳ לא הוה צריך קרייא למימרא אלא ויאמר ה׳ זעקת סדום ועמורה כי רבה וגו׳ אלא אמר הקב״ה מה אני מזכיר את הצדיק ואיני מברכו אלא אברכנו ואח״כ אודיעו הה״ד ואברהם היו יהיה לגוי גדול ועצום ונברכו בו וגו׳ מה כתיב אחריו ויאמר ה׳ זעקת סדום ועמורה וגו׳, ובכי״כ הגי׳ גם כאן בב״ר אלא אברכנו ואחר כך אודיענו וכו׳ מה כת׳ בתריה ויאמר וכו׳, ובכי״א א׳ נסמן כן בגליון אלא אמ׳ אברכנו ואח״כ אודיעו וכו׳, מה כתי׳ אחריו ויאמר וכו׳, ובכי״ל וכי״ו ובדפ״ר וד״ו הגי׳ צ ע ק ת וכן למטה סי׳ ה׳ בכי״ל צעקת סדם וכו׳, ובמקרא כתוב זעקת סדם ועמרה וכו׳ הכצעקתה הבאה אלי וכו׳ ועח״נ, וביומא שם איתא אמר ליה רבינא לההוא מרבנן דהוה מסדר אגדתא קמיה מנא הא מילתא דאמור רבנן זכר צדיק

1) χαῖρος.

ויאמר ייי צעקת סדם ועמרה וגו׳ אמר הקב״ה הזכרתי שם הצדיק ואיני מברכו ואברהם היו יהיה:

ב **סוד יי׳ ליריאיו ובריתו להודיעם** (תהלים כה יד) **בתחילה היה סוד ליריאים ואחרכך לישרים** 31a

2 ילקוט כ׳ פ״ג, ילק׳ עמוס כ׳ תקמ״א, ילק׳ תהלים כ׳ תש״ג, תנחומא וירא סי׳ ו׳, מדרש תהלים כ״ה סי׳ י״ג:

1 זעקת פא[1]גכתי | סדום ועמורה דא[1]כתי | וגו׳] כי רבה דא[1]ת | אמר] א[1]גכ, אלא ~ דפותי | שם] את | **ואיני] ואני ל | מברכו] ~ אלא אברכנו ואחר כך אודיענו הה״ד כ, [אלא אמ׳ אברכנו ואח״כ אודיעו הה״ד] א[1] | יהיה] י, ~ וגו׳ פ, לגוי גדול וג, לגוי . . ועצום דת, כי ידעתיו למען אשר יצוה מה כת׳ בתריה ויאמר יי׳ זעקת סדום ועמורה כי רבה כ, [מה כתי׳ אחריו ויאמר . . כי רבה] א[1] | 2 סוד] ן, סוד יי׳ ליריאיו (סוד . . ליראיו פ, סוד י׳ לי׳ ל[0], כתי׳ סוד יי׳ א[1], כתי׳ סוד . . ליריאיו א[2], כתי׳ סוד . . ליראיו ובריתו להודיעם דת, נאמר סוד . . ח) אי זהו (איזהו דפ, איזה הוא גת, איזו היא א[1], אי זו היא א[2]) סוד אלהים (יי׳ דאגת, של אלהינו פ, אל אלהים כ) זו המילה (מילה ד) שלא גילה (גלה דא[2]ת) אותה מאדם ועד (עד א[2]) עשרים (כ׳ א[1]) דור (דורות חא) עד שעמד (שבא ח) אברהם ונתנה לו שנ׳ ואתנה בריתי ביני ובינך (וביניך דא[1]ת, ובי׳ ל[0], וגו׳ פ) אמר לו הקב״ה אם אתה תמול (אם תמול דת) תטול (תיטול ל[0]) סוד יי׳ (סוד יי׳ ליראיו ת, את סודי סוד . . ליראיו ח) ומהו סוד (ומהו מנין סוד שבעים פ, ומהו סוד ס׳ ששים ו׳ ששה ד׳ ארבעה הרי שבעים חאגכ, מה סוד יי׳ ס׳ . . הרי שבעים ד, מת . . ס׳ ששי׳ ו׳ ששה ד׳ ד׳ הרי ע׳ ד[1], סוד סמ״ך ששים וא״ו ששה ד״ל ארבעה הרי שבעים ת) ע׳ אני מעמיד ממך בזכות המילה (שבעים אני . . המילה דאגכת, אני . . ממך שבעים בזכות המילה ח, אני . . שבעים פ) שנ׳ בשבעים נפש ירדו אבותיך (אבותיך וגו׳ פ, אבותיך מצרימה אגכת) ומעמיד מהן ע׳ זקנים שנ׳ אספה לי ע׳ איש ומעמיד מהן (ומעמיד מהן שבעים . . שבעים איש מזקני ישראל ומעמיד מהן ח, ומעמיד מהם שבעים . . שבעים איש מזקני . . ומעמיד מהם כ, ומעמיד אני מהן ע׳ זקנים . . ע׳ איש מזקני . . ומעמיד אני מהן ד[1], ומעמיד אני . . שבעים . . שבעים איש מזקני . . ומעמיד אני מהן ד, ומעמיד אני מהם ע׳ זקנים . . ע׳ איש מזקני . . ומעמיד אני מהם א[2], ומעמיד אני מהם שבעים זקנים . . שבעים איש מזקני . . ומעמיד אני מהם א[1]ת, ומעמיד מהם שבעים זקנים . . שבעים איש וגו׳ ומעמיד פ, ומעמיד מהם ג) משה (את משה ל[0]פג) שהוגה (שהוגה את התורה פ, שהוא הוגה . . כ, שהוא הוגה התורה ג, שהוא הוגה בתורה דת, שהוא באר את התורה א[2], שהוא ביאר . . התורה א[1], שמפרש את התורה ח) בשבעים (בע׳ ל[0]ד[1]א[2]) לשון שנ׳ הואיל משה באר (באר וגו׳ ד, באר את התורה כ, באר . . התורה הזאת א[2]גת, באר . . הזאת לאמר פא[1]) בזכות מי בזכות (בזכות א[2]) המילה לכך נאמר (שנ׳ דא[1]ת) סוד ליי׳ לריאיו (ליראיו דת, ליר׳ ל[0], וגו׳ פ) אמר לו הקב״ה לאברהם דיו (הקב״ה אברהם דיו גכ, הקב״ה פ) לעבד ששוה לאדונו (ששוה לאדונו חג, שהוא כאדונו אכ, ששוה לקונו פ, שיהא כרבו ד, להיות כרבו ת) אמר (אמ׳ אברהם פ) להקב״ה (לפני הקב״ת פכ, לפניו דחאת) ומי (מי חא[2]) ימול אותי אמר לו (אמר לו הקב״ה פגכ, אמר לו את, אמר דח) את לעצמך (אתה לעצמך חא, אתה בעצמך דת) גטל (מיד נטל דאת) אברהם סכין (אברהם את הסכין פחכ, סכין אברתם ד, סכין א[2]ת) והיה אוחז בערלתו ובא לחתוך והיה (בערלתו והיה א[2]) מתירא (מתיירא א[1]) שהיה (שהוא ל[0]כ) זקן מה עשה הקב״ת שלח ידו ואחז עמו (בו א[1]) והיה אברהם חותך שנ׳ אתה הוא האלהים אשר בחרת באברם (אתה הוא יי׳ האלהים . . באברם וגו׳ ד, אתה הוא יי׳ . . באברם וג׳ ומצאת את לבבו נאמן לפניך ג, אתה הוא יי׳ . . באברם והוצאתו מאור כשדים וכרות עמו הברית א[1], אתה הוא יי׳ . . באברם ומצאת . . לפניך וכרות . . הברית כ, אתה הוא יי׳ . . באברם וכת׳ וכרות . . הברית ת, ומצאת . . לפניך וכרות . . הברית ח, וכרות עמו הברית פא[1]) וכרות לו הברית (וכרת לו ברית ל[0]ג, וכרת לו א[1]כ) אין כת׳ כאן (לא נאמ׳ א[2]) אלא וכרות (וכרת ג) עמו (עמו הברית פא[2]ת, עימו הברית נ, עמו ברית ל[0]) מלמד שהיה הקב״ה אוחז עם יד אברהם ואברהם חותך לכך נאמר וכרות עמו הברית (מלמד . . עם ידו של אברהם . . עמו הברית ח, מלמד . . על ידי אברהם . . עמו ברית ל[0], מלמד שהיה הקב״ה אוחז בו דת, מלמד . . אוחז עם אברהם [ואברהם היה חותך] א[2], מלמד . . אוחז על יד אברהם ואבר׳ חותך לכך נאמ׳ וכרת עמו ותקם את דבריך כי צד׳ אתה ג, ותקם את דבריך וגו׳ פ) ד״א ~ ל[0]דפחאגכת, סוד ה ליראיו אי זה היא סוד ה׳ זו המילה שלא גילה . . ועד כ׳ דור עד שעמד . . ונתנה לו אמר לו . . אם אתה תמול תטול סוד ה׳ ליראיו מהו סוד ס׳ ששים . . ד׳ ארבעה הרי שבעים שבעים נפש אני מעמיד ממך בזכות המילה שנ׳ . . אבותיך מצרימה ואעמיד להם שבעים זקנים שנ׳ . . שבעים איש ואעמיד מהם משה שהוא הוגה בתורה בשבעים לשון שנ׳ . . באר את התורה בזכות המילה לכך נאמר סוד יי׳ ליריאיו ד״א ~ י (תהלים) | ובריתו להודיעם] חג, לי דפואכת | היה לי׳ א | הסוד ליראים פ, סוד ליריאיו י (תהלים), ליראיו ת, סוד יי׳ ליריאיו א[2], סוד . . ליראיו ד, סוד ליראים סוד יי׳ ליראיו י[1], הסוד ליריאים סוד . . ליריאיו ן, סוד ליריאים שני׳ סוד . . ליריא׳ ג, ליראים שני׳ סוד . . ליראיו ח, סוד יי׳ ליריאיו שני׳ סוד . . ליריאיו א[1]י[1] (עמוס) | אחר כן ח, ולבסוף י (תהלים) |

לברכה א״ל דהא כתיב זכר צדיק לברכה מדאורייתא מנא לן דכתיב וה׳ אמר המכסה אני מאברהם וכו׳ וכתיב ואברהם היו יהיה וכו׳ ועיי״ש ובד״ס, ובפסי״ר שם אמר שלמה זכר צדיק לברכה אמר ריש לקיש כשהקב״ה מזכיר לצדיק הוא מזכירו לטובה שנ׳ וה׳ אמר המכסה אני מאברהם וכו׳ מהו אומר ואברהם היה יהיה, ובמדרש תהלים שם זש״ה אמרו צדיק וכו׳ כשהאדם מזכיר את הצדיק יהא מזכירו לטובה שנ׳ אמרו צדיק כי טוב וכשמזכיר את הרשע מזכירו לרעה שנ׳ אוי לרשע רע וכן הוא אומר זכר צדיק וכו׳ וכן את מוצא באברהם בשעה שהקב״ה מזכיר את אברהם הצדיק הוא מברכו שנ׳ המכסה אני מאברהם מה כתיב בתריה ואברהם היו יהיה וכו׳: 1 ואיני מברכו. בתמיה, ובכי״ל כתוב ואני, ונקוד [1]) להגיה ו א י נ י כגי׳ שאר הספרים: 2 בתחילה היה וכו׳. בכי״ל בגוף הספר ואני ([1].

ואת ישרים סודו (משלי ג לב) ואחרכך לנביאים כי לא יעשה יי׳ אלהים דבר כי אם גלה סודו אל עבדיו הנביאים (עמוס ג ז) אמר הקב״ה אברהם זה ירא אלהים עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה (בראשית כב יב) אברהם זה ישר הוא מישרים אהבוך (שה״ש א ד) אברהם זה נביא ועתה השב אשת האיש כי נביא הוא (בראשית כ ז) ואיני מגלה לו [וי״י אמר המכסה אני מאברהם וגו׳]:

[וי״י אמר המכסה אני מאברהם אשר אני עושה וגו׳] אמר ר׳ יהושע בן לוי למלך שנתן אסייא לאוהבו, לאחר זמן ביקש המלך לקוץ מתוכה חמשה אילני סרק, אמר המלך ואילו מן פטריקון שלו הייתי מבקש לא היה מעכב, ומה בכך ונמלך בו, כך אמר הקב״ה כבר נתתי [את הארץ

5 ילקוט כ׳ פ״ב, תנחומא מ״ב וירא סי׳ ז׳, תנחומא שם סי׳ ה׳, אגדת בראשית פכ״א:

1 ואת ישרים סודו] פחאי, ולישרים סודו דוגב, ל׳ ת | אחר כן ח | כי — הנביאים] ליראיו דכתי׳ סוד י״י ליראיו ואח״כ לישרים דכתי׳ ואת ישרים סודו ואח״כ לנביאים דכתי׳ כי אם גלה סודו אל עבדיו הנביאים ת | 2 ירא אלהים הוא כ, ירא שמים י, ירא הוא פ, ירא גת | 3 הוא] פו, מן הישרים דת, ל׳ חאגכי | זה ל׳ י (תהלים) | נביא הוא פוי (עמוס), הוא נביא י (תהלים) | 4 לו] ~ סודי חג | 5 למלך ד׳וא[2]גכעי׳ משל ~ דפחא׳ית | 6 אסיא חע, אוסייא ן, אוסיא דפאגבתר, פרדס י | מתנה לאוהבו י | אחר זמן ע, לאחר מיכן ן | המלך ל׳ ג | מתוכה] מתוכו י, ל׳ ן | ה׳ א[1]ע | סרק] ~ מתוכה ן | ואמ׳ פגכ | המלך] ~ יודע אני ן | ואילו] הגע, ואלו פי, אילו דו, אלו אכת | מפטריקון חער | 7 מעכב] ~ עלי ן, כלום ע | ונימלך ד, נמלך וי, אלך ואמלך א[2] | *את הארץ — נתתי פ] את הארץ . . לאברהם שני׳ לזרעך נתתי דגת, את . . לאברהם מתנה שני׳ . . נתתי א[2], הארץ . . לאברהם שני׳ . . נתתי כי, לאברהם את הארץ במתנה שני׳ . . נתתי ח, את הארץ מתנה לאברהם לזרעך אתן ן, לאברהם את הארץ מתנה שני׳ ולזרעך אחריך אתן א[1], ל׳ ל |

איתא רק זו השיטה וכ״ה בכי״ו, והשיטה הארוכה שקדמה בדפוסי׳ ובשאר כ״י ובילק׳ תהלים סוד וכו׳ זו המילה וכו׳ ניתוספה בגליון כי״ל בדיו דיהה ונ״ל שאינה מעיקר המדרש בב״ר ומקורה במדרש תנחומא ונמצאה בשינויים שונים בתנחומא מ״ב לך לך (סי׳ כ״ג וכ״ד) ובתנחומא לך לך (סי׳ י״ט) ובאגדת בראשית פט״ז, ולשון המאמר בתנחומא מ״ב שם ואתנה בריתי בני ובינך זש״ה סוד ה׳ ליראיו וכו׳ ואיזה סודו של הקב״ה זה מילה שלא גילה הקב״ה מסטירין של מילה אלא לאברהם שנ׳ סוד ה׳ וכו׳ מהו סוד שנותיו של אדם ס׳ ששים ו׳ ששה ד׳ ארבעה הרי שבעים שנה (ועדיפא הגי׳ בתנחומא מהו סוד ס׳ ששים וכו׳ הרי שבעים, ובאג״ב הגי׳ שלא גילה הב״ה מיסטירין זו של מילה מאדם עד עשרים דור עד שעמד אברהם ונתנה לו שנ׳ סוד ה׳ וכו׳ אמר לו הקב״ה אם תתן מילה את נוטל סוד סוד ה׳ ליראיו סו״ד בגימטריא שבעים) אמר הקב״ה הרי אני מעמיד ממך שבעים נפש שנ׳ בשבעים נפש ומעמיד מהם שבעים זקנים שנ׳ שבעים איש מזקני ישראל ומעמיד משה שהוגה את התורה בשבעים לשון שנ׳ ה׳ אלהינו דבר אלינו בחרב לכך נאמר סוד ה׳ ליראיו (ובאג״ב שם שנ׳ בעבר הירדן בארץ מואב וגו׳ בזכות מה בזכות מילה שנ׳ ה׳ אלהינו כרת עמנו ברית ברית זו מילה לכך נאמר סוד ה׳ ליראיו) א״ל דיו לעבד להיות שוה לקונו (באג״ב אמר לו הקב״ה לאברהם דיו לעבד ששוה לקונו ובריתו להודיעם) משל למלך שהיה לו אוהב והיה עשיר יותר מדאי אמר המלך מה אתן לאוהבי כסף וזהב ועבדים ושפחות ובהמה יש לו אלא הריני חוגרו זייני כך אמר הקב״ה מה אתן לך כסף וזהב עבדים ושפחות ובהמה כבר נתתי לך שנ׳ ואברהם כבד מאד אלא מה אתן לך דייך שתהא כמוני שנ׳ ואתנה בריתי בני ובינך ויפל אברהם על פניו וגו׳ אני הנה בריתי אתך הוי סוד ה׳ ליראיו (באג״ב משל למלך וכו׳ אמר מה אעשה לאוהבי זה מה אתן לו זהב וכסף יש לו עבדים ושפחות יש לו אלא הריני וכו׳ ועיי״ש) ד״א ויהי אברהם וכו׳ א״ל הב״ה משבראתי את עולמי הייתי מתגלגל בעשרים דור וכו׳ (ועי׳ במ״י לעיל צד 460) א״ל אברהם ומי ימול אותי א״ל אתה לעצמך נטל אברהם את החרב ואחז בערלתו והיה מתירא לפי שהיה זקן וכו׳ מה עשה הקב״ה כביכול שלח ידו ואחז עמו והיה אברהם חותך עד שמל כך עזרא משבח ואומר אתה הוא וכו׳ ומצאת את לבבו נאמן לפניך וכרות לו הברית אין כתיב כאן אלא וכרות עמו הברית וכתיב וכו׳ ותקם את דבריך כי צדיק אתה (ובאג״ב וכרות לו הברית אינו אומר כן אלא וכרות עמו מלמד שהית הקב״ה אוחז עם יד אברהם ואברהם חותך הוי וכרות עמו הברית ותקם את דבריך וכו׳ ועח״נ, ובתנחומא שם נשמט א״ל דיו וכו׳ משל למלך וכו׳ א״ל אברהם ומי ימול אותי וכו׳ ועי׳ בהערות רש״ב), ובילק׳ נחמיה ר׳ אלף ע״א הועתק המאמר מן אמר אברהם להקב״ה ומי ימול אותי וכו׳ ונסמן שם מקורו תנחומא ועי׳ גם המאמר שהעתקתי מתנחומא מ״ב וירא במ״י לעיל צד 479 וימינך תסעדני כשאחזת עמי הערלה והייתי חותך וכו׳, ובההוספה שבספרים הועתק רק תחילת המאמר א״ל הקב״ה לאברהם דיו לעבד ששוה לאדונו (ששוה לקונו) וחסר שם משל למלך וכו׳ כך אמר הקב״ה וכו׳ דייך שתהא כמוני וכו׳ ועי׳ גם בחי׳ הרד״ל ובפי׳ מהרז״ו, ובפי׳ ב״ר כ״י הועתק דיו לעבד ששוה לאדוניו ומפרש שם כלו׳ דיו שגלה לו הקב״ה את סודו והשוה לו, ובדפוסי׳ שינו הלשון דיו לעבד שיהא כרבו ועי׳ ברכות נ״ח ב׳, וכהדרש בפתיחה שלפנינו העיקרית איתא במדרש תהלים שם סוד ה׳ ליראיו בתחילה ליראי שמים ואחר כך נותן לישרים שנ׳ ואת ישרים סודו ואחר כך נותן לנביאים שנ׳ כי לא יעשה ה׳ אלהים דבר וכו׳, ובתנחומא וירא סוף סי׳ ו׳ ד״א וה׳ אמר המכסה אני זש״ה כי לא יעשה וכו׳ מתחילה היה הקב״ה מגלה סודו ליריאיו חזר ונתנו לישרים שנ׳ בסוד ישרים ועדה חזר ונתנו לנביאים וכו׳ ועיי״ש, וט״ס בכי״ל כ ת ח י ל ה היה וכו׳ והגהתי: 4 ואיני מגלה לו. בתמיה, והוספתי סיום הפתיחה וי״י אמר המכסה וכו׳, וכן מסיים בילק׳ עמוס שם ואיני מגלה לו וה׳ אמר המכסה אני מאברהם: 5 וי״י אמר וכו׳. כן הוספתי, ובדרש זה הפסוק נסדרו כאן המשלים ואח״כ הובאו המאמרים שאפילו הלכות עירובי חצירות ושם חדש וכו׳ והלכות שהקב״ה מחדש בכל יום וכו׳ לא היו מכוסים מאברהם: 6 אסייא. בפי׳ ב״ר כ״י גורס ומפרש אוסיא[1]) נחלת שדה וכרם, אכן גם בערוך ע׳ אסיא ד׳ הגי׳ אסיא בלא וי״ו ופי׳ שם אסיא שדה: אילני סרק. שאינן עושין פירות, וכן בנמשל חמשת הכרכים שהיו רעים וחטאים, והלשון חמשת הכרכים הללו גם לקמן פנ״א סי׳ ד׳ ועיי״ש: מן פטריקון שלו. ממה שיש לו בירושה מאבותיו[2]) ועי׳ בערוך ע׳ פטריקון ובמו״ע שם, ובסגנון אחר המאמר במדרשי תנחומא, והגי׳ בתנחומא מ״ב שם אמר ר׳ יהודה הלוי משל לה״ד למלך שהיה לו פרדס ונתנו לו לאוהבו במתנה לאחר ימים נצרך המלך לקוץ מתוכה קורות אמר המלך אעפ״י שהיה שלי ונתתיו לאוהבי לא אקוץ אותם עד שאמלך באוהבי כך הקב״ה כיון שהעלהו לארץ ישראל א״ל שא נא עיניך וראה וכו׳ וכתיב כל הארץ אשר אתה

1) *οὐσία.* 2) *πατρικόν.*

מתנה לאברהם לזרעך נתתי] את הארץ הזאת (בראשית טו יח) וחמשת הכרכים הללו בתוך שלי הם ואילו מספריקון שלו הייתי מבקש לא היה מעכב, ומה בכך ונמלך בו: אמר ר׳ יודה ברי סימון למלך שהיה לו ג׳ אוהבים ולא היה עושה דבר חוץ מדעתן, פעם אחת ביקש המלך לעשות דבר חוץ מדעתן נטל את הראשון טרדו והוציאו חוץ לפלטין, שיני חבשו בבית האסורין, נתן ספרגין שלו עליו, שלישי שהיה חביב יותר מדיי אמר איני עושה דבר חוץ מדעתו, כך אדם הראשון ויגרש את האדם (שם ג כד) נֹח סגרו בתיבה, אברהם שהיה חביב יותר מדיי אמר איני עושה דבר חוץ מדעתו: אמר ר׳ שמואל בן נחמן למלך שהיה לו סנקתדרין ולא היה עושה דבר חוץ מדעתו, פעם אחת ביקש המלך לעשות דבר חוץ מדעתו, אמר המלך כלום עשיתי אותו סינקתידרין אלא שלא לעשות דבר חוץ מדעתו, אמר ר׳ יודן כך אמר הקב״ה כלום קראתי אתו איש עצתי אלא שלא לעשות דבר חוץ מדעתו, עמהן לוט בן אחיו ואיני מגלה לו: רבנין א׳ כבר קראתיו אביהן כי אב המון גוים נתתיך (שם יז ה) דנין את הבן חוץ מדעתו שלאב, גיהינם גיליתי לו, מתן תורה גיליתי לו, דינה שלסדום איני מגלה לו: ר׳ אחא בשם רבי אלכסנדרי ר׳ שמואל בן נחמן בשם ר׳ יונתן אפילו הילכות עירובי חצירות היה אברהם

3 ילקוט ר׳ ל״ד: 4 לעיל צד 295: 7 ילקוט ר׳ פ״ב, לעיל צד 59: 11 לעיל צד 443 וש״נ: 12 לקמן פס״ד ופל״ס, תנחומא ת״ב לך לך סי׳ א׳ וסי׳ י״ד ויגש סי׳ י״ב בהר סי׳ ג׳, תנחומא לך לך סי׳ א׳ וסי׳ י״א בהר סי׳ א׳, אגדת בראשית פי״ג, מדרש תהלים ת״ב א׳ סי׳ י״ג, יומא כ״ח ב׳:

1 וחמשה פכתי, והי׳ א[1], ואת חמשה ה | הכרכים] והג׳, ־ין א[2], כרכים דפא[1]כת, ־ין י | הללו] האלו כ, הם ח | שלו | 2 הם ל׳ ה | מן פטריקון י, מפטרקין א[1], מפטריקות ת | שלו] זה י | מעכב] פוחאגבי, ~ בידי דת | וגימלך | נמלך ד, אלך ואמלך וי, אלך ואמלך א[2] | בו] ~ הב״ה א[1] | יהודה | *בר׳ ד[1]פוא[2]גב] בר לדא[1], בי״ר ת | 3 למלך] משל ~ פהא[1]י | שהיו ואבי | ג׳] ד[1]א[2]י, שלשה דפוחא[1]גבת | אוהבין פגי, אהובים חכ | אחד ה | 4 טרדו] פואגבי, וטרדו דת | לפלטין שלו א[1] לפלטרין א[2], מפלטין י | השני י | האסורין] א[1]בי, ־רי׳ ד[1], ־ים דא[2]ת, האיסורין וג׳, היסורין פ | נתן] ו, ונתן דפאגבתי | ספרגוס דואבת, איספרגוס גי | שלו ל׳ י | 5 שהיה חביב] פ, שהיה לו חביב דן, שהיה דביב לו ת, שהיה עליו חביב י, שהוא חביב לו כ, שהוא . . עליו ג, חביב עליו א | יתר ג, ביוהר י | מדיי] וג, מדאי דפהאב, ל׳ י | 6 סגרו בתיבה] ויסגר י״י בעדו פגבתי, ויסגור . . בעדו דא | ואברהם א[1] | שהיה דביב לו ת, שהיה . . עליו דחי, שהוא . . עליו אגב | יתר ג, ביותר י | מדיי] ג, מדאי דפהאבת, ל׳ י | איני] הא׳, מה אני דפגבת | 7 **ר׳] ל׳ ל | בן נחמן] בר נחמן דבת, בר נחמני א[2], ל׳ פו | למלך] וא[2]בעי, משל ~ דפא[1]ת | סנקתדרון א[1]ע, סנקתרדון פ, סנקתדרין אחד י, סנקתדרים (סנקתדרי׳ ד[1]) אחד דת | 8 המלך ל׳ י | אמר] ~ לו כ | המלך ל׳ ג | אותו ל׳ ע | סנקתדרון ע, סנקתידרים (סנקתידרי׳ ד[1], סנקתידרין כ, סנקתדרין י, סנקתדירוס ת, סניקתדרין ג, סקנתרדון פ, סונקריתירין ו) שלי דפוגבתי | דבר ל׳ ע | 9 אמר ר׳ יודן] פובע, ל׳ דאגתי | כך — מדעתו] כך . . אותו . . מדעתו וא[2]ג, כך . . אותך . . מדעתו פ, כך . . לאברהם . . מדעתו י, אמר לו הקב״ה . . אותו . . מדעתו כ, כך אמר הקב״ה . . אותו . . שלא לעשות חוץ מדעתו ע, ל׳ דא[1]ת | 10 עמהן] אמ׳ ר׳ יודה עמהן ל[0], אמר ר׳ יודן אמר הקב״ה הרי יש שם דא[2]ת, דאמר ר׳ יודן כך אמר . . שם י, כך אמ׳ ר׳ יודן אמ׳ הב״ה הרי יש א[1], א״ר יודן מעיו בחוילה עמהן פ, אמר ר׳ יודן מיעיו (?) בחבלה ו, א״ר יודן מעיד ג, אמ׳ מעיו בהוילה כ | קראתיו] א, קראתי אותו דפוהתי, . . אתו ג | אביהן] ~ שלהן והג, של כולן י | 11 דנים דות, כלום דנין א | חוץ — אב] בלא דעתו של אב י, חוץ מן האב דפוהאגבת | גיהינם] א[2], גיהנם וא[1]גבי, גהינם פה, גהינם (גהגם ת) גליתי לו דת, ל׳ א | מתן — לו] וב, מתן . . גליתי לו פהגי, מתן תורה דת | כדים] ~ מחר פוהאגבי, למחר דת | איני מגלה] ג, ואיני . . דפוהאתי, ולא אגלה כ | 12 ר׳ אלכסנדרי פן, אלכסנדרי גב, ר׳ אלסכנדראי א[1], ר׳ אליסכנדראי א[2], ל׳ דתי | בר | נחכני א | יונתן] פואגבת, נתן די |

רואה וגו׳ לפיכך כשרצה הקב״ה להחריב חמשת כרכים הללו אמר איני מחריבן אלא מדעתו של אברהם אם תאמר שלא היו מארץ כנען ראה מה כתיב ויהי גבול הכנעני וכו׳ לפיכך לא החריבן עד שנמלך באברהם שנ׳ וה׳ אמר המכסה וכו׳, ובתנחומא הגי׳ א״ר יהודה בר לוי משל למלך שהיה לו וכו׳ לאחר ימים הוצרך המלך לקוץ מתוכו חמש קורות וכו׳ ועיי״ש ועי״ע באג״ב שם ובמדרש הגדול עמו׳ 281: 5 שהיה לו. עי׳ במ״י לעיל צד 495 בד״ה שהיו בידו, ובילקוט ר׳ פ״ב קטע למלך שהיה לו שלשה אוהבים וכו׳ כדכתיב ברמז ל״ד, ושם הועתק כל המאמר והגי׳ שם למלך שהיו לו ג׳ אוהבין וכו׳ ומסיים שם אברהם שהיה חביב עליו ביותר אמר איני עושה דבר חוץ מדעתו שנא׳ וי״י אמר המכסה אני מאברהם: 4 ספרגין שלו. חותם שלו ועי׳ לעיל פל״ב צד 295, ומשם הועתק בערוך ע׳ ספרגוס נטל אוהבו וחבשו ונתנו בבית הסהר וכו׳: 6 סגרו בתיבה. כ״ה בכי״ל ועדיפא גי׳ שאר הספרים ויסגר י״י בעדו: 7 סנקתדרין. יועץ ועי׳ לעיל צד 59, ושם הובא ריש המשל למלך שהיה וכו׳ במאמר רשב״ג במעשה כל יום נמלך, ובנמשל כאן כך אמר הקב״ה כלום וכו׳ הגי׳ אמר ר׳ יודן גם בכי״פ וכי״ו וכי״כ ובערוך ע׳ סנקתדרון, ולפני מלת עמהן ליתא בכי״ל א״ר יודן, ונוסף שם בכתב אחר ביני שיטי אמ׳ ר׳ יודה, ובדפוסי׳ איתא רק אמר המלך כלום עשיתי אותו סנקתידרים שלי אלא שלא לעשות דבר חוץ מדעתו אמר ר׳ יודן אמר הקב״ה הרי יש שם לוט וכו׳ ועח״נ, וטעם עמהן עם אנשי סדום, וזרה הגי׳ בכי״פ מעיו בחוילה עמהן ובכי״כ מיעיו בחוילה ובכי״ו מיעיו בחבלה (כן נ״ל לקרות שם, ומלת מיעיו אינה כתובה בבירור) ואולי הלשון כמו בכי״ל לקמן פצ״ג אבל אני מעי קמתין עלי בחבל ועי׳ בערוך ע׳ קמתין ובמ״ח חלק ל״ט צד 440: 10 ואיני מגלה לו. בתמיה, וכן בסמוך דנין את הבן וכו׳ ואיני מגלה וכו׳, ומ״ש גיהינם גיליתי לו מתן תורה גיליתי לו עי׳ לעיל צד 448: 12 ר׳ אחא וכו׳.

יודע, ר׳ פנחס ר׳ חלקיה ר׳ סימון בשם ר׳ שמואל אפילו שם חדש שהקב״ה עתיד לקראות לירושלם ביום ההוא יקראו לירושלם כסא יי׳ (ירמיה ג יז) אברהם היה יודע, ר׳ ברכיה ר׳ חייה (אמ׳) רבנין דתמן בשם ר׳ יהודה אין כל יום ויום שאין הקב״ה מחדש הלכה בבית דין שלמעלה מאי טע׳ שמעו שמוע ברוגז קולו והגא מפיו יצא (איוב לז ב) ואין הגא אלא דברי תורה כמה דאת אמר והגית בו יומם ולילה (יהושע א ח), אפילו אותו היה אברהם יודע:

יח) ואברהם היו יהיה ר׳ תנחום ברי׳ חוס עליי בשם ר׳ ברכיה בישרו שאין העולם חסר מלי׳ ג

2 ילקוט שם, ילק׳ איוב ר׳ תתקכ״א: 6 ילקוט ר׳ פ״ג, לעיל פנ״ה לד 330, פסיקתא פ״י (פ״ס א׳), יכומ׳ עבודה זרה פ״ב מ׳ ג׳, תנחומא ויקא סי׳ י״ג מקץ סי׳ ו׳, מדרש תהלים ה׳ סי׳ ס׳, סולין ל״ב א׳:

1 ר׳ חלקיה] ו, ור׳.. פאכ, ר׳ חזקיה ג, ל׳ ד | ר׳ סימון] פגכ, ור׳.. א, ל׳ ד | שעתיד הקב״ה פא[2]ג | לקרות פואגכ, לקראת די | *לירושלם דאגי] לירושלים לפ, בירושלם ו | ביום] ד[1]פוגכ, בעת דאי | 2 ההיא אי | *לירושלם דואגכי] לירושלים לפ | ור׳ חייא דפאת, ור׳ חייה אבוי ו, ר׳ חייא אביי ג, ור׳ חייא רבה כ | אמ׳] פ, ל׳ דואגת | רבנין] פו, ורבנין אג, ורבנן דתי | דתמן] ~ אמרין ו | 3 אין] ~ לך א[2]י | כל] פואגכי, ל׳ דת | שלמעלן וג, העליון י | מאי טעמיה ד, .. טעמא כ, מה טעם פוי, שנ׳ את | **שמוע] שמע ל | 4 *קולו פואגכת] קולי לד | הגא] וכי (איוב), והגה דפאגתי | אין פי (שם) | הגא] וכי (שם), הגה דפא[2]גתי, הוגה א[1] | דברי] י, ל׳ דפואגכתי (שם) | כד״א פא[1], כמדתמר ג, שנ׳ דוא[2]כתי | 5 ואפי׳ י (שם) | אותו] אותו הגא ל[0], אותה הלכה פואגכי, אותן הלכות דת | אברהם אבינו י (שם) | 6 היה פואגי | תנחומא ת, פנחס פ | ברי׳ חוס עליי] ב״ר חוס עלי ג, ור׳ חוס עלי כ, בש״ר עלי א[2], בר חנילאי א[1], בר חייא פ, ברי׳ ו, ל׳ דתי | שאין עולם חסר כ | מלי׳] ד[1]א, משלשים דוגכתי |

מאמר זה והמאמרים שלאחריו נסדרו לקמן פס״ד בדרש וישמר משמרתי מצותי וכו׳ ושם עיקר הדברים, ובדפוסי׳ נשתבשו שמות האומרים בשני המקומות, ונכונה הגי׳ שלפנינו ור׳ אחא אומר בשם רבי אלכסנדרי כמו בסמוך בסי׳ ג׳ וסי׳ ד׳ (וכאן כתוב בכי״ל ר ב י כמו לעיל צד 123 רבי יונה ורבי יהודה וצד 413 רבי נחמיה ואף שדרכו של כי״ל לכתוב ר׳ במקום רבי ועי׳ במ״ח חלק ל״ז צד 210 ובמבה״י קמ״ב ב׳) ור׳ שמואל בן נחמן אומר בשם ר׳ יונתן (ובכי״ל לקמן פס״ד נשתבש קצת ר׳ א ב א מש׳ ר׳ אלכסנדרי ר׳ שמואל בר נחמן מש׳ ר׳ יונתן וכו׳), וכ״ה גם בתנחומא מ״ב לך לך סי׳ א׳ אמר ר׳ אחא בשם ר׳ אלכסנדרי ור׳ שמואל בר נחמני בשם ר׳ יונתן, אכן שם הגי׳ אפילו ע י ר ו ב י ת ב ש י ל י ן שמרו בביתו של אברהם שנ׳ עקב אשר שמע אברהם וכו׳ והלא תורה אחת היא אלא שהיה מדקדק אחר כל מצות שבתורה (ובתנחומא שם סי׳ א׳ א״ר שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן וכו׳ ובתנחומא מ״ב לך לך סי׳ י״ד אמר ר׳ שמואל בר נחמני אמר ר׳ יונתן אף ע י ר ו ב י ת ב ש י ל י ן קיים אברהם אבינו שנ׳ עקב אשר שמע אברהם בקולי וכו׳ (וכן במאמר באג״ב שם הנובע ממדרש תנחומא ארשב״ג משום ר׳ יונתן וכו׳, ובתנחומא שם סי׳ י״א ר׳ שמואל בר נחמני אמר וכו׳), ובתנחומא מ״ב בהר נשתבש אמר ר׳ שמואל בר נחמן בשם ר׳ אלכסנדרא (ובתנחומא שם משום ר׳ אלכסנדרי) אפילו עירובי תבשילין שימר אברהם שנ׳ עקב אשר וכו׳, ועוד איתא בתנחומא מ״ב ויגש סי׳ י״ב אמר ר׳ שמואל בר נחמן בשם ר׳ יונתן ב ן א ל ע ז ר א י ש ה ב י ר ה אפילו עירובי תבשילין היה יודע אברהם אבינו שנ׳ עקב אשר וכו׳, (ועי׳ באגה״א ח״א צד 58, ומה שהובא שם צד 78 מב״ר צ״ל עפ״י הג׳ הנכונות בכי״ל), וכ״ה לקמן פצ״ה בכי״ל אמ׳ ר׳ שמואל בר נחמ׳ בשם ר׳ יונתן בן אלעזר איש הבירה אפילו עירובי תבשילין היה אברהם אבינו יודע וכו׳ (ועי׳ מ״ש בס״ד לקמן שם על האגדות שבזו הפרשה בב״ר), וביומא שם ג׳ אמר רב ואיתימא רב אשי קיים אברהם אבינו אפילו ע י ר ו ב י ת ב ש י ל י ן שנאמר תורותי אחת תורה שבכתב ואחת תורה שבעל פה ועי׳ בד״ס שם, וכעין זה נוסף בדפוסי׳ לקמן פס״ד כנר׳ עפ״י פי׳ ב״ר תורתי שתי תורות שקיים אפילו מצוה קלה שבעל פה, ובפי׳ ב״ר כ״י מפרש הדרש שלפנינו אפילו הלכות עירובי ח צ ר ו ת היה יודע אברהם שנאמר וישמור משמרתי אי זה הוא דבר שצריך שימור זה עירובי חצרות וכ״ה בפי׳ ב״ר כ״י לקמן שם, ובמדרש תהלים מ״ב שם הגי׳ ר׳ שמואל בר נחמני בשם ר׳ יונתן אמר אף ה ל כ ו ת ע י ר ו ב י ח צ י ר ו ת היה אברהם יודע שנאמר עקב אשר שמע וכו׳ (ובמדרש תהלים הנדפס מכבר הגי׳ ר׳ שמואל וכו׳ אמר קיים אברהם אבינו אפילו עירובי תבשילין ועירובי חצירות וכו׳ וכן הובא בילק׳ מכירי תהלים א׳ סי׳ כ׳) ועי׳ גם בהערות רש״ב שם ובתנחומא לך לך סי׳ א׳:
1 אפילו שם חדש וכו׳. מפרש בפי׳ ב״ר כי״א כתיב הכא יקראו לירושלם כסא י״י וכתיב התם (ירמיה י״ז י״ב) כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו וגו׳ וכתי׳ באברהם ויקרא את שם המקום ההוא י״י יראה כתיב הכא כסא י״י וכתי׳ התם מקום כסא י״י, ולקמן פס״ד מפרש בפי׳ ב״ר כי״ט וכי״א דכתיב ויקרא אברהם את שם המקום ההוא י״י יראה לומר עתיד המקום (המקום ההוא) שיקרא שמו י״י שנאמר ושם העיר מיום י״י שמה (יחזקאל מ״ח ל״ה), ומשם נוסף בדפוסי׳ לקמן פס״ד דכתיב ויקרא שם המקום י״י יראה וכתיב ושם העיר מיום י״י שמה וכו׳ ועיי״ש, ועוד בפי׳ ב״ר כ״י שם וסמוך (וסמך) מכאן שלשה יודין דמצותי חוקותי ותורותי הוא השם שעתיד לחדש, ובכי״ל ובכ״י שציינתי וגם במדרש דפ״ר כתוב ב י ו ם ה ה ו א יקראו וכו׳ ובד״ו הוגה ב ע ת, ולקמן פס״ד איתא גם בד״ו ביום ההוא, ובמקרא כתוב ב ע ת ה ה י א ועי״ע לעיל צד 37 וצע״ג, ובעל המאמר ר׳ שמואל הוא ר״ש בן נחמן ועי׳ ירוש׳ ברכות פ״א ג׳ ג׳ ר׳ סימון בשם ר׳ שמואל בר נחמן על שם והגית וכו׳ ושהש״ר פ׳ זאת קומתך (ז׳ ח׳) ר׳ פנחס ור׳ חלקיה בשם ר׳ שמואל כתיב וזכרו פליטיכם וכו׳: 2 ר׳ חייה. לקמן פס״ד הגי׳ בכי״ל ר׳ ברכיה ר׳ חייא אבוי ובכי״ו כאן ור׳ חייה אבוי ר״ל אביו של ר׳ ברכיה, וכן בפסיקתא ריש פכ״ח ובוי״ר ריש פ״ל ר׳ ברכיה ור׳ חייא אבוי, ולקמן בכי״ל פ״ס סי׳ ט״ו ר׳ ברכיה בשם ר׳ חייא אבוי ובתנחומא מ״ב חיי שרה סי׳ ו׳ אמר ר׳ ברכיה הכהן בשם ר׳ חייא אביו וכו׳ ועי׳ גם באגה״א ח״ג צד 344, ור׳ יהודה שרבנין דתמן ר״ל דבבל אומרים בשמו הוא ר׳ (רב) יהודה בר יחזקאל ועי׳ לעיל צד 124 ובמ״י שם בד״ה ר׳ יהודה וכו׳: 4 והגא. וכן בסמוך בכי״ל הגא, וכ״ה לקמן פס״ד גם בדפ״ר וד״ו, ובמקרא כתוב ו ה ג ה, והגי׳ אלא ד ב ר י תורה איתא בכי״ל גם לקמן שם וכן הובא במעין גנים איוב שם ועת״ג: 5 אפילו אותו וכו׳. כלו׳ אפילו אותו הגא, ובפי׳ ב״ר כ״י מפרש אפילו אותו חידוש הלכה שבבית דין של מעלה היה אברהם יודע מתורותי נפקא, ובכי״ל נוסף ביני שיטי בכתב אחר ה ג א, להגיה אותו הגא, ולקמן פס״ד נוסף בכי״ל אפילו א ו ת ה ה ל כ ה היה אברהם יודע ועת״ג:
6 ברי׳ חוס עליי. כ״ה בכי״ל והגי׳ מקויימת גם ע״י כי״ג וכי״כ וצע״ג, ואין נר׳ להגיה בר חנילאי שאיתא רק בכי״א

צדיקים כאברהם, ר׳ יורן ר׳ אחא בשם ר׳ אלכסנדרי מייתי לה מהכא ואברהם היו יהיה י׳ עשרה ה׳ חמשה י׳ עשרה ה׳ חמשה:

ד יט) כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו וגו׳ [ושמרו דרך י״י לעשות צדקה ומשפט] ר׳ אחא בשם ר׳ אלכסנדרי זה האבריא, ורבנין אמ׳ זה ביקור חולים: ר׳ עזריה בשם ר׳ יהודה בתחילה צדקה ולבסוף משפט, הא כיצד, אברהם היה מקבל את העוברים ואת השבים, משהיו אוכלין ושותים אמר להון בריכו, אמ׳ ליה מה נאמ׳, אמר ברוך אל עולם שאכלנו משלו, אין מקבל עלוי לברך הוה אכיל ושתי ואזיל ליה, ואין לא יקביל הוה אמר ליה הב מה דעלך, והוה אמר ליה מה אית עליי,

3 ילקוט שם, בבא קמא ל״ע ב׳, בבא מציעא ל׳ ב׳, סוטה י״ד א׳, כתובות ס׳ ב׳: 5 לעיל לד 421 ולקמן פנ״ד:

1 ר׳ אחא] ן, . . ור׳ . . דא[1]גת, בשם ר׳ אחא כ | אליסכנדרי א[2], אליסכנדראי א[1] | מן הכא ן, מן הכה ג | ואברהם — יהיה] ואברהם היה יהיה וג, ל׳ פא | י׳ — חמשה] ן, יוד . . ח׳ . . יוד . . חמשה ג, יו״ד (יוד ד[2]) עשר וה׳ חמש ויו״ד (ויוד ד[1]) עשרה וה׳ חמשה ד, י׳ עשרה ה׳ חמשה י׳ עשרת ה׳ חמשה הרי שלשים כ, יו״ד עשרה ה״א חמשה יו״ד . . ה״א חמשה יהיה כך הם א[1], מנין יהיה פ, כמניין יהי״ה ח, יהיה בגמ׳ א[2], יהיה בגימטרא תלתין הואי ת | 4 אחא] פואגכ, יודן דתי | אליסכנדראי א | זה] פאגכר, זו דות, לעשות צדקה ומשפט זו י | האבריא] גכ, הכראה ח, הא בראה א[1], ההבריה ן, הובריא דא[2]תר, גמילות חסדים י, ל׳ פ | זה] פחא[1]גכ, זו דוא[2]תי | יהודה (יודן ו)] ~ בר׳ סימון א[2]גכ, בר רבי . . י, בר סימון דפוא[1]ת | אתחלה ד | 5 צדקה] פואגכי, צדק דת | כאיצד ג | מקבל העוברים כ . . עיברים י | ושבים פאכי | ומשהיו פא[1]ג, וכשהיו א[2], אחר שהיו ן | 6 אמר להון *בריכו] אמ׳ להון ברוך ל, אומר להן (להם כ) בריכו גכ, אמר (אומר פא) להם ברכו דפאת, אמ׳ ליה (הוה א״ל י) בריך ד[1]י, אומ׳ לו ברך ו | אמרי (אמרין פגכ) ליה מה (ומה כ) נאמר דפגכת, א״ל מה נימא י, אומ׳ ומה אומ׳ ן, והם אומרים לו (והם אומ׳ א[2]) למי נברך מה (ומה א[2]) נאמר א | אמר] י, אמר להון כ . . לון ג, ואומ׳ להן פ, והוא אומר להם א, אומ׳ לו ן, אמר להם אמרו דת | *אל דפואכתי] א׳ ל, אלהי ג | עולם] עליון פי | אין] ן, אם דפאגכתי | קבל י | עלוי] ן, עלוהי פ, עליו דאכי, עילויה ג, עלויה ת | לברך] וג, ובריך דפא[2]ת, ובירך א[1]כ, וברך י | 7 ואזיל ליה] פואג, ואזל ליה כ, ואזיל תי, ואזל ד | ואין — יקביל] ואין לא יקבל עילויה ג, ואין (אם כ) לא יקבל עלוי (עלית כ) לברך וכ, ואי לא (ואם לאו א[1]) מקבל עליה (עליו א[1]) לברך א, ואם לאו יקבל עלוהי ובריך פ, ואי לא הוה מקבל עליה (מקביל עלויה ת) ובריך דת, ואם לאו י | הב לי א | דעליך וג | והוה א״ל י, ואמ׳ ליה וכ, וא״ל א, ואמר דגת | ומה ו | אית] פוגכי[1], ~ לך דאת | עליי] פו, עלי דאגכתי |

א׳ המאוחר, וגם אין לשער שבכי״ל המדוייק יהיה נשתבש בר׳ הוס עליי מן ר״ת בר חנילאי שהובא כבר לעיל צד 30 וצד 116 או מן ר״ת בר ע י ל א י שנמצא בירושלמי במקום ר״ת בר חנילאי (ועי׳ באגה״ת ח״ג צד 627), ובדפוסי׳ וכי״ת וילקוט נשמט שם הזה, ובכי״ו הגי׳ ר׳ תנחום בר׳, וכן הועתק בלק״ט ר׳ תנחום ברבי אמר בישרו וכו׳, ובתנחומא וירא שם איתא אמר הקב״ה כבר אמרתי לאברהם כה יהיה זרעך (בראשית ט״ו ה׳) מה הוא כה יהיה אמר רבי תנחום בשם רבי אחא אין העולם חסר שלשים צדיקים שכן יהיה בגימטרי׳ שלשים וכו׳, ובתנחומא מקץ שם שלשים צדיקים כאברהם שנאמר ואברהם היו יהיה לגוי גדול יהיה בגימטריא שלשים, ובירוש׳ ע״ז שם ג׳ וישקלו וכו׳ שלשים כסף אילו שלשים מצות שעתידין בני נח לקבל עליהן ורבנן אמרי אילו שלשים צדיקים שאין העולם חסר מהן דמר ר׳ מנא בשם ר׳ נחמן אין העולם יכול להיות פחות משלשים צדיקים כאבינו אברהם ומה טעם ואברהם היה יהיה מיניין שלשים פעמים שרובן בבבל ומיעוטן בארץ ישראל וכו׳ סימן יפה לעולם בשעה שרובן בארץ ועי׳ חולין שם ובנוסחת הדפוסים לקמן פצ״ח סי׳ ט׳, ולעיל פל״ה איתא כן אמר ר׳ שמעון בן יוחי אין העולם חסר משלשים צדיקים כאברהם וכו׳ וכ״ה בפסיקתא פ״י כך היה רשב״י אומר נשבע הקב״ה לאבינו אברהם שאין העולם פחות משלשים צדיקים כמוהו, ושם ג׳ עוד ומה טעמא ואברהם היו יהיה מנין יהיה י׳ עשרה וכו׳ הא תלתין, ובמדרש תהלים מ״ב שם הדרש למנצח אל הנחילות אמר ר׳ יהושע בן לוי הנחילות לשון נוטריקון ה׳ וכו׳ ל׳ כנגד שלשים צדיקים כאברהם שאין העולם חסר מהם שנאמר כה יהיה זרעך ונאמר ואברהם היה יהיה בגימטריא תלתין כשישראל זוכין וכו׳ ועיי״ש ועי״ע במ״י לעיל צד 330: 3 ושמרו דרך וכו׳. כן הוספתי וגר׳ שר׳ אחא וכו׳ ורבנין דרשי דרך י״י ור׳ עזריה וכו׳ מדייק לעשות צדקה ומשפט בתחילה צדקה ולבסוף משפט ועי׳ ביפ״ת, והגי׳ האבריא איתא עם בכי״ג[1] ובכי״כ[2] ובשניהם נקוד, וכן באור זרוע הלכ׳ צדקה ר׳ אחא בשם ר׳ אלכסנדרי זה האבריא פי׳ שהיה מבריא את העולם העוברים ואת השבים דרך ארצו ורבנן אמרי זה בקור חולים וכו׳, ופי׳ גליון בכי״ג למלת האבריא הבראת אבלים ועי׳ גם בירוש׳ סוף מ״ק פ״ג ד׳ עבדין ליה איברייא וכו׳ ועבדין ליה איברייא וכו׳, ובפי׳ ב״ר כ״י גורס ומפרש זה הובריא שמברין את האבל, ובילקוט גורס או מפרש כי ידעתיו למען אשר יצוה וגו׳ ר׳ יודן בשם ר׳ אלכסנדרי לעשות צדקה ומשפט זו גמילות חסדים רבנין אמרין וכו׳, והאבריא (הובריא) מעין גמילות חסדים וביקור חולים ואין טעם לגי׳ או הגהת בעל מו״ע הווכריא ולפרשה מל׳ זריזות וחריצות, וכהדרש שלפנינו ושמרו דרך וכו׳ דרשו בב״ק ובב״מ שם והודעת להם וכו׳ את הדרך זו גמילות חסדים ילכו זו (זה) ביקור חולים בה זו קבורה וכו׳, ובסוטה שם אחר ה׳ אלהיכם תלכו וכו׳ להלך אחר מדותיו של הקב״ה מה הוא וכו׳ הקב״ה ביקר חולים וכו׳ אף אתה בקר חולים הקב״ה ניחם אבלים אף אתה נחם אבלים הקב״ה קבר מתים וכו׳ אף אתה קבור מתים ועי׳ לעיל סוף פ״ח, ובמדרש הגדול עמו׳ 280 הובא הדרש ושמרו דרך ה׳ וכו׳ דרך זו גמילות חסדים צדקה כמשמעה וכו׳ ועיי״ש, ופירוש זר למאמר שלפנינו בלק״ט כי ידעתיו למען אשר יצוה זה צוואת בריא את בניו וכו׳ לעשות צדקה וכו׳ בתחלה צדקה וכו׳, ובשכל טוב למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו כשהוא בריא אחריו בצוואת שכיב מרע וכו׳: 5 אברהם היה מקבל. תחילת הסיפור נסדר גם לעיל צד 421 במאמר ר׳ יצחק ולקמן סוף פנ״ד בדרש ויקרא שם בשם וכו׳, והגהתי אמר להון בריכו וכ״ה גם בכי״ל לקמן שם, ובאו״ז שם הועתק ומשהיו אוכלים ושותים אמר להם ברכו אמרין לי׳ מה נאמר אמר להם ברוך מלך העולם שאכלנו משלו אם מקבל עליו ובריך הוה אכיל ושתי ואזיל לי׳: 7 ואין לא וכו׳. ואם לא רצה האורח לקבל עליו לברך היה אומר

[1]) האבריא. [2]) האבריא.

31b הוה אמר ליה חד קסיט דחמרא בעשרה פולרי [וחד ליטר דקופד בעשרה פולרי וחד איגול דפיתא בעשרה פולרי, מן יהב לך חמר במדברא מן יהב לך קופד במדברא מן יהב לך פיתא במדברא], מן דהוה חמי עקתיה עקא הוה אמר ברוך אל עולם שאכלנו משלו הה״ד בתחילה צדקה ובסוף משפט:

למען הביא יי׳ על אברהם וגו׳ תני ר׳ שמעון בן יוחי אומר כל מי שיש לו בן יגע בתורה כאילו לא מת מה טעם למען הביא יי׳ על אברהם וגו׳ את אשר דבר אין כת׳ אלא את אשר דבר עליו:

כ) ויאמר יי׳ צעקת סדם ועמרה כי רבה ר׳ חנינה אמר רבה והולכת, ר׳ ברכיה בשם ה ר׳ יוחנן שמענו בדור המבול שנידונו במים והסדומיים באש מנין ליתן את האמור להלן כאן ואת האמור כאן להלן תלמוד לומר רבה רבה לגזירה שוה:

5 ילקוט טס: 7 ילקוט כ׳ פ״ג, לעיל לד 257:

1 והוא אומר לו ו, א״ל אי | קיסט ע, קשיטה י[1], קמיט א[2]ת | דחמרא] אגברי[1], דחמר דפותער[2]י[1] | בעשרה] פכרי[1], בעשרא דג, בעסרא ת, בי׳ ע, בעשר א[1], בעשרין א[1], בעשתרי ו | פולרי] ע, יין דפוגתרי[1]י, פולדי ע[0], יין ר[2], פלדין אכ | *וחד — במדברא] וחד ליטר (וחד ליסר ג, וחד ליטרא דאת, וחדא ליטרא פוי) דקופד (דקופר דפא[1]תי) בעשרה (בעסרא ת, בעשר א[1], בי׳ דו) פולרין (פלרין ג, פלדין אכ) וחד (וחדא וג) עיגול (איגול כ) דפיתא (דריפתא דאת, ריפתא כ) בעשרה (בעשרא ג, בעסרא ת, בי׳ ד, בעשתרי ו) פולרין (פלרין א[2]גכ) מן (מאן דאגתי) יהב (יהיב דאת) לך חמר (חמרא דפתי) במדברא מן (מאן אגכתי, ומן ו, ומאן פ) יהב (יהיב דאת) לך קופד (קופר דפא[1]תי) במדברא מן (מאן דאכתי, ומן ו, ומאן פ) יהב (יהיב דאת) לך (ליה פ, לה וג) פיתא (פתא ג, עיגולא דת, פיתא במדברא מאן יהב לך עיגולא י) במדברא דפאגכתי, מן יהב לך חמר במדברא מן יהב לך פיתא במדברא וחד איגול דפיתא בעשרה פולרי וחד ליטר דקופד בעשרה פולרי מן יהב לך כולי האדן (האי ל[0]) במדברא ל | 2 ומן ג, מאן כ, ומאן א | 3 *עקתיה ואג[0]] עתיקתא לג, עיקתא ל[0], עקיתא פ, עתקיה כ, ההיא עקתא דתי, ל׳ ר | עקא] פוא[1]גכר, עקאה א[2], דהוה עקי ליה די, דהוה עייק ליה ת | *אל דפאכתי] אלהי ג, א׳ לו | עולם] עליון פי | הה״ד] הדא היא פ, הד׳ הי׳ ו, הדה אמ׳ ג, הוי י, הה״ד לעשות צדקה ומשפט את | בתחילה] וג, בתחלה פאכת, מתחלה י, לכתחלה ד | ולבסוף | 4 בש״ר א[2] | *אומר דפות] א׳ ל, ל׳ אגכ | יגיע ו, ויגע ג | 5 כילו ג | שלא פ, אינו ח | מה טעם] פגר[2], מאי טעמא חכר[1], שנ׳ דאת | את אשר דבר] ח, את.. דבר אליו ל[0]דפגת, את.. דבר לו וי, את.. דבר עליו על זרעו א[1]ר[2], על זרעו ר[1] | אין כתי׳ (כתוב ר[1]) כאן פחאר, אין כתו׳ כן ו, לא נאמר דת | את.. עליו] עליו פוא[1], על אברהם ר | 7 זעקת | *ועמרה] וג, ועמ׳ ל, ועמורה דפאכתי | **כי רבה] וגו׳ ל | בשם] פואג, משם די, משום כת | 8 שומע אני אגכ | שנדונו פכי | וסדומיים י[1], וסדומים ו, ובסדומים ת | באש] כ, שנידונו ~ אגת, שנדונו ~ דפי, נידונו ~ ו | את ל׳ פי | שאמור פ | לחלן — להלן] כן (כאן ג) להלן ואת האמור להלן כן וג, כאן.. ואת האמור (והאמור י) להלן כאן אכי, שלזה בזה ואת האמור שלזה בזה ת, בזה לזה ושל זה בזה פ, של זה בזה ח, בזה בזה ד | 9 *רבה — לגזירה (לגזרת פי) שוה ל[0]דפאכתי] רבה.. גזירה שוה ג, רבת רבה ו, ל׳ ל |

לו אברהם תן מה שיש עליך לשלם והיה זה אומר מה יש עלי והיה אומר לו אברהם חד קסיט דחמרא לוג אחד יין בי׳ פולרי[1]) וחד ליטר דקופד ליטרא אחת בשר בי׳ פולרי וחד איגול דפיתא וככר לחם אחת בי׳ פולרי מי נתן לך יין במדבר מי נתן לך בשר במדבר מי נתן לך לחם במדבר כלו׳ וכי יש בדעתך שאתן לך יין ובשר ולחם בלא מחיר, ובכי״ל יש כאן עירבובי דברים חד קסיט וכו׳ מן יהב לך חמר וכו׳ וחד איגול וכו׳ וחד ליטר וכו׳ מן יהב לך וכו׳ והגהתי סדר הנכון עפ״י גי׳ שאר הספרים, ועוד הגהתי פיתא במדברא, ובכי״ל כתוב מי יהב לך כולי האדן וכו׳ והוגה כולו האי וכו׳ ועח״נ, ובערוך הועתק מזה המאמר בע׳ קסט אמר ליה חד קיסט דחמר בי׳ פולרי ובע׳ קפד א׳ חד ליטרא דקופד בי׳ פולרין ובע׳ עגל א׳ חד עיגולא דפיתא בעיגול פולרי, וקסיט כמו כסיסטיאה לעיל צד 29, והוראת פולר כאן מטבע קטנה ועי׳ מ״ש צוקקערמאנן בספרו על המטבעות והמשקלות צד 82, ונכונה הגי׳ קופד בדל״ת וכ״ה לנכון גם בכי״ו וכי״א ב׳ וכי״ג ועי׳ לעיל צד 170, ובכי״ל הגי׳ וחד ליטר וזרה גם הגי׳ וחד ליטרא, ואיגול באל״ף איתא גם בכי״כ ועי׳ לעיל צד 211 ובח״נ שם, ובאו״ז שם הועתק ומפורש ואי לא קבל עלי׳ אמר לי׳ הב מה דעלך ואמר מה אית עלי והוה אמר חד דסיט דחמרא פי׳ מדה של יין בעשרה פלרין חד [ליטרא] דקופר בעשרה פלרין חד עיגול מן ריפתא בעשרה פלרין פי׳ ככר לחם אחת תרג׳ ירושלמי עיגול דלחם חד מאן יהיב לך חמרא וכו׳ מאן יהיב לך קופר וכו׳ מאן יהיב לך פיתא וכו׳ ועי׳ גם בח״נ: 2 מן דהוה וכו׳. משהיה האורח רואה צרתו צרה היה אומר ברוך וכו׳ הה״ד לעשות צדקה ומשפט בתחלה עשה צדקה להכניס אורחים במתנת חנם ובסוף בא עליהם במשפט שישלמו מה שאכלו ושתו אם לא היו רוצים לברך, ובאו״ז שם הועתק מאן דהוה חמי עקתיה הדין הוה בריך ברוך מלך העולם שאכלנו משלו, ובלק״ט מפרש המאמר בתחלה צדקה ולבסוף משפט שהיה עושה סעודות לכל עובר ושב ולאחר אכילתו היה אומר לו אמור ברוך מי שאמר והיה העולם שאכלת משלו אם היה אומר מוטב ואם לאו היה אומר לו תן לי הדמים ממה שאכלת הרי משפט וכו׳: 5 את אשר דבר אין כת׳. כן הגי׳ הנכונה בכי״ל וכ״ה בכי״ת את אשר דבר אכ״כ, וכהגי׳ את אשר דבר אליו אכ״כ נוסף בכי״ל אליו בינו שיטי בכתב אחר ועח״נ, ובכי״ו וילקוט הגי׳ את אשר דבר לו אכ״כ וכפי גי׳ זו מפרש בשכל טוב למען הביא וכו׳ אשר דיבר עליו כלומר כל הטובות אשר אני מביא על זרעו כאילו אני מביא על עצמו שהרי לא נאמר לו אלא עליו ותנא רשב״י וכו׳, ובפי׳ ב״ר כי״ט גורס ומפרש מאי טעמא דכתיב למען הביא יי׳ על אברהם על זרעו אין כתוב כאן אלא על אברהם ולאברהם לא דבר לתת לו כלום כי אם לזרעו דכתיב לזרעך אתן וכו׳, וברש״י עה״ת הלשון על בית אברהם לא נאמר אלא על אברהם וכו׳ ועי׳ברא״ם: 7 צעקת. כ״ה בכי״ל ועי׳ גם לעיל צד 498: ר׳ חנינא אמר.

[1]) *φολλάριον.*

ו כא) ארדה נא ואראה תני ר׳ שמעון בן יוחי אומר זו אחת מעשר ירידות האמורות בתורה: אמר ר׳ אבא בר כהנא מלמד שפתח להם הקב״ה פתח שלתשובה ארדה נא ואראה הכצעקתה הבאה אלי עשו כלה כלייה הם צריכין ואם לא אדעה אודיע להן מידת הדין בעולם: אמר ר׳ לוי אפילו אני מבקש לשתוק דינה שלנערה אינו מניח אותי לשתוק, מעשה בשתי נערות שירדו למלאות מים מן העין, אמרה אחת לחברתה למה פניך חולניות, אמרה לה כלו מזונותינו וכבר אנו למות, מה עשת, מילאת את הכד קמח והחליפתו, נטלה זו מה שביד זו וזו מה שביד זו, כיון שהרגישו בה נטלוה ושרפוה, אמר הקב״ה דינה שלנערה אינו מניח אותי לשתוק הה״ד הכצעקתם אינו אומר אלא הכצעקתה שלנערה: אמר ר׳ ירמיה בן אלעזר עיקר שלוותה שלסדום נ״ב שנה ומהם כ״ה שנה היה

1 ילקוט שם, לעיל לד 358 וש״נ: 2 ילקוט שם, לעיל לד 201 ולד 359, מכילתא בשלח מס׳ דשירתא פ״ה תנחומא בשלח סי׳ מ״ו: 3 סנהדרין ק״ט ב׳, פדר״א פכ״ה: 8 ילקוט שם, ילק׳ איוב כ׳ תתקע״ד, סדר עולם פ״א, שבת י׳ ב׳, תנחומא ויקרא סי׳ י׳:

1 תני] אמר א | *אומר פו] א׳ ל, ל׳ דאגכתי | זו] ~ היא י | 2 להם ל׳ א | הקב״ה] פואגכי, המקום דת | *הכצעקתה — כלה דואגתי] וג׳ ל | 3 צריכין] פא[1]גר, ־יים וחא[2]כ, חייבין דת, ־יים י | לא] אינן עושין תשובה ל° | לחן] ג, להם פ, בהן דות, בהם כי, ל׳ א | 4 של נערה] פואגכ, של נערה אחת ח, של ריבה דתר, מדת הדין י | מניח לי אר | 5 למלאות] חגכ, למלאת פא[1]י, למלות ן, לשתות ולמלאות דא[2], לשאוב ולמלאת ת | מים ל׳ חגכ | מן העין] וחא[1]ג, מן המעיין כי, ל׳ דא[2]ת | את למה פ, מפני מה ן, מדוע א[1] | פנייך ו | חלניות ת | מזונותינו] וחא[1]כי, מזונותי פג, מזונותיה דא[2]ת | כבר א[1] | אנו] ח, אנו הולכין י, אני נוטה פא[1]גכ, אני מוכנת ן, היא נטויה דא[2]ת | 6 למיתה ח | עשת] וג, עשתה דפחא[2]תי, עשתה היא כ, . . זאת א[1] | *מילאת ל°וג] מילת ל, מילאתה ח, מלאת דפא[1]כתי, מלאה א[2] | את ל׳ י | והחליפתו] ת, והחליפה כ, והחליפו דפוא[2]גי, והחליפו לה חא[1] | ונטלה פ | מה—וזו — זו] פחא[1]גכי, שביד זו וזו שביד זו ן, מה שביד זו וזו נטלה מת שביד זו ת, מה ביד זו דא[2] | כיון] א[1], כיון דפוא[2]גכתי | 7 בה] בדבר י, מה עשו כ | נטלוה ל׳ י | ושרפוה] פחא[2]ג, ושרפו אותה ד[1]ת, ושרפוה באש וא[1]כ, שרפוה י | אמר הקב״ה] ח, ~ אפילו (אם ת) אני מבקש לשתוק דפוא[2]כת | דינה . . איני מניחני לשתוק פ, אני מבקש דינה ח | הכצעקתם] פוגכ, הכצעקתה ~ דא[2], הכצעקתה הבאה אלי ~ חת | אינו אומר כן וג, לא נאמר חת, אין כת׳ כאן כ | 8 של נערה] זו דינת ~ פח, ואי זו זו (ואיזו זו א[2]ת, איזו זו ן, ואיזה זה זה ג) דינה ~ דוא[2]גכת | בר ו | שלותה א[1]כר | של סדום] ~ לא היתה (היה א[1]י) אלא דואגכתי | נ״ב] תי, חמשים ושתים דפואגכ | כ״ה] א[1]י (איוב), עשרים (עשרין ג) וחמש דפוא[2]גכת, כ״ב י |

מאמר זה ושלאחריו נסדרו גם לעיל צד 257 לפ׳ וירא י״י כי רבה ועיי״ש: 1 תני רשב״י. וכן נשנה לעיל צד 358 לפ׳ וירד וכו׳ ועי׳ במ״י שם: 2 אמר ראב״כ. לעיל 201 וצד 359 הובא מאמר ראב״כ בהרש ו ע ת ה ועיי״ש, ודורש כאן ואם לא א ד ע ה בהוראת פועל יוצא אודיעה להן וכו׳ (ועי׳ במ״י לעיל צד 23 וצד 204) וכדמפרש בלק״ט מלמד וכו׳ עשו כלה כליה הן חייבין ואם חוזרין אודיע בהן מדת הדין בעולם יש ידיעה רחמים כמו יודע צדיק נפש בהמתו וכגון וידע אלהים ועי׳ בתרגומים (וגי׳ מוטעת או פירוש שהוסיף תלמיד תועה בכי״ל ביני שיטי ואם אינן עושין תשובה), ובמכילתא שם וכן אתה מוצא באנשי סדום שהארכת להם לעשות תשובה ולא עשו שנאמר ויאמר י״י זעקת סדום ועמורה וכו׳ ארדה נא ואראה ואומר וי״י המטיר על סדום ועמורה גפרית ואש וגו׳ אם עשו תשובה הרי מטר ואם לא גפרית ואש וכו׳, וכאגדת חז״ל כתב גם אפרהט ולסדומיא נסי אגון ביד מלאכוהי דטך נתובון וכו׳ ועי׳ במ״ח חלק מ״ג צד 501: 4 אפילו וכו׳. אמר הקב״ה אפילו אני וכו׳ ועי׳ במ״י לעיל צד 494 בד״ה אתם מילדים, וכאן טעם האגדה דינה של נערה וכו׳ הדרש הכצעקתם אינו אומר אלא הכצעקתה הכצעקתה של נערה, ובפדר״א שם איתא בדרש הנה זה היה עון סדום אחותך גאון שבעת לחם ושלות השקט היה לה ולבנותיה ויד עני ואביון לא החזיקה (יחזקאל ט״ז מ״ט) ר׳ יהודה אומר הכריזו בסדום ואמרו כל מי שהוא מחזיק ידו בפת לחם לעני ולגר ולאביון ישרף באש פלוטית בתו של לוט היתה נשואה לאחד מגדולי סדום ראתה עני אחד מדוקדק ברחוב העיר ועגמה נפשה עליו מה היתה עושה בכל יום כשהיתה יוצאת לשאוב מים היתה נותנת בכד שלה מכל מזון ביתה ומכלכלת אותו העני אמרו אנשי סדום העני הזה מאין הוא חי עד שידעו הדבר והוציאו אותה לישרף אמרה אלהי עולם עשה משפטי ודיני מאנשי סדום ועלתה זעקתה לפני כסא הכבוד אמר הקב״ה ארדה נא ואראה הכצעקתה וכו׳ אם כצעקת הנערה הזאת עשו אנשי סדום אהפוך יסודותיה וכו׳, וכן בתר״י א׳ האגדה אתגלי כדון ואחמי הא בקיבילתא דריבא פליטית דעלת קומוי וכו׳, ובילקוט הועתק תחלה מאמר זה מפדר״א (והגי׳ שם פלטת בתו של לוט) ואח״כ בלשון הצעה ואית דמפקין בהאי לישנא המאמר שלפנינו, ומתחיל שם א״ר לוי אפילו אני מבקש לשתוק דינה מדת הדין אינו מניח אותי לשתוק מעשה בשתי נערות וכו׳, ובסנהדרין שם הסיפור הויא ההיא רביתא דהות קא מפקא ריפתא לעניא בחצבא איגלאי מלתא שפיוה דובשא ואוקמוה על איגר שורא אתא זיבורי ואכלוה, ושם מסיים והיינו דכתיב ויאמר וכו׳ כי רבה ואמר רב יהודה אמר רב על עיסקי ריבה, והגי׳ ריבה איתא גם בדפוסי׳ וכי״ת וכן בפי׳ ב״ר כ״י ומפרש שם דינה של נערה אינו מניח לי מדת הדין לשתוק, ומפדר״א ומסנהדרין שם נובע הסיפור במדרש אגדה הוצ׳ רש״ב אכן הגי׳ שם והיתה בת לוט ושמה כלה והיתה הולכת לשאוב מים וכו׳ אמרו אנשי סדום מאין הוא חי זה העני וכו׳ ומה עשו הלכו והפשיטוה וטשוה דבש והיו הדבורים והזבובים אוכלים את הדבש וכו׳ עד שהמיתוה ולכך אמר עשו כלה, ורוב הסיפורים בלא״ר שבסנהדרין שם הועתקו ללה״ק במדרש אגדה ועיי״ש ובס׳ הישר פ׳ וירא ובמדרש הגדול עמו׳ 284 ועי״ע בעער לעבען אבראהאמס צד 162 וגרינבוים נייע בייטרעגע וכו׳ צד 135: 8 נ״ב שנה. משנת הפלגה שבה נתיישבה סדום והיא שנת מ״ח לאברהם עד שנת הפיכתה שהיא שנת צ״ט לאברהם שהרי שבו ביום שנתבשרה שרה באו המלאכים סדומה ולשנה אחרת ילדה וכתיב ואברהם בן מאת שנה בהולד לו וכו׳ (ועי׳ במ״י לעיל צד 474 וצד 490), ובפי׳ ב״ר כ״י מפרש עיקר שלותה של סדום לא היתה אלא חמישים ושתים שנה כדאמרינן בס״ע ובב״ר בן ארבעים ושמונה שנה הכיר אברהם את בוראו (כלו׳ בהפלגה ועי׳ לעיל צד 274 וצד 469 ובמ״י צד 273) וזו היא תחילת ישובה של סדום

הקב"ה מרעיש עליהם הרים ומביא עליהם זוועות כדי שיעשו תשובה ולא עשו ההי"ד המעתיק הרים ולא ידעו אשר הפכם באפו (איוב ט ה):

ז כב) ויפנו משם האנשים הדא אמרה שאין עורף למלאכים:

וילכו סדמה ואברהם עודנו עומד לפני י"י אמר ר' סימון תיקון סופרים זה, שכינה ממתנת לאברהם:

3 ילקוט ר' פ"ג, חגיגה ט"ו א': 4 ילקוט שם, שמות רבה פמ"א סי' ד', ויקרא רבה פי"א סי' ה', תנחומא מ"ב [illegible] סי' ד', תנחומא בשלח סי' ט"ו, מדרש תהלים י"ח סי' כ"ב וסי' כ"ט: ועי' ירוש' ביכורים פ"ג ה"ג, ויקרא רבה פל"ה סי' ג', מכילתא בשלח מס' דשירתא פ"ו, ספרי בהעלותך סי' פ"ד, שמות רבה פי"ג סי' א', פ"ל סי' ט"ו, במדבר רבה פ"כ סי' ו':

1 מרעים י[1] | זוועות תי (שם) | 2 אשר] ואי, ולבסוף אשר ל°ג, ובסוף .. דפכ, ולסוף ת | 3 *הדא אמרה דכר[2]] הדה אמרה חא[1]גי, חדא אמרת ת, ה' אמ' ל°, ההי"ד ל, הרא היא פ, הדה הי' ן, הדא היא דאמרינן א[1] | אין ת | ערף ן | 4 סימון] שמואל י | תקנת ת | זה] הוא זה דפוא[2]גבי, היא זו א[1], הוא זה וי"י עודנו עומד לפני אברהם ת | שכינה] שהשכינה דתי | 5 ממתנת] וחכ, היתה ~ דפאגתי |

דכתיב ויהי כל הארץ שפה אחת וכתיב וימצאו בקעה בארץ שנער וישבו שם שעסקו בישובו של עולם וכתיב ויפץ י"י אותם משם כדאמרינן בב"ר הלכו להם בני צידון לצור ובני צור לצידון (לעיל צד 360) וכתיב ויאמר י"י אל אברם לך לך נמצאת אתה אומר שבתחלת יישובן (וצ"ל שמתחלת יישובה) של סדום ועד מאה שנה בהולד לו את יצחק אינן אלא חמשים ושתים שנה נמצאת אתה אומר שעיקר שלותה של סדום אינה אלא חמשים ושתים שנה, ובס"ע שם איתא אבינו אברהם היה בהפלגה בן מ"ח שנה א"ר יוסי נביא גדול היה עבר שקרא שם בנו פלג ברוח הקודש שנ' כי בימיו נפלגה הארץ (ועי' במ"י לעיל צד 349) וכו' ישיבתה של סדום נ"א שנה מהן שלוה והשקט היה לה ולבנותיה כ"ו שנה (וח"נ שם ישיבתה של סדום נ"ב שנה ועי"ש בהערות רד"ב ראטנער), ובשבת שם הנה נא העיר הזאת קרובה וכו' מתוך שישיבתה קרובה וכו' מאי קרא דכתיב אמלטה נא שמה נ"א בגימטריא נ' וחד הוי ושל סדום נ' וב' ושלותה כ"ו דכתיב שתים עשרה שנה עבדו וכו' ושלש עשרה שנה מרדו ובארבע עשרה שנה וגו' ועיי"ש בפירש"י ובתוספות שם בד"ה ושל סדום וברש"י עה"ת לפ' הנה נא העיר וכו', וקשה לפרש כאן ומהם כ"ה שנה שהיה הקב"ה מרעיש עליהם וכו', ובתנחומא שם לשון הדרש ויבאו שני המלאכים סדומה זש"ה והמה מרו ועצבו את רוח קדשו ויהפך להם לאויב הוא נלחם בם א"ר ירמיה בר אלעזר חמשים ושתים שנה הקב"ה מעיד באנשי סדום ומזעזע עליהן את ההרים כדי שיעשו תשובה אמר רשב"י מקרא מפורש הוא המעתיק הרים ולא ידעו אשר הפכם באפו כיון שלא עשו תשובה הפכם וכו', והמאמר שלפנינו הועתק במעין גנים איוב שם והגי' שם עיקר שלותה וכו' לא היו אלא חמשים ושתים שנה וכו' ומסיים שם ההי"ד המעתיק הרים ולא ידעו וכיון שלא עשו תשובה הפכם באפו: 3 הדא אמרה. כן הגהתי ועח"נ ולעיל צד 484, ובפי' ב"ר כי"ט מפרש הדא אמר' שאין עורף למלאכים שלא היו פונים לאחוריהם והולכים (ובפי' ב"ר כי"א שאין עורף וכו' כדין אנשים שכשעושי' שליחותן פונין לאחריהם והולכין) אבל אלו המלאכים לא חזרו לאחוריהם שנ' ויפנו משם שאין ת"ל משם אלא ויפנו ומה ת"ל משם כמו (שמעינן כמו) שהם זקופין ועומדין הלכו משם לדרכם כי חזרתם שלהם זו היא הליכתם דכתיב לא יסבו בלכתן ובספר יחזקאל מפורש הכל, ובחגיגה שם אמר גמירא דלמעלה לא הוי לא ישיבה ולא תחרות ולא עורף וכו' ופירש"י שם לא עורף דבכל צדיהן יש להם פנים: 4 תיקון כופרים זה. שהיה ראוי לומר לפי הענין וי"י עודנו עומד לפני אברהם ודורשו ר"ם שכינה ממתנת לאברהם, וכן בתנחומא מ"ב שם בדרש וענותך תרבני וכו' א"ר סימון ראה מה כתיב ויפנו משם האנשים וילכו סדומה ואברהם עודנו עומד לפני ה' לא היה צריך לומר אלא והאלהים עודנו עומד אלא תיקון סופרים הוא הוי וענותך תרבי"י, ובאותו המאמר בשמו"ר פמ"א א"ר סימון בא וראה וכו' לא היה צריך לומר אלא וי"י עודנו עומד לפני אברהם אלא תקון סופרים הוא הוי וענותך וכו', וכן במדרש תהלים שם סי' כ"ט מדבר באברהם שהיה יושב והשכינה עומדת וכו א"ר סימון בשעה שנגלה הקב"ה על אברהם היה מצטער על מילתו אמר הקב"ה למלאכים לכו אצלו ונטפל להם השכינה ומעכבת לו עד שהלכו המלאכים שנ' ויפנו משם האנשים וכו'. ואברהם עודנו עומד לפני ה' א"ר סימון תיקון סופרים הוא זה שהשכינה עומדת וממתנת לו וכו' (ועי' לעיל צד 479), ובוי"ר שם פי"א בתוך המאמר עם חסיד תתחסד וכו' ר' יהודה פתר קרא באברהם אבינו כיון שבא בחסידות וכו' אימתי בא בחסידות בשעה שאמר אל נא תעבור מעל עבדך מה כתיב תמן ואברהם עודנו עומד וכו' הובא א"ר סימון תקנת סופרים שכינה היתה ממתנת לו, ובמדרש תהלים שם סי' כ"ב עם חסיד וכו' מה כתיב תמן ואברהם וכו' א"ר סימון תקון סופרים הוא זה שכינה היתה ממתנת לו עד שנפנה מן המלאכים, וכן דורש ר' סימון וי"י עודנו עומד וכו' במאמרו בירוש' ביכורים שם אמר הקב"ה מפני שיבה תקום והדרת פני זקן ויראת מאלהיך אני ה' אני הוא שקיימתי עמידת זקן תחילה ועי' גם בוי"ר פל"ה ובמנחת שי בראשית י"ח כ"ב, ומלבד מאמר ר' סימון שלפנינו שהובא בכל אלו המקומות איתא עוד בשמו"ר פי"ג ונטל החול אלו ישראל שנמשלו לחול וכו' שנטלתי אותם בעולם ואמרתי כל הנוגע בהם כנוגע בבת עינו (כ"ה בדפ"ר, ובד"ו כל הנוגע בהם כנוגע בבבת וכו' ועי' גם במכילתא וספרי שם, ולשה"כ בזכריה ב' י"ב כי הנגע בכם נגע בבבת וכו') ר' יהושע אומר תיקון סופרים הוא עיני כתוב ועי' מ"ש בערוך ע' כבד א' בספרים הראשונים הוא כתוב בבבת עיני, ובבמ"ר פ"כ איתא בדפ"ר אמר הקב"ה וכו' הכתבתי על ישראל כל הנגע בהם כנוגע בבת עינו, ובד"ו שם הכתבתי וכו' כי הנגע בכם כנוגע בבבת עינו, ובלק"ט מפרש המאמר שלפנינו ואברהם וכו' לפני ה' כנה הכתוב ששכינה ממתנת לאברהם, ובלשון זה אלא שכינה הכתוב או כינה הכתוב הובאו במכילתא שם י"א כינויים במקרא ובראשם ר' יהודה אומר בבבת עין אינו אומר אלא בבבת עינו כתיב כביכול כלפי מעלה אלא שכינה הכתוב כיוצא בו וכו', ובספרי שם ז' מאילו הכינויים בלשון אלא שכינה הכתוב (ושם ל"ג ר"י אומר, ועי"ע שם פי' ק"ה), והפ' ואברהם עודנו וכו' לא הובא במכילתא וספרי ושם ליתא כלל הלשון תיקון סופרים, ובתנחומא בשלח שם (והמאמרים בתנחומא מן בא סי' ה' עד סוף בשלח נובעים ממכילתא ועי' גד"פ צד 232 ומבוא לתנחומא מ"ב צד 14) הובאו בסדר אחר י' מאילו הכינויים שבמכילתא (ומהם נשתרבב הכינוי ביחזקאל ח' י"ז והנם שולחים וכו' בתוך המאמר שנוסף שם בסוף הענין) ועוד ניתוספו שם כינויים אחרים ובתוכם גם הפ' ואברהם עודנו וכו' וכל הכינויים שם עולים ביחד למספר י"ח (ועי' בערוך שם ובעמת"ר ח"ב צד 554) והן שנמנו באכלה ואכלה הוצ' פרענסדארף צד 113 סי' 168 (ומתחיל שם י"ח מלין תקן עזרא וסי' ואברהם עודנו עמד לפני ה' הי' צ"ל וה' עודנו עמד לפני אברהם שהרי כתיב וירא וכו' ותבע מן השכינה שיתעכב

ח כג) ויגש אברהם וגו' ר' יודה ור' נחמיה ורבנין ר' יודה אמר הגשה למלחמה היך דאת אמר ויגש יואב והעם אשר עמו למלחמה וגו' (ש"ב י יג), ר' נחמיה אמר הגשה לפיוס היך דאת אמר ויגשו בני יהודה אל יהושע (יהושע יד ו) לפייסו, רבנין אמ' הגשה לתפילה היך דאת אמר ויהי כעלות המנחה ויגש אליהו וגו' (מ"א יח לו), אמר ר' לעזר פשט ליה אם למלחמה אני בא אם לפיום אני בא אם לתפילה אני בא: ר' פינחס ור' לוי ור' יוחנן משי' מנחם דגליא זה שעובר לפני

1 ילקוט שם, ילק' יהושע ר' כ"ג, לקח טוב פ"ג, אגדת בראשית פכ"ג, תנחומא וירא סי' ח' : 5 ילקוט ר' פ"ג, ירוש' ברכות פ"ד ה' ג' :

1 ר' — ורבנין ל' פ | יהודת | יהודה | אמר] וכ, אומר דפחאגתי | מצינו הגשת א1 | 2 *והעם — עמו ד1וני1] וכל העם (הוא והעם א1) אשר עמו פא1, והעם אשר אתו א2כ, וכל העם . . אתו י (יהושע), והעם אשר עמו לפני ארם דת, ל' ל | ור' ת | אומר פותי | לפיים ן | 3 לפייסו] פחא'ני (שם), לפיים ן, לפיום י, ל' דא2ת | של תפילה ג | 4 כעלות] וא2כי, כעלת ג, בעלות ד | וגו'] הנביא ויאמר י"י אלהי אברהם יצחק וישראל וגו' א2ג, הנביא . . וישראל היום יודע כי אתה פ, הנביא . . אתה אלהים בישראל ת, הנביא . . בישראל וגו' די | א"ר אלעזר פגכ, ר' אלעזר וא1ר, ר' אליעזר דא2י | פשיט י | ליה] א1י, לה דפוא2גכת, ליה בכל ענייגא ר1, בכל ענייגא ר2 | 5 ואם לפיום פ, אם לפיים ן | ואם פן | בשם ר' יוחנן י | משי' — דגליא] משום . . דגליא ג, בשם ר' מנחם רגליא פא1, ור' מנחם רגליא כ, משם ר' מנחם ן, ל' דא2תי | שעובר] ר1, שהוא עובר דפואגכתי |

לו עד שיגמל חסד למלאכים ומפני זה כנה הכתוב, ושאר הכינויים שם בלשון הצ"ל או הצ"ל אלא שכנה או הצ"ל אלא שכנה הכתוב) וכן נמנו בדקדוקי הטעמים הוצ' בער ושטראק צד 44 „י"ח מלין כ נ ו י י סופרים" וכל אחד שם בלשון אלא שכינה הכתוב (ושם מפיק והנם שולחים וכו' ומעייל מלאכי א' י"ב ועי' גם גינצבורג אינטראדוקטיאן וכו' צד 351 וצד 362), ובמסורה גדולה ריש במדבר י"ח מלין ת ק ו ן סופרים וכו' ושם תהלים ק"ו כ' חד מן י"ח מלין ב ק ר י א ה תקון סופרים וכו' ועי' במנחת שי זכריה ב' י"ב ובמסורה הוצ' גינצבורג ח"ב צד 710 סי' ר"ו, ובתנחומא הלשון ואברהם עודנו עומד לפני ה' א ל א ש כ נ ה ו ה כ ת ו ב, וכן לשון זה שם ברוב הכינויים, ובהכינוי הראשון הגי' שם בהוספת דברים כי הנוגע וכו' ע י נ י היה לו לומר אלא שכנהו הכתוב כביכול כלפי מעלן ו כ נ ה ו הכתוב שהוא תיקון סופרים אנשי כנסת הגדולה (ובעל צידה לדרך כתב שהתיבות אנשי כנה"ג לא נמצאו בספרי התנחומים ישנים דיוקני), ומה שאיתא עוד שם בסוף הכינויים „אלא שכינו פסוקים אלו אנשי כנסת הגדולה ולכך נקראו סופרים שהיו סופרים כל אותיות שבתורה ודורשין אותן וכן והנם שולחים את הזמורה אל אפי והם תקנו אל אפם" העיד כבר בעל מאור עינים באמרי בינה פי"ט שלא נמצא מאומה מזה המאמר בשני מדרשי ילמדנו קדמונים שהיו תחת ידו, ועוד העיר שם שבתרגום השבעים תרגמו עודנו עומד לפני ה' ואל אראה ברעתי בבבת עינו וכן כלם ועיי"ש, ומזה ראיה גמורה שאין לפרש תיקוני סופרים שהסופרים תקנו ושינו לשון הכתוב אלא שדרשו לא היה צריך לומר וכו' והכתוב עצמו כינה על דרך תיקון סופרים, וכל הכינויים (חוץ מאותן שבפ' במדבר י"ב י"ב) טעמם להוציא ממשמעות הענין כביכול כלפי מעלה, ולכן הוראת ת י ק ו ן ס ו פ ר י ם במאמר ר' סימון (ובמאמר ר' יהושע בשמו"ר שם) כמו הלשון א ל א ש כ י נ ה ה כ ת ו ב במכילתא וספרי, וכן איתא בדקדוקי הטעמים שם שמנה עשר דברים כתובים בתורה ואינם כתובים כתיקונם וחכמי ישראל קורים אותם בתיקון סופרים לא שתיקנו אותם שמחקו וכתבו אלא שכתב משה רבינו בתורה ומה שכתבו הנביאים בי"אר הספרים כשכתבום על כינוי הסופרים לא חיסרו ולא הותירו וראויים להקרות כינויי סופרים ואלו הן כנויים וכו' (והלשון מתוקן יותר בזה המאמר שהובא בשם ספר ישן ברא"ם במדבר י"א ט"ו וביפ"ת ועי' גם בלוי מאסארעטישע אונטערזוכונגען צד 50), וגם רש"י ז"ל מפרש תיקון סופרים בלשון היה לו לומר אלא שכינה הכתוב או בלשון שכינה הכתוב (ועי' במדבר י"א ט"ו י"ב י"ב ש"א ג' י"ג חבקוק א' י"ב איוב ז' כ'), ובפירוש המאמר שלפנינו כתב ואברהם עודנו וכו' והלא לא הלך לעמוד לפניו אלא הקב"ה בא אצלו וכו' והיה לו לכתוב וה' עודנו עומד על אברהם אלא תיקון סופרים הוא זה אשר הפכוהו רז"ל לכתוב כן, וגם הרא"ם הביא זו הגי' ברש"י שהפכוהו רבותינו וכו', ובמאמר עינים שם וביפ"ת העידו שלא נמצאה ברוב הנוסחאות (ועי' גם ברש"י עה"ת הוצ' ברלינער מהדורא א' ובמבוא שם צד 11), אכן גם בפירושו לאיוב ל"ב ג' כתב זה אחד מן המקראות שתקנו סופרים את לשון הכתוב וכו' ועי"ע בשמו"ר פ"ל סי' ט"ו וצע"ג, ובמנחת שי זכריה שם האריך בענין תיקוני סופרים והביא דעת הקדמונים ועי"ע במ"כ ובהערות רמא"ש למכילתא שם ובכרם חמד מחברת ט' צד 52 ובדור דור ודורשיו ח"א צד 63 ובאגה"ת ח"ב 205 ובענציקלאפעדיא חלק ח' צד 366, וגם התי' דיללמאנן (מהדורא ו' צד 269) העיר שבכל התרגומים מתורגם ואברהם עודנו עומד וכו' ולכן אין לפרש מה שאמרו תיקון סופרים הוא שהסופרים הגיהו נוסחת המקרא: 2 והעם אשר עמו. כן הוספתי, וכ"ה גם בכי"ל ודפוסי' לקמן פצ"ג והוא הפ' בש"ב שם, ובדה"א י"ט י"ד לשון הפ' ויגש יואב והעם אשר עמו לפני ארם למלחמה וכו' ועח"נ, ולקמן שם נסדר המאמר לפ' ויגש אליו יהודה וכו', וטעם הגשה למלחמה כאן שדבר אברהם קשות האף תספה וכו', ובאג"ב שם ג' ר"י אומר אין ויגש אלא לשון מלחמה שנ' ויגש יואב והעם אשר עמו למלחמה ור"נ אומר אין ויגש אלא לשון בקשה שנ' ו י ג ש א ל י ו י ה ו ד ה וחכמים אומרים אין ויגש אלא לשון תפילה שנ' ויהי בעלות המנחה וכו', ובתנחומא שם איתא רק ואין ויגש אלא תפלה שנ' ויהי בעלות וכו', ובכי"ל אי הגי' כ ע ל ו ת וכן לקמן פצ"ג וכן הובא גם בלק"ט ועח"נ, ובמקרא כתוב בעלות, ובפירש"י עה"ת הובא הגשה לפיוס ויגש אליו יהודה וצ"ע, וכהדרש הגשה לתפילה מתורגם בתר"י א' וצלי אברהם: 4 אמר ר' לעזר. וכ"ה עוד בג' כ"י א מ ר ר' אלעזר, ופשט לשון צווי, ולקמן פצ"ג הגי' בכי"ל ר' לעזר פשט לון אם למלחמה וכו', ובפי' ב"ר כי"ט וכי"א גורס ומפרש ר' אלעזר פשט ליה בכל (פשט בכל) ענייגא באלו ג' עניינים פירש ר' אלעזר על אברהם שבכח של שלשתם (שבכח שלשתם) בא (אני בא) כנגד המקום: 5 דגליא. מן גליא, והגי' המשובשת ברי"ש היתה גם לפני בעל פי' ב"ר כ"י וזר פירושו מנחם רגליא גנום קטן רגלים, ונר' שנסדר כאן זה המאמר בדרש ו י ג ש הגשה למלחמה והגשה לפיום והגשה לתפילה ולכן אין אומרים לזה שעובר לפני התיבה אלא בוא ו ק ר ב (וגם תרג' ויגש וקרב) שפתרונו ב ו א ו ע ש ה מ ל ח מ ת י נ ו וגם ב ו א ו ע ש ה ק ר ב ן ש ל צ י ב ו ר (וזהו תפילה), ונעדר כאן פיים בעדינו ועי' הגי' שהובאה במ"כ מספר יוחסין, ובירוש' ברכות שם איתא ר"א או' העושה תפילתו קבע אין תפילתו תחנונים ר' יהושע או' המהלך במקום סכנה מתפלל תפילה קצרה מעין י"ח ואומר הושיעה את עמך ישראל בכל פרשת העיבור יהיו צרכיהן לפניך וכו' ר' אחא

התיבה אין א' לו בוא ועשה אלא בוא וקרב בוא ועשה מלחמתינו בוא ועשה קרבן שלציבור: אמר ר' תנחומא למה התקינו ברכת חמש עשרה שומע תפילה, כנגד אזכרה חמש עשרה שבהבו ליי בני אלים ייי למבול ישב (תהלים כט י) שהוא כלה הפורענות מלבוא בעולם:

[האף תספה צדיק עם רשע] ר' הונא בשם ר' אחא האף תספה את גדור את האף ואף לא יגדורך, אמר ר' יהושע ברי' נחמיה אף שאת מביא לעולמך את מכלה את הצדיקים עם

1 ילקוט שם, ירוש' ברכות פ"ב ה' ד', ועי' בבלי ברכות כ"ח ב', מגילה י"ז ב', תנחומא מ"ב ויקרא סי' ד', תנחומא שם סי' ד': 4 ילקוט שם, תנחומא ויקרא סי' ה':

1 אינו א[1] | או' ו ג, אומר א[1], אומרי' ד[1]א[2]כ, ־ים ד ר[1]י, ־ין ת | בא פואכתי (וכן בסמוך) | ועשה] והתפלל בא ועשה פ | אלא] פא[1]כר, ל' דוא[2]גתי | בוא — מלחמתינו] קרבני פא[1], ל' דוא[2]גבתרי | בא פוגבי, ד"א בא א[1] | של ציבור] וגב, של צבור פא[1]ר, של צבור אלא בוא (בא ד[1]א[2]י) וקרב להתפלל דא[2]י, . . אלא בוא וקרב והתפלל ת | 2 תקנו א[1] | ברכת] פ, ברכה גב, ברכות דוא[2]תי, ל' א[1] | ט"ו ת, חמש עשרה ברכות א[1], שמנה עשרה ו | שומע] פג, עד שומע דאתי, בשומע ו | אזכרו' חמש עשרה ד[1], ט"ו (חמש עשרה פ, המשה עשר ר[1]) אזכרות דפאתרי, אזכרות שמנה עשרה ו, אזכרות ג | שבהבו] שבמזמ' הבו ת | 3 יי] וא[1]ג, עד ~ דפא[2]תרי | ישב] ~ מה ישב ת, מהו יי למבול ישב ר | שהוא כלה] פגב, שכלה א[1]ר[2], שכילה ר[1], שהוא מכלה דותי, שהוא מכלה א[2] | הפורענות] את הפורענות דא[2]גבתרי, . . פורענות ו, . . הפורעניות פ, ל' א[1] | מלבא פכר[2]י, לבא א[1] | בעולם] ור[1], לעולם דפא[2]גבתר[2]י, לעולם את הפורענות א[1] | 4 הונא ג | גדור] כ, גודר דפאתר[2], גורר נר[1]י, גרר ו, גוזר ר[3] | 5 ואף] וגב, והאף דפאתרי | *יגדורך פ] יגדוד דאת, יגודדך ל, יגודדך ר[2], יגוררך ג, יגורך וי, יגורך כר[1] | בר'] ד[1]פוגב, ברבי י, בר דאת | נחמן א | באף גר | לעולם אי, בעולמך גר[1] | מכלה] ותא[1]גבר, ~ בו דפא[2]תי | את ל' חר[1]י | עם] פוחגרי, ואת דאבת |

בשם ר' אסא כל מה שש"ץ עובר לפני התיבה ותובע צרכי עמך לפניך ר' פינחס ר' לוי ר' יוחנן בשם מנחם דגלייא זה שעובר לפני התיבה אין אומר לו בוא והתפלל אלא בוא וקרב עשה קרבנינו עשה צרכינו עשה מלחמותינו פיים בעדינו, ונכונה הגי' לפנינו אלא בוא וקרב, וכן ליתא לפנינו ובכ"י שציינתי מה שנוסף נגד הירושלמי בסוף המאמר בדפוסי' וילקוט ושני כ"י מאוחרים אלא בוא (בא) וקרב להתפלל (והתפלל) ועח"נ, וטעם המאמר אין אומרים לו בוא ועשה כלו' עבודתך או שליחותך אלא אומרים לו בוא וקרב ומפרש כאו זה הלשון בשתי הוראות בוא ועשה מלחמתינו בוא ועשה קרבן של ציבור ועי' גם בעמת"ל ח"ד צד 368, ובפי' ב"ר כ"י גורס או מפרש אין אומ' לו בוא ועשה בוא והתפלל אלא בוא וקרב ועשה תפלה של צבור, ומנחם דגליא הוא ר' מנחם איש גליא שאומר בתוספתא עירובין פי"א (פ"ח) צינור שעלו בו וכו' (ובברייתא כתובות ס' א' נחום איש גליא אומר וכו'), ועוד איתא בפסיקתא סוף פ"ט (ובוי"ר פ"ט וסוף פכ"ז) ר' פנחס ור' לוי ור' יוחנן בש"ר מנחם דגליא אמר לעתיד לבא כל הקרבנות בטלין וכו' ועי' באגה"ת ח"ב צד 559, ובדפוסי' ובילקוט ובשני כ"י נשמט כאן מש' מנחם דגליא: 1 א"ר תנחומא. בירוש' ברכות פ"ב ה"ד ר' אחא בשם ר' יהושע בן לוי אף מי שהתקי' את התפילה הזאת על הסדר התקינ' שלש ברכות ראשונות ושלש ברכות האחרונות שבחו של מקום והאמצעיות צרכן של בריות חנינו וכו' קבצינו וכו' שופטינו וכו' הכנע קמינו וכו' (זה ברכת המינים) צדקינו וכו' (זה ברכת על הצדיקים) בנה ביתך (זה ברכת בונה ירושלים) ושמע עתירתינו (זה ברכת שמע קולנו) ורצינו בתוכו (זה ברכת רצה) וכו' א"ר ירמיה מאה ועשרים זקנים וכו התקינו את התפילה הזאת ומה ראו לסמוך וכו' א"ר אחא מפני מה התקינו גואל ישר' ברכה שביעי' וכו' א"ר חייא בר אבא מפני מה התקינו רופ' חולים ברכ' שמינית וכו' א"ר אלכסנדרי מפני מה התקינו מבר' השני' ברכ' תשיעי' וכו' מה ראו לסמו' מברך השנים למקבץ נדחי ישראל וכו' נתקבצו הגליות והדין נעשה הזידי' נכנעין והצדיקים שמחים ותני עלה כולל של מינים ושל רשעים במכניע זדים ושל גרים ושל זקנים במבטח לצדיקים ושל דוד בבונה ירושלים וכו' אמר ר' תנחומא מפני מה התקינו שומ' תפילה ברכ' חמש עשר' כנג' ה' למבול ישב שהוא כולה את הפורענו' מלבוא לעול' וכו' (ובירוש' ברכות ד' מגנצא הגי' מפני מה וכו' שומע תפלה ברכת ט"ו כנגד וכו' מלבוא בעולם, ושם בפי' מהרש"ס למבול ישב לשון עכבה וכו' ועכב בעצמו מלעשות הפורענות וכו', ובילק' מכירי תהלים נ' סי' מ"ט הועתק מפני מה התקינו שומע ברכה ט"ו וכו' שהיא כלה וכו' מלבא בעולם), ובסוגיא דירושלמי שם לא הוזכרה ברכת את צמח דוד לברכה בפני עצמה וכדאמר ותני עלה כולל וכו' ושל דוד בבונה ירושלים וכו' ועי' בתוספתא ברכות סוף פ"ג ועי"ע במראה הפנים ובאהבת ציון למהרז"ף, וא"כ צריך לפרש במאמר ר"ד שברכת שומע תפילה היא ברכה ט"ו עם ברכת המינים, וכן בירוש' ברכות פ"ד ה"ג בד"ו ולמה שמונה עשרה וכו' אמר ר' לוי כנגד י"ח הזכרות שכתוב בהבו לי"י בני אלים א"ר חונה אם יאמר לך אדם שבע עשרה אינון אמור לו של מינין כבר קבעו חכמים ביבנה ועיי"ש בפני משה (ובירוש' ברכות ד' מגנצא הגי' שם אם יאמר לך אדם י"ט אינון אמור לו של מינין קבעו חכמים ביבנה), ובתנחומא מ"ב וירא שם ולמה י"ח כנגד י"ח אזכרות שכתיב בהבו לה' בני אלים משיבין לר' לוי והא בבבל אומרים י"ט אמר להם אף הוא מן האזכרות שנאמר אל הכבוד הרעים וכו' ועי' בבבלי ברכות כ"ח ב' ומגילה י"ז ב' ובס' המכריע סוף תענית ועי"ע בתולדות ר"א הקליר הערה כ"ח ול"ג ובהוספות שם ובסדור הגיון לב צד 64 ובאהבת ציון וירושלים ברכות צד 106 ובהערות רש"ב שם ובמבוא לתנחומא דף ט"ז ע"א ובמאמר ידידי רי"מ עלבאגען על תפלת ש"ע במ"ח חלק מ"ו צד 348: 2 כנגד אזכרה. השם י"י למבול ישב הוא השם ט"ו במזמור הבו לי"י בני אלים וכנגד זה השם י"י למבול ישב שזכר את נח וכל אשר אתו וכילה הפורענות מלבוא בעולם ע"י המבול תקנו ברכת שומע תפילה שיחוס וירחם עלינו ויכלה כל מיני פורעניות מעלינו: 4 האף תספה. ר"ה בשם ר"א דורש האף לשון אף וחימה ותספה לשון אסיפה את גדור וכו' אתה תגדור ותכבוש את האף ואף לא יגדור ויכבוש אותך, וקשה לפי זה הדרש לפרש התיבות צדיק עם רשע ועי' גם ביפ"ת, וריב"נ דורש ג"כ האף לשון חימה ותספה כמשמעו באף שאתה מביא בעולמך את מכלה את הצדיקים וכו', ובת"א מתורגם כן בלשון תיבה האף תספה צדיק וכו' הברגז תשיצי זכאה וכו' וכן האף תכפה ולא תשא למקום וכו' הברגז תשיצי ולא תשבוק לאתרא וכו', וממה שהעיר במנחת שי האף הה"א בפתח בספרים מדוייקים כ"י וכו' משמע שראה גם בספרים אחרים

הרשעים, ולא דיי שאין אתה תולה לרשעים בשביל צדיקים אלא שאת מכלה את הצדיקים עם הרשעים: ר' ור' יונתן ר' אמר בשר ודם חמה כובשתו אבל הקב"ה כובש את החמה נוקם יי' ובעל חמה (נחום א ב), ר' יונתן אמר בשר ודם קנאה כובשתו אבל הקב"ה כובש את הקנאה אל קנוא ונוקם וגו' (שם שם): ר' שמלאי שאליה לר' יונתן אמר ליה מהו דכת' יש נספה בלא משפט (משלי יג כג), אמר ליה בלא משפט מקומו, מעשה באחד שנשתלח לגבות בני טבריא ובני ציפורי, כשהוא גובה ראה אחד מציפורי עמד ותפשו, אמר לו מציפורי אני, אמר לו יש [בידי] כתבים לציפורי לגבותה, ולא 31c הספיק לגבות בני טבריא עד שבאתה רווהה לציפורי, ונמצא נספה בלא משפט מקומו: ר' לוי ור' סימון ר' לוי אמר לדוב שהיתה משכלת בחייה ולא מצאה לשכל בחייה ושכלה בבניה, ר' סימון אמר למגל שכוסחת כובין לא מצאה כוסחת שושנים:

ט כה) חלילה לך וגו' אמר ר' יורן חללה היא לך בריא היא לך, אמר ר' אחא חלילה חלילה

2 מדרש תהלים מ"ב ל"ד סי' ח': 4 ילקוט שם, ילק' משלי ר' תתקמ"ב: 10 ילקוט ר' פ"ג, תנחומא שם, ע"ז ד' ח': תנחומא מ"ב וירא סי' י' וסי' י"ח, אגדת בראשית פכ"ב:

1 לא ור'[1] | דיין] פוג, די הא'כר, דייך דא'תי | שאין אתה] חא'ר[2], שאין את וכ, שאין פ'[1] שאתה דא[2]ר'ת, שאת ג | של רשעים ג | בשביל ל' ג | צדיקים] פא'[1]כ, הצדיקים דוא[2]תי, לצדיקים ג | את ל' פוי | צדיקים פ | עם] ואת ת, בשביל ן | 2 ר' — יונתן ל' פ | אמר] וג, אומר דפא[2]תי | חמה] אי[1], חימת דפוגת | כבשתו | כובש] הוא ~ א'[1] | החמה] פא'תי[1], החימה דוג | חמה] פא[2]תרי[1], חימה דוג | 3 נתן ח | אומר תי | כבשתו י | כבש י, הוא כובש א'[1] | 4 שמליי ג, שמואל ן | שייליה א'ת, שיליח כ, בעא ליה ן | נתן י (משלי) | אמר ליה] פוגכ, א"ל א'[1], לי דא[2]תי | מהוא דכת' ן, מאי דכתי' דא[2]ת[1], מהו פא[1]גבי (שם) | יש] ד'פוא[1]גבי, ויש דא[2]ת | 6 ליה] ת, לו דפוא[2]גכ | שנשלח א'[1] | מבני פר | טבריא] פאגכר[2]י, טבריה דתר[1], ~יה ן | ומבני פר | ציפורין ן, צפורי פאתר[2]י, ~ין גכ | כשהוא] פוי, וכשהוא אגבי (שם), כשהיה דת | גיבה] ~ בני טבריא פא'גב, בני טברייא ן, בני טבריה א[2], את בני טבריא י (שם), בטבריה דת, טבריא י | 6 מציפורין וב, מצפורי א'תי, ~ין ג, מבני צפורי י (שם) | עמד ל' י (שם) | מציפורין ן, מצפורי פאתי, ~ין כ | אנא גת | *בידי דפואגתי] לי כי (שם), ל' ל | כתבים ל' י | לציפירי] לציפורין ן, לצפורי ת, ~ין כ, מציפורי דג, מצפורי אי (שם), ל' פי | לגבות בני צפורי י | 7 לגבותה א'[1] | בני טבריא] בני טברייה ן, ל' א'[1] | שבאתה] פ, שבאת דוא'גבתי | רווחה] וא[1]גכתי, רווחה דפא[2] | לציפורין ן, לצפורי פא'כתי | נמצא גי | מקומו ל' ו | ר' — סימון] וא'גבי (שם), ל' דפא[2]ת | 8 לדוב] מטל ~ פ | בחיה דפאגבי, בחיות ת | מצאת א[2] | בחייה] וגת, בחיה דפאבי | ושיכלה וג, ושכל פא | בבניה] בבהמה י | 9 כוסחת דפאגבתי, מכחסת ן | כוב וי (שם), קוץ פ | לא — שושנים] ולא שלם לה (ליה א[2]) שושנה ולא שלם לה וא[2]בי[1], ולא שלם ליה שושנ' ולא שלים לה ד, ולא שלים לה שושנה (שושנים ת) ולא שלים לה תי (משלי), ולא שלם לה שושנה ולא שלם ג, ולא שלם לה (ולא שלם א'[1]) שושנה ושלם לה פא[1] | 10 ר' יודן אמ' ת | חללה] פוג, חלילה דאתי | היא] פוא'גבי, הוא דא[2]ת | לך] חולין הוא לך י, ל' ן | בריא] ואגכר, בריה דפא[2]ת, בדייה י | היא] פוא[1]גבר[3]י, הוא דא[2]תר | חלילה חלילה] חלילה פא'ר[3] |

הה"א בקמץ ומכוון כפי הדרש שלפנינו, ובתנחומא שם האף תספה צדיק עם רשע מהו א"ל דבר קשה בשר ודם האף סופה אותו שמא אף אתה כן תספה צדיק עם רשע כשם שאתה דן את הרשע כך אתה דן את הצדיק תם ורשע אתה מכלה (ובגליון כי"ל הועתק מזה המאמר האף תספה דבר קשה אמ' לו בשר ודם האף סופה אותו וכו' שמא אף את כך האף תספה וכו ל' בילמדנו), ונר' שדורש שם האף לשון חימה וגם כמשמעו: 1 שאין אתה תולה. כן הגי' הנכונה, והלשון כמו לעיל צד 225 קין הרג ונתלה לו שבעה דורות וכו', וכפי הגי' שאתה תולה וכו' מפרש בדוחק בפי' ב"ר כי"ט לא די שאתה תולה מעשיהם ולוקין בעולם הזה אלא שאתה מכלה אותם מן העולם ותולה מעשיהם של רשעים בצדיקים, וכן נוסף בגליון כי"א א' לסוף המאמר ותולה מעשיהן של רשעים בצדיקים: 2 ובעל חמה. הוא אדון על החמה וכובשה וכן דורש ר"י אל קנוא וכו' אל לשון אדנות, ומאמרי ר' ור"י וסמכו כאן להדרש האף תספה את גודר את והאף וכו', ובמדרש תהלים שם נסדרו לפ' אל נקמות ה' וכו', ונכונה שם הגי' רבי ור' נתן: 4 יש נספה. במקרא כתוב ויש ועח"נ ובמ"י לעיל צד 129 בד"ה ראיתי וכו': 5 לגבות בני וכו'. לענשם ע"י מס המלך וכשהוא גובה כלו' בני טבריא או בטבריא ראה וכו' והגהתי יש בידי כתבים וכו' ועח"נ: 8 משכלת בחייה. בחיות ולא מצאה לשכל בחיות ושכלה בבניה, וגם בדפ"ר וד"ו הגי' לדוב שהיתה וכו' וכן לעיל צד 406 אותה הדוב ועיי"ש במ"י, ונר' שר"ל ור"ם דרשי ג"כ האף לשון אף וחימה ודרשי תספה מוסב על האף אעפ"י שאף במקרא ל"ז, וכן מתורגם בתר"י א' האף תספה ולא תשא וכו' הרוגזך שציא, ור"ל ור"ם מביאים המשלים לדוב וכו' למגל וכו' שכיון שיצא הקצף מלפני הקב"ה אינו מבחין מי יספה וכמאמרם בב"ק ס' א' שניתן רשות למשחית אינו מבחין בין צדיקים לרשעים וכו': 9 שכוסחת כובין. שקוצרת קוצים ועי' בעמת"ל ע' כוב, ולעיל צד 427 אותם האוכלוסין שהרגת קוצים כסוחים היו הה"ד וכו', ובסגנון לא"ר לעיל צד 15 אפקת כוביה וצד 433 דרוס כובה, והגי' לא מצאה כוסחת שושנים איתא רק בכי"ל, וכפי' ב"ר כי"ט גורס ומפרש למגל כוסחת כובין ולא שלם לה (בפי' ב"ר כי"א ולא שלם ליה) וכו' כלומ' שהשליך המגל לכסוח הכובין שלפניו לא שלם לא הספיק כח השלכה עד שכסח שושנה ושם שלם כח השלכה כך הקב"ה (הב"ה לא שלם) לא הספיק לכלות הרשעים עד שהשלים בצדיקים וכו' ועח"נ ובפי' ב"ר הנדפס (ושם בדפ"ר שושנים צדיקים ולא שלם לה וכו'): 10 חללה היא לך. דורש חלילה לך כמו חללה לך וכמו שכתוב בפעם השנית בזה הפסוק חללה לך השופט וכו' ומפרש חללה היא לך בריא היא לך כלו' זרה היא לך, וכן מתורגם בתר"י ב' אש זרה (ויקרא י' א') אישא בריא ועי' בעמת"ר ח"א צד 113, ובכי"ל נקוד בריא[1]) ובגליון שם נוסף אין זו שלך, וכן טעם הדרש בתנחומא שם חלילה לך מעשות חללה כתיב

1) בָּרָיָא.

שני פעמים חילול שם שמים יש בדבר חילול שם שמים יש בדבר, אמר ר' אבא מעשות דבר אין כתי' אלא כדבר לא היא ולא דכוותה ולא דפחיתה מינה: אמר ר' לוי שני בני אדם אמרו דבר אחד, אברהם ואיוב, אברהם אמר חלילה לך [מעשות כדבר הזה] להמית צדיק עם רשע, איוב אמר אחת היא על כן אמרתי תם ורשע הוא מכלה (איוב ט כב), אברהם נטל עליה שכר, איוב נענש עליה, אברהם אמרה ביישוב, איוב אמרה פגה אחת היא: ר' חייא בר אבא אמר עירבובי תשובות יש כאן, אברהם אמר חלילה לך והקב"ה והיה כצדיק, יתלה לרשעים בשביל צדיקים,

1 תנחומא ת"ב שם סי' י"ג, תנחומא שם: 2 ילקוט שם, ילק' איוב ר' תתק"ד, תנחומא ת"ב שם סי' ז', תנחומא שם סי' ה': 5 ילקוט ר' פ"ג:

1 שתי גת, כ' א2 | חילול] פוא1גר3, חלול דא2כתרי | שם שמים] שמים וא1ר1, השם י | יש בדבר ל' פכר3 | *חילול — בדבר פגר3] וחילול.. בדבר ל, חלול.. בדבר כ, ל' דואתרי | ר' אבא] א2ת, ~ בר כהנא פוא1גכ | דבר זה ר | אין כתיב (כת' פכת) כאן דפאכתרי, אין כתו' (כת' ג) כן וג | 2 כדבר] וא1גתי, כדבר הזה כר1, מעשות כדבר דפא2, מעשות.. הזה ר2 | היא] פותאגרי, הוא דת | דכותה פא1כר2, דכוותיה ת | דפחיתה] וחג, דפחיתא דפא1כרי | מיניה א1ר1, מניה ת | ר' לוי אמר י (איוב) | אמרו] נאמר בהן י | 3 אמר] פוא1גכתי, ל' דא2 | *מעשות — הזה דפואגכתי (שם)] ל' ל | רשע] ~ והיה כצדיק כרשע י (שם) | ואיוב פכי (שם) | 4 נטל שכר עליה פר2י (שם) | ואיוב פכי (שם) | נענש עליה] נדון בייסורין א1 | 5 ביישוב] א1כ, בישוב דפוגת, בישוב (ביישוב ר2) הדעת ר, בישולה א2י (שם) | ואיוב פ | אמרה] אכלה פא1ר2 | פגא ו | אחת היא] א1, ~ וגו' א2, על כן אמרתי כ, על.. אמרתי תם ורשע פ, על.. ורשע הוא מכלה דוגת | ערבובי וכתר1י, עירובי פר2 | תשובות] פוא1גכר2, שאילות דא2, שאלות תר1י | 6 אומר ו | חלילה לך] פא1, ~ מעשות כדבר הזה וג, מעשות.. הזה להמית צדיק עם רשע דא2כתי | והקב"ה] ~ אמר א1תר1י, אומר דוא2כ, א' פג | כצדיק] ו, ~ כרשע דפאגכתרי | *יתלה ל[0]דוא2גתר1י] ותלה לפ, נתלה כ, ותליתי א1, תלה ר2 | הצדיקים ו | צדיקים] הלווי ~ ל[0]ו, הלויי ~ פ, הלוי כ, הלואי ~ דאתרי |

כד"א אשה זונה וחללה לא חול הוא לך כך עשית לדור המבול ולדור הפלגה אתמהא אין דרך זו שלך, ובשכל טוב חללה לך חסר יו"ד כלומר חול הוא לך, ובפי' ב"ר כ"י גורס ומפרש א"ר יודן בריא הוא לך דבר חיצוני הוא לך כלומר חולין הוא לך ולא נאה לך לעשות כך להמית צדיק עם רשע, ובלק"ט הובא א"ר א ב א ב ר כ ה נ א אמר אברהם לפני הקב"ה רבש"ע חולין הוא לך מעשות ואתה קדוש ומעשיך קדושים ועי' ע"ז שם, וגם בתר"י א' מתורגם חולין הוא לך, ובילקוט הגי' ב ד י י ה היא לך, ולפני זו הגי' נוסף שם חולין היא לך: 1 חילול שם וכו'. וכן בכי"ג חילול שם שמים יש בדבר חילול שם שמים יש בדבר, ובכי"פ וכי"כ ובפי' ב"ר הנדפס חילול (חלול) שם שמים חילול (חלול) שם שמים יש בדבר, ונכונה זו הגי' בדרש חלילה חלילה ב' פעמים שהוא לשון הפלאה, ולא נתפרש כאן חילול שם שמים שיש בדבר, ובפי' ב"ר כי"ט וכי"א כתב שלא יאמרו בעולם (באי עולם) כך היא אומנותו שמאבד את הדורות (העולם) במדת אכזריות איבד דור אנוש (המבול) ודור (ואיבד דור) הפלגה ואינו מניח אומנותו לכך חלילה לך ב ת נ ח ו מ א (בתנחומ' מפ' דבר זה) ועי' בתנחומא מ"ב שם סי' י' ובאג"ב שם, ובכי"ל הוגה גם בתחילת המאמר ו ח י ל ו ל שם וכו' ונוסף בגליון כך אומנותו לאבד הדורות במידת אכזריות, ובתנחומא מ"ב שם סי' י"א איתא עוד ד"א מה ראה לומר שתי פעמים חלילה לך אלא אמר אברהם חלילה לך שאין אתה מעביר דין כל בריה לא בעולם הזה ולא בעולם הבא לכך הוא אומר חלילה לך ועי' גם בפירש"י עה"ת: 2 דפחיתה מינה. שפחותה ממנה, ובלק"ט הגי' א"ר אבא ב ר כ ה נ א לא היא וכו' ולא דפחותה מינה ועח"נ, ובשכל טוב הורכב זה המאמר עם שלפניו וגורס ומפרש שם אמר ר' א ב י ן בר כהנא כך אמר אברהם חילול שם שמים יש בכך ואין ראוי לעשות כדבר הזה לא הוא ולא קטן ממנו, ובתנחומא שם מעשות הדבר הזה אינו אומר כן אלא כדבר לא זה ולא כמוהו, ובתנחומא מ"ב שם סי' י"ג אמר ר' י ה ו ד ה ב"ר ש ל ו ם מהו חלילה לך מעשות לעשות אין כתיב כאן אלא מעשות לא הוא ולא כיוצא בו וכו': 5 ביישוב. ביישוב הדעת ועי' לעיל צד 174 צד 191 וצד 333, ופגה כמו לעיל צד 15 עד היא פגה (ובמ"י שם צ"ל וגם בגליון כי"ל מפרש פגה בוסר וכו') ועי' גם בערוך ע' פג ד' ופלאנצענגאמען צד 891, ובפי' ב"ר כי"ט וכי"א גורס ומפרש אברהם נטל עליה שכר (שכר עליה) איוב נענש עליה לפי שאמרה (שאברהם אמרה) בישוב (ביישוב) הדעת בלשון נקי דקאמר חלילה לך מעשות כך (כן) ולפיכך (לפיכך) נטל עליה שכר (שכר עליה) כדאמ' אהבת צדק (אהבת צדק ותשנא רשע) אהבת לצדק את הצדיק (הדין) איוב אמרה (אכלה) פגה בוסר כמו פגי תמרה ששניו של אדם כהות בהן כשאוכלין הבוסר כמו כן אמרה איוב בלשון כפירה, ועוד שם בספר א ב נ י כתוב (כ"ה בכי"ט ולא נתפרש לי, ובפי' ב"ר כי"א בספר' כתי') זה הלשון אברהם אכלה בשולה (בישולה) איוב (ואיוב) אכלה פגה כלומר אברהם אמרה בתיקון הלשון כמו שאדם אוכל פרי מבושל ואיוב אמרה בלשון רע כאדם אוכל פגי, ונכונה זו הגי' בישולה וכו' פגה וכו' וכ"ה גם בכי"א ב' ובילק' איוב (ובדפ"ר וד"ו הגי' אמרה בישוב, ובמ"כ הגיה אמר בישולה וכן הדפיסו אחריו), ובתנחומא מ"ב שם אמר ר' לוי הוא הדבר שאמר אברהם הוא הדבר שאמר איוב אלא איוב ב ל ע פגה אברהם א כ ל ה ב ש ו ל ה איוב אמר אחת היא על כן אמרתי תם ורשע הוא מכלה אלא אברהם שהיה חכם אמר האף תספה וגו' חזר ואמר חלילה לך מעשות כדבר הזה להמית צדיק עם רשע והיה כצדיק כרשע, ובתנחומא שם אמר ר' לוי הוא הדבר וכו' אלא איוב ב ל ע ה פגה אבל אברהם ב ל ע ה ב ש י ל ה איוב אמר וכו' אבל אברהם אמר וכו', וכן הובא במעין גנים איוב שם אלא שאיוב בלעה פגה אבל אברהם בלעה בשילה וכו', ומסיים שם ואברהם אמר האף וכו' וחזר ואמר חלילה לך ונטל שכר אבל איוב נענש ביסורין: 6 יש כאן. בזה הפסוק שאין כל המקרא מדברי אברהם כפשוטו אלא אברהם אמר חלילה לך מעשות כדבר הזה להמית צדיק עם רשע והקב"ה משיב והיה כ צ ד י ק יתלה כלו' וכי יהא נתלה לרשעים בשביל הצדיקים שאמרת אולי יש חמשים צדיקים בתוך העיר וכו' ולא תשא למקום וכו' צדיקים הן בתמיה אלא צדיקים ניבלי נראים כצדיקים ואינם צדיקים, ורחב"א מביא ראיה לזה הדרש מדאמר ר"י כל צדיקים שנאמ' בסדום בזו הפרשה (בפ' אולי וכו' ויאמר וכו' אולי יחסרון וכו') צדיקם כתיב ואכ"כ צדיקים לרמז שלא היו צדיקים תמימים, ונכונה הגי' עירבובי ת ש ו ב ו ת ועח"נ, והפ' חלילה לך וכו' נדרש כאן סירוגין כמו לעיל צד 201 הפ' ועתה פן וכו' וצד 359 הפ' ועתה לא וכו', ובכי"ל הגי' צדיקים אלא וכו' ומלת הלווי נוספה ביני שיטי בכתב אחר ונ"ל שאינה מעיקר הספר, וטעם הגי' העיקרית כמו שפירשתי צדיקים בתמיה

אלא צדיקים ניבלי, דאמר ר׳ יוחנן כל צדיקים שנאמ׳ בסדם צדיקם כת׳. היא דעתיה דר׳ יוחנן דאמר ר׳ יוחנן ויאמרו אלינו זקנינו וכל ישבי ארצינו (יהושע ט יא) זקינינו כת׳ זקני אשמה היו סבין דקלון, אמר ר׳ יהושע בן לוי צרף מעשה ויעלו מניין חמשים. אמר ר׳ יהודה לא את צדיקו שלעולם צרף עצמך עמהן ויעלו מיניין חמשים: אמר ר׳ יהודה ברי סימון בשר ודם תולין לו אנקליטון מדוכס

1 ילקוט שם, ילק׳ יהושע ר׳ י״ט: 3 ילקוט ר׳ פ״ג: 4 עי׳ תנחומא מ״ב תזריע סי׳ ט׳, תנחומא שם סי׳ ז׳:

1 אלא] פא׳כ, דהא אינם ~ דא2י, דהא אינן ~ ת | *ניבלי דא2תי1 מבלי ל, נבלי ר, נכלו ל0, דניכלא פ, דנכלי א1, מכלה ג, אני מכלה כ | צדיקים] מקום י (יהושע) | שנ׳ וכ, שנאמרו דפא2גת, שנאמר עי, דכתיב א1 | בסדום צדיקים י (שם) | הוא ג, הא א1 | דאמר ר׳ יוחנן ל׳ וג | 2 זקינינו] פואעי (שם) ,זקינינו דבת, זקננו י1 | יושבי | ארצנו פאי | זקננו דפואגכער1י1 | זקני — אשמה] זקני אשמאי כעי, ל׳ י (שם) | היו] פוא׳גר3, הוו כ, ל׳ דא2תערי | סבין דקלון] א׳כע, סבי דקלקלה ו, סבין דקלק פ, סבין דבהתא ר8, סבי דבהתא י (שם), חיינו סבי דבהתא דא2רי, היינו . . דבהתתא ת, היינו . . דבחתא ד1 | 3 צרף] פוכ, אמר אברהם ~ דא2תי, אברהם אמר ~ א | מעשה] וגכר1, מעש׳ ר8, מעשי דא2י, מעשיהם פא1, מעשיהן ר2, מעשין ת | ויעלה פא׳גכ | מניין] ג, מנין פוא׳כר1, למנין דא2תר2י | יהודה (יודן ו, יודה) בר׳ (ביר׳ ל0, בר רבי י) סימון ל0דפוא2גכתי | הלא פ, ולא ר2 | את] י, אתה ו, את הוא ל0דפא2גכת, אתה הוא ר | 4 ויעלה ל0פ | למניין חמשים וג, למנין . . דפא2כתרי, לחשבון נ׳ ל0 | יודן ו, יודה ת | בר עי | בשר ודם] פוא׳גכעיט, כך אמר לו אברהם מלך ~ דתי, אמר לו אברהם במלך ~ א2 | *אנקליטון דא2ע| אנקילטון ל, אונקליטון פ, אנקליטין א׳גכת, אנקליטים ש, אנקלוטי י, סנקליטון ד1ר, אנקריטיריון ו | מדוכוס דאתערי, מירוכוס ו, מדוכים כ |

אלא וכו׳ וכן איתא אלא אחר אתמהא לעיל צד 22 צד 23 ועוד פעמים שונות, ובהגי׳ הלווי צדיקים אלא וכו׳ הלשון מגומגם, והגי׳ דהא אינם אלא וכו׳ אינה מסגנון המדרש ונר׳ שנובעה מפי׳ ב״ר כ״י שגורס ומפרש שם בכי״ט והקב״ה משיב והיה כצדיק כרשע יתלה לרשעים בשביל צדיקים כלומר ודאי הייתי תולה לרשעים בשביל צדיק אחד הלואי צדיקים הלואי שיהיו בהם צדיקים דהא אינם אלא וכו׳ ועי׳ במ״י לעיל צד 481, והוראת ניבלי כאן כמו נובלות לעיל צד 157 ועיי״ש במ״י, ותרגום וכנבלת מתאנה (ישעיה ל״ד ד׳) וכנבלא מתאנה, ואולי הלשון צדיקים ניבלי מסגנון מתלא בלא״ר ועי׳ גם באגה״א ח״ב צד 189, ובכי״ל נשתבש מבלי מן נבלי והגהתי, וביני שיטי כתוב נכלו בכתב אחר וצ״ל נכלי וגי׳ זו איתא גם בפי׳ ב״ר כ״י ומפרש שם צדיקים נכלי רמאים כמו בנכליהם (במדבר כ״ה י״ח) וגי׳ ישרה היא ועח״נ, ועל מאמר ר״י כל צדיקים שנ׳ בסדם וכו׳ קשה שלפי המסורה כל צדיקים הצדיקים שבתורה חס׳ יו״ד בתראה חוץ מן צדיקים בשמות כ״ג ח׳ ועיי״ש במנחת שי ובמח״ו צד 657, וכבר העיר על זה רש״א ווערטהיימער למדרש חסרות ויתרות סי׳ פ״ח ובבתי מדרשות ח״א צד ל״ג: 1 דאמר ר׳ יוחנן. שדורש גם הכתיבה הזרה זקינינו זקני אשמה היו כלו׳ זקני בושה וכדמפרש סבין דקלון, והגי׳ זקינינו כתיב איתא רק בכי״ל ונקוד שם[1], וכ״ה במקרא לפנינו זקינינו בשני יודי״ן, וגי׳ זו היתה גם לפני הרד״ק שכתב בפי׳ יהושע שם זקינינו נכתב ביו״ד המשך בין הקו״ף והנו״ן שלא כמנהג ובדרש א״ר יוחנן זקינינו כתיב זקני אשמאי היו, ובמנחת שי שם הגיה ללא צורך ברד״ק זקננו כתיב ודעתו שהמדפיס לא ידע להזהר ועשה מלת זקנינו שבמדרש (ר״ל במה שכתב הרד״ק ובדרש וכו׳) מלא דמלא וצריך להיות חסר דחסר, ועי״ע שם שבס״א כ״י קדמון חסר דחסר (וראייתו גם מהמאמר לפי׳ גי׳ הדפוסים ובערוך ע׳ זקן) ושראה בספרים חילופים אחרים ובא׳ מהם כתוב לית מלא דמלא וכ״כ הרד״ק במכלול וכו׳ ועי׳ גם בתנ״ך הוצ׳ גינצבורג, ובא״א הגיה ג״כ כאן זקינינו, ובהגי׳ אשמאי ברד״ק ובערוך שם ובכי״כ ובילקוט אשמאי[2] תואר בל״ר, ואשמאי לשון יחיד בקידושין ל״ב ב׳ זקן אשמאי ובספרא קדושים פרק ז׳ אשמיי, וכהגי׳ סבין דקלון איתא קלון בסגנון לא״ר גם בירוש׳ ע״ז פ״ג מ״ב ג׳ כד דמך וכו׳ נפל קלון דטיבריא ועי׳ עמת״ל ע׳ קלון וע׳ קלן, ותרג׳ חרפתי ובשתי (תהלים ס״ט כ׳) קלני ובהתי, והגי׳ סבי דבהתא כמו בסנהדרין ק״ב ב׳ ויאמרו אליו כל הזקנים וכו׳ ודילמא סבי דבהתא מי לא כתיב ויישר הדבר בעיני אבשלום ובעיני כל זקני ישראל ואמר רב יוסף סבי דבהתא וכו׳ ועי׳ בד״ס, וסגנון הלשון היא דעתיה דר״י דאמר ר״י וכו׳ דוגמתו לעיל צד 489 ועיי״ש במ״י: 3 צרף וכו׳. כלו׳ אמר אברהם וכו בסמוך לא את וכו׳ בשר ודם וכו׳ ועח״נ ובמ״י לעיל צד 432 בד״ה המזל וכו׳ וצד 504 בד״ה אפילו וכו׳, ומשמע שטעם זה הדרש שאמר אברהם להקב״ה אפילו צדיקים ניבלי הם צרף מעשה טוב בכל מי שתמצא ויעלו וכו׳, וכן נראה שמפרש בפי׳ השני שבפי׳ ב״ר הנדפס צריף מעש׳ אם יחסרון מעשה הצדיקים צרף מעשיהם הטובים אי אפשר שלא יהא בהם שנים או שלשה דברים טובים ועי׳ גם באגה״א ח״א צד 170, והגי׳ מעשה איתא גם בכי״ו בכי״ג (ושם הוגה) וכי״כ ובפי׳ ב״ר כי״ט ומפרש שם צרף מעשה ויעלו מנין וכו׳ כלומר מעשיהם אם ימצאון צדיקים ויעלו מנין חמשים עשרה כדי עדה לכל כרך וכרך וינצלו כל החמשה כרכים בזכותן, וגם ברש״י עה״ת הובא הדרש אולי יש חמשים וכו׳ עשרה צדיקים לכל כרך וכרך כי ה׳ מקומות יש ועי׳ בתר״י א׳ ועי״ע בלק״ט ובשכל טוב ובמדרש אגדה הוצ׳ רש״ב, ולפנינו ליתא הדרש ולא נסדר להפ׳ אולי יש חמשים וכו׳, ולמטה סי׳ י״ג דרשו למה עשרה כדי כניסה לכולם: לא את וכו׳. גם זה המאמר נר׳ שהובא בהמשך הדרש צדיקים ניבלי שאמר אברהם להקב״ה צרף זכותן עמהן וכו׳ וכדמפרש בפי׳ השני שבפי׳ ב״ר הנדפס צרף זכותך עמהם ויעלו למנין חמשים, אכן בפי׳ ב״ר כי״ט מפרש צרף עצמך וכו׳ כלומר אעפ״י שלא ימצאו כי אם חמשה וארבעים דהיינו תשעה לכל כרך וכרך צרף עצמך לכל תשעה שבכל כרך וכרך כדי שיעלו למנין חמשים ותציל את כל החמשה כרכים בצירופך שהרי בדור המבול מפני שלא נמצאו נח וביתו כי אם שמונה וכשבאת לצרף עמהם לא נמצא שם כדי עדה להציל העולם לכך נידונו שאילו היו בני ביתו של נח עד תשעה היית מצטרף ותציל את כל העולם כולו על ידי עדה שלימה ועי׳ למטה שם, ואין משמע כן מסדר המאמרים שלפנינו: 4 אמר ריב״ס. דורש ס״ד השופט כל הארץ לא יעשה משפט אמר לו בשר ודם שיש לו דין ומשפט תולין לו אנקליטון[3] לשר ושופט גבוה מעל גבוה מדוכס לאיפרכוס וכו׳ ואתה בשביל שאין לך שאין בממשלתך מי יתלה לך וכו׳ לא תעשה משפט בתמיה, והגהתי בשתי הפעמים אנקליטון כמו שהגי׳ גם בערוך ע׳ אנקליטון אמר וכו׳ בשר ודם תולין לו אנקליטון וכו׳ ואתה בשביל שאין לך מי יתלה לך אנקליטון וכו׳, ושם במו״ע פי׳ בל״י קריאת מבית דין תחתון אל

[1]) זְקִינֵינוּ. [2]) אשמאֵי. [3]) ἔγκλητος, Appellation.

לאיפרכוס מאיפרכוס לאיסטרטלטיס ואת בשביל שאין לך מי יתלה לך אנקליטון לא תעשה משפט אמר ר' יהודה כשבקשתה לדון את עולמך מסרתה אתו בידי שנים כגון רומוס ורומולוס שאם בקש אחד מהם לעשות דבר חבירו מעכב על ידו, ואת בשביל שאין לך מי יעכב על ידך לא תעשה משפט: אמר ר' אחא נשבעת ואמרת שאינך מביא מבול לעולם, מה את מערים על השבועה, מבול שלמים לא תביא אלא מבול שלאש, אם כן לא יצאתה מן השבועה, אמר ר' לוי השופט כל הארץ לא יעשה משפט אם עולם אתה מבקש אין דין ואם דין תבקש אין עולם, את תפיס חבלה בתרין ראשוי, בעית עלמא ובעית דינא, ואין לית אנת מותרה ציבחר לית עלמא קאים, אמר לו הקב"ה אברהם אהבת צדק (תהלים מה ח) **אהבת לצדק את בריותיי ותשנא רשע** (שם שם) **שנאת מלחייבן על כן**

2 עי' ספרי עקב פי' כ"ג, יכוס' ס"ז פ"א ל"ע ג', מדרש לקהל פ"ג, מדרש תהלים פ"ב י' סי' ו' י"ז סי' י"ב: 3 לעיל לד 368 וש"נ:

1 לאיפרכוס] וגי, לאפרכוס דאכתער | מאיפרכוס] וגי, מאפרכוס א[1]כע, ומאפרכוס דא[2]תר | *לאיסטרטלטיס] לאיסטרטילטיס וג, לאסטרטוליטיס ע, לאיסרטרטולים ל, לאיסטרטליטי י, לאסטרטליטוס דת, לאסטרליטוס א[2], לאיסטרטלים א', לאסטרטילים כ, לאיסטרטילוס ר, לאיסטרטילו' ד[1] | יתלה] פוגכע, שיתלה דאתי | *אנקליטון וגע] אונקליטון פ, אנקליטין דאכתי, אנקילטין ל | 2 יהודה (יודן ות) בר(בי"ר ת, בר רבי י, בר א[1]) סימון דפואגכתי | כשבקשתה] וג, כשבקשת דפאכתי | מסרת | אותו | בידי] פ, ביד דואגכתי | כגון] פא[1]גכ, ל' דא[2]תי | רומים ו | ורומילוס דפא[2]גרי, ורימולוס כ, ורומילים ו | 3 חבירו מעכב עליו כ, מעכבו חבירו י | בשביל] על ו | **שאין] ל' ל | לך ל' ל[0]כ | מי יעכב] א[1]גכ, מי שיעכב דא[2], מי מעכב פ, [מי] מעכב ן, מעכב ת, מעכבך י | על ידך ל' י | *תעשה דפאגכתי] יעשה לן | 4 אדא א[2], ואמרת] פוא[1]גכי, ל' דא[2]ת | שאין אתה דואתי, שאין את פכ, אי' את ג | שמא מערים אתה ן | לא תביא] אין (אי ג) את (אתה ואתי) מביא דפואגכתי | 5 אלא — אש] מכול של (אבל מבול של א[1], ושל י) אש את (אתה ואתי) מביא דואגכתי | יצאת פואגכי | מן] ידי | השבועה] א[1]גכי, שבועה דפיא[2]ת | 6 תבקש] אתה (את פגכ) מבקש דפא[1]גכתי, ל' א[2] | [0]אין] לית ד | את] אתה ו, ל' ח | תפיש א[2]ר, תופש ו, תפוש פחכ | *חבלה וגת] חבלא דפחא[2]כרי, חבילה ע, ל' ל | *בתרין דפוחאגכתעי] ביתרין ל, בתרי ר | רישוי ג, ראשין א[2], רישין י. ראשי כ, רישי ער | בעית] פע, בעי דוחגכתי | 7 עלמא] דינא ע | *ובעית פע] ובעת ל, ובעי דוא[2]גכתי, או בעי ח | דינא] עלמא ע | ואין] ו, ואם דפחכתר, אם א[2]געי | לית] אין פ | את | מותרה] ג, מותר פ, מוותר חכי, מותיר ד, מוותיר א[2]תר[1], מתיר ל[0]ע, מתירה ר[2], מתרה ן, מתרח ד[1] | ציבחר] ד[1]ע, צבחד י[1], ציבחר דוא[2]גתע[0]ר[1], צבחר פבר[2] | קאים] יכיל קאים דא[2]גבתעי, יכל . . ו, יכיל למיקם פ | 8 *אהבת צדק ג] אהבתה צדק ן, אהבת צדק ותשנא רשע דפא[?]כת, אהבת . . רשע אהבת צדק י, ל' ל | את ל' פי | בריותיי] וג, בריותי דפבת, ביריותי א[2] | ותשנא רשע ל' פ | שנאת] חגכי, ושנאת פ, מאנת דא[2]ת | מלחייבן] חגכי, לחייבן ד' א[2]ת |

עליון ממנו להפוך הגזירה, ועוד הגהתי לאיסטרטלטים ועח"נ וכן לעיל צד 440 דוכסים וכו' איפרכין וכו' איסטרטלין וכו' (ומורגל בדרז"ל למנותם יחד בזה הסדר ועי' לקמן פע"ת סי' י"ד, ירוש' ע"ז פ"א ל"ט ג', איכ"ר ד"ו פ' חלקי ופי' סורו, פסיקתא סוף פ"ד סוף פ"ה פי"ט וריש פל"ב, פסי"ר סוף פי"ד סוף פט"ו ופכ"א, וי"ר פ"א סי' ח' ריש פט"ז פל"א סי' י', במ"ר פ"ב סי' א', דב"ר פ"ב סי' ל"ד, שהש"ר פ' ישקני פ' מי זאת הנשקפה ופ' שובי, מדרש קהלת פ' אם עשק), ועניין אנקליטון והוראת דוכס איפרכוס וכו' כאן עי' ציעגלער קעניגסגלייכניססע צד 113, ומשובשת הגי' למלך בו"ד שאין תולין אנקליטון למלך, ובמדרש הגדול עמו' 286 הגי' השופט כל הארץ וכו' אמר ר' יהודה ביר' סימון בשר ודם תולין לו אנקליטו מדוכוס מאפרכוס לאסטרוליטוס (לאסטרוליטוס) ואת וכו' שאין לך מי יתלה לך אנקליטי (אנכליטי אנקליטו) לא תעשה וכו' ועיי"ש עמו' 795, ובתנחומא מ"ב תזריע שם דרשו באשר דבר מלך שלטון ומי יאמר לו מה תעשה מי גדול ממך בנוהג שבעולם שלטון שהוא יושב לדין ומבקש לזכות או לחייב הוא מתיירא מן גדול הימנו שלא יתנו עליו אנקליטון לקומוס קומוס מתיירא מאפרכוס אפרכוס מתיירא מן המלך וכו', ובתנחומא שם באשר וכו' שלא ירגנו עליו א ו נ ק ל י ט י ן לקומוס וכו' מן הפרכוס והפרכוס וכו' מן המלך [המלך] כלום הוא מתירא מאחר וכו', ושם בדפ"ר וד"ו הגי' ס נ ק ל י ט ו ן ועח"נ ובהערות ריש"ב: 10 בידי שנים. אולי כוון ריב"ס לימים העתיקים במלכות רומי שהיתה כל הממשלה מסורה בידי שנים[1]) והרשות נתנה לתלות אנקליטון מאחד מהם לחבירו ושאם בקש אחד מהם לעשות דבר חבירו מעכב עליו, ואמר כ ג ו ן רומוס[2]) ורומולוס[3]) שהיו ידועים לרז"ל עפ"י סיפורי הקדמונים, ובפי' בר' כי"ט וכי"א מביא לזה המאמר רומוס ורומילוס ביום שנולדו מתה אמן וזימן להם ד ו ב י ן (שני דובין) והניקו אותם וגדלו ועמדו (והיו) שני מלכים רומוס בנה רומי ורומלוס (רומילוס) בנה ר י מ ש (רמש), וכן נוסף בכי"פ בגוף הספר (אחר התבות כגון רומוס ורומילוס) ביום שנולדו מתה אמן וזמן להן הקב"ה שני דובין והניקום וגדלו ונעשו שני מלכים רומוס בנה רומי רומילוס בנה רמש ועמ"כ ופירסט גלאססאר צד 211, והסיפור הנודע הוזכר במדרש תהלים י"ז סי' ב' בדרש והניחו יתרם לעולליהם שני יתומים שנשתיירו מהם רומוס ורומולוס זימנת להם ז א ב ה מניקה שהניקה אותם עד שגדלו ונעשו מלכים גדולים והניחו יתרם וכו' שבנו רומי הרשעה ועשו בה בירניים והניחו למלכי רומי המרשעת ועיי"ש י' סי' ו' ומדרש אסתר פ"ג ועי"ע ספרי עקב וירוש' ע"ז שם ואגה"א ח"ב צד 325 וקרויס ח"א צד 241: 3 אמר ר' אחא. כל המאמר נסדר כבר לעיל פל"ט צד 368 בפתיחת ר' עזריה מש' ר' אחא אהבת צדק וכו' ועיי"ש, ושם מסיים לנכון כסגנון הפתיחות בפ' ויאמר י"י אל אברם, ואגב גררא הובא זה הפסוק גם כאן בסוף המאמר בשאר הספרים, ובכי"ל ליתא, ובילק' תהלים ר' תש"נ הועתק מב"ר פל"ט, והציון שם בד"ו רק בראשית רבה, ובילקוט ד' פפד"א נוסף בשבוש פרשה מ"ח, וממאמר ר"ל הועתק בערוך ע' חבל ד' מב"ר כאן את תפיס וכו' עד לית עלמא יכיל קאים, ובכי"ל כתוב ביתרין והגהתי, ועוד שם ראשו בעת עלמה דינה והוגה ביני שיטי בכתב הספר:

[1]) Konsuln. [2]) Ῥῶμος. [3]) Ῥωμύλος.

משחך אלהים אלהיך שמן ששון מחביריך (שם שם) מנח ועד אצלך יי דורות היו ומכולם לא זכרתי אלא אותך:

י כו) ויאמר יי אם אמצא בסדם וגו' ר' יודה בר' סימון בשם ר' יהושע בן לוי כי אל אל האמור נשאתי (איוב לד לא) ונשאתי לכל המקום בעבורם, לא אחבול (שם שם) איני ממשכנן היך דאת אמר אם חבל תחבל (שמות כב כה) והן חובלים עלי דברים ואומרים איני דן כשורה, בלעדי אחזה (איוב שם לב) בר מיני אזל פשפש דינה, ואם טעיתי אתה הוריני (שם שם), ואם עול פעלתי (שם שם) עם הראשונים לא אוסיף (שם שם) עם האחרונים, לא אחריש בדיו (שם מא ד) לך אני מחריש ולבדים היוצאים ממך, לאברהם שהוא אומר חלילה לך מעשות וגו', ולמשה שהוא אומר למה ייי יחרה אפך בעמך וגו' (שמות לב יא), וליהושע שהוא אומר למה העברתה העביר וגו' (יהושע ז ז), ולדוד שהוא אומר למה ייי תעמד ברחוק וגו' (תהלים י א), ודבר גבורות וחין ערכו (איוב שם שם) חן נתן בארוכות שפתיו בשעה שביקש רחמים על סדומים:

3 ילקוט שם: 7 תנחומא מ"ב וילא סי' י', אגדת בראשית פכ"ג:

1 מחבירך וג, מחביריך מהו מחביריך דא[2]כ, מחבריך.. מחבריך פי, מחבירך.. מחבירך ת | **אצלך] אברהם ל | עשרה פוחגכת | היו לי | ומכולם] ומכלם וי, ומכולן ג, מכולן פ, לי כת | ולא כת | 2 זכרתי] דברת י | אלא אותך] עם א' מהם אלא עמך י, עם אחד מהם (מהן פוגכ) אלא עמך ויאמר (שנ' ויאמר גכ) יי' אל אברם לך לך דפוחא[2]גכת | 3 **ויאמר יי] לי ל | בסדום | ר' יודן בר' סימון ו, ר' יודן ור' יהודה (יודה ת) בר' (בי"ר ת) סימון דפגת, אמ' ר' יודן אמ' ר' יהודה בר' סימון כ, ר' יהודה בר סימון ור' יודן א[1] | אל אל] לאל פ | 4 האמר פוא[1]גבר[2]י | נשאת ל[0]וג] ~ לא אחבול וכ' ל, לא אחבול דאתי, לא אחבל כ | ונשאתי] פוא[1]גב, הה"ד ~ י היינו דכתיב ~ דא[2]ת | **בעבורם] ~ וגו' ל | אחבל פב | ממשכנן] פא[1]גבי, ממשכנ' ד[1], -נם דא[2]ת | 5 חבל תחבל] ו, חבול תחבול דא[2]גבתי, חבל תחב ל (חבול תחבול א[1]) שלמת רעך פא[1] | *עלי דפואבתי] על לג | *ואומרים דא[2]י] ואומ' פי, ואו' ג, וא' ל | איני] וא[1]כ, אינו דפא[2]גתרי | 6 אזל] וגכ, זיל דאתרי | דינה] ג, דינא דפוא[2]כתר, דיני א[1], דינאי ת[1] | אם א[1]כר | *הוריני דפוא[2]גתר[2]י] הורני א[1]כר[1], הורתני ל | אם א[1]גב[2]ר | עול] ו, און דפאגבתרי | 7 על האחרונים ו | *שהוא אומר דפואגכת] שהוא א' ל, שאמר י | למשה א[1]י | **אומר] א' ל (וכן בסמוך) | 9 ליהושע א[1]י | העברת העביר] פוגכ, העבר דא[2]תי | וגו'] את העם דא[2], את העם הזה גתי, את.. הזה וגו' פ, את.. הזה את הירדן ו | 10 *ולדוד — אומר דפא] ולדויד.. אומ' ת, לדוד.. אומר וגבי, ולדוד שאמ' ל[0], לי ל | תעמד] גכ, תעמוד דפואתי | 11 נתן] פי, ניתן דוא[2]גכת, נותן א[1]ר[2] | בארוכות] ג, באריכות כ, בעריכות דואתר[2], בעריכת ר[1], בערכות פ | שפתים א[2] | סרומיים פור[1]י[1], חסדומיים דאגכתר[2] |

1 לא זכרתי. לעיל שם הגי' לא דברתי אלא עמך, ובשכל טוב הובא ולא דברתי עם אחד מהם וכו' ועח"נ: 4 האמור. וכ"ה בדפוסי' וכי"א ב' וכי"ת ובפי' ב"ר כי"ט, ובמקרא כתוב ה א מ ר, וטעם הדרש כי אל אל וכו' לאל הוא האמור נשאתי שהקב"ה אמר ונשאתי לכל המקום וכו' והוא אומר לא אחבול כלו' איני ממשכנן הד"א אם חבל תחבל שלמת רעך (ועי' לעיל צד 440) והן חובלין מקלקלים ומטיחים עלי דברים ואומרים איני דן כשורה כאברהם שאמר השופט כל הארץ לא יעשה משפט והקב"ה אמר לו בלעדי אחזה וכו' בר מיני חוץ ממני חוץ מה שאחזה בדעתי אזל פשפש דינא לך חקור את הדין ואם טעיתי וכו' ואם עול פעלתי עם הראשונים בדור אנוש ודור המבול ודור הפלגה (ועי' במ"י לעיל צד 509 בד"ה חילול שם וכו') לא אוסיף עם האחרונים בסדומיים, ואזל לשון צווי כמו זיל ועח"נ ודאלמאן צד 246, ובכי"ל נקוד אזל[1]), ובמקרא כתוב א ם ע ו ל, ובכי"ל וכן בדפוסי' וכי"פ וכי"ו וכי"א ב' וכי"ת ובפי' ב"ר כי"ט וילקוט הגי' ו א ם, והגי' עול איתא רק בכי"ל וכי"ו, ובשאר הספרים א ו ן ועי' גם בתנ"ך הוצ' גינצבורג, ובמעין גנים איוב שם הועתק ויאמר יי אם אמצא בסדום ר' יהושע פתח כי אל אל האמר נשאתי (ועפ"י גי' המשובשת בדפוסי' הוגה שם היינו דכתיב) נשאתי לכל המקום בעבורם לא אחבול איני ממשכן כד"א אם חבול תחבול והן חובלין עלי דברים ואומרים אינו דן כשורה בלעדי אחזה בר מיני אזיל פשפש דינם של סדום וכו' אם עול פעלתי לא אסיף וכו' אם און פעלתי עם הראשונים וכו': 7 לא אחריש וכו'. גם פסוק זה נדרש שהקב"ה אמר כן על אברהם, ומשמע שטעם הדרש לפי הקרי לו אחריש בדיו וכו' לו ולבדיו לענפיו היוצאים ממנו ועי' במנחת שי איוב שם, אכן בפי' ב"ר כ"י מפרש לא אחריש בדיו לא אחריש לאחר כי אם לו ולבדיו הבאים ממנו בזכות ששתק כשאמרתי לו קח נא את בנך והיה לו להשיב תשובה ולא השיב, ומה שמסיים בזכות ששתק וכו' נובע מתנחומא מ"ב וירא, ושם סגנון המאמר כתיב לא אחריש בדיו ודבר גבורות והין ערכו אמר הקב"ה שלא יאמרו בני אדם אף אנו מדברים עם הקב"ה כשם שדבר אברהם והוא שותק לו אמר הקב"ה לאו לא אחריש בדיו (ושם דורש לא אחריש לפי הכתיב, ובדיו דברים שהוא בודה ועי' ביפ"ת) אלא לאברהם בלבד אני שותק למה שהוא שתק לי אף אני שותק לו אימתי שתק אברהם כשאמרתי לו כי ביצחק יקרא לך זרע ואחר כך אמרתי לו קח נא את בנך ושתק לי וכו' אף אני אחריש לו ואע"פ שאמר דברים קשים שנ' ודבר גבורות אלא וחין ערכו ערב לי ומה גבורות דבר ראה מה כתיב ויגש אברהם ויאמר האף תספה אמר אברהם לפני הקב"ה חלילה לך וגו' שלא יאמרו באי עולם כך אומנתו שהוא מאבד את הדורות במדת אכזריות איבד דור אנוש ודור המבול ודור הפלגה וכו' א"ל הקב"ה כך אמרת בא וראה ואעביר לפניך כל הדורות שאיבדתי ואראך שלא גביתי לפרענותם מהם ואם תעלה על דעתך שלא עשיתי כהוגן למדני ואני עושה שנ' בלעדי אחזה אתה הורני אם עול פעלתי לא אוסיף ואיני אוסיף עוד אמרו לפניו רבש"ע חס לך אין אתה מעביר דין על כל בריה שנ' לכן אנשי לבב שמעו לי חלילה לאל מרשע ושדי מעול אלא כי פועל אדם ישלם לו וגו' לכך הוא אומר חלילה לך וגו' ועי' גם באג"ב, ושם הגי' בראש המאמר אמר הקב"ה לו אחריש בדיו לאברהם בלבד אני שותק וכו' (ושם הוספת מהר"ם די לונזאנו פי' לו קרי): 5 בארוכות. כ"ה בכי"ל, ועל האל"ף הוגה בינו שיטי ע' בכתב אחר, ונקודה בוי"ו הראשון, ואולי הוא קו קטן להגיה י במקום וי"ו,

[1]) אֵזָל.

כז) ויען אברהם ויאמר וגו' ואנכי עפר ואפר אמר אילו הרגני נמרוד לא הייתי עפר יא ואילו שרפני לא הייתי אפר, אמר לו הקב"ה אתה אמרת ואנכי עפר ואפר חייך שאני נותן לבניך 31d כפרה בהם שני' ולקחו לטמא מעפר שריפת וגו' (במדבר יט יז) ואסף איש טהור את אפר וגו' (שם שם ט): תנינן סדר תעניות כיצד מוציאין את התיבה ברחוב העיר ונותנין אפר מקלה על גבי התבה, ר' יודן ברי' מנשה ור' שמואל בר נחמן חד אמר זכותו שלאברהם דכת' ואנכי עפר ואפר וחד אמר זכותו שליצחק מלמד אפר לחודיה, מילתא דר' יודן בן פזי פליגא, דר' יודן בר פזי הוה מכריז בציבורא

1 ילקוט שם: לעיל לד 364 לד 479 וש"נ: 2 סוטה י"ז א', חולין פ"ח ב', במדבר רבה פ"ט סי' מ"ו: 4 תענית פ"ב מ"א: 5 ירוש' תעניות פ"ב ס"ה א', תענית ט"ז א':

1 וגו'] הנה נא הואלתי דפא2, הנה.. הואלתי וגו' ג, הנה.. הואלתי לדבר אל אדני ן, הנה.. אל יי' א1כתי | *ואנכי — ואפר וחא1י] ל' לדפא2גכת | אמר] ~ אברהם י | נמרוד] פוחא1גכ, אמרפל דא2תרי | לא ל' א1ת | 2 אלו חא1ת | שרפני] פחא1גכר2, ~ נמרוד דא2תר1י | לא ל' א1ת | הקב"ה] פוחא1גכי, ~ חייך דת, בחייך א2 | 3 וגו'] החטאת | וגו'] הפרה דוחאכתי | 4 תנינן] תמן ~ א1כר | תענית וא2 | התבה כ | לרחוב א1ת, ברחובה פ, לרחובה וגרי, לרחבה כ | העיר] ת, של עיר פוא1גכרי, העיר וכו' דא2 | על — התבה] עליה י | 5 בר'] א1גרי1, בר דפוא2תר2י | ור'] פוא1גכתרי, ר' דא2 | בר' גכ | נחמני ר | חד] ר' יודן ר | של אברהם] ~ וחד (חד ד, ר' שמואל בר נחמני ר) אמר זכותו של יצחק מאן (מן וג) דאמר זכותו של אברהם דפואגכתרי | דכת'] שני' ת, ל' דפואגכרי | ואנכי] פא1גכתרי, אנכי דוא2 | וחד] מאן דפא2רי, מן ן, ומאן א1כתי, ומן ג | דאמר | 6 מלמד] וג, ל' דפאכתרי | אפר לחודיה] אפר בלבד דאתר, אפר מקלה בלבד י, בלבד אפר כ, אפר וג | *מילתא דר' יודן בן פזי ל0ר8] יודן בן פזי ל, מילתא (מלתא פ) אמר (דאמר ג0) ר' יודן (יהודה כ) בן פזי פגכ, מלתת יהודן בר פזי ן, מילתא דר' יודן דאתי1, מילתא דאמר ר' יודן ר | פליגא] וגכר, פלוגתא פ, פליגא אהא דא3תי | *דר' יודן ל0ר8] דר' יהודה דפא2תי1, ר' יודן לג, ר' יודה ן, ר' יהודה כ, דאמר ר' יודן ר | בר פזי] פוג, בן פזי דא2כתר1, ל' ר2 | *הוה פא1גכר8] הווה ן, היה ל, דהוה דא2תי1, ל' ר |

ובכי"ג כתוב ג"כ בארוכות ונמחק וביני שיטי הוגה בכתב אחר בעריכת, ועוד בכי"כ באריכות באל"ף, ונר' שדרשו ערכו לשון ארך הן נתן בארוכות שפתיו במה שהאריך לבקש רחמים וכו' והקב"ה שמח על דבריו: 1 לא הייתי עפר. בתמיה וכן לא הייתי אפר, ובכי"א א' וכי"ת ל"ג לא בשתי הפעמים, ובלק"ט הגי' ויען אברהם וכו' הנה אנכי עפר ואפר אמר אברהם אולי הרגני נמרוד לא הייתי עפר אולי שרפני לא הייתי אפר, ובשכל טוב מפרש עפ"י זה המאמר ואנכי עפר ואפר שאם הרגני נמרוד בחרב כבר נהייתי עפר ואם שרף אותי באור כבר נהייתי אפר, ומשובשת הגי' אילו הרגני אמרפל וכו' ואילו שרפני נמרוד וכו' שלפי הדרש הוא אמרפל הוא נמרוד ועי' לעיל צד 408, ובמדרש אגדה הוצ' רש"ב מפרש ואנכי עפר ואפר אילו הרגוני המלכים שנלחמתי עמהם הייתי עפר ואילו שרפני נמרוד הייתי אפר וכו' ועי' גם בפירש"י עה"ת: 2 אמר לו. וכ"ה בלק"ט א"ל הקב"ה אתה אמרת וכו', ושם גורס ומפרש חייך אני נותן לבניך כפרה בהם אפר חטאת ועפר שריפת החטאת דכתיב ואסף וכו' וכתיב ולקחו וכו', ופרה אדומה נתן הקב"ה לכפרה לישראל כדאיתא בפ' פרה (פסיקתא מ' ב', פסי"ר ס"ה א' תנחומא מ"ב חקת סי' כ"ו, תנחומא פ' חקת סי' ח', במ"ר פי"ט סי' ח') אמר הקב"ה תבא פרה ותכפר על מעשה העגל, ובמ"ק כ"ת א' מה פרה אדומה מכפרת וכו' ועי' בתוספות שם, ודרש אחר בסוטה וחולין שם בשכר שאמר אברהם אבינו ואנכי עפר ואפר זכו בניו לב' מצות אפר פרה ועפר סוטה וכו' (ובילקוט ר' פ"ג הועתק זכו וכו' עפר סוטה ואפר פרה, אכן גם בבמ"ר פ"ט איתא אפר פרה ועפר סוטה): 4 ברחוב העיר. במשנה שם כיצד וכו' לרחובה של עיר ונותנין וכו' על גבי התיבה ובראש הנשיא ובראש אב בית דין וכל אחד ואחד נותן (נוטל ונותן) בראשו וכו' ועח"נ וד"ס: 5 ר' יודן וכו'. בירוש' תעניות שם ונותנין אפר מקלה על גבי התיבה על שם עמו אנכי בצרה וכו' ר' יודן בי ר' מנשה ור' שמואל בר נחמן חד אמר כדי להזכיר זכותו של אברהם וחורנה אמר כדי להזכיר זכותו של יצחק מאן דאמר כדי להזכיר זכותו של אברהם בין עפר בין אפר על שם ואנכי עפר ואפר מאן דאמר כדי להזכיר זכותו של יצחק ובלבד אפר רואין אפרו של יצחק כאילו צבור על גבי המזבח, ועם גי' הירושלמי חד אמר וכו' מאן דאמר וכו' מסכמת הגי' כאן חד אמר וכו' וחד אמר וכו' מאן דאמר וכו' ועח"נ, ובפי' ב"ר כי"ט וכי"א גורס ומפרש ר' יודן בר' (בר) מנשה ור' שמואל בר נחמני ר' יודן אמר זכותו של אברהם ר' שמואל בר נחמני אמר זכותו של יצחק מאן דאמר זכותו של אברהם ואנכי עפר ואפר בתענית ירושלמי ריבה עפר ריבה אפר (וכוון למ"ש שם בין עפר בין אפר) מאן דאמר זכותו של יצחק אפר בלבד היה נותנין על גביהן ולא עפר וביצחק כתיב אפר ולא עפר דכתיב ועולתך ידשנה סלה, ובכי"ל כתיב ביני שיטי (אחרי התיבות ואנכי עפר ואפר) ריבה עפר ריבה אפר, והוא פירוש נוסף עפ"י פי' ב"ר, ובבבלי תענית שם ולמה נותנין אפר בראש כל אחד ואחד פליגי בה ר' לוי בר חמא ור' חנינא חד אמר הרי אנו חשובין לפניך כאפר (ובד"ס הגי' כעפר ועיי"ש) וחד אמר כדי שיזכור לנו אפרו של יצחק מאי בינייהו איכא בינייהו עפר סתם וכו': 6 מילתא דר' יודן. כן הוגה בכי"ל ביני שיטי, וסגנון המאמר כמו בירוש' ברכות פ"א ב' ג' מילתיה דר' חנינא פליגא דא"ר אחא בשם ר' חנינא תרקיע וכו' ושם ב' ד' מילתיה דר' יהושע בן לוי פליגא דריב"ל קרי וכו' ושם ג' ד' מילתא דחנן בר בא פליגא דחנן בר בא אמר וכו' ולקמן פנ"א סי' ג' מלתא דרשב"ל פליגא דאמר רשב"ל וכו' ובמדרש רות פ' וזאת לפנים וכו' מילתיה דר' חנינא פליגא דא"ר חנינא כל וכו', ומשמע פירוש המאמר שריב"פ שהיה מכריז ואמר יסב קיטמא דהיינו אפר פליג על מאן דאמר זכותו של אברהם דכת' ואנכי עפר ואפר, והמאמר הוגה בכי"ל כנ' עפ"י פי' ב"ר וכן מה שהוגה בסוף המאמר והוא אפר והוא עפר ומה שנוסף עוד שם ולא פליגא כל זה נמצא בפי' ב"ר, ושם בדפ"ר גורס ומפרש מילת' דר' יודן בן פזי (בכ"י מילתא דאמר ר' יודן) פליגא דר' יודן בן פזי הוה מכריז בצבורא ואמ' (ובכי"ט דאמר ר' יודן בן פזי מכריז ואומר, ובפי' ב"ר כי"א דאמ' ר' יודן מכריז בצבור ואומר) בשעה שהיו מתענין ונותנין אפר מקלה בראש' כל אדם (בכי"ט בראש כל אחד ואחד) והוה מכריז ואמ' (בכי"א היה מכריז ואומר, ובכי"ט והוא מכריז ואומר) כל (בכי"ט כל מאן) דלא מטא שליח' דצבורא לגביה למיתן קיטמא ברישיה יסב איהו גופיה קיטמ' (בכי"א יסב איהו קיטמא ויתן) ברישי' והיינו פליגא

ואמר כל דלא מטא שליחא דציבורא לגביה יסב קיטמא ויתן ברישיה. מלתא דר׳ יודן בן פזי אמ׳ חוא עפר והוא אפר:

יב כח) אולי יחסרון חמשים הצדיקים חמשה אמר ר׳ חייא בר אבא ביקש אברהם לירד
לו מחמשים לחמשה, אמר לו הקב״ה חזור בך למפרע: אמר ר׳ לוי חלף סידרה מלאה מים, כל זמן
שהיא מלאה מים הסניגור מלמד, פעמים שהדיין מבקש שילמד הסניגור והוא אומר הוסיפו בתוכה מים:
יג לב) ויאמר אל נא יחר לי״י וגו׳ אולי ימצאון שם עשרה למה עשרה כדי כניסה לכולם.

3 ילקוט שם: 6 ילקוט שם:

1 כל] פוא1גכר3, ~ מאן דא2תר1י | לגביה ל0וא1גכ] לגביה למיתן קיטמא בראשיה דא2, לגביה .. ברישיה תי, ל׳ לפ | יסב] פא1גכ, ~ איהו דא2תר2י | ויתן] פוגכר2, ויהיב דאתי | ברישיה] פא1תר1י, בראשיה דוא2גכ | מילתא פוגכר מילתיה דא2, מלתיה ת, ומלתיה י | יודן] ר, יהודה דוא2כתי, שמע׳ פ | בר ו | אמ׳] א2, אמרה דפוגכר2, ל׳ ת | 2 **הוא] והוא ל | עפר] אפר ל0ר | הוא גתר | אפר] עפר ל0ר | 3 *הצדיקים חמשה דפוא1ת] וגו׳ ל | ביקש] ~ לו ו | 4 לו ל׳ וא1גי | מהחמשים א1ת | לך ו | חלף סדרה א1,.. סרות ג,.. קדירת ו, לחלף סידרה ד1,..סדרא ר2,.. סודרא י1.. סרדה דא2ת,.. סרירא כ, לחלוף סירדא ר1, סררה פ | 5 סניגור י | מלמד ~ זכות י | *שהדיין מבקש ל0ואגכת] שהדין.. לדפ, שמבקש הדיין י | *הסניגור י] סניגור א1, את הסניגור פוכ, את סניגור לכ, סניגוריא ד, סניגורא ת | והוא] וי, הוא דפאגכת | *אומר דפאגכתי] אמר לו | לתוכה מים ג, מים לתוכה י | 6 וגו׳] פי, ואדברה אך הפעם וא1ג, ל׳ דא2ת | *אולי — עשרה ל0דוחאגכת] ימצאון שם עשרה פ, ל׳ לי | למה] פוחא1גכ, ולמה דא1תי | כדי] כנגד י | כניסיא פ, כניסית ר |

דלמ״ד (בכ״י דמאן דאמר) להזכיר זכו׳ של אברהם דכתיב ביה עפר (בכ״י עפר ואפר) דקסבר (בכ״י קסבר) עפר נמי נותנין פליג׳ אהא דר׳ יודן דאמר קיטמא ולא עפרא וכו׳ בגמ׳ דתעניות ירושלמי ומשני מילת׳ דר׳ יודן בן פזי אמרה ולא פליגא (בכי״ט קיטמא ולא עפרא ובגמרא דתענית ירושלמי משני מילתא דר׳ יודן בן פזי לא פליגא, ובכי״א קיטמא ולא עפרא ובגמר׳ דתעניות ירושלמי מתני׳ פליגא דר׳ יודן ומשני מילתא דר׳ יודן בן פזי לית הוא פליגא) אלא הא אתא לאשמועי׳ הוא אפר הוא עפר ע״כ, וקשה לפרש כן מילתא דר׳ יודן בן פזי אמ׳ וכו׳ (ויש לקרות אמרה או אמר ועי׳ ירוש׳ ברכות פ״א ב׳ ד׳ ויומא פ״ב ל״ט ד׳ ובאכער עקסעגעטישע טערמינאלאגיע ח״ב צד 112), ואולי זה טעם הגי׳ הוא אפר ר״ל קיטמא הוא עפר ועי׳ גם בפירש״י תענית ט״ו א׳ בד״ה אפר מקלה, אכן בירוש׳ תעניות שם ל״ג מילתא דריב״פ פליגא ול״ג מילתא דריב״פ אמ׳ וכו׳ אלא הגי׳ שם לפנינו ר׳ יודה בר פזי כד נפק לתעניתא הוה אמר קומיהון אחינן כל מאן דלא מטא שמשא לגבי׳ יסב עפר ויתן גו רישיה (וכיפ״מ גורס שם עפרא ומפרש לנכון שם מאן דלא מטא מי שלא הגיע השמש אצלו ליתן לו אפר שלא הספיק יקח עפר ויתן בראשו וכו׳, ונכונה הגי׳ לפנינו כל וכו׳ לגביה יסב וכו׳ ויתן וכו׳ וכדתנינן וכל אחד ואחד נוטל ונותן בראשו), וביפ״ת הגיה כאן עפר וכדאיתא בירושלמי ולפי פירושו מסיק מילתא דריב״פ אמרה הוא עפר והוא אפר והוא חולק על מ״ד זכותו של יצחק ואפר בלבד, וקשה להגיה בב״ר כאן עפר במקום קיטמא שאיתא בכל הספרים, ומפי׳ ב״ר נובע׳ גם הגי׳ בדפוסי׳ וכ״י שציינתי מילתא דר׳ יודן פליגא אהא דריב״פ דהוה וכו׳ כל מאן וכו׳ לגביה למיתן קיטמא ברישיה יסב איהו וכו׳, ובילקוט דפ״ר הגי׳ ג״כ מילתא דר׳ יודן פליגא אהא דר׳ יהודה בן פזי דהוה וכו׳ ועי׳ גם ביפ״ת ובפי׳ מהרז״ו ובבתי כהונה, ובכי״פ הגי׳ מאן דא׳ זכותו של יצחק אפר (ובגליון נוסף בלבד) מלתא א״ר יודן בן פזי פלוגתא וכו׳ מילתא דר׳ שמע׳ בן פזי אמרה הוא וכו׳ ועח״נ: 3 א״ר חייא בר אבא. נר׳ שדורש אולי יחסרון חמשים הצדיקים ויהיו חמשה והיינו התשחית בחמשה וכו׳ ואולי מדייק שינוי הלשון שכאן אמר אברהם אולי יחסרון וכו׳ ואח״כ אמר ד׳ פעמים אולי ימצאון שם וכו׳ והקב״ה אמר לו לא אשחית אם אמצא וכו׳ ורמז לו שימעיט כל מספר ומספר ושיוסיף להמליץ בעדם וזה גם טעם המשל במאמר ר׳ לוי ועי׳ באגה״א ח״ב צד 189, ובלק״ט מפרש בקש אברהם לירד מן החמשים לחמשה ולא הניחו הקב״ה לכן תפס מנין העשרות, ובפירש״י עה״ת מפרש התשחית בחמשה והלא הן ט׳ לכל כרך ואתה צדיקו של עולם תצטרף עמהם ועי׳ גם בשכל טוב ובמ״י לעיל צד 510 בד״ה לא את וכו׳, ועוד בפירש״י עה״ת אולי ימצאון שם ארבעים וימלטו ד׳ כרכים וכן ל׳ יצילו ג׳ מהם או כ׳ יצילו ב׳ מהם או י׳ יצילו אחד מהם ועי׳ בתר״י א׳ ועי״ע בשכל טוב ובמ״י לעיל שם בד״ה צרף וכו׳: 4 חלף סידרה. כלי שעות מלא מים[1], וכפי׳ ב״ר כי״ט וכי״א גורס ומפרש לחלוף סירדא (לחלף סדרא) חלף סירדא וקורין אותה בלעז[2] קובה (חלף סידרא קובה שכן קורין אותה בלשון יון ובלעז קובה) כך הן (היו) נוהגין בארץ יון בשעה שהיו מביאים שום אדם לפני הדיינים (לפני הדיין שלהם שום אדם) כדי לחייבו בדין היו ממלאין אותה חלף סירדא (סידרא) מלאה מים ותחתיה נקוב (נקוב נקב) קטן והיו מוציאים מתחת הקובה מה שסותם הנקב והמים היו (היו הולכין) הלוך וחסור ובתוך כך אם יבא אדם ללמד על אותו האיש זכות קודם שיצאו המים מן הקובה אז יפטר לביתו לשלום (פטר אותו לשלם) ואם המים יוצאים קודם שהסניגור יבוא ללמד עליו זכות מלמד עליו) הרי הוא מחוייב בדיניהם ופעמים שדיין הוא (שהדיין) רוצה שיהא ניצול (ניצל) שיבוא אדם וילמד עליו זכות מוסיף (דמוסיפין) לתוכה מים ועושין כמשפט הראשון והוא (הוא) אומר הוסיפו לתוכה מים כך כל זמן ששכינה (שהשכינה) פותח לו בסניגוריא (סניגוריא) והוא היה אומר ומוסיף (והוא אומ׳ מוסיף), ובערוך לא הובאה מלת חלף סידרה, ולפני בעל מו״ע היתה הגי׳ המשובשת לחלף סרדה וטעה גם במה שהגיה חלפסדרא בתיבה אחת ועיי״ש, ובכל הספרים כתובה בשתי תיבות ועח״נ ויפה כתב הרשד״ל בהוספות להפלאה שבערכין ד׳ וויען דף ק״כ ע״א כי ידוע כי כל עם ועם רגיל לדרוש המלות הנכריות ולפרש אותן אם אפשר על פי לשונו ולפעמים ישנה מעט וכו׳ והנה הקליפסידרא היא כלי מים שמשתמשין בו לשער הזמן והיונים והרומיים היו מגבילים בו הזמן שיכול הסניגור או הקטיגור לדבר דבריו בפני השופטים ואולי גם היהודים נהגו וכו׳ להגביל זמן התלמוד בבית המדרש או זמן משך דרשת החכם הדורש ומזה קראו לכלי השעות חלף סידרא כי כשהיה פוסק מלהטיף מים אז חלף ונשלם סידרא שהיא קבוץ העם ללמוד לשמוע הדרשה ועי׳ גם גרינבוים צור שפראך׳ אונד זאגענקונדע צד 467 ובענציקלאפעדיא ח״ו צד 464: 5 הסניגור. המליץ[3] בעד האדם שעומד בדין מלמד כלו׳ מלמד עליו זכות, וכן הגהתי שהדיין מבקש שילמד הסניגור כלו׳ זכות ועח״נ: 6 כדי כניסה לכולם. לכל הכרכים שינצלו בזכות

[1]) *κλεψύδρα.* [2]) cuba, cuve. [3]) **συνήγωρ* (= *συνήγορος*).

ד״א למה עשרה שכבר נשתייר ברור המכול שמונה ולא נתלה לעולם בזכותן, ד״א למה עשרה שהיה סבור שיש שם עשרה לוט ואשתו וארבע בנותיו וד׳ חתניו: ר׳ יודן בר׳ סימון ר׳ חנן בשם ר׳ יוחנן נאמר כאן עשרה ובירושלם אפילו אחד הה״ד שוטטו בחוצות ירושלם וגו׳ (ירמיה ה א), וכן הוא אומר אחת לאחת למצוא חשבון (קהלת ז כז) אמר ר׳ יצחק כמה מיצוי חשבון עד אחת:

לג) וילך יי׳ כאשר כלה לדבר אל אברהם הדיין הזה כל זמן שהסניגור מלמד הוא יד ממתין, נשתתק הסניגור עמד לו הדיין כך וילך יי׳ כאשר כלה וגו׳: הסניגור הזה כל זמן שהדיין מסביר לו פנים הוא מלמד, עמד לו הדיין נשתקק הסניגור כך וילך יי׳ כאשר כלה וגו׳ [ואברהם שב למקומו]: הקטיגור הזה כל זמן שהסניגור מלמד והדיין מסביר לו פנים ממתין, עמד לו הדיין ונשתתק הסניגור הקטיגור הולך לעשות שליחותו כך וילך יי׳ כאשר כלה לדבר אל אברהם ואברהם שב למקומו ויבאו שני המלאכים וגו׳:

פרשה נ

יט א) ויבאו שני המלאכים סדמה בערב וגו׳ והחיות רצוא ושוב כמראה א

2 עי׳ לקמן פ״כ: 4 ירוש׳ סוטה פ״א ה״ז א׳, פסיקתא פכ״ה (קס״ה א׳), מדרש קהלת פ׳ אלה זה (ז׳ כ״ז), במדבר רבה פ״ט סי׳ כ״ד: 5 ילקוט כי פ״ד: || 11 ילקוט שם, ילק׳ יחזקאל כי של״ג:

1 י״ י | *שכבר נשתייר פוא1גכשי] ככר שנשתייר ל, כבר נשתייר דא2ת | ח׳ ד1י | י״ י | שהיה סבור ל׳ א1 | 2 שיש] שהיה כ, שהיו א1 | וארבע] פהא1ג, וד׳ דא2תי | וארבעה פבת, וארבע וחא1ג | יודן] ו, יהודה דפאגתי | בירת, בר אי | ר׳ חנן] ר׳ חנין פגב, ור׳ חנין דא2תי, ל׳ ו | 3 נאמר] פא1גכ, ל׳ דוא2תי | כן ג | ובירושלם] פוא2גכי, ובירושלים דת, ונאמ׳ בירושלם א1 | אפילו ל׳ א1 | ירושלים גת | וגו׳] פוי, אם תמצאו איש אם יש עשה משפט מבקש אמונה א1, ל׳ דא2כת | וכן] פא1גכ, וכאן דא2ת | 4 **אומר] א׳ ל | למצא פ | כמה הוא ו, עד כמה פר, עד כמה הוא דאגכתר8 | מיצוי] פוכר8, מצוי דאגתר | חשבון] פוגכ, ~ לעיר אחת דא | עד אחת] פא1גכ, עד אחד ו, עד אחד אם נמצא אחד בכל העיר תולי לה בזכותו דא2 | 5 *אל אברהם דפוהא2גבתי] עם וגו׳ ל, ל׳ א1 | מלמד] ~ זכות י, סניגוריא כ | הוא ל׳ כ | 6 שתק א1 | עמד — הדיין] עמד . . הדיין והקטיגור הולך לעשות שלחותו י1, אומר לו חדין א1 | *כלה וגו׳] כלה א1י, כלה לדבר כ, כלה לדבר אל אברהם דוא2גת, וגו׳ לפ | 7 מלמד] ~ זכות י | וילך—וגו׳] וילך . . כלה וג, וילך . . כלה לדבר כ, וילך . . לדבר אל אברהם דא2ת, ל׳ א1י | *ואברהם — למקומו א1תי] וכתי׳ ואברהם . . למקומו דא2, ל׳ לוגכ | 8 מלמד] ~ זכות י | ממתין] הוא ~ וי | 9 ונשתתק] א1גי, נשתתק דפא2כת, נשתתק לו ו | הקטיגור הולך] גכי, והקטיגור הלך פו, הלך הקטיגור א1, והמקטרג הולך דא2ת | כך] שנאמר י | כאשר — למקומו] כאשר . . אל אברהם וגו׳ ג, כאשר . . אל אברהם ת, כאשר כלה וא1כי, וגו׳ פ, ל׳ דא2 | 10 *ויבאו ל0וגכי] ויבואו א1, ואחר כך ויבאו ל, וכתי׳ ויבואו דא1ת | שני ב׳ ד1 | וגו׳] סדמה ו, סדומה א1ת, סדמה וגו׳ י, סדומה בע׳ ג, סדומה בערב דא2 || 11 *ויבאו — וגו׳] ויבואו . . סדומה בערב וגו׳ ד, ויבאו (ויבואו תי) . . סדמת (סדומה תי) בערב ותי, ויבאו (ויבואו א2) . . סדמה (סדומה א2) וגו׳ לא2, ויבאו . . סדומה פ, ל׳ א1גכ | והחיות] כת׳ ~ פא1י |

1 שמונה. נח ושם וחם ויפת ואשת נח ושלשת נשי בניו: 2 וארבע בנותיו. וכן לקמן פ״נ סי׳ ט׳ ארבע בנות היו לו וכו׳ ועיי״ש: 8 נאמר כאן עשרה. אולי ימצאון שם עשרה ובירושלים אפילו אחד הה״ד שוטטו בחוצות ירושלם וראו נא ודעו ובקשו ברחובותיה אם תמצאו איש אם יש עשה משפט מבקש אמונה ואסלח לה: 4 אמר ר׳ יצחק. בירושלמי שם ד״א אחת מתארעה לאחת והחשבון מתמצה וכמה הוא מיצוי חשבון עד אחת ועי׳ בפסיקתא ובבמ״ר שם, ובמדרש קהלת שם כמה היא מיצוי החשבון ר׳ פנחס אמר עד אחת, ובפי׳ ב״ר גורס ומפרש עד כמה הוא מיצוי (בכי״ט עד כמה מצוי) חשבון לעיר אחת עד אחד אם (שאם) נמצא אחד תולין בזכותו לכל העיר, ומשם נובעי׳ ההוספה בדפוסי׳ וכי״א ב׳ ועח״ג, ובכי״ת נשתבש הלשון חשבון לעיר אחד עד אחד עם אחד נמצא אחד בכל העיר תולין לו בזכותו: 5 הדיין הזה וכו׳. בכי״ל נוסף מן הסניגור הזה עד סוף הפרשה בגליון בדיו דיהה כנר׳ בכתב הספר, ובסוף המאמר איתא שם ואחר כך ויבאו שני המלאכים וגו׳ והתיבות ואחר כך נמחקו ועח״נ, ושלש שיטות כאן הדיין הזה וכו׳ כך וילך יי׳ כאשר כלה וכו׳ ואברהם נשתתק לדבר אליו הסניגור הזה וכו׳ כך וילך יי׳ וכו׳ ואברהם שב למקומו הקטיגור הזה המליץ רע המלמד חובה(1) כל זמן וכו׳ כך וילך יי׳ וכו׳ ואברהם שב וכו׳ ויבאו שני המלאכים סדמה וכו׳, וכל השיטות גם בשאר הספרים (ובכי״פ נשמטה השיטה השנית), וכל המאמר מפרש ג״כ בפי׳ ב״ר כי״ט והובא בלק״ט, ושם הגי׳ כל זמן שהסניגור מלמד זכות וכו׳ כך וילך ה׳ כאשר כלה הסניגור וכו׳ הוא מלמד זכות וכו׳ לכך נאמר וילך ה׳ כאשר כלה לדבר אל אברהם ואברהם שב למקומו הקטיגור הזה כיון שרואה שנשתתק הסניגור וכו׳ כך ואברהם שב למקומו מיד ויבאו שני המלאכים סדומה וכו׳ ועי׳ גם בפירש״י עה״ת ובשכל טוב, ובסיום הדרש נסמכה פרשה זו לפרשה שלאחריה ועי׳ לעיל סוף פמ״ז:

פרשה נ. בדפ״ר נסמן פמ״ט ובד״ו נשתבש פמ״ח ועי׳ במ״י לעיל ריש פמ״ז וריש פמ״ט, ובמקרא כאן ראש סדר ועי׳ במ״י לעיל ריש פל״ג, ובכי״א א׳ וכי״ג וכי״כ אין כאן התחלת פרשה, והפתיחה והחיות וכו׳ הוא באילו הכ״י רק ויאמר כסגנון הפתיחות המאמרים והוא באחד וכו׳ ישלח בם

1) *κατήγωρ* (= *κατήγορος*).

הבזק (יחזקאל א יד) אמר ר׳ אייבו רצות אין כת׳ אלא רצוא רוצות לעשות שליחותן, כמראה הבזק ר׳ יודה ברי׳ סימון בשם ר׳ לוי בר פרטא כזה שבוזק גפת בכירה, ר׳ חייא בר אבא אמר כרוחא לזיקא, רבנין אמ׳ כזיקא לעיינה, נפטרים מאברהם בשש שעות ובאין סדמה בערב, אלא מלאכי רחמים היו והיו ממתינים סבורים שמא אברהם מוצא להם זכות, וכיון שלא מצא להם זכות ויבואו שני המלאכים וגו׳:

ב [ויבאו שני המלאכים וגו׳] והוא באחד ומי ישיבנו ונפשו אותה ויעש (איוב כג יג) תני אין מלאך אחד עושה בי׳ שליחות ולא בי׳ מלאכים עושים שליחות אחת ואת אמרת שני, אלא מיכאל אמר בשורתו ונסתלק, גבריאל נשתלח להפוך את סדום ורפאל להציל את לוט ויבואו שני המלאכים

2 חגיגה י״ג ב׳: 3 תנחומא מ״ב וירא סי׳ כ״א: 6 ילקוט כי פ״ד, ילק׳ איוב כ׳ תתק״ח, תנחומא מ״ב וירא סי׳ כ׳, תנחומא שם סי׳ ס׳: 7 בבא מציעא פ״ו ב׳, מסכת דרך ארץ פ״ד:

1 *הבזק דפוכת וג׳ ל | איבו פאכתי (יחזקאל) | אין כתי׳ (כת׳ פכת) כאן דפאכתי, אין כת׳ (כתו׳ ו) כן וג | רצו ג | רוצות] פואכ, רוצין ג, רוצים י[1] (שם), רצין דתי | 2 יהודה | ברי׳] פוא[2]ג, בר א[1]ע, בשם ר׳ דכת | שבוזק] ע, שהוא בוזק דפוא[2]גכתר, נותן א[1] | לכירה א[2] | גפרית א[2] | 3 רבנין אמ׳] ורב אמ׳ פ, תני רבנן וג, תנו רבנן ר[1], ת״ר ר[2] | כזיקא לעינא פאכ, כזיקא לעננא דת, כבזק היו מהירין (כבזק היינו ר[1]) לעשות שליחותן ר | נפטרים] אתמהא נפטרין פ, תנו רבנן נפטרים ח, ת״ר נפטרין א[2], כד פטרי א[1]ר[2] | ובאו כ | בערב] ~ אתמהא כ | אילמלי ח, אילמלא ג | 4 והיו] היו ג | סבורים ו] סבורין אכ, כסבורים ה, בסבורין גר, וסבורים ד, וסוברים ת | שמא אברהם מוצא] פחגכשי[1], שאברהם מוצא ור, שמא אברהם ימצא א, שמא ימצא ד | וכיון] וכשראו כ | ויבאו פוגכי | 5 וגו׳] סדומה א[1], סדומה (סדמ׳ ג) בערב דא[2]גכתי, לי פו | 6 והוא] כתי׳ ~ א[1] | תנא כ, תאנא י[1] (איוב), תניא א | 7 מלאך א׳ א[2]י, מלאך כ, המלאך פג | ב׳] י, שתי דפוהאגכתי (שם) | שליחויות חכ, שליחיות א[1]תרי (שם) | ולא] ואין חי (שם) | ב׳] י, שני דפואגכתי (שם) | עושים] עושין וא[2]גכ, לי פא[1]י | א׳ י, אחד א[1]י (שם), אחד דכ׳ ישלח בם חרון אפו פ | אמ׳ ד[1]א[2]ת, אמר ג׳, אומר וכ, לא תאמר פ | שני] שני (ב׳ י) מלאכים פי, שני המלאכים א[2]ת, ויבואו שני המלאכים סדומה א[1]י (שם) 8 וגבריאל פא[1] | נשלח א[2], הלך בשליחותו י (שם), עמד בשלוח א[1] | רפאל וי (שם), רפאל נשתלח כ | ויבואו] הוי אומ׳ ח, הוי ויבאו ג, הרי . . א, הה״ד . . כ, לכך נאמ׳ ויבאו פ |

וכו׳ שנסדרו בדרש ויבאו שני המלאכים וכו׳ ועי׳ במ״י לעיל צד 886 בד״ה וינגע וכו׳: 1 רצות אין כת׳. במקרא שם רצוא היא מלה זרה ואמר ר׳ אייבו רצות אין כת׳ כלו׳ אין משמעות הכתוב והחיות רצות ורצוא לשון רוץ אלא רצוא לשון רצה (רצא) והחיות רוצות לעשות שליחותן, ולפי המסורה רצוא מלא א׳ בסוף ולא קרי ועי׳ במנחת שי, ובתנ״ך הוצ׳ גינצבורג נרשם בס״א נמסר עליו רצו קרי, ויהיה המקור רצו כמו ראו שתו, ודרשו רצוא לענין רצונם של מלאכים וכמראה הבזק לענין מהירותם: כמראה הבזק. ובמקרא שם בפסוק שלפניו כתוב ומן האש יוצא ברק, ואין לפרש בזק כמו ברק, ודרשו הבזק קרי ביה הבוזק ועוד בזק לשון זיקא: 2 בר׳ סימון. הגי׳ ר׳ יהודה בשם ר׳ סימון בשם וכו׳ איתא גם בהוספה בפירש״י יחזקאל שם, וברד״ק שם הובא ור׳ יהודה אומר בשם ר׳ סימון בן פרטא כזה שבוזק וכו׳ ועיי״ש: שבוזק גפת. שמפזר פסולת הזתים בכירה ומיד הלהב עולה, ובזק לשון פזור כמו נבזקת לעיל צד 250 ועיי״ש במ״י ובערוך ע׳ בזק, ובחגיגה שם והחיות וכו׳ מאי רצוא ושוב וכו׳ כאור היוצא מפי הכבשן מאי כמראה הבזק וכו׳ כאור היוצא מבין החרסים ועי׳ בפירש״י שם: כרוחא לזיקא. בפי׳ ב״ר כ״י מפרש כנאד שמתמלא רוח מהרה, כך הם מהירין לעשות שליחותן, וביפ״ת כתב דריש בזק מלשון זיקא והוא נאד (ועי׳ בעמת״ל ע׳ זיקא ב׳) ופי׳ כרוח המנדנד הנאד וכו׳ פ״א מל׳ ובזיקות בערתם (ישעיה נ׳ י״א) ופי׳ כרוח שמוליך שביב האש (ועי׳ גם בעמת״ל ע׳ זיקא א׳) במהירות ויתכן שיקרא אור הברק היוצא מהרעם זיקא וכו׳ וצע״ג: 3 כזיקא לעיינה. וכ״ה בכי״פ וכי״א א׳ וב׳ וכי״כ כזיקא לעינא, ובכי״א א׳ נוסף עוד [ת״ר] כבזק היו מהירין לעשות שליחותן, והוספה זו נובעה מפי׳ ב״ר כי״א וכי״ט ושם הובא במקום המאמר רבנין אמר כזיקא וכו׳ ת״ר (תנו רבנן) כבזק היו מהירין (כבזק היינו) לעשות שליחותן (ובכי״ו נשתבש תני רבנן כדקה לעונה, ובכי״ג תני רבנן בזק ה׳ לעו׳), ואולי דרשו כמראה הבזק כזיקא לעיינה (לעינא) כמו שנראה שביב האש חיש מהר להעין, והגי׳ כזיקא לעננא איתא רק בדפוסי׳ וכי״ת המאוחר וגר׳ פירושה כרוח סערה (ועי׳ עמת״ל ע׳ זיקא ג׳) המפיצה את הענן ועמ״כ, ובשכל טוב גורס ומפרש א״ר לוי [כזה] שבזק גפת בכירה שנאמר משרתיו אש לוהט ר׳ חייא בר אבא אמר כרוחא לזיקא שנאמר עושה מלאכיו רוחות רבנן אמרי כזיקא לעריצא שנאמר רוח סערה עושה דברו, ופריך והמלאכים שדרכם בסופה וסערה ולהב אש נפטרים מאברהם בשש שעות ובאין סדמה בערב בתמיה ומשני אלא מלאכי רחמים היו וכו׳, ואמר נפטרים וכו׳ בשש כדאיתא לעיל צד 483 כחום היום הרי שש שעות וכו׳ ומדכתיב וימהר אברהם וכו׳ מהרי שלש סאים וכו׳ וימהר לעשות אתו וכו׳ משמע שנעשה הכל במהירות ונפטרו מיד באברהם באותה שעה, והרא״ם כתב תן שעה א׳ לאכילה ולויה נשארו חמש שעות משנפרדו מאברהם עד הערב שבאו לסדום ועי׳ ביפ״ת, ובתנחומא מ״ב שם בשש שעות נפטרו מאצל אברהם ובאו לסדום בערב אלא שהיו מלאכים של רחמים והיו ממתינים שמא ילמד אברהם זכות על ידן כדי שלא תהפוך לפיכך המתינו עד הערב: 6 ויבאו וכו׳. כן הוספתי, ודורש תיבות הפסוק שני המלאכים וגו׳ והוא באחד וכו׳ הכא את אמר מלאכים וכו׳ סדמה תני וכו׳ בערב בא ערבה וכו׳, ומביא הפ׳ והוא באחד וכו׳ ודורשו כמו שמפרש בפי׳ ב״ר כ״י כלומר שבשליח אחד עושה שליחותו ולא בשני שלוחים ומשמע כמו כן שאין מלאך אחד עושה שתי שליחיות, ומביא גם הברייתא אין מלאך אחד וכו׳ (ובילק׳ איוב העתיק לפי הענין תאנא אין וכו׳ ואין שני מלאכים עושים שליחות אחד שנאמר והוא באחד וכו׳), ופריך ואת אמרת שני המלאכים בתמיה ומשני אלא מיכאל וכו׳ וגבריאל נשתלח להפוך את סדום (וכן לקמן פנ״א סי׳ ב׳ וי״י המטיר וגו׳ זה גבריאל) ורפאל להציל את לוט (וכן למטה סי׳ י״א ויחזיקו האנשים וגו׳ מי היה זה רפאל) הוי ויבאו שני המלאכים גבריאל ורפאל, ובתנחומא מ״ב וירא סי׳ כ׳ הדרש להלן אצל אברהם באו שלשה שנאמר וישא עיניו וירא והנה שלשה אנשים וכאן הם שנים שנאמר ויבאו שני המלאכים אלא שלשה מלאכים שלח הקב״ה כל

וגו׳: ישלח בם חרון אפו וגו׳ (תהלים עח מט) ואת אמרת שני, אלא מיכאל אמר בשורתו ונסתלק, גבריאל נשלח להפוך את סדם, רפאל להציל את לוט ויבואו שני המלאכים: הכא [את אמר] מלאכים ולהלן את אמר אנשים, אלא להלן שהיתה שכינה על גביהם אנשים, כיון שנסתלקה שכינה מעל גביהם לבשו מלאכות: אמר ר׳ לוי אברהם שהיה כוחו יפה נדמו לו כדמות אנשים, אבל לוט על ידי שהיה כוחו רע נדמו לו מלאכים: אמר ר׳ חוניא עד שלא עשו שליחותן אנשים, כיון

2 ילקוט ר׳ פ״ד: 4 תנחומא מ״ב סס:

1 וגו׳] פ, סדמה וח, סרומה דאכי, סדמ׳ (סדומה ת) בערב גת | ישלח] כתיב ישלח ש, (ישלח — המלאכים ל׳ דפתי) | אפו וגו׳] אפו וא[1], אפו עברה וזעם וצרה משלחת ך, אפו . . משלחת מלאכי רעים גכש | אמרת] אבר, אמר ג, או׳ ן | שני] וגכ, ב׳ מלאכ׳ ך[2], שני המלאכים אר[1], שני אתמהא ש | ונסתלק — המלאכים] ונסתלק גבריאל נשתלח להפיך . . סדום רפאל . . ויבאו . . המלאכים סרומח כ, ונסתלק גבריאל להפך (להפוך ג) את סדום רפאל . . שני (המלאכים סד׳ ג) המלא׳ וג, ונסתלק וכו׳ א[2], וכו׳ א[1] | 2 הכה ג | *את אמר פוגכי] את אמ׳ ד[1]א[2]ת, את אמרת ח, איתמר א[1], ל׳ ל | 3 *את אמר גכ] אמ׳ את ל, את אמ׳ ת, את אמרת ח, אומר י, הוא אומ׳ א[2], כתי׳ א[1], קורא אותן ד, ל׳ פו | שהיתה] על ידי שהיתה אכ, . . שהייתת ג | על גביהם] עמהם ו | אנשים] פחא[2]גב, כת׳ ~ ו, קראן ~ דא[1]ת, קראם ~ י | כיון] וכיון פ, וכאן י, ל׳ כ | נסתלקה כ | 4 לבשו מלכות ך, מלאכים פ | אמר ר׳ לוי] פוחאגכ, אמר ר׳ תנחומא ~ דתי | כחו פאכשי | כדמות] איש, בדמות דפוהא[2]גתי, ל׳ כ | כאנשים כ | אבל ל׳ פא | ולוט פ | 5 על ידי ל׳ פאגב | שהיה כחו פאכי, שכוחו ג, שכחו ש | מלאכים] כדמות ~ א[1]ש, בדמות ~ דפוחא[2]גכתי | חוניא] וגב, חונא ח, הונא פ, נחוניא א, חנינא די, ־נה ת | אנשים] פוחאגב, קראן ~ דת, קראם ~ י | כיון שעשו] כ, וכיון שעשו פו, משעשו דהאגתי |

אחד לעשות שליחותו אחד הלך לבשר את שרה ואחד למלט את לוט ואחד להפוך את סדום ואין מלאך אחד עושה שתי שליחות ואין שני מלאכים וכו׳ מיכאל הלך לבשר את שרה שוב נשוב אליך אין כתיב כאן אלא אשוב עשה שליחותו והלך לו והשנים הלכו לעשות את שליחותן שנאמר ויבא שני המלאכים סדומה וכו׳, ובתנחומא שם ויבאו שני וכו׳ והשלישי היכן הלך לא כך כתיב וישא וכו׳ אלא בא ללמדך ששלשתן בשלוש שליחיות נשתלחו האחד בא לבשר את שרה ואמר לה שוב אשוב וכו׳ עשה שליחתו נסתלק השני הלך להפך את סדום שנאמר ויאמר אליו הנה נשאתי פניך וכו׳ נשאנו פניך הפכנו אינו אומר כן ואחד להציל את לוט מתוך ההפכה וכל אחד ואחד עשה שליחותו ונסתלק, ובב״מ שם האגדה מאן נינהו שלשה אנשים וכו׳ מיכאל שבא לבשר את שרה רפאל שבא לרפא את אברהם גבריאל אזל למיהפכי לסדום (ובד״ס גם הגי׳ רפאל שבא להפוך את סדום ועי״ע במדרש הגדול עמו׳ 266) והא כתיב ויבאו שני המלאכים וכו׳ דאזל מיכאל בהדיה ושיזביה ללוט דיקא נמי דכתיב ויהפוך את הערים האל ולא כתיב ויהפכו וכו׳, ובמס׳ דרך ארץ שם וכן מצינו בג׳ מלאכים שבאו אצל אברהם וכו׳ גבריאל בא להפוך את סדום ואת עמורה רפאל בא לרפאות את אברהם מיכאל בא לבשר את שרה והיה מיכאל וכו׳ ועי׳ במ״י לעיל צד 485 וצד 487, וכעין הדרש שלפנינו כתב גם פילון בספרו המתואר מאברהם ששני המלאכים לא עשו שליחות אחת אלא אחד הפך ארבע עיירות ואחד הציל עיר אחת ועי׳ זיעגפריעד צד 147: 1 ישלח בם וכו׳. וכן המאמר בכי״ו וכי״ג וכי״כ, ומפרש בפי׳ ב״ר כי״ט וכי״א חרון אפו עברה וזעם וצרה משלחת שכל אחד ואחד לשליחותו (עושה שליחותו) ואת אמרת שני המלאכים (ב׳ מלאכי׳) בתמיה ועי׳ גם בפי׳ ב״ר הנדפס, והמאמר מקוטע בכי״א א׳ וב׳ ונשמט כולו בדפוסי׳ וכי״פ וכי״ת ובילקוט: 2 הכא את אמר. כן הגהתי ועה״נ, וכן סגנון הלשון לעיל צד 456 ואע״פ שגם גבי לוט נאמר וישלחו האנשים וכו׳ ויאמרו האנשים וכו׳ דורש הכא את אמר וכו׳ לפי שנקראו מלאכים כאן בראש הפרשה, ובאברהם קורא אותן רק אנשים וישא עיניו וירא והנה שלשה אנשים וכו׳ ויקומו משם האנשים וכו׳ ויפנו משם האנשים וכו׳ ועי״ע לעיל צד 203 ובמ״י שם בד״ה שמתהפכים וכו׳: 4 לבשו מלאכות. נראו בדמות מלאכים, ובפי׳ ב״ר כ״י גורס ומפרש לבשו מלכות לבשו ממשלה: אמר ר׳ לוי. וכן בלק״ט ר׳ לוי אמר אברהם וכו׳ ועה״נ, ובמדרש הגדול עמו׳ 267 אמר (רב) שמואל אברהם שכוחו יפה נדמו לו בדמות אנשים לוט שכוחו רע נדמו לו בדמות מלאכים כד״א ומראהו כמראה מלאך אלהים וכו׳, ופי׳ אברהם שהיה כוחו יפה וכו׳ כמו שמפרש בפירש״י עה״ת שכחו גדול והיו המלאכים תדירין אצלו כאנשים וכו׳, וכ״ה בתנחומא מ״ב שם להלן קרא אותן אנשים וכאן קרא אותן מלאכים אלא אמר ר׳ אלכסנדרי אצל אברהם היו אנשים שהיו המלאכים מצויין בביתו של אברהם שנאמר צופיה הליכות ביתה (ועי׳ לעיל צד 455) שהיו הולכי ביתו של אברהם מלאכים ועל ידי שהיה מצוי במלאכים נדמו לו בדמות אנשים אבל לוט שהיה הדיוט נראו לו מלאכים וכו׳, ולזה המאמר כוון בעל פי׳ ב״ר כ״י שכתב ובמדרש ר׳ תנחומא מפרש אברהם שהיו מצויין אצלו מלאכים כל שעה לא הרגיש בהם כי אם כאנשים לוט שלא היו מצויין אצלו הרגיש בהם כמלאכים, ובסמוך בסוף מאמר ר׳ תנחומא נוסף בגליון כי״ל ע״א אברהם שהיה צדיק גמור נדמו לו אנשים וכן ליעקב ויאבק איש עמו וכן ליוסף ויאמר האיש נסעו מזה וכן ליהושע והנה איש עומד לנגדו . . לבוש בדים לוט שלא היה צדיק גמור נדמו לו מלא׳ הה״ד וכו׳: 5 ר׳ חוניא. ונכונה גם הגי׳ ר׳ חונא ר׳ הונא ר׳ נחוניא ועי׳ במ״י לעיל צד 43: עד שלא עשו. כלו׳ עד שלא באו לסדום לעשות שליחותן להפך את כדום ולהציל את לוט היו כאנשים ומיכאל שכבר אמר בשורתו נסתלק וכיון שבאו גבריאל ורפאל לעשות שליחותן לבשו מלאכות ועי׳ גם ביפ״ת, ור׳ תנחומא תלמידו של ר׳ הונא (אגה״א ח״ג צד 279 וצד 466) אומר המשל לאחד שנטל הגמוניא[1]) שקבל מדינה מן המלך לשלוט בה בפקודתו עד שלא הגיע לבית אוראיו שלו לגבול זו המדינה היה מהלך כפגן[2]) כאיש הדיוט כך עד שלא עשו שליחותן אנשים וכו׳, והגי׳ לבית אוריאו איתא גם בערוך ע׳ פגן ב׳ ואוריאו כמו אוריאון[3]) ובח״נ אוריין, ובערוך שם איתא עוד ס״א למיתורין[4]) שלו ס״א עד שלא הגיע למדינה, ובע׳ מתרין עד שלא הגיע למיתורין שלו, ובע׳ קלמין עד שלא הגיע למדינה, ונר׳ שהסר לפנינו בכי״ל סוף המשל כיון שהגיע וכו׳ אכן גם בכי״ו וכי״ג ליתא ולא הובא בפי׳ ב״ר, וקשה להשלים המשל מפני שינויי הנוסחאות ועת״נ (והגי׳ בערוך ע׳ מתרין כיון שהגיע למיתורין שלו מהליך כקלמין, ובע׳ פגן כשהגיע למדינה מהלך כקלמין, ובע׳ קלמין משהגיע למדינה היה מהלך כקלמין), ולשון המאמר בתנחומא מ״ב

1) ἡγεμονία. 2) πάγανος. 3) ὅριον. 4) μεθόριον.

שעשו שליחותן לבשו מלאכות: אמר ר׳ תנחומא לאחר שנטל הגמוניא מן המלך עד שלא הגיע לבית אוריאו שלו היה מהלך כפגן, כך עד שלא עשו שליחותן אנשים, וכיון שעשו שליחותן לבשו מלאכות:

ג סדמה תני משי ר׳ נחמיה כל דבר שצריך למד מתחילתו ניתן לה ה׳ בסופו סדמה שעירה מצרימה, אתיבון והא כתי׳ ישובו רשעים לשאולה (תהלים ט יח), ר׳ אבא בר זבדה אמר לביטי התחתונה שבשאול: 32a

1 ויקרא רבה פכ״ו סי׳ ד׳, תנחומא מ״ב וירא סי׳ כ״א: 4 ילקוט שם, לקמן פס״ח ופפ״ו, מכילתא בא מסכת דפסחא פי״ד, מכילתא דרשב״י שמות י״ב ל״ז, ירוש׳ יבמות פ״א ב׳ א׳, יבמות י״ג ב׳, מדרש תהלים מ״ב ט׳ סי׳ פ״ו, מדרש קהלת פ׳ טוב ללכת (ז׳ ב׳):

1 לבשו מלאכות] פו, מלאכים דהאגבי, קראן מלאכים ת | תנחום כש | לאחד] משל ~ פא[1] | מן] מאת ת | 2 לבית אוריאו שלו] ע, לבית אוריין.. דא[1]תר[1]י, לבית אורין.. א[2]גבר[2], לבי׳ אודיי׳..ר[3], לבית ארכי..ן, לבית אנתרין.. פ, למיתורין שלו ע, למדינה ע | כפגן (בפגן וכ, כסגן דכי[1])] וג, ~ כיון שהגיע לבית אוריין שלו היה מהלך כקאלמין ד, כיון שהגיע (משהגיע א[2]) לבית אוריין (לבית אורין א[2]) שלו היה.. בקלמין א, כיון.. לבית אוריין.. בקאלמין תי[1], כיון.. לבית אנטרין היה.. ככלמין פ, כיון.. לבית פלטרין שלו היה.. בקלאמין כ, כיון שהגיע (כשהגיע ע, משהגיע ע) למיתורין שלו (למדינת ע) מהלך (מהליך ע, היה מהלך ע) בקלמין ע | כך] ~ המלאכים פ | אנשים] פואגכ, קראן ~ דתי | וכיון שעשו] פב, כיון שעשו דתי, משעשו ואג | 3 לבשו מלאכות] וג, מלאכים לבשו מלאכות פ, מלאכים א, קראן מלאכים דתי | 4 תאני ג, תניא א | משום ד[1]פגעי, משם דו, בשם א[2]כ | כל תיבה שצריכה א | למד] ד[1]פוגב, למ״ד דאתי, ל׳ ע | מתחלתו פ, בתחילתו דוגע, בתחלתו תי, בתחלתה אכ | ניתן] א[1], נותן חגע, נתן פו, תן דתי, הטיל א[2] | לו ל׳ א | ה׳] פע, הא ד[1]ו, ה״א דאת, הא׳ י[1], הי ג | בסופה אכ | כגון סדומה כ | שעירה מצריטה] שעירה חרנה ע, שעירת מצרימה חרנה דונתי, שעירה.. חרנה דותינה פא[1], מצרימה חרנה שעירה בבלה אשורה ח, שעירה ירושלמה מצרימה ארצה כ | 5 איתיבון א[1]כ, התיבון ליה י | והא כת׳] פוגע, והכתי׳ דאכתי | לבטי ע, לאמבטיה פ, לדייטי וא[1], לדיטי י[1], לדיטיה א[2] |

שם סי׳ כ״א להלן קורא אותן אנשים וכאן קורא אותן מלאכים למה הדבר דומה לאדם שלקח שולטן מן המלך כל הימים שהיה מהלך בדרך הוא מהלך פגן (ובכ״י רומי שם בסגן) כיון שנכנס לישב במקומו התחילו המוכסין שלו ובני המדינה מכבדין אותו כך המלאכים כיון שבאו להפוך את המדינה עד שלא נכנסו לסדום היו מהלכין כאנשים משבאו לסדום כתיב ויבאו שני המלאכים, ולזה המאמר כיון בעל פי׳ ב״ר שגורס ומפרש עד שלא הגיע לבית אוריין (כ״ה בפי׳ ב״ר כי״ט, ובכי״א אורין, ובדפ״ר אודיי׳) שלו מהלך כפגן אוריין (בדפ״ר אודיין) מקום גדולתו וישובו כדגרסינן במשקין אוריינא (בדפ״ר אודייני) ופירשוהו (ופירשו) הגאונים שהוא מקום מושב ובמדרש ר׳ תנחומא אומר (בדפ״ר ומדרש רבי תנחומא מעיד עליו) כל הימים שהיה מהלך במדבר (בדפ״ר בדרך) מהלך (היה מהלך) כפגן משנכנס וישב במקומו התחילו מכבדין אותו (וע׳ בד״ס למ״ק כ״א א׳ ובערוך ע׳ אדן וע״ע מ״ש לעף במ״ע וויענער צייטשריפט פיר דיא קונדע דעם מארגענלאנדעס חלק כ״ה צד 188), ובפי׳ השני שבפי׳ ב״ר הנדפס ואית דגרסי לבית אודן שלו ואומרים שהוא לשון יון, ובוי״ר שם הובא המשל בדרש הפ׳ יום ליום יביע וכו׳, והגי׳ שם רב שלום בשם ר׳ אחא בריה דר׳ זירא אמר משל לאחד שנטל וכו׳ עד שלא הגיע למתורין שלו היה מהלך כפגן וכיון שהגיע למתורין שלו היה מהלך בקלאמין כך עד שלא יצאו לעולם אין אומר ואין דברים כיון שיצאו לעולם כמה שטרות כמה גזרי דינין בכל הארץ יצא קום, וגם בב״ר כאן הגי׳ בכי״כ בקלאמין, ובכי״ת וילקוט דפ״ר בקאלמין (ופי׳ הגליון אדם חשוב ליתא בילקוט שם), ונר׳ שהגי׳ בקלאמין [1]) היא הגי׳ הנכונה ופי׳ מהלך בלבוש מלכות שלובש ההגמון כשהגיע לגבול המדינה שלו וכן בנמשל לפי הגי׳ שלפנינו וכיון וכו׳ לבשו מלאכות ועי׳ פערלעס במ״ח חלק ל״ז צד 175 פירסט גלאססאר צד 162 קרויס צד 499 ציעגלער קעניגסגלייכניססע צד 142, אכן בכי״פ וכי״א א׳ וב׳ ובערוך ג׳ פעמים הגי׳ כקלמין בכ״ף וכן בדפוסי׳ כקאלמין וצע״ג: 5 לשאו״ה. ולמה ניתן ה״א בסוף התיבה אע״פ שיש למד מתחילתה ומשני ר״א בר זבדה טעם לשאולה לשאול ולתחתית השאול לביט׳[2]) התחתונה למקום היותר עמוק שבשאול, ובפי׳ ב״ר כי״ט מפרש לביטי התחתונה למדריגה התחתונה שבשאול דהוא מדור התחתון מרבוי ה״א נפקא, ועל מדורי גיהנם עי׳ גם בסדר רבה דבראשית סי׳ כ״ח ובמדרש כונן בביהמ״ד ח״ב צד 30 וצד 35, ובלק״ט הגי׳ כל דבר וכו׳ מתחלתו נותן וכו׳ ועח״נ, וכל המאמר נסדר גם לקמן פס״ח בפ׳ ויצא וכו׳ וילך חרנה, והגי׳ שם בכי״ל תני וכו׳ כל דבר שצריך למד מתחלתו ניתן לו וכו׳ סדומה שעירה חרנה והא כת׳ וכו׳ לבוטי תחתונה וכו׳, ובדפוסי׳ שם לאמבטי, ולקמן פפ״ו בפ׳ ויוסף הורד מצרימה הגי׳ בדפוסי׳ תני וכו׳ כל דבר וכו׳ סדומה שעירה מצרימה איתיביה וכו׳ לביטי התחתונה שבשאול, ובכי״ל שם ליתא המאמר בגוף הספר ובגליון שם נוסף מצרימה תני בשם ר׳ נחמיה כל תיבה שצריך למד בתחילתה תן לה ה׳ בסופה סדמה מצרימה חרנה התיבון וכו׳ לאמבטי התחתונה שבגיהנם, ובילקוט דפ״ר כאן הגי׳ לדיטי, ושם ליתא הפירוש שנוסף בגליון בילקוט ד״ו המקום היותר חם, ובערוך ע׳ בט ה׳ הגי׳ לבטי, וכתב שם י״מ ביטי כמו אבטי וכו׳, ובמכילתא שם רבי נחמיה אומר סוכותה לפי שצריך למד מתחלתו נותן לו הא בסופו, ובמכילתא דרשב״י שם ר׳ נחמיה אומר סכתה כל מקום שצריך ליתן לו למ״ד בתחלתו תן לו ה״י בסופו, ובירושלמי שם פ״א ה״ו איתא בי׳ שמאי מתירין את הצרות לאחין כו׳ ר׳ סימון בשם וכו׳ טעמון דבית שמאי לא תהיה אשת המת החוצ׳ לאיש זר החיצונ׳ לא תהיה לאיש זר אתייא דבית שמאי כאילין כותייא וכו׳ תני ר״ש בן אלעזר נומיתי לסופרי כותים מי גרם לכם לטעות דלית אתון דרשין כרבי נחמיה דתני בשם רבי נחמי׳ כל דבר שהוא צריך למ״ד מתחילתו ולא ניתן לו ניתן לו ה״א בסופו כגון לחוץ חוצה לשעיר שעירה לסוכו׳ סוכות׳ מתיבין לר׳ נחמיה והא כתיב ישובו רשעים לשאולה אמר רבא בר זבדא לדייטי התחתונה של שאול, וביבמות שם אמר ר״ש בן פזי מאי טעמא דב״ש דכתיב לא תהיה וכו׳ וב״ה וכו׳ וב״ש מי כתיב לחוץ חוצה כתיב וב״ה כיון דכתיב חוצה כמאן דכתיב לחוץ דמי דתניא ר׳ נחמיה אומר כל תיבה שצריכה למ״ד בתחילתה הטיל לה הכתוב הא בסופה ותנא דבי ר׳ ישמעאל כגון אלים

[1]) χλαμύς. [2]) βέτης.

בערב בא ערבה שלסדום ושקעה שמשה וניתחתם גזר דינה : אמר ר' לוי אין הקב"ה דן את אומות העולם אלא בלילה בשעה שישנים מן העבירות, ואינו דן את ישראל אלא ביום בשעה שעסוקין במצוות ההיד והוא ישפוט תבל בצדק וגו' (שם שם ט):

ולוט ישב בשער סדום ישב כת', אותו היום מינוהו ארכי יודיקי : חמשה ראשי דיינים היו בסדם קוושקר דבשקר דבנכל מטהדין וקלאפנדר, ולוט היה ארכיקריטים שלהם,

1 ילקוט שם, תנחומא מ"ב וירא סי' פ"ו : יכוס' ר"ה פ"א ,נ"ז א', מדרש תהלים מ"ב שם סי' י"א, פסיקתא רבתי פ"מ (קס"ז ב') : 3 ילקוט שם : סנהדרין ק"ט ב', פדר"א פכ"ה :

1 שלסדום ל' כ | שקעה שמשה שלסדום כ | ונתחתם וי, נתחתם כ, ונחתם דפאגת | 2 לאומות העולם פ, את האומות א[1], את הרשעים א[2], את מכחישי השם ת | שחן (שהם כר[1]) ישנים דוחא[1]כרי, שהן ישינים ת. . . ישינין פג | מן העבירות] וחאגר, מן העברות כי, בעברות פ, ל' דת | ואינו] ואין הב"ה א | לישראל פ | 3 שהם (שהן כ) עסוקים ד, שהן עסוקין פוג, שהם עוסקין א[2], שהן עוסקי' א[1]. . . עוסקים תי | במצות דפואגכתי, בתורה ובמצוות ח | וגו'] י, ידין לאומים (לאמים ג) במישרים חגכת, ל' דפוא | 4 ישב] וא[2]גת, יושב דפא[1]כעי | בשער סדם ל' וג | מינו (מנו י) אותו פגי | ארקי ע[0], עורכי א[2] | יודיקי] ע, יודיקו ע, יודקי ע[0], יודקו ע[0], דיינים דוחתר[1], ־ין אגכר[2], הדיינין פי | ראשי ל' כ | 5 קוושקר] קוו שקר ל[0], קושקר ע, קו שקר חיש, קיושקר פ, קיו שקר וג, קב שקר כ, כד שקר א[1], קץ שקר דתר | דבשקר] ע[0], רבשקר א[2], רב שקר פוחא[1]געי, ורב שקר דתר | דבנכל] דב נכל ל[0], דבנכר ע[0], רב נכל וגכ, רבנכלי א[2], רב נבל פהא[1]עשי, רב מסטידין ד[1]ת, רב מסטירין ד, רב מסטורין ר | מטהדין] מטה דין ל[0], מסטה דין ע, מסטי דין וא[2], רב מסטידין פא[1], רב מסטי דין כ, ורב מסטי דין ש, רב מסטירין ח, ורב מסטרין י[1], רב נכל ר[1], רב נכלי ר[2], רב נבל דת | וקלאפנדר] ע, וקלפנדר י[1], וקלא פנדר דוחתע[0]ר[1], וקלא אפנדר פ, וקלא פנדא יש, וקילא נפרד א | ולוט] פוחאגכערי, לוט דת | ארכי קריטים ע, ארכי דיינים ור[1], . . דיינין פגכר[2], הדיינים דחת, . . הדיינין י | שלהן ע, שבכולם ר[1], שבכולן דפוגכתי, שבכלם א[1]ר[2], שבכלן א[2] |

אלימה מחנים מחנימה מצרים מצרימה דבלתימה ירושלימה מדברה, ובמדרש תהלים מ"ב שם ישובו רשעים וכו' אמר ר' נחמיה כל תיבה שאין למ"ד בתחלתה נתן ה"א בסופה כגון חרנה מצרימה התיבון ליה הא כתיב לשאולה אמר ר' אבא בר זבדא לדיוטא התחתונה שבשאול המזבחה לרבות את הכבש חרנה מצרימה ירושלימה לרבות עיבורא דמתא הימה לרבות את הלמן השמימה לרבות את העננים וכו' ועיי"ש בהערות רש"ב ועי"ע ברלינער בייטרעגע צור העבר' גראממאטיק צד 36, ובכי"ו וכי"א א' הגי' כאן כמו בירושלמי שם לדייטי ופי' בל"י [1]) מדור, וכן במדרש קהלת שם בדפ"ר וד"ו אמר ר' יששכר דכפר מנדי דרכן של רשעים להנתן בדייטי התחתונה של גיהנם שנאמר תחת רשעים ספקם : 1 בא ערבה. דורש בערב נוטריקון, ובלק"ט הגי' ערבה וכו' שקעה שמשה נתחתם גזר דינה ועח"נ : 2 שישנים מן העבירות. שאינן עוברים עבירות, וגם בלק"ט הגי' בשעה שהן ישנין מן העבירות וכן בשכל טוב כשישנים מן העבירות (ושם ובלק"ט לא הועתק ואינו דן את ישראל וכו'), ובירוש' ר"ה שם לשון המאמר א"ר לוי והוא ישפוט תבל בצדק ידין לאומים במישרים הקב"ה דן את ישראל ביום בשעה שהן עסוקין במצו' ואת האומות בלילה בשעה שהן בטילין מן המצות (וצ"ל מן העבירות ועי' ביפ"מ ובק"ע), ובמדרש תהלים מ"ב שם א"ר לוי בשעה שהוא דן את האומות בלילה דן אותם בשעה שהן ישנים מן העבירות (שנאמר רגע ימותו וחצות לילה וגו') וישראל דנן ביום בשעה שהן עסוקים במצות וכו' ועי' במדרש תהלים הנדפס מכבר, והמאמר מפורש בפסי"ר שם והוא ישפוט וכו' ידין לאומים במישרים מהו במישרים וכו' א"ר לוי דן אותם בישרות דן אותם בלילה אימתי כשהם ישנים מן העבירות שביום הם עוברים עבירות וגוזלים וחומסים לפיכך הוא דנם בלילה בזמן שהם ישנים באותה השעה שהם בטלים מן העבירות כדי שיהא להם תקומה בעולם למה שאין הקב"ה חפץ אפילו באבידתם של רשעים למה שהכל בריותיו ומעשה ידיו איזה יוצר מבקש שישתברו קנקניו לכך הוא דנן בלילה כדי שיעמדו בעולם ידין לאומים במישרים וכשהוא דן את ישראל הוא דנן ביום כשהם ישנים הם בטלים מן המצות גיער משנתו מיד הוא משכים לבית הכנסת וקורא קרית שמע ומתפלל וכו', ונר' שמאמר ר"ל נסדר כאן שלכך באו המלאכים סדומה בערב לפי שאין הקב"ה דן את אומות העולם אלא בלילה וכו' וצע"ג : 4 ישב כת'. חסר וי"ו שלא היה יושב בתמידות לשפוט בשער העיר אלא אותו היום מינוהו ארכי יודיקי [2]) ראש הדיינים, וכ"ה בערוך ע' ידקי ארכי יודיקי, ובע' ישב ארכי יודיקו ועי' בהערות בעל ערוך השי', ובמדרש חסרות ויתרות הוצ' רש"א ווערטהיימער סי' קע"ז הועתק ישב כתיב חסר וי"ו אותו היום מנוהו ראש לדיינים, ובלק"ט ישב כתיב אותו היום מינו אותו ארכי הדיינים, ובשכל טוב שאותו היום מינוהו ערכי הדיינים בשער סדום ועח"נ ובמ"י לעיל צד 357, וכהדרש שלפנינו נדרש גם לקמן פנ"ח ועפרון ישב ישב כת' אותו היום מינוהו ארכי סטרטיגוס ועי' גם לעיל צד 482 : 5 קוושקר וכו'. שמות שנקראו להם לפי גנותם, וכמשפט הלשון כתוב בכי"ל כל שם עצם פרטי בתיבה אחת אעפ"י שהוא מורכב משתי תיבות ונר' שהוראתם קוושקר שקו משפטו שקר (ועי' ישעיה כ"ח י"ז) דבשקר שדיבתו שקר דבנכל שדיבתו מלאה נבלים מטהדין כמשמעו וקלאפנדר קשה לפרשו, וידידי רא"ח לעף כתב לי שהוראתו קלפן דר (אדר) מפשיט עור אנשים ועי' עמת"ל ע' אדר אדרא, וגם בערוך ע' קלפנדר הגי' קושקר בתיבה אחת, ובכי"ל כתוב בשתי ווי"ן כמו במצוות ולעיל צד 479 וענוותך שתהא הוי"ו נשמעת, ומן קוו נשתבש קיו קץ בח"נ, והגי' דבשקר איתא גם בערוך שם בשני כ"י וכן שם בכ"י אחד דבנכר במקום דבנכל, אכן בכי"ל נר' שהוגה בכתב הספר ד בדבשקר ובדבנכל ואולי היה כתוב רבשקר רבנכל, וגי' זו נקל לפרשה, ועוד נר' הגהה בכי"ל שנפרדו קוושקר דבנכל מטהדין ע"י נקודות לשתי תיבות, והגי' מטהדין איתא רק בכי"ל, ובערוך מסטה דין, ונר' שעיקר הגי' מסטידין שהוראתה מטה (מסטה) דין ומן מסטידין נשתבש גם מסטירין ועח"נ, ובשכל טוב נשתבש חמשה דיינים וכו' נבל רב שקר מסטירין קלפנדר, ובסנהדרין שם איתא ארבעה דייני היו בסדום שקראי ושקרוראי זייפי ומצלי דינא (ותרג' לא תטה משפט לא תצלי דינא, ובכתובות ק"ה א' לאצלויי דינא) ושם בכי"מ הוגה ששה ונוסף אפשקר קפשקר ועי' בד"ס ובמדרש אגדה הוצ' רש"ב לפ' ארדה נא וכו' ובמדרש הגדול עמו' 288 ובספר הישר פ' וירא, ובפדר"א שם הקימו עליהם שופטים שופטי שקר וכל אורח וגר שהיו נכנסין בסדום היו עושקים בדינם המעוות ומוציאין אותם ערומים וכו' : 5 ארכיקריטים. דיין הראשי [3]), ובערוך ע' קרטים ג' ארכי קריטים שלהן, ובשכל טוב ערכי הדיינין

[1]) *δίαιτα.* [2]) archijudex. [3]) *ἀρχικρίτης.*

שבשעה שהיה אומר להם מה שירצו אומרים לו גש הלאה סק לעיל, בשעה שהיה אומר להם דברים שלא ירצו אומרים לו האחד בא לגור וישפט שפוט:

ד ב) וירא לוט ויקם וגו׳ ויאמר הנה נא אדני סורו נא וגו׳ ר׳ יורן אמר אפילו איני כדיי אתם עיקמו עלי את הדרך, ר׳ הונא אמר עיקמו עלי את הדרך כדי שלא תראו באים אצלי:

ולינו ורחצו רגליכם אברהם מקדים רחיצה ללינה ולוט מקדים לינה לרחיצה, אלא אברהם מקפיד על טנופת עבודה זרה ולוט אין מקפיד, ויש אומרים אף זה עשה כשורה כדי שיצאו ויראו אבק רגליהם שלא יאמרו איכן לנו:

ויאמרו לא כי ברחוב נלין ממאנין בקטן ואין ממאנין בגדול:

1 סדר אליהו רבה פל״א: 3 ילקוט שם: 5 ילקוט שם, מסכת דרך ארץ פ״ד: 8 ילקוט שם, בבא מציעא פ״ז א׳, תנחומא ויקרא סי׳ י״א:

1 שבשעה] חג, בשעה דפואבתי | מה שירצו] דברים ערבים להם א[1], .. הערבים להן ו... שהם (שהן כי) ערבים להם דכי... שהם ערבים להן ת... שהן עריבין להן פ | *אומרים] או׳ ל, אומ׳ פ, היו אומרים חאי, .. אומרין ת, הן אומ׳ ו, הן אומרין ד | סק לעיל] סוק לעיל וי, ל׳ פכ | *בשעה שהיה א] בשעה ל, ובשעה שהיה דכת, וזמן שהיה ו, וכשהיה י, וכשהוא פ | 2 שלא ירצו] שאין ערבים להם דכת, שאין.. להן י, שאינם.. להם א[2], שאין עריבים להן ו, שאינן עריבין להן פ | *אומרים] א׳ ל, אומ׳ פ, היו אומ׳ וא[3]כ... אומרים א[1]י, .. אומרין דת | **האחד] ל׳ ל | 3 וגו׳] לקראתם פוא[1]כתי לקראת׳ וגו׳ ג, לקראתן וגו׳ ד | *אדני — וגו׳] אדני.. נא אל בית עבדכם ו, י״י.. עבדכם ולינו כ, אדוני (י״י ג) סורו נא א[1]ג, אדוני דפת, י״י י, וגו׳ ל | ר׳ יודן] פ, ר׳ יודן ור׳ הונא (חונא ו) ~ דות | אמר] פוחאגב, ~ סורו נא דתר | אפילו] אמר ~ ח, אמ׳ להם ~ א[1] | 4 כדיי] וגב, כדי פ, כדאי דאתרי | אתם] פחאי, אפילו אתם וגב, ל׳ דת | עוקמין י | ר׳ חונא וא[1]ג, רב הונא ת | תהיו נראים דחכ... נראין אגי, תהו נראין פ, יהו נראים ו | אצלו ו | 5 *ולינו א[2]] אל בית עבדכם ולינו דוא[1]גכתי, ל׳ ל | ואברהם א | הקדים אכ, היה מקדים י | לוט כ | הקדים א[1]כ | 6 מקפיד] היה ~ א[2]כ | עבודה זרה] וג, ע״ז פחאכי[1].. לפיכך הקדים רחיצה ללינה דת | אינו דפוחא[1]ת׳ לא היה א[2]כי | מקפיד] פכי, ~ על טינופת (טנופת ג) עבודה זרה וג, על טנופת (טינופת ח) ע״ז דחא[2]ת | *אומרים די] אומרי׳ ד[1], ־יין ת, אומ׳ פוכ, או׳ ג, א׳ ל | זה] לוט כ | כשורה עשה י, עשה כ | 7 אבק] ~ על דפחא[1]כתי, שעל ג | רגליהן י | 8 *לא דאתי, לו פוג, ל׳ ל | בקטן] פוגכתי[1], בקטון ד׳, לקטן א | לגדול אי |

ועח״נ: 1 סק לעיל. עלה למעלה, ובמדרש חו״י שם הועתק כשהיה אומר להם דברים שהם צריכים להן הן אומרים גש הלאה וכשהיה אומר להם דברים שאינם צריכין להן הן אומרים האחד בא וכו׳, ובלק״ט גורס ומפרש ויאמרו גש הלאה ויאמרו האחד בא לגור שני פעמים ויאמרו אלא כשהוא אומר להם דברים ערבים אמרו לו גש הלאה סוק לעיל וכשהוא אומר דברים שאין ערבים להם אמרו לו האחד בא וכו׳, ובמדרש אגדה הוצ׳ רש״ב ויאמרו גש הלאה כשאמר להם דבר שהיה ערב בעיניהם כמו שנאמר הנה נא לי שתי בנות וכו׳, וכן בפירש״י עה״ת ויאמרו גש וכו׳ על שאמר להם על הבנות אמרו לו גש הלאה לשון נחת ועל שהיה מליץ על האורחים אמרו האחד בא לגור, ובשכל טוב המאמר מקוטע כשהיה אומר דבריו היו עריבין עליהם ואומרין דברי ביזיון אחד בא לגור, ובסא״ר שם לשון הדרש כשהיה לוט מדבר עמהן דברים שהן בדרך ארץ ויאמרו גש הלאה וכשהיה מדבר עמהן שאינן בדרך ארץ ויאמרו האחד בא וכו׳: 3 אדני סורו נא. כן השלמתי, ואדני כאן שהוא חול ככתיבתו ועי׳ שבועות ל״ה ב׳ ומסכת ספר תורה פ״ד ומסכת סופרים פ״ד ובמנחת שי לפ׳ ויאמר לוט עליהם וכו׳ ובמ״י לעיל צד 486 בד״ה תני ר׳ חייא, ודייקו שאב״כ בואו נא אלא סורו נא דמשמע סורו מדרך הישרה: אפילו איני. אמר לוט (עי׳ במ״י לעיל צד 510 בד״ה צרף וכו׳) אפילו אני איני כדיי לכם אתם עיקמו עלי את הדרך כלו׳ נטו מן הדרך ובואו אל בית עבדכם ור״ה אמר אמר לוט עיקמו וכו׳ שתלכו דרך עקלתון כדי שלא תראו תהיו נראים באים אצלי, וכן בסמוך הדא מסייעא וכו׳ כדי שלא תיראו והוא מבנין נפעל, ובלק״ט גורס ומפרש ר״י אמר אפילו איני כדאי עקמו וכו׳ רב הונא אמר עקמו וכו׳ כדי שלא תהא נראים באים אצלי לפי שבסדום לא היו מקבלים אורח, ובשכל טוב עקמו עלי את הדרך שלא תהיו נראין באין אצלי ובלבד שתבאו אל בית עבדכם וכו׳. כלו׳ שאברהם אמר תחלה יקח נא מעט מים ורחצו רגליכם וכו׳ ואח״כ ואקחה פת לחם וכו׳, ובפי׳ ב״ר כי״ט וכי״א מפרש אברהם היה מקפיד על טנופת ע״ז לפיכך הקדים רחיצה (רחיצה ללינה) שהיו משתחוים לאבק רגליהם (ועי׳ ב״מ פ״ו ב׳) אף זה עשה כשורה שהקדים לינה לרחיצה שלא יאמרו אנשי סדום היכן לנו אבל לכשיראו אבק שעל גבי (שעל) רגליהם יאמרו לא לנו אלא עכשו באו ומה שכת׳ ורחצו רגליכם למחר רחצו רגליכם כשתלכו לדרככם ולא כשבאתם, ומפירוש זה נובע׳ ההוספה בדפוסי׳ וכי״ת לפיכך הקדים רחיצה ללינה ועי׳ במ״י לעיל צד 484, ובלק״ט מפרש אל בית עבדכם ולינו ורחצו אברהם הקדים רחיצה ללינה כדרך העולם רוחצים ולנים ולוט מקדים לינה לרחיצה, כדי שיצאו ויראו אבק שעל רגליהם שלא יאמרו אנשי סדום היכן לנו הלילה ועי׳ גם בשכל טוב, ובמסכת דרך ארץ שם איתא וכיון שנפטר אברהם אבינו מן השכינה בא והשתחוה להן והכניסן תחת האילן שנ׳ יוקח נא מעט מים ורחצו ואח״כ ואקחה פת לחם אבל לוט מה אמר ולינו ורחצו רגליכם אחרים אומרים לא אמר להם לוט אלא חכמת חכמים אמר להן אילו רואין אותן רוחצין פניהם ידיהם ורגליהם נמצאו הורגין אותי ואת אשתי ואת בנותיי אלא יראו אותן באבק שעל רגליהם ויאמרו לא באו מן הדרך אלא עכשיו ועי״ע גם בפירש״י עה״ת, ובכי״ל נמצאה הוספה ביני שיטי ע״א אברהם הקדים רחיצה שאסור לטעום בלא רחיצה ללוט לא היה אסור מיכאן שאסור לטעום בלא רחיצה: 8 ממאנין בקטן. בלק״ט הגי׳ ממאנין לקטן ואין ממאנין לגדול ועח״נ, ובב״מ שם ויפצר בם מאד א״ר אלעזר מכאן שמסרבין לקטן ואין מסרבין לגדול ועי׳ פסחים פ״ו ב׳, ובתנחומא שם ויאמרו לא מכאן אמרו חכמים שמסרבין לקטן ואין מסרבין לגדול שבאברהם כתיב ואקחה פת לחם וכו׳ ויאמרו כן תעשה אבל בלוט כתיב ויפצר בם מאד ויסורו

ג) ויפצר בם מאד הכנים בם אף וצרה:

ויסורו אליו הדא מסייעא לההוא דאמר רב הונא הוא אמר להם עיקמו עלי את הדרך כדי שלא תיראו באים אצלי:

ויעש להם משתה גדול ביתו של אברהם היה שהיה מקבל את האורחין:

ומצות אפה ויאכלו [אמר ר׳ יצחק] מצות גדולה עמדה על המלח דהוה אמר לה הב לאליך אכסניי קלי מלח והוות אמרה ליה אוף הדה סוניתה בישתא את בעי מלפה הכא:

ד) טרם ישכבו התחילו שואלים אתו שאילות, אמרו לו אנשי העיר מה הם, אמר לון כל הד אתר אית ביה טבין ובישין, ברם הכא סוגייהון בישין אנשי העיר אנשי סדום נסבו וגו׳. [מנער ועד זקן וגו׳] אין אחד מהם מעכב:

1 ילקוט שם: 2 ילקוט שם: 4 ילקוט שם, תנחומא מ״ב וילא סי׳ ט״ו, תנחומא שם סי׳ י״א, פדר״א פכ״ה: 5 ילקוט שם: 7 ילקוט שם:

1 בהם ת | 2 אליו] ~ ויבאו אל ביתו פוא[2]גכי, ויבואו . . ביתו דא[1]ת | הדה וג׳ | מסייעה פו, מסייע חא[1]י | להתיא פוגכתר, למה ח, למאן י | רב הונא] ר׳ הונא א[2], ר׳ חונא ן, ל׳ י | הוא — להם ל׳ | 3 תהיו נראים חכתר[3], . . נראין ארי, תהו נראים ד, . . נראין ג, יהו נראים ן | עליו ן | 4 גדול — היה] גידול בית אברהם היה י[1], גדול היה ביתו של אברהם ן, גדל בביתו שלאברהם גדל כ, בביתו של אברהם אבינו (של אברהם א[1]ג) היה דא[1]גת, מביתו של אברהם למד פא[2], לוט קטן ביתו שלאברהם היה ל[0], ביתו של אברהם ותרנים היו ולוט בביתו של אברהם היה וראה ח | והיה ל[0] | את האורחין] את העוברים ואת השבים דוחאגכת, עוברים ושבים י | 5 ומצות — ויאכלו] פוחאגכי, ל׳ דת | מצוה ד[1]ר[1]י | *אמר ר׳ יצחק ~ דפואגכתי] ל׳ ל | גדולה] גדולות א[2]ר[2], ל׳ כ | לה] לה לאינתתיה א[2], לאנתתיה כ, לא נתת א[1] | הב] הבי ת, ל׳ א | לאליך] לאילין דפוחא[1]גכי, לאלין א[2]תש, ־אין ש, | 6 אכסניי] ג, אכסנאי דוחכתי, אכסניא א[1], ל׳ פ | *קלי ל[0]פוחא[1]גכש] קלו ל, קליל דתר[1]י | מלחה י | והוות] והות דפוא[2]גת, והוה א[1]י | אוף] פוגעי, אף דחת, ל׳ א | הדה] וג, הדא] דא[2]כעיש, הדין תי | סוניתא דחגכתרי, סוניתיה פ, סוניתיאה ן, סיניתא א[2], סניתא א[1]ע | בישתא] חאגכער, בשתא פו, בישא דתי | מלפה] ו, מלפא פחא[2]געשי, מולפא דתר[1], מילפא א[1]כר[2] | 7 התחילו] היו כ | אותו | שאילות] פוג, שאלות חאכי, ל׳ דת | אמרו לו ל׳ ואכ | אנשי] בני ן | מה הם] טובים הם רעין הן ו | לון] פוא[1]ג, להון דא[2]ת, להם כ | 8 ביה] פוא[2]ג, בה חי, מנהון כ, ל׳ דא[1]ת | טבין ובישין] בישין כ | *סוגייהון כ] סוגייהן ל, סגיהון א[1], סוגייה דו, סוגיא חי, סגיא פג, סגיא אינון א[2] | אנשי] וכ, ואנשי דאתי, דכ׳ ואנשי פ | נסבו] ואנשי סדום ~ פ | וגו׳] על הבית דפוא[1]גכתי | 9 ואין כ | מהם ל׳ פ | מעכבן פ |

אליו: 1 אף וצרה. דורש ויפצר נוטריקון: 2 הדא מסייעא וכו׳. מפרש ביפ״ת דלדידיה ניחא דאשמעי׳ שעשו כדבריו שעקמו הדרך אבל למ״ד אפילו איני כדאי מויבואו אל ביתו שמעינן שוותרו כבודם אצלו ולמ״ל ויסורו, וגם בדפוסי׳ וכי״פ וכי״א א׳ וכי״ג וכי״כ וכי״ת איתא כאן רב הונא וכן בלק״ט ויסורו אליו היינו דאמר רב הונא עקמו וכו׳ ועי׳ גם לעיל צד 90 צד 127 צד 130 צד 134 ובמבה״י ע״ג ב׳: 4 גדול ביתו. לוט היה גידול ביתו של אברהם שהיה מקבל וכו׳, וכ״ה בילקוט דפ״ר גידול בית אברהם, ובא״א הגיה גידול ביתו וכו׳, וגדול (גידול) כמו בברכות מ׳ ב׳ גדולי קרקע ובכתובות מ״ה א׳ ראו גידולים שגידלתם ובירוש׳ כתובות פ״ד כ״ח ד׳ יבואו גידולים רעים שגדלו יתנבלו הן וגידולין ועי׳ עמת״ל ע׳ גדול גידול, ובכי״ל הוגה בשיבוש קטן תחת גדול ונוסף לוט, וכן נשתבשה הגי׳ ברוב הספרים, ובלק״ט מגידול ביתו של אברהם עושה את העוברין ואת השבין, ובתנחומא שם דפ׳ וויען ויבאו וכו׳ ויאמר הנה נא אדוני סורו נא אל בית עבדכם מתלא אמר קרב לגבי דהינא ואידהן (ועי׳ במ״י לעיל צד 145 ובערוך ע׳ דהן ובד״ס לשבועות מ״ז ב׳) ולפי שנתחבר לוט לאברהם למד הכנסת אורחין, ובתנחומא מ״ב שם ולוט ישב בשער סדום שלמד ממעשיו של אברהם מה כתיב באברהם וירא וירץ לקראתם פתח האהל אמר שלמה חנוך לנער על פי דרכו על ידי שגדל לוט בביתו של אברהם תפש מדותיו וכו׳ ועי׳ גם בפדר״א שם: 5 מצות גדולה. באברהם כתי׳ ויאמר וכו׳ לושי ועשי עגות וכאן בלוט ומצות אפה וכו׳ ודרשו מצות לשון מצות מריבה (ועי׳ לעיל צד 426) מריבה גדולה עמדה על המלח שהיה אומר לה לאשתו תן לאלו האורחין מעט מלח והיתה אומרת לו אף מנהג זה הרע אתה רוצה ללמד כאן, ואליך בכי״ל כמו אלין אילין וכ״ה בתרגום שבדניאל ועזרא ועי׳ געזעניוס־בוהל ע׳ אלך, ובכי״ל כתוב קלו והוגה קלי וכ״ה ברוב הספרים ופי׳ מעט וכן בע״ז ל׳ א׳ שקיל קלי מיא ועי׳ בעמת״ל ח״ד צד 681, וכן טעם הדרש במדרש רות פ״ה ויצבט לה קלי קליל זעיר וכו׳, ובערוך שם הובא יוקח נא מעט מים תר״י קליל מיא, וכן בתר״י א׳ הגמיאיני נא מעט מים (בראשית כ״ד י״ז) קליל מוי ועח״נ, ופי׳ סוניתה (סוניתא) מנהג רגילות וכמו שמפרש בערוך ע׳ סנתא אמ׳ ליה אוף הדא סניתא בישתא את בעי מלפא הכא פי׳ בל״י[1]) מנהג סיניתיאה (סינתיאה), ומלפה (מלפא) מבנין הכבד מפעל אלף ומולפא בח״נ מבנין אפעל, והשלמתי אמר ר׳ יצחק כגי׳ הספרים שציינתי ועי׳ גם לקמן סי׳ ה׳ פנ״א וכן בשכל טוב א״ר יצחק מצות גדולה וכו׳ הוא אומר לה הביא לאילין אכסנאי קליל מלחה והיא אמרה אוף דין סניתא בישתא בעי את מילפא הכא: 7 שואלים אתו שאילות. וכן גורס ומפרש בלק״ט התחילו מבערב לשאול אותו שאלות אמרו לו המלאכים אנשי העיר מה הם אמר להם כל מקום יש בהם טובים ורעים אבל כאן כולם רעים, וכן בשכל טוב התחילו שואלין אותו שאלות וכו׳, ושם לנכון אבל כאן רובם רעים, והגהתי סוגייהון בישין ועח״נ וכן באיכ״ר מ״ב פ׳ היתה למס סוגייהון בישין, ונ״ל שהתיבות אנשי העיר וכו׳ הן סוף המאמר וכן בכי״פ דכ׳ ואנשי העיר וכו׳ וכמו שמפרש בפירש״י עה״ת עפ״י זה המאמר בב״ר כאן טרם ישכבו ואנשי העיר היו בפיהם של מלאכים שהיו שואלים ללוט מה טיבם ומעשיהם והוא אומר להם רובם רשעים עודם מדברים בהם ואנשי סדום וגו׳, ועוד שם

[1]) *συνήθεια.*

ה) ויקראו אל לוט ויאמרו לו וגו׳ ר׳ יהושע בן לוי בשם ר׳ פדיה כל אותו הלילה היה לוט מבקש רחמים על סדומיים והיו מקבלים מידו, כיון שאמרו הוציאם אלינו ונדעה אותם לתשמיש אמרו לו עוד מי לך פה (בראשית יט יב) עד כאן היה לך רשות ללמד עליהם סניגוריא, מיכן ואילך אין לך רשות ללמד עליהם סניגורייא:

ו 6 ו—ח) ויצא אליהם לוט הפתחה וגו׳ ויאמר אל נא אחי תרעו הנה נא לי שתי בנות וגו׳ רק לאנשים האל הקשות אלוהות הן אלו:

כי על כן באו בצל קורתי לא באו בזכותי אלא בזכותו שלאברהם, ד״א כי על כן באו בצל קורתי מלמד שהיטת את הבית עליהם אמרה ליה אין בעית מקבלתון קבלינהו בחולקך:

1 ילקוט שם, לעיל לד 249, ויקרא רבה פכ״ג סי׳ ט׳: 2 תנחומא מ״ב וילא סי׳ כ״ב: 6 ילקוט שם, ועי׳ לקמן פס״ד, יבמות כ״א א׳, בבא בתרא פ״ח ב׳: 7 ילקוט שם: תנחומא מ״ב וילא שם:

4 פדייה פחג, ־ייא ות | 2 מבקש] עומד ואומר (ומבקש א[2]) סניגוריא על הסדומיים (סדומיים א[2]) ומבקש א, עומד ומלמד על הסדומיים סניגוריא ומבקש כ | רחמים.. סדומיים] ג, רחמים . . סדומים ח, רחמים . . הסדומיים י, רחמים עליהם פכ, עליהם רחמים דואת | מידו] פחגכ, ממנו דאתי | וכיון חי | שאמרו] אג, ~ לו דפתי, לו איה האנשים אשר באו אליך הלילה כ | 3 לתשמיש] ~ המטה כ | פה] חאת, ~ חתן פ, עד כת׳ ג, עוד מה לך פה כ, קרי ביה עוד (עד י) מי לך פה די | עליהם סניגוריא] פחא[2]כי, עליהן . . ג, סניגורייא עליהם ד, סניגורא עליהם ת, סניגוריא א[1] | 4 מכאן פאכי, מיכאן גת | ללמד] לדבר ג | עליהם סניגוריא פוחא[2]כ, עליהן.. ג, סניגוריא עליהם ד, סניגורא עליהם ת, סניגוריא א[1] | 6 *רק—האל דאגר] לאנשים האל ל[0]פ, רק . . האל אל תעשו י, רק . . אל תעשו דבר חכת, אל תעשו דבר לו | *הקשות ל[0]דפא[2]י] האל הקשות וחגכ, לאנשים האל הקשות ת, האל קשות ר[1], האל לשון קשות ר[2], לשון קשות א[1], זה הקשה ל | אלוהות הן (הם ג) אילו פוג, אלוהות הם אלו כ, אלוהות הן ח, ד״א אלהות הן אלו י, ד״א אלוהות הם אלו א[2], ד״א אלוהות אלו א[1], ד״א אלהות הם אלו חזקים דת | 7 כי—ד״א] כי . . לא בזכותי . . בזכותו של (בזכות כי) אברהם ד״א דוכי, כי . . לא בזכותי . . בזכותו של אברהם דכתיב צדק יקראו לרגלו ד״א פ, ל׳ אגת | **קורתי] קרי׳ ל | 8 בצל קורתי ל[0]דואנכת, לי ל | 7 *שהיטת ל[0]וגר[3]] שהטת ר[2], שהיטו דתי, שחטאת ל, שהטיחה פ, שחצאת ל[0], שחצת א[2], שחצת אשתו כ | את ל׳ פאגכ | עליהם] אשתו עליו א[2] | אין] פוא[1]גר[3], אי א[2]כתי, אם דתר | מקבלינון ו, מקבלהון א[1], מקבלון ת, למקבלתון נ, למיקבלהון ר[3], למקבלינהו ר . . לקבלהון א[2], לקבלינהו י | 9 קבלינון ו, קבילהון ר[3], קבלהון ת, קבל יתהון א | *בחולקך פא[2]גרי] בחילקך ל, בחלקך דוא[1]כ |

ופשוטו של מקרא ואנשי העיר אנשי רשע נסבו וכו׳ על שהיו רשעים נקראים אנשי סדום כמו שאמר הכתוב ואנשי סדום רעים וחטאים ועי׳ לעיל צד 394: 1 ר׳ יהושע בן לוי וכו׳. כל המאמר נסדר כבר לעיל צד 249 ועיי״ש ובאגה״א ח״ג צד 579 ולנכון נפקד גם כאן לפנינו קרי ביה וכו׳ ועי׳ במ״י לעיל צד 16 בד״ה מי העיר וכו׳, וכהדרש ונדעה אותם לתשמיש מתורגם גם בתר״י א׳ ונשמש עמהון, ובתנחומא מ״ב שם ונדעה אותם שבקשו לענותן אמר ר׳ חייא בר אבא מכאן אתה למד שהיו שטופין בזמה וכו׳: 6 רק לאנשים האל הקשות. כן הגהתי, ובכי״ל כתוב אל תעשו דבר זה הקשה והוגה כנרי׳ בכתב הספר לאנשים האל הקשות ועח״נ, ודרשו א ל לשון קשות ולשון אלהות, ולקמן פס״ד דרשו כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל האל הקשות האל מקצתן, ובפי׳ ב״ר כי״ט וכי״א גורס ומפרש כאן רק לאנשים האל האל קשות (האל לשון קשות) ד״א אלוהות (אלהות) אלו חזקים (חזקים הם) כמו ואת אילי (אלי) הארץ לקח (ובפי׳ ב״ר הנדפס רק לאנשים האל קשות לשון קושי ד״א אלהות הן אלו כלומר חזקים הם אלו כמו את אלי הארץ) ולקמן שם האל קשות כד״א ואת אילי הארץ לקח ד״א למה לא נאמר האלה אלא האל לומר מקצתן אני נותן לך וכו׳, וכן הדרש ביבמות שם כי את כל התועבות האל עשו אנשי הארץ האל קשות וכו׳ ומאי משמע דהאל לישנא דקשה הוא דכתיב ואת אילי הארץ לקח וכו׳ ועיי״ש ובב״ב שם, ומפי׳ ב״ר נוסף בדפוסי׳ כאן חזקים ולקמן שם כמה דאת אמר ואת אילי וכו׳ ד״א למה וכו׳ ועי׳ במ״י לעיל צד 484, ובפי׳ רבינו בחיי הועתק רק לאנשים האל אלוהות הן אלו, ובלק״ט מפרש רק לאנשים האל לשון אלוהות שליחות אלהים הם עושים: 7 אלא בזכותו וכו׳. דרשו שאמר קורתי על אברהם ועי׳ במאמר ראב״ב לעיל צד 130 בנוהג שבעולם אדם שיש לו שפעת קוריים וכו׳ כך למה ברא הקב״ה את אברהם וכו׳ ועי״ע שמו״ר פ״א סי׳ ו׳ ומנין שהן תקרתו של עולם שכן וכו׳ אומר וכו׳ וישראל מקוראי, והדרש הועתק גם בלק״ט, ובכי״א א׳ וב׳ וכי״ג וכי״ת ליתא זה הדרש: 8 מלמד שהיטת וכו׳. אשתו של לוט היטתה הבית עליהם כלו׳ מנעתם מליכנס לתוך הבית אמרה לו אם רוצה את לקבלם קבלם בחלקך, ובתנחומא מ״ב שם לשון הדרש מלמד שבקש להכניסן בתוך ביתו ולא׳ הניחה לו אשתו מה עשה הכניסן לתוך חקורה שלו, ובפי׳ ב״ר כי״ט וכי״א כתב ומפורש (ומפרש) בתנחומא מלמד שבקש וכו׳ הכניסן תחת קורת (הקורה) שלו הה״ד כי על כן באו בצל קורתי שעשת את הבית שני חלקים (שחצת הבית לצד אחד לשני חלקים) ואמרה לו לקבלם (לקבל) בחלקו, ובפי׳ ב״ר הנדפס בדפ״ר מסיים שהיטת הבית עליהן כלומר שלא רצתה לקבלם בחלקה אלא היטת הבית לצד אחד כלומ׳ חלקה לשני חלקים ואמרה לא לקבלם בחלקה, ונר׳ שזה הסיום הוא פירוש שהיטת הבית במאמר שלפנינו בב״ר (ובדפ״ר שם הגי׳ בתחלת הפירוש מלמד שהיטת וכו׳), ולפי פירוש זה מובן גם הגי׳ שחצאת שחצת, ובכי״ל כתוב שחטאת והוגה ביני שיטי שהיטת, ובגליון שם ס״א שחצאת, ומשובשת הגי׳ מלמד שהטו (ועי׳ בידי משה), והגי׳ מקבלתון איתא גם בדפוסי׳ וכי״פ, ובכי״ג למקבלתון ועי׳ דאלמאן צד 815, וקבלינהו עם הכינוי ינהו הוא כסגנון הבבלי, והגהתי בחולקך ועח״נ, ובמדרש אגדה הוצ׳ ר״ש באבער מפרש עפ״י זה הדרש כי על כן באו בצל קורתי מלמד שאמרה לו אשתו אנשי העיר נמנעו מלקבל אורחים ואתה מכניסם לבית רצונך שיהרגוך ויהרגונו ואם אתה רוצה לקבלן חלוק עמי הבית ויהיו

ט) ויאמרו גש הלאה [קרב להלה]: ויאמרו האחד בא לגור וישפוט שפוט דין שדנו ראשונים את בא לעוות, ר׳ מנחמא בשם ר׳ ביבי כך היתנו אנשי סדם ביניהם אמרו כל אכסניי שבא לכאן נהוא בועלים אותו ונוטלים ממונו, אמרו לו [אפילו] אותו שכת׳ בו ושמרו דרך יי׳ לעשות צדקה ומשפט (בראשית יח יט) אנו בועלים אותם ונוטלין ממונו: ז

י יא) וישלחו האנשים את ידם וגו׳ ואת האנשים אשר פתח הבית וגו׳ מי שהתחיל בעבירה ממנו התחילה פורענות, דכוותה וי׳מח את כל היקום (שם ז כג) מי שהתחיל בעבירה ממנו התחיל הפורענות, דכוותה וצבתה בטנה (במדבר ה כז) אבר שהתחיל בעבירה ממנו התחיל הפורענות: ח

1 ילקוט שם: 5 ילקוט שם, סוטה פ״א מ״ז, ירוש׳ סוטה פ״א י״ז א׳, סוטה ט׳ ב׳, תוספתא סוטה פ״ד, מכילתא בא פ״ז בשלח מסכת ב׳ פ״א (תנחומא בשלח סי׳ ו׳), ספרי נשא פי׳ י״ח, שמות רבה פ״א סי׳ ט׳ פ״י סי׳ ב׳ פי״א סי׳ ג׳, במדבר רבה פ״ט סי׳ י״ח:

1 *קרב לחלה א[2]ג] קריב להלה פח, קריב להלא כ, קרוב להל ו, קרב להלן דת, קרב להלאת א[1]י, ל׳ ל | *ויאמרו — וישפוט (וישפ׳ ו, וישפט י) שפוט דותי] ויאמרו . . וישפט שפט ג, האחד . . וישפוט שפוט א, ויאמרו . . לגור פ, וישפוט שפוט ל°ר, וגו׳ ל | דין דנו א, אמרו לו מנהגן של כ | 2 הראשונים פ | ואתה א[1] | לעוות] חנ°י, לעות ר*, לאבד א[2]כ, לאבדו א[1], לסתור ו, להרוס דת | מנחם א[1], נחמיה י, פנחס א[2] | בשם] פואגכת, משם ד, משום י | רב ביבי י, רב אידי ג | אמרו ל׳ ואגבי | שכל א[1] | אכסניי] וג, אכסנאי דפאבתי | 3 לכן ו | נהא דוחגתי, נהיה א[1], אנו א[2], יהו פ, יהיו כ | ונוטלין ממנו י, ויטלו כ | ממונו] י, את ~ דפוחאכת | אמרו לו] א׳כ, אמרו וא[2], ל׳ ל°דפת (אמרו — ממונו ל׳ גי) | *אפילו ל°דא[1]כת] ל׳ לפא[2] | ואותו פ | 4 לעשות — ומשפט] פא[2]ת, ל׳ דוא[1] | אנו] יהיו כ | ויטלו כ | ממונו] פכ, את ~ דואת | 5 וגו׳] ויביאו את לוט אליהם וגו׳ ד | וגו׳] הכו וגו׳ פ, הכו בסנורים אכת, הכו בסנורים וג׳ ג, הכו בסנורים מקטון ועד גדול י, ל׳ ד | 6 בעבירה] ~ תחילה ל°וג, תחלה חכי | התחילה] פוחגבת ר[3]י, התחיל דא[2]ר, התחילו א[1] | פורענות] א[1], הפורענות וא[2]גב, הפורעניות פ, הפורענות שנ׳ ואנשי סדום וגו׳ (ואנשי העיר אנשי סדום ת) לפיכך הוכו (הכו ת) בסנורים מקטון (מקטן ת) ועד גדול דת, הפירענות לפיכך הכו . . מקטון ועד גדול י | 7 *דכוותה — דכוותה — הפורענות] דכוותה וימח . . שתתחיל בעבירה התחיל הפורענות וצבתה . . ממנו התחיל הפורענות ל, דכוותה (דכותיה ת) וימח את כל היקום אשר על פני האדמה מי . . ממנו התחילת הפורענות דכוותה (דכותיה ת) ביום הכותי כל בכור בארץ מצרים מי שהתחיל בעבירה ממנו התחילה הפורענות דכוותה (דכותיה ת) וצבתה בטנה ונפלה יריכה (ירכה ת) אבר . . בעבירה תחילת (תחלה ת) ממנו התחילה הפורענות דכוותה (דכותיה ת) חכה תכה את יושבי העיר ההיא לפי חרב מי שהתחיל בעבירת תחלה ממנו התחילה הפורענות דת, ודכוותיה וימח . . מי שהתחיל בעבירה תחלה וכו׳ ודכוותיה ביום . . בעבירה תחלה וכו׳ ודכוותיה וצבתה . . בעבירה תחלה וכו׳ ודכוותיה הכה . . בעבירה תחלה וכו׳ ח, דכוותה וי״י הכה כל בכור בא׳ מצ׳ מאד׳ ועד בה׳ מי שהתחיל בעבירה ממנו התחילה הפורענות דכוותה וצבתה . . ונפל׳ ירכ׳ אבר . . בעבירה ממנו התחיל׳ הפורע׳ תחילה דכוותה הכה . . העיר ההיא . . בעביר׳ תח׳ ממנו התחיל׳ הפורע׳ תחי׳ ן, ודכוותה וצבתה . . ירכה אבר . . בעבירה תחלה ממנו התחיל הפורענות ודכוותה וימח . . היקום וגו׳ מי . . בעבירה תחלה ממנו התחיל הפורענות ודכוותה והכיתי כל . . מצרים וגו׳ מי שהתחיל בעבירה וכו׳ ודכוותה ואכבדה בפרעה ובכל חילו ודכוותה הכה . . העיר ההיא וכו׳ י, ודכוותה ואכבדה בפרעה ובכל חילו פרעה התחיל בעבירה ממנו התחיל

האורחים בחלקך על כן נאמר בצל קורתי: 1 קרב להלה. כן השלמתי ועח״נ, וכן מתורגם בת״א ובתר״י א׳ קריב להלא, וכאן מתורגם גש הלאה כפשוטו, ובהדרש לעיל צד 520 סק לעיל: דין שדנו ראשונים וכו׳. דרשו וישפוט שפוט בהוראת בינוני פעול מה שהוא שפוט וכמו שמפרש בפי׳ ב״ר כ״י וישפוט שפוט מה שהוא שפוט כבר מנהג ישן הוא שאתה רוצה לידון בענין אחר, והגי׳ לעוות איתא גם בלק״ט, ובעקידה שער כ׳ הגי׳ לאבד ועיי״ש: 3 נהוא. כ״ה בכי״ל ועי׳ קהלת י״א ג׳, ואולי צ״ל כאן נהא או נהו, ובכי״פ הגי׳ יהו ועי׳ במ״י לעיל צד 520, וצד 521, ובירוש׳ יומא פ״ו מ״ג ג׳ כך תהו וכו׳ כן יהו וכו׳, ור״מ בש״ר ביבי אומר כך התנו אנשי סדום למען הרחק כל אורח מלבא אליהם כל אכסניי וכו׳ שהיו שטופין בזימה ואנשי חמס וכמו שדרשו לעיל ונדעה אותם לתשמיש ובפדר״א פכ״ו וכל אורח וגר שהיו נכנסין בסדום היו עושקים בדינם המעוות וכו׳ שנאמר ואת הגר עשקו בלא משפט וכו׳ (ועי׳ במ״י לעיל צד 519) ודורש ויאמרו האחד בא לגור וישפוט שפוט אמרו אפילו על האחד שהוא עושה משפט זה אברהם שכת׳ בו ושמרו וכו׳ לעשות צדקה ומשפט אם יבא לגור ביניהם אנו בועלים אותו וכו׳ ועי׳ גם ביפ״ת, ואין נ״ל לפרש ויאמרו האחד בא לגור וכו׳ כל אכסניי וכו וישפוט שפוט יהא נשפט בשני משפטים בגופו ובממונו שהרי דורש וישפוט שפוט על אברהם שכת׳ בו וכו׳ לעשות צדקה ומשפט, ובלק״ט הורכבו המאמרים שלפנינו ומפרש שם אמרו לו האחד וכו׳ אמרו לו דין שדנו ראשונים אתה בא לעוות שכך התנו סדומיים שכל אכסנאי הבא במקומם להיותם מתעללים בו ונוטלין את ממונו: 6 ממנו התחילה וכו׳. בפי׳ ב״ר כי״ט גורס ומפרש מי שתתחיל בעבירה ממנו התחיל הפורענות לפי שנאמר אנשי סדום נסבו על הבית מנער ועד זקן לפיכך הוכו בסנורים מקטון ועד גדול (בפי׳ ב״ר בכי״א חסר מכאן עד פנ״ב סי׳ י׳ ונסמן „כאן חסר"), וכן נוסף בדפוסי׳ שנאמר אנשי סדום וגו׳ לפיכך הוכו וכו׳): וימח את כל היקום. וס״ד מאדם עד בהמה עד רמש ועד עוף וכו׳ ואדם התחיל בעבירה כדכתיב וירא י״י כי רבה רעת האדם וכו׳ ועי׳ לעיל צד 266 הכל קילקלו מעשיהם בדור המבול הכלב עם הזאב תרנגול עם הטווס וכו׳ אף הארץ זינת וכו׳, ובפי׳ מהרז״ו העיר שבגויעה כתוב ויגוע כל בשר וכו׳ בעוף ובבהמה ובחיה וכו׳ וכל האדם וצ״ע: 7 וצבתה בטנה. במשנה סוטה שם במדה שאדם מודד בה מודדין לו וכו׳ בירך התחילה בעבירה תחלה ואחר כך הבטן לפיכך תלקה הירך תחלה ואחר כך הבטן ושאר כל הגוף לא פלט, ובירושלמי שם כתוב אח׳ אומר לצבות בטן ולנפיל ירך וכתוב אחר אומר וצבתה בטנה ונפלה יריכה וכתוב אחר

וילאו למצוא הפתח אילויו היך דאת אמר כי אויל עמי אותי וגו׳ (ירמיה ד כב) :

ט יב יג) ויאמרו האנשים אל לוט וגו׳ כי משחיתים וגו׳ ר׳ לוי בשם ר׳ 32b
שמואל מלאכי שרת על ידי שגילו מסטירין שלהקב״ה נדחו ממחיצתן קל״ח שנה ,

1 ילקוט שס, ילק׳ מכירי ישעיה ט״ז י״ב : 2 ילקוט שס, לקמן פס״ח ופע״ח, תנחומא מ״ב וילא סי׳ כ״א :

הפורענות ודכותה בתת י״י את ירכך נופלת ואת בטנך צבה אבר . . בעבירה ממנו התחיל הפורענות ודכותה הכה . . העיר מי שהתחיל בעבירה תחלה ממנו התחילה הפורענות ב, דכותה והכיתי כל . . מצרים ואכבדה בפרעה ובכל חילו פרעה התחיל . . ממנו התחיל הפורענות [דכוותה הכה . . העיר ההיא לפי חרב מי שהתחילת בעבירה ממנו מתחילין הפורענות] א[2], דכותה הכה . . חרב מי שהתחילה בעבירה תחלה ממנו מתחילין הפורענות א[1], דכותה הכה . . העיר ההיא וג׳ מי שהתחיל בעבירה תחילה וג׳ ג, ל׳ פ | 1 אילויו — וגו׳] אילעין היך . . כי אויל . . אתי לא ידעו ו, אלעון כמה דאתמר כי אויל . . אותי לא ידעו וגו׳ ג, ולעיאו כד״א ונלאו מצרים י, אילוי היך דאת אמ׳ והיה כי נראה כי נלאה מואב על הבמה איתנסון היך מה דא׳ א׳ נילאיתי נשוא אישתטון היך מה דא׳ א׳ כי אויל . . אותי וגו׳ ל[6], אלעון (אל עין ב, הלאון א[1]) היך מה דאמר (כד״א א, כמה דתימ׳ ב) והיה . . מואב אינסון (איתנסון א, איטנסון ב) היך מה דאמר (כד״א א, כמה דתימ׳ ב) גלאיתי נשוא אישתטון (אישתטיין א[1]) היך מה דאמר (כד״א א, כמה דתימ׳ ב) כי אויל עמי דאב, אלעון כד״א והית . . מואב ד״א אתנסון כד״א נלאיתי נשוא ד״א אשתטיין כד״א כי אויל עמי וגו׳ מ, אשתיין כד״א כי . . עמי אלונן כד״א והיה . . מואב איתנסון כד״א נלאיתי נשוא פ, אלעון היך מד״א כי . . עמי אינסון היך מד״א נלאיתי נשוא ת | 2 ויאמרו — וגו׳] ויאמרו . . לוט פ, ויאמרו . . לוט עוד מי לך פה וא[1]ב, ויאמרו . . פה וג׳ ג, ל׳ דא[2]ת | וגו׳] אנחנו דפאחבתי, אנחנו וג׳ ג | **לוי] ל׳ ל | ר׳ שמואל בר (בן ו) נחמן פואגב, בר נחמן די[1], ר׳ נחמן ת | 3 שרת] וג, השרת דפחאבתעי | מסטירין] וחתעש, מסטורין דפב, מיסטרין ג, מסתורין ר[1]י, מיסתורין א[2], מסותרין א[1] | נדחו] לפיכך ~ י | ממחיצתן] ממקומן ו | קל״ח] ד[1]א[1]תר[1], מאה ושלשים ושמונה פוחי, מאה . . ושמנה דגב, ק״ל א[1] | שנים ת |

אומר בתת י״י את ירכך נופלת ואת בטנך צבה מקרא אחד מכריע שני מקראות וכו׳ כאן למעשה וכאן לתנאין וכו׳ ואפילו תימר כאן וכאן למעשה וכאן וכאן לתנאין וכו׳ הדעת מכרעת ירך התחילה בעבירה תחילה ואח״כ הבטן לפיכך תלקה הירך תחילה ואח״כ הבטן וכו׳ ועי׳ בבבלי שם, ובספרי שם והשקה את המים וגו׳ וצבתה בטנה ונפלה ירכה אין לי אלא בטנה וירכה שאר איבריה מנין ת״ל ובאו בה אני אקרא ובאו בה מה ת״ל וצבתה בטנה ונפלה ירכה אבר שהתחיל בעבירה ממנו יתחיל הפורענות כיוצא בו אתה אומר וימח את כל היקום אשר על פני האדמה מאדם ועד בהמה מי שהתחיל בעבירה ממנו התחיל הפורענות כיוצא בו אתה אומר ואת האנשים אשר פתח הבית הכו בסנורים מי שהתחיל בעבירה ממנו היתה מתחיל הפורענות כיוצא בו אתה אומר ואכבדה בפרעה ובכל חילו פרעה התחיל בעבירה ממנו התחיל הפורענות כיוצא בדבר אתה אומר הכה תכה את כל יושבי העיר ההיא לפי חרב מי שהתחיל בעבירה ממנו התחיל הפורענות אף כאן וצבתה וכו׳ ועי׳ מכילתא בא ובשלח שם ותנחומא בשלח שם ועי״ע בח״נ כאן, ובתוספתא שם בסגנון אחר וביתר דוגמאות וכן הוא אומ׳ בסוטה בתת י״י את ירכך נופלת וג׳ ירך התחילה בעבירה תחילה תילקה ירך תחילה ושאר כל הגוף לא פלט שנ׳ והשקה את המים וגו׳ וכן אתה מוצא בדור המבול אדם התחיל בעבירה תחילה שנ׳ וירא י״י כי רבה רעת האדם בארץ וגו׳ הוא לקה תחילה והשאר לא פלטו שנ׳ וימח את כל היקום פרעה התחיל בעבירה תחילה שנ׳ ויקם מלך חדש וכו׳ הוא לקה תחילה והשאר לא פלטו שנ׳ ובכה ובעמך ובכל עבדיך יעלו הצפרדעים קטני סדום התחילו בעבירה תחילה שנ׳ טרם ישכבו הם לקו תחילה והשאר לא פלטו שנ׳ ואת האנשים אשר פתח הבית הכו בסנורים מרגלים התחילו בעבירה תחילה וכו׳ שכיני ארץ ישראל התחילו בעבירה תחילה וכו׳ נביאי ישראל התחילו בעבירה חחילה וכו׳ ועי׳ בבמ״ר שם : 1 אילויו. כ״ה בכי״ל ואולי צ״ל אילעו כלו׳ נשתטו הד״א כי אויל וכו׳, ואויל משורש אול ולאה או לעה נרדף לפי הדרש עם לעע (עי׳ איוב ו׳ ג׳) ועם יאל (עי׳ במדבר י״ב י״א ישעיה י״ט י״ג ירמיה ה׳ ד׳ נ׳ ל״ו), וגם בכי״ו וכי״ג הובא רק דרש אחד אילעין (אלעון) עם הפ׳ כי אויל וכו׳ (ובכי״ג הוגה בכתב אחר ונלאו מצרים), ובפי׳ ב״ר כי״ט גורס ומפרש וילאו למצוא הפתח אלעיו נשתטו נבול תבול (שמות י״ח י״ח) בתרגום ירושלמי מילעא תלעי (ועי׳ גם בערוך ע׳ לע), וגם בלק״ט מפרש רק וילאו נשתטו וכתב כמו כי הואיל הלך אחר צו (הושע ה׳ י״א), ובכי״ל נוסף בגליון בכתב אחר להגי׳ אילויו היך דאת אמ׳ (לפני התיבות כי אויל וכו׳) „והיה כי נראה כי נלאה מואב על הבמה איתנסון היך מה ד׳ א׳ נילאיתי נשוא אישתטו . . היך מה דא׳ א׳״ והוא הגהה כפי גי׳ הספרים שציינתי ועח״נ, ובפי׳ השני שבפי׳ ב״ר הנדפס גורס וילאו למצא הפתח אלאין כמה דתימר ונלאו מצרים (ועי׳ גם גי׳ הילקוט), והעיר שם ומה שכתוב בספרים כי אויל עמי טעות הוא, אכן אין למחוק פסוק זה שהובא ברוב הספרים, ועיקר הגי׳ רק הדרש שדרשו וילאו בהוראת נשתטו, ובדפ״ר וד״ו הגי׳ אלעון בעי״ן : 3 שגילו מסטירין. סודו של הקב״ה שאמרו כי משחיתים אנחנו את המקום הזה וכו׳ וישלחנו י״י לשחתה לפיכך נדחו ממחיצתן קל״ח שנה ואלו המלאכים הם לפי האגדה אותן מלאכי אלהים שראה יעקב במראה עולים ויורדים, וכן נסדרו המאמרים שלפנינו גם לקמן פס״ח לפ׳ ויחלם וכו׳ והגי׳ שם בכי״ל ר׳ לוי בשם ר׳ שמואל בר׳ נחמן מלאכי שרת על ידי שגילו את מסטירין וכו׳ ר׳ תנחומא וכו׳ אמר ר׳ חמא בר׳ חנינא על שנתגאו וכו׳ ומסיים שם איכן חזרו כאן עולים ואחר כך יורדים, וזו האגדה גם בתר״י א׳ שם וחלם והא סולמא וכו׳ והא תרין מלאכיא דאזלו לסדום ואיטרדו מן מחיצתהון מן בגלל דגליון מסטירין דמרי עלמא והוו מיטרדין ואזלין עד זמן דנפק יעקב מבית אבוי והינון לוון יתיה בחיסדא עד בית אל ובההוא יומא סלקין לשמי מרומא ענין ואמרין איתון חמון יעקב חסידא וכו׳ דהויתון מתחמדין למחמי יתיה בכן שאר מלאכיא קדישיא די״י נהתין למסתכלא ביה, ועוד לקמן פע״ח ויאמר שלחני וכו׳ ר׳ לוי בשם וכו׳ מלאכי השרת על ידי שגילו המיסטירין של הקב״ה נדחו ממחיצתן קל״ח שנה אשמע לך ואדחה ממחיצתי וכו׳, והחשבון קל״ח שנה מפרש בפי׳ ב״ר כי״ט כאן שכך מצינו בב״ר בסדר ויצא יעקב חזקיה אמר בן ששים ושלש שנה היה יעקב אבינו בשעה שנטל את הברכות עשה עוד ארבע עשרה שנה מוטמן בארץ ומשמש את עבר (לקמן פס״ח סי׳ ה׳ ועיי״ש) נמצא כשיצא מבית עבר היה ליעקב שבעים ושבע שנה ומשם הלך לפדנה ארם ביתה בתואל ואותו היום ליווהו מלאכים וכו׳ ויצחק בן ששים שנה כשנולד יעקב נמצא קל״ח (וצ״ל קל״ז) שנה

ר' תנחומה הוה מפיק לישנא קילח, אמר ר' חמא בר' חנינא על שנתגאו ואמרו כי משחיתים אנחנו וגו':

יד) ויצא לוט וידבר אל חתניו לוקחי בנותיו ארבע בנות היו לו, שתים נשואות ושתים ארוסות, לקוחי אין כת' אלא לוקחי:

ויהי כמצחק בעיני חתניו אמרו אדרבלין וכרבלין במדינה ומדינה נהפכת:

ו טו) וכמו השחר עלה וגו' אמר ר' חנינה משיעלה עמוד השחר עד שהאיר את המזרח

3 ילקוט שם, לעיל לד 515: 5 ילקוט שם, ועי' לעיל לד 223: 6 ילקוט שם, ירוש' ברכות פ"א ה' ג' יומא פ"ג מ' ל', פסחים ל"ג ל':

1 *ר' תנחומה — קילח] אמ' ר' תנחומה הוה מפיק תנחומה (לה ל°) לשינה (לשינא ל°) קילח ל, אמר ר' תנחומא הוה מפיק לישנא קילח ן, ור' תנחומא הוה כ, ור' תנחומא הות (ר' תנחומא ת) מפיק לישנא קלה דפגבת, ר' (ור' ש) תנחומא הוה מפיק . . קלא אש, ל' ד[1]י | בר'] וכ, בר דפאתי | חנניא י | על] ~ ידי אי | 2 וגו'] את המקום הזה דחת, ל' אגבי | 3 *ויצא — בנותיו חבי] ויצא . . חתניו וג' ג, ויצא . . חתניו פו, וידבר . . בנותיו א[2]ת, וידבר . . חתניו וגו' ד, ל' ל | שתים — ארוסות] פוא[2]גבי, שתים ארוסות ושתים נשואות דת | 4 לקוחי בנותיו ת | אין כתיב י, אין כתי' (כת' כת) כאן דפאבת, אין כתו' (כת' ג) כן וג | לוקחי] פוא[2]י, ~ בנותיו דא[1]גבת | 5 *אמרו פואג] אמרו לו דתי[1], ל' לחע | *אדרבלין ר[1]] אדרבלין ל, אדרבלון וכ, אדרכולין ד, אדרכלון ח, אדרבלין עי, ארדבלון פ, ארדוכלין ת, ארדכלון ג, הרדבלין ש, הרדבולין ד[1] | *וכרבלין דתער[1]] וכרבלון לפחב, וכרכלון ג, וברבלון ו, וכרדבלין י | ומדינה] והעיר י | 6 וגו'] פי, ויאיצו המלאכים א[1]גב, ויאיצו . . בלוט לאמר דת | משיעלה שחר א[1] | ועד כ | שהאיר את] חגב, שהאיר וי, שיאיר דפא[2]ת, שיאור ש |

משנולד יצחק עד עולים ויורדים ושנה קודם שנולד יצחק בשרוהו מלאכים על לידתו כדכתיב למועד הזה בשנה האחרת ובשנה שנתבשרה באותו הפרק נהפכה סדום (ועי' במ"י לעיל צד 474 צד 490 וצד 504) נמצאו קל"ח שנה מהפיכת סדום עד שבא יעקב לארם נהרים ולן במקום עולים ויורדים בו ועי' גם בלק"ט ובשכל טוב, ומסטירין ל"י [1]) ונכונה הגי' בטי"ת, ובערוך ע' מסטר פי' ענין סתר, ואולי פי' זה טעם להגי' מסתורין בתי"ו ועח"נ ובערוך השי' ע' מסתורין: 1 ר' תנחומה. בכי"ל כתוב אמ' ר' תנחומה הוה מפיק תנחומה לשינה קילח, ועל מלת אמ' נמשך קו קטן ומלת תנחומה אחר מלת מפיק נמחקה ע"י נקודות והוגה ביני שיטי לה ולשינה נקוד [2]) והוגה ביני שיטי א בסוף התיבה, והגהתי ר' תנחומה הוה מפיק לישנא וכ"ה בכי"ל לקמן פס"ח ר' תנחומ' הוה מפיק לישנא וכו' ועח"נ (ובכי"ג נוסף ג"כ ביני שיטי לה להגיה הוה מפיק לה), והגי' הוה מפיק לישנא קלה (קלא) נדחקו המפרשים לפרשה, ולכן נר' שהגי' קילח בכי"ל וכי"ו היא הגי' העיקרית, וקילח היא מלת קלח (וכתובה ביו"ד במקום סגול ועי' במ"י לעיל צד 449 בד"ה אמר וכו') וכן הגי' קלח בדפ"ר וכי"ו לקמן פס"ח (ובדפ"ר כאן נשמט המאמר א"ר תנחומא וכו' ולא הועתק בילקוט, ולקמן ר' קי"ט הועתק מב"ר פס"ח והגי' שם קלא, ובכי"ל לקמן פס"ח הגי' קלא והוגה קלה), ור"ת תפס זה הלשון סימן למספר קל"ח, ובגליון כי"ל נסמן כאן למלת קל"ח „מאה ושלשים ו[שמנה] שנה" ואח"כ נוסף שם בלשון גי' אחרת ישנה „אמ' ר' תנח.. ביר' מניין קל"ח [ק'] מאה ל' שלשים ח' שמנה", וכעין זה הדרש בכלח (איוב ה' כ"ו) מנין ששים בירוש' ביכורים פ"ב ס"ד ג' ובמו"ק כ"ח א' ועיי"ש ועי"ע לעיל צד 417 אמר ר' תנחומא אית דמפקין לישנא אחרינא, ועל סגנונות אלו בירושלמי עי' באכער טערמינאלאגיא ח"ב צד 104, ובתנחומא מ"ב שם איתא אמר לוט למלאכים מה באתם לעשות כאן אמרו לו כי משחיתים אנחנו גילו לו מסטירין (פי' סתר) שלהם לפיכך נדחו ממחיצתן קל"ח שנה ר' תנחומא אמר ק"ל שנה כמנין סלם בגימטריא ועי' גם בהערות רש"ב שם: שנתגאו וכו'. שתלו הגדולה בעצמם ואמרו כי משחיתים אנחנו וכו': 3 ארבע בנות וכו'. דורש וידבר אל חתניו לוקחי וכו' ולוקחי בנותיו חתניו שלקחו כבר בנותיו אלו שתים הנשואות ולוקחי בנותיו לקוחי אכ"כ שיהא משמע שלקחו כבר בנותיו והם חתניו אלא לוקחי שעתידין ליקח בנותיו אלו שתים הארוסות ומיעוט רבים שנים חתניו שנים ולוקחי בנותיו שנים ועי' ביפ"ת וכן מפרש בפירש"י עה"ת חתניו שתי בנות נשואות היו לו בעיר לוקחי בנותיו שאותן שבבית היו ארוסות להם וכו' הנמצאות המזומנות לך בבית וכו' וגם לעיל צד 515 הדרש למה עשרה וכו' שיש שם עשרה לוט ואשתו וארבע בנותיו וד' חתניו, ואגדה זו נמצאה גם אצל הירונימוס שהזכיר דעת האומרים שבנותיו הנשואות נשארו בסדום ובנותיו הבתולות יצאו מסדום עם אביהן ועי' במ"ח חלק מ"ג צד 501: 5 אדרבלין וכרבלין. כן הגהתי ועח"נ ולעיל צד 223, וגם בשכל טוב משובש ארדבלין, ולנכון שם וכרבלין, ועפ"י זה המאמר מפרש במדרש הגדול אמרו לו שוטה שבעולם נבלים וכנורות וחלילים בעיר ואתה אומ' סדום נהפכת, ובפי' ב"ר כי"ט אמרו כל העיר מלאה שמחה וצחוק וכולם יושבין בשלוה ואתה אומר שהמדינה נהפכת: 6 משיעלה עמוד השחר וכו'. כן הגי' העיקרית בכי"ל וכ"ה בכי"פ ובכי"א ב' בגוף הספר אמר ר' חנינא משיעלה עמוד השחר עד שיאיר המזרח אדם מהלך ד' מילין דכ' וכמו (שנא' וכמו) השחר עלה וכת' השמש וכו' וכן הועתק בלק"ט ובשכל טוב וכמו השחר עלה אר"ח משעלה עמוד השחר עד שיאיר המזרח אדם מהלך ארבעה מילין (ד' מילין) שכן כתיב השמש (שנא' השמש) יצא על הארץ ולוט בא צוערה ומסדום לצוער ד' מילין (ובערוגת הבשם הובא ג"כ מב"ר משיעלה עמוד השחר עד שיאיר מזרח אדם מהלך ד' מילין דכת' וכמו השחר עלה וכת' השמש יצא וכו' ועי' במאגאצין חלק י"ד צד 14, ובמ"כ כתב וכך מצאתי שוב הגי' בספר ישן מאד וכוון בלי ספק לערוגת הבשם, אכן הגי' שם בסמוך ומנא לן משיעלה עמוד השחר וכו' ועי' למטה), וכפי שהוגה בכי"ל ביני שיטי הגי' כאן משיעלה עמוד השחר וכו' ד' מילים וכשהאיר (וצ"ל ומשהאיר) המזרח עד שתנץ החמה אדם מהלך ד' מילין שנ' וכמו וכו', וגי' זו מסכמת עם גי' הדפוסים וכי"ת, וגם בגי' זו מביא הראיה על תחלת המאמר שמשיעלה עמוד השחר עד שהאיר את המזרח אדם מהלך וכו' ולא על סוף המאמר שמשהאיר המזרח עד שתנץ החמה אדם מהלך וכו' וכן איתא בהדיא בכי"ו משיעלה עמוד השחר שהאיר המזרח אדם מהלך וכו' משהאיר וכו' עד שתנץ וכו' ומנין משיעלה עמוד השחר עד שהאיר מזרח אדם מהלך ארבעה מילין וכמו השחר עלה וכת' השמש יצא וכו' וכ"ה בכי"ח וכי"כ ועח"נ, ולפי סוגיתינו השחר

[1]) μυστήριον. [2]) לְשִׁינָה.

אדם מהלך ד׳ מילים וכמו השחר עלה וכת׳ השמש יצא על הארץ (בראשית יט כג), ומסדום לצער ד׳ מילים, אמר ר׳ זעירא המלאך היה מקדד לפניהם את הדרך, ומנין משהאיר את המזרח עד

1 ד׳] פאתשי, ארבעה ו, ארבעת דחכ, ארבע ג | מילין דפואגכתשי, מיל ח | וכמו] דכ׳ וכמו פ, שנ׳ וכמו א[2], וכשהאיר (משהאיר י) המזרח עד שתנץ (הנץ י) החמה אדם מהלך ד׳ מילין שנ׳ וכמו ל״י, משהאיר (משיאיר ת, ומשהאיר ש) המזרח עד שתנץ החמה ארבע (ד׳ ד[1]תש) מילין שנ׳ וכמו דתש, משהאיר המזרח עד שתנץ החמה אדם מהלך ארבעה מילין ומנין משיעלה עמוד השחר עד שהאיר מזרח אדם מהלך ארבעה מילין וכמו ו, משהאיר מזרח (ומשהאיר את המזרח כ) עד שתנץ (שהנץ כ) .. אדם .. ארבעת מיל (מילין כ) ומנין משיעלה .. עד (ועד כ) שהאיר מזרח שאדם (אדם כ) .. ארבעת מיל (מילין כ) שנ׳ (דכת׳ כ) וכמו חכ, ומשהאיר המזרח עד הנץ .. אדם .. ד׳ מילין ומנין משיעלה עמוד .. עד שיאיצו המזלות אדם .. ד׳ מילין שנאמ׳ וכמו א[1] | הארץ] ~ ולוט בא צוערה האכשי | 2 ד׳] ד[1]פאתשי, ארבעה ו, ארבעת חב, ארבע ד | מילין פוחאכתשי | אמר] ואין תימר יתר הויין ~ פ, והא ייתר הוויין ~ ש | זעורא ו, חנינא ש | מקדד] ד[1], מקדיד ו, מקדר דר[1]י, מקדיר פא, מקריב כ | להם א[2]כ | משהאיר את — החמה] משהאיר (שמשהאיר ת) המזרח עד שתנץ (שהנץ פ) החמה דפות, [משהאיר המזרח עד שהנץ החמה] א[1], משאיר מזרח ועד שהנץ החמה כ, שמשהאיר המזרח עד שיאירו המזלות א[2]׳ משיעלה עמוד השחר עד שיאור (שהאיר י) המזרח ישי |

עלה היינו שעלה עמוד השחר והשמש יצא על הארץ היינו שהאיר המזרח והשמש יצא להוציא אורה על הארץ (ובכי״א א׳ הגי׳ אר״ח משיעלה שחר עד וכו׳ ומשהאיר המזרח וכו׳ ומנין משיעלה עמוד השחר עד שיאיצו המזלות אדם מהלך וכו׳ ובגליון שם נוסף אמ׳ ר׳ זעירא המלאך הזה היה מקדיר עליהם את הדרך ומנין משהאיר המזרח עד שהנץ החמה ד׳ מילין שנא׳ וכמו, ובכי״א ב׳ נוסף בגליון ומשהאיר המזרח עד הנץ החמה מהלך ד׳ מילין ומנין שמשיעלה עמוד השחר עד שיאיצו המזלות אדם מהלך ד׳ מילין, ובכי״ח הועתק רק עד ומסדום לצוער ארבעת מילין, ובכי״ג המאמר מקוטע), ובהגי׳ שלפנינו פריך אחר המאמר א״ר זעירא וכו׳ ומנין משהאיר את המזרח עד שתנץ החמה אדם מהלך וכו׳ וכ״ה בדפוסי׳ ושאר כ״י הב״ר (חוץ מכי״ח וכי״ג) ועח״נ, ומשני וכמו וכו׳ כלו׳ שהל״ל כמו וכתיב וכמו ריבה הכתוב דבר נדמה לדבר כמו משיעלה עמוד השחר עד שהאיר את המזרח אדם מהלך וכו׳ כן משהאיר את המזרח עד שתנץ החמה אדם מהלך וכו׳, והסוגיא בב״ר כאן מסכמת עם שיטת הירושלמי ביומא שם א״ר חנינה מאילת השחר עד שיאיר המזרח אדם מהלך ארבע׳ מיל ומשיאיר המזרח עד שתנץ החמה אדם מהלך ארבעת מיל ומנין שמאילת עד שיאיר המזרח אדם מהלך ארבעת מילין שנ׳ וכמו השחר עלה ויאיצו המלאכים בלוט לאמר מן סדום לזוער ארבעת מילין וכו׳ אמר ר׳ זעירא וכו׳ ומנ״ין משיאיר המזרח עד הנץ החמה אדם מהלך ארבעת מיל כמו וכמו מילה דמיא לחבירתה, ובירוש׳ ברכות הגי׳ מהופכת אמר ר׳ חצנ׳ (וצ״ל ר׳ חניני׳) מאיילת השחר עד שיאור המזרח אדם מהלך ארבע׳ מילין משיאיר המזרח עד שתנץ החמה ארבעת מיל ומניין משיאור המזרח עד שתנץ החמה ארבעת מיל דכתיב וכמו השחר עלה וגו׳ וכתיב השמש יצא על הארץ ולוט בא צוערה ומן סדום לצוער ארבעת מיל וכו׳ א״ר זעירא וכו׳ ומניין מאיילי השחר עד שיאור המזרח ארבעת מיל כמו וכמו מילה מדמיא וכו׳ וצריך לפרש לפי׳ זו הגי׳ וכמו השחר עלה היינו שהאיר המזרח והשמש יצא וכו׳ היינו שהניץ השמש, וכגי׳ הירושלמי בברכות הועתק מב״ר בילקוט כאן בהיפוך מהגי׳ שלפנינו א״ר זעירא המלאך וכו׳ ומנין משיעלה עמוד השחר עד שהאיר המזרח אדם מהלך ד׳ מילין כמו וכמו וכו׳, ובראש המאמר בילקוט אר״ח משיעלה עמוד השחר וכו׳ משהאיר המזרח עד הנץ החמה אדם מהלך ד׳ מילין שנאמר וכמו השחר עלה וכתיב השמש וכו׳ צריך לפרש שמביא הראיה על סוף המאמר שמשהאיר המזרח עד הנץ וכו׳ ד׳ מילין, וכ״ה בפי׳ ב״ר הנדפס בדפ״ר אר״ח משיעלה עמוד השחר עד שיאור המזרח אדם מהלך ד׳ מילין ומשהאיר המזרח עד שתנץ החמה ד׳ מילין שנאמר וכמו השחר עלה וכתיב השמש וכו׳ המלאך וכו׳ ומנ״ל משיעלה עמוד השחר עד שיאור המזרח ד׳ מילין כמו וכמו מילא דמיא למילא ומפרש מאי כמו וכמו דבר זה דומה לחבירתה כמו משיאור המזרח עד שתנץ החמה ד׳ מילי׳ כך משיעלה עמוד השחר עד שיאור המזרח ד׳ מילין מילא מדמיא למילא, וכן בערוגת הבשם ומנא לן משיעלה וכו׳ עד שהאיר מזרח ד׳ מילין כמו וכמו מילה מידמיא למילה כמו וכמו דבר מידמי לחבירו כמו משיאיר עד הנץ החמה ד׳ מילין כך משיעלה וכו׳ עד שיאיר מזרח ד׳ מילין מלה מדמיא למלה (ובמדרש ד׳ ווילנא שלטו ידי המגיהים ושינו הגי׳ בפירש״י ומנ״ל משיאור המזרח עד שתנץ החמה ד׳ מילין כמו וכו׳ כמו משיעלה עמוד השחר עד שיאור המזרח ד׳ מילין כך משיאור המזרח עד שתנץ החמה ד׳ מילין מילא מדמיא וכו׳) ועי׳ היטב במ״כ שהאריך בפי׳ המאמר ודבריו נכונים מאד וכ״י של ב״ר יעידו שאין להגיה הגי׳ שלפנינו עפ״י הגי׳ בירוש׳ ברכות ועי״ע בפי׳ מהרז״ו ובפי׳ מהרז״ף לירושלמי שם, ובכי״ל כתוב מילים במ״ם וכן בדפ״ר וד״ו ומסדום לצוער ד׳ (ארבע) מילים : 1 ומסדום וכו׳. בתמיה, וכן פי׳ במ״כ ויפ״ת, ובכי״ת ובלק״ט ושכל טוב זה סיום הראיה, ובבבלי פסחים שם איתא מעלות השחר עד הנץ החמה חמשת מילין מנא לן דכתיב וכמו השחר עלה ויאיצו המלאכים וגו׳ וכתיב השמש יצא על הארץ ולוט בא צוערה ואמר רבי חנינא לדידי חזי לי ההוא אתרא והויא חמשה מילין (ובמסקנא שם צ״ד א׳ מתרץ ויאיצו שאני ומעלות השחר עד הנץ החמה ד׳ מילין) ועי״ע שם בפי׳ רבינו חננאל, ובכי״פ גורס ומסדום וכו׳ ואין תימר יתר הויין א״ר זעירא וכו׳, ובפי׳ ב״ר בדפ״ר ומסדום וכו׳ והא ייתר הוויין וכו׳ ומפרש שם ומה דאותיב ולא יתר הוויי׳ כדגרסי׳ בפסחי׳ לדידי חזי לי וכו׳ והוה ה׳ מילין, ובערוגת הבשם והא יותר הוויין וכו׳ הא דפריך הא יותר הוויין פי׳ רבינו קלונימוס ז״ל מדגרסינן בפ׳ מי שהיה בפסחים לדידי וכו׳ ההוא דוכתא והוי ה׳ מילין, ובירוש׳ ברכות הגי׳ ומן סדום וכו׳ יותר הוון א״ר זעירא וכו׳ ובירוש׳ יומא מן סדום וכו׳ יתיר הוון אמר וכו׳, אכן בפי׳ רבינו חננאל יומא כ״ט א׳ הועתק מירושלמי א״ר חנינא מאילת השחר עד שיאיר המזרח אדם מהלך ד׳ מילין ומשיאיר המזרח עד הנץ החמה אדם מהלך ד׳ מילין שנאמר השמש יצא וכו׳ ולוט בא צוערה וא׳ לדידי חזי לי ההוא אתרא והוי ד׳ מילין וכו׳ : 2 היה מקדד וכו׳. נוקב לפניהם הגבוה ומשוה הנמוך ועי״ז זה קיצר להם את הדרך ובאו מסדום לצוער משעלה עמוד השחר עד שיצא השמש על הארץ אע״פ שהדרך היה יותר מד׳ מילין, ובפי׳ ב״ר בדפ״ר גורס ומפרש א״ר חנינא המלאך מקדר לפניהם הדרך שנא׳ ויאיצו אבל אדם אחר אינו הולך אלא ד׳ מילין, ובערוגת הבשם א״ר חנינא המלאך היה מרקד ס״א מרקד (כ״ה שם וצ״ל) לפניהם את הדרך שנ׳ ויאיצו המלאכים, ובפי׳ ב״ר כי״ט היה מקדר לפניהם וכו׳ היה ממדד לפניהם את הדרך בפסיעות גסות היה פוסע

שתניץ החמה אדם מהלך ד׳ מילים, וכמו וכמו מילא מדמיא למילה, אמר ר׳ יוסי ברי אבין אם יאמר לך אדם הדא כוכבתא דצפרא איילתא דשחרא היא שקרין, פעמים פוחתת פעמים מוספת, אלא כמין דקרנין סלקין ומנהרין לעלמא:

1 אדם מהלך ל׳ פש | ד׳] ד1א2שי, ארבעה ות, ארבעת פכ, ארבע ד | מילין | וכמו] וא2כ, דכ׳ וכמו פ, שנאמ׳ וכמו א1, כמו דגתר1י | וכמו ל׳ אכ | מילא מדמיא] א2גכ, מילא מידמיא פן, . . דמיא ר1, מילתא דמיא תי, . . דמייא ד | למילא פוא2גבש, למילתא דתר1י | בר׳] גכ, בר דפואת | בון ו | 2 הדה א2גי, הא פ | כוכבתה דצפרא ן, כוכבא . . פ, ככבא . . י1, כוכבתא דצפרה א2, איילתא דשחרא ש | אילתא דשחרא אגכת, ככבת׳ דצפר׳ ש | היא] פגיש, הוא ואכי, ל׳ דת | *שקרין פא2] שיקרין ג, שוקרין ו, שקדין ל, שקרן א1, שקרא כ, שקרן הוא דתר1, שקרא הוא י | פעמים שהיא וא | פוחתת] מוספת א | פעמים] גר1י, פעמים שהיא וא, ופעמים שהיא דפכת | מוספת] פוחתת א | 3 *כמין דואתעשי] כמן לפגכ | דקרנין] תרין דקרנין וגכע, תרין דקורין א1, תרתין דיקרנין ר1, דוקרנין דנהור ש, תרתין קרנין דנהור דתי | סלקין] פאגכע, סליקין ו, סלקין ממדינחא דת, . . מן מדינחא שי |

לפניהם מפני מהירות הדרך שנ׳ ויאיצו המלאכים ומקדר דומה לו בעירובין (נ״ח א׳) שמעתי שמקדרין בהרים, ונכונה הגי׳ בכי״ל מקדד וכ״ה במדרש דפ״ר ובירוש׳ ברכות בד״ו ועי׳ בערוך ע׳ קד א׳ ובעמת״ל ע׳ קדד ובד״ס עירובין שם, ולפי שטת הירושלמי והב״ר שלשה זמנים הם עלות השחר והאיר המזרח והנץ החמה ועי׳ גם יומא פ״ג מ״א הרואה אומר ברקאי מתתיא בן שמואל אומר האיר השחר, ותימה שלפי הירושלמי והב״ר מן עלות השחר עד הנץ החמה ח׳ מילין ולפי הבבלי בפסחים ה׳ מילין וכדמתרץ שם רק ד׳ מילין ועי׳ גם ביפ״ת: 2 הדא כוכבתא וכו׳. הכוכב נוגה נקרא כוכבת ובלא״ר כוכבתא וכשיתראה אחר שקיעת החמה הוא לנו כוכב הנשף (ועי׳ ירוש׳ ברכות פ״א ב׳ ב׳ אמר רבי יוסי ברבי בון ובלחוד דיתחמון תלתא כוכבין בר מן הדא כוכבתא ועיי״ש בפי׳ מהרז״ף ועי״ע בעמת״ל ח״ב צד 304) וכשיתראה קודם עלות השמש הוא לנו כוכב השחר כוכבתא דצפרא, והכוכבת פעמים פוחתת מחסרת ופעמים מוספת ממלאה את אורה לפי מצבנו לנגדה ולפי יחוס מעמד השמש (ועי׳ סלאנימסקי ככבא דשביט צד 26) וכפי הילוכה פעמים מקדמת לעלות ברקיע עד ג׳ וד׳ שעות קודם עלות השמש ופעמים מאחרת לעלות עד קרוב לעלות השמש, ואיילתא דשחרא הוא עמוד השחר כדמוכח מלשון מאמר ר״ח כאן ובירוש׳ ברכות ויומא ועי׳ למטה (וזרה גי׳ הירושלמי שהובאה בפי׳ רבינו חננאל פסחים צ״ד א׳ מאילת השחר עד שיעלה עמוד השחר וכו׳), וטעם מאמר ר״י בר׳ אבין אם יאמר לך אדם כוכבת זו של שחר היא עמוד השחר (ועי׳ תוי״ט ברכות פ״א מ״א) דברי שקרים הם שהכוכבת פעמים פוחתת וכו׳ אלא בעלות עמוד השחר עולים כעין קנים מפוצלים (מן המזרח) ומאירים לעולם ועי׳ יומא כ״ח ב׳ רבי אומר וכו׳ תימור של חמה (ופירש״י שם עלות השחר שנבקע ונראה כתמר זקוף וכו׳) מפציע לכאן וכאן וכו׳ ושם כ״ט א׳ מ״ט דרבי דכתיב למנצח על אילת השחר מה אילה זו קרניה מפצילות לכאן וכאן אף שחר זה מפציע לכאן ולכאן (ובשכל טוב הועתק ותימור של חמה מתפצל וכו׳ אף שחר מפצל וכו׳ מה אילת זו קרניה מפצלין אף שחר קרניו מפצלין בו ועי׳ גם בד״ס) ובמנחות צ״ה א׳ ארבעה סניפין של זהב היו שם מפוצלין מראשיהן כמין דקרנין היו שסומכין בהן את הלחם ופי׳ רגמה״ג שם כמין דוקרנין כעין קנין שמתפרדין מלמעלה ועי׳ גם בערוך ע׳ דקרן ב׳, ונכונה הגי׳ דקרנין בכי״ל והוא ל״י 1) ופי׳ בעלי שני ראשים, ור״י בר׳ אבין מתאר מראות האורה בעמוד השחר שמתפצלים לכאן וכאן בלשון כמין דקרנין, ומראות הרבה בעמוד השחר ואין צ״ל כמין תרין דקרנין אע״פ שמלת תרין איתא גם בירושלמי ועח״ג ובערוך ע׳ דקרן א׳, ושם פי׳ מלשון כי קרן עור פניו, וגם יש למצוא במלת דקרנין הוראת דקר בקע ועי׳ צונץ ריטוס צד 232 ולעף אצל קרוים צד 194, ובערוגת הבשם הועתק מב״ר אם יאמר לך אדם הדא אילתא דשחרא כוכבתא דצפרא היא שקרן הוא וכו׳ אלא כמין דוקרנין דנהור סלקין מן מדינחא ומנהרין וכו׳ ואח״כ איתא שם תרין דוקרנין פי׳ שני עמודין של אורה דוקרין לרקיע ויוצאין ויש מפרש דוקרנין מלשון כי קרן עור פניו דמשה, ובפי׳ ב״ר בדפ״ר הדא איילתא וכו׳ ככבת׳ דצפר׳ היא שקרן הוא וכו׳ למה שפעמים פוחתת פעמים מוספת פי׳ פעמים מקדמת ככב לאיילת פעמים מאחרת אלא כמין דוקרנין דנהור סלקין מן וכו׳ תרין דוקרנין שני עמודים של אורה דנהרין הרקיע ויוצאין, ובפי׳ ב״ר כי״ט איילתא דצפרא כח השחר שקרן הוא טועה הוא פעמים פוחתת וכו׳ פירושו פעמים מקדמת כוכב אחד ופעמים מאחרת סלקין ממדינחא ומנהרין לעלמא תרתין דיקרנין שני עמודים של אורה דוקרין את הרקיע ויוצאין, וכלה״כ אז יבקע כשחר אורך (ישעיה נ״ח ח׳) הלשון בירוש׳ ברכות ויומא במאמר דלמא ר׳ חייא וכו׳ וראו איילי׳ (אילת) השחר שבקע אורה (וכ״ה באותו הסיפור בשהש״ר פ׳ מי זאת וכו׳ ובסוף מדרש אסתר ובמדרש תהלים כ״ב סי׳ י״ג ועיי״ש), ובשכל טוב הועתק ומפורש א״ר יוסי אם אמר לך וכו׳ הדא כוכבתא דצפרא איילתא דשחרא היא אל תאמין שפעמים שהיא מקדמת ופעמים שהיא מאחרת [פעמים שהיא פוחתת] ופעמים שהיא מוספת אלא כמין שני דוקרנא עולין ומאירין את העולם, ובירוש׳ ברכות הגי׳ א״ר יוסי בי ר׳ בון הדא איילתא דשחרא מאן דאמר כוכבתא היא טעיא זימנין דהיא מקדמא וזימנין דהי׳ מאחרה מאי כדון כמין תרין דקורנין דנהו׳ דסלקין מן מדינח׳ ומנהרין (ושם בד׳ מגנצא כוכבתא דצפרא וכו׳ טעי וכו׳ דהיא מאחרא וכו׳ כמין תרין דוקרני׳ דנהור׳ וכו׳) ובירוש׳ יומא שם א״ר יוסי וכו׳ מאן דאמר כוכבתא היא טעי וכו׳ כמין תרין דקרנין דנהור וכו׳, ובערוגת הבשם איתא עוד כתב בפי׳ רבינו קלונימוס ז״ל בברכות ירושלמי הדא אילת (וצ״ל איילתא ועי׳ במ״ח חלק כ״ו צד 366) דשחרא מאן דאמר כוכבתא היא טועה הוא למה שפעמים קודמת ופעמים מאחרת, ושם בסוף המאמר בברכות ירושלמי בתחילת (וצ״ל המסכת) מאיילת השחר עד שהאיר מזרח אדם מהלך ד׳ מילין ומירושלמי דקאמר מאיילת השחר עד שיאיר מזרח אדם מהלך ד׳ מילין שמעינן דעמוד השחר הוא איילת השחר ועי׳ במ״כ ומה שקרא שם איילת השחר קרא כאן עליית השחר וכן משמע מספר ישן וז״ל מלשון ב״ר דקאמר משיעלה עמוד השחר עד שיאיר המזרח אדם מהלך ד׳ מילין ומירושלמי דקאמר וכו׳ שמעינן דעמוד השחר הוא איילת השחר, ובפי׳ ב״ר בדפ״ר מעורבב ומקוטע ובירושלמי בברכות האי איילתא דשהרא מאן דאמר כוכבתא היא טעי וכו׳ בברכות ירושלמי בתחלת המסכתא מאיילת השחר עד שיאור המזרח אדם מהלך ד׳ מילין ומשיאו׳ המזרח עד שתנין החמ׳ ד׳ מילין תרין דוקרנין וכו׳, והושמט שם „עוד כתב בפי׳ רבינו קלונימוס ז״ל” כמו שהושמט שם „פי׳ רבינו קלונימוס ז״ל” לפני התיבות כדגרסי׳ בפסחים וכו׳, וכל הפירוש הארוך בפי׳ ב״ר הנדפס הוא מפירוש השני שבאותו הפירוש ומסכים בכלל עם מה שהועתק בערוגת הבשם, ומכל זה נמצא בפי׳ ב״ר כי״ט בקצת שינוי רק הפירוש כמו וכמו מילא דמיא למילתא וזה כמו וכמו דבר זה דומה לחברתה כמו משיאור מזרח ועד שתנץ החמה ארבעה מילין כך משיעלה עמוד השחר

1) δίκρανος.

קום קח את אשתך ואת שתי בנותיך הנמצאות ר׳ טוביה ברי יצחק אמר שתי מציאות, רות המואבייה ונעמה העמונית, אמר ר׳ יצחק מצאתי דוד עבדי (תהלים פט כא) איכן מצאתיו בסדם :

יא טז יז) ויתמהמה תמהון אחר תמהון, אמר כמה אבוד בכסף וזהב באבנים טובות ומרגליות ההד״ עושר שמור לבעליו לרעתו (קהלת ה יב), ר׳ יהושע בן לוי אמר זה לוט, ר׳ שמואל בר נחמן אמר זה קרח, ר׳ יהודה ברי סימון אמר זה נבות, ר׳ לוי אמר זה המן, ר׳ יצחק אמר זה שבט ראובן וגד, רבנין אמ׳ זה שבטו שללוי דהוא מתמסכן וחזר למה דהוה :

ויחזיקו האנשים וגו׳ מי היה זה, רפאל, אתיבון והא כת׳ ויהי כהוציאם אותם וגו׳,

1 ילקוט שם, לעיל לד 391 וש״נ : 4 ילקוט שם : 5 ילקוט שם, ילק׳ קהלת ר׳ תתקע״ב, מדרש קהלת פ׳ יש רעה חולה (ה׳ י״ב) : 6 פסחים קי״ט א׳, סנהדרין ק״י א׳, שמות רבה פנ״א סי׳ ג׳, תנחומא משפטים סי׳ ח׳, מדרש אסתר פ׳ אחר הדברים (ג׳ א׳), פדר״א פ״נ : תנחומא מ״ב מטות סי׳ ה׳, תנחומא מטות סי׳ ה׳, במדבר רבה פכ״ב סי׳ ז׳ : 8 ילקוט כ׳ פ״ד :

1 *קום — הנמצאות פוא[1]גבי] קום . . אשתך וג׳ ל, ואת . . הנמצאות א[2]ת, ואת . . הנמצאות וגו׳ ד | ר׳ — אמר] כ, ר׳ טוביה (טוביא א[2]) בר יצחק אמ׳ פאג, אמ׳ ר׳ טוביה (טובייה ת) ברי (בר ת) יצחק דת | 2 המואביה | 3 *מצאתיו אתשי[1]] מצאתי ל, מצאתי אותו דפוחגב | בסדום | 4 ◦תמהון] תימהון ד (וכן בסמוך) | כמה אבוד] במה אבור ג, . . אבור ד[1]חי, . . אברור אג[0]ש, . . אעמור ן, כמה מעביר בם כ | כסף פ | בזהב ן, ובזהב חגב | ואבנים פ, ובאבנים כ, או באבנים גש | ובמרגליות חכ | בר נחמן ל׳ ג | 5 בר] וא[2]גכ, בר דפא[1]י, בי״ר ת | 7 וגד] ושבט גד אגב | *רבנין אמ׳ ן] רבנין אמרין ג, ורבנין . . א[1], רבנין אמרי י[1], רבנן אמרין כ, . . אמרי דת, ורבנן אמרי פא[2], ל׳ ל | *שבטו שללוי פן] שבטו שללוז ל, לוי א, איוב דחגתי (קהלת) | דהוא מתמסכן] וג, דהוה מתמסכן חי (שם), מתמסכן כ, דהוא עתיר ומתמסכן פ, דהוה עתיר ונתמסכן דא[2], דהוה . . ואתמסכן ת, עתיר ונתמסכן א[1] | וחזר — דהוה] וחוזר . . דהוה ן, וחזר . . דהוא פ, וחזר למאן דהוה י (שם) | 8 וגו׳] בידו פא[2], בידו וביד אשתו וחא[1]גכ, בידו . . וביד שתי בנותיו ת, בידו . . בנותיו וגו׳ ד, בידו . . בנותיו בחמלת י״י עליו י | מי — רפאל] ות, מי היה זה זה רפאל די, זה היה רפאל ח, זה רפאל פאגכ | איתיבון פא[1]כי | והא כת׳] והכת׳ תי, ל׳ ואב | ויהי] פוחאגכ, ויוציאוהו ויניחוהו וכת׳ ~ דתי | בהוציאם וא[1]ג |

עד שיאיר מזרח ארבעה מילין מילא מדמייא וכו׳ והפי׳ תרתין דיקרנין שני עמודים של אורה דוקרין וכו׳ ועי׳ במאמרי על פי׳ ב״ר בספר תפארת ישראל צד XII ועי״ע במ״י לעיל צד 354 (ופי׳ ר׳ קלונימוס שהזכרתי במ״י לעיל צד 111 הובא בערוגת הבשם למאמר ר׳ לוי בב״ר פמ״ח סי׳ ט׳ ועיי״ש : 1 ר׳ טוביה וכו׳. המאמר נסדר כבר לעיל צד 391, והגהתי איכן מצאתיו כמו שהגי׳ שם גם בכי״ל, ובילקוט כאן נוסף בסוף המאמר מיבמות ע״ז א׳ וכתיב הנה באתי במגלת ספר כתוב עלי ועי׳ במ״י לעיל שם : 4 ויתמהמה. ואין כת׳ ויתמה ודרשו ויתמהמה תמהון אחר תמהון ועי׳ במ״י לעיל צד 338 בד״ה אלא ויתגל : כמה אבוד. כמה איבוד בכסף וכו׳ ואבד כל עשרו בענין רע הה״ד עושר שמור וכו׳, וגם בלק״ט הגי׳ תמהון וכו׳ כמה אבוד בכסף בזהב ובאבנים טובות ועח״נ, ובשכל טוב מפרש תמהון וכו׳ אמר אוריק אוצרי בזהב ובכסף ובאבנים טובות, ובמדרש אגדה הוצ׳ רש״ב מפרש ויתמהמה שהיה רוצה להוציא ממונו משם ויחזיקו האנשים בידו אמרו לו דייך שאתה ניצול, וכן בפירש״י עה״ת ויתמהמה כדי להציל את ממונו וכו׳ המלט על נפשך דייך להציל הנפשות אל תחוס על הממון : 6 זה קרח. בשמו״ר שם יש עושר שהוא עושה רע לבעליו וכו׳ זה עשרו של קרח שהוא היה עשיר מכל ישראל וכתיב וירדו הם וכל אשר להם חיים שאולה ועי׳ בתנחומא משפטים שם, ובפסחים שם א״ר חמא בר חנינא שלש מטמוניות הטמין יוסף במצרים אחת נתגלה לקרח וכו׳ עושר שמור לבעליו לרעתו א״ר שמעון בן לקיש זו עשרו של קרח וכו׳ א״ר לוי משאוי שלש מאות פרדות לבנות היו מפתחות בית גנזיו של קרח וכו׳ ועי׳ גם בסנהדרין שם : זה נבות. שנהרג בשביל כרמו : זה המן. בשמו״ר שם ד״א זה עשרו של המן הרשע שנ׳ ויספר להם המן את כבוד עשרו וכתוב ותלו אותו ואת בניו על העץ ועי׳ בתנחומא שם, ובמדרש אסתר שם ר׳ פנחס אמר שני עשירים עמדו בעולם אחד לישראל ואחד לאומות העולם ולא עמד להם ממונם אלא לרעתם קרח בישראל שמצא אוצרות של כסף וזהב שהטמין יוסף והמן באומות העולם לקח אוצרות מלכי יהודה וכיון שראה המלך את עשרו ואת עשרת בניו לפניו שרים עמד וגדלו ורוממו וכו׳ ועי׳ בפדר״א שם : שבט ראובן וגד. שהיה להם מקנה רב ובחרו להם נחלתם בעבר הירדן והם גלו תחלה, ובתנחומא מ״ב מטות שם איתא שני עשירים עמדו בעולם קרח מישראל והמן מאומות העולם ושניהם אבדו מן העולם למה שלא היתה מתנתן מן השמים וכן אתה מוצא בבני גד ובני ראובן שהיו עשירים הרבה והיה להם מקנה גדול וחבבו את המקנה וישבו להם חוצה לארץ ישראל לפיכך גלו תחלה מן השבטים שנ׳ ויגלם לראובני ולגדי וכו׳ וכ״ה בתנחומא מטות שם ובבמ״ר פכ״ב ועי״ע הדרש נחלה מבוהלת בראשונה ואחריתה לא תבורך וכו׳ בתנחומא שם סי׳ ז׳ ובבמ״ר שם סי׳ ט׳, ובמדרש קהלת שם ליתא הדרש זה לוט וכן ליתא שם הדורש ר׳ לוי והגי׳ שם עושר שמור לבעליו לרעתו א״ר יהושע זה קרח ור׳ שמואל אמר זה נבות היזרעאלי ר׳ יהודה אמר זה המן ר׳ יצחק אמר אלו בני ראובן ובני גד : 7 שבטו של לוי. בכי״ל יש לקרות שללוז או שללון וכנר׳ הוגה׳ שם התיבה ע״י סופר אחר, ובוודאי היה כתוב שם שללוי כמו שהגי׳ גם בכי״פ וכי״ו זה שבטו של לוי, ובלי ספק היא הגי׳ העיקרית וכ״ה במדרש קהלת בדפ״ר וד״ו ורבנין אמרי זה שבטו של לוי דהוא מתמסכן חוזר למה דהוה, ובמ״כ הגיה שם כמו שהגי׳ כאן בדפוסי׳ ואחריו שינו הגי׳ שם, ובילקוט כאן הועתק רבנין אמרי זה איוב דהוה מתמסכן וחזר למה דהוה גירסא אחרינא זה שבטו של לוי דהוה עתיר ונתמסכן וחזר למה דהוה, ובכי״כ בגוף הספר ר׳ יצחק אמ׳ זה שבט ראובן וגד ס״א שבטו שללוי רבנן אמרין זה איוב מתמסכן וחזר למה דהוה (וגי׳ ס״א הובאה שם בשיבוש למאמר ר׳ יצחק), ובמ״כ כתב להמאמר במדרש קהלת ופירושו נעלם ממני, ואולי כוונו לזמן עזרא ונחמיה שנתמסכן שבט של לוי וחזר למה דהוה כדכתיב בנחמיה י״ג י׳ י״א ואדעה כי מניות הלוים לא ניתנה ויברחו איש לשדהו הלוים והמשררים וכו׳ ואריבה את הסגנים וכו׳ ואקבצם ואעמדם על עמדם, ובהגי׳ זה איוב ק״ק וחזר למה דהוה שהרי כתיב ויוסף י״י את כל אשר לאיוב למשנה (איוב מ״ב י׳) ועי׳ גם ביפ״ת : 8 זה רפאל. וכן לעיל צד 516 ורפאל

אמר לון קרון דבתריה ויאמרו המלט על נפשך אין כת׳ אלא ויאמר, אם כן למה נאמר ויחזיקו זכות אברהם עם רפאל, ההרה המלט בזכותו שלאברהם: פן תספה בעון העיר:

יח יט) ויאמר לוט אליהם וגו׳ ר׳ ברכיה ר׳ לוי בשם ר׳ חמא ברי חנינה שני בני אדם אמרו דבר אחד, לוט וצרפית, צרפית אמרה עד שלא באתה אצלי היה הקב״ה רואה מעשיי ומעשה עירי והיו מעשיי רבים על מעשה עירי עכשיו שבאת אצלי הזכרתה עוני והמתה את בני, לוט אמר עד שלא הלכתי אצל אברהם היה הקב״ה רואה מעשיי ומעשה עירי והיו מעשיי רבים ממעשה עירי עכשיו שאני הולך אצל אברהם מעשיו רבים ואיני יכול לעמוד בנחלתו

8 ילקוט שם, ילק׳ מלכים ר׳ רי״ם, פסיקתא רבתי פ״ג (י״ ט׳), אגדת בראשית פכ״ה:

1 לון] פ א[2] ג, להון ה כ ת, ליה ד | *קרון דפוחאגת] קרייה ל. קריין כ | *דבתריה דוא[2]גכת] דבתרה ל, בתריה פ, מה דבתריה א[1]י | ויאמרו] המלט על נפשך ~ א | המלט — נפשך] המלט ו, ל׳ אגכ | אין כת׳ (כתי׳ אי) כאן פאגתי, אין כת׳ כן ו | ויאמר] פא, ~ המלט ות, המלט על נפשך דגי | אם כן .. עם רפאל] אם כן .. ויחזיקו האנשים זכותו של אברהם עבר רפאל פ, א״כ (אמרו לו א״כ א[2]) מת״ל ויחזיקו האנשים זכותו של אברהם היה עם לוט א, ל׳ דוחגכתי | 2 *ההרה המלט פוחאגכ] ~ פן ל, פן תספה דת | בזכותו של אברהם] פוחגכ, בזכות אברהם א[2], בזכות אברהם שנקרא הר מדלג על ההרים ואומ׳ שמעו הרים וגו׳ ד, בזכות .. שנקרא .. ואמ׳ שמעו הרים ת, בזכותו של אברהם שגדול כהר כד״א מדלג על ההרים י | פן — העיר] ואגכ, פן .. בעון וגו׳ פ, ל׳ דחתי | 3 ויאמר — וגו׳] פ, ויאמר .. אליהם אל נא אדוני וגו׳ ח, ויאמר .. נא אד׳ (אדוני א[1], י״י כ) הנה נא מצא עבדך חן בעיניך וא[1]כ, ויאמר .. אד׳ .. חן וגו׳ ג, הנה .. חן בעיניך וגו׳ י, לא אוכל להמלט ההרה א[2], ואנכי לא אוכל .. ההרה ויאמר לוט .. אדני .. בעיניך ת, ואנכי .. ההרה וגו׳ ויאמר .. אדני (י״י ד[1]) הנה .. בעיניך וגו׳ ד | ר׳ ברכיה ל׳ ו | ור׳ לוי דפי, בשם ר׳ לוי אגכת | בר׳] וגב, בר דפאתי | 4 אמרה] ~ לאליהו ת | באת א[2]גכי | מעשיי] ו, מעשי דפאכתי (וכן בסמוך) | 5 ומעשי א[1] | עירי] פואגכי, בני עירי ח, אנשי עירי ד, אנשי העיר ת | מרובין א[2] | על — עירי] פוא[2]גי, על מעשי עירי ג, על מעשה בני עירי חי (מלכים), ממעשי עירי כ, על אנשי (מעשה ת) בני עירי והייתי צדקת ביניהם דת | עכשו פוחבי[1], ועכשיו ת, ועכשו א | שבאת] פוגכי, שבאתה דת, ל׳ א | אצלי] אלי י (שם), ל׳ א | הזכרתה עוני] באתה (באת אלי פואגכ) להזכיר את עוני דפואגכת, באת להזכיר עוני י | והמתה] ולהמית | את ל׳ י | 6 ולוט י | אצל] עם פ | ומעשה] וכתי, ומעש׳ ד[1], ומעשי דפאג | עירי] פואגכי, בני עירי חי (שם), בני עירי ואני צדיק ביניהם דת | והיו — עירי] והיו מעשי (מעשיי ו) רבים (רבין ח, מרובין א[2], יתירים ו) ממעשי (ממעשה כ, על מעשה ח, על מעשי ואג) עירי פוחאגכ, והיו מעשי רבים על מעשה בני עירי י (שם), ל׳ דתי | 7 מעשיו] פוחאגבי, שמעשיו דת | רבים (מרובים ח) על שלי דפוחא[1]בתי (שם), רבים (רבין י) משלי גי, מרובין על מעשי א[2] | ואיני] פחאגי, איני דות | *בגחלתו ל[o]חג[o]], בגחלים לפ, בגחלום ג, בגחלתן כ, בנחלתו דתי[1], על גדולתו ו, בגדולתי א[1], ל׳ א[2] |

להציל את וכו׳ ועי״ע לעיל צד 485, ובפי׳ השני שבפי׳ ב״ר הנדפס מפרש ויחזיקו האנשים זה מיכאל ורפאל וכו׳ בחמלת י״י עליו זה רפאל וכו׳ ועי׳ גם במ״כ, ואינו מכוון לפי׳ הגי׳ שלפנינו אם כן למה נאמר ויחזיקו זכות אברהם עם רפאל ועח״נ, ומסיים ההרה המלט בזכותו של אברהם אתה ניצול ובכי״א א׳ כתוב ביני שיטי לזכות אברהם, ובלק״ט הגי׳ ההרה המלט אל זכותו של אברהם, ובפי׳ ב״ר כי״ט מפרש בזכות אברהם שגדול כהר כדכתיב מדלג על ההרים, וכן נוסף בילקוט, ובדפוסי׳ שנקרא הר מדלג וכו׳ ואומ׳ שמעו הרים וגו׳ וכן באג״ב פכ״ה ההרה המלט וגו׳ זה אברהם שנקרא הר שנאמר שמעו הרים וכו׳ ועי׳ ר״ה י״א א׳, ובפירש״י עה״ת מפרש המלט וכו׳ ובזכות אברהם אתה ניצול וכו׳ ההרה המלט אצל אברהם ברח שהוא יושב בהר שנ׳ ויעתק משם ההרה וכו׳, ובמדרש אגדה הוצ׳ רש״ב ההרה המלט לך אצל אברהם ואתה נמלט, וגם לפנינו טעם זה הדרש במאמר הסמוך ויאמר לוט וכו׳: 2 בעון העיר. במקרא כתוב כן בפ׳ וכמו השחר וכו׳, ובפ׳ ויהי כהוציאם וכו׳ כתוב רק פן תספה, ודרשו גם כאן בעון העיר, וכן הועתק בלק״ט ועח״נ: 3 ר׳ ברכיה וכו׳. המאמר נסדר כאן בדרש הפ׳ ויאמר לוט אליהם אל נא וכו׳ הנה מצא עבדך חן בעיניך וכו׳ ואנכי לא אוכל המלט ההרה פן תדבקני הרעה וכו׳ לוט אמר אל המלאך אל נא תאמר ההרה המלט שאלך אצל אברהם שאם אני הולך אצלו מעשיו מרובים וכו׳ כמו שדרש ר״ב וכו׳ בשם רחב״ח, ועי׳ בלק״ט לפ׳ ואנכי לא אוכל וכו׳ ובפירש״י עה״ת, ושם הובא וכן אמרה הצרפית לאליהו וכו׳ עד שלא באת אצלי היה הקב״ה רואה מעשי ומעשה עמי (ומעשה בני עירי) ואני צדקת ביניהם וכו׳ וכן נוסף כאן בדפוסי׳ וכי״ת והייתי צדקת וכו׳, ובפסי״ר שם כשהמלאכים היו הופכין את סדום ומצילים אותו בזכות אברהם מה אמרו לו ההרה המלט פן תספה בזכותו של אותו ההר הגדול אברהם נמלטת לך אצלו אמר להם איני יכול שכבר אמר לי הפרד לא אוכל להמלט ההרה וגו׳ ד״א פן תדבקני הרעה כל הימים שהייתי בסדום היה הקב״ה מחשב מעשי עם מעשיהם והייתי עומד שהייתי צדיק אצלם אלך לי אצל אברהם הצדיק שישקול הקב״ה את מעשי עם מעשיו לא אוכל למה פן תדבקני הרעה, ואח״כ ג׳ שם א״ר יוחנן שני בני אדם אמרו הדבר הזה הצרפית כי באת אלי להזכיר [את] עוני ולהמית את בני (מ״א י״ז י״ח) אמרה לו עד שלא באת אצלי היה הקב״ה שוקל מעשי עם בני מקומי והייתי עומדת שהייתי כשרה אצלם ועכשיו באתה אצלי וע״י שהיית צדיק שקל הקב״ה מעשי עם מעשיך והזכרת עונותי ומת בני וכו׳, ובאג״ב שם אמרו לו לך אצל אברהם שנאמר ההרה המלט וגו׳ זה אברהם וכו׳ א״ל אברהם צדיק גמור הוא ואיני יכול לילך אצלו שנאמר ואנכי לא אוכל וגו׳ למה שכל זמן שהיתה סדום ועמורה הייתי יושב בתוכה ונראה ביניהן צדיק והיה הקב״ה מסתכל במעשי ובמעשיהם והייתי נראה צדיק מהן אבל עכשיו אם אלך אצל אברהם הוא צדיק שלם ואם יסתכל במעשיו ובמעשי אם נמצאתי רשע בעיניו הוא עוקרני לפיכך ואנכי לא אוכל וכו׳: 5 הזכרתה וכו׳. כ״ה בכי״ל, ובשאר הספרים באתה (באת אלי) להזכיר וכו׳ ולהמית וכו׳ והוא כלה״כ במ״א שם: 7 בגחלתו. בכי״ל איתא בגחלים וכ״ה בכי״פ, ובכי״ל נמחק סוף התיבה ונכתב ביני שיטי חלתו להגיה בגחלתו וכן הוגה ביני שיטי בכי״ג וכ״ה בכי״ת ולק״ט וכן הגהתי, וסגנון הלשון כמו מאמרם באבות פ״ב מ״י והוה זהיר בגחלתן

ואנכי לא אוכל: ר' ברכיה משי' ר' לוי מן הן תנינן כשם שהנווה הרע בודק כך הנווה היפה בודק, מן הכא ואנכי לא אוכל להמלט ההרה, שרי בעומקה והן א' לו סק לטורא והוא א' הכן, הדא אמי' אפילו מנוה הרע לנווה היפה, שהנווה היפה בודק:

כ כא) הנה נא העיר הזאת קרובה. ויאמר אליו הנה נשאתי פניך וגו' אמר ר' תחליפא קטיריה מה אם לוט על ידי שכיבד את המלאך נשא לו פנים, לך לא אשא פני מפניך ומפני אבותיך ישא ייי פניו אליך (במדבר ו כו):

יב כב כג) מהר המלט וגו' אמר ר' לוי למדינה שהיה לה שני פטרונין אחד בן מדינה

1 יבמו' כתובות פי"ג ל"ו ג': כתובות פי"ג ע"י: 4 ילקוט כ' פ"ד, ספרי נשא פי' מ"ג, במדבר רבה פי"א סי' ז': 7 ילקוט שם:

1 ואנכי] הה"ד ~ י | אוכל] ~ להמלט ההרה ן | משי'] ו, בשם דפגכתשי | *מן הן דוגכתשי] מה הן לפ | שהנוה פגכתי, שנוה ש | הנות היפה גכת, נוה היפה ש, נוה יפה וי, היפה פ | 2 מן הכא] מהכא ש, מהכא ג, לי ן | *להמלט ההרה פוגכש] ההרה פן תדבקני די, ההרה.. תדבקני הרעה ומתי ת, וגו' ל | שרין] גר1, וסדום (סדום אכ) בעומקא היא (בעומקה היא וכ) בעמקא היה א1, בעומקא א2) לפום כן הוא אומר ואנכי לא (לפי' הוא אומ' לא אכ) אוכל להמלט ההרה ~ דואבי1, וסדום בעומקא היה לפום כן הוא אומר לא אוכל ~ פ (וסדום בעומקא היא לפום כן הוא אומ' ואנכי.. המלט ההרה פן תדבקני תרעה ומתי וסדום שריא ת) | בעומקה] וכ, בעומקא דפא2גתר1, בעמיקתא י | והן אמרין (אמ' כ) ליה א2כ, והם אמרי ליה א1, ואינון (והינון וג) אמרו (אמ' ד1, אמרין פוגר1י) ליה דפוגתר1י | סק] אכ, פוק דפוגתר1י | והוא אמ' הכן וג, אמ' הכן כ, והוא אמר הכין דא2ת, והוא אומ' כן פ, והוא אומר להם הכי א1, והוא אמר הכין לא אוכל להמלט ההרה י | הדה וא2גי | 3 אמר' ד1, אמרה דפואגתר1 | מנוה] ד1פאגכתר1י מנווה ד, מנווי ן | לנוה ד1פאגכתר1י, לנווי ן | הטוב היפה א2 | שהנווה היפה] שהנוה יפה ר1, שהנווי היפה ן, הרי שהנווה (שהנות י) היפה די, שהרי הנוה היפה ת, לי פא:כ | 4 הנה—קרובה] וא1גכ, הנה .. קרובת לנוס שמה דת, הנה .. העיר וגו' פ, לי חא2י | ויאמר — וגו'] חי, ויאמר .. פניך פוא1ג, ויאמר .. פניך גם לדבר הזה דת, הנה.. פניך א2 | 5 תחליפא] פוחאגכ, חלפתא דתי | קיטריה פ, ־יא ג, ־ייה ן, קסרייא דת, קסוריא כ, קיסוריא א, דמן קסרייא י | מה] ואכ, ומה דחתי | ללוט וי | על ידי לי א2 | *את המלאך דפחאגכת] למלאך י, על המלך לו | לך — פני] לך.. פנים דוחגכתי, לי א | 6 אבותיך] ~ לכ"ש א2 | ישא] הה"ד ~ א2, לכך נאמר ~ פ | 7 וגו'] שמה ואי, שמה כי לא אוכל פ, שמה.. אוכל לעשות דבר גכ, שמה.. דבר עד בואך שמה ת, שמה.. שמה וגו' ד | למדינה] וא2גכעי, משל ~ דפחא1ת | שהיה] כי, שהיו דפוגתע, שהיתה א | **לה] לו ל | ב' עי | פטרונין] ואגכתעש, פיטרונין דפ, פטרונים ע, ־ני' ו1, פיטרופין ד1 | בן מדינה] עי, בן המדינה א1גש, מן המדינה א2כ, עירני ן,

שלא תכוה וכו' ולקמן סוף פע"ת אמרו שלא נכוה בגחלתו של יעקב ועי"ע לקמן פנ"ב סי' ד', ומחגי' בגחלתו נשתבש בנחלתו בדפוסי' וכי"ת וילקוט דפ"ר, ובשכל טוב איתא בגורלו ועי"ע בח"נ: 1 ואנכי לא אוכל. זה סיום המאמר וכן בילקוט הה"ד ואנכי לא אוכל להמלט ההרה: תנינן כשם וכו'. במשנה שם (בירושלמי ובמתניתא דתלמודא דבני מערבא) מוציאין מנוה הרע לנוה היפה אבל לא מנוה היפה לנוה הרע רבן שמעון בן גמליאל אומר אף לא מנוה הרע לנוה היפה שהנוה היפה בודק (ובמשנה שבמשניות ובבבלי מוציאין מנוה ה ר ע ה וכו' אבל לא וכו' לנוה ה ר ע ה רשב"ג אומר אף לא מנוה ר ע ה לנוה יפה מ פ נ י שהנוה היפה וכו', וכאן הגי' גם בדפ"ר וד"ו כשם שהנווה הרע וכו' אפילו וכו' הרע וכו') ואמר ר"ב בשר"ל מן הן תנינן כשם וכו' כלומר מהיכן ראיה לדברי האומר במשנה אף לא מנוה הרע וכו' מן הכא ואנכי לא אוכל וכו' שרי וכו' והוא א' הכן בתמיה הדא אמרה וכו', ובפי' ב"ר כי"ט גורס ומפרש שרי בעומקא ואינון אמרין ליה פוק לטורא כלומר עד עכשיו שוכן בעמק בככר וכו' והוא מסרב ואומר לא אוכל לעלות ההרה אלא הדא אמרה אפילו מנוה הרע עמק לנוה היפה הר שהנוה היפה בודק, ובפי' ב"ר בדפ"ר מן הן וכו' כשם שנוה הרע וכו' כך נוה היפה בודק מהכא ואנכי לא אוכל להמלט ההרה אתמהא שרי בעומקא ואינון אמרי' ליה ס ו ק לטורא והוא אמר כן לא אוכל להמלט ההרה אתמהא עד עכשו היה שוכן בעמק בככר והמלאכים אומרי' לו שיעלה להר והוא מסרב ואומר לא אוכל להמלט ההרה אתמהא אלא הדא וכו' אפילו מנוה הרע לנוה היפה כהר שהנוה היפה וכו', וגם שם ל"ג וסדום בעומקא וכו' לפום כן וכו', ובכי"ל כתוב מה הן והגהתי מן הן ועח"נ ולעיל צד 51, ובזה המאמר מפרש ר"ב בשר"ל ההרה כפשוטו לטורא, ובירוש' כתובות שם איתא ומניין שהנוה היפה בודק ר' ל ו י ב ש ם ר' ח מ א ב ש ם (וצ"ל בר') ח נ י נ ה פן תדבקני הרעה ומתי במשר' וסמך להרה ואת אמ' אכין אלא מכאן שנוה היפה בודק ועי' בק"ע שם, ובבבלי כתובות ק"י ב' מפרש מאי בודק כדשמואל דאמר שמואל שינוי וסת תחלת חולי מעים ועי' פריים ביבליש־תלמודישע מעדיצין צד 685: 4 א"ר תחליפא קטיריה. כ"ה קטיריה בכי"ל וכן כתיבת השם בטי"ת בכי"פ וכי"ו וכי"ג, ונקל להגיה קסיריה קיסריה ועח"נ, ואולי ר"ת קטיריה אינו האמורא ר' תחליפא קיסריא (ועי' ערכו במבה"י ק"ל א' ובאגה"א ח"ג צד 625, והמאמר נובע מספרי נשא, ושם המאמר סתמי ובסגנון אחר ישא ה' פניו אליך וכו' בשעה שאתה עומד ומתפלל שנא' ויאמר אליו הנה נשאתי פניך והרי הדברים ק"ו ומה אם ללוט נשאתי פנים בשביל אברהם אוהבי לך לא אשא פנים מפניך ומפני אבותיך וזהו שאמר הכתוב ישא וכו', וכן בבמ"ר שם ד"א ישא י"י בשעה שאתה וכו' הרי דברים קל וחומר אם ללוט נשאתי פנים מפני אברהם אוהבי לך וכו', וכאן נר' טעם המאמר א"ר תחליפא קיטריה אמר הקב"ה לישראל (ועי' במ"י לעיל צד 504 בד"ה אפילו וכו') מה אם לוט ע"י שכיבד את המלאך שאמר לו בתפלה ובבקשה אל נא וכו' הנה נא מצא עבדך חן בעיניך ותגדל חסדך אשר עשית עמדי וכו' נשא לו פנים לך לא אשא פני מפניך ומפני אבותיך בזכותך ובזכות אבותיך ישא י"י וכו', ואין מן הענין לפרש ע"י שכיבד את המלאך בכבוד אכסניא שקיבל את המלאכים, ובלק"ט גורס ומפרש א"ר תחליפא מה לוט על שכיבד המלאך נשא לו פנים ישראל שכיבדו הקב"ה על אחת כמה וכמה לכך נאמר ישא וכו', ובכי"ו איתא על ידי שקיבל שכיבד על המלך, ומלת שקיבל נמחקה ע"י קוים, וגם בכי"ל הגי' ע"י שכיבד על המלך והגהתי את המלאך וצ"ע: 7 למדינה. לעיר גדולה (ועי' קידושין פ"ב מ"ג) שהיה לו שני פטרונין אדונים מגינים בעדה אחד וכו' ואחד עירני בן עיר

ואחר עירני וכעס המלך ובקש לרדותן ואמר המלך אם רודני אתם בפני בן המדינה עכשיו יאמרו אילו היה עירני כאן היה מתקיים עלינו, ואילו היה בפני עירני עכשיו הן אומרין אילו בן המדינה שם עכשיו היה מתקיים עלינו. כך לפי שהיו סדומיים מהם עובדים לחמה מהם עובדים ללבנה אמר 32c הקב״ה אם רודה אני אותם ביום עכשיו הן א׳ אילו היתה לבנה שם היתה מתקיימת עלינו, בלילה עכשיו הן א׳ אילו היתה חמה שם היתה מתקיימת עלינו, אלא בששה עשר בניסן בשעה שחמה ולבנה עומדים ברקיע ההיד השמש יצא על הארץ וגו׳ :

פרשה נא

יט כד) וי״י המטיר על סדם וגו׳ כמו שבלול תמס יהלך נפל אשת בל חזו שמש א

7 ילקוט ל׳ פ״ד, ילק׳ תהלים ל׳ תשע״ו, ילק׳ מכירי תהלים נ״ח סי׳ י׳, ועי׳ תנחומא וירא סי׳ י״ז:

1 עירוני פחת, עורוני ד, מן העיר ד[1] | *עירני ע] עירנו ל, עירוני אגכשי, בן המדינה וח, מן המדינה דפת | וכעס המלך] א[1], וכעס המלך עליהם גכש, וכעס עליהם המלך דפתי, ל׳ ן | ובקש המלך וגבי, ורצה א[2] | לרדות׳ לבני המדינה י[1] | ואמר] כ, אמר דפואגתשי | המלך ל׳ א[2] | רודני] פחב, רודה אני דוגת, אני רודה אשי | בן] י, בני דפגכש, בגי בן ו, ל׳ ד[1] | עכשו פכש | יאמרו] הן אומרין פת, . . אומרי׳ ד[1], . . אומרים ד, הם אומ׳ כ, היו או׳ ו, יהו אומרין ג׳, . . אומ׳ י[1], . . אומרים ש | 2 היה ל׳ כ | *עירני] עירנו ל, עירוני דפוחגכתשי | כן ג, שם ן | מתקיים] עומד ן (וכן בסמוך) | ואם י | היה] אני רודה אותן ו, אני . . אותם י | *עירני] עירנו ל, עירוני דחגתי, ערוני ד[1], בן עירוני ן, בני העיר כ | עכשיו] עכשו כ, ל׳ ו | הם כ, יהו גי | אם ו | בן] היה ~ פחכי, היה בפני ~ ו | 3 שם] כאן פ, ל׳ ו | עכשיו] ג, עכשו כ, ל׳ דפותי | עלינו] ~ אלא ארדה אותן בפני שניהם פ, התחיל רודה אותה בפני שניהם לומר שאין לאחד מכם כותל עמוד בפני המלך ו | לפי שהיו ל׳ פ | סדומיים] ותי, סדומים ד, הסדומיים פאגכ | מהן פגי | מהם] מהן פי, ומהם דאכת, ל׳ ו | עובדים ל׳ וי | וללבנה ו | 4 אני רודה דוא[2]גכתי | ביום] בפני החמה ~ א[1] | עכשיו ל׳ פואגכי | אומ׳ ד[1]פגכ, אומרי׳ א[1], ־ים ד, ־ין א[2]ת | שם לבנה ג | מתקיימת] עומדת ו (וכן בסמוך) | בלילה] וחגכ, ואם אני רודה אותן ~ דת, אלו אני . . אותם ~ י[1] (בלילה — עלינו ל׳ פא) | 5 עכשיו] אכשו כ, ל׳ וי | הם דכ, יהו י | אומ׳ וג, אומרי׳ כ, ־ים י, ־ין דת | חמה שם] י, שם חמה גכ, החמה שם דו, . . כאן ת | אלא] א[2], אלא נקם מהם דת, . . רדה אותם ח, . . ארדה (אני רודה י) אותם פי, אמ׳ הקב״ה הריני רודה אותם ו | בו׳ עשר ד[1], בי״ו א[1]י | שחמה ולבנה] ששתיהן י | 6 *עומדים א[1]כ] עומדין פהא[2]ג, הן עומדין ו, עומדות ת, עומדת ד, שוקעים ל | וגו׳] ולוט בא צוערה פת, ולוט . . צוערה וגו׳ ד, ולוט . . צוערה וי״י המטיר על סדום ועל עמורה כ, ולוט . . ועל עמרה גפרית ואש ן, וי״י המטיר על סדום א[2]ג, וי״י . . על סדום ועל עמורה א[1], וכתי׳ וי״י . . על סדום י || 7 וגו׳] ועל עמורה וא[1]כת, ועל . . גפרית ואש וגו׳ ד, ועל . . ואש מאת י״י מן השמים ג, ל׳ פא[2] | כמו] גי, כתי׳ ~ דפאכתמ, זה הוא שאמ׳ הכ׳ ~ ו | יהלך] ואיגי, יהלוך דפכתשמ | *נפל — שמש ותשי] ונפל . . שמש ג, כנפל . . שמש י (תהלים), נפל . . שמש וגו׳ ד, וגו׳ לפ, ל׳ אכמ |

קטנה וכעס המלך ובקש לרדותן כלו׳ לבני המדינה (וכן מפרש בפי׳ ב״ר הנדפס ובקש לרדותן לבני המדינה, ובילקוט נוסף לבני המדינה) ואמר המלך אם רודה אני אותם בפני וכו׳ היה מתקיים עלינו מתייצב לנו להצילנו, וסגנון הלשון שהיה לו שני וכו׳ כמו לעיל צד 500 ועיי״ש במ״י, ופטרון עי׳ לעיל צד 460, ובכי״ל כתוב בג׳ הפעמים עירנו והגהתי עירני וכן בערוך ע׳ ערן למדינה שהיו לה ב׳ פטרונין אחד בן מדינה ואחד עירני ועי׳ גם בע׳ פטר ד׳, ולעיל צד 175 איתא עירוני ועח״נ ובעמת״ל ע׳ עירני עירוני וע״ע בפסיקתא פי״ד (קי״ז ב׳) א״ר לוי למטרונא שהיה לה שני שושבנין אחד עירוני ואחד בן מדינה וכו׳ זה שהיה עירוני היה אומר לה דברי נחומים וכו׳, וכענין המשל שלפנינו איתא בירוש׳ ברכות פ״ט י״ג א׳ בשר ודם יש לו פטרון אמרו לו הרי נתפס בן ביתך אמר הרי אני מתקיים עליו וכו׳ : 2 ואילו היה בפני וכו׳. כלו׳ ואם הייתי רודה אותן בפני עירני וכו׳ ועח״נ : 5 בששה עשר בניסן. עי׳ לעיל צד 490 וצד 516 : שחמה ולבנה עומדים וכו׳. כן הגהתי ועח״נ, ובפי׳ ב״ר כי״ט מפרש חמה ולבנה עומדים כאחד שכל חודש באמצעיתו שניהם עומדים כאחד כשהחמה יוצאת עדיין הלבנה נראית, ובלק״ט בעת שהחמה והלבנה עומדות ברקיע ביום שהשמש יוצא במזרח והלבנה עדיין במערב וכו׳, ובשכל טוב השמש יצא על הארץ וכו׳ השמש היה יוצא מן המזרח ולבנה עדיין במערב וכו׳ ועי״ע במדרש אגדה הוצ׳ רש״ב ובפירש״י עה״ת לפ׳ וה׳ המטיר : 6 השמש יצא על הארץ וגו׳. וה׳ המטיר על סדום וכו׳ ועח״נ ובמ״י לעיל צד 515 סוף פמ״ט:

פרשה נא. בכי״א א׳ פמ״ח, ובדפ״ר נסמן פ״ב, ובמקרא אין כאן פרשה פתוחה או סתומה אכן יש כאן הפסק ענין קצת, וגם בתנחומא מ״ב וירא סי׳ ט״ז מתחלת דרשה בפני עצמה לפ׳ וי״י המטיר וכו׳ ועי׳ במ״י לעיל ריש פמ״ט ופ״נ : 7 כמו שבלול וכו׳. שבלול במקרא שם מלה בודדת, ובתרג׳ היוני והסורי תרגמו כשעוה, וכאן תרגמו שבלול סיליי אולי מל״י [1]), וכן בתרג׳ תהלים תיבללא, וקשה לפרש מלת כיליי, ובכי״ו הגי׳ ביליי וכן בילקוט כאן בליי ועח״נ, ודוגמתו בירוש׳ שקלים ד״ו פ״ו נ׳ א׳ כתיב והיה ביום ההוא יצאו מים חיים מירושלם וגו׳ תני

[1]) *σέσιλος*, Schnecke.

(תהלים נח ט) כהדין סיליי כיליי, כשלשול זה שנמחה בציאה, כאישות זו שאינה מספקת לראות שמש עד שחוזרת לעפרה, כאשת איש שיוצאת והיא מתביישת שלא יראה עוברה לזמן והיא משלכתו בלילה קודם שלא תחזנו שמש ההיד השמש יצא על הארץ וגו' וי״י המטיר על סדם וגו':

ב [וי״י המטיר על סדם וגו'] לשתי מדינות שמרדו במלך, אמר המלך אחת תשרף משלה ואחת תשרף מטמיון, כך להלן ונהפכו נחליה לזפת ועפרה לגפרית (ישעיה לד ט) ברם הכא

4 ילקוט כ' פ״ד פ״ס, ועי' ילק' ישעיה כ' ש״ד (תל״ע);

1 *כהדין וא[1]כשי (שם) מ] בהדין ד, בהריין ת, כהדי ג, בהדי ל, כהדא י, ל' פא[2] | סיליי כיליי] סיליי ביליי ן, סליי בליי ו, כיליי סיליי י (שם), כליי סיליי א[2], כיליי סילוי ג, בליי סילויי מ, סיליי סיליי כ, סיליי ש, סילי א[1], כארסי (כאיסי ?) לאי כליי פ, כיליי סיליי לימצא דר[1], מילייא סיליי לימצא ת | זה] פוכי, הזה דאגתר[1]י (שם)מ | שהוא נמחה דפא[2]גכתשי, שמ[תמ]סמס א[1], מתמסמס ר[1], שהוא נמחת על המים מ | בציאה] ו, בצואה דפא'תשי, כצואה גכר[1]ם, בצנה א[1] | כאשות ג', כאשת ש | הזו גש, זאת ן, הזאת י, הזה א | מסתפקת ש, משמשת מ, יכולה א[1] | 2 שמש] השמש גמ, את השמש ואכ, ל' י (שם) | שחוזרת] שי (שם), שהיא חוזרת דואגתים | לעפרה] פואגכשים, לעפר' ד[1], לעפר דת | ד״א כאשת י | שיוצאת] שהיא יוצאת ש, שהיא יוצאה ג' (שם), שיוצאת לזרות (לזנות ?) פ, שזינת ן, שזינתה דת, שזינתה (שזנתה א[1]) יוצאת אמ, שהיא זינה יוצאה כ | ומתביישת אשמ, והיא מתחבאת ן | שלא — לזמן] פוכ, שלא ייראה . . לזמן ג, שלא יראה . . לחוץ ש, שלא יראה עוברה א[1], שלא . . עיברה א[2], שלא תראה עוברה דימ, שלא . . עיבורה ת, לחזור ביום ההוא י (שם) | והיא (היא פ) משליכתו דפוכתי, יוצאה ומשליכתו אמ, והיא מחנקתו ש, . . מחניקתו ג, ומחזירה י (שם) | 3 בלילה ל' כי | קודם] קודם עד פ, ל' י (שם) | שלא ל' וש | תחזינו פגכת, שתחזנו ש, שתחזינו ן, תחזינה י (שם), יראנה אמ | שמש] השמש ואגכתי (שם), ל' מ | וגו'] י, ולוט בא צוערה דת, ל' פואגכמ | וגו'] ועל עמורה כת, ועל עמ' גפ' ואש ן, ל' אגימ | 4 לשתי] פוא[2]גכ, לב' ע, לשני ש, משל לשתי א'ת, . . לב' ד[1], . . לשני ד | שמרדו] שסרחו ן | *במלך דפאגכתעשי] למלך לו | אחת תשרף] פואגכר[1]י, תשרף אחת דתע | משלה] פוגכער[1], באש ~ דא[2]ת | 5 מן טמיון י, באש מטמיון א' | *כך] ל' ל | להלן] ~ באדום י | *ונהפכו דוכתעשי] והפכתי לפאג |

בית קודש הקדשים עד הפרוכת בקרני סיליי וביליי מן הפרוכת עד מזבח הזהב בקרני חגבים ממזבח הזהב ועד העזרות כחוט של שתי מן העזרות וכו' כחוט של ערב מיכן והילך כמפי הפך, ובק״ע שם הגי' בקרני ביילי וסיילי, ובשקלים שבבבלי י' ד' בקרני סולו וכיילי, ובדפוסים הישנים ליתא שם מלת וכיילי והגי' שם סולו' (סולות סולום) ועי' בד״ס, ובבלי יומא ע״ז ב' איתא רק מעין היוצא מבית קדשי הקדשים בתחילה דומה לקרני חגבים כיון שהגיע לפתח היכל נעשה כחוט של שתי כיון שהגיע לאולם נעשה כחוט של ערב כיון שהגיע אל פתח העזרה נעשה כפי פך קטן, ובכי״א ובפי' השני שבפי' ב״ר הנדפס איתא כאן רק כהדין סילי (סיליי), וידידי רא״ח לעף כתב לי שלדעתו הגי' הנכונה כאן סיליי ביליי והוא שם אחד כפול כסגנון חילק בילק ודוגמאות אחרות ועי' בהוספות שבסוף הספר, ובדפוסי' הגי' כאן כיליי סיליי לימצא [1]), וגי' זו היתה גם לפני בעל פי' ב״ר כ״י שמפרש בכי״ט כיליי סיליי לימצא כשלשול הזה מתמסמס כצואה וכן לימצא מסמסמס והולך, ומלת לימצא איתא עוד בכי״ת המאוחר ואולי הוא פירוש נוסף ועי' בפירש״י תהלים שם שבלול יש פותרין לימצא בלע״ז [2]), והגהתי כהדין, ודרשו כמו שבלול וכו' שתרגמו סיליי כשלשול זה כלומ' השבלול שיוצא מנרתיקו נמחה בציאה ועי' בפירש״י מ״ק ו' ב' שבלול שקורין לימצו״ן תמס יהלך כלומר כשיוצא חוץ מנרתיקו רירות נופלות ממנו עד שהוא נימוח ומת תמס כמו ונמס ועי' גם בערוך ע' אשת ב', וציאה בהגי' שלפנינו כל״מ צאתך (דברים כ״ג י״ד): 1 כאישות זו, דורש כמו וכו' נפל אשת וכו' כאישות [3]) זו שאינה מספקת לראות שמש וכו', ובתרג' תהלים שם היך נפילא ואשותא די סמיין וכו', ובמ״ק שם צדין את האישות ואת העכברים וכו' מאי אישות אמר רב יהודה בריה שאין לה עינים וכו' מאי קרא כמו שבלול תמס יהלך נפל אשת בל חזו וכו', ובערוך שם גורם האשות אשות ועח״נ, ובירוש' מ״ק פ״א פ' ג' אישות זו חולדה אע״פ שאין ראיה לדבר זכר לדבר נפל אשת בל חזו וכו' ועי' בעמת״ר ח״א צד 71 וצד 419 ועי״ע לעוויזאהן צאאלאגיע וכו' צד 101: 2 כאשת איש. דרש אחר (בלי סימן ד״א) כמו וכו' נפל אשת וכו' כאשת איש שיוצאת והיא מתביישת שלא יהא נראה עוברה וכו', ובילקוט הגי' כן ד״א כאשת וכו', ובפי' ב״ר הנדפס גורס ומפרש ד״א כאשת איש שהיא יוצאת ומתביישת שלא יראה עוברה לחוץ והיא מחנקתו בלילה קודם שתחזנו שמש כך סדומיים לא הספיקו לראות השמש ונמחו מן העולם דכתיב השמש יצא על הארץ וסמיך ליה וי״י המטיר על סדום (ובפי' ב״ר כי״ט איתא רק כך סדומיים וכו' וכתיב בסמוך לו וי״י המטיר וכו'), וגם בילקוט מכירי מסיים הה״ד השמש יצא על הארץ וה' המטיר על סדום (ושם הוגה כל המאמר שלא כהוגן עפ״י גי' הדפוסי' כאן) וכן הפרדתי המאמרים לסיים הפתיחה בפ' וי״י המטיר וכו', ודרש אחר בתנחומא מ״ב שם זש״ה כמו שבלול וכו' כמו שהשבולת הזו נשטפת כן אנשי סדום נשטפו תמס יהלך שהמסה אותם הקב״ה באש וכו' ועי' בפירש״י תהלים שם, וסגנון הלשון בבי״ל ובח״נ קודם שלא וכו' קודם עד שלא וכו' קודם וכו' עי' גם לעיל צד 69 וצד 135 וצד 259: 5 מטמיון. מאוצר המלך ועי' לעיל צד 15: כך להלן. בפי' ב״ר הנדפס מפרש כך להלן באדום ונהפכו נחליה לזפת ועפרה לגפרית מעצמה ברם הכא וי״י המטיר וכו' מאת י״י מאוצרו של מקום, וכן נוסף בילקוט להלן באדום, ובילק' ישעיה ר' ש״ד הועתק מילמדנו ונהפכו נחליה לזפת אתה מוצא סדום ואדום (כ״ה שם בדפ״ר) נגזר על שניהם שישרפו באש אמר הקב״ה על סדום אני גוזר שיהא שריפתה מטמיון שלי שנא' וי״י המטיר על סדום ועל עמורה גפרית ואש מאת י״י מן השמים ועל אדום (כ״ה שם) גזר שתביא עצים משלה ותשרף בהם לעולם שנאמר ונהפכו נחליה לזפת וגו' יומם ולילה לא תכבה לעולם יעלה עשנה, ולזה המאמר כוון גם בערוך ע' טמיון במ״ש שם ובילמדנו, והמאמר לב' מדינות וכו' הועתק שם מב״ר כאן, ובבי״ל ועוד בארבעה כ״י נשתבש והפכתי נחליה והגהתי ועח״נ:

[1]) λείμαξ. [2]) limace. [3]) Maulwurf.

וי״י המטיר וגו׳: אמר ר׳ אבין לשפחה שהיתה רודה בתנור בא בנה ורדה פת ונתנה לו, בא בן גבירתה ורדה גחלים ונתנה לו כך להלן ויאמר י״י אל משה הנני ממטיר לכם לחם מן השמים (שמות טז ד) ברם הכא וי״י המטיר על סדם וגו׳: אבה חלפי בר סמקי בשם ר׳ יהודה וי״י המטיר וגו׳ זה גבריאל מאת י״י, אמר ר׳ לעזר כל מקום שנאמר וי״י הוא ובית דינו, אמר

1 תנחומא ע״ב וירא סי׳ י״ט בשלח סי׳ כ׳, תנחומא וירא סי׳ י׳, שמות רבה פכ״ה סי׳ א׳: 4 ילקוט ר׳ פ״ה: ילקוט שם, ירוש׳ ברכות פ״ט י״ד ב׳ סנהדרין פ״א י״ח א׳, שמות רבה פי״ב סי׳ ד׳, ויקרא רבה פכ״ד סי׳ ב׳, במדבר רבה פ״ג סי׳ ד׳, שהש״ר פ׳ לסוסתי (א׳ ט׳), פסיקתא רבתי פמ״ב (קע״ה ב׳), תנחומא ע״ב וירא סי׳ י״ט וסי׳ ל״ד ואלה סי׳ כ״א בא סי׳ י״ז, תנחומא ואלה סי׳ פ״ז:

1 וגו׳] על סדום אגי, על.. ועל עמורה כת, על..עמורה וגו׳ ד, על..גפרית ואש פו | אמר ר׳ אבין] פחאגכי, אמר ר׳ אבון דת, ל׳ ו | לשפחה] משל לשפחה חא[1], משל לגבירתה שעומדת אצל שפחה פ | רודה] וא[1]גי, ~ פת ל[0]דפא[2]כת | בנה] פוחאגכי, בן גברת׳ ד, בן גבירתה תש | ורדה] פוחגכשי, ורדת ד, רדת ת, ורדתת א | פת] גחלים י, ל׳ פג | **ונתנה] ונתתה ל | 2 גבירתה] פחא[1], גברתה וא[2]גכי, בנה דתש | ורדה] פוחגכ, ורד׳ ש, רדה י, ורדת דת, ורדתה א[1], לקחה א[2] | גחלין א[1], פת י | ונתנת לו] ~ גחלים ופת יצאו מן התנור י | 3 סדום | וגו׳] ועל עמורה ד[1]כ, ועל.. גפרית ואש דת, ועל.. ואש מן י״י מן השמים ו, ל׳ פאגי | *אבה חלפי] אבה חלפו ל, אבה חלפיי ו, אבא חלפי ג, אבא חילפי כ, אבא חלפתא פ, ר׳ חלפאי א, ר׳ חלבו בן ר׳ חילפיי ד, ר׳ חלבו בן חלפאי ת | בר] בש״ר א[2] | סמקי] ג, סמקיי ו, סמקאי את, סמקאיי ד, סימקי פכ | ר׳ יהודה (יודה ת) בר׳ (בר פא[1], בי״ר ת) סימון דפואגכת | 4 וגו׳] על סדום דאגתי, על.. ועל עמורה כ | מאת י״י] י[1], מאת י״י מן השמים חג, מאת י״י מן השמים (מאת י״י א[2]) זה הקב״ה דואכת | אלעזר | *וי״י דפחאגכתי] י״י וי״י לו |

1 בא בנה וכו׳. וכ״ה בכי״פ וכי״ו וכי״ת וכי״ג וכי״כ בא בנה ורדה פת (ורדה) וכו׳ בא בן גבירתה (גברתה) ורדה גחלים וכו׳ ונר׳ טעם המשל לשפחה וכו׳ בא בנה ורדה פת לאכול לשובע נפשו ונתנה לו בא בן גבירתה בזדון ורדה גחלים להזיק לאחרים ונתנה לו פת וגחלים יצאו מן התנור וכך בנמשל מן השמים בא המן ומן השמים באו גפרית ואש לישראל המטיר הקב״ה לחם מן השמים לשבוע ועל הסדומיים המטיר גפרית ואש מן השמים ימטר על רשעים פחים אש וגפרית וכו׳, ובלק״ט שינה לשון המשל משל לעומד ע״פ התנור בא בנו נותן לו פת בא שונאו נותן לו גחלים על ראשו כך וה׳ המטיר על סדום וכו׳ וכתיב הנני ממטיר לכם לחם וכו׳, ובשכל טוב מפרש כך מנהג בני אדם אם אדם רודה פת בתנור ובא בנו רעב לפניו נותן לו לחם וכשיבא אורח הופכו בגחלים ונותנו על ראשו אף הקב״ה כן כשבאו בניו רעבים המטיר להם לחם מן השמים וכשמרדו סדומיים חתה עליהם גחלים וכו׳, ובילקוט הגי׳ בא בנה ורדה גחלים וכו׳ בא בן גברתה רדה פת ונתנה לו (והוסיף גחלים ופת יצאו מן התנור) כך להלן וכו׳, ובדפוסי׳ וכי״ת בא בן גברת׳ (גבירתה) ורדת (רדת) פת וכו׳ בא בן בנה ורדת גחלים וכו׳ ונר׳ שהוגה כן בגי׳ העיקרית שלפנינו, וכפי׳ גי׳ הדפוסים מפרש בפי׳ ב״ר כי״ט בן גברתה ישראל קרויין בנים למקום והוא אדון לשמים ולפי שהאומות עובדין לחמה ולבנה קרויין בניה ושמים קרויין שפחה לפי שנבראו לתשמישן של בריות ובא בנה ורדת גשמים של אש, ובפי׳ ב״ר בדפ״ר לשפח׳ שהית׳ רודה פת בתנור בא בן גבירת׳ ורדה פת ונתנ׳ לו בא בן בנה ורד׳ גחלי׳ ונתנ׳ לו כך להלן ויאמר י״י אל משה וגו׳ בן גברתה ישראל קרויי׳ וכו׳ והוא אדון לשמי׳ בא בנה לפי שסדומיי׳ עובדין לשמש ולירח קרויין בניה׳ ושמים קרויין שפחה לפי וכו׳ ובא בנה ורד׳ גחלי׳ ונתנה לו וי״י המטיר על סדום ועל עמורה גפרית ואש, ובתנחומא מ״ב וירא שם איתא ד״א וה׳ המטיר על סדום וגו׳ מאת ה׳ מהו מאת ה׳ אלא הוא אומר הנני ממטיר לכם לחם מן השמים וכאן הוא אומר וה׳ המטיר על סדום אמר ר׳ ברכיה למה הדבר דומה למלך שהיה עומד אצל הכבשן של נחתום נכנס אוהבו אצלו רדה פת חמה נתן לו נכנס שונאו חתה גחלים ונתן לו כך הקב״ה כשבאו ישראל אל המדבר הוריד להם לחם מן השמים שנאמר הנני ממטיר וכו׳ וכשבאו הסדומיים לידי עבירות הוריד להם אש מן השמים שנאמר וה׳ המטיר וכו׳, ובתנחומא מ״ב בשלח שם למה״ד לנחתום שהיה עומד על הכבשן נכנס שונאו וחתה גחלים ונתן על ראשו נכנס אוהבו רדה פת חמה ונתן לו הגחלים והפת שניהם יצאו מתוך הכבשן כך הקב״ה הוריד אש על הסדומיים ושרפן ומן השמים הוריד לישראל מן שנ׳ הנני ממטיר וכו׳ (ובילק׳ תהלים ר׳ תרנ״ה הועתק מתנחומא ימטר על רשעים פחים וכתיב הנני ממטיר לכם לחם מן השמים א״ר ברכיה לאחד שהיה עומד אצל הכבשן של נחתום בא בנו ורדה את הפת ונתן לו בא שפחתו רדה גחלים ונתן לה שניהם רדו מן התנור י״י מנת כוסם), ובתנחומא וירא שם א״ר שמעון בן לקיש המולייר הזה אם בקש מהם אדם להוציא ממנו חמין מוציא צונן מוציא וכשבקש הקב״ה הוציא מן לישראל מן השמים שנ׳ הנני ממטיר וכו׳ מן השמים וכשבקש וה׳ המטיר על סדום וכו׳ מן השמים, ובשמו״ר שם בדפ״ו וד״ו ויאמר י״י אל משה הנני ממטיר וכו׳ אמר ריש לקיש בשר ודם וכו׳ שמא יכול להוציא את כלן ממקום אחד אבל הקב״ה אינו כן כשהמטיר אש וגפרית על הסדומיים היה מן השמים שנ׳ וי״י המטיר וכו׳ מן השמים וכו׳ והמן מן השמים משל למולר של זהב בקש צנים הוציא ממנו בקש גחלים הוציא ממנו כך וכו׳ ועיי״ש: 4 זה גבריאל. שנשתלח מאת י״י, וכן לעיל צד 516 גבריאל נשתלח להפוך את סדום וכו׳ ועי״ע לעיל צד 485, ובלק״ט מפרש מאת ה׳ מן הגבורה, וברמב״ן הגי׳ אבא חלפי בר׳ סמקי בשם ר׳ יהודה בר׳ סימון וה׳ המטיר על סדום זה גבריאל מאת ה׳ מן השמים זה הקב״ה א״ר אליעזר כל מקום שנאמר וה׳ הוא ובית דינו א״ר יצחק וכו׳, וכתב הנה אלו שלש מחלוקות בדבר שריב״ס ייחס השם הראשון גבריאל שהוא השליח לשחת ויקרא השליח בשם השולח ור׳ אליעזר אמר כי הוא ובית דינו הסכימו במשפט ומאתו בא ור׳ יצחק אמר שהוא דרך הלשון וכו׳ וכן ברבינו בחיי ריב״ס אמר וי״י המטיר זה גבריאל מאת י״י זה הקב״ה א״ר אליעזר וכו׳ בכל מקום שנאמר וי״י וכו׳ א״ר יצחק וכו׳ הרי לך ג׳ דעות וכו׳ ועי׳ בראב״ם (ושם העתיק בדברי הרמב״ן אבא חלפוי בר סמקא וכו׳ א״ר אלעזר וכו׳ שריב״ס ייחס וכו׳ לגבריאל וכו׳), וכהגי׳ שלפנינו ל״ג זה הקב״ה גם בכי״ח וכי״ג ובילקוט דפ״ר ועח״ג: אמר ר׳ לעזר. בירוש׳ ברכות שם אמר ר׳ אלעזר כל מקום שנאמר וה׳ הוא ובית דינו בנין אב שבכולם וה׳ דיבר עליך רעה (מ״א כ״ב כ״ג), ושם הובא המאמר בהמשך הדרש ה׳ נתן וה׳ לקח וכו׳ כשנתן לא נמלך בברייה וכשלקח נמלך בבית דינו, וכ״ה בוי״ר פכ״ד ושם הגי׳ בדפ״ר וד״ו א״ר אלעזר בכל מקום שאתה מוצא י״י וי״י הוא ובית דינו בנין אב וכו׳ ועי׳ בילק׳ מלכים ר׳ רכ״ב וילק׳ איוב ר׳ תתצ״ג, ובירוש׳ סנהדרין שם אל תהי דן יחידי וכו׳ א״ר יהוד׳ בן פזי אף הב״ה אין דן יחידי שנאמר וכל צבא השמים עומדים עליו מימינו ומשמאלו (מ״א שם י״ט) אילו מטין

ר׳ יצחק בתורה בנביאים ובכתובים מצינו שההדיוט מזכיר שמו ב׳ פעמים בפסוק אחד, בתורה ויאמר למך לנשיו עדה וצלה שמען קולי נשיי אין כתי׳ אלא נשי למך (בראשית ד כג), בנביאים ויאמר להם המלך קחו עמכם את עבדי אדוניכם והרכבתם את בן המלך על הפרדה אשר לי אין כת׳ כאן אלא והרכבתם את שלמה בני על הפרדה אשר לי (מ״א א לג), בכתובים כי כתב אשר נכתב בשם המלך וגו׳ (אסתר ח ח), ואת תמה שהקב״ה מזכיר שמו שני פעמים בפסוק אחד:

ג גפרית ואש ההי״ד ימטר על רשעים פחים (תהלים יא ו) גומרין ומצדן אש ונפרית (שם שם):

1 ילקוט סי׳ ל״ט, סנהדרין ל״ח ב׳, תנחומא מ״ב וירא סי׳ י״ט: 6 ילקוט כ׳ פ״ס, ילק׳ תהלים כ׳ תרנ״ס, ילק׳ מכירי תהלים קע״ס סי׳ י״ג, מדרש תהלים י״א סי׳ ס׳:

1 ובנביאים גכ, ובכתובים ות | ובכתובים] אגכ, בכתובים די, ובנביאים ות | שהדיוט פ, שהרי י[1] | ב׳] שני דפוגכת, לי אי | *2 עדה — קולי פו] עדה.. קולי נשי למך האזנה אמרתי א[2], עדה וצלה גת, לי לדכ | נשיי] פוג, נשי דאכת | אין כתיי (כת׳ א[2]כ) כאן דפא[2]כ, אין כתו׳ (כת׳ ג) כן וג, לא נאמר ת | *למך פאגכ] למך האזינה וגו׳ ד,.. האזנה (האזינה ת) אמרתי ות, לי ל | 3 להם המלך] ד[1]ואגכי, המלך להם דת | *את בן — אשר לי פ] את.. שלי ל, את שלמה בני על הפרדה אשר לי וגו׳ (אשר לי ת) את בן המלך דת, את בן המלך גכ, את בן המלך שלמה בני א[2], את בן המלך את שלמה את בני א[1] | **אין] אית ל | כן ו | 4 והרכבתם — לי] וגכ, את שלמה בני דפת, את בן המלך א | בכתובים] דכתיב ~ ד | 5 וגו׳] ונחתום בטבעת המלך וגכ, ונחתם.. המלך דפא[1]ת, ונחתם.. המלך אין להשיב בטבעתי אין כתיי כאן אלא בטבעת המלך א[2], לי י | תמה] א[1]ג, תמיה דפותי[1] | 6 פחים] וגכי, ~ אש וגפרית פתמ, אש וגפרית וגו׳ ד, אש וגפרית ורוח זלעפות מנת כוסם א | גומרין] אגכימ, פחים ~ דפת, ימטר על רשעים פחים ~ ו | ומצודין א[2]מ י ומצרן י, ומצורין א[1] |

לכף זכות ואילו מטין לכף חובה וכו׳ א״ר יוחנן לעולם אין הקב״ה עושה דבר בעולמו עד שנמלך בבית דין שלמעלן מה טעם ואמת הדבר וצבא גדול (דניאל י׳ א׳) וכו׳ בשעה שנמלך בבית דינו שלמעלן א״ר לעזר כל מקום שנאמר וה׳ הוא ובית דינו ובניין אב שבכולם וכו׳ ועי׳ בשהש״ר פ׳ לסוסתי וכו׳ ושם הגי׳ בדפ״ר וד״ו ר׳ יוחנן וכו׳ מייתי לה מן הדא ואמת הדבר וכו׳ כשנעשה בצבא גדול דכתיב וי״י אלהים אמת (ירמיה י׳ י׳) וכו׳ א״ר אלעזר כל מקום שנאמר וי״י כביכול הוא ובית דינו ובנין אב וכו׳ וי״י דבר עליך וכו׳. ובפסי״ר שם וה׳ פקד את שרה א״ר אליעזר כל מקום שנאמר וה׳ הוא ובית דינו וכו׳, ובתנחומא מ״ב וירא סי׳ ל״ד וה׳ פקד וכו׳ א״ר אלעזר בן פדת כל מקום שאתה מוצא וה׳ הוא וסנקליטון שלו וכו׳, ושם בא סי׳ י״ז לפ׳ וי״י הכה כל בכור (שמות י״ב כ״ט) ר׳ אלעזר בן פדת אמר כל מקום שנאמר וה׳ הוא וסנקליטין שלו וכו׳, ובבמ״ר שם לפ׳ ואני הנה לקחתי (במדבר ג׳ י״ב) ורבנין אמרי כל מקום שנאמר בו ואני כביכול הקב״ה ובית דינו ובנין אב שבכולם וי״י דבר עליך רעה, והמאמר סתמי בתנחומא מ״ב וארא שם וה׳ נתן קולות וברד (שמות ט׳ כ״ג) וכו׳ וה׳ וכל סנקליטין שלו, ובתנחומא וארא שם ויט משה וכו׳ כל מקום שהוא אומר וה׳ הוא וב״ד של מעלה וה׳ פקד את שרה הוא וסנקליטין שלו וה׳ המטיר על סדום הוא וסנקליטין שלו וה׳ נתן קולות הוא וסנקליטין שלו, ובשמו״ר שם בדפ״ר וד״ו וי״י נתן קולות וברד כל מקום שנאמר וי״י הוא ובית דינו של מעלה שנ׳ וי״י פקד את שרה הוא וסנקליטין שלו וי״י נתן קולות וברד הוא וסנקליטין שלו, ובתנחומא מ״ב וירא סי׳ י״ט וה׳ המטיר וכו׳ מהו וה׳ שישב עליהם בדין סנהדרין של שבעים ואחד וכו׳ ועי׳ גם באגה״א ח״ב צד 82, ובכי״ל וכי״ו הגי׳ כאן כל מקום שנ׳ וי״י וי״י וכו׳ ואולי טעם הגי׳ כמו שמפרש בפירש״י שמות י״ב כ״ט שהוי״ו לשון תוספת הוא פלוני ופלוני, ובפירש״י שם ולפסוק שלפנינו העתיק כל מקום שנאמר וה׳ הוא ובית דינו ועח״נ: 1 ויאמר למך וכו׳. בסנהדרין שם א״ל ההוא מינא לר׳ ישמעאל בר׳ יוסי כתיב וה׳ המטיר וכו׳ מאת ה׳ מאתו מיבעי ליה א״ל ההוא כובס שבקיה אנא מהדרנא ליה דכתיב ויאמר למך לנשיו עדה וצלה שמען קולי נשי למך נשיי מיבעי ליה אלא משתעי קרא הכי הכא נמי משתעי קרא הכי א״ל מנא לך הא מפירקיה דר״מ שמיע לי וכו׳, ובתנחומא מ״ב שם מאת ה׳ אם בא אדם ושואלך מה כתיב בפסוק הזה וה׳ המטיר וגו׳ מאת ה׳ אמור לו יש בפסוקין כיוצא בדבר ויאמר וכו׳ קחו עמכם את עבדי אדוניכם לא היה צריך לומר אלא את עבדי (אלא קחו את עבדיי הרי בנביא) ובתורה מנין ויאמר למך לנשיו עדה וצלה שמען קולי נשי למך לא היה צריך לומר אלא נשי הרי בתורה ובכתובים מנין שנאמר כי כתב אשר נכתב בשם המלך ונחתם בטבעת המלך לא היה צריך לומר אלא בטבעתי אף כאן וה׳ המטיר וגו׳ מאת ה׳, וקשה הגי׳ בב״ר כאן והרכבתם את בן המלך וכו׳ אכ״ב אלא וכו׳ את שלמה בני וכו׳ ועי׳ גם בח״נ, וביפ״ת כתב שט״ס הוא והגיה את עבדי אכ״ב אלא את עבדי אדוניכם, וכן בפירש״י עה״ת קחו עמכם את עבדי אדניכם ולא אמר עבדי ובפי׳ ב״ר כי״ט מפרש בדוחק אלו נאמר והרכבתם את בן המלך היה נשמע דבר אחד בן המלך ועבדי אדוניכם ולא הייתי למד מכאן שמזכיר שמו שני פעמים בפסוק אחד אבל עכשיו ששינה הכתוב הלשון שבתחילה הוא אומר עבדי אדוניכם ואחר שינה ואמר שלמה בני נמצאת אתה למד שהזכיר שמו שני פעמים בפסוק אחד, ובהוספת דברים זה הפירוש בפי׳ השני שבפי׳ ב״ר הנדפס, ושם איתא עוד ומפורש בתנחומא לא היה צריך לומר אלא עבדי (וסוף המאמר שם ג״כ מפירושו הארוך), ובגליון כי״ל נסמן ס״א ובילמדנו את עבדי אין כת׳ כאן אלא את עבדי אדוניכם, והגי׳ ויאמר להם המלך וכו׳ איתא גם במדרש דפ״ר ובילקוט ובכ״י שציינתי ובלק״ט, ובמקרא כתוב ויאמר המלך להם וכו׳ ועי׳ בתנ״ך הוצ׳ גינצבורג: 5 בשם המלך וגו׳. נר׳ שדורש שאכ״ב אשר נכתב בשמי וכמו שמפרש בפירש״י עה״ת בשם המלך ולא אמר בשמי (ושני הפסוקים ויאמר המלך וכו׳ ואתם כתבו וכו׳ בשם המלך וחתמו בטבעת המלך כי כתב וכו׳ הם בענין אחד) ובהגי׳ אשר נכתב בשם המלך ונחתום (ונחתם) בטבעת המלך דורש גם שאכ״ב בטבעתי, וביפ״ת העיר שגם מרישא דכתיב בשם המלך איכא ראיה אלא עדיפא למנקט סיפא דהוו ליה תרי בר מתרי קמאי, ובתנחומא מ״ב דורש רק לא היה צריך לומר אלא בטבעתי (ועי׳ גם גי׳ כי״א ב׳), וכן בפי׳ השני שבפי׳ ב״ר הנדפס כתב בכתובים כי כתב אשר נכתב בשם המלך ונחתום בטבעת המלך ומפורש בתנחומא אפשר לומר ונחתום בטבעת המלך מאח׳ שנ׳ נכתב בשם המלך אלא כדי להזכיר שמו שתי פעמים בפסוק: ואת תמה. וכן לעיל צד 112 תמה אני ועי׳ גם בח״נ שם וצד 13: 6 גומרין ומצדן. מתרגם פחים לשון פחם גומרין גחלים ולשון פת מצדן מצודות, ובמדרש תהלים שם ימטר על רשעים פחים וכו׳ גומרין דאשא כד״א פחם לגחלים

אמר ר' יודן אדם מריח גפרית ונפשו סוללת עליו למה שיודעת שנדונת בה לעתיד, מנת כוסם (שם שם) ר' ישמעאל בר נחמן מש' ר' יונתן כדיפלה פוטירין שלאחר מרחץ: אמר ר' חנינה בן פזי אין דבר רע יורד מלמעלן, אתיבון והא כת' אש וברד שלג וקיטור (תהלים קמח ח), אמר להם רוח סערה הוא שעושה דברו, מלתא דר' שמעון בן לקיש פליגא דאמר ר' שמעון בן לקיש

1 פסיקתא פי"ג (קי"ג א'): 2 ירוש' פסחים פ"י ל"ז ג': תנחומא ע"ב וילק' קי' י"ס:

1 אדם] פוחאגכשים, מפני מה ~ דת | מריח] פחג[0]שים, מריח ריח דות, מרתיח אג | נפשו ימ | סוללת] פחג, סולדת דואתרי[1]ם, מיוללת כ, קצה י (תהלים) | עליו לי י (שם) | שהיא יודעת דפאגכתים, היא יודעת ו | שנדונת] כי, שנידונת פואגת, שנידונית מ, שהיא נידונת ד | בו י | לעתיד] ~ לבא דפא[1]כתים, לבוא וא[2]ג | מנת] ואגכי (שם) מ, שנ' ~ דפת, רוח זלעפות ~ י | 2 שמואל וי (שם) | נחמני י (שם) | מש'] ו, משום דכעי, בשם פאגמ | ר' יונתן ברבי מ | *כדיפלה] כד יפלה ל, כד יפלא פ, כדיפלו ו, כפיילי דכתר[1]י, כפיילין ע, בפילי אמ | *פוטירין ל[0]פואר[3] של פוטירי ע, פיטרין דת, פוטרין י (שם), פטרין ר[1], פושרין ד[1]כי[1]ם, לי ל | שלאחר] ו, לאחר דפאגכתים, אחר ע | מרחץ] פאגמ, המרחץ דוכתעי | חנינא] יודן י (שם) | 3 בן פזי] ואגכמ, לי דפתי | יורד ל א[2] | מלמעלה אכשמ, מן השמים פת, מלמעלן אלא הוריד מטר ונעשה גפרית י (שם) | איתיבון כי, התיבון י (שם) | והא כת'] פו, והכת' דא[2]גכתי | וקיטור] ~ רוח סערה גש, רוח סערה עושה דברו א | 4 רוח] למה ~ י (שם) | הוא שעושה] היא שעושה ו, שהיא עושה אתמ, הוא שהוא עושה י, היא שהיא עושה פג, הוא שהיא עושה ד, עושה י (שם) | מלתא] פותי, מילתא דאגכי (שם), מילתה מ | דר' — לקיש] דר' חנינא בן פזי א[2] | פליגא] פוא[1]גכי (שם) מ, ~ אהא דאמר ר' חנינה (חנינא תי) בן (בר' ת) פזי דתי, אדרשב"ל א[2] | דאמר — לקיש] ג, דאמר ריש לקיש פוכ, דאמר רשב"ל י (שם), דארשב"ל א[1]ם, דאמ' א[2], לי דתי |

ועצים לאש (משלי כ"ו כ"א) וכו' ד"א פחים מצודים כד"א כמהר צפור אל פח (שם ז' כ"ג), ובילק' תהלים שם נוסף כן במאמר שהועתק מב"ר ימטר וכו' פחים גומרין ומצרן כמד"א פחם לגחלים וכו' ומצרן (וצ"ל ומצדן בב' הפעמים) כד"א כמהר צפור אל פח, ובפי' ב"ר כי"ט גורס ומפרש מהו פחים גומרן ומצדין (ובפי' ב"ר בדפ"ר גומרי' ומצדן) יש לפרש שהם לשון (פחים שהוא) גחלים כדכתיב צנים פחים (שם כ"ב ה') ומפרש בברייתא דשמואל צנים שני מיני צינה שהאדם נכשל בהם ופחים שני מיני חמימות הן שהאדם נכשל בהן (ועי' ברייתא דשמואל הקטן ד' פפד"מ תרכ"ג, פ"ד ועי"ע כתבי צונץ ח"ג צד 246) וגם מפרש בפסוק אחר (וצ"ל במקום אחר כמו שאיתא בדפ"ר ועי' כתובות ל' א' ובג"ש) קורא וחומא ועוד ראיה לדבר פית כבשן אלו גחלים ויש לפרש לשון מצודות כדכתיב התפול צפור על פח הארץ (עמוס ג' ה') ומאן דאמר הכי לא משתבש: 1 סוללת עליו. קופצת עליו ומתנדנדת מפחד למה שיודעת וכו', וכן הוראת סולדת בח"נ, ובלק"ט גורס ומפרש א"ר יודן מפני מה אדם מתפחד מן האש ונפשו סולדת בגפריות לפי שהיא יודעת שנידונית בה לעתיד, ובשכל טוב העתיק שני מאמרים א"ר יודן מפני מה אדם מפחד מאש ונפשו סוללת עליו בגופו מפני שהיא נידונית בה לעתיד (ואולי העתיק כן ראש המאמר עפ"י הלק"ט) וא"ר יודן מפני מה אדם מריח גפרית ונפשו סוללת עליו שיודעת וכו' לעתיד, ובמדרש תהלים שנדפס מכבר הגי' אש וגפרית א"ר יודן בשעה שאדם מריח גפרית נפשו מסוללת עליו וכו' ובמדרש תהלים מ"ב ורוח זלעפות א"ר יודן בשעה וכו' נפשו סולדת עליו לפי שיודעת שבה עתידה שידון שנ' כרוח קדים אפיצם (וכן שינה הלשון בילק' תהלים במאמר שלפנינו עפ"י הגי' במדרש תהלים בשעה שאדם וכו' שבה עתידין לידון שנ' ברוח קדים וכו'), ובפסיקתא שם לב יודע מרת נפשו וכו' א"ר יוחנן למה אדם מריח ריח גפרית ונפשו סולדת לאחריה שהנפש יודעת שהיא נידונית בה ומה טעם ימטר על רשעים פחים אש וגפרית ורוח זלעפות וכו' (וכפי הלשון שבפסיקתא הועתק בערוך ע' סלד ועיי"ש), וכהגי' סוללת איתא באדר"נ נו"ב פ"ל סוללת אחריה ועיי"ש, ובסנהדרין ס"ט ב' המסוללת בבנה קטן וכו' (ובתוספתא סוטה פ"ה המסלסלת בבנה קטן וכו', ובח"נ שם המסללת המסולסלת) ובשבת ס"ה א' וביבמות ע"ו א' נשים המסוללות זו בזו וכו', אכן בירוש' גיטין פ"ח מ"ט ג' הגי' המסלדת, בבנה וכו' שתי נשים שהיו מסלדות זו את זו וכו' ועי' בעמת"ל ע' סלד וע' סלל, וידידי רא"ח לעף כתב לי שהגי' הנכונה כאן סולדת: 2 ר' ישמעאל בר נחמן. וכ"ה ר' ישמעאל במקום ר' שמואל גם בדפוסי' ושאר כ"י חוץ מכי"ו ובערוך ע' פטר ה' ובילקוט כאן ובילק' מכירי וכן בוי"ר פ"ט סי' ג' ר' ישמעאל בר רב נחמן ועי' באגה"א ח"א צד 484, ובפסיקתא שם ר' שמואל בר נחמן בשם ר' יונתן אמר כפיילי פוטרין שלאחר המרחץ. ושם בשני כ"י כדיפלא פוטירון וכו', ובכי"ל כתוב כד יפלה ומלת כד נמחקה ומלת פוטירין כתובה ביני שיטי בכתב אחר והגהתי ועח"נ, ודיפלה דיפלא משמע שהוראתה כפול מל"י [1]) כמו בירוש' ע"ז פ"א ל"ט ד' נקנסיה בדיפלא, ובירוש' פסחים שם במאמר מניין לארבעה כוסות וכו' ג' ורבנן אמרי כנגד ארבעה כוסות של פורענות שהקב"ה עתיד להשקות את אומות העולם וכו' קח את כוס היין וכו' כוס זהב בבל וכו' כי כוס ביד ה' ימטר על רשעים וכו' מנת כוסם מהו מנת כוסם ר' אבון אמר דיפלי פוטירין כדיפלי פוטירין אחר המרחץ, ובק"ע שם פי' כוסות כפולות, וכאן עוד הגי' כפיילי וכו' ובערוך שם כפיילין של וכו', ובפי' בר' כי"ט ובדפ"ר גורס כפיילי פטרין (כפיליי פוטירין) ומפרש בכוס משקה של בשמים ששותין אותו לאחר המרחץ לרפואה, ובמדרש דפ"ר וילקוט כאן בדפ"ר וכי"כ הגי' כפיילי פושרין ובילק' מכירי בפילי פושרין, וקשה לברר הגי' העיקרית ולפרשה ועי' במ"י לעיל צד 83 ועי"ע פריים ביבליש־תלמודישע מעדיצין צד 636: אמר ר' חנינא וכו'. בתנחומא מ"ב שם א"ר חנינא בן פזי אין הקב"ה מוריד מלמעלה דבר רע אלא מטר ונעשה גפרית, ובילק' תהלים שם נשתבש במאמר שלפנינו א"ר יודן ושם נוסף עפ"י התנחומא אלא הוריד מטר ונעשה גפרית, וגם בפירש"י עה"ת מפרש המטיר גפרית ואש בתחלה מטר ונעשה גפרית ואש, וכאן דורש רחב"פ ס"ד רוח סערה עושה דברו רוח סערה שהוא עושה דברו ולא שדבר רע יורד מלמעלן, ובגליון כי"ל נוסף פירוש לזה המאמר מטר הוא יורד והיאך שהוא יורד רוח סערה מעלעלת אותו והוא נהפך למרדות וכו', ובפי' ב"ר כי"ט מפרש אין דבר רע וכו' והללו סדומיים גרמו לגפרית ואש לבוא מן השמים ומקשה הללו את ה' מן הארץ וגו' עושה דברו משמע דברו של מקום עושה רוח סערה בארץ וכו' ועי"ע חגיגה י"ב ב': 4 מלתא דרשב"ל וכו'. כן הגי' הנכונה ועח"נ ועל סגנון הלשון עי' במ"י לעיל צד 513, וכפי' ב"ר כי"ט מפרש פליגא אהא דאמר ר' חנינא בר פזי שאין דבר רע מלמעלה אוצרו

[1]) διπλοῦν.

יפתח. יי׳ לך את אוצרו הטוב (דברים כח יב) מיכן שיש לו אוצרות אחרים: מאת יי׳ מן השמים כמרתק מן גוברי:

ד כה) ויהפך את הערים האל ר׳ לוי בשם ר׳ שמואל בר נחמן חמשת הכרכים הללו היו יושבות על צור אחד, שלח מלאך ידו והפכן הה״ד בחלמיש שלח ידו הפך משורש הרים (איוב כח ט), תריין אמורין חד אמר בחלמיש שליד וחד אמר בחלמיש שלאצבע:

וצמח האדמה אפילו צמחי אדמה לקו, אמר ר׳ יהושע בן לוי עד עכשיו אם ילקוט אדם מטר מאוירה שלסרום ויתן בערוגה אחרת אינה מצמחת:

ה כו) ותבט אשתו מאחריו ותהי נציב מלח ר׳ יצחק אמר על שחטאת במלח:

3 ילקוט ר׳ פ״ס, ילק׳ איוב ר׳ תתקצ״ו, תנחומא ת״ב וירא סי׳ ס״ו וסי׳ כ״ב: 6 ילקוט ר׳ פ״ס: 8 ילקוט שם׳ ועי׳ לעיל צד 521:

1 מיכאן פ, מכאן אכתים | 2 כמרתיק ד[1]וגב, כמרתוק ש | גובר ב, גיבר ד[1]וגיש, גבר דתערי, גבור א | 3 *האל דוחאגתי] וגו׳ ל, ל׳ פב | נחמני י (איוב) | חמשת כרכים י, חמשה כרכים א[1]תי (שם) | הללו ל׳ א[1]כ | היו יושבין על צור אחת א[1], יושבין . . אחד י, על צור אחד היו יושבין חר[1], היו (הן ג) יושבות על צר אחד פגב | 4 מלאך] המלאך גבי, ל׳ א | את ידו דפותי | 5 תריין] ג, תרין דפוגבתשי (שם) | *אמורין וגב] אמרין ל, אמוראין פא[2]שי (שם), אמוראי פליגי דת | בחלמיש ל׳ י | של יד] שלח ידו י (שם), כל היד י | של אצבע] פואגב, של אצבע קטנה דת, שלח אצבעו י (שם), שלח אצבע י | 6 וצמח] פוחאגב, אמר ר׳ יהושע דתי | האדמה ואב | עד עכשו פב, עדיין א[1] | ילקוט] פוחגב, ילקט ת, לקט א, יקלוט די | 7 מטר] עפר א[1] | מאוירא א[2]ב, מערוגה א[1] | אחרת] פא[2]גבי, אחת א[1], שלמקום אח׳ ן, ל׳ דת | צומחת י | 8 *מאחריו—מלח ואתי] מאחריו דפגב, וגו׳ ל | שחטאת] פואגבי, שחטאה דת, שחטאתה ח | במלה] פוחגב, ~ באותה (שאותה א) הלילה שבאו המלאכים אל לוט מה היא עושה הולכת (אל לוט מה היתה . . הולכת א[2], היא הולכת א[1]) אל כל שכינותיה (שכנותיה אי) ואומרת להן (להם א[2]) תנו לי מלח (מעט מלח א) שיש לנו אורחים והיא מתכונת (מתכוונת את) שיכירו בהן (בהם אי) אנשי העיר על כן ותהי נציב מלח דאתי |

הטוב מכלל שיש לו אוצרות אחרים למעלה, ומשם נוסף בדפוסי׳ וכי״ת וילקוט אהא דאמר וכו׳ ועי׳ במ״י לעיל צד 484: 2 כמרתק וכו׳. בפי׳ ב״ר כי״ט גורס ומפרש כמרתק מן גבר כלומר מאת גבורתו של מקום שאעפ״י שהוא יורד למרחוק מן השמים לארץ אין האש כבה ודומה לגבור שמכה באגרוף מכה גדולה מרתק בתרגום ירושלמי באבן או באגרוף (שמות כ״א י״ח) באבנא או במרתוקא ועי׳ גם בפי׳ הנדפס, ושם הגי׳ בדפ״ר כמרתוק מן גיבר כאגרוף מן גבו׳ באבן וכו׳ מתרגמי׳ תרגום ירושלמי וכו׳ או במרתוקא, ובערוך ע׳ מרתק כמרתק מן גבר תרג׳ ירו׳ באבן וכו׳ מרתיק, ועוד העתיק שם מירוש׳ מ״ק פ״ג פ״ג ב׳ ויהב ליה מרתוקא וכו׳, ובמח״ו צד 313 הובא ובב״ר וי״י המטיר מה חסר המקרא הזה מאת יי׳ כמרתוקא מן גובר וצ״ע, וגוברי נר׳ שהוא לשון רבוי: 3 חמשת הכרכים וכו׳. סדום ועמורה שהוזכרו בפסוק שלפניו ואדמה וצבוים ובלע היא צוער ואעפ״י שצוער נמלטה כדכתיב הנה נשאתי פניך וכו׳ לבלתי הפכי את העיר וכו׳ וכן לא הוזכרה בפ׳ כמהפכת סדם ועמרה אדמה וצבוים הפך וכו׳ (דברים כ״ט כ״ב) כבר דרשו גם לעיל צד 410 בלע שנתבלעו דיוריה ועיי״ש במ״י, אכן דוחק לפרש שלח מלאך ידו והפכן שלא הפכן בבת אחת או שהפך רק ד׳ כרכים ולא כולן ועי׳ ביפ״ת, ונר׳ שגי׳ אחרת היתה לפני רש״י ז״ל שמפרש עפ״י זה המאמר ויהפך את הערים וגו׳ ארבעתן יושבות בסלע אחד והפכן מלמעלה למטה שנאמר בחלמיש שלח ידו וגו׳ ועי׳ גם ברא״ם, ובפי׳ ב״ר הנדפס גורס ומפרש יושבות בצור אחד על צור אחד זו בצד חבירתה על צור אחד היו יושבות כולן אלא שהיו חתוכין בצור כל אח׳ בפני עצמה הה״ד משרש הרים וכו׳, ובדרש בחלמיש וכו׳ הובא כאן תריין אמורין חד אמר כו׳, והלשון חמשת הכרכים הללו איתא גם לעיל צד 500, ובמעין גנים איוב שם גורס ומפרש ר׳ שמואל בן נחמן אמר חמש כרכים הללו כלומר סדום וחברותיה היו יושבות על צד אחת שלח המלאך את ידו והפכן הה״ד בחלמיש שלח וגו׳ ועח״נ, וזר הפירוש בשכל טוב ויהפוך את הערים האל א״ר לוי בשם ר׳ שמואל בר נחמני חמשה כרכים הללו יושבות על צור אחד לכך נאמר האל שהיו קשות שלח המלאך את ידו והפכן זש״ה בחלמיש וכו׳, וכן משמע טעם הפירוש בלק״ט ויהפוך את הערים האל שהיו בצורות ועי׳ לעיל צד 522: 5 תריין אמורין. הגהתי אמורין ועח״נ וכ״ה לעיל צד 139 והוא כסגנון הירושלמי: בחלמיש של יד וכו׳. בכי״ל נרשם קו קטן על הלמ״ד שבחלמיש בשתי הפעמים ונ״ל שהקוים לרמז שדרשו בחלמיש בחומש חד אמר בחמיש של יד באצבע וחד אמר בחמיש של אצבע, וכן מפרש בפי׳ ב״ר בדפ״ר חד אמר בחלמיש של יד כלומר באצבע אח׳ וחד אמר בחלמיש של אצבע בחומש של אצבע, ואולי דרשו רק מלת בחלמיש וטעם שלח ידו כמו הפך, וכהדרש בחלמיש של יד מפורש המאמר במדרש אגדה הוצ׳ רש״ב ויהפך את הערים האל על צור אחד היו יושבים הערים הללו ובאצבע אחת הפכם המלאך שנאמר בחלמיש שלח ידו הפך וכו׳ אל תקרא בחלמיש אלא בחמיש יד, וכן בתנחומא מ״ב שם סי׳ כ״ב ויהפך את הערים שמא תאמר בה׳ אצבעותיו הפכה אמר ר׳ אייבו באחת מאצבעותיו הפכה לכרכי סדום שנאמר בחלמיש שלח ידו, ושם סי׳ ט״ו ושמא תאמר באחד מידיו הפכה לא אלא באצבע אחד שהוא אחד מחמשה ביד שנאמר בחלמיש שלח ידו, ובילקוט איוב הועתק או הוגה חד אמר בחלמיש שלח ידו וחד אמר בחלמיש שלח אצבעו, וכן טעם הגי׳ בילקוט ר׳ פ״ה הה״ד בחלמיש שלח ידו חד אמר כל היד וחד אמר בחלמיש שלח אצבע, ושם נוסף „שהוא מה׳ אפיק למ״ד מחלמיש״, ובפי׳ ב״ר כי״ט חד אמר בחלמיש שלח ידו כל היד במשמע וחד אמר בחלמיש של אצבע ומפרש בתנחומא בחלמיש בחומש של אצבע קטנה וצ״ע: 6 אם ילקוט. בלק״ט אם יקלוט אדם מטה (וצ״ל מטר) מאוירה וכו׳ ויתן בערוגה אחרת אינה מצמחת, ובשכל טוב ואם יקלוט אדם מטר מאוירה וכו׳ ויתן אל ערוגה אחרת וכו׳, ונר׳ שעדיפא זו הגי׳ יקלוט ועח״נ: 8 על שחטאת במלח. כדאיתא במאמר ר׳ יצחק לעיל צד 521 מצות גדולה עמדה על המלח וכו׳ והוות אמרה ליה וכו׳, וכן בלק״ט ותבט אשתו מאחריו ותהי נציב מלח א״ר יצחק על שחטאת במלח כדלעיל, ובשכל טוב ותהי נציב מלח על שחטאת במלח כדדרשנו ועי׳ גם בפירש״י עה״ת, ובמדרש אגדה הוצ׳ רש״ב מפרש עפ״י המאמר שניתוסף בדפוסי׳ וילקוט וכ״י המאוחרים ועיי״ש:

כט) ויהי בשחת אלהים את ערי הככר ויזכר אלהים את אברהם וגו׳ מה זכירה ו
נזכר לו, שתיקה ששתק לאברהם בשעה שאמר אברהם לשרה אחותי היא היה יודע ושותק:

וישלח את לוט מתוך ההפכה בהפך את הערים אשר ישב בהן לוט ר׳ שמואל בר
נחמן אמר שהיה שרוי בהן, רבנין אמ׳ שהיה מלוה בהן ברבית: 32d

ל) ויעל לוט מצער וגו׳ [וישב במערה וגו׳] ההיד למנצח אל תשחת לדוד מכתם ז
בברחו מפני שאול במערה (תהלים נז א) אמר לפניו רבון כל העולמים עד שאני לא נכנסתי למערה עשית חסד עם אחרים בשבילי, עכשיו שאני נתון במערה יהי רצון מלפניך אל תשחת:

לא) ותאמר הבכירה אל הצעירה אבינו זקן ואיש אין בארץ וגו׳ שהיו סבורות ח
שנתכלה העולם כדור המבול:

לב) לכה נשקה את אבינו יין וגו׳ ר׳ תנחומ׳ מש׳ שמואל ונחיה מאבינו בן אין כת׳ אלא זרע אותו זרע שהוא בא ממקום אחר ואי זה זה מלך המשיח:

לג) ותשקין את אביהן יין וגו׳ ולא ידע בשכבה ובקומה נקוד עליו שבשכבה לא ידע אבל בקומה ידע:

1 ילקוט שם: 3 ילקוט שם: 5 ילקוט שם, ילק׳ תהלים ר׳ תשנ״ה, ילק׳ מכירי תהלים נ״ז סי׳ ח׳: 8 ילקוט ר׳ פ״ס, פסיקתא רבתי פמ״ב (קע״ו א׳), אגדת בראשית פכ״ס: 10 ילקוט שם, לעיל צד 226 וש״נ: 12 ילקוט שם, ספרי בהעלתך פי׳ ס״ט, מז״ל כ״ג א׳, הוריות י׳ ב׳, במדבר רבה פ״ג סי׳ י״ג, מדרש משלי ת״ב פכ״ו, מסכת סופרים פ״ו, אדר״נ נו״א פל״ד נו״ב פל״ז:

1 *הככר — וגו׳] הככר ויזכר . . אברהם וגו׳ י, הככר ויזכר (ויזכור א[1]) . . אברהם פא[1]גכ, הככר ויזכר (ויזכור ת) . . אברהם וישלח את לוט דת, וגו׳ ל | 2 זכר י | לו] לו ללוט י, ל׳ כ | שתיקה ל׳ א[1] | בשעה ל׳ י | שאמר אברהם] שהוא אומר ת | לשרה פכ] לשרי ג׳, על שרה וא, על שרה אשתו דת | שהיה א[1] והוא היה ת | ושתק ו | 3 ° וישלח — לוט ל׳ דת | *בהפך — לוט] בהפוך . . לוט א[2]ש, בהפך את הערים כ, וגו׳ ל, ל׳ דפוא[1]תי | בן ו | 4 בחם וא׳ת | כהן] פאגכ, בהם ו, להן דר[1], להם ת, אותם י | 5 מצער] ג, מצוער דפא[1]כתי | וגו׳] וישב בהר דא[1]כתי, וישב . . ושתי בנותיו עמו פג | **מכתם] ~ וגו׳ ל | 6 רבון העולמים דג, רבון העולם וש, רבונו של עולם פכי, רבש״ע א[1], רש״ע א[2] | עד שלא | 7 במערה אכם | בשבילי] במערה ו | עכשו פא[2]כתי[1] | אל] שלא א[2] | 8 *ותאמר — וגו׳] ותאמר . . אין בארץ לבוא עלינו א[1], ותאמר . . אין בארץ א[2], ותאמר . . אין ג, ואיש אין בארץ יש׳, ותאמר . . זקן וגו׳ ד, ותאמר . . זקן ת, ותאמר . . הצעירה וגו׳ פ, ותאמר . . הצעירה וכ, ותאמר הבכירה וגו׳ ל | שהיו] מלמד ~ פ | *סבורות דוא[2]כתשי] סבירות] לפג, חושבות א[1] | 9 שנתכלה ד[1] | *כדור דואבתי] בדור לפג | 10 *לכה — יין וגו׳ די] לכה . . יין ונש׳ ו, לכה . . יין ונשכבה עמו ונחיה מאבינו זרע א[1], ונחיה . . זרע א[2]ע, לכה . . יין לפגכת | משם ו, משום דפי, בשם אגכתע | ר׳ שמואל כוזית ע, שמואל טוית ו, ר׳ שמואל דפתי, ר׳ שמואל בר נחמן אגכ | ונחיה מאבינו] פואכ, ונחיה . . זרע דגתי, ל׳ ע | בן] פואגכע, ונחיה מאבינו ~ דתי | אין כתי׳ (כת׳ גכת, כתב ע) כאן דפאגכתי, אין כת׳ כן ו | 11 זרע] פאתע, ונחיה מאבינו ~ דוגכי | אותו ל׳ א | בא ל׳ א | **אחר] אחד ל | ואיזה זה פ, אי זה זה ו, ואיזה זה זה א[1]גתע | המלך ו | 12 ותשקין — וגו׳ ד] ותשקין . . יין לוא[1]גכת, ל׳ חא[2]י | *ולא — ובמקוםה חאי] ל׳ לדפוגכת | עליו] פוג, על וא״ו (ואו ד[1], וי׳ י[1]) של ובקומה דחתר[1]י, על וי״ו שבובקומה ש, על ו׳ (ו׳ו א[2]) דובקומה א, על שבקומת כ | 13 אבל בקומה] וחא[1]תש, ובקומה פכי, בקומה דא[2]ג |

2 נזכר לו. לו ללוט שתיקה ששתק וכו׳, ולעיל צד 308 ויזכר אלהים את נח וכו׳ מה זכרון (זכירה) נזכר לו שפירנס וכו׳ פי׳ נזכר לו לנח וכן לקמן פע״ג ויזכר אלהים את רחל מה זכירה זכר לה שתיקה ששתקה לאחותה וכו׳ פי׳ זכר לה לרחל, וכאן אין לפרש נזכר לו לאברהם ודרשו ויזכר אלהים את אברהם וישלח את לוט וכו׳ מה זכירה נזכר לו שתיקה וכו׳ כמו שמפרש בפירש״י עה״ת מהו זכירתו של אברהם על לוט נזכר שהיה לוט יודע ששרה אשתו של אברהם ושמע שאמר אברהם וכו׳ אחותי היא ולא גלה הדבר וכו׳ ועי׳ בראב״ם, ובלק״ט מפרש מה זכירה זכר ללוט שתיקה וכו׳, ובמדרש אגדה הוצ׳ רש״ב ומה זכירה היתה שם וכו׳: 4 שהיה מלוה בהן וכו׳. בפי׳ ב״ר כי״ט גורס ומפרש שהיה מלוה להן ברבית שהיה לו עסק בכולן, ובשכל טוב בהפוך וכו׳ אשר ישב בהן לוט וכי בכולן ישב אלא היה מלוה בהן ברבית זו דברי רבותינו ובדברי הפשט ישיבה ממש ואע״פ שהיה יושב בסדום אותו הפרק בכולן היה נוסע וחונה וכה״א ולוט ישב בערי הככר וכך דרש ר׳ שמואל בר נחמני, ובלק״ט הגי׳ שהיה מלוה א ו ת ם וכו׳ ועה״נ: 7 חסד עם אחרים. עם לוט ובנותיו שנמלטו מתוך ההפכה וישבו במערה ואמר בשבילי בשביל שהייתי עתיד לצאת מרות המואביה ועי׳ לעיל צד 392 וצד 528, ובפי׳ ב״ר הנדפס גורס או מפורש עד שלא נולדתי עשיתי חסד וכו׳, וכן הגיה רי״ג במדרש שאלוניקי: 8 שהיו סבורות. בכי״ל ובכי״פ וכי״ג הגי׳ סבירות והגהתי כגי׳ רוב הספרים ס ב ו ר ו ת וכן בפירש״י עה״ת סבורות היו שכל העולם נחרב כמו בדור המבול, ובלק״ט כסבורות היו שכל העולם נהפך וכו׳, ובפסי״ר שם היו בנות לוט סבורות שמא שחרב את העולם כדור המבול וכו׳, ובשכל טוב כסבורין היו שנתכלה העולם כבדור המבול וכו׳, ובאג״ב שם שהיו סבורות שאין בריה בעולם וכו׳, ואגדה זו נמצאה כבר בקדמוניות א׳ י״א ה׳, וכן כתב גם אפרם הסורי ומטול דסבר להין דבמבולא דנורא ספת כולה בריתא איך דרא דבית נוח בממולא דמיא אמרת קשישתא לזעורתא וכו׳ ועי׳ במ״ח חלק מ״ג צד 503: 10 ר׳ תנחומ׳ וכו׳. המאמר נסדר לעיל צד 226 בדרש הפ׳ ותקרא וכו׳ כי שת לי אלהים זרע אחר וגו׳, והגי׳ שם ר׳ תנחומא בשם שמואל כ ו ז י ת אותו זרע שקם ממקום אחר וכו׳, וכן הועתק בערוך ע׳ כזית ונחיה מאבינו זרע א״ר תנחומא בשם ר׳ שמואל כוזית בן אכ״כ אלא זרע וכו׳, ובמדרש הגדול עמו׳ 297 ונחיה מאבינו זרע רב תנחומא בשם כוזית אומ׳ בן אינו כת׳ אלא זרע שהוא בא וכו׳ ואיזה זה המלך המשיח ועי׳ במ״י לעיל שם: 12 נקוד עליו. כ״ה בכי״ל, וכ״ה בכי״פ וכי״ו וכי״ג

לד) ויהי ממחרת ותאמר הבכירה אל הצעירה וגו׳ [נשקנו יין וגו׳] ומניין היה להן
יין במערה, אלא ממה שהיה יין להם הרבה היו כונסין אותו במערות, אמר ר׳ יודן ברי סימון נעשה
להם כמין דגמא שלעולם הבא היך דאת אמר והיה ביום ההוא יטפו הרים עסים (יואל ד יח):
ט לו) ותהרין שתי בנות לוט מאביהן אמר ר׳ לעזר לעולם אין האשה מתעברת מביאה
ראשונה, והכתי׳ ותהרין שתי בנות לוט, אמר ר׳ תנחומי שלטו בעצמן והוציאו עירותן ועיברו

1 ילקוט שס, ילק׳ מכירי מ״ע כ״י, מכילתא בשלח מס׳ דשירתא ז״ב, ספרי עקב פי׳ מ״ג: 4 ילקוט כ׳ פ״ו לעיל לד 449 וש״נ:

1 *ותאמר—וגו׳ ד] ותאמר . . הצעירה וא[1]גכת, וגו׳ ל | ומניין] ג כ, ומנין פוחאי, מנין דתם | 2 ממה] מאותם ח, לי י | שהיה יין מרובה להן פ ג, שהיה להם (להן ם) יין (היין ו) מרובה וחא[2]מ, שהיין מרובה להן דת, שהיה להם מרובה י | והיו י | כונסין] פוחגכים, נותנין א, מחביאין ד, מחביאות ת | יודן] פאגכ, יהודה דותי | בר ת | 3 כמין] מעין | דיגמא ג, דיגמון, ו דוגמא דפחאכ, דוגמת י | העולם י | **עסים] ל׳ ל | 4 *לוט מאביהן דואגכת] וגו׳ ל | אלעזר | לעולם לי א[2]ג | אשה פא[1]גת | מן ביאה ו, בביאה פ | 5 והכתי׳] אתיבון (איתיבון כ) והכתי׳ ג כ, אתיבון והא כתי׳ דת, אתיבון ו, אתיבון ליה פ | לוט] כ, ~ מאביהן דואגת | אלא א״ר פ | ערותן דאגתר[1]י, ערוותן ו, עדותן חע | ועיברו] וחאער[1], ונתעברו דת |

ובלק״ט, ובספרי שם ולא ידע בשכבה ובקומה נקוד על בקומה לומר בשכבה לא ידע ובקומה ידע, ובמאמר הילמדנו שהועתק בערוך ע׳ ו״ו ובילקוט ר׳ פ״ו ובקומה נקוד וכו׳ ועי׳ למטה, ובפרקי רבינו הקדוש בס׳ הלקוטים ח״ג צד פ״ו ולא ידע בשכבה ובקומה ובקומה של בכירה נקוד מלמד שבקומה ידע, ובדפוסי׳ כאן ובכ״י שצינתי ובפי׳ ב״ר וילקוט הגי׳ נקוד על וא״ו של ובקומה ור״ל על וא״ו השנייה וכ״ה לפי המסורה ועי׳ בדקדוקי הטעמים (הוצ׳ בער ושטראק) סי׳ 58 ובאכלה ואכלה סי׳ 96 ובמנחת שי, ובמס׳ סופרים (הוצ׳ ר״י מיללער) שם ולא ידע בשכבה ובקומה ואו שבקומה נקוד, ובבמ״ר שם ולא ידע וכו׳ נקוד על וא״ו שבאמצע של ובקומה של בכירה בשכבה לא ידע אבל בקומה ידע, ובאדר״נ נו״א שם בשכבה ובקו״מה נקוד על וי״ו שבקומה הראשון וכו׳, ובנזיר שם כי ישרים וכו׳ משל ללוט ושתי בנותיו עמו הן שנתכוונו לשם מצוה וצדיקים ילכו בם הוא שנתכוון לשם עבירה ופושעים יכשלו בם וכו׳ והא מינס אנים תנא משום ר׳ יוסי בר רב חוני למה נקוד על וי״ו ובקומה של בכירה לומר שבשכבה לא ידע אבל בקומה ידע ומאי הוה ליה למיעבד מאי דהוה הוה נפקא מינה דלפניא אחריגא לא איבעי למישתי חמרא ועי׳ בהוריות ובד״ס שם ובערוך ובילקוט ובמד׳ הגדול שם, וביפ״ת מפרש לנכון ובקומה ידע שהנקוד עוקר המלה כמאן דליכא, ולפי׳ גי׳ הדפוסי׳ נקוד על וא״ו של ובקומה וכו׳ הקשה מאי שנא דנקד וי״ו משאר האותיות דאין דרך לנקד קצת מהאותיות אלא כשצריך לדרוש הנקודות או הבלתי נקודות לבדנה כדאמר לעיל בפמ״ח (צד 492) כל מקום שאתה מוצא כתב רבה על הנקודה כו׳ והכא לא דרשי׳ הכתב אלא עקרינן כל המלה וכו׳ ועיי״ש, והקושיא גם לפי הדרש בבבלי ובבמ״ר שם, ומעולה הגי׳ שלפנינו נקוד עליו כלו׳ נקוד כולו כמו לקמן פע״ח וישקהו נקוד עליו (ועי׳ במ״י לעיל שם) ולקמן פפ״ד בכי״ל את נקוד עליו, וכן משמע מפירש״י עה״ת ובקומה של בכירה נקוד [לומר הרי הוא כאלו לא נכתב] לומר שבקומה ידע ואע״פ כן לא נשמר ליל שני מלשתות (ובספר הזכרון העיר ויש נוסחאות שאין כתוב בהן נקוד על וא״ו אלא נקוד על בקומה והוא הנכון כפי דעת רש״י ז״ל), ובלק״ט ולא ידע בשכבה ובקומה נקוד עליו ללמוד שבשכבה לא ידע אבל בקומה ידע והרגיש ולא היה לו ראוי לשתות גם בליל שני וכו׳ ועי״ע בשכל טוב, ובפ׳ ותשקין גם וכו׳ ותקם הצעירה וכו׳ אינו נקוד על ובקומה שאין טעם לדרוש גם שם אבל בקומה ידע, ובמדרש אגדה הוצ׳ רש״ב מפרש בלילה הוא וכו׳ ולכך כתיב בקומה נקוד והיה לו לעמוד ולשמור עצמו שלא ישתה יין בלילה שנייה והוא לא שמר עצמו ובקומה של צעירה אינו נקוד לפי ששמרת עצמה שלא ירגיש בה אביה, וקשה סוף המאמר באדר״נ נו״א שם נקוד על וי״ו וכו׳ שלא הרגיש אלא בעמידתה של צעירה (והגר״א הגיה שהרגיש בעמידתה) וכן זר הדרש בנו״ב שם ולא ידע בשכבה ובקומה בשכבה הרגיש אבל בקומה לא הרגיש הנקיד עליו שבשכבה לא הרגיש ובקומה הרגיש והצעירה בשכבה ובקומה ידע (ושם בכי״ה הגי׳ נקוד על בקומה לומר שבשכבה לא הרגיש ובקומה הרגיש והצעירה בשכבה ובקומה הרגיש) ועיי״ש בהערות רשז״ש, ומגומגם הלשון במדרש משלי מ״ב שם ולא ידע וכו׳ מפני מה נקוד מלמד שלא ידע בשכבה אבל בקומה ידע בשכבה של בכירת ובקומת של צעירה מלמד שעבירה גוררת עבירה, והגי׳ שלפנינו נקוד עליו מסכמת עם גי׳ הספרי נקוד על בקומה לומר שבשכבה וכו׳ שצריך לפרשה ג״כ נקוד כולו ועי׳ בלוי מאסאָרעטישע אונטערזוכונגען צד 11 (ואינו מחוור מ״ש שם שלפי הספרי גם ובקמת של צעירה נקוד כולו) ועוד צור איינלייטונג וכו׳ צד 118 ועי׳ גם גינצבורג אינטראָדוקטיאן וכו׳ צד 325, והלשון במאמר הילמדנו כפי שהועתק בערוך שם ותהרין שתי בנות לוט מאביהן מהו מאביהן אלא שמאביהן יצא הדבר ראה מה כתיב ולא ידע בשכבה ובקומה ובקומה נקוד למה שהיה שכור מאמש אבל בלילה פג יינו והרגיש בה לפיכך ובקומה נקוד מפני כך הוא מתפרסם בכל שבת הרי הוא חייב לעצמו בוא וראה אע״פ שעשה מה שאפשר וכו׳, וטעם אחר נמצא אצל הירונימוס שנקדו עליו שאי אפשר לומר שיבעול אדם ואין דעתו עמו ועי׳ במ״ח חלק ג׳ צד 428 וחלק מ״ג צד 508: 1 ומניין היה להן וכו׳. צ״ע שלא נסדר המאמר כבר לפי׳ לכה נשקה כו׳. ובלק״ט הועתק הדרש לזה הפסוק וגורס ומפרש שם מניין היה להם יין אלא שלפי שהיה להן בשופע היו מכניסין אותו במערות ומצאו בהן יין, ובשכל טוב לכה וכו׳ לפי שהיו לאמוריים יין הרבה והיו מכניסין אותו לתוך מערות ואותו יין המוצנע שם מצאו במערה, ובפירש״י עה״ת הובא הדרש לפי׳ ותשקין את אביהן וכו׳: 3 דגמא. כ״ה בכי״ל כאן ולקמן פע״א סי׳ ה׳ דיגמה[1] ביו״ד והיא הכתיבה הנכונה וכן בירוש׳ סנהדרין פ״ב כ׳ א׳ דיגמא דידכון ושם הוריות פ״ג מ״ז א׳ דיגמ׳ וכו׳ ועי׳ במ״ח חלק מ״ד צד 564, ובמכילתא שם הדרש וכן הוא אומר לפני שחת י״י את סדום ואת עמורה וכו׳ ואחריו מה כתיב ותשקן את אביהן יין בלילה הוא וכי מאין היה להם יין במערה אלא שזמן להם הקב״ה כענין שנאמר והיה ביום ההוא יטפו ההרים עסיס וכו׳ ועי׳ גם בספרי עקב שם: 4 אמר ר׳ לעזר וכו׳. לעיל צד 449 נסדר המאמר לפ׳ ויבא אל הגר וכו׳ ועיי״ש במ״י, ובערוך ע׳ עד ג׳ הועתק מהמאמר שלפנינו אמר ר׳ תנחומא וכו׳ והוציאו עדותן ועיברו כמביאה שנייה, וכן הגי׳ עדותן בכי״ח, ובמדרש הגדול גורס ומפרש אלא א״ר תנחומא וכו׳ והוציאו עידותן תחלה ונתעברו מביאה שנייה מביאת אביהן שהיא שנייה, ועוד שם וכן תמר שלטה בעצמה והוציאה בתוליה ונתעברה מביאת יהודה שהיא שנייה, והגי׳ זרה ופירושה ועי׳ ביבמות ל״ד ב׳, ובפירש״י עה״ת הגי׳ ערותן ועי׳

[1]) *δεῖγμα*.

כמביאה שנייה: אמר רב נחמן בר חנן כל מי שלהוט אחר בולמוס שלעריות סוף שמאכילין אותו
מבשרו: ר' יודן דמן גלייה ור' שמואל בר נחמן תריהון מש' ר' אליהו עיניני אין אנו יודעין אם
לוט נתאווה לבנותיו אם בנותיו נתאוו לו, מן מה דכתי' לתאוה יבקש נפרד (משלי יח א) הוי לוט
נתאווה לבנותיו: ר' תנחום ברי' חייא מש' ר' הושעיא תרגימניה אין כל שבת ושבת שאין קורין
פרשתו שללוט, מה טעם בכל תושיה התגלע (שם שם), אמר ר' אחא התגלעו אין כת' אלא
התגלע האנשים נתרחקו והנשים נתקרבו: ההי"ד אני ידעתי נאם יי' עברתו לא כן (ירמיה מח ל) י

1 לעיל צד 393 וש"נ: 2 ילקוט שם, ילק' משלי ר' תתקנ"ו, מיר כ"ג ב', הוריות י' ב', לגדם בכלמים פכ"ס:
6 פסיקתא כבמי פמ"ב (קע"ו ס'): ילקוט ר' פ"ו, ילק' ירמיה ר' של"ס, מדרש רות פ' וסכד (ג' ו'):

1 *מביאה ראשונה חש | ר' נחמן ואכ | בר' ואגכ | חנין | שהוא לחוט | *בולמוס דחאג°תר"י] פולמוס לכ, פלמוס ג, ל' ן | של ל' וכ | העריות א"כ | לסוף א¹ | מאכילין אכר"י | 2 מן בשרו ן | גלייה] ן, גלייא דת, גליא פא¹גכי¹ (משלי) | בן ות | נחמני י (שם) | תריהון] וג, תרויהון דפא²כתי (שם), תרויהו א¹ | משם ר' ן, משום ר' דפגי (שם), מש"ר ת, משמיה דר' אכ | אליהו עיניני ד¹א²... ענני א¹, .. עינינו כ, אלהא ענני ג, אליתועיני דת, אליהועיניי ן, אליהו פי (שם) | 8 נתאוה | ואם פוכ, או אם י | **בנותיו] לבנותיו ל | מטה אי, ומן מה פ | שכתוב י (שם) | הוי] ~ אומ' פ | לוט] הוא י (שם) | 4 *נתאווה ד] נתאוה פואגכתי, נתאוו ל | לבנותיו] פ, ~ ובנותיו לא נתאוו לו דואגכתי, ולא בנותיו נתאוו לו י (שם) | תנחום] ואגכ, תנחומא דפתי (שם) | בר א, בר רבי ת | משם דות, משום פכי (שם), בשם אג | ר' ל' ג | תרגמנא א²ג, תורגמנא דתר³, ־נה פן, תרגומנא כ, ל' א"י | כל שנת ושנה כ | קורין] ~ לך א"י | אין] ~ (שם) | בה דפוא²כתי, בו א¹גי (שם) | 5 **פרשתו] פירשתו ל | מה טעם] פאת, מה טע' ן, מ"ט י (שם), מאי טעמי' ד, .. טעמא כ, ומה טעמית ג, מאי טעמא דכתיב י | יתגלע אכתר"י | חייא י (שם) | יתגלעו פר¹י (שם) | אין כתי' (כת' פגכת) כאן דפאגכתי, אין כת' כן ן | 6 יתגלע פא¹תר"י | *האנשים דפואגכתר"י (שם)] והאנשים ל, אנשים י | ונשים י, והאנשים א | °נאם] נאום ד | עברתו לא כן] ג, עברתו לא כן בדיו ד¹פור"י, עברתו לא .. בדיו לא כן עשו ע, ועברתו לא .. בדיו כ, עברתו ולא .. בדיו ת, ועברתו ולא .. בדיו ד, עברתן אין כתי' כאן אלא עברתו א², עברתן אין .. אלא ידעתי עברתו א¹ |

בזכור לאברהם: 1 בולמוס. בכי"ל כתוב כאן פולמוס ותימה שהגי' כן גם בכי"כ, ובכי"ג פלמוס, והגהתי בולמו' כמו שאיתא גם בכי"ל לעיל צד 393, ושם נסדר המאמר לפי' וישא לוט וכו', ועיי"ש במ"י ועי"ע פרייס ביבליש־תלמודישע מעדיצין צד 209: 2 דמן גלייה. וכן לעיל צד 505 מנחם דגליא, והאמורא ר' אליהו עיניני לא הוזכר במקום אחר, ובשהש"ר פ' יונתי בחגוי וכו' איתא ר' א ל י ה ו פתר קרייה בעולי רגלים וכו' ואולי הוא בעל המאמר שלפנינו (ועי' באגה"א ח"ג צד 564 וצד 603), ובכי"פ וילק' משלי הגי' גם כאן ר' אליהו, וכתיבת השם בשתי תיבות איתא גם בדפ"ר ובכ"י שציינתי, ובאלו הספרים השם השני עניני ענני (וכגי' הדפוסי' השם אליהועיני בעזרא ח' ד' ובדה"א כ"ו ג', ובפרה פ"ג מ"ה אליהועיני בן הקוף ועיי"ש בתוי"ט), והוא דורש לתאוה יבקש נ פ ר ד זה לוט דכתיב הפרד נא מעלי וכו' וישא לוט את עיניו וכו' וכל הפסוק הזה לשון ערוה כמו שנדרש לעיל בפ"מ ועי"ש במ"י, וכן בנזיר שם דרש רבא ואיתימא ר' יצחק מאי דכתיב לתאוה יבקש נפרד ובכל תושיה יתגלע לתאוה יבקש נפרד זה לוט ועיי"ש ברש"י ובתוספות בד"ה לתאוה וכו', ובמאמר הילמדנו שהעתקתי ותהרין וכו' מאביהן מהו מאביהן אלא שמאביהן יצא הדבר, ובמ' הגדול מאביהן לפי שהיה מבתחלה לוהט אחר הזנות לכך פירט הכתוב קלונו שנ' מאביהן מאביהן היה הדבר: 4 תרגימניה. המתורגמן שלו, ולקמן פס"ה בכי"ל חזקיה תרגמנא, וכן בל"ס תרגמנא, ובירוש' חלה פ"ד ס' אי מאן אינון הרובין תרגמוניא ובכתובות ח' ב' רב חייא בר אבא מקרי בניה דריש לקיש וכו' דבריה ליהודה בר נחמני מתורגמניה ועח"נ ובעמת"ל ע' תורגמנא וע' מתורגמנא: כל שבת ושבת. כ"ה בכי"ל ושאר כ"י חוץ מכי"כ ובדפוסי' ובילקוט (ומה שנסמן בדפוסי הילקוט ר' פ"ו בגליון נ"א שנה ושנה ליתא בילקוט דפ"ר וד"ו) וכן בילמדנו שם מפני כך הוא מתפרסם בכל שבת, ובאג"ב שם הגי' אמר ר' ב ר כ י ה אמר הקב"ה ללוט מה את סבור שאת חוטא ואין אדם יודע חייך יהו קורין בכל שנה ושנה ותהרין שתי וגו' וכן שלמה אמר לתאוה יבקש נפרד בכל תושיה יתגלע (ובאג"ב כ"י חייך שבכל שנה ושנה יהיו קורין ומשחקין התינוקות ואומרים ותהרן וכו' ועי' גם בתנחומא וירא סי' י"ב) ובחי' הרד"ל העיר על זו הגי' באג"ב וכתב וכן הנכון דהיינו כשמשלימין את התורה בכל שנה וכו', אכן אי אפשר להגיה כן לפי שהמדרש הוא אגדת א"י ובני מערבא היו משלימין את התורה בשלש שנים ועי' במ"ח חלק ל"ד צד 351 ובמ"י לעיל צד 1 וצד 268, ואולי היו נוהגים אז לקרות פרשתו של לוט בכל שבת כמו שכתב בעל יפ"ת, וכנזיר שם באותו המאמר ובכל תושיה יתגלע שנתגלה קלונו בבתי כנסיות ובבתי מדרשות דתנן עמוני ומואבי אסורין ואיסורן איסור עולם ועי' בתוס' שם בד"ה ובכל תושיה וכו', ובפי' ב"ר מפרש רק בכל תושיה יתגלע בכל מקום שהבריות דורשין יתגלה קלונו (ובא"א כתב שמלשון זה הפירוש נר' דלא גרים בכל שבת ושבת), ולדעת רש"ח גאלדפאהן במ"ע איזראעליטישע מאנאטסשריפט משנת 1905 צד 24 יש לפרש כל שבת ושבת כל ישיבה וישיבה כלו' בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ושבת מלשון ישב בשבת תחכמני (ש"ב כ"ג ח') וכמו שדרשו במ"ק ט"ז ב' שהיה יושב בישיבה, ומעשה לוט ושתי בנותיו נקרא ומתרגם ועי' מגילה כ"ה ב' ועי"ע לקמן פנ"ב סי' ד', ובכי"ל כתוב פ י ר ש ת ו והוא לפי הקריאה פרשה כמו ברכה צדקה ועי' באבן ספיר ח"ב צד רכ"ח: 5 התגלע. כ"ה בכי"ל וכן במאמר ר' אחא התגלעו וכו' התגלע, וכ"ה גם בדפ"ר וד"ו ובכי"ו וכי"ג, ובכי"א ב' וכי"כ איתא ג"כ אלא התגלע, ובמקרא כתוב י ת ג ל ע וטעמו לפי הדרש לשון גילוי יתגלה, וכן טעם הדרש בסנהדרין ו' ב' ולפני נתגלע הריב נטוש (משלי י"ז י"ד) קודם שנתגלע הריב אתה יכול לנטשו וכו' ועי' בד"ס שם וברש"י נזיר שם, ור' אחא נר' שדורש יתגלע לשון געל בהפוך האותיות (ועי' בפי' מהרז"ו) יתגלעו אין כת' אלא יתגלע מי שדומה ללוט כלו' הזכרים האנשים נתרחקו שלא יבא עמוני ומואבי בקהל והנשים נתקרבו שמותרות מיד, ובפסי"ר שם אמר הקב"ה איני מקפח שכר כל ברייה אע"פ שלא חשבו בנות לוט מחשבה יפה אלא אני יודע את הלבבות וכו' לפיכך כשהוא בא לרחוקם ריחק את עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואביות וכו' ועי' יבמות ע"ו ב': 6 ההי"ד אני וכו'. כאן מתחיל מאמר בפ"ע ועי' לעיל צד 183 ובמ"י שם בד"ה ההי"ד אם ישים וכו', והפסוק שדרשו כאן הוא

ר׳ חננא בר פפא ור׳ סימון ר׳ חננא בר פפא אמר מתחילת עיבורו שלמואב לא היה לשם זנות אלא לשם שמים, בדיו לא כן עשו (שם שם) אלא לשום זנות וישב ישראל בשיטים ויחל העם לזנות אל בנות מואב (במדבר כה א), ר׳ סימון אמר מתחילת עיבורו שלמואב לא היה לשום שמים אלא לשום זנות, בדיו לא כן עשו אלא לשם שמים ותרד הגרן ותעש ככל אשר צותה חמותה (רות ג ו), אמר ר׳ לוי אם תחילת עיבורו לשם זנות אף סופו לשם זנות בדיו לא כן עשו, וישב ישראל בשיטים, אם תחילת עיבורו לשם שמים אף סופו לשום שמים בדיו לא כן עשו, ותרד הגרן:

יא לז לח) ותלד הבכירה בן ותקרא שמו מואב ר׳ יודן בשם ר׳ אייבו (אמר) הבכירה על ידי שביזות כבוד אביה ואמרה מואב כתי׳ אל תצר את מואב ואל תתגר בם מלחמה (דברים ב ט)

5 תנחומא מ״ב בלק כ״ו, תנחומא שם סי׳ י״ז, במדבר רבה פ״כ סי׳ כ״ג: 8 ילקוט ר׳ פ״ז, מיל שם, הוריות שם, בבא קמא ל״ח ב׳:

1 ר׳ — סימון ל׳ פכי (ירמיה) | חננא] וא^{2}, חנינא א^{1}, הונא דתי | חננא] וא^{2}י (שם), חיננא כ, חנינא פא^{1}, הונא דתי | בר פפא] פוכי (שם), ל׳ דאתי | תחילת וע, תחלת פי | *היה דפואכתי] היית ל, היתה ע | 2 שמים] מצוה א | בדיו לא — עשו] ע, אבל בדיו לא.. עשו פ, בדיו לא עשו כן לשם שמים ן, שנ׳ ובדיו עשו כן י (שם), שנ׳ בדיו לא כן עשו לשם שמים כ, שנ׳ בדיו לא עשו כן לשם שמים ג, שנ׳ לא כן בדיו עשו לשם שמים דת, שנא׳ לא כן בדיו לא כן (הן א^{2}) עשו לשם שמים א | לשום] לשם דואגכתעי, ל׳ פ | לזנות פ | וישב בשיטים ל׳ א^{2}י | *ויחל — מואב א^{2}ין ויחל.. את בנות מואב א^{1}ג, ויחל.. לזנות וגו׳ ד, ויחל.. לזנות פת, וגו׳ ל, ל׳ ועי (שם) | 3 **אמר] ל׳ ל | תחילת ן, תחלת י | לשם | 4 שמים] מצות א^{1} | לשום] לשם ואנתעי, ל׳ פ | לזנות פ | *בדיו לא — עשו ע] בדיו לא עשו כן ל, בדיו לא כן עשו לשם זנות ן, בדיו לא עשו כן לשם זנות י, ובדיו.. זנות י (שם), שנ׳ בדיו לא כן עשו.. זנות כ, שנ׳ בדיו לא עשו כן לשם זנות ג, שנא׳ לא כן בדיו לא כן (הן א^{2}) עשו לשם (לשום א^{2}) זנות א, שנ׳ ועברתו לא כן בדיו לא עשו כן בדיו לשם (לא עשו כן לשם פ) זנות דפת, ל׳ ד^{1} | אלא — לשמים ל׳ דיע | *ותעש — חמותה ואגכתי^{2}] ותעש כל.. ציותה (צוותת ד^{1}) חמותה ד, ותעש וגו׳ פ, ל׳ לע | 5 אמר — הגרן ל׳ גי | תחילת עיבורו] ן, מתחלת עיבורו א^{2}, .. עבורו כ, מתחלת עבורו של מואב א^{1}, תחלתו של מואב דת | **לשם] שלשם ל | אף — זנות] ן, גם סופו היה לשם זנות ד, גם סופו לשם זנות היה ת, ל׳ אב | 6 *וישב — בשיטים] וישב.. בשטים וא^{1}כת, וישב.. בשטים (בשיטים ד^{1}) וגו׳ ד, שנא׳ וישב.. בשמים וגו׳ א^{2}, ותרד הגרן ל | ואם | תחילת] ן, תחלת פ, מתחילת דת, מתחלת א^{2}כ, בתחלת א^{1} | לשם | לא עשו כן פ, לא כן עשו לשם שמים כ | 7 *ותרד הגרן] ותרד הגורן דפב, ותרד הגרן (הגורן ת) ותעש ככל אשר צותה חמותה ות, ותעש.. חמותה א, ותרד וישב יש׳ בשיטים ל | 8 *ותקרא — מואב פוא^{2}ג] וגו׳ לד, ל׳ ת | בשם] פואגכי, משם דת | איבו פאגכת | אמר ל׳ דוכי | 9 ידי ל׳ א | שביזתה חא^{2} | ואמרה שמו דת, וקראת שמו פא^{2}, וקראת שמו ח, ותקרא שמו ן, ותקרא את שמו א^{1}, ואמרה ותקרא שמו גכ | מואב] אב, מואב מאב דפוחי, מואב מי אב ג, מואב כלו׳ מאב ת | כת׳] פ, כת׳ בו ח, אמר הכתוב דת, אמרה תורה ן, ל׳ אנכי^{1} |

בנבואת ירמיה אל מואב, ובמקרא שם אני ידעתי וכו׳ עברתו ולא כן בדיו לא כן עשו, ולפנינו בכי״ל וכן במדרש דפ״ר ובכי״פ וכי״ו וכי״ג ובערוך ע׳ עבר ה׳ ובפי׳ ב״ר בכי״ט ובדפ״ר ובילקוט בשני מקומות איתא עברתו לא וכו׳, וגם לפי פיסוק הטעמים מוסב בדיו למטה (ובירמיה שם הפסוק שלפניו שמענו גאון מואב גאה מאד גבהו וגאונו וגאותו ורם לבו, ובישעיה ט״ז ו׳ להי״כ שמענו גאון מואב גא מאד גאותו וגאונו ועברתו לא כן בדיו ועי׳ ברד״ק ירמיה שם), ודרשו עברתו עיבורו לא כן לא כן היה כמו שעשו בדיו כלומר בדיו היוצאים ממנו (ועי׳ לעיל צד 512) בדיו לא כן עשו אלא וכו׳. ומדוייקת הגי׳ בכי״ל עברתו לא כן ר׳ חננא וכו׳ בדיו לא כן וכו׳ כלו׳ אבל בדיו לא כן עשו וכמו שהגי׳ בכי״פ, ומשובשת הגי׳ שנ׳ בדיו (לא כן בדיו) וכו׳ ועי׳ גם ביפ״ת, והגהתי גם בפעם השנית בדיו לא כן עשו כלה״כ ועח״נ, ובכי״ל איתא במאמר ר״ח מתחילת עיבורו לא היית וכו׳ והגהתי לא היה וכו׳, ובערוך שם תחילת עיבורו וכו׳ לא היתה וכו׳ מתחילת עיבורו לא היה וכו׳, ור׳ לוי דורש בדיו לא כן עשו בתמיה, ובכי״ל נשתבש א״ר לוי אם וכו׳ לא כן עשו ותרד הגרן אם וכו׳ לא כן עשו ותרד וישב יש׳ בשטים והגהתי, וכל המאמר נשתבש במדרש רות והגי׳ שם בדפ״ר וד״ו ותרד הגרן כת׳ אני ידעתי את מואב נאם ה׳ עברתו ולא כן בדיו ר׳ חיננא בר פפא ור׳ סימון ורבנין ר׳ חיננא אמר תחלת עבודה של מואב לא היה לשום שמים אלא לשום זנות שנאמר וישב ישראל בשטים בדיו לא כן עשו לשום זנות אלא לשום שמים ותעש בדיו (בדיו לא נאמר אלא) לא כן עשו לשום שמים אלא לשום זנות וישב ישראל בשטים ויחל העם לזנות רבנין אמרי תחלת עבורה לשום זנות וסופה לשום שמים שנאמר ותרד הגרן ותעש, וכבר כתב ביפ״ת ובמדרש רות בא זה המאמר בענין רע שא״א להולמו: 5 אם תחילת עיבורו. בתנחומא מ״ב שם וישב ישראל בשטים ויחל העם וכו׳ זרוק מטה לאויר לעיקרו נופל (ועי׳ לקמן סוף פנ״ג) מי שפתח בזנות תחילה השלים לבסוף אמותיהם התחילו בזנות ותבא הבכירה ותשכב את אביה וגו׳ ותאמר הבכירה אל הצעירה וגו׳ לימדה אותה בזנות ולפיכך חס הקב״ה על הצעירה ולא פירסמה אלא ותשכב עמו ובגדולה כתיב ותשכב את אביה אותה שפתחה בזנות תחלה השלימו בנותיה תחלה לזנות ויחל העם לזנות את בנות מואב, וצ״ל השלימו בנותיה אחריה ועי׳ בתנחומא ובבמ״ר שם: 9 על ידי שביזת וכו׳. בנזיר שם א״ר חייא בר אבא א״ר יוחנן מנין שאין הקב״ה מקפח אפי׳ שכר שיחה נאה דאילו בכירה דקריתיה מואב א״ל רחמנא אל תצר את מואב ואל תתגר בם מלחמה מלחמה הוא דלא אבל צעורי צערינן ואילו צעירה דקריתיה בן עמי אמר ליה אל תצורם ואל תתגר בם אפילו צעורי לא תצערינן כלל ועי׳ בב״ק שם, ובספרים שציינתי הגי׳ גם כאן כמו בסמוך מואב

מלחמה אין אתה עושה עמהן אבל אתה מפתק נהרות שלהן ומצית את הגדישים שלהם באש, אבל בצעירה על ידי שחסת בכבור אביה ותקרא שמו בן עמי בן מי שהיה עימי אל תצרם ואל תתגר בם (שם שם יט) כל עיקר: ר' יודה ור' חנן בשם ר' יוחנן בנותיו שללוט הולכות לעבור עבירה ונפקדות, באי זו זכות, בזכות מואב מאב כי אב המון גוים נתתיך (בראשית יז ה):

פרשה נב

כ א) ויסע משם אברהם וגו'. ר' אבין פתח ואולם הר נופל יבול וגו' (איוב יד יח) א
הר נופל יבול זה לוט שנפל מהר, וצור יעתק ממקומו (שם שם) זה אברהם לפי שחרב מקומה

5 ילקוט שם, ילק' איוב ר' תתקי"ו, תנחומא מ"ב וילא סי' כ"ג, אגדת בראשית פכ"ה: 6 פסיקתא רבתי פמ"ב (קע"ו א'):

1 מלחמה — עמהן לי' י | אין] פוחגכ, אי דאת | אבל מפתק פחכ, סותם אתה ו | נהרות] פחאגכרי[1], הנהרות דתר[1] | ומצית] פחגכ, ואתה מצית א, מצית אתה ו, ושורף ת, שורף ד | את לי' | גרישים דוכת, גדישי' ד[1], ־ין אגי | 2 בצעירה] ח, הצעירה דפאגכתי, צעירה ו | על ידי לי' ו | שחסתה א[1] | על כבור | ותקרא] גת, וקראה א[2], ואמרה ו, ואמרה ותקרא ג°כ | שמו לי' ו | *בן מי—עימי ל°ג] בן.. עמי דפוכתי, בן שהוא (שהיה א[2]) עמי א, לי' ל | אל] ואגכי, כתי' ~ פ, אמ' הכתו' ~ דת | תצורם דפאגכת, תצורם כלל ו | 3 ר' יהודה (יודה פת, יודן ג) בר' (בר א[1]גי) סימון דפאגכתי, ר' חייה בש' ר' סימון ו | ור' (ר' ו) חנין בשם ר' דואגכתי, ור' פ | יונתן ת | הלכו פ | 4 ונפקדות] פא[1]ג, ונתפקדו דתי, ונפק רות כ, ונפק רות מינה ו | באיזו ו | באיזו גת, באי זה א[1]ר[3], באיזה פא[2]ר[1], בזכות מי י | *מואב מאב וחאגכ] מואב מי אב פת, מאב מיאב ד[1], מאב מי אב ד, אברהם מואב מאב י, מואב ל, מאביהן אברהם ל° | כי] פואגכי, שנ' באברהם ~ דת, שנ' בו ~ ח || 5 וגו'] ארצה הנגב דפא[1]גכתי | אבון ת, כהן ו | ואולם..יבול ואולם—וגו'] וצור יעתק ממקומו דפאגכת, לי' י | 6 הר — מהר] ואולם הר נופל (נופל יבול חגי) זה.. מהר דפחגי, הר נופל יבול זה לוט ת, ואולם הר נופל יבול זה לוט שנפל מהר זה אברהם א, לי' וכ | וצור — ממקומו] אגי, וצור דפת, לי' וכ | **זה אברהם] לי' ל | לפי] עתק ממקומו ~ ו, פנה ממקומו ~ י (איוב), פינה (פונה כ) ממקומו ~ גכ, שפנה ממקום למקום ~ א[1], שפנה ממקומות ~ א[2], יעתק ממקומו פנה ממקומו ~ דת, יעתק.. פינה ממקומו ~ פ, שגרם לו שפינה ממקומו ד"א ~ י |

מאב: 1 מפתק הנהרות. פותח אפיקי הנהרות להטותם מדרך הלוכם ועי' במ"י לעיל צד 142 בד"ה היה פותק: ומצית. ושורף וכן בירוש' תרומות פ"ז מ"ד ד' חמצית גדישו של חבירו וכו', ומצית מל"מ כמו הנגי מצית בך אש (יחזקאל כ"א ג') למה הציתו עבדיך את החלקה אשר לי באש (ש"ב י"ד ל"א), והקבוץ גדישים שאינו בל"מ גם בב"ק ס' ב' גדישים דשעורים וכו' וגדישין דעדשים וכו' ועח"נ: 2 בן מי וכו'. כן הושלם בכי"ל בגליון ועח"נ: 4 מואב מאב. בכי"ל איתא בזכות מ ו א ב והי"ו נמחקה ונקוד שם לקרות מאב המ"ם בצרי, וגם בכי"ח נקוד מאב [2]) וכן טעם הגי' מואב מי אב והגי' מאב מיאב, והגהתי בזכות מואב מאב ועח"נ, ובפי' ב"ר בדפ"ר וכי"ט מפרש באי זה (באיזה) זכות בזכות מאביהן אברהם (בזכות אברהם) שנקרא אב דכתי' כי אב המון גוים נתתיך היה לו (שהיה יכול) לומ' ותהרי' שתי בנות לוט ממנו מהו מאביהן בזכות אברהם (מהו מאביהן זה אב המון וזהו אברהם) ומשם נוסף מ א ב י ה ן א ב ר ה ם בכי"ל ביני שיטי:

פרשה נב. בכי"א א' פמ"ט, ובדפ"ר נסמן פנ"א ועי' במ"י לעיל ריש פ"נ, ובמקרא כאן פרשה סתומה: 6 שנפל מהר. טעם זה הדרש קשה, ובכי"ו וכי"כ ל"ג כלל הר נופל זה לוט שנפל מהר (ובכי"ו הושלם ביני שיטי זה לוט מהר), ובכי"ת ליתא שנפל מהר, ובמ"כ מפרש עפ"י פירש"י נפילתו וחסרונו בא לו ממה שעשה בהר (ובהר זה במערה כדכתיב ויעל לוט מצוער וישב בהר וכו' וישב במערה הוא ושתי בנותיו), ולשון הפירוש בפי' ב"ר בדפ"ר זה לוט שנפל מהר כלומר שנחסר מהר כלומר על ידי הר שנתרחק מישראל על עסק שעש' בהר נופל לשון חסר כד"א לא נופל אנכי מכם, והלשון מגומגם שם, ובפי' ב"ר כי"ט איתא זה לוט שנפרד מאברהם שחסר מהר כלומר על עסק רע שעשה בהר נתרחק מישראל נופל לשון חסר כד"א כו', ומ"ש שנפרד מאברהם נר' שהוא פירוש אחר וכטעם הגי' בכי"א א' וב' שנפל מהר ז ה א ב ר ה ם ועי' בח"נ לעיל צד 529 ההרה וכו' בזכות אברהם שנקרא הר וכו' ועי"ע במ"י שם, וכן בתרגום איוב י"ד י"ח ת"א וברם לוט דאתפרש מאברהם דמתיל לטור רם נתר ותקיפא סליק איקר שכנתיה מסדום דהוא אתריה, ודרש אחר בתנחומא מ"ב שם ויסע וכו' זש"ה ואולם הר נופל יבול זו סדום וחברותיה שנ' השמש יצא וכו' וה' המטיר וכו', ובסוף המאמר שם וצור יעתק ממקומו ואין צור אלא אברהם שנ' הביטו אל צור חוצבתם וגו' שנסע ממקומו שנ' ויסע וכו', ובאג"ב שם ויסע וכו' זש"ה ואולם וכו' מה כתיב למעלה השמש יצא וכו' וה' המטיר וגו' ויהפך וגו' אמר אברהם לא ישבתי נגד סדום וחברותיה אלא שאהא מקבל העוברים ושבים מפני שסדום ועמורה לא היו זוכין לעניים וכו' לפיכך ישב אברהם כנגדה שיהא מקבל את העוברים ואת השבים כיון שהפכן הקב"ה וכו' אמר אברהם ומה אהי' יושב כאן אין עוד לזכות כאן אלא הריני הולך למקום אחר שנ' ואולם הר נופל יבול ואין הר אלא סדום שנ' המעתיק הרים וכו' (ועי' לעיל צד 505) וצור יעתק ממקומו זה אברהם שנ' הביטו אל צור חוצבתם לכך נאמר ויסע וכו': זה אברהם. כן השלמתי כגי' שאר הספרים, ויעתק ממקומו כמשמעו עתק ממקומו וכדדריש ולפי שחרב וכו' ואין צורך להגיה עפ"י הגירסאות שציינתי, ובמעין גנים איוב שם הועתק זה אברהם שפנה ממקומו שחרב מקומו של סדום וכו', ובילקוט כאן הגי' וצור יעתק ממקומו זה אברהם שגרם לו שפינה ממקומו ד"א לפי שחרב וכו', ובפי' ב"ר כי"ט גורם ומפרש וצור זה אברהם דכתיב הביטו אל צור חוצבתם שגרם לו ללוט שפנה ממקומו מפני שם רע שיצא עליו היה אברהם מתבייש ועי' למטה סי' ד', ובפי' ב"ר בדפ"ר הלשון שגרם לו ללוט שפינה מקומו שהיו עוברים ושבים אומרים כך וכך עשה לוט והיה

מַאַב (1

שלסדום פסקו העוברים והשבים ואמר מה אני מפסיק צדקה מביתי, הלך ונטע לו אהל בגרר ההיד ויסע משם אברהם גו׳:

ב אח נפשע מקרית עוז (משלי יח יט) זה לוט שהיה בן אחיו שלאברהם, נפשע מקרית עז פשעת באברהם כפרת ביה שקרת ביה, ומי גרם לו, ומדיינים כבריח ארמון (שם שם) הביא 33a עליו דינים כבריח בית המקדש, מה להלן לא יבא טמא לכל דבר (דה״ב כג יט) אף כאן לא יבא עמוני ומואבי בקהל יי׳ [וגו׳] עד עולם (דברים כג ד) [ויסע משם אברהם]:

ג חכם לב יקח מצוות (משלי י ח) זה אברהם, יקח מצוות לפי שחרב מקומה שלסדום ופסקו העוברים והשבים ולא חסר קילארין שלו כלום אמר מה אני מפסיק צדקה מביתי, הלך ונטה לו

3 ילקוט כ׳ פ״ז, ילק׳ משלי כ׳ תתקנ״ז, ילק׳ מכירי משלי י״ט י״ט, נזיר כ״ג ל׳, הוריות י׳ ב׳: 7 ילקוט כ׳ פ״ז, ילק׳ משלי כ׳ תתקמ״ו: לקמן סנ״ד:

1 *פסקו דוגכתי (שם)] ופסקו פחא[1]י, פסקוה ל, ופסקוה א[2] | *העוברים והשבים דפוחא[2]גכתי] עוברים ושבים ל, העוברים ושבים א[1] | אמר פוחאגכי | פוסק א | מתוך ביתי א | ונטה וחאגכי | לו ל׳ פת | 2 ויסע—וגו׳] ויסע.. אברהם ויגר בגרר כ, ויגר בגדר א[2] | 3 אח] כתי׳ ~ א[1] | עוז (עז פ)] ~ ומדינים כבריח ארמון ואג | זה] פגעי, אי זה זה ן, אח זה ל[0]דאתמ | נפשע—עז] פו, נפשע.. עוז דאגתמ, נפשע י (משלי), ל׳ י | 4 שפשע י | כפרת] שקרת ג | בו א[2] | שקרת] כפרת ג | בו א[2] | ומי—לו] כ, מי.. לו פ, ומי גרם ג, ומה גרם לו י, מה.. לו ן, ומה גרמת לו אמ, ומה גרם לך דת | ומדיינים] ש[1]י (שם), מדיינים פ, ומדינים דוכתמ, ל׳ אי | כבריח ארמון ל׳ אי | אלא הביא א[2], שהביא י | 5 דינים] ומ, דינין א, דיינים גכי (שם), דיינין פ, מדינים דת, מדיינים ר[1], מדנים י | כבריח] וכר[1]ימ, כבריחי דפאגתש | בית המקדש] בית ארמונו של הקב״ה זה ~ י | יבוא דא[2] | 6 עמוני טמא י (שם) | לכל דבר] פואגי (שם) מ, לכל דבר בבית המקדש י, ל׳ דת | יבוא דוא[2] | בקהל יי׳ ל׳ י (שם) | עד עולם ל׳ פואגכי | *ויסע—אברהם] לכך סמך ויסע.. אברהם י | 7 חכם] פוא[2]גכי, כתי׳ ~ א[1], ד״א ויסע משם אברהם ~ דת | לבב כ | מצוות] פ, מצות דואכי, מצות ואויל שפתים ילבט גת | זה] פאי, חכם לב ~ דגת, חכם לבב ~ כ, יקח מצות ~ ן | יקח מצוות] יקח מצות דכת, ל׳ ואי (יקח—בגרר ל׳ פ) | 8 עוברים ושבים א[1] | *קילארין] קילאדין ל, קלארין כ, קילרין וא[2]גי (משלי), קילורין א[1]ע, קלורין דת | פוסק א | מתוך ביתי א |

אברהם מתבייש (ובמדרש ד׳ שטעטטין משנת כת״ר וד׳ ווילנא העתיקו זה הפי׳ עד והיה אברהם והוסיפו וכו׳ ורשמו „כאן נחסר כמה שורות מן רש״י ז״ל״ ואח״כ התחילו דבר אחר הנה הוא לך כסות עינים וכו׳ ששייך למאמר ר׳ יוחנן למטה סי׳ י״ב, ובאמת חסרים שם הפירושים מן פירש״י בדפ״ר באור השכל ווניציאה שכ״ז־שכ״ח דף ק״ט ע״א וע״ב. והדף ק״ט היה חסר באור השכל לפני מדפיסי ד׳ שטעטטין או אותו הדפוס שהדפיסו אחריו, ואין בידי המדרש ד׳ לבוב שהוזכר בקונטרס המגיד בסי׳ 38 לפני ד׳ שטעטטין תר״ך, והמדפיסים לא חלו ולא הרגישו בזה, וכל מה שפירש במ״כ בשם פרש״י בפנ״ב מן ד״ה אלא לשון וכו׳ עד ד״ה אזלת וכו׳ וכן מה שהביא ריש פמ״ז מפירש״י בפנ״ב נמצא בפירש״י בדף החסר ואין להביא מכאן ראיה שהביא המ״כ בשם רש״י הרבה פעמים מה שחסר לפנינו בפירושו על ב״ר ועי׳ במ״י לעיל צד 471 וצד 486 ובמאמרי על פירוש ב״ר בספר תפארת ישראל צד III וצד VI): 1 פסקו וכו׳. כן הגהתי כגי׳ רוב הספרים וכ״ה בלק״ט, וגם בכי״ל למטה סי׳ ג׳ ולקמן פנ״ד ובפירש״י עה״ת ובמעין גנים ופסקו העוברים והשבים, ובשכל טוב ופסקו העוברים ושבים, ובפסי״ר שם במאמר סתמי שבזמן שהיתה סדום קיימה היה אברהם דר בארצות הללו והיה מקבל את העוברים ואת השבים וכיון שחרבה היה עומד ונוסע מן הארצות הללו והולך לו לארץ פלשתים כמה שנאמר ויסע משם אברהם ארצה הנגב: ונטע לו. וכ״ה בדפ״ר וד״ו ו נ ט ע לו, ובכי״פ וכי״ת ובמעין גנים ונטע, ולמטה סי׳ ג׳ ו נ ט ה לו ועח״נ ולעיל צד 880 ובמ״י שם בד״ה ויט אהלו: הה״ד ויסע וכו׳. וס״ד ויגר בגרר: 4 פשעת וכו׳: הסגנון בלשון נוכח גם לקמן ריש פפ״ה בגדה יהודה וגו׳ אמר ליה כפרת יהודה שקרת יהודה וכו׳, ובמקרא הכתיב ומדונים כבריח וכו׳ והקרי ומדינים (ולמדנחאי ומדינים כתיב וקרי ועי׳ בתנ״ך הוצ׳ גינצבורג) ודרשו לפי הגי׳ שלפנינו ומדינים (ומדיינים) לשון דיין ומי גרם לו כלו׳ ואת מי גרם לו לוט להביא על עצמו (ועדיפא הגי׳ ומה גרם לו ועח״נ) הביא עליו דינים (דייגים) שהם נועלים בפני זרעו שלא יבאו בקהל כבריח שנעל את ארמונו של הקב״ה זה בית המקדש שלא יכנס בו טמא לכל דבר כדכתיב להלן ויעמד השוערים על שערי בית י״י ו ל א יבוא טמא וכו׳ אף כאן לא יבא עמוני וכו׳, והשלמתי סיום הפתיחה ו י ס ע מ ש ם א ב ר ה ם ודרשו ויסע משם משכונתו של לוט שלא יתערב אותו האיש בזרעו של אברהם (ועי׳ לעיל צד 893) וכן מסיים בילקוט לכך סמך ויסע משם אברהם (בדפוסי׳ וכי״ת הציגו הפסוק ויסע וכו׳ בסימן ד״א לפני הפתיחה שלאחריה ועי׳ במ״י לעיל 68), ובכל הספרים הובא כאן מדה״ב שם ל א יבא (יבוא) ועי׳ במ״י לעיל צד 129 בד״ה ראיתי וכו׳, ובפי׳ השני שבפי׳ ב״ר מפרש ומדייני׳ כבריח ארמון הביא על עצמו מחלוקו׳ גדולות כבריחי ארמונו של הקב״ה ועי׳ גי׳ הילקוט, וכן דרשו ומדינים כפשוטו בנזיר שם מאי דכתיב את נפשע מקרית עוז ומדינים וכו׳ אח נפשע מקרית עוז זה לוט שפירש מאברהם ומדינים כבריח ארמון שהטיל מדינים כבריחין וארמון לא יבא עמוני וכו׳ ועיי״ש בפירש״י ותוספות, ובהוריות שם באותו המאמר שהטיל מדנים בין ישראל לעמון וכו׳ ועי׳ בד״ס, ושם גם הגי׳ שהטיל מדנים בינו לבין ישראל כבריח לארמון, ובתנחומא מ״ב קרח סי׳ א׳ הדרש אח נפשע זה קרח שחלק כנגד משה וכו׳ ואין נפשע אלא מרידה ומדינים כבריח ארמון שחלק על הקב״ה ועל משה ועי׳ בתנחומא קרח סי׳ א׳ ובבמ״ר פי״ח סי׳ א׳ וסי׳ י״ד, ומהפתיחה שלפנינו הועתק בערוך ע׳ אח א׳ אח נפשע מקרית עוז זה לוט: 7 מצוות. וכ״ה בכי״ל גם בסמוך ולעיל פעמים שונות ולמטה סי׳ ד׳ תיכווה ועי׳ במ״י לעיל צד 519 בד״ה קוושקר וכו׳: 8 קילארין. אוצר, ובכי״ל כתוב קילאדין והגהתי, והאל״ף במקום פתח וכמו שנקוד קילרין לעיל צד 90, וגם בתנחומא מ״ב קדושים סי׳ י״ב נשתבש ג׳ פעמים קלאדין, ולנכון שם בשני כ״י קילארין ובתנחומא שם סי׳ י״ב קלארין, ובכי״ל לקמן פנ״ד בדרש אלהים עמך וכו׳ לפי שחרב וכו׳ ופסקו וכו׳ ולא חסר קילרין שלו וכו׳ ובפנ״ט ושלא חסר קילרין שלו וכו׳, ובערוך ע׳ קלר ב׳ גורס כאן ולקמן שם קילורין ועח״נ:

אהל בגרר, ואויל שפתים (שם שם) זה לוט שהיה אויל בשפתיו שהיה צריך לומר לבנותיו דבר שלקה העולם בו אנו באים לעשות, מה גרם לו, ילבט (שם שם) הביא עליו לובטי ליבוטים, מה להלן לא יבא טמא לכל דבר (דה"ב כג יט) אף כאן לא יבא עמוני ומואבי וגו' (דברים כג ד) ויסע משם אברהם:

ד [ויסע משם אברהם] פינה מן ריח רע שהיו א' לוט בן אחי אברהם בא על שתי בנותיו: ארצה הנגב שבעה שמות נקראו לו דרום נגב תימן ימין חדר ים וסינין, אתיבון והכתי' ולא ממדבר הרים (תהלים עה ז), אמר להם אף הוא דרום הוא: אמר ר' חייא בר אבא עבר הוית קמי כנשתא דבבלאי בציפרין שמעית מינוקיה יתיבין וקריין ויסע משם אברהם, אמרתי גדולים דברי

5 ילקוט ל' פ"ז: 6 ילקוט שם: 7 פסיקתא רבתי פ"ג (ס' ב'): 8 שבת י"ב ב', חגיגה כ' א', יבמות קכ"א א':

1 שפתים] גכ, ~ ילבט דפואתי (שם) | שהיה — בשפתיו] שהיה .. בשפתים פ, ל' י (שם) | *שהיה דות] ושהיה לפגכ, והיה א | צריך] לו ן | 2 העולם בו] ן, בו העולם דפאכתי (שם) | לעשות] פואגכי (שם), ~ אלא ילבט דת | *מה דפואתי (שם), למה ל, מי גכ | ילבט] ~ זה לוט י (שם) | שהביא י (שם) | לו גי (שם) | לובטי ליבוטין פ, .. לבוטים ג, ליבוטי ליבוטים וא², לבוטי לבוטים כ, לבטי לבוטיי ד, .. לבוטים ת, .. לבטים י (שם), ליבוטין א¹, לבוטים ד¹ | 3 יבוא א | יבא וא² | וגו'] פ, בקהל י"י דואגת, .. עד עולם כ | 5 פינה] פוא¹גכ, פינה מקומו י, פנת דא²ת, פנת משם ח | מריח פ, מפני ריח דוחא²גכתי, משום ריח א¹ | הרע ן | שהם א², שהן א¹ | או' ג, אומ' ן, אומרי' א¹כ, ~ים פתי, ~ין דא² | בן — אברהם ל' א | בא על] בעל פ | שתי ל' כי | 6 שבעה] שמנה פ, שמונה ן, חמשה א¹, ה' א² | דרום — וסינין] דרום .. תימנה .. וסינין ל°, דרום נגב ים תימנה וימין חרד וסינים י¹, דרום נגב תימנה (תימן ן) ים וימין (ימין ח) חדר (חרד ג) תימן וחגכ, דרום נגב תימן ים (ים תימן א¹) וימין חדר פא¹, דרום ותימן נגב [ים] ימין חדר א², דרום נגב תימן ים וימין חדר וסניגים נ"א וסינים ד, דרום .. נ"א סינים ת | אתיבון] ן, איתיבון פכש, התיבון דגתי, אתיבון (איתיבין א) ליה ל°א | והכת'] והא כתי' פש, ל' א | 7 אמר להם] אמ' לון תש, ל' א | אוף הוא גש | הוא ל' וכ | בר אבא ל' אגכ | *הוית דא¹כת] הויתי ג, הייתי פ, היתה ל, הוינא וי | קומי וג, גבי א² | 8 כנשתא] כת, כנישתא דפואגי | דבבלאי] ד¹פואכי, ל' דגת | *בציפרין] בציטרין ל, בסיטרין ד¹, בציפורין וכ, בציפורי פא, דצפרין דת, דציפורין ג, דציפורי י | ושמעית וי | מינוקיא א¹ג, מיינוקייא ן, מנוקיא א², מינוקי פ, ינקיא י, מינוקא דכת | *יתיבין פוגי] יתבין א, יתיבון דכת, יתובון ל | *וקריין דג°כת] וקרין א, קראין ן, וקריין ואומ' י, ל' לפג | אברהם] ~ ארצה הנגב אי |

2 לובטי ליבוטים. עינויי עינויים, ועדיפא הגי' כמו שכתב לי ידידי ר"ש לאנדויער לובטי לבטים ועי' בארטה עטימ' שטודיען צד 62 ובמ"י לעיל צד 273 בד"ה אמר ר' אבא: 5 פינה. פינה מקומו, ודורש משם משם כלו' משם רע של לוט ועי' בפירש"י עה"ת ובלק"ט: 6 נקראו לו. לנגב, וסגנון זה הלשון מורגל בב"ר ועי' לעיל צד 120 צד 121 צד 132 צד 408 וצד 410, והשמות דרום ונגב רבים במקרא, ותימן דכתיב אמר לצפון תני ולתימן אל תכלאי (ישעיה מ"ג ו') עורי צפון ובואי תימן (שה"ש ד' ט"ז) ועי' לעיל צד 208 וצד 318 וכן תימנה (שמות כ"ו ל"ה) נגבה תימנה (שם שם י"ח), וימין דכתיב צפון וימין אתה בראתם (תהלים פ"ט י"ג) ות"א אם השמאל ואימנה וכו' (בראשית י"ג ט') אם את לציפונא אנא לדרומא וכו' ועי' לעיל צד 939, וחדר מפרש בפי' ב"ר בדפ"ר דכתיב מן החדר תבא סופה (איוב ל"ז ט') וכן בב"ב כ"ה ב' מן החדר תבא סופה זו רוח דרומית וממזרים קרה זו רוח צפונית וכו' ועי' גם בראב"ע איוב שם, וים דכת' ממזרח וממערב מצפון ומים (תהלים ק"ז ג') ובתרגום שם ומן ימא דרומא, ובפי' ב"ר שם ובכי"ט מפרש דכתיב משא מדבר ים כסופות בנגב לחלוף (ישעיה כ"א א'), וסינין דכתיב ואלה מארץ סינים (שם מ"ט י"ב) ובתרגום שם מארע דרומא ועי' ביפ"ת ושם כתב עוד על גירסת סניגים לא ידעתיה, וגי' זו וסניגים נ"א וסינים.(סינים) איתא רק בדפוסי' ובכי"ת תמאוחר, ובכי"ל איתא וסינין ובילקוט וסינים ובשאר הכ"י ל"ג וסינים, ובכי"ח וכי"ג וכי"כ מונה דרום נגב תימנה וכו' ומסיים תימן, וכן בפירוש השני בפי' ב"ר בדפ"ר ז' שמות נקראו לו דרום נגב תימנ' ים וימין חדרי תימן וצ"ל חדר ותימן כמו שהובא בא"א מפירש"י, והשם חדר איתא גם במדרש דפ"ר וד"ו, ונשמט כבר בד' קראקא א', ושם איתא עוד הפירוש במ"כ חדר חדרי תימן, ובד' אמשט' ת"א וד' שטעטטין וד' ווילנא הגיהו ושיבשו במ"כ תימן חדרי תימן: והכת' ולא ממדבר וכו'. והרים הוא דרום וכמו שמתורגם שם ולא מן צפונא דמדבריא ומן דרומא אתר טוריא: 7 אמר לחם. הלשון מגומגם במאמר הסתמי, וביפ"ת שיער להגיה אלא, ובפי' ב"ר בדפ"ר גורס ומפרש אמ' לון אוף הוא דרום הוא כלומ' ודאי הדין כמו כן היה יכול לומר הרים, ובא"א הועתק ודאי הדין עמו כמו כן וכו': עבר הוית וכו'. עובר הייתי לפני בית הכנסת של בבליים בציפורין ושמעתי התינוקות יושבים וקורים הפ' ויסע משם אברהם אמרתי וכו', ובכי"ל נשתבש עבר היתה וכו' בציטרין שמעית יתובון ויסע וכו' והגהתי ועח"נ, וכן לעיל צד 84 לציפרין, ור' חייא בר אבא עלה מבבל לא"י ומושבו היה בטבריא והיה גם בציפורין כדאיתא בירוש' ברכות פ"ג ו' א' כד דמך ר' יודה נשיאה וכו' דחף ר' חייא בר אבא לר' זעירא בכנישתא דגופנה דציפורין וכו' ושם תעניות פ"ד ס"ט ב' דרשה ר' חייה בר בא לציפוראיי וכו' ושם הוריות פ"ג מ"ח ב' ר"ח הוה מיסתמיך בר' חייה בר בא בציפרין וכו', ובכי"א א' וב' וכי"ג וכי"כ הגי' כאן רק אמר ר' חייא כמו רחב"א ר' חייא סתם בהרבה מקומות ועי' במבה"י פ"ב א' ובאגה"א ח"ב צד 174, וכנישתא דבבלאי בציפורין הוזכרה גם בירוש' שבת פ"ו ח' א' ועי' במבה"י ד' א', ובפסי"ר פ"ג המאמר באריכות ומתחיל שם ר' חייא בר אבא נכנס לבית [הכנסת] ושמע שהיה קורין ויסע משם וכו': 8 גדולים וכו'. סגנון הלשון כמו בשבת שם א"ר ישמעאל וכו' אמר כמה גדולים דברי חכמים שהיו אומרים וכו' וכן בחגיגה שם א"ר ישמעאל כמה גדולים וכו' וביבמות שם א"ר עקיבא וכו' אמרתי באותה שעה כמה גדולים דברי חכמים שאמרו וכו';

חכמים שאמרו הזהר בגחלתן שמא תיכווה שנשיכתן נשיכת שועל וגו׳ שמשעה שפירש אבינו אברהם מלוט היתה פרישתו פרישת עולם:

ויגר בגרר בגרדיקי:

ב) ויאמר אברהם אל שרה אשתו אחתי היא וגו׳ על כורחה בלא טובתה:

ג) ויבא אלהים אל אבימלך בחלום הלילה מה בין נביאי ישראל לנביאי אומות העולם, ה

1 אבות פ״ב מ״י, אדר״נ נו״א פט״ו, נו״ב פכ״ט: 3 ילקוט שם: 4 ילקוט ר׳ פ״ח: 5 ילקוט שם, ילק׳ משלי ר׳ תתקנ״ג, ילק׳ איוב ר׳ תתל״ו, לקמן פע״ד ויקרא רבה פ״א סי׳ י״ג:

1 שאמרו] שאומ׳ י, ל׳ כ | הזהר] פא²גכי, הוי זהיר דוא¹ת | בגחלתן] פואכתי, מגחלתן דג | שמא] שלא פוגכתי | תכווה ו, תכוה דפאגכתי | נשיכת שועל וגו׳] נשיכת שועל ועקיצתן עקיצת עקרב ולחישתן לחישת שרף וכל (ואף כל א¹) דבריהם כגחלי אש א, נשיכת שועל ולחישתן.. שרף ועקיצתן.. עקרב וכל.. אש ן, נשיכת שועל (שרף ג) ועקיצתן.. עקרב וכל דבריהם (דבריהן ג).. אש גב, נשיכת נחש וכל.. אש תי, וכו׳ (וגו׳ ד¹) וכל דבריהם.. אש ד, נשיכת שועל ועקיצתן.. עקרב פ | משעה י | שנתפרש גי | 2 אברהם אבינו וי, אברהם פאג | 3 *בגרדיקי דת] בגרדקי א¹כ, בגרר דיקי י¹, בערדקי פ, בצידקי ל, בצדקי ש, בצדוקי וג, בצרקי ר¹ | 4 ויאמר—וגו׳] ויאמר.. אחותי (אחתי ג) היא אגב, ויאמר אברהם על.. אחותי היא ד, ויאמר.. אל... אש׳ אחתי הי׳ ויש׳ אבימל׳ מל׳ גר׳ ויק׳ את שר׳ ן, ויאמר.. על.. אחותי היא וישלח אבימלך ויקח את שרה ת, ויאמר.. אל.. אחותי היא וישלח אבימלך פ, וישלח אבימלך מלך גרר ויקח את שרה ר²י, וישלח אבימלך ויקח את שרה ח, ויקח את שרה ר¹ | על כרחה ואגכ, בעל כרחה ר¹, איפשר אלא לקחה בעל כרחה י¹ | שלא בטובתה | 5 °ויבא] ויבוא ד | *אל—הלילה פחאגבתי] אל אבימלך וגו׳ ל, וגו׳ בחלום הלילה ד | מה] בא וראה ~ פ (ועי׳ במ״י) | ישראל אומות ע״א ת | אומות העולם] ישראל ת |

1 הזהר וכו׳. באבות שם לפנינו הם אמרו שלשה דברים ר׳ אליעזר אומר יהי כבוד חברך חביב עליך כשלך ואל תהי נוח לכעוס ושוב יום אחד לפני מיתתך והוי מתחמם כנגד אורן של חכמים והוי זהיר בגחלתן שלא תכוה שנשיכתן נשיכת שועל ועקיצתן עקיצת עקרב ולחישתן לחישת שרף וכל דבריהם כגחלי אש, ובמתניתא דתלמודא דבני מערבא הגי׳ והן אמרו וכו׳ והוי זהיר מגחלתן שמא תכווה שנשיכתן נשיכת שועל ועקיצתן וכו׳ ולחישתן וכו׳ וכל דבריהם וכו׳, וברבינו יונה הגי׳ והוי זהיר מגחלתן שמא וכו׳ שנשיכתן נשיכת נחש וכו׳ ועי׳ גם במדרש שמואל על פרקי אבות, וכן הגירסאות כאן בגחלתן ומגחלתן שמא ושלא שועל ונחש, והגי׳ הזהר ליתא בנוסחאות המשנה ואיתא עוד בארבעה כ״י ובילקוט, ובאדר״נ נו״א ריש פט״ו איתא רק והם אמרו שלשה דברים ר׳ אלעזר אומר יהי כבוד וכו׳ אל תהי נוח וכו׳ שוב יום אחד לפני מיתתך, וכן בנו״ב פכ״ט ועוד ג׳ דברים וכו׳ יהי כבוד וכו׳ אל תהי וכו׳ ושוב וכו׳, ושם בנו״א סוף פט״ו ר׳ יוסי בר יהודה אומר משום ר׳ יהודה ברבי אלעאי שאמר משום רבי אלעאי אביו שאמר משום רבי אליעזר הגדול שוב יום אחד וכו׳ והוי מתחמם וכו׳ הוי זהיר בגחלתן שלא (שמא) תכוה שנשיכתן נשיכת שועל ועקיצתן עקיצת עקרב אף כל דבריהם וכו׳, ובנו״ב סוף פכ״ט והוי זהיר בגחלתן שלא וכו׳ שנשיכתן נשיכת שועל ולחישתן לחישת שרף, וכבר הביא הרב המאירי הראיה מאדר״נ שיש עירבובי מאמרים במשנה אבות שם ועי׳ מ״ש רד״ץ האפפמאן בספרו דיא ערסטע משנה וכו׳ צד 30, ובפסי״ר שם איתא אמר יפה שנו חכמים הוי זהיר בגחלתן שלא תכוה שנשיכתן נשיכת שועל ועקיצתן וכו׳ ולחישתן לחישת שרף ולמה אמר (כלו׳ ר׳ חייא בר אבא) הדבר היה מפני שכתב למעלה ותהרין שתי בנות לוט מאביהן וכו׳, ובכי״ל קיצר לשון המשנה בסימן וגו׳ המורגל בקיצור פסוקי המקרא וגם בדפ״ר שנשיכתן וגו׳ וכל דבריהם כגחלי אש: 3 בגרדיקי. בכי״ל הגי׳ זרה בצידקי וכ״ה בפירוש השני שבפי׳ ב״ר בדפ״ר ויגר בגרר בצדקי, וכתב שם בירושלמי בכל מקום משנה שמות כמו מדבר שור באורחא חלוצא (ועי׳ לעיל צד 454) בפסיקת׳ אף כאן בגרר בצרקי (כ״ה שם), ובפי׳ ב״ר כי״ט בצרקי שם מקום, ובכי״ו וכי״ג הגי׳ בצדוקי, ובירוש׳ שביעית פ״ב ל״ד א׳ הוזכר ר׳ שובתי דצדוקי ושם דמאי פ״ב כ״ב ג׳ ר׳ אלכסנדרא דצדוקא, אכן צדוקי (צדוקא) שם מקום בגליל ועי׳ במבה״י ס״ד א׳, ונכונה הגי׳ בגרדיקי וכ״ה גם בכי״ל לקמן פס״ד וילך יצחק אל אבימלך מלך פלשתים גררה לגרדיקי, וכן הועתק משם בערוך ע׳ גרדיקי, ובערוך שם כתב וכן תרג׳ ירו׳ ויגר בגרר (כ׳ א׳) מלך פלשתים גררה (כ״ו א׳), וכן כתב המתורגמן ויגר בגרר ואיתותב בגרדיק (ולפנינו בתר״י א׳ בשני המקומות בגרר לגרר ועי׳ בערוך הש׳ שם), ועוד לקמן פס״ד גם בכי״ל גזרו וכו׳ שבגרדיקי, ובאותו המאמר בירוש׳ שביעית פ״ו ל״ו ג׳ שבגררדיקו, ובשכל טוב הגי׳ כאן בגרר בגרדוקי, וגי׳ הילקוט בדפ״ר בגרר דיקי (ובד״ו בגררדיקי), וגרדיקי או גררדיקי הוא שם גרר בל״י [1]) וכ״ה אצל אייזיביאוס אונומסטיקון הוצ׳ לאגארדע צד 124 וצד 240, ועי׳ גם נייבויער געאגראפיע צד 65, ובכי״פ הגי׳ בערדקי, ובתר״י ב׳ מתורגם בפסוק שלאחריו מלך גרר מלכא דערד: 4 אל שרה. במדרש דפ״ר וד״ו ובכי״ת הגי׳ על שרה וכן מתורגם בת״א ובתר״י א׳ ואמר אברהם על שרה והוא כפירוש אל שרה על שרה ועי׳ גם ברש״י ובראב״ע וברד״ק, והדרש על כורחה וכו׳ מוסב על ראש הפסוק וכמו שמפרש בפירש״י עה״ת ויאמר אברהם כאן לא נטל רשות אלא על כרחה שלא בטובתה לפי שכבר לוקחה לבית פרעה על ידי כן, וכן בלק״ט ויאמר אברהם וכו׳ אחותי היא על כרחה שלא בטובתה שהרי בראשונה אמר לה אמרי נא אחותי את והיא לא רצתה לומר לכך כתוב ויאמר אברהם ועי׳ גם בשכל טוב, ולפי הגי׳ בכי״פ וכי״ו וכי״ת וכי״ח ובפי׳ ב״ר ובילקוט דרשו סוף הפסוק וישלח אבימלך וכו׳ ויקח את שרה, ובילקוט בדפ״ר נוסף עוד איפשר אלא לקחה בעל כורחה וכו׳, ובילק׳ ד״ו איפשר שהלכה מדעתה אלא וכו׳ ועי׳ גם ביפ״ת, וכתיבת כורחה בוי״ו כמו ביופיו לעיל צד 481 ועיי״ש במ״י: 5 מה בין וכו׳. מאמרים אלו נסדרו גם לקמן פע״ד לפ׳ ויבא אלהים אל לבן וכו׳ בחלום הלילה ובוי״ר פ״א בדרש ויקרא אל משה, ולפנינו בכי״ל הם חמשה מאמרים, וכן סדר המאמרים ומנינם בכי״פ ובכי״א א׳ וב׳ ובכי״ג ובכי״כ (ומקוטע קצת בכי״ג וכי״כ), והמאמר השני א״ר יוסי (ר׳ יוסי ב״ב) רחוק וכו׳ והמאמר הרביעי א״ר לעזר בן מנחם רחוק וכו׳ דומים זה לזה, אכן נוסף במאמר ר׳ לעזר בן מנחם ואין הקב״ה נגלה וכו׳ אלא כאדם וכו׳, ובדפוסים כאן ובכי״ת ליתא המאמר א״ר אלעזר בן מנחם רחוק וכו׳ ומזה המאמר לא הועתק גם בילקוט כאן, ובכי״ו וכי״ח איתא זה המאמר וליתא המאמר א״ר יוסי רחוק וכו׳, וכ״ה בכי״ל ובדפוסי׳ לקמן פע״ד, ושם ל״ג ואין הקב״ה נגלה וכו׳, ומלבד השינוי באלו שני מאמרים סדר כל המאמרים כמו בכי״ל גם כאן בשאר הכ״י

1) Γεραριτική.

ר׳ חמא ברי׳ חנינה אמר אין הקב״ה נגלה על נביאי אומות העולם אלא בחצי דיבר היך דאת אמר ויקר אלהים אל בלעם (במדבר כג ד), אמר ר׳ יששכר דכפר מנדי אין הלשון הזה ויקר אלא לשון טומאה היך דאת אמר מקרה לילה (דברים כג יא), אבל נביאי ישראל בדיבור שלם בלשון חיבה בלשון קדושה בלשון שמלאכי שרת מקלסין אותו שנ׳ וקרא זה אל זה ואמר קדוש קדוש קדוש יי׳ צבאות מלא כל הארץ כבודו (ישעיה ו ג): אמר ר׳ יוסי רחוק מרשעים יי׳ (משלי טו כט) אילו נביאי אומות העולם ותפילת צדיקים ישמע (שם שם) אילו נביאי ישראל: אמר ר׳ יוסי בן ביבה אין הקב״ה נגלה על נביאי אומות העולם אלא בשעה שדרך בני אדם לפרוש אילו מאילו ההי״ד בשעיפים מחזיונות לילה (איוב ד יג) ואלי דבר יגנב וגו׳ (שם שם יב): אמר ר׳ לעזר בן מנחם

2 תנחומא מ״ב ויטלח סי׳ כ״ד:

1 ר׳ חמא] פ, ר׳ חמא (חנינא ת) בר׳ (בר וא[1]ת) חנינה (חנינא וא[1], חמא ת) ור׳ יששכר דכפר מנדי ~ דוא[1]ת, ר׳ חמא בר׳ . . ור׳ יששכר . . מנדו ~ ג[י] (איוב) | בר׳ חנינה] בר׳ חניני ג, בר חנינה פ, . . חננה ו, . . חנינא אכי (שם), ל׳ דת | נביאי ל׳ פאגי (משלי) | אומות העולם] מכחישי ת׳ ת | דבר ג, דיבור דותא[2]י, דבור פא[1]כתי (שם) | 2 דכפר מנדי] דכפר מנדו ת, ל׳ גי (שם) | לשון זה ג, לשון א[1]י | 3 מקרה] כי יהיה בך איש אשר לא יהיה טהור ~ דואגכתי, אשר. . טהור ~ פ | אבל] אלא וגב | לנביאי ישראל ח, לנביאי ישראל אינו נגלה אלא י (איוב), בנביאי ישראל כתי׳ ויקרא י (משלי), לישראל נגלה י | בדיבור שלם] בדבור שלם י (משלי), בלשון שלם ו, בדיבור א[1], בדבור א[2]כ, בדיבור שלם ויקרא פ, ל׳ י | בלשון חיבה] לשון חיבה פ, ל׳ י | 4 לשון קדושה פ, בלשון קדושה בלשון טהרה בלשון מלוכה א[2], בלשון טהרה בלשון מלוכה כ, בלשון טהרה בלשון קדושה בלשון ברור ויקרא אל משה י | לשון פ | שרת] ג, השרת דפואכתי | מקבלין ג | אותו] בו וא[1], ל׳ י (איוב) | *קדוש — כבוד] קד׳ ק׳ ק׳ יי׳ צב׳ מ׳כ׳ה׳כ׳ ל, ק׳ק׳ק׳ יי׳ צבא׳ ו, ק׳ ק׳ ק׳ פח, קדוש וגו׳ ד, קדוש ת, וגו׳ י, ל׳ אגכי (שם) | 5 אמר — ישראל ל׳ וחי (שם) | ר׳ יוסי] ~ בן ביבה דגת, בר ביבא פ, בן בינה כ, בר ביזנא א | מרשעים יי׳] פא[1]כי (משלי), יי׳ מרשעים דתי, יי׳ מרשעים (מרשע׳ יי׳ ג) ותפלת (ותפילת ג) צדיקים ישמע א[2]ג | 6 אילו] רחוק מרשע׳ יי׳ אילו ג, רחוק יי׳ מרשעים אלו א[2] | *ישמע פאי (שם)] נשמעה ל, נשמעת דתי | *בן ביבה] בר ביבא פ, בן ביכה ל, בן בינה וב, בר ביסא י (איוב), בר ביזנא א, ל׳ דת | 7 נביאי ל׳ פואגכ | מכחישי השם ת | לפרש אכ, באין לפרוש ו | אילו מאילו] פו, אלו מאלו חגכי, זה מזה דאת | 8 בסעיפים תי | לילה] ~ בנפל (בנפול חי) תרדמה על אנשים פוחי, בנפ׳ תרד׳ על אנשים בתנומות עלי משכב ג | **ואלי] ואמ׳ ל | יגנב] ו, יגוגב דפחגכתי | וגו׳] ותקח אזני שמץ מנהו ו | אמר — ויקרא ל׳ דתי | אלעזר פוחאגכ | בן מנחם] וא[2]ג, בר׳ . . א[1] בר. . כ, ל׳ פ |

(חוץ מכי״ת) וילקוט כאן ולקמן פפ״ד בכי״ל וגם בדפוסי׳ שם, ובדפוסי׳ כאן ובכי״ת סירסו המאמר א״ר יוסי אין הקב״ה נגלה וכו׳ אלא בשעה שדרך בני אדם לפרוש וכו׳ והמאמר מה בין וכו׳ משל למלך שהיה וכו׳ בטרקלין וכו׳ לפני המאמר מה בין וכו׳ אלא בחצי דיבור וכו׳ והמאמר א״ר יוסי בן ביבה רחוק וכו׳, ובוי״ר סדר המאמרים מה בין וכו׳ אלא בחצי דיבור וכו׳ א״ר אלעאי (וצ״ל אלעזר) בר מנחם כתיב רחוק וכו׳ א״ר יוסי אין הקב״ה נגלה וכו׳ ר׳ חנינא בר פפא ורבנין וכו׳ משל למלך וכו׳, ובילק׳ איוב שם הועתקו המאמרים לפי סגנונם וסדרם מב״ר לפי הסדר שלפנינו ולא מויקרא רבה כמו שנסמן שם, ושם ליתא כמו בכי״ו וכי״ח המאמר א״ר יוסי רחוק וכו׳, וממאמר ר׳ אלעזר בן מנחם הועתק שם בהשמטת שם האומר ואין הקב״ה נגלה וכו׳ ומסיים שם בסוף הענין הוי רחוק וכו׳ ועח״נ, ובילק׳ משלי נסמן ב״ר וקטע שם אבל בנביאי ישראל כתי׳ ויקרא בדבור שלם בלשון חבה בלשון קדושה וכו׳ ורמז שם בדפ״ר כתיב באיוב: 1 בחצי דיבר. וכן לעיל צד 457 לדיבר ועיי״ש במ״י ולקמן שם הגי׳ גם בכי״ל בחצי דיבור: 3 לשון טומאה. מפרש בפי׳ ב״ר כי״ט שהיה דומה כמו שהיה מדבר עם בר עמא, ובפי׳ ב״ר בדפ״ר שהיה דומה לפני הקב״ה כאילו מדבר עם טמא: בדיבור שלם. בכי״פ נוסף פירושו בדיבור שלם ויקרא, והוא לשון חיבה וכו׳ לשון שמלאכי שרת מקלסין אותו שנ׳ וקרא זה אל זה וכו׳, ובוי״ר שם מה בין נביאי וכו׳ ר׳ חמא בר חנינא ור׳ יששכר דכפר מגדי (כ״ה שם בדפ״ר וד״ו) ר׳ חמא בר חנינא אמר אין הקב״ה נגלה על אומות העולם אלא בחצי דיבור כמה דתמר ויקר וכו׳ אל בלעם אבל נביאי ישראל בדבור שלם שנאמר ויקרא אל משה ור׳ יששכר דכפר מגדי אמר כך יהא שכרן (ועי׳ לקמן פע״ד) אין לשון ויקר אלא לשון טומאה כמה דתמר אשר לא יהיה טהור מקרה לילה אבל נביאי ישראל בלשון קדושה בלשון טהרת בלשון ברור בלשון שמלאכי השרת מקלסין בו להקב״ה כמה דתמר וקרא זה אל זה ואמר (ונר׳ שמשם נובע׳ גי׳ הילקוט כאן בלשון טהרה בלשון קדושה בלשון ברור ויקרא וכו׳ ועח״נ), ובתנחומא מ״ב שם אמר ר׳ יששכר כשהקב״ה נגלה על הרשעים הוא נגלה עליהם בלשון טומאה (כן הגי׳ הנכונה שם בשלשה כ״י) שנאמר ויקר אלהים אל בלעם אין ויקר אלא לשון טומאה שנאמר אשר לא יהיה טהור מקרה לילה אבל כשהוא נגלה על הצדיקים בלשון טהרה הוא נגלה עליהן שנאמר ויקרא אל משה וגו׳: 5 אמר ר׳ יוסי. כ״ה בכי״ל, ובמאמר שלאחריו א״ר יוסי בן ביכה והגהתי בן ביבה, ולקמן פע״ד הגי׳ בכי״ל אמר ר׳ יוסי אין הקב״ה נגלה וכו׳ ובדפוסי׳ שם ר׳ יוסי בר חנינה אמר אין וכו׳ וקשה לברר שמות האומרים ועח״נ ועי״ע במבה״י ע׳ ר׳ יוסי בר ביבי: רחוק מרשעים וכו׳. וכ״ה כאן עוד בארבעה כ״י ובילק׳ משלי, ולמטה במאמר ר״א בן מנחם בכי״ל ועוד בששה כ״י ובילק׳ איוב וכן בכי״ל לקמן פע״ד, ובמקרא כתוב רחוק י״י מרשעים ותפלת צדיקים ישמע, ואולי נשתבש זה הכתוב מלה״כ רחוק מרשעים ישועה (תהלים קי״ט קנ״ה), ובכי״ל נשתבש עוד בב׳ הפעמים נשמעה וכן לקמן פע״ד ועח״נ: 7 הה״ד בשעיפים. בכי״ל לקמן שם בסעיפים מחזיונות לילה וג׳ ואלי דבר יגנב וגו׳, והוראת סעף פרש חלק וכן סעפים שנאתי (שם קי״ט קי״ג) ולעיל צד 431 חדרש סרעפי וכו׳ הפורשים ועיי״ש במ״י וגעזעניוס־בוהל ע׳ סעף, וכמעין גנים איוב שם הועתק ומפרש אמר ר׳ יוסי אין הקב״ה נגלה על נביאי בשר ודם שהם אומות העולם אלא בלילה בשעה שבני אדם פורשין [זה] מזה דכתיב בסעיפים מחזיונות לילה שנאמ׳ אז יגלה אזן אנשים (איוב

רחוק מרשעים ייי אילו נביאי האומות ותפילת צדיקים ישמע אילו נביאי ישראל ואין הקב״ה נגלה על האומות אלא כאדם שבא מרחוק היך דאת אמר מארץ רחוקה באו אלי (ישעיה לט ג), אבל נביאי ישראל מיד וירא (בראשית יח א) ויקרא (ויקרא א א) : מה בין נביאי ישראל לנביאי אומות, ר׳ חננא אמר למלך ואוהבו בטרקלין והוא תולה את הוילון מדבר עם אוהבו, רבנין אמ׳ למלך שהיה לו אשה ופילגש כשבא אצל אשתו בא אצלה בפרהסיא וכשבא אל פילגשו בא אצלה

1 נאמ׳ רחוק ח | מרשעים ייי] פוחא[1]גב, ייי מרשעים א[2] | אומות העולם פוחאגב | *ישמע פחאג] נשמעת לו, נש׳ כ | 2 *נגלה פחאגבי (שם)] ניגלה ו, ל׳ ל | אל ו | אומות העולם פואגי (שם), נביאי אומות העולם חכ | שבא] כי (שם), שהוא בא פואג | מרחוק] פוח, ממרחק אכי (שם), מדרך מרחק ג | *רחוקה פחאגי (שם)] רחקת ו, רחוקת מאד ל | אלי] י (שם), ~ מבבל פוחאגב | 3 *וירא ואכ] שנ׳ וירא אליו ח, וירא ויירא לפ, וירא וירא ג, ל׳ י (שם) | ויקרא] פואגכי (שם), ויקרא אל משה וידבר ה׳ אליו ח | ישראל] אומות העולם ח | 4 אומות העולם דפואגכי, מכחישי השם ת, ישראל ח | ר׳ חנינא (חננא א[2], חנני ג, חיננא כ) בר ספא פאגכי (שם), ר׳ חננא (חנינא ת) בר פפא ורבנן ר׳ חננא (חנינא ת) בר פפא דות | למלך] וא[2]גכי, משל ~ דפא[1]ת | ואוהבו] פגי (שם), שהיה הוא ואוהבו שי, שהוא נתון ואוהבו א[1], שהוא . . הוא ואוהבו כ, שהוא ואוהבו נתון א[2], שהית נתון הוא ואותבו ת, שחיה . . הוא ואחובו ד, שהיה בחדר ואוהבו ו | בטריקלין גכ | והוא — את הוילון] פ, והוא . . את הווילון ו, והוא . . את הבילון ג, והוא תולה תוילון י (שם), והיה תולה את חוילון י[1], וילון (ווילון ד[1]) מונח ביניהם דת, ווילון הוא מתוח ביניהן (ווילון מתוח ביניהם א[2]) והוא תולה את הוילון א, ובולון חוא מתוח ביניהם והוא .. הבילון כ | מדבר — אוהבו] ג, ומדבר . . אוהבו פאי, ומדבר עמו ו, כל זמן שהוא רוצה עם אוהבו מדבר עם אותבו כ, כל זמן שהיה רוצה לדבר עם אוהבו היה קופל את הוילון ומדבר עמו אבל לנביאי אומות העולם (מכחישי השם ת) אינו מקפל אותו (הוילון ת) אלא מדבר עמהם מאחרי (מדבר מאחורי ת) תוילון דת | 5 למלך] משל ~ פח | שיש א | **לו] ל׳ ל | אשה ופלגש פחאי (שם), פילגש ואשה כ, פלגש י | כשבא] פ, כשהוא בא אגי, וכשבא ח, וכשהוא בא כ, כשהוא הולך דת, וכשרוצה לדבר ו | אל א, עם ו | בא] א[1], הוא בא פחא[2]גכי, הוא הולך ד, הולך ת, מדבר הוא ו | אצלה] כ, עמה ו, ל׳ דפחאגתי | וכשהוא בא פחא[2]גכ, כשהוא בא א[1]י, וכשהוא הולך דת, וכשרוצה לדבר ו | אל אי, עם ו | פילגשו] וא[2]גכי (שם), פלגשו פחא[1]י, שפחתו דת | בא] ח, הוא בא פאגכי, הולך דת, הוא מדבר ו | אצלה פא[2]גכ, אליה א[1], עמה ו, ל׳ דחתי |

ל״ג ט״ז), ובכי״ג בסעיפים מחזיונות לילה בנפ׳ תרד׳ על אנשים בתנומות עלי משכב נתערבו הפסוקים איוב ד׳ י״ג ושם ל״ג ט״ו, ובוי״ר שם א״ר יוסי אין הקב״ה נגלה על אומות העולם אלא בלילה בשעה שדרך בני אדם פרושים זה מזה דכתי׳ בסעיפים מחזיונות לילה בנפול וגו׳ ואלי דבר יגונב וגו׳, ובתנחומא מ״ב שם וירא אלהים אל יעקב עוד וש״ה ואלי דבר יגונב ותקח אזני שמץ מנהו בסעיפים וכו׳ בנפול תרדמה וכו׳ ואלי דבר יגונב כשהקב״ה נגלה על הרשעים בגניבה הוא נגלה עליהם בלילה וכו׳ אבל כשהוא נגלה על הצדיקים בפרהסיא הוא נגלה עליהן אמר ר׳ יששכר וכו׳ כשהקב״ה נגלה על הרשעים נגלה בלילה לפי שמעשיהן חשוכין כלילה לכך הוא הוא נגלה עליהן בלילה שנ׳ ויבא אלהים אל לבן בחלום הלילה אבל כשהוא בא אצל צדיק מה כתיב וירא אלהים אל יעקב עוד : 2 שבא מרחוק. ולכן כתוב באבימלך ובלעם ולבן ויבא אלהים אל וכו׳ וזה הלשון טעמו מרחוק היך דאת אמר מארץ רחוקה באו אלי, ובוי״ר שם אמר ר״א בר מנחם כתיב רחוק מרשעים י״י (כ״ה בדפ״ר) וכתיב ותפלת צדיקים ישמע רחוק מרשעים אלו נביאי אומות העולם ותפלת צדיקים ישמע אלו נביאי ישראל אתה מוצא אין הקב״ה נגלה על אומות העולם אלא כאדם שבא מארץ רחוקה כמה (בדפ״ר הכמת) דתמר מארץ רחוקה באו אלי אבל נביאי ישראל מיד וירא ויקרא ועיי״ש בחי׳ רד״ל, והגהתי גם כאן מיד וירא ויקרא ועח״נ, ובכי״ל וכי״פ הגי׳ מיד וירא ויירא ויקרא, ובכי״ג מיד וירא וירא ויקרא, ואולי כוונו גם לפ׳ וירא אלהים אל יעקב וכו׳ שנדרש בתנחומא מ״ב שם, או לפ׳ וירא י״י אל אברם (בראשית י״ב ז׳) או לפ׳ וירא אליו י״י (כ״ו ב׳) שכתיב ביצחק, ואפשר שצ״ל וירא וארא ויקרא : 4 והוא תולה וכו׳. הלשון קצר, ועם הגי׳ שלפנינו מסכמת הגי׳ בכי״פ וכי״ו וכי״ג וכי״ב ובילקוט דפ״ר כאן ובילק׳ איוב (והגי׳ בילון גם בח״ג לעיל צד 384 ועי׳ שם ובמ״י לעיל צד 265), וגם בפי׳ ב״ר כי״ט הגי׳ תולה את הוילון ומפרש שם מגדיר את הוילון להתראות פנים וצ״ע, ובפי׳ השני שבפי׳ ב״ר בדפ״ר מפרש למלך שהיה הוא ואוהבו בטרקלין וביניהם וילון כשהוא מדבר הוא מקפל את הוילון ומדבר עם אוהבו אבל לאומות העולם אין מקפל אלא דרך גניבה מדבר עמהם, ואולי נובע׳ משם הגי׳ שבדפוסי׳ ועי׳ במ״י לעיל צד 484, ולקמן פע״ד הגי׳ בכי״ל ר׳ חננא ור׳ סימון ר׳ חננא אמר למלך ואוהבו שהיו נתונים בטריקלין (ועי׳ במ״י לעיל צד 88 כל שעה שמבקש לדבר עמו מדבר, ובדפוסי׳ שם ר׳ חננא בר פפא ור׳ סימון ר׳ חננא בר פפא אמר למלך ואהובו שהיו נתונים בטרקלין כל שעה שהוא מבקש הוא מדבר עם אוהבו, ועוד שם נ״א למלך ואוהבו וכו׳ בטרקלין וביניהם וילון כל שעה שהוא מבקש לדבר עם אוהבו מקפל את הוילון ומדבר עמו ועיי״ש, ובסגנון אחר בוי״ר שם ר׳ חנינא בר פפא ורבנין ר׳ חיננא (כ״ה בדפ״ר) בר פפא אמר משל למלך שהיה הוא ואוהבו בטרקלין וביניהם וילון כשהיה מדבר עם אוהבו מקפל את וילון עד שרואהו פנים אל פנים ומדבר עמו אבל לאחרים אינו עושה כן אלא מדבר עמהם ומחיצת הוילון פרוסה ואינן רואין אותו : 5 כשבא אצל וכו׳. לקמן פע״ד בכי״ל ר׳ סימון אמר למלך וכו׳ בשעה שבא אל אשתו בא בפרהסיא ובפילגש במטמונית (ועי׳ לעיל צד 158) כך וכו׳ על נביאי אומות העולם וכו׳ ויבא וכו׳ אל בלעם לילה אל אבימלך בחלום הלילה, ובדפוסי׳ שם ר׳ סימן אמר וכו׳ בשעת שהוא בא אצל וכו׳ ובשעה שהוא בא אצל פילגשו הוא בא במטמוניות כך וכו׳ על אומות העולם וכו׳ ויבא וכו׳ אל בלעם לילה ויבא אלהים אל אבימלך בחלום הלילה ויבא אלהים אל לבן בחלום הלילה, ובוי״ר שם ורבנן אמרי משל למלך וכו׳ כשהוא הולך אצל אשתו הולך בפרהסיא וכשהוא הולך אצל פילגשו הולך במטמונית (כ״ה בדפ״ר וד״ו) כך וכו׳ על אומות העולם וכו׳ שנ׳ ויבא אלהים אל אבימלך בחלום הלילה ויבא וכו׳ אל לבן הארמי בחלום חלילה ויבא וכו׳ אל בלעם לילה, ומסיים שם אבל נביאי ישראל ביום והוא יושב פתח האהל כחום היום (בראשית י״ח א׳) ויהי ביום דבר י״י אל משה (שמות ו׳ כ״ח) אלה תולדות אהרן ומשה ביום דבר י״י את משת

בסתר כך אין הקב״ה נגלה על נביאי האומות אלא בלילה ויבא אלהים אל בלעם לילה (במדבר כב כ), אל לבן לילה, אל אבימלך לילה:

הנך מת על האשה וגו׳ מיכן שאין התרייה בבני נח:

והיא בעולת בעל אמר ר׳ אחא בעלה נתעטר בה והיא לא נתעטרה בבעלה, רבנין אמ׳ מרתא דבעלה, בכל מקום האיש גוזר ברם הכא כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה (בראשית כא יב):

ד) ואבימלך לא קרב אליה וגו׳ הגוי גם צדיק תהרג אם כן דנתה לדור המבול ו ולדור הפלגה צדיקים היו, אמר ר׳ ברכיה אי גוי תהרג צדיק תהרג:

ה) הלא היא אמר לי אחתי היא והיא גם היא היא וחמריה וגמליה ובני ביתה:

3 ילקוט ר׳ פ״ח, לעיל לד 325 וש״נ, בבא קמא נ״ב א׳, מכות ט׳ ב׳: 4 ילקוט ר׳ פ״ט, לעיל לד 470: 7 ילקוט רמז ל׳, תנחומא ט״ב וילא סי׳ כ״ה, פסיקתא רבתי פמ״ב (קע״ו ב׳): 9 ילקוט שם, תנחומא ט״ב שם, פסיקתא רבתי שם:

1 בסתר] בסטמונית ו, בסטמוניות דפאכתי(שם), בסטמונות ח | נביאי] וגת, ל׳ דפחאכי | אומות נ, אומות העולם דפואכי, מכחישי השם ת | בלעם לילה] אבימלך בחלום הלילה פ | 2 אל לבן לילה] ויבא אלהים אל לבן הארמי בחלום הלילה דוחאנבי, ויבא אלהים.. הארמי ת, ויבא.. אל בלעם לילה פ | אל אבימלך לילה] ויבא אלהים אל אבימלך בחלום הלילה דוחאגכת, ויבא.. אל לבן הארמי בחלום הלילה פ, ויבא.. אל אבימלך בחלום הלילה הוי רחוק מרשעים י״י אלו נביאי אומות העולם ותפלת צדיקים ישמע אלו נביאי ישראל י (שם), אבל נביאי ישראל ביום והוא יושב פתח האהל כחם היום ויהי ביום דבר י״י אלה תולדות אהרן ומשה ביום דבר י״י י | 3 הנך — וגו׳] ויאמר לו הנך מת א, ויאמר.. מת על האשה אשר לקחת פגב, ויאמר.. לקחת והי׳ בעולת בעל ן, ויבא אלהים אל אבימלך ויאמר.. אשר וגו׳ ד, ויבא.. אשר לקחת ת | מיכן] פוג, מכאן דאכתר[1], מיכאן י[1] | התרייה] וג, התראה דפכתר[1]י, מיתה א | לבני פר[1], על בני א | 4 בעלת פג | ר׳ אחא] פואגכ, רב אחא דע, רב י | 5 מרתה אכי, מרתיה פחג | של בעלה א | גוזר] ~ והא׳ ואשתו מקיימת ן | **שמע בקולה] וגו׳ ל | 7 ואבימלך — אליה ל׳ חא | *וגו׳ — תהרג ד] ויאמר י״י (אדני פ) הגוי.. תהרוג פגי, ויאמר.. תהרג ת, הגוי.. תהרוג חא, וגו׳ ל | אם] פוחא[2]גבי, אמר ~ דא[1]ת | כן] וחתי, כך דפאגב | דנתה] וגבי, דנת דפחאת | דור י, בדור ג | הפלגה פ | 8 ובדור ג | המבול פ | אי גוי] ד[1]י[1], אם גוי א, אי גוי זה ד, אם.. זה פת, איזה נ, איזו ש, אינו אומ׳ ן | תהרג] א[2]ג, תהרוג דפא[1]תשי, תהרוג צדיק אלא ן | תהרג] א[2]ג, תהרוג דפוא[1]תשי | 9 אחותי היא א[1]גת, אחותי פי, וגו׳ ד | *והיא גם היא דוא[2]י] והיא גם היא אמרה ת, והיא גם היא אמרת אחי הוא חא[1]גש, וגו׳ ל | היא] אף שי, ל׳ פא[2]ג | וחמריה וגמליה וחמריה וגמליא חאג, וגמליא וחמריא פ, חמריא וגמליא שי | ובני ביתה] ובני ביתא חא[2]גכר[1], ובני בייתית כולם אמרו כן י, ואנשי ביתה כולם.. כן דת |

וגו׳ (במדבר ג׳ א׳), ומשם הועתק סיום המאמר גם בילקוט כאן ועח״נ: 8 מיכן וכו׳. שלא התרו בו קודם שלקח את שרה וכן למטה סי׳ ח׳ ואם אינך משיב וכו׳ מיכן שאין התראה וכו׳ (והתרייה כסגנון הירושלמי ועי׳ במ״י לעיל צד 825 ובעמת״ל ח״א צד 499). ואין לומר שמ״ש הנך מת זו התראה שאם יקרב ימות דממ״ש ואבימלך לא קרב אליה משמע שאם קרב היה מת אע״פ שלא התרו בו ועי׳ בפי׳ מהרז״ו, ובב״ק שם מכאן לבן נח שנהרג שהיה לו ללמוד ולא למד ועיי״ש ומכות שם: 4 בעולת בעל. בעולת חסר כתיב בעלת ודורש ר״א בעולת בעל בעלת בעל שרתה של בעל בעלה נתעטר בה ורבנין אמ׳ מרתא דבעלה שנאמר לו שמע בקולה, ובפתיחה לעיל ריש פמ״ז נדרש עטרת בעלה בעלה נתעטר בה, ובפי׳ ב״ר כי״ט העיר בעלה נתעטר בה כדאמרינן לעיל ועי׳ במ״י לעיל צד 471, ובפי׳ השני שבפי׳ ב״ר בדפ״ר מפרש כאן בעלה נתעטר בה והיא לא נתעטרה בבעלה שנטל הב״ה יוד שהיה מונח בסוף שם שרי והניח חציו באברהם וחציו בשרה הדא הוא דכתי׳ אשת חיל עטר׳ בעלה (ובמ״כ ריש פמ״ז הובא פירוש זה מפירש״י כאן בפנ״ב ועי׳ במ״י לעיל שם וצד 542), ובערוך ע׳ בעל ב׳ הגי׳ אמר ר ב אחא בעלה וכו׳ וכ״ה במדרש הגדול עמו׳ 299 ושם הגי׳ מרתא בבעלה: 7 הגוי גם צדיק וכו׳. מלת הגוי קשה ודרשו שאמר על דור המבול ודור הפלגה אם כן דנתה וכו׳ צדיקים היו כמו שאני צדיק ותאמר להרגני (ועי׳ בפירש״י עה״ת) ור״ב דורש שאמר הגוי על עצמו אי גוי תהרג וכו׳ אם אותי תהרג גם צדיק גם אברהם תהרג הלא הוא אמר לי אחתי היא וכו׳, וגם בתר״י א׳ מתורגם הגוי בר עממין ועיי״ש, ובפ׳ השני שבפ׳ ב״ר בדפ״ר גורס ומפרש א״ר ברכיה איזו תהרוג צדיק תהרוג הלא הוא אמר לי אחותי היא שאני לא נגעתי בה ואתה אומר הנך מת אם יש להרוג הרוג את אברהם שאמר לי אחותי היא וכו׳, ובפסי״ר שם אמר לו הקב״ה הנך מת על האשה אשר לקחת אמר לו אבימלך רבונו של עולם הנסתרות והנגלות לפניך גלויים ולא הייתי מכיר בה שאתה הורגני ואבימלך לא קרב אלא הגוי גם צדיק תהרוג תחילה אתה דורש שהיה אומר הגוי גם צדיק אע״פ שאני גוי אני ירא שמים ד״א הגוי גם צדיק אמר לו אם הורגני אתה אם גוי תהרוג גם צדיק אף דור המבול ודור הפלגה צדיקים היו אם כן דנת אותם בלא התראה הגוי גם צדיק תהרוג ד״א הגוי גם צדיק אמר אם גוי תהרוג גם צדיק תהרוג אם הורג אתה לאבימלך הרוג אף לאברהם למה א״ר ברכיה הכהן ברבי אמר שאלתי אותו מה היא אשתך אמר אחותי היא וכו׳, ובתנחומא מ״ב שם אמר לפניו רבונו של עולם הכל שוין לפניך אמר איוב אחת היא וגו׳ תם ורשע הוא מכלה הגוי גם צדיק תהרג סדומים עד שלא חטאו לפניך אבדת אותם ואני שלא חטאתי לפניך תהרגני גם צדיק תהרג הלא הוא אמר לי וכו׳, ובלק״ט מפרש המאמרים שלפנינו הגוי וכו׳ אמר לפניו רבש״ע אם כך דנת על אנשי דור המבול ודור הפלגה שבאת עליהם בשוגג כמזיד ועל אונס כרצון אם כן צדיקים היו והרגת אותם ר׳ ברכיה אמר הגוי וכו׳ תינח גוי תהרוג אבל גם צדיק תהרוג, ובמדרש אגדה הוצ׳ רש״ב אדני הגוי גם צדיק וכו׳ אתה סבור בי שאני גוי ואתה אומר הנך מת איני אלא צדיק ואם אתה הרגני צדיק תהרוג ד״א הגוי וכו׳ אם אתה הורג אותי הרוג לאברהם שהוא גרם לי לקחתה שנאמר הלא הוא וכו׳ והיא גם כן תהרוג שאמרה אחי הוא וכו׳: 9 וחמריה וכו׳. מוליכי החמורים והגמלים ובני ביתה, ודרשו גם לרבות, וכן בפירש״י עה״ת גם היא לרבות עבדים

בתם לבבי ובניקיון כפי עשיתי זאת הד׳ אמ׳ מישמוש ידים היה שם:

ז ו) ויאמר אליו האלהים בחלום וגו׳ ר׳ יצחק אמר מחטוא לי על כן לא נתתיך לנגע אליה, אמר ר׳ איבון לגיבור שהיה רכוב על סוס והסוס רץ תחתיו, ראה תינוק אחד מושלך 33b בדרך ומשך הסוס ולא הוזק התינוק, למי הכל מקלסין לסוס או לרוכב הוי לרוכב על כן לא נתתיך לנגע אליה:

1 ילקוט שם, תנחומא מ״ב שם: 8 ילקוט שם, פסיקתא רבתי שם, שמות רבה פ״כ סי׳ ה׳:

1 בתום י | ובניקיון — זאת] א[1], ובנקיון.. זאת וחא[2]גב, ובנקיון.. עשיתי פ, ובנקיון.. זאת א״ל אמת באחת תום יש לך נקיון כפים אין לך ממה שהשיבו גם אנכי ידעתי כי בתום לבבך עשית זאת י, לי דת | הדה אמרה דוחא[2]ג, הדא אמרה פא[1]כי.. אמרת ת | ידיים ו | שם] פוחאגכר[1]י, לי דת | 2 ויאמר — בחלום לי חאי | וגו׳] גם אנכי ידעתי פו, גם.. ידעתי.. וגו׳ ואחשוך גם אנכי אותך מחטוא לי ד, ואחשוך.. לי על כן לא נתתיה.. אליה ח, על כן.. אליה י, מחטוא לי א[2] | ר׳ — אמר לי חגי | מחטוא — אליה] מחטוא לי מחטינך לי (מחטינך לך כ, מחשיכך פ) על כן.. לנגוע אליה פא[1]כ, מחטוא (מחטו ת) לי מחטונך לי על כן לא נתתיך דת, מי חטונך לי על כן.. לנגע אליה ו, מחטינך לי על.. נתתיך א[2], לי חגי | 3 אמר — איבון] אמ׳.. אייבון ו, א״ר.. אבין פח, א״ר אייבו ג, א״ר איבו אכ, לי דת | לגיבור] וגכ, לגבור פאשי, משל.. דחת | שהיה לי דת | רכוב] פוא[1]גכ, רוכב דחא[2]תי | סוס] פא[2]כ, הסוס דוחא[1]גתשי | והסוס — תחתיו] והיה הסוס.. תחתיו פוחא[2]ש, והיה הסוס.. מתחתיו י, היה סוס.. תחתיו ג, רץ תחתיו כ, והסוס רץ דת, לי א[2] | וראה | אחד לי פחא[1]כ | 4 בדרך] פוחא[2]גכי, לי דא[1]ת | משך א[1] | את הסוס פוא | הוזק התינוק] ח, הזיק את התינוק דפואגכת, הזיק י | הכל] היו גי, לי פ | לסוס — לרוכב לי א | הוי] הוי אומר וחי, לא דאגכת, לי פ | לרוכב לי פ | על] פוג, כך ~ לי[0] דחאכתי | 5 לנגוע דפחא[1]כתי | אליה] פוחא[1]גכ, ~ מחטונך לי יצרך (מחטוא לי צדק י׳) המחטיאך בידי הוא מסור ואני מנעתיך מלחטוא משכתיך מן החטא והשבח שלי הוא ולא שלך דתי |

וגמלים וחמרים שלה את כלם שאלתי ואמרו לי אחיה הוא, ובתנחומא מ״ב שם ולא האמנתי עד ששאלתי אותה והיא גם היא אמרה אחי הוא ולא האמנתי עד ששאלתי לחמרים וגמלים שלה וכו׳, ובפסי״ר שם חזרתי ושאלתי אותה האשתו את אומרת לאו אלא אחותו אני אף על פי כן שאלתי לבני ביתו ואמרו אחותו היא הלא הוא אמר לי וכו׳ והיא גם היא וכו׳ ולא היא בעצמה אלא והיא אף בני ביתם וכו׳: 1 הד׳ אמ׳ מישמוש וכו׳. ביפ״ת מפרש שמשמע דדייק לה מבנקיון כפי עשיתי דמה ענין מעשה של נקיון כפים זה אלא שמשמוש ידים מיהת היה שם וקאמר כי בנקיון כפים היה מאחר שבתם לבבו עשה, וכתב שם אבל גרסת הילקוט יותר נכונה דגרים וכו׳ אמר לו אמת באחת תום יש לך נקיון כפים אין לך וכו׳ ועח״ג, וגר׳ שגי׳ הילקוט נובעה מהדרש בתנחומא מ״ב שם ויאמר אליו האלהים בחלום גם אנכי ידעתי כי בתם לבבך עשית זאת. אמר הקב״ה באחת זכית ושקרת באחת (ובכ״י פארמא שם באחת דכתה ובאחת שקרת) תום לבבך יש כאן נקיון כפיך אין כאן תדע שכן הוא נקיון כפיך אין כתיב כאן אלא בתם לבבך אמר לו הקב״ה בקשת לחטוא לי אלא ואחשוך גם אנכי אותך מחטוא לי וכו׳, ולזה המאמר כוון בעל פי׳ ב״ר, ושם איתא בכי״ט משמוש ידים היה שם בשרה כדמפורש בתנחומא בתום לבבי וכו׳ עשיתי זאת אמר לו המקום זכית באחת בתום לבבך שלא חטאת בה אך בנקיון כפים שאמרת שקרת שכך החזיר לו המקום גם אנכי ידעתי כי בתום לבבך עשית זאת אך על נקיון כפים לא השיב משום דמשמוש ידים היה שם, ובפי׳ ב״ר בדפ״ר בתום לבבי ובנקיון וכו׳ הדא אמר׳ משמוש ידים היה שם בשרה ובנקיון כפי דורש ובתנחומא מפרש בתום לבבי ובנקיון כפי אמר ליה הקב״ה דכית באחד ושיקרת באחד תום לבבך יש בך נקיון כפים לא יש בך ממאי מדכתיב גם אנכי ידעת וכו׳ בתום לבבך כתי׳ ולא כתיב בנקיון כפיך אמר הקב״ה בקשת לחט׳ אלא אני לא נתתיך אף על פי כן נקיון כפים אין לך בדב׳ זה הדא היא דאמרי׳ משמוש ידים היה שם: 2 ר׳ יצחק אמר. לה״כ ויאמר אליו וכו׳ גם אנכי ידעתי כי בתם לבבך עשית זאת ואחשך גם אנכי אותך מחטוא (והכתיב מחטו) לי על כן לא נתתיך לנגע אליה ודורש ר״י מחטוא לי נמשך למטה מחטוא לי על כן לא נתתיך וכו׳ ור׳ איבון (וצ״ל ר׳ אבון או ר׳ איבו) מביא המשל לגיבור וכו׳, ולפי גי׳ הדפוסי׳ והכ״י שציינתי דורש ר׳ יצחק מחטוא (מחטו) לי מחטונך (מחטינך) לי וצ״ע, ובדפוסי׳ וכי״ת נוסף בסוף המשל מחטונך לי יצרך המחטיאך בידי הוא מסור ואני מנעתיך וכו׳ (ובילקוט דפ״ר וד״ו איתא מחטוא לי צדק המחטיאך, ובדפוסים אחרים הוגה יצרך המחטיאך) והוספה זו שהוא פירוש מחטונך לי ליתא בכי״ל ושאר הכ״י ועח״נ (ובכי״א ב׳ מסיים על כן לא נתתיך, וההוספה ליתא ג״כ שם) ולא הוזכרה בפי׳ ב״ר, ובלק״ט גורס ומפרש ויאמר אליו וכו׳ גם אנכי ידעתי וגו׳ ואחשוך גם אנכי אותך מחטו לי חסר א׳ א״ר יצחק מחטונך לי כלומר אין השבח הזה לך אלא לי שעצרת מחטך דכתיב כי עצור עצר ה׳ בעד כל רחם לי היה האנותך (כ״ה שם) ולא לך לי השבח ולא לך משל לרוכב סוס ותינוק בדרך תפס הרוכב הסוס ולא רמסו למי השבח לרוכבו ולא לסוס, ובכי״ת וכי״ג ליתא מאמר ר״י ולא הועתק בילקוט, ובפסי״ר שם אמר לו הקב״ה גם אנכי ידעתי כי בתם לבבך עשית זאת ולא לך לקלס ואחשך גם אנכי אותך מחטו לי א״ר לוי לאחד שהיה רכוב על הסוס ותינוק מושלך לפניו הסוס רץ בא לדרוש הנער תפש אותו האיש הבלינו׳ (וצ״ל הבלינוס) עמד לו הסוס התחילו הכל מקלסים את הסוס אמר להם אותו האיש אילולי אני שתפסתי וכו׳ כך אמר לו הקב״ת ואחשך גם אנכי אותך מחטוא לי וכו׳, ובשמו״ר שם שוט לסוס ומתג לחמור זה פרעה וכו׳ ומתג לחמור זה היה אבימלך אימתי כי עצור עצר י״י בעד כל רחם וכו׳ התחיל משבח עצמו ואומר בתם לבבי ובנקיון כפי ואחשוך גם אנכי אותך מחטוא לי למה הדבר דומה לחמור שהיה אדם רכוב (כ״ה בדפ״ר וד״ו) עליו ראה את התינוק בשוק קפץ עליו ולא הזיקו התחילו משבחין לחמור שדלג על התינוק ולא הזיקו אמרו להם בעליו חייכם אילולי אני שמשכתי ברסן של פיו היה מזיקו כך אמ׳ כשר היה אבימלך שלא קירב אצל שרה אמר להם הקב״ת הוא היה מבקש ואני לא הנחתיו ואני הוא שמשכתיו שנאמר אל תתן י״י מאויי רשע וכו׳, ולהגי׳ רכוב ורוכב

ז) ועתה השב אשת האיש וגו׳ אמר לו מי מפייסו שלא נגעתי בה, אמר לו כי נביא ח
הוא, אמר לו מי מודיע לכל, אמר לו ויתפלל בעדך וחיה:
ואם אינך משיב דע כי מות תמות מיכן שאין התראה לבני נח:
ח) וישכם אבימלך בבקר ויקרא לכל עבדיו אמר ר׳ חנן לפי שרואים עשן סדום ט
עולה ככבשן אמרו תאמר אותן המלאכים שנשתלחו לסדום באו לכאן לפיכך וייראו האנשים וגו׳:
ט) ויקרא אבימלך לאברהם וגו׳ מהו מה עשית לנו, הנך מת על האשה וגו׳, ומה י
חטאתי לך, אם אינך משיב דע כי מות תמות, כי הבאת עלי ועל ממלכתי חטאת
גדולה, כי עצר עצר י״י, מעשים אשר לא יעשו עשית עמדי אמר ר׳ חלבו בכל מקום היתה
רווחה מקדמתך וכאן קדמך רעבון מעשים אשר לא יעשו עשית עמדי:
יא
י—יב) ויאמר אבימלך אל אברהם מה ראית וגו׳ וגם אמנה אחתי בת אבי וגו׳
אמר להן בשיטתן השיבן שבת אב מותרת להן ובת אם אסורה לפיכך השיבן כמנהגן:

1 ילקוט שם, תנחומא מ״ב שם: 3 ילקוט שם, לעיל צד 544: 4 ילקוט שם: 6 ילקוט שם: 10 ילקוט כ׳ ל״א, לעיל צד 165, תנחומא מ״ב וילא סי׳ כ״ו:

1 וגו׳] כי נביא הוא דפבתי, ל׳ וחא | לו] לפניו א | ומי ח | *מפייסו דפאבת] מפייסך ל, מפייס ח, מפייסו ומודיעו י | כי ל׳ פ | 2 לו] לפניו א | ומי חי | לכל] ~ באי עולם א | 3 ואם — נח ל׳ א | *דע — תמות דפגתי] וגו׳ ל, ל׳ כ | מכאן כתי | התרייה ו | לבני] פי׳, בבני דוגבת | 4 *בבקר — עבדיו ואי] בבקר.. עבדיו וידבר את כל הדבר׳ האלה ג, בבקר וגו׳ ד, בבקר כת, וגו׳ ל | חנין | שהן רואין פאגב, שהיו רואים דתי.. רואין ו | עשנה של | 5 *ככבשן] בכבשן ל, ככבשן (בכבשן ג, לכבשן ו) האש דפואגכתי | *אמרו דפואגכ] א׳ ל, אמר תי | *תאמר דפואכתי] ויאמר ל, ל׳ ג | אותן] אילו ג, אלו י, ל׳ ו | מלאכים י | *לסדום דואגכתי] בסדום פ, ל׳ ל | אותם באו ו | לכן ו | ויראו פא׳גב | וגו׳] מאד | 6 וגו׳] ויאמר לו ד, ויאמר לו מה עשית לנו פ | מהו מה — לנו] ג, מה היא מה.. לנו ב, מה עשית לנו וי, מה חטאתי לך ומה עשית לנו ד, מה זאת עשית לנו ומה חטאתי לך ת (מהו — עצר י״י ל׳ פא | הנך — וגו׳] הנך.. האשה י, הנך.. האשה אשר לקחת גב, הוך מת דאת אמר הנך.. לקחת וגו׳ ד, היך.. לקחת ת, ל׳ ו | 7 אם] וגב, ואם דת | 8 *גדולה דגבת] גד׳ וגו׳ ל | עצר] וגבת, עצור די | עצר י״י] י, ~ בעד כל רחם לבית אבימלך דוגבת | עשית עמדי] וגבי, ל׳ דפת | כל ב, א״ל בכל א | היתה] א²תי, הייתה ד, היית ג, היה א¹, ל׳ וכ | 9 רווחה פא²ת | וכן וג | קידמך ו | ריעבון ד¹ו | עשית עמדי] חגב, עשית ו, ל׳ דפת | 10 ויאמר — ראית ל׳ א | וגו׳] כי עשית את הדבר וגו׳ (הזה ג) ויאמר אברהם כי אמרתי רק אין יראת אלהים דג, כי.. הדבר הזה ויאמר.. כי (כי יראתי כי ת) אמרתי.. אלהים במקום הזה כת, ויאמר.. רק ו, ויאמר.. אמרתי פ, ל׳ א | וגו׳] היא דאגתר, היא אך לא בת אמי כע, ל׳ פי | אחותי | 11 אמר להן] וגב, ל׳ דפאתערי | *בשיטתן דוא׳גר¹י] בשיטתם ר², כשיטתן א²תע, כשטתן פ, בשטותן לכ | *שבת — כמנהגן] שבח.. לפיכך כמנהגן ל, שבת.. להם ובת אם איגת מותרת לפיכך השיבן כמנהגן ע, שבת.. להן ובת אם אסורה לכך אחותי בת אבי שהיא מותרת כמנהגכם פ, ל׳ דואגכתרי |

עי׳ גם בעמת״ל ע׳ רכב: 1 מי מפייסו. לשון פיוס ועי׳ לעיל צד 506, ובתנחומא מ״ב שם אמר אבימלך רבונו של עולם הרי אתה מתפייס שלא נגעתי בה מי מפייס את בעלה שלא נגעתי בה א״ל הקב״ה מה איכפת לך מפיוס יודע הוא למה שנביא הוא שנ׳ ועתה השב וכו׳ כי נביא הוא אם יתפלל עליך תחיה וכו׳, ומשם נובעים הדברים בפי׳ השני בפי׳ ב״ר בדפ״ר ועתה השב אשת האיש אמר אבימלך רש״ע הרי נתפייסת שלא נגעתי בה מי מפייס לאברהם שלא נגעתי בה א״ל מה לך פיוס כי נביא הוא ויודע בבירור, ומפרש שם מי מודיע לכל ויתפלל בעדך וחיה ודבר זה יגלה לכל, ובפי׳ ב״ר כי״ט אמר לו מי מודיע לכל שלא נגעתי בה מה שאברהם יתפלל בעדך יתפרסם בעולם שלא נגעת בה: 4 עשן סדום עולה. כדכתיב וישקף על פני סדם וכו׳ וירא והנה עלה קיטור הארץ כקיטור הכבשן (בראשית י״ט כ״ח), וכהגי׳ שלפנינו לפי שרואים עוד בחמשה כ״י שהן רואין, ועדיפא הגי׳ שהיו רואים, וכן בלק״ט א״ר חנן לפי שהיו רואין עשנה של סדום עולה ככבשן האש אמרו תאמר וכו׳ שנשתלחו לסדום באו לכאן וכו׳ ועח״נ: 6 מהו מה עשית וכו׳. דורש ד׳ לשונות שאמר אבימלך מה עשית לנו ומה חטאתי לך כי הבאתה עלי ועל ממלכתי חטאה גדולה מעשים אשר לא יעשו עשית וכו׳ וכדמפרש בפי׳ ב״ר כי״ט מה חטאתי לך שרגז עלי המקום הנך מת על האשה אשר לקחת ומה חטאתי לך שאמר לי המקום ואם אינך משיב דע כי מות תמות אתה וכל אשר לך (כ״ה בכי״ט, ובפי׳ ב״ר בדפ״ר מה עשית לנו שגרמת לנו לומ׳ דע כי מות תמות אתה וכל אשר לך ומה חטאתי לך אני שגרמת לי לומר הנך מת, ושאר הפירוש ליתא שם) כי הבאת עלי ועל ממלכתי חטאה גדולה שרגז עלי המקום שעצור עצר בעד כל רחם לבית אבימלך מעשים אשר לא יעשו בכל מקום שהלכת לא קדמך אלא טוב וכאן קדמך רעבון דכתיב ויסע אברהם הלוך ונסוע הנגבה (בראשית י״ב ט׳) זו ארץ פלשתים שהיא נוטה לצד דרום וכתיב בסמוך ויהי רעב בארץ (שם שם י׳), וגם בזו הפרשה כתיב ויסע משם אברהם ארצה הנגב וכו׳ ויגר בגרר ולקמן אצל יצחק וילך וכו׳ אל אבימלך מלך פלשתים גררה (שם כ״ו א׳), אכן קשה זה הפרוש שאמר אבימלך מעשים אשר לא יעשו עשית עמדי על הרעב שהיה מכבר הימים שאותו הרעב שהיה בימי אברהם היה בבואו אל ארץ כנען ואברהם בן ע״ה שנה בצאתו מחרן ובהפיכתה של סדום היה בן צ״ט שנה (ועי׳ במ״י לעיל צד 504) ומשם נסע ויגר בגרר, ואולי דרש כן ר׳ חלבו לשיטתו לעיל צד 242 וצד 883 ששני רעבון באו בימי אברהם וצ״ע, ובדפ״ר וכי״ו כתוב ריעבון ועי׳ במ״י לעיל צד 241: 11 אמר להן. כ״ה בכי״ל ועוד בשלשה כ״י, ולעיל צד 165 לפ׳ על כן יעזב וכו׳ נסדר כל המאמר בשלימותו תני גר שנתגייר והיה נשאוי לאחותו בין מן האב בין מן האם יוציא כדברי ר׳ מאיר וחכמים אומרים מן האם יוציא ומן האב יקיים שאין אב לגוי אתיבון ליה והכת׳ וגם אמנה

יג) ויהי כאשר התעו אתי אלהים מבית אבי וגו׳ אמר ר׳ חנן הלוי נדרוש הדין קרייה תלת אפין וניפוק ידוי, בשעה שביקשו אומות העולם לזווג לי עד שאני בבית אבא נתקיים עלי הקב״ה, בשעה שבקשו אומות העולם להתעות אתי נגלה עלי הקב״ה ואמר לי לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך וגו׳ (בראשית יב א), ובשעה שבקשו אומות העולם לתעות מדרכיו שלהקב״ה העמיד להם הקב״ה שני גדולים משלבית אבא כגון שם ועבר והיו מתרין בהן:

1 ילקוט סס, ירוש׳ מגילה פ״א ע״א ד׳, מסכת סופרים פ״ד:

1 חנן] חי, חנין דפ ואגכת | הלוי] ג, הלוי פו, הלואי דא2כתי, ל׳ ח | להדין ו, את א | 2 קריה דר1, קריא וגי, קרא פחר2, הפסוק הזה א | תלתא ת, בתלתא י, שלש ר2 | *וניפוק דא1ג°תי] ונפוק פא2ר2, ונפיק וכר1, ומפיק ל, והלואי נפוק ח | ידותי פאנגכר | בשעה] כך אמר אברהם ~ י | ליזדוג כ, ליזדווג ד, להזדויג פ, להיזדויג וג, להזדווג א1תשי, להזדוג א2 | אבא פחאנגכר, אבי דותש | 3 ובשעה להתעות אותי דכ, לענות אותי וגתי, לענותי א2, לענות א1, לתעות אותי מדרכיו של הקב״ה ש | מארצך — וגו׳] מארצך וממולדתך כ, מארצך וש, ל׳ דאת | 4 לתעות אותי תי, להתעות אותי כ, לענות אותו ש | מדרכיו — הקב״ה ל׳ ש | 5 הקב״ה] וא2גכי, ל׳ דפא1תש | גדולין א1ג | משל — אבא] מבית אבא כ, משל אבה פ, ל׳ א | כגון] פותגכשי, ל׳ דאת | והיו ל׳ א | בהן] ביניהם א2 |

אחותי בת אבי וג׳ אמר לחון בשיטתן השיבן אמר ר׳ חנן וכו׳ ועיי״ש, ומשם הובא כאן אמר להן וכו׳ כלו׳ אמר ר׳ מאיר לחכמים, והגהתי גם כאן בשיטתן, ואיתא עוד בכי״ל שבת אב מותרת להן וכו׳ (והשלמתי מלת השיבן) וכ״ה בערוך ע׳ אח א׳ במעט שינוי ובכי״פ בסגנון אחר קצת, ובשאר כ״י ובדפוסי׳ וילקוט ובפי׳ ב״ר ובלק״ט ובשכל טוב ליתא, ונ״ל שהוא פירוש נוסף ואינו מעיקר הספר, והגי׳ בשטותן איתא גם בכי״כ וכן הוגה בכי״ל לעיל שם, ויש לפרש בשטותן השיבן בסכלותם כמנהגם של שטות, ומה שמוסיף שבת אב מותרת להן היינו לדעתם וכמנהגם אבל מדינ׳ בן נח אסור באחותו גם מן האב לדברי ר״מ (וצריך תיקון קצת מ״ש במ״י לעיל שם בסוף ד״ה וגם אמנה וכו׳), ובפי׳ ב״ר כי״ט וכי״א גורס ומפרש בשיטתן (בשיטתם) השיבן שבני נח לא היו נוהגי׳ בקרובות מן האב אלא מן האם, ובפי׳ ב״ר ברפ״ר בשיטתן השיבן שבני נח לא היו נוהגים איסור בשאר האב אלא בשאר האם, ובלק״ט כשיטתן השיבן אחותי בת אבי היא קורבה דאחוה אית לי בה מאבא ולא מאמה שהיא בת הרן אחיו וכו׳ ועי׳ סנהדרין נ״ח ב׳ ובפירש״י עה״ת ובשכל טוב, ובתנחומא מ״ב שם וגם וכו׳ בת אבי היא אך לא בת אמי מכאן אמרו אין אב לגוי וכו׳: 1 הדין קרייה. זה הפסוק אי אפשר לפרשו כפשוטו שאיך יאמר אברהם ח״ו על הקב״ה כאשר התעו אותי אלהים וגם קשה שכתוב התעו לשון רבים (ועי׳ לעיל צד 62 ובפירש״י עה״ת), ובירוש׳ מגילה שם איתא כל השמות הכתובים באבינו באברה׳ קודש חוץ מאחד שהוא חול ויהי כאשר התעו אותי אלהים מבית אבי ויש אומרים אף הוא קודש שאילולי אלהים כבר התעו אותי, ובמס׳ סופרים שם כל השמות האמורים באברהם קדש חוץ מאחד שהוא חול וכו׳ ויאמר אדוני אם נא מצאתי חן בעיניך וי״א כאשר התעו אתי אלהים ר׳ חנניה בן אחיו (חנינא אחיו) של ר׳ יהושע א׳ קדש שאלולי אלהים כבר התעו אתי (ועי׳ במ״י לעיל צד 487), ור׳ חנן אמר כאן הלואי נדרוש זה הפסוק בשלש פנים ונצא ידיו כלו׳ ונדרשהו כראוי לו, ור״ח סובר ג״כ שהשם כאן קדש וכהדרש שאילולי אלהים וכו׳ הוא מפריד התיבות התעו אתי אלהים ודורש דרש אחד ויהי כאשר התעו אותי בשעה שבקשו אומות העולם לזדווג לי (ועי׳ לעיל צד 400 צד 401 וצד 404) אלהים מבית אבי אלהים היה בעזרתי מאז היותי בבית אבי עד שאני בבית אבה נתקיים עלי הקב״ה (והלשון כמו לעיל צד 581 היה מתקיים עלינו), ודרש שני ויהי כאשר התעו אותי בשעה שבקשו אומות העולם להתעות אותי (ועי׳ הגי׳ לענות אותי לענותי) אלהים מבית אבי אלהים לקחני מבית אבי נגלה עלי הקב״ה ואמר לי לך לך וכו׳, וקשה טעם דרש השלישי בשעה שבקשו וכו׳ לתעות מדרכיו וכו׳ העמיד להם הקב״ה וכו׳, וביפ״ת מפרש כאשר התעו כאשר טעו אומות העולם אותי אלהים מבית אבי היו עמי אלהים דהיינו שופטים שמבית אבי דהיינו שם ועבר שהיו מוכיחים אותם כמוני, וכתב שם לפ״ז ק׳ דהתעו פועל יוצא וצ״ל שפי׳ התעו את עצמם או התעו זה את זה ועוד שפי׳ אותי דחוק מאוד ועוד שלא מצינו את שם ועבר שהוכיחום כשעמדו על אברהם והשליכוהו לכבשן האש וכו׳ (אכן הגי׳ לפנינו כגון שם ועבר ועח״נ ולעיל צד 511 כגון רומוס וכו׳), ובפי׳ ב״ר כי״ט כתב בפירוש הדרש הראשון עד שאני בבית אבא נתקיים עלי המעשה שיעמוד לי בצרתי ומפורש בפרקי ר׳ אליעזר שבעוד שהיה קטן בקשו כל גדולי מלכות והקוסמים להרגו ונתחבא בארץ ישראל עשר שנים נתקיים עלי (ועי׳ במ״י לעיל צד 861), ובפי׳ השני שבפי׳ ב״ר בדפ״ר המאמרים מסורסים ובקצת שינויים ויהי כאשר התעו אותי אלהים מבית אבי כך אמר אמר אברהם (וכן נוסף בילקוט) בשעה שבקשו וכו׳ להזדווג לי עד שאני בבית אבא נתקיים עלי הב״ה עמד לי בצרתי ומפורש בפרקי דר׳ אליעזר שבעוד וכו׳ להרגו בשעה שבקשו לענות אותו העמיד להם ב׳ גדולים משל בית אבא כגון שם ועבר והתרו בם שאלמלא הם היו עושין בו יסורין גדולים (ואח״כ נכפל שם ובשעה שבקשו להזדווג לי עד שאני בבי׳ אבא כמו שכתוב בפרקי ר׳ אליעזר שנחבא בארץ י׳ שנים נתקיים עלי הב״ה ועמד לי בצרתי) ובשעה שבקשו אומות העולם לתעות אותי מדרכיו של הקב״ה נגלה עלי הקב״ה ואמר לי לך לך מארצך, ובלק״ט הובא רק הדרש השני ומפורש שם בשני פירושים ויהי כאשר וכו׳ מבית אבי א״ר חנין בשעה שתעו אומות העולם זה את זה אחר עבודה זרה אותי אלהים אותי בחר אלהים מבית אבי ואמר לי לך לך וכו׳ ד״א כאשר בקשו להתעות אותי אלהים מבית אבי הוציאני ואמר לי לך לך, ובמדרש הגדול מפרש ויהי כאשר התעו אותי אלהים אמר להן כיון שתעו כל העולם בע״ז שהיא תעתועים לקח אותי אלהים מבית אבי שנ׳ לך לך מארצך אלא שדיבר הכת׳ בדרך קצרה, וכהדרש השני מתורגם בתר״י א׳ והוה כד בעו לאטעאה יתי פלחי טעוותא ונפקית מבית אבא וכו׳, ובת״א והוה כד טעו עממיא בתר עובדי ידיהון ויתי קריב י״י לדחלתיה מבית אבא וכו׳ וע׳ באורי אונקלוס לרש״ב שעפטעל, ובשכל טוב מפרש ויהי כאשר התעו אותי נמרוד ועמו לכבשן האש ונצלתי וכו׳ אלהים מבית אבי לקחני וכו׳ ועיי״ש, ועוד הועתק שם צד 49 א״ר חנינא הלוי נדרש הדין קרא תלת אפין וניפוק ידוי בשעה שבקשו א״ה להזדוג לי וכו׳ ובשעה שבקשו להתעותי מדרכי נגלה עלי הקב״ה ואמר לי וכו׳ וכשבקשו להתעותי מדרך הקב״ה העמיד לי שני גדולים מבית אבי שם ועבר והם היו מתריסין בהם, וסגנון הלשון נדרוש וכו׳ תלת אפין כמו התורה נדרשת מ״ט פנים וכו׳ (ירוש׳ סנהדרין פ״ד כ״ב א׳), והגי׳ וניפוק (ונפוק) ידוי כמו בח״נ לעיל צד 491 יצא ידיהם וכו׳ ועי׳

יד—טז) ויקח אבימלך צאן ובקר וגו׳ וכת׳ ולשרה אמר הנה נתתי אלף כסף וגו׳ יב
אמר ר׳ יהודה ברי׳ אילעי אזלת למצרים וסחרת בה אתית להכא וסחרת בה ואין ממון את בעי הילך ממון וכסי מינה עינה הנה הוא לך כסות עינים, אמר ר׳ יוחנן עשה לך כסות שיהו הכל מביטין בה ולא בנאה כסות עינים כסות שהיא עושה עינים, ר׳ ברכיה אמר עשאה מטרונה כסות עינים כסות שמכוסה מן העין, ר׳ שמעון בן לקיש אמר ביקש להקנותה בפני בעלה לומר כל השנים הללו היה עימה ולא עשה לה דבר וזה לילה אחד עשה לה כל הדבר הזה, אמר להם אתם הכסיתם מני

1 ילקוט שם: 4 תנחומא מ״ב וילא סי׳ כ״ו, אגדת בראשית פכ״ו: 6 מגילה (ט״ו א׳) כ״ח א׳, בבא קמא צ״ג א׳:

1 ויקח — וגו׳] ג, ויקח.. ובקר ויתן לאברהם ות, ויקח.. ובקר דפחכ, ל׳ אי | וכת׳] ג, וכתו׳ כ, וכ׳ פ, ל׳ דואתי | וגו׳] לאחיך דגתי, ל׳ פואכ | 2 בר פא[1]ג, בי״ר ת | אלעי ג, אלעיי ו, אילעאי כ, אלעאי דפאתש | וסחרת] פואגכר[1], סחרת דתי | תכא י | ואין] ו, ואי אש, ואם פגכ, אם דת | איתבעי כ | הילך] פוחגכשי, הא לך דאת | 3 וכסי ל׳ א | מינה עינה] ח, מינה עיינה ו,.. עינא דפכר[1], עיני מינה ר[2], מיני עינא ת, עינך מנאי י, מינך עינא ש, ל׳ א | עשי ש | לך] א[1], ליך ש, לה דפוא[2]גכתי | שיהו] וגכש, שיהיו דא[1]תי שהיו פא[2] | 4 בה] בכסות ת, בו בכסות י | בנאה] ג, בנואה פ, בנוייה חת| בנויה דא[1], בנוי שלה ו, ביופיה י, בנוייך ש | שהיא עושה] ח, שהוא עושה ואגש, שהיא עשוית דכת, עשויה ר[1] | עינים] חאגש, עיונים עינים דותר[1], ענים ענים כ | עשאה] הלבישת לבוש מלכותו ~ ת, כסות עינים] פואגכ, ל׳ דת | 5 כסות ל׳ א | שהיא מכוסה דפוא[2]כתי, שהוא מכוסה א[1]ג | ר׳ — לקיש] ג, רשב״ל א, ריש לקיש דפוכת | להשגאתה י | לפני כ, על ו | לאמר ו, אמי א[1] | האלו א[2]כ | 6 היה עימה] היה עימי ל, הוא עמה פא[1], היתה עמו וי, היא עמו דא[2]גת | וזה — אחד] גכ, וזה לילה אחת דפת, וזה לילה א, וזה היתה עמו לילה אחת י, ובלילת הזה ו | ועשה י | כל הדבר] פוג, כל הכבוד א[2]כי, את כל הכבוד דת, כבוד א[1] | הזה] זה א[1], ל׳ פ | ד״א אמר תי | *להם דפואגכת] להן ש, ליה ל | הכסיתם] ואגכ, כסיתם דפתר[1] | ממני וא[2]גתשי |

במ״י שם: 1 וכת׳ ולשרה אמר. וכ״ה בכי״פ וכי״ג וכי״כ, ומפרש בפי׳ ב״ר בדפ״ר ויקח אבימלך צאן ובקר צאן ובקר נתן לו ולא מצינו שנתן לו כסף וזהב וכתיב ולשרה אמר הנה נתתי אלף כסף לאחיך והלא לא נתן לו כי אם בהמה ולא כסף וזהב א״ר יהוד׳ בר׳ אלעאי כך אמר לה אבימלך אזלת למצרים וסחרת בה שנתן לו פרעה ממון אתית לחכא וסחר׳ בה ואי ממון את בעי הילך וכסי מנך עינא. ובפי׳ ב״ר כי״ט ויקח אבימלך צאן ובקר מכלל שלא נתן לו כסף וכתיב ולשרה אמר הנה נתתי אלף כסף לאחיך עבורך לצרכך לקנות לך מלבוש מובחר אבל לצרכו צאן ובקר אזלת למצרים וסחרת שניתן לך בעבורה ממון כלומר כמדומה בעיני שאין אתה הולך ממקום למקום כ״א לקנות כסף ואם את בעי ממון כסי מינה עינא שלא יביט בה שום אדם ואני אתן לך ממון, וגרי׳ שפירושים שונים שם, ובפי׳ ב״ר כי״א מסיים כסי עיני מינה כלומ׳ עמוד במקום א׳ שלא יביט בה אדם ואני וכו׳, והאב״א פי׳ וכסי מינה עינא שתצניענה ולא תלך לסחור בה מכאן ומכאן, ובילקוט הגי׳ וכסי עינך מנאי כלו׳ מחול לי: 3 עשה לך. אמר אבימלך עשה לך כסות שיהו הכל מביטין בה בכסות ולא בנאה בנואה (וכן לעיל צד 99 והוא נאו ועיי״ש) כסות עינים כסות שהיא עושה עינים שהיא עושה שעינים מביטות בה, ובפי׳ השני בפי׳ ב״ר בדפ״ר גורס ומפרש עשי ליך כסות שיהו הכל מביטין בה ולא בנוייך כסות עינים שהוא עושה עינים שהכל מביטין בו, והרד״ק בספר השרשים שרש עין מפרש אלף כסף נתתי לאחיך שיקנה לך בו כסות נאה שהיא עשויה עינים עינים, וכתב שם וכן פירשו בב״ר ועי׳ גם במ״כ ושם איתא עוד וכן פי׳ בשם ר׳ סעדי׳ כתנות תשבץ מעשה רקמה עשוי עינים עינים וכן בל׳ ערבי נקרא עיון (כ״ה במ״כ במפרש ד׳ קראקא א׳), ורס״ג תרגם כסות עינים כסוה חסנה כלו׳ כסות נאה, ובלק״ט גורס ומפרש א״ר יודן (יוחנן) עשה לך כסות שיהיו הכל מביטין בו ולא בנואה של שרה ד״א כסות עינים שעושה עינים עינים, ובבחיי הועתק עשה לה כסות שיהיו הכל מביטים ביופיו ולא בנויה דבר אחר כסות עינים שהיא עשויה עינים עינים ועח״נ: 4 עשאה מטרונה. שנתן לה כסות עינים כסות שמכוסה כסות שתהא בה מכוסה מן העין. ובתנחומא מ״ב שם אמר ר׳ אחא מהו הנה הוא לך כסות עינים נטל לבוש מלכות והלבישה ועשאה מטרונה למה שלא יתבע אותה אדם בעולם אלא יהיו שומעין שהיא מלכה ומתייראין לתבוע אותה, ובסגנון זה מפרש המאמר בפי׳ ב״ר הנדפס ר׳ ברכיה אמר נטל לבוש מלכות והלבישה ועשאה מטרונ׳ למה כדי שלא יתבע אותה אדם אלא יהו שומעי׳ וכו׳, וכן הועתק בילקוט נטל לבוש מלכות והלבישה ועשאה מטרונא למה כדי שלא יתבע אדם אותה אלא יהו שומעין שהיא מלכה ומתייראין לתבוע אותה, ובלק״ט הועתק ר׳ ברכיה אמר מטרונה עשאה כסות שהיא מכוסה מן העין, ועוד שם ד״א כסות עינים שיהיו הכל יראין ממנה לאמר מלבוש של מלכות לובשת ותתכס מן העין של בני אדם, ובאג״ב שם ולשרה אמר וכו׳ ומה עשה לשרה עשאה מטרונה והלבישה בגדי מלכות שנאמר הנה הוא לך כסות עינים וגו׳ למה שלא יתבע בה עוד ברייה אלא יהי שומע שהיא מלכה והוא מתירא לומר מי יכול לתבוע מלכה וכו׳, ובאג״ב כ״י ומה נתן לשרה שלקח והלבישה בגדי מלכות וכו׳ כסות עינים בגדי מילת שהמלכות מתכסות בה שכל מי שנותן עיניו שירצה לתבעה יאמר והלא זה עליה בגדי מלכות זו אינה של הדיוט אלא אשת מלך היא והוא ירא לתבעה וכו׳ ועי׳ בהערות רש״ב: 5 להקנותה. לשון קנאה וכעס וכלה״כ אקניאם וכו׳ אכעיסם (דברים ל״ב כ״א) ויכעיסוהו וכו׳ יקניאוהו (תהלים ע״ח נ״ח): 6 אתם הכסיתם. שאברהם אמר אחותי היא והיא גם היא אמרה אחי הוא וקללם אבימלך בן שאתם מעמידין זה יצחק יהיה כסוי עינים, והגי׳ הכסיתם איתא בכי״ל ועוד בחמשה כ״י, ובדפ״ר וד״ו הגי׳ אמר להם, ובכי״ת וילקוט ד״א אמר וכו׳, ובמגילה כ״ח א׳ איתא והאמר ר׳ יצחק לעולם אל תהי קללת הדיוט קלה בעיניך שהרי אבימלך קלל את שרה ונתקיים בזרעה שנאמר הנה הוא לך כסות עינים אל תקרי כסות אלא כסיות עינים (א״ת כסות עינים אלא כהות עינים וכתיב ויהי כי זקן יצחק וגו׳), ובב״ק שם ואמר ר׳ יצחק לעולם וכו׳ שנאמר הנה הוא לך כסות עינים אמר לה הואיל וכסית ממני ולא גילית שהוא אישך וגרמת עלי הצער הזה יהי רצון שיהו לך בני כסויי עינים ונתקיים בזרעה דכתיב (כסות עינים אל תקרי כסות עינים אלא כהות עינים וכתיב) ויהי כי זקן יצחק ותכהין עיניו וכו׳, והמאמר במגילה ט״ו א׳ ואמר ר׳ אלעזר אמר ר׳ חנינא אל תהי וכו׳ שהרי אבימלך וכו׳ הוא מאמר נוסף ועי׳

את העין בן שאתם מעמידין יהיה כסוי עינים, ואת כל ונכחת אמר ליה ככר תוכחתה דאיהוא גברא גביה דתנן המורדת על בעלה פוחתין לה מכתובתה שבעה דינרין בשבת, למה שבעה דינרין מפני שהיא מתחייבת לו שבע מלאכות טוחנת ואופה ומכבסת ומבשלת ומיניקה את בנה ומצעת את המיטה ועושה בצמר לפיכך שבעה וכן המורד על אשתו מוסיפין לה על כתובתה ג' דינרין בשבת, למה ג' דינרין מפני שהוא חייב לה שארה כסותה ועונתה לפיכך שלשה, אימור אם הכניסה לו שפחות אינה מתחייבת לו כלום אימור שלא נתן לה שאר כסות ועונה אינו מתחייב לה כלום, אמר ר' יוחנן צערו שלאיש מרובה משלאשה ההיד ויהי כי הציקה לו בדבריה כל הימים ותאלצהו (שופטים טז טז)

2 כתובות פ"ה מ"ז: ירוש' כתובות פ"ה ל' ב': 3 כתובות פ"ה מ"ה: 6 כתובות ס"ד ב': סוטה ט' ב':

1 יהיה] א[2]ג, יהא דפותש, כסוי יהיה כ, ל' א[1] | כסות י | עין א[1] | ונוכחת פאבי | לת גבר[3] | *תוכחתת ן] הוכחתה ל, תוכחתא פ, ־תיה דאגכר[1]י, הוכחתיה ת | *דאיהוא ג] ראיהו כ, דא הוא ל, דהוא ן, דההוא דפאר[2]י | 2 גביה] עימיה פ | דתנינן פוגבי | מכתובתה ל' א | ז' פא[1] | דינרי פ | למה] ואכעי, ולמה דפגת | ז' פעי | דינרין] דינרי פ, ל' ן | מפני — לו] כדי שהיא מתחייבת לו גכ, מפני שהיא חייבת לו פא, שהיא חייבת לו ן, שהיתה מתחייבת י, מפני שהיא מתחייבת לעשות ע, כנגד דת | 3 שבע מלאכות] ואגכ, ז' מלאכות פעי, שבעת (שבע ת) מלאכות שהאשה עושה לבעלה דת | ומכבסת ומבשלת] גכ, מכבסת ומבשלת א[1]ע, ומכבסת מבשלת ן, מכבסת מבשלת א[2], ומבשלת ומכבסת דת | ומצעת] ואגכע ~ לו דת | את ל' פע | מטתה כ | 4 וטווה ע | *לפיכך שבעה דוגכ] לפיכך עושה לו כן ל, ל' פאתע | *"וכן] ל' ל | באשתו י | על כתובתה] בכתובתה א[1], ל' כ | ג'] ד[1]פאעי, שלשה דוגכת | ולמה פ | ג'] ד[1]פא[1]תע, שלשה דוגכ, ל' א[2] | 5 דינרין] פגכ, ל' דואתע | מפני — לה] מפני .. חייב לה ג' פע, מפני .. חייב לה שלשה (ג' א) דברים ןא, מפני .. מתחייב לה שלשה דברים י, כדי שהוא מתחייב לה שלש מלאכות גכ, כנגד שלשה (ג' ד[1]) דברים שהוא מתחייב לה דת | שארה — ועונתה] פואגכעי, שאר כסות ועונה ת, שאר .. עונה ד | לפיכך שלשה] ונת, לפיכך מוסיף שלש פ, לפיכך וגוי ד[1], ל' א | אימור] פ, אמור דואגכ, האמור ת | אם — שפחות] שהכניסה לו עבדים ושפחות | 6 *אינה — לו דוא[1]גכ] אינה חייבת לו פ, אינה מתחייבת א[2]ת, אינו מתחייב ל | כלום ל' א[2]ת | אימור] אימור דפא[2]כת, ל' ן (אימור — כלום ל' א[1]ג | יתן א[2] | שאר — ועונה] ן, לא שאר ולא (לא ת) כסות ולא עונה פא[2]כת, לא שאר לא עונה לא כסות ד | *אינו — לה א[2]] אינו חייב לה פת, לא (אינה דן) מתחייבת לו לדו | 7 משל] פואגכש, מצערה של דת | *בדבריה — ותאלצהו דאגכת] וגו' ל |

בד"ס: 1 אמר ליה. וכ"ה בכי"פ וכי"ו ובדפ"ר וד"ו, והאב"א כתב גר' דגרסינן אמר לה ככר תוכחתיה דההוא גברא וכו' ופי' שאם ימרוד עליך תוכחתו אצלו דכמו שאם מרדה היא פוחתין לה שבעה דינרין בכל שבת כן אם מרד הוא מוסיפין לה שלשה דינרין וכו', ובפי' ב"ר הנדפס הגי' כן אמר לה ככר תוכחתיה וכו' ומפרש ברוחק כלומר מפני מה אין לה כסות והלא האיש מצווה לעשות לאשתו ג' דברים שארה כסותה ועונתה, ובשכל טוב גורס ומפרש אמר לה ככר תוכחה דההוא גברא גביה מפני שמרד ביך וריחקה מאצלו באומרו אחותי היא לפיכך המעט הזה שהיא מציאתך וראוי להיות שלו יהי' שלך והיכן מצינו שהתורה הסכימת על דבריו דתנן המורדת וכו', ובכי"ל כתוב ככר הוכחתה דא הוא גברא וכו' והגהתי ועח"נ: 2 דתנן. במשנה כתובות שם המורדת על בעלה פוחתין לה מכתובתה שבעה דינרין בשבת ר' יהודה אומר וכו' עד מתי הוא פוחת וכו' ר' יוסי אומר וכו' וכן המורד על אשתו מוסיפין לה (כ"ה במשנה שבמשניות, ובמשנה שבבבלי איתא מוסיפין, ובמתניתא דתלמודא דבני מערבא ובמשנה שבירושלמי איתא מוסיף לה) על כתובתה שלשה דינרין בשבת ר' יהודה אומר וכו' ומביא כאן רישא וסיפא דמתניתין ומפרש המורדת על בעלה וכו' למה שבעה דינרין מפני שהיא מתחייבת לו שבע מלאכות טוחנת וכו' וכדאיתא בכתובות פ"ה מ"ה אלו מלאכות שהאשה עושה לבעלה טוחנת ואופה ומכבסת ומבשלת ומיניקה את בנה ומצעת את המיטה ועושה בצמר (כ"ה במתניתא דתלמודא דבני מערבא, ובמשנה שבירושלמי ומצעת המיטה, ובמשנה שבמשניות ובבבלי מצעת לו המטה ועח"נ), והגהתי לפיכך שבעה, ומפרש וכן המורד וכו' מפני שהוא חייב לה שארה כסותה ועונתה לפיכך שלשה, ופריך אימור כלומ' אמור לנפשך אם הכניסה לו שפחות אינה מתחייבת לו כלום וכדתנן במשנה שם אלו מלאכות וכו' הכניסה לו שפחה אחת לא טוחנת ולא אופה ולא מכבסת שתים אינה מבשלת וכו' שלש אינה מצעת את (אינה מצעת לו) המיטה וכו' אימור שלא נתן לה כלו' שהתנה שלא יתן לה אינו מתחייב לה כלום (ועי' ירוש' כתובות פ"ה כ"ט ד') וא"כ המורדת שהכניסה לו שפחות לא יפחתו לה והמורד שהתנה אין יוסיפו לה ומתניתן סתמא קתני המורדת וכו' וכן המורד וכו' אלא אמר ר' יוחנן צערה של איש מרובה משל אשה לפיכך המורדת פוחתין לה מכתובה שבעה דינרין והמורד מוסיפין לה על כתובתה רק שלשה דינרין, וסוגיא זו שהובאה כאן בפירוש המשנה המורדת וכו' נשנה בירושלמי שם ל' ב' בסגנון אחר הכא את מר שלשה א"ר יוסי בר חנינא היא על ידי שהיא חייבת לו שבע הוא פוחת ממנה שבעה והוא על ידי שהוא חייב לה שלשה הוא מוסיף לה שלשה הגע עצמך שהכניס' לו עבדים הרי אינה חייבת לו כלום הגע עצמך שהתנה עמה לא שאר ולא כסות ולא עונה הרי אינו חייב לה כלום מאי כדון כיי דמר רבי יוחנן צערו של איש מרובה יותר מן האשה הה"ד ויהי כי הציקה לו בדבריה כל הימים ותאלצהו, וכהטעם שאמר רבי יוחנן צדרו של איש מרובה וכו' איתא גם בבבלי כתובות שם מאי בין מורד למורדת וכו' צא ולמד וכו' מי שוכר את מי וכו' ועי' בפירש"י שם, ולפי הטעם שאמר ריב"ח בירושלמי כתבו התוספות שם ס"ג א' בד"ה פוחתין וכו' שהש"ס שלנו אינו סובר כן, והלשון שם בירושלמי מפרש כנגד שבע מלאכות שהאשה עושה לבעלה מסכים עם גי' הדפוסי' כאן, ובגליון כי"ל נסמן ל"א בירוש' הגע עצמך שהתנ' עמה שאין לה עליו לא שאר ולא כסות ולא עונה הרי אין לה עליו כלום, ובכי"ל בגוף הספר נשתבש אימור אם הכניסה וכו' אינו מתחייב כלום אימור שלא נתן לה וכו' לא מתחייבת לו וכו' והגהתי, וגם בדפוסי' נשתבש אמור שלא נתן לה וכו' אינה מתחייבת לו וכו' וכבר הגיה שם בא"א וביפ"ת אינו חייב לה, ובערוך ע' שבע א' הועתק מב"ר כאן למה ז' דינרין מפני שהיא מתחייבת לעשות ז' מלאכות

אמר ר' יוחנן שהשמיטה עצמה מתחתיו, ותקצר נפשו למות (שם שם) הוא קצרה נפשו למות אבל היא לא קצרה נפשה למות, למה שהיתה עושה צרכיה ממקום אחר:

יז) ויתפלל אברהם אל האלהים אמר ר' חמא ברי' חנינא מתחילת הספר ועד כאן לא יג, נאמר כלשון הזה, כיון שנתפלל אבינו אברהם הותר אותו הקשר:

יח) כי עצר עצר יי' וגו' נאמ' עצירה בפה עצירה בגרון עצירה בעין עצירה באף עצירה באוזן עצירה מלמעלה עצירה מלמטה, והכל אומרים על דבר שרה אשת אברהם, אמר ר' ברכיה על דטולמיסן למקרב למסנא דמטרונא, כל אותו הלילה היתה שרה שטוחה על פניה ואומרת רבון 33c

1 ילק' שופטים כמז ע': 3 ילקוט ר' ל"א: 5 ילקוט שם, נבא קמא ל"ב א', פסיקתא רבתי פמ"ב (קע"ו ב'):
6 לעיל פ"מ לד 389:

1 אמר ר' יוחנן ל' | שהיתה שומטת דפואגכת, .. נשמטת ש | הוא — אבל — למות] א"ר יוחנן הוא ..אבל .. למות ג, אמ' ר' יוחנן הוא .. אבל .. נפשה י (שופטים), א"ר הוא .. אבל [היא] לא .. למות פ, היא לא .. נפשה למות ן, אבל היא .. נפשה דת, והיא .. נפשה למות א"ר יוחנן הוא קצרה נפשו למות והיא לא קצרה נפשה למות א | 2 למה] פוגכי (שם), ל' דאת | ממקום] עם ן | 3 בר פאת | *הספר דואגתר³י] ספר לפכ | כן וג | *לא ל⁰דפאתרי] הוא לוגכ | 4 כלשון] ד'א²גר⁸, בלשון דפותרי | וכיון י | שנתפלל] פואגכי, שהתפלל דת | אברהם אבינו גכת, אברהם פי, אברהם אל האלהים א | אותו הקשר] פואגי, הקשר הזה דת, הקשר כ | 5 עצר] פוגי¹, עצור דחאכת | עצר — וגו'] עצר יי' בעד כל רחם פוחגכת, עצר יי' אי, עצר ד | נאמ'] ד¹פג, נאמר דחי¹, נאמרה כ, ל' ואתר² | עצירה בגרון] ונאטרה עצירה בגרון כ, ונאמר בגרון ח, ל' י | עצירה — באף] עצירה בעין פואג, ונאמר עצירה בעין י, ל' דחכת | עצירה באוזן] ועצירה באזן פ, עצירה באוזן ועצירה בעין כ, באזן בעין ח, ל' א | 6 *אומרים] אומרין דת, אומרי' אכ, אומ' פו, או' ג, א' ל, ל' חי | שרה] חאת, שרי דפוגכי | *אשת אברהם חאת] אשת אברם דפוכי, וגו' ל | 7 על] ואגכתר², עלו דר¹י, עאל פ | *דטולמיסן פג] דטולימסן ל, דטולמסין כ, דטולמיסין ד, ־יין ת, דטולימיסין ר¹, דטולמוסין א¹ר², דטלמוסין א², דטולמיסו ן, דטולמוסא י | למקרבא כ, למקרא ג, למיעקרא ן | למסנא] ואכת, למסנה פג, למסאנא דר³י | דמטרונא] א²י, ־נה דפא¹גכ | | אותו] פואגכ, אותה דחת | שרה ל' פו | *ואומרת דפא¹גכ] ואמרה ת, א' ל | רבון העולמים דחגכ, רבון העולם ן, רבש"ע פאת |

טוחנת ואופה מכבסת ומבשלת ומיניקה את בנה ומצעת המטה וטווה וכן המוריד וכו' ג' דינרין וכו' למה ג' מפני שהוא חייב לה ג' שארה כסותה ועונתה, ובלק"ט הועתק כנגד שבעת מלאכות שהאשה חייבת לעשות לבעלה טוחנת אופה מכבסת מבשלת וכו' ועושה בצמר, וכן בשכל טוב כנגד שבעה וכו' שחייבת לעשות לבעלה טוחנת ואופה ומכבסת ומבשלת ומניקת וכו' ומצעת המטה ועושה בצמר: 1 א"ר יוחנן שהשמיטה וכו'. בירושלמי שם מהו ותאלצהו א"ר יצחק בר לעזר שהיתה שומטת עצמה מתחתיו ותקצר נפשו למות הוא קצרה נפשו למות היא לא קצרה נפשו למות ויש אומרים שהיתה עושה צורכה באחרים וכו', וכן נדפס במדרש ד' שאלוניקי מאי ותאלצהו א"ר יצחק בן אלעזר ותאלצהו שהיתה שומטתו כו' והעיר שם רי"ג כל זה הגהתי מירושלמי דכתובות כי שם עיקר הענין, ואחריו הגיה גם בא"א מאי ותאלצהו א"ר יצחק ברבי אלעזר, ובסוטה שם ויהי כי וכו' ותאלצהו אמר רבי יצחק דבי רבי אמי בשעת גמר ביאה נשמטה מתחתיו, וכן מפרש בפי' ב"ר הנדפס שהיתה נשמטת מתחתיו בשעת גמר ביאה, ובשכל טוב שהיתה שומטת עצמה מתחתיו בשעת גמר תשמיש, ושם הועתק א"ר יוחנן הוא קצר נפשה למות והיא לא קצרה נפשה שהיתה עושה צרכיה ממקום וכו' ועח"נ: 3 ועד כאן. ולעיל בפסוק ז' נאמר שהקב"ה אמר לאבימלך על אברהם ויתפלל בעדך, ובפי' ב"ר כי"ט גורס ומפרש לא נאמר בלשון הזה שיהא אדם מתפלל על אחרים, ובכי"ל בגוף הספר כתוב הוא נאמר וכ"ה בכי"ו וכי"ג וכי"כ ויש לפרשו בדוחק הוא נאמר כאן בפעם הראשונה, ובגליון כי"ל נסמן ס"א לא וכ"ה ברוב הספרים וכן הגהתי ועי' גם לעיל צד 167 מתחילת הספר ועד כאן אין כת' סמך וכו', ודורש ס"ד וילדו כיון שנתפלל א"א הותר אותו הקשר כלו' הותרה עצירתם (וכסגנון הלשון בפסיקתא ריש פ"ח הותרה רצועה ולעיל צד 511 מותרה ציבחד), ובת"א מתורגם וילדו ואתרוחו ובחר"י א' ואיתרווחו, וכן מפרש בפירש"י עה"ת וילדו כתרגומו ואתרוחו נפתחו נקביהם והוציאו [מה שצריך לצאת] והיא לידה שלהם, וגם בלק"ט ובמדרש אגדה הוצ' רש"ב מפורש וילדו ואתרוחו, ובעקידה שער כ' הועתק א"ר חנינה מתחלת הספר וכו' לא נאמר כלשון הזה כיון שנתפלל אברהם הותר אותו הקשר, ובשכל טוב גורס ומפרש א"ר יוסי בר' חנינא מתחלת הספר ועד כאן לא נאמר לשון פילול כיון שהתפלל אברהם הותר אותו הקשר ומה וילדו נתרווחו, והגי' שנתפלל כמו לעיל צד 84: 5 נאמ' עצירה וכו'. דורש עצר עצר עצירות הרבה, והלשון נאמ' עצירה קשה קצת, ובכי"ו וכי"א א' וב' וכי"ת ליתא מילת נאמ' וכן ל"ג בפי' ב"ר הנדפס ומפרש שם כי עצור עצר יי' עצירה בכל דבר עצירה בפה מלדבר עצירה בגרון מלאכול עצירה בעין מלראות עצירה באזן משמוע עצירה מלמעלה קטנים עצירה מלמטה גדולים, וכן בפי' ב"ר כ"י עצירה בכל דבר עצירה מלדבר וכו' בעין מלראות באוזן מלשמוע וכו', וגם בא"א העיר מלת נאמר היא יתירה וכן הגיה ביפ"ת כי עצור עצר עצירה בפה וכו' ועי' גם במ"כ, והתיבות עצירה בעין עצירה באף הושלמו בכי"ל ביני שיטי בכתב הספר, ובשאר הספרים ליתא עצירה באף, ובפסי"ר שם איתא בדרש כי עצור עצר וכו' שנה ר' אלעזר אחד הגדולים ואחד הקטנים א' האנשים ואחד הנשים וכו' סתם הקב"ה את המעיינות שלהם אחד מהם לא הטיל מים ולא גפנה ולא הוציא ליחה מאפיו ולא דמעה מעיניו כולם עצורים וחתומים ומכוסים וכו', והגי' עצירה בעין איתא גם בשער כ"י (חוץ מכי"ת) ובילקוט, וכן בשכל טוב נאמר עצירה בפה ועצירה בגרון עצירה בעין ועצירה באוזן עצירה מלמעלה ועצירה מלמטה, ואפשר שדרשו לפי זו הגי' עצר עצר עצירות שתים שתים בפה ובגרון בעין ובאוזן מלמטה ומלמעלה, ובב"ק שם כי עצר עצר ה' אמר ר' אלעזר שתי עצירות הללו למה אחת באיש שכבת זרע שתים באשה שכבת זרע ולידה במתניתא תנא שתים באיש שכבת זרע וקטנים שלשה באשה שכבת זרע וקטנים ולידה רבינא אמר שלש באיש שכבת זרע וקטנים ופי טבעת ארבעה באשה וכו': 6 והכל אומרים וכו'. בדרש סוף הפסוק על דבר אשת אברהם הובאו כאן בשינוי קצת המאמרים שנסדרו לעיל פ"מ בדרש וינגע וכו' על דבר שרי אשת

כל העולמים אברהם יצא בהבטחה ואני יצאתי באמנה אברהם חוץ לסירה ואני נתונה בסירה, אמר לה הקב״ה כל מה שאני עושה בשבילך אני עושה, והכל אומרים על דבר שרה אשת אברהם, אמר ר׳ לוי כל אותו הלילה היה מלאך עומד ומגלב בידו והיה מתייעץ בשרה אם אמרת ליה מחי הוה מחי ואם אמרת ליה שבוק הוה שביק, כל כך למה שהיתה אומרת אשת איש אני ולא היה פורש, ר׳ אלעזר ותני לה משי׳ ר׳ ליעזר בן יעקב שמענו בפרעה שלקה בצרעת ואבימלך בעיצור, מנין ליתן את האמור לזה לזה ואת האמור לזה לזה תלמוד לומר על דבר על דבר גוירה שוה:

פרשה נג

א כא א) וי״י פקד את שרה וגו׳ זה הוא שאמר הכתוב וידעו כל עצי השדה כי אני י״י השפלתי עץ גבוה הגבהתי עץ שפל הובשתי עץ לח הפרחתי עץ יבש אני י״י

7 ילקוט כ׳ ל״ס, ילק׳ יחזקאל כ׳ שנ״ז, תנחומא מ״ב וילא סי׳ ל״ג, תנחומא שם סי׳ ס״ו, אגדת בראשית פכ״ס, פדר״א פכ״ב:

1 באבטחה חכ | באמונה א^1 | נתונה] בתוך ו | 2 *שאני דחא^{1}גכת] אני ל, אשר אני ו | בשבילך ד | *אומרים] אומרין דת׳ אומרי׳ א^1, אומ׳ פוכ או׳ ג, א׳ ל, ל׳ ח | שרה] חא^{1}ת, שרי דפוגכ | *אשת אברהם דחת] אשת אברהם וא^{1}גכ, ל׳ לפ | 3 אותו] פוא^{1}גכ, אותה דחת | המלאך וא^1 | והיה — בשרה] פ, והיה מתיעץ בשרה א^{1}גכת, . . מתייעץ בשרי ד, ל׳ ו | אין ו, אי א^{1}ג | אמרה א^{1}ת | ליה] לו כת, ל׳ א^1 | **מחי] מחה ל | 4 *הוה מחי פת] היה מחי ח, הוא מחי גכ, הוא מחה ל, מחי דוא^1 | אם כ, ואין ו, ואי א^{1}ג | אמרת] פוכ אמרה דא^{1}גת, הוה אמרה ח | ליה] לו כ, ל׳ א^1 | שביק גת | היה שביק ח, הוא שביק ג, שביק וא^1, שבק כ | וכל חגכ | כך] זה ו | אומרת] כ, ~ לו דפוא^{1}גת | אנכי א^1, הייתי פ | 5 אליעזר א^1 | *ותני פכ] ותנו ל, תני דוא^{1}גת | משום דת, בשם פוא^{1}גכ | אליעזר | ואבימלך] פא^1, ~ שלקה דוחגכת | בעצירה פא^1 | 6 ומנין פו | ליתן את האמור כאן להלן ואת האמור להלן כאן חא^1, ליתן את. . כן להלן ואת. . להלן כן וג, את של זה בזה פ, שהכל לקו בזה ובזה דת | *על — דבר פוחא^{2}גכ] על דבר שרה ל, על דבר שרה אשת אברם ד, על דבר שרי. . אברהם ת, על דבר א^1 | לגזירה שוה פא^1, לג״ש א^2 ‖ 7 וגו׳] כאשר אמר דוגכת, ל׳ פאי | זה הוא — הכתוב] זהו. . הכתוב גכ, זש״ה פאי, ל׳ ו | 8 והגבהתי פ | הובשתי — ועשיתי] ואג, הובשתי. . והפרחתי. . עשיתי פכ, ל׳ דת |

אברם ועיי״ש גם בח״נ ובמ״י, ולנכון כאן בשתי הפעמים על דבר ש ר ה וכו׳, והגהתי דטולמיסן וכו׳ מחי וכו׳ ותני לה וכו׳ על דבר על דבר וכו׳ כמו שהגי׳ בכי״ל לעיל שם, ובשכל טוב הועתק והכל אומרים על דבר שרה אשת אברהם אמר ר׳ ברכיה כל אותו הלילה וכו׳ שטוחה על פניה ואמרה רבש״ע אברהם יוצא בהבטחה ואני באמנה וכו׳ ואני נידונה בסירה אמר לה וכו׳ והכל יאמרו על דבר שרה אשת אברהם (ומפרש שהיא ראויה לו) א״ר לוי כל אותו הלילה המלאך עומד ומגלבין בידו אם אמרה לו שרה מחי הוה מחי ואם אמרה לו שבוק הוי שביק כל כך למה שהיתה אומרת לו אשת אברהם אני וכו׳ שמענו בפרעה וכו׳ ואבימלך נלקה בעיצור מניין ליתן את האמור בזה לשל זה נאמר כאן על דבר שרה ונאמר להלן על דבר שרי לגזירה שוה, ובכי״א ב׳ קיטע ואומ׳ רבש״ע וכ׳ עד על דבר על דבר לג״ש בפרשת וינגע י״י וכו׳ ועי׳ במ״י לעיל צד 886 בד״ה וינגע וכו׳:

פרשה נג. בכי״א א׳ פ״נ, ובדפ״ר נסמן פנ״ב, ובמקרא כאן פרשה סתומה, ורבו הפתיחות בזו הפרשה ועי׳ גם פנ״ט פע״ט פ״פ ופפ״ב, ובכל הפתיחות והמאמרים בפרשה שלפנינו לא נמצא שום דרש מעניני ר״ה, ולפי המשנה במגילה פ״ג קורין בר״ה בחדש השביעי באחד לחדש (וכן במסכת סופרים פי״ז ובראש השנה בחדש השביעי וכו׳, ובירוש׳ מגילה פ״ג ע״ד ב׳ ובראש השנה ובחדש השביעי אית תני תני וי״י פקד את שרה, ובתוספתא מגילה פ״ג בראש השנה קורין וי״י פקד את שרה כאשר אמר ויש אומ׳ בחודש השביעי וכו׳, ובבבלי מגילה ל״א א׳ בראש השנה בחדש השביעי וכו׳ ויש אומרים וה׳ פקד את שרה וכו׳ והאידנא דאיכא תרי יומי יומא קמא כיש אומרים למחר והאלהים נסה את אברהם), וגם בפסיקתא גוסדה הפסקא לר״ה עפ״י המשנה לפ׳ בחדש השביעי, ובפסי״ר נסדרה פ״מ לפי׳ בחדש השביעי ופמ״ב לפ׳ וי״י פקד וכו׳ ועי׳ בהערות רש״ב בפסיקתא ריש פכ״ג ובהערות רמא״ש בפסי״ר ריש פל״ח: 7 זה הוא שאמר הכתוב. לשון זה שנמצא בציון זש״ה ברוב הפתיחות במדרשי תנחומא ופעמים שונות בפסיקתא נמצא בב״ר רק כאן ועוד בכי״ל לקמן ריש פצ״ה, ויש לפקפק בסגנון זו הפתיחה שנכפל בה א״ר יודן וכו׳ א״ר ברכיה וכו׳ (כמו שהגי׳ בכי״ל ובכי״ו וכי״ג וכי״ב) ושנדרש גם בתחילתה היכן דיבר למועד וכו׳ ועשיתי ויעש וכו׳, ובילק׳ יחזקאל הועתק א״ר יודן וכו׳ א״ר ברכיה וכו׳ רק בסוף הפתיחה, ושם ניתוספו השיטות כי וכו׳ השפלתי עץ גבוה זה קרח הגבהתי עץ שפל זה אהרן והנה פרח מטה אהרן ד״א השפלתי עץ גבוה זה נבוכדנאצר הגבהתי עץ שפל זה חנניה מישאל ועזריה הובשתי עץ לח זה בלשאצר הפרחתי עץ יבש זה דניאל ד״א השפלתי עץ גבוה זה המן הגבהתי עץ שפל זה מרדכי, ובתנחומא מ״ב שם זש״ה וידעו וכו׳ מי הן עצי השדה ר׳ יעקב בר אחא אמר אלו בני אדם שנאמר כי האדם עץ השדה השפלתי עץ גבוה זה נבוכדנצר הגבהתי וכו׳ זה חנניה וכו׳ שהושלכו לכבשן האש הובשתי וכו׳ זה בלשצר הפרחתי וכו׳ זה דניאל ד״א וידעו כל עצי השדה מדבר באברהם השפלתי עץ גבוה זה פרעה הגבהתי עץ שפל זה אברהם הובשתי עץ לח זה אבימלך הפרחתי עץ יבש זה שרה אני ה׳ דברתי ועשיתי שנאמר וה׳ פקד את שרה, ובתנחומא שם זשה״כ וידעו וכו׳ השפלתי עץ גבוה זה אשור שנאמר הנה אשור ארז בלבנון וכו׳ הגבהתי עץ שפל אלו ישראל דכתיב וגם אני נתתי אתכם נבזים ושפלים וכו׳ הובשתי עץ לח זו אשתו של אבימלך הפרחתי וכו׳ זו שרה שנאמר ותהר ותלד שרה אני ה׳ דברתי ועשיתי שנאמר ויעש ה׳ לשרה כאשר דבר, ובאג״ב שם זש״ה וידעו וכו׳ השפלתי עץ גבוה זה פרעה הראשון וכו׳ ועוד שם השיטות זה שמואל וכו׳ זו חנה וכו׳ ועיי״ש, ובפדר״א שם וידעו כל עצי השדה אלו האומות מ״ה (כ״ה בד״ו שס״ח, ובד״א

דברתי ועשיתי (יחזקאל יז כד), אמר ר׳ יודן לא כדין דאמרין ולא עבדין, אמר ר׳ ברכיה אני יי׳ דברתי ועשיתי, היכן דיבר, למועד אשוב אליך וגו׳ (בראשית יח יד), ועשיתי, ויעש יי׳ לשרה כאשר דבר. וידעו כל עצי השדה אילו הביריות היך דאת אמר כי האדם עץ השדה (דברים כ יט), כי אני יי׳ השפלתי עץ גבוה זה אבימלך, הגבהתי עץ שפל זה אברהם, הובשתי עץ לח אילו נשי אבימלך שנ׳ כי עצר עצר יי׳ (בראשית כ יח), הפרחתי עץ יבש זו שרה, אני יי׳ דברתי ועשיתי אמר ר׳ יודן לא כדין דאמרין ולא עבדין, אמר ר׳ ברכיה אני יי׳ דברתי, היכן דיבר, למועד אשוב אליך וגו׳, ועשיתי, ויעש יי׳ לשרה וגו׳:

ב האנוש מאלוה יצדק אם מעשהו יטהר גבר (איוב ד יז) וכי איפשר לבשר ודם להיות צדיק יותר מבוראו אלא אם מעושהו יטהר גבר וכי איפשר לבשר ודם להיות טהור מבוראו, מה אלישע א׳ לשונמית למועד הזה כעת חיה את חבקת בן (מ״ב ד טז) אמרה לו אהה אדני איש האלהים אל תכזב בשפחתך (שם שם) אותן המלאכים שבישרו את שרה כך אמרו למועד אשוב וגו׳ (בראשית יח יד), אמר לה אותן המלאכים שהיו יודעין שהן חיין וקיימין לעולם אמרו למועד אשוב אליך אבל אני שאני בשר ודם קיים היום מת למחר בין חי בין מת למועד הזה כעת חיה את חובקת בן, ומה כתי׳ שם ותהר האשה ותלד בן (מ״ב ד יז) ודבריו של בשר ודם מתקיימים, שלהקב״ה לא כל שכן וייי׳ פקד את שרה וגו׳:

8 ילקוט כ׳ ל״ס, ילק׳ איוב כ׳ תתל״ג: 11 ילק׳ מלכים כ׳ רכ״ח:

1 **דאמרין] דאמרון ל | עבדין] פ א ג ב, ~ אלא אני יי׳ דברתי ועשיתי ד ת | 2 ועשיתי ל׳ ו ג | היכן] פ ו א ג ת, והיכן ד כ | וגו׳] פ ג, כעת חיה וכ, כעת.. ולשרה בן ת, ולשרה בן ד, ל׳ א | ועשיתי] א ב, עשיתי ו, ועשה ד ת, ל׳ פ ג | *ויעש — דבר פ ו א ג] ויעש יי׳ כאשר דבר ל, ל׳ ד ת | 3 וידעו] ד״א וידעו כל עצי השדה זה נמרוד הגבהתי עץ שפל זה אברהם הובשתי עץ לח אלו שדותיהן של אומו׳ העולם (א״ה א[1]) הפרחתי עץ יבש זו שרה שנא׳ וי״י פקד את שרה ד״א ~ א, ד״א וידעו.. השדה כי אני יי׳ השפלתי זה נמרוד הרשע הגבהתי.. זה אברהם הובשתי.. שדותיהם של אומות העולם הפרחתי.. זו שרה שנ׳.. את שרה כאשר אמר ד״א ~ כ | 3 חבריות | 5 נשיו של פ ו א ג כ י (יחזקאל) | עצור כ י | עצר יי׳] ~ וגו׳ פ, בעד כל רחם לבית אבימלך ו ת | 6 ועשיתי] פ ו א ג כ י, ל׳ ד ת | אמר ר׳ יודן — דברתי] וכ י (שם), א״ר יודן.. דברתי ועשיתי ג, לא כאלין דאמרין ולא עבדין דברתי י, ל׳ ד פ א ת | 7 היכן דיבר ל׳ פ א י | למועד — שרה וגו׳ ל׳ פ א | וגו׳] כעת חיה כ, כעת.. ולשרה בן ת, ל׳ ד ו ג י | ויעש] ו ג כ י, הה״ד ~ ד ת | וגו׳] כאשר דבר ד ו ג כ ת י | 8 האנוש] כת׳ ~ א[1] כ ת | ואם פ כ (אם — גבר ל׳ א י) | לבשר ודם] פ ו ח ג, לו לבשר ודם י, לאדם ד ת, לו לאדם א כ י (איוב) | 9 יותר מבוראו] כבוראו י (שם) | אלא — מבוראו] אלא אם.. וכי אפשר לבשר.. להיות טהור מבראו פ, אלא אם מעש׳.. וכי אפשר לו להיות טהור מבראו ג, אם מעשהו.. וכי איפשר לו להיות טהור מבוראו ן, אם מעושהו.. וכי אפשר להיות טהור מבוראו ח, הלא אם מעושהו.. וכי איפשר להיות טהור יותר מבוראו י, אם מעושהו.. וכי אפשר לאדם להיות טהור יותר מבוראו ד, ל׳ א כ ת י (שם) | 10 אומר ד פ ו ח א[1] כ, הוא אומ׳ ת, אמר א[2] נ י | חובקת | אמרה לו אהה] ן, אמרת לו אל ד, ואמרה לו אל ת, ותאמר אל א[1] ג, ותאמר אליו אל פ כ | אדני] פ ו, אדוני ד א[1] ג כ ת | 11 כך ל׳ י (מלכים) | אמרו] פ ו א[2] ג י (שם), ~ לה ד כ ת | 12 וגו׳] אליך י (שם), אליך כעת חיה ג ב, אליך.. חיה ולשרה בן ד פ ו ת | אמר לה] א״ר לוי פ | שהיו] פ ו ח ג כ, שהן ת, לפי שהם א[2], היו ד, ל׳ י (שם) | יודעין ל׳ י (שם) | שהן חיין] פ ו ג כ, שהם חיים ד א[2] ת י (שם) | וקיימים א[1] ת י (שם) | 13 אליך] ~ כעת חייה ג | *אני שאני ד פ ח א[1] ג כ ת י (שם)] שאני ל, אלישע שהוא א[2] | היום קיים א, היום כאן י (שם) | ומת למחר ח ג כ, ולמחר בקבר י (שם), ומחר בקבר א | בין — מת ל׳ א | כעת חיה] פ ו ח א ג כ י (שם), ל׳ ד ת | 14 ומה] פ ו ח א ג כ, מה ד ת י | האשה] פ ו א ג כ, ל׳ ד ת י | ותלד בן] א, ~ למועד הזה וגו׳ פ, למועד הזה כעת חיה אשר דבר אליה אלישע ד ת, למועד אשר.. אלישע ו ח ג י | ודבריו] פ ו, דבריו ד ח א[2] ג כ ת י, ומה דבריו א[1] | 15 של הקב״ה] ודבריו ~ ד ו ת, דבריו א כ י, דברו ~ פ ח ג | לא—שכן] על אחת כמה וכמה פ י, עאכ״ו א, אין מתקיימי׳ ד[1], אין מתקיימין ד, אין מתקיימים ת, אינן מתקיימים ן, אינו מתקיים ח ג ב | וגו׳] כאשר אמר פ ח, כאשר אמר וגו׳ ד, ל׳ א ג כ י |

תס״ח אומות העולם) כי אני יי׳ השפלתי עץ גבוה זה נמרוד הגבהתי עץ שפל זה אברהם אבינו הובשתי עץ לח אלו נשי האומות מ״ה (אומות העולם) הפרחתי עץ יבש זה שרה אמנו וכו׳ וכן נוסף בכי״א א׳ וב׳ וכי״כ ד״א וכו׳ זה נמרוד וכו׳ ועח״נ, ולהדרש היכן דיבר וכו׳ עי׳ למטה סי׳ ה׳, ועדיפא הגי׳ לא כאלין דאמרין וכו׳: 9 אלא אם. וכ״ה בכי״פ וכי״ג וצ״ע, וכל הפתיחה קשה וכבר הקשו מה צורך להק״ו ודבריו של ב״ו וכו׳ הרי מפורש שנתקיימו דבריו של הקב״ה וי״י פקד וכו׳, ונר׳ שלפי הדרש האנוש וכו׳ אינו לשון תימה (וכן למטה סי׳ ד׳ ההוא אמר וכו׳) וטעם הכתוב אנוש מאלוה יצדק וכו׳ ומתמה וכי איפשר לב״ו וכו׳ ודורש הכתוב בענין אלישע אנוש מאלוה יצדק אם מעושהו יטהר גבר מה אלישע אמר בטהרת מחשבתו למועד הזה כעת חיה וכו׳ ולא אמר למועד הזה א ש ו ב א ל י ך כעת וכו׳ כמו שאמרו המלאכים שבשרו את שרה למועד אשוב אליך כעת וכו׳ ואעפ״י שאמר אלישע לשונמית אותן המלאכים שהיו יודעין שהן חיין וכו׳ לא מצינו בין במלאכים בין בהקב״ה ששבו אליו למועד כעת חיה הוי אנוש מאלוה יצדק וכו׳, ומסיים ומה כתי׳ שם בשונמית ותהר האשה ותלד בן למועד הזה וכו׳ אשר דבר אליה אלישע

ג כי תאנה לא תפרח (חבקוק ג יז) זה אברהם היך דאת אמר כביכורה בתאינה בראשיתה ראיתי אבותיכם (הושע ט י), ואין יבול בגפנים (חבקוק שם שם) זו שרה היך דאת אמר אשתך כגפן פורייה וגו׳ (תהלים קכח ג), כחש מעשה זית (חבקוק שם שם) אותם המלאכים שבישרו את שרה האירו פניה כזית, כוחשים היו, אלא ושדמות לא עשה אוכל (שם שם) אותם השדים המתים לא עשו אוכל, גזר ממכלה צאן (שם שם) היך דאת אמר ואתם צאני צאן מרעיתי אדם אתם (יחזקאל לד לא), ואין בקר ברפתים (חבקוק שם שם) היך דאת אמר ואפרים עגלה מלומדה וגו׳ (הושע י יא), חזרה שרה ואמרה מה אנא מובדה סברי מן בריי חס ושלום לית אנה מובדה סברי מן בריי אלא ואני ביי׳ אעלוזה אגילה באלהי ישעי (חבקוק שם יח), אמר לה הקב״ה את לא אובדת סבריך אף אנא לית אנה מובד סבריך אלא ויי׳ פקד את שרה וגו׳ :

1 ילקוט כ׳ ל״ט, ילק׳ חבקוק כ׳ תקס״ה, תנחומא מ״ב ויגש סי׳ ל״ח, פסיקתא רבתי פמ״ב (קע״ז ב׳) :

1 כי] כת׳ ~ את | תפרח] פאי, ~ וגו׳ ו, ואין יבול בגפנים י (חבקוק), ואין . . בגפנים כחש מעשת זית כ, ואין . . זית ושדמות לא עשת וגו׳ ד, ואין . . עשת אוכל ת, אין . . אוכל גזר ממכלה צאן ואין בקר ברפתים ג | זה] פאי׳ כי תאנה לא תפרח ~ דוגכתי | 2 ראיתי אבותיכם לי׳ וגכי[1] | זה י | שרה] ~ אתמתא פ | 3 פורית | אותם] וכי ~ י | מלאכים שי (שם) | 4 והאירו פא | את פניה א[2]י (שם) | כחשים פאגכשי | היו] ~ אתמהא פ | אלא לי׳ פאי | ושדמות] פואגי, שדמות דכת | עשו כ | 5 השדיים ו | המתים לי׳ י | אוכל] ~ אתמהא פ | ממכלא אגכ | **צאן] לי׳ ל | אתם ו, ואתן דפ, ואתנה ד[1]אגכתי | 6 אדם אתם לי׳ פאתי (שם) | ואין] אגכתי, אלא ~ דפו | ברפתים] ~ אתמהא פ | 7 וגו׳] אחבתי לדוש פו, אוהבת לדוש ד, לי׳ אגכי | חזרה ואמרה שרת י, אמרה שרה א | אנא] פוני, אני דאת | מובדא ואתי | סיברי א[2], סברייֹ כ, סיבריי פ | מבריי גכי, מן בוראי א, מן בריאי ו | חס—*מובדה (מבדה ל)—מן בריין] חס . . לית אנא מובדא . . מן בריי י, חס . . לית אנא מובדה סברי (סבריי כ) מבריי גכ, חס ושלום (ח״ו א) לית אנא מובדא (מאבדה פ) סיברי (סברי א[1]) מן בוראי פא, חס . . לית אנא מובדא סברי מן בריאי ו, לי׳ דתי (שם) | 8 אגילה — ישעי לי׳ א | 9 אובדת] וי, אובדית דת, אבדת פ, הובדת אכ | סבריך] ותי, סיבריך דפא[2]ג, סברך א[1]כ | ואף ג | לית אנא פגכ, איני דת, לא אי | מוביד וגתי, אוביד א | סבריך] ואתי, סיבריך פגכ, ית סבריך ד | אלא לי׳ כ | וגו׳] כאשר אמר ו, לי׳ דפא[2]גכתי |

ודבריו של ב״ו מתקיימים של הקב״ה לא כל שכן והקב״ה שב אליו למועד אשר דבר אותו וזה נכלל בפ׳ וי״י פקד את שרה כאשר אמר וכו׳ ועי׳ ברש״י וברמב״ן לפ׳ שוב אשוב וכו׳ ובראב״ע לפ׳ למועד אשר דבר וכו׳ ועי״ע ביפ״ת, ושם העיר ג״כ על מה שאמרו כאן אותן המלאכים וכו׳ ומלאך אחד בישר את שרה והלשון למועד אשוב וכו׳ כת׳ בבשורתו של הקב״ה ובבשורתו שלמלאך כת׳ שוב אשוב וכו׳ ועיי״ש ולמטה סי׳ ה׳, ובפירש״י שם הועתק אלישע אמר לשונמית למועד וכו׳ ותאמר אל אדוני וכו׳ אותן המלאכים שבשרו את שרה אמרו למועד אשוב אמר לה אלישע אותם המלאכים שהם חיים וקיימים לעולם וכו׳ אבל אני בשר ודם שהיום חי ומחר מת בין חי ובין מת למועד הזה וגו׳, והגי׳ היום כאן והגי׳ ומחר בקבר כמו בברכות כ״ח ב׳ : 1 כביכורה וכו׳. זה הפסוק נדרש בפתיחה לעיל ריש פמ״ו ועיי״ש : 3 כחש מעשה זית. בתמיה וכי אותן המלאכים שעשו מעשה זית שבישרו את שרה והאירו פניה כזית כוחשים שקרנים היו (והגי׳ כחשים כלה״כ ישעיה ל׳ ט׳) שלא רצתה שרה להאמין תחלה בבשורתם ואמרה האף אמנם אלד אלא השדימות וכו׳ שדי מות אותם השדיים המתים שכבר צמקו לא עשו אוכל (וכן הדרש בתנחומא שופטים סי׳ י״ח ותצחק שרה בקרבה לאמור היתה מבטת בקרביה ואומרה מעים הללו טוענים ולד שדים הללו שצמקו מושכין חלב וכו׳ ועיי״ש) ואיך יתקיים שתהיה לגוים ומלכי עמים ממנה יהיו גזר ממכלה צאן הד״א ואתם צאני וכו׳ ואין בקר ברפתים הד״א ואפרים עגלה וכו׳ (ועי׳ לעיל צד 490) חזרה שרה ואמרה מה אנא וכו׳ מה אני מאבידה תקותי מן בוראי חס ושלום לית אנה וכו׳ אין אני מאבידה תקותי מן בוראי אלא ואני וכו׳ אמר לה הקב״ה את לא אובדת וכו׳ את לא האבדת תקותך אף אני איני מאביד תקותך אלא וי״י פקד וכו׳, ובכי״ל כתוב ואתם צאני וכו׳ אדם אתם, ובדפ״ר וברוב הכ״י ובילקוט בשני המקומות ואתנה צאני וכו׳ ובמקרא כתוב ואתן צאני וכו׳ אדם אתם, ומלת ואתן בזה הפסוק אין לה ריע במקרא, וביחזקאל ל״ד י״ז איתא ואתנה צאני וכו׳, ועוד נמצא ואתנה בראשית ל״א ו׳ ויחזקאל י״ג י״א, ושם י״ד כ׳ אשר אתנה מצדדות וכו׳ אשר אתם מצדדות וכו׳, וכהלשון חזרה שרה ואמרה מה אנא וכו׳ גם לקמן ריש פס״ח בפתיחת ר׳ שמואל בר נחמן לפ׳ ויצא יעקב וכו׳ חזר ואמר מה אנא מובד סברי מן בריי חס ושלום לית אנא מובד סברי מן בריי אלא עזרי מעם וכו׳, ושם גם בדפוסי׳ מה אנא וכו׳ חס ושלום לית אנא וכו׳, וכמו שפירשתי כחש מעשה זית בתמיה וכו׳ משמע טעם הגי׳ בילקוט כאן כחש מעשה זית וכי אותם המלאכים שבשרו את שרה כחשים היו, ואח״כ גרס שם מעשה זית האירו פני כזית ושדמות וכו׳, ובתנחומא מ״ב שם לשון הפתיחה זש״ה כי תאנה לא תפרח מי הוא זה זה אברהם שנאמר כבכורה בתאנה וכו׳ ואין יבול בגפנים בגפן זו שרה שנאמר אשתך וכו׳ כחש מעשח זית כחשים היו הדברים שבשרו מלאכי השרת לשרה שוב אשוב אליך מעשה זית מה הזית הזה מאיר לעולם כך המלאכים מאירים דבריהם ושדמות וכו׳ אותן השדים אינן מניקין אדם גזר ממכלה צאן אין את מעמיד ממנה כנסת ישראל שנקראת צאן שנאמר ואתנה צאני ד״א אותה הגזירה שגזרת עלי ואמרת כה יהיה זרעך מכלה אתה אותן ואין בקר ברפתים אין אתה מעמיד ממנה שבט אפרים שכתב בו ואפרים עגלה וכו׳ אין בקר אמרה אמנו שרה אעפ״כ ואני בה׳ אעלוזה אלו אומרים אין שרה יולדת ואלו אומרים אין אברהם מוליד אע״פ כן בה׳ בוטחה אמר לה הקב״ה ועלי את גבטחת חייך אני פוקד אותך שנאמר וה׳ פקד וכו׳, ובפסי״ר שם וה׳ פקד וכו׳ זש״ה כי תאנה וכו׳ כביכורה וכו׳ זה אברהם ואין יבול בגפנים זו שרה ואברהם ושרה זקנים כחש מעשה זית חדל להיות לשרה אורח כנשים ושדמות לא עשו אוכל אחרי בלותי היתה לי עדנה גזר וכו׳ הלבן מאה שנים יולד ואין בקר וכו׳ ותהי שרי עקרה ואני בה׳ אעלוזה במה שהבטיחני על ידי המלאכים אבל שרה אשתך ומה שהבטיחני מיד עשה וה׳ פקד וכו׳ :

יבש חציר נבל ציץ (ישעיה מ ח) יבש חצירו שלאבימלך ונבל ציצו ודבר אלהינו יקום לעולם (שם שם) וי״י פקד את שרה:

לעולם י״י דברך נצב בשמים (תהלים קיט פט) הא בארץ לא, אלא מה שאמרת לאברהם ד בשמים למועד אשוב אליך וגו׳ (בראשית יח יד) [וי״י פקד את שרה]:

ר׳ מנחמה ור׳ נחמן דמן יפו בשם ר׳ יעקב דקיסרין פתח אלהים צבאות שוב נא (תהלים פ טו) שוב ועשה מה שאמרת לאברהם הבט משמים וראה (שם שם) הבט נא השמימה וספור הכוכבים וגו׳ (בראשית טו ה), ופקוד גפן זאת (תהלים שם שם) וי״י פקד את שרה כאשר אמר:

ר׳ שמואל בר נחמן פתח לא איש אל ויכזב וגו׳ (במדבר כג יט) אמר ר׳ שמואל בר 33d נחמן לא ראשו שלפסוק הזה סופו ולא סופו ראשו לא איש אל ויכזב וגו׳ ההוא אמר ולא

1 ילקוט ר׳ פ״ט, ילק׳ ישעיה ר׳ ת״ט (תמ״ט) : 3 ילק׳ מכירי תהלים קי״ט סי׳ מ״ט, שמות רבה פל״ט סי׳ ו׳, במדבר רבה פ״ב סי׳ י״ב : 5 מדרש תהלים פ׳ סי׳ ז׳, מדרש שמואל פט״ז, אגדת בראשית פכ״ח : 9 ילקוט ר׳ פ״ט, ירוש׳ תעניות פ״ב ה״ב, תנחומא ש״ב ויגש סי׳ ל״ו, תנחומא ויגש סי׳ י״ב מקצי סי׳ ז׳, במדבר רבה פכ״ג סי׳ ח׳, מדרש תהלים י״ב סי׳ ט׳ :

1 יבש] פוגכי, כתי׳ ~ א, וי״י פקד את שרה וגו׳ ~ ד, וי״י.. שרה כת׳ ~ ת | ציץ] ~ ודבר אלהינו יקום לעולם וגכת | יבש] יבש חציר ~ וגכ | חציר א[1]י (ישעיה) | של] זה א[1] | **אבימלך] אכר׳ ל | נבל ציצו של אבימלך ואי (שם), נבל ציץ ציצו (נבל ציצו ג) של אבימלך פג, נבל ציצו של אבימלך כי עצור עצר י״י ו | 2 שרה] פאגתי, ~ כאשר אמר דוכ | 3 לעולם] כתי׳ ~ א[1] | לאברהם] ~ אבינו א[2] | 4 בשמים ל׳ מ | וגו׳] כעת חיה דת, כעת.. ולשרה בן וגכ, ל׳ פא | 5 ר׳ מנחמה] ו, ר׳ מנחמא פגכ, ר׳ מנחם א[1], ר׳ מונא א[2], ל׳ דת | ור׳] פוא, ורב גכ, ר׳ דת | נחמן] אחא א[2] | דיפו דפאגכת, דייפו ו | בשם] פואגכ, משם ד, מש׳ ת | דקסרין ואו, דקסרי כ | 6 נא] ו, ~ הבט משמים וראה כ, הבט.. וראה וגו׳ א[2], הבט.. וראה ופקד (ופקוד ד) גפן זאת דפא[1]גת | שוב — זאת ל׳ א[1]ג | ועשה] וראה א[2] | לאברהם אבינו א[2] | הבט—וראה] וכ, ל׳ דפא[2]ת | 7 וספור — וגו׳] וספור הכוכבים דות, וספור וגו׳ פ, ל׳ א[2]כ | 8 כאשר אמר] וג, ל׳ דפאכת | 9 בן ו | **פתח] אמ׳ פתח ל | וגו׳] פי, ובן אדם ויתנחם דגכת, ובן.. ההוא אמר ולא יעשה ודבר ולא יקימנה ו | בר נחמן] פא[2]גכ, ל׳ דתי | 10 לא ראשו של פסוק זה פגכ, לא.. פסוק א[2], הפסוק הזה (הפסוק זה י, זה הפסוק ת) לא ראשו דתי | *לא — יעשה וגו׳ י] לא איש אל ויכזב וגו׳ ל, לא.. וגו׳ ההוא אמר ולא יעשה ודבר ולא יקימנה ד, לא.. ויכזב ההוא.. יקימנה ת, לא.. ויכזב ובן אדם ויתנחם ההוא.. יקימנו ג, ל׳ פא[2]כ |

1 יבש חציר וכו׳. פתיחה זו הושלמה בכי״ל בגליון : 3 שאמרת לאברהם בשמים וכו׳. במ״כ מפרש בדוחק שקודם שנגלה אליו על הארץ אמר למלאך שיבשרנו שיהיה לשרה בן למועד ועי׳ גם ביפ״ת, ובדברים רבה כי״מ (בלקוטים ממדרש אלה הדברים וכו׳ הוצ׳ רש״ב צד 16 ועי׳ ילק׳ מכירי תהלים קי״ט סי׳ מ״ד) בדרש הפ׳ י״י אלהיכם הרבה אתכם וכו׳ זשה״כ לעולם ה׳ דברך נצב וכו׳ מהו לעולם וכו׳ דרשו בסוף המאמר ד״א לעולם ה׳ דברך נצב בשמים וכי בארץ אין דברו של הקב״ה נצב שהוא אומר דברך ה׳ נצב בשמים ומהו נצב בשמים אלא אותו הדבר שאמר לאברהם אבינו נתקיים ומה כתיב שם ויוצא אותו החוצה ר׳ יודה בר סימון ר׳ חנון בשם ר׳ יוחנן אמר העלהו הקב״ה למעלה מכיפת הרקיע ואין החוצה אלא השמים וכו׳ אמר לו הבט נא השמימה ר׳ שמואל בר יצחק אמר אין אומרים הבט אלא מלמעלה למטה וכו׳ (ועי׳ לעיל צד 432 וצד 481) וכיון שיצאו ישראל ממצרים ובאו למדבר ראה אותן משה בכל אותן האכלוסין אמר להם משה הרי עכשיו נתקיים אותו הדבר שאמר הקב״ה לאברהם אביכם הבט נא השמימה וכו׳, ושם טעם דברך נצב בשמים מה שאמר הקב״ה לאברהם בשמים כשהעלהו למעלה מכיפת הרקיע ועי׳ גם בשמו״ר ובבמ״ר שם, ובשמו״ר שם סי׳ א׳ דרשו עוד לעולם י״י דברך נצב בשמים אל תאמר בשמים אלא כשמים וכו׳ ועיי״ש, והשלמתי כאן סיום הפתיחה וי״י פקד וכו׳ : 5 ר׳ מנחמה וכו׳. וכ״ה בכי״פ וכי״ו וכי״ג וכי״כ ר׳ מנחמ׳ ור׳ (ורב) נחמן בשם וכו׳ ושניהם אמרו בשם ר״י דקיסרין מה שהוא פתח, ובמדרש שמואל שם הובא אלהים צבאות שוב נא וגו׳ ופקוד גפן זאת רבי מנחמה ור׳ נחמן דיפו בש״ר יעקב דקיסרין פקוד מה שאמרת לשרה וה׳ פקד את שרה וגו׳, ובמדרש תהלים מ״ב שם אלהים וכו׳ שוב נא הבט וכו׳ ר׳ נחמן בש״ר יעקב דקיסרין אמר אותו שאמר לאברהם שוב אשוב אליך כעת חיה אותו שאמר הבט משמים וראה ופקוד גפן זאת וה׳ פקד את שרה, ובמ׳ תהלים שנדפס מכבר ר״נ וכו׳ אמר אותו שאמר לאברהם שוב אשוב אליך תהי ידך על איש שאמרת הבט נא השמימה וכו׳ ועי׳ בילק׳ תהלים ר׳ תתכ״ט ובילק׳ מכירי תהלים פ׳ סי׳ ל״א, והאמוראים ר׳ נחמן דמן יפו ור׳ יעקב דקיסרין הוזכרו רק באותו המאמר ועוד בוי״ר פ״ו סי׳ ה׳ ועי׳ באגה״א ח״ג צד 765, ובכי״א א׳ וכי״ג הפתיחה עוד ביתר קיצור ול״ג שם שוב ועשה וכו׳ ועה״נ, ובאג״ב שם שם מאמר ארוך ד״א וה׳ פקד וכו׳ זש״ה ה׳ צבאות שוב נא הבט משמים וראה ופקוד גפן זאת וה׳ פקד את שרה כאשר אמר מה אמר אלא ראה מה כתיב ויוצא אותו החוצה וגו׳ העלה אברהם לשמים שאין חוצה אלא שמים וכו׳ אמר לו הסתכל מה יש למטה שנאמר הבט נא השמימה הרי שהיה למעלה מן הכוכבים שאין הבט אלא מלמעלה למטה וכו׳ ומסיים ופקד גפן זאת ואין גפן אלא שרה שנאמר אשתך כגפן פוריה וגו׳ אמר לו הקב״ה ואני פוקד ומקיים מה שאמרתי וה׳ פקד את שרה : 9 ר׳ שמואל בר נחמן פתח. סגנון זו הפתיחה רשב״נ פתח וכו׳ ארשב״נ וכו׳ כמו לעיל צד 496 ועיי״ש במ״י בד״ה ר׳ יצחק פתח, ורשב״נ דורש סוף הפסוק ההוא אמר ולא יעשה וכו׳ שאינו לשון תימה, והגהתי לא איש אל ויכזב וגו׳ ההוא אמר וכו׳ בשעה שהקב״ה גוזר להביא טובה לעולם וכו׳ ועה״נ, ובירוש׳ תעניות שם איתא כתיב לא איש אל ויכזב ר׳ שמואל בר נחמן ורבנן ר׳ שמואל בר נחמן אמר הקב״ה אומר לעשות טובה לא איש אל ויכזב אומר לעשות רעה ההוא אמר ולא יעשה ודבר ולא יקימנה ורבנן אמרי לא איש הוא שעשה דבריו של אל כאילו אינן וכו׳, ובתנחומא מ״ב שם וה׳ פקד את שרה מה כתיב למעלה מן הענין ויתפלל אברהם וגו׳ משל למה הדבר דומה למלך שהיה לו אוהב וכו׳ ראה מעשה של הקב״ה שאינו כמעשה בשר ודם אומר אדם

יעשה וגו' (שם שם), אלא בשעה שהקב"ה גוזר להביא [טובה לעולם לא איש אל ויכזב. וכשעה שהוא גוזר להביא] רעה לעולם ההוא אמר ולא יעשה. בשעה שאמר לאברהם כי ביצחק יקרא לך זרע (בראשית כא יב) לא איש אל ויכזב ובן אדם ויתנחם בשעה שאמר לו קח נא את בנך את יחידך וגו' (שם כב ב) ההוא אמר ולא יעשה ודבר ולא יקימנה. בשעה שאמר הקב"ה למשה פקד פקדתי אתכם (שמות ג טז) לא איש אל ויכזב ובן אדם ויתנחם בשעה שאמר לו הרף ממני ואשמידם (דברים ט יד) ההוא אמר ולא יעשה ודבר ולא יקימנה. בשעה שאמר הקב"ה לאברהם וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי וגו' (בראשית טו יד) לא איש אל ויכזב ובן אדם ויתנחם בשעה שאמר לו ועבדום ועינו אותם וגו' (שם שם יג) ההוא אמר ולא יעשה וגו', בשעה שאמר הקב"ה לאברהם למועד אשוב אליך וגו' (שם יח יד) לא איש אל ויכזב וגו' ויי' פקד את שרה:

ה אשר שמרת לעבדך דוד אבי וגו' (מ"א ח כד) אשר שמרת לעבדך זה אברהם אשר דברת לו (שם שם) למועד אשוב אליך וגו' (בראשית יח יד), ותדבר בפיך ובידך מלאת כיום הזה (מ"א שם שם) ויי' פקד את שרה:

1 להביא ל' כ | *טובה — להביא דא^{1}תי] טובה.. שהוא גוזר כ, טובות לא איש.. לחביא פ, ל' ל | 2 **רעה] רעת ל | לעולם] אבי, ל' דפת | בשעה] כך כ | שאמר] ~ הקב"ה פואגכ | 3 ובן — ויתנחם] וגכ, ל' דפאתי | בשעה] וג, ובשעה דפאתי | לו] לאברהם א^{2}, לו הקב"ה ו, הקב"ה לאברהם א^{1} | 4 את יחידך וגו'] וגו' י, את יחידך דפאת, את.. אשר אהבת את יצחק וג | ודבר — יקימנה] ו, וגו' פ, ל' דאתי | ובשעה א | הקב"ה ל' א^{2}ת | 5 *למשה דפא^{1}תי] לאבותינו ו, לאברהם ל, ל' א^{2}גכ | פקד] ואגכ, פקוד דתי | אתכם] ~ ואת העשוי לכם במצרים כי | ובן — ויתנחם] גכ, ל' דואתי בשעה] ג, ובשעה דואתי | לו] ת, לו הקב"ה די, למשה א^{2}ג, הקב"ה למשה א^{1}, ל' ו | 6 **יעשה] יעשה וגו' ל | ודבר — יקימנה] ו, ל' דפאגתי | ובשעת א | 7 הקב"ה ל' פוא^{2}ת | אשר — וגו'] פ, אשר יעבודו (יעבדו י) דן אנכי גי, אשר יעבדו ו, אשר יעבודו א^{1}ת, ל' ד | ובן — ויתנחם ל' דוא^{2}גתי | 8 בשעה] פוג, ובשעת דא^{2}כתי | לו ל' ג | ועינו — וגו'] ועינו אותם דפואכי | 9 וגו'] וד' ולא יקימ' ו, ל' דפאגכתי | ובשעה שאמ' א^{2}ת, כשאמר י | הקב"ה לאברהם] פוא^{1}גכ, לו הקב"ה דת, לאברהם א^{2}, ל' י | למועד פואגכי, שוב דת | וגו'] פ, כעת חיה א^{2}ת, כעת.. ולשרה בן וגכ, ל' דא^{1}י | אל — וגו'] אל ויכזב דואגכתי, וגו' פ | 10 *ויי' — שרה אגכ] ויי'.. שרה כאשר אמר פ, ויי'.. אמר ויעש יי' לשרה כאשר דבר ו, אלא ויי'.. שרה דתי, ל' ל | 11 אשר] וגכ, כת' ~ את, ויי' פקד את שרת ~ ד | *דוד דפוא^{2}גכת] ודוד לו, לדוד א^{1} | וגו'] את אשר דברת לו דת, אשר (את אשר ואג) דברת לו ותדבר בפיך ובידך מלאת (מלאת לאמ' ו) כיום הזה פואגכ | אשר — כיום הזה ל' אכ | אשר דברת] פוג, את ~ דת | 12 וגו'] כעת חיה ולשרה בן וג, ל' דפת | 13 שרה] ~ כאשר אמר |

ליתן לחבירו מתנה פעמים אינו נותן אבל הקב"ה אינו כן כשהוא אומר להיטיב מיד הוא מטיב אמר בלעם לא איש אל ויכזב וחזר ואמר וחזר ואמר ההוא אמר ולא יעשה אמר ר' שמואל בר נחמן הפסוק הזה לא סופו ראשו ולא ראשו סופו שהוא אומר לא איש אל ויכזב וגו' וחזר ההוא אמר ולא יעשה אלא בן אדם ההוא אמר ולא יעשה אבל הקב"ה אומר ועושה גוזר ומקיים שנאמר וי"י פקד את שרה, ובתנחומא וירא שם וה' פקד וכו' זש"ה לא איש אל ויכזב ובן אדם ויתנחם אמר ר' שמואל בר נחמן סופו של פסוק שובר את ראשו מי שהוא אומר לא איש אל ויכזב חוזר ואומר ההוא אמר ולא יעשה ומהו לא איש אל ויכזב כשהוא אומר לעשות טובה כיצד מלך ב"ו וכו' והקב"ה אומר לעשות טובה ואעפ"י שחוטאין אינו חוזר בו וכו' וכן אתה מוצא אחר שעשו ישראל את העגל וכו' וידבר ה' אל משה לך עלה מזה וכו' הוי לא איש אל ויכזב מהו ההוא אמר ולא יעשה אם אמר בשעת כעסו להביא רעה חוזר שכן אמר למשה הרף ממני ולא עשה אלא וינחם ה' על הרעה וכו', ובמדרש תהלים מ"ב י"ג סי' א' וכן הוא אומר לא איש אל וכו' אמר ר' שמואל בר נחמני הפסוק הזה לא ראשו סופו ולא סופו ראשו אלא בשעה שהקב"ה גוזר להביא טובה לעולם לא איש וכו' ובשעה שהוא גוזר להביא רעה לעולם ההוא אמר ולא יעשה בשעה שאמר וגם את הגוי וכו' לא איש אל ויכזב ובשעה שאמר ועבדום וכו' ההוא אמר ולא יעשה וכן בשעה שאמר הקב"ה לאברהם כי ביצחק וכו' לא איש אל ויכזב ובשעה שאמר קח נא את בנך וכו' ההוא אמר ולא יעשה, ובמ' תהלים שנדפס מכבר א"ר שמואל מה הפסוק הזה לא ראשו כסופו ולא סופו כראשו אלא בשעה וכו' כך בשעה שאמר הקב"ה לאברהם כי ביצחק וכו' ובשעה שאמר לו וגם את הגוי וכו' ובשעה שאמר פקד פקדתי אתכם לא איש אל ויכזב ובשעה שאמר לו הרף וכו' ההוא אמר ולא יעשה, ובתנחומא מסעי שם לפ' צו את בני ישראל (במדבר ל"ד ב') המאמר סתמי ובסגנון אחר זש"ה לא איש וכו' לא איש עושה לאל שיכזב ולא בן עמרם עושה אותו להתנחם שהוא אומר הרף ממני עמד בן עמרם וכו' ד"א לא איש ויכזב בטובה כשהוא אומר להביא טובה אעפ"י שהדור חייב אינו חוזר בו לא איש אל ויכזב וכשהוא אומר להביא רעה חוזר בו שנאמר ההוא אמר ולא יעשה תדע לך שאמר לאברהם הבט נא השמימה וספור הכוכבים וגו' ועשה כן שנאמר ה' אלהיכם הרבה אתכם וכו' א"ל לאברהם ידוע תדע כי גר יהיה זרעך וגו' ולא עינו אלא מאתים ועשר שנים הוי לא איש אל ויכזב בטובה אבל ברעה ההוא אמר ולא יעשה אמר לישראל כי אתם לא עמי וחזר ואמר ואמרתי ללא עמי עמי אתה וכו' ועי' גם בבמ"ר שם: 11 זה אברהם. כבר העיר בא"א דבר קשה הוא שיזכיר הכתוב דוד בפירוש וידרש באברהם וכו', ואולי דרשו אשר שמרת לעבדך לאברהם את דוד עבדי כלומ' לולא פקד ה' את שרה לא היה יוצא דוד ממנו וצע"ג, ובכי"א א' וכי"כ הובא רק הפסוק וסיום הפתיחה וי"י פקד וכו', ובכי"א ב' הושלמה הפתיחה בגליון ג"כ בזה הסגנון:

מושיבי עקרת הבית (תהלים קיג ט) זו שרה **ותהי שרי עקרה** (בראשית יא ל) **אם הבנים שמחה** (תהלים שם שם) שני היניקה בנים שרה וגו׳:

[וי״י פקד את שרה וגו׳] ר׳ יודה א׳ וי״י פקד את שרה כאשר אמר [מה שאמר לה באמירה ויעש י״י לשרה כאשר דבר מה שאמר לה בדבור, ר׳ נחמ׳ה א׳ וי״י פקד את שרה כאשר אמר] מה שאמר לה על ידי מלאך ויעש י״י לשרה כאשר דבר לה הוא: [ר׳ יהודה א׳ וי״י פקד את שרה ליתן לה בן] ויעש י״י לשרה כאשר דבר לברכה בחלב, [אמר ליה ר׳ נחמיה וכי כבר נתבשרה בחלב אלא מלמד] שהחזירה הקב״ה לימי נערותה, ר׳ אבהו אמר נתן

1 ילקוט שם, פסיקתא פ״כ (קמ״א א׳), פסיקתא רבתי פמ״ג (ק״פ א׳), מדרש שמואל פ״ו: 8 ילקוט שם, מכילתא בא פי״ב: 5 לעיל צד 472 וש״נ:

1 מושיבי — וגו׳ ל׳ וא[1] | תבית] פא[2]גכ ~ אם הבנים שמחה מושיבי עקרת הבית דת | 2 וגו׳ ל׳ | 8 ר׳ יודן אומ׳ פ, ר׳ יהודת ור׳ נחמיה ר׳ יהודה אמ׳ ד[1]ו, ל׳ דא[1]גכת (ר׳ יודה — בדבור ל׳ חא[1]) | כאשר אמר ל׳ ד[1]פ | *מת — באמירה ד[1]גכי] שאמ׳ . . באמירה ו, מה שאמר לה הוא באמירה דת, לת באמירה א[1], ל׳ לפ | 4 *ויעש — בדבור י] ויעש י״י לשרה כאשר דבר וגכ, ויעש . . דבר לה א[1], ויעש י״י כאשר דבר ד[1], ויעש י״י (י״י לשרה ת) כאשר דיבר (דבר ת) מה שדיבר לה על ידי (שדיבר ע״י ת) מלאך דת, ל׳ לפ | *ר׳ נחמיה — כאשר אמר] ר׳ נחמית אמר וי״י . . כאשר אמר דוחא[1]גכת, וי״י . . כאשר אמר ר׳ נחמיא אמ׳ כאשר אמ׳ א[2], וי״י פקד את שרה כאשר אמר ו, ור׳ נחמיה אמ׳ ויעש י״י לשרה כאשר אמר ד[1], ל׳ לפ | מה — לה] לה ד[1]ת, ל׳ א[2]י | כאשר דבר ל׳ ד[1]פ | 5 לה הוא] חא[2], מה שדבר (שדיבר ות) לה הוא ד[1]ות, מה שאמר לה הוא דפגכי, ל׳ א[1] | *ר׳ יהודה א׳] ר׳ . . אמר דת, ר׳ . . אומר חי, ור׳ . . אמ׳ ל[0], ד״א ר׳ . . או׳ פ, ר׳ יהודה ור׳ נחמיה (נחמיא א[2]) ר׳ יהודה אמר ואכ, ר׳ . . ור׳ . . ר׳ יהודה אומר ש, ל׳ ל | 6 *וי״י — שרה ל[0]פני] וי״י . . שרה כאשר אמר וכש, כאשר אמר דא[2]ת, ל׳ ל | *ליתן — בן ל[0]דפוגכתשי] לתת לה בן א[1], ל׳ ל | ויעש — לשרה] פוחאגכשי, ל׳ דת | *אמר ליה (אמ׳ לו ו, א״ל גי, אמר ח) ר׳ — וכי — אלא מלמד פוחגשי] אמ׳ ליה . . וכי . . בחלב מלמד ל[0], אמ׳ לו . . וכי . . בחלב אלא כ, א״ל נחמית (א״ר נחמיא א[2]) וכי . . נתבשרה אלא א, אמר ליה (לו ת) . . וחלא כבר . . נתבשרה בחלב אלא מלמד דת, ל׳ ל | 7 שהחזירן וח | **הקב״ה] ל׳ ל | נערותיה כ, נעוריה א[1], נערותן וח | *אמר דת] ור׳ ל, בשם ר׳ יוסי בן (בר׳ כ, בר י) חנינא וכי, בשם . . בר׳ חנינה ג, בש״ר . . בר׳ חנינא (ב״ח א[1]) אמ׳ א, אמ׳ בשם . . בר חנינה פ | נותן אני |

1 זו שרה וכו׳, בפסיקתא שם רני עקרה וכו׳ מושיבי עקרת הבית וכו׳ שבע עקרות הן שרה רבקה ורחל ולאה ואשתו של מנוח ותנה וציון ד״א מושיבי עקרת הבית זו אמנו שרה ותהי שרי עקרה אם הבנים שמחה הניקה בנים שרה ד״א מושיבי עקרת הבית זו רבקה וכו׳, ודרשו שם הפ׳ מושיבי וכו׳ בכל אלו העקרות, וסיום הפתיחה שם ד״א מושיבי וכו׳ זו ציון רני עקרה וכו׳, והפתיחה שלפנינו אינה מסיימת כשאר הפתיחות בזו הפרשה בפ׳ וי״י פקד וכו׳, ובכי״ו וכי״א א׳ ליתא כל הפתיחה, ובילק׳ תהלים ר׳ תתע״ג הועתק המאמר מפסיקתא, ובטעות שם הציון ב״ר גם בדפ״ר, ואולי מוסב הציון על השיטה הראשונה ועי״ע למטה סי׳ ט׳, ומפסיקתא נובע המאמר במדרש שמואל שם, ודרש אחר על הפ׳ מושיבי וכו׳ בפסי״ר שם: 8 ר׳ יודה וכו׳. הגהתי זה המאמר עפ״י הגי׳ המעולה בילקוט וי״י פקד את שרה כאשר אמר מה שאמר לה באמירה ויעש י״י לשרה כאשר דבר מה שאמר לה בדבור וי״י פקד את שרה כאשר אמר על ידי מלאך ויעש י״י לשרה כאשר דבר מה שאמר לה הוא (ושם השמיט שמות האומרים), ועל גי׳ זו העיר כבר האב״א ופירשה עפ״י המכילתא שם וי״י פקד את שרה כאשר אמר והיכן אמר [ויאמר אלהים] אבל שרה אשתך וגו׳ (בראשית י״ז י״ט) וכו׳ ויעש י״י לשרה כאשר דיבר והיכן דיבר ביום ההוא כרת י״י את אברם ברית [לאמר לזרעך נתתי] וגו׳ (שם ט״ו י״ח), והברית היה ע״י דבור כדכתיב היה דבר י״י אל אברם במחזה וכו׳ (ההא״צ הגיה והנה דבר י״י אליו לאמר לא יירשך זה ועי׳ בפירש״י עה״ת), ובשאר הספרים המאמר מקוטע ומשובש, ובכי״ל וכי״פ נתערבו דברי ר״י עם דברי ר״נ והגי׳ שם ר׳ יודה א׳ (ר׳ יודן אומ׳) וי״י פקד את וכו׳ מה שאמ׳ לה על ידי מלאך ויעש י״י לשרה כאשר דבר (מה שא׳) לה הוא, ועל התיבות ר׳ יודה א׳ נמשך בכי״ל קו בדיו דיהה להגיה שהן מיותרות כמו שחסר שם האומר בדפוסי׳ וכי״א א׳ וכי״ג וכי״ב וכי״ת, ובמדרש דפ״ר נמצא זה המאמר במקומו כאן כמו שהודפס בד״ו ובסגנון אחר למעלה לפני הפתיחה וי״י פקד וכו׳ אשר שמרת וכו׳ ר׳ יהודה ור׳ נחמיה ר׳ יהודה אמ׳ וי״י פקד את שרה מה שאמ׳ לה באמירה ויעש י״י כאשר דבר ור׳ נחמיה אמ׳ ויעש י״י לשרה כאשר אמ׳ לה על ידי מלאך ויעש י״י לשרה מה שדבר לה הוא, וביותר דיוק זו הגי׳ בכי״ו ר״י ור״נ ר״י אמ׳ וי״י פקד וכו׳ כאש׳ אמ׳ [מה] שאמ׳ לה באמירה ויעש י״י לשרה כאשר דבר ר״נ אמ׳ וי״י פקד את שרה כאש׳ אמ׳ מה שאמ׳ לה על ידי מלאך ויעש י״י לשרה כאשר דבר מה שדיבר לה הוא, וסוף הדרש בדברי ר״י ויעש וכו׳ כאשר דבר מקוטע בגי׳ זו, וגם בכי״ג וכי״כ איתא בסוף שיטה הראשונה רק ויעש י״י לשרה כאשר דבר, ובדפוסי׳ וכי״ת המאוחר הוסיפו מה שדיבר לה (מה שדיבר) על ידי מלאך ועוד הגיהו שם בתחלת המאמר מה שאמר לה הוא באמירה, וחגיהו כן לפרש שיטת הת״ק שהיא מהופכת משיטת ר״נ, ובכי״ח וכי״א ב׳ הועתק רק ר״נ אמ׳ וכו׳ ע״י מלאך וכו׳, ובלק״ט מפרש עפ״י דברי ר״נ כאשר אמר ע״י המלאך ויאמר שוב אשוב אליך כעת חיה כאשר דבר ע״י שכינה וידבר אתו אלהים (בראשית י״ז ג׳): 4 ר׳ יהודה וכו׳. במאמר שלפניו נחלקו ר״י ור״נ בדרש הלשון כאשר אמר והלשון כאשר דבר וכאן דורש ר״י וי״י פקד את שרה ליתן לה בן ויעש י״י לשרה וכו׳ לברכה בחלב א״ל ר״נ וכו׳, ובכי״ל מקוטע גם זה המאמר ויעש ה׳ לשרה כאשר דבר לברכה בחלב שהחזירה וכו׳, וביני שיטי חושלם בדיו דיהה בראש המאמר ור׳ יהודה אמ׳ וי״י פקד את שרה ליתן לה בן, ואחר מלת בחלב הושלם אמ׳ ליה ר׳ נחמיה וכי כבר נתבשרה בחלב מלמד, ובכי״פ ד״א ר׳ יהודה או׳ וי״י פקד וכו׳ והגהתי ועת״נ, ופלוגתא זו דר״י ור״נ ליתן לה בן וכו׳ לברכה בחלב א״ל ר״נ וכו׳ וכן המאמרים ר׳ אבהו וכו׳ ר׳ יודן וכו׳ נסדרו גם לעיל צד 472 לפ׳ וברכתי אותה וכו׳ ועיי״ש במ״י, ושם הגי׳ גם בכי״ל ר׳ אבהו בשם ר׳ יוסי בר׳ חנינא נותן אני יראתה על כל אומות העולם וכו׳ ר׳ יודן

יראתה על כל האדם דלא יהוון צווחין לה עקרתא, ר' יודן אמר עיקר מיטרן לא היה לה וגילף לה הקב"ה עיקר מיטרן:

וי"י פקד את שרה אמר ר' אחא הקב"ה בעל פקדונות הוא, עמלק הפקיד אצל הקב"ה חבילות שלקוצים החזיר לו חבילות שלקוצים פקדתי את אשר עשה עמלק (ש"א טו ב), שרה הפקידה אצלו מצוות ומעשים טובים החזיר לה מצוות ומעשים טובים וי"י פקד את שרה וגו':

ו אמר ר' יצחק כת' ואם לא נטמאה האשה וטהורה היא ונקתה ונזרעה זרע (במדבר ה כח) וזו נכנסה לבית פרעה ויצתה טהורה לאבימלך ויצתה טהורה אינו דין שתפקד: אמר ר' יודה אפעלגב דאמר רב הונא מלאך הוא שממונה על התאווה אבל שרה לא צרכה לדברים הללו אלא הוא בכבודו וי"י פקד את שרה וגו':

8 ילקוט שם, ילק' שמואל כ' קי"ח, פסיקתא רבתי שם (קפ"א א'), מדרש שמואל פי"ח:

1 כל ל' כרי | האדם] האומות ת"ר, אומות העולם דפואגכשי | שלא ת | יהוון] וג', יהון דפכת, יהו שי, ליהוון א², ליהוו א¹, ל' ר | צווחין] ר², צוחין ר¹, מונין לה וצווחין פאי, . . וצוחין דכת, . . וקרון וצווחין ג, מונין לה וכו' ש | עקרתה וא², עקרה י | ר' יודן אמר] ר' יהודן (יהודה א²ג) בש' ר' שמעון בן לקיש וא²ג, ר' יהודה בשם ריש לקיש דכתי, ר' . . ריש לקיש אמר ש, ר' יהודה אמ' בשם ריש לקיש פ | עקר גכ | מיטרין ור¹י¹, מטרין דפאגתר², מוטרין כ | הוה גכ, הוות ו, היו פ | לה ל' ות | *וגילף פאי¹ר²] וגלף דוא²גכרי¹, וגילה ל | 2 עקר כ | מיטרין די¹גכרי¹, מטרין דפאתר²י | 3 וי"י — שרה ל' | *ר' אחא ל⁰דפוחא²גכתי] ר' אחוה א¹, ל' ל | הקב"ה] א¹י, אמר הקב"ה ח, ל' דפוא²גכת | *הוא ל⁰] אני לדפוחא²גכת, ל' א¹י | אצל הקב"ה] וחאגכי, אצלו ת, אצלי ד | 4 חבילה א | החזיר] וא²גכ, והחזיר דפי (החזיר — קוצים ל' א¹ת) | לו] ~ הקב"ה | חבילה א²י (שמואל) | *עשה עמלק פא¹] עשה . . לישראל דגכתי, לך עמלק לא² | 5 אצלו] פי, אצל הקב"ה וחאגכי (שם), אצלי ד | מצוות] ח, מצות דואגכתי, ל' פ | מעשים פ | החזיר — טובים] החזיר (והחזיר י) לה הקב"ה מצות . . טובים די, החזרתי לה מצוות . . טובים ת, והחזירה לה שני פ, לפיכך י (שם), ל' וחאגכ | 6 אמר] פוחא²גכי, וי"י פקד את שרה ~ דת | ר' יצחק] ~ אמר הקב"ה י | כתוב ד | *וטהורה — זרע דפוא¹גכתי] וגו' ל | וזו] פוגכ, וזאת י, זו דת, ל' א | 7 נכנסה] וגכ, שנכנסה דפתי, משנכנסה א | לבית פרעה] חי, לביתו של . . דפוגכת, ל' א | ויצתה טהורה] ויצאת . . גכ, ויצאה פו, ויצאתה . . ח, ל' דאתי | לאבימלך] לבית אבימלך א², ולבית של . . י, לביתו של . . וחא¹ג, ולביתו של . . דפת, ונכנסה לביתו של . . כ | ויצתה] י, ויצאת דוג, ויצאה פכ, ויצאתה חת | בדין פוכ | יהודה ת, יהודה ברי (בר א¹, בר ר' י) סימון דפוא¹גכי | אפעלגב] ו, אף על גב גי, אע"ג דפאכת | 8 רב] פגכתי, ר' דוא | שממונה] פאי, שהוא ממונה דוגכת | התאוה פואגכתי | *צרכה וח] צרכו ל, נצרכה דאגתי, הוצרכה פ | 9 וגו'] כאשר אמר כ, ל' דפואגתי |

בשם ריש לקיש וכו' מיטרין וכו', וכאן קיטע שמות האומרים, ובפי' ב"ר כי"ט מפרש נותן אני יראתה וכו' כאשר דבר והיכן דבר כי שרה שמה עד עכשיו שרה לאומתה מכאן ואילך שרה לכל באי עולם (ועי' לעיל צד 471) שהכל מתיראין ממנת עיקר מיטרין בית הרחם לא היה לה וגלף לה וכו' כאשר דבר והיכן דבר וגם נתתי לך ממנה בן, ובפי' ב"ר שבדפוס מוסיף וכתיב הביטו אל צור חוצבתם ואל מקבת בור נוקרתם שעשה לה בית וולד: 3 אמר ר' אחא. בכי"ל כתוב אמר הקב"ה בעל פקדונות אני וכו' וביני שיטי נוסף אחר מלת אמר ר' א ח א ומלת אני נמחקה והוגה ה ו א, ובילקוט בשני המקומות ובכי"א הגי' אמר ר' אחא (ר' אחוה) הקב"ה בעל פקדונות, וגי' זו נכונה לפי לשון המאמר עמלק הפקיד אצל הקב"ה וכו' החזיר לו וכו' שרה הפקידה אצלו וכו' החזיר לה וכו', והגי' א"ר אחא בעל פקדונות אני צריך לפרש א"ר אחא אמר הקב"ה כמו שהגי' בכי"ח וכן טעם הגי' ר' אבהו וכו' נותן אני וכו' ועי' במ"י לעיל 472 וצד 504 בד"ה אפילו וכו' (ובדפ"ר וד"ו הגי' גם כן אמר ר' א ח א בעל וכו'), ובמדרש שמואל הגי' א"ר אחא בעל פקדונות א נ י שרה הפקידה א צ ל י ח ב י ל ה של מצות ל פ י כ ך וה' פקד וכו' אבל עמלק הפקיד א צ ל ִ י ח ב י ל ה של קוצים לפיכך כה אמר ה' צבאות פקדתי וכו' ועה"ג, וכתיבת מ צ ו ו ת בכי"ל כמו לעיל פעמים שונות וכן בסמוך התאווה ועי' לעיל צד 519, ובשכל טוב גורס ומפרש א"ר אחא אמר הקב"ה בעל פקדונות אני עמלק הפקיד אצלי חבילה של קוצים שהי' מחתך זמורות ומשליכן כלפי מעלה והחזרתי לו קוצים שנאמ' פקדתי וכו' שרה הפקידה אצלי צדקה וגמילות חסדים ואני מחזיר לה שנא' וה' פקד וכו', ובסגנון אחר המאמר בפסי"ר שם א"ר אחא בשם ר' שמעון בן לקיש אמר הקב"ה לישראל בעל פקדונות אני שכל שאדם מפקיד אצלי אני נותן לו למה הדבר דומה לאחד שהיה בעל פקדונות והיו הבריות מפקידות אצלו בא אחד וכו' מי שהפקיד אצלו כסף נתן לו כסף מי שהפקיד אצלו קוצים החזיר לו קוצים כך אמר הקב"ה בעל פקדונות אני כל מה שאדם פוקד אצלי אני נותן לו כך אתה מוצא אברהם הפקיד אצל הקב"ה נפשות דכתב ויקח אברם וכו' ואת הנפש אשר עשו בחרן וכי אברהם עשה נפשות וכו' אלא שהיה אברהם מגייר אנשים ושרה מגיירת הנשים וכו' (ועי' במ"י לעיל צד 379) והיו מביאים את הבריות תחת כנפי השכינה אמר להם הקב"ה חייכם נפשות פקדתם אצלי נפשות אני פורע לכם וה' פקד וכו' בא עמלק והפקיד אצלו קוצים כמה שכתב ויבא עמלק וילחם עם ישראל ברפידים וכן אשר קרך בדרך ויזנב בך וכו' אמר לו הקב"ה הפקדת אצלי קוצים חייך קוצים אני פורע לך כה אמר ה' וכו' ועתה לך והכית את עמלק וכו': 6 ויצתה. וכן בסמוך גם בילקוט ויצתה במשקל פעלי ל"ה ועי' הדוגמאות בערוך השי' ע' יצא, ובבתיי הועתק א"ר יצחק כתיב וכו' וזו נכנסת לביתו של פרעה ו י צ א ה ט ה ו ר ה לביתו של אבימלך ויצאה טהורה אינו ב ד י ן שתפקד הוי אומר וי"י פקד וכו', ובשכל טוב א"ר יצחק כתיב וכו' וזו נכנסה לבית פרעה ויצאתה וכו' לבית אבימלך ויצאת טהורה דין הוא שתפקד בבן זכר וכו' ועי' ברכות ל"א ב': 8 מלאך הוא וכו'. וכן לקמן פפ"ה סי' ח' במאמר ר' יוחנן מלאך שהוא ממונה על התאוה, ובשכל טוב גורס ומפרש א"ר יהודה בר סימון אע"ג דאמר רב הונא מלאך הוא הממונה על התאוה ועל הריון אבל שרה לא נפקדה ע"י המלאך כי אם

ראשי תיבות.

א״ — איתא.
א״א — אות אמת.
אגה״א — אגדת האמוראים הירושלמיים לרב״ז באכער.
אגה״ת — אגדת התנאים להנ״ל.
אדר״נ — אבות דר׳ נתן.
איכ״ר — איכה רבתי.
א״צ — אין צריך, איפת צדק.
ביה״מ — בית המדרש.
במ״ר, במד״ר — במדבר רבה.
ב״ס — בן סירא.
ב״ר — בראשית רבא.
ב״ש — ברוך שאמר.
ג׳ — גורס, גריס.
גד״פ — גאטטעסדיענסטליכע פארטרעגע.
ג׳ — גירסא.
ד׳ — דפוס.
ד״א — דבר אחר.
דדו״ד — דור דור ודורשיו.
ד״ה — דיבור המתחיל.
דה״מ — דרכי המשנה.
ד״ו — דפוס ויניציאה.
דל״א — דקדוק לשון ארמי.
דמ״ג — דייטשע מארגענלענדישע געזעללשאפט.
ד״ס — דקדוקי סופרים.
דפ״ר — דפוס ראשון.
ד׳ פפד״א — דפוס פרנקפורט דאדר.
ד׳ פפד״מ — דפוס פרנקפורט דמיין.
ד״ר, דב״ר — דברים רבה.
וי״ר — ויקרא רבה.
ז״א — זרע אפרים.
חו״י — חסרות ויתרות.
ח״נ — חילופי נוסחאות.
ילק׳ — ילקוט.
י״מ, יד״מ — ידי משה.
י״מ, יפ״מ — יפה מראה.
יפ״ת — יפה תואר (במדרש ד׳ פיורדא תנ״ב).
ירוש׳ — ירושלמי.
כ״י — כתב יד.
כי״א א׳ — כ״י אקספרד קו׳ 147.
כי״א ב׳ — כ״י אקספרד קו׳ 2335.
כי״ג — כ״י שטוטטגארט.
כי״ו — כ״י וואטיקאנא.
כי״ז — דפים אחדים מהגניזה באלקאהרה שהובאו לאקספרד.
כי״ח — כ״י מדרש חכמים.
כי״ט — כ״י האחים טריעסטי.
כי״ל — כ״י לונדון קובץ Add. 27169.
כי״מ — כ״י מינכען.
כי״נ — כ״י לונדון קו׳ 16406.
כי״פ — כ״י פאריס.
כי״ת — כ״י תימני.
לאר״מ, לא״ר — לשון ארמי.
ל״י — לשון יוני.
ל״מ — לשון מקרא.
ל״ס — לשון סורי.
לק״ט — לקח טוב.
ל״ר — ל׳ רומי.
מ׳ — מדרש.
מ״ב — מהדורת ר״ש באבער.
מבה״י — מבוא הירושלמי.
מה״ג — מדרש הגדול.
מהרד״צ — מוהר״ר זאב וואלף איינהארן.
מהרד״פ — מורי ורבי מוהר״ר זכריה פראנקעל ז״ל.
מהרש״ס — מוהר״ר שלמה סיריליאו.
מו״ע — מוסף הערוך.
מח״ו — מחזור ויטרי.
מ״י — מנחת יהודה.
מ״כ — מתנות כהונה.
מ״נ — מורה נבוכים.
מנוה״מ — מנורת המאור.
מ״ע — מכתב עתי.
מ״ש — מנחת שי, מדרש שמואל, מה שכתוב, מה שכתבתי.
ס׳ — ספר.
ס״א — ספר אחר.
סא״ר — סדר אליהו רבה בסדר אליהו רבה וס׳ אליהו זוטא (תנא דבי אליהו) הוצאת ר״מ איש שלום.
ס״ד — סיפא דקרא
סה״ד — סדר הדורות.
ס״ע — סדר עולם.
ס״ר — סדר רבה.
ע׳ — ערך.
עה״ש — ערך השלם.
עה״ת — על התורה.
עח״נ — עיין חילופי נוסחאות.
עי״ע — עיין עוד.
עמת״ל — ערך מלין תלמודי לר׳ יעקב לעווי.
עמת״ר — ערך מלין תרגומי להנ״ל.
פ׳ — פרשה, פרק, פסוק.
פדר״א — פרקי דר׳ אליעזר.
פי׳ — פיסקא, פירוש.
פסי״ר — פסיקתא רבתי הוצאת ר״מ איש שלום.
קו׳ — קונטרס, קובץ.
ק״ע — קרבן העדה.
ר׳ — רמז.
רגמ״ה — רבינו גרשום מאור הגולה.
רד״ל — ר׳ דוד לוריא.
רה״ג — רב האי גאון.
רי״ג — ר׳ יהודה גדליה.
רמא״ש — ר׳ מאיר איש שלום.
רמ״ה — ר׳ משה הדרשן.
רמש״ש — ר׳ משה שטיינשניידער.
רס״ג — רב סעדיה גאון.
ר״ש — רבינו שמשון.
רש״ב — ר׳ שלמה באבער.
רשז״ש — ר׳ שניאור זלמן שעכטער.
רש״ש — ר׳ שמואל שטראשון.
שבה״ל — שבלי הלקט.
שד״ל — שמואל דוד לוצאטו.
שו״ת — שאלות ותשובות.
שמ״ר, שמו״ר — שמות רבה.
ת״א — תרגום אנקלוס.
תו״כ — תורת כהנים.
תר״י א׳ — תרגום ירושלמי א׳ (תרגום יונתן).
תר״י ב׳ — תרגום ירושלמי ב׳ (תרגום ירושלמי).
תשוה״ג — תשובות הגאונים.

מ״ח	=	Monatsschrift für Geschichte und Wissenschaft des Judentums
מ״ע האנגלי	=	Jewish Quarterly Review
מ״ע הצרפתי	=	Revue des Études Juives
ענציקלאפעדיא	=	The Jewish Encyclopedia

Druck von H. Itzkowski, Berlin, Auguststr. 69

BERESCHIT RABBA

mit

kritischem Apparat und Kommentar

von

J. Theodor

Mit Subvention der Alliance Isr. Univ. in Paris, der Zunz-Stiftung, der Gesellschaft zur Förderung der Wissenschaft des Judentums in Berlin und der Königswarter'schen Stiftung in Frankfurt a. M.

Lieferung VII

BERLIN
1913